

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OËCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD USQUE INNOCENTII III TEMPORA
FLORUERUNT ;

RECUSIO CHRONOLOGICA OMNIUM QUÆ
EXISTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM
PRIORA ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUA
DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA : ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR ; ALTERO
SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN
QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ
TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR : CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM
AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS
FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES PRIMA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A TERTULLIANO AD GREGORIUM MAGNUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE, *Cursuum Completorum* IN SINGULOS SCIENTIÆ
ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS LIV.

S. LEONIS MAGNI TOMUS PRIMUS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM

IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,

ou PETIT-MONTROUGE.

1846.

HARVARD COLLEGE LIBRARY

1875, March 22.

Bequest of
James Walker, D.D., L.L.D.

(H. U. 1814.)

President of Harv. Univ.

SANCTI
LEONIS MAGNI

ROMANI PONTIFICIS

OPERA OMNIA,

POST PASCHASII QUESNELLI RECENSIONEM

AD COMPLURES ET PRÆSTANTISSIMOS MSS. CODICES AB ILLO NON CONSULTOS EXACTA,
EMENDATA, ET INEDITIS AUCTA :
PRÆFATIONIBUS, ADMONITIONIBUS ET ANNOTATIONIBUS ILLUSTRATA.

ACCEDUNT

QUÆCUMQUE IN QUESNELLIANA EDITIONE INVENIUNTUR EAQUE AD CRISIN REVOCANTUR :

CURANTIBUS

PETRO ET HIERONYMO FRATRIBUS BALLERINIIS,

PRÆBYTERIS VERONENSIBUS ;

MANUM AUTEM ULTIMAM ADHIBENTE

J. - P. MIGNE,

QUI SUPERADDIDIT

EXERCITATIONES IN UNIVERSA OPERA S. LEONIS MAGNI

AUCTORE PETRO THOMA CACCIARI.

TOMUS PRIMUS

SINCERA S. PONTIFICIS OPERA CONTINENS, ID EST SERMONES ET EPISTOLAS
CUM APPENDICIBUS.

3 VOL. PRIX : 24 FRANCS.

⁹✓
PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,
OU PETIT-MONTROUË.

1846.

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. LEONIS MAGNI

Sermones et Epistolæ.

ERRATA.

Col. 824, in fine not. ° : (*Inferius °*); lege : (Col. 823, °).

Col. 1004, lin. 11 : ἀνανωχθῆναι; lege : ἀνανωσθῆναι.

25.
1897

Imprimerie de BAILLY, place Sorbonne, 2, à Paris.

BENEDICTO XIV

PONTIFICI MAXIMO

PETRUS ET HIERONYMUS FRATRES BALLERINII

PRESBYTERI VERONENSES.

Hæc sanctissimi æque ac doctissimi summi pontificis LEONIS MAGNI Opera, quæ ad præstantissimos codices, præsertim Romanos, exacta, emendatiora et auctiora nunc prodeunt, cui potius inscriberemus quam tibi, beatissime Pater, qui tanti pontificis in eadem Romana cathedra successor, iisdem zeli ipsius ac doctrinæ vestigiis insistens, idem MAGNUS LEO redivivus videris? Ille quidem ob plura et præclara diuturni pontificatus gesta, quibus, nulla temporum rerumque vicissitudine aut difficultate, perterritus, adversus contumaces ac subdolos fidei hostes, catholicæ Ecclesiæ dogmata defendit acerrime, et novitiis ac temerariis quorundam ausibus sese objiciens, Ecclesiarum privilegia et apostolicæ sedis jura fortiter vindicavit, et pro custodia ac observantia ecclesiasticæ disciplinæ irrepentes corruptelas et abusus detegere, perstringere, emendare et extinguere nisus est; ille, inquam, tantus pontifex ob tam præclara gesta MAGNI titulum jure promeruit; ejusque insignia Opera, quibus res tot ac tam graves promovit atque perfecit, in perennem posterorum memoriam ad nos transmissa, maximisque encomiis non solum a Latinis, verum etiam a Græcis tum antiquis, tum recentioribus, commendata, ejusdem tituli meritum ac justitiam demonstrant.

Quid autem de te, beatissime Pater? Jam inde ab exordio pontificatus tui quot et quam implexæ causæ pro condicione istorum temporum concurrerunt, quibus nunc integritas fidei, nunc pontificia jura, nunc disciplina ecclesiastica sanaque doctrina morum impetita fuere? Tu vero nulli labori, nulli meditationi parcens, opportune omnibus providisti. Assidue curæ et vigiliæ tuæ, quibus parcissimo cibo brevique somno contentus, die noctuque pastoralis officio et actionibus publicis indefessus vacas, et quod superest subcisivi temporis, in conscribendas pro rerum necessitate doctissimas et eruditissimas Institutiones atque Constitutiones confers, omnibus notissimæ sunt. Ipsa tua Opera que pluribus voluminibus digesta hæctenus prodierunt in lucem, quæque in dies identidem prodeunt, ac in omni ecclesiastica materie non tam præsentibus, quam futuris temporibus prospiciunt, dum omnes cum voluptate et utilitate evolvunt, maximamque in iisdem non jam molem, sed eruditionem, rerum varietatem, methodum, perspicuitatem ac doctrinam admirantur, te cum antiquis præstantioribus pontificibus conferre, et MAGNUM vere, seu potius MAXIMUM constiteri non dubitant. MAGNI igitur antiqui Romani antistitis Opera tibi præ cæteris successori ac æmulatori ejus MAGNO æquissime dicanda fuere.

Huic autem congruentissimæ rationi alia gravior et fortior accedit. Cum enim ante paucos annos alter e nobis Romæ degeret, seque ante pedes tuos identidem sisteret; inter eos sermones, quos pro summa benignitate tua cum eodem habere, quibusque fere de optimis studiis et ecclesiasticis disciplinis non pauca solebas disserere, de ea S. Leonis editione incidit mentio, qua Paschasius Quesnellus sancti pontificis Opera non tam emendare ac illustrare, quam aliquot prævis notatiunculis, observationibus et dissertationibus non paucis in locis redarguere, pervertere et deturpare studuit. Hinc porro novæ editionis, quæ ad Vaticanos præsertim mss. codices ab eo inconsultos exigeretur, ejusdemque audaces conatus retunderet et infringeret, necessitatem memorasti. Cum vero hoc idem consilium quibusdam prædecessoribus tuis in mentem quidem venisset; at per eos, quibus id negotii demandatum fuit, numquam perfectum, nec perficiendum crederetur; tu minime ferens editionem tam necessariam diutius prorogari, hæc nobis imponendam censuisti. Non solum magnitudo operis, et magni adversarii eruditio ac ingenium, verum etiam et multo magis imbecillitas nostra, cujus nobismetipsis conscii sumus,

suspensos initio atque ancipites animo tenuit. At voluntati et auctoritati tuæ obsequendum fuit. Nos autem ut erigeres atque resceres, non solis verbis usus es, sed tuum quoque auxilium in eandem editionem contulisti. Cum enim in ejusmodi editionibus procurandis præstantiorum codicum subsidium potissimum requiratur; tu Vaticana exemplariâ statim communicari jussisti, atque ut collatio facilior et expeditior fieret, raro privilegio ea, quibus indigeremus, domum afferri, et quamdiu opus esset retineri indulxisti: ac præterea ut aliis ex urbibus, ubi rari essent atque inconsulti codices, accuratæ collationes præstarentur, ipse pro humilitate tuâ effecisti, adeo ut etiam in hanc nostram urbem quorundam antiquorum librorum variantes lectiones, quæ ob longinquitatem locorum isthuc serius pervenere, humanissimis litteris tuis sociatas transmiseris. Id autem penes æquos rerum æstimatores tantum est, ut hæc editio, cujus tu auctor et opitulor fuisti, tua quodammodo habenda sit; ac proinde in ea tuo nomini dedicanda non offeramus aliquid omnino nostrum; sed veritas, quod beneficio tuo accepimus, reddamus. Hinc etiam confidimus fore ut ipsam editionem benigne suscipias ac tuearis quasi rem tuam: omnesque, qui tam a te præceptam, teque optime ferente perfectam intelligent, cum præclaram curam et singularem favorem tuum commendabunt; tum vero si quid per nos minus apte executioni mandatum invenient, nominis et patrocinii tui gratia condonatos speramus.

Antequam vero hujus epistolæ finem facimus, sine, quæsumus; Pater beatissime, ut quod S. LEONI maxime congruum et gloriosum credimus, sapientissimo judicio tuo subjiciamus. De DOCTORIS titulo et cultu eidem sancto pontifici decernendo pauca quædam tibi, ut confidimus, non injucunda proponere tibi. Cui MAGNI nomen obtinuit, DOCTORIS quoque titulum mereri nihil ambigimus. Si enim DOCTORIS appellatione et cultu si digni sunt, qui una cum eximia sanctitate insignem pariter doctrinam jungentes, et dum in vivis essent, universam Ecclesiam docuere, et adhuc post mortem illam docent iis operibus relictis, quæ omni tempore pro fide ac disciplina Ecclesiæ usui futura sint: nonne S. LEO, cujus sanctissima est, et docuit, et docet, et semper docturus est universam Ecclesiam; cum et instituendis Christianorum moribus; et rectæ fidei conservandæ, confutandisque heterodoxorum erroribus optissimâ plurimum sermonum et epistolarum monumenta vulgavit, quæ non tam in Occidentis, quam in Orientis Ecclesiis summo cum honore suscepta, celebrantur ad omnes, maximoque auctoritatis pondere allègantur frequentissimè; quæ ab celebriorum doctorum opera allègari solent? Hinc autem non immerito DOCTORIS nomen et olim tribuit Cassiodorus (a), et (qui maxime habendi sunt) duo summi pontifices Vigilius (b) et Hadrianus I (c), ac deinceps alii, ex quibus Usuardus et Vandelbertus eundem titulum Martyrologio inseruerunt. Plures etiam Gallicæ Ecclesiæ doctores honore eum in publicis officiis colere non dubitarunt, ut ex eorum liturgicis libris didicimus. Aliquot hic tantùm exempli gratia uttingemus testimonia, quæ eminentissimus cardinalis Philippus de Montibus huic nostro consilio maxime favens, patulo antequam e vivis excederet, ex sua lectissima bibliotheca nobis communicavit. Ex Breviario Lingonensi anni MDCCXXXI, die XXI Octobris: LEONIS I papæ et Ecclesiæ DOCTORIS. Ex Breviario Catalaunensi anni MDCCXXXVI, die XX Octobris: LEONIS Magni papæ et Ecclesiæ DOCTORIS. Eadem leguntur in Breviariis Cluniacensi anni MDCCXXXVI, Rothomagensi anni MDCCXXVIII, et Claramontano anni MDCCXXXIII, die XI Aprilis; in Nardonensi anni MDCCIX, die XXVIII Junii; in Senonensi anni MDCCXXVI et Aurelianensi anni MDCCXXXI, die XXX Octobris; in Parisiensi anni MDCCXXXVI, die X Novembris; ac in Bituricensi anni MDCCXXXIV, die XXX Novembris.

Num vero tempus jam advenerit, in quo Romæ quoque Ecclesiæ, quæ non minorem hujus sui sanctissimi doctissimique pontificis, quo maxime ornatur, amorem nutrit, hunc eundem titulum et cultum eidem solemniter tribuat, generalique decreto in universum Christianum orbem extendat, tibi, beatissime Pater, adjudicandum atque constituendum relinquimus. Tu in eo celeberrimo Opere de Beatificatione et Canonizatione, quod omnigena sacræ eruditione refertum, circa ritus hujusmodi regulâ in posterum solemniter ac tutissima futurum est, tres

(a) In ps. LXV.

(b) Constitut. n. 22, t. VI Concil. Ven. edit. col. 305.

(c) Epist. 97. Cod. Carolin.

conditiones ad constituendum Ecclesie doctorem necessarias designasti (a), eminentem scilicet doctrinam, insignem vitæ sanctitatem, et præterea summi pontificis aut concilii generalis legitime congregati declarationem. Duae priores conditiones, in quibus ejus tituli decernendi radix et meritum continetur, in LEONE nostro inveniri ipsa Romana Ecclesia cum in aliis publicis tabulis, tum in Martyrologio satis testata est. Restat ut tertia conditio, qua idem titulus et cultus ipsi in universa Ecclesia legitima auctoritate constituatur, eidem accedat per te, qui ejus merito considerans, de eodem fortassis pronuntiabis, quod de S. Bernardo in eodem Opere scripsisti (b): Dolendam videtur, quod usque adhuc cogitatum non fuerit de Sancto tot meritis eximio cælestisque doctrina referto; colendo titulo doctoris in universa Ecclesia. Forte tibi, cui nihil jucundius quam sanctorum cultum promoveri, quique peculiare suum erga sanctum LEONEM studium, cum esses Canonicus Archivista Basilicæ S. Petri, in novissima inventione (c) ejus corporis potissimum demonstrasti, tibi, inquam, hæc laus reservata est, ut qui magnus es magni LEONIS successor et æmulator, tantum pontificem doctoris titulo exornes hujus editionis occasione, quæ dum ipsius Opera, subente ac opitulante te, ad puriores codices exacta et illustrata tuoque homini inscripta in lucem profert, Magni hujus doctoris meritum etiam atque etiam confirmat. Sed hoc tuum judicium esto. Tibi interim dum volumen istud offerimus, sanctos tuos pedes humillime deosculantes, apostolicam benedictionem deprecamur.

(a) Lib. IV, part. II, cap. 11, n. 13

(b) Ibi c. 12, n. 9.

(c) Hæc de re plura tom. II, in observat. ad Dissert. 4 Quesnelli ad an. 461.

BALLERINIORUM PRÆFATIO GENERALIS IN UNIVERSAM OPERUM SANCTI LEONIS EDITIONEM.

I. Cum de nova editione Operum sancti Leonis papæ ad mss. præsertim Romanos codices locabranda, quæ editioni Quesnellianæ jam proscriptæ opponi et præferri posset, alteri ex nobis, dum Romæ esset, supremus antistes Benedictus XIV onus imposuit, non pauca primùm nec levia momenta terruerunt. Quæ enim et quanti sit ea Leonis editio, quam summo studio curavit Paschasius Quesnellus, illi soli ignorare queunt, qui editionem ejus ignorant. Si textum expendas, qui in æstimandis veterum editionibus primum et potissimum spectandus est, et in quo quæritur num sit emendatus ac ineditis opusculis auctus, plures ille ac præstantissimos codices nactus est, quorum præsidio multa loca in anterioribus editionibus depravata feliciter correxit, et Epistolas pontificis, quæ inter ipsius Opera sacræ historiæ utiliores sunt, ex uno Grimánico ms. octo et viginti antea ineditis augere Epistolis potuit. Præterea alia quædam adjecit inedita, inter quæ maxime celebris est antiquissima illa Canonum et Epistolarum Romanorum pontificum collectio, quæ Dionysianæ nihilominus cedit, vetustissimique canonici juris studiosis maximo adjumento est. Si vero ipsius editoris lucubrationes textui vel rebus illustrandis insertas consideres (id enim alterum est quod in editionibus quæritur), quænam editio Patrum tot unius editoris observationibus, admonitionibus, notis et dissertationibus locupletata invenietur, quot illa Leonis, quam Quesnellus typis impressit? Quæ enim ejusdem pontificis Opera parvo volumine formæ, uti vocant, octavæ vel quartæ in antiquis editionibus comprehendebantur, ob Quesnelli additamenta duos implent non exiguos tomos in-folio. Quem porro non moveat tantam studium in Leone edendo ab eo susceptum et naviter impensum, qui præstanti ingenio et multa traditione ornatus, plurimum poterat, quique priorem editionem novis caris recognitam post viginti quinque annos recusit auctorem; adeo ut limata et perfecta, quantum per eum fieri poterat, iudicari debeat? Magnifica quidem elogia a quampluribus litteratis viris obtinuit eiusmodi

editio, quæ idcirco non tam primum impressa quam recusa, statim toto orbe dispersa atque suscepta, adhuc desideratur a pluribus; et licet ob censuras nonnullorum, ac præsertim Inquisitionis Romanæ anni 1676, apud catholicos non modicum detrimenti ceperit, eam nihilominus *eruditis ubique probatam* affirmare non dubitavit Joannes Albertus Fabricius. Hæc quidem heterodoxi viri laus, etsi Romanæ censuræ perperam omnino opponitur, pervulgatam tamen de eadem editione opinionem aliis etiam catholicorum testimoniis confirmatam ostendit.

II. Hisce animadversionibus, quæ metum ingerebant, opponebatur novæ adhuc post Quesnellianam editionis necessitas. Primo enim judicatum fuit interesse plurimum S. pontificis Opera ad Romanos præcipue codices exigere, qui etsi in Romani antistitis Operibus præstantiores atque puriores præsumendi sint, a Quesnello tamen irritò, ut in præfatione testatur, conatu quæsiti, prætermittendi fuerunt in prima editione; in secunda vero Barberinorum tantum manuscriptorum variantes lectiones accepit, ex quibus ipsis paucas admodum in solis Epistolis adhibuit. Tanto autem magis hæc Romanorum exemplarium recognitio necessaria visa est, quod ex una parte Quesnellus in usu codicum negligentiam accusetur a quibusdam, ac præsertim a Baluzio et Coustantio, in antiquorum librorum studio peritissimis; ex alia vero nota ejus libertas in emendando identidem textu, nullo allegato codice, nonnullis suspicionem injecerit. Deinde plurima sunt in ejus lucubrationibus licentius inserta, quibus falsis doctrinis favet, et non tam Leonem quam Romanæ sedis prærogativas nunc palam, nunc latenter impetivit; adeo ut hæc editio, quæ Leonem potius deturpat quam illustrat, justissimam prohibitionem meruerit.

III. His de causis, ut primum eadem editio anno 1675 in lucem prodiit, statim novæ editionis Romæ adornandæ consilium ceptum fuisse, colligi posse credimus ex Italica epistola Laurentii Mari ad Franciscum Grisendum scripta die 30 Martii anni 1677; sibi enim significatum affirmat præceptum illustrissimi Brancatii de nova editione Operum S. Leonis. *Mi vengono comunicati i comandi di monsignor illustrissimo Brancati mio signore sopra la nuova edizione di S. Leone*; et in hanc quæsitum subdit quidquid Jo. Baptista Marus ejus frater ex mss. Romanis paraverat. Hujus epistolæ, quam in codice Barberino invenimus, amplior notitia dabitur in præfatione sermonibus Leonis præmissa, § 7. Hæc eadem novæ editionis cogitatio iterum excitata est anno 1716, favente summo pontifice Clemente XI. Exploratum est testimonium Patrum Trivultianorum insertum *Mémoires Auril.*, 1716, pag. 722, ubi ex epistola Romæ scripta hæc traduntur: *On a formé le projet d'une nouvelle édition de S. Léon. Sa Sainteté, qui a une dévotion particulière à ce saint docteur, favorise ce dessein.* Sub Clemente autem XII, non modo revixit idem consilium, verum etiam hæc cura duobus clarissimis viris imposita fuit, collatisque istorum studiis, multisque hinc et hinc paratis, tanta hujus Romanæ editionis expectatio increbuit, ut eminentissimus cardinalis Quirinus hac de causa scripserit anno 1740, in appendice subjecta Pauli II Vitæ, pag. 161, non solum *piorum atque eruditorum votum deposcere*, verum etiam *sperare saniolem ac fideiorem editionem ad Vaticanorum præsertim codicum fidem*

IV. Dum unus e nobis anno 1748 Romam alia de causa accessit, de hac nova editione plures sciscitatus est. At alii se jamdiu nihil audire, alii vero spem omnem evanuisse responderunt. Qua de re cum sermo fuisset coram summo pontifice Benedicto XIV, is, eandem desperationem confirmante uno ex illis duobus, quibus ea editio sub Clemente XII commissa fuerat, hocce studium nobis imposuit. Etsi vero præter ea quæ initio memoravimus nostrarum etiam virium imbecillitas deterreret, diutius tamen auctoritati tantæ resistendum non fuit. Cumque de hac editione suscepta in Urbe divulgatum esset, accesserunt aliquot cardinalium, prælatorum et amicorum impulsus, qui etiam auxilium suum obtulere. Cum a codicibus exordium esset, laudatus summus pontifex, ut faciliorem expeditionemque collationem faceret, Vaticanæ bibliothecæ mss. libros, qui maximo usui forent, domum deferri peculiari privilegio concessit. Patuere etiam cæteræ bibliothecæ Romanæ, Barberina, Chigiana, Casanatensis, Vallicellana, Angelica, et illa Basilicæ S. Petri. Cum autem multi essent codices recolendi, quibus unus non sufficit, auxiliarii pretio accesserunt, alii etiam spontaneam et gratuitam operam contulere: inter quos potissimum laudandus est P. Brunus Toma, tunc lector, nunc prior Patrum Prædicatorum S. Sabinæ, qui alios e suis in collatio-

nibus sibi adjunxit. In hoc labore totum id temporis, quo alter e nobis Romæ versatus est, id est annum integrum cum dimidio, inter codices indesinenter consumpsit. Cumque is ex Urbe discedens nonnulla reliquisset conferenda, subsidium perhumaniter præstiterunt plures amici, P. magister Schiara, ordinis Prædicatorum, bibliothecæ Casanatensi præfectus, comes Joseph Garampus, canonicus basilicæ S. Petri et Vaticani archivi custos, concivis noster P. Franciscus a Putco, presbyter Oratorii in Vallicella, Simon Ballarinus a bibliotheca Barberina, aliique nonnulli, qui variantes manuscriptorum quas desiderabamus, abs se diligenter descriptas Veronam miserunt.

V. In aliis quoque Italiæ bibliothecis a Quesnello intactis, quæ mss. exemplaribus celebriores sunt, Leoninos codices, quotquot alicujus pretii novimus, sive per nos, sive per amicos conferendos curavimus. Præter exemplaria aliquot præstantissima capituli cathedralis Veronensis, quæ ob insignem vetustatem nullis aliis cedunt, Venetiis in bibliotheca S. Marci, quæ pluribus Græcis Latinisque codicibus instructissima est, non paucos rei præsentis utiles invenire licuit, et Antonium Zanettam, ejusdem custodem, qui omnibus studiosis favorem præstat, in Græcis præsertim libris recolendis coadjutorem humanissimum experti sumus. Patavii in bibliotheca Patrum Eremitanorum P. magister Antonius Manentius, in S. Justinæ monachorum S. Benedicti P. D. Spiridion Peristianus, et in S. Antonii Patrum Conventualium S. Francisci P. magister Reginaldus Fischer codices et operam exhibuerunt. Ex insigni monasterio Padilironensi S. Benedicti in agro Mantuano P. D. Joannes Augustinus Gradonicus codicum variantes non exiguo labore collectas transmisit. Florentiæ tum in bibliotheca S. Marci, tum in Laurentiana Medicea multum debemus P. lectori Philippo Mariæ Sereno, qui alia contulit, alia etiam exscripsit. Fesulis, quæ opus erant, procuravit P. Alexander Chiappinus, abbas generalis canonicorum Lateranensium, qui nuperrime obiit. Quoad mss. Montis Casini, magnum patronum experti sumus eminentissimum cardinalem Tamburinum, de cujus mirifico plane favore peculiaris redibit mentio in præfatione ad sermones, num. 16. Lucanorum codicum collationem sponte obtulit P. Joannes Dominicus Mansius, in antiquis mss. versatissimus, et pluribus editis documentis ac tomis notus. Bergomi opem tulit amicissimus noster P. Hyacinthus Sala, ordinis Prædicatorum, in academia Taurinensi publicus theologiæ professor. Alia subsidia per alios Mediolani, Tridenti, Taurini et alibi præsto fuerunt.

VI. Extra Italiam etiam diligentiam extendimus, nimirum in bibliothecas Cæsaream Vindebonensem et Ratisponensem S. Emmerami. E bibliotheca Cæsarea, cujus mss. libros Gallus editor frustra quæsit, duorum præstantissimorum exemplarium collectionis Hispanicæ et Quesnellianæ collationem quam diligentissimam nullo sumptui parcentes nobis comparavimus. In Ratisponensi vero servari eximium prorsus et singularem codicem Epistolarum S. Leonis, eidem bibliothecæ pro Tutone episcopo dono datum exeunte sæculo nono, vel decimo incunte, prodiderat P. Bernardus Pez in dissertatione isagogica præmissa tomo I Thesauri Anecdotorum, num. C5. Hujus codicis desiderio is qui e nobis Romæ erat, adivit P. M. Thomam Ricchinium, ordinis Prædicatorum a secretis congregationis Indicis, eoque cooperante P. M. Emericus Langenuaeter, ejusdem ordinis provincialis Daciæ, ac generalis magistri socius, scripsit statim ad P. M. Antoninum Veichtner, qui mox, pro insigni sua in hisce studiis peritia, codicis præstantiam ac utilitatem agnoscens, favore non minus quam labore plane singulari ipsum codicem non conferendum, sed de verbo ad verbum quam accuratissime transcribendum putavit. Id autem ut commodius per eum fieret, a reverendissimo abbate ad S. Emmeranum sacri Romani Imperii principe, viro in omni litterarum et scientiarum genere excultissimo, summa benignitate concessum fuit ut idem codex Landshutum in memorati P. Antonini conventum deferretur. Quæ peculiaris unius diligentia in exscribendo, et alterius humanitas in commodando tam eximio codice, de quo plura in præfatione ad Epistolas dicenda erunt, toto orbi testanda ac perenni memoriæ commendanda fuit. His autem subsidiis experti sumus ipsum S. Leonis textum adhuc post Quesnellum posse emendari non modicum, et novis etiam ineditis monumentis augeri.

VII. Sermonibus emendandis mss. exemplaria Romana potissimum contulere: inter quæ cum nonnulla ad basilicas Urbis certissime pertinuerint, certo Romana sunt, ac puriores lectiones nobis conservarunt. Quesnellus, etsi multa correxit, cum tamen hos codices non

adhiberi, alia inemendata reliquit, alia etiam haud satis ante, vel perperam mutavit. Non tercenta circiter loca vel certa emendatione restitueret, vel ad meliorem lectionem revocare potuimus. Praeterea ex tot tantisque diversae originis codicibus simul collatis, quorum distinctam notitiam dabimus in praefatione ad Sermones, deleimus corrigendum ordinem in nonnullis sermonibus perturbatum; dividendas duas sermones qui in unum coaluerant; amoveendum sermonem Leoni perperam tributum ab omnibus, nec non alium eidem a Quesnello, ex suo codice afflictum; alium vero, quem iste Leoni detraxit, restituendum; aliaque plura manuscriptorum ope praestitimus, ut ex admonitionibus atque annotationibus patebit.

VIII. In Epistolis similia frequentius delegentur. Correctiones non paucæ nec leves identidem occurrunt; et in his chronologia aliquot Epistolarum restituta, ordo omnium immutandus fuit. Quasdam Epistolas in dubium a Quesnello vocatas, et nonnulla ab eodem expuncta, adjuvantibus praesertim mss. libris, vindicare licuit.

IX. Non pauca ille tum in Sermonibus, tum in Epistolis mutavit nullo allegato codice, et ne indicata quidem veteri lectione; quod arbitraria correctionis vel corruptionis suspicionem nonnullis iniecit. Hanc quidem censuram ut ille praecederet, in generali praefatione, num. 7, factum utro fieri non dubitans, hanc duplicem quasi rationem subjicit: *Sæpe hæc (codices) omisi recensere, cum videlicet indubitata certitudinis est emendatio, et ad eam codices omnes conspirant. Sed neutra satis idonea visa est. Cum enim de aperta erroribus amanuensium vel typographorum non agitur, uti plerumque in locis a Quesnello emendatis non agitur, tunc lectiones quæ antea vulgatis non malum sensum referentibus suppositæ fuere, indubitata certitudinis dici nequeunt. Generatis porro Quesnelli propositio de conspiratione omnium codicum, si fallax nonnumquam inventa est, eam de hac vel illa lectione abs se inducta scripsit, Ita omnes codices; quam fidem meretur in iis locis, in quibus emendandis nullam codicum mentionem facit? Neque vero idcirco affirmandum est eam, ubi nihil citat, vulgatum textum ex arbitrio mutasse vel corrupisse. Id videri potest iis qui solos codices contulerunt posteriorum collectionum, ex quibus vulgati prodierunt. Nos vero antiquiora et præstantiora exemplaria nacti, diligenti horum collatione discernere ac dijudicare potuimus, quæ ille loca non arbitrarie, nec perperam emendavit; unde emendationes ipsas retinentes, citatis manuscriptis firmabimus. Lectiones vero quas vel nullo antiquo libro probatas, vel satis inferioris notæ mss. suffultas invenimus, restituta veteri lectione, vel alia nova ex fide meliorum codicum, jure censuimus expungendas; in quo aliquando lectionem ab illo inductam, nullius antiqui libri facta mentione, libenter retinuissemus, si ille alienius optimi codicis auctoritatem protulisset.*

X. Cum autem in hac nostra editione omittenda non fuerint opera quæ Leoni Quesnello attribuit, vel sæpe editioni inserenda judicavit, in his quoque recolendis ad manuscriptorum fidem multa invenimus corrigenda, et nonnulla etiam supplenda, uti manifestum fiet praesertim in libris *de Vocatione omnium gentium*, et in Codice Canonum et Constitutionum apostolicæ sedis, in quo postremo edendo ille codicem recentiorem et mendosum plerumque secutus est.

XI. Quoad inedita non solum in nostris mss. exemplaribus eas fere omnes Epistolas, et multas in locis emendatiores invenimus, quas ex Grimánico Quesnellus vulgavit, verum etiam ex insigni codice Ratisponensi tres alias novas Leonis Epistolas proferemus in lucem, ex Vaticano autem unam Græcam Anatolii Constantinopolitani episcopi ad Leonem nostrum, quæ ad Eutychianam historiam illustrandam plurimum conferunt. Aliquot præterea Epistolas Græcæ interpretationis antiquæ ex eodem Vaticano codice eruimus, quas publici juris facere quantum intersit, in praefatione ad Epistolas ostendetur, num. 51. Integram actionem concilii Chalcedonensis, quæ ipse gratiam epistolæ 93 Leonis habita, nondum in lucem prodit, nobis suppeditarunt duo Græci codices Veneti S. Marci, cum quibus etiam valde utilis ad plura loca emendanda, Antonio Zanetto opitulante, contulimus Græcam editionem multarum Epistolarum, quæ licet versiones sint, nostræ tamen editioni inserendæ fuerunt. Alia actio ejusdem concilii in causa Damni Antiocheni, in qua pontificia Leonis auctoritas commendatur, ex ms. antiquissimo olim Veronensi, nunc autem Vaticano

grata edetur, et in suo lumine collocabitur tomo secunda. Plures ineditos sermones Leonis in mss. exemplaribus tribulos excerpimus, qui in appendice hanc omittendi visi sunt.

XII. Aliquot Epistolarum hactenus incognitarum nostri pontificis, quæ in Vercellensi antiquo libro contingerentur, spem injecerat R. Franciscus Antonius Zaccaria soc. Jesu in epi-tola inserta tom. XII Quosulorum quæ a P. Angelo Calogera Venetij edita sunt. Unum enim ex præstantissimæ capitularis Vercellensis bibliothecæ codicibus memorans, quem incomparabilem et ineditam antiquissimorum conciliorum collectionem vocat, hanc ex verbis celeberrimi editoris Evangeliarum Eusebiani testatur di paracchie non per anco vedute lettere di S. Leone, e di altri pontefici doviziosamente ornata. Ut hæc tam insignia documenta nostræ editioni certius accederent, ipsius summi pontificis, qui editionem præceperat, auctoritatem postulavimus. Itaque expensi fuerunt codices laudati capituli quam diligentissime. At nulla ejusmodi collectio inveniri potuit, quæ vel unam ineditam Leonis epistolam promeret. Codicem autem qui aliquid inediti continere visus fuerat, ex documentis transcriptis et ad pontificem missis cum collatione cæterorum qui editi sunt, nec non ex aliis notitiis exinde acceptis, et ab eodem Evangeliarum Eusebiani editore certissime cognovimus, esse omnino similem aliis tribus mss. libris, quos Romæ invenire et conferre licuit, et complecti collectionem Dionysio-Hadrianeam cum additamentis peculiaribus, quæ indicabuntur in præfatione ad epistolas, et item tertia in tractatu de antiquis Collectionibus fusius describentur. Hæc præcipue mpenda fuerant, ne nos in exquirendis ineditis quidquam diligentiam prætermissam videremur. Putamus autem ex hactenus dictis palam factum esse hanc editionem quoad textum Leonis Quesnellianam emendatioram et auctiorem futuram; adde etiam quoad ipsa Leonis Opera, sincerioram, quippe genuina illius opera secernet a supposititiis, quæ ille plane arbitrarie et omnino perperam veluti Leonina traduxit.

XIII. Nunç de Quesnelli lucubrationibus, quæ editionem ejus maxime celebrem reddunt. Si initio eximium hominis ingenium et eruditio metum injecerant, postquam ipsas lucubrationes exactius ad calculos ferocantes, magnum in plerisque ingenii et eruditionis abusum deteximus, quibus effecti et confirmati fuerunt. Et si enim ille multa subtiliter et erudite congerat, quæ non paucas hæc ipsi subsellii homines in ejus sententias raperet, nibilo tamen minus diligenti singulorum examine deprehendimus sagacissimum hominem ingenio ac novitati indulgentem, et quorundam studia partium abreptum, in conjectationes plerumque fallacissimas intemperanter excurrisse, quibus magno acuminis et artificio implexis, magnæ eruditionis scatis, multa nova et falsa verisimilitudinem quamdam judgerent. Ne quid acerbius contrariarum partium favore, aut Italicis, uti appellant, præjudiciis affirmasse credamur, antequam ulterius progrediatur sermo, nonnulla celebrium quorundam exterrorum, qui ejusmodi favore aut præjudiciis accusari non poterunt, testimonia præmittenda sunt.

XIV. Enormem conjectandi abusum in ea dissertatione, qua Quesnellus Collectionem Canonum ab se editam Romanæ Ecclesiæ asserturus, multa nisus est conjecturarum mole fulciri, satis declaravit P. Coustantius in præfatione tom. I Epistolarum Romanorum pontificum, num. 79. Dum ejusmodi conjecturis, inquit, plus æqua indulget vir clarissimus, suæ ipse magis magisque prædit inanitatem opinantis. Et apertius num. 87, conjecturis fallacias adjectas notans: Singula, ait, eruditi viri argumenta gradatim prosequi et ad examen vocare longum foret. Satis est præcipua refellisse, quæ si ex veritate æstimantur, aliud nihil sunt nisi vel conjectura acute quidem, ut vocant, et belle exagitata, sed meræ tamen conjectura; vel testimonia per vim detorta, quæ sua restituta loca quoque sensu intellecta ratur amittunt; vel denique probatiqnes ex certis ductæ locis, quæ Romani codicis proprii esse perperam existimavit. Hæc sententiam, quam ille multa nisu defendit, meram hypothesein et ingeniosum quidem, at minus firmum systema vocavit num. 43 et 63, in quo miratus est nonnihilum, idem systema ab acerrimi judicii viro non dici asserti, sed vel animo fugi potuisse. Similem conjectandi imbecillitatem animadvertit etiam atque perstrinxit Stephanus Baluzius in observationibus ad dissertationem Quesnelli de concilio Teleptensi, ubi is eidem concilio suppositionis notam impingere multis contendit. Post rem accuratè discussam, inquit Baluzius, plane persuasus sum...: Quesnelli opinionationes posse quidem oculorum aciem perstringere, certum nihil in illis esse solidi firmique. Hæ observationes Baluzii insertæ leguntur Concordiæ

Petri de Marca editionis Parisiensis anni 1704, pag. 1341. Ibidem præterea, pag. 1347, *parum sincerum ac diligentem Quesnellum in hac editione testatur, eumque reprehendit eo quod certo quodam loco secutus sit mendosam lectionem codicis Oxoniensis, cui Thuaneum exemplar cunctis nominibus erat antefendum. Et in præfatione ad antiquam versionem Latinam concilii Chalcedonensis, num. 22, eandem ejus negligentiam in alio argumento accusans: Si ille, inquit, veteres codices accurate, ut nos fecimus, consulisset, hanc opinionem mente sua non comprehendisset.* Eodem quoque numero 22 de quadam ejus conjectura ait: *Mera divinatio est, ut pace ejus dixerim, quæ ratione non constat.* P. Bernardus Montfauconius seu monachi Benedictini congregationis S. Mauri in diatriba in symbolum *Quicumque*, tom. II Operum S. Athanasii, pag. 724, de Quesnello, qui eundem symbolum Vigilio Tapsensi ascripserat, pronuntiant: *Qui tamen, ut valet sagacitate et eruditione, non nisi conjectando loquitur: Guillelmus Caveus ad annum 440, pag. 279, de Quesnelli dissertatione, qua libros de Vocatione omnium gentium Leoni adjudicandos suscepit, pariter scripsit: Kos Leoni asserere conatur, idque longo conjecturarum potius quam argumentorum agmine. His autem conjectationibus compendio recensitis subdit: Pluribus hæc dicit vir eruditus, quæ cum pro cujusvis ingenio variare solent, et plus minusve in aliis reperiri possunt, haud satis firmum sententiæ huic fundamentum substruere videntur.* Et P. Guillelmus Cuperus in Actis sanctorum die 25 Augusti, pag. 133, de quodam argumento quo Quesnellus rejecit historiam miraculi S. Genesii, ait: *Hæc levis ratiuncula, vel temeraria Quesnelli conjectura corruere videtur ex chronologia.* Alia plura ejusdem generis testimonia prætermittimus: hæc enim proposito nostro videntur sufficere.

XV. Hactenus isti de peculiaribus Quesnelli disputationibus et argumentis, quippe qui peculiaria tantum ad examen vocarunt. Nos vero, qui universas ejus lucubrationes Leoninæ editioni insertas ex instituto expendendas et ad vivum resecandas suscepimus, idipsum affirmare possumus de plerisque, ne dicamus de omnibus: unde nulla fere erit ejus dissertatio, quæ subjectis nostris observationibus vel in præcipuo themate confutanda, vel in pluribus corrigenda non fuerit. Idipsum notis ejus quamplurimis accidit, quæ fusiori calamo vel appendit Leonis Sermonibus, vel in Epistolas ejusdem post dissertationes rejecit. Ne vero hæc ad jactantiam dicta credantur, vel suspicio sit, nos, dum Quesnellum impugnabimus, quædam ex ipso carpere, quæ a contextu ejus dissecta facile in invidiam et reprehensionem detorqueri queant, statuimus ipsas ejusdem lucubrationes integras nostræ editioni inserere, et suas cuique observationes subjicere, quibus ea quæ confutatione sunt digna impugnentur vel corrigantur. Ita scilicet causæ nostræ confidimus, ut adversarii faciem non refugiamus. Hinc etiam fiet ut necessaria amplius non sit Quesnelli editio, quæ nostræ in totum inserta inveniatur; et ut ipsius lucubrationes, quæ in editionibus ejus interdictæ sunt, in hac nostra cuique liceat legere et cum nostris animadversionibus atque censuris conferre; ex quo speramus futuram ut et veritas facilius innotescat, et num nimium ausurimus quisque perspicat.

XVI. Id autem profiteri hoc loco fas est, hanc concertandi rationem cum adversario præsentem et a fronte dimicantem difficiliorem fuisse. Richardus Simon ex Elia Dupinio in Quesnelliana editione duo notavit, nimirum Quesnelli dissertationes nimium esse prolixas, et nonnullas ad Leonis Opera non nisi remotius pertinere. *Il (Dupinius) n'a pu cependunt dissimuler que les dissertations sont trop longues, et que quelques-unes n'ont qu'un rapport éloigné aux OEuvres de saint Léon (a).* Hæc duo difficultatem potissimam facesserunt: et ut primum dicamus de postremo capite, cum editoris sit ea diligenter scrutari et evolvere quæ ad Auctorem ejusque Opera spectant, pauca admodum, quæ Leonis aut ejus Operum propria sunt, in Quesnello expendere et excutere opus fuisset; neque fuisset coacti in ea digredi, in quæ ille longius et liberius excurrit; sicque non pauca difficiliora præterire licuisset. At inserentibus omnes dissertationes, admonitiones et annotationes Quesnelli, singula examini subjicienda fuere, sive quæ ad Leonem aut ejus Opera pertinent, sive quæ ex occasione inducta remotissime distrahunt; nec quidquam, licet difficilius et implicatius, dissimulari aut transcurri potuit cum præsertim in ejusmodi disputationibus a Leonis edi-

(a) *Critique de la Bibliothèque.....* par M. Dupin, liv. II, c. 16.

lione valde remotis non pauca insint, quæ censuram non exiguam mereri visa sunt. Id cum pro varietate et difficultate rerum, in quæ Quesnellus excurrit, longiorem meditationem ac plures observationes postularet, id, inquam, potissimum in causa fuit ut hæc editio serius quam initio credebatur typis mandari potuerit.

XVII. Ad prolixitatem vero dissertationum Quesnelli a Dupinio notatam quod pertinet, eas multis protrahere ipsi plerumque necessarium fuit. Cum enim in permultis suis thesibus careret exploratis rationibus et documentis, quæ ubi adsunt, ad rem concludendam pauca sufficiunt, ad solas conjectationes easque imbecilles confugiendum fuit. Cum porro acutus homo intelligeret has, si paucae sint et paucis proponantur, minimum posse, complures simul congerere s'auit, easque ita invicem colligare, et eruditis identidem notitiis, dicendi arte ac subtilibus ratiociniis munire, ut lectores sensim et facilius illicerent, ac in ejus sententiam attraherent. Iisdem vestigiis principio nobis quoque insistendum, et omnia ac singula quæ censuram peterent refellenda videbantur. At hac methodo in eandem nimie prolixitatis notam incidissemus. Ne vero hoc laboris aut difficultatis declinandæ credatur effugium, observamus veritatem propugnantibus satis esse si capitalia et fortiora argumenta convellant: his enim sublatis, cætera leviora, quæ iisdem fulciuntur, per se cadunt, ita ut nimium morosi hominis sit in his confutandis lectores diutius distinere. Verum in hac ipsa laboris, ut videtur, imminutione difficillimum nonnumquam fuit, inter multas conjectationes eas secernere, quæ capitales et præcipue refellendæ essent. Ita enim plura Quesnellus miro artificio jungit ac miscet, ut vix delegatur quid præstet. Cum proposuit quædam leviora, quibus facilis esset responsio, elabitur repente ut anguis, et ad alia transcurrit, quæ etsi forte sint pariter levia, graviora tamen ex antecedentibus videntur. Nunc quærendo potius quam affirmando conjectatur; nunc quæstioni alias interserit quæstiones, vel saltem dubia quædam inspergit, quibus longius et eloquenter subdoleque productis deceptio non facile discernitur, et conjecturas conjecturis adjiciens, quod paucis obtinere non potuit, multitudine se consecuturum confidit. In his omnibus exacte expendendis et ad certa pauciora ac potiora capita revocandis, ne longior confutatio procederet, et lectoribus fastidium ac ex multiplicitate confusionem etiam pareret, quanta attentione ac diligentia opus fuerit, quisque peritus intelliget. Quod si in his potioribus capitibus refellendis observationes nostræ longiores nonnumquam cuipiam videbuntur, is consideret plura sæpius desiderari ad revincendum quam ad proponendum errorem. Ea porro facili partitione ac methodo utemur, ut lector statim intelligat quid agatur, et cur prolixior disputatio necessaria fuerit in quibusdam capitibus, ex quibus cætera pendent. Speramus vero hac ratione cognitum iri, nos, ut brevitati, quantum fieri poterat, consuleremus, nihil præterisse quod capitale esset; sola autem minutiora, quæ potioribus divulsis corruunt, jure neglexisse. Quod si quædam a Quesnello in dissertationibus inserta peculiarem censuram postulabant, quæ in contextu nostrarum observationum ad singulas dissertationes opportunum locum non invenient, censuras ejusmodi, ne quid necessarium desit, in annotationibus, quæ iisdem locis affiguntur, paucis indicabimus.

XVIII. Richardus Simon, cujus paulo ante meminimus, de Quesnelliana S. Leonis editione testimonium ponit, quod hoc loco haud prætermittendum putamus. Recitato elogio quo Dupinius Quesnelli dissertationes commendaverat, hæc subjicit: *L'édition des OEuvres de saint Léon publiée sous le nom du P. Quesnel mérite sans doute cette louange; mais le bibliothécaire n'a pas su que cet ouvrage est sorti de plusieurs mains. Le P. Quesnel en a ramassé durant plusieurs années les matériaux, qui lui furent fournis en partie par plusieurs personnes savantes; de Paris; mais comme ce Père ne savait pas assez le latin pour composer son ouvrage en cette langue, il le composa d'abord en français, et il le donna à mettre en latin à un savant Hibernois, qui avait été auparavant de l'Oratoire, et qui professait alors la rhétorique dans le collège de Beauvais. Il composa aussi en français la Vie de S. Léon; et elle fut traduite en latin par le P. Gérard du Bois, qui était alors dans la maison des Pères de l'Oratoire rue Saint-Honoré avec le P. Quesnel. Le P. du Bois changea dans cette Vie quelques endroits, qui lui parurent trop durs contre Rome; changements que le P. Quesnel ne put approuver; mais s'il avait profité des bons avis que son confrère lui donna, il n'aurait peut-être pas eu le déplaisir de voir son ouvrage flétri à Rome. Au reste, ie n'avance rien ici dont je n'aie été bien instruit: en sorte*

qu'on peut dire de l'auteur de l'édition de S. Léon, publiée sous le nom du P. Quesnel : SUMUS LESIO (a). Hactenus Richardus Simon, qui in congregatione Oratorii una cum Quesnello, diutius vixit usque ad Leoninam editionis circiter tempora. In hoc autem testimonio illud præsertim observandum est, adeo acerbum et infensum in Romanam sedem fuisse Quesnellum, ut uni e suis quoque confratribus quædam loca displicuerint, qui idcirco in interpretatione Latina ea emollienda existimavit. Cum vero id Quesnellus respiceret, nihil hac in parte ab interpretibus additum vel exaggeratum dici potest; sed quidquid acerbius in ea editione legitur, totum ex ipsius Quesnelli mente atque sententia profectum agnoscitur.

XIX. Duo præcipua fuerunt præjudicia quibus hic laborabat. alterum in materia gratiæ, alterum vero adversus quædam Romanæ sedis prærogativas. In materia gratiæ, quam male senserit palam faciunt ea quæ postea edidit, et solemnî Constitutione proscripta fuerunt. Ex his nonnulla editioni Leonis insperavit, sed latentè et parcius: de quibus in aliquot observationibus ad Leonis Sermones et ad dissertationem secundam in libros de *Vocatione omnium gentium*, nonnihilum disseretur. In pontificias autem prærogativas apertius et latius divagatus est. In hæc vero male licet animatus, ut passionem omnem ac præjudicium occuleret, protestationes quasdam observantiæ, cultus et reverentiæ in apostolicam sedem magnificentissimis verbis identidem exposuit; re autem auctoritatem ejus quibuscumque rebus posset extenuare et imminuere nisus est. Tantum vero se supra cæteros ejusdem factionis homines hac in re præventum Quesnellus prodidit, ut documenta quæ Romanis prærogativis favere videbantur, licet omnino certa, ipse velut supposititia vel saltem dubia traducere inanissimis conjectationibus studuerit. Hac, ut videtur, de causa expungenda, ex. gr., censuit concilium Teleptense cum epistola Siricii papæ, actionem Chalcedonensem de Domino, et vitam S. Romani, aut saltem textum, quem eidem insertum et intrusum comminiscitur. Alia plura, quæ hominem in Romanos pontifices non bene affectum delectant, in nostris observationibus atque etiam in nonnullis annotationibus identidem occurrunt: quas quicumque æquo animo legerit, fatebitur, ni fallimur, necessarium fuisse aliquam editionem Quesnellianam opponere, qua omnes hujus lucubrationes singillatim subjicerentur examini, ac justis censuris opportune notarentur. Solum displicet, id negotii iis fuisse impositum, qui et eruditione et scientia minus parati sunt. Id tamen veritatem magis magisque manifestam faciet. Si enim nos, qui modicum valemus, eviderimus, quam perperam Quesnellus in multis scripserit, id non ingenio, non arte, non ullo peculiari subsidio, sed veritate ipsa demonstrante factum patebit.

XX. Nunc reliquum est ut nostræ editionis ordinem explicemus. Quesnelli editio duobus tomis continetur. Primus Leonis Opera non tam genuina quam supposititia complectitur. Genuina sunt Sermones et Epistolæ. Libri autem duo de *Vocatione omnium gentium*, *Capitula de gratia*, et *Epistola ad Demetriadem*, seu liber de *Humilitate*, quos Leoni Quesnellus perperam tribuit, inter supposititia referimus. In fine ejusdem tomi adjecit S. Hilarii Arelatensis *Vitam*, et nonnulla ejusdem *Opuscula*. Secundo tomo antiquissimam et præstantissimam *Collectionem Canonum et Constitutionum apostolicæ sedis e codicibus* edidit, quam *Codicem Canonum et Constitutionum Ecclesiæ Romanæ* inscribendam putavit, non quod hanc inscriptionem præferant codices, sed quia hanc *Collectionem Romanæ Ecclesiæ propriam*, Leonis ætate vigentem, et ab eodem pluribus auctam opinatus est. Tum subjecit sexdecim *dissertationes in Leonis Opera* et in laudatam antiquissimam *Collectionem Canonum atque Constitutionum sedis apostolicæ*. Tandem in *Epistolas S. Pontificis* varias lectiones, notas et observationes impressit. Notandum vero est Quesnellum in secunda editione Lugdunensi anni 1700 non pauca addidisse quæ deerant in prima editione Parisiensi anni 1675. Quædam enim monumenta quæ post primam editionem prodierunt in lucem, inseruit, nimirum duas Græcas Martiani epistolas ad Leonem ab Arnoldo editas, unam Eutychis ad eundem pontificem vulgatam a P. Lupo, fragmentum *Epistolæ Anatolii Constantinopolitani*, et Græcum textum *Epistolæ Flaviani*, quæ typis dedit Cotelerius, ac *dissertationem Joannis Ciampini de vocis correctione in sermone VII S. Leonis de Nativitate Domini*. Præterea ex tribus mss. Barberinis *Epistolarum* variantes, quas postea accepit, in notis vel in postillis nonnum-

(a) *Critique de la Bibliothèque....* par M. Dupin, liv. II. c. 16.

quam adhibuit. Non pauca etiam in dissertationibus ac notis adjecit, quibus priores suas sententias a Lupo, Baluzio aliisque censoribus oppugnatas defendere et confirmare ut cum maxime visus est.

XXI. Nostram editionem in tomos tres partlemur. Primus tomus exhibebit omnia genuina Leonis Opera, id est Sermones et Epistolas sinceras, in quibus recognoscendis et emendandis ita nostris codicibus usi sumus, ut Quesnelli etiam variantes expenderit. Sic et nostra et Quesnelli exemplaria ad hanc editionem perficiendam contulerunt. Præfationes, et admonitiones, ubi opus fuit, præmisimus. Annotationes Sermonibus ac Epistolis subjectæ emendationum rationem reddent, et variantes lectiones tum nostrorum, tum Quesnelli codicum accurate designabunt, et ipsum pontificis textum, ubi indigere visus est, illustrabunt. In his etiam locum habebunt illæ notæ quas Quesnellus Sermonibus vel Epistolis ipsis quandoque apposuit, ut quidquid illius est non desideretur. Cum vero is Sermonibus quasdam notationes aut postillas affixerit, quæ longiorem disputationem postulant, harum causa post Sermones edemus *Observationes* nostras in quædam peculiaria loca eorundem Sermonum; et in his insertæ inveniuntur memoratæ Quesnelli notationes vel postillæ, sicut et laudata Ciampini dissertatio, quæ ad unum sermonem illustrandum pertinet. Sermones dubios, vel Leppi male affictos partim editos, plerumque autem ineditos rejecimus in appendicem Sermonum, in cujus præfatione inter cætera notitia assertur aliorum Sermonum qui in nonnullis mss. exemplaribus Leoni perperam ascripti, et aliis atque aliis auctoribus in aliis codicibus attributi, cum inter aliorum Patrum Opera prodierint, repetendi non fuere: quibus autem in libris editi sint, indicavimus. Leonis Epistolas excipiet dissertatio *de epistolis perditis tum S. Leonis ad alios, tum aliorum ad S. Leonem, ac de aliis monumentis ad epistolas pertinentibus, dispositis ordine chronologico*; ubi Leonina fragmenta quæ supersunt inserentur. Sequetur notitia decretorum quæ Leoni in Pontificali libro tribuuntur. Tandem appendix epistolarum S. Leonis Magni, aliquot litteras supposititias, aliaque documenta ad Epistolas pertinentia comprehendet, quæ inter ejus Epistolas collocanda non fuerunt.

XXII. Tomus secundus exhibebit appendicem prolixiorum Operum quæ Leoni ascripta fuere. Primo edetur Sacramentarium omnium velustissimum, *Leoninum* in vulgatis appellatum, eo quod Leoni tribuatur. Inter cætera hujus pontificis Opera referri non potuit, cum nec omnia quæ in eo continentur Leonis sint, nec ipsius compingendi auctor idem pontifex appellari certo queat. At cum quædam Leonina in eo inserta legantur, ex quibus Leoni in editis adjudicatum fuit, omitti non debuit in appendice in qua edenda fuerunt alia Opera Leoni tributa, quæ nihil Leoninum certissime continent. Id autem multo magis erat faciendum, quia Quesnellus tres præfationes veluti Leoninas in calce Sermonum edidit, quarum duas in ea ejusdem Sacramentarii parte quæ superest inveniuntur, tertiam vero in ea parte quæ intercudit, existisse probabiliter credimus. Secundo edemus duos libros de Vocatione omnium gentium, Capitula seu Auctoritates de Gratia et Libero Arbitrio, et Epistolam ad virginem Demetriadem, seu tractatum de Humilitate; quibus omnibus Quesnellus Leonis nomen præfixit. Hæc ad mss. codices recognovimus, quorum præsidio cum non pauca emendavimus, tum nonnulla etiam quæ alicubi deerant supplementimus. Subjicietur *Breviarium adversus hæreticos* (alias vocatum *Breviarium fidei adversus Arianos*), quod P. Sirmondus sine auctoris nomine edidit: Leoni enim assertum invenimus in duobus antiquis codicibus Patavino atque Mediolanensi, qui aliquot correctiones præbuere. Cui autem hunc non inter Leonis Opera, sed inter supposititia recensuerimus, ex præmissa admonitione patebit. Post hæc, ne quid deest quod Quesnellus suæ editioni inseruit, S. Hilarii Arelatensis Vita, et ejusdem Opuscula (duobus per nos adjectis) cum aliquot mss. exemplaribus collata et emendata prolibunt. Hic appendicis finis. Porro ut Quesnelli lucubrationes, quemadmodum spondimus, nostræ editioni inserantur, ex sexdecim ejus dissertationibus underim hoc tomo recudentur, quæ vel ad Leonem, vel ad præmissa Opera pertinent; cæteræ enim quinque reservantur tomo tertio, eo quod spectent ad Concilium Canonum et Constitutionum apostolicæ sedis, quem in tomo tertium rejecimus. Cuiusque dissertationi, cum præcipuum thema a Quesnello propositum refellendum erit, subjiciuntur observationes quæ dissertationis censoriæ vicem gerent. Ubi autem quædam tantum in dissertationibus corrigenda aut confirmanda erunt, notationes in calce paginarum ap-

ponendæ sufficient. Id præsertim servari debuit quoad primam dissertationem, quæ S. Leonis vitam describit; ubi etsi non pauca castiganda, nonnulla etiam adjicienda erunt, plura tamen satis constant. Hunc tomum concludent ejusdem Quesnelli observationes et notæ in Leonis Epistolas, quas uti prolixiores ipse quoque post dissertationes vulgavit; easque, ubi opus erit, aliis nostris annotationibus distincte propositis emendabimus.

XXIII. Tertio tomo separatim edendo et ad justam molem compingendo occasionem dedit vetustissima Collectio Canonum et Constitutionum apostolicæ sedis, quam sub arbitrario et falso titulo *Codicis Canonum et Constitutionum Romanæ Ecclesiæ* Quesnellus in lucem produxit initio tomi secundi. Hæc ab eodem ex ms. Oxoniensi libro recentiori et valde mendoso vulgata fuit: Thuaneo enim antiquiori et optimæ notæ exemplari, quod serius novit, modicum nec satis apte usus est. Nos multo plura ex hoc codice aliunde accepimus. Accesserunt autem quamplurima ex alio hactenus ignoto, at pervetusto bibliothecæ Cæsareæ libro ejusdem collectionis; et his subsidiis permulta menda corrigere, et ipsam collectionem meliori ac primigeniæ formæ restituere potuimus. Cum vero, ut huic collectioni seu corrigendæ seu illustrandæ ex aliis quoque collectionibus aliquid adjumenti quærentes Romæ et alibi expenderimus quotquot invenire licuit manuscripta aliarum veterum collectionum exemplaria, in quibus omnia vel fere omnia laudatæ collectionis documenta, licet sparsim inserta, reperire et recognoscere non inutiliter contigit, aliam ex hoc studio multo præstantiorem utilitatem collegimus. Nacti enim sumus in his codicibus non pauca rarissima, vel etiam omnino ignota antiquissimi canonici juris monumenta, quæ post memoratam Collectionem vel emendatiora proferre, vel primum edere gratum et utile futurum arbitramur. Hæc quæ et cujus usus atque præstantiæ sint, ex iis intelligetur quæ dicentur in præfatione ad tomum tertium. Hoc vero diligenti quamplurimum scripturarum collectionum examine factum est, ut non solum aliquot ignotas et ineditas Collectiones Canonum deprehenderimus, sed plures etiam notitias nacti simus circa collectiones vulgatas, quæ novissimos quoque et eruditissimos harum rerum scriptores latuerunt, quibusque antiqui juris canonici historia illustrari maxime potest. Hinc tractatum *de antiquis tum editis, tum ineditis collectionibus et collectoribus Canonum ad Gratianum usque* Quesnellianæ collectioni præmittimus, quo hæc omnia fuse explicabuntur. Tandem post prisca documenta edentur quinque dissertationes Quesnelli, quas, cum ad Collectionem Canonum ab eo vulgatam pertineant, huc reservavimus nec non observationes nostræ, quæ eisdem confutandis, ubi perperam sensit, ex suscepto consilio necessariæ videbuntur.

XXIV. Distinctam singularum editionum notitiam, quæ in generali præfatione æquum locum habuisset, omisimus: hæc enim exhibetur in præfatione Quesnelli, quam, ne quid Quesnellianæ editionis ex instituti nostri ratione desideretur, additis paucis annotationibus mox subjicimus. Illud sub finem monemus, quod cum Romæ et alibi studiosorum hominum querelas audierimus de hodiernis editionibus, quæ folio magno ad magnificentiam impressæ tractandi ac legendi usui, præsertim nocturno tempore, difficiles sunt, folii parvi, quod commode evolvi ac legi possit, formam eligendam putavimus.

P. QUESNELLI

PRÆFATIO GENERALIS

N SUAM EDITIONEM OPERUM S. LEONIS MAGNI

I. Sanctæ Ecclesiæ catholicæ fundamentum a Christo positum unum est, fides divina. Fidei porro solus unicus, verbum Dei, seu illud quod sacris litteris expressum legitur, seu quod apostolis viva voce creditum per sanctorum Patrum traditionem ad nos usque transmissum accepimus. Quamobrem hic labor, hæc opera homine ecclesiastico digna in primis censenda est, quæ in eo ponitur, ut geminus ille catholicæ fidei alveus ab adventitia colluvie purior semper evadat: ne, vivis illis ac cælestibus veritatis divinis aquis peregrinarum doctrinarum luto turbatis, inficiantur potius quam reficiantur fidelium mentes. Secernendis eluendisque mendis quibus sacræ pagine seu temporum ignorantia, seu malitia hæreticorum

rum inspersæ fuerant, tam diligenti cura, tam felici A successu laboratum est ab eruditis Ecclesiæ catholicæ alumnis, ut ab isto jam limpidiſſimo fonte scientiam salutis haurire cuique sine ulla erroris formidine liceat. At SS. Patrum scripta, per quæ velut per alterum alveum veritas à Christo capite ad nos usque volentibus sæculis traducitur, nondum ab errorum et interpolationum fece satis purgata sunt, nondum suæ puritati plene reddita: tametsi jam à centum quinquaginta et amplius annis hoc moliri cœperint haud mediocribus vigiliis viri impense docti, ut nobis sancti Patres toti quasi renascereentur. Ætati nostræ servata palma hæc videtur; in qua præcipuorum ex illis Opera accurata recensione, luculentisque eruditorum virorum commentariis illustrata vel prodierunt non ita pridem, vel B brevi sunt proditura. Mihi pro mearum tenuitate virum hæc tam multiplicis laboris particula contigit, ut S. Leonis papæ Opera expurganda pristinoque, si posset, nitore restituenda susciperem: Leonis, inquam, scriptorum mole minimi, cognomine Magni, vitæ sanctimonia, gestisque juxta et scriptis rebus maximis; cujus scripta tanto sunt majoris in sacra traditione momenti, quanto et majores apostoli quibus successit, et Romana quam rexit Ecclesia, cæteris Occidentalibus antiquior, omnibus eminentior propter potentior, ut loquitur Irenæus, principaliatam semper est habita.

In eo autem, quem nobis sumpsimus, labore tot antecessores habuimus, ut vix inter sanctos Patres unus sit cujus scriptis medicam manum plures adhibuerint, nec alius tamen qui ea cura magis indigeret. Antequam igitur nostri in hac editione instituti ac laboris rationem reddamus, operæ pretium est brevi hic elencho repræsentare quid ab aliis præstitum in C suis editionibus, tum ne sua cuiquam debita laus pereat, tum ut quid opella nostra huic accesserit, facilius quisque possit intelligere.

II. JOHANNES ANDREAS Aleriensis in Corsica insula episcopus primam Operum S. Leonis I editionem procuravit (a) Venetiis ann. 1485; typis Andreae Parmensis socii artis impressoriæ. Hæc prima editio paucas admodum Epistolas continet Sermonibus adjectas.

Eadem editio ibidem repetita est an. 1505, in typographico Bartholomæi de Zanis de Portesio, librariæ artis peritissimo, expensis hæredum nobilis viri D Q. Domini Octaviani Scoti.

Prodiit Parisiis anno 1511 alia editio, in qua insertus habetur tractatus de *Confictu virtutum et vitiorum*.

JACOBUS MERLINUS, theologiæ doctor Parisiensis,

(a) Dicendum est Romæ ante annum 1472, ut patet ex dicendis in præfatione ad Sermones S. Leonis num. 22. Adhuc est etiam altera ejusdem editionis repetitio Venetiis an. 1452, quæ præcesit Venetiam anni 1485. Hoc loco memoranda pariter est interpretatio Italica Sermonum S. Leonis ex eadem Aleriensis editione Latina; ita ut et quinque epistolæ ejusdem pontificis, et ipsa Aleriensis nuncupatoria epistola

evulgavit Parisiis an. 1524 Isidorianam Conciliorum et Epistolarum pontificiarum Collectionem, in qua Epistolæ Leonis nonaginta quatuor habentur, multis quidem locis mendosæ, sed vicissim in aliquibus multo recentioribus emendatior. Prelo hæc iterum subjecta Coloniz an. 1530, et Parisiis 1535.

PETRUS CRABBE, Minorita, Mechliniensis ampliorum Conciliorum editionem accuravit an. 1538, excuditque Coloniz; in qua, ut monet ille, *Epistolarum Leonis papæ I magis propria et apta ordinatio; quæ enim, addit idem, prius confuse conscriptæ sunt, nunc secundum consulum (modo sciri possint) ac mensuram debitum ordinem sunt constitutz; quibus deficientibus ordo reliquarum Epistolarum, qui aptior visus est, servatur*. Prima igitur laus tentati Epistolarum B istarum ordinis Crabbeo debetur, cujus editio denuo excusa est an. 1551.

PETRUS CANISIUS Noviomagensis, clericus tunc Coloniensis diocesis, qui postea societati Jesu nomen dedit, ac pietate doctrinaque insignis fuit, uberiorum Operum S. Leonis collectionem publicavit Coloniz ann. 1546 et 1547: *Admirulo, ut scribit, admodum vetustorum et emendatissimorum exemplariorum adjunctus, quamquam haud sine gravi labore*. Laudanda viri adhuc tum junioris diligentia; non laudandus ubique successus: dum enim auctiorem vult promere Leonem, ejusdem scriptis inseruit libellum illum *De confictu vitiorum et virtutum*, quem vel sola mentio Regulæ S. Benedicti non esse Leonis nostri persuadere debuerat. Plura etiam menda magnificasque aliquot epistolarum inscriptiones continet, quæ nec in anterioribus Canisiana editionibus, nec in codicibus mss. leguntur, ut suis locis annotabimus.

LAURENTIUS SURIUS Carthusianus tota Ecclesia celebris operam suam in Leonis editione navavit an. 1561, in qua multum se temporis ac operæ posse posse profitetur in corrigendis illius operibus, licet ante annos aliquot, inquit, doctorum virorum studio emendata prodissent. Fatetur tamen non se totum Leonem suæ ubique integritati ita restituisse, ut nihil jam reliquum esset castigatione dignum: *Nec mirum, inquit, cum ipse Leo fateatur etiam tum cum adhuc in humanis ageret, vitiatam fuisse epistolam illam suam, quæ est ad Flavianum*.

Idem Leonis Epistolas inseruit suæ conciliorum Collectioni, quæ anno 1567 Coloniz prodit et priorem editionem omnium illius Operum anno 1569 Coloniz recudit.

JOHANNES SICHARDUS Clementis Romani Opera collegit, quibus et veterum pontificum pseudoepistolas adjecit. Hæc post plures editiones (b) in Germania emissas Parisiis etiam prodierunt anno 1568, cum plurimum

Italice redditæ fuerint. Hujus autem rarissimæ editionis in-tolito, quam apud cl. virum apostolum Zenum inspicere licuit, hic titulus est: *Corsini di Bartolomeo Fiorentino. Sermoni del Beato Leone papa di lingua Latina in lingua Toscana da lui tradotti adi 21 di Maggio 1485*.

(b) De Sincera Sichardi editione Basileensi an. 1556, vide præfationem ad Epistolas S. Leonis num. 28.

pontificiarum epistolarum præsertimque Leonis nostri accessione, quas ad fidem veterum exemplarium Victorinorum restitutas suis est restaur editionis huius procurator anonymus. Hæc ipsa est editio quam Scharidi nomine designavimus in notis et variis lectionibus.

JOANNES ULIMMERIUS prior S. Martini Lovanensis, cæterique ejusdem cœnobii canonicus regulares anno 1575 Leonis Opera cum mss. codicibus contulerunt, inter quos velustum Epistolarum codicem Joannis Vuamési J. U. doctoris laudat Ulimmerius. Hæc editio Lovanii annis 1575 et 1577, et Antuerpiæ 1585, prodit.

Insertæ quoque habentur Litteræ Leonis editioni Conciliorum Venetiis emissa an. 1585, apud Dominicum Nicolinum, qui operam DOMINICI BOLANI ex ordine Prædicatorum in illorum recensione positam maxime commendat.

Succesit his omnibus celebris illa Epistolarum Decretalium summorum pontificum Collectio, quæ Romæ prodit ex Aedibus Populi Romani an. 1591, à doctissimo cardinale ANTONIO CARAFA sacrarum Bibliorum et sanctorum Patrum editionibus notissimo adornata, ope vetustissimorum codicum Vaticanæ bibliothecæ et aliorum ex diversis et longinquis regionibus undique conquisitorum. Id quidem in epistola ad Innocentium IX nuncupatoria testatum reliquit ANTONIUS DE AQUINO, qui rapto præmatura morte Carafæ, quem incumbentem operi adjuverat, ejus in lucem emittendi provinciam suscepit.

SEVERINUS BINITIUS, ineunte præsenite sæculo, suam illam Conciliorum edit. Latinam an. 1606 in publicum emisit Coloniae, quam altera Græco-Latina post duodecim fere annos subsequuta est, anno scilicet 1618. Quæ postrema Morellianis typis Parisiis excusa est anno 1638. His porro insertam habemus Epistolarum S. Leonis collectionem.

Integra Leonis opera Parisiis ante annum 1614 et 1618 edita sui se non novi : illa autem una cum Maximi Taurinensis et Petri Chrysologi homilias edita sunt tribus auctiora sermonibus ex veteri ms. Nicolai Fabri codice, quem nunc celeberrima Thuanorum bibliotheca Parisiensis servat caractere quasi Saxonicæ exaratum. Hæc postmodum prelis sæpe sæpius repetitis excusa tum Lugduni, tum etiam Lutetia Parisiorum annis 1623, 1653, 1651, 1661, 1671 et 1672. Demum postrema Parisiensis Conciliorum omnium congeries locum Epistolis S. Leonis PP. dedit tom. IV.

De Leone nostro optime etiam meriti sunt doctissimus cardinalis Baronius, qui plures sancti pontificis epistolas suis Annalibus inseruit ex codice Arelatensis Ecclesiæ, descriptas, et Gerardus Vossius Tongrensis præpositus, qui nonnullas ex mss. codicibus cardinalis Sirleti magni apud eruditos nominis publicavit suis notis illustratas. Immo sponderat idem

(a) Hi libelli et duo sequentes, utpote Leoni perperam affluti, inter supposititia opera in tomum sequendum rejiciuntur, ubi et Quesnelli argumenta ac

A Vossius editurum se opera omnia S. Leonis in mss. suo studio atque labore recognita, aucta, et illustrata. Ita profitebatur ad calcem Operum S. Ephrem à se editorum; sed morte præventus, ut opinor tandem liberare non potuit.

Sua laus pariter hoc nomine debetur doctissimo Jacobo Sirmondo S. J. quod Leonis Epistolas Gallicanæ Ecclesiæ attinentes, ad mss. codices antiquos emendavit, unius additione auxit, et notis etiam suis enarravit, quas uberiore repræsentat appendix tom. IV Labbeanæ Conciliorum editionis.

Denique præcipuæ Leonis epistolæ ad Flaviantium emendandæ et illustrandæ operam suam contulerunt, ac partim Latinam, partim Græco-Latinam ediderunt Josias Simlerus in Collectione Scriptorum de duabus in Christo naturis Tiguri an. 1571, et Joannes Leunclavius anno 1578, uterque extra Ecclesiæ castra positus : necnon et duo catholici doctique viri Gerardus Vossius jam laudatus, et Petrus Franciscus Chiffletius S. J. ad calcem Operum Vigilii Tapsensis

III. Post tot tantorumque virorum curam ac diligentiam in emendando Leone illustrandoque collocatam, aliquid operæ reliquum nobis fuisse nemo facile credet, nisi quid a nobis fuerit præstitum vel jam oculis ipse lustraverit, vel hic quæ pro reddenda consilii nostri ratione præfari tenemur, perlegerit.

TOTUM Opus in duos tomos partiti sumus : quorum primum quidquid Leonis est complectitur; in alterum quæ Leoni accedunt, vel appendix nomine, vel illustrandi Scriptoris nostri gratia, non sine lectoris commodo conjecimus.

Libelli duo plane aurei (a), DE VOCATIONE OMNIUM GENTIUM cæteris Leonis Operibus præeunt : quoniam scripti ab eo videntur cum adhuc archidiaconi munere fungeretur in Ecclesia Romana. Jampridem editi fuerant, primum inter S. Ambrosii Opera, postmodum inter Pro-periana, ubique cum mendis longe plurimis ac gravissimis, quas ope præclari codicis ms. Thuanæ Bibliothecæ eluimus, collatis etiam antiquis editionibus, quæ nonnumquam in dubiis subsidio fuerunt. Breviores Notas sparsimus, ubi lucem obscurior textus poscere visus est; ab uberioribus, quibus patebat celebris materies et diuturnis vexata disputationibus, consulto abstinuimus, ne contentioni studere magis videremur, quam illustrando Scriptori.

AUCTORITATES DE GRATIA ET LIBERO VOLUNTATIS ARBITRIO subsequuntur. In quibus recensendis minus a nobis laboratum : quia et jam olim ab omnibus Conciliorum et Epistolarum Pontificiarum editoribus emendatæ, et mss. earundem codicibus abundant bibliothecarum foruli.

EPISTOLA seu LIBELLUS AD DEMETRIADEM VIRGINEM succedit utrique illi opusculo. Mss. porro codicum, dissertationes ad eos Leonis asserendos lucubratis confutabuntur.

qui illum continent, tanta penuria est, ut ne unum quidem manuscipi potuerimus, qui in locis obscuris depravati que restituendis opem ferret. Sole exemplaria antiquitus edita adminiculo fuerunt, cum scholiis perbreuib; Petri Nannii Alemariani in S. Ambrosii Opera Basileæ excusa an. 1531. Ubi hæc defuerunt, conjectura indulgendum fuit: an infelici sæcerdoti, unusquisque iudicabit.

Erunt fortasse non pauci, qui reum me poscant temeritatis ac non expectati doctorum iudicii, quod tria opuscula proxime numerata Leonis operibus indubitante accensuerim, ne uno quidem in Leonis gratiam clamante codice vel excuso vel ms. reclamante ab octingentis et amplius annis conciliorum scriptorumque plurium testimonio. Hoc unum in præsentis postulo, ut se paulisper ab omni præiudicio sostineant, qui ita sentiunt; usque dum dissertationes 2, 3 et 4 quibus consilii nostri rationes continentur, perlegerint. Interim temeritatis notam abs me deprecor doctissimorum virorum exemplo, qui scriptoribus celeberrimis nonnulla opuscula ex tuius styli suffragio vindicare ac sub eorum nomine publicare non dubitarunt.

Sermones Pontificis nostri (a) excipiunt præmissos libellos: quæ pars Operum Leonis, quia magis in omnium usu omniumque teri solita manibus, magis etiam varietari lectionum, interpolationibus, mendisque fuit obnoxia. Quod ad eodem spectat, dno vant generâ codicem mss. qui occurrunt in bibliothecis: alii continent omnes sermones Leonis in unum corpus collectos, et secundum solemnitatum anni seriem ordinatos, eo fere modo; qui in editis conspicitur; alii vero sunt Lectionarii libri ad usum Ecclesiarum descripti, qui variorum Patrum Leonisque imprimis sermones et homilias habent in noturnis officis recitandas. Id priores commodi habent, quod sub uno conspectu omnes Auctoris nostri sermones complectantur; incommodi vero, quod recentiores plerumque sint, et quia longius a fonte recedunt, minus emendandis erratis idonei. Posteriores antiquitate probèdubio præstant cæteris; at non uno laborant incommodo. Primum est quod non omnes continent sermones, et hi quidem aliquos, illi alios pro diverso Ecclesiarum more, quarum usui descripti sunt: adeo ut immensa et innumera plerumque evolvenda tibi sint volumina; ut patens affluos sermones ad flos codices recensetas. 2º Con fidem varis propriisq; locorum solemnitatibus accommodati sint; sæpe sæpius peregrinis quibusdam additamentis et ab auctoris mente prorsus alienis actione habentur: quibus nonnumquam discernendis vix sufficiat. Insignis huiusmodi exemplum habes in sermone 11 qui quartus est de quadragesima. 3º Quia tibi sermonibus describendis additi sunt

(a) Confer nostram præfationem Sermonibus præmissam.

(b) Ille sermo suppletus et integer in appendice suppositiorum sermonum edetur serm. 14. Admonitio tamen præfixa legenda erit.

A sæpissime rudiores monachi, nec satis lingua Latine periti, hinc maculosi mendisque scatentes frequenter huiusmodi libri occurrunt. Is igitur ex æquo et bono usi sumus, nec fidem cuiquam habuimus, nisi re perculatius examinata.

Sermones omnes sub una numerorum serie ordinavimus, non omissa tamen usitata prius numerandi ratione. Nulli suo loco moti sunt, tribus solummodo exceptis, scilicet quarto in anniversario assumptionis suæ, sexto de collectis et elemosynis, et uno de jejuniis decimi mensis: qui olim ex codice ms. v. cl. Nicolai Fabri ad calcem cæterorum adjecti erant; nunc vero suo loco jacent col. 19, 37 et 61. Numerum sermonum non auximus, immo vero minuit, uno et altero in appendicem rejectis. Unicum sermonem 96 in cathedra S. Petri (b), ex Regio codice descriptum cæteris accensuimus, nec accensuisse poenitet. Etsi enim hoc ipso præfationis loco primæ editionis nostram ipsi censuram castigavimus, re tamen iterum examinata styloque perpensa, ad priorem mentem redimus, hunc sermonem Leonis adjudicare non ausi

Quid ex Pontificali Romano, quamque ob rationem Sermonibus atnexerimus, quid istorum appendicula contineat, admonitiones suis quæque locis præfixæ satis superque explicant.

IV. Epistolæ (c), quæ ultimam tomi primi partem occupant, primum merito locum inter Leonis Opera omnium sententia tenent; eo quod plurimam habeant decreta, quæ ad totius ecclesiasticæ disciplinæ seu generalis seu sacramentalis notitiam conferant, ac præsertim poenitentialis, in quam quasi sibiham, totius Ecclesiæ disciplinam coarctari jam olim Pacianus monuit. Nec disciplinam solam perdocent epistolæ, sed et quidquid rerum majoris momenti, ab anno 440, per viginti et amplius annos actum est in Ecclesia, id fere totum his epistolis vel continetur, vel illustratur.

Sed porro circa eas a nobis præstita sunt. 1º Rejectione spuria ac subdita. 2º A germanis absterge mendorum et interpolationum macula. 3º Mutatus ordo et ad genuinum quoad fieri potuit revocatus. 4º Actus est plurium accessione earum numerus. 5º Suam cuique synopsis præfiximus, quod nec in Sermonibus est unmissum. 6º Quotquot occurrerunt ad S. Leonem data ab aliis Epistolæ, relativis ejus litteris inseruimus, quibus intelligendis sæpe sunt necessariz, nec legenti Leonem plerumque ad manum sunt.

Unam, quæ est ad Germaniarum et Galliarum episcopos, de chorepiscopis, omnino rejecimus: quia de ejus suppositione dubitari non potest; rejectionis que causas dissertatione 11, quæ tom. II habetur, exposuimus. Septimam (d), quæ ad Septimum scri-

(c) Vide præfationem Epistolis præmissam.

(d) Hanc, quæ in nostra editione est epist. 2, et sequentem ad episcopos Siculos, quæ nobis quoque est epist. 17, Leonis prorsus adjudicandas in peculiaribus admonitionibus demonstrabimus.

pta legitur, et decimam septimam, quæ ad universos A Siciliæ episcopos, ex epistolarum Leonis nostri numero expungendas censuimus in notis, suum tamen eis locum servavimus, ne doctiorum iudicio, quibus rationes nostras subjicimus, præjudicare videamur.

De genuinarum emendationibus abunde a nobis ratio reddita in notis, ad quas lectorem remittimus.

Immutatum epistolarum ordinem incusabit aliquis, tum quia molesta res videtur antiquo numero assuetis, novum menti velut inscribere, tum quod difficile futurum sit loca a Scriptoribus sub priori numero citata adire, epistolis scilicet novo notatis numero, et ignoto jam ordine collocatis. Verum omnem incommodi metum auferent indices præfationem secuti, qui non posteriorum modo editionum ordinem repræsentabunt, sed et antiquiorum, quod in nullis aliis invenias. Jam vero quam necessario in eunda fuerit nova epistolarum ordinatio, facile intelliget quisquis recentiore nostram cum antiqua contulerit, perpenderitque quantopere chronicus epistolarum historicarum ordo et memoriam adjuvet, et ad claram rerum notitiam conferat, et enodandis plerumque gravissimis difficultatibus prodesse consueverit. Innovandi ordinis necessitatem auxit, et earum accessio epistolarum quas primum publicamus, et veterum confusio: ut enim quæque secundum annorum ordinem positæ unam historiæ seriem constituunt; ita si triginta de novo additæ, et triginta ex antiquis, quæ nullo temporum ordine servato prius editæ sunt, promiscue collocarentur, in forme omnino et inconditum epistolarum corpus conficerent. Tantum vero interest epistolas restituta genuina serie recenseri, ut Pelagius II PP. seu sub ejus nomine Gregorius Magnus, in epistola ad Eliam et cæteros Istricæ episcopos, hoc in eis arguat, quod fuci faciendi causa aliqua ex S. Leonis epistolis ac encycliis testimonia sumpsissent permixto confusoque ordine. Et statim recensens ipse testimonia ab Istricis episcopis prolata ex epistola ad Leonem Augustum, quæ antea 78 numerata, nunc vero 152 nostræ editionis est (a), hanc ultimam Leonis epistolam vocat; ultimam procul dubio codicis epistolarum, qui Romæ pontificum manibus solvebatur, qualis nullus (b), puto, ad hanc usque diem emerit e tenebris. In Thuaneo exemplari ms. Codicis Romani, huic adjicitur: Collectio triginta et trium epistolarum Leonis nostri, quæ antiquissima est et vix ab ipso Canonum et aliorum Constitutorum Codice divellenda: eandem tamen esse, quam Pelagius II et Gregorius I

præ manibus habebant, non ausim affirmare: quia licet epistola ultima ab illo appellata, ultima sit eorum, quæ ad Leonem Augustum datæ sunt, in laudato Codice, non omnium tamen ultima est: duæ enim ad Anatolium, tertia ad episcopos qui Chalcedonensi concilio interfuerant, quarta ad Dorum Beneventanum, et post aliqua interjecta, quinta ad Theodorum habentur in eo exemplari ms. An ei postmodum superadditæ fuerint, asseri vel negari a quoquam nisi divinando posse non existimo.

Jam de aucto epistolarum numero paulo fusiussimè disserendum. Duas ex Collectione Romana Lucæ Holstenii viri doctissimi accepimus: tertiam enim ante ipsum non editam ex Grimano Codice emendatiorem habemus. Unam ex Codice Bonævalensi B descriptam subministravit Tomus I antiquorum Conciliorum Galliæ J. Sirmondi. Unicam etiam transcripsimus ex Bibliotheca Floriacensi; sed cujus fides plurimum vacillat.

V. Sed viginti et octo insignes epistolas debet Ecclesia Codici Cardinalis Domini Grimani, quem bibliotheca domus Institutionis Oratorii D. Jesu in Parisiensi S. Michaelis suburbio nunc possidet dono acceptum a R. P. Andrea de Berziau Oratorii presbytero de eadem domo bene merito. Huic Codex, paternæ hæreditatis pars non ignobilis, obvenit a nobilissimo viro, parente suo, Theodoro de Berziau Classium Inquisitoriarum in curia Parisiensi præside, non avita solum nobilitate, sed propria etiam laude propter eximias animi dotes, litterarumque studium singulare clarissimo. Is porro Codicem Leoninum cum aliis optimæ notæ habuit a Vitrico suo illustrissimo Andrea Huralto Mæxæo Regibus Christianissimis Carolo IX, Henrico III et Henrico IV, a sanctioribus consiliis, viro in tractandis publicis rebus prudentiæ dexteritatisque non vulgaris, quem celeberrimus Huraltus Chevernus Franciæ cancellarius regii sigilli custodem etiam se vivente deligere peroptarat, quem denique gemina ad rempublicam Venetam legatio difficillimis temporibus feliciter obita clarum reddidit. Is cum ea occasione Venetiis ageret, ut erat litterarum studiosissimus, plurima selectorum librorum volumina, partim excusa, partim manuscripta diligenter acquisivit, pecunia redemit, inque Gallias exportata sæ intulit bibliothecæ. Ex hujus penu jam a septuaginta et quinque annis aliqua Synesii Opuscula Græca prodire studio Frederici Morelli Regii tunc in Academia professoris, ope ms. codicis Græci, qui Epistolas et Tractatus aliquot continet, quo etiam usus est, mutuante eo-

(a) Nobis est epist. 162.

(b) Ratisponensem præstantissimam collectionem invenire nobis feliciter contigit: in qua quidem ultima Leonis epistola est illa, quæ a Pelagio II indicatur; eamque esse collectionem a Vigilio papa compactam et indicatam ab eodem Pelagio ostendimus in præfatione ad Epistolas numer. 42. Hinc Quesnelli inquisitio, num hæc collectio exhibeatur in Thuaneo codice, omnino superflua, et aliunde etiam iuanis est. Cum enim in hoc codice continetur collectio 5

quam non Romanam sed Gallicanam tomo tertio probabimus; tum vero Leonis epistolæ 52 in eadem collect. 5 primitus descriptæ desinunt, non in epistola ad Leonem Augustum, sed in epistola ad Dorum; adeo ut ea solum, quæ huic epistolæ in Thuaneo codice subjiciuntur, additamenta sint, quæ in puris ejusdem collectionis manuscriptis desunt, nec indicantur in ipsa Thuanei codicis tabula, ubi primæ originis monumenta recensentur.

dem Morello, doctissimus Petavius in sua omnium A Synesi Operum editione anni 1642, annis 1631 et 1640 repetita. Servatur modo codex iste in Oratoriana eadem Sammichaelini suburbii bibliotheca.

Venetius igitur asportatus in Gallias nostras codex Epistolarum S. Leonis, qui olim fuerat celebris illius Dominici Grimani cardinalis : ita enim codicem notatum num. 1124 propria, ut videtur, manu inscripserat : Liber DOMINICI GRIMANI CARDINALIS S. MARCI. Is fuit Antonii Venetiarum ducis filius, Sabellici, Niphi, Erasmi, Pici Mirandulæ, aliorumque scriptis celebratissimus, episcopus Portuensis et patriarcha Aquileienseis, vir inculpatissimæ vitæ, raræ in patrem pietatis, omnium scientiarum peritissimus; qui instructissimam 8000 voluminum bibliothecam, omnijugis, ut de ea loquitur Erasmus, omnium linguarum B libris refertam reliquit, quam nescio an eandem illam esse recte crediderim bibliothecam, quam in *canobio D. Antonii Venetiarum idem Dominicus Grimanus cardinalis exstruxit, instruxitque marmoreis signis ac libris exquisitissimis publicæ commoditati, sumptu maximo*: quod ita testatur Joannes Dominicus Trajanus in præfatione Operum Guillelmi Alverni episcopi Parisiensis, quorum editionem Venetiis procuravit an. 1591, ope imprimis Grimani hujus bibliothecæ codicis. Ex his libris manuscriptus unus fuit, quem laudamus, quemque ut eximie notæ codicem cardinali obtulerat quidam Antonius Bellonus Utinensis Tabellio (a), quod ejusdem epistola seu Donationis libellus codici præfixus testatur. Hunc describimus, posteris scilicet significaturum ex quo C primum fonte, quem quidem noveimus, prodierint tot egregiæ Leonis Magni epistolæ.

Reverendissimo D. D. Dominico Grimano cardinali Sancti Marci Antonius Bellonus Utinensis Tabellio S. P. D.

Audite te Venetiis erigere bibliothecam, pulcherrimum Grimanae virtutis atque munificentiae monumentum, et maxime lætor: ipsa enim artes liberales, unde clarus honos, colentur in omne tempus. Debebunt et tibi plurimum studiosi, qui posteros omnes multorum participatione voluminum quæsieris feri sapientes. Nec mirum: quippe illa es, in quo sapientia cum liberalitate, liberalitas cum sapientia de principatu contendunt. Ut autem ipse quantulocumque possum munusculo tuam augeam istam bibliothecam (librorum D namque vetustate, copia, delectu condecoratur) divi

(a) De hoc præstanti viro vide Muratorium *Rerum Italic.* tom. XVI, pag. 23 et 68. Alias vero ejusdem Bellonis literas scriptas anno 1545, iis anteriores, quas Quesnellus huic præfationi inseruit, hic appendimus. Ex his enim inter cætera discimus, eximium hunc Leoninum codicem antequam in ipsius Belloni et cardinalis Grimani potestatem veniret, fuisse Petri Passerini, celebris Foro-Julienensis patriæ antiquarii, de quo idem Bellonus in epistola eodem anno data ad Jacobum Purlilianum comitem scripsit: *Nihil est in universa patria librorum veterorum, nihil antiquæ sculpturæ, quod non accurate viderit, adamussim collegit, etc.*

Antonius Bellonus Petro Passerino Sal.

Librum sanctissimi Leonis papæ, dono quamvis abs

PATROL. LIV.

Leonis coactem hunc antiquitate venerabilem ad te do. Videbis, et si dignus visus fuerit, delectis inseres. Cæterum spero, si virtuti fortuna se subscribere dignata fuerit, te quemadmodum scientia et sanctitate, ita gradu et sede, quo nil sane bonis omnibus desideratus, relaturum quondam Leonem ipsum, decimo, qui sedet, si forsan majorem non licet dicere, in nihilo certe inferiorum. Vale.

E regione istius epistolæ habetur etiam nuncupatorium codicis ejusdem epigramma Germani Belloni, Antonii, ut promptum est credere, consanguinei. Et hoc lectori repræsento.

*En, Grimane, Leo, veteri qui scriptus in Albo
Ad te cœlesti convolat e specula.
Cujus diva tibi fauste dat dextra Libellum,
Felicemque novo nuntiat ore senem;
Perpetuumque tibi tandem promittit honorem,
Qui celer a lævo Juppiter axe tonat.
Ergo cape, atque inter sacra volumina Pallas
Condet, et in propriis hæc dabit esse locis.
Atquæ hunc dextra dedit, propria te sedæ reponet,
Et te felicem Juppiter usque dabit.*

Leoninus iste Grimani codex annorum fere est non-gentorum, continetque centum et septem Leonis epistolas, quarum viginti et octo antehac numquam editæ; quas authenticas germanasque esse et stylus, et materies, et codicis antiquitas, et quidquid optimæ notæ sinceritati fetus suffragari potest, manifestissime demonstrant. Earum præterea nonnullas indubitatae fidei asserunt testes locupletissimi ex variis orbis Christiani regionibus, ex Africa, inquam, Italia, Gallia, et Anglia advocati, sedis apostolicæ pontifices Vigilius papa et Pelagius II, Facundus Hermianensis episcopus, Prudentius Tricassinus episcopus, et Beda presbyter, qui fragmenta earum aliqua protulerunt suis locis notanda. Leo ipse plures earumdem indicat in aliis ejusdem materiæ epistolis, ut in notis nostris observatum lector inveniet.

Nec hoc solum debemus Grimano codici, quod plurimis magnique momenti epistolis auctiora Leonis scripta reddiderit, sed etiam quod longe emendatiora quam ante essent. Nullus enim codex occurrit ex quo plures insignioresque castigationes hauserimus.

Post epistolas habes aliarum aliquot fragmenta, ut et Commonitorii legati ad Chalcedonense concilium proficiscentibus dati; quibus et unica adjicitur quæ restat Juliani episcopi Coensis ad Leonem Augustum epistola; cujus Juliani tot ad Leonem nostrum datæ ex legationis officio litteræ nisi temporum injuria excidissent, et Leonis nostri epistolæ, et rerum

te mihi quondam datum, non ut meum, sed ut tuum adhuc reverenter custodivi. Ita enim accipere servareque nolui, ut de Leone tibi liceret non minus quam de me ipso disponere. Cupio nunc ad tui imitationem Angelum Gabrielem illius munere, si concedas, officere. Poterit enim, cum sit patricius in republica Veneta et litteraria præstantissimus, et Leonem suæ dignitati restituere, et nobis prodesse plurimum. Tu vero de libro non amplius poteris, de me tamen ut semper disponere. Vale.

Hanc Belloni epistolam, sicut et recitatum alterius epistolæ fragmentum, nobis pro humanitate sua communicavit comes Franciscus Florius cathedralis Utinensis primicerius, qui de optimis studiis, ac de vetustis documentis rebus pluribus bene meritus est.

tunc in Ecclesia gestarum memoria maximam inde lucem mutuarentur.

Tomum primum fere claudit Vita S. Hilarii Arelatensis episcopi scriptore S. Honorato episcopo Massiliensi illius discipulo. Hæc ut Leonis Operibus subjicaretur, postulavit initum a nobis Apologiæ Hilarianæ conscribendæ consilium; cujus occasione cum plurima ex ejus Vita decerpserimus in dissertatione quinta lectari fontem ipsum adire cupienti commodum erit eum sub oculis invenire. Nec fas fuit ejus consanguinei, magistri, et in episcopatu Arelatensi prædecessoris Honorati Vitam ab ipso Hilario conscriptam ab hujus Vita sejungere, tum propter arcum utriusque nexum, tum ut quod reliquum habemus Opusculorum Hilarii si quis cum ejus Vita et Apologia conferre voluerit, ea ad manum habeat, et quidem castigatiora antiquis exemplaribus, quæ etiam rara sunt. Habes eodem loco Metrum de Genesi ad S. Leonem papam, quod sub Hilarii nomine circumfertur, et perbreve ejusdem epistolam ad Eucherium Lugdunensem episcopum scriptam.

VI. TOMUS ALTER hujus operis complectitur Appendixem seu Codicem canonum et constitutorum sedis apostolicæ ex codicibus mss. Thynæo et Oxoniensi nunc primum editum, deinde Dissertationes tum in ipsum hunc Codicem, tum in Leonem nostrum; denique notas, varias lectiones et observationes nonnullas.

Codicem illum (a) amplissimum vetustissimumque inscripsi omnium qui huc usque editi sunt in lucem, nec contra aliquem dicturum confido. Certe si de codicibus canonum et constitutorum Romanæ Ecclesiæ loqui velimus, amplius aliquid audeo: nec enim vetustissimum modo et amplissimum, sed unicum dicere debueram. De Justelli prisco codice quid sentiendum, dissertatio nostra duodecima explicat. Dionysii vero Exigui uterque codex, unus canonum synodicorum, alter Epistolarum pontificiarum, nunquam conditus est ad usum Ecclesiæ Romanæ vel episcoporum Romanorum seu mandato seu consilio; sed ille quidem instantia Stephani episcopi Salonitani, hic vero Juliani præbyteri Sanctæ Anastasiæ pius, ut ipse ait, studiis et sollicitudine; quos postmodum usu celeberrimo Ecclesia Romana complexa est: ita enim ex Cassiodoro (*Div. Lect. cap. 3*) asserunt vulgo scriptores rei canonicæ; licet de solo canonum ecclesiasticorum codice præcibus Stephani adornato, non de altero, id Cassiodorus asseveret. Verum sit ita de utroque; hæc tamen una laus Codicis Dionysiani, quod privati hominis industria conditus, ab Ecclesia Romana meruerit adoptari, suisque deputari usibus sexto sæculo jam mediâ partem elapso. At codex noster is ipse est quem sibi confecit Ecclesia Romana statim atque scripto jure et ipsa administrari cœpit et Ecclesias ad suam ordinationem pertinentes regere. Enimvero ante Nicænos Sardicensisque condi-

tos canones sola consuetudine ecclesiastica, solis regulis partim a principibus apostolorum, partim a proximis eorum successoribus usu ipso vivæque traditionis manu acceptis jus ecclesiasticum dictum videtur in Ecclesia Romana; post Sardicensem vero synodum, de condendo canonum codice cogitari cœpit, qui ex Nicænis Sardicensibusque canonibus sub una numerorum serie colligatis confusus, solus per aliquod tempus rerum ecclesiasticarum regendarum legem sanxit, ac variis per succedentes vetates accessionibus auctus eam formam induit, quam nunc habes præ oculis, quæque ducentorum beatioris illius sævi annorum disciplinam genuine representat.

Vel ex hæc uno intelligit quisque cujus palato sapiunt antiquitas ecclesiastica et canonica disciplina vetus, quo in pretio habendum egregium istud utriusque *καυδιον*, quo melius aliquid et ecclesiasticæ rei convenientius haud scio an præsentateculo fuerit a tenebris vindicatum. Plura tamen adhuc sunt quæ codicem commendent. Quid enim quod exhibet antiquam illam canonum Orientalium versionem, quæ in usu fuit per plures Ecclesias Occidentales ante Dionysianam? Hanc quidem ex parte habemus in Isidoriana Collectione; sed nec hæc illam antiquam esse confidentius quis pronuntiare ausus esset, antequam id ex ejus collatione cum nostra appareret; nec sincera omnino habetur apud Isidorum, sed mendis, interpolationibus, aliisque corruptelis vitata. Præterea antiqua Romanæ Ecclesiæ disciplina ex ista versione innotescit, dum aliquos canones Orientales ab ea rejectos docet, alios mutatos suoque accommodatos usui: quod ex Dionysii versione obscurum manet, quippe qui canones ad fidem Græci textus transtulit, non habita ratione receptæ ab Ecclesia Romana disciplinæ. Mitto quod antiquas primasque habet versiones opusculorum sanctorum aliquot Patrum, qui sæculi quinti initio celebres fuere, et pontificum Romanorum conciliorumque usu consecratæ; quod Romanæ Africanæque disciplinæ nexum notiolem facit; quod plures fidei libellos qua editos, qua non antebac editos continet; quod aliqua Africanorum decreta in editis prætermissa redintegrat; quod epistolas aliquot Romanorum pontificum aliaque monumenta egregie interpolata sinceritati suæ restituit; quod non ea solum exhibet quæ ad disciplinam ecclesiasticam pertinent, sed etiam quidquid fere pro fidei causa actum scriptumque est vel ab apostolica sede, vel ab aliis episcopis per illa tempora, id codex comprehendit; in quo præstat et Dionysiano et cæteris canonum constitutorumque codicibus, qui nihil de rebus fidei attingunt, si capitula de gratia et libero arbitrio Cælestini epistolæ annexa excipias, quæ apud Dionysium habentur et desiderantur in nostro, et Gangrenses anathematis.

(a) Hunc codicem vetustum quidem et eximium esse nemo inficari potest. At nec amplissimum esse omnium collectionum, nec Romanam collectionem exhibere, patebit ex iis quæ tomo tertio de eodem

codice ac de aliis incognitis collectionibus canonum et constitutionum apostolicæ sedis fuse disputabuntur; ubi etiam ea confutabimus quæ Paschasius Quesnellus ex eodem suo præjudicio subinde colligit.

Hæc et alia huiusmodi, quæ suis locis occurrunt, præclara quidem sunt. Duo tamen præter illa sunt quæ Ecclesie Romanæ studiosos (ecquis porro hujus studiosus non sit, si catholicus?) et antiquitatis ecclesiasticæ amatores magis afficiunt. Unum, quod opus hujus codicis dignoscitur, quæ quove tempore Orientales synodi in usum receptæ fuerint in Ecclesia Romana, quo Antiocheni canones, Constantinopolitani, Africani, et si qui alii in controversiam vocantur.

Alterum est, ex eodem nostro codice repelli ac funditus convelli impudentem calumniam, quam famosi illi Magdeburgenses centuriatores adversus sanctissimos pontifices Romanos Zosimum, Bonifacium et Celestinum sceleratissime struxerunt, cum eos palam et publice traducunt velut Nicænorum canonum adulteratores, falsatores, corruptores; quasi per imaginem scelus et impietatem, ac furiosam ambitionem a Zosimo papa scienter ac volente suppositi sint Sardicensis canonis pro Nicænis, cum illos sub Nicænorum nomine Carthaginensi concilio per legatos suos obtulit in celebratissima illa Appiarii præbyteri causa: *In qua nefaria decretorum Nicænorum adulteratione pernicaciter perseveravit Bonifacius, homo ambitiosus, iniquus, et impius, ac pertinaciter perseveravit Celestinus: licet Africanam synodum per ipsa exemplaria Nicænorum canonum Constantinopoli et Alexandria accepisset, ac sceleratam fraudem falsatorum canonum detectam esse, probe sciret.* Certa erit deinceps ex codicis inspectione non dicam modo apud catholicos, sed et apud quosvis non desperatæ conscientie homines, et scelerata hominum mente cogitatorum protervia, et sinceritas candorque episcoporum Romanorum, qui quod acceptum a majoribus in suo codice legebant, bona fide protulerunt; quos eam ob rem ignorantiam accusare non possis, quin Africanos episcopos, Orientales, ac plerosque Occidentales pariter insimules, quibus vel nullatenus vel obscure admodum innouerant Sardicensis canonis ac Nicænorum numerus, de quo ad nostram usque ætatem perseveravit eruditorum controversia.

VII. Hæc quidem optime, dicit aliquis, ac probata manet utilitas sinceritasque codicis: sed quamobrem Leonis Operibus annexus, ut simul prodirent? si quidem ille una cum dissertationibus sibi propriis volumini seorsim excudendo sufficere poterat.

Non una profecto ratio id consilii persuasit. Non dicam per id temporis a me codicem inventum, cum Leoni edendo incubarem, et inde natam utrumque uno partu emittendi cogitationem; eodem codice usum esse Leonem nostrum; nonnullam lucem ex eo conciliari Leonis Operibus, ac præsertim eo loci ubi Sardicensis canonis pro Nicænis ab eo laudantur: multa ejus ætate in codicem fuisse illata, magnam partem ab eodem illi insertam; maximam Eutychie sectatorumque ejus damnata dogmata attingere, quæ propria est et Leonis victoria et scriptorum ejus ma-

teries. Sed potior ratio fuit, quod Leonis Epistolæ quæ Operum ejus pars est insignior, sunt velut necessarium codicis supplementum; quo resecto, codex nobiliore sui parte minus mancusque erit; quo adiecto, jam perfectus est, integramque exhibet juris canonici veteris Romani bibliothecam, ex qua ecclesiasticæ administrationis leges depromptæ per tot sæcula fuerunt ab apostolicæ sedis præsulibus.

Epistolas Leonis necessarium dixi codicis supplementum, quia nihil omnino quod Leonis sit codici insertum habemus (a): cum tamen omnium a Siricio papa usque ad Anastasium II præsulum Romanorum epistolæ præcipuas complectatur, exceptis Anastasio I, cujus nihil superest, Sixto III, qui vix duas epistolas, et Hilario PP., qui plures scripsit. Et tamen cujus potius epistolæ suum in codice locum obtinere deberant, quam Leonis, qui et plura cæteris scripsit de disciplina ecclesiasticæ observantia, et in Pelagianis Eutychanisque damnandis (quæ hæreses reliquum fere codicis occupant) pars magna fuit, et in posteriori etiam præcipua? Istant omissionem non ex casu vel oblivione contigisse, multo minus ex contemptu natam quisquam dixerit. Ex industria igitur factum ab iis qui codicis capitibus 41 et 42 (quæ adversus Eutychem gesta continent et a Leone videntur inserta) satius duxerunt, quæ seriè subjungere, quæ adversus eosdem hæreticos acta erant Simplicio, Felice et Gelasio Romanis pontificibus, quam actorum filium interrompere prolixis Leonis nostri de multiplici materia epistolis; ex quibus si tantum aliquid delibassent codici inserendum, rem minus utilem et commodam facturum essent, quam cum plerasque ejusdem epistolas in unum corpus collectas ad calcem codicis posuere, ut ego factum suspicor.

Conjecturæ huic nostræ suffragatur utrumque codicis exemplar n. Thuaneum et Oxoniense, ad quorum calcem Leonis epistolæ instar supplementi descriptæ sunt; ut in dissertatione duodecima diximus, et in indice integro Thuanel, quem codici præfiximus, quisque cernere potest.

De cæteris hujus voluminis partibus vix aliquid hic habemus præfandum. Dissertationum materiam exhibet illarum iudex mox secuturus. Notæ, observationes lectionesque variæ per se claræ sunt. Plerumque codices mss. ex quibus istæ manant, vel quæ genuinam restituere, designavi; sæpe hos omisi recensere, cum videlicet indubitata certitudinis est emendatio et ad eam codices omnes conspirant. Earum aliquæ prolixiores fortassis videbuntur et aliquatenus alienæ: in hoc plurimorum eruditorumque scriptorum exemplo obsecutus sum, qui perspicuitati magis studere quam brevitati, nefasque duxerunt non ea vel alieno loco illustrare, quæ illustranda quavis occasione occurrebant.

In his nonnumquam a doctissimorum virorum opinionibus recedimus, eas aliquando etiam impugnavimus ad dissertationem ejusdem duodecimam, quæ tomo tertio edetur.

(a) Leonis epistolas triginta duas huic collectioni fuisse insertas innumus annot. 8. Quesnelli præjudicium unde originem duxerit, explicabimus in obser-

mus; non alio ducti quam veritatis aperiendæ studio. Hanc dum sincere quærimus, si ab ea quandoque aberrare contigit, quod sæpe accidisse mihi merito vereor, de errore a quolibet, sive amico animo, sive inimico admoneri, id laudis ac beneficii loco referam; eundem agnoscere ac delere, victoriæ deputabo.

VIII. Præfari desinam, si prius præstitero ne litterarius orbis ignoret, quorum beneficio promota et adjuta sit nostra in expurgando Leone opera, dum codicum mss. copiam fecerunt, omnemque opem benevole contulerunt. Regia librorum mss. Gaza uti libentissime permisit vir clariss. D. Carcavi hujus gazophylacii vigilantissimus præfectus. Quidquid e celeberrima Sangermanensis cœnobii bibliotheca usui nobis esse potuit, qua excusum, qua manuscriptum, id omne liberalissime profudit R. P. Dominus Lucas Dacheri, cujus doctrinam et pietatem cum omnibus suspicio, cujus amicitia cum paucis glorior. Codicem Leonis manuscriptum perhumaniter communicavit distissimæ S. Victoris bibliothecæ scientissimus custos D. le Tonnellier. Quantum debeam viro doctissimo Eduardo Bernardo astronomiæ in Oxoniensi academia Saviliano professori, dicere non valeo. Non tantum enim codicis Romani aurum contra æstimandi apographum cura sua descriptum ad me transmisit, sed et bibliothecas Oxonienses summa diligentia ipse scrutatus est, archiva Laudina, Bodleiana, Orielensia, Baliolensia, Pembrochiana, etc., excussit, edita cum mss. codicibus contulit, varias lectiones propria descripsit manu, ea cura, eo studio, ea humanitate, cui parem vix ac ne vix quidem invenias. Nec satis fuit viro liberalissimo sua profudisse, nisi et amicorum studium ac laborem impendisset, quorum oculis Cantabrigenses bibliothecas et codices mss. lustravit, indeque excerptas misit variantes lectiones. Humanissimo D. Thomæ Gale hanc me opem debere quando

A Bernardus significat, ingratus sim, si viri nomen hoc loco reticeam. Neque tuum, Josepho mi Quesnelle, charissime agnate, vel silentio premere queam, vel sine grati animi significatione commemorare, qui ex ditissimo illo illustrissimi Thuani penu litterario, cujus fidissimus es promus condus, et codicis Romani exemplar ms. et tot Leonis mss. codices subministrasti, non singulari in me solum, sed et in litteras amore. Clarissimum virum D. Vion d'Herouval si pro collata codicum ope laudare omiserò, solus ero omnium qui vel eruendæ vel illustrandæ antiquitati adlaborant, qui, nec si velint, se subtrahere queant beneficentissimo ejus erga litteras litteratosque studio. Cæteros, quibus aliquid officiosæ opis debemus, sua laus manet propriis locis commemoranda.

B Quod nec Cæsaream Viennæ bibliothecam (a), nec Romanas laudo, erit qui succenseat, quasi opulentissima illa ἀρχαία adire neglexerim. Non profecto pepercì operæ, non amicis, quo ad illa litterarum adyta liceret penetrare; sed irritò conatu. Optassem in primis particeps fieri codicis Operum S. Leonis, quem a doctissimo viro Francisco Pegna cum Romanarum bibliothecarum mss. codicibus olim collatum didiceram a cl. viro Emerico Bigotio Rothomagensi eruditionis omnibus notissimæ. Codex ille mortuo Francisco Pegna ad Marium S. Angeli canonicum venerat, huncque in ejus bibliotheca præ manibus habuit Bigotius, qui post Marii mortem de codice per litteras sciscitans, aliud responsum non retulit, nisi quid de illo factum esset, Ignorari. Forsan quæ primæ huic editioni non adfuere, alteri adornandæ, si quando id contingat, suppeditabantur: quod ut ab eruditis omnibus prompto animo præstetur, pro sua eos in sanctissimum apostolicæ sedis pontificem doctoremque Ecclesiæ reverentia, pro suo in Ecclesiam ipsam studio enixis precibus cohortamur.

(a) De Vindebonensis et Romanarum bibliothecarum codicibus, qui nobis usui fuerunt, in generali præfatione aliquid attigimus; sed in præfationibus peculiaribus ad Sermones et Epistolas plura. Codicem

vero qui Joannis Baptistæ Mari canonici S. Angeli variantes, lectiones Sermonum S. Leonis tantummodo præfert, in bibliotheca Barberina invenimus. Vide hac super re præfationem ad Sermones, num. 27.

EJUSDEM QUESNELLI NUNCUPATORIA

SUÆ EDITIONI PRÆFIXA.

Sancto Leoni Magno Ecclesiæ Romanæ episcopo, D nec tantæ sedis impari, viro apostolico (a), Ecclesiæ luminari (b), orthodoxæ fidei columnæ (c), vocis Petri interpreti (d), apostolicorum dogmatum defensori (e), apostolis cœquando (f), angelis æquali (g); cujus sen-

tentiam quidquid ubique catholicum est (h), velut cæleste oraculum miratur, celebrat, veneratur; catholicæ veritatis assertori (i), sed pacifico; ecclesiasticæ pacis amatori, sed intrepido (j); evangelicæ legis interpreti, sed non ex suo (k); sacerdotalis sanctimonie præconi,

(a) Hincm. Rem. l. de Prædest. c. 33

(b) Facund. l. v, cap. 5.

(c) Libell. episc. Oriental. ad Agapetum PP.

(d) Lib. ep. 2 Syriæ ad Justinianum imper.

(e) Relat. conc. Chalc. ad Leonem PP.

(f) Libell. synodicus c. 89.

(g) Idem, c. 94.

(h) Prat. Spirit. c. 149.

(i) Adrian. PP. II in concil. CP. iv.

(j) Ep. 20 (nunc 23) S. Leon. ad Flav. c. 2; ep. 69, 89 (nunc 89, 115), etc.

(k) Ep. 78, 79, 80, 81 (nunc 104, 105, 106, 107), etc.

sed non otioso (a); Ecclesiam catholicam doctori, sed traditionis discipulo (b); canonicam disciplinam instauratori sapientissimo (c), exsecutori religiosissimo (d), vindici (e) fortissimo (f); fidei ac fidenti Ecclesiam propugnatori (g), haereticorum non ficto aut trepido impugnatori (h): cujus pro catholica fide sollicitudinem ac diligentiam, laborem et industriam, libertatem atque constantiam omnis Ecclesia predicare non cessat (i): qui mysterium sacrosanctae Trinitatis contra Priscillianistas (j), Jesu Christi incarnationis necessitatem contra Judaeos (k), eandem cum Patre substantiam contra Arianos (l), humanae proprietatem naturam contra Eutychen (m), personae singularitatem contra Nestorium (n), Ecclesiae jura ac potestatem contra Novatianos (o), corporis mystici unitatem contra Donatistas (p), gratiae (q) sanguine mediatoris partem omnimodam necessitatem,

A gratuitam largitionem, insuperabilem virtutem, contra Pelagianos Pelagianorumque reliquias (r); mysteriorum omnium veritatem, dignitatem, sanctitatem, contra Manichaeos (s); sincerum religionis cultum contra impios et Pseudo-Christianos (t), caelesti doctrina, pietate singulari, invicto animo, exemplo, sermonibus, scriptis ex ipso apostolorum corde prolatis explicuit, asseruit, propugnavit (u). Tantae sanctitatis, tantae fidei, tantae doctrinae (v), pontifici, Ecclesiae ad victoriam divinitus preparato (x), se ac suam hanc qualemcumque opellam in scriptis ejus colligendis, purgandis, illustrandis positam, e Gallicanae Ecclesiae sinu unde olim ad Petri cathedram ille quaesitus est (y), offert, dicat, consecrat, devotissimus cliens Paschasius Quesnel Parisinus, presbyter congregat. Oratorii D. Jesu. iv kalend. Julii Leonis Magni memoriae sacro. A. R. S. cjs 15 c. LXXV (s).

- (a) In Serm. et alibi passim.
- (b) Vid. Dissert. 1. de Vita et Reb. gestis.
- (c) Leo ep. 134, 135 (nunc 165, 166), etc. Et Simplic. PP. ep. ad Zenon. Aug.
- (d) Facund. l. II, c. 6.
- (e) Idem, ibid.
- (f) Ep. decr. 1, 2, etc. Gelas. PP. ep. ad Dardan. et Marcian. August. ibid.
- (g) Facund. l. v, p. 213, et diss. 1, de Vita.
- (h) Facund. l. II, c. 8.
- (i) Idem, ibid.
- (j) Idem, l. v, c. 4.
- (k) Epist. 15, ad Turrib., et Serm. de Pentecost.
- (l) Serm. de Nat. et Epiph. Dom.
- (m) Ibid. et in Epist.
- (n) Ep. 24 (nunc 28), ad Flav., etc.
- (o) Ep. 27, 46, 64, 77, 92, 96, 97 (nunc 31, 59, 84, 102, 119, 123, 124), et in Serm. Eulog. ep. C et seq

- Alexand. in defens. S. Leonis PP.
- (p) Ep. 14 (nunc 18), ad Januar. Aquil. et ep. 1 (nunc 12), ad Afr.
- (q) Epist. 1 (nunc 12), ad Afr. et in Sermone.
- (r) Lib. de Voc. gent. Ep. ad Demetr. capitul. de Grat. et Lib. Arb. Epist. 6, ad Aquileiens. episc., etc.
- (s) Ep. 8 (nunc 7), ad episc. Ital. Ep. 15, ad Turribium. Serm. 8, 15, 23, 74 (nunc 9, 10, 24, 76), etc.
- (t) In Sermone. passim, etc.
- (u) Hormisdas PP. ep. ad cler. et archimandr. 2 Syriac.
- (v) Ep. Episc. 44 Galliae ad Leonem cap. 5 (nunc ep. 99).
- (x) Allocutio concil. Chalc. ad Marcian. Aug.
- (y) Prosper in Chronico.
- (s) Vide tom. II, diss. 1, ad an. 461, num. 8

SCHOENEMANNI NOTITIA HISTORICO-LITTERARIA IN S. LEONEM MAGNUM.

(Ex Schoen. Bibl. hist. litter. Patr. Lat., Lips. 1794, tom. II.)

CAPUT PRIMUM.

De Vita S. Leonis Magni.

Leo cognomento Magnus, patria Romanus fuit. De anno natali ejus in antiquis Ecclesiae monumentis nihil traditum accepimus, nec ex iis quae de vita ejus nobis supersunt, nec ex aetate, qua decessit, certum quidquam conjicere licet. Patrem habuit Quintianum nomine, incertae, sed proculdubio haud infimae conditionis, quippe a quo filius tam matura indolis non vulgari ratione educari debuit; nisi mavis, eum inter sacerdotes demum, a quibus juvenis veteris Ecclesiae more ad Ecclesiae munia obeunda formatus est, et

suimet ingenii felicitate id adeptum esse, quo postea tantopere excelluit, et inter pontifices Romanos Magni nomine meruit distingui, paratissimum scilicet ad quaevis non solum Ecclesiae, sed et alia quae nec cum fide nec cum disciplina quidquam conjunctum habebant, negotia apte et decore administranda ingenium. Certe jam mature virtutis a natura insitae et studii in officio documenta dedisse eum oportet, siquidem acolythus adhuc sub Zosimo papa a. 418 Carthaginem ad pontificis de Coelestio sententiam Aurelio caeterisque Africae episcopis perferendam adhibitus fuit (a). Coelestini papae temporibus diaco-

(a) Constant haec testimonio epistolae 104 Augustini ad Sixtum Romanae Ecclesiae tunc presbyterum, postea Coelestini in episcopatu successorem, qui eadem occasione usus fuerat, ad Augustinum epistolae

mittere. Nec alium ab hoc Leone fuisse memoratum acolythum, ex temporum congruentia maxime sit probabile.

nam egit. Sed quæ de administratione rerum ecclesiasticarum ab eodem Celestino ei cōcredita Quesnellus disputat, alia desiderant, quàm quibus ille militur, argumenta (a): Attamen qua æstimatione Leo tunc Romæ fœderit, testatur luculentissime Cassiani epistolâ, quâ an. 431 libros de *Incarnatione* contra *Nestorium* hortata ipsius Leonis scriptos ei obtulit. Sed et alia adsunt hoc non inferiora documenta auctoritatis et gratiæ, qua non Romæ solum apud pontificem, sed in principum aula etiam valerent. Nam si Prospero credimus, Leonis maxime vigilantia et hortatu factum est, ut Sixtus papa Juliani Eclanensis artibus, quibus in communionem Ecclesiæ irrepere moliebatur, resisteret; legatum autem quam anno 440 jussu imperatoris ad conciliandos Aetii et Albini exercitus Romani in Gallia ducum, odio toti imperio timendo dissidentium, animos suscepit, ipsa ejus ad episcopatum Romanum electione notior est reddita. Dum enim Leo adhuc in negotio isto distinebatur, Sixtus papa diem oblit, cunctaque statim cleri ac populi Romani suffragia diaconum Leonem episcopum nominarunt. Accitus igitur legatione honorifica atque ordinatus, novum munus solemniter gratiarum actione auspiciatus est, eundemque ordinationis suæ diem quotannis sermone celebravit.

Incidit quidem episcopatus ejus in funesta imperii Romani in Occidente tempora. Quippe in extrema principum socordia et stupore, undique barbarorum cohortes aut imperii finibus ingruiebant, aut provincias incursionibus inundabant, easque aut devastabant ac depopulabantur, aut pulsas subactisve incolis sibi ipsis sedes faciebant. Calamitatem quam Ecclesia universa ex singularum provinciarum afflictione necesse sentiebat, intueri non licebat, quin motus ne similis Italiam ipsamque Romam fortuna maneret, suboriretur, a cujus oppressionem, si duratura esset, gravissimum sedis apostolicæ dignitati, quæ nunc erat, damnum portendebatur. Quo accedebat barbarorum Arianismo imbutorum in Ecclesiâ catholicâ assedas odium et graves passim persecutiones. Inter has ergo suborientis tempestatis nubes animi sane robore opus erat episcopo Ecclesiæ gubernaculum suscipienti. Cæterum non item desperatus erat internus Ecclesiæ status; quin immo non carebat lætis auguriis, siquidem ex pontificis Romani commodis æstimandos erat. Hæreticorum enim qui tam crebri erant per ista sæcula motus non poterant sollicitare novum episcopum auctoritatis sedis suæ promovendæ et exemplorum priscorum non penitus ignarum, utpote qui nosse debebat, quanta incrementa ex singulis fere ejusmodi disceptationibus etiam per minus doctos et parum firmati animi episcopos Romanæ sedis auctoritatis potestasque cepisset, quan-

(a) Quesnellus in Vita Leonis ad an. 430-32, num. 3, apud *Ballerinos T. II, p. 406* Sed confer horum notata ad *Epistolam Leonis ad Maximum Antiochenum 119, T. I, p. 4216, n. 24.*

(b) Quesnellus quo magis arduum describeret episcopatus Leonis initium, præter calamitosum imperii statum etiam Ecclesiam internis hostibus, hære-

tisque amplificationibus per nuperas Orientis contentiones locum factus esset (b). Quanto vero majora Leo sperare debebat, qui præter cæteras animi ingenique dotes eruditionis et eloqui auctoritatem ad hanc dignitatem afferebat, et in gravissimis ac subtilissimis de fide questionibus definiendis Græcis nedum par, sed etiam superior sibi videri poterat. Atque hæc saltem Leonem sensisse eventus comprobavit. Ut enim sincerum erat et strenuum ejus disciplinæ ecclesiasticæ regendæ fideique antiquitatis acceptæ tuendæ studium, quod a primordiis matris statim et nunquam non deinceps per omne episcopatus sui tempus declaravit, et sane propria ipsi animi alacritate et firmitate plurimum adjuvabatur: non minus tamen eodem ad augendam sedis suæ dignitatem et auctoritatem usus est, et in hisce conaminibus insita ingenii vis in arrogantiam et pertinaciam intolerabilem sæpe et insanam degeneravit. Testis est concertatio ejus cum Hilario Arelatensi, plena superbiæ et affectuum tanto episcopo indignorum; tametsi utinime Quesnello in excusando et defendendo Hilario assentiamur. Alia ejusdem animi documenta suppeditat historia causæ Eutybianæ, et quidem talia ut, si lubenter concedamus antecessores ejus in sede Romana donni pro re nata auctoritati potestatique suæ promovendæ studuisse, hunc primum meditato consilio omnes cæteros episcopos suo imperio subicere conatum esse, et vero hoc consilium non in ipso episcopatu demum fovere cœpisse, sed ad eundem attulisse existimem. Referenda mihi huc in primis videtur illa ejus sollicitudo, qua doctrinam de dignitate potestatique Romanæ sedis in Petro fundata, et ab eo in successores transmissa stabilire, et cunctorum per Occidentem et Orientem animis inserere studuit.

Cœpit hæc doctrina in Innocentio, a cujus deinde successoribus nunquam ea neglecta fuit, a Leone autem ita explicata et firmata est, ut non ipsa solum, sed omnibus deinceps Romanis episcopis pro fundamento machinationum evhendæ et amplificandæ dominationis esset, nec ulla monstis opinionum eidem faventium inveniretur feracior. Neque solum ea utebatur si quid auctoritate sua efficere vellet, sed coram populo peculiari studio tum alias sæpe, tum in anniversario ordinationis suæ tractare solebat. Ac primum quidem quæ Petro præ cæteris apostolis a Christo concessa fuerint donâ atque privilegia adeo extollit atque exornat, ut jam profiteri ausus sit, huic viro consortium suæ potentiæ tribuisse divinam dignationem, et si quid cum eo commune cæteris voverit esse principibus, nunquam nisi per ipsam dedisse quicquid aliis non negaverit (c). Mox dum ejusdem Petri vices sustineret se affirmat, eò omnem operam suam confert, ut persuadeat audientibus,

ticis scilicet passim propullulantibus, misere vexatam ac quasi disceptam fingit; recte sane, si universi res æstimanda erit; non item, si ex Romani episcopi, et Leonis in primis persona, meo iudicio.

(c) *Sermo 4* apud *Ballerin., p. 16, n. 12*, quem si ab initio lustraveris, intelliges, verbum *principes* non carere dolo.

Soliditatem illam quam e Petra Christo etiam ipse Petra factus acceperit, in suos quoque se transfudisse hæredes; eundemque sedi suæ præesse non desinere, ipsam salubribus consiliis, æquis judiciis præsidere, seque non tam sedi ejus præsidere quam servire, adeo ut si quid jam a Romano pontifice recte agatur et disponatur, illius operibus, illius sit gubernaculis deputandum. Porro ex ejusdem Petri firmitate consurgere debuisse statuit sublimitatem Ecclesiæ, eaque de causa specialem a Domino Petri curam susceptam et pro fide Petri proprie supplicatum fuisse: *tamquam aliorum status certior esset futurus, si mens principis victa non fuisset.* Hac mente atque hoc ingenio Leo causam Eutycheis tractare cœpit. Hic archimandrita Constantinopolitanus, dum nimis strenue Nestorianismi reliquias persequeretur, et quosdam episcopos Orientales injusta hæresis suspitione premeret, in alium eisdem oppositum errorem incidit, atque *duas in Christo naturas post adunationem in unam coaluisse statuere non est veritus.* Diligens erat tam sacrarum Scripturarum quam expositionum sanctorum Patrum scrutator, quique aperte fatebatur se illas potiores habere et solas certas firmasque existimare. Sed ex eodem solitario studio et Nestorianismi metu religiosius verba curabat, nimiaque ancipitum locutionum fuga potius quam ulla alia de causa in errorem incidisse videtur (a). Nec vero pertinax erat, sapientiorumque et doctiorum respuebat correctiones; sed in ipsa synodo Constantinopolitana (ἐκδημόσθη), in qua primum a. 448 causa ejus coram Flaviano agitata est, sententiam ejus lubens amplectebatur, modo aliter sentientes execrari, ut jussus erat, verebatur et aperte renebat. Atque hac solum de causa ipse a synodo anathema tulit et ab officio simul et communionem Ecclesiæ remotus est. Tum vero Eutyches acri suo contra Nestorianismum studio se pessumdatum sentiens, imperatorem adire, aliorumque episcoporum, in primis antem Alexandrinæ et Romanæ sedis antistitum auxilium implorare cœpit. Nec frustra. Imperator enim, qui Nestorianam hæresim peste quavis capitaliorem æstimabat, et snapte ingenio, et fortasse etiam amicorum quorundam (Chrysaphium eunuchum indigitant acta hujus rei), qui vel ipsi minus Flaviano savebant, vel vere injuriam ab eo Eutychi illatam dolebant, studiis patrociniis ejus suscepit. Alexandrino autem episcopo, nisi perenne in Constantinopolitanos præses odium fuisset, vel ob unius Cyrilli memoriam vir hujus animi presidio suo dignus videri debebat, et vero Dioscuro nulla gratior animum in rivali explendi occasio obtingere potuisset. Tandem Leonis etiam pro causa ejus deplorata non obscura jam voluntas erat. Quippe cum Eutyches dudum ei studio suo contra Nestorianos per litteras olim ad eum directas commendatus, jam non ipse solum de injuria sibi facta apud eum questus esset, sed Theodosius etiam magnum pertur-

bationis strepitum a Flaviano excitatum scripsisset, et ut laboranti Eutychi succurreret rogasset, vehementer cum Flaviano exposulare cœpit, mirari se significans, qui scandalum illud ipsi silere potuerit, nec potius procurarit, ut primitus insinuatione relationis ejus instrueretur, et poscens ut quam primum iudicii ejus ratio omniaque quæ gesta essent, plenissime et lucide ad notitiam suam pervenirent. Mox autem cum de Eutycheis hæresi per Flaviani epistolam edoctus esset, tam detestanda ipsi ejus opinionis visa est pravitas, tam late patens et multiplex errorum ex ea pullulantium propago, tantum periculum quod ex ea fidei puriori immineret, ut extemplo quidem aspersum suum brevi epistolâ Flaviano declararet, simul autem plenioram epistolam polliceretur, in qua Flavianum episcopum, quid de tota causa constitui deberet, instructurus esset. Hæc vero fuit celebris illa *ad Flavianum epistolâ*, qua totam de Incarnatione sententiam discussit atque desinivit, Nestoriiique et Eutycheis erroribus proscriptis, catholicam doctrinam adeo accurate tum sententiis, tum sermone declarare studuit, ut *quidquid in ea scriptum est ex apostolica et evangelica probaretur sumptum esse doctrina.* Constantinopolim mittere decreverat per eundem, qui priores Flaviani litteras apportaverat, clericum. Sed cum interea ab imperatore synodus generalis Ephesum in kalendas Augusti a. 449 indicta esset, legatis eodem destinatis dedit ut in synodo publice recitarent. At de synodi istius exitu constat. Latrocinialis nomine infamis est; solus imperitabat Dioscurus; prohibiti legati Romani a lectione litterarum Leonis ad Flavianum, et postquam factionis furor omnia miscuisset, in custodiam dati, solo Hilario per fugam elapso. Vani erant oppressorum clamores, vana omnium bonorum indignatio, vanæ Leonis apud Theodosium et Pulcheriam, ad clerum plebem et archimandritas Constantinopolitanos querelæ. Frustra gesta ejus synodus Romana reprobat; frustra per Valentinianum et Placidiam Pulcheriamque Augustas concilium in partibus Occidentis a Theodosio impetrare nitentur; cum subito morte Theodosii (die 28 Julii a. 450) tristicis rerum facies in lætorem, et quidem Romani pontificis auctoritati auspiciatissimam conversa est. Etenim novus imperator Marcianus, Pulcheriâ ejus uxore adjuvante, ab istius imperii sui eo omnem curam atque cogitationem conferebat, ut damnuni ab Eutyche fidei flatum resarciretur, studiumque suum de concilio quam citius cogendo Leoni per epistolam declaravit (b). Interim Eutyches ex Urbē egredi jussus, et synodus Constantinopoli presentibus Romanis legatis coacta est, ibique lecta dogmatica Leonis epistola ad Flavianum, cui novus Constantinopolis episcopus Anatolius cum cæteris episcopis, archimandritis, presbyteris et diaconis subscripserunt (c), eandemque omnibus qui ubique essent metropolitâs subscribendam miserunt (d). Huc

a) S. V. Griesbach in *Locis Theologicis ex Leone II. collectis*, sect. 3, § 48, p. 40, 41.

(b) Ep. 73 apud *Ballerin*.

(c) Vid. *Ep. Leonis ad Anatolium*, 80 apud *Ballerin*.

(d) *Conc. Chalced. act. 4.*

igitur rebus vergentibus, Leo, occasionem esse ratus A iterum iterumque ad Flavianum epistola, tamquam iudicii sui auctoritatem latius proferendi, novos spiri- firmissimum contra istas pravitates praesidium incul- tibus sumere et, quasi ad se unum definitio tota per- cata unaque cum symbolo Nicæno, Constantinopoli- tineret, arrogantia sua aliorum moderationi illudere tano et duabus Cyrilli ad Nestorium epistolis (ex audet. Huius fastidii plena est epistola modo laudata concilio Ephesino) pro unica et perpetua fidei norma ad Anatolium, qua lætari se significat, quod episto- ab omnibus sit approbata. Itaque nunc primum epi- læ suæ ad Flavianum assensum præbuerit, seu, ut scopi Romani definitio universæ Ecclesiæ fidei re- ipsius verbis utamur, gloriatur quod sequacem se gulam constituit, ab eoque universæ quasi Ecclesiæ dictata est. Quo triumpho ille tamen non tamquam evangelicæ eruditionis ostendat et de confirmata apud se pace sedis apostolicæ ei gratulatur. Sed plura et lu- novo potitus esse videri voluit, sed vultu et sermone culentiora documenta per legatos suos in concilio ad gravitatem composito nihil, nisi quod ex ordine et consuetudine Romanæ sedis esset, gessisse se si- Chalcedonensi dedit. Ac primo quidem quam enixe mulavit. Sed quo lætior hic rerum successus fuit, poterat, studuit efficere, ut tota synodus differretur, tanto majorem ipsi attulit ægritudinem Anatolii epi- præ. exens aptius tempus esse expectandum, quo scopi, quam ipse vocare solebat, ambitio, seu, ut plurimi etiam de longinquiore provinciis episcopi B ille præ se tulit, cleri ejus, citra ipsius culpam, in evocari possent; sed fortasse non aliam ob causam in sedem Constantinopolitanam studium. Scilicet, per- quam quia speraret fore ut sua unius epistola, cui actis omnibus quæ ad primariam synodi curam per- omnes totius orbis episcopi nomina sua cum anathe- tinere visa erant, actione 16 a clero Constantinopo- matizatione Nestorii et Eutychis errorumque eorum litano et episcopis flagitari cœptum, ut in honorem subsignaverant, et porro erant subsignaturi, hæresis sedis Constantinopolitanæ synodus aliquid statueret. confecta existimaretur, præscriptum cum de restituendis Leoni id nequaquam improvium atque inexpectatum fuit. Dederat enim legatis suis in mandatis, ut si qui forte episcopi civitatum suarum splendore confisi tentaturi essent sibi usurpare, id qua dignum esset constantia retunderent. Quapropter summa illi animi contentione hisce novationibus obnituntur, nec tamen impedire potuerunt quominus decerneretur ut Constantinopolitanus tamquam novæ Romæ episcopus primo post Romanum honore frueretur, et Jus potestatemque in Thraciæ, Ponti et Asiæ diocæses earumque metropolitanos haberet, et barbarorum episcopos ordinaret. Exierant de synodo legati Romani cum de canonibus hac in re condendis agi cœpisset, sed ubi nihilominus conditos acceperant, post- stridie redierunt, ac graviter et subdole de actis sese absentibus conquesti, tandem, ut mandato suo ex parte saltem satisfacerent, solemniter iis contradixe- runt, aliaque ab humanitate ac sobrietate aliena egerunt, de quibus in epistola ad Leonem moderate dolet Anatolius (d). At multo impotentior animi Leo fuit. Spreta imperatorum humanissima voluntatis significatione, spretis episcoporum Orientalium pre- cibus, continuo ille sævire in Anatolium, objugare eum quod legatis suis parere detrectaverit, ambitum pravum et cupiditatem universæ Ecclesiæ pernicio- sam objicere, nihil prohi, nihil fidi in eo existimare, quin ordinationis ejus initia culpate et jam commu- nionis privationem minari. Ac tandiu ipsi aliqua in Pulcheria et facillimi animi imperatore Marciano spes supererat, nihil artis ac verborum intentatum reliquit, quo eos sibi conciliaret et impelleret ut Anatolio assensum cohiberent et canones sibi invisi rescinderentur. Non solum enim Nicænz synodi de- creta istis violari contendebat, sed et Alexandrinæ et Antiochenæ sedis prærogativis officii, et multorum

(a) Ep. 80, ad Anatolium.

(b) Totidem scilicet in actis reperiuntur. Alias 25, ab aliis item 15 numerantur.

(c) In 2, 4 et 5.

(d) Ep. 101 apud Baller. p. 1154.

metropolitanorum jura imminui querebatur, majoraque Ecclesiae ex importuno episcopi hujus honorum appetitu mala praesagebat (a). Interim ad litteras episcoporum ex synodo Chalcedonensi ad eum directas, quibus quaecumque acta fuerant significaverant, nihil rescipit; unde apud nonnullos decreta illius in suspicionem adducta sunt, et de orthodoxia eorum, utpote quibus episcopus Romanus refragaretur, ambigi coepit. Sed ubi irrita hac ex parte sua studia vidit, et imperatores potius urgerent ne ultro decreta Chalcedonensia confirmare differret, in tantum illorum auctoritati cessit, ut ipsum obsequii sui non poeniteret, adeoque omnia, quae fidei negotium concernerent, assensu suo confirmavit, illos autem de honore sedis Constantinopolitanae canones penitus reprobavit. Quid quod ab omni cum Anatolio litterarum commercio abstinuit, ac novo prorsus exemplo tamquam minus fidei catholicae intento custodem ex suis addidit, et gestorum ejus speculatorem Julianum episcopum Coensem (b)? Et licet postea instante Marciano, et Anatolio quoque flagitante, in gratiam cum eo redire se simularet, ipsa tamen ejus pacis declaratio adeo in opprobrium et injuriam Constantinopolitani episcopi spectabat, adeo captiosa erat et anceps, ut mirum non sit ab hoc inde tempore Ecclesiae Orientalis episcopum primum a Romana sede fuisse alienatum. Post partem de Eutyche victoriam suaeque formatae triumphum non alia re gesta

(a) Singulare Ballerinorum acumen est, contentendum, non idcirco a legatis Romanis canoni 28 contradictum eundemque a Leone improbatum esse, quod proximus Constantinopolitano episcopo post Romanum honor (τὰ ἴσα προεβία τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον) decretus, aut illi jus in tres novas Ponti, Asiae et Thraciae dioceses datum esset: quippe quo utroque nihil neque dignitatis, neque jurisdictionis primatum Romani pontificis derogatum sit, sed solummodo propterea quod privilegia Romanae Ecclesiae a Patribus propter imperium concessa dixisset atque episcopo CP. ob novae Romae dignitatem paria conferre praesumpsisset, cum tamen sedes Romana non a Patribus nec ob imperii dignitatem Urbi annexam, sed ab ipso Deo per Petrum apostolum primatum suum acceperit, adeoque sedes Constantinopolitana neque institutione divina neque jurisdictione cum ea comparari poterit. Vid. notae ad diss. Quaes. de Vita Leonis T. II, p. 514, 515. Sed hujus offensionis, quae facile quidem tolli potuisset, ne verbo quidem mentio ab iracundo Leone injecta est.

(b) Vulgaris ea est opinio, in hoc Juliani Coensis officio primum apocriarii apostolici in aula principum exemplum existisse. Sed qui ubique summa cum religione honori sedis Romanae student Ballerini monuerunt, Leonem dum Juliano vicem suam in imperatoris comitatu committeret, non eo consilio commississe, ut Alexandrini episcopi aut aliorum Orientalium insigniorum exemplum sequeretur, sed hac solum de causa, ut is fidei integritati apostolico zelo prospiciens caveret ne quid a Nestorianis vel Eutychiensis catholica fides detrimenti caperet; et ut in hanc rem, ubi opus esset, imperatoris patrocinium et opem posceret. Neque enim tunc Romanam urbem, aequae ac Orientales, imperatori Orientali subjectam fuisse observant, ut pro variis causis ac negotiis agendis aliquo ministro indigeret; totaque responsalium et apocriariorum Romanae Ecclesiae institutionem sub Justiniano demum, qui non minus Italiae quam Orienti

A clarior existit Leo, quam legatione ad Attilam eodem anno quo Chalcedonense concilium peractum est, suscepta. Nimirum Attila, redintegratis post acceptam in campis Catalaunicis cladem viribus, per Pannonias Italiam invaserat, summa imperatoris et Aetii ducis socordia ne levisimo quidem praesidio munitam. Quin tanta utriusque ignavia fuit, ut ipsi ex omni potius Italia discedere mallent, quam ad defendendam aliquid moliri. Patuere igitur nobilissimae provinciae omni hostilis rapacitatis ac libidinis furori, et primo velut impetu regiae civitates, Aquileia, Ticinum et Mediolanum, captae ac direptae sunt, jamque Hunnus inopinato rerum successu superbus Romam properabat. Tum in extrema omnium trepidatione nullum salubrius principi senatui ac populo Romano consilium visum est, quam ut per legatos pax a truculentissimo rege expeteretur. Concreditum fuit paciscendi negotium Leoni, additis duobus viris consularis et praefectoriae dignitatis, Avieno et Trigetio. Sed de partibus horum, sicut et de conditionibus quas offerre debebant, silet historia, unius pene Leonis memoriae celebranda hac in re curiosa. Quid egerint et quomodo, pariter ignoramus; sed solus effecisse dicitur, ut ab hostili animo Attila abstineret et subito discessum pararet. *Tota legatione dignanter accepta, ita summi Sacerdotis praesentia rex gavisus est, ut bello abstineret, et ultra Danubium discoderet*, Prosper narrat, inveniens

C imperabat, inceperat. Ad hoc autem Leonem commotum fuisse, quia in Anatolio non eum vigorem catholicum, quem circumstantiae postularent perspexisset. Atque haec sane tum historiae, tum Leonis dictis consona sunt. Ad Marcianum enim scripsit (Epist. 111): *Illud quoque clementiae vestrae benevolentiam peto, ut veneratorem vestrum fratrem meum Julianum episcopum, in vestro, sicut facere dignamini, habeatis affectu; cujus obsequii praesentiae meae vobis imago reddatur. Nam et de fidei ejus sinceritate confidens, vicem ipsi meam contra temporis nostri haereticos delegavi; atque propter Ecclesiarum pacisque custodiam, ut a comitatu vestro non abesset, exegi; cujus suggestiones, pro concordia catholicae unitatis, tamquam meas audire dignemini, placentes Deo qui vobis praeter regiam coronam etiam sacerdotalem conferat palmam. Juliano autem mandat (Epist. 113): studeat dilectio tua, frater charissime, piam et necessariam curam sollicitudini apostolicae sedis impendere, quae tibi apud se nutritio catholicam contra Nestorianos et Eutychianos haereticos actionem materno jure commendat, ut divino fultus auxilio, speculanti de Constantinopolitanae urbis opportunitate non desinas; ne praedictorum dogmatum impius usquam turbo consurgat. Et quia tanta est gloriosorum principum fides, ut confidenter eis possis quae sunt insinuanda suggerere, pietate ipsorum ad utilitatem Ecclesiae universalis utaris. Consulente autem dilectione tua de his in quibus putaveris ambigendum, non deerit relationibus tuis meae reversionis instructio: ut sequestrata eorum actione causarum quae in quibusque Ecclesiis praesulum suorum debent cognitione firmari, hanc specialem curam vice mea junctus assumas, ne haeresis vel Nestoriana vel Eutychiensis in aliqua parte revirescat, quia in episcopo Constantinopolitano catholicus vigor non est, nec multum aut pro sacramento salutis humanae, aut pro sua aestimatione sollicitus: cum si quid illi inesset spiritualis industriae, ita et a quibus ordinatus sit, et cui viro successerit, cogitare deberet, ut magis beatum Flavianum quam sui honoris sequeretur auctores.*

quasi ab oris atque corporis Leonis augustiori specie id profectum esse, quod Attilæ animum frangeret. Alii eloquentiæ ejus hanc vim asserere maluerunt; et licet hæc difficulter animadverti possit, ad Hunni animum movendum fortiores existere debuisse causas, nec desint etiam in historia expeditionis ejus quæ sat probabiles dici queant (a), fuere tamen quibus tota res a miraculo non aliena videretur, idestque commentis suis effecerunt, ut et apud eos quibus tum ob longinquitatem, tum ob aciem hebentiorum virtutes ejus occulerentur, nomen illustre esset. Econtrario alia ejus ad Gensericum Vandalum occursu, multo licet utilior, parum inclaruit. Nam cum a. 455; Valentianus imperatore perempto, Maximus imperium Occidentis invasisset, Eudoxiamque uxorem ejus parricidii nesciam matrimonio sibi junxisset, illa mox sceleris Maximi in marito perpetrati certior facta necem ulcisci statuit atque iræ nimio studio totam Urbem excidio devovit, Gensericus Vandalorum rege ex Africa accessit. Illico enim Vandalus ingreditur cum exercitu in Italiam trajecit Urbemque ab omni præsidio vacuam aggressus occupavit jamque totus ad cædes atque incendia se dedisset, nisi Leo extra portas ei obviam factus supplicatione sua impetrasset; ut direptione contentus a cæde atque incendiis abstineret. Certe hoc quidquid fuit miseræ opis, totum Leonis erat. Neque enim hic Attila erat superstitiosus terribilamentis veratus inter eundem et redeundum fluctuans, aut attritis lue atque inopia copulis hostilem occursum metuens; sed hostis cuncta jam in potestate tenens, cui præter insitam ferociam ipsa religio iræ stimulos adderet, cujusque ævitiæ adeo nulla nisi orationis vis frangere aut flectere potuit. Postquam ipsi sollicitudinem attulerunt turbæ in Alexandria Ecclesia a Timotheo Æluro a. 457 excitatæ, per quas concilii Chalcedonensis auctoritas hæc levè in discrimen adduci videbatur. Res omnis sub novo imperatore Orientis Leone et per Constantinopolitanum episcopum transacta, episcopi autem Romani studiis et prudentia plurimum adjuta est, qui postquam denuo causæ suæ victoriam et expulso Timotheo Æluro alium Timotheum (Solophaciolum) fite sedem Alexandrinam occupare viderat, non diu inter mortales versatus, ultimum curæ suæ pro Ecclesia monumentum, litteras ad novum episcopum, ejusque ordinatores et clericos Alexandrinos gratulatorias reliquit, nec integro annò post, diè 10 Novembris 461 ad superos migravit.

CAPUT II.

De Scriptis S. Leonis.

Scripta Leonis M. Sermonibus et Epistolis constant. Utrumque genus juxta *Balleriniorum* editionem enumerabimus, addito *Quesnelli* et anteriorum editionum ordine.

I. SERMONES.

I — V. *De Natali ipsius*, habitus in die ordinationis suæ et anniversario ejusdem. Apud *Quesn.* I — IV. nam primus a *Balleriniis* in duos est divisus, quorum prior capite 1; posterior capitibus 2 et 3, constat.

VI — XI *De Collectis*. Apud *Quesn.* V — X.

XII — XX: *De jejuniis decimi mensis*. Apud *Quesn.* XI — XIX.

XXI — XXX. *De Nativitate Domini*. Apud *Quesn.* XX — XXXVII.

XXXI — XXXVIII. *In Epiphania Domini*. Apud *Quesn.* XXX — XXXVII.

XXXIX — L. *De Quadragesima*. Apud *Quesn.* XXXVIII — XLIX.

B LI. *Homilia habita ante secundam Dominicam Quadragesimæ de Evangelio secundum Matthæum: In illo temporis assumpsit Jesus Petrum, etc.* Apud *Quesn.* XCIV, inscr. *de Transfiguratione Domini*.

LII — LXX. *De Passione Domini*, apud *Quesn.* L — LXXII.

LXXI — LXXII. *De Resurrectione Domini*. Apud *Quesn.* LXXIX — LXX.

LXXIII — LXXIV. *De Ascensione Domini*. Apud *Quesn.* LXXXI — II.

LXXV — LXXVII. *De Pentecoste*. Apud *Quesn.* LXXXIII — V.

LXXVIII — LXXXI. *De Jejuniis Pentecostes*. Apud *Quesn.* LXXXVI — IX.

C LXXXII. *In Natali apostolorum Petri et Pauli*. Apud *Quesn.* LXXX.

LXXXIII. *In Natali S. Petri apostoli*. In *Appendice Quesn.* sermo IV.

LXXXIV. *In Octavis apostolorum Petri et Pauli*. Apud *Quesn.* LXXXI.

LXXXV. *In Natali S. Laurentii martyris*. Apud *Quesn.* LXXXIII.

LXXXVI — XCIV. *De Jejuniis septimi mensis*. Apud *Quesn.* LXXXIV — XCII.

XCIV. *De Gradibus ascensionis ad beatitudinem*. Apud *Quesn.* XCV.

XCVI. *Tractatus contra hæresim Eutychiæ*. Apud *Quesn.* XCIII.

Ab his segregati sunt et in *Appendicem* reiecti tanquam falso Leoni tributi.

I. *Tractatus adversus errores Eutychetis et aliorum hæreticorum*. In *Appendice Quesnelli* a. V.

II. *In Nativitate Domini*. In *eadem Appendice* H.

III. IV. *De Quadragesima*.

V. VI. *De Passione Domini*.

VII. *In Dominica Palmarum*.

VIII. — X. *De Resurrectione Domini*.

XI. *In Ascensione Domini*. In *eadem Append.* III.

XII. *De Sanctissima Trinitate*.

XIII. *In Natali S. Vincentii Martyris*. In *eadem Append.* I.

(a) Vid. III. *Heyne* d. de *Leone M. Attilæ et Gensericus supplice facto* in *T. III Opusculor. Academicor.* p. 127 sqq.

XIV. In *Cathedra S. Petri* a Quesnello primum editus inter genuinos num. XCVI, sed ipsius postea iudicio remotus. Suppletus est a Balleriniis ex Valt. codd.

XV. In *Annuntiatione B. Virginis Mariæ.*

XVI. In *Natali SS. apostolorum Petri et Pauli.*

XVII. In *Natali B. Pauli apostoli.*

XVIII. *De S. Petro, quomodo de carcere eductus est.*

XIX. In *Natali SS. septem fratrum Machabæorum*, nunc primum in Appendice collocatus et S. Augustino restitutus. Apud Quesn. Sermo LXXXII.

XX. *De Transfiguratione Domini.*

II. EPISTOLÆ (a).

1. Ad Aquileiensem episcopum (Q. 6, A. 86). II. Ad **B** *Septimum Alitini ep.* (Q. 7, A. 85). (b) IV. Ad episcopos *per Campaniam, Picenum et Tusciam provincias consultatos* (Q. 3, A. 4). V. Ad *Metropolitanos per Illyricum* (Q. 5). VI. Ad *Anastasium Thessalonicensem* (Q. 4). VII. Ad *universos per Italiam episcopos* (Q. 8, A. 2). (c) IX. Ad *Dioscurum Alexandrinum episcopum* (Q. 14, A. 81). X. Ad *Viennensis provincie episcopos* (Q. 10, A. 89). (d) XII. Ad *episcopos Mauritanie Cæsareæ* (Q. 4, A. 87). XIII. Ad *Metropolitanos Illyrici* (Q. 13). XIV. Ad *Anastasium Thessalonicensem* (Q. 12, A. 84). XV. Ad *Turribium Asturicensem de Priscillianis* (Q. 15, A. 93). XVI. Ad *episcopos Siciliae* (Q. 16, A. 4). XVII. Ad *eosdem Siculos* (Q. 17, A. 104). XVIII. Ad *Januarium Aquileiensem* (Q. 14, A. 13). XIX. Ad *Dorum Beneventanum* (Q. 18, A. 5). XX. **C** Ad *Eutychem CP. abbatem* (Q. 19, A. 6). (e) XXIII. Ad *Flavianum CP.* (Q. 20, A. 8). XXIV. Ad *Theodosium Aug.* (Q. 21, A. 7). (f) XXVII. Ad *Flavianum CP.* (Q. 22). XXVIII. Ad *eundem* (Q. 24, A. 10). XXIX. Ad *Theodosium Aug.* (Q. 26, A. 12). XXX. Ad *Pulcheriam Augustam* (Q. 30, A. 18). XXXI. Ad *eandem Pulcheriam* (Q. 27, A. 13). XXXII. Ad *Faustum, Martinum et alios archimandritas CP.* (Q. 28, A. 14). XXXIII. Ad *synodum Ephesinam* (Q. 29, A. 15). XXXIV. Ad *Julianum Coensem episcopum* (Q. 31, A. 19). XXXV. Ad *eundem* (Q. 25, A. 14).

XXXVI. Ad *Flavianum CP.* (Q. 32, A. 16). XXXVII. Ad *Theodosium Aug.* (Q. 33, A. 17). XXXVIII. Ad *Flavianum CP.* (Q. 34, A. 20). XXXIX. Ad *eundem* (Q. 35, A. 21). XL. Ad *episcopos Arelatensis provincie* (Q. 36, A. 106). XLI. Ad *Ravennium Arelatensem* (Q. 37, A. 90). XLII. Ad *eundem* (Q. 38, A. 107). XLIII. Ad *Theodosium Aug.* (Q. 39, A. 24). XLIV. Ad *eundem* (Q. 40, A. 25). XLV. Ad *Pulcheriam Augustam* (Q. 41, A. 26). (g) XLVII. Ad *Anastasium Thessalonicensem* (Q. 43, A. 29). XLVIII. Ad *Julianum Coensem* (Q. 44, A. 30). XLIX. Ad *Flavianum CP.* (Q. 42, A. 27). L. Ad *clerum et plebem CP.* (Q. 45, A. 22). LI. Ad *Faustum et ceteros archimandritas CP.* (Q. 47, A. 28). (h) LIV. Ad *Theodosium Aug.* (Q. 23, A. 9). (i) LIX. Ad *clerum et plebem Constantinopolitanam* (Q. 46, A. 23). LX. Ad *Pulcheriam Augustam* (Q. 48, A. 31). LXI. Ad *Martinum et Faustum presbyteros* (Q. 49, A. 32). (j) LXVI. Ad *Gallicanos episcopos sedi Arelatensis faventes responsio* (Q. 50, A. 109). LXVII. Ad *Ravennium Arelatensem* (Q. 57, A. 110). (k) LXIX. Ad *Theodosium Augustum* (Q. 52, A. 33). LXX. Ad *Pulcheriam Augustam* (Q. 54, A. 35). LXXI. Ad *archimandritas CP.* (Q. 53, A. 31). LXXII. Ad *Faustum presbyterum* (Q. 57, A. 98). (l) LXXIV. Ad *Martinum presbyterum* (Q. 55, A. 30). LXXV. Ad *Martinum et Faustum presbyteros* (Q. 56). (m) LXXVIII. Ad *Marcianum Augustum* (Q. 58, A. 38). LXXIX. Ad *Pulcheriam Augustam* (Q. 59, A. 39). LXXX. Ad *Anatolium CP.* (Q. 60, A. 40). LXXXI. Ad *Julianum Coensem* (Q. 61, A. 41). LXXXII. Ad *Marcianum Augustum* (Q. 62, A. 42). LXXXIII. Ad *eundem* (Q. 63, A. 44). LXXXIV. Ad *Pulcheriam Augustam* (Q. 64, A. 45). LXXXV. Ad *Anatolium CP.* (Q. 67, A. 48). LXXXVIII. Ad *Paschasinum Lilybetanum* (Q. 68). LXXXIX. Ad *Marcianum Aug.* (Q. 69, A. 49). XC. Ad *eundem* (Q. 73, A. 43). XCI. Ad *Anatolium CP.* (Q. 70). XCII. Ad *Julianum Coensem* (Q. 71). XCIII. Ad *synodum Nicenam, postea Chalcedonem translata* (Q. 72, A. 47). XCIV. Ad *Marcianum Aug.* (Q. 74, A. 50). XCV. Ad *Pulcheriam Augustam* (Q. 75, A. 51). XCVI. Ad *Ravennium Arelatensem* (Q. 76, A. 111).

(a) In numeris per parenthesis epistolarum titulis ascriptis littera Q significat ordinem Quesnellianum, A ordinem editionum anteriorum.

(b) III. *Est Paschasini Lilyb. Ep. ad Leonem* (Q. post ep. 2, A. post ep. 63).

(c) VIII. *Novella Valentiniiani Augusti contra Manichæos* (Q. post ep. 8).

(d) XI. *Novella Valentiniiani Aug. adversus S. Hilariam* (Q. post ep. 10).

(e) XXI. *Eutychie ad S. Leonem epistola, a Balleriniis primum inserta. XXII. Flaviani ep. CP. ad S. Leonem* (Q. post ep. 33, A. post ep. 8).

(f) XXV. *Petri Chrylogi ep. Ravennatis ad Eutychem* (Q. post ep. 23). XXVI. *Flaviani ep. CP. ad Leonem* (Q. post ep. 21, A. post ep. 6).

(g) XLVI. *Hilarii Diaconi postea pontificis Epistola ad Pulcheriam* (Q. post ep. 47).

(h) LII. *Theodoretii episc. Cyri ad Leonem epistola* (Q. post ep. 47). LIII. *Anatolii ep. CP. fragmentum*

epistolæ ad Leonem de ordinatione sua (Q. post ep. 57).

(i) LV. *Valentiniiani Aug. ad Theodosiam Aug.* (Q. post ep. 47). LVI. *Placidie Auguste ad eundem Theodosium* (Q. ib.). LVII. *Eudoxie Aug. ad eundem Theodosium* (Q. ib.). LVIII. *Placidie Aug. ad Pulcheriam Augustam* (Q. ib.).

(j) LXII. *Theodosii Aug. ad Valentiniianum Aug.* LXIII. *Ep. ad Placidiam Augustam.* LXIV. *Ep. ad Eudoxiam Augustam* (Q. post ep. 47). LXV. *Episcoporum Arelatensi sedi faventium ad S. Leonem papam libellus seu preces* (Q. post ep. 49, A. 108).

(k) LXVIII. *Corethii, Salonii et Verani Gallicanorum episcoporum ad S. Leonem epistola* (Q. post ep. 70, A. post ep. 98).

(l) LXXIII. *Marciani ad S. Leonem* (Q. post ep. 57).

(m) LXXVI. *Marciani Aug. ad S. Leonem* (Q. post ep. 61). LXXVII. *Pulcherie Auguste ad S. Leonem* (Q. post ep. 58).

(a) CII. *Ad Ravennium Arelatensem aliosque episcopos Gallicanos* (Q. 77, A. 52). CIII. *Ad Rusticum aliosque episcopos Galliarum* (Q. 82, A. 94). CIV. *Ad Marcianum Aug.* (Q. 78, A. 54). CV. *Ad Pulcheriam Augustam* (Q. 79, A. 55). CVI. *Ad Anatolium CP.* (Q. 80, A. 53). CVII. *Ad Julianum Coensem* (Q. 81, A. 105). CVIII. *Ad Theodorum Foro-Juliensem* (Q. 83, A. 91). CIX. *Ad Julianum Coensem* (Antea inedita). (b) CXI. *Ad Marcianum Aug.* (Q. 84, A. 57). CXII. *Ad Pulcheriam Augustam* (Q. 85, A. 58). CXIII. *Ad Julianum Coensem* (Q. 86, A. 56). CXVI. *Ad episcopos, qui in synodo Chalcedonensi fuerant congregati*. CXVII. *Ad Julianum Coensem* (Q. 88). CXVIII. *Ad eundem* (Q. 91, A. 80). CXIX. *Ad Maximum Antiochenum* (Q. 92, A. 62). CXX. *Ad Theodoretum Cyri episcopum* (Q. 93, A. 63). CXXI. *Ad Marcianum Augustum* (Q. 94, A. 64). CXXII. *Ad Julianum Coensem* (Q. 95, A. 65). CXXIII. *Ad Eudoziam Augustam* (Q. 96, A. 66). CXXIV. *Ad monachos Palæstinos* (Q. 97, A. 83). CXXV. *Ad Julianum Coensem* (Q. 98, A. 67). CXXVI. *Ad Marcianum August.* (Q. 99). CXXVII. *Ad Julianum Coensem* (Q. 100, A. 68). CXXVIII. *Ad Marcianum Aug.* (Q. 101). CXXIX. *Ad Proterium Alexandrinum* (Q. 103). CXXX. *Ad Marcianum Augustum* (Q. 104, A. 69). CXXXI. *Ad Julianum Coensem* (Q. 102). (c) CXXXIV. *Ad Marcianum Aug.* (Q. 105, A. 70). CXXXV. *Ad Anatolium CP.* (Q. 106, A. 71). CXXXVI. *Ad Marcianum Augustum* (Q. 107). CXXXVII. *Ad eundem* (Q. 108). CXXXVIII. *Ad episcopos Galliarum et Hispaniarum* (Q. 109, A. 95). CXXXIX. *Ad Juvenalem Hierosolymitanum* (Q. 110, A. 72). CXL. *Ad Julianum Coensem* (Q. 111). CXLI. *Ad eundem* (Q. 113). CXLII. *Ad Marcianum Aug.* (Q. 112). CXLIII. *Ad Anatolium CP.* (Q. 114). CXLIV. *Ad Julianum Coensem* (Antea inedita). CXLV. *Ad Leonem Aug.* (Q. 115, A. 73). CXLVI. *Ad Anatolium CP.* (Q. 116). CXLVII. *Ad Julianum Coensem* (Q. 117). CXLVIII. *Ad Leonem Aug.* (Q. 122, A. 74). CXLIX. *Ad Basilium Antiochenum* (Q. 118). CL. *Ad Euzitheim Thessalonicensem, Juvenalem Hierosolymitanum, Petrum Corinthium et Lucam Dyrnachenum* (Q. 119). CLI. *Ad Anatolium CP.* (Antea inedita). CLII. *Ad Julianum Coensem* (Q. 120). CLIII. *Ad Aetium presbyterum* (Q. 21). CLIV. *Ad Ægyptios episcopos apud Constantinopolim constitutos* (Q. 123). CLV. *Ad Anatolium CP.* (Q. 124, A. 76). CLVI. *Ad Leonem Aug.* (Q. 125, A. 75). CLVII. *Ad Anatolium CP.* (Q. 126). CLVIII. *Ad episcopos catholicos ex Ægypto constitutos apud Constantinopolim* (Q. 127). CLIX. *Ad Nicetam Aquileiensem* (Q. 129, A. 79). CLX. *Ad episcopos Ægyptios apud Constantinopolim constitutos* (Q. 130). CLXI. *Ad presbyteros, diaconos et clericos Ecclesiæ Constantinopolitanæ* (Q. 131).

(a) XCVII. *Epistola Eusebii et synodi Mediolanensis ad Leonem* (Q. post ep. 77, A. post ep. 52). XCVIII. *Synodi Chalcedonensis relatio ad S. Leonem Græce, cum versione Rustici*. Item *Alia versio antiquior cum subscriptionibus* (Q. post ep. 77). XCIX. *Ravennii Arelatensis et aliorum 43 episcoporum Galliarum ad S. Leonem* (Q. post ep. 76, A. post ep. 57). C. *Marciani Aug. ad S. Leonem, Eadem epistola Græce, cum*

CLXII. *Ad Leonem Aug.* (Q. 133). CLXIII. *Ad Anatolium CP.* (Q. 128, A. 77). CLXIV. *Ad Leonem Aug.* (Q. 133). CLXV. *Ad eundem* (Q. 134, A. 97). CLXVI. *Ad Leonem Ravennatensem* (Q. 135, A. 37). CLXVII. *Ad Rusticum Narbonensem* (Q. 2, A. 92). CLXVIII. *Ad episcopos per Campaniam, Samnium et Tusciam constitutos* (Q. 136, A. 80). CLXIX. *Ad Leonem Aug.* (Q. 137, A. 99). CLXX. *Ad Gennadium CP.* (Q. 138, A. 100). CLXXI. *Ad Timotheum Alexandrinum* (Q. 139, A. 101). CLXXII. *Ad presbyteros et diaconos Alexandrinos* (Q. 140, A. 102). CLXXIII. *Ad Theophilum et alios episcopos Ægyptios* (Q. 141, A. 103).

Scriptæ sunt omnes intra annos 442 et 460, et quidem ex Balleriniurum computatione, hac serie: I, II, III, a. 442. IV, a. 443. V, VI, VII, a. 444. VIII—XI, a. 445. XII—XIV, a. 446. XV—XVIII, a. 447. XIX—XXI, a. 448. XXII, eodem exeunte, aut ineunte a. 449. XXIII—LIV, a. 449. LV—LXXVII, a. 450. LXXVIII—CI, a. 451. CII—CIX, a. 452. CX—CXXV, a. 453. CXXVI—CXL, a. 454. CXLI—CXLIII, a. 455. CXLIV—CLVIII, a. 457. CLIX—CLXVI, a. 458. CLXVII, eodem aut sequenti, CLXVIII, a. 459. CLXIX—CLXXIII, a. 460.

De *deperditis tam sermonibus quam epistolis Leonis adeundi utique sunt Ballerini*. Novo exemplo *libros IV de Vocatione omnium gentium, item epistolam ad Demetriadem, et Auctoritates præteritorum apostolicæ sedis episcoporum de gratia*, quæ etiam Prospero, ut alios taceam, tribui solent, ad eum referre ausus est Quesnellus; sed paucos in hac sententia sibi astipulantes invenit. De *Antelmii opinione* vide quæ ad *Prosperum* traduntur.

CAPUT III.

§ I. Editiones.

Inter celeberrimi nominis pontifices Romanos nullus est, cujus scripta, quamvis clara, tanta celebritate gavisa sint, tantaque ab omni inde ævo veneratione et studio fuerint excepta, quam Leonis. Id non solum testatur multitudo impressorum exemplarium, quæ per tria abhinc sæcula per varias regiones provenerunt, sed multo magis declarat immensa mss. librorum copia ac varietas, per quos ab initio tot illius sermones et epistolæ ad nos deductæ sunt. Ac horum quidem mss. accurata exploratione et distinctione tantum jam per novissimos editores effectum est, ut historia Operum Leonis ab ipso pene auctore abs intercapedine repeti possit. Cumque hæc antiquior scriptorum historia tanto majoris momenti, immo apprime necessaria sit ad impressorum rationes perspicuendas editorumque merita ponderanda, in eo scilicet auctore qui splendorem suum non tam ingenio quam subsidiis eorum qui in eo perpoliando occu-

nova versione (Q. post ep. 77). CI. *Anatolii CP. ad S. Leonem* antea inedita.

(b) CX. *Marciani Aug. ad S. Leonem* (Q. post ep. 88).

(c) CXXXII. *Anatolii CP. ad S. Leonem* (Q. post ep. 105). CXXXIII. *Proterii Alexandrini ad S. Leonem* (Q. post ep. 103).

pantur, exspectat, nos equidem lubenter de manu scriptorum sermonum ac epistolarum Leonis vicissitudinibus, in quantum ad editionum notitiam collustrandam facerent, ex Balleriniis delibata hoc loco inseruissimus, si quam illi diuturno labore et indefesso studio pararat doctrinam tam facili negotio et paucis verbis sine totius dispendio complecti licuisset, neque consultius videretur, universa illorum hac in re observata summam et stylo quantum licet contractiori huic de Leonis scriptis et editionibus commentario appendere; id quod aptius tamen in sequentibus fiet, ubi de codicibus ab editoribus præcipuis consultis sermo institui debet. Ablegatis itaque eodem qui instrui capiunt lectoribus, ad Operum pontificis hujus, ex quo typis mandari cõperunt, fortunam more nostro enarrandam progrediamur.

Prima itaque edendorum scriptorum Leonis auspicia dedit *Joannes Andreas* episcopus *Aleriensis* in *Sermonibus Romæ per Conr. Sæynheim et Ant. Pannarts* a. 1470 impressis, quos eodem aut sequenti anno ibidem, sed sine loci ætate anni mentione recudit *Ulricus Han*, paulo post *Veneti* typographi 1482, 1485 et 1505, et *Joannes Parvus Parisiis* 1515, alique, qui latere quam nomen profiteri maluerunt, quamquam ex innominatis editionibus illæ quas in sequenti indice a. 1475, et numero II prænotavimus, paupis ab archetypo *Aleriensis* recedant, una autem num. III (IV) insignita plane diversa esse videatur. Per idem tempus varii Leonis sermones in diversis *Homiliarii doctorum* editionibus vulgari consueverunt. Sed *Epistolas* primus *Jacobus Merlinus* doctor theologiæ *Parisiensis* protulit in *Collectione conciliorum et epistolarum pontificiarum Parisiis* a. 1524, repetiit ibidem a. 1530 et 1535. Quem mox secutus est *Sichardus* edita alia *quinquaginta epistolarum* collectione ad calcem *Clementis Romani* a. 1536, recusa *Parisiis* 1568. Jam vero *Petrus Crabbeus* *Mechliniensis* de ordinandis epistolis sollicitus fuit, epistolasque a *Merlino* editas ad consulum *ac mensium debitum ordinem constitutas* inseruit *Collectioni conciliorum Coloniae* a. 1538, paratæ et recusæ a. 1551. *Petrus* autem *Canisius* *Noviomagensis*, clericus tunc *Coloniensis* diocesis, qui postea societati *Jesu* nomen dedit, primum in conjungendo utroque scriptorum genere experimentum cepit, *epistolasque et sermones* duobus tomis *Coloniae* a. 1546 et 47 imprimi curavit. Hunc exceperunt *Laurentius Surius*

A *Vitarum sanctorum* editione post celebrior, qui eadem *Leonis Opera* ad mss. exemplaria correctæ et castigatæ edidit *Coloniae* a. 1561, iterumque a. 1569, nec non epistolas Leonis concillis a se editis inseruit, sicuti sermones aliquot cum *Homiliarii doctorum* a se aucto denuo repræsentavit; quibuscum pari gressu incedit *Canonicorum Reg. S. Martini Lovaniensis* editio e mss. iisdem codicibus emendata, *Lovanii* a. 1575-77, et iterum *Antwerpiae* 1583. Interea *Epistolæ Leonis* aliquod incrementum ceperunt ex *Collectione epistolarum decretalium* card. *Antonii Carasæ* quæ *Romæ* a. 1591, curante *Antonio de Aquino*, magna cum pompa prodiiit, nec non *Cæsaris Baronii Annalibus* a. 1566, et *Gerardi Vossii*, *Tungrensis* præpositi *Miscellaneis Patrum*, *Operibus Gregorii Thaumaturgi Moguntiae* a. 1604 adjectis; quæ omnia fere complectitur ordine justo disposita *Collectio conciliorum Severini Bini* a. 1606, iterumque et tertio deinde *Coloniae et Parisiis* emissa. *Epistolas* etiam ad *Eclesiam Gallicanam* pertinentes ad mss. codices emendatas et unius accessione auctas dedit *Jac. Sirmundus* in *Conciliis Galliae* a. 1629. At *Vossius* ille, qui loco laudato epistolas e codd. mss. *Vaticanis* et card. *Sirleti* proposuit, integram *Operum Leonis* editionem e mss. eductam et illustratam meditabatur apud *Michaelem Sonnum* *Parisiensem* bibliopolam prodituram, de qua non semel in aliis lucubrationibus mentionem et promissa fecit (a). Sed hæc exspectatio morte viri (a. 1609) irrita facta Leonis studiosos aliam spem inchoare jussit, quæ iterato tamen concidit. Nam cum *Parisienses* quidam bibliopolæ instituisent *Leonis M. Opera* una cum *Maximo Taurinensi*, *Petro Chysologo* aliisque, in primis homiliarum auctoribus, quorum numerus sensim auctus est, privato consilio excudere, post plures eorum editiones a. 1614, 1618, 1623, in quibus *Lovaniensis* tantum non simpliciter recusa, sed tribus sermonibus ex veteri ms. *Nicolai Fabri* codice aucta fuit, tandem cura hæc ad *Theophilum Raynaudum* magni nominis theologum pervenit, qui *Heptadem* horum scriptorum complevit, in eaque Leonis in primis *Opera* ad germanam sententiam revocare studuit. Prædiit hæc ejus editio *Parisiis* a. 1633, de quoque prelo subjecta est annis (1651) 1661 et 1671. Sed cum non tam varietate codicum typis editorum et mss. antiquorum fide quam ingenio suo et doctrina niteretur, provinciam ab eo inchoatam suscepit

(a) Ad calcem *Operum S. Ephrem*, nec non in notis ad tr. *Leonis contra Eutychem* in laudatis *Miscellaneis* vulgatum, ubi observata sua in recognitione *Leonina* et ad marginem *Epistolarum* annotata excitat. Adde *Nic. Fabrum* in epistola ad eundem (in *Opusculis Fabri* p. 113, 114), qua se audisse testatur *Michaelem Sonnum Parisiensem typographum exspectare quem citius ipsius Operum S. Leonis* editionem. Ac sane *Joannes Baptistia Marus* natus erat editionem *Sermonum Leonis*, in cujus marginibus *Gerardus Vossius* variantes lectiones notaverat, quibus ipse quoque usus est; et *Ballerinii* (in præf. ad *Sermones Leonis* pag. 81) suspicantur, codicem *Operum S. Leonis collatum a Francisco Pegna cum Romanarum bi-*

bliothecarum mss. codicibus, quem *Quesnellus* (in fine præf. gen.) olim post *Pegnæ* mortem apud *Marium Sancti Angeli* canonicum vidisse scribit *Emericum Bigotium*, *Vossianum* fuisse. Ostendunt enim laudatum *Marium* nullum alium esse quam *Joannem Baptistam Marum*, quem alibi *Quesnellus* diserte *S. Angeli in foro Piscium* canonicum appellat, quemque codicem *Leonis* a *Vossio* variis mss. librorum lectionibus notatum penes se habuisse dictum est. Errore itaque *Bigotii* factum esse volunt, ut, quod *Vossio* esset adjudicandum, *Pegnæ* tribueretur, eo quod *Vossii* codex in hujus manus venisset, antequam in *Mari* bibliothecam transiret.

Joannes Baptista Marus canonicus Romanus, editis a. 1664 quibusdam Augustini sermonibus ex mss. Vaticanis et Barberinis, iterumque ex Vat. codice Desiderii Casinensis abbatis, postea Victoris III dialogis, et a. 1633 Petri diaconi de viris illustribus Casinensibus opusculo, notus. Et sermones quidem, codicibus mss. Vaticanis et basilicæ S. Petri, item aliis et Vossii variantibus suffultus, absolvit, sed mors repentina totum opus e manibus excussit, *Sermonumque ad plurium mss. fidem restitutorum* volumen per fratrem ejus cardinali *Michaeli Angelo Riccio* traditum, totum, præter præfationem, oblivione est sepultum.

Hactenus igitur virorum doctorum in Leone M. restituendo studium processerat. Nihil enim refert in hoc generali editionum censu commemorare varias impressiones *Epistolæ ad Flavianum* per plura diversi consilii opera hoc et superiori sæculo factas, aut *Sermones in Bibliothecis Patrum et Concionatoria* insertos, aut *Epistolas in conciliorum collectionibus* ex superioribus editionibus iterum descriptas. Illa autem respicientes fateri cogimur magnas quidem a prima inde Sermonum editione variis occasionibus Operum Leonis accessiones factas esse, sed quod textus emendationem atque explicationem attinet, virorum eruditorum studia atque ingenium, non quidem culpa omnium, ut vidimus, admodum desiderari. Sed quod per duo integra sæcula frustra expectatum fuerat, dummodo ingenia copiis, quibus Leonis editor necesse instructus esse debebat, modo copiarum ingenii defuerant, id unus subito, absque speciosa significatione, præstitit PASCASIUS QUESNELLUS, a quo tota editionum Leonis historia nova quasi auspicia capit.

Quesnellus enim insigni copia codicum mss., maxime Gallicanorum, qui, paucis exceptis, a nemine antea adhibiti fuerant, tam Sermones quam Epistolas innumeris in locis castigavit, novis auxit, nova ratione digessit ac disposuit, varietatisque lectione ubere, notis, amplioribus observationibus, dissertationibus doctissimis, variarumque et cum Leonis gestis remotius subinde conjunctarum rerum tractatione abundantibus adeo nobilitavit, ut qui modo tam jejune habitus fuerat, auctor jam ac causa novæ eruditionis, multarumque ac sane tum gravissimarum questionum atque disputationum fieret. Prodiit *Quesnelliana* editio 1675 Parisiis, quaternis, duobus splendidis voluminibus; sed non citius omnium admirationem atque acclamationes, quam severam pontificis Romani animadversionem in se excitavit. Nam cum novus editor liberius de nonnullis tam fidei quam disciplinæ veteris Ecclesiæ capitibus disseruis-

(a) *Cacciarri* verba sunt, ex præf. t. I, pag. 3, ubi apostolicam sedem divino Spiritu ductam, ac suorum filiorum pietati ac saluti præcaventem hanc sanctionem sanxisse ait. Quod si recte ab eo statuitum fuit, non potuit non a malo quopiam spiritu profecta esse sacræ facultatis theologicæ Parisiensis censura (d. 14 mensis Junii 1670), qua nihil se in hac editione nactus esse profiterentur isti theologi, quod

set, præcipueque pontificis Romani auctoritatem in multis usurpatam ostendere atque testimoniis consensuque tum Leonis sententiarum, tum aliorum scriptorum demonstrare ausus esset, sacræ inquisitionis vindictam effugere non potuit, sed anathemate percussus fuit in decreto anno 1676, tertio kalendas Maias proposito, omnibusque Ecclesiæ catholicæ filiis, ne novas, peregrinas atque venenatas doctrinas imbiberent (a), sub eadem anathematum poena depravatorum a Quesnello Operum Leonis lectione interdictum, omniaque ejus in Leonem annotata disputataque in prohibitorum indicem (b) relata sunt. Sed cum bene esset perspectum in Romana curia omnem humanam naturam pronam esse in vetitum, facileque sentiebant hac sua obvallatione non posse ab omnium animis tam perniciosarum opinionum contagionem arceri ac defendi, remedium infectis exoptabant, quod omnem veneni vel imprudenter vel ex prava appetentia hausti vim statim retunderet et penitus exstingeret, editionem *Anti-Quesnellianam*. Nec sane vana ista sollicitudo fuit. Tot enim lectores atque amatores nova hæc editio invenit, ut anno hujus sæculi ultimo iterum typis tradi posset; id quod *Lugduni* forma maxima factum est; atque *Quesnellus* tam parum respicit, ut nihil ex omnibus quæ tantopere Romanæ selli displicuisse cognoverat, in *Lugdunensi* editione tolleret aut retractaret. Contra desiderio isti novæ editionis Leoninæ tardius satisfactum fuit. Non defuerunt quidem homines eruditi, qui imponi sibi hoc onus paterentur, aut sponte illud subirent; et erat utique quod causæ pondus addere et honoris cupidos invitare poterat, desiderata a nonnullis viris doctis in *Quesnelli* emendationibus cura vel etiam ingenuitas, et ex altera parte codicum Romanorum et quasi archetyporum ostentatio, unde *Leo* purior educi posse videbatur. Sed sive quod minus alii pensitassent cum suis viribus, aut in profligando opere difficultatibus obrepti destitissent, aut alio quovis impedimento spes certissimam identidem evanuerunt. Interea privato bibliopolarum aliquot *Venetorum* instituto, *Augustini Savioli* a. 1741, et *Andree Poletti* a. 1748 Leonis Opera juxta *Quesnellianam* editionem, additis plus minus ex notis et dissertationibus ejus recusa et cito distracta sunt. Post eos *Petrus Thomas Cacciarrius*, carmelita, theologicæ polemicæ in collegio Romano de Propaganda Fide lector, novam, ad codices mss. Romanos potissimum formatam et *Quesnello* oppositam, Romæ, tribus voluminibus in-folio, quorum primum *Exercitationes in Leonem*, reliqua duo opera ipsa complectuntur, a. 1751, 1753 et 1755, protrudit. Sed licet non decissent ipsi quotquot exoptari poterant manuscripto-

dogmatibus revelatis sit contrarium, moribus Christianis repugnans et a disciplina Ecclesiæ universæ alienum; e contrario probatur editoris fortitudinem, quæ Ecclesiæ Gallicanæ splendorem, Gallicanorum præsitulum innocentiam et veras Ecclesiæ Gallicæ libertates animas ex occasione propugnaverit.

(b) Anni 1682, pag. 277.

rum librorum copia, sola voluntate tamen, aut adu-
cia in vires ipsi non satis cognitae, efficere non po-
tuit quod propositum, et vero insolentius promissum
erat. Quo evenit sane ut cum eodem pene tempore
praestantissima BALEAMONUM opera Venetiis 1753-
54-57 prodissent, omnis ejus labor obscurari et ob-
livione neglectari inciperet, nec iis quidem quae recens
ex codicibus Vaticanis et Ratisbonensibus protulit,
scilicet quod eadem omnia et aliquanto plura apud
Ballerinos etiam deprehenderentur, gratiam ab eru-
ditis inire possent. Quippe Ballerini optimorum co-
dicum mas. abundantia et peritia, usu criticae, ac-
curata doctrina ejusque commoda distributione, nec
non totius methodo talem Leonis Operum editionem
perfecerunt, quali post Constantii Epistolae pontifi-
cum Romanorum nullus ex omnibus Latinis scriptori-
bus ecclesiasticis gavisus fuit; ne taceam Romanae
curiae votis cumulate esse satisfactura, nec Benedi-
ctum XIV mandati sui ponitum debuisse, quo tales
haec negotio viros optavit, in quibus dubitare pos-
sis majore doctrina atque dexteritas, an officiositas
et studium erga sedem Romanam fuerit; quamquam
aliter affecti haud paucis in sententia ab iis jure suo
dimidebunt.

Jam itaque omnis satorum series scriptorum Leo-
nis, ex quo prelo committi coeperunt, duabus con-
versionibus, quarum altera in Quesnello orditur,
altera a Balleriniis progreditur, constat. Posterior
priori utique in omnibus quae ad tractationem scri-
ptoris pertinent, longissime praestat, modo ne obli-
vicaris Quesnellum suo specimine Balleriniis et om-
nibus omnino qui post eum ad retractandas scripto-
rum ecclesiasticorum editiones accesserunt, exem-
plum longe illustrissimum praevisse. Sequuntur
editionum singularum Leonis aequales.

SAECULO XV.

1470. Romae per Conr. Sweynheym et Arn. Pan-
naria, in-fol. S. Leonis papae Sermones et Epistolae
ex recognitione et cum praefatione Jo. Andreae ad Pau-
lum II. In eade :

Aspicis illustras, etc.

M. CCCC. LXX.

Completitur hoc volumen Sermones 92, Epistolas
vero 5, quarum prima ad Flavianum episcopum Con-
stantinop. inserta est inter Sermones post decimum
seximum, reliquae 4, nempe 1° ad Maximum episc. An-
tiochanum, 2° ad Anatolium episc. CP., 3° et 4° ad
Leonem Augustum, post absolutos Sermones et tra-
ctatum ejusdem auctoris contra heresim Eutychetis,
quam Romae in basilica S. Anastasii habuit, quique
proxime Sermonibus succedit, adjiciuntur. Finem
operi imponunt ad epistolae ultimae argumentum per-
tinentia Symbolum Nicaenum et testimonia excerpta de
libris catholicorum Patrum a Leone papa collecta Leo-
nisque imperatori directa, quod Dominus noster Jesus
Christus verus sit Deus et verus homo. Cuncta vero

A haec Sermonibus subjuncta, non excluso tractatu con-
tra Eutychetem, foliis 14 constant. Ab initio occurrunt,
tribus foliis, Jo. Aleriensis praefatio ad Paulum
II, et Rubricae totius operis per ordinem.

Haec fere de prima Leonis editione tradidit Audif-
fredus in libro saepius nobis laudato p. 47, dicitur-
que ut plurimum convenire deprehendimus habitum
alterius editionis ex hac expressae, quam statim com-
memorabimus. Hujus vero jam ante Audifredum
mentionem injecerat P. Xav. Lairi in specimine hist-
typogr. Rom., etc., p. 153, ab illo pro more et con-
silio libri sui ob leviuscula aliquot παραρρήματα acerbe
castigatus. Exhibent eam Catalogi bibliothecarum
Smithianae p. 265, ducis de la Val. t. I, p. 178, Nic.
Rossii, p. 47, Crevennae novissim. (in-8°) t. I, p.
112, pluraque in Italia exemplaria evoluit Audifre-
dus, ut adeo mirum sit qui fieri potuerit ut cardinali
Quirino ea non innotesceret, quippe qui in Appendice
ad Pauli II Vitam, de optimis edit. Rom., dum
Aleriensis praefationem ex ed. Florentina recudi cu-
rat, Mattarii de hac editione testimonium in du-
bium vocavit. Aliter se res habet cum editione Colo-
niensi 1470 in-fol., quam idem Mattarius t. I, part.
I, p. 298, addito testimonio Catalogi bibl. Noriberg.
Sauberti, p. 118, laudat, quam nulli umquam biblio-
grapho visam novi.

Sine anno, loco et typogr. (Romae per Uhr. Han.)
in-fol. B. Leonis Sermones, etc., descriptione totius
praecedenti per omnia similis. Character Udaticum
Gallum prodit, eo quem in Quintiliano excudendo
usus est plane conformis. Quam P. Lairii assertio-
nem nos comparatione utriusque exemplaris veram
deprehendimus. In utroque etiam libro paginae lineas
35 comprehendunt, sed hoc differunt quod in Leone
tituli sermonum maximam partem (a) litteris unci-
libus exscripti sint, in Quintiliano contra omnino
desint. Quod si igitur recte ad Ulricum Han. refer-
tur hic typus, verisimile est quam maxime, vel eo-
dem anno, vel sub initium sequentis statim ab eo
fuisse elaboratum, quia ita invicem affectos novimus
Romanos hosce typographos, ut si quid novi alter
protulisset, alter exemplo prelo idem subjiceret.
Praeter Lairium, Audifredum et Quirinum, qui omnes
oculis hanc editionem usurparunt, laudant eandem
Catal. bibl. Bunav. p. 162, ducis de la Val. p. 179,
Nic. Rossii p. 47, Pinell. t. I, p. 103. Nostrum
exemplum jam notum fecit Hambergerus in Zuverl.
Nachr. t. III, p. 203, qui tamen principem statuit,
ut nuper etiam in Pinell. Cat. Morellus, quo jure,
nescio.

(1475.) Sine loco et typographo, in fol. S. Leonis
Sermones. Ab initio: Liber Sermonum sancti Leonis
primi papae, doctoris floridissimi ac eloquentissimi
incipit feliciter; deinde eadem linea: Sermo primus
de ordinatione sua in pontificem; in fine: Expliciunt
sermones Leonis papae.

(a) Deficientes numeravit Audifredus, scilicet ut negligentiae Lairium argueret, qui in genere titulos ma-
jori caractere expressos esse dixerat.

Volumen est foliorum 124, impressum caractere A gothico breviori et pingui, sed nitido, binis columnis, lineis per paginam 58. Chartæ sunt densæ, satis candidæ at paulo crudiores; margines et interstitia columnarum lata; distinctionis signa, colon et punctum; litteræ initiales, numeri, custodes et signaturæ desunt. Tituli sermonum vero omnes eodem caractere sunt impressi. Textum præcedunt folia tria Jo. Aleriensis præfationem et rubricas sermonum complexa; sed rubricæ non nisi in lineam 13 paginæ primæ folii tertii per utramque columnam protenduntur. Quamquam autem propter laudatam Aleriensis episcopi præfationem videri possit hunc typum plane Romanam editionem referre, revera tamen eam non refert, quippe qui una cum tractatu contra hæresin Eutychetis, qui ultimus est, sermones 98 numerat, et epistolis, quæ in superioribus exstant, nec non quæ appendicis loco epistolis accesserant, symbolo Nicæno et testimoniis ex PP. scriptis a Leone collectis prorsus caret. Optandum igitur esset ut ab aliquo harum rerum curioso diligentius excuteretur num fortasse in singulis etiam lectionibus a Romanis differat. Sed jam quærentes ex me lectores audio, unde tandem, si ampliori subscriptione careat hoc Leoninorum Sermonum volumen, annum superscriptum hauserim. Nimirum hæc est illa editio, cujus in Mættarianis indicibus t. I, part. I, p. 351, fit mentio, cujus tamen præter illum nemo bibliographorum meminit. Quamobrem succinctam accertam ejus notitiam lectoribus diutius non invidendam duximus. Videlicet uno eodemque caractere atque habitu simul cum Leonis Sermonibus excusæ sunt Homiliæ Gregorii M. atque Origenis, ita quidem ut cujusque auctoris opus ab alterius opere separari commode possit, posteriora duo tamen una eademque subscriptione ad calcem Homiliarum Origenis comprehensa sint (a). Hinc factum est ut sæpius invicem divellerentur et conjuuctas cernere rarissime jam obtingat. Sic Gregorii et Origenis Homiliæ, Leone avulso, occurrunt in *Cat. bibl. ducis de la Val. t. I, p. 180, n. 499*, eandemque, nisi forte solas Origenis, Vallarsium tractasse dixeris, dum in Hieronymianis subsidiis laudat homiliarum aliquot Origenis editionem Basileensem a. 1475, quam ignorare me in superioribus professus sum (b). Ego tamen diversam ab hac censeo. Certe si hæc ipsa fuit, quam fortasse conjectura ductus Basileensem dixerit, me assentientem non habet. Nam, nisi omnia me fallunt, in Italia hoc volumen excusum est. Ne quis vero hac nostra argumentatione contrarium potius quam quod intendimus effici existimet, cogique nos posse putet ut *absque loci et anni nota*, alio quovis tempore excusam scribamus hanc Leonis editionem, utpote nulla alia de causa anno 1475 prænotatam, quam quia cum opere simili hoc anno exscripto compacta sit, respondebimus, prius, nos, missa omnino de

(a) Sonat: *Explicunt omelie beati gregorii pape et origenis presbyteri*. Addito anno, non item loco. Ubiorem descriptionem accipies inter editiones Grego-

anno assignando quæstione, curare voluisse ut ab omnibus quam certissime dignosceretur. Quod futurum putavi, si non ultro editionum *absque anno* prolatarum numerum augerem et ad Mættarianam illam, alias incognitam (c), digitum altius intenderem. Deinde vero nec magnopere me errasse existimo, quandoquidem tria illa opuscula et argumenti affinitate inter se connexa et preli executione sibi similissima sunt, neque id ab antiquorum typographorum more valde abhorret, ut ex pluribus, quæ junctim excuderant operibus, solum ultimum anno et loco impressionis signarent.

1482. *Venetis, per Lucam Venetum Dominici filium. vii id. August. in-fol.* S. Leonis papæ Sermones et Epistolæ cum præfatione Jo. Aleriensis. *Maitt. t. I, part. II, 429*. Occurrit in *Cat. bibl. ducis de la Val. t. I, p. 180, n. 495*.

1482. *Spiræ per Petrum Drach. in-fol.* Leonis Sermones aliquot; in *Homiliario doctorum vulgo Caroli Magni*. Sermones sunt 21. De ipsa hac rarissima editione supra occasione Sermonum Augustini egimus. Cf. Ballerini in præf. Sermonibus Leonis præmissa, § 6, n. 26. Hi quidem non perfunctorie hæc editione usi sunt, sed ut germanas Pauli diaconi lectiones cognoscerent, cum *Basileensi Nicolai Kessler a. 1496* diligenter contenderunt.

1485. *Venetis per Andream Parmensem, in-fol. min.* Divi Leonis Homiliæ (Sermones et Epistolæ) *Maitt. t. I, part. II, p. 470*. Erat in *Bibl. Crevennæ*. Vid. *Cat. novissimus (in-8°) t. I, p. 112, n. 498*.

1495. *Basileæ per Nicol. Kessler, in-fol.* Leonis Sermones aliquot; in *Homiliario doctorum*, juxta ordinem vetustissimum bibliothecæ Ecclesiæ Basiliensis impresso. Cf. Augustiniana.

1494. *Norimbergæ per Anth. Koburger, in-4°.* Leonis aliquot Sermones; in eadem collectione.

1496. *Basileæ per Nic. Kessler, in-fol.* Leonis aliquot Sermones; in *Homiliario doctorum repetitæ* editionis.

1498. *Basileæ..... in-fol.* Leonis Sermones; in eadem collectione, quam laudat *Maitt. t. I, part. II, p. 675*.

Sine anno et loco, in-fol. (II vel etiam III hujus generis) S. Leonis I papæ Sermones.

Incipit a præfatione Aleriensis, quæ similiter ac in editione a. 1475 inscribitur: *Joannis Andræ episcopi alerianensis ad summum pontificem paulum secundum Venetum in laudem ipsius sancti Leonis pape*. Impressa vero cernitur in aversa folii primi pagina, et linea 28 absolvitur, proximeque succedentes habet rubricas, quæ prima folii tertii pagina linea 35 terminantur, aversa vacua relicta. Textus incipit eadem inscriptione ac ed. a. 1475. In fine pariter: *Explicunt Sermones leonis pape*.

Constat opusculum foliis 152 impressum caractere gothico majusculo in charta alba mundaque,

rianas in tomo sequenti.

(b) Vid. t. I, p. 475.

(c) Vid. Denis. Garell. *Bibl. p. 195*,

lineis in integra pagina 34. Signaturæ, numeri, custodes et litteræ initiales absunt. Interpunctioni solum punctum inseruit. Hanc fere descriptionem editionis mihi incognitæ præbet P. Placidus Braun in *Not. Hist. Lit.* 1, p. 56, eamque jam a Bavero in *Bibl. univers.* T. II, p. 275, notatam esse monet. Apparet autem eam ab illa quam sub anno 1475 recensui admodum esse diversam, tametsi ex titulis concludas unam ex altera fuisse expressam, atque adeo habere in quibus a Romanis archetypis differant. Optaverim igitur ut viro solertissimo placuisset contenta ejusdem discrete indicare. Hæsitavi aliquantulum, qui factum sit, ut tum *Braunius*, tum alii bibliographi in æstimanda editionum innominatarum ætate unam fere normam anni 1475 sequerentur. Jam *Braunius* addidit a. 1475, aliam editionem absque typographi et loci nota prodiisse. Cave vero ne supra a nobis descriptam cognitam ipsi existimes. Alia causa subest, Deburii nempe commentum, quasi editio Romana absque anni nota (Ulrici Galli), anno 1475 procusa fuerit. Hinc annus iste percrebuit. Sed hunc Deburii errorem P. Xav. *Laire* in *Specim.* p. 153 reprehendit.

Sine anno, loco et typogr. in-fol. (III vel IV). S. Leonis papæ Sermones. Ab initio: *Incipit liber beati Leonis papæ Sermonum, et sermo primus de ordinatione sua sequitur.* In fine: *Ihesus Christus Maria.* Insunt Sermones 94, quorum penultimus tractatus contra heresin *Eutyctetis*, ultimus sermo de *Absalon* est suppositus. Tertia hæc est, vel si mavis, quarta editionum Leonis locum et annum haud præferentiam, atque omnium omnino antiquarum rarissima. Notitia ejus debetur *Denisio V. Cel.* in *Memorabilib. Bibl. Garrell.* p. 194, nec præter eum quisquam hactenus exemplum illius tractavit. Prodidit itaque folia hujus voluminis a se numerata esse 133, linearum 57, litteras esse gothicas, sed novi plane generis, majusculas nimirum, fluctuantes et asperas, quæ quasi scalpro exaratæ videantur. Mediis in vocibus tradit conspici passim litteras rotundas *a, st, et ci*, atque unciales etiam *C, O, S, T*, sæpius Romanam formam referre. Rara litterarum compendia. Distinctionis signa, punctum et colon. Absunt custodes, signaturæ, numeri, litteræque initiales. Singulis sermonibus tituli sui sunt ascripti; singulis in fine addita vox *Amen*, litteris late distantibus. Ascriptus erat exemplari *Garrelliano* colore purpureo annus 1461, sed fraudulenter hoc factum esse suspicatur *Denisius*. Sibi ipsi conjecturam ferre coacto vel *Antonium Sorg, Augustanum*, vel *Conradum Finer, Esslingensem* artificem, videri pronuntiat. Illud vero ex contentis manifestum, non ex Romanis, earumque repetitionibus, Venetis, sed ex una reliquarum, quas ante recensuimus, omisiss quibusdam et additis aliis, hanc editionem fuisse descriptam.

Sine anno, Coloniae per Conrad. de Homborch. in-fol. Leonis Sermones aliquot; in *Homiliario doctorum*, editione supra inter Augustiniana descripta.

SÆCULO XVI.

1508. *Venetis in typographeio Bartholomæi de Zanis de Portesio* librariæ artis peritissimo, expensis hæredum nobilis viri *Q. Domini Octaviani Scoti*, in-fol. S. Leonis Sermones. Juxta editionem *Parvensæm*. Commemoratur *Quesnellus* in *Præfat. gen.*

1511. *Parisiis per Jo. Badium Ascensium*, in-4°. S. Leonis papæ Epistolæ catholicæ et sanctæ eruditionis plenissimæ. *Cat. Bibl. Reg. Paris. it. Brunæ. et Bodlei.* Insertus est libellus de *Conflictu vitiorum et virtutum*, Leoni, ut tot aliis Patribus, perperam ascriptus.

1515. *Parisiis*, in-4°. Leonis pontificis maximi Sermones quam diligentissime nuperrime castigati et quantum anniti ars potuit feliciter impressi. *Venumdantur Parisius (sic) in vico divi Jacobi sub Lilio aureo a Joanne Parvo (Jean Petit).*

Exemplar juxta quod descripti sunt, editionis Romanæ fuit. Insunt igitur et epistolæ 5, eodem omnes ordine et appendices. In fine, absoluto plane reliquo opere, post paginam vacuum folii ultimi, id est, centesimi octavi, adeo ut separari possit, additas est libellus *Leonis papæ de Conflictu vitiorum*. Huic titulo, qui in summa pagina cernitur, subjungitur statim notula: *Leoni insuper quod sequitur ascribitur opusculum. Illud ergo (quod conducere videbatur) addidimus. Tuitaque quidquid et illud est, aequilector optime bonique, consulto.* Occupat folia 8, quæ numeris non signantur. In fine hæc clausula: *Explicit præclarus et insignis tractatus Leonis pape de conflictu vitiorum et virtutum; vna cum sermonibus eiusdem. Parrhisiiisque impressus in sole aureo vici divi Jacobi per magistrum Bertholdum rembolt. Anno dni. M. CCCC. XV. die vero II. martii.* Characteres sunt gothici minuti, verba crebris compendiis concisa, in margine loca insigniora Leonis lemmate notantur, et biblicorum numeri sunt ascripti.

1516. *Lugduni per Johannem Clein. in-fol.* Leonis Sermones aliquot, in *Homiliario doctorum f. Augustinus*.

1524. *Parisiis.... in-fol.* Epistolæ Leonis papæ, in *Jacobi Merlini* Collectione conciliorum cum generalium, tum provinc., et decretor. pontificiorum.

Testis est *Quesnellus*, qui nonaginta quatuor epistolæ Leonis, multis quidem locis mendosæ, sed vicissim in aliquibus multo recentioribus emendatiores inesse scribit.

1525. *Lugduni per Joannem Crespin. in-fol.* Leonis Sermones aliquot; inter *Homilias* doctorum ecclesiasticorum, etc.

1525. *Moguntia apud Jo. Schæffer, in-fol.....* Decreta Leonis papæ 49, in ed. principe Collectionis *Concil. et Canon. Dionysii Exigui*, quem sæpe jam in superioribus allegavimus.

1530. *Coloniae ex off. Petri Quentel. in fol.* Epistolæ Leonis papæ; in repetita ejusdem *Merlini* Collectione *conc. gen.*, etc. T. II, a fol. 188 ad 228 Epistolæ numerantur XCVII.

1530. *Coloniae ex off. Eucharii Cervicorni, in-fol,*

Leonis Sermones aliquot; in *Homiliis præstantissimorum Ecclesie doctorum*. A 1561. (Colonie). S. Leonis opera studio *Laurentii Surii*.

1535. *Parisiis apud Franciscum Regnault, in-8°*. Epistolæ Leonis papæ; in iisdem *Conciliis h. a. et l. denuo repetitis, a folio 202 ad 447*.

1536. *Basileæ, in-fol.* Leonis papæ epistolæ quinquaginta; una cum aliis pontificum Rom. epistolis additæ *Clementis Romani Recognitionibus*, edente *Jo. Sichardo a pag. 306 usque ad finem (id est 374)*.

Jam primæ suæ *Clementis Recognitionum* editioni, quæ a. 1526 *Basileæ apud Jo. Bebelium in-fol.* prodit, addiderat *Sichardus* pontificum aliquot Romanorum Epistolas plerasque supposititias. Sed longe uberior accessio hæc tulit, *Leonis* simul non exiguam partem complexa. Diligenter eam consuluerunt fratres *Ballerinii*.

1538. *Colonie apud Petr. Quentel., in-fol.* Epistolæ Leonis papæ primi, et Decreta; in *Collectione concistorum omnium*, auctore *Petro Crabbe* Mechliniensi *T. I, a fol. 343 ad 392*.

Poffetetur editor magis propriam et aptam Epistolatum Leonis ordinationem. Quæ enim, inquit, *præter confusæ conscriptæ sunt, nunc secundum consuetum (modo scribi possint) ac mensium debitum ordinem sunt constitutæ, quibus deficientibus, ordo reliquarum Epistolatum, qui aptior visus est, servatur*. Cuique epistolæ præmittitur capitulum indicutus. Notantur in margine loca Biblica, adjectæque sunt passim lectiones variantes.

1546—47. *Colonie, in-8°*. *Tomus II. D.* Leonis papæ, etc., Epistolæ decretales et familiares. Eiusdem Sermones et Homiliæ, edente *Petro Canisio* Noviomagensi, quem *Quesnellus* scribit professum, *admirato admodum veterum et emendatissimorum exemplariorum se affutum fuisse*. Videt repetitionem hujus ed. a. 1566. Reprehendit autem *Quesnellus* quod librum de *Conflictu virtutum et virtutum*, tamquam Leonis, addiderit.

1551. *Colonie apud Petr. Quentel., in-fol.* Epistolæ Leonis papæ primi et Decreta; in ejusd. *Petri Crabbe* Conciliis editionis repetitæ.

1561. *Ibidem, in-fol.* S. Leonis Sermones. Laudat hanc editionem, quid quod tractasse se scribit *Jo. Ciampinus* in *Epistola ad Erasm. Gattola a Caieta*. Attamen ne hæc quidem professione omnem dubitationem nobis exemit, quippe quem in aliis, quas item versavisse videri vult, manifesto lapsum deprehendimus, laudando editiones *Lovan. 1566* et *Antwerp. 1585, quaternis* excusas. Nec magnopere etiam doctrinam suam nobis approbavit, qui, Romanus ipse et Romæ degens *Coloniensem* hujus anni editionem *antiquissimam sermonum* dicere potuit.

1565. *Venetiis, in-fol.* S. Leonis Sermones, eodem *Ciampino* teste. In suspensio itaque sinamus, eorum an in collectione aliqua editi sunt.

1566. *Basileæ per Henr. Petri, in-fol.* Leonis papæ primi Epistola ad *Flavianum* contra *Eutychem*; in *Orthodoxogr. Jo. Heroldi n. 37*.

1561. (Colonie). S. Leonis opera studio *Laurentii Surii*.

« *Laurentius Surius* Carthusianus in editione a. 1561 multum temporis ac operæ se posuisse profertur in corrigendis Leonis Operibus, licet ante annos aliquot, inquit, doctorum virorum studio emendata prodissent. Fatetur tamen non se totum Leonem suæ integritati ita restituisse, ut nihil jam reliquum esset castigatione dignum; nec mirum esse, ait, cum ipse Leo fateatur, etiam tum cum adhuc in humanis ageret, vitiatam fuisse Epistolam istam suam, quæ est ad *Flavianum*.» Hæc *Quesnellus*, ita ut loci ubi hæc editio expressa sit mentionem nullam faceret, qui tamen vix alius quam *Colonia* esse potest. Ego vero dubito an omnino hujus anni editio exstet. Certe *Harshemius* in *Bibliotheca Coloniensi* (*Colonie 1747, in fol.*), p. 220, non nisi 1668 factam novit.

1566. *Lovanii apud Hieronymum Wellam an intersigne Diamantis, in 8°. Voll. II. Tomus I* inscribitur: *D. Leonis papæ*, hujus nominis primi, qui summo jure Magni cognomen jam olim obtinet, *Sermones et Homiliæ*, quæ quidem exstant omnes. Altera jam vice summa cum diligentia ad antiquissima exemplaria omnia castigata et aucta. Cum duplici indice. *Tomus aliter* habet: *D. Leonis papæ Epistolæ decretales ac familiares*, quæ quidem hactenus reperi potuerunt omnes. Altera jam vice summa cum providentia ad antiquissima exemplaria correctæ.

Uter prior posteriorve tomus sit, in titulo non significatum est. In eo vero exemplari, quod Bibliotheca Regia nobis suppeditavit, inverse ordine ac nos representavimus compacti sunt. Sed antepone visum est eum cui præfatio editoris et Leonis vita (ex prima ed. 1546-47) accedit, quique, si tempus spectetur quo primum Sermones aut Epistolæ in lucem editi fuerint, merito priorem sibi vindicat locum, quem in omnibus etiam deinceps insecutis editionibus semper obtinuit. *Canisii* præfatio ad *Joannem Lippianensem, episcopum Cironensem, suffraganeum et ecclesiastem primarium Coloniæ* tendit. Incusat *furorem sæculi* ejusque causam, *immensem philantiæ rabiem*, unde perversa studia *novos scribendi libros, ambitiosa doctrinæ ostentatio, præfractaque quædam sapientiæ præsumptio, item effrenis libido comminiscendi nova dogmata, quibus vetera fastidire simul et antiquari documenta incipient, tamquam ex fonte orientur*. Per hos demum seu gradus *omnis impietatis* inquit, *huc jam . . . inculeat*. Jam Leonem hæud benigniorem apud hosce tam reverendarum legum et institutorum majorum contemptores fortunam habiturum præ sagit, quos tamen, modo legere vellent, omnes ad suspiciendum viri animum et amplexanda quæ temerario ausu spreverint dogmata compulsam iri sperat. Epistolatum ordo ut nobis visum, ex *Petri Crabbei* editione repetitus est. Cæterum in utraque parte, ad superio-

rum editionum institutum, textus Biblici et varian-
tes quaedam in marginibus adjectæ sunt.

1567. *Coloniæ ex off. Jo. Quentel., in-fol.* Epistolæ Leonis papæ primi et Decretalia, in *Concil. Collectione Suriana.*

1568. *Parisiis apud Mich. Sonnius, in-fol.* Epistolæ Leonis papæ, cum *Clementis Romani Operibus*, edente *Jeanne Sichardo.*

Hanc adhibuit Quesnellus, atque hæc de ea in *Præf. gen.* monuit: « Joannes Sichardus Clementis Romani Opera collegit, quibus et veterum pontificum Pseudo-Epistolæ adjectæ. Hæc post plures editiones in Germania emissas Parisiis etiam prodierunt 1568, cum plurimum pontificiarum Epistolarum præsertimque Leonis nostri accessione, quas ad fidem veterum exemplarium Victorinorum restitutas fuisse testatur editionis hujus procurator anonymus. » Crediderim equidem hæc ejus verba non ita esse accipienda, et hanc Parisiensem demum editionem Epistolæ illis incompletam esse voluerit, sed quæ de accessione scribit, ad Germanicas quoque editiones traxerim. Quatenus vero hoc valeat, in superioribus ad a. 1536 declaratum est. Quid quod fortassis nec Victorinorum codicum emendationibus prima gloriari possit hæc editio? Præcessit enim *Parisiensis* apud *Carolam Guillard viduam 1544, in-fol.*, quæ nescio an fons illius fuerit. Certe Epistolæ Clementis ex Victorinis codicibus emendatas titulus profertur, quem in *Addendis ad Rufinum (ad p. 635 T. I)* in tomo tertio dabimus.

1569. *Coloniæ per Martin. Cholimum, in-fol.* Leonis Sermones aliquot (XXI); in *Homiliario doctorum catholicorum selectis humilibus aucto et edito a Laurentio Surio. Jo. Ciampinus* Leonis Sermones hoc anno et loco et hac forma editos, nulla addita collectionis, cui inserti essent, mentione laudat. Integram ideo editionem seorsim factam innui existimare aliquis posset, in primis cum non tantum tenuisse, sed accurata attentione legisse se affirmet. Sed hæc ut cæteræ viri illius promissiones vanæ sunt, quippe qui unius vocis cura occupatus, ad aliam non nisi desultorie advertit.

1569. *Basileæ per Henric. Petri, in-fol.* Leonis papæ I Epistola ad Flavianum, contra Eutychem; in *Monum. Orthodoxogr. Jac. Grynaei, p. 41.*

1572. *Figuri, in-fol.* Leonis episcopi Romani epistolæ duæ, una ad Flavianum episc. Constantinop. contra Eutychem; altera ad Leonem Augustam contra Nestorii et Eutychetis blasphemias; inter *Scripta veterum Latina de una persona et duabus naturis Domini, etc.* ed. a *Jean Simlero, p. 74.*

1573. *Venetis, in-fol.* S. Leonis Sermones. Auctor est *Ciampinus*, sed non significat, utrum seorsim an in collectione aliqua prodierint.

1575-77. *Lovanii apud Hieron. Wellæum ad intersigne Diamantis, excudente Joanne Masio, in-8°, tomis II.* D. Leonis papæ hujus nominis primi Epistolæ decretales et familiares (Sermones et Homiliæ), a mendis et maculis variis diligentius nunc repur-

gata; per *canonicos regulares Sancti Martini oppidi et academia Lovaniensis.* Epistolæ a. 1575, Sermones a. 1577 prodierunt. Ad manum est non nisi volumen prius, editioni *Petri Canisii* quoad externa persimile. Præfatio abest. Num alteri volumini addita sit, nescio. In secunda certe editione omnino desideratur. Inscriptis eam tamen *Joannes Ulimerius* prior S. Martini, qui primas partes hujus recessionis sustinuisse videtur, *Arnoldo Ganthois* abbatii monasterii Marcenensis, prædicans in epistola data Lovanii kalendis Augusti 1575: Epistolæ hujus librum ms. *Johannis Wamesii*, juris utriusque doctoris, et juris pontificii in Lovaniensi universitate professoris.

1578. *Basileæ ex off. Henr. Petri, in-8°.* Leonis Magni Epistola ad Flavianum Græco Latina, rectæ fidei columna; cum *Legatione imp. Cæs. Manuelis Comneni ad Armenios*, ed. a *Leunclavio* a. p. 169 ad 227.

1583. *Antuerpiæ apud Philippum Nutium, in-8°, tomis II.* Opera D. Leonis M. per *canonicos reg. S. Martini, etc.*, ex manuscriptis codicibus emendata cum indicibus novis.

Hic est titulus tomi primi seu Sermonum; Epistolæ inscribuntur ut in prima. At charta atque characteres nitidiores sunt ac illius.

1585. *Venetis apud Dominic. Nicolinum, in-fol.* Leonis Epistolæ decretales; in *Conciliorum omnium Collectione per catholicos quosdam theologos (potissimum Dominic. Polanum Venet. ord. Prædic.)*.

1588. *Lugduni ex off. Iuntarum, in-fol.* Leonis Sermones aliquot; in *Bibliotheca homiliarum et sermonum priscorum PP. Laurentii Gurdii*, ed. et perfecta a *Ge. Mosano.*

1591. *Romæ ex ædibus Pop. Rom. exc. Ge. Ferrario, in-fol.* S. Leonis I Epistolæ decretales; in *Collectione Epistolarum decretalium summorum pontiff.*, adornante card. *Antonio Ceresa*, quam publici juris fecit *Antonius de Aquino.*

Splendidi hujus operis vetustissimis et Vaticanæ bibliothecæ, et aliis per multis mss. codicibus perfecti, captam nobis deesse vehementer doleo. Sed vide infra quæ ad mentionem *Collectionis Bullarum Cocquetinianæ* docentur.

1569. *Romæ typis Congreg. Orat., in-fol.* Leonis Epistolæ aliquot antehac non editæ; in *Baronii Annalibus T. VI.* Nimirum 1° ad episcopos per *Arelatensem Galliæ provinciam constitutos*, in sequentibus ed. n. 106, ad a. 449, n. 16, ex antiquo codice Ecclesiæ Arelatensis; 2° ad *Ravennium Arelatensem episc.*, ad a. 449, n. 62, ex eodem codice 207; 3° Epistola *comprovincialium episcoporum metropolis Arelatensis*, ad a. 450, n. 82, ex eodem fonte (108); 4° Epistola *Leonis ad episcopos comprovinciales metropolis Arelatensis*, ad a. 450, n. 87 (109); 5° ad *Ravennium Arelatensem archiepiscopum* (210), ex eodem ms. pariter utraque.

SÆCULO XVII.

1604. *Moguntia apud Balthas. Lippium sumpt.*

Ant. Heirat., in-4°. S. Leonis Papæ Epistolæ aliquot et alia quædam; in *Miscellaneis sanctorum aliquot Patrum Græcorum et Latinorum* collectis primum et editis appendicis loco ad *Gregorii Neocæs. Opera a doct. GERARDO VOSSIO Præp. Tungrensi.*

Insunt a p. 144 ad 238 sequentia : 1° *Epistola ad Flavianum* Gr. et Lat., cum argumento et subjunctis scholiis Vossii; 2° *Epistola ad Leonem imp. Augustum* Gr. et Lat., cum argum. et scholiis; 3° *Testimonia SS. Patrum*, etc., non solum Latine, ut antea edita erant, sed et Græce, sicut in antiquis mss. invenisse se testatur editor; 4° *Epistola Petri episc. Ravennatis ad Eutychem presb. contra errores ejus, pro Leone*, Gr. et Lat. ex Mss. Vatic. et Card. Sirleti; 5° *Tractatus S. Leonis adversus errores Eutychetis et aliorum hæreticorum*, incipiens : *Ad Ecclesiæ filios instruendos*. etc. (ex ms. Vatic. n. 2346), quem plenius in scholiis subjunctis ex styli sententiarumque similitudine Leoni asserit editor; 6° *Edictum S. Leonis ad universos episcopos per Siciliam constitutos*; 7° *Epistola ad Julianum Coensem episcopum*. Utramque antehac non editam ex ms. Card. Sirleti descripsit et vere Leonis esse edictione et historicis monumentis demonstrare nititur. Sed qui porro addit sunt; 8° *De Martyribus*, et 9° *de Absalone quando David patrem suum persequebatur*, qui in antiquis æque codicibus ac editis superioribus pro Leoninis vendebantur, eidem abjudicavit. Atque hæc omnia scholiis illustravit Vossius.

1606. *Colonix apud Jo. Gymnicum et Ant. Hierat.*, in-fol. Leonis papæ I Epistolæ et Decreta, præmissa Vita ejusdem; in *Collectione conciliorum Severini Binii T. I*, p. 935-1009. Insunt epistolæ 110 additis scilicet quæ a Baronio Vossioque recens vulgatæ erant.

1614. *Hamburgi typis Pauli Langii*, in-8°. Epistola Leonis Magni ad Flavianum Græco-Latina; ex manuscripto Græco anonymo, Byzantinæ urbis direptioni substracto, Græce primum, Latine vero ipsius Leonis verbis seorsim edita, cum præfatione *M. Nicolai Glasari*. Addita post præfationem ex eodem manuscripto *Gregorii Thaumaturgi de sancta Trinitate doctrina*.

Editor, scholæ tunc Verdensis rector, ex bibliotheca Philippi Sigismundi Ducis Brunov. et Luneb. episcopi Osnabrug et Verdensis nactus erat ms., in quo Græca hujus epistolæ versio cum aliis quibusdam opusculis exhibebatur. Erat illud, ut scribit, ex Byzantii incendio substractum, ab Hebræo quodam in Ægyptum, inde in Melitam insulam, indeque a Rhodio equite in Germaniam transportatum, tandemque ab Henrico Schradæo I. D. Osnabrug. proconsule, bibliothecæ episcopali insertum. Sed cum primum eam in lucem emissurus sibi visus esset, ad finem jam perducta proli opera rescivit demum, a Leunclavio hunc honorem sibi ereptum. Contentus igitur fuit ex Leunclaviana editione variantes aliquot lectiones excerptas in calce addere.

1614. *Parisiis apud Claudium Morellum*, in-fo.,

SS. Patrum *Leonis Magni* Romani pontificis, ejus nominis primi, *Maximi Taurinensis episcopi*, et *Petri Chrysologi Ravennatis episcopi*, Opera omnia quæ reperiri potuerunt. Vide editionis hujus repetitionem proxime sequentem.

1618. *Parisiis sumptibus Sebastiani Cramoisy*, in-fol. SS. Patrum Leonis M., etc., Opera omnia. *Editio nova, aucta et recognita*. Sic titulus; enimvero altera hæc editio non magis est recognita quam prima, sed utraque ad verbum est descripta ex Lovaniensi. Nec veriti sunt bibliopolæ, quorum solum hoc est institutum, *Ulimmerii* epistolam in fronte operis recusam dare. Mirum vero qui Quesnellus scribere poterat *integra Leonis Opera* ante annum 1614 edita se nescire, cum tamen *Ulimmerianam* operam probe noverit. Integriona dici poterant, si verum est, quod scribit, tribus Sermonibus ex veteri ms. Nicolai Fabri codice, in bibliotheca Thuanorum tunc servato, esse auctiora; nam nobis propter indicis defectum contendere eam cum præcedentibus non licuit. Epistolas habet 110 et tractatum a Vossio editum *adversus errores Eutychetis*.

1618. *Colonix Allobrog. sumpt. Ant. Hierat.*, in-fol. Leonis... Epistolæ et Decreta (110); in *repetita Biniana Conciliorum* editione.

1618. *Ibidem per eundem*, in-fol. Leonis M. pontif. Sermones de præcipuis solemnitatibus Domini et sanctorum; Epistolæ decretales et familiares, ex ed. *Lovaniensi*; in *Bibl. PP. T. V*, part. II.

1622. *Colonix Agr. sumpt. Ant. Hierati*, in-fol. S. Leonis papæ I tractatus adversus errores Eutychetis et aliorum hæreticorum; ejusdem Edictum de Bonis Ecclesiæ non alienandis; *it.* Epistola de auctoritate concilii Nicæni et de non ambiendis pluribus Ecclesiis, ex ed. et cum notis *Gerardi Vossii*; in *Supplem. ad Bibl. PP. Coloniens.* p. 157.

1623. *Lugduni sumpt. Claudii Landry*, in-fol. SS. PP. Leonis Magni ejus nominis primi, *Maximi Taurinensis* *Petri Chrysologi Ravennatis*, *Fulgentii Ruspenis*, *Valeriani Cemellensis* et *Asterii Amaseni* Opera omnia, quæ reperiri potuerunt. Editio præter cæteras recognita auctiorque cum scholiis *Gerardi Vossii* ad S. Leonem, etc.

Satis commode exscriptum est volumen, quod bibliopola Dionysio Simoni de Marquemont archiepiscopo tunc Lugdunensi dedicavit. Præmittitur Sermonum Index, sed non Epistolarum. Indicem locorum Biblicorum Leo cum Maximo communem habet. Fallitur autem Quesnellus dum hanc quasi repetitionem ed. 1618 commemorat. Videlicet quod textum attinet, unius omnes sunt familiæ, at quoad bibliopolæ institutum valde differunt.

1633. *Lugduni..... in-fol.* SS. PP. *Leonis M.*, *Maximi Taurinensis*, etc. *Heptas præsulum christiana sapientia et facundia clarissimorum*, edente *Theophilo Reynaudo*, soc. Jesu.

Heptadem hanc scriptorum confecit editor inserendo collectioni, ante annos decem ibidem apud eundem, ut opinor, bibliopolam publicatæ, *Amedeum*

Lausanensem, qui proxime Asterium antecedit. Non igitur ad editionem a. 1618 conformata est, ut Quesnellus innuit.

1638. *Parisiis ex off. Morelliana, in-fol.* S. Leonis Vita, Epistolæ et Decreta; in *Conciliorum editione Bismæ*, postremæ repetitionis.

1642. *Parisiis sumpt. Cl. Sonnii et D. Bechet, in-fol.* S. Leonis Epistola ad Theodoretum, Lat.; in calce *Operum Theodoretii. T. VI, p. 724.*

1644. *Parisiis ex typogr. Regia, in-fol.* Leonis M. Vita, Epistolæ et Decreta; in *Conciliorum Collectione Regia. T. VII, p. 49-272, et in T. VIII.*

1651. *Parisiis.... in-fol.* Leonis Opera. Quesnellus tanquam iterationem ed. a. 1618 laudat; sed, si omnino exstat, tota Raynaudiana haud dubie in ea recusa est collectio.

1661. *Parisiis apud Simeonem Piget (Bibliopol. juratum via Jacobæ ad insigne Prudentiæ, in-fol.* Leo Magnus Romanus pontifex, *Maximus Taurin., Pet. Chrysot. Ravenn., Fulgent. Ruspens., Valerian. Cemel., Amedeus Lausan., Asterius Amasen. Heptas præsulum Christiana sapientia et facundia clarissimorum.*

Theophilus Raynaudus soc. J. theol. priorem editionem, variis ad SS. Leonem et Fulgentium accessionibus instructam, octoginta *Fulgentii Sermonibus* ex ms. cumulavit. *Censuram inofficiosæ censuræ libri de Prædestinatione et Gratia*, S. Fulgentio vindicati, apposuit: *Valerianum Cemeliensem* accurata defensione textit, adversus *parcum charitatis* criminatorem. *Amedei Homilias* florentissimas de Deipara addidit. Hac postrema editione D. *Fulgentii* liber tertius de Veritate prædestinationis et gratiæ, antea mutilus, nunc primum prodit omnibus suis capitibus absolutus. Perinde atque D. *Asterii* Homiliæ. Quibus adjuncti sunt ejusdem auctoris *Sermones* viginti omnino longe elegantissimi.

Titulum plenum hoc loco proponere malui, ne in sequentibus per singulos auctores discerptum conquirere lectores oporteret.

1662. *Parisiis sumpt. Ant. Bertier, in-fol.* Leonis Sermo in Nativitatem Domini; in *Combesii Bibl. concion. p. 241.*

1662. *Romæ typis Jacobi Dragondelli, in-8º.* Novem. Leonis et aliorum ad Leonem Epistolæ ex codice ms. Barberino editæ inter Acta synodi Romanæ sub Bonifacio II; in *Lucæ Holstenii Collectione Romana bipartita pagg. 103-163.*

Epistolæ sunt sequentes: 1. *Valentiniani et Marciani Augg. ad Leonem* (in ed. *Ballerin. 100*). 2. *Leonis ad Marcianum* (ib. 104). 3. *Ad Anatolium* (ib. 106). 4. *Ad Marcianum* (ib. 136). 5. *Anatolii ad Leonem* (ib. 132). 6. *Leonis ad Anatolium* (135). 7. *Ad Anastasium* (ib. 6). 8. *Ad metropolitanos Illyrici* (ib. 5). 9. *Ad metropolitanos Achaïæ* (ib. 13). Ex his sex, nimirum prima, quarta, quinta, septima et nona antea ineditæ, nusquam fere in aliis mss. occurrunt; si a duabus prima et quarta recesseris. *Quartam enim Quesnellus in Grimatico, Ballerini vero in ms.*

Ratisponensi deprehenderunt; primam autem *Arnoldus Græce* scriptam in *Bodleiano codice* reperit, sicuti *Ballerinii* in Vaticano Græco 1455. Cf. *Ballerinorum* de collectionibus Epistolarum Leonis, quæ infra excerpta damus, *observata ad collect. 16.*

1670. *Cygnæ typis et sumpt. Sam. Ebelii, in-8º.* S. Leonis M. Rom. pontif. ejus nominis I, *Sermones* in solemnitate Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, 2, 7 et 9, in *divorum PP. veterumque Ecclesiæ doctorum aliquot, qui oratione soluta scripserunt Homilias ac Medit. in festum Nativ. J. Chr.* e diversis ipsorum operibus collectæ et peculiariter editæ a *Christ. Daumio pagg. 103-121.*

1671. *Parisiis sumpt. Petri Variquet, via Jac. sub signo Craticulæ prope ædes S. Benedicti, in-fol. SS. B PP. Leonis M., etc., Opera per Theoph. Raynaudum.* Accedunt huic postremæ editioni D. *Prosperi Aqu. Opera, etc.*

1675. *Lutetiæ Parisiorum sumptibus Joh. Bapt. Coignard via Jac. sub Bibliis aureis, in-4º.* Tomis II. S. Leonis Magni papæ primi *Opera omnia* nunc primum epistolis 50, tribusque de Gratia Christi opusculis auctiora, secundum exactam annorum seriem accurate ordinata, a supposititiis, interpolationibusque, innumerisque mendis expurgata; appendicibus, dissertationibus, notis observationibusque illustrata. Accedunt S. *Hilarii Arelatensis episcopi* Opuscula, Vita et Apologia. Una prodit e tenebris geminus codex canonum et constitutorum sedis apostolicæ.

Ordo contentorum hic est. Agmen ducunt libri a Quesnello demum, ut supra vidimus, Leoni vindicati, videlicet, *de Vocatione omnium gentium* libri duo; *Auctoritates de Gratia et libero voluntatis Arbitrio*; *Libellus ad Demetriadem Virginem*. Hos excipiunt *Sermones* sub una numerorum serie ordinati nec tamen omissa prius usitata numerandi ratione. Fatetur autem nullum loco suo motum esse, præter tres, scilicet quartum in *Anniversario assumptionis suæ*, sextum de *Collectis et Eleemosynis*, et nonum de *junio decimi mensis*, qui olim ex cod. ms. Nic. Fabri ad calcem cæterorum erant adjecti, a Quesnello vero justis locis p. 110, 121 et 140 sunt ascripti. Unicum sermonem 96 in *Cathedra S. Petri*, inquit, ex regio cod. descriptum cæteris accensuimus et accensuisse pœnitet, quoniam, etsi tunc temporis ratio id non una suadebat, modo tamen stylo et in propria iterum et in aliena trutina suspenso, prius examen castigamus, illumque Leoni abjudicamus. Enimvero hoc quoque judicium in sequiore editione reformavit et in prima sua sententia se acquiescere fassus est. Huic Sermonum 96 seriei finem imponunt *præfationes* ex Pontificali Romano ob affinitatem dictionis cum cæteris Leonis huc repositæ et appendicula *Sermonum*, qui, ut ipsi visum fuit, falso Leonis nomen in codd. mss. gererent, nempe 1º in *Natali S. Vincentii martyris*, 2º de *Nativitate Domini*, 3º in *Ascensione Domini*, 4º in *Nativitate SS. Apostolorum, Petri et Pauli*, 5º *Tractatus adversus errores Eutychetis*; atque hæc appendicula minori quam reliqua chara-

clere est expressa. Alteram quasi tomi primi partem conficiunt *Epistolae* 444, in quibus quæ a se præstita sint ipse ad sex sequentia capita refert; 1° Rejecit spurias et subditilas; 2° a germanis mendosura et interpolationum maculas abstergit; 3° ordinem mutavit et ad genuinum revocavit; 4° auxit numerum plurimum triginta trium accessione; 5° suam cuique, ut in Sermonibus quoque, synopsis præfixit; 6° quotquot ab aliis ad Leonem datæ sunt *Epistolæ*, quæ ipsius responsionibus intelligendis sæpe sunt necessariae, locis suis inseruit, ita ut minori characterè faciliè Leoninis discernantur. Commodè vero fecit, quod numerum ipsis non addiderit. Peccatum est in hoc ab omnibus fere insignioribus Patrum æditoribus, maximeque Benedictinis, ut continuè cum scriptoris sui *Epistolarum* numero exhiberent eas quæ ab aliis ad illum datæ essent, quod sæpe evolventi ista volumina per molestem accidit, in primis cum indicibus præfixis, in quibus diversarum editionum ordines contenduntur, non occurrì huic incommodò videas. Unam ex ante editis *epistolam*, ad *Germaniarum et Galliarum episcopos de Chorepiscopis*, tamquam supposititiam omnino rejecit: prætereaque septimam ad *Septimum* et decimam septimam ad *universos Siciliae episcopos* ex reliquorum numero expungendos censuit, locum tamen eis servavit, ne doctorum iudicio præjudicare videretur. Adjecta sunt fragmenta quædam *Epistolarum* et *Epistola Juliani episcopi Coensis*, unica quæ restat. Claudit denique hunc tomm *Vita S. Hilarii Arelatensis episcopi*, scriptore S. Honorato episcopo Massiliensi, illius discipulo, Hilarianæ Apologiæ causa addita, cui *metrum Hilarii in Genesim*, et *Epistola ad Eucherium episcopum Lugdunensem* subjiciuntur. In *præfatione*, quam *Johannes Cassiani ad S. Leonem Rom. Eccl. tunc archidiaconum epistola librorum suorum de Incarnatione Christi contra Nestorium nuncupatoria*, et testimonia quædam de Leone præcedunt, de superioribus Leonis editionibus, et de sua opera atque subsidiis, quibus suffusus eam aggressus sit, luculenter verba fecit. Præfationi subjunxit *indices*: 1° generalem contentorum utriusque tomi, 2° *epistolarum* chronicum, 3° *epistolarum* anteriores editiones cum nova contendentes, 4° *alphabeticum* *epistolarum*. Rerum *index* in Leonis scripta ad calcem exstat uberrimus.

Alter tomm inscribitur: *Ad Sancti Leonis Magni opera Appendix seu Codex Canonum et Constitutorum Sedis Apostolicæ. Dissertationes, Lectiones Variæ, Notæ, Observationes, Indices. Tomus II.* Singula eo ipso ordine, quo in titulo recensentur, se exipiunt, nisi quod lectiones variæ, notæ et observationes permixtæ invicem proponantur. Jam de *Codice Canonum* alio loco dicetur. *Dissertationes* sunt XVI, quorum V posteriores ad *Codicem Canonum* spectant, reliquæ Leonem propius attingunt, quas enumerabimus. Disputatur igitur in I *De Vita et Rebus gestis Leonis* II. *De Libris de Vocatione omnium gentium, qui Leoni vindicantur*. III. *De auctoritatibus de*

A Gratia Dei et Libero voluntatis Arbitrio eidem accedendis. IV. *De libello ad Demetriadem, quod ejusdem Leonis sit, non Prosperi*. V. *Apologetica est pro sancto Hilario Arelatensi episcopo*. VI. *De Jeshuio Sabati in Ecclesia Romana tempore S. Leonis præcepti*. VII. *De Causa Eutychie archimandrite Cp. appellantis a sententia Concilii Cp. sub Flaviano episc. Cp. exponit*. In VIII. *De causa Flaviani episcopi Cp. appellantis a sententia Pseudosynodi Ephesine*. In IX. *de causa Domini episcopi Antiocheni depositi in eadem Pseudosynodo, et de Maximi in ejus locum ordinatione*. In X. *De causa Theodorii episcopi Cyri appellantis ab ejusdem Pseudosynodi sententia agitur*. XI. *Epistolam de Privilegiis chorepiscoporum ad Germaniarum et Galliarum episcopos Leonis nomine confictam esse contendit*. Post dissertationes notasque, addenda quædam in utroque tomo et notitia aliquot *Epistolarum S. Leonis et aliorum monumentorum, quæ perierunt*, sequuntur.

Descriptio totius operis est elegantissima. Characterè maximi moduli, densæ et pellucidæ tamen, characteres nitidissimi. Lectorum commoditati ubique prospectum est, in primis in *Epistolis*, apposita in summa paginæ ora chronologia, et ubique uelatis in margine gravioris momenti, quæ quidem Pontificiis æstimari solent, sententiis, quibus passim lectiones varias et loca biblica interspersa invenies. Singularis exempli est dedicatio operis, qua ipse Leoet Magno illud consecratur, et raro sane acumine cuncta Leonis præconiis, tum ex vita gestisque et scriptis ejus, tum ex cœvorum et omnis posteritatis ipsiusque Quesnelli de eo iudiciis collecta, ad formam inscriptionis lapidaris redacta sunt. Quatuor paginarum spatia exæquat, additis in margine locis singulis, unde quæque sint petita. Scilicet Quesnelli cum non posset non sentire, quantam invidiæ nubem, quantosque adversarios in se concitaturus esset libertate sua judicandi et inveteratos errores oppugnandi audacia, hæc quasi fidei formula contra læsi numinis pontificii calumiam se tueri voluisse videtur.

Ex his autem, quæ hactenus de hujus editionis contentis atque instructione enarravimus, facile quidem, etiam absque monitore patet, quanto spatio ea omnes superiores post se relinquat, immo quantum opere omnes omnium Patrum tam Græcorum, quam Latinorum, quæ ad hunc usque annum comparuerunt editiones, ingenii et doctrinæ copiis atque impensa antecellat. Quapropter haud opus esse arbitramur speciosa testium inductione, ut probetur quam honorifice utriusque Ecclesiæ docti de eadem senserint ac judicariat. Nec sane catholicis scriptoribus religioni esse debet, justam ipsi, quamvis atrocia Romana curia carbone notata, laudem tribuere, ævissimorum editorum exemplo, qui digna meritorum Quesnelli commendatione et æqui et perfecti arbitri personam sustinuerunt, neque aliter quam ex justa adversarii virium æstimatione et majorum conscientia victoriam sperandam esse docuerunt.

Quod itaque instar omnium esse possit, Ballerini-
orum de Quesnelliana Judicium hoc loco apponere
hand poniteat. Quæ quantaque sit ea Leonis edi-
tio, sequunt in præfatione generali, p. 13, quam
summo studio curavit Paschasius Quesnellus, illi soli
ignorare queant, qui editionem ejus ignorant. Si
textum expendas, qui in æstimandis veterum editio-
nibus primum et potissimum spectandus est, et in
quo queritur num sit emendatus ac ineditis opuscu-
lis auctus, plures ille ac præstantissimos codices au-
ctus est, quorum præsidio multa loca in anterioribus
editionibus depravata feliciter correxit, et Epistolas
pontificis, quæ inter ipsius Opera sacre historię
utilliores sunt, ex uno Grimánico ms. octo et viginti
ante ineditis augere Epistolis potuit. Præterea alia
quædam adiecit inedita, inter quæ maxime celeberrima
est antiquissima illa Canonum et Epistolarum Roma-
norum pontificum collectio, quæ Dionysianę atheni-
ensium cœdit, vetustissimique canonici juris studiosis
maximo adjumento est. Si vero ipsius editoris lucu-
brationes textui vel rebus illustrandis insertas consi-
deres (id enim alterum est quod in editionibus qua-
eritur, quænam editio Patrum tot ævis (a) editoris
observationibus, admonitionibus, notis et disserta-
tionibus inopletata inveniatur, quot illa Leonis
quam Quesnellus typis impressit? Quæ enim ejus-
dem pontificis opera parvo volumine, foris, uti
vocant, octavæ vel quartæ, in antiquis editionibus
comprehendebantur, ob Quesnelli additamenta duos
implet non exiguos tomos in-fol. Quem porro non
movenent tantum studium in Leone edendo ab eo su-
ceptum et naviter impensum, qui præstanti inge-
nio et multa eruditione ornatus, plurimum pulerat,
quique priorem editionem novis curis recognitam
post viginti quinque annos recudit auctiorem, adeo
ut limata et perfecta, quantum per eum fieri potuit,
judicari debeat? Quæ in eo reprehendi solent ad
hæc tria fere redeunt capita: primo arguitur negli-
gentiæ in usu codicum et quidem a summis viris et
in antiquorum librorum studio peritissimis Baluzio
et Constantio; deinde accusant libertatem ejus, qua
interdum textum nullo allegato codice emendat.
Omnium vero gravissima reprehensio hæc est, quod
minime veritas sit falsarum doctrinarum patronum
se in istis suis lucubrationsibus sateri, et non tam
Leonem quam Romanæ sedis prærogativas, nunc
palam, nunc latenter impetere. Quod postremum
tanto in ipso fuit invidiosius, qui non occultas jam-
jam editi sui in societatis Jesu assecras significatio-
nes dederat, animamque vix a partium studio libe-
rum genere videbatur. Ac profecto nostræ etiam

A Ecclesiæ homines, qui acerrimum quemque Romani
pontificis jurium impugnatorum prono fere semper
studio amplexi sunt, inficari non debuissent Ques-
nellum animo intarctum indulsisse, et modo contem-
dendi impetu abreptum, modo studiose nimis vulga-
tis opinionibus contraria sectantem, talia scripsisse
quæ plus speciei quam soliditatis habent. Quod
priora attinet, dubium quidem non est quin juste a
summis viris Baluzio et Constantio sit reprehensus,
et vel illa, quam modo notavimus, argumentandi
ejus ratio æquans magis quam sobria, non diligen-
tissimum ubique criticum arguit. Sed caveamus ne
quod culpa ejus acciderit in fraudis et malevolentię
statim suspicionem trahamus. Et enim in cognoscen-
dis atque discernendis tot editionibus impressis,
B examinandisque et conferendis codicibus mss. in
tam arduo de genuinis atque suppositiis scriptis
judicandi, tam implicato circa annorum rationes
constituendas negotio, tam multifario rerum quas at-
tendere debebat intricatarum nexu, quis errare po-
tuisse mirabitur et quis delassato aut nimis subinde
parapicaci vapiam denegabit? Illud denique non ce-
labimus, dissertationes Quesnelli esse fere prolixio-
res et per singula facta circumductas, sæpe etiam in
causis Leonem remotius attingentibus distineri.

1677. *Lutetiæ Parisiorum apud Franc. Muguet,*
in-4°. Leonis papæ Epistolæ quædam et aliorum ad
eundem antehac fere omnes ineditæ, e codice ms.
Regio depromptæ a Joh. Bapt. Cotelerio; in *Monu-*
mentis Ecclesiæ Græcæ. T. 1, pagg. 50-65.

C Inveniunt: 1° *Epistola Flaviani Cp. ad Leonem Rom.,*
ex ms. Reg. 1026, 2614; 2° *Leonis papæ et Roma-*
næ synodi Epistola ad Pulcheriam Augustam, ex ms.
Reg. 1026; 3° *Leonis Synodica ad Constantinopolita-*
nos, ex eodem codice; 4° *Hilarionis seu Hilari dia-*
coni Epistola ad Pulcheriam, ex eodem ms.; 5° *Gal-*
læ Placidie Epistola ad Eliam Pulcheriam, ex eodem
ms.; 6° *Leonis Rom. Epistola ad archimandritas Con-*
stantinopolitanas, ex eodem codice; 7° *Fragmentum*
Epistolæ Anatolii Cp. ad Leonem pontif. Romanum,
ex ms. Reg. 940.

D 1677. *Lugduni apud Amissonios, in-fol.* Leonis M. Ser-
mones de præcipuis solemnitatibus Domini et sancto-
rum; ejusdem Epistolæ decretales et familiares ad
diversos; item Tractatus adversus errores Eutyche-
tis ut aliorum hæreticorum; in *Bibl. PP. Max.*
T. VII.

1687. *Parisiis et typogr. Regia, in-fol.* Decreta
Leonis papæ 49, in collectione Diony-ii Exigui re-
cepta in *vet. codice Canon. Ecclesiæ Rom. Francisci*
Pithæi novæ editionis pagg. 228-249.

(a) Non legerunt itaque Ballerini, aut si lege-
runt, tamquam fabulam contempserunt, quæ *Richar-*
dus Simæus in *Critica Bibliothecæ Dupiniana, v.*
Leo. T. 1, p. 190, sq., de Quesnello ejusque hæc
opera serio, ut videtur, vultu refert, nimirum, non
Quesnellum solum, sed plures, et in quos illud *Su-*
mus Leo quadret, hujus editionis fuisse auctores.
Quesnellum solummodo per multos annos ea quæ a
pluribus intra Parisios viris doctis accepisset, colle-

gisse, et quia Latine scribere nesciret, vernaculo
sermone composuisse, deinde docto alicui Hiberno,
qui olim fuerat oratorii ejus socius, tunc vero rhe-
toricam in collegio Bellocensi docebat, in Latinum
dedisse transfundenda. Vitam Leonis autem tra-
duxisse *P. Gerardum Dubois,* eidem sodalio tunc
ascriptum, eundemque invito Quesnello duriora
nonnulla ejus in Romanam sedem enuntiata iuter
traducendum mutavisse.

1700. *Lugduni apud Joannem Certe bibliop. in vici Mercatorio sub signo Trinitatis, in-fol. T. II. S. Leonis M. papæ I Opera omnia, nunc primum Epistolis triginta tribusque de Gratia Christi opusculis auctiora, etc.*

Iteratio Quesnellianæ recensionis. Mutavit in levi-
oribus quibusdam auctor sententiam suam, sed
non in iis quæ impio furore contra sedem apostoli-
cam debacchatus esse criminabatur. A pagina 195 ad
202 toni primi insertum est : Opusculum de *vocis*
correctione in sermone 7 sancti Leonis Magni de Nati-
uitate Domini Γραμματίων Δωρημάτων (sic) sive *lit-*
terulæ munusculum, quod reverentissimo patri Era-
smo Gattola a Caieta, inclity monasterii Casinensis
monacho, ac Decano et Vic. Gen nec non a Biblio-
theca, dono dat et offert Joannes Clampus Romanus
magister brevium gratiæ ac in utraque signatura refe-
rendarius Romæ M. DC. XCIII. ex typogr. Jo. Jac.
Komarek Boemi apud S. Angelum custodem ; in quo
auctor vocem *aræ* in laudato sermone corruptam
esse contendit, et ex codicibus mss. legendum de-
monstrat *arææ* ad significanda spatia quibus scala-
rum per quas ascensus in basilicam D. Petri detur,
ordines distinguantur. Emendatio sane certissima ;
quapropter a Quesnello absque ulla hæsitatione in
textum pag. 81, addito auctoris elogio, est recepta.
Ex hac epistola porro hausimus notitiam quarum-
dam Sermonum Leonis editionum, quas aliunde mihi
innoscere haud memini. Sed lectores non celare
debeo, id quod singulis in locis etiam ubi eas propo-
nimus monui, fidem viri in hoc non satis mihi esse
exploratam. Quod reliquas hujus repetitionis dotes
attinet, indices paulo copiosiores nacta est, inque
his novum *librorum, eorumque capitum, sermonum,*
Epistolarum, earumque synopsis, et aliorum om-
nium toni primi titulorum, quo prior editio ægre ca-
ret. Enimvero displicet, eosdem, qui tamen ex su-
periore maximam partem sunt repetiti, in utriusque
toni titulo magna cum pompa ostentari. Denique
descriptio operis facta est luculento caractere, bi-
nis per paginam columnis, in charta neutiquam con-
temnenda.

SÆCULO XVIII.

1759. *Romæ typis S. Michaelis ad Ripam sumpt. Hieron. Mainardi, in-fol. S. Leonis Epistolæ decretales ; in Collectione amplissima Bullarum pontif. Rom. ed. Carolo Cocquelines. T. I, a pag. 25 ad 47.*

Numerus contentorum est XIX. Sunt vero, juxta
Quesnelli ordinem, hæ : I, II, III, V, VIII, XII, XV,
XVI, XVII, XIV, XCVII, XXIX, XLVII, L, CXXXV,
LXXXVII, LXXXVIII, CXXIX, CXXXVI. Ab initio sta-
tim editor subjecta ad primam epistolam notula mo-
net, se omnes ex *Antonii card. Carafæ Epistolis de-*
cret. summor. pontif. tomo I deprompsisse, additque
studio hujus cardinalis, qui scilicet codicibus Vati-
canis adjutus fuit, admodum dissimiles esse redditas
iis quas canonistæ et Operum S. Leonis collectores
colliderint.

1761. *Venetis apud Augustinum Savioli, in-fol. S.*

Leonis Magni pontificis Opera omnia ad mss. codi-
cum fidem emendata. Accedunt Opera *Maximi Tam-*
rinenis.

Parum cognita editio, et cujus vix unum exemplar
trans Alpes migravit. Merito quidem suo, si nostrates
mutare bibliopolæ nequicias olfecerint, qui codices in
titulo venditavit ad emptores frequenter alliciendos ;
revera Opera Leonis, quæ in Quesnello exhibita sunt,
additis ejusdem super tribus Leoni primom ab eo
vindictis opusculis dissertationibus, recedit, et, si
Gacciaro fides sit, quæ nobis non videtur ei deo-
ganda, innumeris operarum vitis sælavit. Nec vero
palam eum ferre putes Quesnelli diligentiam. Immo
ipse contemnens lectorum judicium Quesnelli perso-
nam induit, et quæ ille scripserat *a se demum Leoni*
vindicta, quasi sua (bibliopolæ scilicet) opera *nunc*
primum vindicta et ad manuscriptos codices denuo
emendata profert. Hac ipsa denique impudentia sua
legentibus jocum dedit, dum elogio Leonis a Ques-
nello condito et hic pariter eadem pompa recuso in
locum nominis Quesnelli substituit : *Devotissimus et*
obsequentissimus cliens Augustinus Savioli. Cæterum
meminerint lectores ab eodem bibliopola *Petri Chry-*
sologi Opera juxta editionem priscam esse recusa,
quod *Fulgentio* pariter accidisse in sequentibus
discent.

1748. *Venetis apud Andream Poletti, in-fol. T. II. S. Leonis Opera. Accedunt Codex Canonum Ecclesiæ Romanæ, et Sermones et Homiliæ S. Maximi episcopi Taurenensis ad mss. codices denuo castigati et aucti.*

Curator hujus editionis fuit *Andreas Poletus,* Ve-
netus item typographus. Ex eo primum discimus
priorem Augustini Savioli editionem, quamvis misere
consarcinatam, tam frequenti tamen emptorum con-
cursu esse distractam, ut exemplaria jam desidera-
rentur. Quocirca cum ex re sua ex-timaret denuo
Leonis Opera prelo committere, ipse tamen nefas
esse reputasset Savioli exemplar temere exscribere,
doctorum virorum consiliis ductum se asseverat, ut
aliud melioris notæ et accessionibus auctum exem-
plar repræsentari curaret, id quod non aliud quam
ipsius Quesnelli editio Parisiensis fuit, demptis tamen
aliquibus et additis invicem quæ in titulo signifi-
cantur. Illud tamen scias, non Quesnellum, sed tantum
Parisensem editionem eum appellasse, justone metu
an ut homines parce doctos, sed tanto religiosiores
simulatione hac falleret, non disceptaverim. *Tomus*
primus, pariter ac Quesnellianæ editiones, continet
Sermones in varia capita distinctos, præfixa singulis
synopsi qua a Parisino editore primum instructi sunt ;
Epistolas deinde totidem, eodemque ordine ac distri-
butione, fontibus unde novæ illæ ductæ essent Ques-
nelli verbis indicatis. Nec tria illa opuscula, quæ in
Parisina editione Leoni primum tributa sunt, repu-
diavit, in hoc solum ab ea recedens, quod non in
fronte reliquorum, sed ad calcem potius addiderit,
subjectis statim tribus quæ ad eadem spectant dis-
sertationibus. Contra quæ ad primum tomum acces-
serant in Parisina, *Vita Hilarii auctore Honorato, et*

reliqua, hic in tomo altero post *Codicem Canonum* exhibentur, iisque denique ad voluminis complementum, quoniam reliquæ Quesnelli dissertationes omisæ sunt, *Maximi Sermones* succedunt.

Jam si quæretur quale nomen pretiumque operæ huic Poletti statuendum sit, ut lubet *expurgatam* seu *mutilatam Quesnelli editionem* recte appellaveris. Nam non ea solum quæ modo indicavimus de Parisina dempta sunt, sed multa etiam ex animadversionibus et admonitionibus ipsius frustra hic expectes. Atque hoc præcipuum est, quod in laudibus illius ponit *Petrus Thomas Cacciari*, sequentis auctor, cui hujus æque ac præcedentis Venetæ notitiam unice debemus. Is universe quidem reprehensione summa et dixerim pene detestatione dignum censens, quod e Quesnello aliquid in suam derivare instituerit Poletus, tum eo magis ei succensendum arbitratur, quod famæ, quæ de suo (Cacciarii) molimine novæ editionis spargi cœpisset, nullam rationem habuerit; atque ea solum in meritis ejus ponit, quibus a Parisina editione recessit. « In primis illud minime possumus dissimulare, inquit, typographum Poletum aliquam ex eo laudem sibi comparasse, quod non præcedentem Savioli editionem exscripserit, quam innumeris typographiæ mendis scaterere ipsi, et quotquot eam lustrarent, jure meritoque conquesti sunt. Alia porro laus quam Poletus comparavit sibi, ea est, quod scilicet in suam Venetam editionem quam plurimas Quesnellianas animadversiones minime intulerit, et admonitiones quæ ut plurimum, aut Leoninis sensis, aut Ecclesiæ ritibus, aut ecclesiasticæ hierarchiæ ordinibus, vel demum etiam catholicæ fidei regulis repugnant, resecurit; cujus quidem generis observationes et monita, quæ in utraque Gallica Quesnelli editione legenda occurrunt, prorsus in illa desiderantur quam Poletus vulgavit; qui in suis novis typis et Quesnellianas dumtaxat synopses et Leonis textum attendens, prout ille in Galliis lucem aspexit, tantam sibi blanditus præ se ferre puritatem, ut castigatior atque limatior prodire minime possit. » Ob utrumque porro acrius in ipsum calalum diffusa Quesnelli confutatio stringit Cacciarius. Sed quod ex proprio magis instituto hoc facit, de eo post videbimus. Illud vero ejus de Poletto judicium incautius nobis visum est, quo reprehendit quod tres laudatas Quesnelli dissertationes suscipere non gravatus fuerit, *nulla interim mentione facta scriptorum illorum qui totis nervis Quesnello sese opposuerunt ad præjudicatas ejusdem opiniones refellendas*, et porro quod *Codicis Canonum auctoritatem ab aliis scriptoribus elevatam magni fieri dixerit a Petro Constantio in præfatione ad Epistolas pontificum Romanorum, sequæ lectorum votis consuluisse professus sit, ut opus illud qualecumque alibi quærere non cogerentur*. Egregie scilicet rei suæ consulisset bibliopola, si litium istarum commemoratione scrupulum hominibus superstitiosis injecisset. Gravior haud dubie reprehensio ea est, quod plurimis typorum erratis opera Poletti laboret, et manifesta nimis festinationis vestigia ostendat, cujus exemplum prodit

A admodum turpe, nempe *Tractatum S. Leonis adversus errores Eutychetis aliorumque hæreticorum* bis iisdem verbis et eadem epigrapho semel pagina 102, iterumque pagina 309 excusum.

1751. *Bononiæ apud Hieron. Corciolani et H.H. Colli, in-4º*. Sermo S. Leonis de Quadragesima, incipiens: *Dilectissimi nobis, fides nostra nos admonet, cum annotationibus Jo. Chrys. Trombelli, cum aliis tribus de Resurrectione Domini, in festivitate S. Pauli, falso eidem ascriptis, et uno de Abrahamæ filio incerti auctoris, forte Leonis ejusdem, ex codice Bononiensi; in Opusculis vet. PP. Lat. s. Anecdotis a canonicis reg. S. Salvatoris Bononiæ evulgatis. T. II, part. 1, pagg. 233-253*. Nullus omnino, nec prior ille de Quadragesima, ut Trombellus inscripsit, Leonis est, docentibus Balleriniis in diss. *de Sermonibus Leoni M. suppositis*.

1751. *Romæ ex typographia Antonii Fulgonii apud S. Eustachium, in-fol*. Exercitationes in universa S. Leonis Magni Opera pertinentes ad historias hæresium Manichæorum, Priscillianistarum, Pelagianorum atque Eutychianorum, quas summo studio ac labore SS. pontifex evertit atque damnavit, et dicatæ sanctissimo patri Benedicto XIV, pontifici maximo a fratre PETRO THOMA CACCIARI, *Carmelita, in collegio Urbano Propagandæ Fidei sacræ theologiæ polemiciæ lectore, et Romani cleri examinatore apostolico*.

Leonis Operum editionem Anti-Quesnellianam jam pridem non intra animum solum volverat Cacciarius, sed expectari etiam ex aliquo tempore jussurat. Attamen cum diutius protrahi illa videretur, quod ipse justis causis, muneris scilicet avocationi, et ipsius negotii gravitati tribuit, et jam cavillationibus ab his quibus vel impar huic partæ aestimaretur, vel totum consilium displiceret, poti cœptus esset; hisce tandem editis dissertationibus et invidiosos rumores dispellere et viam apud æquiores sibi præmunire studuit. Hoc ergo præ cæteris ratio postulat, ut quo in Quesnellum affectus sit animo ostendamus. Tria autem potissimum ab eo commissa graviter conquestus est: primum, quod plura a genuino textu abhorrentia intulerit; deinde, quod multa admiscuerit ecclesiastico agendi ordini ac rationi minus consona, et, quod gravius, a catholica regula plane aliena; adeo ut non tam medelam pontificiis scriptis adhibuisse, sed ea graviter vulnerasse videatur; tandem, quod non solum omnia monumenta non collegerit, sed alia de industria prætermiserit, alia vero, utpote adversa scopo quem forte sibi proposuerat, tamquam omnino supposititia, vel certe, ut suppositionibus referta rejecerit vel mutilaverit. Ita summam sese habent Cacciarii in Quesnello reprehensa, distinctius autem sic persequitur: *Quesnellus, inquit, acerrimo pollens ingenio, valde facilis ad contentiones et jurgia excitanda, omnino promptus ad æquivocationes et fallacias construendas, alium sibi scopum proposuit, præter illum quem catholici cuncti, et præcipue suæ gentis homines habuerunt, in ador-*

nandis castigandisque veterum PP. voluminibus. Ipse namque quandoque clariora sanctorum pontificum loca obscuris, ambiguè, falsisque annotationibus sedavit; alia ad prorsus violentas interpretationes detorsit; veritatem fallaciis occulit, oppressit, atque perpetuo prætextu antiquitatis inquirenda et illustranda ea systemata sensim et ubique stabilire satagit, quæ hæreticorum partibus favens, et sacræ ecclesiasticæ hierarchiæ regimen deficient; pene quandoque etiam abolita, aut saltem imminuta Romanorum pontificum vera et legitima jurisdictionis super omnes alias Ecclesias, etiam Orientis. Alium interim tamen se esse simulavit. Quandoquidem in suis scribendis operibus, et in Leoninis adornandis scriptis, multo artificioso conatu usus est, reverentiam, pietatem, cultumque erga Romanos pontifices et apostolicam sedem affectando, ut incautos deciperet, et occulti hostis quam sæpissime partes agendo, post splendidum verborum apparatus, illas veneno aspersas propositiones eructat, quæ erroneæ et in omnibus commentis ejus systemata falso aliquo veritatis colore induere posse arbitrantur (a).

In hac ergo rerum conditione cum ingens laborum onus humeris suis impositum existimaret, cum textu a falsis et corruptis lectionibus purgando et ad pristinam integritatem restituendo, id quod synopsis etiam a Quesnello studiosè temeratas postulare affirmat; tum augendo aliqua genuinorum operum accessione eaque quæ non nisi prava et subdola mente ab eo Leoninis inserta essent (intelligit libros de *Vocatione gentium*, *autoritates sedis apostolicæ de Gratia*, et *Epistolam ad Demetriadem*, item *Codicem Canonum Ecclesiæ Romanæ*) eliminando; neque tamen plene se consecuturum speraret quod cupiebat, nempe ut omnes Quesnelli venenatos aculeos retunderet, quorum plurimos et gravissimos in ejus dissertatione de *Vita et Rebus gestis Leonis M.* superesse sibi persuaserat; huc præsertim selectissimas doctrinæ suæ copias convertere at ingenii nervis intentissimis contra ipsum in hoc exercitiorum campo deprehendi decrevit. Sed audi ipsum: *Inter illas dissertationes fucato colore ecclesiasticæ traditionis et Leoninæ doctrinæ illustrandæ, a Paschasio Quesnello conscriptas, principem locum habet illa: De Vita et Rebus gestis S. Leonis Magni. Multis fraudibus enim magis atque commentis totam hanc dissertationem et cæteras subsequentes esse referas, vix intelligere potuissim, et in illis percurrentis semper ad ipsum Leoninum tantum non provocassem, ut rerum veritatem inspicerem. At cum tanto artificio ipse uti soleat, ut sensim lectores etiam probos et optimos in pravas suas opiniones pertrahere possit, hosque multis præjudiciis induere, plurimum mihi laborandum fuisse præsens hoc opus indicabit. Vix enim enarrare possum, qu-*

diu adhibitum in exaggeranda sua erga S. Leonem et apostolicam sedem devotione animique pietate, quam testari se simulat ornata quadam oratione vel in hujus laudes excurrendo, vel Leonina gesta atque statuta cum aliorum episcoporum doctrina, pietate, religione clarissimorum operibus simul comparando, vel in medium interim adducendo quarundam particularium synodorum regulas, quæ ante Leonis ævum alicubi obtinuerunt, quibus subesse et insistere summum pontificem debuisse asseverat. Quid enim? Aliquando talem, tantumque eruditionis apparatus ad suos lectores delectandos construxit, sensim susque deque antiquas Ecclesiæ res vertit, perturbavit, miscuit, ut ne vix quidem appareant illicia quibus usus est ad prava sua systemata insinuanda atque fermanda; sibi forte blandiendo, in sacris et ecclesiasticis rebus pertractandis hominum ingenia, et dicendi arte et philosophicis conjecturis potius quam rerum veritate et rationum pondere persuaderi posse. Qualis autem quantaque diligentia, et animi attentio, ne deciperer, adhibenda mihi fuerit in percurrentia hæc aliisque Quesnelli dissertationibus, nemo facile poterit intelligere, nisi ii forte qui in conscribendis eruditissimis Commentariis, ad ecclesiasticas res pertinentibus, me præcesserunt. Quemadmodum novissime factum fuisse a cl. viro Joanne Antonio Bianchini norunt qui ejusdem sex volumina de Ecclesiæ potestate æstimarunt. Is enim in familiaribus colloquiis inter nos habitis, non semel testatus est alium numquam scriptorem legisse qui tot simulationibus et artificijs uteretur præter Quesnellum. Quippe qui cum aliquando se facile perstringi et jugulari posse pensens, statim quasi anguis elabitur, et ex una ad altam vel plures quæstiones progrediens, vera incertis et æquivocis admiscuit; et rursus falsa et erronea dubiis et probabili-bus interserit et implicat, ut ad sibi præfixum scopum perveniat. Non igitur ad eliminanda solum e Leonis Operibus tot commenta, fallacias atque nugæ, et ad asserenda sedi apostolicæ sua legitima jura sufficere poterat illorum textum nudum et sincerum undequaque ab omnibus mendis, æquivocis et falsis interpretationibus expurgatum exhibere, verum etiam opus erat ordinata methodo quasdam exercitationes conscribere, quibus haud exiguum lumen Leonis gestis, apostolicæ sedis juribus et ecclesiasticæ regiminis formæ et ordinis offerri possemus.

Scilicet enarrandam sibi sumpsit earum hæresium, vel præcipuarum certe historiam, quæ tempore quo S. Leo ad summum pontificatum fuit assumptus, ad vitæ ipsius exitum usque catholicæ religioni vim intulerunt, et Occidentem atque Orientem infestarunt. Propterea, inquit, ut suorum munerum partes impleret, et Christianam fidem custodiret, omne studium ac laborem eum impendere oportuit ad sedandas sævissimas

(a) in præfatione ipsius Operibus præmissa eandem querelam sic effert: *Tantum ahesit ut Quesnellus ecclesiasticæ et litterariæ reipublicæ hæc beneficia contulerit (ut scilicet Leonis scriptis primigeniam integritatem et nitorem, quemadmodum professus est, redonaret), ut ipsum potius textum compluribus in*

locis gravius vulneraverit, in aliis ad violentas omnino interpretationes distorserit, et in nonnullis denique eundem minus catholice explicaverit; ita ut ejus studia et labores nonnisi in S. Leonis injuriam, Ecclesiæ catholicæ perniciem et in acatholicorum præsidium atque favorem redundaverint.

impetates quæ diabolico furore debacchante fidei exitum promovebant, Christi imperium et Romanam Ecclesiam vexabant, de quibus omnibus eas victorias ipse summus pontifex reportavit, quas dñs Petro huiusque successoribus Christus Dominus in Scripturis promiserat. Igitur duobus libris de Manichæorum, uno de Priscillianistarum, libro uno de Pelagiana, libris itidem duobus de Eutychiana hæresi et historia, copiosum sermonem insituit. Ac Manichæismi historiam ab ovo inde pertexere cœpit, fortasse non ex primo consilio. Etenim jam absolutum sibi fuisse hoc penam scribit, cum ab amico monitus, Belsobrii libellum in manus sumeret telamque jam prætextam deno sibi retractandam esse intelligeret. Hinc Belsobrium magis quam Quesnellum in his libris debellat. Contra in Pelagiana historia ea solum quæ Leonem attingerent spectavit, omninoque in singulis quæ Leonis partes vel scriptis vel factis fuerint, insigni in loco ponit. Jam cum satis ingenium consiliumque viri hinc speciminibus declarata esse reor, ad ipsam Operum Leonis editionem progrediamur.

1753-55. Romæ apud Josephum Collini, in-fol. T. II. S. Leonis Magni papæ primi Opera omnia ad manuscriptos codices emendata, novis monumentis aucta, notis et observationibus adornata studio F. PETRI THOMÆ CACCIARI, Carmelitæ.

Nimirum tria illa quæ in editore requirunt Balerini, juxta verba eorum supra producta, ut editionem præstet emaculatam, novis scriptis auctam et illustratam, Cacciarus quoque in hisce voluminibus effecisse sibi visus ac pollicitus est. Quippe emaculatam et locupletatam dedit ex codicibus maxime Vaticanis, quapropter Romanam appellari cupit, illustratam autem præterquam exercitationibus præviis, in notis jamjam textui subjectis, quæ cum fere omnes contra Quesnelli opiniones atque asserta diriguntur, idcirco *Anti-Quesnellianam* non immerito suam editionem audire prædicat. Rescissis igitur libris quos novo exemplo Leonis vindicatum iverat Quesnellus, rescisso quoque Codice Canonum et Constitutionum sedis apostolicæ, primo tomo Sermones, cum nonnullis aliis monumentis de re liturgicæ ex Missali et Ordine Romano et Codice Sacramentario desumptis, altero Epistolas solas complexus est. Ac in Sermonibus quidem non una profecto ratione Quesnellum deseruit, restituendo non solum superiorum editorum ordine, quem a veteribus quoque Collectoribus, in manu exaratis archetypis, servatum observat, et synopses quas illi concinnaverant, sed textu passim ad mss. fidem immutato, et, ut sibi quidem persuasit, emendato. Et quod varias lectiones attingit in editis et mss. libris deprehensas, nusquam vulgatas ab aliis editoribus subduxisse et novas intulisse se affirmat, nisi tum cum ipsorum codicum summa consensus et Leoninæ orationis ratio id postulare videretur, vel quando manifesto antiquorum errore perspecto duorum saltem codicum subsidio easdem castigari posse et debere existimaret. In qua re, inquit, præsertim

etiam ad consuetas et satis familiares sancti pontificis loquendi formulas alibi expressas attendentes, quædam corrupta loca ex alicubi repetitis supplevimus, admonitis tamen nostris lectoribus de causis quæ Leonis obscura et difficiliora quædam sensa aliis magis perspicuis et certis nos docebant oportere interpretari. Quæ quidem omnia non magis veritatis causa quam ut artibus adversarii sui Quesnelli, quam sæpissime vel Leonem accusantis, aut in præsidium suorum assertorum traducendis, occurreret, fieri debuisse significat. Hujus etiam causa se coactum fuisse scribit, textum codicum mss. subsidio ita restitutum, notis, observationibus et præmonitionibus adornare, ne forte totum illud, quantum esset, quod ex illa castigatione provenire posset utilitatis, aut penitus interiret, aut saltem occultaretur, adeoque nonnullarum opinio de Quesnellianæ editionis præ cæteris omnibus præstantia maneret, aut etiam notæ ejus et observationes tantum pondus habere viderentur, quasi a nemine de errore notari aut de falsitate possent convinci. « Necessè ergo fuit, inquit, hisce Quesnellianis notis et observationibus, novas, veriores atque magis sinceriores opponere, easque non ad calcem hujus nostri voluminis reservare, ut quandoque viri alii doctissimi fecerunt, sed easdem convenientibus sibi aptis locis distribuere, ut lector nullum prorsus laborem in evolvendis libri paginis subiret, ad ea intelligenda quæ hac Romana editione contra Quesnellianam conscripsimus. Quis vero tandem (ut diximus) in suarum falsarum propositionum præsidium, Leoninum textum, perperam et violenter interpretatum, adducere consuevit, allaboravimus, ut in his typis majusculis characteribus ea loca excudereatur, quæ magis apta sunt ad arguendam ejusdem nostri adversarii falsitatem et ad evertenda tot asserta minus catholica, aut maxime impudentè ab eodem pronuntiata. » Jam quod ultimam hujus editionis dotem, augmenta in hoc tomo facta attingat, plures in tot diversis, quot manu versabat, mss. codicibus Sermones Leonis nomine inscriptos invenit, quorum alii magis, alii minus sinceri videbantur, alii manifesto mentiri se hoc nomen ostendebant, et ex sexcentis aliorum pannis consuti erant, in quibus omnibus rite et apte discernendis haud levam operam et plusculum temporis perdidit, unumque ex tot impedimentis fuisse conqueritur, cur oporato serius hanc editionem emitte potuerit. Addidit autem genuinis Leonis Sermonibus, quinque novos ex Vaticanis et Vallicellaneis cod. haustos, et postremam partem sermonis de festo Cathedræ S. Petri, quem mutilum et imperfectum primus evulgaverat Quesnellus. Sunt autem : I. *De Dominica Resurrectione*, idem, quem Trombellus dederat ejus de ajncoritate ejus dubia proluxa præmonitione evertere noster studuit. II. *De festo Ascensionis Dominicæ*. III, IV. *In festum SS. fratrum Machabæorum, Romæ kalend. Augusti in Ecclesia S. Petri ad Vincula celebrari solitum*. Posteriores duo in vetustis codd. vel anonymos vel sub Augustini nomine offendit, sed suo aliorum-

que doctorum virorum post examen institutum arbitrio Leoni adjudicavit. V. *De Natali sancti Pauli Apostoli*, itidem a *Trombello* tamquam alius a pontifice Leonis editus, nunc autem ad antiquissimum cod. Vat. num. 5835 repræsentatus et Leoni M. assertus. Dubios deinde spuriosque et ex diversis Leonis fragmentis consarcinatos appendicibus Quesnelli et PP. Maurinorum, qui Augustini sermones ediderunt, more secrevit, ac in primam quidem eos solos quos Quesnelli appendicula continet, compegit, in altera vero, quam *novam Appendicem* inscripsit, novem sermones mutilos et imperfectos, dubios et apocryphos, qui in variis mss. Leonis nomen gerebant, exhibuit, postremoque loco posuit *Breviarium contra hæreticos et schismaticos a Sirmondo et in Bibl. PP. pridem evulgatum*, recens autem in bibliotheca FF. Eremitarum S. Augustini Patavii in ms. codice VII sæculi sub Leonis nomine inventum. Hactenus de *primo* hujus editionis *tomo*. *Alter tomus* Epistolas complectitur, in quo non minori codicum mss. imprimis Vaticanorum adjutus fuit auxilio, tantamque in iis messem sibi fecisse visus est, ut libere fateri ausus sit hanc editionem prorsus novam esse ac ex mss. fide unice eductam. Et cum Græcis juxta quam Latinis codicibus mss. bibliotheca Vaticana abundaret, nova quædam monumenta Græca offendere contigit, quorum alia quidem jam in Conciliorum Collectione edita medicam manum postulare videbantur; alia, Græce nusquam, Latine tantum evulgata, in majorem historiæ ecclesiasticæ fidem, alia denique, nec Græce, nec Latine antehac cognita, tamquam editionis suæ ornamenta adjicere constituit: In quo negotio, quoniam ipse nec in Græcis scriptoribus satis versatus, multo minus compendiosas manu exaratorum librorum notas legere posset, usus est opera docti cujusdam Græci Raphaelis Vernazza, Chio oriundi, presbyteri Romani, qui quadraginta septem epistolas Græcas excrispsit, easdemque ad alia exemplaria iterum relegit, aut cum editis ubi suppetebant diligenter contulit. Sed singula hic enumerare non refert; sufficiet indicasse quatuor epistolas, plane novas, quibus primus Quesnellianarum numerum 141 ad 145 amplificavit. Sunt illæ: 1° num. 27: *Leonis ad Theodosium imperatorum de Verbi divini Incarnatione* epistola, seu fragmentum potius epistolæ Gr. Latinum ex cod. Vat. num. 720, p. 74, erutum: 2° num. 85: *Ad Julianum episcopum de Monachis Eutychemi adherentibus*; 3° num. 117: *Ad eundem de ejusdem contra Eutychemos industria*; 4° num. 126: *Ad Anatolium episcopum super Attico ep. Cp.*: omnes ex codice ms. Ratisbonensi monasterii S. Emerani, de quo infra dicendi locus erit. Has igitur locis notatis inseruit; in cæteris sequitur Quesnelli ordinem, aliorumque ad Leonem Epistolis, illius more, nullos numeros ascripsit. Synopses quoque Quesnelli retinuit, ea licentia ut ubi sensibus Leonis easdem non omnino respondere existimaret, castigaret, suppleret, aut plane novas concinnaret, et ad calcem singularum fere epistolarum discrimen inter Quesnelli verba suaque notaret. Notas

A denique, monita ac marginalia adjecit, quibus partim de variantibus et emendationibus rationem reddit, partim et frequentissime quidem in Quesnellum gladium stringit. Nam cum in ejus annotationibus, quas magno lectorum incommodo ad calcem ab eo rejectas fuisse censet, nec veram semper, nec sanam doctrinam continere observasset, sed quam sæpissime fraudem, fallacias, malam fidem sensim in iisdem haberi detexisset, eas omnes (loquimur verbis ejus) convenientibus suis locis ad veritatis trutinam revocavit, et gravissimis rationibus insistens, eum aut hallucinatione defecisse, aut incautos lectores fallere quæsisse demonstravit. In quo fungendo munere, *inquit*, non semper brevitati studuimus, cum multa quandoque et varie inter se admodum disparata objicerentur quæ paucis verbis indicare, eripere atque refellere cuique prorsus impossibile credebatur.

Restat nunc ut pauca de operis totius descriptione, specie ac norma adjiciamus. Singulis itaque tomis post dedicationem (prior inscriptus est *cardinali Nerio Corsinio*, alter *Benedicto XV*, P. S.) subjicitur præfatio in qua de editionis consilio, editionibus superioribus, in primis Quesnelliana ejusque methodo et malis artibus, suoque denique studio et subsidiis verbosius fere disputat, et utramque indice mss. librorum, quibus usus fuit, claudit. In secundo tomo, antequam ad hæcce argumenta devenit, prolixam de iis, maxime catholicæ Ecclesiæ doctrinis; quas Quesnellus labefactare studuerat, sermocinationem orsus est, cui vix post quadraginta et amplius paginas finem imponit. Sequuntur deinde Sermonum Epistolarumve contentorum indices una cum synopsis, quæ dupliciter adeo impressæ sunt, tandemque ipse textus binis columnis impressus, cui notæ in ima ora latis lineis exscriptæ subsunt. Ab initio cujusque sermonis aut epistolæ ad marginem litteris minusculis editiones et codices mss. ex quibus desumptæ et castigatæ fuerint, sicut in cæteris marginalibus argumenta et sententiæ potiores indicantur. Monita vel admonitiones modo præmittuntur, modo ad calcem subjecta, interdum media inter duo, ad quæ pertinent scripta, collocata sunt. Tandem cique volumini index rerum et nominum memorabilium satis copiosus additus est. Characteres ut plurimum rotundi sunt, grandiusculi, sed apti invicem pro loco suo et luculenti, et raro typhotetarum vitia occurrunt.

Jam si de editore ejusque meritis sententiam requiras, satius ipsi fuisset, putaverim, si vires consideratius ponderasset, antequam tale opus Leoninarum lucubrationum in primisque Epistolarum editionem post Quesnellum, nedum contra Quesnellum, aggredere. Enimvero sine ulla hæsitacione tanto immersit se oceano, etsi sentire debeat sibi multa eorum quæ in unoquoque editore necessaria, nedum ornamento sunt, deesse. Etenim præter doctrinam aliquam in theologia polemica, non elegantem illam, sed talem quæ fortasse muneri examinatoris apostolici cleri Romani sufficeret, omnis ejus eruditio, præ-

sertim in historia et jure ecclesiastico, non diuturna A lectione et studio acquisita, sed pro præsente rei necessitate festinanter coacta fuit, adeo ut quæ modo immenso labore ab aliis addidit, nisi a sensu modo atque intelligentia nimis disjuncta fuerint, tanquam sua statim atque intra animum enata proferre atque alios docere audeat; id quod non solum ex Exercitationibus ejus manifestum sit, sed potissimum etiam in iis quæ de Quesnello sentit, declaratur: quippe quem vix semel laudabilem aliquam in Leonis editione operam fecisse agnoscit (a), doctum numquam fatetur, sed hominum ignavorum more adversarium quem inconsulto lacessendum sibi sumpsit, non virtute sua, sed fraude et astutia metuendum clamitat. Certe, si quidquam aliud tot lepidæ de Quesnelli artibus, fallaciis, simulationibus falsis et æquivocis B interpretationibus exclamationes et querelæ, in singulis pene paginis repetitæ, demonstrant, quanta viri ingeniosissimi eruditio Cacciaro inopi negotia facessiverit, præsertim dum ipse semper circumspiciens ne anguis in herba lateat, lectoribus frequenter acclamat ne ipsum timidum reputent, aut Quesnellum vinci non posse credant. Hinc fit ut huic certamini plane impar, incertus etiam apertone campo aggredi debeat, an ubi occasio data fuerit hostem vellicare, neque conserto argumentorum robore totum ejus systema falsarum doctrinarum oppugnet, neque singulis semper aptissima quæque opponat, sed declamationibus fere utatur, et non raro pro refutatione se illum non intelligere objiciat. Cæterum hanc censuram unusquisque, cui editionem Cacciarri manu C versandi facta fuerit copia, quemque operæ suæ non pœniteat, veram atque justam esse deprehendet. Sed jam antequam moliminis hujus successus hominis ingenium manifestaret, nemini magis quam sibi ipsi imbecillitatem virium incognitam fuisse, ab ipso iterum edocemur. Eo scilicet tendunt illæ ejus de invidis et obtreptatoribus, quorum irrisiones et adversa in se studia quotidie non sine editionis impedimento expertus sit, querimoniarum, quarum jam ad Exercitationum ejus commemorationem mentio injecta est, quasque in utriusque tomi præfatione ingeminat. Qui autem propius intuebantur, nosse poterant operam in alio quovis ecclesiastico scriptore bene ab eo collocatam in Leone perditam iri, unde poterant non aut palam aut occulto consilium illud improbare, et cum nimium D diu protraheretur, opinari eum in medio opere defecisse.

1755-o. v. *enettiis apud Simonem Occhi, in-fol. Tomis III.* Sancti Leonis Magni Romani pontificis opera post *Paschasi Quesnelli* recensionem ad complures et præstantissimos mss. codices ab illo non consultos exacta, emendata, et ineditis aucta; præfationibus, annotationibus et admonitionibus illustrata. Addantur etiam quæcumque in Quesnelliana editione

inveniuntur, eaque ad crisin revocantur; curantibus PETRO et HIERONYMO FRATRIBUS BALLERINIIS, presbyteris Veronensibus. *Tomus primus*, sincera S. pontificis Opera continens, id est, Sermones et Epistolæ cum suis appendicibus.

Tomus secundus, continens Opera S. Leonis attributa, quæ nec ad Sermones nec ad Epistolæ pertinent. Accedunt S. Hilarii episcopi Arelatensis Opuscula, ad codd. exacta et aucta. Subjiciuntur dissertationes undecim Quesnelli in S. pontificis Opera, ejusque notæ in Epistolæ, criticis observationibus appositæ.

Tomus tertius, seu Appendix ad sancti Leonis Magni Opera, seu vetustissimus Codex Canonum ecclesiasticorum et Constitutorum sanctæ sedis apostolicæ, a Quesnello ejusdem pontificis Operibus adjectus, nunc autem ad præstantissimas mss. exemplaria recognitus, et in meliorem multo formam restitutus; cui alia subjiciuntur rarissima, et quinque dissertationes Quesnelli in eundem Canonum Codicem ad criticam revocatæ. Præmittitur tractatus de antiquis, tum editis, tum ineditis collectionibus et collectoribus canonum ad Gratianum usque.

Ita inscribitur editio, quæcum præter Constantii præclaram de Epistolis Romanorum pontificum operam vix alia in tota ecclesiastica litteratura comparari potest, quæque editoribus suis tertium merito inter studii hujus coryphæos, Baluzium et Coustantium dico, locum assignat. Quesnellum sane non solum subsidiorum, id est, mss. librorum copia ac præstantia, sed multo magis etiam peritia eorum et usu diligenti, tum vero eruditione prompta atque accurata superant. Nimirum codices mss. non solum ex Vaticana plurimos et præstantissimos, sed ex aliis etiam intra et extra Urbem et in omni pæne Italia Bibliothecis, qui in Germania etiam ex Vindobonensi, Cæsarea et Ratisbonensi S. Emerami admodum insignes habuit. Ex his sermonibus emendandis potissimum profuerunt exemplaria Romana, quorum nonnulla ad basilicas Urbis pertinuisse, certoque Romana esse cognoverunt, eorumque lectiones tamquam puriores sæpius vulgatis, quæ a Quesnello non emendatæ erant, aut a Quesnello non apte satis vel perperam mutatis substituerunt. Quippe tercenta circiter loca vel certa emendatione restituisse, vel ad meliorem lectionem revocasse se affirmant. Præterea ex tot diversæ originis codicibus simul collatis ordinem in nonnullis perturbatum esse detexerunt et correxerunt, duos sermones qui in unum coaluerant, dividerunt, sermonem Leoni perperam tributum, aliumque eidem a Quesnello ex suo codice affectum removerunt, alium denique quem ille Leoni detraxerat restituerunt, pluraque id genus, de quibus passim in annotationibus monent, præstiterunt. Similiter in Epistolis nec paucas nec leves correctiones intulerunt, chronologiam in aliquibus restitue-

de causis nihil moliri audebat, aut non modicam auctorem exinde laudem retulisse.

(a) *Præf.* ad T. I, p. 21, ubi de ordine Epistolarum a Quesnello instituto, contra quem justissimis

runt totumque ordinem immutarunt, item quasdam a Quesnello in dubium vocatas et nonnullâ ab eodem expuncta adjuvantibus mss. libris vindicarunt. Quod Inedita attinet, adjecerunt huic editioni tres novas Leonis epistolas ex codice Ratisbonensi (a), et unam Græcam Anatolii Constantinopolitani episcopi ad Leonem; item Epistolas aliquot Græcæ interpretationis antiquæ ex eodem Vaticano; porro ex codice Veneto S. Marci integram actionem concilii Chalcedonensis in gratiam epistolæ 93 Leonis habitam, nec non aliam actionem ejusdem concilii in causa Domni Antiocheni, in qua pontificia Leonis auctoritas commendatur ex ms. olim Veronensi, nunc Vaticano, tomo secundo; denique Sermones complures Leoni in mss. tributos, in appendice. Hic primus editorum labor fuit, nempe ut textus emendatior quam in Quesnelliana prodiret et auctior; alteram curam esse voluerunt, ut quoad ipsa Leonis Opera fieret sincerior, discernendo genuina a supposititiis, præsertim illis quæ arbitrario Quesnellus eidem tribuerat. Neque enim omittenda duxerunt, quæcumque ab eo huc semel collata essent, sed segregare maluerunt, iisdemque mss. librorum medelam ubi copia facta esset, adhibere. Restabat tertium, textus intelligentia, rerumque a Leone gestarum aut eum attinentium justa explicatio, id quod absque severo omnium Quesnelli annotationum et dissertationum examine fieri nequibat. Enimvero etsi in quibus ille offensam dedit, ad duo præcipue capita, de gratia divina scilicet et sedis Romanæ quibusdam prærogativis redeant, intelligebant tamen, universe iis non eo successu obviam iri posse, ut omnes ejus errores paterent et convincerentur, sed pedetentim se eum sequi oportere, omnesque ac singulas ejus assertiones et commenta ad vivum researe. Statuerunt itaque ipsas ejusdem lucubrationes integras editioni suæ inserere, et suas cuique observationes subjicere, quibus ea quæ confutatione viderentur digna, impugnarent aut corrigerent. Quo simul illud sese consecuturos esse sperabant, ut Quesnelli editio, quæ huic ipsorum in totum inserta inveniretur, non amplius esset necessaria, et lucubrationes ipsius, quæ in editionibus ejus interdictæ essent, in hac et cum animadversionibus et censuris eorum legere liceret. Quibus ita pro consilio operis descriptis ordo atque distributio totius hæc exiit. *Primus tomus* exhibet omnia genuina Leonis Opera, id est, Sermones et Epistolas sinceras, in quibus emendandis tam suis codicibus mss. quam Quesnelli variantibus usi sunt. Constat ergo hic tomus duabus partibus, quarum cuique peculiaris, de fontibus mss. unde omnino tam Sermones quam Epistolæ prodierint, præfatio ad universam hujus scriptorum generis tractationem criticam apprimè utilis præmittitur. Ipsis porro Sermonibus atque Epistolis præfationes et admonitiones ubi opus fuit præmiserunt; annotationes autem utrisque subjectæ partim emendationum rationem red-

dunt, et variantes lectiones, tum ipsorum, tum Quesnelli codicum designant, partim ipsius pontificis textum, ubi indigere visus est, illustrant. In his Ballerini annotationibus etiam locum habent illæ notæ quas Quesnellus Sermonibus vel Epistolis ipsis quandoque apposuit, ne scilicet quidquam illius desideraretur. Quoniam autem ille Sermonibus quasdam notationes aut postillas affixit, quæ longiorem disputationem postullarent, idcirco post Sermones ediderunt observationes in quædam pecciliaria loca eorumdem, iisque Quesnelli illas notationes aut postillas, sicut et Ciampini de vocis *areæ* in sermone 27 emendatione dissertationem inseruerunt. Operaverim vero ut simili instituto post Epistolas statim addidissent longiores Quesnelli in easdem observationes, quo concinnius omnia quæ ad Sermonum Epistolarumque elucidationem spectant, uno volumine fuissent comprehensa. Sed tomo secundo illas reservarunt eodem ordine ac apud Quesnellum post dissertationes edendas, haud dubio non aliam ob causam quam ut æqualis voluminum magnitudo evaderet. Proxime autem post Sermones sinceros sequitur *appendix dubiorum* aut *male ipsi tributorum*, maximam partem ineditorum. Præmittitur per præfationem notitia aliorum, qui in nonnullis mss. exemplaribus Leoni perperam ascripti, in aliis autem codicibus aliis auctoribus tributi, et quia inter aliorum Patrum Opera jam excusi essent, non repetendi videbantur. Epistolas porro excipit *dissertatio de Epistolis deperditis tum S. Leonis ad alios, tum aliorum ad S. Leonem, ac de aliis monumentis ad Epistolas pertinentibus, dispositis ordine chronologico*; ubi simul fragmenta Leonina quæ supersunt inseruntur. Sequitur eam *notitia decretorum* quæ Leoni in libro Pontificali tribuuntur, ac denique *appendix Epistolarum S. Leonis*, aliquot litteras supposititias aliaque documenta ad Epistolas pertinentia, quæ inter Epistolas non collocanda erant, comprehendens.

Tomus secundus exhibet appendicem prolixiorem Operum quæ Leoni ascripta fuere, ac primo quidem editur *Sacramentarium* omnium vetustissimum, *Leoninum* in vulgatis appellatum ipsiusque creditum. Sed quoniam nec omnia quæ in eo continentur Leonis sunt, nec ipsius compingendi auctor idem pontifex certe appellari potest, quædam Leonina tamen in eo deprehendantur, ex quibus eidem in editis adjudicatum est, jure suo in appendice locum postulare visum est. Idque eo magis faciendum fuisse editores monent, quod Quesnellus tres præfationes veluti Leoninas in calce Sermonum edidisset, quarum duæ in ea ejusdem Sacramentarii parte quæ superest inveniuntur, tertiam vero in ea quæ intercidit parte extitisse probabile sit. Sacramentarium excipiunt *libri duo de Vocatione omnium gentium, Capitula seu auctoritates de Gratia et Libero Arbitrio, et Epistola ad Virginem Demetriaden, seu tractatus de Humilitate*; quæ omnia Leonis nomine Quesnellus ediderat, Ballerini

(a) Easdem, quas hoc ipso fere tempore Cacciarus divulgavit.

autem ex mss. codicibus emendarunt et nonnullis in locis suppleverunt. Subjicitur *Breviarium adversus hereticos*, seu, ut alibi inscribitur, *Breviarium fidei adversus Arianos*, quod Sirmondus olim sine auctoris nomine edidit. Leoni quippe assertum invenerunt in duobus antiquis codicibus, Patavino atque Mediolanensi, qui etiam correctiones aliquot præbuerunt. Licet autem in duobus aliis codicibus, a Sirmondo inventis inter ejusdem pontificis Opera insertum fuerit, ob manifestum tamen scriptoris discrimen ipsi pontifici attribui non posse, sed fortasse aliquid quod ad nostram notitiam non pervenerit, cum eodem conjunctum habuisse, ideoque appendice non indignum judicarunt. Post hæc, ne quid deesset quod Quesnellus suæ editioni inseruit, repræsentarunt *Hilarii Arelatensis Vitam et Opuscula*, duobus, *Sermone scilicet de miraculo Genesisii Arelatensis martyris*, et *Carmina de Machabæis*, aucta et ex aliquot mss. exemplaribus emendata. Hactenus appendix. Dehinc in hoc tomo undecim ex Quesnelli dissertationibus, quæ vel ad Leonem, vel ad præmissa Opera spectarent, reclusæ sunt. Cuique dissertationi subjiciuntur *observationes*, quæ, ut inquirunt, dissertationis censoriæ vicem gerere possint, et ad præcipuum quodque thema a Quesnello propositum refellendum tendunt. Ubi autem quædam tantum in dissertationibus corrigenda aut confirmanda essent, notationes in calce paginarum appositæ sunt; id, quod in prima præsertim, quæ Vitam Leonis describit, servari debuit, in qua etsi non pauca castiganda, nonnulla etiam adjicienda fuerint, plura tamen satis constare fatentur. Concludunt hunc tomum ejusdem Quesnelli observationes et notæ in Leonis Epistolas, quas uti proliziores ipse quoque post dissertationes vulgavit, una cum annotationibus editorum in ima paginæ ora subjectis.

Tertius tomus, complectens *vetustissimam Collectionem Canonum et Constitutionum sedis apostolicæ aliisque antiquissimi juris canonici monumenta*, totus editoribus proprius et peculiaris, idemque amplissimæ utilitatis et maximo editioni huic ornamento est. Tametsi enim laudata collectio a Quesnello primum e duobus exemplaribus mss., Oxoniensi altero, recentiori ac valde mendoso, altero Thuaneo, antiquiori et optime notæ, sed quod, serius acceptum, non diligenter satis adhibere potuit, edita et quinque dissertationibus, quæ hic quoque subjiciuntur, illustrata fuerit; Ballerini tamen, cum in ea non solum

plurima etiam ex alio, hactenus ignoto, at pervetusto bibliothecæ Cæsareæ libro ejusdem collectionis accepissent; permulta menda corrigere ipsamque meliori et primigeniæ quasi formæ restituere poterunt. Neque vero hoc contenti fuerunt; conquisitis enim, quæ ad hujus collectionis castigationem et illustrationem adjumenti aliquid conferre possent, subsidiis, præsertim aliorum veterum collectionum mss. exemplaribus, in quibus omnia, vel fere omnia hujus collectionis documenta, licet sparsim inserta, reperire et recognoscere contigit: aliam ex hoc studio eamque longe præstantiorem collegerunt utilitatem. Nacti enim sunt in iisdem codicibus non pauca rarissima juris antiquissimi canonici monumenta, quæ post laudatam Collectionem vel emendatiora, vel primum omnino edere ipsis licuit (a). Simul autem hoc ipso diligentî mss. librorum examine factum est, ut non solum aliquot ignotas et ineditas collectiones Canonum deprehenderent, sed tales circa vulgatas etiam collectiones notitias colligerent, quæ novissimos et eruditissimos harum rerum scriptores latuerunt, quibusque juris canonici antiqui historia eximie illustrata est. Quippe inde enatus est tractatus *de antiquis tum editis, tum ineditis collectionibus et collectoribus canonum ad Gratianum usque*, Quesnellianæ collectioni præmissus, quo quidquid ab aliis hactenus de eadem materia disputatum fuerat, videretur statim et quasi sordere cœpit. Dispersit hunc in quatuor partes, quarum prima de *Græcis Canonum collectionibus*, secunda de *antiquioribus collectionibus Latinis*, quæ vel sunt anteriores Dionysio, vel ex fontibus Dionysio anterioribus originem ducunt, tertia, de *Collectionibus Dionysianis et cæteris, quæ a Dionysio profecerunt*, quarta denique, de *antiquis Canonum breviationibus, aliisque collectionibus Latinis in titulos et locos communes distributis, ad Gratianum usque*, exponit. Claudunt hunc tomum quinque dissertationes Quesnelli ex sexdecim reliquæ ad Codicem Canonum pertinentes cum prolizioribus ac valde utilibus Ballerini annotationibus et correctionibus. Eaimvero tantum abest ut hæc generalis hujus editionis descriptione satis declaratum arbitremur quantum ingenii, doctrinæ ac studii illi sit impensum, ut potius, si quis omnes ejus dotes rite explicare velit, singulorum ei Sermonum atque Epistolarum tractationem enarrandam putemus. Tot sunt profecto tamque illustra artis atque sagacitatis horum virorum documenta, ut, si in aliis non sane vulgarium scri-

(a) Sunt ea quidem: 1° *Prisca Canonum editio Latina, complectens Canones conciliorum Ancyranî, Neocæsariensis, Nicæni, Sardicensis, Antiocheni, Constantinopolitani primi et Chalcedonensis*, quæ primum in lucem prodit ex antiquissimo ms. Christophori Ballerini, a Ballerini tamen cum aliis vetustis mss. collectionibus collata integra et emendatior exhibetur; 2° *Antiquissima interpretatio Latina Canonum Nicænorum*, nunc primum edita ex ms. Vat. Reginae Sessorum 1997; 3° *Vetus interpretatio Latina Canonum Nicænorum, Sardicensium et Chalcedonensium, atque quinque documentorum ad Nicænam et Sardicensem quædam pertinentium*, nunc primum edita ex peran-

tiquo ms. codice 55 capituli Veronensis. 4° *Documenta juris canonici antiqui*: 1. *Canones concilii Carthaginensis celebrati a. 419*, uti leguntur in antiquissimis collectionibus Italicis; 2. *Concilium Carthaginense a. 421*, sub Aurelio xviii, ex ms. cod. 55 cap. Veronensis nunc primum editum; 3. *Statuta Ecclesiæ antiqua* ex præstantissimis mss. collectionibus edita; 4. *Epistola canonica: Quæ debeant adimplere presbyteri, diaconi, seu subdiaconi*; 5. *Præcepta S. Petri de sacramentis conservandis*; 6. *Glycerii imp. Edictum contra ordinationes Simoniacas*, nunc erutum e ms. Vat. Reg. 1997.

ptorum operibus evenire solet ut usu atque consuetudine diuturniori opinio ab initio concepta minuat, aut etiam peccata et errores auctoris passim oculis retegantur, hoc opus contra, quo magis assiduo studio versaveris, tanto impensius admirare necesse est. Exemplo sit, cui exempla sufficiunt, *admonitio prima et secunda Epistolæ ad Aquileiensem episcopum et Septimum Altinatem* (quacum decima octava ad *Januarium Aquileiensem* conjuncta est), præmissa, nec non illa in *epistolam vigesimam octavam ad Flavianum*. Ne autem alterum hujus tam laudatæ operæ momentum laceam, in quo tam ob diuturnum, quod Romanæ sedis episcopi eorumque jurium et potestatis rigidiores defensores aluerant, ejusmodi editionis desiderium, quam ob speciale Benedicti XIV mandatum, pars longe gloriosissima laboris editorum posita esse debebat, *Quesnelli refutationem* dico: illud quidem haud inviti fatemur, doctrinam et methodum, qua singulis adversarii sui assertionibus et argumentationibus modo apertis modo tectis occurrere, easque innumeris in locis et tantum non in singulis paginis levitatis aut manifesti erroris, aut, quod magis est, fallaciæ et fraudis arguere calluerunt, tam arcte cum universa ingenii atque eruditionis eorum laude esse conjunctas, ut ab ea omnino divelli nequeant, nec crebro accidere possit ut criticam eorum facultatem et explicandi artem laudando hanc in *Quesnelli disputata crisin* reprehendas, quod autem universam quæstionum *de primatus pontificii vi ac potestate* enodationem attinet, de horum virorum hæresi, paucis, ut equidem arbitror, ignota (a), a nobis hoc loco haud refert judicium ferri, quod vel alienissimus a partium studio propter auctorum artificium periclitetur. Diligens hujus editionis recensio exstat in *Bibliotheca theologica* (vernacule scripta) *Jo. Aug. Ernesti, T. IV, fasc. VII (1763), pagg. 579-614.*

1761. *Florentiæ impensis Antonii Zatta Veneti, in-fol.* Vita, Epistolæ et Decreta Leonis papæ I; in *Jo. Dominici Mansi nova et amplius. sacror. Conciliorum Collectione, T. V, col. 1203-1430; T. VI, col. 1-432.*

Etsi hic titulus Labbeanam et Binianam editionem sapit, nec umquam fere Mansius, et ne quidem in Constantii gratiam a Labbeo veluti in Veneta Coletiana repræsentatur, recedere ausus est, hoc loco tamen præcessorum suorum exempla deseruit et Balleriniurum editionem exprimere curavit, non tam ob insignem hujus operæ præstantiam, quam quia facilius sic negotium expediri posse videretur. Intellegebat enim, *post Quesnelli, Cacciarii et Balleriniurum editiones, multa sibi in Labbeo sarcienda ac supplenda fore*, et quia metuebat *ne in additionibus hisce locis suis inerendis sine ipsi interdum oscitanti aliquid mendii vel transpositum obreperet, cui malo in*

(a) Notus est alter ex fratribus inter adversarios Febronii, edito oper. *Veronæ 1768 in-4º* hoc titulo: *De Potestate summorum pontificum et conciliorum generalium liber, una cum vindiciis auctoritatis pontificiæ*

*tanta a loco ubi editio præstabatur (Venetiis), distantia vix succurri potuisset, vel fucus aliquis fieret typographis, ut aliud pro alio folium assumerent et loco non suo nonnulla assignarent, Balleriniurum pro Labbeana assumendam judicavit. Hanc autem, inquit, quasi veritus ne satis ingenium declarasset, præferendam cæteris existimavi, non quod præstantiorem duxerim ea quam pater Cacciarii Carmelita eodem fere tempore quo Ballerini sui adornavit et Romanis typis produxit, sed quod Venetiis excusum opus, Veneto typographo paratior erat et ad manus. Sic tota hujus immerito laudati hominis compilatatio ne minimam quidem liberalitatis speciem præ se fert! Servavit ex Balleriniurum animadversionibus eas quas textui statim subjecerant, criticas fere et breviores; sursiores autem, veluti admonitiones et dissertationes pro consilii sui a Balleriniurum sine discrepantia subduxit, aut subinde paucioribus verbis contraxit. Insevit etiam Cacciarii additamenta, quæ apud Balleriniurum desideraret et Sirmondi notas rariores ex appendice eius in Concilia, quemadmodum in Coletiana Conciliorum editione erant exhibita. De suo addidit *synopsin quarumdam epistolarum Leonis vetustissimam ex codice Lucensi 190, Balleriniis non incogitam, et ne quid ex superioribus periret, vitam Leonis ex libro Pontificali cum Binii notis præmisit. Hic vero mihi aliquis objiciet fieri illud debuisse propter majorem cum cæteris partibus consonantiam. Audio equidem, neque id magnopere reprehendo, sed totam operam improbam et fama hujus viri indignam censeo. Quid enim referebat tanta cum pompa repetere quæ ante centum et amplius annos satis laudabiliter quidem conscripta essent, et alias atque alias eruditorum hominum annotationes et emendationes tam anxia sollicitudine assuere, cum longe fructuosius ipse studium suum tali operi consecrasset. Cæterum monitu non eget epistolas ad concilium Chalcedonense pertinentes non iterum in actis illius expressas esse, sed lectores ad hanc integram collectionem remitti.**

1780. *Helmstadii litteris viduæ Schnorri, in-4º.* Leonis Magni episcopi Romani epistola contra Eutychem de vera incarnatione Domini ad Flavianum episcopum Constantinopolitanum. E recensione Balleriniurum cum præcipua varietate lectionis, notulis et admonitione historica. Civibus academix Julix Carolinæ in religione solemnè Christo incarnato sacraanda a 1780; commendata (ab *Henrico Philippo Conrado Hencke* theologo Helmstadiensi).

Præclare editor celeberrimus hac solemnè occasione usus est, ut juvenibus sedulo theologiæ operam navantibus libelli tam illustris argumenti copiam faceret. Quapropter in præmissa ipsi epistolæ admonitione historica primo loco, quanti illa in historia dogmatis de Christo momenti sit, ostendit, deinde de

contra opus Justinii Febronii, auctore PETRO BALLERINIO, presb. Veron. Accedit Appendix de infallibilitate eorundem pontificum in definitionibus fidei.

auctore, occasione, consilio, auctoritate et existima- A
 ctione, qualem ab igitio statim et postea semper aucti-
 orem nacta fuerit, disputat. In subsidium stabili-
 lindæ genuinæ lectionis ipsius epistolæ revocavit
 etiam versionem antiquam Græcam, eademque usus
 est ad difficiliores quasdam phrasas Latinas expli-
 candas. Cf. *Commentarii Helmstad. de reb. nov. lit.*
 1781. fasc. 1, sc. 5, p. 38 sq.

1769. *Parisiis sumptibus Petri Didot filii primog.*
in-fol. S. Leonis papæ I Epistolæ XII ad Galliæ epi-
 scopos et Epistola ad Flavianum (dogmatica XXVIII),
 una ad Ravennium missa, cum notis, observationi-
 bus et annotationibus denuo illustratæ a *monachis*
Congreg. S. Mauri; in *Collezione concilior. Galliæ*
nuper ab ipsis inchoata, t. 1, pagg. 442-568.

Sirmondi editio pro fundamento fuit. In emenda- B
 tionibus autem Quesnellum ita secuti sunt, ut ipsi
 non negligere denuo mss. codices inspicere. Sup-
 petebant præterea Constantii schedæ, ex quibus haud
 pauca observationibus suis intulerunt.

§ II. Versiones.

Sermones Leonis adeo olim in deliciis habitos no-
 vimus, ut haud semel in linguam *Italicam* transfun-
 derentur. *Gallicam* versionem non nisi unam de-
 prehendere licuit, hoc indiculo teste.

1485. *Firenze, in-fol.* I Sermoni di S. Leoni tra-
 dotti da *Filippo di Bartolomeo Corsini*, in fine: *In*
Firenze a di 21 di Maggio 1485. Expressa est editio
 Andree Aleriensis, traducta simul ejus ad Paulum
 II S. P. Epistola, quam excipit brevis traductoris
 commendatio a Marsilio Ficino ascripta et deinceps C
 rubricæ operis. Memorant hanc editionem *Ballerinii*
T. I, præf. p. 30, Bibl. degli aut. volg. inserta in
Pacc. d'Opusc. scient. e filot. T. XXXIV, p. 264, et
Argelati Bibl. degli volgari (in Milano 1767). T.
II, p. 300 sq.

1567. *In Venetia al segno de la Speranza, in-8º,*
 I divini Sermoni di san Leone papa primo nuova-
 mente di Latino in volgar lingua tradotti per *Gabriel*
Forresto da Brescia. Raccolta l. I et Argelati p. 501,
sq., ubi fuse admodum describitur, inserta epistola
 integra traductoris et contentorum tabula repræsen-
 tata. Ex hoc autem apparet duas esse hujus ejusdem
 anni, loci et typographi, haud parum tamen quoad
 contenta diversas Sermonum Leonis versiones.

1564. *In Venetia per Girolamo Scotto, in-4º.* Ser- D
 moni (III) di S. Leone papa I: Sermon V, del Di-
 giuno del settimo mese; Sermon XI, del Digiuno
 della quattro tempora; Sermon nella festa di Tutti
 Santi; in *Sermoni de SS. Agostino, Crisostomo, Ber-*
nardo e Basilio. Parte seconda Cf. Argelati l. I et
p. 158, it. l. I, p. 14. Auctor versionis fuit *Galeatius*
Florimontius (Galeazzo Florimontio) episcopus.

1698. *Paris, chez Andr. Pralard, in-8º.* Sermons
 de S. Léon, pape, surnommé le Grand, traduits
 sur l'édition latine du P. Quesnel, par *Nicolas Fon-*
taine. Cat. Bibl. Reg. Paris. t. 1, p. 385, n. 811.

§ III. Codices.

Quæ ante Quesnellum in subsidium vocata sunt ab
 PATROL. LIV.

editoribus Leonis mss. exemplaria haud operæ ar-
 bitramur sollicite circumspicere. Post Quesnellum
Cacciarus plures illi haud visos codices contulit, sed
 longe plurimos et majori solertia *Ballerinii*, iique
 in iisdem examinandis, ordinandis et describendis
 tam egregiam posuerunt operam, ut ex hac de Leo-
 nis mss. codicibus notitia etiam ad aliorum scripto-
 rum ecclesiasticorum, in primis vero pontificum Ro-
 manorum opera, non parum utilitatis proficisci pos-
 sit; quapropter peculiari diligentia nobis hoc loco
 non indigna visa fuit.

I. CODICES QUESNELLI.

A) Sermonum.

1. *Corbeiensis.* Codices mss. tres olim monasterii
 S. Petri Corbeiensis jam *Bibl. monast. S. Germani*
a Pratis, in quibus Sermones LX et amplius.

2. *Navarræus*, i. e. codex *Bibl. Regii collegii Na-*
varræi in Acad. Paris. Sermonum variorum, in qui-
 bus plures Leonis.

3. *Regii.* Lectionarii duo, in quibus plures Leonis
 Sermones.

4. *Sammaglorianus*, codex lectionarius ms. ad
 usum abbatie S. Maglorii Parisiensis, in *Bibl. Sam-*
magloriana seminarii archiepiscopalis presbyterorum
Oratorii D. Jesu ad muros Parisienses.

5. *Thuanei*: 1º codex ms. qui fuerat olim *Nic.*
Fabri, in quo Sermones aliquot Leonis; 2º liber le-
 ctionarius ad usum insignis Ecclesie Lugdunensis;
 3º codex lectionarius S. Petri Fossatensis, in quo
 Sermones plures, ser. a. 1057.

B) Epistolarum.

1. *Barberiniani*, codices mss. tres *Bibl. card.*
Franc. Barberinii, ex quibus varias lectiones pluri-
 marum Epistolarum S. Leonis, jussu suo excerptas,
 ad Quesnellum post publicatam primam editionem
 transmisit. Signabantur num. 57, 77 et 2888. Tertius
 quoque codicem Canonum, quem Quesnellus Roma-
 num dicit, continebat.

2. *Bellovacensis*, i. e. *Bibl. Ecclesie Bellovacensis*
 codex ms. Canonum et Decretorum pontificiorum, in
 quibus ex Leone plura.

3. *S. Germanensis*, codex Dionysianæ Canonum et
 Decretorum Collectionis ex *Bibl. monast. S. Germani*
a Pratis.

4. *Grimanicus*, codex ms. *D. Grimani card. S. Marci*,
 nongentorum circiter annorum, in quo centum et
 septem Leonis epistolæ, quarum viginti octo ante
 Quesnellum non erant editæ, et plures aliæ pene
 novæ. Acceperat eum ex *Bibl. domus institutionis*
Oratorii D. Jesu ad muros Parisienses. De hoc co-
 dice fuse disputat Quesnellus in præfatione § 5. Cf.
Observata Balleriniurum.

5. *Corbeiensis*, codex Canonum antiquissimus, cu-
 jus collectionem amplissime descripserunt *Ballerinii*
 in diss. *de antiquis Canonum Collectionibus* inserta
 tomo III, Opp. Leonis. Ex *Bibl. monast. S. Germani*
a Pratis.

6. *Herovallianus*, codex ms. *Isidorianæ Collectio-*
 nis, cui et *Liberati Breviarium* et alia quædam sub-

jiciuntur; quem, quia beneficio *D. Vion d'Herouval* acceperat, Herouvallianum appellavit, antequam rescivisset illam esse ex *Bibl. Antonii Fauré* D. th. facultatis Paris. Eccl. metrop. Remensis canonicæ et vicarii generalis episcopi Remensis.

7. *Oxonienſis*, codex ms. in quo *codex* quem appellat Quesnellus, *Canonum et Constitutorum sedis apostolicæ* cum variis Leonis, quæ eidem annectebantur, quorum indicem una cum apographo codicis ad Quesn. miserat E. Bernardus, astronomiæ tunc in academ. Ox. professor. Servabatur in *Bibl. Ox. collegii Crielenſis*, n. 91, B.

8. *Remigianus*, codex ms. Epistolarum, cujus notitiam et varias lectiones ex *Bibl. S. Remigii Remensis* suppeditaverat D. Franc. Delfau, Benedicticus Sangermanensis.

9. *Thuanei*: 1° codex ms. Canonum et Const. sedis apost. cum triginta tribus Leonis Epistolis, num. 129; 2° codex ms. in quo plures Epistolæ ad synodum Chalcedonensem et ad Arelatensis Ecclesiæ privilegia pertinentes, item Epistolæ Flaviani ad S. Leonem versio antea non edita, aliæque primum e tenebris eruta, num. 780; 3° codex ms. librorum de Vocatione omnium gentium, et aliquot Epistolarum S. Leonis, num. 729; 4° codex ms. plurimarum Epistolarum S. Leonis notatus, num. 432; 5° codex ms. Canonum et Decretorum PP. Rom. collectore Dionysio Exiguus; 6°, 7°, 8°, codices mss. tres Isidorianæ Conciliorum et pontificiarum Epistolarum Collectionis; 9° codex ms. Can. et Decretorum pontificum Rom., qualls editus Moguntiæ a. 1525, qui fuit olim *Claudii Falcheti* (Fauchet); 10° codex ms., in quo pars actorum synodi Chalcedonensis.

10. *Treco-Pithæanus*, codex ms. continens Concilia plurima, Epistolas pontificias præsertimque Leonis, et alia monumenta ecclesiastica, qui olim ad celeberrimum Pithæum pertinuit, ex *Bibl. collegii Treco-Pithæani presbyterorum Oratorii D. Jesu*.

C) Sermonum et Epistolarum.

1. *Cisterciensis*, i. e. *Bibl. abbatiæ Cisterciensis Parisiis*; codex ms. cujus indicem et loca aliquot communicaverat D. Jacobus de Lannoy, ejusdem abbatiæ subprior.

2. *Claromarcensis*, i. e. *Bibl. monasterii Claromarcensis* prope *Audomaropolim*; codex ms. cujus indicem per Jo. Mabilonium acceperat.

3. *S. Mariani et Regniacensis*, i. e. *Bibl. monasterii S. Mariani Autissiodorensis ord. Præmonstratensis*, codices mss. duo, quorum collatas lectiones una cum indice alterius, qui fuerat *Regniacensis monasterii* excerptis et ad Quesnellum misit D. Chrestien Eccl. Autissiod. can. et theol. Par.

4. *Victorinus*, i. e. *Bibl. S. Victoris Parisiensis*; codex ms. Sermonum et Epistolarum fere omnium S. Leonis.

II. CODICES CACCIARI.

A) Sermonum.

1. *Vaticani*. — 1. *Codex num. 5835*. Prior pars antiqui pergameni lectionarii, continens quamplures

homilias in nocturnis divinis officiis recitandas in Natali S. Leonis, Passione, Resurrectione, Ascensione Domini, et Pentecoste, atque de sanctorum apostolorum Petri et Pauli solemnitatibus. Scr. durante sæc. viii, Romanis characteribus in duas columnas distinctis. Illius et sequentis scripturæ specimen ære incisa proposuit Cacciarus in fide hujus recens, tom. I præf. p. 29.

2. *Codex num. 3836*, altera pars præcedentis lectionarii, continens Sermones in festo SS. septem fratrum Machabæorum, S. Laurentii, de Jejunio septimi mensis aliasque homilias usque ad Nativitatem Domini recitandas, inter quas celebris Ep. XXIV ad Flavianum de Incarnatione Verbi.

3. *Codex num. 3828*, pergamenus, x sæculo exaratus, continens aliquot Sermones Leonis in variis anni solemnitatibus.

4. *Codex num. 1195*, pergamenus in-fol., præter quosdam sanctorum homilias, etiam Leonis nonnullas continens. Scr. circa xi sæc. Cacciaro judice.

5. *Codex num. 1267*, ut præcedens forma majori in duabus columnis exaratus circa sæc. xi, cont. inter plurium veterum PP. Sermones, nonnullos Leonis M. de Nativitate et Epiphania et de S. Stephano.

6. *Codex num. 1268*; pars altera præcedentis lectionarii, cont. Sermones quamplurimos a dominica Septuagesimæ usque ad Nativitatem Domini legendos.

7. *Codex num. 1269*; postrema pars ejusdem, cont. præter Sermones de Tempore, orationes de Natali SS. apostolorum Petri et Pauli, de Natali SS. Laurentii et de S. Leonis Assumptione ad pontificatum.

8. *Codex num. 1270*, pergamenus in-folio magno, in quo varii Leonis Sermones. Cacciarus ejus subsidio potissimum sermonem de festo Cathedræ Petri, quem primus Quesnellus, sed mutilum et imperfectum, evulgarat, primigeniæ integritati reddidisse testatur.

9. *Codex num. 1271*, pergamenus in-fol., variis Leonis Sermones exhibens.

10. *Codex num. 1272*, pergamenus in quarto, sæculi x, cont. Sermones et Homilias quæ olim legebantur in singulis apostolorum festivitibus. Præter quosdam Leonis orationes, habebat quoque antiquum quemdam Missæ Canonem, homiliæ de octo Beatitudinibus adjunctum, quem integrum Cacciarus una cum characterum specimine ipsi subjecto pagg. 297-304, t. I, excudi curavit.

11. *Codex num. 4222*, in-folio magno Longobardicis characteribus exaratus, sæc. ix, cont. quosdam Leonis Sermones secundum anni dies festos legendos.

12. *Codex num. 5451*, sæc. xii Romanis characteribus scriptus, cont. Leonis Sermones de solemnitate Paschæ, Pentecostes et de festis SS. apostolorum Petri et Pauli.

13. *Codex num. 6450*, pergamenus, xii sæculi,

cont. homilias in nocturnis officiis recitandas, inter-
que eas plures Leonis et illam in festo Cathedrae Pe-
tri pariter ac in Quesnelli codicibus mutilam.

41. *Codex num.* 6451, praecedenti non absimilis,
eodem saec. et caractere scriptus, cont. sermonem
tertium de Paschate, quo Cacciarus primum Leonem
maestavit.

45. *Codex num.* 6452 duobus praecedentibus for-
ma, figura, saeculo et caractere persimilis, cont.
Leonis Sermones de Quadragesima, cum aliis non-
nullis ad Domini Passionem pertinentibus.

46. *Codex num.* 6454, similis tribus praecedenti-
bus in quo praeter alios Patrum sermones, Leonis
nomine tum plures ex vulgatis, tum alii nonnulli
occurrebant, quos ille tamquam dubios in appendi-
cum rejectit.

II. *Vaticano-Palatini num.* 442, 443. Lectionum et
Homiliarum SS. PP. libri duo chartacei, cont. quam-
plures Sermones Leonis, quorum nonnulli mutili et
imperfecti, accommodati ad usum alicujus particu-
laris Ecclesiae. Scriptura erat Germanica, in duas
columnas distincta et notis compendiaris difficilissi-
mis referis, quem se ipsum legere nequivisse fatetur.

III. *Vaticellanus* vetustus liber, cont. varios Leonis
Sermones, quem ipse tamen Cacciarus non vidit,
sed a P. Jos. Blanchino cum editis fuit exactus et
quidam sermones inde exscripti sunt, de quibus suis
sile locis monet.

IV. *Chisianus*, codex quondam ex Vat. archivo
exscriptus, cont. varios Leonis Sermones, inter
quos tres ex iis quos Cury. *Trombellius* t. II, part. 1
Anecdotorum primum omnium adornavit.

B) *Epistolarum.*

a) Latini.

1. *Vaticani.* — 1. *Codex num.* 541, pergamenus
in-folio magno, variis picturis auro et minio dili-
genter circa XIII saec. ornatus, quo Nicolaus V papa
utabatur, cont. omnes Leonis Epistolas in vulgatis
ante Quesnellianam occurrentes.

2. *Codex num.* 542, pergamenus in-quarto, saec.
XIII, eandem continens Epistolas.

3, 4, 5, 6, 7. *Codices num.* 543-547, similes omnes
characterum forma, Epistolarum collectione et aetate
praecedentibus. Nullus enim ante XII saec. exaratus
fuit. Lectionibus tamen inter se differabant.

8. *Codex num.* 650, pergamenus in folio magno,
saeculi fere XIII, cont. Isidori Mercatoris collectio-
nem Can. et Epp. pontiff. Rom., inter quas XXXIX
Leonis.

9. *Codex num.* 651, collectionem similem praec-
cedenti exhibens, fabente saec. XII exscriptam, sed
quinque tantum Leonis Epistolas.

10. *Codex num.* 1319, in-quarto, saeculi XII, cont.
acta syn. Chalced. cum variis Leonis Epistolis in
Eutycheis et Eutycheianorum causa exaratis.

11. *Codex num.* 1321, in-folio parvo, saec. circiter
XII, cont. libros Facundi Herimianensis pro syn. Chal-
ced., inque iis non solum varia Epp. Leonis frag-

menta, sed et illas Epistolas quae Leo in illius synodi
generalis confirmationem concrispsit.

12. *Codex num.* 1322, antiquissimus, ut ex cha-
racterum apecimine, quod Cacciarus pag. 65 praef.
ad t. II incudi curavit, apparet; cont. omnes et sin-
gulas Chalcedonensis synodi actiones, quas inter no-
tas Cacciarus illam quae ad Domni Antiocheni episcopi
causam pertinet, quamque veluti supposititiam, et a
Latino impostore conflictam Quesnellus rejiciendam
esse censuit; tum quia (ut ipse siebat) in Graecis
exemplaribus non legitur, tum quia ex unico nullius
auctoritatis antiquitatisve codice chartaceo ab igno-
tis scholaribus in lucem prodisse affirmatur. Habet
autem varias hic codex ad eandem synodum perti-
nentes epistolas.

B) 13. *Codex num.* 1342, pergamenus, saec. IX labente
aut ineunte X scriptus. Characterum formam et notas
Cacciarus ibidem, ubi praecedentis, exscribi fecit;
cont. antiquam Canonum Collectionem cum sex-
decim Leonis Epistolis, quarum prima ad Rusticum
Narbonensem.

14. *Codex num.* 1328, pergamenus, in-fol., saec.
circiter XII, cont. acta concilii sexti generalis et praer-
ter Epp. fragmenta in iisdem occurrentia alia quae-
dam Leonis Epistolas cum quibusdam Chalced. conc.
actis.

15. *Codex num.* 1337, pergamenus, scr. ante saec.
XI, cont. *Canones diversorum conciliorum et epistolas
decretales plurium summorum pontificum.* Incipit Col-
lectio a Nicenis Canonibus, omnesque Leoninarum
C) Epp. decretalium titulos cum iisdem Epp. reprae-
sentat.

16. *Codex num.* 1358, collectionem praecedenti
similem, sed serius, saec. XIII, exarata, continens.
Recenset autem inter Leoninos Canones etiam Epi-
stolam ad Afros Mauritaniae provinciae in causa Lu-
picini episc. scriptam, quam Quesnellus supposititiam
dicere ausus fuit.

17. *Codex num.* 1540, pergamenus, saec. XIII, cont.
Isidori Collectionem et in ea omnes Epp. Leonis quae
in editis Surii, Lovaniensium et Raynaldi occurrunt.
Hac Collectione saepissime se usum esse testatur Cac-
ciarius, quod inter recentiores magis castigatam de-
prehendisset.

18. *Codex num.* 1341, saec. XI, a diligenti et perito
D) amanuensi scriptus, cont. praeter diversorum con-
cil. Canones et plurium Rom. pontiff. Epp. quadra-
ginta unam Leoninas.

19. *Codex num.* 1343, saec. XI, Collectionem praec-
cedenti plane similem continens.

20. *Codex num.* 1344, praecedentibus duobus forma
et caractere prorsus similis, cont. acta Chalced. syn-
odi cum Leonis Epp. ad eandem spectantibus.

21. *Codex num.* 1345, saec. XI, in-scriptus *Collectio
Cresconii*, quae olim pertinebat ad celebre monaste-
rium S. Columbani de Bobio, cont. nonnullas Leonis
Epistolas.

22. *Codex num.* 1353, saec. XII, optime scriptus,
cont. plures Leonis Epistolas.

23. *Codex num.* 3791, s.æc. XII, optimæ notæ, *cont.* A cont. Collectionem Dionysianam, in qua V tantum Leonis Epistolas L.

24. *Codex num.* 3836, lectionarius, de quo supra in *Sermonibus* dictum est, *cont.* solam Epistolam ad Flavianum, quam sæculo VIII et IX in divinis officiis ante festum Nativitatis legere solebant.

25. *Codex num.* 3787, pergamenus, in-folio, s.æc. XII, *cont.* Epp. VI de causa Eccl. Alexandrinæ et Timothei Æluri.

26. *Codex num.* 4661, præcedenti respondens, *cont.* totidem Epistolas.

27. *Codex num.* 5748, *cont.* Cresconii Concordiam Canonum cum nonnullis Leonis Epistolis decretalibus.

28. *Codex num.* 5750, scr. ante s.æc. IX. Olim fuit monasterii S. Columbanii Bobiensis. *Cont.* XXXI Leonis Epp. cum priore synodi Chalcedon. actione. Formam ac characterem Cacciarius ære incisam dedit pag. 65.

29. *Codex num.* 5845, antiquissimus et Cacciario plerumque Longobardicus dictus, *cont.* Collectionem Canonum et Epp. pontiff. Rom., inter quas XXIV Leonis.

II. *Vaticano-Palatinus codex, num.* 579, s.æc. X, *cont.* IV tantum Leonis Epistolas.

III. *Vaticano-Urbinales.* — 1. *Codex num.* 65, pergamenus, optime s.æc. XV scriptus, *cont.* omnes Epp. editionum ante Quesnellum vulgatarum.

2. *Codex num.* 179, recens, adeoque exigui usus, *cont.* Collectionem Isidori Mercatoris.

IV. *Vaticano-Alexandrini, i. e. Vaticani, qui quondam fuerant reginæ Suecorum, Christianæ Alexandræ.*

1. *Codex num.* 586, membranaceus in-4°, s.æc. XII, inter cætera *cont.* Paschasini Lilyb. Epistolam ad Leonem.

2. *Codex num.* 755, membr. in-fol. parvo, s.æc. XIII, *cont.* ejusdem Ep. de Paschæ observatione.

3. *Codex num.* 849, membr., s.æc. XII, *cont.* Collectionem Canonum præcipue ex Africæ conciliis, quædam acta. conc. Chalced. et Ep. Leonis ad Anastasium episc. Thessalonicensem.

4. *Codex num.* 1038, membr. in-fol., s.æc. XII, *cont.* Decreta pontiff. Rom. ex Isidori Collectione nec non Bedæ librum de Computo, etc.

5. *Codex num.* 1039, membr. in-fol., s.æc. XIV, *cont.* Cresconii Concordiam discord. Canonum.

6. *Codex num.* 1040, in-fol., s.æc. XI, *cont.* concilium generale VI.

7. *Codex num.* 1044, membr. in-fol., s.æc. XIII, *cont.* Epp. Rom. pontiff. a Clemente ad Leonem.

8. *Codex num.* 1043, membr. in-fol., s.æc. XIII, *cont.* Collectionem Canonum, forte Dionysianam inquit Cacciarius, cum adjectis Symmachi et Hormisdæ Decretis.

9. *Codex num.* 1127, membr. in-fol., s.æc. X, *cont.* varia PP. opuscula et codicem Canonum, apostolorum et conciliorum Decreta et pontiff. Rom. Epistolas complectentem.

10. *Codex num.* 1997, pergamenus in-fol., s.æc. X,

cont. Collectionem Dionysianam, in qua V tantum Leonis Epistolæ.

V. *Taurinensis, Bibliothecæ regis codex num.* 29, D. IV, pergamenus in-folio, circa s.æc. XIII optime exaratus, *cont.* LII Leonis Epistolas et nonnullas aliorum. Contulerat pro Cacciario P. Cyrillus Gubernatis Carmeli Taurinensis alumnus, a. 1739.

VI. *Florentinus, Bibliothecæ Medicæ codex pergamenus in-folio, s.æc. XIII, cont.* omnes Leonis Epp. editionum ante Quesnellum vulgatarum.

VII. *Grimaneus.* Celebris hujus codicis exemplar Cacciarius in chartaceo folio Parisiis exscribi fecit ad explorandam Quesnelli fidem, indeque in Vaticanam Bibl. reposuit.

VIII. *Ratiabonensis, Bibliothecæ monasterii S. Emerami, codex num.* 113, DDAA. membranaceus in-quarto, constans foliis 157, *cont.* Epistolas Leonis LXXII. Characterum formam ex delineatione Frobenii Forsteri tunc temporis apud S. Emeranum prioris et bibliothecarii, qui easdem Epistolas in usum editoris Romani diligentissime exscripserat, ære incidendam curavit Cacciarius pag. 62, *præf.* Ætatem ejus momento Forstero Bernardus Pezsius in t. I Thes. Anecd. p. 11, prope mille annorum æstimavit. Plura de eodem dabit Forsteri epistola (d. ad S. Emeran. XII kal. Septembris a. 1752), pag. 61 sq. excusa.

b) Græci.

I. *Vaticani.* — 1. *Codex num.* 451, chart. in-folio, s.æc. XIV, inter variorum PP. Græcorum scripta, fragmentum Epistolæ Flaviani ad Leonem de *Incarnatione D. N. J. Chr.* continebat.

2. *Codex num.* 730, chart. in-folio, s.æc. circiter XV, *cont.* Theodoretis episc. Cyri Epistolas.

3. *Codex num.* 720, pergamenus in-folio, s.æc. X; inter diversorum PP. Opera aliquas Leonis Epistolas continet.

4. *Codex num.* 712, in 8°, s.æc. XIV, *cont.* diversorum PP. Epistolas, et præsertim quas Flavianus in Eutychetis causa ad Leonem scripsit, cum responsis illius.

5. *Codex num.* 1178, chartaceus in-folio, s.æc. XV, *cont.* omnia Chalced. conc. acta cum Leonis Epistolis ad illud pertinentibus.

6. *Codex num.* 1431, pergamenus in-folio, s.æc. XII, *cont.* inter diversorum Opera et Epistolas etiam Leonis cum Chalced. conc. Collectaneis.

7. *Codex num.* 1455, bombycinus, s.æc. XIII, optime scriptus, *cont.* pontiff. Rom. et SS. PP. Epistolas, quas inter Epistolæ Flaviani, Theodoretis, Anatolii et Marciani ad Leonem, cum Leonis responsis.

II. *Regio-Vaticani.* — 1. *Codex num.* 44, chart. in-4°, s.æc. XVI, *cont.* plurium SS. PP. aliorumque auctorum Homilias et Opera, tum ad Scripturam, tum ad ecclesiasticas res pertinentia, inque illis nonnullas Leonis Epistolas.

2. *Codex num.* 57, chart. in-folio, s.æc. XIV, *cont.* conciliorum general. et part. Canones et alia antiquorum PP. Opera, quæ inter Flaviani et Gennadii episc. CP. ad Leonem Epistolæ.

3. *Codex num. 67*, chart., sæc. xv, *cont. unam A Casinensium S. Justinæ, sæc. xv, cont. XIV Sermones cum prædicta Epistola.*

III. *Vaticano-Ottobonians*, *codex num. 29*, non absimilis *Vat. num. 1178*, *cont. omnia Chalced. conc. acta cum variis in eadem Leonis Epistolis.*

C) *Sermonum et Epistolarum.*

I. *Vaticani*. — 1. *Codex num. 541*, pergamenus, *Nicolai V jussu auro et variis coloribus ornatus, cont. solummodo Leonis Sermones et Epistolas, et quidem eas quæ in editis ante Quesnellum vulgatæ sunt.*

2. *Codex num. 542*, pergamenus in-quarto, sæc. xn labentis. Similis *Collectio.*

3. *Codex num. 644*, pergamenus in-folio, sæc. circiter xiii. *Collectio non absimilis.*

4. *Codex num. 545*, pergamenus in-4° scr. circa B finem sæc. xii. Totidem *Sermones et Epistolas complectitur.*

5. *Codex num. 546*, membr. in-folio, sæc. xii. *Collectio similis præcedenti.*

6. *Codex num. 547*, membr. in-4°, ejusdem ætatis et conditionis.

7. *Codex num. 548*, membr. in-4°. Præter *Sermones in superioribus contentos exhibebat etiam sermonem de Absalon, sed quem ad Leonem non pertinere judicavit, ideoque omisit Cacciarus.*

8. *Codex num. 549*, membr. in-4°, præcedenti similis et eundem de Absalone sermonem in fine præferens.

9. *Codex num. 550*, membr. in-4°, præcedentibus per omnia similis.

II. *Regio-Vaticanus, Bibliothecæ Alexandrinæ codex num. 159*, membr. in-4° optime exaratus, sæc. xn, *solam Leonis Serm., Homil. et Epistolar. collectionem exhibens.*

III. *Urbinas*. *Codex num. 65*, pergamenus in-fol. parvo, sæc. labentis xiv, eandem collectionem præferens.

III. CODICES BALLERINIORUM.

A) *Sermonum.*

a) *Lectionarii.*

I. *Bergomenses*, *codices duo, sæc. circiter xii, ex tabulario DD. Consortii Ecclesiæ S. Alexandri in Columa apud Jos. de Salvaneis de Roteris patricium Bergomensem, cont. XII Leonis Sermones.*

II. *Chigiani*, *codices duo Bibl. Chigianæ num. 3 et 5, sæc. xn, cont. IV Leonis Sermones.*

III. *Padilironenses*, *codices tres monasterii Padilironensis S. Benedicti in agro Mantuano, cont. IX Leonis Sermones et Ep. ad Flavianum.*

IV. *Patavinus*, *codex PP. Conventualium S. Antonii num. 408, sæc. xiii, cont. Sermones XXX.*

V. *Patavini Heremitanorum*, *codices tres PP. Heremitanorum SS. Philippi et Jacobi, num. 111, 110, et 115, cont. XVI Sermones cum Ep. ad Flavianum.*

VI. *Patavini S. Justinæ*, *codices duo monachorum*

(a) Sub titulo *Observationum* *Balleriniorum Schoenemannus* exhibet fragmenta præfationum quas fratres editores *Sermonibus et Epistolis S. Leonis præ-*

VII. *Basilicæ S. Petri in Vaticano*, *codices tres num. 107, 105 et 106. Sed duo priores longe tertio præstantiores erant, qui sæc. licet xii exaratus, tamen non plures quam sex sinceros Leonis Sermones complectebatur, aliosque falso illi ascriptos.*

VIII. *Tridentinus*, *codex ms. capituli Tridentini sæculi xiv, cont. IV Leonis Sermones.*

IX. *Vallicellani*, i. e. *codices Bibliothecæ S. Mariæ in Vallicella Patrum Oratorii S. Philippi Neri Romæ, quæ plures sæculi xi et xii codices Ballerinionum usui concessit, ex quibus enumerarunt codices 25 et 26, qui præter epistolam CLXV, ad Leonem Augustum lectam Adventus tempore (cujus loco in aliis lectionariis habetur Epistola XXVIII, ad Flavianum) continebat Sermones XXV; codicem 2, cont. Epistolam ad Flavianum et Sermones XXIV; codicem A. 6, cont. Sermones VII; codicem A. 7, cont. Sermones XIII; codicem A. 9, qui ad S. Euticii monasterium pertinuit, cont. Sermones X; codicem A. 10, cont. Sermones VII; codices 7, 20, 23, A. 16, cont. Sermones V, IV, vel III.*

X. *Vaticani*, *lectionaria omnium antiquissima, quæ inter in primis eminebant num. 3835 et 3836 vere Romana, quæ diligentissime recognoverunt. Alios plures autem lectionarios codices non quidem per omnia, sed ubi opus fuit, inspexerunt.*

XI. *Veneti*, *codices duo Bibliothecæ Venetæ S. Marci, lectionarii signati num. 155 et 154, sæc. circiter xiii, in quibus LI Sermones Leonis.*

XII. *Vercollenses*. Ex *lectionariis Eusebianæ Bibliothecæ Vercellensis capituli habuerunt collatas lectiones Sermonum XI Leonis.*

XIII. *Veronenses Cap. i. e. Bibliothecæ capituli Veronensis; codices lectionarios duos, qui XV Leonis Sermones præbuerunt, præterea codex 74, præcedentibus antiquior, cont. Sermones VIII, et recentior ms. liber num. 214, cont. Sermonem unum.*

XIV. *Veronensis S. F. i. e. codex PP. Conventualium S. Firmi Majoris; lectionarius sæc. circiter xiii, cont. unum Leonis Sermonem.*

b) *Collectiones.*

Collectionum harum ms. quinque distinxerunt genera, ex quibus singulis maxime insignes codices tantum indicantur, videlicet, ex Collectione I, liber ms. Casinensis num. 126; ex Coll. II, Barberinus, num. 88, et Casanatensis C. III, 7; ex Coll. III, exempla primæ editionis, quam ex hujus collectionis ms. desumptam censuerunt; ex Coll. IV, Vaticanus num. 546, et qui aliquando adhibitus est 541; ex Coll. V denique Vaticanus num. 544.

B) *Epistolarum.*

De his in sequentibus *Balleriniorum observationibus (a)* tam luculenter ac copiose disputatum est, ut siugulorum enumeratio supervacanea videretur.

miserunt. Nos vero has præfationes suo loco exhibaturi, eo lectorem remittimus. EORT.

VETERUM PATRUM TESTIMONIA DE S. LEONE.

Epistola Joannis Coelani presbyteri Librerum monasterii de Incarnatione Christi contra Nestorium Nuncupatoria.

Absolutis dudum Collationem spirituales libris sensu magis quam sermone insignibus (quia alio sanctorum virorum sensui sermo nostrae imperitiae imper fuit), cogitans, et propemotum constitueram post illam proditis inscitiae pudorem, ita me in portu silentii collineare, ut exesarem, quantum in me esset, per taciturnitatis verecundiam, loquacitatis audaciam. Sed vicisti propositum ac sententiam meam laudabili studio et imperiosissimo affectu tuo, mi Leo, veneranda [Al. mi Leo veneranda] ac suspicienda charitas mea, Romanam Ecclesiam ac divini ministerii decus, producam me ex illo praemeditati silentii recessu in publicum formidandumque iudicium; ea nova subire cogis adhuc de praeteritis erudescens: cumque etiam minoribus impar fuerim, par maioribus a te esse compello. Ego enim ne in illis quidem opusculis quibus per ingenium nostri oblationem Domino sacrificavimus, nostri aliquid aut usurpare tentassem, nisi episcopali tractus imperio. Crevit itaque per te oris nostri et styli dignitas. Nam qui jussi antea de Dominicis studiis locuti sumus, nunc id exigis ut de ipsa Incarnatione Domini ac maiestate dicamus: ita qui prius in sancta templi velut per sacerdotalem manum introducti sumus, nunc ductu tuo atque subsidio quasi in sanctorum sancta penetramus. Magnus honor, sed periculosa progressio [Al. professio]; quia obtineri sacrorum penetrationem ac divini praemii palma non potest, nisi hoste superato. Exigis itaque ac iubes adversam recontem heresim ac novum fidel hostem conserere imbecilles manus, et contra pestiferi serpentis graves hincas aperto, ut stant, ore consistere: scilicet ut insurgentem in Ecclesiam Dei sinuosis tractibus draconem vis prophetica et sermone evangelici divina virtus, me quasi incantatore, irrompat. Pareo obsecrationi tuae, pareo jussioni; malo enim de me ipso tibi, quam mihi credere, maxime quia id tecum auer Jesus Christi Domini mei praecipit, qui hoc ipsum etiam in te jubet. Superest ut effectum imperati negotii ab ipso postules per quem imperasti. Tua enim jam hic magis causa quam mea vertitur, tuum magis iudicium quam meum officium periclitatur. Me enim, sive par sim tuo Imperio, sive non sim, ipsa aliquatenus obedientiae ratio atque humilitatis excusat; nisi quod hoc plus meriti est in obsequio meo, si minus est in possibilitate. Facile enim cujuscumque jussioni ex abundantia satisfacimus: illius officium grande est et mirabile, qui etiam idem in voto habet quod in viribus non habet. Tua ergo haec res, tuum negotium, tui pudoris opus est: ora et obsecra ne imperitia mea periclitetur electio tua; et opinioni

A tante nobis non respondentibus, etiam si ego per obedientiae veniam bene pareo, tu tamen per inconsiderantiam iudicii male imperasse videaris.

Theodoretus, episcopus Cyrensis, in epistola ad Abundiam episcopum, apud Baronium an. 450, n. 33.

Legimus quae (S. Leo) ad sanctas et beate memoriae Flavianum scripsit; et gratias egimus Domino nostro humanissimo Deo, quod advocatum et propugnatorem veritatis invenimus. His et ego litteris consensi . . . cui etiam subscripsi; et ex hoc probavi quod regulas apostolicas, hoc est vera dogmata, servar.

In concilio Chalcedonensi vti 2, post recitationem Leonis epistolam 2, ad Flavianum, Patres clamaverunt.

Petrus per Leonem ita locutus est . . . Ple et B vere Leo docuit.

Idem concilium in relatione ad Patherium edita tom. IV Concil. Ven. edit. pag. 1354.

Ipsi daves stas in curia reperire rectores, Christo ad intelligentiam prospere dirigente, qui ostendit in Leone mirabili varietatem; qui sicut sapienter Petro, ita et isto tunc assertore.

Idem concilium in allocutione ad Marcianum imperatorem, tom. IV Concil. pag. 1758.

Nobis impenetrabilem omni errore propugnatorem Deus praedit, et Romanam Ecclesiam papam ad victoriam preparavit, et doctrinis eum per omnia veritatis aspingens, ut quemadmodum Petrus, et hic affectu ferventiore decertans, omnem ad Deum sensum intelligentiamque perducet.

C *Leontius episcopus Arelatensis in epistola ad Flavianum papam Leonis successorem tom. V Concil. p. 63.*

Quod Leonem sanctissimum praedecessorem tuum mors abstulerit, contra haereses vigilantem, et lolium in agro Domini, hoc! nimis fructificans eradicantem, dolemus.

Simplicius papa in epistola ad Leonem imperatorem, tom. V p. 98.

Leo papa ita plene atque dilucide sacramentum Dominicum incarnationis exposuit, ut non modo catholicus, sed ne Christianus quidem valeat noncupari, quisquis illic (id est in Leonis epistolis) et redemptionis suae causas non evidenter agnoscat.

Gelasius papa in synodo Romano 70 episcoporum, in decreto de apocryphis libris, tom. V p. 587.

D Epistolam (suscepimus) B. Leonis papae ad Flavianum CP. episcopum destinatum, de cuius textu quispiam si usque ad unum iota disputaverit, et non eam in omnibus venerabiliter acciperit, anathema sit.

Orientalis episcopi in epistola ad Symmachum papam, tom. V p. 436.

Qui praecessit beatitudinem tuam, inter sanctos constitutus, Leo archiepiscopus, ad Attilam tunc errorem barbaram per se currere non duxit ind

gnum, ut captivitate corrigeret corporalem. Et A doctor ex sermone sanctæ Epiphaniæ ita nos docuit, etc.

Cassiodorus in Expositione psalmi LXV.

Leo papa ad Flavianum scribens, Doctor apostolicus, dicti, etc.

Fucundus Hermianensis, Nô. XII c. 2.

Quis hujus Romani amissis (Leonis) gravitatem non prædicet? Quis tantam constantiam non honoret? Movere hunc posset ullo modo sæcularis potestas a sententia non retractandi quæ divinitus fuerant constituta (in concilio Chalcedonensi) quem corporaliter loco movere non potuit?

Vigilius papa in Constituto diei VII kal. Martiarum anni 554, tom. VI Concil. Ven. edit. pag. 305 a. 22.

Tam præclari pontificis atque doctoris, id est beati Leonis, epistolam apertis plura dogmata continentem, etc.

S. Gregorius papa in epist. 52 libri IX.

Sanctissimæ Orientis Ecclesie uno sensu, una doctrina, eadem omnem sanctorum memoriam Leonis tenent.

S. Maximus Græcorum theologus in spiritali ac dogmatico tomo contra Heraclii imperatoris Ecthesin.

Magnæ Romanæ Ecclesie antistes, vir fortissimi pectoris sanctissimisque Leo.

Modericus I ad episcopos per universam Spaniam, epist. 97 codicis Carolini.

Sed et beatus Leo egregius papa atque præcipuus

Nicolaus I papa in epist. ad Michaelem imperatorem.

In Ephesino latrocinio concitis præsulibus et ipsis quoque patriarchis prolabantibus, nisi Magnus Leo, Imitator scilicet Leonis illius de quo scriptum est, *Vicit Leo de tribu Juda*, divinitus excitatus, os aperiens, totum orbem et Augustos ipsos conciteret, et ad pietatem commoveret; religio Christiana penitus corruisset.

Photius CP. in epist. ad Michaelem Bulgariæ principem.

Leonis sanctissimi papæ Romani gloria magna magnusque pietatis ac religionis zelus fuit et audium.

B *Menologium Græcorum Basili Imperatoris fusu digestum.*

Leo admirabili virtute animi, sapientia et sanctitate præditus, Romanæ Ecclesie pontifex, præclarissimis monumentis virtutem suam, præcipue autem rectam fidem testatam reliquit.

Ado episcopus Viennensis in Chronico.

Leo urbis Romæ beatissimus episcopus doctrinæ fidei clarus habetur.

Libellus Synodicus c. 94.

Leo Romæ papa, apostolis æquandus.

Alia antiqua testimonia partim in epistolis ad Leonem scriptis, partim in admonitionibus, præsertim ad epist. 28, inserta inveniuntur.

SANCTI LEONIS MAGNI

ROMANI PONTIFICIS OPERUM GENUINORUM PARS PRIMA,

CONTINENS

S. PATRIS SERMONES.

PRÆFATIO.

De mss. fontibus ex quibus prodierunt ac potissimum emendandi sunt sermones S. Leonis.

1. Duo universim sunt manuscripti fontes ex quibus sanctorum Patrum sermones attingere seu emendare licet, miramur Ecclesiarum Lectionaria ex variorum sanctorum sermonibus compacta, et peculiare sermonum aliequarum sancti collectiones.

CAPUT PRIMUM.

De Lectionariis mss., primo fonte sermonum S. Leonis.

§ I. De Lectionariorum antiquitate et præstantia. Quanta sollicitudine hos codices quæstiverimus.

2. Lectionaria antiquioris originis esse solent. Paucis enim sanctis contigit quod SS. Zenoni, Gaudentio, et Petro Chrysologo, ut sermonum collectiones auctoribus æquales vel quasi æquales ad nos usque pervenerint; idque iis forte accidit quorum sermones in Lectionaria haudquaquam traducti, si peculiaribus collectionibus non fuissent custoditi, periissent. At cum non multo post auctoris mortem sermones tantæ auctoritatis ac celebritatis fuere, ut apud universas fere Ecclesias in Lectionaria relati, inter officia publica legerentur; tunc vel nullæ collectiones factæ, vel si quæ factæ fuerunt, sensim perire: cum enim omnes, aut fere omnes sermones in Ecclesiarum libris servarentur, horum collectionem separatim describere superfluum videbatur. Ita Augustini sermones, seu, uti vocabantur, tractatus, in bibliotheca Hipponensis Ecclesiæ aliqua fortassis serie dispositos existisse Possidius subindicat. In Augustini enim Vita c. 18 perinde loquens de tractatibus ac de cæteris S. doctoris operibus, quæ sane in distinctis codicibus continebantur, omnium indiculum se subjecisse affirmat, ut *sibi quisque voluerit ad legendum et cognoscendum eligat, et id ad describendum vel de bibliotheca Hipponensis Ecclesiæ petat, ubi emendatiora forte exemplaria poterunt inveniri, vel unde voluerit, inquirat, et inventa describat*. Vetustissima tamen ejusmodi exemplaria desiderantur. Tres enim antiquiores quæ supersunt collectiones sermonum S. Augustini *de Verbis Domini, de Verbis Apostoli, et homiliarum quinquaginta*, ut observarunt doctissimi Patres Maurini in præfat. ad tomum V, licet in mss. octingentorum annorum et amplius reperiantur, non tamen Augustino æquales credi queunt, non solum quia earum Possidius non meminit, sed præsertim quia supposititiis non carent. In Lectionaria nimirum ejus sermones sparsim traducti, collectionum describendarum laborem sustulere. Ex Lectionariis autem tres memoratæ collectiones posterius fuerunt digestæ, ac deinceps alii sermones ex aliis Lectionariis descripti Augustinianis adjecti fuerunt in editionibus quæ subinde apparuerunt; nec deerunt qui alios ejusdem doctoris sermones ex iisdem fontibus derivare queant, sicuti nos viginti et amplius genuinos in Anecdoticis Miscellaneis aliquando edituri sumus.

3. Simile quidpiam S. Leonis sermonibus accidisse arbitramur. Hunc sanctum pontificem multo studio sermones lucubrasse, et accurata eorum exempla apud se retinuisse illud indicio est, quod in suis dogmaticis epistolis, quæ ob sublimem difficilemque explicationem dogmatum de quibus disseruit, maximam non tam sententiarum quam verborum cautionem et delectum flagitabant, quædam ex sermonibus non exigua fragmenta inseruerit. Hæc autem sermonum autographa exemplaria in archivo apostolico diutius fuisse custodita, dubitare non licet. Cum vero pro auctoritate ac celebritate auctoris et cura peculiari in sermonibus lucubrandis hi, paulo post Leonis obitum, in Lectionariis Romanarum Ecclesiarum inter aliorum sanctorum sermones fuissent transcripti, et exinde transissent in similes codices aliarum Ecclesiarum totius Occidentis; hinc factum fuit ut eorundem sermonum in aliquo separato volumine colligendorum cura antiquitas defuerit. Quare nihil mirum si Gennadius, qui memorat sermones S. Maximi Taurinensis, in Leone, c. 70, nullam ejusdem sermonum mentionem facit: aliquam enim Maximi sermonum vetustissimam collectionem, nullam autem Leonis invenit, nec ad Lectionaria in quæ hujus sermones traducti fuerant oculos ac mentem intendit.

4. Fontes igitur vetustiores ex quibus Leonis sermones ad nos pervenerunt, sunt antiqua Lectionaria. Ex his sane eos allegarunt noni sæculi scriptores, Hincmarus Remensis, Remigius Lugdunensis, Prudentius Tricassinus, ac præsertim Florus. Is nimirum, qui in mss. collectaneis ad Pauli epistolas, in Carthusia Majori custoditis, integrum duarum et sexaginta ingentium columnarum librum, compendiaris notis scriptum, ex Leonis testimoniis digessit, sermonum fragmenta ex Lectionariis manifestissime excerptis, utitur enim iisdem ordine ac titulis quos in Lectionariis basilicæ S. Petri invenimus. Ante hos omnes iisdem Lectionariis usus est Paulus Diaconus in Homiliario, in quo plures Leonis sermones pro festorum ratione descripsit.

5. Plures id genus et præstantissimos codices, qui diversam originem præferunt, videre et consulere licuit in bibliothecis Romanis Vaticana, basilicæ S. Petri, Vallicellana, et Chigiana, in Venetis S. Marci, et S. Gregorii Majoris, in Patavinis monachorum S. Justinæ, conventualium S. Antonii, et eremitanorum SS. Philippi et Jacobi, in Vercellensi Eusebiana capituli cathedralis, in Regia Taurinensi, in Padilironensi Casinensium S. Benedicti, in Bergomensis S. Alexandri in columna, ac tandem in nostra capitulari Veronensi. Ex his mss. utpote antiquioribus sermonum fontibus lectiones, seu lectionum correctiones potissimum sumendæ erunt. Quesnellus, qui horum codicum præstantiam et antiquiorem originem supra mss. collectiones deprehendit (ut patet ex ejus præfatione generali, ante medium), in recolendis sermonibus Lectionariis plurimum deferendum agnovit; ac præcipuè eorum emendationes, quas in textum induxit, his mss. debentur. At id incommodi in ejusmodi libris expertus, *quod non omnes contineant sermones, et hi quidem aliquos, illi alios pro diverso Ecclesiarum more, quarum usui descripti sunt; adeo ut immensa et innumera plurimique evolunda tibi sint volumina, ut paucos aliquos sermones ad illos codices recenseas*: id, inquam, incom-

modi expertus, non multa Lectionaria recoluit, nec in his quæ adhibuit omnes Leonis sermones nactus, non paucos, hoc subsidio desertus, cum posterioribus tantummodo collectionibus, quæ minus emendatæ sunt, conferre coactus fuit. Nos autem cum Lectionariis potissimum deferendum intellexerimus; nulli labori parcentes, quotquot potuimus diligenter exquisivimus, quoad felici successu omnes sermones in Lectionariis reperire et conferre utiliter licuit, quatuor tantum exceptis memorandis num. 9, quos in tam multiplici Lectionariorum copia frustra quærivimus. Illic vero profectendum est, nec potuisse nos, nec necessarium putasse singulos sermones relegere cum omnibus ejusmodi mss., cum in permultis eos descriptos invenimus. Satis enim duximus, si conferrentur cum Lectionariis præstantioribus, cæteri vero hujusmodi codices expenderentur, ubi quædam loca varias hinc inde lectiones afferentia majorem difficultatem facerent.

§ II. De mss. Lectionariis certe Romanis.

6. Sed ut de ejusmodi Lectionariis peculiaria quædam dicantur, non tam eorum multitudinem quam nonnullorum præstantiam plurimi facimus. Quesnellus nullos Romanos ejusmodi codices vidit, qui tamen semper in Romana Ecclesia diligenter custoditi, et ad posteros transmissi, cum ex originariis et autographis Leonis scriptis originem ducant, maximæ sunt auctoritatis. Nos autem quatuor mss. libros invenimus, quos certe Romanos possumus affirmare, eo quod in publicis Romanarum Ecclesiarum officiis olim adhibiti fuerint. Tales autem sunt primo duo codices Vaticani pergameni in-folio 3835 et 3836, qui Romanis, seu, ut aiunt, uncialibus litteris octavo circiter sæculo scripti ad basilicani SS. Philippi et Jacobi pertinebant, ut docet hæc antiquarii notatio in fine cod. 3835. *Qui legis, obsecro, ut ores pro scriptore, ut per apostolorum principum (Leg. principem) solvantur vincula Agnandi presbyteri peccatoris sicut inutilis scriptoris. Deo cæli grates. Basilica apostolorum Philippi et Jacobi.* Miram autem antiquitatem primi exscriptoris confirmant hæc verba sermonibus de Ascensione subjecta, quibus Leo nondum inter sanctos relatus domini titulo donatur. *Explicunt sermones domni Leonis pape de Ascensione Domini nostri Jesu Christi numero duo. Deo gratias.* In hoc ms. 3835, qui a P. Josepho Blanchino accurate describitur cum characteris specimine tom. II Evangel. quadrupl. pag. 602, exstant Leonis de Passione primi decem sermones, duo de Ascensione, tres de Pentecoste, et duo de S. Petro. Vaticanus 3836 exhibet tres sermones de jejunio decimi mensis, in editis primum, septimum, et octavum, tres item de natali ipsius, id est de assumptione. Leonis ad pontificatum, in editis primum, cui secundus annectitur, tertius, et quartus, novem de jejunio septimi mensis, et sermonem de S. Laurentio.

7. Alii porro duo sunt Lectionarii libri basilicæ S. Petri. Primus signatus num. 167, licet caractere posteriori exaratus, pluris tamen habendus est. Non solum enim descriptus fuit ex antiquiori Lectionario ejusdem basilicæ, longo usu detrito, aut fere consumpto, originem ducente ex iis autographis quæ Leo Romanæ Ecclesiæ reliquerat; verum etiam emendatior est multo quam cæteri: unde permultas et insignes ex hoc emendationes excerpimus, quas nullis vel paucis aliis in libris reperimus. Hunc autem ad usum spectasse ipsius basilicæ, dubitare non sinit accurata quæ in fine legitur descriptio reddituum qui ex toto christiano orbe eidem basilicæ solvebantur. Continet autem sermones ab Adventu ad Passionem Domini, et cum omnes sermones Leonis nomine inscriptos sinceros, nullus autem supposititios exhibet: tum vero nulli ejus temporis sermones Leonis in hoc codice desiderantur, quatuor tantum exceptis: 20, de jejunio decimi mensis; 51, de Quadragesima, et 56 ac 60, de Passione: dum alii libri Lectionarii aliarum Ecclesiarum non paucos sermones prætereunt, et nonnullos plerumque Leoni tribuunt qui alios habent auctores. Huic codici similis plane est alter ejusdem basilicæ 105, nisi quod librarius in postremis aliquarum solemnium sermonibus describendis nonnumquam defecit. Ex eodem tamen exemplo prodit, cum sermones quos exhibet eodem ordine ac iisdem fere lectionibus præferat. Si superessent in eadem basilica exempla alterius partis, quæ a Paschate ad Adventum excurrit, nihil dubitamus quin cæteros omnes, aut fere omnes Leonis sermones pariter descriptos invenissemus, adeo ut ex hac una bibliotheca emendationes tutius peti potuissent. Sed cum hæc pars ibidem desideretur, quæ exactissima omnium fuisset magno ac potiori subsidio orbati fuimus.

§ III. De aliarum Ecclesiarum mss. Lectionariis, quantumque contulerint. Tres S. Leonis sermones ex unico Nicolai Fabri codice editi vindicantur. De Lectionariorum incommodis, et de ipsorum utilitate.

8. Cum vero Lectionaria aliarum Ecclesiarum jam memorata expenderit, licet nulla ita universim sint accurata uti laudati basilicæ Vaticanæ codices, tamen non paucas lectiones optimas vel confirmarunt, vel præbuere, et sermonibus qui in illis deerant præsidium non modicum attulerunt. Quorundam etiam sermonum exempla nemini inventa, multiplicitate codicum quos undequaque exquisivimus, reperire nobis feliciter contigit. Quatuor sermones de collectis, et unum de octavis apostolorum, quos ob causam peculiarem Leonis cæteri Lectionariis insertos desperabamus, invenimus in ms. Lectionario Vallicellano A. 6. Sermones ejusdem proprios de natali sui, quos nullis in Lectionariis Quesnellus nancisei potuit, in Vat. 3836, nec non in Vallicellano A. 7, inventi fuere, quinto excepto, qui ex singulari Fabri codice editus fuit.

9. Reliqui sunt sermones quatuor, quos in nullo Lectionario nancisei potuimus, nimirum sermo quintus de natali papæ, sextus de collectis, nonus de jejunio decimi mensis, et nonagesimus sextus, inscriptus:

Tractatus contra Eutychianos, habitus in templo S. Anastasiae. Hic sermo contra Eutychianos cum conservatus fuerit in mss. collectionibus S. Leonis, quæ, ut videmus, e Lectionariis dimanant, haud dubitamus quin in aliquo Lectionario libro contineatur, quem hactenus reperire nobis non contigit.

10. Id ipsum autem dici non posse credimus quoad alios tres sermones, videlicet quintum de natali papæ, sextum de collectis, et nonum de jejuniis decimi mensis, qui ex ms. Nicolai Fabri editi sunt. Sicut enim desunt in collectionibus sermonum S. Leonis, quæ e Lectionariis manarunt; ita in nulli Lectionariis inventos aut inveniendos censemus. In uno igitur codice Nicolai Fabri hos tres sermones contineri putamus, nisi fortassis alius similis aliquando prodeat. Hic autem Fabri codex, qui in bibliothecam Thuanæam Quesnelli ætate transierat, unde Thuanæus ab eodem appellatur, postea vero in Colbertinam, postremo autem in Regiam Parisiensem migravit, varia Patrum opuscula continet. De hoc fuse agit Joseph Antelmius diss. 6, *De veris operibus SS. Leonis et Prosperi* n. 4 et seqq., eumque ante annos nongentos exaratum Mabillonii, Batazili, aliorumque peritorum iudicio testatur. Inter diversorum Patrum opuscula tres laudati Leonis sermones describuntur, quorum primus omnino erroneo Prospero tribuitur hoc titulo: *Incipit sermo Prosperi de natali papæ*; alii autem duo sermones sic inscribuntur: *Incipit de collectarum die*, et: *Incipit de mensis decimi jejuniis*. Omnes hos sermones Leonis esse, atque ratio ac argumenti sententiarumque consonantia cum aliis eorundem titulorum sermonibus plane Leoninis omnino evincunt. Nicolaus Faber, qui ipsum codicem possidebat, in epistola ad Vossium præpositum Tungrensem opusculis inserta hoc idem pervidit. De primo enim sermone, qui Prosperum præfert, inquit: *Qui Prospero ascribitur, ejusdem esse auctoris cum reliquis, argumento sunt mihi similitudo, et quod auctor ipse de se velut pontifice Romano loquitur. Quamvis enim opera Prosperi usum fuisse B. Leonem dicant, nemo tamen mihi persuadeat disertissimum pontificem aliena verba emendicasse, et pro suis ad populum pronuntiasse.* Idem Antelmius, qui in laudata dissertatione non tam hos tres quam omnes Leonis sermones Prospero aliqua ratione asserere visus fuerat, hujusque codicis inscriptionem ingesserat, mentem suam apertius explicans in epistola secunda Gallice scripta die 4 Novembris an. 1689, num. 35 et 40, communi sententia qua Leoni tribuantur, suam quoque calculum addidit. Unde vero tres hi Leonis sermones hoc ano in codice, qui nihil præterea Leoninum habet, reperiantur, et ovis primus saltem Prosperi nomini exhibeat, quis divinot? Nam Prosper, qui Leoni intimus fuit, et ab Adone notarius ejus dicitur, hos separatim sua manu descripserat, ac in Gallias miserat, ubi conservati nobis fuerunt; primus autem amanuensis qui eos codici inseruit, ex characteris sibi noto exscriptorem fecit auctorem? Simile quidpiam epistolis accidit. Quinque enim Leonis epistolæ inter alias aliorum conservatæ nobis fuerunt in solis exemplaribus mss. collectionis Avellanæ, de qua fusius agitur in præfatione ad epistolas Leonis; et solæ quidem illæ quinque epistolæ ex omnibus Leoninis in eadem collectione inveniuntur. Sicut autem ignotum est quatenus hæc epistolæ, quæ in omnibus aliis collectionibus desunt, separatim migrarint in eam collectionem; ita qua ratione tres illi sermones in Fabri codice venerint, latet.

11. Ut autem ad Lectionarios codices revertamur, horum incommoda Quesnellus in præfatione recensens, peregrina additamenta potissimum urget. Cum, inquit, *idem varis propriisque locorum solemnitatibus accommodati sint, sæpe sapius peregrinis quibusdam adiamentis, et ab auctoris mente præteritis alienis, auctores habentur, quibus nonnumquam discernendis via sufficit. Insigne hujusmodi exemplum habes in sermone 41 (nobis 42) qui quartus est de Quadragesima.* Aliqua additamenta in quibusdam Lectionariis, sicut etiam quidam saltus, atque mutilationes nonnumquam contingunt. At sæpe sapius id evenit saltem in Leone, plures licet contulerimus id genus libros, falsissimum est. Immo ejusmodi defectos, quos in posterioribus collectionibus frequentiusprehendimus, ex Lectionariis feliciter deteximus et emendavimus; sicut idem Quesnellus ex quinque Lectionariis sustulit additamentum sermonis 4 de Quadragesima, quod ex posterioribus collectionibus Leoninis in editiones irrepperat. Quod porro idem Quesnellus queritur de frequentibus maculis et mendis quibus librorum sive incuria sive ignorantia ejusmodi libri vitiantur, commune est omnibus mss. codicibus: sed alii aliis corriguntur, nobisque nonnulli codices optimæ notæ ac præsertim mss. basilicæ S. Petri maximo adjumento fuere, quibus quingenta circiter loca saniori lectioni restituere aut emendare licuit.

12. Antequam a Lectionariis ad collectiones transeamus, notandum est præcipuum inter Lectionarios libros discrimen. Non solum enim alii plures, alii pauciores Leonis sermones ad eandem solemnitatem pertinentes præferunt; alii unus, alii alterius festivitatis sermones præmittunt: sed ordo etiam eorundem sermonum in diversis Lectionariis diversus est. Exemplo sint insigniora Lectionaria Romana basilicarum S. Petri ac SS. Philippi et Jacobi. In Lectionariis S. Petri sermones, ex gr., de Passione diversum ordinem habent ac in Vaticano 3855 basilicæ SS. Philippi et Jacobi: ex quo cum alter liber ab altero non prodierit, verisimillimum est hos perantiquos Lectionarios codices Romanos ex autographis S. Leonis sermonibus diverso ordine primùm descriptis profectos fuisse. Varius vero ordo qui in aliis Lectionariis altarum Ecclesiarumprehenditur, ex librorum arbitrio dimanare potuit. De supposititiis sermonibus quæ in Lectionariis (non tamen Romanis paulo ante laudatis) passim Leoni tribuantur, in præfatione ad appendix dicemus non pauca.

CAPUT II.

De mss. collectionibus, altero fonte sermonum S. Leonis, ac de eorum distinctione et usu.

§ I. Manuscriptæ sermonum S. Leonis collectiones non excedunt sæculum XI. Distinguendæ sunt, et cautio in earum codicibus adhibenda.

13. Nunc ad collectiones sermonum S. Leonis accedamus. Prima quæ nobis occurrit harum collectionum apud scriptores mentio, non est anterior sæculo XI. Micrologus, de Ecclesiasticis Observationibus, c. 25, non solum Leonis sermones collectos inquit in codice, quem librum *Sermonum* appellat, sed probaturus *quartæ mensis jejunium nonnisi hebdomada Pentecostes celebratum fuisse*, lectores ad eundem librum evolendum remittit hæc addens: *Neque hoc tantum in uno sermone, sed in pluribus, quos de Pentecoste in diversis antea fecisse legitur: quod illum subterfugere non poterit, quicumque eundem librum diligenter perlegerit.* Inter codices quos Desiderius abbas montis Casini, postea Romanus pontifex Victor III, bibliothecæ ejus monasterii addidit, unus cum titulo *Sermones Leonis papæ* memoratur a Leone Hostiensi in Chronico Casinensi lib. III c. 63. Primus inter scriptores de viris illustribus seu de scriptoribus ecclesiasticis, qui sermonum Leonis meminerunt, est anonymus Mellicensis auctor XI sæculi, quem prius edidit P. Pez, dein Albertus Fabricius. Sic autem ille, c. 7: *Leo Magnus apostolicus declamator egregius fuit, qui verbo et exemplo christianæ religioni plurimum profuit. Porro sermonum illius incertus est numerus, quorum tamen de Adventu Domini, de Nativitate, de Apparitione, de Jejunio, de Passione, de sancto Pentecostæ plurimi habentur. In sanctorum quoque natalitia nonnulli habiti inveniuntur.* Dum eam ferme sermonum seriem, quæ in collectionibus exstat, recenset, collectiones indicare videtur. Dum autem *incertum* affirmat numerum, in Lectionaria potius, quæ diverso numero sermones continent, intendisse credi potest. Hæc antiquiora sunt testimonia, quæ pro collectionibus sermonum Leonis afferri queunt, quod indicio est ejusmodi collectiones antiquiores multo non fuisse.

14. Enim vero inter quamplures mss. libros sermonum Leonis, quos in variis bibliothecis vidimus, nullum reperire licuit qui XI sæculum excedat, cum non pauca Lectionaria Leonis sermones exhibentia vetustioris ætatis deprehenderimus. Id autem evenisse credimus, eo quod circa sæculum XI S. pontificis sermones colligi cœperunt. Sane quinque collectiones diversæ originis nacti sumus, quarum vetustiores ad idem sæculum referuntur. E Lectionariis autemumptæ fuerunt, non solum quod antiquior collectio nulla invenitur ex qua exscribi potuerint, verum etiam quia sermonum numero, ordine, vel saltem stoffis, ac præterea variis lectionibus differunt, prout ex Lectionariis simili ratione diversis originem ducunt.

15. Plurimum vero interest singularem discrimen notare quam diligentissimæ; hinc enim non modo patebit diversa earumdem origo, sed cautio etiam in usu ejusmodi manuscriptorum adhibenda cognoscatur. Ubi nimirum plures ejusdem collectionis inveniuntur codices, cum ab eodem primo exemplari profisciscantur, eadem fere lectiones occurrunt in omnibus, solis erroribus aut arbitrariis librorum correctionibus exceptis; adeo ut qui unum codicem unius collectionis contulerit, omnes plerumque contulerit. Ex quo illud maxime animadvertendum sequitur, frustra ut plurimum allegari duodecim aut viginti codices, si unius ejusdemque collectionis omnes sint: duo siquidem vel tria exemplaria diversarum collectionum ad aliquam lectionem statuendam plus probare solent quam centum unus.

§ II. De prima collectione.

16. Primam collectionem illam credimus quæ reperitur in codice membranaceo sæculi XI, nunc signato num. 126 bibliothecæ Casinensis, cum titulo: *Leonis primi papæ pars prima, sermones.* Hic ille idem codex videtur quem, Desiderio abbate præcipiente, sæculo XI compactum innumus testimonio Leonis Hostiensis, qui sane, cum alterum quoque librum epistolarum seu, uti vocat, *Registrum Leonis*, ab eodem abbate in eadem bibliotheca positum tradat, quid contineret secunda pars, quæ nunc desideratur, satis indigitat. In hoc codice XCI sermones leguntur, inter quos unus ante describitur, alter dubius est, decem vero supposititii sunt, ac propterea restant scilicet et certi sermones LXXIX. Ipsam sermonum seriem appendere juverit, ut cæterarum collectionum discrimen facilius innotescat.

DE JEJUNIO MENSIS DECIMI.

1. *Si fideliter.* In nostra editione sermo XII.
2. *Præsentia.* Serm. XVIII.
3. *Cum de adventu.* Serm. XIX.
4. *Sublimitas.* Serm. XVI.
5. *Evangelicis.* Serm. XVII.
6. *Quod temporis.* Serm. XIII.
7. *In Dominico agro.* Serm. XIV; cui eodem contextu in ms. annectitur sermo editionis nostræ XV, qui inseribi debuisset in hac serie sermo octavus, et incipit *Confidenter.* Hunc eundem ordinem cum eadem ordine duorum sermonum deprehendimus in ms. Lectionario basilicæ S. Petri 107.

DE NATALE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.

8. *Exultemus in Domino.* Serm. XXII.

A 9. *Festivitate hofernæ.* Serm. XXVII.

10. *Sæpe ut nostis.* Serm. XXX.

11. *Excedit.* Serm. XXIX.

12. *Dum semper.* Serm. XXVIII.

13. *Quamvis, dilectissimi.* Serm. XXV.

14. *Semper quidem.* Serm. XXIV.

15. *Omnibus quidem.* Serm. XXVI.

16. *Salvator noster.* Serm. XXI.

17. *Nota quidem.* Serm. XXIII. Idem ordo est in laudato codice 107 basilicæ S. Petri.

18. *Iustissime, fratres, festivitatis presentis diei, etc.* Sermo Leoni perperam afflicto, est S. Maximi Taurinensis hom. 2 de Nativitate.

DE EPIPHANIA DOMINI.

19. *Celebrato.* Serm. XXXI.

20. *Gaudete in Domino.* Serm. XXXII.

21. *Quamvis sciam.* Serm. XXXII.
 22. *Iustum et rationabile.* Serm. XXXIV.
 23. *Causam, dilectissimi.* Serm. XXXVIII.
 24. *Hodiernam festivitatem.* Serm. XXXV.
 25. *Memoria rerum.* Serm. XXXVII.
 26. *Dies, dilectissimi.* Serm. XXXVI.

DE JEJUNIO QUADRAGESIMÆ.

27. *Semper quidem, dilectissimi, sapienter.* Serm. XLf.
 28. *Hebræorum quondam populus.* Serm. XXXIX.
 29. *Apostolica, dilectissimi, doctrina.* Serm. XLIII.
 30. *Licet nobis.* Serm. XI.
 31. *Predicaturus.* Serm. XLII.
 32. *Semper quidem, dilectissimi, misericordia.* Serm. XLIV.
 33. *Appropinquante.* Serm. L.
 34. *Virtus, dilectissimi.* Serm. XLV.
 35. *Devotionis.* Serm. XLVI.
 36. *In omnibus, dilectissimi.* Serm. XLVII.
 37. *Inter omnes.* Serm. XLVIII.
 38. *In omnibus quidem.* Serm. XLIX.
 39. *Jejunii tempora secundum Scripturas.* Est sermo supposititiis, excerptus ex libro de Ecclesiasticis Officiis S. Isidori Hispalensis cap. 37-40.
 40. *Dilectissimi, nobis, fides nostra nos admonet.* Est pariter Leoni perperam afflicus, et cum antecedenti sine Leonis nomine genuinis hujus sermonibus subjectus in Lectionariis codd. 105 et 107 basilicæ S. Petri, de quo in præfatione ad appendicem plura, ubi hic postremus sermo dabitur.

DE PASSIONE DOMINI.

41. *In omnibus quidem.* Est inepta repetitio antecedentis sermonis 38 de jejunio Quadragesimæ.
 42. *Omnia quidem tempora.* Serm. LXIV.
 43. *Evangelica lectio, dilectissimi, quæ sacratissimam.* Serm. LXVI.
 44. *Magnitudo.* Serm. LXIX.
 45. *Scio quidem, dilectissimi, paschale festum.* Serm. LVIII.
 46. *Sacramentum, dilectissimi, Dominicæ Passionis.* Serm. LXX.
 47. *Creator et Dominus.* Serm. LVI.
 48. *Inter omnia, dilectissimi, opera misericordiæ.* Serm. LIV.
 49. *Sponsionis nostræ.* Serm. LVII.
 50. *Sermone proximo, dilectissimi, his quæ comprehensionem Domini præcessere, decursis.* Serm. LIX, qui alia verborum collocatione exorditur *Decursis, dilectissimi, sermone proximo iis quæ comprehensionem, etc.*
 51. *Cum multis modis.* Serm. LXI.
 52. *Respectationi nostræ.* Serm. LV.
 53. *Semper quidem, dilectissimi, fidelium mentes.* Serm. LXVII.

DE RESURRECTIONE DOMINI.

54. *Sermo proximus.* Serm. LXVIII.
 55. *Sermone proximo, dilectissimi, non incongrue.* D Serm. LXXI.
 56. *Sacram, dilectissimi, Dominicæ Passionis historiam.* Serm. LXX.
 57. *Sacramentum, dilectissimi, Dominicæ Passionis quam Dominus Jesus Dei Filius.* Serm. LII.
 58. *Sermonem, dilectissimi.* Serm. LXV.
 59. *Gloria, dilectissimi.* Serm. LXIII.
 60. *Desiderata nobis.* Serm. LXII.
 61. *Totum quidem.* Serm. LXXXII.

Hanc sermonum seriem, aliasque ex eodem codice notitias et collationes a Casinensi abbate procuravit eminentissimus cardinalis Tamburinus, qui cum omnibus sacrorum præsertim studiorum, in quibus maxime eminent, cultoribus favorem præstat, tum vero mihi, dum Romæ essem, et huic editioni a summo pontifice impositæ materias pararem, omnem opem, quibuscumque rebus posset, conferre non destitit. Cum vero in patriam reversus, in editione curanda alia plura ex eodem codice Casinensi desiderarem, quæ majorem laborem ac diligentiam postulabant, idem cardinalis ne quemquam monachorum Casinensium gravaret, codi-

- A 62. *Item de Resurrectione. Licet omnes solemnitates.* Inter dubios sermones in appendice edetur.

DE ASCENSIONE.

63. *Post beatam et gloriosam Resurrectionem.* Serm. LXXIII.
 64. *Sacramentum, dilectissimi, salutis nostræ.* Serm. LXXIV.
 65. *Puncta subjiciuntur loco tituli, quæ sequens additamentum extra ordinem ipsi librario cognitum indicant. Additamentum autem incipit: Et quando de cruce nostra processit oratio, foras civitatem solemnitate celebravimus.* Reperitur in antiquis editionibus Latinis S. Joannis Chrysostomi.

IN DIE PENTECOSTES, et in margine: DE SANCTA PENTECOSTE S. LEONIS PAPÆ.

66. *Hodiernam solemnitatem.* Serm. LXXV.
 67. *Hodiernam, dilectissimi, festivitatem descensione sancti Spiritus consecram.* Serm. LXXVIII.
 B 68. *Plenissime.* Serm. LXXVI.
 69. *Dubitandum.* Serm. LXXXIX.
 70. *Sanctorum solemnitate dierum.* Serm. LXXX.
 71. *Inter omnia, dilectissimi, apostolicæ instituta doctrinæ.* Serm. LXXXI.

ITEM UNDE SUPRA. In margine autem: DE ORDINATIONE SUA.

72. *Honorabilem mihi, dilectissimi.* Serm. II.
 73. *Quoties nobis.* Serm. III.
 74. *Gaudeo, dilectissimi.* Serm. IV.
 75. *Laudem Domini.* Serm. I. Hic idem horum quatuor sermonum ordo, et ante S. Petri festum cernitur in Lectionario Vallicellano cod. A. 7.

SERMO EJUSDEM. Ad marginem vero: IN FESTO SANCTORUM PETRI ET PAULI.

76. *Apostolici natalis.*
 77. *Beatissimorum apostolorum Petri et Pauli.*
 78. *Beatissimorum apostolorum passio, fratres.* Tres isti sermones sunt hom. 2, 3 et 4 de eadem festivitate inter S. Maximi Opera.
 C 79. *Omnium quidem sanctorum solemnitatum.* Serm. LXXII.
 80. *Exultemus in Domino.* Serm. LXXXIII.
 81. *Gemina hodiernæ festivitatis.* In appendice prodibit.

IN NATALI S. LAURENTII.

82. *Sanctum est, fratres.*
 83. *Sicut patrum nostrorum.* Sunt hom. 1 et 2 S. Maximi de S. Laurentio.

DE JEJUNIO SEPTIMI MENSIS.

84. *Observantiam quidem vestram.* Serm. LXXXVI.
 85. *Deus humani generis.* Serm. LXXXVII.
 86. *Apostolica institutio.* Serm. XCII.
 87. *Omnis, dilectissimi, divinarum eruditio.* Serm. XCIII.
 88. *Scio quidem, dilectissimi, plurimos.* Serm. XCIV.

DE OCTO BEATITUDINIBUS.

89. *Prædicante.* Serm. XCV.

DE PENTECOSTE.

90. *Hodiernam solemnitatem, dilectissimi, toto terrarum orbe.* Serm. LXXVII.

DE ASCENSIONE DOMINI.

91. *Fratres charissimi, Ascensionis Dominicæ inclytum et regale mysterium.* Est in appendice Augustini serm. 179.

cem Romam transmittendum curavit, et ipse per se eundem conferre ac variantes notare et describere voluit: quod in tantæ dignitatis viro tot gravissimis curis distento plane mirificum, insignem ejus in hæc studia propensionem, in nos autem singularem humanitatem declarat.

17. Hanc collectionem e Lectionariis compactam indicant non modo supposititii sermones, qui in Lectionariis frequenter occurrunt, sed etiam ipsa series nonnullorum sermonum quam in iisdem libris observare licuit, ut superius innuimus. Neque mirum accidat, si cum aliquot supposititii inserti fuerint, plures sinceri desiderentur. Id ex libris Lectionariis, qui collectori usui fuere, originem ducit; in his enim identidem alieni sermones uni auctori vindicantur, nec sinceri omnes continentur. Id ipsum Augustino contigit, cujus sermones ex Lectionariis olim collecti, plures perperam ascriptos præferunt, multos autem sinceros præmittunt.

§ III. De secunda collectione.

18. Secundam collectionem dicimus quam nacti sumus in tribus mss. libris Casanatensi G. III 7, basilica S. Petri 210, et Barberino 88. Primi duo ad XII circiter sæculum pertinent. Casanatensis aliquot foliis mutilus est, et variantes ex collectionibus posterioribus a quopiam studioso ad marginem appositas et textui nonnumquam superadditas exhibet. Hæc collectio centum sermones continet. Incipit a Leonis epistola ad Flavianum, quam in pluribus et antiquis Lectionariis insertam vidimus. Sequuntur sermones septem de jejuniis decimi mensis eodem ordine ac in prima collectione, conjunctis similiter in unum sermonibus XIV et XV. Subjiciuntur decem sermones de Nativitate Domini, et octo de Epiphania, qui exstant in prima collectione, sed ordo paululum immutatus aliam originem indicat. Inter sermones octavum et nonum de Nativitate, num. 16 inseritur sermo de Absalon perperam Leoni tributus, et in nonnullis mss. posteriorum quoque collectionum in fine adjectus, qui deest in prima collectione; et e contra non apparet sermo 18 primæ collectionis, qui S. Maximum habet auctorem. Sermones de Quadragesimæ jejuniis, et de Passione, qui leguntur in prima collectione, ordine non parum diverso exstant etiam in hac secunda, iis duobus pariter comprehensis quos substitutis vidimus; ac præterea pro sermone 41 in prima collectione inaniter repetito hæc secunda addit, num. 56, unum Leonis sincerum de Domini Passione *Exigit fides*, in editione nostra serm. LIII, qui in collectione Casinensi desideratur. Sequitur sermo dubius de Resurrectione *Licet omnes solemnitates*, qui in utraque collectione est num. 62; tum duo genuini de Ascensione, 63 et 64, ordine eodem. Omittitur sermo 65 primæ collectionis plane supposititius. Adduntur septem sermones de Pentecoste, qui sunt in prima collectione; sed in hac alio ordine simul ponuntur; dum in prima hoc loco præferuntur tantum sex, unus autem separatim in fine adjectus fuit. Hucusque tribus sermonibus in secunda collectione insertis, et tribus prætermissis, sermonum numerus in utraque collectione tandem concurrat. Utrouque enim sunt sermones 71. Majus in sequentibus discrimen catalogum reliquorum apponendum suavit, cum præsertim peculiares tituli occurrant, quos ex tabula in fine ms. Casanatensis excerptimus.

DE JEJUNIO SEPTIMI MENSIS.

72. *Devotionem*. In editione nostra sermo XCI. Deest in prima collectione.
 73. *Observantiam*. Sermon. LXXXVI.
 74. *Apostolica*. Sermon. XCII.
 75. *Deus humani generis*. Sermon. LXXXVII.
 76. *Omnia, d. lectissimi, divinatorum eruditio*. Sermon. XCIII.
 77. *Scio quidem plurimos*. Sermon. XCIV. Hi quinque eodem ordine et suo loco in prima collectione describuntur.

IN DIE ORINATIONIS SUÆ.

78. *Quoties nobis*. Sermon. III.
 79. *Laudem Domini*. Sermon. I.

DE SANCTIS PETRO ET PAULO.

80. *Apostolici natalis*.
 81. *Beatissimorum apostolorum Petri et Pauli*.
 82. *Beatissimorum apostolorum passio*.
 83. *Exsultemus in Domino*. Sermon. LXXXIII.
 84. *Gemina hodiernæ fratritatis*. Confer annotata superius in prima collectione.

DE DIE COLLECTARUM.

85. *Miserericordia*. Sermon. IX.
 86. *Apostolicæ traditionis*. Sermon. X.
 87. *Multis drammarum*. Sermon. VI.
 88. *Christiana pietatis*. Sermon. VIII.

DE NEGLECTA FESTIVITATE.

89. *Religiosam*. Sermon. LXXXIV. Sex antecedentes

- A sermones eodem ordine leguntur in ms. Lectionario Vallicell. A. 6, quinque autem ultimi in prima collectione non leguntur.

DE NATALITIIS PETRI ET PAULI APOSTOLORUM.

90. *Omnium quidem sanctarum solemnitatum*. Sermon. LXXXII.

IN NATALITIO B. PETRI APOSTOLI.

91. *Gaudeo, dilectissimi*. Sermon. IV.

DE B. LAURENTIO MARTYRE.

92. *Sanctum est, fratres*.
 93. *Sicut patrum*. Hi duo sunt sancti Maximi, ut in superiori collectione notatum fuit.
 94. *Cum omnium*. Sermon. LXXXV. Deest in prima collectione.

IN FESTIVITATE OMNIUM SANCTORUM.

95. *Prædicante*. Sermon. XCV.

IN JEJUNIO SABBATI MENSIS PRIMI.

96. *Evangelica lectio, quæ per aures*. Sermon. LI.

DE MACHABÆIS.

97. *Gratas, dilectissimi, agamus*. Hunc in appendicem primi rejecerimus.

DE JEJUNIO SEPTIMI MENSIS.

98. *Ad exorandum*. Sermon. LXXXVIII.
 99. *Prædicationem*. Sermon. LXXXIX.
 100. *Sacramentum, dilectissimi*. Sermon. XC.

Postremi quinque sermones, qui desunt in prima collectione, extra præfiam sedem positi sunt; sed primus collocandus erat inter sermones de Quadragesima, ut in Lectionariis et posterioribus collectionibus habetur; secundus de Machabæis ante sermones de S. Laurentio statuendus erat; cæteri autem tres de jejuniis mensis septimi adjiciendi erant aliis sex ejusdem tituli sermonibus, a num. 72 usque ad 77, superioribus proprio loco descriptis, id autem palam facit hæc collectio prima cura lucubrata fuisse ex iis libris Lectionariis qui his sermonibus carebant: postea vero in collectoris manus venisse alios libros, qui cum hos sermones præferrent, eos in fine adjiciendos putavit.

19. In hac collectione inveniuntur omnes genuini Leonis sermones qui exstant in collectione prima, excepto serm. 2, de natali papæ, qui incipit *Honorabilem*: at duodecim alios germanos complectitur, qui in Casinensi desiderantur. Quamvis plures alieni sermones in his duabus collectionibus Leoni tribuantur, qui in tribus sequentibus non inveniuntur, unde hoc nomine illis postponendæ sint; cum tamen lectiones plerumque meliores præferant, multum per se editoribus utiles, ac pluris æstimandæ sunt. In ms. 210 basilicæ S. Petri, post centum sermones hæctenus indicatos, exstant quædam S. Cypriani opera: hæc autem excipit epistola S. Leonis ad Leonem Augustum 165, quæ in Lectionario Vallicellano 26 inserta est, et dein quatuordecim alii sermones subduntur sine ullo auctoris nomine, qui sere in appendice Augustiniana recensentur. In codice autem Barberino 88 hæc sermonum additio subnectitur centum sermonibus memoratis, ita ut ejusdem Leonis videri possit. At deest omnino in ms. Casanatensi G. III 7, unde nec primi collectoris opus esse, nec ad hæc collectionem spectare cognoscitur. Petrus Mallius XII sæculi scriptor, in Historia basilicæ S. Petri a Bollandistis edita tom. VI Aet. SS. part. II, cum cap. 5 num. 37, mentionem facit cujusdam collectionis sermonum S. Leonis, quæ præferbat etiam epistolam ad Flavianum; tum vero c. 7 n. 134 allegat sermonem laudatæ appendicis, inquit: *Est et castellum, quod fuit memoria Hadriani imperatoris, sicut legitur in sermone S. Leonis papæ de festivitate S. Petri*; refert autem testimonium ex sermone 13 laudatæ appendicis inserto, quem in appendice nostra edamus. Respicere videtur collectionis memoratæ exemplum, quod in archivo basilicæ S. Petri servatur.

§ IV. De tribus aliis collectionibus.

20. Tertiam collectionem appellamus eam quæ exstabat in ms. unde prima editio Romana a Joanne Andrea episcopo Aleriensis sumpta fuit. Hanc nos invenimus in Vaticano ms. 545, qui solos Leonis sermones continet. Ad hæc eandem collectionem pertinere credimus codicem Bononiensem, cujus variantes notatas invenimus in ms. Barberino 3520, hæc enim cum lectionibus primæ editionis fere conveniunt. Continet autem hæc collectio Leonis sermones XCIII, omnes sinceros, nullos ascititios, si unum de Machabæis excipias, quem in appendice Augustino vindicabimus. Sermonibus de Natali Domini præmittit epistolam ad Flavianum, quæ hæc quoque collectionem ex Lectionariis derivatam innuit. Desunt ex sinceris tres soli sermones, qui ex ms. Nicolai Fabri editi sunt. Ordo autem sermonum XCIII idem est ac in vulgatis communioribus, qui his tribus sermonibus careat, hæc una exceptio, quod sermo 51 in Evangelium Matthæi c. xvi describitur inter sermones de Quadragesima, uti in omnibus Lectionariis positus est sabbato quatuor temporum Quadragesimæ, editi autem in alium locum transtulerunt.

21. Hæc collectio, præter ordinem ab æterioribus longe diversum, duos sermones in iisdem omnibus exhibet, unum de collectis, cui initium *Notum vobis*, in nostra editione serm. VII; alterum contra hæresim Eutychetis, qui incipit *Sicut peritorum*, nobis serm. XCVI. Titulos autem sermonum peculiare habet, quibus tam ab editis quam a cæteris collectionibus maxime discrepans, sicut et in lectionibus sæpe valde dissimilibus, alium omnino fontem apertissime prodit. Titulos diversos indicasse sufficiat. Duodecim sermones de Quadragesima hæc peculiarem divisionem et hos titulos præferunt: Quatuor primi inscribuntur de Quadragesima; quintus, de jejuniis Quadragesimali sermo V; sextus, septimus et octavus, de Passione et Resurrectione Domini sermo I, II et III; nonus, decimus et undecimus, de Festo paschali sermo I, II et III; duodecimus autem, de Passione Domini sermo quartus. Dein subjecto sermone in Evangelium Matthæi c. xvii, sermones 19 vulgati de Passione et duo sequentes de Resurrectione, continuata numerorum serie sic efferuntur: Primus In Parasceve Domini de Passione sermo primus; quinque sequentes, de Passione Domini II, III, IV, V et VI; septimus, de Pascha Domini sermo septimus; alii quatuor de Passione VIII, IX, X et XI. Cæteri editi octo de Passione et primus de Resurrectione hæc inscriptione prænotantur: *De Passione et Resurrectione Domini XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX et XX*. Tandem postremus sermo, de Resurrectione Domini sermo XXI.

22. Cum vero quoad hæc collectionem usi simus frequentissime exemplo primæ Romanæ editionis, quæ rarissima est, et Quesnello ignota fuit, de hæc non nihil dicendum videtur. Hæc quidem in præfatione generali, n. 2, veluti primam traduxit sermonum editionem Venetam an. 1485, quæ Joannem Andream episcopum Aleriensem auctorem præfert, eandemque alicubi, sed rarissime in variabilibus adhibuit. Sed præterquam quod exstat alia editio Veneta Lucæ Veneti an. 1482, utriusque hæc editiones novæ fuerunt ex Romana, quam hæctenus episcopus ex Vaticano codice Romæ vulgaverat, et Paulo II Romano pontifici inscripserat. Qui typographicos Annales edidit, hæc editionem Romanam assignat an. 1470, et in alijs

calce legi testantur versus *Aspicis illustres*, etc., qui typographorum in aedibus laujllæ Maximæ laborantium nomina referunt. Quo autem fundamento hæc tradiderint, latet. Non solum enim omni temporis locique notatione, ac memoratis versibus carent duo quæ eminentissimus cardinalis Quirinus vidit ejus editionis exemplaria, verum etiam illa tria quæ nobismetipsis videre contigit, unum Romæ apud eminentissimum Passionem, alterum Veronæ in bibliotheca Muspelliana, tertium in suburbio Veronensi apud canonicos Latomenses S. Leonardi emptum in *Urbe* a celeberrimo viro Celso Maffeo anno 1472, ut in manuscripta ejusdem Maffei notatione traditur. In catalogo quidem librorum qui a Conrado Swrygheim et Arnolde Pannartz Germania typographia in aedibus Maximorum fuerant impressi usque ad diem 20 Martii an. 1472, et a suprascripto Aleriansi recensentur initio tom. V Operum Nicolai de Lyra; in hoc, inquam, catalogo referuntur *Diei Leonis pape Sermons*, et notantur edita exemplaria cclxxv, quo factum est ut rarissima sit hæc prima editio, cum tam pauca exemplaria impressa fuerint. Ante annum vero 1472, typis subjectam fuisse liquet ex Aleriansi epistola ad Paulum II, qui supremum diem obiit XII kal. Augusti an. 1471 (a).

23. Quarta collectio frequentior in mss. occurrit. Eandem autem omnino sermones eodem ordine præfati, ac in anteriori vidimus: titulis autem, qui idem sunt ac in vulgatis, ab illa discrepat, ac præterea variantibus nec mediis, nec infrequentibus, quæ diversæ origini, non librorum lapsus vel arbitrio tribui queant. Plurique codices anteaquam habent epistolarum collectionem, et hæc de causa emittunt inter sermones epistolam ad Flavianum, cum in epistolis suo loco ponatur. Ejusmodi autem sunt tres mss. Vat. 541, 546 et 547; Vat. Urbinae 68; mss. Angelicae Eremitarum S. Augustini; alius Venetus S. Marci 79; et *Feculanus canoniceorum Lateranensem*. Hanc eandem collectionem cum epistola ad Flavianum, sed sine collectione epistolarum, invenimus in mss. Justinæ Patavine Casinensium, nec non in alia Veneta monachorum S. Georgii majoris. Nullum exemplar sæculo XIV vetustius reperire licuit, unde collectionem valde recentem colligimus. Omnium certe vitiosissima est: cumque ex codice hujus collectionis præfectæ videantur vulgatæ editiones sermonum per eos qui Aleriansi editionem ignorarunt, nihil mirum si pluribus mendis et corruptis lectionibus scateant.

24. Quintam collectionem sermonum ab epistolarum collectione in nullo codice separatam invenimus. Sicut autem epistolarum collectio quæ huic adjungitur diversa est a collectione epistolarum quæ cum quarta collectione sermonum copulantur, ita etiam sermonum collectio aliquot, etsi paucis at exploratis characteribus, distinguitur, et diversam originem promit. Mitto discrepantes lectiones, quibus etsi melior sit hæc quam duæ lectiones præcedentes, primæ tamen et secundæ collectionibus facile cedit. Præcipuum discrimen est in duobus sermonibus *Exsultemus de SS. Petro et Paulo*, et *Gratias, dilectissimi, de Machabæis*, qui in hac collectione non leguntur: primus autem in quatuor antecedentibus legitur, secundus vero exstat in secunda, tertia et quarta. Ordo autem in cæteris sermonibus idem est ac in collectionibus tertia et quarta, hoc uno discrimine, quod post sermones de jejuniis Pentecostes habetur ordine inverso primum *In octavis apostolorum, Religiosam*, serm. LXXXIV; dein *In natali apostolorum Petri et Pauli, Omnium quidem*, serm. LXXXII, qui ordo horum sermonum est in collectione 2. At rectius in tertia et quarta inserto sermone *Exsultemus*, efferuntur sic: *In natali SS. apostolorum Petri et Pauli serm. I; Omnium quidem, serm. II, Exsultemus et In octavis apostolorum Petri et Pauli, Religiosam*. Hæc collectio, quæ est omnium purissima, cum nihil subditum contineat, invenitur in Vat. 514 sæculi circiter XII, in Vat. Reginae Suetiæ 139 sæculi XIII, vel XIV, et in uno *Cæsareate Minorum Conventualium S. Francisci* sæculi XV, nec non in *Victarino*, quem *Quasnellus* adhibuit.

§ V. De alia ms. Oxoniensi collectione a *Quasnello* laudata.

25. Hæc sunt collectiones quas vidimus. Porro *Quasnellus* codicem Oxoniensem sæculi XI, vel XII, laudat disert. 12, cap. 2, in qua collectio quædam sermonum Leonis una cum ejusdem epistolis continetur, adeo ut primo intuitu credi possit alterutra ex duabus posterioribus collectionibus quæ sermones et epistolas pontificis jungunt. Sed aliam omnino esse quam hæctenus invenire nequivimus, hoc *Quasneli* iudicium demonstrat. *Epistolæ*, inquit, *insertæ sunt constitutiones imperatorum Theodosii et Valentiniiani adversus Manichæos et contra Hilarium Arelatensem. Sermonibus subiunguntur duæ epistolæ Proceris Alexandrini, et Paschani Libertani ad Leonem nostrum, et alia nonnulla ad vitam S. pontificis attinentia. Sicut autem epistolarum collectio cum memoratis additamentis nullibi a nobis inventa fuit, ita collectio sermonum, ex indicatis additionibus, ab omnibus quas vidimus discrepat. Displicet *Quasnellum* exactiorem hujus collectionis notitiam*

(a) Sic, in *Erratis* tomo suo II annexis, *Ballerini* addenda indicant sequentia: « His in prima editione præfati tit. a P. Mentio bibliothecario S. Marci Gratianum PP. Practicorum Mediolani monachi fuimus. in bibliotheca ejusdem ecclesie inveniri exemplum Romane editionis anni 1470, in cujus calce leguntur præter præfati notationem indicati versus *Aspicis illustres*, etc., uti in Annalibus typographicis editi sunt. Hæc autem editio omnium rarissima differt ab ea pariter Romana cujus quinque exemplaria recensimus. Non solum enim ista posterior versus memoratis a suisque notationem ignorat, verum etiam in lineis et singulis paginis discrepat; ac præterea prior illa aures in quatuor Leonis epistolis, quibus secunda ditata fuit. Cum vero hæc altera quam recognovimus et prima editione omnino fuerit expressa, eumque codicem referat quem Aleriansi in priori editione exhibuit; allegationes primæ editionis, quas in notis attulimus, corrigendæ non sunt. »

non dedisse; ex ordine enim et quantitate sermonum speciale de eadem iudicium ferre possemus. Hunc tantum peculiarem titulum ex eodem codice recitat in observatione ad primum sermonem, quam præmi-sæ admonitioni inseruimus. *In nomine Dei summi. Incipiunt tractatus quos a die ordinationis suæ per continuum quinquennium beatissimus papa Leo dixit ad populum.* Ex his autem verbis colligi posse creditur Quesnellus hanc sermonum collectionem derivare ex exemplo collectionis Leonis ævo exaratae. Inquit enim: *Totus vetustatem spirat titulus iste, indicatque sermones, seu tractatus (quæ vox Leonis ævo familiaris), descriptos fuisse ex codice pontificis istius ætate exarato. Cum enim ex ipsis sermonibus nulla indicia prodeant quibus appareat quo quisque anno dictus fuerit, oportet ut statim fere post quinquennium illud descriptum sit primum codicis istius exemplar.* Vox quidem tractatus pro sermonibus usurpata antiquitatem redolet; at si codex editos sermones continet, titulus qui hos primo quinquennio pontificatus Leonis tribuit, id est inter annum 440 et 445, manifestum errorem prodit. Etenim sermones novem de jejuniis mensis decimi, decem de Nativitate Domini, octo de Epiphania, unum et viginti, vel saltem decem et novem de Passione Domini, ex ipsa sermonum, qui diversis annis recitati fuerunt, computatione quinquennium excedunt; quemadmodum transcurrunt etiam nonnulli sermones de collectis, uti ex annorum characteribus in iisdem indicatis liquet. Sermones octavus de Nativitate, et sextus de jejuniis septimi mensis, Eutychem veluti hæreticum expressè nominant, quod fieri debuit citius ann. 449, vel potius aliquanto post: hoc enim anno errorem quidem ejus Leo condemnavit; sed cum Eutychem correctum iri speraret, personæ pepercisse videtur. Sermo de octavis apostolorum, qui post direptionem Romanæ urbis habitus fuit, post an. 445 collocari debet. Tractatus contra hæresim Eutychetis (nobis sermo XCVI) recitatus fuit in basilica S. Anastasiæ post Proterii mortem, quæ incidit in annum 457. Ex his igitur confirmatur quod initio statuimus, nullum superesse codicem quæ collectionem Leonis ætate exaratam contineat.

§ VI. De Homiliario Pauli Diaconi.

26. Restat ut de *Homiliario Doctorum* nonnulla dicamus, hoc enim pariter veluti codice utendum erit. Hujus Homiliarii auctor est Paulus Diaconus, qui jussu Caroli Magni varias Patrum homilias pro festorum ratione collegit exeunte sæculo VIII. Id liquet ex præfatione ejusdem Caroli præfixa rarissimæ editioni Spirensi an. 1482, et a Mabillonio recusa tom. I *Analectorum* pag. 25. Leonis sermones XX, ibidem inserti leguntur. Hæc autem collectio cum originem ducat ex mss. libris antiquioribus sæculo IX qui Paulo Diacono usui fuere, non minime facienda fuit. Cum vero plures ejusdem Homiliarii editiones prodierint, Quesnellus aliquando hoc allegans adhibuit editionem valde posteriorem, in qua alii ex editis Leoninis non pauca mutarunt. Nos vero ut germanas Pauli Diaconi lectiones cognosceremus, contulimus editionem Basileensem Nicolai Kessler anni 1436, sumptam ex vetustissimo codice Ecclesiæ Basileensis; quæ licet non minus quam Spirensis nonnullos sermones auctorum posteriorum addititios præferat, genuinam tamen Pauli Diaconi editionem quoad cæteros et Leoninos exhibet: qui sane sine addititiis in duobus mss. Augiensibus inveniuntur, eodem Mabillonio teste tom. IV *Analector.* pag. 631 et 632.

§ VII De ms. Barberino continente varias lectiones sermonum S. Leonis.

27. Antequam ab hac præfatione manum submoveam, præmonendum est, ne, dum Romæ versarer, in bibliotheca Barberina invenisse recentiorum codicem 3520, qui non paucas variantes sermonum S. Leonis editioni paratas exhibet. Præmittitur Italica epistola Laurentii Mari scripta die 30 Martii 1677. Cum eminentissimi cardinalis Francisci Barberini et Brancacii tum prælati nomine ab eo quæsitum fuisset quid Joannes Baptista Marus frater suus in editionem Leonis reliquisset, respondit ante aliquot annos in manus ejusdem fratris venisse editionem sermonum Leonis, in cujus marginibus Gerardus Vossius, præpositus Tungrensium, variantes lectiones notaverat: has autem exinde excerptis Joannem Baptistam, aliasque variantes ex aliis codicibus et editionibus addidisse eo consilio, ut novam sermonum editionem vulgaret cum titulo: *Sermones S. Leonis Magni restituti ad fidem plurium codicum mss.*, concluditque, editionem prædictam cum variantibus Vossii, et sui fratris lucubrationes se tradidisse Michaeli Angelo Riccio, postea cardinali, ex quo, quicumque velit, ea petere poterit. Sequitur præfatio Joannis Baptistæ Mari editioni præmittenda, quam hic subjicimus.

LECTORI JOAN. BAPTISTA MARUS.

Prodit iterum in lucem divus Leo rebus omnibus magnus, ultima manu et accuratior quam ante diligentia restitutus. Tanta est dignitas auctoris, eloquentiæ majestas, sanctitas vitæ, tanta devictarum hæresum, et frenati Atiliæ, ac servatæ Romæ gloria, ut in ipsius scriptis ad germanam sententiam revocandis non possit sine uberrimo Ecclesiæ fructu et sine summa cruditorum voluptate elaborari. Fuit iste labor paucis ante annis P. Theophili Rainaudi soc. Jesu theologi, de cujus multiplici eruditione præclara monumenta ab eo typis edita abunde testantur. At quoniam non tam ex ingenio et doctrina quam ex varietate codicum typis editorum et fide antiquorum manuscriptorum opus susceptum pendebat; licet non sine laude et utilitate in eo desudarit, tamen cum plurima utriusque generis exempla ei defuerint, non potuit pro voto tantæ pontificis scripta nativo nitore restituere: quo factum est ut et operi deesset optata absolutio et in sacri

officii lectionibus, quas sancta Ecclesia in præcipuis anni solemnitatibus ex magni Leonis divina eloquentia mutuari solet, menda non pauca residerent, quod in typis renovandis ad ultimam editionem velut emendatiorem soleat recurri. Quare cum diversa exempla typis edita, et fide digna manuscripta antiqua non pauca, quibus caruerat Theophilus Rainaudus, nacti essemus; lucem, quæ ex illis copiosa confici poterat, in honorem tanti pontificis scriptorumque ejus optatam restitutionem, et utilitatem Ecclesiæ, atque eruditorum voluptatem duximus conferendam. Vale, amice lector, et dum foveris labore nostro, fave, ac si quid melius nosti, prome. »

Hic Joan. Baptista Marus, qui hisce studiis delectabatur, an. 1644, ex mss. Vaticanis et Barberinis quosdam Augustini sermones, et ex Vat. cod. 1203 dialogos Desiderii abbatis Casinensis, postea Victoris III, ac tandem anno 1655 e ms. Barberino Petrum Diaconum de Viris Illustribus Casinensibus Romæ ediderat. Observamus autem in laudata præfatione nullam mentionem fieri variarum lectionum Vossii, quas Laurentius Marus memoravit. In codice autem Barberino subduntur plures variantes sermonum ordine nonnumquam perturbato. Pleraque sumptæ sunt ex codicibus basilicæ S. Petri, aliæ ex Vaticanis, nonnullæ ex cod. Bon., id est Bononiensi. Frequentiores sunt in iis sermonibus qui continentur in Lectionariis basilicæ S. Petri. Ubi autem hæc Lectionaria defuere, rarissimæ et quandoque nullæ variantes indicantur. Quæ sint variantes ex Vossio sumptæ, quæ autem additæ a Maro, discerni nequit. Vossium quidem, qui Romæ aliquando studuit Romanos codices, quoad Leonem contulisse colligitur ex Miscellaneis SS. Patrum subjectis editioni Moguntinæ an. 1604 Operum S. Gregorii Thaumaturgi, ubi aliqua Leonis ex Romanis mss. edidit. Plura tamen quam quæ innuuntur in epistola Laurentii Mari, eum parasse probant quæ idem Vossius tradit in calce Operum S. Ephrem, in qua non solos sermones, sed omnia S. pontificis Opera recognita et illustrata se edituram pollicetur: et in notatione ad tractatum S. Leonis in Eutychem vulgatum in laudata editione Moguntina testatur: *De pluribus per nos, inquit, in recognitione nostra Leonina observatis, ac ad marginem epistolarum annotatis, ubi, præter sermones, epistolas pariter a se recognitas, et variantes ad marginem editionis epistolarum annotatas ostendit.* Unde etiam Nicolaus Faber in epistola ad eundem Vossium inter ejusdem Fabri Opuscula pag. 113 et 114 se audisse testatur Michaellem Sonnum Parisiensem typographum expectare *quam citius ipsius editionem Operum S. Leonis.* Quesnellus in fine præfationis generalis memorat *codicem Operum S. Leonis,* quem collatum a doctissimo viro Francisco Pegna cum Romanarum bibliothecarum unss. codicibus, olim post Pegnæ mortem apud Marium Sancti Angeli canonicum viderat Emericus Bigotius. Cum Joannes Baptista Marus paulo ante memoratus *S. Angeli in foro piscium canonicus* in editis ejus Operibus appelletur, nihil dubium est quin Marius a Quesnello laudatus idem sit ac Joannes Baptista Marus. Quis autem fuerit codex quem Bigotius apud ipsum invenit ex Barberino ms. innotescit; et errore forte Bigotii, quod Vossio erat adjudicandum tributum fuit Pegnæ, eo quod Vossii codex in hujus manus venisset antequam in Mari bibliothecam transiret. Nos ipsum codicem seu editionem Leonis a Vossio cum mss. collatam non invenimus; sed Mari lucubrationem nacti sumus in codice Barberino, quæ Vossii et Marii variantes complectitur. Hujus vero Barberini manuscripti multa loca contulimus cum Lectionariis basilicæ S. Petri; cumque ea exacto notata deprehendimus, a fusiori collatione eorundem levati fuimus; sicque aliis quampluribus tum ejusdem basilicæ, tum Vaticanis, tum aliarum Romanarum bibliothecarum mss. exemplaribus recognoscendis vacare commodius potuimus.

S. LEONIS MAGNI

PONTIFICIS ROMANI

SERMONES

IN PRÆCIPUIS TOTIUS ANNI FESTIVITATIBUS

AD ROMANAM PLEBEM HABITI.

ADMONITIO IN DUOS SEQUENTES SERMONES,

Qui in antecessoribus editionibus, sicut et in non paucis mss. exemplaribus in unam perperam coaluerunt.

In anterioribus editionibus unus erat sermo qui nunc a nobis in duos divisus profertur. Hujus facti rationem ut, lector, intelligas, nonnulla præmonenda sunt. In vulgatis ante Quesnellum editionibus primo sermone ex duobus sequentibus compacto hic titulus præfigebatur: In anniversario de die assumptionis ejus ad summam

PATROL. LIV.

pontificis Romani culmen et onus. At Quesnellus, qui in prima editione eundem titulum receperat, in secunda mutandum censuit hoc modo: In octava consecrationis ejus. Id longa observatione probare studuit, quam hic integram subjiciunt.

Primum huic S. Leonis sermonem, velut in anniversario die assumptionis dictum, sub eodem quo pridem gaudebat titulo veteres editiones omnes secutus in prima mea editione reliqui, tametsi scrupulus nonnullus remorderet. Ut rem iterato examini subicerem, in causa fuere eruditorum e societate virorum Joannis Garnerii et Danielis Papebrokii nova in eundem sermonem cogitata. Ille pagina 33 Libri Diurni Romangrum pontificum, hæc scribit: S. Leo in ipso suæ assumptionis die sermonem huic continet (quam secundæ professioni fidei Gregorii PP. II insertam dicit) similem fecit, nisi quod fidem sermoni non perinde subjunxit. Fortasse tunc nondum usu receptum erat alteram professionem edere, quam quæ ad corpus S. Petri ferebat. Fortasse, quod magis reor, fides ommissa fuit a collectore sermonum Leonis, propter quod forma communis erat, et a symbolo apostolico Romano non diversa. Et in appendice pag. 172, scribitur vocem anniversario in titulum irrepsisse, quod sermo, inquit, ipse docet, æque habitum in ipso assumptionis die evidenter ostendit. . . . Enimvero si, inquit pag. 174, anniversarius dies significari debeat, et non ipsemet natalis, quorsum dicitur: Obsequium consecrati pontificis inchoari? Quorsum mentio redditus a longa peregrinatione? Quorsum actio gratiarum pro electione? Quorsum presentis temporis verbum proventus, si jam unum saltem annum, totum in pontificali sede transegisset? Dicitur igitur sermo, ut patet, recurrente electionis die, ut scilicet qui electus fuerat feria 6, quæ dies 29 Martii, ordinaretur eadem feria, quæ dies 10 Maii.

Socii sui opinionem Daniel Papebrokii in suo conatu ad chronologiam summorum pontificum amplexus est quoad eam partem quæ sermonem ipsi consecrationis diei assignat; ad alteram vero quæ consecrationem ipsam feria 6 celebratam indicat, vidit vir doctissimus quam immensis hallucinatio; cum ex apostolorum doctrina et institutione veram asserat Leo ipse auctoritatem consuetudinis, quæ semper observatum, ut hic qui consecrandi sunt sacerdotali vel levitica ordinatione, nunquam benedictio nisi in die Dominicæ Resurrectionis, hoc est die Dominica, tribuatur.

Certum est mihi pariter diei anniversario assignari non posse primum istum sermonem; sed nec ipsi consecrationis diei ascribi debere, manifestum faciunt vel hæc sola Leonis verba: *Recurrente igitur per suum ordinem die, quo me Dominus episcopalis officii voluit principium, etc.* Principium enim episcopalis officii ordinationem esse nemo non videt; recurrentem vero per suum ordinem hujus principii seu ordinationis diem, esse alteram Dominicam quæ ordinationem proxime secuta est, seu octavam ab ordinatione diem, necesse est asserere, ut Leo cum Leone concordet. In ipsa igitur ordinationis solemnitate, seu in die octava, quæ pars et clausula illius erat, dictum puto primum huic S. Leonis sermonem, recurrente consecrationis die per ordinem suum, hoc est post elapsos septem hebdomadæ dies, primum seu Dominicæ die per ordinem dierum redeunte. Quod profecto in alium sensum trahi non potest, si semel constet de anniversario die dicari non posse, ut revera constat ex tota sermonis ipsius serie.

Novam hanc opinionem confirmat vetus codex bibliothecæ Bodleianæ, in academia Oxoniensi, ad quem Leonis nostri sermones et epistolæ plures convulerat vir doctissimus Edmundus Bernardus in eadem academia Savilianus astronomiæ professor, collectasque ex illo codice varias lectiones ad me olim miserat. Codicis antiquitatem commendat hæc inscriptio in fronte conspicua: *In nomine Dei summi incipiunt tractatus, quos a die ordinationis suæ per continuum quinquennium beatissimus papa Leo dixit ad populum.* Totus velustatem spirat titulus iste, indicatque sermones seu tractatus (quæ vox Leonis ævo familiaris) descriptos fuisse ex codice pontificis istius ætate exarato. Cum enim ex ipsis sermonibus nulla indicia prodeant quibus appareat quæ quisque anno dictus fuerit, oportet ut statim fere post quinquennium illud descriptam sit primum codicis istius exemplar. In eo autem codice primi sermonis titulus est, non in anniversario, ut in consequentium capite habetur, sed *Sermo I de ordinatione suæ*; qui solus in die ordinationis, ut prior titulus indicat, haberi potuit, nimirum in die recurrente, quemadmodum dixit Leo ipse, seu in octava die.

Porro recte post expletam solemnitatem ordinationis obsequium consecrati pontificis inchoari dicit: *trans ipse quidem ordinationis dies principium episcopalis officii facit, ut disertis verbis habet Leo; at non inchoatio obsequii, seu exercitium suscepti muneris, quod tam sollemnis diei, diuturnis precibus ac prolixis cæremoniis occupatæ spatia non sinebant.*

Cæterum hoc semel constituto, consuetudo celebratæ octava die consecratorum pontificum solemnitate innotescit, quam aliunde notam haberi non memini. Sed ita fieri solitum facile persuadent et annua consecrationis festa religiose celebrata, et similibus consuetudo celebratæ diei octavæ consecrationis baptismalis fidelium, immo et dedicationis sacrarum basilicarum, quæ postrema etiam hodie perseverat, etsi ordinatione pontificia longe inferior sit templorum dedicatio.

Hactenus Quesnellus. Itaque diem anniversarium primo sermone, ut editus erat, ascribi non posse vidit, eo quod, observante Garnerio, in prima sermonis parte dicatur, obsequium consecrati pontificis inchoari, et mentio fiat redditus a longa peregrinatione, quæ diei anniversario nequaquam congruunt. Hinc ipse ordinationis dies admittendus videbatur. Ceterum autem verba, *Recurrente igitur per suum ordinem die, etc., diei ordinationis proprio non conveniant, diem octavæ huic sermone præfigendam Quesnellus putavit.* Verum diei octavæ solemnitas, in qua episcoporum congregatio haberetur, ut sermonis verba exigunt, toti antiquitati ignota est. Ipso autem non tam ordinationis die quam anniversario episcoporum conventus fieri consuevit, patet ex Paulini epist. 16, ad Delphinum, Xysti III epist. ad Cyrillum, et Hillari papæ, qui Leonem successit, epist. ad Ascanium. Hinc Tillemontius in notatiuncula ad artic. Leonis tom. XV, pag. 417, de duplici sermone perperam juncto suspicatus est.

Hunc vero nodum solverunt sex codices. In tribus scilicet mss. collectionis secundæ, id est Barber. 88, basilicæ S. Petri 210, et Casanatensi G, III, 7, nec non in lectionario Vallicellano 26 præfertur sermo incipiens, *Laudem Domini, qui concluditur verbis, testimonium præstitistis, et cum finali quidem clausula: Per Christum Dominum nostrum.* Codex autem Casinensis 126 collectionis primæ, qui num. 75 exhibet eundem sermonem cum eodem fine, num. 72, præmiserat uti distinctum sermonem incipientem: *Honorabilem mihi, dilectissimi, hodiernum diem fecit divina dignatio, etc., quæ alibi perperam, inserta post vocem Honorabilem particula igitur, assutus fuerat primo sermone, efficiebatque caput secundum ac tertium.* In ms. etiam lectionario Vallicellano A, 7, eadem utriusque sermonis distinctio deprehenditur, et eodem pariter ordine: *primo enim occurrit sermo Honorabilem pag. 185, dein sermo Laudem Domini, pag. 189.*

Ex his optime conciliantur omnia. Nam primus sermo Laudem Domini, qui formulas exhibet diei ordinationis proprias, habitus fuit ipso natalis seu ordinationis die; et protior fortasse ejus diei solemnitas tota.

giorum sermonem non patiebatur. Secundus vero sermo Honorabilem recitatus fuit in die anniversario, recurrente, ut Leo ait, per suum ordinem die, quo me Dominus episcopalis officii voluit habere principium. Difficilis quam Garadrius obtrudit ex voce sermonis apud nos secundi provehit, si S. Leo unum saltem annum in pontificali sede transgessit, levis est, quæ cum unius litteræ emendatione facile tollatur scribendo prorexit, et librarium oscitantia potuit proficisci. Forte etiam prorexit in nonnullis emendationibus codicibus legebatur; sed cum hic sermo junctus fuit cum priorè, qui diem ipsum ordinationis vestiret, in tempus præsens tractata fuit lectio, ut coherentia cum œneocædentibus servaretur. Eadem ratione scripturam fuisse videtur, ipse mihi hec, quod pontificatus initio convenit, pro ipse est, quod in nonnullis mss. exemplaribus custoditum, uti anniversaria diei magis conveniens, restitimus. Unionem vero duorum sermonum in unum nemo miretur: nam in ipsis Leonis codicibus alia ejusdem generis exempla reperimus. Sic in mss. libris collectionum primæ et secundæ, duo sermones de jejuniis decimi mensis, tertius et quartus in unum coeunt. Forte cum primus sermo visus esset brevior quam usitatus lectiones divini officii postularent, duos simul conjungere in aliquibus lectionariis etiam antiquioribus placuit, ex quibus eadem conjunctio in plerasque collectiones manavit.

7 SERMO PRIMUS.

De Natali ipsius S. Leonis I; habitus in die ordinationis suæ.

SYNOPSIS.—S. Leo absens electus gratias pro beneficio rependit, et Ecclesie suæ preces sollicitè postulat.

Laudem Domini loquatur os meum (Ps. cxliv, 34), et nomen sanctum ejus anima mea ac spiritus, caro et lingua benedicat. Quia non verecundæ, sed ingratiæ mentis indicium est, beneficia tacere divina; et satis dignum est a sacrificiis Dominicæ laudis obsequium consecrati pontificis inchoare. Quia in humilitate nostra memor fuit nostri (Ps. cxxv, 24) Dominus, et benedixit nobis: quia fecit mihi mirabilia magna solus (Ibid., 4), ut præsentem me crederet vestræ sanctitatis affectio, quem fecerat necessitas longæ peregrinationis absentem. Ago igitur Deo nostro gratias, et semper acturus sum pro omnibus quæ retribuit mihi. Vestri quoque favoris arbitrium debita gratiarum actione concelebro, evidenter intelligens, quantum mihi possint reverentiæ, amoris et fidei studia vestræ dilectionis impendere, animarum vestrarum salutem pastoralis sollicitudine cupient, qui tam sanctum done, nullis admodum præcedentibus meritis, iudicium protulit. Obsecro igitur per misericordias

Ita inscribitur in aliquot præstantioribus codicibus, ac præsertim in antiquissimo Vaticano 3836, nec non in alio perantiquo Vat. Longobardicis, ut vocant, hinc exarato. Concinit etiam hæc inscriptio cum antiqua appellatione diei ordinationis, quem natalium vocat ipse S. Leo serm. 4, c. 4, et diem natalum nominant similiter Xystus III, epist. ad Cyrillum num. 5, ac epist. 2, ad Joannem Antiochenum, Paulinus Nolanus epist. 20, ad Delphinum num. 2, nec non Hilarus papa epist. 2, ad Assanium, cap. 2. In antiquis etiam sacramentaliis, ac præsertim in vetustissimo ms. Veronensi 80, quod Romanum fuit, et Leonis ævum redolet, Missa diei anniversarii consecrationis pontificum hunc titulum præfert: In Natali episcoporum. In posterioribus autem codd. huic et sequentibus sermonibus inscriptio est: De ordinatione sua, vel De assumptione sua; in vulgatis vero, In anniversario die assumptionis ejus. Titulus peculiaris legitur in mss. tertie collectionis, ex quibus prima editio profecta est, nimirum: In assumptione sua ad pontificatum gratiarum actionis sermo I. In tabula ms. Casanatensis collectionis secundæ, sermo B. Leonis papæ in die ordinationis suæ factus. Tandem in cod. Vallicell. A, 7, De laudibus apostolorum; sequens vero sermo, De Natali S. Petri apostoli.

Epitax Vaticanus Longobard., vitium.

Alias consecrationis. Post pauca duo codd. Vallicell. omittunt mihi ante vocem mirabilia.

Editi cum aliquot codd. habebant cerneret. Sub-

A Domini, juvate votis quem desideris expetistis, us et Spiritus gratiæ maneat in me, et judicia vestra non fluctuent. B Præstet in commune nobis omnibus pacis bonum, qui vobis unanimitalis studia infudit: ut omnibus diebus vitæ meæ, in omnipotentis Dei servitium, et ad vestra paratus obsequia, cum fiducia possim Dominum deprecari: Pater sancte, conserva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi (Joan. xvii, 11): semperque proficientibus vobis ad salutem, magnificet anima mea Dominum, et in futuri retributione iudicii ita mihi apud justum Iudicem sacerdotii mei ratio subsistat (I Thess. ii, 19), ut vos mihi per bona opera vestra sibi gaudium, vos corona, qui bona voluntate sincerum præsentis vitæ testimonium præstitistis. C Per Christum Dominum nostrum.

SERMO II.

De Natali ejusdem II; habitus in anniversario ordinationis suæ.

SYNOPSIS.—I. Nemini vel de justitia sua præsumendum, vel de misericordia Dei dissendum.—II. Conventus episcoporum in anniversaria die consecrationis Romani pontificis, quem Petri hæredem Ecclesie tanquam Petrum suscepit.

I CAP. L. — Honorabilem mihi, dilectissimi, Lo-

stituimus crederet ex aliis mss., ac præcipue ex Vat. Longobard., nec non ex antiquissimo Vat. 3836, cum hæc lectio congruentior visa sit. Mox quidam codd. pro fecerat habent fecit.

Sic plerique et vetustissimi Romani codices. Edjti, tribuit.

Prima editio: Quantum mihi profuit et reverentiæ amoris et fidei studia vestræ dilectioni impendere. Idem habetur in Vat. Longobard., ubi solum loco verbi profuit legitur possent.

Alias, per misericordiam.

Erat in editis: Qui vobis unanimitalis studia infudit. At Vat. 3836, unanimitalis vocem postponit voci studia; syntaxi plane Leonina. Verbis autem emendavimus non tam ex primæ editione, quam ex codice Longobardico ac tribus aliis Vaticanis, eo quod eligentium unanimitalis Leo iudicare videatur. In his tamen codd. habetur etiam vobis in anteriori membro: Præstet in commune vobis omnibus pacis bonum; ubi pacem tum sibi tum auditoribus communem Leonem præcarî arbitrâmur. Idem mss. cum primæ editione humanitalis pro unanimitalis præferunt. Lectionem nostram confirmat cod. Vallicell. 26.

Hanc clausulam ex illis codicibus adjecimus, qui sermonem hoc loco finiunt, ut in præmissa admonitione diximus.

Jungebatur hic sermo, inserta hoc loco particula igitur, cum sermone antecedenti. Cur separavimus, in admonitione, quam antecedenti sermone præ-

diernum diem fecit divina dignatio : quæ dum humilitatem meam in summum gradum ^a provexit, quod neminem suorum sperneret, demonstravit. Unde eisi necessarium est trepidare de merito, religiosum est tamen gaudere de dono : quoniam ⁹ qui mihi ^b oneris est auctor, ipse est administrationis adjutor; et ne sub magnitudine gratiæ succumbat infirmus, dabit virtutem, qui contulit dignitatem. Recurrente igitur per suum ordinem die quo me Dominus ^c episcopalis officii voluit habere principium, vera mihi in gloriam Dei causa est lætandi : qui mihi, ut multum a me diligeretur, multa dimisit; et ut mirabilem faceret gratiam suam, in eum munera sua contulit, in quo meritorum suffragia non invenit. Quo opere suo Dominus, quid cordibus nostris insinuat, quid commendat, nisi ut de justitia sua nemo ~~presumat~~, et de ipsius misericordia nemo diffidat, quæ tunc ^d evidentiùs præeminet, quando peccator sanctificatur, et abjectus erigitur. Neque enim de qualitate nostrorum operum pendet celestium mensura donorum : aut in isto sæculo, in quo *tota vita tentatio est* (Job. vii, 1), hoc unicuique retribuitur, quod meretur : ubi si Iniquitates Dominus observaret, nullus iudicium ^e ipsius sustineret.

CAP. II. — *Magnificate ergo, dilectissimi, Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in invicem* (Ps. xxxiii, 4), ut tota ratio celebritatis hodiernæ ad laudem sui referatur auctoris. Nam quod proprie ad affectum animi mei pertinet, confiteor me plurimum de omnium vestrum devotione gaudere. Cumque hanc venerabilium consacerdotum meorum splendidissimam ^f frequentiam video, angelicum nobis in tot sanctis sentio interesse conventum. Nec dubito nos abundantiore hodie divinæ præsentis gratia visitari, quando simul adsunt, et uno lumine micant tot speciosissima tabernacula Dei, tot membra excellentissima corporis Christi. Nec abest, ut confido, ab hoc cœlu etiam beatissimi apostoli Petri pia dignatio et fida dilectio; nec vestram devotionem ille

ximus, dictum est. Mox pro *fecit* prima editio habet *facit*.

^a Legebatur *provehit*. Emendationem unius litteræ mutatione necessariam, ut in admonitione ostendimus, nulli licet codices suffragentur, facere vel inviti debuimus.

^b Sic antiquissimus Vat. 3836, et unus Vat. collect. 5. Lectionarium Vallicell. A 7, ms. Casin., *honoris auctor, ipse est*. Quesnellus, *oneris est auctor, ipse mihi fiet*; in margine autem pro lectione *oneris* laudat cod. Reg., et Victor. notat vero in codice Regio legi, *ipse est*, pro *ipse mihi fiet*. Cæteri editi eandem Quesnelli lectionem, exhibent, excepto honoris loco *oneris*.

^c Cod. Vat. Longobard., *episcopatus*. Dein Massonus in Leonis Vita legit *principatum* pro *principium*, quod in nullis non solum editionibus, sed nostris etiam codicibus reperimus.

^d Vat. 3836, *evidenter prominet*. Post pauca, *meritorum nostrorum, pro nostrorum operum* in cod. Vallicell.

^e Sic ex Lectionario Vallicell. et ex ms. Longobard. alioque Vat. Al., *sum*.

^f Codd. Reg. et Vict. Quesnelli, atque unus ex nostris Vat., *frequentationem*. Hoc porro loco Ques-

A deseruit, *cujus* ⁹ vos reverentia congregavit. De vestro itaque et ipse gaudet affectu, et in consortibus honoris sui observantiam Dominicæ institutionis amplectitur, probans ordinatissimam totius Ecclesiæ charitatem quæ in ¹⁰ Petri sede Petrum suscipit, et a tanti amore pastoris nec in persona tam imparis tepescit hæredis. Ut ergo hæc pietas, dilectissimi, quam erga humilitatem meam unanimiter exhibetis, fructum sui studii consequatur, ^h misericordissimam Dei nostri clementiam supplices obsecrate, ut in diebus nostris expugnet impugnantes nos, muniat fidem ⁱ nostram, augeat dilectionem, augeat pacem, meque servulum suum, quem ad ostendendas divitiæ gratiæ suæ gubernaculis Ecclesiæ voluit præsidere, sufficientem tanto operi, et utilem vestræ ^j ædificationi dignetur efficere, et ad hoc tempora nostræ servitutis extendere, ut proficiat devotioni, quod fuerit largitus ætati, per Christum Dominum nostrum. Amen.

SERMO III [Al. II].

De Natali ipsius III; habitus in anniversario die assumptionis ejusdem ad summi pontificii munus.

SYNOPSIS. — I. *Ad Deum referendus honor sacerdotii. Hujus figura in Melchisedech præcessit; utriusque delictum.* — II. *Quam impar tanto oneri humana infirmitas. Christus Ecclesiam semper regit. Soliditas fidei Petri permanet.* — III. *Petri elogium, qui Ecclesiæ curam etiam nunc non deserit. Quo sensu petra et fundamentum.* — IV. *Petrus in successoribus honorandus: Primas omnium episcoporum. Profectus gregis, laus pastoris.*

CAP. I. — Quoties nobis misericordia Dei donorum suorum dies renovare dignatur, justa, dilectissimi, et rationabilis causa est lætandi, si officii origo suscepti ad laudem sui referatur auctoris. Hanc enim observantiam omnibus quidem sacerdotibus congruam, sed mihi necessariam maxime esse cognosco, ^k qui respiciens ad exiguitatis ^l meæ tenuitatem, et ad suscepti muneris magnitudinem, etiam ego illud propheticum debeo proclamare: *Domine, audivi auditum tuum, et timui; consideravi opera tua, et expavi*. Quid

nellus et in synopsi hujus capitis, et in postilla ad marginem editionis secundæ notaverat, *episcoporum conventus in octava consecrationis Romani pontificis* propterea quod sermonem hunc in eadem octava habitum crederet. Sed et hunc sermonem, et conventum episcoporum in anniversario consecrationis die habitus, in admonitione ostendimus. Mox *esse pro interesse* in cod. Vallicell.

^m Ita correximus ex mss. antiquissimo Vatic., Vallicell. et duobus aliis Vat., cum antea minus congrue in plerisque editis legeretur *nos*. Paulo post cod. Longobard., in *consortii*, pro in *consortibus*.

ⁿ Prima editio, *misericordem*. Cod. Vallicell., *Domini nostri*. Mox *exorate*, pro *obsecrate* in tribus Vaticanis.

^o Ita præstantiores codd. Vat. 3836, et Longobardicus, cum legeretur in editis: *Muniat fidem vestram, multiplicet devotionem ac dilectionem, augeat pacem*. Codd. Vallicell. et Casin. ac Vat. 544, collect. 4, nostram lectionem præferunt, hac una exceptione, *multiplicet dilectionem*.

^p Ita omnes nostri novem codices et duo Quesnelli Regius et Gaudiviani. Editi, *defensionis*.

^q Al., *quoniam*. Quesn. — Ita etiam tres nostri codices Vaticani.

enim * tam insolitum, tam pavendum, quam labor A fragilli, sublimitas humili, dignitas non merenti? Et tamen non desperamus neque deficiamus, quia non de nobis, sed de illo præsumimus, qui operatur in nobis. Unde et Davidicum psalmum, dilectissimi, non ad nostram elationem, sed ad Christi Domini gloriam consona voce cantavimus. Ipse est enim de quo propheticè ^b scriptum est: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Hebr. vii, 11): hoc est, non secundum ordinem Aaron, cujus sacerdotium per propaginem sui seminis currens, temporalis ministerii fuit, et cum veteris Testamenti lege cessavit; sed secundum ordinem Melchisedech, in quo æterni Pontificis forma præcessit. Et dum quibus parentibus sit editus non refertur, in eo ille intelligitur ostendi, cujus generatio non potest enarrari. Denique cum hujus divini sacerdotii sacramentum etiam ad humanas pervenit functiones, non per generationum tramitem * curritur, nec quod caro et sanguis creavit, eligitur; sed cessante privilegio patrum, et familiarum ordine prætermisso, eos rectiores Ecclesia accipit, quos Spiritus sanctus preparavit; ut in populo adoptionis Dei, cujus universitas sacerdotalis atque regalis est, non prærogativa terrenæ originis ^d obtineat unctionem, sed dignatio cælestis gratiæ signat antistitem.

CAP. II. — Quamvis ergo, dilectissimi, nos ad explemam nostri officii servitutem, et infirmi inveniamur et segnes, dum si quid devote et strenue agere cupimus, ipsius nostræ conditionis fragilitate tardamur; habentes tamen incessabilem propitiationem omnipotentis et perpetui Sacerdotis, qui similis nostri, æqualis Patri, divinitatem usque ad humana submisit, humanitatem usque ad divina provexit, digne et pie de ipsius constitutione gaudemus: quoniam etsi multis pastoribus curam suarum ovium delegavit, **12** ipse tamen dilecti gregis custodiam non reliquit. De cujus principali æternoque præsidio, etiam * apostolicæ opis munimen accepimus, quod utique ab opere suo non vacat: et firmitas fundamenti, cui totius Ecclesiæ superstruitur altitudo, nulla incumbentis sibi templi mole lacessit [F. leg. lassescit]. Soliditas enim illius fidei, quæ in apostolorum principio est

A laudata, ¹ perpetua est; et sicut permanet quod in Christo Petrus credidit, ita permanet quod in Petro Christus instituit. Cum enim, sicut evangelica lectione reseratum est, interrogasset Dominus discipulos, quem ipsum, multis diversa opinantibus, crederent, respondissetque beatus ^e Petrus, dicens: *Tu es Christus filius Dei vivi*: Dominus ait: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. Et ego dico tibi quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum. Et ^h quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis* (Math. xvi, 16-19).

B CAP. III. — Manet ergo dispositio veritatis, et beatus Petrus in accepta fortitudine ¹ petræ perseverans, suscepta Ecclesiæ gubernacula non reliquit. Sic enim præ cæteris est ordinatus, ut dum Petra dicitur, dum fundamentum pronuntiatur, dum regni cælorum janitor constituitur, dum ligandorum solvendorumque arbiter, mansura etiam in cælis ¹ iudiciorum suorum definitione, præficatur, qualis ipsi cum Christo esset societas, per ipsa appellationum ejus mysteria noscerentur. Qui nunc plenius et potentius ea quæ sibi commissa sunt peragit, et omnes partes officiorum atque curarum in ipso et cum ipso, per quem est glorificatus, exsequitur. Si quid itaque a nobis recte agitur, recteque ^k discernitur, si quid a misericordia Dei quotidianis supplicationibus obtinetur, illius est operum atque meritum, cujus in sede sua vivit potestas, et excellit auctoritas. Hoc enim obtinuit, dilectissimi, illa confessio, quæ a **13** Deo Patre apostolico inspirata cordi, omnia humanarum opinionum incerta transcendit, et firmitatem petræ, quæ nullis impulsioibus quateretur, accepit. In universa namque Ecclesia, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, quotidie Petrus dicit, et omnis lingua, quæ confitetur Dominum, magisterio hujus vocis imbuitur. Hæc fides diabolum vincit, et captivorum ejus vincula dissolvit. Hæc erutos mundo inserit cælo, et portæ inferi adversus eam prævalere non possunt. Tanta enim divinitus soliditate munita est, ut eam

* Codd. Bodleian. et Gaudiival. ad marginem, *sollicitum*. QUESN. — Ita quoque antiquissimus Vat. 3836.

^b Duo mss. Vatt., *dictum est*.

^c Alias, *currit*. QUESN.

^d Manifestum est, ni fallor, ex hoc loco materiam episcoporum unctionem jam tum in usu fuisse in ordinatione episcopali, apud Romanam saltem Ecclesiam. Siquidem apud Leonem idem est *obtinere unctionem* ac fieri episcopum; quod de sola spiritali unctione si intelligeretur, valde ambiguum esset. Est et in sermone sequenti, cap. 1, non absimilis mentio, magis tamen obscura, materialis unctionis. Vide etiam serm. 8 de Passione Dom. cap. 7: *Nunc, inquit, et ordo clarior levitarum, et dignitas amplior seniorum, et sacrator est unctio sacerdotum*. Ad exteriorem etiam sacerdotum unctionem manifesta alludit in subsequenti sermone, cum de spiritali omnium baptizatorum seu fidelium unctione sermonem facit c. 1: *Omnes in Christo regeneratos sancti Spiritus unctio consecrat sacerdotes*. Et infra: *Effuso benedi-*

ctionis unguento, etc. QUESNELLUS.

^e Editi ante Quesnellum, *apostolici operis*. Ille prætulit lectionem codd. Vict. et Gaudiival. Quibus quatuor nostri Vatt. suffragantur. Porro *accipimus pro accepimus* est in antiquissimo Vaticano.

^f Idem cod. Vat., *perpetuat*. Quesnelli annotationem huic loco subjectam, in observationes quæ post Sermones edentur, rejecimus; ibique Leonis sententiam explicabimus.

^g Duo mss. Vatt. addunt, *apostolus*.

^h Ms. Vatt. 3836, *quæcumque ligaveris.... erunt ligata. Et quæcumque solveris.... erunt soluta*. Similis lectio occurrit etiam in sermone sequenti c. 3.

ⁱ In eodem cod. et in alio Vat. vox *petræ* deest. Post pauca iidem mss., *non relinquit*.

^j Vetustissimus cod. Vat., *iudiciorum definitione præfinitur*; alius Vat., *perficitur*.

^k Idem antiquissimus codex, *discernitur*, et forte melius.

neque hæretica unquam a corrumpere pravitas, nec pagana potuerit superare perfidia.

CAP. IV. — His itaque modis, dilectissimi, rationabili obsequio celebratur hodierna festivitas, ut in persona humilitatis meæ ille intelligatur, ille honoretur, in quo et omnium pastorum sollicitudo cum commendatarum sibi ovium custodia perseverat, et ^a cuius dignitas ætam in indigno hærede non deficit. Unde venerabilium quoque fratrum et sacerdotum meorum desiderata mihi et honoranda præsentia hinc sacratio est atque devotior, si pietatem hujus officii in quo adesse dignati sunt, ei principaliter ^d deferunt, quem non solum hujus sedis præsumem, sed et omnium episcoporum noverunt esse primum. Cum ergo cohortationes nostras auribus vestre sanctitatis adhibemus, ipsum vobis, cuius ^e vice fungimur, loqui credite: quia et illius vos affectu monemus, et non aliud vobis, quam quod docuit, prædicamus: obsecrantes, ut succincti lumbos mentis vestre castam et sobriam vitam in timore Dei ducatis, nec concupiscentiis carnis mens principatus sui oblita, consentiat. Brevia et raduca sunt terrenarum gaudia voluptatum, quæ ad æternitatem vocatos, ^f a semitis vite conantur avertere. Fidelis ergo et religiosus animus, ea quæ sunt cœlestia, concupiscat, et divinarum promissionum avidus, in amorem se incorruptibilis boni, et in spem veræ lucis attollat. Certi autem estote, dilectissimi, quod labor vester, quo vitis resistitis, et carnalibus desideriis repugnatis, placens in conspectu Dei est atque ^g pretiosus, nec solum vobis, sed etiam mihi apud Dei misericordiam profuturus: quia de profectu ^h Domini gregis gloriatur cura pastoris. *Corona enim mea*, sicut Apostolus ait, *et gaudium vos estis* (1 Thess. II, 19); si fides vestra, quæ ab initio Evangelii in universo mundo prædicata est (Rom. I, 8), in dilectione et sanctitate permanserit. Nam licet omnem Ecclesiam, quæ in toto est orbe terrarum, cunctis oporteat florere virtutibus, vos tamen præ-

^a Perrumpere edidit Quesnellus, tamen notari editos codices et Gaudiival. habere corrumpere. Nos editorum lectionem restituumus, quippe quam antiquiores mss. approbant.

^b Duo Vatt., igitur pro itaque.

^c Ita restituumus ex vetustissimo Vaticano, cum alias editum esset, cuius etiam dignitas in indigno. In prima editio et in aliquot codd. deest etiam.

^d Vat. 344, referunt, et forte melius, cum significetur honorem pontificibus delatum ad Petrum referri.

^e Vicem alicujus gerere, et vicarii antiqua locutione dicuntur etiam successores, qui non minori quam præcessor dignitate et potestate funguntur, ut pluribus antiquis testibus demonstrare possemus. Romani autem pontifices speciali modo dicti sunt fungi vice, aut vicarii Petri, ut intelligantur non suimet propriam obtinuisse, sed eandem accepisse, in omnes successores transfusam, dignitatem ac auctoritatem Petri, cuius, ut ait Leo hoc ipso in sermone c. 3, in sua sede, id est, in successoribus, vivit potestas, et excellit auctoritas; et cap. 4, cuius dignitas etiam in indigno hærede non deficit. Hæc notare libuit ob postillam quam hoc loco Quesnellus posuerat: *Primatus Petri, cuius Romani pontifices vicarii sunt.*

A cipue inter cæteros populos decet meritis pietatis excellere, quos in ipsa apostolica petreæ arce fundatos, et Dominus noster Jesus Christus cum omnibus redemit, et beatus apostolus Petrus præ omnibus erudit. Per eundem Christum Dominum nostrum. Amen.

SERMO IV [AL. II].

¹ De Natali ipsius IV; in anniversario die ejusdem assumptionis.

SYNOPSIS. — I. Festivitatem hanc omnibus esse communem Christianis, qui et reges sunt et sacerdotes. — II. Quanta Petro præ cæteris sint collata: Ecclesiam in Petro, et in ejus fide fundatam. — III. Transiit in alios apostolos potestas clavium, quas Petrus accepit. Speciale privilegium Petri, cuius specialis cura a Domino suscipitur, et pro fide cuius proprie Christus oravit, ut firmitas quæ per Christum Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur. — IV. Petri precibus et sollicitudini deberi quiddam boni a successoribus ejus agitur.

CAP. I. — Gaudeo, dilectissimi, de religioso vestre devotionis affectu, et Deo gratias ago, quod in vobis pietatem Christianæ unitatis agnosco. Sicut enim ipsa frequentia vestra testatur, intelligitis hujus diei recursum ad communem lætitiæ pertinere, et honorem celebrari totius gregis per annua festa pastoris. Nam licet universa Ecclesia Dei distinctis ordinata sit gradibus, ut ¹ 15 ex diversis membris sacrati corporis subsistat integritas; omnes tamen, ² sicut ait Apostolus, in Christo unum sumus (1 Cor. XII, 13); nec quisquam ab alterius ita est divisus officio, ut non ad connexionem pertineat capitis cuiuslibet humilitatis portionis. ³ In unitate igitur fidei atque baptismatis, indiscrcta vobis societas, dilectissimi, et generalis est dignitas, secundum illud beatissimi Petri apostoli ⁴ sacratissima voce dicentis: *Et ipsi tamquam lapides vivi superædificamini in domos spirituales, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum*; et infra: *Vos autem gens electam, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis* (1 Petr. II,

¹ Vat. 3836, a cœlesti vita conantur avertere.

² Vict. cod. delet Domini. QUESN.

³ In ms. 39 Casinensi, qui post alia aliorum Patrum Opera, duos tantum sermones S. Leonis continet, pag. 588, hic sermo profertur cum titulo: *Incipit sermo de Cathedra S. Petri apostoli, quæ celebratur viii kal. Martii*; ubi sane tertii nocturni lectiones, quæ hac die in Romano Breviario vel hodie leguntur, ex hoc sermone sumptæ sunt. In tabula autem Casanensis ms. inscribitur: *In natalio B. Petri apostoli.*

⁴ Verba, sicut ait Apostolus, a Quesnello omnia, ex omnibus hæc codicibus et anterioribus editionibus revocavimus. Tres codd. Vatt. et editi autem Quesnellum habent: *Nos tamen omnes, sicut ait Apostolus, in Christo Jesu unum sumus.*

⁵ Vat. 3856, In unitatem.

⁶ Ita omnes editiones, et codices nostri, inter quos antiquissimus Vaticanus, et laudatus Casinensis, qui duo solum præsecundum illud habent secundum Evangelium. Quesnellus vero expunctis verbis *sacratissima voce dicentis*, unius codicis, quem non designat, auctoritate alia substituens, hunc locum sic expressit: *Secundum illud beatissimi Petri apostoli, cui iste sermo debet famulari: Et ipsi tamquam lapides. etc.*

3; 9). Omnes enim in Christo regeneratos, crucis signum efficit reges, sancti a vero Spiritus unctio consecrat sacerdotes: ut præter istam specialem nostri ministerii servitatem, universi spirituales^b et rationabiles Christiani agnoscant se regii generis, et sacerdotalis officii esse consortes. Quid enim tam regium quam subdium Deo animum corporis sui esse rectorem? Et quid tam sacerdotale quam vivere Domino conscientiam puram, et immaculatas pietatis hostias de altari cordis offerre? Quod cum omnibus per Dei gratiam commune sit factum, religionem tamen^c vobis atque laudabile est, de die protectionis nostræ quasi de proprio honore gaudere; ^d et unum celebretur in toto Ecclesiæ corpore pontifici sacramentum, quod, effuso benedictionis unguento, copiosius quidem in superiora produxit, sed non parce etiam in inferiora descendit.

CAP. II. — Cum itaque, dilectissimi, de consorcio fides muneri magna sit nobis materia communium **16** gaudiorum, verior tamen nobis et excellentior erit causa letandi, si non in nostræ humilitatis consideratione remoremur; cum multo utilius multoque vit dignius ad beatissimi Petri apostoli gloriam contemplandam aciem mentis atollere, et hunc diem in filius potissimum veneratione celebrare, qui ab ipso omnium charismatum fonte tam copiosis est irrigantibus inundatus, et cum multa solus acceperit, nihil in quemquam sine^e ipsius participatione transierit. ^f Verbum caro factum jam habitabat in nobis (Joan. 1, 14), et reparando humano generi totum se Christus impenderat. Nihil indispositum sapientiæ, nihil erat arduum potestati. Famulabantur elementa, ^g ministrabant spiritus, angeli serviebant, nec alio modo poterat inefficax esse sacramentum, quod simul ipsius Deitatis unitas operabatur et Trinitas. Et tamen de toto mundo unus Petrus eligitur, qui et universarum gentium vocationi, et omnibus apostolis, cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur: ut

A quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint ^h multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus. Magnum et mirabile, dilectissimi, huic xiro consortium potentia suæ tribuit divina dignatio; et si quid cum eo commune cæteris voluit esse principibus, numquam nisi per ipsum dedit quidquid aliis non negavit. Omnes denique apostolos Dominus quid de se homines opinentur interrogat; et tandem sermo respondentium communis est, quamdiu ⁱ humanæ ignorantia ambiguitas explicatur. At ubi quid habeat sensus discipulorum exigitur, primus est in Domini confessione, qui primus, ^j est **17** in apostolica dignitate. Qui cum dixisset: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, respondit ei Jesus: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est* (Math. xvi, 16, 17); id est, ideo beatus es, ^k quia te Pater meus docuit, nec terrena opinio te fefellit, sed inspiratio cælestis instruxit: et non caro nec sanguis, sed ille me tibi, cujus sum unigenitus Filius, indicavit. *Et ego, inquit, dico tibi: hoc est, sicut Pater meus tibi manifestavit divinitatem meam, ita et ego tibi notam facio excellentiam tuam: Quia tu es Petrus: id est, cum ego sim inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum præter quod æneus potest aliud ponere* (Ephes. ii, 14 et 20); tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi necum participatione communia. ^C *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam* (Math. xvi, 18). Super hanc, inquit, fortitudinem æternam extruam templum, et Ecclesiæ meæ cælo Inferenda sublimitas in hujus fidei firmitate consurgat.

CAP. III. — Hanc confessionem portæ inferi non tenebunt, mortis vincula non ligabunt: vox enim ista, vox vitæ est. Et sicut confessores suos in cælestia provehit, ita negatores ad inferna demergit. Propter

^a Particula vero deest in antiquissimo Vaticano, et in Casinensi, qui postremus pro consecrat habet efficit. Post pauca in Vat. laudato deest nostri.

^b Sic tres præstantiores nostri codices et prima editio. Reliqui vulgati ante Quesnellum, et alii mss. cum cod. Gaudiival., et rationabiles: quas voces Quesnellus expunxit, et margini apposuit.

^c Ita tres mss. Vaticani et unus Bononiensis cum prima editione; et sane melius, cum S. Leo auditores laudet, qui de protectione seu ordinatione sua tamquam de proprio honore gaudebant. In cæteris editis et in nonnullis codd., nobis; in aliquibus mss. deest tamen.

^d Verusissimus Vaticanus omittit sequentia usque ad finem capituli. Paulo post de effuso in ms. Casinensi.

^e Prætulimus lectionem præstantiorem codicum Vat. et Cas. Aliqui mss. collectionis quartæ cum editis pro ipsius habent, illius; alii, ejus.

^f Erat in editis: *Verbum enim caro factum fuerat, et habitabat jam in nobis, ut reparando humano generi totum se Christus impenderet.* Magis placuit lectio vetustissimi Vaticani et Casinensis, quam etiam confirmant mss. collectionum quartæ et quintæ quoad postremam partem et reparando,.... impenderat.

^g Ita omnes editi et codices, excepto Casinensi,

qui pro ministrabant habet adorabant. Quesnellus notavit sic legi non solum in editis, sed etiam in mss. Gaudiival. At quo fultus codice hanc lectionem exclusit, et in textu ediderit: *Famulabantur elementa, spiritus angelici serviebant*, non docuit.

^h Quesnellus expunxit voces, multique pastores, quæ legebantur in editis, quatuor mss. allegans, qui his verbis carent. Nos vero non tam editorum omnium quam Romanorum et præstantiorum Italiæ codicum auctoritate eas voces revocavimus.

ⁱ Ita Vaticanus antiquissimus et Casinensis. Alii Vaticani cum editis intelligentiæ pro ignorantia; sed explicatur constantè exhibent. Quesnellus ex quatuor mss. edidit, humanæ intelligentiæ ambiguitas persistit; et notavit in Gaudiival. quæ ac in editis legi, explicatur. Si ignorantia pro intelligentiæ reperisset in antiquis codicibus, lectionem nostram facile antulisset.

^j Quesnellus cum mss. collectionis quintæ, erat. Ex cæteris pluribus et præstantioribus mss. libris est restitutum, quod retinetur etiam in sermone 83, cap. 1. cui hic locus ab ipso Leone insertus fuit.

^k Secuti sumus præstantissimos codices Vat. et Casin. Vulgati cum aliquot mss. habebant, quia Pater meus te docuit. sed inspiratio cælestis te instruxit; et non caro et sanguis, etc.

quod dicitur beatissimo Petro: *Tibi dabo claves regni A* *caelorum. Et quaecumque ligaveris super terram, erunt ligata et in caelis; et quaecumque 18 solveris super terram, erunt soluta et in caelis (Matth. xvi 19).* Transivit quidem etiam in alios apostolos ^a jus potestatis istius, et ad omnes Ecclesiae principes decreti hujus constitutio commeavit; sed non frustra uni ^b commendatur, quod omnibus intimetur. Petro enim ideo hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiae rectoribus Petri forma ^c praepositur. ^d Manet ergo Petri privilegium, ubicumque ex ipsius fertur aequitate iudicium. Nec nimia est vel severitas, vel remissio, ubi nihil erit ligatum, nihil solutum, nisi quod beatus Petrus aut solverit aut ligaverit. Instante autem passione sua, Dominus, quae discipulorum erat turbatura constantiam, ^e *Simon, inquit, B* *Simon, ecce Satanas exposulavit vos, ut ^f cerneret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ne deficiat fides tua. Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos, ^g ut non intretis in tentationem (Luc. xii, 31, 32).* Commune erat omnibus apostolis periculum de tentatione formidinis, et divinae protectionis auxilio pariter indigebant, quoniam diabolus omnes exagitare, omnes cupiebat elidere; et tamen specialis a Domino Petri cura suscipitur, et pro fide Petri proprie supplicatur, tamquam aliorum status certior sit futurus, si mens principis victa non fuerit. In Petro ergo omnium fortitudo munitur, et divinae gratiae ita

ordinatur auxilium, ut firmitas, quae per Christum Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur.

CAP. IV. — Cum itaque, dilectissimi, tantum nobis **19** videamus praesidium divinitus institutum, rationabiliter et juste in ducia nostri meritis et dignitate laetamur, gratias agentes sempiterno Regi Redemptori nostro Domino Jesu Christo, ^h quod tantam potentiam dedit ei quem totius Ecclesiae principem fecit, ⁱ ut si quid etiam nostris temporibus recte per nos agitur, recteque disponitur, illius operibus, illius sit gubernaculis deputandum, cui dictum est: *Et tu conversus confirma fratres tuos; et cui post resurrectionem suam Dominus ^j ad trinam aeterni amoris professionem, mystica insinuatione ter dixit: *Pasce oves meas (Joan. xxi, 17).* Quod nunc quoque proculdubio facit, et mandatum Do nini pius pastor exsequitur, confirmans nos cohortationibus suis, et pro nobis orare non cessans, ut nulla tentatione superemur. Si autem hanc pietatis suae curam omni populo Dei, sicut credendum est, ubique praetendit, quanto magis nobis alumnis suis opem suam ^k dignabitur impendere, apud quos in sacro beatæ dormitionis toro eadem qua praesedit carne requiescit? Illi ergo hunc servitutis nostrae natalitium diem, illi ascribamus hoc festum, cujus patrocinio sedis ipsius ^l meruimus esse consortes, auxiliante nobis per omnia gratia Domini nostri Jesu Christi, qui vivit et regnat cum Deo Patre, et Spiritu sancto, in saecula saeculorum. Amen.*

^a Ita mss. codd. Hincmarus Remensis opusc. 55. adversus Hincmarum Laudun. c. 20, et in ep. Caroli Calvi nomine ad Adrianum PP. opusc. 43. Et in ep. ad Joannem VIII PP. nomine Caroli II imp. et cardin. Jacobatus in tract. de Concilio. In editis legitur *vis.* ^b Hactenus Quesnellus. *Jus* habent etiam Romani codices et Casinensis, quos contulimus. Facile autem fuit legere *vis* pro *jus*. In serm. 83, c. 2, quod hinc sumptum fuit, *jus* pariter legitur.

^b Vat. 544, *commendavit.*

^c Cod. Casinensis, *proponitur.*

^d Prolixam annotationem Quesnelli huic loco subnexam, in observationibus post Sermones subjiciendis dabimus; eamque ad calculos revocantes, genuinam S. pontificis sententiam ex contextu exponemus. Post pauca pro *fertur* in antiquissimo Vat. legitur *refertur.*

^e Sic prima editio, et codd. Casinenses 39 et 126, Concinit lectio serm. 83, c. 3. Quesnelli et Rainaudi editiones: *Simoni inquit: Simon, ecce, etc.*

^f Ita cum mss. codd. legit Hincmarus opusc. 33, hunc locum referens. In editis, *cribraret.* QUESN. — Prima tamen editio habet, *cerneret*, et similiter tres mss. Vaticani ac duo Casinenses, qui solum habent *velut pro sicut.* Codices collectionis ^g habent *cribraret*, et ita etiam legitur in serm. 83, c. 3. Paulo post in editis et aliquot inferioris notae codd., *ut non deficiat.* Praetulimus praestantiores mss. Vat. 3836, et duo Casinenses, cum quibus congruit lectio serm. 83, cap. 3, in alio vetustissimo Vaticano 3835, et in Casinensi. Tres priores mss. mox omittunt *aliquando*; non tamen delevimus, quia in alio sermone 83 hoc adverbium ex optimis codicibus retinetur.

^g In sermone 83, c. 3, *ne intretis in tentationem.* Haec autem verba apud Lucam xii, 52, in Graeco et Latino vulgato textu desunt; et solum post aliquanto

C leguntur v. 40. Olim vero lecta fuisse uno contextu etiam v. 32, non tantum liquet ex hoc Leonis loco, nec non etiam ex alio simili sermone 83, verum etiam ex auctore librorum de Vocatione omnium gentium lib. 1, c. 24, et lib. II, c. 28, et ex Prospero in epist. ad Rufinum c. 10, qui tamen duo scriptores ante verba *ne intretis*, praemittunt, *et rogare*, vel, *et roga.* Enimvero in quatuor antiquissimis mss. Evangeliorum libris Vercellensi, Veronensi, Corbeiensi, et Vindebonensi a nostro P. Josepho Blanchinio nuperrime editis, qui priscam lectionem referunt, haec additio pariter legitur: *Et rogare ne intretis in tentationem.* Hinc in Leonis textu adjicienda videntur haec verba, *et rogare*, quae tamen sine ullius Leoninae editionis aut codicis auctoritate nolimus inscrere. Immo cum non uno tantum in sermone, sed in duobus haec verba constanter absint in omnibus editionibus omnibusque codicibus quos contulimus, ac praesertim in duobus antiquissimis Vaticanis ac certo Romanis unciali characteri exaratis, quorum unus hunc, alius alterum sermonem exhibet, Leonem sine iis verbis hunc evangelicum locum in suis libris legisse probabilissimum credimus.

^h Ita Vat. et Casinens. mss. Similiter habetur serm. 83, c. 4, in quem S. Leo haec traduxit. Al., *qui.*

ⁱ Ita omnes editi et codices quos vidimus. Nescimus autem qua auctoritate Quesnellus post verbum *fecit*,posito puncto et omissa particula *ut*, scripserit: *Si quid etiam nostris temporibus... illius est operibus deputandum; nisi quia forte aliqui codices habent est pro sit, licet habeant, ut si quid.*

^j Al., *trini.* Mss. duo Quesnelli.

^k Quatuor codices et editi ante Quesnellum, *di-*
gnatur.

^l Ms. Casin. 39, *meruimus habere consortem.*

SERMO V [Al. IV].

• *De Natali ipsius V, in anniversario assumptionis suæ ad pontificatum.*

SYNOPSIS. — I. Omnia in Deum esse referenda. — II. Quo quisque altiore in Ecclesia tenet locum, eo magis illi timendum esse. — III. Christum verum esse Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, et suæ semper adesse Ecclesie. — IV. Petrum Romanæ sedis semper curam gerere. — V. Illi potissimum honorem esse impendendum, cujus sedi successores ejus seruiunt.

CAP. I. — Sicut honor est filiorum, dilectissimi, dignitas patrum, ita lætitia est plebis, 20 gaudium sacerdotis. Quod quia ex divino venit munere: omne enim, sicut scriptum est, datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jac. I, 17): gratias agere bonorum omnium debemus auctori, quoniam sive in naturalibus incrementis, sive in moralibus institutis, ipse fecit nos, et non ipsi nos (Psal. xcix, 3); cumque hoc pie et fideliter confitemur, neque in nobis, sed in Domino gloriamur, fructuose in nobis renovantur vota cum tempore, et religiosa festa justa sunt gaudia, in quibus nec ingrati sumus tacendo de donis, nec superbi præsumendo de meritis. Omnem igitur, dilectissimi, causam et rationem solemnitatis hodiernæ ad originem suam caputque feramus; et illum debita gratiarum actione laudemus, in cujus manu et gradus officiorum, et momenta sunt temporum. Nam si ad nos et ad nostra respicimus, vix aliquid reperimus unde merito gaudeamus. Mortali etenim carne circumdati, et fragilitati corrupticnis obnoxii, numquam ita liberi sumus, ut non aliqua impugnatione palsemur; nec tam felix capitur in hoc agone victoria, ut non etiam post triumphos surgant rediviva certamina. Unde nemo tam perfectus est pontifex, tam immaculatus antistes, qui placationis hostias pro populi tantum delictis, non etiam pro suis debeat offerre peccatis.

CAP. II. — Quæ conditio si omnes sacerdotes generaliter tenet, quanto magis nos et onerat et obstringit; quibus ipsa suscepti operis magnitudo creberrima est offensionis occasio. Quamvis enim singuli quique pastores speciali sollicitudine gregibus suis præsent, aciantque se pro commissis sibi ovibus reddituros esse rationem, nobis tamen cum omnibus cura communis est; neque cujusquam administratio, non nostri laboris est portio: ut dum ad beati apostoli Petri sedem ex toto orbe concurritur, et illa universalis Ecclesiæ a Domino eidem commendata dilectio etiam ex nostra dispensatione deposcitur; tanto amplius nobis instare oneris sentiamus, quanto cunctis majora debemus. In hac ergo materia trepidationis, quæ nobis esset dependendæ fiducia ser-

A vitutis, nisi non dormitaret, neque obdormiret qui custodit Israel, et qui discipulis suis ait: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Math. xxviii, 20): nisi dignaretur 21 non solum custos ovium, sed ipsorum etiam pastor esse pastorum; qui corporeo quidem intuitu non videtur, sed spiritali corde sentitur; absens carne, qua potuit esse conspicuus; præsens deitate, qua ubique semper est totus. Quia enim *justus ex fide vivit* (Habac. ii, 4), et hæc est justitia credentis, ut recipiat animo quod non cernit aspectu; *ascendens Dominus in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus* (Ps. lxxvii, 19), fidem scilicet, et spem, et charitatem, quæ inde magna sunt, inde fortia, inde pretiosa, quia quod carnis oculis non B attingitur, id miro mentis affectu et creditur, et speratur, et amatur.

CAP. III. — Adest igitur, dilectissimi, quod non temere, sed fideliter confitemur, in medio credentium Dominus Jesus Christus: et quamvis ad dexteram Dei Patris sedeat, *donec ponat inimicos suos scabellum pedum suorum* (Ps. cix, 3), non deest tamen Pontifex summus a suorum congregatione pontificum, meritoque illi totius Ecclesiæ et omnium sacerdotum ore cantatur: *Juravit Dominus, et non pœnitabit eum: Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Ibid. 6). Ipse enim verus et æternus est Antistes, cujus administratio nec commutationem potest habere, nec finem. Ipse est cujus formam Melchisedech pontifex præferebat, non Judaicas hostias offerens Deo, sed illius sacramenti immolans sacrificium, quod Redemptor noster in suo corpore et sanguine consecravit. Ipse est cujus sacerdotium Pater non secundum ordinem Aaron cum legis tempore transiit, sed secundum ordinem Melchisedech perenniter celebrandum cum firmamento insolubilis jurationis instituit. Nam quia jusjurandum inter homines his definitionibus adhibetur, quæ perpetuis pactionibus sanciantur, divini quoque juramenti testificatio in his invenitur promissis, quæ incommutabilibus sunt fixa decretis: et quia pœnitentia mutationem indicat voluntatis, in eo Deus non pœnitet, in quo secundum æternum placitum non potest aliud velle D quam voluit.

CAP. IV. — Non est itaque nobis, dilectissimi, præsumptuosa festivitas, qua suscepti sacerdotii diem divini muneris memores honoramus; 22 quandoquidem pie et veraciter confitemur, quod opus ministerii nostri in omnibus quæ recte agimus, Christus exsequitur; et non in nobis, qui sine illo nihil possumus, sed in ipso, qui possibilitas nostra est, gloriamur. Subjungit autem se ad rationem solemnitatis

* Hic sermo ante annos aliquot editus ex ms. codice Nicolai Fabri, qui postea D. Thuani fuit, nunc in Colbertina bibliotheca servatur. Sic Quesnellus. Antelmus vero diss. 6, de veris Operibus SS. Leonis, et Prosperi, num. 4, pag. 348, monuit huic sermoni in eo codice prima manu Prosperi nomen fuisse præfixum hoc titulo: *Incipit sermo Prosperi de Natali* pape: recentiori autem caractere abrasæ membra-

næ inscriptum fuisse Leonis nomen. Cum vero sermonis contextus auctorem præferat Romanum pontificem, stylus autem cum cæterorum Leonis sermonum stylo plane conveniat, multumque discrepet a stylo Prosperi, de genuino Leonis fetu dubitandum non est. De inscripto autem Prosperi nomine confer quæ conjecimus in præfatione num. 10.

nostræ, non solum apostolica, sed etiam episcopalis beatissimi dignitas Petri, qui sedi suæ præesse non desinit, et indeficiens obtinet eum æterna Sacerdote consortium. Soliditas enim illa quam de Petra Christo etiam ipse Petra factus accepit, in suos quoque se transfudit hæredes, et ubicumque aliquid ostenditur firmitatis, non dubie apparet fortitudo pastoris. Nam si omnibus fere ubique martyribus pro susceptarum tolerantia passionem, hoc ad merita ipsorum manifestanda donatum est, ut opem periclitantibus ferre, morbos abigere, immundos spiritus pellere, et innumeros possint curare languores; quis gloriæ beati Petri tam imperitus erit aut tam invidus aestimator, qui illas Ecclesiæ partes non ipsius sollicitudine regi, non ipsius ope credat augeri? Viget prorsus et vivit in apostolorum principe illa Dei hominumque dilectio, quam non claustra carceris, non cæternæ, non populares impetus, non minæ regiæ

exterruerunt; et insuperabilis fides, quæ bellando non cessit, vincendo non lapsa.

CAP. V. — Cum ergo in diebus nostris maestudines in lætitiâ, labores in requiem, discordiæ vertuntur in pacem, agnoscimus nos præsentis nostri meritis et precibus adjuvari, et documentis frequentibus experimur ipsam salubribus consiliis, ipsum æquis præsidere iudiciis; ut manente apud nos iure ligandi atque solvendi, per moderamen beatissimi Petri et condemnatus ad pœnitentiâ, et reconciliatus perducatur ad veniam. Et ideo quidquid in nobis hodie sive a dignatione fratrum, sive pietate filiorum detulisti officii, illi vos mecum religiosius et verius impendisse cognoscite, cuius sedi non tam præsidere quam servire gaudemus, sperantes orationibus ipsius esse præstandum, ut Deus misericordiarum ministerii nostri tempora benignus aspiciat, pastoremque ovium suarum custodire semper dignetur, et pascere.

* Officium quo fratres sibi aliquid ex dignatione detulisse S. Leo tradit, eos tantum respicit episcoporum conventus, ad quos isti ob celebrandum anniversarium diem ordinationis ejus invitati concurrerant. Lege serm. 2, c. 2. Hæc et his similia officia,

ad quæ nulla lex, præceptum nullum ogeret, sicut pietate filiorum, ita dignatione fratrum pandebatur. Nihil ergo erat cur Quesnellus huic loco generalem propositionem in postilla apponeret: *Episcopi ex dignatione officia deferunt Romano pontifici.*

ADMONITIO IN SEQUENTES SERMONES DE COLLECTIS.

Celeberrimi sunt S. Leonis sermones de Collectis; quippe peculiare quasdam collectas indicant, quæ etiam ex Leone memorentur a pluribus, eas tamen a quopiam explicatas reperire non licuit. Quesnellus in notatione ad primum de Collectis sermonem hoc unum subjicit: De collectarum usu et antiquitate multa hic congerere esset actum agere. Consulat qui volet eni. card. Baronium ad an. Ch. 44, n. 30, 31, et ad an. 58, num. 55. Illas non in sola Dominica fieri solitas Leonis tempore, patet ex sermone 2 et 3, ubi secundæ et tertiæ ferie fit mentio. Non tamen de communibus collectis, quæ in omnibus Ecclesiis olim fiebant, sed de extraordinaria ac præcipua eleemosynarum collectione S. Leonem his in sermonibus loqui credimus: quæ certo anni tempore, ac in certum primum diem indicta et incepta, aliis consequentibus diebus perficiebatur.

Patet indicio in certum diem ex unoquoque sermone: nam sermone primo in Dominicam, secundo in secundam feriam, tertio in feriam tertiam, quarto in quartam feriam, vel potius quintam, quinto iterum in primam Dominicam, ac sexto in diem sabbati collectæ indicuntur. Cum hi sermones diversis annis habiti fuerint, in hæc dierum varietate certus præcise dubio alicujus mensis dies innuitur, qui uno anno in Dominicam, alio in feriam secundam, alio in tertiam, etc., incidere, et annorum cursu iterum caderet in Dominicam. Dies autem in his sermonibus memoratus, non unicus sed primus collectarum dies appellatur sermone 2, et serm. 5, c. 4 dicitur: Die Dominica prima est futura collectio. Igitur aliis diebus aliæ collectiones fiebant; ac perinde hæc collectæ in aliquot dies producebantur.

His autem diebus Romani per Ecclesiæ suarum regionum debeant convenire ad eam eleemosynarum largitionem, quam et facilitas et pietas suadebat, uti traditur serm. 3 et 4, c. 5, et serm. 6, c. 2. Erant vero Leonis tempore septem regiones ecclesiasticæ in Urbe, quarum singulæ suam diaconiam habebant, ubi ipsorum et pauperum diversoria erant, in quibus viduæ aliique egenæ ecclesiasticæ stipe alebantur. Vide Mabillonium Comment. in Ord. Roman. tom. II Musei Italici, pag. 17. Ad has ergo diaconas deferendæ erant eleemosynæ, quæ per præsentium curam necessariis serviebant expensis: quia ad Ecclesiam maxime ab unoquoque opem querente decurritur, ut ait Leo serm. 6, c. 2.

Nunc statuenda, si fieri poterit, hanc collectarum institutio, nec non in quem mensem inciderent, et quo inchoarent mensis die, quotque diebus peragerentur. Institutionem subindicat S. pontifex serm. 3, 4 et 5, ubi collectas ejusmodi olim a Patribus inductas producit, ut eo die quo pagani superstitionibus suis diabolo serviebant, Christiani suas oblationes Deo sacratius offerrent. Sic enim serm. 2: Ad destruendas antiqui hostis insidias in die quo impij sub idolorum snorum nomine diabolo serviebant, providentissime in sancta Ecclesia prima est instituta collectio. Et apertius serm. 4, cap. 3: Dies nos apostolica institutionis invitat, in quo sanctarum collationum prima collectio est prudenter a Patribus et utiliter ordinata, ut quia in hoc tempore gentilis quondam populus superstitionibus demonibus serviebat, contra profanas hostias impiorum sacratissima nostrorum eleemosynarum celebraretur oblatio. Quod quia incrementis Ecclesiæ fructuosissimum fuit, placuit esse perpetuum. Et serm. 5, c. 1, testatur hanc institutionem antiquis profuisse ad destructionem vanitatum. Duo ex his colligenda. Primum ab antiquis Ecclesiæ Patribus, qui plures alios dies superstitionibus pollutos in pios cultus traduxerunt, celebrem aliquam paganorum superstitionem, qua profanæ hostiæ, seu oblationes aliquæ conferebantur celebri quodam die in impium idolorum cultum, in pias ejusmodi collectas fuisse conversam. Secundum adeo solemnem hanc institutionem fuisse, et Ecclesiæ utilem, ut idem Patres voluerint esse perpetuam; et ideo sublatâ licet ea veteri superstitione, Leonis adhuc ætate vigeat.

Quæ porro hæc superstitio fuerit, unde ejusmodi collectæ originem sumpserint, et quem in mensem ac diem inciderint, unde collectarum mensis ac dies statuatur, cum S. Leo nihil prodât, aliunde colligendum est. In id autem juvat horum sermonum ordo quem in aliquot mss. reperimus. In Lectionario Vallicellano A, 6, quatuor ex his sermonibus continentur. Describuntur autem post sermones diei SS. Petri et Pauli, et ante sermonem Leonis 84, qui in mss. collectionibus tertia, quarta, et quinta octavæ corundem apostolorum affigitur; idemque ordo deprehenditur in codicibus collectionis secundæ. Igitur in initium Julii et superstitiones jam memoratæ, et

collectæ ejusmodi incarrisse videntur. Initio autem Julii superstitiosus fuerat dies pridie nonas, quo pagani præcipua adæmbrata Apollinæ ludæ peragebant, in quos etiam celebrandos conseruebant nummos. Post Cannensem pugnam glædam ipsius Julii (suarum ex Martii clari valis carnique, cujus in libris hæc inventa Livius recitat lib. xxv, c. 12. Hostes, Romani, si expellere vultis.... Apollini vovendos censeo ludos, qui quotannis comiter Apollini flant, cum populûs dederit ex publico partem, privati uti conferant pro se suisque; iis ludis faciendis præcorit prætor. Hæc carmine invento et ad somnum delato censerunt Patres Apollini ludas vovendos, facientesque a prætoribus Urbis. Hic autem in circo maximo cum facturus esset, edixit ut populus per eos ludos stitem Apollini, quantum commodum esset, conferret. Initio nulla statuta die hi ludi edebantur. At A. U. C. 546, P. Varius prætor urbanus lege ad populum lata jussus est certum diem statuere. Itaque ipse primus, inquit Livius l. xvii, na vorit, tectique ante diem iii nonas Quintiles. Is deinde solemniter servatus. Ex duobus autem antiquis calendariis Maffeiano et Blanchiniano corrigendum Lapis textus. et pro iii nonas legendum est ii nonas Quintiles: quod pariter confirmat tertium calendarium marmori insculptum et Amiterni repertum, a Muratorio editum tom. I Thesauri Inscript. pag. 401. Solum calendarium non tamen ex marmore, sed ex manuscripto Cæsaræo vulgatum a Lambectio, quod ætate etiam posterius; tribus laudatis præferendum non est, in nonas ponti. Id autem librorum lapsu facile contingere potest. Bollandistæ tom. VI Junii parte II, huic calendario, quod Lambectius primus ediderat, e regione apposuerunt aliud antea ineditum calendarium a Polemio Silvio Leonis nostri ætate conscriptum, in quo æque ac in calendariis marmoreis ii non. memorati ludi assignantur. Una dies initio his ludis constituta, dein eosdem repetitis, sive continuatos in plures dies, ex aliquot veterum testimoniis, qui alios et alios dies memorant, collegit Norisius in Cenotaphiis Pisanis dissert. 2. cap. 6, et ante ipsum Manutius de Legibus Romanorum, et Comment. in ep. 1, lib. xvi, ad Atticum. Ex calendario autem Romano, quod primo Ecclesiæ sæculo insculptum in museo Capitolino servatur, et a Francisco Blanchinio editum fuit tom. II Anastasii pag. 305 tab. c, nec non ex Maffeiano sæpius recuso, discimus Apollinæ ludas inchoasse ii non. Julias, et continuasse usque ad iv idas, seu usque ad diem ejusdem mensis duodecimam. In calendario Lambectiano iidem ludi Apollinæ notantur etiam iii idus ejusdem mensis, id est die 13. Id explicatur ex Cicerone ep. 4, l. xvi, ad Atticum, ubi venationem memorat postridie ludos Apollinæ, quæ vult appendix ludorum Apollinarium habebatur. Hinc calendarium Blanchinianum iii id. habet in Circo, et Maffeanum cum Amiterno eodem die, Ludi in Circo.

Hæc ergo superstitione ab antiquis Patribus in pium usum conversa, primus collectarum dies fuisse videtur ii nonas Julii, qui est dies octavæ SS. Petri et Pauli; ique ante aliquanto erat indicendus, ut populus ad collectionem sese opportune pararet; ac proinde hos sermones inter diem natalem et octavam SS. apostolorum habitos fuisse verisimilimum est. Quod si tres ex his sermonibus in divinorum officiorum usum assumpti, diebus Dominicis 2, 3 et 4 post natale apostolorum assignati inveniuntur in laudato Lectionario Vallicellano, id posteriori tempore accidit, ut Dominicas dies singulis assignaretur; quemadmodum etiam sermo 84, qui ad octavam Apostolorum pertinet, in eodem Lectionario Dominica 6 post eorundem natale legendus describitur.

Ex his porro, quæ hæcenus constituimus, sicile est annum singularum indicare. Cum enim S. pontifex Romanæ Ecclesiæ præfuerit ab an. 440 usque ad an. 461, primus et quintus sermo annis distinctis recitati, in quibus indicitur prima collecta die Dominico, assignandi sunt an. 441, vel 447, vel 452, vel 458; his enim annis dies sexta Julii ex littera Dominicali E incidit in Dominicam. Secundus sermo, qui denuntiat primam collectam feria secunda, quæribendus est an. 442, vel 455, vel 459, in quibus dies ii nonas Julias fuit feria secunda: similique ratione tertius sermo, qui designat tertiam feriam adjudicandus est an. 445, vel 448, vel 454, in quibus idem dies fuit feria tertia; ac sermo sextus, qui præfert diem sabbati, habitus fuit an. 446, vel 457, cum dies sextus Julii in sabbatum incidit.

Unus dies feriæ quartæ, qui sermone quarto designatur, cum alto caractere ejusdem sermonis non videtur congruere. Nam hic sermo manifeste habitus fuit cum sub initium detecti erroris Romæ ageretur adversus Manicheos, quæ ad hos deferendos apud presbyteros S. pontifex auditores excitat cap. 4. Id autem mense Julio convenit soli anno 444, nam anno 445 Manichei eo mense nondum detecti fuerant; serius vero hunc sermonem producere usque ad annum 449, vel 455, vel 460, in quibus dies sextus Julii concurrat cum feria quarta hoc sermone designata, Manicheismi Romæ detecti initia nequaquam simant. Hæc difficultas de indicata a Leone alia supernaturalis solemnitas, cujus prima dies, eidemque alligata prima collectio anno 444, in cadentis, in feriam quartam, suspicionem iniecerat. At cum nulla alia paganorum solemnitas, quæ perinde congruat, inventa nobis fuerit, nulli autem ethnica superstitioni magis convenient ceteri omnes horum sermonum characteres, quam ludis Apollinaribus, qui die sexta Julii inchoabantur; mendum in feriæ quartæ notationem sermone quarto irrepisse arbitramur. Perfacile enim fuit emanentium hallucinatione feriam quartam legere, aut scribere pro feria quinta; quæ sane an. 444 concurrat cum die secundo nonas Julii.

27 SERMO VI [Al. V].

De Collectis I.

Suavitate. — *Elemosynæ commendatione præmissa, Dominicam collectarum adesse monet.*

Multis divinarum Scripturarum testimoniis edocetur quantum elemosynarum meritum et quanta sit virtus. Certum est enim unumquemque nostrum animæ suæ benefacere, quoties misericordia sua inopie succurrit alienæ. Prompta ergo, dilectissimi, et factis apud nos largitas esse debet, si credimus id sibi unumquemque præstare quod indigentibus tribuit. Thesaurum enim suum condidit in cælo qui Christum pascit in pauperes. Benignitatem itaque in hoc et dispensationem divinæ pietatis agnosce. Idcirco

A enim te abundare voluit, ut per te alius non egeret, et per ministerium operis tui pauperem ab egestatis labore, teque a peccatorum multitudine liberaret. O mira providentia et bonitas Creatoris, ut uno facto duobus vellet esse succursum! Ventura igitur Dominica dies, collectarum futura est. Hortor et moneo sanctitatem vestram, ut singuli quique et pauperum memineritis et vestri, et pro possibilitate virum vestrarum intelligatis 28 In egentibus Christum, qui tantum nobis pauperes commendavit, ut se in ipsis vestiri ac suscipi testaretur, et pasci Christus Dominus noster (Matth. xxv, 40), qui cum Patre, et sancto Spiritu vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

^a Voces et bonitas desunt in prima editione.

^b Ms. Vallic., testetur. Mox in eodem codice omit-

tuntur voces, cum Patre et Spiritu sancto.

SERMO VII [Al. VII].

De Collectis II.

SYNOPSIS. — *Eleemosynam alterum esse lavacrum a peccatis, et opus maximæ charitatis.*

Notum vobis, dilectissimi, et familiare mandatum pastorali prædicamus hortatu, ut in opere misericordiæ studeatis esse devoti. Quod etiam si numquam a vestra sanctitate negligitur, nunc tamen promptius est et impensius exsequendum : quia primus collectarum dies saluberrime a sanctis Patribus institutus hoc exigit ut unusquisque, prout votivum atque possibile est, in usus atque ^a alimoniam pauperum de vestris facultatibus conferatis; scientes præter illud regenerationis lavacrum, in quo universorum ablutæ sunt maculæ peccatorum, hoc remedium infirmitati humanæ divinitus esse donatum, ut si quid culparum in hac terrena habitatione contrahitur, eleemosynis ²⁹ deleatur. Eleemosynæ enim opera charitatis sunt, et scimus quod *charitas operit multitudinem peccatorum* (I Petr. iv, 8; Prov. x, 12). Proinde, dilectissimi, in secundam feriam spontaneis ^b collectas vestras sollicitè præparate, ut quicquid vobis de temporalibus substantiis desumpseritis, id multiplicatum in æterna retributione sumatis.

SERMO VIII [Al. VII].

De Collectis III.

SYNOPSIS. — *Collectas occasione paganorum superstitionum esse institutas, a quibus ne pauper quidem excluditur; eleemosyna cruciari demones; pauperes a collectarum fructu non esse alienos.*

Christianæ pietatis est, dilectissimi, ut quæ apostolicis sunt traditionibus instituta, perseveranti devotione serventur. Nam illi beatissimi discipuli veritatis, hoc divinitus inspirata commendavere doctrina, ut quoties cæcitas paganorum ^c superstitionibus suis esset intentior, tunc præcipue populus Dei orationibus et operibus pietatis instaret. Quoniam immundi spiritus, quantum gentilium errore lætantur, tantum veræ religionis observantia, ^d atteruntur et augmenta justitiæ urunt impietatis auctorem. Cujus impia et profana commenta, ne sacratis Deo vero cordibus aliquid pollutionis inferrent, beatus magister gentium præcavebat, cum voce apostolica diceret : *Nolite jugum cum infidelibus ducere. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras* (II Cor. vi, 14)? Et deinde vocem prophetici spiritus ^e addidit, dicens : *Exite, exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et immundum ne tetigeritis* (Ibid., 17; Isai. lvi, 11). Unde quoniam ad

^a Prima editio, *eleemosynam*.

^b Al., *collectiones*. Ita etiam ms. Gaudiival. apud Quesnellum, et tres nostri Vaticani, pro quo perperam alius Vat., *collationes*.

^c Vulgati addunt præpositionem *in*, quam melius delevimus ex ms. Vallicell. Nonnulli codd. et vulgati ad marginem, *super institutionibus suis*. Prima editio, *in superstitionibus eorum*.

^d Vat. collect. quintæ, *observantiam reverentur*. Cod. Vallicell. pro *atteruntur* habet *conteruntur*.

^e Ita cum potioribus et plerisque nostris codd. editiones anteriores Quesnello, apud quem *adderet*.

A destruendas antiqui hostis insidias in die quo impii sub idolorum suorum nomine diabolo serviebant, providentissime in sancta Ecclesia prima est instituta collectio : volumus dilectionem vestram tertiam feriam per omnes regionum vestrarum Ecclesias cum voluntariis oblationibus eleemosynarum convenire. In quo opere et si non est omnium æqualis facultas, debet esse par pietas : quoniam fidelium largitas non de muneris pensatur pondere, sed de benevolentiae quantitate. ³⁰ Habeant ^f ergo in hoc misericordiæ commercio etiam pauperes lucrum, et ad sustentationem egentium de quantumque substantia aliquid quod eos non contristet excerptant. Sit dives munere copiosior, dum pauper animo non sit inferior. Quamvis enim major speretur redditus de majore semente, potest tamen ^g etiam de exigua satione multus fructus provenire justitiæ. Justus enim est iudex noster et verax, qui neminem fraudat mercede meritorum. Et ideo nos curam pauperum vult habere, ut in futuræ retributionis examine, misericordibus, quam promisit, misericordiam largiatur Christus Deus noster, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IX [Al. VIII].

De Collectis IV.

SYNOPSIS. — I. *Evangelica luce gentilitiæ superstitionis tenebras repelli, a quibus omnia manant flagitia.* — II. *Ideo futurum iudicium a Christo prædicatur, ut misericordiæ largitate peccata redimantur.* — III. *Collectas institutionis esse apostolicæ : occasione paganice superstitionis esse ordinatas; verecundos maxime pauperes esse sublevandos.* — IV. *Hæreticos prodere Deo imprimis gratum. Manichæorum dogmata.*

CAP. I. — Misericordia, dilectissimi, et justitia Dei formam retributionum suarum a mundi constitutione dispositam, per doctrinam Domini nostri Jesu Christi benignissima nobis expositione reseravit, ut acceptis rerum significationibus, quæ futura credimus, ^h jam quasi gesta nosceremus. Sciebat enim Redemptor noster atque Servator quantos fallacia diaboli per totum mundum sparsisset errores, et quam multis superstitionibus maximam sibi partem humani generis subdidisset. Sed ne ultra per ignorantiam veritatis creatura ad imaginem Dei condita in præcipitiæ perpetuæ mortis ageretur, evangelicis paginis iudicii sui inseruit ⁱ qualitatem, quæ omnem hominem a callidissimi hostis revocaret insidiis : cum jam nulli esset incognitum quæ bonis speranda præmia, et quæ malis essent ^j timenda ³¹ supplicia. Incentor namque ille auctorque peccati primum superbus ut

^f Addidimus *ergo*, quod desiderabatur, ex duobus mss. Vatic. et Lectionario Vallicellano.

^g Ex iisdem mss. nec non ex editione Antuerp. an. 1583, adjectum *etiam*.

^h Unus Vat. et prima editio, *tamquam gesta*.

ⁱ Latinus Latinus, in Bibliotheca sacra et profana, p. 74, corrigendum censuit *æquitatem*, vel *æqualitatem*. In cod. Bon., *æqualitatem* habetur.

^j Vulgati cum plerisque mss., *inferenda*. Melior visa est lectio codicis Vallicellani, cum vox *timenda* voci *speranda* Leonino more opponatur.

aderet, deinde invidus ut noceret, quia in veritate non stetit (Joan. viii, 44), totam vim suam in mendacio collocavit, omniaque deceptionum genera de hoc venenatissimo artis suæ fonte produxit: ut ab illo bono, quod ipse propria elatione perdidit, spem humanæ devotionis excluderet, eosque in consortium damnationis suæ traheret, ad quorum ipse reconciliationem pertinere non posset. * Quisquis igitur hominum quibuslibet impietatibus Deum læsit, hujus fraude traductus, hujus est nequitia depravatus. Facile enim in omnia flagitia impulit, quos b religione decepit. Sciens autem Deum non solum verbis, sed etiam factis negari, multis quibus auferre non potuit fidem, sustulit charitatem; et agro cordis ipsorum avaritiæ radicibus occupato, spoliavit fructu operum quos non privavit confessione labiorum.

Cap. II. — Propter has ergo, dilectissimi, versutias hostis antiqui, scire nos voluit ineffabilis benignitas Christi, quid in die retributionis de universitate hominum esset decernendum, ut dum in hoc tempore legitimum remedium medicina præbatur, dum elisis reparatio non negatur, et qui diu fuerunt steriles, possunt tandem esse secundi, præveniatur disposita censura justitiæ, et numquam a cordis oculis divinæ c discretionis imago discedat. Veniet enim in majestatis suæ gloria Dominus, sicut ipse prædixit (Math. xv, 31), aderitque cum eo radians in splendoribus suis innumerabilis angelicarum multitudo legionum. Congregabuntur ante thronum potentiae ejus omnium gentium populi; et quidquid hominum universis sæculis toto orbe terrarum progenitum est, in conspectu judicantis astabit. Separabuntur ab iniustus justis, a nocentibus innocentes; et cum præparatum sibi regnum, recessit miser cordiæ operibus, filii pietatis acceperint, exprobrabit duritia sterilitatis injustis; et nihil habentes sinistri commune cum dextris, in ignem ad diaboli et angelorum ejus tormenta dispositum, omnipotentis judicis damnatione mittentur, cum illo habituri poenæ communionem, cujus elegerunt facere voluntatem. Quis igitur istam 32 sortem æternorum cruciatuum non paveat? Quis mala numquam finienda non timeat? Sed cum ideo denunciata sit severitas, D

ut misericordia quaeretur, in diebus præsentibus cum misericordiæ est largitate vivendum, ut homini post periculosam negligentiam, ad pietatis opera revertenti, possibile sit ab hac sententia liberari. Hoc enim agit potentia judicis, hoc gratia d Servatoris, ut relinquat impius vias suas, et ab iniquitatis suæ consuetudine peccator abscedat. Misereantur pauperum, qui sibi volunt parcere Christum. Faciles sint in alimenta miserorum, qui cupiunt ad societatem pervenire e felicitium. Non sit vilis homini homo, nec in quoquam despiciatur illa natura, quam rerum conditor suam fecit. Cui enim laborantium licet negare quod Christus sibi proficitur impendi? Juvatur conservus, et gratiam refert Dominus. Cibus egeni, regni cœlestis est pretium; et largitor temporalium hæres efficitur æternorum. Unde autem exigua ista impendia tanta æstimari taxatione meruerunt, nisi quia pondera operum charitatis lance pensantur, et cum amatur ab homine quod Deus diligit, merito in ejus ascenditur regnum, in cujus transitur affectum?

Cap. III. — Ad horum ergo operum, dilectissimi, piam curam dies nos apostolicæ institutionis invitat, in quo sanctarum f collationum prima collectio est prudenter a Patribus et utiliter ordinata: ut quia in hoc tempore gentilis quondam populus superstitionis dæmonibus serviebat, contra profanas hostias implorum, e sacratissima nostrarum eleemosynarum celebraretur oblatio. Quod quia incrementis Ecclesiæ fructuosissimum fuit, placuit esse perpetuum. Unde hortamur sanctitatem vestram ut per Ecclesias regionum vestrarum h quarta feria de facultatibus vestris, quantum suadet possibilitas et voluntas, i ad expensas misericordiæ conferatis, ut possitis illam beatitudinem promereri, in qua sine fine gaudebit qui intelligit super egenum et pauperem (Ps. xl, 1). Ad quem intelligendum, dilectissimi, sollicita benignitate vigilandum est, ut quem modestia tegit, et verecundia j præpedit, invenire possimus. Sunt enim 33 qui palam poscere ea quibus indigent erubescunt; et malunt k miseria tacitæ egestatis affligi quam publica petitione confundi. Intelligendi ergo isti sunt, et ab occulta necessitate l sublevandi, ut hoc ipso amplius gaudeant, cum et paupertati eorum consultum fuerit, et pudori. Recte m autem in egeno

* Emendavimus ex ms. Vallic. In cæteris nostris codd. et in omnibus editis legebatur: *Quidquid igitur hominum quibuslibet impietatibus Deum læsit, hujus fraude traductum, hujus est nequitia depravatum.*

b In addunt duo codd. collect. 4, et alius collect. 5, et edit. Antwerp. ms. Vallic., in religione suscepit.

c Cod. Bon. cum prima editione, *distinctionis*, non male.

d Vallicell., *Salvatoris*.

e Felicitium vocem oppositam voci *miserorum* substituitur loco vocis *fidelium*, quatuor mss. et edit. Antuerpiensis auctoritate futili. Pro *pervenire* legunt aliqui codd., *pertinere*.

f Editi cum plerisque mss., *collectionum*. Melius in Vall. cellano, cum vox *collationum* optime respondeat, et referatur ad *eleemosynarum oblationem*, de qua post pauca fit mentio. In prima editione habetur, *sanctarum collectionum prima collatio*; non

displicet.

g Secuti sumus lectionem primæ editionis, quam mss. collectionis 3 et Lectionar. Vallicell. confirmant. Aliæ editiones, *sacratissima a nobis nostrarum*, etc. Quenellus, *sacratissime*.

h Legendum, *quinta feria*, ut in admonitione diximus; sed nullo codice opitulante, textum immutare nolimus.

i Ex Vallicellano et aliis duobus codicibus, nec non ex primæ editione inseruimus præpositionem *ad*, quæ commode indicat quod traditur serm. 11, c. 2: *Sancta collectio, quæ per præsentium curam necessariis serviret expensis*.

j Prima editio, *impedit*.

k Cod. Vallic., *molestia*.

l Mss. collect. 4 et 5, *revelandi*.

m Sic Lectionar. Vallicell. et mss. collect. 5, cum Antuerpiensi editione. Alias, enim in *egeno*.

et paupere ipsius Jesu Christi Domini nostri persona A
sentitur, qui cum esset dives, ^a sicut ait B. apostolus,
pauper factus est, ut nos sua paupertate dicitaret (IT
Cor. vii, 9). Et ne deesse nobis ^b sua praesentia vi-
deretur, ita humiliatis et gloriae suae temperavit
mysterium, ut quem Regem et Dominum in majes-
tate Patris adoramus, eundem in suis pauperibus
pascereimus, liberandi ob hoc in die mala a damna-
tione perpetua, et pro intellecti pauperis cura, regni
caelestis consortis inserendi.

CAP. IV. — Ut autem in omnibus, dilectissimi,
placeat Domino vestra devotio, etiam ad hanc vos
hortamur industriam, ut Manichaeos ubicumque la-
tentes vestris presbyteris publicetis. Magna est enim
pietas proderet latebras impiorum, et ipsum in eis, B
cui servant, diabolum debellare. Contra istos enim,
dilectissimi, omnem quidem orbem terrarum, et
totam ubique Ecclesiam decet fidei ^c arma arripere;
sed vestra in hoc opere devotio debet excellere, qui
in progenitoribus vestris Evangelium crucis Christi
ab ipso beatissimorum apostolorum Petri et Pauli
ore didicistis. Non sinantur latere homines, qui le-
gem per Moysen datam, in qua Deus universitatis
conditor ostenditur, recipendam esse non credunt;
prophetis, et sancto Spiritui contradicunt, psalmos
Davidicos, qui per universalem Ecclesiam cum omni
pietate cantantur, damnabili impietate ausi sunt
refutare; Christi Domini nativitatem secundum car-
nem negant; passionem et resurrectionem ejus si-
mulatam dicunt fuisse, non veram; baptismum re-
generationis totius gratiae virtute dispoliant. Nihil
est apud eos sanctum, nihil integrum, nihil verum.
Cavendi sunt, ne cuiquam noceant; prodendi sunt,
ne ^d in aliqua civitatis nostrae parte consistant. Vo-
bis, dilectissimi, ante tribunal Domini proderit, quod
indicimus, quod rogamus. Dignum est enim, ut ele-
mosynarum sacrificio ^e etiam hujus operis palma
jungatur, auxiliante vobis per omnia Domino Jesu
Christo, qui vivit et regnat in saecula saeculorum.
Amen.

34 SERMO X [Al. IX].

De Collectis V.

SYNOPSIS. — I. Collectarum consuetudine ab apostolis
tradita juvari fideles. Opes non tam possidendae quam
dispensandae a Deo traditae sunt. — II. Quam miseri
qui opes suas in proprium tantummodo usum, non

in pauperes expendunt. — III. Sine misericordia in
pauperes, ceteras virtutes non professe. — IV.
Fidem sine operibus mortuam esse, per charita-
tem vivificari. Eleemosynae de temperantiae bona
quae?

CAP. I. — Apostolicae traditionis, dilectissimi, in-
stituta servantes, pastoralis vos sollicitudine cohor-
tamur, ut diem quem illi ab impiorum superstitione
purgatum, misericordiae operibus consecraverunt, de-
votione religiosae consuetudinis celebremus, osten-
dentes apud nos auctoritatem Patrum vivere, eorum-
que doctrinam in nostra obedientia permanere. Quo-
niam ^f sancta tantae constitutionis utilitas, non praeter-
ito tantum tempori, sed etiam nostrae prospexit
aetati, ut quod illis ad destructionem profuit vanita-
tum, hoc nobis proficeret ad incrementa virtutum.
Quid autem tam aptum fidei, quid tam conveniens
pietati, quam egenis juvare ^g pauperiem, infirmo-
rum curam recipere, fraternis necessitatibus subven-
nere, et conditionis propriae in aliorum labore me-
minisse? In quo opere, quantum quis possit, ^h quan-
tumque non possit, solus veraciter ille discernit,
qui novit quid quibusque contulerit. Non solum enim
spiritalis opes et dona caelestia Deo donante capiun-
tur, sed etiam terrenae et corporeae facultates ex
ipsius largitate proveniunt, ut merito rationem eor-
um quaesiturus sit, ⁱ quae non magis possidenda
tradidit, quam dispensanda commisit. Muneribus igitur
Dei juste et sapienter utendum est, ne materia
boni operis fiat causa peccati. ^j Nam divitiarum, quod
ad ipsas species earum atque substantias pertinet,
bonae sunt, et humanae societati plurimum prosunt,
cum a benevolis habentur et largis, nec illas aut lu-
xuriosus ^k prodigit, aut avarus ^l abstrudit, ut tam
pereant male conditae, quam insipienter expensae.

CAP. II. — Quamvis autem laudabile sit intemperan-
tiam fugere, et turpium voluptatum damna vitare,
multique magnifici facultates suas dedignentur occu-
lere, et ^m in copia affluentes vilem atque sordentem
horreant parvitatem, non est tamen tallum aut felix
abundantia, aut ⁿ probanda frugalitas, si ipsis tan-
tum propriae opes serviunt; si eorum bonis nulli ju-
vantur pauperes, nulli foventur infirmi; si de ma-
gnarum abundantia facultatum non captivus redem-
ptionem, non peregrinus solatium, non exsul sentit
auxilium. Huiusmodi divites egeniores omnibus sunt
egenis. Perdunt enim illos redditus quos ^o possent

^a Ita Vallicell. et eodd. collect. 4 et 5. Alias, sicut
dicitur Apostolus, inops factus est.

^b Al., sui praesentia.

^c Editio Antwerp. in margine, scutum. Vallic.,
corripere.

^d Praepositionem in, a Rainando et Quesnello omis-
sam, ex caeteris editionibus et omnibus nostris codi-
cibus restitimus.

^e Editi, et hujus, ac dein nobis pro vobis. Praetuli-
mus lectionem codicis Vallicell., cum quo in voce
vobis concidunt mss. collect. 5.

^f Unus codex Vat., tanta sanctae devotionis uti-
litas.

^g Ita Vallic. cod. Alias, paupertatem.

^h Verba, quantumque non possit, desiderantur in
cod. ms. Victorino Quesnelii, nec non in aliis nostris

collect. 5.

ⁱ Cod. Vallic., qui eas non magis corrigendas tra-
didit, quam dispensandas commisit. Sed in hanc le-
ctionem paulo ante scribendum fuerat, earum, uti
praefert editio Antwerp., quae tamen in caeteris vul-
gatis lectionem sequitur.

^j Sic cum Quesnello nostri codices. Anteriores
editiones: Nam divitiarum quidem, quantum ad ipsas
species, etc.

^k Cod. Vallic., obstruit. Paulo post idem cod.
quam dissipentur expensae.

^l Ms. Vallicell. et unus Vat., cum prima editione,
inter copias.

^m Cod. Victorin. apud Quesnellum et nostri collect.
5, blanda frugalitas.

ⁿ Ita ex Vallic. Alias, possunt. Paulo post pro iscu-

habere perpetuos, et dum brevi nec semper libero iacubant usui, nullo justitiæ cibo, ^a nulla misericordiz suavitate pascentur; foris splendidi, intus obscuro; ^b abundantes temporalium, inopes æternorum: quia ipsi animas suas fame afficiunt et nuditate dehonestant, ^c qui de iis quæ terrenis horreis commendarunt, nihil thesauris cœlestibus intulerunt.

Sed forte sunt aliqui divitum qui, licet nullis largitionibus pauperes Ecclesiæ soleant adjuvare, alia tamen Dei mandata custodiunt, et inter diversa fidei et probitatis merita, veniabiliter sibi æstimant unam deesse christum. Verum hæc tanta est ^d, ut sine illa cætera, etsi sunt, prodesse non possint. Quamvis enim quis fidelis sit, et ^e castus, et sobrius, et aliis majoribus ornatus insignibus; si misericors tamen non est, misericordiam ^f non meretur: ait enim Dominus: *Beati misericordes, quoniam ipsorum miserabitur Deus* (Math. v, 7). Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, et sederit in throno gloriæ suæ, et congregatis omnibus gentibus, bonorum et malorum fuerit facta discretio (Math. xxv, 35), in quo laudabuntur qui ad dexteram stabunt, nisi in operibus benevolentiz et charitatis officiis, quæ Jesus Christus sibi impensa reputabit? Quoniam qui naturam hominis suam fecit, in nullo se ab humana humilitate discrevit. **36** Sinistris vero quid obijciatur, nisi neglectus dilectionis, duritia inhumanitatis, et pauperibus misericordia denegata? quasi nec alias virtutes dexteri, nec alias offensiones habeant sinistri. Sed illo magno summoque judicio tanti æstimabitur ~~effugitatis benignitas, vel tenacitatis impietas, ut pro plenitudine omnium virtutum, et pro summa omnium commissorum, et per unum bonum isti introducantur in regnum, et per unum malum illi in ignem mittantur æternum.~~

Nemo igitur, dilectissimi, de ulfis sibi bonæ vitæ meritis blandiatur, si illi defuerint opera charitatis; nec de sui corporis ^a puritate securus sit, qui nullâ eleemosynarum purificatione mundatur. Eleemosynæ enim peccata delent (Eccli. iii, 33), mortem perimunt, et penam perpetui ignis exstinguunt. Sed qui

hæc editiones post primam, et ante Quænellum, incantabunt.

^a In ms. Vallic., nullius misericordiz.

^b Idem cod., abundantes temporalibus, inopes æternis.

^c Qui nihil omnino æternis horreis commendarunt, nihil thesauris, etc., in eodem cod. Vallicell.

^d Lapideus Vall., post verbum est, addit secunda manu, *visus misericordiz*. Est additamentum cuiusdam studiosi, quod a cæteris inss. abest. Mox pro etsi in eodem cod. etiamsi.

^e Alias in mss. collect. 5, *cautus*. Mox aliis moribus pro aliis majoribus in cod. Vallic. nec non in edit. prima et Rainaudi.

^f Cod. Vallicell., non merebitur; ait enim Dominus: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*.

^g Idem ms., ab humanitate discrevit.

^h Ita ex tribus codd. Vallic., Vat. et Bon., ac prima editione. Alias, *qualitate*.

ⁱ Editio Antuerpiensis cum ms. Vall., *invocabit*.

A ab earum fructu fuerit vacuus, erit ab indulgentia retribuendis alienus, dicente Salomone: *Qui obtulerit aures ne audiat imbecillam, et ipse ⁱ vocabit Dominum, et non erit qui exaudiat eum*. Unde et Tobias filium suum præceptis pietatis instituens: *Ex substantia, inquit, tua fac eleemosynam, et noli avertere faciem tuam ab illo paupere: ita fiet ut nec a te avertatur facies Dei* (Tob. iv, 7). Hæc virtus omnes facit otiores esse virtutes, quæ ipsam quoque adem, ex qua justus vivit (Habac. ii, 4; Rom. i, 17; Galat. iii, 11), et quæ sine operibus mortua nominatur (Jac. ii, 26), sui admixtione vivificat: quia sicut in fide est operum ratio, ita in operibus fidei fortitudo. Dum ergo tempus habemus, sicut ait Apostolus, *operemur quod bonum est ad omnes, maxime autem ad domesticos fide* (Galat. vi, 10).

B Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus (Ibid., 9). Præsens itaque vita tempus est sationis, et ^j dies retributionis tempus est messis, quando unusquisque seminum fructus secundum sationis suæ percipiet quantitatem. De proventus autem istius segetis nemo salvetur, quia animoroni sibi magis quam impendiorum mensura taxabitur; et tantum reddent exigua de exiguis, quantum magna de magnis. Et ideo, dilectissimi, satisfacite apostolicis institutis. Et quia ^k die Dominica prima est futera collectio, omnes vos **37** devotioni voluntarie præparate, ut unusquisque secundum sufficientiam suam habeat in sacratissima oblatione consortium. Exorabunt pro vobis et ipsæ eleemosynæ, et ii qui vestris muneribus juvabuntur; ut ad omne opus bonum idonei semper esse possitis, in Christo Jesu Domino nostro, qui vivit et regnat per infinita secula sæculorum. Amen.

SERMO XI (Al. X).

¹ De Collectis VI.

SYNOPSIS. — I. Quantum ultima sententia iudicis nostri, misericordiz commendet opera. — II. Unde collectarum consuetudo originem traxerit in Ecclesia.

CAP. I. — Et divinis præceptis, dilectissimi, et apostolicis didicimus institutis, omni homini inter vitæ hujus discrimina constituto, misericordiam Dei miserendo esse querendam. Nam quæ lapsos spes ori-

^l Ex eodem codice adjectimus substantivum *die*: quod desiderari videbitur.

^k Codex Victorinus Quænellii et nostri collect. 5, cum ms. Vallic., *die illo*, pro *die Dominica*. Id autem in formulis frequens diem indicat, in quam pridie nonas Julias primus collectarum dies pro annorum varietate denuntiandus incidere. Retinimus autem, *die dominica*, ut reliqui habent codices et omnes editiones, quia hæc dies a Leone indicta præmittitur, cum hunc sermonem tertio anno pronuntiarit.

^l Editus primum fuit Parisiis an. 1614, ex veteri Nicolai Fabri codice, qui postea Thureauus, dein Gœrbertinus, nunc vero in Regia bibliotheca servatur. Inscribitur autem in eo codice: *De Collectarum die*. Porro notavit Antelmus die. 6, de veris Oper. SS. Leonis et Properi tum. 4, pag. 356, huic sermوني in eodem ms. Leonis nomen posteriori manu fuisse additum, quod prima manu abest. Leoni solum jure tribuendum ostendimus in præfatione ad Sermones, num. 16.

geret, quæ vulneratos medicina sanaret, nisi eleemosynæ solverent culpas, et necessitates pauperum fierent remedia delictorum? Unde quia dixerat Dominus: *Beati misericordes, quia ipsorum miserebitur Deus* (*Math. v, 71*): omne illud examen quo maiestate præsentis universum iudicaturus est mundum, sub hac ostendit æquitate librandum, ut sola erga inopes operum qualitate discussa, et impiis ardere cum diabolo, et benignis paratum sit regnare cum Christo. Quæ ibi in medium facta non venient? quæ occulta non detegentur? quæ conscientiæ non patebunt? ubi vere nemo gloriabitur castum se habere cor, aut mundum se esse a peccato (*Prov. xx, 9*). Sed quoniam exaltabitur super iudicium misericordia, et omnem retributionem iustitiæ transcendente dona clementiæ, omnis vita mortalium, et cunctarum diversitas actionum sub unius regulæ conditione taxabitur, ut nulla ibi commemoratio cujusquam facienda sit criminis, ubi confessione Creatoris opera fuerint inventa pietatis. Non ergo solum quod eis exprobrabitur fecerunt sinistri, nec quia humanitatis docebuntur **38** extranei, aliorum peccatorum inveniuntur alieni; sed in multis rei ob hoc maxime damnabuntur, quod crimina sua nullis eleemosynis redemerunt. Cum enim durissimi cordis sit quacumque laborantium miseria non moveri, et habens auxiliandi copiam tam iniquus sit qui non iuvat afflictum, quam qui oppressit infirmum, quæ spes superest peccatori, qui nec ideo miseretur, ut misericordiam consequatur? Prius itaque, dilectissimi, sibi malus est, qui alteri bonus non est, et animæ nocet suæ, qui ut potest non succurrerit alienæ. Una est divitum pauperumque natura, ^a et inter cætera fragilitatis humanæ, nulla est sanitatis tuta felicitas, quia quod aliqui possunt incidere, non est qui debeat non timere. Agnoscat se in quibuscumque hominibus mutabilis et caduca mortalitas, et pro conditione communi socialem generi suo reddat affectum; fleat cum fletibus, et cum dolentium gemitibus ingemiscat; communicet cum indigentibus copias suas; ^b bene valente corporis ministerio, ad male jacentem inclinet se ægrotum: inter cibos suos numeret esurientium portionem, et in pallenti trementium nuditate se credat algere. QUI ENIM relevat temporalem

^a In editione Parisiensi an. 1671, quæ est repetitio primæ editionis huius sermonis, sic legitur: *Et inter cætera fragilitatis humanæ mala, nulla est sanitatis tuta felicitas: quia quod alicui potest accidere, non est qui debeat non timere.* Quamvis hæc lectio sit melior, retinimus tamen lectionem Quesnelli, quippe qui cum ipsum codicem consuluerit, lectionem ipsius codicis dedisse videtur, et rejecisse in marginem variantes editionum, quæ alieno arbitrio ad sensum aptius eliciendum in textum videntur inductæ. Ipse autem ne codicis lectionem in textu mutaret, satius duxit in margine annotare pro *inter cætera* legendum esse *inter incerta*, et pro *sanitatis* legendum forte *divitis*.

^b Eadem editio Parisiensis, *bene valentis*, et melius.

^c Intelligentur ecclesiæ diaconales, ut in admonitione sermone 6 præmissa observavimus. Hinc male Quesnellus in postilla huic loco apposuit, *ecclesiæ*

A miseriam laborantis, evadit æternum supplicium peccatoris.

CAP. II. — Providenter igitur, dilectissimi, a sanctis Patribus pieque dispositum est, ut in diversis temporibus quidam essent dies qui devotionem fidelis populi ad collationem publicam provocarent; et quia ad ecclesiam maxime ab unoquoque opem quærente decurritur, fieret ex possibilitate multorum, voluntaria et sancta collectio, quæ per præsentium curam necessariis serviret expensis. Ad cuius operis desideratam vobis, ut credimus, fructum dies vos vicinus invitat; accedentibus admonitionibus nostris, ut ^c ad ecclesiam regionum vestrarum sabbato proximo futuro misericordiæ munera deferatis. Et quia *hilarem datorem diligit Deus* (*II Cor. ix, 7*), nemo sibi **B** amplius quam substantia ejus permittit indicat. Inter se et pauperem æquus quisque sit iudex. ^d Removeat dissidentiam læta et segura miseratio; et qui egeno subvenit, Deo se impendere quod largitur intelligat. De quibuslibet substantiis, quarum utique non una **39** mensura est, potest esse par meritum, si inter diversas conferentium quantitates non sit minor cujusquam pietas quam facultas. Deus enim, apud quem non est acceptio personarum, similiter recipit et divitis munus et pauperis: quoniam novit quid singulis dederit, quidve non dederit; et in die retributionis non modus iudicabitur census, sed qualitas voluntatum. Per Christum Dominum nostram.

SERMO XII [Al. XI].

^e De Jejunio decimi mensis I.

C SYNOPSIS. — I. *Homo ideo conditus, ut suum imitetur auctorem; et hoc Dei donum est.* — II. *Choritatem non Deum solum, sed et proximum complecti, ipsosque inimicos; quæ Christianæ charitatis latitudo est.* — III. *Omnibus Dei iudiciis subditus quisque debet esse, nec minus de inopia quam de abundantia gratias agere.* — IV. *Jejunio, oratione et eleemosyna omnes virtutes comprehendendi.*

CAP. I. — Si fideliter, dilectissimi, atque sapienter creationis nostræ ^f intelligamus exordium, invenimus hominem ideo ad imaginem Dei conditum, ut imitator sui esset auctoris; et hanc esse naturalem nostri generis dignitatem, si in nobis quæ in quodam speculo divinæ benignitatis forma resplendeat. Ad quam utique nos quotidie reparat gratia Salvatoris, ^g dum quod cecidit in Adam primo, erigitur in

parochiales, quibus titulares presbyteri, non autem diaconi præerant.

^d In editione laudata, *remaneat dissidentia*.

^e In prima editione et in codd. collect. 3 hic sermo inscribitur, *de Collectis sermo ejusdem VI, et de Jejunio decimi mensis I.* Titulus pariter *de Collectis* additur sermone sequenti, et hinc in cæteris editiones manavit. Sed perperam: nulla enim in hoc vel sequenti sermone collectarum fit mentio, uti fit in sex præcedentibus, qui vere ad collectas pertinent. Hoc sane titulo *de Collectis* carent mss. cæterarum omnium collectionum, quæ cum codd. lectionariis omnes hos sermones inscribunt: *de Jejunio mensis decimi*.

^f Ms. Casin. collect. 4, *intelligimus*.

^g Duo mss. Lectionaria Basilicæ S. Petri, et Vat. 541, collect. 4, *ut quod cecidit in Adam primo, erigatur in secundo.* In antiquissimo Lection. Vat. 5856, et pro dum.

secundo. Causa autem reparationis nostræ non est nisi misericordia Dei : quem non diligereimus, nisi nos prior ipse diligeret, et tenebras ignorantie nostræ, suæ veritatis luce discerneret. Quod per sanctum Isaiam Dominus prænuuntians, ait : *Adducam cæcos in viam quam ignorabant, et semitas quas nesciebant faciam illos calcare. Faciam illis tenebras in lucem, et prava in directa. Hæc verba faciam illis, et non relinquam eos* (Isai. XLII, 16). **40** Et iterum, *Inventus sum, inquit, a non querentibus me, et palam apparui iis qui me non interrogabant* (Isai. LXV, 1). Quod quomodo impletum sit, Joannes apostolus docet dicens : *Scimus, quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum, et simus in vero Filio ejus* (I Joan. v, 2). Et iterum : *Nos ergo diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos* (I Joan. iv, 19). Diligendo itaque nos Deus, ad imaginem suam nos reparat, et ut in nobis formam suæ bonitatis inveniat, dat unde ipsi quoque quod operatur operemur, accendens scilicet mentium nostrarum lucernas, et igne nos suæ charitatis inflammans; ut non solum ipsum, sed etiam quidquid diligit diligamus. Nam si inter homines ea demum firma amicitia est, quam morum similitudo sociarit, cum tamen paritas voluntatum sæpe in reprobos tendat affectus, quantum nobis optandum atque nitendum est ut in nullo ab iis quæ Deo sunt placita, discrepemus ! De quo dicit propheta : *Quoniam ira in indignatione ejus, et vita in voluntate ejus* (Ps. XXIX, 6) : quia non aliter in nobis erit dignitas divinæ majestatis, nisi imitatio fuerit voluntatis.

CAP. II. — Dicente itaque Domino : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua; et diliges proximum tuum sicut teipsum* (Matth. XXII, 37) : suscipiat fidelis anima auctoris sui atque rectoris immarcescibilem charitatem, totamque se etiam ejus subiciat voluntati, in cujus operibus atque judiciis nihil vacat a veritate justitiæ, nihil a miseratione clementiæ. Quoniam etsi magnis quis labori-

* Plerique vulgati ante Quesnellum, nisi prius nos ipse.

^b Ita duo codd. S. Petri et vetustissimus Vat. necnon Pauli Diaconi Homiliarium editionis Basiliensis an. 1498. In editis ante Quesnellum erat *denuntians*; apud Quesn. vero cum mss. collect. 4 et 5. *pronuntians*. At ille correctionem optime conjiciens, notavit in margine, *forte prænuuntians*.

^c Prima editio cum mss. collect. 3, *per viam*.

^d Vat. 3836, *non derelinquam*.

^e Sic nostri codices et editi ante Quesnellum, qui *pro docet* prout commemorat, uti est etiam in Homiliario Pauli Diaconi.

^f Apud Paulum Diaconum, *jam Filius Dei*.

^g Antiquissimus Vaticanus, et unus S. Petri, *inflammat*.

^h Prima editio et ms. Bonon., *illa causa tolerandi, qua se adversis vel corrigi intelligat, vel probari*.

ⁱ Duo codd. S. Petri, *mensura atque natura*.

^j Ita ex prima editione et duobus mss. Vat. et S. Petri. *Alia, utimur*.

^k *Equidem* in Homiliar. Pauli Diaconi.

^l Hanc lectionem textui Græco et Vulgato congruentem prætulimus ex antiquissimo Vaticano Lectionario, ex pervetusto Pauli Diaconi exemplo, nec

abus et multis fatigetur incommodis, bona est illi causa tolerandi, qui se adversis vel corrigi intelligit, vel probari. Charitatis vero istius pietas perfecta esse non poterit, nisi diligatur et proximus. Quo nomine non il tantum intelligendi sunt qui nobis amicitia aut propinquitate junguntur, sed omnes prorsus homines, cum quibus nobis natura communis est, sive illi hostes sint, sive socii; sive liberi, sive servi. Unus enim nos Conditor finxit, unus nos Creator animavit; eodem cuncti cælo et aere, iisdem fruimur diebus et noctibus; cumque alii sint boni, alii mali; alii justi, alii injusti; Deus tamen omnibus largitor, omnibus est benignus, sicut Lycaonis a Paulo et Barnaba apostolis dicitur de providentia Dei : *Qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas*.

B ^k *Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens eis, de cælo dans pluviam et tempora fructifera, et implens cibo et lætitiis corda nostra* (Act. XIV, 15, 16). Dedit autem nobis majores diligendi proximi causas Christianæ gratiæ latitudo, quæ se per omnes partes totius orbis extendens, dum neminem despectat, docet neminem negligendum. Et merito etiam inimicos diligi, et pro persecutoribus sibi præcipit supplicari (Matth. v, 44), qui ex omnibus quotidie gentibus, sacris oliivæ suæ ramis germen inserens oleastri (Rom. xi, 17), de inimicis reconciliatos, de alienis adoptivos, de impiis facit justos; *ut omne genus sœclatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum: et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (Philip. ii, 10).

C CAP. III. — Cum ergo Deus bonos nos esse velit, quia bonus est, nihil nobis debet de ejus judiciis duplicere. Nam non per omnia illi gratias agere, quid est aliud quam ex quadam eum parte reprehendere? Audet enim plerumque humana insipientia adversus Creatorem suum, non solum de inopia, sed etiam de copia murmurare; ut et cum aliquid non suppetit, querula, et cum quædam exuberant, sit ingrata. Multæ messis dominus, horreorum suorum plenitu-

non ex mss. collect. 4. *Alia, justitia*. Et mox tres nostri codd., *corda vestra*.

^m *Æquiores credimus hanc lectionem primæ editionis et mss. collect. 3. In cæteris editis, neminem despectat, dum docet*. Codd. Vict., Corb., Thuan. et Gaudiival. apud Quesnellum et noster Vat. 544, collect. 4, *neminem desperat, dum docet*. Alter Vat. 546 collect. 4, unus Vat. 544 collect. 5, duo S. Petri et Homiliar. Pauli Diaconi, *neminem hominem desperat, dum docet*. Tandem Vat. 3836, *neminem hominum desperat, dum docet*.

ⁿ *Legebatur fractis pro sacris non solum in editis, verum etiam in plerisque codicibus; et videbatur convenire cum testimonio Pauli ad Rom. xi, 17 et 19, ubi rami fracti memorantur. Sed prætulimus tria Romane Ecclesiæ Lectionaria Vat. 3836, et duo basilicæ S. Petri; cum præsertim non in ramis fractis et absicis, sed in ramis ex quibus isti absicis fuerant incisio fiat; hi autem rami oliivæ sancti appellantur ab Apostolo v. 16, non minus quam radix. Paulo post in Pauli testimonio prima editio et duo mss. S. Petri omittunt vocem *Christus*.*

^o *Supplevimus enim ex omnibus nostris codicibus, et ex Homil. Pauli Diaconi*.

dinem fastidivit (*Luc. xii, 46*), et ad copiam vindemixæ affluentis ingemuit; nec de magnitudine fructuum gratulatus, sed de vilitate conquestus est. Si autem parciore fuerit in susceptis terra seminibus, et castigatore proventus vites oleæque deduxerint, ac cæquantur anni, arguuntur elementa, et nec aeri parcitur, nec cælo, cum fideles et ^b pios discipulos veritatis nihil magis commendat et muniat, ^c quam perseverans in Deum, et indefessa laudatio, dicente Apostolo: *Semper gaudete, sine intermissione orate; in omnibus gratias agite. Hæc enim voluntas Dei est in Christo Jesu in omnibus vobis* (*I Thess. v, 16*). Hujus autem devotionis quemadmodum poterimus esse participes, nisi rerum varietas constantiam mentis exerceat? ut amor directus in Deum nec inter secunda superbiat, nec inter adversa deficiat. Quod placet Deo, placeat ^d et nobis. De omni mensura munerum ejus gaudeamus. Qui bene usus est magnis, bene utatur et modicis. Tam nobis copia quam paritate consulitur. Nec in spiritalibus læcris ^e angustia gravamur fructum, si securitas non arescat animorum. Oriatur de cordis agro, quod terra ^f non edidit. **Semper illi, quod largiatur, occurrit, cui bene velle non desit.** Ad omnia igitur, dilectissimi, opera pietatis, omnium nobis qualitas prosit annorum, nec benevolentiam christianam difficultas temporalis impediatur. Novit Dominus vasa hospitalis viduæ ^g in opus pietatis sua vacuata complere (*IV Reg. iv, 5*); novit aquas in vinea convertere (*Jos. ii, 9*); novit de paucissimis panibus quinque millia esurientium saturare populum (*Jos. vi, 9*). Et ille qui ^h in pauperibus suis paschitur, quæ potuit augere dando, potest multiplicare sumendo.

Cap. IV. — Tria vero sunt quæ maxime ad religioſas pertinent actiones, oratio scilicet, jejunium, et eleemosyna, quibus exercendis omne quidem tempus ⁱ acceptum, sed illud est studiosius observandum, quod apostolicis accepimus traditionibus consecratum; sicut etiam decimus hic mensis morem refert veteris instituti, ut tria illa de quibus locutus sum diligentius exsequamur. Oratione enim proſtitutio Dei quaeritur, jejunio concupiscentiæ carnis extinguitur, eleemosynis peccata redimuntur (*Dan. iv, 24*); simulque per omnia Dei in nobis imago re-

novatur, si et in laudem ejus semper parati, et ad **43** purificationem nostram sine cessatione solliciti, et ad sustentationem proximi indesinenter ^l simus intenti. Hæc triplex observantia, dilectissimi, omnium virtutum comprehendit effectus. Hæc ad imaginem et similitudinem Dei pervenit, et a Spiritu sancto inseparabilis facit. Quia in orationibus permanet fides recta, ^k in jejniis innocens vita, in eleemosynis mens benigna. Quarta igitur et sexta feria jejunamus; sabbato autem apud beatissimum apostolum Petrum vigiliam celebremus; qui et orationes, et jejunia, et eleemosynas nostras precibus suis dignabitur adjuvare ^l. Per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et sancto Spiritu vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XIII [41. XII].

De Jejunio decimi mensis II.

SYNOPSIS. — Jejunium mensis decimi cur institutum; ejusdem et Christianæ erga pauperes misericordie laus.

Quod temporis ratio et devotionis ^m nostræ admodum consuetudo, pastoralis vobis, dilectissimi, sollicitudine prædicamus, decimi mensis celebrandum esse jejunium, quo pro consummata perceptione omnium fructuum, ⁿ dignissime largitori eorum Deo continentie libamen offertur. Quid enim potest efficacius esse jejunio, cujus observantia appropinquamus Deo, et resistentes diabolo, vitia blanda superamus? **Semper** ^o enim virtuti cibus jejunium fuit. ^p De abstinentia prodeunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubriora consilia. Et per voluntarias afflictiones caro concupiscentiis moritur, virtutibus spiritus innovatur. Sed quia non ^q solo jejunio animarum nostrarum salus acquiritur, jejunium nostrum misericordie pauperum suppleamus. Impendamus virtuti, quod subtrahimus voluptati. Fiat refectio pauperis, abstinentia jejunantis. Sudeamus viduarum defensionem, pupillorum utilitatem, lugentium consolationem, dissidentium pacem. Suscipiantur peregrini, adjuvetur oppressus, vestiatur **44** nudus, foveatur ægrotus; ut quicumque nostrum de justis laboribus auctori bonorum omnium Deo sacrificium hujus pietatis obtulerit, ab eodem regni cælestis præmium ^r percipere mereatur. Quarta igitur et sexta feria

^a Duo mss. Vat. ac prima editio, *creatur annus*. **D**

^b Vetusissimus Vat., *pæcis discipulos*. In duobus autem mss. S. Petri: *Cumque fidelis et pacis discipulus et veritatis, nihil magis commendat et monet quam ut perseverans sit in Deum et indefessa laudatio, dicens: Semper gaudete, etc.*

^c Ita ex nostris mss. ac prima editione nec non ex Homiliario Pauli Diaconi. Similiter etiam apud S. Paulum. Aliæ editiones et Quæsnellus, *nobis*.

^d Sic nostri codices. Editi, et omnibus nobis.

^e Vatie. 3836, *angusto gravabimur fructu*.

^f Sic tria Lectionaria Romana laudata not. 47. Alias, non dedit.

^g Homiliar. Pauli Diacon., *copiis pietatis sua vacuata*. Unus Vat. omittit *sua*. In prima editione desunt, in opus pietatis suæ.

^h Vocem *pauperibus* addidimus ex tribus memoriais Lectionariis.

ⁱ Homiliar. Pauli Diacon., *promatum*.

^j Ita plerique codices et editi ante Quæsnellum, apud quem, *sumus intenti*.

^k Sic melius ex Homiliario Pauli Diaconi plurali numero, æque ac omnes editi et codices eodem numero mox efferunt, *in eleemosynis*; unde paulo post jejunia S. Pontificis repetit. Alius in jejunia.

^l Post vocem *adjuvare* unus Vaticanus addit, *diligentius ut invigilemus*.

^m Codices collect. 3, *vestro*.

ⁿ Variant hoc loco libri editi et mss. Alii enim, quos Quæsnellus secutus est, habent, *diligentissime*; alii, *dignissimo*. Melior visa est lectio editionis primæ et Rainaudi, quam alii codices confirmant.

^o Addidimus enim ex nostris codd.

^p Duo mss., *De abstinentia denique*.

^q Unus ms. S. Petri, *in solo jejunio*.

^r Idem codex, *recipere*.

jejunemus; sabbato autem apud beatum Petrum apostolum pariter vigilemus, cujus suffragantibus meritis, quae poscimus, impetrare possumus, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et sancto Spiritu vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

SERMO XIV [AI. XIII].

^a De Jejunio decimi mensis III.

SYNOPSIS. — I. Ager, cordis quibus modis colatur ac fecundetur. — II. Diabolum magis tunc in fideles venire, cum bona opera vel indicantur vel exercentur.

CAP. I. — In Dominico agro, dilectissimi, cujus operari somnus, oportet nos prudenter atque vigilantiter spiritalem exercere culturam, ut perseveranti industria, quae legitimis temporibus suae exsequenda, curam, de sanctorum operum fruge laetemur. Quae si pigre otio et inertis desidii negligantur, terra nostra nihil generosi germinalis pariet, et spinis ac tribulis ^b oborta, non producet quae condenda sint horreis, sed quae urenda sint flammis. Ager autem iste, dilectissimi, serente desuper gratia Dei, fide manitur, jejunio ^c crescat, elemosynis seritur, orationibus fecundatur, ut inter plantationes rigationesque nostras nullius amaritudinis radix pullulet, nec se incrementa cujusque noxia stirpis attollant; sed cunctae ^d omnium semine virtutum, coalescat segetum visitas. Ad quam diligentiam omni quidem nos tempore ^e pietas adhortatur, sed in his diebus quae huius operi sunt specialiter praesentati, major ardentiae et cura est excitanda ferventior, ne quod ^f pius est agere non indictum, impium sit negligere praedicatum.

CAP. II. — Decimo itaque mensis jejunium, ad quod charitatem vestram religioso proposito novae ^g praeparatam, unanimiter, auxiliante Christo, celebrandum hortamur, monentes ut unusquisque secundum mensuram possibilitatis quam accepit a Deo, in bonis operibus enitescat. Quia et inimici nostri, qui nostra sanctificatione torquentur, in his diebus quos ad majorem observantiam nobis dispositos esse noverunt, vehementius saeviunt, et subtiliore insidiantur astuta; ut aliis immittendo metum in-

^a In editis ex eod. collect. 3 titulus hujus et sequentium sermonum hic est: *De jejunio decimi mensis, et elemosynis ejusdem*. Additamentum ex caeteris mss. sustulimus.

^b Sic ex Lictionario S. Petri. Al., *subdita*.

^c Idem ms., *exaratur*.

^d Ita duo mss. Vat. et S. Petri. Al., *omni*. Ex iisdem mss. et alio Bon., *coalescat* reposuimus pro *convalescat*.

^e Alias, *pietatis magister*. QUESN. — Et infra duo eod. et prima editio, *institui* pro *praesentati*.

^f Ita ms. Bonon. et prima editio. Al., *celebrantes*. In ms. S. Petri, *ut unanimiter auxiliante Christo celebramus, hortamur*. Paulo post ms. S. Petri, *in vestra sanctificatione*.

^g Sic ex Lictionario S. Petri, et duobus aliis mss. Vat. Al., *immittendo*.

^h Aliqui eod., *est*.

ⁱ In codice S. Petri omittitur enim.

^j Sic melius ex ms. S. Petri. Alias, *quae indiget*

operari, non possit ornari. ^k In mss. collect. 1 et 2, nec non in cod. Lictionario basilicae S. Petri hic sermo cum antecedenti conjungitur; sed perperam, cum ex contextu distinctio satis eluceat, quae ex aliis codicibus comprobatur. Forte cum antecedens sermo brevior aliquanto visus esset quam divinorum officiorum lectio olim postularet, hic alius adjectus fuit: uti accidisse pariter vidimus primo et secundo sermoni *de Natali suo*, qui eadem forte causa (repugnante licet contextu) in unum coaluerunt. Confer admonitionem primo sermoni praemissam.

¹ Al., *remedia nobis ad victoriam dedit*. Cod. Corb. Quesnelli.

² Tres codices, *jam flui*.

³ Ms. Bon. et prima editio, *relinentur*. Et infra duo eod. cum prima edit., *sine trepidatione, pro, sine tentatione*.

⁴ Ms. S. Petri, *inter multos frequentesque conflictus*.

SERMO XV [AI. XIV].

^k De Jejunio decimi mensis IV.

SYNOPSIS. — I. Triplex orationis, jejunii et elemosynae remedium adversus tentationes diaboli et vulnera peccati. — II. Jejunii praecipuum, sicut et praecipuum dilectionis, non esse novae legis abrogatum; eisdem misericordiae opera esse jungenda.

CAP. I. — Confidenter vos, dilectissimi, ad opera pietatis hortamur, quia experientis didicimus, libenter vos suscipere quod monemus. Scitis namque, et Deo docente cognoscitis, ad aeternum vobis gaudium profuturam ^l divinorum observantiam mandatorum. In quibus exsequendis quae humana fragilitas perumque lascescit, et in motis per lubricum suae infirmitatis offendit, misericors et pius Dominus ^m remedia nobis et adjutoria dedit, per quae veniam obtinere possumus. Quis enim tot illecebras mundi, tot insidias diaboli, tot denique pericula suae mutabilitatis evaderet, nisi clementia aeterni Regis mallet nos reparare quam perdere? Nam et qui jam redempti, jam regenerati, ⁿ filii lucis effecti sunt, quamdiu tamen in hoc mundo, qui *totus in maligno positus est* (1 Joan. 7, 19), ^o detinentur; quamdiu infirmitati carnis corruptibilia et temporalia blandiuntur, non possunt istos dies sine tentatione transire. Nec facile cuiquam provenit tam inruenta victoria, ut ^p inter multos hostes frequentesque conflictus, etiamsi sit liber a morte, sit quoque immunis a vulnere. Curan-

^l *operari, non possit ornari*.

^k In mss. collect. 1 et 2, nec non in cod. Lictionario basilicae S. Petri hic sermo cum antecedenti conjungitur; sed perperam, cum ex contextu distinctio satis eluceat, quae ex aliis codicibus comprobatur. Forte cum antecedens sermo brevior aliquanto visus esset quam divinorum officiorum lectio olim postularet, hic alius adjectus fuit: uti accidisse pariter vidimus primo et secundo sermoni *de Natali suo*, qui eadem forte causa (repugnante licet contextu) in unum coaluerunt. Confer admonitionem primo sermoni praemissam.

¹ Al., *remedia nobis ad victoriam dedit*. Cod. Corb. Quesnelli.

² Tres codices, *jam flui*.

³ Ms. Bon. et prima editio, *relinentur*. Et infra duo eod. cum prima edit., *sine trepidatione, pro, sine tentatione*.

⁴ Ms. S. Petri, *inter multos frequentesque conflictus*.

dis igitur læsionibus quas sæpe incidunt qui cum invisibili hoste configunt, trinum maxime remediorum est adhibenda medicina: in orationis instantia, in castigatione jejunii, in eleemosynæ largitate: quæ cum pariter exercentur, Deus propitiatur, culpa deletur, tentator eliditur. Et iis quidem præsidiiis semper fidelis anima debet accingi, sed tunc studiosius præparari, cum ii adsunt dies qui proprie sunt ad hæc pietatis officia præstituti.

CAP. II. — De quorum ^a numero est etiam decimi hujus mensis solemne jejunium, quod non ideo negligendum est, quia de observantia veteris legis assumptum est, tamquam hoc de illis sit quæ inter discretionem ciborum, inter baptismatum differentias et avium pecudumque hostias ^b esse destiterunt. Illis enim quæ rerum futurarum figuras gerebant, impletis, quæ significaverunt finita sunt. Jejuniorum vero utilitatem novi Testamenti gratia non removit; et continentiam corpori atque animæ semper profuturam pia observatione suscepit. Quoniam sicut permanet apud intelligentiam Christianam: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Matth. iv, 10); et, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo* (Matth. xxii, 37); et, *Diliges proximum tuum sicut teipsum* (Ibid., 39), et cætera talium ^c 47 mandatorum: ita quod in eisdem libris de jejuniorum sanctificatione et curatione præceptum est, nulla interpretatione vacuatur. In omni enim tempore, ^d omnibusque vitæ istius sæculi diebus, jejunia nos contra peccata faciunt fortiores, jejunia concupiscentias vincunt, tentationes repellunt, superbiam inclinant, iram mitigant, et omnes bonæ voluntatis affectus ad maturitatem totius virtutis nutriunt; si tamen in societatem ^e sibi benevolentiam charitatis assumant, et in operibus misericordiæ se prudenter exercent. Jejunium enim sine eleemosyna non tam purgatio animæ quam carnis afflictio est; magisque ad avaritiam quam ad continentiam referendum est, quando aliquis sic a cibo abstinet, ut etiam ^f a pietate jejundet. Næstra ergo jejunia, dilectissimi, abundant fructibus largitatis, et in pauperes Christi benignis sint secunda muneribus. Nec tardentur in hoc opere mediocres, quia parum sit quod possint de sua facultate decerpere. Novit Dominus omnium vires, et scit justus inspector de qua mensura quisque quid tribuat. Dissimiles quidem substantiæ, similes erogationes habere non possunt: sed æquatur plerumque merito, quod distat impendio: quia potest esse par animus, etiam ubi impar

^a Ita mss. duo Vat. et S. Petri, ac prima editio. Alias, ordine.

^b Verbum esse a Quesnello sicut et in ms. Padiliron. expunctum ex cæteris omnibus editis nostrisque codicibus revocavimus. Et post pauca ms. Bon., corporum animique.

^c Restituimus, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo* ex mss. collect. 5, ex cod. Padiliron et libro Lectionario S. Petri, qui postremus infra habet, aliorum mandatorum pro talium mandatorum; et evacuat pro vacuatur.

^d Ita ex codd. S. Petri et Padiliron., a quibus parum abest Quesnellus, omnibusque diebus vitæ hujus

A est census. Hæc itaque ut adjuvante Deo pia devotione cõrentur, quarta et sexta feria jejunemus; sabbato vero apud beatum Petrum apostolum vigiliis celebremus, ut ejus orationibus adjuti, in omnibus misericordiam Dei mereamur.

SERMO XVI [Al. XV].

De Jejunio decimi mensis V.

SYNOPSIS. — I. Divites et Deo gratias agant, qui opes eis largitur, et has cum pauperibus communicent. — II. Cur institutum decimi mensis jejunium. Efficax oratio, cui eleemosyna suffragatur. — III. Hæreticos diabolo ad corrumpendos fideles famulari sub Christiano nomine. — IV. Manichæorum hæresis omnium sordium sentina. Quid in eos Leo gessit Romæ. — V. Eosdem esse et fugiendos, et prodendos. — VI. Zelo adversus hæreticos gratiores fieri apud Deum orationes, jejunia, et eleemosynas.

B CAP. I. — Sublimitas quidem, dilectissimi, gratias Dei hoc quotidie operatur in cordibus ⁴⁸ Christianis, ut omne desiderium nostrum a terrenis ad cœlestia transferatur. Sed etiam præsens vita per Creatoris opem ducitur, et per ipsius providentiam sustinetur: quia idem est largitor temporalium, qui promissor est æternorum. Sicut [†] ergo spe futuræ felicitatis, ad quam per fidem currimus, gratias Deo agere debemus quod ad perceptionem tantæ præparationis evehimur, ita pro iis quoque commodis quæ singulorum annorum revolutione consequimur, Deus a nobis [‡] honorandus atque laudandus est, qui sic terræ fecunditatem ab initio dedit, sic pariendorum fructuum leges in quibusque germinibus et seminibus ordinavit, ut numquam sua instituta desereret, sed in rebus conditis benigna Conditoris administratio permaneret. Quidquid ergo ad usus hominum segetes, vineæ, oleæque [‡] pepererint, totum hoc divinæ bonitatis largitate profluit: quæ, elementorum qualitate variata, dubios agricolæ labores clementer adjuvit, ut utilitatibus nostris venti et imbres, frigora et æstus, dies noctesque servirint. Non enim sibi ad effectus operum suorum humana ratio sufficeret, nisi plantationibus et rigationibus solitis Deus incrementa præberet. Unde plenum pietatis atque justitiæ est, ut de his quæ nobis cœlestis Pater misericorditer contulit, nos quoque alios adjuvemus. Sunt enim plurimi qui nullam in agris, nullam in vineis, nullam habent in oleis portionem, quorum inopiæ de ea quam Dominus dedit copia consulendum est; ut et ipsi nobiscum Deo pro terræ fecunditate benedicant, et gaudeant possidentibus fuisse donata, quæ etiam pauperibus ac peregrinis fuerint facta communia.

sæculi. Cæteræ editiones, omnique vita hujus sæculi. Similiter libri collect. 4 et 5, qui solum pro hujus habent istius.

[†] Al., suam. QUESNELL.

[‡] Sic mss. S. Petri et Padiliron. Quesnellus, a pietate se subducat. Alii editi cum codd. collect. 4 et 5, a pietate abstineat.

[§] Enim pro ergo erat in editis ante Quesnellum.

[¶] Cod. S. Petri, honorificandus.

[‡] Idem ms., pepererunt; et infra idem codex S. Petri et alius Bonon. ac prima editio, nubes pro imbres; et post pauca, vegetationibus pro rigationibus duo mss. Vatic. et prima editio.

Felix est illud horreum, et omnium fructuum multiplicatione dignissimum, de quo egentium et debiliū saturatur esuries, ^a de quo relevatur peregrini necessitas, de quo desiderium fovetur infirmi. Quos ideo sub diversis molestiis justitia Dei laborare permisit, ut et miseros pro patientia, et misericordes pro benevolentia coronaret.

CAP. II. — Huic autem operi, dilectissimi, cum omnia opportuna sint tempora, hoc nunc præcipue apum est atque conveniens, in quo sancti patres nostri divinitus inspirati decimi mensis sanxere jejunium, ut omnium fructuum collectione conclusa, rationabilis Deo abstinentia, dicaretur, et meminisset quisque ita uti abundantia, ut et circa se abstinentior, et circa pauperes esset effusior. Efficacissima enim pro peccatis deprecatio est in elemosynis atque jejniis, et velociter ad divinas conscendit aures talibus **49** oratio elevata suffragiis. Quoniam, sicut scriptum est, *animæ suæ benefacit vir misericors* (Prov. xii, 17), et nihil est uniuscujusque tam proprium quam quod impendit in proximum. Pars enim corporalium facultatum, quæ indigentibus ministratur, in divitias transit æternas, et illæ opes de hac largitate pariuntur, quæ nullo usu minui, nulla poterunt corruptione violari. *Beati* ^b namque *misericordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus* (Matth. v, 7); et ipse erit illis summa præmii, qui est forma præcepti.

CAP. III. — Inter hæc autem, dilectissimi, opera pietatis, quæ nos Deo magis magisque cominendant, dubium non est quin hostis noster, nocendi cupidus et peritus, acrioribus invidiæ stimulis incitetur: ut **C** quos apertis et cruentis persecutionibus impugnare non sinitur, sub falsa Christiani nominis professione corrumpat, habens hæreticos huic operi servientes, quos a catholica fide devios sibi subjectos militare in castris suis sub diversis erroribus fecit. Et sicut decipiendis primis hominibus ministerium sibi serpentis assumpsit (Genes. iii, 1), ita horum linguas ad seducendos rectorum animos, veneno suæ falsitatis armavit. Sed iis insidiis, dilectissimi, pastoralis sollicitudine, in quantum Dominus auxiliatur, occurrimus. Et ne quid de sancto grege pereat, præcavescentes, paternis vos denuntiationibus admonemus, ut labia iniqua et linguam dolosam, a quibus animam suam propheta liberari postulat (Ps. cxix, 2), declinetis: quoniam *sermo eorum*, sicut ait beatus Apostolus, *serpit ut cancer* (II Tim. ii, 17). Humiliter irrepunt, blande capiunt, molliter ligant, latenter occidunt. *Veniunt enim, sicut Salvator prædixit, sub vestibus ovium, intus autem sunt lupi rapaces* (Matth.

A vii, 15): quia non possent veras et simplices oves fallere, nisi Christi nomine tegerent rabiem bestialem. In iis autem omnibus operatur ^c ille qui, cum sit vere illuminationis inimicus, in lucis se angelum transfiguratur. Hujus arte Basilides, hujus Marcion callet ingenio, hoc duce agitur Sabellius, hoc præcipitque rectore Photinus, hujus potestati famulatur Arius, hujus spiritui servit Eunomius; tota denique ^d bestiarum talium cohors hoc præside ab Ecclesiæ unitate discessit, hoc magistro a veritate descivit.

CAP. IV. — Sed eum in cunctis perversitatibus multiformem teneat principatum, arcem tamen sibi in Manichæorum struxit insania, et latissimam in eis aulam, in qua se exsultantius jactaret, invenit; ubi non unius pravitatis **50** speciem, sed omnium simul errorum impietatumque mixturam generaliter possideret. Quod enim in paganis profanum, quod in Judæis carnalibus cæcum, quod in secretis magicæ artis illicitum, quod denique in omnibus hæresibus sacrilegum atque blasphemum est, hoc in istos, quasi in sentinam quamdam cum omnium sordium concretionem confluit. Unde universas eorum impietates ac turpitudines enarrare perlongum est; superat enim verborum copiam criminum multitudo. ^e Ex quibus ad indicandum pauca sufficiunt, ut de iis quæ audieritis, etiam illa quæ verecunde prætermittimus æstinetis. De sacris tamen eorum, quæ apud illos tam obscena sunt quam nefanda, quod inquisitioni nostræ Dominus manifestare voluit, non tacemus, ne quisquam putet nos de hac re dubiæ famæ et incertis opinionibus credidisse. Residentibus itaque mecum episcopis ac presbyteris, ac in eundem ^f consessum Christianis viris ac nobilibus congregatis, Electos et Electas eorum jussimus præsentari. Qui cum de perversitate dogmatis sui, et de festivitatum suarum consuetudine multa ^g reserassent, illud quoque scelus, quod eloqui verecundum est, prodiderunt, quod tanta diligentia investigatum est, ut nihil ^h minus credulis, nihil obtreptatoribus relinqueretur ambiguum. Aderant enim omnes personæ, per quas ⁱ infandum facinus fuerat perpetratum, puella scilicet ut multum decennis, et duæ mulieres, quæ ipsam nutrierant, et huic sceleri præpararant. Prætio erat etiam adolescentulus vitiorum puellæ, et episcopus ipsorum detestandi criminis ordinator. **D** omnium par fuit et una confessio, et patefactum est execræmentum quod aures nostræ vix ferre poterunt. De quo ne apertius loquentes castos offendimus auditus, gestorum documenta sufficiunt, quibus plenissime docetur nullam in hac secta pudicitiam, nullam honestatem, nullam penitus reperiri castita-

^a Ita omnes nostri codices et editi ante Quesnellum qui habet, *de quo relevatur necessitas peregrinorum, de quo desiderium fovetur infirmorum.*

^b Erat in editis ante Quesn., autem pro namque.

^c Addidimus vocem ille ex ms. S. Petri.

^d Ms. S. Petri, *talium pestium cohors.*

^e Et pro *Ex* legebatur in editionibus Rainaudi et Quesnelli. Correximus ex nostris codicibus et cæteris editis. Paulo post pro *manifestare*, alias *manifestari*.

^f Ms. S. Petri, *conventum*. De hoc consessu ac judicio vide S. pontificis epistolam 7 et 15.

^g Ex eodem ms. S. Petri correximus pro, *reserarent*.

^h Idem ms., *incredulis*.

ⁱ Prima editio, *nefandum*.

^j Ita ex ms. S. Petri syntaxi Leonina. Alias, *Omnia par fuit horum, et una confessio, et patefactum est execræmentum, quod, etc.*

tem; in qua lex est mendacium, diabolus religio, sacrificium turpitudinis.

CAP. V. — Hos itaque ^a homines, dilectissimi, per omnia execrabiles atque pestiferos, quos ^b altarum regionum perturbatio nobis intulit crebriores, ab amicitia vestra penitus abdicatē; vosque præcipue, mulieres, a talium notitia et colloquiis abstinete: ne dum fabulosis narrationibus incautus delectatur auditus, in diaboli laqueos incidatis. Qui sciens quod primum virum mulieris ore **51** seduxerit, ^c perque femineam credulitatem omnes homines a paradisi felicitate dejecerit, ^d vestro nunc quoque sexui securiore insidiatur astutia, ut eas quas sibi potuerit per ministros suæ falsitatis illicere, et fide spoliēt et pudore. Illud quoque vos, dilectissimi, obsecrans moneo, ut si cui vestrum innotuerit ^e ubi habitent, ubi doceant, quos frequentent, et in quorum societate requiescant, nostræ sollicitudini fideliter indicetis: quia parum prodest unicuique quod, protegente ^f Spiritu sancto, ab istis ipse non capitur, si cum alios capi intelligit non movetur. Contra communes hostes pro salute communi una omnium debet esse vigilantia, ne ^g de alicujus membri vulnere etiam alia possint membra corrumpi, et qui tales non prodendos putant, in judicio Christi inveniantur rei de silentio, etiam si non contaminantur assensu.

CAP. VI. — Assumite igitur religiosæ sollicitudinis pium zelum, et contra sævissimos animarum hostes omnium fidelium cura consurgat. ^h Ideo enim misericors Deus quamdam nobis partem prædidit hominum noxiorum, ut, manifestato periculo, excitaretur diligentia cautionis. Non sufficiat quod actum est, sed eadem inquisitio perseveret: quæ hoc, auxiliante Deo, ⁱ consequatur, ut non solum qui recti sunt incolumes perseverent, sed etiam multi qui diabolica seductione decepti sunt, ab errore revocentur. Vestra autem orationes et eleemosynæ atque jejunia misericordiam Deo per hanc ipsam devotionem sacratius offerentur, cum etiam hoc opus fidei ad omnia officia pietatis accesserit. Quarta igitur et sexta feria jejunemus; sabbato autem apud præsentem beatissimum apostolum Petrum vigilias celebremus; qui, sicut experimur et credimus, pro commendatis sibi a Domino ovibus indesinenter pastorales præteadit excubias: exoraturus deprecationibus suis ut Ecclesia Dei, quæ ipsius est prædicationibus instituta, ab

^a *Homines* deest in ms. Bon: et prima editione, quæ etiam pro *itaque* habet *ideo*.

^b Manichæos Romæ jamdiu antea delituisse liquet ex Augustini Confess. l. v, c. 10, sed aliarum regionum, ac præsertim Africæ perturbationes sub Genserico, qui anno 439 occupavit Carthaginem, crebriorem eorum numerum intulerunt.

^c Ms. Bon. et prima editio, et quod per femineam.

^d In ms. S. Petri, *vestro nostroque sexui securiore insidiatur astutia, ut eos quibus potuerit per ministros suæ falsitatis illudere, et fide spoliēt et pudore*. Sed ut ad mulieres hæc potissimum referantur, antecedentia, vosque præcipue mulieres, videntur requirere.

Ms. Bon. et prima editio, *ubi habitent, vel ubi frequentent, omittis, ubi doceant*.

^f Id. cod. Spiritu Dei; et infra, non moveatur. Paulo

omni errore sit libera. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

52 SERMO XVII [AL. XVI].

De Jejunio decimi mensis VI.

SERMONES. — I. *Jejunium a lege veteri in novam translatum et Deo ex grati animi sensu debere, et orationem efficaciorē efficere.* — II. *Pium sensus cum Deo exercendum; sensus vero quam injuste et impie ab hominibus exigatur.* — III. *Quilibet sequatur ex senore e entus, semper mala est ratio fenerantis.* — IV. *Aliquorum abundantiam et aliorum inopiam ad hoc esse ordinatam, ut dives Dei bonitatem imitetur.*

CAP. I. — Evangelicis sanctionibus, dilectissimi, multum ¹ auctoritatis præbet doctrina legalis, cum quædam de mandato veteri ad novam observantiam transferuntur, et ex ipsa ecclesiastica devotione demonstratur, quod Dominus Jesus Christus non venit legem solvere, sed adimplere (Matth. v, 17). Cessantibus enim significationibus quibus Salvatoris nostri nuntiabatur adventus, et peractis figuris quas abstulit ipsa præsentia veritatis, ea quæ vel ad regulas morum vel ad simplicem Dei cultum ratio pietatis instituit, in eadem apud nos forma in qua sunt condita perseverant; et quæ utriusque Testamento erant congrua, nulla sunt commutatione variata. Ex his autem est etiam decimi mensis solemne Jejunium, quod a nobis nunc annua est consuetudine celebrandum: ² quia plenum justitiæ est atque pietatis, gratias divinæ agere largitati pro fructibus quos in usus hominum secundum summæ providentiæ temperamentum terra produxit. Quod ut prompto animo nos facere ³ monstremus, non solum continentiam jejunii, sed etiam eleemosynarum curam oportet assumi, ut de terra quoque cordis nostri germen justitiæ et fructus charitatis oriatur, et misericordiam Dei pauperum ipsius miserendo mereamur. Efficacissima enim est ad exorandum Deum postulatio, cui pietatis opera suffragantur, quoniam qui suum ab inope non avertit animum, cito ad se Dominus convertit auditum, dicente Domino: *Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est; 53 dimittite, et dimittetur vobis* (Luc. vi, 36, 37). Quid hac justitia benignius? Quid hac retributione clementius, ubi sententia judicaturi in potestate ponitur judicandi? *Date, inquit, et dabitur vobis* (Ibid., 38). Quam cito diffidentis sollicitudo et avaritiæ est amputata cunctatio, ut quod reddituram se promittit veritas, ⁴ *secura expendat* humanitas.

post prima editio cum eodem ms., *Contra omnes hostes*.

⁵ Præpositio de omittitur in mss. S. Petri et Bon., nec non in prima editione. Post pauca incipit cap. 6, *itaque pro igitur* in ms. S. Petri.

⁶ Editi, *ideoque*. Delevimus que ex nostris codicibus. Paulo post, *manifesto pro manifestato* in mss. S. Petri et Bon. ac prima editione.

⁷ Ita ex nostris codicibus et prima editione. Al., *consequitur*.

⁸ Al., *utilitatis*. Ita Gaudiival. Quesnelli, et duo nostri codd. Vat.

⁹ Duo codd. Vat. et unus S. Petri cum prima editione, *quare plenum*.

¹⁰ Ms. S. Petri, *demonstremus*.

¹¹ Idem codex, *humilitas*.

CAP. II. — Constans esto, Christiane largitor : da quod accipias, sere quod metas, sparge quod colligas. Noti metuere dispendium, noli de dubio suspirare proventu. Substantia tua cum bene erogatur, augetur. * Concupisce justum misericordiae lucrum, et aeterni quaestus sectare commercium. Munerator tuus vult te esse munificum, et qui dat ut habeas, mandat ut tribuas, dicens : *Date, et dabitur vobis.* Amplectenda est tibi promissionis istius gratulanda conditio. Quamvis enim non habeas nisi quod acceperis, non potes tamen non habere quod dederis. Qui ergo pecunias amat, et multiplicare opes suas immodicis optat augmentis, hoc potius sanctum fenus exerceat, et hac usurarum arte dicescat, ut non hominum laborantium captet necessitates, ^b ne per dolosa beneficia laqueos injiciat insolubilem debitorum, sed illius sit creditor, illius fenerator, qui dicit : *Date, et dabitur vobis; et qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis.* Infidels autem et iniquus est etiam sibi, qui quod aestimat diligendum non vult habere perpetuum. * Quantalibet adjiciat, quantalibet condat et congerat, inops de hoc mundo et egenus abecedet, dicente David propheta : *Quoniam cum interierit non accipiet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus (Ps. XLVIII, 18).* Qui si benignus esset animae suae, illi bona sua crederet, qui et idoneus fidejussor est pauperum, et largissimus redditur usurarum. Sed injusta et impudens avaritia, quae beneficium se dicit praestare cum decipit, non credit Deo veraciter promittenti, et credit homini * tropide paciscenti; dumque certiora existimat praesentia quam futura, merito in hoc frequenter incurrit, ut ei cupiditas injusti lucri non injusti causa sit damni.

CAP. III. — Unde quilibet sequatur eventus, ^f mala semper est ratio feneratoris, cui pecuniam et minuisse et auxisse peccatum est : ut aut miser sit amittendo quod dedit, aut miserior accipiendo quod non dedit. Fugienda prorsus est iniquitas feneratoris : et lucrum quod omni caret humanitate vitandum est. ^g Multiplicatur quidem facultas injustis et tristibus incrementis, sed mentis substantia contabescit : quoniam fenus pecuniae funus est animae. Quid enim

de hujusmodi hominibus sentiat Deus, sacratissimus propheta David manifestat : qui cum diceret, *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo (Ps. xiv, 1)?* responso divinae vocis instruitur, et eum ad aeternam requiem pertinere cognoscit, *qui inter alias pie conversationis regulas, pecuniam suam non dedit ad usuram; et a tabernaculo Dei ostenditur alienus, et a sancto monte ejus extraneus, qui dolosum questum de pecuniae suae captat usuris; et dum per aliena cupit damna ditari, aeterna dignus est egestate puniri.*

CAP. IV. — Vos itaque, dilectissimi, qui ex toto corde promissionibus Domini credidistis, fugientes immundissimam avaritiae lepram, donis Dei pie et sapienter utimini. Et quoniam ^h juste de ipsius largitate gaudetis, date operam ut possitis gaudiorum vestrorum habere consortes. Multis enim, quae vobis suppetunt, desunt, et in quorundam indigentia, materia vobis data est divinae bonitatis imitandae : ut per vos etiam in alios beneficia divina transirent, et bene dispensantes temporalia, acquireretis aeterna. Quarta igitur et sexta feria jejunemus; sabbato autem ^h apud beatissimum Petrum apostolum vigilemus, cujus orationibus nobis per omnia obtineatur divina protectio, per Christum Dominum nostrum. Amen.

SERMO XVIII [AL. XVII].

De Jejunio decimi mensis VII.

SYNOPSIS. — I. Animam licet regeneratam, et ea se in deteriora declivem, et ex Dei benignitate pluribus munitam esse praesidiis. — II. Communem toti Ecclesiae abstinenciam iudici, ut et a parte et a soliditate diabolus superetur. — III. Sterilem arborem Christus damnavit, ut misericordiae opera commendaret. Ut homo Christianus impugnetur astiduae, quaeque sint piorum arma contra invisibiles hostes.

55 CAP. I. — Praesidia, ⁱ dilectissimi, sanctificandis mentibus nostris atque corporibus divinitus instituta, ideo cum dierum temporumque curriculis sine cessatione reparantur, et infirmitatum nostrarum ipsa nos medicina commoneat. Natura quippe mutabilis, et de peccati labe mortalis, ^j licet jam redempta, et sacro baptismate jam renata, in quantum est passibilis, in tantum est ad deteriora proclivis.

* Secuti sumus lectionem optimam codicis S. Petri. Al., *Et concupiscere justum misericordiae lucrum, aeterni quaestus est sectari commercium.*

^b Ita emendavimus ex tribus mss. Vaticanis. Al., *ne per dolosa officia laqueos incidat.*

* *Quantalibet adjiciat* deerat in edit. Quesn. Restituimus ex aliis editionibus et ex omnibus nostris codicibus.

^d Codex S. Petri, non sumet. Inferius, *gloria domus ejus, pro gloria ejus* in Vat. 544 collect. 5. Dein, pro *Qui si*, in prima editione, *Quia si*.

^e Al., *tropide*. Quesnellus in margine.

^f Prolixam Quesnelli notationem huic loco subjectam inter observationes quae post Sermones praefertur descriptam invenies.

^g Adjecimus adverbium *juste* ex Lectionario S. Petri.

^h Ms. S. Petri et Vat. collect. 5, *ad beatissimum.*

ⁱ Addunt editi codices omnes et mss. aliqui, *militiae Christianae*, quae verba desiderantur in mss. codd.

^D Regis tribus, Corb. et Vict., quod ideo moneo, ne quis illorum omissionem typographi ascribat. Quesnellus. — Similiter ea verba desiderantur in antiquissimo Lectionario Vat. 3836, in alio veteri Vat. 4267, in duobus Vallicellanis, in Patavino eremitarum S. Augustini, in Veronensi, in Veneto S. Marci aliisque Lectionariis, nec non in Homiliar. Pauli Diae. Desunt quoque in mss. collect. 1, 2 et 5. At leguntur in codd. collect. 3 et 4, atque in collecta pervetusti Sacramentarii Veronensis a P. Blanchino editi, ubi Leonina, uti videtur, formula habetur : *Praesidium militiae Christianae sanctis inchoare jejunium.* ^j Ita melius ex vetustissimo Vat. 3836, Patavino eremitarum 117, Veronensi 74, aliisque optimae notae Lectionariis, nec non in ms. Casinensi collect. 1. Erat in editis ex codd. collect. 3, 4 et 5, *licet etiam jam redempta et sacro baptismate sit renata, in quantum est passibilis, in tantum est ad deteriora proclivis, corrumpeturque carnali desiderio*, etc. In uno Vallicell., *Corrumperetur enim carnali*, etc.

Corrumperetur carnali desiderio, nisi spiritali muniretur auxilio: quia sicut illi numquam deest unde corruat, ita semper præsto est unde subsistat, dicente Apostolo: *Fidelis enim Deus, qui vos non patietur tentari supra id quod potestis, sed faciet proventum, ut possitis sustinere* (1 Cor. x, 13). Quamvis ergo Dominus protegat bellatores, et milites suos ille, qui potens est in prælio (*Ps. xxiii, 8*), cohortetur, et dicat: *Nolite timere, quia ego vici mundum* (*Joan. xvi, 33*): sciendum tamen est, dilectissimi, hoc incitamento formidinem sublatam esse, non pugnam; et retuso aculeo timoris, causam manere certaminis, quod ab hoste versuto, terribiliter quidem furore persecutionis **56** movetur, sed nocentius specie pacis infertur. Ubi enim in aperto sunt pugnae, in manifesto sunt et coronæ. Et hoc ipsum alit atque accendit patientiæ fortitudinem, quod sicut proxima est tribulatio, ita est et vicina promissio. Cessantibus vero publicis impugnationibus impiorum, et a cædibus se ac supplicii fidelium diabolo continente, ne pertinacia crudelitatum, multiplicatio nostrorum fieret triumphorum, fremens adversarius cruentas inimicitias ad quietas convertit insidias: ut quos vincere fame et gelu, flammis ferroque non poterat, otio tepesceret, cupiditatibus irretiret, ambitione inflaret, voluptate corrumpere.

CAP. II. — Sed his atque aliis omnibus destruendis habet acies Christiana potentes munitiones et arma victricis, dum instruit milites suos Spiritu veritatis, mansuetudo iram, largitas avaritiam,

^a Codd. S. Petri et Veron., *Dominus*. Paulo post idem ms. Veronensis cum editione Rainaudi, *faciet cum tentatione proventum*.

^b Codd. Victor. et Corb. Quesnelli cum nostro Vat. 544, *bellaturos*. Mox duo mss. S. Petri, *et ille, qui potens est*.

^c Codex Veronensis, *per hæc incitamenta*.

^d Codices Gaudiival., Vict. et Regii duo apud Quesnellum, tres nostri Vat. et Veron., *retuso*: Corb. Quesn., *reconso*.

^e In editis et plerisque mss., *innocentibus*. Quidam codices errorem in hac voce indicantes, *momentibus*. Legendum credimus cum ms. Ver., *nocentibus*; quod adverbium contrapositum anteriori adverbio *terribiliter*, indicat pacis tempore certamen esse periculosius, licet non ita terribile sit, uti furenti persecutione.

^f Pronomen *se*, quod supplevit Quesnellus, invenimus in plerisque et præstantioribus nostris codicibus.

^g Ita Quesnellus cum nostris præstantioribus codicibus et Homiliar. Pauli Diaconi. Cæteri editi cum mss. collect. 3, 4 et 5, *fr. mit adversarius, et cruentas*.

^h Vocem *flammis* a Quesnello omisam revocavimus ex cæteris editis omnibusque nostris mss. Solum Homiliar. Pauli Diaconi cum duobus Vat., *ferro flammisque*. Paulo post verbum *tepscaceret* a Quesnello receptum approbant mss. Lectionar. duo S. Petri, et vetustissimum Vaticanum cum Homiliar. Pauli Diaconi. Cæteri editi et nonnulli codices præsertim collectionum posteriorum habent, *tabesceret*. Utrumque in ms. Quesnelli Gaudiival.

ⁱ Editiones ante Quesnellum addunt *malis*, uti invenimus in codd. inferioris notæ collect. 3 et 4.

^j Editiones Quesnello anteriores et mss. Vat. collect. 3, 4 et 5, *Deo scilicet instruit milites suos, ut Spiritu veritatis mansuetudo iram... benignitas exstin-*

guat invidiam. Commutante ^k (enim dextera Excelsi corda multorum, rediit in novitatem vetustas, et de famulis iniquitatis ministri prodire iustitiæ. Subegit luxuriam continentia, humilitas arrogantiam propulavit; et qui impudicitia sorduerant, castitate nituerunt. His autem conversionibus, dilectissimi, per providentiam gratiæ Dei **57** addita sunt sancta jejunia, quæ in quibusdam diebus ab universa Ecclesia devotionem observantiæ generalis exigent. Quamvis enim pulchrum sit atque laudabile ut singula quæque membra corporis Christi propriis ornentur officiis, excellentioris tamen est actionis sacratorisque virtutis, cum in unum propositum piæ plebis corda concurrunt: ut ille cui sanctificatio nostra supplicium est, non solum a parte, sed etiam a soliditate superetur. Cui nunc operi, dilectissimi, decimus mensis offertur, admonens quodammodo pro qualitate temporis sui ne quisquam frigore infidelitatis obtorpeat, sed potius charitatis spiritu convalescat. Quoniam et per ipsa elementa mundi, tanquam per publicas paginas, significationem divinæ voluntatis accipimus; nec unquam cessat superna eruditio, quando etiam de iis quæ nobis famulantur imbuimur.

CAP. III. — Præter illam namque apostolicam sententiam qua homines fructu pietatis carentes vacuis arboribus comparantur, etiam illa ficus nobis cavenda est de suæ infecunditatis exemplo, quam Dominus Jesus, sicut Evangelium refert, nihil habentem quod esuriens sumeret, perpetua sterilitate ^C *quat invidiam*. Sed antiquissimus Vaticanus, duo S. Petri, unus Veron. et exemplar Pauli Diaconi, ut in textu.

^k Ita ex omnibus nostris mss. et editis ante Quesnellum, qui cum Homiliar. Pauli Diaconi. pro enim prætulit ergo.

^l Editi ante Quesnellum cum mss. trium collectionum posteriorum, *providente gratia Dei*. Quod porro de aliquibus jejniis additur, *quæ in quibusdam diebus ab universa Ecclesia devotionem observantiæ generalis exigent*, a nonnullis perinde sumitur ac si jejunia quatuor temporum, ad quæ pertinet jejunium decimi mensis, ab universa Ecclesia, hoc tempore servaretur. Sed hoc loco, sicut etiam in alio simili serm. 89 seu quarti de jejunio septimi mensis cap. 2 (quod pariter testimonium pro eadem sententia allegatur), S. Leo generalem tantum doctrinam statuit, jejunia et alia pia opera publica, quæ a tota Ecclesia, seu ab omnibus fiunt, efficaciora esse quam privata: quod verum est, etiamsi a particulari tantum Ecclesia aliqui dies jejunio aut aliis piis operibus generaliter observantia addicantur. Jejunium decimi aut septimi mensis, quod hoc tempore Romana prefecto Ecclesia servabat, non tunc ab omnibus aliis Ecclesiis custoditum fuisse, late probat Ludovicus Muratorius in disquisitione *de Quatuor Temporum jejniis*, tom. II Anecd. Lat., pag. 248 et seqq. Confer annot. 4 in serm. 79.

^m Perperam in editionibus post primam illi. Correximus ex antiquissimo Vaticano et duobus S. Petri ac Homil. Pauli Diaconi.

ⁿ Magis arriis hæc lectio auctoritate duorum mss. S. Petri et Lectionarii Veronensis, nec non primæ editionis et Homil. Pauli Diaconi, *conalescat*. Post pauca, *accipimus pro accipimus* legitur in duobus mss. S. Petri, in uno Bonon. et prima editione.

^o Cod. Veron., *Evangelista*. Et infra post voces,

damnavit : ut intelligeremus quoniam qui esurientem non refovet, illi denegat cibum qui a quod pauperi est datum, sibi dixit impensum. Et hujus maledictionis arbores erunt, quibus a judicante dicitur : *Ducedite a me, maledicti, in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere, etc. (Math. xv, 41, 42).* Quæ ideo singula recoluntur, ut advertamus non futurum extra misericordiam, qui vel partem horum operum fuerit exsecutus. Anima autem neminem juvans erit arbor non habens poma, cum totius pietatis invenitur aliena. Decimi ergo mensis jejunium, quod hiemalis est temporis, ad agriculturam nos mysticam vocat, qua segetum et palmitum atque arborum vires, quibus humana sustentatur infirmitas, spiritalibus studiis excoluntur : ut Dominicus ager suis dicitur impendit, et quem nunquam expedit esse sine fructu, de propria fiat ubertate fecundior. Quod utique intelligit sanctitas vestra, ad totius Ecclesiæ profectus esse referendum, quorum in fide germen est, in spe incrementum, in charitate maturitas : quia castigatio corporis et instantia orationis tunc veram obtinent puritatem, cum eleemosynarum sanctificatione nituntur, dicente Domino : *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (Luc. xi, 41).* Quarta igitur et sexta feria jejunemus ; sabbato autem apud beatissimum Petrum apostolum vigilias celebremus, ipso præstante et adjuvante qui cum Patre et sancto Spiritu vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XIX [Al. XVIII].

De Jejunio decimi mensis VIII.

SYNOPSIS. — I. Abstinencia Domino viam parat, et mentem erigit ad caelestia. — II. Cur Quatuor Temporum jejunia instituta, quibus et subjungendum jejunium a vitis. — III. De cultu Dei, ac de usu bonorum temporalium. De duplici jejunio.

CAP. I. — Cum de adventu regni Dei, et de fine temporum mundi discipulos suos Salvator instrueret, totamque Ecclesiam suam in apostolis erudiret :

non refovet, aliquot mss. et editi ante Quesnellum addunt, *egenum.*

^a Ms. Veronensis, *quidquid pauperi*; et paulo post, *a iudice, pro a judicante.*

^b Vulgati ante Quesnellum cum ms. Gaudiival. aliisque nostris recentiorum collectionum codd. inserunt vocem *fructus*, quam a nostris præstantissimis Lectionariis et ab exemplari Pauli Diaconi abesse deprehendimus. Solum quidam ex his habent, *invenitur, pro invenietur.*

^c Exemplar Pauli Diaconi, *divitiis.*

^d Ita ex nostris Lectionariis Vat., S. Petri et Veron., et melius quam in Vulg., *profectum*, ut liquet ex sequenti relativo, *quorum.*

^e Sic ex iisdem Lectionariis. Al., *nitescunt.*

^f Mss. duo S. Petri, duo Vat. collect. 4 et 5, et exemplar Pauli Diaconi, *sexta sabbati.*

^g In Vat. 3836 desunt sequentia usque ad finem. In duobus vero S. Petri, post vocem *celebremus*, legitur, *Per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre, etc.*

^h Prætilimus velustiora et præstantiora Lectiona-

A *Cavete, inquit, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et cogitationibus sæcularibus (Luc. xxi, 43).* Quod utique præceptum, dilectissimi, ad nos specialius pertinere cognoscimus, quibus denuntiatus dies, etiam si est occultus, non dubitatur esse vicinus. Ad cuius adventum omnem hominem convenit præparari : ne quem aut ventri deditum aut curis sæcularibus inveniat implicatum. Quotidiano enim, dilectissimi, experimento probatur satietyate carnis aciem mentis obtundi, et ciborum nimietate vigorem cordis bebetari, ita ut delectatio edendi etiam corporum contraria sit salutis, nisi ratio temperantiæ obsistat illecebræ, et quod futurum est oneri, subtrahat voluptati. Quamvis enim sine anima nihil caro desideret, et inde accipiat sensus unde sumit et motus; ejusdem tamen est animæ, quædam subdiæ sibi negare substantiæ, et interiori iudicio, ab inconvenientibus exteriora frenare, ut a corporeis cupiditatibus sæpius libera, in aula mentis possit divini vacare sapientiæ, ubi omni strepitu terrenarum silente curarum, in meditationibus sanctis, et in deliciis lætetur æternis. Quod etsi in hac vita difficile est continuari, potest tamen frequenter assumi, ut sæpius ac diutius spiritalibus potius quam carnalibus occupentur; et cum melioribus curis majores impendimus moras, ad incorruptibiles divitias, etiam temporales transeant actiones.

CAP. II. — Hujus observantiæ utilitas, dilectissimi, in ecclesiasticis præcipue est constituta jejunii, quæ ex doctrina sancti Spiritus ita per totius anni circumdistributa sunt, ut lex abstinentiæ omnibus sit ascripta temporibus. Siquidem jejunium vernum in Quadragesima, æstivum in Pentecoste, autumnale in mense septimo, hiemale autem in hoc qui est decimus celebramus, intelligentes divinis nihil vacuum esse præceptis, et verbo Dei ad eruditionem nostram omnia elementa servire; dum per ipsius mundi cardines, quasi per quatuor Evangelia, incessabiliter discimus quod et prædicemus et agamus. Dicente enim propheta : *Cali enarrant gloriam Dei, et opera*

ria Vat. 3836, duo basilicæ S. Petri, et Veronense 74. Alias, *et de mundi fine ac temporum.*

^a Aliquot codd. Vat., ms. Veron. cum Homil. Pauli Diaconi, nec non prima edit., *ne quemquam.*

^b Sic Lectionaria vetustissima Vaticanum, S. Petri, et Veronense, nec non Homil. Pauli Diaconi. Al., *potius satietyate.* Paulo post ms. Veronense, pro *corporum*, habet, *corporis.*

^c In aliquibus mss. Vat. deest, *animæ.* Et infra, pro *ab inconvenientibus*, duo mss. S. Petri et duo Vat., *ab introeuntibus*, et pro *frenare*, in codd. S. Petri, *refrenare.*

^d Melius etsi pro *si*, quod erat in editis, scripsimus ex antiquissimo Vatic. duobus S. Petri, et Homil. Pauli Diaconi. Post pauca in ms. Veronense, et in Homil. Pauli Diaconi, omittitur adverbium *potius.*

^e Mox codex Vat. et alius Veronense, in *incorruptibiles.* Unus transeunt in duobus Vaticanis et prima editio.

^f Codex Veronense, Homil. Pauli Diaconi, et prima editio, *incessabili tubu.*

mentum ejus annuntiat firmamentum : dies diei eruat verbum, et nox nocti infuset scientiam (Ps. xviii, 1, 2); quid est per quod veritas nobis ^a non loquitur? Ipsius voces in die, ipsius audiantur in nocte, et pulchritudo rerum unius Dei officio conditarum, non desinit cordis auribus magistram insinuare rationem, ut invisibilia Dei per ea quæ facta sunt ^b intellecta conspiciantur (Rom. 1, 20), et non creaturis, sed Creatori omnium serviatur. Cum ergo univere vitia per continentiam destruantur, et quidquid avaritia stitit, quidquid superbia ambat, quidquid luxuria concupiscit, hujus virtutis soliditate ^c superetur; quis non intelligat quantum nobis ^d præsidii per jejunia conferatur? In quibus indicitur, ut non solum a cibis, sed etiam ab omnibus carnalibus desideriis temperetur. Alioqui superfluum est suscipere esuriem, et inquam non deponere voluntatem; reciso affigi cibo, et a concepto ^e non resillire peccato. Carnale est, non spiritale jejunium, ubi soli corpori non parcitur, et in his quæ omnibus deficiis nocentiora sunt, permanetur. Quid prodest animæ foris agere ^f quasi dominam, et intus servire captivam, membris propriis imperare, et Jus propriæ libertatis amittere? ^g Et merito plerumque patitur famulam rebellantem, quæ non reddit Domino debitam servitutem. ^h Jejunante ergo corpore ab escis, mens jejuna a vitiiis, et curas cupiditatesque terrenas regis sui lege dijudicet.

CAP. III. — Meminerit primam dilectionem Deo, secundam ^a deberi proximo, omnesque effectus suos hac regula dirigendos, ut nec a cultu recedat Domini, nec ab utilitate conservi. Quomodo autem Deus collitur, nisi ut quod ipsi placet, placeat et nobis; nec ab ejus imperio noster unquam resultet effectus? Quoniam si hoc quod ille vult volumus, ab illo sumet infirmitas nostra virtutem, a quo ipsam accepimus voluntatem : Deus est enim, sicut ait Apostolus, qui operatur in nobis et velle et perficere ^b pro bona voluntate (Philip. ii, 13). Nec superbia ^c itaque homo inflabitur, nec desperatione frangetur, si bonis divinitus datis in gloriam dantis utatur, et ab his desideria sua revocet quæ sibi nocitura cognoscit. Abstinent enim ab invidia malignantate, a luxuriæ dissolutione,

^a Unus ms. S. Petri, alius Vat. ac prima editio, non loquatur.

^b Homil. Pauli Diacon., intellectu conspiciantur.

^c Vocem præsidii supplevimus ex quatuor Lectornariis, nimirum antiquissimo Vat. duobus S. Petri et Veron. Mox idem Vat. et Veron., atque Homil. Pauli Diacon., dicitur, perperam pro indicitur.

^d Secuti sumus primam editionem et Homil. Pauli Diaconi. Cæteræ editiones, non desinere, quod nullis nostris codicibus probatur : habent enim omnes corrupte, non silere; silere autem facile quidem ex resillire amanuensium lapsu irrepere potuit, non vero ex desinere.

^e In Homil. Pauli Diaconi desunt quasi, et infra, propriis.

^f Cod. Veronensis, Ut merito plerumque ipsatiatur.

^g Prima editio, Jejunet ergo corpus ab escis. Sequentes editiones, Jejunans ergo corpus ab escis. Quesnelli emendationem nostri codices confirmant. Solus

A a perturbatione iracundiæ, a cupiditate vindictæ, purificabitur veri sanctificatione jejuni, et incorruptibilem deliciarum voluptate pascetur, ut per usum spiritalem etiam terrenas copias in bolestem noverit transferre substantiam, non sibi condendo quæ acceperit, sed magis magisque multiplicando quod dederit. Unde pateras charitatis affectu dilectionem vestram ⁶¹ movemus, ut jejunium decimi mensis fructuosum vobis eleemosynarum largitate faciatis, gaudentes quod per vos Dominus pauperes suos pascit et vestit; quibus utique posset eas quas vobis contulit tribuere facultates, nisi pro ineffabili misericordia sua et illos ^b justificare vellet de patientia laboris, et vos de opere charitatis. Quarta igitur et ¹ sexta feria jejunemus; sabbato autem apud beatissimum apostolum Petram vigilias celebremus, ² qui et orationes, et jejunia, et eleemosynas nostras precibus suis dignabitur adjuvare, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et sancto Spiritu vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XX [AL. XIX].

^a De decimi mensis Jejunio IX.

Synopsis. — I. Alia in lege pro tempore instituta, alia etiam in nova lege permansura. Quale jejunium, et omnia præcepta moralia. — II. Jejunium decimi mensis ecclesiasticis regulis præscriptum pro agendis Deo de perceptis terræ fructibus gratiis. Terræ fecunditatem ubertas animorum emuletur, ut Dei homo sit imitator. — III. Omnia præcepta continent charitas, qua homo a bestiis discernitur. Sic diligendus proximus a nobis, quomodo nos a Deo. A misericordiis operibus ne pauper quidem excluditur.

CAP. I. — Dispensationes misericordiæ Dei, quas Salvator noster pro humani generis reparatione suscepit, ita sunt, dilectissimi, divinitus ordinatæ, ut Evangelium gratiæ velamen legis tolleret, non instituta destrueret. Unde custodienda nobis est Dominica illa sententia, qua dixit se non venire legem solvere, sed implere, ut nos quoque huic regulæ, quantum donante Deo possumus, serviamus : scientes nihil esse de veteris Testamenti constitutionibus negligendum, si vigilanter studeamus agnoscere quid ibi transitura obumbratione velatum, quid permansura actione sit conditum. Nam ^a discretio cibo-

codex Veron., Jejunans ergo corpore ab escis; sed in hanc lectionem subjiciendum erat mente, non mens.

^b Codex Veron., debere se.

^c Codd. Vatic. collect. 4 et 5, per bonam voluntatem.

^d Itaque pro denique libentius scripsimus ob auctoritatem plurium et præstantiorum nostrorum codicum nec non Homilarii Pauli Diaconi.

^e Vetusissimus Cod. Vat. et duo alii, justificaret de patientia.

^f Idem antiquissimus ms. Vat. et Veron., sexta sabbati.

^g In Homilario Pauli Diaconi, quoniam et orationes; et post adjuvare subjicitur, Per Dominum nostrum Jesum Christum, etc.

^h Editus ex ms. hujus sermonis unico Nicolai Fabri, de quo vide quæ diximus in præfat. ad Sermones, n. 10.

ⁱ Editi ante Quesnellum ex eodem codice, distri-

rum et hostiarum, circumcisio carnis, differentia baptismatum, et observatio baptismorum, non adhuc sub figuratis significationibus sunt agenda, quæ etiam sunt rebus ipsis quæ significabantur impleta; mandata vero et præcepta moralia sicut sunt edita perseverant, quia non aliud insinuant quam loquuntur, et apud **62** Christianam devotionem augmento crescent, non cessatione deficiunt. Diligere itaque Deum et proximum, honorare patrem et matrem, non adorare deos alienos, et cætera, quæ aut terribiliter sunt prohibita, aut salubriter imperata, non aliter ex legalibus institutis quam ex evangelicis veneramus edictis, ut quamvis multa accesserint ex novitate gratiæ, nihil tamen imminutum sit de antiquitate justitiæ. Unde merito disposerunt apostolicæ sanctiones ut veterum jejuniorum utilitas permaneret, et licet Ecclesiæ consuetudo prolixioribus se castigationibus exercere didicisset, amplecteretur tamen continentiæ sanctificationem ex lege venientem: quibus enim donatum erat posse quod majus est, indecens fuit non celebrare quod minus est.

CAP. II. — Hac ergo ratione, dilectissimi, evidenter instructi, ecclesiasticis regulis jejunium decimum mensis adjungimus, idque devotioni vestræ, sicut est moris, indicimus: quoniam plenum pietatis plenumque justitiæ est ut terrenorum fructuum perceptione conclusa agantur Deo gratiæ, et sacrificium ei misericordiæ cum jejunii immolatione solvatur. Gaudeat quisque de copia sua, et multa se horreis suis intulisse lætetur, sed ita ut de abundantia ejus etiam a pauperibus gaudeatur. Fecunditatem segetum, fluentia vitium, partus arborum, ubertas imitetur animorum: quod dedit terra, dent corda; ut possimus dicere cum propheta: *Terra nostra dedit fructum suum* (Ps. LXI, 6). Deus namque verus et summus agricola non solum corporaliū, sed etiam spiritualium auctor est fructuum, et utraque semina, utraque plantaria duplici novit exercere cultura: dans agris profectus germinum, dans animis incrementa virtutum, quæ sicut ab una providentiâ sumpserunt principium, ita ad unius operis vocant effectum. Homo enim, ad imaginem et similitudinem Dei factus, nihil habet in naturæ suæ honore tam proprium quam ut bonitatem sui imitetur auctoris, qui donorum storum, sicut misericors largitor est, ita est et justus exactor, volens nos operum suorum esse consortes: ut quamvis nullam nos valeamus creare naturam, possimus tamen acceptam per Dei gratiam exercere materiam: quia non ita usui nostro bona terrena collata sunt, ut carnalium tantum sensuum voluptati satietati que ^a servirent; alioquin nihil a pecudibus, nihil distaremus a bestiis, quæ alienis necessitatibus consulere nesciunt, et solam sui ac suorum fetuum curam habere noverant.

CAP. III. — Animalia igitur, carentia intellectu,

ctio. Hanc lectionem Quænellus indicavit in margine; utrum vero ex codice an ex ingenio correxerit ignoramus.

^a Alias, *serviant*.

A nullo sunt eructa mandato, nec acceperunt legem, **63** quæ non accepere rationem; ubi autem est illuminatio rationis, ibi est et disciplina pietatis, quæ dilectionem et Deo debet et proximo. Non enim aliter probatur homo amator esse sui, nisi appareat cum et supra se naturæ suæ auctorem, et secundum se naturæ suæ amare consortem. Merito in his duobus mandatis tota lex pendet et prophetæ; merito disputationum omnium latitudo sub paucorum brevitate verborum plenissimo est explicata compendio. Diligatur Deus, diligatur et proximus, ita ut formam diligendi proximi ab ea qua nos Deus diligit dilectione sumamus, qui etiam malis bonus est, et benignitatis suæ donis non solum cultores suos confovet, sed etiam negatores. Debentur propinqui, amentur extranei; et quod debetur amicis, supererogetur inimicis. Quamvis enim quorundam malignitas nulla humanitate mitescat, non sunt tamen infructuosa opera pietatis, nec umquam perdit benevolentia quod præstat ingrato. Nemo se, dilectissimi, ab opere bono faciat alienum, nemo de sua tenuitate causetur, tamquam qui sibi vix sufficit, et alium juvare non possit. Magnum est quod proferat ex parvo, et in divinæ lance justitiæ non quantitate munerum, sed pondere pensatur animorum. Evangelica vidua duos nummos in gazophylacium misit (*Marc. XII, 42*), et omnium divitiū dona transcendit. Nulla apud Deum vills est pietas, nulla infructuosa misoratio. Diversos quidem hominibus dedit census, sed non diversos quærit affectus. Esument omnes substantias suas, et qui plus acceperit, plus tribuant. Fiat abstinentia fidelium, cibus pauperum, et quod quisque subtrahit sibi, proficiat indigentibus: quia licet multum et animis et corporibus conferant remedia parvatis, parum tamen utilia sunt ipsa jejunia, nisi misericordiæ sanctificentur effectu. In elemosynis enim virtus quædam est instituta baptismatis, quia sicut aqua exstinguit ignem, sic elemosyna peccatum; et per eundem ^b Christum dicitur, *Lavamini, mundi estote* (*Isai. I, 16*), per quem dicitur, *Date elemosynam et omnia munda sunt vobis* (*Luc. XI, 41*); et nemo ambigat, nemo diffidat regenerationis sibi nitorem etiam post multa peccata restitui, qui elemosynarum studuerit purificatione mundari.

64 SERMO XXI [AL. XX],

In Nativitate Domini nostri Jesu Christi I.

SYNOPSIS. — I. Neminem extraneum esse a lætitiâ Nativitatis Domini, quæ sola sine sorde peccati est. — II. Miram esse hujus mysterii dispensationem. — III. Qui novum hominem vult induere, ei veterem esse deponendum.

CAP. I. — Salvator noster, dilectissimi, hodie natus est, gaudeamus. Neque enim locum fas est ^c ibi esse tristitiæ, ubi natalis est vitæ; quæ consumpto mortalitatis timore, nobis ingerit de promissa æter-

^b Vox Christum videtur abundare, vel in ejus locum substituenda vox spiritum. QUÆNELLOS.

^c In aliquot mss. et in editis ante Quænellum, nec non in exemplari Pauli Diaconi deest, ibi

nitate lætitiã. Nemo ad hujus alacritatis participatione secernitur, una cunctis lætitiæ communis est ratio: quia Dominus noster, peccati mortisque destructor, sicut nullum a reatu liberum reperit, ita ^a liberandis omnibus venit. Exsulet sanctus, quia propinquat ad palmam. Gaudeat peccator, quia invitatur ad veniam. Animetur gentilis, quia vocatur ad vitam. Dei namque Filius secundum pleiitudinem temporis, quau: divini consilii inscrutabilis altitudo disposuit, reconciliandum auctori suo naturam generis assumpsit humani, ut inventor mortis diabolus, ^b per ipsam quam vicerat vinceretur. In quo conflictu pro nobis inito, magno et mirabili æquitalis jure certatum est: dum omnipotens Dominus cum sævissimo hoste, non in sua majestate, sed in nostra congruitur humilitate, obijciens ^c ei eandem formam eandemque naturam, mortalitatis quidem nostræ participem, sed peccati totius expertem. Alienum quippe ab hac nativitate est, quod de omnibus legitur: ^d *Nemo mundus a sorde, nec infans, cujus est unius diei vita super terram* (*Job. xiv, 4, sec. LXX*). Nihil ergo in istam singularem nativitatem de carnis concupiscentia transivit, nihil de peccati lege manavit. Virgo regi Davidicæ stirpis eligitur, quæ sacro gravida se u divinam humanamque prolem prius ^e conciperet mente quam corpore. Et ne superni ignara consilii ad inusitatos paveret ^f effectus, **65** quod in ea operandum erat ^g a Spiritu sancto, colloquio discit angelico. Nec damnium credit pudoris, Dei genitrix mox futura. Cur enim de conceptionis novitate desperet, ^h cui efficiencia de Altissimi virtute promittitur? Confirmatur credentis fides etiam ⁱ præeuntis attestazione miraculi, donaturque Elizabeth inopinata fecunditas; ut qui conceptum dederat sterili, daturus non dubitaretur et virgini.

CAP. II. — Verbum igitur Dei Deus, Filius Dei, qui in principio erat apud Deum, per quem facta sunt omnia, et sine quo factum est nihil (*Joan. 1, 1-3*), propter liberandum ab æterna morte hominem, factus est homo: ita se ad susceptionem humilitatis nostræ sine diminutione suæ majestatis inclinans, ut

^a Codex Vercellensis et Homiliar. Pauli Diacon., cum prima editione, *pro liberandis*.

^b Unus cod. S. Petri, et alius Bon., cum prima editione, *per ipsam qua vicerat naturam vinceretur*. Veron. cod. 74, *per ipsam qua vicerat vinceretur*.

^c In ms. Bon. et prima editione omittitur *ei*.

^d Codex Corbeiensis hunc locum ita habet, Quesnello teste: *Nemo mundus a sorde, nec infans unius diei, si sit vita ejus super terram*. In ms. S. Petri, *nec infans, cujus unius diei vita super terram*. In prima editione, *nec infans unius diei, cujus vita est super terram*. Paulo post omittitur ergo in mss. Vercel. et duobus Veron., nec non in Homil. Pauli Diaconi.

^e Codex S. Petri, et prima editio, *conceptit*.

^f Ita codd. mss. tres et pleræque editiones ad marginem; quibus facile adjungi possunt alii duo Regii mss. codd., in quibus legitur *affectus*, errore librari. Sed et sensus exigit ut, hac lectione retenta, alia rejiciatur, quæ in prioribus edit. habebat, *affatus*; non enim loquitur hic de colloquio angelico, cujus potius interventu, ut statim post legitur, exempta est Maria pavore illo quo ex inusitato conceptio-

manens quod erat, assumensque quod non erat, veram servi formam ei formæ in qua Deo Patri est æqualis uniret (*Philip. 11, 6*), et tanto fœdere naturam utramque consereret, ut nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio. ^j Salva igitur proprietate utriusque substantiæ, et in unam coeunte personam, suscipitur a majestate humilitas, a virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas: et ^k ad dependendum nostræ conditionis debitum, natura inviolabilis naturæ est unita passibili, Deusque verus et homo verus, in unitatem Domini temperatur; ut quod nostris remediis congruebat, unus atque idem Dei hominumque mediator (*1 Tim. 11, 5*), et mori posset ex uno, et resurgere posset ex altero. Merito igitur virginæ integritati nihil corruptionis intulit partus salutis: quia custodia fuit pudoris, editio veritatis. Talis igitur, dilectissimi, nativitas decuit Dei virtutem et Dei sapientiam Christum, qua nobis et ^l humanitate congrueret, et divinitate præcelleret. Nisi enim esset, Deus verus non afferret remedium; nisi esset homo verus, non præberet exemplum. Ab exsultantibus ergo angelis nascente Domino, *Gloria in excelsis Deo* canitur, et *pax in terra bonæ voluntatis hominibus* nuntiatur (*Luc. 11, 14*). Vident enim cœlestem Jerusalem ex omnibus mundi gentibus fabricari: de quo inenarrabili divinæ pietatis opere, quantum lætari debet humilitas hominum, cum tantum gaudeat sublimitas angelorum?

CAP. III. — **66** Agamus ergo, dilectissimi, gratias Deo Patri, per Filium ejus, in Spiritu sancto, qui propter multam ^m misericordiam suam, qua dilexit nos, misertus est nostri; et cum essemus mortui peccatis, *convivificavit nos Christo* (*Eph. 11, 5*), ut essemus in ipso nova creatura, novumque signum. Deponamus ergo veterem hominem cum actibus suis (*Eph. 14, 22; Colos. 11, 9*); et adepti participationem generationis Christi, carnis renuntiemus operibus. Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam, et divinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione ⁿ redire. Memento cujus capitis

nis Verbi effectu affecta fuisset. **QUESNELLUS.** — Lectionem textus confirmant etiam cod. S. Petri, unus Veron. et exemplar. Pauli Diaconi.

^g Ms. Veron., *de Spiritu sancto*. Mox in cod. S. Petri, *didicit, pro discit*.

^h Codd. Vaticanus, S. Petri, et Bon. ac prima editio, *cujus*.

ⁱ Quidam vulgati, librariorum errore, *præ cunctis*. ^j Eadem habentur epist. 28, cap. 3.

^k Editi ante Quesnellum, cum aliquot posteriorum collectionum codicibus, *ad rependendum*. Cæteri præstantiores mss. ut in textu. Paulo post, *infusa est, pro unita est*, in codice Veronensi. In cod. autem Padiiron. et in alio Veron., *in unitate pro in unitatem*.

^l Ita mss. septem Quesnelli et omnes nostri. Prius legebatur *humilitate* etiam in exemplari primæ editionis collect. 3.

^m Ita mss. codd. quinque Quesnelli. Plerique tamen nostri et Gaudiival. ejusdem Quesnelli cum anterioribus editionibus, *charitatem suam*.

ⁿ Duo mss. Vaticani et unus S. Petri, *recidere*; Vercel., *retrocedere*; Padiiron., *recedere*.

et cæus corporis sis membrum. Reminiscere quia A erutus de potestate tenebrarum, translatus es in Dei lumen et regnum. Per baptismatis sacramentum Spiritus sancti factus es templum: noli tantum habitatorem pravis de te actibus effugare, et diaboli te iterum subicere servituti: quia pretium tuum sanguis est Christi; quia in veritate te iudicabit, ^a qui in misericordia te redemit, qui cum Patre et Spiritu sancto regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXII [Al. XXI].

^b In Nativitate Domini II.

SYNOPSIS.—I. Incarnatione Verbi primam Dei erga homines dispositionem compleri, sed sacramento occultiore.—II. Novo ordine, nova nativitate Filium Dei esse generatum.—III. Cur ex Virgine nasci Christus elegerit.—IV. Illusum esse diabolum per incarnationem ex Virgine.—V. Ideo natum esse Christum in carne, ut renasceremur ex Spiritu.—VI. Non Hominis Dei, sed novi solis ortum Manichæos colere.

CAP. I. — Exsultemus in Domino, dilectissimi, et spiritali jucunditate lætemur, quia illuxit **67** nobis dies redemptionis ^c novæ, præparationis antiquæ, felicitatis æternæ. Reparatur enim nobis salutis nostræ annua revolutio sacramentum, ab initio promissum, in fine redditum, sine fine mansurum.

^a Al. qui misericorditer. Ms. Vercellensis, qui veritate te iudicabit, qui misericordia te redemit. Unus codex S. Petri, quia misericordia te redemit Christus Dominus noster, qui vivit, etc. Padliron. similiter præfert; et solum claudit sic, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

^b In Homiliario Pauli Diaconi, nec non in Lectionario antiquo ms. Ecclesiæ Vercellensis, hic sermo alia exhibetur forma ac in editis et in aliis codicibus. Discrimen hoc loco accurate indicandum visum est. Caput primum cum editis concordat, et varietas incipit ab initio capitis secundi. Nam omnis verbis, *Adventibus ergo temporibus, dilectissimi, quæ redemptioni hominum fuerat præstituta, capitis initium est: Ingressitur hæc mundi infirma Filius Dei, et cætera usque ad verba, mortis legibus subjacere. Nova autem nativitate, deinde sequitur, generatus, quia involata virginitas concupiscentiam nesciit, substantiam ministravit. Assumpta est de matre Domini, natura, non culpa cum reliquis, quæ leguntur in fine capitis 3 usque ad illa, vitium excluderet vetustatis. Hinc autem in Homiliario Pauli Diaconi et ms. Vercellensi eadem lectio habetur, quæ continua serie continetur in epistola 28 S. Leonis ad Flavianum a fine capitis tertii ad medium caput quartum, id est, ab illis verbis, *Nam quia gloriabatur diabolus, et cætera* (quæ in præsentî sermone leguntur sub fine capitis primi) usque ad ea, *Assumpta est de matre Domini, natura, non culpa; quæ eodem contextu iisdemque verbis in epistola ad Flavianum recitantur. Post verba autem, vitium excluderet vetustatis, in prædictis Homiliaris non statim consequitur, ut in editis, caput 4 sermo nis: Cum igitur misericors omnipotensque Salvator; sed interseruntur tres periodi omniæ capitis tertii. Nam post verba *excluderet vetustatis, hæc statim leguntur: Verax namque misericordis Domini cum ad reparandum humanum genus, etc., usque ad ea, nisi de eo quod subegerat vinceretur. Tum additur caput 4; Cum igitur misericors omnipotensque, cum reliquis usque ad ea verba: Solvitur itaque lethifera passionis malesana conscriptio. Deinde, omnis nonnullis, statim subicitur: Fortis ille necitur vinculis suis, et ligato mundi principe usque ad ea quæ habentur circa***

In quo dignum est nos erectis sursum cordibus divinum adorare mysterium, ut quod magno Dei munere agitur, magnis Ecclesiæ gaudiis celebretur. ^d Deus enim omnipotens et clemens, cujus natura bonitas, cujus voluntas potentia, cujus opus misericordia est, statim ut nos diabolica malignitas veneno suæ mortificavit invidiæ, ^e præparata renovandis mortalibus suæ pietatis remedia inter ipsa mundi primordia præsignavit; denuntiatis serpenti futurum semen mulieris quod noxii capitis elationem sua virtute contereret (*Genes. iii, 2*); Christum scilicet in carne venturum, Deum hominemque ^f significans, qui natus ex Virgine violatorem humanæ propaginis incorrupta nativitate damnaret. ^g [Nam quia gloriabatur diabolus, hominem sua fraude deceptum divinis caruisse muneribus, et immortalitatis dote nudatum ^h duram mortis subiisse sententiam, seque in malis suis quoddam de prævaricatoris consortio invenisse solatium; **68** Deum quoque, ⁱ justæ severitatis exigente ratione, erga hominem, quem in tanto honore condiderat, antiquam mutasse sententiam: opus fuit, dilectissimi, ^j secreti dispensatione consilii, ut incommutabilis Deus, cujus voluntas non potest sua benignitate privari, primam pietatis suæ dispositionem sacramento occultiore compleret, et homo dia-

medium cap. 5, *obtineas per gratiam, quod non habebas per naturam.* Tum, prætermisissis reliquis capitis 5, subditur caput 6: *Habentes ergo tantæ spei, et cætera usque ad finem periodi hæc lectione, quam de novi, ut dicunt, solis ortu videtur honorabilis; et omissis interjectis vocibus, transitur ad verba, qui etsi mirandam habent pulchritudinem, adorandam tamen non habent detatam, cum reliquis usque ad finem sermonis. Hæc tanta unius ejusdemque sermonis varietas in duobus tam vetustis exemplaribus a cæteris omnibus mss. et editionibus suspicionem injecti hunc sermonem forte diversa forma a Leone editum fuisse; et ex forma quæ in his duobus codicibus continetur integrum testimonium continuata serie exscriptum, fuisse insertum epistola 28. Hoc indicasse sufficiat; aliorum iudicium esto.*

^c Codex S. Petri, et in margine edit. Colon. a. 1547, Petri Causii, nostræ. At novæ exigunt cæteri codices, et opposito vocis antiquæ: *Vox reparationis* erat in editis ante Quesn., ut in nonnullis mss. reperimus. Scribendum fuit, *præparationis*, non tam ex Quesnelii codd. quam ex accuratioribus nostris Lectionariis et ex Homiliario Pauli Diaconi, cum præsertim sensus id offlagitet. Temporibus enim ante Christi adventum plures prophetiæ et figuræ *præparatio* redemptionis sive reparacionis, non autem *reparatio* dici potuerunt.

^d Cod. S. Petri, *Etenim Dei in nos benignitas, cujus natura, etc.*

^e Editi ante Quesn. cum Gaudiival. et nostris duobus Vat. collect. 4 et 5, *prædestinata*. Codices Lectionarii cum Homiliario Pauli Diaconi, *præparata*.

^f Ita Quesn. et nostri codd. Anteriores edit., *signans*.

^g Uncinis inclusa eadem prorsus habentur in ep. 28, ad Flavian., c. 3 et 4.

^h Ms. S. Petri, *diram*.

ⁱ Erat in editis, *juste*, sine diphthongo et cum commate, ita ut hoc adverbium referretur ad verbum *mutasse*. Correximus ex nostris codd. emendationemque confirmat lectio epistolæ 28, c. 3, *justitiæ exigente ratione*.

^j Ms. Vercellensis, *secreti dispensatione*.

bolice iniquitatis versuta ^a actus in culpam, contra Dei propositum non periret.]

CAP. II. — Advenientibus ergo temporibus, dilectissimi, quæ redemptioni hominum fuerant præstituta, [ingreditur ^b hæc mundi infima Jesus Christus Filius Dei, de cœlesti sede descendens, et a paterna gloria non recedens, novo ordine, nova nativitate generatus. Novo ordine, quia invisibilis in suis, visibilis factus est in nostris; incomprehensibilis voluit comprehendi; ante tempora manens, esse cepit ex tempore; universalis Dominus servilam formam, obumbrata majestatis suæ dignitate, suscepti; impassibilis Deus non dedignatus est homo esse passibilis, et immortalis mortis legibus subjacere]. Nova autem nativitate ^c genitus est, conceptus a Virgine, natus ex Virgine, sine paternæ carnis concupiscentiæ, sine maternæ integritatis injuria: quia futurum hominum Salvatorem talis ortus decebat, qui et in se haberet humanam substantiæ naturam, et humanæ carnis inquinamenta pesceiret. Auctores enim ^d Deo in carne nascenti Deus est, testante archangelo ad beatam Virginem Mariam; Quia Spiritus sanctus superveniat in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque quod nascetur ^e ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. 1, 35). Origo dissimilis, sed natura consimilis; humano usu et consuetudine ^f caret, sed divina potestate subnixum est, quod virgo conceperit, quod virgo pepererit, et virgo permanerit. Non hic cogitur parentis conditio, sed nascentis arbitrium, qui sic homo ^g natus est, ut volebat et poterat. Si veritatem queris ^h naturæ, humanam cognosce materiam; si rationem scrutaris originis, virtutem confitere divinam. Venit enim Dominus Jesus Christus contagia nostra auferre, non perpeti; nec succumbere vitiiis, sed moderi. Venit ut omnem languorem corruptionis et universa ⁱ ulcera sordentium curaret animarum: propter quod oportuit ut novo nasceretur ordine, qui novam impollutæ sinceritatis gratiam ha-

^a Prima editio et mss. S. Petri, atque Bon., *coactus in culpam*.

^b Editi, *hæc infima*. Inseruimus mundi auctoritate codicum S. Petri, Vercellensis, Patavini, S. Antonii, Veneti, et Homil. Pauli Diaconi. In ep. quidem 28, ad Flavianum, cap. 4, in quam hic locus a Leone traductus fuit, omnes codd. præferunt mundi. Nonnulli codd. in hoc sermone, sicut et in eadem epistola, pro *infima*, habent *infirma*. Mox editi ante Quesnellum cum quibusdam mss. habent, *Dominus noster*, vel, *Deus noster*, loco verborum, *Filius Dei*.

^c Duo mss. Vat. et Bon., cum prima editione, *generatus, quia conceptus ex Virgine*.

^d In editis ante Quesnellum et in codd. posteriorum collectionum abest *Deo*.

^e Duo mss. S. Petri, *de te*.

^f Editi inserunt, *quod credimus*, quæ verba non necessaria melius expunximus ope meliorum codd. S. Petri et primæ editionis. Dein unus ms. liber S. Petri et alius Venet., *ut virgo conceperit, et virgo pepererit*, etc. In uno Vat. datur secundo loco, *quod*.

^g Tres mss. Vat., unus S. Petri, ac prima editio, *factus est*. Cæteri ut in textu.

^h Ita edidit Quesnellus, cui suffragantur mss. S. Petri. Erat in editis et aliquot codd., *humanæ naturæ, cognosce materiam*.

manis corporibus inferebat. Oportuit enim ⁱ ut primam genitricis virginis natiuitatem intactam custodiret, et complacitum sibi cleustrum pudoris, et sanctitatis hospitium, divini Spiritus virtus infusa servaret, ^k qui stanserat dejecta erigere, contracta solidare, et superandis carnis illecebris multiplicatam pudicitiam donare virtutem: ut virginitas, que in aliis neq. poterat salva esse generando, ^l fieret et in aliis imitabilis renascendo.

CAP. III. — Hoc ipsum autem, dilectissimi, quod Christus nasci elegit ex Virgine, nonne apparet altissimæ fuisse rationis ^m et scilicet natam ⁿ humano generi salutem diabolo ^o igneraret, et spiritum latente conceptum, quem non alium videret quam affos, non aliter crederet natum esse quam cæteros. Cujus enim similem cum universis advertit naturam, parem habere arbitratus est eam omnibus causam; nec intellexit a transgressionis vinculis liberum, quem ab infirmitate mortalitatis non invenit alienum. Verax namque misericordia Dei, cum ad reparandum humanum genus ineffabiliter ei multa suppetere, bene potestatum consulendi viam elegit, qua ad destruendum opus diaboli, non virtute uteretur potentia, sed ratione justitiæ. Nam superbia hostis antiqui non immerito sibi in omnes homines jus tyrannicum vindicabat, nec indebito dominatu ^p mebat, que ^q a mandato Dei spontaneos in obsequium suæ voluntatis illexerat. Non itaque juste amitteret originalam ^r humani generis servitutem, nisi de eo quod subegerat vinceretur. Quod ut fieret, sine virili semine ^s conceptus est Christus ex virgine, quam non humanus coitus, sed Spiritus sanctus fecundavit. Et cum in omnibus membris non fiat sine peccati sorde conceptio, hæc inde purgationem traxit, unde concepit. Quo enim paterni seminis transfusio non pervenit, peccati se illic origo non miscuit. Inviolata virginitas concupiscentiam nescivit, substantiam ministravit. [Assumpta est ^t de matre Domini,

ⁱ Editi ante Quesn. cum aliquot mss. posteriorum collectionum, *vulnera*. Tres Vat. et prima editio, *ritia*. Retinuimus *ulcera* auctoritate codd. S. Petri. Paulo post, *pro inferebat*, Quesnellus in codice Corbeien. legit *inferebat*.

^j Sic emendavimus ex duobus mss. S. Petri, et duobus Vat., nec non ex prima editione. Al., in *vulgatis*, *ut primam genitricis integritatem nascentis incorrupto custodiret*.

^k Ita duo codd. S. Petri, unus Bon. et prima editio. Al., *quæ*.

^l Emendationem suppetitarum duo exemplaria S. Petri et duo Vat. ac prima editio. Al., *fieret in aliis imitabilis et conf. endo et renascenda*.

^m Recepimus lectionem nostrorum codicum, quæ est etiam editionum ante Quesnellum. Apud hunc, *humani generis*.

ⁿ Cod. Vercell., *e mandato*.

^o Ita mss. quatuor Quesn. et aliquot nostri cum Homil. Pauli Diaconi. Editi anteriores cum mss. Victorino et Gandisvat. Quesnelli et Vat. collect. 5, *dedidit*. Alius Vat. collect. 4, *debiti*, pro *humani generis*.

^p Correximus ex mss. S. Petri et Bon. Al., *editio est*.

^q Ita mss. Corb., Gaudisval., Vict. et Reg., non vero, *de matre, hominis natura*, ut auct. Quesn. — Prima tamen editio habet *Domini*, uti etiam plerique

natura, non culpa.] Creata est forma servi sine conditione a servili, quia novus homo sic conemperatus est veteri, ut et veritatem suscipere generis, et vitium excluderet vetustatis.

CAP. IV. — Cum igitur misericors omnipotensque Salvator ita susceptionis humanam moderaretur exordia, ut virtutem inseparabilis a suo homine Deitatis per velamen nostrae infirmitatis absconderet, illusa est securi hostis astutia, qui nativitatem pueri in salutem generis humani procreati, non aliter sibi quam omnium nascentium putavit obnoxiam. Vidit enim vagientem atque lacrymantem, vidit pannis involutum (Luc. II, 12), circumcisioni subditum, et legalis sacrificii oblatione perfunctum, Agnovit deinceps solita pueritiae incrementa, et usque in viriles annos de naturalibus non dubitavit augmentis. Inter haec intulit contumelias, multiplicavit injurias, adhibuit maledicta, opprobria, blasphemias, convicia, omnem postremo in ipsum vim furoris sui effudit, omnia testamentorum genera percussit; et sciens quo humanam naturam infecisset veneno, nequaquam credidit primae transgressionis exortem, quem tot documentis didicisset esse mortalem. Perstitit ergo improbus praedo et avarus exactor in eum qui nihil ipsius habebat inurgere, et dum vitiatam originis praesudicium generale persequitur, chirurgum quo aerebat excedit, ab illo iniquitatis exigens poenam, in quo nullam reperit culpam. Solvitur itaque lethifera pactionis malesuada conscripio, et per injustitiam plus potendi, totius debiti summa vacuatur. Fortis ille neclitur suis vinculis, et omne commentum maligni in caput ipsius retorquetur. Ligato mundi principe, captivitatis vasa rapiuntur. Rediit in honorem suum ab antiquis contagis purgata natura, mors moris destruitur, nativitas nativitate reparatur: quoniam simul et redemptio auferit servitutem, et regeneratio mutat originem, et fides justificat peccatorem.

CAP. V. — Quisquis igitur Christiano nomine pie fideliter gloriaris, reconciliationis hujus gratiam justo perpende iudicio. Tibi enim quendam abjecta, tibi extruso a paradisi sedibus, tibi per longa exilia et morienti, tibi in pulverem et cinerem dissoluto, qui jam non erat spes ulla vivendi, per incarnationem Verbi potestas data est, ut de longinquo ad

nostrae eodd., nec non exemplar Pauli Diaconi; et (quod multo plus faciendum est) idem legitur in omnibus mss. epistolae 28, ad Flavianum, c. 4. Solus codex Vat. 544 collect. & hoc in sermone praefert, hominis; in epistola autem ad Flavianum, Domini.

^a Ita mss. quatuor et Gandiavae. In editis, virili. Quaesn. — Nostri quoque eodd., cum prima editione, servili. Mox in Vercell., et novus, pro quia novus.

^b Tres mss. Vat. et S. Petri, obvolutum.

^c Homiliar. Pauli Diaconi, ad viriles.

^d Idem Homil. Pauli, contraque. Dein in tribus eodd. Vat. S. Petri et Bonon. ac prima editione, percussit, pro percussis, quod tamen praeteritum significationem antecedenti coherentem indiguit. Mox idem eodd. et prima editio, sciens quod.

^e Duo mss. Vat., tenebatur; prima editio, utebatur. Dein, excidit pro excedit non tam habent editi

tuum revertaris auctorem, recognoscas parentem, liber efficiaris ex servo, de extraneo provebaris in filium; ut qui ex corruptibili carne natus es, ex Dei Spiritu renascaris, et obtineas per gratiam quod non habebas per naturam; ac si te Dei Filium per spiritum adoptionis agoveris, Deum Patrem audeas nuncupare. Male conscientiae reatu absolutus, ad caelestia regna suspires, voluntatem Dei facias divine fultus auxilio, imiteris angelos super terram, immortalis substantiae virtute pascaris, securus adversus inimicas tentationes pro pietate configas, et si caelestis militiae sacramenta servaveris, non dubites te in castris triumphalibus regis aeterni pro victoria coronandum, cum te resurrectio piis parata susceperit in regni caelestis consortium provehendum.

CAP. VI. — Habentes ergo tanta spei fiduciam, dilectissimi, in fide qua fundati estis, stabiles permanete; ne idem ille tentator, cuius iam a vobis dominationem Christus exclusit, aliquibus vos iterum seducat insidiis, et haec ipsa praesenti diei gaudia suae fallaciae arte corrumpat, illudens simplicioribus animis de quorundam persuasione pestifera, quibus haec dies solemnitas nostrae, non tam de nativitate Christi, quam de novi, ut dicunt, solis ortu honorabilis videatur. Quorum corda vastis tenebris obvoluta, et ab omni incremento verae lucis aliena sunt; trahuntur enim adhuc stultissimis gentilitatis erroribus, et quia supra id quod carnali latuentur aspectu, nequeunt aciem ventis erigere, ministra mundi luminaria divino honore venerantur. Absit ab animis Christianis impia superstitio prodigiosumque mendacium. Ultra omnem modum distant a sempiterno temporalia, ab incorporeo corporea, a dominatore subjecta: quia etsi mirandam habent pulchritudinem, adorandam tamen non habent Deitatem. Illa ergo virtus, illa sapientia, illa est colenda majestas, quae universitatem mundi creavit ex nihilo, et in quas voluit formas atque mensuras terrenam caelestemque substantiam omnipotenti ratione produxit. Sol, luna et sidera sibi commoda utentibus, sicut species cernantibus; sed ita ut de illis gratiae referantur auctori, et adoretur Deus, qui condidit, non creatura, quae servit. Laudate igitur Deum, dilectissimi, in omnibus operibus ejus atque

ante Quesnellum, sed etiam alij eodd.; alii vero nostri, atque a Quesnello adhibiti, ut in textu.

^f Homil. Pauli Diaconi et prima editio, materuada.

^g Idem Homil. Pauli, moranti.

^h Sic ex duobus mss. Vaticanis, eod. Bon. et prima editione. Al., ut si te.

ⁱ Prima editio, propria libertate.

^j Codd. Vercell. Bonon., et prima editio, a nobis; et dein, nos iterum. Quidam eodd. Vat. collectionum posteriorum, pra dominationem, habent damnationem.

^k Al., praesumptione. Quaesn. in margine.

^l In prima editione deest et.

^m In eadem editione, quae, pro quia.

ⁿ Homiliar. Pauli Diaconi, adoranda sola majestas.

^o In eodem Homiliario, qui haec condidit. Et paulo post, Laudate igitur Dominum, in prima editione et codice Bononiensi.

judiciis. Sit in vobis indubitata credulitas virginæ integritatis et partus. Reformationis humanæ sacrum divinumque mysterium sancto atque sincero honore servatio. Amplectimini Christum in nostra carne nascentem, ut eundem Deum gloriæ videre mereamini in sua majestate regnantem, qui cum Patre et Spiritu sancto manet in unitate Deitatis in sæcula sæculorum. Amen.

73 SERMO XXIII [Al. XXII].

In Nativitate Domini III.

SYNOPSIS. — I. *Ultra que Christi generationem esse inenarrabilem. et utrumque naturam ediam esse a Maria.* — II. *Error Arianus unde? Incarnationis explicatur sacramentum.* — III. *Necessitas incarnationis, ut hominum errores et peccata auferrentur.* — IV. *Fidem et virtutem incarnationis unam semper et eandem fuisse, quæ hodie.* — V. *Non carnali lætitiâ Dominicam Nativitatem, sed spiritali celebrandam. Quod Christus caro nostra fit nascendo, nos caro ejus renascendo.*

CAP. I. — Nota quidem sunt ^a vobis, dilectissimi, et frequenter audita, quæ ad sacramentum pertinent solennitatis hodiernæ; sed sicut illævis oculis voluptatem affert lux ista visibilis, ita cordibus sanis æternum dat gaudium nativitas Salvatoris, quæ a nobis numquam est ^b tacenda, licet non sit, ut dignum est, explicanda. Non enim ad illud tantummodo sacramentum, quo Filius Dei consempiternus est Patri, sed etiam ad hunc ortum, quo *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14), credimus pertinere, quod dictum est: *Generationem ejus quis enarrabit* (Isai. LIII, 8)? Deus itaque Dei Filius par atque eadem de Patre et cum Patre natura, universitatis Creator et Dominus, totus ubique præsens, et ^c omnia totus excedens, in ordine temporum, quæ ipsius dispositione decurrunt, hunc sibi diem, quo in salutem mundi ex beata Virgine Maria nasceretur, elegit, integro per comnia pudore generantis. Cujus ^d virginitas ^e si-

aut non est violata partu, sic non fuerat temerata conceptu. *Ut impleretur, sicut ait evangelista, quod dictum est a Domino per Isaiam prophetam: Ecce virgo concipiet in utero, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur, Nobiscum Deus* (Isai. VII, 14). Hic enim mirabilis sacræ Virginis partus, vere humanam ^f vereque divinam unam edidit prole personam, quia non ita proprietates suas tenuit utraque substantia, ut personarum in eis possit esse discretio; nec sic ^g creatura in societatem sui Creatoris est assumpta, ut ille habitator, et illa esset habitaculum; sed ita ut naturæ alteri altera ^h misceretur. Et quamvis alia sit quæ suscipitur, alia vero quæ suscipit in tantam tamen unitatem convenit utriusque diversitas, ut ⁱ unus idemque sit Filius, ^B qui se, et secundum quod verus est homo, Patre dicit minorem (Joan. XIV, 28), et secundum quod verus est Deus, Patri proficitur æqualem (Joan. X, 30).

CAP. II. — Hanc unitatem, dilectissimi, qua Creatori creatura conseritur, intelligentiæ oculis cernere cæcitas Ariana non potuit, quæ Unigenitum Dei ejusdem cum Patre gloriæ atque substantiæ esse non credens, minorem ^j dixit Filii deitatem, de iis argumenta sumens quæ ad formam sunt referenda servilem, quam idem Filius Dei ut ostendat in se non dicere, neque alterius esse personæ, sic cum eadem dicit: ^k *Pater major me est* (Joan. XIV, 28); quemadmodum dicit cum eadem: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. X, 30). In forma enim servi, quam nostræ reparationis causa in fine sæculorum suscepit, minor est Patre; in forma autem Dei, in qua erat ante sæcula, æqualis est Patri. In humilitate humana factus est ex muliere, factus sub lege (Galat. IV, 4); in majestate divina ^l manens Dei Verbum, per quod facta sunt ^m 75 omnia (Joan. I, 3). ⁿ Proinde qui in forma Dei fecit hominem, in forma servi factus est homo;

^a Emendavimus ex plerisque nostris codicibus. Al., nobis. Mox, ad sacramentum scripsimus ex quatuor Vaticanis. Al., ad sacramenta.

^b Septem sequentes voces, quæ a subjecta Leonis ratione exigi videntur, supplevimus ex mss. S. Petri, ex quo etiam scripsimus, *tacenda, pro reticenda, quod legebatur in editis et nonnullis aliis codd.*

^c Amplectendam credidimus laudati codicis S. Petri lectionem. Al., *universa excedens*. Mox *discurrunt pro decurrunt* in ms. Bon. et prima editione. Dein vox *Maria* ex mss. S. Petri addita.

^d Ita melius ex mss. S. Petri, Bon. ac prima editione. Al., *sic non est violata partu, ut non fuerat*.

^e Sic cum Quesnello plerique nostri codices. Al., *vocabitur*.

^f Editi, *vere divinam una edidit prole naturam*. Prætulimus Lectionarium basilicæ S. Petri, cum præsertim hanc lectionem olim obtinuisse comprobet S. Petrus Damianus, qui opusc. I, c. 9. similiter in suo codice forte Romano legit, excepta voce *prole*, pro qua habet, *in prole*. Adde quod lectionem ejusmodi exigere videtur contextus. Ratio enim quam S. Leo subjicit, cum ad duplicem personam excludendam pertineat, *unam personam* in propositione assertam præsumit. Quoad sensum porro hujus loci, cum S. pontifex *unam proficitur personam*, non ea mente hanc personam *vere humanam vereque divinam* appellavit, ut significaret personas duas, alteram humanam, divinam alteram (nam paulo post perso-

narum discretionem, seu duas distinctas personas palam excludi), sed eam personam quam agnoscit unam, vere humanam vereque divinam significare voluit ratione diversa: vere divinam per se, quia vero divina est persona Verbi; vere autem humanam, si ita loqui liceat, officio, quia illa divina persona Verbi humanæ naturæ unita, est vera ejusdem hypostasis, quatenus humana natura Christi in persona Verbi vere subsistit, et ultimum complementum habet, quod veræ personæ proprium est. Id contra Nestorianos, qui duas personas in Christo, seu duos filios admittebant, dictum videtur.

^g Ita ex nostris mss. ac prima editione. Similiter capite sequenti, *Creatori creatura conseritur*. Al. in editis, *natura in societatem*.

^h Codex S. Petri, *uniretur, forte insereretur, vel consereretur*, ut infra c. 2 habetur, *conseritur*. Ad vocem autem *misceretur* proluxam Quesnelli annotationem in observationibus dabimus, ubi *misceretur pro uniretur* usurpatum videbimus.

ⁱ Ms. S. Petri, *idem unusque sit Dei Filius*.

^j Idem codex, *sibi finxit, pro dixit*.

^k Ita supplevimus ex ms. S. Petri, et codice Casinensi collect. 1, uti contextus etiam postulat, cum in editis et aliis mss. librorum saltu deessent verba: *Pater major me est, quemadmodum dicit caro eadem*.

^l In eodem ms. S. Petri, *manens Deus*.

^m Eadem sunt in: ep. 28, cap. 3.

sed utrumque Deus ^a de potentia suscipientis, utrumque homo de humilitate suscepti. Tenet enim sine defectu proprietatem suam utraque natura : ^b et sicut formam servi forma Dei non adimit, ita formam Dei servi forma non minuit (*Philip. II, 6*). Sacramentum itaque unitæ cum infirmitate virtutis, ^c propter eandem hominis naturam, minorem Patre dici Filium sinit: Deitas autem, quæ una est in Trinitate Patris, et Filii, et Spiritus sancti, omnem opinionem Inæqualitatis excludit. Nihil enim ibi habet æternitas temporale, nihil natura dissimile; una illic voluntas est, eadem substantia, par potestas, et non tres dii, sed unus est Deus; quia vera et inseparabilis est unitas, ubi nulla potest esse diversitas. ^d In integra igitur veri hominis perfecta que natura verus natus est Deus, totus in suis, totus in nostris. Nostra autem dicimus, quæ in nobis ab initio Creator condidit, et quæ reparanda suscepit. Nam illa quæ deceptor invenit, et homo deceptus admisit, nullum habuerunt in Salvatore vestigium; nec quia communionem humanarum subiit infirmitatem, ideo nostrorum fuit particeps delictorum. Assumpsit formam servi sine sorte peccati; humana provehens, divina non minuens: exinanitio enim illa qua se invisibilis visibilem præbuit, inclinatio fuit miserationis, non defectio potestatis.

CAP. III. — Ut ergo ad æternam beatitudinem, ab originalibus vinculis et a mundanis ^e revocaremur erroribus, ipse ad nos descendit, ad quem nos non poteramus ascendere, quia etsi multis inerat amor veri, incertarum tamen opinionum varietas fallentium demonum decipiebatur astutia, et falsi nominis scientia in diversas compugnantesque sententias humana ignorantia trahabatur. Ad auferendum autem hoc ludibrium, quo captivæ mentes superbiendi diabolo serviebant, non sufficiebat doctrina legalis, nec per solas cohortationes propheticas poterat natura nostra reparari; sed adjicienda erat **76** veritas redemptionis ^f moralibus institutis, et corruptam ab initio originem novis renasci oportebat exordiis. Offerenda erat pro reconciliandis hostia, quæ et nostri

^a Cod. Bonon. et prima editio, *de majestate*.

^b Duo mss. S. Petri, una Vat. et alter Bononiensis: *Et sicut forma servi formam Dei non adimit, ita forma Dei servi formam non minuit*. Sed textus editus congruit cum lectione ep. 28, ad Flavianum, cap. 3. Simili formula ep. 35, c. 2: *Quod Deitatis est, caro non minuit; quod carnis est, Deitas non peremit*.

^c Prima editio, *propter eandem hominis personam*; ms. S. Petri et editio Veneta an. 1485, *propter eandem Dei hominisque personam*.

^d Eadem leguntur in ep. ad Flavianum 28, cap. 3.

^e Sic ex ms. S. Petri et alio Vat. Al., *revoce-mur*.

^f Aliqui codd. et editi ante Quesnellum, *mortalibus, corrupte*.

^g Ita ex ms. S. Petri. Al., *delere*.

^h Editi, *est gestum*. Prætulimus mss. exemplaria S. Petri et duo Vat. Dein editiones ante Quesnellum, omnia particula enim, habebant: *Verbi incarnatio hæc contulit faciendæ, quæ facta*. Quesnellus vero, nulla aliata auctoritate, emendavit: *Verbi enim incarnatio hoc contulit faciendæ, quod facta*. Hanc lectio-

A generis sociæ, et nostræ contaminationis esset aliena: ut hoc propositum Dei, quo peccatum mundi in Jesu Christi placuit nativitate ac passione ^g deleri, ad omnium generationum sæcula pertineret; nec turbarent nos, sed potius confirmarent mysteria, pro temporum ratione variata, cum fides, qua vivimus, nulla fuerit ætate diversa.

CAP. IV. — Cessent igitur illorum querelæ, qui impio murmure divinis dispensationibus obloquentes, de Dominicæ Nativitatis tarditate causantur, tamquam præteritis temporibus non sit impensum, quod in ultima mundi ætate ^h sit gestum. Verbi enim incarnatio hoc contulit faciendum, quod factum; et sacramentum salutis humanæ nulla umquam antiquitate cessavit. Quod prædicaverunt apostoli, hoc B annuntiaverunt prophetæ; nec sero est impletum, quod semper est creditum. Sapientia vero et benignitas Dei hac salutiferi operis mora, capaciores nos sua: vocationis effecit; ut quod multis signis, multis vocibus, multisque mysteriis per tot fuerat sæcula prænuntiatum, in his diebus Evangelii non esset ambiguum: et ⁱ nativitas Salvatoris, quæ omnia miracula omnemque humanæ intelligentiæ erat excessura mensuram, tanto constantiorem in nobis gigneret fidem, quanto prædicatio ejus et antiquior præcessisset et crebrior. Non itaque novo consilio Deus rebus humanis, nec sera miseratione consuluit; sed a constitutione mundi unam eandemque omnibus causam salutis instituit. Gratia ^j enim Dei, qua semper est universitas justificata sanctorum, aucta est C Christo nascente, non cœpta; et hoc magnæ pietatis sacramentum, quo totus jam mundus impletus est, tam potens etiam in suis significationibus fuit, ut non minus adepti sint qui ^k illud credidere promissum, quam qui susceperunt donatum.

CAP. V. — Unde cum manifesta pietate, dilectissimi, ^l tantæ in nos divitiæ divine bonitatis **77** effusæ sint, quibus ad æternitatem vocandis, non solum præcedentium exemplorum utilitas ministravit, sed etiam ipsa veritas visibilis et corporalis apparuit, non segni, neque carnali ^m lætitia diem Dominicæ

nem invenimus in mss. collect. 4 et 5. Magis placuit lectio codicum S. Petri nec non collect. 2, a qua parum discrepant tres alii codices, in quibus amanuensium lapsu scriptum fuit: *Verbi enim incarnatio hoc contulit faciendam, quod factam*. Mox ex iisdem mss. S. Petri delevimus præpositionem in, quæ præmittabatur vocibus, *nulla umquam antiquitate*.

ⁱ Sic melius ex præstantioribus S. Petri codd. Al., *nativitas, quæ omnia miracula omnemque intelligentiæ, etc.*

^j Editi ante Quesnellum, *autem*. Nostri codd., *enim*.

^k Delevimus in ante illud, auctoritate mss. S. Petri.

^l Erat in editis ante Quesnellum et in nonnullis codicibus, *tantæ in nobis divine bonitatis effusæ sint gratiæ, quibus ad æternitatem vocandis non solum exemplum præcedentium utilitas, etc.* Emendationem Quesnellianam reperimus in ms. S. Petri, ex quo supplivimus, *divinæ, quod Quesnellus omiserat*.

^m Cod. S. Petri, *gaudio*.

Nativitatis celebrare debemus. Quod digne ac diligenter fiet a singulis, si meminerit quisque cuius corporis membrum sit, et cui capiti coaptatum; ne sacræ edificationi discors compago non hæreat. Considerate, dilectissimi, et secundum illuminationem Spiritus sancti prudenter advertite, quis nos in se susceperit, et quem susceperimus in nobis: quoniam sicut factus est Dominus Jesus caro nostra nascendo, ita et nos facti sumus corpus ipsius renascendo. Ideo et membra Christi, et templi sumus Spiritus sancti: et ob hoc B. Apostolus dicit, *Glorificate, et portate Deum in corpore vestro* (I Cor. vi, 20). Qui formam nobis suæ mansuetudinis et humilitatis insinuans, ea nos virtute imbuat qua redemlit, ipso Domino pollicente: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (Math. xi, 28, 29). Suscipimus ergo regentis nos veritatis non grave nec asperum jugum, et simus ejus humilitati similes, cuius gloriæ volumus esse conformes: ipso auxiliante et perducente nos ad promissiones suas, qui secundum magnam misericordiam suam potens est peccata nostra delere, et sua in nobis dona perficere, Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXIV [AL. XXIII].

In Nativitate Domini IV.

SYNOPSIS. — I. Per verbi incarnationem figuras et promissiones esse completas. — II. Nisi Deus fieret homo, nullum hominis vulnerebus remedium superasset. — III. Christum verum Deum esse et verum hominem, peccati originalis expertem; cuius Nativitatis imago in baptisate. — IV. Ab hac alienos esse Manichæos Christum negantes corporaliter natum. — V. Alios hereticos nonnihil habere sani, Manichæos nihil non implium. — VI. Ab illorum ficta pietate cavendum; unitati fidei, sine qua nihil verum, inhærendum esse.

78 CAP. I. — Semper quidem, dilectissimi, diversis modis multisque mensuris humano generi bonitas divina consulit, et plurima providentiæ suæ munera omnibus retro sæculis clementer imperit; sed in novissimis temporibus omnem abundantiam solitæ benignitatis excessit, quando in Christo,

A ipsa ad peccatores misericordia, ipsa ad errantes veritas, ipsa ad mortuos vita descendit: ut Verbum illud coæternum et coæquale genitori in unitatem Deitatis suæ naturam nostræ humilitatis assumeret, et Deus de Deo natus, idem etiam homo de homine nasceretur. Promissum quidem hoc a constitutione mundi, et multis significationibus rerum atque verborum semper fuerat prophetatum; sed quantam hominum portionem figuræ illæ et mysteria obumbrata salvarent! nisi longa et occulta promissa adventu suo Christus impletet; et quod tunc paucis credentibus profuit faciendum, innumeris jam fidelibus prodesset effectum. Jam ergo nos non signis neque imaginibus ad fidem deducimur, sed evangelica historia confirmati, quod factum credimus, adoramus; accedentibus ad eruditionem nostram prophetici instrumentis, ut nullo modo habeamus ambiguum, quod tantis oraculis scimus esse predictum. Hinc enim est quod Dominus Abrahæ ait: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. xii, 18). Hinc David promissionem Dei prophetico spiritu cauli dicens: *Juravit Dominus David, et non frustrabitur eum: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* (Ps. cxviii, 11). Hinc idem Dominus per Isaiam, *Eccce virgo, inquit, in utero accipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel: quod interpretatur, Nobiscum Deus* (Isai. vii, 14). Et iterum: *Exiet virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet* (Isai. xi, 1). In qua virga non dubie beata Virgo Maria prædicta est, quæ de Jesse et David stirpe progenita, et Spiritu sancto fecundata, novum florem carnis humanæ, utero quidem materno, sed partu est edita virgineo.

CAP. II. — Exsultent ergo justi in Domino, et in laudem Dei corda credentium, et mirabilia ejus constentur filii hominum: quoniam in hoc præcipue Dei opere humilitas nostra cognoscit, quanti eam suos conditor æstimavit. Qui cum origini humanæ multum dederit, quod nos ad imaginem suam fecit, reparationi nostræ longe amplius tribuit, cum servili formæ ipse se Dominus coaptavit. Quamvis enim ex una eademque pietate sit, quidquid creaturæ Creator impendit, minus tamen mirum est hominem ad divina proficere, quam Deum ad humana descendere.

^a Sic ex mss. S. Petri et prima editione. Al., intelligenter.

^b Ita codd. S. Petri, quibus congruunt mss. collect. 1 et 2. Solum enim omittunt vocem nostra, quam præferunt alii codices, et Leonino more exigere videtur subsequens vox ipsius. Antea legebatur in editis et aliquot mss.: *Sicut factus est Dominus caro nostra nascendo, ita et nos facti sumus ipsius renascendo*. Post pauca, Spiritus Dei, pro Spiritus sancti, est in nonnullis codicibus.

^c Cod. S. Petri, et nostra peccata delere, et sua in nos dona perficere. Dein in aliquibus codd., per infinita sæcula sæculorum.

^d M-s. S. Petri ac Bon., et prima editio, veritas divina.

^e Aliqui codd. Vat. et Bon., ac prima editio, materiam.

^f Duo S. Petri et unus Vat., signationibus.

^g Unus ms. S. Petri et prima editio, ut quod.

^h Supplementum dicens ex aliquot mss. et editionibus. Dein prima editio: *Juravit Dominus veritatem David*. Cod. S. Petri, *Juravit Dominus, et non perniebit eum: De fructu ventris tui ponam super sedem meam*.

ⁱ Ms. Bon., et prima editio, concipiet. Mox in cod. S. Petri, vocabunt pro vocabitur; et in duobus ejusdem basilicæ, quod est interpretatum.

^j In duobus Vat. et uno Bon., non dubium quod. Prima editio, non dubie quod. Duo mss. S. Petri et unus Vat., non dubium, sine quod.

^k Retinimus lectionem primæ editionis, quæ mss. Lectionariis S. Petri et codd. collect. 3 comprobatur. In cæteris editis et mss. desiderantur verba, *justi in Domino, et*.

^l Quinque mss. et prima editio, dici opere; sed antea scribendum fuerat, in hujus.

Hoc autem nisi facere dignaretur omnipotens Deus, A nulla quemquam species justitiæ, nulla forma sapientiam a captivitate diaboli et a profundo æternæ mortis erueret. Condemnatio enim ex uno in omnes cum peccato transiens permaneret, et lethali vulnere b labefacta natura nullum remedium reperiret, quia conditionem suam suis viribus mutare non posset. Primus nanque homo carnis substantiam c accepit e terra, et rationali spiritu per insufflationem creati animatus est (Gen. ii, 7) ut ad imaginem et similitudinem auctoris sui vivens, formam d Dei bonitatis æque justitiam in splendore imitationis tanquam in speculi nitore servaret. Quam naturæ suæ spectabilissimam dignitatem si per observantiam legis datæ perseveranter excoleret, ipsam illam terreni corporis qualitatem ad cœlestem gloriam mens incorrupta B perdueret. Sed quia invido e deceptorum temere atque infeliciter credidit (Gen. iii, 6), et superbia conciliis acquiescens, repositum honoris augmentum occupare maluit quam mereri, non solum ille homo, sed etiam universa in illo posteritas ejus audivit: Terra es, et in terram ibis (Gen. iii, 19). Qualis ergo terrenus, tales et terreni (I Cor. xv, 49); et nemo immortalis, quia nemo cœlestis.

CAP. III. — f Ad hoc itaque peccati et mortis vinculum resolvendum, omnipotens Filius Dei, omnia implens, omnia continens, æqualis per omnia Patri, et g in una ex ipso et cum ipso con-empiternus essentia, naturam in se suscepit humanam, et Creator se Dominus omnium rerum, dignatus est h unus esse mortalium; electa sibi matre, quam fecerat C quæ salva integritate virginea, corporeæ esset tantam ministra substantiæ, ut humani h seminis cessante contagio, novo homini et puritas inesset et veritas. Non ergo in Christo ex utero virginis genito, quia natiuitas est mirabilis, ideo i nostri est natura dissimilis. Qui enim verus est Deus, idem verus est homo; et nullum est in utraque substantia mendacium. Verbum caro factum est profectione carnis, non deflectione Deitatis: quæ sic potentiam suam bonitatemque moderata est, ut et nostra suscipiendo proveheret, et sua communicando j non perderet. In hac natiuitate Christi secundum prophetam David, veritas de terra orta est, et justitia de celo prospexit (Ps. LXXXIV,

42). In hac natiuitate etiam Isaiæ sermo completus est dicentis: Producat terra, et germinet Salvatorem, et justitia oriatur simul (Isa. xlv, 8). Terra enim carnis humanæ, quæ in primo fuerat prævaricatore maledicta, in hoc solo beatæ virginis partu germen edidit benedictum, et a vitiosæ stirpis alienum. Cujus spiritalem originem k in regeneratione quisque consequitur: et omni homini renascenti aqua baptismatis instar eet uteri virginalis, eodem Spiritu sancto replente fontem, qui replevit et virginem; ut peccatum quod ibi vacuavit sacra conceptio, hic mystica tollat ablutio.

CAP. IV. — Ab hoc sacramento, dilectissimi, insanus Manichæorum error alienus est, nec ullum habent in Christi regeneratione consortium, qui eum de Maria Virgine negant corporaliter natum: ut ejus non credunt veram natiuitatem, nec veram recipiant passionem; et quem non constentur vere sepultum, abnuant veraciter suscitatum. Ingressi enim præruptam execrandi dogmatis viam, in qua nihil non tenebrosum, nihilque non lubricum est, ruunt in profunda mortis per præcipitia fatalitatis; nec aliquid solidum, cui iunitantur, iuvent, qui l præter omnia diabolici probra commenti, in ipso præcipuo observantiæ suæ festo, sicut proxima eorum confessione patefactum est, ut animi, ita et corporis pollutione lætantur, m nec fidei integritatem, nec pudorem servantes; ut et in dogmatibus n suis impij, et in sacris inveniantur obsceni.

CAP. V. — Alia hæreses, dilectissimi, licet merito omnes o in sui diversitate damnandæ sint, habent tamen singulæ in aliqua sui parte quod verum est. Arius Dei Filium minorem Patre et creaturam esse definiens, et ab eodem inter omnia creatum putans Spiritum sanctum, magna impietate se perdidit; sed sempiternam atque incommutabilem Deitatem, quam in Trinitatis unitate non vidit, in Patris essentia non negavit. Macedonius a lumine veritatis alienus, divinitatem sancti Spiritus non recepit, sed in Patre et Filio unam potentiam, et eandem confessus est esse naturam. Sabellius o inexplicabili errore confusus, unitatem substantiæ in Patre, et Filio, et Spiritu sancto inseparabilem sentiens, quod æquilitati tribuere debuit, singularitati dedit. Et cum veram Trinitatem intelligere non valeret, unam eamdemque

* Vox *Deus* addita ex mss. S. Petri, Vat. et Bon. ac prima editione. Mox *specie* pro *species* in ms. S. Petri.

b Duo mss. Vat., unus Bon., ac prima editio, *labefacta*. Cod. S. Petri, *labefacta*.

c Sic ex nostris mss. et editis ante Quesnellum, apud quem, *accipit*.

d Dei abest in prima editione.

e Editi ac nonnulli codd., et *deceptorum*, vel *atque deceptorum*. Delevimus conjunctionem ex duobus mss. S. Petri.

f Aliquot codd. et prima editio, *Ad hujus*.

g Duo mss. S. Petri ignorant in. Deum cod. Bon. et prima editio, *in ipso sempiternus*, pro *cum ipso sempiternus*. Infra: *Naturam suscepit nostram* in duobus mss. S. Petri, pro, *naturam in se suscepit humanam*.

h Quatuor codd., in quibus duo S. Petri ac prima

editio, *generis*; et, *Non enim*, pro, *Non ergo*.

i Addidimus *nostrum* ex duobus mss. S. Petri, et confirmatur ex epistola 28. ad Flavianum, cap. 4.

j In duobus codd. S. Petri ac totidem Vat., uno Bon. ac prima editione, *non proderet*.

k Duo mss. S. Petri, *in regeneratione consequimur*.

l Ita Quesnellus cum prima editione et tribus nostris codicibus. Al., *propter*. Paulo post, *et animi et corporis* in codd. S. Petri.

m Ita emendavimus ex ms. S. Petri, et duobus Vat. atque uno Bon. Al., *neque in fide integritatem, nec in pudore servantes*. In prima editione et in alio ms. Bon., *nec in pudore, nec in fide integritatem servantes*.

n Editi, *in sua perversitate*. Correximus ex mss. S. Petri, cum discrimen ejusque S. pontifex notet. Paulo post idem codd. S. Petri, et Bon., *verum sit*.

o Sic ex cod. S. Petri. Alias, *inexplorabili*.

credidit sub triplici appellatione personam. Photinus A sicut per fidem iustitia, ita etiam per fidem veram mentis cæcitate deceptus, in Christo verum et substantiæ nostræ confessus est hominem, sed eundem Deum de Deo ante omnia sæcula genitum esse non credidit. Apollinaris, fidei soliditate privatus, Filium Dei ita veram humanæ carnis credidit suscepisse naturam, ut in illa carne diceret animam non fuisse, quia vicem ejus expleverit ipsa Divinitas. Hoc modo si omnes quos catholica fides a anathematizavit retractentur errores, in aliis atque aliis quiddam invenitur quod a damnabilibus possit abjungi. In Manichæorum autem scelestissimo dogmate prorsus nihil est quod ex ulla parte possit tolerabile judicari.

CAP. VI. — Sed vos, dilectissimi, quos nullis dignius quam beati Petri apostoli alloquor verbis, *gens electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis* (I Petr. II, 9), ædificati super inviolabilem petram Christum, ipsique Domino Salvatore nostro per veram susceptionem nostræ carnis inserti, permanete stabiles in ea fide quam confessi estis coram multis testibus, et in qua renati per aquam et Spiritum sanctum, accepistis b chrisma salutis et signaculum vitæ æternæ. Si quis autem vobis aliud annuntiaverit præter id quod didicistis, anathema sit. Nolite impias fabulas præponere lucidissimæ veritati, et quidquid contra regulam catholici et apostolici symboli aut legere, aut audire contigerit, id omnino mortiferum et diabolicum judicate. Non vos seducant deceptoris artibus ficta et simulata jejunia, quæ non ad purificationem, sed ad perditionem 82 c proficiunt animarum. Speciem quidem sibi pietatis et castitatis assumunt, sed hoc dolo actuum suorum obscena circumtegunt, et d de profani cordis penetrabilibus jacula quibus simplices vulnerentur emittunt: ut, sicut ait propheta, *sagittent in obscuro rectos corde* (Ps. x, 5). Magnum præsidium est fides integra, fides vera, in qua nec augeri ab ullo quidquam, nec minui potest: quia nisi una est, fides non est, dicente Apostolo: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma; unus Deus et Pater omnium, qui super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis* (Ephes. IV, 6). Huic unitati, dilectissimi, inconcussis mentibus inhærete, et in hac omnem sectumini sanctitatem (Heb. XII, 14), in hac præceptis Domini deservite, quia *sine fide impossibile est placere Deo* (Hebr. XI, 6), et nihil sine illa sanctum, nihil castum est, nihil vivum: *justus enim ex fide vivit* (Habac. II, 4); quam qui diabolo decipiente perdidit, vivens e mortuus est, quia

a Ita mss. duo S. Petri, quibus concinit codex Casinensis collect. 1, ubi *anathemat.* forte pro *anathematizat.* Vulgati et alii codd., *damnat.*

b Ed., *charisma*. Quæ. — Nos vero hanc lectionem in nulla editione, qua usi sumus, reperimus. Post pauca, *aliquid annuntiaverit, pro aliud annuntiaverit*, in mss. S. Petri et prima editione.

c Al., *proficient*, in uno ms. Vat.

d Mss. S. Petri, Bon. et prima editio, *de profanis*.

e Cod. Bon. et prima editio, *mortuus erit*.

f In eodem Bon. et prima editione, *nos*.

g In uno ms. S. Petri hic sermo inscribitur: *de*

vita obtinetur æterna, dicente Domino Salvatore: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. XVII, 3); ¹ qui vos proficere et perseverare faciat usque in finem, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXV [Al. XXIV].

¶ In Nativitate Domini V.

SYNOPSIS. — I. Rudibus Ecclesiæ filiis debitorem se fatetur Leo. Non in sola mandatorum observantia, sed et in tramite fidei angustam esse viam — II. Verbum Patri æqualiter et consubstantiale, per incarnationem Patre minorem factum quoad humanam naturam. — III. Profundum incarnationis mysterium expenditur. — IV. Christum in veteri lege præannuntiatum, in nova missum, non nisi Spiritu Dei cognosci posse. — V. Nisi Verbum caro fieret, mors regnaret ab Adam. Filius Dei homo factus, ut homines fierent filii Dei. Virtus baptismatis. — VI. Incarnationem et mysterium esse et exemplum.

CAP. I. — Quamvis, dilectissimi, ineffabilis sit nativitas Domini nostri Jesu Christi, 83 qua se naturæ nostræ carne vestivit: audeo tamen non de facultate mea b fidere, sed de ipsius inspiratione præsumere, ut in die qui c in sacramentum humanæ restitutionis electus est, aliquid a nobis quod audientes possit ædificare promatur. Non enim quia major pars Ecclesiæ Dei quod credit intelligit, ideo necessarium non est etiam quæ dicta sunt dicere, cum utique nunc multis ad fidem primum venientibus oris nostri officium debeamus, meliusque sit doctos ornare jam notis, quam rudes fraudare discendis. Quod ergo Filius Dei, qui cum Patre et Spiritu sancto non unius personæ, sed unius essentia est, dignatus est i humilitatis nostræ participare fieri, et unus passibilium, unus voluit esse mortalium, tam sacramentum tamque mirabile est, ut ratio divini consilii sapientibus mundi patere non possit, nisi humanæ ignorantia tenebras lux vera discussisset. Non enim in solo opere virtutum, aut in sola observantia mandatorum, sed etiam in tramite fidei angusta et ardua via est quæ ducit ad vitam (Math. VII, 14); et magni laboris est magnique discriminis, inter dubias imperitorum opiniones et verisimiles falsitates per unam k sanæ doctrinæ semitam inoffensis gressibus ambulare; et cum undique se laquei erroris opponant, omne periculum deceptionis evadere. Quis autem ad hæc idoneus, nisi qui spiritu Dei docetur et regitur? dicente Apostolo: *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui est*

Nativitate Domini contra hæreticos; in alio, contra Judæos et hæreticos.

b In editis ante Quesnellum et in al quibus mss. deest *fidere*, quam vocem præseruit in mss. S. Petri et Casin. invenimus.

c Unus cod. S. Petri, in *sacramento humanæ restitutionis*. Alius S. Petri et quatuor Vat., in *sacramento humanæ restorationis*.

d Ita duo codices S. Petri et sex Vaticanæ, uti pariter legitur cap. 3. Al., *humanitatis*. Promiscue tamen voces *humilitas* et *humanitas* a Leone usurpantur.

e Ms. S. Petri, *sanam*.

Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis (1 *Cor.* II, 12); canente etiam David: *Beatus a homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum* (*Ps.* XCIII, 12).

CAP. II. — Habentes itaque, dilectissimi, inter pericula erroris præsidia veritatis, et non humanæ sapientiæ verbis, sed doctrina Spiritus sancti eruditi, quod didicimus^b credimus, quod credimus prædicamus, Dei Filium ante sæcula a Patre genitum, et Patri sempiterna et consubstantiali æqualitate cœternum, venisse in hunc mundum per uterum Virginis^c in hoc sacramentum pietatis electæ, in qua et ex qua *ædificavit sibi Sapientia domum* (*Prov.* IX, 1), et formam sibi servi in similitudinem carnis peccati, incommutabilis Verbi Deitas coaptavit (*Rom.* VIII, 3); in nullo apud se et Patrem et Spiritum sanctum minor gloria sua: quia diminutionem et **84** varietatem summæ et æternæ essentiæ natura non recipit. Propter nostram autem infirmitatem extenuavit se incapacibus sui, ^d et velamine corporis splendorem majestatis suæ, quem visus hominum non ferebat, obtexit. Unde etiam exinanisse se dicitur (*Philip.* II, 7), tamquam se propria virtute evacuaverit, dum in ea humilitate qua nobis consulit, non solum Patre, sed etiam seipso factus est inferior. Nec aliquid illi hæc inclinatione decessit, cui cum Patre et Spiritu sancto, hoc quod est^e esse, commune est: ut hoc ipsum intelligamus ad omnipotentiam pertinere, quod qui secundum nostram minor est, secundum propria minor non est. Quia enim lux ad obsecratos, virtus ad imbecilles, misericordia respexit ad miseros, de magna factum est^f potestate, ut Dei Filius substantiam humanam causamque suscepit, qui et nostram naturam quam condidit reformaret, et mortem quam non fecit aboleret.

CAP. III. — Repudiatis igitur longoque rejectis omnibus opinionibus impiorum, quibus aut stultitia est^g Christus aut scandalum, exultet rectarum mentium fides, et verum unumque Dei Filium, non solum secundum Deitatem qua a Patre genitus, sed etiam secundum humanitatem qua de matre Virgine est natus, intelligat. Ipse est enim in humilitate nostra, qui est in majestate divina, verus homo et verus Deus: sempiternus in suis, temporalis in nostris; unum cum Patre in substantia, quæ numquam fuit minor Patre, unum cum matre in corpore quod crea-

vit. In assumptione enim naturæ nostræ nobis tactus est gradus quo ad ipsum per ipsum possimus ascendere. Nam illa essentia quæ semper ubique tota est, locali descensione non eguit, et tam ei proprium fuit totam homini inseri, quam ei proprium est totam a Patre non dividi. Manet ergo, quod *in principio erat Verbum* (*Joan.* I, 1), et non est ei accidens ut quod est aliquando non fuerit. Sempiternæ enim Filius, Filius est; et sempiternæ Pater, Pater est. Unde cum ipse Filius dicat: *Qui videt me, videt et Patrem* (*Joan.* XIV, 9), excæcavit te, o hæretice, impietas tua, ut qui majestatem Filii non vidisti, Patris gloriam non videres: dicendo enim genitum esse qui non erat, Filium asseris temporalem; et dum Filium asseris temporalem, ^h credis Patrem esse mutabilem. **85** Mutabile enim est, non solum quod minuitur, sed etiam quidquid augetur; et si ideo Patri impar est Genitus, quia, ut tibi videtur, generando eum qui non erat genuit, imperfecta erat etiam generantis essentia, quæⁱ ad habendum quod non habuit, generando profecit. Sed hanc impiam perversitatem tuam fides catholica execratur et damnat; quæ in Deitate vera nihil temporalitatis agnoscit, sed unius sempiternitatis et Patrem confitetur, et Filium: quia splendor ex luce ortus non est luce posterior, et lux vera nunquam est sui splendoris indiga, sic substantiale semper habens fulgere, sicut substantiale semper habet existere. Hujus autem splendoris manifestatio, missio dicitur, qua Christus mundo apparuit. Qui cum omnia invisibili majestate sua semper impletet, tamen quasi de remotissimo altissimoque secreto, iis quibus erat ignotus advenit, cum cæcitate ignorantie sustulit, et, sicut scriptum est, *sedentibus in tenebris et in umbra mortis, lux orta est eis* (*Isai.* IX, 2).

CAP. IV. — Quamvis enim etiam prioribus sæculis ad illuminationem sanctorum patrum et prophetarum lumen veritatis emissum sit, dicente David: *Emitte lucem tuam et veritatem tuam* (*Psal.* XLII, 3); et diversis modis multisque signis opera presentie suæ Deitas Filii^k declaravit; omnes tamen illæ significationes, cunctaque miracula, testimonia fuerunt istius missionis de qua dicit Apostolus: *Cum ergo venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege* (*Galat.* IV, 4). Quid vero hoc est, nisi Verbum carnem fieri, Conditorem mundi per uterum Virginis nasci, Dominum majestatis hu-

^a In prima editione deest homo.

^b Mss. S. Petri et unus Vat., *credimus et prædicamus Dei Filium Deum ante sæcula a Patre genitum*. Prima editio addit *Deum*, et omittit a Patre.

^c Codd. S. Petri, *in hoc sacramento*.

^d In mss. S. Petri. et uno Vat. ac editione Veneta an. 1483, *et sui velamine*.

^e Ita codd. Quæ-n. et plerique nostri; sed in antea vulgaris esse aberat.

^f Al. in uno Vat., *pietate*. Mox duo Vat., *substantiam, humanamque causam susciperet*. In codice S. Petri similiter legitur *susciperet*. Dein in eisdem Vat. deest *nostram*.

^g Editi ante Quesn. et plures nostri codices, *Cruz Christi*. At *Christus* est in ms. S. Petri. Aliquanto post, *in humilitate* pro *in humanitate*, cum Ques-

nello retinimus ex pluribus et potioribus nostris codd.

^h Ita melius ex codd. S. Petri. Editi cum aliis mss., *credidisti*.

ⁱ Editiones posteriores prima et anteriores Quesnello, *adhibendo quod non habuit, generando profecit*. Potiores codices lectionem textui insertam approbant.

^j *Et cum omnia* in duobus mss. Vat. et prima editione. Dein *abstulit pro sustulit* in aliquibus nostris codd., qui etiam præferunt conjunctionem *et*, in editis ante Quesn. omissam.

^k Ita ex duobus mss. S. Petri et uno Vat. collect. S. Al., *declaravit*.

^l Editi *natum*. Recepimus laudatorum codicum lectionem, quæ Vulgatæ congruit.

menis se coaptare primordiis, et licet conceptui spiritali nulla sint terreni seminis mixta contagia, ad suscipiendam tamen veræ carnis substantiam solam a sumere de matre naturam? Hac missione, qua Deus unicus est homini, Filius impar est Patri, non in eo quod ex Patre, sed in eo quod est factus ex homine. Aequalitatem enim, quam inviolabilem habet Deitas, non corrumpit humanitas; et Creatoris ad creaturam descensio, credentium est ad æternam^b provectionem. *Num quia, sicut ait Apostolus, in sapientia Dei non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes* (I Cor. 1, 21). Mundo ergo, id est prudentibus mundi, sapientia sua cæcitas facta est, nec potuerunt per illam cognoscere Deum, ad **86** ejus notitiam non nisi in sapientia ejus acceditur. Et ideo quia mundus de vanitate suorum dogmatum superbiebat, in eo constituit Dominus salvandorum fidem, quod et indignum videretur et stultum, ut ^c deficientibus omnibus opinionum præsumptionibus, sola Dei gratia revelaret quod comprehendere humana intelligentia non valeret.

CAP. V.—Agnoscat igitur catholica fides in humilitate Domini gloriam suam, et de salutis suæ sacramente gaudeat Ecclesia, quæ corpus est Christi: quia nisi Verbum Dei caro fieret et habitaret in nobis, nisi in communionem creaturæ Creator ipse descenderet, et vetustatem humanam ad novum principium sua nativitate revocaret, regnaret mors ab Adam (Rom. v, 14) usque in finem, et super omnes homines condemnatio insolubilis permaneret, cum de sola conditione nascendi, una cunctis esset causa per-
eundi. Solus itaque inter filios hominum Dominus Jesus innocens natus est, quia solus sine carnalis concupiscentiæ pollutione conceptus. Factus est homo nostri generis, ut nos divinæ naturæ possimus esse consortes. Originem quam sumpsit in utero virginis, posuit in fonte baptismatis; dedit aquæ, quod dedit matri; virtus enim Altissimi et obumbratio Spiritus sancti (Luc. 1, 35), quæ fecit ut Maria pareret Salvatorem, eadem facit ut regeneret unda credentem. Quid autem sanandis ægris, illuminandis cæcis, vivificandis mortuis aptius fuit, quam ut superbiæ vulnera humilitatis remediis curarentur? Adam præcepta Dei negligens, peccati induxit damnationem; Jesus factus sub lege reddidit justitiæ libertatem. Ille diabolo obtemperans usque ad prævaricationem, meruit ut in ipso omnes morerentur; hic Patri obe-

diens usque ad crucem, fecit ut in ipso omnes vivificarentur. Ille cupidus honoris angelici, naturæ suæ perdidit dignitatem; hic infirmitatis nostræ suscipiens conditionem, propter quos ad inferna descendit, eo dem in celestibus collocavit. Postremo illi per elationem lapsus dictum est: *Terra es, et in terram ibis* (Genes. iii, 19); huic per subjectionem exaltato dictum est: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Ps. cix, 1).

CAP. VI.—Hæc Domini nostri opera, dilectissimi, non solum sacramento nobis utilia sunt, sed etiam imitationis exemplo, si in disciplinam ipsa remedia transferantur, quodque impensum est ^d mysteriis, prosit et moribus: **87** ut meminimus nobis in humilitate et mansuetudine Redemptoris nostri esse vivendum: quoniam, sicut ait Apostolus, *si compati-mur, et conregnabimus* (Rom. viii, 17). Frustra enim appellamur Christiani, si imitatores non simus Christi, qui ideo se viam dixit esse (Joan. xiv, 6), ut conversatio magistri ^e et forma discipulis, et illam humilitatem eligeret servus, quam sectator est Dominus; qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXVI [AL. XXV].

6 In Nativitate Domini VI.

SYNOPSIS. — I. Nativitatis et infantie Christi mysteria nunquam non esse recolenda. — II. Ecclesiam, dum Christi ortum veneratur, suum celebrare. — III. Quæ sit pars quam Christus sine semine nasens largitur. — IV. Qui filius Dei est, Deum imitetur, Dei gratias voluntarieque serviat. — V. Natalis Domini, natalis est pacis. Pax mundi et electorum qualis.

CAP. I. — Omnibus quidem diebus, dilectissimi, atque temporibus, animis fidelium divina meditatio Domini et Salvatoris nostri ex matre Virgine ortus occurrit, ut mens ad confessionem sui auctoris erecta, sive in genui supplicationis, sive ^h in exultatione laudis, sive in sacrificii oblatione versetur, nihil crebrius, ⁱ nihilque fidentius spiritali attingat intuitu, quam quod Deus Dei Filius, genitus de Patre coæterno, idem etiam partu est natus humano. Sed hanc adorandam in celo et in terra nativitatem nullus nobis dies magis quam hodiernus insinuat, et nova etiam in elementis luce radiante, ^j coram consilio nostris mirabilis sacramenti ingerit claritatem. Non solum enim in memoriam, sed in conspectum quodammodo redit angeli Gabrielis cum Maria stupente colloquium, ^k et conceptio de Spiritu sancto tam mire-

tente et Spiritu sancto in œcula sæculorum. Amen. In codd. Vat. collect. 4: *Qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Pater per omnia sæcula sæculorum.*

^g Ms. S. Petri: *Sermo S. Leonis papa contra hæreticos de Nativitate Domini.*

^h Idem eod. S. Petri, in exultatione.

ⁱ Ita cum Quesn. mss. S. Petri. Anteriores editiones, nihilque magis fidenter.

^j Editi, totam. Magis placuit lectio mss. S. Petri et unius Vat.

^k Ita emendavit Quesnellus, nullum ms. significans. Emendationem et conceptio invenimus in mss. S. Petri et aliis codd.; additio autem vocum *Hebdo* enim est in mss. collect. 5. Erat in editio cum quibus-

^a Prima editio, *sumpsit*.

^b Sic ex mss. S. Petri et prima editione. Al., *subvectio*. In uno cod. Vat., *subvectio*: quia, sicut ait Apostolus, non cognovit hic mundus per sapientiam Deum.

^c Conjunctionem *et*, in editis insertam ante vocem *deficientibus*, delevimus auctoritate ms. S. Petri et codd. Vat. collect. 4 et 5.

^d Codd. S. Petri, *mysterium*.

^e Tres codd., *autem pro enim*; et delin, *sumus pro simus*.

^f Ita ex mss. S. Petri. Item in ms. Vat. collect. 5 habetur *discipulis*. Erat in editis, *forma esset discipuli, et illam humilitatem eligeret servus*. Dein in mss. S. Petri: *Qui vivit et regnat cum Deo Patre omnipot-*

promissa quam credita. Hodie enim auctor mundi editus est utero virginali, et qui omnes naturas condidit, ejus est factus Filius quam creavit. Hodie Verbum Dei **SS** carne apparuit vestitum, et quod numquam fuit humanis oculis visibile, cepit etiam manibus esse tractabile. Hodie ^a genitum in nostræ carnis animæque substantia Salvatorem angelicis vocibus dedicere pastores; et apud Dominicorum præsules gregum hodie evangelizandi forma præcondita est: ut nos quoque cum celestia militiæ dicamus exercitu: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 11, 4).

Cap. II. — Quamvis igitur illa infantia quam Filii Dei non est dedignata majestas, in virum perfectum ætatis adjectione provera sit, et consummata passionis et resurrectionis triumpho, omnes susceptæ pro nobis humilitatis transierint actiones, renovat tamen nobis hodierna festivitas nati Jesu ex Maria Virgine sacra primordia; et dum Salvatoris nostri adoramus ortum, invenimur nos nostrum celebrare principium. Generatio enim Christi origo est populi Christiani, et natalis capitis natalis est corporis. Habeant licet singuli quique vocatorum ordinem suum, et omnes Ecclesiæ filii temporum sint successione distincti, universa tamen summa fidelium, fonte ortu baptismatis, sicut cum Christo in passione crucifixi, in resurrectione resuscitati, in ascensione ad dexteram Patris collocati, ita cum ipso ^b sunt in hæc nativitate congeniti. Quisquis enim hominum in quacumque mundi parte credentium regeneratur in Christo, interciso originali tramine vetustatis, transit in novum hominem renascendo; ne jam in propylæo habeatur carnalis patris, sed in germine Salvatoris, qui ideo filius hominis est factus, ut nos filii Dei esse possimus. Nisi enim ille ad nos hæc humilitate descenderet, nemo ad illum ullis suis meritis perveniret. Nihil hic vocatorum cordibus caliginis inferat terrena sapientia, nec se contra altitudinem gratiæ Dei, mox in ima rediturus, terrenarum cogitationum pulvis attollat. Impletum est in fine sæculorum quod erat ante tempora æterna dispositum; et sub præsentia rerum, signis cessantibus figurarum, lex et prophetia veritas facta est: ut Abraham fieret omnium gentium pater, et in semine ejus daretur mundo promissa benedictio; nec hi tantum essent ^c Israelitæ, quos sanguis et caro genuisset, sed in possessionem hæreditatis fidei filii præparatæ, universitas adoptionis intraret. **SS** ^d Nec obstrepant ineptarum calumniarum querelorum, nec effectus divini operis ratiocinatio humana discutiat; nos cum Abraham credimus Deo, nec hæsitamus diffidentia (Rom. 14, 20), sed plenissime scimus quoniam quod promisit ^e Dominus, potens est et facere.

dam mss., et conceptione de Spiritu sancto tam mire promissa quam credita, auctor mundi editus est.

^a Vox genitum desideratur in ms. Vat. collect. 5.

^b Editi, sumus. Anteposendam credimus lectionem tuorum mss. S. Petri et unius Vat.

^c Vulgati, Israel. Correximus ex mss. S. Petri.

^d Aliqui codd., Non obstrepant.

Cap. III. — Nascitur ergo, dilectissimi, non de carnis semine, sed de Spiritu sancto Salvator, quem primæ transgressionis condemnatio non teneret. Unde ipsa collati muneris magnitudo dignam a nobis exigit suo splendore reverentiam. Ideo enim, sicut beatus Apostolus ^f docet, non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis (1 Cor. 11, 12): Qui non aliter pie colitur, nisi id ei quod ipse tribuit offeratur. Quid ^g autem in thesauro Dominicæ largitatis ad honorem præsentis festi tam congruum possumus invenire, quam parem, quæ in nativitate Domini prima est angelico prædicata concentu? Ipsa enim est quæ parit filios Dei, nutrix dilectionis et genitrix unitatis; requies beatorum, et æternitatis habitaculum; cujus hoc opus proprium et speciale beneficium est, ut jungat Deo quos secernit de mundo. Unde Apostolus ad hoc bonum nos incitat, dicens: *Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum* (Rom. 5, 1). Cujus sententiæ brevitate omnium fere mandatorum continetur effectus: quia ubi fuerit veritas pacis, nihil ibi potest deesse virtutis. Quid est, autem, dilectissimi, pacem habere ad Deum, nisi velle quod jubet, et nolle quod prohibet? Si enim humanæ amicitia pares animos et similes expetunt voluntates, nec unquam diversitas morum ad firmam potest pervenire concordiam, quomodo divinæ particeps erit pacis, cui ea placent quæ Deo displicent, et iis appetit delectari quibus illum novit offendere? Non est iste animus filiorum Dei, nec talem sapientiam recipit adoptiva nobilitas. Genus electum et regium, regenerationis suæ respondeat dignitati, diligat quod diligit pater, et in nullo ab auctore suo dissentiat, ne iterum dicat Dominus: *Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me. Agnovit eos possessorem suum, et asinus præceptum domini sui; Israel autem me non cognovit, et populus meus me non intellexit* (Isai. 1, 2).

Cap. IV. — Magnum est, dilectissimi, hujus muneris sacramentum, et omnia dona excedit hoc donum, ut Deus hominem vocet filium, et homo Deum nomen patrem: per has enim appellationes sentitur et discitur quis ad tantam altitudinem ascendat affectus. Nam si in prole carnali et stirpe terrena **SS** claris parentibus genitos vitia malæ conversationis obscurant, et ipso majorum suorum lumine soboles indigna confunditur; in quem exitum venient, qui propter amorem mundi a generatione Christi non metuunt abdicari? Si autem ad humanam pertinet laudem ut patrum decus in prole respicere, quanto magis gloriosam est ex Deo ^h natis in auctoris sui imaginem refulgere, et illum in se qui eos generavit ostendere, dicente Domino: *Sic*

^e Mss. S. Petri, Deus.

^f In iisdem codd. S. Petri, docuit.

^g Supponimus autem pro enim: ex mss. S. Petri et quibusdam Vat.

^h Al., natos. Mox eos ex codd. S. Petri et Vat. scripsimus. Al., illos.

luceat ^a lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et magnificent Patrem vestrum qui in cœlis est (Math. v, 16). Scimus quidem quod, sicut Joannes apostolus dicit, totus mundus in maligno positus est (Joan. v, 19); et insidiante diabolo et angelis ejus, hoc innumeris tentationibus laboratur, ut hominem ad superna nitentem, aut adversa terreant, aut secunda corrumpant; sed major est qui in nobis est quam qui adversum nos est, et pacem cum Deo habentibus, ac semper Patri toto corde dicentibus, *Fiat voluntas tua* (Math. vi, 10), nulla prævalere certamina, nulli possunt nocere conflictus. Accusantes enim nosmetipsos confessionibus nostris, et consensum animi carnis concupiscentiis denegantes, inimicitias quidem adversum nos ejus, qui peccati auctor est, commovemus, sed inexpugnabilem cum Deo pacem gratiæ ipsius serviendo firmamus, ut Regi nostro non solum obedientia subjiciamur, sed etiam judicio copulemur. Quoniam si in eadem sententia sumus, si quod vult volumus, et quod improbat improbamus, ipse jam pro nobis omnia bella conficiet, ipse qui dedit velle, donabit et posse: ut simus cooperatores operum ejus, et propheticum illud cum ^b fidei exultatione dicamus: *Dominus illuminatio mea et salus mea; quem timebo? Dominus defensor vitæ meæ; a quo trepidabo?* (Ps. xxvi, 1)?

CAP. V. — Qui ergo non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, ^c neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt (Joan. 1, 13), offerant Patri pacificorum concordiam filiorum, ^d et in primogenitum novæ creaturæ, qui venit non suam, sed mittentis facere voluntatem, universa adoptionis membra concurrant: quoniam gratia Patris non discordes neque dissimiles, sed unum sentientes unumque amantes, adoptavit hæredes. Ad unam reformatos imaginem oportet animam habere conformem. Natalis Domini natalis est pacis: ^e sic enim ait Apostolus: *Ipsa est pax nostra, qui fecit utraque unum* (Ephes. ii, 14); quoniam sive Judæus, sive gentilis, *per ipsum habemus accessum in uno Spiritu ad Patrem* (Ib., 18); **¶** qui ante passionis diem voluntaria dispositione prælectum, discipulos suos hac præcipue doctrina ^f informavit, ut diceret: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (Joan. xiv, 17). Et ne sub nomine generali pacis suæ qualitas lateret, adjecit: *Non quemadmodum mundus dat ego do vobis.* Habet,

^a Quædam antiquæ editiones, *lux vestra.* Dein ex cod. S. Petri et uno Vat., *magnificent scripsimus, pro glorificent;* similiter enim legitur serm. 38, cap. 3, et serm. 43, cap. 4.

^b In ms. Vat. collect. 5 deest *fidei.*

^c Ms. S. Petri, *nec ex voluptate carnis, nec ex voluptate viri.* Sic etiam apud Hilarium lib. 1 de Trinitate, n. 10, in vetustissimo codice ejusdem basilicæ S. Petri.

^d In ms. Bonon. et Vat., ac prima editione, *etiam in primogenitum.*

^e Ms. S. Petri et prima editio: *Sicut enim.*

^f Editi et aliquot codd. addunt *sua*, quod delevimus ex ms. S. Petri et prima editione.

^g Enim pro inquit supponit Quesnellus; qua auctoritate, ignoramus: omnes enim nostri mss. et

A ^g inquit, mundus amicitias suas, et multos facit per-verso amore concordēs. Sunt etiam in vitis pares animi, et similitudo desiderorum æqualitatem gignit affectuum. ^h Et si quidam forsitan reperiantur quibus prava et inhonesta non placeant, quique illicitas consensiones a fœdere suæ claritatis excludant, tamen etiam tales, si vel Judæi sint, vel hæretici, vel pagani, non de amicitia Dei, sed de pace sunt mundi. Pax autem spiritalium et catholicorum, a supernis ⁱ veniens, et ad superna perducens, cum amatoribus mundi nulla nos vult communionē misceri, sed omnibus obstaculis resistere, et ad vera gaudia a perniciosis delectationibus evolare, dicente Domino: *Ubi fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum* (Math. vi, 22): hoc est, si deorsum sunt quæ amas, ad ima descendes; si sursum sunt quæ diligis, ad summa pervenies: quo nos unum volentes, unum sentientes, et in fide ac spe et in charitate concordēs, Spiritus pacis agat atque perducatur: quoniam *quicumque Spiritu Dei aguntur, ii filii sunt Dei* (Rom. viii, 14), qui regnat cum Filio, et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXVII [AL. XXVI].

^k In Nativitate Domini VII.

SYNOPSIS. — I. *Æqualis esse periculi alterutram in Christo negare naturam.* — II. *Verbum caro factum est, quomodo intelligendum? Qui affectus?* — III. *Diabolum varie homines tentare pro vitiis eorum afflictibus et studiis.* — IV. *Quod soli orienti quidam Christiani se inclinant, ex superstitione esse.* — V. *Cœlestia corpora hominum utilitati servire.* — VI. *Quis rectus creaturarum usus. Homo ad præsentia natus, ad futura renatus.*

CAP. I. — Festivitatē hodiernæ dilectissimi, verus venerator est et pius cultor qui **¶** nec de incarnatione Domini aliquid falsum, nec de Deitate aliquid sentit indignum: paris enim periculi malum est, si illi aut naturæ nostræ veritas, aut paternæ gloriæ negatur æqualitas. Cum ergo ad intelligendum sacramentum Nativitatis Christi, quæ de matre Virgine est ortus, accedimus, abigatur procul terrenarum caligo rationum, ^l et ab illuminatæ fidei oculis mundanæ sapientiæ fumus abscedat; divina est enim auctoritas cui credimus, divina est doctrina quam sequimur. Quoniam sive legis testificationi, sive oraculis prophetarum, sive evangelicæ tubæ interiorum admoveamus auditum, verum est quod

editi habent, *inquit. Habet autem sine non et vocem suas reperimus in duobus codd. S. Petri et in Casinensi. In anterioribus editis, et mss. trium posteriorum collectionum: Non habet, inquit, mundus amicitias veras et multos.* In uno Vaticano, *quia multos, pro et multos.*

^h In mss. S. Petri et Vat., *At si; in prima editione, Ac si.*

ⁱ In cod. S. Petri, *est veniens . . . quæ cum amatoribus.*

^j Addidimus et ex nostris codd. In prima editione, *ibi est et cor tuum.*

^k Unus codex S. Petri: *Sermo S. Leonis papæ contra hæreticos de Incarnatione Domini.*

^l Sic ms. S. Petri. Al., *oculo.* Prima editio, *et illuminante fidei oculo.*

^a beatus Joannes plenus Spiritu sancto intonuit : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est, nihil* (Joan. 1, 1 3). Et similiter verum est quod idem prædicator adjecit : *Verbum caro factum est et habitavit in nobis ; et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* ^b (Ibid., 14). In utraque ergo natura idem est Dei Filius nostra suscipiens, et propria non amittens ; in homine hominem renovans, ^c in se incommutabilis perseverans. Dicitas enim, quæ illi cum Patre communis est, nullum detrimentum omnipotentis subit, nec Dei formam servi forma violavit, quia summa et sempiterna essentia, quæ se ad humani generis inclinavit salutem, nos quidem in suam gloriam transtulit, sed quod erat esse non destitit. Unde cum Unigenitus Dei minorem se Patre confiteatur (Joan. xiv, 28), cui se dicit æqualem (Joan. x, 30), veritatem in se formæ utriusque demonstrat : ut et humanam probet imparitiam, et divinam declaret æqualitatem.

CAP. II. — Majestas igitur Filii Dei corporea natiuitas nihil abstulit, nihil contulit, quia substantia incommutabilis nec minui potuit, nec augeri. Quod enim *Verbum caro factum est*, non hoc significat, quod in carnem sit Dei natura mutata, sed quod a Verbo in unitatem personæ sit caro suscepta ; in cuius utique nomine homo totus accipitur, cum quo intra Virginis viscera sancto Spiritu secundata, et nunquam virginitate caritura, tam inseparabiliter Dei Filius ^d est unitus, ut qui erat æternaliter de essentia Patris genitus, ipse sit temporaliter de utero Virginis natus. Aliter enim ab æternæ mortis vinculis non possemus absolvi, nisi in nostris fieret humilis, qui omnipotens ^e permanebat in suis. Nascens itaque Dominus noster Jesus Christus homo verus, qui nunquam destitit esse Deus verus, novæ creaturæ in se fecit exordium, et ^f in ortus sui forma dedit humano generi spirituale principium, ut ad carnalis generationis abolenda contagia, esset regenerandis origo sine semine criminis, de quibus dicitur : *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt* (Joan. 1, 13). Quæ hoc sacramentum mens comprehendere, quæ hanc gratiam valeat lingua narrare ? Rediit in innocentiam iniquitas, et in novitatem ve-

luntas ; in adoptionem veniunt alieni, et in hereditatem ingrediuntur extranei. De impiis iusti, de avaris benigni, de incontinentibus casti, de terrenis incipiunt esse cælestes. Quæ autem est ista mutatio, nisi dexteræ Excelsi ? Quoniam venit Filius Dei dissolvere opera diaboli (1 Joan. iii, 8), et ita se nobis, nosque ^h inseruit sibi, ut Dei ad humana descensio, fieret hominis ad divinam projectio.

CAP. III. — In hac autem, dilectissimi, misericordia Dei, cuius ergo nos magnitudinem explicare ⁱ non possumus, multa sollicitudine præcavendum est Christianis ne diabolicis iterum capiantur insidiis, et eisdem rursus, quibus ^j renuntiaverunt, erroribus implicentur. Non enim desinit hostis antiquus, transfigurans se in angelum lucis (II Cor. xi, 14), deceptionum laqueos ubique præcendere, et ut quoquo modo fidem credentium corrumpat, instare. Novit cui adhibeat ætus cupiditatis, cui illecebras gulæ ingerat, cui apponat ^k incitamenta luxuriæ, cui infundat virus invidiæ ; novit quem mœrore conturbet, quem gaudio fallat, quem metu opprimat, quem admiratione seducat ; omnium discutit consuetudines, ventilat curas, scrutatur ^l affectus ; et ibi causas quarrit nocendi, ubi quemque viderit studiosius occupari. Habet etenim multos ex eis quos tenacius obligavit, aptos artibus suis, quorum ad alios decipiendos et ingeniis utatur et linguis. Per istos remedia ægritudinum, indicia futurorum, placationes dæmonum, et depulsiones promittuntur umbrarum. ^m Addunt se et illi, qui totam humanæ vitæ conditionem de stellarum pendere effectibus mentiuntur, et quod est aut divinæ voluntatis, aut nostræ, indeclinabilem dicunt esse fatorem. Quæ tamen, ut cumulatis noceant, spondent posse mutari, si illis quæ adversantur sideribus supplicetur. Unde commentum impium ⁿ sua ratione destruitur, quia si prædicta non permanent, non sunt facta metuenda ; si permanent, non sunt astra veneranda.

CAP. IV. — De talibus institutis etiam illa generatur impietas, ut sol ^o in inchoatione diurnæ lucis exurgens a quibusdam insipientioribus de locis eminentioribus adoretur ; quod nonnulli etiam Christiani adeo se religiose facere putant, ut priusquam ad B. Petri apostoli basilicam, quæ uni Domino vivo et vero est dedicata, perveniant, superatis gradibus quibus ad suggestum ^p aræ superioris ascenditur,

^a Addidimus beatus ex Lectionariis S. Petri et Veron.

^b Prima editio addit, *plenum gratiæ et veritatis. Deum. In utraque enim natura* in duobus mss. S. Petri et Vat. ac prima editione.

^c Codd. S. Petri, *ipse incommutabilis*. Postea non desit, pro non destitit, in ms. Veronensi.

^d Sic ex nostris codicibus et prima editione. Cæteri editi, *unitur*.

^e Duo codd. S. Petri addunt, *et sublimis, Paulo ante, non poteramus, pro non possemus*, in ms. Veronensi.

^f Præpositio in abest a prima editione.

^g Ms. S. Petri, *ex voluptate*, uti etiam in superiori sermone, cap. 5.

^h Cod. Bon. et prima editio, *inserit*.

ⁱ Ita ex mss. S. Petri et Veron. Al., *non valemus* ; Sic ex ms. Veron. et duobus Vat. Al., *renuntiaverant*.

^k Mss. S. Petri, Bonon., ac prima editio, *effectus*.

^l Editi ante Quesnellum, et aliqui codd., *Adduntur et illi*. Emendationem confirmant mss. S. Petri, Veron. et Casin. Paulo post *effectibus* restitimus ex editis ante Quesnellum et melioribus nostris codicibus. Quesnellus cum mss collect. 5, *affectibus* ; et in margine : Al., *effectibus*.

^m Al., *hac*. QUESNELL. in margine.

ⁿ Præpositionem in repositum ex mss. S. Petri et tribus Vat. ac prima editione.

^o Quesnellus in secunda editione hanc annotationem subiecit : « Antea legebatur *aræ*, etiam in prima nostra editione. Errorem primus deprehendit vir

converso corpore ^a ad nascentem se solem reflectant, et curvatis cervicibus, in honorem se splendidi orbis inclinent. **95** Quod fieri partim ignorantiae vitio, partim paganitatis spiritu, multum tabescimus et dolemus: quia etsi quidam forte Creatorem potius pulchri luminis quam ipsum lumen, quod est creatura, venerantur, abstinendum tamen est ^b ab ipsa specie hujus officii, quam cum in nostris invenit, qui deorum cultum reliquit, nonne hæc secum partem opinionis vetustæ tamquam probabilem retentabit, quam Christianis et impiis viderit esse communem?

CAP. V.—Abjiciatur ergo a consuetudine fidelium damnanda perversitas, nec honor uni Deo debitus, eorum ritibus qui creaturis deserviunt, miscentur. Dicit enim Scriptura divina: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Matth. iv, 10). Et beatus Job, homo sine querela, ut ait Dominus, et continens se ab omni re mala (Job. i, 8), *Numquid vidi, inquit, solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare, et lætatum est cor meum in abscondito, et osculatus sum manum meam: quæ est iniquitas maxima, et negatio contra Deum altissimum* (Job. xxxi, 26-28)? Quid autem

clarissimus Joannes Ciampinus Romanus, magister Brevium gratiæ, ac in utraque signatura referendarius, veramque lectionem vindicavit scripto Romæ excuso, anno 1693, sub hac epigraphæ: *De vocis correctione in sermone 7 S. Leonis Magni de Nativitate Domini, etc. Litterulæ munusculum, etc.* Nihil ex doctissimi viri dissertatione hoc loco excoepimus, quia integram eam repræsentamus ad calcem istorum sermonum. Hoc unum moneo, correctum esse hunc locum auctoritate codicis Vaticani num. 1277, a sexcentis circiter annis exarati. Hætenus ille Ciampini dissertationem in observationibus nostris insertam invenies. In numerum autem codicis Vaticani 1277, quem cum optima lectione Ciampini notus est, error irrepsit. Codex enim eo numero signatus nihil habet quod ad Leonem pertineat. Diligentia autem inquisitionis adhibita, reperimus eam lectionem in perantiquo Vaticano Lectionario 1267, et hunc codicem a Ciampino allegatum arbitrâmur. Huic autem duos alios mss. libros basilicæ S. Petri addimus signatos num. 105 et 107, et unum Vallicæ A 10, qui lectionem *aræ* similiter præferunt. In alio vero ejusdem basilicæ cod. 106, qui tamen non ita antiquæ originis est, habetur *arcis* pro *aræ*; sicut etiam in ms. Veronensi. Forte aliquis antiquus librarius scriptum invenit *aræ*, uti legitur in mss. Veneto 153, et Casin. collect. 1, et *arcis* potius scribendum putavit. In alio Vallicell. XXVI, *aræ* habetur pro *aræ*.

^a Consuetudinem istam usurpatam esse dicit auctor noster *partim ignorantia vitio, partim paganitatis spiritu*; namque ex prava seu Manichæorum, seu Priscillianistarum erga sidera veneratione. Cum tamen asserat quosdam forte Creatorem potius pulchri luminis quam ipsum lumen esse veneratos, probabile admodum est ortum esse ritum illum ex antiquo Christianorum more, qui ad orientem solem versi orare consueverant; præsertimque cum baptizandi erant, conversi ad occidentem Satanae nuntium remittebant, conversi autem postmodum ad orientem, Christum salutabant atque adorabant. Sed cur hoc in ingressu basilicæ S. Petri potius quam aliarum? Nimirum tunc temporis mos erat ut Christianorum templa solem orientem respicerent, eumque ingredientiæ adversum haberent; quomobrem opus

A est sol, vel quid est luna, nisi ^c visibilis creaturæ et corporeæ lucis elementa? quorum unum est majoris claritatis, et aliud minoris est luminis. Sicut enim alia diurna, alia nocturna sunt tempora, ita ^d diversam in luminaribus qualitatem Creator instituit, cum tamen priusquam hæc fierent, et dies sine solis officio, et noctes sine lunæ ministerio præcessissent. Sed ^e condebantur ista ad faciendi hominis utilitatem, ut rationale animal nec in distinctione mensium, nec in recursu annorum, nec in dinumeratione **96** temporum falleretur: cum per ^f inæqualem horarum impares moras, et dissimilium ortuum signa manifesta, et annos sol concluderet, et menses luna ^g renovaret. Quarto namque, ut legitimus, die, dixit Deus: *Fiant luminaria in firmamento caeli, et luceant super terram, et dividant inter diem et noctem, et sint in signa, et tempora, et dies, et annos, et sint in firmamento caeli, ut luceant super terram* (Gen. i, 14, 15).

CAP. VI.—Espergiscere, o homo, et dignitatem tuæ cognosce naturæ. Recordare te factum ad imaginem Dei (Gen. i, 26); quæ, etsi in Adam corrupta, in Christo tamen est reformata. Utere quomodo utendum

non erat ut qui illa substant, ad orientem solem corpus reflecterent. Cum autem basilicæ S. Petri, sicut et aliæ quædam antiquæ Urbis basilicæ, solem occidentem ab introitu respiceret, hinc Christiani, qui orientem versus orare soliti erant, ne antiqua consuetudo a patribus accepta atque in ipso baptismo usurpata potius obliteraretur, hunc ritum retinuerant, et quidem in ejus basilicæ unius introitu, in qua olim fons baptismalis erat, quo abluti fideles nomen dare Christo consueverant sub Romani pontificis manu. Quam. — Confer quæ in hunc locum explicandum optime digessit Ciampinus loco allegato notatione præcedenti, ubi inter cætera ingressum seu faciem basilicæ S. Petri ad orientem spectasse ostendit, unde orientem solem veneraturi in suggestu aræ superioris, corpore reflectere debebant. Id autem ^c partim ignorantia vitio, partim paganitatis spiritu fiebat a nonnullis Christianis, quia hi arripientes veterem Christianorum ritum orandi facie ad orientem versa, ignorantes vero hujus ritus rationem, quam non sol, sed Deus adorabatur, eundem ritum ad solem nascentem venerandum paganico spiritu traducebant. Hinc pravam ejusmodi consuetudinem in illis Christianis S. pontifex non ex Manichæis vel Priscillianistis ortam indicat, sed ex antiquo ritu Christianorum paganico spiritu ad solem ignoranter traducto; nec reprehendit tamen ipsum ritum orandi ad orientem, sed ejus abusum, quæ vel sol colebatur, vel si non sol, sed Deus colebatur, scandalum ex circumstantiis oriri poterat.

^b Sic ex mss. S. Petri et Veron. Al., *ab ipso hujusmodi specie officii*.

^c Forte, *visibiles*. QUESNELLUS in margine.
^d Codex Veron., *diversas in luminaribus qualitates*. Cod. Bon. et prima editio, *in luminibus*.

^e Prima editio et unus Vat., *condebantur*. Alii editi autè Quesn., *condita sunt*. Quesnellianam emendationem reperimus in septem nostris codd., ad quam accedit ms. Casin., *cum debebantur*. Mox ex codd. S. Petri, Vat., Vallicell. et Casin. ac prima editione, *faciendi* reposuimus pro *faciendam*.

^f Ita mss. Corb., Gaudiival. et Vict. Quesnellii. Similiter nostri codd. et nonnullæ editiones. Al., *æqualium*.

^g Al., *determinaret* in ms. Corb. Quesnellii.

et visibilibus creaturis, sicut uteris terra, mari, A celo, aere, fontibus atque fluminibus; et quidquid in eis pulchrum atque mirabile est, refer ad laudem et gloriam Conditoris. Noli esse deditus illi lumini quo volucres et serpentes, quo bestiae et pecudes, quo muscae delectantur et vermes. Lucem ^b corpoream sensu tange corporeo, et toto mentis affectu illud verum lumen amplectere quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9), et de quo dicit propheta: *Accedite ad eum, et illuminamini, sed vultus vestri non erubescunt* (Ps. xxxii, 6). Si enim templum Dei sumus, et Spiritus Dei habitat in nobis (I Cor. iii, 16), plus nos quod fidelis quisque ^c in suo habet animo, quam quod narrantur in caelo. Non itaque vobis, dilectissimi, hoc aut indicimus, aut suademus, ut despiciatis opera Dei, aut contrariam aliquid fidei vestrae, in iis quae Deus bonus bona condidit, metimatis; sed ut ^d omni creaturarum specie, **97** et universo hujus mundi ornatu rationabiliter et temperanter utamini: *Quae enim videntur, sicut ait Apostolus, temporalia sunt; quae autem non videntur aeterna sunt* (II Cor. iv, 18). ^e Unde quia ad praesentia sumus nati, ad futura autem renati, non temporalibus bonis dediti, sed aeternis et minus tenti; et ut spem nostram possimus propius intueri, in ipso sacramento Natalis Domini cogitemus quid naturae nostrae gratia divina contulerit. Audiamus Apostolum dicentem: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria* (Colos. iii, 3, 4); qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto per omnia saecula saeculorum. Amen.

SERMO XXVIII [Al. XXVII].

^f In Nativitate Domini VIII.

Synopsis. — I. Quanta laetitia mysterium Christi nascentis sit excipiendum. — II. A carne animaque in Christo humana nullo momento Verbum absuisse. — III. In delendo peccato Adæ voluntario justitiam esse servatam. — IV. Varii errores circa incarnationem Domini. — V. Nestorii et Eutychis impia dogmata. — VI. Veritatem utriusque naturae in Christo, in unitatem personae convenire. — VII. Quomodo plenitudo divinitatis corporaliter in Christo inhabitat, et in Ecclesia.

Cap. I. — Cum semper nos, dilectissimi, gaudere in Domino, omnia divina eloquia ^g exhortentur, hodie

procul dubio ad spiritalem libertatem copiosius incitemur, Nativitatis Domini sacramento nobis clarius eoruscante: ut recedentes ad illam divinam misericordiae ineffabilem inclinationem, qua Creator hominum ^h homo fieri dignatus est, in ipsius nos inveniamur natura, quem adoramus in astra. Deus enim Dei Filius, de sempiterno et ingenito Patre unigenitus, sempiternus manens in forma Dei, et incommutabiliter atque intemporaliter habens ⁱ non aliud esse quam Pater est, formam servi sine sui detrimento majestatis **98** accepit, ut in sui nos procheret, ^j non se in nostra dejiceret. Unde utriusque naturae in suis proprietatibus permanenti, tanta est unitatis facta communitio, ut quidquid ibi est Dei, non sit ab humanitate disjunctum; quidquid autem est hominis, non sit a Deitate divisum.

Cap. II. — Celebrantes igitur, dilectissimi, natalem diem Domini Salvatoris, partum beatæ Virginis integre cogitemus, ut carni animaeque conceptae virtutem Verbi nullo temporis puncto defuisse credamus, nec prius formatum atque animatum templum corporis Christi, quod sibi superveniens vindicaret habitator, sed per ipsum et in ipso, novo homini datum esse principium: ut in uno Dei atque hominis filio, et sine matre Deitas, et sine patre esset humanitas. Simul enim per Spiritum sanctum secundata virginitas, sine corruptionis vestigio edidit et sui generis sobolem, et suae stirpis auctorem. Unde et idem Dominus, sicut evangelista commemorat, quæsitivus a Judæis cujus filium Christum Scripturarum auctoritate didicissent; et eisdem respondentibus quod ex David venturus semine traderetur: *Quomodo, inquit, illum Dominum eum David in spiritu vocat, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Math. xxii, 43, 44; Ps. cix, 1)? Nec potuerunt Judæi propositam solvere questionem, quia non intelligebant in uno Christo et progeniam Davidicam, et naturam prophetatam esse divinam.

Cap. III. — Majestas autem Filii Dei æqualis Patri, vestiens se humilitate servili, nec metuebat minui, nec indigebat augeri; ipsamque effectum misericordiae suae, quem restitutioni impendebat humanæ, sola exsequi poterat virtute Deitatis; ut creaturam ad imaginem Dei conditam (Genes. i, 26) a jugo ^k diri-

^a Unus Vat., ut quidquid . . . referas.

^b Ita omnes nostri codd. et editi ante Quesnellum, qui testatur ita etiam legi in mss. Gaudiival.; at ipse edidit incorpoream, et post incorporeo, nec ullum ms. librum sic præferentem indicavit. Neque contextus Leonis id requirit. Lucem enim corpoream tangi corporeo sensu non vetat, qui præmiserat: *Utere, quomodo utendum est, visibilibus*; dum solo sensu tangantur, mente autem verum lumen amplectamur.

^c Sic ex mss. S. Petri et Casin. Al., habet in sua prima. Mox, utique pro itaque in prima editione.

^d Cod. Bon. et prima editio, omnium; et dein temporaliter pro temperanter in uno ms. S. Petri et alio Vat.

^e Quia autem ad presentia sumus nati, ad futura su-

mus renati, in ms. Bon. et prima edit.

^f In uno ms. S. Petri, *De Nativitate Domini contra hæreticos*. In alio ejusdem basilicæ cod., *Contra Nestorium et alios hæreticos de Incarnatione Domini*.

^g Tres Vat. codd. et prima editio, cohortentur.

^h Cod. S. Petri, et Vat. 1267, homo esse.

ⁱ Codd. S. Petri, et Bon., non aliter esse quam Pater est. Unum verbum est lectioni vulgatæ adjecimus tum ex his codd., tum ex antiquo Lectionar. Vat. 1267.

^j Editi, non ipse in nostra deficeret. Melius in cod. S. Petri. Paulo post in hoc codice, et in Vat. 1267, non sit ab homine separatum, et quidquid est hominis.

^k Editi, dira dominationis. Quesn. in margine, diri dominatoris; quod prætulimus auctoritate duorum codd. S. Petri, et Casinæ, etc. In Vat. 1267,

dominatoris erueret. Sed quia non ita in primum hominem diabolus violentus existerat, ut eum in partes suas sine liberi arbitrii consensione transferret, sic destruendum peccatum ^a fuerat voluntarium et hostile consilium, ut dono gratiæ non obsesset norma iustitiæ. In totius igitur humani generis strage communi, unum solum ^b erat remedium sub divini rationis occulto, quod posset subvenire prostratis, si aliquis filiorum Adam originalis prævaricationis alienus atque innocens nasceretur, qui cæteris et exemplo ⁹⁹ prodesset et merito. Sed quia hoc naturalis generatio non sinebat, nec poterat vitiatæ radicis propago esse sine semine, de quo Scriptura dicit: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu, qui solus es (Job. xiv, 4)?* Dominus David factus est filius David, et de promissi ^c gemitibus fructu proles est orta sine vitio, in unam personam gemina conveniente natura: ut eodem conceptu eodemque partu gigneretur Dominus noster Jesus Christus, cui ^d et vera inesset Deitas ad miracula operum, et vera humanitas ad tolerantiam passionum.

CAP. IV. — Fides igitur catholica, dilectissimi, oblatrantium hæreticorum spernat errores, qui mundanæ sapientiæ vanitate decepti, a veritatis Evangelio recesserunt, et incarnationem Verbi intelligere non valentes, de causa illuminationis fecerunt sibi materiam cæcitatibus. Nam omnium fere falsa credentium opinionibus, quæ etiam in sancti Spiritus negationem prorunt, retractatis, neminem pene deviasse cognoscimus, nisi qui duarum in Christo naturarum veritatem sub unius personæ confessione non credidit. Alii etenim Domino solam humanitatem, alii solam ascripsere Deitatem. Alii veram quidem in ipso Divinitatem, sed carnem dixerunt fuisse simulatam. Alii professi sunt veram eum suscepisse carnem, sed Dei Patris non habuisse naturam; et Deitati ejus, quæ erant humanæ substantiæ, deputantes, majorem sibi Deum minoremque finxerunt, cum gradus in vera Divinitate esse ^e non possit: quoniam quicquid Deo minus est, Deus non est. Alii cognoscentes Patris et Filii nullam esse distantiam, quia non pote-

duri dominatoris. Mox exueret pro erueret in ms. Bon. et prima editio, in quibus paulo ante factam pro conditam.

^a Tres codd. Vat. et unus S. Petri, *fuit*. In Vat. 1267, *sic destruendum fuit voluntarium et hostile consilium*.

^b Ita ex duobus mss. S. Petri et antiquo Vat. laudato. Al., *fuit*. Paulo post in illis, *cæteris et exemplo*, ad eadem partem et Leonis stylo maxime congruam ex eodem antiquo Vat.

^c In editis ante Quesnellum et aliquibus mss., *generis*. Lectio autem *germinis*, quam in aliis mss. Vat. et S. Petri reperimus, magis congruit cum textu Jeremiæ xxiii, 5: *Suscitabo David germen justum*; et Isaïæ xi, 4: *Germen de radice ejus*.

^d Particulam *et* supplevimus ex quinque mss. ac prima editio.

^e Ms. Casin. et duo Vat., cum prima editio, *non possint*.

^f Quatuor mss. et prima editio, *veritatem*. Retinuit *unitatem*, quia similiter sermo. 24, c. 5, de hac

arant ^f unitatem Deitatis intelligere nisi in unitate personæ, eundem asseruerunt esse Patrem quem Filium; ut nasci et nutriri, pati et mori, sepeliri et resurgere, ad eundem pertineret, qui per omnia et hominis personam impleveret et Verbi. Quidam putaverunt Dominum Jesum Christum non nostræ substantiæ corpus habuisse, sed ab elementis superioribus ac subtilioribus **100** sumptum. Quidam autem æstimaverunt in carne Christi humanam animam ^g non fuisse, sed partes animæ ipsam Verbi implese Deitatem. Quorum imprudentia in hoc transit, ut animam quidem fuisse in Domino faterentur, sed eandem dicerent mente caruisse, quia sufficeret homini sola Deitas ad omnia rationis officia. Postremo iidem asserere præsumperunt, partem quandam Verbi in carnem fuisse conversam, ut in unius dogmatis varietate multiplici, non carnis tantum animæque ^h natura, sed etiam ipsius Verbi solveretur essentia.

CAP. V. — Multa sunt et alia prodigia falsitatum, quibus enumerandis charitatis vestræ non est fatigandus auditus. Sed post diversas impietates, quæ sibi invicem sunt multiformium blasphemiarum cognitione connexæ, de his potissimum erroribus declinandis observantiam vestræ devotionis admoneo; quorum unus dudum Nestorio auctore consurgere non impune tentavit, alius nuper pari execratione damnandus, Eutyche assertore prorupit. Nam ille beatam Mariam Virgineum hominis tantummodo ausus est prædicare genitricem, ut in conceptu ejus et partu **C** nulla Verbi et carnis facta unio crederetur: quia Dei Filius non ipse ⁱ factus sit hominis filius, sed creato homini sola se dignatione sociaverit. Quod catholicæ aures nequaquam tolerare potuerunt, quæ sic Evangelio veritatis imbutæ sunt, ut firmissime noverint nullam esse humano generi spem salutis, nisi ipse esset filius Virginis, qui creator est matris. Hic autem recentioris sacrilegii profanus assertor, unionem quidem in Christo duarum confessus est naturarum, sed ipsa unionem id dixit effectum, ut ex duabus una remaneret, nullatenus alterius existente substantia, quæ utique i ^j finire, nisi aut consumptione,

eodem Sabellii hæresi loquens S. pontifex, *unitatem substantiæ* appellat. Paulo post, *ad nasci . . . pertinet*, cum Quesnello præferunt nostri codd. et prima editio. Aliæ editiones, *et nasci . . . pertinere*.

^g Aliquot codd. et editi ante Quesnellum, *non habitasse, nec fuisse*. Post pauca prima editio, *pro Quorum imprudentia*, habet *Quorumdam imprudentiam*; et forte melius, cum aliqui ex Apollinaristis, in antecedenti periodo indicatis, ad hunc errorem declinaverint.

^h Ita nostri codd. et editi ante Quesnellum, qui nullo indicato ms., et nulla etiam indicata diversa lectione, sic vulgavit: *Naturam, sed etiam ipsius verbi solverent essentiam*. In uno Vallicell. A 10, exiguo discrimine ab edita lectione sic habetur: *Ut in hujus dogmatis varietate multiplici, non carnis tantum animæque, sed etiam ipsius verbi solveretur essentia*. In initio capitis sequentis cod. Vat. 1267: *Multa sunt alia*.

ⁱ Al., *factus est*, et postea, *sociavit*.

^j Ita Quesnellus, et prima editio cum mss. S. Petri

aut separatione non posset. Hæc vero tam inimica sunt salutis fidei, ut nequeant recipi sine excidio nominis Christiani. Si enim Verbi incarnatio a unitio est divinæ humanæque naturæ, sed hoc ipso concursu **101** quod erat geminum, factum est singulare; sola Divinitas ex utero Virginis nata est, et per iudicatoriam s; eciem sola subit nutritimenta et incrementa corporis; utque omnes mutabilitates humanæ conditionis omittam, sola Divinitas crucifixa, sola Divinitas mortua, sola Divinitas est sepulta; ut jam secundum talia sentientes sperandæ resurrectionis nulla sit ratio, nec sit *primogenitus ex mortuis* Christus (Colos. 1, 18): quia non fuit qui deberet resuscitari, si ^b non fuisset qui posset occidi.

CAP. VI. — Absint a cordibus vestris, dilectissimi, diabolicarum inspirationum ^c virulenta mendacia, et scientes quod sempiterna Filii Deitas nullo apud Patrem crevit augmento, prudenter advertite quod cui naturæ in Adam dictum est, *Terra es, et in terra u ibis* (Gen. 3, 19), eidem in Christo dicitur, *Sede a dextris meis* (Ps. 110, 1). Secundum illam naturam qua Christus æqualis est Patri, numquam inferior fuit Unigenitus sublimitate Genitoris, nec temporalis est ei cum Patre gloria, ^d qui in ipsa Patris est dextera, de qua in Exodo dicitur: *Dextera tua, Domine, glorificata est in virtute* (Exod. xv, 6); et in Isaia: *Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est* (Isai. 53, 1; Rom. x, 17)? Assumptus igitur homo in Filium Dei, sic in unitatem personæ Christi ab ipsis corporalibus est receptus exordiis, ut nec sine Deitate conceptus sit, nec sine Deitate editus, nec sine Deitate nutritus. Idem erat in miraculis, idem in contumeliis; per humanam infirmitatem crucifixus mortuus et sepultus; per divinam virtutem die tertia resuscitatus, ascendit ad cælos, ^e consedit ad dexteram Dei Patris, et in natura hominis accepit a Patre quod in natura Deitatis etiam ipse donavit.

CAP. VII. — Hæc, dilectissimi, pio corde meditantibus, apostolici semper memores estote præcepti, qui

et aliis Vat. Perperam in aliis editis et nonnullis posteriorum collectionum codd., *feri*.

^a Erat in editis et aliquot mss., *non unitio est*; sed particula non perperam inserta fuit: nam Eutyches, cuius errorum S. Leo impugnat, duarum naturarum unionem non negavit, sed ita fatebatur ut post unionem ex dualibus unam remansisse diceret. Deest sane hæc particula in duobus mss. S. Petri, in Vallicel. in Casinensi, etc. In prima editione et in codice Bonon., non solum deest non, sed etiam unitio, sic: *Si enim Verbi incarnatio divinæ humanæque naturæ est*. Post hæc cum posterioribus mss. insertum is præpositionem *es* ante vocem *vero*, quæ in nonnullis editionibus, et a Quesnello omittitur.

^b Sic ex duobus mss. S. Petri et uno Vallicel. Al., *non fuit*. Cod. Casin., *non fuit qui possit*.

^c Quatuor codd., *trulentum*.

^d Ita emendavimus ex duobus mss. S. Petri, Vallicel. et Casin., cum antea legeretur, *quæ est ipsa Patris dextera*. Unus Vat. Collecti. 5, *qui est ipsa Patris dextera*. Alius Vat., *quia ipse Patris est dextera*. Congruit emendatio cum illo psal. 110, 1: *Sede a dextris meis*. Mox unus codex S. Petri, et Vallicel.

universos admonet dicens: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, et non secundum Christum: quia in ipso inhabitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter, et estis repleti in illo* (Colos. 2, 8, 10). Non dixit **102** *spiritualiter, sed corporaliter*, ut veram intelligentiam substantiam carnis, ubi est plenitudo Divinitatis inhabitatio corporalis (Ephes. 3, 23): quæ utique tota etiam repletur Ecclesia, quæ in hærens capiti, corpus est Christi (Colos. 1, 24): qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXIX [Al. XXVIII].

¶ In Nativitate Domini IX.

SYNOPSIS. — I. *Quæ paz ab angelis nuntietur nascente Christo.* — II. *Mysteria quoad dispensa inonem solum corporalem transisse.* Dixit Dominus Dominus meo expenditur. — III. *In adoptantis misericordia gloriantium.* Infantium Christi esse honorandam.

CAP. I. — Excelit quidem, dilectissimi, multumque supereminet humani eloquii facultatem divini operis magnitudo; et inde oritur difficultas fandi, unde adest ratio non tacendi: quia in Christo Jesu Filio Dei non solum ad divinam essentiam, sed etiam ad humanam spectat naturam, quod dictum est per prophetam: *Generationem ejus quis enarrabit* (Isa. 53, 8)? Utramque enim substantiam in unam convenisse personam, nisi fides credat, sermo non explicat; et ideo numquam materia deficit laudis, quia numquam sufficit copia laudatoris. Gaudemus igitur quod ad eloquendum ^a tantum misericordiae sacramentum impares sumus, et cum salutis nostræ altitudinem non valemus explicare, sentiamus nobis bonum esse quod vincimur. Nemo enim ad cognitionem veritatis magis propinquat, quam qui intelligit in rebus divinis, etiamsi multum proficiat, semper sibi superesse quod querat. Nam ^b qui se ad id in quod tendit pervenisse præsumit, non quesita reperit, sed in inquisitione deficit. Ne autem infirmitatis nostræ perturbemur angustiis, evangelicæ **103** nos et propheticæ adjuvant voces, quibus ita accendimur

in Exodo canitur.

^a Sic mss. S. Petri, et antiquus Vat. 1267. Al., *sedet*. Mox initio capituli sequentis: *Hoc, dilectissimi, pro hæc, dilectissimi*, in ms. Bon. et prima editione.

^b Ita nostri codices cum prima editione et Quesnelliana. Concinit cum lectione serm. 30, c. 3. In aliis editis, *seducat*. Postea scripsimus *inhabitat, pro habitat*, ex ms. S. Petri; cum hæc lectio magis congruat sequentibus. *Divinitatis inhabitatio corporalis*, hæc non lectio i laudati sermonis 30, c. 3.

^c Unus codex S. Petri, *De Nativitate Domini contra hæreticos*. Alius ms. ejusdem basilicæ, *Contra Judæos et hæreticos de Incarnatione Domini*.

^d Ita ex duobus mss. S. Petri. Bon. et prima editione. Al., *tantæ*. Mox ex iisdem S. Petri codd. et Padilron., *non valemus explicare, præ ulimus lectioni vulgatæ, promere non valemus*. In Veronensi codice, *promere non valemus*. Mox in laudato ms. Padilron., *magis appropinquat*.

^e In mss. S. Petri, Bon., et prima editione, *si se*; et paulo post, in iisdem et in cod. Veron., *deficit, pro deficit. Quo tendit, pro in quod tendit* in Vat. collect. 5. Mox *non quesitum*, in cod. Padilron.

et docemur, ut ^a nobis Nativitatem Domini, qua **A** Verbum caro factum est (Joan. 1, 14), non tam præteritam recollere, quam præsentem videamur inspicere. Quod enim paucioribus præ gregum suorum custodia vigilantibus nuntiavit angelus ^b Domini, eam nostram implevit auditum; et ideo Dominicus ovis præsumus, quia verba divinitus edita cordis aure ^c servamos, tamquam et in hodierna festivitate dicatur: *Ecce ego evangelio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David* (Luc. 11, 10). Cujus prædicationis summitati exultatio innumerabilium jungitur angelorum (ut excellentius fieret testimonium, cui militiam cælestis multitudo concineret) in honorem Dei ^d una benedictione dicentium: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 11, 14). Dei ergo gloria est ex matre Virgine Christi nascentis infantia, et reparatio humani generis merito in laudem sui refertur auctoris: quia et ^e ipse beatae Mariæ missus a Deo Gabriel angelus dixerat: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. 1, 35). In terra autem illa pax conceditur, quæ homines efficit bonæ voluntatis. Quo enim Spiritu de intemeratæ matris visceribus nascitur Christus, hoc de sanctæ Ecclesiæ utero renascitur Christianus, ^f cui vera pax est, a Dei voluntate non dividi, et in his solis quæ Deus diligit delectari.

CAP. II. — Natalem igitur, dilectissimi, diem Domini celebrantes, qui ex omnibus præteritorum temporum diebus electus est, licet dispensatio actionum corporalium, sicut æternæ consilio fuerat præordinata, transierit, totaque Redemptoris humilitas in gloriam ^g paternæ majestatis evecta sit, ut in nomine Jesu omne genua flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus ^h in gloria **IOE** est Dei Patris (Philipp. 11, 10, 11), indesinenter tamen ipsum partem salutiferæ Virginitatis adoramus, et illam Verbi et carnis indissolubilem copulam non minus ⁱ suspicimus in præsepe

jacentem, quam in throno paternæ altitudinis consistentem. Immutabilis enim Deitas, quamvis intra semetipsam et claritatem suam et potentiam contineret, non ideotamen non erat ^j inserta nascenti, quia humano aspectui non patebat: ut per veri hominis inusitata primordia ille agnosceretur genitus, qui regis David et Dominus esset et filius. Ipse enim prophético spiritu cantat, dicens: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis* (Ps. cix, 1). Quo testimonio, sicut Evangelium refert, confutata est impietas Judæorum. Nam cum Jesu interrogante Judæos, ejus filium dicerent Christum? responderent, *David, confestim Dominus cæcitate illorum arguens ait: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis* (Math. xxii, 43)? Interlocutis vobis, o Judæi, intelligentiam viam, et dum solam naturam carnis ^k aspiciatis, tota vos veritatis luce privastis. Expectantes enim, secundum vestram persuasionis fabulosa signa, David filium de sola stirpe corporea, dum spem vestram in homine tantam constitutistis, Deum Dei Filium repulistis: ut quod nobis ^l profiteri gloriosum est, vobis prodesse non possit. Nam et nos interrogati quid filius sit Christus, voce Apostoli confitemur quod *factus est ex semine David secundum carnem* (Rom. 1, 2); et de ipso initio evangelicæ prædicationis instrumur, legentes: *Liber generationis Jesu Christi, filii David* (Math. 1, 1). Sed ideo a vestra impietate discernimur, quia quem ex progenie David hominem novimus natum, ^m eundem, secundum quod *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14), Deum Deo Patri credimus cœternum. Unde si teneres, o Israel, tui nominis dignitatem, et propheticas denuntiationes non obtorto corde percurreres, Isaias tibi evangelicam panderet veritatem, et non surdus audires divina inspiratione dicentem: *Ecce Virgo IOE* ⁿ accipiet in utero, et pariet filium: et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, *Nobiscum Deus* (Isai. vii, 14; Math. 1, 23). Quem si in tanta proprietate sacri nominis non videbas, in Davidica saltem voce didicisses, ne contra testifica-

^a Sic plerique nostri codd. et Quesn. Al. nos.

^b Vocem *Domini* supplevimus ex duobus codd. S. Petri, et Veron. ac Padiliron.

^c Aliqui codd., et prima editio *reservamus*. Dein *Ecce ego* adjectum ex duobus mss. S. Petri, ex Bon. et prima editione, in alio codice S. Petri deest *ego*. Mox in tribus codd. et prima editione legitur *natus est nobis pro natus est vobis*; quæ postrema lectio a nobis retenta, evangelico textui congruit.

^d Mss. S. Petri., Bon. et prima editio, una voce. Dein iidem S. Petri codd. et Veron. ac Padiliron., *gloria in altissimis*.

^e In vulgatis, *ipse*. Emondavimus cum prima editione ex mss. S. Petri., Veron. et Bon. ac Padiliron. Post nonnulla, *conditur pro conceditur* est in mss. Vat. posteriorum collect. 4 et 5.

^f In prima editione post vocem *Christianus* puncto apposito, sic legitur, *Cui vera pax est a Dei voluntate non dividi, non dubitet et in his solis quæ Deus diligit, delectari. In ms. Padiliron., Cui vera pax est in Dei voluntate, si non dubitet in his solis quæ, etc.*

^g Tres codd. et prima editio, *æternæ majestatis*. Al. textus Scripturæ, qui subjicitur, habet *in gloria est Dei Patris*: et paulo post scribitur *paternæ altitudinis*.

^h Mss. Veron. et Padiliron. addunt *Christus*, ut apud S. Paulum.

ⁱ Editi, *inspicimus*. Quæschelus corruptionem suspicatus annotavit in margine: Forte *suspicimus*. Emendationem optimam ac textui inserendam probare codices Casinensis et Padiliron.

^j Sic plerique et potiores codices. Al., *conserta*.

^k Quatuor codd., *inspicitis*.

^l Sic duo mss. S. Petri, alius Padiliron. et Casinensis. Al., *confiteri*.

^m Editionum Quesnello anteriorum syntaxim quæ item est nostrorum codicum, restituumus. Quesnelus delevit hoc loc. *eundem*, et transtulit ante vocem *Deum*. Aliquanto post in ms. Padiliron., non *surdus auribus audires*.

ⁿ Cod. Veron., *conciplet*; dein in editis ante Quesn. et in quibusdam mss., *vocabitur pro vocabunt*.

donem novi et veteris Testamenti Jesum Christum David filium denegares, quem David Dominum non s. futuris.

CAP. III. — Quapropter, dilectissimi, quoniam per ineffabilem gratiam Dei Ecclesia h. fidelium gentium consecrata est, quod carnalium Judæorum Synagoga non meruit, dicente David: *Notum facis Dominus salutare eorum, in conspectu gentium revelavit justitiam suam* (Ps. xcii, 2); et Isaiā similiter prædicante: *Populos qui sedebat in tenebris vidi lucem magnam; qui habitabant in regione umbræ mortis, lux orta est eis* (Isai. ix, 2); et iterum: *Gentes quas te non noverunt invocabunt te, et populi qui te nescierunt ad te confugient* (Isai. lv, 5): exultemus in die salutis nostræ, et per novum Testamentum in consortium ejus assumpti, cui dicitur a Patre per prophetam: *Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (Ps. ii, 7); in adoptantibus nos misericordis gloriemur: quis, sicut Apostolus ait, *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptantis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater* (Rom. viii, 15). Dignum est enim atque conveniens, ut testantis Patris voluntas h. ab adoptionis filii impleatur; et dicente Apostolo, *Si compatimur, et conglorificabimur* (Ibid., 17), sint humilitatis Christi comparticipes, qui sunt h. futuri gloriæ cohæredes (Rom. viii, 17). Honoretur in infantia sua Dominus, nec ad Deitatis referantur injuriam exordia et incrementa corporea: quoniam naturæ incommutabili nec addidit aliquid nostra natura, nec minuit; sed qui h. in similitudine carnis peccati dignatus est hominibus esse conformis, in unitate Deitatis Patri permanet æqualis; cum quo et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

106 SERMO XXX [AL. XXXI].

In Nativitate Domini X.

Synopsis. — I. Utramque Christi generationem ineffabilem esse. — II. Diversi errorum circa incarnationem Verbi. — III. Divinitatis plenitudinem corporaliter Christum inhabitasse. — IV. Conceptionem Christi inter omnes esse singularem. — V. Utriusque in Christo naturæ proprietates expenduntur. — VI. Christum Patri et matri consubstantialem, ex utroque nos salvare. — VII. Unam Christi fidem omnes om-

nium speculorum fideles salvare. Genealogia Christi apud Mathæum et Lucam, cur diversa.

CAP. I. — Sæpe, ut nostis, dilectissimi, h. de excellentia festivitatis hodiernæ officium vobis sermonis salutis impendimus; nec ambigimus ita cordibus vestris divinæ pietatis resplendens virtutem, ut quod vobis fide est insitum, id sit etiam intelligentia comprehensum. Sed quia Domini Salvatorisque nostri natiuitas, non solum secundum deitatem de Patre, sed etiam secundum carnem de matre, ita facultatem humani excedit eloqui, ut merito ad utrumque referatur, quod dictum est: *Generationem ejus quis enarrabit* (Isai. lxx, 8)? in eo ipso quod digne non potest explicari, semper exuberat ratio disserendi: non quia liberum sit diversa sentire, sed quia dignitati materiæ nulla potest lingua sufficere. Magnitudo igitur sacramenti, in salutem humani generis ante sæcula æterna dispositi, in sæculorum sine reserati, integritati eæ nec auferri aliquid patitur, h. nec inferri; et sicut propria non amittit, ita aliena non recipit. Sed multi opinionum suarum sequaces, et quod nondum intellexerant, paratiores docere quam discere, sicut ait Apostolus, *circa fidem naufragaverunt* (I Tim. i, 19); quorum pravas compugnantesque sententias brevi significatione perstringam: ut errorum tenebris a veritatis luce discretis, et religiose honorentur beneficia divina, et scienter caveantur h. humana mendacia.

CAP. II. — Quidam enim ex documentis nativitatis 107 Domini h. nostri Jesu Christi quæ eum verum C hominis filium demonstrabant, nihil ipsum amplius h. quam hominis filium crediderunt, non putantes ipsi ascribendam esse deitatem, quem et primordia infantis, et incrementa corporea, et passionum usque ad crucem h. mortemque conditio, non dissimilem cæteris mortalibus approbassent. Alii vero virtutum admiratione permoti, et originis novitatem, et dictorum factorumque potentiam, ad divinam intelligentes pertinere naturam, nihil illi putaverunt nostræ inesse substantiæ, totumque illud quod corporeæ fuit actionis et formæ, aut de sublimioris generis produsse materia, aut simulatam carnis speciem habuisse, ut videntium et tangentium sensus ludicatoria imagine fallerentur. Fuit autem in quibusdam errantibus etiam illa persuasio, qua conarentur asserere ex ipsa D Verbi substantia quiddam in carnem fuisse conver-

^a Idem ms. Veron., *salteris*.

^b In prima editione omittitur *fidelium*.

^c Ita ex mss. S. Petri, et Bon. ac prima editione. Al., *nesciunt*.

^d Codd. S. Petri, *ab adoptivis filiis*. Ms. Padiliron., *et tanti Patris voluntas adoptivis filiis impleatur*.

^e Quæsnellus cum Rainaudo, *future*. Emendavimus ex cæteris editis, nostrisque codicibus, inter quos soli codd. posteriorum collecti, 4 et 5 utrumque præferunt, *future, future*.

^f Sic ex ms. Padiliron. Vulg., *in similitudinem*.

^g In duobus mss. S. Petri ac in prima editione, *de excellentissima festivitatis hodiernæ solemnitate*.

^h Editi ante Quæsnell., cum aliquot nostris codd.,

nec augeri. Quæsnelli lectionem approbant duo mss. S. Petri.

ⁱ Sic emendavimus ex quinque codd. et prima editione. Al., *mundana*.

^j Addidimus *nostris* ex quatuor codd. et prima editione.

^k Unus ms. S. Petri, *quam hominem crediderunt*. Cod. Bon. et prima editio, *credebant*. Dein ipsi pro illi reposuimus ex tribus nostris codd. et prima editione. Porro notavit Quæsnellus *dignitatem* pro *Deitate* legi in editis. Sed prima editio cum nostris quoque mss. habet *Deitatem*.

^l Al., *mortis que conditio*. Orsini in margine. — Max similem pro non dissimilem, et approbasset pro approbassent in uno S. Petri et alio Vat.

sum, * natumque Jesum ex Maria Virgine, nihil maternæ habuisse naturæ; sed et quod erat Deus, et quod erat homo, utrumque ad id pertinuisse, quod Verbum est: ut scilicet in Christo et per diversitatem substantiæ falsa fuerit humanitas, et per defectum mutabilitatis non vera divinitas.

CAP. III. — Has ergo, dilectissimi, aliasque impietates diabolica inspiratione conceptas, et in multorum noxam per vasa perditionis effusas, olim catholica fides, ^b cuius Deus et magister est et auxiliator, obtulit, exhortante et instruente nos Spiritu sancto per legis testimonium, per vaticinia prophetarum, et per evangelicam tubam apostolicamque doctrinam, ut constanter intelligenterque credamus quia, sicut ait beatus Joannes, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). In nobis utique, quos ^c sibi Verbi divinitas coaptavit, cuius caro de utero Virginis sumpta nos sumus. Quæ si de nostra, id est vere humana, non esset, Verbum caro factum non habitasset in nobis. In nobis autem habitavit, ^d quia naturam nostri corporis suam fecit, adificante sibi Sapientia domum (Prov. 1x, 1), non de quacunque materia, sed de substantia proprie **108** nostra, cuius assumptio est manifestata, cum dictum est: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. Huic autem sacramentiæ * prædicationi etiam beati Pauli apostoli doctrina concordat, dicentis: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum: ^e quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, et estis repleti in illo* (Coloss. 11, 8-10). Totum igitur corpus implet tota divinitas; et sicut nihil deest ^f illius majestatis, cuius habitatione repletur habitaculum, sic nihil deest corporis, quod non suo habitatore sit plenum. Quod autem dictum est, *Et estis repleti in illo*, nostra utique est significata natura, ad quos illa repletio non pertinet, nisi Dei Verbum nostri sibi generis et animam et corpus unisset.

CAP. IV. — Agnoscendum sane, dilectissimi, et toto corde est confitendum, quod hæc generatio qua et Verbum et caro, id est Deus et homo, unus Dei Filius unusque Christus efficitur, supra omnem originem humanæ creationis excellit. Nec enim aut Adæ

^a Quædam editiones ante Quesnellum cum ms. Vat. collect. 5, *natoque Jesu ex Maria Virgine nihil maternæ fuisse naturæ*. Alii codd. et prima editio ut in textu.

^b Sic emendavimus ex duobus mss. S. Petri, et alio Bon., ac prima editione. Al., *c. i Deus*. Dein ex iisdem codd. et a'io Vat. ac prima editione addidimus nos post vocem *instruente*.

^c Unus cod. S. Petri, *sibi deitas coaptavit, cuius caro de utero Virginis sumpta nos fuimus*. *Coopavit* est etiam in uno cod. Vat. Dein de nostro pro de nostra in prima editione.

^d Ita cum duobus mss. S. Petri. Al., *qui*.

^e Prima editio, *asseritoni*.

^f Sic emendavimus ex duobus mss. S. Petri, et duobus Vat. collect. 4 et 5, et congruit lectioni serm. 28, c. 7. Editi, *in Christo habitat*.

^g Duo codd. S. Petri, *illi majestati*, et postea, *corpori*.

A de limo terræ formatio, aut Evæ de viri carne plasmatio (Gen. 11, 22), aut cæterorum hominum de utriusque sexus permixtione conditio, Jesu Christi potest ortui comparari. Genuit Abraham senex diviniæ promissionis hæredem, et transgressa secunditatis annos sterilis Sara concepit (Gen. xxi, 2). Jacob dilectus est a Deo, antequam natus, et præveniente gratia voluntariæ actiones ab hispida congeniti fratris asperitate discretus (Gen. xxv, 25; Malach. 1, 3; Rom. ix, 13). Jeremiæ dicitur: *Priusquam te formarem in utero, novi te; et antequam exires de utero, sanctificavi te* (Jerem. 1, 5). Anna diu secunditatis aliena, Samuelem prophetam, quem Deo offerret, enixa est (1 Reg. 1, 20), ut et parva clara esset et voto. Zacharias sacerdos de Elizabeth sterili sanctam suscepit prolem (Luc. 1, 24), et præcursor Christi futurus Johannes, spiritum propheticum intra viscera matris ^h accepit, et nondum editus puer, genitricem Domini signo clausæ exsultationis ostendit (Ibid., 44). Magna hæc omnia, et divinorum operum sunt plena miraculis; sed hoc ipso ⁱ moderatius stupenda, **109** quo plura. Nativitas autem Domini nostri Jesu Christi omnem intelligentiam superat, et cuncta exempla transcendit; nec potest ^j ulli esse comparabilis, quæ est inter omnia singularis. ^k Electæ Virgini, olimque de semine Abrahamæ ac de radice Jesse per propheticas voces et per mystica signa promissæ, denuntiatur ab archangelo sine damno pudoris beata secunditas, sacram virginitatem nec conceptu violatura nec partu. Superveniente quippe in eam Spiritu sancto, et Altissimi obumbrante virtute (Luc. 1, 35), incommutabile Dei Verbum de incontaminato corpore habitum sibi humanæ carnis assumpsit: quæ et nullum contagium de concupiscentia carnis traheret, et nihil eorum quæ ad animæ corporisque naturam pertinent, non haberet.

CAP. V. — Recedant ^l itaque procul, atque in tenebras suas eant hæreticarum monstra opinionum, et insarum sacrilegia falsitatum; nos exultans in laudem Dei celestium multitudo, et instructi ab angelis docuere pastores; ut cognitis naturæ utriusque documentis, et Verbum in Christo homine, et Christum hominem adoremus in Verbo. Nam si, ut Apostolus ait, *qui adheret Domino, unus spiritus est*

^h Accepit ex quatuor mss. et prima editione revocavimus pro *acceperat*, quod legebatur in cæteris editis et mss. col. ect. 5, illud enim magis congruit antecedentibus, *concepit, enixa est, suscepit*. Eadem ratione ex duobus mss. S. Petri et prima editione mox restituumus *ostendit pro ostenderat*.

ⁱ Editi ante Quesnellum, *immoderatus*.

^j In Vat. mss. collectionum posteriorum et in editis ante Quesn., *ullis*. Anteposivimus *ulli* auctoritate duorum codd. S. Petri; ex quibus nec non ex aliis duobus Vat. ac prima editione dein scripsimus, *inter omnia, in est exempla, pro inter omnes*.

^k Edit., *Electæ namque Virgini de semine*, etc. Meliorem credidimus lectionem mss. S. Petri; ad quam videtur accedere cod. Casin., *Electæ Virgineo jamque de semine*.

^l Adverbium *itaque* restituumus ex aliquibus mss. et prima editione. Mox duo codd. S. Petri pro *eant* repetunt *recedant*.

(I Cor. vi, 17), quanto magis Verbum caro factum **A** est unius substantiæ, idem homo verus et secundum carnem matri consubstantialis existeret; utroque gaudemus, quia non nisi utroque salvamur: in nullo dividentes visibilem ab invisibili, corporeum ab incorporeo, passibilem ab impassibili, palpabilem ab impalpabili, formam ^b servi a forma Dei; quia etsi unum manet ab æternitate, aliud cæpit a tempore; quæ tamen in unitatem convenerunt, nec separationem possunt habere, nec finem; dum exaltans et exaltatus, glorificans et glorificatus, ita sibi ^c inhæserunt, ut sive in omnipotentia, sive in contumelia, nec divina in Christo careant humanis, nec humana divinis.

III CAP. VII. — Hoc credentes, dilectissimi, **I** veri Christiani sumus, veri Israelitæ, et in consortium filiorum Dei veraciter adoptati: quia et omnes sancti qui Salvatoris nostri tempora præcesserunt, per hanc fidem justificati, et per hoc sacramentum Christi sunt corpus effecti, expectantes universalem credentium redemptionem in semine Abrahamæ, de quo dicit Apostolus: *Abrahæ dictæ sunt repromissiones, et semini ejus. Non dicit, Et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, Et semini tuo, ^k qui est Christus (Galat. iii, 16)*. Propter quod Matthæus evangelista, ut promissionem ad Abraham factam ostenderet in Christo esse completam, generationum ordinem percurrit, et in quo omnibus gentibus disposita fuisset benedictio, demonstravit. Lucas quoque evangelista ab ipso Domini ortu seriem generis sui sursum versus retexuit (*Luc. iii, 23*), ut etiam illa sæcula quæ diluvium ^l præveniant, et huic sacramento doceret fuisse connexa, omnesque ab initio successionum gradus, ad eum in quo uno erat salus omnium, tetendisse. Non ergo dubitandum est quia præter Christum *non est aliud nomen sub celo datum hominibus, in quo nos oportet salvos fieri (Act. iv, 5)*; qui cum Patre et Spiritu sancto æqualis in Trinitate vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CAP. VI. — Hæc confessio, dilectissimi, nullas ^f metuit contradictiones, nullis cedit erroribus. Agnoscimus enim misericordiam Dei ab initio promissam, et ante sæcula præparatam, per quam ^g solam resolvi captivitatis humanæ vincula potuerunt, quibus primum hominem omnemque ejus posteritatem malesuadus peccati auctor obstrinxerat, et propaginem dedititiam originali sibi præjudicio vindicabat. Quia igitur justificandis hominibus hoc principaliter opitulatur, quod Unigenitus Dei etiam filius hominis esse dignatus est, ut *ὁμοῦρος* Patri Deus, id

D est, at nullas metuit.

^g Quesnellus addidit vocem *solam* ex mss. Corb. et Gaudiival. Eamdem in quatuor nostris mss. reperimus, nec non in prima editione. Dein *malesuadus*, in quibusdam mss. et prima editione a nobis inventum Quesnellus recepit. In aliis editis et in ms. S. Petri *malesuasor* legitur.

^h Ms. S. Petri, *hominis*.

ⁱ Duo codd. S. Petri, *inhærent*.

^j Adjectivum *veri* inseruimus ex mss. S. Petri, uno Bon. et prima editione.

^k Tres codd. et prima editio, *quod est*. Paulo post *percucurrit* pro *percurrit* est in duobus nostris mss. et in prima editione.

^l Sic duo mss. S. Petri. Al., *prævenierunt*. Dein in duobus codd. et prima editione, *esset salus*.

^a Sic nostri codd. et Quesnellus. Alii editi, in consiliis. Paulo post pro *manifeste*, quod erat in editis, Quesnellus scripsit, *manifesta*, quod in nostris quoque mss. inventum retinimus.

^b Duo codd. S. Petri, *Idem homo est in forma Dei, qui formam recepit servi. Recepit est etiam in duobus Vaticanis*.

^c Tres codd. addunt, *hæc*; prima editio cum ms. Bon., *hoc*.

^d Quesnellus inseruit vocem *idem*, quam reperimus in prima editione et aliquibus mss.

^e *Qui pro quia revocavimus ex prima editione et duobus mss. S. Petri, nec non ex uno Vat. et Bon.*

^f In quatuor codd. et prima editione, *invenit*. Retinimus lectionem vulgatam, quam in aliis mss. etiam antiquis deprehendimus, eo quod *confessio fidei de Christo plures quidem contradictiones nacta*

III. *Malitiam Herodis in infantium bonum Christum ordinat. Quas in Deo infante virtutes imitari debemus.*

112 CAP. I. — Celebrato ^a proxime die quo intemerata virginitas humani generis ^b edidit Salvatorem, Epiphaniæ nobis, dilectissimæ, veneranda ^c festivitas dat perseverantiæ gaudiorum, ut inter cognatarum solemnitatum vicina sacramenta, exultationis vigor et fervor fidei non tepescat. Ad omnium enim hominum ^d spectat salutem, quod infantia Mediatoris Dei et hominum jam universo declarabatur mundo, cum adhuc exiguo detineretur oppidulo. Quamvis enim Iraeliticam gentem, et ipsius gentis unam familiam delegisset, de qua naturam universæ humanitatis assumeret, noluit tamen intra maternæ habitationis angustias ortus sui latere primordia; sed mox ab omnibus voluit agnosci, qui dignatus est ^e pro omnibus nasci. Tribus igitur magis in regione Orientis stella novæ claritatis apparuit, quæ illustrior cæteris pulchriorque sideribus, facile in se intuentium oculos animosque converteret: ut confestim adverteretur non esse otiosum, quod tam insolitum ^f videbatur. Dedit ergo aspicientibus intellectum, qui præstitit signum; et quod fecit intelligi, fecit inquiri, et se inveniendum obtulit inquisitus.

CAP. II. — Sequuntur ^g tres viri superni luminis ductum, et prævii fulgoris indicium intempta contemplatione comitantes, ad agnitionem veritatis, gratiæ splendore ducuntur, qui humano sensu significatum sibi regis ortum æstimaverunt in civitate regia esse

^a Proximo est in editis, ut in aliquot mss. Proxime in duobus mss. S. Petri, atque in codd. 1 et 2 collectionum; et hanc lectionem præferendam duximus. Festivitas enim Natalis Domini, quæ ab Epiphania duodecim diebus distat, proxime quidem, non autem proximo die celebrata dici potuisse videtur. Sermo sequenti Leo dixit cap. 1: *Brevi intervallo temporis post solemnitatem Nativitatis Christi festivitas declarationis ejus illius.* Emendationem confirmat Homiliarium Pauli Diaconi antiquæ editionis Basileensis, in quo habetur, *Proxime festivitatis die*, seu ex editione Surii, *Proxime celebrato die*. In hoc Homiliario mox præterea legitur *intemerata virginitas Mariæ*, ut in canone missæ Natalis Domini habetur, de qua in annotatione sequenti.

^b In canone missæ Nativitatis Domini: *Communicantes et diem sacratissimum celebrantes quo beate Mariæ intemerata virginitas huic mundo edidit Salvatorem.* Eadem pene verba, et insuper vox *sacratissimum* Leoni perquam familiaris; qui c. 4 sermonis consequentis *sacratissimus dies* hic ipse dicitur; unde probabile evadit, quod et aliunde confirmatur, multa in ecclesiasticis officii ac ritibus, ac præsertim in præfationibus et canone, esse a Leone nostro vel composita, vel in melius mutata. QUESNELLUS.

^c Cod. S. Petri, *solemnitas.*

^d Ms. Vercell., *spectabat*. Mox in prima editione, *Infantia Salvatoris ac Mediatoris.*

^e Præpositionem *pro* adjecimus ex mss. S. Petri et Vercell.

^f Al., *videretur*. Dein, *inquisitus* (quæ vox respondet verbo antecedenti *inquiri*) prætulimus ex mss. S. Petri ac prima editione. Al., *requisitus.*

^g Cod. Vercell. addit, *igitur.*

^h Quesnellus, *spondet*, cum codicibus duarum collect. 4 et 5. Retinimus lectionem anteriorum edit.

quærendum. Sed qui servi susceperit servans, et non judicare venerat, sed judicari, Bethleem prælegit nativitati, Jerusalem passioni. Herodes vero audiens Judæorum principem natum, successorem suspicatus expavit; et molitus necem salutis auctori, falsum ^h spondidit obsequium. Quam felix foret, si magorum imitaretur fidem, et **113** converteret ad religionem quod disponebat ad fraudem! O cæca stultæ emulationis impietas, ⁱ quæ perturbandum putas divinum tuo serere consilium! Dominus mundi temporale non querit regnum, qui præstat æternum. Quid incommutabilem dispositarum rerum ordinem vertere, et ^k aliorum facinus præoccupare conaris? Mors Christi non est temporis tui. Ante condendum est Evangelium, ante prædicandum est Dei regnum, ante sanitates donandæ, ante sanæ faciendæ miracula. Cur, quod ætati futurum est operis, tui vis esse criminis? et non habiturus effectum accleris, in solem te reatum præcipitas voluptatis? Nihil hac molitione proficis, nihil peragis. Qui voluntate natus est, sui arbitrii potestate morietur. Consummat ergo magi desiderium suum, et ad puerum Dominum Jesum Christum eadem stella præeunte perveniunt. Adorant in carne Verbum; in infantia sapientiam, in infirmitate virtutem, et in hominis veritate Dominum majestatis; ^k atque ut sacramentum fidei suæ intelligentiæque manifestent, quod cordibus credunt, muneribus protestantur. Thus Deo, myrrham homini, aurum offerunt regi. ^l scienter divinam humanamque naturam in unitate

quam Lectionaria S. Petri, Vercell. et antiquiores collectiones præferunt.

ⁱ Mss. quatuor Vat. Bon. et prima editio per interrogationem efferunt, *quid*. Vetustiorum codd. et editionum lectionem retinimus.

^j Prima editio, *alienum facinus.*

^k Sic ex ms. S. Petri, cui concinit Homil. Pauli Diaconi, et ut. Al., *utique sacramentum.*

^l Quatuor Lectionaria, duo S. Petri, unum Vercell. et aliud Veneum, nec non Homiliarium Pauli Diaconi, ac præterea exemplaria omnium quinque collectionum contulimus. *Scienter* pro *scienter* exhibet editio prima cum mss. coll. 3 et 4. *Scientes et venerandam* non male in cod. Ven., in Homil. Pauli Diaconi, et in prima Quesn. edit. *Scientes et venerantes* perperam in ms. Vercell. Retinimus *scienter* et *venerantes* cum cæteris editionibus atque codd. Dein pro *in unitate* duo codd. S. Petri et mss. collect. 2 habent, *in homine*. Aliorum codicum omniumque editionum lectionem haud deserendam putavimus, cum sensus mox explicandus vocibus *in unitate* optime congruat. Tandem editi cum solis mss. coll. 5 habebant, *in persona*, pro *in potestate*, quam lectionem ex omnibus Lectionariis cæterisque collectionibus, et Homil. Pauli Diaconi, inseruimus; id etiam approbante sensu totius contextus, qui est hujusmodi. Magi cum obtulerunt *thus Deo*, naturam divinam; cum *myrrham homini*, naturam humanam; cum vero *aurum regi*, utramque naturam simul *in unitate* generali sunt: quia etsi suæ sunt cuique naturæ proprietates, regia tamen dignitas, seu *potestas* Christo uti Deo et uti homini competeat: unde *quod erat in substantiis* (id est naturis) *proprium*, non erat in potestate *diversum*. Hanc Leonis mentem explicant alia ejusdem testimonia. Nam serm. 21, c. 2: *Deus verus*, inquit, *et homo verus*, in unitatem Domini temperatur; et serm.

venerantes : quia quod erat in substantiis proprium, non erat in potestate diversum.

CAP. III. — Reversis autem magis in regionem suam, translatoque Jesu in Ægyptum ex admonitione divinis, exardescit a frustra in meditationibus spūs Herodis insania. Necari omnes b in Bethleem parvulos jubet, et quoniam quem metuat nescit infantem, generalem c sententiam in suspectam sibi tenet ætatem. Sed quod rex impius eximit mundo, Christus inserit cælo; et quibus nondum sanguinis sui impendit redemptionem, jam martyrii tribuit dignitatem. Erigite igitur, dilectissimi, fideles animos **114** ad coruscantem gratiam luminis sempiterni, et d impensa humanæ salutis sacramenta venerantes, studium vestrum lis quæ pro vobis gesta sunt subdite. Diligite castimonie puritatem, quia Christus e virginatis est filius. *Abstinete vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam* (I Petr. II, 11), quomodo nos præsens B. apostolus suis, ut legimus, verbis hortatur. *Malitia parvuli estote* (I Cor. II, 20), quia Dominus gloriæ mortalium se conformavit infantie. Sectamini humilitatem, quam Dei Filius discipulos suos docere dignatus est (Math. XI, 29). Induite vos virtutem patientiæ, in qua animas vestras possitis acquirere : quoniam qui cunctorum est redemptio, ipse est omnium fortitudo. *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram* (Coloss. III, 2). Per viam veritatis et vitæ constanter incedite; nec vos impediunt terrena, quibus sunt parata cælestia; per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXXII [A. XXXI].

In Epiphania solemnitate II.

Synopsis. — I. Herodes Christum natum mundo nuntiat, cum e mando tentat auferre. Christus in Ægyptum exulans, salutem Ægyptum præparat. — II. Quantum debeamus Deo, cæcias Judæorum demonstrat, qui non agnoscerunt, ut crucifigerent. — III. Peccator infantium ignorantia quam sacerdotum Judæorum scientia. Christus infantiam parvulorum de sua consecrat infantia. — **115** VI. Magorum vocatio, vocacionis nostræ primordia. Eorum munera quisque debet amulari, ut Christo salutem nostram operentur cooperemur.

CAP. I. — *Gaudete in Domino, dilectissimi, iterum dico, gaudete* (Philip. IV, 4) : quoniam brevi intervallo temporis post solemnitatem nativitatis Christi, festivi-

tas declarationis ejus illuxit; et quem in illo die virgo peperit, in hoc mundus agnovit. Verbum enim caro factum (Joan. I, 14) sic susceptionis nostræ temperavit exordia, ut natus Jesus, et credentibus manifestus, et persequentibus esset occultus. Jam tunc ergo cæli enarraverunt gloriam Dei (Ps. XVIII, 1), et in omnem terram sonus veritatis exivit (Rom. X, 18), quando et pastoribus exercitus angelorum Salvatoris editi annuntiator apparuit (Luc. II, 13), et inagos ad eum adorandum prævia stella perduxit (Math. II, 2) : ut a solis ortu usque ad occasum veri regis generatio coruscaret, cum rerum fidem et regna Orientis per magos discerent, et Romanum Imperium non lateret. Nam et sævitta Herodis, volens primordia suspecti sibi regis extinguere, huic dispensationi nesciens serviebat; ut dum atroci intentus factuori, ignotum sibi puerum indiscreta infantum cæde persequitur, annuntiatum cœlitus Dominatoris ortum insignior ubique fama loqueretur, quam promptiorem ad narrandum diligentioremq; faciebat et supernæ f significationis novitas, et cruentissimi persecutoris impletas. Tunc autem e Ægypto Salvator illatus est, ut gens antiquis erroribus dedita, jam ad vicinam salutem per occultam gratiam h vocaretur; et quæ nondum ejecerat ab animo superstitionem, jam hospitio reciperet veritatem.

CAP. II. — Merito igitur, dilectissimi, dies iste manifestatione Domini consecratus specialem in toto mundo obtinuit dignitatem, quæ in cordibus nostris digno debet splendore clarescere, ut rerum gestarum ordinem non solum credendo, sed etiam intelligendo veneremur. Quantam enim gratiarum actionem debeamus Domino pro illuminatione gentium, probat i obscuro Judæorum. Quid enim tam cæcum, quid tam factis alienum, quam illi sacerdotes et scribæ Israelitarum fuerunt? qui percontantibus magis, et Herode querente, ubi Christus secundum Scripturam testimonium nasceretur (Math. II, 4), hoc respondebant de prophetico eloquio, **116** quod indicabat stella de cæto. Quæ utique poterat magos Jerosolymis prætermisiss usque ad cunabula pueri, sicut postmodum fecit, sua significatione perducere; nisi ad confutandam i Judæorum duritiam pertinuisset, ut non solum ductu sideris, sed etiam ipsorum professione innotesceret nativitas Salvatoris. Jam ergo ad eruditionem gentium propheticus sermo transibat,

48, c. 1 : *Filius Dei idemque filius hominis unicus est Dominus.*

a Editi cum mss. posteriorum collect., *frustrata*. Melior visa est lectio codd. S. Petri, Vercell. et Veneti.

b Prepositionem *in* adjectionem ex iisdem codd. S. Petri, et uno Vat.

c Sic ex duobus mss. S. Petri, prima editione atque codd. collect. 2, 3 et 4. Editi eum mss. collect. 1 et 3, ac Lectionar. Vercell. et Veneto, *amvitiām*. Mox *exemit* pro *eximit* in cod. Bon. et prima editione. Dein, *impertivit* pro *impndit* in Vereell.

d Editi, *impensa salutis humanæ gratiæ sacramenta*. Codd. Vat. collect. 4 et 5 cum Lectionar. Veneto *emittunt gratiæ*. Secuti sumus mss. S. Petri, Vercell. et Rombl. Pauli Diacon.

e Quæsnellus notavit in margine : *Al., Virginis*; et ita in cod. Veneto S. Marci.

f Mss. S. Petri et prima editio, *signationis*.

g Editi inserunt particulam *etiam*, quam delevimus ope mss. S. Petri, Bon., Veron. et primæ editionis.

h Ita mss. quinque Quæsnelli et præstantiores nostri S. Petri, Casin., Veron., Casanat. et Barber. Al. in editis ante Quæsn. et in nonnullis codd., *signaretur*. Prima editio pro, *jam ad vicinam salutem*, habet, *jam vicina ad salutem*; et similiter in cod. S. Petri, ubi solum omittitur *jam*. Paulo post, *suscipiet* pro *recipiet*, in ms. S. Petri.

i Ms. S. Petri, *excacatio*; et similiter cap. 4.

j In eodem cod., *corum duritiām*. Paulo ante, *confundendam*, pro *confutandam*, in ms. Veron.

et prænuntiatum antiquis oraculis Christum alienigenarum corda discebant : cum Judæorum infidelitas veritatem ore proferret, et mendacium corde retineret. Noluerunt enim agnoscere oculis quem de sacris indicaverant libris : ut quem non adorabant in infantia infirmitate humilem, postea crucifigerent in virtutum sublimitate fulgentem.

CAP. III.—Quæ ista, Judæi, tam imperita in vobis scientia est, et tam indocta doctrina? Interrogati ubi Christus nasceretur (Matth. II, 4), veraciter et memoriter dicitis quod legistis: In Bethleem Judæ (Ibid., 5). Sic enim scriptum est per prophetam: Et tu, Bethleem terra Juda, non es minima inter principes Juda. Ex te enim exiet princeps qui regat populum meum Israel (Mich. V, 2). Hunc principem natum, et pastoribus angeli (Luc. II, 13), et vobis nuntiavere pastores (Matth. II, 2). Hunc principem natum longinquæ Orientalium gentium nationes insolito novi sideris splendore didicerunt. Et ne de loco editi regis ambigerent, vestra eruditio prodidit quod stella non docuit. Cur vobis viam quam aliis aperitis obstruistis? Cur in vestra infidelitate residet dubium quod ex vestra sit responsione manifestum? Locum nativitatis de Scripturarum testimonio demonstratis, præsentiam temporis de cœli et terræ attestacione cognoscitis; et tamen ubi ad persequendum animus Herodis exarsit, ibi ad non credendum vester sensus obduruit. Felicior ergo ignorantia infantium quos persecutor occidit (Matth. II, 16), quam vestra scientia, quam in sua perturbacione consuluit. Vos noluitis regnum ejus recipere, cujus oppidum potuistis ostendere. Illi potuerunt pro eo mori, quem non dum poterant confiteri. Ita Christus, ne ullum ei tempus esset absque miraculo, ante usum linguæ potestatem Verbi tacitus exerebat; et quasi jam diceret: **Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum cœlorum** (Matth. XIX, 14) : nova gloria coronabat infantes, et de initiis suis parvulorum primordia consecrabat: **117** ut disceretur neminem hominum divini incapacem esse sacramenti, quando etiam illa ætas gloriæ esset apta martyrii.

CAP. IV.—Agnoscamus ergo, dilectissimi, in magis adoratoribus Christi, vocationis nostræ fideique primitias, et exultantibus animis beatæ spei initia celebremus. Exinde enim in æteriam hæreditatem cœpimus introire; exinde nobis Christum loquentia Scripturarum arcana patuerunt; et veritas, quam Judæorum obcæcacio non recipit, omnibus nationibus

lumen suam innoxit. Honoretur itaque a nobis sacratissimus dies, in quo salutis nostræ auctor apparuit; et quem magi infantem venerati sunt in cunabulis, nos omnipotentem adoremus in cœlis. Ac sicut illi de thesauris suis mysticas Domino munerum species obtulerunt, ita et nos de cordibus nostris, quæ Deo sunt digna promamus. Quamvis enim omnium honorum sit ipse largitor, etiam nostræ tamen fructum quærit industriæ: non enim dormientibus provenit regnum cœlorum, sed in mandatis Dei laborantibus atque vigilantibus; ut si dona ipsius non irrita fecerimus, per ea quæ dedit mereamur accipere quod promisit. Unde cohortamur dilectionem vestram ut abstinentes vos ab omni opere malo, quæ sunt casta et justa sectæ mini (Rom. XIII, 22). Filii enim lucis abjicere debent opera tenebrarum. Itaque odia declinate, mendacia abjicite, superbiam humilitate destruite, avaritiam projicite, largitatem diligite: decet enim ut capiti suo membra conveniant, ut promissarum beatitudinum mereamur esse consortes: per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXXIII [AL. XXXII].

In Epiphaniæ solemnitate III

SYNOPSIS. — I. Tunc Christus mundum liberaturus venit, cum omnes conclusi erant sub peccato, ut nemo de suis meritis gloriaretur. — II. Cur sub Herode natus, cur stella demonstratus? Gratia intus operabatur, ut signum intelligeretur, et Christus inquireretur. — **118** III. Quanta Judæorum cæcitas Christo nascente. Implet gentium vocatio promissionem Abrahæ factam. — IV. Cur magi, adorato Christo, per aliam viam revertuntur. Cur Christus in Ægyptum transferri voluit. — V. Gratiarum actione celebranda hæc festivitas, in qua vocationis gentium primitiæ. Quomodo stellam imitabimur

CAP. I.—Quamvis sciam, dilectissimi, quod sanctitatem vestram hodiernæ festivitatis causa non lateat, eamque secundum consuetudinem evangelicus vobis sermo reseraverit, tamen ut nihil vobis nostri desit officii, loqui de eadem quod Dominus donaverit audebo: ut in communi gaudio tanto religiosior sit omnium pietas, quanto magis omnibus fuerit intellecta solemnitas. Providentia namque misericordiæ Dei dispositum habens pereunti mundo in novissimis temporibus subvenire, salvationem omnium gentium præfinivit in Christo; ut quia et cunctas nationes a veri Dei cultu impius dudum

non fecerimus. Mox, quæ promisit in ms. S. Petri et uno Vat.

† Editi ante Quesnellum, avaritiam largitate delete. Ita etiam nostri codd. collect. 3, 4 et 5. At lectionem a Quesnello textui insertam invenimus in duobus mss. S. Petri, in Lectionario Patavino PP. Eremitanorum, in Veron. nec non in codd. collect. 1 et 2. Dein, benedictionum pro beatitudinibus in quatuor nostris codd. et prima editione. In ms. S. Petri, mereantur pro mereamur.

‡ Sic ex ms. S. Petri. Alias, nostri nihil desit.

§ Addidimus omnibus ex cunctis nostris codd. et editis ante Quesnellum.

‡ Sic ex mss. S. Petri, ad quos accedit cod. Vat. collect. 5, ubi legitur, indicaverunt. Al., indicabant.

† Prima editio et cod. Veron., in principibus. Mox eadem editio cum mss. S. Petri, Veron. et Bon., exiet dux, pro exiet princeps.

‡ Duo mss. et prima editio, non poterant. Mox ex decem nostris codd. et prima editione, Ita Christus reposuimus, pro, Itaque Christus. Porro duo codd. Vat. et prima editio, ut nullum, loco ne ullum. Dein exerebat, pro exerebat, in mss. S. Petri, Bon., Veron. et prima editione.

† Cod. S. Petri, adorantibus Christum.

‡ Ita septem nostri codd. In editis, illius irrita

error averterat, et ipse peculiaris Dei populus Israel ab institutis legalibus pene totus exciderat, conclusis omnibus sub peccato (Rom. xi, 32), omnium miseretur. Deficiente enim ubique justitia, et toto mundo in vana et maligna prolapsa, nisi iudicium suum divina potestas differret, universitas hominum sententiam damnationis exciperet. Sed in indulgentiam ira translata est, et ut clarior fieret ^a exereudæ gratiæ magnitudo, tunc placuit abolendis peccatis hominum sacramentum remissionis afferri, quando nemo poterat de suis meritis gloriari.

CAP. II. — Hujus autem, ^b dilectissimi, ineffabilis misericordiæ manifestatio facta est Herode apud Judæos jus regium tenente, ubi legitima regum successione cessante, et pontificum potestate destructa, alienigena obtinuerat principatum: ut veri Regis ^B ortus illius prophetiæ probaretur voce, quæ dixerat: *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de senioribus ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse erit expectatio gentium* (Gen. xlix, 10). De quibus quondam beatissimo ^c patriarchæ Abraham innumerabilis fuerat promissa successio, non carnis semine, sed fidei fecunditate generanda; et ideo stellarum multitudini comparata, ut ^d ab omnium gentium patre, non terrena, sed celestis progenies speraretur. Ad creandam ergo **119** promissam posteritatem, hæredes in sideribus designati, ortu novi sideris excitantur, ut in quo cæli adhibitum fuerat testimonium, cæli famularetur obsequium. ^e Commovet magos remotioris Orientis habitatores stellis cæteris stella fulgentior, et de mirandi luminis claritate viri ad hæc spectanda non inscii, magnitudinem significationis intelligunt: agente hoc sine dubio in eorum cordibus inspiratione divina, ut eos tantæ visionis mysterium non lateret, et quod oculis ostendebatur insolitum, animis non esset obscurum. Denique officium suum cum religione disponunt, et ^C his se instruunt donis, ut adoraturi unum tria

A se simul credidisse demonstrent: auro honorantes personam regiam, myrrha ^f humanam, thure divinam.

CAP. III. — Ingressi itaque Judæi regni præcipuam civitatem, et in urbe regia ostendi sibi postulant ^e quem ad regnandum didicerant procreatum. Conturbatur Herodes, timet salutem suam, metuit potestati, requirit a sacerdotibus et doctoribus legis quid de ortu Christi Scriptura prædixerit, in notitiam venit quod fuerat prophetatum; veritas illuminat magos, infidelitas obcæcat magistros; carnalis Israel non intelligit quod legit, non videt quod ostendit; utitur paginis quarum non credit eloquiis. *Ubi est, Judæe, gloriatio tua* (Rom. iii, 27)? *Ubi de Abraham patre ducta nobilitas? Nonne circumcisio tua præputium facta est* (Rom. ii, 25)? Ecce major servis minori (Gen. xxv, 23), et alienigenis in sortem hæreditatis tuæ intrantibus, ejus testamenti, quod in sola littera tenes, recitatione famularis. Intret, intret in patriarcharum familiam gentium plenitudo, et benedictionem in semine Abraham, qua se filii carnis **120** abdicant, filii promissionis accipiant. Adorent in tribus magis omnes populi universitatis auctorem; et non in Judæa tantum Deus, sed in toto orbe sit notus, ut ubique *in Israel sit magnum nomen ejus* (Ps. lxxv, 2). Quoniam ^h hanc electi generis dignitatem sicut infidelitas in suis posteris convincit esse degenerem, ita fides omnibus facit esse communem.

CAP. IV. — Adorato autem Domino, magi, et omni devotione completa, secundum admonitionem somnii non eodem quo venerant itinere revertuntur. Oportebat enim ut jam in Christum credentes non per ⁱ antiquæ conversationis semitas ambularent, sed novam ingressi viam a relictis erroribus absternerent. Tum ut etiam Herodis vacuarentur insidiæ, qui in puerum Jesum impietatem doli per simulationem disponebat officii. Unde quia spes istius erat

^a Al., *exereudæ*. Quesnellus, *exereudæ*, cum aliquot nostris mss. Postea, *de suo merito* in Lectionariis S. Petri.

^b Vox *dilectissimi* a Quesnello adjecta, nobis inventa est in ms. S. Petri.

^c Duo codd. S. Petri, *Petri Abrahamæ*. Paulo ante jam pro quondam in Lectionario Patavino S. Anthonii.

^d Ita emendavimus ex omnibus nostris codd. et nonnullis editis. Prima editio et Quesn., *ab omni*. Paulo post in ms. Patav., *ut cui cæli*.

^e Prima editio cum mss. S. Petri, *Commonet*. Laudatus cod. Patav., *Commovet . . . et in mirandi luminis claritate*. Dein, *magnitudinem sanctificationis*, in eadem editione et in mss. Bon. et tribus Vat.

^f Cave ne quid his in verbis Nestoriano dogmati affine suspiceris, dum tam humanam quam divinam in Christo agnoscit personam Leo noster. Quemadmodum enim tertium in illo suppositum cogitari nemo dixerit, cum personam regiam ab utraque illa discretam appellare videtur, sic nec humanum suppositum a Verbo distinctum in Christo somniasse Leo est existimandus. Unicam ergo Christi personam intelligit, quæ simul et dignitate regia, et natura humana, et essentia divina per incarnationem Verbi prædita invenitur. QUESN.—*Personæ quidem*

nomen veteres nonnumquam accepisse pro *tamquam*, aliquot exemplis ostendimus not. 71 in tract. 16, lib. 1, S. Zenonis, p. 153. Ita hoc loco, *honorantes personam regiam, humanam et divinam*, idem est ac auro honorantes Christum tamquam regem, myrrha tamquam hominem, thure tamquam Deum; et in hanc quidem sententiam sermone sequenti, c. 3: *Cui, inquit, in auro regis honor, in thure divina veneratio, in myrrha mortalitatis confessio deberetur*. Confer etiam serm. 36, c. 4. Porro in duplici natura Christi personæ unitatem pluribus in locis palam proficitur.

^g Nonnulli codd. posteriorum collectionum addunt, *puerum*. Prima editio, *puerum quem ad regendum sibi didicerant procreatum*. Aliquanto post, *Ubi est, Judæe, gloriatio tua?* in mss. S. Petri, Bon. et prima editione.

^h Duo codd. S. Petri, unus Vallicell. et alius Patavinus: *Hanc elegit generis dignitatem, ut sicut infidelitas in suis posteris fecit* (Patav., *convicit*, Vallic., *convincit*) *esse degenerem, ita fides omnibus fecit* (melius Patav. et Vallicell., *faciat*) *esse communem*.

ⁱ Prima editio, *antiquas*. Aliquanto post, *furiam pro furem* in eadem editione et mss. S. Petri aq Bon.

soluta commenti, in majorem furorē iracundia regis ardescit. Nam recessus tempus quod indiguerant magi, in omnes Bethleem pueros rabiem crudelitatis effudit, ^a et eade generali universitatis civitatis illius in eternam gloriam transituram trucidat infantiam; æstimans fore ut, nullo illis parvulo non occiso, occideretur et Christus. At ille, qui sanguinem suum pro mundi redemptione fundendum in aliam differret ætatem, Ægypto se parentum ministerio subvectus intulerat, repetens scilicet Hebræe gentis antiqua cunabula, et principatum veri Joseph majoris providentiæ potestate disponens, ut illam ^b duriorē omni inedia famem qua Ægyptiorum mentes veritatis inopia laborabant, veniens de celo panis vitæ (Joan. vi, 59) et cibus rationis auferret; nec sine illa regione pararetur singularis hostiæ sacramentum, in 121 qua primum occisione agni, salutarum crucis signum et pascha Domini fuerat præformatum.

CAP. V. — His igitur, dilectissimi, divinx gratiæ mysteriis eruditi, diem primitiarum nostrarum et inchoationem vocationis gentium, rationabili gaudio celebremus: gratias agentes misericordie Deo, qui dignos nos fecit, sicut ait Apostolus, in partem sortis sanctorum in lumine; qui eripuit nos ^c de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ (Coloss. i, 12, 13); quoniam, sicut propheta vit Isaias, Gentium populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, et qui habitabant in regione umbræ mortis, lux orta est eis (Isai. ix, 2). De quibus idem dicit ad Dominum: Gentes quæ te ^d non noverunt, invocabunt te; et populi qui te nescierunt, ad te confugient (Isai. lv, 5). Hunc diem Abraham vidit, et gavisus est (Joan. viii, 56), cum benedicendas fidei suæ filios in semine suo, quod est Christus, agnovit, et omnium futurum gentium patrem credendo prospexit (Rom. iv, 18), dans gloriam Deo, et plenissime sciens quo-

^a Quesnellus hac lectione, quæ erat anteriorum editionum, in notationem rejecta, ex tribus codd. id est duobus Thuan. et uno Corb., quibus concinunt nostri Patav., Venet., et Casin., hæc aliam inseruit: *Et eade generali in beatam civitatis illius desævit infantiam.* Nos vero antea editorum lectionem restituendam putavimus, eo quod non solum reperitur in mss. collectionum 3, 4 et 5, verum etiam in Lectionariis libris S. Petri, qui laudatis codicibus præferendi visi sunt: cum præsertim ad eandem lectionem accedant mss. Casan. et Barb. collect. 2, in quibus legitur: *Et eade generali in universam civitatis illius in eternam gloriam transituram desævit infantiam.* Concipit etiam Lectionarium Vallicel., in quo solum pro *trucidat*, est *trucidavit*. Post pauca: *At ille, quia sanguinem*, in ms. Patav.

^b Cod. S. Petri et alius Vat., *duriorē*.

^c Cod. S. Petri, *de tenebris et de potestate tenebrarum*.

^d Ms. Casin., *non cognoverunt*. Mox, *qui te nescierunt*, ex eodem cod. scripsimus, cum idem legatur serm. 29, cap. 3. Al., *nesciebant*. Ms. Patav., *nesciunt*.

^e Cod. Casin., *quas fecisti. . . . et honorificabunt nomen*. Patav. quoque hæbet, *et honorificabunt*, loco et glorificabunt; et dein, in conspectu, pro ante conspectum.

novum quod promissit potens est et facere (Ibid., 21). Hunc diem David in psalmis canebat, dicens: *Omnes gentes, quæcumque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum* (Psal. cxix, 9); et illud: *Notum fecit Dominus salutarem suam* (Psal. cxviii, 2). Quod utique exinde fieri novimus, ex quo tres magos, de longinquitate suæ regionis excitos, ad cognoscendum et adorandum Regem cæli et terræ stella perduxit. Cujus utique famulatus ad formam nos sui hortatur obsequii: ut huic gratias, ^b quæ omnes invitat ad Christum, quantum possumus, serviamus. Quicumque enim in Ecclesia pie vivit et casto, qui ea quæ sursum sunt sapit (Coloss. iii, 1), non quæ super terram, cælestis quodammodo instar est luminis; et dum ipse sanctæ vitæ nitorem servat, multis viam ad Dominum quasi stella demonstrat. In quo studia, dilectissimi, omnes vobis invicem prodesse debetis, ut in regno 122 Dei, ad quod recta fide et bonis operibus pervenitur, sicut lucis filii splendeatis: per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXXIV [AL. XXXIII].

¹ In Epiphaniæ solemnitate IV.

SYNOPSIS. — I. Magi a longinqua regione vocati, ut Christiana fides roboraretur, quæ Deum et hominem Christum credit. — II. Magi prophetia Balaam edocui, Judæorum responso confirmati. Isti spe ducis temporalis decepti; Herodes timore consortis turbatus. — III. Magorum iter munerumque delectus gratiæ intus docentis opus fuisse. Eorum diligentia fidei nostræ serviebat. — IV. Manichæorum impietas incarnationis fidem ac veritatem evertit. — V. Manichæi vitandi; eorum sacrilegia detesta. Pro iisdem aliisque hæreticis preces fundera, Ecclesiæ institutum.

CAP. I. — Justum et rationabile, dilectissimi, veræ pietatis obsequium est, in diebus qui divinx miseri-

¹ In editis et aliquot codd., *excitatos*. Quesnellus in margine, *forte excitos*; quam lectionem cum nacti simus in duobus mss. S. Petri, et duobus Vat., ac uno Patav., textui inserere non dubitavimus.

² Post verbum *perduxit*, hæc alia addita leguntur in Codd. ex-usis: *Et recte intuantibus quotidie apparere non desinit. Et si potuit notum facere Christum in infantia latentem, quanto magis potest eundem manifestare in majestate regnantem!* Quæ cum in omnibus quos vidi melioris notæ codd. mss. desiderentur, in duobus scilicet Thuanis et uno Corbeinsi, dubium non est, ut mihi quidem videtur, quin ex annotatione marginali alicujus astrologi plus a quo dedit, in textum tandem irrepserint. Sed vel ipsa textus series expungeanda esse illa verba manifeste demonstrat. QUESN. — Ista pariter verba absunt a codd. collect. 4 et 2, nec non a quibusdam nostris Lectionariis Patav., Veneto, etc. Quod si in mss. S. Petri leguntur nihil moveat: nam post vocem *regnantem* habent *cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum, Amen*; et mox subjicitur: *Cujus utique famulatus*, etc. Ea autem clausula, *cum Patre*, etc., ante finem sermonis inserta, eorum verborum intrusionem magis magisque confirmat.

³ Prima editio, *quæ omnes invitatur ad Christum*.

⁴ Cod. S. Petri, *De Epiphania contra Manichæos*.

cordis opera protestantur, toto corde gaudere et honorificas ea que ad salutem nostram gesta sunt celebrare: vocante nos ad hanc devotionem ipsa recurrentium temporum lege, que nobis post ^a diem in quo coeternus Patri Filius Dei natus ex Virgine est, brevi intervallo Epiphaniæ intulit festum, ex apparitione Domini consecratum. In quo fidei nostræ magnum præsidium providentia divina constituit, ut dum solemnitate repletur adorata in exordiis suis Salvatoris infantia, per ipsa originalia documenta probaretur ^b veri in ipso hominis orta natura. **123** Hoc enim est quod justificat impios, hoc est quod ex peccatoribus facit sanctos, si in uno eodemque Domino nostro Jesu Christo et vera Deitas, et vera credatur humanitas: Deitas, qua ante omnia sæcula in forma Dei æqualis est Patri; humanitas, qua novissimis diebus in forma servi unitus est homini. Ad roborandam ergo hanc fidem, que contra omnes ^d præmuniatur erroribus, ex magna gestum est divini pietatis consilii, ut gens in longinqua Orientalis plagæ regione constituta, que spectandorum siderum arte pollebat, signum nati pueri qui supra omnem Israel esset regnurus, acciperet. Nova etenim claritas apud magos stellæ illustrior apparuit, et intuentium animos ita admiratione sui splendoris implevit, ut nequaquam sibi crederent negligendum, quod tanto nuntiabatur ^e indicio. Præerat autem, sicut res docuit, huic miraculo gratia Dei; et cum Christi nativitatem nec ipsa adhuc Bethleem tota didicisset, jam illam credituris gentibus inferebat: et quod nondum poterat humano eloquio disseri, coslo faciebat evangelizante cognosci.

Cap. II. — Quamvis autem divinæ dignationis esset hoc munus, ut agnoscibilis gentibus fieret nativitas Salvatoris, ad intelligendum tamen miraculum signi perverunt magi etiam de antiquis Balaam prænuntiationibus commoveri, scientes olim esse prædium et celebri memoria difamatum: *Orietur stella ex Jacob, et exurgit homo ex Israel, et dominabitur gentium* (*Num. xxiv, 17*). Tres itaque viri, fulgore insoliti sideris divinitus incitati, prævium micantis luminis cursum sequuntur, existimantes se ^f significatum puerum Jerosolymis in civitate regia reperturos. Sed cum eos hæc opinio fefellerisset, per Judæorum scribas

^a Quesnellus hoc loco addidit, *istum*, quod et ab aliis editis, et a nostris mss. abest, et sensu ipso postulante expungendum fuit. Melius cum ms. Veron., *illum* legi posset.

^b Sic restituitur ex nostris codd. et editis ante Quesnellum, apud quem, *colitur*.

^c Ita duo codd. S. Petri et duo Vat., ac Veron. una cum Quesnello. Alii editi, *veri hominis in Christo orta natura*.

^d Editi ante Quesnellum, *pronuntiabatur*, ut in codd. collect. 3 et 4. Secuti sumus Quesnelli lectionem, quam mss. S. Petri et duo Vat. confirmant. Cod. Veron., *nuntiabatur*. Mox, *factum est pro gestum est*, in uno Vat. collect. 5.

^e In tribus nostris codd. ac prima editione, *judicio*. Paulo post, *dicere pro discere* in duobus mss. S. Petri. Ms. Veron., *discere*.

^f Prima editio et unus Vat., *signatum*; alius Vat.,

atque doctores, quod sacra de ortu Christi prænuntiata Scriptura, didicerunt; ut gemino testimonio confirmati, ardentiori fide expeterent quem et stellæ claritas et prophetiæ manifestabat auctoritas. Profato autem divino oraculo per responsa pontificum, et declarata spiritus voce, que dicit: *Et tu, Bethleem, terra Juda, non es minima inter principes Juda: ex te enim exies dux qui regat populum meum Israel* (*Mich. v, 2; Mauh. ii, 6*): quam facile et quam consequens fuit ut Hebræorum proceres crederent **124** quod docebant. Sed apparet illos carnaliter cum Herode sapuisse, et regnum Christi commune cum hujus mundi potestatibus æstimasse: ut et isti temporalem sperarent ducem, et terrenum metueret ille consortem. Superfluo, Herodes, timore turbaris, et frustra in aspectum tibi puerum sævire moliris. Non capit Christum ^h regio tua, nec mundi Dominus potestatis tuæ sceptri est contentus angustiis. Quem in Judæa regnare non vis, ubique regnat; et felicius ipse regnare, si ejus imperio ipse subdereris. Cur sincero officio non facis quod subdola falsitate promittis? Perge cum magis, et verum regem suppliciter adorando venerare. Sed tu, Judaicæ sequacior cæcitatibus, non imitaris gentium fidem, corque perversum ad crudeles convertis insidias, nec illam occisurus quem metuis, nec illis nociturus quos perimis.

Cap. III. — Deducti igitur, dilectissimi, in Bethleem magi stellæ præcedentis obsequio, *gavisus sunt gaudio magno valde, sicut evangelista narravit; et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus; et procidentes adoraverunt eum; et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham* (*Matth. ii, 10, 11*). O perfectæ scientiæ mirabilem fidem, quam non terrena sapientia erudit, sed Spiritus sanctus instituit! Unde enim hi viri, cum proficiſcerentur de patria, qui nondum viderant Jesum, ⁱ nec aliquid contuitu ejus, quod tam ordinate venerantur, adverterant, hanc deferendorum munus servare rationem? nisi quia præter illam stellæ speciem, que corpoream incitavit obtutum, fulgentior veritatis radius eorum corda perdocuit; ut priusquam labores stueris inchoarent, eum sibi significari intelligerent, cui in auro regis honor, in thure divina veneratio, in myrrha mortalitatis con-

D significatum sibi puerum.

^g Ita quatuor Vat. et Veron. unus cum Quesnello, et similiter serm. 32, c. 3. Alii editi, *nequaquam minima es*. Duo codd. S. Petri, *non eris minima*.

^h Prima editio, *regia tua*, cum ms. Veron.

ⁱ Prima editio cum ms. Veneto et codd. Vat. collect. 3, 4 et 5, *nec aliquo contuitu ejus, quod eum tam ordinate venerantur*. Similiter cod. Veron., qui solum omittit eum. Editio Rainaudi pro quod habet quo. Cod. Casanat. collect. 2, *nec aliquod contuitu, quo tam ordinate venerantur*. Quesnellus, licet nihil indicet, ex his variis lectionibus unam compegisse videtur, quam nullibi invenimus: *Nec aliquod contuitu ejus, quo eum tam ordinate venerantur*. Lectionem duorum codd. S. Petri et ms. Casinen. collect. 1 exhibuimus. Paulo post, *signari sibi*, pro *sibi significari* legitur in ultima editione.

fessio deberetur. Et hæc quidem, quantum ad illuminationem fidei pertinebat, potuerunt illis credita et intellecta sufficere, ut corporali intuitu non inquirerent quod plenissimo visu mentis inspexerant. Sed diligentia sagacis officii usque ad videndum puerum perseverans, futuri temporis populis et nostri sæculi hominibus serviebat : ut sicut omnibus nobis profuit, quod post resurrectionem Domini vestigia vulnerum in carne ejus Thomæ apostoli **125** exploravit manus ; ita ad nostram utilitatem proficeret, quod ^b infantiam ipsius magorum probavit aspectus. Viderunt itaque magi, et adoraverunt puerum de tribu Juda, *de semine David secundum carnem* (Rom. 1, 3), *factum ex muliere, factum sub lege* (Galat. IV, 4), quam non solvere venerat, sed adimplere (*Math. v, 17*). Viderunt et adoraverunt puerum, quantitate ^c parvulum, alienæ opis indigum, fandi impotem, et in nullo ab humanæ infantie generalitate dissimilem. Quia sicut fidelia erant testimonia, quæ in eo majestatem invisibilis Deitatis assererent, ita probatissimum esse ^d debebat Verbum carnem factum, et sempiternam illam essentiam Filii Dei, hominis veram suscepisse naturam : ne vel ineffabilium operum secutur miracula, vel suscipiendarum supplicia passionum, sacramentum fidei ex rerum diversitate turbarent ; cum justificari omnino non possent, nisi qui Dominum Jesum et verum Deum et verum hominem credidissent.

CAP. IV.—Huic singulari fidei, dilectissimi, et prædicatæ per omnia sæcula veritati diabolica Manichæorum resistit impietas : qui sibi ad interficiendas deceptorum animas nefandi dogmatis ferale commentum de sacrilegis et fabulosis mendaciis texerunt, et per has insanarum opinionum ruinas eo usque præcipientes proruerunt, ut sibi falsi corporis fingerent Christum, qui nihil in se solidum, nihil verum oculis hominum actionibusque præbuerit ; sed simulatæ carnis vacuum imaginem demonstravit. Indignum enim videri voluit, ut credatur Deus Dei Filius femineis se inseruisse visceribus, et majestatem suam huic contumeliæ subdidisse, ut naturæ carnis ^e immixtus, in vero humanæ substantiæ corpore nasceretur : cum totum hoc opus non injuria sit ipsius, sed potentia ; nec credenda pollutio, sed gloriosa dignatio. Si enim lux ista visibilis nullis immunditiis, quibus superfusa

^a Prima editio omittit nobis

^b Ita nostri fere omnes ac melioris notæ codices cum editis ante Quesnellum, et congruentius : nam vox quod in hoc secundo membro non est relativa, sicut nec in primo, uti esse deberet, si legeretur cum Quesnello et codd. collect. 5, nec non Lectionar. Veron., in infantia ipsius.

^c Parvum pro parvulum, et discretum pro dissimilem in duobus codd. S. Petri. Etiam ms. Veron. habet discretum.

^d Debebat pro decebat scripsimus ex mss. S. Petri tribusque aliis melioris notæ codd. ac prima editione. De articulo quidem maxime necessario agitur, qui probatissimus esse debebat. Item ex iisdem S. Petri codd. ac prima edit., suscipiendarum revocavimus, pro excipiendarum.

^e Ita edidimus auctoritate mss. S. Petri, Veneto,

A fuerit, violatur, nec radorum solis nitorem, quem corpoream esse creaturam non dubium est, loca ulla sordentia vel cœnosa contaminant : quid illius sempiternæ et incorporeæ lucis essentiam potuit qualibet sui qualitate polluere ? quæ se ei, quam ad imaginem suam condidit, sociando creaturæ purificationem **126** præstitit, maculam non recepit ; et sic sanavit vulnera infirmitatis, ut nulla pateretur damna virtutis. Quod divinæ pietatis magnum et ineffabile sacramentum, quia omnibus sanctarum Scripturarum testificationibus est nuntiatum ; isti, de quibus loquimur, adversarii veritatis, legem per Mosen datam et inspirata divinitus prophetarum oracula respuerunt, ipsasque evangelicas et apostolicas paginas, quædam auferendo et quædam inserendo violaverunt : B confingentes sibi sub apostolorum nominibus, et sub verbis ipsius Salvatoris, multa volumina falsitatis, quibus erroris sui commenta munirent, et decipiendorum mentibus mortiferum virus infunderent. Videbant enim sibi universa obsistere, omnia reclamare, et non solum novo, sed etiam veteri Testamento ^f sacrilegam impietatis sæe demerentiam confutari. Et tamen in furiosis mendaciis persistentes, Ecclesiam Dei deceptionibus suis perturbare non desinunt : hoc miseris quos illaqueare ^h potuerint persuadentes, ut negent a Domino Jesu Christo humanam naturam vere esse susceptam ; negent eum vere pro mundi salute crucifixum ; negent de ejus latere lancea vulnerato sanguinem redemptionis et aquam fluxisse baptismatis ; negent eum sepultum, ac die tertia suscitatum ; negent eum in conspectu discipulorum ad considendum in dextera Patris super omnes cœlorum altitudines elevatum ; et ut tota apostolici veritate Symboli sublata, nullus metus terreat impios, nulla spes incitet sanctos, negent a Christo vivos et mortuos judicandos : ut quos tantorum sacramentorum virtute privaverint, doceant in sole et luna colere Christum, et sub nomine Spiritus sancti ipsa talium impietatum magistrum adorare Manichæum.

CAP. V.—Ad confirmanda igitur, dilectissimi, corda ⁱ vestra in fide et veritate, prosit omnibus hodierna festivitas, et ex testimonio manifestatæ Salvatoris infantie confessio catholica muniatur, et naturæ nostræ carnem in Christo negantium ana-

D Veron., nec non codd. collect. 1 et 2. Editi cum mss. trium posteriorum collectionum, *actibusque* ; quam lectionem secutus Quesnellus notavit in margine forte legendum, *tactibusque*. Sed meliores codices hanc emendationem excludunt.

^f Vide inter observationes nostras, quæ in similem locum serm. 23 ibidem notabuntur. Post pauca, pro hoc opus, in ms. Corb. Quesn. legitur, *hoc corpus* ; et pro credenda, idem cod. *ridenda*, pro quo legendum, *puenda*, Quesnellus in margine suspicatus est ; nulli tamen nostri codd. suffragantur.

^g Editi, *sacrilegæ*. Prætulimus mss. S. Petri. Mox tres codd., in *furoris mendaciis*.

^h Sic ex laudatis mss. S. Petri et duobus aliis Vaticanis. Al., *potuerunt*.

ⁱ Sic ex iisdem mss. S. Petri. Al., *nostra*

thematizetur impietas; de qua nos beatus Joannes apostolus non dubio sermone præmonuit, dicens: *Omnis spiritus qui confletur Christum Jesum in carne venisse, ex Deo est; 127 et omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est; et hic est Antichristus* (1 Joan. iv, 2, 3). Nihil ergo cum hujusmodi hominibus commune sit cuiquam Christiano, nulla cum talibus habeatur societas, nullumque consortium. Prosit universæ Ecclesiæ, quod multi ipsorum, Domino miserante, detecti sunt, et in quibus sacrilegiis viverent, eorumdem confessione patefactum est. Neminem fallant discretionibus ciborum, sordibus vestium, vultuumque palloribus. Non sunt casta jejunia, quæ non de ratione veniunt continentiæ, sed de arte fallaciæ. Hactenus ^a nocuerint incautis, hactenus illuserint imperitis: post hæc nullius excusabilis erit lapsus: nec jam simplex habendus est, sed valde nequam atque perversus, qui deinceps repertus fuerit nefando obstrictus errore. Ecclesiasticum sane atque divinitus institutum non solum non inhibemus, sed etiam incitamus affectum, ut etiam pro talibus nobiscum Domino supplicetis: quoniam et nos deceptorum animarum ruinas cum fletu et mærore miseremur, exsequentes apostolicæ pietatis exemplum, et cum infirmantibus infirmemur (II Cor. xi, 29), et cum fletibus defleamus (Rom. xii, 15). Speramus enim exorandam misericordiam Dei multis lacrymis et legitima satisfactione lapsorum: quia dum hoc in corpore vivitur, nullius desperanda reparatio, sed omnium est optanda correctio; auxiliante Domino, qui erigit elisos, solvit compeditos, illuminat cæcos (Ps. cxlv, 8): cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXXV [Al. XXXIV].

In Epiphaniæ solemnitate V.

SYNOPSIS.—I. Stella quæ magos efficaciter movit et perseveranter attraxit, quid significet.—II. Adhuc Herodes in diabolo sævit contra Ecclesiæ filios, et Judæi Herodi serviunt obcæcati, et omnis religionis expertes facti; horum loco gentes succedunt.—III. Pro Judæis orandum esse. Gratiæ Dei strenue cooperandum. Gratiæ præstata auxilium: obedientia mollit imperium.—IV. Omnes Deus invitat beneficiis, cui si non obediunt homo, sibi ipsa supplicium est mens dura et ingrata. Terrestria deserenda, cælestia appetenda sunt, ut sanctorum societati jungamur.

CAP. I. — Hodiernam festivitatem, dilectissimi, apparitio Domini et Salvatoris nostri, 128 sicut illustrat, et hic ille est dies quo ad cognoscendum adorandumque Dei Filium tres magos prævia stella perduxit. Cujus facti memoriam merito placuit honore annuo celebrari; ut dum evangelica historia incessabiliter recensetur, semper se intelligentium

^a Duo codd. S. Petri et duo Vat., nec non Veron., nocuerunt, et, illuserunt. Dein, nullus pro nullius, in uno cod. S. Petri et in Veron.

^b Prima editio, incessanter.

^c Unus S. Petri cod., peccatum. Mox, cum in ortu Domini, in duobus mss. S. Petri.

^d Prima editio et cod. Bonon., de potestate.

^e Cæcitas declarata Judæorum, in prima editione.

^f Editi cum aliquibus mss., Radiat namque et cælo stella per gratiam, et tres magi, etc. Prætulimus

sensibus inferat salutiferum mysterium per insigne miraculum. Præcesserant quidem multa documenta, quæ corpoream nativitatem Domini manifestis indiciis declararent, sive cum beata Maria Virgo fecundandam se Spiritu sancto, parituramque Dei Filium audivit et credidit, sive cum ad salutationem ipsius in utero Elisabeth nondum natus Joannes prophetica exultatione commotus est (Luc. i, 24), quasi etiam intra matris viscera jam clamaret: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollis peccata mundi* (Joan. i, 29); vel cum ortum Domini angelo nuntiante pastores cælestis exercitus sunt claritate circumdati (Luc. ii, 13), ut non ambigerent ^d de majestate pueri quem erant in præsepe visuri; nec putarent quod in sola natura hominis esset editus, cui supernæ militiæ famularetur occursus. Sed hæc atque alia hujusmodi paucis tunc videntur innotuisse personis, quæ vel ad cognitionem Mariæ Virginis, vel ad sancti Joseph familiam pertinebant. Hoc autem signum, quod magos in longinquo positos et efficaciter movit, et ad Dominum Jesum perseveranter attraxit, illius sine dubio gratiæ sacramentum, et illius fuit vocationis exordium, quæ nimirum non in Judæa tantum, sed etiam in toto mundo Christi erat Evangelium prædicandum; ut per illam stellam quæ magorum visui splenduit, Israelitarum vero oculis non refulsit, et illuminatio significata sit gentium, et ^e cæcitas Judæorum.

CAP. II.—Permanet igitur, dilectissimi, sicut evidenter apparet, mysticorum forma gestorum; et quod imagine inchoabatur, veritate completur. ^f Radiante et cælo stella per gratiam, tres magi coruscatione evangelici fulgoris æciti, in omnibus quotidie nationibus ad adorandam potentiam summi Regis accurrunt. Herodes quoque in diabolo fremit (Math. ii, 3), et auferri sibi iniquitatis suæ regnum in his qui ad Christum transeunt, ingemiscit. Unde si parvulos interficiat, Jesum sibi videtur occidere. Quod utique facere sine cessatione molitur, dum primordiis renatorum Spiritum sanctum eripere, et quamdam teneræ fidei velut infantiam tentat extinguere. Judæi vero, qui extra regnum Christi esse voluerunt, adhuc quodammodo sub Herodis sunt principatu, et dominante sibi Salvatoris inimico, alienigenæ 129 serviunt potestati, quasi nesciant prophetatum, dicente Jacob: *Non deficiet princeps ex Juda, et dux de femoribus ejus, donec veniat s cui reposita sunt: et ipse est expectatio gentium* (Gen. xlix, 10). Sed nondum intelligunt quod negare non possunt, et mente non capiunt quod Scripturarum narratione noverunt: quoniam insanis magistris veritas scandalum est, et cæcis doctoribus sit caligo, quod lumen est. Respondent

lectionem optimorum codicum, nimirum duorum S. Petri, Veneti, Vallicel., Casinen. collect. 1 et Casanat. collect. 2, in quibus tantum ante vocem *cælo* omittitur præpositio *e* ob similem litteram, in qua desinit vocabulum antecedens *Radiante*, more librariis familiari. Dein tres mss. Vat. et prima editio, ad adorandum summi Regis infantiam accurrunt.

^g Superius serm. 23, c. 2, cui repositum est; et ibidem prima editio addit, regnum.

itaque interrogat, quod in Bethleem nascitur Christus; et scientiam suam, qua alios instruunt, non sequuntur. Perdiderunt igitur successionem regum, placationem hominum, locum supplicationum, ordinem sacerdotum; et eam omnia sibi clausa, omnia experiantur sibi esse facta, non videat ea in Christum esse translata. Unde quod illi tres viri, universarum gentium personam gerentes, adorato Domino sunt adepti, hoc in populo suis per fidem, qua iustificat impios, totus mundus assequitur; et hæreditatem Domini ante sæcula præparatum accipiunt adoptivi, et perdunt qui videbantur esse legitimi. Resipisce tandem, Judæe, resipisce; et ad Redemptorem etiam tuum deposita infidelitate convertere. Noli sceleris tui immunitate terrori: non justos Christus, sed peccatores vocat (*Matth. ix, 13*); nec impietatem tuam repellit, qui pro te, cum crucifixus esset, oravit (*Luc. xiii, 34*). Immitem crudelium patrum tuorum solve sententiam, neque te eorum maledictio patiaris obstrungi, qui clamantes de Christo, *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (*Matth. xxvii, 25*), facinus in te sui criminis transfuderunt. Redite ad misericordem, immisi clementiam remittentis. Sævitia enim vestrae iniquitatis conversa est in causam salutis. Vivit quem perire voluistis. Constemini negatum, adorate venditum: ut vobis bonitas illius prosit, cui vestra malignitas nocere non potuit.

CAP. III. — Quod ergo ad veram, dilectissimi, pertinet charitatem, quam etiam inimicis nostris ex dominica ^a oratione debemus (*Matth. v, 44*), et optandum nobis est et studendum; ut et hic populus, qui ab illa spiritali petrum nobilitate defecit, ramis sue arboris inaratur. Multum enim nos Deo benevolentia ista commendat: quia ideo delictum illorum nobis misericordiam locum fecit, ut eos ad æmulationem salutis recipiendæ fides nostra revocaret. Nam vitam piorum non solum sibi, **130** sed etiam aliis esse utilem docet: ut quod apud eos agi non potest verbis, obtineatur exemplis. Considerantes itaque, dilectissimi, ineffabilem erga nos divinarum munerum largitatem, cooperatores simus gratiæ Dei operantis in nobis. Non enim dormientibus provenit regnum cælorum, nec etio desidiaque torpentibus beatitudo æternitatis ingeritur; sed quia, sicut Apostolus ait, *si compatimur, et conglorificabimur* (*Rom. viii, 17*; *II Tim. ii, 12*), illa nobis currenda est via quam ipse Dominus se esse testatus est (*Joan. xiv,*

^a Editi cum quibusdam mss., *eruditione*. Amplectendam putavimus lectionem in ms. Corbeiensis a Quenstedto inventam, quippe quæ in potioribus nostris codd. præfertur, scilicet in duobus S. Petri, Veneto, et mss. collect. 1 ac 2. Alludit S. pontifex non tam ad quintam orationis Dominicæ petitionem, quam ad orationem Christi in cruce pendentis, qui pro te, ut paulo ante dixerat, *cum crucifixus esset, oravit*.

^b Ita ex nostris codd. et prima editione, pro eo quod erat, *lenis*. Emendatio ab ipso Scripturæ quod profertur testimonio exigitur.

^c Hæc lectio est vetustiorum et castigatiorum exemplarium S. Petri, Venet., Vallicel., Casanat. et Barb. Al. in editis et aliquot mss., *Intonante enim quotidie auribus nostris eloquio Dei, omnis homo, etc.*

A 6): qui nobis nullis operum meritis suffragantibus, et sacramento consuluit et exemplo: ut in adoptionem vocatos per illud proverberet ad salutem, per hoc incuberet ad laborem. Hic autem labor, dilectissimi, piis filiis et bonis servis non solum nec asper, nec onerosus, sed etiam suavis et ^b levis est, dicente Domino: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (*Matth. xi, 28-30*). Nihil ergo, dilectissimi, arduum est humilibus, nihil asperum mitibus, et facile omnia præcepta veniunt in effectum, quando et gratia præcedit auxilium, et obedientia molli imperium. ^c Intonant enim quotidie auribus nostris eloquia Dei, et omnis homo quid divinæ justitiæ placeat scire convincitur. Sed quia judicium illud, quo unusquisque recipiet prout gessit, sive bonum, sive malum (*I Cor. v, 10*), judicatori patientia et bonitate differtur, impunitatem sibi iniquitatis infidelium corda promittunt, et putant humanorum actuum qualitates ad divinæ providentiæ non pertinere censuram, quasi non evidentissimis plerumque suppliciiis male gesta plectantur, aut non sæpe ^d cælestium comminationum terror ostendatur: qui bus utique et fides monetur, et infidelitas increpatur.

CAP. IV. — Inter hæc autem permanet super omnes benignitas Dei, et nulli misericordiam suam denegat, cum indiscrete universis bona multa largiatur, eosque quos merito subderet pœnis, mavult invitare beneficiis. Dilatio enim vindictæ dat locum poenitentiae. NEC TAMEN DICI POTEST ^e nulla ibi esse ultio, ubi nulla conversio est, quia mens dura et ingrata jam sibi ipsa supplicium est, **131** et in conscientia sua patitur quidquid Dei bonitate differtur. Non ita igitur delinquentes peccata delectent, ut illos in suis actibus vitæ hujus finis inveniat: quoniam in inferno nulla est correctio, nec datur remedium satisfactionis, ^f ubi jam non superest actio voluntaria, dicente propheta David: *Quoniam non est in morte qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi* (*Ps. vi, 6*)? Fugiantur noxiæ ^g voluptates, inimica gaudia et desideria jamjamque peritura. Quid fructus est, quæve utilitas, ea indesinenter cupere, quæ etiamsi non deserant, deserenda sunt? Amor rerum deficientium ad incorruptibilia transferatur, et ad sublimia vocatus animus cælestibus delectetur. Con-

Post pauca, *prout gesserit*, in prima editione.

^d In uno mss. Vat., *cælestium comminationum terror ostendat*. In prima editione et alio Vat. in Veneto atque Casin., *cælestium comminationum fortior ostendat*. Id ipsum prima manu in Casanatensi, et solum in margine emendatum addendo pronomen *se* ante vocem *cælestium*.

^e In uno mss. Vat. et in Bon. ac prima editione: *Nulla ibi est ultio*. Mox iidem codd. et edit., *in conscientia ipsa, pro in conscientia sua*.

^f In prima editione, *si jam non superest*.

^g Cod. Gaudiivæ. Quenstedti, *voluptates*. Ita etiam duo Vat. et unus Bon., qui præterea hunc locum sic efferunt: *Fugiantur ergo noxiæ voluptates*. Unus cod. S. Petri: *Fugiant ergo noxiæ voluptates*.

firmate amicitias cum sanctis angelis; intrate in civitatem Dei, cujus nobis spondetur a inhabitatio, et patriarchis, prophetis, apostolis, martyribusque sociamini. Unde illi gaudent, inde gaudete. Horum divitias concupiscite, et per bonam emulationem ipsorum ambite suffragia. Cum quibus enim nobis fuerit consortium devotionis, erit et communio dignitatis. Dum itaque tempus vobis ad mandata Dei exsequenda conceditur, glorificate Deum in corpore vestro (I Cor. vi, 20), et lucete, dilectissimi, sicut luminaria in hoc mundo (Philip. ii, 15). Siat lucernæ mentium vestrarum semper ardentes, et nihil recedat vestris in cordibus tenebrarum (Luc. xi, 35): quoniam, sicut ait Apostolus, suis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, et ut filii lucis ambulatis (Ephes. v, 8); impleanturque in vobis quæ in triumphum magorum imagine præcesserunt; et sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videatis opera vestra bona, magnificent Patram vestrum qui in æquis est (Matth. v, 16). Sicut enim magnum peccatum est, cum inter gentes propter malos Christianos nomen Domini blasphematur, ita magnum pietatis est meritum, cum eidem in sancta seravorum suorum conversatione benedicitur: cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

132 SERMO XXXVI [Al. XXXV].

In Epiphaniæ solemnitate VI.

Synopsis. — I. *Mysteria semper honoranda; quæ et virtute remanent et adhuc in Ecclesia adimplentur. Gratianus operatur quod exterius stella significat. Quomodo munera eadem offeruntur a fidelibus.* — II. *Adhuc diabolus Herodis personam gerit, in Judæis invidiam, in hæreticis fallaciam, in paganis amissionem exercens. Sed et Christus per charitatem triumphat in suis membris.* — III. *Persecutionibus crevit Ecclesia. Gloria principum Christo servire. Timenda in pace Ecclesiæ cupiditatum persecutio, quibus demon colitur, non minus quam sacrificiis.* — IV. *Pœnitendum, dum pœnitentiæ locus est: nec difficultati cedendum, sed orandum Deus, qui dat unde petatur, et dat quod petitur.*

CAP. I. — Dies, dilectissimi, quo primum gentibus Salvator mundi Christus apparuit, sacro nobis honore venerandus est; et illa hodie cordibus nostris concipiendæ sunt gaudia, quæ in triumphum magorum fieri pectoribus, quando Regem cœli et terræ signo et ductu novi sideris incitatu, quem crediderant promissum, adorare conspicuum. Neque enim ita ille

emensus est dies, ut virtus operis, quæ tuæ est revelata, transierit, nihilque ad nos nisi rei gratia humana pervenerit, quam fides susciperet, et memoria celebraret; cum multiplicato munere Dei, etiam quodam die nostra experiantur tempora, quidquid illa habere primordia. Quamvis ergo narratio evangelicæ lectionis illos propriis recessat dies in quibus tres viri, quos nec prophetia prædicatio docerat, nec testificatio legis instruxerat, ad cognoscendum Deum a remotissima Orientis parte venerunt; hoc idem tamen et manifestius nunc et copiosius fieri in omnium vocatorum illuminatione percipimus, quoniam impletur prophetia Isaiæ dicentis: *Revolavit Dominus brachium sanctum suum in conspectu omnium gentium (Isai. lii, 10); et Vidarunt omnes gentes terræ salutem, quæ a Domino Deo nostro est (Ibid.); et iterum: Et quibus non est annuntiatum de eo, videbunt; et qui non audierunt intelligunt (Ibid., 18).* Unde cum homines mundanæ sapientiæ deditos, et a Jesu Christi confessione longinquos, de profundo erroris sui educi, et ad agnitionem veri luminis cernimus advocari, divinæ præcul dubio gratiæ splendor operatur; et quidquid in cordibus tenebris novæ lucis apparet, de ejusdem stellæ radiis micat: ut mentes quas suo fulgore contigerit, et miraculo moveat, et ad Deum adorandum præcunde perducatur. Si autem sollicito intellectu volumus aspicere, quomodo etiam triplex illa species munerum ab omnibus qui ad Christum gressu fidei veniunt offeratur, nonne in cordibus recte credentium eadem celebratur oblatio? Aurum etenim de thesauro animi sui præmit, qui Christum regem universitatis agnoscit; myrrham offert, qui Unigenitum Dei credit veram sibi hominis unisse naturam; et quodam eum thure veneratur, qui in nullo ipsum paternæ majestati imperem constitetur.

CAP. II. — His comparationibus, dilectissimi, prudentes inspectis, invenimus etiam Herodis non deesse personam, cujus ipse diabolus, sicut tunc fuit occultus incensor, ita nunc quoque indefessus est imitator. Cruciatum enim vocatione amatum gentium, et quotidiana potestatis sua destructione terretur, dolens ubique se deseri, et verum Regem in locis omnibus adorari. Parat fraudes, fingit consensiones, erumpit in cædes, et ut reliquis eorum

* Ita potiores codices. Al., *habitatio*. Paulo post, ad ipsorum ambitu suffragia, in mss. S. Petri et in Vat. collect. 5.

† Editi ante Quesnellum, vobis. Istus lectionem, quam retinimus, approbant codd. S. Petri.

‡ Verba, ut filii lucis ambulatis, desunt in duobus mss. Vat. et in prima editione.

§ Codd. S. Petri: *In octava Epiphaniæ.*

¶ Unus cod. S. Petri, et alius Vat., et illa nobis hodie concipiendæ sunt gaudia, quæ in triumphum magorum fieri membris. Aliquot alii codd. habent pariter, membris. Dein, pro signo et ductu, unus Vat. codex habet signo ducto.

‡ Mss. S. Petri, susceperit, et memoria celebraverit.

§ Videbunt in liisduobus mss. S. Petri, Padillir. et alio Veron., qui pro gentes, habet fines.

¶ Illic insertum erat in editis verbum cernimus.

D quod auctoritate mss. S. Petri, Padilliron. ac Veronien. et duorum Vat. melius transtulimus ante verbum advocari. Dein, etuci pro reduci a Quesnello scriptum invenimus in iisdem codicibus.

† Quinque codd., *majestatis*.

‡ Ms. Bon. et prima editio, *diligenter*.

§ Vocem omnium adjectivus ope mss. S. Petri, Padilliron. et Veron., nec non præstantiorum collectionum. Sic etiam inscribuntur libri sub hanc atalein scripti de Vocatione omnium gentium, cuicumque tribuendi credantur.

¶ Editi et alii quod inferioris meriti codices, *dissensiones*; sed aptior lectio, *consensiones*, quæ legitur in uno ms. S. Petri et alio Vat., in Veronien., Padilliron. et in Casinensi; cui affinis est lectio cæteroquin corrupta alterius mss. S. Petri, alius Vat. et mss. collect. 2. *consensiones*. Fraude enim finguntur

quos adhuc fallit utatur, invidia uritur in Judæis, simulatione insidiatur in hæreticis, sævitia accenditur in paganis. Videt enim insuperabilem esse potentiam Regis æterni, cujus mors ipsius vim mortis ^a extinxerit; et ideo totam nocendi artem in eos qui vero regi famulantur, armavit; alios ^b per inflationem scientiæ legalis obdurans, alios per falsæ fidei commenta depravans, alios vero in furorem persecutionis instigans. Sed hanc Herodis istius rabiem ille vincit et destruit, qui etiam parvulos martyrii **134** ^c gloria coronavit: et fidelibus suis tam invictam indidit charitatem, ut Apostoli verbis audeant dicere: *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos (Rom. VIII, 35; Ps. XLIII, 22).*

CAP. III. — Hanc fortitudinem, dilectissimi, non illis tantum temporibus necessariam fuisse credimus, quibus reges mundi et omnes sæculi potestates cruenta impietate in Dei populum sæviebant, cum ad maximam pertinere gloriam suam ducerent, si de terris nomen Christianum auferrent; nescientes Ecclesiam Dei per furorem suæ crudelitatis augeri: quoniam in suppliciis et mortibus beatorum martyrum, qui putabantur minui numero, multiplicabantur exemplo. Denique tantum contulit fidei nostræ impugnationem persequentium, ut nihil magis regum ornet principatum, quam quod domini mundi membra ^C sunt Christi: nec tam gloriantur quod in imperio geniti, quam gaudent quod in baptismo sunt renati. Sed quia tempestas priorum turbinum conquievit, et dudum cessantibus prællis quædam videtur arriere tranquillitas, vigilantem cavendam sunt illa discrimina quæ de otio ipsius pacis oriuntur. Adversarius enim, qui in apertis inefficax persecutionibus fuit, tecta nocendi arte desævire: ut quos non percussit ^d ictu afflictionis, lapsu dejiciat voluptatis. Videns itaque sibi resistere principum fidem, et unius Deitatis inseparabilem Trinitatem non segnus in palatiis quam in Ecclesiis adorari, interdictam dolet sanguinis christiani effusionem; et quorum obtinere

non dissensiones seu inimicitias, sed consensiones amicæ, ut erumpatur in cædes. Paulo post, pro reliquiis eorum, quos, duo mss. S. Petri et prima editio, reliquit, quos. Unus Vat., reliquit quos.

^a Unus cod. S. Petri, *extinxerat*.

^b Mss. Vict. et Corb. Quesnelli, et duo nostri, unus S. Petri, et alius Vat., *per inflammationem*. Mox erat in editis inverso ordine, alios vero in furorem persecutionis instigans, alios per falsæ fidei commenta depravans. Restituimus ex nonnullis nostris codicibus ordinem qui superioribus respondet: nam primum comma Judæis, secundum hæreticis, tertium vero paganis hoc ordine antea memoratis convenit.

^c Quesnellus in margine: Al., palma.

^d Quesnellus similiter in margine et duo codd. S. Petri. Padilir. ac Veron., *impetu*.

^e Mortem pro mortis, et terrorem pro terrores scribere maluimus ex duobus mss. S. Petri, ex uno Vat. atque alio Veron.

A non potest ^e mortem, impetit mores. Terrorem proscriptionum in avaritiæ mutat incendium, et quos damnis non fregit, cupiditate corrumpit. Malignitas enim longo usu propriæ imbuta nequitias, non deposuit odium, sed vertit ingenium, quo sibi mentes fidelium ^f blanditiis subdat. Inflamat concupiscentias, quos non potest **135** vexare tormentis; serit discordias, accendit iras, incitat linguas, et ne ab illicitis dolis cautiore corda se revocent, consummandorum scelerum ingerit facultates: quis illi totius fraudis hic fructus est, ut qui immolatione pecudum ^g et arietum, et thuris incensione non colitur, quibuslibet ei criminibus serviat.

CAP. IV. — Habet igitur, dilectissimi, pax nostra pericula sua; et frustra de fidei libertate securi sunt qui vitiorum desideriis non resistunt. Coa hominum de operum ostenditur qualitate, et formas mentium species detegit actionum. Nam sunt quidam, sicut ait Apostolus, qui Deum profitentur se scire, factis autem negant (Ad Tit. 1, 16). Vere enim reatus negationis incurritur, quando bonum quod in sono vocis auditur, in conscientia non habetur. Fragilitas ^h quidem humanæ conditionis facile in delicta prolabitur; et quia nullum sine delectatione peccatum est, cito acquiescitur deceptoris voluptati. Sed a carnalibus desideriis recurratur ad spiritale præsidium; et mens habens notitiam Dei sui, a consiliis se ⁱ male suadentis hostis avertat. Prosit illi patientia Dei, nec ideo delinquendi pertinacia nutriatur, quia vindicta differtur. Non sit peccator de impunitate securus, quia si tempus pœnitentiæ amiserit, locum indulgentiæ non habebit, dicente propheta: *Quia non est in morte qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi (Psal. VI, 6)? Qui autem sibi correctionis reparationem experitur esse difficilem, confugiat ad auxiliantis Dei clementiam, et vincula malæ consuetudinis ab illo poscat arumpi, qui allevat omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos (Ps. CXLV, 8). Non erit vacua confidentis oratio, quoniam misericors Deus voluntatem timentium se faciet; et dabit quod petitur, qui dedit unde peteretur. Per Dominum nostrum Jesum Christum, viventem et regnantem i cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.*

^f Editi, blandius. Prætulimus codices S. Petri, ex quibus, nec non ex uno Padilir. et alio Vat. delevisimus etiam particulam enim, quæ post vocem *Inflamat* apponebatur, et anteriori periodo in omnibus mss. et editis inserta, baud necessario repetita videri potest. Paulo post, *captivorum corda se revocent* in laudato ms. Padiliron.

^g Voces et arietum supplivimus ex iisdem codd. S. Petri. Codices Veronensis et Padiliron., pro et thuris, habent, in altaris incensione.

^h Quidem pro enim importune repetito ex laudatis S. Petri mss. et codd. Veronen. ac Padiliron. reposuimus.

ⁱ Unus Vat. et prima editio cum ms. Veron., *male suadi*; alius Vat., *male suasi*. Paulo ante, *mens quæ habet notitiam Domini*, in eodem cod. Veron. et in Padiliron.

^j Verba, cum Patre et Spiritu sancto, addidimus ex duobus mss. Vat. et uno S. Petri et alio Padilir.

136 SERMO XXXVII [Al. XXXVI].

In Epiphania solemnitate VII.

SYNOPSIS. — I. Opere imitari necesse est quod fide creditur. *Mysteria Christi, et sacramenta sunt, et exempla.* — II. *Infantia Christi, quæ lex est vivendi, nihil nisi crucem et humilitatem prædicat.* — III. *Tota Christi fortitudo, humilitas; quæ tota sapientiæ Christianæ disciplina, et cuius infantia est magistra.* — IV. *In quo sit infantia Christiana, ad quam nos Christi infantia invitat.*

CAP. I. — Memoria rerum ab humani generis Salvatore gestarum, magnam nobis, dilectissimi, confert utilitatem, si quæ veneramus a credita, suscipiamus imitanda. In dispensationibus enim sacramentorum Christi, et virtutes sunt gratiæ, et incitamenta doctrinæ: ut quem confitemur fidei spiritu, operum quoque sequamur exemplo. Nam etiam ipsa primordia, quæ Dei Filius per matrem Virginem nascendo suscepit, ad profectum nos pietatis instituunt. Simul enim apparet cordibus rectis in una eademque persona et humana humilitas, et divina majestas. Quem cunæ testantur infantem, cælum et cælestia suum loquuntur auctorem. Puer corporis parvi, Dominus et Rector est mundi; et genitricis gremio continetur, qui nullo sine concluditur. Sed in his nostrorum vulnere est curatio, et nostræ dejectionis erectio: quia nisi in unum tanta diversitas conveniret, reconciliari Deo humana natura non posset.

CAP. II. — Legem ergo vivendi remedia nobis nostra sanxerunt: et inde data est moribus forma, unde mortuis est impensa medicina. Nec immerito, cum tres magos ad adorandum Jesum novi sideris claritas deduxisset, non eum imperantem dæmonibus, non mortuos suscitantem, non cæcis visum, aut claudis gressum, aut mutis eloquium reformantem, nec in aliqua divinarum virtutum actione viderant; sed puerum silentem, quietum, et sub matris sollicitudine constitutum; in quo nullum quidem apparet de potestate signum, sed magnum præberetur de humilitate miraculum. Ipsa itaque species sacræ infantie, cui se Deus Dei Filius aptarat, prædicationem auribus intimandam, oculis ingerebat, ut quod adhuc vocis non proferebat

Unus ms. Vat. et alius Bon. ac prima editio, condita.

Tres mss. Vat. et prima editio, ad profectum.

Sic cum Quessnello et prima editione omnes nostri codices. Al., *Puer corpore parvus, mundi Rector et Dominus.*

Tres mss. Vat. addunt, quia.

Nec, pro vel, quod erat in vulgarioribus editis et aliquibus mss. substituimus ex duobus codd. S. Petri et prima editione.

In editis, apparet et præbetur. Emendavimus ex prima editione et duobus codd. S. Petri ac uno Bonon., cum præsertim hanc lectionem ipse contextus efflagitet.

In excusis ante Quesn. et in uno Vat., oculisque gerebat, corrupte. Quessnelli emendationem in cæteris nostris codd. et in prima editione reperimus. Solum in gerebat pro ingerebat in uno Vat. et duobus S. Petri. Post verbum ingerebat legebatur in omnibus editis ac plerisque mss., et quod adhuc vocis non proferebat sonus, visionis jam doceret effectus. Quessnelus nihil indicans correxit, ut minus S. Petri juve-

A sonus, visionis jam doceret effectus. Tota enim victoria Salvatoris, quæ et diabolus superavit et mundum, humilitate cæpta, humilitate confecta est. Dispositos dies sub persecutione inchoavit, et sub persecutione sinivit; nec puero tolerantia passionis, nec passuro defuit mansuetudo puerilis: quia unigenitus Dei Filius sub una majestatis suæ inclinatione suscepit, ut et homo vellet nasci, et ab hominibus posset occidi.

CAP. III. — Si igitur omnipotens Deus causam nostram nimis malam humilitatis privilegio bonam fecit, et ideo destruxit mortem et mortis auctorem, quia omnia quæ persecutores intulere non renuit, sed obediens Patri crudelitates sævientium mitissima lenitate toleravit; quantum nos humiles, quantum oportet esse patientes, qui si quid laboris incidimus, numquam nisi nostro merito sustinemus! Quis enim gloriabitur castum se habere cor, aut mundum se esse a peccato (Prov. xx, 9)? et dicente beato Joanne: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (1 Joan. 1, 8); quis invenietur ita immunis a culpa, ut in eo non habeat vel justitia quod arguat, vel misericordia quod remittat? Unde tota, dilectissimi, Christianæ sapientiæ disciplina, non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis et gloriæ, sed in vera et voluntaria humilitate consistit, quam Dominus Jesus Christus ab utero matris usque ad supplicium crucis, pro omni fortitudine et elegit et docuit. Nam cum discipuli ejus inter se, ut ait evangelista, disquirerent quis eorum major esset in regno cælorum: vocavit parvulum, et statuit eum in medio eorum, et dixit: Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum. Quicumque ergo humiliaverit se sicut puer iste, hic major erit in regno cælorum (Matth. xviii, 4-6; Luc. ix, 46-48). Amat Christus infantiam, quam primum et animo suscepit et corpore. Amat Christus infantiam, humilitatis magistram, innocentie regulam, mansuetudinis formam. Amat Christus infantiam, ad quam majorum dirigit mores, ad quam senum

nimus.

Erat in editis et in nonnullis mss., humilitate est concepta, humilitate est confecta; quæ syntaxis a Leone videtur aliena. Correctionem suggererunt duo mss. S. Petri, alius Venetus, Vallicel. et Casin., hoc discrimine, quod unus S. Petri habet concepta pro cæpta, Venetus autem, de humilitate. In codice Casanat. prima manu desunt verba, humilitate confecta, quæ suppleta fuerunt manu posteriori, eademque manu pro cæpta emendatum concepta.

Vox Filius addita ex mss. S. Petri.

Editi et nonnulli codd., intra se. Santorem lectionem suppeditarunt laudati mss. S. Petri et alius Vat.

Prima editio, et ait: Amen, amen dico vobis. Dein, sicut parvulus iste, hic major est, in eadem editione et in duobus mss. S. Petri. Unus Vat., sicut puer iste, hic major est.

Quam primam, in duobus Vat.

Quæ in editis ante Quessnellum, sicut etiam in ms. Gaudiival. apud eundem, et in uno nostro Vat. At prima editio cum cæteris codd. ut in textu,

reducit etates; et eos ad eum inclinat exemplum, a quo ad regnum sublimat aeternum.

CAP. IV. — Et autem plene valeamus agnoscere quomodo apprehendi possit tam mira ^a conversio, et in puericam gradum qua nobis ^b imitatione redeundum sit, doceat nos beatus Paulus, et dicat: *Notite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote* (I Cor. xiv, 20). Non ergo ad ^c ludicra infantia et imperfecta nobis primordia revertendum est, sed aliquid quod etiam graves annos deceat, ^d inde sumendum, ut velox sit commotionum transitus, citus ad pacem recessus: nulla sit memoria offensionis, nulla cupiditas dignitatis; amor sociæ ^e communionis, æqualitas naturæ. Magnum enim ^f bonum est nocere non nosse ^g et maligna non sapere: quia inferre ac referre injuriam, mundi hujus prudentia est; nomen autem natum pro malo reddere, Christiana est ^h æquanimis infantia. Ad hanc vos, dilectissimi, similitudinem parvulorum mysterium hodiernæ festivitatis invitat; et hanc vobis humilitatis formam adoratus a magis puer Salvator insinuat: qui et imitatoribus suis quid gloriæ pararet ostenderet, ortus sui tempore editos martyrio consecravit: ut ⁱ in Bethleem, ubi Christus natus est, genitū, per communionem ætatis consortes fierent passionis. Amator igitur humilitas, et omnia a fidelibus vitetur elatio. Alter alterum sibi præferat, et nemo quod suum est querat, sed quod alterius: ut cum in omnibus abundaverit affectus benevolentie, in nullo virus inveniat invidiæ: quoniam *qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* (Luc. xiv, 14): eodem ipso testante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

^a Ita cum Quesnello prima editio et codd. S. Petri. Al., *confessio*.

^b Sic cum Quesn. quatuor nostri codices. Al., *imitatione*. Postea ms. Bonon. et prima editio, *docet*. . . et dicit, pro *deceat*. . . et dicit.

^c In excusis ante Quesn. et in Gaudiival. ejusdem, sicut et in aliquot nostris cod., *lubrica*. Latinus Latinus in bibliotheca sacra et profana conjectit legendum, *ludicra*: quam lectionem a Quesnello receptam ms. S. Petri et alio codice approbatam reperimus; sicut idem codices approbant, *revertendum est, pro redeundum est*, quod et in editis et in alijs mss. occurrit.

^d Aliquot editiones cum nonnullis codd., *inde sumendum est, Velox ad commotionem transitus*. Cod. Casanat collect. 2, *inde sumendum est. Velox commotionum transitus*; et ita Quesnellus nec non editio Antwerpensis an. 1583. Tres mss. Vat. collect. 4 et 5, *inde sumendus est velox commotionum transitus*. Senior visa est lectio primæ editionis et codicis Bon. quam textui inseruimus: in eo scilicet parvuli malitia erimus, si, ut in parvulis accidit, iræ commotiones facile transeant, et ad pacem citus sit reditus, et nulla sit memoria offensionis, etc. Cod. Casin. collect. 4 ad hanc lectionem accedit, ubi legitur: *Inde sumendum est. Sit velox commotionum transitus*. Id magis placeret, nisi superflua et durior repetitio verbi est post participiale *revertendum est*, a Leone videretur aliena.

^e Editi, *dilectionis*. Congruentior lectio optimorum codd. S. Petri et unius Vallicel

SERMO XXXVIII (AL. XXXVII).

¹ In Epiphaniæ solemnitate VIII.

SYNOPSIS. — I. Stella gratiam, magi omnes gentes, Herodes paganos, infantes occisi marigres figurant. Omnium est temporum præsens festivitas. — II. Sola fidei luce atingi posse Christi Dei hominisque mysterium, reparando homini necessarium. — III. Gratiæ necessitas. Homo bona agens, a Deo habet et effectum operis, et initium voluntatis. Sanctis timendum ne ipsis operibus pietatis elati, deserantur operis gratiæ. ¹⁴⁰ Quibus signis quisque experiri potest an in ipso Deus habitet? — IV. Ex charitate in primis habitatore cordis Deum cognovimus. Charitati quantum laborandum.

CAP. I. — Causam, dilectissimi, et rationem solemnitatis hodiernæ sæpe i vobis et evangelica narratio, et observantiæ consuetudo patefecit; nec necesse est ita nunc, quæ inter Salvatoris nostri humana primordia sunt gesta, replicari, ut de splendore novi sideris, de magis magorumque muneribus, de sævitia Herodis et de interfectione infantium disseramus; cum, sicut nostis, et in stellæ fulgore Dei gratia, et in tribus viris vocatio gentium, et in rege impio crudelitas paganorum, et in occisione infantium cunctorum martyrum forma præcesserit. Sed quia in sacratissimo die reddendum expectationi vestræ est sacerdotalis sermonis officium, nitamur, ut possumus adjuvante Spiritu Dei, eo per intelligentiæ semitas pervenire, ut cognoscamus sacramentum præsentis festi ad omnium fidelium tempora pertinere; nec ullo modo habeatur insolitum, quod in dispensationum ordine adoratur antiquum.

CAP. II. — Quamvis ergo omnis anima Christiana nihil indignum ^b deat de Filii Dei majestate sentire, et transcensis incipientis fidei rudimentis oporteat unumquemque ad sublimiora proficere, ¹ non

^f Editi, et ad magna. Delevimus ad opo eorum domo mss.

^g Sic omnes nostri codd. et editiones ante Quesnellum, qui nullo ms. Indicato scripsit, *æquanimis infantia*. Post pauca, prima editio et ms. Bon., *ad hanc nos*, et infra, *nobis pro vobis*.

^h Duo codd. S. Petri, *Intra Bethleem*.

ⁱ Totidem verbis hic sermo legitur inter Augustinianos olim serm. 35 de Tempore, nunc autem in appendice serm. 153, ubi editores Benedictini notant eum esse Leonis papæ, ipsique in omnibus mss. attribui. Ex hac appendice aliquot variantes excerptur.

^j Cod. Bon. et prima editio, *nobis*.

^k Sic cum Quesnello et prima editione omnes nostri codd., excepto Veronen., qui cum cæteris editis, *habeat*. Dein, pro *transcensis*, unus cod. S. Petri, *transgressis*, alius, *transcurris*.

^l Editi omittunt non, quam particulam ex codicibus S. Petri uti congruentioram adiecit. Ex eo enim quod anima Christiana nihil indignum debeat de Filii Dei majestate sentire, etc., illud consequi posse videtur, *humane mentis infirmitatem trepidare de ipsa naturæ nostræ communionis*, ac si indigna sit Filio Dei, etc. Leo autem affirmat, quamvis primum illud sit verum, non tamen necesse esse hoc secundum. Similiter ex iisdem S. Petri codd. scripsimus, *accepit Christum* pro eo quod alias legitur, *accepit Christum*. Codices Venet. et Vallie., *accepit Christum*. Mox. in cod. Veron. omittitur *corporea*.

debere est tamen infirmitatem mentis humanæ, A voluntatis. Unde et Apostolus copiosissimus fidelium dum totum hominem accepit Christus, de ipsa natura nostræ communionis trapedere, et per iniuria vel incrementa corpora ad agnitionem unius cum Patre Deitatis difficulter accedere. Sed ubi inter caligantes cogitationes radius supernæ lucis refulerit, cupientes fidei moras splendor veritatis abrumpat: ut cor liberum, et a visibilibus absolutum, lumine intelligentiæ tamquam ducem stellam sequatur: quia, sicut Apostolus ait, *Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (Philip. II, 11).^b ut quem venerabatur in cunis humiliter jacentem, ipsum^c sine diffidentia *161* adoret cum Patre regnantem. Hæc autem manifestatio, dilectissimi, quæ hæsitantium nebulas dissolvit animarum, et ita facit Innotescere Dei Filium, ut de hoc, quod idem est etiam hominis filius, nihil patiantur obstaculi, ad præsentis festi pertinet dignitatem; et vera est infantia Salvatoris declaratio Deitatis, quando carnis sensus ab humanis ad divina transfertur; ut quos deprimunt experimenta infirmitatum, erigent signa virtutum: quia ipsi agnito et natura nostra indigebat et causa, ut reparare humanum genus nec sine majestate posset humiliter, nec sine humilitate majestatem.

Cap. III. — Jam vero quem in singulorum fidelium profectibus divinorum elucet custodia mandatorum, impleturque quod dictum est: *Sic luceat^d lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et magnificent Patrem vestrum qui in caelis est* (Math. V, 16): quis illis non præsentem intelligat Deitatem, ubi veram videt apparere virtutem? quæ utique sine Deo nulla est, nec proprietatem obtinet Deitatis, nisi agrum aut vegetetur auctoris. Dicente etiam discipulis ante Domino, *Sine me nihil potestis facere* (Joan. XV, 5), dubium non est hominem bona agentem^e ex Deo habere et effectum operis et initium

^a Ita append. August., canonensis fidei moras.

^b Ita nostri codices cum prima editione et append. Aug. Alii editi, quem ut.

^c Sic scripsimus ex iisdem codd. et editis ante Quesnellum, qui cum append. Aug. posuit, sine diffidentia. Eam autem adversus fidei trepidationes sermo sit, sine diffidentia procul dubio præferendum fuit.

^d Prima editio et append. Aug. cum quibusdam codd., lux vestra. At alii mss., lumen vestrum, uti habetur etiam serm. 26, c. 4. Dein, glorificent, pro magnificent in ms. Bon. et prima editione.

^e Sic Quesnellus cum append. Aug. et similiter codd. S. Petri. Al., majestatem. Paulo post, Deitatis res nostri codd. cum prima editione et Quesnelliana nec non append. Aug. Aliæ editiones, dignitatis.

^f Ita quinque nostri codd. probæ notæ cum prima editione atque append. Aug. Al., a Deo. Dein, initium bonæ voluntatis, in prima editione et ms. Bon.

^g Unus cod. Vat. et alius Bon. ac prima editio, in nobis.

^h Ms. S. Petri et codd. Veron. ac Padliron., respiciet.

ⁱ Potior hæc lectio, quæ in prima editione et in Antwerpensi an. 1583 ac in append. Aug. nec non in aliquot nostris codicibus invenitur, quam aliarum editionum, solite. Editores Beneficentissimi aham insigne variantem in notatione subjiciunt; ms. Navarr. et Corb., *Ac ne in multis in vanam laboret, sollicita discretionem inspiciat.*

cohortator, Cum timore, inquit, et tremore nostram salutem operamini: Deus est enim qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate (Philip. II, 12). Et hæc sanctis causa est tremendi atque metuendi ne ipsis operibus pietatis elati deorentur oper gratiæ et ramaneant in infirmitate naturæ. Qui autem experiri cupit an in ipso Deus habitet, de quo dicitur: *Mirabilis Deus in sanctis suis* (Ps. LXVII, 36), sincero examine cordis sui interiora discutiatur et sagaciter quærat qua humilitate resistat superbiæ, qua benevolentia obducatur *162* invidiæ, quam non capiatur adulantium lingua, quinque bonis detectetur alienis; an pro malo non cupiat malum reddere, malique impultas oblivisci injurias, quam imaginem et similitudinem aut Conditoris amittere, qui omnes ad cognitionem sui generalibus imitans donis, pluit super justos et injustos, et solum eorum oriri facit super bonos et malos (Math. V, 45).

Cap. IV. — Ac ne in multis laboretⁱ sollicita discretionis inspectio, ipsam matrem virtutem omnium charitatem in secretis sui mentis inquirat, et si eam dilectioni Dei et proximi toto corde intentam repererit, ita ut etiam inimicis suis eandem velit tribui quæ sibi optat impendi; quicquid hujusmodi est, Deum et rectorem et habitatorem sui esse non dubitet: quem tanto magnificentius recipit, quanto magis non in se, sed in Domino gloriatur (1 Cor. I, 31): quoniam quibus dicitur: *Regnum Dei¹ intra vos est* (Luc. XVII, 21),² nihil non illius agunt spiritu, eas reguntur imperio. Scientes igitur, dilectionem, quoniam *charitas Deus est* (1 Joan. IV, 16), qui operatur omnia³ in omnibus (1 Cor. XII, 6), sectamini charitatem, ita ut in usum causæ dilectionis affectum universorum fidelium corda concurreant. Transeant nos et vana non occupent; constanti desiderio ad

¹ Sic Quesnellus cum nostro ms. Padliron. et app. Aug. Cæteræ editiones cum aliquot nostris codd., et si in ea dilectionem Dei et proximi toto corde intente repererit. Ms. S. Petri, toto intento corde repererit.

² Al., inhabitatorem.

³ Cod. Bon. et prima editio, intra nos.

⁴ Hic locus in codd. et edit. mirifice variat. Prima editio cum codice Victor. Quesnelli et duobus nostris Vat. ac Bon., *hi nimirum illius aguntur spiritu.* Quesnellus ex ms. Corb. prætulit, *non nisi illius aguntur spiritu*, quod similiter legitur in append. Aug. Codices Barber., Padliron. et Venetus, *nihilominus illius aguntur spiritu*; et paulo aliter in Castinensi, Valsicel. atque Casanatensi, *nihil non illius aguntur spiritu.* Prætulimus lectionem editorum ante Quesn. quippe quæ duobus Lectionariis S. Petri et alio Veron. ac ms. Vat. collect. 5 confirmatur, optimamque etiam sententiam reddi, cum nihil nos, apud probatissimos scriptores, *omne vel omnia* significet.

⁵ Ms. Bon. et prima editio, in nobis.

⁶ Ita nostri decem codd. et editiones ante Quesnellum, qui ex uno ms. Corb. textui inseruit: *Transeant a nobis humana, ne nos occupent.* Notavit autem lectionem vulgatam reperiri in cod. Gaudival., et pro vana, al. legi ima. In append. Aug., et forte melius: *Transeant a nobis vana, et ne nos occupent; constanti, etc.*

ea quæ sunt semper mansura tendamus. Sacramentum enim præsentis festi oportet in nobis esse perpetuum; quod utique sine fine celebrabitur, si in omnibus actibus nostris Dominus Jesus Christus appareat: qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen

143 SERMO XXXIX [Al. XXXVIII].

^a De Quadragesima I.

SYNOPSIS. — I. Hebræorum exemplo esse jejunandum maxime contra hostes invisibiles. — II. Quadragesimæ præsertim tempore parari insidias a dæmone. — III. Cur Christus tentari voluerit, et quantæ sint hominis pugnæ in hac vita. — IV. Quanta invidia dæmonis. Quæ Christianorum arma? — V. Quæ potissimum virtutes jejunium comitari debeant? — VI. In misericordiæ maxime operibus verum jejunium esse.

CAP. I. — Hebræorum quondam populus et omnes Israëlitiæ tribus, cum propter peccatorum suorum offensiones gravi Philistinorum dominatione premerentur, ut superare hostes suos ^b possent, sicut sacra manifestat historia, vires animi et corporis indieto sibi reparavere jejunio. Intellexerant enim duram et miseram illam subjectionem neglectu se mandatorum Dei et morum corruptione meruisse, frustra que se armis certare, nisi prius vitii repugnassent. Abstinentes ergo a cibo et potu severæ sibi castigationis adhibere censuram; et ut hostes suos vincerent, gulæ illecebram in seipsis ante vicerunt. Factumque est hoc modo ut sævi adversarii et graves domini esurientibus cederent, quos sibi saturos subjugarant. Et nos itaque, dilectissimi, inter multas adversitates et prælia constituti, si similibus remediis uti cupimus, simili observatione curemur. Eadem enim propemodum causa nostra est quæ illorum fuit: quoniam sicut illi a carnalibus adversariis, ita et nos a spiritalibus maxime impugnamur inimicis. Qui si donata nobis per Dei gratiam morum ^c 144 correctione vincantur, ^e etiam corporeorum nobis hostium fortitudo succumbet; et emendatione nostra infirmabuntur, quos graves nobis, non ipsorum merita, sed nostra delicta fecerunt.

CAP. II. — Quapropter, dilectissimi, ut omnes ho-

^a In uno ms. S. Petri huic primo sermone de Quadragesima titulus generalis præligitur: *Incipiunt sermones S. Leonis Papæ de jejunio Quadragesimæ*. In alio autem S. Petri codice: *Sermo Leonis papæ de jejunio Quadragesimæ*, ubi omissio tituli sancti antiquam codicis originem indicare videtur. Iidem codices sequentibus sermonibus fere apponunt titulum: *De jejunio Quadragesimæ*.

^b Prima editio, *non possent*. Ita prorsus scribendum esset, si hæc sententia referretur ad anteriorem partem, et ad verbum *premerentur*. Sed interpunctio mutata hoc communis referendum est ad sequentia; unde vulgata lectio, quæ item est potiorum codicum, mutanda non fuit.

^c In duobus mss. S. Petri habetur *etiam* pro *et*, quod legebatur in editis ante Quesnellum, et in nonnullis quoque codd. occurrit.

^d Ita ex nostris codd. et editis ante Quesn., qui nullam auctoritatem indicans, posuit, *corporeæ*. Paulo post, *perniciosissimum*, quod ille prætulit pro *perniciosum*, invenimus in laudatis duobus codicibus S. Petri.

stes nostros superare valeamus, per observantiam cælestium mandatorum divinum quæramus auxilium, scientes non aliter nos prævalere posse adversariis nostris, nisi prævaluerimus et nobis. Sunt enim intra nosmetipsos multa certamina, et aliud caro adversus spiritum, aliud adversus carnem spiritus concupiscit (*Galat. v, 17*). In qua dissensione si cupiditates ^d corporis fuerint fortiores, turpiter animus amittet propriam dignitatem, et perniciosissimum erit eum servire quem decuerat imperare. Si autem mens rectori suo subdita, et supernis muneribus delectata, terrenæ voluptatis incitamenta calcaverit, et in suo mortali corpore regnare peccatum non siverit (*Rom. vi, 12*), ordinatissimum tenebit ratio principatum, et munitiones ejus nulla spiritalium nequitiarum labefactabit illusio: quia tunc est vera pax ^e homini et vera libertas, quando et caro animo judice regitur, et animus Deo præside gubernatur. Hæc autem præparatio, dilectissimi, licet omni tempore salubriter assumatur, ut pervigiles hostes incessabili superentur industria, nunc tamen sollicitius expetenda est, et studiosius ^f instruenda, quando et ipsi subtilissimi adversarii acriori insidiantur astutia. ^g Scientes enim adesse sacratissimos Quadragesimæ dies, in quorum observantia omnes præteritæ desidiæ castigantur, omnes negligentia diluuntur, ad hoc utique totam vim suæ malignitatis intendunt, ut celebratori sanctum Pascha Domini, ^h in aliquo inveniantur immundi; et unde eis obtinenda erat propitiatio, inde contrahatur offensio.

CAP. III. — Accedentes ergo, dilectissimi, ad Quadragesimæ initium, id est, ad diligentiorum Domini servitum, quia quasi ad quemdam agonem sancti operis introimus, ad pugnas ⁱ 145 tentationum ⁱ animas præparemus; et intelligamus quanto studiosiores pro nostra salute fuerimus, tanto nos vehementius ab adversariis impetendos. Sed fortior est qui in nobis est quam qui adversum nos est, et per ipsum validi sumus, in cujus virtute confidimus: quia ob hoc Dominus se tentari a tentatore permisit, ut cujus munimur auxilio, ejusdem erudiremur exemplo.

^e Sic ex memoratis mss. S. Petri. Al., *hominis*. Paulo post iidem codd. omittunt *autem*.

^f Ita plerique codd. et editi omnes ante Quesn., apud quem, *struenda*. In mss. autem S. Petri, *fruenta*.

^g Erat in editis ante Quesn., uti etiam mss. collectionibus posterioribus: *Scientes enim agere nos sacratissimos*, etc. Ille autem pro *agere nos* scripsit *adesse*, quod et in duobus Lectionariis S. Petri reperimus, et exigitur ab illis cap. sequentis: *Accedentes ergo, dilectissimi, ad Quadragesimæ initium*.

^h Ita mss. Thuan. et Corb., melius quam, *inveniamur indigni*, quod legitur in vulgatis editionibus: alludit enim auctor noster ad præceptum de munditia legali, quæ in veteri Testamento ad Pascha celebrandum necessaria erat. Quesn. — Ita etiam scribitur in codd. S. Petri et in mss. collect. 2, ex quibus cohærenter subjecimus *eis pro nobis*, quod Quesnellus retinuit, sed perperam, nam refertur ad vocem *celebraturi*, de quibus Leo dixit, *inveniantur; nobis autem habetur in iis codicibus, qui præferunt, agere nos, et, inveniamur indigni*.

ⁱ Ita duo mss. S. Petri. Al., *animos*.

Vicit enim adversarium, ut audistis, testimoniis legis, non potestate virtutis; ut hoc ipso et hominem plus honoraret, et adversarium plus puniret, cum hostis generis humani ^a non quasi a Deo jam, sed quasi ab homine vinceretur. Pugnavit ergo ille tunc, ut et nos postea pugnaremus; vicit ille, ut et nos similiter vinceremus. NULLA SUNT enim, dilectissimi, sine tentationibus fides, nullum sine hoste certamen, nulla sine congressione victoria. Vita hæc nostra in medio ^c insidiarum, in medio perhorum est. Si nolumus decipi, vigilandum est; si volumus superare, pugnandum est. Et ideo sapientissimus Salomon, *Fili, inquit, accedens ad servitatem Dei, prepara animam tuam ad tentationem* (Eccli. ii, 1). Vir enim sapientia Dei plenus, sciens studium religionis laborem habere certaminis, cum prævideret pugnae periculum, ante admonuit pugnaturum: ne forte si ad ignorantem tentator accederet, imparatum diuus vulneraret.

CAP. IV. — Nos itaque, dilectissimi, qui ^d divinis eruditionibus instituti, ad agonem præsentis certaminis scienter accedimus, audiamus dicentem Apostolum: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, ^e adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia, in caelestibus* (Ephes. vi, 12); et non ignoremus quod hi hostes nostri contra se geri omnia sentiunt, quæcumque nos pro nostra salute agere tentamus; et hoc ipso ^f quod boni aliquid appetimus, adversarios provocamus. Hæc enim inter nos atque illos **146** per diabolicæ invidiæ fomitem inveterata dissensio est, ut quia illi ab his bonis exciderunt, ad quæ nos Deo auxiliante provehimur, nostris justificationibus torqueantur. Si ergo nos erigimur, illi corruunt; si nos convalescimus, illi infirmantur. Remedia nostra plagæ ipsorum sunt, quia curatione nostrorum vulnerum vulnerantur. *State ergo, dile-*

ctissimi, ut Apostolus ait, *succincti lumbos mentis vestrae in veritate, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia ^g tela maligni ignea extinguere, et galeam salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (Ephes. vi, 14). Videte, dilectissimi, quam potentibus ^h telis, quam insuperabilibus munimentis dux multis insignis triumphis, et invictus Christianæ militiæ magister armaverit. Succinxit lumbos balteo castitatis, calceavit pedes vinculis pacis: quia et discinctus miles cito, ⁱ ab impuditiæ incensore vincitur, et non calceatus facile a serpente mordetur. Scutum fidei ad protectionem totius corporis dedit, capiti galeam salutis imposuit, dexteram gladio, id est verbo veritatis, instruxit: ut spiritualis præliator non solum sit tutus a vulnere, sed et repugnantem valeat vulnerare.

CAP. V. — His igitur, dilectissimi, freti armis, impigre atque intrepide propositum nobis certamen ineamus: ut in isto jejuniorum ^l stadio, non eo tantum simus sine contenti, ut solam ciborum abinentiam patemur esse sectandam. Parum enim est si carnis substantia tenuetur, et animæ fortitudo non alitur. Afflicto paululum exteriore homine, reficiatur interior; et subtracta carni saturitate corporea, spiritalibus mens deliciis roboretur. Circumspiciat se omnis anima Christiana, et severo examine cordis sui interna discutiat. Videat ne quid ibi discordiæ inhæserit, ne quid cupiditatis insederit. Castitas incontinentiam procul pellat, ^m tenebras simulationis lux abigit veritatis. Detumescat superbia, respiscat iracundia, **147** comminuantur jacula noxarum, et obtrectatio linguæ frenetur. Cessent vindictæ, et oblivioni mandentur injuriæ. *Omnis postremo plantatio quam non plantavit Pater caelestis, radicitus auferatur* (Matth. xv, 15). Tunc enim in nobis bene virtutum semina nutriuntur, quando ⁿ de agro cordis nostri omne germen externum evellitur. Si quis

^a Ante Quesn. legebatur, *non solum quasi a Deo, sed etiam quasi ab homine impugnaretur atque vinceretur*. Correxerit ille ex tribus codd. Viet., Thuan. et Corb., emendationemque confirmant duo Lectionarii S. Petri, cod. Bon. et mss. collect. 2.

^b Ita Thuan. et Corb. Al., *sine perturbationibus*, quod man se-temendosum est et bono sensu vacuum: ut illud e contra Pauli doctrinæ et verbis consentaneum. QUESN. — Sic pariter nostri codices S. Petri et collect. 2.

^c Al., *insidiarum*. Quesnellianam correctionem approbant mss. S. Petri.

^d Anteriores editiones, *divinis institutionibus eruditi*. Prætulimus lectionem mss. S. Petri et codicum collect. 2, quam confirmant etiam exemplaria Corb. et Thuan. a Quesnello laudata. Unus Vat. collect. 4, *divinis instructionibus eruditi*.

^e Duo laudati Quesnelli codd. Corb. et Thuan. habent, *adversus mundi rectores, mundi hujus tenebrarum harum* Duo S. Petri et duo Vat., *adversus rectores mundi hujus tenebrarum* ommissa voce *harum*. Codd. collectionis 2 ut in textu et in vulgato Scripturæ.

^f Unus cod. S. Petri, *quo*.

^g Prima editio, *tela nequitiae ignea. Ignita pro ignea*, in mss. Corb. et Thuan., Quesnello annotante. Mox

assumere pro *assumite* in uno ms. S. Petri.

^h Ita omnes nostri codd. et editi ante Quesnellum, qui cur po-uerit, *ab impudentiæ incensore*, ubi hoc comma refertur ad illa, *succinxit lumbos balteo castitatis*, ignoramus.

ⁱ Quædam editiones cum quibusdam codd., *studio*.

^l Erat in editis et in mss. posteriorum collectionum, *tenebras mendacii lux abigit veritatis: quia os quod mentitur animam mentientis interficit. Detumescat superbia, humilitas assumatur, respiscat iracundia*. Quesnellus, loco mendacii, substituit *simulationis*: in reliquis vulgatum textum retinuit, expunctis illis, *humilitas assumatur*, quæ, inquit, in mss. desiderantur, et situm orationis abruptunt. Notavit præterea in margine, verba, *quia os quod mentitur animam mentientis interficit*, deesse in codd. Corb. et Thuan. Nos hæc quoque excluimus, quia absunt præterea ab antiquis et sincerioribus Lectionariis S. Petri, nec non a codd. præstantiorum collectionum, qui lectionem textui insertam exhibent. Mox pro *nozorum*, quod legitur in antiquis Lectionariis et vetustioribus mss. collectionibus, exemplum primæ editionis habet, *noziarum*; qui librarii lapsus cum non detegeretur, in posterioribus mss. collectionibus ad sensum perficiendum additum fuit substantivum, *cogitationum*.

ⁿ Ita ex quatuor nostris codd. Al., *ab agro*.

ergo in quempiam ita cupiditate ultionis exarsit, ut A eum aut carceri • tradiderit, aut vinculis illigaverit, absolutionem non solum insonantis, sed etiam ejus qui poena dignus videtur acceleret: ut illa Dominicæ orationis regula fidenter utatur, dicens: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* (Matth. vi, 12). Quam partem petitionum ita Dominus speciali insinuatione commendat, ^b quasi totius orationis effectus in hac conditione consistat: *Si enim, inquit, dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et Pater vester vobis, qui in cælis est. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra* (Ibid. 14).

CAP. VI. — Proinde, dilectissimi, memores infirmitatis nostræ, quia facile in quolibet delicta prolābimur, hoc • potissimum remedium, et istam effi- B cacissimam vulnerum nostrorum curationem nullatenus negligamus. Remittamus, ut remittatur nobis; demus veniam, quam rogamus; et non studeamus vindicari, qui nobis precamur ignosci. ^d Pauperum gemitus surdo non transeamus auditu, et misericordiam indigentibus prompta benignitate præstemus, ut misericordiam in iudicio mereamur inventre. Ad quam perfectionem qui studium suum gratia Dei adjutus intenderit, hic sanctum jejunium fideliter • peraget (I Cor. v, 8), hic a fermento malitiæ veteris alienus, in azymis sinceritatis et veritatis ad beatum Pascha perveniet, et per novitatem vitæ digne lætabitur in sacramento reformationis humanæ: per Christum Dominum nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

148 SERMO XL [AL. XXXIX].

De Quadragesima II.

SYNOPSIS. — I Semper in hac vita proficiendum esse. — II. In id maxime emittendum Quadragesimæ tempore, quo magis sævit diabolus. — III. Cur Christus

• Sic melius ex ms. S. Petri, quam traderet et illigaret, ut in editis habebatur.

^b Quasi pro ut melius substituimus ex Lectionariis S. Petri.

^c Potissimum pro potentissimum magis placuit ex iisdem S. Petri codd. et uno Vat. Paulo ante pro, quia facile, aliqui codd. habent, qua facile. Paulo post, ut remittat, loco, ut remittatur: et dein, optamus pro precamur in mss. S. Petri.

^d Quesnellus notavit in margine sequentem periodum deesse in mss. Corb. et Thuan.

• Codd. S. Petri, peragit.

^f Ita cum prima editione atque Colonensi an. 1547, aliquot nostri codd., et melius quam apud Quesnellum cum aliis vulgatis atque mas., ad opus horum. In sequenti periodo cod. Padliron., potest habere quo recedat.

• Plerique codices cum editis ante Quesnellum, necessarii aliquid addamus augmenti. Retinuimus Quesnellianam lectionem, quam mss. S. Petri et Padliron. approbant.

^h Et quidem eadem lectio Paulinæ epistolæ, quæ hodie et in primo nocturno et in missa per totam Ecclesiam auribus fidelium insonat. Unde et officii ecclesiastici antiquitas probatur et refellitur error Theodemari abbatis Casinensis, seu Pauli Diaconi

esuriens non mutavit lapides in panem? — IV. Non sterilem esse debere Quadragesimam inediam. — V. Misericordiam et clementiam principum imitandam esse Quadragesimæ tempore.

CAP. I. — Licet nobis, dilectissimi, appropinquante festivitate paschali jejunium quadragesimale ipse legitimi temporis recursus indicat, cohortatio tamen etiam nostri sermonis adhibenda est, quæ, auxiliante Domino, nec inutilis sit pigris, nec onerosa devotis. Nam cum omnem observantiam nostram ratio istorum dierum poscat augeri, nemo est (ut confido) de vobis, qui se ^f ad opus bonum non gaudeat incitari. Natura enim nostra, manente adhuc mortalitate, mutabilis, etiamsi ad summa quæque virtutum studia provehatur, semper tamen sicut ^B test habere quo recidat, ita potest habere quo crescat. ET HÆC EST perfectorum vera justitia, ut numquam præsumant se esse perfectos, ne ab itineris nondum finiti intentione cessantes, ibi incidant deficiendi periculum, ubi proficiendi deposuerint appetitum. Quia ergo nemo nostrum, dilectissimi, tam perfectus et sanctus est, ut perfectior sanctiorque esse non possit, omnes simul sine differentia graduum, sine discretionem meritorum, ab iis in quæ pervenimus, in ea quæ nondum apprehendimus, pia aviditate curramus, et ad mensuram consuetudinis nostræ ^g necessariis aliquid addamus augmentis. Parum enim religiosus alio tempore demonstratur, qui in his diebus non religiosior invenitur.

CAP. II. — Unde opportune auribus nostris ^C lectio apostolicæ prædicationis insonuit, dicens: 149 *Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi, 2). Quid enim acceptius hoc tempore, quid salubrius his diebus, in quibus vitis bellum indicitur, et omnium virtutum profectus augetur? Semper quidem tibi, o anima Christiana, vigilandum contra salutis tuæ adversarium fuit, ne ullus pateret locus tentatoris insidii; sed modo tibi major cautio

ejus nomine ad Carolum Magnum imperatorem scribentis. *Necdum eo tempore, quo S. Benedictus scribebat suam Regulam, in Romana Ecclesia, sicut nunc, inquit, leguntur, sacras Scripturas legi morem fuisse.* Ex Gelasio aliisque falsa probatur opinio a doctissimo Mabillonio in disquisitione de Cursu Gallicano pag. 385. Accedit Leo Gelasio pluribus annis antiquior, tum hoc loco, tum pluribus aliis, ut sermonis 41 (nunc 42) seu de Quadrag. 4 initio: *Prædicaturus, inquit, ... quo aptius utar exordio, quam ut verbis Apostoli... incipiam, dicamque quod lectum est: Ecce nunc tempus acceptabile, etc.*; sermonis 50 (nunc 52), qui primus de Passione Dom., initium indicat lectam eo die fuisse passionis historiam ex Evangelio; quæ et feria 4 esse iteratam significant ultima fere verba sermonis 3, de Passione, prima serm. 13 (nunc 15), quæ hanc universæ Ecclesiæ consuetudinem tribuit. Vide et serm. 18, cap. 2, et serm. 19, cap. 1, ubi observat ex more decursam esse evangelicam de Passione lectionem, et serm. 2 de Resurrectione, seu potius in die Sabbati sancti, et serm. 94 (nunc 51) in evangelium de Transfiguratione Domini. QUESNELLUS. — Mox pro acceptum prima editio cum aliquibus mss. habet *acceptabile*, ut legitur etiam serm. 42, cap. 1.

et sollicitior ^a eat adhibenda prudentia, quando idem hostis tuus acridi sœvit invidia. Nunc enim in toto mundo potestas ei antiquæ dominationis aufertur, et innumera illi captivitatis vasa rapiuntur. Renuntiaturo atrocissimo prædoni a populis omnium nationum, omniumque linguarum, et nullum jam genus hominum reperitur, quod non tyrannicis legibus reluctetur, dum per omnes fines terrarum regeneranda in Christo multorum millium millia præparantur; et appropinquante novæ creaturæ ortu, spiritualis nequitiâ ab iis quos possidebat ^b extruditur. Fremit ergo exspoliatus hostis impius furor, et novum quærit lucrum, quia jus perdidit antiquum. Captat inæfessus et pervigil, si quas reperiat oves a sacris gregibus negligentius evagantes, quas ^c per procliva voluptatum et per devexa luxuriæ in diversoria mortis inducat. Inflammata itaque iras, nutrit odia, acuit cupiditates, irridet continentiam, incitat gulam.

CAP. III. — Quem enim tentare non audeat, qui nec ab ipso Domino nostro Jesu Christo ^d conatus suæ fraudis abstinuit? Nam, sicut **150** evangelica ^e patefecit historia, cum Salvator noster, qui erat verus Deus, ut verum se hominem etiam demonstraret, et impias opiniones totius erroris excluderet, post quadraginta dierum ^f nocturnumque jejunium, infirmitatis nostræ in se recepisset esuriem, gavisus diabolus signum se in eo passibilis atque mortalibus invenisse naturæ, ut exploraret potentiam, quam timebat: *Si Filius Dei, inquit, es, dic ut lapides isti panes fiant* (Matth. iv, 2). Poterat ^g utique istud Omnipotens, et facile erat ut ad Creatoris imperium, in quam juberetur speciem cujuslibet generis ^h creatura transiret; sicut, cum voluit, in convivio ⁱ nuptiali aquam mutavit in vinum (Joan. ii, 9): sed hoc magis salutiferis ^j dispositionibus congruebat, ut superbissimi hostis astutia, non potentia Deitatis ^k a Domino, sed humilitatis mysterio vinceretur. Denique fugato diabolo, et in omnibus artibus suis tentatore frustra-

to, accesserunt ad Dominum angeli, et ministrabant ei; ut veri hominis et veri Dei, et apud dolosas interrogationes inviolata esset humanitas, et apud sancta obsequia manifesta Divinitas. Confundantur ^l itaque filii diaboli atque discipuli, qui repleti inspiratione viperea, simplices quosque decipiunt, negantes in Christo utramque veram esse naturam, dum aut Deitatem homine, aut hominem Deitate dispoliant, cum unius temporis gemino documento utraque falsitas sit perempta: quia et per famem corporis ^m perfecta humanitas, et per famulantes **151** angelos demonstrata est perfecta Divinitas.

CAP. IV. — Quia ergo, dilectissimi, sicut Redemptoris nostri magisterio edocti sumus, non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei (Matth. iv, 4; Deut. vii, 5); dignumque est ut populus Christianus in quantacumque abstinentia constitutus, magis desideret se Dei verbo quam cibo satiare corporeo, prompta devotione et alacri fide suscipiamus solemnè jejunium, non in sterili inedia, quam plerumque et imbecillitas corporis et avaritiæ morbus ⁿ indicit, sed in larga benevolentia celebrandum: ut scilicet simus de illis de quibus ipsa Veritas dicit: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (Matth. v, 6). Deliciæ igitur nostræ sint opera pietatis, et illis cibis qui nos ad æternitatem ^o nutriunt impleamur. Lætetur in refectionibus pauperum, quos impendia nostra satiaverint. Jucundemur in vestitu eorum quorum nuditate indumentis necessariis texerimus. Sentiant humanitatem nostram ægritudines decumbentium, imbecillitates debiliû, labores exsulum, destitutio pupillorum, et desolataram ^p mœstitudo viduarum: in quibus juvandis nemo est qui non aliquam possit exsequi benevolentiam portionem. Nulli enim parvus est census, cui magnus est animus; nec de rei familiaris modo ^q mensura miserationis pendet aut pietatis. Numquam merito caret, etiam in tenui facultate, bonæ volun-

^a Editi, *assumenda prudentia est*. Prætulimus mss. S. Petri, ex quibus etiam paulo post *terrarum* scripsimus pro *terræ*, confirmante cod. Padliron.

^b Ita ex iisdem codd. S. Petri et uno Vat. Alii cum editis, *excluditur*. Paulo post, pro *perdidit*, duo mss. Vati., *perdit*.

^c Unus ms. S. Petri et alius Vat. cum quibusdam editis, *per procliva*. Mox, *movet cupiditates*, loco *acuit cupiditates* in uno ms. Vat.

^d Ita cum Quesn. unus codex S. Petri, et alius Padliron. Al., *conatum*.

^e Sic ex prima editione et nonnullis mss. Vat. et Padliron., idque magis placet quam vulgata lectio, *patefacit*; nam apertius indicat tunc quoque ante sermonem in missa lectum fuisse Evangelium Matthæi de tentatione Christi in deserto, uti nunc in prima Dominica Quadragesimæ legitur.

^f Exemplar Pauli Diaconi omittit, *nocturnus*.

^g Sic cum Quesn. duo codd. S. Petri et unus Vat. Al., *itaque*.

^h Al., *natura* in editionum margine, ac in Homil. Pauli Diaconi et cod. Padliron.

ⁱ Ita nostri codd. et editi ante Quesnellum, apud quem, *nuptiarum*, uno nostro Padlir. suffragante.

^j Al., *dispensationibus*, uti in Homil. Pauli Diaconi et in duobus mss. Vat. At codd. S. Petri, ut in tex-

tu; qui etiam pro *nequissimi*, quod legebatur in editis, præferunt, *superbissimi*, juxta emendationem Quesnellianam. Id autem magis placuit, cum *humilitatis mysterium* dæmonis superbiæ S. pontifex opponat.

^k Addidimus a Domino, ex duobus Lectionariis S. Petri, in quibus mox legitur, *et in omnibus artibus suis tentatore frustrato*, uti post Quesnellum edidimus, cum in cæteris editionibus et in aliquot codd. ac in Homil. Pauli Diaconi habeatur, *et omnibus artibus callidi tentatoris elisis*.

^l Tres mss., *igitur*.

^m Cod. Bon. et prima editio, *vera humanitas*. Dein ibidem et in tribus aliis codd., *manifesta divinitas*.

ⁿ Prima editio, *inducit*. Postea, *scilicet* deest in aliquot mss.

^o Exemplar Pauli Diaconi, *nutriant*.

^p Ita apud Quesn. et in mss. S. Petri. Al., *lamentata*. Paulo post in uno cod. S. Petri, *non aliquam habere possit*, pro *non aliquam possit exsequi*.

^q Lectionem editorum ante Quesn. auctoritate præstantiorum codicum revocavimus. Solum prima editio præfert, *ac pietatis*. Quesnellus, *mensura pendet pietatis*; et paulo aliter ms. Venetus, *pendet mensura pietatis*.

latis opulenta. Majora quidem impendia sunt divitum, et minora mediocrum; sed ^a non discrepat fructus operum, ubi idem est affectus operantium.

CAP. V. — In ista autem, dilectissimi, exercendarum opportunitate virtutum, sunt et aliarum ^b insignia coronarum, quæ nullo horreorum dispendio, nulla diminutione pecuniæ capiuntur; si repellatur lascivia, si abdicetur ebrietas, et carnalis concupiscentia **152** castitatis legibus edometur; si odia transeant in dilectionem, si inimicitiae convertantur in pacem, si tranquillitas exstinguat iram, si mansuetudo remittat injuriam, si denique dominorum atque servorum tam ordinati sint mores, ut et illorum potestas mitior, et istorum sit disciplina devotior. Hac igitur observantia, dilectissimi, obtinebitur misericordia Dei, et absoluto peccatorum reatu, religiose venerandum Pascha celebrabitur. Quod et ^c Romani orbis piissimi imperatores sancta dudum instituta observatione custodiunt, qui in honorem Dominicæ Passionis et Resurrectionis altitudinem suæ potestatis inclinant, et constitutionum suarum severitate mollita, multiarum culparum reos ^d faciunt relaxari; ut in diebus, quibus mundus salvatur miseratione divina, ^e etiam ipsorum supernæ bonitatis imitatrix sit æmulanda clementia. Imitentur igitur Christiani populi principes suos, et ad domesticam indulgentiam regis incitentur exemplis. Non enim privatas leges fas est austeriores esse quam publicas. Remittantur culpæ, vincula solvantur, deleantur offensæ, pereant viliones: ut sacra festivitas per divinam atque humanam ^f gratiam, omnes lætantes, omnes habeat innocentes: per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

^a Duo mss. S. Petri, non distat. Dein pro idem est, exemplar Pauli Diac., non dissidet, unus Vat., non deest.

^b Editi ante Quesn., insignia opera coronarum; unus Vat. et Padliron., insignia virtutum.

^c Licet *Romanæ Urbis* sit in duobus codd. S. Petri, iisque concinat in voce *Urbis* cod. Venetus, expungere tamen volumus lectionem vulgatam, quam præferunt ms. Casin. collect. 1, et codd. trium posteriorum collect. 3, 4 et 5; nam *Romani* quidem orbis, non autem *Romanæ Urbis* imperatores appellari solent. Codex etiam Venetus cum habeat, *Romani, Urbis* pro *Orbis* præperam scriptum indicat. Mss. collect. 2 aliter habent: *Quod et Romana Urbis et piissimi imperatores... custodiunt*. At sequens contextus solis imperatoribus convenit. Dein mss. Ven., Casin. collect. 1 et alii collect. 2, *sancta dudum instituta custodiunt*; ubi cum æreus antecessor quod alium accusativum sancta instituta respicit, in cod. Casin. posteriori manu emendatum fuit, *institutione*; cui lectioni affinis est alia vulgata, et nonnullorum codd., *sancta antiquitus observatione custodiunt*. Lectionem vero duorum codd. S. Petri uti meliorem textui inseruimus; ex quibus etiam deinde scripsimus, *in honorem Dominicæ Passionis et Resurrectionis*. In editis ante Quesn. deorat, et *Resurrectionis*; apud hunc vero, *in honorem Passionis et Resurrectionis Christi*, sicut et in ms. Veneto repe-

SERMO XLI [AL. XL].

De Quadragesima III.

SYNOPSIS. — I. Quanta conscientie puritate jejunium celebrari debeat? Quomodo se quisque examinare? — **153** II. Audacia diaboli in tentatione Christi nos cautiore reddere debet, hoc præsertim tempore. — III. Miseratione jejunium sanctificari.

CAP. I. — Semper quidem nos, dilectissimi, sapienter et ^a sancte vivere decet, et in id voluntates nostras actionesque dirigere, quod divinæ novimus placere justitiæ; sed cum ^b appropinquant dies quos illustriores nobis salutis nostræ sacramenta fecerunt, diligentiore sollicitudine corda nostra sunt mundanda, et studiosius exercenda est disciplina virtutum: ut sicut ipsa mysteria quadam sui parte majora sunt, ita et nostra observantia superet in aliquo consuetudinem suam; et cui festivitas est celebranda sublimior, ipse quoque in ea reperiaturn ornatior. Si enim rationabile et quodammodo religiosum videtur per diem festum in vestitu nitidior prodire, ^c et habitu corporis hilaritatem mentis ostendere; si ipsam quoque orationis domum propensius tunc cura et ampliore cultu, quantum possumus, adornamus, nonne dignum est ut anima Christiana, quæ verum vivumque Dei templum est, speciem suam prudenter exornet, et redemptionis suæ celebratura sacramentum, omni circumspectione præcaveat ne ulla eam macula iniquitatis offuscat, aut duplicis cordis ruga dedecoret? Nam quid prodest honestatis formam præferens cultus exterior, si interiora hominis aliquorum sordeant ^d contaminatione vitiorum? Omnia igitur quæ animi puritatem et speculum mentis obubitant, abstergenda solo ^e et quadam elimatione ^f reddenda sunt clariora. Scrutetur quisque conscientiam suam, seque ante se statuat proprii censura judicii. Videat, si in secreto cordis sui

rimus.

^a Editiones cum quibusdam codd., præcipiunt relaxari. Duo Lectionaria S. Petri non deserenda credidimus. Confer hac de re observationem in serm. 45, inter observationes post appendicem subjiciendas.

^b In iisdem S. Petri mss. et in Veneto, etiam ipsorum sit honoranda clementia. Imitentur ergo. Vulgata lectio, quæ est etiam quamplurimum codicum, sequentibus magis congruit.

^c Sic ex mss. S. Petri. Quesnellus, miserationem, quod in ms. Vat. collect. 5 reperire licuit. Cæteri editi et aliquot codd., benignitatem; unus Vat., clementiam.

^d Auctoritate plurimorum et potiorum codd. revocavimus adverbium sancte, pro quo Quesnellus substituit juste, uti in aliquibus aliis mss. legitur. Post nonnulla post nomen corda codd. collect. 4 et 5 delent nostra.

^e Duo codd. et exemplar Pauli Diac., et corporali habitu.

^f Al., contagione. QUESNELLUS in margine. — Et paulo post pro, elimatione, tres mss. Thuan. ab eodem laudati, elimatione.

^g Editi, radenda sunt. Scrutetur, etc. Prætulimus lectionem codicis S. Petri. Dein in Homil. Pauli Diac., atque ante se statuat proprii censuram judicii.

illam, quam Christus dat (Joan. xiv, 27), invenit pacem, si desiderium spiritus nulla concupiscentia carnis impugnat, si humilia non spernit, si alta non appetit, si iniquo non delectatur lucro, si immoderato rerum suarum non gaudet augmento, si diuque aliena felicitate non uritur, aut inimici miseria non lætatur. Et cum harum perturbationum nihil in se forte repererit, sincero ^a disquirat examine qualium cogitationum specie frequentetur; et utrum nullis vanitatum imaginibus acquiescat, vel quam cito animum ab iis quæ noxiè blandiuntur ^b abducat. Nam nullis illecebris commoveri, nullis ^b cupiditatibus titillari, non est istius vitæ, quæ tota tentatio est (Job. vii, 1), et qua nimirum vincitur, qui vinci ab eadem non veretur. Superbum est enim de non peccandi facilitate præsumere, cum hoc ipsum præsumpsisse peccatum sit, dicente beato Joanne apostolo: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est* (1 Joan. 2, 8).

CAP. II. — Nemo igitur se fallat, dilectissimi, nemo ^c se decipiat; neque ita quisquam de cordis sui puritate confidat, ut putet se nullis tentationum periculis subjacere; cum pervigil ille tentator eos acrioribus pulset insidiis, quos maxime viderit abstinere a peccatis. Nam a quo dolos suos contineat, qui ipsum quoque ^d Dominum majestatis ausus est calliditatis suæ fraude tentare? Viderat superbiam suam baptizati Domini Jesu humilitate calcatam; intellexerat ^e quadraginta dierum jejunio omnem cupiditatem carnis exclusam, et tamen non desperavit de artibus suæ malitiæ spiritualis improbitas; tantumque sibi de naturæ nostræ mutabilitate promissit, ut quem verum experiebatur hominem, præsumeret posse fieri peccatorem. Si ergo ab ipso Domino et Salvatore nostro deceptionum suarum diabolus non revocavit insidias, quanto magis fragilitatem nostram impugnare ^f præsumet, quos exinde vehementiore odio et invidia sæviore persequitur, ex quo et in baptismo renuntiavimus, et ab illa cui dominavatur origine, in novam creaturam divina regeneratione transivimus! Unde quia dum mortali carne circumdamur, non desinit vobis hostis antiquus laqueus peccati ubique prætere, et tunc maxime adversus Christi membra sævire, quando ab eis sunt sacratiora celebranda mysteria, merito doctri-
D

^a Cod. Pauli Diac. addit, *cordis*, et pro *disquirat*, idem cod. et alius Bon. ac prima editio habent, *disquirat*.

^b In eodem Pauli Diac. exemplo, *tentationibus*. De in, *nimirum* pro *nimirum* in uno Vat. Postea, *peccasse sit*, pro *peccatum sit*, apud Paulum Diac.

^c Cod. S. Petri inserit, *ita*. Mox pro *viderit* in prima editio habetur *videt*.

^d Ms. S. Petri, *Dominum majestatis sua fraude tentavit*.

A invitat, et diligentiam nobis ^e propositæ castigationis indicit. Quanto enim sanctius quisque hos dies invenietur egisse, tanto probabitur Pascha Domini religiosius honorasse.

CAP. III. — In diebus igitur sanctorum jejuniorum pietatis opera, quibus semper studendum est, ^b abundantius exsequamur: *Misericordis simus ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (Galat. vi, 10): ut in ipsis quoque elemosynarum distributionibus, bonitatem Patris cælestis imitemur, *qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (Math. v, 45). Quamvis ergo fidelium præcipue sit adjuvanda paupertas, etiam illi tamen, qui nondum Evangelium receperunt, in suo labore miserandi sunt: quia in omnibus ^b hominibus naturæ
B est diligenda communio, quæ nos etiam iis benignos debet efficere, qui nobis quacumque sunt conditione subjecti, maxime si eadem gratia jam renati, et eodem sanguinis Christi pretio sunt redempti. Simul enim et cum istis habemus, quod ad imaginem Dei conditi sumus, nec carnali origine a nobis, nec spiritali nativitate divisi sunt. Eodem Spiritu sanctificamur, eadem fide vivimus, ad eadem sacramenta concurrimus. Non spernatur hæc unitas, nec vills nobis sit tanta communio; sed hoc ipsum nos per omnia faciat mitiores, quod eorum utimur subjectio-
C ne, cum quibus uni Domino eadem subijcitur servitute. Si qui ergo horum gravioribus dominos suos offendere delictis, indulgentiam nunc in diebus reconciliationis accipiant. Auferat miseratio severitatem, et venia deleat ultionem. Nullum custodia teneat, nullum carcer includat: quoniam Deus noster misericordiam suam hac conditione promissit, ut remittenda sibi is nosset peccata propria, qui remississet aliena (Math. xviii, 35). Dissensionum materies, dilectissimi, et inimicitiarum aculei conterantur. Cessent odia, deficiant similitates, in unitatem dilectionis omnia Christi membra conveniant: *Beati enim pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (Math. v, 9); nec solum filii, sed etiam hæredes, *coheredes autem Christi* (Rom. viii, 17), ⁱ qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XLII [Al. XLI].

De Quadragesima IV.

SYNOPSIS. — I. Quadragesimam purgandis animarum sordibus salubriter esse institutum. — II. Omnibus virtutibus studendum hoc tempore, quæ ex voluntate pensantur. — III. Ex ipsa pietate insidiari diabolus; cujus ^b tentationum ergo Christum ordo et ratio explicantur. — IV. De perversa Manichæorum abstinentia. — V. Eisdem in honorem solis et

^a Cod. S. Petri, *quadraginta dierum spatio omnem concupiscentiam carnis exclusam*. Exemplar Pauli Diac. pariter habet *concupiscentiam*.

^b Melior hæc lectio primæ editionis et aliquot codicum, quam vulgat., præsumit.

^c Tres nostri codd., *propositi castigationis*.

^d Vox, *hominibus*, addita ex nostris mss. et editis ante Quesnellum.

^e Cod. S. Petri addit *Domini nostri*.

luna die Dominica et feria secunda jejunare, a participatione sanguinis Christi abstinere, etc. — VI. Uti per opera virtutum sanctificetur Quadragesima.

CAP. I. — Prædicaturus vobis, dilectissimi, a sacratissimum maximumque jejunium, quo aptus utar exordio, quam ut verbis Apostoli, in quo Christus loquebatur, incipiam, dicamque, quod lectum est: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi, 2)? Quamvis enim nulla sint tempora quæ divinis non sint plena muneribus, et semper nobis ad misericordiam Dei per ipsius gratiam præstetur accessus, nunc tamen omnium mentes majori studio ad spiritalia profectus moveri, et ampliori fiducia oportet anhari, quando ad universa pietatis officia, illius nos diei, in quo redempti sumus, recursus invitatur: ut excellens super omnia passionis Dominicæ sacramentum purificatis et corporibus et animis celebremus. Debeatur quidem tantis mysteriis ita incessabilis devotio et continuata reverentia, ut tales permaneremus in conspectu Dei, quales nos in ipso paschali festo dignum est inveniri. Sed quia hæc fortitudo paucorum est, et dum carnis b fragilitati austerior observantia relaxatur, dumque per varias actiones vitæ hujus sollicitudo distenditur, necesse est de mundano pulvere etiam religiosa corda sordescere; magna divinæ institutionis salubritate provisum est, ut ad reparandam mentium puritatem quadraginta nobis dierum exercitatio moderetur, in quibus aliorum temporum culpas et pia opera redimerent, et jejunia casta decoquerent.

CAP. II. — Ingressuri igitur, dilectissimi, dies mysticos c et jejuniorum remediis consecratos, præceptis apostolicis obedire curemus, emundantes nos ab omni inquinamento carnis ac spiritus (II Cor. vii, 1): ut castigatis colluctationibus quæ sunt inter utramque

a Unus ms. S. Petri, *sacratissimum Quadragesimæ jejunium.*

b Sic mellus ex mss. S. Petri et quatuor aliis codd., quam in vulgatis, *fragilitate.*

c Ita mss. duo Corb. et Reg. Bibl. antiquissimi, ut infra dicemus, quorum verborum loco hæc in vulg. edit. leguntur: *Et purificandis animis atque corporibus sacratius institutos*; quæ in illorum locum substituta esse existimo ab iis qui hunc sermonem ad aliam solemnitatem accommodarunt, non totidem dierum jejunii consecratam, QUESN. — Hæc emendatio confirmatur etiam Lectionariis S. Petri et Padiliron., ac Patavino S. Antonii, et mss. vetustiorum collectionum. Lectio autem rejecta, quæ est in mss. collectionum posteriorum, nec non in Homil. Pauli Diac. aliena ab hoc loco vel ex eo cognoscitur, quod eadem sententia totidem fere verbis expressa pertinet ad serm. 78, de jejunio Pentecostes, cap. 1, ubi aptus de ipso jejunio, non vero de diebus mysticis dicitur: *Solemne jejunium, quod animis corporibusque curandis salubriter institutum, etc.*, uti pariter legitur in collecta antiquissimi Sacramentarii Veronensis, quæ quidem jejunio mensis IV, ibidem ascribitur, nimirum jejunio Pentecostes. Cum vero jam inde a temporibus Caroli Magni Quadragesimam incepisse a feria 4 Cinerum pluribus documentis liqueat, sub id forte tempus hæc collecta a jejunio Pentecostes translata fuit ad Quadragesimæ jejunium; et sicuti

substantiam, animus, quem sub Dei gubernaculis constitutum corporis sui decet esse rectorem, dominationis suæ obtineat dignitatem: ut nemini dantes ullam offensionem, vituperationibus obloqueantur non simus obnoxii. Dignus enim ab infidelibus reprehensione carpemur, et nostro vitio linguæ impiæ in injuriam se religionis armabunt, 157 si jejunantium mores a puritate perfectæ continentiæ discreparint. Non enim in sola abstinentia cibi stat nostri summa jejunii, aut fructuose corpori esca subtrahitur, d nisi mens ab iniquitate revocetur et ab obtreccionibus lingua cohibeatur. Sic ergo nobis edendi casti-ganda libertas, ut etiam aliæ cupiditates eadem lege frenentur. Mensuetudinis et patientiæ, pacis et tranquillitatis hoc tempus est: in quo exclusa omnium B contaminatione vitiorum, perpetuitas nobis est f acquirenda virtutum. Nunc parum mentium fortitudo donare culpas, negligere contumelias, et oblivisci assuescat injurias. Nunc fidelis animus per arma justitiæ a dextris se exercent et sinistris (II Cor. vi, 7): ut per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, securam conscientiam constantemque prohibitam neclaudes inflent, nec opprobria defatigent. Religiosorum modestia non sit mœsta, sed sancta; nec inveniantur in eis ullarum murmura querelarum, quibus nunquam desunt sanctorum solatia gaudiorum. Non timeatur inter opera misericordiæ terrenarum diminutio facultatum. Semper dives est Christiana paupertas, quia plus est quod habet quam quod non habet. e Nec pavet in isto mundo indigentia laborare, C cui donatum est in omnium rerum Domino omnia possidere. Operantibus ergo quæ bona sunt, non est omnino metuendum ne eis desit facultas operandi; cum et in duobus h nummis evangelicæ illius vidæ sit magnificata devotio (Luc. xxi, 3), et pro calice aquæ frigidæ præmium habeat 158 gratuita largi-

nunc legitur in sablato ante primam Dominicam Quadragesimæ, ita etiam per ea tempora eodem sablato legebatur; unde in vulgato Gelasiano, cui quædam addita accesserunt, collocatur feria 7 in Quinquagesima. Hinc autem fortassis lectio hujus collectæ fuit inserta sermone Leonino, qui vel olim legebatur in prima Dominica Quadragesimæ, quemadmodum etiam nunc cum eadem lectione recitatur in secundo nocturno. Mox, *præceptis apostolicis, pro præceptis Apostoli*, ex omnibus nostris codd. ex Homil. Pauli Diac. et nonnullis editionibus revocavimus.

d Tria mss. Lectionaria, nisi animus.

e Sic duo mss. Quesnelli et totidem nostri S. Petri, alique melloris notæ. Editi cum codd. posteriorum collectionum, *moderanda*. In Lectionario Patav. antiqua et vera lectio retenta; at corrupta cognoscitur, ut nova reciperetur. Sic enim hic locus exhibetur: *Edendi castigandique moderanda libertas.*

f Sic magis placuit ex Lectionariis S. Petri, Padiliron., Patav., etc. in vulgatis, *obtinenda*. In uno Vat. et prima editione, *observanda*.

g Cod. Patav., *nec poterit*. Padiliron., *nec poterit*.

h Homil. Pauli Diac., *minutis*. Mox pro, *magis moderata*, quod legimus in nostris Lectionariis, editi ante Quesnellum, *laudata*. Solum Padiliron., *magis moderata*.

ulo (Matth. x, 42). Ex affectibus enim piorum benignitatis mensura taxatur; et numquam eum miserandi efficaciam deserit, in quo misericordia ipsa non deficit. Experta est hoc vidua sancta de Sarepta, quæ beato Eliæ in tempore famis, unius diei cibum, quem solum habebat, apposuit (III Reg. xvii, 12), et prophetæ^b esuriam necessitati suæ præferens, exiguum farinæ et pusillum olei incunctanter expendit. Sed non defuit ei quod fideliter erogavit, et in vasis pia effusione vacuatis, fons novæ^c facultatis exortus est: ut sanctis usibus non minueretur ejus substantiæ plenitudo, cujus non fuerat formidata defectio.

CAP. III. — His autem studiis, dilectissimi, ad quæ vos voluntarie confidimus præparatos, non ambigatis diabolum, qui omnium virtutum est adversarius, invidere^e et ad hoc vim suæ malignitatis armare, ut pietati laqueos de ipsa pietate prætendat, et quos non potuerit dejicere per diffidentiam, conetur superare per gloriam. Vicinum est enim rectis actionibus superbiæ malum, et de proximo semper virtutibus insidiatur elatio: quia difficile est ut laudabiliter viventem laus humana non capiat, nisi, ut scriptum est, qui gloriatur, in Domino gloriatur (II Cor. x, 17). Cujus vero ille hostis nequissimus non audeat impugnare propositum? cujus non appetat violare jejunium? quando versutias suas, sicut evangelica lectione patefactum est, nec ab ipso mundi Salvatore continuit? Expavescens enim in illo quadraginta dierum nocturnumque jejunium, explorare^f callidissime voluit utrum hanc 159 continentiam donatam haberet an propriam: ut non metueret deceptionum suarum opera resolvenda, si Christus

A ejus esset conditionis cujus est corporis. Primo itaque dolo scrutatus est an ipse esset^g substantiarum creator, qui rerum corporearum posset^h in quas vellet mutare naturas; secundo, an sub humanæ carnis specie Divinitas obumbrata tegetetur, cui facile esset pervium sibi serem facere, et terrena per vacuum membra librare. Sed cum illi Dominus justitiam maluisset opponere veri hominis, quam potentiam manifestare Deitatis, ad hoc convertit tertie fraudis ingenium, ut eum in quo divinæ potestatis signa cæsaverant, dominandi cupiditate tentaret, et ad venerationem sui regna mundi pollicendo traderet. Sed prudentiam diaboli stultiam fecit sapientia Dei: ⁱ ut superbus hostis de eo quod quondam ligaverat ligaretur, nec eum metueret persequi, quem pro mundo oportebat occidi.

CAP. IV. — Nejus igitur adversarii dolos, non solum in illecebris gulæ, sed etiam in proposito abstinentiæ caveamus. Qui enim scivit humano generi mortem inferre per cibum, novit et per ipsum nocere jejunium; ^j et ad contrariam fraudem, famulis utendo Manichæis, sicut impulit interdicta præsumi, ita suadet concessa vitari. Utilis quidem est^k observantia, quæ parco assueta victu, deliciarum cohibet appetitum; sed væ illorum dogmati, apud quos etiam jejunando 160 peccatur! Damnant enim creaturarum^l naturas in Creatoris injuriam, et contaminari odentes asserunt iis quorum non Deum, sed diabolum conditorem esse definiunt; cum prorsus^m nulla sit substantia mala, nec ipsius mali sit ulla natura. **C** Omnia enim bona bonus auctor instituit, et unus est universarum rerum creator, qui fecit celum et ter-

^a Prima editio, non defecit. Dein editi ante Quesn. et quidam codd. cum Homil. Pauli Diac., vidua illa, pro vidua sancta, quod in iisdem Lectionariis invenimus.

^b Sic plerique nostri codd. et editi ante Quesnellum, apud quem cum ms. Patav. et Padiliron., in ediam. Quidam codd. posteriorum collect. pro necessitatis suæ habent necessitatis suæ angustia.

^c Præferenda visa est lectio probatorum quinque nostrorum codicum, quæ item est duorum Quesnelli. Facultatis vox apud Latinos sumitur pro ubertate et abundantia, quam forte quidam librarii non plane intelligentes substituerunt ubertatis, quod in aliis codicibus et editis legitur.

^d Nonnullæ editiones ante Quesnellianam, non ambigimus. Cod. Patav., non ambigitis. Mox, diabolum omnium virtutum adversarium est in mss. Vatt. collect. 4 et 5.

^e Cod. Patav., et ob suæ malignitatis studium armari. Ms. Padiliron., et ad hoc suæ malignitatis arma parare. Quesnellus studium posuit pro vim; quam vocem ex cæteris editis et melioribus codd. revocavimus.

^f Sic ex codd. S. Petri, Padiliron. et Patav. Al., callide. Paulo post in editis ante Quesn., solvenda pro resolvenda, quod nostri mss. approbant.

^g Cod. Patav., substantiarum rerum creator.

^h Prima editio et ms. Bon., in quo vellet. Aliæ editiones, in quas vellet; duo Vat., in quod; Patav., in quid. Congruentior visa est lectio duorum mss. S. Petri, cod. Padiliron. et exemplaris Pauli Diaconi. Paulo post, in tribus Lectionariis, et terrenos ortus per inane librare.

ⁱ Editi ante Quesn. et Homil. Pauli Diac., cum

aliquot codd., ut superbus hostis hominem videns, quem aliquando superaverat, non metueret eum persequi, quem pro omnibus oportebat occidi. Lectionem a Quesnello inductam auctoritate duorum codd. optimæ notæ Corb. et Reg. retinimus, cum confirmetur etiam potioribus nostris codd. S. Petri, Padiliron., Patav. et mss. Collect. 2, ex quibus omnibus pro mundo scripsimus, ubi apud Quesn. pro omnibus legitur.

^j Aliqui codd. posteriorum collect. cum editis ante Quesn., et ad contrarias fraudis effectum, famulis utendo Manichæis, sicut per serpentem intulit interdicta præsumi, ita per famem suadet concessa vitari. Prætulimus lectionem quam Quesnellus e suis mss. substituit, quippe quam coherentem invenimus cum nostris superiori annotatione laudatis; qua lectione sicut expungendum fuit, per serpentem, ita etiam expungendum erat, per famem, quod tamen Quesnellus retinuit; deest autem in nostris codd., et ab ipso sensu videtur excludi.

^k Editi, abstinentia. Malumus observantia ex nostris optimæ notæ Lectionariis, cum præsertim hæc vox pro jejunio sumpta apud Leonem frequenter occurrat, uti ex serm. 41, c. 1, serm. 49, c. 5, serm. 71, c. 1, serm. 75, c. 1, et serm. 86, c. 5, animadvertit Jacobus Acamius De antiquitate Sacramentarii Veronensis, pag. 89. In hoc ipso sermone, c. 5, de Manichæis dicitur, qui sua maxime observantia polluantur. Mox in Patav. ms. pro parco habetur parco.

^l Ita mss. S. Petri, Padiliron. et Patav. Homil. Pauli Diac., creatam naturam. Editi, creaturarum naturam.

^m Cod. Patav., nullum sit substantiæ malum.

ram, mare et omnia quæ in eis sunt (Psal. cxlv, 6). A Ex quibus quidquid homini ad cibum potumque concessum est, sanctum et mundum est in sui generis qualitate. Quod si immoderata aviditate sumatur, nimietas edaces et bibaces dedecorat, non cibi neque poculi natura contaminat. Omnia enim, sicut Apostolus ait, munda sunt mundis. Coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed coinquinata sunt eorum mens et conscientia (Ad Tit. 1, 15).

CAP. V. — Vos autem, dilectissimi, catholicæ matris sancta generatio, quos in schola veritatis Dei Spiritus erudit, libertatem vestram congrua ratione moderamini, scientes quoniam bonum est etiam a licitis abstinere, et cum castigatus vivendum est, ita discernere cibos ut usus eorum semoveatur, non natura damnetur. Nullo itaque vos contagio eorum error attingat, qui sua maxime observantia polluuntur, servientes creaturæ potius quam Creatori (Rom. 1, 25), et luminaribus cæli stultam abstinentiæ devoventes: siquidem in honorem solis ac lunæ prima et secunda Sabbati jejunare delegerunt, uno pervertitatis suæ opere bis impii, bis profani, qui jejunium eorum et ad siderum cultum, et ad resurrectionis Dominicæ instituire contemptum. Resiliunt enim a sacramento salutis humanæ, et Christum Dominum nostrum, in vera naturæ nostræ carne vere natum, vere passum, vere sepultum et verè suscitatum esse non credunt. Et ob hoc diem nostræ lætitiæ, jejunii sui mærore condemnant. Cumque ad legendam infidelitatem suam nostris audeant interesse convenibus, ita in sacramentorum commu-

nione se temperant, ut interdum, ne penitus latera non possint, ore indigno Christi corpus accipiant, sanguinem autem redemptionis nostræ haurire omnino declinent. Quod ideo vestræ notum facimus sanctitati, ut vobis hujuscemodi homines et his manifestentur iudiciis, et quorum deprehensa fuerit sacrilega simulatio, a sanctorum societate sacerdotali auctoritate pellantur. De talibus enim beatus Paulus apostolus Ecclesiam Dei provide monet, dicens: Rogamus autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones et offendicula præter doctrinam quam didicistis faciunt, et declinate ab illis. Hujuscemodi enim Christo Domino non serviunt, sed suo ventri; et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium (Rom. xvi, 27).

CAP. VI. — Illis ergo, dilectissimi, admonitionibus nostris, quas auribus vestris contra execrandum errorem frequenter ingessimus, sufficenter instructi, sanctos Quadragesimæ dies pia devotione suscipite, et ad promerendam misericordiam Dei per opera vos misericordiæ præparate. Iram exstinguite, odia delete, unitatem diligite, et sinceræ vos humilitatis officiis invicem prævenite. Servis et his qui vobis subjecti sunt cum æquitate dominamini, nullus eorum aut claustris crucietur aut vinculis. Cessent vindictæ, remittantur offensæ; severitas lenitate, indignatio mansuetudine, discordia pace mutetur. Omnes nos modestos, omnes placidos, omnes experiantur benignos; ut jejunia nostra accepta sint Deo. Cui ita demum sacrificium veræ abstinentiæ et veræ pietatis offerimus, si nos ab omni malitia con-

^a Idem codex, potus.

^b Ita cum Quesn. mss. S. Petri, Patav., Padiliron, et Casin. Al., Spiritus sanctus. Dein, congrua devotione in exemplo Pauli Diac., pro congrua ratione.

^c Ms. Patav., Padiliron, et Casin. addunt ut.

^d Vulg. edit., Nulla itaque vos contagionis hujus aspergat impietas. Quæsnelli lectio in sex nostri meliores codices confirmant. Solum Padilir., Patav. et Casin. habent quia sua pro qui sua.

^e Erat in editis, quos nemo ambigat esse Manichæos, qui in honorem solis ac lunæ die Dominico et secunda feria depræhe. si fuerint jejunare; uno (vel, uno enim) pro restituta suæ opere bis impii, bis profani sunt, qui jejuni in suum, et ad siderum cultum et ad Resurrectionis Christi instituire contemptum. Solum Quesnellus vulgatam lectionem secutus, ad illa, quos nemo ambigat esse Manichæos, notavit:

Hæc verba ex nota margini suspicor in textum irrepsisse, quoniam et superflua videntur, et desiderantur in codd. mss. Corb. et Reg., in quibus eorum loco legitur: Si quidem (et consequenter) in honorem solis et lunæ die Dominico et secunda feria jejunare delegerunt. Hactenus ille. Nos quæsupplurimum codicum observatione deteximus vulgatam lectionem esse in mss. trium posteriorum collectionum, ex quibus editiones profectæ sunt. Lectio vero textui a nobis inserta, est in Lectionariis S. Petri, Padiliron, et Patav., nec non in codd. Casinen. collect. 4 et Barber. collect. 2, cum quibus congruunt duo Lectionaria a Quesnello allegata, exceptis vocibus prima et secunda Sabbati.

^f Editi ante Quesnellum: Abdicant enim se sacramento salutis humanæ, et Christum Dominum nostrum sicut in veritate carnis nostræ denegant natum, ita vere mortuum et resurrexisse non credunt. Ita codd. collect. posteriorum. Lectionem vero a Quesnello restitutam

ex mss. Reg. et Corb. in præstantioribus mss. Lectionariis et collectionibus superiori annotatione memoratis invenimus.

^g Ita meliores non tri codd., immo etiam mss. collect. 4 et 5. Editi, Salutis et lætitiæ nostræ sui jejunii mærore.

^h Sic iidem nostri optimæ notæ codd. Editi, mysteriis.

ⁱ Editi ante Quesnellum cum mss. posteriorum collectionum ut interdum tutius lateant, ore indigno Christi corpus accipiunt, sanguinem autem redemptionis nostræ haurire omnino declinant. Quod deo vestram scire volumus sanctitatem, ut, etc. Correctio a Quesnello inducta et a nobis retenta per iocibus nostris codicibus vindicata. Solum Patav., Padilir. et Casin. delent omnino.

^j Quidam codd., etiam his. Mss. S. Petri, Patav., Padiliron, et Casin., etiam in suis.

^k Editi ante Quesn. cum codd. non solum collect. 3, 4 et 5, sed etiam Lect. S. Petri et Padilir. addunt notitiam et proditum.

^l Codd. Patav. et Padilir.: Rogo. Dein, quam audistis, pro quam didicistis, in prima editione et ms. Bon., in quibus mox ab his loco ab illis; codd. autem S. Petri duo, totidem Vat. et unus Patav. et alius Padilir., ab his.

^m Ita Quesn. et nostri meliores codd. Alii editi, execrabilem sectam.

ⁿ Quesnellus, odia declinate, unitatem diligite, et sinceræ vos humilitatis honore invicem prævenite. Nullum autem codicem indicat, et solum notat in margine aliarum editionum lectionem, odia deponite, unitatem diligite, et sinceris vos humilitatis officiis invicem prævenite. Secuti sumus mss. S. Petri duo, Patav., Padilir. et Casin.

tineamus : ^a auxiliante nobis per omnia Deo ^b omnipotente, cui cum Filio et Spiritu sancto una est Deitas, una majestas in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XLIII [Al. XLI].

o De Quadragesima V.

SYNOPSIS. — I. Quomodo gratiæ cooperetur homo, ut interior renovetur, quod nemini non est necessarium. — II. Paucos esse quos vel adversa non turbant, vel prospera non inflent. — 163 III. Omnibus necessitatem penitendi incumbere. — IV. Maxime operibus misericordiæ deleri peccata.

CAP. I. — Apostolica, dilectissimi, ^a doctrina nos admonet, ut *deponentes veterem hominem cum actibus suis* (Ephes. iv, 22; Coloss. iii, 9), de die in diem sancta conversatione renovemur. Si enim templum Dei sumus, et mentium nostrarum Spiritus sanctus habitator est, dicente Apostolo : *Vos estis templum Dei vivi* (I Cor. vi, 16), multa nobis vigilantia laborandum est ut cordis nostri receptaculum tanto hospite non sit indignum. Et sicut in domibus manufactis laudabili diligentia providetur ut si quid aut infusione imbrum, aut turbine procellarum, vel ipsa fuerit antiquitate corruptum, ^c cita in integrum curam restituat; ita jugi oportet sollicitudine præcaveri ne quid in nostris animis incompositum, ne quid inveniatur immundum. Quamvis enim ædificium nostrum ^f sine ope sui non subsistat artificis, nec fabrica nostra possit esse incolumis, nisi ei protectio præferat conditoris, tamen quia rationabiles lapides sumus et viva materies, sic nos auctoris nostri ^g extruxit manus, ut cum opifice suo etiam is qui reparatur, operetur. Gratiæ igitur Dei obedientia se humana non subtrahat, nec ab illo bono, sine quo non potest bona esse, deficiat : ^h ac si quid sibi impossibile aut arduum in mandatorum effectibus experitur, non in se

remaneat, sed ad jubentem recurrat : qui ideo dat præceptum, ut excitet desiderium et præstet auxilium, dicente propheta : *Facta in Deum cogitationem tuam, et ipse te enutriet* (Ps. liv, 23). An forte quisquam ita insolenter superbit, i et ita se illæsum, ita immaculatam esse præsumit, ut nullius jam renovationis indigeat? Fallitur prorsus ista persuasio, et nimia vanitate veterescit quicumque inter tentationes hujus vitæ ab omni se vulnere credit immunem. Plena omnia periculis, plena sunt laqueis. Incitant cupiditates, insidiantur illecebæ, blandiuntur lucra, damna deterrent, amaræ sunt obloquentium linguæ, nec semper veracia sunt ora ^k laudantium. Inde sævit odium, hinc decipit ^l mendax officium : ut facilius sit vitare discordem, quam declinare fallacem.

CAP. II. — In ipsis autem virtutibus obtinendis tam ^m 164 dubius modus et tam incerta discretio est, ut si quisquam inter bonorum malorumque confinia, subtilissimi discriminis potuerit servare mensuras, difficile sit ut bene sibi consciam probitatem obtrequantium lingua non mordeat, et iniquorum evadat opprobria, cui est amica iustitia. Jam cum ad ipsas rerum temporalium varietates cogitatio humana convertitur, quantæ se opponunt caligines, quanti pravæ opinionum oboriuntur errores, ut de objectu contrariorum sumatur materia querelarum. Nam licet ⁿ omnium fidelium corda non dubitent nullis hujus mundi partibus, nullisque temporibus providentiam abesse divinam, nec de stellarum potestate, quæ nulla est, sæcularium negotiorum ^o pendere proventus, sed æquissimo et clementissimo summi Regis arbitrio cuncta disponi : quoniam, sicut scriptum est, *Universæ viæ Domini misericordiæ et veritas* (Ps. xxiv, 10), tamen cum quædam non secundum desideria nostra procedunt, et sub humani

^a Post verba, *ab omni malitia contineamus*, leguntur in aliis editionibus viginti fore lineolæ, in quibus hæc verba : *Secunda igitur et quarta et sexta feria jejunemus*, etc., quæ scriptoribus ecclesiasticis amplam disputandi materiem præbuit. Ea et sermone contextu eliminanda censuimus, cum mss. quinque eodem auctoritate, tum aliis pluribus freti argumentis, quæ in di sermone de Sabbati jejunio fuse expenduntur. Quæ n. — Nos in his mss. 10 tertiorum collectionum 3, 4 et 5, eas lineolas reperimus, non vero in mss. collect. 1 et 2. nec in Lctionariis S. Petri, Venet., Patav., Vallicell., Padi iron., etc. Verba autem expuncta hæc sunt : *Cum inimicis autem cruci Christi nulla consensione jungamur, ne impiorum consortio sanctitas fidelium polluat. Lux arripitur a tenebris, et fugiunt filios d. abeli filii veritatis. In templum autem Domini, quod est ecclesia Christi, nihil contaminatum in erri, nihil profanum oportet admitti : ut omni immunditia a penetralibus corus excluda, sanctificetur jejunium nostrum, et simul æternum habaculum sancti Spiritus, qui nos a peccatorum sordibus emundatos et possidere semper dignetur et regere. Secunda igitur et quarta et sexta feria jejunemus; salubrem autem apud beatum Petrum apostolum vigiliis celebremus, qui commendati sibi grecis curam habere non desinens, custodiam nobis de suis precibus obtinebit. Auxiliante nobis per omnia, etc.*

^b Cod. Venet. addit *Patre*.

^c Hic sermo insertus invenitur appendici sermone S. Augustini, cui in aliquibus mss. perperam

ascribitur. Est ibidem serm. 148, al. 36 olim de Tempore 73.

^d Exemplar Pauli Diac., *sententia*. Dein prima editio, *ut deponamus... et de die in diem... renovemur*.

^e Addidimus cita ex Homil. Pauli Diac. et app. Augustini.

^f Ita cum Quesnello et prima editione duo codd. S. Petri, alius Vat., exemplar Pauli Diac. et app. Aug. Al., *sine opere*.

^g Sic melius ex cod. Veneto et prima editione, quam in aliis edit., *extruit*. Quesnelli annotationem in verba sequentia, in observationibus ad hunc sermonem dabimus.

^h Editi ante Quesn., *at si quid*. Exemplar Pauli Diac., *aut si quid*. Quesnelli cum appendice Aug., *ac si quid*, et i a etiam duo codd. S. Petri.

ⁱ Al., *cogitatum tuum*.

^j Particulam et restituimus ex prima editione et app. Aug.

^k Cod. Bon. et prima editio, *blandientium*.

^l Adjectivum *mendax* in editis inventum Quesnelli in marginem reject. Nos ex nostris mss., ex Homil. Pauli Diac., append. Aug. ac etiam ex ipso contextu revocavimus.

^m Verbum *est* reposuimus ex prima editione, ex duobus mss. Vatt. nec non ex Homil. Pauli Diac. et app. Aug.

ⁿ Duo codd. S. Petri, *omnia*

^o Prima editio omittit *quoniam*.

judicii errore superior est plerumque iniqui causa quam justī, viciaum nimis atque contiguum est, ut etiam magnos animos ista concutiant et in aliquid illicitæ causationis murmur impellant. Si quidem istis varietatibus etiam excellentissimus propheta David usque ad periculum se turbatum proficitur, et dicit: *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum videns (Psal. LXXII, 2)*. Unde quia paucorum est tam solida fortitudo, ut nulla inæqualitatum perturbatione quatiantur, et multos fidelium non adversa tantam, sed etiam secunda corrumpant, sanandis vulneribus quibus humana infirmitas sauciatur, diligens est adhibenda curatio. Ideo enim de periculis quibus mundus hic plenus est quædam breviter percurri, ut dicente Scriptura: *Quis gloriabitur castum se habere cor, aut mandum se esse a peccato (Prov. xx, 9)?* omnes sibi intelligant delictorum indulgentiam et reparationis necessariam esse medicinam.

CAP. III. — Quando autem opportunius, dilectissimi, ad remedia divina decurrimus, quam cum ipsa nobis sacramenta redemptionis nostræ temporum lege referuntur? Quæ ut dignius celebremus, saluberrime nos quadraginta dierum jejunio præparemus. Non enim ii tantum qui per mortis Christi resurrectionisque **165** mysterium in novam vitam baptismo sunt regenerante venturi, sed etiam omnes populi renatorum, utiliter sibi et necessarie præsidium hujus sanctificationis assumunt: illi, ut quæ nondum habent, accipiant; isti, ut accepta custodiant. Dicente namque Apostolo: *Qui stat videt ne cadat (1 Cor. x, 12)*, nemo est tanta firmitate essultus, ut de stabilitate sua debeat esse securus. Utamur igitur, dilectissimi, saluberrimi temporis venerabilibus institutis, et sollicitiore cura cordis nostri specula tergamus. Quantumlibet enim caste et sobrie mortalis hæc vita ducatur, quodam tamen pulvere terrenæ conversationis aspergitur, et nitor mentium ad Dei imaginem conditarum non ita a fumo totius vanitatis alienus est, ut nulla possit sorde fuscari, et non semper indigeat expoliri. Quod si etiam cautissimis animis necessarium est, quanto illis amplius est expetendum, qui tota fere anni spatia aut securius aut forte negligentius transierunt?

^a Exemplar Pauli Diac., *concent.*

^b Editi ante Quesn., *recurrimus*.

^c Ita omnes nostri codd., et editiones Leonis ante Quesn., nec non exemplar Pauli Diac. Solum in mss. S. Petri, *regenerandi venturi*, ubi librarium errore scriptum apparet, *regenerandi*, pro *regenerante*. Hinc autem forte manavit ut alii amanuenses transcriberent solam vocem, *regenerandi*, omissa alia voce *venturi*, quod append. Aug. et Quesnellus suscepere.

^d Vulgati male, *piacula*. In melioribus codd. et in app. Aug., ut in prima editione, et apud Quesnellum, *specula*; et optime quidem: nam S. pontifex loquitur de conscientia justorum gravibus peccatis experte, quæ tamquam speculum sedulo tergenda est etiam a pulvere culparum leviorum, ne in graviora decidant.

^e Quesnellus cum exemplo Pauli Diac., App. Aug. et cod. Veneto, nec non inss. collect. 4 et 5, pro *fere*

A Quos charitate debita commonemus, ut non ideo sibi blandiantur, quia nobis conscientia singularum patere non possunt, cum oculos Dei simul universa cernentis, non abdita locorum, non parietum septa secludant; nec solum ei acta et cogitata, verum et agenda et cogitanda sint cognita. Ista ergo scientia summi judicis, iste est tremendus aspectus, cui pervium est omne solidum, et apertum omne secretum; cui obscura clarent, muta respondent, silentium confiteatur, et sine voce mens loquitur. Nemo patientiam bonitatis Dei (Rom. II, 4) de peccatorum suorum impunitate contemnat; nec ideo illum æstimet non offensum, quia necdum est expertus iratum. Non sunt longæ vitæ mortalis induciæ, nec diuturna est licentia insipientium voluntatum in æternarum dolorum transitura pœnarum, si dum justitiæ sententiam suspenditur, pœnitentiæ medicina non quaeritur.

CAP. IV. — Confugiamus igitur ad præsentem quique **166** misericordiam Dei, et ut sanctum Pascha Domini digna observantia celebretur, cunctorum se fidelium corda sanctificent. Mitescat sævitas, mangescat iracundia, remittant sibi omnes culpas invicem suas, nec exactor sit vindictæ, qui petitor est veniæ. Dicentes enim: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Math. vi, 12)*; durissimis nos vinculis illigamus, nisi quod profiteamur impleamus. Unde si orationis hujus sacratissimum pactum non tota sui conditione servatum est, nunc saltem conscientiam suam unusquisque cognoscat, et alienis ignoscendo delictis, abolitionem suorum obtineat peccatorum. Dicente namque Domino: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester, qui in caelis est, delicta vestra (Math. vi, 14; xviii, 35; Luc. vi, 37)*: non longe est ab unoquoque quod poscit, cum de benignitate supplicis sententia pendeat judicantis: qui humanarum precum misericors et justus auditor, æquitati suæ de nostra lenitate præscripsit, ut non haberet in eos jus severitatis, quos non invenisset cupidos ultionis. Clementes autem et mites animos etiam largitas decet. Nihil est enim dignius quam ut homo sit sui auctoris imitator, et secundum modum propriæ facultatis, divini sit operis exsecutor. Nam cum aluntur esurientes, vestiuntur nudi, foventur infirmi, nonne ^a auxilium Dei

D habet particulam *forte*, eamque delet ante adverbium *negligentius*. Prima editio collect. 3 utrobique habet *forte*. Commodior est cæterarum editionum lectio textui inserta, cui concinunt mss. S. Petri. App. Aug., *transegerunt* pro *transierunt*.

^f Sic ex duobus mss. S. Petri et homil. Pauli Diac. emendavimus. Al., *voluptatum*. Codex Vat. collect. 4, *licentia insipientium, aut dulcedo voluptatum*.

^g Ita restitimus ex omnibus nostris codd. et editis ante Quesnellum, qui prætulit lectionem appendicis Aug. communem, *cunctorum fidelium corda sanctificantur*.

^h Mss. S. Petri, *dicente discipulis Domino*. Post pauca, pro *æquitati suæ*, quidam codd. habent *æquitatis suæ regulam*.

ⁱ Lectionar. Venet. S. Marci, *auxilio Dei manus (forte manus) expletur ministri*.

manus explet ministri, et benignitas servi munus est. Domini? Qui cum ad effectus misericordiae suae adiutore non egent, ita suam omnipotentiam temperavit, et laboribus hominum per homines subveniret. Et merito Deo gratias referuntur de pietatis officiis, cujus opera videntur in famulis. Propter quod ipse Dominus discipulis ait: *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et magnificent Patrem vestrum, qui est in caelis (Matth. v, 16)*; qui cum eodem Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in saecula saeculorum. Amen.

167 SERMO XLIV [A]. XLIII.]

• De Quadragesima VI.

SYNOPSIS. — I. Quadragesimae maxime tempore purganda esse vetustatis vitia, a quibus nemo immunis. — II. Jejniis conjungi debere animi integritatem, pacis unitatem, et elemosynas largitatem, a qua nemo superbiditur. — III. Humilitatis et lenitatis spiritus exultat et iudiciorum pollendum.

CAP. I. — Semper quidem, dilectissimi, misericordia Domini plena est terra (Ps. cxxii, 5); et unicuique fidelium ad colendum Deum ipsa rerum natura doctrina est, dum caelum et terra, mare et omnia quae in eis sunt, bonitatem et omnipotentiam sui protestantur auctoris, et famulantium elementorum mirabilis pulchritudo justam ab intellectuali creatura gratiarum exigit actionem. Sed cum ad istos recurritur dies, quos specialiter reparationis humanae sacramenta signarunt, et qui vicino ordine atque contiguo festum paschale praecedunt, diligentius nobis praeparatio religiosae purificationis indicitur. Quamvis enim in quolibet tempore innocens vita sit multorum, et plurimos Deo honorum actuum consuetudo commendat, non adeo tamen de conscientiae integritate fidendum est, ut humanam fragilitatem inter scandala tentationesque degentem nihil potuisse arbitremur, quod laederet eam, incidere; cum propheta excellentissimus dicat: *Quis gloriabitur castum se*

^a Quaedam editiones, ut et laboribus . . . et merito Deo gratias referrentur . . . cujus opera viderentur. Similiter Quesnellus, qui solum omisit particulam et ante laboribus. Idem etiam in Homil. Pauli Diacon. et app. Aug., ubi solum habetur videtur loco videntur. Lectionarii Veneti lectionem et interpunctionem praetulerunt.

^b Prima editio et codd. collectionum 4 et 5, *luz vestra*; et dein, *glorificent pro magnificent* in uno S. Petri et alio Vat. Omnes editi, ut videntes opera vestra bona magnificent. Magis placuit lectio cod. Veneti S. Marci, quippe quae cohaeret cum simili lectione sermonis 28, cap. 4, et sermonis 45, c. 3.

^c In prima editione et in mss. collect. 3 hic titulus habetur: *De passione et resurrectione Domini sermo I, et similiter in duobus sequentibus, qui inscribuntur sermo II et III.* Sed in mss. S. Petri continuatur titulus: *De jejunio Quadragesimae*; in aliis vero: *De Quadragesima.*

^d Ms. Vat., *astrorum atque elementorum*; in alio Vat., *astrorum atque*, suppletur in margine.

^e Deo ex editis ante Quesn. et nostris mss. revocavimus.

^f Editiones post primam et ante Quesnellianam cum mss. collect. 5, ut *humana fragilitate inter scandala tentationesque degente.* Prima editio omittit eam.

^g Ms. Patav. S. Anton., *a peccatis.*

habere cor, aut mundum se esse a peccato (Prov. xx, 9)? Et iterum: *Ab oculis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo (Ps. xvii, 13).* Si autem, quod experimentis probatur, talis conditio est eorum qui concupiscentiis renitentur, qui iracundis motibus reluctantur, et ipsarum quoque cogitationum arcana castigant, ut 168^b et numquam possint in cordibus suis non invenire quod reprobeat, et asperant saliantur occultis, aut graventur alienis; ^f considerandum est hoc in tempore attentius, quae vitia, quae angustiae, quantaque sint vulnera, quibus austerior sit adhibenda medicina: ut illius sacramenti, per quod solvantur opera diaboli, non inveniatur alieni. Paschalis quippe festivitatis hoc proprium est, ut tota Ecclesia remissione gaudeat peccatorum, quae non in eis tantum fiat qui sacro baptisate renascuntur, sed etiam in eis qui dudum in adoptivorum sorte numerantur. Quamvis enim principaliter novos homines faciat regenerationis ablutio, quia tamen ^g superest omnibus contra rubiginem mortalitatis quotidiana renovatio, et inter profectuum gradus nullus est qui non semper ^h melior esse debeat, generaliter annitendum est ut in die redemptionis nemo inveniatur in vitis vetustatis.

CAP. II. — Quod ergo, dilectissimi, in omni tempore unumquemque convenit facere Christianum, id nunc sollicitius est ⁱ et devotius exsequendum, ut apostolica institutio quadraginta dierum jejniis impleatur, non ciborum tantummodo parcitate, sed privatione maxime vitiorum. Nam cum ^m ob hoc castigatio ista sumatur, ut carnalium desideriorum fomitas subtrahantur, nullum magis sectandam est continentiae genus, quam ut semper simus ab injusta voluntate sobrii, et ab inhonesta actione jejuni. Quae devotio non omittit aegros, non secernit invalidos: quia etiam in languido atque inutili corpore potest animi integritas reperiri, si ubi fuit sedes pravitatis, ibi consistat.

ⁿ Particula *et* in aliquot mss. proboe notae desideratur.

^o Editi ante Quesnellum et fere omnes codices nostri omittunt verba, *considerandum est hoc in tempore attentius*, et post voces, *aut graventur alienis*, sic proseguuntur: *Quae in aliis vitia, etc.* Ita ut S. Leo hoc loco arguere videatur a minori ad majus, seu ab iis qui concupiscentiis renitentur, ad alios, qui non perinde dimittant. At in hanc sententiam legendum esset, *quantaque erunt*, ut interrogandi vis eliciatur. Cum vero omnes editiones et mss. habeant, sint, retinenda fuit Quesnelli lectio, etsi illam in uno ms. Casinensi collect. 4, caeteroquin optima notae reperire potuimus.

^p Erat in editis, *semper necessaria est omnibus.* In Vat. collect. 4, *semper est ab omnibus*, mendose. Correximus ex duobus mss. S. Petri et Patav., quibus concinunt codd. collect. 2. et 5. Mox profectuum loco profectuum ex omnibus nostris codicibus et editis ante Quesn. Sola editio Parisiensis an. 1671, *intel perfectum et imperfectum gradus.*

^q Duo codd. S. Petri, *melior esse se debeat.* Dein, *in die regenerationis et redemptionis* in duobus mss. Vat. collect. 4. Quesnelli annotationem in hunc locum inter observationes invenies.

^r Cod. Vat. collect. 4 addit, *et diligentius.*

^s Ita cum Quesnello duo mss. S. Petri. Al., *ad hoc.*

mentur fundamenta virtutis. Et ideo infirmæ carnis A ista sufficit ægritudo, quæ sæpe mensuram voluntariæ afflictionis excedit, tantum ut mens officii sui impleat partes, et quæ corporea epulatione non utitur, nulla iniquitate pascatur. Rationabilibus autem sanctisque jejuniis nulla utilius quam eleemosynarum opera copulantur, quæ uno misericordiæ nomine **169** multas laudabiles pietatis continent actiones, ut omnium fidelium pares animi esse possint etiam inter impares facultates. Dilectio enim quæ simul Deo hominique debetur, nullis umquam ^a ita impeditur obstaculis, ut non ei semper bene velle sit liberum. Dicentibus quippe angelis: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc. II, 14*), non solum virtute benevolentiae, sed etiam pacis bono beatus efficitur, quicumque aliis quacumque miseria laborantibus charitate ^b compatitur. Latissima enim sunt opera pietatis, quæ ipsa sui varietate id veris conferunt Christianis, ut in distributione eleemosynarum non solum divites et abundantes, sed etiam mediocres et pauperes, suas habeant portiones; et qui largitatis sunt viribus inæquales, mentis tamen affectione sint similes. Nam cum sub oculis Domini multi in gazophylacio ex opulentia sua multa conferrent, vidua quædam duos intulit nummos (*Luc. XXI, 2; Marc. XXII, 42*), et tali Jesu Christi testimonio meruit coronari, ut in tam parvo muneris modo omnium fuerit collationi ^c digna præferri: quia inter magna eorum dona, quibus multa residebant, illius quod fuit exiguum, fuit totum. Si vero aliquis tantæ paupertatis coarctatur angustiis, ut nec ad duo æra inopi impartienda sufficiat, habet in præceptis Domini unde impleat bonæ voluntatis officium. Siquidem qui sitienti pauperi calicem aquæ frigidæ ministrarit, mercedem est sui operis adepturus (*Math. X, 42*): tanta servis suis Domino ad obtinendum regnum suum præparante compendia, ut etiam præbitio aquæ, cujus usus gratuitus atque communis est, præmio non careret. Quod ne ulla intercluderet difficultas, de aqua frigida forma est proposita pietatis: ne putaret se mercede cariturum, cui de calefactione potus lignorum impendium defuisset. De quo tamen calice non frustra admonet Dominus ut in nomine ipsius præbeatur: quia hæc, quæ per se sunt vilia, fides efficit pretiosa, et quæ ab infidelibus ministrantur, etsi fuerint sumptu magna, omni tamen justificatione sunt vacua.

CAP. III. — Celebraturi igitur Pascha Domini, dilectissimi, ita vos sanctis exercete jejuniis, ut ab omnibus perturbationibus liberi ad festa sacratissima venialis. Superbiæ spiritus, de quo sunt omnia orta peccata, humilitatis amore pellatur; et qui elatione tumuerant, mansuetudine mitigentur. Quorum vero animos aliqua exasperavit offensio, ^d reconciliati

^a Particulam ita addidimus ex duobus mss. S. Petri et Vat. collect. 4 et 5, eaque ipso contextu exigitur.

^b In mss. collect. 4, copulatur et compatitur.

^c Sic ex mss. S. Petri. Al., condigna.

^d Ita cum Quesn. duo codd. S. Petri. Al., recon-

silietur in unitatem studeant redire concordia. *Namini malum pro malo reddentes, et donantes invicem vobis, sicut Christus donavit nobis* (*Rom. XII, 17*), humanas inimicitias pace delete; et si qui de subditis **170** vestris aut claustra custodiæ, aut vincula ^e meruerunt, misericorditer relaxentur: ut qui quotidianæ indulgentiæ remediis iudigemus, non difficulter peccatis ignoscamus alienis. Dicentes enim ad Dominum Patrem nostrum: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Math. VI, 12*), certissimum est quod cum aliorum delictis veniam tribuimus, nobis divinam clementiam præparamus. ^f Per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

B SERMO XLV [Al. XLIV].

De Quadragesima VII.

SYNOPSIS. — I. Omnes, sive justos, sive peccatores, sive catechumenos, parare Domino viam debere per Quadragesimam. — II. Misericordiæ et veritatis ad imitationem Dei, fidei et charitati instandum Quadragesimæ tempore. — III. Christo impendi, quod pro Christo præbetur. — IV. Omnium virtutum exercitio incumbendum hoc tempore.

CAP. I. — Virtus, dilectissimi, et sapientia fidei Christianæ, amor Dei est, et amor proximi; neque ullo caret pietatis officio, cui studium est colere Dominum, et juvare conservum. Harum autem affectionum duplex unitas omni quidem est tempore exercenda, et proficenter augenda, sed nunc incrementis amplioribus dilatanda, ut quadraginta dierum jejunium, quod festi paschalis est prævium, ^g interiorem cordis auditum illius vocis instar moveat, qua verbis Isaïæ prophetæ Joannes Baptista dicebat: *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus* (*Isa. XL, 3; Math. III, 3*). Sive enim illam partem populi cogitemus quæ dudum certamina evangelici ægis ingressa, per spiritualis stadii cursum indesinenter tendit ad palmam; sive illam quæ leibaliu conscientia peccatorum, per reconciliationis auxilium festinat ad veniam; sive illam quæ sancti Spiritus regeneranda baptismate, vetustate Adam exui, et Christi cupit novitate vestiri, apte et utiliter omnibus dicitur: *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus*. Quæ autem viæ Domini, quæve sint semitæ, ejusdem prædicatoris cohortatione discamus, qui divinæ gratiæ **D** opera et dona promittens, futurarum commutationum reserabat effectus, addens sententiam prophetici sermonis, **171** et dicens: *Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur; et erunt prava in directa, et aspera in vias planas* (*Isa. XL, 4*). Vallis itaque mansuetudinem humilium, mons et collis elationem indicat superborum. Sed quia, sicut Veritas dicit, *qui se humiliat, exaltabitur, et qui*

ciliatione.

^e Prima editio, meruerint.

^f Ita duo Lectionaria S. Petri alique codices. Editi, Per Christum Dominum nostrum. Amen.

^g Mss. S. Petri, interiore cordis auditu.

se exaltat, humiliabitur (Luc. xiv, 11; et xviii, 14); A merito et vallibus adimpletio, et montibus est annuntiata depressio: ut et plana nihil offensionis, et directa nihil habeant pravitatis. Quamvis enim angusta et ardua sit via, quæ ducit ad vitam (Matth. vii, 14), non tamen in ea difficulter incedit, quem veritas confirmat et pietas; nec caret delectatione gradiendi, cujus iter efficit virtutum petra solidum, non vitiorum arena succiduum.

CAP. II. — Verum ut plenius noverimus per eujusmodi vias nobis sit ad Dei promissa tendendum, audiamus David prophetam quid doceat: *Universe viæ Domini, misericordia et veritas* (Ps. xxiv, 10); Forma igitur conversationis fidelium ab exemplo venit operum divinorum; et merito Deus imitationem sui ab eis exigit quos ad imaginem et similitudinem suam fecit. Cujus utique gloriæ dignitate non aliter potiemur quam si in nobis et misericordia inveniat et veritas. Per quæ enim ad salvandos Salvalor advenit, b per hæc ad salvantem debent properare salvati: ut nos et misericordia Dei misericordes, et veritas faciat esse veraces. Sicut itaque per viam veritatis mens justa, ita per viam misericordie ambulat mens benigna. Nec tamen umquam itinera ista c divisa sunt, quasi horum honorum singula diversis tramitibus expetantur, et aliud sit misericordia crescere, d aliud veritate proficere. Non est misericors, veritatis alienus; nec justitiam capax est, e pietatis extraneus. Neutra virtute utitur, qui non utraque ditatur. Charitas robor fidei, fides fortitudo est charitatis. Et tunc verum nomen ac verus est fructus ambarum, cum insolubilis manet utriusque connexio. Ubi enim non simul fuerint, simul desunt, quia invicem sibi et jvamen et lumen sunt, donec desiderium credulitatis impleat remuneratio visionis, et incommutabiliter videatur et ametur, quod nunc et sine fide 172 non diligitur, et sine dilectione non creditur. Quia ergo, sicut Apostolus ait, in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur (Galat. v, 6), simul atque conjunctum et charitati studeamus et fidei. Hic est enim quidam efficacissimus geminarum alarum volatus, quo ad

A promerendum et videndum Deum puritas mentis attollitur, ne onere curarum carnalium deprimatur. Nam qui ait: *Sine fide impossibile est placere Deo* (Hebr. ix, 6); idem dicit: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum* (1 Cor. xiii, 2). Unde s ut sacramentorum paschaliu divina mysteria digno suscipiantur officio, duo hæc, in quibus omnium præceptorum doctrina concurrat, studiosius appetantur, quibus singuli quique fidelium et sacrificium Deo efficiantur et templum. Instet fides sperare quod credit; instet charitas propitiare quod diligit: utrumque amantis est, utrumque credentis. Et cui intelligentiæ h concessione subjicimur, eidem pietatis imitatione jungamur. Vox Dei est: *Sancti estote, quia ego sanctus sum* (Lev. xix, 2 et xx, 7); et vox Domini est: *Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est* (Luc. vi, 36).

CAP. III. — Ac ne dubitemus Deo tribui quod impenditur indigenti, dispensatores elemosynarum quæ commercia ineant audiamus, Domino dicente quæ futura sit judicii sui forma, cum dicet ad dexteram collocatis: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare. Sitiivi, et dedistis mihi bibere. Peregrinus eram, et collegistis me. Nudus eram, et cooperuistis me. Infirmus, et visitastis me. In carcere eram, et venistis ad me* (Matth. xxv, 34-36). Quærentibus autem justis quando i aut qualiter potuerint ista dependere, respondens Rex dicit illis: *Amen, amen dico vobis, quamdiu fecistis h hæc uni ex minimis fratribus meis, mihi fecistis* (Ibid., 40). Quid hoc opere fructuosius? quid hac humanitate i felicius? quæ utique laude sua fraudanda non esset, si propter ipsam naturæ communionem juvando homini ab homine m præstaretur. Sed quia quod non ex fidei 173 procedit fonte, ad præmia æterna non pervenit; alia est conditio operum cælestium, alia terrenorum. Mundana benevolentia in iis quos adjuvat, habet finem; Christiana pietas in suum transit auctorem; dum in ipsum n dicimur benigni, quem lz nobis confitemur operari, dicente Domino: *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera ve-*

a Ita ex nostris codd. atque editis ante Quesnellum, D apud quem, et vallibus adimpletio et montis.

b Quesnellus cum Ranzudo adidit et. Delevimus ex cæteris editis nostrisque codd. Mox pro salvati prima editio habet salvandi.

c Sic cum Quesn. duo codd. S. Petri et quatuor Vat. Al., diversa sunt.

d Editi hic repetunt et. Delevimus auctoritate duorum codd. Vat.

e Sic quinque nostri mss. cum Quesnello. Al., veritatis. Mox, nec utraque virtute perperam habebant editiones Quesnello anteriores cum plerique codd. Is, forte sensu exigente, emendavit nec alterutra, quod tamen in nullo ms. reperimus. Veram lectionem neutra obtulit Lectionarius liber ms. Patavinus S. Just. næ.

f Hujus propositionis, sine dilectione non creditur, sensum ex ipsius Leonis mente propositum ex nostris observationibus colliges, ubi etiam annotationem hic a Quesnello subjectam describemus atque expen-

demus.

g Particulam ut, quæ deest in editis ante Quesnellum, ab hoc autem præfixa fuit voci ligno, hoc loco inserimus ex duobus mss. S. Petri.

h Quesnellus, consensio, repugnantibus non solum anterioribus editis, sed etiam omnibus nostris codd. Intelligentiæ non consensio, quæ voluntati competit, sed concessio in cessionis significationem recte tribuitur. uti apud Apostolum: *Captivantes intellectum in obsequium fidei.*

i Editi, collocandis. Melius ex mss. S. Petri et alio Vat. collect. 5. collocatis.

j Aut pro et magis placuit ex tritus nostris codicibus.

k Addidimus hæc ex mss. S. Petri.

l Quidam editi ante Quesn., facilius.

m Ita ex duobus mss. S. Petri. Al., præberetur.

n Al., dicamur; et dein pro confitemur, al., factemur.

stra bona, et magnificent Patrem vestrum qui in caelis A
est (Matth. v, 16).

CAP. IV. — Gaude igitur, mens fidelium, et gloriam tuam in ejus gloria qui in te operatur agnoscens, de ipsa paschali ^a festivitate fervesce. Debiti enim tui est, ut ei qui pro omnibus passus est parata sis compati: quoniam pia vita sanctorum numquam aliena est crucis Christi, dum continentiae clavis desideria carnis configit, et corporeas cupiditates virtute Spiritus in se habitantis interficit. Difficile est quemquam in se non habere quod perimat. Exstinguenda est iracundia, mortificanda est superbia, destruenda luxuria, radix quoque avaritiae altius pavescenda est: ut omnium malorum germen excidi valeat, si eorum potuerit fomes evelli. Cum autem hac diligentia indesinenter sit animus excolendus, ^B et utendum ita sit corpore, ut rectori suo necessarium praebeat natura inferior famulatum, nunc maxime frenis continentiae caro moderanda est, et quidquid sublimibus desideriis obviat, amputandum. Dum enim congruis purificationibus ad celebrandum Pascha Domini utraque substantia praeparatur, profutura omni tempore consuetudo nutritur. Severa in subditos ^B imperia detumescant, cesset vindicta peccati, et ^C rei criminum ad hos dies pervenisse se gaudeant, in quibus ^d sub sanctis piisque principibus etiam publicarum austeritas remittitur ultionum. Aboleantur odia, deficiant similitudines, pacis et benevolentiae multiplicetur ^e affectus, et qui potuit malitia pollui, studeat benignitate purgari. Quoniam iudicium Dei, sicut immitibus vehemens, ita erit misericordibus ^C clemens; et detrusis in ignem gehennae propter inhumanitatem sinistris, dextros eleemosynarum pietate laudatos (Matth. xxv, 34, 42), aeterna coelestis regni beatitudo suscipiet. Per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

174 SERMO XLVI [Al. XLV].

De Quadragesima VIII.

Synops. — I. Non solum vitia, sed et errores episcopi repellendos; geminamque agnoscendam in Christo naturam. — II. In omnibus actionibus Christi varia elucere utriusque naturae testimonia. — III. Quae de Christo incarnato sint credenda. — IV. Non solum

eleemosynis, sed et offensarum remissione jejunium et orationem fructuosa reddi.

CAP. I. — Devotionis quidem vestrae, dilectissimi, novimus hunc esse fervorem, ut ^f in jejunia, quae Domini Pascha praecurrunt, multi nostros preveniatis hortatus. Sed quia utilitas ^g continentiae non solum carnis castigationi, verum etiam mentis necessaria est puritati, observantiam vestram sic cupimus esse perfectam, ut ^h sicut a desideriis carnis reciditis voluptates, ita ab animi sensibus excludatis errores. Nam paschali festo, ⁱ in quo omnia religionis nostrae sacramenta concurrunt, is vera et rationabili purificatione se praeparat, cujus cor nulla infidelitate polluitur. Dicente enim Apostolo: *Omnia quod non est ex fide, peccatum est* (Rom. xiv, 23), invidia erunt et vana eorum jejunia quos illusionibus suis mendacii pater ^j decipit (Joan. viii, 41), et vera Christi caro non pascit. Sicut ergo divinis mandatis sanaeque doctrinae toto corde famulandum est, ita omni prudentia ab impiis est sensibus abstinendum. Tunc enim ^k mens sanctum agit atque spiritale jejunium, cum erroris cibos atque venena abjicit falsitatis; quae dolosus ac versutus inimicus nunc insidiosius ingerit, quando ipso venerandae festivitatis recurso omnis Ecclesia ad intelligenda salutis suae mysteria generaliter ^l commonetur. Is enim resurrectionis Christi verus confessor et cultor est, qui et de passione ejus non confunditur, et de corporea nativitate non fallitur. Nam quidam erubescens Evangelium crucis Christi, ut audentius evacuant susceptam pro mundi redemptione supplicium, ipsam verae carnis in Domino negavere naturam, non intelligentes impassibilem Dei Verbi atque incommetabilem ^m Deitatem, ⁿ ita inclinatam ad humanam salutem; et et potenter propria non amitteret, et misericorditer nostra susciperet. Duplicis itaque in Christo formae una persona est, et Filius Dei, idemque filius hominis, unus est Dominus, conditionem servilem consilio pietatis recipiens, ^o non lege necessitatis incurrens: quia potestate factus est humilis, potestate passibilis, potestate mortalis; ut ad destruendum peccati mortisque dominatum, et poenae capax esset substantia infirmitatis, et nihil gloriae suae perderet natura virtutis.

^a Al., solemnitate. Post pauca erat in editis parata sis. Praetulimus parata sis, non solum ex aliquot mss., verum etiam quia referri videtur ad femininum nomen mens.

^b Codd. collect. 4, imperia non sint.

^c Confer observationes nostras, ubi annotatio Quaesnelli describetur.

^d Particulam sub pro a ex mss. S. Petri reposuimus.

^e Tres nostri codd. et prima editio, effectus.

^f Particulam in addidimus ex duobus mss. S. Petri.

^g Sic cum Quaesnello ex iisdem S. Petri codd. et duobus Vat. Al., abstinentiae.

^h Editi ante Quesn., sicut desiderii, vel desiderii carnis rescinditis voluptates. Textus lectio est in codd. S. Petri et in Vat. collect. 5.

ⁱ Ita duo mss. S. Petri. Editi et aliqui codd., in

quod; apud Quesn., quo.

^j Unus ms. S. Petri et Vat. collect. 4, decipit.

^k Vocem mens, quae in Quaesnello deest, ex caeteris editis nostrisque codd. revocavimus.

^l Sic Quesn. cum editione Antwerp. an. 1583, et plerique nostri codd. Al., commovetur.

^m Prima editio, ita inclinatam ad humanam naturam et ad ejus salutem. Aliae editiones ante Quesn., ita se inclinantem ad humanam naturam et ad ejus salutem. Quaesnellus, ita inclinatam ad humanam naturam, omisit et ad ejus salutem; cum tamen salutis mentio potissimum exigatur ab antecedentibus, susceptam pro mundi redemptione supplicium, ad quae hic locus refertur. Secuti sumus exemplaria S. Petri et duo Vat.

ⁿ Ita Quesn. cum uno ms. S. Petri. Al., nec legem.

CAP. II. — Cum itaque, dilectissimi, legentes vel audientes Evangelium, quædam in Domino nostro Jesu Christo cognoscitis subjecta injuriis, quædam illustrata miraculis, ita ut in eodem nunc humana appareant, nunc divina resplendeant; nolite quidquam horum ascribere falsitati, tamquam in Christo sæ sola sit humanitas, aut sola Divinitas; sed utrumque fideliter credite, utrumque humiliter adorare: ut in unitate Verbi et carnis non sit ulla divisio, nec quia manifesta fuerunt in Jesu signa divina, f. isa videantur documenta corporea. Vera et copiosa sunt ^a in ipso utriusque testimonia nature, ad hoc ex divini consilii altitudine concurrentia, ut Verbo inviolabili non separato a carne passibili particeps per omnia intelligatur et Deitas carnis, et caro Deitatis. Mens igitur Christiana, fugax mendacii, discipula veritatis, evangelica utere fidenter historia, et ^b quæ visibiliter sunt gesta per Domianum, tamquam ipsa cum apostolis aggregata, nunc spiritali intellectu, nunc corporeo discerne conspectu. Da homini quod de muliere puer nascitur; ^c da Deo quod nec conceptu luditur virginitas materna, nec partu. Formam servi obvolutam pannis, jacentem in præsepio cognosce; sed annuntiatam ab angelis, declaratam ab elementis, adoratam a magis formam Domini confitere. Humanum intellige, quod non declinavit nuptiale convivium; divinum approba, quod aquam convertit in vinum (Joan. II, 9). Nostra tibi innotescat affectio, cum mortuo amico stectus impenditur; divina potentia sentiantur, cum idem post quadragesimam jam factus sepulturam, solo vocis imperio vivificatus oritur (Joan. XI, 39). Lutum de sputo et terra fieri, corporei facti operis (Joan. IX, 6); sed illinc superbia cæci oculos illuminari, non dubium est illius fuisse virtutis, quæ quod principis nature non dederat, 176 ad manifestationem sæe gloriæ reservaret. Veri est hominis fatigationem corpoream stanni quiete relevare (Marc. IV, 38); sed veri Dei est, vim servientium procellarum præcepti increpatione compescere. Cibos esurientibus apponere (Joan. VI, 38), humanæ benignitatis ^d est, et socialis est animi; sed quinque panibus et duobus piscibus quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis, satiare, quis negare audeat opus esse Deitatis? quæ cooperantibus secum veræ carnis officii, et se homini, et hominem sibi inesse monstrabat: quia non aliter in humana natura sanari poterant originalis vulnera vetustatis, nisi de utero Virginis carnem sibi assumendo Dei Verbo, in una eademque persona simul et caro nasceretur et Verbum.

CAP. III. — Hanc, dilectissimi, incarnationis Domini fidem, per quam tota Ecclesia corpus est

^a Editi ante Quesn. et non pauci mss., in Christo.

^b Ita cum Quesnello quidam nostri eodd. Anterioribus editiones, quæ fideliter et visibiliter. Editio Antwerpensis an. 1583, quæ fideliter et universaliter, et in margine, visibiliter.

^c In duob. mss. S. Petri, da Verbo.

^d Verbum est uti superfluum omittitur in quibusdam mss. Dein operantibus pro cooperantibus est

Christi, inconcusso corde servantes ab omnibus hæreticorum jejunate mendaciis, et ita vobis misericordiam opera ereditate profutura, ita fructuose habendam continentiam puritatem, si mentes vestræ nulla pravarum opinionum contaminatione sorduerint. Abjicite exosa Domino ^e sapientiæ mundanæ argumenta, per quam nemo ad cognitionem veritatis potuit pervenire, et hoc fixum habete in animo, quod dicitis in Symbolo. Credite consepiternum Patri Filium Dei, per quem facta sunt omnia, et sine quo factum est nihil (Joan. I, 3), secundum carnem quoque in fine temporum generatum. Credite hunc corporaliter crucifixum, mortuum, suscitatum et super altitudines cælestium dominationum elevatum, in Patris dextera constitutum, ad judicandum vivos et mortuos in eadem carne, qua ascendit, venturum. Hoc enim universis fidelibus Apostolus prædicat, dicens: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum enim Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria* (Coloss. III, 1-4).

CAP. IV. — Habentes ergo, dilectissimi, tantæ promissionis fiduciam, estote non solum spe, sed etiam conversatione cælestes. Et quamvis omni tempore studendum sit sanctificationi et mentis et corporis, nunc tamen in istis quadraginta dierum jejuniiis, sollicitioribus vos pietatis operibus expolite, non solum in distribuendis elemosynis, quæ 177 magnum habent ^f emendationis effectum, sed etiam in remittendis offensionibus et peccatorum reatibus relaxandis: ut conditio quam inter se et hominem Deus posuit, non resistat orantibus. Dicentes enim, secundum doctrinam Domini: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. VI, 12), debemus toto corde implere quod dicimus. Tunc enim fiet omnino quod in consequentibus postulamus, ut et in tentationem non inducamur, et a malis omnibus liberemur: per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XLVII [A. XLVI].

De Quadragesima IX.

SYNOPSIS. — I. Majorum, id est, quadragesimalium jejuniorum tempore per crucis tolerantiam ad paschale festum Christianos præparari. — II. Non solum probitatem servandam, sed et fidem; maxime vero Divinitatis et humanitatis in Christo. — III. Misericordia et offensarum maxime remissione Deum placari.

CAP. I. — In omnibus, dilectissimi, solemnitati-

in prima editione.

^e In editis ante Quesn. et aliquot mss., mundanæ argumenta scientiæ.

^f Aliqui eodd. posteriorum collectionum, emundationis.

^g In prima editione et mss. collect. 3 hæc insertio præfigitur: *De Festo Paschali Sermo I*, et similiter duo sequentes sermones dicti *Sermo II* et *III*,

bus Christianis non ignoramus paschale sacramentum esse præcipuum, cui condigne et congrue suscipiendo totius quidem nos temporis instituta ^a præformant; sed devotionem nostram præsentem vel maxime dies exigunt, quos illi sublimissimo divinæ misericordiæ sacramento scimus esse contiguos. In quibus merito a sanctis apostolis per doctrinam Spiritus sancti majora sunt ordinata jejunia, ut per commune consortium crucis Christi etiam nos aliquid in eo quod propter nos gessit ageremus, sicut Apostolus ait: *Si compatimur, et conglorificabimur* (Rom. viii, 17; II Tim. ii, 12). CERTA atque secunda est expectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio Dominicæ passionis. ^b Nemo non est, dilectissimè, cui per conditionem temporis 178 societas hujus gloriæ denegetur, tamquam tranquillitas pacis vacua sit occasione virtutis. Apostolus enim prædicat, dicens: *Omnes qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patientur* (II Tim. iii, 12); et ideo NUMQUAM deest tribulatio persecutionis, si numquam desit observantia pietatis, ^c Dominus ipse in exhortationibus suis dicit: *Qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus* (Math. x, 38); nec dubitare debemus hanc vocem non solum ad discipulos Christi, sed ad cunctos fideles, totamque Ecclesiam pertinere, quæ salutare suum in his qui aderant universaliter audiebat. Sicut ergo totius est ^d temporis pie vivere, ita totius est temporis crucem ferre: quæ ^e merito unicuique sua dicitur, quia propriis modis atque mensuris ab unoquoque toleratur. Unum nomen est persecutionis, sed non una est causa certaminis, et plus plerumque periculi est in insidiatore occulto quam in hoste manifesto. Beatus Job alternantibus bonis ac malis mundi hujus eruditus pie veraciterque dicebat: *Nonne tentatio est vita hominis super terram* (Job. vii, 1)? quoniam non solis doloribus corporis atque suppliciis anima fidelis impetitur, verum etiam salva incolumitate membrorum, gravi morbo urgetur, si carnis voluptate mollitur. Sed cum caro concupiscit adversus spiritum, ^f spiritus autem adversus carnem, præsidio crucis Christi mens rationalis instruitur: nec

^a Ita cum Quesnello septem nostri codices. Al., reformant.

^b Sic ex duobus mss. S. Petri. Editi ante Quesnellum cum quibusdam mss., *Nemo enim est*; iste autem, *Nemo enim est*, uti in uno cod. Veneto et duobus Patav. S. Antonii, et S. Justinæ, ubi enim minus videtur congruere, et forte non in eam mutatum fuit. Locutione autem apud Latinos probè notæ non infrequenti, *nemo* cum negativis particulis jungitur, quæ nihil efficiunt, sed vim sententiæ adaugent, ita ut *nemo non* idem fortius significet ac *nemo*.

^c Editiones anteriores Quesn., *Dominus enim in exhortationibus, perperam*. Emendationem Quesnelli quinque nostri codd. probant.

^d Ita Quesnellus et quidam nostri mss. Al., *corporis*. Prima editio etiam in secundo commate habet *corporis crucem ferre*.

^e Editi ante Quesn., *merito ferri unicuique suadetur*. Melior Quesnelli lectio, quæ est in exempl. S. Petri.

^f Secuti sumus omnes anteriores editiones et no-

A cupiditatibus noxiis illecta consentit, quoniam continentia clavis et Dei timore transfiguratur. In bono ergo proposito constitutis inimicitia ^s dissimilium diabolo instigante non desunt, et facile in odia prorumpunt, quorum improbi mores detestabiliores sunt comparatione rectorum. Iniquitas cum justitia non habet pacem, temperantiam odit ebrietas, falsitati nulla est cum veritate concordia; non amat superbia mansuetudinem, petulantia verecundiam, avaritia largitatem: et tam pertinaces habet diversitas ista conflictus, ut etiamsi exterius conquiescat, ipsa tamen piorum cordium penetrabilia inquietare non desinat; ut verum sit quod *qui voluerint in Christo pie vivere, persecutionem patientur* (II Tim. iii, 12); et verum sit quod omnis hæc vita tentatio est (B VII, 1). 179 Ipsis experimentis suis unusquisque fidelis edoctus, Christi cruce armetur, ut Christo ^h dignus habeatur.

CAP. II. — Per istum vero agonem, dilectissimi, ad præmia æterna tendentibus, in eo maxime diaboli insidiatur astutia, ut quorum pervertere non potest probitatem, subruat fidem. In aliam enim transferatur viam, quisquis a confessione veritatis abducitur, totusque ejus cursus abcessio est, et tanto erit morti vicinior, quanto fuerit a catholica ⁱ luce longinquior. Quod etiam in diebus nostris per suam patientiam incuriam, qui de spiritu olim destructi erroris olimque damnati veterem insaniam conceperant, ^j qui geminam in Christo audent negare naturam, aut non suscepta carnis scilicet veritate, aut in carnem Deitate conversa; ut aut secundum Manichæam nulla ejus sit resurrectio, cujus nulla est passio, aut secundum Apollinarem ipsa Deitas Verbi mutabilis ipsa sit facta passibilis. Hoc autem sentire, hoc æribus Christianæ plebis ingerere, quid aliud est, quam ipsa religionis ^k nostræ fundamenta convellere, et quod verus Filius Dei, verus sit filius hominis, denegare? In quo solo est humani generis restitutio testificata per legem, promissa per Prophetas, et omnibus veteris Testamenti ^l significationibus nuntiata: ut magnum illud et sæculis omnibus profuturum divinæ misericordiæ sacramentum, quod

stros codices. Quesn., *et spiritus adversus carnem, et mox deletit Christi*.

D ^s Eorum scilicet qui sunt dissimiles moribus. In sequentibus porro nihil discessimus a lectione editorum ante Quesnellum confirmata omnibus nostris codicibus, quos inter sunt quinque Lectorum optime notæ. Ille autem forte clarius explicaturus Leonis sententiam nullo ms. allegato edidit, ut *facile in odia prorumpant*; et postea *justorum pro rectorum*.

^h Quædam editiones et Vat. collect. 3 *dignior*.

ⁱ Sic Quesnellus cum quatuor nostris mss. Al., *fide*. Paulo ante quidam codd. pro *morti* habent *tenebris*, forte melius.

^j Duo codd. S. Petri et unus Venetus, *que geminam*.

^k Vocem nostræ, quam omisit Quesnellus, restitimus ex cæteris editionibus omnibusque nostris codicibus.

^l Codd. S. Petri, *mysteriis*.

sæpe et diu fuerat significatum, in præstituto tempore non dubitaretur impletum. Unde licet, ex quo *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14), ita in Christo Dei atque hominis una persona sit, ut in nullis actionibus ^a fiat naturæ utriusque divisio; studet tamen evangelica veritas ipsum quem Dei Filium prædicat, sæpissime filium hominis profiteri: ut quamvis ea quæ disserantur, alia sint humanitatis, alia Deitatis, sub nomine tamen filii hominis utraque memorantur: ne fides Dominum Jesum Christum natum ex Maria Virgine, Deum simul atque hominem creditura, cunctetur fateri aut in Deo humanitatem, aut in homine Deitatem; ut et in Verbo suscepti hominis vera sit ^b humilitas, et in carne suscipientis Dei vera majestas.

CAP. III. — Hæc, dilectissimi, per occasionem paschalis festi, cui puritatem cordium præparare debemus, de incarnatione Verbi perstrinxisse sufficiat, quoniam aliquoties hinc instructos vos esse meministis. Nunc devotionem vestram de eo, quod tempus poscit, **180** admoneo ut sanctum ac salubre jejunium operibus pietatis ornetis. Et quia pro indulgentia maxime laborandum est delictorum, indubitabilem vobis divinam misericordiam promittatis, si ipsi quoque ^c circa subditos vestros omnem offensam transtuleritis ad veniam. Placidos enim atque concordēs ad tantam festivitatem decet Dei populos convenire: ut severitas ultionum, quæ nunc etiam in publicis judiciis relaxatur, multo magis in Christianorum cordibus mitigetur, quia ad hoc potius intenta debet esse cura sanctorum, ne ullus algeat, ne ullus esuriat, ne quis inopia deficiat, ne quis mœrore tabescat, ne aliquem vincula obstrictum, ne aliquem habeat carcer inclusum. Quantælibet enim existant causæ offensionis, ab homine tamen in hominem, non tam delicti magnitudo quam naturæ est cogitanda communio; ut de iudicio quo alterum iudicat, misericordiam Dei iudicantis obtineat. *Beati enim misericordes, quoniam ipsorum miseretur Deus* (Matth. v, 7): qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XLVIII [AL. XLVII].

De Quadragesima X.

SINOPSIS. — I. Ad paschale sacramentum, quod alia omnia consecrat, omnes per quadraginta dierum jejunium præparare eo debere. Gratia operatio et humana cooperatio. — II. Invidiam de bono proximi, quæ diaboli propria est, maxime esse cavendam. — III. Sine charitate nudas esse et infructuosas virtutes; nullum debere illius virtutis esse terminum. —

^a Idem codices ac prima editio cum ms. Bon., sit. Dein, profiteri pro confiteri ex Quesnello retinimus auctoritate duorum mss. S. Petri.

^b Editi, humanitas. Emendationem suppeditarunt codd. S. Petri, quæ reprobari nequit, cum vera hominis humilitas veræ Dei majestati frequentius apud Leonem locutione opponatur.

^c Quesnellus, erga subditos. Reposuimus circa ex cæteris editis ac plerisque codicibus. Ita etiam serm. 50, c. 3: Sive itaque circa subjectos, sive circa æquales.

IV. Misericordia quemque debere misericordiam promereri. — V. Eleemosynas abunde esse erogandas hoc tempore.

CAP. I. — Inter omnes, dilectissimi, dies quos multis modis honorabiles habet Christiana devotio, nullus ^d est excellentior festivitate paschali, per quam in Ecclesia Dei universarum solemnitatum dignitas consecratur. Siquidem etiam ipsa Domini ex matre generatio huic ^e est impensa sacramento; nec alia fuit Dei Filio causa nascendi, quam ut cruci posset affigi. In utero enim **181** Virginis suscepta est caro mortalis; in carne mortali completa est dispositio passionis; effectumque est ineffabili consilio misericordiæ Dei, ut esset nobis sacrificium redemptionis, abolitio peccati, et ad æternam vitam initium resurgendi. Considerantes autem ^f quid per crucem Domini adepta est universitas mundi, cognoscimus ad celebrandum Paschæ diem merito nos quadraginta dierum jejunio præparari, ut digni possimus divinis interesse mysteriis. Non enim summos tantum antistites, aut secundi ordinis sacerdotes, nec solos sacramentorum ministros, sed omne corpus Ecclesiæ, universumque fidelium numerum, ab omnibus contaminationibus oportet esse purgatam, ut templum Dei, cui fundamentum est ipse ^g fundator, in omnibus lapidibus speciosum, et in tota sui parte sit lucidum. Nam si regum aedes et sublimiorum prætoria potestatum omni ornatu rationabiliter excoluntur, ut excellentiora sint eorum domicilia quorum ampliora sunt merita, quanto opere ædificandum, quanto est honore decorandum Deitatis ipsius habitaculum! Quod licet inchoari et perfici sine suo auctore non possit, habet tamen ab ædificante donatum, et etiam labore proprio quærat augmentam. Viva enim rationabilisque materies ad constructionem templi hujus assumitur; ^h et per spiritum gratiæ ut voluntarie in unam compagem congruat incitatur. Quæ ideo dilecta, ideo quæsitæ est, ut et ipsa ex non quærente quærens, et ex non diligente sit diligens, dicente beato Joanne apostolo: *Nos ergo diligamus invicem, quia Deus prior dilexit nos* (1 Joan. iv, 19). Cum igitur et omnes simul et singuli quique fidelium unum idemque Dei templum sint, sicut perfectum hoc in universis, ita perfectum debet esse in singulis: quia etiam non eadem est membrorum omnium pulchritudo, nec ⁱ in tanta varietate partium meritorum potest esse paritas, communionem tamen obtinet decoris, connexio charitatis. In sancto enim amore consortes, etiamsi non iisdem utuntur gratiæ beneficiis, gaudent tamen in-

^d Quidam codices, nihil est excellentius.

^e Editi ante Quesn. et plures codd., fuit.

^f Quesnellus, quidquid.

^g Decet fundator in ms. Corb. Quesnelli. Moz, pretiosum pro speciosum in mss. Vat. collect. 5.

^h Restituimus lectionem omnium editionum ante Quesnellum, quæ item est nostrorum codicum. Ille autem, nullo allegato codice, sic: *Et per spiritum gratiæ voluntariæ in unam compagem congruat incitatur.*

ⁱ Tres nostri codices, in tota.

vicem bonis suis, et non potest ab eis extraneum esse quod diligunt, quia incremento discunt proprio, qui profectu lætantur alieno.

CAP. II. — In hac, dilectissimi, unitate sanctorum, ubi idem amatur, idem diligitur, idemque sentitur, nec superbis locus est, nec invidiis, nec avaris, et quidquid est illud quo aut vanitas gloriatur, aut ira sævit, aut luxuria lascivit, non in Christi sedere, sed in diaboli parte censetur, longeque a sedibus pietatis excluditur, Fremit itaque innocentis adversarius et pacis inimicus, et quia ipse in veritate non stetit (Joan. vii, 44), totamque naturam suam gloriam, dum superbit, amisit, dolet hominem Dei misericordia reparari, et in ea bona quæ ipse perdidit introduci. Neq. mirum si peccati auctor probitate recte agentium crucietur, et eorum quos deicere non potest stabilitate torquetur: quandequidem etiam inter homines reperitur qui opera hujus malignitatis imitentur. Multi enim, quod dolendum est, profectibus urvetur alienis; et quia virtutibus vitia displicere noverunt, ardeantur in eorum odium quorum non sequuntur exemplum. Servi autem Dei et discipuli veritatis etiam discipulis sui diligunt, et bellum vitia potius quam hominibus indicant, nulli malum pro male reddentes (Rom. xii, 17), sed correctionem peccantium semper optantes. Pulchrum enim valde est, et divinis benevolentis comparandum, sui quemque in altero meminisse, et avara propriam etiam in hoste naturam. Siquidem plurimos noverimus in optimos mores transisse de pessimis, ex ebriosis sobrios, ex crudelibus misericordes, ex rapacibus largos, et incontinentibus castos, ex ferocibus factos case tranquillos. Dicente autem Domino: Non veni vocare justos, sed peccatores (Matth. ix, 13), nulli Christiane quemquam edisse permittitur, quia peccati in remissione peccatorum salvatur; et quos viles fecit carnis sapientia, nescimus quam pretiosos spiritalis factura sit gratia.

CAP. III. — Sit ergo sanctus Dei populus, sit benignus: sanctus, ut declinet prohibita; benignus, et faciat imperata. Quamvis enim magnum sit habere fidem rectam sanamque doctrinam, et multa laude digna sit circumcisio gula, lenitas mansuetudinis, puritas castitatis, nudæ sunt tamen omnes sine charitate virtutes, nec potest dici in qualibet morum excellentia fructuosum quod non dilectionis partes ediderit. Unde in Joannis Evangelio Dominus dicit:

^a Editi, et quia se virtutibus vacuos despici noverunt. Ita etiam plures codd., quorum unus omittit se, alius vero, et qui se. Hæc autem lectio, quæ a bonis malos despici indicat, adversari videtur subsequenti Auctoris verbia, quibus bonos non in malos, sed in vitia male animatus asserat. Hinc prætulimus lectionem duorum mss. S. Petri et unius Vat.

^b Quesn., noverimus.

^c Duo codd. S. Petri addunt, calumniantibus phariseis et scribis. Dein, quam speciosos et pretiosos spiritalis, etc., in prima editione et ms. Bon.

^d Codd. Vat. collect. 4 et 5, habeatis. Vox prima editio: Unde in epistola ejusdem Evangelii (lege evan-

In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, et dilectionem habueritis ad invicem (Joan. xiii, 35); et in ejusdem apostoli Epistola legitur: Charissimi, diligamus invicem, quoniam 183 charitas ex Deo est, et omnis qui diligit, ex Deo natus est et cognoscit Deum: et qui non diligit, non novit Deum, quoniam Deus charitas est (1 Joan. iv, 7, 8). Discutiant ergo se fidelium mentes, et intimos sui cordis affectus vera examinatione dijudicent; ac si repositum aliquid in conscientia suis de fructibus charitatis invenerint, Deum sibi inesse non dubitent, et ut magis magisque tanti hospitis sint capaces, fiant perseverantis misericordiae operibus ampliores. Si enim dilectio Deus est, nullum habere debet terminum claritas, quia nullo potest claudi sine Divinitas.

CAP. IV. — Ad exercendum igitur, dilectissimi, charitatis bonum, quamvis tempus omne sit congruum, præsentis tamen dies specialius cohortantur: ut qui Pascha Domini cupiunt cum animi et corporis sanctificatione suscipere, hanc maxime gratiam contentur acquirere, qua et omnium continetur summa virtutum, et multitudo legitur peccatorum. Et ideo celebraturi illud eminens super omnia sacramentum, quo iniquitates nostras Jesu Christi sanguis abolevit, misericordiae primitus hostias præparemus; et ut quod nobis bonitas Dei contulit, nos quoque eis qui in nos peccavere præstemus. In oblivione mittantur injuriæ, supplicium jam nesciant culpæ, et a vindictæ metu omnes subditorum absolvantur offensæ. Neminem teneant claustra pœnalia, nec in custodiis tenebrosis tristes teorum gemitus perseverent. Si quisquam tales pro aliquo delicto obnoxios tenet, peccatorem se esse non dubitet; et ut indulgentiam ipse accipiat, gaudeat se invenisse cui parcat, ut cum secundum doctrinam Dei dicimus: Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Matth. vi, 12), non ambigamus per nostræ orationis formam, divinam nobis obtinere clementiam.

CAP. V. — In pauperes quoque et diversis debilitatibus impeditos benignior tunc largitas exercatur, ut gratia Deo multorum voce referantur, et jejuniis nostris egentium refectio suffragetur. Nulla enim devotione fidelium magis Dominus delectatur, quam ista quæ pauperibus ejus impenditur, et ubi curam misericordiae invenit, ibi imaginem suæ pietatis agnoscit. Non timeatur in his expensis defectivus facultatum, quoniam ipsa benignitas magna substantia est, nec

gelista) legitur. Dein post voces, qui diligit, duo codd. Vat. addunt, fratrem suum.

^a Prima editio, ut si.

^b Eadem editio nec non Antuerpiensis an. 1588, fiant perseveranter in misericordiae operibus ampliores.

^c Sic ex duobus mss. S. Petri. Al., et quod.

^d Vocem subditorum, quam Quesnellus in marginem rejecerat, ex anterioribus editis ac nostris codd. restitimus, cum solerime sit S. pontifici hortari, ut circa subditos omnis offensæ transferatur ad veniam, ut in serm. antecedenti, c. 3, et similiter in aliis. Postea Quesnellus, Si quis tales.

potest largiatis decasse materies, ubi Christus a pascit A et pascitur. In omni hinc opere illa intervenit manus que possum frangendo **184** auget, et erogando multiplicat. Socerus et hilaris sit elemosynas distributor, quia tunc maximum lucrum habebit, quando sibi minimum reservaverit, dicente B. apostolo Paulo: *Qui autem administrat semen seminanti, et vancem ad manducatum praeestabit, et multiplicabit semen verum, et auget incrementa frugum justitiae vestrae* (II Cor. ix, 10); in Christo Jesu Domino nostro, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in saecula saeculorum. Amen.

SERMO XLIX [AL. XLVIII].

De Quadragesima XI.

Seniores. — I. *Septimum Quadragesimae maximum et sacratissimum omnibus sine exceptione indictum esse, B quia omnibus necessarium, cum nemo sit immunis a culpa.* — II. *Quam pauci viam salutis intrant, quam multi temporibus occupantur.* — III. *Sicut magis insidiat et cavet diabolus Quadragesimae tempore, ita magis Deo salutique suae vocare Christianos debere.* — IV. *Ut paschali festo nos praeparemus, exsequenda esse Dei mandata, quae idem dantur ut et gratia Dei quaeratur, et propria vita elus in speculo conspicitur.* — V. *Primum misericordiae effectum, quod est oblitio delictorum, et optandum a Deo, et praestandum esse proximo.* — VI. *Eum qui alius haberi cupit debere fratris habere charitatem et elemosynam largiri, ut misericordiae divinae ministrum.*

Cap. I. — In omnibus quidem, dilectissimi, diebus atque temporibus quaedam nobis divinae hospitalitatis signa praefixa sunt, et nulla pars anni a sacris est aliena mysteriis, ut dum vobis ubique praesidia nostrae salutis occurrunt, invitacionem nos semper misericordiam Dei avidius **b** expectamus. Sed quidquid illud est quod in diversis gratiae operibus et donis reparationi humanarum confortis animarum, totum id nobis bene evidentius et opusius praesentatur, quando non particulatim quaedam agenda, sed simul sunt omnia celebranda. Appropinquante enim festivitate paschali, adest maximum sacratissimumque jejunium quod observantiam sui universis fidelibus sine exceptione denuntiat: **185** quia nemo tam sanctus est ut non sanctior, nemo tam devotus ut non debeat esse devotior. Quis enim in hujus vitae constitutus incerto, aut immunis a tentatione, aut libet invenitur a culpa? Quis est qui nihil virtutis sibi adjici, aut qui nihil vitii sibi optet auferri? cum et adversa succedant et secunda corrumpant, nec minoris

aut periculi carere desideratis quam abundare concessis. Insidiae sunt in divitiarum amplitudine, insidiae in pauperis angustis. Illae elevant ad superbiam, haec incitant ad querelam. Tentat avaritia, tentat indigentia, dum et illa materia est negligentiae, et haec causa tristitiae. Laqueus est in securitate, laqueus est in timore; nec interest utrum animus, qui terrenis tenetur affectu, gaudis occupetur an curis, cum per morbus sit vel sub vana delectatione languescere, vel sub anxia sollicitudine laborare.

Cap. II. — Impletur itaque per omnia sententia Veritatis quae **c** discimus angustam esse et arduam viam quae ducit ad vitam (Matth. vii, 14); et cum laetudo itineris ad mortem trahentis nullis frequentetur agminibus, in salutis semitis paucorum intrantum sunt rara Vestigia. Unde autem? **d** populosior est via laeva quam dextera, nisi quia ad mundana gaudia et corporalia bona multitudo proclivis est? Et quamvis caducum incertumque sit quod cupitur, libentius tamen suscipitur labor pro desiderio voluptionis quam pro amore virtutis. Ita cum innumeri sint qui visibilibus concupiscant, vix inveniuntur qui temporibus aeterna praeparant. Et ideo, dicente beato apostolo Paulo: *Quae videntur temporalia sunt, quae autem non videntur aeterna sunt* (II Cor. iv, 18); laet quodammodo et in abscondito est virtutum via, quoniam *spe salvi facti sumus* (Rom. viii, 24), et fides vera id super omnia diligit, quod nullo sensu carnis attingit. Magni est ergo operis et laboris mobilitatem cordis ab omnibus continere peccatis, et cum undique innumeris voluptatum illecebrae blandiantur, ad nulla contagia vigorem animi relaxare. Quis piecem tangit, et non inquinatur ab ea (Eccli. xiii, 4)? quis non infirmatur in carne? quis non sordescit in pulvere? quis postremo est tantae puritatis, ut iis non polluat sine quibus vita non ducitur? Jubet enim per Apostolum doctrina divina, *ut qui habent uxores, tamquam **186** non habentes sint; et qui flet, tamquam non fletus; et qui gaudent, tamquam non gaudentes; et qui emunt, tamquam non possidentes; et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: praeterit enim figura mundi hujus* (I Cor. vii, 29-31). Beata igitur mens quae peregrinationis suae tempora casta sobrietate transcurrit, et in iis per quas necesse est eam ambulare non remanet, ut hospitis magis quam dominae terrenorum, **e** nec affectibus

a Prima editio et codd. collect. 5, et *vascit, et pascitur.*

b Sic cum Quessello codd. S. Petri et nonnulli Vatt. Alias editiones cum aliis mss., *expectamus*. Post pauca, pro reparationi, quaedam exomptia; ad reparationem.

c Ex quinque nostris mss., pro *autem*, quod erat in editis, posuimus *enim*, quod et contextui melius congruit.

d In duobus mss. S. Petri et in alio Bon., cum parte verbi sit.

e Ita nostri codd. et vulgati ante Quess. apud quem, *dicitur*.

f Quessellus textui inseruit, *populatio*, et notavit in margine: *Ita msa. omnes, non populosior, ut*

vulgati. Nos autem vulgatorum lectionem, quae in plerisque et pollioribus nostris codd. reperitur, restitui credidimus: nam *populatio* a *populatus* ad depraedationem pertinens, a Leonis sensu abhorret.

e Ita mss. codd. Corb., Viet. et Thuan., et sensus exigit; ut perperam ab imperito scriba in illorum verborum locum haec fuerint substituta, quae leguntur in vulgatis: *Nec affectibus sit invidia humanis, nec promissionibus desit divinis*. Quess. — Lectionem *taetras* approbant etiam nostri codices S. Petri, Barb. et nonnulli Vatt. In prima editione parum dissimulat: *Nec affectibus desit humanis, nec promissionibus non sit invidia divinis*.

desit humanis, et promissionibus sit innixa divinis. **A** *strum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter et non improperat, et dabitur ei (Jacob. 1, 5).* Quis fidelium nesciat quibus virtutibus studere et quibus debeat vitis repugnare? Quis conscientiae suae aut tam gratiofus aut tam imperitus est arbiter, qui ignoret quid a se auferri aut quid in se

CAP. III. — Hanc autem fortitudinem, dilectissimi, nulli magis quam praesentes et exigunt et conferunt dies: quibus dum, observantia ^a specialis impenditur, consuetudo in qua perseveretur acquiritur. Notum enim vobis est hoc esse tempus quo per totum mundum, saeviente diabolo, acies ^b debet Christiana configere; et si quos aut desidia tepidos, aut sollicitudo habuit occupatos, nunc oportet armis spiritalibus instrui, et caelesti tuba ad ineundum certamen accendi: quoniam ille cujus invidia mors introivit in orbem terrarum (*Sap. 11, 24*), modo praecipuo livore uritur, modo maximo dolore cruciatur. Videt enim de omnium hominum genere, in adoptionem filiorum Dei novos populos introduci, et per virginem Ecclesiae fecunditatem, partus regenerationis augeri. Videt se dominationis suae jure privatum, a cordibus eorum quos possidebat expelli; eripi sibi in utroque sexu millia senum, millia juvenum, millia parvulorum; nec obesse cuiquam vel proprium, vel originale peccatum, ubi justificatio non meritis retribuitur, sed sola gratiae largitate donatur. Lapsos quoque et insidiarum suarum fraude deceptos, poenitentiae lacrymis ablui, et portas misericordiae apostolica clave reserante, ad remedia reconciliationis admitti. Sentit insuper diem Dominicae passionis instare, et se illius crucis potestate conteri, quae in Christo ab omni debito mortis alieno, redemptio fuit mundi, non poena peccati.

CAP. IV. — Ut itaque malignitas frementis inimici nullos habeat ^c sui livoris effectus, ad exsequenda Domini mandata diligentior est assumenda devotio: ut tempus in quo omnia divinae misericordiae sacramenta concurrunt, cum praeparatione et animorum suscipiamus et corporum, implorantes **187** ^d regimen et adiutorium Dei, ut sine quo nihil possumus facere, per ipsum omnia valeamus implere. Ideo enim datur praecipuum, ut praecipientis quaeratur auxilium. Nec se quisquam per occasionem infirmitatis excuset, ^e cum qui praestitit velle, donet et posse, dicente beato apostolo Jacobo: *Si quis ve-*

strum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter et non improperat, et dabitur ei (Jacob. 1, 5). Quis fidelium nesciat quibus virtutibus studere et quibus debeat vitis repugnare? Quis conscientiae suae aut tam gratiofus aut tam imperitus est arbiter, qui ignoret quid a se auferri aut quid in se oporteat augeri? Nemo quippe ita rationis est alienus qui aut conversationis suae non intelligat qualitatem, aut cordis sui secreta non noverit. Non erge per omnia sibi placeat, nec se secundum carnis oblectamenta dijudices, sed omnem consuetudinem suam in divinorum praceptorum ^e lance constituit: ubi cum alia jubeantur ut fiant, alia interdicanter ut non fiant, justo se trutinabit examine, qui vitam suae mores ex utriusque ponderis comparatione pensaverit. Artifex enim misericordia Dei splendidissimum in mandatis suis condidit speculum, in quo homo faciem suae mentis inspiceret, et quam conformis ^b imagini Dei, aut quam dissimilis esset agnosceret: praecipue ut rejectis paululum carnalibus curis et occupationibus inquietis, saltem in diebus redemptionis et reparationis nostrae a terrenis nos ad caelestia conferamus.

CAP. V. — Quia vero, sicut scriptum est, *in multis offendimus omnes (Jacob. 111, 2)*, misericordiae primus ⁱ concipiat affectus, et alienorum in nos delictorum fiat oblivio: ut illud piissimum pactum, cui nos in Dominica oratione devinximus, nullo vindictae amore violemus: et dicentes: *Dimitte nobis debita i nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Math. vi, 12)*, non simus in remissione difficiles: quia ad nos recurrit sive cupiditas ultionis, sive indulgentia lenitatis; magisque optandum est homini, tentationum periculis semper exposito, ut suas culpas habeat ^k impunitas, **188** quam ut plectat alienas. Quid autem convenientius fidei Christianae quam ut non solum in Ecclesia, sed etiam in omnium domibus fiat remissio peccatorum? Deponantur minae; vincula relaxentur, quibus se multo perniciosius, qui ea non solverit, religabit. Quod enim quisque in alteram statuit, hoc in semetipso

^a Sic emendavimus ex duobus mss. S. Petri, duobus Vat. et prima editione. Caeteri editi, *spiritalis*.

^b Mss. S. Petri et codd. collect. 4 et 5, *debeat*, et paulo post, *oporteat*. Dein, *ad idem certamen*, loco *ad ineundum certamen* in iisdem mss. S. Petri.

^c In duobus mss. S. Petri, *sui laboris*, et forte **D** melius.

^d Inter voces, *regimen et adiutorium*, pleraque editiones ante Quesnellum addunt, *et misericordiam*, quod deest in Quesnelli mss. et in plerisque nostris, nec non in editionibus Surii atque Antuerpiense an. 1583.

^e Editi ante Quesn., *quia qui praestitit velle, donabit et posse*. Prima editio et cod. Patav. S. Justinae, pro *donabit* habet *donat*. Quesnelli emendationem confirmant nostri codices collect. 4 et 5. Ms. Lectionar. S. Petri concinit, et solum pro *posse* habet *proficere*, seu melius *perficere*. Confer similem sententiam serm. 94, c. 2. *Posse* autem a Leone identidem sumitur pro potestate efficiente; unde serm. 76, cap. 5, scripsit: *Quod utique apostoli, posteaquam Spiritus*

sancti nova abundantia sunt repleti, ardentius velle et efficacius posse caeperunt, proficientes a praecipitorum scientia ad tolerantiam passionum, ut sub nulla jam tempestate trepidantes, fluctus saeculi et elationes mundi fide supergrediente calcarent, etc.

^f Prima editio et unus cod. S. Petri, *optat augeri*. ^g Al., *luce*. Quesn. in margine. — Dein, *ne fiant pro ut non fiant*, in editis ante Quesn. et plerisque mss.

^h Mss. collect. 5, *ad imaginem Dei*; al., *imaginis D. i*. Prima editio, *imagini*, omissa voce *Dei*.

ⁱ Ms. Corb. Quesnelli, *concupiatur effectus*. Mox *alienorum* pro *aliorum* emendavimus ex duobus mss. S. Petri.

^j Vox *nostra* apud Quesnellum deficiens, ex editis et mss. restituta.

^k Ita cum Quesnello duo mss. S. Petri, unus Vat. et prima editio. Caeterae editiones, *punitas*; perperam, cum indicetur potius eligendum et optandum ut sibi a Deo sua delicta condonentur, quam ut aliena per vindictam puniantur.

sua lege decernit. *Beati vero misericordes, quoniam ipsorum miserabitur Deus (Matth. v, 7)*: qui in iudiciis suis et justus est et benignus; ad hoc quosdam sub aliorum esse potestate permittens, ut sub uequa moderatione seruetur et utilitas disciplinæ, et mansuetudo clementiæ; et nemo audeat alterius delictis veniant denegare, quam pro suis optat accipere.

CAP. VI. — Dicente autem Domino, *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (Matth. v, 9)*, deponantur omnium discordiarum odiorumque certamina; nec potest esse quisquam in paschali festo habiturum esse consortium, qui fraternam pacem reintegrare neglexerit. Apud summum enim Patrem, qui non fecit in charitate fratrum, non habebitur in numero filiorum. In distributione quoque elemosinarum, et pauperum cura, pinguescant Christiana jejunia; et quod suis quisque delictis subtrahit, debilibus impendat et egenis. Detur opera ut omnes Deo uno ore benedicant, et qui aliquam dat portionem substantiæ suæ, intelligat se ministrum esse misericordiæ divinæ, qui partem pauperis in manu posuit largientis: ut peccata quæ a aut baptismi aquis, aut penitentiarum lacrymis abluuntur, etiam elemosynis deleantur, dicente Scriptura: *Sicut aqua extinguit ignem, ita elemosyna extinguit peccatum (Eccli. iii, 35)*. Per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

189 SERMO L [Al. XLIX].

De Quadragesima XII.

Synopsis. — I. Ad paschale convivium debere quemque se præparare per discussionem conscientiæ et emendationem vitæ. — II. Misericordiam exercendam, a vitis jejunandum, rebus coelestibus esse inhærendum. — III. Ad paschale sacramentum, quod in remissionem peccatorum conditum est, quemque præparari, cum illud remissione offensarum imitatur.

CAP. I. — Appropinquante, dilectissimi, solemnitate paschali, b adest præcurrentis consuetudo jejuni, quod nos quadraginta dierum numero ad sanctificationem corporis et mentis exerceat. Suscepturi enim festorum omnium maximum festum, ea nos debemus observantia præparare, ut in cujus sumus re-

A resurrectione conresuscitati, in ipsius inveniamur passione commortui, dicente beato Paulo apostolo: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apperebitis cum ipso in gloria (Colos. iii, 3)*. Quæ vero nobis est mortis cum Christo participatio, nisi ut desinamus esse quod fœmus? aut quæ similitudo resurrectionis, nisi depositio vetustatis? Unde qui sacramentum suæ reparationis intelligit, carnis se vitis debet exuere, et omnes sordes abjicere peccatorum: ut d intraturus nuptiale convivium, splendeat veste virtutum. Quamvis enim benignitas sponsi cunctos ad communionem regiarum invitet epularum, studendum est tamen universis vocatis, ut sacrorum ciborum munere non inveniantur indigni (Matth. xxii, 11). Abutantur autem quidam patientia Dei, et qui non sunt in conscientia liberi, sicut de longa impunitate securi: cum ideo differatur ultio, ut tempus possit habere correctio. Misericordiam igitur Dei nostri, a quæ

190 non vult mortem peccatoris, sed tantum ut convertatur et vivat (Ezech. xviii, 32, et xxxii, 11), non ideo quisquam tardet amplecti, quia quod meruit non recepit. Neque enim quidquid differtur, aufertur; aut condemnationem evasit, qui indulgentiam non quesivit. Cujus quidem implorandæ non una omnibus causa est: quia multis modis multisque mensuris et peccatum a peccato, et crimen distat a crimine. Sed quia universitas fidelium ad perfectam innocentiam et ad plenam debet tendere puritatem, ut eorum consortio mereatur

C ascribi, de quibus dicitur: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8)*: omni instantia et virtute nitendum est, ut quidquid secretum conscientiæ maculat, quidquid aciem mentis obscurat, diligentissimis emendationibus deleatur. Quamvis enim scriptum sit: *Quis gloriabitur castum se habere cor, aut mundum se esse a peccato (Prov. xx, 9)*? non tamen desperanda est apprehensio puritatis, s quædam semper petitur, semper accipitur, nec remanet iudicio condemnandum, quod fuerit confessione purgatum.

CAP. II. — Hoc illud est, dilectissimi, quod orantes omnes filii Ecclesiæ ex doctrina Domini uniformiter dicunt: *Dimitte nobis debita nostra sicut et nos*

etc. Sed lectionem nostram confirmant etiam illi codices in quibus cum lectione quæ erat in vulgatis, pro sic est legitur adest.

* Prima editio et cod. Bon., *morta*. Dein editi ante Quen. et aliqui mss., *Cum enim Christus*. Post præca, vocem *mortis* a Quenello insertam plures codd. ignorant.

d Ms. Patav. S. Antonii, *aditurus*.

* Duo mss. S. Petri, *quis non vult mortem peccatoris, sed tantum ut revertatur et vivat*.

f Prima editio, *emendationibus*.

g Ita Corb. Alludit Leo ad illam Domini sententiam: *Omnis qui petit, accipit*. Quamobrem male in vulgatis editionibus: *Quæ dum semper appetitur, nec semper accipitur*. Hæc Quenellus, cujus emendationem approbant etiam duo Lectionaria S. Petri, mss. collect. 2 et 5, quæ hoc loco convenientia in vestre gælis duximus.

a Vocem aut addidimus ex ms. S. Petri. Mox in D mss. Vall. collect. 4 et 5, etiam elemosyna deleantur.

b Ita duo Lectionaria mss., Patav., unum Eremitanorum, aliud S. Justiniani, codex Casin. collect. 4, et mss. collect. 2. Non abimiliter in serm. præcedenti c. 4: *Appropinquante enim festivitate paschali, adest maximum sacratissimumque jejunium*. Erat in editis ante Quen. ut et in aliquibus mss.: *sic est præcurrentis consuetudo jejuni, ut nos quadraginta dierum numero ad sanctificationem corporis et mentis exerceat*. Hanc autem lectionem ille repudians notavit: *Quæ lectio catholicos scriptores incautos impulit in sensum a Leonis mens obliuam, cum hæc interpretantur sunt de quatuor diebus jejunio qui Dominica prima Quadragesimæ nunc præmittuntur, ut numerus quadragesimæ compleretur*. Porro ex duobus mss. Finam. et Corb. hanc aliam lectionem textui inseruit: *Præcurrentis consuetudo jejunii, quod nos,*

dimittimus debitoribus nostris (Math. vi, 12): quia nemo tam sanctus, nemo tam iustus est, qui in tempore huius vite, que tota tentatio est, cuiuscumque peccati remissione non egeat. Circumstant uadique pericula innumerabilium delictorum (Job. vii, 1), et per licitos usus ad immoderatos transitur excessus, dum per curam salutis irrepis delectatio voluptatis, et non sufficit concupiscentia, quod potius satis esse retinetur. Hinc habendi amor nunquam satietandus exoritur; hinc cupiditas emicendi, que vel stipsi sua^b iunixa, vel soboli, nunc prolem habet superbiam, nunc parentem. His autem et aliis tentationibus, quarum multiplex est et infinita connexio, que rectius virtus quam continentia opponitur, que nutriendis atque servandis animi et corporis bonis, et incrementa prebet et roborat? Unde in ecclesiasticis Ecclesie disciplinis multam utilitatis afferant divinitus instituta **191** jejunia: et dum continentie legibus carnalis sublegetur appetitus, motus quoque interior temperetur, ac sicut corpus a cibis, ita mens ab iniquitate jejnet. Dominus enim dicit: *Beati qui esuriant et sitiant frustillam, quoniam ipsi saturabuntur (Math. v, 6)*. Habet ergo populus Dei spiritalis epulas castasque delectas, quas salubriter^c expetit et laudabiliter concupiscit quoniam laudante et dicente propheta: *Esurate et videte, quoniam suavis est Dominus (Ps. xxxiii, 9)*: quisquis delectationem iustitie et misericordie Dei, quibus omnis providentia ejus dispensatur, gustu cordis attingit, et nulla unquam minuenta fastidio experimenta supernorum hausert gaudiorum, corruptibilia et temporalia bona eternorum admiratione despicit: et in illo igno quem Dei accendit charitas, concalescet: et algore in fervorem converso, et in lucem nocte metata, uno opere in animis fidefron Spiritus sanctus et tenebras abigat, et peccata consistant.

CAP. III. — Unde quia tales fructus virtutum continentia parit, et jejantes a vitis ad ineffabilia oblectamenta perducit; studiosiori nunc opere,

^a Al. *amandus*. QUESNELLOS in margine.

^b Emendavimus ex duobus mss. S. Petri ac totidem Val. Editi. *innexa*.

^c Unum Lectionarium Vat., *expetit et laudabiliter concupiscit*.

^d Sic Quesnellus cum prima editione et quibusdam nostris codd. Al. *indaget*, perperam. Mox, *voluit pro soluerit* in uno Val.

^e Mss. S. Petri, in *vo*.

^f Unus cod. S. Petri, *accipimus*.

^g Hic Sermo in vulgarioribus editis inter postremos Sermones post transitum adversus hareses Eutychis rejectus fuit in omnibus autem mss. collectionibus, secunda excepta, collocatur post sermonem 12 de Quadragesima; et ante sermones de Passione, etiam etiam in prima editione. In Homiliario quoque Pauli Diac. inter sermones de Quadragesima describitur, itemque in mss. Lectionaris Vallicell. A. 16, et 26 Veneto 155, Ottigiano S. Basil., Vat. 106, Veronensi et Tridentino in suis codd. collect. 2 extra hunc ordinem hactenus ponitur, quod postremi sermones post confectam collectionem inventos additi, eto loco inseri non poterint; etiam hac una de causa in sine ejusdem collectionis extra proprium locum descripti inveniuntur tres sermones De jejunio

dilectissimi, essequeamur precepta celestia: et quia totum paschale sacramentum, in remissionem est conditum peccatorum; quod celebrare optamus, imitemur. Misericors enim et iustus Dominus ita promittit indulgentiam suam, ut eam etiam quibus parca, d' iudicat. Exponens enim, qua regula Deo Patri nos voluerit supplicare: *Si dimiseritis, inquit, hominibus peccata eorum, dimittet vobis et Pater vester, qui in caelis est, peccata vestra. Si autem non remiseritis hominibus, nec Pater vester remittet vobis peccata vestra (Math. vi, 14)*. Iusta precibus et benigna conditio, qua divine potentie sit particeps, homo, ut remissionem Dei ex suo libet arbitrio, et e eo sibi iudicio obstringat Dominum, qui iudicaverit ipse conservam. Sive itaque circa subiectos, sive circa aquales, astute **192** peritiam diligatur: et quia nemo non peccat, nemo non parcat, non difficulter prestemus quod gratulatur accepimus; ut sive largitate eloquentiarum, sive indulgentia peccatorum, quanto magis fuerimus misericordes, tanto citius perfectius innocentes. Per Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit et regnat cum Patre, et Spiritu sancto in secula seculorum. Amen.

SERMO LI (Al. XCIV).

Sive HOMILIA habita sabbato ante secundam Dominicam Quadragesimae, de Evangelio secundum Matthaeum: In illo tempore: Assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Iosannam fratrem ejus, et duxit eos in montem excelsum seorsum, et ait illis (Math. xvii).

SYNOPSIS. — I. Fidem veram Christum et Deum confiteri et hominem: qua in Petro magna potestate remunerata est. — II. Christum ob id maxime esse transfiguratum; ut veritatem et virtutem suae carnis comprehenderet. — III. Ut etiam crucis scandalum tolleretur, etiamque Ecclesiae suae confirmaretur. — IV. Veteris et novi Testamenti de Christo concordiam per Moysen et Eliam apparitionem significari. — V. Petri desiderium non improbum fuisse, sed inordinatum. — VI. Hic est filius meus, etc. explicatur. — VII. Ipsum audite expenditur. — VIII. Hoc testimonio Paris omnium infirmitatem roborari.

CAP. I. — Evangelica lectio, dilectissimi, quam per

manis septimi, cum antea quo loco sex alii ejusdem tituli praemissi fuerint. Enim vero hic sermo in tabula cod. Casanatensis, qui ad hanc secundam collectionem pertinet, inscribitur: *De jejunio sabbati mensis primi, quod ad Quadragesimae tempus spectat*. Porro hunc sermonem habitum fuisse in sabbato ante secundam Dominicam Quadragesimae, non solum indicat inscriptio huius Sermoni paschica in Ham. Pauli Diacon. in Lectionariis Basil. S. Petri 106. Vallicell. A. 16, Tridentino et Veronensi, nec non in mss. collect. 2; verum etiam Capitularia Evangeliorum ostendunt, in quibus Evangelium de Transfiguratione Domini, hoc tantum sabbato lectum prodit.

In hac formula nonnulli Quesnellus in margine: *Vix dubitandum quin istud evangelica lectio, eorumque ex recentiori breviori codice transscriptum sit*. Fallitur: idem enim exordium legitur non solum in mss. collectionum 2; 3o 4o et 5o; verum etiam in Lectionariis libris 21. etiam auctori, qui ab antiquioribus originem ducunt. Postius recentior est titulus, quem Quesnellus cum ceteris editis accepit, inscribit hunc sermonem: *De transfiguratione Domini*. Hic enim titulus abest ab omnibus Lectionariis, non nisi a mss. collect. 2, 3o et 5o. Inscripserunt autem Evangelica lectio Mathaeum, ut patet congregatio

aures corporis interiorum mentium nostrarum. **133** A patre ait audienti, ad magis sacramenti nos intelligentiem vocat: quae aspirante gratia Dei facilius assequemur, si considerationem nostram ad ea quae a paulo superius sunt narrata, referamus. Salvator enim homani generis Jesus Christus condens eam fidem quam et impius ad iustitiam et mortuos revocat ad vitam, ad hoc discipulos suos doctrina monitis et operam caritatis imbutat, ut idem Christus eo unigenitus Dei et hominis Filius crederetur. Nam unum horum sine altero non prederat ad salutem, et aequalis erat periculi. Doctrinam Jesum Christum, aut Deum tantomodo sine homine, aut sine Deo solum hominem credidisse, cum utrumque esset pariter confitendum: quia sicut Deo vera humanitas, ita homini inerat vera Divinitas. Ad confirmandam ergo hujus fidei **b** saluberrimam cognitionem interrogaverat discipulos suos Dominus, inter diversas aliorum opiniones quid ipsi de eo crederent, quidve sentirent: ubi Petrus apostolus per revelationem summi Patris, corporea superans et humana transcendens, vidit mentis oculis Filium Dei viri, et confessus est gloriam Deitatis, **c** quia non ad solam respexit substantiam carnis et sanguinis. Tantumque in hac fidei sublimitate complacuit, ut beatitudinis felicitate donatus sacram inviolabilis petra acciperet firmitatem, super quam fundata Ecclesia portis inferi et mortis legibus praevaleret; nec in solvendis aut ligandis quoruncumque casibus aliud ratum esset in oculis quam quod Petri aedisset arbitrio.

CAP. II. — Hae autem, dilectionis, laudatæ intelligentiæ **d** caliditas instruenda erat de inferioris substantiae sacramento, ne apostolica fides ad gloriam confitendæ in Christo Deitatis erecta, infirmitatis nostræ **e** receptionem indignam impassibili Deo atque incongruam judicaret, et ita jam **f** in ipso humanam crederet glorificatam esse naturam, ut nec supplicio posset affici, nec morte dissolvi. Et ideo dicente Domino quod oporteret eum ire Ierosolymam, et multa pati a senioribus et scribis ac principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere (*Matth. xvi, 21, et xx, 17-19*), cum beatus Petrus, qui superius illustratus lumine, de ardentissima Filii Dei confessione fervebat, contumelias **134** illustriorem et crudelissimæ mortis opprobrium religiose, ut patrabat, et libero fastidio respuit, benigna **d**

Jesu increpatione correptus, et ad cupiditatem participandæ cum eo passionis animatus est. Subsequens **e** animæ exhortatio Salvatoris hoc inspiravit, hoc docuit, ut volentes eum sequi, negarent se sibi, et pro spe æternorum levissimum ducerent temporarium detrimentum: quia is deorum animam suam salvam faceret, qui eam pro Christo perdere non timeret (*Matth. xvi, 25*). Ut ergo istam felicitis constantiæ fortitudinem toto apostoli corde conciperent, et sibi de suscipiendæ crucis asperitate trepidarent, ut de supplicio **h** Christi non erubescerent, nec pudendum sibi eam patientiam crederent, quæ sic subitura erat sævitiam passionis, ut non amitteret gloriam potestatis: *Assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et fratrem ejus Joannem (Matth. xvii, 1)*, et consensu cum eis aeorum montes præcelso, claritatem **i** illius gloriæ demonstravit: quia licet intellexissent in eo majestatem Dei, ipsius tamen corporis, quo Divinitas tegebatur, potentiam nesciebant. Et ideo propriis signanterque promiserat quosdam de astantibus discipulis non prius gustare mortem, quam viderent Filium hominis venientem in regno suo (*Matth. xvi, 28*), id est in regia claritate, quam **j** specialiter ad naturam suscepti hominis pertinentem, his tribus viris voluit esse conspicuam. Nam illam ipsius Deitatis ineffabilem et **k** inaccessibilem visionem, quæ in æternam vitam mandis corde servatur, nullo modo mortali adhuc carna circumdati intueri poterant et videre.

CAP. III. — Aperit ergo Dominus coram electis **C** testibus gloriam suam, et communem illam cum cæteris corporis formam tanto splendore clarificat, ut et facies ejus solis fulgore similis, et vestitus candori nivium esset æqualis (*Matth. xvii, 2*). In qua transfiguratione illud quidem principaliter agbatur, ut de cordibus **l** discipulorum crucis scandalum tolleretur; nec conturberet eorum fidem voluntaria humilitas passionis, quibus revelata esset abscondita excellentia dignitatis. Sed non minore providentia spes sanctæ Ecclesiæ fundebatur, ut totum corpus Christi agnosceret quali esset commutatione donandum, **m** et ejus sibi honoris consocium **135** membra promitterent, qui in capite præfulsisset. De quo idem Dominus dixerat, cum de adventus sui majestate loqueretur; *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui (Matth. xiii, 43)*; protestante hoc ipsum

rem, sumpsimus ex eod. collect. 5.

a In Lectionar. Veneto 153 docet paula, Deum, pro Jesus Christus, idem cod., Dominus Christus, et quidam Vat., Deus Christus.

b Duo Lectionar. mss. Vat. 1268, et Venel., salubritatem, et pro cognitionem, Quesnellus in margine, conditionem.

c Unus cod., qui non.

d Cod. Ven., fortitudinæ.

e Prima edit., et ms. Bon., redemptionem.

f Ita ex Lection. Ven. et alio Vat. Editi, in Christo.

g Cod. Venel. delet enim.

h Idem cod., Crucis non erubescerent.

i Vocem illis, quæ in anterioribus editionibus cecidit, supplēvit Quesnellus, uti eam in nostris mss.

reperimus. Mox, qui licet intelligentes in exemplo Pauli dicit.

l Hic spiritualiter habent vulgari. Specialiter legendum indicavit Latiq. Latiniq. in Bibliotheca sacra. Ita quidem reposuimus ex prima editione, nec non ex Lectionario Ven. aliisque nostris mss. libris, quorum quidam per abbreviationem præferunt spiritualiter et cæteris obsumptum pro spiritualiter.

k Al., immarcescibilem. Quesnellus in margine.

l Cod. Venel., apostolorum.

m Et pro ut, quod in antea editis occurrit, et ex præcedenti ut hoc loco superflue repellitur, stripsimus ex aliquibus mss. Vat. et Homil. Pauli Diaconi.

n Cod. Ven. Patris mei.

beato Paulo apostolo, et dicente: *Existimo enim quod non sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (Rom. viii, 18); et iterum: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum enim Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria* (Coloss. iii, 13).

CAP. IV. — Confirmandis vero apostolis et ad omnem scientiam provehendis, alia quoque in illo miraculo accessit instructio. Moses enim et Elias, lex scilicet et prophetæ, apparuerunt cum Domino loquentes: ut verissime in illa quinque virorum præsentia completeretur quod dictum est: *In duobus vel tribus testibus stat omne verbum* (Deut. xix, 15; Matth. xviii, 16; Joan. viii, 17; II Cor. xiii, 1; Heb. x, 28). Quid hoc stabilius, quid firmitus verbo, in cujus prædicatione veteris et novi Testamenti concinit tuba, et cum evangelica doctrina, antiquarum protestationum instrumenta concurrunt? Antipulantur enim sibi invicem utriusque fœderis paginæ; et quem sub velamine mysteriorum præcedentia signa promiserant, manifestum atque perspicuum presentis gloriæ splendor ostendit: quia, sicut ait beatus Joannes, *Lex per Moysen data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est* (Joan. 1, 17); in quo et prophetarum promissio impleta est figurarum et legalium ratio præceptorum, dum et veram docet prophetiam per sui præsentiam, et possibilia facit mandata per gratiam.

CAP. V. — His ergo sacramentorum revelationibus Petrus apostolus incitatus, mundana spernens et terrena fastidians, in æternorum desiderium quodam mentis rapiebatur excessu; et gaudio totius visionis impletus, ibi cum Jesu optabat habitare, ubi manifestata ejus gloria lætabatur; unde et ait: *Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Elie unum* (Matth. xvii, 4). Sed huic suggestioni Dominus non respondit, significans non quidem improbum, sed inordinatum esse quod cuperet; cum salvari mundus nisi Christi morte non posset, et exemplo Domini in hoc vocaretur credentium fides, ut licet non opereretur de beatitudinis promissionibus dubitari, intelligeremus tamen inter tentationes hujus vite prius nobis tolerantiam postulandam esse quam gloriam: quia tempora patiendi non potest felicitas prævenire regnandi.

CAP. VI. — Adhuc itaque eo loquente ecce aubes lucida obumbravit eos, et ecce vox de nube dicens:

^a Idem cod. omittit voces *in Deo*.

^b In Homil. Pauli Diac., et prophetia; et paulo post, *stabit omne verbum*, cum Lectionar. Vat. et duobus aliis codd.

^c Unus cod. Vat.; *sperabat*. Mox, ubi manifesta habent nonnullas editiones.

^d Unus cod. Vat., *quod peteret*,

^e Quaedam editiones, *laudaretur*.

^f Unus cod. Vat., *de futuris promissionibus*. Cod. Ven., *de beatitudinis promissione*.

^g Homil. Pauli Diac., *de celo*. Mox ex eodem Homil. omnibusque nostris mss. et editis ante Quesn.

Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite (Ibid., 5). Præsens quidem erat in Filio Pater, et in illa Domini claritate, quam ad discipulorum temperant aspectum, non separabatur ab Unigenito Genitoris essentia; sed ad commendandam proprietatem utriusque personæ; sicut visui significavit Filium splendor ex corpore, sic auditui Patrem vox nuntiavit ex nube. Qua voce accepta, discipuli quod in faciem ceciderunt et timuerunt valde, non de Patris tantum, sed et de Filii majestate tremuerunt: altiori enim sensu usam utriusque intellexerunt Deitatem: et quia in fide non erat hæsitatio, non fuit in more discretie. Latam ergo illud et multiplex testimonium fuit, et plus in verborum virtute quam in sono vocis auditum est.

Dicente enim Patre: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite*; nonne evidenter auditum est: *Hic est Filius meus*, cui ex me et mecum esse, sine tempore est? Quia nec Genitor Genito prior, nec Genitus est Genitore posterior. *Hic est Filius meus*, quem a me non separat Deitas, non dividit potestas, non discernit æternitas. *Hic est Filius meus*, non adoptivus, sed proprius; non aliunde creatus, sed ex me genitus; nec de alia natura mihi factus comparabilis, sed de mea essentia mihi natus æqualis. *Hic est Filius meus*, per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil (Joan. 1, 3): quia omnia quæ facio similiter facit, et quidquid operor, inseparabiliter mecum atque indifferenter operatur. In Patre enim est Filius, et in Filio Pater (Joan. v, 19), nec unquam unitas nostra dividitur. Et cum alius ego sim qui genui, alius ille quem genui, non aliud tamen de illo vobis cogitare fas est, quam de me sentire possibile est. *Hic est Filius meus*, qui cum quam mecum habet æqualitatem non rapina appetit (Phillip. ii, 6), nec usurpatione præsumpsit; sed monens in forma gloriæ meæ, ut ad reparandum genus humanum exsequeretur commune consilium, usque ad formam servilem inclinavit incommutabilem Deitatem.

CAP. VII. — Hunc ergo, in quo mihi per omnia bene complacui, et cujus prædicatione manifestor, cujus humilitate clariflor, incunctanter audite: quia ipse est veritas et vita, ipse virtus mea atque sapientia. *Ipsam audite*, quem legis mysteria prænuntiaverunt, quem prophetarum ora cecinerunt. *Ipsam audite*, qui sanguine suo mundum redimit, qui diabolum ligat, et vasa ejus rapit, qui peccati chiro-

revocavimus vocem dilectus ab hoc expunctam

^a Unus cod. Vat., *significabat*.

^b Cod. Venet., *quidem*. Paulo post in Homil. Pauli Diac., *De Filii majestate timuerunt*.

^c Ms. Venet., *Latum*.

^d Aliqui mss. Vat. omittunt præpositionem *in*.

^e Cod. Ven. addit *est*; et postea delet *mihi*.

^f Unus ms. Vat., *similiter mecum*.

^g Ita cum omnibus nostris mss. et editis ante Quesnellum, apud quem, *mihi bene per omnia placeo*. Mox cod. Venetus, deleta conjunctione *et*, habet, *in casu prædicatione*.

graphum et prævaricationis ^a pacta dirumpit. *Ipsium* A
audite, qui viam aperit ad cælum, et per crucis sup-
 plicem gradus vobis ascensionis parat ad regnum.
 Quid trepidatis redimi? quid pavetis sæculi liberari?
^b Fiat quod me volente vult Christus. Abjicite car-
 nalem formidinem, et fidei vos armate constantia:
 indignum est enim, ut in Salvatoris passione timeatis,
 quod ipsius munere nec in vestro sine metuetis.
^c CAP. VIII. — Hæc, dilectissimi, non ad illorum
 tantum utilitatem dicta sunt, qui ea propriis auribus
 audierunt, sed in illis tribus apostolis universa Ec-
 clesia didicit quidquid eorum et aspectus vidit et au-
 ditus accepit. Confirmetur ergo secundum prædica-
 tionem sacratissimi Evangelii omnium fides, et nemo
 de Christi cruce, per quam mundus redemptus est,
 erubescat. Nec ideo quisquam aut pati pro justitia B
 timeat, aut de promissorum retributione diffidat,
 quia per laborem ad requiem, et per mortem trans-
 itur ad vitam: cum omnem humilitatis nostræ infir-
 mitatem ille susceperit, in quo si in confessione et
 in dilectione ipsius permaneamus, et quod vici
 vincimus, et quod promissis accipimus. Quia sive ad
 facienda mandata, sive ad toleranda adversa, præ-
 missa Patris vox debet semper auribus nostris ^d in-
 sonare dicentis: *Hic est Filius meus dilectus, in quo*
mihi bene complacui: ipsum audite: ^e qui vivit et
 regnat cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæcu-
 lorum. Amen.

198 SERMO LII [Al. L].

^a De Passione Domini I. Habitus dominico die.

Synopsis. — I. Per solam Verbi incarnationem salu-
 tem homini contingere, cujus fides etiam in veteri Te-
 stamento et ante legem necessaria. — II. Per Verbi
 potentiam et carnis humilitatem, salutem pari. —
 III. Non spernendam ejus crucem et abjectionem,
 qui unico verbo in passione prostravit satellites. —
 IV. Ultro se Christum tradidisse morti, qui et Petri
 sedem repressit, et servi aurem restituit. — V. Morte
 Christi nos liberari, Judæos et Judam accusari; qui
 tamen etiam potuissent illa redimi.

CAP. I. — ^a Sacramentum, dilectissimi, Dominicæ
 passionis, quam Dominus Jesus, Dei Filius, pro hu-
 mani generis salute suscepit, et sicut promissit, omnia

^a Idem codex Ven., pactum.

^b Laudatus cod., Fiat me volente quod vult Christus.

^c Præpositionem in hoc secundo loco omittunt ali-
 quot mss. Vatt. Codex Venetus præterit et in dile-
 ctione. Mox, quod vici] vincimus, et quod promissis acci-
 pimus in uno ms. Vat.

^d Solus Quesnellus intonare.

^e Prima editio: Qui vivit et regnat in sæcula benedi-
 ctus.

^f In uno ms. antiquo Vat. et in prima editioe hic
 Sermo inscribitur: In Parasceve Domini ejusdem
 Leonis Sermō 7. Cuius vero sub finem sermonis S.
 pontifex sponte se alia, quæ nunc omittit, prose-
 caturum seriā 4, melius utique Quesnellus in postilla
 ad marginem posita notavit: Dominico die Palmarum
 videtur Sermō non ante detectum Eutychie errorem, ut
 ex variis locis apparet.

^g In vulgatis et nonnullis etiam codd. hic Sermo
 sic incipit: Sacratissimum, dilectissimi, Dominicæ
 passionis Sermō, quom, etc. Prætulimus sectionem ve-
 teris editionis: De Passione Domini I. Hic codex certe

ad se exaltatus attraxit, tam plane ac lucide evan-
 gelicus sermo reseravit, ut religiosis et piis cordibus
 non aliud sit audisse quæ lecta sunt, quam vidisse
 quæ gesta sunt. Unde cum indubitabilem obtineat au-
 ctoritatem sacra narratio, annitendum nobis est,
 auxiliante Domino, ut ^h perspicuum habeat intelli-
 gentia, quod notum fecit historia. Post illam namque
 humanæ prævaricationis primam et universalem rui-
 nam, ex qua per unum hominem peccatum introivit in
 hunc mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes
 homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt (Rom.
 v, 12); nemo ⁱ tetram diaboli dominationem, nemo
 vincula diræ captivitatis evaderet; nec cuiquam aut
 reconciliatio ad veniam, aut reditus pateret ad vitam,
 nisi cœternus et cœqualis Patri Deo ^j Filius Dei
 etiam hominis filius esse dignaretur, veniens *querere*
et salvare, quod perierat (Luc. xix, 10): ut sicut
 per Adam mors, ita per Dominum nostrum Jesum
 Christum esset resurrectio ^k mortuorum (1 Cor.
 xv, 22). Non enim quia secundum inscrutabile pro-
 positum sapientiæ Dei novissimis diebus *Verbum*
caro factum est (Joan. i, 14), ideo salutiferæ Virginis
 partus, extremi tantum temporis generationibus pro-
 fuit, et non se etiam in præteritas refudit ætates.
 Omnis prorsus antiquitas colentium Deum verum,
 omnis numerus apud sæcula priora sanctorum, ^l in
 hac fide vixit et placuit; et neque patriarchis, neque
 prophetis, neque cuiquam omnino sanctorum, nisi in
 redemptione Domini nostri Jesu Christi salus et ju-
 stificatio fuit: quæ sicut expectabatur ^m multis pro-
 phetarum oraculis signisque promissa, ita est etiam
 ipso munere atque opere præsentata.

CAP. II. — Unde nunc, dilectissimi, in toto ordine
 dominicæ passionis, non ita infirmitatem considere-
 mus humanam, ut arbitremur illic potentiam defuisse
 divinam; neque illam ita cœternam et ⁿ æqualem
 Patri formam Unigeniti cogitemus, ut putemus non
 fuisse vera quæ Deo videntur indigna. Prorsus utra-
 que natura, unus ^o est Christus: nec Verbum ibi ab
 homine disjunctum, nec homo est dissociatus a
 Verbo. Non est fastidita humilitas, quia nec immi-
 nuta majestas. ^p Nihil nocuit naturæ inviolabili,

Romanus, ad Basilicam SS. apostolorum Philippi et
 Jacobi pertinebat, cum præsertim concinant mss.
 posteriorum collectionum 1 et 2. Contextus etiam magis
 congruit: nam proprius dicitur evangelicus sermo
 reseruisse sacramentum Dominicæ Passionis, quam sa-
 cratissimum diem.

D ^h Mss. collect. 2, perspicuum habeat intelligentiam.
ⁱ Vocem tetram addidimus ex antiquissimo Vat.
 et codd. antiquarum collectionum.

^j Idem Vat., Filius Deus.

^k Editi, sacra fide. Magis placuit lectio mss. col-
 lect. 2, quæ contextui aptissima est.

^l Ms. Casanatens. addit ad hominibus. Mox codex
 Barberin., in Christi munere pro ipso munere; et ms.
 Bon., prosecuta pro præsentata, in alio codice repræ-
 sentata.

^m Duo nostri codd., cœqualem. In vetustissimo
 Vat., neque illam æqualem et cœternam Patri.

ⁿ Verbum est adjecimus ex eodem Vat. et ex ms.
 Casanat.

^o Nec nocuit in eodem Casanat.

quod passibili oportebat inferri; totumque illud sacramentum, quod simul et humanitas consummavit et Deitas, dispensatio fuit misericordiae, et actio pietatis. Talibus enim vinculis tenebamur a obstricti, ut nisi per hanc opem non possemus absolvi. Humilitas igitur Divinitatis nostra profectionis est. Nos tanto redimimur pretio, nos tanto curamur impendio. Quis enim ab impietate ad justitiam, a miseria ad beatitudinem esset recursus, nisi et justus ad impios, et beatus inclinaretur ad miseros?

CAP. III. — Non est ergo nobis, dilectissimi, erubescenda crux Christi, quae de virtute est divini consilii, non de conditione peccati. Quamvis enim ex infirmitate nostra vere passus Dominus Jesus, vereque sit mortuus, non tamen ita se abstinuit a gloria sua, ut inter contumelias passionis nihil divinae operationis exerceret. Nam cum impius Judas, non jam ovina pelle velatus, sed lupino furore manifestus, vim sceleris per speciem pacis incipiens, signum traditionis saeviore omnibus telis oscula prae-buisset, et multitudo furibunda quae ad comprehendendum Dominum cum armata militum 200 cohorte confluerat, inter faces atque lateras, lunien verum tenebris suis obcaecata non cerneret, Dominus, qui expectare potius turbas quam declinare delegerat, sicut Joannes Evangelista testatur (Joan. xviii, 4), quem quaerant necdum inventus interrogat: illisque dicentibus, quod Jesum quaerent, *Ego sum*, inquit (Ibid. 5). Quod verbum ita illam manum ex ferocissimis congregatam, quasi quodam fulmineo ictu stravit et percussit, ut omnes illi atroxes, minaces atque terribiles, retroacti corruerent. Ubi fuit saevitia: conspiratio? ubi ardor irarum? ubi instructus armorum? Dominus dicit, *Ego sum*: et ad vocem ejus turba prosternitur impiorum. Quid jam poterit majestas ejus judicatura, cujus hoc potuit humilitas judicanda?

CAP. IV. — Veruntamen Dominus sciens quid magis mysterio suscepto conveniret, in hac potestate non persistit; sed persecutores suos in facultatem dispositi sceleris redire permisit. Nam si tenebri nobiles, non utique tenebretur. Sed quis hominum posset salvari, si ille se non sineret comprehendi? Nam et beatus Petrus, qui animosiore constantia Domino adhererebat, et contra violentorum impetus, fervore sanctae charitatis exarserat, in servum principis sacerdotum usus est ladio, et aurem viri ferocius instantis abscidit (Matth. xxvi, 51; Marc. xiv, 47;

^a Sic antiquissimus Vat. Al., *constricti*, vel *astrikti*.
^b Inseruimus nobis ex eodem Vat. et tribus aliis codd.

^c Hic et in aliquibus aliis locis hujus sermonis quorundam verborum collocationem ab editis diversam ad probatiorum mss. filium exegimus.

^d Ms. Birl., *uti hae potestate noluit*.

^e Prima editio et ms. Vat. collecti 3 et 5: *Nam dilato*. Mox in alio Vat., *glorioso crucis triumpho*.

^f Prima editio, *Reformatur* cum ms. Bon.

^g Editi ante Quesnellum, *ipso Patre*. Nostri codd., ut in texto, quem cum Quesnello retinimus.

A Luc. xxii, 50; Joan. xviii, 10). Sed hunc volens apostoli pietate potius progredi Dominus ultra non patitur: recondi gladium jubet, nec sinit se adversus impios manu ferroque defendi. Contra sacramentum enim erat redemptionis nostrae, ut qui mori pro omnibus venerat, capi posset: ut dilecto gloriae Crucis triumpho et dominatio diabolica foret longior, et captivitas humana diuturnior. Dat ergo in se furentibus licentiam saevandi, nec tamen etiam talibus dedignatur se indicare Divinus. Aurem servi jam ipsa sectione demortuam, et a conpage vitae corporis alienam, in eadem debonestati capulis revocat manus Christi. Reformat quod ipse formaverat: nec tarde caro sequitur ejus imperium, cujus erat ipsa signum.

B CAP. V. — Habent ergo divinam hanc opera virtutem. Sed quod Dominus majestatis suae potentiam comprimit, et vim in se persecutoris admittit, ex illa est voluntate qua dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis (Ephes. v, 25); cooperante in hoc et ipsam Patre, qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. viii, 32). Una est enim Patris 201 et Filii voluntas, ut est una Divinitas: de cujus dispositionis effectu, nihil vobis gratiam; Judaei, nihil tibi, Juda, debemus. Salvationi quidem nostrae, non hoc vobis volentibus, impietas vestra servit, et per vos factum est quicquid manus Dei et consilium decreverunt fieri (Act. iv, 28). Mors igitur Christi nos liberat, vos accusat. Merito soli nos habetis quod omnibus perire voluistis. Et tamen tanta est nostri bonitas Redemptoris, ut etiam vos possitis consequi veniam, si Christum Dei Filium confitendo, illam patricidalem malitiam relinquatis. Non enim Dominus in cruce frustra oravit, dicens: *Pater, dimitte illis, quia nesciunt quae faciunt* (Luc. xxiii, 34). Quod remedium nec te, Juda, transiret, si ad eam poenitentiam confugisses quam te revocaret ad Christum, non quae instigaret ad iniquitatem. Dicendo enim: *Peccavi, tradens sanguinem justum* (Matth. xxvii, 4), in impietatis tuae perfidia peccastis: quia Jesum non Deum Dei Filium, sed nostrum tantummodo conditionis hominem, inter extremae mortis tuae pericula credidisti; cujus flexisses misericordiam, si ejus non negasses omnipotentiam. Haec hodie dilectissimi, pietas vestrae instruata sufficiat; ne tristidum D de prolixitate subrepat. Quae autem deus pleniudini, quarta feria auxiliante Domino reddenda promittimus: quoniam qui dedit quod tenuimus, debet, sicut credimus, quod loquamur: per Domi-

^b Duo mss. Vatt., *in laqueum*. Mox autem pro enim in tribus mss. Vatt.

^c Sic ex vetustissimo Vat. Al., *inter extremum mortis tuae periculum*. Duo Vatt., *etiam inter extremum mortis tuae periculum*.

^d Ita ex eodem antiquissimo Vat. In prima editione: *Per Christum Dominum nostrum, Amen*. In aliis editis ante Quesnellum: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in saecula saeculorum, Amen*. Similiter etiam plures mss. qui solum emittunt *Filium tuum*. Apud Quesn., *Per Dominum nostrum*

sum noscitur. Nam Christum, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

SERMO LIII [A. ET].

De Passione Domini II. Habitus sexta quarta.

SYNOPSIS. — I. Conteritorem latronem, qui ad crucem naque reus, repente confessor: Christi factus est; gratia ovae esse. — II. Quis crea utar, cum testimonium Christo in cruce reddiderunt. sententiam in Judaeos protulisse. — III. Christianos humilitati et patientiae Christi conformes fieri debere; nec aliame esse viam ad aeterna.

CAP. I. — Exigit fides, dilectissimi, ut partem sermone quam de Domini Passione promissuros, eodem nobis auxiliante reddamus: **202** in qua nos orationibus vestris non ambigimus adjuvari. Ad commune enim pertinet iurium, si potueritis ea habere devotam: qui vestra impenditis adhibitioni quidquid nostrae tribuitur facultati. Post illud ergo impium Iudae detestandamque commersionem, quo ab eo, Iudaeis persequentibus, mundi Redemptor est traditus, post illas acerrimas illusiones, inter quas usque ad locum ponne ejus mansuetudo perducta est, crucifixi cum eo sunt, scilicet utriusque patibulis, latrones duo: quorum unus ad id usque temporis par similisque consortii, iudiciator vicium et saluti hominum semper infestus, naque ad crucem reus, sit Christi repente confessor; et inter illos acerrimos corporis, animique orationis, quam simul et instantia et difficultas mortis sugelat, mira conversioe mutatus, *Memento, inquit, mei, Domine, dum veneris in regnum tuum* (Luc. xiiii, 42). Quis istam fidem exhortatio persuasit? qua doctrina imbuit? quis predicator ascendit? Non viderat prius acta miracula, ces-averat tunc languentium curatio, caecorum illuminatio, vivificatio mortuorum; ea ipsa que mox erant gerenda, non aderam; et tamen Dominum confitetur et Regem, quem videt supplicii sui esse consortem. a Inde ergo oriebatur hoc de nuna, unde accepit fides ipsa responsum; ait enim ei Jesus: b *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (Ibid., 43). Excedit humanam conditionem ista promissio; nec tam de ligno crucis quam de throno editur potestatis. Ab illa altitudine premium fidei datur, in qua cliographum humanae transgressionis aboletur: quia se a forma servi Dei forma non dirimit, dum etiam inter ipsa supplicia proprietatem unitatemque suam servavit et Deitas inviolabilis, et natura passibilis.

CAP. II. — Adicitur ad confirmationem spei nostrae totius attentio creaturae. Emitte spiritum Christo omnia elementa tremuerunt, densis tenebris splendor solis obductus, extrahiduarie nocti sub-

ditio diem; stabilitatem suam terra profundis con-
cupitionibus labefactata non tenuit, et petrarum armis, confracta soliditate, dissiluit. Velum templi, quo priorum mysteria ulterius non erant obumbranda, discussum est; et milliorum sanctorum corporibus dignitate; ad praemuniendam resurrectionis fidem, monumenta patuerunt (Matth. xvii, 51-53; Marc. xv, 36; Luc. xxiii, 45, 46). In vos ergo, Judaei, caelum et terra sententiam tulit, vobis vel e servitatem suam diemque subtraxit; vobis famulatum eorum elementorum ordines **203** denegarent; et recedente a legibus suis ministerio creaturae, vestra obsecratio, vestra est significata confusio. Vobis enim dicentibus: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (Matth. xvii, 25); merito hoc vobis tributum est, ut quod vestri generis impii perdidit portio, assequatur hoc e fideis gentium plenitudo.

CAP. III. — Nos ergo, dilectissimi, quibus Dominus noster Jesus Christus crucifixus, non scandalum; neque stultitia, sed Dei virtus Deique sapientia est (I Cor. i, 23); nos, inquam, spiritale semen Abraham, non in prole servitutis gentis, sed in familia libertatis renati; pro quibus in manu forti et brachio e ex-
tento de oppressione Aegyptiae dominationis eductis, veros et immanebatns ignis immolatus est Christus (I Cor. v, 7); amplexamur salutaris Paschae mirabile sacramentum, et ad ejus imaginem, qui deformitati nostrae conformis factus est, reformemur. Erigemur ad eum qui pulverem abiectionis nostrae, corpus fecit gloriae suae; et ut resurrectionis ejus moremter esse conbrites, humilitati et patientiae ipsius per omnia congruamus. Magni nominis militiam, magne professionis suscepimus disciplinam. Sectatores Christi: distcedere a regia non licet via, sed dignum est temporalibus non occupari, ad aeterna tendentes. Et quia pretioso sanguine Christi redempti sumus, glorificemus et pottemus Deum in corpore nostro (I Cor. vi, 20): ut ad ea que fidelibus preparata sunt pervenire mereamur, e per Ob-
mulum nostrum Jesum Christum, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

SERMO LIV [A. LII].

De Passione Domini III. Habitus Dominico die.

SYNOPSIS. — I. Crucis et redemptionis mysterium an-
tiquitus prefiguratum, duas in Christo naturas exigere. — II. Dismetas esse utriusque proprietates voluntariaeque humanae passiones. — III. Quam in-
que de bonitate Domini a fidei Judae, quom a cor-
poris et sanguinis sui commansione non repalerit. —
IV. Tristitiam et formidinem nostram voluntarie a
suam.

a Al., virtutem. Quasi.
b Prima editio, fidelium gentium. Mss. collect. 4 et 5, fidelis gentium.
c Sic ex ms. S. Petri. Al., exalbo.
d Ita vetustissimus Vat. 365B. In ms. S. Petri, Per Christum Dominum nostrum, qui visis et regnavit in secula seculorum.

Jesus Christum Filium unum, qui cum Deo et Spiritu sancto, etc. Editio Antuerpiensis an. 1583 Idem ac Quesnellus, sed pro Deo habet eo.
a Primita editio: Unde ergo vrebatur hoc dnum, indraecepti: etc.
b Eadem editio repetit, Amen. amen. Postea sub finem capituli servavit pro servavit est in aliquibus mss. et per unitatemque primae editionis exemplam, coll. 3 et unus codex Vaticanus coll. 4 desent

Christo fuisse susceptas. — V. Petri conversionem interioris Christi intuitus opus fuisse. — VI. Quantum malorum Judæis origo fuisse clamores quibus Christum morti addiderunt.

CAP. I. — Inter omnia, dilectissimi, opera misericordiae Dei quæ ab initio saluti sunt **204** impensa mortalium, nihil est mirabilius, sibi que sublimius, quam quod pro mundo crucifixus est Christus. Huic enim sacramento universa præcedentium sæculorum mysteria servierunt, et quidquid ^a in hostiarum differentia, in prophetiis signis et legalibus institutis sacra dispensatione variatum est, hoc prænuñtiavit dispositum, hoc promisit implendum: ut nunc imaginibus figurisque cessantibus hoc prosit credere jam effectum, quod antea profuit credidisse faciendum. In omnibus igitur, dilectissimi, quæ ad Domini nostri Jesu Christi pertinent passionem, hoc catholica fides tradit, hoc exigit, ut in Redemptorem nostram duas noverimus convenisse naturas, et manentibus proprietatibus suis, tantam factam unitatem utriusque substantiæ, ut ab illo tempore quo sicut humani generis causa poscebat, ^b in beatæ Virginis utero *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14), nec Deum illum sine hoc quod homo est, nec hominem sine hoc liceat cogitare quod Deus est. Exprimit quidem ^c sub distinctis actionibus veritatem suam utraque natura, sed neutra se ab alterius connexione disjungit. Nihil ibi ab invicem vacat, tota est in majestate humilitas, tota in humilitate majestas; nec infert unitas confusionem, nec dirimit proprietates unitatem. Aliud est passibile, aliud inviolabile; et tamen ejusdem est contumelia, cujus et gloria. Ipse est in infirmitate qui et in virtute; idem mortis capax, et idem victor est mortis. Suscepit ergo totum hominem Deus, et ita se illi, atque illum sibi misericordiae et potestatis ratione conseruit, ut utraque alteri ^d natura inesset, et neutra in alteram a sua proprietate transiret.

CAP. II. — Sed quia dispensatio sacramenti, ad reparationem nostram ante sæcula æterna dispositi, nec sine humana infirmitate, nec sine divina erat consummanda virtute: ^e agit utraque forma cum alterius communiōne, quod proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exsequente quod carnis est. Unum horum coruscatur miraculis, aliud succumbit injuriis. ^f Illud ab æqualitate paternæ gloriæ non recedit, hoc naturam nostri generis non relinquit. Verumtamen etiam ipsa re-

^a Præpositio in addita ex ms. Vat. 3835.

^b Ms. S. Petri, intra beatæ Virginis uterum.

^c Prima editio et cod. Bon., sub diversis et distinctis.

^d Eadem editio et idem codex, natura.

^e Eadem in epist. 28, ad Flavianum, c. 4.

^f Correximus *Illud* ex vetustissimo Vat. Al., *Aliud*.

^g Erat in editis nostræ affectioni. Postposuimus nostræ, uti adjectivum *humilitatis*, auctoritate memorati antiquissimi Vat. In uno ms. S. Petri, *affectioni* pro *affectioni*.

^h Ejus pro sui in Vat. laudato.

ceptio passionum non ita est ^a affectioni nostræ humilitatis exposita, ut a potentia sit Divinitatis abjuncta. Quidquid Domino illusionis et contumeliæ, quidquid vexationis et pœnæ furor intulit impiorum, non de necessitate toleratum, sed de voluntate susceptum est: *Venit enim Filius hominis querere et salvare quod perierat* (Luc. x, 10); et sic ad **205** omnium redemptionem utebatur malitia persequentium, ut in mortis ejus resurrectionisque sacramento, etiam interfectores ^b sui possent salvæ esse, si crederent.

CAP. III. — Unde scelestior omnibus, Juda, et infelicior exististi, quem non pœnitentiæ revocavit ad Dominum, sed desperatio traxit ad laqueum. Expectasses consummationem criminis tui, et donec sanguis Christi pro omnibus peccatoribus funderetur, informis lethi suspensum distulisses. Cumque conscientiam tuam tot Domini miracula, tot dona torquerent, illa saltem te a præceptio tuo ⁱ sacramenta revocassent, quæ in paschali cœna jam de perfidia tua signo divinæ scientiæ detectus, acceperas. Cur de ejus bonitate diffidis, qui te a corporis et sanguinis sui communiōne non repulit, qui tibi ad comprehendendum se cum turbis et armatorum cohorte venienti pacis osculum non negavit (Joan. xviii, 5)? Sed homo ^j inconvertibilis, *spiritus vadens et non revertens* (Ps. lxxvii, 39), cordis tui secutus es rabiem, et stante diabolo a dextris tuis (Ps. cviii, 6), iniquitatem, quam in sanctorum omnium armaveras caput, in tuum verticem retorsisti: ut quia facinus tuum omnem mensuram ultionis excesserat, te haberet ^k impietas tua judicem, te pateretur tua pœna carnificem.

CAP. IV. — Cum igitur esset *Deus in Christo mundum reconcilians sibi* (I Cor. v, 19), et creaturam ^l ad conditoris sui imaginem reformandam, Creator ipse gestaret; peractis miraculis operum divinatorum, quæ propheticus olim spiritus gerenda prædixerat: *Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum audient; tunc saliet claudus ut cervus, et ^m plana erit lingua mutorum* (Isai. xxxv, 5); sciens Jesus adesse jam tempus gloriosæ Passionis implendæ, *Tristis est, inquit, anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 38); et iterum: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (Ibid., v. 39). Quibus verbis quamdam formidinem profitentibus, nostræ infirmitatis **206** affectus participando curabat, et pœnalis experientiæ metum

ⁱ *Sacramenta* ex antiquissimo Vat. et ex editis ante Quesselum revocavimus. Mox in *perfidia tua præsert* codex S. Petri.

^j Quædam editiones, *inconvertibilis*, vel *corruptibilis*. Bein præ *et stante* unus cod. S. Petri *in stante*.

^k Idem cod. S. Petri et prima editio, *impietatis tue*.

^l Sic ex antiquissimo Vat. nec non ex ms. S. Petri aliisque codd. Al., *creatoris*. Mox *conditor* pro *creator* in prima editione et cod. Bonon.

^m Antiquissimus Vat., *clara*. Hoc Isaie loco utrumque *clara*, vel *plana* apud Patres invenitur, ut ostendit P. Sabatier.

subeundo periebat. In nobis ergo Dominus a nostro A vestris oculis solitus dies prodiit, sed impia menti-
 pavere trepidabat, ut susceptionem nostræ infirmitatis nox tetræ cæcitatibus incubuit. Hoc mane vobis
 indueret, et nostram inconstantiam suæ virtutis templum et altaria diruit, legem et prophetas adem-
 soliditate vestiret. Venerat enim in hunc mundum regnum et sacerdotium sustulit, in lectum æternam
 dives atque misericors negotiator b e cælis, et commutatione mirabili inierat commercium salutare, nos- omnia i vobis festa convertit. In istis enim insanam
 tra accipiens, et sua tribuens, pro contumeliis c hono- crucentumque consilium, tauri pingues, vituli multi,
 rem, pro doloribus salutem, pro morte dans vitam; frementes bestie, canes rabidi, ut morti auctorem
 et cui ad exterminationem persequentium poterant vitæ et Dominum gloriæ traderetis: et tamquam
 plusquam d duodecim millia angelicarum servire le- extenuanda esset furoris vestri immanitas, si ejus
 gionum (Math. xxvi, 53), malebat nostram recipere sententia qui provinciæ vestræ præsidebat, utere-
 formidinem quam suam exercere potestatem. mini, vinctum Jesum ad Pilati iudicium deduxistis;
 ut clamoribus improbis trepido cognitore superato,
 interfactorem h hominum eligeretis ad veniam, et
 Salvatorem mundi peteretis ad pœnam. Post hanc
 damnationem Christi, i quam exsecuta est Pilati præ-
 sidis magis ignavia quam potestas, qui lotis manibus
 et ore polluto, iisdem labiis Jesum misit ad crucem,
 quibus eum m pronuntiaverat innocentem, multas illu-
 siones Domino, sacerdotalibus serviens oculis, licen-
 tia popularis ingressit: et in mansuetudinem ejus qui
 hæc sponte tolerabat, furens turba sævivit. Sed quia
 multum est, dilectissimi, ut omnia hodiernus sermo
 percurrat, in quartam feriam, qua lectio Dominicæ
 Passionis iterabitur, residua differantur. Præstabit
 enim Dominus, orantibus vobis, ut ipsius dono, quod
 promittimus impleamus: a per Dominum nostrum
 Jesum Christum, qui vivit et regnat in sæcula sæcu-
 lorum. Amen.

206 SERMO LV [A. LIII].

De Passione Domini IV. FERIA QUARTA.

CAP. V. — Quantum autem universis fidelibus hæc humilitate collatum sit, primus beatissimus o apo-
 stolus Petrus expertus est (Ibid.), qui, cum illum instantis sævitie vehementior procella turbasset, ad
 reparationem vigoris celeri mutatione conversus est, B
 semens de exemplo remedium, ut tremefactum re-
 pente membrum rediret ad sui capitis firmitatem. Non enim posset domino servus, et magistro major
 esse discipulus (Math. x, 24; Joan. xv, 20), qui humane fragilitatis trepidationem non vinceret, nisi
 victor mortis ante timuisset. Respexit ergo Dominus Petrum (Luc. xii, 61), et f inter calumnias sacerdo-
 tam, inter falsitates testium, inter cædentium et conspuentium injurias constitutus, illis turbatum di-
 scipulam convenit oculis, quibus eum præviderat esse turbandum: et in illum e ingressa est veritatis inspec-
 tio, ubi erat cordis facienda correctio; quasi quæ-
 dam h illic vox Domini insonaret ac diceret: i Quo-
 abis, Petre? quid in tua recedias? ad me convertere,
 in me confide, me sequere: meæ passionis hoc tempus
 est, nondum tui venit hora supplicii. Quid metuis,
 quod etiam ipse superabis? Non te confundat infir-
 mitas, 207 quam recepi. Ego de tuo fui trepidus, tu
 de meo esto securus.

Mane autem facto, consilium inierunt omnes prin-
 cipes sacerdotum et seniores populi adversum Jesum,
 ut eum morti traderent (Math. xxvii, 1). Hoc mane,
 Judæi, non ortus vobis lucis contigit, sed occasus, nec

a Cod. S. Petri, nostro pallore trepidabat, et susce-
 ptione se nostræ infirmitatis induerat, ut nostram, etc.

b Editi, cæli. Emendavimus ex mss. antiquissimo
 Vat. et S. Petri. Prima editio, et cæli commutatione.
 Post pauca sua tribuens scripsimus cum vetustioribus
 editionibus ac duobus laudatis codd. Quesnellus, sua
 retribuens.

c Idem antiquis. Vat., honores, et dein sanitates
 pro salutem.

d Respicitur locus apud Math. xxvi, 53, in quo
 licet nunc non legatur millia, sic tamen olim in non-
 nullis exemplaribus legebatur, uti videre est in anti-
 quissimis Evangelicis Veronensi, Brixiano et Foro-
 juliansi a P. Blanchino editis: unde etiam Augu-
 stinus in libro de Spiritu et Littera, c. 1 et 55, et
 Hierius in psal. lxxi, num. 1, in psal. lxxv, n. 6, et
 lib. x de Trin. num. 42, similiter in suis codicibus
 leguntur.

e Sic nostri codd. et editi ante Quesnellum, apud
 quem, Apostolus expertus est, cui cum. Antiquissimus
 Vat. præfert vocem Petrus, sed delet Apostolus.

f Cod. S. Petri, inter seniores calumnias.

g Sic antiquissimus Vat., codd. S. Petri et duo alii
 nostri codices Vatt. cum ms. Victorino, quem Quesn.

ad marginem allegavit. Prima editio egressa est. Aliæ
 editiones cum mss. collect. 4, conversa est.
 h Editi, illi. Correximus ex vetustissimo Vat. et
 cod. S. Petri.
 i Prætulimus lectionem antiquissimi Vat. Al.,
 Quid habes, Petre? Quid in tuam conscientiam recedis?
 D Codex S. Petri, quid intus recedis, ubi intus pro in tua
 librarii lapsu scriptum videtur. Mox revertere pro
 convertere in mss. Vatt. collect. 4 et 5. Reconvertere
 autem in alio Vat.
 j Addidimus vobis ex antiquissimo Vat. et ms. S.
 Petri.
 k Sic quidam nostri codices Vatt. ut Quesnellus
 coniecit notatione ad marginem, non ausus immutare
 lectionem vulgatam hominem.
 l Ita correximus ex mss. S. Petri et alio Lectio-
 nar. Vat. Accedit etiam antiquissimus Vat. 3855, in
 quo item legitur quam. Al., qua excusata est Pilati
 præsidis ignavia magis quam potestas.
 m Aliqui mss. et prima editio, pronuntiaverat.
 n Antiquissimus Vat., Per eundem Dominum nos-
 trum Jesum Christum, cui est honor et gloria in sæcula
 sæculorum. Amen.

C SYNOPSIS.—I. De crucifixione Christi, in qua per latro-
 nes electorum et reproborum discretio figuratur. —
 II. Imperitas esse Judæorum in Christum blasphemias,
 cum prædictum esset, non eum descensurum,
 sed regnaturum a ligno. — III. In cruce, quæ veri
 altaris sacramentum est, sanguine Christi chirogra-
 phum peccati esse deletum, et latronem mirabiliter
 conversum. — IV. De aceto degustato, verbo Consum-
 matum est, inclinatione capitis et morte Christi. —
 V. Charitate et puritate parari corda ad paschale
 festum celebrandum.

CAP. I.—Expectationi vestræ, dilectissimi, quod

ad marginem allegavit. Prima editio egressa est. Aliæ
 editiones cum mss. collect. 4, conversa est.

h Editi, illi. Correximus ex vetustissimo Vat. et
 cod. S. Petri.

i Prætulimus lectionem antiquissimi Vat. Al.,
 Quid habes, Petre? Quid in tuam conscientiam recedis?
 D Codex S. Petri, quid intus recedis, ubi intus pro in tua
 librarii lapsu scriptum videtur. Mox revertere pro
 convertere in mss. Vatt. collect. 4 et 5. Reconvertere
 autem in alio Vat.

j Addidimus vobis ex antiquissimo Vat. et ms. S.
 Petri.

k Sic quidam nostri codices Vatt. ut Quesnellus
 coniecit notatione ad marginem, non ausus immutare
 lectionem vulgatam hominem.

l Ita correximus ex mss. S. Petri et alio Lectio-
 nar. Vat. Accedit etiam antiquissimus Vat. 3855, in
 quo item legitur quam. Al., qua excusata est Pilati
 præsidis ignavia magis quam potestas.

m Aliqui mss. et prima editio, pronuntiaverat.

n Antiquissimus Vat., Per eundem Dominum nos-
 trum Jesum Christum, cui est honor et gloria in sæcula
 sæculorum. Amen.

debetur, Domino largiente reddendum est, prome-
rentibus orationibus vestris, ut nos ad solvendum
fecit idoneus, qui vos ad exigendum « fecit intentos.
Loquentes enim proxime de Domini Passione, ut que
ad evangelicæ historiæ venimus locum, in quo Pila-
tus « impis Judæorum clamoribus, ut Jesus crucifi-
geretur, cecidisse narratur. Peractis itaque omnibus
que Divinitas fieri carnis velamine temperata per-
misit, Jesus Christus Filius Dei cruci quam essent
ipse « gestarat, affixus est, duobus latronibus, uno
ad dexteram ipsius, alio ad sinistram, similiter cruci-
fixis: ut etiam in ipsa paribuli specie monstraretur
illa que in iudicio ipsius omnium hominum est faci-
enda discretio; cum et salvandorum figuram fides
credentis « latronis exprimeret, et damnandorum for-
mam blasphemantis impietas prænotaret. Passio igitur
Christi salutis nostræ continet sacramentum, et de
instrumentis quod iniquitas Judæorum paravit ad pen-
nam, potentia Redemptoris « gradum nobis fecit ad
gloriam: quam Dominus Jesus ita ad omnium homi-
num suscepit salutem, ut inter clavos quibus ligno
tenebatur affixus, pro 209 interfectores suis « pa-
ternæ clementiæ supplicaret et diceret: *Pater, igno-
ste illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34)

CAP. II. — Principes autem sacerdotum, quibus
indulgentiam Salvator petebat, supplicium crucis
instituti « cunctis « exasperabant; et in quem ma-
nibus amplius « vivere non poterant, linguarum tela
faciebant, dicentes: *Alios salvos fecit, seipsum non
potest salvum facere. Si rex Israel est, descendat
« nunc de ære, et credimus ei* (Matth. xxvii, 42). De
quo « erroris fonte, Judæi, de quo invidiæ lacti, ta-
lium blasphemiarum venena potastis? Quis vobis
magister tradidit, que doctrina persuasit, quod il-
lum regem Israel, illum Dei Filium credere debere-
tis, qui se « aut crucifigi non sineret, aut a confi-
sione clavorum liberum exeret? Non hoc vobis
legis mysteria, non paschalis observantiæ sacra-
menta, nec illa unquam prophetarum ora « ceciderunt;
sed illud vere abundeque legis, quod ad detesta-
bilem vestri sceleris impletatem et ad voluntariam
Domini pertinet passionem. Ipse enim per Isaiam
loquitur: *Dorsum meum dedi ut flagella, « et maxillas*

*A meas ad palmas, faciem autem meam non averti a
confusione spatiorum* (Isai. l, 6). Ipse per David, *Do-
derunt, inquit, in escam meam fel, et in siti mea po-
taverunt me aceto.* (Ps. lxxvii, 22). Et iterum: *Circum-
dederunt me tantes multi, « conciliam malignantium
obediit me. Foderunt manus meas et pedes meos, diru-
maverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt
et conspexerunt me, diviserunt vidi vestimenta mea, et
saper deolem meam miserunt sortem* (Ps. xxi, 17). Et
hoc sceleris tantum vestri videatur ordo « prædictus,
nulla autem potentia prænuntiata crucifixi, non qui-
dem legis, Dominus « descendit de cruce; sed legi-
stis: *Dominus regnavit a signo* (Ps. xcvi, 10).

CAP. III. — Crux ergo Christi sacramentum veri
et prænuntiati habet ætatis, ubi per hostiam salu-
tarem, natura humana celebratur oblatio: ibi
sanguis immaculati agni antiquæ prævaricationis
pacta deletur: ibi tota diabolice dominationis con-
tebatur adversitas, et « de elatione superbiæ victrix
210 humilitas triumphabat; cum tam velox fidel
esset effectus, ut de crucifixis tum Christo latroni-
bus, qui in Christum Filium Dei credidit, paradisi-
um justificatus intraverit. Quis tanti momenti expi-
cet sacramentum? quis potentiam tam miræ com-
mutationis enarrat? « Elix quoque temporis pœnice, longi-
gorum scelerum reatus aboleatur; inter luctantis
animæ dura tormenta, hærens pœnulo transit ad
Christum; et cui propria impietas intulit pœnam,
Christi gratia dat cõsonam.

CAP. IV. — Hinc iam degustato aceto, Dominus,
quod illa dabat vinea, que ab auctoris sui planta-
tione degenerat, « conversus fuerat in amaritudinem
vitis allene. *Consummatum est* (Matth. xxi, 38; Joan.
xix, 30), ait; hoc est, cõmpletæ stitit Scripturæ:
non est amplius quod « de insanis populi torrentis
expectem; nihil minus pertuli quam me passurum
esse prædixi. Peracta sunt mysteria infirmitatis, pro-
mantur documenta virtutis. *Inclinato itaque capite
emisit spiritum*, et in corpus die tertio suscitandum,
quietem placidi soporis admisit. Cui sacramento
cum se vitæ auctor impenderet, et ad tantam divinæ
majestatis inelationem totius mundi compago qua-
teretur, eum facines impium omnis « sui confusione

^a Prima editio, *facit*.

^b Forte *improbia* legendum Latinus Latinus con-
jicit in Biblioth. sacre: et profano, uti in sermone
superiori e. 6.

^c Prima editio, *gesserat*.

^d Antiquissimus Vat. 3835 omittit *latronis*.

^e Esi nomen *gaudium* pro *gradum* a Queshello
substitutum, pluribus et potioribus nostris m. s. con-
struatur; hæc eorum tamen lectionem *gradum*
quam exemplar primæ editionis collect. 5 approbat,
revocavimus, tum quia congruentior est, tum quia
serm. 51, cap. 7, similiter legitur: *Per Crucis sup-
plicium gradus vobis associationis parat ad regnum*.

^f Antiquissimus Vat., *paternam clementiam*.

^g Ita m. s. Petri: alia, *asperabam*.

^h Adverbium *nam* desideratur in vetustissimo Vat.
ⁱ Forte *furoris*; ut Latinus Latinus in Bibliotheca
conject.

^k Vocem aut addidimus ex mss. S. Petri et anti-

D quissimo Vat., in quo postremo post vocem *liberum*
subjicitur *corpus*. Paulo post, *Prophetarum oracula ce-
cinerunt* in quibusdam mss. Vati.

^l Idem Vat., *maxillas autem meas*, et mox in *escam*
mea.

^m Emendavimus ex eodem Vat. At. *conclisum*.
Dein *conspexerunt* pro *inspexerunt* scripsimus ex
eodem codice et alio Vat. collect. 5. Prima editio,
inspexerunt in *me*.

ⁿ Prima editio et tres codd., *descendat*.

^o Cod. S. Petri, *de distione*.

^p Sic correximus ex codice S. Petri. In codice
Patav. S. Antonii errore librarii, ab insani, cum scri-
bendum fuerit *ab insania*. Alii codd. et edii, *insan-
tiam*. Prima autem editio, *non est aliud quo insaniam*
populi.

^q Ms. S. Petri, *sua confusione*. Usum Vat., *confes-
sione* pro *confusione*: natura pro *crucifixa* in postica
editio.

creatura damnares, et manifestam in reos sententiam ipsa et mundi elementa proferrent: qui vobis animus, Judæi, quæ conscientia fuit: quando et vos iudicium universalis urgebat, et revocari ad se consummato scelere impietas vestra non poterat? Qualis confusio vos operuit? quæ cor vestrum poena suscepit?

Cap. V. — Cum igitur, dilectissimi, tanta sit misericordia Dei, et etiam de tali populo multos per fidem justificare dignatus sit, nosque ^b sub veteris quondam ignorantie profunda nocte pereuntes, in patriarcharum societatem, et in sortem electi generis adaptarit: ad altitudinem spei nostræ non segnitè neque ^c cum torpore curramus; sed prudenter et sollicitè cogitantes, de quali captivitate et quam misera servitute, quo pretio redempti, et quo brachio sumus educti, glorificemus Deum in corpore nostro; ²¹¹ ut habitare eum in nobis, ex ipsa conversatione nostræ probitate monstremus. ^d Et quia nihil est in omnium virtutum dignitate præstantius quam pietas misericordie et puritas castitatis, his nos prædiciis specialius instruamus, ut charitatis opere ac amore pudicitie, tamquam duabus elevati alis, de terrenis maremur esse cælestes. Quo desiderio quisquis gratia Dei adjutus impletur, et de profectu suo non in se, sed in Domino gloriatur, hic legitime hæorat paschale sacramentum. Hujus limina vastatur angelus sanguine agni et signo crucis prænotata non intrat. ^e Is plagas Ægyptias non pavescit, et iisdem aquis hostes suos relinquit extinctos quibus est ipse salvatus. Amplectamur itaque, dilectissimi, ²¹² puritatis mentibus atque corporibus, salutis nostre mirabile sacramentum, et ab omni fermento malitie veteris mundati (I Cor. v, 7), Pascha Domini cum digna ^f observantia celebrare: ut regem nos Spiritu sancto, à charitate Christi nullis tentationibus separemur, qui in sanguine suo pacificans omnia, et in altitudinem paternæ gloriæ se recepit, et humilitatem sibi servientium non reliquit, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LVI [Al. LIV].

De Bassione Domini V. Die Dominica habitus.

Synopsus. — I. Salutem nostram esse in cruce posi-

^a Vox mundi adjecta est ex duobus præstantissimis codd. Vat. et S. Petri ex quibus et alius uss. ac nonnullis etiam editionibus quis vobis reposuimus pro qui vobis. Mox in vetustissimo Vaticano postrema hujus capituli verba sic esserunt: *Quæ conscientia fuit? qualis confusio vos operuit? quæ cor vestrum poena amplexu? quando et iudicium vos universalis urgebat, et revocare se a consummato scelere impietas vestra non poterat? Cum igitur, etc.*

^b Idem Vat., sub veteri quondam ignorantie nocte. Prima editio, sub veteri quondam ignorantie profunda nocte.

^c Al. in margine editorum, cum tempore, et ita nostri codd. collect. 5.

^d Uoss ms. Vat. et alius S. Petri, ut quia. Dein, et charitatis in prima editione, loco ubi charitatis.

^e In ms. S. Petri, ipsas plagas. Mox post vocem hæretos addidimus suos ex antiquissimo Vat.

^f Sic Quesnellus cum multis codd. Anteriores editiones, observatione. Porro observantia pro jejuniis apud Leonem frequens invenitur.

tam; in qua æquitate et potentia, amicitia et humilitate virtutis Christus, an III. De oratione Christi et duplici voluntate/consuetu, qui ad nostram eruditionem ordinatus est. — III. De Christi erga Judam lenitate, scelerata Judæ penitentia, et hostis per Christum redemptione.

Cap. I. — Creator et Dominus omnium rerum Christus post Injustitiam sacræ Virginis partum, post adorata magorum confessione ²¹² cœnabitur, et post multiplicem doctrinam cælestis eloqui et variarum curationum medelas imperlo verbis potentis effectas, dispensationem omnium sacramentorum omniumque virtutum salutifera passione consummat. Christianæ igitur spei, dilectissimi, vera ratio et principalis causa crux Christi est: quæ licet *Judæis sit scandalum, gentibus autem stultitia*, nobis tamen *Dei virtus est, Dei que sapientia* (I Cor. i, 23). Unde summum hoc et potentissimum divinæ misericordie sacramentum semper quidem in cordibus nostris cum tota sui dignitate retinendum est, sed nunc vivaciorem animi sensum et puriorem exigit mentis intuitum, quando nobis non solum recursu temporis, sed etiam textu evangelicæ lectionis omnè opus nostræ salutis ingeritur. Nihil ergo apud nos loci cogitationes habeant impiorum, nec integritatem sanæ intelligentiæ, aut Judaica offensio, aut gentilis corrumpat irrisio: ut quod pro nobis non solum humiliter, sed etiam sublimiter gestum est, aut secundum hominem impossibile, aut secundum Deum videatur indignum. Virumque autem recipi, ulrumque convenit credi: quia nemo hominum est potest, nisi in utroque salvari. Justus enim et misericors Deus, non sic jure suæ voluntatis est usus, ut ad reparationem nostram, solam potentiam benignitatis exeret: sed quia consequens fuerat ut homo faciens peccatum, servus esset peccati (Joan. viii, 34), sic medicinam ægris, sic reconciliatio reis, sic redemptio est impensa capivis, ut condemnationi. ¹ Justa sententia justo liberatoris opere solveretur. Nam si pro peccatoribus sola se opponeret Deitas, non tam ratio diabolum vinceret quam potestas. Et rursum, si causam lapsorum sola ageret natura mortalium, non exueretur a conditione, quæ libera non esset a genere. Unde

^a Antiquissimus Vat. 3335, possit; alius Vat. collect. 5, possit.

^b Cum corruptus esset hic locus, Quesnellus edidit, non sic munere, nolans in margine: ita opè editionis Venetæ anni 1505. quæ ex antiquiori anni 1485 expressa est, emendatum; cum legeretur, non sic injuria, in omnibus excelsis, et quos vidi ms. codicibus. ¹ Prima pariter editio, ex qua sumpta fuit Veneta an. 1485, cum codd. collect. 5, habet munere; sed neque hoc plane satisfecit. Veram lectionem, non sic jure, suspexit antiquissimus Vat. codex. Mox, exeret pro exeret in prima editione.

¹ Sic melius ex eodem Vat. Al., justis.

² Sic sex nostri codd., et melius quam exeret, ut erat in editis; exui enim a conditione dicebatur pro liberari a servitute. Unde apud S. Zennonei l. i, tract. 10, n. 5, Multi conditionibus auris exui; in quem locum plura annotavimus. Quesnellus in margine suspicatus est pro exeretur legendum forte exeret; dic, exeret.

oportuit in unum Dominum nostrum Jesum Christum et divinam et humanam convenire substantiam, ut mortalitati nostræ per Verbum carnem factum et origo novi nominis subveniret et passio.

CAP. II. — Cum igitur in Christo Jesu a Judæorum cæcitas quæ sunt divina non videat, gentiliū sapientia quæ sunt humana **213** contemnat; illis adversus gloriam Domini calumniantibus, istis contra humilitatem superbientibus: nos Dei Filium, et in suis virtutibus, et in nostris infirmitatibus adoramus; nec erubescimus crucem Christi, et inter contradicentium linguas nec de morte ipsius, nec de resurrectione dubitamus. Quoniam quod superbos ad infidelitatem trahit, hoc nos ad fidem dirigit; et quod apud illos est materia confusionis, hoc apud nos est causa pietatis. Admonitis igitur discipulis Dominus, ut contra vim tentationis instantis vigilantis oratione certarent, ipse b Patri supplicans, ait: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu (Matth. xxvi, 39)*. Prima petitio infirmitatis est, secunda virtutis: illud optavit ex nostro, hoc elegit c ex proprio: nec enim æqualis Patri Filius omnia esse Deo possible nesciebat, aut ad suscipiendam crucem sine sua in hunc mundum voluntate descenderat, ut hanc diversarum affectionum compugnantiam perturbata quodammodo ratione pateretur. Sed ut suscipientis susceptæque naturæ esset manifesta distinctio, quod erat hominis, divinam desideravit potentiam; quod erat Dei, ad causam respexit humanam. Superiori igitur voluntati voluntas cessit inferior, et cito demonstratum est quid possit a trepidante orari, et quid non debeat a medente concedi. Quia enim nos quid oremus, sicut oportet, nescimus (Rom. viii, 26), et utile nobis est ne fiat plerumque quod volumus; Deus justus et bonus, quando ea quæ nocitura sunt, petuntur, negando miseretur. Voluntatis ergo nostræ correctionem Dominus cum trina oratione firmasset, gravatis adhuc mœnore discipulis, *Dormite jam, inquit, et requiescite. Ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, d eamus. Ecce appropinquavit qui me tradet (Matth. xxvi, 45, 46)*.

CAP. III. — Inter ipsa autem verba Domini, qui prædicti fuerant, irruerunt, et cum gladiis et fustibus comprehensura Christum turba confluit, ducem sequens Judam Ischariot, qui privilegio perfidiæ obti-

a Erat in excusis, Judæorum duritia quæ sunt divina, gentiliū cæcitas quæ sunt humana contemnat. Duo Vat. mss. collect. 4 et 5, et Lectionar. Patav. S. Antonii: Judæorum cæcitas, quæ sunt humana contemnat; ubi cæcitas Judæis tribuitur, et per salutem a quæ sunt divina ad quæ sunt humana librarii transcurrerunt. Emendationem vetustissimus Vat. suggestit.

b In uno Vat. deest Patri.

c Sic ex antiquissimo Vat. Al., in proprio.

d Prima editio, eamus hinc.

e Antiquissimus Vat. addit se; et videtur legendum: cui ministrum sponte se præbuit.

f In eodem Vat. desideratur et.

g Ex eodem antiquissimo Vat. emendavimus. Al., tam perversa impij conversio.

nuerat in facinore principatum. Hæc ne criminis causam aliqua præberet offensio; nulla est negata dignatio; sed illius spiritu inflammatus exarsit, cui ministerium sponte a præbuit; et qualem habuit mentem, talem invenit et præsidem. Merito, sicut f et propheta prædixerat, *oratio ejus facta est in peccatum (Ps. cviii, 7)*: **214** quoniam consummato scelere, g tam perversa ipsius conversio fuit, ut etiam penitendo peccaret. Admittit ergo in se Filius Dei impias manus, et quod sævientium furore agitur, h patientis potestate completur. Hoc enim erat illud magnæ pietatis sacramentum, quod i Christus consecratur injuriis: quas si aperta potentia et manifesta virtute propelleret, divina tantum exerceret, non humana curaret. In omnibus autem quæ j illi popularis et sacerdotalis insania contumeliose et procaciter inferabat, nostræ diluebantur maculæ; nostræ expiabantur offensæ: quia natura, quæ in nobis k rea semper fuerat atque captiva, in illo innocens patiebatur et libera; ut ad auferendum peccatum mundi, ille hostiam se Agnus offerret, l quem et omnibus corporalis substantia jungeret, et ab omnibus spiritualis origo discerneret. Hæc hodie, dilectissimi, auribus vestris insinuata m sufficiunt. Cætera in quartam feriam differantur, auxiliante Domino orationibus vestris, qui prætare dignabitur, ut quod promittimus impleamus: n per eundem Dominum nostrum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LVII [Al. LV]

De Passione Domini VI. Feria quarta

C
SYNOPSIS. — I. Christum voluntarie comprehensum noluisse defendi. — II. Christum iisdem verbis infidelium conscientias cædere, fidelium corda firmare: Caipham, dum vestem suam scidit, sacerdotali se honore spoliassæ. — III. Quæ cæcitas sacerdotum, qui linguas crucifigunt Christum, et manus retrahere a cæde videri volunt. Eorumdem circa pecuniam Judæ cæca superstitio. — IV. Christum in cruce exaltatum omnes creaturas in suæ passionis communionem traxisse. — V. Christianos tanto pretio redemptionis a diaboli laqueis cavere debere, qui vana astrorum scientia homines deludit.

CAP. I. — Sponsionis nostræ memores, dilectissimi, sanctitati vestræ reddimus quod debemus, **215** afuturam sperantes gratiam Dei, ut inde nobis proveniat devotio, unde est incitata promissio. Comprehensus Christus Dominus a turbis quas principes sacerdotum et doctores legis armaverant, ut impleret

b Ita ex eodem codice, ubi editi habebant: patienti potestate completit.

c Prima editio et unus Vat. collect. 5, Christi consecratur injuriis.

d Correctum ex vetustissimo Vat. Al., illa.

e Ita ex eodem ms. et bene; cum rea et captiva contraponentur innocenti et liberæ. Editi et alii codd., victa. Prima editio cum ms. Bon., vincula.

f Prima editio, quem et omnibus corporalibus substantia jungeret, et ab omnibus spiritualibus origo discerneret. In duob. Vat. mss. collect. 4 et 5 habetur pariter, corporalibus.

g Antiquissimus Vat., suffecerint.

h Hanc clausulam, quæ deerat, adjecimus ex vetustissimo Vat. In alio cod. Vat. pro impleamus, legitur implere valeamus.

dispensationem, ^a cohibuit potestatem; et beatum apostolum Petrum humana adversum irruentes animositate commotum, gladio abstineri præcepit (*Matth. xxvi, 53*). Superfluum enim erat ut qui nolebat præsidio angelicarum legionum juvari, vellet se unius discipuli oppositione defendi. Perpetraverit licet ferox turba quod voluit, et de sceleris sui exsultarit ^b effectu; major tamen comprehensi virtus, quam comprehendentium fuit. Judæorum enim cæcitas nihil obtinuit, nisi ut sua impietate se perderet; Christi vero patientia hoc egit, ut omnes sua Passione salvaret.

CAP. II. — Perducto autem Jesu ad Caipham principem sacerdotum, quo scribæ et omnis sacerdotalis ordo convenerat (*Matth. xxvi, 57*), falsa adversum Dominum testimonia quærebantur; sed inter inconditas et dissonas voces hoc Jesus mirabiliter elegerat, ^c ut taceret. Caiphæ tamen dicenti : *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei* (*Ibid., 63*) : ita veraci ac provida auctoritate respondit, ut iisdem verbis et infidelium conscientias ^d cæcicaret, et credentium corda firmaret, ad omnem interrogationem ejus referens, *Tu dixisti*; addensque quod sequitur : *Verumtamen dico vobis, a modo videbitis Filium hominis sedentem a dextris ^e virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli* (*Ibid., 64*). Caiphæ autem ad exaggerandam auditi sermonis invidiam, *scidit vestimenta sua* : et nesciens quid hac significaret insaniam, sacerdotali se honore privavit. Ubi est, Caipha, rationale pectoris tui? ubi continentia cingulum? ubi superhumeralia virtutum? Mystico illo sacra-
toque amictu ipse te spoliavit, et propriis manibus pontificalia indumenta discerpis, oblitus præcepti illius, quod legeras de principe sacerdotum : *De capite suo cidarim non deponet, et vestimenta sua ^f non disruptet* (*Lev. xxi, 10*). Tu vero, a quo jam alienabatur hæc dignitas, ipse tibi es exsecutor opprobrii; et ad manifestandum finem veteris instituti, ^g eadem disruptio sacerdotalem aufert ornatum, quæ mox et templi discidit velum.

CAP. III. — Hinc jam, dilectissimi, inter multiplicatas illusiones nocte transacta, vinctum Jesum **216** Pilato præsidii tradiderunt. Principes enim sacerdotum et seniores populi hoc consilio rem gerebant, ut ab actione sceleris ^h sui viderentur immunes, subtrahentes opera manuum, et ⁱ exerentes tela lingua-

rum, nolentes interficere, et clamantes, *Crucifige, crucifige*. Quid hac specie religionis injustius? quid hac elementia simulatione crudelius? Qua lege, Judæi, quod vobis non licet facere, licet velle? qua ratione, quod corpora polluit, corda non lædit? Contaminari occisione ejus metuitis, cujus super vos et super filios vestros fundi sanguinem postulastis (*Joan. xviii, 28*). Si non tantum facinus vestra impietas peragit, permittite præsidem judicare quod sentit. Sed vos etiam in ipsum graves atque violenti, in id eum declinare non sinitis, a quo ipsi mendaciter abstinete. Peccaverit Pilatus faciendo quod noluit, in vestram tamen conscientiam confluit quidquid furor vester extorsit. Talis etiam illic vestra observantia fuit, ubi pretium, quod vobis Christi venditor reportavit, mitti in gazophylaciū noluitis, caventes scilicet ne sacros loculos pecunia cruenta pollueret. Cujus cordis est ista simulatio? Sacerdotum conscientia capit quod templi arca non recipit (*Matth. xxvii, 6*). Refutatur illius sanguinis taxatio, cujus non timetur effusio. Quantislibet ita vos fallacia circumtegatis umbraculis, ininitum est cum traditore commercium, quo justum sanguinem, sicut non licuit comparari, ^j sic non licuisset effundi.

CAP. IV. — Seditio igitur clamoribus Judæorum ^k cedente Pilato, in loco, cui nomen est Golgotha, crucifigitur Christus (*Matth. xxvii, 24*). ^l Per lignum erigitur lapsum in ligno, et gustu fellis et aceti diluitur esca peccati. Merito priusquam traderetur, dixerat Dominus : *Cum exaltatus fuero, omnia ad me traham* (*Joan. xii, 32*) : id est, totam causam humani generis agam, et olim perditam in integrum revocabo naturam. In me omnis infirmitas abolabitur, in me omnis plaga sanabitur. Exaltatum autem Jesum ad se traxisse omnia, non solum nostræ substantiæ passione, sed etiam totius mundi ^m commotione monstratum est. Pendente enim in patibulo creatore, universa creatura congemuit, et Crucis clavos omnia simul elementa senserunt. Nihil ab illo supplicio liberum fuit. Hoc in communionem ⁿ sui et terram traxit et cælum, hoc petras rupit, monumenta aperuit, **217** inferna reseravit, et densarum horrore tenebrarum radios solis abscondit. Debebat ^o enim hoc testimonium suo mundo auctori, ut in occasu conditoris sui vellent universa finire. Sed patientia Dei servat rebus atque temporibus ordinem suum,

jam, etc.

^k Rainaudi et Quesnelli editiones delent sui : restitimus ex anterioribus editis, nostrisque codd.

^l Quædam editiones, *exercentes, male* : et aliquanto post *totum facinus loco tantum facinus*.

^m Præferenda visa est hæc lectio ms. S. Petri. Al., *ita debuit non effundi*.

ⁿ Ita optime emendavit Quesnellus, ut habent etiam nostri codd. Cæteri editi, *sedente*.

^o Cod. Bon. *Merito igitur per lignum*.

^p Sic ex antiquissimo Vat. et ms. S. Petri. Al. perperam commutationem.

^q Antiquissimus Vat., *suam*, et dein *monumenta patrefecit*.

^r Addidimus enim ex duobus præstantissimis Romanis codd. sæpius memoratis.

^a Editi, *cohibet*. Emendavimus ex antiquissimo Vat. 3835 et ex Lectionario S. Petri, in quo *dispositionem*, pro *dispensationem*.

^b Editi, *affectu*. Correctionem præbuerunt duo laudati codices.

^c In ms. S. Petri, *ut tacendo vinceret*.

^d Editi et aliqui codd., *cæderet*. Ex duobus memoratis mss. correximus : *cæcicaret* autem refertur ad illa Isai. c. vi, v. 10 : *Exæca cor populi hujus*.

^e In editis ante Quesn. desideratur *virtutis*.

^f Codex S. Petri, *non scindet*.

^g Sequentia supplevimus ex Lectionariis S. Petri et antiquissimo Vat. in quo altero solum legitur *afferret pro aufert*, in altero autem *discindit loco discidit*. Erat in vulgatis et aliis codd. quos vidimus : *veteris instituti pertinet eadem disruptio sacerdotii*. Hinc

nosque in illum potius ^a inquit affectum, ut eorum ^A salutem petamus, quorum crimen horremus.

CAP. V. — Tanto igitur pretio, ^b tantoque sacramento eruti de potestate tenebrarum, et ab antiquæ captivitatæ vinculis absoluti, data operam, dilectissimi, ut integritatem mentium vestrarum nulla diabolus arte corrumpet. Quidquid ^c vobis contra Christianam fidem ingeritur, quidquid contra mandata Dei suadetur, de illius deceptionibus venit, qui vos innumeris dolis ab æterna vita conatur avertere, captando quasdam occasiones infirmitatis humanæ, per quas incautas negligentesque animas in laqueos ^d iterum suæ mortis iaduat. Omnes ergo per aquam et Spiritum sanctum renati, recolant cui renatiaverint, et qua professione jugum a se tyrannicæ dominationis excusserint: nec in secundis quicquam, nec in adversis, ad mortiferum diaboli currat auxilium. Ille enim mendax est ab initio (*Joan. VIII, 44*), et in sola riget arte fallendi, ut humanam ignorantiam falsæ ^e scientiæ ostentatione decipiat, sitque eorum nunquam malignus impulsor, quorum post futurus est improbus accusator. Anni vitæ nostræ et actionum temporalium qualitates nec in natura elementorum, nec in stellarum effectibus, sed in summi et veri Dei potestate consistunt, cujus auxilium et misericordiam in omnibus ^f quæ recte cupimus, implorare debemus. Sicut enim illo, quod absit, offenso, nihil est ^g præter ipsam, quod nobis valeat suffragari; ita eodem propitio, nulla nobis nocebit adversitas. Quoniam si Deus pro nobis, quis contra nos? qui filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis ^h donabit (*Rom. VIII, 32*)? Qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

218 SERMO LVIII [AL. LVI].

ⁱ De Passione Domini VII; habitus die Dominico.

Synopsis. — I. Cur in solemnitate paschali pati Christus elegerit. — II. Judæos crimini intentos, ea quæ

^a Sic antiquissimus Vat. Al., *uocat*.

^b Ita idem Vat. Al., *tanto, sine que*.

^c Ex tribus nostris potioribus codd. reposuimus vobis pro nobis, et paulo post, qui vos pro qui nos.

^d Cod. Bon. et prima editio, *tandem pro iterum*. Ms. S. Petri utrumque prætermittit.

^e Duo mss. S. Petri et Vat., *conscientiæ*, quæ vox sumitur pro cognitione seu notitia communi cum aliis.

^f Editi et aliqui codd., *quæ obtinere cupimus*. Magis placuit lectio memoratorum eodicum.

^g Adhuc præter ipsam ex eisdem duobus codd. In alio Vat. legitur *præter*, omisso *perperam ipsam*.

^h Sic nostri potiores codices et quidam editi. Al., *denavit*.

ⁱ Prima editio et codd. collect. 5, *De Pascha Domini*.

^j Prima editio cum ms. Bon., *festum tam solemnè, et tam sublimè*.

^k Sic cum Quæsnello et prima editione nostri codd. Al., *tacere*.

^l Ita cum eodem Quæsn. ms. S. Petri, unus Vat. et Vercell. Cæteræ editiones cum vetustissimo Vat. et alio cod. collect. 5, *abstergat*.

^m In prima edit. et ms. Vercell., *eisdem*.

legis erant, omisit. — III. Christum eo tempore corporis et sanguinis sacramentum condidisse, quo consilium de morte ejus habebatur: eisdem in Judam feniguitas, et Judam pernicitiam. — IV. Judam corpore carnis effuisse, mente sceleris interceptum. Christi sermo post cenam, oratio in hortu, communi cum Patre de morte sua consilium. — V. Christi oratione et trepidatione nostram formidinem peti.

CAP. I. — Scio quidem, dilectissimi, paschale festum tam sublimis esse mysterii, ut non solum humilitatis meæ tenuissimum sensum, sed etiam magnorum ingeniorum superet facultatem. Sed non ita mihi divini operis consideranda est magnitudo, ut vel diffidam, vel erubescam de seruitute quam debeo; cum sacramentum salutis humanæ non liceat ^a taceri, etiam si nequeat explicari. Auxiliantibus autem orationibus vestris, affuturam credimus gratiam Dei, quæ inspirationis suæ rore sterilitatem nostri cordis ^b aspergat, ut linguæ pastoralis officio, quæ sancti gregis auribus sint utilia, proferantur. Dicente enim Domino honorum omnium largitore: *Aperi se tuum, et ego adimplebo illud* (*Ps. LXXX, 11*), quidem ^c eidem verbis prophetis dicere: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam* (*Ps. L, 17*). Incipientes igitur, dilectissimi, evangelicam de Passione Domini historiam retractare, divino intelligimus dispositum fuisse consilio, ut sacrilegi Judæorum principes et impii ^d sacerdotes, qui sæviæ in Christum occasiones sæpe quæsiverant, non nisi in solemnitate paschali exercendi furoris sui acciperent potestatem. Oportebat enim ut manifestè implementur effectus, ^e quæ diu fuerant figuratè promissa mysterio: ut ovem significativam ovis vera removeret, ^f et ut uno expleretur sacrificio variarum differentiæ victimarum. Nam omnia illa quæ de immolatione agni divinitus per Moysen fuerant ^g præstituta, Christum prophetaverant, et Christi occisionem proprie nuntiaverant. Ut ergo umbræ cederent corpori, et cessarent imagines sub præsentia veritatis, antiqua observantia ^h novo tollitur sacramento, hostia in hq-

^a Idem Vercell. cod. omittit *impii*, et paulo post, *qui*.

^b Antiquissimus Vat., *quæ diu prophetico fuerant promissa mysterio, ut ovem figuratam ovis vera removeret*. Codex Verulanensis, *omnemque pro ut ovem*. At codd. basilicæ S. Petri cum aliis non paucis vulgatam lectionem exhibent.

^c Exemplar Pauli Diaconi, et uno, deleta particula ut, quæ superflue et ad nauseam fere repeti videtur. In Vat. 344, collect. 5, aliter hic locus effertur: et ut expleto sacrificio variarum victimarum differentia cessaret. Hæc quidem conatant eam illis sermonis sequentis cap. 7: *Nunc etiam carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum una corporis et sanguinis sui implet oblatio*. At omnia mox in hoc sermone trahuntur, cessant imagines sub præsentia veritatis, lectionem vulgatam, quæ et plurimum et meliorum est eodicum, hæc immutandam putavimus.

^d In duobus mss. S. Petri, et in Vercell., *instituta*. Mox *prophetauerunt* et *nuntiaverunt* in Hospit. Pauli Diaconi et in prima editione.

^e Placuit sequi antiquissimum Vat. cui congruunt editi ante Quæsnellam et plerique nostri codices, ac præsertim S. Petri. Quæsnellus cum Vercell. Vat.

stiam transit, sanguine sanguis aufertur, et legalis A festivitas dum mutatur, impletur.

CAP. II. — Unde cum scribas et seniores populi ad impium consilium pontifices congregarent, omniumque animos sacerdotum cura admittendi in Jesum scelera occupasset, ipsi se doctores legis lege privarunt, et spontaneo defectu ritus sibi patrios b sustulerunt. Incipiente enim festivitate paschali, qui ornare templum, mundare vasa, victimas providere, et legitimis purificationibus sacratiorem diligentiam adhibere debuerant, parricidalis odii furore concepto, ad unum opus vacant, et in unum facinus simili crudelitate conjurant, c nil assecuturi supplicio innocentiæ d et condemnatione justitiæ, nisi ut et nova mysteria non apprehenderent, et antiqua violarent. Providentibus ergo principibus, ne in die e sancto tumultus oriretur, non festivitati, sed facinoræ fudebatur; nec religioni f serviebat hæc cura, sed crimini. Diligentes enim pontifices et solliciti sacerdotes, seditiones turbarum fieri in præcipua solemnitate metuebant, 220 non ut populus non peccaret, sed ne Christus evaderet.

CAP. III. — At Jesus consilii sui certus, et in opere perenne s dispositiois intrepidus, vetus Testamentum consummabat, et novum Pascha condebat. Discumbentibus enim b secum discipulis ad edendam mysticam cenam, cum in Caiphæ atrio tractaretur quomodo Christus posset occidi, ille corporis et sanguinis sui ordinans sacramentum, docebat qualis Deo hostia deberet offerri, ne ab hoc quidem mysterio traditore submoto; ut ostenderetur nulla injuria exasperatus, qui in voluntaria erat impietate i præcipuus. Ipse enim sibi fuit materia ruinæ et causa perfidiam, sequens diabolum ducem, et nolens Christum habere rectorem. Dicebat itaque Dominus :

collect. 4 et exemplo Pauli Diaconi, novo excluditur. Paulo post cum Quesnello retinimus aufertur, ut legitur in codd. S. Petri, Vercell. et Homil. Pauli Diaconi. Antiquissimus Vat. hoc loco habet *excluditur*. Cæteræ editiones cum mss. collect. 3, 4 et 5, *sanguinem sanguis excludit*.

* Sic ex vetustissimo Vat. *Consilium* habent etiam duo codd. S. Petri et exemplar Pauli Diaconi, et refertur ad illa Matthæi xxvi, 4 : *Et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent*, etc. Editi cum aliis *ave*, ad impietatis concilium. Cum Quesnellus notaverit in margine : *Al. ad impium*, hanc lectionem, quam nullæ editiones præferunt, in aliquibus suis codd. reperit. Paulo ante pro *scribas et seniores* in Vat. 544 *sat scribe et seniores*, ita ut hæc voces regant verbum *congregarent*.

b Ita Quesnellus et præstantiores nostri codices. Alii mss. cum antea editis *obstulerunt*. Postea, *ordinare templum* in antiquissimo Vaticano, et *sagaciter diligentiæ* in duobus mss. S. Petri et alio Vat.

c Erat in editis et in pluribus mss., *quid assecuturi*. Magis congrua visa est lectio textui inserta ex duobus mss. S. Petri.

d Editi omittunt conjunctionem *et*, quam aptius adjecimus ex vetustissimo Vaticano : siquidem retinendas credidimus voces *condemnationis justitiæ*, quæ tamem abstant in mss. S. Petri et Vercell. Idem vero codex Vat. in sequentibus habet, nisi ut et nostrum *Pascha non apprehenderent, et sua festa violarent*.

e Editi ante Quesnellum *festo pro sancto*, et devo-

Amen dico vobis, quod unus vestrum me traditurus est (Matth. xxvi, 21), notam sibi proditoris sui conscientiam demonstravit : non aspera nec aperta impium increpatione confundens, sed leni ac tacita admonitione conveniens ; ut facilius corrigeret penitudo, quem nulla deformasset abjectio. Cur, infelix Juda, tanta benignitate non uteris ? Ecce parcat i ausibus tuis Dominus, et nulli te, nisi tibi, indicat Christus : nec nomen tuum, nec persona detegitur, sed veritatis et misericordiæ verbo, cordis tantum tui arcana tanguntur. Non apostolici ordinis honor, non sacramentorum tibi communio denegatur. Redi in integrum, et deposito furore resipisce. Clementia invitata, salus pulsata, k ad vitam vita te revocat. Ecce immaculati et 221 innocentes condiscipuli tui l ad significationem facinoris expavescent, et omnes sibi, non edito impietatis auctore, formidant. Contristati enim sunt, non de conscientie reatu, sed de humane mutabilitatis incerto, timentes ne minus verum esset quod in se quisque noverat, quam quod ipsa Veritas prævidebat. Tu autem in hac trepidatione sanctorum abuteris Domini patientia, et abscondi te tua credis audacia. Impudentiam sceleri, nec signo evidentiore terreris. Cumque se a cibo alii, in quo indicium m Dominus posuerat, continent, tu manum non retrahis a paropside, quia animum non averis a crimine.

CAP. IV. — Secutum est itaque, dilectissimi, sicut Joannes Evangelista n narravit, ut cura traditori suo Dominus manifestus designando panem porrexisset C intinctum, totum Judam diabolus occuparet (Joan. xii, 26) ; et quem malignis cogitationibus obligarat, jam ipso impietatis opere possideret. Corpore enim tantum cum cogitantibus recumbat, mente autem sacerdotum invidiam, testium falsitatem, et furorem

tionem pro festivitate. Hæc lectio præfertur non solum in codd. posteriorum collectionum, sed etiam in vetustissimo ms. Vaticano. Præterea lectionem codd. S. Petri, cum quibus comparat ms. Vercell. et exemplar Pauli Diaconi. Quesnellus pariter ex suis codd. inseruit textui vocem *sancta*, et in margine : *Al. festo*, et retinuit *devotioni*.

f Ms. Vercell., *serviatur hæc cura*.

g Exemplar Pauli Diaconi, *dispensationis*.

h Vox *secum* addita ex mss. antiquissimo Vat. et Vercell. ac prima editione. Mox, *possit occidi* in codicibus Vercellensi.

i Sic Quesnellus ex quatuor suis codd. Regia, Vict., Thuan. et Corb. cum quibus conveniunt plerique nostri. Prima editio, *præstitutus* ; alii, *persistens*.

j Unus Vat., *ausibus tuis*.

k In duobus codd. Vatt. deest *ad vitam*. In Vercell. abest *ta*.

l Cod. Vercellensis addit, *conecii tibi*, scilicet de sua presenti innocentia, ut in sequentibus exponitur. Et paulo post habet, *de humana mutabilitatis defectione incerti*.

m Editi, *judicium* ; Quesnellus in margine notavit : *festo, indicium*. Id reperimus in duobus mss. S. Petri et in uno Vat., unde textui inseruimus. Post pauca, *animum pro animam* ex posterioribus nostris codd. ex prima editione, ac Homil. Pauli Diaconi. revocavimus.

n Vetustissimus Vat., *narraverat*.

imperitæ plebis armabat. Denique videns Dominus A ulla poterat ratione turbari quod ante æterna sæcula cui flagitio Judas esset intentus, *Quod facis, inquit, fac a citius* (Joan. xiii, 27). Vox hæc non jubentis est, sed silentis, nec trepidi, sed parati : qui habens omnium temporum potestatem ostendit se^b et moram non facere traditori, et sic ad redemptionem mundi paternam exsequi voluntatem, ut facinus quod a persequentibus parabatur nec impelleret, nec timeret. Postquam igitur Judas persuasus a diabolo discessit a Christo, seque a corpore apostolicæ unitatis abscedit, nullo Dominus pavore turbatus, sed de sola redimendorum salute sollicitus, omne temporis spatium quod a persequentium vacabat incursu, mysticis sermonibus sacratæque doctrinæ, c sicut Joannis Evangelio declaratur, impendit : 222 elevans ad cælum oculos, et pro universa Ecclesia supplicans Patri, ut omnes quos dedisset, daturusque esset Filio Pater, unum fierent (Joan. xvii, 11), et in gloria^d Redemptoris individui permanerent ; adjiciens postremo illam orationem qua ait : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (Matth. xxvi, 39). Ubi non existimandum est quod Dominus Jesus passionem et mortem, cujus jam discipulis e sacramenta tradiderat, voluerit declinare ; cum ipse beatum apostolum Petrum devota fide et charitate ferventem, uti adversum persecutores gladio vetet, dicens : *Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum* (Joan. xviii, 11) ? certumque sit^f et quod secundum Evangelium Joannis Dominus ait : *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret : ut omnis qui credit g in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam* (Joan. iii, 16) ; et quod de ipso ait apostolus Paulus : *Christus nos dilexit, et tradidit semetipsum h pro nobis hostiam Deo in odorem suavitatis* (Ephes. v, 2). In salvandis enimⁱ omnibus per crucem Christi j communis erat voluntas Patris et Filii, commune consilium ; nec

ulla poterat ratione turbari quod ante æterna sæcula et misericorditer erat dispositum, et incommutabiliter præfinitum. Qui ergo verum, k dilectissimi, totumque hominem assumpsit, veros et corporis sensus et animi suscepit affectus. Nec quia omnia in illo plena erant sacramentis, plena miraculis, idæo aut falsis lacrymis flevit, aut mendaci esurie cibum sumpsit, aut simulato sopore dormivit. In nostra humilitate contemptus, in nostra mæstitudine^l contristatus, in nostro est dolore crucifixus. Passiones enim mortalitatis nostræ ob hoc misericordia subiit, ut sanaret, ob hoc virtus recepit, ut vinceret. Quod Isaias apertissime prophetavit, dicens : *Hic peccata nostra portat, et pro nobis dolet ; et nos putavimus illum esse in dolore, 223 et in plaga, et in vexatione. Ipse autem vulneratus est propter m peccata nostra, et infirmatus est propter facinora nostra, et livore ejus sanati sumus* (Isai. lxi, 4, 5).

CAP. V. — Cum itaque, dilectissimi, Dei Filii dicit : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (Matth. xxvi, 39), nostræ utitur voce naturæ, et causam agit fragilitatis et trepidationis humanæ : ut in iis quæ toleranda sunt, et patientia roboretur, et formido pellatur. Denique cessans hoc ipsum petere, excusato quodammodo nostræ infirmitatis meta, in quo nobis remanere non expedit, in alium affectum transit, et dicit : *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu* (Ibid.) ; et iterum : *Si non potest, inquit, calix iste transire a me, nisi bibam illum, fiat voluntas tua* (Ibid., 42). Hæc vox capitis salus est totius corporis ; hæc vox omnes fideles instruxit, omnes confessores accendit, omnes martyres coronavit. Nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset n persecutorum superare terrores, nisi Christus in omnibus et pro omnibus o diceret Patri : *Fiat voluntas tua?* (P Discant igitur hanc vocem omnes. Ecclesiæ filii magno pretio redempti, gratis justificati ; et cum

a *Celertus* exhibent antiquissimus Vat. et duo alii collect. 4 et 5, nec non Vercell. cum exemplari Pauli Diaconi.

b Plures codices cum editis ante Quesnellum delect conjunctionem et, quæ tamen in Lectionario Vercellensi et in exemplo Pauli Diaconi legitur. Mox, pro et sic, idem Vercell. habet, et se. Dein apud Paulum Diaconum, a persecutoribus, loco a persequentibus.

c Cod. Vercell., sicut Joannes evangelista declarat ; ac dein, omnis vocibus. Filio Pater, habet, daturusque foret, in unum fierent.

d Duo Vat. mss., redemptionis.

e Tres eodd. Quesnelli, notitiam tradiderat. Exemplar Pauli Diaconi et cod. Vercell., jam discipulis suis tradiderat notionem.

f Editi ante Quesn., quod et Dominus testatus est ipse dicens : Sic enim Deus, etc. Prima editio, et quod Dominus, etc. Quidam codices, et quod Dominus ipse, etc. Secuti sumus lectionem Quesnellianam, quæ est præstantiorum nostrorum codicum. Ad didimus tantum conjunctionem et, quam cum lectione textui inserta præferunt mss. S. Petri et alius Vat.

g Cod. Vercell., in ipso. Dein vocem Paulus a Quesnello omissam ex nostris codicibus et cæteris editis revocavimus.

h Editi ante Quesn. et ipse Apostoli textus habent verba, pro nobis hostiam. Ille vero hæc delevit, eo

quod in suis mss. desiderarentur, ut notavit in margine. Nos e contra eadem restituimus, quia leguntur in omnibus nostris eodd. nec non in Homil. Pauli Diaconi.

i Ita ex duobus Romanis Lectionariis S. Petri. Al., hominibus.

j Hæc antiquissimi Vat. lectio magis Leonina. Al., communis voluntas erat Patris et Filii, commune consilium.

k Adjecimus, dilectissimi, ex duobus mss. S. Petri, ex Vercell. ac Homil. Pauli Diaconi, in quo præterea legitur, totumque assumpsit hominem . . . et animi recepit affectus. In Vercell., et animæ recepit effectus.

l Exemplar Pauli Diaconi, conturbatus.

m Antiquissimus cod. Vat. cum alio ms. hic habet facinora ; dein, peccata.

n Duo eodd. S. Petri et exemplar Pauli Diaconi, persecutionum.

o Vulgati ante Quesn. addebant patiens ; ille autem delevit, quia abesse deprehendit a mss. Corb., Viet. et Thuan. duobus. Deest etiam in nostris eodd. Solum in duobus mss. S. Petri pro Pater, legitur Pater.

p Quæ lineis includuntur desunt in mss. Corb. et Thuan. apud Quesnellum, et in nostro Vercellensi ac in Homil. Pauli Diaconi. Sed in aliis omnibus etiam potioribus leguntur.

adversitas violentæ afflicti tentationis ^a incubuerit, A presidio potentissimæ orationis utantur : ut superato tremore formidinis, accipiant tolerantiam passionis.)
^b Hinc jam, dilectissimi, ad perstringendum ordinem Dominicæ passionis sermo est dirigendus, quem ne vos cumulo prolixitatis oneremus, in ^c quartam sabbati, diviso communi labore, differamus. Aderit precantibus vobis gratia Dei, quæ mihi solvendi debiti tribuat facultatem. ^d Per Dominum nostrum Jesum Christum, viventem et regnantem cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

224 SERMO LIX [Al. LVII].

De Passione Domini VIII; feria quarta habitus.

STROPHÆ. — I. Christum, depulsa trepidatione infirmitatis, se volentem trahi passum esse pro omnibus. — II. Quot præjudiciis Pilatum Judæi ad damnandum Christum impulerint; quanta ille ignavia cesserit clamantibus. — III. Pilati crudelitatem in Christum ex nonnulla clementia descendere; Judæos toto scelere gravari. — IV. Christum, dum lignum supplicii gestavit in sceptrum convertisse. — V. Per Simonem Cyrenæum figuratas esse gentes ad fidem crucis Christi vocandas, et novo sacrificio sanctificandas. — VI. Interiori præsertim intuitu crucem Christi aspiciendam esse. — VII. Quomodo Christus exaltatus omnia trahat ad se? Quæ excellentia Christianæ religionis? Quanta crucis virtus? — VIII. Non nobis esse vivendum, sed Christo pro nobis mortuo.

CAP. I. — ^e Decursis, dilectissimi, sermone proximo iis quæ comprehensionem Domini præcesserunt, superest nunc ut auxiliante Dei gratia, de ipso jam passionis ordine, sicut promisimus, disseramus. Nam cum verbis sacræ orationis suæ Dominus declarasset verissime sibi atque plenissime et humanam et divinam inesse naturam, ostendens unde esset quod pati nollet, et unde quod vellet; ^f depulsa trepidatione infirmitatis, et confirmata magnanimitate virtutis, rediit in sententiam ^g suæ dispositionis æternæ, et sævienti diabolo per ministeria Judæorum, formam

^a Antiquissimus Vat., *incumbet*; et dein, *rationis, pro orationis*, ut erat in editis ante Quesn. nec non in plerisque mss. legitur. Unus Vat. habet lectionem a Quesnello vulgatam, *orationis*, quæ contextui magis congruit.

^b In uno ms. S. Petri, *Hic jam*.

^c Codd. Reg., Corb. et Thuan. duo apud Quesn., et unus noster cum Homil. Pauli Diac., *sextam*. Sed vulgatam lectionem retinimus, quippe quæ et confirmatur aliis præstantioribus nostris mss., et coheret cum aliis et antecedentibus et consequentibus Leonis sermonibus de Passione Domini die Dominico habitis, qui similiter reliqua de eodem argumento disserenda in feriam quartam, non autem in sextam remittunt. Porro in quartam feriam pro in quartam sabbati est in aliquibus nostris codd. Antiquissimus Vat. omittit vocem, *communi*, et præfert, *differimus*.

^d Clausulam sumpsimus ex duobus Lectionariis S. Petri. In editis erat *Per Dominum nostrum Jesum Christum qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.* Antiquissimus Vat., *Per Jesum Christum Dominum nostrum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

^e In antiquissimo Vat. 3835 et in Casinensi alia verborum syntaxi sic exorditur sermo: *Sermone proximo, dilectissimi, iis quæ comprehensionem Domini præcessere, decursis, superest, etc.*

^f In eodem Vat., *depulsa trepidatione humana et*

servi nihil ²²⁵ peccati ^h habentis objecit: ut per eum ageretur omnium causa, in quo solo erat omnium natura sine culpa. Irruerunt ergo in lumen verum filii tenebrarum, et utentes faculis atque lateribus non evaserunt infidelitatis suæ noctem, quia non intellexerunt lucis auctorem. Occupant paratum teneri, et trahunt volentem trahi: qui si vellet obniti, nihil quidem in injuriam ejus impie manus possent, sed mundi redemptio ⁱ tardaretur, et nullum salvaret illæsus, qui pro omnium salute erat moriturus.

CAP. II. — Sinens igitur inferri sibi quidquid sacerdotum ^j incitamenti furor popularis audebat, ad Annam Caiphæ socerum, ac deinde ad Caiphæm ex Annæ transmissione perducitur: et post insanas calumniantium ^k objectiones, post commentitias subornatorum testium falsitates, ^l ad audientiam Pilati pontificum delegatione transfertur. Qui, divino jure neglecto, clamantes *se regem non habere nisi Cæsarem* (Joan. xix, 15), tamquam Romanis devoti legibus, omne judicium potestati ^m præsidis reservassent, expetierunt executorem magis sævitiæ quam arbitrum causæ. Offerebant enim Jesum duris nexibus vinctum, colaphis et alapis frequentibus cæsum, sputis oblitum, clamoribus prædamnatum, ut inter tot præjudicia, quem omnes vellet perire, non auderet Pilatus absolvere. Denique ⁿ nec in accusato eum reperisse culpam, nec in sententia sua tenuisse constantiam, docet ipsa cognitio: in qua iudex, quem innocentem pronuntiat, damnat, addicens iniquo populo sanguinem ^o justii, a quo abstinendum sibi, et intellectu proprio senserat, et somnio uxoris noverat. Non purgant contaminatum animum manus lotæ, nec in aspersis aqua digitis expiatur quod famulante impia mente committitur. Excessit quidem Pilati culpam facinus Judæorum, qui illum nomine Cæsaris territum et invidiosis vocibus increpatum,

confirmata virtute divina rediit. In Homil. Pauli Diac., pro magnanimitate, habetur, *magnitudine*.

^g Vocem *suæ* a Quesnello expunctam et omissam etiam in quibusdam nostris codd. revocavimus auctoritate mss. S. Petri, et aliorum quamplurium.

^h Duo codd. S. Petri, *habentem subjecti*. Dein unus Vat. collect. 5, in quo sola erat. In prima editione, in quo solum.

ⁱ Sic cum Quesnello nostri codd. Cæteræ editiones, *differretur*.

^j Sic ex duobus codd. S. Petri et Homil. Pauli Diac. Vulgati instinctu. Mox post verbum *audebat*, omissis intermediis, subditur in antiquis-imo Vat., *post insanas in Caiphæ domo calumniantium voces, post commentitias testium falsitates, ad examen Pilati, etc.*

^k Editi ante Quesn., *voce*, cum mss. collect. 3 et 5, nec non in vetustissimo Vat. At *objectiones* cum Quesnello præferunt codd. S. Petri, Vat. collect. 4 et exemplar Pauli Diac.

^l Editi, *ad examen*. Magis placuit *ad audientiam*, auctoritate mss. S. Petri et Homil. Pauli Diac.

^m Antiquissimus Vat. et alius collect. 5, *Cæsaris*.

ⁿ Duo mss. S. Petri et unus Vat., *nec in eo reperisse causam aliquam*. In prima editione et cod. Bon., *nec in accusato aliquam reperisse causam*.

^o Prima editio, *justum*. Post pauca *agnoverat*, in antiquissimo Vat. et alio collect. 5.

ad effectum tui **226** sceleris impulerunt. Sed nec ipse evasit reatum, qui cooperatus e seditionis, reliquit iudicium proprium, et in erimen transiit alienum.

CAP. III. — Quod ergo Pilatus, dilectissimi; implacabilis populi victus insania, motus Jesum detestari ludibris, et ^b inmodice vexati permisit injuriis, quodque eam flagellis castris, spiritus coronatum, et amictu irrisoria vestis indutam, scribarum et sacerdotum ostentate aspectul, militumque proculdubio inimicorum animos existimavit: ut exsaturatis invidiæ odils, non ultra jam crederent persequendum, quem tot modis iniebatent amictum. Sed cum inardesceret ira clamantem, ut Barabam indulgentia relaxaret, et Jesum crucis poena susceperet; cum consono fremitu diceretur a turbis: *Sanguis ejus super nos et super filios nostrorum* (*Matth. xxvii, 25*); obtulerunt iniqui in damnationem suam quod perlinaciter exigebant: quorum dentes, sicut propheta testatus est, *arma erant et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus* (*Ps. lvi, 5*). Frustra enim a crucifigendo majestatis Domino manus e proprias continebant, in quem lethalia votum spicula, et venenata verborum tela jaciebant. Vobis, vobis, falsi Judæi, et sacrilegi principes populi, totum facinoris istius pondus incumbit: et licet infirmitas sceleris et præsidem obargarit, et militēs; omnis tamen facti summa vos arguit. Et quidquid in supplicio Christi vel Pilati peccavit iudicium, vel cohortis obsequium, hoc vos facit humani generis odio digniores: quia vestri furoris impulsu nec illis innocentes esse licuit, quibus iniquitas vestra non placuit ^d.

CAP. IV. — Traditus itaque Dominus sævientium voluntati, ad irrisionem regie dignitatis, supplicii sui jussus est esse gestator; ut impleretur quod Isaias propheta præviderat, dicens: *Ecce natus est puer, et datus est nobis filius, cujus imperium super humeros ejus* (*Is. lii, 16*). Cum ergo Dominus lignum portaret **227** crucis, quod in sceptrum sibi converteret potestatis, erat quidem hoc apud impiorum oculos grande ludibrium, sed manifestabatur fidelibus grande mysterium: quia gloriosissimus diaboli victor, et ^e inimicarum virtutum potentissimus debellator, pulchra specie triumphi sui portabat tre-

phazum; et inviolate patientiæ humeris, signum salutis, adorandum regnis omnibus inferebat; tamquam et tunc ipse operis sui imagine omnes imitatores suos confirmaret et diceret: *Qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus* (*Matth. x, 38*).

CAP. V. — Sicutibus autem cum Jesu turbis ad locum pæne, Simon quidam Cyrenæus inventus est, in quem lignum crucis transferretur a Domino (*Matth. xxvii, 32*): ut etiam tali facto præsignaretur gentium fides, quibus erux Christi non confusio erat futura, sed gloria. Non ergo fortuitum, sed figuratum et mysticum fuit, ut Judæis in Christum sævientibus, ad compatiendum ei peregrinus occurreret, dicente Apostolo: *Si compatimur, et conregnabimus* (*Rom. viii, 17*): ut sacratissimo Salvatore opprobrio, non Hebræus quisquam, nec Israelita, sed alienigena subderetur. Per hanc enim translationem, a circumcissione ad præputium, a filiis carnalibus ad filios spirituales, immaculati agni propitiatio, et omnium sacramentorum plenitudo transibat. Siquidem *Pascha nostrum*, ut ait Apostolus (*I Cor. v, 7*), *immolatus est Christus*: qui se novum et verum reconciliationis sacrificium offerens Patri, non in templo, cujus jam erat finita reverentia, nec intra septa civitatis ob meritum sui sceleris diricendæ, sed foris ^h et extra castra eruectus est, ut veterum immoventium cessante mysterio, nova hostia, novo imponeretur altari, et erux Christi, non templi esset ara, sed mundi (*Heb. xiii, 11*).

CAP. VI. — Exaltato igitur, dilectissimi, per Crucem Christo, non illa tantum species aspectui mentis occurrat, quæ fuit in oculis impiorum, quibus per Mosem dictum est: *Et erit pendens vna tua ante oculos tuos, et timebis die ac nocte; et non efedes velle tuæ* (*Deut. xxviii, 68*). Isti enim nihil in evocando Domino præter factus suum cogitare potuerunt, habentes timorem, non quo fides vera justificatur, sed quo conscientia iniqua torquetur. Nostet vero intellectus, quem Spiritus veritatis illuminat, gloriam Crucis **228** cælo terraque radiantem puse ac libero corde suscipiat, et interiore acie videat, quale sit, quod Dominus eum de passionis suæ loqueretur ⁱ instantia, dixit: *Veni vobis, ut clarificetur Filius hominis* (*Joan. xii, 23*); et infra: *Nunc, inquit, tur-*

^a Homil. Pauli Diac. et mss. S. Petri, *seditionibus*. D Antiquissimus Vat., *superatus seditionibus*.

^b Prima editio et cod. Bon., *multimodis*. Mox pro *scribarum et sacerdotum*, quod cussl. Quæst. præserunt mss. S. Petri et Homil. Pauli Diaconi, cæteræ editiones et reliqui codd. etiam antiquissimus Vat. *habent persequentium*.

^c Duo mss. S. Petri et Homil. Pauli Diac., *imptas*; et mox, *vibraverant pro jaciebant*.

^d Homil. Pauli Diac. addit: *licet libertus vos mitescere vidissent*.

^e Insigni variatione initium hujus capituli effertur in antiquissimo Vat. et Casinensi collect. 4: *Cum itaque cæcitas infelium Judæorum regem suum esse universitatis Dominum denegaret, traditus est Dominus Jesus sævientium voluntati, et ad irrisionem regie dignitatis crucis suæ jussus est esse gestator, quia scilicet dignus hoc esset opprobrio, cui gloria in ignomi-*

nam verteretur: Erat quidem hoc apud impiorum oculos grande ludibrium, etc. In mss. collect. 2 alio modo: *Itaque, dilectissimi, Dominus sævientium voluntate ad irrisionem regie dignitatis, et cætera ut in textu. Editam verò lectionem mss. S. Petri et alii codd. confirmant.*

^f In eodem antiquissimo Vat., *inimicorum spirituum*.

^g In eodem Vat. et in Casinensi desunt verba ab initio capitis usque ad illa, *plenitudo transibat. Siquidem*; ita ut post verba, *non est me dignus*, sequatur: *Pascha ergo nostrum, sicut ait Apostolus, etc.* Post pauca veterem lectionem, *lignum crucis, nostris codd. probatam recepimus, pro qua Quæstiones, lignum supplicii.*

^h In his. Casin. omittitur conjunctio *et*.

ⁱ Duo mss. Vatt., *præsentia*

vota ad dñm meā, et quid dicam? Pater, salva me ex hac hora. Sed propter ea veni in hanc horam. Pater, diffusa Patrum sanctorum (Joan. xii, 27); et cum vox Patris venisset de caelo dicens: Et clarificavit, et iterum clarificavit (Ibid., 28): respondens Jesus circumstantibus, dixit: Nunc propter me vox hæc facta est, sed propter vos. Nunc iudicium mundi est, nunc princeps regni mundi est effectus factus. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum (Ibid., 30).

CAP. VII. — O admirabilis potentia Crucis! o ineffabilis gloria Passionis! in qua et tribunal Domini, et iudicium mundi, et potestas est crucifixi. Traxisti enim, Domine, omnia ad te, et cum expandisses tota die manus tuas ad populum non credentem et contrarietentem tibi, constituendæ majestatis tuæ sententiam totius mundi accepit (Is. lxxv, 2; Rom. x, 21). Traxisti, Domine, omnia ad te, cum in execrationem Judaici sceleris, unam protulerunt omnia elementa sententiam, cum obscuratis luminaribus caeli, et convertis in noctem die, terra quoque motibus quateretur insolitis, universaque creatura impiorum usui se negaret. Traxisti, Domine, omnia ad te, quoniam scisso templi velo, sancta sanctorum in indignis pontificibus recesserunt: ut figura in veritate, prophetia in manifestationem, et lex in Evangelium verteretur. Traxisti, Domine, omnia ad te, ut quod in uno Judææ templo obumbratis significationibus agebatur, pleno apertoque sacramento, universarum ubique nationum devotio celebraret. Nunc etenim et ordo clarior levitarum, et dignitas amplior seniorum, et sacrator est unctio sacerdotum: quia crux tua omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum: per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte. Nunc etiam carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum, una corporis et sanguinis tui implet oblatio: quoniam tu es verus Agnus Dei, qui tollis et peccata mundi (Joan. i, 29); et ita in te universa perficis mysteria, ut sicut unum est pro omni victima sacrificium, ita unum de omni gente sit regnum.

CAP. VIII. — Constatemur igitur, dilectissimi, quod beatus magister gentium Paulus apostolus gloriosa voce confessus est, dicens: Fidelis sermo et omni acceptio dignus, quia Christus Jesus venit in hunc

A mundum peccatores salvos facere (I Tim. i, 15). Hinc enim mirabilior est erga nos misericordia Dei, quod non pro justis, neque pro sanctis, sed pro iniquis et impiis Christus est mortuus (Rom. v, 6): et cum mortis aculeum recipere non posset natura deitatis, suscepit tamen, nascendo ex nobis, quod posset offerre pro nobis. Olim enim morti nostræ mortis suæ potentia minabatur, dicens per Oseam prophetam: O mors, ero mors tua, et ero morsus tuus, inferne (Osee xiii, 14). Leges enim inferni moriendo subiit, sed resurgendo dissolvit: et ita perpetuitatem mortis incidit, ut eam de æterna faceret temporalem. Sicut enim omnes in Adam moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur (I Cor. xv, 22). Fiat itaque, dilectissimi, quod apostolus Paulus ait: Ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro omnibus mortuus est et resurrexit (II Cor. v, 15); et quia vetera transierunt, et facta sunt omnia nova, nemo in carnalis vitæ vetustate remaneat, sed omnes de die in diem proficiendo, per pietatis augmenta renovemur. Quantumlibet enim quisque justificatus sit, habet tamen, dum in hac vita est, quo probatior esse possit et melior. Qui autem non proficit, deficit; et qui nihil acquirit, nonnihil perdit. Currendum ergo nobis est fidei gressibus, misericordiarum operibus, amore justitiæ, ut diem redemptionis nostræ spiritualiter celebrantes, non in fermento veteri malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis (I Cor. v, 8), resurrectionis Christi mereamur esse participes, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

230 SERMO LX [AL. LVIII]

De Passione Domini IX.

SUMMARIUM. — I. Myteria legit novæ in antiqua prænuntiata esse, et in Evangelio narrata. — II. Non mæste celebranda esse festa paschalis, quæ veram nobis redemptionem pepererunt. — III. Figuratis impetus appere in morte Christi, in quod diabolus sua fraude captus est. — IV. Quantopere cavenda avaritia ex lapsu Judæ: Petrum ex timore titubantem, ex charitate per interlorem Christi aspectum surrexisse.

CAP. I. — Sacramentum, dilectissimi, Dominicæ passionis in salutem humani generis ante tempora æternæ dispositum, et per multas significationes omnibus retro sæculis nuntiatum, non adhuc exspe-

nem vetustissimi Vat. et duorum mss. S. Petri.

¹ In mss. Vat. collect. 4 et 5, *Ero mors tua, o mors; ero morsus tuus, inferne.*

² In antiquissimo Vat., *ut sicut omnes in Adam moriuntur, ita et in Christo omnes vivificentur.*

³ In uno codice Vat. deest *proficendo*; in duobus autem mss. S. Petri omittuntur verba *per pietatis augmenta*. Homil. Pauli Diac., *renovemur pro renovemur.*

⁴ Duo codd. S. Petri et Homil. Pauli Diac., *dum in hoc corpore est.*

⁵ Antiquissimus Vat.; *non parum.*

⁶ In eodem cod., *Sanctis operibus celebrantem, resurrectionis Christi mereamur esse participes, omisso intermedio Pauli textu: in quo, veteri pro veteris scripturæ ex duobus mss. S. Petri.*

⁷ Prima editio et unus cod. Vat. et alius Bon., *initiatum.*

^a Duo codd. S. Petri et Homil. Pauli Diac., *dimittetur, vel mittetur deorsum*, Mox, *ad me ipsum scripsimus cum plerisque et potioribus mss. atque editis. Quessnellus, ad me: prima editio, mecum.*

^b In mss. S. Petri, *ad plebem.*

^c Quoniam pro cum in iisdem codd. Prima editio, *quia, forte quia*. Unus Vat., *quando.*

^d Sic potioris et plerique nostri codices atque editi ante Quessnellum, apud quem, *nataret*. In uno ms. S. Petri, *nautaret* pro *nataret* scripturam videtur.

^e In duobus mss. S. Petri, *Judæorum*. Dein, *agatur*, *correximus* ex duobus mss. S. Petri, pro quo in vetustissimo Vat. scriptum est *aperetur*. Al., *agebatur*.

^f Hæc postrema periodus deest in Homil. Pauli Diaconi.

^g Antiquissimus Vat., *peccatum.*

^h Editi et multi codd., *potentiam*. Prætulimus lectio-

ctamus manifestandum, sed jam adoramus impletum. ^a Concurrentibus igitur ad eruditionem nostram et novis testimoniis et antiquis, dum quod prophetica cecinit tuba, evangelica pandit historia, et sicut scriptum est: *Abyssus abyssum invocat, in voce cataractarum* ^b *tuarum* (Ps. xlii); quoniam ad enarrandam gloriam gratiæ Dei paribus sibi vocibus, utriusque Testamenti altitudo respondet; et quod erat sub velamine figurarum profundum, fit revelata ^c luce perspicuum. Si tamen inter illa ^d miracula Salvatoris, quæ sub populorum gerebantur aspectu, pauci Veritatis præsentiam sentiebant, ^e ipsique discipuli voluntaria Domini passione turbati, non evaserunt scandalum crucis sine tentatione formidinis; unde fides nostra intelligentiam sumeret, unde ^f conscientia robur acciperet, nisi quæ facta cognoscimus, prædicta legeremus?

CAP. II. — Peracto igitur, dilectissimi, Salvatoris triumpho, et consummatis dispensationibus quas omnia veteris Testamenti eloquia **231** nuntiarunt, luceat carnalis Judæus, sed spiritualis gaudeat Christianus: et festivitas, quæ illis conversa est in noctem, nobis coruscet in lucem; quoniam crux Christi eadem est et credentium gloria, et non credentium poena. Quamvis enim persequentium furor nihil aliud in Dominum majestatis operatus sit, quam atrocem crudelitatem et immite supplicium; redemptis tamen ^g hac Domini passione verior justiorque lætandi est ratio quam dolendi. ^h Fuerit tunc discipulorum excusabilis pavor, nec diffidentiae culpam apostolicus mœror incidere, quando concurrentibus ad unum scelus Judæis Judæorumque principibus, superbus taurorum pinguium tumor, et proterva vitulorum petulantia sæviebat; quando sub oculis ovium, pastoris justî sanguinem ⁱ frementium bestiarum rabies expetebat; quando denique etiam ipse, qui pati venerat, de nostræ naturæ communionem dicebat: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 38). Nunc autem postquam ^j per susceptionem infirmitatis potentia est clarificata virtutis, nulla fidelium mœstitudine paschalis est ^k ob-

^a Ita ex duobus mss. S. Petri. Alias continuatur periodus antecedens, omisso igitur.

^b Sic omnes nostri codices et editi ante Quesn., apud quem, *suarum*.

^c Duo codd. S. Petri et alius Vat., *vocæ*.

^d Quesnellus, *pericula*. Retinimus lectionem antea vulgatam, quam omnes nostri mss. approbant. Mox, pro *si tamen*, antiquissimus Vat. præfert *Si autem*. Cod. Vercell. et exempl. Pauli Diac., *Sic tamen*.

^e In duobus mss. S. Petri, *ut et ipsi discipuli... non evaserint*.

^f Ita Quesnellus ex quatuor suis codd., uti etiam legitur in aliquot nostris mss., ac præsertim in antiquissimo Vat. et exempl. Pauli Diac. Anteriores editiones cum aliis codd., *constantia*. Paulo post, *prædicta* pro *prædicta* in mss. S. Petri.

^g In vetustissimo Vat. et in prima editione deest *hac*.

^h Ms. Vercell. et exempl. Pauli Diac., *Fuerat*, et paulo post, *inciderat*.

ⁱ Cod. Corbeiensis Quesnelli, *sævientium*.

^j In duobus codd. S. Petri *susceptio*, ita ut *potentia* ablativo casu efferatur. Editiones ante Quesnell-

scuranda solemnitas; nec cum tristitia nobis gestorum ordo recolendus est, cum ita Dominus usus ait malitia Judæorum, ut de intentione facinoris, voluntas sit ^l impleta miserentis. Si autem In exitu Israel de Ægypto agni sanguis fuit restitutio libertatis, et sacratissima est facta festivitas, quæ per hostiam pecudis iram ^m averteret vastatoris; quanta populis Christianis concipienda sunt gaudia, pro quibus omnipotens Pater *Filio suo unigenito non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (Rom. viii, 32); ut in occisione Christi, Pascha esset verum, et singulare sacrificium, quo non ex dominatione Pharaonis unus populus, sed ex diaboli captivitate totus mundus eruitur.

CAP. III. — Hoc igitur illud est, dilectissimi, sacramentum, cui ab initio omnia sunt famulata mysteria. ⁿ Nunc sanguis justî Abel mortem summi Pastoris eloquitur, et in parricidio Judæorum Cain interfector fratris **232** agnoscitur (Gen. iv, 8). Nunc diluvium et Noe arca (Ibid. vii, 17) manifestat, quid sit renovationis in baptismo, et quid salutis in ligno. Nunc Abraham gentium pater promissos acquirit hæredes; et in semine ejus, non germen carnis, sed fidei propago benedicatur (Gen. xxii, 18; Rom. iv, 11). Nunc ad prænuntiatum festis omnibus festum sacer novorum mensis ^o enituit, ut in quo accepit mundus exordium, in eodem haberet Christiana creatura principium. Quamvis igitur ^p furentes Judæi fecerunt in Dominum Jesum quæcumque voluerunt, et suscepti hominis veritatem nullis eorum ausibus potestas divina subtraxerit; patientia tamen Domini consilii sui munus implevit, et pertinacia sacrilegæ crudelitatis profecit operi Salvatoris: quod non Scribæ, non Pharisæi, nec summi intellexere pontifices: ^q *Si enim cognovissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent* (I Cor. ii, 8). Nec ipse ^r itaque diabolus intellexit, quod sæviendo in Christum, suum destrueret principatum, quia antiquæ fraudis jura non perderet, si se a Domini Jesu sanguine contineret. Sed malitia nocendi ^s avida, dum irruit, ruit; dum capit, capta est; dum persequitur mortalem, incidit

lum cum mss. posteriorum collectionum, *susceptione*. Lectionem textus antiquissimus Vat. cum aliis nostris codd. præfert.

^l Prima editio et duo mss. S. Petri, *observanda*.

^m Vetustissimus Vat., *implenda*.

ⁿ In eodem codice, *verterat*. Mox, pro *quanta populis*, in codice Vercell., *quanta magis populi*.

^o In exempl. Pauli Diac., *Nam sanguis*. Mox in cod. Vercell., *morte pro mortem*.

^p Homil. Pauli Diac. et alius cod., *emicuit*.

^q In eodem Homiliario, *frementes*. Mox, pro *fecerunt*, in aliquibus codd. et prima editione, *fecerint*, quod congruit cum subsequenti, *subtraxerit*. Dein, pro *voluerunt*, prima editio et Homil. Pauli Diac., *voluerint*.

^r In antiquissimo Vat., *Si enim intellexissent*. Mox, *gloriæ pro majestatis*, erat in editis ante Quesnellum, ut in codd. posteriorum collectionum nec non in exempl. Pauli Diac. At potiores et antiquiores non tri cod. *majestatis* præferunt.

^s Cod. Vercell. delet *itaque*. Postea, *qui pro quia*, in plerisque editis et in eodem Vercell.

^t Editi ante Quesn. cum quibusdam codd., *avidus*,

in Salvatorem. Invenit sane in illo molimine ^a imprudentis audaciæ dignum cooperatorem, dignumque consortem, cum impius Judas maluit minister esse diaboli quam apostolus Christi, quem non timoris perturbatione deseruit, sed pecuniæ cupiditate distraxit.

CAP. IV. — Videte, dilectissimi, et prudenter inspicite quæ germina et quales fructus de avaritiæ stirpe nascantur, quam merito Apostolus radicem omnium malorum esse ^b definivit (I Tim. vi, 10); quia nullum peccatum sine cupiditate committitur, et omnis illicitus appetitus, istius aviditatis est morbus. Amori pecuniæ ^c vilis est omnis affectio, et anima lucri cupida etiam pro exiguo perire non metuit; nullumque est in illo corde justitiæ vestigium, in quo sibi avaritia fecit habitaculum. Hoc perfidus Judas inebriatus veneno, dum sitit lucrum, pervenit **233** ad laqueum: et tam stulte impius fuit, ut triginta argenteis et Dominum venderet et Magistrum. Cum autem se ad excipiendum iniquitatis iudicium Dei Filius præbuisset, beatus apostolus Petrus, cujus fides ea devotione fervebat, ut Domino et compati paratus esset et commori, ancilla sacerdotis calumniante perterritus, ^d ex infirmitate periculum negationis incurrit: ob hoc, sicut apparet, hæsitare permissus, ut in Ecclesiæ principe remedium poenitiæ conderetur; et nemo auderet de sua virtute confidere, quando mutabilitatis periculum nec beatus Petrus potuisset evadere. Dominus autem Jesus, qui intra pontificale ^e concilium solo corpore tenebatur, trepidationem discipuli foris positi divino vidit intuitu; et ^f paventis animum, mox ut respexit, erexit, et in fletus poenitudinis incitavit. Felices, sancte apostole, lacrymæ tuæ, quæ ad diluendam culpam negationis, virtutem sacri habuere baptismatis. Affuit enim dextera Domini Jesu Christi, quæ labentem te, priusquam ^g deicereris, exciperet, et firmitatem standi in ipso cadendi periculo recepisti. Vidit in te Dominus non fidem ^h victam, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam. Abundavit fletus, ubi non defecit affectus, et fons charitatis lavit verba formidinis: nec tardatum est remedium abolitionis, ubi non fuit iudicium voluntatis. Cito itaque in soliditatem suam rediit ⁱ petra, tantam recipiens fortitudinem, ut quod tunc in Christi expaverat passione, in suo post supplicio

A non timeret. Per Jesum Christum Dominum nostrum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXI [Al. LIX].

De Passione Domini X.

SYNOPSIS. — I. Quam vane de affectato regno accusatus est Christus. — II. Quidquid egit Christus, divinæ potestatis fuisse, non terreni regis. — **234** III. Cur Christus mulierum lacrymas compescuerit. — IV. Quomodo Christus supplicia in hostem suum retorserit. — V. Blasphæmantes in Christum Judæos omnes creaturæ condemnant; et eos omnibus religionis sacramentis privatos velum scissum demonstrat.

CAP. I. — Cum multis modis, dilectissimi, Judaica impietas laboraret, ut ^k causam aliquam perpetrandi in Dominum Jesum sceleris inveniret, et mendacia, quæ falsi testes injustis sacerdotibus famulando ^l protulerant, nihil quod morte dignum esset afferrent; hoc quasi insuperabile repererunt, ut Dominum mundi, affectati regni invidia perurgerent. Cumque Pilatus Jesum, quem frustra videbat argui, vellet ^m absolvi, calumniose et minaciter conclamaverunt: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari (Joan. xix, 12). ⁿ Stultam insimulationem imprudenter, Pilate, timuisti. ^o Sed formidabile fuerit nomen regium, ut pro imperio Cæsaris opprimi debuerit novæ molitio potestatis, si dominandi consilium tyrannicus tibi prodidit apparatus, si provisio armorum, si congregatio divitiarum, si præsidia detecta sunt militum. C Quid eum gravari sinis de affectata potentia, cujus specialis fuit de humilitate doctrina? Romanis legibus non contradixit, census subiit, didragma solvit, vectigalia non inhibuit, quæ Dei sunt Deo, et quæ sunt Cæsaris Cæsari reddenda constituit; paupertatem elegit, obedientiam suasit, mansuetudinem prædicavit: hoc est vere, non Cæsarem impugnare, sed juvare.

CAP. II. — Verumtamen ne in totum inanis videatur Judæorum objectio, discute diligentius, præses, quid de Domini Jesu operibus notum sit, quid de potestate compertum. Cæcis visum, surdis auditum, claudis gressum, mutis donavit eloquium, febres abegit, dolores resolvit, dæmonia ejecit, mortuos vivificavit, mari et ventis, ut quiescerent, imperavit (Math. viii, 27). Magnum prorsus regem ista demon-

ita ut hoc adjectivum referatur ad diabolum, et eadem ratione, *captus est* pro *capta est*. Dein, et dum persequitur in Homil. Pauli Diac.

^a Prima editio et cod. Bon., *impudentis*, et postea, *discipulus* pro *minister*.

^b Prima editio, *definit*.

^c Cod. Vercell., *vigilis*. Dein pro *fecit* prima editio *facit habitaculum*.

^d Duo mss. S. Petri, cod. Vercell. et Homil. Pauli Diac., *infirmitatem negationis incurrit*.

^e Al., *consilium*, quod pro cœtu consulentium nonnumquam sumitur.

^f Antiquissimus Vat., *paventis*.

^g Mss. S. Petri, *decideres*. Mox in Homil. Pauli Diac., et qua firmitatem.

^h Vulgati ante Quesnellam *fetum* cum mss. col-

lect, 3 et 4. Potiores vero nostri codd. et præcipue Lectionaria S. Petri, *victam*.

ⁱ Sic omnes nostri codd. cum exemplo Pauli Diac. et editiones omnes ante Quesn. Qua vero auctoritate ille nullam variantem indicans supposuerit *Petrus*, ignoramus.

^j Clausulam adiecimus ex antiquissimo Vat.

^k Ita cum Que-nello potiores nostri codd. Cæteri vulgati, *occasionem*.

^l Unus cod. S. Petri, *prætulerant*. Vercell., pro *viderant*.

^m Prima editio, *absolvere*.

ⁿ Unus ms. Vat., *stulta insimulatione*.

^o Particula *sed* omittitur in Vat. 3835. Prima editio, si *formidabile* fuit. Mox et pro imperio in eadem editione et in eodem vetustissimo Vat.

strant, qui non tantum a crederent potentia, sed virtute divita. Hanc ergo Judæi obijerant potestatem, commutent actionem suam, et hoc proferant ore, **235** quod tenent corde. Quare de terrenis calumniantur, qui caelestia persequuntur? Quamvis ergo Pilatus onerosum sibi invidiosumque sentiret, quod cum Judæi de neglectu amicitiae Caesaris impetebant, aliquamdiu tamen furorem ipsorum mitigare conatus est: et ideo Dominum Jesum diversis contumeliis affici aut permisit, aut jussit, ut saltata iniquitas de innocenti injuriis ulterius non saeviret. Sed pertinax malitia propriis crescebat augmentis, et in quem obtinuerat jus illusionis, exigebat et mortis. Unde cum et summi sacerdotes, et principes Judæorum, omnisque multitudo crebris vocibus acclamarent: *Crucifige, crucifige*, tradidit Jesum persequentium voluntati, Barabbam illis latronem dimisso, ut qui in die festo auctorem interficiebant vitæ, impunitas eis præstaretur homicidæ.

CAP. III. — Eunte itaque, dilectissimi, ad locum clarificationis suæ Domino, et misericordia ab impiorum tabernaculis exeunte, ut adimpleretur quod scriptum est: *Longe a peccatoribus salus* (Ps. cxviii, 155), sequeretur eum multitudo populi, et mulierum plangentium et lamentantium eum (Luc. xxiii, 27). Solent enim sexus infirmior, etiam pro his qui morte sunt digni, in lacrymas commoveri, et damhatorum exitus, pro naturæ communis consideratione misereri. Sed istum sibi planetum Dominus Jesus dedignatur impendi, quia non decebat luctus triumphum, nec lamenta victoriam. Denique conversus ad eas, *Filiæ*, inquit, *Jerusalem, nolite flere super me, sed super vosmetipsas, et super filios vestros flete. Quia venient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quæ non nutrierunt.* Ubi est tristitia crucifigendi? Ubi formido morituri? Non terret passuri animum hora supplicii, et docens nullam pro se flendi esse rationem, indicit penitentiam, denuntians vindictam. Non est, inquit, quod dolere in me, Jerusalem filiæ, debeatis; pro vobis plangite, et pro vestris filiis ejulate. Super illos fundatur iste ploratus, quos tales viscera vé-

^a Cod. Vercell., *excellat.*

^b Id est accusationem suam, voce *actionem* ex foro translata, ut in postilla Quésnelius monuit. Sane *accusationem suam* exhibet prima editio, et in margine cod. Veronensis 214.

^c Vox *miseriordia* deest in ms. Veronensi: Paulo post, *Longe est a peccatoribus solus* in vulgatis ante Quésnel. et non paucis codd.

^d Pronomen *eam*, quod erat in editis ante Quésnel., revocavimus ex antiquissimo Vat. et aliis probæ notæ codicibus. Deest tamen in Vercell. et in duobus Vat.

^e Cod. Veron., *dies in te, quibus dicitur*. Duo codd. S. Petri et unus Vat., *dicetis*. Dein non *lactaverunt* in editis ante Quésnel. et in nonnullis codd. Lectionem *non nutrierunt*, a Quésnel. ex suis mss. inductam, etiam plerique nostri libri approbant.

^f Quædam editiones et aliquot codd., *fundantur isti ploratus*.

^g Sic eum Quésnello et prima editione plures et præstantiores nostri codices. Al., *de salute*.

^h Editi ante Quésnel. et aliqui codd. addunt et *temeritate*; non tamen antiquissimus Vat. nec Vercell.

stra pepererunt. Lugendum planè vobis est, non de Salvatore creditum, sed de impietate perentium. Ego crucem volens patior, et mortem in me, quam sum perempturus, admitto. Nolite flere pro mundi redemptione mortentem, quem in maiestate Patris videbitis judicantem.

CAP. IV. — Exaltatus ergo Christus Jesus in signo fetoris mortem in mortis auctorem, et omnes principatus, adversasque virtutes, per objectionem passibilis carnis elisit, et admittens in se antiqui hostis audaciam, qui in obnoxiam sibi saeviendo naturam, etiam ibi exactor ausus est esse debiti, ubi nullum potuit vestigium invenire peccati. Evacuatum est igitur generale illud venditionis nostræ et lethale ethnographum, et pactum captivitatis in jus transitu redemptoris. Clavi illi, qui manus Domini pedesque transfoderant, perpetuis diabolus fixere vulneribus, et sanctorum poenâ membrorum inimitatum fuit intellectio potestatum: sic suam Christo consummantem victoriam, ut in ipso et cum ipso omnes, qui in eum crederent, triumpharent.

CAP. V. — Cum ergo Dominus crucifixi corporis elevatione sublimis, reconciliationem mundi exsequeretur in quadam arcæ supplicii, latronemque conversum ad paradisi vocaret habitaculum; vos, principes Judæorum, legisque doctores, nec conscientie simplicitate compuncti, nec effectû sceleris mitigati, fixuris clavorum addebatis tela linguarum, dicentes: *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei* (Matth. xxvii, 42). Sed his vocibus vestris stultis atque blasphemis reddunt omnia elementa responsum, et thiam simul in vos sententiam ferunt cælum, terram, sol, sidera, quæ indignos vos suo ministerio protestantur terribili motu, insolitoque defectu tenebras mundo vestræ cæcitate ostendunt (Ibidem). Quod si per ad arguendum vos nec caelestia, nec inferna sufficiunt, et crucem Christi magis potuerunt petrae atque mortuam, quam corda vestra sentire; saltem quod in templo actum est, scienter advertite. **237** Velum, cujus objectu et intercedebantur sancta sanctorum, a summo usque ad ima

aliquæ mss.

¹ Quidam mss. cum editis Quésnello adhibentibus pro ergo habent autem.

² Antiquissimus Vat., per objectionem passibilis carnis inludit.

³ In Vercellensi omittuntur verba *admittens in se* usque ad periodi finem.

⁴ Cod. Veron., *confirmant.*

⁵ Idem cod. Veron., *pietate*. Mox editi, *affectus sceleris*. Melius, *effectus sceleris*, ex duobus mss. S. Petri ac tribus Vat.

⁶ Particulam *simul* inseruimus ex duobus mss. S. Petri, antiquissimo Vat., Vercell., Veron. et Vat. collect. 5. Unus Vat. collect. 4 pro *simul* habet *scilicet*, quod editionum omissionem confirmat.

⁷ Editi habebant *sideraque, indignos vos suo ministerio protestantes terribili motu*, etc. Melior visa est lectio duorum codicum S. Petri. Mox pro *ostendunt* editi ante Quésnel. cum quibusdam mss. ostendunt.

⁸ Cod. Veron. et alius Vat., *ad arguendos vos*.

⁹ Editi ante Quésnel., *includebantur*.

ruptum est, et sacra illud mysticumque secretum a quo solus cumque pontifex iustus fuerat intrare, resecretum est, ut nihil jam esset discretiois, ubi nihil rescederet sanctitatis. Repudiatos itaque vos debuitis agnoscere, et omne jus sacerdotii perdidistis, quia verum erat quod Veritas vobis dixerat: Si ^b crederetis Moysi, crederetis et mihi (Joan. v, 46). Merito ergo vos Testamentum utrumque condemnat, et gratia ^c vacuos, et lege privatos, qui ideo restititiois novis, quia non credidistis antiquis. Nos autem, dilectissimi, qui ab ignorantiae tenebris liberati, fidelium accepimus, et in novi Testamenti hereditationem per electionem adoptionis intravimus, ^d in festivitatis, quam carnalis Israel perdidit, gaudeamus: quoniam *Pascha nostrum immolatus est Christus* (I Cor. v, 7); per cuius ineffabilem gratiam omnium ^e charismatum benedictione ditamur, et ita in novitatem ^f vetustate transferimur, ut non solum paradisi restitueremur habitaculo, sed etiam regni caelestis gloriae praeparemur, adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et sancto Spiritu vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

SERMO LXII [Al. LX]:

De Passione Domini XI; Dominica die habetur.

Synopsis: — I. *Quantitas et humani intellectus aeternitas ad mysteria contemplanda.* — II. *Fidem incarnationis per symbolum edoceri. Soliditas fidei Petri, ob quam Petra Ecclesiae fundamentum constitutus est.* — III. *Diabolum malignitatem suam esse decipit: Oratorem Christi pro inimicis eos ad fidem, predicante Petro, adduxisse.* — IV. *Christo pro omnibus impiis mortuo, Judas etiam potuisset consequi remedium, si non festinasset ad laqueum.* — V. *mortem Christi in Judaeorum mente crudeliter, 205 in mortis virtute esse mirabilem.*

Cap. I. — Desiderata nobis, dilectissimi, et univere optabilis mundo adest festivitas Dominicae passionis, quae nos inter exultationes spiritualium gaudiorum silere non patitur: quia etiam difficile est ^a de eadem re saepius digne apteque disserere, non est tamen liberum sacerdoti, in tanto divinae misericordiae sacramento ^b fidelis populi auribus subtrahere sermonis officium, cum ipsa materia, ex eo quod est ineffabilis, fandi tribuat facultatem; nec possit deficiere quod dicatur, ^c de qua numquam potest satis esse quod dicitur. Succumbat ergo ha-

^a Ita ex duobus mss. S. Petri et Veronen., nec non apud Joannem Lateranensem ecclesiae diaconum, qui similiter legisse videtur in Lectionariis basilicæ Lateranensis. Exstat tom. II Musæi Italici Mabilion. pag. 565. Alias, quod solus.

^b Ms. Veron., *credideritis. Mox crederetis forsitan et mihi in cod. Vercell.*

^c Antiquissima Vt. et noster Veron., *vacuos. Dehn restituit pro resistitis in prima editione et ms. Bon.*

^d Praepositio in omittitur in antiquissimo Vat. Unde cod. S. Petri et alius Bon., *festivitatem... gaudeamus non accepisse, quoniam, etc.*

^e Ita emendavimus ex mss. duobus S. Petri et Vercell. Al., *de eadem solennitate.*

^f Sic cum Quesnello nullum codicem indicante tres antea laudati codices. Antea edidi et aliqui codd., *fidelibus populis subtrahere.*

^g Vulgati et quidam codd., *dum numquam.* Praetertimus auctoritatem duorum mss. S. Petri et unius

mana infirmitas gloriae Dei, et in explicandis operibus misericordiam ejus, imparem se semper inveniat. Laboremus sensu, hauriamus ingenio, deficiamus eloquio: bonum est et nobis parum sit quod etiam recte de Domini majestate sentiamus. Dicente enim propheta: *Quaerite Dominum et reformamini, quaerite faciem ejus semper* (Ps. cv, 4), nemini praesumendum est quod totum quod quaerit invenierit, ne desinat propinquare qui cessavit accedere. Quid autem inter omnia opera Dei, in quibus humanae admirationis fatigator intentio, ita contemplationem mentis nostrae et oblectat et superat, sicut passio Salvatoris? De cuius omnipotentia, quae ei cum Patre unius et aequalis essentiae est, quibus, et posturas, cogitamus, mirabilior nobis sit in Deo humilitas quam potestas; et difficilior capitor divinae majestatis exinanitio, quam servilis formae ^a in summa provectione. Sed multum nos ad intellectum juvat, quod licet aliud sit Creator, aliud creatura, aliud Deitas inviolabilis, aliud caro passibilis; in unam tamen personam ^b concurrat proprietates utriusque substantiae, ut sive in infirmitatibus, sive in virtutibus, ejusdem sit contumelia, cuius et gloria.

Cap. II. — Haec fidei regula, dilectissimi, quam in ipso exordio Symboli per auctoritatem apostolicam institutionis accepimus, Dominum nostrum Jesum Christum, quæm Filium Dei Patris omnipotentis unicum deimus, eundem ^c quoque de Spiritu sancto natum ex Maria virgine constemur; nec ab ejusdem ^d majestate discreduis, cum ipsam crucifixum et mortuum, et die tertia erodimus resuscitatum. Omnia enim quae Dei sunt, et quae hominis, simul et humanitas explevit et deitas: ut dum passibili impassibilis inest, nec virtus ^e in infirmitate affici, nec infirmitas possit in virtute superari. Merito beatus Petrus apostolus in hujus unitatis confessione laudatus est: ^f qui, cum Dominus quid de ipso intelligerent discipuli, scrutaretur, omnium celeritate ota praeveniens, *Tu es, inquit, Christus Filius Dei vivi.* Quod utique non revelante vidit carne, ^g nec sanguine, quorum objecta interiores oculi poterant impediri, sed ipse Spiritus Patris in corde operante credentis, ut ad regimen totius Ecclesiae praeparatus, primum discretus quod deceret, et ^h pro soliditate

ⁱ Vercell., nec non Bonon. ac primae editionis, in quibus *de qua ad materiam* refertur.

^k Cod. Vercell. delet in, ita ut adjectivum *summa* cum substantivo *provectione* copuletur.

^l Quidam mss., *concurrat.* Mox ut desideratur in Vercell. codice.

^m In ms. Vat. collect. 3 deest quoque, et pro *ex Maria* legitur *et Maria.*

ⁿ Praepositionem in hic et ante vocem *virtute* supplevimus ex duobus mss. S. Petri, quibus concinit cod. Vercell. cum eam praemittat voci *virtute*: omitti autem potuit ante vocem *infirmilate* more librariis familiari ob concursum initialium litterarum in.

^o Sic emendavimus ex posterioribus nostris codd. et editis ante Quesn., apud quem legitur *cui.*

^p Dub. codd. Vaticanæ et prima editio, *vel sanguine.* Post paucos quidam codd., *primus disceret*, forte melius.

^q Hunc locum et Quesnelli postillam huic loco

fidei, quam erat prædicaturus, audiret: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portas inferi non prævalent adversus eam* (Matth. xvi, 16). Christianæ igitur fidei fortitudo, quæ portas mortis super inexpugnabilem petram ædificata non metuit, unum Dominum Jesum Christum, et verum Deum, et verum hominem constitetur; eundem credens filium Virginis, qui auctor est matris; eundem natum in fine sæculorum, qui creator est temporum; eundem Dominum omnium virtutum, et unum de stirpe mortalium; eundem peccati nescium, et in similitudine carnis peccati pro peccatoribus immolatum.

CAP. III. — Qui ut humanum genus vinculis mortiferæ prævaricationis absolveret, et sævienti diabolo potentiam suæ majestatis occuluit, et infirmitatem nostræ humilitatis objecit. Si enim crudelis et superbus inimicus consilium misericordiæ Dei nosse potuisset, Judæorum animos mansuetudine potius temperare, quam injustis odiis studuisset accendere; ne omnium captivorum amitteret servitutem, dum nihil sibi debentis persequitur libertatem. Fefellit ergo illum malignitas sua: intulit supplicium Filio Dei, quod cunctis filiis hominum in remedium verteretur. Fudit sanguinem justum, qui reconciliando mundo et pretium esset et poculum. Suscepit Dominus, quod secundum 240 propositum suæ voluntatis elegit. Admisit in se impias manus furentium, quæ dum proprio incumbunt scelere, famulatae sunt Redemptori. Cujus etiam circa interfectores suos tanta erat pietatis affectio, ut de cruce supplicans Patri, non se vindicari, sed illis postularet ignosci, dicens: *Pater, a dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). De cujus utique orationis potentia fuit, ut prædicatio Petri apostoli, ex iis qui dixerunt: *Sanguis b illius super nos et super filios nostros* (Matth. xxvii, 25), multorum ad poenitentiam corda converteret, et uno die baptizarentur tria fere millia Judæorum (Act. ii, 41); fieretque omnium cor unum et anima una (Ibid. iv, 32), paratorum jam pro eo mori quem poposcerant crucifigi.

CAP. IV. — Ad hanc indulgentiam traditor Judas pervenire non potuit: quoniam perditionis filius, cui diabolus stabat a dextris (Ps. cviii), prius in desperationem transiit, quam sacramentum generalis

affixam expendimus in observationibus ad sermonem tertium.

^a Sic duo codd. S. Petri et apud Remigium Lugdunensem de tribus epistolis c. 19. Alias, *ignosce*.

^b In uno cod. Vat. et in Bonon., *hujus*. In alio Vat. et apud Remigium, *ejus*.

^c Prima editio ignorat *forte*

^d Ita emendavimus ex duobus mss. S. Petri. Al., *nonne furtis fraudium dedito*.

^e Sic melius ex iisdem mss. et alio Vat. In editis et nonnullis codd., alia interpunctione, *insederat, nec piis acceptaverat*. In duobus Vat., *acceperat pro acceptaverat*.

^f Cod. Vercell. et prima editio, *paralytico sanato*. Mox editi ante Quesn., *Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua*. Lectionem ab eo inductam et a nobis retentam exhibent duo codd. S. Petri et alius

A redemptionis Christus impleret. Nam mortuo pro omnibus impiis Domino, potuisset etiam ^a forte hic consequi remedium, si non festinasset ad laqueum. Sed maligno cordi, ^d et nunc furti fraudibus dedito, nunc parricidalibus commerciis occupato, nihil unquam documentorum misericordizæ Salvatoris insederat. ^e Impiis acceptaverat auribus Domini verba dicentis: *Non veni vocare justos, sed peccatores* (Matth. ix, 13); et: *Filius hominis venit quærere et salvare quod perierat* (Luc. v, 32); nec intellexerat clementiam Christi, qui non solum corporeis infirmitatibus medebatur, sed etiam vulnera debiliū curabat animarum, dicens ^f paralytico: *Constans esto, fili, remissa sunt tibi peccata tua* (Matth. ix, 5); dicens et oblatae sibi adulteræ: *Nec ego te condemnabo*, ^B *vade et amplius noli peccare* (Joan. viii, 11); ut per omnia opera sua ostenderet, in illo adventu suo salvatorem mundi se venisse, non judicem. A quo intellectu alienatus impius traditor, insurrexit in semetipsum ^h, non judicio poenitentis, sed furore pereuntis: ut qui vitæ auctorem interfecto-ribus vendidisset, in augmentum damnationis suæ etiam moriendo peccaret.

CAP. V. — Quod ergo falsi testes, quod cruenti principes, quod impii sacerdotes ⁱ in Dominum 241 Jesum Christum ministerio ignavi præsidis et famulatu imperitiæ cohortis egerunt, et detestandum universis sæculis, et amplectendum fuit. Crux enim Domini, sicut ⁱ in Judæorum erat mente crudelis, ita est in Crucifixi virtute mirabilis. Furi in unum ^C populus, et miseretur omnium Christus. Quod sævitia infertur, ^k voluntate suscipitur: ut licentia facinoris æternæ opus impleat voluntatis. Unde omnis ordo rerum gestarum, quem plenissime evangelica narratio ^l percurrit, ita fidelium est accipiendus auditu, ut salva 242 fide actionum, quæ tempore Dominicæ passionis impletæ sunt, intelligamus non solum remissionem peccatorum in Christo completam, sed etiam formam justitiæ esse propositam. ^m Verum, ut hoc diligentius, juvante Domino, disseratur, hæc sermonis portio in quartam sabbati reservetur. Aderit ut speramus, gratia Dei, quæ nos orantibus vobis faciat promissa complere: per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto regnat in sæcula sæculorum. Amen.

D Vercell.

^a Sic nostri codices et editi omnes ante Quesn. apud quem, *et amodo noli peccare*.

^b Quesnellus post voces *in semetipsum* addidit *impium*, quam vocem nec nostri codd. nec antea editi exhibent.

ⁱ Erat in editis, uti in aliquibus mss., *in Domini Jesu Christi mysterio ignavia præsidis et famulatu*. Veram lectionem hausimus ex duobus S. Petri codicibus.

^l Unus ms. Vat., *in invidorum*.

^k Placuit voluntate pro potestate reponere ex mss. S. Petri.

^l Duo codd. Vat. et prima editio, *percucurrit*.

^m Sequentia usque ad finem desunt in ms. Vercellensi.

ADMONITIO IN TRES SERMONES SEQUENTES.

Post antecedentem sermonem perturbatus erat in editis, sicut et in non paucis mss. aliquot subsequentiū sermonum ordo, qui propterea a nobis plane immutandus fuit. Antecedenti sermōni subijciatur sermo cui initium est. Omnia quidem tempora. Sub finem vero sermonis antecedentis promittitur alius sermo feria quarta habendus, in quo S. Leo ita se locuturum spondet, ut salva fide actionum, quæ tempore Dominicæ passionis impletæ sunt, intelligamus non solum remissionem peccatorum in Christo completam (quod eo sermone statuerat), sed etiam formam justitiæ esse propositam; quod in feriam quartam exponendum remittit. De hoc autem nihil in sermone Omnia quidem tempora in editis subjecto; quin in ipso alius pariter sermo feria quarta habendus promittitur, qui a nobis postea indicabitur. At sermone sequenti, Gloria, dilectissimi, cap. 4, et promissionis mentionem facit, et addit: Quæ Dominica passio omnes nos et redemit, et docuit, ut unde datum est pretium, inde et justitia sumeretur. Et cap. 3: Et sacramentum condidit et exemplum, ut unum apprehenderent renascendo, alterum sequerentur imitando, quæ ad propositam justitiæ formam referuntur. Hic igitur sermo, velut anterioris sermonis portio in quartam salubati reservata, non erat disjngendus. Post hunc dabimus sermonem, Omnia quidem tempora, die Dominico habitum contra Eutychianos; in cujus fine cum alius sermo eodem super re feria quarta adijciendus dicatur, nec statim subjectus inveniretur in editis, nos subjecimus. Deprehendimus autem hunc sermonem esse illum qui incipit: Sermonem, dilectissimi, de gloriosa Domini nostri Jesu Christi passione promissum; ubi S. pontifex in Eutychis errorem pariter disserit. Enimvero hos duos sermones ob continuationem velut unum habendos, patet ex epist. 124 et 165, in quibus postquam S. Leo duo fere integra postrema capita 3 et 4 descripsit ex sermone, qui incipit: Omnia quidem tempora, continuo subijcit fragmentum primi capitis ex alio sermone, qui inchoat: Sermonem, dilectissimi; unde alter alterius est portio. Hæc omnia confirmat ordo qui invenitur in duobus antiquis mss. Lectionariis basilicæ S. Petri, num. 105 et 107, ubi inter sermones de Passione post sermonem, Desiderata nobis, subditur: Gloria, dilectissimi; dein: Omnia quidem tempora; ac postea, Sermonem, dilectissimi, de gloriosa, etc. Idem etiam ordo exhibetur in tribus aliis codicibus præstantis collect. 2.

243 SERMO LXIII.

De Passione Domini XII; habitus feria quarta.

SERMONIS. — I. Non sola sua potentia pugnatum esse a Christo, sed ex humilitate nostra, ut justitia servaretur. — II. Quidquid habemus adimpletum, id antiquos habuisse obumbratum; unamque fidem ac spem esse omnium. — III. Inseparabilem esse unionem Christi cum utroque corpore suo, naturali et mystico. — IV. Hoc maxime Christiano entendum, ut caput suum imitetur. — V. Sola præcepta ceremonialia esse mutata; gratiam autem datam ad moralia. — VI. Christum innumeros sibi filios baptismo parere, in quo mortis et resurrectionis imago elucet. — VII. Omne Christiani meritum, gloriam esse Christi; qui quos carne sua pascit, spiritu etiam agit et regit.

CAP. I. — Gloria, dilectissimi, Dominicæ passionis, de qua nos etiam hodie locuturos esse promisimus, humilitatis maxime est miranda mysterio; quæ omnes nos et redemit et docuit: ut unde datum est pretium, inde et justitia sumeretur. Omnipotentia enim Filii Dei, a qua per eandem essentiam æqualis est Patri, potuisset humanum genus a dominio diaboli solo imperio suæ voluntatis eruere, nisi divinis operibus maxime congruisset, ut nequitie hostilis adversitas de eo quod vicerat vinceretur, et per ipsam naturam naturalis repararetur libertas, per quam generalis fuerat illata captivitas. Dicente autem evangelista quod Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14); et dicente Apostolo quod Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi

A (III Cor. v, 19): ostensum est, quia Unigenitus summi Patris tale inuit cum humana humilitate consortium, ° ut suscepta nostræ carnis animæque substantia unus atque idem Dei Filius permaneret, nostra augendo, non propria d: quia infirmitas erat provehenda, non virtus: ut cum suo Creatori creatura esset unita, nihil assumpto divinum, nihil assumpti deesset humanum.

CAP. II. — Hoc consilium misericordie et justitiæ Dei, licet in præteritis sæculis quibusdam velaminibus fuerit obumbratum, non tamen ita obiectum est ut sanctorum, qui ab initio usque ad adventum Domini laudabiles existerunt, intellectui negaretur: cum et prophetis verbis, et rerum gestarum significationibus, salus quæ in Christo erat ventura, promissa sit: quam non solum qui prædicabant adepti sunt, sed omnes etiam qui prædicantibus crediderunt. Una enim fides justificat universorum temporum sanctos, et ad eandem spem fidelium pertinet, quidquid per mediatorem Dei et hominum Jesum Christum (I Tim. ii, 5), vel nos confitemur factum, vel patres nostri adorare faciendum. Nec inter Judæos atque gentiles ulla distinctio est. Siquidem, sicut ait Apostolus, circumcisio nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei (Rom. ii, 25; I Cor. vii, 19); quæ si cum integritate fidel serventur, veros Abraham filios, id est perfectos faciunt Christianos, dicente eodem Apostolo: Quicumque

* In duobus mss. Vat., in Vercell. et in Homil. C Pauli Diac. ac prima editione, quæ per eandem.

† Ita cum Quesn. duo mss. S. Petri et unius Vat. Antea editi cum aliis codd. et Homil. Pauli Diac., per ipsam materiam.

‡ In cod. Vercell., per susceptam nostræ carnis animæque substantiam.

§ Idem Vercell. cod. addit, relinquendo; male, ut liquet ex consequentibus, quia infirmitas erat provehenda, non virtus, quæ ad augmentum quidem nostræ humanitatis affirmandum, divinitatis autem propriæ inficiandum referuntur. Mox idem ms. cum

prima editione et Homil. Pauli Diac., cum suo Creatore, perperam.

° Homiliar. Pauli Diac., ab initio mundi.

† Ita, præter Homil. Pauli Diac., omnes nostri codices et editi ante Quesnellum, qui spem et fidem nulla auctoritate indicata supponit.

‡ Editi, adoptare. Quesnellus in margine, sed prima editio, adorare.

§ Apud Quesnellum, distantia est, repugnans omnibus editis nostrisque mss. ac Homiliar. Pauli Diac. Paull etiam textus habet, distinctio.

enim in Christo Jesu baptizati estis, Christum induistis. Non est Judæus, neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. ^a Omnes enim unum estis in Christo. Si autem vos Christi: ergo Abraham semen estis, secundum promissionem hæredes (Galat. III, 27-28).

CAP. III. — Non ergo est dubium, dilectissimi, naturam humanam in tantam connexionem a Filio Dei esse susceptam, ut non solum in illa homina qui est primogenitus totius creaturæ (Coloss. I, 14), sed etiam in omnibus sanctis suis unus idemque sit Christus; et sicut a membris caput, ita a capite membra dividi non possint. Quamvis enim non istius vitæ sit, sed æternæ, ut sit Deus quonia in omnibus (I Cor. xv, 28); tamen etiam modo templi sui, quod est Ecclesia (Coloss. I, 18), indivisus habitator est, secundum quod ipse promisit, dicens: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. XVIII, 20). Quibus Apostolos somonans ait: *Ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis: ut sit in omnibus ipse primatus tenens, quia in ipso complacuit amorem plenitudinem ^c habitare, et per eum reconciliari omnia in ipso* (Coloss. I, 18-20).

245 CAP. IV. — His autem et aliis pluribus testimoniis quid insinuat cordibus nostris, nisi ut per omnia ad imaginem ejus renovemur, qui permanens in forma Dei, carnis peccati ^d forma esse dignatus est (Philip. II, 6)? Omnes enim infirmitates nostras, quæ veniunt de peccato, absque peccati communionem suscepit, ut famis et sitis, somni et lassitudinis, morroris ac fletus affectionibus non careret, doloresque sævissimos usque ad mortis extrema pateretur: quia nemo posset laqueis mortalitatis absolvi, nisi ille, in quo sole innocens erat ^e natura omnium, sineret se interfici manibus impiorum. Unde Salvator noster Dei Filium universis in se credentibus, et sacramentum condidit, et exemplum: ut unum apprehenderent renascendo, alterum sequerentur imitando. Hoc enim docet beatus Petrus apostolus dicens: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus. Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur: tradebat*

^a In Homil. Pauli Diac., *Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu*, ut in Pauli epistola habetur.

^b Ita coherentius antecedentibus ex Homil. Pauli Diac. Al., non possunt.

^c Aliqui *mas*, et editi ante Quesn., addunt, *divinitatis*; quam tamen vocem licet a nonnullis Patribus additam, alii Leonis codd. ignorant, sicut etiam non tam in Græco quam in antiquæ versionis exemplaribus desiderari P. Sabatier ostendit.

^d Editi ante Quesn., habent, *forma fieri*; non ita tamen nostri codices.

^e In Homil. Pauli Diac., *creatura*, male. Potius corrigendum *hominum*, pro *omnium*, ut in epistolis 124 et 165, c. 5, habetur, *in quo solo homo se invenit innocentem*.

^f In *mas*, Vercell. et apud Paulum Diac., *vivens*.

^g Ita Quesnellus cum suis *mas*, Corb., Vict., Thuan., Reg. et editione Surii ad marginem. Ita etiam pleri-

A autem judicanti se injuste. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ ^h vivamus (I Petr. II, 21-24).

CAP. V. — Sicut ergo nemo est credentium, dilectissimi, cui dona neganda sint gratiæ, ita nemo est qui non sit Christianus debitor disciplinæ: quia etiam remota est ⁱ mysticæ legis asperitas, voluntaria tamen observantiæ crevit utilitas, dicente evangelista Joanne: *Quia lex per Moysen data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est* (Joan. I, 17). Omnia enim quæ secundum legem, sive in circumcissione carnis, sive in diversitatibus hostiarum, sive in sabbati observantiæ præcesserunt, Christum testificata, Christi sunt gratiam prælocuta. Et ipse est finis legis (Rom. X, 4), non evacuando significationes ^k ipsius, sed implendo. Qui licet idem sit auctor veterum qui noverum, ^l figuratarum tamen promissionum sacramenta mutavit, quia promissa perfecti; et denuntiationibus cessationem imposuit, quoniam denuntiatus advenit. In præceptis autem moralibus nulla prioris Testamenti decreta reprobata, sed evangelice magisterio multa ^m sunt aucta; ut perfectior et lucidior essent danti salutem quam præmittentia Salvatore.

CAP. VI. — Omnia igitur quæ Dei Filius ad reconciliationem mundi et fecit, et docuit, non in historia tantum præteritarum actionum novimus, sed etiam ⁿ in præsentium operum virtute septimus. Ipse est qui de Spiritu sancto ex matre editus Virgine incontaminatam Ecclesiam suam eadem inspiratione fecundat, ut per baptismatis partum innumerabilis filiorum Dei multitudo gignatur, de quibus dicitur: *Qui non ex sanguinibus, neque ^o ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt* (Joan. I, 13). Ipse est in quo semen Abraham totius mundi ^p adoptione benedicitur; et fit patriarcha gentium pater (Gen. xxii, 18), dum promissionis filii fide, non carne nascuntur. Ipse est qui nullius gentis exceptionem faciens, de omni natione quæ sub cælo est unum sanctarum omnium efficit gregem, et quotidie implet quod promiserat, dicens: *Habeo et alias oves, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient; et ^q erit unus grex et unus pastor* (Joan. X, 16). Quamvis enim beato Petro

D que et potiores nostri codd., cum Homil. Pauli Diac. Al., *justitiæ legis*.

^k In exempl. Pauli Diac., *figurarum tamen et promissionum sacramenta*, quod non displicet. Sic etiam in prima editione, quæ solum optulit conjunctionem et.

^l Duo codd. S. Petri, in præsentiarum.

^m In iisdem codd., *ex voluptate carnis*.

ⁿ Quesnellus in margine notavit: Al., *benedictione*, quod nullibi reperimus. Max benedicitur pro benedictur scripturæ ex duobus *mys*. Val., Homil. Pauli Diac. et prima editione. Ita etiam in sequentibus præsentij tempore ubique legitur, *nascuntur, efficit, implet*. Item fit pro sit patriarcha, quod est in Quesnello, ex cæteris editis et aliquot codd. circumscribitur.

^o In Homil. Pauli Diac., *sed unus grex*. Cod. Vercell. et prima editio, *sed unus ovile*.

principaliter dicat, *Pasce oves meas* (Joan. xxi, 17), A ab uno tamen Domino ipsa omnium regitur cura pastorum, et venientes ad petram tam lactis tamque irrigulis pascuis alit, ut innumeræ oves dilectionis pinguedine roboratæ, sicut bonus pastor dignatus est pro ovibus suis animam suam ponere (Joan. x, 13), ita et ipse non dubitent pro homine pastoris occumbere. Ipse est cui non solum gloriosa martyrum fortitudo, sed etiam omnium resurgentium fides in ipsa regeneratione compatitur. Dum enim renuntiat diabolo, et creditur Deo, dum in novitatem a vetustate transitur, dum terreni hominis imago deponitur, et celestis forma suscipitur, quædam species mortis et quædam similitudo resurrectionis intervenit, ut susceptus a Christo Christumque suscipiens non idem sit post lavacrum qui ante baptismum fuit, sed corpus regenerati fiat caro Crucifixi.

Cap. VII. — Hæc commutatio, dilectissimi, dextræ est Excelsi (Ps. lxxvii, 21), qui operatur omnia in omnibus (I Cor. xii, 6): 247 ut in singulis fidelibus per bonæ conversationis qualitatem ipsum piorum operum intelligamus auctorem; gratias agentes misericordie Dei, qui innumeris charismatum donis ita universum Ecclesie corpus exornat, ut per multos unius luminis radios idem ubique splendor appareat, nec possit nisi gloria esse Christi, cujuslibet meritum Christiani. Hoc est illud verum lumen, quod omnem hominem justificat et illustrat. Hoc est quod eruit de potestate tenebrarum, et transfert in regnum Filii Dei (Coloss. i, 13). Hoc est quod per novitatem vitæ desideria animæ provehit, et concupiscentias carnis extinguit. Hoc est quo Pascha Domini in azymis sinceritatis et veritatis legitime celebratur (I Cor. v, 8): dum fermento veteris malitiæ abjecto, nova creatura de ipso Domino inebriatur et pascitur. Non enim aliud agit participatio corporis et sanguinis Christi, quam ut in id quod sumimus transeamus: et in quo commortui, et consepulti, et conresuscitati sumus, ipsum per omnia et spiritu et carne gestemus, dicente Apostolo: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum enim Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria* (Coloss. iii, 3): qui cum Patre et sancto Spiritu vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXIV [Al. LXI].

De Passione Domini XIII; habitus die dominicæ.

SYNOPSIS. — I. Attente contemplandam esse Domini passionem, cujus fides ea fide pondet incarnationis. — II. Cur Filius, qui æqualis est Patri, et solus sine peccato, sit incarnatus, et non alia persona? — III. Quamvis sine peccati mors et sacrificium Christi in

* Vox suam, quam supplevit Quesnellus, in nostris ms. legitur.

† Editi addunt, enim. Exponimus autem auctoritate ms. Vercell. et Homil. Pauli Diaconi: nam contigatior figura repetitionis, ipse est.

‡ Exemplum Pauli Diaconi, fiat corpus. Simili autem sententia Auctor epist. ad Demetriadem, c. 1, id baptismati tribuit; In corpus Christi convertitur caro peccati.

§ Supplevimus præpositionem in ex ms. Vercell.

Crucis? — IV. Utramque naturam suas in Christo proprietates servantem, suas partes habere in mysteriis dimeras.

Cap. I. — Omnia quidem tempora, dilectissimi, Christianorum animos sacramento Dominiæ passionis et resurrectionis exercent, neque ullum nostræ religionis officium est quo non tam mundi reconciliatio quam humanæ in Christo naturæ assumptio celebretur. Sed nunc universam Ecclesiam majori intelligentia instrui, et 248 epo ferventiore oportet accendi, quando ipsa rerum dignitas, ita secretorum dierum recursu, et paginis evangelicæ veritatis exprimitur, et Pascha Domini non tam præteritum recondit quam præsens debeat honorari. In nullo igitur alio quo ad crucem Jesu Christi pertinent, fidei nostræ peregrinatio intentus, et nihil eorum quæ narratione Evangelii retexuntur, otioso accipiamus auditu: ut quia non defuerunt nec adhuc desunt qui veritatem Dominiæ incarnationis impugnent, et quod in utero Virginis matris Mariæ Verbum caro factum est (Joan. i, 14), quod infans editus per incrementa corpora ad perfectæ virilitatis profecti ætatem, quodque crucifixus, mortuus, ac sepultus die tertia resurrexit in nostræ quidem imaginis forma, sed non in nostræ carnis asserant gestum esse natura: nos ab evangelicis et apostolicis testimoniis nullatenus recedentes, et eorum intelligentia roboramur, quorum nos certissima experimenta docuerunt: ut pie atque constanter possimus dicere quoniam in illis et nos eruditi sumus, et quod viderunt vidimus, et quod didicerunt didicimus, et quod contrectaverunt palpavimus (I Joan. i, 1); et ideo in passione Domini non conturbamur, quia in generatione non fallimur.

Cap. II. — Scimus etenim, dilectissimi, et toto corde profitemur, Patris, et Filii, et Spiritus sancti unam esse Deitatem, et consubstantialem sempiternæ Trinitatis essentiam, in nullo a se divisam, in nullo esse diversam, quia simul est Intemporalis, simul est Incommutabilis, simul quod est, esse non desinens. In hæc autem ineffabili unitate Trinitatis, cujus in omnibus consumpta sunt opera atque judicia, reparationem humani generis proprie Filii persona suscepit: ut quoniam ipse est, per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil (Joan. i, 3), quoque plasmatum de limbo terræ hominem statu vitæ rationalis animavit, idem naturam nostram ab æternitatis arce dejectam amissam restitueret dignitati, et cujus erat conditor, esset etiam reformator: sic consilium suum dirigens in effectum, ut ad dominationem diaboli destruendam magis uteretur justitia rationis quam potestate virtutis. Quia ergo primi hominis universa

et alio Vat. ac prima editio.

* Ita cum Quesnello tres nostræ codd. et exemplar Pauli Diaconi. Anteriores vulgati, quod, male; melius in prima editio et in ms. Bon., per quod.

† Duo codd. S. Petri, quam et humanam.

‡ Ita ex probatoribus nostris codd. et editionibus, excepta Quesnelliana, in qua, illorum.

§ Verba et nos a Quesnello expuncta, licet in codd. collect. et omnia, ex plerisque tamen et posterioribus nostris codd. ac cæteris editis revocavimus.

posteritas uno simul vulnere sauciata corrueat, nec ulla sanctorum merita conditionem poterant illatæ mortis evincere, venit e cœlo medicus singularis, multis sæpe significationibus nuntius, et prophetica diu pollicitatione promissus, qui manens in forma Dei, et nihil propriæ majestatis amittens, in carnis nostræ animæque natura, sine contagione antiquæ prævaricationis oriretur. **249** Solus enim beatæ Virginis natus est filius absque delicto, non extraneas ab hominum genere, sed alienas a crimine (a in quo illius ad imaginem et similitudinem Dei conditi, et perfecta esset innocentia et vera natura), cum de Adæ propagine unus existeret in quo diabolus quod suum diceret non haberet. Qui dum in eum sævit quem sub peccati lege non tenuit, jus impiæ dominationis amisit.

CAP. III. — ^b Effusio enim pro injustis sanguinis justi tam potens fuit ad privilegium, tam dives ad pretium, ut si universitas captivorum in Redemptorem suum crederet, nullum tyrannica vincula retinerent. Quoniam, sicut Apostolus ait, *ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia* (Rom. xv, 20). Et cum sub peccati præjudicio nati potestatem acceperint ad justitiam renascendi, validius donum facium est libertatis quam debitum servitutis. Quam itaque sibi in hujus sacramenti præsidio spem relinquunt, qui in Salvatore nostri corpore negant humanæ substantiæ veritatem? Dicant quo sacrificio reconciliati, ^c quo sanguine sint redempti. Quis est qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis (Ephes. v, 2)? Aut quod umquam sacrificium sacratius fuit quam quod verus Pontifex altari crucis per immolationem suæ carnis imposuit? Quamvis enim in conspectu Domini multorum sanctorum pretiosa mors fuerit (Ps. cxv, 15), nullius tamen insontis occisio, propitiatio fuit mundi. Acceperunt justi, non dederunt coronas; et de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in

^a Lineis inclusa desunt in ms. Corb. Quesnelli.

^b Eadem in ep. 124, al. 97, c. 3; et 165, al. 134, c. 3.

^c In epistolis 124, c. 4, et 165, c. 5, hic additur per repetitionem, *dicant*.

^d Ita cum Quesnello duo mss. S. Petri, nec non in duabus superiori annotatione memoratis epistolis. Cæteræ editiones cum codd. collect. posteriorum, suo funere solvit. Mox solus sine voce unus erat in editis et aliquibus mss. Unus autem absque voce solus habetur in duobus codd. S. Petri. Ex laudatis vero epistolis utrumque nomen copulavimus. Dein in quibusdam codd. post vocem *Jesus* additur *Christus*.

^e In duabus laudatis epistolis, sunt. At aliqui codd. in ep. 165 præferunt, *sint*.

^f Eadem epistolæ addunt, *a terra*; at desunt hæc voces etiam in serm. 86, c. 2.

^g In iisdem epistolis clarius explicatum fuit, *ad humanitatis suæ tracta participem*.

^h Corruptissima erat et in editis et in mss. hæc periodus, ac plane sensu carens; nam ubique deerat nomen, *homo*, quod regit sequentia verba *invenit*, et *pervenit*; et ad augendam difficultatem post vocem *innocentem* affixo in editis puncto una periodus divisa fuerat in duas, secunda inchoante: *Et quia unus est mediator*, etc. Etsi autem mss. hoc loco nihil juverint, tute nihilominus emendavimus et supplevimus

A singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum ^d suo sine persolvit, cum inter filios hominum unus solus Dominus noster Jesus exstiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam ^e sint suscitati; de **250** quibus ipse dicebat: *Cum exaltatus fuero* ^f, *omnia traham ad meipsum* (Joan. xii, 32). Fides enim vera justificans impios, et creans justos ^g ad naturæ suæ tracta participem, in illo acquirit salutem, ^h in quo solo homo se invenit innocentem; et quia unus est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (I Tim. ii, 5), per communionem sui generis ad pacem pervenit deitatis, liberum habens ⁱ de ejus potentia gloriari, qui contra hostem superbum in carnis nostræ infirmitate congressus, iis victoriam suam tribuit, in quorum **B** corpore triumphavit.

CAP. IV. — Cum ergo in uno Domino nostro Jesu Christo vero Dei atque hominis Filio, confluemur divinam de Patre naturam, humanam de matre substantiam, licet Dei Verbi et carnis una persona sit, ^j et utraque essentia communes habeat actiones, intelligendæ tamen sunt ipsorum operum qualitates, et sinceræ fidei contemplatione cernendum est ad quæ provehatur humilitas infirmitatis, et ad quæ inclinetur altitudo virtutis; quid sit quod caro sine Verbo non agit, et quid sit quod Verbum sine carne non efficit. Sine Verbi enim potentia nec conciperet Virgo nec pareret, et sine veritate carnis obvoluta pannis infantia non jaceret (Matth. ii, 14). Sine Verbi potentia non adorarent magi puerum novo sidere declaratum, et sine veritate carnis non juberetur puer in Ægyptum transferri, quem Herodes cupiebat ^k occidi (Ibid., 20). Sine Verbi potentia non diceret vox Patris missa de cœlo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. iii, 17; Luc. iii, 22). et sine veritate carnis non protestaretur Joannes: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. i, 29). Sine Verbi potentia non fieret redintegratio debiliū

ex duabus nuper allegatis epistolis. Quamquam vero in his omittuntur verba, *et quia unus usque deitatis* (nam S. pontifex aliqua ex suis sermonibus ita solet sumere, ut quædam prætereat vel transiliat), cum tamen in iisdem epistolis post voces *homo se invenit innocentem*, statim subjiciantur illa, *liberum habens*, quæ ad nomen *homo* palam referuntur, reliquam emendationem satis exinde collegimus. Præterea vocibus in quo ex iisdem epistolis addidimus *solo*, uti etiam sermone antecedenti, c. 4, in quo solo *innocens erat natura omnium*.

ⁱ In laudatis epistolis additur, *per gratiam Dei*. Postea, *humilitate*, pro *infirmitate*, præferunt eandem epistolæ.

^j Editi addunt, *non una substantia*. Desunt in mss. Quesn. et nostris. Desiderantur etiam in epistolis laudatis; sed in epist. 165, c. 5, immutatur subsequens lectio hoc modo: *una persona sit quæ inseparabiliter atque indivise communes habeat actiones*.

^k Sic ex cod. Bonon. ac prima editione reposuimus, cum Leoninam rationem præferant antea *transferri*, et hic, *occidi*. Al., *occidere*. In epistolis laudatis etsi hujus loci verba aliquantulum immutentur, passive tamen utrobique habetur: *Non juberetur transferri in Ægyptum puer, et ab Herodis persecutione subduci*.

et vivificatio mortuorum, et sine veritate carnis nec A
cibus jejuno, nec somnus esset necessarius fatigato.
251 Postremo sine Verbi potentia non se Dominus
Patri profiteretur æqualem (*Joan. x, 30*), et sine ve-
ritate carnis non idem diceret Patrem a se esse majore-
rem (*Joan. xiv, 28*): cum catholica fides b utrumque
suscipiat, utrumque defendat, quæ secundum proprie-
tatem divinæ humanæque substantiæ, unum Dei Fili-
um et hominem credit et Verbum. Multa sunt, dilectis-
simi, quæ ad expositionem hujus quam prædicamus
fidei de toto Scripturarum corpore c possemus
assumere, quia nihil sæpius divinis commendatur
eloquiis, quam Dei Filius secundum Deitatem sem-
piternus ex Patre, et idem secundum carnem tempo-
ralis ex matre. Sed ne charitatis vestræ fatigetur
auditus, hodierno sermoni adhibendus est modus, B
ut quarta sabbati quæ sunt adjicienda d servemus,
auxiliante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Pa-
tre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum.
Amen.

SERMO LXV [Al. LXIV].

De Passione Domini XIV; habitus feria quarta.

SYNOPSIS. I. Eutychianos, cum veram carnem in Christo non agnoscunt, aut falsum in eo hominem credere, aut Deum passibilem. — II. Christum potentiam Deitatis continuisse, ut et salvaret et roboraret patiundo. — III. Veram fuisse Christi passionem; quem Deum negant Judæi, hominem Eutychiani. — IV. Omnia Christi mysteria veram in Christo carnem probant, sine qua non est primitiæ dormientium. — V. Nisi vera sit caro Christi, in eo Divinitatem inhabitare corporaliter non posse.

CAP. I. — Sermonem, dilectissimi, de gloriosa Domini nostri Jesu Christi passione promissum, ita expectationi vestræ intelligo esse reddendum, ut officium disserendi et festo paschali e serviat, et ausibus impii erroris occurrat. Qui enim Dei Filium veram nostræ carnis negant suscepisse naturam, inimici sunt fidei Christianæ, et evangelicam prædicationem nimis impudenter impugnant: ut secundum ipsos crux **252** Christi aut simulatio fuerit phantasmatis, aut supplicium Deitatis. Quod a cordibus piorum longe est repellendum, quia catholica integritas nec maculam perfidiæ, nec rugam potest habere mendacii; quæ unum Christum, sicut Deum, sic hominem confitetur, ut nec falsum hominem, nec Deum dicat fuisse passibilem. f Quamvis ergo ab illo D initio, quo in utero Virginis Verbum caro factum est

a Ms. Vat. collect. 5 omittit se, et similiter omittitur in mss. tractatus adversus errores Eutychetis, c. 11, quod ex hoc sermone sumptum fuit. Hic tractatus in appendice edetur. Idem tamen pronomen se legitur in duabus memoratis epistolis.

b Voces, utrumque suscipiat, a Quesnello omissas restitimus ex reliquis editis nostrisque mss. In laudatis etiam epistolis eadem leguntur.

c Sic melius ex prima editione atque ex mss. collect. 3, et 4. Al., possimus.

d Unus cod. S. Petri, reddamus; et cohærenter quidem initio sequentis sermonis: sermonem... intelligo esse reddendum.

e Ita ex duobus mss. S. Petri et alio Vercell. Al., comeniat.

(*Joan. i, 14*), nihil umquam inter divinam humanamque substantiam divisionis exstiterit, et per omnia incrementa corporea unius personæ fuerint totius temporis actiones, ea ipsa tamen quæ inseparabiliter facta sunt, nulla permixtione confundimus: sed quid cujus naturæ sit ex operum qualitate sentimus; nec divina enim humanis præjudicant, nec humana divinis, cum ita in idipsum utraque concurrant, ut in eis nec proprietas absumatur, nec persona geminetur.

CAP. II. — Transcursis igitur iis quæ passionem Domini præcesserunt, quid documentorum habeat sacramentum paschale tractemus. Nam exardescente ad effectum sui sceleris sævitia Judæorum, cum *Deus esset in Christo mundum reconcilians sibi* (*II Cor. v, 19*), nulla vis templo corporis ejus, nisi ipse permitteret, potuisset inferri. Siquidem terribilis illa militum cohors, et a principibus et Pharisæis missa cum gladiis et fustibus multitudo, ita una Domini voce e percussa fuit, ut cum turbæ dixissent Jesum se quærere Nazarenum, et ipse respondisset, *Ego sum* (*Joan. xviii, 3*); nemo eorum subsisteret, sed omnes simul amisso membrorum officio retrorsum acti elisique corruerent. In quo utique divinæ erat potestatis h indicium, quæ impiorum conatus, non armis contrariis, neque ullius creaturæ potentis auxilio, sed sola verbi virtute prosterneret. Quia vero salvando humano generi alterius operis ratio congruebat, nec posset sanguis Christi pretium credentium fieri, si Redemptor se non sineret comprehendi, admisit in C se impias manus, et i cohibita est potentia Deitatis, ut perveniretur ad gloriam passionis. Cujus utique inanis fuisset species, et nulli profutura imago tolerantæ, nisi vera Divinitas veris se humanæ carnis sensibus induisset: ut unus Dei atque hominis Filius, aliunde intemerabilis, aliunde passibilis, mortale nostrum per suum immortale renovaret. Et ideo mœstitudine, ideo l formidine non **253** carebat, ut ad evincendas k hujusmodi perturbationes, non solum nos sacramento susceptionis, sed etiam exemplo fortitudinis roboraret. Nam injusta videretur ejus ad patientiam cohortatio, cui nulla esset in nostra infirmitate communio.

CAP. III. — Veras autem Domini passiones Isaias propheta ipsius voce prænuntiat, dicens: *Dorsum meum dedi in flagella, et maxillas meas in palmas; vultum autem meum non averti a confusione sputorum*

f Eadem in ep. 124 c. 6 et ep. 165 c. 6.

g Sic idem S. Petri codd. Editi ante Quesnellum, *percussa est*; Quesnellus, *percussa est*.

h Prima editio et cod. Bon., *judicium*. Ms. Vercell., *quod pro quæ*.

i Eadem editio cum ms. Bon., *cohibita est in se potentia Deitatis, ut perveniret*, etc. Eadem lectio; omissis vocibus in se, erat in cæteris editionibus ante Quesnellum, qui pro *perveniret* correxit, *perveniretur*, uti præstantiores nostri codd. exhibent.

j Unus cod. S. Petri et alius Bon., cum prima editione, *fortitudine*.

k Editi, *hujus mundi*. Emendavimus ope duorum codicum S. Petri.

(Iac. I, 6). Quod itaque ^a Verbum caro patiebatur, non Verbi poena erat, sed carnis; cujus injuriæ atque supplicia etiam ad impassibilem redundabant, ut merito ei dicantur illata, quæ in ipsius sunt corpus admissa, dicente Apostolo: *Si enim cognovissent, numquam Dominum ^b majestatis crucifixissent* (I Cor. II, 8). Obsecrati enim Judæi malitia sua in quod prorupissent facinus nesciebant. Unde misericors Dominus Jesus, qui etiam interfectores suos vellet sua morte salvare, pro ignorantia sævientium de crucis altitudine supplicabat, dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc., xxiii, 34). Nec intellectu enim cordis, nec auditu auris, nec oculorum intuitu sentiebant quem falsis testimoniis appetissent, quem affligi patibulo coegissent, dum in corpore hominis non agnoscent substantiam Deitatis. Viderunt humilem, et non adoraverunt universitatis auctoritatem, nec intellexerunt potestatem judicaturi, despicientes mansuetudinem judicati: ut ^d et persecutores veri Dei et negatores veri hominis una impietas sociaret: dum servi formam in Christo et Judæi præsumunt solam, et hæretici asserunt falsam.

CAP. IV. — Dicant ergo isti ^f phantasmatici Christiani, quæ substantia Salvatoris affixa sit ligno, quæ jacuerit in sepulcro, et revoluta monumenti lapide, quæ tertia die caro resurrexerit, vel quale corpus Jesus discipulorum visui, clausis ad eos ostiis ingressus (Joan. xx, 19), intulerit, cum ad abigendum cernentium diffidentiam, inspicere oculis, digitisque tractari patentes adhuc fixuras clavorum, et recens compuncti lateris vulnus ^e 254 ^e exigeret (Luc. xxiv, 39). Ac si tanta in luce veritatis tenebras suas hæretica obduratio non relinquat, ostendant unde sibi spem vitæ polliceantur æternæ, unde resurrectionis Christi se credant esse consortes. Non enim possunt cum Apostolo dicere: *Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium* (I Cor. xv, 20), quia non sunt primitiæ hominum, si non sunt de humanæ stirpis naturæ. Qui enim primus ^h hominum resurrexit, ejus plenitudinis est portio ⁱ quam præcessit: et pie creditur, hoc quod est in capite inchoatum, in membris quoque esse complendum: *Quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* (Ibid., 22).

^a Tres mss. Quesnelli, et duo nostri Vatt. cum prima editione, *Verbi caro*.

^b Ita cum Quesnello duo codd. S. Petri. Cæteræ editiones cum ms. Vercell. et duobus Vatt., *gloriæ*.

^c Cod. Vercell. et unus Vat., *non enim sciunt*.

^d Particula *et* addita fuit ex duobus nostris mss. S. Petri et Vercell. Mox pro *asserunt falsam* duo codd. Vatt. et Bon., cum prima editione, *asserunt nullam*.

^e Eadem in ep. 124 c. 6 et 165 c. 7.

^f Editi ante Quesnellum et nostri codd., *phantastici*. At in epistola 134, c. 6, cui hic locus a Leone insertus fuit, *phantasmatici* legitur; et respiciuntur quidem illi quibus, ut dixit c. 1 hujus sermonis, *Cruz Christi simulatio fuit phantasmatis*. Hinc Quesnelli emendationem recepit.

^g Ita Quesnellus cum lectione epist. 134, c. 6. At nostri codd. et cæteri editi, *exigerit*. Mox *Ac si pro At si* melius scripsimus ex duobus mss. S. Petri, nec

CAP. V. — Amplexantes igitur, dilectissimi, I christianæ spei unicam pignus, non divellamur a compage corporis Christi: *In quo habitat, sicut Apostolus ait, omnis plenitudo Divinitatis corporaliter; et estis in illo repleti* (Coloss., II, 9, 10). Nam cum incorporea sit substantia Dei, quomodo corporaliter in Christo habitat, nisi quia caro nostri generis, facta est caro Deitatis; et in illo sumus Deo repleti, in quo crucifixi, in quo sepulti, in quo sumus etiam suscitati; ut possimus cum Apostolo dicere: *Nestra autem conversatio in caelis est: unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ conforme fieri corpori gloriæ suæ* (Philipp. III, 20, 21), viveas et regnans cum Patre et eum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXVI [At. LXII].

^k De Passione Domini XV.

SYNOPSIS. — I. *Gratitiam esse reparationis gratiam: a nullo expectandam fuisse nisi a Christo, qui solus innocens solus in se credentia eadem in veteri Testamento justificavit.* — II. *Eadem mysteria in utroque Testamento; 255 in uno velata, in altero revelata.* — III. *Pascha non rite celebrari nisi a credentibus. Miraculis, quæ Christo moriente facta sunt, quemque erudiri. Mirabiles maris Christi effectus.* — IV. *Quidquid factum est a Christo, nostri causa factum esse; a quo nos infidelitas excortes facit.* — V. *Christi inimicos per ejus gratiam esse destructos.*

CAP. I. — Evangelicæ lectio, dilectissimi, quæ sacratissimam Dominicæ passionis reseravit historiam, ita universæ Ecclesiæ nota est de communi frequenter auditu, ut rerum gestarum ordinem, tanquam sub vestris habitum oculis, singuli quique recollatis. Nec parum æstimandi sunt profecisse, qui de his quæ ^l audire non dubitant, et etiam nondum liquide aliquod valeant Scripturarum capere sacramentum, firmissime tamen erant in divinis libris nullum esse mendacium. Quia ergo sinceræ fidei promissa est intelligentiæ plenitudo, erigat se ad promerendam æneti Spiritus eruditionem, illuminatarum mentium vigor; et non contentus sit facti ordinem nosse, nisi etiam ipsam rationem impensæ sibi pietatis inspicat: ut auctorem suum humana natura, sciendo quantum ab eo sit dilecta, plus diligit. Mi-

non ex cod. Vercell. ac prima editione.

^h Omnium pro hominum est in duobus codd. S. Petri.

ⁱ Ita Quesnellus cum prima editione et nonnullis nostris codd. At cæteræ editiones et mss. S. Petri, nec non Vat. collect. 5, *quæ præcessit*.

^j Prima editio et cod. Bon., *humanæ spei*. Quidam codices et in margine vulgat., *Christianæ fidei*.

^k Vulgati hunc sermonem præferbant habitum *seria quarta*, eo quod subiciebatur sermoni nobis 64, qui incipit, *Omnia quidem tempora, in cuius fine alius sermo seria quarta habendus promittitur. Sed perperam hunc sermonem illi fuisse subjectam ostendimus in admonitione præmissa sermoni 63.*

^l Editi ante Quesn. et mss. præstantiorum collectionum, *audiunt*. Mox *scriptorum pro scripturarum* in duobus mss. S. Petri.

^m Quidam codd., *litteris*.

secundi animi nostri causam Deus nisi in sua a ponitate non habuit; et mirabilior est secunda hominum generatio quam prima b conditio: quia plus est in novissimis sæculis reparasse Deum quod perierat, quam a principio fecisse quod non erat. Libertatem itaque innocentiae naturalis, quam primorum parentum prævaricatione perdidimus, nulla per se sanctorum præcedentium merita receperunt, quia lata in transgressores sententia, omnem progeniem captivæ posteritatis obstrinxit, et nemo existit exorsus a damnatione, quia nullus fuit liber a crimine. Sed redemptio Salvatoris destruens opus diaboli, et rumpens vincula peccati, ita magnæ pietatis suæ disposuit sacramentum, ut usque ad consummationem quidem mundi præfinita generationum plenitudo decurreret, sed renovatio originis per justificationem indiscretam fidei ad omnia retro sæcula pertineret. Incarnatio quippe Verbi, 256 et resurrectio Christi, universorum fidelium salus facta est, et c sanguis unius justi hoc nobis donavit, qui eum pro reconciliatione mundi credimus fuissem, quod contulit patribus, qui similiter credidere fundendum.

CAP. II. — Nihil ergo, dilectissimi, ab antiquis significationibus in Christiana religione diversum est, nec unquam a præcedentibus justis, nisi in Domino Jesu Christo salvatio sperata est, dispensationibus d quidem pro divinæ voluntatis ratione variatis, sed in idipsum coruscantibus et legis testimoniis, et prophetiarum oraculis, et oblationibus hostiarum: quia sic congruebat illis populus erudiri, ut quæ revelata non caperent, auctiora susciperent, et major Evangelii c esset autoritas, cui tot signis totque e mysteriis, veteris Testamenti paginae deservissent; de quibus Dominus profitebatur, quod non venerat legem solvere, sed adimplere (Matth. v, 17). f Ne itaque æstimet sibi prodesse Judæus, quod in litteræ carnaliter superficie demoratur, et his Scripturis convincitur repugnare, quæ apud nos veram sui obtinent dignitatem, dum et erudimur prædictis, et ditamur impletis. Dicite enim Domino: Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me (Joan. xii, 32), nihil legalium g institutionum, nihil prophetiarum resedit figurarum, quod non totum in Christi sacramenta transierit. Nobiscum est signaculum circumcisionis, sanctificatio

h christiatum, consecratio sacerdotum; nobiscum puritas sacrificii, baptismi veritas, honor templi, ut merito cessarint puncti, postquam nuntiata venerunt; nec vacuatur reverentia promissionum, quia plenitudo manifestata est gratiarum. Verum i quia, sicut ait Apostolus: Cæcitas ex parte in Israel facta est, nec qui filii carnis, ii filii sunt promissionis (Rom. xi, 25), ineffabilis misericordia Dei Israeliticum sibi populum de omnibus nationibus facit, et saxo illo gentiliura l cordium rigore mollito, veros Abraham filios de lapidibus excitavit (Matth. iii, 9): ut conclusis omnibus sub peccato (Rom. xi, 32), qui carne nati sunt, spiritu revascantur, nec intersit quo patre sit quisque genitus, cum per indiscretam k unius fidei confessionem et fons baptismatis faciat innocentes, et B electio adoptionis confirmet hæredes.

257 CAP. III. — Quid enim aliud l agit epique crux Christi, quam ut destructis inimicis, et reconcilietur mundus Deo, et per sacrificium m immolati Agni veram in pacem cuncta revocetur? Non autem concordat Deo, qui ab ea quam in regeneratione sua edidit professione dissentit, et divini immemor pacti, inhærere ostenditur reanulatis, dum resiliere invenitur a creditis. Frustra enim Christianum sibi nomen usurpat, et nequaquam æstimet se Pascha Domini celebrare, qui Jesum Christum in ea qua natus, et passus, et mortuus, ac sepultus est carne, resurrexisse non credit, et n nostre in ille naturæ resuscitatus primitias non fateatur. Veras itaque venerator Dominicæ passionis a crucifixum Jesum oculis cordis aspiciat, ut illius carnem suam esse cognoscat. Contremiscat in Redemptoris sui supplicio terrena substantia, rumpantur infidelium mentium petrae, et qui mortalitatis gravabantur sepulcris, discussa obstaculorum mole prosiliant. Appareant nunc quoque in civitate sancta, id est in Ecclesia Dei, futuræ resurrectionis indicia, et quod gerendum est in corporibus, fiat in cordibus. Nulli infirmorum crucis est negata victoria; nec quisquam est cui non Christi auxiliatur oratio. Quasi multis in ipsum sævientibus profuit, quanto magis eos qui ad ipsum convertuntur o adjuvat? Sublata est ignorantia, temperata est difficultas, et igneam illam qua vitæ regio erat p inclusa romphæam sacer Christi

a Ms. Val. collect. 5, *pietata*.

b Id est *creatio*, ut ex sequentibus liquet.

c Ita corruptum hunc locum emendavimus ope duorum codd. S. Petri et unius Bon. In primâ editione et apud Quesnellum, *sanguis unius justi, quem nobis Pater donavit, qui eum pro reconciliatione mundi credimus fuissem, hoc contulit patribus*, etc. In alijs editionibus similiter, hac una exceptione quod pro qui eum habent quia eum.

d Supplevimus quidem ex duobus mss. S. Petri, alio Bon. et primâ editione.

e Editi ante Quesn. addunt, *miraculis atque*.

f Quidam codd. et editiones Quesnello anteriores, *Non æstimet. Vox, qui in litteræ habet prima editio cum cod. Bon.*

g Eadem editiones cum mss. collect. 3 et 5, *institutionum*; eodd. collect. 4, *constitutionum*.

h In iisdem editionibus et nonnullis codd. *perpetuam, christiatum*.

B i Quesnellus supplevit quia, quod in editis et alijs quibus mss. deerat; at in alijs nostris codd. legitur.

j Vox *cordium* desideratur in prima editione.

k Ita Quesnellus cum duobus nostris mss. S. Petri et totidem Vall., ac prima editione. Cæteræ editiones et quidam codices, *hujus fidei*.

l Prima editio et cod. Bon. habent tantum *agit*. Alij editiones, excepta Quesnelliana, cum mss. collect. 4 et 5, præferunt tantum *egit*. Utrumque, uti in textu et apud Quesnellum, est in mss. S. Petri.

m Sic reposuimus ex iisdem S. Petri codicibus. Alias, *immaculati*.

n Unus Val. collect. 5, *nostras in illo resuscitatus primitias*.

o In primâ editione, *adjuvabit*; in cæteris, *adjuvit*. Correxi ex mss. S. Petri, correctionemque subserunt antecedentia, *Christi auxiliatur oratio, et convertuntur, quæ tempus præsens valent*.

p Forte, *interclusa*. QUESNELLUS in margine.

sanguis exstinxit. Veræ luci, antiquæ noctis cessit A
obscuritas. Invitatur ad paradisi divitias populus
Christianus, et cunctis regeneratis ad amissam pa-
triam patefactus est reditus, si nemo sibi illam viam
facit claudi, quæ ^a fidei latronis potuit aperiri.

CAP. IV. — Celebrantes igitur, dilectissimi, pas-
schalis festi ineffabile sacramentum, agnoscamus,
docente Spiritu Dei, ad cuius gloriæ participationem
vocati et ^b ad quam spem simus ingressi. Nec ita
nos nunc anxie, nunc superbe præsentis vitæ occu-
pent actiones, ut non toto cordis affectu conformari
Redemptori nostro ^c per illius **258** exempla vita-
mur. Nihil enim non ad nostram salutem aut egit
aut pertulit, ut virtus quæ inerat capiti inesset
etiam et corpori. Nam primum ipsa illa substantiæ
nostræ in Deitate susceptio, qua *Verbum caro factum* B
est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14), quem hominum
misericordiæ suæ, nisi ^d infidelem, reliquit exsortem?
Et cui non communis natura cum Christo est, si as-
sumentem ^e recepit, et eo spiritu est regeneratus quo
ille progenitus? Deinde quis in illo suas non agnoscat
infirmittates? Quis perceptionem cibi, requie-
tionem somni, sollicitudinem mœstitudinis, lacrymas
pietatis, non videat formæ fuisse servills? Quæ quoniam
ab antiquis sananda vulneribus, et a colluvione
erat purganda peccati, ita Unigenitus Dei, etiam homi-
nis factus est filius, ut et ^f omni humanitatis ve-
ritate, et Divinitatis plenitudine non careret. Sicut
itaque nostrum est quod cum ^g unione Deitatis pe-
perit materna virginitas, ita nostrum est quod Judaica
crucifixit impietas. Nostrum est quod exanime C
^h in sepulcro jacuit, et quod die tertia surrexit,
quodque super omnes altitudines cœlorum ad vix-
teram paternæ majestatis ascendit: ut si per viam
mandatorum ejus incedimus, et si quæ in humilitate
corporea nostræ impendit saluti non erubescimus
confiteri, nos quoque in gloriæ ejus consortium pro-
vehamur: quoniam manifeste quod denunciavit im-
plebitur: *Omnis qui confitebitur me coram hominibus,*
et ego confitebor eum coram Patre meo, qui in cœlis
est (Matth. x, 32).

CAP. V. — Huic autem cohortationi nostræ adest
atque auxiliatur gratia Dei, quæ incarnationis Chri-
sti et mortis ac resurrectionis ejus inimicos, reve-
lata per omnes Ecclesias veritate, destruxit; ut to-
tius mundi fideles, cum apostolicæ fidei auctoritate D
concordes, una nobiscum exultatione gauderent, di-

^a Sic ex duobus mss. S. Petri emendavimus. Al.,
fide.

^b In ms. Vat. collect. 5 hic omittitur præpositio
ad. Mox prima editio, *sumus*, pro *simus*.

^c In eodem codice forte melius, *per ipsius*.

^d Hujus loci sententiam et duas Quesnelli postil-
las in observationibus expendemus.

^e Ita melius ex codd. S. Petri præterito tempore,
ut exigere videntur sequentia, *est regeneratus*; et re-
ferendum est ad *receptionem* Christi per fidem, quæ
quidem præcedit *regenerationem* per baptismum. Vulg.,
recipit.

^f Reposuimus, *omni*, quod Quesnellus omisit, ex
eunetis nostris mss. et anterioribus editis.

cente beato Paulo apostolo: *An ignoratis, quia qui-
cumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte
ipsum baptizati sumus? Consepulti enim sumus ⁱ cum
illo per baptismum in morte, ut quomodo surrexit Chri-
stus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos **259** in
novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati ⁱ facti
sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis
erimus. Hoc scientes quia vetus homo noster simul
crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut ultra
^l non serviamus peccato. Qui enim mortuus est, justifi-
catus est a peccato. Si autem mortui sumus cum
Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum illo
(Rom. vi, 3-8): qui vivit et regnat cum Patre et Spi-
ritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.*

SERMO LXVII [Al. LXV].

De Passione Domini XVI; die Dominica habitus.

SYNOPSIS. — I. Quantum proit beneficiorum Dei con-
templatio, quorum prædicio fidem astruit. — II. Sic
passionem Christi Dei consilio decretam esse, ut
nec ipse sceleris auctor, nec Judæi excusabiles sint.
— III. Nec ipsos interfectores Christi a redemptionis
munere esse repulos. — IV. Quam detestandum
sit Judæ crimen: quanta criminis pœna. — V. Chri-
stum per voluntariam mortem et remedium dedisse
et exemplum. — VI. Mortem Christi, omnem et su-
perbiæ et desidiæ locum auferre; nec præcepta ad-
impleri, nisi per ipsum. — VII. Christum in mem-
brorum suorum persona dixisse: Quare me dere-
liquisti?

CAP. I. — Semper quidem, dilectissimi, fidelium
mentes in divinorum operum decet admiratione ver-
sari, et rationales animos iis maxime cogitationibus
inhærere, per quas incrementum fidei consequantur.
Cum enim ^k pii cordis intentio, vel ad generalia be-
neficia, vel ad specialia ipsius gratiæ dona **260**
dirigitur, multas a se ^l vanitates abigit, et a corpo-
ralibus curis in quoddam secretum spirituale secedit.
Sed hoc in tempore Dominicæ passionis multo avi-
dus excellentiusque faciendum est, ut ea quæ sacris
sunt lectionibus recensita, sanæ intelligentiæ susci-
pantur auditu, et quæ magna sunt verbis, appareant
majora mysteriis. Prima namque erigendi sursum no-
stri cordis est ratio ^m quod ea quæ etiam evangelica ve-
ritas enarravit, voces prophetiæ non tamquam geren-
da, sed tamquam gesta cecinerunt; et quod humanæ
aures nondum cognoverant faciendum, jam Spiritus
ⁿ sanctus prædicabat impletum. Nam rex David, cujus
secundum hominem semen est Christus, diem crucis
Domini ^o mille et plus quam centum annorum ætate

^s In quibusdam editionibus et mss. collect. 5,
unitione.

^h Addidimus in sepulcro, ex duobus mss. S. Petri.

ⁱ Erat in editis, *cum ipso per baptismum in mortem*.
Secuti sumus lectionem duorum mss. S. Petri, et
totidem Vatt.

^l Unus cod. addit *jam*.

^k Sic ex duobus codd. S. Petri. Alias, *piæ*.

^l Cod. Corbeiensis Quesnelli, *varietates*.

^m Prima editio, *quod ea etiam quæ*.

ⁿ Adjecimus *sanctus* ex prima aliisque nonnullis
editionibus ante Racinandum et Quesnellum, et ex ple-
risque nostris codicibus.

^o Sequitur pontifex noster chronologiam Eusebii.

processit, et nihil eorum suppliciorum quæ sibi memorat illata perpessus est. Sed quia per os ejus ille loquebatur qui carnem passibilem ex ipsius erat stirpe sumpturus, merito sub ipsius persona præmittitur historia crucis, qui in se gerebat corpoream originem Salvatoris. Vere enim David in Christo est passus, quia vere Jesus in David est carne crucifixus.

CAP. II. — Cum ergo omnia quæ ^a in Dominum majestatis Judaica admisit impietas, tanto ante prædicta sint, ^b et non tam de futuris quam de præteritis propheticus sit sermo contextus, quid aliud nobis quam sempiternarum dispositionum Dei incommutabilis ordo reseratur, apud quem et discernenda jam dijudicata, et futura jam facta sunt? Cum enim et qualitates actionum nostrarum, et effectus omnium voluntatum scientia divina præveniat, quanto magis nota Deo sunt opera sua? Et recte placuit quasi facta recoli, quæ non poterant omnino non fieri. Unde et apostoli Spiritu Dei pleni, cum inimicorum Christi minas sævitiamque paterentur, ^c concordia ad Deum voce dixerunt: *Convenerunt enim ^d vere in 261 civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus cum gentibus et populis Israel facere, quæ manus tua et consilium tuum decreverunt fieri (Act. iv, 27, 28).* Numquid iniquitas persequentium Christum ex Dei est orta consilio, ^e et illud facinus quod omni majus est crimine manus divinæ præparationis armavit? Non hoc plane de summa justitia sentiendum est, quia multum diversum multumque contrarium est id quod in malignitate Judæorum est præcognitum, et quod in Christi est passione dispositum. Non inde processit voluntas interficiendi, unde moriendi; nec de uno exstitit spiritu atrocitas sceleris, et tolerantia Redemptoris. Impias furentium manus non immisit in se Dominus, sed admisit; nec præsciendo quod faciendum esset, coegit ut fieret, cum tamen ad hoc carnem suscepisset ut fieret.

CAP. III. — Denique inter crucifixum et crucifigen-

quam et secuti sunt Martyrologii Romani auctores viii kal. Januar. Qui accuratorem supputationem volet, adeat recentiores chronologos, Dionysium Petavium de Doctrina temporum et in Rationario, Jacobum Usserium, et alios, quorum unus anouymus ad calcem Bibliorum ab Antonio Vitré edit. Paris. 1662. Ex cujus calculo a morte David ad mortem D. N. Jesu Christi, anni tantum numerantur mille et quinquaginta; ab initio autem regni Davidis, mille et nonaginta. QUESNELLUS. — Verius autem Leo Prosperi Chronico usus est, ut ostendemus in observationibus ad serm. 76. Prosper vero in re præsentis Eusebium expresse laudat et sequitur. Post pauca, *historia crucis Dominicæ, qui, etc.*, legitur in nonnullis codd.

^a Prima editio cum codd. collect. 3 et 4, pro, in Dominum majestatis, habet in Christo, aliæ editiones ante Quesn. cum mss. collect. 5, in Christum. Lectionem textus a Quesnello inductam probat codex S. Petri. Mox in prima editione et in ms. S. Petri, prædicata, pro prædicta.

^b Erat in editis, ut non tam de futuris quam de præsentibus. Magis placuit lectio codicis S. Petri: Leo enim ex contextu significare videtur prophetias non

tes tam dispares causæ sunt, ut quod a Christo susceptum est, non possit resolvi; quod ab illis commissum, possit aboleri. Qui enim venit peccatores salvos facere (*Matth. ix, 13*), nec ipsis quidem interfecto-ribus suis misericordiam denegavit, sed impiorum malum in bonum credentium commutavit: ut mirabilior fieret gratia Dei, non secundum merita hominum, sed secundum multitudinem divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei misericorditer præparata, quando et ipsos qui fuderant sanguinem Salvatoris, reciperet unda baptismatis. Nam, sicut Scriptura, quæ apostolorum actus continet, loquitur, cum prædicatio beati Petri apostoli Judæorum corda compungeret, et agnita impietate sui aceleris dicerent: *Quid faciemus, viri fratres?* idem Apostolus ait: *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum; et accipietis donum Spiritus sancti. Vobis est enim repromissio, et filiis vestris, et omnibus qui longe sunt, quoscumque advocaverit Dominus Deus noster; moxque addidit Scriptura, et dixit: Qui ergo receperunt sermonem ejus baptizati sunt, et appositæ sunt in illo die animæ circiter tria milia (Act. II, 37—41).* Quod itaque Dominus Jesus Christus furorem frementium pati voluit, in nullo auctor eorum criminum fuit; nec egit ut hæc vellent, sed cessit ut possent; et sic usus est obcæcatis plebis insanitia, quemodo et perfidia traditoris, quem ab immanitate concepti eceleris, 262 et beneficiis revocare est dignatus et verbis, assumpto in discipulum, provehendo in apostolum, ^e monendo signis, consecrando mysteriis, ut cui nihil benevolentia deesset ad correctionem, nihil occasionis superesset ad crimen.

CAP. IV. — Sed tu, impiissime homo, semen Chanaan, et non Juda (*Dan. xiii, 56*), nec jam vas electionis, sed filius perditionis et mortis, utiliora tibi diaboli incitamenta credebas: ^b ut facibus inflammatus avaritiæ, ad triginta argenteorum lucrum inardesceres, et quid divitiarum amitteres non videres.

tam prædixisse de Christo aliqua veluti futura, verum etiam quædam velut præterita, ut cum David cecinit: *Foderunt manus meas et pedes meos, etc.*, quæ licet præterito tempore data, non tamen David, sed Christo conveniant, ut notavit Auctor capite superiori: *David nihil eorum suppliciorum quæ sibi memorat illata perpessus est. Sed . . . vere David in Christo est passus, quia vere Jesus in David est carne crucifixus.* Ac præterea hoc capite subjicit: *Recte placuit quasi facta (nota præteritum tempus) recoli, quæ non poterant omnino non fieri.*

^c Sic nostri codd. et ediii ante Quesnellum, apud quem, unanimi.

^d Prima editio et cod. Bon., viri. Mox adjectivum sanctum a Quesnello inductum probant duo Lectionaria S. Petri.

^e Forte, et illos ad facinus. QUESN. in margine.

^f Verbum est a Quesnello omissum, quod et in Græco et in Vulgato textu legitur, restituimus ex nostris mss. et cæteris editionibus, quæ præterea, post enim, addunt facta.

^g Prima editio, movendo.

^h Duo codd. S. Petri, ut facilius inflammatus avaritia.

Nam etai ^a non putabas credendum esse peccatis, A quæ fuit ratio ut tantillus pecunie modus proponeretur acceptis? Imperabas dæmoniis, medebaris infirmis, honorabaris cum apostolis, et ut ^b flammam tuam cupiditatis expleres, patebant tibi forta de locustis. Sed animum interdicatorum ^c avidam, quasi minus licuit, amplius iucitavit; nec tam placent quædam pretii quam magnitudo peccati. Unde facinus commercii tui non ideo detestandum est quia Dominum villiter æstimasti, sed quia Redemptorem etiam tuum, ne tibi parceres, vendidisti. Et merito tibi tua pena commissa est, quia in supplicium tuum nemo te scivior potuit inveniri.

CAP. V. — Quod igitur in tempore præstito, secundum propositum voluntatis suæ Jesus Christus crucifixus et mortuus et sepultus est, non propriæ conditionis necessitas, sed nostræ captivitatis redemptio fuit. Ideo enim Verbum caro factum est, ut de utero Virginis sumeretur natura passibilis, et quod in Filium Dei ^d non poterat perpetrari, in filium hominis posset admitti. Nam licet in ipso orta conciscarent in eo signa Deitatis, et omnia incrementa corporaliæ provectum divinis essent plena miraculis, infirmitatem tamen nostrarum susceperat veritatem, et excepta communiione peccati, nihil a se humanæ infirmitatis excluserat, ut et sua nobis ^e inferret, et in se nostra curaret. Ab omnipotenti enim medico duplex nobis miseris remedium præparatum est, cujus aliud est in sacramento, aliud in exemplo; ut per unum conferantur divina, per aliud ^f exigantur humana. Quia sicut Deus justificationis est auctor, ita homo devotionis est debitor.

CAP. VI. — Per hanc ergo, dilectissimi, salutis nostræ ineffabilem reparationem, nec superbiam nobis, nec desidiam locum reliquitur: quia et nihil habemus nisi quod accepimus, **263** et jurgiter admonemur ut dona gratiæ Dei non negligentemur habeamus (I Tim. iv, 14). Juste enim nobis instat præcepto qui præcurrit auxilio, et benigne incitat ad obedientiam qui ducit ad gloriam. Unde merito Dominus ipse nobis factus est via (Joan. xiv, 6), quia nisi per Christum non iter ad Christum. Per ipsum autem ad ipsum tendit qui per semitam patientiæ et humilitatis ejus incedit: in quo plane itinere nec æstus deest laboris, nec nubes tristitiæ, nec procella formidinis. Ibi sunt insidiæ iniquorum, persecutiones infidelium, minæ D bis promissam restituere cupimus portionem, in id disserendi ratione processerat, ut de illa clamantis ad Patrem crucifixi Domini voce loqueremur: ne simplex et incuriosus auditor ita acciperet verba dicentis: Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti

^a Editi ante Quesnellum et plures codd. collectionum posteriorum delent non, sed legitur in duobus S. Petri mss.

^b Vulg. *flam.* Quesnell emendationem confirmant nostri codices.

^c Ita cum Quesn. probatiores codd. Al., *admonitum*.

^d Vulgati ante Quesn., *non potuit*.

^e Sic ex duobus mss. S. Petri. Al., *insereret*. Dein, pro voce *miseris*, unus codex S. Petri habet, in

sentis vitæ periculis non tam optandum est nobis delinquendo iram effugere, quam tolerando superare.

CAP. VII. — Indè est quod caput nostrum Dominus Jesus Christus omnia in se corporis sui membra transformans, quod olim in psalmo eructaverat, id in supplicio crucis sub redemptorum suorum voce clamabat: Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti (Ps. xxi, 1)? Vox ista, dilectissimi, doctrina est, non querela. Nam cum in Christo Dei et hominis una persona sit, nec ab eo potuerit relinqui a quo non poterat separari, pro nobis trepidis et infirmis interrogat cur caro pati metuens exaudita non fuerit. Instante enim passione ad sanandum et corrigendum nostræ fragilitatis metum dixerat: Pater, si possibile est, transiet a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu, et iterum: Pater, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua (Matth. xxvi, 39, 42). Qui ergo trepidatione carnis evicta, jam in paternam transierat voluntatem, et toto mortis terrore calcato, opus suæ constitutionis implebat, cur in ipso tantæ victoriæ exaltatus triumpho, causam et rationem ^h quæ sit relictus, id est non exauditus, inquit, nisi ut ostendat alium esse illum affectum, quem ad humanæ formidinis excusationem recepit, alium illum quem ⁱ ex æterno pacto Patris pro mundi reconciliatione prælegit? Unde ipsa vox non exauditi, ^j magni est expositio sacramenti, quod nihil humano generi conferret Redemptoris potestas, si quod petebat nostra obtineret infirmitas. Hæc hodie, dilectissimi, ne vos prolixitate sermonis oneremus, dicta sufficiant: cætera in quartam sabbati differamus. Aderit Dominus orantibus vobis, **264** ut quæ solvenda promittimus, ipso largiente reddamus, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXVIII [AL. LXVII].

De Passione Domini XVII; feria quarta habitus.

SYNOPSIS. — I. Inseparabilem a Christo Divinitatem eum derelinquere non potuisse. — II. Voluntariam Christi mortem pro salute mundi clamore demonstrari; nec blasphemantium vacibus potuisse impediri. — III. Spretis blasphemis sacrificium suum a Christo oblatum esse; veli etiam scissione significatum. — IV. Diabolum numquam non insidiari. Quæ utilitas jejunii quadragesimalis.

CAP. I. — Sermo proximus, dilectissimi, cujus vobis promissam restituere cupimus portionem, in id disserendi ratione processerat, ut de illa clamantis ad Patrem crucifixi Domini voce loqueremur: ne simplex et incuriosus auditor ita acciperet verba dicentis: Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti

Christo

ⁱ Ita Quesnellus cum suis et multis codicibus. Aliæ editiones, *erigantur*.

^h Mss. collect. 4 et 5, *percussurris*.

^g Codd. collect. 5, *quare sit*.

^j Quesnellus, nullo indicato ms., edidit, *ex æterno Patris consilio*. Anteriorum editionum lectionem, quam omnes nostri codices exhibent, *revocavimus*.

^k In uno codice S. Petri, magna est expositio sacramenti quia nihil, etc.

(Ps. xxi, 4) ? tamquam *filio* Jesu in crucis ligno, paternæ ab eo Deitatis omnipotentia recessisset; cum in tantam unitatem Dei et hominis natura convenerit, ut nec supplicio poterit dirimi, nec morte disjungi. Manente enim in sua proprietate utraque substantia, nec Deus dereliquit sui corporis passionem, nec Dauid fecit a caro passibilem, quia Divinitas quæ erat in dolente non erat in dolore. Unde secundum Verbi humanisque personam, idem est qui factus est inter omnia, et per quem facta sunt omnia. Idem est qui impiorum manibus comprehenditur, et qui nullo sine concluditur. Idem est qui clavis transigitur, et qui nullo vulnere sauciatur. Idem postremo est qui martem subit, et sempiternus esse non desiit, ut utrumque signis non dubiis manifestetur quod vera sit in Christo humilitas, et vera majestas: quia ideo se humanæ infirmitati virtus divina conseruit, ut dum Deus sua facit esse quæ nostra sunt, nostra faceret esse quæ sua sunt. Non ergo aberat a Patre Filius, nec a Filio Pater: et illa Deitas incommutabilis, et inseparabilis Trinitas nihil sui poterat a se habere discretum. Quamvis enim susceptæ incarnationis dispensatio ad unigenitum Dei Filium proprie pertineret, sic tamen Pater non abjungebatur a Filio, quemadmodum caro non dividebatur a Verbo.

CAP. II. — Ideo ergo Jesus voce magna clamabat, dicens: *Quare me dereliquisti?* ut motum omnibus fieret quam oportuerit eum non erui, non defendi, sed serventem manibus derelinqui, hoc est Salvatorem mundi fieri, et omnium hominum Redemptorem; non per miseriam, sed per misericordiam; nec remissione auxilii, sed definitione moriendi. Quæ vero illæ vitæ intercessio sentienda est, ubi anima et potestate est emissæ, et potestate revocata? Dicit enim beatus Apostolus quod *Pater Filio et sua proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum* (Rom. viii, 32); et iterum dicit: *Quoniam Christus dilexit Ecclesiam, et semetipsum tradidit pro ea, ut eam sanctificaret* (Ephes. v, 2, et 26). Unde tradidit Dominum passioni, tam sicut paternæ quam ipsius voluntatis: ut eum non solum Patrem relinqueres, sed etiam ipse se quadam ratione desereret, non trepida discessione, sed voluntaria cessione. Continuit enim se ab impiis

A Crucifixi potestas, et ut dispositione uteretur occulta, uti noluit virtute manifesta. Nam qui mortem et mortis auctorem sua venerat passione destrudere, quomodo peccatores salvos faceret, si persecutoribus repugnaret? Judæorum igitur hoc fuerat, affectissimum, ut Jesum a Deo crederent relictum, in quem tanto scelere sævire potuissent: quia sacramentum mirabilis patientiæ nescientes, sacrilega illusionem dicebant: *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei* (Matth. xxvii, 42). Non vestræ caelatis arbitrio, o stulti scribæ, et impij sacerdotes, ostendenda erat potentia Salvatoris, nec secundum pravas blasphemantium linguas humani generis redemptio debebat intermittere: cum si Deitatem Filii Dei voluissetis agnoscere, innumera opera ejus videretis, quæ vos ad eam quam fallaciter promittitis fidem confirmare debuerint. Si autem, ut ipsi profiteremini, verum est quod alios salvos fecit, cur illa tot et tanta miracula, quæ sub publico facta sunt conspectu, in nullo cordis vestri duritiam mollierunt, nisi quia ita semper sancto Spiritui restitistis, ut omnia vobis beneficia Dei in perniciem verteretis? Nam etiamsi descenderet Christus de cruce, vos tamen hæreretis in crimine.

CAP. III. — Spreta ergo sunt vanæ insultationis opprobria, et misericordiam Domini perditæ et collapsa reparantem nullæ contumeliæ, nulla convicia a sui via propositi removerunt. Offerebatur enim Deo pro salute mundi hostia singularis, et occisio Christi veri Agni per tot sæcula prædicata promissionis filios in libertatem fidei transferebat. Confirmabatur quoque Testamentum novum, et Christi sanguine æterni regni scribebantur hæredes. Ingredebatur summus pontifex Sancta sanctorum, et ad exorandum Deum immaculatus sacerdos per velum suæ carnis intrabat (Hebr. ix, 16 et seq.). Denique adeo tunc a lege ad Evangelium, a Synagoga ad Ecclesiam, a multis sacrificiis ad unam hostiam evidens est facta translatio, ut emittente Spiritum Domino, velum illud mysticum quod templi penetralia sanctumque secretum sub intercubebat obsecu, a summo usque ad imum vi subita acinderetur:

* Cod. Vercell., a carne.
 † Sic idem codex et duo S. Petri. Aliis, *configitur*. Mox pro, *nullo vulnere*, quod cum Quessello præferunt plures et potiores nostri codices, antea editi, habebant *nullo dolore* cum mss. collect. 5.
 ‡ Quessellus, *humanitas*, ut in nostro cod. Vercell. Restituimus antea editorum lectionem auctoritate duarum mss. S. Petri, et totidem Vatt. non solum quia *humilitas pro humanitate* a Leone frequenter accipitur, verum etiam quia hic *majestati*, quæ sumitur pro *Divinitate*, aptius apponitur.
 § Cod. Vercell., *quæ sua non sunt*.
 ¶ Sic melius ex duobus mss. S. Petri, et totidem Vatt. ac uno Veneto. Al., *quare oportuerit*.
 † Forte, *intercisio*. QUESNELLOS in margine.
 ‡ Voces, *suo proprio*, additæ ex duobus mss. S. Petri, et uno Vercell.
 § Quess., *fuerit*. Restituimus anteriorum editionum lectionem, quippe quæ est in plerisque nostris codicibus.

D. † Quis pro qui magis placuit auctoritate msa. S. Petri. Mox, pro *patientia*, prima editio et unus cod. Vatt. habent *potestas*.

‡ In pluribus mss. et in editionibus ante Quess., nec secundum preces blasphemantium linguarum. Lectionem ab eo textui insertam exhibuit codex Vercell., ex quo supplevimus vocem *pravas*. Ex eodem etiam ms., pro *omitti*, quod erat in editis, supposuimus *intermitti*; nam similiter sermo. 52, cap. 4, *ne dilato gloriosæ crucis triumpho*, etc., ubi *dilatatio* hujus triumpho *intermissioni* congruit. Cod. Venetus, pro *pravas*, habet *peccatrices*.

§ Vox Dei revocata ex prima editione, et duobus codd. S. Petri ac uno Bon. Dein, confirmare debuerunt, in eadem editione.

¶ Post voces, *ad unam hostiam*, addunt Vulg., *quæ Deus est*; quæ cur in mss. codd. desiderentur, adjectitia esse censuimus. QUESN.—Desunt etiam in pluribus nostris mss.

quoniam figuras veritas auferebat, ^a et superflui erant A nuntii sub præsentia nuntiati. Adjiciebatur iis elementorum omnium tremenda commotio (*Math.* xxvii, 51), et auctoribus Crucis Christi ipsa se naturæ officia subtrahabant. Cumque custos supplicis Centurio, territus iis quæ viderat, diceret: *Vere Filius Dei erat homo iste* (*Ibid.*, 54): impietatem tamen Judaicam monumentis et petris omnibus duriozem, nulla proditur mitigasse compunctio: ut appareat paratiores ad intelligendum Filium Dei tunc fuisse Romanos milites, quam Israeliticos sacerdotes.

CAP. IV. — Quia ergo Judæi omnium sacramentorum sanctificatione privati, lucem sibi in tenebras et in luctum festa verterunt, nos dilectissimi, effusam super omnes gentes gratiam Dei ^b prociuis corporibus atque animis adoremus; obsecrantes misericordem Patrem et divitem Redemptorem, ut de die in diem, auxilio ejus adjuti, omnia vitæ hujus pericula possimus effugere. Adest enim callidus ubique tentator, et nihil vacuum a suis relinquit insidiis. Cui, auxiliante misericordia Dei, quæ nobis inter omnia adversa prætenditur, fidei semper est ²⁶⁷ constantia resistendum: ut quamvis impugnare non desinat, neminem tamen quem expugnet inveniat. Prosint omnibus, dilectissimi, religiose celebrata jejunia, et continentia utilitas, quam et animis et corporibus probavimus congruentem, nullis corrumpatur excessibus. Quæ enim ad sobrietatem et parcimoniam pertinent, ideo diligentius in his sunt celebrata diebus, ut de brevi studio in longam consuetudinem mitterentur; et sive in operibus misericordiae, sive in studio parcimoniae, nullum a fidelibus vacuum tempus habeatur, quoniam utique ^c in accessu dierum et cursu temporum lucra debemus facere operum, non damna meritorum. Piis autem studiis et religiosis animis aderit misericordia Dei, ut quod fecit concupisci, faciat obtineri: qui vivit et regnat cum Domino nostro Jesu Christo Filio suo, et cum sancto Spiritu in sæcula seculorum. Amen.

SERMO LXIX [Al. LXVII].

De Passione Domini XVIII.

SYNOPSIS. — I. Ineffabile esse mysterii crucis altitudinem. Fidem ejus tam unam esse quam infidelitas est varia et incerta. — II. Cessasse figuras, quia veritas illuxit, cujus fides eadem semper fuit. — III. Christum Deum et hominem voluntarie mortuum; diabolum in astutia sua deceptum fuisse. — IV. Diabolum, dum Christum occidit, liberandis hominibus

locum dedisse et plenæ de morte et peccato victorie. — V. Sedulo insidias diaboli esse vitandas, ut cum Christo crucifixi per mortificationem, in ipso coronemur.

CAP. I. — Magnitudo quidem, dilectissimi, ineffabilis sacramenti, ita humanæ intelligentiæ altitudinem, et totius vincit eloquii facultatem, ut et excellentissimis ingenis, et facundissimis linguis sublimior sit triumphus Dominicæ passionis. Sed gaudendum nobis potius quam erubescendum est, ²⁶⁸ quod tantæ superamur materiæ dignitate; de qua nemo humiliter sensit quam qui putavit ^d suffecisse quæ dixit. Non ergo superfluo quæ prædicavimus prædicamus, nec de rebus divinis loquenti carnalium aurium sunt timenda fastidia, tamquam despectui sint futura, quia crebro cognoscuntur iterata: cum hoc maxime ad Christianæ fidei pertineat soliditatem, ut secundum apostolicam doctrinam, *idipsum* ^e dicamus omnes, et simus perfecti in eodem sensu et in eadem scientia (*I Cor.* i, 10). Infidelitas quippe, quæ omnium est mater errorum, in multas opiniones, quas arte dicendi necesse ^f habeat colorare, distribuitur. Veritatis autem testificatio nunquam a sua luce discedit, et quod aliis minus, aliis amplius micat, non varietas facit luminis, sed infirmitas contemplationis. Cui secundum supernæ illuminationis auxilium, etiam meo sermone famulandum est: ut quoniam *Dei agricultura, Dei ædificatio estis* (*I Cor.* iii, 9), ipse et dispensanti et accipienti tribuat sufficientiam, qui largitionum suarum justam ^g exigere novit usuram.

CAP. II. — Decurso igitur, dilectissimi, textu evangelicæ lectionis, quam de gloria crucis Christi intento accepistis auditu, omnia vobis ^h divinorum eloquiorum mysteria patefacta sentite; et quidquid sub propheticis testificationibus umbra veteris Testamenti velabat, in sacramento passionis Dominicæ manifestum esse gaudete. Ideo enim sacrificiorum ⁱ varietates et purificationum differentia destiterunt, ideo mandatum circumcisionis, ciborum discretio, otium sabbati, et paschalis agni cessavit occisio, quia *lex per Moysen data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est* (*Joan.* i, 17). Præcesserunt figuræ, ^j ut sequerentur effectus, et adventu rerum nuntiarum finita sunt officia nuntiorum, sic reconciliatione humani generis temperata, ut salus quæ in Christo est, nullis sæculis sub eadem justifi-

^a Conjunctionem *et*, mutata interpunctione a Quesnello adhibita, ex nostris codd. et antea editis restituiimus.

^b Editi ante Quesnellum, *prociuidis*. At in margine nonnullorum, *prociuis*.

^c Ita omnes nostri codd. et editiones ante Quesnellum, apud quem in *occurso*, quod in nullo nostro codice reperimus. Antea pro *utique*, quidam mss. habent *ita*.

^d Ita Quesnellus cum prima editione et nostris optimæ notæ codd. Al., *non suffecisse*. Mox, quæ prædicavimus, a Quesn. suppleta, leguntur in prima editione et in nostris codd.

^e Prima editio, *vrædicemus*. Cod. Vercell. omittit

omnes. Mox, pro *scientia*, alias, *sententia*.

^f Cod. Vercell., *habet*.

^g Prima editio cum cod. Bon. et duobus S. Petri, *divinorum mysteriorum eloquia*. Antea nobis pro vobis in eadem editione et in ms. Vercell.

^h Eadem editio et cod. Vercell., *varietas*.

ⁱ Ita reposuimus ex omnibus nostris mss. et editionibus Quesnello anterioribus, quæ solum habent *sequeretur pro sequentur*. Apud illum vero, *ut quærentur effectus*. Paulo ante, *Præcesserunt enim figuræ* in ms. Vercellensi, cujus auctoritate melius judicavimus delendam præpositionem *in* ante vocem *adventu*. Prima editio pariter ignorat hanc præpositionem, sed habet, *et effectus rerum nuntiarum*.

catione defuerit; et ad hoc dilationum profecerit ratio, ut quæ diu credita sunt antequam fierent, ^a incunctanter honorarentur. Nam cum virtus fidei in iis quæ visui non subjacent constituta sit (*Hebr. xi, 1*), indulgentius nobiscum egit doctrina cœlestis, quos in hæc mundi tempora ^b distulit, ut ²⁶⁹ ad intelligentiæ facilitatem, multo pluribus quam priores et vatibus uteremur et testibus.

CAP. III. — Quod ergo nobis de passione Domini Jesu Christi sacra et digito Dei scripta Evangelia protestantur, sine nubilo hæsitacionis accipite; et rerum gestarum ordinem tam habetote manifestum, ^c quam si omnia corporeo et visu attingeretis et tactu. Vera in Christo Deitas et vera credatur humanitas. Ipse est caro qui Verbum, et sicut unius cum Patre substantiæ, ita unius cum matre naturæ. ^d Non geminatus persona, non confusus essentia; potestate impassibilis, humilitate mortalis; ^e sed utraque sic utens, ut et virtus glorificare posset infirmitatem, et infirmitas non valeret obscurare virtutem. Comprehendi se ^f a persecutoribus patitur, qui continet mundum, et eorum manibus necitur, quorum corde non capitur. Justitia non resistit injustis, et cedit veritas testimoniis falsitatis: ut manens in forma Dei, formam impleret servi, et veritatem corporeæ nativitatæ confirmaret sævitia corporeæ passionis. Sed hanc Unigenito Dei subire et perpeti, non conditio necessitatis, sed misericordiæ fuit ratio: ut de peccato damnaret peccatum (*Rom. viii, 3*), et diaboli opus de opere diaboli solveretur. Inimicus enim humani generis ^g mortificandæ in ipsa origine universitati lethale vulnus intulerat, nec poterat declinare jus ferreum deditiui seminis captiva progenies. Unde cum ^h in tot generationibus mortali sibi lege subjectis, unum videret inter hominum filios, cujus ⁱ virtutes super omnes totius temporis sanctos miraretur excellere, securum se fore credidit de perpetuitate sui juris, ^j si nulla justitiæ merita mortis jura superare potuissent. Famulis itaque suis et stipendiariis vehementius incitatis, in præjudicium suum sævit, et

^a Lectionem omnium editorum ante Quesnellum potioribus nostris codd. innixam revocavimus. Ille vero, *incunctanter facta honorantur*. Nomen *facta* nullo in ms. invenire potuimus.

^b Erat in editis ante Quesn. cum codd. posteriorum collectionum, *distulit ad intelligentiæ facultatem ut multo pluribus*, etc. Quesnellus nihil innuens, emendavit, ut in mss. S. Petri et Vercell. præfertur. Mox, pro *uteremur*, in prima editione et in cod. Bon., *urgeremur*.

^c Cod. Vercell., *quasi omnia... attingeritis*.

^d Al., *non minutus*. Quesn. in margine.

^e Haud intelligimus cur hanc satis congruam omnium et antea editorum et nostrorum codicum lectionem repudiaverit Quesnellus, et rejecerit in marginem, ut substitueret istam, *sed utraque sic continetur* nullo ms. indicato, quæ haud æque satisfacit.

^f Sic plerique et meliores mss. nec non editi anteriores Quesnello, qui a *persequentibus* maluit.

^g Ita ex duobus mss. S. Petri et Cod. Vercell. *Valg., mortificatæ*. Paulo post, *damnati pro deditiui*, in ms. Vercell.

^h Præpositio *in* deest in tribus nostris non iniquæ

notæ codd. Mox duo codd. S. Petri, *mortalium*, pro *mortali*, et ms. Vercell., *prævideret* pro *videret*.
A dum putat aliquid sibi debere quem potuisset occidere, non vidit libertatem singularis innocentia, similitudinem persequendo naturæ. Non autem errabat in genere, sed fallebatur in crimine. Adam enim primus, ²⁷⁰ et Adam secundus, unum erant carne, non opere: et in illo omnes moriuntur, in isto omnes vivificabuntur (*I Cor. xv, 22*). Ille per superbia cupiditatem iter fecit ad miseriam, hic per humilitatis fortitudinem viam paravit ad gloriam. Unde ipse dicit: *Ego sum via, et veritas, et vita* (*Joan. xiv, 6*). Via scilicet, in forma conversationis justæ; veritas, in expectatione ^k rei certæ; vita in perceptione felicitatis æternæ.

CAP. IV. — Hoc magnæ pietatis sacramentum, dilectissimi, sicut Judaica impietas, ita diabolica superbia nesciebat. Si enim cognovissent, numquam Dominum ^l majestatis crucifixissent (*I Cor. ii, 8*). Sed quia hostem generis humani latebat consilium misericordiæ Dei, et opposito carnis velamine *Deus in Christo mundum sibi reconcilians* tegebatur (*II Cor. v, 19*): perstitit in eum furere, in quo nihil suum poterat invenire. Nam et malignitati ejus hoc magis potuisset prodesse ^m si parceret, et se ab effusione ejus sanguinis abstineret, per quem omnium erat solvenda captivitas, et reparanda libertas. Sed lucem tenebræ non comprehenderunt (*Joan. i, 5*), nec mendax cæcitas sapientiam potuit veritatis inspicere. Tenuit itaque ⁿ dispositam mansuetudo patientiam, et cohibita famulantium sibi angelicarum virtute legionum, hausit calicem doloris et mortis, totumque supplicium transtulit in triumphum. Victi sunt errores, subactæ sunt potestates, accepit novum mundus exordium: ut damnata generatio non obeset, quibus salvandis regeneratio subveniret. Transierunt vetera, et ^o ecce facta sunt omnia nova (*II Cor. v, 7*); universonum enim in Christo credentium et in sancto Spiritu renatorum, pro ipsum et cum ipso una est ^p et passionis societas et resurrectionis æternitas, dicente Apostolo: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Chri-*

notæ codd. Mox duo codd. S. Petri, *mortalium*, pro *mortali*, et ms. Vercell., *prævideret* pro *videret*.

^l Sic ex duobus mss. S. Petri, et ex cod. Vercell. Al., *virtutem*.

^m Editi cum mss. collect. 3 et 4, *si nulla justitiæ merita sævæ potuissent superare vim mortis*. Cod. Vat. collect. 5 omittit, *sævæ*. Lectionaria S. Petri, *si nulla justitiæ suæ merita per se potuissent superare vim mortis*. Magis Leonina visa est lectio cod. Vercellensis, quam idcirco textui inseruimus.

ⁿ Forte, *spei*. QUESNELLUS in margine.

^o Editi ante Quesn. cum mss. trium posteriorum collectionum, *gloriæ*,

^p In prima edit. et cod. Bon., *si parceret ei, per quem*, intermediis verbis omissis.

^q Ita melius ex duobus mss. S. Petri. Al., *disposita*.

^r Ecce revocatur: ex omnibus editis ante Quesn. et ex potioribus mss. Mox editi cum aliquibus codd. inferioris notæ, ut *universonum in Christo... una esset*, etc.

^s Cod. unctio et adjecta ex duobus mss. S. Petri.

stus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum A
ipso in gloria (Coloss. III, 3).

CAP. V. — In hac igitur spe, dilectissimi, consti-
tuti, omnes diaboli cavete ^a versutias, qui non solum
per carnia concupiscentias, nec **271** per corporeas
tantum insidiatur illacebras, sed inter ipsa quoque
semina fidei spargens zizania falsitatum, veritatis
studet violare culturam, ut quos non potuerit cor-
rumpere malis actibus, impiis subvertat erroribus.
Fugite ergo mundanæ argumenta doctrinæ et viperea
hereticorum vitæ colloquia. Nihil vobis commune
sit cum eis qui catholicæ adversantes fidei solo sunt
nomine Christiani. Non enim templum ^b Spiritus Dei,
nec membra sunt Christi; sed falsis opinionibus im-
plicati, tot species habent diaboli, quot simulacra
mendacii. A quibus malis per Dominum Jesum Chri-
stum, qui et via, et veritas, et vita est (Joan. XIV, 6),
liberati, omnes vitæ istius tentationes et ^c omnia
prælia cum fidei exultatione toleremus. Si enim
compatimur, et conregnabimus (Rom. VIII, 17; II Tim.
II, 12). Quod præmium non eis tantum paratum est
qui pro nomine Domini impiorum sævitia sunt pe-
rempiti, quoniam universitas Deo servientium Deo-
que viventium, sicut in Christo est crucifixa, ita est
in Christo coronanda: illis quidem in omni gloria
præcellentibus, qui terribiles mortes et sæva tor-
menta usque ad exhalationem spiritus tolerando su-
peraverunt, sed etiam iis subsequenteribus qui avaritiæ
cupiditatem, superbiæ elationem, desiderique luxu-
riæ, carnis suæ mortificatione vicerunt. Unde merito
A postolus ait quod omnes, qui pie volunt vivere in Christo,
persecutionem patiuntur (II Tim. III, 12). Cujus utique
non est extraneus, qui non est pietatis alienus: pascha-
lem esum ^d festivitatem solemniter agit, qui non in fer-
mento veteris malitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis
operatur (I Cor. V, 8); nec jam in Adam primo, sed
in Adam vivit secundo, membrum scilicet factus
corporis Christi: qui cum esset in forma Dei, forma
servi dignatus est fieri (Phil. II, 6), ut in uno me-
diatore Dei et hominum, homine Jesu Christo (I Tim.
II, 5), et plenitudo majestatis divinæ, et veritas na-
turæ esset humanæ. Quam nisi ^e Verbi Deitas in suæ
personæ assumpsisset unitatem, nec regeneratio esset
in aqua baptismatis, nec redemptio in sanguine pas-
sionis. Sed quia in sacramento incarnationis Christi

nihil falsum, nihil acceptimus figuratum, non frustra
nos et cum moriente ^f mortuos, et cum resurgente
272 credimus suscitatos: manente ipso in nobis
qui operatur omnia in omnibus (I Cor. XII, 6), vivens
et regnans cum Patre et Spiritu sancto Deus in secula
seculorum. Amen.

SERMO LXX [AL. LXVIII].

De Passione Domini XIX.

Synopsis. I. Quam præsentem nobis faciat fides vera Chri-
sti passionem, quæ longe diversa est in Crucifixi mente
et in crucifigentium opere. — II. Malitia Judæorum
usum esse Christum, et morte sua verum Pascha im-
molaress, quo et ipsi occisores possent salvari. —
III. Sapientiam mundi in mysterio crucis confundi, in
qua et potentia, et infirmitas Christi nos salvat. —
IV. Crucem jugiter ferendum, ut quod mysterio
actum est in baptismo, opere compleatur. —
V. Passionem Domini usque ad finem mundi perfici
mortificatione ejus membrorum. Diaboli inimicitiam
amicitiæ ejus præferendam. — VI. Vidorum nostro-
rum mortificationem Christi virtutem esse et victo-
riam.

CAP. I. — Sacram, dilectissimi, Dominicæ passio-
nis historiam, evangelicæ, ut moris est, narratione
decursam, ita omnium vestram arbitror inhæsisse
pectoribus, ut unicuique audientium ipsa lectio quæ-
dam facta sit visio. Habet enim hanc potentiam fides
vera, ^g ut ab iis mente non desit, quibus corporalis
præsentia interesse non potuit; et sive in præteritum
redeat, sive in futurum se cor credentis extendat,
nullas sentiat moras temporis cognitio veritatis. Adest
ergo sensibus nostris imago rerum pro nostra salute
gestarum, ^h et quidquid tunc discipulorum pertina-
xit animos, nostros quoque tangit affectus; ⁱ non
quod aut tristitia deprimamur, aut sævitia furentiam
Judæorum terreamur, cum etiam eos quos illius tem-
pestatis magnitudo concussit, ad invictam constan-
tiam resurrectio Domini **273** ascensioque proce-
rit; sed quia cum in cogitationem venit quales tunc
Jerusalem populi et quales fuerint sacerdotes, magno
accipiamus cum tremore mentium tantum facinus
impiorum. Quamvis enim ad salutem humani generis
pertineret passio Salvatoris, et æternæ mortis vin-
cula temporali sint Domini morte dirupta, aliud ta-
men Crucifixi patientia, aliud crucifigentium egit in-
saniam, nec ad eosdem rerum exitus misericordia et
ira tendebat: cum per ejusdem sanguinis effusionem

^a Ita omnes codd. et editi ante Quesn., apud quem, *insidiam*. Eadem editiones cum non paucis mss., et per corporeas tantum.

^b In cod. Vercell. abest, *spiritus*.

^c Addidimus, *omnia*, auctoritate mss. S. Petri.

^d Cod. Vercell., *solemnitatem convenienter agit*.

^e Editi ante Quesn. cum aliquibus mss., *Verbi Di-
vinitas in suæ personæ recipere unitatem*, et in mar-
gine, pro *reciperet*, notant, AL., *assumpsisset*.

^f Quatuor nostri codices, *commortuos*.

^g Per fidem scilicet menta præsentem quous iis in
Christi passione gestis, quibus corporali præsentia
non interfuisimus. In duobus mss. S. Petri, *fides vestra*,
pro *fides vera*, legitur.

^h Ita omnes nostri codd. et editi ante Quesn. apud
quem, *ut quidquid ... tangat*.

ⁱ Duo mss. S. Petri: *Nam quod aut tristitia deprimi-*

mur, aut sævientium Judæorum furore terreamur, minus est aliquantulum, cum et eos, etc. Pius post in Vat. collect. 5, *sed quia in cogitationem venit: ... cum magno accipimus tremore mentium*. Si prioris textus lectio, quæ est in mss. S. Petri, jungatur cum lectione textus secundi, quæ est in cod. Vat., non malus sensus elicitur sic: *Nam quod aut tristitia deprimimur, aut sævientium Judæorum furore terreamur, minus est aliquantulum; cum et eos quos illius tempestatis magnitudo concussit, ad invictam constantiam resurrectio Domini, ascensioque proceperit. Sed quia in cogitationem venit, quales tunc Jerusalem populi, et quales fuerint sacerdotes, cum magno accipimus tremore mentium tantum facinus impiorum. Exemplar Pauli Diaconi textus lectionem exhibet. Solum habet, sævientium Judæorum furore pro s, vitia furentium Judæorum.*

Christus solveret mundi captivitatem. ^a Judaei inter-

flerant omnia Redemptorem.
 Cap. II. — Obdura vis ^b ergo carnalium Israel malignitas sua, et nihil ei legis testificatio, nihil mysteriorum imagines, nihil prophetarum oraculo profuerunt, cum Pascha Domini tot saeculis celebratum in eo Joannes doceret impletum, de quo publice protestatione dicebat: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. 1, 29). Repugnat iniquitas justitiae, caritas luci, mendacium veritati; sed de caritate oblationum, de scelere exdelium obtinuit Jesus aeternae ^c dispositionis effectum; et ita humano generi sua morte consuluit, ut sacramentum salutis etiam ipsis persecutoribus non negaret. Qui enim venerat universis credentibus omnia peccata dimittere, a generali indulgentia nec Judaicum voluit crimen excludere. Quorum itaque perditionem detestamur, eorundem fidem, si convertantur, suscipimus; et imitantes misericordiam Domini, qui pro eis a quibus erat crucifixus orabat, nos quoque cum beato Paulo apostolo nostras jungimus preces, et ut ille populus misericordiam consequatur ^d optamus, ob cuius offensionem gratiam reconciliationis accepimus: quoniam, sicut ait ^e idem magister gentium, *convulsit Deus carnis in incredulitate, ut omnium misereatur* (Rom. xi, 32).

Cap. III. — Quid autem illud fuit quod et Judaeis intellectum abstulit, et sapientium mundi corda turbavit, nisi oras Filii Dei, quae ^f et philosophicam evanescente prudentiam, et Israeliticam fecit caligare doctrinam? Omnem namque sensum humanae mentis ^g accessit diutni altitudo concilii, ^h cum placuit Deo per *transiitiam* ⁱ *praelectionis, salvos facere credentes* (I Cor. x, 24), ut mirabilior fieret ^j *275* constantia fidei ex difficultate credendi. Inconsequens enim et irrationabile videbatur recipere animo quod creatorem omnium ^k naturarum in substantia veri hominis Virgo Incomparata peperisset; quod aequalis Patri Filius Dei, qui implet omnia et continet universa, sententiam manibus comprehendere, iniquorum iudicio condemnari, et post dedecora flusionum, cruci se permisisset affigi. Sed in iis omnibus simul sunt et humilitas hominis, et celsitudo Deitatis; nec misericordiae ratio majestatem miserentis obcurat, quia ^l *de ineffabili potentia factum est, ut dum homo verus*

est in Deo invisibilis, et Deus verus est in carne passibilis, conferretur homini gloria per contumeliam, incorruptio per supplicium, vita per mortem. Nisi enim Verbum caro fieret, et tam solida ^m consisteret unitas in utraque natura, ut a susceptante suscepiam, nec ipsam breve mortis tempus abjungeret, numquam valeret ad aeternitatem redire immortalitas. Sed adhaec nobis in Christo singulari praesidium, ut in natura passibili mortis conditio non maneret, quam impassibilis essentia receperisset, et per id quod non poterat mori, posset id quod erat mortuum suscipi.

Cap. IV. — Huc sacramento, dilectissimi, ut inseparabiliter congruamus, magna nobis et animi et corporis intentione ostendum est ut cum gravissimi sit ⁿ *1* placuli festum paschale negligere, periculosius sit ^o *B* ecclesiasticis quidem conventibus jungi, sed in Dominicae passionis consortio non haberi. Nam dicente Domino: *Qui non accipit crucem suam, et non sequitur me, non est me dignus* (Matth. x, 38); et dicente Apostolo: *Si compatimur, et ^p conregnabimus* (Rom. viii, 17; II Tim. ii, 12); quis vere Christum passum, mortuum et resuscitatum colit, nisi qui cum ipso ^q et patitur, et moritur, et resurgit? Et haec quidem in omnibus Ecclesiae filiis, ipso jam regenerationis sunt inchoata mysterio, ubi peccati interitus, vita est renascentis, et triduanam Domini mortem imitatur trina demersio; ut dimoto quodam agere sepulturae, quos veteris suscepti sinus fontis, eosdem novos edat unda heptimastis; sed implendum est nihilominus opere quod celebratum est sacramento, et natis de Spiritu ^r *C* sancto quantumcumque superest mundani ^s corporis, ^t *275* non sine crucis susceptione ducendum est. Quamvis enim foris et crudeli tyranno per potentiam crucis Christi vasa antiquae deprædationis erepta sint, et dominatio principis mundi a redemptorum sit ejecta corporibus, insidari tamen etiam justificatis eadem malignitas perseverat, et multis modis eos in quibus non regnat impugnat: ut si quas animas negligentes imprudentesque reperit, saevioribus eas laqueis rursus innectat, et a paradiso Ecclesiae raptas in consortium suae damnationis inducat. Unde cum quispiam observantiae Christianae se ^u *r* limites sentit excedere, et in ^v *id* cupiditates suas tendere, quod eum a recto itinere faciat ^w *q* daviare, recurat ad crucem Domini, et ligno vitae motus novae voluntatis

^a Idem exemplar Pauli Diac., et Judaei.
^b Editi ante Quesn., enim. Unus cod. S. Petri, et aliis Vat., igitur.
^c Ms. Vat. collect. 5, peccatum.
^d Homil. Pauli Diac., dispensationis.
^e Prima editio, oramus et optamus.
^f Vox idem addita ex Homil. Pauli Diac.
^g Editi ante Quesn., et philosophiam evanescente prudentiam, cum quibusdam codd. Sed aliorum mss. lectio a Quesnello et a nobis recepta Leoninam rationem magis sapit.
^h Eaedem editiones, complacuit. Emendationem Quaesnellianam nostri codices approbant.
ⁱ Exemplar Pauli Diac., creaturarum. Mox in prima editione, qui implet omnia et continet universa... et post dedecora illusionum.
^j Ita ex duobus codd. S. Petri ac Homil. Pauli

^D Diac. Alias, ut cum homo verus est in Deo; sed Quaesnellus omittit praeterea hoc primo loco verbum est.
^k Mss. S. Petri et alius Vat., existeret.
^l Prima editio, periculi, et forte melius, nam mox periculosus subjicitur.
^m Duo mss. S. Petri, conglorinabatur.
ⁿ Conjunctio et addita ex antiquo ms. Vat. In prima autem editione omittitur tum in hoc, tum in secundo commate.
^o Ita ex duobus mss. S. Petri et alio Vat. Editi, temporis. Ad vocem autem corporis referuntur, quae paulo post subjiciuntur; dominatio principis mundi a redemptorum sit ejecta corporibus, ubi propterea opus non est pro corporibus legere cordibus, ut in marginali postilla Quaesnellus conjecerat.
^p Editi ante Quesn., litem.
^q Ita cum Quaesnello nostri codices. Al., declinare.

affligat; ac voce prophetica ad Dominum clamet et dicat: *Confige clavis a timore tuo carnes meas; a iudiciis enim tuis timui* (Ps. cxviii, 120).

CAP. V.—Quid autem est clavis timoris Dei carnes habere confixas, nisi corporeos sensus ab illecebri liciti desiderii sub metu divini continere iudicii? ut qui resistit peccato, et concupiscentias suas, ne quid morte dignum operetur, interficit, audeat cum Apostolo dicere: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Galat. vi, 14). Ibi ergo se constituat Christianus, quo eum secum sustulit Christus; et ad id dirigat omnem^b viam suam, ubi scit humanam salvatam esse naturam. Passio enim Domini usque ad finem producit mundi; et sicut in sanctis suis^c ipse honoratur, ipse diligitur, et in pauperibus ipse pascitur, ipse vestitur; ita in omnibus qui pro iustitia adversa tolerant, ipse compatitur: nisi forte æstimandum est, multiplicata per orbem fide, et rarescente impiorum numero, omnes persecutiones, et omnia quæ adversus beatos martyres sævierunt, finita esse certamina, tamquam suscipiendæ crucis illis tantum necessitas incubuerit, quibus ad expugnandam Christi dilectionem atrocissima sunt illata supplicia. Sed aliud servientium Deo pietas experitur, aliud etiam Apostoli prædicatio protestatur, qui dicit: *Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem d. patiuntur* (II Tim. iii, 12). Qua sententia nimis tepidus et segnis ostenditur, qui nulla persecutione pulsatur. Pacem enim cum hoc mundo nisi amatores mundi habere non possunt, et nulla umquam iniquitati **276** cum æquitate communitio, nulla mendacio cum veritate concordia, nullus est tenebris cum luce consensus. Quia etiamsi pietas bonorum cupiat malos corrigi, conversionemque multorum per gratiam Dei miserentis obtineat, ^e malignorum tamen spirituum adversus sanctos insidiæ non quiescunt, et sive occulto dolo, sive aperto prælio, in omnibus fidelibus propositum bonæ voluntatis infestant. Inimicum namque est illis omne quod rectum, omne^f quod sanctum est; et cum eis nihil in quemquam amplius liceat, quam iustitia divina per-

^a Sic cum eodem Quesnello codices S. Petri et exemplar Pauli Diac. Al., *timoris tui*.

^b Duo mss. S. Petri, *vitam suam*.

^c Voces, *ipse honoratur*, in utriusque Quesnelli editionibus per salum, ut credimus, errore typographorum omissas restitimus ex cæteris editionibus omnibusque codicibus.

^d Exemplar Pauli Diac., *patiuntur*.

^e Prima editio, *malorum*.

^f Ita emendavimus ex duobus mss. S. Petri et uno Vat. Al., *quod castum est*.

^g Editi ante Quesn., *corrupte, quidem*.

A miserit, quæ dignatur suos aut corripere disciplina, aut exercere patientia, agunt tamen versutissima arte fallaciæ, ut ex arbitrio propriæ potestatis, aut lædere videantur, aut parcere; et multis, quod dolendum est, ita per nequitiam simulationis illudunt, ut ^e quidam illos et timeant pati infensos, et velint habere placatos: cum beneficia dæmonum omnibus sint nocentiora vulneribus, quia tutius est homini inimicitiam diaboli meruisse quam pacem. Sapientes itaque animæ, quæ unum timere, unum diligere, et in unum Dominum sperare didicerunt, mortificatis cupiditatibus et crucifixis corporis sensibus, ad nullum hostium metum, ad nullum inclinantur obsequium. Voluntatem enim Dei etiam sibi præferunt, et tanto amplius se amant quanto amplius pro Dei amore se non **B** amant. Cumque audiunt sibi divinitus dici: *Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere* (Eccli. xviii, 30): dividunt affectus suos, et legem mentis a corporis lege^h discernunt: ut ex quadam se parte sibi denegent, perdentes se in iis quæ carnaliter cupiunt, et invenientes se in iis quæ spiritualiter concupiscunt.

CAP. VI.—Sanctum igitur Pascha, dilectissimi, in talibus membris corporis Christi legitime celebratur et nihil illis deest triumphis, quos passio Salvatoris obtinuit. Quoniam in iis qui apostolico exemplo castigant corpus suum et servituti subijciunt (I Cor. ix, 27), iidem hostes eadem fortitudine conterunturⁱ, et nunc a Christo vincitur mundus. Cum enim a servis suis quorumcumque vitiorum incentiva superantur, ipsius virtus est, ^j ipsiusque victoria. Hæc, dilectissimi, quæ ad participationem crucis pertinent, sufficienter, ut arbitror, vestris sunt hodie auribus intamata: ut paschale sacramentum **277** etiam in membris corporis Christi legitime celebretur. Superest ut de obtinendo resurrectionis consortio disseramus. Quod ne, continuato sermone, et mihi et vobis fiat onerosum, ^k in diem sabbati promissa **278** differemus. Aderit, ut credimus, gratia Dei, ut debitum nostrum ipsius auxilio compleatur, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

^h Al., *discidunt*. Mox, *quæ carnaliter diligunt* in Homil. Pauli Diac.

ⁱ Erat in editis ante Quesn.: *Etenim nunc a Christo vincitur mundus, et cum a servis suis*: apud Quesnellum vero ac in prima editione, *et nunc enim a Christo vincitur mundus, et cum a servis suis*. Sanio rem lectionem præbuit exemplar Pauli Diac.

^j Quesnellus, *ipsius quoque victoria*. Prætulimus lectionem nostrorum codicum et cæterarum.

^k Unus codex S. Petri, *in quartam sabbati promissa differimus*; sed perperam, ut ex admonitione sequenti constabit.

ADMONITIO IN DUOS SEQUENTES SERMONES.

1. *Quesnelli monitum integrum in primis exhibemus*. Duo, inquit, qui sequuntur sermones, *de Resurrectione Domini* inscribuntur in omnibus editis codicibus; verum non ipso die Resurrectionis Dominicæ dictos esse, sed sabbato sancto, gravibus momentis adducor ut certum habeam. Nam 1º cum occupatissimus esset paschalis dies, vix sermoni locum dare poterat. Productis nimirum ad multam noctem vigiliis, totum illud officium celebrabatur quod nunc sabbato sancto, mane toto agitur. Tum catechumeni sacro fonte abluebantur, ungebantur, ac propriis instruebantur documentis. Demum sacra peragebantur mysteria, quæ magnam

matutinarum horarum partem absumebant. 2º Primus hic sermo ille ipse est quem in superiori promiserat, his verbis: *Superest, ut de obtinendo resurrectionis consortio disseramus: quod ne, continuato sermone, et vixi et vobis fiat onerosum, in diem sabbati promissa differemus.* Sabbato igitur sancto habitus est. Jam enim quadraginta dierum observantia effluerat, ut ex primo capite manifestum est, et superiori proxime successisse ex ipso exordio edocemur. 3º Ex utriusque sermonis serie patet vix a pontifice resurrectionis mysterium summis labiis delibari, sed totum fere esse in explicanda participatione crucis ac mortis Christi: ut quidquid de resurrectione habet in antecessum dictum esse appareat, et propter festivitatis vicinitatem. 4º Perspicuum est ex sermone 2º eo ipso die quo habitus est lectam fuisse in Ecclesia totam Dominicam passionis et resurrectionis historiam ex evangelicis commentariis: quæ lectio optime congruit sabbato sancto, quod inter mysterium utrumque velut medium, ad utrumque pertinet. Vix autem solemnitas resurrectionis, proluxæque hujus diei cæremoniæ hujusmodi lectionem admittere potuissent, multoque minus, ut solemnitati sacratissimæ lectionis, ut ait S. Leo, subjungeretur exhortatio sacerdotis. 5º Revera Hincmarus Remensis lib. de Prædestinatione cap. 33 edit. Sirmondi, pag. 280, aliqua ex cap. 4 prioris referens, citat hoc modo: *Item in homilia sabbati sancti.* Et apud Florum Lugdunensem, iidem duo sermones, quos postmodum 1 et 2 de Resurrectione in scriptis habuimus, sunt 10 et 11 de Passione Domini. Sic ille in Commentariis quos in omnes S. Pauli Epistolas concinnavit et contexit ex sanctorum Patrum scriptis excerptis, Augustino dempto, quem proprio volumine excerptum dedit: quod illud opus libris duodecim constans R. P. Domino Luæ Acherio religiosæ memoriæ mihi que charissimæ viro dono olim dederat Petrus Franciscus Chiffletius ex codice ms. Carthusiæ Majoris acceptum, et aliquando in lucem edendum. 6º Ex Sozomeni Historiæ lib. vii, cap. 19, docemur in Romana Ecclesia neque episcopum neque alium die prima paschalis solemnitate sermonem ad populum habuisse. Cujus loci sensum genuinum nondum mihi perspectum, cum primæ editioni allaborabam, ad auctoris, ni fallor, mentem a me explicatum habet lector in prima disertatione, cap. 12. Quamquam vero hæc ita se habent, nihil tamen in titulis vel numeris sermonum immutandum putavimus: ne quid inde molestiæ crearetur lectoribus priori numero assuefactis. *Hactenus Paschasius Quesnellus, qui etsi quoad thesim quam statuit optime senserit, quædam tamen vel corrigenda vel adjicienda sunt.*

2. Si is vidisset aut observasset primam editionem Sermonum S. Leonis, aut cæteras ex ea subinde recusas, haudquaquam scripsisset initio moniti, hos duos sermones in omnibus editis codicibus inscribi de Resurrectione Domini. Nam in tabula illis editionibus præmissa, quæ Sermonum titulos prodiit, prior sermo, perinde ac octo præcedentes, hoc titulo donatur: De Passione et Resurrectione Domini sermo XX, et secundus de Resurrectione Domini quidem inscribitur, at eadem numerorum serie cum illis de Passione comprehenditur, et appellatur sermo XXI. Porro utriusque hi sermones in Lectionariis basilicæ S. Petri non solum recensentur sub titulo de Passione Domini, verum etiam intermixti deprehenduntur inter cæteros ejusdem tituli, non autem subjiciuntur in fine; ut dubium esse nequeat ne forte titulus de Resurrectione negligentia amanuensium fuerit omissus. In ms. etiam collectionis 2 eodem modo inter sermones de Passione confusi leguntur; idemque alio licet ordine accidit in ms. Casinensi collect. 1, nec non in duobus Lectionariis mss. Veneto 153, et Vallicell. II, in quorum primo primus tantum sermo, in altero autem secundus cæteris de Passione sermonibus inserti leguntur. In ms. collectionis 5, quæ alium ordinem præfert, utriusque hi sermones sub titulo de Passione Domini similiter describuntur. Exemplar autem quo usus fuit Florus Lugdunensis, quodque sermonem primum et secundum apud nos de Resurrectione allegat tamquam 10 et 11 de Passione Domini, simile erat Lectionariis basilicæ S. Petri, in quibus illi inter sermones de Passione iidem numeris censentur.

3. Hos sermones habitos fuisse sabbato sancto ex documentis a Quesnello propositis num. 2 et 5 nihil dubitamus. Quod si Hincmarus Remensis in lib. de Prædest., c. 33, sermonem primum, quem S. pontifex in superiori sermone c. 6 habendum rejecerat in diem sabbati, citavit hoc modo: *Item in homilia sabbati sancti; secundus pariter sermo in Lectionario ms. Vat. 4951 non absimiliter inscribitur: Sermo B. Leonis papæ in sancto sabbato; idemque titulus in alio vetustissimo codice deprehensus memoratur a scriptore codicis Barberini 3520. Habitos vero in pervigiliis Paschæ, cum passionis Dominicæ commemorationem resurrectionis officium excipit, nihil ambigendum est; hinc enim de utroque mysterio fit in iidem sermonibus mentio.*

3. Historiam passionis et resurrectionis Domini hoc sabbato lectam fuisse in Ecclesia Quesnellus affirmat n. 4. Id autem collegit ex serm. 2 de Resurrect., qui sabbato sancto habitus, c. 1, tradit, divinitus inspiratæ textum historiæ evidenter ostendisse, qua Dominus Jesus Christus impietate traditus, quo judicio addictus, qua sævitia crucifixus, et qua sit gloria suscitatus. Hæc autem tum passionis tum resurrectionis historiam ex Evangelio lectam indicant quidem; sed non ita aperte utriusque mysterii lectionem ipsi diei sabbati tribuunt, ut de lectione passionis pridie, seu in Parasceve facta, et de lectione resurrectionis sabbato sancto nocte in vigiliis Paschæ subsecuta intelligi nequeant. Forte vero Quesnellus ista laudati capituli verba, quæ mox subjiciuntur, Solemnitati sanctissimæ lectionis subsequatur exhortationis officium, non tam resurrectionis quam passionis lectionem eodem sabbati die sermoni præmissam significare credidit; quod tamen non omnino exploratum est. Nulli quidem antiqui ordines, nulla capita, Evangeliorum hanc ejus diei lectionem indignant. Sed cum hæc posteriora sint, fieri potuit ut Leonis tempore hic ritus vigeret, sicuti vigeat apud Græcos saltem in Ecclesia Antiochena, ut liquet ex hom. il. 87 in Math. a S. Joanne Chrysostomo Antiochiæ habita, ubi in magna Paschatis vespera passionis historiam publice lectam affirmat. Hinc Quesnelli ratio num. 4 proposita minus est efficax.

5. Item prima ratio quod occupatissimus esset paschalis dies, nequaquam convincit. Sicut enim probare nequit pro excludendis a die paschali sermonibus SS. Augustini, Petri Chrysologi, Gregorii Magni et aliorum episcoporum, quos habitos in Paschate certissimum est, ita nec valet pro extrudendis ab eo die Leonis Sermonibus. Sozomeni vero testimonium a Quesnello allatum num. 6 multo minus cogit, ut patebit ex iis quæ de ipso Sozomeni sensu annotabimus in dissertatione 1 Quesnelli, cap. 12. Sola documenta num. 2 et 5 a Quesnello allata pro astruendo sabbato sancto satis efficacius approbavimus et confirmavimus, ita tamen ut non ipso die sabbati sed nocte ejusdem diei, cum in pervigiliis Paschatis resurrectionis officium inciperet, sequentes sermones recitatos liqueat; unde tertia quoque Quesnelli ratio eliditur qua de Resurrectione in antecessum dictum tradit.

281 SERMO LXXI [AJ. LXIX].

De Resurrectione Domini I; habitus sabbato sancto in pervigiliis Paschæ.

Synopsis. — I. Curandum esse ne jejunii fructus evacuetur, ut qui mortui sunt cum Christo, etiam cum ipso resurgant. — II. Sepulturæ dies propter discipulos esse abbreviatus. — III. Multis suam resurrectio-

A nem Christum probasse argumentis. — IV. Quæ commutatio in carne Christi per resurrectionem facta fuerit. — V. Christianum, spretis terrenis, cælestibus mente inhærere debere. — VI. Cavendum ne ad peccati voluptatem quis redeat post festum paschale.

CAP. I. — Sermone proximo, dilectissimi, non incongrue vobis, quantum arbitror, participationem

crucis Christi insinuavimus, ut paschale sacramentum ipsa in se habeat vita credentium, et quod festo honoratur moribus celebretur. ^a Quam autem hæc nite sit ipsi probastis, et ex vestra devotione didicistis quantum prosint animis atque corporibus prolixiora jejunia, frequentiores preces et elemosiarum largiores. Nemo enim fere est qui non hac exercitatione profecerit, et in abdito conscientie suae aliquid quo recte possit gaudere condiderit. Sed hæc lucra perseveranti sunt servanda custodia, ne in desidiam, resolutio labore, quod donavit Dei gratia, diaboli furetur invidia. Cum igitur quadraginta dierum observantia hoc voluerimus operari, ut aliquid sentiremus crucis in tempore Dominicæ passionis, adnoscendum vobis est ut etiam resurrectionis Christi inveniamur esse consortes, et de morte ad vitam, dum in isto seculo corpore, transeamus. Unicoique enim homini, qui ex alio in aliud aliqua conversione mutatur, visus est non esse quod fuit, et ortus, esse quod non fuit. Sed interest cui quis aut moriatur aut vivat: quia est mors quæ causa est vivendi, et est vita quæ causa est moriendi. Nec alibi quam in hoc transitorio ^b sæculo mirumque conquiritur; ^c et ex qualitate temporalium actionum differentie retributionum pendent æternarum. Moriendum ergo est diabolo et vivendum Deo; deficiendum iniquitati, ut justitie resurgatur. Occumbant vetera, ut orientur nova. Et quoniam, sicut ait Veritas, nemo potest duobus dominis servire (*Math. vi, 24; Luc. xvi, 13*), Dominus sit non ille qui stantes impulit in ruinam, sed ille qui dejectos erexit in gloriam.

CAP. II. — Dicente ergo Apostolo: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de celo celestis. Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis celestis, tales et celestes. Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui est de celo* (*I Cor. xv, 47, 49*); multum nobis de hac commutatione gaudendum est, quia de ignobilitate terrena ad celestem transferimur dignitatem per illius ineffabilem misericordiam qui ut nos in sua proveheret, in nostra descendit; ut non solum substantiam, sed etiam conditionem nature peccatricis assumeret, et ea sibi pateret inferri divina impassibilitas, quæ mirerrime experitur humana mortalitas. Unde, ne turbato discipulorum animas longa morositas cruciaret, denotatam tridui moram tam mira celeritate brevavit, ut dum ad integrum secundum diem pars primi novissima et pars tertii prima concurrat, et aliquantum temporis ^d spatio decideret, et nihil diem numero deperiret. Resurrectio igitur Salvatoris nec animam in inferno, nec carnem diu ^e morata est in seculo; et tam velox incorrupte carnis vivificatio fuit, ut major ibi esset soporis similitudo quam

A mortis: quoniam Deitas quæ ab utraque suscepti hominis substantia non recessit, quod potentia divinit, potestate conjungit.

CAP. III. — Subsecuta sunt itaque multa documenta quibus prædicandæ per universum mundum fidelis auctoritas conderetur. Et licet revolutio lapidis, evacuatio monumenti, depositio finteorum, et totius facti angeli narratores copiose veritatem Dominicæ resurrectionis astruerent; et mulierum tamen visum, et apostolorum frequenter oculis manifestus apparuit (*Act. 1, 3*): non solum loquens cum eis, sed ^f etiam habitans atque convescens, et pertractari se diligenti curiosoque contactu ab eis quos dubitatio perstrangebatur, admittens. Ideo enim et clausis ad discipulos ^g ostiis introibat (*Joan. xx, 19*), et statim ^h habebat Spiritum sanctum, et dato intelligentie lumine, sanctorum Scripturarum occulta pandebat (*Luc. xxiv, 27*), et rursus idem vulnus lateris, fixuras clavorum, et omnia recentissimæ passionis signa monstrabat (*Joan. xx, 27*), ut agnosceretur in eo proprietas divinæ humanæque nature individua permanere, et ita sciremus Verbum non hoc esse quod carnem, ut unum Dei Filium et Verbum confiteremur et carnem.

CAP. IV. — Non dissonat, dilectissimi, ab hac fide magister gentium apostolos Paulus, cum dicit: *Eti cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus* (*II Cor. v, 16*). Resurrectio enim Domini non finis carnis, sed commutatio fuit, nec virtutis augmento consumpta substantia est. Qualitas ⁱ transiit, non natura defecit; et factam est corpus impassibile, quod potuit crucifigi; factum est immortalitate, quod potuit occidi; factum est incorruptibile, quod potuit vulnerari. Et merito dicitur caro Christi in eo statu quo fuerat nota, neciri: quia nihil in ea passibile, nihil remansit infirmum, ut et ipsa sit per essentiam, et non sit ipsa per gloriam. Quid autem mirum, si hoc de corpore Christi proficitur, ^j et qui de omnibus Christianis spiritualibus dicit: *Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem* (*II Cor. v, 16*)? Ex hoc, inquit, initium nobis factum est resurrectionis in Christo, ex quo in eo qui pro omnibus mortuus est, totius spei nostræ forma præcessit. Non hæsitamus diffidentia, nec incerta expectatione suspendimur, sed accepto promissionis exordio, fidei oculis quæ sunt futura, jam cernimus; et nature protectione gaudentes, quod credimus jam tenemus.

CAP. V. — Non ergo nos rerum temporalium occupent species, nec ad se contemplationem nostram a cælestibus terrena deflectant. Pro transactis habeantur quæ ex maxima parte jam non sunt; et mens intenta mansuris, ibi desiderium suum figat, ubi

^a Prima editio, *quantum autem*. Post pauca eadem editio cum duobus Vall. mss., *ex vestra probatione didicistis*.

^b Hæc lectio duorum codd. S. Petri melior quam vulgatarum et aliorum mss., *ut ex qualitate.... pendeat*.

^c Cod. Bcn. et prima editio, *quia*.

^d Duo codd. S. Petri, *spatio*.

^e Editio Colonienensis an. 1547, in margine, *subverti passa est*.

^f Particula *etiam* ex omnibus nostris mss. *supplevimus*.

^g Al., *quod*; et *mox*, *pro dicit*, *alias*, *dicitur*. QUESTNELLUS in margine.

quod offertur æternum est. Quamvis enim spe salvi A cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. facti sumus, et corruptibilem adhuc carnes mortalemque gestemus, recte tamen dicimur in carne non esse, si carnales nobis non dominantur affectus; et merito ejus rei deponimus nomenclationem, cujus non sequimur voluntatem. Cum itaque Apostolus dicat: *Carnis curam ne feceritis in desideriis* (Rom. xiii, 14), non ea nobis interdicta intelligimus quæ salutem congruunt et quæ humana poscunt infirmitas. Sed quia non omnibus desideria serviendum, nec quidquid caro concupiscit implendum est, de adhibendo temperantia modo admonitos nos esse cognoscimus, ut carni, quæ sub animi est constituta iudicio, nec superflua concedamus, nec necessaria denegemus.

284 Unde idem Apostolus alibi ait: *Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam* (Ephes. v, 29): cum utique non ad vitia, non ad luxuriam, sed ad debitum sit attendenda et fovenda famulatum: ut teneat ordinem suum renovata natura, nec perverse ac turpiter superioribus inferiora prævaleant, aut inferioribus superiora succumbant, et vitis animatum superantibus, ibi fiat servitus ubi debet esse dominatus.

CAP. VI. — Agnoscat igitur populus Dei novam se esse in Christo creaturam, et a quo suscepta sit quæmve susceperit vigilantem intelligat. Quæ nova facta sum, non redeant ad instabilem vetustatem; et non omitat opus suum, qui manum misit ad aratrum (Luc. ix, 62); sed ad hoc attendat quod serit, non ad id respiciat quod reliquit. Nemo in id recidat unde surrexit, sed etiamsi pro infirmitate corpora in aliquibus adhuc languoribus jacet, sanari instantè desideret ac levare. Hæc est enim salutis via, et coepit in Christo resurrectionis imitatio: ut quæ in tubrico istius vitæ diversi casus lapsusque non desunt, vestigia gradientium a fluidis ad solida transferantur: quoniam, sicut scriptum est, a Domino *græcum hominis diriguntur, et viam ejus volent. Cum ceciderit iustus, non colliditur, quia Dominus opponit manum suam* (Ps. lxxvi, 23). Hæc meditatio, dilectissimi, non pro sola solemnitate paschali, sed pro totius vitæ sanctificatione retinenda est, et ad hoc præsentis exercitatio debet intendi, ut quæ animum fidelium experimento brevis observantiæ delectarunt, in consuetudinem transeant, intemerata permanent, ac si aliquid delicti irrepserit, celeri penitentia deleatur. Et quia antiquorum morborum difficilis et tarda curatio est, tanto velocius adhibeantur remedia, quanto recentiora sunt vulnera: ut semper ab omnibus offensionibus in integram resurgentes, ad illam incorruptibilem glorificandæ carnis resurrectionem pervenire mereamur in Christo Jesu Domino nostro, qui vivit et regnat

* Prima editio, *intelligamus*.

^b *Quo mss. Vall. collect. 4 et 5, diriguntur.*

^c *Quo codd. S. Petri et Quesnellus in margine, perficere.*

^d *Editiones ante Quesnellum cum mss. collect. 2, 3 et 4, Notum, et in margine, Totum. At lectionaria quæ vidimus et codd. collect. 1 et 5 lectionem a*

Amen.

SERMO LXXIII [AL. LXX].

De resurrectione Domini II.

SYNOPSIS. — I. Crucem Christi nobis et agramentum esse et exemplum. — II. Nostram naturam a Verbo in incarnatione esse susceptam, ut eam solveret in prædium. — III. Nos Christo commortuos et correptos, 285 a Christo confortari nobiscum permanente in terris, et ad gloriam invitari regnante in caelis. — IV. Ubique nobis et virtutem crucis et exemplum adesse, quo adversus cupiditates ardemur. — V. Per terrenorum contemptum ad caelestia tendendum, servata fide utriusque in Christo natura. — VI. Per Christi transitum, qui non est nisi in natura nostra, nobis ad caelestia transitum præparari. — VII. Eutyphianos paschalis festi amores esse, qui naturam nostram in Christo negant.

CAP. I. — ^a Totum quidem, dilectissimi, paschate sacramentum evangelica nobis narratio præsentavit, et ita per aurem carnis penetratus est mentis auditus, ut nemini nostrum rerum gestarum imago defuerit; cum divinitus inspiratus textus historice evidenter ostenderit quæ Dominus Jesus Christus impietate traditus, quo iudicio addictus, quæ sævita crucifixus, et quæ sit gloria suscitatus. Sed adjiciendum est etiam nostri sermonis officium, ut sicut pia expectatione ^b reposcere vos consuetudinis debitum sentio, ita solemnitati sacratissime lectionis subjungatur exhortatio sacerdotis. Quia igitur apud fideles aures ignorantia locus non est, semen verbi, quod est in prædicatione Evangelii, debet in terra vestri cordis augeri, ut remotis ^c suffocationibus spinarum ac tribulorum, libera in fructus suos creant plantaria piorum sensuum, et rectarum germina voluntatum. Crux enim Christi, quæ salvandis est imposita mortibus, et sacramentum est et exemplum: sacramentum, quo virtus impletur divina; exemplum, quo devotio incitatur humana: quoniam captivitatis iugo erutis, etiam hoc ^d præstat redemptio; ut eam sequi possit imitatio. Nam si mundana sapientia fra in suis gloriatur erroribus, ut quem sibi quisque ducem elegerit, ejus opiniones et mores atque omnia instituta sectetur, quæ nobis erit communio nominis Christi, nisi ut ei inseparabiliter uniamur, qui est, ut ipse insinuat, *Via, et Veritas, et Vita* (Joan. xiv, 6)? *Via* scilicet conversationis sanctæ, *Veritas* doctrinæ divinæ, et *Vita* beatitudinis sempiternæ.

CAP. II. — Collapsa enim in parentibus primis humani generis plenitudine, ita misericors Deus creaturæ ad imaginem suam factæ per 286 unigenitum suum Jesum Christum voluit subvenire, ut nec extra naturam esset naturæ operatio, et ultra propriæ originis dignitatem proficeret secunda conditio. Felix si ab eo ^e non decideret quod Deus loci, sed

Quesnello insertam et a nobis receptam præferunt.

^a Sic cum Quesnello mss. S. Petri. Aliæ editiones, *deposcere*.

^b *Mss. S. Petri, aculeis spinarum.*

^c *Unus cod., præstitit.*

^d *Mss. collect. 5, non dicitur. Nos, pro maneat, quidam mss. cum editionibus ante Quesn., maneat*

felicior si in eo maneat quod refecit. Multum fuit a Christo recepisse formam, sed plus est in Christo habere substantiam. Suscepit enim nos in suam^a proprietatem illa natura (quæ se in quas voluerit mensuras benignitatis inflectit, nec usquam conversionem mutabilitatis incurrit. Suscepit nos illa natura) quæ nec nostris sua, nec suis nostra consumeret: quæ ita unam in se fecit Deitatis humanitatisque personam, ut sub dispensatione infirmitatum atque virtutum nec caro per Divinitatem inviolabilis, nec Divinitas per carnem posset esse passibilis. Suscepit nos illa natura quæ et propaginem nostri generis^b a communi tramite non abrumperet, et contagium peccati in omnes homines transeuntis excluderet. Infirmitas sane atque mortalitas, quæ non peccatum erant, sed pœna peccati, a Redemptore mundi recepta sunt ad supplicium, ut impenderentur ad pretium. Quod ergo in omnibus hominibus transfusio^c erat damnationis, hoc in Christo sacramentum est pietatis. Præbuit enim se crudelissimo exactori liber a debito, et ministras diaboli Judaicas manus in cruciatum immaculatæ carnis admisit. Quam ideo usque ad^d resurrectionem voluit esse mortalem, ut credentibus in eum nec persecutio insuperabilis, nec mors posset esse terribilis: cum ita dubitandum non esset de consortio gloriæ, sicut dubitandum non erat de communione naturæ.

CAP. III. — Si incunctanter itaque, dilectissimi, credimus corde quod ore profiteremur, nos in Christo crucifixi, nos sumus mortui, nos sepulti, nos etiam in ipso die tertio suscitati. Unde Apostolus dicit: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum enim Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria* (Coloss. III, 1-4). Ut autem noverint corda^e fidelium habere se, unde ad supernam sapientiam spretis mundi cupiditatibus valeant elevari, spondet nobis Dominus præsentiam suam, dicens: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Math. XXVIII, 20). Non enim frustra **287** per Isaiam^f dixerat Spiritus sanctus: *Ecce virgo in utero accipiet et pariet filium; et^g vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus* (Isai. VII, 14; D

Math. II, 23). Implet ergo Jesus proprietatem nominis sui, et qui ascendit in cœlos, non deserit adoptatus; qui sedet ad dexteram Patris,^h idem totius habitator est corporis; et ipse deorsum confortat ad patientiam, qui sursum invitat ad gloriam.

CAP. IV. — Nec inter vana igitur nobis desipiendum est, nec inter adversa trepidandum. Ibi quidem blandiuntur deceptiones, et hic gravescunt labores. Sed quia *miser cordia Domini plena est terra* (Ps. XXXII, 5), adest nobis Christiⁱ ubique victoria, ut impleatur quod ait: *Nolite timere, quia ego vici mundum* (Joan. XVI, 33). Sive ergo contra ambitionem sæculi, sive contra concupiscentias carnis, sive contra hæreticorum jacula dimicemus, Dominica cruce semper^j armemur, Nec enim umquam a paschali festo recedimus, si a fermento malitiæ veteris (veritatis sinceritate) abstinemus. Inter omnes namque vitæ hujus varietates, quæ diversarum plenæ sunt passionum, apostolicæ exhortationis meminisse debemus, qua nos instruit, dicens: *Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genua flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (Philip. II, 5-11). Si magnæ, inquit, pietatis sacramentum intelligitis, et quod pro salute humani generis unigenitus Dei Filius gessit advertitis, hoc sentite in vobis quod et in Christo Jesu, cujus humilitas nulli aspernanda divitum, nulli est erubescenda nobilium. Nec enim in tantum provehi potest quælibet felicitas humana fastigium, ut æstimet sibi pudendum^k quod manens Deus in forma **288** Dei, formam servi suscipere non est arbitratus indignum.

CAP. V. — Imitamini quod operatus est; diligite quod dilexit,^l et invenientes in vobis Dei gratiam, vestram in illo redamate naturam. Quoniam sicut ille paupertate divitias non amisit, gloriam humilitate non minuit, æternitatem morte non perdidit, ita et

^a Mss. collect. 5 et in margine editionum, *potestatem*. Mox quæ parenthesi clauduntur, desiderabantur in editis ante Quesnellum. Is autem ea addidit ex mss. Thuan. et Reg., eaque nos in octo nostris codicibus invenimus.

^b Unus codex, a communi palmite.

^c Ita cum Quesn. potiores nostri codd. Al., *fuit*.

^d Editi ante Quesn. cum non paucis codd. addunt, *celerrimam*.

^e Prima editio, *filiorum*.

^f Mss. Vat. collect. 4 et 5 addunt *prophetam*.

^g Sic cum Quesn. potiores nostri codices. Al., *vocabitur*.

^h Vocem *idem* revocavimus ex nostris codd. et editis ante Quesn., qui posuit, *ipse*. Solum in ms. Vat. collect. 5 habetur, *is*. Mox pro *ad patientiam*

duo codd. S. Petri habent, *ad pœnitentiam*.

ⁱ Ita sex nostri melioris notæ codd. cum Quesn. Al., *utique*.

^j Ms. Vat. collect. 5, *armamur; nec unquam a paschali festo recedimus*. Dein parenthesi inclusa desunt in Quesnelli codd. et in pluribus etiam nostris, nec non in prima editione. At in nonnullis optimæ notæ leguntur.

^k Editi cum multis codd. vitata et mutila lectione habebant, *quod manens Deus in forma Dei Deus, non est arbitratus indignum*. Integram et veram lectionem suggessit Lectionarium ms. S. Petri. Respicit locum S. Pauli ad Philippenses II.

^l Editi, alia interpunctione et lectione, *et invenientis in vobis Dei gratiam. Vestram in illo redamate naturam, quoniam, etc.* Secuti sumus nostros codices.

vos eisdem gradibus ^a eisdemque vestigiis, ut celestia apprehendatis, terrena despiciat. Susceptio enim crucis est interfectio cupiditatum, occisio vitiorum, declinatio vanitatis, et abdicatio omnis erroris. Nam cum Pascha Domini non impudicus, non luxuriosus, non superbus celebret, non avarus, nulli tamen ab hac festivitate longius quam hæretici separantur, maximeque illi qui de Verbi incarnatione male sentiunt, aut minuendo quod est Deitatis, aut evacuando quod est carnis. Verus enim Deus est Filius Dei, totum habens ex Patre quod Pater est, nullo exordio temporalis, nulla varietate mutabilis; nec ab uno divisus, nec ab omnipotente diversus, sempiterni genitoris unigenitus sempiternus: ut mens fidelis credens in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, ^b in eadem unius Deitatis essentia nec unitatem gradibus dividat, nec Trinitatem singularitate confundat. Non autem sufficit Dei Filium in sola Patris nosse natura, nisi eum non recedentem a propriis, agnoscamus in nostris. Exinanitio enim illa quam reparationi impendit humanæ, dispensatio fuit miserationis, non privatio potestatis. Nam cum ^c et ex æterno consilio Dei non esset aliud nomen sub celo datum hominibus, in quo oporteat salvos fieri (Act. iv, 12); invisibilis visibilem, intemporalis temporalem, inpassibilis passibilem substantiam suam fecit: non ut virtus deficeret in infirmitate, sed ut infirmitas in incorruptibilem posset transire virtutem.

CAP. VI. — Propter quod ipsa festivitas quæ a nobis Pascha nominatur apud Hebræos Phase, id est transitus, dicitur, attestante evangelista atque dicente: Ante diem festum Paschæ sciens Jesus quia venit hora ejus, ^d ut transeat ex hoc mundo ad Patrem (Joan. xiii, 1). Cujus autem naturæ futurus erat transitus **289** iste, nisi nostræ, cum inseparabiliter et Pater in Filio, et Filius esset in Patre? Sed quia Verbum et caro una persona est, non dividitur ^e suscipiente susceptus, et honor provehendi provehenti nominatur augmentum, dicente Apostolo, quod jam commemoravimus: Propter quod et Deus exaltavit illum, ^e et donavit illi nomen quod est super omne nomen (Philipp. ii, 9). In quo utique assumpti hominis exaltatio commendatur: ut in cujus passionibus manet Deitas indivisibilis, idem coæternus sit in gloria Deitatis. Ad hanc participationem ineffabilis muneris, beatum transitum fidelibus suis ipse Dominus præparabat, ^f cum instanti jam proximus passioni, non solum pro apostolis suis atque discipulis, sed etiam pro universa Ecclesia suppli-

A caret et diceret: Non pro his autem rogo tantum, sed pro iis etiam qui credituri sunt per verbum ipsorum in me: ut omnes unum sint, sicut et tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint (Joan. xvii, 20, 21).

CAP. VII. — Cujus unitatis nullum poterunt habere consortium, qui in Dei Filio Deo vero humanam negant manere naturam, impugnatores salutiferi sacramenti, et paschalis exsules festi; quod, quia ab Evangelio dissentiant et Symbolo contradicunt, nobiscum celebrare non possunt: quia etsi audent sibi Christianum nomen assumere, ^g ab omni tamen creatura, cui Christus caput est, repelluntur; vobis in hac solemnitate merito exsultantibus, pieque gaudentibus, qui nullum recipientes in veritate mendacium, nec de nativitate Christi secundum carnem, nec de passione ac morte, nec de corporali resurrectione ejus ambigitis: quoniam sine ulla separatione Deitatis, verum Christum ab utero Virginis, verum in ligno crucis, verum in sepulcro carnis, verum in gloria resurrectionis, verum in dextera paternæ majestatis agnoscitis. Unde etiam, sicut Apostolus ait, expectamus Salvatorem Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus nostræ humilitatis, conforme fieri corpori gloriæ suæ (Philipp. iii, 20), qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

290 SERMO LXXIII [Al. LXXI].

De Ascensione Domini I.

C SYNOPSIS. — I. Et moram Christi in terris post resurrectionem, et dubitationem discipulorum, ad fidem confirmandam dispositas esse. — II. Quanta his diebus a Christo facta fuerint. — III. Vulnerum suorum tactu trepidantia discipulorum corda confirmasse. — IV. Ascensionem Christi eos lætitia affectasse, quos et mors trepidos fecerat, et resurrectio dubios reliquerat. Ampliora per Christum esse colata, quam per diabolum ablata.

CAP. I. — Post beatam et gloriosam resurrectionem Domini nostri Jesu Christi, qua verum Dei templum Judaica impietate resolutum divina in triduo potentia suscitavit, quadragenarius hodie, dilectissimi, sanctorum dierum expletus est numerus, sacratissima ordinatione dispositus, et ad utilitatem nostræ eruditionis impensus: ut dum a Domino in hoc ^h spatium mora præsentis corporalis extenditur, fides resurrectionis documentis necessariis munitur. Mors enim Christi ⁱ multum discipulorum corda turbaverat, et de supplicio crucis, de emissionem spiritus, de exanimati corporis sepultura ^j gravatis mœstitudine mentibus quidam diffidentis torpor obre-

passione.

^g Iidem codices et alius Vat. cum prima editione e, ab omni natura tamen, cui.

^h Sic cum Quesn. mss. Veron. et Vat. collect. 5. Al., spatio.

ⁱ Prima editio, Homil. Pauli Diac. nec non duo mss. Vatt. et alius Veron., multorum.

^j Al., gravatas mentes oppresserat. Quesn. in margine. — Paulo post, in uno cod., tepor pro torpor

^a Ita melius ex nostris mss. Editi, eisdem, ommissa copulativa que.

^b Sic cum Quesn. duo mss. S. Petri et duo Vatt. Carteræ editiones, in eadem unius Deitatis essentiam.

^c Prima editio omittit et.

^d Eadem editio, ut transiret.

^e Ita duo Lectionaria S. Petri cum sex aliis codd. Editi, et dedit.

^f Duo codd. S. Petri, cum instante jam proxima

pserat. Nam cum sanctæ mulieres, sicut evangelica
 a patefecit historia, revolutum a monumento lapi-
 dem, sepulcrum corpore vacuum, et viventis Domini
 testes angelos nuntiarent, verba earum apostolis
 aliisque discipulis deliramentis similia videbantur.
 Quam utique hæsitationem humana infirmitate
 b nutantem, nequaquam permisisset Spiritus veritatis
 prædicatorum suorum inesse pectoribus, nisi illa tre-
 pida sollicitudo et curiosa c cunctatio nostræ fidei
 fundamenta jecisset. Nostris igitur perturbationibus,
 nostrisque periculis in apostolis consulebatur: nos
 in illis viris contra calumnias impiorum, et contra
 terrenæ argumenta sapientiæ docebamur. Nos illo-
 rum instruxit aspectus, nos erudit auditus, nos
 confirmavit tactus. Gratias agamus divinæ **291**
 dispensationi et sanctorum Patrum necessariæ tar-
 ditati. Dubitatum est ab illis, ne dubitaretur a nobis.

CAP. II. — Non ergo ii dies, dilectissimi, qui inter
 resurrectionem Domini ascensionemque fluxerunt,
 otioso transiere decursu; sed magna d in his confir-
 mata sacramenta, magna sunt revelata mysteria. In
 his metus diræ mortis aufertur, et non solum ani-
 mæ, sed etiam carnis immortalitas declaratur. In his
 per insufflationem Domini infunditur apostolis omni-
 bus Spiritus sanctus; et beato apostolo Petro supra
 cæteros, post regni claves, ovilis Dominici cura
 e mandatur. In his diebus, duobus discipulis tertius in
 via Dominus comes jungitur (*Luc. xxiv, 15*), et ad
 omnem nostræ ambiguitatis caliginem detergendam,
 paventium ac trepidantium tarditas increpatur.
 Flammam fidei illuminata corda concipiunt; et quæ
 erant f tepida, reserante Scripturas Domino, effi-
 ardentia. In fractione quoque panis conve-
 sistentium aperiuntur obtutus; multo felicius g horum
 oculis patefactis, quibus naturæ suæ manifestata est
 glorificatio, quam illorum generis nostri principum,
 quibus prævaricationis suæ est ingesta confusio.

CAP. III. — Inter hæc autem aliaque miracula,
 cum discipuli trepidis cogitationibus æstuarant, et
 apparuisset in medio eorum Dominus dixissetque,
Pax vobis (Luc. xxiv, 36; Joan. xx, 26): ne hoc re-
 maneret in eorum opinionibus quod volebatur in
 cordibus (putabant enim se spiritum videre, non
 carnem), redarguit cogitationes a veritate discor-

a Ita cum Quesn. ms. Vat. 3835 et Homil. Pauli
 Diac. Alii codices et editi, *pandit historia*. Mox in
 eodem Homil. Pauli Diac., *revoluta a monumento lapi-
 pide*. Dein ante vocem *sepulcrum* editi ante Quesn.
 cum quibusdam codd. addunt conjunctionem *et*.

b Ms. Veronensis, *nutante*.

c Vetus editio (id est prima et cæteræ ex eadem
 recusa) sic habet, *contatio*, id est *percontatio*. In vul-
 gatis editis, *cunctatio*. QUE-NELLUS. — Verum *contatio*
 idem est ac *cunctatio*, nec pro *percontatione* accepta
 invenitur: in prima autem editione o pro u in
 similibus vocibus frequenter scribitur. Hinc *cunctatio*
 cum omnibus mss. restituimus; et hæsitationem
 innuit, quæ simul cum curiositate inquirendi et
 sciendi iungebatur.

d Sic Quesn. et noster antiquissimus Vat. cum Ho-
 mil. Pauli Diac. Al., in eis.

e Exemplar Pauli Diac., *commendatur*.

f Ita ex antiquo ms. Vat. Longobardico, uti Que-

des, ingerit dubitantium oculis manentia in manibus
 suis et pedibus crucis signa, et ut diligentius per-
 tractetur invitat: quia ad sananda infidelium cor-
 didium vulnera, clavorum et lanceæ erant servata
 vestigia: ut non dubia fide, sed constantissima scien-
 tia h teneretur, eam naturam in Dei Patris conses-
 suram throno, quæ jacuerat in sepulcro.

CAP. IV. — Per omne ergo hoc tempus, dilectis-
 simi, quod i inter resurrectionem Domini et ascen-
 sionem ejus exactum est, hoc providentia Dei cura-
 vit, hoc docuit, hoc suorum l et oculis insinuat et
 cordibus, ut Dominus Jesus k Christus vere agnos-
 ceretur resuscitatus, qui vere erat natus, et passus,
 et mortuus. Unde beatissimi apostoli omnesque di-
 scipuli, qui et l de exitu crucis fuerant trepidi, et de
 fide resurrectionis ambigui, ita sunt veritate perspi-
 cua roborati, ut Domino in cælorum **292** eunte
 sublimia, non solum nulla afficerentur tristitia, sed
 etiam magno gaudio repleverunt (*Luc. xxiv, 52*). Et
 revera magna m et ineffabilis erat causa gaudendi,
 cum in conspectu sanctæ multitudinis super omnium
 creaturarum cælestium dignitatem humani generis
 natura n conscenderet, supergressura angelicos ordi-
 nes, et ultra archangelorum altitudines elevanda,
 nec ullis sublimitatibus modum suæ provectionis ha-
 bitura, ni i æterni Patris recepta consensu, illius
 gloriæ sociaretur in throno, cujus naturæ copulaba-
 tur in Filio. Quia igitur Christi ascensio, nostra pro-
 vectio est, et quo præcessit gloria capitis, eo spes
 vocatur et corporis, dignis, dilectissimi, exsultemus
 C gaudiis, et pia gratiarum actione lætemur. Hodie
 enim non solum paradisi possessores firmati sumus,
 sed etiam cælorum in Christo superna penetravi-
 mus: ampliora adepti per ineffabilem Christi gra-
 tiam quam per diaboli amiseramus invidiam. Nam
 quos virulentus inimicus primi habitaculi felicitate
 dejecit, eos sibi incorporatos Dei Filius ad dexte-
 ram Patris collocavit: o cum quo vivit et regnat in
 unitate Spiritus sancti Deus per omnia sæcula sæculorum.
 Amen.

SERMO LXXIV [Al. LXXII].

De Ascensione Domini II.

SYNOPSIS. — I. Ascensione et gaudium nostrum adim-
 pleri, et fidem nostram spemque mirabiliores fieri.

D snellus in margine corrigendum conjecerat, cum esset
 in editis aliisque mss., *trepida*.

g Sic cum Quesn. nostri potiores codd. Al.,
 eorum.

h Prima editio et unus ms. Vat., *terrent*.

i Editi ante Quesn., *inter resurrectionem et ascen-
 sionem Domini*. Quesnellianam lectionem nostris
 codd. fultam retinimus.

j Unus vetustus codex addit, *discipulorum*.

k Vox *Christus* adjecta ex antiquissimo Vat. et ex
 Homil. Pauli Diac.

l In laudato Pauli Diac. Homillario, *de exitu
 crucis*.

m Cod. Veronensis, *et inestimabilis atque ineffabi-
 lis*. Mox *tantæ* pro *sanctæ* in uno ms.

n Ms. vetustissimus Vat., *conscenderit*.

o Idem antiquissimus Vat. et ms. Veron., *qui et
 vivit et regnat cum Deo Patre omnipotente et Spiritu
 sancto in sempiterna sæcula sæculorum. Amen*.

— II. *Ut capaces essemus beatitudinis, Christus ascendit in cælum, ibi mansurus usque ad diem iudicii.* — III. *Fidem ita ascensione esse roboratam, ut nullis potuerit tormentis superari, etiam in teneris puellis.* — IV. *Excellentius innotuisse Christum per ascensionem, et præsentiorẽ fuisse Diriminte. Quid angelicum colloquium significet.* — V. *Exeat nos ascensio Christi, ut terræ despiciamus tamquam peregrini, et charitate ditemur, sine qua ad Christum non itur.*

CAP. I. — Sacramentum, dilectissimi, salutis nostræ, quam pretio sanguinis sui universitatis **293** conditor ^a æstimavit, a die corporalis ortus usque ad exitum passionis, per dispensationem humilitatis impletum est. Et licet multa etiam in forma servi Divinitatis signa radiaverint, proprie tamen illius temporis actio ad demonstrandam suscepti hominis pertinuit veritatem. Post passionem vero, ruptis mortis vinculis, quæ vim suam ^b in eum qui peccati erat nescius incedendo ^c pandiderat: infirmitas in virtutem, mortalitas ^d in æternitatem, contumelia transiit in gloriam: quam Dominus Jesus Christus in multis manifestisque documentis (Act. 1, 3), multorum declaravit aspectibus, donec triumphum victoriæ, quæm reportarat a mortuis, inferret et cælis. Sicut ergo in solemnitate paschali resurrectio Domini fuit nobis causa lætandi, ita ascensio ejus in cælos præsentium nobis est materia gaudiorum, recolentibus illum diem et rite venerantibus, quo ^e natura nostræ humilitatis in Christo super omnem cæli militiam, supra omnes ordines angelorum, et ultra omnium altitudinem potestatum ad Dei Patris est provecta concessum. Quo ordine operum divinorum nos fundati, nos ædificati sumus: ut mirabilior fieret gratia Dei, cum remotis a conspectu hominum, quæ merito reverentiam sui sentiebantur indicere, fides ^f non diffideret, spes non fluctuaret, charitas non tepesceret. Magnarum ^g enim hic vigor est mentium, et valde fidelium ^h hoc lumen est animarum, læcunctanter credere quæ corporeo non videntur intuitu, et ibi figere desiderium, quo nequeas inferre conspectum. Hæc autem pietas unde in nostris cordibus nasceretur, aut quomodo quisquam justificaretur per fidem, si in iis tantum salus nostra consisteret, quæ obtutibus ⁱ subjacerent? Unde et illi viro qui de resurrectione Christi videbatur ambigere, nisi in ipsius carne vestigia passionis et visu explorasset et tactu: *Quia vidisti me*, inquit Dominus,

A credidisti: beati qui non viderunt, et crediderunt (Joan. xx, 19).

CAP. II. — Ut igitur hujus beatitudinis, dilectissimi, capaces esse ^j possemus, expletis omnibus quæ evangelicæ prædicationi et novi Testamenti mysteriis congruebant, Dominus noster Jesus Christus, quadragesimo **294** post resurrectionem die coram discipulis elevatus in cælum (Luc. xxiv, 50; Matth. xvi, 19), ^k corporalis præsentiae modum fecit, mansurus in Patris dextera, donec tempora multiplicandis Ecclesiæ filiis divinitus præstituta peragantur, et ad iudicandos vivos et mortuos in eadem carne in qua ascendit adventat. Quod itaque Redemptoris nostri conspectum fuit, in sacramenta transiit: et ut fides excellentior esset ac firmior, visionis doctrina successit, ^l cuius auctoritatem supernis illuminata radis credentium corda sequerentur.

CAP. III. — Hanc fidem ascensione Domini auctam, et Spiritus sancti munere roboratam, non vincula, non carceres, non exilia, non fames, non ignis, non laniatus ferarum, nec exquisita persequentium ^m crudelitibus supplicia terruerunt. Pro hac fide per universum mundum, non solum viri, sed etiam feminae, nec tantum impubes pueri, sed etiam teneræ virgines, usque ad effusionem sui sanguinis decertarunt. Hæc fides dæmonia eiecit, ægritudines depulit, mortuos suscitavit. Unde et ipsi beati apostoli, qui tot miraculis confirmati, tot sermonibus eruditi, ⁿ atrocitate tamen Dominicæ passionis expaverant, et veritatem resurrectionis ejus non sine hæsitacione susceperant, tantum de ascensione Domini profecerunt, ut quidquid illis prius intulerat metum, vertetur in gaudium. Totam enim contemplationem animi in Divinitatem ad Patris dexteram consedentis erexerant, nec jam corporeæ visionis tardabantur objectu, quominus in id aciem mentis intenderent, quod nec a Patre descendendo abfuerat, nec a discipulis ascendendo discesserat.

CAP. IV. — Tunc igitur, dilectissimi, filius hominis, Dei Filius, excellentius sacratiusque innotuit, cum in paternæ majestatis gloriam se recepit et ineffabili modo cæpit esse Divinitate præsentior, qui factus est humanitate longinquior. Tunc ad æqualem Patri Filium eruditior fides gressu mentis cæpit accedere, et contractatione corporeæ in Christo substantiæ ^o, ^p qua Patre minor est (Joan. xiv, 28), non egere:

^a In margine ms. Casinensis, *dignatus est operari.*
^b Ms. Veron., *in eo*; et mox, *incedendo* in editione Rainautii, pro *incedendo*; prima editio et unus cod. Vat., *incedendo*.

^c Editi et plures codd., *perdidit*. Magis placuit, *perdidit*, auctoritate vetustissimi cod. Vat. alteriusque Vat. Longobardicis, ut vocant, litteris exarati.

^d Editi et aliquot codd., *in immortalitatem*. Quatuor præstantiorum nostrorum codicum lectionem prætulimus.

^e Vulg., *naturæ nostræ humilitas*. Magis placuit sequi tres præstantiores nostros codices. Mox, in antiquissimo Vat. et in Veron., *sanctarum*, pro *omnium*.

^f Ita restituimus ex prima editione et septem nostris mss. Cæteræ editiones, *non defeceret*.

^g Adlidimus enim ex sex nostris codd. et prima editione.

^h Ex eadem editione et ex quinque præstantioribus codicibus hoc insertum fuit.

ⁱ In ms. Longobard., *subjacent*.

^j Vetustiss. Vat. et cod. Veron., *possumus*.

^k Corporali præsentiae in ms. Vat. collect. 5, nec non in prima editione, quæ addit, *suæ*.

^l Duo antiquiores mss. Vat., *crudelitatis*; forte, *crudelitate*.

^m Sic ex vetustissimo Vat. et cod. Bon. ac prima editione, in qua, *et atrocitate*; omissa tamen. Alms., *atrocitatem*.

ⁿ Qua pro quæ magis placuit, licet in uno tantum codice invenimus.

quoniam glorificati corporis manente natura, eo fides A a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam (I Petr. II, 11). Cui autem nisi diabolo carnales militant voluptates, qui animas ad superna tendentes corruptibilium bonorum delectationibus obligare et ab illis sedibus de quibus ipse excidit gaudet abducere? Contra ^b cujus insidias sapienter debet fidelis quisque vigilare, ut inimicum suum de eo quod tentatur possit elidere. Nihil autem est validius, dilectissimi, contra diaboli dolos, quam benignitas misericordiae et largitas charitatis, per quam ^d omne peccatum aut declinatur aut vincitur. Sed hujus virtutis sublimitas non prius apprehenditur quam illud quod ei adversarium est subruatur. Quid autem tam inimicum misericordiae et operibus charitatis, quam avaritia, de cujus radice omnium malorum germen emergit? Quæ nisi in suis fomitibus enecetur, necesse est ut in agro cordis illius, in quo ^l hujus mali planta convaluit, spinæ potius tribulique vitiorum, quam ullum veræ virtutis semen oriatur. Resistamus ergo, dilectissimi, huic tam pestifero malo, et charitatem, sine qua nulla virtus potest nitere (I Cor. XIII), sectemur: ut per hanc, qua ad nos Christus descendit, dilectionis viam, etiam nos ad ipsum possimus ^k ascendere, cui est cum Deo Patre et Spiritu sancto honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXXV [Al. LXXIII].

De Pentecoste I.

SYNOPSIS. — I. Christianam Pentecosten Mosaicam respondere. — II. Quam velociter ac mirabiliter a Spiritu sancto edocti sint discipuli. — III. Perfecta personarum in SS. Trinitate æqualitas explicatur. — IV. Macedonianorum error contra Spiritum sanctum, qui omnis boni fons et causa. — V. Omnia in Ecclesia per Spiritum sanctum sanctificari, ab eo et ipsa jejunia instituta.

CAP. V. — Exsultemus itaque, dilectissimi, gaudio spiritali, et digna apud Deum gratiarum actione lætantes, liberos cordis oculos ad illam altitudinem in qua Christus est erigamus. Sursum vocatos animos desideria terrena non deprimant; ad æterna prælectos peritura non occupent; viam veritatis ingressos fallaces illecebræ non retardent; et ita a fidelibus hæc temporalia decurrantur, ut peregrinari se in hac mundi valle cognoscant, in qua etiamsi quædam commoda blandiantur, non amplectenda nequiter, sed transeunda sunt fortiter. Ad hanc enim nos devotionem beatissimus apostolus Petrus incitat; et secundum illam dilectionem quam pascendis Christi ovis trina Dominici amoris professione concepit (Joan. XXI, 15-17), obsecrans dicit: *Charissimi, obsecro vos tumquam advenas et peregrinos, abstinere vos* **296**

CAP. I. — Hodiernam solemnitatem, dilectissimi, in præcipuis festis esse venerandam, ¹ omnium catholicorum corda cognoscunt: nec dubium est quanta huic diei reverentia debeatur, quem Spiritus sanctus excellentissimo **297** sui muneris miraculo consecravit. Nam ab illo die quo Dominus super ^m omnem cœlorum altitudinem ad dexteram Dei Patris consessurus ascendit, decimus iste est qui ab ejusdem resurrectione quinquagesimus nobis in eo a quo cœpit illuxit, magna mysteria in se et veterum sacramentorum continens et novorum: quibus manifestissimè declaratur, et gratiam prænuntiatam fuisse per legem, et legem impletam esse per gratiam. Sicut enim Hebræo quondam populo ab Ægyptiis liberato, quinquagesimo die post immolationem agni lex data

^a Vulgati, *Dominus Mariæ Magdalene personam Ecclesie gerenti, cum ad contactum ipsius properaret accedere, dicit: Noli, etc.* Quatuor vetustiorum codd. auctoritatem secuti sumus.

^b *Vox meum* addita ex antiquissimo Vat. et Lectorio Veron.

^c Prima editio et cod. Bon., *apostolorum.*

^d Supplevimus coram auctoritate quinque potiorum codd. et primæ editionis; ac ex iisdem, nec non ex cunctis editionibus ante Quesn. revocavimus particulam et ante dixerunt.

^e Adjectivum *prima* abest a vetustissimo ms. Vat.

^f Al., *declararunt.*

^g Prima editio et unus codex delent præpositionem *cum.*

^h Prima editio, *hujus.* Mox, in duobus vetustioribus codd., *de eo potentatu possit elidere.*

ⁱ Antiquissimus Vat., *omne peccatum declinatur, et omittitur, aut vincitur.* Ms. Veron., *omne peccatum aut minuitur, aut vincitur.*

^j Cod. Veronen., *hujusmodi planta.*¹

^k Idem codex addit, *accedere atque.*

^l Antiquissimus Vat. 3835, *omnia.*

^m Idem codex omittit, *omnem,* et paulo post, *in se*

est in monte Sina (*Exod. xix, 17*); ita post passionem ^a Christi, qua verus Dei Agnus occisus est, quinquagesimo a resurrectione ipsius die in apostolos plebemque credentium Spiritus sanctus illapsus est (*Act. ii, 3*): ut facile diligens Christianus agnoscat initia veteris Testamenti evangelicis ministrasse principiis, et ab eodem Spiritu conditum fœdus secundum, a quo primum fuerat institutum.

CAP. II. — Nam, sicut apostolica testatur historia, ^b dum completerentur dies Pentecostes, essentque omnes discipuli pariter in eodem loco, factus est repente de cœlo sonus tamquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ tamquam ignis, seditque supra singulos eorum. Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui ^c aliis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis (*Ibid., 1-4*). O quam velox est sermo sapientiæ, et ubi Deus magister est, quam cito discitur quod docetur! Non est adhibita interpretatio ad audiendum, non consuetudo ad usum, non tempus ad studium, sed spirante ubi voluit Spiritu veritatis (*Joan. iii, 8*), propriæ singularum gentium voces factæ sunt in Ecclesiæ ore communes. Ab hoc igitur die tuba evangelicæ prædicationis intonuit; ab hoc die imbres charismatum, flumina benedictionum, omne desertum et universam aridam rigaverunt; quoniam ad renovandam faciem terræ Spiritus Dei ferebatur super aquas (*Genes. i, 2*), et ad veteres tenebras abigendas, novæ lucis fulgura coruscabant, cum micantium splendore linguarum, et ^d **298** verbum Domini lucidum, et eloquium conciperetur ignitum, cui ad creandum intellectum, consumendumque peccatum, et efficacia illuminandi, et vis inesset ^e urendi.

CAP. III. — Quamvis autem, dilectissimi, valde fuerit ipsa rei gestæ forma mirabilis, nec dubium sit, in illo omnium humanarum vocum exultante ^f concentu, majestatem Spiritus sancti fuisse præsentem, ^g nemo tamen æstimet in iis quæ corporeis visa sunt oculis divinam ejus apparuisse substantiam. Natura enim invisibilis, ^h et Patri Filioque communis, qualitatem muneris ⁱ atque operis sui, qua voluit significatione monstravit, proprietatem vero

^a Sic ex nostris codd. et editis ante Quesn. qui pro Christi habet Domini. In prima editione utrumque desideratur.

^b Al., Cum.

^c Prima editio, variis linguis.

^d Ita retinendum putavit Quesnellus, et suavit tota hujus textus series; licet tres ejusdem codd. Oxon., pro urendi haberent erudiendi. Id ipsum et nos, etiam si antiquissimus Vat. item habeat, erudiendi; et ms. Barber. 88 collect. 2 hunc locum ita efferat: *Et efficacia illuminandi inesset et erudiendi.*

^e Quesnellus ex suis codd., quibus nonnulli etiam nostri astipulantur, edidit, *conventu*. Edit. Paris. an. 1671, *consensu*. Melior visa est lectio anteriorum editionum aliis mss. probata, cum qua magis congruunt præcedentia, *humanarum vocum*.

^f Revocavimus lectionem editorum ante Quesnellum, quippe quam in antiquissimo Vat. et in aliis nostris codd. reperimus, cum quibus scripsimus æstimet, pro vulgato existimet. Quesnellus autem sic:

¹ essentia suæ in sua Deitate continuit: quia sicut nec Patrem nec Filium, ita nec Spiritum sanctum humanus potest visus attingere. In Trinitate enim divina nihil dissimile, nihil impar est; et omnia quæ de illa possunt substantia cogitari, nec virtute, nec gloria, nec æternitate discreta sunt. Cumque in personarum proprietatibus alius sit Pater, alius sit Filius, alius Spiritus sanctus, non tamen alia Deitas nec diversa natura est. Siquidem cum et de Patre sit Filius unigenitus, et Spiritus sanctus Patris Filiique sit spiritus, non sicut quæcumque creatura, quæ et Patris et Filii est, sed sicut cum utroque vivens et potens, ¹ et sempiternæ ex eo quod est Pater Filiusque subsistens. Unde, cum Dominus ante passionis suæ diem discipulis suis sancti Spiritus sponderet adventum, ^B *Adhuc, inquit, multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, ille diriget vos in omnem veritatem. Non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque ² audierit loquetur, et futura annuntiabit vobis. Omnia quæ habet Pater mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis* (*Joan. xvi, 12-15*) Non ergo alia sunt Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti; sed omnia quæcumque habet Pater, habet et Filius, habet et Spiritus sanctus; nec umquam in illa Trinitate ¹ non fuit ista communio, quia hoc est ibi omnia habere, quod semper existere. Nulla ²⁹⁹ ibi tempora, nulli gradus, nullæ differentia cogitentur: ^m et si nemo de Deo potest explicare quod est, nemo audeat affirmare quod non est. Excusabilis enim est de natura ineffabili non eloqui digna, quam definire contraria. Quidquid itaque de sempiterna et incommutabili gloria Patris pia possunt corda concipere, hoc simul et de Filio, et de Spiritu sancto inseparabiliter atque indifferenter intelligant. Ideo enim hanc beatam Trinitatem unum confitemur Deum, quia in his tribus personis nec substantiæ, nec potentiæ, nec voluntatis, nec operationis est ulla diversitas.

CAP. IV. — Sicut ergo detestamur ⁿ Arianos, qui inter Patrem et Filium aliquam volunt esse distantiam, ita etiam Macedonianos pariter detestamur, qui licet Patri et Filio tribuant æqualitatem, Spiritum tamen sanctum inferioris putant esse naturæ: non

^D *Nemo tamen in his... divinam ejus putet apparuisse substantiam.*

⁵ Sic nostri codd. et editi, excepto Quesnello, apud quem, et cum Patre et cum Filio.

^h Voces, atque operis, desunt in antiquissimo Vat.

¹ Unus Vat., substantiæ.

¹ Vulgati ante Quesn., et sempiternus, et ex eo quod est, etc. Similiter mss. collect. 4 et 5, in quibus tamen cum omittatur conjunctio et ante ex eo, lectio a Quesnello inducta et antiquissimo ms. nostro Vat. confirmata satis indicatur.

² Vulgati ante Quesn. et mss. collect. posteriorum, audiet, non tamen antiquissimus Vat.

¹ Ita ex nostris codicibus et prima editione. Alias, defuit.

^m Prima editio, ut si; et dein, incommutabili, pro ineffabili.

ⁿ Antiquissimus Vat., pro Arianos, præfert eos; et postea, omissis vocibus ita etiam, pro Macedonianos, habet, illos pariter detestemur.

considerantes eam blasphemiam se incidere, quæ neque in præsentis sæculo, neque in futuro sit remittenda iudicio, dicente Dominus: *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro (Matth. xii, 32).* Permanens itaque in hac impietate sine venia est, quia exclusit eum a se per quem poterat confiteri; nec umquam perveniet ad indulgentiæ remedium, qui patrocinatorum sibi non habet advocatum. Ab ipso enim est ^a invocatio Patris, ab ipso sunt lacrymæ penitentium, ab ipso sunt gemitus supplicantium; et nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto (1 Cor. xii, 3); cujus æqualem cum Patre et Filio omnipotentiam, unamque Deitatem ^b evidentissime prædicat Apostolus, dicens: *Divisiones quidem gratiarum sunt, idem autem Spiritus. Et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus (Ibid., 4-6).*

CAP. V. — His, dilectissimi, aliisque documentis, quibus innumerabiliter divinatorum eloquiorum coruscant auctoritas, ad venerationem Pentecostes unanimiter incitemur, exultantes in honorem sancti Spiritus, per quem omnis Ecclesia catholica sanctificatur, omnis anima rationalis imbuitur; qui inspirator fidei, doctor scientiæ, fons dilectionis, signaculum castitatis, et totius est causa virtutis. Gaudeant fidelium mentes, quod in toto mundo unus Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, omnium linguarum confessione laudatur; quodque illa significatio, **300** quæ in specie ignis apparuit, et opere perseverat et munere. Ipse enim Spiritus veritatis facit domum gloriæ suæ luminis sui ^c nitore fulgere, et in templo suo nec tenebrosam aliquid vult esse, nec tepidam. De qua ope atque doctrina etiam jejuniorum nobis atque eleemosynarum est collata purgatio. Nam hunc venerabilem diem sequitur saluberrimæ observantiæ consuetudo, quam utilissimam sibi ^d omnes sancti semper experti sunt, et ad quam sedulo celebrandam, pastoralis vos sollicitudine cohortamur: ut si quid macularum proximis diebus negligentia incauta contraxit, id et jejunii censura castiget, et devoto pietatis emendet. Quarta igitur et ^e sexta feriâ jejunemus; sabbato autem in idipsum consueta devo-

tionem vigiliis celebremus. ^f Per Jesum Christum Dominum nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto unus Deus vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXXVI [AL. LXXIV].

De Pentecoste II.

SYNOPSIS. — I. *Et propter neophytos de Spiritu sancto esse discredendum.* — II. *Perfekte in omnibus æquales esse Trinitatis personas, etsi quædam singulis tribuantur.* — III. *In veteri Testamento datum esse Spiritum sanctum.* — IV. *Apostolis quoque ante Pentecosten fuisse datum, sine quo nemo bene orat.* — V. *Quid est quod discipuli portare nondum poterunt?* — VI. *Quomodo ex Evangelio, Manichæorum stultitia rejellatur; et quo tempore Mares vixerit.* — VII. *Quam fatuum est dicere Spiritu sancto usque ad hanc Ecclesiam caruisse.* — VIII. *Spiritum sanctum Ecclesiam datam neget necesse est, qui veram Christo carnem abjudicat.* — IX. *Jejunia inter Spiritus sancti dona numerantur, et ex apostolica traditione indicuntur.*

CAP. I. — Plenissime quidem nobis, dilectissimi, causam atque rationem solemnitate hodiernæ divinatorum eloquiorum textus ostendit, quo sanctum Spiritum quinquagesimo post Domini resurrectionem die, **301** qui ab ascensione ejus est decimus, ^g infusum Christi discipulis, sicut promissus sperabatur, agnovimus. Sed ad novos Ecclesiæ filios instruendos, addendum est etiam nostri sermonis obsequium. Non enim timemus ^h ne spirituales et eruditi nota fastidiant, ad quorum fructum pertinet ut quam plurimis insinuari velint ⁱ quod ipsi cum magna sui utilitate didicerunt. Fiat ergo per corda omnium dispensatio munerum divinatorum, et servitium oris nostri docti indoctique non spernant: ^j illi ut probent se amare quod norunt, isti ut ostendant se desiderare quod nesciunt. Huic ^k enim præparatiõni vestræ aderit ipsius largitas, de cujus loqui majestate ^l tentamus, ut ad profectum totius Ecclesiæ et vos capaces, et nos faciat abundantes.

CAP. II. — Cum igitur ad intelligendam dignitatem Spiritus sancti ^m oculos mentis intendimus, nihil diversum ab excellentia Patris et Filii cogitemus: quia in nullo ab unitate sua discrepat ⁿ divini Trinitatis essentia. Sempiternum est Patri, coæterni sibi Filii sui esse genitorem. Sempiternum est Filio, intemporaliter esse a Patre progenitum. Sempiternum quoque est Spiritui sancto, Spiritum esse Patris et Filii: ut numquam Pater sine Filio, num-

^a Prima editio, *advocatio*, sicuti sermone sequenti cap. 4, *sine Spiritu sancti advocacione*.

^b Antiquissimus Vat., *evidentissime Apostolus prædicans dicit*.

^c Al., *splendore*. QUESN. in margine.

^d Velutissimus Vat., *homines sancti*.

^e Idem codex, *sexta sabbati*.

^f Hanc clausulam sumpsimus ex eodem Romano codice. Al., *Per Christum Dominum nostrum. Amen*.

^g Lection. Padiliron., *missum*. Post pauca, pro obsequium, in codice Vat. antiquissimo 3385, *eloquium* legitur.

^h Vulgati ante Quesn. et inferioris notæ codd., *ut spirituales*.

ⁱ Cod. Padiliron., *quæ ipsi*. Mox duo Lectionaria, Venetum 154, et Bergomense, nec non mss. collect. B., *cum magna humilitate. Postea, per corda hominum*

in prima editio.

^j In antiquissimo Vat. omittuntur sequentia usque ad verbum, *nesciunt*.

^k Prima editio, pro *anim* habet *etiam*. Mox, pro *vestræ*, quod est in melioribus mss., vulgati Quesnello anteriores præferunt, *nostræ*.

^l Idem vulgati cum mss. quibusdam, *gestimus*. Mox, antiquissimus Vat., *Ecclesiæ suæ*.

^m Plerique codices (non tamen antiquissimus Vat.) et editi ante Quesn., *arlem*.

ⁿ Vulgati cum mss. collectonum posteriorum, *Divinitatis essentia*. Lectionem a nobis receptam et a Quesnello notatam in margine forte ex aliquo Lectionario, nostra quidem Lectionaria approbati. Dem, pro *coæterni* pures codices et editi ante Quesnellum, *concomperunt*.

quam Filius sine Patre, numquam Pater et Filius fuerint sine Spiritu sancto; et omnibus existentiae gradibus exclusis, nulla ^a ibi persona sit anterior, nulla posterior. Hujus enim beatæ Trinitatis ^b incommutabilis Deitas una est in substantia, indivisa in opere, concors in voluntate, par in potentia, æqualis in gloria. De qua cum sancta Scriptura sic loquitur, ut aut in factis aut in verbis aliquid assignet quod singulis videatur ^c convenire personis, non perturbatur fides catholica, sed docetur: ut per proprietatem aut vocis aut operis insinuetur vobis veritas Trinitatis, et non dividat intellectus quod distinguit auditus. Ob hoc enim quædam sive sub Patris, sive sub Filii, sive sub Spiritus sancti appellatione **302** promuntur, ut confessio ^d fidelium in Trinitate non erret; quæ cum sit inseparabilis, numquam intelligeretur esse Trinitas, si semper inseparabiliter diceretur. Bene ergo ipsa difficultas loquendi cor nostrum ad intelligentiam trahit, et per infirmitatem nostram cælestis doctrina nos adjuvat: ut quia in Deitate Patris, et Filii, et Spiritus sancti nec singularitas est, nec diversitas cogitanda, vera unitas et vera Trinitas ^e possit quidem simul mente aliquatenus sentiri, sed non possit simul ore proferri.

Cap. III. — Fundata igitur, dilectissimi, ^f hac fide in cordibus nostris, qua salubriter credimus quod simul tota Trinitas una virtus est, una majestas, una substantia, indiscreta opere, inseparabilis dilectione, indifferens potestate, simul implens omnia, simul continens universa: quod enim Pater est, hoc est et Filius, hoc est et Spiritus sanctus; et vera Deitas ^g in nullo esse aut major aut minor potest, quæ sic in tribus est consistenda personis, ut et solitudinem non recipiat Trinitas, et unitatem servet æqualitas. Hæc, inquam, dilectissimi, fide firmiter apprehensa, non ambigamus quod cum in die Pentecostes discipulos Domini Spiritus sanctus implevit, ^h non fuit inchoatio muneris, sed adjectio largitatis: quoniam et patriarchæ, et prophetæ, et sacerdotes, omnesque sancti qui prioribus fuere temporibus, ejusdem sunt Spiritus ⁱ sanctificatione vegetati; et sine hac gratia nulla umquam instituta

A sacramenta, nulla sunt celebrata mysteria: ut eadem semper fuerit virtus charismatum, quamvis non eadem fuerit mensura donorum.

Cap. IV. — Ipsi quoque beati apostoli ante passionem Domini sancto Spiritu non carebant, nec potentia hujus virtutis aberat ab operibus Salvatoris. Et cum discipulis daret infirmitatum curationem, et ejiciendorum dæmonum potestatem, ejus utique Spiritus largiebatur ^j effectus, in quo ipsum Immundis spiritibus imperantem Judæorum negabat **303** impietas, et divina beneficia diabolo deputabat (Luc. x, 19). Unde taliter blasphemantes merito illam Domini excepere sententiam, qua ait: *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus; Spiritus autem blasphemia non remittetur hominibus.*

B *Et quicumque dixerit verbum contra Filium Hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro* (Matth. xii, 31-32). Unde manifestum est peccatorum remissionem sine Spiritus sancti ^k ad- vocatione non fieri, nec quemquam sine illo, sicut expedit, ingemiscere, aut sicut oportet, orare, dicente Apostolo: *Quid enim oremus sicut oportet, nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* (Rom. viii, 26); et: *Nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto* (I Cor. xii, 3): quo vacuari nimis ^l exitiabile est nimisque mortiferum, quia numquam veniam meretur, qui ab intercessore deseritur. Omnes igitur, dilectissimi, qui in Dominum Jesum crediderant, infusum sibi habebant Spiritum sanctum, et remittendorum peccatorum ^m etiam tunc apostoli acceperant potestatem, quando post resurrectionem suam Dominus insufflavit, et dixit: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittentur eis; et quorum retinueritis, retinebuntur* (Joan. xx, 22). Sed illi perfectioni, quæ erat discipulis conferenda, major gratia et abundantior inspiratio servabatur, per quam et quæ nondum acceperant sumerent, et excellentius possent habere quæ sumpserant. Propter quod Dominus dicebat: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis ⁿ illa portare modo. Cum autem venerit Spiritus veritatis, ille diriget vos in*

^a Duo Lectionaria Venet. et Bergom., sibi.

^b Vulgati ante Quesn. et quidam codices, *et incommutabilis Deitatis una est substantia*. Mox, pro in potentia. Al., in omnipotentia.

^c Ita Quesnellus et prima editio cum nostris mss. D Lectionariis. Al., *convenisse*.

^d Al., *credentium*.

^e Prima editio cum duobus mss. Bon. et Vat., *possit simul aliquatenus mente sentiri*. Ceteræ editiones ante Quesn., *possit quidem aliquatenus mente sentire, vel sentiri*.

^f Vulgati ante Quesn., *in cordibus nostris fide*, deleta voce hæc; non tamen nostri codices.

^g Quesnellus, *in nullo sese aut minor aut major est*. Anteriorum editionum lectionem nostris codd. confirmatam restitimus.

^h Antiquissimus Vat., *non fuerit*.

ⁱ Editi et plures codices addunt, *sancti*, quam vocem delevimus auctoritate vetustissimi Vaticani

et Padiliron., ut vitetur cacophonia ob subsequentem vocem, *sanctificatione*.

^j Sic emendavimus ex antiquissimo Vat. et Padiliron. Al., *effectum*.

^k Al., *invocatione*, in vulgatorum margine, sed non in nostris codd.

^l Quesnellus in margine et in antiquissimo Vat., *periculosum*. Prima editio, *exitiale*. Ante pauca, *vacare pro vacuari* in ms. Padiliron.

^m Editi ante Quesn. cum mss. collectionum posteriorum, *jam*, pro *etiam*.

ⁿ In ms. Vat. collect. 5 deest vox, *illa*. Dein in antiquiss. Vat. sic effertur sequentia evangelicæ textus: *Cum autem venerit Spiritus veritatis, ille docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur a se metipso, sed quæcumque audiet loquitur et futura annuntiabit vobis: quoniam de meo accipiet et annuntiabit vobis*.

omnem veritatem. Non enim loquetur a semetipso, sed quæ audierit loquetur, et futura annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis (Joan. xvi, 12-14).

304 Quid ergo est quod Dominus promittens discipulis Spiritum sanctum, qui jam dixerat: *Omnia quæ audiui a Patre meo, nota feci vobis: Adhuc, inquit, multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Cum autem venerit Spiritus ille veritatis, ille vos diriget in omnem veritatem?* Numquid sese Dominus inferioris scientiæ volebat intelligi, aut minus aliquid quam Spiritum sanctum a Patre didicisse? cum ipse sit Veritas, et nihil Pater dicere, nihil Spiritus possit docere sine Verbo, ideoque dictum sit: *De meo accipiet* (Joan. xvi, 14): quoniam quod accipit Spiritus, Patre dante, dat Filius. Non itaque alia insinuanda erat veritas, nec alia prædicanda doctrina; sed oportebat capacitatem eorum qui docebantur augeri, et multiplicari constantiam illius charitatis quæ omnem formidinem foras mitteret, et furorem persequentium non timeret. Quod utique apostoli, posteaquam Spiritus sancti nova abundantia sunt repleti, ardentius velle et efficacius posse cœperunt, proficientes a præ-

^a Addidimus *illa* ex ms. Casin. collect. 4 et Lectoriaris Veneto et Padiliron., uti hæc vox pariter legitur capite antecessenti.

^b In antiquissimo Vat., *ille vos docebit omnem veritatem*, quemadmodum idem codex præfert in textu capitis superioris. Confer annot. 22.

^c Vocem Spiritus, quæ dærat in editis, et a contextu exigitur, supplevimus ex pluribus nostris codd., ac præsertim ex antiquissimo Vat. et duobus Lectoriaris Bergomensi et Veneto. In Vat. collect. 5, *nihil Pater, nihil Spiritus possit dicere sine Verbo*. Mox, pro *quoniam quod accipit Spiritus*, in ms. Casinensi, et *quia qui accipit donum Spiritus*; ubi vox donum superaddita est posteriori manu. In ms. Veneto, pro *quoniam*, habetur pariter, et *quia*.

^d Ms. Casinensis, *ut furorem persequentium non timerent*.

^e In eodem ms. Casin. et in cod. Padiliron., *ad præceptorum scientiam, ad tolerantiam passionum, ut nullam jam tempestatem trepidantes*, etc. In uno codice, *sub nulla jam potestate trepidantes*.

^f In antiquissimo Vat. sic: *Cujus discipuli ut magnum quemdam et sublimem*, etc. Ita etiam prima editio, quæ solum omittit particulam *ut*.

^g Editi ante Quesn. cum mss. Vat. collect. 5, *Manichæo*. Alus Vat. et unus Vallicell. atque Casin., *Mani*, et similiter deinceps, ubi *Manes* nominabitur. Hic autem notandum est apud Patres Latinos *Manem* frequenter appellari *Manichæum*, ut eruditissimus exploratum est. Porro Quesnelli annotationem in nomen *Manes* hic subijcimus: «Ita mss. codd., inquit, idque optime: Cum enim infamis iste hæresis archa primum vocaretur non *Urbicus*, ut habet Augustinus lib. de Hæresibus hæc. 46, sed *Cubricus*, quemadmodum legitur apud Epiphanium, Manis sibi nomen imposuit, furoris videlicet nomen quadam sibi providentia asciscens. Quod cum ejus postmodum discipuli animadvertenter in Græcia, geminata littera *n*, *Mannichæum*, quasi manna fundentem, appellaverunt. Hæc ille. Mox in prima editione verbo *apparuisse* præmittitur adverbium *manifeste*.

^h Editi, *Spiritus sanctus*. Prævaluit auctoritas quinque lectionariorum, nimirum antiquissimi Vat.,

ceptorum scientia ad tolerantiam passionum: ut sub nulla jam tempestate trepidantes, fluctus sæculi et elationes mundi fide supergrediente calcarent, et morte contempta, omnibus gentibus Evangelium veritatis inferrent.

CAP. VI. — Quod vero addidit Dominus, dicens: *Quæcumque audierit loquetur, et futura annuntiabit vobis* (Joan. xvi, 13), non segni intellectu, dilectissimi, nec transitorio accipiamus auditu. Præter alias enim veritatis locutiones quibus Manichæorum confutatur impietas, hac apertissime sententia totum sacrilegæ falsitatis dogma prosternitur. Nam ut magnum quemdam atque sublimem sequi viderentur auctorem, in magistro suo Mane sanctum apparuisse Spiritum crediderunt, promissumque a Domino Paracletum non prius venisse quam hic infelicium deceptor oriretur: in quo ita Spiritus Dei manserit, ut non aliud fuerit Manes ipse quam spiritus qui per ministerium corporeæ vocis et linguæ discipulos suos in omnem induceret veritatem, et numquam cognita præteritorum secreta sæculorum reseraret. Quod quam falsum quamque sit vanum, ipsa evangelicæ prædicationis declarat auctoritas. Manes ergo minister falsitatis diabolicæ, et con-

duorum Vallicell., unius Veneti S. Marci, et Padiliron.

ⁱ Antiquissimus Vat. desiderat vocem, *sæculorum*.

^j Hoc modo habent codices mss. Corbeiensis unus tresque Oxonienses; unde mirum quomodo irroperit hæc alia lectio, quam editiones priores exhibent: *Quod quam sit ridiculum quamque vanum tæderet ostendere, nisi adhuc quosdam non puderet hoc credere*. Prior lectio sine dubio anteferenda, quia revera statim ostendit ex tempore quo Evangelium prædicatum erat martyrumque sanguine consecratum, in octava persecutione, ante Manem Manichæosque Spiritum sanctum Ecclesiæ datum fuisse, inque fidelium corda diffusum. QUESNELLOS. — Lectio autem textui inserta nititur etiam nostro antiquissimo Vaticano et alio optimo Veneto, in quo solum pro *falsum* est *ridiculum*. Cæterum lectio aliarum editionum reperitur in mss. omnium quinque collectionum, ac præterea in duobus Lectoriaris Vallicell., in Padiliron. et Bergom. Leoninum etiam stylum sapit, corroboratque veritatis historicæ, qua Manichæos Romæ detectos liquet.

^k Editi ante Quesn., *magister*; quæ lectio, ut videtur, congruentior, fulcitur mss. trium priorum collectionum et duobus nostris Lectoriaris Vallicellanis, uno Bergomate, et alio Padiliron. Lectionem nihilominus a Quesnello inductam ex suis, ut credimus, Lectoriaris, nolimus expungere, cum confirmetur non solum mss. Vatt. collect. 4 et 5, sed etiam duobus præstantioribus nostris Lectoriaris Veneto ac præsertim vetustissimo Vaticano.

^l Non quod primus fuerit obsceni Manichæorum dogmatis parens, sed quod ab ipso *per multas oras partesque terrarum dissipandi sui initium accepit*. Cæterum primus somniorum illorum artifex fuit quidam Scythianus e regione Saracenorum oriundus, educatusque in Arabia, Palæstina: finitima: qui moriens omnia sua Therbitho cuidam, unico quem habebat discipulo, commisit. Hic Therbithi nomen abdicans, Buddas appellari voluit. Cujus hæreditas infausta, cum post infamem ejus mortem in manus ejusdem anus venisset, ab illa relicta est Cubrico seu Mani, quem ad officia famularia servum coemerat; qui deinceps insana dogmata apud Persas, inter

ditor superstitionis obscenæ, eo tempore damnandus innotuit, quo post resurrectionem Domini a ducentis et sexagesimus annus impletus est, Probo imperatore Paulinoque consulibus, cum octava jam in Christianos persecutio b desæviret, et 306 innumera martyrum millia ipsis suis victoriis probavissent impletum esse quod Dominus promiserat, dicens: *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquamini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (Math. x, 19-20).*

CAP. VII. — Non ergo potuit promissio Domini c per tot ætatum intervalla differri, nec ille Spiritus veritatis, quem mundus non accepit imploratum, ita septiformem illam donorum suorum continuit largitatem, d ut tot Ecclesiæ generationes sua inspiratione fraudaret, donec prodigiosus turpium mendaciorum signifer nasceretur (e cui nec 307 hoc quidem tribui potest, quod vel exiguam divinæ inspirationis acceperit portionem: quoniam et hic de illa f mundi exstitit parte, quæ non potest Spiritum veritatis

quos natus erat et vivebat, ad plurimorum perniciem et interitum disseminavit. Plura vide apud S. Cyrillum Jerosolym. catechesi 6 illuminat., Philastrium Brixianum, Epiphanium advers. hæres. lib. II, tom. II. hæresi 60, et apud Augustinum hæresi 46. De eodem quasi primo sectæ hujus auctore agit Euseb. Hist. lib. VII, cap. 31. QUESNELLUS.

* Ita omnes quos vidimus, itque non pauci et præstantissimi codices, nimirum tum Lectionaria sex, tum mss. omnium quinque collectionum. Unus Oxoniensis a Quesnello laudatus, in margine exhibet numerum Romanis litteris CCL. De hoc vero anno, immo de toto hoc loco, qui variis difficultatibus chronologicis præsertim et historicis implicatur, plura dicenda erunt in observationibus ad hunc sermonem, ubi tres etiam satis prolixæ Quesnelli annotationes describuntur. Mox editi ante Quesnellum cum quibusdam codd., *Probo imperatore Paulinoque consule.*

b Editi cum codd. collectionum posteriorum, *ebullire.* At *desæviret* præferendum fuit, cum legatur non solum in mss. duarum præstantiorum collectionum 1 et 2 et in tribus mss. Oxoniensibus a Quesnello allegatus, verum etiam in omnibus nostris Lectionariis, ac præsertim in antiquissimo Vaticano. Cum vero de Valeriani persecutione jamdiu exacta et sub Galliæ extincta sermo sit, ex observatione P. Ruinarum in præfatione ad Acta martyrum num. 54, legendum e-set, *desævisset*, ita ut facili amantissimum errore duplex ss in r mutatus fuerit. Sed nullo favente codice, textum immutare nolimus. Mox vocibus *innumera martyrum millia* indicantur non soli martyre persecutionis octavæ, sed omnes qui in octo anterioribus persecutionibus pro Christo mortem optulere.

c Editi ante Quesn., *tanta per ætatum intervalla.* Duo Lectionaria Vallicell., unum Padiliron. et cod. Casin. collect. 1, nec non mss. Vat. collect. 4 et 5, *per tanta.* Antiquissimus Vat. ac mss. collect. 2 textus lectionem a Quesnello inductam astruunt. Paulo post, *non accipit* in eodem antiquissimo Vat. et in Padiliron.

d Ita Quesnellus cum tribus suis codd. Oxon. et uno Corb. ac nostro vetustissimo Vat. Editiones præcedentes, cum mss. omnium quinque collectionum et duobus Lectionariis Vallicell. et uno Padiliron. habent: *Ut tot Ecclesiæ generationes, sapientia et intellectu, consilio et fortitudine, scientia et pietate, atque ipso Dei timore fraudaret.* Ob auctoritatem potissi-

accipere). Repletus enim spiritu diaboli, Spiritus e restitit Christi; et cum sanctis Dei hoc Paracleti doctrina contulerit, ut futura prædicerent, hic ne falsitates ejus ipse rerum processus argueret, h sacrilegarum impudentiam fabularum in præteritas retorsit ætates. Et quasi nihil nos de sempiternitate Creatoris, nihil de ordine creaturæ i lex sancta et divinitus inspirata prophetia docuisset, in contumeliam Dei j et in omnium bene conditarum injuriam naturarum, compugnantia mendaciorum monstra contexuit. Quibus tandem suas insinuaturus erat insanias, nisi multum k insipientibus et nimium a lumine veritatis aversis, qui sive per ignorantie cæcitate, sive per turpitudinis appetitum, ad illa l non sacra, sed execramenta perveniunt, quæ propter B communem verecundiam non sunt nostro sermone promenda, cum m jam abundantissime ipsorum sint confessione patefacta.

CAP. VIII. — Nulli ergo vestrum, dilectissimi, susdeatur quod tantæ impietatis auctorem Spiritus sanctus aliqua ex parte dignatus sit. Nihil ad istum

num antiquissimi et certo Romani codicis Vat. Quesnellianam lectionem retinimus.

* Parenthesi inclusa desunt in vetustissimo Vat., ubi forte melius aptiusque post verbum *nasceretur*, subjicitur, *qui repletus spiritu diaboli, spiritui restitit Christi, etc.* In uno Vallicell. omittitur hoc. Mox in ms. Padiliron., *probationem, pro portionem.*

f Intelligere videtur mundum impiorum, de quo initio hujus capituli dixit: *Quem (Spiritum veritatis) mundus non accepit imploratum.*

g Editi, *resistit.* Correximus ex antiquissimo Vat. et Vallicell. A 9, ac duobus aliis mss. Vat. Mox, *pro doctrina* in antiquissimo Vat., *donna, forte donum.* Dein, in duobus Vallicell. et in Padiliron., *futura prædicarent.*

h Editiones ante Quesn. cum plerisque codd., *videndarum.* Illius lectionem non expunximus, quia invenitur in antiquissimo Vat.

i Editi hic addunt, in *universum mundum bene*, uti est in mss. collect. 3, 4 et 5. Codex Casin. collect. 1, in *universum mundum bona lex, sancta et divinitus inspirata prophetia.* Codex Casanatensis collect. 2 et Lectionar. Padiliron. delent vocem, *mundum*, et sic habent, in *universum bona lex et sancta, etc.* Duo Lectionaria Vallicell., in *universum bene lex sancta, etc.* In tanta varietate, antiquissimi et Romani Lectionarii Vat. lectionem prætulimus.

j Ita Quesnellus cum uno suo codice, cui suffragatur antiquissimus Vat. Præcedentes editiones cum plerisque mss., *et in omnium injuriam naturarum inexplicabilium mendaciorum monstra contexuit.* Prima editio cum codd. collect. 3 et 4 addit, *bene conditarum*, ut in textu; sed in reliquis, ut cæteræ editiones.

k Editi ante Quesnellum cum codd. collect. posteriorum, *incestis.* Duo Vallicell., Padiliron. et Casinensis, *inertibus*, et satis bene; sed vocem, *insipientibus*, a Quesnello inductam retinimus auctoritate vetustissimi Vat. Mox, *a lumine pietatis* in uno Vat. collect. 5 et alio Bon., nec non in Padilironensi.

l Prima editio cum mss. collect. 3 et 4, *non sacra, sed execranda.* Apud Quesnellum, *non sacramenta, sed execramenta*, quod in nullo codice reperimus. Editam lectionem non solum cæteræ editiones cum mss. collect. 5, sed et nostri potiores codices Casin., duo Vallicell., Padiliron. et antiquissimus Vat. approbant.

m Duo Vallicell. et Casin. delent jam.

promissus de illa virtute pervenit, quam Ecclesiae suae Christus et promisit et misit. Dicente enim a beato apostolo Joanne: Spiritus nondum erat datus, quia Jesus nondum erat clarificatus (Joan. vii, 39): Domini ascensio, dandi Spiritus fuit ratio, quem ille necesse est ut acciperet datum, qui ad concessum paternae dexteræ verum in Christo hominem negat esse proventum. Nos autem, dilectissimi, ad beatam 308 aeternitatem et animæ et carnis per regenerationem sancti Spiritus adoptati, b sacratissimum diei istius festum rationabili obsequio et casta lætitia celebramus, confidentes cum beato Paulo apostolo, quod Dominus Jesus Christus ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (Pa. lxxvii, 19; Ephes. iv, 8): ut Evangelium Dei per omne humanæ vocis eloquium prædicetur, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. ii, 11).

CAP. IX. — Ad præsentem autem solemnitatem, c dilectissimi, etiam illa nobis est adjicienda devotio, ut jejunium quod ex apostolica traditione subsequitur celebremus, quia et hoc inter d magna sancti Spiritus dona numerandum est, quod nobis adversum illecebras carnis et insidias diaboli jejuniorum sunt collata præsidia, quibus omnes tentationes Deo adjuvante vincamus. Quarta igitur et sexta feria jejunemus; sabbato autem apud beatum Petrum apostolum vigiliis celebremus, patrocinante eodem orationibus nostris, ut in omnibus misericordiam Dei obtinere mereamur, per Dominum nostrum Jesum Christum viventem et regnantem cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXXVII [AI. LXXV].

De Pentecoste III.

SYNOPSIS. — I. Spiritum sanctum non inchoasse in Pentecoste sua dona, sed cumulasse, cum indivisa Trinitas operetur. — 309 II. Ex peccato ortam esse, v' opus reparationis nostræ inter se dividerent personæ Trinitatis; et quomodo. — III. Eam partitionem nihil aequalitati et consubstantialitati personarum obesse. — IV. Nihil rebus creatis vel visibilibus offine cogitandum de Trinitate, quæ tota æqualis est. — V. Cur discipulos de ejus ascensione gaudere Christus velit. — VI. Tres personas unum esse habere, unumque operari.

CAP. I. — Hodiernam, dilectissimi, festivitatem toto

A terrarum orbe venerabilem, ille sancti Spiritus consecravit adventus, e qui post resurrectionem Domini quinquagesimo die in apostolos populumque credentium, sicut sperabatur, influxit (Act. ii, 1). Sperabatur autem, quia illum Dominus Jesus f sponderat affuturum (Luc. xxiv, 47; Act. i, 4), non ut tunc primum esse sanctorum habitator inciperet, sed ut sacrata sibi pectora et ferventius accenderet, et copiosius g inundaret; cumulans sua dona, non inchoans, nec ideo novus opere, quia ditior largitate. Numquam enim ab omnipotentia Patris, et Filii, Spiritus sancti est discreta majestas; et quidquid in dispositione omnium rerum agit divina moderatio, ex totius venit providentia Trinitatis. Una est ibi benignitas misericordiæ, una censura justitiæ; nec aliquid est in actione divisum, ubi nihil est in voluntate diversum. b Quæ ergo illuminat Pater, illuminat Filius, illuminat Spiritus sanctus; cumque alia sit persona missi, alia mittentis, alia promittentis, simul nobis et unitas manifestatur et Trinitas: ut essentia habens æqualitatem, et non recipiens solitudinem, et ejusdem substantiæ, et non ejusdem intelligatur esse personæ.

CAP. II. — Quod ergo salva cooperatione inseparabilis Deitatis, quædam Pater, quædam Filius, quædam proprie Spiritus sanctus exequitur, nostræ redemptionis dispositio, nostræ salutis est ratio. Si enim homo ad imaginem et similitudinem Dei factus (Gen. i, 26) in suæ honore naturæ mansisset, nec diabolica fraude deceptus a lege sibi posita i per concupiscentiam deviasset, Creator mundi creatura non fieret; neque aut sempiternus 310 temporalitatem subiret, aut æqualis Deo Patri Filius Deus formam servi et similitudinem carnis peccati assumeret. j Sed quia invidia diaboli mors introiit in orbem terrarum (Sap. ii, 24), et aliter solvi captivitas humana non potuit, nisi causam nostram k ille susciperet, qui sine majestatis suæ damno et verus homo fieret, et solus peccati contagium non haberet; divisit sibi opus nostræ reparationis misericordia Trinitatis; ut Pater propitiaretur, Filius propitiaret, Spiritus sanctus igneret. Oportebat enim ut etiam salvandi aliquid pro se agerent, et conversis ad Redemptorem cordibus, l ab inimici dominatione di-

a Ex antiquissimo Vat. adjecimus voces, beato apostolo. Dein ex eodem et prima editione scripsimus erat, pro fuerat clarificatus.

b Editiones ante Quesn. cum mss. collect. posteriorum, sacratissimi istius festi diem. Cod. Padiliron., sacratissimi festi diem. Dein verba et casta lætitia desiderantur in antiquissimo Vat.

c Ita ex antiquissimo Vat. Cæteræ editiones ignorant, d. lectissimi, et pro illa, habent, ista. Editiones autem Quesnello anteriores pro adjicienda præferunt assumenda; et mox, ante verbum celebremus, addunt, sancta observantia.

d Editi, maxima. Prætulimus lectionem vetustissimi Vat. quam duo etiam mss. libri a Quesnello memorati confirmant. Paulo post in eodem Vat., pro illecebras, legitur, concupiscentiam; et Quesnellus forte ex aliquo suo codice, concupiscentias.

e In antiquissimo Vat. 3835, qui post resurrectionem suam Dominus quinquagesimo die in apostolos plebemque credentium, sicut sperabatur, influxit.

f Editi ante Quesn. cum mss. collectionum posteriorum, promiserat.

g Prima editio et cod. Bon., corrupte, mundaret.

h Eadem editio et idem codex, Quem ergo.

i Unus cod. Vat., post concupiscentias.

j Quia vero in tribus nostris mss. et prima editione, in qua mox, intravit pro introiit.

k Ita melius ex antiquissimo Vat. et duobus exemplaribus Veron.

l Prima editio et cod. Bon., ab nimia damnatione discederent. Cæteræ editiones ante Quesn. ut in textu, hac una exceptione quod præferunt discederent pro discederent. Nostrum tamen codices uti cum Quesnello edidimus.

recederent: quoniam, sicut Apostolus ait, *misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra* ^a *clamantem, Abba Pater* (Galat. iv, 6). *Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas* (II Cor. iii, 17). Et, *Nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto* (I Cor. xii, 3).

CAP. III. — Si ergo duce gratia, dilectissimi, fideliter sapienterque ^b noscamus quid Patri, quid Filio, quid Spiritui sancto in reparatione nostra proprium quidve commune sit, ea quæ pro nobis humiliter et corporaliter gesta sunt ita procul dubio suscipiemus, ut nihil indignum de una atque eadem Trinitatis gloria sentiamus. Quamvis enim nulla mens ad cogitandum de Deo, nulla ad loquendum lingua sufficiat, tamen quantumcumque illud est ^c quod humano intellectu de essentia paternæ Deitatis attingitur, nisi unum atque idem ^d est, cum vel de Unigenito ejus, vel de Spiritu sancto cogitatur, non pie sapitur, sed nimis carnaliter cogitur, et ipsum quod de Patre congruenter sentiri videbatur, amittitur: quia ^e de tota Trinitate receditur, si in ea unitas non tenetur. Nulla autem ratione vere est unum quod aliqua est inæqualitate diversum.

CAP. IV. — Cum igitur ad confitendum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum aciem mentis intendimus, procul ab animo formas visibilium rerum et ætates temporalium naturarum, procul corpora locorum et loca corporum repellamus. Discedat a corde quod spatio extenditur, quod sine concluditur, et quidquid nec semper ubique, nec totum est. Cogitatio de Deitate Trinitatis concepta nihil per distantiam intelligat, **311** nihil per gradus quærat: ^f ac si quid dignum de Deo senserit, nulli hoc ibi audeat negare personæ, tamquam honorificentius Patri æcribat, quod Filio Spirituique non tribuat. Non est pietas Unigenito præferre Genitorem; Filii contumelia Patris injuria est; quod uni demitur, utrique ^g detrahitur. Nam cum illis et sempiternitas sit communis et Deitas, nec omnipotens Pater, nec incommutabilis æstimatur, si aut minorem se genuit, aut quem non habuit, habendo profecit.

CAP. V. — Dicit quidem Dominus Jesus discipulis

^a Prima editio et ms. Bon., in quo clamamus.

^b Duo mss. Vat., notimus.

^c Cod. Veronensis, *Quod humanus intellectus... attingit.*

^d Ita omnes nostri codices et editiones ante Quæsnellum, qui nullo ms. indicato, forte ut clariorem sententiam effligeret, edidit, *esse, cum de Unigenito*. Editam vero a nobis lectionem confirmant etiam codices et editio tractatus contra Eutychem cap. 2, in quo hoc capit insertum legitur. Hic tractatus in appendice exhibebitur.

^e Sic ex antiquissimo Vat. et duobus Veron. Al., *a tota.*

^f Ita ex omnibus nostris codicibus. Editi, præmissa puncto, *At si quid.*

^g Al., *subtrahitur.*

^h Prima editio et cod. Bon., *hæc.*

ⁱ Erat in editis, *ejusdem naturæ noverunt esse firma ratione*. Quæsnellus notavit in margine: « Tres has voces, *esse firma ratione*, omittit ms. Oxoniensis unus. » Nos vetustissimi Vaticani et Lectionarii Veronensis lectionem, quæ hanc omissionem ex parte

A suis, sicut evangelica lectione recitatum est: *Si diligereis me, gauderis utique, quia ad Patrem vado, quia Pater major me est* (Joan. xiv, 28); sed ^h hoc illæ aures, quæ sæpius audierunt: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30); et *qui me videt, videt et Patrem* (Joan. xiv, 9); sine Deitatis accipiunt differentia, nec de illa hoc essentia intelligunt, quam sempiternam cum Patre et ⁱ ejusdem naturæ esse noverunt. Commendatur ergo etiam sanctis apostolis in incarnatione Verbi ^j humana profectio, et qui denuntiatio sibi Domini turbabantur abscessu, ad æterna gaudia honoris sui incitantur augmento: *Si diligereis me, inquit, gauderis utique, quia vado ad Patrem* (*Ibid.*, 28); hoc est, si perfecta scientia videretis quid vobis gloriæ confertur per hoc quod ex Deo Patre genitus ^k etiam ex homine matre sum natus, quod Dominus æternorum, unus volui esse mortalium, quod visibilem me invisibilis præbui, quod formam servi in forma Dei sempiternus accepi: *Gauderis, quia vado ad Patrem*. Vobis enim ^l hæc præstatur ascensio, et super omnes cælus ad Patris dexteram collocanda vestra in me humilitas elevatur. Ego autem; qui hoc sum cum Patre quod Pater est, individuus cum genitore permaneo, et sic ab illo ad vos veniens non recedo, quemadmodum et vos ad illum rediens non relinquo. Gaudete ergo, *quia vado ad Patrem, quia Pater major me est*. Univi enim vos mihi, et factus sum filius hominis, ut vos filii Dei esse possitis. Unde **312** licet unus in utroque sim, tamen ^m quo vobis conformor, Patre sum minor; quo autem a Patre ⁿ non dividor, etiam meipso sum major. Natura itaque quæ minor est Patre, ^o vadat ad Patrem, ut ibi sit caro ubi semper est Verbum; et una Ecclesiæ catholicæ fides, quem secundum humanitatem non diffidetur minorem, secundum Deitatem credit æqualem.

CAP. VI. — Contemnatur igitur, dilectissimi, vana et cæca versutia hæreticæ impietatis, quæ sibi hujus ^p sententiæ scæva interpretatione blanditur: ac dicente Domino: *Omnia quæ habet Pater mea sunt* (Joan. xvi, 15), non intelligit se Patri demere quid-

confirmat, secuti sumus.

^j Auctoritate eorundem codicum delevimus adjectivum *Dominici*, quod hic insertum in editis, ex Leonis more, *Verbo* non additur.

^k Ita melius ex iisdem codicibus, quam in editis, *præstatur hæc ascensio*; id est in vestri gratiam hæc ascensio efficitur, et ideo gaudendum, quia vado ad Patrem.

^l Antiquissimus Vat., *quod vobis*; et infra cum nonnullis aliis codd., nec non editis ante Quæsnellum, *quod autem a Patre*. Quæsnelli lectionem primæ editionis, exemplo collect. 3, uti meliorem immutare noluit.

^m Ita ex omnibus nostris codicibus. Al., *vadit*. Mox in Veron. et duobus Vatt., *et ibi sit caro*; ac dein in vetustiss. Vat., *ut una Ecclesiæ catholicæ fides, sine conjunctione et*. Quæ lectio præferenda esset, si magis placeret antea legere, *et ibi*.

ⁿ Editi ante Quæsn. habebant, *scientiæ* in textu, et in margine, *sententiæ*, quam vocem ille textui inseruit, ut in nostris etiam mss. invenitur. Porro voci *scæva* ille apposuit hanc notam marginalem, *id est sinistra*.

quid Filio audet a denegare, et ita in his quæ humana sunt desipit, ut putet quod ideo Unigenito paterna defuerint, quia nostra suscepit. Non minuit in Deo misericordia potestatem, nec b dilectæ reconciliatio creaturæ, sempiternæ defectus est gloriæ. c Quæ habet Pater, habet et Filius, et quæ habet Pater et Filius, habet et Spiritus sanctus, quia tota simul Trinitas est unus Deus. Hanc autem fidem non terrena sapientia reperit, nec opinio humana persuasit, sed ipse unigenitus Filius docuit, ipse Spiritus sanctus instituit; de quo nihil est aliter quam de Patre et Filio sentiendum. Quia licet non sit Pater, non sit Filius, non tamen est a Patre Filioque divisus; et sicut propriam habet in Trinitate personam, ita unam habet in Patris et Filii Deitate substantiam, omnia implentem, omnia continentem, et cum Patre et Filio universa d moderantem, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

313 SERMO LXXVIII [Al. LXXVI].

o De Jejunio Pentecostes I.]

SYNOPSIS. — I. Instituta esse auctore Spiritu sancto jejunia, ut adversus inimicos suos Christiani validius pugnarent. — II. Contra eum qui liber est a carnalibus desideriis, inermem esse diabolum. — III. Post festa institutum esse jejunium, ut, et illorum fructus permaneat, et negligens circa illa plectatur. — IV. Jejunii, cui comes est misericordia, maximam esse vim.

CAP. I. — Hodiernam, dilectissimam, festivitatem

a Ita antiquiss. Vat. cum duobus aliis Vaticanis et prima editione. Al., *negare*.

b Editi cum quibusdam mss., *delata reconciliatio*. Correximus ex antiquiss. Vat. et Veron.

c Prima editio: *Quæ habet Pater, habet et Filius, habet et Spiritus Sanctus*.

d Ita ex antiquiss. Vat. Vulgati ante Quesn. cum mss. collect. posteriorum, *per infinita sæcula sæculorum. Amen*. Quesnellus vero, *moderantem in sæcula. Amen*.

e Hic titulus præfertur in mss. 2, 3 et 5 collect. In prima editione et mss. 3 collect. hic sermo inscribitur: *De Pentecoste sermo IV*, eumque sane idem sermonis initium ipso Pentecostes die habitum prodit. In ms. Casinensi collect. 4 sub eodem titulo *de Sancto Pentecoste* censentur omnes etiam sermones sequentes 2, 3 et 4 *de Jejunio Pentecostes*; similisque codex existit apud Micrologum; quippe de Eccles. observat. cap. 25 S. Leonis Sermonum memorans librum, *plures de Pentecoste in diversis annis fecisse* tradit. Ex voce autem *plures* patet in eo ms. *Sermonum libro* omnes sermones de Jejunio Pentecostes sub titulo *de Pentecoste* fuisse comprehensos. Cæterum hoc jejunium intra Pentecostes octavam peractum antiqua locutione vocabatur *jejunium mensis quarti*; uti similiter in antiquissimo Sacramentario e manuscriptis capituli Veronensis edito a P. Josepho Blanchino ac Leoni attributo, missa hujus jejunii propria (cujus aliquot nedum sententiæ, sed etiam verba, cum sententiis et verbis primi hujus sermonis plane conveniunt, ut inferius suis in locis annotabimus) profertur sub titulo, *In jejunio mensis quarti*. Qui titulus pariter servatur in Sacramentario Gelasiano cardinalis Thomasi lib. 1, num. 83, nec non in Gregoriano, quod ex duobus antiquis et purioribus mss. Muratorius edidit. Hinc sequentium etiam sermonum titulus (si *de Jejunio* olim inscripti credantur, et non potius *de Pentecoste*) hic videtur fuisse: *De Jejunio mensis quarti*, ut alii aliorum quatuor tempo-

A descensione sancti Spiritus consocratam sequitur, ut nostis, f solemne jejunium, quod animis corporibusque curandis salubriter institutum, devota nobis est observantia celebrandum. Repletis namque apostolis virtute promissa, et in corda eorum Spiritu veritatis ingresso, non ambigimus inter cætera cælestis sacramenta doctrinæ, hanc spiritualis continentis disciplinam de Paracliti magisterio primitus fuisse conceptam: ut sanctificatæ jejunio mentes conferendis sibi charismatibus fierent aptiores. Aderat s quidem Christi discipulis protectio 314 omnipotentis auxilii, et principibus nascentis Ecclesie tota Patris Filiique Divinitas in præsentia sancti Spiritus præsidebat. Sed contra instantes impetus persequentium, contra minaces fremitus implorum, non corporis fortitudine, nec carnis erat saturitate certandum; cum hoc maxime hominis interiora corrumpat, quod exteriora delectat; et tanto fiat rationalis anima purgatior, quanto fuerit substantia carnis afflictior.

B CAP. II. — Hi itaque doctores, qui exemplis et traditionibus suis omnes Ecclesie filios imbuerunt, tirocinium h militiæ christianæ sanctis inchoare jejunii: ut contra spirituales nequitias pugnaturi, abstinentiæ arma i caperent, quibus vitiorum incentiva truncarent. Invisibiles enim adversarii et incorporeales hostes non erunt contra nos validi, si nullis carnalibus desideriis fuerimus immersi. Cupiditas quidem nocendi in tentatore perpetua est, sed iner-

rum sermones inscribuntur: *De Jejunio mensis septimi, vel decimi*. Sine ulla vero auctoritate codicum nihil immutare volumus.

f c Vel hæc Leonis verba, inquit in annotatione Quesnellus, transcripsit Ecclesia in collecta quæ primo Quadragesimæ sabbato legitur, vel jam tunc in usu erat illa collecta in officiis ecclesiasticis, unde hæc verba mutuatus sit auctor noster. Ex alterutro colligitur vel quo in pretio sit S. Leo in Ecclesia, vel quam antiquæ sint collectæ quibus hodie utitur Ecclesia in divinis officiis. Verius S. Leo nonnullarum orationum quæ leguntur in divinis officiis auctor fuit, ut patet ex antiquissimo Sacramentario superioris memorato; quod si non est omnino S. Leonis, non pauca tamen continere videtur a Leone lucubrata et in usu sacrorum officiorum recepta, ut in admonitione ad idem Sacramentarium tomo II ostendetur. Inter hæc est oratio quæ nunc legitur in primo Quadragesimæ sabbato; at in eo Sacramentario ponitur: *In Jejunio mensis quarti*, id est in jejunio Pentecostes, ad quod hic quoque sermo pertinet. Oratio autem in eodem Sacramentario est hæc: *Adesto, Domine, supplicibus tuis, ut hoc solemne jejunium, quod animis corporibusque curandis salubriter institutum est, devoto servitio celebremus*.

D g Editi, quippe; sed melius ex Lectionario Veronensi, *quidem*, ut subsequens contextus ostendit.

h In laudato Sacramentario, in alia missa in *Jejunio mensis quarti* alia oratio ex his verbis derivata cognoscitur: *Concede nobis, Domine, præsidia militiæ Christianæ sanctis inchoare jejunii, ut contra spirituales nequitias pugnaturi, continentis muniamur auxiliis*. Hæc eadem oratio in Gelasianum card. Thomasi codicem traducta legitur lib. 1, num. 83. Mox, *sanctis inchoare jejunii*, quod cum recitata oratione magis convenit, scripsimus ex ms. Lectionario Veronensi, pro eo quod legebatur in editis, *sanctis jejunii inchoarunt*.

i Mss. collect. 3 et 5 atque editiones ante Quesn., *raperent*. Ms. collect. 4, *reciperent*.

mis atque inefficax erit, si nihil in nobis unde contra A
 nis pugnet invenerit. Quis autem hac fragili carne
 circumdatus, et in isto mortis corpore constitutus,
 etiam qui multum a valideque profecerit, ita jam de
 sua salute securus sit, ut b ab omnium se illecebra-
 rum periculo credat alienum? Donet licet sanctis suis
 quotidianam gratia divina victoriam, non aufert tam-
 en dimicandi materiam: quia et hoc ipleum de mi-
 sericordia protegentis est, qui naturæ mutabili, 315
 ne de confecto prælio superbiret, semper voluit su-
 peresse quod vinceret.

CAP. III. — Igitur c post sanctæ lætitiæ dies, quos
 in honorem Domini a mortuis resurgentis, ac deinde
 in cælos ascendentis, exegimus, postque perceptum
 sancti Spiritus donum, d salubriter et necessarie con-
 sætudo est ordinata jejunii: ut si quid forte inter
 ipsa festivitatum gaudia negligens libertas et licentia
 inordinata præsumpsit, hoc religiosæ abstinentiæ cen-
 sura castiget: quæ ob hoc quoque studiosius exse-
 quenda est, ut illa in nobis quæ hac die Ecclesiæ
 divinitus sunt collata permaneant. Templum enim
 facti Spiritus sancti, et majore quam umquam copia
 divini fluminis irrigati, nullis debemus concupiscen-
 tiis vinci, nullis vitis possideri, ut virtutis habitacu-
 lum nulla sit contaminacione pollutum.

CAP. IV. — Quod utique regente atque adjuvante
 Domino omnibus obtinere possibile est, si per jejunii
 purificationem, ac e per misericordiæ largitatem stu-
 deamus et peccatorum sordibus liberari, et charitatis

a Cod. Veronen. et Vat. collect. 5, valdeque.

b Ita ex nostris codd. Al., ab omni.

c Eadem habet præfatio missæ laudatæ annotatione
 2 in Sacramentario Veronensi: *Vere dignum. Post
 illos enim sanctæ lætitiæ dies, quos in honorem Domini
 a mortuis resurgentis, et in cælos ascendentis exegi-
 mus; postque perceptum sancti Spiritus donum, neces-
 sario nobis hæc jejuna sancta provisæ sunt; ut pura
 conversatione viventibus, quæ divinitus Ecclesiæ collata
 sunt, permaneant. Per.* Tanta hujus missæ cum h c
 sermone concordia eundem auctorem demonstrare
 videtur. Hæc autem præfatio etiam in Gelasiano Sa-
 cramentario legitur.

d Ms. Veron., salubriter necessaria.

e Cod. Bon. et prima editio, per misericordiæ opera.

f Conjunctionem et a Rainuio et Quesnello omis-
 sam, ex anterioribus editionibus et nostris codd.
 revocavimus.

g Codex Veron. omittit, ad subsidium; et post pauca
 habet, *Quoniam ipsis miserebitur Deus.*

h Prima editio, a corporatibus; et dein hanc ser-
 monis clausulam præterit: *Per Dominum nostrum Je-
 sum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in
 unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæcu-
 lorum. Amen.*

i In miss. libris collect. 3, qui superiorem sermo-
 nem inscripserunt: *De Pentecoste sermo IV*, huic
 titulo præfigitur: *De Jejunio Pentecostes sermo I*, et
 ita etiam in tabula primæ editionis.

j Adjectivum Christianam præterit Quesneli edi-
 tio: revocavimus ex cæteris editionibus, quibus om-
 nes nostri codices, uno excepto, favent.

k Lectonar. Bergomen., consuetudine.

l Hæc conformia videntur Augustini doctrinæ lib.
 IV de Baptismo cap. 24: *Quod universa tenet Ecclesia,
 nec Concilii institutum, sed semper retentum est, non
 nisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur.*
 Displicet tamen nonnullis quod hanc apostolicæ tra-
 ditionis prærogativam Auctor tribuerit etiam jejuni-
 o

fructibus esse fecundi. Quidquid enim in cibos pau-
 perum, in curationes debiliū, in pretia captivorum,
 et in quælibet opera pietatis impenditur, non minui-
 tur, sed augetur, nec umquam apud Deum perire
 poterit quod fidelis benignitas erogarit, dum quod-
 cumque tribuit e ad subsidium, id sibi recondit ad
 præmium. *Beati enim misericordes, quoniam ipsorum
 miserebitur Deus (Matth. v, 7);* neque delictorum me-
 moria erit ubi 316 testimonium pietatis affuerit.
 Quarta igitur et sexta feria jejunemus; sabbato autem
 apud beatissimum Petrum apostolum vigiliis cele-
 bremus, cujus nos orationibus et a spiritalibus ini-
 micis et h a corporeis hostibus confidimus liberari.
 Per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum
 Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæ-
 culorum. Amen.

SERMO LXXIX [AL. LXXVII].

1 De Jejunio Pentecostes II.

SYNOPSIS. — I. *Jejunium Pentecostes, de traditione
 apostolica et institutione Spiritus sancti.* — II. *Quod
 discrimen inter fideiūm jejunia et jejunia infidelium.*
 — III. *Quale jejunium, quod non a Spiritu sancto
 procedit, et ex quo gloria quæritur humana.* —
 IV. *Ad Deum referendum esse jejunium, quia omnium
 desideriorum et operum bonorum auctor est.*

CAP. I. — Dubitandum non est, dilectissimi, om-
 nem observantiam j Christianam eruditionis esse
 divinæ, et quidquid ab Ecclesia k in consuetudinem
 est devotionis receptum, l de traditione apostolica

C Quatuor-Temporum, de quo hic agitur, cum hoc jeju-
 nium non semper universa Ecclesia servaverit. Sed
 quod in Romana Ecclesia antiqua observantia custo-
 diebatur, apostolicæ institutioni tribuendum com-
 muni locutione ac sensu inolevisse videtur; ac pro-
 pterea S. Hieronymus in ep. 71, ad Lucinium, n. 6,
 licet de observantiis quarundam Ecclesiarum pecu-
 liaribus loqueretur, non dubitavit scribere: *Unaquis-
 que provincia abundet in suo sensu, et præcepta majo-
 rum leges apostolicas arbitretur.* Observavimus præterea
 Leonem frequenter jejunia et alia Christianæ pietatis
 opera apostolicæ institutioni idcirco tribuere, quod
 jejunium et alias ejusdem generis observantia-
 apostolica doctrina commendaverit, licet hæc vel illa
 peculiaris jejunii aut alterius pii operis determinatio
 ab apostolis profecta non fuerit, sed ex apostolica
 eruditione a Patribus seu majoribus fuerit instituta.
 Ita collectas quasdam Romanæ Ecclesiæ proprias,
 quas prudenter a Patribus et utiliter ordinatas agnos-
 cit serm. 4 de Collectis, c. 3, apostolicæ institutioni
 nihilominus tribuit: quia, inquit serm. 3, *beatissimi
 discipuli veritatis (id est apostoli) hoc divinitus inspi-
 rata commendaverunt doctrina, ut quoties cæcitas paga-
 norum superstitionibus suis esset intentior, tunc præci-
 pue populus Dei orationibus et operibus pietatis in-
 staret:* occasione autem paganicæ superstitionis eas
 collectas a Patribus institutas tradit. Similiter jeju-
 nium quatuor temporum mensis decimi a Patribus
 sancitum expresse docet S. Pontifex serm. 16, cap. 2,
 inquit: *Sancti Patres nostri divinitus inspirati de-
 cimi mensis sanxerunt jejunium; cum quibus non aliter
 conciliari potest apostolica traditio seu institutio, cui
 idem jejunium passim ab eodem ascribitur, nisi quia,
 ut ait serm. 81, cap. 1, inter omnia apostolicæ instituta
 doctrinæ, quæ ex divina eruditionis fonte manarunt,
 dubium non est hanc primum ab eis observantiam
 fuisse conceptam, ut sancti observatione jejunii omnium
 virtutum regulas inchoarent.*

et de sancti Spiritus prodire doctrina; qui nunc **317** quoque cordibus fidelium vobis præsides instituitis, ut ea omnia et obedientes custodiant et sapienter intelligant. Nam cum in die Pentecostes, quem a Pascha Domini quinquagesimum celebramus, promissus a Domino Spiritus sanctus expectantium mentes majore quam unquam copia et clariore præsencia suæ majestatis impleverit, manifestissime patet inter cætera Dei munera, jejuniorum quoque gratiam, quæ hodiernam festivitatem indivisa subsequitur, tunc fuisse donatam: et sicut fuit concupiscentia initium peccatorum, ita sit continentia origo virtutum.

CAP. II. — In exercendo autem hoc Dei munere, non ideo segiores esse debemus, quia et Judæi et hæretici sæpe ab edendi libertate se continent, et apud ipsos paganos sunt quædam ^a vana jejunia. Aliud enim agit sub veritate ratio, aliud sub falsitate deceptio. Apud nos fides sanctificat etiam manducantem; apud illos ^b infidelitas polluit jejunantem. Unde quia extra Ecclesiam catholicam nihil est integrum, nihil castum, dicente Apostolo: *Omne quod non est ex fide, peccatum est (Rom. xiv, 23)*: cum divinis ab unitate corporis Christi nulla similitudine comparatur, nulla communione miscemur: quod utique nobis saluberrimum maximumque jejunium est. Ad virtutem enim continentie nihil prius pertinet quam ab erroribus abstinere, quia tunc demum bene ambulatur, eam per viam veritatis inceditur. Nam quia angusta et ardua declinantes, proclivia et lata secundo, cito in perditionem deveniunt, melior est gradus lentior per iter rectum, quam velocitas festina per devium.

CAP. III. — Agnoscat ergo catholicus Christianus ^c fructus jejunii sui, quod etiam inter maximas largitates sterilissimum erit, nisi de sancti Spiritus rigatione processerit. Cum enim dicat Apostolus nullas sibi virtutes sine charitate prodesse (I Cor. xiii, 1), idemque dicat charitatem Dei diffusam esse in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis (Rom. v, 5): cavendum est ne bona quæ facere sine bonitate non possumus, elatione perdamus. Nam omni se merito laude dispoliat qui **318** de studiis industriae suæ in se magis quam in Domino gloriatur (I Cor. i, 31; II Cor. x, 17; Jer. ix, 23): cum beatus David doceat in sanctorum operibus Deum esse laudandum, dicens: *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitu-*

^a Prima editio et cod. Bon., *nona, male*. Inducantur autem jejunia a paganis facta ob vanam gloriam, quæ idcirco *sub falsitate deceptio* mox deputantur. Ita etiam Pharisæorum jejunia, quæ Auctor serm. 89, cap. 1, *otiosa* appellavit, ad humanam laudem captandam relata commemorat serm. 92, cap. 2. Mox tres nostri codices, *Aliud autem agit*.

^b Hujus loci sententia in observationibus illustrabitur.

^c Quæsnellus, Rainaudi editionem secutus, *sanctitatem jejunii sui*. Anteriorum editionum et nostrorum codicum lectionem præferimus, cum præsertim nomen *fructus* adjectivæ *sterilissimum*, quod subjicitur, omnino congruat.

^d Cod. Bon. et prima editio, *ut in mandatis*. Mox,

A dinem plebi suæ (Ps. lxxvii, 36); et iterum: *Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo exsultabunt tota die, et in justitia tua exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum est tu (Ps. lxxxviii, 17)*.

CAP. IV. — Et ideo, dilectissimi, secundum eruditionem Spiritus sancti, per quem Ecclesiæ Dei omnium virtutum collata sunt dona, suscipiamus alacri fide solemne jejunium: ^d et in mandatis, quæ poterimus efficere, contineamus nos ab inflatione jactantiae, ad Dei gloriam cuncta referentes, qui et bonarum est inspirator voluntatum, et bonarum est auctor actionum, dicente Domino: *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et magnificent Patrem vestrum, qui in cælis est (Matth. v, 16)*: qui vivit et regnat ^e per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXXX [Al. LXXVIII].

^f De Jejunio Pentecostes III.

SYNOPSIS. — Ita jejunandum esse, ut quod subtrahitur mensis, impendatur charitati, quæ jejunio præcellit.

Sanctarum solemnitatum, dilectissimi, ordine celebrato et spiritualis lætitiæ devotione completa, oportet nos ad salubritatem recurrere parcitatis, remediumque jejunii et exercendis mentibus et castigandis adhibere corporibus: ut quia nos satis de hoc et divina monita et propria experimenta docuerunt, primum per sacratissimorum dierum ^g recursum divinæ pietati gratias referamus, tum sanctas continentie delicias appetentes, aliquantulum nobis de terrenorum ciborum abundantia subtrahamus: **319** ^h ita ut proficiat elemosynis quod non impenditur mensis. Tunc enim deum ad animæ curationem proficit medicina jejunii, cum abstinentia jejunantis esuriam reficit indigentis. Quia ergo scimus apud misericordem Deum jejunis præcellere elemosynæ largitatem, dicente ipso Domino: *Date elemosynam, et omnia munda sunt vobis (Luc. xi, 41)*: si animas nostras a peccatorum sordibus cupimus emundari, elemosynam pauperibus non negemus, ut in die retributionis ad promerendam Dei misericordiam, misericordiæ operibus adjuvemur, per Christum Dominum nostrum. Amen.

SERMO LXXXI [Al. LXXIX].

De Jejunio Pentecostes IV.

SYNOPSIS. — I. Peccati causam fuisse gulam, ideo abstinentia poterimus, pro poterimus in ms. Vat. collect. 5.

ⁱ Quidam codd. addunt, *cum Filio et Spiritu sancto*.

^j Dnos antecedentes sermones in festivitàte Pentecostes habitos liquet: nam primus, *Hodiernam festivitatem descensionis sancti Spiritus consecratam* initio memorat, et secundus cap. 1, *festivitatem hodiernam* item appellat, quæ *jejuniorum gratia indivisa subsequitur*. At huic tertium sermonem ipso jejuniorum die habitum indicare videntur illa quibus initio *sanctarum solemnitatum ordinem celebratum, et spiritualis lætitiæ devotionem completam* tradit.

^k Ita ex editis ante Quæsn., apud quem, *decursum*.

^l Vulgati ante Quæsn., excepta prima editione, *ita proficiat*.

lia esse conterendum. — II. Tanto magis sapere interiori hominem, quanto magis exterior a sensuum illecebris se continet. — III. Post indulgentiæ tempora, ad jejunia recurrendum, ut negligentia vel castigetur, vel non obreput. — IV. Per jejunium et bona opera mundari hominem a peccatis.

CAP. I. — Inter omnia, dilectissimi, apostolicæ instituta doctrinæ, quæ ex divinæ^a eruditionis fonte manarunt, dubium non est, influente in Ecclesiæ principes Spiritu sancto, hanc primum ab eis observantiam fuisse conceptam, ut sancti observatione jejunii, omnium virtutum regulas inchoarent: quia multum ad præcepta Dei^b exsequenda prodasset, si Christiana militia contra incentiva omnia vitiorum continentia se sanctificatione muniret. Cum enim per illecebram cibi irrepserit prima causa peccati, quæ salubriore Dei munere vititur redempta libertas, quam ut noverit abstinere concessis, quæ frenare se nescivit a vetitis? *Omnis quidem creatura Dei bona est, et nihil est abjiciendum quod cum gratiarum actione percipitur* (I Tim. iv, 4); sed non ad hoc creati sumus ut scæda et^c impudenti aviditate omnes mundi copias expetamus, tamquam quod licet sumi non liceat prætermitti.

CAP. II. — Laudetur Deus, qui hominum usui tam multa donavit; sed agnoscat rationalis animus majores delicias menti datas esse quam carni. Et cum audit sibi per Spiritum sanctum dici: *Post concupiscentias tuas^d non eas, et a voluntate tua avertere* (Eccli. xviii, 30), intelligat sibi contra omnia quæ sensibus^e corporeis blandiuntur, temperantiæ et ceteram esse virtutem, per quam, dum exterioris hominis voluptas minuitur, sapientia interioris augetur. Non enim idem vigor cordis est sub onere cibi, qui sub levitate jejunii; nec eundem sensum potest satietas generare quem parcitas. Quia cum caro concupiscens adversus spiritum spiritali cupiditate superatur (Galat. v, 17), libera obtinetur sanitas et sana libertas: ut et caro mentis judicio et mens Dei regatur auxilio.

CAP. III. — Ad hanc ergo utilitatem nos, dilectissimi, præsens tempus invitat, ut a resurrectione Domini usque ad adventum Spiritus sancti quinquaginta diebus emensis, quos in lætitiæ præcipuæ festivitatis exegimus, ad jejuniorum remedia^f recurramus: ne forte per occasionem licentiæ blandioris aliquas negligentia culpas delectabilium usus inciderit. Terra enim carnis nostræ, nisi assiduis fuerit subacta culturis, cito de sægni otio spinas tribulosque producit, et partu degeneri dabit fructum non hor-

A reis inferendum, sed ignibus concremandum, dicente Domino: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cælestis eradicabitur* (Math. v, 13). Custodienda igitur nobis^g est omnium germinum seminumque generositas, quam ex summi Agricolaë plantatione concepimus, et vigili sollicitudine providendum ne Dei munera aliqua invidentis inimici fraude violentur, et in paradiso virtutum concresecat silva vitiorum.

CAP. IV. — Ad declinandum autem hoc malum, nihil est potentius eleemosynis atque jejuniis, dum et carnales cupiditates continentia necat, et desideriorum spiritalium fructus misericordiæ^h cura multiplicat. Unde charitatem vestram solemniter admonemus ut per castigationem corporis et per opera pietatisⁱ mundari ab omnium peccatorum sorde cupientes, quarta et sexta feria jejunemus; sabbato autem apud beatissimum Petrum apostolum vigiliis celebremus: cujus meritis et orationibus ita nos per omnia credimus adjuvandos, ut misericordia Dei et jejuniis nostris adsit et votis, per Christum Dominum nostrum. Amen.

321 SERMO LXXXII [AL. LXXX].

In Natali apostolorum Petri et Pauli.

SYNOPSIS. — I. Quantum Romæ gloria per religionem, apostolorum ministerio, creverit. — II. Quomodo Romanum imperium Christi imperio servierit. — III. Cur Romæ primæ Ecclesiæ sedes constituta sit? — IV. Quanta Petri fortitudo et charitas Romanam ingredientis. — V. Qui Petri labores, antequam Romanam veniret. — VI. Petrum et Paulum Petro consociatum, duo præclari divini seminis esse germina. — VII. In horum festo quantum laudandum.

CAP. I. — Oraquum quidem sanctorum solemnissimum, dilectissimi, totus mundus est particeps, et unius fidei pietas exigit ut quidquid pro salute universorum gestum^j recolitur, communibus ubique gaudiis celebretur. Verumtamen hodierna festivitas, præter illam reverentiam quam toto terrarum orbe promeruit, speciali et propria nostræ urbis exultatione veneranda est: ut ubi præceptorum apostolorum glorificatus est exitus, ibi^k in die martyrii eorum sit lætitiæ principatus. Isti enim sunt viri per quos tibi Evangelium Christi, Roma, resplenduit; et quæ eras magistra erroris, facta es discipula veritatis. Isti sunt^l sancti patres tui verique pastores, qui te regnis cælestibus inserendam multa melius, multoque felicis condiderunt, quam illi quorum studio prima mentium tuorum fundamenta locata sunt: ex quibus is qui tibi nomen dedit fraternus te eade lædavit. Isti sunt qui te ad hanc gloriam provexerunt,

^a Ita cum Quesnello nostri codices, et similiter serm. 79, cap. 1: *Dubitandum non est omnem observantiam Christianam eruditionis esse divinam*. Ceteræ editi nes, institutionis.

^b Prima editio, *excipienda*.

^c Duo codd. Vat. *imprudens*.

^d Item duo mss., *ne eis*; et dein, pro *avertere*, unus ex eisdem codd. *et* prima editio collect. 3 habent, *retare*.

^e In eisdem codd., *corpore*.

^f Prima editio et codex Bon., *concurramus*.

^g Verbum *est* ex nostris mss. adiecit.

^h Sic nostri codices et omnes editiones, excepta Quesnelli, in qua, nullo indicato codice, *cultura*.

ⁱ Prima editio, *mundari ab omnium peccatorum sorde curemus*. Quarta igitur et sexta feria, etc.

^j Lectionarius codex Veron. S. Firmi Majoris, *recolimus*.

^k His verbis Quesnellus longam annotationem subiecit, quam non intulit, ut speramus, disquisitione illustratam inter observationes invenies.

^l Vox *sancti* addita ex antiquissimo Vat. 5835, ex fudatio Veron. et ex Homil. Pauli Dlac.

322 ut gens sancta, populus electus, civitas sacerdotialis et regia, per sacram beati Petri sedem caput orbis effecta, latius præsideres religione divina quam dominatione terrena. Quamvis enim multis aucta victorius jus imperii tui terra marique protuleris, minus tamen est quod tibi bellicus labor subdidit quam quod pax Christiana subjecit.

CAP. II. — Deus namque bonus, et justus, et omnipotens, qui misericordiam suam humano generi numquam negavit, omnesque in commune mortales ad cognitionem sui abundantissimis semper beneficiis erudit, voluntariam errantium cæcitatem et proclivem in deteriora nequitiam secretiori consilio et altiori pietate miseratus est, mittendo Verbum suum æquale sibi atque cœternum. Quod caro factum ita divinam naturam naturæ univit humanæ, ut illius ad infima inclinatio, nostra fieret ad summa provectio. Ut autem hujus inenarrabilis gratiæ per totum mundum diffunderetur effectus, Romanum regnum divina providentia præparavit; cujus ad eos limites incrementa perducta sunt, quibus cunctarum undique gentium vicina et contigua esset universitas. Disposito namque divinitus operi maxime congruebat, ut multa regna uno confœderarentur imperio, et cito pervios haberet populos prædicatio generalis, quos unius teneret regimen civitatis. Hæc autem civitas ignorans suæ provectionis auctorem, cum pene omnibus dominaretur gentibus, omnium gentium serviebat erroribus, et magnam sibi videbatur suscepisse religionem, quia nullam respuerat falsitatem. Unde quantum erat per diabolium tena-

* Hic observandum est quod licet sanctos Petrum et Paulum *patres et veros pastores* Romanæ urbis Leo dixerit paulo ante, *sedem* tamen episcopalem uni Petro tribuit, ac per eam *caput orbis* Romanæ effectam tradit, cujus sedis causa toti orbi *præsides*, adeo ut exinde *latius præsidet religione divina, quam dominatione terrena*. Quibus concinunt illa Prosperi in carmine de Ingratis :

Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honore
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis
Relligione tenet.

Similia leguntur apud auctorem de Vocat. omnium gentium, lib. II, cap. 16. Hinc autem primatus dignitas atque auctoritas, quæ in totum orbem, etiam extra Romani imperii fines protenditur, ad imperiali urbe, cui episcopatus Petri fuit affixus, originem habere non potuit, ut quidam heterodoxorum somniant.

D ^b Antiquissimus Vaticanus codex idemque Romanus post verbum, *negavit*, hæc addit: *nobis etiam beatos apostolos et martyres in hac urbe pro custodia collocavit*; quæ forte verba uti Romanæ urbis propria, in aliis mss. Lectionariis ad aliarum Ecclesiarum usum pertinentibus et exinde in collectionibus ommissa fuerunt.

* Edit. ante Quesn. cum mss. collect. 3 et 5, *Verbum igitur caro factum*. Emendationem Quesnelli approbanti nostra Lectionaria aliique aliarum collectionum codices.

^d Cod. Bon. et prima editio, *continua*.

* Vetustiss. Vat., *prædicatio regenerationis, quos*.

^f Sic ex antiquissimo Vat. ex cod. Veron. et Paulo Diac. Al., *assumpsisse*. Mox ex iisdem mss. nec non ex aliis duobus collect. 4 et 5, *respuerat*, ubi prima editio habet, *respueret*, cæteræ edit., *respuebat*.

cuius illigata, tantum per Christum est mirabilis absoluta.

CAP. III. — Nam cum duodecim apostoli, accepta per Spiritum sanctum omnium locutione linguarum, imbuendum Evangelio mundum, distributis sibi terrarum partibus, suscepissent, beatissimus Petrus princeps apostolici **323** ordinis, ad arcem Romani destinatur imperii: ut lux veritatis quæ in omnium gentium revelabatur salutem, efficacius se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet. Cujus autem nationis homines in hac tunc urbe non essent? aut quæ usquam gentes ignorarent quod Roma didicisset? Hic ¹ conculcandæ philosophiæ opiniones, hic dissolvendæ erant terrenæ sapientiæ vanitates, hic confutandus dæmonum cultus, hic omnium ¹ sacrificiorum impietas destruenda, ubi diligentissima superstitione habebatur collectum quiddam usquam fuerat variis erroribus institutum.

CAP. IV. — Ad hanc ergo urbem tu, beatissime Petre apostole, venire non metuis, et ^k consorte gloriæ tuæ Paulo apostolo aliarum adhuc Ecclesiarum ordinationibus occupato, silvam istam fremantium bestiarum et turbulentissimæ profunditatis oceanum, constantior quam cum supra mare gradereris, ingrederis (*Math. xiv, 30*). Nec mundi dominam **324** times Romam, qui in Caiphæ domo expaveras sacerdotis ancillam (*Math. xxvi, 70*). Numquid aut judicio Pilati, aut sævitia Judæorum minor erat vel in Claudio potestas, vel in Nerone crudelitas? Vincebat ergo materiam formidinis vis amoris; ¹ nec æstimabas pavendos quos susceperas

^s Duo mss. Vat. et prima editio, *quanto*, et dein, *tanto*. Postea pro, *mirabilis*, in antiquissimo Vat., *misericordius*.

^b Ex Sacramentario Romano omnium antiquissimo, quod tomo II dabitur, patet quasdam hujus sermonis sententias, ac etiam verba aliquot peculiaria fuisse traducta in præfationem diei natalis SS. Petri et Pauli num. 10, ut conferenti patebit.

ⁱ Ita reposuimus non tam ex editis ante Quesn. quam ex sex nostris codicibus. Equidem participium *conculcandæ* exigere videntur reliqua simili participio elata, *dissolvendæ*, *confutandus*, *destruenda*. Quesnellus ex tribus suis codd. supposuit, *colluctantes*, pro quo melius et coherentius in antiquissimo Vat., *colluctandæ*.

^j Vulgati ante Quesn., *sacrilegiorum* cum antiquiss. Vat. et mss. collect. 3 et 4. At in margine notant, *sacrificiorum*. Hanc vocem Quesnellus ex quatuor suis codd. textui inseruit; nec expunximus, quia eam invenimus in Lection. Veron., in codd. collect. 5 et in exemplari Pauli Diac. Paulo post, *variis erroribus*, pro *vanis erroribus*, magis placuit ex tribus optimis Lectionariis.

^k In Homil. Pauli Diac., *ut cum consorte gloriæ tuæ Paulo . . . constantior quam supra mare gradiens, ingredereris*. Id tamen nullis aliis mss. sulcitur, ac præterea opponitur Leonis sententiæ, qui Paulum aliarum adhuc Ecclesiarum ordinationibus occupatum tradens, Petrum cum eo Romam ingressum affirmare non potuit. Adde quod hoc capite indicat Petrum Romæ fuisse sub Claudio, et cap. 6 eidem consociatum tradit Paulum sub Neronis imperio. Hæc quoque sumpta videntur ex Chronico Prosperi, quo Leonem usum ostendimus in observat. ad serm. 77.

¹ Vulgati cum Lectionario Veron. et mss. posteriorum collectionum: *Nec æstimabas terrori cœdem*.

diligendos. Hunc autem intrepidæ charitatis affectum A jam tunc profecto conceperas quando professio tui amoris in Dominum trinæ interrogationis est solidata mysterio (Joan. xxi, 15-17). Nec aliud ab hac mentis tue intentione quesitum est, quam ut pascebas ejus quem diligeres, ovibus, cibum, quo ipse eras opimatus, impenderes.

CAP. V. — Atgebant quoque fiduciam tuam tot signa miraculorum, tot dona charismatum, b tot experimenta virtutum. Jam populos, qui ex circumcissione crediderant, erudieras; jam Antiochenam Ecclesiam, ubi primum Christiani nominis dignitas est orta (Act. xi, 26), fundaveras; jam Pontum, Galatiam, Cappadociam, c Asiam atque Bithyniam legibus 325 evangelicæ prædicationis d imbueras; nec aut dubius e de proventu operis, aut de spatio B tuæ ignarus ætatis, tropæum crucis Christi Romanis arcibus inferebas, quo te divinis præordinationibus antebant et honor potestatis, et gloria passionis.

CAP. VI. — Ad quam beatus coapostolus tuus, vas electionis (Act. ix, 15), et specialis magister gentium Paulus occurreret, f eo tibi consociatus est

dum, dum horum salutis consulis, quos susceperas diligendos. Quesnellus hanc lectionem secutus, perinde ac Latinus Latinus, conjecit pro diligendos forte melius legendum, dirigendos: sed e vel litterulam, inquit, sine ms. end. auctoritate immutare religio fuit; g et addit: e Canisii et Surii editio et ms. Victorin. (et duo nostri Vatt. ejusdem collect. 5) habent alendos; h quod et ad vulgatarum editionum marginem appositum est. Omnem difficultatem sustulit lectio textui a nobis inserta auctoritate antiquiss. Vat. et trium Lection. Vallicell., quæ etiam cum antecedentibus formidinis et amoris probe cohæret. Mox ardorem loco affectum in antiquissimo Vat.

a In eodem Vat., quem diligitis.

b Tot pro atque, quod erat in editis, scripsimus ex antiquiss. Vat. cum Leoninæ syntaxi melius congruat.

c Hæc vox Asiam desideratur in codd. mss. Thuanzo, Corbeiensi, Oxoniensi et Sammagloriano. Unde merito additam esse suspicamur, translataque huc ex initio Epistolæ primæ beati Petri apostoli; ubi quatuor illis provinciis hic enumeratis adjungitur Asia, vel ex Hieronymi libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, in Petro, unde hæc mutuatus esse videtur Leo noster. Quidquid sit de aliis, potuit hæc ejus esse sententia ex Ecclesiæ forsitan Romanæ traditione hausta, Evangelium Asianis a Petro non fuisse prædicatum. Et revera Paulo apostolo debere videntur Asianæ Ecclesiæ fidei suæ semina, cum ex una parte de seipso hoc testetur Apostolus: Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem; sed sic: i scriptum est: Quibus non est annuntiatum de eo videbunt, et qui non audierunt intelligent. Propter quod et impediebar plurimum venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc. Ex altera vero parte testis est S. Irenæus lib. iii, cap. 3, ab illo gentium magistro fundatam esse Ephesi Ecclesiam totius provinciæ præcipuam, a Joanne postmodum curatam. Plurimas certe ibidem Ecclesias fundatas esse ab eodem apostolo facile persuadent ea quæ a S. Luca in Actis apostolorum referuntur, de peragratis a Paulo diversis Asiæ provinciis, de triennali ejusdem illic mora et prædicatione. Libet hic Gregorii Magni locum adducere ex Homil. 17 in Evang.: In illo, inquit, tanto examine . . . unusquisque quid sit operatus, ostendetur. Ibi Petrus cum Judæa conversa, quam post se

A tempore, quo jam omnis innocentia, omnis pudor, omnisque libertas sub Neronis laborabat imperio. Cujus furor per omnium vitiorum inflammatus e excessum, in hunc eum usque torrentem suæ præcipitavit insanitæ, ut primus nomini Christiano atrocitatem generalis persecutionis inferret, quasi per sanctorum neces gratia Dei posset extinguere: k quibus hoc ipsum erat maximum luctum, ut contemptus vitæ hujus occidat, perceptio fieret felicitatis æternæ. Pretiosa l est ergo in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Ps. cxv, 15); nec ullo crudelitatis genere destrui potest sacramento crucis Christi fundata religio. Non minuitur persecutionibus Ecclesia, sed augetur; et semper Dominicus ager segete ditiori vestitur, 326 dum grana, quæ singula B cadunt, multiplicata nascuntur. Unde duo ista præclara divini seminis germina in quantam sobolem J pullularint, beatorum millia martyrum protestantur; quæ apostolicorum æmula triumphorum, urbem nostram purpuratis et longe lateque rutilantibus populis ambierunt, et quasi ex multarum honore gemmarum conserto uno diademate coronarunt.

trazit, apparebit. Ibi Paulus conversum, ut ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas post se Achaïam. Ibi Joannes Asiam, Thomas Indiam in conspectum sui judicis conversam ducet, etc. QUESNELLOS. Sed ad vindicandam lectionem vocis Asiam quatuor codd. a Quesnello laudatis opponimus non solum omnes codices quinque collectionum, verum etiam quatuor mss. Lectionaria, tria Vallicell. et antiquissimum Vat., quod cum sit certo Romanum, maximi habendum est. Non distemur tamen in exemplo Pauli Diac. et in Lection. Veron. eam vocem deesse.

d Sic melius ex laudato antiquis. Vat. et duobus Vallicell. Al., impleveras. Id autem ne referamus ad Epistolas quas Petrus in memoratas provincias misit, illud suadet quod S. pontifex hic ex contextu loquatur de rebus quæ præcesserunt adventum ejus Romam sub Claudio; cum præsertim tum non distingueretur duplex Petri adventus in Urbem, ut ex Prosperi Chronico, quo Romani ejus ætatis utebantur, colligere licet. Prima autem Petri Epistola in eas provincias missa Romæ scripta fuit, cum jam antea ille saltem transiens iisdem provinciis Evangelium prædicasset; alias nihil eret cur ad has potius quam ad alias provincias scriberet. Hinc evanescit ea Quesnelli conjectio ad excludendum ab hoc sermone nomen Asiæ, nimirum Leonem potuisse sentire Evangelium Asianis a Petro non fuisse prædicatum.

e Ita ex pluribus et potioribus nostris codd. necnon ex Homil. Pauli diac. Al. in vulgatis, proventu. Mox Petrus de spatio suæ ætatis non ignarus dici potuit: sive quia Christus, Joannis xxi, 19, prædixerat eum ad senectutem perenturum: Cum senior fueris; sive quia Petrus Ep. II, c. 1, v. 14, scripsit: Certus quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod et Dominus noster significavit mihi.

f Hæc lectio præferenda fuit auctoritate antiquis. Vat. Al., eodem.

g Al., excessus.

h Aptior contextui vox, quibus, quæ habetur in prima editione et duobus mss. Vat., quam in vulg., cujus.

i Verbum est addidimus ex antiquissimo Vat. ms. Veron. et Homil. Pauli Diac. ac prima editione.

j Sic cum Quesn. et prima editione præcipui nostri codices. Al., germinarint. Paulo post editiones ante Quesn. et aliqui mss., qui apostolicorum æmulitriumphorum; æquo bene.

Cap. VII. — ^a De quo presidio, discretissimi, divinius nobis ad exemplum patientiæ et confirmationem fidei præparato, universaliter quidem in omnium sanctorum commemoratione letandum est, sed in horum excellentia patrum merito est ^b exsultantius gloriandum, quæ gratia Dei in tantum apicem inter omnia Ecclesiæ membra prævenit, ut eos in corpore, cui caput est Christus (*Ephes. i, 22*), quasi geminam ^c constituerit lumen oculorum. De quorum meritis atque virtutibus, quæ omnem loquendi superant facultatem, nihil diversum, nihil debemus sen-

tire discretum: quia illos ^d et clæstia pares, et labor similes, et finis facit æquales ^e. Sicut autem et nos experti sumus, 327 et nostri probare majores, credimus atque confidimus, inter omnes labores istius vitæ, ad obtinendam misericordiam Dei, acciper nos specialium patronorum orationibus adjuvandos: et quantum propriis 328 peccatis depulsumur, tantum apostolicis meritis erigamur. Per Dominum nostrum Jesum Christum, cui est cum Patre et sancto Spiritu eadem potestas, una Divinitas in sæcula sæculorum. Amen.

^a Eadem editiones cum cod. Veron. et mss. collect. 3 et 5: *De quorum presidio*.

^b Ita cum Quesnello nostri codd. Cæteræ editiones, *excellentius*.

^c Quesnellus ex quinque suis mss. posuit, *construeret*. Nulli nostri codices, nullæ editiones id præferunt; sed vel *constituerit*, vel *constitueret*. Primum prætulimus ex aliquot nostris potioris notæ codicibus, ac præsertim ex antiquiss. Vat.

^d Voces, et *electio pares*, desunt in antiquiss. Vat. Intelligitur autem electio ad apostolatam, quo pares fuerunt Petrus et Paulus, quia a Christo uterque apostolus electus fuit; quod primatum nihil præjudicat: nam, ut Leo tradidit serm. 4, cap. 2: *Unus Petrus eligitur, qui . . . omnibus apostolis . . . præponatur*; et ep. 10, cap. 1, de apostolatu loquens, ad quem omnes apostoli vocati fuerunt, *Hujus muneris sacramentum*, inquit, *ita Dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro apostolorum omnium summo principaliter collocarit*. Dein vero æquales illos tradidit non potestate primatus, sed *fine*, id est morte seu martyrio. Hæc autem notanda fuere ob postillam Quesnelliæ editionis huic loco affixam: *Petrus et Paulus geminus oculus Ecclesiæ, alter alteri æqualis*. Ipse etiam Quesnellus in opere inscripto: *La discipline de l'Eglise*, tom. I, pag. 96, allatis illis Apostoli ad Cor. II, cap. xii: *Nihil minus fui ab iis qui sunt supra modum apostoli, faletur totam hanc æqualitatem respicere solum apostolatam, non vero primatum apostolatus: En tout cela l'égalité ne regarde précisément que l'apostolat, non la pri-*

maut de l'apostolat; et hunc quidem primatum non meri honoris, sed præcipuæ potestatis ac jurisdictionis primatum esse, ipsi etiam Galli theologi cum catholica Ecclesia sententur; unde et Leo, *patre ante*, cap. 5, non *merito honorem, sed honorem potestatis ex divinis præordinationibus* Petro attributum agnovit.

^e His verbis, *fecit æquales*, clauditur sermo iste in mss. Corb., Phran. et Sarmagloriano, *desideranturque* subsequentiæ verba ad finem usque. Ex quibus conjiciat non nemo vel hæc addita esse pro usu alicujus Ecclesiæ, cujus *speciales patroni* erant, ut tibi legitur, apostoli Petrus et Paulus. Hoc enim unitatissimum esse non ignorat, qui evolvendis antiquis Lectionariis assuevere; vel, si Leonis sunt, hæc parte minutum esse sermonem in codicibus ad illarum Ecclesiarum usum scriptis, quæ apostoles istos pro *specialibus patronis* non habebant. Quesnellus. Eadem subsequentiæ verba nos quoque deesse reperimus non solum in Homil. Pauli Diaconi, verum etiam in mss. collect. 2, nec non in tribus Lectionariis Vallicell., in uno Veronens., ac præsertim in antiquissimo Vat., qui erat ad usum Romanæ basilicæ SS. Philippi et Jacobi. In hoc autem et in duobus Vallicell., post vocem, *æquales*, hæc clausula subjicitur: *Per Jesum Christum Dominum nostrum; cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen*. Soli codices trium collectionum posteriorum 3, 4 et 5. (quod viderimus) ea verba exhibent, quæ sicut Quesnellus non auctus est expungere, ita nec nos audemus, cum præsertim nihil repugnans contineant, nec stylus a Leonis discrepet.

ADMONITIO IN SERMONEM SEQUEM.

Monitum hoc loco in suis editionibus Quesnellus posuit, ut rationem afferret cur sequentem sermonem hinc subductum in appendicem rejectisset. Hæc sunt ejus verba: « Sequitur in omnibus quæ hucusque protulerant editionibus Sermo 2 in Natali apostolorum Petri et Pauli, cujus initium est: *Exsultemus in Domino*, etc., quem ideo a nostra removimus, quia exceptis exordio, quod Leonis proculdubio non est, et quinque circiter lineis, quæ desumptæ sunt ex sermone 2 (nunc 3) in Anniversario assumptionis, reliqua ex sermone 3 (nunc 4) in Anniversario ejusdem transcripta sunt. Locum tamen ei dabimus in appendice. In unico ms. cod. qui Regiæ Bibliothecæ est, inventus est a nobis hic sermo, quem ad usum alicujus Ecclesiæ particularis compactum esse inde manifestum est quod in ea exordii parte, ubi legitur: *Beatum Petrum huic civitati dignatus est prærogare*, habetur in ms. Cod.: *Urbi Romæ dignatus est*, quæ mutatio indicat eum Romæ lectum non esse. » Ita ille.

Nos ad hæc aliquamdiu ancipites fuimus. Dein vero expendentes hunc sermonem Leoni constanter attribui non solum in omnibus mss. quatuor diversæ originis collectionum 1, 2, 3 et 4, verum etiam in quampluribus optimæ notæ Lectionariis tum Vaticanis, tum externis, quotquot hoc cum sermone reperimus, ipsum cum Quesnello a Leone abjunctum ausi non sumus; ac proinde in eo loco quem in anterioribus editionibus obtinebat relinquendum putavimus. Id potissimum exigere visa est auctoritas præstantissimi Lectionarii Vat. 3835, quod certe Romanum, nihil non sincerum Leoni tribuit; et ante annos mille exaratum vetustorem adhuc originem satis prædit ex peculiari annotatione in præfatione descripta num. 6, qua S. pontifex cœva sermone eidem formula, non *sanctus*, nec *beatus*, sed *dominus* appellatur. Hoc testimonium præ omnibus habendum. Etsi enim facile fuit errare in notandis aliarum Ecclesiarum auctoribus quoad sermones qui aliunde accipiebantur, non tamen facile invenietur erratum in nominibus auctorum propriæ Ecclesiæ, cum antiquiora et (ut in hoc codice accidit) vicina Leoni exemplaria exscriberentur. Tanto autem magis hujus Lectionarii auctoritas faciendâ est, quanto alia pars ejusdem Lectionarii signata num. 3836 Leoni suppositum detexit sermonem de Machabeis, quem non Leoni, ut in altis codicibus, et exinde in omnibus vulgatis, sed Augustino tribuit; adeo in Leonis nomine inscribendo duo hæc antiquissima Romana Lectionaria accurata inventiuntur. Stylus quidem hujus sermonis plane Leonis est; nec intelligimus quid in exordio Quesnelli offenderit, unde istud Leonis proculdubio non esse nulla ratione allata affirmaverit.

Quod difficultatem non exiguum videtur facessere, Nihil enim est, excepto exordio sermone, cetera transscripta apprehendi partim ex sermone tertio, partim ex quarto de Natali suo. An existatum Leoni fuisse una rogatoris aliqua numeribus, ex Epistolis liquet. Nam in epist. 28, ad Flavianum, cap. 3 et 4, plures sententiæ leguntur quæ ad verbum simplex sunt ex serm. 21 et 22. In epist. 124, ad Palestinos, septem capitula continentur quæ totidem verbis (paucis exceptis) inveniuntur in epist. 165, ad Leonem Augustum; et in duabus his epistolis longius occurrunt tertio sermone 85, qui duo integra capita perficit. Duo etiam apostolorum 50 et 51 non pauca repetitis exhibent; quædã autem tibi nonnullis repetitis ex epist. 4 et 5. Quis igitur videretur si idipsum in hoc sermone accidit? Quod recte in una solemnitate non ita conveniret alteri, uti accommodari potuerunt Natali S. Petri quæ olim in Natali suo de Petri laudibus disernerat. Satis in hoc fuit novum exordium fatis S. Petri congruum consuevit; reliqua verò, quæ hinc et hinc ex serm. 3 ac 4 excerpta fuerunt, adeo apte et coherentiter connectuntur, ut auctoritas auctorem ac spoliatorum præferant; nec quidquam incongruum ullibi recipiant, uti contigit in serm. 1 epiphanici inserendo, qui etsi ex variis Leonis fragmentis contextus, alicubi tamen consarcinatorem incautum manifestat, quemadmodum suo loco annotabimus. Quid quod nonnullos sermones quibusdam mutatis Leonem repetitis probabilius coniecit anno. 45 in serm. 90, sicut et alios Papias aliquot id genus repetitiones versuatas ex Ss. Zosimo et Ambrosio cognoscimus? Quidam igitur noster S. pontifex ex uno et altero sermone plura excerptens atque conjungens, novo præfixo exordio alius festivitatis proprio, novam quamdam formam ac novum sermonem effinxerit?

Porro verba Beatorum Petrum huic civitati dignatus est prærogare, quæ in novis codicibus existant, sermonem Romæ et a pontifice habitum declarant; nec dubium est quin vultus quorum in codice quem Quænellus vidit tribuenda sit arbitrio librarii, qui pro alia Ecclesia particulari Lectionarium scribens, Petrum non suæ, sed Romanæ civitati præpositum indicare voluit.

329 SERMO LXXXIII [Al. LXXX].

^a In Natali S. Petri apostoli.

Synopsis. — I. Petri confessio et excellentia. — II. Quid ipsi Christus contulerit. — III. Pro ipsius fide sequi, et firmitatem fidei tribuit. Totius Ecclesie principem fecit.

CAP. I. — Exsultemus in Domino, dilectissimi, et spiritali jucunditate lætemur: quia unigenitus Dei Patris Filius, Dominus noster Jesus Christus ad insinuanda nobis suæ dispensationis et Divinitatis mysteria, apostolici ordinis primum beatum Petrum huic civitati dignatus est prærogare, cujus hodierna solemnitas, recurrente triumpho martyrii, specimen et dædus contulit orbi terrarum. ^b Hoc enim obtinuit, dilectissimi, illa confessio, quæ a Deo Patre inspirata apostolice cordi, ^c omnia humanarum opinionum incerta transcendit, et firmitatem **330** petre, quæ nullis impulsionebus quateretur, accepit. Evangelica atque ^d reserante historia, ^e omnes apostolos Dominus quid de se homines opinentur interrogat. ^f Et tamdiu sermo respondentium communis est, quemadmodum humane intelligentiæ ambiguitas explicatur. At ubi quid habeat discipulorum sensus exigitur, ille primus est in Domini confessione, qui primus est in apostolica dignitate. Qui cum dixisset: Tu es Christus Filius Dei vivi, respondit ei Jesus; Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est (Matt. xvi, 16, 17); ^g id est, ideo beatus es, quia Pater meus te docuit, nec opinio te terrena fefellit, sed inspiratio celestis instruit; et non caro ^h nec

A sanguis, sed ille me tibi, cujus sum unigenitus, indicavit. Et ego, inquit, dico tibi; hoc est, sicut Pater meus tibi manifestavit Divinitatem meam, ita ego notam tibi facie excellentiam tuam. Quia tu es Petrus (Ephes. ii, 14); id est, cum ego sim inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum (ibid. 18); tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi **331** potestate omnia propria, sint tibi mecum participatione communia.

CAP. II. — Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portas inferi non prævalebunt adversus eam. Super hanc, inquit, fortitudinem æternum extruam templum, et Ecclesie mee celo læsanda sublimitas, in hujus fidei firmitate consurgat. Hanc confessionem portas inferi non tenebant, mortis viacula non ligabunt. Vox enim ista vox vite est, et sicut confessores suos in cœlestia provehit, ita negotiores ad inferna demergit. Propter quod dicitur ⁱ beatisimo Petro: Tibi dabo claves regni cœlorum: et quaecumque ligaveris super terram, erunt ligata et in cœlo, et quaecumque solveris super terram, erunt soluta et in cœlis. Transiit quidem ^j etiam in apostolos alius jus istius potestatis, sed non frustra uni commendatur quod omnibus intimetur. ^k Petro enim ideo hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiis rectoribus Petri forma proponitur. Manet ergo Petri privilegium, ubicumque ex ipsius fertur æquitate iudicium; nec nimia est vel severitas, vel remissio, uli nihil erit ligatum, nihil solutum, nisi quod ^l beatus Petrus aut ligaverit aut solverit.

^a Erat in editis, In Nativitate sanctorum Petri et Pauli; male, cum S. Paulus nec nominetur. Correximus ex vetustiss. Vat., qui sic habet: Item sermo S. Leonis papæ in Natali S. Petri apostoli.

^b Eadem serm. 3, c. 3.

^c Sic emendavimus ex eodem Vat., uti etiam habetur serm. 3, cap. 3, unde hæc a Leone sumpta fuerunt. Vulg., omnium.

^d Editi, referente. Correximus ex laudato Vat., cui conciaunt illa memorati sermonis cap. 2: Sicut evangelica lectione reseratum est.

^e Hæc ex Sermon. 4, c. 2 aeqq.

^f Hæc periodus usque ad verbum, explicatur, omit-

titur in prima editione, nec non in eodem Vat.

^g Ex eodem codice adjecimus, id est, uti legitur pariter serm. 4, cap. 2.

^h Particulam nec pro et vulgatorum, supposuimus ex tribus Vat., inter quos antiquissimus reperitur.

ⁱ Ita ex eodem antiquissimo codice, sicut etiam in serm. 4, cap. 3. Editi, beato Petro Apostolo.

^j Particulam etiam inseruimus ex laudato ms. atque sermone.

^k Sic ex iisdem cod. et serm. Editi, Petro enim singulariter hoc creditur.

^l Vocem beatus omissam in editis addidimus ex iisdem cod. et sermo.

CAP. III. — Instante autem passione sua Dominus, A æterni amoris professionem, mystica insinuatione ter quæ discipulorum suorum erat turbatura constantiam, Simon, inquit, Simon, ecce Satanas expositulavit ut vos scribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ^a ne deficiat fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos, ne intretis in tentationem (Luc. xii, 31, 32). Commune erat omnibus apostolis **332** periculum de tentatione formidinis, et divinæ protectionis auxilio pariter indigebant, quoniam diabolus omnes exagitare, omnes cupiebat elidere; et tamen specialis a Domino Petri cura suscipitur, et pro Petri fide proprie supplicatur, tamquam aliorum status certior sit futurus, si mens principis victa non fuerit. In Petro ergo omnium fortitudo munitur, et divinæ gratiæ ita ordinatur auxilium, ut firmitas, quæ per Christum Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur. ^b Nam et post resurrectionem suam Dominus beato Petro apostolo post regni claves, ad trinam

dixit: *Pasce oves meas* (Joan. xxi, 17): quod et nunc proculdubio facit, et mandatum Domini pius pastor exsequitur, confirmans nos exhortationibus, et pro nobis orare non cessans, ut nulla tentatione superemur. Si autem hanc pietatis suæ curam ^c omni populo Dei, sicut credendum est, ubique præterdit, quanto magis nobis alumnis suis opem suam dignatur impendere, apud quos in sacro ^d beatæ dormitionis toro, eadem qua præsedit carne requiescit? Cum itaque, dilectissimi, tantum nobis videamus præsidium divinitus institutum, rationabiliter et juste in ducis nostri meritis et dignitate lætamur, gratias agentes sempiterno Regi ^e Redemptori nostro Domino Jesu Christo, quod tantam potentiam dedit ei quem totius Ecclesiæ principem fecit, ad gloriam et laudem nominis sui: ^f cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

^a Ita antiquissimus Vat. et cod. Casin. collect. 1. Editi, ut non deficiat. Mox in vulgatis erat, ne intrent. Correximus ex laudatis codd. et duobus aliis Vat., quibus concinit lectio serm. 4, cap. 3. Vide quæ de hac additione, quam nec in Græco textu, nec in Latino vulgato reperire est, ibidem animadvertimus annot. 22.

^b In sequentibus alia ommissa, alia transposita, alia mutuata ex serm. 4, c. 4.

^c Ita in eodem antiquiss. Vat. et serm. laudato

cap. 4. Editi omittunt, omni, et dein, nobis; ac pro, præterdit, habent, protendit.

^d Vox beatæ adjecta ex memorato Vat. habetur similiter in laudato sermone.

^e Secuti sumus lectionem vetustiss. Vat., conformem sermone 4, cap. 3. Vulgati, et Redemptori nostro Jesu Christo.

^f Hanc clausulam Leoni usitatam sumpsimus ex eodem codice. Vulg., Qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

- ADMONITIO IN SERMONEM SEQUEM.

In titulum sequentis sermonis hanc prolixam annotationem Quaesnellus apposuit: « Ad Attilanam cladem, quæ dicuntur in hoc sermone, referenda esse censet card. Baronius ad an. 452 et 455. De direptione Vandalicæ potius intelligenda esse nonnulla sermonis verba persuadent. Significat enim consuevisse populam, superioribus scilicet annis, confluere ad gratias Deo agendas, ob diem castigationis et liberationis. Doleat Romanos, nec de correptione compungi, nec de remissione lætari. Eisdem objicit vocem hanc propheticam: *Flagellasti eos, et non doluerunt; castigasti, et noluerunt accipere disciplinam.* Misericordiæ Dei imputat quod corda furentium barbarorum mitigare dignatus est. Quæ omnia magis vastiati Romanæ urbi a Vandalis illatae convenire videntur, quam irruptioni Attilæ, a quo Urbs nihil damni passa est, barbaro, antequam illuc irrumperet, divinitus mitigato. Sed hæc clarius adhuc elucet ex his capitulis 4 verbis: *Quis hanc urbem, inquit, reformavit salutem? quis a captivitate eruit? quis a cæde defendit?* Hæc, inquam, clare innunt de Urbe a Vandalis occupata Leonis sermonem esse explicandum. Nemo enim saluti restituitur, nemo eruitur a captivitate, qui non in hostium fuerit potestate, et cujus salus in summum discrimen adducta non fuerit. Denique quod a cæde defensam commemorat civitatem, omnino congruit Miscellæ historiæ narrationi, quæ ita habet: « Gensericus continuo vacuum præsidium civitatem capit, et occurso Leonis papæ mitigatus, ab incendio, cædibus atque suppliciis urbem immunem servavit. » Porro sermonem ipsum in octava apostolorum dictum fuisse a Leone nostro, solus titulus indicat; de cuius veritate propter penuriam codd. mss. inquirere non licuit: unicus enim Victorinus, isque admodum recens, adfuit nobis. Si sola Leonis verba attendas, unum clarum est, habitum esse sermonem huic paulo post solemnitate publicæ supplicationis ad S. Petrum indictæ in gratiarum actionem pro liberata Urbe ab exercitu hostili. Alio autem tempore quam qui vel festo, vel octavæ apostolorum dicatus est, concionem istam habitam esse a pontifice nostro, hinc probari posse videtur, quod tunc ludii Circenses in Urbe celebrabantur, quos in kalendas Martias solitos esse dari ex Ovidii in Fastorum eruit Jul. Cæs. Bulengerius lib. de Circo Rom. et Circensibus ludis, cap. 1. Aliis etiam diebus Circenses ludii notantur in Calendario Romano ab Aldis et ab aliis edito ex Maffeianno marmore; sed non vel in kal. Julii, in quo festum apostolorum occurrit, vel pridie Nonas ejusdem mensis, in quo octava. Huic enim soli Apollinæ ludii assignati leguntur. »

Tria hic notavit Quaesnellus: Primum, de irruptione Vandalorum accipienda esse, quæ hoc in sermone continentur, verissimum est.

Quoad alterum vero, id est titulum, in Octavis apostolorum Petri et Pauli, præmonendum est hunc sermonem, cujus unicum codicem Victorinum collect. 3 Quaesnellus vidit, a nobis inventum fuisse in mss. quatuor collect. 2, 3, 4 et 5, ac præterea in Lectionario Vallicell. A, 6. Soli quidem codices collect. 3, 4 et 5 cum titulum præferunt. Quamvis vero alius titulus legatur in tabula ms. Casanat. collect. 2 et in Lectionario Vallicell., non tamen idcirco hic sermo a die octavæ apostolorum excludendus fuit. Dum enim tabula codicis Casanat. titulum exhibet argumento ipsius sermonis congruentem De neglecta solemnitate, diei octavæ nequaquam opponitur. Dum vero ms. Vallicell. eundem sermonem describit Dom. 6 post Natale apostolorum cum titulo: Sermo S. Leonis papæ ad populum, animadvertendum est ita hunc sermonem in octava habitum ibidem posteriori ævo in divinarum officiorum usum translatum fuisse ad memoratam Dominicam sextam, sicuti tres sermones de Collectis certissime habitos infra octavam eorundem apostolorum eadem de causa in eodem codice descripti inveniuntur Dom. 2, 3 et 4 post ipsorum Natale, de quo vide admonitionem præmissam sermone 6. Hinc ejusmodi sermonem in

octava apostolorum, id est prid. non. Julii recitatum, nihil ambigendum est. Et diei octavæ et neglectæ solemnitate titulum retinimus.

Tertium, quo ex Leonis verbis clarum quidem Quessnellus fatetur, habitum esse sermonem hunc paulo post solemnitate publicæ supplicationis ad S. Petrum indictæ ob gratiarum actionem pro liberata Urbe ab exercitu hostili; sed difficultatem movet ex die, cum in sermone mentio fiat ludorum Circensium; hi autem in antiquis Calendaris non notentur habiti in die octavæ apostolorum, cui soli ludi Apollinares assignantur; hæc, inquam, tertium ut probe concilietur, quædam prænotanda sunt. Cum in eordio sermonis S. pontifex queratur de paucitate concurrentium ad Petri ecclesiam, quo olim cunctus populus ad agendas gratias consuebat, satis indicat sermonem habitum non primo anno, quo Roma a Vandalis capta et liberata fuit, id est an. 455 (eo enim initio major erat ad Ecclesiam concursus), sed aliquot annis post, cum pristina devotio refriguerat; ac proinde hic sermo ad postremos Leonis annos pertinet.

Ad ecclesiam vero S. Petri, licet non nominetur expresse, ideo gratiarum actio indicta videtur, quia in ipso die festo S. Petri Roma liberata fuit. Etenim die 12 Junii obiit Maximus imperator, teste anonymo Cuspiniani, quem integrum ediderunt Bollandistæ e ms. Cæsareo tom. VI Junii part. II, pag. 187. Tres post ejus obitum dies Gensericum cum Vandalis Romam occupasse Theophanes narrat. Per dies autem quatuordecim eam deprædasse traditur tum a laudato anonymo Cuspiniani, tum a S. Prospero in Chronico, ubi præterea eosdem Vandalos post memoratos quatuordecim dies Roma discessisse satis indicat, uno contextu scribens: Per quatuordecim igitur dies secunda et libera scrutatione omnibus opibus suis Roma evacuata est, multaque millia captivorum... Caribaginem adducta sunt. Nunc si supputatio trium et quatuordecim dierum fuit a Maximi necis, seu a die 12 Junii ad evacuationem et libertatem Romanæ urbis, hanc invenies incidisse in diem 29 ejusdem mensis. Igitur liberata in die S. Petri Romana urbe, mox gratiarum actio ad S. Petrum indicta fuit aliquo die subsequenti infra octavam ejusdem apostoli. Ludi autem Circenses, qui in hoc sermone indicantur, haud intelligi debent ludi eodem die concurrentes, cui hæc supplicatio addicta fuerat; sed possunt referri ad ludos Apollinares, qui in die octavæ incipiebant, et saltem die 13 habebantur in Circo, ut ex Calendaris antiquis diximus in admo-nit. ad sermones de Collectis. Meram scilicet comperationem S. pontifex instituit inter ludos Circenses aliisque spectacula in quibus magna erat frequentia, et inter supplicationem memoratam, quæ pene ab omnibus proxime fuerat neglecta; ubi vox proxime diem paulo anteriorem et supplicationi deputatum designat.

335 SERMO LXXXIV [Al. LXXXI].

In Octavis apostolorum Petri et Pauli.

DE NEGLECTA SOLEMNITATE.

SYNOPSIS. — I. Romanos Circensibus ludis deditos periculose beneficiorum Dei oblitos. — II. Romæ liberationem a barbaris non stellarum effectum, sed Dei esse donum grato animo recolendum.

CAP. I. — Religiosam devotionem, dilectissimi, qua ob diem castigationis et liberationis nostræ, cunctus fidelium populus ad agendas Deo gratias consuebat, pene ab omnibus proxime fuisse neglectam, ipsa paucorum qui adfuerunt raritas demonstravit: et cordi meo multum tristitiæ intulit, et plurimum timoris incussit. Magnum enim periculum est homines esse ingratos Deo, et per oblivionem beneficiorum ejus nec de correptione compungi, nec de remissione lætari. Vereor igitur, dilectissimi, ne vox illa prophetica tales increpasse videatur, quæ dicit: *Flagellasti eos, et non doluerunt; castigasti eos, et notuerunt accipere 336 disciplinam* (Jerem. v, 3). Quæ enim in eis correctio ostenditur, in quibus tanta aversio reperitur? Pudet dicere, sed necesse est non tacere: plus impenditur dæmonii quam apostolis, et majorem obtinent frequentiam insana spectacula quam beata martyria. Quis hanc urbem reformavit soluti? quis a captivitate eruit? quis a cæde defendit? ludus Circensium, an cara sanctorum? quorum utique precibus divinæ

^a Lectionar. Vallicell. et cod. Barber. collect. 2, C pavoris.

^b Cod. Barb., *effusio*.

^c *Martyria* hoc loco ecclesias in honorem martyrum dicatas significat.

^d Cod. Bon. et prima editio, *ut qui merebatur iram servaretur ad veniam*. Mss. Vallicell. et Barb., *merueramus*.

^e Cod. Vallicell., *mundationem*, non tamen eis animi impietas defuerit. Ms. Barb. ut in textu, et solum defuerint pro defuerunt.

^f Ms. Barb., *ad Deum*.

A censuræ flexa sententia est, ^d ut qui merebamur iram servaremur ad veniam.

CAP. II. — Tangat, obsecro, dilectissimi, cor vestrum illa sententia Salvatoris, qui cum decem leprosos misericordiæ virtute mundasset, unum tantum ex eis dixit ad agendas gratias revertisse (Luc. xvii, 15): significans videlicet de ingratis, quod huic pietatis officio, etiam si corporis assecuti sunt ^e sanitatem, non tamen sine animi impietate defuerunt. Ne ergo ista ingratorum nota etiam vobis, dilectissimi, possit ascribi, revertimini ^f ad Dominum intelligentes mirabilia quæ in nobis dignatus est operari, et liberationem nostram, non, sicut opinantur impii, stellarum effectibus, sed ineffabili omnipotentis Dei misericordiæ deputantes, qui corda furentium barbarorum mitigare dignatus est, ad tanti vos ^g beneficii memoriam toto fidei vigore confortate. Gravis negligentia **337** majore satisfactione curanda est. Ad emendationem nostram utamur lenitate parcitis: ut beatus ^h Petrus et omnes sancti qui nobis ⁱ semper in multis tribulationibus affuerunt, obsecrationes nostras pro vobis apud misericordem Deum juvare dignentur, per Christum Dominum nostrum: Amen.

SERMO LXXXV [Al. LXXXIII].

1 In Natali S. Laurentii martyris.

SYNOPSIS. — I. Quid intersit inter Christi et Martyrum

^a Cod. Vallicell., *beneficii gratiam*.

^b Idem codex addit, *Apostolus*.

^c Ex eodem codice adjectum *semper*, pro quo in ms. Barberino habetur, *sæpe*. Utrunque in editis deerat. Mox, *obsecrationem nostram* in ms. Vallicell., *obsecrationem vestram pro nobis* in cod. Barb.

^d Ita in antiquioribus codicibus, inter quos perantiquus Vat. Longobardicus, ut sicut, litteris extractus. Non absimiliter cod. Veron. et alius Vat. ac prima editio cum mss. collect. 3, *In Nativitate S. Laurentii*. Cæteræ editiones cum nonnullis mss., *In festo*, seu *in festivitate*; alii codd., *in Passione*.

mortem. — II. *Que virtusque officia.* — III. *Laurentii et facultates et fidem Ecclesie servantis fortitudo.* — IV. *Charitatem Laurentium invincibilem factum.*

CAP. I.—Cum omnium, dilectissimi, ^a summa virtutum et totius plenitudo iustitiæ de illo amore nascatur, quo Deus proximusque diligitur, in nullis profecto hic amor sublimis excellere clarisque fulgere, quam in beatissimis martyribus invenitur: qui Domino nostro Jesu Christo pro omnibus hominibus mortuo tam propinqui sunt imitatione charitatis quam similitudine passionis. Quamvis enim illi dilectioni, qua Dominus nos redemit (Rom. v, 8), mollia cujusquam benignitas possit æquari, quia aliud est pro justo mori hominem sua necessitate moriturum, aliud pro impiis occumbere a debito mortis alienam, multum tamen universis hominibus etiam martyres contulerunt, quorum fortitudine ita ejus largitor usus est Dominus, ut poenam mortis et atrocitatem crucis nulli suorum vellet esse terribilem, sed multis faceret imitabilem. **338** Si ergo nullus bonus sibi soli est bonus, nec cujusquam sapientis sibi tantum sapientia est amica; et hæc verarum natura virtutum est, ut multos a tenebroso abducatur errore, qui eorum clarus est lumine: ad erudendum Dei populum nullorum est utilior forma quam martyrum. ^b Eloquentia sit facilis ad exorandum; sit ratio efficax ad suadendum; validiora tamen sunt exempla quam verba; et ^c plus est opere docere quam voce.

CAP. II.—In quo excellentissimo genere doctrinæ beatus martyr Laurentius, cujus passione dies hodiernus illustris est, quam gloriosa polleat dignitate, etiam persecutores ipsius sentire poterant, ^d cum illa mirabilis animi fortitudo, de Christi principaliter amore concepta, non solum ^e ipsa non cederet, sed etiam alios exemplo suæ tolerantia roboraret. Cum

^a Postillam hic Quesnellus affixit: *Nulla virtus et iustitia, nisi ex charitate.* At S. Leo, *summam omnium virtutum et totius iustitiæ plenitudinem ex charitate nasci affirmavit: qua sententia non negat aliquas virtutes, ex gr., fidem et spem posse sine charitate nasci atque consistere: de quo vide quæ disseremus in observat. ad serm. 45, 79 et 90.*

^b Prima editio et Quesnelliana cum mss. collect. 3 et 4, *Sit eloquentia facilis ad exhortandum.* Cæteræ editiones cum mss. collect. 5, alia interpunctione, *quam martyrum eloquentia. Facilis ad exhortandum sit ratio, efficax ad suadendum, etc.* In Homil. Pauli Diac. paulo dissimiliter, *quam martyrum sit eloquentia. Sit ratio facilis ad orandum, efficax ad suadendum.* Meliorem duximus lectionem duorum Lectionar. Vat., Longobard. et Veron., *ad exorandum*, id est ad impetrandum seu obtinendum orando.

^c Ita ex iisdem duobus optimis notæ Lectionariis, nec non ex Homil. Pauli Diac. Prima editio, *planius; reliquæ, plenius.*

^d Tres codd. Vatt., *quando cum illo.*

^e Prima editio, *ipsis*, id est persecutoribus, non cederet.

^f Duo codd. Vatt., *in lectissima.*

^g Magis placuit ex editis ante Quesn. et ex nostris codd. delere particulam *in*, quam ille præposuit ex duob. mss. Vict. Sammagl., nec non ex veteri homiliarum editione Basilien. excusa anno 1513. In margine editorum: *Al., in mysterio.*

A enim furor gentilium potestatum ^f in electissima quæque Christi membra sæviret, ac præcipue eos qui ordinis erant sacerdotalis impeteret, in levitam Laurentium, qui non solum ^g ministerio sacramentorum, sed etiam dispositione ecclesiasticæ substantiæ præeminebat, impius persecutor efferebat, duplicem sibi prædam de unius viri comprehensione promittens, quem si fecisset sacræ pecuniæ traditorem, faceret etiam ^h veræ religionis exortem. Armatur itaque gemina face homo pecuniæ cupidus et veritatis inimicus: avaritia, ut rapiat aurum; impietate, ut auferat Christum. Postulat sibi ob immaculato sacerdoti ⁱ præsele opes ecclesiasticas, quibus avidissimus inhiabat, inferri. Cui levita castissimus ubi eas repositas haberet ostendens, numerosissimos sanctorum pauperum obtulit greges, in quorum victu atque vestitu inamissibiles condiderat facultates, quæ tanto integris erant salvæ, quanto sanctius probabantur expensæ.

CAP. III.—Fremis ^j ergo prædo frustratus, et in **339** eodem religionis, quæ talem divitiarum usum instituisset, ^k exardescens, direptionem thesauri potioris aggreditur; ^l ut apud quem nullam denariorum substantiam reperisset, illud depositum, quo sacratius erat dives, auferret. Renuntiare Christo Laurentium jubet, et solidissimam illam levitici animi fortitudinem diris parat urgere supplicis. Quorum ^m ubi prima nihil obtinent, vehementiora succedunt. Laceros artus et multa verberum sectione concisos subjecto præcipit igne torreri: ut per gratam ferream, quæ jam de fervore continuo vim in se haberet urendi, conversorum alterna mutatione membrorum, fieret cruciatus vehementior et poena productior.

CAP. IV.—Nihil obtines, nihil proleis, sæva crudelitas. Subtrahitur ⁿ inventis tuis materia mortalis, et Laurentio in eos abeunte ^o tu deficiat. Flammas

^h Prima editio et cod. Bon., *sacræ.*

ⁱ Homil. Pauli Diac., *præside*, et mox omisit inferri.

^j Vox ergo in ms. Vat. Longobard. desideratur.

^k Ita melius ex Homil. Pauli Diac. quam alias *exardescens*. Mox *direptionem* cum emendationibus codd. prima editio et Quest. Al., *direptione*.

^l Hæc lectio præferenda vis est ex eodem Homiliario ac prima editione et ms. Bon., qui duo posteriores post vocem *depositum* addunt *ei*. Alias particula *ut* hic omittitur, et præponitur voci *illud*.

^m Duo mss. Vatt., unus Bon. et prima editio, *ubi minora*. Post pauca *pro præcipit* in exemplo Pauli Diac. habetur, *præcepit*, et alteratione pro *alterna mutatione*.

ⁿ Ita Quesnellus ex ms. Vict. et ex marginali annotatione Surii et Antwerp. Ita etiam nostri codd. Lectionar. Veron. et Barb. collect. 2 ac Vat. collect. 5. Homil. Pauli Diac., per errorem amanuensium, *juventutis pro inventis tuis*. Al. legebatur, *tormentis tuis*.

^o Editi ante Quesn., *tu deficiat flammis tuis. Superari charitas Christi flamma non potuit*. Cod. Barb. collect. 2, paulo dissimiliter, *tu deficiat in flammis tuis. Superari charitas Christi flamma tua non potuit*. Quesnelli lectionem, quam ex cod. Vict. et ex thargine memoratarum editionum recepit, secuti sumus, cum confirmetur duobus nostris Lectionariis et tribus aliis mss. Vatt. ac exemplo Pauli Diac. Alius Vat. modi-

nis asperari thabernaculi Christi: fructum non potuit, **A** et sequitur suis ignis qui sorsis cedit quam qui intus accendit. ^a Servasti, persecutor, martyri, cum servasti; auxisti palmam, dum aggeras poenam. Nam quid non ^b ad victoris gloriam ingenium tuum reperit, ^c quando in honorem transierunt triumphi, etiam instrumenta supplicii? Gaudeamus igitur, dilectissimi, gaudio spiritali, et de foetissimis inelyti viri sine gloria in Domino, qui est mirabilis in sanctis suis (Ps. xxxv, 56), in quibus nobis et præsidium constituit et exemplum; atque ita per universum mundum clarificavit gloriam suam, ut a solis ortu usque ad occasum, ^d leviticorum luminum ebrescente fulgore, quam clarificata est Jerosolyma Stephano, tam illustri fieret Roma Laurentio. Cujus oratione et patrocinio adjuvari nos sine cessatione confidimus: **B** in **340** quæ omnes, sicut Apostolus ait: *Quicumque voluit in Christo pte vivere, persecutionem patiuntur* (1 Tim. iii, 12), corroboremur spiritu ^e charitatis, et ad superandas omnes tentationes ^f constantis fidei perseverantia muniamur. ^g Per Dominum nostrum Jesum Christum, viventem et regnantem cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXXXVI [Al. LXXXIV].

De Jejunio septimi mensis I.

SYNOPSIS. — I. Indicit jejunium ex auctoritate, suadet ex charitate, ut corpus castigetur et pauper adjuvetur. — II. Parum esse nihil auferre proprium, nisi et pauperi tuum largiaris.

CAP. I. — Observantiam quidem vestram, dilectissimi, ita novimus esse votam, ut animas vestras non solum legitimis, sed etiam voluntariis jejunis excolatis. Verumtamen adjicienda est huic studio etiam nostræ admonitionis ^a exhortatio, ut si qui sunt in hoc exercitio tardiores, in his saltem diebus communi abstinence se obedienter adjungant, in quibus nos oportet sacratissimam consuetudinem attentius celebrare, ut per humilitatem jejunii contra omnes hostes nostros divinum mereamur auxilium. Res enim est præcipui operis, quam et ex auctoritate indicimus, et ex charitate suademus: ut periculum edendi libertate compressa, castigationi ^b corporum et pauperum studeamus alimonia, **341** quos qui reficit animam suam paseit, cum discrepans habet: *Tu deficis, Flammâ tuâ superari flamma Christi non potuit.*

^a Melior et Leoninæ syntaxi conformior visa est hæc lectio quam invenimus non solum in primâ editione et mss. collect. 3, verum etiam in duobus Lectionar. Vat. et Veron. et in exemplari Pauli Diac., quod solum pro aggeras habet exaggras. Unus Vat., aggeres. Vulgati sic: *Servasti persecutor in martyrem, servasti et auxisti palmam, dum aggeras poenam.*

^b Quesnellus, ad victoriæ. Revocavimus aliarum editionum lectionem, quæ et melior est, et in omnibus nostris mss. invenitur, nec non in illo inventa fuit quod usus est Paulus Diac.

^c Homil. Pauli Diac., *quando commenta tyrannidis tuæ in honorem transierunt triumphis etiam inter tormenta supplicii.*

^d Idem Homil., *levitico numero, lumine coruscante fulgoris, quam clarificata.* Prima editio et cod. Bon., *glorificata*, reliqua ut in textu.

Eadem editio et cod. Bon., *veritatis.*

et temporales epulas in deliciis mutat æternas.

CAP. II. — In locum igitur malarum cupiditatum sanctorum desideriorum incrementa succedant. Cesset iniquitas, sed non sit otiosa justitia. Quem nulus patitur opprimentem, sentiat aliquis adjuvantem. Parum est enim non auferre aliena, nisi largiaris et propria. Sub oculis justis iudicis sumus, qui novit quantam unicuique bene operandi dederit facultatem. Non vult otiosa esse munera sua, qui servis suis sic mensuras mysticorum distribuit talentorum, ut creditum qui liberaliter erogasset, auget; qui steriliter servasset, amitteret (Matth. xxv, 28; Luc. xix, 26). Et ideo, dilectissimi, quia septimi mensis Jejunium celebrare nos convenit, sanctitatem vestram monemus ut quarta et sexta feria jejunemus; sabbato vero apud beatum Petrum Apostolum ^a pariter vigilemus, cujus suffragantibus meritis ad omnibus tribulationibus mereamur absolvi: ^b per Jesum Christum Dominum nostrum, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXXXVII [Al. LXXXV].

De Jejunio septimi mensis II.

SYNOPSIS. — I. Diabolo per continentiam esse resistendum, qui jacti in primis parentibus seminis fructum per illecebram edendi requirit in nobis. — II. Jejunium et alienæ et propriæ cujusque salutis plurimum prodesse. — III. Abundantiores sint eorum elemosinæ, qui nequeunt jejunare. — IV. Divitias in tuto collocari et augeri, cum pauperibus erogantur.

CAP. I. — Deus humani generis conditor et redemptor, qui nos ad promissiones vitæ æternæ per semitas vult ambulare justitiæ, ^a quia non defuturae erant tentationes quæ nobis in itinere virtutum insidiosis adversarentur occurribus, multis nos præsidis, dilectissimi, ^b quibus laqueos diaboli obtereremus, instruxit: inter quæ hoc famulis suis saluberrimum contulit, ut contra omnès inimicis dolos fortitudine se continentiae et operibus pietatis arment. Ille enim **342** qui ab initio primis hominibus interdicit cibi inservi appetitum (Gen. iii, 5), et thalæ credulis per illecebram edendi omnium concupiscentiarum virus infudit, easdem fraudes retractare non desinit, et in natura, quam scit suis semihibus esse vitiatam, ^c sationis suæ germen inquit, ut ad labefactanda studia virtutis, desiderium voluptatis atcen-

^a Exemplum Pauli Diac., *constantia fidei et perseverantia.*

^b Cod. Vat. Langobard., *Per eum qui vivit et regnat in sæcula sæculorum.* Prima editio: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti per quonia sæcula sæculorum. Amen.*

^c Lectionar. Venet. S. Marci 154, *hartatio.*

^d Prima editio, *corporis.*

^e Eadem editio omittit, *poriter.*

^f Hæc clausula ex cod. Veneto apposita est.

^g Vulg., *de futura tentatione, quæ nobis... adversaretur.* Magis placuit Lectio cod. Veneti.

^h Editi, in quibus. Delevimus in auctoritate notariorum codicum.

ⁱ Vulg. ante Quesn. addunt, *et corruptam.* Unus Vat. cod., *esse incitatum et corruptam.* Prima editio, *quam scit suis seminibus incitatum, esse vitiatam.* Quesnellianam lectionem cæteri nostri codd. confirmant.

dat. Quoniam poena ipsius est profectio Christiana, nec potest eorum animos aliquo modo lædere, qui noverunt, auxiliante Domino, in sua carne regnare. Rationabili ergo moderatione sanctoque proposito frenandæ sunt rebelles cupiditates, nec sineudum est ut castis et spiritalibus desideriis corporales concupiscentiæ reluctantur. Agnoscat interior homo exterioris sui se esse rectorem, ^a ut mens divino gubernata dominatu terrenam substantiam in bonæ voluntatis cogat obsequium. Nec enim deest nobis ad hunc ordinem ^b conservandum, misericordissimi Regis auxilium, qui nos saluberrimæ observantiæ ratione informavit, præfrensus nobis per temporum recursus quosdam jejuniorum dies in quibus castigatione corporum virtus roboraretur animorum.

CAP. II. — Hujus autem remedii munus, dilectissimi, etiam in isto qui septimus est mense dispositum est, quod nos prompta convenit alacritate suscipere; ut præter ^c illam abstinentiam, qua quisque se peculiariter atque privatim secundum modum suæ possibilitatis exercet, hæc quæ omnibus simul indicitur animosius celebretur. Nam in omni agone certaminis Christiani, utilitas continentie plurimum valet, ita ut ^d quidam sævissimorum spiritus dæmonum, qui ab obsessis corporibus nullis exorcizantium fugantur imperiis, sola jejuniorum et orationum virtute pellantur, dicente Domino: *Hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi in jejuniis et oratione* (Matth. xvii, 20; Marc. ix, 28). Grata ergo est Deo et terribilis diabolo jejunantis oratio, nec latet quantum acquirat salutis suæ, quæ tantum præstat alienæ.

CAP. III. — In hac sane observantia, dilectissimi, quamvis omnes ^e nos unanimiter oporteat esse devotos, si qui tamen sunt quorum voluntati aliqua obsistat infirmitas, laborem qui supra vires est corporum, redimant impendiis facultatum. Multa enim sunt opera pietatis quæ ipsam edendi necessitatem merito ampliore ^f commendent, si jejunantium purificationem studio benignitatis **343** acquirunt. Nam

^a Revocavimus ut a Quesnello deletum ex anterioribus editionibus, pro quo duo mss. Vat. habent et.

^b Ita cum Quesnello nostri codd. Al., *observandum*. Paulo post, *formavit* in duobus mss., pro *informavit*.

^c Ex Lectionario Veneto addidimus, *illam*.

^d In ms. Vat. collect. 5 omittitur, *quidam*. Post pauca cod. Venet. delet præpositionem in ante vocem *jejuniis* in Matthæi textu.

^e Unus cod. Vat., *vos*; et post pauca, *obsistit* in Lectionario Veneto pro, *obsistat*.

^f Ita omnes et editiones et codices, sed legendum, ni fallor, *compensat*. QUESNELLUS in margine.

^g Id intelligitur ex serm. 48, de Jejunio VII mensis septimi, c. 3, ubi Leo ad eleemosynas cum jejuniis vincendas hortaturus, *sterile* indicat, quod pietatis ac eleemosynæ fructibus caret; qui fructus adeo Christianis necessarii sunt, ut sicum infecundam Dominus Jesus, inquit, *nil habentem, quod esuriens sumeret, perpetua sterilitate damnaverit: quoniam qui esurientem non refecit, illi denegat cibum, qui quod pauperi est datum, sibi dixit impensum. Et hujus maledictionis arbores erunt, quibus a judicante dicitur: Discodite a me, etc. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare, etc.* Sterile igitur vocatur je-

junium, quod a jejunantibus cum ea qua possunt eleemosynarum erogatione non jungitur; quatenus eo fructu caret, quo qui experts est jejuniis non suffragante damnabitur. Mox, pro *ad abstinentiam*, codex Venet. habet, *ad abstinentiam*.

CAP. IV. — In quo opere, dilectissimi, etiam ii qui ab epularum delectatione se continent, fructus sibi debent misericordiæ comparare, ut ⁱ quod abundantius seminaverint, copiosius metant. Non enim umquam agricolæ suo seges ista mentitur, aut incertam spem habet operis cultura pietatis. Quidquid hoc modo serentis manu spargitur, non æstus urit, non torrens trahit, non grando prosternit. Incolumes semper sunt omnes pietatis expensæ; ^j nec solum integræ manent, sed et modo augentur, et qualitate mutantur. De terrenis cœlestia prodeunt, de parvis magnagignuntur, et temporale ^k donum in præmium transit æternum. Quisquis igitur divitias amas, quisquis multiplicari quæ possides concupiscis, in hæc lucra accendere, in hæc rerum tuarum augmenta suspira, de quibus nihil sur abripit, nihil tinea corumpit, nihil rubigo consumit (Matth. vi, 19). Noli desperare de fenore, noli de accipiente diffidere. *Quod uni horum fecistis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 40), ^l quis dicat, intellige; et apud quem opes tuas colloces, ^m perspicacibus fidei oculis securus agnosce. Non dubitet de receptione, cui Christus debitor est. Non sit anxia liberalitas, nec triste jejunium: *hilarem enim datorem diligit Deus* (II Cor. ix, 7), qui fidelis est in verbis suis, et abundanter largita retribuit, ⁿ quæ benigne largienda donavit Jesus

junium, quod a jejunantibus cum ea qua possunt eleemosynarum erogatione non jungitur; quatenus eo fructu caret, quo qui experts est jejuniis non suffragante damnabitur. Mox, pro *ad abstinentiam*, codex Venet. habet, *ad abstinentiam*.

^h Vocem *quis* in mss. collect. 5 et a Quesnello omissam, ex anterioribus vulgaris et cæteris nostris antiquis libris revocavimus.

ⁱ Ita melius ex eodem cod. Veneto, quam in Vulgatis, *qui*.

^j Prima editio, præmisso puncto, *Non solum*. Dein *sed et modo* scripsimus ex plerisque et potioribus nostris codd. Al., *sed etiam modo*.

^k Prima editio, *damnum*; eleemosyna enim temporali damno verti solet.

^l Unus cod. Vat., *quos dicat*.

^m Vulg., *perspicacius*. Cod. Vat. suggestit emendationem, quam Quesnellus suspicatus margini annotaverat, et ante eum Latinus Latinus in Biblioth. Sacra.

ⁿ Prima editio, *qui*. Clausulam *Jesus Christus, etc.*, adjecimus ex ms. Veneto. In prima editione hæc alia clausula legitur: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula sæculorum. Amen.*

junium, quod a jejunantibus cum ea qua possunt eleemosynarum erogatione non jungitur; quatenus eo fructu caret, quo qui experts est jejuniis non suffragante damnabitur. Mox, pro *ad abstinentiam*, codex Venet. habet, *ad abstinentiam*.

^h Vocem *quis* in mss. collect. 5 et a Quesnello omissam, ex anterioribus vulgaris et cæteris nostris antiquis libris revocavimus.

ⁱ Ita melius ex eodem cod. Veneto, quam in Vulgatis, *qui*.

^j Prima editio, præmisso puncto, *Non solum*. Dein *sed et modo* scripsimus ex plerisque et potioribus nostris codd. Al., *sed etiam modo*.

^k Prima editio, *damnum*; eleemosyna enim temporali damno verti solet.

^l Unus cod. Vat., *quos dicat*.

^m Vulg., *perspicacius*. Cod. Vat. suggestit emendationem, quam Quesnellus suspicatus margini annotaverat, et ante eum Latinus Latinus in Biblioth. Sacra.

ⁿ Prima editio, *qui*. Clausulam *Jesus Christus, etc.*, adjecimus ex ms. Veneto. In prima editione hæc alia clausula legitur: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula sæculorum. Amen.*

junium, quod a jejunantibus cum ea qua possunt eleemosynarum erogatione non jungitur; quatenus eo fructu caret, quo qui experts est jejuniis non suffragante damnabitur. Mox, pro *ad abstinentiam*, codex Venet. habet, *ad abstinentiam*.

^h Vocem *quis* in mss. collect. 5 et a Quesnello omissam, ex anterioribus vulgaris et cæteris nostris antiquis libris revocavimus.

ⁱ Ita melius ex eodem cod. Veneto, quam in Vulgatis, *qui*.

^j Prima editio, præmisso puncto, *Non solum*. Dein *sed et modo* scripsimus ex plerisque et potioribus nostris codd. Al., *sed etiam modo*.

^k Prima editio, *damnum*; eleemosyna enim temporali damno verti solet.

^l Unus cod. Vat., *quos dicat*.

^m Vulg., *perspicacius*. Cod. Vat. suggestit emendationem, quam Quesnellus suspicatus margini annotaverat, et ante eum Latinus Latinus in Biblioth. Sacra.

ⁿ Prima editio, *qui*. Clausulam *Jesus Christus, etc.*, adjecimus ex ms. Veneto. In prima editione hæc alia clausula legitur: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula sæculorum. Amen.*

junium, quod a jejunantibus cum ea qua possunt eleemosynarum erogatione non jungitur; quatenus eo fructu caret, quo qui experts est jejuniis non suffragante damnabitur. Mox, pro *ad abstinentiam*, codex Venet. habet, *ad abstinentiam*.

^h Vocem *quis* in mss. collect. 5 et a Quesnello omissam, ex anterioribus vulgaris et cæteris nostris antiquis libris revocavimus.

ⁱ Ita melius ex eodem cod. Veneto, quam in Vulgatis, *qui*.

^j Prima editio, præmisso puncto, *Non solum*. Dein *sed et modo* scripsimus ex plerisque et potioribus nostris codd. Al., *sed etiam modo*.

^k Prima editio, *damnum*; eleemosyna enim temporali damno verti solet.

^l Unus cod. Vat., *quos dicat*.

^m Vulg., *perspicacius*. Cod. Vat. suggestit emendationem, quam Quesnellus suspicatus margini annotaverat, et ante eum Latinus Latinus in Biblioth. Sacra.

ⁿ Prima editio, *qui*. Clausulam *Jesus Christus, etc.*, adjecimus ex ms. Veneto. In prima editione hæc alia clausula legitur: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula sæculorum. Amen.*

junium, quod a jejunantibus cum ea qua possunt eleemosynarum erogatione non jungitur; quatenus eo fructu caret, quo qui experts est jejuniis non suffragante damnabitur. Mox, pro *ad abstinentiam*, codex Venet. habet, *ad abstinentiam*.

^h Vocem *quis* in mss. collect. 5 et a Quesnello omissam, ex anterioribus vulgaris et cæteris nostris antiquis libris revocavimus.

ⁱ Ita melius ex eodem cod. Veneto, quam in Vulgatis, *qui*.

^j Prima editio, præmisso puncto, *Non solum*. Dein *sed et modo* scripsimus ex plerisque et potioribus nostris codd. Al., *sed etiam modo*.

^k Prima editio, *damnum*; eleemosyna enim temporali damno verti solet.

^l Unus cod. Vat., *quos dicat*.

^m Vulg., *perspicacius*. Cod. Vat. suggestit emendationem, quam Quesnellus suspicatus margini annotaverat, et ante eum Latinus Latinus in Biblioth. Sacra.

ⁿ Prima editio, *qui*. Clausulam *Jesus Christus, etc.*, adjecimus ex ms. Veneto. In prima editione hæc alia clausula legitur: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula sæculorum. Amen.*

junium, quod a jejunantibus cum ea qua possunt eleemosynarum erogatione non jungitur; quatenus eo fructu caret, quo qui experts est jejuniis non suffragante damnabitur. Mox, pro *ad abstinentiam*, codex Venet. habet, *ad abstinentiam*.

^h Vocem *quis* in mss. collect. 5 et a Quesnello omissam, ex anterioribus vulgaris et cæteris nostris antiquis libris revocavimus.

ⁱ Ita melius ex eodem cod. Veneto, quam in Vulgatis, *qui*.

^j Prima editio, præmisso puncto, *Non solum*. Dein *sed et modo* scripsimus ex plerisque et potioribus nostris codd. Al., *sed etiam modo*.

^k Prima editio, *damnum*; eleemosyna enim temporali damno verti solet.

^l Unus cod. Vat., *quos dicat*.

^m Vulg., *perspicacius*. Cod. Vat. suggestit emendationem, quam Quesnellus suspicatus margini annotaverat, et ante eum Latinus Latinus in Biblioth. Sacra.

ⁿ Prima editio, *qui*. Clausulam *Jesus Christus, etc.*, adjecimus ex ms. Veneto. In prima editione hæc alia clausula legitur: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula sæculorum. Amen.*

junium, quod a jejunantibus cum ea qua possunt eleemosynarum erogatione non jungitur; quatenus eo fructu caret, quo qui experts est jejuniis non suffragante damnabitur. Mox, pro *ad abstinentiam*, codex Venet. habet, *ad abstinentiam*.

^h Vocem *quis* in mss. collect. 5 et a Quesnello omissam, ex anterioribus vulgaris et cæteris nostris antiquis libris revocavimus.

ⁱ Ita melius ex eodem cod. Veneto, quam in Vulgatis, *qui*.

^j Prima editio, præmisso puncto, *Non solum*. Dein *sed et modo* scripsimus ex plerisque et potioribus nostris codd. Al., *sed etiam modo*.

^k Prima editio, *damnum*; eleemosyna enim temporali damno verti solet.

^l Unus cod. Vat., *quos dicat*.

^m Vulg., *perspicacius*. Cod. Vat. suggestit emendationem, quam Quesnellus suspicatus margini annotaverat, et ante eum Latinus Latinus in Biblioth. Sacra.

ⁿ Prima editio, *qui*. Clausulam *Jesus Christus, etc.*, adjecimus ex ms. Veneto. In prima editione hæc alia clausula legitur: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula sæculorum. Amen.*

junium, quod a jejunantibus cum ea qua possunt eleemosynarum erogatione non jungitur; quatenus eo fructu caret, quo qui experts est jejuniis non suffragante damnabitur. Mox, pro *ad abstinentiam*, codex Venet. habet, *ad abstinentiam*.

^h Vocem *quis* in mss. collect. 5 et a Quesnello omissam, ex anterioribus vulgaris et cæteris nostris antiquis libris revocavimus.

ⁱ Ita melius ex eodem cod. Veneto, quam in Vulgatis, *qui*.

^j Prima editio, præmisso puncto, *Non solum*. Dein *sed et modo* scripsimus ex plerisque et potioribus nostris codd. Al., *sed etiam modo*.

^k Prima editio, *damnum*; eleemosyna enim temporali damno verti solet.

^l Unus cod. Vat., *quos dicat*.

^m Vulg., *perspicacius*. Cod. Vat. suggestit emendationem, quam Quesnellus suspicatus margini annotaverat, et ante eum Latinus Latinus in Biblioth. Sacra.

ⁿ Prima editio, *qui*. Clausulam *Jesus Christus, etc.*, adjecimus ex ms. Veneto. In prima editione hæc alia clausula legitur: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula sæculorum. Amen.*

Christus **345** Dominus noster, qui vivit et regnat A populus, quando ^f in unitatem sanctæ obedientiæ omnium fidelium corda conveniunt, et in castris militiæ Christianæ similis ex omni parte præparatio, et eadem est ubique munitio. Fremat licet cruenti hostis pervigil furor, et latebrosas undique præterdat insidias, neminem tamen capere, neminem poterit vulnerare, si nullum inermem, nullum desidem, nullum invenerit ab opere ^g pietatis exsortem.

SERMO LXXXVIII [Al. LXXXVI].

De Jejunio septimi mensis III.

SYNOPSIS. — I. Jejunia, sine quibus antiquis justitia Dei non est placata, nobis quoque esse necessaria. — II. Multo potentiora esse quando ab omnibus simul fidelibus celebrantur. — III. Debere se quemque interdum curis eubtrahere, ut saluti suæ intentius vacet. Unitas orationis quam potens sit. — IV. Plurimum valere apud Deum consensum bonorum. Animum, non censum in eleemosynis pensari. — V. Quemque debere pro facultate sua eleemosynas erogare sine diffidentia.

CAP. I — Ad exorandam, dilectissimi, misericordiam Dei, et ad renovandum statum ^a fragilitatis humanæ, quantum valeant religiosa jejunia, sanctorum prophetarum prædicatione cognoscimus; qui divinæ justitiæ commotionem, quam frequenter populus Israel merito iniquitatis inciderat, non nisi jejunio protestantur posse placari. Unde et Joel propheta admonet dicens: *Hæc dicit Dominus Deus vester: Convertimini ad me ^b in toto corde vestro, in jejunio, et fletu, et planctu, et dirumpite corda vestra et non vestimenta vestra, et convertimini ad Dominum Deum vestrum: quia misericors est, et patiens, et magnanimus, et multum misericors (Joel. II, 12, 13); et iterum: Sanctificate jejunium, prædicæ curationem, congregate plebem, sanctificate Ecclesiam (Ibid., 15).* Quæ cohortatio, dilectissimi, nostris quoque est amplectenda temporibus, quia hujus curationis remedia ^c etiam a nobis sunt necessarie prædicanda, ut in observantia ^d sanctificationis antiquæ, quod perdidit **345** Judaica prævaricatio, acquirat Christiana devotio.

CAP. II. — Divinarum ^e autem reverentia sanctorum, inter quælibet spontanæ observantiæ studia, habet semper privilegium suum: ut sacratius sit quod publica lege celebratur quam quod privata institutione dependitur. Exercitatio enim continentiæ, quam sibi quisque proprio indicit arbitrio, ad utilitatem cujusdam pertinet portionis; jejunium vero, quod universa Ecclesia suscipit, neminem a generali purificatione sejungit; et tunc fit potentissimus Dei

pro recidimus.

CAP. III. — Ad hujus ergo invictæ ^h unitatis potentiam, dilectissimi, etiam hoc nos solemne jejunium septimi mensis invitat: ut a curis sæcularibus actibusque terrenis liberos ad Dominum animos erigamus. Et quia hanc intentionem semper necessariam non omnes possumus habere perpetuam, sæpiusque per humanam fragilitatem ⁱ a supernis in terrena recidimus, istis saltem diebus, qui nobis ad saluberrima sunt remedia præstituti, mundanis nos occupationibus subtrahamus, et aliquid temporis quod prosit ad bona æterna suremur. *In multis enim, sicut scriptum est, offendimus omnes (Jacob. III, 2).* Et licet quotidiano Dei munere a diversis contaminationibus emundemur, inhærent tamen incautis animis plerumque maculæ crassiores, quas oporteat diligentiori cura ablui et impendio majore deleri. ^k Plenissima autem peccatorum obtinetur abolitio quando totius Ecclesiæ una est oratio et una confessio. Si enim duorum vel trium ^l sancto pioque consensui omnia quæ poposcerint Dominus præstanda promittit (*Matth. XVIII, 20*), quid negabitur multorum millium plebi unam observantiam pariter exsequenti, et **346** per unum spiritum concorditer supplicanti?

CAP. IV. — Magnum est ^m in conspectu Domini, dilectissimi, valdeque pretiosum, cum totus Christi populus eisdem simul instat officiis, et in utroque sexu omnes gradus omnesque ordines eodem cooperantur affectu; cum ⁿ in declinando malo ac faciendo bono par cunctorum et ^o una sententia est; cum in operibus servorum suorum glorificatur Deus, et totius pietatis auctori ^p in multa gratiarum actione benedicatur. Aluntur esurientes, vestiuntur nudi, visitantur infirmi, et nemo quod suum est quærit, sed quod alterius (*I Cor. X, 24*), dum ad relevandam alienam miseriam unicuique mensura sua sufficit, et

^a Prima editio et unus cod. Vat., *felicitatis*.

^b Ms., Venet., *ex toto*; et paulo post *scindite pro dirumpite* in prima editione et in mss. collect. 3 et 4.

^c Codex Venet., *etiam a nobis necessariae prædicantur*.

^d Prima editio, *satisfactionis*.

^e Autem pro namque melius reposuimus ex ms. Veneto.

^f Idem cod. Venet., *unitate*.

^g Vocem *pietatis* a Quesnello deletam restituimus ex omnibus editis nostrisque codicibus.

^h Editi ante Quesnellum cum mss. collect. posteriorum et Lectionar. Veneto, *pietatis*. Sed melius ille, *unitatis*; nam refertur ad unitatem sanctæ obedientiæ, quæ præcedenti capite memoratur, cuique insistitur initio cap. 5.

ⁱ Ms. Vat. collect. 5, *a supernis recidimus*, deletis vocibus, *in terrena*. Alius Vat. collect. 4, *decidimus*,

D pro recidimus.

^j Particula *et*, quam Quesnellus delevit, ex omnibus editis et nostris codd. revocavimus.

^k Prima editio et cod. Bon., *Plenissima autem est peccatorum abolitio*.

^l Ita ms. Venet., duo Vatt. et prima editio. Al., *sanctorum pio consensui*.

^m Restituimus lectionem editorum ante Quesnellum, quam omnes nostri codices præferunt. Quesnellus nihil indicans, *et in conspectu Domini, dilectissimi, valde pretiosum*.

ⁿ Sic ex nostris mss. et editis ante Quesnellum, apud quem, *in declinando a malo, ac faciendo bonum*.

^o Mss. Corb. et Viet. Quesnelli, *una substantia*.

^p Sic ex Lectionario Veneto. Al., *in multarum*; quo etiam confirmatur lectio antea vulgatorum, auctori, pro qua Quesnellus auctor supposuit.

facile est invenire hinc ^a largitorum, ubi modum operis ratio temperet facultatibus. Per hanc autem Dei gratiam, quæ operatur omnia in omnibus (I Cor. xii, 6), communis fidei fructus et commune sit meritum. ^b Quoniam quidem potest et eorum par esse animus quorum impar est census, et cum alter de alterius letatur largitate, cui æquari non potuit impendio, æquatur affectus. Nihil in tali populo ^c inordinatam nihilque diversum est, ubi ad unum pietatis vigorem omnia sibi totius corporis membra consentiunt; nec de sua tenuitate confunditur qui de aliorum opulentia gloriatur. Decus enim universalitatis est excellentia portio, et cum Dei spiritu omnes agimur, non solum illa nostra sunt quæ ipsi gerimus, sed etiam illa de quibus in aliorum actione gaudemus.

CAP. V. — Amplectamur igitur, dilectissimi, beatam istam sacratissimæ unitatis soliditatem, et solemne jejunium concordante proposito bonæ voluntatis ineamus. Nihil a quoquam arduum, nihil asperum quæritur, nec aliquid nobis quod vires nostras excedat indicitur, sive in abstinentiæ castigatione, sive in eleemosynæ largitate. Sciunt^d singuli quid possint quidve non possint. Ipsi modulum suum pendant, ipsi iusta et rationabili taxatione se censeant, ut sacrificium misericordiæ non cum tristitia offeratur, nec interdamna numeretur. Hoc pio **347** impendatur operi quod cor iustificet, quod conscientiam lavet, quod denique et accipienti prosit et danti. Felix quidem ille est animus multumque mirabilis, qui facultatum defectionem benefaciendi amore non metuit, et daturum sibi eroganda non diffidit, a quo quod erogaret acceptit. Sed quia magnanimitas ista paucorum est, ^e et plenum etiam pietatis est ut suorum curam quisque non deserat, nos perfectioribus non præiudicantes, ea vos regula generaliter cohortamur ut mandatum Dei secundum possibilitatis vestræ mensuram operemini. Illiarem enim benevolentiam esse decet, quæ sic suam temperet largitatem, ut de illa et pauperum refectio gaudeat, et domestica sufficientiam non laboret. Qui autem ministrat semen seminanti, et panem ad manducandum præstat, et multiplicabit semen vestrum, et auget incrementa frugum

^a Al., datorem.

^b Cod. Venet., quoniam potest par eorum esse animus.

^c Prima editio cum mss. posteriorum collect., inornatum.

^d Conjunctionem et adiecit ex mss. Veneto et duobus Vatt.; etiam vero ex editionibus ante Quesnellum et quatuor codd. revocavimus. Paulo ante editiones Quesnello anteriores corrupte præponebant particulam cum voci magnanimitas.

^e Cod. Venetus, Domini.

^f Jejunium scilicet decimi et septimi mensis ex observantia veteris legis assumptum Leo sæpe commemorat; et eatenus Judæis commune in temporibus hoc loco traditur.

^g Ritum ex pharisaica procul dubio superstitione descendente arguit: nihil enim tale præscriptum Judæis in Scriptura legimus. Haustus porro ex ethnicorum consuetudine, quam commemorat Tertullianus lib. de Jejunio, in fine: Sed et omnem, inquit, ταισσοφρονῶσαι ethnici agnoscunt. Cum stupet caelum,

A justitiæ vestræ (II Cor. ix, 10). Quarta igitur et sexta feria jejunemus, sabbato autem apud beatissimum Petrum apostolum pariter vigiliæ celebremus, cujus meritum et orationibus confidimus nobis per omnia misericordiam Dei nostri esse præstandam: per Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit et regnat in sæcula sæculorū. Amen.

SERM. LXXXIX [AL. LXXXVII].

De Jejunio septimi mensis IV.

SYNOPSIS. — I. Jejunium a Christianis gratia Dei impletum quantum præstat observantia caritatis Judæorum. — II. Commune et publicum privato consensu ferendum, ut majoris meriti et effectus. — III. Innumera esse tela diaboli, quæ ab eo solo vitantur qui Deum super omnia diligit. — IV. Quædam tempora electa, ut ad divina respiciamus. — **348** V. Jejunio subjungenda eleemosynam, maxime erga fideles. — VI. Pauperes patientia, divites misericorditer utendos.

CAP. I. — Prædicationem nostram, dilectissimi, familiaris vobis adjuvat consuetudo, et ratio temporis commendat officium sacerdotis, ne aut onerosum videatur aut arduum, quod et præceptum exigit legis, et devotio temperat voluntatis: quæ cum in usum, gratia Dei auxiliante, conveniunt, non sicut occidit, sed spiritus vivificat (I Cor. viii, 1). Ubi autem spiritus Dei, ibi libertas (II Cor. iii, 17), quæ legem non timore exsequitur, sed amore. Obedientia enim molli imperium, nec dura ibi necessitate servitur, ubi diligitur quod jubetur. Cum ergo vos, dilectissimi, ad quædam quæ etiam in veteri Testamento instituta sunt cohortamur, non Judæos vos observantiæ jugo subdimus, nec consuetudinem vobis populi carnalis indicimus. Excelitis super illorum jejunia continentia Christiana: et si quid nobis atque illis commune est in temporibus, non concordat in moribus. Habeant illi ^a nudipedalia sua, et in tristitia vultuum ostentent otiosa jejunia; nos in nullo ^b ad habitus nostri honestatem dissimiles, nec a justis et necessariis operibus abstinentes, edendi licentiam simplici parcitate cohibemus: ut in usu ciborum modus obligatur, non in creatura damnetur.

CAP. II. — Quamvis autem unicuique nostrum liberum sit voluntariis castigationibus proprium cur-

et aret annus, nudipedalia denuntiantur, etc. Hæresim commemorat Augustinus hominum nudis pedibus semper ambulantium, eo quod Dominus Moysen, Josue et Isaiam nudis pedibus ambulare iussit. Hæres. 68. QUESNELLOS.

^a Sic ex Lectionar. Veneto. Al., ostendant. Respicit hic ad illa Matth. vi, 16, de hypocritis jejunantibus. Exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam; et ideo otiosa ejusmodi jejunia appellat, quod æterna mercede careant. Confer quæ traduntur serm. 92, c. 2.

^b Quesnellus in margine: Forte, ad habitus nostri honestate.

Innuuntur cibi quos Hebræi velut immundos damnabant, ut caro suina, sanguis, etc. Ab his autem abstinebant Christiani etiam Leonis ætate in jejunio quatuor temporum, eo quod carnes non considerent parcitatis ac temperantiæ nomine, non vero quod aliquem cibum Hebræica superstitione reprobandum.

pus afficere, et tunc modestius, tunc vero districtius repugnantibus spiritus carnales concupiscentius edomare, quibusdam tamen diebus ad cœnabes oportet pariter celebrari generale jejunium, et tunc est efficacior a sacratioque devotio, quando in operibus pietatis totius Ecclesie unus animus et unus est sensus. Publica enim præferenda sunt propriis; et ibi intelligenda est præcipua ratio utilitatis, ubi vigilat cura communis. ^b Teneat igitur diligentiam suam observantia singulorum, et contra nequitiam **349** spiritalis insidias, impetrato divinæ protectionis auxilio, ^c celestia quisque arma corripiat. Sed ecclesiasticus miles, etiamsi specialibus præmiis possit fortiter succedere, tutius tamen et felicius dimicabit, si contra hostem palam in acie steterit: ubi non solum tantum viribus certamen ineat, sed sub Invicti Regis imperio fraternis consociatus agminibus bellum universale conficiat. Minori enim discrimine plures confligent cœteri hoste quam singuli; nec facile patet vulneri, quem opposito scuto fidei, non sua tantum, sed etiam aliorum fortitudo defendit: ut ubi una est omnium causa, sit una victoria.

CAP. III. — Quia igitur adversarius noster insidiari nobis diversa tentationum arte non desinit, et hæc est ^d una versutiarum ejus intentio, ut redemptos Christi sanguine a mandatis Dei possit abducere, omni diligentia præcavendum est ut nullis inimici jaculis vulneremur. Tela enim ipsius non sunt aspera corporis sensibus, sed nimium carni, ut animæ nocent, blandiuntur. Trahunt oculos ad varias ^e cupiditates, ut de mundi pulchritudine aut concupiscentiæ accendantur faces, aut ^f superstitionum gignantur errores. ^g Per insidiosos etiam sonos mollibus ictibus pulsatur auditus, et animi soliditas illecebrosa modulatione solvatur, et lethali consuetudine suavitate in cauta et parum sobria corda captantur. Sed hos diaboli dolos inefficaces et irritos faciunt divinæ præsidia gratiæ, et evangelicæ præcepta doctrinæ. Quoniam qui acceperunt Spiritum sanctum, et a quibus timor Domini non de pœnæ formidine, sed de Dei charitate conceptus est, illæso fidei pede laqueos taliam conerunt captivorum, ut creaturarum omnium pulchritudine ad gloriam et laudem sui utantur auctoris, eumque diligant super omnia, per quem facta sunt omnia (*Joan. 1, 3*).

CAP. IV. — In hujus admirationem, dilectissimi, **D** omnium fidelium tendat affectio; de hoc sibi delect-

A Cassianus non corruptibiles, sed æternas, sapientis continentia potus, et in amoratu ^h ejus boni sicut quo nullus est bonus incontinentia castitas inardescat. Ad hoc enim nobis tradita sunt exercitia Christiana ut, resecata omni illicita voluptate, in sanctas et spirituales delicias æstuemus. **350** Et cum nos oporteat semper studere virtutibus, quidam tamen dies ideo sunt ad castigationem communis observantia consecrati, ut anima que terrenis adhuc desideriis implicatur et carnis sæcularibus impeditur, ex intervallo saltem ad divina respiret; et quia portio ⁱ Domini agrum est, dignos cœlestibus horreis afferat fructus. Ibi enim spes est metentis ubi fuerit diligentia seminandi.

CAP. V. — **H**is, dilectissimi, ad profectum vestrum pro temporis occasione pervertitis, jejunium vobis septimi mensis indictum, in quo vos non solum de ciborum abstinentia, sed etiam de pietatis operibus commemoratis: ut quod vestris usibus religiosam pietate subtrahitis in alimoniam pauperum et in cibos debilium transferatis; omnibus quidem indigentibus generali beneficentia consulentes, sed maxime eorum memores qui sunt de membris corporis Christi et nobis unitate catholicæ fidei copulantur. Propter enim debemus nostris pro consortie gratiæ, quam aliorum pro communione naturæ.

CAP. VI. — **A**bundet ergo in vobis, dilectissimi, benignitas Christiana; et sicut recurrentia anni tempora desideratis ut plena sint fructibus, ita et corda vestra pascendis sint secunda pauperibus. Quibus utique potuit Deus, cujus sunt omnia, necessariam conferre substantiam, et tales eis tribuere facultates, ut in nullo vestris largitionibus indigerent; sed et illis et vobis multa virtutum materia defrisset, si nec illos ad patientiæ coronam inopia exerceret, nec vos ad misericordiæ gloriam copia provocaret. Mirabiliter autem providentia divina dispositum ut essent in Ecclesia et sancti pauperes et divites boni, qui invicem sibi ex ipsa diversitate prodescent, cum ad æterna et incorrupta præmia promerenda Deo gratias agerent accipientes, et Deo gratias agerent largientes: quoniam, sicut scriptum est, ^j et patientia pauperum non peribit in æternum (*Ps. 111, 19*), et hilarem datorem diligit Deus (*II Cor. 13, 7*). Quarta igitur et sexta feria jejunemus; sabbato vero apud beatissimum Petrum apostolum vigiliis celebremus, sperantes nos ita ipsius orationibus adjuvandos, ut Deus miseri-

^a *Al, sanctilibus.*
^b Ita cum Quesnello ms. Venetus. Ceteræ editiones cum codd. collect. posteriorum: *Teneant... observantia.*
^c *Vulgati, arripiat. Placitil lectio ms. Veneti.*
^d In prima editione deest una.
^e Eadem editio, *tentationes.*
^f Respicere videtur superstitionem gentium quæ astrorum pulchritudine captæ ex astris fecerunt dædæ; vel Manichæorum, qui soli ac luxu superstitionum cultum deferre ab ipso Leone inventi fuerunt, uti traditur *terml. 42, c. 5, et ep. 13, ad Turibium, c. 4.* Vide etiam peculiarem superstitionem erga

solem nascentem a paganis derivatam *serm. 97, c. 4.*
^g Ita ex ms. Veneto. Prima editio: *Invidiosorum sono et mollibus aonibus.* Subsequentibus editionibus quæ a prima non habent originem: *Invidiosorum sono mollibus ictibus.* Quesnellus: *Invidiosorum sono et mollibus ictibus.*
^h Supplementum vocem ejus ex laudato ms. Veneto.
ⁱ *Vulgati, divini agrum.* Molles ex eod. Veneto *Domini agrum, quod bonum usitatum est.*
^j Particulam *et*, quæ in Rainardo et Quesnello deest, ex omnibus nostris codd. et antioribus editionibus revocavimus. Cod. Venet., pro *pauperum*, habet, *pauperis.*

cordiarum jejunii nostri a sacrificio placatus **351** A exaudiat per Jesum Christum Dominum nostrum, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XC [Al. LXXXVIII].

De Jejunio septimi mensis V.

SYNOPSIS. — I. Pœnitentiam semper esse necessariam propter continuas inimici insidias et concupiscentiam carnis. — II. Omnia impossibilia ex imbecillitate humana, esse possibilia ex virtute divina. — III. De amore Dei et mundi. — IV. Amorem Dei bonis operibus nutrir. Cur septimi mensis jejunium.

CAP. I. — Sacratum, dilectissimi, in septimo mense jejunium, ad communis devotionis exercitia prædicamus, fidenter vos paternis cohortationibus incitantes, ut quod fuit ^b ante Judaicum, vestra ^c fiat observantia Christianum. Est enim omni tempore aptum et Testamento utrique conveniens, ut per castigationem ^d et mentis et corporis misericordia divina quærat, quia nihil est efficacius ad exorandum Deum quam ut homo ipse se judicet, et NUMQUAM desinat a venia postulandâ, qui se scit numquam esse sine culpa. Habet enim hoc in se ^e vitium humana natura, non a Creatore insitum, sed a prævaricatore contractum, et in posteros ^f generandi lege transfusum, ut de corruptibili corpore etiam quod animam corrumpere possit oriatur. Hinc interior homo, ^g tametsi jam in Christo regeneratus et a vinculis captivitatis est erutus, assiduus habet cum carne conflictus, et dum cohibet concupiscentem patitur repugnantem. In qua discordia non facile obtinetur tam perfecta victoria ut etiam ^h illa quæ sunt abruptenda non, illigent et quæ sunt interficienda non vulnerent. Quantumlibet sapienter et provide judex animus ⁱ exterioribus sensibus præsit, inter ipsas tamen curas atque mensuras regendæ carnis et alendæ, nimis ei semper vicina tentatio est. Quis enim ita se aut a voluptate corporis aut a dolore sejungit, ut ad ipsam mentem non pertineat, quod extrinsecus aut blanditur aut cruciat? Indivisum est gaudium, indiscreta tristitia: nihil ^j in homine iracundia non accendit, nihil lætitia non resolvit, nihil **352** ægritudo non afficit. Et quæ illic declinatio potest esse peccati, ubi una passio est et regentis et subditi? Merito Dominus protestatur quod spiritus quidem promptus est, caro autem infirma (Math. xxvi, 41).

CAP. II. — Et ne usque ad inertem desidiam desperatione ducamur, quæ impossibilia sunt homini ex

Ita cum nostris codd. et vulgatis ante Quesnellum, apud quem nullo nostro ms. suffragante, sacrificium placatus accipiat. Clausulam ex codice Veneto expressimus. Al., Per Christum Dominum nostrum. Amen.

^b Septimi mensis jejunium apud Hebræos agebatur ipso expiationis die.

^c Ita cum Lectionar. Veneto editiones anteriores Rainaudo et Quesnello, apud quos, sit. Mox tempore pro tempore in ms. Vat. collect. 5.

^d Addidimus et ex laudato ms. Veneto.

^e Editi pro vitium habebant generaliter. Emendationem suppeditavit laudatus cod. Venetus.

imbecillitate propria, possibilia spondet ex virtute divina: Angusta enim et arcta est via quæ ducit ad vitam (Math. vii, 14), et nemo in eam grassam inferret, nemo vestigium promoveret, nisi difficiles aditus ipse se Christus viam faciendo reseraret: ut auctor itineris fiat possibilitas ambulantis, quia idem et introducit ad laborem et perducit ad requiem. In quo ergo nobis spes est æternæ vitæ, in eodem est et forma patientiæ. Si enim compatimur, et conregnabimus (II Tim. ii, 12; Rom. viii, 17): quoniam, ut Apostolus ait, qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulavit et ipse ambulare (I Joan. ii, 6). Alioqui falsæ professionis imagine utimur, si cujus nomine gloriamur, ejus instituta non sequimur: quæ utique nobis onerosa non essent, et ab omnibus nos periculis liberarent, si nihil aliud quam quod amandum jubetur amaremus.

CAP. III. — Duo namque amores sunt ex quibus omnes prodeunt voluntates, ita diversæ qualitatibus, sicut dividuntur auctoribus. Rationalis enim animus, qui sine dilectione esse non potest, ^k aut Dei est amator aut mundi. In dilectione Dei nulla nimia, in dilectione autem mundi cuncta sunt noxia. Et ideo æternis bonis inseparabiliter inhærendum, temporalibus vero transeunter utendum est: ut peregrinantibus nobis et ad patriam redire properantibus, quidquid de prosperitatibus mundi hujus occurrerit, viaticum sit itineris, non illecebra mansionis. Ideo beatus Apostolus prædicat dicens: Tempus breve est: reliquum est ut qui habent uxores, tamquam non habentes sint; et qui flent, tamquam non flentes; et qui gaudent, tamquam non gaudentes; et qui emunt, tamquam non possidentes; et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur. Præterit enim figura hujus mundi (I Cor. vii, 29-31). Sed quod de specie, de copia, de varietate blanditur, non facile declinatur, nisi in illa visibilium pulchritudine Creator potius quam creatura diligatur, qui cum dicit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua (Math. xxi, 37), in nullo nos vult ab amoris sui vinculis relaxari. Et cum huic præcepto proximi quoque copulat **353** charitatem, imitationem nobis suæ bonitatis indicit: ut quod diligit diligamus, et quod operatur operemur. Quamvis enim Dei agricultura simus, et Dei ædificatio (I Cor. iii, 9), ^D et neque qui plantat sit aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus (Ibid., 7); in omnibus tamen exigit nostri ministerii servitutem, et nos dispensa-

^f Sic cum Quesnello idem ms. Venetus et Vat. collect. 5. Al., generaliter.

^g Vulg. ante Quesn. et plures codd., si tamen.

^h Addidimus illa ex ms. Veneto. Mox alligent pro illigent in prima editione.

ⁱ Vulg., suis exterioribus præsit. Prætulimus lectionem cod. Ven.

^j Ita melius ex prima editione, uti etiam indicavit corrigendum Latinus Latinus. Al., in hominem.

^k De hoc textu apud Quesnellianos celebri, et de Quesnelli postilla eidem apposita, plura in observationibus ad hunc sermonem dicenda erunt.

tores suorum vult esse donorum, ut qui **FEAT** Dei **A** imaginem, Dei faciat voluntatem. Propter quod in oratione Dominica sacratissime dicimus: *Adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in celo et in terra (Matth. v, 10)*. Quibus verbis quid aliud postulamus, quam ut Deus ^a quos necum sibi subdidit subdat, et sicut in celo angelos, ita et in terra homines ministros suæ faciat voluntatis? Hoc autem petentes amamus Deum, amamus et proximum; et non diversa in nobis, sed una dilectio est, quando et servum servire, et dominum cupimus imperare.

CAP. IV. Hic igitur affectus, dilectissimi, quo amor terrenus excluditur, honorum operum consuetudine roboratur, quia necesse est ut ^b bonis actibus conscientia delectetur, et libenter faciat quod fecisse se gaudet. Assumitur ergo jejunium, multiplicatur largitio, justitia custoditur, frequentatur oratio, fitque ut singulorum desiderium sit unum omnium votum. Nutrit patientiam labor, mansuetudo extinguit iram, benevolentia calcat invidiam, immundæ cupiditates sanctis desideris enecantur, avaritia liberalitate depellitur, et onera divitiarum fiunt instrumenta virtutum. ^c Sed quia **354** insidiæ diaboli etiam inter talia studia non quiescunt, rectissime in quibusdam articulis temporum, vigoris nostri est instituta reparatio: ut ubi de clementia cœli et ubertate agri potest mens præsentium bonorum avida gloriari, et in ampla horrea fructibus congregatis, animæ suæ dicere: *Habes multa bona, epulare (Luc. xii, 19)*: ibi quamdam increpationem divinæ vocis accipiat, audiatque dicentem: *Stulte, hac nocte ^d repossunt animam tuam a te: quæ autem præparasti, cujus erunt (Ibid. 20)?* Hæc

^a Editi, quem. Melius ex cod. Veneto, quos, unde postea, homines.

^b Al., rectis.

^c In antiquissimo Vat. 3836 finis hujus sermonis multo diversus profertur sic: *Sed quia insidiæ diaboli etiam inter talia studia non quiescunt, hoc quod de prophetica voce cantatum est, in affectum assumatur orationum, ut non solum labiis, sed et corde dicatur: Custodi me, Domine, ut pupillam oculi, sub umbra alarum tuarum protege me (Ps. xvi, 8). Inaccessibiliter enim divino egemus auxilio, et hæc est humanæ devotionis insuperabilis fortitudo, ut illum præciterem semper habeamus, sine quo fortes esse non possumus. Quod ergo et sanctificationi corporum et reparationi prosit animarum, quarta et sexta sabbati jejunemus; sabbato vero etiam vigiliis celebremus apud beatissimum apostolum Petrum, ut piarum orationum deprecationibus gloriosissimi pastoris patrocinetur oratio. Per Dominum nostrum regnantem cum Patre, et cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.* Licet hujus Romani Lectionarii auctoritas, et stylus hunc finem Leoni tribuendum suadeat, vulgarem nihilominus lectionem, quæ Leonem pariter spirat, et legitur in cæteris codicibus atque in Lectionario Veneto, nolimus deserere. Cum vero tanta varietas Leonis stylum referens, amanuensibus tribui nequeat, id unum hinc colligi posse videatur S. pontificem hunc sermonem bis recitasse, solo fine mutato. Aliquid enim simile aliis in sermonibus, qui alias insignes mutationes præstantissimis Lectionariis mss. probatas exhibent, accidisse probabilissimum est. Confer serm. 22, in quo Lectionarium Vercellense et Homiliarium Pauli Diaconi non exiguum ab editis aliisque codicibus varietatem præferunt, ut ibidem observavimus annot. 1. Ita etiam serm. 59, c.

sollicitissima meditatio debet esse sapientis, ut quoniam breves dies istius vitæ et incerta sunt spatia, numquam sit mors improvisa morituro, nec ^e inordinatum incidat finem, qui se novit esse mortalem. ^f Quod itaque et sanctificationi corporum, et reparationi prosit animarum, quarta et sexta feria jejunemus; sabbato autem ^g apud beatissimum Petrum apostolum vigiliis celebremus, ejus orationibus adjuvandi, ut sanctorum desideriorum consequamur effectum: per Christum Dominum nostrum, ^h qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

355 SERMO XCI [Al. LXXXIX].

De Jejunio septimi mensis VI.

SYNOPSIS. — I. *Dei voluntatem ex ipsis etiam clementis edoceri, quæ et a cibis, et a mundana sapientia abstinere jubet.* — II. *Tam Nestorii quam Eutychis hæresim esse detestandam.* — III. *Veritatem carnis in Christo ex sacrificio Eucharistiæ et præcepto eleemosynæ probari.*

CAP. I. — Devotionem fidelium, dilectissimi, nihil est in quo providentia divina non adjuvet. Siquidem exercendis ad sanctimoniam mentibus atque corporibus, ipsa quoque mundi elementa ⁱ famulantur, dum dierum ac mensium distincte variata revolutio quasdam nobis paginas aperit præceptorum, ut quod sacra admonent instituta, hoc quodammodo loquantur et tempora. Unde cum septimum mensem nobis anni recurus attulerit, non ignoro observantiam vestram ad celebrandum solemne jejunium spiritualiter incitari: quoniam ^j experimento didicistis quantum hæc præparatio et exteriora hominum et interiora purificet, ut cum a licitis abstinetur, facilius illicitis resistatur. Continentiæ autem ratio, dilectis-

^k et ^l, varias et alterius formæ lectiones in Vat. 3835 ac in cod. Casinensi deprehendere licuit, quæ eandem causam habere videntur. Post nonnulla editi et posteriores codd., *vigoris est nostri reparatio instituta*. Magis Leonina visa est syntaxis Lectionarii Veneti.

^d Prima editio, *repossam*.

^e Legendum forte, *inopinatum*, non *inordinatum*, olim conjectaram. Ad conjectationi modo non parum detraho, tum quod vox ista congruentem huic loco per se significatum habet, tum quod se ipse doctor noster explicat lib. II de Vocat. gentium cap. 21, his aliis verbis idem cogitatum referentibus: *Quod ergo ab initio mortale est, qualibet occidat die, non contra legem mortalitatis occumbit, nec unquam ei vicinus est posse vivere, quam posse deficere*. Quem enim finem in præsentī sermone *inordinatum* dicit, illic *contra legem mortalitatis* appellat. QUESNELLUS. — Putavit Quesnellus in hac annotatione libros de Vocat. gentium esse Leonis, cum tamen alterius incerti auctoris sint, ut alibi demonstrabimus. Omnes tamen nostri codices vulgatam lectionem præferunt.

^f Prima editio cum mss. collect. 3, et 4. *Quod ergo et*. Codices collect. 5, *Quod itaque ut*. Editiones Quesnello anteriores: *Quod itaque ut et sanctificationi*. Quesnelli lectionem a nobis receptam codex Venetus confirmat.

^g Ms. Venet., *ad beatissimum*; et paulo post, *orationibus ipsius adjuvandi*.

^h Sequentia ex eodem codice supplevimus.

ⁱ Solus Quesnellus, *famulentur*.

^j Ita ex duobus Lect. mss. Bergom. et Veneto S. Marci. Al., *experiendo*. Paulo post iidem codd., *et cum a licitis*.

simi, non in sola castigatione corporum, nec in diminutione tantum ^a habeatur escarum. ^b Majora enim virtutis istius bona ad illam animæ pertinent castitatem, quæ non solum carnis concupiscentiæ conterit, sed etiam mundanæ sapientiæ vana contemnit, dicente Apostolo: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam secundum traditionem hominum* (Coloss. II, 8).

CAP. II. — Continendum ergo est a cibus, sed multo magis ab erroribus jejunandum: ut mens nulli carnali dedita voluptati, nullius sit captiva mendacii: quis sicut in præteritis, **356** ita etiam in nostris diebus non desunt veritatis inimici qui ^c intrâ catholicam Ecclesiam movere audeant bella civilia, ut in consensum impiorum dogmatum imperitos ^d quoque ducant, sibi gloriantur accrescere quos a Christi corpore potuerint separare. Quid enim tam adversatur prophetis, tam repugnat Evangeliiis, tam denique est apostolicis rebelle doctrinis, quam in Domino Jesu Christo ex Maria genito, et sempiterno Patri intemporaliter coæterno, unam et singularem prædicare naturam? ^e Quæ si hominis tantum intelligenda est, ubi est quæ salvat Deitas? si tantummodo Dei, ubi est quæ salvatur humanitas? Fides autem catholica, quæ omnibus resistit erroribus, etiam simul istas impietates refutat, damnans Nestorium divina ab homine dividens, detestans Eutychem ^f in divinis humana vacuam: quoniam veri Dei Filius Deus verus, unitatem et æqualitatem habens cum Patre, et cum Spiritu sancto, idem verus homo esse

^a Editi ante Quæsn., habetur. Duo memorata Lectionaria ut in textu.

^b Quesnellus in margine et cod. Bergom., *Major enim virtus istius boni... pertinet.*

^c Vulgati, inter. Correximus ex prima editione et nostris codicibus.

^d Prima editio et cod. Bon., *quosdam*. Mox cod. Bergom., *pro accrescere*, habet, *adhaserere*.

^e Ita cum Quesnello laudatus cod. Venetus. Anteriores editiones cum aliis codd., *Quia*, et ita etiam in tractatu contra Eutychianos cap. 3, qui in appendice edetur.

^f Quesnellus, *divinis*. Præpositionem *in* ex anterioribus editis et codd. Bergom. et Veneto revocavimus; Eutyches enim, qui Christo non Divinitatem, sed veram humanitatem negavit, non *divinis humana vacuasse*, sed *in divinis vacuasse humana* dicendus est. Tractatus etiam contra Eutychianos habet, *in divinis*. ^g Addidimus verbum *est* ex editionibus quæ Quesnellianam præcessere, et ex codd. Bergom. et Veneto. Mox ms. Bergom., *nec partu sic humanitatem sibi uniens, ut Deus incommutabiliter non permaneret.*

^h Quesnellus omittit *vestra*. Aliæ editiones, *jejunia et elemosynæ vestræ*. Prætulimus lectionem cod. Veneti et duorum Vat. Mox editi ante Quæsn., *contagione*. Nostri codd., *contagio*

ⁱ Al., *quid operentur*.

^j Respicit S. pontifex Eutychianorum errorem, qui veritatem corporis et sanguinis Christi post unionem Verbi in ipsa urbe Roma negasse traduntur serm. 96, cap. 1, his verbis: *Solicitudinem nostram latere non potuit quosdam Ægyptiæ præcipue negotiatores ad Urbem venisse, eaque quæ Alexandriæ a celoste ab hæreticis sunt admissa defendere, assentes solum Deitatis in Christo suæ naturam, nec carnis humanæ, quæ sumptis ex beata Maria Virgine, habuisse penitus veritatem*. Id in Eutyche sansum,

dignatus est, nec conceptu Virginis matris ^k est conjunctus a carne nec partu: sic humanitatem sibi uniens, ut Deus incommutabiliter permaneret; sic Deitatem homini impertiens, ut eum glorificatione non consumeret, sed auget. Qui enim factus est forma servi, forma Dei esse non desistit, nec alter cum altero, sed unus in utroque est: ut ex quo Verbum caro factum est (Joan. I, 14), nullis dispensationum varietatibus fides nostra turbetur; sed sive in miraculis virtutum, sive in contumeliosis passionum, et Deum qui homo est, et hominem credamus esse qui Deus est.

CAP. III. — Hanc confessionem, dilectissimi, toto corde promentes, impiis hæreticorum commenta respuite, ut jejunia ^h vestra et elemosynam nullius erroris contagio polluantur; hoc enim et sacrificii munda est oblatio, et misericordiam sanctæ largitio, quando illi qui ista dependunt, ⁱ quod operantur intelligunt. Nam dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. VI, 54), sic sacra mensæ communicare debetis, ut nihil prosum i de veritate corporis **357** Christi et sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur quod fide creditur: et *scutum* ab illis *Agnus* respondetur, a quibus contra id quod accipitur, disputatur. Dicente autem propheta: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem* (Ps. XL, 1), ille circa ^k pauperes vestimentorum et ciborum laudabilis distributor est, qui se Christo in indigentibus et vestire novit et pascere: quoniam ^l ipse

quem idcirco in divinis humana vacuam hoc ipso in sermone capite antecedenti prodidit; et clarus in ep. 35, cap. 1: *Qui unigenitum Dei Filium sic de utero beate Virginis prædicat natum, ut humani quidem corporis speciem gesserit, sed humanæ carnis veritas Verbo unita non fuerit; seu, uti traditur ep. 31, ut quod formam servi gessit, quod nostri similitis fuit aliquo conformis, quædam nostræ carnis fuerit imago, non veritas*. Præmonere igitur et præmonere S. pontifex voluit auditores ne quis forte ex hac zizaniam per Urbem disseminata de ea veritate veri corporis et sanguinis Christi ambigeret, quam in Eucharistia constabantur et approbant, dum Eucharistiam suscipi ad verba sacerdotis dicentis, *Corpus Christi et sanguis Christi*, respondebant, *Amen*. Eodem pariter consilio doctrinam et praxim circa Eucharistiam ad Eutychianum errorem revincendum adhibuit etiam ep. 59, cap. 2: *In quo hactenus desideris tempore jacueris, ut nec auditu discerent, nec lectione agnoscerent, quod in Ecclesia Dei in omnium ore tam consonum est, ut nec ab infantium linguis veritas corporis et sanguinis Christi inter communionis sacramenta tacetur*. Frustra autem Calvinistæ hæc Leonis testimonia deludere nisi, reponunt mentem ejus fuisse non dubitandum de veritate corporis et sanguinis Christi sc, non autem non dubitandum de veritate ejusdem in Eucharistia: nam palam S. pontifex affirmavit: *Hoc enim ore sumitur quod fide creditur*. Igitur ei fide credendum est verum corpus et verus sanguis in Christo, idem verum corpus et verum sanguinem ore sumi non est ambigendum.

^h Cod. Venetus, *inopes*.

ⁱ Editiones Quesnello anteriores addunt partem ut, quæ tamen in plerisque nostris codicibus deest. Mox uni de fratribus his meis legitur in istis editionibus, non tamen in nostro Lectionario Veneto, quod lectionem textus Quesnello inductam confirmat.

an: *Quamdiu fecistis uni ex fratribus meis, mihi faci-* **A** *stis (Matth. xv, 40).* Verus itaque Deus et verus homo, unus est Christus, dives in suis, pauper in nostris, dona accipiens et dona diffundens, particeps mortalium et *vivificatio mortuorum: ut in nomine Jesu Christi omne genua flectantur, caelestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Phil. ii, 10, 11), vivens et regnans cum sancto Spiritu in aeterna saeculorum. Amen.*

SERMO XCIII. (M. XC.)

De Jejunio septimi mensis VII.

STRONIS. — I. *Præcepta legis moralia non abolita; nomen unquam sine charitate justificatum; abundantiam justitiæ evangelium in abundantia charitatis esse positam.* — II. *Jejunia novæ legis ex veteri assumpta, alio spiritu esse perficienda.* — III. *Deo soli placere quæque debere: talem esse cuiusque thesaurum, quale est id cui occidit inhæret.* — IV. *Septimum mensis jejunia, bonis operibus 358 et ipso sui numero esse consecratum.*

CAP. I. — Apostolica institutio, dilectissimi, quæ Dominum Jesum Christum ad hoc venisse in hunc mundum noverat, ut legem non solveret, sed imple- **B** *ret (Matth. v, 17), illa veteris Testamenti edemta distinguit, ut quædam ex eis, sicut erant condita, evangelicæ eruditioni profutura decerneret, et quædam fuerant consequutivis Judicis, fierent observantia Christianæ. Quamvis enim varietates hostilium, differentia baptismatum, et alia sabbatorum cum ipsa carnis circumcissione cessaverint, moment tamen ex ipsis voluminibus etiam apud nos plurima **C** *præcepta moralia. Et cum iude dicitur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo; et diliges proximum tuum sicut teipsum (Matth. xxii, 37, 39): Christo Domino d dicente cognoscimus, quod in his duobus mandatis tota lex pendet et propheta (ibid., 40); tantaque est sub hujus geminae charitatis edicto utriusque copula Testamenti, ut sine istorum con-**

^a Editio Rainaudi, vivificator.
^b Cod. Venetus, cum Patre et Spiritu sancto.
^c Prima editio, sacramenta.
^d Ms. Vat. collect. 5, docente. Mox editi ante Quesn., cognovimus; et quantam in his duobus mandatis in ms. Veneto.
^e Editi, ergo. Melius cum ms. Veneto et tribus Vat., vero.
^f Ex cod. Veneto supplevimus, *judicium*, quæ vox et legitur Jacobi ii, 43, et ab ipsius contextus sententia exigitur: refertur enim hic locus ad ecclesiasticos iudices, qui dum penitentibus crimina misericordius relaxant, Deo justitiam imitantur, de quo scriptum est apud Jacobum loco laudato: *Superexaltat misericordia judicium.* Paulo post, *quidne tam dignum in prima editioe et mss. Vatt. collect. posteriorum.*

^g Cod. Venetus, quæ Christi Evangelium servet.
^h Idem cod. addit. autem; et paulo post, *percepe-*

antia non voluntaria incitantur augmenta, et ultio- **A** *nes criminum penitentia remedia relaxantur. Dicit enim Dominus: Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum caelorum (Matth. x, 20).* Quomodo vero abundabit justitia, nisi *superexaltet misericordia iudicium (Jacob. ii, 13)?* Et quid tam equum **359** *quidque tam dignum est quam ut creatura ad imaginem et similitudinem Dei condita summa imitatur auctorem, qui reparationem sanctificationemque credentium in peccatorum remissionem constituit, et remota severitate vindictæ, omnipne cæcitate supplicio, reus innocentie redderetur, et sine omnium fieret origo iniquitum?*

CAP. II. — Quod igitur, dilectissimi, ex veteris **B** *predicatione doctrinæ ad purificationem animarum corporumque nostrorum jejunium septimi mensis assumimus, non legalibus nos oneribus subiicimus, sed utilitatem continentis quæ Christi Evangelio servit, amplectimur. Quia et in hoc potest super Scribas et Pharisæos Christiana abundare justitia, non evacuando legem, sed intelligentiam resoluendo carnalem. Nec animi vestra talia debent esse jejunia, qualia erant illorum quibus laicus propheta Spiritu sancto in se loquente dicebat: *Neomanias vestras et sabbata et diem magnum non sustineo, jejunium et ferias et dies festos vestros edidicimus mos (Isa. l, 13).* Unde et Dominus jejunandi formam discipulis tradens, *Cum jejunatis, inquit, nolite fieri sicut hypocritæ tristes, Exterminavit enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (Matth. vi, 16).* Quam mercedem, nisi laudis humanæ? propter cujus cupiditatem, justitiæ species plerumque præterditur, et ubi nulla est cura conscientie, amatior falsitas famæ; **C** *ut iniquitas, quæ occultatione arguitur, mendacii opinione hostetur.**

CAP. III. — Rationabile itaque sanctumque Jeju- **D** *ntium nulla ostentationis jactantia polluat, nec bonum suum quisquam fidelium de humanis velit pendere iudicis. Diligenti Deum sufficit ei placere quem diligit: quia nulla major expetenda est remuneratio, quam ipsa dilectio: sic enim charitas ex Deo est, ut Deus ipse ait. **360** *Quotumque**

Drunt pro receperunt.
¹ Quesnellus et noster ms. Bergom., et iniquitas, quæ occulta actione arguitur, mendacii opinione latetur. Haud deserendam putavimus omnium ante editorum et caterorum nostrorum codicum lectionem, quæ satis congrua est. Nec displicet vox *occultatione*, nam indicatur ipaus gloriæ intentio, quæ ex eo ipso quod occultatur iniquitatis arguitur.
² Editi ante Quesn. cum mss. trium posterior. collect. et Bergom., *nulla laudis ostentationisque jactantia*; tres codd. Vat., *nulla laude, ostentationisque jactantia*. Quesnellus, nullo indicato codice et nullo nostro suffragante, *nulla ostentationis jactantia*. Secuti sumus ms. Venetus, cujus vox *ostentationis* aliis editis et codicibus observatur, et pro ostentatione ponitur; sicuti verbum *ostentatio* fragmentatissimum est pro simplici ostentando.
³ Vulgati ante Quesn. cum codd. posteriorum col-

pius et castus animus ita gaudet impleri, ut nulla re A
extra ipsum cupiat delectari. Verissimum namque
est quod dicit Dominus: *Ubi est thesaurus tuus, ibi
erit et cor tuum* (*Matth. vi, 21*). Quis autem est the-
saurus hominis, nisi quaedam fructuum ejus congrega-
tio laborumque collectio? *Quod enim quis semina-
verit, hoc et metet* (*Galat. vi, 8*), et quale cujusque
opus, talis est et quæstus; et ubi oblectatio fruendi
constituitur, ibi cura cordis ^a obstringitur. Sed cum
multa sint genera divitiarum, ^b dissimilesque mate-
riæ gaudiorum, **THESAURUS** **CONQUE** est suæ cupidita-
tis ^c affectus, qui si de appetitu est terrenorum, non
beatos facit sui participatione, sed miseros. Hi vero
qui ea quæ sursum sunt sapiunt, non quæ super ter-
ram (*Coloss. iii, 1*), nec perituris intenti sunt, sed
æternis, in illo habent incorruptibiles reconditas fa- B
cultates, de quo dicit propheta: *Thesaurus et salus
nostra advenit, sapientia et disciplina et pietas a Do-
mino: hi sunt thesauri justitiæ* (*Isai. xxxiii, 6, sec.
LXX*): per quos, auxiliante Dei gratia, etiam terrena
bona in cœlestia transferuntur, dum multi divitiis,
aut juste sibi relictis aut aliter acquisitis, ad instru-
mentum ^d pietatis utuntur. Cumque ad sustentationem
pauperum, quæ possunt exuberare distribuunt,
congregant sibi inamissibiles facultates: ut quod ^e
abdiderunt elemosynis, nullis possit subjacere dis-
pendiis; et digne ibi habeant cor, ubi habent the-
saurum suum (*Matth. vi, 21*): quia tales divitias
suas ^f beatissimum est exercere ut crescant, et non
timere ne pereant.

CAP. IV. — *Operantes* igitur, dilectissimi, quod
bonum est ad omnes, maxime autem ad domesticos fi-
dei (*Galat. vi, 10*), septimum mensem ab initio my-
sticum propter septiformem Spiritum, et ipso sui
ordinis numero consecratum, continentia fructibus
deputantes, ^g quarta et sexta sabbati solemniter je-
junemus; sabbato autem apud beatum Petrum vigi-
lias **361** celebremus: cujus nobis et orationes suf-
fragabuntur et merita, ^h ut quantum cuique fidelium
tribuitur bonum velle, tantum donebatur et posse, ipso

lect.: *Quod utique pius et castus ita gaudet animus
implere, ut in nullo extra illum, etc.* Unus Vat., *extra
ipsum*. Quesnelli emendatio Lectionario Veneto confir-
mata præferenda fuit ex contextu, cum relativum
Quo, non autem *Quod* Deum indicet, ad quem pro-
fecto sequentia, *extra ipsum*, referri debent. Mox in
eodem cod. Veneto: *Verissimum itaque est quod ait
Dominus: Ubi erit thesaurus tuus, ibi erit et cor
tuum*. In duobus Vat. collect. 4 et 5 pariter legitur:
Ubi erit thesaurus tuus. In prima editione: *Ubi the-
saurus tuus, ibi et cor tuum*.

^a Ms. Venetus, *constringitur*.

^b Ita nostri codd. et editi anteriores Quesnello,
qui nihil indicans edidit, *tamquam dissimiles materias*.

^c Quesn. in margine: *Al., effectus*; quod nec in
editionibus, quas vidimus, nec in nostris mss. inve-
nire licuit.

^d Quesnellus Rainaudi editionem secutus cum mss.
collect. 5. *impietatis*, et in margine: *Legendum
forte, pietatis*. Id autem præferunt editiones tres quas
vidimus, prima, et Coloniensis an. 1547, atque An-
tuerpiensis an. 1583, et duo nostra mss. *Lectionaria*.

adjuvante, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu
sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XCIII [AL. XCI].

De Jejunio septimi mensis VIII.

SYNOPSIS — I. *Finem legis esse amoris recti de pravo vic-
toriam. De voluntate mala et bona.* — II. *Longe plus
delectare justitiam quam iniquitatem, cujus lex
Dei lege superanda.* — III. *Quantum prosit jejunium
septimi mensis a lege et apostolis institutum.*

CAP. I. — Omnis, dilectissimi, divinorum eruditio
præceptorum hoc maxime agit apud corda creden-
tium, ut amor pravus recto amore superetur, et ⁱ
delectatione justitiæ peccandi cupiditas destruat,
dicente Scriptura: *Post concupiscentias tuas i non
eas, et a voluntate tua avertere* (*Eccli. xviii, 30*). Cum
autem sint in animis hominum multæ bonæ concu-
piscentiæ et laudabiles voluntates, quid est quod
jubetur ut nostris non consentiamus affectibus, nisi
quod ab illa concupiscentia prohibemur, et ab illa
voluntate revocamur, cujus ortus ex nobis est, et
ideo mala pronuntiat, quia nostra esse convinci-
tur? Ad distinctionem igitur concupiscentiarum quæ
sunt ex Deo bene homini dictum est: *Post concu-
piscencias tuas non eas*, ut quas cognoverit proprias
sciat esse vitandas. Merito ergo Dominus, in ora-
tione quam tradidit, noluit nos ad Deum dicere:
Fiat voluntas nostra, sed *fiat voluntas tua* (*Matth. vi,
10*): hoc est, non illa quam caro incitat, sed quam
Spiritus sanctus inspirat. Unde autem hoc deside-
rium conceptum sit, cui semper debeat repugnari,
non difficulter intelligunt qui se Adæ filios esse no-
verunt, et peccante humani generis patre non dubi-
tant in propagine vitiatum esse quod est in radice
corruptum. Quamvis autem **362** per gratiam Domini
nostri Jesu Christi in novam creaturam transie-
rimus ex veteri, ^k et imagine nos terreni hominis
homo cœlestis exuerit; donec tamen corpus mor-
tale gestamus, necesse est ut contra carnis deside-
ria dimicemus. Bonum est enim animæ Deo subdita
timere ^l ne cadat, et habere quod vincat, quoniam
virtus in infirmitate perficitur; et quod nos exercet

^o Ita vulgati ante Quesn. et nostri codices. Solum
prima editio et cod. Bergom., *addiderunt. Quesn.,
abdiderint*.

^f Editiones ante Quesn. addunt, *dignum et*, non
tamen plerique nostri codices.

^g Eadem editiones, *quarta et sexta feria jejunemus*.
Nostri codd. ut in textu.

^h Vulgati, *ut quantumcumque fidelibus*. Prætulimus
lectionem antiquissimi Lectionarii Vat. 3858, ex
quo clausulam pariter recepimus, *ipso adjuvante*,
etc., cum antea legeretur: *Per Dominum nostrum
Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit
et regnat in sæcula sæculorum. Amen*.

ⁱ Cod. Venetus, *a dilectione*.

^j Idem ms. Ven., *ne eas*: Unus Vat., *ne eas, et a
voluntate revertere*. Prima editio, *et a voluntate tua
mala avertere*.

^k Prima editio, *et imaginem terreni hominis*. Cæteræ,
et imaginem nos terreni hominis. Nostri codices lectio-
nem textus a Quesnello inductam approbant.

^l Editio Rainaudi, *ne cedat*. Post pauca *continen-
tia pro ad continentiam* in vulg. ante Quesn.

ad continentiam, hoc perducit ad gloriam (II Cor. A XII, 9).

CAP. II. — Abstinentum est itaque, dilectissimi, ab his quæ nobis noxie blandiuntur, et lex peccati quæ est in membris nostris (Rom. VII, 23), Dei lege superanda est: ut licet per omnes sensus corporis multæ insidientur illecebræ, anima tamen, cui summum bonum et verum gaudium Deus est, inter castas spiritualesque delicias in sapientiæ latitudine et in veritatis luce versetur. Si enim seipsum sibi rationalis homo comparet, omnesque suorum actuum qualitates vera inspectione dijudicet, numquid ^a in intimis conscientiæ suæ hoc delectationis inveniet de iniquitate commissa, quod de æquitate servata? aut tantum ei jucunditatis carnalis voluptas, quantum spiritualis pariet appetitus? Nihil prorsus ^b de virtutum bonis attingit, nihil de pietatis suavitate gustavit, qui magis vult in his sordescere quæ immunda sunt, quam in iis splendere quæ sancta sunt. Non sinit ratio ut cordibus non usquequaque captivis ita placeat satiata ira, ut remissa vindicta; aut tantum generet gaudium ^c male quæsitæ de alieno, quantum bene expensæ de proprio. Felicitior semper est parca temperantia quam profusa luxuria; ^d major requies humilibus quam superbis; et sublimior mens quæ inter prohibita atque permissa certius habet sperare cœlestia, quam amare terrena. Ut autem in hoc propectu animus religiosus excellat et jus suæ dominationis obtineat, ^e subigendo corpori castigatio est adhibenda jejunii. Quod licet generali nomine ad omnem continentiam pertinere videatur, proprie tamen ad edendi diminutionem refertur: ut prosit nunc voluntate non sumere, quod ab initio contra vetitum nocuit usurpasse: ut sicut illic concupiscentia ^f fuit vulnere, ita hic abstinentia sit saluti.

CAP. III. — Cui medicinæ, dilectissimi, licet tempus **363** omne sit congruum, hoc tamen habemus apissimum, quod et apostolicis et legalibus institutis videmus electum, ut sicut in aliis anni diebus, ita in mense septimo spiritualibus nos purificationibus emundemus. Convenientibus enim in unum propositam tribus studiis, oratione scilicet, et elemosyna, atque jejuniis, præstabitur nobis a misericordie Deo et cohibitio cupiditatum, et exauditio precum, et remissio peccatorum: per Dominum nostrum Jesum Christum, ^g qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

^a Ms. Bergom., in imis.

^b Ita ex quinque mss. Vat. et duobus Lectionariis Bergom. et Veneto. Editi ante Quesn., de virtutum splendore attingit, et dein, gustat. Quesn., de virtutum splendore attinget, et gustabit; at in margine: Al., de virtutum bonis.

^c Editi ante Quesn., mala quæsitæ, et dein, bona expensæ. Aliqui codd. habent tantum, bona expensæ. Duo nostra Lectionaria textus lectionem exhibent.

^d Ita cum Quesnello ms. Bergom., et parum assimiliter codex Venetus, major quies. Anteriores editiones cum mss. posteriorum collect., majorque est lux humilibus.

SYNOPSIS. — I. Magis curandum esse jejunium spiritale quam corporale. — II. In quo spiritale jejunium sit positum, et quo auxilio implendum. — III. Cur quatuor temporum jejunium fuerit institutum. — VI. Deum diligere, cum proximus diligitur et juvatur.

CAP. I. — Scio quidem, dilectissimi, plurimos vestrum ita in iis quæ ^a ad observantiam Christianam pertinent esse devotos, ut nostris cohortationibus non indigeant admoneri. Quod enim dudum et traditio decrevit, et consuetudo firmavit, nec eruditio ignorat, nec pietas prætermittit. Sed quia sacerdotalis officii est erga omnes Ecclesiæ filios curam habere communem, in id quod et rudibus prosit et doctis, quos simul diligimus, pariter incitamus: ut jejunium quod nobis septimi mensis recursus indicit, fide alacri per castigationem animi et corporis celebremus. Quamvis enim diminutio cibi carnem proprie videatur afficere, nihil tamen corporeis sensibus vel conceditur vel negatur, quod non sicut ad servientem, ita pertineat ad jubentem. Cum itaque unusquisque homo duplicem in se legem habeat continentiæ, nihilque actionum nostrarum ad solum corpus, multa autem ad solum referenda sint animum, prudenter debemus advertere quam indecens quamque injustum sit, si quod a superiore indicitur ab inferiore negligatur. Ut autem mens rationalis salubriter **364** exteriora castiget, debet etiam propria exercere jejunia: quia non solum carnis desiderii, sed etiam animi cupiditatibus convenit repugnare, dicente Scriptura: *Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua ⁱ avertere* (Eccli. XVIII, 30). Jejunans ergo ab iis quæ caro appetit, jejuset et ab iis quæ male interior substantia concupiscit. Proximus enim animæ cibus est, velle quod non licet; et noxia cordis delectatio est, quæ aut turpi lucro pascitur, aut superbia extollitur, aut ^j ultione lætatur. Quamvis enim his affectibus motus quoque corporis serviant, ad originem tamen suam cuncta respiciunt, et ibi consuetur qualitas actionis, ubi invenitur initium voluntatis, quam revocare a pravis desideriiis optimum maximumque jejunium est, quia tunc est edendi abstinentia fructuosa quando exterior parcitas a temperantia interiore procedit.

CAP. II. — Celebraturi igitur, dilectissimi, verum et spiritale jejunium, quod et corpus et animum sui

^a Sic ex nostris mss. et editis, excepto Quesn., apud quem, subjiciendo.

ⁱ Quesnellus addidit, fuit, ut legitur in codice Venet.

^j Ex mss. Veneto et Vat. collect. 5, supplevimus, cum Patre et Spiritu sancto.

^k Editi ante Quesn., ad observantiam christianæ fidei, cum codd. collect. 3 et 4. Cæteri nostri codices et mss. Corb. ac Vict. Quesnelli textus lectionem præferunt.

^l Lectionarium Venetum, vetare.

^m Sic Quesnellus cum nostro Lectionario Veneto. Concinunt mss. collectionis 2, in quibus habetur, vindicta. Cæteri editi, adulatione.

puritate sanctificet, cordis nostri secreta rimemur, et quibus rebus aut contristentur aut gaudeant, justo discutiamus examine. Ac si quis amor vanæ gloriæ, si qua radix avaritiæ, si quod inest virus invidiæ, nihil talium anima sumat escarum, sed virtutum intenta deliciis, cœlestes epulas terrænæ præferat voluptati. Agnoscat homo sui generis dignitatem, factumque se ad imaginem et similitudinem sui Creatoris intelligat; nec ita de miseris quas per peccatum illud maximum et commune incidit expavescat, ut non se ad misericordiam sui ^a Reparatoris attollat. Ipse enim dicit: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum* (Levit. xix, 2): hoc est, me eligite, et ab iis quæ mihi displicent abstinete. Facite quod amo, amate quod facio. Et cum videtur esse difficile quod jubeo, ad jubentem accurrite; ut unde datur præceptum, præstetur auxilium; ^b non negabo opem qui tribui voluntatem. Jejunate ab adversis, abstinete a contrariis. Ego sum cibus vester et potus: nemo quæ mea sunt ineffaciter ^c concupiscit; qui enim ad me tendit ex mei participatione me quærit.

CAP. III. — His, dilectissimi, cohortationibus, quibus nos ad bona incommutabilia et ad gaudia invitata æterna, plenæ sunt omnes divinarum paginæ litterarum; et ^d hoc nobiscum agit Testamenti utriusque doctrina, ut inhæreamus veris et contineamus a vanis. Non enim apprehendi potest **365** quod promittitur nisi custoditum fuerit quod jubetur. Quid ^e autem justius quam ut homo, cujus fert imaginem, faciat voluntatem, et per abstinentiam cibi jejundet a lege peccati? Ideo enim ipsa continentiæ observantia quatuor est assignata temporibus, ut in idipsum totius anni redeunte decursu, cognosceremus nos indesinenter purificationibus indigere, semperque esse nitendum, dum ^f in hujus vitæ varietate jactamur,

^a Duo mss. Vat., *Creatoris*; alius Vat. et prima editio, *Auctoris*. Mox ms. Venet., *quia ego sanctus sum*. Mox vulgati, *me diligite*. Plurium et potiorum nostrorum exemplarium lectionem secuti sumus. Dein, *ad jubentem recurrite* in nonnullis mss. legitur.

^b Cod. Venetus, *non negabat* (lege *negabit*) *opem, qui tribuit voluntatem*.

^c Idem ms. Ven., *concupiscet*.

^d Prima editio et duo mss. Vat., *ab hoc*.

^e Particulam *autem* inseruimus ex quinque nostris codicibus.

^f Ex nostris Lectionariis addidimus præpositionem *in*.

^g Vulg., *et gaudia*. Prima editio cum mss. collect. 3, et *gaudio*. Emendavimus ex codd. collect. 2. Quesnellus hanc periodum, *Delectetur, usque ad accipies*, expunxit auctoritate mss. Corb. et Vict. Deest etiam in nostro cod. Vat. 544 collect. 5 simili Victorino; sed in aliis mss. legitur, ac etiam in cod. Lect. Veneto, et in *Vat.* 3836. Post nonnulla, *quidquid homini contulisset, est in quibusdam codd.*

^h Cod. Venet., *sexta sabbati*.

ⁱ Idem codex, *jejunii nostri devotione*.

^j Prima editio et tres mss. Vat., nec non tabula ms. Casanatensis hanc inscriptionem præferunt: *In festo, seu In festivitate omnium sanctorum. In illo tempore videns Jesus turbas, etc.* Nihil dubitandum est quin titulus *In festo omnium sanctorum*, quod Leonis tempore nondum erat inductum, ex postero-

ut peccatum, quod fragilitate carnis et cupiditatum pollutione contrahitur, jejuniis atque elemosynis deleatur.

CAP. IV. — Esuriamus paululum, dilectissimi, et aliquantulum quod juvandis possit prodesse pauperibus, nostræ consuetudini subtrahamus. Delectetur conscientia benignorum fructibus largitatis; ^g et cum gaudio libuens, quo es lætificandus, accipies. Dilectio proximi dilectio Dei est, qui plenitudinem legis et prophetarum in hac geminæ charitatis unitate constituit (*Math.* xxii, 40); ut nemo ambigeret Deo se offerre quod homini contulisset, dicente Domino Salvatore, cum de alendis juvandisque pauperibus loqueretur: *Quod uni eorum fecistis, mihi fecistis* (*Math.* xxv, 40). Quarta igitur et ^h sexta feria jejunemus; sabbato vero apud beatum Petrum apostolum vigiliis celebremus, cujus nos meritis et orationibus credimus adjuvandos, ut misericordiam Deo ⁱ jejunio nostro et devotione placeamus, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

366 SERMO LCV,

Sive homilia de gradibus ascensionis ad beatitudinem.

i De eo quod scriptum est: Videns Jesus turbas, ascendit in montem; et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus, etc. (Math. v, 1 seqq.).

Synopsis. — I. Christum per exteriores modestas animas ad interiores præparasse, quæ per lenitatem gratias sunt. — II. Humilitatem, quæ omnium esse potest, primum esse gradum ad beatitudinem. — III. Dilectissimam potentissimamque apostolorum, Petricque in primis fuisse paupertatem. — IV. Quis lucius iter ad beatitudinem? — V. Quenam terra mitibus promissa? — VI. Sitim justitiæ aliud nihil esse quam Dei amorem. — VII. Misericordiam hominem Deo similem effici. — VIII. Cordis oculum mundandum

ribus Lectionariis dimanet, in quibus hic sermo in eadem festivitate legendus proponitur. In vetustiori quidem Lectionario Vat. 1272 hæc inscriptio legitur: *Incipit sermo S. Leonis papæ in Natali apostolorum de octo beatitudinibus*. In ms. Casinensi primæ collectionis hæc tantum inscriptio præfigitur: *De octo beatitudinibus*; sed per errorem octo scriptum est, cum de septem tantum beatitudinibus Auctor loquitur. Hujus numeri rationem affert Quesnellus in notatione his verbis: « Observat vir eruditus Joannes Cotelerius in Not. tom. I Mon. Græc. pag. 808, Leonem nostrum septem tantum beatitudines enarrare: quia, ut Augustinus in serm. Dom. in monte explicat, septem illi sunt gradus perficientes hominem, octava vero beatitudo hominis est jam perfecti. » Faustus quidem Manichæus apud Augustinum lib. v contra eumdem Faustum, alio licet ordine, septem tantum beatitudines a Leone memoratas recenset. Augustinus vero serm. 55, al. 14, inter aditos a Parisiensibus de sex tantum beatitudinibus fuse disserit. Porro hic sermo in edulis non solum post sequentem describitur, verum etiam post alium Sermonem in evangelium *Assumpsit Jesus Petrum*, etc., quem nos num. 51 ob momenta ibidem allata ante sermones de Passione ponendum credidimus. Ordinem vero primæ editionis et codicum collectionum 3, 4 et 5 secuti sumus, in quibus hic sermonibus de Jejunio septimi mensis immediate subjicitur.

ait, ut Deus videatur. — IX. Quenam sit vera pax A gentia facultatum. Dubitari autem non potest quod qua hominum Dei filium efficit.

CAP. I. — Prædicante, dilectissimi, Domino ^a nostro Jesu Christo Evangelium regni, et diversos per totam Galilæam curante languores, in omnem se Syriam virtutem ejus fama diffuderat; et multæ ex universa Judæa turbæ ad cœlestem medicum confluebant. Quia enim tarda est humanæ ignorantie fides ad credenda quæ non videt, et speranda quæ nescit, oportebat divina eruditione firmandos corporeis beneficiis et visibilibus miraculis incitari: ut cujus tam benignam experiebantur potentiam, ^b non ambigerent salutarem esse doctrinam. Ut ergo exteriores medelas Dominus ad remedia interiora transferret, et post ^b sanitates corpoream curationes operaretur animarum, segregatus a circumstantibus turbis, secum vicini montis ascendit, advocatis apostolis, quos sublimioribus institutis ab edito mysticæ, sedis imbueret, ex ipsa loci atque operis qualitate significans se esse qui Moesam quondam suo fuisset dignatus alloqui: illic quidem terribilioris justitiæ, hic autem sacratiore clementia, ut impleretur quod fuerat, ^c propheta Jeremia dicente, promissum: *Ecce dies veniant, dicit Dominus, et consummabo super domum Israel et super domum Juda testamentum novum. Post dies illos, dicit Dominus, dabo leges meas in sensu ipsorum, et in corde ipsorum scribam eas (Jerem. xxxi, 31; Hebr. viii, 8).* Qui ergo locutus fuerat Mosi locutus est et apostolis, et in cordibus discipulorum velox scribentis Verbi manus novi Testamenti decreta condebat; nulla ut quondam circumfusa nubium crassitudine, neque per terribiles sonos atque fulgures populo ab accessu montis absterrito, sed patente ad aëres circumstantium tranquillitate colloqui: ut per gratiæ lenitatem removeretur legis asperitas, et spiritus adoptionis auferret formidinem servitutis.

CAP. II. — Quamvis igitur doctrina sui Christi sacros ipsius sententiæ protestantur: ut qui ad æternam beatitudinem pervenire desiderant, gradus felicissimæ ascensionis agnoscant. *Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum (Matth. v, 3).* ^d De quibus pauperibus Veritas loqueretur forte esset ambiguum, si dicens, *Beati pauperes*, nihil adderet de intelligenda pauperum qualitate; et sufficere videretur ad promerendum regnum cœlorum ea sola inopia quam multi sub gravi et dura necessitate patiuntur. Sed cum dicit, *Beati pauperes spiritu, ostendit eis regnum cœlorum tribuendum quos humilitas commendat animum magis quam indi-*

gentia facultatum. Dubitari autem non potest quod humilitatis istius bonum facilius pauperes quam divites assequantur: dum et illis in tenuitate amica est mansuetudo, et istis in divitiis familiaris elatio. Verumtamen et in plerisque divitibus invenitur hic animus qui abundantia sua ³⁶⁸ non ad tumorem superbiæ, sed ad opera benignitatis ^e utatur, idque pro lucris maximis numeret quod ^f ad relevandam miseriam alieni laboris impenderit. Omni generi atque ordini hominum datur in hac virtute consortium, quia possunt esse proposito pares, et impares censu; nec interest quantum sint in facultate terrena dissimiles, qui in spiritualibus bonis inveniuntur æquales. Beata igitur illa paupertas, quæ rerum temporalium amore non capitur, nec mundi opibus augeri appetit, sed cœlestibus bonis ditescere concupiscit.

CAP. III. — Hujus nobis magnanimæ paupertatis exemplum ^g primi post Dominum apostoli præbuerunt, qui omnia sua sine differentia relinquentes, ad vocem cœlestis magistri, a captura piscium in piscatores hominum alacri conversione mutati sunt (*Matth. iv, 19*), et multos sui similes fidei suæ imitatione fecerunt, quando ^h illis primitivis Ecclesiæ filiis unum cor omnium et anima erat una credentium (*Act. iv, 32*); qui universis suis rebus possessionibusque distractis, per devotissimam paupertatem bonis ditabantur æternis, et ex apostolica prædicatione gaudebant nihil habere de mundo, et omnia ⁱ possidere cum Christo. Hinc beatus Petrus apostolus, cum ascendens in templum a claudo eleemosyna posceretur, *Argentum, inquit, et aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula (Act. iii, 6).* Quid hac humilitate sublimius? quid hac paupertate locupletius? Non habet præsidia pecuniæ, sed habet dona naturæ. Quem debilem edidit mater ex utero, sanum fecit Petrus ex verbo; et qui imaginem Cæsaris in nummo non dedit, imaginem Christi in homine reformavit. Hujus autem thesauri opibus non solum ille adjutus est cui gressus est redditus, sed etiam quinque millia virorum, qui tunc ad exhortationem Apostoli ob ejusdem curationis miraculum crediderant (*Act. iv, 4*). Et ille pauper qui non habebat quod petenti daret, tantam dedit divinæ gratiæ largitatem, ut quemadmodum unum hominem redintegrarat in pedibus, sic tot millia credentium sanaret in cordibus, faceretque eos in Christo alacres, quos in Judaica perfidia invenerat claudicantes.

CAP. IV. — Post prædicationem hujus felicissimæ

numerent, ac postea, impenderint.

¹ Ibidem, ad redimendam.

² Sic ex ms. Padiliron., tribus Vat. et uno Bon. non ex prima editione et Homil. Pauli Diac. At., primum.

³ Prima editio, illis primitiis; Paulus Diac., in illis primitivis. Retinimus lectionem vulgatam, sed inseruimus vocem filia, quæ desiderabatur, auctoritate antiqui Lectionarii Vaticani 1272.

⁴ Exemplar Pauli Diac., habere.

⁵ Vulg., mecum. Secuti sumus: ms. Padiliron. et idem exemplar Pauli Diac.

^a Tria Lectionaria omittunt, nostro.

^b Duo Lectionaria Vat. 1272 et Padiliron., sanitate.

^c Tria mss. Lectionaria: *Propheta Jeremia promissum dicentis: Ecce dies veniant, dicit Dominus, et disponam domum Israel.* Duo. ex his præterea delent voces, et super domum Juda testamentum novum, ac deum habent, in sensu eorum. Postea pro discipulorum tres codd. Vat., apostolorum.

^d Exemplar Pauli Diac., De quibus Dominus loqueretur. Cod. Padiliron. habet item, Dominus.

^e Apud eundem Paulum Diac., utantur, et dein,

paupertatis, **369** addidit Dominus, dicens: ^a *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth. v, 5*). Luctus hic, dilectissimi, cui consolatio æterna promittitur, non est cum mundi hujus ^b afflictione communis; nec beatum quemquam faciunt ista lamenta quæ totius humani generis deploratione funduntur. Alia ratio est sanctorum gemituum, alia beatarum causa lacrymarum. RELIGIOSA tristitia aut alienum peccatum luget aut proprium; nec de hoc dolet quod divina justitia agitur, sed de eo mœret quod humana iniquitate committitur; ubi magis plangendus est faciens maligna quam patiens, quia injustum malitia sua demergit ad pœnam, justum autem tolerantia ducit ad gloriam.

CAP. V. — Deinde ait Dominus: *Beati mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram* (*Matth. v, 4*). Mitibus atque mansuetis, humilibus ac modestis, et ad omnium injuriarum tolerantiam præparatis possidenda terra promittitur. Nec parva æstimanda est hæc aut vilis hæreditas, tamquam a cœlesti habitatione discreta sit, cum regnum cœlorum non alii intelligantur intrare. Terra ergo promissa mitibus, et in possessionem danda mansuetis, caro sanctorum est, quæ ob humilitatis meritum felici resurrectione mutabitur et immortalitatis gloria vestiatur, in nullo jam spiritui futura contraria, et cum voluntate animi perfectæ unitatis habitura consensum. Tunc enim exterior homo interioris hominis erit quieta et intermerata possessio; tunc mens videndo Deo intenta nullis ^c corporeæ infirmitatis impediatur obstaculis, nec jam dici necesse erit: *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem* (*Sap. ix, 15*): quoniam habitatori suo non reluctabitur terra, nec immoderatum aliquid contra imperium sui rectoris audebit. Possidebunt enim illam mites **370** pace perpetua, et nihil umquam de eorum jure minuetur, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, ^d et mortale hoc induerit

^a In eodem Pauli Diac. exemplo sequens beatitudo *mitium* cum toto capite sequenti hic ponitur: *Beati mites*, etc. Deinde subjicitur beatitudo *lugentium* cum toto hoc capite sic: *Post hæc Dominus ait, et dicit: Beati qui lugent*, etc. Postea caput sextum prosequitur hoc initio: *Deinde Dominus ait: Beati qui esuriunt*, etc. Ita ergo beatitudo *mitium* in antiquo codice, quo Paulus Diaconus usus est, beatitudini *lugentium* præponebatur: uti eodem quidem ordine hæc duæ beatitudines et recensentur in Evangelio Vulgato, et ab Hilario, Augustino aliisque Patribus explicantur. Nihil tamen immutandum censuimus, non solum quia ordinem in textu editum exhibent omnes collectionum codices quos vidimus, verum etiam quia hic idem ordo servatur in Græco textu, et ab auctore etiam antiquo Operis Imperf. in Mathæum homil. 9 adhibetur: unde in aliquot etiam Latinis exemplaribus ab eodem inventus fuit. Enimvero hic ordo exhibetur in duobus vetustissimis Evangeliorum libris, Veronensi et Brixiano, quos P. Joseph Blanchinius novissime edidit in opere inscripto, *Evangelium quadruplex*, t. I, pag. 25.

^b Editi, *afflictione*. Quesnellus in margine notavit: Forte, *afflictione*, quod auctoritate exemplaris Pauli Diac. inseruimus.

^c Idem Pauli Diac. exemplar, *corporeæ molis*. Postea cod. Padiliron., *contra imperium sui auctoris*.

immortalitatem (*I Cor. xv, 55*): ut periculum vertatur in præmium, et quod fuit oneri sit honori.

CAP. VI. — Post hæc addit Dominus et dicit: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (*Matth. v, 6*). Nihil hæc esurito corporeum, nihil expetit sitis ista terrenum; sed justitiæ bono desiderat saturari, et in omnium occultorum introducta secretum, ipso Domino optat impleri. Felix mens quæ hunc concupiscit cibum, et ad talem æstuat potum; quem utique non expeteret, si nihil de ejus suavitate gustasset. ^e Audiens autem dicebatem sibi propheticum spiritum: *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* (*Ps. xxxiii, 9*), accepit quamdam supernæ dulcedinis ^f portionem, et in amorem castissimæ voluptatis exarsit, ut spreto omnibus temporalibus, ad edendam bibendamque justitiam toto accenderetur affectu, et illius primi mandati apprehenderet veritatem dicentis: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua* (*Deut. vi, 5; Matth. xxii, 37; Marc. xii, 30; Luc. x, 27*): quoniam nihil aliud est diligere Deum quam amare justitiam. Denique sicut ^g illi dilectioni Dei, proximi cura subjungitur, ita et huic desiderio justitiæ virtus misericordiæ copulatur, et dicitur:

CAP. VII. — ^h *Beati misericordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus* (*Matth. v, 7*). Agnosce, Christiane, tuæ sapientiæ dignitatem, et qualium disciplinarum artibus ad quæ præmia voceris intellige. Misericordem te misericordia, justum vult te esse justitia, ut in creatura ⁱ sua Creator appareat, et in speculo cordis humani per lineas imitationis expressa Dei imago resplendeat. Secura est operantium fides, ad erunt tibi desideria tua, et iis quæ amas sine fine poteris. Et quoniam **371** tibi per eleemosynam omnia munda sunt, ad eam ^j quoque beatitudinem, quæ consequenter est promissa, pervenies, dicente Domino:

^d In eodem exemplo, et mortale sumpserit immortalitatem.

^e Audiendo autem dicentem sibi prophetiæ spiritum apud eundem Paulum Diac. Item, audiendo in ms. Padiliron.

^f Mss. Vat. tres et prima editio, *portionem*. Mox in eadem editione, *supernæ*, pro *castissimæ*. Post pauca cod. Padiliron., *ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota voluntate tua: quoniam*, etc.

^g Ita melius ex nostris mss., cum illi dilectioni respondeat huic desiderio. Editi, *illic dilectioni*. Prima tamen editio, quæ illic dilectioni præfert, coherentius dein habet, *hic desiderio*, sicut etiam in cod. Padiliron.

^h Apud Paulum Diac.: *Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur. Agnosce dignitatem Christianæ sapientiæ; ad quales disciplinarum artes, ad quæ præmia voceris, intellige*. In ms. Padiliron.: *Agnosce dignitatem, Christiane, sapientiæ*.

ⁱ Vocabulum *sua* a Quesnello omissum, uti in nostro Padiliron. deest, restituumus ex cæteris editionibus nostrisque codd. et Homil. Pauli Diac.

^j Particulam *quoque*, in Quesnelli edit. prætermisam, ex iisdem editis et omnibus mss. revocavimus.

CAP. VIII. — *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth. v, 8*). Magna felicitas, dilectissimi, cui tantum præmium præparatur. Quid ergo est habere cor mundum, nisi eis quæ supra dictæ sunt studere virtutibus? Videre autem Deum quantæ sit beatitudinis, quæ mens concipere, quæ lingua valeat explicare? Et tamen hoc consequetur, ^a cum transformabitur humana natura, ut non jam per speculum, neque in ænigmate, sed facie ad faciem (*I Cor. xiii, 12*), ipsam quam nullus hominum videre potuit (*Joan. i, 18*; *I Tim. vi, 16*), sicuti est, videat Deitatem: et quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (*Is. lxxiv, 4*; *I Cor. ii, 9*), per ineffabile gaudium æternæ contemplationis obtineat. Merito hæc beatitudo cordis promittitur puritati.

^bSplendorem enim veri luminis sordens acies videre non poterit; et quod erit jucunditas mentibus nitidis, hoc erit pœna maculosis. Declinentur igitur terrenarum caligines vanitatum, et ab omni squalore iniquitatis oculi tergantur interiores, ^c ut serenus intuitus tanta Dei visione pascatur. Ad hoc enim promerendum illud intelligimus pertinere quod sequitur:

CAP. IX. — *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocantur* (*Matth. v, 9*). Beatitudo ista, dilectissimi, non cuiuslibet consensionis, ^d nec qualiscumque concordie est, sed illius de qua dicit Apostolus: *Pacem habete ad Deum* (*Rom. v, 1*; *II Cor. xiii, 11*): et de qua dicit propheta David: *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum* (*Ps. cxviii, 16*). Hanc pacem etiam arctissima amicitiarum vincula, et indiscretæ similitudines animorum non veraciter sibi vindicant, si non cum Dei voluntate concordant. Extra dignitatem hujus pacis sunt improbarum parilitates cupiditatum, fœdera scelerum et pacta vitiorum. Amor mundi cum Dei amore non congruit, nec ad societatem filiorum ^e Dei pervenit, qui se a carnali generatione non dividit. Qui autem semper cum Deo mente sunt solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis (*Ephes. iv, 2*), **372** numquam ab æterna lege dissentiant, fidei oratione dicentes: *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra* (*Matth. vi, 10*). Hi sunt pacifici, hi bene unanimes, sancteque concordantes, vocandi æterno nomine filii Dei, cohæredes autem Christi (*Rom. viii, 17*): quia

^a Cod. Padiliron., cum transformabitur caro humana, ut, etc.

^b Prima editio: *Splendorem ejus veri luminis. Mox sordida acies* in Homil. Pauli Diac. et ms. Padiliron.

^c Ita ex codd. Gasinensi et Padiliron., quibus favet exemplar Pauli Diac., in quo legitur: *Ut intuitus tanta visione pascatur. Vulgati, tantum Dei visione.*

^d Ita exemplar Pauli Diac., et cod. Padiliron., et duo Lectionaria Vat., quorum unum, pro qualiscumque, habet *alicujus*. Editi, aut qualiscumque. Post nonnulla diligentibus nomen tuum in iisdem mss. Vat.

Cod. Padilir. delet *Dei*, et paulo post, *mente*.

^e Vocem *dilectio* repetivimus ex tribus Lectionariis et alio cod. Vat.

^f Prima editio, *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, et regnat in uni-*

hoc merebitur dilectio Dei et dilectio proximi, ut nullas jam adversitates sentiat, nulla scandala pertimescat; sed finito omnium tentationum certamine, in tranquillissima Dei pace requiescat, et per Dominum nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XCVI [Al. XCIII],

Sive tractatus contra hæresim Eutychie; habitus Romæ in basilica sanctæ Anastasiæ.

SYNOPSIS. — I. Monet ut symbolo apostolorum in hærentes caveant ab Alexandrinis negotiatoribus unicam in Christo naturam Romæ defendentibus. — II. Eutychem olim in aliis hæreticis esse damnatum. Discernendum esse in Christo quid ex deitate sit, quid ex humanitate. — III. Cum damnatis hæreticis non esse communicandum. Romanæ fidei laus.

CAP. I. — Sicut peritorum, dilectissimi, prudentiumque medicorum est, passiones infirmitatis humanæ remediis prævenire, et quemadmodum saluti contraria declinentur ostendere, ita pastoralis officii est, ne Dominico gregi hæretica malignitas noceat, providere, et qualiter luporum et latronum improbitas sit cavenda demonstrare: quia nunquam potuit hæretica impietas sic latere ut non a sanctis patribus nostris et semper deprehensa sit et jure damnata. Sollicitudinem itaque nostram, quam dilectioni vestræ impendimus, latere non potuit, quosdam Ægyptios, præcipue negotiatores ad Urbem venisse, eaque quæ Alexandria scelestæ ab hæreticis **373** sunt admissa, defendere, asserentes solam deitatis in Christo fuisse naturam, nec carnis humanæ, quam sumpsit ex beata Maria Virgine, habuisse penitus veritatem: quæ impietas, et falsum hominem, et Deum dicit esse passibilem. Quod quo audeant animo quove consilio dubitare non possumus: quia enim ipsi a veritate Evangelii recesserunt et mendacia diaboli sunt secuti, alios quoque volunt socios suæ perditionis efficere; et ideo paterna vos et fraterna sollicitudine commonemus ut inimicos catholicæ fidei, hostes Ecclesiæ, incarnationis Dominicæ negatores, et instituto a sanctis apostolis Symbolo repugnantes, in nullum recipiatis consensionis affectum, dicente Apostolo: *Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devota, sciens quia qui hujusmodi est, subversus est, et delinquit proprio judicio condemnatus* (*Tit. iii, 10, 11*).

tate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

^b Hunc tractatum in mss. collectionum 3, 4 et 5 tantum reperimus. In codicibus autem collect. 4 et 5 nominatim sanctæ Anastasiæ additur virginis. Observandum præterea est in omnibus mss. tractatus nomen huic uni sermone esse præfixum. Id antiquam originem prodit. Sermones ab antiquis appellatos fuisse tractatus, ex Zenonis, Augustini aliorumque priscorum Patrum exemplis liquet.

^c De cæde Proterii Alexandrini episcopi hæc intelligenda esse optime in marginali postilla observavit Quesnellus. Etsi enim variis in locis alia scelestæ ab Eutychanis gesta fuerint, sola tamen Proterii cædes Alexandria patrata (quod sciamus) indicari potuit.

CAP. II. — Propria enim pertinacia perit, et sua a Christo discedit insania, qui eam impietatem per quam ante se multos scit perisse acetatur, et religiosum sibi atque catholicum putat id quod sanctorum Patrum iudicio ^a et in Photini perfidia, et in Manichæi dementia, et in Apollinaris insania, constat esse damnatum: ut adhuc quasi novæ et necdum damnatæ in perniciem animarum suarum consentiant pravitati, qui incarnationis Dominicæ depegant sacramentum. Quasi aliud tota evangelica lectique doceamur quam hoc uno divinæ misericordiæ sacramento humanum genus in illis qui credunt esse salvatum: quod unigenitus Dei Filius, æqualis per omnia Patri, nostræ assumptione substantiæ, manens quod erat, dignatus est esse quod non erat, verus scilicet homo, verus Deus, qui absque cujusquam sorde peccati, integram sibi nostram perfectamque naturam veritate et carnis et animæ univit, et intra uterum beatæ Virginis matris Spiritus sancti virtute conceptus, nec editionem 374 partus, nec primordia fastidivit infantie: ut Verbum Dei Patris humanam sibi inesse substantiam, et deitatis potentia, et carnis infirmitate loqueretur, de corpore habens corporeas actiones, et spirituales de deitate virtutes. Humanum quippe est esurire, et sitire, et dormire; humanum est metuere, flere, tristari; humanum denique est crucifigi, mori, atque sepeliri: sed divinum est super mare ambulare, aquas in vina convertere, mortuos suscitare, mundum propria morte treme-

^a Hæc a Leone fusius explicantur serm. 24, 47, et alibi; nec non epist. 109 et 165: in quo tamen animadvertendum est Photini hæresim ad Nestoria-

A facere, et cum vivificata super omnem cælorum altitudinem carne conscendere: ut qui hoc credunt dubitare non possint quid humanitati ascribere, quid debeant assignare deitati: quoniam in utroque unus est Christus, qui et Deitatis suæ potentiam non amisit, et veritatem perfecti hominis nascendo suscepit.

CAP. III. — Hos ergo, dilectissimi, de quibus loquimur, tamquam venenum mortiferum fugite, exsecramini, declinate, et ab eorum colloquiis, si increpati a vobis corrigi noquerint, abstinete: quoniam, sicut scriptum est, *Sermo eorum serpit ut cancer* (II Tim. II, 17). Iusto enim iudicio ab Ecclesiæ unitate rejectis nulla est tribuenda communio, quam non nostris odiis, sed suis aceleribus perdidit. Vos ergo, dilecti Deo et apostolico testimonio comprobati, quibus beatus apostolus Paulus doctor gentium dicit: *Quoniam fides vestra annuntiat in universo mundo*, custodite in vobis quod tantum prædicatorem agnoscitis sensisse de vobis. Nemo vestrum efficiatur hujus laudis alienus, ut quos per tot sæcula docente Spiritu sancto hæresis nulla violavit, ne Eutychiænæ quidem impietatis possint maculare contagia. Confidimus autem quod protectio Dei corda vestra fidemque custodiat: ut cui hactenus fideliter obedistis, in æternum perseverante catholice fidei observantia placeatis, per Christum Dominum nostrum. Amen.

nam, Manichæi autem et Apollinaris ad Eutychiænã accedere.

Quesnellus duas præfationes, alteram in episcopi consecratione, alteram in ordinatione presbyteri, et allocutionem archidiaconi ad episcopum, quæ in Romano Pontificali exhibentur, cum eæ styli similitudine S. Leoni tribuendas, tum Sermonibus ejus subjiciendas putavit. Nos vero, licet quoad Auctorem non omnino dissentiamus a Quesnelli sententia, hic tamen eas præfationes et allocutionem idcirco non appendimus, quia tomo secundo recusuri sumus antiquissimum Sacramentarium Romanum e ms. Veronensi a Josepho Blanchino ante aliquot annos editum, et nostro Auctori ab eodem tributum, in quo duæ illæ præfationes continentur. Ibidem autem hac de re plura disserentur, et allocutionem etiam, quæ in eo Sacramentario mutilo desideratur, in fine ejusdem adjiciemus.

APPENDIX

AD PRIMAM PARTEM

OPERUM S. LEONIS MAGNI.

PREFATIO.

1. In quibusdam editionibus ante Quesnellum solus sermo de *Martyribus*, qui antea ut Leonianus editus fuerat, veluti appendix diverso caractere auctori incerto tributus fuit. Quesnellus, hoc sermone de *Martyribus* omisso, quinque alios in appendiculam rejecit, tres Leoni in vulgatis ascriptos, nimirum unum de S. Vincentio, alium de SS. apostolis Petro et Paulo, tertium adversum hæresim Eutychi, et duos alios quos ex mss. exscripsit, alterum in Nativitate, alterum in Ascensione Domini. His autem quinque sermonibus monitum præmisit quod hoc loco inserimus:

2. « In sequentem appendiculam confecimus eos sermones, qui Leonis nomine insigniti leguntur in mss. codicibus, cum tamen genuinis ejus Sermonibus accenseri eos prohibeant tum aliæ rationes, um styli maxime disparitas.

« Primo loco ponitur sermo in Natali S. Vincentii martyris, quem ad Lugdunense Lectionarium ms. in bibliotheca Thuanea asservatum, et ad Corbeianse, qui nunc est Asceterii S. Germani a Pratis, re-
legi. S. Augustino tribuitur in Corb. Nullius auctoris nomen habet Lugdun. Leonis esse pleræque Operum
ejus editiones testantur. Sed nec Leoni nec Augustino esse tribuendum vel ipse stylus demonstrat. Certe nec
Africanus nec Italus fuit auctor, qui potius Hispanum se prodit, tum in ipso sermonis initio, tum maxime
his verbis capituli 1: *Hunc ergo amplius propria venerentur, quem etiam peregrina mirantur*; ex quibus mani-
festum est illic laudatum fuisse hoc sermone Vincentium martyrem, ubi agonem sanguinis effusione com-
pleverat. Accedit huic argumento alterum ex Ecclesiarum Romanæque in primis consuetudine, quæ
propriorum regionis suæ martyrum memoriam annua solemnitate venerari contentæ, extraneos simili
Reverentia a suis honorandos relinquebant. Et revera si Machabæos, qui extra ordinem sunt, excipias,
nullum laudavit concione publica Leo noster, nisi quem sinu suo foverat Romana Ecclesia; sed nec ipsum
protomartyrem Stephanum, ut licet nominibus universæ Christi Ecclesiæ venerandum. Alius igitur auctor
sermonis. S. Leandrum Hispalensem episcopum non sine probabili ratione conjeceris. Primæ utriusque no-
minis syllabæ similitudo Leonem pro Leandro supponendi occasionem fortasse præbuit, dum sola in ms.
codice remansit, cæteris apicibus vetustate exesis.

« Huic sermoni alios duos subjectimus, alterum de Nativitate Domini, alterum de Ascensione, utrumque
ex codice Corbeiansi bibliothecæ S. Germani a Pratis. Leonis nomen in fronte habent; Leonis tamen esse
persuadere mihi non potui. S. Fulgentii stylum magis mihi sapiunt quam Leonis; quem in primi sermonis
exordio imitatus est auctor; in primo enim de Nativitate sermone similia leguntur apud Leonem.

« Denique nec ab editione nostra rejecimus geminum centonem ex Leonis nostri scriptis consutum.
Primus est sermo qui secundus antea erat in Natali apostolorum Petri et Pauli, de quo vide monitum sermoni
primo in eodem festo subjectum. Alter est tractatus S. Leonis PP., ut fert titulus, *adversus errores Euth-
chæis et aliorum hæreticorum*; quem ex vetusto codice ms. bibliothecæ Vaticanæ descriptum sunt qui primi
illum S. Leonis Operibus inseruere. Ex quo quisque pannus loco assumptus sit, facile lector cognoscet ex his
quæ ad marginem annotavimus. »

3. Hactenus Quesnellus: qui optime quidem de tribus primis sermonibus; de quinto etiam non omnino
male. At de sermone in Natali S. Petri apostoli, qui incipit *Exultemus in Domino*, assentiri non possumus:
hunc enim genuinum Leonis fetum esse probavimus in admonitione præmissa sermoni 83, ubi eum collo-
cavimus. Potius inter apocrypha referre debebat sermonem in *Cathedra S. Petri*, quem ille uti sincerum
dedit serm. 96, nos autem veluti certo supposititium in hac appendice recudemus serm. 14, de quo ibidem
plura. Alium quoque sermonem de *Machabæis*, qui in omnibus editionibus Leonis citra dubitationem habe-
tur, Augustino, non autem Leoni adjudicandum invictis argumentis detegemus. Hæc quoad sermones in
Leonis editionibus hactenus vulgatos.

4. Plures vero alios sermones nostro Auctori affictos in mss. Lectionariis et collectionibus deteximus.
Tres ex his in veterum PP. Latinorum opusculis tom. II, part. 1, novissime edidit V. C. P. abbas Joannes
Chrysostomus Trombellus, ex quibus duos subditios, unum genuinum putat. Eodem nos quoque repere-
ramus, et alios plures, de quibus mox dicemus; sed ne unum quidem vere Leoninum arbitramur. Qua in
re ut interim omittamus indicia quædam peculiaria suis locis notanda, quæ nonnullos ex sermonibus mox
recensendis a Leone abjudicant, aliisque nunc certis nunc incertis auctoribus tribuendos evincunt; ad dis-
tinguendos cæteros, qui nullam peculiarem ejusmodi notam præferunt, hi duo characteres sufficient. Primus
aperta styli ac syntaxis dissimilitudo, quæ Leoninam scribendi rationem callentibus in oculos statim incur-
ret. Secundus formulæ in appellandis auditoribus usurpatæ *fratres*, aut *fili charissimi*, et his similes,
quæ a Leone alienissimæ sunt: hic enim solo adjectivo, *dilectissimi*, constanter utitur, ut omnes sermones
ejus evolventibus palam fiet. Alterutrum satis est: multo magis si utrumque in sermonibus jamjam memo-
randis invenias.

5. Hac in appendice si sermones omittendi non fuerunt qui in Quesnelli editione prodierunt. Qui vero in
hac editione nondum fuerunt inserti in duas classes distinguendi sunt. Alii enim inter aliorum Patrum
Opera prodierunt, alii vero prorsus inediti sunt. Quoad illos qui in aliis Patribus vulgati inveniuntur (uno
serm. 8, ob peculiarem rationem in admonitione indicandam, excepto), satis erit eorum catalogum hic inse-
rere, et editiones in quibus præstant indicare. Sunt autem sermones sequentes:

DE ADVENTU.

1. *Sanctam et desiderabilem, gloriosam ac singularem solemnitatem*, etc., uti serm. 116 append. Sermonum
S. Augustini tom. V novissimæ editionis. Leoni autem inscribitur in mss. S. Petri 106, Veneto S. Marci
163, Tridentino ac duobus Veronensibus. Sed S. Cassarium habere auctorem PP. Maurini in laudata
appendice observarunt.

DE NATIVITATE.

II. *Cupientes aliquid de hujus diei solemnitate*, etc. Certo Leonis sermoni subjicitur in ms. Vallicellano 26,
cum epigraphe *Unde supra*, quæ hujus et anterioris sermonis eundem auctorem esse in Lectionariis
significat. Est sermo S. Fulgentii p. 525 editionis Parisiensis 1671.

III. *Dominus et Salvator noster*, etc. Leonis nomine prænotatur in ms. Patavino Eremitanorum 112. Legitur autem in app. Augustini serm. 141, et S. Cæsario tribuitur.

IV. *Justissime, fratres, festivitatis præsentis diei*, etc. Recensetur inter Leonis Sermones in ms. Casinensi collect. 1, sed est S. Maximi Taurinensis, et prostat inter ejusdem Opera hom. 2 de Nativitate.

V. *Nativitatem Domini nostri Jesu Christi secundum carnem*, etc., Leoni perperam ascriptus in ms. Vallicell. 26. Legitur in append. Augustini serm. 125.

VI. *Nativitas Domini nostri Jesu Christi totum mundum*, etc. In eodem Vallicell. 26 Leonis nomen falso præfert. Editus est in app. Augustini serm. 125.

DE EPIPHANIA.

VII. *In hac, dilectissimi, celebritate*. Est hom. 1 S. Maximi de Epiphania; perperam autem tribuitur S. Leoni in ms. Vat. 1267.

VIII. *Plerique in hac sancta Epiphania*, etc. S. Leoni ascribitur in ms. Veneto 153. Exstat tom. II Ambrosii novissimæ editionis, in appendice serm. 10 de Epiphania 3.

DE QUADRAGESIMA.

IX. *Conflictus iste mirabilis*, etc., falso S. Leoni inscriptus in mss. Vallicell. II, et Patavino S. Antonii 408, cum sit hom. 2 de Quadrag., sancti Maximi.

X. *Rogo vos et admono, fratres charissimi*, etc., Leonis nomine in cod. Bergomensi S. Alexandri in Columna. Est Cæsarii, et legitur in app. Augustini Serm. 142.

XI. *Jejunii tempora, secundum Scripturas*, etc., inter Sermones S. Leonis recensetur in mss. collectionibus 1 et 2, at in Lectionariis basilicæ S. Petri 105 et 107, sine ullo auctoris nomine. Excerptus fuit ex libro primo de ecclesiasticis officiis S. Isidori Hispalensis cap. 37, 38, 39 et 40.

XII. *Hos sanctæ Quadragesimæ dies*, etc., in app. Augustini serm. 145, Leonis nomine in ms. Patav. Eremit. 112.

XIII. *Mirum non esse debet a Deo factum miraculum*, etc. In Evangel. Joannis v: *Erat dies festus Judæorum*, quod legitur feria 6 quatuor temporum Quadragesimæ Leonis nomine profertur in cod. Basil. Vat. S. Petri 106. Est autem tractatus 17 S. Augustini in Joannem.

DE TRADITIONE SYMBOLI.

XIV. *Cum apud Patres nostros, sicut liber Judicum refert*, etc., sermo S. Leonis in ms. Vallicellano 2. Est autem S. Maximi homil. 1 de Diversis.

XV. *In hodiernum convivium qui solemnibus frequentia*, etc. Leoni tribuitur in ms. Patavino S. Antonii 408. Invenitur autem inter Chrysostomi Opera tom. III editionis Nivellianæ pag. 743, sed est incerti auctoris Latini.

DE CRUCE ET LATRONE.

XVI. *Et quando de cruce nostra processit oratio*, etc., in ms. Casinensi Sermonum S. Leonis collectionis 1. Incerti antiqui Latini auctoris est inter Chrysostomi Opera tom. III editionis Basileensis Heruagianæ an. 1539, pag. 567.

DE PASCHA.

XVII. *Retinet sanctitas vestra*, etc., in mss. Basilicæ Vat. 106 et Tridentino; legitur autem in app. Augustiniana sermone 162.

DE ASCENSIONE.

XVIII. *Fratres charissimi, Ascensionis Dominicæ inclutum et regale mysterium*, etc., Leonis nomine in Vallicell. A, 7, et inter Leonis Sermones in Casin. collect. 1. Habetur in app. Augustini sermone 179.

XIX. *Glorificatio Domini nostri Jesu Christi resurgendo et ascendendo completa est*, etc., perperam nostro Auctori tribuitur in mss. Vallicell. A, 9, et xxv, nec non in Chigiano 5, cum sit sermo 263 S. Augustini.

XX. *Hodierna die Ascensionem in cælum celebramus*, etc. Nominis Leonis prænotatur in mss. Patavino S. Justinæ et in Vallicell. A, 7. Editus est a Maurinis ex vetustissimo codice Remigiano, atque tributus S. Augustino in fine Sermonum, serm. 395.

XXI. *Omnia, charissimi, quæ Dominus Jesus Christus in hoc mundo*, etc. In mss. Vallicellanis A, 9 et xxv, atque in Chigiano 5, legitur præfixo Leonis nomine. Est autem in app. Augustini serm. 176.

XXII. *Salvator noster, dilectissimi, ascendit in cælum*, etc. Leonis item nomine in iisdem tribus codd. in app. vero Augustini serm. 177.

DE PENTECOSTE.

XXIII. *Discessurus e mundo isto, et ascensurus in cælum Dominus*, etc., est sermo in app. Aug. 184. Non solum in mss. Fossatensi et Germanensi apud Maurinos, sed etiam in cod. Veneto 154, S. Leoni falso tribuitur; legitur autem sine ullo auctoris nomine in Lectionariis Veronensi ac Vallicell. A, 9.

XXIV. *Post illam singularem insignemque victoriam*, etc., est sermo 182 app. Augustini. In Vallicellanis xxv, et A, 9, nullo nomine prænotatur: sed in Chigiano, in Patavino S. Justinæ et in Veneto 154, Leoni perperam ascribitur.

XXV. *Perpetui muneris refulsit hodie ornamentum*, etc., Leonis nomine in mss. Patavino, Bergomensis S. Alexandri ac Veneto, absque auctoris nomine in Vallicell. xxv. Legitur autem in append. Augustini serm. 186.

XXVI. *Sanctitati vestræ, charissimi, votorum jam nota debet esse festivitas*, [etc., est sermo 185 in app. Augustiniana, cujus lege observationem præfixam. In Veneto autem cod. 154 ac in Vallicell. xxv Leonis nomen falso præfert; in Vallicell. vero A, 9, absque ullo auctoris nomine.

DE JEJUNIO DECIMI MENSIS.

XXVII. *Legimus S. Moysen populo Dei præcepta dantem*, etc., est serm 285 inter Augustino olim tributos; et reipsa in ms. Bas. Vatic. 170, inter opuscula hujus sancti recensetur hac inscriptione: *Item de fide catholica S. Augustini*. Leonis nomine habetur in ms. Vallicell. II.

DE CATHEDRA S. PETRI.

XXVIII. *Institutio solemnitate hodiernæ a senioribus nostris*, etc., ac

XXIX. *Quamvis solemnitas festivitatis hodiernæ*, etc., sunt sermones 190 et 191 appendicis Augustinianæ, ad quos lege ibidem doctas Benedictinorum observationes. Leoni ascribuntur in Vallicell. xxvi ac in regio Taurinensi 218.

IN ANNUNTIATIONE B. VIRGINIS MARIE.

XXX. *Virginalis hodie solemnitas linguam nostram, fratres, ad præconium vocat*. In Lectionario Padilironensi S. Leoni papæ tribuitur. Est autem vetus interpretatio, sed corruptissima, celebris homiliæ S. Procli, tunc Cyziceni, postea vero Constantinopolitani episcopi, in laudem *Deiparæ*, quæ Græce et Latine præfigitur actis concilii Ephesini tom. III Venetæ editionis pag. 577, nec non inter orationes et homilias PP. Græcorum edita a Combefisio pag. 364, Latine autem in bibliotheca Concionatoria ejusdem tom. VI, pag. 355. Hæc eadem antiqua versio S. Proclo inscripta, ex cod. Vat. 2836 (l. 3856) edita fuit a P. Vincentio Ricardio pag. 673 editionis Romanæ an. 1630 omnium Operum ejusdem S. Procli

IN NATALI S. JOANNIS BAPTISTÆ.

XXXI. *Hodie, dilectissimi fratres, qui Domini præcucurrit adventum*, etc. Leoni inscribitur in mss. Vallicell. A, 9, et xxv. Reperitur in app. Augustini sermone 198.

XXXII. *Post illum sacrosanctum Domini natalem diem*, etc. Est serm. 196 app. Augustini, et falso tribuitur Leoni in ms. Regio Taurinensi 768.

IN NATALI SS. PETRI ET PAULI.

XXXIII. *Apostolici natalis gaudio, fratres charissimi*, etc., ac

XXXIV. *Beatissimorum apostolorum passio, quorum hodie natalem solemniter celebramus*, etc., nec non

XXXV. *Beatissimorum apostolorum Petri et Pauli inseparabilem fidem*, etc. Hi tres sermones inter illos S. Leonis reperiuntur in mss. collectionibus 1 et 2, et duo postremi nomine Leonis prænotantur in cod. Vallicell. VII. Leguntur vero inter Opera S. Maximi Taurinensis hom. 2, 3 et 4, *De natali SS. apostolorum Petri et Pauli*.

DE SANCTO PAULO.

XXXVI. *Filioli mei, audite nos, et liberate vos*, etc. Leonis nomine in vetusto ms. Corbeiensis, ac in cod. Eremitarum Patavino 3 et in Veronensi S. Firmi Majoris. Vide appendicem Aug., ubi legitur serm. 204.

DE SANCTO LAURENTIO.

XXXVII. *Sanctum est, fratres, ac Deo placitum*, etc., et

XXXVIII. *Sicut patrum nostrorum, fratres charissimi, non incerta relatione didicimus*, etc. Hi duo sermones perperam Leoni ascribuntur in mss. collect. 1 et 2, cum sint homil. 1 et 2 S. Maximi in *Natali S. Laurentii*.

DE S. STEPHANO.

XXXIX. *Fratres charissimi, celebravimus hesterno die natalem, quo rex martyrum*, etc. Leonis nomen præfert in Vat. 4267, stylo repugnante. Legitur in appendice Augustini serm. 215.

DE ABSALON, QUANDO PERSEQUEBATUR DAVID PATREM SUUM.

XL. *Perdidit Absalon sceleratissimus mentem suam, perdidit sensum, amisit consilium*, etc. Inter Leonis Sermones in mss. collect. 2 et in nonnullis collect. 3 et 4. Hunc sermonem ex his codicibus edidit Gerardus Vossius, præpositus Tungrensis, inter *Miscellanea sanctorum aliquot Patrum Græcorum et Latinorum*, subjecta editioni Moguntinæ Operum S. Gregorii Thaumaturgi an. 1604, pag. 234. Sed incerto auctori Latino eundem sermonem ascribendum censuit, notavitque eum reperiri in editionibus Latinis S. Jo. Chrysostomi, uti in Nivelliana tom. I, pag. 556.

DE MARTYRIBUS.

XLI. *Quotiescumque, fratres charissimi, sanctorum martyrum solennitates celebramus*, etc. Leonis nomine in

aliquot editionibus antiquis editus fuit, nec non in Homiliario Pauli Diaconi editionis Basileensis an 1496. Lovanienses in editione Antuerpiensi an 1583 et Rainaudus incerto auctori tribuerunt, et similiter Vossius Tungrensis eundem ex mss. emendatiorem recudens in *Miscellaneis* paulo ante laudatis, a Leone abjudicavit. Legitur autem Augustini nomine in Romano Breviario, et in appendice ejusdem doctoris serm. 225, ubi editores illum S. Casario ascribendum existimant.

6. Sermones descriptos in appendice collectionis secundæ, de quibus in præfatione sermonibus præmissa num. 19, etsi in partem maximam aliis scriptoribus tribuendi inter eorum opera editi fuerint, hic tamen non recensuimus, eo quod ex ms. basilicæ S. Petri 210 ejusdem collectionis separati a Leonis Sermonibus inveniuntur, post interjecta quædam Cypriani Opuscula subjecti sine ullo auctoris nomine; unde Leoni attributi dici nequeunt. Eadem de causa in hæc serie non collocavimus fragmentum sermonis *de Abraham filio* et ms. bibliothecæ Bononiensis S. Salvatoris a P. abbate Trombellio editum tom. II Anecd. part. 1, pag. 252. Cum enim codex auctoris nomine caret, tum vero ipse editor ex simplici conjectatione vaga et incerta illud vel Leoni, vel Maximo Taurinensi, vel Petro Chrysologo tribui posse existimavit.

7. Reliqui sunt sermones Leoni in aliquot codicibus ascripti, qui nulla in editione Patrum prodierunt. Hos, cum editu digni visi sunt, in subjecta appendice invenies. Qui peculiari aliqua ratione a Leone abjudicandi fuerunt, admonitionem præferant in qua opportunæ observationes inserentur. Quoad cæteros vero, qui nihil peculiare habent, cum Leoni eos ascribi non posse duo characteres num. 3 propositi satis demonstrant, codicem ex quo eos Leonis nomine inscriptos eruimus, in ipsorum fronte indicare sufficiet.

8. Neque idcirco credimus omnes sermones qui Leoni in mss. tribuuntur a nobis inventos fuisse. Immo cum in omnibus fere Lectionariis diversarum Ecclesiarum libris quos contulimus aliquem novum sermonem Leonianum nacti simus, nihil ambigimus quin aliis alios ejusmodi codices evolventibus alios sermones ejus nominis similiter ascriptos, id est supposititios, reperire contingat.

9. Hac autem occasione duas suppositionum frequentiores origines, quas in expendendis multis Lectionariis deteximus, hic annotare non inutile nec ingratum lectoribus fuerit. Cum in iisdem codicibus describerentur sermones qui inter divina officia pro festorum aut feriarum ratione legendi erant si plures ad eandem solemnitatem pertinentes eundem habebant auctorem, primo sermoni tantum auctoris nomen sæpe præfigebatur; cæteris vero, qui continuata serie consequentibus, prænotata leguntur hæc verba, *Cujus supra*, vel *Unde supra*, quibus indicatur idem auctor sequentis sermonis ac præcedentis. Posteriores autem librarii qui ejusmodi codices transcribebant, aliquos identidem sermones vel præteribant vel addebant ex aliis Lectionariis, ut cuique videbatur. Hinc autem contingebat non raro ut alicujus auctoris sermonem inserentes ex Lectionario in quo erat inscriptio *Cujus supra*, vel *Unde supra*, hanc eandem inscriptionem inconsiderate retinerent, licet alius auctoris sermoni vel Sermonibus subjiceretur; et ita lectores hunc pro sermone ejusdem scriptoris acciperent. Ita in ms. Lectionario Patavino Patrum Conventualium S. Antonii, post duos sermones S. Maximi de Epiphania describitur sermo incipiens: *Hodiernam festivitatem, dilectissimi, apparitio Domini*, etc., cum titulo *Cujus supra*; ex quo titulo S. Maximo tribuendus videtur, cum tamen non S. Maximum, sed S. Leonem habeat auctorem, et sit sermo 5 de eadem solemnitate, in nostra autem editione sermo 35. Hac forte de causa duos sermones ipsius Leonis 38 et 43 Augustino fuerunt attributi, et in hujus appendice leguntur serm. 133 et 148, nec absimiliter sermo ejusdem pontificis 40, qui sub Leonis quidem nomine legebatur a monachis Corbeiensibus, Divionensibus, Sandionysianis et Compendiensibus, nomine S. Maximi inscribatur apud Cluniacenses, teste Ulderico apud P. Martene de antiquis monachorum Ritibus lib. III, cap. 11, num. 2.

10. Alia etiam suppositionis origo, licet minus frequens, afferri potest. Nonnumquam librarii sine ulla auctoris mentione sermones alicujus nobis ignoti scriptoris in Lectionariis inseruere, qui postea habiti fuerunt ejus auctoris cui præcedentes sermones in iisdem codicibus inscribentur. Ita duo sermones quorum alter e S. Isidori Hispalensis Operibus excerptus fuit, paulo ante memoratus num. 11, alter vero qui exorditur, *Dilectissimi nobis, fides nostra nos admonet*, et in hac appendice edetur num. 4, sine ullius auctoris nomine subjecti sermonibus S. Leonis de *Quadragesima* in Lectionariis basilicæ S. Petri 105 et 107, veluti Leonini recensentur in mss. collect. 1 et 2, quæ ex iisdem vel similibus Lectionariis originem ducunt. Hujus generis fuisse videntur illi sermones qui in diversis Lectionariis libris aliis atque aliis tribuuntur, ex gr. S. Augustino, S. Joanni Chrysostomo, S. Leoni, etc., hæcque ipsa auctorum quibus adjudicantur varietas incerti et ignoti auctoris indicium est.

11. Quod si his causis aliam adjicias, quam PP. Maurini in Ambrosio proponunt, celebritatem scilicet auctoris, qua ignotorum vel inferioris quoque notæ scriptorum lucubraciones commendare placuit, cum Leonis nomen celeberrimum esset, hæc quoque ascribendorum ipsi sermonum causa non defuit. Quo vero plures alicujus sancti sermones ob celebritatem ejus Lectionariis fuerant inserti, eo plures alieni sermones eidem attributi deprehendentur, ut in Augustino videre est, cujus sermones in Lectionaria passim inducti, incredibilem ascitiorum copiam, quæ genuinorum numerum fere cœquat, receperunt. Cum itaque S. Leonis sermones in Lectionariis frequentes occurrant, plures eidem suppositos nancisci non difficile fuit. Sed etiam jam ipsos sermones in hac appendice edendos subjiciamus.

SERMONES

S. LEONI MAGNO ATTRIBUTI.

ADMONITIO IN TRACTATUM SEQUEMTEM.

Hic tractatus e Vaticano codice 2346 a Gerardo Vossio præposito Tungrensi primum editus, et insertus inter Miscellanea sanctorum aliquot Patrum subjecta editioni S. Gregorii Thaumaturgi Mogunt. an. 1604, in aliis subinde S. Leonis editionibus locum habuit. Notavit autem Vossius in eo ms. hunc titulum minus congruum præferri: Leo papa primæ sedis episcopus ad Flavianum de erroribus Eutychetis; perinde ac si ipsa esset epistola ad Flavianum Constantinopolitanum episcopum directa. Nos eundem tractatum reperimus in alio cod. Vat. Regiæ Sueciæ 139, sæculi circiter xiv, qui Leonis Opera continet. Hæc autem eidem inscriptio est pag. 160: Fides Leonis papæ, quam S. Gregorius in epistolis suis mirabiliter laudat, ita dicens: « Quisquis fidem S. Leonis papæ auget vel minuit, vel usque ad minimum atomum pleniter non amplectitur, ullo modo non episcopus est dicendus, sed anathemate plectendus est. » Quæ tamen S. Gregorius non de hoc tractatu, sed de celebri ad Flavianum epistola scripsit. Similiter post eum tractatum hæc annotatio ibidem ponitur: Canones præcipiunt in prima synodo legendas epistolas B. Leonis papæ, quas scripsit ad Flavianum de errore Eutychis. Eundem etiam tractatum nacti sumus in ms. Vat. 551, quem diversam a codice Vossii patebit ex nonnullis variantibus, ac præsertim ex notatione ultima. Est codex xii circiter sæculi, et Hieronymi Epistolas continet, quibus hic tractatus præmittitur cum hoc titulo: Leo papa primæ sedis episcopus ad (et additum posteriori manu) Flavianum, ubi primæ manus scriptura deleta fuerat. Subjicitur postea notatio: Hæc est illa fides quam S. Gregorius, etc., ac dein: Canones præcipiunt, etc., ut in Vat. Regiæ.

Quænullus hunc tractatum veluti certo apurium in appendicem rejiciendum credidit eo nomine quod centonem ex Leonis scriptis consutum habuerit. Omnia enim hinc inde ex variis S. pontificis textibus ad verbum descriptis nunc ex Sermonibus nunc ex Epistolis sumpta sunt, quæ indicantur in margine. Vossius post indicatos fontes unde hic tractatus compactus fuit, hæc subjicit: Quæ vel ideo loca per nos collata hic adducere visum est, ut constet hanc veram S. Leonis esse doctrinam. An autem præsens hic tractatus ita ab ipso S. Leone sit conscriptus, an ab aliis sit ex ejus doctrina confectus, curiose hic indagandum haud videtur. Unum sane hoc ex Epistolis S. Leonis exploratum habemus, quod eadem sæpe in aliis atque aliis repetatur: At inscriptionis falsitas suspicionem primum ingerit; dein difficultatem faciunt nonnulli textus qui veluti rationem antecedentium præferunt, cum antecedentibus autem non satis cohærent, ut potissimum liquebit ex notatione 38. Igitur de centone, quem aliquis minus perite congescit, dubitari non posse credimus; ac proinde hunc tractatum in appendice, in quam fuerat a Quæsnello conjectus, relinquendum putavimus. Primum autem locum huic centoni dedimus, eo quod opera hujusmodi mediæ cujusdam conditionis inter sincera et supposititia sint; neque enim a Leone omnino alienum est, quod ex ejusdem verbis constat atque sententiis; neque rursus omnino ipsius proprium, quod ab alio concinnatum fuit. Vossius licet uno codice in hoc tractatu edendo usus sit, atiquas tamen variantes annotavit in margine, quas ex lectione Sermonum, vel Epistolarum sumpsit, easque solas posteriores editiones exhibent. Nos ex duobus ms. paulo ante allegatis Vat. et Regio alias subjiciemus, vel ubi opportunum fuerit, indicata veteri lectione, transferemus in textum.

395 SERMO I.

Ser. Tractatus adversus errores Eutychetis et aliorum hæreticorum.

CAP. I. — ^a Ad Ecclesiæ filios instruendos addendum est nostri Sermonis obsequium. Non enim timeamus ne spirituales et eruditi nota fastidiant, ad quorum fructum pertinet aliis ^b insinuare quod ipsi cum magna sui utilitate didicerunt. Fiat ergo per corda omnium, dispensatio munerum divinarum, et ^c servitium oris nostri docti indoctique non spernant. Adsit etiam nostræ fidei ipsius largitas de cujus majestate loqui ^d tentamus, ut ad profectum totius Ecclesiæ suæ et vos capaces et nos faciat abundantes. Cum igitur ad intelligendam dignitatem Spiritus sancti oculos mentis intendimus, nihil diversum ab excellentia Patris et Filii cogitemus: quia in nullo ab unitate sua discrepat ^e divinæ Trinitatis essentia. Sempiternum est Patri, coæterni sibi Filii esse genitorem. Sempiternum est Filio, intemporaliter a Patre esse progenitum. Sempiternum quoque est Spiritui sancto,

A Spiritum esse Patris et Filii: ut numquam sine Filio Pater, numquam Filius sine Patre, numquam Pater et Filius sine Spiritu sancto fuerint; et omnibus existentiae gradibus exclusis, nulla ibi persona sit ^f anterior, nulla posterior. Hujus enim beatæ Trinitatis ^g incommutabilis Divinitas una est in substantia, indivisa in opere, consors in voluntate, par in omnipotentia, æqualis in gloria. De qua cum Scriptura sancta sic ^h loquitur ut ant in factis aut in verbis aliquid ⁱ designet, quid singulis videatur convenire personis, non perturbatur fides catholica, sed docetur: ut per proprietatem aut vocis aut operis insinuetur nobis veritas Trinitatis, et non dividat intellectus quod distinguit auditus. Ob hoc enim quædam sive sub Patris, sive sub Filii, sive sub Spiritus sancti appellatione promuntur, ut confessio ^j fidelium in Trinitate non erret. Quæ cum sit inseparabilis, numquam intelligeretur Trinitas esse, si semper ^k inseparabiliter diceretur. Bene ergo ipsa difficultas loquendi cor nostrum **396** ad intelligentiam trahit, **B** et per infirmitatem nostram cœlestis doctrina nos

^a Ex serm. 2 de Pentec., cap. 1, 2 et 3 fere integro transcriptum, verbum e verbo.

^b Ita dno nostri codices et editi ante Quæsnellum, apud quem, insinuari, ut in serm. 2 de Pentecoste, cap. 1.

^c Sic ex fisdem mss., quibus concinit lectio ejusdem sermonis. Vulg., sermonem.

^d Al., gestimus. Vossius.

^e Al., Divinitatis essentia. Vossius.

^f Cod. Vat. Reg., prior, et delet verbum sit.

^g Al., et incommutabilis Deitatis una est substantia. Vossius.

^h Ms. Vat. Reg., loquatur.

ⁱ Al., assignet quod singulis videatur convenisse personis. Vossius.

^j Idem Vossius. Alias, credentium.

^k Duo nostri codd., inseparabilis.

adjuvat : ut quia in deitate Patris, Filii et Spiritus sancti nec singularitas est nec diversitas cogitanda, vera unitas et vera Trinitas possit quidem mente simul sentiri, sed non possit simul ore proferri. Fundata igitur, dilectissimi, in cordibus nostris hac fide, ^a salubriter credimus quod tota simul Trinitas una virtus est, una majestas, una substantia, ^b indiscreta operatio, inseparabilis dilectio, indifferens potestas, simul implens omnia, simul continens universa. Quod enim est Pater, hoc est et Filius, hoc est et Spiritus sanctus; et vera Deitas ^c in nullo esse aut minor aut major potest. Quæ sic in tribus est confidenda personis, ut et solitudinem non recipiat Trinitas, et unitatem servet æqualitas.

CAP. II. — ^d Numquam enim ab omnipotentia Patris, et Filii, Spiritus sancti est discreta majestas. Et quidquid in dispositione omnium rerum agit divina moderatio ex totius venit providentia Trinitatis. Una est ibi benignitas misericordiae, una censura justitiæ; nec aliquid est in actione divisum, ubi nihil est in voluntate diversum. Quæ ergo illuminat Pater, illuminat Filius, illuminat Spiritus sanctus. Cumque alia sit persona missi, alia mittentis, alia promittentis, simul nobis et unitas manifestatur et Trinitas; ut essentia habens æqualitatem, et non recipiens solitudinem, et ejusdem substantiæ et non ejusdem intelligitur esse personæ. Quod ergo salva cooperatione inseparabilis Deitatis, quædam Pater, quædam Filius, quædam proprie Spiritus sanctus exsequitur, nostræ redemptionis dispositio, nostræ salutis est ratio. Si enim homo ad imaginem et similitudinem Dei factus (*Gen. 11*), in suæ naturæ honore mansisset, nec diabolica fraude deceptus, a lege sibi posita per concupiscentiam deviasset, creator mundi creatura non fieret: neque aut sempiternus temporalitatem subiret, aut æqualis Deo Patri Filius Deus formam servi, et similitudinem carnis peccati assumere. Sed quia *invidia diaboli mors intravit in orbem terræ* (*Sap. 11*), et aliter solvi captivitas humana non potuit, nisi causam nostram ille susciperet ^e sine majestatis suæ damno, et **397** versus homo fieret, et solus peccati contagium non haberet: divisit sibi opus nostræ reparationis misericordia Trinitatis, ut Pater propitiaretur, Filius propitiaret, Spiritus sanctus igniret. Si igitur duce gratia, dilectissimi, fideliter sapienterque noscamus, quid Patri, quid Filio, quid Spiritui sancto in reparatione nostra proprium, quidve commune sit; ea quæ pro nobis humiliter ^f et corporaliter gesta sunt, ita proculdubio suscipiemus, ut nihil indignum de una atque eadem Trinitatis gloria sentiamus. Quamvis enim nulla mens ad cogitandum de Deo, nulla ad loquendum lingua sufficiat, tamen quantumcumque illud est quod humano intellecto de essentia paternæ Deitatis attingitur, nisi unum atque idem est, ^h cum vel de Unigenito ejus, vel de Spiritu sancto cogitatur, non pie sapitur, sed nimis carnaliter caligatur, et ipsum quod de Patre congruenter sentiri videbatur, amittitur: quia de tota Trinitate receditur, si in ea unitas non tenetur. Nulla autem ratione vere est unum, quod aliqua est

inæqualitate diversum. Cum ergo ad confitendam Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum æciem mentis intendimus, procul ab animo formas visibillum rerum, et ætates temporalium naturarum, procul corpora locorum, et loca corporum repellamus. Discedat a corde, quod spatio extenditur, quod sine concluditur, et quidquid nec semper ubique, nec totum est. Cogitatio de Deitate Trinitatis concepta, nihil per distantiam intelligat, nihil per gradus quærat; ⁱ aut si quid dignum Deo senserit, nulli hoc ibi audeat negare personæ.

CAP. III. — ^j Hanc autem fidem non terrena sapientia reperit, nec opinio humana persuasit; sed ipse unigenitus Filius docuit, ipse Spiritus sanctus instituit: de quo nihil est aliter, quam de Patre et de Filio sentiendum: quia licet non sit Pater, non sit Filius, non tamen est a Patre, Filioque divisus. Et sicut propriam habet in Trinitate personam, ita unam habet in Patris, et Filii Deitate substantiam, omnia implentem, omnia continentem, et cum Patre, et Filio universa moderantem in sæcula. Quid enim tam adversatur prophetis, tam repugnat Evangeliiis, tam denique est apostolicis rebelle doctrinis, quam in Domino Jesu Christo ex Maria virgine genito, et sempiterno Patri intemporaliter coæterno, unam ac singularem prædicare naturam? Quia si hominis tantum intelligenda est, ubi est quæ salvat Deitas? si tantummodo **398** Dei, ubi est quæ salvatur humanitas? Fides autem catholica, quæ omnibus resistit erroribus, etiam istas simul impietates refutat, damnans Nestorium divina ab homine dividentem, detestans Eutychem in divinis humana vacantem: quoniam veri Dei Filius, Deus verus, unitatem et æqualitatem habens cum Patre, et cum Spiritu sancto, idem verus homo esse dignatus est, nec conceptu virginis matris sejunctus a carne, nec partu: sic humanitatem sibi unius, ut Deus incommutabiliter permaneret: sic Deitatem homini impertiens, ut eum glorificatione non consumeret, sed auget. Qui enim factus est in forma servi, in forma Dei esse non destitit; nec alter in altero, sed unus in utroque est. Nullis dispensationum varietatibus fides nostra turbetur, sed sive in miraculis virtutum, sive in contumeliis passionum et Deum qui homo est, et hominem credamus esse qui Deus est. Verus itaque Deus et verus homo unus est Christus, dives in suis, pauper in nostris; dona accipiens, et dona diffundens; particeps mortalium, et vivificatio mortuorum: ut in nomine Jesu Christi omne genu flectatur.

CAP. IV. — ^k Nesciens igitur Eutyches quid deberet de Verbi Dei incarnatione sentire, neque volens in sanctorum Scripturarum latitudine laborare, illam saltem communem confessionem sollicito recepisset auditu, qua fidelium universitas profletur, credere se in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto ^l et Maria virgine. Quibus tribus sententiis, omnium fere hæreticorum machinæ destruantur. ^m Cum enim Deus et omnipotens Pater creditur, sempiternus eidem Filius demonstra-

^a Editi et codex Vat. addunt, *qua*, uti etiam legitur in laudato serm. 2 de Pentec., c. 3. Sed abest a ms. Vat. Regio, et melius. Secus enim sententia contextus maneret suspensa, quod in sermone non accidit; ubi potius ex his quæ subjiciuntur illud relativum necessarium est.

^b Al., *indiscreta opere, inseparabilis dilectione, indifferente potestate*, etc. Vossius.

^c Al., *in nullo sese aut minor, aut major est*. Vossius. — Exinde cæteræ editiones hanc lectionem, licet sit in utrisque nostris codd., rejiciunt in marginem, cum prava sit; et substituerunt lectionem sermonis laudati, quæ optima est.

^d Ex serm. 3 de Pentec., c. 1, 2, 3 et 4.

^e Al., *terrarum*. Vossius.

^f Idem Voss. Alias, *qui sine majestatis*, etc.

^g In utroque nostro codice desunt voces *et corporaliter*, quas ex serm. 3 de Pentecoste Vossius supplevit.

^h Ita ex nostris codd., quibus concinit lectio Sermonis laudati. Vossius autem et cæteræ editiones in textu *cum id de Unigenito ejus, et de Spiritu sancto cogitatur*: nostram autem lectionem in margine exhibent.

ⁱ Al., *at si quid de Deo dignum senserit*. Vossius.

^j Ex serm. 3 de Pentec., cap. 6, et serm. 6 de Junio septimi mensis, cap. 2 et 3.

^k Epist. 28, ad Flavian., cap. 2.

^l Vossius. Al., *ex Maria*.

^m Al., *Cum enim Deus et omnipotens et æternus creditur, consempternus eidem Filius demonstratur*. Voss.

tur, in nullo a Patre differens : quia de Deo Deus, de omnipotente omnipotens, de aeterno natus est co-aeternus : non posterior tempore, non inferior potestate, non dissimilis gloria, non divisus essentia. Idem vero sempiterni genitoris unigenitus sempiternus, natus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine. Quæ nativitas temporalis, illi nativitati divinæ et sempiternæ nihil minuit, nihil contulit ; sed totam se reparando homini, qui erat deceptus, impendit, ^a et ut mortem vinceret, et diabolum qui habebat mortis imperium, sua virtute destrueret.

CAP. V. — ^b In quo etiam conflictu pro nobis inito, imago et mirabili æquitate jure certatum est, dum omnipotens Deus cum sævissimo hoste non in sua majestate, sed in **399** nostra humilitate congruitur, obijciens ^c ei eandem formam eandemque naturam, mortalitatis quidem nostræ participem, sed peccati totius expertem. ^d Non enim superare nos possemus peccati et mortis auctorem, nisi naturam nostram ille susceperet et suam faceret, quem nec peccatum contaminare, nec mors potuit detinere. Conceptus quippe est de Spiritu sancto, intra uterum Virginis matris, quæ illum ita salva virginitate edidit, quemadmodum salva virginitate concepit. ^e An forte ideo putavit hæreticus ille Dominum nostrum Jesum Christum non nostræ esse naturæ, quia missum angelus ad Virginem ait : *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi ; ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. II) : ut quia conceptus Virginis divini fuit operis, non de natura concipientis fuerit caro concepti ? Sed non ita intelligenda est illa generatio singulariter mirabilis et mirabiliter singularis, ut per novitatem creationis proprietates remota sit generis. Fecunditatem enim Virgini Spiritus sanctus dedit, veritas autem corporis de corpore sumpta est, et ædificante sibi sapientia domum (Prov. IX), Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. I), hoc est in ea carne quam sumpsit ex homine, et quam spiritus vitæ rationalis animavit. ^f Verbum igitur Dei Deus, Filius Dei, qui in principio erat apud Deum, per quem facta sunt omnia, sine quo factum est nihil, propter liberandum hominem ab æterna morte factus ^g est homo, ita se ad susceptionem humilitatis nostræ sine diminutione majestatis suæ inclinans, ut manens quod erat, assumensque quod non erat, veram servi formam ei formæ in qua Deo Patri est æqualis uniret, et tanto fœdere naturam utramque consereret, ut nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio.*

CAP. VI. — ^h Salva igitur proprietate utriusque naturæ, et in unam coeunte personam, suscepta est a majestate humilitas, a virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas ; et ad resolvendum conditionis nostræ debitum natura inviolabilis naturæ est unita passibili, ut quod nostris remediis congruebat, unus atque idem mediator Del et hominum homo Christus Jesus, et mori posset ex uno, et mori non posset ex altero. ⁱ Integra ergo perfectione veri hominis, perfectaque natura, verus natus Deus est, **400** lotus in suis et totus in nostris. Nostra autem dicimus, **D**

A quæ in nobis ab inito Creator condidit, et quæ reparanda suscepit. Nam illa quæ deceptor intulit et homo deceptus ^j admisit nullum habuerunt in Salvatore vestigium. Nec quia communionem humanarum subiit infirmitatum, ideo nostrorum fuit particeps delictorum. Assumpsit formam servi sine sorde peccati, humana augens, divina non minuens, quia exinanitio illa quæ se invisibilis visibilem præbuit, et Creator ac Dominus ^k omnium unus voluit esse mortalium, inclinatio fuit miserationis, non defectio potestatis. Proinde qui manens in forma Dei fecit hominem, idem in forma servi factus est homo. Teneat enim sine defectu proprietatem suam utraque natura. ^l Et sicut forma servi Dei formam non admittit, ita forma Dei formam servi non minuit. Nam quia gloriabatur diabolum hominem, sua fraude deceptum, divinis caruisse muneribus, et immortalitatis dote nudatum, duram mortis subisse sententiam, æque in malis suis quoddam de ^m prævaricatoris consortio invenisse solatium, Deum quoque, justitiæ exigente ratione, erga hominem, quem in tanto honore condiderat, propriam mutasse sententiam : opus fuit secreti dispensatione consilii, ut incommutabilis Deus (cujus voluntas non potest sua benignitate privari) primam erga nos pietatis suæ dispensationem sacramento occultiore compleret, et homo diabolicæ iniquitatis versutia actus in culpam contra Dei propositum non periret.

CAP. VII. — ⁿ Ingreditur ^o ergo hæc mundi infirma Filius Dei, de cœlesti sede descendens, et a paterna gloria non recedens, novo ordine, nova nativitate generatus. Novo ordine, quia invisibilis in suis, visibilis est factus in nostris. Incomprehensibilis, voluit comprehendi. Ante tempora manens, cepit esse ex tempore. Universitatis Dominus servilem formam obumbrata majestatis suæ immensitate, suscepit. Impassibilis Deus, non dedignatus est homo esse passibilis et immortalis, mortis legibus subjacere. Nova autem nativitate generatus, quia inviolata virginitas concupiscentiam nescivit, carnis materiam ministravit. ^p Assumpta est de matre Domini, natura, non culpa ; nec in Domino Jesu Christo, ex utero Virginis genito, quia nativitas est mirabilis, ideo ^q nostræ naturæ **401** est dissimilis. Qui enim verus est Deus, idem verus est homo. Et nullum in hac unitate est mendacium, dum invicem sunt et humilitas hominis et altitudo Deitatis. Sicut enim Deus non mutatur miseratione, ita homo non consumitur dignitate : agit enim utraque forma cum alterius communiōne quod proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exsequente quod carnis est. Unum horum coruscant miraculis, aliud succumbit injuriis. Et sicut Verbum ab æqualitate paternæ gloriæ ^r non recedit, ita caro naturam nostri generis non relinquit. Unus enim idemque est, quod sæpe dicendum est, vere Dei Filius, et vere hominis Filius. Deus per id quod in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum ; homo per id quod Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. I). ^s Quem utique sicut hominem

^a Al., ut et mortem. Vossius.

^b Ex serm. 1 de Nativ. Dom., cap. 1.

^c Supplevimus ei ex nostris mss. et e sermone 1 de Nativitate, c. 1.

^d Ex cap. 2 epist. 28, ad Flavianum.

^e Ex fine ejusdem capituli.

^f Ex serm. 1 de Nativ., cap. 2.

^g Supplevimus verbum est necessarium ex eodem serm. 1 de Nativ. c. 2.

^h Ex epist. 28, ad Flavianum, cap. 3.

ⁱ Al., In integra ergo veri hominis perfectaque natura. Vossius.

^j Ita emendandum fuit ex epistola 28, ad Flavianum. Al., amisti.

^k Al., omnium rerum. Vossius.

^l Al., Et sicut formam servi Dei forma non admittit,

ita formam Dei servi forma non minuit. Sic Vossius ex vulgato epistolæ 28, ad Flavianum, cap. 3, et ex serm. 3 de Nativ., c. 2, qui tamen sermo in duobus Vat. basilicæ codd. in uno Vat. et alio Bon. textus lectionem præfert.

^m Al., prævaricationis. Vossius.

ⁿ Ex epist. 28, ad Flavianum, cap. 4.

^o Particulam ergo a Quesnello omissam ex nostris mss. adiecit. Mox, pro infirma, editi in margine. Al., infirma.

^p Al., Assumpta est igitur de matre. Vossius.

^q Al., nostra est natura dissimilis. Vossius.

^r Al., non recedit. Vossius.

^s Ex epist. 28, ad Flavianum, cap. 4, paucis omissis.

diabolica tentat astutia, eidem, sicut Deo angelica famulantur obsequia. Esurire, sitire, lassescere, atque dormire, evidenter humanum est. ^a Sed quinque panibus quinque millia hominum saturare, largiri Samaritanæ aquam vivam, cujus haustus bibenti præstat ne ultra jam sitiat, et supra dorsum maris plantis non subsidentibus ambulare, et elationis fluctuant increpata tempestate consternere, sine ambiguitate divinum est. Sicut ergo (ut multa præteream) non ejusdem naturæ est, flere miserationis affectu Lazarum amicum mortuum, et eundem remoto quadriduana aggere sepulturæ, ad vocis imperium excitare redivivum, aut ^b in cruce pendere et in noctem luce conversa omnia elementa tremefacere, aut clavis transfixum esse, et paradisi ^c portam fidei latronis aperire; ita non ejusdem naturæ est, dicere: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x); et dicere: *Pater major me est* (Ibid. xiv). Quamvis enim in Domino Jesu Christo Dei, et hominis una persona sit, aliud tamen est unde in utroque communis est contumelia, aliud unde communis est gloria. De nostro enim illi est minor Patre humanitas, de Patre illi est æqualis cum Patre Divinitas.

CAP. VIII. — ^d Propter hanc ergo unitatem personæ in utraque natura intelligendam, et Filius hominis legitur descendisse de cælo, cum Filius Dei carnem de ea Virgine de qua est natus assumpserit. Et rursus Filius Dei crucifixus dicitur ac sepultus, cum hæc non in Divinitate ipsa, qua Unigenitus, consempiternus et consubstantialis est Patri, sed in naturæ humanæ sit infirmitate peressus. Unde unigenitum Filium Dei, crucifixum, ^e et sepultum, omnes etiam in Symbolo confitemur, secundum illud Apostoli dictum: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent* (1 Cor. ii): quia Ecclesia catholica hæc fide vivit, hæc proficit, ut in Domino Jesu Christo, nec sine vera Divinitate humanitas, nec sine vera humanitate credatur Divinitas. ^f Cum autem in Concilio Eutyches profiteretur ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post adunationem vero unam naturam confiteretur; miror tam absurdam, tamque perverfam ejus professionem nulla judicantium increpatione reprehensam; et sermonem nimis insipientem, nimisque blasphemum, ita omissum, quasi nihil quod offenderet, esset auditum: cum tam impie duarum naturarum ante incarnationem Unigenitus Dei Filius fuisse dicatur, quam nefarie postquam *Verbum caro factum est*, natura in eo singularis asseritur. Quod ^g non Eutyches ideo vel recte vel tolerabiliter æstimet dictum, quia ^h nulla est sententia confutatum. ⁱ Tunc enim fructuosissime vera fides defenditur, cum etiam a sectatoribus suis opinio falsa damnatur.

CAP. IX. — ^j Inter hæc ergo quantum Nestorius a veritate deviauit, Deitatem Verbi ab assumpti hominis substantia separando, tantum a recto tramite etiam iste discessit, qui unigenitum Dei Filium sic de utero beatæ Virginis prædicat natum, ut humani quidem corporis speciem gesserit, sed humanæ carnis veritas Verbo unita non fuerit. De quo prodigio falsitatis, quis non videat quæ opinionum monstra nascentur? Negator enim mediatoris Dei et homi-

num, hominis Jesu Christi, necesse est ut multis impietatibus impleatur, eumque aut Apollinaris sibi vindicet, aut Valentinus usurpet, aut Manichæus obtineat, quorum nullus in Christo Jesu humanæ carnis credit veritatem. Qua utique non recepta, non solum quod secundum carnem atque animam rationalem, qui erat in forma Dei, manens idem in forma servi, homo natus denegatur, sed etiam quod crucifixus est, et mortuus, ac sepultus, quodque die tertia a mortuis resurrexit, et quod ad dexteram Dei Patris sedens, ad judicandos vivos et mortuos in eo corpore sit venturus, in quo est judicatus, abnuvit: quia hæc redemptionis nostræ sacramenta vacantur, si Christus veram veri hominis, totamque naturam suscepisse non creditur. An quia mani festa erant signa divina, falsa dicentur documenta corporea? et testimonia utriusque naturæ valebunt, ut creator. ^k ^l intelligatur, non valebunt ut creatura salvetur? Quod Deitatis est caro non minuit, quod carnis est Deitas non peremit. Idem enim et sempiternus ex Patre, et temporalis ex matre: in sua virtute inviolabilis, in nostra infirmitate passibilis; in Deitate Trinitatis cum Patre et cum Spiritu sancto unius ejusdemque naturæ; in susceptione autem hominis, non unius substantiæ, sed unius ejusdemque personæ: ut idem esset dives in paupertate, omnipotens in abiectione, impassibilis in supplicio, immortalis in morte. Nec enim Verbum aut in carnem aut in animam aliqua sui parte conversum est, cum simplex et incommutabilis natura Deitatis tota in sua sit semper essentia, nec damnatum sui recipiens nec augmentum; et sic assumptam naturam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneat. Cur autem inconveniens aut impossibile videatur ut Verbum et caro atque anima unus Jesus Christus et unus Dei hominisque sit Filius, si caro et anima quæ dissimilium naturarum sunt, unam faciunt etiam sine Verbi incarnatione personam, cum multo facilius sit ut hanc unitatem sui atque hominis Deitatis præstet potestas, quam ut eam in substantiis suis obtineat solius humanitatis infirmitas? Nec Verbum igitur in carnem, nec in Verbum caro mutata est, sed utrumque in uno manet, et unus in utroque est, non diversitate divisus, nec permixtione confusus. Nec alter ex Patre, alter ex matre, sed idem aliter ex Patre ante omne principium, aliter de matre in fine sæculorum: ut esset mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (1 Tim. ii), in quo inhabitaret plenitudo Divinitatis corporaliter (Coloss. ii): quia assumpti non augmentis provecio est, *quod Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen* (Philip. ii).

CAP. X. — ^k Nativitas enim Domini secundum carnem, quamvis habeat quædam propria quibus humanæ conditionis initia transcendat, sive quod solus ab inviolata Virgine sine concupiscentia carnis est conceptus et natus, sive quod ita e visceribus matris est editus, ut fecunditas pareret et virginitas permaneret, non alterius tamen naturæ erat ejus caro, quam ^l nostræ, nec alio illi quam cæteris hominibus anima est inspirata principio, quæ excelleret, non diversitate generis, sed sublimitate virtutis.

ex duabus naturis, etc., aliter elata fuerunt sic: Cum autem in concilio Eutyches profiteretur ex duabus naturis, etc.

^h Ex epist. 28, ad Flavianum, cap. 6, multis omissis.

ⁱ Hæc ratio cum antecedentibus non congruit, uti congruit in laudata epistola ad Flavianum cum illis quæ hic prætermissa sunt.

^j Ex epist. 35, ad Julianum episc. Coenæ, cap. 1 et 2.

^k Ex epist. 35, ad Julianum, episc. Coenæ, cap. 3.

^l Sic ex duobus nostris codd. vulg., nostra.

^a Al., Sed et de quinque.

^b Al., in ligno. Voss.

^c Al., portas. Voss.

^d Ex epist. 28, ad Flavianum, cap. 5.

^e Ex epist. 28, ad Flavianum, cap. 6.

^f Al., ne Eutyches. Voss.

^g Editi addunt vestra, uti in epistola 28, ad Flavianum, c. 6, legitur. Sed codices hanc vocem omittunt; et hic quidem omittenda est, quippe non perinde Auctor hoc loco Flavianum alloquitur, ut in epistola accidit. Eadem de causa in antecedentibus illa epistolæ verba: Cum autem ad interrogationem examinis vestri Eutyches responderit dicens: Confiteor

Nihil enim carni suæ habebat adversum, nec discordia desideriorum gignebat compugnantiæ ^a voluntatum. Sensus corporei vigeabant sine lege peccati, et veritas affectionum sub moderamine Deitatis et mentis, nec tentabatur illecebris, nec cedebat **404** injuriis. Verus homo vero unitus est Deo; nec secundum existentem prius animam deductus est e cœlo, nec secundum carnem creatus ex nihilo, eandem gerens in Verbi Deitate personam, et tenens communem nobiscum in corpore animaque naturam. Non enim esset Dei hominumque mediator, nisi idem Deus idemque homo ^b in utroque et unus esset et verus. ^c Deinde non Deum tantum dicimus Christum, sicut hæretici Manichæi, nec hominem tantum sicut hæretici Photiniani; nec ita hominem, ut aliquid ei desit quod ad humanam certum est pertinere naturam, sive animam, sive mentem rationabilem, sive carnem, quæ non de femina sumpta sit, sed facta de Verbo, in carnem converso atque mutato: quæ iria falsa et vana Apollinaristarum hæreticorum ^d tres varias protulerunt partes. Nec dicimus quod beata Virgo Maria hominem sine Deitate conceperit, qui creatus a Spiritu sancto, postea sit susceptus a Verbo, quod Nestorium prædicantem merito justèque damnavimus; sed dicimus Christum Dei Filium, Deum verum, natum de Deo Patre, sine ullo initio temporis, eundemque hominem verum natum de matre homine, certa plenitudine temporis; nec ejus humanitatem, quæ major est Pater, minuere aliquid ^e ei naturæ quæ æqualis est Patri. Hoc autem utrumque unus est Christus, qui verissime dixit et secundum Deum: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x); et secundum hominem: *Pater major me est* (Joan. xiv).

CAP. XII. — ^f Quamvis ergo in uno Domino nostro Jesu Christo, vero Dei atque hominis Filio, Verbi et carnis una persona sit, et utraque essentia communes habeat actiones, intelligendæ tamen sunt ipsorum operum qualitates, et sinceræ fidei contemplatione commendandæ ^g ut ad quæ provehatur humilitas infruatur, et ad quæ iocinetur altitudo virtutis: quid sit quod caro sine Verbo non agit, et quid sit quod Verbum sine carne non efficit. Sine Verbi enim potentia non conciperet virgo nec pareret, et sine veritate carnis obvoluta pannis infantia non jaceret. Sine Verbi potentia non fieret redintegratio debillum et vivificatio mortuorum, et sine veritate carnis nec cibus jejuno nec somnus esset necessarius fatigato. Postremo sine Verbi potentia non se Dominus Patri profteretur æqualem, et sine veritate carnis non idem diceret Patrem ^h esse majorem, cum catholica fides utrumque suscipiat, utrumque defendat, quæ secundum proprietatem divinæ humanæque substantiæ unum Dei Filium et hominem credit et Verbum. **405** Quamvis ergo ab illo initio, quo in utero virginis *Verbum caro factum est* (Joan. i), nihil unquam inter divinam humanamque substantiam divisionis existerit, et per omnia incrementa corporea unius personæ fuerint totius temporis actiones, ea ipsa tamen quæ inseparabiliter facta sunt nulla permixtione confundimus, sed

A quid cujusque formæ sit ex operum qualitate sentimus. Nec divina enim humanis præjudicant, nec humana divinis: cum ita in idipsum utraque concurrant, ut in eis nec proprietas absunatur, nec persona geminetur. ⁱ Quamvis ergo unus sit Dominus Jesus Christus, et veræ Deitatis veræque humanitatis in ipso una prorsus eademque persona sit, neque hujus unitio soliditas ulla possit divisione sejungi; exaltationem tamen, qua *illum exaltavit Deus, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen*, ad eam intelligimus pertinere formam, quæ ditanda erat tantæ glorificationis augmento. In forma quippe Dei, æqualis erat Filius Patri, et inter genitorem atque unigenitum nulla erat in essentia discretio, nulla in majestate diversitas, nec per incarnationis mysterium aliquid decesserat Verbo, ^j quod Dei Patris movere redderetur. Forma autem servi, per quam impassibilis Deitas, sacramentum magnæ pietatis implevit, humana humilitas est, quæ ^k gloria divinæ potestatis evecta est in tantam unitatem, ab ipso conceptu virginis Deitate et humanitate connexa, ut nec sine homine divina, nec sine Deo agerentur humana. Propter quod sicut Dominus majestatis dicitur crucifixus, ita qui ex sempiternitate æqualis est Deo, dicitur exaltatus. Nec interest ex qua Christus substantia nominetur; cum inseparabiliter manente unitate personæ, idem sit et totus hominis filius propter carnem, et totus Dei Filius propter unam cum Patre Deitatem. Quidquid ergo in tempore accepit Christus, secundum hominem accepit, cui quæ non habuit, conferuntur. Nam secundum potentiam Verbi, indifferenter omnia quæ habet Pater, etiam Filius habet: et quæ in forma servi a Patre accepit, eadem in forma Patris etiam ipse donavit.

CAP. XII. — ^l Eam fidem, cum plurimi hæreticorum impugnant, Nestorius, et Eutyches, diversa quidem assertionem, sed simili impietate conati sunt irrumpere. Anathematizetur ergo Nestorius, qui beatam Virginem **406** hominis tantummodo credidit genitricem, ut aliam personam carnis, aliam faceret Deitatis: cum ita intra virginea viscera Verbum caro sit factum, ut per ineffabile sacramentum uno conceptu unoque partu secundum veritatem atque unionem utriusque naturæ, eadem virgo et ancilla Domini esset, et mater. ^m Percellatur quoque Eutyches eodem anathemate, qui negata humanæ carnis et animæ veritate, totum Dominum nostrum Jesum Christum unius asseruit esse naturæ, tamquam Verbi Deitas ipsa se in carnem animamque converterit. Quæ ⁿ mendacia tam sacrilega, per totum mundum, sanctorum Patrum damnata sunt sententis. Fides autem catholica singularis atque vera, justificans impium, et creans justum, ad humanitatis suæ tracta participem, in illo acquirit salutem in quo solo homo ^o invenerit innocentem. ^p Eam fidem secundum propheticam, evangelicam, apostolicam, et salutaris symboli doctrinam, Nicæna Synodus instituit, examen Chalcedonense confirmavit, orbis terrarum celebrat atque veneratur. Eandem, dilectissimi, pio et laudabili amore defendite, immo fideliter firmiterque retinete, ^q ac constanter asserite. Quo-

^a Ita Quesnellus et nostri codices. Al., *voluptatum*.
^b Sic lidem codices et epist. 33, ad Julianum, c. ult. Edisti perperam, in utraque.

^c Ex epist. 59, ad clerum et pleb. Constantinop.

^d Al., tres partes varie protulerunt. Voss.

^e Al., qua minor est Patre. Voss.

^f Al., ejus naturæ. Voss.

^g Ex serm. 13, cap. 4, de Pass.; epist. 124, ad Palæst., cap. 5; et epist. 163, ad Leon. Aug., c. 6.

^h Vulgati hic inserunt *se*, refragantibus utrisque nostris mss.

ⁱ Ex laudata epist. 124, ad Palæst., cap. 8.

^j Al., quod et Patris. Voss.

^k Vulgati in margine notant, in gloriam, ex lectio-

ne epistolæ 124, ad Palæstinos, c. 7. Cod. Vat. Reg., *gloriam divinæ potestatis adeptæ est in tanta unitate, ab ipso concepta*, etc. Cod. Vaticanus, *gloria divinæ potestatis invecta est in tanta unitate*, etc.

^l Ex epist. 124, ad Palæst., cap. 1

^m Ex eadem epist., cap. 3.

ⁿ Al., impietatis mendacia. Voss.

^o Al., se invenit innocentem. Voss.

^p Convenit hic sensus cum ep. 163, cap. ult., sed alia ratione effertur, hęcque potior locus est, in quo contentis auctor aliquid adjecit.

^q Verba, ac constanter asserite, in utrisque mss. desunt; cumque a Vossio ex Leonis ep. 163 surmi nequiverint, eo quod aliis verbis epistola offeratur,

niam, sicut ait B. apostolus Paulus, *magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in hoc mundo, assumptum est in gloria* (1 Tim. III, 16).

SERMO II.

In Nativitate Domini.

Editus in Quesnelli appendice ex codice S. Petri Corbeiensis, in quo S. Leoni tribuitur.

CAP. I. — Salvator noster, dilectissimi, hodie natus est, gaudeamus: neque enim locum oportet esse tristitiæ, ubi natalis est gaudiorum. Ad omnes itaque gaudium istud pertinet, quia Christus omnibus venit. Nullus ergo se lætitiæ diei hujus arbitretur alienum. Si sanctus est quis gaudeat, quia accipiet remunerationem. Si peccator est gaudeat, quia invitatur ad veniam. Si gentilis est gaudeat, quia admittitur ad salutem. Carnem humani generis pro nobis Deus assumpsit. **407** Si ipsi nos alienos a Christo non faciamus, jam in Christo sumus. Agnoscamus ergo redemptionem nostram, agnoscamus salutem nostram. Ipse se alienum a consortio Christi efficit, qui se esse in corpore Christi denegaverit. Sed illud, dilectissimi, quod secundum Scripturas, quæ lectæ sunt, hodie Dominum natum esse cognoscimus, videamus; quomodo in fine sæculi natus sit, qui creator est sæculorum: *Ipse enim dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt* (Ps. CXLVIII, 6).

CAP. II. — Christus ergo Salvator noster, dilectissimi, homo et Deus creditur: Deus ex Patre, homo de matre; Deus ex deitate, corporeus ex carne; et ideo Deus ante sæcula, homo post sæcula; Deus ante initia, homo inter extrema, qui in principio creavit per majestatem, hodie venit salvare per carnem. Creatio hominum, prima potentia fuit; salvatio, secunda pietas. Benignitatis motus affectu Dominus voluit ut nobis redderet misericordia quidquid abstulerat offensa. Descendit ergo ille ut nos ascenderemus, cœlestia submitit ut terrestria sublevaret; fecit se hominis participem ut hominem faceret Dei esse consortem: *factus, sicut per Apostolum audistis, ex muliere, factus sub lege* (Galat. IV, 4). Sed nemo cum mulierem audit matrem Domini, de nominis offensione moveatur. Virgo concepit ex Spiritu sancto, sed mulier nominatur ex sexu. Et ideo evangelista, qui lectus est, virginem; apostolus autem mulierem nuncupavit: ut omnes in partu Virginis omnipotentiam agnoscerent Divinitatis; in appellatione autem mulieris, nomen conditionis audirent.

CAP. III. — Natus est ergo Dominus noster ex carne quidem, sed non ex corruptione carnali; natus ut homo, sed non genitus ut homo. Ita suscepit carnem, ut servaret majestatis honorem. Et sic segregando puritatem nativitatis suæ a concretionem colluvionis humanæ, peregit quidem in ortu suo plenam hominis dispensationem, sed Dei tamen non deseruit dignitatem. Ideoque in mundo isto talis qualis nativitate, puritatem ortus sui etiam in vitæ sinceritate servavit. Solus enim ille est in cujus ore, sicut scriptum est, dolus non fuit: utique ut qui colluvionem humanam in creatione nescierat, etiam in conversatione nesciret. Cum enim, inquit Apostolus, in forma Dei esset, formam servi accepit, etc. Omnes homines, dilectissimi, servi peccatorum fue-

ut notatione præcedenti observavimus, palam fit cod. Vaticanum, ex quo ille hunc tractatum exscripsit, alium fuisse ab illis duobus quibuscum hunc tractatum contulimus.

^a Nostri codd., *percurreremus*. Prætulimus lectionem *Æneæ Parisiensis*. Melius videretur præcurrimus. S. Maximus, hom. inscripta: *In die Cinerum*, testatur suo tempore nonnullorum fuisse consuetudinem, advenientes Quadragesimæ dies devotiore jejuniis prævenire. Ex hoc autem sermone discimus una hebdomada,

et ideo bene ait Apostolus formam tantummodo servi assumpsisse, quia homo quidem verus, sed humanis vitis non coinquinatus, formam tantum habuit servi, non conscientiam: quia licet haberit speciem **408** hominis, non tamen habuerat conscientiam peccatoris: quia, sicut Apostolus dicit, *Cum in forma Dei esset, formam servi accepit, et habitu inventus est ut homo* (Philip. II, 6). Habitu homo, sed potentia Deus, quasi servus in forma, sed Dominus in natura: foris ostendens matris infirmitatem, intus possidens Patris majestatem; foris humilis corpore, intus pollens Divinitate.

CAP. IV. — Denique et ipsa ejus inter homines conversatio simul utrumque monstravit, in passionibus hominem, in virtutibus Deum. Esurivit enim, sed esurientes multiplicatis per benedictionem panibus pavit. Quod esurivit, caro fuit; quod pavit, Deus. Ex homine fuit quod lacrymavit; ex Divinitate quod præstitit. Hominem indicavit, quod precem fudit, oravit, exauditus est. Omnibus ergo rebus duplicem in se naturam monstravit, et ideo substantiæ utriusque mediator est: quia dum submitit cœlestia, exaltavit humana: fecit summam ex diversitate concordiam, ut in eo una utraque fieret, qui in se utrumque retinet Dominus noster Jesus Christus, qui vivit et regnat cum Patre et sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III.

De Quadragesima I.

Nunc primum editus ex tribus codicibus, Veneto S. Marci 153. Patavino PP. Eremitanorum 113, et Veronensi 214, in quibus S. Leoni papæ attribuitur; sed ex characteribus in præfatione propositis num. 4 alius ignotus antiquus auctor proditur. Æneas Parisiensis, qui hujus sermonis non exiguam partem recitat in libro adversus Græcos tom. I Spicileg. Acher. ipsum S. Faustino episcopo adjudicat, cui alios quoque sermones in quibusdam mss. ascribi Patres Benedictini in append. tom. V Operum S. Augustini notarunt. In cod. Patav. inscribitur, Dominica initium Quadragesimæ; et prima quidem Dominica Quadragesimæ hunc sermonem habitum ex initio cap. 1 et 3 manifestum est.

CAP. I. — Per motos esse vos credo, fratres dilectissimi, cur a superiore Dominica Quadragesimæ percurreremus, et cum hæc dies sit ejus exordium, cur festivitatem ejus ante unam hebdomadam celebrare cœperimus. Reprehendi non potest observatio ista: peroptimæ enim devotionis indicium est prius legem exsequi quam legis statuta cognoscas, et ante obedire præceptis quam obedientiam præcepta compellant. Illud enim amoris est, hoc timoris. Hoc imperative exigitur, illud religiose defertur. Hic debitum solvitur, ibi donum muneris exhibetur. Unde et nos religiosum munus exhibuimus Deo, dum amplius jejunavimus. Reprehendi enim non potest festinata festivitas. Semper enim in **409** gaudiis solemnitatibus vota præveniunt, et futuram lætitiæ devotio, dum exoptat, anticipat. Non solum igitur non reprehensibiliter, sed et caute factum est. Semper enim in rebus ambiguis oportet addere aliquid amplius ^b ad cautelam, quia quod est amplius recidi potest, quod minus est non potest prolongari, sicut in hac ^c observatione factum est. Nam quod pro-

a Dominica scilicet Quinquagesimæ, jejunium ceptum fuisse; immo etiam ab episcopo aliquatenus fuisse indictum; ita ut quidam idcirco permoti fuerint, alii vero, postquam intellexerunt solemnitatem ambiguum, seu non præceptam, sed liberam, jejuna-re neglexerint.

^b Sic codices Venetus et Vezov. Codex Patav., *caute*.

^c Observatio, sicut et observantia apud Leonem pro jejuniis accipitur.

pter Quadragesimam plus jejunavimus, non minus Quadragesimam: integra enim nobis manet. Quod si minus jejunassemus a numero, redintegrare non poteramus ad numerum.

CAP. II. — Sed fortasse illud in causa est, quod jejunium quo jejunavimus non proficiat nobis ad Quadragesimam. Proficit plane nobis, quia etsi non proficit ad Quadragesimam, proficit ad salutem. Si non proficit ad numerum, proficit ad meritum. Cui enim unquam non profuit orare, legere, jejunare? Cui non profuit castitas, sobrietas, mansuetudo? Nisi quod illos magis reprehendendos puto, qui cum parati fuerint jejunare, posteaquam c audierunt solemnitates ambiguas, neglexerunt jejunare. Demonstraverunt utique non se volentes religiose vivere, sed coactos. Veriti sunt, credo, ne^d quinque dierum jejunium prolongatis, caro eis corpusque deliceret, et exiles ac tenues Quadragesimam abstinence tolerare non possent.

CAP. III. — Audiant igitur refecti pariter ac robusti, tenues atque pallentes, quia hodie est Quadragesima. Audiant illi, inquam, ut jejunare incipiant; et isti, ut abstinere non desinant, et communiter in arcem Christi intrare festinent. Immo festinent amplius, qui tardius abstinere coeperunt, ut castigatioris et purioris introeant. Quia^f arca Domini in periculis jejunium sustentare praevalet, temulentum sustinere non novit. Admonemus ergo vos, sicut^g ante jam diximus, nostri temporis homines, ut in his mundi turbationibus ad domum Dei certatim unusquisque confugiat, sicut et sui temporis homines Noe justus admonuit. Admonuit enim illos futurum diluvium, et praedicare non destitit; et licet vox praedicationis non sit audita, **410** tamen etsi tacebat lingua, opera loquebantur; etsi^h silebant voces, fabrica personabat. Cum enim edificabat tam grande opus arcae illius, causam cur fieret ipso opere testabatur. Testabatur enim ipso apparatu nova tabernacula novis periculis profutura. Sapiens enim quisque intelligere poterat naufragii nescio quid imminere, cum domus talis fieret, quae nonⁱ haereret terrae, sed nataret in gurgite; cum hospitium hujusmodi pararetur, quod nec pavimentum solo delgeret, nec fluctibus unda submergeret. Quis, inquam, sapiens non intelligeret adesse diluvium, cum videret tale domicilium fieri, quod suscepto intra se non tam clauderet quam portaret, quod non tam pluviarum imbres repelleret quam naufragii procellas arceret? Quo, inquam, ex hospitio non advertit periculum hominis: in quo hospitio non esset habitandum, sed potius exulandum; in qualibet parte mundi futurum esset cum ipsis habitaculum peregrinum. ^k Ipse ergo sanctus Noe opere populis praedicabat, et dicebat

A illud evangelicum Domini dictum: Si mihi non creditis, operibus credite¹ (Joan. x, 38).

SERMO IV.

De Quadragesima II.

*Editus a P. abb. Joanne Chrysostomo Trombellio inter veterum Patrum Latinorum Opuscula tom. II. part. 1, pag. 291, qui cum Leonis esse existimat, ut eidem sane ascriptum vidimus etiam in nostris codicibus collect. 1 et 2, nec non in Lectionariis Veneto 153 et Vat. 6152. Sed in Lectionariis 105 et 197 basilicæ S. Petri, quæ sinceris Leonis Sermonibus hujus nomen inscribunt, sine Leonis nomine post hujus sermones de Quadragesima subjicitur una cum alio sermone incipiente, Jejunii tempora, quem ex Isidoro Hispanensi sumptum in præfatione animadvertimus num. 11. Anonymus pariter legitur in Lectionario Vat. 1268. Similitudo doctrinæ, quæ etiam in Augustino aliisque Patribus invenitur, **411** nihil probat; idemque est de simili interpretatione textus ecclesiastici. Stylus certe pressior, et brevioribus sententiis restrictus, a Leonino maxime differt.*

B

CAP. I. — Dilectissimi nobis, fides vestra nos admonet religionis promovere documenta. Hortamur namque jejunium, quod est recte viventibus devotionis^m augmentum, murus fidei, expugnatio pravitatis. Suspendemus etiam non solum a cibis esse, sed ab omnibus semper vitii abstinendum. Nolite esse in comestationibus prodigi, vel in ebrietatibus arrogantes: quoniam scriptum est in Salomone: Corpus quod corrumpitur, aggravat animam (Sap. ix, 15); nec non et Apostolus ait: Carnis curam ne feceritis in desideriis vestris (Rom. xiii, 14). Abstineat vos ergo his diebus a secularibus curis desideriisque carnalibus. Castigetur corpus, ut animaⁿ sanetur. Roboratur enim spes, attenuata parcimoniam carne, et delicia^o victu vita præsens alitur, non futura: quoniam abundantiam rerum luxuria comitatur. Auferre a vobis^p invidiam simultatem, malitiam contemnentem et omnia semina peccatorum. Dissolvite violentarum laqueos actionum; et^q dolosa calumniarum argumenta cessent. Præbete egentibus et domesticis fidei mansionem. Chirographa iniqua dirumpite, ut non solum corpore, sed etiam spiritu placita Deo jejunia celebretis.

C

CAP. II. — Oportet quoque elemosinarum semine fructus nos proprii^r sperare jejunii. Scriptum est enim: Sicut aqua exstinguit ignem, sic elemosyna exstinguit peccatum (Eccli. iii, 35). Agendum est etiam ut non avaritiae studio, sed misericordiae cura vincamur. Ab opulentis apparatus abstinere debemus. Demus temporalia pauperibus, ut perpetua nobis eorum

^a Codex Veronensis addit eum; legendum eam, id est Quadragesimam. Cod. Venetus, cum.

^b Secuti sumus lectionem mss. Patav. et Veron. Cod. Venetus, aliud in causa est cur. Mox ms. Veron. utroque loco, proficiet.

^c Al., audierint, et dein, neglexerint.

^d Codex Patavinus, quatuor. Prætulimus codicis Veneti et Æneæ Parisiensis lectionem, quinque, quæ etiam colligitur ex lectione erronea mss. Veronensis, nequaquam; nam duplex qq in voce quinque, non autem in quatuor reperitur. Intelliguntur autem quinque dies a Dominica Quinquagesimæ ad feriam quintam inclusive, alias liberi a jejunio et abstinence.

^e Duo codd. Ven. et Veron. habent in arcam. Sed retinendum cum ms. Patav. et Æneæ Parisiensi, in arcam, cum in sequentibus ex arca Noe exemplum petatur.

^f Codd. Venet. et Patav., Qui arcam Domini in periculis per jejunium sustentare non praevalet. Cod. Veron. similiter, deleta tantum negativa particula. Veram lectionem suppediavit exemplum Æneæ Parisiensis.

^g Nimirum, ut videtur, in sermone habito Dominica Sexagesimæ, in qua legebatur ex Genesi historia Noe, unde auctor exemplum sumpsit, et ad jejunium una hebdomada prævenendum excitaverat.

^h Ita ex cod. Ven. In Patav., silebat voce, aspectu sonabat. Veronensis non absimiliter, sed habet, personabat.

ⁱ Veron. ms., adhereret.

^j Codd. Patav. et Ver., non averterit.

^k Cod. Veron., Ipso ergo.

^l Licet in ms. Veronensi habeatur clausula, Amen; et in Veneto, Qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto per omnia sæcula sæculorum, Amen; finis tamen deesse videtur.

^m Vat. unus, argumentum.

ⁿ Aliqui codd., satiatur. Mox cod. Barber. coll. 2, alia interpunctione: Nam deliciarum.

^o Victus hic pro vivendi ratione accipitur.

^p Sic Vat. 1268. Al., invidias, similitates.

^q Ita ex laudato Vat. Alii, nodosa.

^r Cod. coll. 2, spectare.

orationibus munera præbeantur. Nam exique panis A ærisque mercatio peccatorum nobis confertur impunitas. Sciendum est etiam quia sicut a divites multos, ita pauperes Dominus fecit: quatenus sit Dominum rogandi necessitas, ut qui nihil horum passus est, timeas ne forte patiaris. Pasce ergo qui pauper es debilem tanquam in carne caluitati exemplum. Pasce igitur pauperem, dives, cujus forsitan portionem a Domino Deo nostro, ut eum pasceres, accepisti. Pasce jejunium, ut pars ejus tibi sublata detur alii largienti. Pasce fame morientem: quisquis enim pascendo servare hominem b poteris, si non paveris, occidisti. Anticipentur etiam tacentium desideria mendicorum; quoniam legimus: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus* (Ps. xl, 2). Demus itaque eleemosynam egentibus, antequam petant, ne præ nimia necessitate **412** clamando eunctantes nos exigere videantur. Præbeamus eis collatorum vobis celestium munerum vel aliam portionem, ne ponentes obsequium funerari nostro reddamus asuras (Luc. xvi, 2). Cogitemus illum divitem qui propter micam panis [Supp. pauperi denegatis] guttam aque petit, nec accepit. Recolamus viduam illam que in gazophylacium duo ara mittendo [Luc. xxi, 2], totum quem habuit Domino obtulit vicium. Et nos fratribus vel quod nobis superat demus. Nec sane tristes, ut hypocrisis, divina debemus exercere mandata; sed agamus Deo gratias nostræ largitoris auctori, et orantes assidue præbeamus egentibus substantiam vitæ temporalis, ut vitam consequamur æternam; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO V.

De Passione Domini I.

Ex ms. Lectionario Bergomensi S. Alexandri in Colonna, ubi S. Leoni tribuitur; sed auctor posterior est, qui initio sermonis nonnulla excerpit ex Leouis serm. 52, de Pass. 1, c. 1.

Cap. I. — Post illam humanæ prævaricationis primam et universalem ruinam, ex qua per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum, et per peccatum mors (Rom. v, 12); nemo jam diaboli dominationem, nemo vincula diræ captivitatis evaderet; nec cuiquam reconciliatio ad veniam, aut reditus pateret ad vitam; nisi coæternus et cæqualis per omnia Deus Patris Filius, etiam hominis esse filius dignaretur, et pro omni humana redemptione et salute carnaliter in cruce penderetur [Leg. appenderetur, seu penderet]. Totius enim humani generis hoc fuit causa redemptionis et salutis, quod ipse Deus in homine verè passus, vereque mortuus est, vereque resurrexit a mortuis, ut vere hominibus credentibus sibi, et in voluntate ejus morientibus [Forte manentibus] regni cælestis janua aperiret, atque nos ab æterna nocte et punitioe redimeret. Multi enim atque diversas pro nobis sustinuit injurias, non suis exigentibus culpis, qui nullum unquam peccatum fecit, sed nostra tantum necessitate, qui tam duris fuitus vitæ cænavit, et in tam profundum mortis barathrum devoluti, ut nisi per ejus immensam clementiam, per ejusque humanam passionem et mortem non passusque absolvi, nisi ipse morte sua æternam a nobis auferret, nisi ipse diaboli vires trangeret, atque ad cælestia æcum regna perduceret, et nobis omnibus iter suavit **413** ac love, volentibus in sua voluntate permansere, ad cælestia regna donaret.

Cap. II. — Quapropter, fratres charissimi, quid nobis pro tantis beneficiis Dei agendum est, nisi ut

a Quidam codd. habent, debiles.

b Forte, poteris.

c Quidam codd., ut orantes... et vitam conse-

quiamur mendo et concupiscentiis ejus? Mortificantes in nobis carnalia desideria in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in tolerantia adversitatis, in perseverantia bonitatis, in orationibus nosmetipsos Deo jugiter commendantes penitendo, desendo atque confitendo peccata nostra, eleemosynis nos ab æternis suppliciis redimentes, ut ita divina ope suffulti, illic quo nos sua morte reduxit Dominus Deus noster, in æterna meremur beatitudine permanere: præsertim ante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO VI.

De Passione Domini II.

Ex eodem Lectionario Bergomate Leoni inscriptus. Ejusdem auctoris esse videtur ac præcedens sermo; nonnulla enim similiter excerpta sunt ex Leouis serm. 56, de Pass. Domini 5, c. 1.

Cap. I. — Christianæ spei, dilectissimi, vera ratio B et principalis causa crux Christi est: quæ, licet Judæis sit scandalum, gentibus autem stultitia (I Cor. xi, 23), quod indignum eis videbatur Dei Filium tantæ pro salute mundi pati injurias, Dei tamen Dei virtus est, qua nos credimus liberatos, et Dei sapientia, qua nos credimus et intelligimus, immo cognoscimus a Deo manentes [Forte deest esse] in opere mandatorum ejus. Unde summum hoc et purissimum divinæ misericordiæ sacramentum semper quidem est in cordibus nostris cum omni dignitate retinendum, sed maxime cum recursum passionis Domini celebratur. Nobisque nihil, quod pro nobis humiliter atque sublimiter gestum est in Dei F. lio, aut secundum hominem impossibile, aut secundum se videbatur indignum. Totum hoc veraciter credamus et veneremur, nec cum impiis Judæis pro scandalo, nec cum gentilibus incredulis pro stultitia condemnemus. Justus enim et misericors Deus, qui nos condidit ac redemit, cum nos morti eramus per peccatum, voluit ad redemptionem nostram, suam exercere Divinitatis potentiam. Sed etiam humana C hoc fieri passioe voluit cum potentia dignitatis, ut homo perditus per hominem liberaretur.

Cap. II. — Sed ergo medicina ægris, reconciliatio reis, sic redemptio est impensa captivis, ut condemnationis humanæ justa sententia justo liberationis opere solveretur. Nam si pro peccatoribus sola se opponeret Deitas, non tam ratione diabolum vinceat quam **414** potestate. Admisit ergo Filius Dei impias manus ad interficiendum se corpore, ut mortem æternam perimeret in omni humano genere, et ad æternam immortalitatem et beatitudinem atque angelorum consortium gloriose produceret ipsum genus humanum. In omnibus autem quæ illi Judæorum insania contumeliose et proceriter interebat, nostra diluebantur peccata, nostræ expiabantur offensæ: quia natura humana, quæ rea per peccatum fuerat atque captiva, in Christo innocens periebatur, et libera ab omni culpa, in peccata tolleretur, et omnibus in se credentibus veniam delictorum per poenitentiam tribueret et confessionem.

Cap. III. — Proinde, fratres, recordemur jugiter quam glorioso pretio redempti simus, et de quam dura damnatione diaboli liberati. Studeamus, quantum possumus, Domino largiente, tam gloriosam redemptionem nostram bonis operibus imitari, et quæ his diebus segrum ac tardius de nostra correctione vel emendatione fecimus, saltem his paucis diebus nostram studiosissime operemur salutem. Sint jejunia nostra fructuosa, ut quæ corpori nostro subtrahitur, indigentibus proximi caro reparatur. Accipiat indulgentiam delinquens in nobis, ut nos a

quamur.

d In Leone sic: *Coæqualis Patri Deo, Filius Dei, etiam filius hominis esse dignaretur.*

Deo mereamur indulgentiam peccatorum. Sit nostra pura confessio, sit poenitentia dura, oratio laeymosa, assidua vigilia cum operibus misericordiae. Mercedetur carnis concupiscentia, ut animus nostrum exerceat aeterna salus et gloria. Per Dominum nostrum Jesum Christum, cui est honor et gloria per omnia saecula saeculorum. Amen.

SERMO VII.

In Dominica Palmarum.

Nunc primum editur ex quatuor Lectionariis Vat. 1276 basilica S. Petri 106, Palatina Eremitano- rum 112, et alia capituli Veranensis, in quibus, epi Leoni tribuitur, stylus tamen Leonem non sapit.

CAP. I. — Scripturam quidem Hebraici exitus, et verba mysterii, fratres clarissimi, audistis, quomodo agnus immolatus est, et quomodo plebs salvata est, et quomodo Pharaon per mysterium verberatus est. Intelligite, dilectissimi, quemadmodum sit novum ac vetus, temporale et aeternum, corruptibile et incorruptibile, mortale et immortale paschale mysterium. Vetus quidem secundum legem, novum autem secundum verbum: temporale per exemplum, aeternum per gratiam; corruptibile per victimam paschalem, incorruptibile propter Domini vitam; mortale propter sepulturam, immortale propter resurrectionem. Vetus quidem est lex, novum autem est verbum; temporale exemplar, sed sempiterna est gratia; corruptibilis ovis, **415** incorruptibilis Dominus: a comminatus ut agnus, sed resuscitatus ut Deus. Stenim sicut ovis ad victimam ductus est, sed non erat ovis; et sicut agnus sine voce, sed non erat agnus: illa enim in figura stebant, haec verius reperiantur. Pro agno et est Deus, factus est et pro pecude homo. Homo autem Christus, in quo capiuntur omnia. Isaias enim ait: *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tanderis de sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium eius sublatum est: generationem ejus quis enarrabit (Is. LIII, 7, 8)?*

CAP. II. — Multa quidem et alia plura a prophetis praedicta sunt in paschale mysterium Jesu Christi. Ipse enim adductus est ut agnus, occisus ut ovis, velut ab Aegypto nos a mundi cultura redemit, et salvavit nos de manu diaboli quasi de manu Pharaonis; et consignavit animas nostras proprio spirita, et membra corporis nostri suo sanguine pretioso. Hic est qui in confessionem mortem induxit, et diabolum in planctu constituit. Hic est qui iniquitatem percussit, et injustitiam, sicut Moyses Aegyptum sterilitate damnavit. Hic est qui nos eripuit de servitute ad libertatem, de tenebris ad lucem, de morte ad vitam, a tyrannide in regnum perpetuum. Hic est qui in multis multa sustinuit. Hic est qui in Abel occisus est, et in Isaac pedibus colligatus est, et in Jacob peregrinatus est, et in Joseph venundatus est, et in Moyse obvolutus est, et in annem a matre expositus, et in agno jugulatus, et in Davide persecutus, et in prophetis exhonorus. Hic est qui in terra sepultus est, et resurgens a mortuis ad caelorum excelsa conscendit. Hic est agnus sine voce, hic est qui de grege assumptus est, ac victimam vespere immolatus est, qui in nocte sepultus est. Hic est Jesus Christus Dominus noster, qui surrexit a mortuis, et de inferiis sepulchro hominem resuscitavit ad vitam.

CAP. III. — Hic itaque in medio Jerusalem interfectus est. A quibus? Ab Israel. Quam ob causam? Quia elandos eorum curavit, et leprosos mundavit, caecos illuminavit, et mortuos resuscitavit. Quid fecisti, o Israel, tam novam injustitiam? Ignobilissimi enim qui te nobilitate fecerat. Ignominiaisti enim qui te glorificaverat. Reversisti enim qui te praedicaverat.

Occidisti eum qui te vivificaverat. Nonne scriptum est, *Non effundas sanguinem innocentem (Deut. XIX, 10)*, ne pessime moriaris? Ego, inquit Israel, hoc feci, quia pati eum oportuit. Erras, o Israel, cum taliter sapis. Pati eum oportuit, sed non per te; oportuerat eum crucis suspendi patibula, sed minime per tuam dexteram debuerat. Hic, o Israel, voce ad Dominum clamare debueras: O Domine, si voluntas tua ita decrevit, ut Filius tuus patiat, **416** sed minime per me patiat. Plaus ab alienigenis diducatur, ab incircumcis, a quolibet tyranno clavibus configatur. Absit et per me haec imple perpetrarentur. Hac, o Israel, voce proclamare minime voluisti, nec inferre in Dominum tuum manus proprias pepercisti. Non es inter opera ejus. Nullam tibi incussit verecundiam, cum manus arida proprio corpori restituta esset incolumis? neque cum obturati oculi patefacti fuissent? neque cum dissoluta membra per ejus consolidata sunt vocem? Sed neque recens illud erubuit miraculum, quo jam quadriduanus mortuus ad vocis ejus imperium de sepulchro surrexit? O Israel, tanta mirabilia Christi vidisti, et semper in infidelitate permansisti? Tu quidem universa haec praetervolans ad necem Dominum praeparasti. Parasti enim acutissimos clavos, testes mendaces, fel quoque, et gladium, ut homicidae litroni, latulisti etiam verbera ejus corpusculo, et in capite ejus corruam spemam posuisti, et manus ejus istas bonas, quas te de humo plasmasveram, vinculi colligasti, et bonum illud os ejus, per quod tu cibus es vita, e contrario felle cibasti. In magna diei festivitate tuum Dominum peremisti. Et tu quidem epulis fruebaris, ille autem famis patiebatur esuriam. Tu bibebis vinum, et panem edebas; ille autem acetum et fel. Tu eras splendidus corpore, et ille confectus mororibus. Tu exsultabas, et ille tribulabatur. Tu pallebas, et ille judicabatur. Tu choros ducebas, et ille in tumulo condebatur. Tu quidem in mollietate strato jacebas, ille autem in sepulchro eloculo. O impiissime Israel, qui hanc novam injustitiam perpetrasti, novis tuum Dominum subjiciens passionibus, peremisti Dominatorem tuum et Patrorem tuum, qui te honoravit, qui tibi Israel nomen imposuit. Tu autem Israel nequaquam inventus es.

CAP. IV. — Non vidisti Dominum, nec Deum intelligere voluisti. Nesciebas, o Israel, quoniam hic est Primogenitus Dei, qui ante luciferum genitus est (Ps. CIX, 3)? Hic fuit qui te in Aegyptum perduxit, atque ibi te conservans alimentum exhibuit. Hic est qui ad te transmissus est, qui parentes tuos curavit, qui mortuos suscitavit. Hic est in quem Iniqui geserunt, quem trucidasti. Hic est quem vendidisti. Idecirco, o Israel, quia supra Dominum non contremuisti, impugnatus ab hostibus contremuisti; super Dominum non formidasti, super Dominum non ejulasti, super mortuos filios ejulasti. Quia dereliquisti Dominum, nec invenieris ab eo. Allisisti Dominum, et tu quoque ad terram allideris. Et tu quidem jaces in terra; ille autem surgens a mortuis transvectus est ad altitudinem caeli. Nunc ergo venite, universae familiae hominum, qui **417** estis commixti delictis, et vestimenta accipite peccatorum. Ego enim sum vestra remissio, ego Pascha salutis, ego Agnus qui pro vobis sum jugulatus, ego vestra redemptio, ego vita, ego vestra sum salus, ego vestra sum resurrectio, ego vester sum Rex. Ego vos resuscitabo per dexteram meam. **418** Hic est Dominus noster, qui fecit caelum et terram, qui in ligno suspensus est, qui in terra sepultus, qui surrexit a mortuis, ascendit ad excelsa caelorum; qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in saecula saeculorum. Amen.

^a Quidam codd. addunt non, sed parperam, ut ex sensu liquet.

^b Aliae, confusions mortem indult.

^c Hic quidam codd. desinunt.

ADMONITIO IN SEQUEMTEM SERMONEM.

In editionibus Latinis S. Joannis Chrysostomi hom. 7 de Resurrectione editus est, et nunc quoque in Breviario monachorum congregationis Casinensis Chrysostomi nomine inscriptus legitur. Cum vero non Græci, sed Latini antiqui auctoris manifeste sit, sicut et alii earumdem editionum sermones Chrysostomo perperam attributi, hinc in Græcis hujus doctoris editionibus desideratur. Porro in manuscriptis collect. 1 et 2 ac in duobus recentioribus Lectionariis Vat. 6451 et 6452 Leonem inscriptum reperimus; eumque P. Joannes Chrysostomus Trombellius, qui editiones Latinas Chrysostomi non consuluit, ex ms. Bononiensi collect. 2 veluti ineditum Leonis nomine impressit inter veterum Patrum Opuscula tom. II. part. 1, pag. 231, ubi tamen eundem Leonem suppositum censuit. Stylus a Leonino non multum discrepat: intercalaris vero formula Dilectissimi, quater repetita, Leonem nostrum præferre posse videtur. Auctor certe Latinus est, et alicujus quidem Ecclesie episcopus, in qua ritus rigebat legendi capitulum Evangelii S. Joannis, in principio erat Verbum, ipso Paschatis die, seu in vigiliis Paschæ, ut illa indicant: Evangelista qui lectus est, Et lux, inquit, quæ in tenebris lucet, etc., nec non quæ ante finem subjungitur: Audisti evangelistam dicentem hodie quis quicumque in Deum credunt, hi filii Dei sunt. Dedit enim potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Quæ verba dicta neophytis in paschali nocte baptizatis, rationem ejus capituli legendi probe insinuant, ut scilicet illi ex ea lectione intelligerent divinum donum, quo Dei Filius natus filius hominis, ipsos homines per baptismum regeneratos ad dignitatem evezit filiorum Dei. Cum vero nulla Romana Ecclesie documenta a Cassandro, Hitorpio, Mabillonio, Frontone, cardinali Thomasio atque Murtene edita hunc ritum præferant, licet Leonis ævo posteriora sint, impediunt tamen ne quis Leonem hujus sermonis auctorem affirmet.

Hic autem ritus erat in Africa celebris, uti discimus ex Augustini serm. 119 et 120, in quibus idem Evangelii capitulum explicatur: quos quidem sermones PP. Maurini not. 1 in Sermonem 119, non in die Paschæ, sed in nocte sabbati sancti habitos putant. Hinc alicui Africano hic sermo adjudicandus videtur. Ut vero nihil dubitationis supersit, duo Lectionaria Vaticana 127) et vetustissimum 3835 eum Augustino inscribunt; cui pariter eundem convenire confirmat interpretatio antiqua versiculorum psal. 117 et 125, quam apud Augustinum ipsidem verbis expressam reperimus. Hunc unum sermonem, licet in Chrysostomo olim editum, appendici inserimus, quia omnium maxime Leone dignus, ex nostris codicibus emendari aliquot in locis potuit.

419 SERMO VIII.

De Resurrectione Domini I.

CAP. I. — Licet omnes solemnitates, dilectissimi, quæ in Ecclesiis pro Dei honore celebrantur, sanctæ sint atque venerabiles, tamen hodierna Dominicæ resurrectionis dies peculiarem festivitatem habet. Ideo utique quia omnes alii dies viventium in se tantum continent gaudium, hæc etiam lætitiarum defunctorum. Communis est ergo ^a infernis simul et supernis ista festivitas: quia resurgens a mortuis Dominus et illic festivitatem dedit ubi mortem vicit, et isthic ubi victor ^b a morte remeavit; et ideo ^c Psalmista bene de hac peculiariter die dicit: *Hæc est dies quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur in ea* (Ps. cxvii, 24). ^d Annuntians enim Dominicam resurrectionem, non supernis tantum, sed etiam infernis diem salutiferæ exultationis ^e indixit: quia descendente in tenebrasam inferorum caliginem Domino, etiam tunc illic absque dubio dies splendidissimus fuit, ubi Salvator illuxit. Unde pulchre evangelista qui ^f lectus est, *Et lux, inquit, in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehendunt* (Joan. 1, 5): quia licet in tenebris Dominus descenderit, tenebrarum tamen obscura non sensit. Tenuit in illo noctis horrore inviolabilem majestatis suæ splendorem: lux sempiternæ naturæ; ac sic non lux a nocte, sed nox a luce superata est.

^a Al., inferius simul ac superius.

^b Quidam codices omittunt, a morte.

^c In editione Latina Chrysostomi: *Bene Psalmista loquitur de hac peculiariter die, dicens*. Cod. Barber., *peculiari*.

^d Editiones Chrysostomi: *Prænuntians enim Dominicam resurrectionem*. Mox quidam codd., non *superius tantum, sed etiam inferius*, ubi nonnulli mss. omittunt etiam; editi autem Chrys. habent et pro etiam.

^e Al., induxit. Mox pro *inferorum*, quæ vox in Barber. omittitur, cod. Casanat. habet *inferorum*.

^f Edit. Chrysostomi addunt modo.

^g In edit. Chrys.: *Luxit sempiternæ naturæ splendore*.

^h Al., *ibidem*.

ⁱ Ita ex cod. Casanatensi, melius quam alias: *Et quod adhuc loquitur: Constituite, inquit, etc.* Edit. Chrys.: *Et quid adhuc addidit: Constituite, inquit.*

A CAP. II. — Lætemur ergo, dilectissimi, et exsultemus in Domino. Hodie enim nobis a Domino data est lux salutis, secundum illud quod ^h idem psalmista in consequentibus ait: *Deus Dominus et illuxit nobis* (Ps. cxvii, 27). ⁱ Et quod adhuc additur: *Constituite diem solemnem in confregationibus usque ad cornu altaris*; ^j completum etiam hodie in Ecclesia Dei video. Nam cum usque ad cornu altaris religiosi conventibus ^k plena sit, ipsam Scripturam sanctæ Ecclesie plenitudo complevit. Dies ergo ^l hic, dilectissimi, dies est resurrectionis et vitæ. ^m Reddit eum per Quadragesimam gratiorem delectabilior fidei gratulatio: quia ad trisittium reorum ⁿ juncti sunt dies remissionum, ut patientiam utique statim remuneratio consequatur, secundum illud: *Qui seminavit in lacrymis, in gaudio metent* (Ps. cxv, 5). Quicumque ergo seminastis in lacrymis, capite præmia exultationis. ^o Sciat se unusquisque, quo majora seminavit semina letuum, majores fructus capere gaudiorum. Species ergo futurarum beatitudinum jam ^p in præsentibus continetur. ^q Sicut enim nunc est relaxatio post distractionem, sic in futuro erit requies post laborem.

CAP. III. — Unde obsecro, dilectissimi, cum universa Ecclesia præcipue vos qui in novam salutem regenerati candida indumenta sumpsistis, ut munus quod accepistis purum immaculatissime teneatis,

ⁱ Ita cod. Barber. Ms. Casanat.: *Completum est hodie*. Editiones Chrys.: *Completum etiam hoc hodie*.

^k Sic ex codice Casanatensi; et refertur ad Ecclesiam. Alias, *plena sint*, et idcirco P. Trombellius addidit *omnia*, quæ vox legitur in editionibus Chrysostomi ante *religiosis*.

^l Addidimus hic ex editionibus Chrysostomi.

^m Codices: *Fecit enim Quadragesimam gratiorem*. Prætulimus editionis Chrysostomi, ex quibus reoramus scripsimus pro eorum, quod in iisdem mss. legitur.

ⁿ Cod. Bonon., *victi*, pro quo P. Trombellius posuit, *adjecti*. Sed nostri codices cum edition. Chrys. habent *juncti*.

^o Editio Trombellii, *sciatque*.

^p Præpositionem in ex editis Chrysostomi adjectimus.

^q In ms. Casanat. hic habet *sic*, et dein, pro *sic* habet *sicut*.

ut a nitorem vestri habitus etiam in conversatione servetis, et tam candida sint corda vestra quam vestimenta vestra. Audistis evangelistam dicentem hodie quia quicumque in Deum credunt hi filii Dei sunt. **Dedit enim potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt (Joan. 1, 12).** Ergo et vos non estis nunc ex carnis conceptu editi, sed ex Deo Patre generati. Superest ut conservetis per sanctam vitam et conversationem sanctæ originis dignitatem. Et vere juxta id quod Apostolus ait: **Sicut modo geniti infantes rationales sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem (1 Petri II, 2).** Et **patres Dei, quæ exsuperat 421 omnem sensum, custodiat corda vestra.** Per Dominum nostrum Jesum Christum, cui est honor et gloria per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IX.

De Resurrectione Domini II.

Nunc editus ex Lectionario Patavino S. Antonii, ubi perperam Leonis papæ nomen præfert.

CAP. I. — In ista die sancta, fratres charissimi, in ista die inclita atque egregia, in ista die, de qua sacratissimus personat psalmus: **Hæc dies quam fecit Dominus (Ps. cxvii, 24)**: in hac die ablata est tristitia de corde discipulorum, et data est confusio in oculis Judæorum. In ista die resurrectionis Domini Jesu Christi impleti tristitia discipuli, ibant quisque ubi poterant: non erat qui eos congregaret, quia jam impletum erat quod scriptum est: **Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis (Zacch. xiii, 7).** Sepulcrum tamen signatum erat signo Judæorum, custodia militum confirmatum: intus lumen erat, quod omnino ligari non poterat. Quidquid enim signamus, totum ligare possumus, lumen ligare non possumus; ideoque æterna lux, qui in principio mundum illuminavit, et qui etiam et fuit et est eritque semper cum Patre in unitate Spiritus sancti, unus in Trinitate, et Trinitas in unitate; ipse quidem Deus et homo per mirabilem suam resurrectionem dignatus est clave veritatis suæ corda fidelium tangere; ut quod erat obscurum illuminaret, et quod erat clausum aperiret. Ille qui famulante angelo jungebatur Verbo, ipse famulante angelo hodie resuscitabatur de sepulcro. Quasi posset aliquid obesse signatura illi, cui nulla fuit impostura, dantur custodes, qui custodirent hominem. Quem jam scierant miracula facere, demones ejicere, leprosos mundare, mortuos suscitare, se ipsum non poterat de tumulo exhibere?

CAP. II. — Sed jam corde circa Judæorum turba, qui legem habebant, et non intelligebant, psalmum tertium cantabant, sed Trinitatem Domini non agnoscebant. Psalmus enim tertius habet: **Ego dormivi, et somnum cepi, et resurrexi, quoniam Dominus suscepit me (Psal. iii, 6)**: dum scilicet intenti et parati ad confusionem discipulorum, meruerunt invenire confusionem animarum suarum. Dicunt enim Pilato, quia **seductor ille dixit, quod tertia die resurget, ponantur, inquit, milites, ne veniant ejus discipuli, et furentur eum (Math. xxvii, 63).** Si clausus erat tumulus discipulis, numquid claudi poterit sanctis angelis? An forte non poterat de **422** signato sepulcro resurgere, qui poterat de Virgine signata procedere? Signata fuit Virgo vera, et signata est sepultura vera. Generavit sine viro Virgo vera, et janua facta

est in sepulcro signatura vera. Dum enim adsunt isti custodes, non jam custodes, sed testes, illi poterant custodire, sed Deus disposuerat Filium suum resuscitare: angelus enim Domini descenderat de cælo: videntes custodes expavescunt. Non poterunt videre illum sublimem angelum, qui pleni erant falsitate Judæorum. Permittuntur mulieres videre angelum, qui venerant fletus ad monumentum. Quibus dixit gaudium magnum: **Scio quod Jesum queritis crucifixum: non est hic, sed surrexit, sicut dixit: venite et videte locum ubi positus erat Dominus (Math. xxviii, 5).** O gaudium non solum illis mulieribus, sed omnium fidelium atque credentium renatorum! **Surrexit, inquit.**

CAP. III. — Sed ut breviter dicam quod olim fuerat præfatum; David ille rex plenus Spiritu sancto veraciter cecinit in psalmo: **Resurrexit Dominus tanquam dormiens (Ps. lxxvii, 65).** Quid plurima dicam per longum? Sufficiat jam fidei, quod explicare non prævalet sermo. Quis noctis præteritæ gravem laborem, quis dei hujus comprehendere potest splendorem? Dies iste omnibus Christianis immensa gaudia propinavit, dum eum nobis Christus cæteris diebus meliorem fecit. Exultemus ergo, charissimi, et lætemur in eo, quia hæc est dies quam fecit Dominus. Puto enim, fratres, quod iste dies solus magnus dicendus est, et dies in quo verus nobis resuscitatus est dies. Iste enim dies lucet in tenebris, et tenebræ eum non comprehenderunt. Tenebras dico Judæos, qui dum diem Christum negaverunt, lumen quod acceperant perdididerunt: dum enim clamant, **Crucifige, crucifige, factæ sunt tenebræ medio die.** Ergo quia Judæi Christum per noctem comprehendere voluerunt, inde in tenebris remanserunt. Gentes autem, et incolæ nationes, quæ a tenebris idolorum discesserunt, dies perfici meruerunt, dicente Apostolo: **Qui eruit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum majestatis suæ (Col. i, 13)**: unde et alio dicit in loco: **Filii lucis, inquit, sumus, et filii diei (1 Thess. v, 5), non sumus noctis nec tenebrarum: sicut in die honeste ambulemus (Rom. xiii, 13).** Exultemus ergo, charissimi, omnes cum omnibus, quia hæc est dies quam fecit Dominus.

CAP. IV. — Quid tibi profuit, inquam, serpens, iniquitas tua, aut quid valuit de crudelitate persecutio tua? Ecce surrexit de sepulcro quem vos Judæi fixistis in ligno. Hodie visus est vivus qui putabatur occisus. Muni diligenter, Judæe, crudelitatis sepulcrum, adijce custodias militum, manda vigilias nocturnorum secretorum, ut probes mortuum quem noluitis cognoscere vivum. **423** Dediti Judæi discipulo argenti pretium, ut occisum Christum poneret in sepulcrum: da tantumdem custodibus argentum, ut falsum audias a discipulis turatum. Erogate, erogate argentum in facinus veritatem. In vanum duntaxat vigilatis ad sepulcrum nocturnum. Jam surrexit, jam cælos ascendit, jam glorificatus est propter nos, qui se humiliavit propter nos. Quid enim estis acturi, facti estis amicis acerrimi inimici? Quem tanto zelo fixistis in ligno, ipse sedet ad dexteram Patriæ in cælo, ipse est qui venit in nomine Domini, Deus Dominus, et illuxit nobis. Nobis illuxit, et vos subjecit sub pedibus nostris. Pater enim nobis complexit quod suo Filio promisit. Quid enim nobis complexit, et quid Filio promisit? Psalmus dicit. **Dixit, inquit, Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Ps. cix, 1).** Ecce enim

^a Mss. codd. Leonini, victorem. Trombellius emendavit, candorem. Nos nitorem ex edit. Chrys. et duobus Vat. reposuimus.

^b Edit. Chrys.: *Dedit enim, inquit, filios Dei fieri his qui.* Dein ex cod. Casanat. addidimus verba: *Qui credunt in nomine ejus.*

^c Ita cod. Casanat. et alii duo Vat., uti optime emendavit Trombellius, cum alii codd. habeant, per

sanctam vitam, conversationem, et sancte originis dignitatem, vel per sanctam vitam conversationem, et sanctam, etc. Edit. Chrys., *per sanctam vitam conversationem, sanctæ regenerationis dignitatem.*

^d Editiones Chrys. et codd. Vat. addunt *et corpora.*

^e Eaedem editiones: *qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.*

Christus ad dexteram Patris sedet in caelo, et vos A
Judæos nostris pedibus subiecit in terris. Cum Judæa
ferox quem occideres comparasti, servatos tibi
quod emaras, non perderes quod habebas. Ecce argen-
tum perdidisti, et quem comparasti non possedi-
disti.

SERMO X.

De Resurrectione Domini III.

Ex eodem codice Patavino S. Antonii, in quo Leoni
pariter tribuitur.

CAP. I. — Evangelium Christi maxime declaratur,
quoniam ejus resurrectione prædicatur. Habet enim
Scriptura evangelica, a Domino jam multa facta esse
miracula atque signa. Nullum tamen majus fecit
quam cum corpore surrexit, et terram levavit in
caelum. In hac autem resurrectione Christi et mira-
culum est, et exemplum: miraculum est ut credamus,
exemplum ut speremus. Quod enim ipse fecit in isto
initio, nobis promisit in fine. Impii, qui infideles et
pagani appellantur, et Judæi carnales occum esse
Christum credunt. Hoc est ergo magnum credere,
quia mortuus est Christus: hic enim et infideles
nobiscum commune habent. Credunt ipsi mortuum
esse Christum. Nos autem propter resurrectionem
credimus mortem: quia si mors non præcessisset,
resurrectio non fuisset. Qui Christum mortuum æ-
gat, et resurrectionem negat. Qui Christum mortuum
profiteatur, adhuc agendum est cum illo, ut et resur-
rexisset: et bene ita nobis erit cum Domino Deo.

CAP. II. — Nunc toleremus præsentia, amemus
futura: blandimentis sæculi non delectemur, terro-
ribus sæculi non frangamur. Deus cum nobis blandi-
tur, vitam æternam pollicetur; et cum nos terret, de
gehenna minatur. Quantumvis blanditur mundus;
habe delectationem illam de qua psalmus ait: *De-
lectationes in dextera tua usque in finem* (Ps.
xv, 11). Ibi jam Christus sedens, in dextera sua
protegit. Inde se ostendit caput esse nostrum. Videt
laborantia membra sua; videt in magis tentationi-
bus vexari corpus suum; et putatis quod caput suum
curam non gerat de corpore suo? Si possunt oculi
tui, ne offendas, non curare; aut aures tuæ tacere
audire remedia unde saneris; aut lingua tua loqui
nolit pro vulnere tuo, aut manus tuæ possunt labo-
res recusare, ne succurrant alicui laboranti membra
tuo; potest et Dominus noster Jesus Christus non
curare quid agamus, vel quomodo laboremus. Quid
opus est nobis dicere? Ipsum clamantem audite:
Saule, Saule, quid me persequeris (Act. ix, 4)? Cui pro
membris suis ita dicebat, membrum suum facere vole-
bat. Dignetur Dominus Jesus Christus et de nobis
facere membra utilia; cui est gloria in sæcula sæculorum.
Amen.

SERMO XI.

In Ascensione Domini.

Editus a Quenello ex codice S. Petri Corbeiensis, in
quo S. Leoni tribuitur.

CAP. I. — Hodie, fratres, victoria Christi completa
est, hodie triumphalia vexilla ejus eriguntur. De
spoliatione sua dolet cum principe suo tartarus; de
restoratione damni sui gaudet celestis exercitus.
Hodie caro illa, quæ de terris sublevata est, ad dex-
teram Patris collocata est, quia omnes ei natura
prostrati sunt, et omnia principatus et potestas ante
eam incurvata est. Hodie via nova, de qua dicit Apo-
stolus (Heb. x, 20), nobis initiata est: quia per car-
nem Christi aditus cæli, per quem nulla prius caro
transierat, reseratus est; quam adhuc viventem idem
Apostolus dicit, quia hæc membris Christi suo tem-
pore per eandem intratus preparata est. Hodie apertio
libri perfecta est, quem nemo potuit aperire,
nisi agnus qui occisus est: quoniam sacramenta ejus
revelata sunt, cum ea quæ in lege et prophetis in-
veniantur, consummata dispensatione humanitatis
ejus hodie completa sunt. Descendit primo Christus,

ut nostras particeps fieret nature: postremo ascen-
dit, ut super nos participaret gloriam. Descendens
temporali convergentine visibilibus miraculis quasi
lectavit infantes; ascendens dedit dona hominibus,
quibus eruditus (Ad. prout) et quasi in virile robur
educatus jam temporalem ejus visionem non appetere-
rent, sed quo eam præcesserat, toto jam desiderio
sequi viderent.

CAP. II. — Quia ergo temporali ejus presentia vi-
duati sumus, ad æternam ejus visionem tota inten-
tione festinemus. Dicamus ei ex voce Psalmista:
*Tibi dixit cor meum: Quæsi vultum tuum, vultum
tuum, Domine. Quæsi requiram: nevertas faciem tuam
a me* (Ps. xvi, 14). Tota enim dispensatio humani-
tatis Christi nihil aliud intendit, nihil aliud fecit, nisi
ut intensionem nostram ad supernam dirigeret, et ex-
pleto tempore nostræ mortalitatis, ad manifestam
visionem sui perduceret, perductos æterna vultus sui
gloria satiaret. Quia, restantem Apostolo, *Videbitis
eum sicuti est* (1 Joh. iii, 2). Unde Psalmista: *Sati-
abor, cum manifestabitur gloria tua* (Ps. xvi, 14). Hæc
sunt bona, Jerusalem, quæ oculus non vidit, nec auris
audivit, nec in cor hominis ascendit: quæ preparavit
Deus diligentibus se (1 Cor. ii, 9). Hæc bona quantum
poterat in æmulo conturbatur Psalmista cum di-
ceret: *Quid mihi nihil est in caelo, et a te quid volui
super terram* (Ps. lxxi, 25)? Admirando dicebat:
Quid mihi est in caelo, etc.? quia celestis gloriæ ma-
gnitudinem, nec dicendo explicare; nec cogitando
sufficiebat comprehendere.

CAP. III. — Hæc ergo curiamus, hæc stulamus,
quoniam ad hoc Pontifex summus pro nobis præcur-
sor in vera sancta sanctorum, ad dexteram scilicet
Patris, ascendit, ut spem membrorum suorum con-
firmaret, et securam gregis humilitatem, quo summi
eredit præcessisset pastorem. Sic enim ipse Dominus
promittit discipulis: *Ubi fue it corpus, ibi congrega-
buntur et aquila* (Luc. xvii, 37). Aquilas vocat san-
ctos qui captivi dissolvi et es e cum Christo (Palfy i,
c. 23). Fertur enim natura esse aquilam ultra mare
odoratum suo cadavera sentire, et eo celeri v. latu suo
ad autrandam esuriam suam festinare. Hæc ergo
esuris aquilaram desiderium sanctorum significat
animarum, quæ caput suum extra mundi turbines in
summa quiete locatum ad dei naribus silentes [Ac:
sententia]. spei volatu presentie Conditoris vellent
assistere, et satietate vultus ejus sine fine gaudere.
Hæc quippe hujus otiositatis est ratio, ut Christum
ad dexteram Patris jam regnare credamus, et interim
eum quasi gemens videntem aliis, charitatis scilicet
et spei; subsequamur; ut eum tradiderit regnum
Deo et Patri (1 Cor. xv, 24), cum eo sine fine re-
gnemus.

CAP. IV. — Igitur secundum quod hortatur Psal-
mista, quia *Dominus regnavit, exsultet terra* (Ps.
xvi, 1), id est Ecclesia; exsultet in fide, quoniam
tu Dominus altissimus super omnem terram; nimis ex-
altatus es super omnes deos (Ibid., 9). Exsultet in spe,
quoniam *replebitur in bonis domus tua*. Et clamemus
ex medullis cordis cum Apostolo: *Quis nobis separabit
a charitate Christi? tribulatio, an angustia? an fames,
an nuditas, an gladius* (Rom. viii, 35)? Cum enim in
spe perduxerit nos ad speciem, erit Deus omnia in
omnibus (1 Cor. xv, 28). Ipse cibus et potus; ipse
vesitius, et omnia quæ honeste cogitari et desiderari
possunt ab omnibus. Hoc donatum Christi in illis
concupiscant, et militiam suam non deserant, donec
hereditatem immarcescibilem ab imperatore suo
completo agone percipiant.

426 SERMO XII.

De sanctissima Trinitate.

Nunc primum in lucem emissus ex Lectionario capi-
tuli Veronensis, in quo inscribitur: Homilia S.
Leonis papæ super cap. xv Evangelii S. Joannis,
vers. 26.

Ex multis S. Evangelii locis invenimus quia dicitur

li ante adventum Spiritus sancti minus capaces erant ad intelligenda arcana divinæ sublimitatis, minus fortes ad toleranda adversa humanæ pravitatis. Sed eis adveniente Spiritu sancto eum augmento divinæ agitionis data est constantia vincendi adversa mundi hujus. Unde tunc illis Dominica promissione dicitur: *Cum venerit Paracletus, quem ego mitto vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, et vos testimonium perhibebitis, quia ab int'io mecum estis* (Joan. xv. 26). Notandum autem in primit' quod Dominus Spiritum veri- tatis et s' se mittendum esse testatur, et eundem mox a Patre procedere subjungit; non quod idem Spiritus aliter a Patre procedat quam a Filio mittitur, sed utro eum Filius et a se mit'it et a Patre dicit pro- cedere, ut aliâ Patri, aliâ esse suam personam designet, ac in eadem distinctione personarum unam esse operationem ac voluntatem suam cum voluntate Patris et operatione denuntiet. Cum enim ejusdem Spiritus gratia datur hominibus, mittitur profecto Spiritus a Patre, mittitur a Filio; procedit a Patre, procedit et a Filio, quia ejus missio ipsa processio est qua ex Patre procedit et Filio. Veit ex sua spontanea voluntate, qui sicut coæqualis est Patri et Filio, ita eandem habet voluntatem cum Patre et Filio. *Spiritus enim ubi vult spirat* (Joan. iii. 8); et sicut Apostolus enumeratis donis celestibus ait: *Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus, evidens singulis prout vult* (I Cor. xii. 11). Adviciens autem Spiritus sanctus testimonium de Domino perhibuit: quia discipulorum cordibus aspirans omnia quæ de illo erant sentientia mortalibus clara illis luce revelavit, quod videlicet æqualis et consubstantialis Patri erat ante sæcula, quod consubstantialis factus est nobis in fine sæculorum, quod de Virgine natus sine peccato vixit in mundo.

Finis esse videtur.

427 SERMO XIII.

In Natali S. Vincentii martyris.

Leoni ascriptum invenimus in ms. Vall'cellano xv, unde in aliquibus editionibus post Leonis Sermones subjectus est. A Quenello primum in appendicem rejectus, et cum duobus mss. ab eodem recognitus hic exhibetur, quæ et Hispaniam de auctorem in monito nostræ præfati in inserto non improbabili- ter coniecit. Hoc Quenelli judicium approbant PP. Maurini, qui hunc sermonem in plerisque codicibus Augustino tributum recuderunt in append. Augustini tom. V, serm. 188.

CAP. I. — Cuncti tum læt, dilectissimi, gloriosas martyrum passiones, a quos distincta regionibus loca perierunt, ut a fides faciat omnibus iudicæto honore venerabiles, propriam tamen sibi in hoc venerabilis obsequio illi iudicæto dignitatem, qui Ecclesiam Dei et documentis præ cæteris erexerunt, et potestati adjuverunt. Inter quos iuste beatum levi- tam Vincentium, cujus confessionis et morte Chris- tum incredulis prædicatum, inconvulter agnosci- mus, catholicis studiis celebramus. Qui ut fideli- um devotionem Deo studiosius commendaret, ubi charitatis flammescens affectu, morti sese tandem fideliter obtulit, quo videlicet robur fidei in sol- disima petra Christo fundatum sequacibus imitandum daretur; necnon et semen apostolicæ prædicationis

A per eum pluribus disseminatum, ope sua interces- sionis tutum, ac perfectæ consummationis fruge refer- tum in celestibus demum horreis conderetur. Hunc ergo amplius propria venerentur, quem etiam peregrina narrantur: quatenus eis se latiore exhibeat in beneficiis, quibus se analiorem cognoscit in gaudis, statque in ejus solemnitate uberior lætiti- arum ambitus, de quo fidei crevit effectus.

CAP. II. — Hujus denique spiritus tanto virtu- tum munere claruit, ut sacri ministerii fultus officio, qui Filium Dei Dominum nostrum secutus esset in passione, ejusdem Christi calicem credentibus prius ministraret in salutem. Cujus haustu feliciter mente ebriatus, rabidi hostis atque in Christum sævientis insauam interitus adit, modestus astituit, securus irri- it, sciens paratus esse ut resisteret, ne- sciens elatus esse quæ vinceret: quia cujus amore spiritalibus armis præmunitus resistebat, ejus adju- torio quidquid pœnæ in illum furentis ira exco- g'itabat, insuperabilis fortiter patiendo vincebat. Ideo hunc non laminæ igitur araginis, non equitæ, non ungule ferreæ que manus, non viros pavida cadentium, nec dolor viscerum mentrorum, non socii fragor et strepitus in patinibus viceribus talia in- jectis, Deciani quiverunt aliquantulum subdere jus- sioni. Sed dum in tantum ejus recordæ tumor ex- creceret, ut tantis passionum subactum doloribus aut vicis aut in'eremisse se lætandum extolleret, suscepta spe frustratus, unde victor visus est appa- rere, inde victus compulsus est erubescere: quoniam quo Dei martyr duriori urgebat pœna, eo ampliori confessionis exultabat constantia. Unde ipsius passionis vel ultima pervidere, seu memorari, fra- gres, evidentiùs placet: quatenus animadvertat sanctitas vestra quo d'abolus s' suum perduxerit dolis mini- strum, vel quemodo Christus suum in finem usque servaverit famulum.

CAP. III. — Ex quo illud sane erat mirabile, quia quantum iste ex rinsecum multiplex cænarum genere contritus aretatur, tantum intrinsecus exultante interiori lumine dilatatur; quantumque ille exte- rius jactantia temporalis potentie inflabatur, tan- tum interius despici se perpendens, interiori vexatus homine præcorahatur. Contumini se videns sa- viebat, nec in quem jam vindictam infretet inveniebat. Videbat tamque deservitum iniquum carnificum plus in eo in venire vulneri quam corporis, solumque vi- gentem spiritum et stultitiam exprobrare suam, quod provocabat veritatis norma. Quapropter credes quod causam confusionis averteret, si personam quæ se præverat aliquid, minus que Decianus erubesceret si Vincentium populum non videret, jussit eum a publico removeri. Sed ne sic quidem careret supplicio, i continua qua jacebat tes in substeritur: ut vis acu- minis concii am molim superjecti corporis plus di- scinderet, atque reddita tormentis membra quæ se carere obvia succiperent et fragmenta.

CAP. IV. — Fallit tamen vincendi opinione cæca crudelitas. Nam d'vina bonitas dilectum subim- plus in confes- sione comitata Inferi novam tenetis lucem, et tabernaculum splendidi- dum obscurum reddit ergastulum. Fovebat laceros artus medica Dei manus, et venustiori pristina sanitaris augmento fossi lateris danis suppl'bat, insculta igitur hujus luminis claritate percussis, obstoptere custodes, quin et vo- cem, angelis hymnum Deo concinentibus, mens pal-

^a Vocem quos desiderat Lectionarium Ecclesiæ Lugdunensis in Thunæa bibliotheca. Quenst.

^b Cod. Vallicel. xv, *celebremus*.

^c Ita eod. Lugdun., Corbeiens. et Vallic. cum Quenst. et dicit. append. Aug. Alias, *flavescens*.

^d Cod. Vallic. : *Igitur B. Vincentii spiritus*; et mox cod. Corb., *mysterii*, pro ministerii.

^e Idem cod. et Corb. cum append. Aug., *quod*.

^f Nunc B. Vincentii passionis in ms. Vallic.

^g Idem eod., *sui perduxerit doli ministrum*.

^h Mss. Corbeiens. et Lugdun., *inflammabatur*.

ⁱ Idem eod. cum Vallic. sic. Alias, *spiritum et stultitiam exprobrare suam, quod provocabat veritatis normam*.

^j Cod. Corb., *cunctus in quo jacebat locus, teste*. Vallic. et app. Aug., *contusa qua*.

^k Codd. duo Quenst. et nosier Vallic. ac app. Aug., *fragmæta*.

lidi janitoris expavit. ^a Currit exanimis minister ad præsidem, quem gravius relatio nuntii quam ictus erat percussura gladii : et cum non posset ex magnitudine rei tacere quod viderrat, tremor iudicem occupat, dolor lacerat, furor inflammat; et ne in pœnis vincens Vincentius gloriam obtineret martyrii, Citius, inquit Dacianus, proluatur e carcere, ne dum insistimus rebellem punire, videamur eum potius victoria coronare. Proferitur itaque ex illo tetri carceris barathro, cœlesti quidem gratia pulchrior, et si adhuc esset passurus, robur-tior. Sed ubi desiderium ad regni vocationem tendentis nullo pœnarum vel mortis genere frangendum intelligit, jubet invida mens lenioris strati fulera substitui, ac blandiori eum requie confoveri : scilicet, ut si amoto paululum carnifice, animam quietus exhalaret, diceretur non esse occisus, sed mortuus : quasi non eum pœna peremerit, cum quo et pœna simul perierit.

CAP. V. — Interea beatum Vincentium cœlestis aula suscipit, ac beatæ felicitatis munere donat. Ad cuius ingressum angelici lætantur spiritus, omnesque simul concives gratulantur sancti. Nosque tibi gratias agimus, Domine Jesu, quod anima tuo digna consortio, quæ pertinax tulit supplicium, mendax fugit obsequium; et quæ fuit contenta per-ecutor quod fureret, sit designata quod parceret. Cognito igitur sancto ejus abscessu iudex insanus, et quia Christus vicisset in Vincentio ^b nesciens Dacianus, illius sibi promittit cadaveris expositione vindictam, cuius gemit ex virtute victoriam. Feris namque et canibus decepta furoris superbia absumendum projici mandat licitoribus : ut tali pastu eorum impleret ventrem quorum ipse gerebat mentem. Sed ut divinis exrescentibus beneficiis majoris victoriæ Vincentio gratia ^c conferretur, mittitur corvus, avis amica cadaveribus, expositas corporis dapes servatura je-juna.

CAP. VI. — Hinc, fratres dilectissimi, hinc advertite distincta meritorum obsequia. Elias quondam impias Achab vel Jezabelis manus caute declinans (III Reg. xvii), in deserto corvis ministrantibus **430** pascitur; assertor autem veritatis Vincentius Daciani rabie preemptus, feris exponitur consumendus;

^a Cod. Vallic., *Cucurrit.*

^b Sic ex app. Aug. Al., *nescius.*

^c App. Aug., *conferatur.* Paulo post, *inimica cada-veribus.*

sed corvo famulante servatur illæsus. Obtinuit ergo Elias divino nutu, corvis præstantibus, quo aleretur : præstitum est Vincentio, obsequente quoque corvo, ne comederetur. Qui ut cœlitus se custodem designatum ostenderet, adventantes reliquas aves eminens non segui impetu perturbabat : inter quas immanem quoque lupum propius accedentem, veluti qui commissum thesaurum sacrilega audacia attaminare præsumeret, pennis et alis diverberans procul abegit. Sed ille quod non tam ad inferendam venisset injuriam, quam ad augendam miraculi pompam, quadam sui habitudine stupidum indicabat. O impudens furor et stulta vanitas ! Corvus obsequitur, lupus veneratur, Dacianus persequitur, nec erubescit velle se adhuc lerox perdere, quem mansuetacta bestialis feritas satagebat protegere.

CAP. VII. — Unde ad oculendam martyris laudem, non jam secretum, sed profundum elegit : credens sibi ad delitescendam ejus gloriam non claustra fidei servatura, sed maria : quasi non idem elementi dominus esset, per quem dudum ei carceris alditia cœlesti fulgure radiata micuissent. Datur nautis mergendum corpus in fluctibus, ut ad auxilium saltem æquora proflerent, cui ad vincendum Christi militem terra defecisset. Enavigatis itaque magna ex parte freti gurgitibus, projectum inter sorbentes undas præpotens est Dei dextera consecuta, et quæ spiritum intulerat in cœlum, corpus mox retulit ad sepulcrum. Sic prædicator veritatis, charissimi, nec tormentorum vincitur pœnis, nec tenebrosi carceris superatur angustiis. ^d Non a bestiis dilaniatur, non profundo celatur, sed littori redditur, præconio difamatur, ut qui vere confessus fuerat nomen Deitatis, veritate sibi adesse experiretur divinæ suffragia bonitatis. Cujus gloriosam virtute vitam ita pretiosæ mortis gratia decoravit, ut quod vivendo docuit, moriendo constanter ^e astrueret : eratque consequens quatenus ad ejus visionem per mortem attingeret, quem probabilis vitæ conversatione semper alestus fuisset; sciens quod de contemptu præsentis vitæ gloria surgit beatitudinis æternæ : præ-tante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat ^f in sæcula sæculorum. Amen.

^d In eadem append., *Non bestiis projectus dilaniatur.*

^e Al., *astruxerit.*

^f App. Aug. addit, *Deus.*

ADMONITIO IN SEQUEM SERMONEM.

Sequentem sermonem Leoni inscriptum Quænellus e Parisiensi codice mutilum seu sine expertem edidit. Nos integrum e mss. Vat. 1271 et 6454 proferimus, aliquot scilicet capitibus additis, quæ cum antecedentibus et stylo et rebus ipsi coherent, ac sermonem perficiunt.

Idem Quænellus huic sermوني monitum præmisit, quo S. Leoni eundem asserere visus est : « Subsequen-tem, inquit, de S. Petri Cathedra sermonem, quem publico damus, suppeditavit nobis vetus codex ms. bibliothecæ Regiæ numero 341 notatus, ex quo a nobis descriptus est. Leonis nomen præfixum habet in codice hoc modo : In Cathedra S. Petri apostoli sermo S. Leonis papæ; nec dubium quin nostri, quantum ex stylo deprehendi potest, qui Leonino concinere mihi omnino videtur; nec quidquam occurrit unde ille pontifici nostro abjudicari debeat. Hoc sane extra dubium dictum esse Romæ et a Romano aliquo pontifice istum sermonem, ut ex pluribus locis argui potest, et plures phrases vocesque Leoni familiares hic inveniri. Petrus, inquit iste, populo Dei prælatus est; quæ vox, in eo significato rara, legitur in epist. 12 (nunc 13), c. 11 : Qui ergo scit se quibusdam esse præpositum, non moleste ferat aliquem sibi esse prælatum. Ignitus cœlestium spirituum cœtus hic laudat : Paulum ignitum, cor ignitri, Spiritum sanctum ignire, scribit Leo locis in dissert. 2 notatis : Gratia divinæ largitas, sinister hædorum numerus, cauta provisio, incauta districtio, frementium beatiarum invidia, ex ore veritatis, et plures alii loquendi modi Leonem representant in certis scriptis similiter loquentem. Quæ in isto sermone de cantu ecclesiastico deque ornatu templorum habentur, nemo, opinor, recentioris ætatis iudicium esse surget : de cantu enim sæpe meminit S. Leo, ornatum vero templorum in festivis diebus usurpatum vel solus 40 (nunc 41) sermo S. Leonis, qui est de Quadagesima tertius, statim ab initio probat a Leonis ætate non esse alienum. Festivitatibus Cathedræ antiquitas asseritur, tum ex laterculo præ-antiquo apud Egidium Bucherium, in quo ita habetur : viii kal. Februarii Natus Petri de Cathedra; tum, et certius quidem, ex canone 22 concilii Turonensis II. Si enim tunc temporis, hoc est anno Christi 668, agebatur in Gallis, jampridem dubio procul in Ecclesia Romana celebrari debuerat. Immo etiam in Gallicana antiquam jam tum fuisse probat idem canon. Superstitiones enim propter quas rescandæ sancitæ est, non nisi post longa ab illius festi institutione temporum spatia irre-pere compisse probabile est. Adde quod hæc primis Ecclesiæ temporibus viguit consuetudo, ut eorum episco-

porum, qui celebriores fuerant, consecrationis dies quinquannis celebraretur, quemadmodum ex SS. Gregorii Magni, Ambrosii, Basilii et aliorum exemplo manifestum est. Quam potiori vero pure pontificatus principis apostolorum Ecclesieque primatis, annua debuit festivitate recoli, saltem in Ecclesia Romana, ubi sedem fixerat. Cum porro duplex modo constituta sit Cathedræ S. Petri commemoratio ex Pauli IV Romani pontificis decreto anni 1557, una xviii kal. Februarii pro Romana, altera viii kal. Martii pro Antiochena, constat unam olim fuisse in Ecclesia solemnitatem viii kal. Martias, qua utriusque memoria, vel potius generaliter assumptio S. Petri ad episcopatum honore debito celebrabatur. Perseveravitque in Romana Ecclesia usque ad Pauli IV decretum, quod a Gallicanis Ecclesiis sero admodum usu receptum est, ut ex Breviariis et missalibus patet; sed nec hodie ab aliquibus recipitur. Cæterum, cum sermo de Cathedra S. Petri, qui sub S. Augustini nomine circumfertur, jam pridem a viris eruditissimis, tamquam spurcius fetus in appendices relegatus sit, nullum est illius festivitatis monumentum quod ad hujus antiquitatem accedat. Ex quo etiam laterculus Sylvii a Joanne Bollandio jam ex parte editus, vel suppositionis arguitur, vel saltem depravationis eo loci ubi pro festo Cathedræ viii kal. Martii, depositionem utriusque apostoli notatam habet. Plura de hoc festo videre est apud emm. card. Baronium, tum in Annal. tom. I, tum in Notis ad Martyrologium; necnon et apud doctissimum nostrum Carolum Le Cointe Annallum Ecclesiasticorum Franciæ conditorem, tom. II, ad an. Chr. 566, n. 18 et seqq. *Hæc cum ille suo loco in prima editione statuisset, re maturius exposita in præfatione generali, quam posuero impressi, sermonem Leoni tribuisse permisit. At in præfatione secundæ editionis, num. 3: Re iterum examinata, inquit, styloque perpenso, ad primam mentem redimus, hunc sermo nem Leoni abjudicare non ausi.*

Mirum vero maxime accidit, homini in Leonis lectione versato videri potuisse sequentis sermonis styllum cum Leonino concinere. Primo enim formula c. 1: Dilectissimi fratres, et illa c. 3 bis repetita: Fratres charissimi, a Leonis Sermonibus omnino alienæ sunt. Dein adjectivum barbarum discordabile c. 2 et (ut de tota syntaxi manifeste dissimili tacuimus) illa, quibus cap. 3 S. Petrum consulentem nobis cœlestis curiæ consilium vocat, a Leonis Latinitate atque ratione nimium abhorrent; adeo ut nihil conferant voces ignitas, gratiæ largitor alicujus ejusmodi, quæ non tam in Leone quam in aliis scriptoribus similiter reperientur, uti legimus in Vita S. Honorati ab Hilario scripta num. 3, largitorem gratiæ Deum, num. 32, ignito sermone suo, etc. Eiusdem generis sunt capita quæ adjectimus. Nam, ut omittamus allegoricas voces, senatores mundi, in cœlesti curia, regna siderum, ea præsertim cap. 5, ut ad vos, fratres mei, qui in Christo vivitis, linguæ nostræ passibus redeamus, a Leonis nostri stylo alienissima sunt. Præterea quod de multitudine simoniacorum in luxuria viventium eodem capite traditur, sequiori sæculo convenit. Hinc pluribus mss. conspirantibus in solius Leonis nomine præferendo, forte alicujus Leonis Romani pontificis hic fetus est, qui posteriori et corruptiori ævo floruerit. Quod porro Quesnellus animadvertit de notata depositione apostolorum Petri et Pauli viii kal. Martii in Calendario Sylvii, conferendum est cum iis quæ de hujus Calendario statuemus in observationibus ad sermonem 82, num. 4.

433 SERMO XIV [Al. inter Leoninos XCVI].

In Cathedra S. Petri.

Ex cod. ms. Bibliothecæ Regiæ a Quesnello editus, et ex Vaticanis suppletus.

CAP. I. — Adest, dilectissimi fratres, beati apostolorum principis gloriosa solemnitas, quam tota debemus animi sinceritate suscipere, tota mentis devotione celebrare. Cum enim dies martyrii ejus merito habeatur in toto orbe clarissima, hæc non impari est totius Ecclesie sanctæ gaudium celebranda. In illa siquidem alternantibus humilidicis angelorum choris est ineffabiliter coronatus; in ista vero exsultantibus undique fidelium turmis pontificali cathedra cum magna gloria est sublimatus. In illa ad suam beatitudinem cœli descendit thronum; in hac vero ad nostram salutem sanctæ Ecclesie adeptus est principatum. In illa ignitus beatorum spirituum cœlestibus 434 est aggregatus, ut præmia æterna ipse suscipere; in ista vero populo Dei prælatus est, ut nos omnes ad præmia æterna vocaret. Illa ergo festivitas præcipue est angelorum; ista autem specialiter est fidelium populorum. Sed per gratiam illius qui interfecit inimicitias in semetipso in uno novo homine faciens pacem (Ephes. II, 16), quæ poterat esse propria singulorum, a communis facta est omnium, hominum scilicet et angelorum.

CAP. II. — Hanc itaque solemnitatem nostram, ut ita dixerim, dilectissimi, duplici, ut dignum est, jucunditate colamus; et non modo exteriori, sed etiam interiori pleno animi desiderio celebremus. Hinc ergo suaviter modulantium symphoniæ resonent; illinc concordans animorum motus^b alternent. Adornetur luminaribus ecclesia; resplendeat virtutum conscientia. Mundetur sordibus basilicæ pavimento, purgetur vitis interioris hominis templum, dicente Paulo: Templum Dei sanctum est, quod estis vos, et 435 Spiritus Dei habitat in vobis (I Cor. III, 17). Nihil dissonum^c deprehendatur in vocibus, nihil

A discordabile reperiat in moribus. Habet enim sancta dies dignitatem suam; habet et mens nostra solemnitatem suam. Illa videlicet, ut a laboriosis hujus mundi negotiis vacetur, ista vero, ut ab æstu terrenæ concupiscentiæ, et ab omnium vitiorum illecebris abstinetur. Illa ut ornamenti vidualibus splendeat, ista ut virtutibus enitescat. Sed^d qui tam egregium pastorem hodierna die ex divini gratiæ largitate suscepimus, qua temeritate ad loquendum vobis ex nostra parte os aperire tentamus? Intueamur ergo oculis fidei beatissimum pontificem nostrum episcopali subsellio sublimatum, sacerdotalibus infulis redimitum, populo suo per semetipsum loquentem, et in conventu sanctæ Ecclesie more solito concinnantem. Ipse, ipse per semetipsum dicat quod et vobis et nobis agendum esse decernat. Ecce, o beatissime pastor noster, nos tuæ oves simul adsumus, et ut nobis doctrinæ tuæ alimenta tribuas, humiliter obsecramus. Sed nec etiam oves ex nobis esse possumus, nisi ipse nos instruas qualiter vellus innocentie induere debeamus. Ais enim: Quasi modo geniti infantes rationabile sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem (I Petr. II, 2).

CAP. III. — Jam^e vero quia qualiter oves fieri debeamus audivimus, restat ut nobis insinuet qualiter etiam sinistrum lascivientium hædorum numerum effugere valeamus. Obsecro, inquit, vos tamquam advenas et peregrinos, abstinere vos a carnalibus desideris, quæ militunt adversus animam (I Petr. II, 11); et ut hanc mortificationem carnis, quam docet verbo, præcipuo confirmet exemplo, Christus, inquit, passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus (Ibid., 21). Solent autem custodes pecudum a noxiis herbis gregem suum studioso compescere, et in longinquos saltus sincera pascua indagando migrare; et cum ab aliis, interitum cavendo, prohibent, alia vitam refovendo præbent. Alibi enim noxia subtrahunt, alibi profutura permittunt: ne dum a venenatis pabulis cauta provisione jejunant, a

^a Addidimus communis ex nostris codd. Vat.

^b Quesnellus, concordent.

^c Idem Quesn., comprehendatur.

^d Vat. mss., quia.

^e Supplevimus vero ex nostris codd.

salutiferis quoque vacuæ, incauta districtione deficiant. Quia igitur pastor noster à mortiferis carnalium desideriorum paucis nos prohibendo coercet, ad salutaria iam vireta spei nostræ orâ relaxat. At enim: *Per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, quæ vocavit hos in spem vivam, in hereditatem incontinentiam et immarcescibilem conservatam in cælis* (I Petr. 1, 3). Voces ergo custodis nostri beati Petri apostoli, fratres charissimi, erectis eorum aurbus imendamus, et ream vestigiorum **436** ejus lineam tenentes, a piscuis ad quæ vocat nusquam etoribitemus. Si enim consilium ejus libenter admittimus, frenentium bestiarum insidias non timebimus. Numquid enim custos noxter super grægem suam studiose non vigilat, et serarum incurus ut caveri debeat sollicitus vocibus non clamat? *Diabolus enim, inquit, inquam leo fugiens, circuit quærens quem devoret: cui resistite portas in fide* (I Petr. v, 8). Expediit ergo, fratres ^b charissimi, ut consulenti nobis cælestis curiæ consulem intentis cordibus audiamus, et certissimum salutis nostræ consilium parvipendere formidamus. Hoc est enim qui ex ore veritatis audivit: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portas inferi non prævalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni cælorum. Hic est qui audivit: Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis* (Matth. xvi, 18, 19).

CAP. IV. — Non ergo debet ab homine in sua prædicatione conamni, qui a Creatore et Redemptore hominum tantæ dignitatis privilegio mernit honorari. Terribile est ejus consilium negligenter despici, cuius et cælum et terra subjecta sunt potestati. Qui cælum claudit et aperit, terrena pro suo arbitrio ligat et solvit. Sic namque ecclesie huius primatus cathedra divinitus sibi est tradita, ut perpetua sit soliditate fundata. Ab exordio quippe mundi multas cathedras non solum bonas, sed etiam malas fuisse cognoscimus in populo Dei ^c (sed in cathedra Petri Christus et malas funditus evertit, et bonas æterna stabilitate firmavit). De bonis namque dicitur: *Exaltent eum in ecclesia plebix; et in cathedra seniorum laudent Dominum* (Psal. cvi, 32), qui præcepta doctorum sanctæ Ecclesie operibus servant. Cathedram Israelitico populo Moyses tenuit, de qua per se Veritas ^d dixit: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei* (Matth. xxiii, 1). At contra ^e de reproborum cathedra per Psalmistam dicitur: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit; et in cathedra pestilentie non sedit* (Psal. 1, 1). In cathedra enim pestilentie residet qui errorum pestes populum docet.

CAP. V. — Huiusmodi cathedras Dominus mystice subruit, cum vendentes de templo pariter et ementes eiecit. Scriptum quippe est: *Numulariorum effudit æs, et cathedras vendentium columbas evertit* (Joan. ii, 14). Hanc pestilentie cathedram Simon ille magus acquirere voluit, eam Spiritus sancti gratiam emere concupivit. Sed hanc manus apostolicæ lingue, antequam ædificaretur, evertit, **437** et nascentem pestiferam heresim in ipsa radice succidit, dicens: *In felle enim amaritudinis et obligationis peccati video te esse. Non est tibi pars, neque sors in sermone isto* (Act. viii, 23). Hoc apostolicæ sententie gladio effusi sunt omnes qui ecclesiasticos honores vel emere inhiant, vel vendere non formidant. Quorum miserabilis multitudo hodieque in sancta Ecclesia cernitur, qui donum Dei contra Dominum possidere adsum libidinem non verentur; qui nempe etsi exterius videantur vivi, jam sententia in perpetua damnationis morte sepulti. Qui lucrum animarum quærere prohibilo ducant, et miserissimam carnem in deliciis et

A in fetore luxurie nutriunt. Contra quos melius potest tabere quam pauca dicere. Non enim ad dilacerandum et corripendum eorum mortale periculum pauca verba sufficiunt, contra quos cælum et terra et omnia elementa damnationis testimonium profertur. Nunc ergo contra os arida loqui desistimus, ut ad vos, fratres mei, qui in Christo vivitis, lingue nostræ passibus redeamus.

CAP. VI. — Fundemus itaque, dilectissimi, in beati Petri apostoli fide nostræ mentis habitaculum, ut ab omni adversitatis impetu manere possit illæsum. Exemplo scilicet viri prudentis, de quo Dominus in Evangelio dicit: *Qui ædificavit domum suam supra petram: venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et non cecidit, et fundata enim erat supra petram* (Matth. vii, 24 et 25). Redderamus ad mentem quod per Paulum dicitur: *Non potestis hic gaudere cum sæculo, et illic regnare cum Domino: et iterum: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei* (Act. xiv, 21). Ecce hic beatus apostolus Petrus, cuius hodie festivitatem colimus, qui Domino nostro Jesu Christo tam charus et familiaris existit, qui tantam potestatem non solum in terra, sed etiam in cælo, ipso tribuente, suscepit, per crucis tamen martyrium regna sidera penetravit.

CAP. VII. — Carnem ergo nostram, dilectissimi, cum vitis et concupiscentiis assidue mortificantes, apostolica præcepta studiosissime observemus: quia ipsi iudicibus de nostris actibus reddituri rationem sumus. Ipsis enim dictum est: *Amen dico vobis quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel* (Matth. xix, 28). Ipsi sunt seniores mundi, de quibus scriptum est: *Nobilis in portis vir ejus, cum sederit cum senatoribus terre* (Prov. xxvi, 25). In eorum ergo fide fundati, eorum doctrinis instituti, sic studeamus cum divino adiutorio hanc mortalem vitam temporaliter ducere, ut cum eis in **438** cælesti curia sine sinegaudere mereamur; prædicante [Forte præstante] Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XV.

In Annuntiatione brevissimæ Dei Genitricis et Virginis Mariæ.

Hic sermo perperam Leoni papæ inscribitur in duobus Lectionariis S. Benedicti Padilironensibus; et subiicitur in uno mihi alii sermoni ejusdem festivitatis Leoni pariter attributo, cuius mentionem fecimus in præfatione hujus appendicis num. 20. Sic autem ibidem probavimus eum esse antiquam versionem sermonis S. Procli episcopi Constantinopolitani, ita et hunc ex simili sententiarum ac scribendi ratione ineditam interpretationem esse alterius sermonis ejusdem auctoris non improbabili credimus, cum præsertim plures ipsius orationes desiderari comperimus sit.

CAP. I. — Adventum Domini et Salvatoris nostri, quo hominum genus indutus, dignatus est nos visitare, per totum hoc sæculum universalis frequentat Ecclesia, et anniversario reditu efficitur valde jucunda. Quod enim semel pro redemptione salutis propriæ factum credens, mundus accepit, colendum in æternas progenies posteris consecravit; fortique tunc ut ex veteri vita in novitate mentis lætitia nasceretur. Nunc ergo transecti temporis miraculum ante oculos presentatur, dum ea quæ dudum gesta sunt divinæ lectiones præferunt solemniter, et annuis vicibus devotissime celebrantur. Ecce audivimus, cum sanctum Evangelium legeretur, missum a Da-

^a Quesn., relaxet.

^b Alias, fratres mei.

^c Uncis inclusa leguntur in cōd. Vat. 1974.

^d Al., cum.

^e Al., dicit.

^f Al., de reproborum.

^g Quinque voces seqq. præbuit laudatus cod. Vat. 1974.

in quo de regibus thronis Gabrielem archangelum promittentem Mariæ Virgini Matrem (Luc. 1, 26). Id-gressus namque ad eam, quæ hominibus verecunda secreto latebat in abscondito, sermonis auspicio la-biliter salutavit: Ave, Maria, inquit, ^a *ave, gratia plena, Dominus tecum*. O annuntiatio mirifica! O salutatio peregrina, plenitudinis captam portans, et virgineum pectus illustrans! Descendit igitur angelus flammi-gero volatu mteans, et Mariæ domicilium birtol et mentem eam claritatis fulgore collustrans. Præveni-ens judicem præco, tam præclarus et mitis, tam festinus et properans, ut in prætorio virginis, quæ secreta manebat in terris, suscipi potuisset Dominus majestatis: Ave, inquit, Maria; ave, gratia plena, Do-minus tecum (Ibid., 28). Qui te creavit jam te præ-degit: ^b *quom paritura es, jam te replevit*.

CAP. II. — Turbata itaque illa in introitu ejus, erat cogitans quæ sit benedixerit ei; quæ modestum apud se retinens proprii sancti silentium, et incognitum habens virile alioquin, turbatur angelo salutante, supelque sibi taliter benedicentem: non tamen ausa est prævenire loquentem. Miramur enim apud se diu-tius ^c cum timore animo conferebat quid sit benedi-ceretur. Quæ cum prolixius cogitans hæstaret, et angeli præsentiam fortius notaret (simul enim fulgorem præsentia eum benedictione protractans tacite hæsitavit), aspexit in eam Gabriel illustris archange-los, Trinitatis sacrosanctæ legatus, cœlestiumque concilia secretorum, et ait: *Ne timeas, Maria: in-venisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum; hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur; et dabit illi Dominus Deus sedem David patris e jus, et regna-bit in domo Jacob in æternam, et regni ejus non erit finis (Luc. 1, 31-33)*. Tunc Maria hæc angelica verba ponderata examinatione auscultans, et mentis statera prudentialissima virgo perpenderit ait: *Quomodo fiet istud quod dicta, quoniam virum non cognosco (Ibid., 34)*? Hæbebo filium, quæ nescio virum? Portabo fetum, quæ mater non habeo succum? Mamillis aridis unde præbebo labiis infantis sugere postulan-tis; quando ^d torum mei cubiculi nec ingonitus amor possederit juvenilis, nec amplexus aliquando conces-serit maritalis? Et angelus: Non ita, inquit, Maria, non ita. Noli expavescere: noli ^e de tuæ sanctitatis integritate sollicitudinem gerere. Intacta manebis, et de prole gaudebis, de filio. Sine conjunctione mor-talis viri efficiens nurus Altissimi, quia Filium ge-neratura es Dei. Joseph vero ille vir castus et ju-stitiæ nomine decoratus, non maritus, sed custos tuus, non accedet ad te; sed Spiritus sanctus super-veniet in te; nec ardebis ^f carnali libidine, nec spon-sos adhærebit, sed virtus Altissimi obumbrabit tibi: *propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Ibid., 35)*. O domicilium Deo dignum! Prius-quam angelus luculentissima testificatione sibimet appropinquaret, quod de patris aula paterni delatum, et quale illud est, propriis auribus susciperet; nullum verbum protulit ore pudico, et nullum responsionis assensum. At ubi Mariæ illasam virginitatem audivit veridica astipulatione firmata, respondit continuo, in sanctissimo pectore perornate componens afflu-rum cobardare secretum: *Ecce, inquit, ancilla Do-mini; contingat mihi secundum verbum tuum (Ibid., 38)*. Tamquam diceret: ^g *Paratum cor meum, quia intactus permanet uterus meus. Contingat mihi, Ga-briel archangèle, secundum verbum tuum. Veniat ad habitaculum suum, qui in sole posuit tabernaculum suum. Oriatur mihi virgini permanenti Sol justitiæ,*

^a Unus codex omittit hoc secundum Ave.
^b Unus cod., cum amore; alius, quam amore. Exi-gente contextu emendavimus, cum timore; unde Ga-briel dixit: Ne timeas.
^c Al., sui.
^d Mss., thronum.
^e Unus cod., de tua.

in cujus penis æterna permanet justitia; qui per-petua castitate floriscens, ^h in ea pædurare decrevit integritas. Egrediatur sicut splendens justus, et salva-tor quasi sacula accendatur. Solis sacula totum illu-strat, et quæ forsitan obstare videntur radiis suis ⁱ pe-cuniaria interitus penetrat; et nihil penitus distipat. Procedat jam ad oculos hominum spæculosus forma præ filiis hominum; procedat sponsus de thalamo suo, quæ securâ scia tam de proposito meo.

CAP. III. — Quis istam generationem, fratres mei, poterit sermone narrare? Quis lingua vel sacundia valeat explicare? Intemeritas servatur virginitalis.... natura, et infans intrinsecus coalescit in virgine. Dum vero impletum est tempus ut pareret, expositus est partus sacra, ^j *in cujus conceptibus modum homo non noverat pater*. Hæc est inimitabilis conjunctio nuptialis Verbi et carnis, Dei et hominis. Ita namque factus est inter Deum et hominem mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (I Tim. ii, 5); et ideo pretiosissimus conjugii thalamus elecus est virginis uterus, ut quia ex peccatis sorlentibus squilidas effectus fuerat mundis, veniens Creator mundi sine opere mundi, ex mundis visceribus effusus ^k in munda-m; et novo miraculo, natus in mundo, mundum redderet mundum. Venit namque filius hominis, sic-ut ait ipse Filius Dei et hominis, non ut iudicet mundum, sed ut salvum faciat mundum (Joan. iii, 17). Dic mihi jam, quaeso; sancta sanctorum mater, quæ matutini floris odorem et niveum liliam convallium sine sulo humanæ propaginis et sine imbre carna-lis seminis: ^l *si quæ Ecclesiæ germinasti: dic, quaeso, mihi, unica mater, quibus manibus vel quo Divini-tatis articulo in utero tuo formasti filium ejuæ Deus solus est pater. Dic, obsecro te per Deum, qui talem fecit te, ut ipse fieret in te: dic, inquam, mihi, quid boni gessisti; quantum premium obtulisti; per quas potestates ambisti; quæ tibi præmium patrônis hibulisti; quæ suffragia promisisti; quo sensu vel qua cogitatione ad hæc, ut acciperes, pervenisti, ut virtus et sapientia Pa-tris, quæ attingit usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (Sap. vii, 1), totus ubique manens, et sine ulla sui mutabilitate in utero tuo veniens, ita ca-tum castellum tui ventris incoleret, ut ingrediens non laderet, ^m *et exiens incolumem custodiret? Dic ergo mihi quomodo ad hæc pervenisti? Et illa: Quaeris a me quid obtulerim muneri ut mei matre lice-ter Salvatoris? Oblatio mea virginitas est; promissio mea, non a me tibi data, sed ab ipso mihi aucto re omnis boni concessa. Omne enim datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jac. 1, 17). Ambitio mea est humili-tas mea; et ideo magnificat anima meâ Dominum, et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo, quia res-pexit, non auro clavatum tunicum, non pompas ra-diantes occulto auro ad ornamentum cervicis meæ, aut pretiosarum lapides margaritarum dependentium aspexit in auribus meis, aut genarum ruborem atten-dit fuco mendacii coloratum; sed respexit humilitatem ancillæ suæ (Luc. 1, 46-48)*. Venit enim ad humilem mansuetus, sicut fuerat vaticinio prophetæ ante promissum, et ait: *Noli timere, filia Sion: ecce Rex tuus venit tibi mansuetus et mitis, sedens super nebulam (Zach. ix, 9; Matth. xxi, 5)*: super Mariam scilicet virginem, quæ sibi ipse exhibuit sine compari sidere genitricem.*

CAP. IV. — Venit itaque mansuetus requiescens super maternum spiritum humilem et quietum et tremementem verba sua. Venit igitur mansuetus, im-plens caelos, transiens per humiles ad superbos,

^h Al., carnis.
ⁱ Supplendam credimus vocem nullum.
^j Forte, in me... integritatem.
^k Forte, penetrata.
^l Unus cod., cujus parientem non cognoverat patrêm.
^m Sed voces sequentes in uno ms. desiderantur.

et cœlos non dereliquit. Inflatos timore superbia, apposito humilitatis emplastro, ut mitis medicus, ipse curavit. O profunda humilitas! O excellentior altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ipsius (Rom. xi, 33)! Angelorum panis lactatur uberibus matris. Fons aquæ salientis in vitam æternam (Joan. iv, 14); Samaritanæ, præformans Ecclesiam, bibere postulat (Ibid., 7). Convivare cum peccatoribus non recusat, cui familiæ cœlestium dignitatum cum tremore ministrant. Reguli filium Rex regum reddidit sanum (Ibid., 50), non adhibens diversis pigmentis epithimam, sed lingua bajulans medicinam. Extinctum febribus curat servum Centurionis, cujus luctabilis inventa est fides (Matth. viii, 10; Luc. vii, 9): quia ita Centurio de Dominica virtute fieri creditit quantum ipse suis militibus sibi subditi imperans. Ita^a præsumpsit passiones paralytici (Matth. ix, 2; Luc. v, 20), ut Dominus misericorditer visitando sanavit mulieris longi temporis plagam (Matth. ix, 22), in qua humor morbi sentina, tabida fecerat membra. Ipse Saluator tacitam sentiens fidem, exeuntem de servitute sicavit importuni sanguinis fontem. Et quando (Forte quomodo) cuncta percurram? Narrando deficit tempus, quam magna potestate et profunda bonitate cuncta perfecit, qui, magnus ad parvos, humilis ad superbos, plenus pietate descendit. Nova fecit a sæculo, qui novus venit ad sæculum. In cujus mirabilem formam suas evangelistæ demonstrant figuras: homo, leo, vitulus, aquila. Homo de virgine matre sine homine, ut leo fortis præcubuit in mortem; 442 et potes a propria est exaltatus in cruce, tanquam novellus vitulus pro peccatis populi voluntarie inaciatus in passione; et sicut aquila vehementer, recepto corpore de tumultu surgens^b stricto secans aerem, omnium lapsus calcavit, et super Cherubin ascendit et volavit; qui ambulat super pennas ventorum, ascendit in cœlum: cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XVI.

In Natali SS. apostolorum Petri et Pauli.

Licet hic sermo spectet ad appendicem collect. 2, cujus sermones ascitios ostendimus in præfatione Sermonibus præmissa num. 19, unde etiam in ms. Casanatensi ejusdem collectionis omissi fuerunt, cum tamen ex ms., ut videtur, basilicæ S. Petri, veluti Leonis allegetur ex testimonio Petri Mallii, quod in eadem præfatione eodemque numero recitavimus, hinc ne quis forte de sermone genuino suspicaretur, qui a nobis inventus non fuerit, eum appendici inserendum prævidimus. Auctor aliquis Romanus pontifex videtur.

CAP. I. — Duorum sanctorum apostolorum Petri et Pauli, fratres charissimi, hodie celebramus natalem; quorum sonus et prædicatio pervenit in omnem orbem terrarum. Ita eorum passio celebratur ab Oriente usque ad Occidentem, quoniam pro Rege passi sunt cœli et terræ. Meruit civitas Romanorum, ubi sunt constitutæ memoriæ apostolorum. Oportuit enim ibi esse prædicatores regni cœlorum, ubi constitutum est regnum Romanorum, ut diversæ gentes venientes honorificent memoriam piscatorum. Euntibus enim ad beatum Petrum apostolum, qui noverrunt, ibi est constituta memoria Adriani imperatoris, miræ magnitudinis et pulchritudinis templum constructum; numquid potest ab aliquo dici: Intremus ad memoriam imperatoris? Ergo præteritur memoria imperatoris, et festinatur ad memoriam piscatoris. Boni piscatores facti, qui erant piscatores nati. Piscatores piscinum facti sunt piscatores hominum, Domino Christo dicente: Venite post me: sa-

^a Luxatus valde hic locus est.

^b Forte, recta, vel aliquid supplendum, ex gr., volatu.

A clam vos fieri piscatores hominum (Matth. iv, 19). Artem vobis non mutuo: genus piscium mutuo. Extrahetis de mari vivos ad mortem; nunc extrahetis de sæculo mortuos ad salutem.

CAP. II. — Unus erat piscator et alius persecutor. Quantum meruerunt persecutores et piscatores, ut fierent prædicatores? Primus in ordine apostolorum electus est Petrus; novissimus in ordine apostolorum est 443 Paulus, sicut ipse de se testatur dicens: Ego enim sum minimus omnium apostolorum (Rom. xv, 9). Qui elegit primum, ipse elegit et novissimum, ut simul pateretur primus et novissimus. Bona passio, quæ nunc cohæret laudi. Bonum certamen, quod perfectit martyrium. Sciebant apostoli ad quam prætendebant coronam, quam acceperunt Petrus et Paulus in urbe Roma. Dixerat enim Dominus in Evangelio: Qui reliquerit patrem aut matrem, uxorem vel filios, et omnia quæ possidet, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit (Matth. xix, 29); aut qui perdidit animam suam propter me in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam (Matth. x, 39).

CAP. III. — Oportet ergo, fratres, non propter vitam non diligamus vitam: propter vitam æternam temporalis est contemnenda. Boni discipuli, qui veram doctrinam tenuerunt magistri, cursum consummaverunt, fidem conservaverunt, promissa dilexerunt, temporalia contempserunt, et vitam æternam possederunt. Unus ex rustico insertus; alius ex lupo factus est agnus. De Paulo apostolo dictum est: Lupus rapax, mane rapiet, et ad vespertas dividet escas (Gen. xlix, 27). Fuit persecutor Saulus; sed mutatus est, ut fieret prædicator Paulus: fuit antea persecutor, postea vero factus est magnificus prædicator. Christum quem aliquando blasphemabat postea publice prædicabat; ipse enim de se testatur dicens: Qui prius fui blasphemus, et persecutor; sed ideo misericordiam merui, quia ignorans feci in incredulitate, ut in me revelaret Deus Filium suum (I Tim. i, 13; Gal. i, 16). Hoc præstitit mihi persecutori. Quid autem præstitit piscatori, nisi claves regni cœlorum? Claves enim regni cœlorum fides meruit Petri: quia prior agnovit Filium Dei. O gloriosum meritum apostolorum! Non uno die electi ad gloriam, sed uno die meruerunt palmam. Non uno die electi ad apostolatam; sed uno die meruerunt accipere martyrium consecratum. Transcenderunt cœlum; et coronaverunt [Leg. cucurrerunt] ad Dominum Deum.

SERMO XVII.

In Natali B. Pauli apostoli.

Ex cod. collect. 2 nuper editus est ab abb. Trombellio. Præter mss. coll. 2 eum invenimus in cod. Casin. coll. 1, nec non in duobus Lectionariis Vallicell. vii, et A. 6, ubique Leonis papæ nomen præferentem. In duobus autem Vat. 1272 et 3835, sine certo ullius auctoris nomine hæc inscriptio legitur: Item ejusdem in Natali B. Pauli apostoli; quæ eundem hujus 444 et præcedentis sermonis auctorem significare solet: præcedit autem in utroque cod. sermo S. Joanni Chrysostomo inscriptus. Cum vero hujus sermonis auctor sit certe Romanus, hic manifesta detegitur alicujus librarii oscitantia ejus generis, cujus in præfatione meminimus num. 9, ut scilicet hunc sermonem descriperit cum eadem epigraphe ex antiquiori Lectionario, tametsi præcedentem sermonem, cui veri auctoris nomen in eodem erat præfixum, nequaquam excerpserit. Auctor autem Romanus magno Gregorio posterior est: siquidem hujus temporibus, Micrologo teste de Ecclesiast. Obs. real. cap. 42, S. Pauli festinitas altera die post festum SS. Petri et Pauli celebrari cœpit. In Sacramentariis quidem Gregoriano antiquioribus, nimirum Leo-

^a Ita ex cod. Vallicell. et duobus Vat. Al., De S. Paulo, seu, De Festivitate S. Pauli.

nino, uti vocant, et Gelasiano, utriusque apostoli A natale eadem die designatur, nec sequenti die describitur alia missa S. Pauli propria, ut in Gregoriano primum deprehenditur. Hunc sermonem in plerisque mss. exemplaribus mutilum, in solo antiquissimo Vat. 3835 integrum invenire potuimus.

CAP. I. — Gemina hodiernæ festivitatis, fratres charissimi, renovantur gaudia, dum annua doctoris mundi percolimus natalitia. Unde exultantes in Domino, et immensas ejus ineffabili majestati referentes laudes, ingenti lætitia gratulemur. Et nimirum affluentiſſima jucunditate lætari oportet: quia quoties sanctorum memoria celebratur, a nimio fœdium mentes gaudio replentur, et spiritalibus admodum profectibus illustrantur in id quod eorum præsentia adesse non ambigitur. Convenientibus ergo nobis, char. ssmi, huic b sanctissimæ aulæ, eundem in medio nostrum egregium prædicatorem assistere, et spiritali atque invisibili quodam modo pariter nobiscum in hac ejus celeberrima solemnitate credimus gratulari. Et ideo nulla debet, dilectissimi, quemquam Christianorum ad occurrendum huic venerandæ Ecclesiæ, ubi sanctum ejus quiescit corpus, desidia irretire c corporis. Præcipue autem cunctos Romanæ urbis et finitimis commorantes reſionibus, quantoſius accelerare præ omnibus congruit. Quoniam si universi de extremis mundi partibus neque austeritate accerrimi itineris, neque prolixitatis terræ spatia metuentes, eo quo valent tempore apostolorum devote se præsentari inſiant ad limina, quid Romani cives excusationis d proferre possunt in eo quod præſentialiter assistentes dissimulanti saltem eorum occurrere festivitati, dum se eorundem apostolorum precibus, defensione tueri noscuntur et ope?

445 CAP. II. — Hesterno quippe e die quo ipsi apostolorum principes martyrio sunt f coronati, devotissimo affectu in ecclesiam B. apostoli Petri properantes, ejus celebravimus solemnitatem. Etenim oportebat ut ejus qui principatum meruit adipisci apostolatus, prius celebraretur festivitas. Hodie vero doctoris gentium et mundi totius illuminatoris natalitia colimus. Nam licet pariter ambo martyrii bravium sumpserint, propter confluentis tamen populi frequentiam in alium diem e B. apostoli Pauli inerat ratio solemnitas transferenda, ut sicut in B. Petri aula universa convenit multitudo, ita in ejus b copostoli ecclesia eadem pariter annexa conflueret populi congregatio, aqualisque omnibus ines et lætandi devotio. Sed ecce plures aut i desideriis aut sæcularibus dediti curis, ad hanc distulerunt præstantissimi B. Pauli apostoli advenire aulam. Quapropter, fratres charissimi, abjicienda est omnis mundanæ cogitationis i cura, et temporalis lucri desideria respuenda, eoque omnes quo valemus anisus ad celebrandam sanctorum memoriam, maxime beatorum Petri et Pauli apostolorum principum natalitia concurrentes, in amborum ecclesias devote pariter congregati conveniamus, ut sicut pares eos e honorum infulus divina illustravit dignatio, ita i similes humana habeat in solemnitatibus devotio.

CAP. III. — Hic enim beatissimus prius quidem Saulus, et postmodum Paulus, prius, inquam, perse-

cutor, postmodum prædicator, Judaicæ credulitatis infectus sævitia, nimia ferocitatis adversus Christianos exardescerebat insaniam. Nam, sicut in Actibus apostolorum continetur (Act. ix, 2), accepta a principibus sacerdotum potestate ut si quos eorundem Christianæ religionis invenire potuisset, victos in Jerusalem deduceret, ibat tremens magna arreptus furia, et subito cœlestis radii splendore illustratus ac perterritus audivit vocem de cœlo dicentem sibi: *Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare (Ibid., 4)*. Et prolihus cadens in terram, oculorum lumen amisit. O magna pietatis omnipotentis Dei nostri benignitas! O inestimabilis longanimitatis misericordia! Modicum eum perterritus, ut multipliciter consolaretur. Paulum enim percussit, ut superflue mederetur. Illico enim Ananiam Dominus præcepit regenerationis gratiam baptismi tribui, et amissum lumen oculorum impertiri. Præceptum est enim ovi ut lupum ad caulas 446 deduceret, et similem sibi ovem efficeret. Anania enim Ovis interpretatur. Timet ovis lupo se propinquari, sed præcepto Domini fultus fiducialiter ad lupum accessit, eumque divina conspiciens correptione in mansuetudinem conversum, extemplo collato ei baptismatis munere, Christianique adhibito vexillo, eum Dominico collocavit ovili. O admirandæ operationis virtus! Ovis lupum ovem fecit, quia boni pastoris fortunam accepit, et quem prius habuit arvisimum expugnatorem, postmodum suscepit mitissimum concertatorem. Hunc Dominus prædestinatum habens ante omnia sæcula, vas electionis affirmat, suumque nomen in gentibus deportatorum pronuntiat.

CAP. IV. — O beate Paule, prædicator egregie, quam gloriosus et laudabilis inter apostolos omnesque reſulges martyres! quia licet novissimus in consortio apostolorum advenisse videris, plus tamen omnibus in Evangelio Christi elaborasse demonstraris. En tua lucidissima in toto enitet mundo doctrina. Quibus te laudibus digne glorificari, elegantissime apostolorum princeps et veritatis opinatissime prædicator, humana poterit lingua, quem misericorditer Redemptor ex æthere vocans, dignum sibi cultorem, et vas elegantissimum athletique strenuissimum constituit? Unde legitime bonum certamen certans, cursumque ministerii consummans (II Tim. IV, 7), tertium u-que ob hoc raptus cœlum, arcana meruisti audire verba; de reliquo repositam tibi coronam justitiæ, atque laborum tuorum dignam a justo iudice Domino nostro suscipiens remunerationem, merito cum angelis in cœlestibus perenniter triumphas regnis. Pro quo venerantes hanc sacratissimam solemnitatem tuam, gloriosæ apostolorum princeps et doctor gentium, assiduis nos apud Creatorem nostrum, pro cuius vera nominis confessione martyrii adeptus es palmam, commendare non desisias intercessionibus. Quatenus tuis circumſulti præcipuis interventionum suffragiis, continuaque protectione muniti, ab universis istius fluentis mundi erui mereamur adversitatibus, et mentis sinceritate, secunda devotissimæ tuæ festivitatis exsequentes gaudia, ad æterna pertingere valeamus regna, per Jesum Christum Dominum nostrum, cui est honor, et gloria per omnia sæcula sæculorum. Amen.

a Cod. Vat. 3835, nimis fœdium mentes gaudio reſerantur.
 b Al., sacratissime.
 c Al., torporis.
 d Sic Vat. cod. Al., proferent in eo: et post nonnulla, defensionis tueri noscuntur ope.
 e In quibusdam codd. deest die; male.
 f Al., consecrati.
 g Ms. Barb.: B. apostoli Pauli ratio erat transferenda. Cod. Casanat.: B. apostoli Pauli inerat ratio transferenda. Vallicell. cod.: B. apostoli Pauli celebratitatis erat ratio transferenda. Secuti sumus cod. Vat.

h Al., apostoli.
 i Al., desideritis.
 j Vocem cura, quæ in aliis codicibus desideratur, suggestit optimus cod. Vat., ex quo mox desideria scripsimus, pro desidia, ut alia exemplaria præferunt.
 k Id est, apostolatus honore.
 l Al., similiter. Cod. Vat., cœquales.
 m Sic idem Vat. Alias male, enim.
 n Sequentia in solo antiquissimo Vat. codice leguntur; ubi mox, pro superflue, legendum videtur superne.

447 SERMO XVIII.

De sancto Petro. Quomodo de carcere eductus est.

Nunc primum editus est vs. Casinensi.

CAP. I. — Quomodum sanctus Petrus in carcere sit ligatus duabus catenis et traditus quatuor quaterionibus militum, quomodum etiam inde liberatus sit per angelum Domini (Act. xii), audivit per ordinem dilectio vestra. Missus ergo in carcerem est sanctus Petrus, causa nominis Christi, sed penam carceris horrere non poterat, quia ipse in carcere templum Dei erat. Ligatus erat duabus catenis, sed catenas criminum in ipso carcere a credentibus extrahabat. Custodiebatur a quatuor quaterionibus militum, sed sub ipsa custodia quatuor Evangelia ad fidem venientibus insinuat. Nec mirum sane, si ille humanam custodiam timere non poterat, qui divina custodia servabatur. Cui ergo diligenter Petrus custodiretur in carcere a quatuor quaterionibus militum, ligatus a duabus catenis, venit angelus Domini ad eum, ut audivit dilectio vestra, et aperuit januas carceris, et dixit ei: *Surge, et tolle vestimentum tuum et operi te, et calcea te calceamentum tuum, et veni, sequere me (Ibid.)*. At ille surgens sequebatur eum, et cum venisset ad portam ferream cum angelo, statim a se eadem porta aperta est eis. Nec mirum sane si sancto Petro porta ferrea sponte aperta est, qui portas inferorum jam in potestate acceperat, dicente Domino ad eum: *Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam; et portæ inferi non prævalent adversus eam. Et quæcumque ligaveris super terram, 448 erunt ligata et in celo (Math. xvi, 18)*. Ille ergo sancto Petro portam ferream ape-

Aruit, qui portas inferni patefecit. Ille de morte Petrum eripuit, qui mortem ipsam destruxit.

CAP. II. — Sed quod tunc sancto Petro secundum litteram gestum est, circa nos quoque mystice geri agnoscamus, si fidem Petri sequamur. Sumus enim et nos in hoc mundo veluti in carcere constituti. Si ergo a Domino visitari mereamur, mittitur ad nos angelus Dei, et dicit ad inopinatumque nostrum: *Prælege te, et calcea te calceamenta tua, et operi te vestimentum tuum, et sequere me. Præcingens vos, si lumbos corporis nostri pudicitie circulo (Parte singulari) circumdumus, dicente et Apostolo: *Sicut lumbi vestri præcingi (Luc. xii, 35)* in castitate. Calceamus et pedes nostros, si gressus vite nostræ præceptis evangelicæ fidei muniamus, ut securi spiritus peccati et iniquitatis tribulus conculcemus. Operimus vos et vestimenta, si vestem illam nuptialem, id est baptismi gratiam, conservemus in nobis. Hæc itaque fideliter impleamus: statim cadent catene de manibus nostris, id est catene peccatorum, quibus constricti et colligati secundum animam tenebamur. Sed nec aliter de carcere, id est de mundi hujus errore, evadere possumus, nisi a Domino per angelum visitemur. Aperitur nobis et porta ferrea, id est et porta mortis, et portæ, quam Filius Dei passionis sue virtute committit; et tunc venimus ad domum Mariæ, id est ad Ecclesiam Christi, ubi Maria mater Domini habitat, et illic occurrit nobis puella nomine Rhode. Conveniens autem hujusmodi nomen Rhode salutis nostræ mysterium est. Rhode enim secundum litteram græcam rosa nuncupatur. Venientibus ergo nobis ad domum Mariæ, puella nomine Rhode occurrit, id est congregatio sanctorum, que sanguine martyrum gloriose velut rosa refulget.*

* Non Apostolus, sed Christus ipse hæc verba profert in Evangelio Lucæ, xii, 35. EDIT.

ADMONITIO IN SERMONEM SEQUENTEM.

Prolixum Quæsnelli monitum ex insulito nostro, quo omnia illius huic editioni insertum iri polliciti sumus, proferre cogimur. Sermon iste, inquit, utrum habitus sit in festo septem fratrum martyrum Machabæorum, an vero in festo septem fratrum filiorum S. Felicitatis martyris, id est Januarii, Felicis, Philippi, Sylvani, Alexandri, Vitalis, et Martialis, qui tempore Antonini imperatoris martyrio coronati sunt, erit fortasse qui dubitet, si oculos a titulo paulisper avorterit, cujus fidem, ut et aliorum hujusmodi, in suspensionem adducere nefas non est apud eruditos. Etsi vero horum celebris Romæ memoria ex antiquo fuerit, quoniam ipsam Urbem suo agone nobilitaverant, priorum tamen, id est Machabæorum, triumpho consecratum fuisse hunc sermonem existimamus, tum quia ex sacris Scripturis recitatum commemorat martyrum illorum historiam: *Causam*, inquit, *solemnitatis hodiernæ, dilectissimi, plenissime sacræ historiae lectione didicistis*; tum quia non imperatoris vel præfecti Romani crudelitati tribuit tale martyrium, sed *avisissimi regis impietati, nempe Antiochi*.

Porro huic martyrum solemnitati aliud festum subjunctum fuisse indicat S. Leo, *Natalem* scilicet, ut ait, seu dedicationem *ecclesie*, cujus consecratione antiquam festivitatem geminam esse inferius asserit. Sed cujus ecclesie natalis, et cujus consecrationis solemnitas ista esset, nec ipse aperit, nec quisquam post ipsum inquirere satagit: quod videlicet, ut opinor, pro certo habuerint omnes de dedicatione basilicæ S. Petri ad Vincula istud esse intelligendum, cum etiamnum hodie una sit dedicationis istius et martyrii Machabæorum festivitas kalendis Augustis affixa.

Huic autem sententiæ accedere nequaquam possumus. Nam basilica S. Petri ad Vincula ab Eudoxia Valentiniani Augusti uxore edificata est in monte Exquilino, unde et titulus Eudoxiæ dicitur, quod minime concinit his quæ de loco isto a Leone dicuntur. Siquidem manifestum est ipse a semper, sed ab homine extructam esse basilicam, cujus consecrationis memoria tunc agebatur. *Magnificus*, inquit, *structor parietum*, etc. Deinde in eum qui basilicam de qua inquirimus erexit, ea omnia convenire debent, quæ Leo edisserit, ut scilicet, 1º ipse suis sumptibus et magnificentia ad eam ædificari iussit: *Magnificus structor parietum*, etc., *habitando quod condidit*. 2º Et eam ipse consecraverit seu dedicaverit ecclesiam: *Qui hoc die antiquam festivitatem hujus loci consecratione geminavit*. 3º Ut animarum idem curam haberit: *Sed magnificentior edificator animarum*; immo et docendi munere in urbe Romæ, ac præulæ episcopi, parfumetus fuerit; *faciendo quod docuit*. 4º Ut is fuerit, cujus memoriam justo honore venerari possent homines, et martyrum sollemnitati subjungere. *Non solum*, inquit, *martyres ac martyrum matrem, sed etiam illius memoriam justo honore veneramus, qui hoc die antiquam festivitatem hujus loci consecratione geminavit*. 5º Denique, ut Leoni coævus fuerit, et in oculis eorum quos alloquebatur pietatis opera ediderit, ex quorum memoria, non minus quam ex templi quod cornebant conspectu, ad virtutis profectum accendi possent; *scelus est enim hortum verborum: Omnia ergo, dilectissimi, que oculis cernitis, et vultu meministis, ad profectum vestre edificationis assumite*, etc. Hæc autem omnia in Eudoxiam cadere non possunt: necesse est porro in aliquem ex pontificibus Romanis, ad quos unice pertinebat ecclesiam in Urbe dedicare, animarumque in ea doctores atque edificatores agere. Facile quidem de Caspiano papa ista dici queunt, qui nimirum sanctissime catholice fuit, et basilicam Julii fecisse legitur. Verum prioris sui et illa ad Sixtum III Leonis nostri ultimam detressorem referam. Primum enim manifestum est ecclesiam cujus dedicationis festo tunc dies agebatur,

quam aliquam fuit e principis Romane urbis basilicis; cuius euentia ab uniuersa plebe Romana tanta celebritate, tanta festiuitatis magnificentia, tam conspirantis studio et deuoto animo, tanto populi concursu replebantur: talis erant procul dubio basilica S. Marie Majoris, quæ et S. Marie ad Nives, et ad Præsepe, et Liberii basilica dicitur. Hæc autem a Sixto papa III denuo exstructam fuisse et consecratam, testatur liber de Romanis pontificibus, et Adrianus papa in epistola ad Carolum Magnum. *Hic fecit basilicam S. Marie matris Domini, quæ ab antiquis Liberii cognominabatur*, inquit liber ille in Sixto III. De quo ita Adrianus: *Sixtus papa, Constantini successor, fecit basilicam sanctæ Dei genitricis Marie, cognomento Majoram, quæ et quædam Præsepe dicitur.* In qua basilica mira sunt quæ referuntur a Petro Cluniacensi, Beda, et his auctoribus qui de præsentibus ecclesiis scripserunt. Deinde facile credi potest Leo in Sixti laudes erupisse ex occasione solemnitate quoniam ab illo fuerat educatus, si semper adhererat ut ejus diaconus, eidem proxime omnium erat memoria. Denique et ipse tamquam sanctitatis laudæ præclarus inter vindictas coeuit ecclesiasticis tabulis inscriptus reperitur 28 die Martii, ut merito illius memoriam justo honore uenerandam dixerit sapientis pontifex.

Quoniam est quod obijci possit, nempe dedicationis S. Marie solemnitatem alio die peragi, nempe nonis Augusti, nullamque e contra kalendis Augusti ascriptam esse solemnitatem dedicationis in hodiernum Martyrologio Romano, nisi S. Petri ad Vincula. Sed quid mirum, si per tot annorum decursum multa immutata esse reperiantur in ecclesiasticis huiusmodi tabulis, quarum etiam fides non usquequaque certa est et indubitata? Cæterum cum antiquissima illa basilica sæpius propter uelustatem de nouo suscitari, ac denuo consecrari indigerit, sicut consuetudo poscebat ut ultimus ejus consecrationis dies inter festiuitates haberetur, ita par erat ut primæ constructionis et consecrationis illius memoria non prirer, quæ plurimæ uidelicet insignibus quæ miraculis toto orbe celebris euaserat. Ob eam, ut opinor, rationem illius dedicationis solemnitas, quæ a Sixto peracta fuerat, a primo die Augusti ad quintum translata est, ut genita solemnitas in unam coalesceret, nec festiuitatis dierum numerus cum publicæ rei incommodo excreceret. Præsertimque id dicitur fieri ob aliam S. Petri ad Vincula dedicationem, cujus solemnitas eadem prima die Augusti celebranda occurrit.

Hæc in hypothesi quæ sermo de Machabæis Leonis esse credebatur, necessaria fuerunt. Superuacua uero et inutilia in eam præsentem cognoscuntur, si eundem sermone Leonis non esse demonstramus. In uetustissimo enim *Lectionario ms. Vaticano 3856*, quod procul dubio Romanum fuit ad usum basilicæ SS. Philippi et Iacobi, ubi alii gemini Leonis sermones ejus nomine inscribuntur. hic pagina 4, non Leonis, sed Augustino tribuitur hæc titulo: *Incipit sermo S. Augustini de SS. Machabæorum kal. Aug. : Quis Leonis Romano pontifici asserere audeat sermonem quem ipsa Romana Ecclesia hoc antiquissimo testimonio ab eodem abjudicat? Posteriorum itaque temporum errore factum est ut in collectionibus 2, 3 et 4, quæ sequioris ætatis sunt, Leonis ascriberetur. Hoc enim documentum nobis euidentissimum est.*

Adde quod hic sermo solemnitatem Machabæorum in ea urbe in qua habitus fuit celeberrimus indicat. In Africa quidem celebris fuisse cognoscitur tum ex Carthaginensi, ueteri Kalendario, quod Mabillonius in *Analesis* uulgauit, tum ex Augustini serm. 300 et 301, de eodem festo editis, qui hujus quoque sermonis eum auctorem confirmare queunt. At Romæ Leonis ætate nullum de Machabæis festum celebratum fuisse, ex eo colligitur, quod nulla ejus festi Missa notetur kal. Augusti non solum in antiquissimo Sacramentario Leonis attributo, quod secundo tomo receditur, eorum etiam in priori Sacramentario Gregoriano, quod ex duobus mss. Ludouicus Muratorius typis impressit *Liturgie Rom. veter. tomo II. Quod si in uulgato Galatiano istud festum adstruitur, hoc non esse purum Sacramentarium Gelasianum, et nonnulli posteriorum auditamenta serpiunt ætatem est. imo quæ recensendam esse Missam de Machubæis, ex ipso Missæ hujus defectu in posteriori Sacramentario Gregoriano quisque intelliget. Additio autem hæc induci potuit ex aliqua Ecclesia ubi Machabæorum festum peragebatur, uti Leonis quo se tempore peragebatur in Gallia; unde eorum festum signatur in Kalendario Polemii Silvii, quem Gallum scriptorem fuisse et scripsisse in Gallia p. obabimus in obseruationibus ad serm. 88, num. 4.*

Accedit inscriptio a pluribus edita et nouissime recusa a P. abb. Monsacrato in opere de uicinis S. Petri pag. 48, in qua de templo S. Petri in Vinculis hæc inter cætera leguntur :

Hoc Domini templum Petro fuit ante dicatum,
Tertius antistes Syotus sacrararat olim,
Civili bello destructum post fuit ipsum.
Eudoxia quidem totum renouauit ibidem :
Pelagius rursus sacravit papa beatus,
Corpora sanctorum condens ibi Machabæorum.

Si hæc inscriptio esset antiqua, genuinamque referret historiam, ita ut ante Gregorium Machabæorum celebritas sub Pelagio Romæ cæpisset, adhuc sermo Leonis tribui non posset. Tandem formuli charissimi, quæ initio scriptis 3 inseritur, Augustino quidem familiaris, a Leonis autem consuetudine alienissima est; hocque indicium sermonem Leonis suppositum fuisse uehementius confirmat.

453 SERMO XIX [Al. inter Leoninos serm. LXXXIII].

In Natali sanctorum septem fratrum martyrum Machabæorum.

In appendice nunc primam collocatas, quia non Leonis, sed Augustini est.

CAP. I.—Gratias, dilectissimi, Domino Deo nostro, quod quanta sit hujus diei solemnitas, etiam si ego

* Hæc ergo Eudoxia, quæ hoc templum civili bello destructum renouauit post Christum, quæque hinc deinde ab Hierusalem Romam delulisse vincula Petri, non est Eudoxia Valentiniani III uxor, ut Quesnellus putauit.

* Quesnellus adiecit, et dedicatione Ecclesiæ, eo quod in sermone etiam de Ecclesiæ dedicatione ag-

A tacentiam, conuentus uoster ostendit. Tam conspiranti enim studio et deuoto animo conuenistis, ut et festiuitatis magnificentiam, etsi sermo non indicet, congregatio tamen ipsa testetur. Et recte: duplex enim causa laetitæ est: in qua et natalem ecclesiæ colimus, et martyrum passione gaudemus; nec inuicem rito digne Ecclesiæ horum exultat martyrio, quorum ornatur exemplo. Causam ergo solemnitatis hinc dierum, dilectissimi, **454** plenissime sacre historiae

ur. Sed in nullis mss. hæc additio inuenitur.

* Valgati posteriores prima editione inserunt uerbum *agamus*, quod delendum putauimus auctoritate prima editionis et nostrorum codicum collectionum 2, 3 et 4.

* Conf. Barb. collect. 2, solemnitate.

* Ecclesiæ natalis pro uicinis dedicationis accipitur.

lectione didicistis, nec latere vos potuit quem in tanto rerum gestarum ordine exceperitis auditum, cum gloriosam septem martyrum matrem exultanti et non tacto honoraretis affectu, in singulis quidem filiis passam, sed in omnibus coronatam. Subsecuta est enim felici exitu, a quos invicto præmisit hortatu. Beata genitrix, beata progenies, memorabilis præcedentium fortitudo. Nam cum in illo ordine mortium, et in illa dispositione pœnarum, id sævissimi regis excogitasset impetras, ut victoriam sibi et de primis promitteret, quos sine tolerantia cruciaret exemplo, et de postremis, quos in supplicio torqueret alieno, multiplicatae sunt martyrum palmæ, et dum singuli in omnibus vincunt, præter coronas proprias, omnes acquisivere septenas.

CAP. II. — Sed hæc ad fructuosam recolenda sunt aurium voluptatem. Inflat scientia (I Cor. viii, 4), nisi aedificet obedientia. gravant audita, nisi suscipiuntur imitanda. Nec enim quia cessavit persecutor et tortor, quia omnes jam deo militanti potestates, desunt Christianis. **455** quae superent, passiones. *Fili, inquit, accedens ad servitutem Dei, sta in iustitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem (Eccli. ii, 4); et Apostolus dicit: Quicumque in Christo pie voluit vivere, persecutionem patitur propter iustitiam (II Tim. iii, 12).* Qui ergo putas quiescisse persecutionem, et nullum tibi cum hostibus esse conflictum, intumens cordis tui scrutare secretum, et omnes recessus animæ tuæ diligens explorator ingredi; et vide si nulla te impugnat adversitas, si nullus tyrannus vult in mentis tuæ arce dominari. Noli cum avaritia pacem firmare, et iniquorum questuum incrementa contemne. Superbiæ concordiam nega, et magis time in gloriam suscipi quam in humilitate calcari. ^f Dissociare ab ira, nec dolorem inflammet invidiæ cupido vindictæ. Renuncia voluptati, avertere ab immunditia, pelle luxuriam, fuge iniquitatem, s obnitere falsitati; et cum videris multiplicem habere pugnam, tu quoque, imitator martyrum numerosam, quære victoriam. Toties enim peccatis morimur, quot es in nobis peccata moriuntur; et pretiosa in conspectu Domini etiam ista mors sanctorum ejus (Ps. cxv, 15), ubi homo occiditur mundo, non interitu sensuum, sed sine victorum.

CAP. III. — Si ergo, charissimi, non ducitis cum infidelibus jugum (II Cor. vi, 14), si peccatores esse desinitis, et nullis carnalium cupiditatum tentationibus ceditis, solemnem hanc diem legitime celebratis; et non solum martyres ac martyrum matrem, sed etiam illius memoriam justo honore veneramini, qui hoc die antiquam festivitatem hujus loci consecratione gemavit; magnificus quidem structor parietum, sed magnificentior aedificator animarum,

^a Ms. Casanat., quos munitis præmisit; sed cum cod. Barb., pro hortatu habet ornatu.

^b Solus cod. Casanat., morientium.

^c Mss. Casanat. et Barb. collect. 2, ad infructuosam.

^d Addidimus omnes ex mss. collect. 2 et 4.

^e Editi ante Quesnellum, recursus, perperam.

^f Ms. Barb., Dissocia te ab ira.

^g Sic ex prima editione ac mss. collect. 2 et 3. Vulg., omite falsitatem.

^h Editi, non terminatione sensuum. Correximus ex duobus mss. collect. 2.

ⁱ Ita emendavit Quesnellus, ut etiam in nostris codicibus legitur. Al., creditis. Mox adverbium legitime sententiæ maximo congruum adjecimus ex laudatis mss. collect. 2.

^j Cum hic sermo a Leone habitus crederetur in ecclesia S. Petri in Vinculis, Sixtus III hujus ecclesie consecratorem hoc loco designari omnes hæcenus existimarunt; unde etiam Quesnellus postillam huic textui affixit Sixti III elogium. Sed cum hujus sermonis auctor sit Augustinus, ut in admonitione

A ultra ævi sui terminos opera pietatis extendens, et utilitatibus institutionum ejus etiam in ipso frueretur devot. posteritas, et habitando quod condidit, et faciendo quod docuit.

CAP. IV. — Omnia ergo, dilectissimi, quæ oculis cernitis, mente meministis, ad profectum vestræ edificationis assumite, et ita unusquisque vestrum præparato a majoribus **456** utatur habitaculo, ut in seipso meminerit templum Dei esse fundatum. Nihil structuræ suæ pravum, nihil supponat infirmum; sed vivis et electis lapidibus congruendo, per indissolubilem connexionem crescat in Domini corporis unitate: auxiliante ipso angulari lapide Deo et Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XX.

De Transfiguratione Domini.

Nunc primum editus ex ms. Patavino S. Antonii, Leoni perperam tributus.

CAP. I. — Hodie, fratres charissimi, solemniter colimus diem illius scilicet qui cum Patre omnia gubernans, condidit omnem diem; Verbum, inquam, quod in principio dixit: Fiat lux, et facta est lux (Gen. 1, 3). Ipsius caro hodie in monte clarificata est, utpote textus narrat evangelicus. In monte ante duos vates tresque discipulos transfiguratus est Dominus; scilicet ut nobis spem suæ Divinitatis doceret, suam præ nive faciem candidam eis voluit demonstrare. Si quis vero hos noscere voluerit vates, curat ad evangelistarum sublimissimas voces. Verum si cuilibet Lucas a duobus superioribus dissentire videtur, propter quod non post dies sex, sed post dies octo hanc Domini claritatem ostensam fuisse perhibet (Luc. ix, 28), grammaticorum currat ad tropum. Est nempe apud eos tropus, qui syllepsis dicitur, ubi pro uno multi, et pro multis unus comprehenditur, atque totum pro parte, et pars pro toto accipitur; sciatque Lucam nihilominus tropice descripsisse diem quando promissum est; atque illum quando completum est, in suo Evangelio comprehendisse. **457** Videlicet quando Dominus hoc promiserat, vespere erat; et cum transfiguratus est, mane nihilominus apparebat. Matthæus vero et Marcus prætermittentes dies promissionis et transfigurationis, solummodo integris sex mediis maluerunt tradere recordationi perpetuæ.

CAP. II. — Verumtamen si aliquis dicat cur ante duos vates et tres discipulos voluit transfigurari, remiscatur ipsius luculenti primi sermonis Domini; ipse inquit Judæis: In lege vestra scriptum est quia duorum hominum sit verum testimonium (Joan. viii, 17). Ut autem seipsum ostenderet esse qui dixit

ostendimus, omnis de Sixto III opinio evanescit. Si vero ille ipsium sermonem in Hipponensi ecclesia recitavit, alicujus prædecessoris sui elogium hic attexere voluit. Cum porro idem doctor serm. 300 de Machabæis disserens basilicam in eorum honorem Antiochiæ quidem, non autem in ecclesia, ubi loquebatur, dedicatam memoret num. 6, in præsentique quoque sermone habito occasione dedicationis ecclesie, quæ in diem Machabæis sacrum incidere, de utroque argumento sanctorum martyrum et dedicationis sibi egisse videtur.

^k Cod. Barb., utilitate.

^l Quesnellus vocibus ad profectum præmisit conjunctionem et, quæ non satis congrua, a plerisque nostris codicibus et anterioribus etiam editionibus abest.

^m Antiquissimus cod. Vat. 3836, superponat. Dein cod. Barb., lapidibus congerendo indissolubilem connexionem, crescat in Domini operis unitatem.

ⁿ Voces, ipso angulari lapide Deo et, antecedentibus congruentibus adjectæ fuerunt ex antiquissimo Vaticano 3836.

Moysi : *Ego sum quis sum, et hæc dices filiis Israel : Qui est misit me ad vos (Exod. iii, 14) : quique eundem Moysen ob liberationem filiorum Israel ad Pharaonem miserat, et ei in monte Sina legem dederat, atque prophetam Eliam igneo curru in aereum cœlum devertexat, hos testes ad suæ claritatis transfigurationem divina potestate cum discipulis contemplandam perduxerat; nimirum unum eorum revocans a limine mortis, alterum a translatione paradisi. Nullus enim scire poterat sepulcrum Moysi, nisi qui jussit et ad se eum perduxit; et nemo qui esset Elias translatus cognoverat; nisi qui eum ad se vocaverat. Hic est enim Unigenitus Patris, qui propter humani generis redemptionem effici voluit primogenitus matris. In hac namque hodierna transfiguratione coadunare voluit utriusque paginæ concordationem. Ut enim ostenderet se esse legis Dominum et prophetam, hos voluit perducere ad testimonium evangelistarum. In hac siquidem transfiguratione placuit ei, dispensatori Patris ostendere Filii dispensatorem, scilicet Petrum Moysi, et eundem veterem casto novo demonstrare voluit, Eliam Joanni. Duos soles in monte cernebant hodie discipuli, unum, qui ab eis omnibus contemplabatur in firmamento, et alterum, qui splendidius eo fulgens a vatibus et discipulis cernebatur, facies Jesu. Hic vero Sol, qui in monte rutilabat, illum qui in firmamento est sua potentia illustrabat. Iste namque Sol justitiæ ardens et lucens; ardendo enim in se accendit fideles, lucendo illuminat omnes. De isto namque Sole ait Joannes : *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9).**

CAP. III. — Verum ut claritas illius nobis certo certius insinuaretur, postquam in aliam speciem vultus ejus transfiguratus est, et a nube lucida cum apostolis obumbratus, a Patre veraciter est clarificatus : *Hic est, inquit, Filius meus charissimus, ipsum audite (Luc. ix, 35).* Discipuli vero tantam vocem non ferentes, ceciderunt in faciem, recedentibusque Moysæ et Eliæ, remansit sola soboles divina, quæ erigens eos inquit : *Nolite timere, quod est dicere : Timeant illi, qui non credunt, timeant quos phantasmata illudunt. Vos, qui Patris Filio obeditis, ejusque arcanis secretis interestis, quam ob rem timidi estis? Attamen sancti discipuli 458 respicientes, neminem viderunt, nisi solum Jesum; ut liquido demonstraretur quia vox quæ missa fuerat, non Moysi, non Eliæ, sed unigenito Filio solummodo congruerat. De hac quippe visione quidam facundissimus poeta admiratur atque collaudat meritum horum trium apostolorum dicens (Sedulius, l. iii, v. 284 seqq.) :*

O meritum sublime trium, quibus illa videre
Contigit in mundo quæ non sunt credita mundo!
Quid? quod et Eliam, et clarum virtute Moysen
Ignotos oculis viderunt lumine cordis.
Ut major sit nostra fides, hunc esse per orbem
Principium ac finem, hunc Alpha videlicet et :
Quem medium tales circumfulsere prophetæ.
Alter adhuc vivens, alter stans lumine vitæ :
Sideroque sono, Meus hic est Filius, atens,
Ostendit verbo genitum vox Patria Christum.

Hinc namque Moysi deprecanti atque dicenti, *Ostende*

A mihi gloriam tuam, ait Dominus : Non poteris videre faciem meam; non enim videbit me homo, et vivet. Ecce, inquit, est locus apud me, et stabis supra petram; cumque transibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, et protegam te dextera mea, donec pertranseam, tollamque manum meam, et videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris (Exod. xxxiii, 18, 20 seqq.). Quidnam, dilectissimi, est hoc? quidnam est hoc? Numquidnam Dominum nemo vidit umquam? Numquidnam mentitus est unus horum, qui dixit : *Deum nemo vidit umquam, nisi Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit (Joan. i, 18)?* Numquidnam omnipotens Pater incapibilis et immensus, atque invisibilis corporeus esse creditur, aut membra illi ascribuntur corporalia, ut referatur eum habere posteriora? Magnum est hoc, profundum est hoc; et tantis tam profundum rimari non est facile. Sed illi soli est aperiendum, qui cum vult, brutis animalibus aperit os ad loquendum. O sancte Spiritus nobis resera hoc summum Patris eloquium. **B** Attendite diligentius, attendite, dilectissimi, cautius, et una mecum hic vestrum parate animum.

CAP. IV. — *Cum pertransiero, inquit Dominus, videbis posteriora mea, faciem meam videre non poteris (Exod. xxxiii, 23).* Facies namque Domini incomprehensibilis Deitas; posteriora vero ejus Filii credenda est assumpta humanitas. Profecto per faciem, quæ prima pars est corporis, Divinitas insinuatur ante omnia sæcula; posteriora vero Christi humanitas est, quæ in ultima ad nos per inviolatam venit Mariam tempora. In hac siquidem die, quod suo famulo promisit Moysi, fideliter per Filium Pater complevit. De hac quidem solemnitate hujus diei David ait : *Confessionem 459 et decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento (Ps. ciii, 4).* Confessionem et decorem indutus est Christus, cum gloria paternæ vocis glorificatus est : amictus est lumine sicut vestimento, cum solis splendore suum discipulis coruscantem ostendit vultum. De hac quoque solemnitate Habuc prophetæ mirabatur, cum ab ipso decantabatur : *Domine, audiivi auditum tuum et timui, consideravi opera tua et expavi. (Hab. iii, 1).* Numquid fabricam mundi iste miratus expavit? Non. Sed quid miratus expavit? Audi quid sequitur : *In medio, inquit, duorum animalium cognosceris. O charissimi, quid est in medio duorum testamentorum, aut in medio Moysis et Eliæ cum eo hodie in monte sermocinantium. Illic namque est lapis angularis, in quo 460 uterque paries meruit copulari, scilicet vetus Testamentum, et novum. Vetus significatum est per Moysen et Eliam, per quos lex et prophetæ designantur. Novum vero per Petrum et Jacobum et Joannem, per quos sanctum et venerandum designatur Evangelium. Sive per Moysen et Eliam prior ille Judaicus populus, per Petrum, Jacobum et Joannem populus designatus est gentilis. Hic vero est populus ambulans in tenebris, qui vidit lucem magnam; ad quam lucem nos Unigenitus Patris perducatur contemplandam in illa patria, in qua justii fulgebunt sicut sol, et ipse Deus erit omnia in omnibus, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat, et glorificatur Deus per numquam finienda sæcula sæculorum. Amen.*

OBSERVATIONES

IN

SERMONES S. LEONIS MAGNI.

461 IN SERMONEM III.

Quo sensu S. Leo petram, supra quam Christus Ecclesiam edificavit, de fide solida accepit.

1. His Leonis verbis serm. 3, c. 2 : *Soliditas illius PATROL. LIV.*

fidei, quæ in apostolorum principe est laudata, perpetua est, istam annotationem Quesselus subiecit. Explicat verba Christi Domini, quæ consequenter describit; asseritque soliditatem fidei, quæ in Petro laudata est, esse petram illam super quam se Ec

clesiam ædificaturum promittit, et adversus quam portæ inferi non prævalebunt, quia perpetua est; et ut loquitur c. 3, *firmitatem petrae, quæ nullis impulsio- nibus quateretur, accipit, ita ut eam neque hæretica unquam perrumpere pravitatis, nec pagana potuerit superare perfidia.* In eundem sensum eadem verba exponit serm. 3 (nunc 4), c. 2 et 3, serm. 60 (nunc 62), seu de Pass. 11, c. 2. Hactenus illa. Ne autem hæc interpretatio, quæ petrae nomen fidei in Petro laudatæ accommodat, iis favere credatur qui testimonium Christi, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, non de Petro, sed de fide exponentes, ad prærogativas Petri et successorum eius constituendas nihilum pertinere contendunt, Leonis mens exactius expli- canda est.

2. Cum S. pontifex *petram*, supra quam Christus se Ecclesiam ædificaturum promisit, explicavit de fide seu de soliditate ejus fidei, quam idem Christus laudavit in Petro; non fidem in genere, nec priva- tam fidem Petri, sed eam fidem quam ille prædica- vit, cujusque depositum in Romana sede reliquit, et ad successores pari soliditatis privilegio transmisit, Leonem intellexisse, exploratissime ostendemus: hinc autem patebit quam parum accurate Quesnellus in postilla apposita serm. 62, c. 2, generatim scripserit: *Petra, supra quam ædificatur Ecclesia, et ad- versus quam infernus non prævalet, est solida fides.*

3. Fidem nimirum a Petro prædicatam ex Leonis mente accipiendam esse, idem pontifex palam pronuntiat laudato serm. 62, c. 2. Omnes enim apostolos Petrum Deo revelante in professione fidei prævenisse affirmat, *ut ad regimen totius Ecclesiae præparatus, primum disceret quod doceret, et pro soli- ditate fidei, quam erat prædicaturus, audiret: Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* En soliditatem et nomen petrae, super quam ædifi- canda erat Ecclesia, et adversus quam portæ inferi non prævalebunt, ei fidei tribuit, *quam Petrus erat prædicaturus, et quam prædicando ædificaturus erat Ecclesiam.* Ne vero petrae nomen hinc adimatur Petro, ob hanc fidei prædicandæ soliditatem ipsum quoque Petrum petram constitutum Auctor testatur serm. 4, c. 2. Sic enim Christum loquentem inducit: *Tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris; ac propterea non tam fidem Petri, quam eundem Petrum catholicæ fidei petram vocat ep. 119, ad Maximum Antiochenum, c. 2.*

4. Cum vero idem Petrus hujus fidei depositum in Romana Ecclesia ac sede potissimum reliquerit, transmisitque ad successores Romanos pontifices; eandem fidei soliditatem, quæ fuit in Petro, in hæc Ecclesia, et in successoribus Petri peculiari privilegio perseverare et perseveraturam usque ad finem mundi, Leo aperte prodit iis verbis serm. 3, c. 2: *Soliditas enim illius fidei, quæ in apostolorum princeps est lau- data, perpetua est: et sicut permanet quod in Christo Petrus credidit, ita permanet quod in Petro Christus instituit.* Instituit nimirum Christus ut ejus fides, super quam ædificanda erat Ecclesia, adeo soli- da, ut adversus illam inferi portæ non prævalerent unquam, quod fidei soliditatem perpetuam requirit. Qui autem hanc fidei soliditatem perinde affirmavit perpetuam, eam profecto non desiisse in Petro, sed in successoribus ejus transisse agnovit: unde serm. 5, c. 4, ait: *Soliditas enim illa, quam de petra Christo etiam ipse (Petrus) petra factus accepit, in suos quoque se transfundit hæredes.* In illos scilicet hæredes transfusa est, in quibus Petrum vi- vere, et Ecclesiam adhuc regere ac docere pluribus in locis indicat. Quare serm. 3, c. 3, soliditatem pe- træ semper perseverantem beato Petro tribuens ait:

(a) Addendum et jurisdictionis; neque enim meri honoris, sed præcipue etiam jurisdictionis ac pote- statis aliis apostolis haudquaquam communis prima- tum Petro ac successoribus ejus a Christo fuisse tri-

Manet ergo dispositio veritatis, et beatus Petrus in ac- cepta fortitudine petrae perseverans, suscepta Ecclē- siæ gubernacula non reliquit. Consonantia aliorum Patrum testimonia possemus asserere, quæ in alio tractatu aliquando, si Deo placuerit, edendo collegi- mus. Sed unius Leonis sententiam hic aperire consi- lium fuit. Hæc autem sententia quantum ad Romane sedis prærogativas constituendas conferat, nemo non videt.

IN SERMONEM IV.

Quid Leo intellexerit his verbis cap. 3. Manet ergo Petri privilegium, ubicumque ex ipius fertur æquitate judicium. Quesnelli annotatio expenditur.

1. In descriptum testimonium hæc Quesnellus an- notavit. « Tam egregium sententiam, etsi multorum jam observationibus illustratam, ratio instituti nostri non patitur ut intactam prætermittamus. Postquam initio capituli asseruit S. Leo ædificium in fidei firmitate per Petrum assertæ consurgere, et hujus confessionis intuitu traditam eidem esse potestatem, his verbis significatam: *Tibi dabo claves regni celo- rum, etc. (Luc. xxii, 28);* subjungit non soli Petro datum, sed transisse etiam in apostolos jus potesta- tis istius: ideo tamen Petro singulariter intamam esse, ut in uno discerent omnes Ecclesie rectores quid sibi esset creditum, et omnibus Petri forma præponeretur. Sicut enim pro omnibus confessionem fidei emiserat apostolorum princeps, et omnes in illo et per illum responderant; ita et pro omnibus po- testatem clavium accepit, et omnes in illo ac per il- lum acceperunt. Hinc rursum Leo, sicut omnibus communem potestatem, ita et commune omnibus privilegium, excepto primatus honore (a), asserit: illudque Petri privilegium manere, ubicumque ter- rarum per episcopos apostolorum successores, ex Petri fertur æquitate judicium; ac profunde non manere Petri privilegium ubicumque non ex ipsius fer- tur æquitate judicium. *Qua sententia, inquit Fran- corum rex Carolus Calvus in epistola Hincmaro Rhe- mensis stylo exarata, constat quia non manet Petri privilegium, ubi ex ipsius æquitate non fertur judicium. Cum enim ubicumque dicitur, sicuti nullus locus, ita nemo rector Ecclesie ex Petri æquitate judicium præferens excipitur, vel contra illius æquitatem profertur commendatur. Et quia ubicumque sine ulla exceptione non manet Petri privilegium, ubi ex ipsius æquitate non fertur judicium, obaudimus jussum, vel recipimus judicium, quod non ex Petri æquitate fuerit præ- latum, ac per hoc ipsius privilegio fuerit destitutum? (Epist. Caroli Calvi, ad Adrianum P., inter Hincmar- rianas ult. editionis.) Ad eadem Leonis verba alludit in synodo Tricassina anni 878 idem Hincmarus nec- non et alii episcopi Gallicani, qui confirmantes ex voto Joannis papæ VIII, in synodo præsentis, con- demnationem Lamberti Romanæ Ecclesie inimici, privilegio beati Petri et sedis apostolicæ, ut aiunt, excommunicati, istud privilegium et æquitatem sedis apostolicæ interpretari videntur de judicio prolatum juxta sacros canones Spiritu Dei conditos et totius mundi reverentia consecratos; et iterum, secundum Scripturarum tramitem, sacrorumque canonum decreta. Vide Petrum de Marca hæc fusius prosequentem libro IV de Concordia sacerdotii et imperii cap. 6 et 8. » Ita Quesnellus, ubi sub finem S. Leonis verba in quam potius quam in S. pontificis mentem sensim inflectens, ea sola ipsorum Romanorum pontificum judicia privilegio et æquitate Petri gaudere, ac rata esse insinuat, quæ ad canonum normam feruntur. Hæc autem tam prolixam annotationem eo sorte consilio perduxit, ut Leo ipse, hoc testimonio perinde explicato, favere videretur iis quæ statuere medita-*

butum, ipsa Gallicana Ecclesia cum omnibus catho- licis docet. Confer not. 29 in serm. 82. Quia peculi- ris primatus potestas quoad ipsum jus habet et solvendi in quo sita sit, non est hic disserendi locus.

tatur in causa Hilarii Arelatensis, dissert. 5, in qua hunc Leoni iudicium exercenti, ut ipse commissitur, contra regulas canonum, jure restituisse contendit, eo quia non latebat, inquit ibidem part. III, c. 4, inertem esse ac otiosam primariorum presulum erga inferiores episcopos prerogativam, cum nihil ab his nisi secundum normam canonum arrogatur. Non est hic locus disserendi de iudicio Leonis in causa Hilarii Arelatensis, quod et ex naturali aequitate, et ex canonum regulis Romae susceptum et habitum, in Observationibus ad eandem Quesnellianam dissertationem fuse demonstrabitur. Hic solum, ne S. pontificis testimonium in aliam ab eo sententiam, quae inobedientiae faveret, et Romanae sedis prerogativas oppugnet, distrahat, genuinus Leoninae propositionis sensus ex ipso Leone explicandus est.

2. Cum itaque S. pontifex pronuntiat *manere Petri privilegium, utrumque ex ipsius fertur aequitate iudicium*, de iudicis loquitur circa personas ac praesertim circa crimina, ut liquet ex iis quae de nimis vel severitate, vel remissione, in eodem sermone statim subiicit, nec non ex serm. 5. c. 5, ubi, *Manere, inquit, apud nos iure ligandi 465 atque solvendi, per moderamen beatissimi Petri et condemnatus ad poenitentiam, et reconciliatus perducitur ad veniam*. Porro privilegium Petri illud est, ut ligata vel soluta sint in caelis, quaecumque illa in terris solverit vel ligaverit. In illis vero iudiciis, quae circa criminosos ab Ecclesiae principibus feruntur, hoc Petri privilegium manere Leo tradit, si ex aequitate ipsius Petri iudicium feratur, nimirum si perinde rectum et justum sit, uti recta et justa Petri iudicia fuerunt. Aequitas scilicet hoc loco pro reali iustitia sumitur, adeo ut qui ligatur seu condemnatur vere sit peccator, qui vero absolvitur sit vere poenitens. Qui enim sunt ejusmodi, cum in terris ligantur vel solvuntur, ligati vel soluti sunt etiam in caelis. Quod si errore aliquo vel fraude cuiuspiam ligetur seu condemnetur qui in foro externo reus quidem iudicatur, at vero est innocens, absolvatur autem qui poenitens creditur, at vere fictus accedit, nec coram Deo conversus est: quis ligatus aut solutus credat in caelis, quod perinde in terris solvitur vel ligatur? Nihil amplius ex toto Leonis contextu elici poterit. Totus iudicia Ecclesiae in terris habita respicit relate ad divinum iudicium in caelis.

3. Nihil hic de canonibus aut methodo canonum, a quibus qui aequitatem Petri necessario derivandam putant, indicare deberent quinam fuerint canones quos Petrus secutus sit, ut iudicia ex aequitate ferret. Naturalem quidem aequitatem spectant canones, cum certas iudiciorum regulas praescribere. At Petri aequitas quae hic indicatur ad naturalem quidem iustitiam, seu aequitatem, quam substantia canonum respicit, non autem ad disciplinam aut methodum canonum, sine quibus Petrus aequissime ligavit vel solvit, referenda est.

4. Hanc iustitiam et aequitatem naturalem dum servant iudicia Romae pontificum, sive juxta certam canonum methodum et disciplinam ferantur, sive aliter pro supra illa auctoritate, qua non in substantia aequitatis naturalis, sed in methodo ac disciplina canonum dispensare vel immutare ex ipsa nonnumquam aequitate possunt, nihil refert: semper enim privilegium Petri gaudent, et ligatum vel solutum erit in caelis quidquid auctoritate Petri solverint vel ligaverint. Sicut contra si quae ab iisdem ferrentur iudicia etiam ex regulis ac methodo canonum, quae reali aequitate ac iustitia carerent, quod praesertim errore facti atque fallacia testium vel documentorum accidere potest; methodus ac disciplina canonum custodita nihil proficeret. Etsi enim rata apud Ecclesiam, habenda essent atque servanda, quoad error non delegatur, et iudicia non retraherentur (ut pluribus theologi et canonistae tradunt ex ipsis Patrum institutionibus, ac regulis canonum), non tamen potirentur privilegio Petri, quatenus apud

Deum in caelis non ligaretur aut solveretur, qui in terris per errorem atque fallaciam ligatus fuit aut absolutus. Haec genuina et aperta Leonini principii interpretatio est, ex qua ejusdem principii usus vel abusus facile discernetur, adeo ut non opus sit plura disserere de testimonio Caroli Calvi, quod ex toto contextu ac ex circumstantiis peculiaribus expendendum, longiorem ac rei praesenti minime necessariam disputationem postularet.

IN SERMONE XVII.

Sententia Leonis de usura non solum supra pauperibus, sed etiam cum divitibus vetita.

Longiorem Quesnellii annotationem circa usuram contra novitium errorem sermone 17 subjectam huc reservavimus. « Tam evidenter, inquit, hoc loco evertitur dogma novitium de libera cum divitibus feneratori facultate (in quod nonnullos e catholicis abripi dolendum), ut Leonis doctrinam attentius considerare operae sit pretium. Clarum est igitur eum non illud modo sensu insectari quod cum pauperibus exercetur, sed omnem omnino usuram ab eo reprobari. Primum enim ea Scripturae loca adducit quae omnem usuram damnant, nec de pauperibus habent quidquam peculiare. 2º Eum damnat qui hominum laborantium captat necessitates, ut multiplicet opes suas immodicis augmentis: quod vix ex uello a pauperibus accepto evenit; sed potius ex copiosis lucris, quae percipiuntur dum laborantium illi est negotiantium, necessitates aliquis captat, et commodatam pecuniam immodicis lucris auctam recipit. 3º Eorum rationem refutat, qui beneficium se praestare contendunt cum negotiantibus suam pecuniam dant ad usuram: tale enim beneficium vocat *dolosa officia, dolo sum questum, injustum et impudentem avaritiam, quae beneficium se dicit praestare cum decipit, cupiditatem injusti lucri*, etc. 4º Generatim pronuntiat *sensus pecuniae suus esse animae; fugiendum prorsus esse iniquitatem feneratoris, et a sancto monte Dei esse extraneum, qui dolo sum questum de pecunia sua captat usuris*. 5º At feneratorum aut miserum esse amittendo quod dedit, aut miseriores accipiendo quod non dedit. Ubi ostendit in eo propriae usurae iniquitatem censi, quod quis accipit quod non dedit, contra generalem Dei sententiam, quae, ut S. Ambrosius lib. de Tobia scribit, *omne sortis excludit augmentum. Usura enim, ut desinit Hieronymus, est plus accipere quam dare*. 6º Denique quam infirma sint rationculae quas avaritiae suae obediunt feneratorum, ex his verbis collige: *Quilibet sequatur eventus, malu 467 semper est ratio feneratoris, cui pecuniam et minuisse et auxisse peccatum est*. Unde ex mente Leonis, sive hoc sensus in commodum ejus cedere videatur, qui mutuo accipit, sive in damnum, sive cum periculo damnoque dantis, sive cum lucro, semper est mala ratio feneratoris. Vide et ejusdem epistolam 3, al. 1 (nunc ep. 4), c. 3 et 4, ubi nulla pauperum mentione facta, generali sententia damnat omnes qui usurariam exercent pecuniam et fenore volunt ditescere; doletque hoc in eos cadere qui Christiani appellari cupiunt. » Ita Quesnellus. Plura vero hac de re contra eundem errorem disputata invenientur in aliquot Operibus novissime editis, ac praesertim in celeberrimo opere summi regnantis pontificis Benedicti XIV, de Synodo Diocesana lib. VII, c. 47, qui praeterea eundem errorem apostolica auctoritate damnavit in Encyclica edita die 1 Novembris anni 1745, ac inserta tom. I Bullarii ejusdem pontificis.

IN SERMONE XX.

Quesnellii censura contra Alexandrum Alensem et S. Thomam expuncta.

1. Quesnellus in ea Leonis verba serm. 20, c. 1: *Merito disposerunt apostolicae sanctiones ut veterum jejuniorum utilitas permaneret, et licet Ecclesiae com-*

suetudo prolixioribus se castigationibus exercere didicisset, amplecteretur tamen continentiae sanctificationem ex lege venientem, etc., hanc annotationem appendit : « Viderint qua ratione doctrinam suam cum sanctorum Patrum doctrina conciliare possint posterioris aevi theologi, qui ex legis gratiae perfectione breviores jejuniorum hodiernorum castigationes prolixioribus praeferebant. Ita argumentatur Alexander Alensis part. iv, quaest. 28, de jejunio, membro 7, art. 2 : *Hora, inquit, refactionis magis congrua tempore jejunii est hora nona, quam usque ad vespeream . . . Debit Ecclesia tenere medium, ut tempore jejunii reficeremur tempore medio.* Magistri sui premit vestigia S. Thomas 2-2, quaest. 147, art. 7, ad 1 : *Ad primum ergo, inquit, dicendum quod status veteris Testamenti comparatur nocti, status vero novi Testamenti, diei; secundum illud ad Rom. xiii : Nox praecessit, dies autem appropinquavit. Ideo in veteri Testamento jejunabant usque ad noctem, non autem in novo Testamento.* Aliter philosophatur Leo noster in praesenti sermone : *Mandata, inquit, et praecipua moralia, sicut sunt edita perseverant, quia non aliud insinuant quam loquuntur, et apud Christianam devotionem augmento crescunt, non cessatione deficiunt.* Et infra : *Quamvis multa accesserint ex novitate gratiae, nihil tamen imminutum de antiquitate justitiae.* Consequenter prolixiores castigationes 468 exercere, Ecclesiae consuetudinem esse demonstrat egregia ista ratione : *Quibus enim donatum erat posse quod majus est, indecens fuit non celebrare quod minus est.* In eumdem sensum scribit serm. 14 de Pass. c. 5 : *In praecipuis, inquit, moralibus nulla prioris Testamenti decreta reprobata, sed evangelico magisterio multa sunt aucta : ut perfectiora et lucidiora essent dantia salutem, quam promittentia Salvatorem.* Vid. serm. 6 de Jejunio decimi mensis, c. 1. Ut vero cum duobus coaevis theologiis scholasticae primatibus duos aequales antiquioris theologiae Patres conferamus, Leoni succinentem Salvianum audiamus lib. II ad Ecclesiam catholicam, ubi haec habet ante medium : *Sed quaerit fortasse, inquit, aliquis, quid sit quod nunc plus exigit Deus a Christianis per Evangelium, quam a Judaeis ante per legem? Aperta istius rei ratio est. Ideo enim majora nunc Domino nostro solvimus, quia majora debemus; Judaei quippe habebant quamdam umbram rerum, nos veritatem, etc.; et ante aliquot lineas : Plus tunc indulgentiae erat et plus licentiae; tunc estus carniū praedicabatur, nunc abstinentia; tunc in omni vita jejuniorum paucissimi dies, nunc quasi unum jejunium vita omnis, etc.* »

2. Haec autem censura quam Quesnellus nulla necessitate Leonis explicandi aut vindicandi adversus praestantissimos theologos ac praesertim contra ipsum theologorum principem S. Thomam tam prolixè digessit, quam non solum inopportuna, sed et exorbitans sit, paucis ostendimus. Reprehenduntur, ac si ex legis gratiae perfectione breviores hodiernorum jejuniorum castigationes prolixioribus praetulerint. Ex ipso quidem contextu liquet eos, considerata sui temporis disciplina, qua jejunium hora nona solvebatur potius quam vespere, congruam quamdam hujus horae rationem quaesivisse, quae legi gratiae mystico sensu conveniret : sic enim et alii antiqui Patres mysticas insituentium rituum rationes attulerunt. At breviores jejunii castigationes cum prolixioribus comparasse, et illas his quasi perfectiores antetulisse ex novae legis perfectione nusquam invenies. Quis enim sanae mentis id cogitet? Quod si horam nonam praetulerunt vespertinae, non idcirco breviorum castigationem longiori anteposuisse dicendi sunt : nam eadem circiter castigatio haberi potuit, si quis viginti quatuor horarum spatio abstinens, hora nona vel vespere unica comestione utatur : quae enim abstinentia brevior est solventi jejunium hora nona, subsequenti longiori abstinentia quodammodo compensatur; ac praeterea cum illi theologi loquantur potissimum de jejunio Quadragesimae, quod hora nona

tum solvebatur, eandem abstinentiam et castigationem per continuas horas viginti quatuor considerare potuerunt in eo qui a nona hora unius diei post prandium ad nonam alterius diei horam jejunat, 469 ac in eo qui jejunat a vespere in vespereum : adeo ut nonae aut vespertinae comestionis varietas in eadem viginti quatuor horarum abstinentia minime fecerint.

IN SERMONEM XXI.

De formula a Leone adhibita c. 3 : Gratias Deo Patri per Filium ejus in Spiritu sancto.

« Haec precandi formula in primis catholica est, immo vero Christianae religionis summa et plenitudo, quippe cujus proprium est colere Deum per Christum, Tertull. teste in Apologetico, cap. 21, et apud Optatum l. III : *Paganum appellas eum, qui Deum Patrem per Filium ejus ante aram rogaverit?* Et, quod omnium instar est testium, Ecclesia partim in officiis suis, partim in publica sacrificii prece illam usurpat. Omnes siquidem collectas suas ita concludit *Per Christum, etc.*, mediatorem scilicet Dei et hominum. Et ut in altari semper ad Patrem dirigatur oratio, sancitum est olim a concilio Carthaginensi quod in dicitur, can. 23. Olim tamen, dum ferveret Ariarum haeresis, non aequis omnino auribus haec audiebatur loquendi formula a Leone usurpata : quoniam impium sub his verbis haeresis suae sensum occultabant Ariani, qui hanc doxologiam ad calcem hymnorum suorum cantare soliti erant hoc modo : *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto; cujus rei testis est Philostorgius in l. III Hist. Et eam ob rem Eusebius Pamphili, referente Socrate l. II Hist. c. 21, in suspicionem Ariani dogmatis venit apud quosdam, eo quod saepius in scriptis suis repetit haec verba, Per Christum.* Quae et scriptoribus passim ecclesiasticis familiaria sunt, in primisque apostolo Paulo : *Qui tamen perversi dogmatis magister, inquit Socrates, numquam est existimatus.* » Haec omnia Quesnellus.

IN SERMONEM XXIII.

De alia Leonis locutione, qua c. 1 naturam divinam et humanam ita in Christo unitas ait, ut naturae alteri altera misceretur.

« Similiter (inquit in annotatione Quesnellus) serm. 4 in Epiph. *Deus Dei Filius naturae carnis immixtus* dicitur. Hujusmodi loquendi modus scrupulosius refoverunt scholastici theologi quam illi antiquioris theologiae parentes quorum princeps Augustinus, epistola 3, ad Volusianum, hanc incarnationis Dominice definitionem tam plenam quam brevem proponit : *Mixtura Dei et hominis. Si tamen, ut statim subdit, recedat auditor a consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, 470 ut neuter servet integritatem suam.* Unde et paulo post veretur ne indigne ad unionem Dei et hominis, immo animae et corporis mixtionis vel mixturae nomen admittatur. Securius tamen locuti sunt nondum litigantibus Eutychnianis, qui a consuetudine corporum, quod Augustinus monuerat, non recedentes, naturas post adu nationem in unam coaluisse somniaverunt. Post cujus haeresis ortum cautius ac pensiculatorius locutus est Leo, ne, quemadmodum Theodoretum admonerat, *contra Nestorianos, aut Eutychnianos agens alteri eorum videretur terga vertisse, sed utrosque Christi hostes eadem lance vitaret atque damnaret (Epist. 93, al. 63).* Comporo naturae alteri altera immixta est, notandum est non solum id quod passim Leo noster declarat, neutram fuisse permixtione confusam; sed etiam ea ratione hoc factum esse, quod cum *Verbum Dei, ut ait Augustinus, permixtum est animae habenti corpus, simul et animam suscepit et corpus (S. Aug., epist. 5).* Quomodo autem permixtum sit animae Verbum, quis explicet, cum explicare non audeat Augustinus? Hoc unum dicit, quod *Sapientia Dei, quae est ejus Verbum, ubique praesens et latens, nusquam conclusa, nusquam discissa, nusquam tumida, sed sine mole ubique*

tota, longe alio modo quodam quam eo quo creaturis cæteris adest, suscepit hominem, seque et illum fecit unum Jesum Christum, etc. Ipsa enim, ut ait alio ejusdem Epistolæ loco, animam rationalem et per eandem etiam corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum, nullo modo in deterius mutata coaptavit, nomen humanitatis ab eo dignanter assumens, Divinitatis ei largiter tribuens. Denique hæc unio aliud non est quam intima penetratio animæ totiusque per eam naturæ cui se ipse Deus totus totum infundit eo modo qui creaturæ convenire non potest, nulla quippe alteram vere penetrat. Deus autem, inquit Augustinus, qui capax est, non capabilis, penetrans, non penetrabilis, implens, non implebilis, qui ubique simul totus, et ubique diffusus est, per infusionem potentia suæ misericorditer naturæ mixtus est humanæ, non humana natura naturæ est mixta divinæ » (Aug. in Leporii confessione). Hactenus ille. Plura vero nos hac super re collegimus dissert. 2, c. 3, in S. Zenonis Opera pag. 91, quæ quicumque volet conferre poterit.

471 IN SERMONEM XXVII.

De emendatione vocis ARÆ.

Peculiarem hac super re Joannis Ciampini dissertationem ad Erasmus Gattolam, quam suæ secundæ editioni Quesnellus adjecit, hic inserimus.

REVERENDISSIMO PATRI ERASMO GATTOLA A CAJETA,

Joannes Ciampinus Romanus magister brevium gratiæ ac in utraque signatura referendarius.

Innotuit jam pridem tuus erga bonas artes, iisque addictos amor, ac de eisdem benemerendi voluntas, quam semper prætulisti ac præferre non cessas, alios ad studia invitando, alios alliciendo, alios humanissimis, doctisque responsionibus erudiendo, nullis denique parcendo sive laboribus, sive impensis, quibus litteraræ reipublicæ pro virili prodesse possis. Noveram et ipse quæ de te in hac laude, non a tui tantum nobilissimi ordinis sociis, sed et ab aliis vulgo ferebantur. Certius tamen et amplissimum hujus rei testimonium magna cum animi delectatione cepi, cum non ita pridem Maio mense ad invisendum celeberrimum archicænobium in quo vivis me contuli. Spectavi proculdubio admirandus loci sanctitatem, Dei domus decorem in templo, ac, ut ita dicam, inclytam virtutum omnium coloniam, quæ tot egregios urbibus episcopos, tot optimos Vaticano cardinales, tot sanctissimos Ecclesiæ pontifices, tot sanctorum myriadas cœlo dedit. Miratus sum cænobii structuram et magnificentiam, tum conditoribus regibus, tum habitatoribus monachis plane dignam. Vidi libentissime Cæsarium, regum, principum opulentissima donaria, in quibus licuit agnoscere et Christianam eorum pietatem, et Benedicti parentis vestri gloriam. Jucundissima quin etiam mihi pariter accidit singularis monachorum omnium humanitas, qua me venientem exceperet, et omnibus religiosæ hospitalitatis officiis liberalissime præstitis abeuntem dimiseret. Verum, ut ingenuè fatear, quod ad rem præsentem maxime facit, eximiam cepi voluptatem, tot vetustissimorum codicum scriuina in bibliotheca, cujus ipse custodiæ præes, aspiciendo; majoremque proculdubio, cum te summa facilitate codices ipsos tot tamque diversis characteribus exaratos expeditissime legentem audirem. Profecto ex hac singulari eruditione factum puto, ut toties a me in rebus dubiis interrogatus, ea facilitate responderis, quam expectare tantummodo possumus ab homine in his studiis diu noctaque versato. 472 Neque vero ita codicibus manu exaratis addictus es ut vulgatos per typos negligas. Quin immo et his comparandis, quantum religiosa disciplina permittit, non modicam pecuniæ summam impendisti, quos Romæ diligenter emptos in tuum nobile museum transtulisti; in his quietem, in his delicias tuas, sapientum more, reponens. Hinc

A factum est ut nullum tibi acceptus grati animi monumentum a me tibi offerri posse crederim, quam litterarium aliquod opusculum; et hoc præsertim quod a te quodammodo profectum, jure quodam videtur tibi reddendum.

Cum jam nonnullas meas lucubrationes cum epigraphie, *De sacris Edificiis a Constantino Magno constructis*, typis commisissem, ejusque occasione toto terrarum orbe celeberrimam Vaticanam basilicam descripsissem, illud inter plura notandum venit, quod prisca fideles flexis genibus venerabundi per gradus ad eandem ascendere consueverunt. Qua de re cum R. P. Josepho Maria Thomaio presbytero congregationis clericorum regularium communi amico, veterumque sacrorum rituum nostri ævi eximio perscrutatore, cum forte colloctionem haberem, dixit mihi, se in sermone 7 sancti Leonis Magni de Nativitate Domini vocem ARÆ animadvertisse, quam per errorem ibi positam esse autumabat. Quamobrem meæ curæ, meæque indagatiōis illius dubii solutionem relinquebat. Libentissime amici instantiis obsequi proposui; propterea primo in loco ad impressos perquirendos codices me converti. Hos si tibi omnes recitavero, gravem me futurum minime puto, cum tu litteras ames. Antiquissima igitur sermonum sancti Leonis impressio est illa Coloniz facta anno 1551, in-folio, quæ in eadem civitate et forma anno 1569 prodiit; deinde ejusdem sancti Leonis sermones in lucem fuerunt emissi Venetiis anno 1553, qui in eadem forma, in eadem civitate, anno 1573 iterum prodire. Deinde anno 1565 Lovanii iidem sermones editi fuerunt in-quarto; et postea Antuerpiæ anno 1583 recusi similiter in quarto. Anno vero 1633 omnia sancti Leonis Opera ex Lugdunensibus typis in lucem emissa, quæ una cum sancto Maximo ac quinque aliis Patribus anno 1652 ibidem fuerunt pariter recusa. Demum Parisiis anno 1675 ab eruditissimo viro Paschasio Quesnel presbytero congregationis Oratorii, appendicibus, dissertationibus, observationibusque illustrata, et prelo exierunt. Omnes hæc editiones, quæ ad meas pervenere manus, accurata legi attentione, omnesque in se vocem ARÆ continere comperi. Quare ad indagandos manuscriptos codices statim animum addixi; propterea Vaticanam adivi bibliothecam, in qua cum manuscriptis abundet codicibus, tum maxime propter necessitudinem, quæ tunc temporis cum bon. mem. Emanuele a Schelstrat primo ejusdem bibliothecæ intercedebat custode, utique sperabam 473 aliquid in eadem me esse reperiturum; at spes me fefellit; quoniam nihil adinveni. Ex hoc non perterritus animo, immo audacior factus, ad alias, tam in Urbe, quam extra eam invisendas, ac ope amicorum revolvendas bibliothecas, me converti. Inclytas Barberinam, et Othobonam, necnon Angelicam adivi bibliothecas, et licet in eis manuscriptos codices, in quibus sancti Leonis erant sermones, invenissem, nihilominus ob illorum antiquitatem venerandi minime erant, in eisque nihil, nisi ARÆ vocem, observavi. Postea Mediolanum reverendis. P. Eustachio a Sancto Ubaldo ordinis sancti Augustini discalceatorum, ac sanctissimæ Inquisitionis in illis partibus consultori, deque republica litteraria optime merito litteras dedi, ut in Ambrosiana indagaret bibliotheca, an aliquis adesset manuscriptus codex, qui S. Leonis sermones contineret, et præfatam ARÆ vocem in eis animadverteret. Respondit amicus se diligenter perquisivisse codices, atque in eis ARÆ vocem legisse. Mox tibi etiam dedi litteras, ac responsum accepi, te in codice signato numero 126 præfatum reperivisse sermonem, ac in eo vocem ARÆ expressam esse; quare amanuensis errorem putabas, qui loco ARÆ ARÆ scripsisset, commutando litteram E in C; codicemque illum unum supra nonaginta sancti Leonis continere sermones cujus codicis initium est: *Incipiunt sermones sancti Leonis papæ. In primis de jejuniis mensis decimi. Si fideliter, dilectissimi, atque sapienter creationis nostræ intelligimus exordium,*

etc., acñit: *Si quis ergo sprete perfidie caligine ejus se præceptis, ac jussibus, et nisibus obtemperare voluerit, cædi, paradisiq; januas securus intrabit, Amen; codicem istum liberis Longobardis jam a sexcentis et ultra annis exaratum esse, quoniam Desiderii abbatis mortis Casini, qui postea Romanus pontifex nomine Victor III existit, jussu scriptus fuit, et in esp. 65, lib. III Chronicæ Casinensis legitur, et ut istius codicis ostendunt characteres, qui illis alidrum codicem de mandato ejusdem Desiderii abbatis exaratorum similes sunt. Præfatis mihi communicatis notitis, tuam erga me humanitatem abunde testari voluisti, cum aliorum sexdecim sermonum sub nomine ejusdem sancti Leonis in aliis codicibus manuscriptis repertorum initia et fines miseris. At novem ex illis a te indicatis jam sub alterius sancti nomine esse impressos novi; reliquorum vero ignoro auctores. Ex his duos apud Quænellianam adveni impressionem, sed integri minime sunt, cum partes sermonum sint; unus videlicet, qui incipit *Honorablem*, etc., est pars sermonis 4 de anniversario die Assumptionis sæ: 474 alter est sermo 48, de Quadragesima. Ex transmissis istaque quinque supersunt, quos facta collatione, cum sancti Leonis nitido apertoque stylo minime concordare inveni. Putavi etiam in hoc amicro uti judicio, qui in eadem meam ieverunt sententiam.*

Indagationibus istis minime acquiescendum esse duxi, sed iterum Vaticanam bibliothecam adire, novamque adhibere diligentiam æquum putavi; rogavi propterea eruditum virum Laurentium Zaccagna ejusdem bibliothecæ secundum eustodem, ut mihi copiam faceret indices perquirendi: illi petitioni meæ perhumaniter indulxit. Nec inutilis fuit nova perquisitio. Unum itaque invenimus codicem signatum numero 1276, ante ducentos annos scriptum, in cujus pagina 59, a tergo, legitur vox ARÆ absque diphthongo; in altero vero codice signato numero 1267, pag. 78, columna secunda, a tergo, a sex circiter sæculis exarato, patentibus litteris, quæsitam (a) ARÆ vocem legi, quæ dubit questionem solvit. De hac a me adhibita diligentia te certum reddere duxi, ut scias in hac voce *σπαρλα* irrepisse, et quomodo illa legenda sit animadvertas. Nam una litterula, amanuensis incuria ommissa, totum immutat sensum, ut clarissime ex infra dicendis apparebit.

Aræ igitur locus est ille in quo sacra Deo offeruntur; aræ vero illa est planities quæ in scalarum summitate, quandoque etiam in medio ac in aliis partibus, cum scalarum multos habent gradus, interponitur, ad hoc ut ascendentes per illas, propter ascensus difficultatem ac laborem, ibi aliquantulum pausare valeant. Hæc vox ARÆ legitur in sermone 7 sancti Leonis pape de Nativitate Domini, cap. 4. Sermonis particula sic se habet: *De talibus institutis etiam illa generatur impietas, ut sol inchoatione diurnæ facti exurgens, a quibusdam insipientioribus de locis eminentioribus adoretur: quod nonnulli etiam Christiani adeo se religiose facere putant, ut priusquam ad B. Petri apostoli basilicam, quæ uni Deo vivo et vitro est dedicata, perveniant, superatis gradibus, quibus ad suggestum ARÆ superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se solem reflectant, et curvatis cervicibus in honorem se splendidi orbis inclinent. Quod fieri partim ignorantia vitio, partim paganitatis spiritu multum tabescimus et dolemus. Quia et si quidam forte Creatorem potius pulchri luminis quam ipsum lumen, quod est creatura, venerantur, abstinendum tamen est ab ipsa hujusmodi specie officii, quam cum in nostris invenit, qui deorum cultum reliquit, nonne hanc secum partem opinionis vetustæ, tamquam probabilem, retentabit, quam Christianis et impiis videtur esse communem? 475 Abjiciatur ergo a consuetudine fidelium damnanda perversitas, nec honor uni Deo debitus eorum ritibus qui creaturis deserviunt misceatur.*

(a) Hanc eandem lectionem aliis tribus mss. confirmatam invenimus, de quibus vide not. 17, in serm. 27.

Hic jure te obstupescentem mihi videor intneri, tam patentem errorem ab eruditis viris, qui sancti Leonis Opera pluries edidit, minime observatum fuisse. Ne dignetur propterea brevem moram tuis interponere studiis, ac ea quæ post supra relatas factas indagationes eruditionis gratia exaravi amico legere animo.

Primo igitur loco ad Vaticanæ basilicæ scalam me convertito, quam prægrandem fuisse reperi, cujus triginta quinque marmorei gradus ad basilicæ superiorem arcam præbebant ascensum, quique in quinque ordinibus distributi erant, ita ut quilibet ordo septem constaret gradibus: nam architecti in graduum distributione impari numerum observant: natura enim semper, cum ascendit, ad sinistram pedem primo movendum nos inclinat, et in eodem gradum plerumque sistimus: unde si gradus pares sint, dexter pes in ultimo sistit gradu, sinister vero remanet suspensus, quasi ipse vellet ascensum terminare. Quare ascendens quædam patitur molestiam, quia cum natura sinistro pede velit quietem invenire, illa nequamquam fruatur.

Hujus scalarum delineamentum, ut antiquitus erat, in tabula 12 mei operis de Sacris Ædificiis a Constantino Magno constructis, expono, ubi distincte quinque graduum ordines cum intermixtis areolis cernuntur: quare singuli ordines ex septem constabant gradibus. Arearum vero, quæ in scalarum interponuntur, finis est, ut ascendens in ascendendo defatigatus prulisper quietem deambulando, sive consistendo, inveniat. In scalarum vero summitate major omnibus aliis areis alia est, cum ibi majorem quietem ascendens, antequam ædificium ingrediatur, invenire debeat. In hisce sancti Petri scalarum maxima erat aræ, quam suggestum aræ superioris sanctus Leo appellat, ad differentiam aliarum inferiorum.

Per hujus scalarum gradus præci fideles orationis voto, sive gratia, indifferenter habebant ascensum, flexis scilicet genibus, ut ex Gregorii IV ac Adriani I apud bibliothecarium Vitæ deducitur.

Ostenso igitur quid vox aræ sit, quidque in sensu sancti Leonis significet, operæ pretium poscit ut ejusdem pontificis ad fideles objurgationem examini subjiciam.

Nonnulli antiqui fideles antequam Vaticanam ingrederentur basilicam, post scalarum ascensum, scilicet in ipsa scalarum maxima aræ, Natalis Domini die se sistebant, nascentemque solem adorabant, ducto argumento a Manichæis, qui hujusmodi profanum observabant ritum. Quare fideles ipsi propriorum rituum ignari, nascentem Christum cum oriente sole confundebant, adorando creaturam pro Creatore. Strictius hæc exponam. Gentiles fere 476 omnes, et præsertim Orientales, solem deorum principem esse crediderunt. Docet id admiranda lectionis atque eruditionis vir Gaspar Barthelemy in suis Adversariis Commentariis lib. XII, cap. 27. Idem ostendit vir multijugæ eruditionis et variaz lectionis Gaspar Joannis Vossii in suo tractatu de idololatria plurimis in locis; idem Kircherus in suo *Ædipo Aegyptiaco*. Cum igitur Manichæorum hæresis in Mesopotamia, Orientali plaga, suam habuerit originem, ut scribit Constantiæ, sive Salaminiæ in Cypro episcopus sanctus Epiphanius adversus Hæreses, hæresi 46, sive 66, mirum non est quod ipsi Manichæi solem adoraverint; quod innuit magnum illum Ecclesiæ lumen sanctus Augustinus, lib. de Hæres., hæres. 46, de eisdem Manichæis sic scribens: *Orationes faciunt ad solem per diem quaquaversum circumit; ad lunam per noctem, si apparet ad Aquiloniam partem, qua sol cum occiderit ad orientem revertitur. Quare ad illam cæli plagam ubi videbant illa hora spectari solem, ibi se ad illum adorandum convertebant. Summo igitur mane sol oriens Vaticanæ basilicæ faciem respicit, illamque per multas illustrat*

horas. Ergo si Manichæi, dum in Vaticanis scallis stabant, solem adorare volebant, in hujusmodi actu ipsi Vaticanæ basilicæ vertebant dorsum; et licet hujusmodi profanus ritus omni die, omnique hora a Manichæis observatus fuerit, nihilominus ipse dies 25 Decembris Nativitatis Domini apud Manichæos honorabilis erat propter solis ortum, ut ex laudato sancto Leone apertissime deducitur in serm. 2 de Nativitate Domini cap. 6, ubi sic: *Habentes ergo tantæ spei fiduciam, dilectissimi, in fide, qua fundati estis, stabiles permanete, ne idem ille tentator, cujus jam a vobis dominationem Christus exclusit, aliquibus vos iterum seducat insidiis; et hæc ipsa præsentis diei gaudia suæ fallaciæ arte corrumpat, illudens simplicioribus animis de quorundam persuasionem pestifera, quibus hæc dies solemnitas nostræ, non tam de Nativitate Christi, quam de novi, ut dicunt, solis ortu honorabilis videatur. Quorum corda vastis tenebris obvolata, et ab omni incremento veræ lucis aliena sunt; trahuntur enim adhuc stultissimis gentilitatis erroribus, et quia supra id quod carnali intuentur aspectu nequeunt aciem mentis erigere, ministra mundi luminaria divino honore venerantur. Absit ab animis Christianis impia superstitio, prodigiosumque mendacium. Ultra omnem modum distant a sempiterno temporalia, ab incorporeo corporea, a domina ore subjecta: quia et si mirandam habent pulchritudinem, adorandam tamen non habent Deitatem. Illa ergo virtus, illa sapientia, illa est colenda majestas, quæ universitatem mundi creavit ex nihilo, et in quas voluit formas atque mensuras terrenam cælestemque substantiarum omnipotentem ratione produxit. Sol, luna et sidera sint commoda utentibus, sint speciosa cernentibus; sed ita ut de illis gratiæ 477 referantur auctori, et adoretur Deus, qui condidit, non creatura, quæ servit. Laudate igitur Deum, dilectissimi, in omnibus operibus ejus atque judiciis. Si in vobis indubitata credulitas virginæ integritatis et partus. Reformationis humanæ sacrum divinumque mysterium sancto atque sincero honorate servitio.*

De hoc pravæ adorationis usu fideles denuo increpat idem sanctus Leo in superiori allegato serm. 7, de eadem Nativitate, c. 4, quod hic repetere non incongruum fore puto. Sic igitur iste sanctus loquitur: *De talibus institutis etiam illa generatur impietas, ut sol inchoatione diurnæ lucis exurgens, a quibusdam insipientiaribus de locis eminentioribus adoretur: quod nonnulli etiam Christiani adeo se religiose facere putant, ut priusquam ad beati Petri apostoli basilicam, quæ uni Deo vivo et vero est dedicata, perveniant, superatis gradibus, quibus ad suggestum AREÆ superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se solem reflectant, et curvatis cervicibus, in honorem se splendidi orbis inclinent. Quod fieri partim ignorantia vitio, partim paganitatis spiritu, multum tabescimus et dolemus. Quia et si quidam forte Creatorem potius pulchri luminis quam ipsum lumen, quod est creatura, venerantur, abstinendum tamen est ab ipsa hujusmodi specie officii, quam cum in nostris invenit, qui deorum cultum reliquit, nonne hanc secum partem opinionis vetustæ tamquam probabilem retentabit, quam Christianis et impiis viderit esse communem?*

Veritas hæc, quæ ex allatis eruitur sermonibus, magis illucescet, si ejusdem sancti Leonis trutinentur tempora, quo ad populi concursum ad Vaticanam basilicam. Consuevere enim antiqui Romani pontifices usque ad Gregorii VII tempora, nempe usque ad finem circiter undecimi sæculi, divina officia, quæ in festiuitate Natalis Domini celebrabantur, tribus distinctis locis, distinctisque horis illa celebrare: idque apertissime eruitur ab antiquis libris Missarum Romanæ Ecclesiæ, scilicet Antiphonario sancti Gregorii papæ a laudato Josepho Maria Thomasio nuper in lucem emisso, ubi, pag. 15, sic in antiquis libris legitur: VII kalendas Januarii. Nativitas Domini Nostri Jesu Christi. In media nocte Nativitatis Domini. Ad Sanctam Mariam antiphona ad

introitum. Dominus dixit ad me, etc.; et pag. 16: *Item mane prima. Ad Sanctam Anastasiam. Antiphona ad introitum. Lux fulgebit hodie super nos, etc.*; pag. vero 17, *In die Natalis Domini ad Missam. Statio ad Sanctum Petrum. Antiphona ad introitum. Puer natus est nobis, etc.* Et in Comite ab Albino ex Caroli (scilicet Magni) imperatoris præcepto emendato, pag. 4, post Antiphonarium sic legitur: *Incipiunt tituli lectio-num sequentis libri. I. In Vigilia Domini. II. ad Sanctam Mariam. III. ad Sanctam Mariam. IV. ad Sanctum Petrum.* In Capitularibus vero Evangeliorum 478 de anni circulo pag. 141: *In Natale Domini. Ad Sanctam Mariam Majorem, etc. Item ad Sanctam Anastasiam, etc. Item ad Sanctum Petrum, etc.* Hæc usque relata, ex Petro Mallio, qui floruit duodecimo sæculo, apertius intelliguntur, ibi: *In prima Missa ejusdem noctis ad Præsepe, Mane ad Sanctam Anastasiam. In missa vero diei antiquitus, scilicet usque ad tempus Gregorii VII, fuit statio ad Sanctum Petrum, unde adhuc canonici pro presbyterio noctis 8 sol. Sed nunc celebratur missa diei apud Sanctam Mariam Majorem, quia via brevis est, dies parvi sunt. Mallius impressus est, sed mutilus, hæc allata sunt in principio manuscripti. Quare concludo, sancti Leonis ævo stationem in die Nativitatis Domini in Vaticana fuisse basilica, sicque ibidem suis-e populi concursum, ibique sanctum Leonem supra relictas fecisse homilias. Non intendebat sapientissimus ille pontifex orationem versa facie ad orientem prohibere; apprime sciebat præseroam Patrum dicta; sed volebat pravum Manichæorum abolere ritum. Et hæc pro voce AREÆ satis sint dicta.*

Silentio tamen prætereundam minime puto Casali gentilitiam de Veteribus Sacris Christianorum Ritibus, cap. 3, opinantis ritum hunc vertendi se ad orientem, a fidelibus fuisse observatum in atrio Sancti Petri; proptereaque, ad avertendam omnem idololatriæ suspicionem, anno 1300 a Jotto Florentino excellenti pictore, jussu cardinalis Stephanesi Bonifacii VIII, summi pontificis ex fratre nepotis, musivi operis navem fuisse constructam, in qua sanctus Petrus cum aliis apostolis, ac Christus Dominus noster in littore maris Petrum ad se vocans, conspiciuntur; quæ pictura cum in interiori porticus parte esset, non fuit ibi locata ad tollendum ritum istum convertendi se ad orientem, sed ob peculiarem devotionem, vel aliam causam quoniam hujusmodi ritus observabatur extra porticum in scalarum summitate, antequam porticum ipsam fideles ingrederentur.

Accipe igitur quæ hoc usque dixi in mutui amoris tesseram; tibi que præcino quod sicut ætate ac studiis flores, ita etiam eadem ætate maturus tuorum studiorum uberrimos colliges fructus. Vale.

IN SERMONEM XLII.

Nonnullæ Quesnellæ postille excusæ. S. Leonis doctrinæ propositionibus 1 et 3 Jansenii opposita.

1. Duo Quesnellas in hujus sermonis cap. 1 annotavit. Primum his S. pontificis verbis: *Sic nos Auctoris nostri extruxit manus, ut cum officio suo etiam is qui reparatur operetur, ejusmodi notationem subjecit. Juvat hæc verba B. Bernardi verbis explicare lib. de Gratia et Lib. Arbitr. c. 14: Ad hoc utique prævenit gratia, ut jam sibi deinceps cooperetur liberum 479 arbitrium. Ita tamen quod a sola gratia captum est, pariter ab utroque perficitur, ut mixtum, non sigillatim; simul, non vicissim, per singulos profectus operentur, non partim gratia, partim liberum arbitrium; sed totum singula opere indivisum peragunt. Totum quidem hoc, et totum illa; sed ut totum in illo, sic totum ex illa.* Hæc satis bene.

2. Porro in illa Auctoris verba: *Gratiæ igitur Dei inobedientia se humana non subtrahat; nec ab illo bono, sine quo non potest bona esse, deficit: ac si quid sibi impossibile aut arduum in mandatorum effectibus ex-*

peritur, non in se remaneat, sed ad jubentem recurrat, qui ideo dat præceptum, ut excitet desiderium, et præstet auxilium; in hæc, inquam, verba Quesnellus ejusmodi postillam in margine apposuit: *Dei mandata impossibilia homini in se remanenti*. Hanc tamen sententiam recitata Leonis verba proprie et generatim non exhibent. Neque enim de omnibus mandatis, seu potius, ut ait, *mandatorum effectibus* generatim pronuntiat. Illa vero non in se remaneat eo tantum consilio proprie dicta liquet, ut homines moneantur, ne in rebus quas impossibiles aut arduas experiuntur sibi fidant, sed ad Deum jubentem recurrant: quibus cum indicetur modus obtinendi divinum auxilium, quo mandata rerum quoque perdifficilium, seu, ut videntur, impossibilium impleantur, ipsa impossibilitas mandatorum proprie dicta excluditur.

3. Hac occasione duo alia ejusdem Quesnelli loca in serm. 90 considerare juvat, quibus ille in impossibilitate præceptorum ingerenda sollicitus, quantum a Leonis sententia absit, apertius agnosceretur. Scripsit S. pontifex in eo serm. 90, c. 2: *Et ne usque ad inertem desidiam desperatione ducamur, quæ impossibilia sunt homini ex imbecillitate propria, possibilia spondet (Dominus) ex virtute divina*. Nihil sanius et verius. At Quesnellus in margine: *Præcepta sine gratia impossibilia*; et in synopsis capituli secundi: *Nihil sine gratia Christi etiam regeneratis possibile*. Videat' latum inter Leonis et Quesnelli verba discrimen? Quesnellus sine Dei gratia generalem impossibilitatem affirmat, eamque imponit ipsis præceptis; ac ita affirmat, ut (si propositio non sit de subjecto, quod numquam accidit) eam impossibilitatem etiam in regeneratis aliquando reperiri præsumat. Leo e contra nec recitatis verbis, nec toto contextu generalem impossibilitatem subindicat; nec illam, quam astruit, præceptis divinis, sed imbecillitati hominis ita attribuit, ut ex divino adjutorio superari queat. Hæc autem imbecillitatis, ut ita dicam, impossibilitas, non absolutam et veram impossibilitatem, sed difficultatem significat, quæ vulgata locutione impossibilitas appellari solet: unde S. pontifex textu allegato ex ser. 43, *impossibile aut arduum* veluti synonyma adhibuit; et serm. 94, c. 2, inquit, *Cum videtur esse difficile quod jubet, appellavit 480 difficile*, quod alibi *impossibile* dixerat.

4. Aliunde vero Dei præcepta ita possibilia indicavit, ut iisdem tribuerit excitare hominem ad petendum auxilium, quod si petatur, obtinebitur; si vero non petatur ac desit, impossibilitas erit voluntaria, quæ male ascribetur præceptis, nec idoneam excusationem afferret: unde scripsit serm. 49, cap. 4: *Ideo enim datur præceptum, ut præipientis quaeratur auxilium. Nec se quisquam per occasionem infirmitatis excuset, cum qui præstitit velle, donet et posse*. Hinc jure S. Thomas, quæst. 24, de Veritate, a. 74, postquam in responsione ad 1 docuit: *Illud quod præcipit Deus non est impossibile homini ad servandum*, hæc addidit in resp. ad 2: *Recte homo corripitur, qui præcepta non implet; quia ex ejus negligentia est quod gratiam non habeat, per quam potest mandata servare*.

5. Observamus præterea, Leonem, serm. 43, loqui de hominibus justis, quibus illa congruunt: *Nec ab illo bono, sine quo non potest bona esse, deficiat*. De regeneratis etiam ac justis verba facere serm. 90, ex cap. 1, colligi potest. Porro nulla mandata homini, præsertim justo, esse impossibilia Auctor aperte tradit, serm. 18, c. 1, ubi de hominis natura jam redempta, et sacro baptisate jam renata scribit: *Corrumperetur carnali desiderio, nisi spiritali muniretur auxilio: quia sicut illi numquam deest unde corruat, ita semper præsto est unde subsistat, dicente Apostolo: Fidelis enim Deus, qui vos non patietur tentari supra id quod potestis, sed faciet proventum, ut possitis sustinere*. Ad hæc Quesnellus in marginali postilla: *Quid sit anima etiam regenerata sine Dei auxilio? Non scripsit quid esset, sed quid sit; ac si*

A aliqua anima jam regenerata, ac propterea justa, ex Leonis sententia careat aliquando auxilio Dei; cum tamen ille testetur: *Semper præsto est unde subsistat*. Huic igitur homini Leo impossibilitas affirmare non potuit, serm. 43, divina mandata, cum hæc impossibilitas a divino illo auxilio, quod ei *semper præsto esse* docuit, eliminetur. Hinc S. pontifex aperte adversatur propositioni primæ Jansenii, qua impossibilia traduntur etiam justis hominibus divina mandata, ac deesse illis gratiam qua possibilia fiant. Cum Leo tradit illis *semper præsto esse unde subsistat*, gratiam utique eisdem aliquam semper adesse cognovit, qua vel *facerent quod possent, vel peterent quod non possent*, ut post Augustinum (*Lib. de Nat. et Gr. c. 43*) Tridentina synodus (*Sess. 6, c. 14*) docuit: unde in difficilioribus casibus orationis remedium S. pontifex et in hoc serm. 43 et alibi, ut monuimus, frequenter suggestit. Vide quam belle concinat cum doctrina catholica, et quam a Janseniana dissentiat.

B 6. Quesnellus itaque, omissa ea postilla, quam affixit cap. 1 serm. 43, aliam Leonis sententiæ magis congruentem melius substituit et ea recitati testimonii verba: *Gratiæ igitur Dei obedientia se humana non subtrahat; 481* nimirum hanc, *Gratiæ Dei non subtrahatur obedientia*: quæ propositio cum eam posse subtrahi, et reipsa subtrahi aliquando præsumat, opponitur tertiæ propositioni Jansenianæ, nec non decimæ quintæ Quesnellianæ damnatæ in constitutione *Unigenitus*, quæ ab interiori gratia numquam humanam obedientiam se subtrahere palam insinuat. *Quando Deus mandatum suum, et suam æternam locutionem comitatur unctione sui spiritus, et interiori vi gratiæ, operatur illa in cord: obedientiam quam petit*.

IN SERMONEM XLIV.

De justitia Christiana semper augenda

1. In hæc verba Leonis c. 1: *Inter profectuum gradus nullus est qui non semper melior esse debeat*, ita Quesnellus annotavit. « Idem habet in serm. 11 de Quadragesima cap. 1: *Nemo, inquit, tam sanctus est, ut non sanctior; nemo tam devotus, ut non debeat esse devotior*. Peccat ergo qui ad majorem semper justitiam non tendit. *Peccatum est enim, inquit Augustinus, cum vel non est charitas quæ esse debet, vel minor est quam debet (De Perf. justitiæ, c. 6 et seq.)*. Immo culpabilis est quisquis Deum ex tota anima non diligit, quem ita diligere jubetur, et quisquis concupiscit quod concupiscere prohibetur. Non tamen imputat his qui fideliter ei dicunt: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Quod quisquis orandum sibi non esse putat, seipsam Christianum non esse profitetur. Quamdiu enim hic vivimus, est adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ quod vel continendo frenetur, donec fiat perfecta justitia tamquam sanitas plena: tunc autem plena sanitas quando plena charitas: tunc plena charitas, quando videbimus eum sicuti est. » Hæc ille.

D 2. Præter charitatis præceptum, quod ipsius charitatis et justitiæ augmentum requirit, ut S. Thomas docuit in 3 Sent. dist. 29, q. 1, a. 8, quæst. 2, magis obviam et expeditiorem viam aperit ipse Leo, qui tum in præsentî sermone 6 de Nativitate Domini, tum in serm. 11 quem Quesnellus laudavit, hoc augendæ Christianæ justitiæ debitum cum tentationibus et concupiscentiis cuiusvis etiam sancto undequaque insidiantibus ita conjungit, ac si alterum ab altero penderet. Enimvero certum est præceptum dilectionis Dei, cum postulat ut a peccatis vel levioribus caveamus, tum vero etiam exigere ut resistamus concupiscentiis ac tentationibus quæ ad peccandum excitant. In hac autem quotidiana sententia, quam quilibet etiam sanctus adhibere debet, plures virtutum actus ac præsertim charitas exercenda erit; sicque Christianæ justitiæ semper augendæ occasio ac debitum exstat. Sicut autem numquam in hac vita

penitus auferentur tentationes et concupiscentiæ, **482** ita nunquam cessandum erit a resistendo iisdem, ac per consequens a crescendo in iustitia de die in diem, donec ad eam æternam vitam perveniamus, in qua tentationes nullæ erunt, nullæ concupiscentiæ quibus resistatur; ac propterea in hac vita *inter profectuum gradus*, ut ait Leo, *nullus est qui non semper melior esse debeat.*

IN SERMONEM XLV.

Quo sensu S. Leo cap. 2 scripserit: Sine dilectione non creditur. Quesnelli annotatio excussa.

1. Memorato S. Leonis testimonio hanc annotationem Quesnellus subiicit: «*Doctrina ex Augustini principis hausta, immo ex ipsius fidei principis. Nam cum nemo possit præceptis Dei, ut oportet, obedire sine charitate, et inter Dei præcepta non postremum sit credendum præceptum, manifestum est scite dictum a Leone, quod sine dilectione non creditur. Unus Augustini locus instar omnium erit, ut utriusque par sensus et doctrina intelligatur. Igitur lib. de Dono perseverantiæ cap. 16: Prævenit ergo et fidem gratia, inquit, alioquin si fides eam prævenit, proculdubio prævenit et voluntas: quoniam fides sine voluntate non potest esse. Si autem gratia prævenit fidem, quoniam prævenit voluntatem, profecto prævenit omnem obedientiam, prævenit etiam charitatem, qua una a Deo veraciter et suaviter obeditur. Et hæc omnia gratia in eo cui datur, et cuius hæc omnia prævenit operatur.*» Hactenus Quesnellus.

2. Tota autem hujus Quesnellianæ annotationis vis in eo sita est, ideo S. Leonem affirmasse, *Sine dilectione non creditur*, quia sicut aliis præceptis, ita etiam præcepto fidei nemo potest, ut oportet, obedire sine charitate: qua una, ut Augustinus loquitur, *Deo veraciter et suaviter obeditur*; et idcirco Leonis doctrinam ex Augustini principis haustam tradidit. Hic autem cavendum est ne hujusmodi locutio eo sensu accipiatur quem refert Quesnellus propositio 47 proscripta in constitutione Unigenitus, nimirum: *Obedientia legis profuere debet ex fonte, et hic fons est charitas. Quando Dei amor est illius principium interioris, et Dei gloria ejus finis; tunc purum est quod apparet exterius: alioquin non est nisi hypocrisis, aut falsa iustitia; quæ conveniunt cum propositione 17 a S. Pio V condemnata inter Baianas: Non est vera legis obedientia, quæ fit sine charitate.* Et in defensionem quidem propositionis 47 Quesnellianæ Augustini testimonium ex libro de Dono persev. c. 16 in Hexaplis Quesnellianis inculcatum, ac prave explicatum, aut potius contortum legimus. Cum enim S. doctor una charitate veraciter obedire dixerit, illi exinde intulerunt sine charitate non obediri veraciter, sed per fallaciam, **483** qua omnis ejusmodi obedientia non vera sit obedientia legis, sed ad hypocrisis falsamque iustitiam referenda sit.

3. Si hoc tam pravo atque proscripto sensu atque consilio Quesnellus eam annotationem subiicit, significare voluisset ea Leonis verba, *sine dilectione non creditur*, in eam sententiam esse accipiendam, quod fides, quæ sine charitate in peccatoribus reperitur, vera fides non sit, qua præcepto fidei veraciter obeditur: cui quidem sententiæ affines sunt propositiones 52 et 58 damnatæ in constitutione memorata, quibus *fidem et religionem veram sine amore et charitate laudatam consistere* Quesnellus asseruit. Quod doctrinæ monstrum expresse quoad fidem jamdiu ante prædamnaverat Tridentina synodus sess. 6, c. 28: *Si quis dixerit... fidem, quæ remanet (in peccatore) non esse veram fidem, licet non sit viva; aut eum qui fidem sine charitate habet non esse Christianum, anathema sit.* Unde etiam proscripta est ab Alexandro VIII prop. 12: *Quando in magnis peccatoribus deficit amor, deficit etiam fides; et etiamsi videantur credere, non est fides divina, sed humana.*

4. Quod si Leonis verba in ea notatione Quesnellus alio sensu accepit, nimirum ut indicaret eum loqui

A non de quacumque fide, sed de fide viva, et ut oportet ad meritum æternæ vitæ, eodemque sensu scripsisse Augustinum, *sola charitate veraciter obediri*, videlicet uti ad veram iustitiam et ad merendum æternum præmium requiritur, recte quidem intellexisset, sed non satis apte hanc sententiam explicasset, ut in annotatione explicari ac demonstrari oportebat. Id autem evidenter statuere nostra plurimum interest, ut palam fiat quam longe absint a damnato sensu Leonis verba ac sententia.

5. Si separatim a contextu consideretur hæc propositio: *Sine dilectione non creditur*, suspicari quispian poterit S. pontificem lato sensu dilectionis nomen sumpsisse, nimirum non de charitate solum, sed de qualibet dilectione, ita ut etiam illa involvatur, qua quicumque credit saltem veritatem et fidem ipsam aliquatenus diligit. At sicuti ex contextu, a quo genuinus verborum sensus semper esse colligendus, palam fit S. Leonem dilectionis nomine eam charitatem intelligere quæ fructum æternum pariat, ita nomine fidei vivam fidem intelligit, quæ una cum charitate conferat ad videndum et promerendum Deum. Enimvero in capite ejus sermonis secundo, cui laudata verba inseruntur, jam ab initio sibi exponendum proposuerat, per *cujusmodi vias nobis sit ad Dei promissa tendendum*, nimirum ad æternam gloriam. Duas mox vias subjicit ex sacra Scriptura, videlicet misericordiæ et veritatis, et has monet non esse *divisas*, cum utraque virtus connexa esse debeat, ut ad eum finem tendamus. Mox transit ad fidem et charitatem, et harum pariter virtutum nexum ad eundem finem necessarium affirmat; unde subdit:

484 *Tunc verum nomen, et verus est fructus (nimirum æternus) ambarum, cum insolubilis utriusque manet connexio.* Et hanc quidem connexionem in eum finem omnino necessariam explicaturus statim addit: *Ubi enim non simul fuerint, simul desunt, quia (notetur ratio quæ beatitudinis finem proponit) imbecem sibi et juvenem et lumen sunt: donec desiderium credulitatis impleat remuneratio visionis, et incommutabiliter videatur et ametur, quod nunc et sine fide non diligitur, et sine dilectione non creditur, ut scilicet utiliter ad visionis remunerationem obtinendam credatur.* Hanc connexionem et hunc finem apertius insinuant quæ statim subjiciuntur: *Quia ergo, sicut Apostolus ait, in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur, simul atque conjunctim et charitati studeamus et fidei. Hic est enim quidam efficacissimus geminarum alarum volatus, quo ad promerendum et videndum Deum puritas mentis attollitur, ne oneri curarum carnalium deprimatur. Nam qui ait: Sine fide impossibile est placere Deo, idem dicit: Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum, nimirum apud Deum, apud quem sine charitate nihil prodest, ut ibidem Apostolus loquitur: ita enim S. pontifex serm. 2 de Jejunio Pentecostes c. 3 exposuit: Cum dicat Apostolus nullas sibi virtutes sine charitate prodesse. Hinc rursus Leo cap. 3 sermonis 45 illud inseruit principium: Quod non ex fidei procedit fonte, ad præmia æterna non pervenit, ubi se loqui indicat de fide qua præmium æternum promeremur, quæ sine charitate esse non potest. Vides ergo quam probe omnia ad finem æternæ beatitudinis referantur.*

6. Evidens tandem fiet non aliam nisi hanc esse posse Leoninæ mentis interpretationem ex serm. 4 de collectis c. 1, ubi satis innuit haberi in multis fidem sine charitate; at fidem ejusmodi a charitate disjunctam ad salutem seu præmium æternum nihil proficere. De multis enim Christianis verba faciens, *Multis, inquit, quibus (diabolus) auferre non potuit fidem, sustulit charitatem; et agro cordis ipsorum avaritiæ radicibus occupato, spoliavit fructu operum, quos non privavit fructu laborum.* Quid apertius? Hinc etiam serm. 10 de Quadrag. c. 3 *fidem rectam*, qua satis obeditur præcepto fidei, sine charitate stare posse, at non esse

fructuosam ad futuram gloriam, si absque charitate sit, palam fatetur. Quamvis enim, inquit, magnum sit habere fidem rectam sanamque doctrinam, et nulla laude digna sit circumcisio gulae, lenitas mansuetudinis, puritas castitatis, nudæ tamen sunt omnes sine charitate virtutes, nec potest dici in qualibet morum excellentia fructuosum, quod non dilectionis partus ediderit. Hinc intelligitur illa serm. 18, c. 3, ubi varios Christianorum profectus describens, *In fide germē est, inquit, in spe 485 incrementum, in charitate maturitas*; quibus fidem et spem virtutes agnoscit, at non fructuosas æternæ vitæ, nisi ex charitate maturitatem obtineant. Ita S. Pontificis doctrina hausta ex principis fidei, quæ cum Scriptura ac traditione Tridentina synodus statuit, et a proscriptis thesibus aliena cognoscitur.

7. Neque minus cohæret cum Augustini principis, qui multis in locis fidem sine charitate identidem reperiri diserte docuit, uti serm. 90, num. 8: *Potestis habere fidem sine dilectione*; et solum ei qui sine charitate credit, hanc fidem inanem esse affirmat, seu inutilem ad æternum præmium, hæc scribens in Enchiridio num. 117: *Qui vero non amat, inaniter credit, etiamsi sint vera quæ credit*; et lib. vii de Trinitate c. 4: *Nisi per fidem diligatur, non poterit cor mundari, quo ad Deum videndum sit aptum et idoneum.* In hæc autem sententiam, cum in libro de Dono persever. c. 16 de charitate scripsit, *qua una Deo veraciter et suaviter obeditur, vocem veraciter de perfecta obedientia legis accepit, qua homo fiat aptus et idoneus ad videndum Deum*, ut ex aliis Augustini testimoniis latius probant qui de hac ejusdem doctrina ex proposito disserunt. Nobis autem Leonis sententiam explicasse et constituisse sufficial.

IN EUMDEM SERMONEM XLV.

De iis verbis cap. 4: Rei criminum ad hos dies (paschales) pervenisse se gaudeant, in quibus a sanctis piisque principibus etiam publicarum austeritas remittitur ultionum.

Idem habet (inquit Quesnellus in annotatione recitata testimonio subjecta) supra serm. 2 de Quadrages. cap. 5: *Romani, inquit, orbis piissimi imperatores sancta antiquitus observatione custodiunt, qui in honorem passionis et resurrectionis Christi, constitutionum suarum severitate mollita, multarum culparum reos præcipiunt relaxari.* Et serm. 9 cap. 3: *Ut severitas ultionum, quæ nunc etiam in publicis judiciis relaxatur, etc.* Quousque remissio et relaxatio ista extenderetur, an solis vinculis soluti rei in custodia remanerent, an etiam e carcere dimitterentur, non invenio clare definitum. In libello supplicii monachorum qui sub Eutyche erant, actioni 1 concilii Chalcedonensis inserto, hæc habentur: *Supervenit, inquit, et salutaris passionis dies et sacra nox, et Resurrectionis festivitas, in qua quidem et plurimis peccatoribus a sanctis Patribus nostris damnationes solvantur; verum et ab imperatoribus criminalia reos vincula relaxantur: justa vero lætitia omnis domus et omne forum repletur.* Videntur ex his verbis rei saltem nonnulli in libertatem esse vindicati in paschali festo legibus imperatoriis. Nulla tamen in Codice quæ id 486 asserat, etsi plures quæ actionem omnem in reos suspendant, aliæ per totam Quadragesimam, aliæ per quindecim paschalis festi dies. Cod. lib. iii, tit. 12, de Feriis: *Quadrages. diebus, qui auspicio ceremoniarum paschale tempus anticipant, omnis cognitio inhibeat criminalium questionum.* Impp. Valent. Valeus et Grat. AAA. *In quindecim paschalibus diebus compulsio annuarie functionis et omnium publicorum privatorumque debitorum differatur exactio.* Valent. Theod. et Arcad. AAA. Exceptionem continet alia eorundem constitutio, quæ Leonis nostri sententiam confirmet magis quam infirmet: *In his tamen, inquit, et emancipandi et manumittendi cuncti licentiam habeant.* Sed

A Leonis locus primo loco citatus ex serm. 2 Quadragesimæ multarum culparum reos imperatoris constitutionibus relaxatos esse per hanc paschalem dierum solemnitatem clarius videtur asserere. Nam relaxari nihil aliud esse quam dimitti ex serm. 47, de Pass. 8, c. 3, probatur, ubi ut *Barrabam indulgentia relaxaret*, clamasse populos scribit. Hactenus Quesnellus. Si vero is observasset titulum Justiniani Codicis *De episcopali audientia*, lib. i, tit. 4, invenisset legem Valentiniani M, p. 3, descriptam et editam an. 385, in qua hæc habentur: *Exsequantur iudices quod indulgere consuevimus. Ubi primus dies paschalis exstiterit, nullum teneat carcer inclusum, omnium vincula dissolvantur; et subjiciuntur exceptiones quorundam reorum et criminum.* In Codice autem Theodosiano lib. ix, tit. 28, *De indulgentiis criminum*, quinque ejusmodi leges occurrunt, duæ Valentiniani Senioris ac tres Junioris, quarum ultima est jam allegata, ex quibus colligitur olim hanc indulgentiam usu quodam inductam, vel epistolis etiam imperatorum per singulos annos ad omnes civitates missis, ut liquet ex duobus testimoniis Chrysostomi, ex more præscriptam, nonnullas dubitationes peperisse de quibusdam reis, num eadem indulgentia essent relaxandi: quæ dubitationes ut solverentur illæ leges datæ fuerunt. In postrema autem lege generalis sanctio edita fuit, quæ omnes exceptiones complectitur. Vide Jacobi Gottofredi Commentarium præcipue in legem 3, ubi indicatos Chrysostomi textus recitat.

IN SERMONEM LXVI.

Postilla Quesnelli in testimonium Leonis cap. 4 excutitur.

Ipsa illa substantiæ nostræ in Deitate susceptio, qua Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, quem hominem misericordiæ nostræ, nisi infidelem, reliquit exsortem? His Leonis verbis hanc postillam Quesnellus affixit: *Infidelis exsortis gratiæ Christi.* Hæc autem indefinita propositio perperam 487 intelligi potest, ita ut favere videatur propositioni 26 damnatæ in constitutione *Unigenitus*, qua traditur: *Nullæ dantur gratiæ nisi per fidem.* Sed *misericordiæ* nomen S. pontifex adhibuit, non autem nomen *gratiæ*. Ne vero ipsum *misericordiæ* nomen cupiam fucum faciat, quo ille sensu *exsortem misericordiæ* dixerit *infidelem*, ex contextu explicandum est. Ejus itaque *misericordiæ infideles exsortes* intelligit, cujus participes fideles affirmat. Porro ad fideles pertinent ista, quæ præcedenti testimonio immediate subjiciuntur: *Et cui non communis natura cum Christo est, si assumentem recepit, et eo spiritu est regeneratus, quo ille progenitus?* ubi indicat fidei et baptismatis gratiam, ut not. 24 in hunc locum explicavimus. Loquitur nimirum S. Leo de illa misericordia qua Verbum caro factum et in nobis habitans nos per fidem et baptismum sibi unitos divinæ effecit consortes naturæ. Sicut ergo fideles, qui fidem et baptismum susceperunt, hujus misericordiæ participes sunt, ita infideles, qui et fide et baptismo carent, eadem hæc misericordia recte dicuntur *exsortes*.

IN SERMONEM LXXVI.

In eum locum cap. 6, quo de Manete dicitur: Eo tempore damandus innotuit, quo post resurrectionem Domini ducentesimus et sexagesimus annus impletus est, Probo imperatore Paulinoque consulibus, cum octava jam in Christianos persecutio deserviret; tres Quesnelli annotationes et nonnullæ observationes nostræ proponuntur.

1. Tres annotationes in hoc testimonium Quesnellus subjicit, quas hic describimus. Primum in ea verba, *Quo post resurrectionem Domini ducentesimus et sexagesimus annus impletus est*, « Mendum ait, hic subesse suspicatur Dionysius Pelavius in annotatio-

Antiquos enim Ecclesie Patres in computandis annis sive ab ortu sive a passione Christi non fuisse multum accuratos, et excessisse etiam ultra decennium, pluribus exemplis probavimus diss. 1 S. Zenonis editioni præmissa cap. 2, § 1. Hæc quoad primam Quesnelli annotationem.

7. Quoad alteram illud monere sufficiat, Leonis verba de tempore quo Manes *damnandus innotuit*, illud tempus indicare, quo primus omnium Archelaus Cascharæ in Mesopotamia episcopus cum Manete publicam disputationem habuit, ac exinde ejus errores ita prodierunt, ut tum *damnandus innotuerit*.

8. Quoad tertiam annotationem jam indicabimus persecutionis *octavæ* mentionem a S. pontifice sumptam fuisse ex Prospero Chronico. Prosperus autem novem tantum persecutiones recensuit: illam enim Aureliani, quæ ab Augustino et Orosio nona dicitur, quæque *comnota* quidem, sed fulmine et morte ejusdem imperatoris statim intercepta traditur, Prosper distincto numero inter persecutiones referendam non credidit, adeo ut Diocletianeam (alias *decimam*) nonam vocaverit. Hinc cum *Leo octavam* persecutionem appellavit, Prosperi vestigiis insistens, non Aureliani, sed Valeriani persecutionem intellexit, quæ apud Prosperum æque ac apud Augustinum et Orosium, nec non apud Sulpicium et Hieronymum *octava* computatur.

491 IN SERMONEM LXXIX.

Num S. Leo omnia opera virtutum moralium in infidelibus peccata esse docuerit.

1. Sanctus pontifex in serm. 79, de Jejunio Pentecostes secundo, cap. 2, de infidelium jejuniis loquens, non solum ea appellavit *vana*, verum etiam *infidelitate polluta* asseruit. Aliud enim agit sub *veritate ratio*, aliud sub *falsitate deceptio*. Apud nos *fides* etiam *sanctificat manducantem*, apud illos *infidelitas polluit jejunantem*. Et in hoc generali propositionem subjicit: *Extra Ecclesiam catholicam nihil est integrum, nihil castum, dicente Apostolo: Omne quod non est ex fide, peccatum est*: quibus verbis non tam jejunia quam omnes aliarum virtutum moralium actus infidelitate pollutos ac peccata esse videtur innuere. His autem verbis Quesnellus postillam affixit: *An et qualia sint infidelium bona opera*.

2. Ne quis vero sententiæ ab Ecclesia proscriptæ S. Leonem favere existimet, præmonendum est eum alibi palam fuisse professum *laude digna esse misericordiæ et humanitatis opera* quæ non prodeunt ex fide, si nullo pravo fine aliunde infecta, ex ipsarum virtutum motivo eliciantur. Hæc enim leguntur serm. 7 de Quadragesima, c. 3: *Quid hac humanitate felicitus? Quæ utique laude sua fraudanda non esset, si propter ipsam naturæ communionem (en naturalis virtutis motivum) juvando homini ab homine præstaretur. Sed quia, addit, quod non ex fidei procedit fonte, ad præmia æterna non pervenit; alia est conditio operum cælestium, alia terrenorum. Mundana benevolentia in his quos adjuvat habet finem; Christiana pietas in suum transit auctorem, dum in ipsum dicimur benigni, quem in nobis fatemur operari. Qui laude sua fraudandam non esse ejusmodi humanitatem affirmat, etiamsi non ex fidei procedat fonte, dummodo propter ipsam naturæ communionem juvando homini ab homine præstetur, qui est finis miserationis ac virtutis naturalis; is bonam utique, non autem malam hanc humanitatem credidit: neque enim malum, quod solum vituperationem meretur, dici potuisset fraudandum non esse sua laude. Solum vero hæc opera præmio cælesti, quod Deus retribuat, vacua esse, in subsequentibus addidit, et totum eorum præmium inter homines, in quibus sistunt, et in hoc mundo terminari. Si qui ergo infideles misericordiæ aut alterius moralis virtutis opera edant ex motivo virtutis, licet non ex fide edant, peccati accusandi non sunt ex Leonis sententiâ.*

3. Quod si eorum jejunia *infidelitate polluta*, et apud eos *nihil integrum, nihil castum* reperiri, in hoc serm. 79 affirmavit, id alio sensu, qui antecedenti sententiæ non contradicat, affirmasse dicendum est, quatenus scilicet jejunia et alia virtutum opera apud infideles plerumque non ex motivo *492* virtutis, sed ex aliquo vitioso fine profecta creditur. Qua in re observandum est S. Pontificem infidelium nomine complecti omnes qui Christiana fide carent, sive pagani illi sint, sive Judæi, sive etiam hæretici. Ita enim exorditur caput secundum: *In exercendo autem hoc Dei munere (id est continentia a cibis per jejunium), non ideo segniore esse debemus, quia et Judæi et hæretici sæpe ab edendi libertate se continent, et apud ipsos paganos sunt quedam vana jejunia. Mox de his omnibus jejunantibus subdit: Aliud enim agit sub veritate ratio, aliud sub falsitate deceptio. Apud nos fides etiam sanctificat manducantem, apud illos infidelitas polluit jejunantem; ubi infidelitas non solum ad paganos, sed ad Hebræos et hæreticos etiam extenditur. Varia autem ratione istorum abstinentiæ (et similiter alii actus virtutum moralium) ex pravo aliquo fine pollui poterant. Paganorum quidem jejunia, si quæ Leonis ætate in inanium deorum cultum vigerent (uti erat illud quod Cereri institutum Livius memorat, quodque IV nonas Octobris præscriptum legitur in antiquo Calendario marmoreo Amiterni effosso [Apud Murator. *Thesaur. inscript. pag. 150*]) quatenus *infidelitate polluta* proprie dicantur, quisque intelligit. Idipsum est de jejunii Manichæorum in honorem Solis ac Lunæ a Leone notatis Sermon. 4 de Quadrag. c. 5, et in epist. ad Turribium c. 4, de quibus proinde affirmat in laudato sermone: *Qui sua maxime observantia polluuntur. Alia etiam istorum hæreticorum jejunia perstrinxit serm. 4 de Nativitate c. 6: Non vos seducant deceptoris artibus ficta et simulata jejunia, quæ non ad purificationem, sed ad perditionem proficiunt animarum. Speciem quidem sibi pietatis et castitatis assumunt; sed hoc fido actuum suorum obscena circumtegent, et de profani cordis penetralibus jacula, quibus simplices vulnerentur, emittunt. Et rursus de ejusmodi jejuniis serm. 4 de Epiphaniæ c. 5: Non sunt casta jejunia, quæ non de ratione veniunt continentie, sed de arte fallaciæ. Hactenus nocuerint incantis, hactenus illuserint imperitis. In quibus cum jejuniorum id genus vitium in fallendi finem rejicit, non in jejunia per se; tum vero *casta innuit jejunia, quæ de ratione veniunt continentie*, seu quæ omni pravo sive secluso ex solo virtutis motivo procedunt. Hebræorum quoque jejunia polluta intelligi possunt vel eo pravo consilio quo præceptis legalibus jam abolitis obsequium præstandum existimant, vel saltem inani gloria, qua Pharisæos jejunantes intumuisse, uti apud Mathæum traditur c. vi, v. 16, S. pontifex notavit serm. 4 de Jejunio mensis septimi c. 1, ac præcipue serm. 7, c. 2.**

4. Hoc autem inanis gloriæ vitium in sermone de quo nunc agimus S. Leonem præsertim spectasse exinde colligi potest quod capite tertio Christianos hortetur ut a jactantia et superbia in jejuniis maxime caveant, ne jejunium per se bonum hoc vitio corrumpatur. Cavendum est, inquit, *493* ne bona, quæ facere sine bonitate non possumus, elatione perdamus. Nam omni se merito laude dispoliat, qui de studiis industriæ suæ in se magis quam in Domino gloriatur. Et cap. 4: *Contineamus nos ab inflatione jactantiæ, ad Dei gloriam cuncta referentes. Quamquam in hoc potissimum vitium, de Christianorum jejunii loquens, declamasse videtur, quia, uti animadvertit, serm. 4 de Quadrag. c. 3, apud ipsos, qui infidelitate non detinentur, hoc maxime corrupto sine diabolo insidiatur, ut quos, ait, non potuerit dejicere per diffidentiam, conetur superare per gloriam. Vicinum est enim rectis actionibus superbiæ malum, et de proximo semper virtutibus insidiatur elatio; quia difficile est ut laudabiliter viventem laus humana non capiat, nisi, ut*

scriptum est, qui gloriatur, in Domino gloriatur. Cum vero S. Leo apud paganos, Judæos et hæreticos, qui recta fide earent, jejunia vel hoc superbiam, vel alio vitio infecta putarit, ac pari aliquo pravo fine corrupta præsumpserit cætera virtutum moralium opera quæ ab illis sunt, nihil mirum si illa exinde infidelitate polluta, et apud eosdem nihil integrum, nihil castum reperiri affirmavit.

5. Neque idcirco colligendum est eum peccati absolute ac generatim damnasse omnia virtutum opera quæ extra Ecclesiam ab illis eduntur; nam laude digna ac bona, ut vidimus, expresse docuit, quæ ex fidei fonte non prodeunt, si omni pravo fine semoto ex virtutis motivo producantur. Solum cum inter paganos aliosque infideles, deficiente recta fide, aliquis pravus finis, saltem philautiæ vel inanis gloriæ, facillime subrepat, ipsa bona opera, quæ facere sine bonitate non possumus, vitari, et eatenus nec integra, nec casta esse affirmavit, uti eodem sensu Augustinus, Prosper alique Patres tradidere. Hinc serm. 4 de Nativit. Domini, c. 6, postquam vitiosa Manichæorum jejunia reprehendit, auditores suos ad rectam fidem tenendam hortatus est hæc præsertim ratione, quia nihil sine illa sanctum, nihil castum est, nihil vivum: justus enim ex fide vivit; ubi verba nihil castum indicato sensu intelligenda sunt.

6. Hic autem postremus textus aliam observationem suppeditat. Dum enim sine fide nihil sanctum, nihil vivum tradit; infidelium opera quæ nullo pravo fine inficerentur, vera sanctitate ac merito æternæ vitæ vacua innuit. Ita etiam serm. 8, de Quadr. c. 1, S. Pontifex jejunaturos monens, ne ulla infidelitate polluantur, hanc rationem offert: Dicente enim Apostolo, Omne quod non est ex fide, peccatum est, inutilia erunt ac vana eorum jejunia, quos illusionibus suis mendacii pater decipit, et vera Christi caro non pascit. Quibus verbis nomen peccati ab Apostolo adhibitum, de operibus generatim inutilibus et vanis, id est merito ac præmio æternæ vitæ carentibus, interpretari videtur, at scilicet ea quoque misericordiæ opera ab infidelibus edita, complectatur, quæ nullo corrupto fine propter 494 ipsam naturæ communionem juvando homini impensa, sua laude non fraudanda, id est bona, pronuntiaverat serm. 7, quæque proinde hoc solo latiori sensu peccata dici queunt, quatenus sine fide viva ad æternum præmium nihil proficiunt: unde hoc eodem serm. 7 scripsit: Quod non ex fide procedit fonte, ad præmia æterna non pervenit.

7. Duo itaque virtutum moralium opera S. pontifex in infidelibus satis distinxit. Alia ex objecto quidem bona, at pravo fine corrupta et mala; alia vero nullo pravo fine infecta, non tam ex objecto quam ex fine virtutis bona, sed merito æternæ vitæ expertia et inutilia. De primi generis operibus absolute et generatim affirmavit, nihil integrum, nihil castum, etc., apud infideles reperiri, quia generatim omnia infidelium bona opera aliquo vitioso fine corrumpuntur. Opera vero secundi generis conditionate et quasi per exceptionem in illis admisit, si ex motivo virtutis edantur; quod casum possibilem et valde rarum insinuat.

8. Id vero a damnatis propositionibus tam alienum est, quam ab iisdem alienus est S. Augustinus, qui de operibus virtutum apud infideles non dissimiliter tradidit. In libro de Spiritu et Litt., cap. 26, scriptum reliquit: In numero etiam hominum impiorum, nec Deum verum veraciter colentium quædam facta vel legitima, vel novimus, vel auditimus, quæ secundum justitiæ regulam non solum non vituperare possumus, verum etiam merito justequè laudamus. Id convenit cum illis Leonis laude sua fraudanda non sunt. Mox autem subdit: Quamquam ei discutias quo fine fiant, viz inveniantur, quæ justitiæ debitam laudem defensionemque mereantur. Quibus dam insinuat ea justitiæ opera sine aliquo pravo fine viz inventum iri, pleraque sane perinde depravata in iisdem certi credidit: unde aliis in locis virtutum opera, quæ ab infidelibus

A patrantur, idem Augustinus, æque ac S. Leo, generatim damnavit ex solo pravo fine, quo ea infecta, raris casibus exceptis, generatim præsumit.

IN SERMONEM LXXXII.

De die martyrii SS. apostolorum Petri et Pauli. Laterculi Bucheriani ætas atque præstantia, ejusque auctor detegitur. De Calendario ac testimonio Polemii Silvii.

1. Quesnellus in hæc verba Leonis serm. 83 de Natali SS. Apostolorum Petri et Pauli c. 1: In die martyrii eorum istam notationem subjicit: Quo die, quoque mense agonem suum compleverint apostoli Petrus et Paulus, et quoniam similiter martyrii eorum memoria solemniter festivitate olim colebatur in Ecclesia, sunt qui ex hodiernis Ecclesiæ factis et consuetudine decerni nolint. Nullus enim, inquit, testis est admodum antiquus, qui illum diem III kal. Julii 495 assignet. Vetustissimum autem auctorem habemus, Leonique ipsi æqualem, qui solemnitatem depositionis apostolorum octavo die ante kalendas Martias celebratam fuisse commemorat. Is est Polemeus Silvius, cujus laterculum sacra profanaque festa plura continentem, penes se integrum fuisse testatur Joannes Bollandus in præfatione generali in Vitas SS. cap. 4, § 3; cujus laterculi specimen eodem loco editum docet nos depositionem apostolorum, non 29 Junii, ut nunc fit, sed 22 Februarii celebratam fuisse in Ecclesia Romana. Ita enim habet; VIII (kal. Mart.) DEPOSITIO SS. PETRI ET PAULI. Romæ scripsit, si codici fides, Silvius ille; sed et Leonis nostri ætate, imperantibus Theodosio Juniore et Valentiniano, Posthumiano et Zenone vv. cc. coss., id est, anno Christi 448, suumque anno sequenti perfecit laterculum. Asterio consule, hoc est anno 449. Verum difficile est ut propter unicum incertæ fidelis codicem contra omnia eam seu Kalendaria, seu martyrologia, seu alia hujusmodi Ecclesiæ veteris monumenta, quæ hactenus lucem viderunt; qualia sunt Sacramentarium S. Gregorii Magni, Ordo Romanus, ipsum S. Hieronymi Lectionarium omnium antiquissimum; in his enim omnibus SS. Petri et Pauli depositio seu natale tertia die ante kalendas Julias assignatur. Immo et in vetustissima membrana seu martyrologio, quod e schedis Heriberti Rosweydi Bollandus ipse obtulerat Ægidio Bucherio, quodque iste suo comment. in Victorii Canonem inseruit, disertis verbis octavo kalendas Martii, non depositio apostolorum Petri et Pauli, sed natale Petri de cathedra legitur; et III kalendas Julii assignatur dies martyrii Apostolorum in hunc modum: III kal. Julii, Petri in Catacumbas, et Pauli Ostiense. Certe cum isti laterculi invicem de antiquitate certent, longe major ei fides debetur, cui suffragantur et antiqua omnia Ecclesiæ monumenta et auctorum omnium consensus, quam alteri, qui solus novellam suggerit opinionem, et in quem facile est mendum irrepsisse. Hactenus ille, et satis bene. Solum displicet, quod memoratos Polemii Silvii et Bucherii laterculos invicem de antiquitate certare scripserit; nam laterculus Bucherii sæculo fere integro Silvii laterculo anterior est.

2. Ut autem Bucheriani laterculi ætas atque præstantia planius percipiatur, diesque martyrii SS. apostolorum Petri et Pauli certior fiat, de ejus auctore nonnulla exactius animadvertere juverit, quæ hactenus ab aliis observata non vidimus. Duo autem (quod sciamus) codices hunc laterculum continent: alter vetustior, at mutilus, apud Bollandistas exstat. Ex hoc Bucherius memoratum laterculum et quatuor alia monumenta edidit, nimirum Catalogum præfectorum Urbis, Catalogum Romanorum 496 pontificum, Fastorum consularium fragmentum, et Kalendarium Romano-profanum, cui quatuor menses desunt. Alter vero recentior, sed integer inventus est in bibliotheca Cæsarea, quo Cuspinianus usus

fuerat in Commentariis ad Cassiodorii Chronicon, et exinde ante Bucherium Catalogum præfectorum Urbis vulgaverat. Ex hoc autem Lambeckus, tom. IV. Bibliothecæ Cæsareæ, integrum Kalendarium, et noster cardinalis Norisius in opere de Epochis Syro-Macedonum integro factos publicavit. Novissime autem Joannes Georgius Eccard, tom. I. Corporis Historiæ mediæ ævi ex eodem codice præter Kalendarium quatuor reliqua monumenta eodem ordine, quò proferuntur in manuscripto, et cum iisdem etiam librorum erroribus accuratissime recusat. Ex horum autem quinque documentorum observatione liquet omnia, imperante Constantio, fuisse conscripta. Nam in Kalendario Romano profano nullus notatur natalis dies imperatorum qui sint posteriores Constantio; hic autem appellatur titulo, non *divi*, ut ceteri jam vita sancti, sed *domini*, quod viventis indicium est. Fasti consularis et Catalogus præfectorum Urbis desinunt an. 354. Laterculus, qui Bucherianus vocari solet, et inscribitur *Depositio martyrum et episcoporum*, dum notat diem obitus et locum sepulturæ Romanorum pontificum, terminat in Julio, qui obiit an., 352. Tandem Catalogus summorum pontificum ita concluditur in Liberio Julii successore, ut notetur quidem ordinationis, non autem mortis ejus dies, quemadmodum in antecessoribus fuerat designatus, quod cum adhuc superstitem indicat. Ex his autem observationibus unus et idem omnium ejusmodi monumentorum auctor, et Liberio atque Constantio cœvus agnoscitur. Ex Kalendario vero profano auctoris nomen eruitur, nimirum Furius Dionysius Philocalus. Cum porro omnia et sacra et profana quæ in his monumentis notantur Romana sint, et peculiaribus ac minutissimis etiam Romanæ urbis et Ecclesiæ notitiis referta, hunc Philocalum Romæ hæc notitias didicisse et scripsisse exploratum videtur, quod ad fidem his documentis conciliandam plurimum confert.

3. Præterea in rem præsentem dissimulandum non est laterculi Bucheriani integrum textum esse his verbis expressum: in *kal. Jul. Petri in Catacumbas, et Pauli Ostiensis Tusco et Baso cons.* Ex hac autem Catacumbarum et consularis notatione diem alicujus translationis potius quam mortis hoc laterculo designatum quidam suspicant. At hanc difficultatem ipse Philocalus solvit ex duobus aliis opusculis, in quibus dies martyrii SS. apostolorum Petri et Pauli signatur, in *kal. Julias*, nimirum in Catalogo Romanorum pontificum his verbis: *Passus est (S. Petrus) cum Paulo d. in kal. Jul.*, pag. 26 editionis Eccardi; et in Fastis consularibus pag. 10: *497 Nerone Cæsare, Valere, Hoc cons. passi sunt Petrus et Paulus III. kal. Jul.* Verba *passus et passi* sunt diem profecto mortis expresse indicant. Itaque si uno laterculo, uti vocari solet, Bucheriano separatim ab aliis opusculis considerato ex consulari præsertim additione dubitari poterat, num ibidem ex auctoris mente translationis dies designetur potius quam mortis, certe ex collatione ejusdem laterculi cum aliis duobus ejuandem auctoris opusculis dubium esse nequit quia in eo auctor æque ac in istis indicare voluerit martyrii diem, cum quo forte etiam translatio aut aliud factum nobis ignotum et consulari Tusci ac Bassi devotatum concurrerit. Hæc de auctore et sensu laterculi Bucheriani.

4. Porro Silvium auctorem alterius Kalendarii profani Gallium scriptorem fuisse, non ex eo solum cognoscitur quod suum opusculum dicavit Eucherio episcopo, qui Lugdunensi Ecclesiæ præfuit, ut videre est apud Bollandum tom. I. Januarii, in prælatione c. 4, § 3, verum etiam colligitur ex Vita S. Hilarii Arelatensis, in qua Silvius inter alios scriptores ejusdem Hilarii cuicunq; auditors recensetur: et hinc etiam auctor Chronici Prosperi Tironis nomine editi, qui Gallus, itera est auctor, ad ann. 439. memoret eundem scriptorem Silvium ab aliis prætermisum, eo quod sibi in Galliæ notus fuerat. Hujus au-

tém Silvii Kalendarium non sacrum, sed profanum est; eumque alios laterculos habuisse, ex quibus exciperet, et suo stylo alia fusiis exposuisset, alia mutasse vel addidisse, Bollandus in prælatione c. I ostendit. Inter profana autem paucissima sacra festa obiter ibidem notantur, ut videre est apud Bollandistas tom. VI Junii part. II, ubi Kalendarium integrum Silvii editum fuit. Inter hæc autem festa notabile est festum S. Vincentii martyris xi kal. Februarii, quod tum apud Romanos non celebrabatur, et similiter festum Machabæorum kal. Augusti, quod ætate eadem Leonis cœva Romæ coeptum non fuisse ostendimus in admonitione præmissa serm. 18 Appendixis. Romæ vero hoc Kalendarium scriptum, ut Quesnellus indicat, nusquam apparet ex codice, ipso ex notatione ipsa depositionis SS. apostolorum xiii kal. Martias, cui tria monumenta Furii Philocali cum cæteris omnibus ecclesiasticis documentis refragantur, illud Kalendarium Romæ scribi non potuisse liquet; idque multo manifestius evincit antiquissimum sacramentarium Romanum Leonis nomine editum et recendendum a nobis tom. II, quod Leonis et ipsius Silvii ætatem redeleat (uti eodem volumine ostendetur) diem martyrii eorumdem apostolorum mense Junio, et octavam mense Julio, tunc celebratum exhibet. Quin ex ipso Leone idipsum colligere licet. Is enim serm. 65 habito in octava ipsorum cap. 1 indicat in die festivitatis eorumdem liberatum fuisse Romam a 498 Vandalis. Hæc autem liberatio, cum incidit in diem 29 Junii, ut in admonitione ad eundem sermonem constituitur, eidem quoque diei eam festivitatem, ac proinde *diem martyrii*, fuisse ascriptum intelligimus. Probabilius igitur est Silvium scribentem in Galliis, Romanorumque festorum minus peritum, qui in allegato Prosperi Tironis Chronico turbatè odmodum mentis dicitur, per errorem die viii kal. Martias notasse depositionem SS. Petri et Pauli pro Natali S. Petri de Cathedra, quod hinc diei in Philocali laterculo ascribitur. Forte cum festum Cathedræ S. Petri xviii kal. Februariæ apud Gallos celebratum videret, eodem die Romanos eam festivitatem tunc celebrasse existimavit, ac propterea festum viii kal. Martias in aliquibus documentis Bucheriano similibus notatum, non cathedræ, sed depositionis diem opinatus est. Ita sublata prorsus videtur hæc in re Silvii auctoritas, quæ una universis criticis negotium facebat.

IN SERMONEM XC.

Quid de duobus amoribus, Dei et mundi, S. Leo docuerit. Quesnelli postilla excussa.

1. Celeberrimus est Leonis textus de duobus amoribus Dei et mundi, his verbis expressus serm. 5 de Jejuniis septimi mensis c. 3: *Duo namque amores sunt ex quibus omnes produnt voluntates, uno diversæ qualitatibus, sicut dividuntur auctoribus. Rationalis enim animus, qui sine dilectione esse non potest, aut Dei, aut amator, aut mundi.* His verbis Quesnellus hanc postillam affixit: *Quidquid ex amore Dei non est, ex amore est mundi, et ideo peccatum.* Cum vero hæc sententia ad propositiones Baii Quesnellique damnatas referri possit (unde hic maxime S. pontificis textus a Baianis et Quesnellianis ingeritur), quid in proscriptis libris damnatum sit, et quantum a damnato sensu absint Leonis verba, accuratius explicandum est.

499 § 1. Proponuntur damnatæ propositiones de duplici amore, et quid in iis proscriptum fuerit exponitur.

2. Inter Baianas prop. 38 est hujusmodi: *Omnis amor creaturæ aut vitiosa est cupiditas quo mundus diligitur, quæ a Joanne prohibetur, aut laudabilis illa charitas quæ per Spiritum sanctum in corde diffunditur Deus amatur.* Et prop. 40: *In omnibus suis actibus peccator servit dominantis cupiditati.* Inter Quesnellianæ prop. 44: *Non sunt nisi duo amores, unde volitiones*

d' actiones omnes nostræ nascuntur: amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur; et amor quo nos ipsos ac mundum diligimus, qui quod ad Deum referendum est non refert, et propter hoc ipse fit malus. Et prop. 45: Amore Dei in corde peccatoris non amplius regnante, necesse est ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque actiones ejus corrumpat. De amore regnante in corda hominum hic sermo est, et ita omnes actus ex regnante amore provenire traduntur, ut ipsi actus virtutum in peccatoribus, in quibus non Dei, sed mundi amor regnat, hoc amore infecti peccata esse debeant: quæ est alia Baii propositio 35: Omne quod agit peccator vel servus peccati peccatum est.

3. Hæc quam falsa et absurda sint nemo non videt. Sicut enim justi, in quibus regnat amor Dei, edere queunt, et identidem etiam edunt nonnullos actus leviter malos, non quidem ex amore mundi in ipsis dominante, qui eum charitate Dei habituali et in justis regnante componi nequit, sed ex aliquo leviori et irrepente amore mundi, ex. gr., inanis gloriæ, gula, etc., quæ nec cupiditas in iisdem dominatur, nec habitualis Dei amor expellitur, ita a peccatoribus, in quibus regnat mundi amor, produci possunt quidam actus boni ex amore aliquo virtutis, ex. gr., fidei, spei, misericordiæ, orationis, etc., qui licet non sit ille amor Dei quo regnans mundi amor expellatur, tamen non est amor mundi, nec ad amorem mundi referri potest. Hac de causa Tridentina synodus sess. 6, can. 7, Lutheranorum dogma dicentium omnia opera quæ justificationem præcedunt esse peccata, anathemata percussit: *Si quis dixerit opera omnia quæ ante justificationem sunt vere esse peccata... anathema sit.* Damnamur ergo est dicere omnia opera quæ non proficiunt a charitate Dei regnante in corde hominum peccata ad amorem et concupiscentiam mundi, ac proinde esse peccata; quod tamen postilla Quesnelli superius descripta indicat.

4. Quod si quis nonnullas ex dampnatis thesibus ita emollire studeat ut non de regnante Dei amore in illis sermo sit, sed de amore Dei latius sumpto, quo opera referantur in Deum, damnamur pariter est dicere omnes actus virtutis, quantumvis bonos, si hoc amore non referantur in Deum, esse peccata, ut innuit postrema pars Quesnellianæ thesisi 44. Nam ut præcîdamus a celebri ister theologo questione de relatione operum in Deum, certum per omnes catholicos est virtutum moralium opera, nendum a peccatoribus, sed ab infidelibus etiam peracta ex motivo virtutis, *per se*, seu *saltem ex officio*, ut aiunt, esse bona, tametsi non referantur in Deum: nam per eos pariter, qui relationis debitum severius propugnant, hæc omisio bonum opus in se non vitiat, sed aliunde omittentem contaminat.

5. Certe S. Leo ab utroque pravo sensu remotissimus est. Etenim serm. 48, de Quadrag. 10, c. 3, in peccatoribus Christianis, in quibus mundi amor dominatur, et fidem rectam et alia virtutum moralium opera inveniri posse fatetur; et solum ea ex defectu charitatis saltem habitualis fructu æterno vacua tenentur. *Quantumvis enim, inquit, magnum sit habere fidem rectam sanamque doctrinam, et multa laude digna sit circumcisio gula, lenitas mansuetudinis, puritas castitatis, nudæ tamen sunt omnes sine charitate virtutes, nec potest dici in qualibet morum excellentia fructuosum, quod non dilectionis partus ediderit.* Præterea serm. 44, de Quadrag. 7, c. 3, loquens de operibus misericordiæ quæ non ex fidei procedunt fonte, ac proinde ab ipsis infidelibus eduntur, qui Deum ignorantes nihil in ipsum referebant, ea laude sua fraudanda non esse, ac proinde bona asseruit, si ex motivo miserationis nullo intermixto pravo sine procedantur, et solum ea peccata fere esse docuit, *ex quod, nisi ex motivo virtutis, sed ex philantia, inanis gloriæ, aut alio corrupto fine ea plerumque ab infidelibus edita præsumpsit; de quo vide observatorem in serm. 79. En igitur quantum a damnata-*

rum propositionum sensibus absit Leonis mens atque doctrina; quem si sibi metipsum contrarium nolis comminisci, testimonium præsentis sermonis 90 proscriptis thesibus favere dici non potest.

501 § II. Quæ sit propria Leonini textus sententia serm. 90.

6. Non desunt sane qui amorem Dei a S. pontifice late sumptum existimant pro quolibet vitiorum amore, et amorem mundi pro quolibet vitiorum amore. Sicut enim omnis amor vitiorum apte refertur ad amorem mundi, quatenus mundus vitia amat et fovet, ita ad Dei amorem referri late potest amor omnium virtutum, quatenus Deus omnes virtutes amat, ac præcipit. Immo cum omnis virtus sit justitia et veritas, uti sæpius in sacra Scriptura appellatur, Deus autem justitia ac veritas sit, Deum lato sensu amare dici potest, qui virtutes ex proprio ipsarum motivo, nulla prava cupiditate intermixta, diligit. In hanc sententiam S. pontificem, aliquando Deum amorem sumpsisse pro amore cujusvis virtutis colligi potest ex illis serm. 95, c. 6: *Nihil aliud est diligere Deum quam amare justitiam.* Ita ergo qui quamlibet virtutem amat, cum amet justitiam, ex hoc principio Leonis Deum pariter diligit. Qui vero aliquem actum virtutis exercet ex motivo virtutis, ipsam virtutem amet necesse est. In hac vero hypothese duplici Dei et mundi amore, ad quorum alterum omnes actus voluntatis referendi sint, satius procul dubio est actus virtutum moralium, qui ex puro virtutis motivo eduntur, ad Dei amorem late sumptum referre, quam ad amorem mundi. Ad Dei enim amorem quatenus revocari queant saltem late ex indicata ratione explicari et intelligi potest; quatenus vero referantur ad amorem mundi, qui positus in maligno, vitiorum, ut innuimus, non autem virtutum amator est atque suavor, et ita sane referantur ut qui virtutis amat ac exercet ex motivo virtutis, eas ex mundi amore diligere et exercere dicendus sit, nemo sanæ mentis intelliget.

7. Sed aliud est hanc hypothesim a damnatis thesibus abesse, aliud vero Leonis verba, quæ nunc expendimus, hoc sensu accipienda esse. Quæ porro sententia iisdem verbis proprie subsit, facile perspicies si duas observationes præmittas. Prima, S. pontificem scribere duos amores esse *ex quibus omnes prodeunt voluntates*, non vero *ex quibus omnes prodeunt voluntatis actus*; ac propterea de ipsis voluntatibus, non autem de singulis voluntatis actibus loquitur. Hinc autem dum eas voluntates pronuntiat ita qualitatibus diversas, sicut dividuntur auctoribus, seu amoribus, indicat voluntates diversas, id est bonas vel malas, prout diverso amore inter se discrepant ac dividuntur. Secunda, duos amores 502 hic accipi non de quolibet Dei amore vel mundi, sed de amore regnante in voluntate hominis, ex eo liquet quod de solo ejusmodi amore verificari queat hominem constitui vel *Dei amatorem*, seu *justum*, vel *mundi*, seu *peccatorem*: unde etiam initio capituli sequentis Auctor dixit: *Hic (Dei) affectus, quo amor terrenus excluditur; quæ de amore Dei dominante vera sunt.* Id confirmant multo luculentius illa quæ mox subjecit: *Et ideo æternis bonis inseparabiliter inhærendum* (quæ amorem ultimi finis prædominantem significant), *temporalibus autem transiènter utendum*, non fruendum, nec inhærendum tamquam ultimo fini.

8. His præmissis en apertus et genuinus Auctoris sensus. *Duo amores sunt, ex quibus omnes prodeunt voluntates, ita diversæ bonitatis, vel malitiæ qualitatibus, sicut dividuntur auctoribus.* Quæ nimirum afficiuntur Dei amore, adeo ut Deum præ omnibus diligant, et homo exinde *Dei amator sit*, seu in charitate Dei, sunt voluntates bonæ; malæ vero illæ sunt, in quibus mundi amor ita dominatur, ut homo, Dei charitate exclusus, *mundi amator* constituatur. Cumque *rationalis animus sine dilectione in partem alle-*

ram prævaiente esse non possit, idcirco aut *Dei amator est, aut mundi*; et omnes voluntates proinde bonæ vel malæ, ita diversæ sunt qualitatibus, sicut dividuntur auctoribus. Hic obvius verborum sensus est de omnibus voluntatibus ex amore prædominante bonis vel malis. Quis ergo non videat quam perperam ejus verba trahantur ad omnes et singulos voluntatis actus, ac si Leo docuerit actus omnes et singulos ex alterutro illo amore prodire, ita ut quicumque actus non sunt ex amore Dei, sint ex amore mundi, et ideo peccata, ut Quesnelli postilla insinuat; et hac ratione peccata accusanda sint ea ipsa virtutum opera, quæ S. pontifex in peccatoribus vel etiam in infidelibus non mala, sed bona esse professus est?

§ III. *Alia Quesnelli postilla in eundem sermonem 90 expenditur.*

9. Hoc eodem sermone, cap. 3, S. Leo scribit: *Quod de specie, de copia, de varietate (creaturarum) blanditur, non facile declinatur, nisi in illa visibilitum pulchritudine Creator potius quam creatura diligatur.* Quesnellus in hæc verba ad marginem notavit: *Solus Dei amor a creaturæ amore retrahit.* Viden' ex collatione minus rectum interpretem? *Non facile declinatur*, inquit Leo: qui enim in creaturarum amore sistunt, et in earum pulchritudine, copia, varietate

A non Deum potius quam creaturas diligunt, non facile declinant a 503 perversis ipsarum illecebris, et facillime peccant. Hæc tota Leonis sententia est. Num vero hic Dei amor, sine quo ab ejusmodi blanditiis et illicito creaturarum amore non facile declinatur, solus ab hoc interdicto affectu retrahat, non Leo, sed Quesnellus affirmat; cum tamen certum sit homines a peccatis retrahi (licet non ita facile) etiam timore, illo præsertim gehennæ timore atque pœnarum, dolorem de peccatis ingerente, quem *Dei dono et Spiritus sancti impulsu* conceptum, non solum cohibere manum ab opere illicito, sed ipsam etiam voluntatem peccandi excludere, satis aperte colligitur ex Tridentina 504 synodo sess. 14, cap. 4. Hic sane timor gehennæ, in quam non tam opere quam affectu pravo incurritur, ad excludendum et opus et omnem affectum peccandi (uti ad effugiendam gehennam necesse est) per se impellere ac movere debet. Quod monendum fuit, ne forte subrepat inter cæteras Quesnelliana propositio 61, damnata in constitutione Unigenitus: *Timor non nisi manum cohibet, cor autem tamdiu peccato addicitur, quamdiu ab amore justitiæ non ducitur.* Sed hac de re nostrum non est hoc loco disserere; solam enim Leonis sententiam a Quesnelli interpretatione alienam ostendere propositum fuit.

SANCTI LEONIS MAGNI

ROMANI PONTIFICIS OPERUM GENUINORUM PARS ALTERA,

CONTINENS
S. PATRIS EPISTOLAS.

PRÆFATIO

De mss. codicibus, qui in emendandis epistolis usui fuerunt.

§ I. *Distinctio collectionum manuscriptorum quæ Leonis epistolas continent.*

1. Tria distinguenda sunt genera codicum in quibus Leonis epistolæ continentur. Primum genus sunt collectiones generales canonum et constitutionum Romanorum pontificum, in quibus aliquot integræ Leonis epistolæ descriptæ fuere. Alterum sunt collectiones particulares seu quarundam Ecclesiarum, seu epistolarum solius Leonis, quæ ex vetustis, vel etiam primævis exemplaribus olim compactæ, antiquissimam originem præferunt. Tertium sunt collectiones particulares epistolarum S. Leonis, sed recentiores, quæ nimirum ex primi generis collectionibus in partem maximam profuunt.

2. Sicut nulla exstat Leoni cœva aut suppar omnium ejus sermonum collectio, ut in præfatione ad Sermones animadvertimus, ita nullam quoque cœvam, aut supparem omnium epistolarum ejus collectionem factam fuisse, nobis certissimum est. Hinc in editionem Leonis nullum codicem invenire aut sperare licet, qui omnes ejus epistolas præferat; neque enim olim omnes perinde fuerunt in unum corpus, aut regestum, uti vocant, collectæ, ut S. Gregorii Magni epistolis evenit. Initio quidem omnes collocatas fuisse et custoditas quam diligentissime in *scriniis* seu *archivo* sedis apostolicæ inter cæteras constitutiones aliorum pontificum, vetusta consuetudo Romanæ Ecclesiæ suadet, de qua legi potest P. Constantius in præfatione ad Epistolas Romanorum pontificum n. 44 et seqq. Enimvero auctor Pontificalis Romani, qui Anastasii Biblio-

thecarii nomine appellari solet, et Leonis vitam scripsit serius sæculo VIII, hæc de ejusdem epistolis tradit: *Idem beatissimus Leo archiepiscopus multas epistolas fidei misit, quæ hodie archivo Ecclesiæ Romanæ reconditæ tenentur. Hic firmavit frequenter suis epistolis synodum Chalcedonensem. Ad Marianum Augustum misit epistolas XII, ad Leonem Augustum epistolas XIII, ad Flavianum episcopum epistolas IX, ad episcopos per Orientem epistolas XVIII, per quas fidem synodi confirmavit.* Vides archivum apostolicum hoc quoque tempore allegari, in quo Leonis epistolæ servabantur; et licet memorentur solæ epistolæ pro catholica fide contra Euty-chianam hæresim scriptæ, plures tamen quàm quæ ad nos pervenerunt, in eo archivo tum exstitisse cognoscimus; neque enim epistolæ quæ exstant ad Leonem Augustum sunt XIII, ad Flavianum IX.

3. At cum collectiones generales canonum et epistolarum Romanorum pontificum a privatis hominibus olim compositæ in privatum usum, ita propagari et obtinere cœperunt, ut iidem Romani antistites epistolas decessorum sæpius non ex apostolicis scriniis, sed ex iis collectionibus sumerent; tunc factum est ut earumdem epistolarum autographa exemplaria, quæ erant in apostolico archivo, sensim neglecta, temporum vicissitudinibus interciderint, ac propterea antiquæ istæ generales collectiones sint vetustiores ac celebriores fontes ex quibus antiquorum pontificum constitutiones accepimus, adeo ut non aliæ quorundam Romanorum antistitem epistolæ ad nos pervenerint, nisi quæ ejusmodi collectionibus conservatæ fuerunt. De his collectionibus, et de mss. codicibus, qui eas complectuntur, fusius agendum erit in tractatu quem tomo tertio insertum reperies.

4. Nunc de solis epistolis Leonis acturi, ea tantum debemus expendere quæ in iisdem collectionibus ad easdem epistolas pertinent: id interim præmonentes, quod ex dictis sequitur, has vetustas generales collectiones habendas esse veluti originarios fontes, ad quos epistolarum editio revocanda erit. Inter fontes vero pari ratione originarios censendæ sunt etiam nonnullæ antiquæ collectiones particulares sive quarundam Ecclesiarum, sive epistolarum Leonis, quæ cum ex laudatis generalibus collectionibus sumptæ non fuerint, ex primævis Leonis exemplaribus prodire.

5. Collectiones autem, quæ ita solas Leonis epistolas exhibent, ut maximam saltem istarum partem ex antecedentibus collectionibus evidenter sumpserint, posteriores noscuntur, et eatenus originariæ dici nequeunt, nec tales ut antiquioribus, ex quibus derivatæ fuerunt, præferendæ sint. Utile tamen fuit istarum codices pariter conferre; quæ enim provenerunt ex emendatioribus manuscriptis antiquarum collectionum, lectiones meliores et emendationes non contemnendas identidem præbuere. Quædam etiam ex his epistolas continent, quæ cum in antiquis notis collectionibus non inveniuntur, sumptæ fuere ex aliis antiquis collectionibus plane ignotis: unde in hæc parte pro originariis haberi debent. Hæc generalis collectionis distinctio præmittenda fuit, ut non omnes quæ mox indicabuntur æque æstimentur; et quæ originariæ et antiquæ, quæ vero recentiores et profectitiæ sunt, discernantur, quod ad eorum usum in recolendis epistolis recte instituendum, et ad alia multa, quæ suis locis aperientur, utiliter cognoscenda, maxime necessarium experti sumus.

6. Collectiones autem manuscriptæ epistolarum S. Leonis nobis adhuc cognitæ sunt quatuor et viginti. Ex his XIII ad collectiones antiquas generales referuntur, sex ad antiquas particulares, quinque vero sunt collectiones recentiores ejusdem pontificis peculiares. Quemadmodum vero hæc singulæ inter se epistolarum numero, ordine, aliisque characteribus discrepantes diversam originem produnt, ita omnes cujusque collectionis codices adeo plerumque ipsis lectionibus congruunt, ut (quod in præfatione ad Sermones de iisdem sermonibus monuimus) supervacaneum plerumque sit plures consulere, majoremque utilitatem referat qui duos aut tres diversarum collectionum mss. libros, quam qui permultos unius collectionis evolverit. Nunc de singulis peculiaribus, quoad Leonis epistolas; nam cætera quæ ad generalium collectionum intimam cognitionem spectant, in tractatu quem tomo tertio inseremus exponenda remittimus.

§ II. De ms. Vaticano Regiæ Sueciæ collectionis primæ.

7. Prima generalis collectio omnium, ut credimus, antiquissima, et hactenus ignota, invenitur in codice Vaticano Regiæ Sueciæ 1907. Octo Leonis epistolas exhibet: I, Rustico in nostra editione epist. 167; II, episcopo Mauritaniz epist. 12; III, Flaviano epist. 28; IV, Turribio epist. 45; V, Sicilia epist. 16; VI, Nicetæ epist. 159; VII, Aquileiensi episcopo epist. 4; VIII, Septimo epist. 2.

§ III. De collectione secunda.

8. Huic collectioni Vaticano Regiæ, in qua Catalogus Romanorum pontificum desinit in Hormisda, subjicitur aliam quæ catalogum præfert in Vigilio desinentem, et continetur in ms. Corbeiensi venerandæ antiquitatis in bibliotheca S. Germani a Pratis PP. Benedictinorum Parisiensium, unde Corbeiensis collectio a Constantio appellatur. Licet nullum hujus collectionis codicem nacti simus, cum tamen Quesnellus ea usus sit, et memoratum codicem indicet, quoties sive in variantibus, sive in notis Corbeisensem ms. laudat, ut ex Notitia manuscriptorum ab eodem descripta manifestum est, omitti a nobis non poterat, cum præsertim etiam nos ex Quesnello eam identidem memoraturi simus. Plures Leonis epistolæ in ea leguntur. Cum P. Constantius, qui de tam insigni collectione pluribus agit in præfatione ad Epistolas Romanorum Pontificum, num. 64, distinctum earundem epistolarum catalogum non præbeat, exactum numerum et ordinem agno-

scere nequimus. Ex his tamen, quæ tum ab eodem Constantio tum a Quesnello indicantur, certum sit in eo ms. contineri epistolas sequentes, quas deficiente ordine codicis, juxta editionis nostræ seriem allegemus : I, Campanis epist. 4; II, Italis epist. 7; III, Viennensibus epist. 10; IV, Anastasio epist. 14; V, Turribio epist. 15; VI, Flaviani ad Leonem epist. 22; VII, Flaviano epist. 28; VIII, Theodosio epist. 29; IX, Pelcheriæ epist. 31; X, Juliano epist. 35; XI, Constantinopolitanis epist. 59; XII, Ravennio et Gallis epist. 103; XIII, Juvenali epist. 139; XIV, Leoni Augusto epist. 165. Quesnellus nota prima in epist. X, ad episcopos provinciarum, Viennensis Thuaneum codicem allegat, qui hujus collectionis esse videtur. De hoc enim inquit : *Qui Corbeiensi ita similis est, ut ex eo transcriptum eum existentem.* Thuaneum primum in postillis et notis appellare solet, et una cum Corbeiensi identidem citat, quod similes lectiones utriusque præferant.

§ IV. De mss. tertie collectionis.

9. Tertio loco aliam ignotam, at valuosissimam et præstantem collectionem ponimus, quæ existit in duobus perantiquis codicibus Barbarino 2888 et Vaticano 1342. Sex et decem Leonis epistolas complectitur ordine sequenti : I, Anastasio epist. 44; II, Rustico epist. 167; III, Siculis epist. 16; IV, Aquileiensi epist. 4; V, Mauris epist. 12; VI, Nicetæ epist. 189; VII, Dioscoro epist. 9; VIII, Invepali epist. 133; IX, Leoni Augusto epist. 165; X, Maximo epist. 119; XI, Flaviano epist. 28; XII, Flaviani ad Leonem epist. 22; XIII, Eutycheti epist. 20; XIV, Flaviano epist. 28; XV, Leoni Augusto epist. 165; XVI, Anatolio Constantino epist. 30.

§ V. De codicibus collectionis quartæ

10. Quarta collectio est in antiquo codice capituli Lucensis, cuius descriptionem accuratissimam debemus P. Joanni Dominico Mansi in opusculo de celebri codice sacculo Caroli Magni scripto, quod editum leges 109. XLV Opusculorum P. Galogera. Eadem collectio existit quoque in ms. codice olim Colbertino 784, qui ab Antelmio et Pagio maxime commendatur, nec non a P. Constantio, qui hanc collectionem italicam agnovit, fusiusque describit in sæpius laudata præfat. p. 89. Quatuor tantum Leonis epistolas præbuit, quarum variationes ex Lucensi codice memoratus P. Mansi ad nos verhumanner misit. Epistolæ autem hoc ordine describuntur : I, Rustico epist. 167; II, Mauris epist. 12; III, Aquileiensi epist. 4; IV, Septimo epist. 2.

§ VI. De collectione quinta, Quesnellianæ, ab eodem Quesnello.

11. Quintam collectionem Quesnellianam vocamus; est enim illa quam Quesnellus edidit cum titulo ab eodem perperam præfixo : *Codex canonum et constitutionum Ecclesiarum Romanarum.* Hanc collectionem claudunt Leonis epistolæ decem supra triginta hoc ordine : I, Leoni Augusto epist. nostræ editionis 165; II, Juvenali Hierosolymitano epist. 139; III, Flaviano Constantinopolitano epist. 28; IV, Theodoro Foronjensi in Gallia episcopo epist. 103; V, Turbio (sic) id est Turribio Asturicensi epist. 15; VI, Rustico Narbonensi epist. 167; VII, Anastasio Thessalonicensi epist. 14; VIII, Nicetæ Aquileiensi epist. 189; IX, Januario Aquileiensi epist. 18; X, episcopis Campaniæ, Piceni et Tusciæ epist. 4; XI, episcopis Italiæ epist. 7; XII, episcopis Siciliæ epist. 16; XIII, Pelcheriæ Augustæ epist. 31; XIV, Constantinopolitanis epist. 59; XV, Pelicinis epist. 103; XVI, Aquileiensi episcopo epist. 4; XVII, Septimo Attinensi episcopo epist. 2; XVIII, episcopo Mauritania epist. 12; XIX, synodo Ephesinæ epist. 53; XX, Theodosio Augusto epist. 44; XXI, Pelcheriæ Augustæ epist. 16; XXII, Juliano Coensi episcopo epist. 28; XXIII, Theodosio Augusto epist. 29; XXIV, Marciane Augusto epist. 164; XXV, Anatolio Constantinopolitano epist. 106; XXVI, synodo Chalcedonensi epist. 14; XXVII, Anatolio Constantinopolitano epist. 165; XXVIII, Leoni Augusto epist. 165; XXIX, Anatolio epist. 165; XXX, eodem epist. 165; XXXI, synodo Chalcedonensi epist. 65; XXXII, Doro Beneventano epist. 10. His præcedunt in pluribus codicibus tres aliæ affirmatæ epistolæ ad Leonem, quæ inter Leoninas edentur : I, Eusebii et synodi Mediolanensis in nostra editione epist. 97; II, Ravennii aliorumque episcoporum Galliarum epist. 92; III, tandem Geratii, Salerni, et Vanni episcoporum Gallorum epist. 68.

12. Aliquot hujus collectionis codices valde præstantes sæpi cogniti in Gallianis bibliothecis inveniuntur. Quesnellus licet in eadem hac collectione usus sit ms. Oxoniensi, multo recentiori et non parum mendoso, in emendandis tamen Leoninis epistolis potissimum adhibuit alios duos insignes ejusdem collectionis codices Gallicanos, nimirum Thuaneum postea Colbertinum 932, qui ætate in bibliothecam Regiam transiit, et Trecopitheanum, qui in Trecensi bibliotheca PP. Oratorij custoditur. Hinc ex Quesnelli notationibus hujus collectionis lectiones collecti sæpi usque potuissent. Illi autem ex noxe aliqua et insigni hujus collectionis manu scripta aliquid præcipuum hujus editioni accederet, cum nullum exemplar hujus aut alibi in Italia reperire liceret, in Germaniam diligentiam protenderent, inveniente relictissimum exemplar bibliothecæ Casarem Vindobonensis 39, ejusque diligentissimam collectionem aliquot locis emendandis quidem præstavit. Aliud ejusdem Casaræ bibliothecæ codex antiquus, sed præcedenti aliquando recentior, ætatis nup. 49, hanc eandem collectionem nonnullis inseriis, additionibus præbuit. Hæc in Leoni alie epistolæ, viginti additiæ recipiuntur ex collectione Hispanica, seu Isidoriana, de quibus notum num. 17. et 25. citat scripto. Thuaneum quoque codicem aliquot additamentis recentiorum ipse Quesnellus in præfatione generalis indicavit, in quam confer. nostram annot. 9. (Col. 44, n. 2.)

13. Antequam ad alia progredimur, animadvertendum hic est quatuor ex memoratis quinque collectioni-

bus, quæ præferunt Leonis epistolam 167 ad Rusticum, eam describere cum Inquisitionibus ipsius Rustici, quæ ad probe intelligendas S. pontificis responsiones necessariæ sunt. Hinc autem in editionem nostram hæ collectiones noscuntur præferendæ collectioni Dionysii, qui cum ex sua methodo Inquisitionibus titulos supposuerit, eam epistolam nec omnino integram nec talem edidit qualis a Leone cum Inquisitionibus scripta fuit. Hinc etiam agnoscimus harum collectionum originem a Dionysio peti non posse, sed ab exemplaribus antiquioribus atque sinceris.

§ VII. De collectione sexta Dionysii Exigui, et de collectione Cresconii.

14. Sexta collectio est Dionysiana. In hæc (uti a Dionysio Exiguo sub Hormisdæ temporibus lucubrata fuit) præter tantam Leonis epistolam recensentur, nimirum: I, Campanis epistola nostræ editionis 4; II, Italis epistola 7; III, Siculis epist. 16; IV, Januario Aquileiensi epist. 18; V, Rustico Narbonensi epist. 167; VI, Anastasio Thessalonicensi epist. 14; VII, Nicetæ Aquileiensi epist. 159. Alia Leonis epistola ad episcopos Mauris, quæ in vulgatis Dionysii legitur, posterioribus additamentis tribuenda est, ut suo loco videbimus. Hujus collectionis mss. libri qui additamentis insertis careant, adeo rari sunt, ut duo tantum hætenus nominentur, Vaticanus et Regius Parisiensis. Inter hos maxime commendatur Vaticanus 5845, quem diligenter contulimus.

15. Cum vero pura Dionysiana manuscriptoris usque ad Cresconium Africanum, qui totam Dionysii collectionem in certos titulos distributam suo operi inseruit, codices Cresconiani pro puris Dionysianis haberi queant. Plures Romæ vidimus Vallicell. XVIII, Vat. 1347, Vat. Regina 849, Vat. Palat. 579. Sed præcipue commendamus ms. capituli Vavonensis 60, qui liber epistole VIII charactera periticeo scriptus fuit.

§ VIII. De collectione septima Hadrianeæ.

16. Eadem Dionysii collectio cum aliquot additamentis suo loco insertis septimam collectionem a Dionysiana nequaquam disjungendam constituit. Dionysio-Hadrianeæ, seu Hadrianeæ vocatur, non quod hæc additamenta sub Hadriano I Dionysio accesserint, aut fuerint inserta, sed quod hic pontifex hanc collectionem ad regem Carolum miserit. Plerique mss. codices, qui Dionysiani vulgo creduntur, immo etiam editi, hanc Dionysio-Hadrianeam collectionem præferunt. Multos mss. Romæ observavimus, inter quos memorandi antiquiores scripti nono vel decimo sæculo Vat. 4969, Vat. Palat. 578, Vat. Regina 1621 et 1043, nec non Vat. 1537, qui a correctoribus Romanis in editione Gratiani *Codex Canonum* appellatur, ac duos Vallicell. A. S. et XVIII. Inter additamenta vero hujus collectionis septem Leonis epistolæ a Dionysio descriptis una tantum accessit, nimirum epistola 12, ad episcopos Mauritanicæ. Inter editiones vero mentionem facimus Parisiensis an. 1664, Voellii et Justelli, quam identidem allegabimus. Licet enim hi puram Dionysii collectionem, additamentis separatim, edere consilium ceperint, cum tamen nullum Dionysianum codicem inspexerint, non omnia additamenta præsertim in Leone internoscere ac separare potuerunt.

§ IX. De collectione octava.

17. Omnia vero hæc additamenta a puro Dionysio juncta, et post Dionysium descripta invenimus in supra laudato antiquo ms. Vat. 5845. His porro aliæ additiones multo majores in eodem codice subjunguntur, quas Hadriani collectioni subiectas deprehendimus in codicibus Vallicellano A. S. Vat. 1553, ac in uno Capituli Vercellensis. Hæ additiones veluti supplementum Dionysianæ vel Hadrianeæ collectionum haberi queant: et apud documenta, quæ in Dionysio deerrant, auctor posterior ex aliis fontibus colligens, Dionysio adjecit. Cum vero hæ additiones nunquam fuerint insertæ Dionysii aut Hadriani collectionibus, veluti separata quædam collectio jure censetur, quam octavam collectionem vocabimus. In his additionibus quindecim Leonis epistolæ proferuntur: I, ad Dioscorum epistola nostræ editionis 9; II, ad Turcilium epist. 15; III, ad Aquileiensem epist. 1; IV, ad Septimum Altini episcopum epist. 3; V, ad Theodorum epist. 108; VI, ad Siculos epist. 17; VII, ad Eutychem epist. 20; VIII, ad Flavium epist. 23; IX, Flaviani ad Leonem epist. 22; X, ad Flavianum epist. 28; XI, ad Juvenalem epist. 159; XII, ad Maximum epist. 179; XIII, ad Anatolium epist. 80; XIV, ad Leonem Augustum epist. 145; XV, ad eundem imperatorem epist. 165.

§ X. De collectione nona Hispanica.

18. Hispanicæ collectioni, quæ ante Constantium non satis erat cognita, penam locam tribuimus. Hujus auctor epistolæ a Dionysio recitatas cum istis titulis sumpsit. In una epistola ad Rusticum addidit titulum et caput, qui in Dionysio desunt, ut suo loco dicitur. Præter septem Leonis epistolæ sumptas e collectione Dionysii, adjecit alias triginta Leonis, et unam Petri Chrysologi ad Eutychem, atque aliam Flaviani ad Leonem, quæ in editionem inserendas erant. Itaque omnes epistolæ simul sunt 56, hæc serie dispositæ: I, ad Eutychem epistola nostræ editionis 20; II, ad Flavianum epist. 23; III, Flaviani ad Leonem epist. 22; IV, Leonis ad Flavianum epist. 28; V, Petri Ravennatis ad Eutychem epist. 25; VI, Leonis ad synodum Ephesiam epist. 53; VII, ad Theodosium epist. 44; VIII, ad Pulcheriam epist. 45; IX, ad eandem epist. 60; X, ad Martinum et Faustum epist. 61; XI, ad Theodosium Augustum epist. 69; XII, ad Pulcheriam epist. 74; XIII, ad Faustum, Martinum et cæteros epist. 71; XIV, ad Pulcheriam epist. 79; XV, ad Anatolium epist. 80; XVI, ad Marianum epist. 82; XVII, ad eundem imperatorem epist. 83; XVIII, ad Anatolium

epist. 85; XIX, ad Marcianum epist. 90; XX, ad synodum Chalcedonensem epist. 93; XXI, ad Marcianum epist. 104; XXII, ad Anatolium epist. 106; XXIII, ad Marcianum epist. 115; XXIV, ad eundem epist. 130; XXV, ad eundem epist. 134; XXVI, ad Leonem imperatorem epist. 165; XXVII, ad Turribium Asturicensem epist. 15; XXVIII, ad Italos epist. 7; XXIX, ad Siculos epist. 16; XXX, ad episcopos per Campaniam, etc. epist. 4; XXXI, ad Januarium epist. 18; XXXII, ad Rusticum epist. 167; XXXIII, ad Anastasium epist. 41; XXXIV, ad Nicetam epist. 159; XXXV, ad Africanos epist. 12; XXXVI, ad Theodorum epist. 10; XXXVII, ad Leonem (seu Neonem) Ravennatem epist. 166; XXXVIII, ad Dioscorum epist. 9; XXXIX, ad Campanos epist. 168.

19. Memorandum hoc loco est, in indice decretorum Romanorum pontificum huic collectioni præfixo, tum in codicibus quos vidimus, tum apud Constantium tres Leonis epistolas ad Marcianum censeri num. 51, 52 et 53, ex quibus quadraginta tituli ad Leonem pertinent. At in ipso collectionis corpore in omnibus mss., immo etiam apud Isidorum, qui totam Hispanicam collectionem descripsit, duæ tantum epistolæ ad Marcianum eo loco inveniuntur; ac propterea omnes sunt tantum 59. Notabile est etiam epistolam 12 ad episcopos Africanos, seu Mauros, in hac collectione exhiberi decurtatam ac diversam ab ea quæ in collectione septima Hadrianea legitur. Id autem manifestum facit Hispanæ collectionis auctori purum Dionysii codicem fuisse, in quo hæc epistola deerat; alias hanc non minus quam cæteras septem Leonis epistolas ex suo Dionysiano codice descripsisset in eandem rationem qua Dionysio in Hadrianea addita fuit.

20. Hæc collectio post Dionysianam meliorem ordinem præfert. Sicut autem ejus auctor Dionysium secutus titulos Dionysii retinuit in epistolis quas ex ipso sumpsit, ita in aliis quas adjecit eadem methodo titulos ipse præfixit, quos suis in locis dabimus. Codices hujus collectionis valde rari sunt. Nos duos diligenter collatos allegabimus, Vaticanum 1341 et Cæsareum Vindebonensem 41, olim 284, omnes sæculi circiter ix, quorum primus e Gallicanis, alter vero ex Hispanicis purioribus exemplis originem duxit, de quo plura in tractatu de antiquis Collectionibus et Collectoribus canonum tomo tertio agetur. Hic vero præmonere maxime interest codicem Vindebonensem non paucis in locis erroneas lectiones præferre, quæ in Vaticano emendatæ satis aptum sensum plerumque referunt. Ex collatione autem codicum aliarum quæ primævam Leonis lectionem concorditer exhibent,prehendimus ad hanc sæpius accedere ipsum errorem ms. Vindebonensis, plurimum vero abesse illam ms. Vaticani, ita ut arbitraria emendatio manifesta fiat. Hinc liquet primum studiosum librarium qui hanc collectionem exscripsit ex codice aliquo Hispanico, sed mendoso, multa libertate in corrigendis erroribus usum fuisse, unde his emendationibus, licet optimum sensum præferant, non multum fidendum fuit. Ex codice autem perinde emendato proficiscuntur ea exemplaria collectionis Hispanicæ quæ Gallicana appellamus, uti est codex Vat. 1341, et alii similes, quos in laudato tractatu allegabimus. Cum porro ex Gallicano exemplo collectionis Hispanicæ Leonis epistolas sumpserit auctor collectionis quæ Isidoriana vocatur, ex Isidoro autem derivaverint eadem epistolas auctores aliarum posteriorum collectionum, uti deinceps notabimus, hinc in omnibus easdem fere lectiones invenimus ac in Vat. Hisp. 1341. Ex hac autem animadversione facile est colligere quam minimi faciendas esse lectiones horum omnium codicum, quæ cum lectione Vaticani Hisp. conveniant, a Vindebonensi autem dissentiant. Hac de causa non inutile fuit pluribus in locis lectiones mendosas Vindebonensis Hisp. in annotationibus describere, et Vaticani variantes annotare, ut scilicet emendationes pateant quæ ex ipso genuino textu arbitrariæ cognoscantur. Aliæ utilitates hujus diligentis ex memorato tractatu patebunt.

§ XI. De collectione decima, Isidoriana.

21. Isidori Mercatoris collectio post Hispanicam, quoad Leonis epistolas, distincte non esset memoranda; purus enim Isidori codex easdem nec plures, nec pauciores Leonis epistolas continet, quæ quidem in eum ex Hispanica collectione, sine ulla fictione vel additione, fuerunt traductæ, ut patet ex codice Vaticano 630, sæculi circiter ix, quem accurate contulimus, et ex Vaticano 631, sæculi circiter xiii. Cæteri codices, quia alia additamonia in Leone recipiunt, etsi in cæteris plerisque Isidoriani sint, in Leonis tamen epistolis purum Isidori non referunt, ut mox videbimus: unde pro Isidoriana pura perperam habetur collectio, quam Melius edidit. Prehendimus præterea easdem fere lectiones cum eadem plerumque erroribus inveniri in Vat. 1341 collectionis Hispanicæ, ac in Vat. 630 puri Isidori, ita ut alter ab altero videatur exscriptus, adeo ambæ collectiones in Leone consentiant. Cum tamen Hispanica parum nota sit, Isidoriana autem uti notior citari soleat, et aliquot collectionis Isidorianæ codices Quesnellus alleget, etiam a nobis distincte erit appellanda, ut propterea decimæ collectionis nomine eam hic designare necessarium sit.

§ XII. De collectione undecima.

22. Quædam vero collectiones quæ ex Isidoriana promanant, in Leone quasdam epistolas præbent quæ cum in Isidoro et in Hispanica desint, aliam originem ostendunt, ac propterea pro collectionibus ab Isidoriana diversis quoad Leonem recenseri queunt. Undecima itaque collectio est in duobus mss. Isidorianis, nimirum in Vaticano Ottoboniano 93, sæculi ix, vel x, qui etsi in fine mutilus non omnes Leonis epistolas

hujus collectionis proprias exhibeat, integrum tamen numerum collegimus ex alio ms. Vat. 5791, sæculi XI. Præter epistolæ xxxix quæ ex collectione Isidori describuntur, mutato aliquantulum ordine, aliæ decem et octo epistolæ adjiciuntur, unde omnes sunt epistolæ LVII, quo numero comprehendimus epistolam 28 ad Flavianum, quæ ex duobus fontibus in hac collectione his recitatur. Isidorianis præmittuntur epistolæ XVI sequentes: I, ad Theodoretum epist. 120; II, Eusebii et synodi Mediolanensis ad Leonem epist. 97; III, Ravennii et aliorum episcoporum Galliæ ad Leonem epist. 99; IV, Leonis ad Juvenalem epist. 139; V, ad Flavianum Constantinopolitanum epist. 28, sumpta ex lectione quam in Homiliariis antiquissimis reperimus, et dissimilis lectioni Isidorianæ, quæ hæc epistola inter Isidorianas iterum recensetur; VI, ad Pulcheriam epist. 31; VII, ad clerum Constantinopolitanum epist. 59; VIII, ad Palæstinos epist. 124; IX, ad Aquileiensem epist. 4; X, ad Julianum epist. 35; XI, ad Theodosium epist. 29; XII, ad synodum Chalcædonensem epist. 114; XIII, ad Anatolium epist. 155, XIV, ad Leonem Augustum epist. 162; XV, ad Anatolium epist. 163; XVI, ad eundem epist. 135. Subjiciuntur epistolæ 39 editionis Isidori, inter quas inseritur epistola nobis 19, ad Dorum Beneventanum, quæ in Isodoro desideratur. Notatu vero dignum est epistolam ad Africanos Mauros, quæ inter Isidorianas numeratur, hic non proferri ex editione Isidori decurtata, sed ex Hadrianea, ac postea eidem velut appendiculam subijci quiddam in Isodoro præterea legitur; quæ editionis ratio in posteriores aliquot collectiones ex hoc, ut videtur, fonte manavit. Tandem profertur epistola Leonis in hac collectione primum, quod sciamus, attributa, ad episcopos Germaniæ et Galliæ: unde vetus hujus suppositionis origo cognoscitur; quæ cum in puro Isodoro desit, eam ab Isodoro confictam Blondellus aliique nonnulli perperam credere.

23. Hujus autem collectionis antiquitatem non solum probat cod. Vat. Octob. 95, sæculi, uti diximus, IX aut X, sed multo magis Hincmarus, qui Opusc. I, c. 5, pag. 23, edit. Parisiensis Joan. Cordesii, epistolam ad Mauros compendio memorans, prius Lupicini, dein Donati, tum Maximi ac tandem Aggari et Tiberiani causas in ea descriptas refert. Hic ordo cum in nulla alia antiquiore collectione inveniatur, Hincmarus hac collectione undecima usus fuisse videtur, ac propterea Hincmari ætate jam invaluerat.

24. Ad hanc collectionem referendi videntur duo alii mss. libri, qui ad Isidorum nihilum pertinent, nimirum Barberinus 57, a Quesnello memoratus in Notitia ms. secundæ editioni præfixa, et Vat. 4902. Barberinus enim scriptus sæculo circiter VII, licet in fine mutilus, eo tamen ordine præfert Leonis epistolas viginti tres, in quibus delicti, ut ex collectione undecima sumptæ noscantur. Vaticanus vero 4902 ætate multo inferior, at plenior, ex simili fonte dimanat.

§ XIII. De collectione duodecima a Merlino edita. Item de Sichardiana.

25. Locupletiora sunt additamenta Isodoro subjecta in ms. Vaticano 1340, quæ separato volumine descripta invenimus in cod. Veneto S. Marci 169. Hæc additamenta, quæ pro collectione duodecima haberi queunt, perveniunt usque ad concilium Remense an. 1148. Unde collectoris ætatem conijcere licet, et fortassis etiam nationem; alia enim Gallicana monumenta his additamentis comprehensa præsertim in Leone collectorem Gallum produunt. Epistolæ Leonis, vel ad Leonem scriptæ, sunt novem et nonaginta; ac propterea hæc collectio (si decimam octavam excipias) est ditissima omnium; ex qua quidem non solum plures epistolæ antea ignotæ primum prodire, quæ postea in rarissimis tantum codicibus inventæ sunt, sed aliquot etiam adhuc supersunt quæ in nullo alius collectionis codice reperiri potuerunt. Hinc autem eximia collectoris diligentia, et hujus collectionis origo ab aliis collectionibus diversa cognoscitur. Hæc collectio continet epistolæ xxxix collectionis 10 Isidori (inter quas est epistola decurtata ad episcopos Africanos) et alias epistolæ XVI additas in collectione antecedenti, ommissa una epistola 97 Eusebii Mediolanensis, ac sine repetitione epistolæ 28 ad Flavianum. Quæ autem de novo adjiciuntur, sunt epistolæ XLIV, quarum catalogum hic appendimus: I, Theodosio epist. 24; II, Galliæ epi-copis epist. 102; III, Marciano epist. 121; IV, Eudochiæ (legendum Juliano) epist. 122; V, septimo Alimi episcopo epist. 2; VI, Viennensibus epist. 10; VII, Ravennio epist. 41; VIII, Pulcheriæ epist. 95; IX, Marciano epist. 94; X, Pulcheriæ epist. 105; XI, Juliano Corni epist. 113; XII, Marciano epist. 114; XIII, Pulcheriæ epist. 112; XIV, Juliano epist. 118; XV, Eudochiæ epist. 123; XVI, Juliano epist. 125; XVII, eidem Juliano epist. 127; XVIII, Ceretii, Salonii, et Verani ad Leonem epist. 68; XIX, Leonis, Victorii, et Eustochii epi-copis et presbyteris infra tertiam provinciam, in appendice edenda; XX, Leonis papæ Ravennio, et aliis Galliæ episcopis epist. 103; XXI, Gallis et Hispanis epist. 138; XXII, Theodosio epist. 54; XXIII, Juliano epist. 34; XXIV, Flaviano epist. 36; XXV, Theodosio epist. 37; XXVI, Flaviano epist. 38; XXVII, eidem epist. 39; XXVIII, Constantinopolitanis epist. 50; XXIX, Anastasio epist. 47; XXX, Flaviano epist. 49; XXXI, Juliano epist. 48; XXXII, archimandritis Constantinopolitanis epist. 51; XXXIII, Marciano epist. 74; XXXIV, eidem epist. 78; XXXV, Juliano epist. 84; XXXVI, Pulcheriæ epist. 45; XXXVII, Anatolio epist. 87; XXXVIII, Marciano epist. 89; XXXIX, Pulcheriæ epist. 116; XL, Maximo epist. 119; XLI, Leoni Augusto epist. 145; XLII, eidem epist. 148; XLIII, eidem epist. 156; XLIV, Pulcheriæ epist. 30.

26. Pleræque ex his epistolis in nulla jam descripta collectione inveniuntur. Quod si nonnullæ postea inventæ fuerunt in quibusdam raris codicibus, aliæ vero in manuscriptis collectionis 24, ex qua auctor proficisse videtur, quinque tamen Leonis epistolæ in nulla alia collectione adhuc exhibitæ ex aliquo ignoto

codicē sumpsit, nimirum epist. 59 ad Flavianum, 47 ad Anastasium, 48 ad Julianum, 74 ad Marcianum, et 138 ad Gallos et Hispanos. Præterea cum hic collector quæcumque Leonis nomine inscriptæ suis in codicibus reperit, huic collectioni adjecerit, præsertim inseruit epistolam Leonis, Victorii, et Eusebii ad episcopos et presbyteros intra tertiam provinciam constitutos, non animadvertens Leonem istum esse episcopum Bituricensē, unde hæc epistola in appendicem rejicitur.

27. Hanc collectionem vulgavit Merlinus, quippe qui Isidorianum codicem similem Vaticano 1510 typis dedit. Solum in epistolis Leonis apud ipsum numerantur epistolæ 124; in hac enim serie omittit epistolam 25 Petri Ravennatis ad Eutychem, et epistolam 88 Cereii, Salonii et Verani ad Leonem, quæ inter Leoninas in hujus collectionis codicibus inseruntur. Præterea epistolatum ordinem, qui in mss. exemplaribus visitur, alicubi immutavit. Merlinus exemplum collatum, usi sumus ejus editione Colonensi an. 1550. Codex Isidorianus, quem Quænellus identidem citat, et Herovallianum vocat, ex pluribus indicis ad hanc collectionem pertinet. Collectionem non multo dissimilem exhiberi in codice Remensi S. Remigii, quem idem Quænellus sæpe laudat, cum ex multis variantibus colligimus, cum ex Constantii præfatione in Epist. Rom. pont. n. 163, ubi eundem Remigianum codicem et Isidorianum esse, et pluribus Leonis epistolis auctum testatur.

28. Huc pariter revocari potest codex Isidorianus, ex quo Joannes Sicardus Romanorum pontificum epistolæ edidit. Pleraque anteriorum pontificum supposititæ, sunt ex Isidori officina; Leonis vero epistolæ quinquaginta, quæ editionem claudunt, quæque præterea insertam habent epistolam 22 Flavianii ad Leonem, omnes sunt sinceræ, et in collectionis 12 codicibus continentur. Ex diverso tamen ordine ac numero epistolarum, Sicardi codicem fuisse a nostris diversum liquet. Lectiones verò, et præsertim pannus, quem Sicardi codex præfert in epist. 1, ad Aquileiensem episcopum, diverso loco assutus, ac in præsentis collectione, cum post ea verba subjiciatur, post quæ inseritur legitur in mss. collect. 24, ut annot. 26 ad epist. 1 annotabimus, ab eodem fonte ex quo collectio 24 profecta est, auctorem exempli Sicardiani ebibisse insinuat. Quænellus dum Sicardum allegat, usus est editione Parisiensi an. 1568, quæ ad Victorinos codices forte Isidorianos, non autem Sicardiano similes emendata fuit. Nos adhibuimus vetustiorē editionem Basileensem an. 1536, quæ purum Sicardi codicem exhibet.

§ XIV. De collectione decima tertia.

29. Tertiam decimam collectionem appellamus quæ exstat in manuscripto libr. Florentinæ S. Marci 182, sæculi XII. Solas exhibet epistolas Romanorum pontificum. Ex apocryphis nempe, quas una cum sinceris epistolis præfert usque ad Symonem III, Leonis prædecessorem, Isidorianus agnoscit. In Leone autem ab Isidorianis codicibus omnium maxime discrepat. Non solum enim epistolarum ordine et qualitate ab Isidoro, immo et a quacumque alia collectione diversus est; sed epistolatum 12 ad Africanos Mactranæ integrum et exacte descriptam hie unus codex exhibet: quod peculiarem ei præstantissimam hujus collectionis originem planè demonstrat. Tres et viginti integras epistolas continet, at vigesima quarta hæc caret: est enim codex mutilus; unde quæ illæ epistolæ in hac collectione fuerint, ignoramus. Singularem indidem dantur I, episcopis per universas provincias constitutis epistola nostra editionis 4; II, Italis epist. 7; III, Siculis epist. 16; IV, Januarii Aquileiensi epist. 18; V, Rustico epist. 167; VI, Anastasio epist. 14; VII, Nicetae epist. 159; VIII, Mauri epist. 12; IX, Palestini epist. 124; X, Constantinopolitanis epist. 59; XI, Ephesinæ synodo epist. 33; XII, Theodosio epist. 44; XIII, Pulcheriæ epist. 48; XIV, Theodosio epist. 20; XV, Juliano epist. 36; XVI, Pulcheriæ epist. 51; XVII, . . . Aquileiensi epist. 1; XVIII, Septimo epist. 2; XIX, Anatolio epist. 163; XX, eisdem epist. 155; XXI, Chalcedonensi synodo epist. 95; XXII, Doro epist. 10; XXIII, Flaviano epist. 28; XXIV, Marciano præsertim insertitur; subjicitur enim epistola 168, cujus initium *Promissite me*, quæ ad Leonem Augustum tradita fuit. Octo priores epistolæ Hadrianeæ collectionis ordinem præferunt: et octava ad episcopos Mactranæ editionem Hadrianeam non sequitur; sicut hæc Isidorianam, ut paulo ante monuimus.

§ XV. De collectione decima quarta, Avellanæ.

30. A collectionibus generalibus transitus ad peculiare, et primum ad eas quæ peculiariam quædamdam Ecclesiarum documenta continent. Romanæ Ecclesie præcipua est collectio decima quarta, quam Avellanam vocamus; auctor enim qui sub Vigiliis tempora Romæ, ut videtur, floruit, multa Romanorum pontificum et Romanæ Ecclesie specialia collegit, quæ in cæteris collectionibus vel omnino desunt, vel diversa editione prodire. Avellanam vero appellavimus, eo quod celeberrimus et antiquissimus hujus collectionis codex Vaticanus 4961 pertinuit ad monasterium S. Crucis Pontis Avellanæ in Umbria. Alia tamen ejusdem collectionis exemplaria invenimus: Romæ tria Vaticana 3785, 3787 et 4903, unum Corsinianum, et aliud bibliothecæ Angelicæ; Venetiis autem duo S. Marci 171 et 172. Inter hæc Vaticanum exemplar 3787, sæculi XII, et Veneta duo ab Avellano nequaquam pendunt. Hæc collectio, in quam tam peculiaria Romanæ Ecclesie monumenta non nisi ex scriptis apostolicis derivari poterunt, quinque tantum Leonis epistolas nobis præbuit a Surtio primum vulgatas, quas in aliis codicibus aut collectionibus frustra requisas. Sunt autem: I, Leonii Augusti epist. 169; II, Gennadio Constantinopolitano epist. 170; III, Theodosio Alexan-

drino epist. 177) IV, presbyteris et diaconibus Alexandrinis epist. 172; V, Theophilo et aliis episcopis Aegypti epist. 175.

§ XVI. De collectione decima quinta, Arelatensi.

51. Decima quinta collectio Arelatensis Ecclesiae propria epistolae Romanorum pontificum ad suos episcopos, vel auctorum episcoporum ad Romanos pontifices complectitur, quibus sua privilegia aut iura prodarentur. Huius collectioni debemus tres epistolas Leonis, et unam ad Leonem, quae alias perissent, nimirum: I, Leonis ad Constantinum, aliosque episcopos Galliarum epist. 40; II, ad Ravennium Arelatensem epist. 42; III, preces Gallorum ad Leonem epist. 63; IV, rescriptum S. Leonis ad epistolam superiorem epist. 66. Laudantur duo antiqui codices Regius et Colberlinus. Nos recentiorem quidem inq. Vallicellianum G 99, sed simpliciter exactissimam ex pervetusto Arelatensi recognovimus; ex quo licet memoratae epistolae a Eusebio Baronio editae fuerint, nonnulla tamen emendare licuit, quae ob characterem difficiliorum apographi regenti obrepsero.

§ XVII. De collectione decima sexta, thessalonicensis Ecclesiae.

52. Collectio decima sexta est propria Ecclesiae Thessalonicensis. Eiusmodi autem habenda est synodus Romana sub Bonifacio II, anni 531, in qua non paucae epistolae pontificum Romanorum ad eandem Ecclesiam pertinentes productae et insertae fuerunt. Huic collectioni auctoritatem conciliat Nicolaus I, qui cum quasdam epistolas in hac una collectione contentas saepius laudat, toti collectioni fidem facit. Exstat haec collectio, sed synodus Romana in ms. Barberino 3386, ex quo Holstenii editio prodit. Pleraque monumenta ibidem recitata aliunde non suppetunt. Leo Allatus in Concordia Ecclesiae Orientalis cum Occidentali, pag. 1370 et 1371, nonnulla fragmenta vulgaverat ex codice Vaticano, quem pag. 1364 vetustissimum et luxatum, ac in nonnullis depravatum testatur. Barberinus codex, qui praeter Romanam synodum alia nonnulla ab Holstenio item impressa continet, recentior est, et ex duobus antiquioribus Vaticanis tunc signatis num. 5781, fol. 55, et 6339, fol. 12, qui in prima pagina illustratur, excerptus agnoscitur. Alterum ex his Allatum adhibuisse credimus; cum ea fragmenta recitavit. Sed quantacumque in inquirendo diligentia usui sit; neutrum codicem reperiri Heurt. Non solum enim codices; qui hoc tempore numeris indicatis habentur, nihil ejusmodi exhibent; sed nec indices, nec inventaria Vaticana suffragari potuerunt. Quod si codex Barberinus Holstenii cura descriptus est, ut ex numero Vaticanorum manuscriptorum ejus manu nullo annotatis colligere licet; de exemplo ad fidem Vaticanam accurate scripto dubitare non licet; adeo ut ipsi errores codicis Barberini, quos ille in editione postea emendavit, et paucas quasdam lacunas, quae in eodem tenentur, in editione autem Holstenii fuerunt suppletae, Vaticanis exemplari tribuendae sint. Dat autem Barberinum ms. postquam Vaticanum editor allegaverit, latet. Non pauca Holstenius in editione emendavit, vel supplevit ex ingenio, nihil admovens quid esset in codice. Nos quicquid id est indicabimus; ipsentibus codicem consulere aliquot locis restituendis non inutile experti sumus. Porro emittendum non est synodum Romanam hoc in ms. integram non haberi, et desinere in epistola Leoni perperam tributa ad Anastasium Thessalonicensem, quae incipit: *Gratulamur post epistolas nostras*. Ex contextu enim et consulari nota manifestum est eam spectare ad Bonifacium I, et ad Rufum Thessalonicae episcopum. Hinc jure Heurtelohus eam typis impressit inter epistolas Bonifacii num. 7, hac inscriptione: *Dilectissimo fratri Nupo Bonifacii*; mentore tamen debebat erroris qui in manuscriptum librum irreperat. Cum vero haec Romana synodus, ubi exstat in manuscripto, reipsa abrupserit in epistola Leonis, quemadmodum ostendunt ultima codicis verba descriptae ejusdem epistolae subjecta, *Item testatur est*, quae aliam epistolam subsequenter et in ms. deficientem indicant; num haec ad Leonem spectarit; et utrum an plures subsecutae fuerint, ignoramus. Allatus in memorato opere *Concordia*, pag. 1371, ex Vaticano hujus Romanae synodi exemplo testimonium citat epistolae Leonis ad Anastasium Thessalonicensem, quod in editis Leoninis non legitur. Ne quis vero existimet esse fragmentum alterius epistolae quam Barberini codicis librorum sub Anem emiserit, sciendum est eum locum pertinere ad laudatam epistolam Bonifacii ad Rufum, quae proinde saepe in Vaticano ac Barberino ms. Leoni ad Anastasium perperam inscribatur: unde Barberinum codicem ex hoc eodem Vaticano exacte descriptum, et emendatum in ipsis erroribus transcribendis accuratum cognoscimus. Nane catalogum eorum epistolarum, quae in hac collectione supersunt; exhibemus: I, Marcellini ad Leonem epist. 100; II, Leonis ad Marcianum epist. 102; III, ad Anastolium epist. 106; IV, ad Marcianum epist. 126; V, Anstolii ad Leonem epist. 132; VI, Leonis ad Anatolium epist. 136; VII, ad Anastasium epist. 6; VIII, ad metropolitanos per Illyricam constitutos epist. 8; IX, ad Seneclonem et alios Achaiae episcopos epist. 15. Sex ex his ante Heurtelohium ineditae huic collectioni debentur, id est prima, quarta, quinta, septima, octava, et nona. Nos quartam in ms. Ratisponensi invenimus, Quenelles in Grimanicis: primam vero Marciani Atholides deinceps Quos scriptam in Blodeiano codice reperit, nos autem in Vaticano Graeco 1436.

§ XVIII. De collectione decima septima, Chalcedonensi.

53. Inter collectiones particulares referenda est illa quae ad Chalcedonensem synodum pertinet. Cum hae plures sive Leonis, sive ad Leonem spectantes epistolas contineat, quae in hac editione describentur, eademque sit antiquissima omnium, quasi Leonis peculiaris ceteris ejus velustis collectionibus distinctissima

fuit. Hæc collectio dividitur in partes tres. Prima documenta exhibet quæ præcesserunt gesta concilii; secunda ipsas concilii actiones comprehendit; tertia vero exhibet quæ post synodum acta fuerunt. In prima parte, quæ a Rustico appellatur *ante gesta*, epistolæ in editione nostra collocandæ, sunt septem et viginti, quarum seriem ex Latinis codicibus appendimus: I, Leonis ad Eutychem epist. 20; II, Petri Ravennatis ad Eutychem epist. 25; III, Leonis ad Flavianum epist. 23; IV, Flaviani ad Leonem epist. 22; V, Leonis ad Faustum epist. 72; VI, Flaviani ad Leonem epist. 26; VII, Leonis ad Jotianum epist. 35; VIII, ad Faustum et ceteros Constantinopolitanos epist. 32; IX, ad Theodosium epist. 29; X, ad Pulcheriam epist. 30; XI, ad synodum Ephesinam epist. 33; XII, ad Theodosium epist. 43; XIII, ad eundem epist. 44; XIV, ad Pulcheriam epist. 45; XV, Hilarii diaconi ad Pulcheriam epist. 46; XVI, Placidia ad Pulcheriam epist. 58; XVII, Valentiniani ad Theodosium epist. 55; XVIII, Placidia ad eundem epist. 56; XIX, Eudoxia ad eundem epist. 57; XX, Theodosii ad Valentinianum epist. 62; XXI, ad Placidiam epist. 63; XXII, ad Eudoxiam epist. 64; XXIII, Leonis ad Constantinopolitanos epist. 50; XXIV, ad archimandritas Constantinopolitanos epist. 5; XXV, Marciani ad Leonem epist. 73; XXVI, ad eundem epist. 76; XXVII, Pulcheria ad eundem Leonem epist. 77. Una inserta est actio quæ in vulgatis vocatur secunda, nimirum Leonis ad Flavianum epist. 28. Duæ tandem parte tertia post concilii gesta, id est synodi Chalcedonensis ad Leonem epist. 98, et Leonis ad eandem synodum epist. 114. Græci autem codices, qui hanc postremam ignorant, aliam epistolam præferunt ante gesta, videlicet *Leonis ad synodum Nicænam* epist. 93. Græci mss. libri Veneti S. Marci non solum eandem epistolam ponunt ante gesta cum inscriptione *ad synodum in Nicæa*, quo primum indictum fuerat concilium; verum etiam illam repetunt in inedita actione concilii Chalcedonensis in appendice monumentorum publicanda, cui ejus epistolæ lectio occasionem dedit. Hic autem pro *in Nicæa* legitur *in Chalcedone*, mutata fortasse a legatis inscriptione, cum ob variatam indictionem concilii vere in Chalcedone Patres convenerint.

34. Hæc collectio est vetustissima omnium. Græce enim compacta fuisse videtur ipso Leone vivente inter annum 453 et 455. Quod cum deinceps rebus multis utile futurum sit, distiucte statuere et memoria retinere plurimum refert. Duæ epigraphæ a collectore scriptæ id evidenter demonstrant. Etsi enim epistolæ saltem aliquæ Latinæ originis, quæ in Græca collectione continentur, ab ipso Græcæ collectionis auctore in Græcum traductæ non fuerint, sed quas antea Græce redditas invenit, solum collegerit et in unum corpus digesserit; epigraphæ tamen, quæ longioribus identidem verbis et cum historicis quibusdam notitiis præfiguntur epistolis, eidem Græco collectori referendas, et collectionis tempore scriptas indubium credimus. Græcum autem collector in epigraphæ quam præfixit epistolis Valentiniani, Placidia et Eudoxia ad imperatorem Theodosium, hunc et Placidiam, quia collectionis tempore e vivis excesserant, *divæ memoriæ* titulo appellat; Valentinianum autem, cum adhuc viveret, non *divæ memoriæ*, sed *dominum* vocat. Integram epigraphen dabitur in admonit. præmissa epistolæ 55, num. 7. Igitur hæc collectio a Græco auctore digesta fuit ante Valentiniani mortem. Porro ex epigraphæ ab eodem collectore præfixa epistolæ 77 Pulcheria ad Leonem (in nostra editione dabitur loco synopsis), hæc *divæ memoriæ* titulo nominatur; quæ formula eam jam defunctam ostendit. Pulcheria supremum diem obiit an. 455, Valentinianus vero anno 455. Itaque hæc collectio quoad originem Græcam inter an. 453 et 455 collocanda est. Id confirmari potest ex omissione aliarum cæteroque insignium, at posteriorum, epistolarum Leonis, ac præsertim epist. 165 ad Leonem Augustum. Cum enim hæc etiam apud Græcos celeberrima esset, uti in admonitione ad eandem ostenditur, nihil dubium est quin hanc præcipue hujus collectionis auctor inseruisset, si post has litteras missas in Orientem anno 458 collectionem concinasset. Ex quo vero eam contexit paulo post concilium Chalcedonense ante annum 455, solas litteras ante Chalcedonense scriptas, et quæ mox sub idem concilium editæ fuerunt, colligere potuit. Cum vero hanc epistolarum collectionem per hocce tempus apud Græcos compactam dicimus, non idcirco credimus omnes epistolas quæ nunc eidem collectioni insertæ sunt, eodem tempore simul fuisse collectas. Alia enim Græca exemplaria plures, alia pauciores litteras præferunt. Totum discrimen est in Leonis, vel ad Leonem pertinentibus. In mss. Græcis codicibus, quibus Romani editores usi fuerunt, et similiter in duobus Venetis desunt epistolæ sex, nimirum epist. 26, Flaviani ad Leonem; epist. 45, Leonis ad Pulcheriam; epist. 46, Hilarii ad eandem; epist. 50, Leonis ad Constantinopolitanos; epist. 51, ejusdem ad archimandritas; et epist. 58, Placidia ad Pulcheriam. Has vero in duobus mss. Parisiensibus invenit et edidit Cotelierius: quæ cum in prima collectione desint, posterius additæ noscuntur. Antiquissima tamen hæc additio est; nam codices Parisiensibus similes nactus est Rusticus, cum sub medium sæculum vi hanc collectionem recognovit. Cumque jam tum vulgati essent ejusmodi codices, multo ante et fortassis paulo post primam collectionem illæ sex epistolæ adjectæ fuere. Quæ vero laudatas epigraphes præferunt, ad primam collectionem pertinent, quam inter an. 453 et 455 factam ostendimus.

35. Eadem porro Græca collectio Latine reddita fuit ante Vigilium papam, uti probat Baluzius in præfatione ad versionem antiquam concilii Chalcedonensis, num. 3. Ea vero documenta interpres tantummodo transtulit in Latinum, quæ ex sua origine Græce scripta fuerant, vel quorum originale Latinum nequaquam invenit. Quorum autem originale Latinum reperit, hoc in Latinis codicibus inseruit. Ita pleræque Leonis

epistolæ, quæ Græcè reddita, a Græco collectore compilatæ fuerunt, in Latinis ejusdem collectionis exemplaribus non interpretationes ex Græco, sed ipsum sunt originale Latinum. Id manifestum fit non solum ex syntaxi Leonis, quæ in plarisque Latinis hujus collectionis epistolis elucescit, sed multo magis ex iis litteris quarum exemplaria Latinæ utique originis, contenta in aliis Latinis collectionibus atque codicibus, qui a Græco non prodeunt, eadem verba referunt quæ leguntur in Latinis codicibus collectionis Chalcedonensis, ut patebit conferentibus præsertim epistolas 23, 28, 29, 30, 32, 30 et 51. Idipsum mirifice confirmat Leonis epistola 35, ad Julianum. Hæc enim in codicibus Latinis collectionis Chalcedonensis non perinde mutila est tribus in locis, ut in omnibus mss. Græcis invenitur; ac præterea caret quibusdam additamentis, quæ in solo Græco textu leguntur: unde in ipsis Latinis mss. ejusdem collectionis, non ex Græco reddita, sed ex originali Latino sumpta cognoscitur. Hinc Latini præcipue codices hujus collectionis editioni nostræ maxime usui erunt.

36. Cum vero Latinus interpres in nonnullis epistolis pro Latino originali textu, quem reperire non potuit, interpretationem ex Græco suis codicibus inseruerit, interpretationes epistolarum ab originalibus hoc indicio facillime discernentur (de solis epistolis quæ ab auctoribus Latine scriptæ fuerunt sermo est). Quæ chronicam notationem in Latinis mss. præferunt, sumptæ fuerunt ex Latinis originalibus exemplis, in quibus chronica notatio signabatur. Quæ vero hac notatione carent, interpretationes sunt ex Græco, in quo chronicas notationes Græcus interpres omisit. Hæc ex animadversione nova confirmatio accedit, qua magis magisque comprobatur, quod paulo ante statimus, epistolas Latinas, quarum chronica notatio ex Græco sumi non potuit, in codices Latinos concilii Chalcedonensis ex Latinis exemplaribus ejusmodi notatione haudquaquam carentibus fuisse traductas. Hic autem omittendum non est, Leonis epistolam 93, ad synodum Nicænam, quæ in Græco ante gesta describitur, diem et mensem exhibere. Sed hæc epistola in Latinis codicibus Chalcedonensis collectionis deest, nec fuit in antiqua Græca collectione, alias a Latino interprete in Latinis exemplaribus non fuisset omissa. Hinc autem quæ hodie legitur in mss. Græcis, posteriori additamento tribuenda est. Et sane veluti addititia in mss. Græcis Venetis postremo loco ponitur ante gesta, cum a Græco collectore aliis quibusdam monumentis suo more præposita fuisset.

37. Nunc memorandi sunt codices quibus utemur. De solis Latinis hic dicendum est, cum pleræque epistolæ ad hanc collectionem exigendæ Latine scriptæ, et ex originali Latino, ut probavimus, sumptæ fuerint. De Græcis vero codicibus separatim agemus postea. Duo mss. exemplaria Thuanae Quesnellus aliquando adhibuit. Nos autem non solum profecimus ex tribus codicibus Corbeiensi, Divionensi, et Colbertino, quorum variantes edidit diligentissimus Baluzius in recensione totius Chalcedonensis collectionis; verum etiam quatuor alios exacte contulimus, Chigianum 485, Vat. 1323, alium Vat. 4166, et unum præstantissimum capituli Veronensis 57, qui majori forma in quadratum vergente, et scriptura in duas columnas discreta exaratus, ad septimum circiter sæculum pertinet. Neque omittendus est æque antiquus Vaticanus 1322, qui inter gesta Chalcedonensia epistolam 28, ad Flavianum, et relationem synodi ad S. Leouem ex antiqua versione, et cum episcoporum subscriptionibus exhibet.

§ XIX. De collectione decima octava.

38. Nunc de antiquis peculiaribus epistolarum S. Leonis collectionibus. In vetusto Catalogo manuseriptorum bibliothecæ monasterii Bobiensis, quem ex Ambrosiano codice sæculi ix, vel x, vulgavit Muratorius tom. III. Antiquit. Italic. diss. 49, pag. 819, hæc leguntur: *Item de canonibus inter majores et minores habentur libri canonum xv, et libri epistolarum Leonis ii.* Hæc procul dubio peculiaris erat epistolarum Leonis collectio, cujus duo exempla duorum librorum nomine indicantur. Si catalogus pertinet ad sæculum ix, vel x, de vetustate ipsarum collectionum seu codicum qui in eo laudantur, quis dubitet? Desiderium Montis Casini abbatem, qui postea fuit Victor papa III, inter cæteros codices quos bibliothecæ Casinensis acquisivit, præter librum sermonum S. Leonis comparasse etiam collectionem epistolarum, Leo Hostiensis tradit lib. III, c. 63, ubi hanc *registrum Leonis papæ* appellat. Liber sermonum in ea bibliotheca adhuc servatur; et *registrum epistolarum* defecit. Sed hæc epistolarum collectio recentioris ævi, scilicet sæculi xi, probabilis fuit, sicut et collectionem sermonum, quæ superest, recentiore esse, in præfatione ad sermones animadvertimus.

39. Hic autem cum de antiquis collectionibus sermo sit, in quas olim ex archivis omnia, vel saltem plura fuere derivata, cogit Grimanitus, quo Quesnellus suam editionem maxime illustravit, sese primum offert. Cum de hac insigni collectione, cui decimum octavum locum tribuimus, multa Quesnellus tradiderit in generali præfatione, quam nostræ item generali subjecimus, eo lectorem remittimus; neque enim eadem repetere opus est. Solum advertimus P. Constantium, in præfatione ad Epist. Rom. pontif. n. 166, opinari hunc codicem ante annos 700 fuisse descriptum, id est x circiter sæculo; ipsam autem collectionem derivatam putat ex archivo Ecclesiæ Romanæ; adeo enim multas peculiare epistolas exhibet, quas alibi potuisse reperiri difficile est. Inter epistolas scilicet 107 Leonis, quæ in eo codice continentur, epistolæ xxviii autem ineditæ exinde prodierunt, nimirum una ad Flavianum, epist. 27; una ad Faustum, epist. 75; octo ad Julianum, epist. 86, 92, 117, 131, 140, 141, 147 et 152; una ad Paschasium, epist. 88; quatuor ad Anato-

lium, epist. 91, 147, 146 et 157; quatuor ad Marcianum, epist. 126, 128, 137 et 142; una ad Proterum Alexandrinum, epist. 129; una ad Actium, epist. 153; una ad Basilium Ammonienum epist. 159; una ad Euxitheum Thessalonicensem, epist. 150; tres ad Ægyptios, epist. 154, 158 et 160; una ad Theodorum Constantinopolitanos, epist. 161; et una ad Leonem Augustum, epist. 164.

40. Non omnes tamen hujus collectionis epistolæ ex Romano aut ex alio quovis archivo desumptæ esse queunt. Nam cum epistolæ ad Rusticum tituli Dionysiani præfixi legantur, aliqua collectorem ex Dionysio sumptisse negari non potest. Alia similiter derivare potuit ex aliis collectionibus antiquioribus, ac præsertim ex 17 Chalcedonensi, ex qua sane sola haurire potuit epistolam 43, ad Theodosium; nam præcipue quædam ejus lectiones, lacuna et menda a Græco textu ejusdem collectionis pendunt, ut in additione ad eandem epistolam fusius ostendemus. Fortassis etiam aliquid posterius a quodam amanuense additum fuit; et probabilius quidem posteriori additamento tribuendum videtur unica Symmachi epistola, quæ in fine hujus codicis legitur.

41. Solum epistolæ ad Eutychianam hæresim pertinentes, quæ in hac collectione præter quatuor alios, et rarissimæ, inveniuntur, si non fuerunt petitæ ex ipso Romano archivo, in quibus epistolæ de fide suo quod tempore fuisse custoditas, auctorem Pontificalis Romani testatum vidimus hunc. 2, ex aliqua certe vetustiore collectione, quæ ex eodem archivo sumptæ fuit, originem ducere videntur. Simplicius, in epistola 4 ad Zenonem Augustum, scribit se ad Acacium misisse exemplaria litterarum Leonis de fide; ac solas mentorat epistolas ad Marcianum, Leonem Augustum, et synodum Chalcedonensem. Pleniorum vero ejusdem argumenti collectionem Vigilii papa ad Justinianum misit: nam epist. 4 ad eundem ait: *Ut cuncta pietatem vestram informet . . . beatæ recordationis prædecessoris nostri papæ Leonis, quæ diversis ad Orientem sancti iustitiam temporibus constituta, quanta de plurimis in præsentem necessariam credimus, imperdijfectis, rogantes . . . ut universa legere pietas vestra dignetur, ne aliquid supersit quod minime relegatur.* Aliquam certè ejusmodi collectionem epistolarum Leonis de fide contra Eutychianos olim apud Lallios vulgatam fuisse probare videtur antiqua professionis formula, quæ legitur etiam tom. X Conciliorum pag. 1388 edit. Venetæ, his verbis expressa: *Sed et epistolam beatæ recordationis Leonis apostolicæ sedis antistitis ad Flavianum Constantinopolitanum episcopum datam, et omnes ejus epistolas, de fidei firmitate perscriptas, per omnia, et in omnibus indolabiliter custodire, et libere semper prædicare profiteor.* Hanc vero collectionem Vigilii, quam in cod. Ratisponensi nobis conservatam numero sequenti salis probabiliter ostendemus, Grimanicæ collectionis auctor non adhibuit; neque enim omnes quæ in ea continentur epistolæ descripsit, ac propterea ex aliis ignotis fontibus ebibit.

§ XX. De præstantissima collectione declina notâ, Ratisponensi, cujus auctor videtur fuisse Vigilios papa.

42. Antiquiorum vero Grimanicæ, et aliquanto etiam præstantiorem credimus collectionem Ratisponensem, quam invenimus in codice bibliothecæ S. Emmerami. Is enim codex, qui nulli hactenus editioni suæ fuit, non solum exhibuit decem et sex epistolas olim ineditas, antequam ex ms. Grimanicæ prodirent, ac octo quæ solum leguntur in mss. collectionis 12, et unam quæ exstat in rarissima collection. 16, atque aliam, quæ in sola collection. 23, verum etiam tres alias hactenus incognitas nobis suppeditavit ad Eutychianam historiam illustrandam maxime utiles, nimirum duas ad Julianum epist. 109 et 144, et aliam ad Anatolium epist. 151. Præterea hic codex emendatior est multo: unde hujus præsidio quasdam lectiones tute confirmare, plura autem loca ante depravata corrigere et restituere liquit. Solas epistolas ad Eutychianam hæresim pertinentes hæc collectio complectitur, non tamen omnes; desunt enim aliquæ ejusdem argumenti, quæ in aliis quibusdam peculiaribus collectionibus tantummodo reperiuntur. Hinc autem ejusmodi collectionem Leonis ævo supparem haud esse colligimus; si enim sub Leonis ætatem compacta fuisset, omnes in ea epistolæ ad Eutychianos pertinentes collectæ legerentur. Forte hæc est illa collectio quam Vigilium pontificem ad Justinianum misisse vidimus numero præcedenti. Pelagius enim secundus in epist. 3, ad Eliam Aquileiensem, cap. 3, t. VI Concil., editionis Ven. pag. 261, hanc, ut videtur, Vigilii prædecessoris sui collectionem respiciens, scribit: *A dilectione igitur vestra primum testimonium sancti prædecessoris nostri Leonis ponitur, quod in ejus epistola ULTIMA continetur.* Est autem testimonium ex epist. 162, quæ cum ultima quidem sit in ms. Ratisponensi, hic codex Vigilii collectionem continere eredi potest. In hac sane non omnes, sed aliquot tantum præcipuas Leonis epistolas de plurimis ac Eutychianam hæresim pertinentibus Vigilios se collegisse testatur quod collectioni Ratisponensi maxime congruit. Solas porro epistolas Leonis compiler collegit, non vero aliorum ad Leonem. Ordinem chronologicum secutus est, sex epistolis exceptis, quæ extra proprium locum collocatæ leguntur. Epistolæ quæ in hac collectione describuntur, sunt duæ et septuaginta, ita tamen ut num. 71, loco epistolæ, describantur exemplaria testimoniorum, seu illa Patrum testimonia quæ subjiciuntur epistolæ S. Leonis in nostra editione 165, ad Leonem Augustum. Ultima porro epistola mutila est, eo quod codex postrema pagina careat. Antiquitatem hujus codicis prodit notatio quæ legitur in prima pagina his verbis: *istum librum dedit Luog ad Sanctum Emmeratum pro Tutone episcopo, et pro remedio animæ suæ.* Hic autem Tuto Ratisponensi Ecclesiæ præfuit ab an. 891 usque ad an. 930. Character noni, vel decimi sæculi, similis est illi cujus specimen exhibuit P. Mabillonius de Re Diplomaticâ tab. 57.

43. Ne omnium epistolarum proximum catalogum denuo, satis erit ad cognoscendam et distinguentem ordinem hujus collectionis priores quatuor, et quatuor postremas epistolas indicare: I, Leonis ad Theodosium episc. 24; II, ad Flavianum episc. 25; III ad Theodosium episc. 29; IV, ad Palehestam episc. 50. Notabile est post epistolam hujus collectionis 56 ad Pulcheriam; quæ in nostra editione est epistola 99; hæc peculiarem notationem apponi: *Expliciunt epistolæ sanctissimæ papæ Leonis, quæ sancto Chalcedonensi concilio sunt præmissæ*; et dein, a capite: *Incipiunt quæ post gesta subsecutæ sunt*; et subjicitur epist. 37, nobis 104, ad Marcianum, post concilium scripta. Nunc quatuor postremas innuimus: LXIX, ad Leonem Augustum episc. 164; LXX, ad eundem episc. 165; LXXI, *exemplaria testimoniorum*, quæ antecedenti epistolæ subjici solent; LXXII, ad eundem Leonem episc. 169. Hujus præstantissimi codicis et collectionis exemplum quàm accuratissimè transcriptum, quibus debeamus, in generali præfatione gratò animò testati sumus, num. 6.

§ XXI. De collectione vicesima.

44. Hanc inventionem in Romano ms. 257 S. Crucis in Jerusalem sæculi circiter XI, qui tamen liber initio et sine titulis, et præterea solas exhibet epistolas XXVII, quarum prima et ultima mutilæ sunt. Ordo postremarum undecim epistolarum in aliis collectionibus frequens est. At sexdecim priores epistolæ ita ab omnibus collectionibus diversum ordinem præferunt, ut hac de causa distinctam collectionem huic codici tribuendam putarimus: Initio enim, ex. gr., post epistolam nostræ editionis 28 ad Flavianum, subjicit epistolam 33 ad Jothannem, tum episc. 34 ad Pulcheriam, episc. 59 ad Constantinopolitanos, episc. 124 ad Palestinos, episc. 1 ad Aquilonem episcopum, episc. 163 ad Anatolium, episc. 165 ad Leonem Augustum, etc., qui perturbatus ordo in hac collectione invenitur. Cæterum in epistolis quæ supersunt nulla est quæ in collectione sequenti non legatur: Hic codex epistolam 13 ad Mauros cum appendicula exhibet. Inter Leoninas refert supposititiam ad Germanicum et Galliarum episcopos, ac litteras ad Dorum Bæoventanum Theodoro inscribit. Plura de hac collectione dicere opus non est.

§ XXII. De collectione vicesima prima.

45. Hæc collectio in mss. frequentior eandem epistolas XVI exhibet, quas in collectione 11 recensuerunt; sed ordine et lectionibus ita diversis, ut diversam originem prodere videntur. Inepti ab epistola Leonis ad Eutychem, nobis episc. 20, et desinit in epistola ad episcopos Campaniæ, nobis episc. 168. Vetus hujus collectionis exemplar, quod vidimus, est ms. 170 bibliothecæ Venetæ S. Marci sæculi circiter XII. Solas epistolas continet, non titulos quas duo alii codices Vat. 542 et 543, sæculi XIV. Epistolæ vero una cum sermionibus collectionis 4 exhibent mss. libri Vat. 546 et 347, Vat. Urbis. 65, unus Angelicum Patrum Augustinianorum Romæ 8, 40, duo Florentini Medicei 11 et 23, pluteo 21, et unus Fesulanus canonicorum Lateranensium signatus num. 7, pluteo 3. Hæc eadem collectio una cum sermonibus legitur etiam in codice Vat. 561, qui Nicotus V traditus fuit an. 1452. Hic autem codex post epistolas XVI hujus collectionis proprias additionem habet aliarum duodecim epistolarum, quarum undecim in collectione 24 continentur. At cum hic codex omnes Leoninas epistolas collectionis 24 non referat, et duodecime seu ultima ad Maximum Antiochenum in hæc vicesima quarta desit, ejus additionis auctor ex alio fonte hausisse videtur. Cum vero harum duodecim epistolarum variantes fore concordent cum mss. collectionis 12, hæc ex eodem fonte utriusque collectores hausisse credibile est.

46. Ad hanc collectionem referri possunt duo mss. libri Vat. 3137 et Vat. Ottobonians 332, qui easdem XVI epistolas complectuntur. Licet enim undecim epistolæ abstractæ a fine hujus collectionis, in his codicibus insertæ legantur post epistolam 26, ac dein prosequenter cæteræ epistolæ a 27 ad 45, cum tamen omnes hujusmodi eundem ordinem servent qui in hac collectione deprehenditur, et in hisdem lectionibus fere conveniant, hæc mutatio ordinis alicujus librarij arbitrio potius quam diversæ origini tribuenda videtur.

§ XXIII. De collectione vicesima secunda.

47. Codex Venetus S. Marci 79, præter sermones collectionis 4 distinctam epistolarum collectionem præbet. Duarum collectionum 17 et 21 epistolas continet, hoc ordine: primùm priores episc. XVI collectionis 21, eadem serie; dein inseruntur epistolæ omnes Chalcedonensis collectionis 17, eodem pariter ordine, duabus tantum omissis, quæ inter præcedentes XVI descriptæ fuerant. Tandem subjiciuntur cæteræ epistolæ collectionis 21, sed tribus omissis, et ordine non modicum immutato, ac lectionibus identidem valde dissimilibus, quæ aliam originem manifestissime ostendunt. Epistolæ omissæ sunt Eusebii Mediolanensis ad Leonem, nobis episc. 97; Ravennæ ad eundem episc. 99, et Leonis ad episcopos Campaniæ episc. 168.

§ XXIV. De collectione vicesima tertia.

48. Peculiaris est collectio quæ existit in cod. Vat. Ottobon. 297 sæculi XII. Initio præbet Leonis epistolas quindecim antea recensitas in collectione 8, quarum decima quinta est epistola 163, ad Leonem Augustum. Post hanc verò epistolam, et ante testimonia Patrum eidem subjecta, inseruntur epistolæ Innocentii I ad Benedictum, Bonifacii I ad Honorium Augustum, responsio Honorii, et Cælestini epistola ad Verulam. Tum subjiciuntur testimonia Patrum, quæ pertinent ad laudatam episc. 163. Dein sequuntur epistolæ XVI collect. 21 iis exceptis quæ inter priores epistolas XV descriptæ fuerant, et ordine alicubi immutato. Tandem ad-

duantur in fine quatuor perraræ epistolæ: ad Julianum epist. 107, ad Constantinopolitanos epist. 50, ad Flavianum epist. 49, ac ad Martinum et Faustum epist. 51. Gerardus Vossius præpositus Tungrensis ex ms. libro hujus collectionis, qui erat cardinalis Sirleti, duas epistolas tunc ineditas vulgavit, alteram ad Siculos in nostra editione epist. 17, alteram ad Julianum ep. 107, ut videre licet in appendice opusculorum subjecta editioni Moguntinæ an. 1604 Operum S. Gregorii Thaumaturgi.

§ XXV. De collectione vicesima quarta.

49. Postremum locum damus collectioni epistolarum quas reperimus una cum sermonibus collectionis 5. In hac sunt epistolæ LXXI, nimirum LIV epistolæ collectionis 21 (omissis duabus Petri Chrysologi ad Eutychem, et Eusebii Mediolanensis ad Leonem), et aliæ insuper raræ epistolæ XVII quæ in collectione 12 referuntur, nimirum epistolæ nostræ editionis 2, 10, 24, 41, 94, 95, 102, 105, 111, 112, 113, 118, 121, 122, 123, 125 et 127. Epistolæ LIV credi possent sumptæ ex collectione 21 vel 11. At ne id credamus, efficit epistola 12 ad Mauros, quæ licet inter LIV censeatur, in hac tamen collectione est decurtata, in collectionibus autem 11 et 21 appendiculæ additionem præfert. Similiter epistolæ XVII dici nequeunt sumptæ ex collectione 12, quippe si ex hac collector profecisset, non has solas XVII epistolas, sed alias pariter exinde exscripsisset. His adde observationem quam fecimus, cum de Sighardi collectione, num. 28, locuti sumus. Præterea ordo omnium harum epistolarum LXXI diversus ab ordine utriusque collectionis 12 ac 21, et lectiones item discrepantes alium ignotum fontem demonstrant: unde in conferendis quibusdam epistolis hanc collectionem veluti originale a cæteris diversum experti sumus; adeo ut in iisdem non derivet a collectione Hispanica, a qua illæ in cæteras posteriores collectiones dimanarunt. Hujus collectionis sunt codices Vaticanus 544 sæculi XII, Vat. Regiæ 139 sæculi XIII, Cæsenas Patrum Minorum Conventualium S. Francisci, et Laurentianus Florentinus 14, pluteo 21, qui duas præterea epistolas addit, videlicet 119 et 145. Quesnellus trium mss. hujus collectionis notitiam habuit, Victorini, Regniacensis, et S. Martini Antissiodorensis, ut patet ex Admonit. in epist. 12, n. 2; at solo Victorino ms. plerumque usus est. In codice Fesulano 10, pluteo 3 solum epistolæ XXV hujus collectionis descriptæ fuerunt, quarum pleræque sunt ex XVII indicatis; epistola autem ad Mauros est decurtatæ editionis. Hactenus de collectionibus. Neque tamen credimus alias non posse reperiri: auctor enim collectionis 12 quinque singulares epistolas e collectionibus adhuc incognitis procul dubio derivavit, ut superius, num. 26, observavimus.

§ XXVI. De quibusdam codicibus qui præter laudatas collectiones usui fuerunt.

50. Nunc de iis codicibus breviter dicendum, qui licet collectiones epistolarum non sint, aliquas tamen Leonis epistolas præbuere. Tres vetustissimi mille circiter annorum mss. libri in primis commemorandi sunt. Veronensis 8, post epistolas Catholicas novi Testamenti, dedit epistolam 28 Leonis ad Flavianum. Alter Veronensis 58, duarum synodorum Ephesinæ et Chalcedonensis varia documenta complectens, eandem epistolam ad Flavianum, et aliam ad Rusticum Narbonensem, cum Inquisitionibus præbuit. Alius Veronensis, nunc Vaticanus 1322, ante gesta Chalcedonensia, quinque Leonis epistolas exhibuit, nimirum epist. 87, 89, 93, 94 et 114. In ms. Vat. Regiæ 293 sæculi XII, post libros *De Vocatione omnium gentium* describuntur quatuor epistolæ S. Leonis 31, 55, 139 et 165. Similem codicem Thuanum Quesnellus habuisse videtur, ut ex mss. ejus notitia colligi potest. In ms. Vallicellano 18 sæculi XI, qui codex varia opuscula continet, opusculo 73 inseruntur duæ Leonis epistolæ, nimirum tit. 398 epist. 106, et tit. 399 epist. 95. In Vaticano 1343 sæculi X, qui fuit Ecclesiæ Ticinensis, et Miscellanea Dionysianæ et Isidorianæ collectionum exhibet, quatuor Leonis epistolæ præferuntur, quæ ex additionibus Dionysianis, seu ex collectione 8 sumptæ videntur, nimirum epistolæ 9, 17, 20 et 108. Codex Vat. 1347 sæculi X, et similes Vat. Palat. 579, ac Vat. Regiæ 849, unam epistolam 14 ad Anastasium præbuere. Barberinus codex 77, qui a Quesnello memoratur in secunda editione, solam obtulit epistolam 12 ad episcopos Mauritanie decurtatam, præter epistolam 28 ad Flavianum, quatuor alias sermonibus subjectas præstitit, videlicet epist. 80, 119, 145 et 165. Cæteri ejusdem generis mss. libri, qui peculiaribus epistolis Paschasini et Proterii ad Leonem emendandis profuere, suis locis indicabuntur: sicut etiam illi qui ad nonnullas leges hujus editioni inserendas aliquid contulerunt.

§ XXVII. De manuscriptis Græcis.

51. Epistolas Leonis Chalcedonensi collectioni 17 præmissas, mox Græce redditas et compilatas fuisse inter an. 453 et 455 probavimus num. 34. Idem subinde factum fuisse de cæteris ejusdem litteris, quas eadem super re in Orientem transmisit, dubitare non licet: unde celeberrima inter Græcos vel olim existit epist. 175, ad Leonem Augustum, cujus Græca versio omnium accuratissima est. Diximus accuratissimam omnium, eo quod cæteræ interpretationes Græcæ obscuræ et implicatæ plerumque inventiantur. Neque id ab eo antiquo tempore alienum credatur. Sicut enim hac ætate apud Latinos rari erant qui Græcam linguam probe callerent, et exactam versionem e Græco redderent; ita apud Græcos rari qui perfecte tenerent linguam Latinam, accuratamque interpretationem ex Latino producerent. Quoad Latinos satis indicio est illud Celestini epist. 15 ad Nestorium, num. 2, ubi serius ad ejus epistolas se respondisse affirmat hac una de

causa: *Erat enim in Latinum sermo vertendus*; ac si difficile fuerit Romæ expeditum interpretem inventuro. Id autem adeo notum fuisse videtur Cyrillo, ut Græca quædam documenta ad eundem Cælestinum misurus, ea ob faciliorem et promptiorem usum, (a) *quantum licuit per eos qui Alexandria vitam debebant, Latine reddenda curaverit*, ut ipse testatur epist. 8 ad Cælestinum num. 9. Hinc etiam S. Leo, epist. 113, c. 4, postquam affirmavit gestorum Chalcedonensium instructionem apud Romanos fuisse *parum claram propter diversitatem linguæ Græcæ*, qua illa scripta erant, de perito interprete Romæ inveniendò diffidens, a Juliano Coensinense petiit ut ea Constantinopoli Latine transferenda curaret. Illæ ipsæ antiquæ versiones Latine quorundam documentorum ante Dionysium Exiguum adeo implexæ sunt, ut hanc eandem difficultatem satis superque confirment. Idem vero accidisse apud Græcos, cum reddenda essent Græce documenta Latina, versiones pariter antiquæ Græcæ, quæ sive in Ephesino, sive in Chalcedonensi concilio lectæ fuere, testimonium locupletissimum afferunt: idque per hæc quoque tempora dici potuit quod suo ævo scripsit S. Gregorius, lib. vii, epist. 13 ad Narsetem: *Quia hodie in Constantinopoli civitate, qui de Latino in Græcum dictata bene transferant non sunt; dum enim verba custodiunt, et sensus minime attendunt, nec verba intelligere sciunt, et sensus frangunt*. Nihil igitur mirum sit, si Græcæ versiones epistolarum Leonis non admissim respondent originali Latino, cujus sententiam Græcus interpres nonnumquam minus assecutus agnoscitur.

52. Neque tamen idcirco hæ versiones minoris habendæ sunt; nam sub Hormisda, reconciliatis Orientalibus cum Occidentali Ecclesia, illi non solum epistolam S. Leonis ad Flavianum, sed omnes ipsius epistolas ejusdem argumenti profiteri solebant. Id ut exigent, in mandatis dederat laudatus pontifex suis legatis Constantinopolim transmissis, ut patet ex indiculo eisdem tradito, quod legitur tom. V Concil. pag. 567. edit. Venetæ. Hinc Joannes episcopus Nicopolitanus, in epistola ad eundem pontificem, pag. 578, a: *Sequens, inquit, in omnibus synodicas et apostolicas epistolas scriptas a vero præsule Romanæ Ecclesiæ Leone. In professione Orientalium edita et ad eundem pontificem missa an. 517, pag. 583, a, legitur: Suscipimus et approbamus omnes epistolas Leonis papæ universas quas de religione Christiana conscripsit*. Joannes Constantinopolitanus, in epistola ad eundem, pag. 622, d: *Probamus et amplectimur epistolas omnes B. Leonis papæ urbis Romæ, quas conscripsit de recta fide*. Et ut alia id genus testimonia omittamus, ipse imperator Justinianus, in epistola ad Agapitum papam, pag. 947, e: *Probantes per omni atque amplectentes epistolas B. memoris Leonis omnes quas de fide Christiana conscripsit*. Epistolæ quas isti probabant atque amplectebantur, erant interpretationis Græcæ. Græcus itaque istarum textus non ut privatum scriptum habendus est, sed ut publicum Ecclesiæ Orientalis monumentum ab eadem probatum atque receptum ad statuendam contra Eutybianos catholicam fidem. Hinc autem quanta harum interpretationum auctoritas sit, quantumque intersit earum editio, nemo est qui non videat. Aliæ porro epistolæ a Græcis auctoribus ad Leonem datæ et inter Leoninas recensendæ, Græce scriptæ fuerunt; unde Græcum exemplar originale omittendum non fuit. Dux item epistolæ Leonis 43 et 72, una Hilari Romanæ Ecclesiæ diaconi ad Pulcheriam epist. 46, et pars epistolæ 25 Petri Ravennatis ad Eutychem, licet ab auctoribus Latine scriptæ fuerint; cum tamen Latinus originalis earum textus desideretur, Græca antiqua versio, quæ ab aliis postea Latine reddita fuit, pro originali textu habenda est. Ejusdem generis sunt quatuor epistolæ imperiales 55, 56, 57 et 58, ex Occidente missæ in Orientem, quæ Latino originali deperdito, sola antiqua Græca versio posterius Latine traducta, loco originalis haberi debet.

53. Quesnellus in prima editione duodecim tantum epistolarum Græcum textum edidit, earum scilicet quas aut ab origine Græce scriptas, aut pro originalibus habendas credidit, nimirum epist. 22, 52, 55, 56, 57, 62, 63, 64, 73, 76, 77 et 98. In secunda vero editione addidit alias duas Græcas 26 et 53, quæ a Cotelerio, et item 100 et 110, quæ ab Arnoldo post priorem editionem typis datæ fuerunt. Ita decem et sex epistolas Græcas ex vulgatis excerpit. Nos vero, quibus propositum est omnium epistolarum Græcum textum producere, iis de causis quas supra explicavimus, addemus Græcum textum aliarum epistolarum viginti et quinque, ita ut omnes Græcæ epistolæ hæc in nostra editione futuræ sint xli. Inter has epistolæ 101 Anatolii ad Leonem originalis ex ms. Græco Vaticano 1455 nonne primum prodibit. Ex eodem codice accedent etiam quinque antiquæ interpretationes Græcæ, quæ nondum lucem viderunt, videlicet epistolarum 104, 106, 114, 115 et 139. Addemus præterea ex Vossio Græcam exactissimam versionem epistolæ 165, Leonis ad Leonem Augustum, quæ nec in editis Conciliorum legitur. Cæterarum vero omnium epistolarum non exscriptores tantum erimus ex editis, ut hactenus factum est; *codices enim Græcos investigavimus, et invenimus, cum quibus omnes fere epistolas Græcas conferre licuit, et illas etiam rarissimas quas Arnoldus vulgavit*. Cotelerius in bibliotheca Regia Parisiensi perfectum exemplar Græcum collectionis Chalcedonensis nactus est, ei omnino simile, quod antiquus Latinus interpres ejusdem collectionis adhibuit. Sex enim epistolas Græcas, quæ apud interpretem Latinum ante gesta leguntur, at in codicibus qui usui fuerunt Romanis editoribus in edendo Græco textu desunt, ex eodem ms. Regio typis dedit. In cæteris vero epistolis Græcis nemo adhuc inventus est qui Græcum textum cum

(a) *Quantum licuit* inquit; neque enim facile sperabat Proterius ut Alexandrini sui temporis Græca

scripta Latine diligenter redderent, ut videre est epist. 131, c. 9.

aliquo codice recederet et emendaret. Nos vero in mss. Graecis bibliothecae Venetae S. Marci, opem ferente cl. v. Antonio Zanetto ejusdem bibliothecae custode, epistolas a Romanis editas relegere potuimus cum duobus Graecis exemplaribus ejusdem collectionis 555 saeculi xi vel xii, et 164 saeculi recentioris, quae alioquin originis et melioris notae sunt quam quae Romanis editoribus usui fuere. In ms. vero Graeco ejusdem bibliothecae 165, quod nonnulla continet ejusdem collectionis documenta, unam nacti sumus ex sex epistolis a Gotslerio vulgatis, nimirum Flaviani epist. 26, una cum interpretatione epistolae 28 Leonis ad eundem. Has duas epistolae pariter reperimus in antiquo ms. Romano 19 Patrum Basilianorum, et cum utrisque codicibus verbas contulimus. Verum autem codicum subsidio plura Graeci textus loca sanare licuit, in quo plurimum nos debere fatemur Patri Juliano Ferrario congregationis Oratorii Veronensis presbytero, qui inter caetera litterarum atque optimarum disciplinarum ornamenta peculiari Graecae linguae peritia fulget. Praeterea ex duobus lapsatis mss. Venetis 164 et 555, ineditam actionem concilii Chalcedonensis in appendice epistolarum proferemus, in qua Leonis epistola 95 ad synodum lecta fuit (a).

54. Unam hic monendum superest, nonnullas Graecas lectiones affixas margini editionis Romanae Concilioverum, et exinde in alias editiones tractatas, et a Quesnello etiam appositae Graecis epistolis, quas Leonis editioni inseruit, non esse variantes sumptas ex aliquo Graeco codice, sed ab ipsis editoribus Romanis partim ex Latino textu, a quo discrepabat Graeca versio, partim vero ex ingenio, ubi difficultis aut corruptus textus videbatur, hinc compactas. Hinc autem intelliges quid sint filiae lectiones Graecae quas ex editoribus Romanis aliquando allegabimus.

§ XXVIII. Peculiaria hujus editionis.

55. Ex recensione tot collectionum, ac tot etiam peculiarium et praestantissimorum codicum, quantum adjumenti habuerimus ad perfectiorem quam antea epistolarum S. Leonis editionem parandam, quaeque intelliget; nemini enim hactenus plures et vetustiores aut peculiariae nostri codices usui fuere. Quibus in collectionibus quaevis epistola invenitur, initio indicabimus haec vel simili formula: *Exstat in mss. coll. 1, 2, 3, etc. Dionysianam, Hadrianeam, Hispanicam, et Isidorianam*, quod notiores sint, ex proprio nomine expresse citabimus: in quo observandum est sub Dionysianae vel Hadrianae nomine subintelligendus etiam codices collectionis 8, in quibus Hadrianae collectio *additionibus* Dionysianis praemittitur; et nomine collectionis Isidorianae comprehendendi mss. collectionum 11, et 12, quae Isidorianam repetunt; solum enim haec collectiones distincte erunt appellandae, cum sermo erit de epistolis quae ad Hadrianeam vel Isidorianam non pertinent, et ex alio fonte iisdem collectionibus accessere. Eadem ratione Isidori collectio nominanda non fuerat, cum, quoad epistolas Leonis, non sit nisi repetitio collectionis Hispanicae. Sed cur nihilominus ab hujus citatione non fuerit abstinendum, dictum est num. 21.

56. Quesnellus plerumque antiquos epistolarum titulos, qui in codicibus inveniuntur, ut per se synopsis a se compactas, quas aptiores credidit, praefigeret. Nos vero retentis, vel, ubi opus erit, emendatis titulis Quesnelli, quos antiquos accurate proponemus in annotationibus, nimirum illos qui sunt in collectionibus Dionysiana, Hispanica seu Isidori, ac in quinta Quesnelliana.

57. Ordo epistolarum necessario mutabitur. Primo enim non paucarum epistolarum chronica notatio ad nostris codicibus corrigenda erit. Alias etiam epistolas quae chronicis notis carent, non levis argumentis in aliud tempus traducemus, ac exinde series ipsa aliter erit ordinanda. Deinde una epistola a Quesnello recepta expungetur, aliae vero in ordine accedant. Tandem optime ille quidem inter Leonis epistolas vulgavit alias aliorum litteras ad Leonem scriptas, vel ad eum pertinentes; at eas sine ullo numero, quo citari et inveniri facile possint, inseruit. Nos praeterquam quod addimus, alias nonnullas, probatissimorum editorum exemplum secuti, singulis suum numerum praefigemus, quod numerorum ordinem a Quesnello propositum multo magis subvertet.

58. Cum in emendando textu Quesnellianas variantes seu margini seu in notis designatas non neglexerit, tum vero notas et observationes ejusdem fusions, quas ipse in secundum tomum post dissertationes rejecit, in secundo pariter tomo hujus editionis per nos identidem, seu illustratas, seu emendatas invenies. Epistola Leonis excipiet appendix, in qua praeter suppositas alia quaedam documenta ad Leonis litteras pertinentia, et inter haec nonnulla inedita proferentur.

59. Syllabum codicum singularum collectionum quos in emendandis epistolis adhibuimus, hic non atterimus, quia cum superius suo loco eos distincte nominavimus, ac in plerisque collectionibus usui, vel pauci sint, facile erit invenire quis sit ille codex quem ex quavis collectione allegaturi sumus. Solum cum in collectione 21 plura mss. exemplaria nacti simus, monendum est duo notissimum nomen fuisse. Vatt. 145 et 546, quae citata intelliges, cum mss. Vatt. collectionis 21 allegata reperies. Si qui autem codices pariter conferendi visi sunt in quibusdam lectionibus, eos propria nomine laudabimus.

(a) In addendis ad calcem tomi II positus, Romani editores insuper in hoc loco legenda sequentia inserunt: « Cum vero post editum primum tomum prodisset Romana editio P. Petri Thomae Cacciarri, alii codices Vaticani Graeci quos hinc licuit conferre, tales nobis fuerunt, tam ut nonnulla loca emendatissima, tum et tria Graeca fragmenta antea inedita in appendicem referrentur. »

90. Hic tandem animadvertimus, epistolam Cassiani ad Leonem in serie epistolarum omniam fuisse, et quod ad Leonem tunc non pontificam, sed Romanæ Ecclesiæ archidiaconum directa, inter testimonia initio describitur. Libelli vero supplices Theodori et Ischirionis diaconorum, Athanasii presbyteri, ac Stephani sacri Alexandrinæ Ecclesiæ, qui Legi Romano episcopo, et sancto ac universali concilio Chalcedonensi inscripti, atque in eodem ablati, inseruntur actioni tertii ipsius concilii, cum non agent de peculiaribus negotiis cum Leone nostro, nec ad eum missi fuerint, inter hujus pontificis epistolas equum locum habere non posse visi sunt. Inter has potius accensenda fuisse epistola encyclica Gennadii Constantinopolitani et episcoporum 73 adversus simoniacos, quæ tom. V Conciliorum editionis Venetæ pag. 48 directa traditur ad omnes metropolitæ, καὶ πρὸς τὸν πᾶσαν Ἐκκλῆσιαν, et ad papam Romæ. Cum enim hæc encyclica scripta fuerit circa annum 459, ad nostrum Leonem missa dicenda esset. At cum ea verba καὶ πρὸς τὸν πᾶσαν Ἐκκλῆσιαν legantur quidem in editis et in codice Colbertino 6899, sed omitantur in duobus vetustioribus mss. Casaræ et alio Colbertino 924, in quibus subscriptiones leguntur a Baluzio editæ; de hac inscriptionis particula, quæ Leonem respiceret, maxime ambigimus, et ideo hæc epistolam memorare solum hoc loco satis duximus.

SANCTI LEONIS MAGNI ROMANI PONTIFICIS EPISTOLÆ.

ADMONITIO

In duas epistolas sequentes, I et II, ubi etiam de epistola XVIII.

1. De duabus epistolis I ad Aquilensensem episcopum, et 2 ad Septimum Akinensem, quæ ex ipso argumento simul tangendæ sunt, agi non potest, nisi quaedam dicantur etiam de epistola 18 ad Januarium, quæ ob exortatas controversias non exiguum cum illis nexum habere videtur. Ita hæc prima admonitio tribus epistolis tacitam afferret.

2. Postquam Card. Norisius in Pelagianæ Historiæ lib. II c. 18 duabus columnis, e regione edens duas Leonis epistolas ad Septimum, atque Januarium, patam fecit utrasque esse ejusdem exempli, de alterutra dubitari coepit. Quœnellus proluxa observatione epistolam ad Septimum suppositionis accusavit, et impostoræ auctorem credidit Isidorum Mercatorem. E contra Josephus Antelmus dissent. 4 de veris Operibus S. Leonis Magni hæc epistolam genuinam propugnans, illam ad Januarium commentitiam contendit. Aliquot sabinde epistolæ editæ sunt ab utroque, quibus suam quisque sententiam vindicare studuit. Pagnus in Critica ad an. 447, n. 8, Antelmi amici et comprovincialis sui opinionem secutus est. Quœnellus autem favet P. Bernardus de Rubeis in Monumentis Ecclesiæ Aquilensis c. 18, pag. 440. Titlemontius, tom. XV, not. 5 in Leonis VII. pag. 890, probe refellit Quœnellus rationes, quibus epistolam ad Septimum rejicere studuit; at opinionem Antelmi, quæ epistola ad Januarium exploditur, approbare non audeat. Solum in fine pronuntiat, si hæc epistola non intereret auctoritate non levi, et necesse esset alteratram ad Januarium vel ad Septimum veteri suppositioni repudiare, illam potius quam istam rejiciendam videri. Nihil tamen pro vindicanda alterutra satis vehemens atque convincens allatum esse latet in ipso opere, art. 7, pag. 454.

§ I De codicibus diversarum collectionum, in quibus memoratæ epistolæ continentur.

3. Antequam nostram aperiamus sententiam, quæ omnes has epistolas judicandas credimus, memorandi in primis sunt mss, codices et collectiones in quibus una, vel duæ, vel tres laudatæ epistolæ reperiuntur; hæc enim potissimum iudicatarum argumentum elicietur. Sola epistola prima ad Aquilensensem episcopum, quæ quæ merito amplexi, invenitur in codicibus collectionis tertii Barber. 2288, et Vat. 1512, necnon in exemplis Sicardii.

4. Sola epistola 18 ad Januarium exstat in collectione Dionysii Exigui, et ex Dionysio in Hispanica et Hadriana et in Isidoriana pura. Hic autem volantium est postquam Isidori collectionem, antequam epistolas Leonis, de ipso quidem habere supra illas quæ describuntur in Hispanica, unde illas Isidorus sumpsit: in Hadriana et in Isidoriana, quæ ex Dionysio originem habet, Dionysiana addita legitur una epistola 12 ad Maurus, et in Antelmiana et in eadem ostenditur. Primum de Isidoriana monendum fuit adversus Quœnellum, qui commentitiam, ut ipse putat, epistolam ad Septimum ex Isidoriana derivatam affirmat, ubi puram Isidori collectionem, quæ hactenus ad Septimum caret, confundit cum collectione a Merhuo edita, quæ Isidoriana auctur. Et a puris appellata collectio 12, eas ad Septimum literas recipit. Alterum vero de collectione Dionysii prænotandum erat adversus Antelmium, qui in prius literis de hac controversia Gallice scriptis, Isidorianam collectionem Dionysii, quæ pro epistola 18 ad Januarium maxime valet, hæc non a Dionysio insertam, sed ab alio posteriori additam putat, quemadmodum addita fuit epistola ad Maurus. At hæc Isidoriana est veritas. Duo enim codices suppetunt puri Dionysii Vat. 5048, et alius, qui in bibliotheca Regia Galliarum servatur. In codice Regia Galliarum epistola ad Januarium suo loco exstat; epistola autem ad Maurum, licet genuina et ipsa sit, ut alias videbimus, cum tamen non fuerit a Dionysio inserta, nec in Isidoriana collectione Dionysii in fine addite deprehenditur, et inter hæc legitur epistola ad Maurus, ut in Isidoriana et eadem epistolam hujus explicatur. Ad hæc Isidoriana Leonis num. 68 in tabula præfixa, cui titulus Isidori et non Leonis in corpore eius codicis respondet, epistolam ad

Januarium requirit, epistolam vero ad Mauros, quæ in Hadrianæ editionibus num. 49 recensetur, excludit. Hinc sane Cresconius, qui ex puro Dionysio suam collectionem digessit, nihil uspiam refert ex epistola ad Mauros, totam autem epistolam ad Januarium dedit tit. 61. Auctor vero collectionis Hispanicæ, qui quæcumque in Dionysio reperit, cum iisdem quoque titulis Dionysianis in suum opus transtulit, habet quidem epistolam ad Januarium cum titulo et lectione Dionysii, epistolam vero ad Mauros, quoniam apud eum minime invenit, ex alia decurtata editione protulit, quæ ab editione Dionysio posteriori addita discrepat. Adde tandem quod epistola ad Januarium apud Dionysium non in fine epistolarum Leonis collocatur, sed in medio; est enim inter septem a Dionysio positas epistola quarta; epistola vero ad Mauros, cum addititia sit, in fine Hadrianæ collectionis, quæ additamenta Dionysiana recepit, sita est. Idem accidisset epistolæ ad Januarium, si inter additamenta fuisset.

5. Epistolam primam ad Aquileiensem una cum epistola secunda ad Septimum illi immediate subjecta exhibent antiquissimi codices Vat. Regiæ 1997 collectionis 1 Lucensis, et similis Colbertinus collectionis quartæ, alius codex Parisiensium Jesuitarum ab Antelmio laudatus epist. 1. et a Pagio ad an. 447, cujus recentius documentum pertinet ad an. 615, ac tandem quatuor antiquitate præstantes codices collectionis 8 Vat. 5845, Vallicellanus signatus A. 5, Vercellensis sæculi IX et Vat. 1353, qui ex alio Bergomate sæculi IX transcriptus fuit.

6. Eandem epistolam 1 ad Aquileiensem una cum epist. 18 ad Januarium, non tamen unitas, sed alii Leoninis intermediis disjunctas, reperimus in mss. collectionum 11, 20, 21 et 22.

7. Venim omnes hæc tres epistolæ, prima ad Aquileiensem, et secunda ad Septimum simul junctæ, epistola vero 18 ad Januarium seorsim descripta, continentur in mss. antiquissimæ collectionis 5, in peculiari ms. Florentino S. Marci collectionis 13, ac in codicibus collectionis 12, 23 et 24, quos in præfatione fusius memoravimus.

§ II Argumentum ex mss. pro statuenda sinceritate epistolarum ad Septimum Altinensium et ad Januarium Aquileiensem, quæ solæ a nonnullis in suspicionem vocantur.

8. Ex hac codicum notitia cognoscimus epistolas ad Septimum et ad Januarium, quæ in controversiam cadunt, in diversis collectionibus inveniri, nimirum epistolam ad Septimum in novem collectionibus, epistolam vero ad Januarium in collectionibus tredecim.

9. Cum epistola prima ad Aquileiensem a nemine vocetur in dubium, satis erit si epistolæ 2 ad Septimum et 18 ad Januarium authenticæ atem ex memoratis collectionibus statuamus. Quamvis vero utraq; in pluribus collectionibus describantur, solas tamen antiquas collectiones urgebimus, quæ sexto circiter sæculo compactæ, majori auctoritate potiuntur, et ex quibus cæteræ profectæ sunt.

10. Epistola ad Septimum legitur in ms. Vat. Regiæ collectionis primæ inente vi sæculo lucubraturæ, quæ nihil apocryphum præfert; in perantiqua collectione 4 codicum Lucensis et Colbertini; in vetusta collectione 5 et in collectione 8; ac tandem in codice Jesuitarum Parisiensium, qui licet in Conciliis perveniat ad an. 615, cum tamen Catalogum pontificum exhibeat desinentem in Felice successore Hormisdæ, hæc collectio in ipsa origine sub hoc tempore concinnata, videri potest. Cui posteriora documenta subiunde accesserint. Mirum autem videtur. Quesnellum hæc Leonis epistolam veluti spuriam repudiasset, nulla habita ratione codicum saltem collectionis 5, quam *codicis Romanæ Ecclesiæ* nomine edidit. Is quidem se ab hac objectione subducere potest, eo quod hunc codicem non totum simul compactum putavit, Leonis autem epistolas inter additamenta posterioris temporis retulit. Sed hæc commentitium effugium est, quod nulla ratione, aut auctoritate munitur. Omnes antiqui ejus collectionis codices, qui sive a Pithæo, sive a Constantio memorantur, et nostri etiam Vindebonenses Leoninas epistolas habent, idemque Quesnellus observat. 1 in epistolam ad Mauros num. 4 de Tivanæo codice loquens, ejusdem collectionis antiquitate et diligentiam commendavit. Licet autem hæc collectio nec sub Leone, nec a Romanis, sed exeunte v vel inente vi sæculo extra Italiam condita fuerit, uti tomo III ostendimus; hæc tamen antiquitas, et collectoris diligentia tanta est, ut vel ex hac collectione maximum ad secundam epistolam vindicandam testimonium accedat. Addeamus etiam aliud non leve. Epistola ad Septimum non sine epistola ad Aquileiensem episcopum, et vicissim epistola ad Aquileiensem non sine epistola ad Septimum in omnibus vetustissimis collectionibus legitur, excepta collectione 5, quæ solam epistolam ad Aquileiensem continet; et semper istæ epistolæ, de qua nulla dubitatio est, illi immediate subjecta et unita in iisdem collectionibus exhibetur. Id autem indicio est utrasque has litteras in iisdem exemplaribus, ex quibus antiqui collectores illas descriperunt, simul inventas fuisse; adeo ut dubitari de una nequeat, quin dubitetur de altera; et si quidem de epistola prima dubitandum non est, neque de secunda dubitari possit.

11. Epistola ad Januarium 18 luculentissime defendi potest sola auctoritate Dionysii, quem paulo post Leonem ex authenticis exemplaribus suam collectionem Romæ lucubrasset certissimum est, unde nihil supposititium attulit. Quis sine evidentibus argumentis, quæ sane nulla sunt, hæc epistolam ab eo, ut vidimus, insertam accusare audeat? Sed Dionysianæ auctoritatis addit alia æqualis antiquitatis collectio, nimirum 5 Quesnelliana, quæ ex alio fonte dimanat, uti optime animadvertit P. Constantius in præfat. ad epist. Rom. pontif. n. 87, pag. 78. Hic pariter collector alia in regione Leoninas epistolas colligens, cum in cæteris omnibus sincera exemplaria nactus sit, de exemplari quoque hujus epistolæ, quod licet e Dionysio non prodeat, concinit tamen cum Dionysiano, dubitare non licet. Adde quod hæc una epistola in utraque collectionibus die, mense, et consulatu notatur, qui characteres Leonis ætati conveniunt. Id authenticitatem etiam atque etiam confirmat; supposititiæ enim epistolæ in ejusmodi notis plerumque repugnant. Neque movere debet Antelmus, cum epistola 1, num. 6. apposuit codices antiquarum collectionum, qui dum sinceram et indubitatam epistolam ad Aquileiensem exhibent, adjunctam quidem habent epistolam ad Septimum, istam vero ad Januarium omittunt: quod in argumentum supposititionis adduxit. Inter vetustissimas enim collectiones profecto est Quesnelliana 5, cujus ille notitiam non satis accuratam habuit. In hac autem, una cum duabus illis epistolis, est etiam epistola ad Januarium, sicuti est quoque in cod. Florentino collectionis 13 et in codd. collectionis 24, qui aliam a Quesnelliana collectione originem agnoscunt. Hinc ergo vel antiquissimis illis temporibus, quibus collectio 5 non multo post Leonem composita fuit, tum harum epistolarum exemplaria exstabant: quæ antiquitas, si, ubi nil certi opponitur, ad hujus epistolæ authenticitatem probandam non sufficit, nihil erit in ejusmodi collectionibus quod in dubium vocari non possit.

12. Auctoritas itaque codicum et collectionum, præsertim antiquarum, quas tum pro epistola ad Septimum, tum pro epistola ad Januarium hactenus consideravimus, satis esse deberet ad refellendas eas conjecturas quæ iisdem opponuntur, adeo ut iisdem nihil respondere oporteret. Hoc enim loco tum contra

Quesnellum, tum contra Antelmium maxime valet, quod idem Quesnellus in hac ipsa controversia conjectationibus respondit Antelmii in epistola ad Amicum 15 Augusti an. 1689, nimirum *codices collectionum tam antiquarum satis sunt ad convincendum conjecturas per triumphum elatas illusionibus accensendas esse, et alias ejusdem generis quamplurimas demonstrationum nomine propositas ex hoc exemplo susvoctas reddi. Præcipuas tamen sine aliqua responsione nolimus præterire.*

§ III. Objectiones adversus epistolam ad Septimum solute.

13. Quesnellus, in notis epistolæ ad Septimum, objicit Aquileiensem in ea appellari *Metropolitanum provincie Venetiæ*, cum olim hæc vocaretur provincia Istriæ, ut ex Pelagio, Gregorio, aliisque posterioribus documentis ostendit. Quo tamen argumento statuit hanc provinciam ante Pelagium Istriæ, et non Venetiæ vocatum fuisse? Certe S. Ambrosius in epistola ad Vercellenses *Liguriæ, Æmiliæ, Venetiæ*que partes vocat: et in concilio Romano an. 501, tom. V Concil. Ven. edit. pag. 457, similiter appellantur *episcopi Liguriæ, Æmiliæ et Venetiæ*. S. Leo inter Ambrosii et hujus concilii ætatem floruit, qui si Venetiæ, non Venetiæ dixit, nihil refert, cum et in inscriptionibus et in notitia imperii *consularis Venetiæ, provincia Venetiæ*, etc., singulari numero invenitur.

14. Minoris multo faciendum est, quod idem Quesnellus obtrudit, in eadem epistola depositionis minas contineri, cum attente considerantibus idipsum subinducit verba epistolæ ad Aquileiensem, quæ per omnes germana est: et idem Leo in epist. 10 ad episcopos provincie Viennensis, c. 7, satis aperte innuat, se pro sedis apostolicæ pietate ab Hilarii Gallicani metropolitæ depositione supersedisisse, quod et in Novella Valentinianus confirmat epist. 11. In causa autem Pelagianorum, de quibus in epistola ad Septimum agitur, hoc insuper accedit, quod Honorii lex adversus Pelagium atque Coelestium amissionem episcopatus sanxerat, non tantam adversus infectos hac hæresi, sed etiam contra illos qui *dissimulando conviventiam, aut non damnando favorem noxium præstiterint*. In epistola autem ad Septimum de his rectoribus sermo est qui in Pelagianos negligentius agentes serpenti hæresi coniverent.

§ IV. Diluuntur objecta contra epistolam ad Januarium!

15. Antelmus (*Ep. 1, n. 13 et seqq.*) opponit epistolæ ad Januarium, alienam a disciplina ejus temporis fuisse quod ibidem ex canonibus decernitur, nimirum clericis ab hæresi vel schismate revertentibus ex indulgentia concedi ut in eodem gradu permaneant, nec tamen ad altiora promoveantur. *Circa quos, inquit S. Leo, etiam illam canonum constitutionem præcipimus custodiri, ut in magno habeant beneficio, si, adempta sibi omni spe promotionis, in quo inveniantur ordine stabilitate perpetua maneant, si tamen iterata tinctione non fuerint maculati.* Nullam id genus generalem de omnibus hæreticis et schismaticis constitutionem canonum Leonis ævo existitisse contendit Antelmus. Cum vero Quesnellus affirmavit in notis, n. 3, intelligi Nicænum canonem 8, reponit Antelmus hunc canonem de solis Catharis, id est Novatianis, statuentem, non potuisse a Leone intelligi, nec allegari pro generali regula de omnibus hæreticis atque schismaticis, ac præterea suadere nititur, receptis in eodem gradu neque hoc Nicæno, neque ullo alio canone interdictam fuisse promotionem ad ordinem superiorem; immo eo ipso quo illi recipiebantur in suo gradu, etiam ad altiorem potuisse provehi, aliquot exemplis demonstrare conatur.

16. Hæc autem objectio ut refellatur, præmonendum est primævam Ecclesiæ disciplinam fuisse, ne quisquam (-ive clericus, sive laicus) ab hæresi rediens in clericatus ordinem reciperet. Pro hac disciplina Occidentis testes sunt S. Cyprianus epist. 72 ad Stephanum, Innocentius I epist. 17 n. 8, et epist. 24 n. 4, et concilium Italiæ inter canones Ecclesiæ Africanæ cap. 56, ubi quamvis Afri episcopi æquitatem hujus legis agnoscerent, legationem tamen ad Anastasium papam misere, qua ob clericorum inopiam, ut de severitate hujus legis aliquantulum remitteretur postularunt. Quin alii episcopi Africani in epist. ad Joannem II, loquentes de Arianiis sacerdotibus ad Ecclesiam revertentibus, affirmarunt: *Ex omnium quidem collegarum vœtis motibus nemini placere sensimus ut in suis honoribus suscipiantur (Conc. I, V, p. 901).* Idem obtinuisse in Oriente patet ex epistola Athanasii ad Rufinianum, ubi commemorans decretum quo quidam minus rei ab Arianiis decepti in clerum admissi fuerant, *hoc dispensatione quadam factum esse* affirmat. Dispensatio legem contrariam præsumit. Hanc eandem dispensationem indicat Augustinus epist. 185, n. 44, qua Donatistis objicientibus: *Si ergo oportet ut nos extra Ecclesiam et adversus Ecclesiam fuisse pœniteat, quomodo post istam pœnitentiam apud vos clerici vel etiam episcopi permanemus?* respondet: *Hoc non fieret, quoniam severa, quod fatendum est, fieri non deberet, nisi pacis ipsius compensatione sanaretur. Fieri non debebat, quia illi utpote cleri honoribus indigni Ecclesiæ disciplina excluderentur; et ob pacis bonum dispensatione utendum fuit.* Hinc jure noster Leo hæreticos et schismaticos in suum gradum recipere magno beneficio deputandum scripsit. Eadem de causa dispensationi pariter tribuendus est Nicænus canon 8, quo Catharorum clericis ob idem pacis bonum suus gradus restitutus fuit; et idipsum sentiendum de cæteris hæreticis sive schismaticis similiter receptis. Num vero quibus suus gradus per dispensationem concedebatur, permitteretur etiam ut, ad altiorem ascenderent, canon Nicænus satis videtur innuere: *Sic in clero maneant, et dein in eodem ordine permaneant.* Certe enim non permanent in eodem ordine, qui ad altiorem ascendunt. Sed hunc canonem uti non satis manifestum omitamus. Cum vero cætera testimonia de aliis in suo gradu receptis similiter loquantur, nihil est quod ex una dispensatione aliam etiam ampliolem colligamus.

17. Hanc sane disciplinam, ut qui reciperentur in suum gradum, ad altiorem non ascenderent, in Occidente, vel saltem in Italia et apud Romanam Ecclesiam viguisse, patet ex decreto quo S. Ambrosius in causa *Dictinii*, qui a Priscillianistis ad Catholicos redierat, statuit *bono pacis locum tenere presbyterii, non accipere honoris augmentum*: uti testantur Patres synodi Toletanæ an. 400, qui proinde conquesti sunt eum nihilominus a Symposio ad episcopatum fuisse promotum; quod tamen ea excusatione purgatum fuit, quia id a *multitudine plebis* fuisse extortum. Idem Ambrosii judicium probatum fuisse a Siricio papa, qui in eadem causa epistolam scripsit, satis probabile est, cum iidem Patres in eodem contextu eam Siricii epistolam laudent. Eandem disciplinam confirmare videtur Zosimus epist. 4, ad Aurelium et alios episcopos, ubi de Tuentio, qui perperam ordinatus fuerat episcopus, sermo est. Huic inter cætera vitio dat, n. 3, quod cum fuisset Priscillianista, eique apostolicæ sedis diligentia curato, ejusdem sedis dudum humanitas et misericordia *consulisset*, ita ut beneficium pene præter exemplum eidem præstiterit; hoc beneficio non observato, id est eo non contentus, *præcipiti impetu ad sacerdotium festinasset, nec in debito loco credidisset sustinendum.* Hæretico reipiscenti et curato beneficium pene præter exemplum dici non potuit eum in unitatem Ecclesiæ recipere; sed suo gradui seu presbyterio restituere. Si autem culpandus fuit quod hoc beneficium et gradu non observato a loco sibi indebitum non abstinisset, procul dubio præsumitur receptis ab hæresi non licuisse ad *ulteriorem gradum ascendere.* Apertius vero noster Leo hanc disciplinam approbat in epist. 135. Hanc eo

nomine opponit Antelmus, quia ibidem S. pontifex Andream et Eufratam olim Eutychie fautores, ad presbyteratum promovendi iussit. Id autem ex peculiari causa et dispensatione quadam indultum fuisse, ex contextu manifestum est. Leonem pupugerat archidiaconatus Constantinopolitanæ Ecclesiæ, amoto per speciem promotionis Actio Flaviani defensore, Andreæ Eutychie hæresi quondam addicto et S. Flaviani accusatori fuisse delatum; indignum enim videbatur tanti officii ministerium ab eo auferri qui semper catholice senserat, ut illi crederetur qui hæretica labe aliquando fuerat aspersus. Hinc de ipius promotione vehementer conquesus, conversionem ejus ab hæresi et satisfactionem, quam Antelmus allegat, hanc unam indulgentiam promereri potuisse affirmat epist. 112, ut in diaconatus gradum reciperetur, non vero ut anteferretur cæteris: *Qui etiamsi, inquit, magna satisfactione potuisset indulgentiam promereri, nequaquam debuit his qui in fide permanserunt anteferri*; et similiter ep. 111, c. 3: *Qui etiamsi magna fuisse satisfactione parvogatus, post dubium tamen reversus errorem, catholicis diaconibus postponi debuit, non proponi*. Cum porro Anatolius Leoni satisfactorius Andream ab archidiaconatu removisset, quidque de eo agendum esset pontificio reservasset arbitrio, id Leoni tantum placuit, ut ipsum Andream ac socium ejus Eufratam, qui pariter Flaviani accusator, dum sese ab errore correctos apertis professionibus probassent, ad presbyteratum promovendi iussit, eo forte consilio, ne ad archidiaconatum subrepre unquam possent. Peculiari autem dispensatione id fuisse concessum suadet mox subjectum decretum de cæteris, quos parvatus involverat. Hos enim si teniam simili professione cum satisfactione deposcant, non promovendi, sed suis solum ordinibus reformari decernit, hæc præterea condicione servata, ut illi tantum ad officiorum primatum admittantur, quos ab omni errore liberos esse constiterit. Hoc interdictum, ne intra eundem ordinem quisquam ab hæresi receptus ad ejusdem ordinis primatum provehatur (quod sub S. Gregorio adhuc vixisse liquet ex lib. 1, epist. 77), nonne certam præsumit constitutionem expressam in epistola 18 ad Januarium, ne ejusdem generis clerici suis ordinibus reformati ad altiore ordinem sinantur ascendere? Specialis vero dispensatio, ubi peculiaris incidit causa, generali constitutioni non derogat. Si quæ alia similia exempla proferrentur, ad dispensationem similiter revocanda essent. Quæ vero Antelmus producit, sunt de receptis in eodem ordine, non autem de promotis ad altiore; uti illa duo de Maximo et Donato episcopis, quorum est mentio apud Leonem epist. 12, num 12, cap. 6, nec non alterum de Donatistis apud Augustinum epist. 43, n. 16. Quod autem de Meletianis ingerit ex epistola synodi Nicænæ apud Theodoretum lib. 1 c. 8 et 9, id solum probat, clericos a Meletio ordinaros, qui in eodem gradum ita fuerant recepti, ut post clericos ordinaros a legitimo episcopo, omni auctoritate his reservata, infimum locum tenerent, post illorum mortem in ipsorum locum et auctoritatem subrogari potuisse, si quædam circumstantiæ id flagitarent: quæ promotio eundem ordinem auctoritate præditum respicit, non autem altiore. Sed quidquid in hoc ipso videatur, neque hic, neque alius peculiaris casus, qui dispensationi tribui debet, constitutionem ac disciplinam vocare potest in dubium, quam et Ambrosii, et Zosimi, et ipsius Leonis testimoniis satis certam ostendimus. Unde nihil est cur ex hoc capite epistolam ad Januarium repudiemus, ac si disciplinam eo tempore ignotam præferat.

18. Quos vero canones Leo intellexerit, cum hac in re canonum constitutionem allegavit; quoniam de disciplina ex dictis constat, si in magna antiquorum monumentorum penuria nullum certum canonem, constitutionem nullam proferre possimus, nihil præjudicat. Forte S. pontifex Nicænum canonem 8, qui de Catharis seu Novatianis statuit, ex disciplina sui temporis ita intelligendum et indicandum putavit, ut omnes hæreticos schismaticosque comprehenderet. Quod si Innocentius I, epist. 17 ad Macedones c. 3, de Novatianis tantum eum canonem loqui, nec ad aliarum hæresum clericos pertinere affirmavit, idem tamen pontifex in eadem epistola non inficiatur hoc beneficium solis Novatianis decretum, nedum ad alios schismaticos, sed etiam ad hæreticos posse extendi, ubi pacis bonum et necessitas hanc indulgentiam requirant: ac propterea approbandum censuit iudicium Anicii et sociorum ejus, qui ordinaros a Binoso hæretico in suos gradus receperant; et similiter epistola 3 ad synodum Toletanam eodem consilio non solum probavit ejusdem synodi moderationem, dum Priscillianistas conversos in suos gradus recipiendos sicutuerat, verum etiam illos reprehendit, a quibus hæc indulgentia canonibus contraria ferebatur. Hoc autem exemplo indulgentia ejusmodi sensui invaluisse videtur, ita ut Leonis tempore Ecclesiæ bonum et necessitas id ipsum de omnibus schismaticis et hæreticis intelligendum postularent, dummodo iterato baptismo non essent polluti (hos enim omnes canones et constantis Ecclesiæ disciplina ab ordinibus et clero arcebant), nec alia ratione invaluisse, vel ab Innocentio probata fuisse credenda est, nisi in eam disciplinam, quam ante Innocentium obtinuisse ex Ambrosio ostendimus. Hunc itaque canonem in hanc disciplinam receptum Leo citare potuit. Quidquid vero de hoc canone sentire libeat, si non rejicienda est epist. 5 Innocentii ad synodum Toletanam, eo quod Nicænis regulis quasdam sanctiones tribuit, quæ in Nicæno non leguntur; multo minus repudianda erit epistola Leonis ad Januarium Dionysii Exigui, et collectionis quintæ auctoritate firmata, quæ si constitutionem canonum laudat, non tamen Nicænam appellat, cum Nicæno autem canone octavo ex disciplina Ecclesiæ explicato ac latius extenso satis cohæret.

19. Gravior Antelmii objectio ex eo sumitur quod epistola ad Januarium partim ex epistola ad Septimum, partim ex epistola ad Aquileiensem episcopum totidem fere verbis descripta est. Cum verba epistolæ ad Septimum in epistola ad Januarium repetita inveniantur, alterutrum esse falsam indubium præsumitur. Quænellus falsitatis accusavit epistolam ad Septimum. Citius autem ex ipsius repetitionis ratione epistolam ad Januarium repudiandam contendit Antelmus, eo quod in ea non solum repetatur tota epistola ad Septimum, sed etiam extrema illa periodus, quæ in ejus fine suspenditur, deumpta sit ex epistola ad Aquileiensem episcopum: incredibile autem sit duplicem epistolam sub idem tempus datam ad eundem episcopum Aquileiæ, eadem periodo concludi, quod in epistola ad Septimum non invenitur.

20. Verum hæc objectio, licet vim aliquam præferat, non tamen conjecturæ limites excedit: nulla autem conjectura certæ auctoritati Dionysii, qui paulo post Leonis ætatem suam collectionem Romæ digessit, nec auctoritati antiquioris aut saltem cœvæ collectionis 5 Quænellianæ, quibus epistola ad Januarium vindicatur, prævalere potest. Cæterum hæc objectio, ut in Leone quidquam valeat, duplicem hypothesim præsumit necessesse est, nimirum epistolam primam ad Aquileiensem episcopum traditam fuisse eidem Januarii, cui inscribitur epist. 18, et sub idem etiam tempus traditam fuisse. Si enim ad duos diversos Aquileienses episcopos hæc duæ epistolæ datæ probentur, vel si eidem episcopo, non tamen sub idem tempus scriptæ fuerint, omnia in Leone difficultas dispellitur. Constat nimirum hunc pontificem, dum ad diversos scripsit, litteras nonnumquam tradidisse eodem exemplo paucis immutatis, vel additis, ut accidit in epist. 150 ad Basilium, et 151 ad Euxitheum; nonnumquam vero ex una epistola nonnulla ad verbum descripsisse, uti epistolæ 166 ad Leonem Augustum septem integra capita inseruit, quæ ex epist. 126 ad Palæstinos excerpta inveniantur. Porro epistolæ 1 et 18 probabilis ad diversos Aquileienses episcopos datas, certe autem inter utrumque non exiguum tempus, sed aliquot annos intercessisse patebit ex paragrapho sequenti, ubi primam epistolam

non Januario, sed probabilius ejus prædecessori scriptam ostendemus; vel certe (cuicumque tradita fuerit) exaratum fuisse sub initio pontificatus Leonis anno circiter 442, id est quinque circiter annorum intervallo ante epistolam 18, quæ exeunte an. 447 Januario tradita fuit. Ita cum ad hunc ultimum litteras hoc anno dedit, primum nonnullis immutatis descripsit epistolam ad Septimum, tum ex epist. 1, jam diu ante probabilius data ad prædecessorem ejus, postremam tantum periodum sumpsit, et litteras clausit: in quo observari potest, hanc postremam periodum veluti formulam seu clausulam quorundam decretorum haberi posse, quemadmodum visa est P. Bernardo de Rubéis, ut ne mirum sit eandem in diversis ad eundem epistolis inveniri. Sed quidquid de his responsionibus videatur, Quesnellianæ, ut diximus, et Dionysianæ collectionum testimonia cuicumque conjecturæ et objectioni certissime præstant.

§ V. Quis fuerit episcopus Aquileiensis ad quem Leo scripsit epistolam primam: hinc etiam statuitur tempus quo epistolæ primæ et secundæ datæ fuere.

21. Jam vero vindicata tum epistola ad Septimum adversus Quesnellum, tum altera ad Januarium adversus Antelmium, quæ in dubitationem venerunt, cumq̄ tradita fuerit epist. 1 ad Aquileiensem, quærendum est: eademque occasione statuatur de tempore quo et hæc et altera ad Septimum, quibus nota chronica deest, datæ fuerunt. Epistolam primam ad Januarium Aquileiensem traditam nullo satis certo fundamento præsumitur. Codices enim sine episcopi nomine præferunt vel *ad Aquileiensem episcopum*, uti Vat. Reg. collectionis 1, Barber. et Vat. collectionis 3, Lucensis cum Colbertino collectionis 4, Vindebonensis collectionis 5, et Vaticanus 5845, in additionibus Dionysianis collectionis 8, vel *Aquileo*, uti Vat. et Ottobon. collectionis 11, ms. S. Crucis in Jerusalem collectionis 20 nec non mss. collectionum 21 et 22. Idem de suis codicibus affirmat Quesnellus, qui solum monet, duos posteriores Cisterc. et Isid. habere *Ad metropolitanum episcopum Venetiæ*. Editores Lovanienses, quos alii deinceps secuti sunt, forte fuerunt primi qui absque ullius, quod sciamus, codicis testimonio apposuerunt titulum: *Nicetæ episcopo Aquileiensi*. In mss. vero collectionum 12 et 24 descripta in primis epistola 2 ad Septimum, mox subjicitur epistola 1, *Relatione*, cum titulo *Ad eundem*, ac si eidem Septimo data fuerit: et ideo quidem in uno codice Fesulano, et altero Florentino S. Laurentii signato num. 14, pluteo 21, qui aliquot epistolas exhibent ex mss. collectionis 24, epistolæ primæ hæc inscriptio præfigitur: *Leo Septimo episcopo*. Id procul dubio erroneum est, cum Septimus, qui non Aquileiensis, sed Altinæ episcopus fuit, in ipso exordio epist. 1 nominetur velut is cujus causa Leo ad Aquileiensem scripsit. Neque tamen hi codices Januario suffragantur.

22. Solum cod. Vat. Ottobonianus 297 collectionis 23 et nonnulli codd. collectionis 8, uti Vercellensis et Vat. 1353, Januarium præferunt. At hoc nomen codicibus collectionis 8 posterioribus insertum, cum antea in eadem collectione defuerit, manifestum est ex Vallicellano A. 5, et multo magis ex Vat. 5845, qui ad eandem collectionem 8 pertinent: nam in Vallicellano legitur in textu, pag. 278, *Aquileiensi episcopo*, Januarii vero nomen superadditum cernitur; in Vaticano autem omnium vetustissimo codice 5845, in cujus additionibus collectionem 8 referentibus hæc epistola legitur, nullum Januarii vestigium apparet. Hinc ergo cognoscimus in mss. hujus collectionis Januarii nomen omnino defuisse, ut in Vat. 5845; deinde fuisse superadditum, ut in Vallicellano; tandem in textum irrepisse, ut in Vercellensi, ac in Vat. 1353. Cum vero auctor collectionis 23, quæ continetur in Ottoboniano 297, priores epistolas 15 ex codicibus collectionis 8 eodem ordine ad verbum descriperit; dum Januarii nomen inseruit, codice us us fuit laudatæ collectionis 8 qui hoc nomen insertum vel superadditum habebat: unde tota hujus nominis auctoritas revocatur ad solam collectionem 8, quam tamen in ipsa origine hoc nomine caruisse ostendimus, ut eodem sane carent cæteri codices ac præsertim vetustissimarum omnium collectionum. Hinc ms. Florentino S. Marci collectionis 13, ob Leoninæ epistolas aliis nominibus insignis, ut videbimus in Admonit. ad epist. 12, sic epistolam, de qua agimus, inscribit: *Leo Urbis Romæ episcopus.... Aquileiensi episcopo*; ubi intervallo vacuo episcopi nomen ignotum significatur. Adempta igitur auctoritate quorundam codicum, qui Januarium præferunt, nihil fundamenti ex codicibus superest, quo cogamur affirmare epistolam 1 datam eidem Januario, ad quem epist. 18 scriptam fuisse manifestum est.

23. Traditam vero fuisse ad aliquem Januarii præcessorem et in ipso quidem pontificatus Leonis exordio, aliunde colligere licet. Photius in Bibliotheca vetustum codicem referens, qui sub sæculi vi initia lucubratus, exactissimam Pelagianorum æram historiam ex peculiaribus documentis derivatam continebat, hæc de Pelagianorum gestis sub Leonis pontificatu tradit cod. 51: *Cum temporis deinde progressu sectæ hujus homines per hæresis suæ obj. rationem Ecclesiæ restituti essent; iterum malum ab illis renovatum est. At Septimus episcopus pestis nascentis cursum repressit, datus ad Leonem Romæ tum sedem apostolicam tenentem litte. is, qui Leo ferenti selo contra impios depugnavit. Post non multum autem rursum tumquam repullulare amara radice non erubescens, Romæ quidam pro hæresi libere loquebantur. Sed Prosper quidam vir vere Dei libellis contra ipsos traditis eos evanescere fecit, prædicto Leone adhuc Romanam sedem gubernante. Duo Pelagianorum gesta sub Leone indicantur: alterum, in quo Septimus et Leo operam posuere, cui sane congruunt duæ epistolæ sequentes: alterum et posterius tempore, in quo S. Prosper libellos accusationum Romæ obtulit, uti pluribus explicabimus in observationibus ad diss. 2 Quesnelli cap. 1, § ultimo. Auctor operis de Promissionibus Leoni coævus scribit part. 1 v. c. 6: *In Italia quoque nobis apud Campaniam constituis, dum venerabilis et apostolico honore nominandus papa Leo Manichæos subverteret, et contereret Pelagianos, et maxime Julianum, ambiens tum quidam Florus nomine, etc.* Hic contextus utrumque Leonis opus in Manichæos et Pelagianos eidem tempori adjudicat. Manichæorum subversionem Prosper in Chronico assignat an. 443; idque huic anno exeunti tribuendum colligitur ex Leonis epist. 4, data die 10 Octobris, qua ad episcopos Campaniæ scribens, nihil de vitandis Manichæis indicavit, uti monuit epist. 7, scripta die 30 Januarii anni sequentis 444. Ex sermone autem quinto de Jejunio decimi mensis habito die Dominica 12 Decembris an. 443, quatuor temporum jejunium indicatur, gesta in Manichæos populo denuntiat; quod pariter repetit serm. 4 de Nativitate Domini, in quem in Natali ejusdem anni habitum liquet. Hoc igitur eodem tempore, quo S. pontifex subvertit Manichæos, Pelagianos etiam contrivit. Ex duobus autem gestis adversus Pelagianos, qui indicantur in antiquo codice Photii, primum, in quo Leo cum Septimo Altinate operam posuisse traditur, minus convenire videtur cum verbis libri de Promissionibus *contereret Pelagianos, et maxime Julianum*. In casu enim Septimi de Pelagianis agitur Aquileiensi provincie, ad quos nihil Julianus aut alii Campani hæretici pertinebant; neque satis congrue illos Leo *contrivisse* dici potest ob epistolam, qua cautam eorundem recipiendorum rationem præscripsit. Igitur verbis *conterebat Pelagianos et maxime Julianum* aptius congruat alterum factum, ex quo cognoscimus Pelagianorum audaciam eo processisse, ut in ipsa Roma non decessent *qui libere loquebantur*. Julianus in hæc Pelagianorum molimina aliquid conferre potuit. Oblatis autem a Prospero accusationum libellis, Pelagianisque mox evanescentibus, Leonem pontificem, quem sane*

isidem intensissimum, ut aliunde liquet, omnem operam adversus ipsos exercuisse indubium est, eos *contrivisse* intelligimus. Hoc itaque factum una cum facto Manichæorum in libro de Promiseionibus copulatum pertinet ad finem an. 443. Factum autem Aquileiense provincie, in quo Septimus et Leo adversus Pelagianos simul egere, aliquanto ante contigerat, ut indicant illa verba Photii secundo facto præmissa: *Post non multum autem rursum, etc.*, *μὲν οὐ πολὺ δὲ πάλιν*. Igitur hoc factum Aquileiense provincie affigi debet citius ineuntii an. 443, aut an. 442. Hinc epistola 1 ad Aquileiensem, quæ hoc factum respicit, attribui nequit cuiquam successori Januarii, sed Adelpho, quem landari credimus a S. Petro Chryologo serm. 136, aut potius Maximo, qui post Adelphum immediatus Januarii prædecessor ex Catalogis et Chronicis Aquileiensebus traditur: idque eo probabilius asserendum erit, si Januarii initia in annum 443 collocanda sint, ut Dandulus in chronico notavit.

24. Id confirmari potest non minimum ex textu epist. 18 ad ipsum Januarium: *Quod ne viperea possit obtinere fallacia, dilectionem tuam duximus commonendam, insinuantes ad animæ periculum pertinere, si quisquam de his qui a nobis in hæreticorum atque schismaticorum sectam delapsus est, et se utcumque hæreticæ communionis contagione maculaverit, respiciens, in communione catholica sine professione legitimæ satisfactionis habeatur*. Verba *dilectionem tuam duximus commonendam* non respiciunt anteriorem epistolam 1, eidem Januario datam, in qua similis sententia fusius exponitur; palam enim sit ex antecedentibus sermonem esse de epistola quæ post lectas Januarii litteras rescripta fuit: unde sicut initio epist. 18 dicitur: *Lectis fraternitatis tuæ litteris vigorem fidei tuæ agnovimus, congratulantes tibi, etc.*; ita postea subditur: *duximus commonendam, insinuantes, etc.*; et utrumque, congratulatio scilicet et insinuatio, post lectas ipsius litteras eadem epist. 18 perficitur. Id etiam efflagitat præmissum verbum *possit*, et subsequens *habeatur*. Si enim de præteritis litteris et de re olim insinuata loqueretur, vi verbi *duximus commonendam*, omnis rectæ syntaxeos ratio *posset et haberet* exigeret. Id autem si evidens judicetur, epistolam primam ad Januarium traditam non fuisse consequens sit. Ita enim Leo indicat se duxisse eum nunc monere, ac si antea de eadem re nunquam monuerit. Igitur epistola prima, in qua eadem monitio fusius ingeritur, non ad Januarium, sed ad aliquem ejus prædecessorem tradita dici debet.

25. Ex his porro tempus duarum sequentium epistolarum elicitur, et cur ab his initium duxerimus, manifestum fiet. Annus 444, cui has epistolas auctoritate libri de Promiseionibus adjudicavit Quesnellus, explicato eodem testimonio et auctoritate Photii satis revincitur. Multo autem magis repellitur opinio Antelmii, qui easdem epistolas attribuit anno 447. Non leve in speciem videri potest illud cui potissimum insistit Antelmii epist. 1 num. 11 pag. 7, nimirum in epistola ad Aquileiensem episcopum, c. 1 mentionem fieri *decretorum nostrorum*, et c. 5 scribi: *Olim a sanctis Patribus et a nobis sæpe decretum est, dum de interdicto agitur clericorum transitu ab Ecclesia ad Ecclesiam, quibus alia hæc super re Leonis decreta ante hanc epistolam edita indicantur*. At haud opus est intelligere cum Antelmio epistolas 13 ad Illyrici metropolitam, et 14 ad Anastasium scriptas an. 446, in quibus simile decretum legitur. Cum enim ex dictis exploratum videatur epist. 1 ad Aquileiensem datam fuisse anno circiter 442, constet autem plures Leonis epistolas intercidisse, uti multis in locis notabitur; satis probabile est eidem pontifici ante hunc annum 442, sub ipsa pontificatus initia, aliquam occasionem fuisse renovandi antiquam constitutionem, quæ olim a Patribus, canonibus scilicet Nicænis et Sardicensibus, a Romana Ecclesia tunc solum receptis, lata, et identidem repetita a Damaso aliisque ejus successoribus, ac tandem ab ipso Leone renovata, sæpe decreta dici potuit. Adde quod annot. 27 in epist. 9 ad Dioscorum ostendimus verba *ad nos* ibidem non tam de Leone quam de prædecessoribus ejus sumpta. Ita etiam hic voces *a nobis*, et *decretorum nostrorum* de prædecessorum decretis accipi poterunt. Cum enim una eademque sit antecessorum et successorum auctoritas, decreta autem pontificia ex hac auctoritate totam vim sortiantur, *nostra* dici potuerunt decreta, quæ ab antecessoribus lata fuere auctoritate successoribus communi; ita ut *nostra decreta* appellare, idem sit ac dicere edita auctoritate pontificia, quæ tum in antecessoribus, tum in successoribus una eademque est. Simili loquendi ratione usus est etiam Gelasius, uti ostendimus in annotationibus ad cap. 50 codicis, quem Quesnellus edidit.

26. Cæterum sub initia pontificatus Leonis et circa an. 442 scriptas duas sequentes epistolas confirmabit etiam non modicum historica quædam animadversio, quam primus produxit card. Norisius tom. III pag. 1177, et tom. IV, pag. 752; dein Pagius ad an. 418, n. 57; ac tandem P. Bernardus de Rubois Monument. Aquileien. cap. 14, pag. 120. Sirmondus e ms. Veronensi descripsit libellum fidei a Pelagianis editum; ex apographo autem Sirmondi hunc libellum vulgavit Garnerius in editione Marii Mercatoris, et dein P. P. Benedictini S. Mauri in appendice tom. X Augustini, pag. 110. Hic libellus fidei Pelagianæ sic in fine clauditur: *Explicit libellus fidei S. I. C.* quas siglas Garnerius male interpretatus est *Siculorum*, cum citius explicandas *Sacerdotum Jesu Christi* Tillemontius et Benedictini opinentur. Hic libellus Augustino directus noscitur ex voce *Augustine*, quæ libello inserta est. Is autem ipsorum Pelagianorum, qui libellum obtulerat, metropolitam, primas, aut superior ex contextu deprehenditur. Garnerius et Benedictini intelligentes id non posse competere S. Augustino episcopo Hipponensi, de errore amanuensium suspicati, *Zosimo* pro *Augustine* legendum putarunt; et hunc libellum esse credere alterutrum et duobus quos Julianum Eclanensem cum aliis Pelagianis Zosimo pontifici obtulisse exploratum est. At quamvis libellus a Sirmondo descriptus nonnulla quoad sententiam contineat duobus memoratis libellis communia; verba tamen quæ ex his libellis apud Augustinum et Marium Mercatorem supersunt, in eo libello non inveniuntur. Igitur alteruter et duobus Zosimo oblati indicari nequit; ac propterea alius libellus post tractoriam Zosimi, quæ in totum orbem adversus Pelagianos edita, subscriptiones præceperat, oblatum agnoscitur culpam metropolitæ, qui Augustinus vocabatur, et epistolam ediderat, qua subscriptiones tractoriæ petebantur. Chromatio autem Aquileiensi, ineunte sæculo v. celebri, successit Augustinus, qui Zosimo pontifice floruit; huicque jure eum libellum a Pelagianis oblatum Norisius primus omnium annotavit. Hinc Pelagianam hæresim jam ab initio in Aquileiensem provinciam irrepsisse patet; ibidemque adeo invaluerat, Aquileiensem sedem obtinente Augustino, ut auctores libelli memorati non solum recusarint subsignare tractoriam Zosimi, verum etiam ad plenariam synodum ausi sint provocare. Nihil itaque mirum, si Leone pontifice, id est post viginti circiter annos, aliquæ Pelagianorum reliquiæ inter presbyteros et clericos ejusdem provincie supererant, de quibus cum Septimus Altinas retulisset ad eundem pontificem, is præter epistolam 2, qua Septimo rescripsit, aliam dedit ad Aquileiensem metropolitam, ut hisce reliquiis efficacius remedium adhiberet. Id autem æquius in an. 442, circiter, quam in posteriore annos refertur. Probabile enim est Pelagianos hujus provincie jam inde ab Augustino post Zosimi tractoriam exagitatos, non multo post in unitatem Ecclesie fuisse receptos; in quam tamen cum nonnullis absque erroris et auctorum damnatione et absque delictis subscriptionibus imprudenter admissos Septimus detexisset, quibus apertæ damnationis et subscriptionis remedium Leo

apponendum præcepit; id verisimilius in Leonis initia incidit, si præsertim epist. 1 non Januario, sed alicui ejus prædecessori data credatur. Cum vero hoc prædecessore brevi extincto Januarius in eodem opere exsequendo pastorem curam naviter et cum felici successu fuerit exsecutus (quod non exiguum tempus requirit), S. Leo an. 447 ab eodem accepit litteras, in quibus zelum et diligentiam suam prodens, exposuisse videtur non tantum Pelagianos cum debita cautione in gradum suum receptos, verum etiam aliquos ad ulteriorem gradum fuisse promotos. Hinc autem Leo zelum ejus primo commendans, veterem monitionem eidem inculcavit, ne quis ex hæresi adveniens sine debitis cautionibus reciperetur. Dein vero illam canonum constitutionem ingerendam credit, ne in suum gradum perinde admissi ad ulteriorem promoverentur: quod unum per hoc tempus correctione dignum superesse, ex iisdem Januarii litteris dederat.

590 EPISTOLA I^a.

^b AD AQUILEIENSEM EPISCOPUM.

^c **SYNOPSIS.**—I. Male Pelagianos in communionem recipi sine erroris abjurazione et fidei professione. — II. Synodum congregari præcipit, ut ab illis fidei professio exigatur. — III. Quid de gratia Christi sentiendum? — IV. Qui decretis Ecclesiæ de gratia non subjicitur, ab ea esse pollendum. — V. Cuilibet ibi esse permanendum, ubi ordinatus fuerit.

CAP. I.—Relatione sancti fratris et coepiscopi nostri ^d SEPTIMI, quæ in subditis habetur, agnovimus quosdam presbyteros, ^e et diaconos, ac diversi ordinis clericos, quos Pelagiana sive Cœlestiana hæresis habuit implicatos, ita in vestra provincia ad communionem catholicam pervenisse, ut nulla ^f ab eis damnatio propriè exigetur erroris; et pastoralibus excoibis nimium dormitantibus, ^g lupos ovium pellicibus tectos in ovile Dominicum (*Matth. vii, 15*), non depositis bestialibus animis introisse: et quod per auctoritatem canonum decretorumque nostrorum **590** ne insontibus quidem conceditur, ^h usurpasse; ut refectis Ecclesiis, in quibus clericatum aut acceperant, aut receperant, ⁱ instabilitatem suam per diversa circumferant, amantes semper errare, et nunquam in fundamento apostolico permanere. Quoniam qui nullo discussi examine, nullo sunt præjudicio suæ professionis obstricti, huic maxime ^j expetunt fructum, ut sub velamento communionis plures domos adeant, et per falsi nominis ^k scientiam multo-

A rum corda corrumpant. Quod utique efficere non possent, si Ecclesiarum præsales necessariam diligentiam in talium receptione ^l servassent, ne cuiquam eorum evagari in diversa licuisset.

CAP. II.— Ne ergo hoc ulterius ^m audeatur, neve per quorundam negligentiam introducta pernicies ad eversionem multarum tendat animarum; ⁿ hac nostri auctoritate præcepti, industriæ tuæ fraternitatis indicimus, ut congregata apud vos synodo provincialium sacerdotum, omnes sive presbyteri, sive diaconi, sive cujusque ordinis clerici, ^o qui de Pelagianorum Cœlestianorumque consortio in communionem catholicam ea imprudentia sunt recepti, ut non prius ad damnationem sui coartarentur erroris, nunc saltem, posteaquam hypocrisis eorum ex qua-

B dam parte detegitur, ad veram correctionem, **591** quæ et ipsis prodesse, et nullis possit nocere, cogantur. Damnent apertis professionibus suis superbi erroris ^p auctores, et quidquid in doctrina eorum universalis Ecclesia exhorruit, detestentur; omniaque ^q decreta synodalia, quæ ad excisionem hujus hæreseos apostolicæ sedis confirmavit auctoritas, amplecti se et in omnibus approbare, plenis et apertis, ac propria manu subscriptis protestationibus eloquantur. Nihil in verbis eorum ^r obscurum, nihil inveniatur ambiguum. Quoniam novimus hanc istorum esse versutiam, ut in quacumque particula dogmatis execrandi, ^s quam a damnatorum soliditate

^a Al. 6. Quæ autem antea erat 1, nunc 12. Scripta circa an. 442.

^b Variantes hujus tituli lectiones exhibuimus in præmissa admonitione num. 21. Confer etiam notam 1 Quesnellii. Exstat autem ipsa epistola in tredecim collectionibus diversæ originis, quas ibidem recensuimus num. 3, 5, 6 et 7, nec non apud Sichardum.

^c In tabula collectionis 5 Quesnellianæ hic titulus legitur cap. 82: *Ad Aquileiensem episcopum de incanta receptione Pelagianistarum, ut de Ecclesia ad Ecclesiam nullus ecclesiastici ordinis transferatur.*

^d Editi, Septimii. Secuti sumus nostrorum præsertim vetustiorum codicum fidem, qui non solum hic, sed etiam in sequenti epistola Septimum præferunt, cum quibus concinit etiam Photius cod. 54, textu allegato in admonit. num. 25. Dein loco in subditis Sichardi exemplar cum quibusdam posterioribus codicibus habet in scriptis. At vox subditis Septimii relationem huic epistolæ a Leone subjectam indicat.

^e Sex præstantiorum mss. auctoritate addidimus conjunctionem et.

^f Cod. Vat. 5845, ab eisdem.

^g Edit. ante Quesn. et mss. collect. 4 et 24 cum exemplo Sichardiano, *lupos ovium pedibus tectos*....

^h Al. l.

ⁱ Vulg. ante Quesn. cum solis mss. collect. 24

et Sichardo, *instabilitate sua per diversa circumferantur.*

^j Apud Sichardum, *producent.*

^k Duo codd., *inscientiam.*

^l Al., *servarent*, cum mss. collect. 24 et Sichardo. Dein verba, *ne cuiquam eorum evagari in diversa licuisset*, desiderantur in ins. Vat. Reg. collect. 1. Sichardus omittit in *diversa*.

^m Verbum *audeatur*, quod Quesnellus ex suorum codd. fide exclusit, restitimus auctoritate sex nostrorum mss. qui ad quinque collectiones diversæ originis, et maxime insignes pertinent, inter quos memorandi præcipue sunt quatuor antiquissimi Vat. Regius collect. 1, Vat. 1342 collect. 3, Lucensis collect. 4 et Vallicell. A. 5 collect. 8. Legitur etiam in exemplo Sichardi. Canis. et Nicolin. Editiones pro *audeatur* exhibent *audiat*.

ⁿ Quatuor nostri codd. cum Canis., *hoc.*

^o Verba qui de Pelagianorum Cœlestianorumque consortio desunt in Vat. Reg. coll. 1.

^p Vide not. 2 Quesn. et nostram observationem in eandem notationem.

^q Legenda est nostra observatio in not. 3 Quesnellii.

^r Cod. Vat. collect. 11 delet *obscurum nihil*. In mss. collect. 24: *Nihil in verbis eorum, nihil in sensu inveniatur ambiguum*. Mox in mss. Lucensi collect. 4, Vindebon. 39 collect. 5, et Vat. collect. 11, *hanc esse eorum versutiam*.

^s Hanc Quesnellii emendationem præsertim e mss-

discreverint, nihil sibi sensura suorum æstiment A esse non salvum.

CAP. III. — Cumque omnes definitiones suas b ad subreptendi facilitatem, improbare se simulent atque deponere, hoc sibi tota arte fallendi, c nisi intelligantur. excipiunt, ut gratia Dei secundum merita dari accipientium sentiatur. d Quæ uique nisi gratis detur, non est gratia, sed merces retributioque meritorum, dicente beato Apostolo : 592 ° Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, e sed Dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsi enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus (Ephes. II, 8). f Omnis itaque bonorum operum donatio, divina præparatio est : quia non prius quisquam justificatur virtute, quam gratia, quæ unicuique principium justitiæ et bonorum fons atque origo meritorum est. Sed ab istis ideo per naturalem industriam dicitur proveniri, ut quæ ante gratiam proprio h clara sit studio, nullo videatur peccati originalis vulnere sauciata ; falsumque sit quod Veritas ait : Quoniam Filius hominis venit querere et salvare quod perierat i (Luc. XIX, 10).

CAP. IV [Al. V]. — Cavendum ergo dilectioni tuæ

collect. 5, de quibus ille agit not. 4, plerique et potiores nostri codd. confirmant Vat. Reg. collect. 1, Vat. collect. 3, Lucensis collect. 4, Vindebon. collect. 5, et tres collect. 8. Tr. a exemplaria recentiorum collectionum 11 et 21 habent : qua ad nostrorum soliditatem discreverint. Editi. ante Quesn. cum Sichardo, qua se a damnatorum societate discreverint. Hanc autem lectionem invenimus in ms. Vat. 544 collect. 2) qui solum omittit qua. Antelmius epistola prima Gallice scripta et subjecta ejus dissertationibus De veris operibus SS. Leonis et Properi, num. 26, Quesnello succensuit, quod hanc editorum lectionem immutaverit ex suorum codd. fide, quos minus exactos contendit. At non soli codices a Quesnello laudati, sed etiam nostri, quos indicavimus, diversarum et antiquissimarum collectionum libri manus riptis unius collectionis posterioris præferendi erant. Nec sensus obscurus est, si verborum vis recte intelligatur. Immo diversa licet via verba in eandem sententiam recidunt. Significatur enim usitata hæreticorum versutia, qui in quocumque particula dogmatis execrandi alium quempiam sensum excogitare student, quo a soliditate dogmatum damnandorum, id est, a tota massa damnandorum sensuum desciscere ac discrepare videantur. Damnandorum quoque lectio cum antecedentibus dogmatis execrandi magis cohæret, quam damnatorum.

a In duobus mss. Vatt. collect. 21, non salvari.

b Vide not. 5 Quesnelli, cujus emendationem probant præstantiores nostri codices. Solum mss. collect. 21 habent ad subreptem facilitatem. Anteriora vero editiones et Sichardus cum codd. collect. 24, ad tantam facilitatem; qui codices mox perperam cum edit. Lovaniensium, hoc ibi tota arte; aliarum vero editiones multo pejor, hoc tibi tota arte.

c Cod. Lucensis, nisi intelligatur; et post pauca, nisi gratis datur.

d 1, qu. 1, Gratia si non, c. 1.

e Mss. Vatt. collect. 21, et alius collect. 11, Gratis salvi facti estis.

f Adjecimus sed ex quatuor antiquissimis codd. collect. 1, 3 et 4 ac Vallicel. collect. 8, nec non ex Sichardo; editi ante Quesn., Dei enim donum est.

g Cum codd. a Quesn. laudatis, not. 6, in hac lectione consentiunt etiam omnes nostri, exceptis

est, magnaue diligentia providendum, i ne hujusmodi homines extincta dudum scandala suscitentur, et de exciso olim dogmate aliquid in provincia tua ejusdem mali germen oriatur, quod non solum in radicibus suis crescat, sed etiam sanctæ Ecclesiæ sobolem k veneno sui oris inficiat. 593 Qui correctos se videri volunt, ab omni suspitione se purgent; et obediendo nobis, probent se esse nostros. Quorum si quisquam salubribus præceptis satisfacere detrectarit, sive ille clericus, sive sit laicus, ab Ecclesiæ societate pellatur, ne l perditior animæ suæ, saluti insidiatur aliënæ.

CAP. V [Al. VI]. — Illam quoque partem ecclesiasticæ disciplinæ, qua m olim a sanctis Patribus et a nobis sæpe decretum est, ut nec in presbyteratus gradu, n nec in diaconatus ordine, nec in subsequenti officio clericorum ab Ecclesia ad Ecclesiam cuiquam transire sit liberum, o ut in integrum revoces, admonemus : ut unusquisque non ambitione illectus, non cupiditate seductus, non persuasione hominum depravatus, p ubi ordinatus est, perseveret : ita ut si quis sua quærens, non quæ Jesu Christi, ad plebem q et Ecclesiam suam redire neglexerit, et ab honoris privilegio, et a communionis vinculo

illis collect. 24 inter quos est Victorinus ab eodem memoratus, ubi cum anterioribus editionibus et Sichardo legitur : Omnis itaque bonorum operum devotio, divina præparatio est; nec propria quisquam justificatur virtute, quoniam gratia unicuique, etc.

k Vulg. ante Quesn. cum uno ms. Vat., data sit.

l Hic in omnibus editis Quesnello anterioribus inserebantur plura ex Augustini Enchiridlo fere excerpta, quæ conficiebant caput 4. Ea Quesnellus expunxit auctoritate suorum codicum, quibus etiam nostri favent; et in notam ejus 7 rejecit, ubi legi poterunt tomo hujus editionis secundo (primo autem nostræ). Invenimus autem eadem verba inserta tantummodo in mss. posteriorum collect. 12 et 24, nec non apud Sichardum, hoc tamen discrimine quod in mss. collect. 12, 15 pannus assuitur post verba quod perierat; in codicibus autem collect. 24 et in exemplo Sichardi post verba antecedentia originalis vulnere sauciata, sequentibus usque ad finem capituli omissis.

p Cod. Verrell. collect. 8, ne scandala suscitentur, intermediis vocibus prætermisissis. In cod. Lucensi verba per hujusmodi homines desiderantur.

q Quesnellus cum aliis edit. et nonnullis codd., veneno sui odoris. Ms. Cantabrig. ab eodem laudatus et editio Canisi cum nostris codd. collect. 21, veneni sui odore. Prætolimus lectionem quinque præstantissimorum exemplarum Vat. Reg. Vat. 1342, Lucensis, nec non Vallicel. et Verrellensis. Paulo ante idem Verrell. habet sanctam Ecclesiæ sobolem.

r Tres mss. codices Quesn. ac totidem nostri et editio Canisi perditione. Hadrianus I, epist. 97, ad episcopos Hispan., proditor.

s Ms. Vat. 5845, et olim. Quatuor alii codices, quæ olim decreta est. Confer quæ in hunc locum observavimus in præmissa admonitione, num. 25. Vide, si lubet, etiam Quesnelli not. 8.

t Tres codd. Vat., nec in diaconatus, nec in subsequenti ordine clericorum. Quatuor alii pro officio clericorum habent ordine clericorum. Cod. Lucensis omittit nec in subsequenti officio.

u Cod. Vat. collect. 11, delet ut.

v In ms. Vat. collect. 24, ibi ubi ordinatus est.

w Cod. Vat. Regius, et ad Ecclesiam. Sichardus delet plebem et.

habeatur extraneus. Non autem dubitet dilectio A qua, si (quod non arbitramur) neglecta fuerint, quæ pro custodia canonum et pro fidei integritate decernimus, vehementius commovendos: quia ^a *in* *firmationum* ordinum culpæ ad nullos magis referendæ sunt, quam ad desides negligentesque rectores, qui multam sæpe nutriunt pestilentiam, dum austeriorem dissimulant adhibere medicinam.

594 EPISTOLA ^b II.

AD ^c SEPTIMUM EPISCOPUM ALTINENSEM.

^d *Synopsis.* — I. *Pelagianos non nisi cum erroris ejuratione esse recipiendos.* — II. *Unumquemque clericum in ea Ecclesia permanere debere, in qua est ordinatus.*

LEO episcopus SEPTIMO episcopo salutem.

CAP. I. — Lectis fraternitatis tuæ litteris, vigo- B rem fidei tuæ, ^e quem olim noveramus, agnovimus: congratulantes tibi, quod ad custodiam gregum Christi pastoralem curam vigilanter exsequeris; ne lupi, qui sub specie ovium subintrarunt (*Matth.* vii, 15), ^f bestiali sævitiâ simplices quosque dilacerent; et non solum ipsi nulla correctione proficiant, sed etiam ea quæ sunt ^g sana corrumpant. Quod ne viperea possit obtinere fallacia, ad metropolitanum episcopum provinciæ Venetiæ scripta direximus,

^a Dist. 86, *Inferiorum culpæ*, c. 1.

^b Al. 7. Quæ autem antea 2 erat, nunc 167. Scripta circa an. 442.

^c Cur *Septimum*, non autem, ut in editis, *Septimum* scripserimus, vide annot. 3 (*Col.* 595, c.) i. epistolam anteceleriem. Civitatis nomen plures quidem et antiqui codices omittunt; at legitur in mss. codd. collect. 12, 23 et 24, ac præsertim pervevitæ collect. 8. Erat in editis *Altinum* ex codd. collect. 12 et 24, sed hoc ipsius civitatis nomen est. *Altinatem* ex probæ notæ auctoribus scribendum fuisset: sed ex mss. Vallicell. collect. 8 et Otobon. collect. 23 *Altinensem* reposuimus; ita enim ferme hujus urbis episcopi in conciliis memorati appellari solent. Vide concil. Aquileien. an. 381. Invenimus autem hanc epistolam in mss. novem collectionum recensitis in admonitione præmissa epistolæ superiori, num. 5 et 7, ex quibus sinceritatem harum litterarum vindicavimus num. 11, et num. 14 difficultates a Quæsnello objectas disjecimus.

^d In indice mss. collect. 5 hic titulus legitur cap. 83: *Ad Septimum episcopum de superscriptis titulis.*

quibus ad status sui periculum cognosceret pertinere, si quisquam de Pelagianorum et Cælestianorum consortio veniens, in communione catholica sine professione legitimæ satisfactionis habeatur. ^h Saluberrimum enim est, et spiritualis medicinæ utilitate plenissimum, ut sive presbyteri, sive diaconi, sive alii cujuslibet ordinis clerici, qui se correctos videri volunt, errorem suum, et ipsos erroris auctores damnari a se sine ambiguitate fateantur; ut sensibus pravis et dudum peremptis nulla ⁱ sperandi supersit occasio, nec ullum membrum Ecclesiæ talium possit societate violari, cum per omnia illis professio propria cœperit obviare.

CAP. II. — Circa quos etiam illam canonum constitutionem **595** præcipimus custodiri, ne ab his B Ecclesiis, ad quas proprie pertinent, sinantur abscedere, et pro suo arbitrio ad loca sibi non deputata transire. Quod cum recte non permittitur inculpatis, multo minus ^j debet licere suspectis. Proinde dilectio tua, cujus devotione gaudemus, jungat **596** curam suam dispositionibus nostris, et cum supradicto metropolitano det operam, ut circumspicte ac velociter impleantur ea, quæ ad totius Ecclesiæ incolumitatem, et laudabiliter ^k sunt suggesta, et salubriter ordinata.

Respiciuntur autem tituli superioris epistolæ, cui hæc in omnibus collectionibus constanter subjicitur: unde eodem tempore scriptam confirmare licet.

^l Vulgati, *quam*. Emendavimus ex mss. Vat. Reg. collect. 1, Vat. 5845 collect. 8 et Florentino S. Marci collect. 15. cum præsertim similiter legatur capite 1 epistolæ 18 ad Januarium, quod ex hac epistola excerptum fuit.

^m Quinque codd. diversarum collectionum, *bestiarum sævitiâ*.

ⁿ Quatuor præstantes codd., *sancta*.

^o 1, quæst. 7, *Saluberrimum enim*, c. 21.

^p Quæsnellus, *sperandi*, et in margine rejecit vulgatam lectionem *sperandi*; quam tamen omnes nostri codices approbant, sicut etiam probatur in epistola ad Januarium, quæ hanc eandem sententiam totidem verbis repetit.

^q M. lior visa est hæc lectio duobus optimæ notæ mss. probata Vat. collect. 8 et Florentino, quibus concinit etiam epistola ad Januarium. Al., *debeat*.

^r Al., *sunt gesta*.

ADMONITIO

In fragmentum epistolæ S. Cyrilli Alexandrini de Paschate an. 444, ad S. Leonem, quæ ad illustrandam etiam subsequentem epistolam Paschasini plurimum conferet.

1. De quæstione Paschatis anni 444 S. Leonem duas saltem scripsisse epistolas, alteram ad Cyrillum episcopum Alexandrinum, ad Paschasium episcopum Lilybetanum alteram, ex Paschasini litteris manifestum est. Sed utraq; injuria temporum intercidere. Solam Paschasini responsionem superesse existimatum fuit; ac propterea eam unam Quæsnellus edidit. At ejus quinque epistolæ, quam Cyrillum, Leoni reddidisse idem Paschasinus testatur, non exiguum fragmentum ad nos transmissum credimus; quod ut statuatur, nonnulla observanda sunt.

2. Eam nimirum Cyrilli epistolam de Paschate Africani concilii Patribus traditam, quam Dionysius Exiguus suæ collectioni integram inseruerat num. 135, ex Sirmondi schedis cum longiori additione ediderunt primum Petavius tom. II De Doctrina temporum, in fine, ac dein Bucherius in Commentario ad Canonem paschalem Victorii, cap. 1, pag. 72. Duæ vero in ea quam Petavius et Bucherius ediderunt partes distinguendæ, nimirum ipsa Cyrilli epistola ad Africanos, quæ legitur corrector apud Dionysium; et ejus additio, quæ ad aliam ejusdem Cyrilli epistolam pertinet. Has quidem duas distinctasque Cyrilli epistolas cum imperitus quidam reperisset agentes de Paschate, de eodem Paschate utrasque agere credidit: et idcirco epistolæ ad Africanos, quam ex Dionysio primum descripsit, paucis verbis suo arbitrio

immutatis, alteram, quæ Bedæ temporibus integra legebatur, initio prætermissa, subiecit atque inseruit; quæ cum denuntiet diem Paschatis anni 444, eidem diei accommodata fuit a librario dies designata in priori ad Africanos epistola, nimirum ix kal. Maii. Hinc Bucherius non duas, sed unam epistolam habuit totum hoc documentum, eodemque credidit sermonem esse de solo Paschate ann. 444.

3. Sed si conferatur prima hujus pars cum Cyrilli epistola ad Africanos, quæ a Dionysio conservata est, eadem reperientur verba paucis vocibus exceptis, quas librarius mutavit; ut nihil dubi sit quin ea prima pars pertineat ad Pascha an. 420. Ita sane cum ibidem optime dicatur inscripta *Aurelio, et Valentino, sed et omni S. congregationi in Carthaginiensi synodo congregatæ*, et in ea Cyrillus affirmet se mittere exemplaria concilii Nicæni (quæ innotuit concilium Carthaginense an. 419), perperam, ubi agitur de Paschate, subiecit celebrandum ix kal. Maii. Hæc enim chronica notatio indicat Pascha an. 444, quod toto tempore episcopatus Cyrilli apud Alexandrinos hoc solo anno in eam diem incidit; ac propterea hæc epistola scripta fuisset an. 443, cum quo nequaquam coherent concilium Carthaginense, quod a Cyrillo exemplaria postulavit concilii Nicæni, nec cum ætate Aurelii, qui hujus concilii præses jamdiu ante an. 443 e vivis excesserat. Itaque recte Petavius hanc epistolam scriptam tradiderat an. 419, et agere de Paschate anni 420, ac proinde loco ix kal. Maii legendum xiv kal. Maii, quo die Pascha celebratum fuit an. 420.

4. Apud Dionysium quidem legitur xvii kal. Maii, in quem diem incidit Pascha an. 423. Sed præterquam quod frequentius de Paschate anni sequentis, rarius de Paschate post aliquot annos celebrandum petebatur, ipsa Cyrilli epistola, quæ Pascha futuræ indicationis, id est anni sequentis indicit, apud Dionysium transmissa dicitur ad Bonifacium una cum alia Attici epistola post consulatum Honorii xii et Theodosii viii, id est an. 419. Facile autem fuit numerales notas xiv librorum lapsu duabus junctis unitatibus deflectere in xvii. Neque textum Græcum opponas ex Ecclesiæ Africanæ codice, uti vocant, ubi similiter ac apud vulgatum Dionysium hæc numeralis nota legitur. Nam Græcus Africanus codicis textus non est originalis Cyrilli, sed ex Latino Dionysii antiqua interpretatio Græca, quæ ex vitioso Dionysii textu derivat, et veterem esse hunc librorum lapsum confirmat. Hinc ergo manifestum fit veram lectionem in ms. Sirmondi fuisse corruptam ab illo antiquario, qui cum huic epistolæ alteram partem subiecit, et ex duabus epistolis unam compexit, diem Paschatis in hac postrema parte designatum, de quo pluribus agitur, ad priorem quoque partem transferendum putavit. Hac libertate in inscriptione eadem Cyrilli epistola data dicitur Carthaginiensi synodo congregatæ v kal. Decembris, cum apud Dionysium nulla talis notatio in inscriptione occurrat, sed in titulo Dionysius notaverit diem vi kal. Decembris, quæ ea epistola ab Africanis ad Bonifacium pontificem missa fuit. Hactenus de epistola ad Carthaginense concilium.

5. Nunc de additione, seu de alia Cyrilli epistola, quæ nostri instituti propria est. Hæc nimirum agit de Paschate celebrando an. 444. Dicitur enim Pascha celebrandum apud Alexandrinos ix kal. Maii propter rationem embolismi anni, Latinos autem meditari celebrare illud vii kal. Aprilis luna xxii, ita ut communem annum facerent de embolismo. Hi omnes characteres conveniunt soli Paschati an. 444, quales quidem etiam in Paschasini epistola dein subijcienda deprehenduntur; ac proinde hæc Cyrilli, uti et Paschasini epistola, pertinet ad an. 443.

6. Petavius in notis ad hanc additionem tom. II de Doctrin. temp. hic innui affirmat Pascha ann. 607, et inde concludit hanc non esse Cyrilli epistolam, sed auctoris qui duobus ferme sæculis posterior fuit. Sed tota ejus ratiocinatio nititur scitico cyclo decemnovenni, quem Romanis perperam tribuit, eo quod ipsi esset ignotus cyclus annorum 84 apud Latinos hoc tempore receptus; unde nihil faciendi est. Pagius vero ad an. 419, n. 28, cum vidisset omnes characteres congruere Paschati an. 444, et omnes tum codices, tum scriptores hanc epistolam Cyrillo tribuere, recessit a Petavii sententia, sed ipsam a Cyrillo datam credit ad quosdam monachos his argumentis: quia, inquit, non ad unum, sed ad plures scripta est; et hos quidem Cyrillo inferiores ac subditos innunt verba, *Præcipio vobis ne faciatis*, etc.; monachos vero indicare videtur Pachomii monachi exemplum, quod iisdem literis inseritur. At cum scripta sit ad Latinos, qui Pascha celebrare volebant vii kal. Aprilis, ad inferiores et Cyrilli subditos tradita dici nequit. Sicuti vero librarii arbitrio in epistola ad Africanos scriptum fuit *mandamus vobis*, ubi apud Dionysium legitur *nuntiamus*; ita eodem arbitrio in hac epistola scriptum credimus *præcipio vobis*, ubi aliud in originali ejusque versione modestius aliquid legebatur. Monachi autem exemplum ad propositum comprobandum allatum, nihil conficit, ut ea epistola monachis tradita statuatur; cum præsertim Latinos monachos Cyrillum de Paschate an. 444 interrogasse ne suspicari quidem liceat.

7. Utrum tandem ad unum, an ad plures, scripta fuerit, dubitari potest. Tillemontius in Cyrilli Vita, art. 447, quibusdam Occidentis episcopis datam existimat. Si id collegit ex verbis *quod optamus, charissimi fratres*, non advertit hæc pertinere ad finem epistolæ, quæ Africanis tradita fuit. Si vero deduxit ex illis quæ huic posteriori fragmento inseruntur, *charissimi domini mei in mente habetote*, quæ Cyrilli potius quam Pachomii verba esse videntur, fortiora quidem sunt, sed non omnino convincunt; cum fieri potuerit ut is qui hanc epistolam anteriori ad Africanos subiecit, ita hæc loca plurali numero afferret, ut coherentem cum antecedentibus, quemadmodum alia proprio ingenio enim immutasse cognoscimus.

8. Joannes Vander Haagen, auctor operis inscripti: *Observationes in veterum Patrum et pontificum prologos et epistolas paschales*, Amstelodami an. 1734, pag. 97, eam Cyrilli epistolam esse, et ad Leonem pontificem traditam propugnat. Id autem exinde potissimum statuit, quod ex una parte certum sit ex Paschasino S. Cyrillum Leonem interroganti de Paschate an. 444 per literas eidem directas respondisse; ex alia vero parte textum qui in hoc fragmento legitur Beda tribuit epistolæ Cyrilli ad S. Leonem, et in ipso fragmento agatur quidem de quæstione Paschatis anni 444, de qua eum Leonem respondisse Paschasinus prodidit. Idem vero auctor allegat tria Bedæ testimonia: duo quibus ea epistola Cyrillo vindicatur, nimirum ex libro de temporum Ratione, et ex epistola ad Wichredam; tertium vero ex opusculo de Argumentis lunæ, ubi ad Leonem scripta dicitur testibus Petavio et Bucherio, sed locum se non potuisse invenire fatetur. Certe in editione Coloniensi an. 1688, tom. 1 pag. 151, in eo tractatu de Argumentis lunæ hæc reperimus: *Sic legitur in epistola quam beatus Cyrillus ad Leonem papam scripsit: Indicabo enim vobis, quid Bachomius (lege Pachomius) monachus, etc. quæ quidem in fragmento mox recitando inventientur, sicut in eo leguntur etiam illa quæ tum in opusculo de temporum ratione ejusdem editionis cap. 41, tom. II pag. 83, tum in epistola ad Wichredam eodem tomo pag. 250, ubi eadem Cyrilli epistola Beda recitat. Grave quidem est hoc testimonium Bedæ, qui cum ipsam epistolam non ad Africanos, sed ad Leonem traditam pronuntiet, hanc non subjectam perperam epistolæ ad Africanos, sed separatam et Leoni inscriptam reperisse deprehenditur, ac propterea iis vocibus carentem, quibus ea ad plures data præfertur. Nihil vero dubitamus quin Cyrillus in sua epistola ad Leonem iis formulis honoris et observantiæ erga apostolicam sedem usus sit, quæ in*

aliis ejus ad Romanos pontifices litteris leguntur. Has vero omnes formulas ab eo qui hoc fragmentum epistolæ ad Patres concilii Carthaginensis adjecit immutatas credere oportet. Sed hæc ipsa interpolatio nobis persuasit ne hoc fragmentum absolute insereremus huic operi, in quo solas epistolas omnino sinceras describendas putavimus. Cum vero interpolatio inesse videatur in solis vocibus, re autem ipsa totum hoc fragmentum cohæreat cum characteribus Paschatis an. 444, qui in certis Paschasini litterisprehenduntur, nec non cum ipsius Cyrilli sententiis, quæ in aliis ejusdem opusculis paschalibus continentur; illud non omnino omittendum, sed huic monito subjiendum, et aliquot etiam notationibus illustrandum credidimus.

601 FRAGMENTUM

Epistolæ S. Cyrilli Alexandrini ad S. Leonem.

Simul Pascha celebremus ^a kal. ix. Maii propter

^a Loquitur de Paschate an. 444, juxta cyclum decemnovennalem Alexandrinorum, in quo hic annus egdoadis octavus erat embolismalis, ut ex Paschasini epistola liquet. *Et propter hanc quidem rationem embolismi anni Alexandrini contendeant Pascha hoc anno celebrandum ix kal. Maii, non vero cum Latinis vii kal. Aprilis, ac si annus esset non embolismalis, sed communis.* In hoc scilicet tota, vel potior discriminis ratio sita erat inter Alexandrinos et Romanos circa Pascha hujus anni 444. Quod ut cuius planum fiat, sciendum est lunares annos alios esse communes, alios embolismales. Communes dicuntur, qui constant ex mensibus lunaribus 12 et diebus 35½. Lunares enim menses nunc diebus 29, nunc diebus 30, alternatim computantur. Embolismales vero anni appellantur ii, quibus post duodecim menses lunares additur alius mensis item lunaris dierum 29 (sive is mensis decimus tertius vocetur, sive alter duodecimus), ita ut annus embolismalis constet ex diebus 383. Hic embolismus anno lunari identidem inseritur, ut aliorum annorum lunarium defectus ad solaris anni rationem hoc additamento suppleatur, et ita lunares anni cum solaribus aliqua ratione coæquantur: quod ad invenendam paschalem lunam primi mensis, quæ ab æquinoctio solis plurimum pendet, necessarium est. Hac autem de causa tam apud Alexandrinos, quam apud Romanos embolismales anni recepti fuerunt; sed methodo diversa, ut diversus ipsorum cyclus ferebat. In cyclo decemnovennali Alexandrinorum anni tertius, sextus, octavus, undecimus, decimus quartus, et decimus nonus erant embolismales; cæteri autem erant communes. Ita post duos annos communes apud ipsos sequebatur unus embolismalis, exceptis octavo et decimo nono, qui post unicum annum communem subjicebantur. In cyclo autem Romanorum annorum 84 anni embolismales post duos communes nulla exceptione collocabantur. Cum porro in hoc Romanorum cyclo annus sexagesimus tertius, in quem cadebat annus vulgaris æræ 444, esset annus communis; in cyclo autem Alexandrinorum annus octavus eidem anno 444 respondens esset embolismalis; palam sit primum paschalem mensem apud Romanos, Alexandrinis ob rationem embolismi fuisse decimum tertium, seu alterum duodecimum mensem anni lunaris præcedentis, qui Paschatum non potuerat convenire: et hac potissimum de causa in statuendo Paschatis die ejus anni alteri ab alteris mense integro dissidebant. Diximus vero totam, vel potiore discriminis rationem in hoc sitam esse. Alia enim Latinis accessit difficultas, ne in Alexandrinorum sententiam transirent, nimirum ob limites paschales diversos, ut not. 17 (col. 608, n. ^k) ad Paschasini epistolam dicitur.

^b Sermo est de Paschate juxta Latinorum cyclum, in quo, ut diximus, hic annus erat communis; ac propterea cum neomenia paschalis ipsis esset dies 5 Martii, Pascha cadebat in diem Dominicam vii kal. Aprilis, luna xxii, uti etiam Paschasinus notavit, ac sequenti annotatione explicabitur.

^c Latini in suo cyclo notabant kal. Januarii feriam

A rationem embolismi anni. Quod 602 si faciatis ^b vii kal. Aprilis, luna xxii, ut jam præparatis, communem annum facitis de embolismo, dum observatis ^c lunam incensam in iii nonas Martias juxta regulam Latinorum kal. Januarii ^d, Dominica luna xxvii;

septimanæ, et ætatem lunæ, ut param sit ex Victorii cyclo, nec non ex cyclo anonymi Fastis annexo, quem noster cardinalis Norisius edidit, sicuti etiam ex cyclo, qui in Anecdosis Latinis Muratorii tom. III legitur. Ex ætate lunæ determinabatur neomenia Januarii, et consequenter etiam Martii: erat enim constans Latinorum regula: *Qualis luna est in Januario, talis quoque est in Martio.* Ex feria autem facile erat colligere Dominicam Paschatis. Hoc porro anno 444, in cyclo Latinorum k. i. Januarii feria notabatur *sabbatum*, ætas vero lunæ xxvii, ut sequenti annotatione ostendemus. Erat ergo neomenia Januarii et Martii die 5, ac propterea dies Dominica Paschatis 26 Martii, luna xxii. Nam cum ille annus esset bissextilis, Dominica quidem incidebat in diem 19 Martii, luna xv. At cum Pascha celebrandum non esset ante æquinoctium, Latinorum vero regula vetaret celebrari ante lunam xvi, differendum fuit in Dominicam sequentem 26 Martii, luna xxii.

^d Legendum est *sabbato*, non *Dominica*, ut ex omnibus cyclis Latinorum liquet. Hunc lapsum sive librario, sive, ut alii suspicantur, Cyrillo tribuas, nihil refert. Porro in cyclo anonymi apud Norisium ad an. cycli 63, in quem incidit annus Christi 441, nec non in vetusto cyclo apud Muratorium, tom. III Anecdotorum Latinorum pag. 204 et seqq., ad an. 62, qui per auctoris lapsum correspondet anno 63, ut videre est apud Joannem Vander Haagen auctorem Observationum in anonymi cyclum a Muratorio editum pag. 278. In his, inquam, cyclis notatur Januarii kal. *Sat.* id est Saturni dies seu sabbatum, vel feria 7. Luna autem xxviii, non vero xxvii. Sed hi Latinorum cycli annorum 84 constructi fuerunt eo tempore quo saltus lunæ duodecimo quoque anno admissus, ab initio cycli ad annum 63, quinque saltus lunæ afferebat. Leonis autem tempore emendante Prospero inductum fuerat ut lunæ saltus quarto decimo quoque anno admitteretur, ut probavit laudatus Vander Haagen pag. 217 et seqq. Observationum in Chronicon Prosperi: unde quatuor tantum lunæ saltus ab initio cycli ad annum 63 inciderunt. Quilibet autem saltus ætati lunæ unam diem addit. Itaque in illis cyclis, qui astruebant quinque saltus, una dies ætati lunæ accedebat usque ad annum 63, supra eum cyclum, qui ex correctione Prosperi quatuor tantum saltus recipiebat: ac propterea in illis cyclis in kal. Januarii anni 63 lunæ ætas erat xxviii; in cyclo autem recepto Leonis tempore, xxvii. Ipsa quidem *luna incensa*, seu neomenia paschalis, quam auctor hoc anno ponit in nonas Martias, sicut in Martii, ita et in Januarii kalendis exigit ætatem lunæ xxvii. Hic vero notandum est cardin. Norisium in Diagramate cycli anni 84, in quo ad an. 63 kal. Januarii, notavit ex Fastis ætatem lunæ xxvii perperam signasse neomeniam paschalem ejusdem anni die 5 Martii, seu iii nonas, cum in hypothesi ætatis lunæ xxviii veteri stylo Fastis apposita neomenia incidit in diem 4 Martii seu iv non. Martii. Id quidem ille induxit cogentibus hinc certis testibus de die Paschatis an. 444, hinc vero cyclo suis Fastis apposito, quem eodem anno obtinuisse præsumpsit:

et non observandum est in hoc anno pro causis **603** quas ^a supra diximus. Sicut enim vitandum est Pascha, quod diximus, in hoc anno; ita cavendum est ne faciamus Pascha anni embolismi in anno communi, et communis in embolismo. Debemus enim investigare epactas ^b lunares in mensibus totius anni, ut celebremus Pascha in luna ^c primi mensis, in principio anni post veris exordium. Sol enim ipse quotidie terra marique pariter clauditur in fine diei, et in diei initio aperitur. Et finit sol cursum totius anni in xii kal. Aprilis, et lunaris globi plenitudo, vel diminutio, digitorum motu, rationis magisterio, et calculi supputatione aliqua prævidetur; ut memoremus xii tantum lunas juxta supputationem legalem ^d Hebræorum in anno communi, et xiii in embolismo secundum computationem dierum.

Indicabo vero vobis, quod ^e Pachomius insignis factis, apostolicæ gratiæ egregius fundatorque Ægypti cœnobiorum, edidit ad monasterium, quod lingua Ægyptiorum vocatur ^f Panum, litteras, quas

hæcque ut conciliaret, arbitrarium systema lunarium plenarium invenit, quod ipse pariter repudiasset, si de inducta ante eum annuum cycli emendatione ita suspicatus fuisset, uti postea dubitavit ob Pascha anni 454.

^a Hæc verba initio non pauca deesse indicant.

^b Quæ ab Alexandrinis vocabatur *epacta*, Latinis *ætas lunæ* dicebatur. Nominantur autem *epactæ lunares in mensibus totius anni*, id est non annuæ, sed mensuræ, eo quod hanc investigatio necessaria sit ut legitimum Paschatis tempus inveniat.

^c Hanc regulam ad Pascha determinandum maxime observandam Joannes Vander Haagen pag. 105 Observat. in Cyrilli epistolam accuratissime explanat. Intelligitur autem *primus mensis anni lunaris sacri Judaici, in principio anni solaris tropici naturalis ab æquinoctio verno incipientis post veris exordium*, quod mox figitur *diei xii kal. Aprilis*. Id cum Cyrilli prologo concinit, ubi æquinoctium vernum, et veris exordium similiter statuitur *xii kal. Aprilis*, hoc est Martii 21, seu mensis Pharmuti 25. Hæc dies maxime observanda in Paschatis computo: et cum dicitur Pascha celebrandum *post veris exordium*, indicatur ex Alexandrinorum regalis celebrari non potuisse in ipso vernali æquinoctii die. Cum enim Pascha celebrari non possit luna xiv primi mensis, sed die Dominica, quæ eam lunam xiv proxime subsequitur, celebrandum sit; Pascha celebrandum *post veris exordium*, seu post æquinoctium vernum, citius apud Alexandrinos cadere poterat in lunam xv, si hæc luna esset Dominica, et luna xiv cum æquinoctii die concurrisset.

^d Hebræorum scilicet, qui anno lunari et mensibus lunariibus utuntur, ut primum mensem paschalem definiant juxta præceptum Legis: *Custodi primum mensem*. Additur *secundam supputationem dierum*, ita scilicet ut cum ante mensem paschalem inserendus est embolismalis, quemadmodum hoc anno 444 Alexandrini contendebant, in anno embolismali mensium lunarium tredecim supputentur dies 384, ubi in anno communi mensium lunarium duodecim dies 354 computabantur.

^e Gennadius, de Vir. Illustr. cap. 47, Pachomii litteras memorat *ad omnium monasteriorum præpositos*, quibus præcipitur *ut in annum antiquius monasterium, quod lingua Ægyptiaca Baum vocatur, Pascha diem velut æterna lege celebrent*. Integræ hæc litteræ ex interpretatione Hieronymi ab Holstenio editæ sunt post Pachomii regulam. Sed cum nihil ejusmodi, quod in fragmento legitur, continerent, aliæ Pachomii

604 angelo dictante perceperat, ut non errorem incurrerent in solemnitate paschalis ratione, scientique lunam primi mensis in anno communi et embolismo. ^f Charissimi Domini mei in mente habetote, quod constitutum est Pascha primum in Ægypto ad commonitionem, ut manducarent filii Israel agnum in typo veri Agni in luna primi mensis. Posterius autem Pascha factum est ad recordationem, in quo Manna descendit, quod ostendit, quod recederet agnus umbratilis, quando descendisset verum Manna. Dominus autem noster Jesus Christus conjunxit in una die agnum Judæorum, et verum Manna, quando benedixit panem et vinum dicens: *Hoc est corpus meum, et sanguis meus* in luna primi mensis, in anni principio. Ideo recordemur et memores ^B mores sinus offerre quæ obtulit Jesus pro nobis in primo mense. Dixit enim Dominus Jesus: *Hæc quæstionemque feceritis, in mei recordationem et memoriam facietis*. Scrutemini que diligentissime, quæ ordinavit synodus ^b Nicæna, lunas xiv **605** omnium

litteræ, quæ perierint, a Cyrillo indicatæ videntur. Beda de Temporum ratione c. 41, tom. II edit. Colton. an. 1682 pag. 83, secundo loco; et de Argumentis lunæ, tom. I pag. 151, ipsum Cyrilli testimonium de Pachomio recitat; et Joannes Noviomagus, in notatione ad memoratum cap. 41, affirmat apud se fuisse Pachomii opusculum de Paschate, quod se editurum spondet. Num vero usquam ediderit, ignoramus. Idem vero Beda, de Argumentis lunæ pag. 151, addit: *Legimus in epistolis Græcorum, quod post passionem apostolorum S. Pachomius abbas in Ægypto cum monachis suis in oratione a Domino rogatus et ostenderet ei quomodo Pascha deberet celebrare. Et misit Dominus per angelum suum ad præfatum S. Pachomium cyclum decemnovalem hoc modo. Nonæ Aprilis norunt quinos, octonæ kalendæ assim deprimunt, etc.* Num hæc particula, quæ cyclus decemnovennalis ad inveniendum Pascha angelo suggerente approbatus fuit, desumpta sit ex epistola Pachomii, quam Cyrillus allegat, aliorum judicium esto.

^f Apud Bucherium hoc monasterium vocatur *Baum*. Quidam legendum malunt *Baum*, alias *Bau*, vel *Pabau*, quod præcipuum erat inter Pachomii monasteria. Prætulimus lectionem Bedæ, qui ipsam Cyrilli ad Leonem epistolam in suis codicibus reperit. Unum Pachomii monasterium nomine *Pachnum* memoratur.

^g Hoc loco librarii interpolatio deprehenditur: cum hoc fragmentum epistolæ ad synodum Carthaginensem subjecit. Vide admonitionem præmissam num. 7.

^h Paulo post dicitur *scripsisse synodus Nicæna cyclum lunarem primi mensis*. Nisi librarii arbitrio vel interpretis minus accurati negligentia mendam irrepsit in vocem *scripsisset*; Cyrillus quoque sensit cyclum decemnovennalem ab eadem synodo fuisse præscriptum, ut tradiderunt Ambrosius in epistola ad episcopos, Æmilia scribens de Paschate an. 387, et Proterius Cyrilli successor in epistola ad S. Leonem de Paschate an. 455. Sunt qui eundem cyclum a Nicæna synodo institutum velint. Sed illum ab antiquiori Anatolio editum, multo ante in Alexandria Ecclesia obtinuisse liquet ex Eusebio l. vii c. 32. Itaque Nicæni Patres illum probare solum et præscribere potuerunt. Id autem etsi nulli veteres historici memorent, hæc tamen ratione commode intelligi potest. Cum nimirum lidem Patres sanxerint, ut Pascha ab omnibus ubique eadem Dominica celebraretur; id profecto obtineri non poterat, nisi uno eodemque cyclo omnes uterentur. Cum porro in eum finem

annorum per decemnovennalem cyclum, ut non fallamur in luna XIV cum Judæis et hæreticis, qui dicuntur tessares kœdecatiæ. Et constitutum est in omnibus synodis, præter synodum Gangrensem et Cæsariensem, ut non faceret ulla Ecclesia, vel civitas, et omnis regio contraria his quæ statuta sunt de Pascha in Nicæno concilio.

Credite mihi quod si non scripsisset synodus Nicæna cyclum lunarem primi mensis, sufficeret cyclus lapidis Silenitis in Perside ad exemplum rationis paschalis, cujus candor interior cum luna primi mensis crescit et decrescit. Ideo nuntiavi vobis hæc omnia, eo quod dubitastis de luna primi mensis in hoc anno. Ideo ^a præcipio vobis ne faciatis Pascha in mense Martii in anno embolismi, sed in IX kal. Maii in unitate Ecclesiæ catholicæ. Verum Agnum veri Israelitæ immaculatum immaculati comedamus: quia in una domo **606** præceptum est Israeli carnali agnum anniculum comedere. De quo agno immaculato veracissimè præceptum est: *Non occides agnum in lacte matris suæ*, hoc est in proximo pascha conceptionis suæ in utero matris suæ. Ideo prægnantem Mariam, ne sicut stuprata et adultera lapidibus interficeretur, clam voluit Joseph dimittere. Ut vero non occideretur agnus in lacte matris suæ, in pascha natiuitatis suæ proximo fugit Joseph in Ægyptum, Angelo præcipiente, in mense Martio, anno revertente, in quo mense eduxit Cain Abel justum in campum, ut occideret eum in typo Christi ducti ad prætorium Pilati in sexta feria: quia eodem die conceptus in utero est, et mortuus in cruce; dum in sexta feria

illi decreverint ut Alexandrina Ecclesia, quæ memoratum cyclum adhibebat, et calculandi arte erat celebris, diem Paschatis in ejusdem utique cycli normam Romano episcopo significaret, unde apostolica auctoritate universalis Ecclesia per totum orbem definitum Paschæ diem sine ulla disceptatione cognosceret, ut idem Cyrillus in prælogo paschali tradit; hoc sane decreto eum cyclum satis approbasse, et quodammodo præscripsisse dici queunt. Notandum vero est hoc decretum Nicænum, non Romano, sed Alexandrino episcopo præcipisse, ut ad Romanum antistitem in memoratam rationem scribens, ejus assensum auctoritatè excigaret, qua Pascha eodem die a toto Christiano orbe sine disceptatione celebraretur. Cum vero hæc Nicæna decemnovennis cycli approbatio valde implicita et obscura fuerit, nulloque canone expressa, nihil mirum, si Romani pontifices, qui cæteroquin Nicænum concilium maxime venerabantur, non deseruerunt suum cyclum **anorum 84** qui primis temporibus in determinando Paschate a decemnovenni non discrepabat: etsi, tum posterius quæstiones paschales cœperunt commoveri, non nisi serius Alexandrinum cyclum receperunt.

^a In hunc pariter locum irrepsisse aliquod mendum, in admonitione observavimus nup. 6.

^b Adduntur in fine exemplaris Sirmondiani: *Et omnia scripta authentica synodi Nicæna protuli*. Hæc autem glossema sunt ab eo additum, qui postquam hanc epistolam subjecit litteris Cyrilli ad Africanos, eo quod ejus partem, vel appendicem crederet, hanc clausulam, quæ ad easdem litteras refertur, perperram posuit.

^c Hanc epistolam relegimus cum ms. Vat. Regiæ **556 sæculi XI** pag. 115 Paschali Operi insertam. Vide observationem Quesnelli tom. II nostræ editionis, et

A mortuus est Adam in anima pro peccato in paradiso, et in eodem obiit in corpore. Responsum est, ut opinor, omnibus quibus interrogastis me ^b.

607 • EPISTOLA • III.

PASCHASINI EPISCOPI LILYBETANI AD LEONEM PAPAN.

De Paschate anni 444.

SYNOPSIS. — Paschasinus de cyclo paschali a Leone consultus, post pauca de Sicilia clade præmissa, Alexandrinam supputationem, Romanam posthabita, retinendam esse probat, tum ex Hebræorum calculo, tum ex miraculo quod Zosimi papæ tempore contigit.

Domino vere sancto atque beatissimo ac apostolico, mihi quæ post Dominum plurimum colendo papæ LEONI PASCHASINUS EPISCOPOS.

CAP. I. — Apostolatus vestri • scripta diacono Panormitanæ Ecclesiæ SILANO deferente percepi, quæ nuditati meæ atque ærumnis, **608** quas amarissima captivitate faciente incurri, solatium in omnibus atque remedium attulerunt, cœlesti rore meum animum recreantes, atque omne quod triste fuerat, abstergentes, domine venerabilis papa. Jubere dignata est corona vestra, ut ^f quid paschalis supputationis veritas ^g anni post hunc futuri haberet, sacrosanctis auribus vestris exiguitas mea intimaret. Cui præcepto ^h plo inobediens existere non potui omnino, nec debui. Dintino itaque tractatu, vel ratiocinatione id verum invenimus, quod ab Alexandrinæ Ecclesiæ ⁱ antistite beatitudini vestræ rescriptum est. Nam cum Romana supputatio, quæ cyclo concluditur, cujus ipse, de quo agitur, erit ^j sexagesimus tertius

C confer annotationes in præmissum Cyrilli fragmentum, ac præsertim annot. I (Col. 601, n. ^a), ubi quæstionis potissima ratio exponitur.

^d Al. post. ep. 2. Quæ erat 3, nunc 4. Scripta an. 443.

^e Indicatur Leonis epistola ad Paschasinum, quæ desideratur, de Paschate scripta hoc eodem anno 453, in qua mentio fiebat litterarum Cyrilli ad Leonem, quarum fragmentum jam dedimus. Quod autem traditur S. pontificis epistola nuditati et ærumnis Paschasini solatium in omnibus atque remedium attulisse, respicit Siciliæ magnam partem occupatam a Vandalis an. 440, qua occasione Paschasinus non tam captivitatem quam bonorum suæ Ecclesiæ jacturam passus fuerat. Res quidem Ecclesiarum aliquandiu fisco addictas fuisse a barbaris, colligi videtur ex papyro Ecclesiæ Ravennatis exarata paulo post an. 444, et a marchione Maffio edita in Hist. diplomatica pag. 132, ubi conductoribus patrimonii ejusdem Ecclesiæ in Sicilia degentibus inter cæteras pensiones solvendi traduntur aurei solidi 75 pro pensione tritici, sive hordei, quod ante barbarico fisco præstabitur. Inter has ærumnas Leo una cum litteris aliquod Paschasino subsidium attulit. Mox pro Silano Quesn.

in margine: al., Silvano.

^f Editi, quod. Melius ex nostro Vaticano Reg.

^g Æræ Christianæ 444.

^h Idem codex omittit pio.

ⁱ Scilicet Cyrillo, qui die 9 Junii anni 444 obiit. Fragmentum hujus rescripti jam præmisimus.

^j In antiquioribus vulgaris erronee legebatur 64. Recte emendavit Bucherius ex ms. codice in Comment. ad Victorii Canonem. Idem habetur in duobus mss. quibus usus est Usseus in Britanni. Eccles. Antiquit. et in nostro Vaticano codice: enim vero sermo est de Latinorum cyclo annorum 84, qui cum

annus, qui cyclus cœpit a consulatu ^a ANTONINI et SIAGRII, nobis dubietatem afferret, eo quod ^b septimo kalendarum Aprilium ^c die dies Dominica et luna vigesima secunda incurreret, et iterum nono kalendarum Maiarum die (ut rei veritas habet) Dominica dies et luna decimanona obveniret: in hoc ambiguo fluctuantes, ^d ad Hebræorum, hoc est legalem supputationem nos convertimus, quæ cum a Romanis ignoratur, facile errorem incurrunt. Cœpit ergo ^e ogdoas a consulatu **609** virorum clarissimorum Ætlii iterum et ^f Sigisvultii, quæ clauditur anno de quo quæstio videtur exorta. Talis ratio hæc est: ^g Piores duo sunt anni communes, tertius embolismalis, quartus et quintus communes, sextus embolismalis, septimus communis, octavus embolismalis. Pervidet ergo apostolatus vestri prudentia ^h octavum annum ogdoadis fieri aliter non posse nisi embolismum teneamus. ⁱ Quod si voluerimus illud quod superius diximus, id est, quod primum incurrit Pascha, septimo kalendarum Aprilium die celebrare, communem annum faciemus, et incipiet omnis deinceps subsequentium annorum supputatio vacillare.

incoeperit, ut Paschasinus monstravit, a consulatu Antonini et Siagrii an. 382, jam annus 444 de quo vertebatur quæstio, est annus cycli 63.

^a Al., Antonii, perperam. Cæterum ante hunc consulatum, seu ante an. 382, Latini hoc eodem cyclo utebantur, ut ex Fastis consularibus probavit card. Norisius diss. 1. Hic ergo indicatur initium cycli, qui anno 444 decurrebat. Marianus Scotus in Chronico post nomen Siagrii addit anno quarto Gratiani.

^b Idem Marianus a sexto, et paulo post, octavo pro nono kal. Maiarum, perperam. Lunuitur nimirum discrimen inter supputationem Romanorum et Alexandrinorum: nam illi ex suo cyclo annorum 84 Pascha anni 444 affigebat vii kal. April., isti vero ex suo annorum 19 prorogabant in ix kal. Maii, ut annot. 1 (Col. 601, n. *) in Cyrilli fragmentum fusius explicavimus.

^c Codex Vat. delet die. Mox legatur luna xxi. Emendavimus ex fragmento epistolæ Cyrilli ad Leonem. Confer annot. 3 in memoratum fragmentum. Sic pariter die ix kal. Maias inferius notatur luna xix, quæ esse deberet xviii, si die vii kal. Aprilis fuisset luna xxi.

^d Cur Paschasinus sese converterit in hac controversia ad Hebræorum legem supputationem, alii aliter interpretantur. Probabilior autem videtur ratio, quia Alexandrini ex lunis xiv primi mensis a lege Hebræorum præscriptis, in quas istorum Pascha cadebat, dies Paschæ et lunæ determinabant, eandemque anni communis et embolismi methodum sequebantur, quam apud Hebræos obtinuisse Paschasinus commemorat c. p. 2.

^e Alexandrini suam enneaderiderem, seu suum cyclum decemnovennalem, id est annorum 19 dividebant in ogdoadem et hendecadem. Ogdoas primos octo cycli annos complectebatur, hendecas undecim reliquos. Ogdoadis Paschasinus hic expresse meminit et affirmat eam cœpisse a consulatu Ætlii iterum et Sigisvultii, nimirum anno 437, a quo decemnovennalis Alexandrinorum cyclus per hoc tempus decurrens ordebatur. Cum vero annus 444 esset huius ogdoadis ultimus, idcirco subjicit, quæ clauditur anno, de quo quæstio videtur exorta; de Paschate enim huius anni erat disputatio.

^f Noster codex, Sigisvultii, quæ concluditur. Questionellus in margine. Al., Sigismildi.

^g Ms. Vat.: Duo sunt priores anni communes, tertius embolismalis; item quartus et quintus communes. Hæc autem in Alexandrinorum rationem, a quibus

CAP. II. — Et ne noc quod i exposuimus beatitudini vestræ obscuritatem aliquam afferat, suggerimus communes annos, apud Hebræos duodecim tantum lunas, hoc est dies 354 habere; embolismos vero lunas tredecim habere, hoc est dies 384. Necessitate ergo embolismi cogimur id tenere, quod ^k longius est, ne a vero deviare videamur. Neque nobis aut novum aut erraticum ^l videatur, cum dies passionis undecimo kalendarum Maii occurrat, a qua (sicut ^m Græcis videtur) Pascha nomen accepit; licet Hebrææ linguæ interpretes tradant Pascha transitum dici, quod tamen idem et Joannis evangelistæ dicto firmatur, quo ait, cum de passione loqueretur: Cum venisset hora ut transiret Jesus de hoc mundo ad Patrem (Joan. xiii, 1). Non ergo nos dies una longius

B 610 posita terreat, ne cum hanc vitamus incurramus errorem, sicut evenit tempore beatæ recordationis domini mei, prædecessoris apostolatus vestri Zosimi, anno consulatus Honorii Augusti undecimo, et Constantii secundo. Tunc enim, cum declinaretur, ne decimo kalendarum Maii dies Paschæ teneretur, ⁿ celebratum octavo die kalendarum Aprilis, id est,

quatenus Romani discreparint in constituendis annis communibus et embolismis, diximus annot. 1 in fragmentum Epistolæ Cyrilli.

^a Cum scilicet annus 444, ex Alexandrinorum cyclo octavus ogdoadis, esset embolismalis, embolismi ratio requirebat ne Pascha celebraretur vii kal. Aprilis, qui erat mensis embolismæus, seu postremus anni sacri, non vero primus, qualis debet esse mensis paschalis. Vide annot. 1 (Col. 601, n. *) in laudatum fragmentum.

ⁱ Ms. Vat.: Quoniam si voluerimus illud quod superius diximus, idem quod primum incurrit, vii kal. Apr. die celebrare; corrupte.

^j Sic melius ex laudato codice, quemadmodum postea plurali quoque numero, suggerimus. Vulg., exposui.

^k Pascha scilicet ix kal. Maii, non vero vii kal. Aprilis tenendum est, cum embolismi ratio id requirat, uti monuimus annot. 14 (supra ^h). Hinc autem patet mensem embolismalem immediate præcedere mensem Paschæ, et ipsum Pascha uno mense longius protrudere.

^l Apud Marianum, erratum. Erraticum porro Romanis videbatur Pascha prætrahere in diem ix kal. Maii, id est in diem aprilis 23. Immo sub Zosimo declinavit celebrare Pascha x kal. Maii, seu Aprilis 22. Nam limes ultimus Dominicarum paschalium apud eosdem erat xi kal. Maii, seu Aprilis 21. Huic autem objectioni respondet Paschasinus, Dominicam quidem paschalem excedere ultimum Latinorum litem Aprilis 21, non vero diem Passionis hunc limitem pertransire, idque posse sufficere, quia Pascha, sicuti Græcis videtur, a passione nomen accepit. Similem responcionem indicarunt etiam Ambrosius in epistola ad episcopos Æmilie, et Cyrillus in Prologo paschali; sed hi per diem Passionis intellexerunt lunam 14, in quam cadebat Pascha legale, quod fuit typus Passionis Christi. Hæc tamen Paschasini ratio Leoni persuasit: unde Pascha anni 444 celebratum fuit ix kal. Maii, ut testatur Prosper in Chronico inquit: Nec erratum est, quia in die xi kal. Maias dies Passionis fuit. Immo ipse Leo, epist. 121 ad Marcianum scripta an. 453, hanc eandem rationem adoptavit cap. 2.

^m Marianus delet vocem Græcis. Mox pro accepit in cod. Vat. Reg., accipit.

ⁿ Idem cod. Vat., celebrandum est, legendum celebratum est.

pro embolismo ^a communis est annus tentus, et error gravissimus est ortus, in tantum ut ^b mysterio certo, quod dono sancti Spiritus ministratur, hæc veritas probaretur. Quod propterea credidi exponendum, quia locus ipse etiam sancto atque a me venerando fratri meo ^c Libanio diacono notissimus est. Cujus mysterii miraculum tale est.

CAP. III. — Quædam vilissima possessio, Melitinas appellatur in montibus arduis ac silvis densissimis constituta, illicque perparva atque vili opere constructa est Ecclesia. In cujus baptisterio nocte sacrosancta paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis, nulla sit fistula, nec aqua omnino vicina, fons ex se repletur, paucisque qui fuerint consecratis, cum deductorium nullum habeat, ut aqua venerat, ex sese ^d discedit. Tunc ergo, sicut supra diximus, ^B sub sanctæ memoriæ domino quondam meo ac beatissimo papa Zosimo ^e, cum apud Occidentales error ortus fuisset, consuetis lectionibus ^f nocte sancta decursis, cum presbyter secundum morem baptizandi horam requireret, usque ad lucem aqua non veniente, **611** non consecrati, qui baptizandi fuerant, recesserunt. Ut ergo brevier narrem, illa nocte, quæ lucebat in diem Dominicam, decimo die kalendas Maii fons sacer hora competenti repletus est. Evidenti ergo miraculo claruit Occidentalium partium fuisse errorem.

CAP. IV. — ^g Hæc prout potui, vel epistolaris brevitatis passa est, jubente apostolatu vestro, rescripsi; provolutus obsecrans ut pro mea parvitate, immo pro totius orbis statu, orare dignemini: ut tandem de tot necessitatibus liberati cognoscamus

^a Vulgati, *communis est annotatus*. Magis placuit lectio cod. Vat., cui Mariani exemplum astipulatur, cum præsertim Paschasino familiare sit verbum *teneo*, sicut cap. 1: *Embolismum teneamus*, ita hic, *communis annus tenuis est*.

^b Marianus, ministerio.

^c Apud Bucherium, *Boliano*. In ms. Vat., *Libano*. Quesnellus suspicatur legendum forte *Silano*, qui initio epistolæ memoratur.

^d Quesnellus in margine: Al., *descendit*. Ms. Vat., *discendit*.

^e Marianus addit, anno nono Honorii; et paulo post pro *Occidentales* habet *Orientalis*. Legendum autem *Occidentales*, cum cyclus annorum 84, unde error exortus fuit, apud solos Occidentales obtineret.

^f Quesnellus in margine: Al., *nocte sacra*. Mox decursis reposuimus ex cod. Vat., cum antea legeretur *discussis*.

^g Quæ sequuntur usque ad finem ex Mariano Scoto et ex editione Bucheriana ope codicum restituta Quesnellus suæ editioni adjecit Leguntur etiam in nostro ms. Vat., exceptis ultimis verbis, *Orate pro me*.

^h Marianus Scotus, *miseri cordiæ*.

ⁱ Al. 3. Quæ autem erat 4, nunc 6. Scripta 10 Octob. an 443.

^j Invenitur hæc epistola in quindecim collect., 2, 5, Dionysiana 6, Hadrian. 7, 8, Hisp. 9, I-id. 10, 11, 12, 13 et 20 usque ad 24. Inter hæc tres tantum collectiones diversæ originis sunt, nimirum secunda Corbeienis, quinta Quesnelliana et sexta Dionysiana. Ex hac postrema cæteræ collectiones hanc epistolam describere. In hac emendanda usi sumus duodecim variarum collectionum inss. libris inter quos

A quoniam ipse est Deus noster, qui facit mirabilia solus. Qui jam non tradat bestiis animas confitentes sibi, neque amplius patiatari tentari nos supra id quod ferre possumus, sed faciat cum tentatione provenientem ^h misericordem pro sua pietate, ut sustinere possimus. Orate pro me.

EPISTOLA ^l IV.

J AD EPISCOPOS PER CAMPANIAM, PICENUM, TUSCIAM ET UNIVERSAS PROVINCIAS CONSTITUTOS.

^k SYNOPSIS. (Ex Dionysio Exiguo). — I. *Ut nullus episcopus servum alterius ad officium clericatus ^l promovere præsumat*. II. — *Ut quicumque ad sacerdotium, vel viduarum mariti, vel ^m habentes numerosa conjugia, promoti fuerint, ab ecclesiasticis officiis arceantur*. — III. *Quod usuras non solum clerici exigere non debeant, sed nec laici ⁿ Christiani*. — **612** IV. *Ut clericus nec suo, nec alieno nomine servus exerceat*. — V. *Ut si quis sacerdotum contra interdicta fecerit, ^o a suo submoveatur officio*.

LEO episcopus urbis Romæ omnibus episcopis per Campaniam, Picenum, Tusciam et universas provincias constitutis ^p in Domino salutem.

Ut nobis gratulationem facit Ecclesiarum status salubri dispositione compositus, ita non levi nos mœrore contristat, quoties aliqua contra ^q constituta canonum ecclesiasticamque disciplinam præsumpta vel commissa cognoscimus: quæ si non qua debemus vigilantia ^r reseceamus, illi qui nos speculatores esse voluit (*Ezech. iii, 17*) excusare non possumus, permittentes ^s sincerum corpus Ecclesiæ, quod ab omni macula purum custodire debemus, ambientium improba ^t contagione fœdari, cum ipsa sibi membrorum ^u per dissimulationem compago non congruat.

præcipui sunt Vindebon. 39 collect. 5 et Vaucanus Dionysii, et duo collect. 9 Hispanicæ, unus Vindebon., alter Vat.

^k In mss. collect. 5 synopsis hujus epistolæ sic effertur in præmissa tabula num. 76: *Ad universos episcopos Campaniæ, Piceni et Tuscis, ut servi vel originarii, aut cujuslibet conditionis obnoxii, ab ecclesiasticis officiis repellantur, et de his clericis qui ob hoc fuerant ut usuras accipiant*.

^l Vindebon. collect. Hisp., *provehat*, in tabula Dionysii apud Tustellum, *promovere præsumat*. Sed in titulo capituli præmissi, *promovere præsumat*.

^m Quesnellus, qui habuerint.

ⁿ Vocem *Christiani* a Quesnello omissam ex editis et potioribus codicibus revocavimus.

^o Al., *a suo sit officio submovendus*.

^p Verba in *Domino salutem* a Quesnello ommissa ex anterioribus editionibus, nostrisque mss. nec non ex Cresconio reposuimus. Quidam codices prætereunt nomina propria Campaniæ, Piceni et Tuscis.

^q Duo codd. et antiquiores editiones, *statuta*. Paulo post duo mss. Vercellensia coll. Hadr. pro *vel commissa* habent *vel contempta*.

^r Cod. Vindebon. collect. 5, *resecamus*. Dein in uno Vat., *excusari*.

^s Cod. Vat. Dionysii, *sinceræ*.

^t Cod. Corbeien. collect. 2 apud Quesn., *cogitatione*.

^u Hanc Quesnelli correctione ^u, quam sensus videtur exigere retinimus, cum potioribus nostris mss. confirmetur. Hinc etiam in vulgatis, ubi *per dissimulationem* legitur, ad marginem notatur *per dissimilitudinem*; quod si non ex codd., sed ex conjectura, ut videtur, factum est, emendationem a sensu exigi judicatum fuit. Vide not. 4 Quesn.

CAP. I. Alieni servi ordinationem esse illicitam. — **A** unius uxoris vir, a sacro ministerio arcendum. — **A**dmittuntur passim ad ordinem sacrum, quibus nulla natalium, nulla morum dignitas suffragatur; et qui a dominis suis libertatem consequi minime potuerunt, ad fastigium sacerdotii, tamquam **B** servilis vilitas hunc honorem capiat, provehuntur; et probari Deo posse creditur, qui domino suo necdum probare se potuit. Duplex itaque in hac parte reatus est, quod et sacrum **C** ministerium talis consortii vilitate polluitur, et dominorum, **613** quantum ad illicitæ usurpationis temeritatem pertinet, jura solvuntur. **D** Ab his itaque, fratres charissimi, omnes provinciæ vestræ **E** abstineant sacerdotes; et non tantum ab his, sed **F** ab aliis etiam qui originali aut alicui conditioni obligati sunt volumus temperari: nisi forte eorum petitio aut voluntas accesserit, qui aliquid sibi in eos vindicant potestatis. Debet enim esse immunis ab aliis, qui divinæ militiæ fuerit aggregandus (II Tim. II, 4); ut a castris dominicis quibus nomen ejus ascribitur, **G** nullis necessitatibus vinculis abstrahatur.

CAP. II. Viduæ maritum, et qui fuerit plusquam

A Dist. 54, Admittuntur, c. 21.

B Cod. Vat. 544 collect. 24, servilitas honorem capiat. Duo Vercell., accipiant. Vulg. ante Quesn. verbo capiat præmittunt jure, quod in omnibus cum nostris tum Quesn. mss. et apud Tustellum deest.

C Ita Quesn. ex suis codd., quibus et nostri concinunt, necnon etiam Tustellus. Vulg. cum posterioribus mss., mysterium.

D Ab his verus inchoant cap. 1 mss. Thuan. 1 et Corb. Quesnelli.

E Dist. 54, Nullus sacerdotum, c. 1.

F Sic ex puro Dionysii Vat. exemplari aliisque Hadrianois, nec non ex Vat. 1347 æ edit. Cresconii cap. 195, cum quibus concinit collectio Herovalliana a Petit subjecta Pœnitentia Theodori, in qua legitur: *Et ab aliis etiam qui originali aut aliqua conditione obligati sunt.* Mss. codd. duo Hisp. et Vat. Isidori cum alio collect. 11, ante vocem originali addunt aut. Merlinus cum codd. collect. 12 et 24, ab illis etiam qui originali. Duo alii Vat. cum Vulgatis ante Quesnellum ab illis etiam qui aut originali. Quesnellus cum quatuor suis mss. et nostro Vindebon. collect. 5, ab illis etiam qui aut origini; quam lectionem origini propugnare et præferre nititur not. 2. Verum lectio originali in omnibus nostris codicibus, Vindebon. excepto, ac præsertim in puro Dionysiano codice exhibita, deserenda non fuit. Nec videmus cur conditioni ac sensui magis congruat vox origini, uti affirmat Quesnellus, quam originali. Magis placeret origini quam origini. Originati autem, seu originis conditioni obligati intelliguntur coloni originales memorati leg. 14, de Annona et Tributis, l. un. de Inquilinis, et l. 1 cod. Justin. de Agricol. et Mancip. dom. (unde Originalis inquilinatus apud Sidonium l. v epist. 19). Originarii autem vocantur in novell. 12 Val. nuntiani, necnon a Gelasio epist. 9 c. 14, qui scilicet originis jure, ut dicitur in laudata novella, seu, ut explicat Augustinus de Civ. Dei lib. x c. 1, conditionem debent genitali solo propter agriculturam sub dominio possessorum. Ipsa nimirum originis causa seu nascendi sorte fundos possessorum colere debebant, iisdemque erant attracti. Hos porro homines originali conditioni obligatos S. Leo distinguit a servis, uti pluribus in legitis a Gothofredo notatis in paratulo de fugitivis colonis pariter distinguuntur. Erant quippe prædiis addicti, non autem hominibus, uti servi; et veluti quædam fundorum pars, seu

membra habebantur. Dum vero ab his originariis S. pontifex secernit alios, qui alicui conditioni erant obligati, vel illos indicat colonos qui non jure originis, sed possessione triginta annorum prædiis ad dicebantur, de quibus sermo est in laudata novella 12, vel illos qui semetipsos et suam operam quavis in arte obligabant, unde variorum operum artifices conditionales, id est ex conditione ad quædam opera præstanda obligati apud Tertullianum vocantur de Idolatria c. 12; quem textum Quesnellus not. 2 optime interpretatus est.

G **H** Vat. Dionysii, nulla necessitate sæculi abstrahatur. Vat. collect. 11, nullius necessitatibus vinculis. Vindebon. vero collect. 5, subrahatur.

I Hanc lectionem, quam Quesnellus ex suis codd. not. 3 allegatis induxit, approbant etiam potiores nostri, nimirum purus Dionys. Vat. unus Vindebon. collect. 5, alius collect. Hispanicæ, Vat. collect. 24 et exemplar collectionis Heroval. a Petit editum. Vulgarum lectio: *Qualis vero unicuique natalium honestas, et morum esse debeat, qui sacri altaris ministerio est sociandus, etc.*, præteritur in codd. Vat. Hisp. et Isid. et in tribus aliis pariter Vat. quorum unus solum exhibet *consociandus*. Omissio duarum vocum, cum constiterit, et additio vocum, qui et est lectionem pervertunt. In duobus tamen Vercell. collect. Hadrianeæ textus lectio habetur omissio tantum verbo constiterit; in Tustelli autem collectione invenitur constiterit, sed cum desideratur.

J Cod. Vindebon. collect. 5 post verbum *reperi-* mus addit *admonemus*, seu potius *admonemur*. **K** **L** Verbis autem sequentibus *Nam constat* incipit cap. 2 in codd. Corb. et Thuan. 1, ex postilla Quesnelli.

M Vide not. 4 Quesnelli. Dein, et quosdam etiam in mss. Vercell. Codex Vindebon. collect. 5 omittit etiam.

N Unus cod. Quesnelli, *levior*. Paulo post Vindebon. collect. 5 beati Pauli apostoli. Alius Vindebon. Hisp. collect. omittit beati. Mox pro *exclamat*, vulgati ante Quesn., *reclamat*.

O Mss. Vat. Hisp. et Isid. cum duobus aliis, *que dicitur cautam*.

P Vulgati ante Quesnellum addunt *pro arbitrio*. Delect autem omnes mss. libri. Vide not. 5 ejusdem.

Q Quesn. in marg. Al., *quod illi exstiterant*. Corb. et Thuan. 1.

R Vide not. 6 Quesn. cum observationibus nostris

membra habebantur. Dum vero ab his originariis S. pontifex secernit alios, qui alicui conditioni erant obligati, vel illos indicat colonos qui non jure originis, sed possessione triginta annorum prædiis ad dicebantur, de quibus sermo est in laudata novella 12, vel illos qui semetipsos et suam operam quavis in arte obligabant, unde variorum operum artifices conditionales, id est ex conditione ad quædam opera præstanda obligati apud Tertullianum vocantur de Idolatria c. 12; quem textum Quesnellus not. 2 optime interpretatus est.

H Vat. Dionysii, nulla necessitate sæculi abstrahatur. Vat. collect. 11, nullius necessitatibus vinculis. Vindebon. vero collect. 5, subrahatur.

I Hanc lectionem, quam Quesnellus ex suis codd. not. 3 allegatis induxit, approbant etiam potiores nostri, nimirum purus Dionys. Vat. unus Vindebon. collect. 5, alius collect. Hispanicæ, Vat. collect. 24 et exemplar collectionis Heroval. a Petit editum. Vulgarum lectio: *Qualis vero unicuique natalium honestas, et morum esse debeat, qui sacri altaris ministerio est sociandus, etc.*, præteritur in codd. Vat. Hisp. et Isid. et in tribus aliis pariter Vat. quorum unus solum exhibet *consociandus*. Omissio duarum vocum, cum constiterit, et additio vocum, qui et est lectionem pervertunt. In duobus tamen Vercell. collect. Hadrianeæ textus lectio habetur omissio tantum verbo constiterit; in Tustelli autem collectione invenitur constiterit, sed cum desideratur.

J Cod. Vindebon. collect. 5 post verbum *reperi-* mus addit *admonemus*, seu potius *admonemur*. **K** **L** Verbis autem sequentibus *Nam constat* incipit cap. 2 in codd. Corb. et Thuan. 1, ex postilla Quesnelli.

M Vide not. 4 Quesnelli. Dein, et quosdam etiam in mss. Vercell. Codex Vindebon. collect. 5 omittit etiam.

N Unus cod. Quesnelli, *levior*. Paulo post Vindebon. collect. 5 beati Pauli apostoli. Alius Vindebon. Hisp. collect. omittit beati. Mox pro *exclamat*, vulgati ante Quesn., *reclamat*.

O Mss. Vat. Hisp. et Isid. cum duobus aliis, *que dicitur cautam*.

P Vulgati ante Quesnellum addunt *pro arbitrio*. Delect autem omnes mss. libri. Vide not. 5 ejusdem.

Q Quesn. in marg. Al., *quod illi exstiterant*. Corb. et Thuan. 1.

R Vide not. 6 Quesn. cum observationibus nostris

ai qua forsitan de his commissa sunt, corrigantur, **A** nec liceat ultra committi, et ne qua excusatio de ignoratione nascatur; quamquam ignorare numquam licuerit ^b sacerdotem, quod canonum fuerit regulis **615** definitum. Hæc ergo ad provincias vestras, per Innocentium, Legitimum et ^c Segetium, fratres et coepiscopos nostros, scripta direximus; ut quæ male pullulasse noscuntur, radicitus evellantur, et messem Dominicam ^d zizania nulla corrumpant. Ita enim fructum uberem quæ sunt sincera præstabant, si ea quæ natam segetem ^e enecare consueverunt diligentius amputentur.

CAP. III. Usura laicis et clericis interdicta. — ^f Nec hoc quoque prætereundum esse duximus, quosdam lucri turpis cupiditate captos, ^g usurariam exercere pecuniam, et fenore velle ditescere. Quod nos, non **B** dicam in eos qui sunt in clericali officio constituti, sed ^h et in laicos cadere, qui Christianos se dici cupiunt, condolemus. Quod vindicari acrius ⁱ in eos qui fuerint confutati decernimus, ut omnis peccandi opportunitas adimatur.

CAP. IV. Nec suo, nec alieno nomine fenus exerceat clericus. — ^j Illud etiam duximus præmonendum, ut sicut ^k non suo, ita nec alieno nomine, aliquis clericorum ^l exercere fenus attentet; indecens enim est crimem suum commodis alienis impendere. Fenus autem hoc solum aspicere et exercere **616** debemus, ut quod hic misericorditer tribuimus, ^m ab eo

A Domino, qui multipliciter et in perpetuum mansura retribuet, recipere valeamus.

CAP. V. Episcopus canones infringens dejiciatur. — Hoc itaque admonitio nostra denunat, quod si ⁿ quis fratrum contra hæc constituta ^o venire tentaverit, et prohibita fuerit ausus admittere, a suo se noverit officio submovendum, nec ^p communionis nostræ futurum esse consortem, qui socius esse noluit disciplinæ. Ne quid vero sit quod prætermissum a nobis forte credatur, omnia decretalia constituta, tam beatæ recordationis Innocentii, quam omnium decessorum nostrorum, quæ de ecclesiasticis ^q ordinibus et canonum promulgata sunt disciplinis, ita a vestra dilectione custodiri debere mandamus, ut si quis ^r in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari. Data sexto Idus Octobris, Maximo iterum et Paterio ^s viris clarissimis consulibus.

(617) EPISTOLA V.

^t AD EPISCOPOS METROPOLITANOS PER ILLYRICUM CONSTITUTOS.

SYNOPSIS. — I. Illicitos contra canones conatus prudenter monitis præveniri. — II. Vices suas per Illyricum Anastasio Thessalonicensi more prædecessorum suorum committit. — III. Bigamos, viduarum maritos cum repudiarum a sacerdotio ex canonibus arceri jubet. — IV. Ut provinciales episcopi ad metropolitianos, sic metropolitianos ad exarchum seu vicarium pertinere. — V. Eorundem esse metropolitianos ordinare, et de provincialiarum status ad sedem

^a Vat. collect. 24, ne liceat. Et paulo post unus **C** Vat., ne qua excusatio ignorantis nascatur.

^b Duo Vatt., sacerdoti. Mox, quid canonum in duobus Vindebon

^c Duo Vercell. Sigentium. Paulo post pullulasse dignoscuntur in Vindeb. Hisp.

^d Mes. Corb. et Thuan. 1 Quesnelli, per zizania nullus corrumpat.

^e Idem Quesnelli codd., inquinare. Duo Vindeb., necare.

^f 44, qu. 4, Nec hoc prætereundum, c. 7.

^g Vide not. 7 Quesn.

^h Particulam et addidimus ex Vat. Dionysii, Vindebon. collect. 5 Cresconio, Vat. Hisp. et Isid. aliisque tribus codd.

ⁱ Quesnellus, in iis. Prætulimus lectionem omnium nostrorum mss. atque Cresconii. Vat. collect. 24 in eos, qui fuerunt comprobati. Dein decrevimus pro decernimus in Vat. Dionysii et duobus Vercell.

^j In Corbeien. et Thuan. 1 Quesnelli hoc caput est **D** pars capituli præcedentis.

^k Dist. 46, Sicut non suo, c. 10.

^l Vindeb. Hisp. et Vat. collect. 24, exercendum.

^m Quinque codd., a Domino.

ⁿ Dist. 19, c. 1, Si Rom. pontif., § Quibus ad hæc.

^o Vulg. ante Quesn. cum Vat. collect. 24, venerit vel venire tentaverit. Vindebon. collect. 5, venire voluerit.

^p Vat. Hisp. cum duobus aliis mss. addit eum.

^q Vulg. ante Quesn. cum solis mss. collect. 24, ordinationibus et canonum ordinata sunt disciplinis. Vide not. 8 Quesn. et observationem nostram. Mox ^r idem Vulgati cum Vindebon. et Vat. Hisp. aliisque quinque codd., ita vestram dilectionem custodire debere mandamus. Sed Vat. Dionysii, Vindeb. collect. 5 cum Hadriancis et Florentino S. Marci Quesnelli lectionem tuerentur.

^s Idem Vulgati cum mss. collect. 24, illa contempserit.

^t Vulgati omnes cum plerisque mss., Paterno, reiecto in marginem Paterio, quod in Merlino editione legebatur; et nos in Vat. et Vindebon. Hisp. et in alio Vat. collect. 11 reperimus. Hanc autem lectionem omnino tenendam optime probat Pagius ad A. 443, num. 1 et 11, eamque confirmat Georgius in notis ad Pagium novissimæ Lucensi editioni subjectis. Rem vero extra omnem aleam ponit cœvum papyraceum documentum Ecclesiæ Ravennatis emendate recusum a marchione Maffeo in Hist. Diplom. pag. 132, et ab eodem Vaticanae bibliothecæ donatum, in quo consulatus ejusdem anni Pateri, non autem Paterni nomine designatur. Porro alius annotator in eadem Lucensi editione ex hoc papyraceo monumento colligit Maximum hoc anno non secundum, sed tertium consulatum gessisse, eo quod ibidem scribatur cons. Maximi ter et Pateri vs. cc. At cum omnes nostri codd. omniaque monumenta a Pagio et a Georgio allata Maximum integris fere vocibus iterum, secundo vel bis consulem vocent, cætera autem numeralibus litteris n, palam fit in papyro non ter legendum sed iter., id est iterum, ita ut littera i sumenda sit ex finali vocis præcedentis Maximi, cum non raro accidat, in ejusmodi monumentis omitti initialem litteram, quando antecedens vox eadem littera desinit: idque multo magis ex scriptoris indole eruitur, qui in ipsis vocibus Pateri et Theodosi duplicis ii scriptioem effugit.

^u Scripta 12 Januar. an. 444.

^v Hæc epistola inter eas est quæ collectæ fuerunt pro Ecclesia Thessalonicensi, et in collectione Romana Lucæ Holstenii primum edita fuit. Eam vero non inutiliter recognovimus cum ms. Barberino 3586 collect. 46, ex quo Molsteniana editio prodiit, cum sit unius Thessalonicensis collectionis codex. Præponenda autem fuit hæc epistola sequenti ad Anastasium, quippe quod eodem licet die exarata, in subsequenti tamen epistola cap. 6 jam conscripta traditur.

apostolicam referre. — VI. *Causæ graviores vel appellationes Illyrici sedi apostolicæ reservantur.*

Dilectissimis fratribus episcopis metropolitanis per Illyricum constitutis LEO.

CAP. I. — Omnis admonitio salutaris, quam Domino credimus aspirante contingere, in mercedem proficit momentis et moniti; et ideo nos hoc libenter arripimus, quoniam placere Deo nostro, non solum nostris, sed omnium fratrum consacerdotumque nostrorum actibus festinamus. In nostram enim recurrit gratiam, si Ecclesiæ sic regantur ut nullus querimoniis aditus reseretur. Sit itaque dilectioni vestræ, fratres charissimi, dulcis et jucunda præceptio, quam de sedis apostolicæ auctoritate, servata charitatis gratia, manare noscatis; nec vobis aliquid juris credatis imminui, si tam præsentibus quam futuris rebus videatis, ne illicitis præsumptionibus reseretur aditus, præcaveri. CAUTUS enim usurpationibus, antequam tententur, obsistere, quam quæ usurpata fuerint vindicare.

CAP. II. — Et quia per omnes Ecclesias cura nostra distenditur, exigente hoc a nobis Domino, qui apostolicæ dignitatis beatissimo apostolo Petro primatum a fidei suæ remuneratione commisit, universalem Ecclesiam in fundamenti b ipsius soliditate constituens, necessitatem sollicitudinis quam habemus, cum his qui nobis collegii charitate juncti sunt sociamus. Vicem itaque nostram fratri et coepiscopo nostro Anastasio, secuti eorum 618 exemplum, quorum nobis recordatio est veneranda, commisimus, et ut sit in speculis, ne quid illicitum a quoquam præsumatur, injunximus: cui in his quæ ad ecclesiasticam pertinent disciplinam, ut dilectio vestra pareat, admonemus. Non enim tam illi obtemperabitur quam nobis, qui hoc illi pro nostra sollicitudine per illas provincias cognoscimus commississe.

CAP. III. — Volumus enim tales fieri Domino sacerdotibus, quibus cuncta convenient, quæ sunt ecclesiasticis canonibus definita: c ut episcopi, presbyteri atque diaconi unius uxoris viri sint, secundum beati Apostoli sententiam (I Tim. III, 2), et hanc secundum legis præcepta virginem d acceperint, non viduam, non repudiatam, sicut legis scriptura testatur (Levit. XXI, 13, 14; Ezech. XLIV, 22). Nec se quisquam æstimet posse ad sacerdotium pervenire, qui ante baptismum, deficiente quam habebat uxore, alteram rursus,

a In editione Holstenii typographorum errore, fidei sui. Emendationem, de qua Quesnellus not. 1 loquitur, Barberinus codex probat.

b Vide notam 2 Quesnelli, qui mavult legi istius, et observationem nostram.

c Ms. Barb., ut episcopus, presbyter atque diaconus.

d Apud Holsten. et in ms., accipiant. Cur Quesnellus emendaverit, vide ejusdem not. 3.

e Puncta adjectimus ob indicandam lineam cum Jimidio in ms. Barber. vacantem, quæ aliquid in vetustiori codice, unde Barberinus exscriptus fuit, corosum et ab amanuensi minime lectum significat.

f Vide not. 4 Quesn.

g Voces nostris epistolis aliam anteriorem epistolam: a subsequenti diversam, quæ interierit, ad Anastasium scriptam videntur inuere, in qua Leo illum

postquam per gratiam baptismatis est renovatus, acceperit, cum in baptisate peccata deleantur, non uxorum numerus abrogetur. Adeo autem in excusationem sui hoc obtendere non poterit, ut eorum se patrem filiorum, quos ante baptismum susceperit, negare non possit. Neque enim uxor quæ ex legis præcepto ducitur, inter peccata quæ abluuntur baptismate poterit numerari.

CAP. IV. — Ad synodum quicumque fuerit evocatus occurrat, nec congregationi se deneget, in qua ad Deum pertinentes causas noverit esse tractandas e..... Quidquid causarum, ut assolet, inter consacerdotes evenerit, ejus cui vicem nostram commisimus examini reservetur: ut illo sub Dei timore præsule omnis ambiguitas finiatur. Nihil in ejus, aut nostram, B contra hæc quæ constituimus, præsumatur injuriam. Ejus nobis relatione, si quid ad nos referendum fuerit, innotescat: ita enim vos ad illum pertinere volumus, ut ad vos provinciarum vestrarum pertinent sacerdotes. Qui ergo jure sibi debito uti cupiunt, apostolicæ sedis auctoritate concessa per suam contumaciam imminuere non nitantur.

CAP. V. — Ut vero vestræ dilectioni provinciarum suæ ordinatio permittitur sacerdotum, ita fratrem et coepiscopum nostrum Anastasium de ordinando antistite volumus consulatis. Cui metropolitani episcopi consecrationem statuimus reservari, ut eo inquisitore atque custode, cum certus licentiæ modus imponitur, 619 ecclesiasticæ disciplinæ in omnibus ordo servetur. Ipsum vero f secundum definita canonum hoc C vestra dilectio g nostris epis.olis adm. nitum esse cognoscat, ut de statu Ecclesiarum vestrarum certiores subinde sua relatione nos faciat; sciturus sibi a nobis imputandum, si quid de his quæ statuimus a quoquam fuerit temeratum.

CAP. VI. — Si quæ vero cause graviores vel appellationes emergerint, eas sub ipsius relatione ad nos mitti debere h decrevimus, ut nostra secundum ecclesiasticum morem sententia finiantur. Hæc vero quæ per filium meum Nicolaum presbyterum scripta direximus recurrentibus litteris, ut vos eadem sciamus accepisse, rescribite. Data pridie idus Januariæ Theodosio XVIII et Albino consulibus.

EPISTOLA i VI

i AD ANASTASIUM THESSALONICENSEM EPISCOPUM.

SYNOPSIS. — I. *Ut bonus pastor ad sollicitudinem co-*

monuerat ut de statu Ecclesiarum vestrarum, inquit, certiores subinde sua relatione nos faceret. Id enim in sequenti epistola præscriptum non legitur; immo cap. 1, illis vocibus in his litteris, in quibus de statu Ecclesiarum certiores effecti, indicari videntur Anastasii litteræ, quibus de Ecclesiis Illyrici retulit, ut memoratæ Leonis admonitioni satisfaceret; quod scribendæ sequenti epistolæ occasionem dedit.

h Hoc decretum legitur cap. 5 epistolæ sequentis, quæ una cum hac in Illyricum transmissa fuit.

i Al. 4. Quæ autem erat 6, nunc 1. Scripta 12 Januar. an. 444.

j Hæc quoque epistola ex eodem codice Barberino collectionis 10 Thessalonicensis sumpta, et in collectione Romana Holstenii edita est, ex quo epistola anterior. Confer annotationem primam in eandem

episcoporum litteris compelli amat. — II. Vices suas per Illyricum Anastasio committit, Siricii secutus exemplum. — III. Canonum observantiam, præsertim in ordinationibus, commendat: a quibus arcentur bigami et viduarum mariti. — IV. A metropolitano comprovinciales episcopi conscio exarcho ordinentur; metropolitani ab ipso exarcho. — V. Ut omnes conveniant ad synodos; harum utilitas et auctoritas. — VI. Tam presbyteros et diaconos quam sacerdotes non nisi diebus Dominicis esse consecrandos.

Dilectissimo fratri ANASTASIO, LEO.

CAP. I. — Omnium quidem litteras sacerdotum grato nos relegere animo, ^a fratrem **620** collegii charitas facit, cum per spirituale gratiam tanquam præsentem amplectimur, quibus sermone epistolis mutuo commentibus sociamur. Sed major ^b nobis in his videtur esse affectio, in quibus de statu Ecclesiarum certiores effecti, ad exercendæ sollicitudinis vigilantiam officii nostri consideratione compellimur: ut in speculis, quemadmodum ^c Dominus voluit, constituti, et pro voto nostro currentibus rebus nostrum commodemus assensum, et ea quæ depravari aliqua usurpatione perspicimus, adhibita coercionis remediis corrigamus: sperantes jacti seminis responsuram nobis uberem fructum, si non sinamus crescere quæ in messis detrimenta Dominicæ cæperint pululare.

CAP. II. — Postquam itaque nobis petitio tuæ dilectionis innouit per filium nostrum Nicolæum presbyterum, ut tibi quoque a nobis, sicut decessoribus tuis, per Illyricum cum nostra ^d vice propter custodiam regularum auctoritas præstaretur, præbentes assensum, nostra adhortatione compellimus ut nulla ^e dissimulatio, negligentia nulla proveniat circa Ecclesiarum regimen per Illyricum positarum, quas dilectioni tuæ vice nostra committimus, beatæ recollectionis Siricii exemplum secuti, qui sanctæ memoriæ Anysio prædecessori tuo bene de apostolica sede tunc merito, et rebus post sequentibus approbato, ^f certa tum primum ratione commisit: ut per illam provinciam positas, quas ad disciplinam teneri voluit, Ecclesiis subveniret. Gloriosa instantius exempla sequenda sunt, ut quorum privilegiis uti cupimus, eorum nos similes in omnibus approbemus. Imitatorem te tam ^g prædecessoris tui quam decessoris, qui pari modo hoc et meruisse et egisse cognoscitur, esse volumus: ut de profectu Ecclesiarum,

epistolam. Quædam testimonia hujus epistolæ vulgaverat Leo Allatus in Concordia Ecclesiæ Orientalis cum Occidentali, pag. 4370, ex cod. vetustissimo Vaticano, qui hoc tempore inveniri non potuit. Variantes ex hoc quoque ms. unde Barberinus prodit, Allati auctoritate dabimus.

^a Ms. Barb., *alterni*, corrupte.

^b Pronomen nobis a Quesnello omissum restitutum ex eodem cod. et editione Holsteii. De Anastasii litteris hic indicatis confer annot. 8 (Col. 615^g) in epist. præcedentem.

^c Ita idem cod. Vulg., *Deus*.

^d Vide not. 1 et 2 Quesnelli.

^e Cod. Vat. apud Allatum, *dissimulatione*.

^f Vide not. 3 Quesnelli.

^g *Prædecessoris* nomine Anysius paulo ante memoratus intelligitur, qui vitam produxit usque ad Inno-

centium papam; *decessoris* vero nomine Rufus, qui sub Innocentio electus, Anastasio immediate præcessit.

A quas tibi vice nostra ^h committimus, gaudeamus. Ut enim bene agenti, et quæ sacerdotali auctoritati conveniunt solertius exsequenti ad honorem proficit reatributa, ita huic oneri esse cognoscitur, qui commissa sibi potestate, **621** qua debet moderatione non utitur.

CAP. III. — Credita itaque tibi, frater charissime, gubernacula pervigil tene, et mentis tuæ oculos per omnia quæ curæ tuæ videas injuncta circumfer, in mercedem tuam profutura custodiens, et his ⁱ qui disciplinam canonum labefactare nituntur obsistens. Divinæ legis sanctio veneranda, et canonum specialia decreta serventur. Per commissas tibi provincias tales Domino sacerdotes, quibus sola vitæ et clericalis ordinis ^j suffragantur merita, consecrentur. Nihil gratiæ personali, nihil ambitioni, nihil redemptis permittas licere suffragiis. Examinentur diligentius, et per longum vitæ tramitem disciplinis ecclesiasticis, qui ordinandi fuerint, imbuantur. Si tamen illis omnia quæ a sanctis Patribus sunt constituta conveniant, et quæ beatum apostolum Paulum de talibus legimus præcepisse custodierint, ut unius uxoris vir sit, et hanc virginem, ut auctoritas divinæ legis cavet, acceperit. Quod ^k ita sollicitus volumus custodiri, ut omnibus excusationibus locum adimamus, ne se quisquam credat posse ad sacerdotium pervenire, qui uxorem antequam Christi gratiam consequeretur accipit, qua deficiente alteram post baptismum conjuxerit sibi. Cum negari uxor illa non possit, nec prioris conjugii numerus aboleri, et eorum ita sit pater filiorum quos ante baptismum ex illa susceperit, quemadmodum et illorum ^l sit quos ex altera post baptismum nescit suscepisse. ^m Sicut enim peccata et quæ illicita esse noscuntur per lavacrum baptismatis abolentur, ita quæ sunt legis præcepto concessa vel licita non delentur.

CAP. IV. — Nullus te inconsulto per illas Ecclesias ordinetur antistes: ita enim fiet ut sint de eligendis matura judicia, dum tuæ dilectionis examinatio formidetur. ⁿ Quisquis vero a metropolitanis episcopus contra nostram præceptionem præter tuam notitiam fuerit ordinatus, nullam sibi apud nos status sui esse noverit firmitatem, eosque usurpationis suæ rationem, qui hoc præsumperint, reddituros. Singulis autem metropolitanis sicut potestas ista committitur, ut in

centium papam; *decessoris* vero nomine Rufus, qui sub Innocentio electus, Anastasio immediate præcessit.

^h Cod. Vat. Allat., *commisimus*; sed supra etiam *committimus*.

ⁱ Idem cod. Vat., *quæ*.

^j Ita ex eodem cod. Al., *suffragentur*.

^k Ex cod. Barber. adjecimus *ita*.

^l Addidimus *fit* ex utrisque codd., ex quibus etiam *noscit pro noscitur* reposuimus.

^m Vide not. 4 Quesnelli, qui duas voces *sicut enim* necessarias supplevit, et *abolentur* emendavit pro *abolebuntur*.

ⁿ Hoc quoque loco Quesnellus necessariam emendationem induxit, de qua vide not. ejus 5. Antea perperam: *Quisquis vero de metropolitanis episcopis*.

stis provinciis jus habeant ordinandi, ita eos metropolitanos a te volumus ordinari, maturo tamen et a decore 622 iudicio. Quamvis enim omnes antistites probatos et Deo placitos deceat consecrari, hos tamen præcellere volumus, quos præfuturos his qui ad se pertinent consacerdotibus noverimus. Quod dilectionem tuam sollicitus agere præmonemus et cautius, ut illud apostolicum custodire, quod scriptum est, approberis: *Manus cito nemini imposueris* (I Tim. v, 22).

CAP. V.—Ad synodum quisquis fratrum fuerit evocatus occurrat, nec sanctæ congregationi se denegat: in qua maxime b constituendum esse noverit quod ad disciplinam poterit ecclesiasticam pertinere. Melius enim c omnis culpa vitabitur, si inter sacerdotes Domini collatio frequentior habeatur, et emendationi pariter et charitati plurimum præstat adunata societas. Illic, si quæ causæ natæ fuerint, præstante Domino, ita poterunt terminari, ut contentio nulla residat; sed d sola inter fratres charitas coalescat. Si quæ vero causa major evenerit, quæ a tua fraternitate illic præsidente non potuerit definiri, relatio tua missa nos consulat: ut revelante Domino, cujus misericordiam profitemur esse quod possumus, quod ipse nobis aspiraverit, rescribamus: ut cognitioni nostræ pro traditione veteris instituti et debita apostolicæ sedis reverentia, nostro examine vindicemus: ut enim auctoritatem e tuam vice nostra te exercere volumus, ita nobis quæ illic componi non potuerint, vel qui vocem f appellationis emisit, reservamus.

CAP. VI.—Hæc itaque in omnium fratrum facies notitiam pervenire, ut nullus deinceps e per ignorantem in observandis his quæ præcepimus excusandi se reperiat facultatem. Ad ipsos etiam metropolitanos singularum provinciarum nostra, quibus eos moneremus, scripta direximus: ut noverint apostolicis obediendum esse sententiis, et tunc se nobis parere

a Sic cod. Barb. et Vulgat. Leo Albatius legit decore.

b Cod. Barb., *custodiendum*. Holstenius emendavit ex ingenio, cum in synodis decreta constituantur.

c Vocem *omnis* a Quesnello omissam ex ms. Barb. et editione Holsteniana revocavimus.

d Sic ex ms. emendavimus. Editi *solida* ex Holstenii conjectura, quæ tamen non cogit.

e Ita codex et Holstenius. Quesnellus *nostram* ex ingenio posuit.

f Vide not. 6 Quesn. et nostram observationem.

g Apud Allatum, *ignoratione*, et dein, quæ præcipimus.

h Vide not. 7 Quesnelli.

i Vide not. 8 Quesn.

l Al. 8. Quæ autem erat 7, nunc 2. Scr. 30 Januarii an. 444.

k Exstat hæc epistola in 15 collectionibus, nimirum in 2, 5, Dionysiana 6, Hadrianea 7, Hisp. 9, Isid. 10; item in collect. 11, 12, 13, 21 et reliquis usque ad 24. In indice præmisso collectioni 5, cap. 75, inscribitur: *Epistola generalis de Manichæis*.

l Apud Dionysium hic titulus legitur: *Quod plurimi Manichæi* (al., *Manichæorum*) *vigilantia papæ Leonis in urbe Roma detecti sint*.

m Hanc inscriptionem ex Vat. puro Dionysii aliisque Hadrianeis, et Vindebon. Hisp. prælegimus. Mss. Vat. Hisp. et Isid. cum aliis collect. 11 pro *epi-*

cum fraternitati tuæ ex nostra delegatione cuperint, secundum ea quæ scripsimus, obedire: Cognovimus sane, quod non potuimus silentio præterire, a quibusdam fratribus solos episcopos tantum diebus Dominicis ordinari; presbyteros vero et diaconos, circa quos par consecratio fieri debet, passim quolibet die dignitatem officii sacerdotalis accipere; quod contra canones et traditionem Patrum 623 usurpatio corrigenda committit, cum mos quibus est traditus circa omnes sacros ordines debeat omnimodis custodiri; ita ut per longa temporum curricula, qui sacerdos vel levita ordinandus est, per omnes clericali officii ordines provehatur: ut diuturno discaat tempore, cujus et doctor ipse futurus est. Data pridie idus Januariæ, Theodosio xviii et Albino coss.

EPISTOLA I VII.

AD EPISCOPOS PER ITALIAM.

1 SYNOPSIS. — *Plurimos Manichæorum vigilantia sua in urbe Roma detectos esse, et pari ab eis sollicitudine investigandos admonet.*

m LEO universis episcopis per Italiæ provincias constitutis in Domino salutem.

CAP. I.—In consortium vos nostræ sollicitudinis a advocamus, ut vigilantia pastorali, o ne quid diabolicæ licere possit astutiæ, commissis vobis gregibus diligentius consulatis: ne is qui Domini misericordia revelante per nostram curam a nostris ovibus morbus p abigitur, necdum vobis præmonitis, et adhuc quid agatur ignaris, q per vestras se dispergat Ecclesias, r et suarum furtim cuniculos inveniat latebrarum, 624 s ut quod a nobis in Urbe exstinguitur, tenebrosis apud vos radicibus seminetur. Plurimos impietatis Manichææ sequaces et doctores in Urbe investigatio nostra reperit, vigilantia divulgavit, auctoritas et censura coercuit: quos potuimus emendare, correximus; et ut damnarent Manichæum cum prædicationibus t et disciplinis suis publica in Eccle-

scopis habent Ecclesiis. Cod. Corb. collect. 2 et mss. collect. 5, *Universis episcopis per diversas provincias constitutis*. Cod. Florentin. S. Marci collect. 15: *Leo episcopus urbis Romæ universis* (al. *omnibus*) *episcopis per Italiam constitutis*. Vide not. Quesnelli.

n Codd. collect. Hisp. et Isid. cum aliis quatuor exinde derivatis addunt, *dilectissimi fratres*.

o Vulg. ante Quesn. cum mss. collect. 12, *ne quid diabolicæ fraudis astutia possit nocere*. Lectionem ab eo inductam ex suis codd. nostri quoque mss. libri confirmant, duobus posteriorum collectionum Vat. exceptis, in quibus, *ne quid diabolicæ rei astutia possit nocere*.

p Antiquam lectionem revocavimus auctoritate antiquissimi Vat. Dionysii, et mss. Vercell. ac duorum Vat. Quesnellus cum aliis mss. et Justello, *abjicitur*.

q Quesn. in marg., *Dionys. per vestra sedis pergat Ecclesias*; male. Ita quidem apud Justellum, non vero in nostris Dionysii, nec in Hadrianeis codicibus.

r Codd. Corb. et Thuan. 1. Quesn., *et sanorum furtim cuniculorum inveniat latebram*.

s Vulg. ante Quesn. cum ms. Vercell. et Justello, *ne quod, perperam*.

t Ita mss. Vulg. ante Quesn., *et discipulis*. *Moæ confessione* in duobus Vat. et Vindebon. cum Hisp. loco *professione*.

sia professione, et manus suæ subscriptione, compulsum; et ita de voragine impietatis suæ confessos, poenitentiam concedendo, levavimus. Aliquantum vero, qui ita se demerserant, ut nullum his auxiliantis posset remedium subvenire, subditi legibus, secundum Christianorum principum constituta, ne sanctum gregem sua contagione polluerent, per publicos iudices perpetuo sunt exilio relegati. Et omnia quæ tam in Scripturis quam in occultis traditionibus suis habent profanâ vel turpia, ut nosset populus quid refugeret aut vitaret, oculis Christianæ plebis certa manifestatione probavimus: adeo ut ipse qui eorum dicebatur episcopus, a nobis tentus, proderet flagitiosa in suis mysticis quæ teneret, sicut gestorum vos series poterit edocere. Ad instructionem enim vestram etiam ipsa diximus: quibus lectis, omnia quæ a nobis deprehensa sunt nosse poteritis.

CAP. II.—Et quia aliquantos de his, quos hic, ne se abolverent, arctior reatus involverat, cognovimus aufugisse; hæc ad dilectionem vestram epistolam misimus per 625 acolythum nostrum; ut effecta certior sanctitas vestra, fratres charissimi, sollicitius agere dignetur et cautius, necubi Manichææ perversitatis homines plebes vestras facultatem lædendi, et hujus sacrilegii possint invenire doctores. Alter enim nobis commissos regere non possumus, nisi hos, qui sunt perditores et perdit, zelo fidei Dominicæ persequamur; et a sanis mentibus, ne peccatis hæc latius divulgetur, severitate qua possumus

abscondamus. Unde hortor dilectionem vestram, obtestor et moneo, ut quæ debetis et potestis sollicitudine vigiletis ad investigandos eos; necubi occultandi se reperiant facultatem. Ut enim habeat a Deo dignæ remunerationis præmium, qui diligentius, quod ad salutem commissæ sibi plebis proficiat, fuerit exsecutus; ita ante tribunal Domini de reatu negligentiam se non poterit excusare, quicquidque plebem suam, contra sacrilegæ persuasionis auctores, noluerit custodire. Data tertio kalendas Februarii, Theodosio Augusto xviii et Albino viris clarissimis consulibus.

626^a EPISTOLA VIII.

SEU CONSTITUTIO VALENTINIANI III.
De Manichæis.

B Imperatores THEODOSIUS et VALENTINIANUS Augusti
P ALBINO P. P. II.

Superstitio paganorum quoque damnata temporibus, inimica publicæ disciplinæ, et hostis fidei Christianæ, et ad excidium sui clementiam nostram non immerito provocavit. Manichæos loquimur, quos execrabilis, et toto orbe pellendos omnium retro principum statutis judicavit. Nec dissimulationem crimina nuper detecta patiuntur. Quæ enim et quam diu audituque obscena in iudicio beatissimi papæ Leonis, coram senatu amplissimo manifesta ipsorum confessione patefacta sunt? Adeo ut eorum quoque qui diceretur episcopus, et voce propria proderet, et omnia scelerum suorum secreta perscribere

^a Quesnellus et duo nostri inferioris notæ codices, se demerserunt, ut nullo his auxilii possit remedio subveniri. Seculi sumus veterem lectionem, quæ est in mss. collectionum Dionysii, Hadrian., Hisp., Isid. 12 et 24, nec non apud Jusellam. In Vindebon. coll. 5, se demerserunt, ut nullum his auxiliantis possit remedium subvenire.

^b Quatuor mss. addunt quid.

^c Cod. Vat. 543 collect. 21, qui dicebatur episcoporum episcopus. Hic autem in sermone 16, de Jejun. decimi mensis 5, dicitur, episcopus ipsorum detestandi criminibus ordinatur.

^d Ita plerique codices Quesnelli et nostri cum puro Dionysiano et Vindebon. collect. 5. Vulgati cum Hisp. et Isid. aliisque quatuor ejusdem originis, mysteriis. Alii codd. a Quesn. indicati in margine, mysteriis mysticis, quæ tenerent.

^e Quæ n. cum quibusdam codd., potestis; melius exemplâ Vat. Dionysii, Hadrian., Hisp. et Isid., cum anterioribus vulgatis, poteritis. Paulo ante eundem Vulg. cum utroque Vat., reprehensa, pro deprehensa.

^f Ita cum Quesn. cod. Vindebon. collect. 5 et duo Vat. Cæteri cum Vulg., quos ne abolverentur. Idem cod. Vindebon., arctius, pro arctior.

^g Verba per acolythum nostrum desunt in Vat. Dionysii et in Hadrianæ etiam editis; sed leguntur in cæteris nostris codicibus. Quesnellus, per illum acolythum. At illum nullibi reperire licuit. Foris in aliquo ejus codice positæ fuerunt literæ ill. loco proprii nominis, ut in antiquis formulis usitatum est.

^h Voces fratres charissimi absunt a mss. Hadrian. Vindebon. Hisp. et Justello, nec non a duobus aliis Vat. atque a vulgatis autem Quesn.

ⁱ Duo Vat. collect. 21, ne alicubi Manichææ perversitatis homines plebes vestras facultatem habeant lædendi; sed hi idem eundem paulo post, necubi occultandi etc.

¹ Ms. Vat. collect. 11 cum Vindeh. Hisp., eos. Mox in Vat. collect. 24, ne peccatis audacius divulgetur.

² Vindeh. collect. 5 omittit debetis et.

³ Editiones anteq. Quesn. cum Vat. collect. 24, ingens remunerationis præmium. In Vat. collecti. 11 dicitur ingens et dignæ. Quesn. in marg. Al.: dignum. Paulo post, de reatu negligentiam suæ non poterit excusari, in Vindebon. Hisp.

⁴ Cod. Thuan. 1 Quesn., 17 kal. Addidimus Augusto ex ijs. Vindebon. collect. 5.

⁵ Quesnellus hanc relegit ad ms. Oxon. Nos præterea utimur tribus codd. Wurceburgensi, Gothano, et Octoboniano, quorum variantes exhibuit Joannes Daniel Ritter in novissima editione Lipsiensi codicis Theodosiani tom. VI, inter Novellas.

⁶ 19 Junii anni 445.

⁷ Quesn. Albino P. P. et patricio. Post P. P. adjectimus n, ex editis et mss. Novellarum libris, pro quo codex Wur., Albino bis P. P. Fuit scilicet Albinus primum præfectus prætorio an. 426, ut colligitur ex l. 7, de Legitim. heredit. Expunximus autem et patricio; hoc enim titulo ille quidem inscribitur in legibus an. 446, non veno in illis an. 445.

⁸ Ms. Goth., ad exsilium, corrupte.

⁹ Detecta scilicet fuit an. 445 opera S. Leonis ex Chronico Prosperi. Confer admonitionem nostram præmissam epistolæ primæ, num. 23, nec non dissert. 1 Quesn. de vita et rebus gestis S. Leonis an. 445.

¹⁰ Ipse Leo, epist. 15 ad Turrib. cap. 16, ait: In iudicio nostro, cui non solum frequentissima præsentia sacerdotum, sed etiam illustrium virorum dignitas, et pars quaedam senatus ac plebis interfuit, ipsorum (Manichæorum) qui omne facinus perpetrarunt, ora reseratum est.

¹¹ Confer annot. 13 (Supra n. c) in epist. præced.

ret. Quod notitiam nostram latere non potuit, qui- bus tutum non est negligere tam detestandam Divi- nitatis injuriam, et impunitum relinquere scelus quo non solum corpora deceptorum, sed etiam animæ inexpiabiliter polluuntur. Unde, Albine, parens charissime ^a A. A. illustris et magnifica auctoritas tua, 627 hac nos in æternum victura lege ^b stau- tuisse cognoscat, quam in omnium provinciarum faciet notitiam ^c edictis propositis pervenire. Ut ubi- cumque terrarum quisquam Manichæorum fuerit de- prehensus, pœnas, quas in sacrilegos jura sanxe- runt, auctoritate publicæ severitatis excipiat. Sit- que publicum crimen, et omni volenti sine accusatio- nis periculo tales arguere sit facultas. Nec cuiquam licitum tutumque sit aut celare tales, aut talibus ^d connivere: cum omnia de his a nobis confirmata sint retro principum ^e constituta, ut noverint uni- versi hac edictali lege proposita, Manichæos ^f digui- tate militiæ et urbium habitatione privandos (^g ne quis innocens talium conversatione aut societate capiatur). Successiones nec capiant, nec relinquunt, (^h sed fisci nostri viribus aggregentur. Nec eis quod palam interdiximus, ulla fraude quæratur. Injuria- rum careant actione, contractos liberos omnino non habeant.) Primate uniuscujusque militiæ (ⁱ vel officii mox exigenda per apparitionem vestram) de-

A cem librarum auri multa percellat, ^j si quem hac superstitione pollutum siverint militare; neque enim aliquid ^k nimium in eos videtur posse decerni, quo- rum incesta perversitas religionis nomine lupanari- bus quoque ignota, ^l vel pudenda committit. ^m Dat. xiii kal. Jul. Romæ Valent. A. vi, et Nomo v. c. COSS.

628 EPISTOLA ⁿ IX.

^o AD DIOSCORUM ALEXANDRINUM EPISCOPUM.

P SYNOPSIS. — I. De ordinatione episcoporum, presby- terorum et diaconorum, ut post sabbatum, vel circa exordia noctis quæ proxime succedit, vel mane ipso Dominico die celebretur. — II. De iteratione sacrificii, quod repetere oportet eadem festivitatis die, cum et basilica angustior est quam ut totum simul popu- lum capere queat, et ingens fidelium multitudo con- venit.

B LEO episcopo Dioscoro episcopo Alexandrino salutem.

Quantum dilectioni tuæ Dominicæ charitatis ^q im- pendamus affectum, ex hoc poteris approbare, quod tua firmiter fundare desideramus initia, ne quid cha- ritati tuæ ad perfectionem deesse videatur, cum tibi spiritalis gratiæ merita, ^r ut probavimus, suffragen- tur. Paterna igitur et fraternalis collatio debet sancti- tati tuæ esse gratissima, et a te taliter suscipi, quem- admodum a nobis eam intelligis proficisci. Unum enim nos sentire oportet et agere, ut sicut legimus

^a In editionibus ante Quesn. sine interpunctione jungebantur litteræ A. A., et cum, sic junctæ signifi- cent Augustos, Brissonius, l. iii de Formulæ § 63, has siglas interpretandas contendit Augustorum; pu- tatque librorum quorundam arbitrio, eo quod earum potestatem ignorarent, factum fuisse ut in nonnullis mss. illæ siglæ reddantur atque amantissime. Hinc Quesnellus non siglas, sed Brissonii interpreta- tionem Augustorum textui inseruit, notavitque in ms. Oxoniensi legi, pater charissime atque amantissime. Verum eadem siglæ in plerisque mss. sic cum in- terpunctione exhibentur: P. K. A. A. Ritterius enim in notatione ad primam novellam Theodosiano Codici subjectam monuit, in tribus mss. Wur., Ottob. et uno Richard. haberi P. K. A. A., et pari interpunctione in duobus codd. Goth., at alio Richard. P. A. A. Id con- venit interpretationi, quæ in aliis mss. legitur, pa-rens charissime atque amantissime. Hanc autem fuisse formulam eo tempore usitatam liquet ex novell. 17 Theodosii de Repudiis, ubi expressis verbis Florentius parens charissimus atque amantissimus dicitur; et ex epist. 20, 23 et 25, in Auctario Symmachi, in quibus idem Symmachus præfectus Urbis ab Hono- rio similiter vocatur. Apud Spartianum in Vita Antonini Getæ, cap. 2, Juvenalis præfectus prætorio nuncupatur parens amantissime. Nullibi autem formulam parens charissime Augustorum expressam reperimus. Idem Brissonius, eodem lib. iii c. 63, siglas Fr. A. in aliis legibus signatas interpretatur fra-ter amantissime. Mox cod. Oxoniensis Quesn., illus- tris et præclara magnificentia tua.

^b Ms. Wur., instituisse.
^c Verba edictis propositis desiderantur in cod. Oxoniensi.

^d Ms. Goth. et editio Sighardi, convivere. Aliqui codices cum editione Lipsiensi, conhibere; sed nota- vit Ritterius a librariis confundi convivere et conhi- bere.

^e Ms. Goth. et libri omnes impressi cum Quesn., statuta. Secuti sumus emendationem Ritterii; ita enim principum constituta appellantur leges adversus

Manichæos in epist. præcedenti, cap. 1. Paulo aliter constituta principum constitutiones dicuntur. Vide Paratit. de constitutionibus principum.

^f Ms. Oxon., militia, dignitate, et urbium habita- tione.

^g Lineis inclusa desunt in eodem codice.

^h Hæc quoque inclusa ibidem desiderantur. Mox Nec his pro Nec eis in cod. Wur.

ⁱ In Oxoniensi inclusa lineis pariter omittuntur.

^j Idem cod., si aliquem ex his sciverint militare.

^k Ms. Wur., nimitate.

^l Ms. Oxon. delet vel pudenda.

^m Cod. Wur., Dat. xiv kal. Jul. Mox cod. Ottob. et editi ante Quesn., Valent. vii, pro vi, male. Tandem Numo vulgari habebant. Corr. ximus ex ms. Wur. Nomus enim, non Numus in aliis pluribus do- cumentis vocatur, qui cum Valentiniano consulatum gessit an. 443.

ⁿ Al. 11. Quæ autem erat 9, nunc in appendice. Scripta 21 Junii an. 445.

^o Exstat hæc epistola in mss. collectionum 3, 8, Hisp. 9, Isid. 10, 12, 18, 20, ac reliquis usque ad 24, et apud Sighardum. Quesnellus hanc epistolam anni notatione carentem, an. 445 esse assignandam optime constituit not. 1.

^p Vulgati ante Quesn. ex mss. collectionum pos- teriorum hos titulos præfixerunt, qui ex collect. Hisp. sumpti fuere: I. De ordinatione presbyteri vel diaconi, ut sabbato sancto celebretur, id est die Domi- nico. II. De festivitibus, ut si una Agenda (in Vulg. explicandi causa additur, id est missæ celebratio) popu- lis non suffecerit, nulla sit dubitatio iterari sacrificium. Cum vero hæc synopsis minus sit congrua, Quesnellus aliam substituit.

^q Codd. Vat., Hisp. et Isid., impendimus. Mox pro desideramus mss. Hisp. et Isid. et Vat. collect. 41, festinemus; editi in margine cum mss. Cantabr. et Thuan. Quesnelli, ac duobus nostris Vati. collect. 21, festinamus. Paulo post editi Quesn. in textu, specialis gratiæ, in margine spiritalis.

^r In antiquiss. Vati. collect. 8, ut probamus,

in nobis quoque unum esse cor, et una anima comprobetur (Act. iv, 32). ^a Cum enim beatissimus Petrus apostolicum a Domino acceperit principatum, et Romana Ecclesia in ejus permaneat institutis, nefas est credere quod ^b sanctus discipulus ejus Marcus qui Alexandrinam primus Ecclesiam **629** gubernavit, aliis regulis traditionum suarum decreta formaverit: cum sine dubio de eodem fonte gratiæ unus spiritus ^c et discipuli fuerit et magistri, nec aliud ordinatus tradere potuerit, quam quod ab ordinatore suscepit. Non ergo patimur, ut cum unius nos ^d esse corporis et fidei fateamur, in aliquo discrepemus; et alia doctoris, alia discipuli instituta videantur.

CAP. I. Quo die sacerdotalis vel levitica benedictio celebrari debeat. — ^e Quod ergo a patribus nostris propensiore cura novimus esse servatum, a vobis ^f quoque volumus custodiri, ut non passim diebus omnibus sacerdotalis vel levitica ordinatio celebretur; sed post diem sabbati, ejus noctis quæ in prima sabbati lucescit, exordia deligantur ^g, in quibus his qui consecrandi sunt jejunis, ^h et a jejunantibus sacra benedictio conferatur. Quod ejusdem observantiæ erit, si mane ipso ⁱ Dominico die, continuato sabbati jejunio, celebretur, a quo tempore præcedentis noctis initia non recedunt, ^j quam ad diem resurrectionis, sicut etiam in Pascha Domini declaratur, pertinere non dubium est. Nam præter auctoritatem consuetudinis, quam ex apostolica novimus venire doctrina, ^k etiam sacra Scriptura manifestat (Act. xiii), quod cum apostoli Paulum et Barnabam ex præcepto Spiritus sancti ad Evangelium ^l gentibus mitterent prædicandum, jejunantes et orantes imposuerunt eis manus: ut intelligamus quanta

^a 24. qu. 1. Cum beatissimus, c. 40.

^b Mss. Vat. Hisp. et Isid., sanctus episcopus discipulus ipsius Marcus. Vindeb. Hisp. solum delet episcopus. Mox suarum deest in Vat. 5845 collect. 8.

^c Particulam et a Quesnello omissam restituumus ex septem potioribus nostris mss. Postea ordinatis pro ordinatus in duobus codd.

^d Verbum esse, quod Quesnellus omisit, ex aliis editionibus et ex codd. Hisp. et Isid. revocavimus. Dein statuta pro instituta in Vindebon. Hisp.

^e Dist. 75, Quod a Patribus, c. 4.

^f Quesnellus pro quoque habet hoc, uti quidam inferioris notæ codices præferunt. In Merlino et Sichardo utrumque omittitur. Secuti sumus non tam cæteras editiones, quam plures et potiores nostros **D** codices.

^g Post verbum deligantur in Vulg. Quesnello anterioribus hoc glossema inseritur ex mss. collect. 21, hoc est sub lege divini officii substituantur. Hoc glossema jure expunxit Quesnellus ex suis codd. nota ² allegatis, quibus et reliqui nostri astipulantur. Solum Vat. Hisp. alia interpolatione præfert: Ut non passim diebus omnibus sacerdotalis, vel levitica ordinatio celebretur, sed post diem sabbati, ejusque noctis, quæ in prima sabbati lucescit, exordio consecrandi eligantur. Idem est in Isidor. Vat. et Vindeb. Hisp., exceptis extremis vocibus exordio consecrandi eligantur, pro quibus legitur ut in textu, exordia deligantur.

^h Duo nostra mss. Hisp. delent et. Paulo post, ex eadem observantia erit in Vindeb. Hisp.

ⁱ Vide not. 3 Quesn. et dissert. ejusdem de Jeju-

et dantium et accipientium devotione curandum sit, ne tantæ benedictionis sacramentum negligenter videatur impletum. Et ideo pie et **630** laudabiliter apostolicis morem gesseris institutis, si hanc ordinandorum sacerdotum formam per Ecclesias quibus Dominus præesse te voluit, etiam ipse servaveris: ut his qui consecrandi sunt numquam benedictio nisi in die resurrectionis Dominicæ tribuatur, cui a vespere sabbati initium constat ascribi, et quæ tantis divinarum ^m dispositionum mysteriis est consecrata, ut quidquid est a Domino insignis constitutum, in hujus diei dignitate sit gestum. In hac mundus sumpsit exordium. In hac per resurrectionem Christi, et mors interitum, et ⁿ vita accepit initium. In hac apostoli a Domino prædicandi omnibus gentibus **B** Evangelii tubam sumunt (Joan. xx, 21), et inferendum universo mundo sacramentum regenerationis accipiunt. In hac, ^o sicut beatus Joannes evangelista testatur, congregatis in unum discipulis, januis clausis, cum ad eos Dominus introisset, insufflavit, et dixit: Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata remittuntur eis; et ^p quorum detinueritis, detenta erunt (Ibid., 22). In hac denique promissus a Domino apostolis Spiritus sanctus advenit (Act. ii, 4; Joan. xiv, 16; xvi, 7); ut cœlesti quadam regula insinuatam et traditum noverimus, in illa die celebranda nobis esse mysteria sacerdotalium benedictionum, ^q in qua collata sunt omnia dona gratiarum.

631 CAP. II. De iterando missæ sacrificio, ut plebi supervenienti satisfaciat. — Ut autem in omnibus observantia nostra concordet, illud quoque volumus custodiri, ut cum solemnior ^r quæque festivitas conventum populi numerosioris indixerit, et ^s ea fide-

nio sabbati.

ⁱ Duo mss. Hisp. et Vat. Isid., Quod ad diem.

^k Ms. Vat. Hisp., etiam sacram habemus in exemplo Scripturam, quod cum apostoli.

^l Vox gentibus desideratur in Vindeb. Hisp. et apud Sichardum.

^m Vulg. ante Quesn. cum Vat. Hisp. et Isid. ac mss. collect. 21. dispensationum. Emendationem Quesnelli ex codd. Grimamico, et Victorino, ac ex editionibus Merlini, Nicolini, Surii, et Sichardi, ceteri nostri mss. libri, etiam Vindeb. Hisp. confirmant.

ⁿ Cod. Vat. 1342 collect. 3, vita accepit æterna principium. Tria mss. collect. 8, vita accepit æternum principium. Quidam codd. collect. 21, et Vindeb. Hisp., vita accepit principium.

^o Vindeb. Hisp., sicut beatus Joannes testatur, cum congregatis in unum discipulis, clausis januis ad eos Dominus introisset.

^p Antiquiss. Vat. 5845 et Vindeb. Hisp., quorum retinueritis, retenta sunt. Vat. Hisp., erunt.

^q Editi, in quo. Correximus ex memoratio antiquiss. Vat., ex duob. Hisp. et Vat. Isid., ac Vallicellano collect. 8.

^r Vox quæque deest in editis ante Quesn. et quinque nostris codd., nec non apud Sichardum.

^s In mss. Hisp., Isid. et collect. 21, et ad eamdem fidelium multitudo. Merlinus, et eam fidelium, etc. Editi ante Quesn. cum mss. collect. 24, et ad eam tanta fidelium multitudo. Similiter Sichardus, qui solum omittit fidelium. Quesn. in marg., et ad eam tanti sacrificii oblatio iterata, quod nullibi reperimus.

rum multitudo convenerit, quam recipere basilica A simul una non possit, sacrificii oblatio indubitanter iteretur; ne his tantum admissis ad hanc devotionem, qui primi advenerint, videantur hi, qui postmodum confluerint, a non recepti, cum plenum pietatis atque rationis sit, ut quoties basilicam, in qua agitur, præsentiæ novæ plebis impleverit, b toties sacrificium subsequens offeratur. c Necessè est autem ut quidam pars populi sua devotione priveatur, si unius tantum missæ more servato, sacrificium offerre non possint, nisi d qui prima diei parte convenerint. Studiosè ergo dilectionem tuam et e familiariter admonemus 632 ut quod nostræ consuetudini ex forma paternæ traditionis insedit, tua quoque cura non negligat: f ut per omnia nobis et fide et acibus congruamus. Propter quod remeanti filio B nostro Possidonio presbytero, hanc ad fraternitatem tuam epistolam dedimus preferendam, qui h nostris processionibus atque ordinationibus frequenter interfuit, et toties i ad nos missus, quid in omnibus i apostolicæ auctoritatis teneremus, agnovit. Data h xi kalendas Julias.

a Exemplaria collect. 21, non recipi.

b Vide not. 4 Quesnelli.

c De Consecr. dist. 1, *Necessè est*, c. 51.

d *Mss. Hisp. et Isid. omittunt qui.*

e Vide not. 5 Quesn. et observationem nostram.

f Al. cum m-s. collect. 24. atque Sichoardo, ut omnia nobis ex fide et acibus congruant.

g Vide not. 6 Quesn.

h Codd. collect. 8, in nostris. Mox in Vindebon. Hisp., atque orationibus.

i Verba ad nos strictè accepta de ipso Leone indicare videntur, hunc Possidonium litteras quoque Cyrilli de Paschate an. 444, quarum fragmentum edidimus ante, epist. 5 ad eundem Leonem. Romam attulisse an. 445. Sed vox *toties* non duas tantum, sed plures Possidonii transmissiones significat: cumque certum sit eundem etiam ad Cælestinum missum fuisse cum commonitorio et epistola ejusdem Cyrilli in Nestorii causa an. 430, jam probabilissimum est voces ad nos, quæ hanc quoque ipsius transmissionem videntur comprehendere, non de solo Leone, sed de prædecessore etiam ejus accipiendas esse. Nos enim pro ipsa pontificia dignitate accipi potest, quæ in omnibus Petri successoribus una eademque est, uti loquimur in admonit. ad epist. 4. num. 25.

j Quesn. ita emendavit ex codicibus et editionibus nota ejusdem septima recensitis. Hanc emendationem etiam nostri potiores et antiquiores mss. libri collect. 3, 8, 25 et 26, approbant. Vulgati Leonini cum quibusdam mss. collect. 21, *apostolicæ sedis auctoritate*. Vat. 541 ejusdem collectionis, *apostolicæ sedis auctoritate*. In Vat., Hisp., Isid. et mss. collect. 12, atque 22, *Apostolicæ sedis auctoritatibus*.

k In mss. collect. 3, in Vat., Hisp. et Isid. nec non in tribus codd. collect. 21, data omittitur. Vindebon. III-p., x kal. Julii. Editi ante Quesn. ex Merlino et mss. collect. 24 atque Sichoardo, kal. Julii. Antiquissimus Vat. 5845 collect. 8, xi kal. Junias. Soli codices antiqui Vallicell. A, 5, et Vercellensis nec non Vat. 3791 habent xi kal. Julias. Cum vero codices Vallicell. et Vercell. pertineant ad eandem collectionem 8 ad quam spectat Vat. 5815, mira lectio preferenda sit, dubitari posset. Dubitationem tamen videtur eximere cæterorum codicum consensus in voce Jul., ac propterea ultimam lectionem a Quesnello inductam retinimus.

I EPISTOLA X.

AD EPISCOPOS PER PROVINCIAM VIENNENSEM CONSTITUTOS.

In causa Hilarii Arêlatensis episcopi.

SYNOPSIS. — I. Ecclesia Christo instituta collocata in Petri soliditate, a qua non recedendum. Hanc ille violat qui ejus potestatem tentat infringere. — 633 II. Hilarius arguit Ecclesiarum statum et concordiam perturbantem. — III. Cælidonium ab Hilario depositum, retractato judicio sedi suæ restitutum esse, exponit. — IV. Projectus episcopus, cui ægrotanti alterum idem Hilarius substituerat, in integrum restitutum. — V. Ordinationem episcopi provincialis metropolitano reservandam. — VI. Sine cleri plebisque consensu, et extra diem legitimum neminem ordinandum. — VII. Hilario metropolitani dignitas et potestas in provinciâ Viennensem adempta. — VIII. Neminem pro levi causa communionem esse pellendum. — IX. Ut præter Leontii antiquioris episcopi consensum alterius provinciæ concilium non indicatur.

Dilectissimis fratribus, universis episcopis per Viennensem provinciam constitutis, LEO Romæ episcopus.

CAP. I. — Divinæ cultum religionis, quem in omnes gentes omnesque nationes Dei voluit gratia coruscare, o ita Dominus noster Jesus Christus hu-

i Circa tempus epistolæ sequentis, an. 445.

ii Ferraræ sunt hujus epistolæ mss. exemplaria, ut observavit Quesn., not. 1. Exstat enim tantum, quod sciamus, in cod. Corbeiensi vetustissime collect. 2, sub Vigiliis ætatem in Gallis digestæ, necnon in mss. collect. 12 et 24. P. Sirmundus aliud quoddam vetustum exemplar vidit, quod ex inscriptione hujus epistolæ a laudatis codicibus plurimum variante, ut not. sequenti apparebit, aliam originem prodit. Nobis posteriorum tantum collectionum exemplaria invenire et conferre licuit, nimirum Vat. 1340, et Ven 569 collect. 12, Vat. 544 collect. 24, et Vat. 541, cui ex eodem fonte collectionis 12 hæc epistola sub finem addita videtur. Hi vero codices cum recentiores collectiones exhibeant, cum antiqua collectione præsertim Corbeiensi comparandi non sunt, quæ origines Gallicanæ, ipsam epistolam ad Viennensium provinciæ episcopos scriptam, ex vetustiori atque accuratiori exemplo apud Gallos invento recepisse credenda est. Huc non solum Quesnellus, sed etiam ante ipsum P. Sirmundus post habitis editionibus vulgatis, quæ ex Merlino, id est, ex collect. 12 derivatæ sunt, Corbeiensi codici in recedenda hæc epistola plurimum devenerit; ac propterea istorum lectiones non facile deserendas aut immutandas credidimus. Porro etsi consulamur, quo hæc epistola scripta fuit, nulli codices exhibeant, satis tamen colligitur ex constitutione sequenti, quæ sub idem tempus in Gallias missa fuit. Cum autem ea constitutio ex emendatione chronice notæ ope nostrorum codd. scripta fuerit post epistolam ad Dioscorum an. 445, istam quoque epistolam ab eadem constitutione non disjungendam hoc loco collocavimus.

iii Jacobus Sirmundus siglis VV. CC. non veterem schedam, ut perperam interpretatus est Quesn. not. 2, sed veteres codices, aut unum saltem antiquum exemplar allegavit, in quo huic epistolæ præfigitur, *Dilectissimis fratribus universis episcopis per provincias Maximam Sequanorum et Viennensium constitutis Leo*. Displicuit Quesnello additio *Maximæ Sequanorum*, eo quod nolit Cælidonium episcopum Vesontionis, quæ Maximæ Sequanorum metropolis est. Sed Vesontionensem hujus episcopatum vindicabimus in observat. ad diss. 5 Quesnelli, part. 2 cap. 2, ubi et de hac inscriptione plura.

Dist. 19, Ita Dominus noster Jesus, c. 7.

mani generis Salvator instituit, ut veritas, quæ antea legis et prophetarum præconio continebatur, per apostolicam tubam in salutem universitatis exiret, sicut scriptum est: *In omnem terram^a exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (Pa. xviii, 5). Sed hujus muneris sacramentum ita Dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro apostolorum omnium summo, principaliter^b collocaret; et ab ipso quasi quodam capite, dona sua velit in corpus omne manare, ut exsortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere. Hunc enim in consortium individuae^c unitatis assumptum, id quod ipse erat, voluit nominari, dicendo: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi, 18); ut æterni templi ædificatio, mirabili munere gratiæ^d Dei, in Petri soliditate consisteret; hac Ecclesiam suam firmitate corroborans, ut illam nec humana temeritas posset appete, nec portæ contra illam inferi prævalerent. Verum hanc petrae istius sacratissimam firmitatem, Deo, ut diximus, ædificante constructam, nimis impia vult præsumptione violare quisquis ejus potestatem tentat infringere, favendo cupiditatibus suis, et id, quod accepit a veteribus, non sequendo: cum nulli se subditum legi, nullis institutionis Dominicæ credit regulis contineri, a vestro nostroque, præsumendo illicita, et quæ custodire debuit, negligendo.

CAP. II. — Verum hæc nos, Deo, ut credimus, aspirante, ^d servata circa vos nostræ charitatis gratiæ, quam sanctitati vestrae apostolica semper sedes, ut meministis, impendit, nitimur consilio maturiore corrigere, et vestrarum Ecclesiarum statum communicato vobiscum labore, componere, non nova instituentem, sed vetera renovantes: ut in status consuetudine, quæ nobis a nostris patribus est tradita, perduremus, et Deo nostro per boni operis ministerium, remotis perturbationum scandalis, placeamus. Nobiscum itaque vestra fraternitas recognoscat

^a Quæsnellus, *exiit*; et notavit in margine: *Ita mss. codd., quod et antiquis Patribus familiare. At Sirmondus cum omnibus nostris codd. et anterioribus ex-cm-si exiit*; et ita etiam apud plures Patres a P. Sebaier allegati, quorum nonnulli *exiit*, uti etiam in antiquissimo Psalterio ms. capituli Veronensis et in Sangermanensi ab eodem laudato: nulli autem Patres ab eo citantur pro *exiit*. Si originalis textus haberet *exibit*, tum subsistere posset *exiit*. Forte typographorum lapsu in Quesnelli edit. *exiit* pro *exibit* impressum fuit.

^b Ita codd. Corb. et Thuan. apud Quesnel. not. 3, quam confer cum nostra observat. Sirmondus, *collocaret atque ab ipso quasi quodam capite dona sua vellet in corpus omne manare*. Aliæ editiones cum nostris mss., *collocaret*, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua vellet in corpus diffunderet.

^c Vide not. 4 Quesn. et observat. nostram.

^d Sirmondus, *reservata*.

^e Editi ante Quesn. cum solis codd. collect. 24 et Sirmondo, *quam*.

^f Sic cum Quesn. nostri codd. Al., *constitutum*. Vide not. 5 Quesn. et observat. nostram.

A apostolicam eodem, pro sui reverentia a vestra etiam provincie sacerdotibus, innumeris relationibus esse consultam, et per diversarum, quemadmodum veteris consuetudo placebat, appellationem causarum, aut retractata, aut confirmata fuisse judicia: adeo ut servata unitate spiritus in vinculo pacis, communitibus hinc inde litteris, quod sancte agebatur, perpetuæ proficeret charitati: quoniam sollicitudo nostra, non sua querens, sed quæ sunt Christi, dignitatem divinitus datam nec Ecclesiis, nec Ecclesiarum sacerdotibus abrogabat. Sed hunc transemper inter majores nostros et bene tentum, et salubriter^f custoditum Hilarius Ecclesiarum statum, et concordiam sacerdotum novis præsumptionibus turbaturus excessit; ita suæ vos cupiens subdere potestati, ut se beato apostolo Petro non patiatur esse subjectum, ordinationes^g sibi^h omnium per Gallias Ecclesiarum vindicans, et debitam metropolitani sacerdotibusⁱ in suam transferens dignitatem; ipsius quoque beatissimi Petri reverentiam verbis arrogantioribus minuendo: cui cum^j præ cæteris solvendi et ligandi tradita sit potestas (Matth. xvi), pascendarum tamen ovium cura specialius mandata est (Joan. xii). Cui quisquis principatum æstimat denegandum, illius quidem nullo modo potest minuere dignitatem; sed inflatus spiritu superbiæ suæ, semetipsum in inferna demergit.

CAP. III. — Quæ igitur apud nos in causa Celidonii episcopi gesta confecta sint, et quæ Hilarius dixerit, dum cum eodem, præsertim supradicto episcopo, audiretur, inditus chartis rerum ordo demonstrat. Ubi postquam Hilarius rationabile, quod in sanctorum concilio sacerdotum posset respondere, non habuit, ad ea se^k occulta cordis ipsius translulerunt, quæ nullus laicorum dicere, nullus sacerdotum posset audire. Doluimus, ^l fateor, fratres, et hunc ejus mentis tumorem medelis patientiæ nostræ curare tentavimus. Nolebamus etenim ea illi exacerbare vulnera, quæ suæ animæ insolentibus subinde sermonibus infligebat, et quem susceperamus ut fratrem, ^m delinire magis ipsum, quamvis

^g Vide not. 6 ejusdem, et nostram observationem.

^h Sirmondus cum editis ante Quesn., *in suum jus transferens dignitatem*. Nostri codd., *in suum jus transferre dignitatem*, quod alia interpunctione ad participium *cupiens* refertur. Quesn. prætulit lectionem mss. collect. 2.

ⁱ Ita omnes nostri codd., immo etiam Quesnelli atque Sirmondi, omnesque editiones. Conjecturas Quæsnelli, quibus mallet legi *pro cæteris* expendimus in observat. ad not. ejusdem 7.

^j Tres nostri mss., *non habuerit*.

^k Quesn., in marg.: S. Paulus I Cor. xiv, 25: *Occulta cordis ejus manifesta fient*.

^l Verbum *fateor*, quod erat in editionibus ante Quesn. ex nostris mss. et Sirmondo revocavimus.

^m Nostri codices, *delinire magis (quamvis ipse suis responsionibus invitaret, forte incitaret) quam contristare*, etc. Idem legitur apud Sirmondum hac una exceptione, quod pro *invitaret* habet *innodaret*. Nolumus tamen mutare lectionem anteriorum editionum, etiam Quæsnelli, qui ad marginem notavit pro *innodaret*: Alias, *irretiret*, vel *implicaret*.

ipse aesus responsionibus innodaret, quam contristare nostris interlocutionibus, nitebamur. Absolutus est Celidonius episcopus, quoniam se injuste sacerdotio fuisse dejectum, manifesta testium responsione, ipso etiam presente, monstraverat; ita ut, quod Hilarius nobiscum residens posset opponere, non haberet. Remotum est ergo iudicium, quod prolatum in hac sententia legebatur, quod tamquam a viduæ maritus sacerdotium **636** tenere non posset. Quod nos quidem servantes legalia constituta, sollicitius volumus custodiri, non solum circa sacerdotes, sed circa clericos quoque minoris officii: ne ad sacram militiam hi permittantur accedere quibus sit tale conjugium, ^b vel qui contra apostolicam disciplinam non unius tantum uxoris viri fuisse monstrantur. Sed sicut ens, quos factum suum non potest excusare, aut non admittendos, aut si ^c fuerint, decernimus removendos, ita quibus hoc falso objicitur, ^d habita necesse est examinatione purgemus, et suum officium perdere non sinamus. ^e Mansisset namque in illum prolata sententia, si objectorum veritas exstitisset. Redditus itaque est Ecclesiæ suæ, et huic, quam amittere non debuit, dignitati coepiscopus noster Celidonius, sicut gestorum series, et post decursam cognitionem sententia, quæ a nobis est prolata, testatur.

CAP. IV. — Huic negotio sic finito, fratris et coepiscopi nostri Projecti querela successit: cuius ad nos litteræ lacrymabiles et dolendæ, de superordinato sibi episcopo, sunt directæ. Epistola quoque ingesta est civium ipsius, et numerosa singulorum

^a Confer not. 8 Quesnelli.

^b Ita nostri codd. cum Quesn. Al., vel contra; Sirmondus, ut contra.

^c Sirmondus addit *admissi*, quod tamen etiam in nostris mss. omni-sum subintelligitur.

^d Editi ante Sirmondum et Quesn. cum aliquibus mss., perperam, ab ea necesse est.

^e Celidonium Vesontionensem fuisse episcopum liquebit ex his quæ adversus Quesnellam disputabuntur in observationibus ad dissertationem ejus 5, c. 4. Nihil itaque juris in illum Arelatenis episcopum obtinebat, ac propterea cum S. Leo scripsit: *Mansisset in illum prolata* (ab Hilario Arelatensi) *sententia, si objectorum veritas exstitisset*, non eo sensu accipiendum est, ac si S. pontifex jus illum Hilarii proprium in Celidonium agnoscat; Valentianus enim in constitutione mox subjicienda, quæ ex Leonis mente scripta et edita est, de Hilario pronuntians, *alios incompetenter removit*, quod ad Celidonii depositionem refertur; voce *incompetenter* jus in Celidonium eidem defuisse palam insinuat. Itaque depositionis sententiam mansuram fuisse asseruit S. Leo non Hilarii jure, sed vel jure aliorum episcoporum ejusdem Celidonii provinciæ, quos convenisse auctor Vite Hilarii indicat, vel saltem facto, quatenus ex legalibus institutis viduarum maritum a sacris altaribus arcendum S. pontifex pariter iudicasset; unde præmisit: *Quod nos quidem servantes legalia constituta, sollicitius volumus custodiri non solum circa sacerdotes, sed circa clericos quoque minoris officii*. Hinc expungendam credidimus postillam a Quesnello luic loco appositam: *Hilarii potestatem in provinciam Viennensem non impetit S. Leo*, quod Celidonium Hilarii jure, Leone fatente, depositum falso præsumit.

A subscriptione firmata, invidiosissimis contra Hilarium plena querimoniis: quod Projecto episcopo suo ægrotare liberum non fuisset, ejusque sacerdotium in alium præter suam notitiam esse translatum, et tamquam in vacuum possessionem ab Hilario pervasore hæredem viventis inductum. Quid hic fraternitas vestra sentiat, cuperemus audire. Quamquam de vestris animis nostra non debeat sententia dubitare: cum fratrem in lectulo constitutum, tam non infirmitate corporis aggravari quam alio videatis dolore **637** torqueri. Quæ spes illi de vita relinquatur, cui de sacerdotio suo desperatio, dum illi alter substituitur, irrogatur? Apparet ^f quam mitis sit corde Hilarius, qui obesse præsumptioni suæ fraternæ mortis credidit tarditatem. Quantum enim in se fuit, illi ^B subtraxit lucem, abstulit vitam, qui hunc ^g dolorem in locum ejus alterum subrogando, ne ad salutem illi recursus esset, injecit. Esto ut ^h brevis fratri evenerit humanæ conditionis consueta migratio, quid sibi Hilarius quærit in aliena provincia, et id quod nullus decessorum ipsius ante Patroclum habuit, ⁱ quid usurpat? cum et ipsum, quod Patrocla a sede apostolica temporaliter videbatur esse concessum, postmodum sit ^j sententia meliore sublatum? Expectarentur certe vota civium, testimonia populorum; quæreretur honoratorum arbitrium, electio clericorum, quæ in sacerdotum solent ordinationibus ab his ^k qui noverunt Patrum regulas, custodiri: ^l ut apostolicæ auctoritatis norma in omnibus servaretur, quæ præcipitur ut sacerdos Ecclesiæ præfaturus, non solum attestacione fidelium, sed etiam eorum

^f Editi anteriores Sirmondo et Quesnello, et quidam codd. addunt *ergo*.

^g Sirmondus inserit *et*.

^h Sensus exigere videtur *brevis*. Editi ante Sirmondum, *brevis fratri invenerit*, vel, *inventæ fuerit humanæ conditionis consueta migratio*. Apud Quesn. cum duobus nostris codicibus perperam, *conditioni*.

ⁱ Ita Quesnellus, et quidam nostri codices. Al., *cur usurpat?* Paulo ante editi vetustiores Sirmondo et Quesnello, *aut Patroclus habuerit*, male; *ante Patroclum* enim habent tum nostri tum Sirmondi et Quesnelli codices, ac præsertim Corbeiensis; ipseque sermonis contextus ipsum flagitare cognoscitur.

^j Inducitur Bonifacii I papæ decretum confirmatum a Cælesti o, quo Narbonensis prima Patroclo antea tributa decreto Zosimi eidem adempta fuit, et Narbonensi episcopo restituta. In hoc autem Zosimus Patroclo faverat, quia is decessores suos ea provincia semper petitos iis argumentis statuit, quibus tum episcopus Narbonensis ante respondere non potuit. Cum vero sub Bonifacio I idem episcopus Narbonensis renumpis viribus contrarium ostenderit ejusmodi documentis, quæ allatis ab Arelatensi adeo præstantabant, ut omnino convincentia sequentes pontifices approbaverint, hinc eam provinciam eidem Arelatensi *meliore sententia* sublata Leo affirmat.

^k Sirmondus, qui *norunt*. Porro Patrum regulæ videntur esse canones Patrum Sardicensium præcipientium can. 5 eum ordinandum episcopum qui a populo petitur. De hac autem re aperti statuente Juliano I, Innocentius; et Cælestinus, non tam populi quam cleri votum flagitarunt.

^l Quesnellus contra omnium nostrorum codicum et anteriorum editionum auctoritatem nullo indicato m. posuit, *aut apostolica*.

qui foris sunt testimonio muniatur (I Tim. III, 7), A neque illius scandali relinquatur occasio, cum per pacem et Deo placitam concordiam consonis omnium studiis, qui doctor pacis futurus est, ordinatur.

CAP. V. — S. d. ille insperatus nescientibus super- venit, et improvisus abscessit, cursu, ut didicimus, celeri itinera multa conficiens, et per longinquas provincias tanta ^a immaturitate discurrens, ut videatur gloriam de scurrili velocitate potius quam de sacerdotali moderatione captasse. Hæc enim directarum ad nos civium verba sunt litterarum: *Ante abscessit quam eum venisse* 638 *nossemus.* Non est hoc redire, sed fugere, nec salubritatem impendere dili gentiæ pastoralis, sed vim inferre latronis et furis, dicente Domino: *Qui non intrat per januam* ^b *in cor- tem ovium, sed ascendit aliunde, hic fur et latro est* B (Joan. x, 1). Non ergo Hilarius tam studuit episcopum consecrare quam eum potius qui ægrotabat occidere, et ipsum quem superposuit male ordinando decipere. Nos tamen, quod vobis credimus Deo iudice placitu- rum, in commune cunctis fratribus consulentes, et male ordinatum submoveri, et episcopum Projectum in suo sacerdotio permanere debere decrevimus: id statuentes ut si quisquam fratrum nostrorum in qua- cumque provincia ^c decesserit, is sibi ordinationem vindicet sacerdotis, quem illius provinciæ metropoli- tanum esse constiterit. ^d Dux, ut videmus, causæ transactæ sunt, in quibus tamen multa sunt quæ præter rationem ecclesiasticam videantur esse com- missa, et justii iudicii debeant expectare censuram. Sed nos diutius hic non possumus inmorari, cum ad alia quæ nobis cum vestra sanctitate sollicitus conferenda sunt provocemur.

CAP. VI. — Militaris manus, ut didicimus, per pro- vincias sequitur sacerdotem, et ^e armati præsidii præsumptione suffulto ad invadendas per tumultum famulatur ecclesias, quæ proprios amiserint sacer- dotes. Trahuntur ordinandi ante hoc officium, his quibus præficiendi sunt civitatibus ignorati. Ut enim notas qui fuerit et probatus per pacem petitur, ita

^a Idem Quesnellus in marg.: Forte, *maturitate*, quod nec codices præferunt, nec sensus videtur exi- gere.

^b Nostri codd., *in curtem*. Quidam editi, *in chor- tem*, alias *in cohortem*. Sed *cors* *cortis* idem est ac *cohors*, et proprie locum muris cinctum, quo aliquid custoditur, significat.

^c Sirmundus audit de hac vita.

^d Quidam codd. cum editis ante Sirmundum, *quia, ut videmus*. Mox duo mss. omittunt *tamen*; pro quo editiones memoratæ substituunt *etiam*.

^e Locum hunc in anterioribus editionibus pertur- batum Sirmundus et Quesnellus ex mss. restituerunt. Vide not. 9 ejusdem Quesn. Sic autem legebatur: *Armatis præsumptione suffultum ad invadendas per tu- multum famulatur ecclesias, quæ proprios amiserint. Traduntur ordinandi ad hoc officium, his quibus præ- ficiendi sunt civitatibus ignoti.*

^f Vide not. 10 Quesn.

^g Plures hic metropolitanos perstringit. Illi autem videntur intelligi ad quorum provincias Celdonius ac Projectus pertinebant: quippe qui fortassis Hilario permittentes ut iudicia et ordinationes in suis pro- vinciiis haberet, jus suum quodammodo in eunq. trans-

per vim necesse est, qui ignotus adducitur, impona- tur. Obtestor et obsecro, et sub Dei vos invocatione convenio, prohibete, fratres, talia, et omnem dissen- sionis materiam de vestris provinciis 639 removete. Certe nos ante Deum absolvimus, qui vos, ne per- mittatis ultra hæc fieri, convenimus. Per pacem et quietem sacerdotes qui futuri sunt postulentur. Te- neatur subscriptio clericorum, honoratorum testimo- nium, ordinis consensus et plebis. Qui ^f præfuturus est omnibus, ab omnibus eligatur. Ordinationem sibi, ut ante jam diximus, singuli metropolitani suarum provinciarum cum his qui cæteros sacerdotii antiqui- tate præveniunt, restituito sibi per nos jure defend- ant. Alienum jus alter sibi non audeat vindicare. Suis limitibus, suis terminis sit unusquisque conten- tus, ^g et privilegium sibi debitum in alium transferre se posse, noverit non licere. Quod si quis negligens apostolicas sanctiones, plus gratiæ tribuens perso- nali, sui honoris desertor esse voluerit, privilegium suum in alium transferre posse se credens, non is cui cesserit, sed is qui intra provinciam antiquitate episcopali cæteros prævenit sacerdotes, ordinandi sibi vindicet potestatem. Non passim, sed die legitimo ordinatio celebretur; nec sibi constare status sui no- verit firmitatem, qui non die sabbati vespere, quod lucescit in prima sabbati, vel ipso Dominico die fuerit ordinatus. Solum enim majores nostri resurrectionis Dominicæ diem hoc honore dignum judicaverunt, ut sacerdotes qui sumuntur hoc die potissimum tri- buantur.

CAP. VII. — Suis unaquæque provincia sit contenta conciliis, nec ultra Hilarius audeat conventus indi- cere synodales, et sacerdotum Domini iudicia, se interserendo turbare. ^h Qui non tantum noverit se ab alieno jure depulsum, sed etiam Viennensis pro- vinciæ, ⁱ quam male usurpaverat, potestate priva- tum. Dignum est enim, fratres, antiquitatis 640 statuta reparari, cum is qui sibi ordinationem pro- vincie indebitæ vindicabat, talis in præsentem etiam probatus fuerit ^j exstitisse, ut cum ipse frequentius

tulerunt. Ingenuum præterea Alpium maritimarum metropolitanam a Leone fuisse culpatum ob illicitam sui juris cessionem, testatur Hilarius papa epist. 4. Incertum vero est num hæc Ingenui reprehensio ad has Leonis litteras referenda sit, an vero ad alias quæ interciderint; de quo vide plura in dissert. de epistolis deperditis, num 97.

D ^h Ita cum antea editis et tribus nostris codd. Sirmundus. Quesnellus au. em cum mss. collect. 24, qui *tamen noverit se non solum ab alieno jure.*

ⁱ Quesn. in margine: Forte, *qua male usus fuerat*. Id autem ea sola de causa scripsit, quia in sua sen- tentia, quam in observationibus ad quintam diss. impugnabimus, Hilarium nullum jus quod sibi non competeret usurpare contendit.

^j Editi ante Sirmundum et Quesn. cum inferioris notæ codicibus omittunt *exstitisse*. Porro metropolitæ, qui in aliquo defecisset contra regulas canonum, *sue tantum Ecclesiæ sacerdotium pro sedis apostolicæ pie- tate servari*, ordinationis episcoporum jure adempto, vetus disciplina erat, ut videre est apud Hilarium papam epist. 8, ad Gallicanos, n. 1. Confer etiam Leonis epist. 12, c. 9.

tamerantia et insolentibus verbis sententiam damnationis expeteret, suæ tantum civitatis illi sacerdotium, pro sedis apostolicæ pietate, præceptio nostra servaverit. ^a Non ergo intersit ulli ordinationi; non ordinet, qui meriti sui conscius, cum quæreretur ad causam, turpi fuga se credidit subtrahendum, ^b exsors apostolicæ communionis, cujus particeps esse non meruit: Deo, ut credimus, hoc agente, qui illum, inopinantibus nobis, et ad judicia nostra pertraxit, et inter examinationes habitas, ne communionis nostræ consors fieret, ut abscederet latenter, effecit.

CAP. VIII. — Nulli Christianorum facile communico denegetur, nec ad indignantis fiat hoc arbitrium sacerdotis, quod in magni reatus ultionem invitus et dolens quodammodo debet inferre animus ^c judicantis. Cognovimus enim pro commissis et levibus verbis quosdam a gratia communionis exclusos, et animam pro qua Christi sanguis effusus est, irrogatione tam sævi supplicii sauciatam et inermem quodammodo, exultamque omni munimine, diabolicis ^d incursibus, ut facile caperetur, objectam. Certe ^e si quando causa talis emerit, ut pro commissi criminis qualitate aliquem juste faciat communionem privari, is tantum pœnæ subdendus est quem reatus involvit; nec particeps debet esse supplicii, qui consors non docetur fuisse commissi. Sed quid mirum eum in laicos talem existere, qui soleat de sacerdotum damnatione gaudere?

CAP. IX. — Unde quia nostra longe alia videtur intentio, nam omnium Ecclesiarum statum **641** et concordiam custodiri cupimus sacerdotum, ad unitatem vos vinculo charitatis hortantes et obtestamur, et affectione congrua commonemus, ut ea quæ a nobis Deo inspirante et beatissimo Petro apostolo, dis-

^a *Locus emendatus ex mss. Sirmondi et nostris, inquit in postilla marginali Quesnellus. Legebatur autem antea: Non ergo sit illi ordinatio, qui meriti sui conscius, cum quæreretur ad accusandum, turpi fuga, etc. Corruptus in nostris mss. collect. 12 et 24: Non ergo sit illi ordinatione, non ordinet, qui meriti, etc.*

^b Male nonnulli hunc locum de excommunicatione qua S. Leo Hilarium a sua communionem separaverit, interpretantur. Ex sequentibus enim palam sit ideo Hilarium dici exsortem apostolicæ communionis, quia ipse Roma inopinate auf gienus inter sacra utique mysteria, communionis nostræ, subdit pontifex, consors fieri noluit. Hilarius scilicet, qui ex auctore Vitæ ejus c. 17 apud Leonem questus fuerat aliquos apud Gallos publica sententia damnatos, in Urbe sacris altaribus interesse, communioni ejus (Cælidæmi) quem cum tantis viris damnaverat, conjungi nullatenus acquievit; et ne cogereetur cum eo, quin absolvendum præsentiebat, Romæ communicare, recessit, et eatenus ab ipsa apostolica communionem se subduxit.

^c Ita Quesnellus cum duobus nostris codd. Al., vindicantis.

^d Sirmondus, incursionibus.

^e Quatuor nostri codices, si qua causa.

^f Sic Quesn. et nostri codd. Al., enim gratulationi. Mox pro custodiam Sirmondus concordiam.

^g Ita cum Sirmondo Quesnellus. Anteriores editiones cum Vat. collect. 24, pro novis. Melius in aliis tribus nostris codd., novis.

^h Hic Leontio, de quo vide nostram observationem in not. 11 Quesnelli, sola prærogativa in convo-

cussis probatisque nunc omnibus causis decreta sunt, pro vestra pace et dignitate servetis: certi non tam nostro quam vestro honori proficere, quod talia statuisse cognoscimus. Non enim nobis ordinationes vestrarum provinciarum defendimus, quod potest forsitan ad depravandos vestræ sanctitatis animos Hilarius pro suo more mentiri; sed vobis per nostram sollicitudinem vindicamus, ne quid ulterius liceat novitati, neque præsumptori locus ultra jam pateat privilegia vestra cassandi. Nostræ ⁱ etiam gratulationi hoc solum crescere profitemur, si et apostolicæ sedis diligentia apud vos illibata servetur, et per sacerdotalis disciplinæ custodiam honori vestro perire, quod suum est, ^k improbis usurpationibus non sinamus. Et quoniam honoranda est semper antiquitas, fratrem et coepiscopum nostrum ^l Leontium probabilem sacerdotem, hac, si vobis placet, dignitate volumus decorari: ut præter ejus consensum alterius provincie non indicatur a vestra sanctitate concilium, et a vobis omnibus, quemadmodum vetustas ^m ejus et probitas exigit, honoretur, metropolitanis privilegii sui dignitate servata. Equum est enim, nec ulli de fratribus fieri videtur injuria, si his qui sacerdotii vetustate præcedunt, pro ætatis suæ merito in suis provinciis a sacerdotibus cæteris deferatur. Deus vos incolumes custodiat, fratres charissimi.

642 | EPÍSTOLA XI,

seu

^k CONSTITUTIO VALENTINIANI III AUGUSTI,

^l una cum præcedenti Leonis papæ epistola de eodem negotio missa in Gallias.

De episcoporum ordinatione.

^m Imperatores THEODOSIUS ET VALENTINIANUS AUGUSTI

candis diversarum provinciarum synodis, qua Hilarius potiebatur, hoc loco tribuitur. Cæterum verus metropoliticum eidem Hilario ademptum, alia Leonis epistola, quæ desideratur, in Viennensem episcopum fuisse traducum liquet ex epist. 66, c. 2. Confer quæ hac de re pluribus dicuntur in observationibus ad dissert. 5 Quesnelli, part. 3.

ⁱ Vox ejus, a Quesnello omissa, ex omnibus nostris mss. et cæteris editionibus revocatur.

^j Scripta 8 Julii an. 445.

^k Quesnellus in secunda editione varias lectiones apposuit ex ms. Thuanæo Colbertino. Nos eandem recognovimus cum ms. Vat. 3533 collectionis canonum cardinalis Densdedit, qui hanc legem ex vetustiori exemplari sumptam eidem collectioni inseruit lib. 1, pag. 48. Ex ms. Ottobon. Vat. solius chronica notæ lectionem posterius accepimus.

^l Quæ sequuntur apposita fuerunt a P. Sirmondo, et exinde a Quesnello; ac probabilissimum est Leonis decretalem una cum hac lege in Gallias missam fuisse, ne executioni ejus impedimentum opponeretur.

^m Mss. Thuan. et Vat. hanc inscriptionem præferunt: Imperator Valentinianus Augustus omnibus sub imperio æternæ urbis Romæ ubique terrarum degentibus. Licet occasione quidem controversiæ Gallicanæ ob nonnulla Hilarii Arelatensis gesta hæc lex edita fuerit, non tamen pro solis Gallicanis, sed pro universis imperii provinciis latam fuisse patet ex illis verbis: Ne quid tam episcopis Gallicanis quam aliarum provinciarum contra consuetudinem veterem liceat

Agrio viro illustri, comiti et magistro utriusque A militiæ et patrio.

Certum est et nobis et imperio nostro unicum esse prædium in supernæ Divinitatis favore, ad quem promerendum præcipue Christiana fides et veneranda nobis religio suffragatur. Cum igitur sedis apostolicæ primatum sancti Petri meritum, qui princeps est episcopalis coronæ, et Romanæ dignitas civitatis, sacre etiam synodi firmavit auctoritas, ne quid præter auctoritatem sedis istius illicitum præsumptio attentare nitatur. Tunc enim demum Ecclesiæ pax ubique servabitur, si rectorem suum agnoscat universitas. Hæc cum hactenus inviolabiliter fuerint custodita, Hilarius Arelatensis, sicut venerabilis viri Leonis Romani papæ fidei relatione comperimus, contumaci ausu illicita quædam præsumendo tentavit, et ideo transalpinas Ecclesias abominabilis tumultus invasit, quod recens maxime testatur exemplum. Hilarius enim, qui episcopus Arelatensis vocatur, 643 Ecclesiæ Romanæ urbis inconsulto pontifice, judicia, sive ordinationes episcoporum sola temeritate usurpans invasit. Nam alios incompetenter removit, indecenter alios invitit et repugnantibus civibus ordinavit. Qui quidem, quoniam non facile ab his qui non elegerant recipiuntur, manum sibi contrahere armatam, et claustra murorum in hostilem morem vel obsidione cingebat, vel aggressionem reserabat, et ad sedem quietis, pacem prædicatos per bella ducebat. His talibus et contra

imperii majestatem, et contra reverentiam apostolicæ sedis admissis, per ordinem religiosi viri Urbis papæ cognitione discussis, certa in eum et de his quos male ordinaverat lata sententia est. Et erat quidem ipsa sententia per Gallias etiam sine imperiali sanctione valitura. Quid enim tanti pontificis auctoritati in Ecclesiis non fieret? Sed nostram quoque præceptionem hæc ratio probavit, ne ulterius nec Hilario, quem adhuc episcopum nuncupari sola mansueti præsulis permittit humanitas, nec cuiquam alteri ecclesiasticis rebus arma miscere, aut præceptis Romani antistitis liceat obviare. Ausibus enim talibus fides et reverentia nostri violatur imperii. Nec hoc solum, quod est maximi criminis, submovemus, verum ne levis saltem inter Ecclesias turba nascatur, vel in aliquo minui religionis disciplina videatur, hoc perenni sanctione censemus, ne quid tam episcopis Gallicanis quam aliarum provinciarum contra consuetudinem veterem liceat sine viri venerabilis papæ Urbis æternæ auctoritate tentare. Sed hoc illis omnibusque pro lege sit, quidquid sanxit vel sanxerit apostolicæ sedis auctoritas: Ita ut quisquis episcoporum ad iudicium Romani antistitis evocatus venire neglexerit, per moderatorem ejusdem provinciæ adesse cogatur: per omnia servatis, quæ divi parentes nostri Romanæ Ecclesiæ contulerunt Aeti P. K. A. Unde illustri et præclara magnificentia tua præsentis edictalis legis auctoritate faciet, quæ sunt superius statuta servari, decem librarum auri multa protinus exti-

C sine viri venerabilis papæ Urbis æternæ auctoritate tentare: sed hoc illis omnibusque pro lege sit, etc. Hinc congrua videtur generali lege generalis istorum mss. inscriptio. In his sane codicibus omittuntur quæ peculiariter sunt Aetii magistri utriusque militiæ in Gallias, et ea sola leguntur quibus lex generalis exprimitur, ac desinit in verbis Romanæ Ecclesiæ contulerunt. Inscriptio autem textui inserta et in aliis codd. inventa convenit eidem legi, qualis in Gallias missa fuit, ubi erat maxime necessaria, et ad Aetium, qui potiori auctoritate in Galliis utebatur, peculiari addimento sub finem expresso directæ, ut ibidem executioni mandaretur. Forte etiam simili modo transmissa credi potest ad alios aliarum provinciarum præfectos, seu rectores, ut aliis ejusdem generis legibus evenisse conperitur est.

^a Laudata mss., Christianorum fides.

^b Eadem mss., armant.

^c Ita melius ex isdem mss. Vulg., præsumenda.

^d Quesnellus in utraque editione addidit civitatis, quam vocem et Vaticanus cod. et editi omnes ignorant. Unde porro hanc ille inseruerit etiam primæ editioni, cum Thuaneo codice nondum viderat, divinare non possumus.

^e Erat in editis etiam Quesnelli, inconsulto pontifice indebitas ordinationes episcoporum. Rector visa est lectio utriusque ms. et contextui uniformior. Nam quod subjicitur, alios incompetenter removit, refertur ad iudicia ob Celidonio, quem Hilarius ab episcopatu deposuerat, et cujus præsertim de causa Leonis decretalis et imperialis lex editæ fuerunt: illa vero, indecenter alios invitit et repugnantibus civibus ordinavit, ad ordinationes pertinent, quibus vel Celidonio remoto, vel Projecto ægrotauti, vel aliis episcopis vita functis ab eodem Hilario successores dati fuerunt, hæc traditur epistola antecedenti cap. 8.

^f Cod. Thuaneus habet: Nam aliquos invitit et repugnantibus civibus ordinavit, deletis cæteris.

^g Idem cod. omittit quidem.

^h Mss., Thuan. et Vat. delent religiosi viri.

ⁱ Ita ex laudatis codd. et Quesnellus in secunda editione. Al., in eum ex his. Pater Lupus diss. 1, c. 3, de Appellationibus, notavit mox legi, quos male ordinaverat, ut indicetur lata sententia etiam in eos quos Hilarius in Celidonio ac Projecti sedes subrogaverat.

^j Sic emendavit Quesn. in secunda editione ex ms. Thuan., cui Vaticanus pariter favet. Antea, in Ecclesias.

^k Hæc lectio antea vulgatorum, quæ item est codicis Vaticanus, magis placuit quam illa a Quesnello inserta editioni secundæ, nullo allegato codice, nimirum: Sed nostra quoque præceptio et ratio probavit ne ulterius vel Hilario, etc. Porro vel Hilario habebant quidem etiam cæteræ editiones; sed ex eodem Vat. corrigendum credidimus nec Hilario, eo quia concinit cum sequentibus, nec cuiquam alteri.

^l Ita duo laudata mss. et editi, excepto Quesnello, qui submovimus in textu scripsit, apposita in margine lectione Thuanei codicis.

^m Ex utrisque mss. censemus scripsimus pro discernimus. Censere quidem frequentius adhibetur in legibus quam discernere, ut ex glossario Nomico Cod. Theodos. perspicies.

ⁿ Pronomen hoc adjectum a Quesn. in secunda editione fortassis ex ms. Thuan. præfertur in nostro Vat.

^o Sic utrique codd. Al., detulerunt. Hic desinit generalis lex in isdem codicibus, subjecta statim chronica notatione: Dat. viii id. Julii Romæ Valentino Augusto. Cætera peculiariter Aetii imperialibus litteris in Gallias missis addita fuerunt, uti monuit nos not. 3 (Col. 636^m).

cepta ab unoquoque iudice qui passus fuerit: præ-
cepta nostra violari. *Et manu divina*: Divinitas te ser-

A vet per multos annos, parens karissime, * Dat. viii
id. Jul. Romæ Valentiniano A. vi et Nomo v. c. coss.

* Editi: Dat. viii id. Jun. Romæ Valentiniano A.
vi coss. Emendavimus mensem ex duobus memoratis
mss. libris nec non ex Ottoboniano, nunc Vat., qui
etiam integram consulationem notationem præbuit, qua-

lis legitur in anteriori hujus anni Constitutione su-
perius descripta epist. 8 et in aliis ejusdem anni
Novellis.

ADMONITIO IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

1 Cum triplex insignis varietas, qua sequens epistola reperiri solet in mss. codicibus, et exinde triplici ratione seu forma in editis prodiit, plurimum difficultatis injicit; tum vero Quesnelli disputatio notis et observationibus ejus inserta, qua unam rationem retinere ac defendere, alias vero duos repudiare, et magnam epistolæ partem veluti additamentum ab aliquo impostore confictum rejicere studuit, ita difficultatem adauget, ut sine ullo novo codice, qui rem omnem probe conciliet, certum aliquid statuere et edere impossibile videatur.

2. Prima epistolæ ratio a Merlino edita atque Sichardo, et per nos etiam secundo loco edenda, epistolam tantummodo producit ad medium caput nonum usque, atque terminat illis ejusdem capituli verbis, *justa posthac ultione plectamus*. Hæc eadem ratio invenitur in mss. codd. collectionis 5 a Quesnello vulgatæ, ex quibus duos ille commemorat, Thuaneum et Trecephæanum, nos vero duos bibliothecæ Cæsareæ adijcere possumus signatos num. 39 et 42. Exstat etiam in mss. collect. 10 Isidori et collect. 12, ad quam pertinet codex a Merlino adhibitus, nec non Herovallianus ab eodem Quesnello laudatus; et in codd. collectionis 24 quæ sola inter collectiones posteriores hanc epistolæ formam exhibet; ac præterea inter hujusmodi codices censendi Victorinus, Regniacensis, et S. Martini Altisiodorensis, qui eandem collect. 24 cum epistola hujus formæ eodem annotante præseferunt. His codicibus Quesnellus in secunda editione adiecit alios duos, quorum descriptionem post primam impressionem Romæ accepit, nimirum Barber. 77 et 2883. Horum primus a nobis item observatus atque collatus, est XII circiter sæculi, et varia opuscula etiam posterioris ævi continet, ex Leone autem hanc unam epistolam exhibet. Alter vero antiquissimus et majusculis litteris scriptus complectitur vetustam collect. 3, cui alium similem invenimus in perantiquo Vat. 1542. Nos insuper hanc eandem epistolæ decurtatæ (sic enim appellabimus) rationem nacti sumus in tribus aliis collectionibus, nimirum in ms. Vat. Reginae collect. 1, in vetusto cod. Lucensi collect. 4 simili Colbertino 784, qui a Constantio laudatur in præfat. ad Epistolas Roman. pontif. num. 89, ac præterea in manuscriptis collectionis 9 Hispanicæ, Vat. 1541 et Vindebon. Cæsareo 41, ut prætereamus alia plura scripta exemplaria memoratarum collectionum 10, 12 et 24, quæ in præfat. ad epistolas recensuimus. Ita octo collectiones 1, 3, 4, 5, 9, 10, 12 et 24, ac peculiaris cod. Barb. 77, hanc primam epistolæ formam exhibent.

3. Secunda ejusdem forma edita est primum a Wendelino, dein a Pithæo, ac demum a Voello et Justello in collectione Dionysii Exigui. Hæc autem omittit tria integra capita, sextum, septimum, et octavum, quæ in prima forma decurtata exhibentur; et postremis verbis ejusdem primæ formæ, *justa posthac ultione plectamus*, cætera addit, quæ usque ad finem integræ epistolæ proferuntur. Hæc forma exhibetur in omnibus mss. codd. ejus collectionis quæ Dionysiana vocatur, ac verius Hadrianeæ appellanda est, cum omnes hi codices ad Hadrianeam collectionem 7 vere pertineant, ad eam scilicet quam aliquot additamentis Dionysiana auctiorem, Hadrianus I pontifex Carolo Magno in usum Occidentalium Ecclesiarum tradidit. Hinc plurima hujus collectionis inveniuntur ubique exemplaria, quæ hanc epistolæ formam tument. Duos tantum codices Thuaneos Gallicanos laudavit Quesnellus; sed multo plures in Galliis diffusos memorat P. Constantius in præfatione laudata num. 128, inter quos unus est anni 805. Multos item antiquos ipsi Romæ vidimus, quos nominavimus in præfat. ad epistolas num. 16. His addi possunt etiam codices collectionis 8, num. 17 indicati, qui Hadrianeam collectionem initio exhibent.

4. Tertia editionis forma ex utraque anteriori conflata, quam editionem mixtam nuncupabimus, aliter in mss., aliter in editis invenitur. In codicibus enim quos vidimus, omissis capitibus 6, 7, 8, et dimidio nomi, tota Hadrianeæ editio primum exhibetur, fere cum chronica notatione *Dat. iv idus Augusti*. Dein subjunguntur velut appendix memorata capitula omissa et sumpta ex prima decurtata editione usque ad ejus finem, ita ut repetantur illa: *Cum itaque omnibus*, etc., quæ in editione decurtata epistolam claudunt, in Hadrianeæ autem suo loco capite nono inserta fuerant. Hanc lectionem Quesnellus reperit in duobus mss. Thuaneis, et uno Cantabrigensi. Nos reperimus in mss. quatuor collectionum 11, 20, 21 et 23, ad quas referri tres a Quesnello laudatos codices nihil ambigimus. Collectio 11, a qua cæteræ collectiones hanc editionis formam videntur sumpsisse, præcipue consideranda est, cum antiquior sit Hincmari ætate, uti probavimus in præfat. ad epistolas num. 23. In uno tantum codice Veneto S. Marci 79 collectionis 22 hanc tertiam rationem nacti sumus absque repetitione extremi capituli *Cum itaque de omnibus*, etc., ita ut lectioni Hadrianeæ tria tantum capita omissa ex editione decurtata subjungantur usque ad illa, *vel corpore perditisse*. In editis autem Leonis Quesnello anterioribus ac in Conciliorum vulgaris quæ ex codicibus hujus tertie lectionis profecta sunt, editores, cum hanc formam incongruam deprehendissent, tam ob chronicam notam sitam ante tria capitula 6, 7 et 8, quam ob importunam repetitionem periodi *Cum itaque de omnibus*, nulla licet codicum auctoritate fulti, dederunt primo editionem Hadrianeam, excepta extrema periodo, *Si quæ vero aliæ sunt causæ*, terminantes illis vocibus, *qui consecrabantur, exciperet*; mox subdividerunt ex decurtata editione tria capitula 6, 7 et 8, omittentes repetitionem periodi, *Cum itaque de omnibus*; ac tandem post verba octavi capituli rejecerunt periodum, *Si vero aliæ sunt causæ*, etc., atque chronicam notam, quibus epistolam concluserat.

5. Hinc autem nihil mirum si Quesnellus sollicitus de corrigendis ex fide codicum vulgatæ S. Leonis editionis erroribus, hanc impressam editionem, quæ nullis mss. nititur, repudiavit. Cum vero in ipsis codicibus tantam varietatem perspiceret, nec unum codicem nancisci potuisset, qui aptum omnia conciliandi modum suggereret; primam editionis rationem, quam in antiquioribus collectionibus, et mss. descriptam vidit, retinendam et vindicandam putavit. Secundam vero rationem editionis Hadrianeæ eo libentius rejecit, quod in ea nonnullæ Romanæ sedis prærogativæ præferantur, in quas cum non bene esset animatus, apertam interpolationem, pluresque imposturæ gradus in ejus editionis, ut vocat, additamentis videre sibi visus est, quos in notis latissime exposuit.

6. Qui vero non perinde in Romanorum pontificum privilegia infensi, etsi Gallicanis principiis imbuti, Quesnelli notas ad calculos revocarunt, approbandam quidem censuerunt editionem decurtatam primam

formæ, at non idcirco repudianda credidere Hadrianæ editionis additamenta, nec efficacia et convincentia existimantur quæ contra hæc a Quesnello asseruntur. Inter hos Stephanus Baluzius, tom. II Capitularium pag. 1249, ejus argumentis expensis pronuntiavit: *Nihil video disciplinæ tum in Ecclesia Romana receptæ contrarium.* Quamvis autem Quesnellus in secunda editione hæc Baluzii animadversionem veluti *infirmam, ac responsione dignam*, traduxerit, eo quod ibidem Baluzius hæc de re incidenter agens, probationes fusius in dissertationis rationem afferendas non credidit; quam ratum tamen ac firmum haberi debeat quod ab ipso affirmatum est, ex iis quæ in Quesnellianæ notas observabimus exploratum fiet. Constantius, qui et primam et secundam Quesnelli editionem legit, quique in celeberrima editione Epistolarum Romanorum pontificum quantæ peritiæ et critices sit omnibus eruditis constat, non solum sincerum habuit Hadrianæ editionis fragmentum a Quesnello rejectum, verum etiam initio tomi secundi, quem edendum paraverat, idem fragmentum a Quesnelli censuris vindicandum suscepit, uti testatur P. Simon Mopinot in epistola *De nova editione Epistolarum summorum pontificum* typis impressa an. 1724, ubi indicatis secundi tomi capitulis, in quibus Constantius præcipue laboravit, hæc de Leonis Epistolis traduntur: *Asserentur e dem papæ litteræ quedam in spuriorum classem temere amandatæ, quas inter non infimum sane locum tenet præclarum illud de Lupicini episcopi ad sedem apostolicam appellatione fragmentum epistolæ primæ (nobis 12 ad Africanos) perperam, ut videtur, insertum.* Est fragmentum hujus epistolæ in Hadrianæ editione contentum, quod a Quesnello expungitur.

7. Ex his autem P. Mopinot verbis liquet sane Constantium voluisse hoc fragmentum defendere. At non in ipsa epistola inserendum, sed velut additamentum eidem subjiciendum credituræ videtur, uti innunt etiam illa ipsius Constantii tom. I Epist. Rom. pontif. pag. 969, not. a, quibus hæc fragmentum Leoninum ac sincerum allegaturus, uti a se edendum erat tomo secundo, his verbis utitur: *In additamentis ad epistolam primam Leonis.* Id ex eo ortum est quia nullum codicem reperit præferentem integram et genuinam hujus epistolæ lectionem ac formam, qua suis propriis locus ei fragmento tribueretur. Hæc autem sors nobis feliciter obligit. Etiam a P. Lectore Philippo Maria Sereno ord. Præd. nobis perhumaniter communicatum fuit hujus epistolæ exemplar summa diligentia transcriptum ex peculiari codice Florentino collect. 13 signato num. 182, sæculi XII, de cujus antiquiori ac præcipua origine quoad Leonis Epistolas, in præfatione num. 29 satis diximus. In hoc autem exemplari omnia utriusque editionis decurtatæ et Hadrianæ verba, quæ in tot antiquis codicibus prostant, et vel e stylo Leonina manifestantur, uno naturali contextu probe connectuntur, ita ut nihil excludatur, pervertatur nihil.

8. Codices pro editione decurtata sive a Quesnello producti, sive a nobis inventi, quibus potissimum illius argumentum innititur, id unum probant, hæc epistolæ partem genuinam esse, non vero integram epistolam exhiberi demonstrant. Quod ne cui mirum videatur, alia similiter decurtata in iisdem mss. et collectionibus consideret. Sic mss. libri collectionis Hispanicæ et Isidorianæ, et mss. etiam Operum et Epistolarum S. Leonis collectionis 24, qui hæc epistolam decurtatam exhibent, decurtatam pariter proferunt epistolam S. Petri Chrysologi ad Eutychem, et media quidem parte deficientem, quæ tamen in omnibus tum Græcis tum Latinis concilii Chalcedonensis codicibus collectionis 17 integra legitur. In omnibus etiam collectionibus et mss. Latinis Sardicense concilium mutilum præferunt sive tribus extremis canonibus, qui in Græcis exemplaribus continentur. In cod. Vat. 1344, et in tribus aliis Gallicanis laudatis a Constantio (*Tom. I Epist. Rom. pont., p. 772*), qui exhibent collectionem Hispanicam Innocentii I, epistola ad episcopos synodi Toletanæ decurtata est, cum in ea desint numeri 2, 3, 4, 5, 6, 8, et pars etiam numeri primi. In mss. collectionis Hadrianæ solam initium de-cribitur litterarum Hormisdæ ad presbyteros, diaconos et archimandritas secundæ Syriæ, quas manuscripta collectionis præstantissima 14 integras conservavit. Et, ut alia ejusdem generis omittamus, in ipsa collect. 5 Quesnelliana num. 51, capite diminuta affertur Gelasii epistola ad Orientales. Quidni igitur pariter mutila proferri potuit epistola Leonis ad Africanos?

9. Exemplar quidem hujus epistolæ, quod sine tribus capitulis editionis decurtatæ, et cum alio longiori additamento legitur in collectione Hadrianæ, esto non sit a Dionysio insertum suæ collectioni, uti Quesnellus in notis optime conjectit, immo etiamsi adjectum ei collectioni fuisset circa Gregorii II tempora, quemadmodum ille opinatus est, nimirum circa initium octavi sæculi, non tamen idcirco interpolatum aut suppositivum probari potest. In universis enim documentis quæ Hadrianæ collectioni leguntur inserta, nihil apocryphum aut interpolatum deprehenditur. Cum vero stylus hujus epistolæ totusque contextus Leoni omnino congruant, argumenta autem a Quesnello obiecta nihil convincant, ut ex nostris observationibus ad ejus notas patebit, de hujus unius documentis authenticitate ac sinceritate non nisi temere dubitare licet.

10. Neque difficultatem moveat defectus trium capitulum 6, 7 et 8, quæ in editione decurtata exstant, et ex antiquissimis mss. atque collectionibus genuina nascuntur. Allata enim exempla similitum defectuum, quæ in aliis præstantium collectionum documentis paulo ante indicavimus, hos defectus non infrequentes ostendunt. Celebrem Leonis epistolam 14, ad Anastasium, quæ in pluribus collectionibus integra est, duobus capitulis tertio et quarto prætermisiss, de-criptam reperimus in duobus antiquis mss. Vat. 1347 et Vat. Palat. 579, ex quibus si alii codices vel collectiones illam sumpsissent, parem defectum præferrent, nec tamen ea idcirco in suspicionem vocari posset. Nonne quædam etiam Gelasii litteræ in aliquot collectionibus breviores sunt quam in Conciliis editæ fuerunt? Celeberrima est ejus pontificis epistola ad Dardanos, quæ non solum in Quesnelli collectione 5, cap. 50, verum etiam in omnibus fere mss. aliarum antiquarum collectionum tribus longioribus et novem brevioribus membris caret, quæ tamen leguntur in mss. præstantissimæ collect. 14, et exinde in Romana Epistolarum pontificum editione, ac in tomis Conciliorum edita sunt; quo ampliori exemplo Facundum Hermianensem usum fuisse haud dubitari potest. Sicut autem in memoratis paulo ante mss. epistolæ Innocentii I, ad Toletanos, retentis solis decretis generalibus, cætera quæ ad singulares causas et personas pertinent, prætermisiss fuerunt, ita idipsum in hæc Leonis epistola Hadrianæ collectionis auctori placuisse videtur: tria enim ommissa capita singulares personas causasque respiciunt.

11. Porro verum non est, quod putavit Quesnellus, hæc editionem hujus epistolæ sub Gregorii II ætate Dionysiano codici fuisse adjectam, eo quod recentius Hadrianæ codicis documentum ad hunc Gregorium pertinet. Inter Vaticanos nimirum codices reperimus signatum num. 5845 continentem puram Dionysii collectionem, quam uti rarissimam Constantinus laudavit, quæque desinit in epistolis Anastasii II. In hoc autem codice, qui antiquissimus est, et decretalibus præmittit Dionysii epistolam ad Julianum presbyterum in hoc *uno ms. inventam*, et ex eodem editam, post descriptam puram collectionem Dionysii eodem antiquo characterè appendix subjicitur, in qua primo ponuntur tria concilia Symmachi papæ, unum an. 501, alterum an. 502, ac tertium an. 499, tum vero afferuntur tituli sex decretorum papæ Hilari, duo Simplicii, et unus Felicis; ac post titulos ipsa decreta recitantur: quæ omnia postea Hadrianæ collectioni suo loco juxta ordinem temporum fuerunt inserta. Post decretum autem Felicis pag. 155 describitur Leonis epistola cum hoc titulo: *In causa Lupicini episcopi: Leo universis episcopis per Casariensem Mauritaniam constitutis, Cum*

de ordinationibus, et reliqua cum eadem Hadrianæ editionis forma atque lectione. Subjicitur huic epistolæ Leonis pag. 157 : *Epistola Zosimi ad presbyteros Ravennæ directæ. Zosimi commonitorium presbyteris et diaconibus qui Ravennæ sunt. Ex relatione, etc.*, quæ in eodem Hadriano codice legitur. Tandem post hanc epistolam, veluti novum additamentum sequitur tabula capitum 79, ipsaque documenta post tabulam subjiciuntur. De his alibi (usius erit dicendum. Nunc satis sit memorare quinque priora documenta, quæ sic afferantur :

Pag. 159. I. *Justinus Augustus Hormisdæ. Quo fuimus semper, etc.*

Pag. 160. II. *Exemplar precum a clericis et monachis Antiochenis, Hierosolymitanis, etc., ad Justinum. Haurite aquam cum lætitia, etc.*

Pag. 161. III. *Hormisda Justino. Interea quæ ad unitatem Ecclesiæ, etc.*

Pag. 164. IV. *Hormisda presbyteris, diaconibus et archimandritis secundæ Syriæ. Lectis litteris, etc.*

Eadem pagina. *Incipit constituta papæ Gregorii junioris. In nomine Domini, etc.*

Hæc quoque documenta nec plura nec pauciora sunt illa quæ in Hadrianeis mss. Dionysianæ collectioni addita, et suo loco in ordinem chronologicum inserta inveniuntur. Ex modo autem diverso quo in hoc codice puræ Dionysianæ collectioni subjiciuntur, patet fit eidem omnia simul eodemque tempore non fuisse adjecta, sed saltem duplici. primum documenta præmissa tabulæ capitum 79, dein quinque prima hujus tabulæ capita. Hæc postrema, quæ in Gregorio II desinunt, potuerunt adici hujus pontificis ævo aut paulo post. Idem vero censendum non est de iis documentis quæ huic tabulæ præmissa ad multo antiquiores pontifices pertinent, et forte addita fuere paulo post Symmachi mortem, quippe si est ultimus inter pontifices quorum decreta in ea prima appendice recitantur : et primo quidem loco synodi ejusdem referuntur, eo quod hic pontifex recentioris memoriæ esset, unde fortasse peculiari formula *sanctæ memoriæ* vocatur in titulo synodi an. 502, id quod etiam in ipsa urbe Roma hoc additamentum fuisse subjectum indicare videtur. Enimvero si hæc documenta præmissa tabulæ capitum 79, post obitum Hormisdæ adjecta fuissent, hujus quoque pontificis monumenta collector non disjunctisset a documentis Symmachi immediati ejus prædecessoris, nec ea collectoris secundæ appendicis subjicienda reliquisset.

12. Quod si hæc observationes et conjecturas videntur probabiles, uti sane nobis videntur, jam additio epistolæ Leonis ad Africanos postea inserta collectioni Hadrianæ cum controverso fragmento ad Dionysii circiter tempora evehitur, cum is quoque post Symmachum sub Hormisda Romæ floruerit; et ita verum efficitur, hanc epistolam Dionysianæ collectioni accessisse circa quinquagesimum post Leonem annum, adeo ut *synnæ videatur esse temeritatis* (utimur Quesnelli verbis in notis ad hanc epistolam sub initium) *suspiciari in ipsa urbe Roma scribenti et colligenti authenticos codices defuisse*. Sicut enim dubitandum non est de adjecta Zosimi epistola, aut de Symmachi conciliis, ita nec ambigendum de hac epistola Leonis, quæ eodem auctore simul addita fuit. Hinc autem Hadrianæ collectionis origo detegitur; neque enim aliud in ea factum est, nisi servato temporum ordine quædam documenta Dionysianæ collectioni inserere, quæ duplici additamento ad duplici tempore huic collectioni jam diu ante Hadriani pontificatum, ordine perturbato, subjecta fuerant.

13. Porro eximius codex Florentinus S. Marci collect. 43 ex decurtata et Hadrianeæ editione integram epistolam præfert. Nec mirum sit in unico codice, seu collectione, hanc epistolam integram reperiri, quæ in aliis omnibus antiquiorum collectionum varie mutila, seu imperfecta legitur. Nam etiam laudatæ Gelasii epistola ad Dardanos in pluribusisque antiquis codicibus et collectionibus brevior est, ac in sola collectione 14 longior reperitur. Idem vero Florentinus codex decurtatæ et Hadrianeæ editionum partes suo loco probe collocatas repræsentat. Primo enim totam exhibet editionem decurtatam cum iis quoque tribus capitibus 6, 7 et 8, quæ in Hadrianeæ fuerunt præmissa; tum vero extremis verbis ejusdem editionis decurtatæ commode et contextui maxime congruenter subjicit *in eos specialius commoneandi* et reliqua ejus fragmenti, quod in Hadrianeæ usque ad finem suppletur. Adde quod hic Florentinus codex non solum habet hoc Hadrianeum fragmentum, quod a Quesnello perperam supposititium creditur, verum etiam lectiones plerumque exhibet Hadrianeas in iis pariter capitibus quæ decurtatæ et Hadrianeæ editionibus communia sunt. Quesnellus, qui Hadrianeam formam rejicit, et decurtatæ editionis codices effert, lectiones Hadrianeas lectionibus editionis decurtatæ non paucis in locis præulit, quod cum sua hypothesi minus coheret. Ita enim alteræ ab alteris nonnulli discrepant, ut non aliquo tantum verbo, sed integris membris atque sententiis dissideant. Id autem suspicionem nobis vehementissimam injicit duplex hujus epistolæ exemplar inter ipsius Leonis scripta inventum fuisse, ex quo tantum discrimen prodierit. Amanuensium enim oscitantia vel arbitrio tribui quidem possunt unius vel alterius vocis variantes, cum præsertim sensum aut stylum vitiant. Sed tanta verborum ac sententiarum varietas, quæ etsi pluribus quandoque verbis producta, ejusdem tamen auctoris stylum ubique refert (si præsertim non in omnibus, nec in multis, sed in uno vel altero tantum opusculo deprehendatur), non amanuensibus, sed ipsi auctori tribuenda videtur, qui idem opus prima manu scriptum, secundis curis alicubi emendaturus, vel etiam aucturus, diversis verbis ac sententiis inducis iterum scripserit.

14. P. Constantius discrimen illud, quod memoravimus in Gelasii epistola ad Dardanos, quæ in aliis codicibus brevior, in aliis prolixior est, ex eo pendere credidit, quod eadem illa epistola sub duplici forma ab ipsomet Gelasio prodierit; idemque postea Hormisdæ et Gregorio, antea vero Leoni nostro evenisse opinatus est. Lege Vindic. veter. codd. confirmat. cap. 13, pag. 713. Id huic epistolæ contigisse ex antea observatis probabilissimum nobis est. S. Leo scripserat, ut videtur, prima manu epistolam, qualis dabitur ex mss. editionis decurtatæ; et ex hoc exemplo olim edito vel invento hanc epistolam sumpserunt auctores collectionum ejusdem editionis. Posteriori vero manu, cum forte supervenisset aliquid novi, ex gr., *causa Restituti episcopi, quem nunc, quasi post illa quæ Potentius retulerat, conquestum tradit cap. 10 S. pontifex exscribens eandem epistolam, nonnulla aliis verbis exposuit, quædam autem pro novitate causæ adjecta. Ita etiam epistolæ 30 et 31, quæ partim eisdem, partim diversis verbis eadem super re ad Pulcheriam datæ in distinctis et antiquissimis collectionibus inveniuntur, unius ejusdemque epistolæ duplex exemplum esse in admonitione ostendimus. In subjectis vero litteris ad Africanos, illud longum fragmentum, quod in collectione Hadrianeæ legitur, secundis quidem curis videtur adjectum, ob quasdam notitias quæ supervenerunt post relationem Potentii, referente fortassis episcopo David, qui in eo fragmento memoratur, vel aliis qui ex Africa Roman transmigraverant, et indicantur illis lectionis Hadrianeæ verbis, *commoneandum sermo perferret*. Hinc S. pontifex primæ lectioni editionis decurtatæ c. 9, *Cum itaque de omnibus, secundis curis inseruit particulam jere, quæ in Hadrianeæ editione legitur, eo quod nonnulla accessissent quæ antea scriptis adjecta fuerunt. Neque difficultatem moveat sermo de virginibus vi barbarica oppressis, repetitur cap. 8 et 11; nam capite 8 docet quid ipsæ virgines de se sentire debeant; capite autem undecimo, quid de iisdem sit ab episcopis agendum decernit. Immo hæc duplex de ejusmodi virginibus mentio salis in ista**

Hadrianeæ editionis fragmentum non ad alias Leonis litteras, quæ forte perierint, ut non nemo opinatus est, sed ad hanc eandem pertinere epistolam 12, uti in ms. Florentino exhibetur. Quod multo magis confirmant illa verba, quæ (dum repetitur de virginibus mentio) capiti undecimo inseruntur in eodem codice, ut *superius dictum est*.

15. Prætulimus vero in editione integræ epistolæ, quam primo loco dabimus, lectiones Hadrianeas lectionibus codicum epistolæ decurtatæ, non solum quia Hadrianeas lectiones sequitur codex Florentinus, ex quo integra epistola uti a Leone scripta fuit ad nos pervenit; verum etiam quia lectiones ejusmodi eidem auctori epistolam recensenti et emendanti magis placuisse videntur. Eumvero hæc adeo congruæ sunt, ut ipse Quesnellus eadem fere prætulisset lectionibus eorum codicum qui decurtatam epistolam continent. Ne vero quisquam utriusque editionis integræ et decurtatæ lectionibus fraudetur, post editam epistolam integram ex lectione miss. Florent. et Hadrian. cum suis variantibus, eandem decurtatam subjicimus præsertim ad exemplar antiquissimi libri Barb. 2888, et alterius similis Vat. 1342, qui a Montfauconio, tom. I Biblioth. pag. 151, codex elegantissimus et vetustissimus nuncupatur; atque variantes aliorum codicum, qui eandem epistolam pariter decurtatam præferunt, annotabimus. Quicumque autem hanc decurtatam editionem, quam nemo hactenus exacte expressit, cum integra conferet (petimus autem ut conlerre non pigeat), speramus fore ut nobis calculus adjuvens, istam ab ipso auctore emendatam atque auctam faciat.

16. Quoad tempus vero hujus epistolæ, recte quidem in notis statuit Quesnellus eam scriptam fuisse ante an. 455, quo Valentinianus III occisus fuit. Cum enim exarata noscatur dum Mauri Romano adhuc imperatori catholico subessent, et idcirco multi ex Africa Romam subinde accederent, post ipsius autem Valentiniani necem, iidem a Vandalis Arianis catholicorum persecutoribus subacti, Romanus pontifex ei provinciæ amplius ita facile providere non poterat in iis quæ hac in epistola exprimuntur. Porro cum certum hujus annum constituere Quesnellus nequiret, illam primo loco edendam putavit, non tam ut suppleret defectui epistolarum quæ initio pontificatus a Leone scriptæ fuerunt, quam ne cæterarum, quæ exstant, et certa notatione chronica signantur, ordinem interrumpere; et solum in marginali postilla eam scriptam indicat *circa pontificatus Leonis exordia*, et in notis *circa an. 443*. Bellum sane quod inter Valentinianum imperatorem et Gensericum Vandalorum regem in Africa viguit, litterarum ejusmodi commercio impeditur videtur. Viguit autem hoc bellum usque ad an. 442, quo Proser in Chronico tradit: *Cum Genserico autem a Valentiniano Augusto pax confirmata, et certis spatiis Africa inter utrumque divisa est*. Ex novella 23 lib. II liquet an. 445 ex Africanis provinciis Valentiniano relicto legatos Romam venisse, et lege fuisse sancitum ut ad præfectum Urbis appellare liceret. Hac forte appellationum occasione quædam apud Mauros illicite usurpata ad S. pontificem *commeantium sermo pertulit*. Igitur probabilius et cautius inter hunc an. 445 et an. 455 hæc epistola collocanda est. Porro Leo cap. 1 sig. significat se a *commeantibus* ex Africa didicisse, quæ per *occasionem temporis impati*, id est belli tempore, in variis Mauritanicæ civitatibus perperam gesta fuerant. Hæc autem credibile est ab illis didicisse post compositam pacem potius an. 445, cum appellationum occasione plures probabiliter Romam transire quam serius. Ut autem congruum tempus de jure transmissioni et relationi Potentii, qua accepta Leo hanc epistolam scripsit, hæc data videtur circa an. 446.

657 EPISTOLA XII.

AD EPISCOPOS AFRICANOS PROVINCIAE MAURITANIAE CÆSARIENSIS.

Nunc primum integre edita ex ms. Florentino S. Marci.

SYNOPSIS. — I. Ordinationes per tumultum factas redarguit. — II. Quid sit cito manus imponere. — III. Nonnis unius uxoris viros debere esse diaconos, presbyteros et episcopos. — IV. Non rudes ac neophytos ordinari debere. — V. Ex laicis ordinati tollerantur a Leone, non vero bigami. — VI. De Donato ex Novatiani converso, et Maximo ex Donatistis. — VII. De Aggare et Tyberiano ex laicis, et per tumultum ordinatis. — VIII. Virgines per vim oppressas incontaminatis se comparare non debere. — IX. Hortatur ad obedientiam, et inobedientibus pœnas minatur. — X. Quibus in locis episcopi debeant ordinari, et de petitione episcopi Restituti. — XI. Quid agendum de memoratis virginibus vi barbarica oppressis. — **658 XII.** De causa Lupicini episcopi. — XIII. De causis ecclesiasticis ventilandis et ad sedem apostolicam referendis.

Cap. I. — Cum de ordinationibus sacerdotum quædam

At. 1. Quæ autem antea erat 12, nunc 14. Scripta 10 Aug. an. 446.

Nulli sunt tituli in ms. Florentino, ex quo hanc epistolam integram sumpsimus. In collectione autem Hadrianeæ antiquus titulus est: *In causa Lupicini episcopi*, qui tamen ad solum cap. 12 pertinet. In tabula vero titulorum eidem collectioni præfixa hic titulus legitur nom. 49: *Leo: Leonis Mauritii. De conservatione et disciplina canonum, ne indebit et inordinatè ad clericatum aliquis præsumat accedere.*

Ita codex Florent. Ms. et editi collect. Hadrianeæ omittunt, *Urbis Romæ episcopus, et in Domino*

Adam apud vos illicite usurpata crebrior ad nos commeantium sermo perferret, ratio pietatis exegit ut pro sollicitudine quam universæ Ecclesiæ ex divina institutione dependimus, rerum fidem studeremus agnoscere: vicem curæ nostræ proficiscenti a nobis fratri et consacerdoti nostro Potentio delegantes, qui secundum scripta quæ per ipsum ad vos direximus, de episcopis quorum culpabilis ferebatur electio quid veritas haberet inquireret, nobisque omnia fideliter indicaret. Unde quia idem plenissime notitiæ nostræ cuncta reseravit, et sub quibus qualibusque rectoribus quædam Christi plebes in partibus provinciæ Cæsariensis habeantur, sincera nobis relatione patefecit, necessarium fuit ut dolorem cordis nostri, quo pro Dominicorum gregum periculis æstuanus, B datis nunc quoque ad dilectionem vestram litteris promeremus, et mirantes tantum apud vos per occasionem temporis impacati aut ambientium **659** præsumptionem, aut tumultum valuisse popularem, ut indignis quibusque et longe extra sacerdotiale meritum constitutis pastorale fastigium et gubernatio salutem; at aliæ epistolæ ab ipso Dionysio descriptæ utrumque sæpius præferunt.

In ms. Vercell. Hadrianeæ, *per sollicitudinem*.

Mox tres codd. pro *d. pendimus* habent *impedimus*.

Apud Justellum, *confratri*. Ms. S. Crucis in Jerusalem editio. mixtæ, *coepiscopo pro consacerdoti*.

Vercell. ms., pro *Dominico grege æstuanus*.

Dist. 61, c. 5, Miramur.

Idem codex, *per actionem temporis impacati*, Paulo post duo Vatt., *populorum pro popularem*,

Ecclesiæ dederetur. Non est hoc consulere populis, sed nocere, nec præstare regimen, sed augere discrimen. Integritas enim præsentium salus est subditorum, et ubi est incolumitas obedientiæ, ibi sana est forma doctrinæ. ^a Principatus autem quem aut seditio contulit, aut ambitus occupavit, etiamsi moribus atque actibus ^b non offendit, ipsius tamen initii sui est perniciosus exemplo, et difficile est ut bono peragantur exitu, quæ malo sunt inchoata principio.

CAP. II. — Quod si in quibuslibet Ecclesiæ gradibus providenter scienterque curandum est ut in Domini domo nihil sit inordinatum nihilque præposterum, quanto magis elaborandum est ut in electione ejus qui supra omnes gradus constituitur non erretur? Nam totius familiæ Domini status et ordo mutabit, si quod requiritur in corpore, ^c non inveniatur in capite. Ubi est illa beati Pauli apostoli per Spiritum Dei emissa præceptio, qua in persona Timothei omnium Christi sacerdotum numerus eruditur, ^d et unicuique nostrum dicitur: *Manus cito nemini imposueris, neque communices peccatis alienis* (1 *Timoth.* v, 22)? ^e Quid est cito manus imponere, nisi ante ætatem maturitatis, ante tempus examinis, ^f ante meritum obedientiæ, ante experientiam disciplinæ sacerdotalem honorem tribuere non **660** probatis? Et quid est communicare peccatis alienis, nisi et talem effici ordinantem, qualis est ille qui non meruit ordinari? Sicut enim boni operis sibi comparat fructum qui rectum ^g tenet in eligendo sacerdote iudicium, ita gravi semetipsum afficit damno qui ^h in suum collegium assumit indignum. Non ergo in cujusquam

A persona prætermittendum est quod institutis generalibus continetur, nec putandus est honor ille legitimus qui fuerit contra divinæ legis præcepta collatus.

CAP. III. — Dicente enim Apostolo ⁱ ut inter alias electionis regulas is episcopus ordinetur quem *unius uxoris virum* fuisse ^j aut esse constiterit (1 *Timoth.* iii, 2), tam sacrata semper habita est ista præceptio, ut etiam de muliere sacerdotis eligendi eadem intellexeretur servanda conditio; ne forte illa, priusquam ^k in matrimonium ejus veniret, qui aliam non habuisset uxorem, alterius viri esset experta conjugium. Quis igitur ^l tolerare audeat quod in tanti sacramenti perpetratur injuriam, cum huic magno venerandoque mysterio nec divinæ quidem legis statuta defuerint, quibus evidenter est definitum ut virginem sacerdos accipiat ^m uxorem (*Levit.* xxi, 13 et 14; *Ezech.* xliv, 22), et alterius torum nesciat conjugis, quæ uxor futura est ⁿ sacerdotis? Jam tum enim in sacerdotibus figurabatur Christi et Ecclesiæ spiritale conjugium, ^o ut quoniam vir caput est mulieris (*Eph.* v, 23; 1 *Cor.* xi, 3), discat Sponsa Verbi non alium virum nosse quam Christum, qui merito unam eligit, unam diligit et **661** aliam præter ipsam suo consortio non adjungit. Si ergo etiam in veteri Testamento hæc sacerdotalium conjugiorum forma servata est, quanto magis ^p sub Evangelii gratia constituti, apostolicis debemus servire præceptis, ut quamlibet quis bonis moribus præditus, et sanctis operibus inveniatur ornatus; nequaquam tamen vel ad diaconi gradum, vel ad presbyterii honorem, vel ad episcopatus culmen ascendat, si aut ipsum non

^a 1, q. 1, c. 25, *Principatus*.

^b Ita ex mss. Vat. 5845, Vercell., Florent. ac tribus aliis. Al., *non offendat*. Mox, *ipso tamen initii sui... exemplo* in antiquissimo Vat. et Vercell., atque in Vat. Hisp. et Isid. lectionis decurtatæ.

^c Ms. Vercell. cum duobus aliis codd., *non sit in capite*. Post pauca, *per Spiritum sanctum* in ms. S. Crucis.

^d Quesnellus cum vulgatis, *et proinde unicuique nostrum*. Vox *proinde* deest in omnibus mss. Hadrian. et in cod. Florent., et habetur tantum in cod. lectionis decurtatæ aut mixtæ. Quatuor ex his habent *et inde*.

^e Dist. 72, c. 3, *Quid est*.

^f Ita omnes mss. libri Hadrian. cum codd. Flor. Quesnellus cum mss. et editis lectionis decurtatæ et mixtæ, *ante meritum laboris*. Justellus utrumque posuit sic: *Ante meritum obedientiæ laboris*.

^g Cod. Florent., *servat*; cæteri Hadrian. collectionis, *tenet*.

^h Sic ms. Flor. cum editis et mss. omnibus Hadrian. Lectio Quesnelli, *ad suæ dignitatis collegium sublimat indignum*. Non enim in cujusquam, etc., est manuscriptorum lectionis decurtatæ et mixtæ. Paulo post in ms. Flor. S. Crucis, nec non in aliquibus Hadrian., *in statutis pro institutis*.

ⁱ Particula *ut* desideratur in codd. Vercell., Flor. et Angelicæ.

^j In cod. Flor. desunt voces *aut esse*. Mox, *tamen sacrata*, pro *tam sacrata est* in omnibus inss. et editis Hadrian. et in Florent.

^k Antiquissimum ms. Vat. et Vercell., *in societatem ejus veniret*. Quatuor alii codices editionis mixtæ ita pariter legunt. Retinimus tamen lectionem vulgatam, quæ in ms. Flor. apud Justellum, et in aliis codd. Hadrian. præfertur.

^l Ita omnes editi et ms. Hadrian. codd. editionis

decurtatæ cum vulgatis: *Quis ergo dissimulare audeat*. Cod. vero Flor. utramque lectionem habet: *Quis igitur dissimulare vel tolerare audeat*.

^m Vox *uxorem*, quam Quesnellus in secunda editione adjecit ex mss. et Dionysio Exiguo, inventa pariter a nobis fuit in ms. Flor. S. Marci, et in nonnullis etiam collect. Hadrian. Deest tamen in ms. Vat. 5845 ac Vercell., item Hadrianeis.

ⁿ Sic idem cod. Flor. cum omnibus mss. Hadrian. et S. Crucis atque quatuor aliis codicibus editionis mixtæ. Codd. vero editionis decurtatæ cum Quesn., *pontificis*. Porro sequens periodus, *Jam tum enim*, usque ad *non adjungit*, desideratur in Vat. 5845 et in duob. Hadrianeis, Vercell. et Vat. 1337. In aliis autem quampluribus codd. collect. Hadrianeæ iisdem antiquis (inter quos sunt Vat. 4979 Vat. Reg. 1021 et 1043) nec non in Florentino legitur.

^o In cod. Florentino hæc lectio peculiaris habetur: *Ut quomodo vir caput est mulieris, ita Christus caput est Ecclesiæ, discat Sponsa Verbi*. Nomen *Verbi* erat etiam in editis ante Quesnellum, et legitur apud Justellum, atque in mss. collect. Hadrian., præterea in omnibus collectionibus quas consulere potuimus, editionis decurtatæ, id est 1, 3, 4, 5, Hisp. 9, Isid. 10, 12, et 24, ac in Barberino 77, nec non in exemplo Sighardi, item in codd. collect. 11 editionis mixtæ. Soli codices collectionum 20, 21, 22 et 23 editionis mixtæ habent *Christi*, quod cur Quesnellus prætulisset, et ex margine editorum traduxerit in textum, ignoramus.

^p Ita omnes mss. et editi libri collect. Hadrian. et cod. Florent. cum quinque aliis editionis mixtæ, qui tantum voci *gratia* præmittunt particulam *jam*. Apud Quesnellum, *sub revelata jam gratia*, quod est in codd. editionis decurtatæ, excepit Vat. Hisp. et Isid., qui cum lectione Hadrianea consentiunt.

unius uxoris virum, aut uxorem ejus non unius viri A datur; ^d cum per omnes gradus militiæ Christianæ de incrementis profectuum debeat æstimari an possint cuicumque majora committi? Merito ^f beatorum Patrum venerabiles sanctiones cum de sacerdotum electione loquerentur, ^e eosdem ut idoneos sacris administrationibus censuerant, ⁶⁶³ ^h qui multo tempore per singulos officiorum gradus provecti, experimentum sui probabile præbuisent, ut unicuique testimonium vitæ suæ actuum suorum ratio per-

CAP. IV. — Monente vero Apostolo, atque dicente: ⁶⁶² *Et hi autem probentur primum, et sic ministrent* (1 Tim. III, 10), quid aliud intelligendum ^b putamus, nisi ut in his provectionibus non solum matrimoniorum castimoniam, sed etiam laborum merita cogitemus, ne aut ^c a baptismo novellis, aut a sæculari actu repente conversis officium pastorale cre-

^a Reposuimus *claruerit* ex codd. Florent. et Hadrianeis, quibus concinit etiam Vat. 544 collect. 24 et exemplum Sighardi, licet sint editionis decurtatæ. Quesnellus cum aliis mss., *constiterit*. In codice autem Angelicæ collect. 21, aut ipsam non uxorem unius viri fuisse *constiterit*.

^b Verbo *putamus* Quesnellus præposuit in hoc, quod expunximus autoritate mss. Hadrianeæ collectionis et Florent., nec non præstantiorum codd. editionis decurtatæ collect. 3, 4, 5, Vindeb., Hisp., et 12, item ms. Barb. 77, et Sighardi. Quesnello favent mss. collect. 1, Vat. Hisp. et Isid., et collect. 24 editionis decurtatæ, alique omnes editionis mixtæ ex quibus editi prodierunt.

^c Ita codd. Hadrian. et Florent. Cæteri cum editis, a baptismo *rudibus*.

^d Quesn., cum omnis gradus: quæ lectio a nobis inventa est tantum in mss. collect. 11 ac 24, et in editis cum Sighardo et Merlino. Mox, *profectuum* loco *profectum* est in duobus codicibus; et *debeant pro debeat* in tribus, nec non apud Justellum.

^e Dist. 61, c. 5, *Miramur*, § *Merito*.

^f Sic mss. et editi cum codice Florentino. Idem etiam legitur in mss. collect. 3, 4, 5, et Barb. 77, editionis decurtatæ, quæ in aliis exemplaribus sanctorum pro beatorum exhibet.

^g Apud Quesnellum, *eos demum idoneos* cum Vulgatis ac mss. editionum decurtatæ et mixtæ. Textus autem lectionem exhibent omnes codices et editi Hadrian. et ms. Flor.

^h Ita ms. Florent. cum omnibus codd. et editis Hadrian. In mss. vero editionis decurtatæ insigni varietate hic locus effertur sic: *Quorum omnis ætas a puerilibus exordiis usque ad provectiones annos per disciplinæ ecclesiasticæ stipendia cucurrisset, ut unicuique testimonium prior vitæ præberet; nec posset de ejus provectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro castis moribus, pro actibus strenuis celsioris loci præmium deberetur. Si enim, etc.* Negari nequit, non minus hanc lectionem quam illam textui insertam Leoninum stylum referre, et librorum oscitantæ vel arbitrio hanc insignem varietatem tribui non posse. Observandum porro est lectionem a puerilibus exordiis editionis decurtatæ convenire cum Romanæ Ecclesiæ disciplina, et cum Siricii ac Zosimi decretis, in quibus dum promotiones laicorum per saltum interdiciantur, illud cavetur, ne ad celsiores Ecclesiæ gradus provebantur, nisi qui a pueris clero initiati, in inferioribus gradibus legitime se gessissent. Eos vero solos adultos permittunt in clerum recipi, qui grandævii baptizati, statim post baptismum clero sese mancipaverint. Vide Siricii epist. ad Himerium c. 9, et Zosimi ad Eusebium c. 3. At simul animadvertimus lectionem Hadrianeam textui insertam haud contradicere huic disciplinæ; æque enim exigit, quod præcipuum est, longi scilicet temporis probationem per gradus singulos, ut in laudatis decretis exigitur. Solum num hæc probatio sumenda sit a pueritia (quod non ita præcipuum est), S. Leo hic præscindit, uti nonnumquam id præterisisse reperimus prædecessores ejus Cælestinus in epist. ad episcopos provinciarum Viennensis et Narbon., c. 3, et Innocentius I, in epist. ad Felicem Nucerinum c. 3. Deinde ea probatio a pueritia licet Romæ et aliis

etiam in locis custodita, non tamen ubique nec semper servabatur; et in Africa, præsertim hoc tempore quo tumultus bellici per plures annos eam Ecclesiam turbaverant, clero vehementer afflicto, non exacte servata fuerat, aut servari potuerat; ita ut nonnulli grandiores in clerum fuissent recepti, aut recipiendi viderentur, qui tamen per suos gradus idoneum experimentum præberent. Hinc fortasse S. Leo remissius agendum in his circumstantiis, et memoratorum prædecessorum exemplo præscindendum censuit ab inculcanda conditione pueritiæ; ac proinde primæ scriptionis textum immutans, solam probationem canonicam per gradus singulos, quæ potissima est, iisdem ingessit. Adde tandem quod a Leone hic allegantur *beatorum Patrum sanctiones*, quo *beatorum Patrum* nomine, non Romanorum pontificum decreta, sed conciliorum canones significare solet. Ita enim in hac ipsa epistola iis verbis cap. 5, *beatorum Patrum regulas*, Nicænos canones, et iis capituli 10, *sanctorum Patrum divinitus inspirata decreta*, canones Sardicenses innuit. Decreta pontificum, vel apostolicæ sedis, vel prædecessorum suorum decreta vocat, uti cum eodem capite 5 *apostolicæ sedis statuta ac beatorum Patrum regulas* distinguit. Similiter etiam Zosimus in epist. ad Eusebium cap. 1, de hoc quidem probationis argumento scribens, *Tecum faciunt præcepta Patrum, tecum apostolicæ sedis auctoritas*, nomine *apostolicæ sedis* prædecessores, Patrum autem appellatione Patres Sardicenses intelligit. Cum vero hi Patres can. 13 præcipiant quidem ut *per singulos gradus et per longum tempus eligendorum vita probeatur*, et in id testimonium Apostoli a Leone recitatum indicent, non autem jubeant *omnem ætatem a puerilibus exordiis usque ad provectiones annos per disciplinæ ecclesiasticæ stipendia* decurrere: immo *adultos de foro et de administratione* in clerum recipi, et post legitimum temporis probationem provehi permittant; S. Leo horum Patrum sanctiones appellans, non aliter debuit inculcare quam in textu inserto continetur. Sic etiam Innocentius I, in epist. ad Felicem Nucerinum c. 3, Sardicensium canonum statuta aperte indicans, cap. 5, nulla facta mentione pueritiæ, laicos non prohiberi a clero affirmat: *Ita sane ut in eos tempora a majoribus constituta serventur. Nec cito quilibet lector, cito acolytus, cito diaconus, cito sacerdos fiat; quia in minoribus officiis si diu perdurent, et vita eorum pariter et obsequia comprobantur, ut ad sacerdotium postea emensis stipendorum meritis veniant, nec præcipiant quod vita probata meretur accipere.* Et Cælestinus in epist. ad Viennenses c. 3, Sardicenses canones Patrum decreta nuncupans, ait: *Ordinatos vero quosdam episcopos, qui nullis ecclesiasticis ordinibus ad tantæ dignitatis fastigium fuerint instituti, contra Patrum decreta. . . . didicimus; cum ad episcopatum his gradibus, quibus frequentissime cautum est, debeat perveniri, ut minoribus initiati officiis ad majora perveniant.* Vides ergo S. Leonem in lectione textui inserta et respexisse Sardicenses canones, et a prædecessorum exemplis non discississe. Hinc porro cognoscitur quam perperam Quesnellus hanc lectionem ab aliquo impostore, veluti ad recentioris disciplinæ usum accommodatam, et evidentem corruptelam mss. codicibus assutam in notis traduxerit.

hiberet. Si enim ad honores mundi ^a sine suffragio temporis, sine merito laboris indignum est pervenire, et notari ambitus solent, quos probitatis documenta non adjuvant; quam diligens et quam prudens habenda est dispensatio divinarum munerum et celestium dignitatum? ^b ne in aliquo apostolica et canonica decreta violentur, et his Ecclesia Domini regenda credatur, qui legitimarum institutionum nescit, et totius humilitatis ignar?, non ab infimis sumere incrementum, sed a summis volunt habere principium; cuius valde iniquum sit et absurdum, ut imperitii magistris, novi antiquis, et rudes præferantur emeritis. In domo quidem magna, sicut Apostolus ^c dissevit (II *Timoth.* n. 20), necesse est ut vasa diversa sint, quædam aurea et argentea, quædam vero lignea et fictilia; sed horum ministerium pro matericæ qualitate discernitur, ^d nec idem est pretiosorum usus et vilium. Nam inordinata erunt omnia, si fictilia aureis, et lignea præferantur argenteis. Sicut autem in ligneis et fictilibus eorum hominum species figuratur qui nullis adhuc virtutibus nitent; ita in aureis et argenteis hi sine dubio declaranter qui per longæ eruditionis ignem, et per fornacem diuturni laboris excocti, aurum probatum et argentum purum esse mœnerunt. Quibus si mœres pro devotione non redditur, omnis ecclesiastica disciplina resolvitur, omnis ^e **664** ordo turbatur, dum in Ecclesia, quæ nullum subierunt ministerium, perverso elegantium iudicio indebitum obtinent principatum.

CAP. V. — Cum ergo inter vos tantum valuerint ^f aut studia ^g popularium, aut ambitus superborum, ut non solum laicos, sed etiam secundarum uxorum

^a Codd. Vat. 5845 et Vercell., sine suffragatione.

^b Dist. 61, c. 8, *Statuimus ne in aliquo.*

^c Idem Vat., dixit, cum quinque aliis mss. lectionis decurtata. Vat. collect. 12 omittit ut.

^d Cod. Florent. cum Justello, neque est pretiosorum idem usus et vilium. Prætulimus lectionem antiquissimi Vat. Vercell. aliorumque collect. Hadrian., quibus favent etiam tres codd. editionis decurtata. In Vat. col. 11, nec idem pretiosorum usus et vilium.

^e Aliquot mss., popularum.

^f Al., aptissimæ.

^g I, qu. 7, c. 17, *Exigunt.*

^h In ms. Vercell. et apud Justellum: *Et quia universæ sedis apostolicæ pietate compellimur ita nostram temperare sententiam; ubi post vocem universæ apparet saltus verborum Viæ Domini misericordiæ et veritas.* Supplementum ex codd. Florent. aliisque quamplurimis. Cod. Vat. 5843 omittit *cogimur*, et huius loco habet ita nostrum temperare debemus sententiam, ⁱ

ⁱ Ita mss. Hadrian. cum Florent. Quesnelli lectio: *quæ constat non unius esse mensuræ; ad editionem decurtatam pertinet.* Mox, pro *credamus*, quod verbum recepimus ex mss. Hadrian. atque Justello, cod. Florentinus habet *definiamus*, ut in editione decurtata legitur.

^j Ms. Vercell. cum Justello, *obtendere.* Mox vocibus *vestro iudicio* præmisimus particulam *in* ex mss. Flor. et Hadrian.

^k Quesnellus, *istum*, quod in solo Merlino et aliis editis Leoninis reperimus. In margine autem notavit ad sequentia verba: *Al., qui a prima uxore dimissus; quæ lectio in Florent. occurrit, nec non in sex mss. editionis decurtata.*

A viros, aut viduarum maritos ad officium cognoscamus pastorale provectos; nonne ^l apertissimæ et exigunt causæ, ut Ecclesiæ in quibus ista commissa sunt, iudicio severiore purgentur, et non solum in tales præsules, sed etiam in ordinatores eorum ultio competens proferatur? Sed circumstant nos hinc mansuetudo clementiæ, hinc censura iustitiæ. ^m Et quia *universæ viæ Domini misericordia, et veritas*, cogimur secundum sedis apostolicæ pietatem ita nostram temperare sententiam, ut trutinato pondere delictorum, ⁿ quorum utique non una mensura est, quædam credamus utrumque toleranda, quædam vero penitus amputanda. Eos enim qui vel secundas nuptias iniverunt, vel viduarum se conjugio sociarunt, nec apostolica, nec legalis auctoritas sacerdotum ^o obtinere permittit; et multo magis istum, si fuerit in vestro iudicio constitutus, qui, sicut ad nos relatum est, duarum simul est maritus uxorum, vel ^p illum qui ab uxore dimissus alteram dantes prohibetur. ^q Cæteros vero, quorum provectio hoc tantum reprehensionis incurrit, quod ex laicis ad officium episcopale detecti sunt, neque ex hoc quod uxores ^r habent, possunt esse culpabiles, susceptum sacerdotium tenere ^s **665** permittimus, ^t non præjudicantes apostolicæ sedis statutis, nec beatorum Patrum regulas resolventes, quibus salubriter constitutum est ne primum, aut secundum, aut tertium in Ecclesiæ gradum quisquam laicorum quibuslibet suffragiis suffultus ascendat, priusquam ad hoc meritum per legitima augmenta perveniat. Quod enim nunc utrumque patimus esse veniale, iamque postmodum esse non poterit, si quisquam id quod omnino interdiximus ^u usurparit: quis remissio peccati

^l In Quesnello additur *privandum honore decernimus*, quæ verba abstant ab omnibus mss. et impressis editionis Hadrian. et a cod. Florent. Invenitur autem in mss. editionis decurtatae, exceptis mss. cod. 24 cum Merlino et Siebardo. Necessaria quidem non sunt, cum omnia regantur antecedentibus: *nec apostolica, nec legalis auctoritas sacerdotum obtinere permittit.*

^m Ita fere omnes libri editionis Hadrian. cum Florentino, et duobus editionis decurtatae. Al., *habent.*

ⁿ Quesn. ex lectione mss. decurtatae editionis, non præjudicantes apostolicæ sedis statutis, nec præcessorum nostrorum, nostrisque decretis, quibus, etc. Viderat lectionem textui insertam et confirmatam omnibus nostris mss. Hadrianicis et Florentino; viderat, inquam, apud vulgatum Dionysium, ac in duobus codd. Thuaneis, et nihilominus (quod mirum est) hunc locum in notis num. 9 veluti vitiatum traduxit, cum potius alta lectio ab ipso recepta notari viliu possit, quatenus præcessorum nostrorum *n. nostraque decreta, et apostolicæ sedis statuta unum et idem sunt; ac propterea S. Leo fortassis priorem scripturam emendans substituit postremis verbis ista, nec beatorum Patrum regulas resolventes, quæ respiciunt Patrum Sardicensium canones, quorum cap. 4 mentionem fecerat. Ita lectio textus plane cohæret cum illis ejusdem cap. 4, ne in aliquo apostolica et canonica decreta violentur; ubi vox apostolica apostolicæ sedis statuta, canonica autem beatorum Patrum regulas indicant. Mox, pro *constitutam*, alias, *statutum.**

^o Ita fere omnes codices Hadrian. cum Justello. Codex Florent. et mss. editionis decurtatae, *usurpare præsumperit.*

non dat licentiam delinquendi, neque quod potuit aliquo ratione concedi, fas erit amplius impune committi.

CAP. VI. — ^a Donatum autem ^b Saliciniensem ex Novatiano cum sua, ut comperimus, plebe conversans, ita Dominico gregi volumus presidere, ut libellum fidei suæ ad nos meminerit dirigendum, quo et Novatiani dogmatis damnet errorem, et plenissime constentur catholicam veritatem. ^c Maximum quoque ex hinc ^d licet reprehensibiliter ordinatum, tamen si Donatus jam non est, et a spiritu schismatico pravius alienus, ab episcopatu, quam quoque modo adeptus est, non repetimus dignitatem; ita ut et ipse libello ad nos edito catholicum se esse manifestet.

CAP. VII. — De Aggare ^e vero et Tyberiano, quorum a cæteris qui ex laicis ordinati sunt, in hoc causa diversa est, quod eorum **666** ordinationi atroces tumultus et sævas seditiones memorantur esse famulatae, vestro iudicio cuncta commisimus: ut relata habitū apud vos examinis fide, quid de supradictis statuendum sit scire possimus.

CAP. VIII. — Illæ autem famulæ Dei quæ integritatem pudoris oppressione barbarica perdiderunt, laudabiliores erunt in humilitate ac verecundia ^f sua, si se incontaminatis non audeant comparare virginibus. ^g Quævis enim omne peccatum ex voluntate nascitur, et potuerit corruptione carnis mens ^h invicta non polui, minus tamen hoc eis oberit, si quod potuerunt animo non amittere, doleant se vel corpore perdidisse.

CAP. IX. — ⁱ Cum itaque de omnibus ^j fere quæ fratris nostri Potentii relatio continebat, plenissime directionem vestram per David fratrem et coepiscopum nostrum, qui et sacerdotii merito nobis esse

probatum et moribus, videatis instructam; superest, fratres, ut ^k concorditer salubres suscipiatis hortatus, et nihil per contentionem agentes, sed ad omnium studium devotionis unanimes, divinis et apostolicis ^l constitutionibus parentis, et in nullo patiamini providentissima canonum decreta violari. Quæ enim nunc certarum remisimus consideratione causarum, antiquis deinceps custodienda sunt regalis, ne quod ad tempus pia lenitate concessimus, ^m iusta posthac ultione **667** plectamus, ⁿ in eos specialiter et propensius commovendi, qui in episcopis ordinandis sanctorum Patrum statuta ^o neglexerint, et quos refutare debuerant consecrarint. Unde ^p si qui episcopi talem consecraverint sacerdotem quæsem esse non liceat, effamsi aliquo modo damnum proprii honoris evaserint, ^q ordinationis tamen jus ulterius non habebunt, nec unquam et sacramento intulerunt, quod neglecto divino iudicio immerito præstiterunt.

CAP. X. — ^r Illud sane quod ad sacerdotalem pertinet dignitatem, inter omnia volumus canonum statuta servari, ut non in quibuslibet locis, neque ^s in quibuscumque castellis, et ubi ante non fuerunt, episcopi consecrentur, cum ubi minores sunt plebes minoresque conventus, presbyterorum cura sufficiat, episcopalia autem gubernacula non nisi majoribus populis et frequentioribus civitatibus oporteat præsidere, ne, quod sanctorum Patrum divinitus inspirata decreta ^t veterant, viculis et possessionibus, vel obscuris et sordidiis municipiis tribuatur sacerdotale fastigium, et honor cui debent excellentiora committi, ipsa sui numerositate vilescat. Quod nunc in sua diocesi Restitutus episcopus

^a 1, qu. 7, c. 20, *Donatum*.

^b Ita vulgati cum mss. collect. 1, 5 Vindeb., Hisp. et cum codd. collect. 12 et 24, ac Richardo. Codex Barber. collect. 3, *Sajensem ex Novatiano*. In collatione Carthaginensi anni 411, num. 128. memoratur *Donatus episcopus plebis Sajensis*. Cod. Lucensis collect. 4, *Sajacinensem*. Ms. Barb. 77 et Quesnellus in margine, *Sajacensem ex Novatiano*. Cod. Flor., *Sajacensem ex Novatiano*. Aliæ erroneæ variantes inferiorum codicum omittuntur.

^c 1, qu. 7, c. 19, *Maximum*.

^d Ms. Vat. collect. 12 omittit *licet*. Deim, tamen tum in eodem codice, tum in Vat. Hisp. et Isid. desideratur.

^e Particulam vero supplevimus ex mss. Florentino aliisque quinque optime notæ.

^f Adjectivum sua ex eodem ms. Florent. tribusque aliis optimis codd.

^g 32, qu. 3, c. 14, *Illæ autem*.

^h *Legebatur invicta*. Quæsn. notavit in margine: Forte, *invicta*; et ita quidem restitimus ex ms. Florentino. Post pauca, ex eodem codice, et alio Barber. collect. 3, scripsimus *eis pro illis oberit*.

ⁱ Vide not. 3 Quæsn.

^j Restituimus adverbium *fere* non tam ex editis Leonis quam ex mss. collect. Hadrian. Codices etiam collect. 24 et 24 cum Richardo idem præferunt. Unde revincitur quod Quæsnellus in postilla notavit: *Vulgati addunt fere contra mss. codd. fidem*. Non diffitemur tamen in mss. cæterarum nostrarum collectionum editionis decurtatæ vel mixtæ, et in

ipso Florentino hanc particulam prætermitti. Quatenus vero hæc in integrâ epistola a Leone secundis curis fuerit inserta, uti in Hadrianeis exemplaribus exhibetur, in admonitione explicavimus man. 14.

^k Ita omnes codd. et editi Hadrian. et plures editionis mixtæ, qui hunc textum bis repetentes, primo loco Hadrianeam lectionem sequuntur. Ita etiam apud Merlinum; et Quæsnellus septem alios mss. libros similiter legentes allegat not. 4, quos vel Hadrianeæ vel mixtæ editionis esse credimus. In ms. tamen Florentino habetur, *concordi obedientia*, uti in mss. editionis decurtatæ.

^l Cod. Angelicæ collect. 21, *institutionibus*. In ms. Florent. cum plerisque codd. editionis decurtatæ, *servatis*; at *paratis* in plerisque Hadrian., ex quibus mox nonnulli omittunt *nunc*.

^m Ms. Vercell. et Justelli editio perperam, ut videtur, *iusta postulatione*. Forte, *post ultione*. Porro in verbo *plectamus* editio decurtata desinit, et quæ sequuntur sumpta sunt ex Hadrian. collectione, ac ms. Florentino atque codicibus editionis mixtæ.

ⁿ Hic desinit editio decurtata.

^o At, *neglexerunt*, et mox, *consecrarunt*.

^p 1, qu. 1, et 15, qu. 2, *Si qui*.

^q Ms. S. Crucis collect. 20, *consecrationis*. Tres alii codd., *ordinationis tamen ejus ulterius licentiam non habebunt*.

^r Dist. 80, c. 1, *Illud sane*.

^s Al., *in quibuslibet*.

^t Al., *vetuerant*.

factum esse causatus est, et rationabiliter postulavit ut si episcopi eorum locorum in quibus non deberant ordinari humana conditione decesserint, loca ipsa ^a ad jus ejusdem antistitis cui olim propria vel contigua fuerunt revertantur. Et inutile **668** est ut sacerdotalis dignitas inconsiderata ordinantis facilitate superflua multiplicatione minuatur.

CAP. XI. — De his autem quæ in sacro virginitatis proposito constitutæ, ^b ut superius dictum est, barbaricam pertulere violentiam, et integritatem pudoris non animo, sed corpore perdiderunt, ea nobis videtur servanda moderatio, ut ^c neque in viduarum dejiciantur gradum, nec in sacrarum et perseverantium virginum numero censeantur: quibus, ^d si in moribus virginalibus perseverant, et castimoniam soliditatem mente custodiunt, ^e sacramentorum non est neganda communio, quia injustum est illas in eo vel argui vel notari, quod non voluntas amisit, sed vis hostilis eripuit.

CAP. XII. — Causam quoque Lupicini episcopi illic jubemus audiri, cui multum et sæpius postulanti communionem hac ratione ^f reddidimus, quoniam cum ad nostrum iudicium provocasset, im-

^a Ita emendavimus ex ms. Florentino. Al., ad jus ejus antistitis redigantur, cujus fuerant ante priora. Justellus, ad jus ejus antistitis redeant, cujus fuerint ante priora. Quidam codd. hujus postremam lectionis propriam habent propria. Vat. 5845, ad jus ejus antistitis redeant; quia inuile est, etc.

^b Verba ut superius dictum est adjecimus ex cod. Florentino, qui cum integram hujus epistolæ lectionem exhibeat, non omittit, ut cæteri Hadrianei omittunt, caput octavum, in quo de iisdem virginibus per vim corruptis alia ratione actum fuerat.

^c Virgines sua culpa corruptæ viduæ antequam nuptæ vocari solebant; unde Cyprianus in libro de Habit. Virg. ait: Dum ornari cultius, dum liberius evagari virgines volunt, esse virgines desinunt, furtivo dedecore corruptæ, viduæ antequam nuptæ, non mariti, sed Christi adulteræ. Et S. Hieronymus in epist. ad Eustochium de Virginitate servanda: Videas, inquit, plerasque viduas antequam nuptas infelicem consentiant mentita tantum veste protegere. Hinc vero patet cur S. Leo in viduarum gradum haud dejici jubet eas virgines quæ nulla sua culpa per solam barbarorum vim corruptæ fuerunt. Mox, loco verborum neque in sacrarum, mss. Vat. 5845 et Vercell. contrario sensu habent, sed in sacrarum. At perperam: nam præterquam quod anterior particula neque aliam similem nec, non vero sed requirit, ipsa moderatio quam S. pontifex servandam proponit videtur exigere ut neque inter viduas neque inter sacras et immaculatas virgines censeantur, non vero ut æque ac si non fuissent corruptæ sacris virginibus cooptentur. Quod si vero statuisset, haud opus esset subjicere, iisdem, si perseverarent in proposito, communionem non esse negandam. Congruit etiam hæc decreti moderatio cum eo consilio quod iisdem virginibus antea præbuit c. 8, ubi laudabiliores futuras affirmat, si se incontaminatis non jactent comparare virginibus.

^d Editi Leonis, in omnibus virginalibus observantibus. Justellus et plures mss. codd., in omnibus virginalibus tantum. Veram lectionem suppeditarunt duo codices Florentinus et Fesulanus.

^e Vox sacramentorum in cod. Florent. deest. Ideo autem virginibus sine ullo proprio reatu corruptis communionem haud negandam Leo moderatissime

A merito eum pendente negotio a communione videbamus fuisse suspensum. Adjectum etiam illud est quod huic temere superordinatus esse cognoscitur, qui non debuit ordinari antequam Lupicinus in præsentem positus, aut confutatus, aut certe ^e confessus justæ posset subjacere sententiæ; ut vacantem locum, quemadmodum disciplina ecclesiastica exigit, is qui consecratur ^b acciperet.

CAP. XIII. — Si quæ ⁱ vero aliæ emergerint causæ quæ ad statum ecclesiasticum et ad concordiam pertineant sacerdotum, illic sub **669** timore Domini ^j volumus ventilentur, et de componendis atque compositis omnibus ad nos relatio plena mittatur, ut ea quæ juxta ecclesiasticum morem juste et rationabiliter fuerint definita, nostra quoque sententia roborentur. ^k Dat. iv id. Augusti.

EPISTOLA EADEM

^l Ex ms. editionis decurtatæ.

^m Leo universis episcopis per Africam constitutis in Domino salutem.

CAP. I. — Cum ⁿ in ordinationibus sacerdotum

sanxit, quia virginibus propria culpa vitiatæ longa imponebatur penitentia, qua diutius a communione arcebantur, ut liquet ex Cypriani epist. 66, ad Pomonium, ex Siricii epist. 10 editionis Constantii num. 4, et ex Innocentii I epist. ad Victricium num. 15 et 16. Mox, pro illas, alias, eas. Dein, amittit pro amittit apud Justellum legitur.

^f Duo mss. et Justellus, reddimur. Mox, in ms. Florent., sæpe vocasset, loco provocasset.

^g Codd. Vat. 5845 et Vercellensis, confusus.

^h Ita ex sex codd. et Justello. Editi, exciperet.

ⁱ Editi omittunt vero. Ex nostris mss. et Justello adjecimus.

^j In ms. Florent. deest volumus. Justellus, volumus iudicio ventilentur.

^k Ita plerique et vetustiores codices, et editi. Alia quatuor exemplaria, Dat. iii id.

^l Quinam sint decurtatæ editionis mss. codices, diximus in admonitione num. 2. In exemplaribus collect. Hisp. et Isid. hi tituli præmittuntur, ex quibus vulgati profecti sunt: I. Ne illicitæ personæ ad episcopatum promoveantur. II. De Donato Novatianorum episcopo, et de Maximo ex Donatistis. III. De Aggare et Tyberiano, qui ex laicis fuerunt ordinati. IV. De virginibus sacris quæ vim barbaricam pertulerunt. V. De statutis canonum conservandis. In tabula collectionis 5 Quesnelliæ hic titulus notatur num. 84: Ad Maurois episcopos de illicitis ordinationibus, et de ancillis quæ virginitatem vi barbarica amiserunt.

^m Hæc inscriptio sumpta est ex mss. collect. Hisp. et Isid., legiturque etiam in collect. 24. Antiquiores collectiones editionis decurtatæ inscriptionem omittunt, et solum habent: Epistola papæ Leonis ad Maurois episcopos, quæ verba indicant in inscriptione mentionem factam fuisse provincie Mauritanie. Quesnellus vulgatam inscriptionem retinuit, quam nullibi invenimus: Leo episcopus universis episcopis per Cæsariensem Mauritaniam in Africa constitutis.

ⁿ Quesnellus in prima editione vulgatam lectonem secutus, scripserat de ordinationibus, uti legitur non solum in mss. et editis collect. Hadrian., verum etiam in quibusdam mss. editionis decurtatæ. At in secunda editione emendavit in ordinationibus ea forte de causa, quod hanc lectionem deprehendit in duobus codd. Barberinis 77 et 2888, quorum variantes post pri-

quædam apud vos illicite usurpata a crebrior fama A
narraret, ratio pietatis exegit ut pro sollicitudine
quam universæ Ecclesiæ ex divina institutione de-
pedimus, rerum fiderem studeremus agnoscere, vicem
curæ nostræ b fratri et consacerdoti nostro Potentio
c delegantes, qui de episcopis quorum culpabilis
ferebatur electio, quid 670 veritas haberet, in-
quireret, nobisque omnia fideliter indicaret. Unde quia
idem plenissime d cuncta reseravit, et sub quibus
qualibusque rectoribus quædam Christi plebes in
partibus provinciæ Cæsariensis habeantur sincera
nobis relatione patefecit, necessarium fuit ut dolo-
rem cordis nostri, quo pro dominicorum gregum
periculis æstuemus, e datis litteris promeremus.
f mirantes tantum apud vos per occasionem temporis
impacati, aut ambientium præsumptionem, aut tu-
multum valuisse popularem, ut indignis quibusque
et longe extra sacerdotale meritum constitutis pas-
torale fastigium et gubernatio Ecclesiæ s dederetur.
Non est hoc consulere populis, sed nocere; nec
præstare regimen, sed augere discrimen. INTEGRITAS
enim præsentium salus est subditorum: et ubi est
incolumitas obedientiæ, ibi sana est forma doctrinæ.
h Principatus autem quem aut seditio i extorsit, aut
ambitus occupavit, etiamsi moribus atque actibus
non offendant, ipsius tamen initii sui est perniciosus
exemplo: 671 et difficile est ut bono pera-

nam editionem acceperat. In plerisque sane et po-
terioribus codicibus decurtatæ editionis similiter le-
gitur.

a Ita mss. collect. 3, 5, Vindeb., Hisp. et collect. C
24, Barb. 77, et Fesulan. cum Merlino, et Sichardo.
Cod. Vat., Hisp., celebrior ad nos fama narraret, Vat.
Isid., celebrior apud nos fama narraret. Vat. Reg.
collect. 1, crebrior ad nos fama perferret. Lucensis
collect. 4, crebrior ad nos fama pervenerit. Omnes
sunt codices editionis decurtatæ. Quesnellus cum
vulgatis Hadrianeam lectionem exhibuit, crebrior ad
nos commentantium sermo perferret.

b Voces proficiscenti a nobis, quæ leguntur in edi-
tione Hadriane, a Quesnello cum editis retentas,
et hoc loco insertas, expungimus ab hac decurtata
editione auctoritate præstantissimorum hujus editio-
nis codicum Vat., Reg. collect. 1, Lucensis collect.
4, Vindeb. collect. 5, Vindeb. Hisp., Barb. 77, et
unius Fesulani.

c Editi ante Quesn., injangentes, cum mss. Hisp.
et Isid. æ Barb. 77, nec non codd. collect. 24, Mer-
lino atque Sichardo; et in margine: Alias, delegan-
tes. Quesnellus hanc lectionem prætulit ex quatuor
mss. Dionysii, quæ tamen non hanc decurtatam, sed
Hadrianeam editionem repræsentant. In secunda vero
editione addidit codicem Barberinum collect. 3, cui
nos adjungimus mss. collect. 1, 4 et 5, quorum anti-
quiorum collectionum lectio præferenda visa est.
Mox apud Quesnellum, qui secundum scripta, quæ
per ipsum ad vos direximus, de episcopis, etc.; quæ
verba sunt editionis Hadriane, et in inferiori notæ
codicibus editionis decurtatæ. Prætulimus collectio-
nes et codices antiquiores Vat. Reg. collect. 1,
Barb. collect. 3, Lucen. collect. 4, Vindeb. collect.
5, alium Vindeb. collect. 9, Hisp., Barb. 77,
et unum Fesulanum.

d Quesnellus inseruit cum quibusdam nostris codd.,
notitiæ nostræ; delevisimus autem ex mss. in fine anti-
rioris annotationis memoratis, excepto Fesulano.

e Idem Quesn. lectionem Hadrianeam recepit, quæ
legebatur in vulgatis: Datis nunc quoque ad dilectio-

gantur exitu, quæ malo sunt inchoata principio.

CAP. II. — Quod si in quibuslibet Ecclesiæ gradi-
bus providenter scienterque curandum est ut in Do-
mini domo nihil sit inordinatum, nihilque præposte-
rum, quanto magis elaborandum est ut in electione
ejus qui supra omnes gradus constituitur, non erre-
tur? Nam totius familiæ i status et ordo nutabit, si
quod requiritur in corpore, non inveniatur in capite.
Ubi est illa beati Pauli apostoli per Spiritum Dei
emissa præceptio, qua in persona Timothei omnium
Christi sacerdotum numerus eruditur, et proinde
unicuique nostrum dicitur: *Manus cito nemini impo-
sueris, neque communicaveris peccatis alienis* (1 Tim.
v, 22)? k Quid est i cito manus imponere, nisi ante
ætatem maturitatis, ante tempus examinis, ante me-
ritum laboris, ante experientiam disciplinæ, sacer-
dotale honorem tribuere non probatis? Et quid est
communicare peccatis alienis, nisi talem effici ordi-
nantem, qualis est ille qui non meruit ordinari?
Sicut enim boni operis sibi comparat fructum, qui
rectum m servat in eligendo sacerdote iudicium; ita
gravi semetipsum afficit damno, qui ad suæ dignita-
tis collegium sublimat indignum. Non enim in cujus-
quam persona prætermittendum est quod institutis
generalibus continetur; nec putandus est honor ille
legitimus, qui fuerit n de prævaricatione collatus.

CAP. III. — Dicente enim Apostolo, ut inter alias

nem vestram litteris. Secuti sumus mss. editionis de-
curtatæ collect. 1, 3, 4, 5, Vindeb., Hisp., cum
Merlino et Sichardo. Vat., Hisp. et Isid.: *Datis nunc
ad vos litteris*. Expunctis paulo ante vocibus *secun-
dum scripta, quæ per ipsum ad vos direximus*, de qui-
bus annot. 6 (Supra e) diximus, hic etiam expungendæ
erant istæ nunc quoque ad dilectionem vestram, quæ
priorum litterarum mentionem factam præsumunt.
Cum vero Leo secundis curis hac epistolam reco-
gnovit, insertis primis vocibus hæc quoque adject.

f Dist. 61, *Miramur tantum*, c. 5.

g Mss. Lucens., Hisp. et Isid., Barb. 77, cum Si-
chardo et Merlino, *crederetur*.

h 1, q. 1, *Principatus, quem*, c. 25.

i Sic mss. et editi editionis decurtatæ. Quesnellus
cum aliis vulgatis et lectione Hadriane, *contulit*.

j Vox Domini a Quesnello hic inserta, seu potius
cum vulgatis retenta, deleta fuit auctoritate mss. col-
lect. 3, 4, 5, Vindeb., Hisp., Barb. 77 editionis de-
curtatæ. Mox in quatuor mss. editionis mixtæ, *status
exorbitabit*, omissis verbis et ordo. Dein, non invenitur
pro non inveniatur in Vat., Hisp. et Isid.

k Dist. 78, *Quid est manus*, c. 3.

l Codd. Vat. Reg., collect. 1, Vindeb. collect. 5,
alius Vindeb. Hisp. et Barber. 77, cum ms. Flo-
rentino S. Marci: *Quid est manus cito nemini impo-
nere, vel imposueris*.

m Ita ex iisdem codicibus. Mss. collect. 24, cum
Sichardo, *sectatur*. Quesnellus retinuit *tenet*.

n Restituimus lectionem vulgatorum ante Quesn.
quæ est in omnibus codicibus editionis decurtatæ,
exceptis duobus Vat. Hisp. et Isid., qui Hadrianeam
lectionem exhibent, *contra divinæ legis præcepta col-
latus*; at Vindeb. Hisp., qui e puris Hispanicis
collectionis fontibus prodiit, habet, ut cæteri editio-
nis decurtatæ, *de prævaricatione collatus*. Mirum vero
est Quesnellum hanc lectionem deseruisse, etsi not.
2 fateatur eam exstare in duobus codd. Treceph. et
Thuan. collect. 5, ut induceret lectionem editionis
Hadriane ex Dionysio, id est ex collect. Hadriane, et
in quinque aliis codicibus eadem nota memoratis,

electionis regulas, is episcopus ordinatur, quem *unius uxoris virum* fuisse aut esse constituit (I *Tim.* III, 2), tam sacra semper habita est ista **672** preceptio, ut etiam de muliere sacerdotis eligendi eadem intelligeretur servanda conditio; ne forte illa, priusquam in matrimonium ejus veniret qui aliam non habuisset uxorem, alterius viri esset experta conjugium. Quis ergo dissimulare audeat quod in tanti sacramenti perpetraret injuriam, cum huic magno venerandoque mysterio ^a ne legis quidem statuta defuerint, quibus evidenter est definitum ut virginem sacerdos accipiat, ^b et alterius sororem nesciat conjugis, quæ uxor est futura pontificis (*Levit.* XXI, 13, 14; *Ezech.* XLIV, 22)? Jam tunc enim in sacerdotibus figurabatur Christi et Ecclesiæ spirituale conjugium; ^c ut quoniam *vir caput est mulieris* (*Ephes.* V, 25; I *Cor.* XI, 5), discat sponsa Verbi non alium virum nosse ^d quam Christum, qui merito unam elegit, unam diligit, et amam præter ipsam suo consortio non adjungit. Si ergo etiam in veteri Testamento hæc sacerdotalium conjugiorum forma servata est, quanto magis sub revelata jam gratia constituti, apostolicis debemus inservire præceptis; ut quamlibet quis bonis moribus præditus, et sanctis operibus invenitur ornatus, nequaquam tamen vel ad diaconi gradum, vel ad presbyterii honorem, vel ad episcopatus culmen ascendat, si aut ipsum non unius uxoris virum, aut uxorem ejus non unius viri fuisse constituit?

CAP. IV. — Memento ^e vera Apostolo atque dicente: *Et hi autem probentur primum, et sic ministrent* (I *Tim.* III, 10); quid aliud intelligendum ^f in hoc *putamus*, nisi ut in his provectionibus non solum matrimoniorum ^g privilegia, sed etiam laborum merita cogitemus? ne aut a baptismo rudibus, aut a

seculari actu repente **673** conversis, officium pastorale ^h credamus; cum per omnes gradus militiam Christianam de incrementis profectuum debent estimari ac possint cuiquam majora committi. ⁱ Merito sanctorum Patrum venerabiles sanctiones, cum de sacerdotum electione loquerentur, eos demum idoneos i sacris administrationibus consueverunt, quorum omnis ætas a puerilibus exordiis usque ad proveciores annos per disciplinæ ecclesiasticæ suspendia occurrisset, et unicuique testimonium prior vitæ præberet: nec posset de ejus provectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro castis moribus, pro actibus strenuis, celsioris loci præmium deberetur. Si enim ad honores mundi sine suffragio temporis, sine merito laboris, indignum est pervenire, et notari ambitus solent, quos probitatis documenta non adjuvant; quam diligens et quam prudens habenda est dispensatio divinorum munerum et celestium dignitatum, ^k ne in aliquo apostolica et canonica decreta violentur, ^l et his Ecclesia Domini regenda credatur, qui legitimarum institutionum nescit, et totius humilitate ignari, non ab infimis sumere incrementum, sed a summis volunt habere principium, cum valde iniquum sit et absurdum, ut imperiti magistris, novi antiquis, et rudes præferantur emeritis? In domo quidem magna ^m necesse est, sicut Apostolus disserit (II *Tim.* II, 20), ut vasa diversa sint, quedam aurea et argentea, quedam vero lignea et fictilia; sed horum ministerium pro materiæ qualitate ⁿ dividitur, nec qui est pretiosorum, idem usus est et vilium. Nam inordinata erunt omnia, si fictilia aureis, **674** et lignea præferantur argenteis. Sicut autem in ^o ligneis et fictilibus eorum hominum species figurantur, qui nullis adhuc virtutibus nitent; ita in

quorum duos Dionysianos (seu melius Hadrianeos) not. 1 appellat, tres alii editionis mixtæ ex descriptione ejusdem noscuntur. Mox initio cap. 5, cod. Vindebon. Hisp. omittit *alias*. Vindebonensis autem collect. 5, *fuisse constituitis, tam sacrata semper habita*.

^a Ita codices omnium veterum collectionum editionis decurtatæ 1, 3, 4, 5, et Vindebon. Hisp., cum Sichardo. Quesnellus cum vulgatis ex lectione Hadrianea, *ne divinæ quidem legis statuta*.

^b Codd. Vindebon. collect. 5, et Barb. 77, addunt *uxorem*, vocem a Quesnello pariter insertam in secunda editione ex mss., ut credimus, collect. 5, et Hadrianeis. Delevimus autem, eo quod in reliquis collectionibus editionis decurtatæ et a Merlino, atque Sichardo omittitur. Paulo post *conjugii pro conjugis* legitur in mss, collect. 3, 5, et Barb. 77.

^c Particula *et pro ut* est in mss. Vat. Hisp. et Isid. Vox autem *Verbi* pro voce *Christi*, quam Quesnellus ex margine editorum inseruerat, revocata est ex codicibus præsertim editionis decurtatæ, quos recensimus annot. 19 (col. 648, p. °) in hanc epistolam integram.

^d Ms. Vindebon. Hisp., *quam sponsum; qui enim unam elegit*. Paulo post, *non adjunxit* in cod. Barber. collect. 5 et duobus editionis mixtæ.

^e Pro *vera* in ms. Vat. Reg. collect. 4, habetur *ergo*.

^f Confer annot. 22 (col. 649, n. °) in hanc epist. integram.

^g Quesnellus, *castimoniam*, ut in editione Hadrianea. In margine autem notavit duos codices habere

privilegia. Id quidem legitur in nostris codicibus editionis decurtatæ, exceptis Vat. Hisp. et Isid., qui Hadrianeas lectiones nonnumquam receperunt: nam Vindebon. purus et sincerus Hispanicus habet *privilegia*, sicut etiam Sichardus.

^h Ita mss. collect. 1, 3, 5, Vindebon. Hisp. et Barb. 77. Editi cum mss. collect. 4, et Vat. Hisp. et Isid., atque collect. 12 et 24, *credatur*. Mox, *cum omnis gradus* erat in editis. Emendavimus ex omnibus codd. editionis decurtatæ, a quibus tantum discrepant mss. collect. 1 et 3.

ⁱ Dist. 61, *Miramur*, c. 5, § *Merito*.

^j Ms. Vat. Reg. collect. 4, *sacris agminibus*.

^k Dist. 61, *Statuimus ne in aliquo*, c. 8.

^l Cod. Vat. Reg., *et eis*. Post pauca, *exordium pro incrementum* in ms. Fesulano.

^m Ms. Vat. Reg., Vindebon. Hisp. et Barber. 77, *necesse est ut (sicut Apostolus dixit) vasa, etc.* Sichardus: *necesse est (sicut Apostolus ait) vasa*.

ⁿ Quesnellus cum editis, *discernitur*, ut legitur in mss. collect. Hadrianeæ, et in nostro Vaticano Regine, ac alio Vat. collect. 24 editionis decurtatæ. Lectionem vero omnium aliarum collectionum hujus decurtatæ editionis antetulimus: cui favet etiam ms. Florentinum integræ editionis. Paulo post, *idem usus est vilium*, ommissa particula *et* in mss. collect. 3, 5 et Vindebon. Hisp., cum Merlino, et Sichardo.

^o Codex Lucensis, duo Vindebonenses, ac Barb. 77, *delect ligneis et*. Post pauca, *per longam eruditionis* in Vindebon. Hisp. et Vat. collect. 24 cum Sichardo.

auris et argenteis hi sine dubio declarantur, qui per longæ eruditionis ignem, et per fornacem diuturni laboris excocci, aurum probatum et argentum purum esse meruerunt. Quibus si merces pro devotione non redditur, a omnis obedientia resolvitur, omnis ordo turbatur; dum in Ecclesia, qui nullam subire ministeriam, perverse diligentium iudicio indebitum obtinere præcipiunt.

CAP. V. — Cum ergo inter vos tantum valuerit aut studia popularium, aut ambitus superbiorum, ut non solum laicos, sed etiam secundarum uxorum viros, aut viduam maritos ad officium cognoscimus pastorele protractos; nonne astrictissime exigunt eorum ut Ecclesiam in quibus ista commissa sunt iudicio revertere pergamus, et non solum in tales præsumes, sed etiam in ordinatorum eorum a digna districtione moveamur? Sed circumstant nos hæc mansuetudo clementiæ, hæc cuncta iustitiæ; et quia miseris vis Domini misericordie et veritas (Pe. xiv, 10), cogimur secundum sedis apostolicæ pietatem, ita nostram temperare sententiam, ut trutinato pondere delictorum, quæ constat non unius esse mensuræ, quedam definiamus utcumque toleranda, quedam vero penitus amputanda. Eos enim qui vel secundas nuptias inierunt, vel viduam se conjugio sociarunt, in sacerdotio manere non patimur; et multo magis illum qui simul duarum est maritus uxorum; vel illam qui a prima uxore dimissa, alteram duxisse perhibetur, privandos honore decernimus. Cæteros vero, quorum protractio hoc tantum reprehensionis incurrit, quod ex laicis ad officium episcopale electi sunt, neque ex hoc quod uxores habeant possunt esse culpabiles, susceptam sacerdotium tenere permitimus, non præiudicantes apostolicæ sedis statuta, nec præcessorum nostrorum nostrisque decretis, quibus salubriter statutum

* Sic potiores codd. editionis decurtatæ, nimirum illi collect. 1, 4, 5, Vindebon. Hisp., Barb. 77, et unus Fesulanus. Alias, omnis ecclesiastica disciplina resolvitur, ut in Hadrianeæ editione. Mox, subierint pro subire in duobus Barber. mss. et in Vindebon. collect. 5.

^b 1, quæst. 7, exigunt, c. 17.

^c Inseruimus lectionem mss. collect. 1, 3, 4, 5, Vindebon. Hisp., et Barb. 77. Quæsnellus retinuit vulgatam ut Ecclesiam... purgentur, cui soli codices inferiorum collectionum editionis decurtatæ patrocinantur.

^d Quæsnellus cum vulgatis, alio competens præferatur. Sed præstantiores codd. edit. decurtatæ superiori annot. laudati lectionem textui insertam præluere. Illis congruunt quatuor alii codices editionis mixtæ. Præterea mss. libri Vat. Hisp. et Isid. habent digna districtio moveatur: duo alii, digna districtione moveantur. Mox, circumstant in Vat. Reg. collect. 4 et Vindebon. collect. 5. Dein, inde censura in ms. Barb. 77.

* Ita omnes codices editionis decurtatæ, exceptis mss. collect. 24. Concinit etiam cod. S. Crucis editionis mixtæ. Ms. Vat. 3791 collect. 11 mixtæ editionis habet in sacerdotii munere dignitate non patiamur. Quæsnellus lectionem vulgatorum Hadrianeam secutus est.

^f Hanc lectionem præferunt mss. quinque antiquiorum collect. 1, 3, 4, 5, et Vindebon. Hisp., cum Barb. 77. Quæsnellus: illum si fuerit vestro iudicio

est ne primum, vel secundum, aut tertium in Ecclesia gradum quisquam laicorum, quibuslibet suffragiis iustus, ascendat, priusquam ad hoc meritum per legitima augmenta perveniat. Quod enim nunc utcumque veniale est, inultum postmodum esse non poterit, si quisquam id quod omnino interdiciamus, usurpare præsumperit: quia remissio peccati non dat licentiam delinquendi; nec quod potuit aliqua ratione concedi, amplius patiemur impune committi.

CAP. VI. — Donatum autem Salicinensem ex Novatianis cum sua, ut comperimus, plebe conversum, ita Domitico volumus gregi præsidere, ut libellum fidei suæ ad nos meminerit dirigendum, quo et Novatiani dogmatis damnet errorem, et plenissime confiteatur catholicam veritatem. Maximum quoque ex laico licet reprehensibiliter ordinatum, tamen si Donatista jam non est, et a spiritu schismaticæ pravitate alienus, ab episcopali, quam quoque modo adeptus est, non repellimus dignitate; ita ut et ipse libello ad nos edito catholicam se esse manifestet.

CAP. VII. — De Aggare vero et Tyberiano, quorum a cæteris qui ex laicis ordinati sunt in hoc causa diversa est, quod eorum ordinationi atrox tumultus et sævæ seditiones memorantur esse famulatae, vestro iudicio cuncta commisimus: ut relata habiti apud vos examinis fide, quid de supradictis statuendum sit scire possimus.

CAP. VIII. — Illæ autem famulæ Dei quæ integritatem pudoris expressione barbarica perdididerunt, hædabiliores erunt in humilitate ac verecundiæ sua, si se incontaminatis non audeant comparare virginibus. Quamvis enim omne peccatum ex voluntate nascitur, et potuerit correctione carnis mentis invicta non pollui; minus tamen hoc illis oberit.

confutatus, qui (sic: ad nos relatum est) duarum simul est maritus uxorum, vel istum qui ab uxore dimissam alteram duxisse perhibetur, privandum honore decernimus; et in margine: Al., illum qui prima uxore dimissa; Vulg., qui a prima uxore dimissus. Confer annot. 36 et 37 (col. 651, k, 652, l) in epist. integram.

^e Mss. Vindebon. Hisp. et Barb. 77, electi. Vat. 3791, protracti. Mox habent pro habeant in duobus Vindebon.

^b Duo Vindebon., constitutum est. Mox in Vindebon. collect. 5, aut tertium deest.

ⁱ Sic plerique, et potiores codd. editionis decurtatæ. Quæsnellus lectionem antecedentis editionis integræ cum Vulg. secutus est.

^j Ita iidem codices editionis decurtatæ, excepto Barb. 77, in quo legitur amplius impune patiemur. Quæsn., fas erit amplius impune committi, ut in editione antecedenti.

^k 1, qu. 7, Donatum, c. 20.

^l Quæsn. in marg.: Al., Sajacensem ex Novatiano. Vide annot. 41 (col. 653, n. b) in hanc eandem epist. edit. integræ.

^m 1, qu. 7, Maximum, c. 19.

ⁿ Vulg. omitunt vero, quam particulam ex potioribus nostris codd. adiecimus.

^o 32, qu. 5, Illæ autem, c. 14.

^p Confer annot. 44 (col. 653, n. f) in epist. editionis integræ.

^q Vide annot. 45 (col. 653, n. h) in hanc eandem epist. integri exempli.

si quod potuerunt animo non amittere, doleant se vel A corpore perdidisse.

CAP. IX. — Cum itaque de omnibus quæ fratris nostri Potentii relatio continebat, plenissime dilectionem vestram ^a videatis instructam; superest, fratres, ^b ut concordii obedientia salubres suscipiatis hortatus, et nihil per contentionem agentes, sed ad omne studium devotionis unanimes, divinis et apostolicis constitutionibus ^c serviatis, et in nullo patiamini ^d pia canonum decreta violari. Quæ enim nunc certarum remisimus consideratione causarum, antiquis deinceps custodienda sunt regulis: ne quod ad tempus pia lenitate concessimus, justa ^e posthac ultione plectamus.

677 ^f EPISTOLA XIII.

^g AD EPISCOPOS METROPOLITANOS PER ILLYRICI PROVINCIAS CONSTITUTOS.

SYNOPSIS. — I. *Gratulatur Illyrici metropolitani se subjicientibus auctoritati datæ Anastasio, in majoribus præsertim causis.* — II. *Ut vocati ad concilium ab Anastasio venire non renuant, hortatur.* — III. *Ut nemo sine consensu plebis ordinetur episcopus.* — IV.

^a Quesnellus retinuit lectionem Vulgat. quæ ex Hadrianea editione inserit hæc verba, *Per David fratrem et coepiscopum nostrum, qui et sacerdotii merito nobis est probatus, et moribus.* Sed prætermittuntur in omnibus mss. decurtatæ editionis collect. 1, 3, 4, 5, Hisp., Isid., Vat. 1340 collect. 12, et Barb. 77. Inveniuntur autem in solis mss. collect. 24, et apud Merlinum atque Sichardum. Nonnulli etiam codices editionis mixtæ, qui his hanc periodum repetunt, ut in admonitione notavimus, num. 4, primo quidem loco ex Hadrianea editione sumpto ea verba exhibent; secundo vero loco sumpto ex mss. editionis decurtatæ iisdem verbis carent. Ita cod. S. Crucis collect. 20 et mss. collect. 21.

^b Sic omnes mss. libri editionis decurtatæ etiam collectionis 24, nec non Sichardus, et ante laudati editionis mixtæ secundo loco. Quesnellus Hadrianeam lectionem induxit, *ut concorditer.* Confer annot. 48 (col. 65, n. 4) in epist. integram. Dein, *per concertationem pro per contentionem* in quinque mss. editionis decurtatæ.

^c Sic fere omnes, et præstantissimi codices formæ decurtatæ. Quesnellus cum aliis, *pareatis.*

^d Idem Quesn. cum lectione Hadrianea, *providentissima.* Reposuimus *pia* ex laudatis codicibus et editionis formæ decurtatæ.

^e Melior visa est hæc optimorum codicum lectio, quam cæterorum qui cum editis habent *post hæc.*

^f Scripta 6 Jan. an. 446.

^g Edita fuit in collectione Romana Lucæ Holstenii ex unico codice Barberino 3386 collectionis 16 Thessalonicensis, cum quo eandem non inutiliter relegimus.

^h Editi, et ipse Barberinus codex, *per Achaiam provinciam*, sed omnino perperam; neque enim Achaiam, quæ unica erat provincia, plures metropolitani in ipsa inscriptione appellatos continebat; neque in nominibus metropolitaram ad quos hæc litteræ diriguntur, recensetur nomen metropolitani Achaiæ, contra quem tertio capite sermo est. Tutissime igitur ac necessario emendavimus: nam et ad metropolitam per Illyricum constitutos data fuit epistola 5, quæ citatur cap. 1, et trium etiam metropolitano quibus hæc epistola inscribitur, provincias optime collegit Holstenius, quæ omnes ad Illyricum pertinent. Vide not. Quesn. Idem Holstenius pro *Antiocho* legendum suspicatur *Attico*, qui fuit Epiri

Ut nullus episcopus alterius invitii clericum sibi vindicet.

Dilectissimis fratribus SENECONI, CAROSO, THEODULO, LUCÆ, ANTOCHO et VIGILANTIO metropolitani ^h per Illyrici provincias constitutis, LEO.

CAP. I. — Grato animo ⁱ epistolas nostras a vestra dilectione susceptas, recurrentis paginæ sermo testatus est, quas nos pro 678 Ecclesiarum statu et pace solliciti, ne quid novella præsumptio erroris afferret, noscitur direxisse: volentes a sacerdotibus Domini custodiri quæ sedis apostolicæ auctoritas ⁱ crebro constituit; scilicet ut per Illyricum Ecclesiæ constitutæ ad curam fratris et coepiscopi nostri Anastasii Thessalonicensis urbis antistitis pertinerent. Ut si quæ ^k majores inter episcopos causæ sunt quæ in provinciis suis nequeant terminari, ad ejus notitiam referantur, et eodem arbitrio sub divini timore judicii componantur. Servetur hic ordo sacerdotali concordie profuturus, ut Ecclesiæ Domini concordii, quemadmodum cupimus, consilio construantur, et nullum, insidiantem diabolo, aditum

veteris metropolita Nicopolitanus. Non assentitur. Nicopolitanus enim metropolita, ut ex sequenti epistola patebit coactus delatæ Thessalonicensi vicario auctoritati se subiecit, non autem sponte, ut illi fecerunt ad quos hæc epistola data fuit.

^j Significari creduntur epistolæ 5 et 6, quas superius dedimus. At si voces *epistolas nostras a vestra dilectione susceptas*, plures epistolas ad ipsos Illyrici episcopos traditas indicant (qualis non est epistola 6, quæ uni Anastasio data fuit), alia saltem epistola, quæ perierit, ad eosdem episcopos scripta dici deberet post epistolam 5, cum præsertim incredibile sit eos epistolæ Leonis fere ante biennium scriptæ, quæ citum responsum flagitaverat, tamdiu distulisse respondere, ut huic responsioni has litteras pontifex reddiderit. Enimvero cum Leo Illyricianis dedit epistolam quintam, sextam epistolam tradidit Anastasio. Anastasium vero his litteris ante hoc tempus respondisse, et aliquot alias epistolas hinc inde fuisse datas et redditas patebit ex an. 1 (col. 666^m) in epistolam sequentem. Verisimillimum itaque est Illyricianos quoque citius eadem quæ Anastasius sollicitudine respondisse epistolæ quintæ; tum vero nonnullas alias accepisse litteras Leonis, quarum hic plurali numero fit mentio. Solus tamen pluralis numerus *epistolas* non cogeret. Leo enim, epist. 102, c. 1, unicam Galorum epistolam 99 spectans, plurali numero utitur: *Diu expectatas epistolas... gratanter accepimus.* Et similiter epist. 107, de unica Juliani epistola ait: *Rescribens itaque ad epistolas tuas: ac epist. 117, cap. 1, de unica epistola ad Anatolium: Ad Constantinopolitanum episcopum epistolas dederim.* Mox in cod. Barberino a tua dilectione; et post pauca in provinciis suis, seu potius in provincia tua; et c. 2, tua noverit dilectio; quæ suspicionem afferunt hanc epistolam datam fuisse a pari. Sed capitis 4 formulæ pluralis numeri Holstenii emandationem in his tribus testimoniis satis æquam suaserunt, nisi quis forte capitis 4 verba potius emendanda et singulari numero efferenda existimet. Monemus tamen in epist. 150, quæ pluribus metropolitam a pari data fuit, in codice Grimanico nunc singulari numero tua, nunc vestra numero plurali scriptum reperiri.

^k Respicit anteriorum pontificum, et suas epistolas de vicariatu apostolico episcopi Thessalonicensis.

^l Vide not. 1 Quesn. et observationem nostram.

possit præbere dissensio, per quam valeat dissipare A quæ nos magno studio habita cupimus moderatione connectere.

CAP. II. — Invitati fratres ^a in causis maximis, et quæ intra provincias suas finire nequeant terminandis, si nulla gravi necessitate retinentur, ^b fraternum studium pro Ecclesiæ utilitate non denegent: maxime cum moderatio nostra ^c providerit, ut non frequens, neque pro levibus causis conveniendi **679** necessitas indicatur; ^d et binos ternove episcopos de singulis provinciis adesse sufficiat, ut leve fiat paucis, quod multis esset onerosum; atque ita efficiatur studio charitatis, ut sacerdotalis tractatus ea quæ ad disciplinam possunt ecclesiasticam pertinere, sancto sibi Spiritu revelante constituat. Id enim nos, volentes quorundam inobedientiam juxta coercitione B corrigere, vestra noverit dilectio definisse: ut quisquis superbo animo, cum nulla corporis, vel causæ fuerit necessitate detentus, fratrum sæpius voluerit vitare conventum, se sciat esse judicandum.

CAP. III. — Et quia memorati fratris nostri sollicita relatione cognovimus Achaïæ provinciæ ^e metropolitanum illicitas et constitutis Patrum nostrisque auctoritatibus interdictas ordinationes sæpe celebrasse, illudque suis ausibus addidisse, ut Thespiensibus invitis et repugnantibus incognitum, et ante non visum episcopum consecraret; ^f nulli prorsus metropolitanum hoc licere permitimus, ut suo tantum arbitrio, sine cleri et plebis assensu quemquam ordinet sacerdotem; sed eum Ecclesiæ Dei præficiat, C quem totius civitatis consensus elegerit. Ut itaque nos desides non sumus in monendo quæ custodiri debeant quæque vitari, ita in exsequendis illis atque

^a Vide not. 2 Quesn. Mox, *finiri* pro *finire* emendandum credidimus.

^b In ms. Barb. corrupte habetur *fraternos studios*. Holstenius, quem secutus est Quesnellus, correxit *fratreno se studio*. Cum vero ex ingenio emendandum sit, *fraternum studium* magis placet: nisi aliquid splendendum videatur ex epist. 5, cap. 4, et sexta, cap. 5, hoc modo: *fratreno se studio sanctæ congregationi non denegent*.

^c Quesnellus in margine indicavit hic significari sequentem epistolam ad Anastasium cap. 10, ac si hæc antea scripta fuisset; cum tamen eam postea lucubratam probaturi simus. Aliæ ergo innuuntur Leonis ad eundem Anastasium litteræ, quas ante sequentem epistolam datas ac deperditas ostendimus annot. 1 (infra ^m) in ep. sequentem. Neque novum, si de eadem re etiam in sequenti epistola sermo sit cap. 10. Similia enim in pluribus litteris a Leone repetita inveniuntur.

^d In ms. habetur *et... nosve episcopos*. Holstenius supplevit, ut credimus, satis tute, cum epistola sequenti, cap. 10, *binos episcopos* ex singulis provinciis Thessalonicam proficisci S. pontifex jusserit: qui numerus posterius constitutus non impedit quin antea Leo, cum hanc epistolam dedit, latius *binos ternosve* potuerit scribere. In epistola quæ desideratur ad Anastasium, uti superiori annot. indicavimus, quæque una cum his litteris transmissa fuit, hæc eadem latiori formula usus credi potest.

^e Holstenius Petrum Corinthi episcopum credit, qui adfuit synodo Chalcedonensi an. 451. Sed potius

servandis neminem esse patimur negligentem: cum custodientem ^g talia laus dignissima comitetur, et fructus, ut speramus, a Domino uberior ^h obsequatur; devium vero et apostolicæ constitutionis oblitum, obnoxium habitura sit et ecclesiastica et divina censura.

CAP. IV. — Illud quoque pari observantia ad sacerdotalis concordie vinculum ab omnibus volumus custodiri, ut nullus episcopus alterius episcopis clericum sibi audeat vindicare, sine illius ad quem pertinet cessione, quam tamen evidentia scripta contineant: quoniam hoc et ⁱ canonum definivit auctoritas et ipsa servandæ unitatis ratio docet; ne omnis ordo ecclesiasticus **680** per hanc licentiam efficiatur instabilis. Altius itaque, fratres charissimi, quæ a nobis ^j pio mentis affectu decerni perspiciatis, in pectora vestra descendant; ut nos, qui sollicitè cupimus *servare unitatem spiritus in vinculo pacis*, præceptionis nostræ fructum percipiamus, et vestræ dilectionis operibus gratulemur. Volumus enim tam vestrum esse quam nostrum est, ut per charitatis gratiam constituatur, quod nulla insidiantis diaboli arte violetur. Plenius vero observare debent quæ caveri ad ipsum fratrem et coepiscopum nostrum Anastasium ^k scripsimus, eaque in vestram notitiam litteris ipsius volumus pervenire, a quibus fraternitatem vestram nolumus deviare; ut charitatem Dominicam custodita Patrum sanctione servemus. Data octavo idus Januariæ, Actio III et Symmacho viris clarissimis consulibus.

681 EPISTOLA XIV ¹.

^m AD ANASTASIUM THESSALONICENSEM EPISCOPUM.

SYNOPSIS (Ex Dionysio Exiguo). — I. *Quod semper Thessalonicenses antistites vices apostolicæ sedis im-*

judicandus est prædecessor ejus Erasistratus, qui pseudo-synodo Ephesinæ an. 449, interfuit.

^l Lectionem codicis revocavimus, quam Holstenius nulla re cogente mutavit sic: *illi prorsus metropolitanum hoc licere non permittimus*. Ex abusu scilicet metropolitani Achaïæ non singulare illi præceptum, sed generalem legem omnibus præstitutam, et a nullo violandam se præscribere S. pontifex inquit, cum quo consentit generale decretum propositum epistola sequenti c. 5.

ⁿ Ita codex, et Holstenius. In Quesnelli editione errore typographorum, *talis*.

^o Corrigendum videtur *subsequatur*: neque enim *obsequor* in subsequendi significatione apud probatos scriptores reperimus.

^p Vide not. 3 Quesn.

^q Sic in ms. Quesnellus cum Holstenio, *piæ*.

^r Quesnellus not. 1 in sequentem epistolam hunc locum de eadem epistola intelligit. Sed in litteris de quibus hic sermo est, S. Leo Anastasio præceperat ut quæ decrevit in *notitia* Illyricanorum litteris perduceret; quod in sequenti epistola præceptum nullibi legitur. Similiter epist. 6, ubi alia monita eidem Anastasio dedit, ut ea in *omnium fratrum faceret notitiam pervenire*, cap. 6 expresse mandaverat. Hinc alia ad Anastasium epistola, quæ periit, hoc loco designatur.

^s Al. 12. Quæ autem erat 14, nunc 18. Scripta post præcedentem.

^t Quesnellus not. 1 hanc epistolam, quæ in omnibus mss. chronica notatione caret, ante præcedentem

pleverint. — II. Ut metropolitanis sua jura serventur. A
 — III. Ut a metropolitanis, non laici, non bigami,
 non viduarum mariti, sed irreprehensibiles ordinentur
 episcopi. — IV. Quod subdiaconis carnale con-
 nubium denegetur. — V. Ut nullus invitis ordinetur
 antistes. — VI. Ut metropolitanus a Epiri de electo
 quem est ordinaturus in episcopum, ad Thessaloni-
 censem pontificem referat; et de metropolitano electo
 similiter provinciales episcopi faciant. — 682 VII.
 Ut bina per annos singulos (Al. per annum provin-
 cialia) episcoporum concilia celebrentur; et si res
 difficilis emeruerit, quæ non possit Thessalonicensis
 judicio terminari (Al. et in coll. Hisp., nec fuerit
 Thessalonicensis episcopi judicio terminata), ad Ro-
 manum referatur antistitem. — VIII. Ut si quis epi-
 scopus suam deserens civitatem, majorem sedem am-
 bitus causa poterit, non solum ecclesiam obtinere
 non poterit, sed et sua carere debet (Al. et in
 Hisp., nec illam obtinere poterit, et sua carere debe-
 bit). — IX. Ut nullus alienum clericum sollicitare vel
 tenere præsumat, suo episcopo non præbente consen-
 sum. — X. Ut in evocandis provincialibus episcopis,
 a Thessalonicensi pontifice moderatio conservetur.
 (Additur in Hisp., ne sub hoc colore sacerdotatis ho-
 nor contumeliis addicatur; nec amplius quam bini
 de provinciis episcopi, quos metropolitanus probaverit,
 dirigantur). — XI. Ut non amplius a statuto
 concilii tempore, quam dies quindecim remorentur

episcopi. (Additur in Hisp., *Ut si inter eos de nego-
 tio fuerit abortu contentio, cuncta 683 Romano
 pontifici sub gestorum insinuatione pandantur, ut ab
 eo quod Deo placuerit ordinetur.*)

Leo episcopus urbis Romæ, Anastasio episcopo
 Thessalonicensi.

Quantæ fraternitati tuæ b a beatissimi Petri apo-
 stoli auctoritate sint commissa, et quæ etiam nos-
 tro tibi favore sint credita, si vera ratione perspi-
 ceres et justo examine ponderares, multam possemus
 de injunctæ tibi sollicitudinis devotione gaudere.

CAP. I. De vicariatu Thessalonicensi, et causa
 Attici Nicopolitani episcopi. — Quoniam sicut præ-
 cessorum mei præcessoribus tuis, ita etiam ego dile-
 ctioni tuæ, priorum secutus exemplum, vices mei
 moderaminis delegavi, ut curam quam universis Ec-
 clesiis principaliter ex divina institutione debemus,
 imitator nostræ mansuetudinis c adjuvares, et lon-
 ginquis a nobis provinciis præsentiam quodammodo
 nostræ visitationis impenderes: d siquidem conti-
 nenti opportunoque prospectu promptum tibi esset
 agnoscere quid in quibusque rebus vel tuo studio

an. 445 scriptam eidemque præmittendam arbitratus
 est, eo quod ob aliquam sententiarum similitudinem,
 quæ in utrisque continentur, eam esse credidit quæ
 in præcedenti allegatur cap. ult., illis verbis: *Plenus
 vero observare debent quæ caveri ad ipsum fratrem et
 coepiscopum nostrum Anastasium scripsimus.* Cum
 vero similes bujasinodi sententiæ seu decreta similia
 Leo identidem inculcare soleat in epistolis diversis
 (nonnihil sane simile reperitur epistola 6), hæc simi-
 litudo nihil cogit. Potiora autem nobis suppetunt mo-
 menta quibus hanc epistolam diversam et postero-
 rem putemus. In præcedenti epistola cap. 1 S. Leo
 non solum affirmat se ad Anastasium scripsisse quæ
 cavenda essent, verum etiam addit: *Eaque in vestram
 notitiam litteris ipsius volumus pervenire;* quam præ-
 cepti partem in his litteris non reperi observavimus
 annot. 16 (col. 666⁴) in epist. antecedentem. Præterea
 in his litteris cap. 10 Anastasii facultatem in vocandis
 ad synodum episcopis moderatorem statuit, *binos de sin-
 gulis provinciis episcopos sufficere, eosque a metropo-
 litano eligendos, qui non ultra dies 15 retardentur.* Cum
 moderatorem Thessalonicensi impositam Illyricianis
 significare in antecedentibus litteris Leoni expeditur,
 nihil horum prætermisisset, si ea epistola post hanc
 fuisset scripta, nec latiori et vago sensu *binos ternosque
 episcopos sufficere indicasset, si binos tantum satis
 esse antea statuisset.* Adde quod in litteris ad Illyri-
 cianos cap. 3 traditur Anastasius relationem misisse
 de Corinthiorum episcopo Achaia metropolita. De
 hac autem re aliquid Anastasio rescripsisset S. Leo
 in hac epistola, si ea scripta fuisset aut eodem die
 aut paulo ante quam laudatas litteras ad Illyricianos
 traderet. Porro plures litteras a Leone Anastasio
 datas vel redditas indicant illa cap. 4: *Abundant
 enim apud te monitorum scripta nostrorum, quibus de
 omnium actionum temperantia frequenter instruximus.*
 Aliæ igitur epistolæ ante hæc scriptæ ea videntur
 prætulisse quæ in præmissis ad Illyricianos litteris
 indicantur, ita ut hæc epistola non anterior, sed
 posterior habenda sit, id est scripta post diem 6 Janu-
 arii an. 446. Porro factum Attici Epiri metropolitæ
 Anastasio curante Thessalonicam adducti, quod ei-
 dem scribendæ occasionem dedit, hieme contigit ex
 cap. 1. Num id pertineat ad hiemem exeuntis anni
 445, aut ineuntis 446, an vero ad hiemem subse-
 quentem, dubitari posset. At ne ad subsequentem
 prorohamus, impedit sollicitudo Anastasii, quæ in

cogendis citius ad officium Illyrici metropolitæ lon-
 giores moras non videtur fuisse erga Atticum solius
 infirmitatis impedimenta allegantem, ne evocatus
 Thessalonicam accederet. Confer quæ in hanc rem
 addidimus in dissert. de Epistolis deperditis num. 14.
 Si autem hoc factum Attici affigendum sit hiemi exe-
 untis anni 445 vel ineuntis 446, ut congruum tem-
 pus detur perfectioni ejus Romæ, ubi de vi sibi il-
 lata conquestus est, quo et Anastasii diaconi cum
 ejusdem litteris transmissi fuere, hæc epistola ipso
 anno 446 aliquanto post Januariam exarata dici
 debet. Hæc vero epistola exstat in mss. collect. 2, 3
 et 5 usque ad 13, atque in 20 usque ad 24. Reperitur
 etiam in Vat. Reginæ 849, nec non capitibus 3 et 4
 per saltum omissis in Vat. 1347 ac Palatino 579.
 — In tabula titularum præmissa collect. 5 in ms.
 Thuaneo hæc leguntur num. 72: *Ad Anastasium epi-
 scopum Thessalonicensem super nimietatis arrogantia
 vicie apostolicæ sedis redargutio cum subjectis sex ti-
 tulis decretorum.* Inducuntur autem decreta seu capita
 sex quæ longo epistolæ proœmio subjiciuntur. Pri-
 mum caput incipit a capite tertio nostræ editionis;
 caput secundum a verbis cap. 6, *Metropolitano vero
 defuncto;* tertium a cap. 7; quartum a cap. 8; quin-
 tum a cap. 9; sextum a cap. 10 usque ad finem epi-
 stolæ. Synopsim, quam ex Dionysio præmissimus, ad
 Vaticanum perum Dionysianum cod. 3845 reversimus.

a Editi Leonis ante Quæsn. omittunt Epiri. In textu
 quidem generalis lex de omnibus Illyrici metropoli-
 tanis fertur. At Dionysius, ex quo tituli sumpti sunt,
 D Epiri scripsit.

b Cod. Viadeb. Hisp. delet præpositionem a. Post
 pauca, mss. collect. 3, 5 et 24, ac Vat. Reg. 849,
 habent sede pro auctoritate. Sichardus, a beatissimo
 Petro apostolo. Vide not. 2 Quæsn.

c Collect. Hisp. et Isid. ac mss. collect. 21 cum
 Ratramno in opere adversus Græcos tom. I Spicite-
 gii Acheriani pag. 110, necnon editi ante Quæsn. f. 11
 addunt effectus. Mox codd. collect. 24 cum Sichardo
 et antiquioribus editis pro a nobis præferunt ab apo-
 stolica sede. Vide not. 3 Quæsn.

d Codd. Dionys. atque Hadrian. pro siquidem ha-
 bent et. Editi cum mss. collect. 24 et Sichardo, quia
 de continentibus. Mss. Thuan. et Cantab. apud Quæsn.
 in margine: Si quidem continentibus.

componeres, vel nostro iudicio reservares. Nam cum
 a majora negotia et difficiliore causarum exitus li-
 borum tibi esset sub nostrâ sententiâ expectatione
 suspendere, nec ratio tibi nec necessitas fuit in id
 quod mensuram tuam excederet deviandi. Abundant
 enim apud te b monitorum scripta nostrorum, quibus
 te de omnium actionum temperantia frequenter in-
 struximus: ut commendatas 684 tibi Christi Eccle-
 sias, per exhortationem charitatis ad salubritatem
 c obedientiâ provoceres. Quia etsi plerumque existi-
 stant inter negligentes vel desidiosos fratres, d quæ
 oporteat majore auctoritate curari, sic tamen est ad-
 hibenda correctio, ut semper sit salva dilectio. Unde
 et beatus apostolus Paulus, ad ecclesiasticum regi-
 men Timotheum imbuens, dicit: *Seniorem ne incre-
 paveris, sed obsecra ut patram, juvenes ut fratres, amos
 ut matres, juvencales ut sorores, in omni castitate* (1
 Tim. v, 1). Quæ moderatio si quibuscumque inferio-
 ribus membris ex apostolica institutione debetur,
 quanto magis fratribus et coepiscopis e nostris sine
 offensione reddenda est? f licet nonnumquam acci-
 dant, quæ in sacerdotalibus sunt reprehendenda per-
 sonis, plus tamen erga corrigendos agat benevolentia
 quam severitas, plus cohortatio quam commotio,
 plus charitas quam potestas. g Sed ab his qui quæ
 sua sunt querunt, non quæ Jesu Christi (Phillip. n,
 21), facile ab hac lege disceditur, et dum dominari
 magis quam consistere h subditis placet, honor inflat
 superbiam, et quod provisum est ad concordiam,
 tendit ad noxam: i quod, ut necesse habeamus ita
 dicere, non de parvo animi dolore procedit. Me ipsum
 enim quodammodo j in culpam trahi sentio, cum te
 a traditis tibi regulis immodice discessisse cognosco.
 Qui si tunc existimationis parum diligens eras, meæ
 saltem famæ parcere debuisti: ne quæ tuo tantum

A facta sunt animo, nostro viderentur gesta iudicio.
 Relegat fraternitas tua paginas nostras, omniaque ad
 tuos emissa majores apostolicæ sedis præsulium scri-
 pta percurrat, et vel a me vel a præcessoribus meis
 k inveniat ordinatum, quod a te cognovimus esse
 præsumptum.

685 Venit namque ad nos cum episcopis pro-
 vinciæ suæ frater noster Atticus, veteris Epiri l me-
 tropolitanus antistes, et de indignissima m afflictione
 quam pertulit, lacrymabili actione conquestus est
 coram stantibus diaconibus tuis, qui n querelis fle-
 bilibus nihil contra referendo, ea quæ nobis ingere-
 bantur, fide non carere monstrabant. Legebatur quo-
 que in litteris tuis, quas fidem diaconi tui detulerunt,
 quod frater Atticus Thessalonicam venisset, quodque
 B consensum suum etiam scripturæ n professione o si-
 gnasset, ut de illo non aliquid a nobis posset intelli-
 gi, quam proprii arbitrii et spontaneæ devotionis fuisse,
 quod venerat, quodque chartulam de obedientiæ
 sponstione conscripserat, in cujus tamen chartulæ
 mentione signum p prodebat injuriæ. Non enim
 necessarium fuerat ut obligaretur scripto, qui obe-
 dientiam suam ipso jam voluntariâ adventus probabat
 officio. Unde deplorationibus supradicti hæc verba
 epistolæ tuæ testimonium præbuerunt, et per hoc
 quod non est tacitum nudatum est illud quod silentio
 fuerat adopertum, q aditam scilicet Myrrei præfecta-
 ram, et submississimam inter mundanos apices pote-
 statem r in exhibitionem insontis antistitis incitatum:
 ut missa executione terribili, quæ omnia sibi officia
 publica ad effectum præceptionis adjungeret, a sacris
 Ecclesiæ aditis, nullo vel falso insimulatus crimine,
 extraheretur sacerdos, cui non ob molestiam arguti-
 dinis, s non ob sævitiam hiemis darentur induciæ;
 sed iter asperum et periculis plenum per invias nives

a Mss. Thuan. et Cant., majores cause.

b In mss. collect. 24 et Sichardo, monumentorum. Cum una tantum supervit epist. 6 Anastasio ante id tempus data; alias, quæ abundare et frequenter datæ dicuntur, desiderari cognoscimus.

c In Dionysii. atque Hadrian. ac duobus mss. Thuan., audientia. Mox, existunt in ms. Vindebon. collect. 5, in Vat. Hisp. et Isid., nec non in duobus Hadrian. Vercellensibus, et apud Justellum.

d Ibidem codd. Vat., Hisp. et Isid., quos oporteat. Dein, pro auctoritate, mss. tria Quesnelli, austeritate.

e Cod. Vindeb. collect. 5 delet nostris.

f Dist. 45, Licet nonnumquam.

g Hanc lectionem, quam Quesnellus ex suis codicibus not. 4 laudatis emendavit, nostri quoque fere omnes et certe potiores confirmant. Vulgatam lectionem: Sed hi qui quæ sua sunt querunt, non quæ Jesu Christi, facile ab hac lege discernuntur, et dum dominari, præferunt mss. col. 24 et exemplum Sichardi.

h Ratramnus loco allegato, et in edit. Coneil., subditis querunt, placet honor, inflat superbia.

i Antiquissimus Vat. 1342 collect. 5: Quod utique necesse habemus, ita dicimus. Alias Vat.: Quod, ut necesse habemus dicere; Idque insereremus textuali, si aliis probæ notæ codicibus fulciretur. Justellus quoque legit habemus.

j Al., in culpa sentio. Mox, deviare pro discessisse in Vulg. ante Quesn. cum mss. collect. 24 et Sichardo. Codd. Vind. col. 5 et Vercell. Hadrian., desolviss.

k Mss. Vat. Hisp. et Isid., cum Ratramno et Ju-

stello, atque Vulg. ante Quesn., inveniat, perperam; neque enim in Leonis aut prædecessorum epistolis inveniri poterat ordinatum, quod S. Leo ab Anastasio præsumptum conqueritur. Inveniat argenti simul et negantis vim habet.

l Ita mss. Quidam editi ex Crabbo, Nicopolitanus. Vide not. 5 Quesn.

m Quesnellus prætulit astrictione, quam lectionem ipse in uno, quem not. 6 allegat ms. Victor., nos in Vat. 544 atroque collectionis 24 et apud Sichardum reperimus. Cæterorum omnium cum editorum, tum codicum lectionem restituebam putavimus.

n Ms. Corb. collect. 9 apud Quesn. in marg., querulis fleibus. Paulo post, Ratramnus cum Vat. Hisp. et Isid., iidem ad me diaconi tui. In Vindeb. collect. 5 et in Vat. Dionysii cum editis ante Quesn. deest tui.

o Cod. Vindebon. collect. 5 inserit sua, et paulo post, possit pro posset, et fuisset pro fuisset, et conscripserit pro conscripserat.

p Vat. Hisp. cum duobus aliis mss. collect. 21 probatur injuria.

q Mss. collect. 24 cum editis ante Quesn. et Sichardo, adhibitam. Cæteri nostri codices, ut in textu. Solus Vindeb. collect. 5, prima manu, aditam, secunda vero emendatam adhibitam.

r Vide not. 7 Quesn.

s Cod. Vat. collect. 24 cum Sichardo, non obstantis hiemis; et paulo post, per invias cautes.

agere cogere. Quod tanti laboris, tantique discriminis fuit, ut ex his qui episcopum comitati sunt, quidam defecisse dicantur.

686 ^a Multum stupeo, frater charissime, sed et plurimum doleo, quod in eum de quo nihil amplius indicaveras quam quod evocatus adesse differret, et excusationem infirmitatis obtenderet, tam atrociter, et tam vehementer potueris commoveri: præsertim cum etiam si tale aliquid mereretur, expectandum tibi ^b fuerit quid ad tua consulta rescriberem. Sed, ut video, bene de moribus meis existimasti, et quam ^c civilia pro conservanda sacerdotali concordia responsurus essem, verissime prævidisti: et ideo motus tuos exsequi ^d sine dissimulatione properasti, ne cum moderationis nostræ aliud disponentia scripta sumpsisses, faciendi id quod factum est licentiam non haberes. An forte aliquod tibi facinus ^e innotuerat, et metropolitanum episcopum novi apud te criminis pondus urgebat? At hoc quidem alienum ab illo esse, etiam tu nihil ei objiciendo ^f confirmas. Sed etiam si quid grave intolerandumque committeret, nostra erat expectanda censura; ut nihil prius ipse decerneres, ^g quam quid nobis placeret agnosceres. Vices enim nostras ita tuæ credidimus charitati, ut in partem sis vocatus sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Unde sicut multum nos ea quæ a te pie sunt curata lætificant, ita nimium ea quæ perperam sunt gesta contristant. Et necesse est, post multarum experimenta causarum sollicitius prospici, et diligentius præcaveri, quatenus per spiritum charitatis et pacis, omnis materia scandalorum de Ecclesiis Domini quas tibi commendavimus auferatur, ^h præeminente quidem in illis provinciis

A episcopatus tui fastigio, sed amputato totius usurpationis excessu.

687 CAP. II. *De jure metropolitanarum sub vicariis Thessalonicensi degentium conservando.* — Igitur secundum sanctorum Patrum canones Spiritu Dei conditos, et totius mundi reverentia consecratos, metropolitanos singularum provinciarum episcopos, quibus ex delegatione nostra fraternitatis tuæ cura prætenditur, jus traditæ sibi antiquitus dignitatis intemertum habere decernimus; ita ut a regulis præstitutis, nulla aut negligentia, aut præsumptione discedant.

CAP. III. *Quinam a sacerdotio sint arcendi.* — In civitatibus quarum rectores obierint, de substituendis episcopis hæc forma servetur: ut is qui ordinandus est, etiamsi bonæ vitæ ⁱ testimonium habeat, non laicus, non neophytus, nec secundæ conjugis sit maritus, ^j aut qui unam quidem habeat, vel habuerit, sed quam sibi viduam copularit. ^k Sacerdotum enim tam excellens est electio, ut hæc quæ in aliis Ecclesiæ membris non vocantur ad culpam, in illis tamen habeantur illicita.

CAP. IV. *De subdiaconorum continentia.* — Nam cum extra ^l clericorum ordinem constitutis nuptiarum societati et procreationi filiorum studere sit ^m liberum, ad exhibendam tamen perfectæ continentiæ puritatem, nec ⁿ subdiaconis quidem connubium carnale conceditur: ut et qui habent, sint tanquam non habentes (I Cor. vii, 29), et qui non habent, permaneant singulares. Quod si in hoc ordine, qui quartus a capite est, dignum est custodiri, quanto magis in primo ^o aut secundo, vel tertio **688** servandum est, ne aut levitico, aut presbyterali honore, aut episcopali excellentia quisquam idoneus æstime-

^a 3, qu. 6, *Multum*, c. 8.

^b Editi ante Quesn. cum Ratramno et mss. Vindeb., Hisp. aliisque codd. collect. 21, fuerat. Hi postremi mox præferunt *quid consulti rescriberemus*.

^c Vide not. 8 Quesn.

^d Ita Dionysius, tres Thuanei codd. et unus Corb. a Quesnello in margine laudati, nec non plerique et potiores nostri exceptis mss. Hisp., Isid. et alii collect. 24, in quibus cum Ratramno, Sichardo, et anterioribus editis habetur *sine dilatione*. Mox, *aliud disponentis* in Vat. collect. 24 et Sichardo.

^e Ratramnus et mss. collect. 24 cum Sichardo et Vulg. addunt *fratris*. Mox, *metropolitanum*, quod legebatur in editis ante Quesn., restituumus ex plerisque nostris diversarum collectionum codicibus, præsertim Vat. 1542 collect. 3 et alio Vat. puro Dionysiano. In duobus Vindebon., altero collect. 5, altero Hisp., legitur *Nicopolitanum*, quod sine ullo sensus discrimine Quesnellus recepit; Epiri enim metropolitanus, cujus hic mentio est, erat Nicopolitanus episcopus. Dein, *apud te criminis pondus urgebat* est in mss. Vat. Hisp. et Isid., nec non in Vat. collect. 3, et in collect. 21. Vindebon. collect. 5 habet tantum *arguebat*. In codd. autem Vindebon. Hispan., et Vat. collection. 24, ac anterioribus editis, *apud te criminis pondus urgebat*.

^f Quatuor codd., *confirmasses*. Melius in marg. editionis Labb., *cognosceris confirmasse*. Postea editi ante Quesn. cum mss. collect. 24, *gessisset*; cæteri codices, *committeret*.

^g Justellus, *quam quod nobis placere cognosceres*.

^h 25, qu. 2, *Igitur*, c. 5.

ⁱ Ita cum Quesnello antiquissimus Vat. collect. 3 et Vindebon. collect. 5, necnon codd. collect. 24 et exemplum Sichardi Dionysius. Et aliæ collectiones cum cæteris editis, *testimonio fulciatur*.

^j De necessaria hujus loci emendatione, quam plerique nostri antiqui codices præferunt, vide notam 9 Quesnelli. Solum quidam codices collect. 21, vulgatam lectionem exhibent, *aut qui vel unam quidem habeat, vel habuerit, sed nec qui sibi viduam copularit*. Alii vero ejusdem collect. cum utroque Hisp. et cum Vat. Isid., *aut qui unam quidem habeat, vel habuerit, sed nec quam sibi viduam copularit*: at particula nec delenda in Vat. Isid., subducta linea notatur. Ms. Vat. collection. 3, *sed quam sibi viduam non copularit*.

^k Dist. 32, *Omnium sacerdotum*, c. 1.

^l Vide not. 10 Quesn.

^m Quesnellus nihil indicans, post vocem *liberum* adjectum *arbitrium*: quod in Dionysio quidem, in Hisp., Isid. aliisque posterioribus collectionibus reperimus. Sed magis Leonina visa est lectio anteriorum editionum, quæ cum mss. collect. 3, 5 et 24, Merlino et Sichardo, hoc substantivum prætermitit.

ⁿ Vide not. 11 Quesnelli.

^o Cod. Vat. Dionysii et Justellus, *vel secundo tertiove*. Mox, *levitico ministerio* in mss. collect. 24 cum editis ante Quesnellum: qui præterea corrigendus est, cum in postilla marginali notaverit, vocem *ministerio* in editis additam deleri in omnibus mss. codd. Eam uti maxime congruam insereremus textui, si quibus mss. aliterius antiquioris collectionis probaretur.

tur, qui se a voluptate uxoria necdum frenasse de-
legitur.

CAP. V. *De cleri plebisque postulatione et consensu in episcoporum electione.* — ^b Cum ergo de summi sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus præponatur quem ^r cleri plebisque consensus concorditer postularit: ita ut si in aliam forte personam partium se vota dividerint, metropolitani iudicio is alteri præferatur qui majoribus et studiis juvatur et meritis: tantum ut nullus invitus et non petentibus ordinetur; ^d ne civitas episcopum non optatum aut contemnat, aut oderit; et fiat minus religiosa quam convenit, cui non licuerit habere quem voluit.

CAP. VI. *De consecrando episcopo ad Thessalonicensem referendum esse intra vicariatum ejus.* — ^o De persona autem consecrandi episcopi, et de cleri plebisque consensu metropolitanus episcopus ad fraternitatem tuam referat; quodque in provincia bene placuit, scire te faciat, ut ordinationem rite celebrandam tua quoque firmet auctoritas. Quæ rectis dispositionibus nihil moræ aut difficultatis debet afferre, ne gregibus Domini diu desit cura pastorum.

^f Metropolitanano vero defuncto, cum in locum ejus alius fuerit subrogandus, provinciales episcopi ad civitatem metropolim convenire debent, ut omnium clericorum atque omnium civium voluntate discussa, ex presbyteris ^s ejusdem Ecclesiæ, vel ex diaconis optimus eligatur, de cuius nomine ad tuam notitiam provinciales referant sacerdotes, impleturi vota poscentium, ^h cum quod ⁶⁸⁹ ipsis placuit, tibi quoque placuisse cognoverint. Sicut enim justas electiones nullis dilationibus volumus fatigari; ita nihil permittimus te ignorante præsumi.

CAP. VII. *De conciliis provincialibus frequentandis.* — De conciliis autem episcopalibus non aliud indicimus quam ⁱ sancti Patres salubriter ordinarunt: ut scilicet bini conventus per annos singulos habeantur, in quibus de omnibus querelis quæ inter diversos

^a Jostellus, uxoris. Mss. Hisp., Isid. et collect. 21, *voluptate luxurios.*

^b Dist. 63, *Si forte*, c. 36; Decret. Ivo. lib. III.

^c Vide not. 13 Quesn.

^d Editiones Quesnello anteriores cum mss. Hisp., Isid. et collect. 21, *ne plebs invita episcopum.* In fine capituli pro *voluit*, alias *voluerit*.

^e Dist. 65, *De persona*, c. 4.

^f Dist. 63, *Metropolitano*, c. 19; et dist. 77, in princip.

^g Vide not. 14 Quesnelli, et ad verba *ex diaconis* vide not. ejusdem 15.

^h Vulgat. ante Quesn. cum codd. collect. 24, *si quod.*

ⁱ Dist. 18, *De conciliis*, c. 3; et in Decret. Ivo. lib. IV.

^k Vide not. 16 Quesn.

^l Ms. Vat. Dionys. et codd. collect. 24 cum Merlino et Sichardo, *nascatur.* In fine capituli, pro *transferatur* ms. Vindeb. Hisp. habet *referatur*.

^m 7, qu. 1, *Si quis episcopus*, c. 1.

ⁿ Dionys. cum. mss. Hadrian., Hisp. et Isid., inserunt *autem.* Vide not. 17 Quesn.

^o Mss. Vat. collect. 3, Vindebon. collect. 5 et codd. collect. 24 cum editis ante Quesn., *occasione*; cæteri nostri et omnes Quesnelli in margine ab eodem ci-

Ecclesiæ ordines nasci assolent, judicetur. Ac si forte inter ipsos qui præstant de majoribus (quod absit) peccatis causa ^k nascitur, quæ provinciali nequeat examine definiri; fraternitatem tuam de totius negotii qualitate metropolitanus curabit instruere, ut si coram positus partibus nec tuo fuerit res sopita iudicio, ad nostram cognitionem, quidquid illud est, transferatur.

CAP. VIII. *De translationibus episcoporum amputandis.* — ^l Si quis ^m episcopus, civitatis suæ mediocritate despecta, administrationem loci celebrioris ambierit, et ad majorem se plebem quacumque ⁿ ratione transtulerit, a cathedra quidem pelletur aliena, sed carebit et propria: ut nec illis præsideat quos per avaritiam concupivit, nec illis quos per superbiam sprevit. Suis igitur terminis quisque contentus sit, nec supra mensuram juris sui affectet augeri.

CAP. IX. *De clericis transfugis.* — ^o Alienum ^r clericum, invito episcopo ipsius, nemo suscipiat, nemo sollicitet, nisi forte ex placito charitatis id inter dantem accipientemque convenerit. ⁶⁹⁰ Nam gravis injuriæ reus est qui de fratris Ecclesiæ id quod est utilius aut pretiosius audet vel ^q allicere, vel tenere. Itaque si intra provinciam res agitur, transfugam clericum ad suam Ecclesiam metropolitanus redire compellet. Si autem longius recessit, tui præcepti auctoritate revocabitur; ut nec cupiditati, nec ambitioni occasio relinquatur.

CAP. X. *De episcoporum a metropolita vocatione.* — In evocandis autem ad te episcopis moderatissimum esse te volumus, ne per majoris diligentis speciem fraternis gloriari videaris injuriis. Unde si causa aliqua major exstiterit ob quam ^r rationabile ac necessarium sit fratrum advocare conventum, binos de singulis provinciis episcopos, quos metropolitani crediderint esse mittendos, ad fraternitatem tuam venire sufficiat, ita ^s ut a præstituto tempore non ultra quindecim dies qui convenerint retardentur.

tati, *ratione.* Mox *pellatur* pro *pelletur* in codd. Dionys., Hadrian., Hisp. et Isid.

^o Vide not. 18 Quesn. Post pauca editi ante Quesn. cum mss. Vat. Dionysii et duobus Hadrian. ac Vindeb. Hisp., *conveniat.*

^p 19, qu. 2, *Alienum clericum*, c. 1.

^q Quesnellus in margine: *Ita edit. Nicolini, Merlino, Romana, et posteriores omnes, et codices mss. tres. Alii quatuor cum Dion., Cresc., Sithard., Canis.*

^r *edit., habent abjicere, et hoc male.* Omnes fere nostri codices habent *allicere*, pro quo Vat. Dionysii *illicere*, æque bene. Nostra quoque Sichardi editio habet *allicere*. Soli mss. libri Vat. Hisp. et Isid., *abjicere*. At Vindebonensis, qui puriore Hispaniam refert, *allicere*. Mox, *agatur* in antiquioribus editionibus non solum cum mss. collect. 24 et Sichardo, verum etiam cum Vindeb. collect. 5, pro *agitur*. Et paulo post in Vat. Dionysii et Vindeb. Hisp., *compellat* pro *compellet*; *processit* vero pro *recessit* in antiquis editionibus et mss. collect. 24.

^s Quesnellus ex mss. addidit *rationabile*, ac. Hæ voces leguntur quoque in nostris codicibus. Desunt in mss. collect. 24. Post pauca, *suffecerit* pro *sufficiat* in Vat. collect. 3.

^t Hic incip. cap. 11 Dionys. Exig.

Cap. XI. *Dissentantibus a Theodosianicis cæteris* A
episcopis, Romanis esse commendandum. — Si autem
in eo quod cum fratribus tractandum definiendumve
credideris diversa eorum fuerit a tua voluntate sen-
tentia, ad nos omnia sub gestorum testificatione
a referantur, ut, remotis ambiguitatibus, quæ Deo
placeas decernatur. Ad hæc enim finem omnem af-
fectum nostrum curamque dirigimus, ut quod ad
unitatem concordat, et quod ad custodiam pertinet
discipline, nulla dissensione violetur, nulla desidia
negligatur. Et te igitur, frater dilectissime, et eos
fratres nostros qui de tuis offenduntur excessibus,
cum tamen non similis sit b omnibus materia quæ-
rarum, hortor et moneo, ut quæ pie sunt ordinata,
salubriterque disposita nulla concertatione turbentur.
¶ Nemo quod suum est querat, sed quod alterius
(Philip. II, 4, 24), sicut Apostolus ait: *Unusquisque*
o *vestrum proximo suo placeat in bonum ad edificatio-*
nem (Rom. xv, 2). Nec enim poterit unitatis nostræ
firma esse compago, nisi nos ad inseparabilem solidi-
tatem vinculumque charitatis astrinxerit: quia *sicut*
in uno corpore multa membra habemus, omnia autem
membra non eundem actum habent; ita multi unum

corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius
membra (Rom. xii, 5; I Cor. xii, 12). d Connexio to-
tius corporis unam sanitatem, unam pulchritudinem
facit: et hæc connexio totius quidem corporis unanimi-
tatem requirit, sed præcipue exigit concordiam
sacerdotum. e Quibus cum dignitas sit communis,
non est tamen ordo generalis: quoniam et inter bea-
tissimos apostolos in similitudine honoris fuit quæ-
dam discretio potestatis; et cum omnium par esset
electio, uni tamen datum est ut cæteris præmineret.
De qua forma episcoporum quoque est orta distinctio,
et magna ordinatione provisum est ne omnes sibi
omnia vindicarent; sed essent in singulis provinciis
singuli, quorum ¶ inter fratres haberetur prima
sententia; et versus quidam in majoribus urbibus
¶ constituti sollicitudinem suscipere ampliore, per
quos ad unam Petri sedem universalis Ecclesiæ cura
conflueret, et nihil usquam a suo capite dissideret.
f Qui ergo scit se quibusdam g esse præpositum, non
moleste ferat aliquem sibi esse prælatum; sed obedi-
entiam quam exigit, æquum ipse prestat: et sicut
non vult gravis oneris sarcinam ferre, ita non audeat
alii importabile pondus imponere (Matth. xxiii, 4).

a Ita plerique mss. libri, et editi cum Dionysio.
Quesnellus, referentur.

b Mss. collect. 24 cum Vulg. ante Quesn., omnium.

c In mss. Hisp. et Isid. atque in codd. collect. 24
omittitur vestrum. Mox in bono pro in bonum habent
editi ante Quesn. cum ms. Vindebon. collect. 3, in
quo paulo ante, et sicut Apostolus.

d Idem Vindebon. collect. 5, *Hæc connexio.*

e De lectione quidem Dionysii dubitandum non
est, ut dubitavit Quesnellus not. 19. Nam in antiquis-
simo Vaticano et puro Dionysiano codice habetur:
Quibus etsi dignitas communis non est, tamen ordo ge-
neralis est. Concordant mss. libri Vat. Hisp. et Isid.,
nec non omnes Hadrianei; præterea Florentinus col-
lect. 13 et codex peculiaris originis Vat. 1347, ad-
tandem mss. collect. 21. Quesnellus ex suis codd.
collect. 2 et 5, nimirum Corbeiensi, et Trecopithæo-
no, et quatuor aliis Thuaneis hanc aliam lectionem
textui inseruit, quam nos in uno Vindebon. Hisp.
invenimus: *Quibus etsi dignitas sit communis, non est*
tamen ordo generalis. Clarius vero et cavillationi minus
obviu, inquit in laudata nota, habent cod. Victor.
ms. et editiones Surii, Merlini, et Nicolini, cum sic
legant: Quibus cum dignitas sit communis, non est ta-
men ordo generalis. Tota mutatio est vocis *etsi* in *cum*;
cui quoque particule non raro apud probatos scrip-
tores exemplo tamen subijcitur. Nobis autem hæc
lectio magis placuit, cum eam præferant codices Vat.
collect. 3, Vindebon. collect. 5, Vat. collect. 24,
peculiaris Vat. Regiæ 849; et præter exemplum Mer-
lini collect. 12 etiam exemplum Sighardi. Eodem ta-
men utraque recidit nostra et Quesnelli lectio: unde
hæc probatur auctoritate plurium collectionum; qua-
rum tres si non superant ætatem Dionysii, eidem
profecto suppare existunt, et ab eodem fonte pro-
funde dici nequeunt. Contextus quidem hanc lectionem
videtur postulare. In ejusmodi enim propositionibus
ex duplici commate constantibus, postremum comma
particula tamen affectum illud est, quod probandum
assumitur. Probationes autem quæ a Leone subji-
ciuntur, quæque discrimen inter episcopos statuunt,
non affirmativam propositionem, qualis apud Diony-
sium legitur, tamen ordo generalis est, videlicet sine
discrimine; sed hanc negativam a nobis receptam,
non est tamen ordo generalis, efflagitant. Cum porro

S. Leo in sequentibus fateatur, sicut olim inter apo-
stolos, ita postea inter episcopos potestatem esse
diversam; dignitatem, quam episcopis communem
affirmat, non pro potestate et jurisdictione accipit,
sed pro episcopatus honore, seu caractere, qui sane
idem in omnibus est: ordinem vero, quem dum gene-
ralem inter episcopos negat, diversum insinuat, non
sumit pro sacro episcopali ordine, ut vocare solemus,
sed pro ordine hierarchico, qui cum jurisdictionem
et auctoritatem majorem in aliis, in aliis minorem
requirat, non est utique generalis, id est idem in om-
nibus sive jurisdictionis discrimine. Hinc ex aposto-
lorum forma, qua Petrum cæteris auctoritate et ju-
isdictione præfecum pontifex hoc loco indicat, et
aliis in locis apertius declarat, episcoporum distin-
ctionem ortam tradit, in quibus non omnes sibi omnia
similiter vindicarent, sed quidam in provinciis singulis
haberent primam sententiam, uti metropolitæ, quidam
vero in majoribus urbibus constituti sollicitudinem
suscipere ampliore, nimirum non tam in episcopos
quam in metropolitæ ipsos, a quibus obedientiam
exigerent, uti exarchi, seu patriarchæ, ac ipse epi-
scopus Thessalonicensis, quem vicarium sedis aposto-
licæ cum peculiari jure toti Illyrico idem Leo ejusque
antecessores præfecerant. Hæc autem eo consilio or-
dinata pronuntiat, ut per hos ad unam Petri sedem
universalis Ecclesiæ cura conflueret, et nihil usquam a
suo capite dissideret: quibus summam Romani ponti-
ficis auctoritatem, et jurisdictionis primatum, unita-
tem Ecclesiæ prospicientem declarat. Ita quatuor
veluti ordines, seu gradus hierarchicos inter episco-
pos astruit, episcopalem, metropoliticum, exarchi-
cum seu vicarii apostolici, et pontificium: hisque etiam
dignitatem episcopalis honoris seu characteris affir-
mat communem, ordinem tamen hierarchicum genera-
lem non esse monet, cum pro diversitate gradus hie-
rarchici auctoritate et potestate distinguantur. Qui
hoc testimonium ad æquale omnium episcoporum jus
trahunt, voces dignitatis et ordinis in recentiore
sensu a Leonis mente alienissimum et a contextu
dissentientem interpretantes, imperitis fucum facere
niuntur.

f 2, qu. 6, *Qui scit se, c. 14.*

g Cod. Vindebon. collect. 3 et alius Hisp. *deletent*
esse.

Discipuli enim sumus humilis et mitis magistri, dicentis: *Diserte a me quia mitis sum et humilis corde; et insensitius requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (Matth. xi, 29). Quod quomodo experiemus, nisi et illud in observationem veniat, quod idem Dominus ait? *Qui major est vestrum, erit minister vester. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur* (Matth. xx, 26; Marc. x, 43; Luc. xxi, 26; Luc. xiv, 11).

••• b EPISTOLA XV.

• AD TURRIBIUM ASTURICENSIS EPISCOPIUM.

a De Priscillianistarum erroribus.

• SACROSANCTA (EX collectione Hispanica). — I. Contra Priscillianistas, qui sanctorum Trinitatem, non personis, sed tantum nominibus distinguunt. — II. Adversus id quod Dei Filium posteriorem fuisse credunt quam Patrem. — III. Adversus id quod dicunt idem unigenitum dici Christum, quia solus sit de virgine natus. — IV. De Natali Domini, quod in eo Priscillianistas jejunia celebrent. — V. Adversus id quod aiunt animam hominis ex divina esse substantiam. — VI. Contra id quod aiunt diabolum ex se vel ex chaos esse, et propriam (Quæsan. et unius noster codd. addunt non) habere naturam. — VII. Contra illud quod nuptias et procreationes Asturum astruant esse peccatum. — VIII. Contra id quod corpora hu-

a Ms. Vindeb. collect. 5, humiliaverit.

b Scripta 21 Julii an. 447.

c Hæc epistola existit in mss. collect. 1, 2, 3, 5, 8, Hisp., Isid. 11, 12, 18 et 20 usque ad 26. Eadem relegitur ad codices rujanumque collectionis, exceptis 2 et 18, quibus Quesnellus usus est. Præcipue autem memorandi sunt codd. Vat. Reg. collect. 4, Vat. collect. 3, Vindebon. collect. 5 et Vasicanus 5845, qui in additionibus continet collectionem 8 cum hi mira antiquitate et raritate cæteris præsent. Terribit porro nomen quam varie scribitur in mss. vide not. 4 Quesnellii.

d Confer Aug. hæc. 70 et concilii Bracar. 1 canones.

e Vulgatorum titulos qui ex collectione Hispanica derivant, ad eandem lectionem revocavimus. In tabula autem collect. 5, num. 71, quam ex Thuanico codice Quesnellus edidit, hi tituli leguntur: *Consultatio ad Turribium episcopum Asturicensem super sexdecim capitulorum consulta Priscillianistarum blasphemias in octodecim respondens capitulis; id est:*

I. *Quod et Patris, et Filii, et Spiritus sancti unam asserunt esse personam.*

II. *De processionibus quarundam virtutum ex Deo, quas habere cæperit, et quas essentia sui ipsa processerit.*

III. *Idem unigenitum dici Filium Dei, quia solus sit natus ex virgine.*

IV. *Quod natalis Christi honorare se simulent.*

V. *Quod animam hominis divinæ asserant esse substantiæ.*

VI. *Quod diabolus nunquam fuerit bonus, nec natura ejus officium Dei sit.*

VII. *Quod nuptias damnent, et procreationem nascentium perhorrescant.*

VIII. *Quod humana corpora in mulierum uteris in conceptione seminum diæmonum opere figurentur.*

IX. *Quod promissionem filii ex mulieribus quidem dati, sed ex Spiritu sancto concepti sint.*

X. *Animas hominum, antequam intererentur humanis corporibus, fuisse in corpore, et in cælesti habitatione peccasse.*

XI. *Quod fatalibus stellis et animas hominum et corpora astringant.*

XII. *Quod sub aliis potestatibus partes animæ, sub illis corporis sui membra.*

mana diaboli dicunt esse figmenta, et a demonibus in utero formari. — IX. Contra id quod filios repromissionis ex Spiritu sancto dicunt esse conceptos. — X. Contra id quod animas in cælestibus peccare credunt [Al. dicunt], et secundum qualitatem peccati in hoc mundo accipere sortem vel bonam vel malam. — XI. Contra id quod fatalibus stellis dicunt animas hominum obligatas. — XII. Contra id quod sub aliis potestatibus partes animæ, sub aliis corporis membra describunt. — XIII. Contra id quod patriarcharum nomina per singula corporis membra disponunt [Al. describunt]. — XIV. Contra id quod duodecim signa, quæ mathematici observant, per corpus omne distinguunt. — XV. De apocryphis scripturis eorumdem Priscillianorum. — XVI. De libro Dicitinii [Al. Dicitinii].

LEO episcopus TURRIBIO episcopo salutem.

Quam laudabiliter pro catholice fidei veritate movearis, et quam sollicito Dominico gregi devotionem officii pastoralis impendas, tradita nobis per ¹ diacenum tuum fraternitatis tue scripta demonstrant, quibus notitiæ nostræ innotuere curasti, ² quælis in regionibus vestris ³ de antiquæ pestilentis reliquis errorum morbus exarsit. Nam et ⁴ epistolæ sermo, et ammonitionis series, et libelli tui textus eloquuntur ⁵ Priscillianistarum fetidissimam apud vos

XIII. *Quod omne corpus Scripturarum canonicarum sub patriarcharum nominibus accipiendum sit.*

XIV. *Statum corporis sub potestate stilarum atque signorum pro terra qualitate teneri.*

XV. *Quod multos codices detestande perfidie præsumptione diabolica canonicos esse simulata titulaverint veritate: quodque ea quæ extra canonicas Scripturas reperta fuerint, igne debent consumi.*

XVI. *De tractatibus Dicitinii abjiciendis.*

XVII. *De his sacerdotibus qui errantibus non resistunt.*

XVIII. *Si descendente ad inferna Christo, caro ejus requieverit in sepulcro.*

¹ Cum in editis hic titulus deesset, illum ex ingenio supplavit Quesnellus sic: *Contra id quod Scripturarum scientiam subvertunt. Nos ipsam collectionis Hispanicae titulum ex mss. expressimus.*

² Ita cum editis unus noster codex. Cæteri perperam: *Emendanda de libro Turribii episcopi. Cod. Vindebon. Hisp. pro episcopi habet episcopus sanctus.*

³ Cod. Vindebon. collect. 5 addit *Asturicensi*, legendum *Asturicensi*; et delet *salutem*.

⁴ Hunc *Peregrinum* nominari ab Idatio in Chronico, Quesnellus in margine animadvertit. In cod. Vindebon. Hisp. nominis proprii signum distinguitur.

⁵ Duo codices, et editi ante Quesn., *de antiquis. Mox in Vat. Hisp., error vel morbus pro errorum morbus.*

⁶ Vide not. 2 Quesn., qui mox ex mss. edidit eloquuntur, cum antea ex solis codd. collect. 24 legeretur demonstrant.

⁷ Vide not. 5 Quesn. Mox pro *fetidissimam*, alias *foetidissimam*. Porro *sententiam* pro *sentinam* habent quidem plerique nostri codices collect. 1, 3, 8, Vat., Hisp. et Isid., cum mss. collect. 21, quibus etiam accedunt codices Corb. collect. 2 et Griman. collect. 18 a Quesnello laudati eadem nota 3. Nihilominus minus lectionem *sentinam* præferunt non solum omnes vulgati, sed etiam nostri mss. Libri collect. 5, 11, 12, 24, nec non ipse codex Grimanicus collect. 18 prima manu, ut idem Quesnellus fatetur, ac præcipue Vindebonensis puram continens collectionem Hispanicam, quæ hanc epistolam in Hispaniam missam et puriori fonte hausisse credenda est. Hinc ab hac vulgata lectione haud descendendum cre-

recaluisse sentiam. Nihil est enim ^a sordium in A humanumque subverti, si hujusmodi hominibus us-
 quorumcumque sensibus impiorum, quod in hoc . quam vivere cum tali professione licuisset. Profuit
 dogma non confluerit: quoniam de omni terrena s diu ista districtio ecclesiasticæ lenitati, quæ etsi
 rum opinionum luto multiplicem sibi ^b sæculentiam sacerdotali contenta iudicio, cruentas refugit ultio-
 miscuerunt: ut soli totum biberent quidquid alii ex nes, severis tamen Christianorum principum consti-
 parte gustassent. Denique si universæ hæreses quæ tutionibus adjuvatur, dum ad spiritale nonnumquam
 ante Priscilliani tempus exortæ sunt diligentius retra- recurrunt remedium, qui timent corporale suppli-
 ctentur, ^c nullus pene invenietur error de quo non cium. Ex quo autem multas provincias hostilis oc-
 traxerit impietas ista contagium: quæ non contenta cupavit irruptio, ^h et executionem legum tempestates
 eorum recipere falsitates qui ab Evangelio sub Christi intercludere bellorum. Ex quo inter sacerdotes Dei
 nomine deviarunt, tenebris se etiam paganitatis im- difficiles commeatus et rari cœperunt esse conven-
 mersit, ut per magicarum artium profana secreta et tus, invenit ob publicam perturbationem secreta per-
 mathematicorum vana mendacia, religionis fidem fidia libertatem, et ad multarum mentium subversio-
 morumque rationem in potestate dæmonum, et in nem his malis est incitata, quibus debuit esse
^d effectu siderum collocarent. Quod si et credi liceat correctæ. Quæ vero illic aut quanta pars plebium ⁱ a
 et doceri, nec virtutibus præmium, nec vitiiis poena B contagione pestis hujus aliena est, ubi, sicut dilectio
 debebitur, omniaque non solum humanarum legum, tua indicat, lethali morbo etiam 697 quorundam
 sed etiam divinarum constitutionum decreta solven- sacerdotum corda corrupta sunt; et per quos oppri-
 tur: quia neque de bonis neque de malis actibus ul- menda falsitas et defendenda veritas ^j credebatur,
 lum poterit esse iudicium, si in utramque partem per ipsos doctrinæ Priscillianæ Evangelium subditur
 fatalis necessitas motum mentis impellit, et quidquid Christi, ut ad profanos sensus pietate sanctorum vo-
 ab hominibus agitur, non est hominum, sed astro- luminum depravata, sub nominibus prophetarum et
 rum. Ad hanc insaniam pertinet ^e prodigiosa illa apostolorum non hoc prædicetur quod Spiritus san-
 totius humani corporis per duodecim cœli signa 696 ctus docuit, sed quod diaboli minister inseruit. Quia
 distinctio, ut diversis partibus diversæ præsideant ergo dilectio tua fideli, quantum potuit, diligentia
 potestates; et creatura quam Deus ad imaginem damnatas olim opiniones ^k sedecim capitulis com-
 suam fecit, in tanta sit obligatione siderum, in prehendit, nos quoque strictim omnia retractamus,
 quanta est connexione membrorum. Merito patres ne aliquid harum blasphemiarum aut tolerabile vi-
 nostri, sub quorum temporibus hæresis hæc nefanda deatur aut dubium.

didimus, cum præsertim adjectivum *setidissimam*, et sequens contextus, *sentinæ magis congruat quam sententiæ*.

^a Al., *sordidum*. Post pauca, *de omnium terrenarum opinionum luto*, in antiquioribus editis et aliquibus codd.

^b Al., *facem commiscuerunt*. Quesn. in margine.

^c Cod. Vindebon. Hisp., *tunc nullus*. Porro *invenietur*; magis placuit ex præstantioribus septem nostris codicibus. Alias, *invenitur*. Paulo post in mss. Vat. Hisp. et Isid., non vero in puriori Vindebon. Hisp. nec in cæteris, *in tenebras se adeo paganitatis immergit per magicarum artium profana secreta, et mathematicorum vana mendacia, ut religionis, etc.*

^d Ita omnes nostri codices et editi ante Quesn., qui ex duobus solis mss. Thuan. et Grim. *affectedu prætulit*. Post pauca, *pro debetur alias debetur*. Mox, *omniumque* in ms. Vindeb. Hisp.

^e Mss. Vindebon. Hisp. et Vat. collect. 21 addunt *et*.

^f Vide not. 4 Quesn. Mox, *pro cum plerisque discipulis*, alias, *ac plerosque discipulos* ex mss. collect. 24. Dein cod. Vindeb. Hisp.: *Viderunt enim.... omnemque conjugiorum*.

^g Voces *diu ista* desunt in Vat. Reg. collect. 1. Mox in Vat. Hisp., Isid. et mss. collect. 21, *refugit ultiones quærere; tamen Christianorum*. In Vindebon. Hisp., *refugit ultione esse quærere tamen, etc.*, corrupte.

quæ etsi sacerdotali contenta iudicio, cruentas refugit ultiones, severis tamen Christianorum principum constitutionibus adjuvatur, dum ad spiritale nonnumquam recurrunt remedium, qui timent corporale supplicium. Ex quo autem multas provincias hostilis occupavit irruptio, ^h et executionem legum tempestates intercludere bellorum. Ex quo inter sacerdotes Dei difficiles commeatus et rari cœperunt esse conventus, invenit ob publicam perturbationem secreta perfidia libertatem, et ad multarum mentium subversionem his malis est incitata, quibus debuit esse correctæ. Quæ vero illic aut quanta pars plebium ⁱ a contagione pestis hujus aliena est, ubi, sicut dilectio tua indicat, lethali morbo etiam 697 quorundam sacerdotum corda corrupta sunt; et per quos opprimenda falsitas et defendenda veritas ^j credebatur, per ipsos doctrinæ Priscillianæ Evangelium subditur Christi, ut ad profanos sensus pietate sanctorum voluminum depravata, sub nominibus prophetarum et apostolorum non hoc prædicetur quod Spiritus sanctus docuit, sed quod diaboli minister inseruit. Quia ergo dilectio tua fideli, quantum potuit, diligentia damnatas olim opiniones ^k sedecim capitulis comprehendit, nos quoque strictim omnia retractamus, ne aliquid harum blasphemiarum aut tolerabile videatur aut dubium.

CAP. I. *Quam impie de Trinitate personarum in Deo sentiant Priscillianistæ*. — Primo itaque capitulo demonstratur quam impie sentiant de Trinitate divina, qui et Patris, et Filii, et Spiritus sancti unam atque eandem asserunt esse personam, tamquam idem Deus nunc Pater, nunc Filius, nunc Spiritus sanctus nominetur; nec alius sit qui genuit, alius

Sed hinc prædictæ variantiæ origo cognoscitur, simulque elucet perperam scriptum *ultione esse quærere pro ultiones, severis*. Dein *ad speratum pro ad spiritale* in laudatis codd. Vat. Hisp. et Isid. atque in illis collect. 21.

^h Conjunctionem et sententiæ magis congruam a Quesnello licet expunctam, restituimus auctoritate codd. Vat. collect. 3 Vindebon., collect. 5 et Vat. Hisp. ac Isid., necnon alius Vat. collect. 24, ex quibus nonnulli plurali numero, et *executiones*. Mox *pro intercludere* editi ante Quesn., *interdizere*. Dein in Vat. Hisp. et Isid., *difficilis commeatus*, et postea, *ad multarum gentium subversionem*.

ⁱ Codd. Vindebon. collect. 5 et Hisp. ac Vat. collect. 11, 21 et 24 omittunt *a contagione*. Dein *charitas tua* est in duobus mss. et antiquioribus editis *pro dilectio tua*.

^j Cod. Vat. collect. 24, *fuerat*. Mox *doctrinæ Priscilliani* in Vat. Reg. collect. 1, in Vindebon. Hisp. et in duobus codd. collect. 11 et 24 cum editis ante Quesn.

^k Sic omnes nostri codices, exceptis mss. Vat. collect. 8 et 24, in quibus habetur *septemdecim capitulis*, computato, ut videtur, postremo hujus epistolæ capite, quod tamen ad sedecim capitula a Turribio propinqua et a Leone totidem capitibus rejecta minime pertinet. Post pauca *retractemus* editi ante Quesn. cum sex inferioris notæ codicibus

qui genitus est, ^a alius qui de utroque processit; sed singularis unitas in tribus quidem vocabulis, sed non ^b in tribus sit accipienda personis. Quod blasphemix genus de Sabellii opinione sumpserunt; cujus discipuli etiam Patripassiani merito nuncupantur; quia si ipse est Filius, qui et Pater, crux Filii, Patris est passio; et quidquid in forma servi Filius Patri obediendo sustinuit, totum in se Pater ipse suscepit. Quod catholicæ fidei sine ambiguitate contrarium est, quæ ^c Trinitatem Deitatis sic *ἁμοούσιον* constituetur, ut Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum sine confusione indivisos, sine tempore sempiternos, sine differentia credat æquales: quia Unitatem in **698** Trinitate non eadem persona, sed eadem implet essentia.

CAP. II. De virtutibus quas ex Deo procedere fingunt. — In secundo capitulo ostenditur ineptum vanumque commentum ^d de processionibus quarundam virtutum ex Deo, quas habere cœperit et quas essentia sui ipse præcesserit. In quo Arianorum ^e quoque suffragantur errori, dicentium quod Pater Filio prior sit, quia fuerit aliquando sine Filio, et tunc Pater esse cœperit, quando Filium genuerit. Sed sicut illos catholica Ecclesia detestatur, ita et istos, qui putant umquam Deo id quod ejusdem est essentia defuisse. Quem sicut mutabilem, ita et proficientem dicere nefas est. Quam enim mutatur quod minuitur, tam mutatur etiam quod augetur.

CAP. III. Cur unigenitus dicatur apud eos Filius Dei. — ^f Tertii vero capituli sermo designat, quod iidem impii asserant, ideo unigenitum dici Filium Dei, quia **C** solus sit natus ex virgine. Quod utique non auderent dicere, nisi Pauli Samosatemi et Photini virus hausissent, qui dixerunt Dominum nostrum Jesum Christum, antequam nasceretur ex virgine Maria, non fuisse. Si autem isti aliud de suo sensu intelligi volunt, neque principium de matre dant Christo, asserant necesse est non unum esse Filium Dei, sed alios quoque ex summo Patre genitos, quorum hic unus sit natus ex femina, et ob hoc appelletur Unigenitus: quia hanc nascendi conditionem alius filiorum Dei nemo suscepit. Quoquoversum **699** igitur se contulerint, in magnæ tendunt impietatis abruptum, si

^a Mss. Hisp. et Isid., aut qui. Mox procedit pro processit apud Theodulphum lib. de Spiritu sancto.

^b Inseruimus in ex. Vat. Reg. collect. 1. Vindeb. collect. 5, Vat. et Vercell. collect. 8, nec non Vat. Hisp. et Isid. In Vindebon. Hisp., et non in tribus, teletto sed. Post pauca sex codd., Patripassiani non mmerito. Dein Filius Patris obediens sustinuit in Vindebon. Hisp.

^c Quesnellus cum antea editis et ms. Grim., Trinitatem Unitatis retinuit, etsi notaverit in margine Trinitatem Deitatis reperiri in novem suis codicibus, quibus alii plures nostri accedunt, inter quos Vat. Reg. collect. 4 et Vindebon. Hisp. solum pro Deitatis habent Divinitatis. Hanc autem lectionem omnino præferendam evincit similis lectio hujus epistolæ cap. 17, ubi antecedentia compendio repetuntur. Unus Barb. habet Trinitatis Unitatem.

^d Ms. Vat. collect. 8, de processione. Mox in Vulg., essentia sua. Quesnellus correxit ex omnibus suis codicibus, quibus astipulantur etiam nostri, uno ex-

PATROL. LIV.

A Christum Dominum vel ex matre volunt habere principium, vel Patris Dei unigenitum distentur cum et de matre is natus sit qui erat Deus Verbum, et de Patre nemo sit genitus præter Verbum.

CAP. IV. Quod jejument in Natali Domini et die Dominica. — Quarto autem capitulo continetur, quod Natalem Christi, quem secundum susceptionem veri hominis catholica Ecclesia venerat, quia *Verbum caro factum est et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14), non vere isti honorent, sed honorare se simulent, jejunantes eodem die, sicut et die Dominico, qui est dies resurrectionis Christi. Quod utique ideo faciunt quia Christum Dominum in vera hominis natura natum esse non credunt, sed per quamdam illusionem ostentata videri volunt & quæ vera non fuerint; sequentes **B** dogmata Cerdonis atque Marcionis, et cognatis suis Manichæis per omnia consonantes. Qui, sicut in nostro examine detecti atque convicti sunt, Dominicum diem, quem nobis Salvatoris nostri resurrectio consecravit, exigunt in mœrore jejunii; solis, ut proditum est, reverentiæ hanc continentiam devotes: ut per omnia sint a nostræ fidei unitate discordes, et dies qui a nobis in lætitia habetur, ab illis in afflictione ducatur. Unde dignum est ut inimici crucis et resurrectionis Christi talem excipiant sententiam, qualem elegerunt doctrinam.

CAP. V. Quod animam hominis divinam asserunt esse substantiam. — Quinto capitulo refertur quod animam hominis divinam asserant esse substantiam, nec a natura Creatoris sui conditionis nostræ distare naturam. **C** Quam impietatem ex philosophorum quorundam et Manichæorum opinione manantem catholica fides damnat: sciens nullam tam sublimem tanique præcipuam esse facturam, cui Deus ipse natura sit. Quod enim de ipso est, ^h id est quod ipse, neque id aliud est **700** quam Filius et Spiritus sanctus. Præter hanc autem summæ Trinitatis unam, consubstantialem, et sempiternam, atque incommutabilem Deitatem, nihil omnium creaturarum est quod non in exordio sui ex nihilo creatum sit. Non autem quidquid inter creaturas eminet Deus est, nec si quid magnum est atque mirabile, hoc est quod ille qui facit mirabilia magna solus (Ps. cxxxv, 4). Nemo

D cepto, in quo et per quas essentia sua.

^e Ex mss. Vindebon. collect. 5, nec non ex collectione Hisp. et Isid. allisque codd. inseruimus quoque, satis congrue; indicatur enim, Priscillianistas non solum Sabellianis, de quibus capite antecedenti, sed Arianis quoque, licet Sabellianorum errori oppositis, suffragari. Post pauca pro genuerit unus cod. generavit, duo generarit. Dein essentielle, pro essentia in Vindeb. Hisp.

^f Duo mss. Vindebon. collect. 5 et Hisp., Tertio vero (vel autem) capitulo. Aliquando post idem codex collect. 5 cum antiquioribus Vulg., ex summo Patre progenitos. Dein in Vat. Hisp., si Christum Dominum nostrum; Isid., Dominum Jesum.

^g Mss. Vindeb. Hisp. et Vat. collect. 11, quia vera. Vat. Hisp. et Isid., quasi vera. Post pauca Vulg. ante Quesn. cum nonnullis mss., dogma Cerdonis, et concordantes pro consonantes.

^h Al., idem est. Quidam codices Vat. cum Vindeb. Hisp., hoc est quod ipse, neque aliud est.

hominum veritas, nemo sapientia, nemo iustitia est; **A** sed multi participes sunt veritatis, et sapientiæ atque iustitiæ. Solus autem Deus nullius participationis indigus est: de quo quidquid digne utcumque sentitur, non qualitas est, sed essentia. Incommutabili enim ^a nihil accedit, nihil deperit: quia esse illi, quod est sempiternum, semper est proprium. Unde in se manens innovat omnia, et nihil accepit quod ipse non dederit. Nimum igitur superbi nimiumque sunt cæci ^b qui cum dicant humanam animam divinx esse substantiæ, non intelligunt nihil se aliud dicere quam Deum esse mutabilem, et ipsum perpeti quidquid potest naturæ ejus inferri.

CAP. VI. Quod aiunt diabolus numquam fuisse bonum, nec Dei opus esse, sed ex chao et tenebris emersisse. — Sexta annotatio indicat eos dicere quod diabolus numquam fuerit bonus, nec matera ejus opificium Dei sit, sed eum ex chao et tenebris emersisse: quia scilicet nullum sui habeat auctorem, sed ^c omnis mali ipse sit principium atque substantia: cum fides vera, quæ est catholica, omnium creaturarum sive spiritualium, sive corporalium bonam confiteatur substantiam, et mali nullam esse naturam: quia Deus, qui universitatis est conditor, nihil non bonum fecit. Unde et diabolus bonus esset, si in eo quod factus est permaneret. Sed quia naturali excellentia male usus est, et in veritate non stetit (*Joan. viii, 44*), non in contrariam transit substantiam, sed a summo bono, cui debuit adherere, decessit; sicut ipsi qui talia asserunt a veris in falsa prouunt, et naturam in eo arguunt in quo sponte delinquant, ac pro sua voluntaria perversitate damnantur. Quod utique ^d in ipsis malum erit, et ipsum malum non erit substantia, sed pœna substantiæ.

701 CAP. VII. Damnant nuptias et usum matrimonii. — Septimo loco ^e sequitur, quod nuptias damnant, et procreantem nascentium perhorrescunt, in quo, sicut pene in omnibus, cum Manicheorum profanitate concordant: ideo, sicut ipsorum mores probant, conjugalem copulam detestantur; ^f quia

^a Sex nostri codd., nihil accidit: et dein Vulg. ante Quesn. cum quibusdam inferioris notæ codd. nihil accipit.

^b Codd. Vat. Reg. collect. 1 et Vat. Hisp. atque Isid., quicumque dicunt. Vindebon collect. 5, qui cum dicunt. Dein, naturæ vel animæ ejus inferri in Vat. Hisp. et Isid. tribusque aliis mss.

^c Vat. Reg. collect. 1, cum uno Thuaneo Quesn., omnibus malis. Alius noster codex, omnibus mali. Vide not. 6 Quesn. Post pauca sex nostri codd., cum fides ea, quæ est.

^d Codd., Vat. Reg. collect. 1, duo Vindeb. collect. 5, et Hisp. alique duo Vatt. delent præpositionem in. Paulo post, sed pœna substantiæ delent mss. Vat. 5845 et Grimanicum.

^e Mss. Hisp. et Isid., consequitur.

^f In Vat. Hisp. et Isid., tribusque aliis mss., quia est illic libertas turpitudinis, ubi non pudor et matrimonii servatur, et sobolis. Editi ante Quesnellum sequuntur lectionem textus exceptis verbis et sobolis, quorum loco habent et spes sobolis.

^g Vindebon. collect. 5, dicere diaboli esse figmentum. Vat. collect. 3 cum antea Vulgat., diaboli dicere esse figmentum. Mox Vat. Reg. collect. 1, ope dæmo-

num est illic libertas turpitudinis, ubi pudor et matrimonii servatur et sobolis.

CAP. VIII. — Corpora humana aiunt per diabolum formari, et eorum resurrectionem negant. — Octavum ipsorum est, plasmationem humanorum corporum ^h diaboli esse figmentum, et semina conceptionum opera dæmonum in mulierum uteris figurari: præter quod resurrectionem carnis non esse credendam, quia ⁱ concretio corporis non sit congruens animæ dignitati. Quæ falsitas sine dubio opus diaboli est, et talia prodigia opinionum, figmenta sunt dæmonum, qui non in seminarum ventribus formant homines, sed in hæreticorum cordibus tales fabricantur errores. Quod immundissimum virus de Manichææ impietatis specialiter fonte procedens, olim **B** fides catholica deprehendit atque damnavit.

702 CAP. IX. Filios promissionis per Spiritum sanctum conceptos esse dicunt. — Nona autem annotatio manifesta quod filios promissionis, ex mulieribus quidem natos, sed ex Spiritu sancto dicant esse conceptos: ne illa soboles quæ de carnis semine nascitur, ^j ad Dei conditionem pertinere videatur. Quod catholice fidei repugnans atque contrarium est, quæ omnem hominem in corpore animæque substantia a conditore universitatis formari atque animari intra materna viscera constitetur: manente quidem illo peccati mortalitatisque contagio, quod in prolem a primo parente transeunt; sed regenerationis sacramento subveniente, quo ^k per Spiritum sanctum promissionis filii renascuntur, non in utero carnis, sed in virtute baptismatis. Unde et David, qui utique erat promissionis filius, dicit ad Deum: *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me* (*Ps. cxviii, 73; Job. x, 8*). Et ad Jeremiam Dominus ait: *Prius quam te formarem in utero, novi te; et in vulva matris tuæ sanctificavi te* (*Jerem. i, 5*).

CAP. X. Affirmant animas in cælo peccantes, in corpora detrusas pro peccati pœna. — Decimo autem capitolo referuntur asserere, animas quæ humanis corporibus inserantur fuisse ^l sine corpore, et in coele-

num. Hisp. et Isid., per dæmones. In antiquiori autem Vindebon. Hisp., per dæmonum, corrupte, ubi per scriptum apparet ex opere, vel opera, ut in aliis codd. legitur.

^h Ita codd. septem a Quesn. laudati in margine, et nostri multo plures cum editione Surii et Nicolini. **D** Al., concretio. Mox dignitati delent mss. Grim. et Thuan. ejusdem Quesn.

ⁱ Mss. Vat. Hisp. et Isid. cum tribus aliis, ad illam conditionem. Paulo post ex mss. Vindebon. collect. 5 et Vat., Hisp. et Isid., revocavimus lectionem editorum ante Quesn., substantia, cujus loco Quesnellus scripsit substantiam, et in margine: Al., subsistentia. Dein manente quidem in illo, in Vat. 5845.

^j Quesnellus ex Spiritu sancto. Restitulum vulgatum lectionem, quippe quam codd. præstantissimi Vat. Reg. collect. 1, Vindebon. collect. 5, nec non Hisp. et Isid. cum tribus aliis Vatt. contribuant.

^k Editi ante Quesn. cum plerisque etiam vetustis codd., in corpore, sed perperam, ut Quesnellus optime statuit not. 7. Emendationem ejus, quam reperit in tribus tantum mss. Thuan. et Trecoptih. collect. 5, et Herovall. Isidori collect. 42, nos confirmamus aliis codicibus Vat. collect. 3, Vindebon.

ali habitatione peccasse, atque ob hoc a sublimibus A opinantur obstringi, per quam amentiam necesse est ad inferiora delapsas, in diversæ qualitatatis principes incidisse, et per aerias ac sidereas potestates, alias duriores, alias mitiores, corporibus esse conclusas, sorte diversa et conditione dissimili : ut quidquid in hac vita varie et inæqualiter provenit, ex præcedentibus causis videatur 703 accidere. Quam impietatis fabulam ex multorum sibi erroribus texerunt; sed omnes eos catholica fides a corpore suæ unitatis abscedit, constanter prædicans atque veraciter, quod animæ hominum, priusquam suis a inspirarentur corporibus, non fuere, nec ab alio incorporantur nisi ab opifice Deo, qui et ipsarum est creator et corporum ; et quia per primi hominis prævaricationem tota humani generis propago vitiosa sit, neminem posse a conditione veteris hominis liberari, nisi per sacramentum baptismatis Christi, in quo nulla est discretio renatorum, dicente Apostolo : *Quicumque b enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Judæus, neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina: omnes enim vos unum estis in Christo Jesu (Gal. iii, 27).* c Quid ergo hic agunt cursus siderum, quid signa fatorum, quid mundanarum rerum mobilis status, et iniqua diversitas? Ecce tot impares gratia Dei facit æquales, qui inter quoslibet vitæ hujus labores, si fideles permanent, miseri esse non possunt, d apostolicum illud in omni tentatione dicentes : *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est, quia propter te morte G afficimur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus per eum qui nos dilexit (Rom. viii, 35).* Et ideo Ecclesia, quæ corpus est Christi, nihil de mundi inæqualitatibus metuit, quia nihil de bonis e temporalibus concupiscit; nec timet inani strepitu fatorum gravari, quæ patientia tribulationum novit augeri.

704 CAP. XI. *Fatalem necessitatem hominibus imponunt.* — Undecima ipsorum blasphemia est, quæ e fatalibus stellis et animas hominum, et corpora

collect. 5, Vercell. et Vat. 1355 collect. 8, alio Vat. et Veneto 8. Marci collect. 12, et Vat. Ottobon. 297 collect. 23. Paulo post ob hoc deest in Vat. collect. 24. Post pauca Vat., Hisp. et Isid., cum tribus stils, in sua qualitatatis principes incidisse, et per aereas ac sidereas potestates alias in diversis corporibus esse conclusas. Vindeb. Hisp., in se qualitatatis... alias d inuereis corporibus; cætera ut in lectione præcedenti.

a Vat. Reg., inspientur.

b Ms. Vindeb. Hisp. delet enim.

c Vat. collect. 24, *Quid enim agunt. Dein mobiles status in Vindeb. collect. 5. Postea fecit æquales in Vindeb. Hisp. et duobus Vat. collect. 21.*

d Codd. Vat., Hisp. et Isid., cum tribus aliis præmissis puncto, sic præferunt. *Quot (al., quod apostolicum illud in omni tentatione monet (al., docet) dicitur: Quia nos, etc. Dein eisdem codd. et Vindeb. Hisp., mortificamur pro morte afficimur.*

e Ms. Vat. collect. 85, aliud collect., et codd. collect. 24, enim antiquioribus editis, *corporalibus, Post pauca, quia patientia, in Vindeb. Hisp.*

f Ms. Vindeb. Hisp. fataliter. Dein, ut homines

pagatorum erroribus in mss. Vat., Hisp. et Isid., ac tribus aliis codd. In Vindeb. Hisp., ut hominibus, ex quo emendatum posterius in laudatis codicibus, ut homines.

cap. XII. *Animas certis potestatibus subjiciant, aliis corporum membra.* — Duodecimum inter hæc illud est, quod sub aliis potestatibus partes animæ, sub aliis corporis membra describunt; et qualitates interiorum præsulum in patriarcharum nominibus statuunt, quibus a diverso signa siderea, quorum virtuti corpora subjiciantur, opponunt. Et in his omnibus inextricabili se errore præpediunt, non audientes dicentem Apostolum : *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum: qui in ipso inhabitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter, et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis (Coloss. ii, 8).* Et iterum : *Nemo vos seducat volens in humilitate et religione angelorum, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, non tenens caput, ex quo totum corpus per nexum et conjunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei (Ibid., 18).* Quid ergo opus est in cor admittere, quod lex non docuit, quod prophetia non cecinit, quod Evangelii veritas non prædicavit, quod apostolica doctrina non tradidit? Sed hæc f apta sunt eorum mentibus, de quibus apostolus dicit : *Erit 705 enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria concavebunt sibi magistros prurientes auribus; et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur (II Tim. iv, 3, 4).* Nihil itaque h nobiscum commune habeant, qui talia audent vel docere, vel credere, et quibuslibet modis nituntur astruere quod substantia carnis ab spe resurrectionis aliena sit, atque ita omne sacramentum Incarnationis Christi resolvunt : i quia indignum sui,

pagatorum erroribus in mss. Vat., Hisp. et Isid., ac tribus aliis codd. In Vindeb. Hisp., ut hominibus, ex quo emendatum posterius in laudatis codicibus, ut homines.

e Codd. Hisp. et Isid. cum Vat. collect. 24, locus sit. Mox, quoniam quisquis talibus persuasionibus sit deditus in quinque nostris codicibus inferioris notæ.

f Duo Vat. mss. collect. 21, et diversa signa. Mox, subjiciuntur in duobus Vindeb. mss.

g Unus Vat., gloriam. In textu sequenti uterque codex Hisp. et Vat. Isid., totum corpus compactum et conjunctione subministratum.

h Ita omnes codd. Quesn. et nostri, excepto Vat. collect. 24, in quo cum anterioribus vulgaris operata sunt. Post pauca, de quibus Apostolus loquitur dicens, in Vat. Reg. collect. 4, in Vindeb. collect. 5, in Hisp. et Isid., ac tribus aliis codicibus.

i Ms. Vat. collect. 24, vobiscum. Mox communicebunt pro commune habeant in Vat. Hisp. et Isid. codd., qui paulo post omittunt credere et. Vindeb. mss. Hisp. delet vel credere.

j Duo mss. Vat. collect. 21 et Justelli codex a Labbeo citatus, quia sicut dignum fuit integrum ho-

integrum hominem suscipi, si indignum erat integrum A liberari.

CAP. XIII. Qualem Scripturarum scientiam astruant? — Tertio decimo loco positum est eosdem dicere quod omne corpus Scripturarum canonicarum sub patriarcharum nominibus accipiendum sit: quia illæ duodecim virtutes, quæ reformationem hominis interioris operantur, in horum vocabulis a indicentur, sine qua scientia nullam animam posse assequi, ut in eam substantiam de qua prodiit reformetur. Sed hanc impiam vanitatem despectui habet Christiana sapientia, quæ novit b veræ Deitatis inviolabilem et inconvertibilem esse naturam; animam autem, sive in corpore viventem, sive a corpore separatam, multis passionibus subjacere. Quæ utique c si de divina esset essentia, nihil adversi posset incidere. Et ideo incomparabiliter aliud Creator, et aliud creatura. Ille enim semper idem est, et nulla varietate mutatur, hæc autem mutabilis est, etiam non mutata, quia ut non mutetur, donatum poterit habere, non proprium.

706 CAP. XIV. Siderum et signorum potestati hominem subjiciunt. — Sub quarto decimo vero capitulo, de statu corporis sentire dicuntur quod sub potestate siderum atque signorum pro terrena qualitate teneatur, et ideo multa in sacris libris, quæ ad exteriorem hominem pertineant, reperiri, ut in ipsis Scripturis d inter divinam terrenamque naturam quædam sibi repugnet adversitas; et aliud sit quod sibi vindicent animæ præsules, aliud quod corporis conditores. Quæ fabulæ ideo disseruntur ut et anima C divinæ affirmetur esse substantiæ, et caro credatur malæ esse naturæ: quoniam et ipsum mundum cum elementis suis non opus Dei boni, sed conditionem malæ proficitur auctoris; atque ut hæc mendaciorum suorum sacrilegia bonis titulis colorarent, omnia pene divina eloquia sensuum nefandorum immisione violarunt.

minem suscipi, sic dignum erat integrum hominem liberari. Idem legitur in Vat. Hisp. et Isid., hac exceptione quod per errorem primo loco habent, sicut indignum. a Vat. Hisp. et Isid., *dedicentur*. Vindebon. Hisp., *dicentur*.

b In codd. Vat. Hisp. et Isid. deletur *veræ*. Mox pro *inconvertibilem* cod. Vat. collect. 24 et editio Rainaudi 1671 habent *inconvertibilem*.

c Ita cum Quesn. nostri codices. Alias, si *divinæ esset essentia*. Post pauca pro voce *incomparabiliter* a Quesnello recepta plerique nostri codices habent cum anterioribus vulgatis *ineffabiliter*. At congruentiorem lectionem excludere ausi non sumus, quæ præfertur in antiquissimo Vat. 5845. Mox cod. Vercell., *aliud est Creator*. Duo Vat. cum editis ante Quesn., *aliud Creator est, aliud creatura*. Sub finem capitis datum pro donatum in antiquissimo Vat. collect. 8 et alio Vat. collect. 24 cum vetustioribus editionibus;

d Vat. Hisp. et Isid., *inter divinam, vel terrenam, humanamque naturam*. Post nonnulla *seruntur* pro *disseruntur* in Vat. 5845.

e Cod. Vindebon. collect. 5, et nostrorum *veracium testium*. Alius Vindebon. Hisp. et unus Vat., *testimonium pro testium*. Deinde mss. Vatt. collect. 21 et 24 cum antiquioribus editis, *titulantur*

CAP. XV. Scripturas veras adulterant, falsas inducunt. — De qua re quinti decimi capituli sermo conqueritur, et præsumptionem diabolicam merito detestatur: quia e et nos istud veracium testium relatione comperimus, et multos corruptissimos eorum codices, qui canonici titularentur, invenimus. Quomodo enim decipere simplices possent, nisi venenata pocula quodam melle prælinirent, ne usquequaque sentirentur insuavia, quæ essent futura mortifera? Curandum ergo est, et sacerdotali diligentia maxime providendum, ut falsati codices, et a sincera veritate discordes, in nullo usu lectionis habeantur. Apocryphæ autem scripturæ, quæ sub nominibus apostolorum multarum habent f **707** *seminarium* falsitatum, non solum interdicendæ, sed etiam penitus auferendæ sunt, atque ignibus concremandæ. Quamvis enim sint in illis quædam quæ videantur speciem habere pietatis, numquam tamen vacua sunt venenis, g et per fabularum illecebras hoc latenter operantur, ut mirabilium narratione seductos laqueis cujuscumque erroris involvant. Unde si quis episcoporum, vel apocrypha haberi h per domos non prohibuerit, vel sub canonicorum nomine eos codices in Ecclesia permiserit legi, qui Priscilliani a Julterina sunt emendatione vitiiati, hæreticum se noverit iudicandum: quoniam QUI ALIOS ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat.

CAP. XVI. De Dictinii scriptis. — i Postremo autem capitulo hoc prodidit justa querimonia, quod Dictinii tractatus quos secundum Priscilliani dogma conscripsit, a multis cum veneratione legerentur, cum, si aliquid memoriæ Dictinii tribuendum putant, reparationem ejus magis debeant amare quam lapsum. Non ergo Dictinium, sed Priscillianum legunt, et illud probant, quod errans docuit, non quod i correctus elegit. Sed nemo hoc impune præsumat, nec inter catholicos censeatur quisquis utitur scriptis, non ab Ecclesia solum catholica, sed etiam a suo

f Vat. cod. collect. 3 et in decreto de Apocryphis, quod ex hoc loco sumptum in appendice dabimus, *semina*. Vat. Reg. collect. 4 et Vindebon. Hisp., *seminaria*. Dein *interdicendæ* pro *interdicendæ* in mss. Grim. et Vici. Quesnelli.

g Vat. Hisp. et Isid., *sed per fabularum*. Vindebon. collect. 5, et *per simulorum*. Paulo post, pro *narratione*, tres Vatt. codd., *narrationibus*. Mox in Vat. 5845, *seducti laqueis implicentur erroris*. Tres codd. in decreto de Apocryphis, *seducti laqueis cujuscumque erroris implicentur*.

h In mss. collect. 21 et in decreto de Apocryphis *deest per domos*. Deinde *corrupti* pro *vitiiati* in Vat. Hisp. Isid. et quatuor aliis codicibus, atque in editis ante Quesn.,

i Vat. Hisp. et Isid.: *Post hoc prodidit justa querimonia*. Mox, pro *Dictinii*, Quesn. in margine: *Al., Dictinii*. De Dictinio autem ejusque tractatibus vide not. 8 Quesn. et observationes quas eidem subjiciemus. Dein, *qui si aliquid* in Vat. Hisp. et Isid., *pro cum si aliquid*.

j Dictinii correctio Toletano I subjicitur, eamque vindicabimus in observat., ad not. 8 Quesnelli. Mox pro *impune* laudati codices Vat. Hisp. et Isid., *imponere*. Dein pro *scriptis* aliq̄ scripturis.

auctore damnatis. * Non sit perversis liberum simulare quod fingunt, nec sub velamine nominis Christiani, decretorum imperialium statuta declinent. Ideo enim ad Ecclesiam catholicam cum tanta cordis diversitate conveniunt, ut et quos possunt suos faciant, et legum severitatem, dum se nostros mentionantur, 708 effugiant. Faciunt hoc Priscillianistæ, faciunt Manichæi, quorum cum istis tam fœderata sunt corda, ut solis nominibus discreti, sacrilegiis autem suis inveniantur uniti : quia etsi vetus Testamentum, quod isti se suscipere simulant, Manichæi refutant, ad unum tamen finem utrorumque tendit intentio, cum quod ^b illi abdicando impugnant, isti recipiendo corrumpunt.

In execrabilibus autem mysteriis eorum, quæ quanto immundiora sunt, tanto diligentius ^c occultantur, unum prorsus nefas est, una est obscenitas et similis turpitude. Quam etsi eloqui erubescimus, sollicitissimis tamen inquisitionibus indagatam, et Manichæorum, qui comprehensioni fuerant, confessione detectam, ad publicam fecimus pervenire notitiam : ne ullo modo posset dubium videri quod in iudicio nostro, cui non solum frequentissima præsentia sacerdotum, sed etiam illustrium virorum dignitas, et pars quædam senatus ac plebis interfuit ipsorum qui omne facinus perpetrarant ore reseratum est; sicut ea quæ ad dilectionem ^d tuam nunc direximus gesta demonstrant. Quod autem de Manichæorum fœdissimo scelere, hoc etiam de Priscillianistarum incestissimum consuetudine olim compertum multumque vulgatum est. * Qui enim per omnia sunt impietate ^c sensuum pares, non possunt in sacris suis esse dissimiles.

^f Decursis itaque omnibus quæ libelli series comprehendit, et a quibus commonitorii forma non discrepat, sufficienter, ut opinor, ostendimus quid de his quæ ad nos fraternitas tua retulit censeamus, et quam non sit ferendum, si tam profanis erroribus etiam quorundam sacerdotum corda consentiunt,

* *Iidem codd., Ne sit; et postea, ne sub velamine. Deinde omitunt cordis, et post pauca, pro dum se nostros, habent cum Vindebon. Hisp., dum sensus nostros.*

^b Sic ex Vat. Reg. collect. 1 Vindebon., collect. 5 utrisque Hisp. et Vat. Isid., ac tribus aliis codd. Quesnellus isti, ut in aliis mss. reperimus. Alii editi, isti recipiendo corrumpunt, illi abdicando impugnant. Merlinus, isti abdicando impugnant, illi recipiendo corrumpunt. Prætulimus lectionem potiorum codicum, qua isti vetus Testamentum recipientes Priscillianistæ intelliguntur, de quibus paulo ante Leo scripsit : *Isti se suscipere simulant; vox autem illi ad Manichæos refertur.*

^c *Alias, occultantur.*

^d Ita antiquissimi codd. Vat. Reg. collect. 1, alius Vat. collect. 3, Vindebon. duo collect. 5 et Hisp. cum editis ante Quesn., cohæretque cum aliis similibus hujus epistolæ locis. Quesnellus, vestram, ut alii codices hoc loco exhibent. Post pauca ineptissima pro incestissima in cod. Vercellenti collect. 8.

* *Vat. Reg. collect. 1, utriusque Hisp. et Vat. Isid., et qui per omnia sunt in impietate sensuum pares. Vindebon. collect. 5 omittit enim.*

^f *Vat. Hisp. et Isid. cum tribus aliis mss., Discus-*

vel, ut mitius dixerim, non resistunt. Quæ conscientia ^e honorem sibi præstitum vindicant, qui pro animabus 709 sibi creditis non laborant? Bestias irruunt, et ovium septa non claudunt. ^b Fores insidiantur, et excubias non prætendunt. Morbi crebrescunt, et remedia nulla prospiciunt. Cum ⁱ autem etiam illud addunt, ut his qui sollicitius agunt consentire detrectent, et impietates olim toto orbe damnatas, subscriptionibus suis se anathematizare dissimulent; quid de se intelligi volunt, nisi quod non de numero fratrum, sed de parte ^j sunt hostium?

CAP. XVII. *An caro Christi vere requieverit in sepulcro.* — In eo vero quod ^k in extrema familiaris epistolæ tuæ parte posuisti, miror cujusquam catholici intelligentiam laborare, tamquam incertum sit an descendente ad inferna Christo, caro ejus requieverit in sepulcro : quæ sicut vere et mortua est et sepulta, ita vere est die tertio suscitata. Hoc enim et ipse Dominus denuntiaverat, dicens ad Judæos : *Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud (Joan. 11, 19).* Ubi evangelista subjungit : *Hoc autem dicebat de templo corporis sui (Ibid., 21).* Cujus rei veritatem etiam David propheta prædixerat, loquens sub persona Domini Salvatoris, et dicens : *Insuper et caro mea ^l requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem (Psal. xv, 9).* Quibus utique verbis manifestum est, ^m quod caro Domini et vere sepulta requievit, et corruptionem non subit : quia celeriter vivificata reditu animæ resurrexit. Quod non credere satis impium est, et ad Manichæi Priscillianique doctrinam pertinere non dubium est, qui sacrilego sensu ita se Christum simulant confiteri, ut incarnationis, 710 et mortis, et resurrectionis auferant veritatem.

ⁿ Habeatur ergo inter vos episcopale concilium, et ad eum locum qui omnibus opportunus sit vicinarum provinciarum conveniant sacerdotes, ut, secundum hæc quæ ad tua consulta respondimus, plenius

sis itaque.

^g *Vindeb. Hisp., honorem sibi sacerdotii præstitum. Vat. Hisp., honorem sibi præsulum vindicant. Alias in vulgatis debitum pro præstitum.*

^h *Vat. Hisp. et Isid., et in margine editionis Labbeus, Feræ insidiantur.*

ⁱ *In iisdem codd. et in Vindeb. collect. 5 omittitur autem. Dein subscriptionibus suis delent codices Grim. et Thuan. tres Quesnelli. Mox se abest a codd. Vat. Reg., utrisque Hisp. Vat., Isid. et tribus aliis mss.*

^j *Mss. Vindeb. collect. 5 et Vat. collect. 11, sint.*

^k *Addidimus præpositionem in cum Vat. Reg. duobus Vindebonensibus, ac tribus aliis Vatt. Labbeus ex cod. Justelli : Jam vero quod in extrema.*

^l *Cod. Vat. Reg., requiescit; et mox idem ms. una cum Vindebon. collect. 5, non derelinquis.*

^m *Idem Vindebon., quod caro Christi; Vat. Hisp. et Isid., quod caro Christi et in sepulcro requievit.*

ⁿ *In Vat., Hisp. et Isid., alioque Vat. collect. 11 nec non in ms. libro, quem Labbeus laudat, sic legitur : Habeantur ergo inter vos epistolæ et ad concilium in eum locum, etc. Al., in unum locum. Vindeb. Hisp. præfert solum Habeantur; et hinc forte posteriores amanuenses ejusdem collectionis pro episcopale emendarunt epistolæ, etc.*

simo disquiratur examine an sint aliqui inter episcopos qui hujus hæreseos contagio polluantur; a communione sine dubio separandi, si p̄fandissimam sectam per omnium sepsuum pravitates dampnare noluerint. Nulla enim ratione tolerandum est ut qui prædicandæ fidei suscepit officium, is contra Evangelium Christi, contra apostolicam doctrinam, contra universalis Ecclesiæ Symbolum audeat disputare. Quales illic erunt discipuli, ubi tales docebunt magistri? Quæ illic religio populi, quæ salus plebis, ubi contra humanam societatem a pudoris sanctitas tollitur, conjugiorum scædus auferitur, propagatiæ generationis inhibetur, carnis natura dampnatur, b contra verum autem veri Dei cultum Trinitas Depitatis negatur, personarum proprietates confunditur, c anima hominis divina essentia prædicatur, et eadem ad diæp̄oli arbitrium carne concluditur, Dei Filius per id quod ex Virgine ortus, non per id quod ex Patre natus est, unigenitus prædicatur, idemque d nec vera Dei pro-

les, nec verus Virginis partus asseritur; ut per falsam passionem mortemque non veram, mendax etiam resurrectio resumptæ de sepulcro carnis habeatur? Frustra autem utuntur catholico nomine, qui istis impietatibus non resistunt. Possunt hæc credere, qui possunt talia patienter audire. Dedimus itaque litteras ad fratres et coepiscopos nostros Tarracenses, Carthaginenses, Lusitanos, atque e Gallicos, eisque concilium synodi generalis indiximus. Ad tuæ 711 dilectionis sollicitudinem pertinebit, ut nostræ ordinationis f auctoritas ad prædictarum provinciarum episcopos deferatur. Si autem e aliquid, quod absit, obstiterit, quo minus possit celebrari generale concilium, b Gallicæ saltem in unum conveniant sacerdotes, quibus l congregandis fratres nostri Idatius et Ceponius imminuebunt, conjuncta cum eis instantia tua, quo citius vel provinciali conventu remedium tantis vulneribus afferatur. i Data XII kal. Augustas Calepio et Ardabure vv. cc. coss.

a Ita Quesnellus cum septem suis codd. et cum editionibus Nicolini, ac Surii, quibus concinunt plerique nostri. Duo enim tantummodo excipiendi sunt: Vat. 5845, in quo habetur pudor sanctitatis sustollitur, et Vat. collect. 24 qui cum mss. Grimanico et vulgatis ante Quesn. præfert: pudoris justis verecundia tollitur, conjugiorum scædera auferuntur.

b Vat., Hisp. et Isid., veri Dei cultus interdicitur, Trinitas Deitatis, etc. Tres codices, quos Quesnellus vidit, et duo nostri Vaticani, necnon alius apud Labbeum cum editis ad marginem: verus Dei cultus interdicitur, etc. Vindeb. Hisp., Contra verum Dei cultum, etc. Alius Vindeb. collect. 5, Trinitas Deitatis, negata personarum proprietate, confunditur.

c Idem Vindebon. collect. 5. duo Vatt., Hisp. et Isid., unus Vercell., cum tribus aliis nostris mss. et quatuor a Quesn. in margine indicatis, animabus humanis divina essentia datur.

d Duo codd. Vatt. collect. 21, nec veri Dei proles, nec verus filius Virginis asseritur.

e Galliciæ episcopos hic intelligi patet ex his quæ Quesnellus atulit not. 9. Gallicos vel Gallæcos ille mallet; sed Gallicos pro Gallicis in mss. passim invenitur, ut in epistola Siricii ad Himeriam observavit Constantius, not. c. pag. 738. Mirum omitti Bæticis, cum synodus adversus Priscillianistas jussu Leonis coacta, ex Tarracensis, Carthaginensibus, Lusitanis, atque Bæticis coaluerit, ut constat ex Regula fidei subjecta Toletano, quæ Leone præcipiente condita fuit. Quod si in hac synodo non memorantur Gallæci, quos Leo cum cæteris convenire hoc loco præcepit, aliquid impedimenti obstitit quominus ad eam synodum cum aliis Hispanis concurrerent: unde cum abessent, Regula fidei ab ea synodo ad Balconium Galliciæ metropolitam transmissa fuit. Aliam vero distinctam synodum paulo post a Gallæcis habitam observabimus annot. 83 (infer., h).

f Pontificiæ epistolæ peculiari ratione auctoritates appellatae sunt, eo quod præcipuam ratione primatus in tota Ecclesiâ auctoritatem obtineant. Sic Zosimus, epist. 1, ad episcopos Galliciæ, num. 1, inquit: Quam auctoritatem ubique nos misisse manifestum est. Hinc in vetusto cod. Vat. Palat. 574, qui antiquam Gallicanam collectionem continet, Romanorum pontificum constitutiones sine inseribuntur: Auctoritas Innocentii papæ, auctoritas Zosimi papæ, etc. Confer epist. 19 Leonis, cap. 1.

g Cod. Vindeb. Hisp., aliqui, quod absit, obstiterint. Intelligitur autem impedimentum aliquod sive a principibus diversis, sive ut verisimilius est, a bello et publica rerum Hispanicarum perturbatione, ex

quibus inter sacerdotes Dei difficiles commeatus, et rari ceperunt esse conventus, ut tradit idem Leo in hujus epistolæ præfatione

h Hoc quidem concilium coactum fuisse indicat Lucretius episcopus in synodo i Bracarensi iniquis: Beatissimus papa urbis Romæ Leo.... per Turribium notarium sedis suæ ad synodum Gallicæ contra impiam Priscillianæ hæreseos sectam scripta sua direxit. Hæc autem Leonis epistola ad Gallicæ synodum, quæ desideratur, post præsentem ad Turribium data fuit. Dum enim Leo epistolam ad Turribium scripsit, et per Pervincum Turribii notarium ex klatio transmisit, nondum erat congregata peculiaris Gallicæ synodus; immo nec erat congreganda, cum Gallæci, nisi quid impedimenti opponeretur, una cum aliis Hispanicarum provinciarum episcopis ad generale concilium Leonis jussu convenire deberent. Cum vero iidem impediti fuissent a generali concilio, post acceptam fortassis Regulam fidei ab aliis Hispanis ad Balconium Gallicæ metropolitam directam, suæ provinciæ synodum habuere, ad quam S. Leo scripsit. In antiquissimo cod. 59 capituli Veronensis, qui continet pervetustum Brevarium canonum, et decretalium Romanorum pontificum, tum in præmissa tabula titularum, num. 30, tum in opere num. 30, legitur: Ex epistola Leonis papæ ad Balconium; nihil autem ex ipsa epistola præter morem profertur. Num vero hæc epistola data fuerit non solum ad Balconium, sed etiam ad cæteros episcopos synodi Gallicæ, ita ut sit illa, quam Lucretius in synodo Bracarense memoravit; an sit alia peculiaris ad Balconium, incertum est. Ad hæresim certe Priscillianistarum, quæ in Gallicia vigeat, pertinuisse videtur.

i Ita mss. codd. et Quesnelli et nostri. Al., congregatis. Vindeb. collect. 5 omittit utrumque scribens: quibus fratres nostri Edacius. Vindeb. Hisp., Dacius.

j Chronicam notam Quesnellus adjecit ex mss. Corb. Barb. 1, Treceph. Chifflet. et tribus Thuan., ac editione Surii. Eandem confirmant plerique nostri codd. Calipio plerumque in hac epistola scribitur, cui affine est in vulgatis Valentiniani Novellis Calypio. At in Vat. Reg. collect. 1, et in Vindebon. collect. 5, habetur Calepio, uti hoc nomen similiter scribitur non solum in Fastis Latinis Properi, Idatii, Marcellini et Casiodori, nec non in vetustioribus ac emendatioribus Novellarum exemplaribus Ottonen. et Wurceburg. a Riterio laudatis nov. 5 de Sepulcris et nov. 3 de Palatinis; verum etiam in inscriptione basilicæ S. Pauli num. 201, et idcirco hanc lectionem suscepimus.

S. TURRIBI ASTURICENSIS EPISTOLA.

De non recipiendis in auctoritatem fidei apocryphis scripturis, et de secta Priscillianistarum.

Sanctis ac beatissimis, et omni veneratione colendis, IDACIO ET CEPONIO EPISCOPIS, TURRIBIUS.

CAP. I. — Molesta semper est et injucunda peregrinatio, quam afficiunt [Al. efficiunt] duri labores, et ærymabiles necessitatum curæ. Habet tamen aliquid adjumenti [Al. instrumenti], cum adeundo incognita, vel ignorata discendo, quodam profectu mentis augeamur; plerumque 712 ea, quæ apud nos optima videbantur, prava esse atque deterrima, reddita nobis meliorum ratione, noscentes. Quod mihi usu venit, qui diversas provincias adeundo, in omnibus Ecclesiis quæ in unitatis communione consistunt, condemnatis omnibus errorum sectis, reperi unum atque eundem catholicæ fidei sensum teneri ex purissimo veritatis fonte venientem: qui in nulla divortia multitudine rivulis scissus camporum plana in cœnosas voragines solvat, quæ rectum fidei iter impediunt. Eos vero, quos pravorum dogmatum virus infecerit, aut correctos piæ parentis gremio reformari compellit, aut pertinaciter contumaces, veluti abortivos partus ac non legitimam sobolem ex consortio sanctæ hæreditatis expellit.

CAP. II. — Quapropter mihi post longas annorum metas ad patriam reverso, satis durum videtur, quod ex illis traditionibus, quas olim catholica damnavit Ecclesia, quasque jamdudum abolitas esse credebam, nihil penitus imminutum esse reperio. Inmo etiam pro uniuscujusque studio et voluntate prava dogmata, velut quibusdam hydrinis capitibus pullulare cognosco: cum alii veteri errori blasphemiarumque sagarum augmenta contulerint, alii integrum eum usque adhuc 713 retinent; alii vero, quos ex parte aliqua ad respectum sui contemplatio veritatis adduxit, ex illius sensibus retinendo nonnulla, reliquis vincuntur. Quod quidem per mala temporis nostri, synodorum conventibus decretisque cessantibus, libertas crevit; et impiissime, quod est cunctis deterius, ad unum altare diversis fidei sensibus convenitur.

CAP. III. — Hæc ego ut loqui audeam, piæ potius erga patriam charitatis quam temerariæ præsumptionis esse confiteor. Nam alias pleus omnium peccatorum, et magnorum criminum reus, quo ausu hæc ad vos scriberem, memor Dominicæ vocis, quæ dicit: *In alieno oculo festucam vides, in tuo trabem non respicis (Matth. vi, 3)?* Deinde conscius ejus sententiæ, quæ admovuit dicens: *Peccatori dixit Deus: Quare prædicat justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum (Ps. cxlix, 16)?* Sed iterum illud aspiciet quod infra scriptum est: *Furem videbas, et curbebam eum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas (Ibid., 18).* Neque enim illa sola sunt furta, quæ alienorum direptione committuntur; vel sola illa adulteria, quæ violatis maritalis tori affectibus perpetrantur: sed et, subtractis quæ vera sunt, furum catholicæ fidei perversi dogmatis facit assertio,

A et adversus veritatem verbi Dei, malarum doctrinarum adulterio, zizanizæ semina jaciuntur. Loquarne ergo, an taceam, nescio, quia utrumque formido. Sed ne forte sanctitas vestra, quæ mala, quantæque blasphemiz apocryphis libris, quos hi nostri vernaculi hæretici ad vicem sanctorum Evangeliorum legunt, continentur, ignoret, maximi facinoris reum me esse credo, si taceam. Itaque hæc non adhortatio auctoritatis alicujus est, sed potius suggestionis instructio.

CAP. IV. — Primum ergo est ut illa patefaciam quæ in plurimorum fide, vel magis perfidia, esse cognovi: quæ cum a multis publico pene magisterio doceantur, si catholicorum aliquis paulo constantius, destructionis causa, assertioni resistat, continuo inficias eunt, et perfidiam perfidia occultant. Quod ne ultra jam faciant, et apocryphis scripturis, quas canonicis libris, veluti secretas et arcanas, præferunt, et quas maxime veneratione suscipiant, et ex his quas legunt traditionibus, dictisque auctorum suorum, ea quæ in ipsis arguuntur vera esse docentes; aliqua autem ex his quæ in istorum doctrina sunt, in illis quos legere potui apocryphis codicibus non tenentur. Quare unde prolata sint nescio, nisi forte ubi scriptum est per cavillationes illas, per quas loqui sanctos apostolos mentiuntur, aliquid interius indicatur, quod disputandum sit potius quam legendum, aut forsitan sint libri alii qui occultius secretiusque servantur, solis, ut ipsi aiunt, perfectis patentibus.

CAP. V. — Illud autem specialiter in illis actibus qui S. Thomæ dicuntur, præ cæteris notandum atque execrandum est, quod dicit eum non baptizare per aquam, sicut habet Dominica 714 prædicatio, sed per oleum solum: quod quidem isti nostri non recipiunt [Fortè leg. incipiunt], sed Manichæi sequuntur. Quæ hæresis, quæ eisdem libris utitur, et eadem dogmata, et his deteriora sectatur, ita execrabilis universis per omnes terras, ad primam professionis suæ confessionem, nec discussa, damnetur oportet, per ejus auctores vel per maximum principem Manem ac discipulos ejus, libros omnes apocryphos vel compositos, vel infectos esse, manifestum est: specialiter autem Actus illos qui vocantur S. Andrea; vel illos qui appellantur S. Joannis, quos sacrilego Leucius ore conscripsit; vel illos qui dicuntur S. Thomæ, et his similes: ex quibus Manichæi et Priscillianistæ, vel quæcumque illis est secta germana, omnem hæresim suam confirmare nituntur; et maxime ex blasphemissimo illo libro, qui vocatur *Memoria Apostolorum*, in quo ad magnam perversitatis suæ auctoritatem doctrinam Domini mentiuntur, qui totam destruit legem veteris Testamenti, et omnia quæ S. Moysi de diversis creaturæ factorisque divinitus revelata sunt; præter reliquas ejusdem libri blasphemias, quas referre pertæsum est.

CAP. VI. — Ut autem mirabilia illa, atque virtutes, quæ in apocryphis scripta sunt, sanctorum apostolorum vel esse, vel potuisse esse, non dubium est; ita disputationes, assertionesque illas sensuum ma-

lignorum ab hæreticis constat insertas. Ex quibus A scripturis diversa testimonia blasphemis omnibus plena sub titulis suis ascripta digessi, quibus etiam, ut potui, pro sensu mei qualitate respondi.

CAP. VII. — Quod ideo necesse habui paulo latius vestris auribus intinere, ut vel posthac nemo quasi inscius rerum dicat, se simpliciter hujusmodi libros vel habere, vel legere. Vestræ autem existimationis atque censuræ merito fuerit universa perpendere, et ea quæ sine ambiguitate veritati ac fidei contraria videritis, cum aliis fratribus vestris, quoscumque vobis zelus catholicæ religionis vel pium studium sociaverit, illam excusationem spirituali gaudio rescare, et ignita divini verbi virtute compescere.

715^a EPISTOLA XVI

^b AD UNIVERSOS EPISCOPOS PER SICILIAM CONSTITUTOS.

^c SYNOPSIS (EX DIONYSIO EXIGUO). — I. Quod prohibetur in die Epiphaniarum baptismum celebrari. — II. Quod omnia nobis rerum ordine per incarnationem Domini nostri salutis sacramenta digesta sint. — III. Quod in baptismo mors proveniat interfectione [Hispanice, infectione] peccati, et sepulturam triduanam imitetur trina demersio, et ab aquis elevatio sit velut resurrectio de sepulcro. — IV. Quod beatus Petrus in die Pentecostes virorum tria millia baptizaverit. — V. Quod duo tantum tempora, id est Pascha, et Pentecostes, ad baptizandum a Romanis pontificibus sint præfixa. — VI. Quod omni tempore hi qui necessitate mortis urgentur, [Al. additur id est, ægritudinis, obsidionis, persecutionis, naufragii] debeant baptizari. — VII. Ut de Sicilia terni annis singulis episcopi [Al. de episcopis ad diem tertium kalendarum Octobrium] Romam sociandi, synodo indissimulante occurrant.

LEO episcopus, universis episcopis per Siciliam constitutis ^d in Domino salutem.

^e Divinis præceptis et apostolicis monitis ^f incitatur ut pro omnino Ecclesiarum statu impigro vigilemus affectu, ac si quid usquam reprehensioni in-

^a Scripta 21 Octobr. an. 447.

^b Hanc epistolam exhibent omnes antiquæ collectiones usque ad 13 exceptis 2 et 4, nec non posteriores a 21 usque ad 24, et ex Dionysio fere integram Cresconius. Inter præcipuos codices, quibuscum illam contulimus, memorandi sunt potissimum antiquiores Vat. Regius collect. 1, alter Vat. collect. 3, Vindebon. collect. 5, et alius Vat. 5845, purus Dionysianus, et perantiquus Veronen. 60 Cresconii. Cæteros aliarum collectionum in annot. allegabimus.

^c Titulos ex Dionysio sumptos ad codicum fidem relegimus, ex quibus supplevimus quintum, quem Quesnellus prætermiserat. In tabula collect. 5, num. 78, hic brevis titulus legitur: *Ad episcopos Siciliae, ut in Epiphaniarum die baptismum non tradant.*

^d Voces in Domino salutem absunt in Vat. Regiæ, et alio Vat.

^e 25, qu. 1, Divinis præceptis c. 2.

^f Ita cum anterioribus editis omnes nostri codices præter Vat. Hisp. et Isid., qui cum Quesnello, informamur.

^g Al., *Monente vel Admonente*. Vindebon. collect. 5, *Monente Dominicæ*, deletio enim.

^h Al., *cohortamur* duobus inferiorum collectionum mss. suffragantibus.

ⁱ Mss. collect. 21 et Veronens. Cresconii, *promissio*. Mox qui pro qua in Vat. collect. 3 et alio Vat. collect. 24.

^j Editi ante Quesn., repugnantibus omnibus nostris

venitur 716 obnoxium, celeri sollicitudine, aut ab ignorantia imperitia, aut a præsumptionis usurpatione revocemus. ^g Manente enim Dominicæ vocis imperio, quo beatissimus apostolus Petrus trina repetitione mysticæ sanctionis imbuitur, ut Christi oves, qui Christum diligit, pascat; ipsius sedis, cui per abundantiam divini gratiæ præsumus, reverentia ^h coarctamur, ut periculum desidiæ, quantum possumus, declinemus: ne ⁱ professio summi Apostoli, qua se amatorem Domini esse testatus est, ^j non inveniatur in nobis; quia *NEGLIGENTER* pascens toties commendatum ^k gregem, convincitur summum non amare pastorem (Joan. xxi, 17).

CAP. I. De baptismo non in Epiphania, sed in festo paschali celebrando. — Cum ergo mihi de charitatis B vestræ actibus ^l fraterna affectione sollicito certis iudiciis innotuerit, vos in eo quod inter sacramenta Ecclesiæ principale est, ab apostolicæ institutionis consuetudine discrepare, ita ut baptismi sacramentum numerosius in die Epiphaniæ quam in paschali tempore ^m celebretis; miror vos, vel præcessores vestros tam irrationabilem novitatem usurpare potuisse, ut ⁿ confuso temporis utriusque mysterio nullam esse differentiam crederetis inter diem quo adoratus est Christus a magis, et diem quo resurrexit Christus a mortuis. Quam culpam nullo modo potuissetis incidere, si unde ^o consecrationem honoris accipitis, inde legem totius observantiæ sumeretis: et beati Petri apostoli sedes, quæ ^p vobis sacerdotalis mater est dignitatis, esset ecclesiasticæ magistra rationis. A cuius vos regulis recessisse ^q minore posset æquanimitate 717 tolerari, si aliqua commotionis nostræ increpatio præcessisset. Nunc autem quia non desperatur correctio, servanda est mansuetudo. Et licet *VIX FERENDA* sit in sacerdotibus excusatio quæ prætendat ^r inscientiam, malum

codicibus, *vana* inveniatur.

^k Vat. Hisp. et Isid., ac Vercellensis Hadrian. et Cresconius, cum mss. collect. 21, addunt *Dominicum*.

^l Cod. Vat. collect. 3, *paterna*.

^m Codices Hadrianæ collect. cum Justello, et mss. collect. 11 nec non Crescon., *celebretur*, Vindebon. Hisp., *celebratur*.

ⁿ Crescon., *confusis temporibus utriusque mysterii*. Paulo post mss. Vat. Reg. et Vat. collect. 3 cum codd. collect. 24 et editis ante Quesnellum omittunt *Christus ante voces a mortuis*.

^o Ms. Vindebon. collect. 5, *decorem honoris*. Mox accepistis, Vulg. ante Quesn. cum Vat. Reg. collect. 1, Vindebon. collect. 5 et puro Dionysio Vat.

^p Vide not. 1 Quesn. et observat. nostram.

^q Editi Quesnello anteriores cum mss. collect. 24, minus posset æquanimitate tolerari. Dein iisdem editi, si aliqua commotionis nostræ increpatio non præcessisset, quæ lectio præferenda esset, si antea scriptum fuisset *magis æquanimitate*. Codd. collect. 24, si aliqua commotionis nostræ pagina præcessisset. Vat. collect. 3 et Vindebon. collect. 5, secunda manu, si aliqua commotionis nostræ impatentia præcessisset.

^r In iisdem vulg. *inscientiam* cum uno nostro Vat. Reg. collect. 1, qui paulo post pro *ratione* præfert *rationibus*. Vercell. et Crescon., *maluimus tamen*.

tamen et censuram necessariam temperare, et ratione vos apertissimæ veritatis instruere.

CAP. II. *De servanda temporum et mysteriorum distinctione.* — Semper quidem in æterno consilio Dei mansit humani generis incommutabiliter præordinata reparatio; sed ordo rerum per Jesum Christum Dominum nostrum temporaliter gerendarum, in Incarnatione Verbi sumpsit exordium. Unde aliud tempus est, quo annuntiante angelo (*Luc. 1, 26*), beata virgo Maria secundandam se per Spiritum sanctum credit et concepit; aliud, quo salva integritate virginæ, puer editus exultante gaudio cœlestium ministrorum pastoribus indicatur (*Luc. 11, 7*); aliud, quo infans circumciditur (*Ibid., 21*); aliud, quo hostia pro eo legalis offertur; aliud cum tres magi claritate novi sideris incitati in Bethleem ab Oriente perveniunt (*Matth. 11, 4*), et adoratum parvulum mystica munerum oblatione venerantur. Nec lidem sunt dies quibus impio Herodi, ordinata divinitus in Ægyptum translatione subtractus est (*Ibid., 15*), vel quibus ab Ægypto in Galilæam, persecutore mortuo, revocatus est (*Ibid., 20*). Inter has autem dispensationum varietates, ^a accedunt augmenta corporæ: crescit Dominus, sicut evangelista testatur, profectibus ætatis et gratiæ (*Luc. 11, 52*), per dies Paschæ in templum Jerusalem cum parentibus venit (*Ibid., 41*), et cum abesset a societate redeuntium, sedens cum senioribus, et inter admirantes magistros disputans invenitur, rationemque ^b remansionis suæ reddens. *Quid est, inquit, quod me quærebatis? Nesciebatis, quod in his quæ Patris mei sunt oportet me esse* (*Ibid., 49*)? significans ejus se esse filium cujus esset et templum. Jam vero cum in annis majoribus apertius declarandus **718** baptismum præcursoris sui Joannis expetiit, quid Deitatis ejus remansit ambiguum, quando baptizato Domino Jesu Spiritus sanctus in columbæ specie super eum descendit, et mansit, audita de cœlis Patris voce, dicentis: *Tu es Filius meus dilectus, in te bene complacui* (*Matth. 11, 17*; *Luc. 11, 22*; *1x, 35*). Quæ omnia ideo quanta potuimus brevitate perstrinximus, ut notum sit dilectioni vestræ universos Christi dies innumeris consecratos fuisse virtutibus, et in cunctis ejus actionibus sacramento-

rum mysteria coruscasse; sed aliter^d quidque signis denuntiari, aliter rebus impleri; nec quæcumque numerantur in operibus Salvatoris ad tempus posse pertinere baptismatis. Nam si etiam illa quæ post beati Joannis lavacrum a Domino gesta cognovimus sub indiscreto honore colamus, omnia tempora continuatis erunt deputanda festis, quia omnia sunt plena miraculis. Verum quia Spiritus sapientiæ et intellectus ita apostolos, et totius Ecclesiæ erndivit magistros, ut in Christiana observantia nihil inordinatum, nihil pateretur esse confusum, discernendæ sunt causæ solemnitatum, et in omnibus institutis Patrum principumque nostrorum rationabilis ^f servanda distinctio: quia non aliter unus grex et unus pastor sumus, nisi, quemadmodum Apostolus docet, *idipsum dicamus omnes; simus autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententia* (*I Cor. 1, 10*).

CAP. III. *Cur in sola Paschæ et Pentecostes solemnitate baptizetur.* — Quamvis ergo et illa quæ ad humilitatem et illa quæ ad gloriam pertinent Christi, in unam concurrant eandemque personam, totamque ^h quidquid in illo et virtutis divinæ est et infirmitatis humanæ ad nostræ reparationis tendat effectum, ⁱ proprie tamen in morte crucifixi, et in resurrectione ^j mortui, potentia baptismatis novam creaturam condit ex veteri: ut in renascentibus et mors Christi operetur, et vita, dicente beato Apostolo: **719** *An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus* (*Rom. 6, 3, 5*); et cætera quæ latius magister gentium ad commendandum sacramentum baptismatis disputavit: ut appareret ex hujus doctrinæ spiritu, regenerandis filiis hominum, et in Dei filios adoptandis, illum diem ^l esse et illud tempus electum, in quo per similitudinem formamque mysterii ea quæ geruntur in membris, his quæ in ipso sunt capite gesta, congruerent: dum in baptismatis regula, et mors intervenit interfectione peccati, et sepulturam triduanam imitatur

^a Duo Vat. collect. 21, succedunt.

^b Ms. Vindeb. Hisp., mansionis. Post pauca Vat. Reg. collect. 4 et Vindeb. collect. 5, Nescitis, pro Nesciebatis.

^c Cod. Vindebon. prima manu, et unus recentior Vat., in quo mihi bene complacui. Alius Vat. idem habet, sed delet bene.

^d Vindebon. collect. 5 et Vat. puri Dionysii ac Veron. Cresc. cum editis ante Quesn., quoque: apud Justellum quid quod. Mss. collect. 24 hanc vocem omittunt.

^e Verbum posse abest a Vat. Reg. collect. 4, a Vat. collect. 24 et ab editis ante Quesn. In mss. collect. Hisp. et Isid. et in cod. Veron. Cresc., potest. Post pauca recolamus in Vat. Reg. et secunda manu in Vindeb. collect. 5. Forte cæteri codices dimanant ab antiquioribus exemplaribus, in quibus omissæ fuerunt litteræ re, ob concursum similium litterarum in fine vocis antecedentis honore.

^f Vat. puri Dionysii, alius Cresc. 1347 atque mss.

^g collect. 24 cum editis ante Quesn., servanda est discretio. Quidam codd., districtio.

^h Ita textus apostoli et plerique nostri codices. Exemplar Vat. collect. 24 ac tria alia a Quesnello in marg. laudata, scientia. Apud Justellum et Cresc. ac in alio Thuan., sapientia. In cod. Veron. Cresc. priori characterè sapientia, posteriori scientia.

ⁱ Al., quod in illo.

^j De Consecr. dist. 4, Proprie in morte, c. 13.

^k Editi ante Quesn. cum mss. Vat. Hisp. et Isid., ex mortuis. Paulo post iidem editi cum Vat. Reg. collect. 4 et Vindebon. collect. 5 ac Justello præmittunt nomen Paulo voci Apostolo.

^l Particulam enim a Quesn. expunctam revocavimus ex mss. collect. 4 Dion., Hadrian., Hisp. et Isid. atque aliis. Dein Vindeb. Hisp., in morte.

^m Vindeb. Hisp. et Veron. Cresc. cum Justello delect esse. Deerat etiam in Vindeb. collect. 5, sed antiqua manu suppletum.

græ domeratio, et ab aquis elevatio, resurgentis in-
 ter est de sepulcro. Ipsa igitur operis qualitas docet
 celebrandæ generaliter gratiæ eum esse legitimum
 diem in quo orta est et virtus muneris et species
 actionis. Ad cuius rei confirmationem plurimum valet
 quod ipse Dominus Jesus Christus, postea quam re-
 surrexit a mortuis, discipulis suis, in quibus omnes
 Ecclesiarum præsules docebantur, et formam et po-
 testatem tradidit baptizandi, dicens: *Euntes^a docete
 omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii,
 et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19)*. De quo utique
 eos etiam ante passionem potuisset instruere, nisi
 proprie voluisset intelligi regenerationis gratiam ex
 sua resurrectione cœpisse. Additur sane huic obser-
 vantia etiam Pentecostes ex adventu Spiritus sancti
 sacrata solemnitas, quæ de paschalis festi pendet ar-
 ticulo. Et cum ad alios dies alia festa pertineant, hæc
 semper ad eum diem qui resurrectione Domini est
 insignis occurrit: ^b porrigens quodammodo auxiliant-
 is gratiæ manum, et eos quos a die Paschæ aut mo-
 lestia infirmitatis, aut longinquitas itineris, aut na-
 vigationis difficultas interclusit, invitans, ut quibus-
 libet necessitatibus impediti, desiderii sui effectum
 dono sancti Spiritus consequantur. Ipse enim uni-
 genitus Dei in fide credentium et in virtute operum
 nullam inter se et Spiritum sanctum ^c voluit esse
 distantiam, quia nulla est diversitas in natura, dicens:
*Rogabo ego Patrem, et alium⁷²⁰ Paracletum dabis
 vobis, ut vobiscum sit in æternum^d Spiritus veritatis
 (Joan. xiv, 16)*. Et iterum: *Paracletus autem Spiritus
 sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos do-
 cebit omnia, et suggeret universa quæcumque dixi vobis
 (Ibid., 26)*. Et iterum: *Cum venerit ille Spiritus ver-
 itatis, ille diriget vos in omnem veritatem (Joan. xvi,
 13)*. Cum itaque veritas Christus sit, et Spiritus san-

^a Cod. Vat. Reg. addit *ergo*. Editiones Quesnello anteriores cum Vindeb. collect. 5 et mss. collect. 24, *ergo nunc*.

^b Eadem editiones cum mss. collect. 24 corrupte, *porrigens quodammodo auxiliantis gratiæ manum, ut hi quos a die Paschæ... interclusit invitos, aut quibuslibet necessitatibus impeditos, desiderii, etc.* Quesn. ex suis codicibus emendavit, quibus reliqui nostri favent.

^c Ms. Vindeb. Hisp. *basarit Domini*; post pauca delet *ego*.

^d Cod. Vindeb. collect. 5, utriusque Hisp. et Vat. Isid. nec non Veron. Crescon. cum Merlino, Justello, et aliis antiquioribus editis præmissa virgula, *spiritus veritatis*. Post pauca *mittet Pater meus* in quibusdam mss. et Justell. *Ipse diriget vos* in Vat. Reg.

^e Mss. Hisp. et Isid., *utriusque*.

^f De Consecr. dist. 4, *Proprie in morte, §. Hoc autem, c. 13*.

^g Non pauci codices, *populorum*.

^h Codd. collect. 21, *repromissio hæc*. Aliquanto post *apposita sunt in illa die* in utrisque Vindebon. collect. 5 et Hisp. in Vercell. Hadrian., in Veronen. Cresc., et apud Justellum.

ⁱ De Consecr., dist. 4, *Duo tempora, c. 12*.

^j Particulam *etsi* pro *si*, quam subsequens particula *tamen* videtur exigere, a Quesnello licet exclusam restitimus ope mss. Vat. Reg. collect. 4, Vindebon. collect. 5, secunda manu, et aliorum Vat. collect. 21 ac 24. Mss. Hisp. et Isid. omittunt tum *etsi*, tum *si*.

ctus, spiritus veritatis, nomenque Paracleti ^e utriusque sit proprium, non dissimile est festum ubi unum est sacramentum.

CAP. IV. *Ex apostolico exemplo baptisma in Pentecoste celebrari.* — ^f Hoc autem nos non ex nostra persuasione defendere, sed ex apostolica auctoritate servare, satis idoneo probamus exemplo, sequentes beatum apostolum Petrum, qui in ipso die quo omnem credentium numerum promissus Spiritus sancti replevit adventus, trium millium ^g populum, sua prædicatione conversum, lavacro baptismatis consecravit. Quod sancta Scriptura, quæ apostolorum actus continet, fideli historia docet dicens: *His auditis compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum et reliquos apostolos: Quid faciemus, viri fratres? Petrus vero ad illos: Pœnitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum; et accipietis donum Spiritus sancti. Vobis enim est^h repromissio, et filiis vestris, et omnibus qui longe sunt, quoscumque advocaverit Dominus Deus noster. Aliis etiam pluribus verbis testificatus est, et exhortabatur eos dicens: Salvamini a generatione ista prava. Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt, et appositæ sunt illa die animæ circiter tria millia (Act. ii, 37-41)*.

721 CAP. V. *In necessitatis casu omni tempore baptizandum.* — Unde quia manifestissime patet baptizandis in Ecclesia electis hæc ⁱ duo tempora, de quibus locuti sumus, esse legitima, dilectionem vestram monemus ut nullos alios dies huic observantiae misceatis. Quia [Ed. Cap. VI] ^j etsi sunt alia quoque festa, quibus multa in honorem Dei reverentia debeat, principalis tamen et maximi sacramenti custodienda nobis est, mystica et rationalis exceptio; ^k non interdicta licentia, qua in baptismo tribuendo

^k Quesnellus, qui varias hujus loci lectiones profert not. 2, prætulit hanc *mystica, et rationalis exemptio*, eaque potissimum de causa, quia Dionysii et Cresconii esse credit illam, quæ in Justelli editione profertur. Nos vero textui inseruimus lectionem pari Dionysii Vat. 5845, quæ præterea confirmatur ne dum antiquo cod. Cresconiano Vat. 1347, sed etiam Vat. Reg. collect. 4, item Vat. collect. 3, et alio cod. Dionysiano, quem Harduinus laudat. Idem habet etiam Vindeb. collect. 5 prima manu; secunda vero fuit emendata solum vox *rationalis* pro *rationalis*. Codd. Hisp. et Isid. quos ex puro Dionysio profectos liquet, habent uti Thuan. et Trecepih. collect. 5 *mystice*, vel *mysticæ rationalis exceptio*: quod ad nostram quidem lectionem accedit, discrepat autem quam maxime ab illa quam Quesnellus prætulit. Hanc in aliquot codd. coll. Hadrianæ, quos Justellus secutus est, reperimus. Editi ante Quesn. cum Merlino et nonnullis codd., *mysticæ rationis exemptio*. Unus Vercell. et Veronen. Crescon., *mystica, et rationalis exemptio*. Hic autem *exceptio, seu exemptio*, significat, præter Pascha et Pentecosten, quæ festa ob mysticam et rationabilem causam baptismati administrando assignata sunt, cæteros dies festos, cum eadem causam non recipiant, mystica, et rationali exceptione ab eo ministerio fuisse exemptos; ac propterea hanc exceptionem esse servandam, nisi necessitas aliquo peculiari casu aliter postulet, ut in sequentibus additur.

^l De Consecr., dist. 4, *Si qui necessitate, c. 16*.

quolibet tempore periclitantibus subvenitur. Ita enim ad has duas festivitates connexas sibi met atque cognatas, incolumium et in pacis securitate degentium libera vota differimus, ut in mortis periculo, in obsidionis discrimine, in persecutionis angustiis, in timore naufragii, nullo tempore, hoc veræ salutis singulare a præsidium cuiquam denegemus.

722 CAP. VI. *Christi ad baptismum Joannis accedentis mysterium.* — Si quis autem Epiphaniæ festivitatem, quæ in suo ordine debito honore veneranda est, ob hoc æstimat privilegium habere baptismatis, quia hoc quidam putant, quod in eadem die Dominus ad baptismum sancti Joannis accesserit; sciat illius baptismi aliam gratiam, aliam fuisse rationem; nec ad eandem pertinuisse virtutem. qua per Spiritum sanctum renascantur, de quibus dicitur: *(Qui non est sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt (Joan. 1, 13).* Dominus quæ nullius indigens remissione peccati, nec querens remedium renascendi, sic voluit baptizari, quomodo et voluit circumcidi, hostiamque pro se emundationis offerri *(Matth. 3, 15)*: ut qui factus fuerat ex muliere, sicut Apostolus ait, seret et sub lege *(Galat. 4, 4)*, quam non venerat solvere, sed implere *(Matth. 5, 17)*, et implendo finire, sicut beatus Apostolus prædicat dicens: *Finis autem legis Christus ad justitiam omni credenti (Rom. 10, 4)* Baptismi autem sui in se condidit sacramentum, quia in omnibus primatum tenens *(Colos. 1, 18)* se docuit esse principium. Et tunc regenerationis potentiam sanxit, quando de latere ipsius proflexerunt sanguis redemptionis, et aqua baptismatis *(Joan. 19, 34)*. Sicut ergo vetus testamentum novi testificatio fuit, et lex per Moysen data est, gratia autem et veritas per

A *Jesum Christum facta est (Joan. 1, 17)*: sicut diversas **723** sacrificia unam hostiam præformarunt, et multorum agnorum occisio illius immolatione finita est, de quo dicitur: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi (Joan. 1, 29)*; sic et Joannes non Christus, sed Christi prævius; non sponsus, sed sponsi amicus, fuit adeo fidelis et non sua querens, sed quæ Jesu Christi, ut se profiteretur ad solvenda calcæm pedum ejus indignum *(Matth. 3, 11; Luc. 3, 16)*: quoniam ipse quidem baptizaret in aqua in penitentiam, ille autem baptizaturus esset in Spiritu sancto et igni *(Ibid.)*; qui duplici potestate et vitam redderet, et peccata consumeret. His itaque, fratres charissimi, tot ac tantis existentibus documentis, quibus omni ambiguitate submota, evidenter agnoscitis, in baptizandis electis, qui secundum apostolicam regulam et exorcismis scrutandi, et jejunii sanctificandi, et frequentibus sunt prædicationibus imbuendi, duo tantum tempora, id est Pascha, et Pentecosten, esse servanda; hoc vestræ indicimus charitati, ut ab apostolicis institutis nullo ulterius recedatis excessu. Quia inultum post hæc esse non poteris, si quisquam apostolicas regulas in aliquo crediderit negligendas.

724 CAP. VII. *De concilio quotannis Romæ celebrando.* — Quare illud primitus pro custodia concordissimæ unitatis exigimus, ut, quia saluberrime a sanctis Patribus constitutum est, binos in annis singulis episcoporum debere esse conventus, terni semper ex vobis ad diem tertium kalend. Octobr. Romam fraterno concilio sociandi, indissimulanter occurrant: quoniam, adjuvante gratia Dei, facilius poterit provideri ut in Ecclesiis Christi nulla scandala, nulli nascantur errores, cum coram beatissimo apostolo Pe-

* Editi ante Quesn. cum solis nostris mss. collect. 24 remedium.

b De Consecr., dist. 4, Si quis autem Epiph.; et in Decret. iv. l. 1.

c Exemplar Vat. Dionysii cum Hisp. Isid. et duobus Cresconii mss., existimat.

d Vide not. 3 Quesn.

e Unus cod. Vercell. et Vat. collect. 11, cum editis ante Quesnellum, ex sanguinibus. Mox Veron. Cresc. et Vat. collect. 24, ex voluptate carnis.

f Inserimus particulam et ex Vat. Reg. collect. 3, ex puro Dionys. Vat., ex Vindeb. collect. 5, quibus concinunt utraque mss. Hisp., Vat., Isid. et duo codd. Cresconii. Merlinus cum ms. Vat. collect. 24, sicut voluit circumcidi. Paulo post quidam codd. cum antiquioribus editis, sed adimplere.

g Mss. Vat., Hisp. ac Isid., et Veron. Cresc. cum Ju-tello, et sicut. Vindeb. Hisp., sicut Apostolus ad dicens.

h Editi ante Quesn., sic diversa. Mox, præformarunt (quod Quesnellus retinisset libenter, nisi auctoritate Dionysii. Cresc. et quinque mss. substituendum putasset reformarunt, uti monuit not. 4) nos restitui-mus ex præstantissimis codd. Vat. Reg. collect. 1, alio Vat. collect. 3 aliisque pluribus trium aliarum collectionum 11, 21 et 24, quibus favet etiam Vindeb. collect. 5, in quo prima manu erat quidem reformarunt; sed ab antiquo amanuensi, qui codicem cum alio vetustiori contulit, emendatum fuit performaverunt. Post pauca quidam codices peccata mundi.

i Duo codices Vat. collect. 24, doctrinam. Vide

not. 5 Quesn.

j Vide not. 6 Quesn.

k De Consecr., dist. 4, Duo tempora, c. 12.

l De Consecr., dist. 4, Hoc vestræ, c. 10.

m Quesnellus in margine ad diem xiii kal. Octobr. ex duobus codd. quos esse Thuan. se Treco-pithæan. collect. 5 colligimus ex nostro Vindebon. ejusdem collectionis, qui solas similiter præfert. Sequentem vero textum immutavit ob Dionysii auctoritatem, quam omnes codd. Hadrian., Hisp., Isid. aliarumque posteriorum collectionum secuti sunt. Cæterum tres antiquissimæ collectiones additamentum habent, sed lectione aliquantulum discrepant. Duo Quesnelli codd. Thuan. et Treco-pithæan. collect. 5 post voces indissimulanter occurrant addunt, Quesnello teste, et hæc a vobis consuetudo servetur. Noster Vindebon. ejusdem collectionis: Romæ fraterno concilio indissimulanter occurrant, et per vos hæc consuetudo servetur. Item habet cod. Vat. Reg. collect. 1, et solum per oscitan-tiam librarii omisæ fuerunt voces occurrant et per. Vat. collect. 3 paulo dissimiliter: ad diem iii kal. Octobr. Romæ occurrant fraterno concilio, et indissimulanter a vobis hæc consuetudo servetur. Vulgati quoque ante Quesn. cum mss. collect. 24, Romam fraterno concilio sociandi occurrant, et indissimulanter a vobis hæc consuetudo servetur. Editio Nicolini in textu, et aliæ nonnullæ ad marginem, nescimus ex quo codice, indissimulanter concurrant: quod utique laboriosum non est, si vicissim inter vos hæc consuetudo servetur. Cod. Veroelli. et Justellus, lectione Dionysiana recepta, habent concurrant.

tro id semper in commune ^a tractandum sit, ut omnia ipsius constituta, canonumque decreta apud omnes Domini Sacerdotes inviolata permaneant. Hæc autem, quæ vobis, inspirante Domino, insinuanda credidimus, per fratres et coepiscopos nostros ^b Bac-

^a Ita melius ex potioribus et plerisque nostris codicibus, quam tractandam fuerit apud Quesn., vel tractatum fuerit in aliis editionibus ex mss. collect. 12 et 24 in quibus etiam pro in commune perperam legitur in communione. Mox pro omnia ipsius constituta Vulg. antiquior. cum aliquibus mss. exhibent omnia instituta.

^b Vat. Reg., *Bacyllum*. Vat. collect. 3 cum alio Vat. 542 collect. 21, *Bacellum*. et *Paschasium*. Vat. Hisp. cum mss. collect. 11 et aliquibus collect. 21, *Vacil-*

lum, aut *Vachillum* et *Paschasium*. Unus Vercell., *Vacillum*; alius, *Bacillum* et *Paschasium*. Paulo post Vat. Reg. collect. 1 et Vindebon. collect. 5, *apostolicæ sedis statuta*.

^c Ita emendavimus ex Vat. Reginæ collect. 1. Confer. annot. 85 in epist. præcedentem. Quidam codices chronica nota carent. Alii pro *Calepio* præferunt *Calepodio* vel *Galapodio*. Vulgati, *Atipio*.

lum, aut *Vachillum* et *Paschasium*. Unus Vercell., *Vacillum*; alius, *Bacillum* et *Paschasium*. Paulo post Vat. Reg. collect. 1 et Vindebon. collect. 5, *apostolicæ sedis statuta*.

^c Ita emendavimus ex Vat. Reginæ collect. 1. Confer. annot. 85 in epist. præcedentem. Quidam codices chronica nota carent. Alii pro *Calepio* præferunt *Calepodio* vel *Galapodio*. Vulgati, *Atipio*.

ADMONITIO IN EPISTOLAM SEQUEM.

1. Quesnellus, qui conjecturis facile indulgit, sequentem epistolam aliquot conjectationibus in suspicionem adducere studuit, ita ut vel supposititia credenti, eo consilio confecta ut prædia alicujus Ecclesie perperam distracta eidem vindicarentur, vel alteri Leoni posterioris ætatis adjudicaretur. Ut autem huic postremæ sententiæ magis assentiretur, illud in causa fuit quod etsi nullum ejus exemplar manuscriptum nanciisci potuit (unde potissimum motus fuit ad dubitandum), *pannus tamen ejus*, inquit in notis, legitur apud Gratianum 12, q. 2, cap. 52, ubi et Leoni tribuitur, et missa inscribitur universis episcopis per Siciliam constitutis. Sed *cujus Leonis sit, an primi an secundi, nec antiquæ editiones Gratiani aperiunt, nec recentiores*. Tillemontius not. 9, tom. XV, p. 894, in Leonem singulas Quesnelli conjecturas ad calculum revocavit, et ineptas ostendit; sed de codicibus ne verbum quidem. Nos autem, qui potiora ejus argumenta diluimus in annotationibus ipsi epistolæ subjicientis, præstantissimos et vetustos codices reperimus, qui supra omnem conjectationem hæc litteras nostro Leoni indubitanter vindicabunt.

2. Hæc itaque epistola nobis conservata fuit in codd. collect. 8, e quibus quatuor memoramus, antiquissimum Vat. 5845, Vallicell. A. S. sæculi IX, unum Vercellensem satis vetustum, et Vat. 1353, qui e vetustissimo Bergomate descriptus fuit. Hujus autem collectionis auctor, qui Dionysio plura valde rara documenta adjecit, usus fuit alia nobis ignota collectione, quæ in Gelasio terminabat, et sæculo VI condita fuerat. Nam usque ad Gelasium monumenta adduntur chronico ordine satis congruo, qui antiquæ collectionis ad hoc usque tempus productæ indicium est, de quo plura dicentur in tractatu de antiquis Canonum et Constitutionum Collectionibus tom. III. Leoni autem Magno eadem epistola in his codicibus explorata assertitur non solum ex consulatu qui in Leonis pontificatum cadit, verum etiam ex eo quod inter alias quindecim genuinas epistolas ejusdem pontificis describitur, ita ut de hac una dubium adhuc promovere absque ullo argumento satis certo temerarium sit.

3. Invenitur præterea hæc eadem epistola in ms. libro Vat. 1343 sæculi X, qui fuit Ticinensis Ecclesie, nec non in Vat. Ottobon. 297 collect. 23. Accedunt duo auctores antiquiores Gratiano, qui ex eadem epistola nonnulla suis collectionibus inseruerunt, nimirum cardinalis Deusdedit lib. III, cap. 34, in ms. Vat. 3833, et S. Anselmus lib. V, cap. 69, et lib. VI, cap. 189, in pluribus codd. Vaticanis. Tandem, ut alia testimonia omittamus, Gerhohus præpositus Reicherspergensis ineunte sæculo XII totam epistolam ex Germanico codice descripsit in opere de *Ædificio Dei*, cap. 60, quod editum est a P. Pez. in *Thesaurò Anecdót.* tom. II, part. II, unde etiam in Germania hujus epistolæ exemplum inveniebatur.

4. Hic tandem monendum est Gerardum Vossium, præpositum Tungrensem, qui primus omnium in appendice Operum S. Gregorii Thaumaturgi editionis Moguntinæ ann. 1604 hanc epistolam typis dedit, usum fuisse codice card. Sirlleti. Ex complexu autem cæterorum monumentorum, quæ ex eodem codice se edidisse testatur, nec non ex titulo peculiari quem his litteris ex eodem ms. præfixit, colligimus eum codicem fuisse similem laudato ms. Vat. Ottobon. collect. 23. Potior autem aliorum quos laudavimus codicum auctoritas majorem epistolæ fidem conciliat.

727^a EPISTOLA XVII.

^b AD UNIVERSOS EPISCOPOS PER SICILIAM CONSTITUTOS.

SYNOPSIS. — *Constitutione perpetua episcopis prohibet, quod in duabus Siciliae Ecclesiis improbe gestum, injusteque per episcopos ibidem præsumptum est; qui Ecclesiarum suarum bona illicite alienaverant: cujus decreti violatores ordine et communione privandos edicit.*

LEO papa universis episcopis per Siciliam constitutis ^c.

Occasio specialium querelarum, curam nobis pro-

^a Scripta 21 Octob. 447.

^b In ms. Vat. Ottobon. 297 collect. 23 et in simili card. Sirlleti, ex quo hanc epistolam Vossius edidit, hic titulus legitur: *Edictum S. Leonis papæ urbis Romæ episcopi ad universos episcopos per Siciliam constitutos*. In ms. Vallicell. collect. 8: *Incipiunt decreta S. Leonis papæ urbis Romæ. Leo papa universis episcopis per Siciliam constitutis*.

^c Vulg. addunt, *in Domino salutem*. Ex codd. collect. 8 delevimus

B videntia generalis ^d indicit, ut quod in duabus provinciæ vestræ Ecclesiis improbe gestum, injusteque præsumptum est, id constitutione perpetua ab^e omnium episcoporum usurpatione reseceamus.

728 Taurominitanis enim clericis Ecclesie deplorantibus nuditatem, eo quod omnia ejus prædia, vendendo, donando, et diversis modis alienando, episcopus dissiparet; etiam Panormitani clerici, quibus nuper est ordinatus antistes, ^f similem que-

^d Ms. Vallicell., *indixit*. Mox apud Deusdedit ut *quod in duabus provinciis in Ecclesiis improbe gestum; apud Gerhohum vero, ut quod in duabus provinciæ nostræ Ecclesiis*.

^e Prætulimus omnium auctoritate potiorum codd. duorum Vatt. et unius Vallicell. collect. 8. *Al.*, *omni*. Mox in iisdem duobus Vatt., *Tauromenitanis*.

^f Erat in editis, sicut et in aliquot codicibus, *similem querimoniarum... causam detulerunt*. Melior visa est lectio cod. Vallicell. et Gerhohi, *quam con-*

rimoniā in sancta synodo, cui præsidebamus, de A usurpatione prioris episcopi detulerunt. Quamvis ergo a jam ordinatum a nobis sit quemadmodum utriusque Ecclesiæ utilitatibus consulatur, ne tamen hoc perniciosum nequissimæ deprædationis exemplum cuiquam posthac fiat imitabile, hanc præcepti nostri formam apud dilectionem vestram volumus esse perpetuam: qua b sine c exceptione decernimus ut ne quis episcopus de Ecclesiæ suæ rebus audeat quidquam vel donare, vel commutare, vel vendere; nisi forte ita aliquid horum faciat, ut meliora prospiciat, et d cum totius cleri tractatu atque consensu id eligat, quod non sit dubium Ecclesiæ profuturum. Nam presbyteri, vel diaconi, aut cujus-

damque ordinis clerici, qui conniventiam in Ecclesiæ damna miscuerint, sciant se e et ordine et communione privandos: quia plenum justitiæ est, fratres charissimi, ut non solum episcopi, sed etiam totius cleri 729 studio, f ecclesiasticæ utilitatis incrementa serventur, et eorum munera illibata permaneant, g qui pro animarum suarum salute propriam substantiam Ecclesiis contulerunt. Data h xii kalend. Novembris, Calepio v. c. cons.

EPISTOLA XVIII

I AD JANUARIUM EPISCOPUM AQUILEIENSEM.

k SYNOPSIS (Ex Dionysio Exigu). — Quod omnis cuiuslibet ordinis clericus, qui catholicam deserens,

firmat etiam Vat. 5845, qui causam omitens, accusativum querimoniā exigit. Vossius cum mss. Octob. et Vat. 1353, cui præesse debebamus textui inseruit: in margine autem notavit, quod in aliis omnibus mss. reperimus, cui præsidebamus. Præterea duo codices pro de usurpatione habent de usurpationibus. Synodum cuius hoc loco fit mentio habitam credimus in kal. Octobr., illamque fuisse ad quam terni ex Sicilia episcopi occurrere debebant, uti ex præcedenti epistola c. 7 liquet.

a Particula jam adjiçienda fuit ex præstantioribus mss. Vat. 5845 et Vallicell. ac Gerhoho; decretumque jam in Romana synodo latum indicat. Hoc autem peculiare Leonis decretum pro Taurominitana et Panormitana Ecclesiis desideratur, ut desunt alia multa Leonis celebriora: et solum hoc generale ad universos Siculos decretum ab auctore collect. 8 nobis conservatum fuit. Id autem ad cuiusdam Quesnellianæ objectionis imbecillitatem ostendendam indicandum fuerat.

b 12, qu. 2, cap. Sine exceptione.

c Duo codd. cum Gerhoho, sine expectatione.

d Inter canones qui concilio IV Carthaginensi in collectione Hispanica, et exinde in vulgatis tribuuntur, hic est canon 52: Irrita erit donatio episcoporum, vel venditio, vel commutatio rei ecclesiasticæ absque conniventia et subscriptione clericorum. Licet autem hi canones probabiliter non sint Carthaginensis concilii, antiqui tamen sunt, et in vetustissimis mss. collectionibus Corbeiensi 2, Barberina 3, aliisque etiam Gallicanis diversæ originis reperiuntur cum titulo Statuta Ecclesiæ antiqua, et alio ordine ille canon est quinquagesimus. Id autem ostendit hanc Ecclesiæ disciplinam quæ ad alienationem bonorum Ecclesiæ cleri consensum et subscriptionem requirebat, non esse posterioris et remissioris ævi, uti Quesnellus opposuit, ac si hoc decretum Leoni magno convenire non possit. Statuta illa antiqua ex antiquitate ipsarum collectionum, in quibus antiqua, id est antiquiora iisdem collectionibus præferuntur, Leonis ætatem ad minimum attingunt. Quod si Hilarus papa Leonis immediatus successor concilii approbationem in iisdem alienationibus posterius flagitavit, id potius nobis favet: facile enim fuit cautionem a Leone decretam non satis efficacem cursu temporis inventam fuisse, adeo ut majorem cautionem adjiçendam Hilarus censuerit. Unde nimirum non est si hanc posteriorem et strictiorem cautionem subsequentes pontifices a Quesnello allegati num. 5 renovantur: qua tamen posteriori ævo obsoleta prior Leonina cautio rediit.

e Duplex hæc pœna Leonis ætate non infligebatur, nisi forte, quod nonnullis placet, propter gravissima omnium facinora, inquit Quesnellus in notis num. 7, et idcirco auctorem epistolæ multo recentiore pronuntiat. At undenam probat inter facinora gravissima accenseri non potuisse facilem alienationem

B bonorum Ecclesiæ, ex qua plurimum damni in Ecclesiam redibat?

f Cod. Vallicell. et Gerhoho *ecclesiastica utilitas intemerata servetur. Vox intemerata pro incrementa est pariter in duobus aliis mss.*

g Præmissa vox eorum exigit qui, non quæ, ut in Vulg. habetur, sicut et in aliquibus codd. sic: quæ pro animarum suarum salute fideles de propria substantia Ecclesiis contulerunt. Ex Vat. 5845 et ex Gerhoho delevimus fideles de, et scripsimus propriam substantiam, quod ultimum etiam legitur in ms. Vercell.

h Editi xi kal. Novembris, nullis nostris codicibus suffragantibus, immo etiam refragante Vossii editione, quæ, ut in mss. habet, xii kal. Novembr. In duobus antiquioribus codd. pro Data legitur Danda sub die xii kal. Nov., quæ formula num. inuenero possit hoc pariter generale Leonis decretum constitutum fuisse in synodo coacta III kal. Octobris, in qua decretum particulare pro Ecclesiis Taurominitana et Panormitana editum fuit, ita ut formula Danda sub die apposita fuerit ob indicandum diem postea adjiçendum, cum epistola mitteretur, aliorum iudicio decidendum relinquimus. Plerique mss. codd. cum editis habent Calpio, sed prætulimus lectionem codicis Vat. Otthoh., Calepio, quam veriorē probavimus annot. 85 (692, 1) in epist. 15. Neque mirum sit quod unicuique consul Calepius nominetur sine Ardabure collega, qui in cæteris hujus anni epistolis illi conjungitur. Solum enim Calepium Occidentalem consulem appellare satis usitatum erat. Nonnullas Valentiniani leges hoc anno datas habemus, et licet in perisque utriusque consules signentur, tamen in novella 27, de Negotiatoribus, et in novella 3, de Patatinis, solus Calepius notatur. Idem mos ex aliis etiam Leonis documentis liquet. Sic e duabus epistolis anni sequentis 19 et 20 prior ad Dorum solum Posthumianum Occidentis consulem præfert, altera vero Posthumianum et Zenonem jungit. Neque difficultatem moveat hanc epistolam eodem die ad eosdem Siculos datam fuisse quo epistola præcedens data præfertur. Ex epistolis enim 41 et 42 ad Ravennum, 136 et 137 ad Marcianum, et 164 ac 165 ad Leonem Augustum patet nostrum pontificem binas identidem epistolas eodem die scripsisse ad eandem personam, cum argumentum distinctum suppetebat.

i Al. 14. Quæ autem antea 18 erat, nunc 19. Scripta 30 Decemb. 447.

j Hanc epistolam luculenter vindicavimus in admonitione præmissa epistolæ primæ, ubi etiam mss. et editas collectiones in quibus continetur indicatas invenies.

k In tabula collect. 5, num. 75, hic titulus describitur: Ad Januarium episcopum Aquileiensem, de clericis qui in hæresim vel quodlibet schisma prælapsi sunt, minime promovendis.

hæreticæ se communioni miscuerit, si ad Ecclesiam reversus fuerit, in eo gradu in quo erat (Cresc., quo fuerat) sine promotione remaneat.

Leo episcopus ^a urbis Romæ, JANUARIO episcopo Aquileiensi.

730 Lectis fraternitatis tuæ litteris, vigorem fidei tuæ, quem olim noveramus, agnovimus, congratulantes tibi quod ad custodiam ^b gregis Christi pastoralem curam vigilantè exsequeris; ne ^c lupi, qui sub specie ovium subintrarunt (*Matth. vii, 15*), bestiali sævitia simplices quosque dilacerent; et non solum ipsi nulla correctione proficiant, sed etiam ea quæ sunt sana corrumpant. Quod ne viperea possit obtinere fallacia, dilectionem tuam duximus commonendam: insinuantes ad animæ periculum pertinere, ^d si quisquam de his qui a nobis in hæreticorum atque ^e schismaticorum sectam delapsus est, et se utcumque hæreticæ communionis contagione macularit respiscens, in communione **731** catholica ^f sine professione legitimæ satisfactionis habeatur. ^g Saluberrimum enim et spiritualis medicinæ utilitate plenissimum est, ut sive presbyteri, sive diaconi, ^h vel subdiaconi, aut ⁱ cujuslibet ordinis clerici, qui se correctos videri volunt, atque ad catholicam fidem, quam jam pridem amiserant, rursus reverti ambiunt, prius ^j errores suos et invenies. Contulimus cum pluribus et præstantissimis codicibus in annot. allegandis. Vaticanum exemplar 5845 puri Dionysii conterre nequivimus, eo quod in eo ob codicis defectum non solum hæc epistola desit, verum etiam postremum caput epistolæ præcedentis (nobis 16) ad Siculos. Cæterum omnes codices ad *Januarium*, præferunt. Editi ante Quesn. ex Merlino iuscribunt ad *Julianum*, et in margine ad *Januarium*, sed errore manifesto: nam ipsi codices collect. 12, ex quibus Merlinus suam editionem derivavit, ad *Januarium* exhibent. Vide not. 1 Quesn.

^a Voces urbis Romæ omittuntur in ms. Vindeb. collect. 5.

^b Idem cod. Vindeb. collect. 5 et mss. collect. 21 et 24 cum antiquioribus editis, *gregum Christi*.

^c Intelligendi sunt Pelagiani, quos in Aquileiensem provinciam olim irrepisse; et in communionem aliquando sine debita errorum et auctorum condemnatione imprudenter receptos Septimus Altinus monerat; unde Leo Aquileiensi episcopo, ut probabilis est, prædecessori epistolam ^f dedit, qua sic imprudenter receptos, cum idoneis cautionibus recipiendos mandavit. Januarius, qui mox successit, hoc mandatam pastorali cura executus est, et idcirco laudatur. Vide admonitionem epistolæ 1 præmissam num. 26.

^d 1, qu. 1, *Si quis hæreticæ*, c. 42.

^e *Schismaticorum* mentio, et paulo post illa conditio, si tamen iterata tinctione non fuerint maculati, Donatistas vel Novatianos in Aquileiensi provincia detectos indicare visæ sunt, in quo vide not. 3 Quesn. At generalis regula hic indicatur, omnibus tum hæreticis, tum schismaticis ad Ecclesiam redeuntibus communi, licet occasione peculiaris casus Aquileiensi provincie proponatur. Nemo scilicet sive schismaticus, sive hæreticus ad unitatem catholicam reverens, sine professione legitimæ satisfactionis recipi poterat, etsi esset clericus, ea solum conditione restituebatur in suum gradum, si iterato baptisate non fuisset pollutus; qui enim hoc crimine erant infecti non revolvebantur in clerum, sed publicæ penitentiae subiciebantur. Confer admonitio-

ipso auctores errorum damnari a se sine ambiguitate fateantur: ut sensibus ^k pravis etiam peremptis, nulla sperandi supersit occasio, nec ullum membrum talium possit societate violari, cum per omnia illis professio propria coperit obviare. Circa quos etiam illam ^l canonum constitutionem præcipimus custodiri, ut in magno habeant beneficio si adempta sibi omni spe promotionis, in quo inveniuntur ordine, ^m stabilitate perpetua maneat; si tamen iterata tinctione non fuerint maculati. Non levem apud Dominum noxam incurrit qui de talibus ⁿ ad sacros ordines promovendum aliquem judicavit. Quod si cum grandi examinatione promotio conceditur inculpati, multo magis non debet licere suspectis. Proinde dilectio tua, cujus devotione gaudemus, jungat curam suam dispositionibus nostris, **732** et det operam ut circumspecte atque velociter impendantur quæ ad totius Ecclesie incolunitatem et laudabiliter ^o suggesta sunt, et salubriter ordinata. Non autem dabit dilectio tua, nos si, quod non arbitramur, neglecta fuerint quæ pro custodia canonum et pro fidei integritate decernimus, vehementius commovendos: quia ^p inferiorum ordinum culpæ ad nullos magis referendæ sunt quam ad desides negligentisque rectores: qui multam sæpe nutriunt pestilentiam, dum necessariam dissimulant adhibere medicinam. Data ^q in nem in epist. 1, § 4, et annot. 25 in epist. 159. Quare opus non est suspicari Leonem hoc loco sermonem fecisse de Donatistis aut Novatianis Aquileiensibus, de quibus aliunde in provincia Aquileiensi nullum indicium est. Mox ex ms. Vindeb. collect. 5 addidimus verbum est.

^f Quinque codd., sine promotione

^g 1, qu. 7, *Saluberrimum*, c. 21.

^h Duas voces vel subdiaconi adjecit Quesnellus ex Dion. Cresc. Nicolini editione et sex mss. codd. Leguntur quoque in plerisque nostris, tribus exceptis, in quibus omittuntur, ut etiam desunt in epist. 2 ad Septimum, in qua hæc eadem sententia repetita invenitur.

ⁱ 1, qu. 1, *Omnis cujuslibet*, c. 112.

^j Ms. Vindeb. collect. 5, *errorem suum et ipso erroris auctores damnari*. Justellus quoque cum duobus codicibus habet tantum, *auctores erroris*. Alius cod., *damnatos pro Camnari*.

^k Cod. Vindeb. collect. 5, *pravis et dudum peremptis*, uti legitur in epist. 2 ad Septimum. Mox sperandi vocem exhiberi in omnibus et mss. et excusis confessus est in postilla marginali Quesnellus; et « suspicor, inquit, legendum *spirandi*. » Quinque nostri codices habent, *desperandi*, cæteri autem *sperandi*.

^l Cod. Vat. collect. 11, *canonicam*. Quæ vero hic intelligatur canonum constitutio exposuimus in admonitione ad epist. 1, num. 18. Confer etiam not. 2 Quesnelli.

^m Vindeb. mss. collect. 5, *in perpetua stabilitate permaneat*. Mox idem codex, *iterata tinctionis merigilio*.

ⁿ Vulgati ex Dionysio ac cæteris collectionibus quæ a Dionysiana originem ducunt, *ad sacros promovendos ordines judicavit*. Aptior visa est lectior cod. Vindeb. collect. 5, quæ aliam a Dionysio originem habet.

^o Editi Quesnello anteriores eum mss. collect. 21, *digesta sunt*.

^p Dist. 86, *Inferiorum culpa*, c. 4.

^q Duæ sunt antiquæ diversæ originis collectiones ex quibus hæc epistola in alias posteriores derivata

kalend. Januarii, Calepio et Ardabure viris clarissimis consulis.

EPISTOLA XIX.

^b AD DORUM BENEVENTANUM EPISCOPUM.

^c SYNOPSIS.—I. Dorum de perturbato presbyterii ordine, primosque presbyteros juri suo cedentes redarguit.—II. Suum cuique ordinem vindicat pro ordinationis tempore; primis, qui cesserant, ad infimum relegatis.

733 Dilectissimo fratri Doro, Læo episcopus.

Judicium, ^d quod de te sperabamus, dolemus esse frustratum, quando ea te commississe perspicimus quæ omnem ecclesiasticæ sanctionis regulam culpabili novitate ^e fœderent: eum plenissime noveris, quanta sollicitudine per omnes Domini Ecclesias patrum volumus canonum præcepta servari, et hanc maxime curam ad sacerdotes universarum plebium pertinere, ut sanctarum constitutionum regulæ nullis corrumpantur excessibus. Unde miramur te,

videtur, nimirum collectio Dionysiana et quinta. In Dionysiana et apud Cresconium ejus exscriptorem etiam in antiquissimo ms. Veronensi notatur dies in kal. Januar. In mss. vero collectionis 5 duo codd. Thuan. et Trecopithœan., Quesnello teste not. 4, habent kal., vel in kal. Julias. Duo autem nostri Vindeb. ejusdem collect. 5 discrepant; alter enim signalus num. 59, quem uti præstantiorum in variantibus adhibuimus, præfert iv non. Januar., alter vero signalus num. 42, iv kalendas Julias. Codices exterrarum collectionum Vat., Hisp., Isid., Hadrian., et aliarum posteriorum, cum Dionysio conveniunt in mense, et plerumque etiam in die: tres enim mss. libri tantum notant, xiii kal. Januarias, unus Vercellensis iv kal. Codex autem Vindebonensis collectionis Hispanicæ, et editi ante Quesn. ex mss. collect. 24 et Merlino tum in mense tum in die discordant: primus enim signat diem in kal. Julii, secundi autem pridie, vel in kal. Julias. In hac varietate Dionysii auctoritatem (cum qua in mense convenit etiam unus codex collect. 5 in die autem conveniunt inter cætera unum saltem exemplar ejusdem collect. 5 a Quesnello laudatum, et duo nostra Vindeb. Hisp. et Vat. collect. 24) præferendam duximus; et hac de causa istam epistolam post litteras ad Turribium et ad Siculos collocavimus, quibus præponenda fuerat, si ex aliis lectionibus mensi Junio ascribenda fuisset. Quoad consularum vero notam editi cum plerisque mss. exhibent Alipio et Ardabure vv. cc. consulis. Quesnellus in margine: Al., Calipio aut Catepio. Nos invenimus Calipio in duobus mss. Vindebon. collect. 5 et in Veneto collect. 42; Calepio edidimus ex rationibus allatis annot. 85 (692 1) in epist. 15.

^a Al. 18. Quæ autem antea 19 erat, nunc 20. Scripta 8 Martii 448.

^b Exstat in mss. collect. 5, 11, 12, 13 et 20 usque ad 25. Codices S. Crucis in Hierusalem collect. 20 et Vat. Octobon. 332, ad Theodorum inscribunt. In tabulis vero Beneventanæ Ecclesiæ Dorus appellatur, ut in cæteris mss. vocatur. Solum in codd. collect. 21 Doroleus per errorem scribitur, in unam conjunctis duabus vocibus Doro Leo, quæ in inscriptione epistolæ leguntur.

^c In tabula collect. 5 capite ultimo hic titulus legitur: Ad Dorum Beneventanum episcopum oburgationis epistola. In mss. autem S. Crucis: De presbytero in aliorum injuriam promoti, et de eis qui eum sibi præponi poposcerunt.

^d Duo codd. Quesn. et noster Vindebon. collect. 5 addunt nostrum. Mox pro dolemus in ms. S. Crucis dolemus. Hoc autem ex textu quidam non leviter

A quem ^f auctoritatum apostolicæ sedis observantissimum esse convenerat, tam negligenter, ac potius insolenter, egisse, ut traditarum tibi legum non custos, sed transgressor 734 existeres. Libello etenim Pauli presbyteri tui, qui in subditis habetur, cognovimus, apud te novo ambitu fœdoque ^g collectio presbyterii ordinem fuisse turbatum; ita ut unius festina et immatura propecto, quædam eorum dejectio facta sit, ^h quorum honorem ætas commendabat et nulla culpa minuebat. Quod si ambientis intentio, aut imperita faventium studia id quod nunquam habuit consuetudo posebant, ut incipiens emeritis et novellis præferretur antiquis, tuæ fuerat industriæ atque doctrinæ ut injusta petentium desideria rationabili auctoritate colliberes; ne quem ⁱ sacerdotali prope provehebas honore, ad injuriam eorum quibus sociabatur inciperet, ^j minorque se fieret, dum in illo non humilitatis virtus, sed elationis vitium roboraretur. ^k Neque enim ignorabas

colligunt, Dorum consecratum videri Beneventi episcopum ab ipso Leone, qui idcirco queritur iudicium, seu spem de ipso conceptam, cum scilicet eum Beneventanis episcopum dedit, frustratam fuisse. E Romano etiam clero eductum indicare videntur illa, cum plenissime noveris, etc. atque illa: te, quem auctoritatum apostolicæ sedis observantissimum esse convenerat.

^e Idem duo codd. Quesn., violarent.

^f Auctoritates apostolicæ sedis sunt constitutiones Romanorum pontificum. Vide annot. 81 (691 f) in epist. 15.

^g Ita aliquot nostri, et Quesnelli codd. melioris notæ. Al. colluvio.

^h Editi ante Quesn. cum mss. collect. 21 et 24 quos ætas commendabat. Cod. S. Crucis collect. 20, quos et ætas commendabat. Editio Quesn., quorum ætas ordinem commendabat. In mss. collect. 11 idem legitur, omissa voce ordinem. Æquiorum lectionem cod. Vindeb. collect. 5 secuti sumus. Honor sacerdotii intelligitur, unde etiam infra, sacerdotali honore.

ⁱ Ita Quesnellus. Anteriores editiones voci sacerdotii præponunt præpositionem in. Ms. Vindebon. collect. 5, in sacerdotio prope provehebas ad injuriam. Cod. S. Crucis, in sacerdotalem prope provehebas honorem. Quesn. in margine ex aliquo ipsius codice, ne quem sacerdotio provehebas.

^j Editi Leonis, præmisso puncto, habent corrupte cum mss. Vat. collect. 21 et 24, Minor, quis fieret. Dein codd. collect. 21 pro elationis habent furoris. Mss. autem Vindebon. collect. 5, Vat. collect. 11, Venet. S. Marci collect. 42, et Vat. collect. 24, fortioris præferunt. In ms. S. Crucis collect. 20 aliisque duobus Cantabrig. et Thuan. a Quesnello laudatis, furoris vitium superaret; et in Vat. collect. 11, furoris vitium reproberetur. Labbeus in margine annotavit: Alias, inciperet major quasi fieri, dum in illo non humilitatis virtus, sed furoris vitium roboraretur. In textu retinimus lectionem Quesnelli ex Merlino, et editionibus conciliorum, eo quod elationis nomen Leoninis quoque editionibus comprobatum, humilitati opponatur, totique contextui magis congruat, quam furoris, vel fortioris.

^k Editi Quesnello anteriores cum unico nostro cod. Vat. 541 collect. 21, Neque enim ignorabas dixisse Dominum, quod qui se humiliat exaltabitur, qui vero se exaltat humiliabitur; eundemque dixisse: Quicumque vult inter vos major fieri, sit vester minister; et quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. Vos autem quæritis de puillo crescere, et de honore majores esse. Ita etiam Leonis codex, quo Hise-

735 dixisse Dominum, quod qui *se humiliat, exaltabitur*; qui vero *se exaltat, humiliabitur* (Luc. xiv, 11; et xviii, 14): eundemque dixisse: *Vos autem quæritis de pusillo crescere, et de majore minores esse.* Utrumque enim inordinatum, utrumque præposterum est; et omnis laborum fructus aufertur, omnis meritorum mensura vacuatur, si tantum quis assuequitur dignitatis, quantum adulationis obtinuit; ut cupiditas eminendi non solum superbientem minuatur, sed etiam convinentem. Si vero, ut asseritur, primi secundique presbyteri, circa ^a Episcopium sibi præponendum, tanta huic assentatio fuit, ut illum cum sui dedecore poscerent, honorari, nec hoc quidem illis proprio se iudicio deiectionibus tribui debuit, quod volebant: ^b quia tam miseræ voluntati dignius se fuerat obviare quam cedere. Deformis autem et ignava subjectio bene sibi consciis, et non irritam facientibus gratiam Dei, præjudicare ^c non potuit, ut primatus suos quocumque commercio in alterutrum transferentes, subsequentium suorum minuerent dignitatem ^d et quia ultimum sibi anteposuerant, cæteris præemerent.

• CAP. II. — Prædicti igitur presbyteri, qui indignos

marus usus fuit opusc. 44 de Jure metropol. c. 17. Omnes vero alii codices a nobis adhibiti, id est codd. quatuordecim, et quinque a Quesnello inspecti omittunt textum *Quicumque vult*, etc., usque ad illa, *erit vester servus.* Idem pariter nostri codices, excepto unico Vindebonensi collect. 5, post voces *eundemque dixisse* subjiciunt statim, *Vos autem quæritis de pusillo crescere.* Quesnellus vero cum laudato ms. Vindebonensi voces *eundemque dixisse* transtulit ante verba *qui vero se exaltat.* Illa porro *Vos autem quæritis*, etc., ut in nostro textu allata, non sicuti Christi verba characterem, uti vocant, cursivo, sed quasi Leonis textum characterem rotundo expressit. Dein *et de majore minores esse* legitur non tantum in quinque mss. Quesnelli, verum etiam in nostris Vindebon. collect. 5, Vat. collect. 11, Vat. et Veneto collect. 12, S. Crucis collect. 20, Veneto collect. 22, Vat. Reginæ 139 collect. 24, et in uno Fesulano. In codicibus autem collect. 21, 23, et uno Vat. 544 collect. 24, *et de honore majores esse.* Post primam Quesnelli editionem Richardus Simon in novis observationibus ad textum, et versiones novi Testamenti c. 21 pag. 458, movit hæc verba *Vos autem quæritis*, etc., Leonem sumpsisse ex exemplari Evangelii secundum Matthæum c. xx, ubi illa in ejus codice perinde erant inserta, ac in Cantabrigensi, ac quatuor aliis uss. exemplaribus inveniuntur. Dein vero non *de majore minores*, sed *de minore majores esse* legendum contendit. Quesnellus in secunda editione, not. 3, Richardi lectionem *de minore majores esse* optime refellit. Quæ enim a Leone subjiciuntur, *Utrumque enim inordinatum, utrumque præposterum*, duo sibi invicem opposita indicant fuisse præmissa. Non opponuntur autem *de pusillo crescere*, et *de minore majores esse*; sed *de pusillo crescere*, et *de majore minores esse* opponi manifestum est. Leo autem perstringere voluit tum Episcopium, qui ex infimo ad primum locum ascendit, tum illos duos presbyteros, qui e primis gradibus in Episcopii gratiam recedentes, minores fieri consenserant. Plerique et potiores etiam codices Leonis lectioni *de majore minores esse* a Quesnello et a nobis receptæ favent; immo favent etiam exemplaria Latina Evangeliorum a Richardo memorata, quæ eandem lectionem præferre fatetur. Congruit quoque antiquissimum Evangelium Vercellense a P. Josepho Blanchinio no-

se honoris sui ordine sunt professi, licet privari etiam sacerdotio mererentur; tamen, ut eis pro apostolicæ sedis pietate parcatur, ultimi inter omnes Ecclesiæ presbyteros habeantur; et, ut iudicii sui sententiam ferant, inferiores etiam illo erunt quem propria sententia sibi prætulere: cæteris omnibus presbyteris in eo ordine permanentibus, quem unicuique ordinationis suæ tempus ^e ascripsit. Nec quisquam præter prædictos duos imminuæ dignitatis **736** patiatur injuriam, sed in eorum tantummodo statum hoc recurrat opprobrium, qui novello et immature ordinato inferiores fieri delegerunt; ut illam evangelicam sententiam ad se sentiant pertinere, qua dicitur: *Quo iudicio judicaveritis, iudicabitur de vobis: et qua mensura mensi fueritis, eadem remetiatur vobis* (Math. xvii, 2; Marc. iv, 24; Luc. vi, 38). Paulus vero presbyter ordinem suum, de quo laudabili firmitate non cessit, obtineat: nec ulterius aliquid in cujusquam præsumatur injuriam; ita ut dilectio tua, quam non immerito tota facti hujus palset invidia, hoc saltem remedio curare se properet, ut ^f sine dilatione hæc quæ decernimus tradantur

vissime editum in opere cui titulus *Evangelium quadruplex*, ut videre est cap. xx Matthæi post versum 28; et alia vetusta ac potiora exempla pro eadem lectione laudantur a P. Petro Sabatier in idem caput xx Math. pag. 120, ubi de hoc assumto plura dixerit. Duos tantum codices Evangeliorum pro Richardi lectione memorat, quibus adjiciendum est nostrum vetustum exemplar Veronense ab eodem Blanchinio editum. Ex tot vero jam vulgatis Evangeliorum antiquissimis exemplaribus, quorum quædam ipsius Leonis ætatem creduntur excedere, clare liquet hæc verba, *Vos autem quæritis*, etc., in evangelico Matthæi textu olim inserta, et lecta fuisse, uti verba Christi inter versus Vulgatæ editionis 28 et 29, licet lectione in altero commate aliquantulum diversa. Quidquid autem credatur, ultra lectio evangelico contextui magis congruat, cum certum ex dictis sit Leonis menti atque contextui illam convenire quam recepimus, quæ non tam in pluribus ac potioribus mss. Leonis quam in plerisque antiquissimis Evangeliaris invenitur; nihil profecto dubitandum est quin ex aliquo simili Matthæi exemplo hunc textum S. pontifex sumpsit. Cum porro ex his constet textum *Vos autem quæritis*, etc., a Leone recitari uti verba Christi apud Matthæum; antecedentia vero ex Luca decerpserit, consequens sit, voces *eundemque dixisse* in fere omnibus collectionibus, et mss. Leoninis recte et iure præmitti isdem verbis *Vos autem quæritis*, ut aliud Christi testimonium ex alio Evangelista sumptum indicetur, nec nisi perperam in aliis codd. et apud Quesnellum hinc fuisse abstractas, et antèrè ita traductas, ut unum eundemque Lucæ textum intersecant, ac in duos dividant.

^a Tria mss. Quesn., *Episcopium*; duo nostra, *Episcopium presbyterum*. Post pauca cod. S. Crucis delet huic, forte melius, videtur enim superfluum.

^b Editi, cui tam miseræ. Magis placuit lectio codicis S. Crucis, qui favent illi qui præferunt *qui*.

^c Duo mss., non poterit; et paulo post *minuunt*, et anteposuerint.

^d Cod. S. Crucis, quia ultimum sibi anteposuerint, ut cæteris præemerent. Editi ante Quesn. cum aliquot mss. Et quem ultimum. etc.

^e Tres codd., ascribit.

^f Quædam mss. delent eadem.

^g Hæc lectio uss. S. Crucis contextui magis con-

effectui; ne si iterato ad nos imploratio justa confu-
gerit, necesse sit severius commoveri, cum, his quæ
male sunt facta correctis, malimus redintegrare
disciplinam quam augere vindictam. Executionem

A vero præceptionum nostrarum fratri et coepiscopo
nostro a Julio commississe nos noveris, ut omnia b illi-
co, quemadmodum constituimus, roborentur. Data
c viii idus Martii, Posthumiano viro clarissimo consule.

EPISTOLA d XX,

o AD EUTYCHEN CONSTANTINOPOLITANUM ABBATEM.

f SYNOPSIS. — Rescribiti, sibi de Nestoriana hæresi reviviscente Eutyche litteris admonito, zelum illius placuisse.

737 e Dilectissimo filio EUTYCHI presbytero, Leo
episcopus.

Ad notitiam nostram tuæ dilectionis a epistola re-
tulisti, quod Nestoriana hæresis quorundam rursus
studiis pullularet: Sollicitudinem tuam ex hac parte
nobis placuisse rescribimus, quoniam index animi
tui est sermo, quem sumpsimus: unde i non ambi-
gas auctorem catholicæ fidei Dominum tibi in omni-
bus adfuturum. Nos autem cum plenius, quorum hoc
i improbitate fiat, potuerimus agnoscere, necesse
est, auxiliante Domino, providere: quatenus nefan-
dum virus, dudumque damnatum, radicitus possit
extingui. k Deus te custodiat incolumem, dilectissi-
me filii. l Datum kalendis Junii, Posthumiano et Ze-
none viris clarissimis consulibus.

739 EPISTOLA m XXI,

EUTYCHIS AD S. LEONEM

Nunc primum inter Leonis epistolæ inserta.

SYNOPSIS. — n Epistola Eutyche hæretici: ubi scri-

grua visa est, quam vulgata et aliorum codd., sine
dissimulatione.

a Mss. S. Crucis collect. 20 et Vat. collect. 11,
Juliano. Quidam opinantur Julium Puteolanum in-
telligi, quem anno sequenti Leo ad Ephesinam syno-
dum legatum misit.

b Legebatur illi. Quesnellus illic corrigendum in
margine suspicatus est. Veram lectionem suggestit
codex Florentinus S. Marci collect. 13.

c Quidam codices et editi ante Quesn., id. Martii.
At vetustiores et potiores viii idus, vel chronica nota
arantur.

d Al. 19. Quæ autem antea 20 erat, nunc 23. Scri-
pta 1 Junii an. 448.

e Sicut hæc epistola continetur in mss. collect. 3,
8 Hisp., Isid. 11, 12, 17, 21, 23 et 24, nec non
apud Sichardum, ita ad præstantiores omnium harum
collectionum codices eandem relegimus. Græcam
versionem ex Græcis mss. collect. 17 Chalcedonensis
adjecimus.

f Codices collect. Hispanicæ hunc brevem titulum
præferunt: Ad Eutychem Constantinopolitanum abba-
tem adversus Nestorianam hæresim.

g Codices Latini collectionis Chalcedonensis, inter
quos Veronensis sæculi viii, Græco textui cohæren-
tius præferunt desiderantissimo filio; omittunt autem
presbytero, licet hoc nomen in Græco non desit.

h Plerique nostri codices, ac præsertim illi colle-
ctionis Chalcedonensis habent litteris. Retinimus
tamen epistola auctoritate præsertim vetustissimorum
codd. collect. 3 et 8. Nunc subjicimus satis opportu-
nam Quesnelli observationem. i Epistolam, inquit,
hanc ab Eutuche scriptam fuisse ante factam erroris
sui publicationem, ideo monemus, quia a nonnullis
hoc animadversum non fuisse intelligimus: quibus
errandi forsitan occasio fuit, quod in capite Actorum
Chalcedonensium posita est, tamquam ad eandem
synodum pertineret. Ante eam, inquam, erroris pu-
blicationem, quæ Constantinopoli in Flaviani synodo
facta est, non vero, quantum conjici potest, ante de-
tectæ Domni Antiocheni episcopi studio infandi do-
gmatis semina. Priusquam enim ad episcopale judi-

738 τῆ ποθεινοτάτῃ υἱῷ Εὐτυχεῖ πρεσβυτέρῳ, Λέων
ἐπίσκοπος.

Εἰς γνῶσιν ἡμετέραν διὰ τῶν τῆς σῆς ἀγάπης ἐπιστο-
λῶν ἀνέγνωσας, ὅτι ἡ Nestoriana αἵρεσις τινῶν πάλιν
ταῖς σπουδαῖς ἐκθεῖ. Τὸν ζῆλον τὸν σὸν ἐκ τούτου τοῦ
μέρους ἡμῖν ἐρέσσαντα ἀνεγγράφωμεν, ἐπειδὴ μνηστὴς
τοῦ σοῦ λογισμοῦ ἔστιν ὁ λόγος ἐν ἐδοξαμένοι. Διὸ μὴ
ἀμφιβάλλῃς τὸν ἀρχηγὸν τῆς καθολικῆς πίστεως τὸν δεσπό-
την ἐν πᾶσι σοι παρεσμένον. Ἡμεῖς δὲ ὅτι πληρῶτερον
ᾧ ἐν τῇ ἀνακείῃ τούτο γίνεται δυναθῶμεν γνῶσαι, ἐκ-
ἀναγκῆς ἐστὶ, τοῦ δεσπότητος βοηθοῦντος, προνοῆσαι, ἄχρη-
στὸν ὁ ἀθέμιτος ἰὸς ὁ πάλαι κατακρηθεὶς, ῥιζόθεν δυναθῆ
σεβισθῆναι. Ὁ Θεὸς ὑγιά σε διαφυλάξαι, υἱὲ ποθεινό-
τατε.

bens ad papam urbis Romæ Leonem, negat in Christo
duas naturas, id est Divinitatis et humanitatis.

CAP. I. — De mea in Dominum et Deum omnium
Christum spe et fide confidens, ante omnia quidem

cium deferretur ab Eusebio Dorilæi episcopo, jam
apud imperatorem Theodosium delata fuerat a Do-
mino accusatio de reviviscente, Eutyche industria et
artibus, Apollinaris hæresis. Hujus rei testem locu-
pletum habemus Facundum lib. viii, cap. 5, cujus
verba in dissertatione de causa Eutyche referemus
cum Domni synodica. Ex quibus et compertum ha-
bemus quinam illi essent quos Eutyche apud S. Leo-
nem infamabat tamquam Nestorii sequaces et patro-
nos: clarum est enim de Domino, Theodoro et aliis
hujusmodi hæc esse intelligenda, qui de anathema-
tizationis per Eutychem Diodoro et Theodoro apud
Theodosium conquesti fuerant. n Hactenus ille.

i Editi ante Quesn. cum aliquot mss., non ambigi-
mus. Quesnellus cum aliis codd., præsertim collect.
17 Chalcedon., non ambigis. Prætulimus lectionem
antiquissimi Vat. 5845 et Vallicell. A. S. collect. 8,
cui etiam Græca interpretatio concinit.

j Mss. collect. 21, importunitate; melius in mss.
collect. 8, pravitate.

k Exemplaria collect. Chalcedon., Deus te salvum
custodiat, filii desideratissime.

l Hanc chronicam notationem servarunt codd. col-
lect. 17 Chalcedon. et 21.

m Quæ autem erat 21, nunc 24. Scripta post 22
Novemb. 448.

n Hæc epistola est antiqua versio ex Græco textu,
qui desideratur. Subjecta legitur collectioni veterum
documentorum ad-Nestorianismum pertinentium,
quam ex ms. Casinensi Christianus Lupus, ac dein
Stephanus Baluzius ediderunt. Exhibetur autem in
hac collectione, capite 222, eidemque adjiciuntur
tria alia capitula, nimirum, cap. 223, fragmentum
professionis fidei ab eodem hæretico editæ; cap.
224, testimonium ex epistola Julio papæ afficta; et
cap. 225, anonymi litteræ, quibus ipsa Eutyche episto-
la ad Leonem confutatur. Quesnellus in secunda
editione operum S. Leonis solam Eutyche epistolam
descripsit in appendice dissertationis 7, quæ De causa
Eutyche inscribitur. Cum vero ad Leonem fuerit tra-
dita, ex instituti nostri ratione inter ejus epistolæ
inserenda fuit; cum præsertim duabus epistolis 23

testis Deus Verbum est, in sensibus huiusmodi di-
gnoscens veritatem probationem; invoco autem ve-
stram sanctitatem in testimonio cordis mei et ratione
sententiam meorum atque verborum. Sed pessimus
diabolus fascinavit tale studium nostrum et propo-
situm, a quibus vires ejus destrui oportuit. His sti-
mulans omnem domesticam sibi vim, contra me
movens [Leg. movit] Eusebium episcopum oppidi
Dorylaensis, a libellam dantem sancto episcopo
Constantinopolitanae Ecclesiae Flaviano et quibus-
dam aliis inventis in 740 eadem urbe, qui propter
diversas causas suas^b convenierant, quomodo hæreti-
cum compellavit, non veritate accusationem movens,
sed perniciem mihi machinans et perturbationem
Ecclesiae Dei. Vocabar ad responsionem accusationis
ab ipsorum sanctitate; sed gravi aegritudine super
ipsam selectorem retentus, occorri ad purgationem;
non ignorans compositam factionem contra salutem
meam. Et quidem^c libellis statim; subscriptione
mea his addita, obtuli scripta, ostendens de sancta
fide professionem meam. Sancto autem Flaviano
archiepiscopo neque libellum suscipiente, neque ut
legeretur jubente, vadente tandem et respondente

et 24 occasionem dederit. Nec ab ea disjungenda
fuerunt duo sequentia capitula, quæ ab eodem Eutyche
epistole subnexa sunt. Anonymi vero litteræ, cum
nec ad Leonem datæ fuerint, nec cum epistola Euty-
chis sint necessario conjunctæ, hoc loco non sunt
exhibendæ. Ne tamen lectores hoc documento frau-
dentur, eas in appendicem rejecimus. Scripta autem
fuit hæc epistola ab Eutyche postquam ipsum dam-
navit S. Flavianus in Constantinopolitana synodo die
22 Novembris an. 448. Est idem titulus, qui in ms.
Casinensi legitur. Initio autem epistolæ adjecimus
voce *de fide*, quas in antea vulgatis omissas sug-
gessit codex Vat. 1319 a P. Cacciaro adhibitus.

^a Hic libellus adversus Eutychem Flaviano et cæ-
teris Patribus Constantinopolitanæ synodi oblatus,
exstat act. 1 concilii Chalcedonensis tom. IV Con-
cil. pag. 930 edit. Venetæ.

^b Perperam in vulgatis, *evenerant*. Mox pro *accusa-
tionem movens*, cod. Vat. 1319, ad *accusationem motus*.

^c Intelligit appellationis libellum sua subscriptione
signatum, quem una cum scriptis professionis fidei
sua Flaviano et Patribus Constantinopolitanæ synodi
ante sententiam oblatum, nec susceptum queritur.
Appellationis libellus vocatur a Leone epist. 23, de quo
vide annot. 10 (col. 732, n. 9) in eadem epistolam.
Sicut autem hæc Eutychis litteræ ad Leonem missæ,
soli Leonis nomen in inscriptione præferunt (unde
etiam anonymus, in epistola quæ in appendice pro-
feretur, hæc *beatissimum papam sedis apostolicæ
Leonem* scriptas prodiit, ita et *appellationis libellus*
his litteris annexus appellationem ad solum Leonem
expressisse dicendus est. Cæterum quod de oblatio
appellationis libello traditur, mendacium est. Solum
enim chartam professionis fidei, non vero appellatio-
nis libellum ante sententiam Eutychem obtulisse li-
quet ex actis Constantinopolitanæ synodi laudatæ, et
multo luculentius ex eorundem actorum relectione
in Constantinopolitano conventu habito die 13 Aprilis
an. 449, quæ omnia actioni primæ concilii Chal-
cedonensis inserta inveniuntur. Post sententiam vero,
turba facta et dissolutio conventu, cum aliquid de ap-
pellatione *silenter* indicasse Florentio Patricio, ita ut
nemo alius audierit, ex iisdem gestis manifestum est.
Vide pag. 1066 tom. IV Concil. Oblatum autem fidei
professionem Flaviano quidem noluit suscipere, sed
ut eam ipse Eutyches legeret, præcepit. Hinc cum

me ipse verbis^d tam fidem quæ Nicæa: exposita est
a sancta synodo, confirmata vero apud Ephesos,
expetebat duas naturas fieri et anathematizare eos
qui hæc negarent. Ego autem inactis definitionem
a synodo, nec adimere nec addere verbum contra
expositam fidem a sancta synodo Nicæna, sciens
vero sanctos et beatos patres nostros^e Julium, Fel-
licem, Athenasium, Gregorium sanctissimos episcopos
741 resistentes duarum naturarum vocabulum, et
non auctens de natura tractare Dei Verbi, qui in car-
nem venit ultimis diebus in uterum sanctæ Virginitatis
Mariæ immutabiliter quomodo voluit et voluit, in veri-
tate, non in phantasmate homo factus, vel anathe-
matizare supradictos patres nostros; rogandi et in-
notescerent ista sanctissimi vestri; et quæ voluit ex-
plicatur iudicariis, presentibus sanctis patribus et
secuturum quæ probassent.

Cap. II. — Sed nullo eorum quæ a me dicebantur
audito, ab ipsa synodo publicaverunt defectum
sententiam, quam adversus me ante cognitionem pa-
rabant; in tantum adversum me tantam factionem
instruebant, ut et salutem meam discrimen incideret,
nisi cito operæ Dei orationibus sanctitatis tuæ, mili-

Eutyches iudicis tempore libellos se dedisse appella-
tionis et nobis et huic convenienti sancto concilio, et
appellasse vestram sanctitatem in litteris ad Leonem
professus est, eum mentitum affirmavit Flavianus
epist. 26.

^d Addidimus eam ex cod. Vat. 1319. Qua mente
Eutyches et deinceps ejus discipuli solam Nicænam
fidem ingesserint, explicabitur annot. 6 (col. 855 n. 2)
in epist. 34.

^e Synodum Ephesinam intelligit, quæ aliam fidem
præter Nicænam interdixit. Id autem adversus Nesto-
rianos interdictum fuit, qui aliam fidei expositionem
pravis dogmatibus referant ediderant. Eutyches vero
hoc nomine cognolescat ad profitendas duas in Chri-
sto naturas, ac si hæc catholica professio esset nova
fides ab Ephesino concilio interdicta. Hanc eandem
rationem idem Eutyches proposuit in pseudosynodo
Ephesina tom. IV Concil., pag. 919, lit. D.: *Ego vero
timens prævaricari prolata definitionem a sancta syno-
do, quæ hic Dei voluntate prius congregata est, et ea quæ
definita erant de fide a sanctis Patribus, qui Nicæa con-
venerunt, rogabam, etc.* Confer etiam pag. 914, C.

^f Unicum testimonium Julio papæ tributum, quæ
sua epistolæ subjectum fuit ab Eutyche, in ms. Ca-
sinensi conservatam nobis fuit, ut post ipsam epi-
stolam dabitur. Certum vero est Accephalos, in col-
latione habita an. 835, eorundem Patrum Julii, Fel-
licis, Athenasii ac Gregorii Thaumaturgi testimonia,
veluti Eutychianæ sententiæ inventia approbasse;
sed ea ab Apollinaristis olim conflictata catholici repo-
suerunt. Certè testimonium Julio papæ ascriptum, ex
ipsius Apollinaris epistola sumptum est; cui Apollin-
aristæ, ut auctoritatem crearent, Julii pontificis
nomen inscripserunt. Vide paulo post annot. 17 (cod.
718, n. 2).

^g Hæc respicere videntur ea quæ in relectione actio-
rum habita die 13 Aprilis an. 449, unus Basilides Be-
leutius episcopus testatus est: *Scio quia dicit eutyche-
sus archimandrita Eutyches: Si præsepitimus sancti
Patres Romani et Alexandrini, dico hoc ipsum. Hæc
autem non quasi appellare, dicit, sed dicens: Non enim
auctus dicere propter Patres. Post nonnulla subtruncat
capitis sequentis adjectum septem voces ante relectionem
parabam, in eorum adversum me, auctoritatem
laudavi me. Vat. 1319. quæ ad repetitionem adversum me
per saltum omissa fuit*

tantis manibus me ab interfectione rapuerunt: Tunc a duobus A
 aliorum uisum et uoluntatem cogere conperunt in dejectione
 meam subscribere (quod numquam me in eos
 qui se hæreticos professi sunt, vel aduersus ipsam
 Nestoriam factum est); id tantum ut eum ad satis-
 faciendum plebi proponerem fidei hęc confessiones;
 non solum ut arcerent eos sediri, uerum et a artiper-
 rent hi qui contra me supradictam factionem medita-
 bantur, ut exinde tanquam hæreticus apud omnes
 haberet.

Cap. III. Ad vos igitur religionis defensores et
 huiusmodi factiones exöcrantes confido, nihil et
 non seruum habentes contra fidem iam fide homi-
 nis uisum traditam; sed inuestigantem Apollinarianam;
 Valensium; Nestoriam et Nestorium, et eos qui dicant
 carnem Domini nostri Jesu Christi Salvatoris a celo
 descendisse, et non e Spiritu sancto et sancta Virgine
 Maria; et omnes hæreses usque ad magnum Simonem.
 Et inuestigantes tanquam hæreticus de uita mea pe-
 riculor. Et obsecro, nullis mihi præiudicis factis ex
 his que per fides contra me gesta sunt, que uisa
 uobis fuerit super fidem profertis sententiam, et nul-
 lam demeritis permittere a facilius contra me calum-
 niam procedere, 742 et non excuti et eximi de nu-
 mero orthodoxorum eum qui in continentia et omni
 castitate septuaginta annos uitam peregit, ita ut in
 ipso exitu uitæ naufragium patiat. Subiunxi autem
 his litteris meis utrumque libellum et eum qui ab
 accusatore meo oblatum est synodo, et qui a me ge-
 stus quidem est, non tamen susceptus, et a editio-
 nem fidei meæ, nec non et ea que de duabus naturis
 a sanctis patribus nostris decreta sunt.

Item uerba Eutycheis.

Tolle vos coram Deo; qui euncta uirificat, et
 Christo Jesu, qui sub Pontio Pilato testificatus est

Hi forte sunt illi abbates uiginti tres, qui in Euty-
 chis condemnationem Constantinopolitanæ Synodo
 subscripti inueniuntur.

Hi numquam acciderat, quia numquam antea ab-
 bates inueni fuerant qui hæresim inducerent, ac
 monasteria aduersos episcopos commoverent.

Non sola fidei professio, sed et querela injuria-
 rum ac maledictionum plenæ in hoc libello Constans-
 tinopoli publice aucto continerentur, ut Flavianus
 aarrat epist. 25. Restitus autem ejusmodi libellus hoc
 loco indicatur.

Quatuor documenta hic Eutycheis distinguit ipsi
 epistola ab eodem subiecta. Primo libellum accusa-
 tionis quem Eusebius Dorilæensis episcopus aduersus
 illum in Constantinopolitana synodo obtulerat. 2º Li-
 bellum appellationis, quem Eutycheis ante damna-
 tionis sententiam se obulisse mentitus est. 3º Profes-
 sionem fidei ejusdem Constantinopoli propositam.
 4º Testimonia nonnullorum Patrum. Uterque libellus
 in ipso Casinensi omisus fuit. Solum fragmentum
 profertur professionis fidei, et unicum testimonium
 Julii pape tributum. Cum enim coeyus auctor ano-
 nymus rogatus ut sententiam suam diceret de Euty-
 chis epistola ad Leonem pontificem, ipsi epistola et
 his duobus tantum fragmentis respondendum duxerit;
 hinc factum fuisse arbitramur ut in codice Casinensi
 hæc sola fragmenta epistola subiecta una cum ano-
 nymi consultatione describerentur, cæteris omisiss,
 que anonymus prætermisit.

• Editio fidei meæ appellatur libellus professionis

optimam illam confessionem; ne quid ad gratiam fa-
 ciatis. Ego enim iam idem a majoribus meis ita sensi,
 et a pueritia mea ita illuminatus sum; quemadmodum
 sancta et ex universo orbe terrarum apud Nicæam
 habita synodus trecentorum decem et octo beatissi-
 morum episcoporum fidem constituit, et quam con-
 firmavit et definit uenit obtinere solam sancta
 synodus Epheci collecta, et numquam aliter sensi
 quam quemadmodum præcepit recta et sola uera fides
 orthodoxa. Et cunctis quæcumque sunt (circa) eam-
 dem fidem a sancta eadem synodo constituta Epheci
 assentior; cuius synodi dux et princeps fuit beate se-
 nectæ recordabilis episcopus Cyrillus Alexandrino-
 fuit et prædicatoris ac fidei sanctorum et electorum
 Dei Gregorii maioris, et item Gregorii, Basilii, Atha-
 nasii, Attici, Procli socius et particeps. Eum et om-
 nes eos orthodoxos et fideles habui, et honoravi tam-
 quam sanctos, et magistros meos existimaui. Anathema
 autem dico Nestorio et Apollinari et omnibus
 hæreticis usque ad Simonem, et qui dicunt carnem
 Domini nostri Jesu Christi de celo descendisse. Ipse
 enim qui est Verbum Dei descendit de celo sine carne,
 et factus est caro in utero sanctæ Virginis ex ipsa
 carne Virginis incommutabiliter 743 et inconverti-
 biliter, sicut ipse nouit et uoluit. Et factus est qui
 est semper Deus perfectus ante sæcula, idem et homo
 perfectus in extremo dierum propter nos et nostram
 salutem. Hanc igitur meam plenam professionem
 et habeat sanctitas uestra.

Eutycheis presbyter et archimandrites huic libello
 subscripsi manu mea.

Exemplar Julii episcopi urbis Romæ, ut asserunt
 Eutycheis scripta ad Dionysium episcopum, cuius
 sensu ductus ipse Eutycheis decidit in errorem.

Miror audiens quosdam contentes quidem in carne

fidei Eutycheis, quia publice Constantinopoli proposi-
 tus fuit, ut idem Eutycheis indicauit paulo ante illis
 meæ uerbis: Ut ad satisfaciendum plebi proponerem fidei
 confessiones. Confer annot. 12 (col. 733, n. 5) in epist. 25.

Est fragmentum professionis fidei, quam Euty-
 ches edidit. Concinit cum illo libello qui pseudosynodæ
 Epheciæ ab Eutyche oblatum, actione prima synodi
 Chalcedonensis legitur. Aliquanto post pro quam con-
 firmavit uulgati habebant quam conseruauit. Emenda-
 tionem ex ms. Vat. 1319 inductam comprobant eam
 fidem que Nicææ exposita est a sancta synodo, confir-
 mata uero apud Ephesum.

• Verbum habeat, quod desiderabat sensumque
 relinquebat imperfectum, suppluimus ex laudato ms.
 Vat. 1319. Mox uero post fidei professionem uno con-
 textu sequebatur contestatio ad populum, de qua uide
 annot. 12 (col. 733, n. 5) in epist. 25.

Corruptus est hic titulus: Pater Constantius in
 appendice tomi primi Epistolar. Rom. pontif. pag.
 69, legendum putat: Exemplar epistolæ Julii.
 scriptæ ad Dionysium. Melior uidetur emendatio Ba-
 luzii: Ex epistola Julii episcopi urbis Romæ, ut asse-
 runt Eutycheis, scripta ad Dionysium; neque enim ita
 epistola hic asseritur, sed ejus fragmentum. Integra
 edita fuit Græce a Muratorio in Anecdotis Græciæ;
 quod autem hic profertur fragmentum ex antiqua
 uersione, circa medium caput quartum desinit. Hanc
 autem epistolam apud Eutycheis celeberrimam perpe-
 ram afflictam fuisse Julio pontifici, ipsius autem Apol-
 linaris opus esse, Julii nomine ab Apollinaristis sup-

Dominum nostrum, incurrentes vero divisionem male a Paulianistis introductam. Illi enim Paulum Samosatenum sequentes, alium quidem intelligunt eum qui ex cœlo descendit, Deum confitentes; alium vero terrenum hominem esse dicunt, et illum quidem infabricabilem, hunc dominum, alium servum; ^a impium, seu venerentur eum quem servum appellant et fabricatam, seu non colant eum qui nos sanguine suo redemit. Hi vero qui Deum descendisse de cœlo confitentur, et carnem ^b factam ex Virgine, et unum esse cum carne, frustra ^c conturbantur, excedentes in verba impietatis illorum. Dicunt enim et ipsi, sicut audio, duas naturas. Ad quod et Joannes evidenter probat (unum) Dominum nostrum, cum dicat: *Verbum caro factum est*; et Paulus apostolus, cum dicat: *Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*. Si enim natus ex Virgine Jesus nominatur, et ipse est per quem universa facta sunt, una scilicet natura ^d facta est, quoniam et una persona, non in duo divisa, cum nec propria natura corporis est, et propria natura Deitas sit secundum carnem. Sed sicut homo una natura est, ita et is qui ad similitudinem hominis est factus Christus. Quod si non agnoscunt **744** id quod per adunationem unum est, possunt et unum in plura partiri et plurimas dicere naturas: quoniam multiplex corpus, quod ex ossibus, nervis et venis, carne et cute, sanguine et spiritu constet: quæ omnia diversa quidem inter se sunt, una tamen ^e est eorum natura. Unde et Deitatis natura cum corpore unum est. Et ^f nec in duas naturas dividitur. Nec

posito, luculentissime demonstravit inter cæteros P. Constantius in monito eidem epistolæ præfixo loco citato.

^a Legendum ex Græco, *impii, seu impie agentes*.

^b *Lege factum*.

^c Corrige ex Græco *conturbant, seu turbas concitant*.

enim poterat totum Filius hominis appellari qui descendisset e cœlis, et rursus Filius Dei qui natus ex femina est, si duarum naturarum caperet divisionem; sed id quidem quod descendisset e cœlis, vocaretur Filius hominis, non Filius Dei. Et hoc Paulianæ divisionis est. Nos autem divinæ Scripturæ docent tamquam de uno Domino nostro sentire, et cum descendisset e cœlis, et cum in terra natus est. Qui igitur sic sentiunt, non excedunt (ab) inconsona contraria sentientibus, ut cum mente divinis præceptis consentiant, sermonibus discrepent. Necessæ est enim eos, cum duas naturas ^g intelligant, alteram colere, alteram non adorare, et in divinam quidem baptizari, in humanam vero non baptizari. Si autem in mortem baptizatur Domini, unam profiteamur naturam et impassionabilis Deitatis, et passionabilis carnis, ut per hoc sit baptisma nostrum et in Deum et in mortem Domini perceptum. Nec enim veremur calumniatores, qui dividunt in duas personas Dominum. Nec cum nos unitatem evangelicam atque apostolicam prædicemus, lacerent nos tamquam dicentes carnem esse cœlestem, cum nos e contra divinas Scripturas legamus dicentes filium esse non ex cœlo. Nec enim cum dicimus Filium Dei creatum ex muliere, possumus reprehendi tamquam Verbum ex terra dicentes, et non ex cœlo. Dicimus enim utrumque et ex cœlo totum propter Deitatem, et ex muliere totum propter carnem, ignorantes divisionem unius personæ.

^d *Dele facta ex Græco, et in sequentibus corrigendum item ex Græco, quoniam et unam personam habens, in duo non dividitur, cum nec propria, etc.*

^e *Ex Græco, est hominis natura.*

^f *Lupus utrobique edidit hæc. Correctionem Baluzii nec textus Græcus confirmat.*

^g *Lege dicant ex eodem Græco.*

ADMOTIO IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

1. Quesnelli ex suis præjudiciis magnopere intererat adversus eminentissimum Baronium defendere, S. Flavianum de damnatione Eutychemis ad S. Leonem pontificem nihil scripsisse, nisi postquam hujus litteris fuerat excitatus. Quare duarum Flaviani ad Leonem epistolarum ordinem pervertit Diss. 1, ad an. 449, num. 1 et seqq. et epistolam nobis 26, quam post acceptas a Leone litteras Flavianus scripsit circa Aprilem an. 449, veluti primam traduxit; epistolam vero sequentem veluti secundam posteriori traditam statuit, ac in eandem sententiam traxit ipsum Antonium Pagium, qui idcirco Baronium corrigendum putavit ad an. 448, num. 8. Præcipuum seu potius unicum Quesnelli argumentum a Pagio item repetitum his Flaviani verbis innititur, ex epist. 26, quibus Eutychem damnatum significans, addit: *Sicut docebunt vestram Sanctitatem omnia, quæ super eo sunt gesta, quæque direximus cum nostris his litteris*. In quæ ille: *Vides ut nihil litterarum vel gestorum synodi ante hanc epistolam acceperat Leo a Flaviano? Cumque Flavianus deinde memoret Leonis litteras sibi traditas a Pansophio (est epistola 23) quibus eductus fuerat, eundem Eutychem libellos direxisse ad Leonem plenos omni fallacia et calliditate; ex his liquet pariter, subdit Quesnellus, non ante Flavianum de litteris ad Leonem ea de re scribendis cogitasse, quam cum didicit pontificem improbis artibus deceptum, falsam de judicio Constantinopolitano cepisse opinionem*.

2. Si epistola 23 legatur attente, Leonem non deceptum, sed cautum et necessaria documenta postulantem ac expectantem invenies. Ad argumentum vero quod pertinet, etiam in epistola 22, Eutychemis erroribus expositis, quæ πάλαι dudum seu pridem in eum gesta fuerant, a Flaviano ad Leonem directa traduntur cap. 4, et eodem quidem Græco verbo ἐπιστολάμην, *direximus*, idem Flavianus utitur, quod adhibuit epist. 26. Qua in re ne vox *direximus* difficultatem moveat, vide annot. 17 (col. 727, n. b) in eandem epistolam 23. Cum ergo his Flavianus de eadem damnatione ad Leonem scribens, his quoque gesta ad eum transmiserit, nimirum una cum epist. 22, et cum epist. 26 nihil ex hoc uno pro alterutra anteriori asserenda deduci potest.

3. Ex contextu vero utriusque epistolæ si judicium feratur, Tillemontius, licet Quesnello in aliis multis faverit, hæc tamen in re assentiri non potuit: unde art. 16, in Leonem, epistolæ 23 primum locum adjudicandum nihil addubitavit: *Je croy que pour peu de reflexion, qu'on y fasse, on reconnoitra aisement, qu'elle (epistola nunc 22) a été écrite fort peu après le concile tenu contre Eutyches, et que c'est la première, que Flavian ait écrit a Rome sur cette affaire, comme l'a cru Baronius*. Verba ex Græco talis nobis nunc apparuit Eutychem, recentissimam hæretici manifestationem et condemnationem declarant. Illa vero sub finem, quibus, ut gesta de eodem in Occidentalium episcoporum deducantur notitiam, Flavianus rogat, *ne scientes aliqui quid*

ille senserit, quasi ad orthodoxum vel per litteras, vel per aliquam conjunctionem loquantur; hæc statim ab initio scripta produnt. Inopportunitatem enim fuisset Leonem rogare, ut promulgaret Eutycheis condemnationem eo tempore, quo notissima erat, seu post epist. 26, cum jam generale concilium ea de causa habendum vulgatum fuerat.

4. Sed evidentius argumentum producamus. S. Leo duas Flaviani litteras cum gestis se accepisse tradit. Primum ep. 28, ad eundem Flavianum scripta Idivus Julii an. 449, his verbis cap. 1: *Lectis dilectionis tuæ litteris, quas miramur fuisse tam seras, et gestorum episcopaliū ordine recensio, tandem quid apud vos scandali contra integritatem fidei exortum fuisset, agnovimus.* Hanc eandem Flaviani epistolam se jam tunc accepisse indicat, cum scripsit epistolam 27, datam die 21 Maii anni ejusdem. Si epistola Flaviani sub hunc diem intelligenda sunt. Rursum epistola 36 ad eundem Flavianum, data xii vel xv kal. Julii anni ejusdem alia hujus litteræ tunc acceptæ una cum gestis nominantur sic: *Litteras tuas dilectionis accepi cum gestis, quæ apud vos de fidei questione confecta sunt.* Hæc de secundis litteris ejusdem Flaviani, quibus acta in Eutychem æque ac primis annexa fuerant. Porro in hac epistola 36 respici epistolam 26, Flaviani, ex eo manifestum sit, quod Flavianus ep. 26, c. 2, sperare se dicit, remotum iri synodum, quæ futura vulgabatur: Leo autem huic articulo respondens epistola 36, concilium impediri non posse significat. Igitur epistola 26, Flaviani secunda est, epistola autem 22, prima, ac paulo post Constantinopolitanam synodum missa exeunte an. 448 vel serius ineunte an. 449. Epistolam Eutycheis una cum imperatoris litteris, quæ pro eodem datæ fuere, transmissam citius pervenisse nihil sit mirum. Unde vero epistolæ Flaviani, quam sero allatam Leo miratus est, moræ longiores injectæ fuerint, ignoramus. Hinc epistola 22 priora gesta quæ usque ad Constantinopolitanam synodum contingerant descripsit: epistola autem 26 posteriora adiecit quæ post eandem synodum Eutycheis commoverat. Acta vero synodi iterum huic secundæ epistolæ fuerunt annexa, eo quod ex Leonis litteris Flavianus metueret, non forte prior epistola cum actis intercideret. Quod si in epistola 26 nulla fit mentio epistolæ 22, quam antea missam probavimus, nihil movere potest: siquidem nec in epistola 22, quam Quesnellus posteriorem ceaset, alterius antea scriptæ epistolæ Flavianus meminit.

5. Maneat ergo epistolam 22 primam datam fuisse, eamque esse illam, quæ a Leone memoratur epistola 28, cuique tota hæc celebris Leonis definitio innititur. Hinc quidem evenisse credimus, ut in antiquis collectionibus Latinis 2, 3 et 8, nec non in Hispanica et Isidoriana aliisque posterioribus, quæ a vetustis illis fontibus prodeunt, sola Flaviani ad Leonem epistola 22 præmittitur epist. 28, Leonis ad Flavianum. Cumque hæc prior Leoni tradita, statim etiam in Latinum versa, et ubique in Occidente divulgata fuerit; idcirco in tot distinctis et antiquis collectionibus insertam putamus: quod confirmabitur ex dicendis in fine annotationis 5 (col. 886, n. 5), in epist. 67. Id non accidit epistolæ 26, quæ cum posterius fuerit scripta, re satis cognita per priores litteras, non perinde spargi debuit in vulgum: unde in solis codicibus collectionis 17 Chalcedonensis, ubi quampiurima documenta ad Eutychem pertinentia diligentia collecta fuerunt, reperitur, et ordine quidem post epistolam 22, ut apud Baluzium videre licet tom. IV Conciliorum. Venetæ editionis pag. 1984, quod ipsam hanc priorem, illam posteriorem confirmat.

6. Hinc pariter conjicere licet, interpretationem epistolæ 22, incipientem *Nulla res diaboli*, quæ in laudatis antiquis collectionibus exstat, et in nonnullis etiam reperitur una cum actis synodi Constantinopolitanæ in Eutychem eidem epistolæ a Flaviano subjectis, primam interpretationem esse, quæ statim promulgata, subinde in collectionibus recepta fuit: dum alia interpretatio, quæ incipit *Nihil est*, in sola vetusta collectione Latina Chalcedonensi reperitur, ex qua postmodum in posteriore collectionem 22, cum aliis documentis Chalcedonensibus tractata fuit. Illa vetustior interpretatio statim ab initio confecta, Leoni usui fuit, antequam dogmaticas ad Flavianum litteras scriberet; sicut indubium est, eidem usui fuisse interpretationem actorum synodi Constantinopolitanæ in Eutychem, quæ simul edita in collectionibus 3 et 8, una cum laudata antiquiori versione epistolæ 22, recepta legitur: ex hac enim actorum interpretatione nonnulla totidem verbis recitat in iisdem dogmaticis litteris cap. 6.

7. Ex his autem omnibus perspicuum efficitur, quam inaniter Quesnellus adversus card. Baronium elaboraverit, ut epistolam 22 scriptam suaderet post epistolam 26, ac si Flavianus, qui post Eutycheis condemnationem scriptus ad Dominum et ad alios Orientis episcopos, Occidentales, et potissimum Romanum pontificem de tanta hæresi commonendum neglexerit. Idem Flavianus statim post condemnationem Eutycheis satis a Florentio monitus fuerat, dum soluto conventu ad superiorem domus partem ascenderet, ipsum Eutychem ad Romanum, Alexandrinum et Hierosolymitanum episcopos appellasse; unde metuendum ipsi erat ne, si statim ad Leonem non scriberet, is pontificem præveniret. Sed plura addere ad refellendum Quesnellianum præjudicium sive commentum opus non est.

8. Inter duas porro Latinas versiones quas memoravimus, epistolæ sequentis, licet illa quæ incipit *Nulla res* sit prima et antiquior altera, cujus initium *Nihil est*, cum tamen a minus perito vel non admodum diligenti interprete Latine reddita, originali Græco minus exacte respondeat, alia autem versio, quæ in Chalcedonensi collectione exhibetur, a peritioris ac diligentioris interprete lucubrata, ad Græcum textum propius accedat, hanc posteriorem quidem, at satis vetustam illi priori texterentes, Græco textui et regione annectendam credidimus. Postea vero antiquiorem versionem subjiciemus, cui præter interpretis minus accurati difficultates, aliæ accesserunt ex amanuensibus, qui in lectionibus mirifice discrepantes, obscuriorem ac magis incertum primæ versionis textum reddidere. Quesnellus hanc versionem antiquiorem Græco originali appositam edidit, ut in Conciliorum editionibus profertur, non paucis et identidem longioribus lectionibus in margine descriptis, quæ videri possunt variantes ex mss. sumptæ, sed vere sunt lectiones ex Græco a Romanis textus Græci primis editoribus appositæ; quod antiqua versio minus congrua videretur. Immo iidem nonnulla ex Græco etiam mutarunt in ipso versionis textu, quemadmodum in ipsis Chalcedonensis prisca versione identidem fecerant; et nihilominus Quesnellus, licet aliquot haberet ejus interpretationis codices, et anteriores Leonis editiones, qui aliter legebant, ita Romanam lectionem transcripsit, ut nec codicibus nec cæteris editis usus, antiquam versionem restituere neglexerit; cum tamen ii qui antiquas versiones exhibent non illud proferre debeant quod originalis est congruentius, sed illud quod a veteri interprete redditam fuit. Versio autem altera accuratior, quam nos cum Græco textu priori loco dabimus, edita primum fuit a Quesnello ex mss. Thuaneo collect. 17 Chalcedonen., tum vero ex eodem codice ac duobus aliis ejusdem collectionis Corbeiensi ac Divionensi eandem recusat Baluzius in *antiqua versione concilii Chalcedonensis emendata a Rustico*, cap. 5. Nos quoque eam recognovimus cum quatuor mss. laudatæ collectionis, vetustissimo Veron., duobus Vaticanis, et Chigiano, nec non cum Veneto S. Marci collect. 22; Græcum vero originale, quod nobis conservavit Græca collectio concilii Chalcedonensis, contulimus cum duobus codd. Venetis S. Marci.

EPISTOLA XXII,

FLAVIANI EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI PRIMA AD LEONEM PAPAM.

SYNOPSIS. — I. De diaboli insidiis, quas vitali doctrina SS. Patrum adheret. — II. De hereticis, quos incutos decipiunt. — III. Eutychemi reproba dogmata Valentinii et Apollinaris. — IV. De depositione et excommunicatione ejus justissima, quam Occidentalia pars a Leone heri praestitit.

752^b Sanctissimo et Deo amatissimo patri et con-
sacerdoti LEONI FLAVIANUS in Domino salutem.

751 Τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ πατρὶ καὶ πύ-
λαιουργῷ Διοντί, Φλαβιανὸς ἐκ Κυρίου χαίρειν.

CAP. I. — Nihil est quod stare faciat diaboli nequi-
tiam, incontentibile malum, plenum veneno mortifero
(Jac. III, 8); suusum atque doctum eorum quatenus
quem percipiat, e quos conturbet, quos devoret (I
Petr. V, 8), Unde et vigilare et sobrii esse ad ora-
tiones, et propinquare Deo, et fatuas questiones
respuere, et patres sequi, et non transgredi terminos
aeternos^d ex Scriptura sancta didicimus. Deponens
itaque tumorem luctus, lacrymarum multitudinem,
quoniam unus eorum qui sub me constituti sunt, cle-
ricus captus est, nec eum salvare praevaili, neque
lupo praeripere; licet animam meam paratius fuisset
ponere pro eo. Ut raptus est, ut exillivis, odio habens
vocantis vocem, et e ad perditionem maxime cur-
rens, et memoriam quoque patrum declinans, et
eorum itinera prorsus abhorrens, pergo in hunc sen-
tonem.

Οὐδὲν ἔσται τῶν ἔργων τοῦ διαβόλου πονηρικῶν, τὸ ἀκα-
τάσχετον κακόν, τὸ πλήρες τοῦ θανάτου φόρου· ἀλλὰ τῶν
καὶ κάτω πεσοῦσται, ὡς αἰὶν τῶν πλάσθων, εἴ τις ἀπαρῆξῃ,
τῆνα καταπέτῃ. Αὐτὸ καὶ γρηγορεῖν, καὶ νήσειν εἰς προσευ-
χάς, καὶ τὸ θεῶ ἔγγιζειν, καὶ τὰς μωρὰς ζητήσεις
παρῆκτεῖσθαι, καὶ τοῖς πεπερασμένῳ ἀκαλογηθῆναι, καὶ μὴ
μεταστῆναι εἰς αἰώνια, ὡς τῶν θεῶν γραφῶν διδασκα-
μα. Ἀποθνήσκουσιν οὖν τοῦ πένθους τὸν ὄγκον, τῶν θα-
κρῶν τὸ πλῆθος, εἴ τι γὰρ τῶν ἡμῶν τελευτῶν κληρῶς
εἰς θρησκείαν γέγονε, καὶ εἴτε ἀδύνατον αὐτὸν περισώ-
σαι, οὐδὲ ἀρπάσαι τοῦ λύκου, καίτοι τὴν ψυχὴν μου
ἐτοιμῶς εἶχον θῆκαι γὰρ ἀπὸ τοῦ πῶς ἤρασσα, πῶς
ἀπεπέθη, μισῶν τὴν αὐτὴν καλοῦστος φωνὴν, καὶ πρὸς τὸν
ἀπολλύοντα μάλιστα τρέχων, τὰχα που καὶ τὰ μνήματα
τῶν πατέρων ἐκλίπων, καὶ τὰς τρίβους αὐτῶν μνηστέ-
μενος, βαδιούμαι τῷ λόγῳ.

CAP. II. — Sunt quidam in vestibus lupum, inquit
autem lupi rapaces (Matth. VII, 15); quos ex fructi-
bus agnoscimus. Isti primo quidem videntur ex no-
bis esse, sed non sunt ex nobis; si enim fuissent ex
nobis, mansissent utique nobiscum (I Joan. II, 19).
Quando vero suam evomuerint impletatem, dolum,
qui in eis est, erumpentes: 754 et apprehendentes
infirmitates et eos qui ad eloquia divina sensus
inexercitatos habent, secum eos contrahunt ad per-
ditionem (II Petr. III, 16), subvertentes et injurias
paternas doctrinas, sicut et sanctas Scripturas ad
perditionem suam: quos oportet praescentes cavere,
ne malitia eorum quidam seducti abscindantur a
propria firmitate. Evacuaverunt enim linguas suas sicut
serpentes; venenum aspidum sub labiis eorum; sicut
de his clamavit propheta (Ps. CXXXIX, 4).

Ἐἰσὶ τινες ἐν ἐνδύμασι λύκων, ἔσθλην δὲ εἰςὶ λύκοι
ἀρπαγῆς· οὗτοι ἀπὸ τῶν καρπῶν ἐργασίας εὐσεβείας· οὗτοι δὲ
πρόβατα ἀγροῦσι μὴ εἶναι ἐξ ἡμῶν, ἀλλ' οὐκ εἰσὶν ἐξ
ἡμῶν· εἴ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμνημένον ἦν μὴ ἡμῶν.
Ὅταν δὲ 753 τῶν ἑαυτῶν ἀπεπέσῃσι ἀσεβείας, οὗ
ἐν αὐτοῖς ἀπορρήξαντες δόλον, ἐπελαθόμενοι τῶν ἐπι-
ταγῶν, καὶ τὰς ἀποστολικὰς πρὸς τὸ θεῶ λόγους ἐχόντων
ἀγόμενα, οὖν αὐτοῖς ὁδοῦσιν αὐτοῖς εἰς ὀπίσσω,
στρεβλοῦντες καὶ σκώπτοντες τὰς τῶν πατέρων διδασκα-
λίας, ὡς καὶ τὰς ἀληθῆς γραφάς, πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπι-
λειαν ἑαυτῶν· οὗς δεῖ προσηκούντως συλαπταθῆναι, ὡς
μὴ τῇ ποιουργίᾳ αὐτῶν διαχθέντες τινὲς, ἐκπίσωσι
τοῦ ἰδίου στρεβλοῦ. Ἐκόνθησαν γὰρ γλώσσαι αὐτῶν,
ὡς ἔρως· ὡς ἀσπίδων ἡμῶν τὰ χεῖρα αὐτῶν, πρὸς τῶν
αὐτῶν ἀνακέρως ὁ προφήτης.

CAP. III. — Talis igitur nobis quidam nunc apparuit
Eutychemi dudum presbyter et archimandrita, tam-
quam ea quae nostrae sunt sapiens, et rectam fidem in
se habens; Nestorii quidem impietati resistens, et
pugnam adversus eum simulans; trecentorum vero
decem et octo sanctorum Patrum de fide confectam
expositionem, et sanctorum patrum Cyrilli ad Nesto-
rium scriptam epistolam, et ejusdem similiter ad

Τοιοῦτος ἡμῶν τῶν ἀναπήρηται ἐντιχῆς, ἢ πάλαι
πρεσβύτερος καὶ ἀρχιμανδριτῆς· ὅς μὴ τὰ ἀμείωτα
δῶθεν φρονῶν, καὶ τὴν ὀρθὴν πίστιν ἐν ἑαυτῷ ἔχων, τῷ
μὴ Nestorianὸν δυσσεβείᾳ ἀφῆστηκως, καὶ τὸν πρὸς
αὐτὸν πολεμὸν ὑποκαρῶζόμενος, τῶν δὲ τῶν τριακοντῶν
δέκα καὶ ὀκτὼ ἁγίων πατέρων περὶ τῆς 755 πίστεως
ὑπομνήματ' ἐθέσθη, καὶ τοῦ τῆς θεῶ μνήματ' Κυριλλοῦ
πρὸς τὸ Nestorianὸν γραφῆσθαι ἠπαρολῆν καὶ τὴν πρὸς

^a Al. post epist. 23. Quae autem antea erat 29, nunc 27. Ser. exeunte an. 448, vel. ipit. 449.
^b Haec inscriptionem a Quesnello omissam ex omnibus nostris, nec non ex Baluzii mss. exhibuimus.
^c Ita omnes nostri codices praeter Ghigianum, qui cum Baluzio habet, quos conturbet, quem devoret. Apud Quesnellum, quem turbet, quem devoret.
^d Propositionem ex a Quesnello praetermissam nostri et Baluzii codices suppeditarunt. Postea Deponens emendatum ex eod. Corb. et Divion. Baluzii. Male ceteri cum Quesnello, Deponentes.
^e Baluzius, ad perditorem.
^f Ita omnia mss. exemplaria tum Baluzii, tum

nostra. Quesnellus, in vestimentis. Pania non agnos-
cimus ex quatuor eod., uno Vat., alio Veneto, nec non Corb. et Divion. Tres alii nostri, cognoscimus.
Quesnellus cum suo Flaviano, agnoscentibus.
^a Quesnellus, essent, nostris et Baluzii codicibus refragantibus.
^b Ita nostri mss. libri cum Baluzio. Quesnellus: Cum vero aliquando suam.
^c Solum Quesnellus, inferiores.
^d Sic eod. Venetus cum Baluzio. Alias, peritiam.
^e In marg. edit. Rom. παρὰ. Lat.
^f Annotatur in editis. Floris, ἁγίας. Παρὰ.

Orientalis, quibus omnes a consenserunt, conatus evertere **756** et antiqua impil Valentini et Apollinarij mala dogmata b renovare. Nec timuit Regis veri p̄ceptum dicentis : *Quicumque scandalizaverit unum de pusillis istis minimis, melius erat ut suspenderet̄ mola asinaria c circa collum ejus, et mergeretur in profundum maris* (Matth. xviii, 6). d Impudenter autem omnem abjiciens, et pellem, quæ eum circumdabat, excutiens, aperte coram sancta synodo e nostra affirmabat, dicens : Dominum nostrum Jesum Christum non oportere ex duabus naturis post inhumanationem, in una subsistentia et in una persona a nobis agnoscendum; neque carnem Domini consubstantialiam nobis esse, tamquam ex nobis assumptam et unitam Deo Verbo secundum f subsistentiam; sed dicebat, Virginem quidem, quæ eum pe-

Α τούτῃ τῆς ἀνατολῆς τοῦ αὐτοῦ ὁμοίως, αἷς πάντες συνέθεντο, περιβόμενος ἀνατρέπων, τὴν πάλαι τοῦ δυσσεβοῦς Οὐλεντινοῦ καὶ Ἀπολλωνίου κακοδοξίαν ἀνανοούμενος. Καὶ οὐκ ἐφοβήθη τὸ διὰ ταῖμα τοῦ ἀληθινοῦ Βασιλέως, λέγοντος : Ὅς ἐάν σκανδαλίῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, συμφέροι αὐτῷ, ἢνα κρεμασθῇ μύλος θηκῆς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ εἰς τὸ πύλαγος τῆς θαλάσσης. e Ἀλλῶ πᾶσαν ἀποβαλὼν, καὶ ἢ περιέκειτο τῆς πλάνης δερᾶν ἀποτιναξαμένος, διαβρήθη ἐπὶ τῆς ἁγίας συνόδου ἡμῶν δισχυρίζετο, λέγων τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μὴ δεῖν f ἐκ δύο φύσεων μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ἐν μιᾷ ὑποστάσει, καὶ ἐν ἐνὶ προσώπῳ παρ' ἡμῶν γνωριζόμενον, μήτε μὴν τὴν σάρκα τοῦ κυρίου ὁμοούσιον ἡμῖν ὑπάρχειν, ὅσα δὲ εἴ ἡμῶν προσληφθεῖσαν g καὶ ἐνωθεῖσαν τῇ Θεῷ Λόγῳ καθ' ὑπόστασιν ἄλλ' ἐφασκε, τὴν μὲν τεκοῦσαν αὐτὸν Παρθένον

a Recitanda est Quesnellii nota huic loco apposita his verbis. c Scilicet et exaete Flavianus geminam sollemniter S. Cyrilli epistolam laudat, unam ad Nestorium, et alteram ad Orientales, quibus omnes consenserunt. Hæc quidem epistola est de pace, quæ incipit : *Latentur celi*, et Orientalibus accepta fuit. Ha vero, quæ ad Nestorium incipit : *Comperi quosdam existimationi meæ detrahentes*, etc., habetur part. 1 Act. Ephes. c. 8, et actione 1 lecta et Patrum suffragiis singulatim datis approbata, ut quæ Nicænam fidei confessionem solam contineat et explicet. Alia vero illa Cyrilli epistola, quæ duodecim anathematismos complectitur, neque hoc loco commemorat Flavianus, neque ab Ephesina synodo comprobata fuisse in ejus actis cernitur, etsi ibidem lecta fuerit; at nea requirente Cyrillo ut prima illa approbaretur, nee quidquam de illa asserentibus Patribus : quod suspicionem nonnullam injicit de minutis hac parte synodi Actis. Non istam pariter epistolam approbavit Chalcedonense concilium, sed utramque illam, ut ante fecerat CP. synodus Flaviani ejusdem. Disertis verbis idem discernit notat Hypatius Ephesius in collatione Constantiopp., et Rusticus in sua illam Acephalis disputatione. Porro commemoratio duarum hypoglosson, quam Cyrillus inducere videbatur, in causa fuit ut ab approbandis anathematismis sese synodus compossere. Quia autem iis litteris Cyrilli inserta erat commemoratio Cælestini pape ad Nestorium, et una eam Cyrilliana ead eundem Nestorium transmissa; hinc in Ephesina synodo sciscitatum est ab episcopo Flaviano tamquam de pluribus epistolis loquente, an ejusmodi epistola Nestorio tradita fuisset. Unquam similiter Cyrilli allegat Leo novus in epistola 51, 52, 53, 54 (quæ 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100). Et parte illa Cyrilli epistola quæ duodecim anathematismos insertos habet *Latinis ignorata* fuit usque ad annum circiter 500, teste Dionysio Exiguo in epistola ad Petrum episcopum, quam illi et Cyrilliana a se tunc in Latinum idioma translata præxit. Nonnulla in hac Quesnellii annotanda sunt quoad Cyrilli epistolam, quæ duodecim anathematismos exhibet. Hæc non solum lecta fuit in Ephesina synodo act. 1, verum etiam jubente Flaviano Philippensi episcopo sui Actis inserta sine ulla censura, quod approbationis indicium est, ut patet ex formula, quæ similitèr inserte fuerunt eidem actioni litteræ episcopi Carthaginensis, de quibus dictum fuit pag. 107B, c. III Concilii : *Quæ diuicidam sententiam in se confirmant; fidei gestorum inserantur*. Ex concilio quidem Ephesino duas canonicas Cyrilli epistolas publicatas et confirmatas, et utrasque sane scriptas ad Nestorium (nam quæ ad Orientales, post concilium scripta fuit) affirmantur iudices in fine act. 1 synodi Chalcedonensis; et idipsum de epistola anathematismos continente affirmavit Vigilus in litteris contra

B Rusticum et Sebastianum insertis collat. h synodi v. Adeo autem Latinis persuasum fuit, ipsos anathematismos eum Cyrilli epistola prolatis fuisse in concilio Ephesino, ut in vetustis codicibus collectionum 3 et 8 inter ejusdem concilii lecta referantur eum subscriptionibus Patrum ipsius concilii : de quo plura dicenda erunt tom. III. Porro synodus Chalcedonensis satis probavit eandem Cyrilli epistolam, cum in definitione probavit universim omnia, quæ circa fidem ab Ephesina synodo gesta fuerant, et cum de Cyrillo plura honorifica testimonia gestis inseruit. Solum oportunitate non duxit, eam epistolam probare nominatim, ea quod adversus hæresim Eutychianæ contrariam edita, nonnullas formulas continebat non omnino congruas illis, quibus adversus errorem Eutychis Patres Chalcedonenses utendum putarunt. Tandem Quesnellus pinxerit fides Dionysio scribenti, eandem epistolam *Latinis ignoratam fuisse*, antequam illam ipse Dionysius Latino redderet. Etenim ante Dionysium Marius Mercator, qui Ephesine synodo adfuit, eam Latinitate donavit, ejusque interpretatione inter Latinos vulgata fuit : unde in collectione Hispanica inserta legitur. Exstat præterea antiqua ejusdem epistolæ versio præmissa antiquæ interpretationi concilii Ephesini, quæ Dionysio antiquior videtur, licet illi fuerit ignota, æque ac ignota eidem fuit interpretatio Mari Mercatoris.

b Cod. Veronen., *revocare*.
 c Ms. Chig., in collo. Corb., et Divion. Baluzii, *collo*.
 d Opportuna hic notavit Baluzius : *Scriptura hæc certa et constans in antiquis exemplaribus. Verum quia sensus videtur esse imperfectus, Quesnellus hunc locum emendavit ex alia versione, et sic reposuit : Verecundiam autem omnem abjiciens. Sic nimirum legitur in versione vetustiore, quam postea exhibebimus. Antiquior hic interpres præ oculis habuit Græcum codicem emendatum, in quo scriptum erat αὐτῷ, ut in textu vulgato habetur. Alter vero interpres auctor ejus versionis, quam hic proferimus, usus est Græco cōdice, qui corruptam lectionem in mss. Venetis inventam, et in editis etiam notatam in margine, ἀναδῶς, impudenter, præferebat.*
 e Baluzii codd., et quidam nostri librariorum lapsu, *nestra*. Paula post cod. Veron., pro *inhumanationem* habet *humanationem*.
 f Quidam codd. cum Baluzio, *consubsistentiam*.
 g Vulg. in marg., ἀναδῶς; et ita etiam in nostris codd. Venetis S. Marci, ex qua corrupta lectione auctor versionis hic annexæ reddidit *impudentes*.
 h In marg. edit. Rom., *διπλοῦσι*. Quæ vox quidem post δεῖν necessario supplenda.
 i Duas has voces, καὶ ἐνωθεῖσαν, ex his codd. Ven. supplevimus.

perit, secundum carnem consubstantiali nobis esse, ipsum autem Dominum non sumpsisse ex ea carne nobis consubstantiali; sed Domini corpus non esse quidem corpus hominis, humanum autem corpus ^a [esse] quod ex Virgine est, omnibus expositionibus sanctorum Patrum resistens.

CAP. IV. — Sed ne cuncta percurrens immensitatem litteris faciam, gesta, quæ ^b dudum in eo **758** confecta sunt, direximus tuæ Sanctitati; in quibus et sacerdotio eum velut in talibus ^c captum, et monasterii dispositione, et nostra communione privavimus: quatenus et tua Sanctitas cognoscens ea quæ ejus sunt, omnibus qui sub tua reverentia constituti sunt, Deo amatissimam episcopis manifestam faciat ^d ejus impietatem; ne forsitan ignorantes ea quæ sapit, et in quibus aperte captus est, tamquam ad consortem fidei litteras, aut aliter confessiones ad eum reperiantur efficere. Omnem cum vestra beatitudine in Christo fraternitatem, ego et qui mecum sunt plurimum salutamus. Incolumis in Domino, et orans pro nobis, doneris nobis, Deo amatissime Pater.

EJUSDEM EPISTOLÆ

FLAVIANI CONSTANTINOPOLITANI EPISC. AD LEONEM PAPAM
^e alia versio antiquior.

SYNOPSIS (ex collectione Hispanica). — I. *De subdoli hostis insidiis.* — II. *De fraudulentia et subtilitate hæreticorum.* — III. *De blasphemis Eutycheis.* — IV. *De excommunicatione ejus justissima.*

^f Domino Beatissimo et Deo amabili Patri LEONI FLAVIANUS in Domino æternam salutem.

CAP. I. — Nulla res diaboli venena compescit, nec

^a Verbum *esse* hoc loco a Quesnello intra lineolas ob perspicuitatem additum, in mss. deest.

^b Hinc patet adverbium Græcum *πάλαι* referri ad gesta Constantinopolitanæ synodi, quibus Eutyches *dudum*, seu *pridem* antea damnatus fuerat. Continentur autem actione ultima ejusdem synodi, quæ statim Latine reddita in aliquot antiquis collectionibus inserta est, ac præsertim in collectione 5 Quesnelliana cap. 42. Verbum autem apud Latinos præteriti temporis *direximus*, aoristo *ἀπεστείλαμεν* Græce expressum, ita hic de re præteriti vel mox futura, more apud Græcos non infrequenti, accipitur; sicuti eadem ratione Eutyches in epistola 21, ad Leonem, cujus originale Græcum interit, sub finem ait: *Subjuncti autem his litteris meis utrumque libellum*; etsi litteræ quibus uterque libellus subjiciendus erat nondum essent conclusæ; et idem Flavianus epist. 26, ad Leonem, eodem aoristo *ἀπεστείλαμεν* usus, de iisdem gestis in Eutychem iterum missis scripsit: *Quæ direximus cum nostris his litteris*; ubi non de litteris jam antea traditis sermo est, sed de his quibus scribendis operam dabat. Ipse etiam Leo epist. 75, c. 2, de eadem epistola quam scribebat loquens, non dubitavit dicere: *Volumus autem ut hæc litteræ nostræ, quas ad vestram dilectionem misimus*; et epist. 78: *Per legatos nostros*, inquit, *scripta direximus*; licet loquatur de legatis, quos *post diem venerabilem*, ait epist. 81, *dirigemus*.

^c Cum in codice, quem Quesnellus adhibuit, vox *captum* deesset, Baluzio teste, ille intelligens sensum esse imperfectum, totam istam pericopem sustulit, et ita edidit: *In quibus et sacerdotio eum veluti interdiximus, et monasterii, etc.* Veram lectionem revocavimus ex omnibus nostris mss. et Baluzii.

^d Vox *ejus* deest apud Quesn. Suppleta ex nostris

κατὰ σάρκα, ὁμοούσιον ἡμῖν εἶναι, αὐτὸν δὲ τὸν Κύριον μὴ εἰληφέναι ἐξ αὐτῆς σάρκα ἡμῖν ὁμοούσιον· ἀλλὰ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα μὴ εἶναι μὲν σῶμα ἀνθρώπου, ἀνθρώπινον δὲ σῶμα τὸ ἐκ τῆς Παρθένου· πάσαις ταῖς ἐκθέσει τῶν ἁγίων Πατέρων ἐναντιούμενος.

Ἄλλ' ἵνα μὴ πάντα καταλέγων, **757** μήκος ἐμποιήσω τῷ γράμματι, πάλαι τὴν ἐπ' αὐτῷ γενημένην πρᾶξιν ἀπεστείλαμεν τῇ σῇ ὁσιότητι, ἐν ἧ καὶ τῆς ἱερωσύνης αὐτὸν, ὡς ἐπὶ τοιοῦτοις ἀλόγῳ, ἐγυμνώσαμεν, καὶ τοῦ προστατεῖν μοναστηρίου, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας· ὥστε καὶ τὴν σὴν ὁσιότητα γούσαν τὰ κατ' αὐτὸν, πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν σὴν θεοσίειαν τελοῦσι θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις δῆλῃν ποιῆσαι τὴν αὐτοῦ δυσσείδιαν· ἵνα μὴ ἀγνοία πολλὰκις τῶν παρ' αὐτοῦ φρονηθέντων, ἐφ' οἷς τε ἰάλω σαφῶς, ὡς πρὸς ὁμόδοξον, ἢ διὰ γραμμάτων, ἢ καὶ ἑτέρως, τὰς πρὸς αὐτὸν ὁμολίας εὐρεθῶσι ποιοῦμενοι. Πᾶσαν τὴν σὴν ὑμέτερα θεοφιλία ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ἐγὼ τε καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πλείστα προσαγορεύομεν. Ἐβρώμενος ἐν Κυρίῳ, καὶ ὑπερευχόμενος ἡμῶν, χαρισθείς ἡμῖν, θεοφιλέστατε πάτερ.

continet mortiferas ejus sagittas. Sursum enim atque deorsum pervolans, quaerit quos possit occidere, quos possit ^e superare, quos possit devorare. Propter quam rem vigilandum est et orationibus a Deo obtinendum, ut fatuus inquisitiones **759** evitare possimus. Decet ^h enim sequi patres nostros, neque commutare definitionem eorum perpetuam, quam secundum sacras Scripturas didicimus regulariter definitam. Depositis ergo fletibus et lacrymis,

^c codd. et Baluzii. Dein in cod. Veronen. desideratur adverbium *aperte*.

^e Recensuimus ad mss. codd. Vat. collect. 3, alium Vat. 5845, Vallicell. et Vercell. collect. 8, Vindeb. et Vat. Hisp., alium Vat. Isid. et alios collectionum 11, 21 et 24, atque ad exemplum Sichardi. Lectiones quidem originali Græco minus congruentes hujus versionis codices identidem præferunt, quas editores Conciliorum Romani præter fidem mss. ad Græcum textum nonnumquam accommodarunt. At de antiqua versione, ut in codd. exstat, edenda, non autem de eadem emendanda hic agendum est. Confer num. 8 admonitionis.

^f Ita plerique nostri codd. cum antiquioribus Leonis editionibus. Mss. collect. 8, *Domino et dilectissimo, et Deo digno amabili sancto patri Leoni in Deo* (Al., in Domino) *æternam salutem.* Vindebon. Hisp., *Domno beatissimo et Domno amabili patri Leoni Flaviano in Domino salutem.* Quesnellus ex editis Conciliorum: *Beatissimo et Deo amabilissimo patri* (addit in margine, et *communistro*) *Leoni, etc.*

^g Cod. Vat. collect. 8, *rapere.* Vallic. et Vercell. male, *reparare*, forte pro *separare*, ut legitur in mss. Vindebon. Hisp. et aliis Vatt. collect. 11 et 21. Mox loco verborum, *Propter quam rem*, cod. Vat. collect. 3 habet *Quamobrem.* Mss. collect. 8, *Quamobrem vigilandum est in orationibus, atque Deo opera danda est, ut, etc.* Vindebon. Hisp. et Vat. collect. 11, *Propter quam rem vigilandum est orationibus, atque (vel et) Deo opera danda est, ut, etc.* In mss. collect. 24 cum Sichardo, *vigilandum est in orationibus, atque id operandum est, ut.*

^h Vindebon. Hisp. cum aliis codd. et Sichardo, *antem.* Mox Quesnellus Conciliorum lectionem secutus, quam in nullo codice reperimus, sic: *Et non commutare terminos antiquos a divinis Scripturis didi-*

* quas incessanter fando, quia sub me clericus degens A invasus est a fero dæmone, et non potui eum liberare, nec auferre a tali lupo, qui animam meam pro illo paratus eram ponere; quomodo ^b raptus sit, quomodo resiliit a proposito divino, et ad illum cucurrit, qui perdere consuevit, præcepta Patrum ^c declinans, et constituta eorum despiciens, jam incipio enarrare.

CAP. II. — Sunt ^d quidam veste sua oves significantes, interius autem lupi rapaces: quos ex fructibus eorum debemus agnoscere. Isti prima fronte videntur esse de numero nostro; sed non sunt de numero nostro. Si enim de numero nostro ^e fuissent, nobiscum mansissent. Quando autem cœperunt assumere impietatem, illud quod prius occultabatur in illis aperitur, ^f et dolus omnis fit omnibus manifestus. ^g Inveniuntur autem infirmæ fidei homines, et qui divinas lectiones nesciunt, et secum eos in perditionem præcipitant, ^h dissipantes, et vituperantes Patrum **760** disciplinas ⁱ et relinquentes sanctas Scripturas ad suam ipsorum perditionem. ^j Quos debemus prævidere, et a quibus multum vacare, ^k ne in sua malitia aliqui occupati, concidant de sua firmitate. ^l *Excucierunt enim linguam suam quasi serpentes, et venenum in labiis habent quasi aspides.* De his hæc propheta clamavit.

cinus. Depositis ergo, etc. Editi Leonis antiquiores Quesnello: *Neque commutare definitionem eorum perpetuam, quorum regulam secundum sacras Scripturas esse didicimus.* Codd. Hisp. et Isid. cum mss. collect. **21** et **24**, Merlino atque Sichardo: *Neque commutare definitionem eorum perpetuam, quorum secundum (Al. male, sequi) sanctas Scripturas didicimus regulam.* C. Prætulimus lectionem antiquissimi Vat. collect. **3** et Vallicell. cum cæteris collect. **8**.

^a Tres sequentes voces desunt in Vercell. collect. **8** et in collect. Hisp. et cæteris ex ea derivatis. Post pauca, quia summo clericus degens gradu invasus est in mss. collect. **24** et apud Sichardum.

^b Duo cod., raptus est.

^c Al., dedignans. Paulo post quinque codd., sed jam incipio enarrare.

^d Codd. Hisp. et Isid. cum mss. collect. **21** et **24** editisque Leonis ante Quesn. et Sichard. addunt, enim. Post pauca pro lupi rapaces alias raptores lupi.

^e Non pauci codd. et editi Leonis ante Quesn., essent. Paulo post Quesn. ex editis Conciliorum evomere pro assumere, quod ex editis Leonis et mss. revocavimus.

^f Conjunctionem et in Conciliis et a Quesnello deletam, ex nostris codd. et Leonis editis restituvimus.

^g Ita ex anterioribus Leoninis editionibus ac fere omnibus mss. libris. Codices collect. **21**, invenerunt autem. Quesnellus cum editis Concil., Nacti autem.

^h Quesnellus et edit. Concil., contorquentes et vituperantes. Omnium codicum et editorum Leonis lectionem revocavimus.

ⁱ Sic mss. antiquissimarum collect. **3** et **8**. Quesnellus cum codd. Hisp. et Isid. nec non collect. **21**, et relinquunt. Cæteri editi cum mss. collect. **24** ac Sichardo, et reliquis. Dein vox ipsorum in aliquot mss. et editis desideratur.

^j Sic ex posterioribus mss. editi Leonis, quos quidem debemus prævidere, et a quibus multum oportet cavere. Quesn. cum edit. Concil., quos quidem debemus prævidere et ab eis multum cavere.

^k Ita cum antiquioribus Leonis editionibus, omnes

CAP. III. — Talis ^m nobis Eutyches emersit, quondam presbyter et archimandrites, qui quasi ⁿ nostræ religionis sectam sapiebat, et hanc præferebat; Nestorii autem impietatem confirmabat, et succingebatur pro Nestorio militare in pugna quæ contra Nestorium parabatur: trecentorum autem decem et octo sanctorum Patrum de fide expositionem factam et sanctæ memoriæ Cyrilli epistolam scriptam ad Nestorium ^o vel ad similes ejus, cui omnes assenserant, tentavit evellere, antiquam impij Valentini et Apollinaris reparans sectam, ^p et non timuit præceptum veri Regis dicentis: *Quicumque scandalizaverit unum de pusillis istis et minimis, expedit ei ut mola asinaria alligetur collo ejus, et demergatur in profundum maris.* Verecundiam autem omnem ^r ejus perfidia abiecit, et quam gerebat **761** infidelitatis pellem excutiens, in sancta nostra synodo assererat, instanter dicens, Dominum nostrum Jesum Christum non oportere constiteri de duabus naturis post humanam susceptionem, cum a nobis unius ^s substantiæ et unius personæ cognoscatur; neque carnem Domini coessentialem nobis subsistere tamquam ex nobis susceptam, et coadunatam Deo Verbo secundum substantiam; sed dicebat, Virginem quidem, quæ eum genuit secundum carnem, ^t consubstantialem nobis esse, ipsum autem Dominum non susce-

nostri codices, exceptis mss. collect. **21**, in quibus, uti apud Quesn. et edit. Concil., ne eorum malitia aliqui inducti, al., occupati.

¹ In Vat. Hisp. et Isid. ac duobus aliis codd., *Acuerunt enim quasi aspides linguas suas; de quibus propheta clamat: Acuerunt linguas suas sicut serpentes, et reliqua. Talis, etc.* Vindebon. Hisp., *Acuerunt (sic) enim quasi aspides. De his propheta clamavit. Talis, etc.*

^m Sic plerique codices. Alias, inter nos.

ⁿ Ms. Vercell., in nostræ religionis sectas sapiebat, omissis et hanc præferebat. Aliqui codd., capiebat.

^o Restituimus lectionem editorum Leonis, cui nostri codd. suffragantur. Quesnellus ex editoribus Conciliorum, *ejusdemque pariter ad Orientales, quibus omnes assenserant.* Paulo post in Vat. Hisp. et Isid., *temptat evellere.*

^p Vat. Hisp. et Isid. cum mss. collect. **11** et **21**, qui non timebant præceptum veri Dei dicentis. Exemplar Sichardi et Vindebon. Hisp. habet tantum, veri Dei. Editi Leonis antiquiores, *Regis veri Dei.*

^q Vox minimis in pluribus (non tamen nostris antiquioribus) mss. et in editis ante Quesn. desideratur.

^r In duobus codd. collect. **8** in Vindebon. Hisp. et mss. collect. **24** cum Sichardo desunt voces, *ejus perfidia.* In Vat. Hisp. ac Isid. legitur, *eorum perfidia.* Post pauca pro excutiens quidam codices, excusit; et iidem mox, in sancta synodo, ommissa voce nostra.

^s Ita omnes nostri codd. et editi Leonini ante Quesnellum, qui cum excusis Conciliorum, *subsistentiæ.* Idem etiam, paulo post, *secundum subsistentiam* scripsit. Restituimus autem, ex omnibus codicibus et editis, *secundum substantiam.* Olim apud veteres Latinos, *substantiam et subsistentiam* mutuo usurpatis aliunde exploratum est.

^t Vat. Hisp. et Isid., cum alio Vat. collect. **11**, *consubstantivam.* Alius Vat. collect. **3**, et hic et iterum postea, *coessentialem.*

pisce ex ea carnem consubstantiali nobis, ^a sed corpus Domini non esse quidem corpus hominis, humanum vero corpus esse, quod est ex Virgine; **762** omnium Patrum expositionibus contraria sentiens.

CAP. IV. — Sed ne multa dicens, longam faciam epistolam, olim quidquid ^b egimus, misimus ad beatitudinem vestram: quibus litteris docuimus, et presbyterio illum esse nudatum, ^c quia sic captus est;

EPISTOLA **ε** XXIII,

^b AD FLAVIANUM EPISCOPIUM CONSTANTINOPOLITANUM.

¹ SYNOPSIS. — I. *Acceptis Eutyichis querelis, conqueritur eum communionem fuisse privatam a Flaviano.* — II. *De causa instrui se postulat, et se defendenda veritate charitatem maxime optas custodiri.*

Dilectissimo fratri FLAVIANO episcopo LEO episcopus.

CAP. I. — Cum christianissimus et clementissimus imperator sancta et laudabili fide pro Ecclesie ¹ catholice pace sollicitus, ad nos ² scripta transmiserit, de his quæ apud vos perturbationis strepitum commoverunt, miramur fraternitatem tuam ³ quidquid illud scandali fuit nobis scire potuisse, et non potius procurasse ut primitus nos insinuatio ⁴ tuæ relationis instrueret, **763** ne de rerum gestarum fide possemus ambigere. Accepimus enim ⁵ libellum Eutyichis presbyteri, qui se queritur, accusante Eusebio episcopo, immerito communionem privatam, maxime cum ⁶ evocatum se affuisse testetur, nec ⁷ suam presentiam denegasse; adeo ut in ipso iudicio libellum appellationis ⁸ se

^a Ita codd. Vallicell. et Vercell. collect. 8, Vindeb. Hisp. et mss. collect. 24, cum Sichardo. Editi, et corpus.

^b Ita codices hujus versionis, inter quos aliqui egerimus habent pro *egimus*. Ex iisdem scripsimus quibus litteris. Vulgati Leonis ante Quesn. consentiunt, et solum habent *litteras, quibus litteris docuimus*. Quesnellus cum editione Concil. *de his, quæ dudum egimus, misimus ad beatitudinem vestram litteras, quibus docuimus*, etc. Cui nulli lectioni nostri codices suffragantur; sed cum erronea hic esset antiqua versio, ad Græcum textum emendata est. Vide annot. 17 in versione antecessente (727, b).

^c Sic editi ante Quesn. et plerique codd. Ille vero cum edit. Concil., *quia in talibus convictus est*.

^d Alias, *agentibus*.

^e Vindeb. Hisp., *communicationem*. Mox pro *loquantur*, alias, *loquerentur*.

^f Hic omnes codices hujus versionis et editi Leonis ante Quesnellum finem epistolæ præferunt. Supplementum autem fuit ex Græco ab editoribus Romanis Conciliorum, cum quibus Quesnellus, hæc addendo: *Universam in Christo fraternitatem, quæ cum vestra pietate degit, ego, et qui mecum sunt, plurimum salutamus. Incolamus in Domino, et orans pro nobis, doneris nobis, religiosissime Pater*. In recentiori ms. Vat. 546 collect. 21 additur tantum post verbum *loquantur*: *Dat. in kal. Februarii*: quod cum desit in aliis antiquioribus, quoq; observavimus, ejusdem collectionis codicibus, quo ex fonte adjectum fuerit, non liquet.

^g Al. 20. Quæ autem antea 25 erat, nunc 54. Scripsit 18 Februarii an. 449.

^h Invenitur hæc epistola in mss. collect. 3, 8 Hisp., Isid. 17, 18, 19, 21 et 23, nec non apud Sichardum. Græcam autem versionem præpuit collectio Chalcedonensis.

ⁱ In collect. Hispanica hic titulus legitur: *Epistola Leonis pape ad Flavianum Constantinopolitanum episcopum, ubi querit quid Eutyches contra fidem catho-*

et iussimus eum in monasterio vitam habere rationem, et exclusimus eum a communione nostra; ut sanctitas vestra hoc cognoscens, quod circa illum actum est, omnibus episcopis sub beatitudine vestra ⁴ degentibus manifestare dignetur vitium impietatem ne nescientes aliqui quid ille senserit, quasi ad orthodoxum vel per litteras, vel per aliquam ⁵ conjunctionem loquantur ⁶.

Τῷ ποθεινοτάτῳ ἀδελφῷ Φλαυιανῷ ἐπισκόπῳ.

Ὅποτε ὁ χριστιανικώτατος καὶ φιλανθρωπώτατος βασιλεὺς ἀγία καὶ φαεινὴ πίστει ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας μεριμῶν, πρὸς ἡμᾶς γράμματα διεπέμψατο περὶ τούτων, ἃ τινὰ παρ' ὑμῖν ταραχῆς κτήγον ἐνεποίησαν, θαυμάζομεν τὴν σὴν ἀδελφότητα, **764** τι αὐτῷ σκάνδαλον γένηται, ὅπερ πρὸς ἡμᾶς ἕσυχασαι ¹ δεδύνηται, καὶ μὴ μάλλον φροντισαί, ὥστε πρῶ πάντων διδασκαλία σῆς ἀναφορᾶς ἡμᾶς διδάξαι, ἐφ' ᾧτε ἡμᾶς περὶ τῆς πίστεως τῶν πραχθέντων μὴ δύνασθαι ἀμφιβάλλειν. Ἐδεξάμην γὰρ λιβελλον Εὐτυχοῦς τοῦ πρεσβυτέρου, ὅστις μέμφεται, κατηγοροῦντος Εὐσεβίου ἐπισκόπου, ἀναξίως ἑαυτὸν τῆς κοινωνίας ἐστερησθαι καὶ μάλιστα, ὡς ἐμαρτύρατο, ὅτι κληθεὶς παρεγένετο, καὶ

hanc sentiens, a communione Ecclesie ab eo fuerit separatus.

¹ Cod. Ratisp. collect. 19 dicit *catholica*.

² Hæc Theodosii imperatoris epistola, quæ etiam in sequenti memoratur, et interedit, una cum epistola 21 Eutyichis ad Leonem missa videtur. Hic enim ³ imperator Chrysosthi opera Eutyichis patrocinium susceperat.

⁴ Ita omnes codices et excusi. Solum Quesnellus, *quid illud*.

⁵ Vat. Hisp., Isid. et codd. collect. 17 atque 21 cum editis ante Quesn. addunt *magis*, quod melius codices aliarum collectionum omittunt.

⁶ Intelligitur epistola 21 Eutyichis ad Leonem, nam in hac continetur quæ hoc loco S. Leo refert. Libellus querimonie et simplex appellari potest. *Libellus doloris* vocatur in epistola sequenti.

⁷ Ita ex mss. Ratisp. collect. 39, Vallicell. collect. 8, Vat. Hisp. et Isid., aliisque mss. cum antiquioribus editis. Quesnellus cum aliis codd., *vocatum*.

⁸ Plerique codd. cum Vulgatis, *mi presentiam denegasse*. Vindeb. Hisp. et unus Vat., *denegasset*. Quesnellus, *suam presentiam denegasset*. Præstantissimi Ratisponensis lectionem retinimus.

⁹ In mss. collect. 24 et Sichardo pro *et habetur* *est*. Utrumque in editis insertum est. Cætera et plura et meliora exemplaria secuti sumus. Cum porro in epist. 21 Eutyichis ad Leonem libelli quidem in ipso iudicio oblati, et non suscepti, non tamen appellatio fiat mentio; aliis litteris, quæ perierint, Eutyichem significasse oblatum a se fuisse appellationis libellum, nec tamen susceptum, nonnulli suspicantur. At aliis litteras conicere, seu potius fingere opus non est. Cum enim libellus, quem Eutyches oblatum et non susceptum in laudata epistola falso commendat, una eum eadem epistola ad Leonem missus fuerit; ex ipsius libelli lectione appellationem, quæ in illo exempli dubio contineretur, cognoscere non potestis. ¹ Ms. Veneta S. Marci, *δεδύνηται*.

asserat obtulisse, nec tamen fuisse a susceptum: qua ratione compulsus sit, ut contestatorjos libellos in Constantinopolitana urbe proponeret. Quibus rebus intercedentibus, non solum agnoscamus qua iustitia a communione Ecclesie fuerit separatus. Sed et apponentes ad causam, facti qui nosse volumus rationem, et usque ad nostram positionem curia deferri: quoniam nos, qui sacerdotum Domini matrem volumus esse iudicia, nihil possumus, incognitis rebus, in cuiusquam partis preiudicium desinere, priusquam veritas, que gesta sunt, veraciter audiamus;

765 CAP. H. — Et ideo fraternitas tua per idoneam maxime aptamque personam plenissima nobis relatione significet, quid contra antiquam fidem novitatis emergerit, quod severiori sententia dignum fuerit vindicari. Nam et ecclesiastica moderatio et religiosa piissimi principis fides multam nobis sollicitudinem Christiane pacis indicent: ut amputatis dissensionibus, fides catholica inviolata servetur, et his qui prava defendunt, ab errore revocatis, nostra auctoritate, quorum fides probata fuerit, muniantur. Nec aliqua poterit ex hac parte difficultas afferri, cum memoratus presbyter libello proprio sit professus paratum se esse ad corrigendum, et quid in se inventum fuerit quod reprehensione sit dignum. **Beatus enim** in talibus causis hoc maxime provideri, ut sine strepitu concertationum et custodiatur charitas, et veritas defendatur. **Et ideo** quia dilectio tua de tanta causa nos videt necessario esse sollicitos, quam plenissime et lucide universis nobis, quod ante facere debuit, indicare festinet: ne inter assertiones peritum aliqua ambiguitate fallamur, et dissensio que in suis iniuriis abolenda est nutriatur: cum in corde nostro ea observantia, Deo inspirante, permaneat, ne constitutiones venerabilium Patrum divinitus roboratae, et ad soliditatem fidei pertinentes, prava cuiusquam interpretatione violentur. **Deus** te in-

^a Quenellus, susceptam. Eorum editorum lectionem omnibus fere codicibus confirmatam revocavit. Concinit etiam ipsa epistola 21 Eutycheis, in qua libellum a se oblatum Flaviano, non fuisse susceptum queritur. Quatenus vero Eutycheis in hoc mentitus sit, vid. annot. in eadem epist. 21.
^b Id Eutycheis indicavit illis verbis epist. 21: *Ut ad satisfaciendum, plebi proponerem fidei meae confessionem.* Clarius Liberatus, c. 11: *Posuit (Eutycheis) edicta apud Constantinopolim, et iniustitiam se fuisse passum, populum contestatus est.* Libellus ergo contestatorius Constantinopoli propositus etiam fidei professionem continebat ipso Eutycheis teste. Hoc forte pertinebat illa, quam editionem fidei meae idem Eutycheis vocat sub finem laudatae epist. 21. Aequae sane fidei professio praeiudicanda fuerat ab eo qui haeresis notatus, contestationem iustam esse insinuare volebat. Fragmentum, quod ex ms. Casinensi eidem epistolae subiecit, solam professionem fidei exhibet: et in ea parte que deest, ipsam contestationem, quam Leo et Liberatus memorant, expressam fuisse nihil dubitandum videtur, ita ut hinc contestatorii libelli notitiam Leo perceperit.
^c Mss. Hisp. Isid. et collect. 24, *Ecclesiar. Mox*

την ιδίαν παρουσίαν οὐκ ἠρῆσθε· ἐπὶ τοσούτων, ὅτε ἐν αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ λίβελλον ἐκλήτεον ἐπεδεδωκίνασθε αὐτὸν· ὅθεν ἠναγκάσθη διὰ μαρτυρίας λιβέλλου ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει προβῆναι. Τῶν πραγμάτων γεγενημένων, οὕτω ἐπιγινώσκουμεν, ποία δικαιοσύνη ἀπὸ τῆς κοινωρίας τῆς Ἐκκλησίας ἐγένετο πεχωρισμῆτος. Ἀλλὰ προσέχοντες τῇ αἰτίᾳ, θέλωμεν καὶ αὐτὸ φάταμι εὖ λογισμὸν μαθεῖν, καὶ πάντα ὑπερεσθῆναι ἄχρι τῆς ἡμετέρας γνώσεως, ἐπειδὴ ἡρεῖς οἱ βουλευόμενοι τῶν ἱερῶν τοῦ δεσπότου δικαίως εἶναι τὰς κρίσεις, οὐδὲν δυνάμεθα, μὴ διαγνησθῆναι τῶν πραγμάτων, εἰς μέρος πρόριμα ἐπαρρησθῆναι, πρὶν ἢ τὰ πραχθέντα μετὰ ἀληθείας ἀκούσθαι.

766 Διὰ τοῦτο ἡ σὴ ἀδελφότης δι' ἐπιταξίῳ μάλιστα, καὶ ἐρμολίου, κληροστάτη ἀναφορῆ γνωρίσει ἡμῖν, τίς κατὰ τῆς ἀρχαίας πίστεως καινότης ἐπέειπεν, ὅπερ ἀποστραφῆ ἀποφάσει ἀπὸν ἐγένετο τοῦ ἐπιδοθέναι, καὶ γὰρ ἡ ἐκκλησιαστικὴ διαίτασις, καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἡ πίστις πολλῶν ἡμῶν φροντίδα περὶ τῆς τῶν χριστιανῶν εἰρήνης ἐπέβαλεν· ἵνα παρεμβῆσθαι τῶν διχονοῶν ἡ καθολικὴ πίστις ἀμείλυντος διαφυλαχθῆι καὶ τούτων αἱ τῶς ἐὰ φύλα ἐκδικῶσι, ἀπὸ τῆς πλείους ἀσκοληθέντων, τῇ ἡμετέρῃ αὐθεντίᾳ, ἢ ἂν δοκιμασθῆ ἡ πίστις, ὀχυρωθῶσι. καὶ μηδεμία δυσχέρεια ἐκ τούτου τοῦ μέρους προσαχθῆι· ὅπερ ὁ μνημονευθεὶς παρ' αὐτῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ λιβέλλῃ ἀμολόγησεν ἵστοίμου ἑαυτοῦ εἶναι πρὸς δούρωσιν, εἰ τι εἰς αὐτὸν εὐρήθησιν ἢ περ ἐστὶν αἴτιον ἐπιλήψεως, πρέπει γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων αἰτιῶν ταύτων μάλιστα φροντίζεν, ὥστε ἐκτός θυροῦ καὶ φιλονεικίας καὶ τῆν ἀγάπην φυλάττεσθαι, καὶ τῆν ἀλήθειαν ἐκδικῆσθαι, ἀδελφεῖ τιμωτάτε. καὶ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ σὴ ἀγάπη περὶ τῆς τραχύτης αἰτίας συναρῆ ἡμῶς ἀγαχαίως εἶναι ἢ ἰμμεροντίδας, πληρέστατα καὶ τελευγιέστατα ἀμύπαντα ἡμῖν, ὅπερ ἦδη ποιῆσαι ἄρεται, δαλώσθαι σπουδαίει· ἵνα μὴ μεταξὺ τῆς διδασκαλίας τῶν μέρων, ἀμβολία τῶν ἀπαρθῶμεν, καὶ διχονοίᾳ τραφῆ, ἣτις ἐν ταῖς ἰδίαις ἀρχαῖς ἔκαλεπτα ἐστίν· ἐστὶ γὰρ ἡμῶν καταθέμιον καὶ παραφυλακτικόν, τοῦ Θεοῦ ἐμπνέοντος, ἵνα μὴ αἱ διακρίσεις τῶν προσηυγμένων κατέρων, αἱ θεῶν

cod. Vindebon. Hisp., *religiosissimi principis fides.*
^a Aliqui codd., *inducunt.*
^b Auctoritate optimi codicis Ratisp. et mss. praestantissimae collect. 17 non audemus inserere voces, *frater charissime a Quenello expungatas*; licet in aliis codd. aliarum collectionum et in Graeco legantur.
^c Vat. 5845 collect. 8 addit *in qd.*
^d Sex voces sequentes exclusit Quenellus, forte ex ms. Grimanieo collect. 18. Desunt quidem in nostro Ratisponensi. Ob aliorum tamen codicum et collectionum etiam 18 Chalcedemensium auctoritatem eas restituumus.
^e Adiecimus μετὰ ἀληθείας ex iisdem cod. Vap. Sic enim etiam in autographo Latino: *quae gesta sunt, veraciter audiamus.*
^f Iidem mss., *ἐπιλήψεως.*
^g Ita laudati codices; sicque scripsisse interpretem haud dubitamus; aut certe *ἰμμεροντίδας*, ut uno verbo exprimeret vocem Latinam *sollicitus*. Et licet ea vox Graeca in nostris Lexicis minime appareat, non tamen rejicienda est: mire enim Graeco lingua indolam refert, ut videtur est in *ἐμπνεως, ἔσποθος*, aliisque ejusmodi. In vulgatis, *ἢ φροντίδι.*
^h Addidimus articulum *αἱ* ex mss. Venetis.

columem custodiat, frater charissime. Datum ^a duodecimo kalendas Martii, Asturio et Protogene viris clarissimis consulibus.

767 EPISTOLA ^b XXIV,

^a AD THEODOSIUM AUGUSTUM.

SYNOPSIS. — I. *Laudata imperatoris fide querimoniam Eutythis exponit.* — II. *Silentium Flaviani arguit; instrui se postulat.*

LEO EPISCOPUS THEODOSIO Augusto.

CAP. I. — Quantum præsidii Dominus Ecclesiæ suæ in fide vestræ clementiæ præpararit, his etiam litteris quas ad me misistis ostenditur: ut vobis non solum regium, sed etiam sacerdotalem inesse animum gaudeamus. Siquidem præter imperiales et publicas curas, piissimum sollicitudinem Christianæ religionis ^d habetis, ne scilicet in populo Dei aut schismata, aut hæreses, aut ulla scandala convalescant: quia tunc est optimus regni vestri status, quando sempiternæ et incommutabili Trinitati ^e in unius Divinitatis confessione servitur. Quid autem in Constantinopolitana Ecclesia ^f perturbationis acciderit, quod ita fratrem et coepiscopum meum Flavianum potuerit commovere, ut Eutychem presbyterum communionem privaret, nondum potui evidenter agnoscere. Quamvis enim prædictus presbyter ad sedem apostolicam ^g 768 ^h per libellum doloris sui querimoniam miserit, breviter tamen aliqua prælibavit,

^a Hæc chronica notatio deest in omnibus mss. collect., quas vidimus, tribus exceptis Chalcedon. 17, Ratisp., 19, et 21. Quidam codd. hujus postremæ collect. 21, cum editis ante Quesn., perperam habent xii kal. ^c *Maii*; nam hæ litteræ mense Aprili Constantinopoli receptæ fuerunt, ut patet ex interlocutione Selenci habita in conventu Constantinopolitano vidus Aprilis, ubi de Eutythis appellatione in hisce litteris memorata fit mentio. Vide tomum IV Concil. Venetæ editionis pag. 1067. Alii autem ejusdem collectionis codices et multo præstantiores Ratisp. et Chalcedon. diem et mensem textui insertos præferunt. Porro *Asturio* pro *Asterio* tum in hac tum in sequentibus hujus anni epistolis edidimus, ut in codice Ratisponensi et in perantiquo Veronensi 57 aliisque Chalcedonensibus mss. legitur. Immo ita constanter legi etiam in codice Grimanico, idem Quesnellus Norisio confessus est per litteras, quarum hic meminit in Cenotophiis Pisanis diss. 4, c. 2, §. 1, tom. III pag. 691. In Diptyco quidem Leodiensi quod illustravit Alexander Vilthemius *Astyrius* habetur. Sed ^g pro ^h *ast*, non autem pro *e* veteres non semel usurpasse notissimum est. Prosper et Idatius coævi auctores *Asturius* in plerisque codd. exhibent, in nonnullis ^d *Astyrius*.

^b Al. 21. Quæ autem antea 24 erat nunc 28. Scripta 18 Februarii an. 449.

^c Quesnellus hanc epistolam in solo ms. Grimanico collect. 18 reperit; nos in præclarissimo Ratispon. collect. 19 et in codd. collect. 12 ac 24, nec non apud Sichardum; et cum his eadem contulimus. In mss. collect. 12, *Fulcheria*, vel *Theodosio* inscribitur.

^d Ms. Ratisp., *habentis*.

^e Ita ex ms. Ratisp. emendavimus. Alias, omissa præpositione *in*, habetur, *untus Deitatis confessione*. Post vocem *servitur* Quesnellus addidit *gloriosissime*, quod nostri codd. et præcipue Ratisp. ignorant.

Α τὴν ἰσχύϊν ἔχουσαι, καὶ εἰς τὴν τελειότητα τῆς πίστεως ἀνήκουσαι, φαύλῃ τινὸς ἑρμηνείᾳ μολυνθῶσιν. Ὁ Θεὸς ὕψι σε διαφυλάξει, ἀδελφε ἐτιμώτατε.

asserens se Nicænzæ synodi constituta servantem, frustra in fidei diversitate culpatum.

CAP. II. — ^h Eusebii autem episcopi accusatoris ejus libellus, cujus exemplaria ad nos ⁱ memoratus presbyter misit, de objectionum evidentia nihil habebat, et cum presbytero hæreseos crimen intendere, quem tamen in eo sensum argueret non evidenter expressit; quamvis et ipse episcopus Nicænzæ synodi ^j profiteretur se inhærere decretis: propter quod non habuimus unde ^k aliquid plenius disceremus. Et quia causæ meritum, fidei ratio et laudabilis sollicitudo vestræ pietatis ^l exigit, necesse est jam locum subreptionibus non patere, sed prius de quibus eum æstimat arguendum, instrui nos oportet: ut possit congrue de bene cognitis judicari. Ad prædictum autem episcopum litteras dedi, quibus mihi displicere cognosceret quod ea quæ in tanta causa gesta fuerant ^m etiam nunc silentio detineret, cum studere debuisset primitus nobis cuncta reserare: quem credimus vel post admonitionem omnia ad nostram notitiam relaturum; ut in lucem ductis his quæ adhuc videntur occulta, id quod evangelicæ et apostolicæ doctrinæ convenit judicetur. Data ⁿ xii kalendarum Martii, Asturio et Protogene viris clarissimis consulibus.

^f Ratisp., *turbationis*. Postea, *coepiscopum meum*, pro *coepiscopum nostrum*; et coherenter, *nondum potui evidenter agnoscere*, pro *nondum potuimus evidenter cognoscere*, ex nostris mss. collect. 24, ac præsertim ex Ratisp. prætulimus. Verbum *potui* etiam apud Sichardum legitur.

^g Libellus quo doloris sui querimoniam Eutythes ad apostolicam sedem misit, ipsa est Eutythis ad Leonem epist. 21. Vide annot. 7 (*col. 732, n. 1*) in lam præcedentem.

^h Vide not. 1 Quesn.

ⁱ Ita ms. Ratisp. Alias, *prædictus*.

^j Sic melius ex eodem codice. Quesnellus, *profiteatur se inhærere*. Cæteri editi, *profiteatur in hac re se esse decretis*. Cod. Vat. collect. 24 hanc eandem lectionem præferens omittit *se*. In hac re esse pro *inhærere* librorum lapsu scriptum apparet.

^k Optima hæc lectio ex optimo codice Ratisponensi sumpta est. Quesnellus ex ms. Grimanico, *aliquid diceremus*, et similiter Sichardus; alii editi, *aliquid diceremus*. Vide not. 2 Quesnelli.

^l Editi ante Quesn. cum Ratispon. et mss. collect. 24 ac exemplo Sichardi, *exegit*. Subauditur, *ut de hac causa iudicium feram*, quemadmodum ex sequentibus palam colligitur.

^m Quidam editi ante Quesn., *etiam nimio silentio reticeret*; alii, *etiam nunc silentio reticeret*. Cod. Vat. collect. 24, *deticeret*. Lectionem textus præferant codd. Grim. et Ratisp.

ⁿ Diem emendavimus ex ms. Ratispon., cum quo concinit cod. Venetus collect. 12. Eodem nimirum die quo superior hæc quoque epistola scripta fuit, et utraque simul Constantinopolim transmissa; unde superioris epistolæ ad Flavianum hic mentio facta est cap. 2. Quesnellus cum Grimanico et aliis editis Leonis: *Data die kalendarum Martii*; vel, *ad kalendas Martii*; in editis autem Conciliorum, *ad kalendas Maii*.

ADMONITIO IN SEQUEMTEM EPISTOLAM.

1. Duæ litterarum S. Petri Chrysologi ad Eutychem Latinae editiones prodire : altera, quæ unicum seu primum tantum caput exhibet; altera, quæ duo capitula complectitur. Quænellus cum hanc prolixiorē epistolam et editionem genuinam haberet, quoniam fato illa decurtata et non potius hæc integra inserta fuerit in Vulgatis S. Leonis editionibus, se non assequi in notis professus est. Ex codicibus autem, qui eam fere decurtatam præferunt, magna inter eruditos exstitit dubitatio, num secundum caput sincerum, an supposititium sit. Omnis autem evanescet difficultas, si utriusque editionis originem detegamus. Id ex observatione quamplurimum codicum ac ex discrimine collectionum quas diligenter expendimus, nobis innotuit.

2. Editio decurtata, quæ sola invenitur in Leonis codicibus et in plerisque collectionibus, ex collectione Hispanica proficiscitur : nam ex Hispanica hæc mutila editio, quæ terminat in verbis, *His omnibus respondi, frater, litteris tuis*, manavit in Isidorianam, ex Isidoriana autem, quæ frequentior et magis obvia fuit, in collectiones 11, 12, 21 et 23, quarum auctores cum transcripserint quotquot Leonis epistolas in Isidoriana collectione reperere, transcripserunt etiam S. Petri Chrysologi epistolam, quemadmodum inter Leoninas in eadem collectione, sicut et in Hispanica, inserta fuerat. Licet ergo multi sint codices, et collectiones multæ, quæ decurtatam hujus epistolæ editionem præferunt; unica tamen omnium origo est, auctor scilicet collectionis Hispanicæ, in cujus manus solum primum epistolæ caput pervenisse, perspicuum fiet, si integræ editionis originem poteris et antiquitatis et auctoritatis esse ostendamus.

3. Hispanica collectione antiquior et majoris auctoritatis profecto est collectio epistolarum in causa Eutychemis, quæ Actionibus Chalcedonensis concilii tum in Latinis, tum in Græcis exemplaribus præmissæ aut insertæ leguntur. Hæc nimirum epistolarum collectio, quam in præfatione decimam septimam appellavimus, Latine erat compacta saltem ante medium sextum sæculum, quo Rusticus Romanæ Ecclesiæ diaconus collatis æximiis Græcis codicibus peculiarem eidem operam impendit. Multo autem vetustior fuit eam collectio Græce scripta apud Græcos, qui Latinas epistolas in causa Eutychemis Græca lingua reddidit. Una cum aliis Græcis epistolis ad eandem causam pertinentibus in unum corpus compegerant. Enim vero Græcam hanc epistolarum collectionem concinatam fuisse inter an. 455 et 455 in præfatione epistolis præmissa, num. 34, demonstravimus. Id autem quantum auctoritati tribuat huic collectioni Græcæ, et exinde etiam collectioni Latinae, quæ ex Græca ducit originem; quantumque propterea hæc collectio præstet collectioni Hispanicæ, nemo non videt. Inter memoratæ vero collectionis Chalcedonensis epistolas cum in Latinis, tum in Græcis codicibus integra describitur illa S. Petri Chrysologi ad Eutychem, a cœvo utique collectore inserta; ac idcirco ex antiquitate atque præstantia hujus collectionis tam apud Græcos, quam apud Latinos receptæ, de integræ ejus epistolæ sinceritate dubitare non licet. Cum Agnellus Ravennas a Bacchiano et a Muratorio editus, postremi capituli ejus epistolæ summam dedit in S. Petri Chrysologi Vita, si non integram epistolam reperit in veteribus Ravennatensis Ecclesiæ tabulis, certe aliquid vetustum exemplar hujusmodi collectionis Chalcedonensis præ oculis habuit. Cum vero hæc exemplaria rariora fuerint, et non ita multa ex Leone proferant, ut in Isidoriana satis frequenter exhibentur; nihil mirum si posteriores Leoninarum epistolarum collectores hanc epistolam non integram, sed mutilam dedere, uti apud Isidorum ex Hispanica suam collectionem derivantem inventa fuit. Hic autem omittendum non est duos codices Vaticanos epistolarum Leonis a Vossio memoratos, quos hanc epistolam integram continere Quænellus præsumpsit, eodem Vossio in notatione admonente mutilam exhibere; sunt enim codices posteriorum collectionum quas ex Isidoriana dimanant.

4. Unum dubitari potest, num hæc epistola, quam in laudatis Latinae collectionis codicibus integram habemus, originalis sit, an e Græca antiqua versione Latine reddita fuerit. In memorata præfatione satis manifeste probavimus, antiquum illum auctorem, qui priscae versionis concilii Chalcedonensis epistolas Latinorum in Græca collectione contentas adiecit, originale Latinum posuisse, quando potuit originale invenire : aliquid vero, cum nullum Latini originalis exemplum suppetebat, coactum fuisse ex Græca versione quædam Latinorum documenta Latine reddere, uti accidit quibusdam epistolis Valentiniani, Placidiae et Eudoxiæ, nec non epistolæ Hilari diaconi, atque etiam litteris S. Leonis, quemadmodum suis in locis notabimus. Hujus versionis indicium ac veluti generale regulam in laudata præfatione illam posuimus, cum chronica notatio in Græcis codicibus ejusdem collectionis universim omissa, in Latinis etiam desiderari perspicitur. Quando enim originale Latinum a Latino interprete inventum fuit, eo collectioni inserto chronica, notatio suppleta invenitur. Discrimen etiam styli, ubi collatis aliis originalibus ejusdem auctoris lucubrationibus deprehendi potest, aliud versionis argumentum est. Hinc autem aliquid interpretationis in Latina integra Petri Chrysologi epistola videre nobis videtur. Chronica enim notatio deest, et inter ipsum primum ac secundum caput nonnulla styli dissimilitudo elucescit. Primum caput, quod exhibetur etiam in collectione Hispanica, satis nitidum et congruum est, aliisque Petri Chrysologi operibus stylo simile, adeo ut nonnulla fere verba ejusdem capituli in serm. 145 ejusdem Chrysologi repetita inveniantur. Enim vero Hispanicæ collectionis auctor cum a Chalcedonensi collectione hanc epistolam non sumpserit, exemplari procul dubio Latinae originis usus est. Alterum vero caput valde implexum, et a priori dissimile, versionem e Græco sapit. Si ipsum Latinum textum utriusque capituli cum Græco conferas, in priori originale, in posteriori interpretationem deleges. Hinc in primo capite omnes sententiæ congrue explicantur, in Græco autem minus exacte redditæ cognoscuntur : in quo, ut alia omittamus quæ quisque observare per se poterit, originale Chrysologi est illud in Latino, *Origenes principiorum scrutator*, quod ad opus illius De Principiis refertur; in Græco autem nomen *principiorum* reddendum τῶν ἀρχῶν, redditum fuit τῶν παλαιῶν ἀντικυρίων, quod interpretem Chrysologi mentem minus assecutum ostendit. E contra in secundo capite etsi Græca versio alicubi difficultatem injicit; planior tamen est multo quam textus Latinus, adeo ut hic e Græco perperam scripto vel lecto redditus appareat; ac ex Græco nonnumquam explicandus sit, ut in annotationibus observabitur : quod profecto non originalis Latini, sed interpretationis indicium est.

5. Hoc quidem secundum caput, quo Eutychemis epistolæ directe respondetur, potissimum est; ita ut Chrysologum Eutychemi de Flaviani judicio quærimoniam moventi, et ejusdem subsidium imploranti, solo priori capite generalia continentia, quod et omni finali formula caret, respondisse incredibile sit. Probabile vero nobis est prioris capituli studiosius elaborati manuscriptum exemplar apud Chrysologum superfuisse, quemadmodum iis accidit quæ diligentiori cura scribimus; ex hoc autem exemplo alia subinde fuisse transcripta, quæ in manus Latini interpretis concilii Chalcedonensis, et auctoris collectionis Hispanicæ venerunt. Caput autem secundum peculiare pro Eutyche minus studiose exaratum, ut in familiaribus litteris fere usu venit, soli autographæ epistolæ ad Eutychem missæ a Chrysologo additum videri potest, ita ut nul-

lum nujus exemplum apud ipsam auctorem et apud Latinos exstiterit, ac solum ex Græca, quæ statim in Oriente facta fuit, interpretatone, Latinitate donari poterit. Quidquid vero hæc in re probabilis videatur, certe secundum hoc epistolæ caput, quod in causa Eutychis potissimum ac necessarium est, et tam antiqua cum Græca tum Latina versione comprobatur, in suspicionem suppositionis adduci nequit.

6. Restat ut statuamus de tempore. Jam fere omnes post Quesnellium hanc epistolam scriptam censent post mensem maium an. 449, siquidem his verbis cap. 2, *ut iis quæ a beatissimo papa Romano tradita sunt, pia cum obedienter attendas*, indicari vident celebrem Leonis epistolam 28 ad Flavianum datam idibus Junii anni ejusdem, qua de tota Eutychis causa decisum fuit. In eadem sententiam nos pariter trahit Vindob. lib. II Observationum in card. Norisii Opera, c. 7, num. 2. Nunc aliam sententiam inducere cogimur. Omnes enim ex una parte assentiuntur, et S. Petrum Chrysologum his litteris respondere epistolæ Eutychis, et Eutychem eodem tempore quo ad Leonem scripsit, etiam ad Chrysologum dedisse litteras, quibus enim quoque adversus Flaviani sententiam citissime præoccuparet. Ex alia autem parte certum est Leonem Februario mense anni 449 Eutychis epistolam accepisse, et hac de causa eodem mense rescripsisse epistolam 25 ac 24. Plures conjecturas cum Quesnello exquirere, ut longioris dilationis causæ in responsione Chrysologi afferantur, opus non est. Etenim primâ occasione hunc rescripsisse satis credibile fit ex ipso Eutychis, in quo Chrysologus se de ipsa causa nihil aliunde instructum prodit, nisi ex Eutychis litteris; idque adeo exiit, ut de Nestorianismo potius quam de Eutychianismo metibus videatur, eaque primo capite obtrudat quæ sermone 145 contra Nestorianam hæresim Eutychianæ contrariam manifestissimè disserit. Id autem non accidisset, si responsionem differens, antea de tota re exactius voluisset edoceri, uti Quesnellus in nullo coniecit. Enimvero si S. Petrus non scripsisset epistolam, nisi postquam Romam allata fuissent Constantinopolitanæ synodi gesta, in quibus Eutychianus error tam manifeste detectus, et ipse Eutyches velut pertinax damnatus fuerat; et nisi postquam eidem innotuisset Leonis epistola qua Constantinopolitanum iudicium confirmatum fuit; quomodo se ignorare Constantinopolitanorum Patrum sensum potuisset affirmare: *Quid intellexit, eorum taciturnitate nescimus? Quomodo cum Eutyches ita indifferenter egisset, ut nec intercederem, nec reum judicari? Quomodo eum post tam solemnem condemnationem a Romano eilath pontifice confirmatam, dilectissimum filium, honoratissimum, et merito honorabilem presbyterum appellasset? Hæc hominem statim respondentem, dum rei non esset instructus, patefaciunt. Neque repugnanti verba, et iis quæ a beatissimo papa Romano civitatis scripta sunt obedienter attendas. Eutyches enim in suis litteris memorasse videtur epistolam quam cum aliquot documentis ad Leonem pontificem dederat. His autem verbis Chrysologus indicare voluit eas litteras quas Leonem melius instructum plenius reddidisse aut brevi reddiditum præsumebat. Eum verò si has dogmaticas Leonis litteras ille legisset, non videtur scripturus fuisse: *Extra consensum Romanæ civitatis episcopi causas fidei audire* (seu ex Græco cognoscere, aut iudicare) nos possumus; quæ verba non dum sibi notam Romani episcopi sententiam declarant. Igitur hæc Chrysologi epistola sub idem tempus data videtur, quo Leo scripsit epistolas 23 et 24, id est circa Februarium an. 449. Forte idem ille vir, qui Theodosii atque Eutychis litteras ad S. Leonem attulit, Ravennam etiam cuncti ejusdem Theodosii litteris ad Valentinianum transivit, et hæc occasione epistolam Eutychis ad Chrysologum detulit. Hinc autem Constantinopolim revertenti, dum Valentiniani responsa referret, Chrysologus tradidit hanc epistolam ad Eutychem, ut citius ac tutius traderetur. Certe autem non scripsit post notitiam actorum in Eutychem, aut definitive Leonis epistolæ, ut in Quesnelii sententia præsumendum est.*

EPISTOLA • XXV,

PETRI CHRYSOLOGUS EPISCOPI RAVENNATIS AD EUTYCHEM PRESBYTERUM B.

SYNOPSIS. — I. Jam olim præscriptum esse docet contra errores incarnationem Verbi impugnantes; nec obediendum esse, sed cum honore et timore credendum. — II. Suetet Eutychi ut Romani pontificis scriptis obedienter attendat, quia Petrus sub sedis rectores dirigens, præstat querentibus fidei veritatem.

775 • Dilectissimo filio et merito honorabili EUTYCHI presbytero Petrus episcopus.

A 776 Τοῦ ἀγαπητοῦ, καὶ ἀσπαστοῦ υἱοῦ Εὐτυχεί, ἡγέρτος ἐπισκόπου Ραβέννας.

CAP. I. Tristes legi tristes litteras tuas, ei scripta modesta modore debito ^a percurri; quia sicut nos pax Ecclesiarum, sacerdotum concordia; tranquillitas plebis, ^e gaudere facit gaudio caelesti, ita nos affligit et deficit fraterna dissensio; præsertim cum salibus oritur ex causis. ^f Tfighita annis humanæ leges humanas adimunt quæstiones, et Christi gēneratio, que divina lege scribitur inenarrabilis (Ios. III, 8),

Στυγνῶς ἀνέγνων τὰς στυγνὰς σου ἐπιστολάς, καὶ τὰ γράμματα σου τὰ στυγνὰ τῆ προσηκούσῃ λύπῃ δειδραμον· ἐπειθεῖ ὡς περ ἡμᾶς ἡ ἐρήνη τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁμόνοια τῶν ἱερῶν, ἡ γαλήνη τοῦ δήμου χεῖρην ποιᾶν σὺν σὺν ἡμῶν χαρᾶ, οὕτως ἡμᾶς καταπινοῖ, καὶ καταβάλλει ἡ ἀδελφικὴ διχόνοια· καὶ πλείστα, ὅταν ἐκ τοιοῦτου ἀναφύηται αἰτιῶν. Τριάκοντα ἔσονται οἱ ἀνθρώποινοι ἄνθρωποι τὰς ἀνθρωπίνους ἐνατρέπουσι ζητήσεις· ἡ τοῦ Χριστοῦ γέννη-

^a Quæ erat 25, nunc 35. Scr. circa Febr. ab. 449.
^b Codd. collect Hispanicæ, qui hanc epistolam decurtatam præferunt, synopsis loco addunt: *contra ejus errores, in qua illi apto exemplo respondit.*
^c Ita codd. qui ex Hispanica collect. præveniunt. Exemplaria vero Latina collect. Chalcedon. sic: *Dilectissimo et honore digno filio Eutychi presbytero Petrus episcopus Ravennæ.*
^d Quidam eodd., *percurri*; alii, *cucurri*. Figurata locatio Chrysologo familiaris *mæsta mæiore*, quam Græcus interpres apte non reddidit, originale Latinum indicat.
^e Ita ex omnibus mss. collect. Chalcedon. *Vulgata lectio, audire facit gaudium caeleste* præfertur in cæteris eodd. qui ex collect. Isidori et ex Hispanica pmius emendata profuunt, uti est cod. Vat. 1341

ejusdem collect. Hispanicæ. At codex Vindobon. Hisp., qui puriorem collectionem Hispanicam exhibet, ad lectionem nostram et exemplarium Chalcedon. accedit; habet enim *audere facit gaudium caeleste*; ubi alii posteriores librarii non advertentes in *vide audere* deesse solam litteram *g*, emendandam præstiterunt *audire facit gaudium caeleste*.

^f Similiter idem Chrysologus in serm. 145: *Humanæ leges infra triginta annos sitigtos omnes intermunt quæstiones: et Christus circa quingentos annos natalitatis suæ causas præstat, ortus sui dies præstat, status sui sustinet quæstiones. Singula, quæ sequuntur, in eodem sermone repetita sunt contra errorem Nestorii. Quesnellus pro *triginta* notavit in margine: *Al. decem*, quod nullis in codicibus invenire potuimus.*

post tot sæcula disputatione temeraria ventilatur. Quid Origenes principiorum scrutator incutrefcit, quomodo Nestorius lapsus sit disputans de nalufis, non latet prudentiam tuam. Magi^b Jesus in cubilibus^c Deum mysticis muneribus constituentur (Matth. ii); et sacerdotes, quis sit, qui virginali partu de Spiritu sancto natus est, dolenda interrogatione disquirunt: cum vagitum daret^d 777 Jesus in cunis, Gloria in excelsis Deo, caelestis clamat exercitus (Luc. ii, 14); et modo, quando in nomine Jesu omne genus flectitur, caelestium, terrestrium et infernorum (Philipp. ii, 10), originis ejus quaestio commoveatur? Nos, frater, cum Apostolo dicimus: *Etsi novimus Jesum secundum carnem, sed nunc jam non novimus* (II Cor. v, 16). Nec possumus inferioribus replicare, qui jubemur honorem dare, et timorem reddere, et expectare, non dissonato, quoniam judicem confitemur.

CAP. II. — Hæc breviter respondi, frater, litteris tuis, plura rescripturus, si ad me frater et coepiscopus noster Flavianus aliqua de hac causa scripta misisset. Si enim tibi displicet, quoniam scriptis electum judicium, nos quomodo de his judicare poterimus, quos neque videmus propter absentiam, et quid intellexerint, eorum taciturnitate nescitis? Justus mediator non est, qui sic unam partem audit ut nihil alteri parti reservet. In omnibus autem

^a Ita codd. collect. Chalcedon. et Vindebon. Hisp. Quesnellus ex mss. collect. Hispanicæ minus emendatæ et Isid., lapsus est.

^b Græcus textus τὸν Χριστόν, Christum, et similiter deinceps, ὁ Χριστός, Christus, ubi in Latino est Jesus non solum in mss. libris, qui ex Hispanica prodeunt, verum etiam in omnibus Chalcedonensibus, quos vel nos vidimus, vel Baluzius consuluit. Hinc autem manifestum sit, hoc caput etiam in mss. Chalcedonensibus ex originali Latino derivatum fuisse, ut in Hispanica, non autem ex Græco Latinitate donatum.

^c Chrysologus, serm. 145, in Nestorianos, qui Christum natum Deum negabant, similia obtrudit. Quare cum hic perinde voci Dei aliusque insistat, et nihil Eutycheianum usquam subindicit, credidisse videtur de Nestoriana hæresi nunc pariter agi, nec contrarium Eutychie errorum detexisse. Similiter S. Leo, epist. 34, fatetur se ex solis litteris Eutychie de ipsius erroribus non potuisse quidquam cognoscere nec intelligere quo tenderet ejus causatio, qua de Nestoriana hæresi repullulante querebatur. Id ex solis gestis a Flaviano transmissis cognitum fuit.

^d Quesnellus, in margine, Forte dolosa, quod nulli codices præferunt. Solum in laudato Chrysologo sermone adversus Nestorianos legitur: *Ei tu quis sit Jesus, dolosus cognitor nunc requiris?* Post pauca in codd. collect. Chalcedon., vagitus.

^e Mss. collect. 21, gloriam. Vindebon. Hisp., Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, caelestis, etc.

^f Ita omnes aëstri editioes Chalcedon. etiam Baluzii, et Vat. Hisp., ac cæteri exinde profecti. Quesnellus cum solo nostro Vindebon. Hisp., movetur. Mox codd. Chalcedon. Nos, frater chorizime, una dum Apostolo, etc.

^g Ita in mss. Hisp. et cæteris ex eadem collectione derivatis. Codd. vero Chalced., injuriosa perscrutari. Unus ex his Colbertinus apud Baluzium minus litterulæ additamento, injuriosæ perscrutari, pro quo Su-

ais, ἢ τις τῶ θεῷ νόμος ἀνεκδιήγτος γίγνεται, μετὰ τοσοῦτους αἰῶνας διαλογισμῶ ἀπονενομημένω 778 ἐρευνᾶται. Τὶ Πρίγνης ὁ τῶν παλαιῶν ἱερωνήτης θετέριε, ποῖω τρόπῳ Νεστόριος ὠλιόθητι διαλογισμῶν περὶ φέσεων, ὃ λαλᾷ τὴν σὴν δύνειαν. Οἱ μάγοι ἔβη Χριστὸν ἐν σπαργάνοις θεῶν μυθικοῖς δόξαις ἐμολόγησαν καὶ εἰ ἱερεῖς, τίς ἔστιν ὁ τῶ παρθενικῶ τῶ ἐκείνου ἐκ τῶν ἀγίου τεχνῶν, ἢ ἐπιπόνη ἱερωνήτι ἐκζητήσαν. Ὅτε βοῶν εἰδίδου ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς σπαργάνοις, ἀδὲ ἐν ὑψηστοῖς θεῶν, οὐράνιος ἀνέβωα στρατός· καὶ ἐντὶ ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, τῆς ἀρχαιογονίας αὐτοῦ ζήτησις κινεῖται. Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφε, μετὰ τοῦ ἀποστολοῦ λέγομεν· Καὶ εἰ ἐγνώκαμεν Χριστὸν κατὰ σὰρκά, ἀλλὰ λοιπὸν νῦν οὐ γινώσκουμεν. Οὔτε δυνάμεθα ἐφύριστα ἱερονή, εἰ τινες κληνομένηα τμητὴν δίδοναι, φόδον ἀποδίδοναι, καὶ ἐπιδοχθεῖα, ἐπὶ ἱερονή τῶν κριτῶν ὁμολογοῦμεν.

Τῶντα δὲ βραχίων ἀπεκρινάμεν, ἀδελφε, τοῖς σοῖς γράμμασι, κλείουα μᾶλλον γράφειν, εἰ πρὸς ἐμὲ ὁ ἀδελφός καὶ συνεπίσκοπος ἡμέτερος θλακικῶς τινα περὶ τούτου τοῦ ἀγράμματος γράμματα ἐπιμψεν. Εἰ γὰρ σοὶ ἀπερθεῖαι, σοὶ περ γράφειν, σκοτῶν ἡρόσθαι τὴν ἀκρόασιν, ἢ ῥᾶθι ποῖω τρόπῳ περὶ τούτων δικαστὰ δυνάμεθα, ὅτε μὴ τε ἄρῃαι 780 δὲκ τῆν ἀπουσίαν, καὶ τί ἐνόησαν, τῆ συσπῆ αὐτῶν ἀγροῦμεν; δικίαια μεσίτας οὐκ ἔστιν, ἔς ἐπὸς μέρους οὔτως ἀποθεῖ, ὡς ἐτέρω μέρει μετὸν φυλάξαι.

rius et alii post eum notarunt in margine, injuriosæ; in Conciliis Labbei, curiosæ perscrutari

^b Retinimus lectionem Hisp. et cæterarum collectionum, quæ ex Hispanica hæc epistolam transtulerunt. Concinit etiam Græca versio. In mss. autem Latinis Chalcedon., omiſsa particula et, habetur, *illud reddere et expectare, dum non perscrutandum judicem confitemur.*

^c In Vat. Hisp. et cæteris cum Quesnello: *His omnibus respondi, frater, litteris tuis;* quibus etiam desinit editio decurtata in iisdem codicibus. Vindebon. Hisp., *Hæc in omnibus respondi,* etc. Lectionem vero mss. Chalcedonensium, uti meliorem et integræ epistolæ congruentiorem prætulimus.

^d Vetus interpres, quem hoc caput e Græco reddidisse in admonitione ostendimus, legit, ut in editis, ἡρόσθαι τὴν ἀκρόασιν, et ideo transtulit, *electum judicium;* quæ ob sensum obscurum et incertum longioris disputationis occasionem dedere. Quesnellus in margine notavit: *Al., neglectum.* Cum hoc pariter difficile sit, tum vero in nullis nostris aut Baluzii codicibus inventum fuit. Credimus autem procul dubio scriptum fuisse in Græco, ἀρῃσθαι τὴν ἀκρόασιν, et ἂν veteri librorum lapsum excidisse; hinc autem reddendum ex Græco, *ut scribis, tibimetipsi sublatam audientiam;* sic enim totus hic locus perspicue intelligitur, et congruit cum epist. 21 ad Leonem, in qua Eutycheæ questus est eum libellum non fuisse in Constantinopolitano concilio susceptum. Similem querelam etiam apud Petrum Ravennatem eum promovisse nihil ambigimus, ita ut sibi sublatam audientiam scripserit.

^e Ita nostri mss. codd. et Baluzii. Quesnellus, vidimus, et intellexerunt.

^f Quesnellus in margine. *Al., judes.*
^g In marg. edit. Rom., ἀνεκδιήγτος.
^h Ibid., ἀρχῶν Ἰ.
ⁱ Ibid., ἀνεπίστῳ ἱερόν.
^k Ibid., περιτῶν Ἰ.
^l Ibid., ἐν Ἰ.

779 hortamur te, frater honorabilis, ut his quæ a beatissimo papa Romanæ civitatis scripta sunt, obedienter attendas: quoniam beatus Petrus, qui in propria sede ^a et vivit et præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem. Nos enim pro studio pacis et fidei extra consensum Romanæ civitatis episcopi causas fidei ^b audire non possumus. Incolumem tuam dilectionem Dominus tempore longissimo conservare dignetur, charissime et honorantissime fili.

EPISTOLA ^c XXVI,^d FLAVIANI SECUNDA AD S. LEONEM PAPAM.

Epistola Flavianus episcopi Constantinopolensis scripta ad archiepiscopum Leonem veteris Romæ.

Sanctissimo et beatissimo Patri et comministro LEONI FLAVIANUS in Domino salutem.

Pietate et recta verbi veritatis distributione nihil pretiosius sacerdotibus, sicut nosti, Deo dilectissime. Omnis enim nostra spes et salus, ac promissorum bonorum retributio hinc pendet. Propterea igitur cuncta nobis facienda sunt, omnisque labor suscipiendus pro vera fide iisque quæ a sanctis Patribus exposita sunt atque dogmatum loco tradita; quo per omnia et in omnigenis rerum circumstantiis integra hæc et inviolata conserventur atque custodiantur. Necessarium itaque fuit nunc etiam nos, videntes lædi orthodoxam fidem, ac renovari Apolli-

^a Ex nostris codd. et Baluzii addidimus particulam *et*. Cum hæc Petrus Chrysologus scripserit ante celeberrimum Leonis epistolam 28, adversus Eutychem errorem editam, ut in admonitione ostendimus num. 6, quæ hic dicuntur non sunt peculiariter pro eadem epistola, ac si eidem Petro nota jam esset atque probata; sed generale principium ac sententiam tum communem et certam indicant, nimirum Petrum adhuc in successoribus viventem præstare quærentibus fidei veritatem; et idcirco dogmaticis Romanorum pontificum decretis esse obsequendum.

^b Græci verbi vis cognoscere, dijudicare significat. Ne vero hæc asserta a Petro disciplina, singularis aut incredibilis videatur, similem consuetudinem fuisse in Ægypto, ut nihil absque ipso (antistite Alexandrino) ageretur ab aliquo subjacente episcopo, testati sunt Ægyptii in concilio Chalcedonensi, actione 4, tom. IV edit. Venetæ, pag. 1402, idque ex Nicæno canone derivarunt, atque ejusdem consuetudinis testem appellarunt ipsum Anatolium, qui Alexandrinæ Ecclesiæ diaconus vel presbyter fuerat. Hac quidem disciplina Ægyptii in Chalcedonensi abusi sunt; excusatione nimirum hujusmodi se subtraxerunt a subscribenda Leonis epistola, et a parendo concilio, illud exinde inferentes, Alexandrini episcopi electionem atque sententiam a se exspectari oportere. Sed ob hunc abusum disciplina ipsa negari non potest; quæ si obtinuit in episcopis Alexandrino subjectis, nihil mirum si pariter valuit in episcopis qui Romano totius Ecclesiæ primati speciali nomine suberant.

^c Quæ erat 26, nunc 29. Scr. circa Martium, an. 449.

^d Hac epistola, quam post epistolam 22 scriptam ostendimus in admonitione ad eandem epistolam 22, Flavianus respondet epistolæ 23 S. Leonis pontificis. Cum vero in conventu Constantinopoli habito die 13 Aprilis anni 449, Selencus episcopus dixerit epistolam 23 Leonis ante paucos dies sibi commu-

Ἐπὶ πᾶσι δὲ προτροπόμεθά σε, ἀδελφε ἐπιμώτατε, ὥστε τοῖς παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πάπα τῆς πόλεως Ῥώμης γραφομένοις πιθαρχούτως προσέχων ἐπειδὴ ὁ μακάριος Πέτρος, ὃς ἐν τῇ ἰδίᾳ καθέδρᾳ καὶ ζῆ, καὶ προκάθεται, δίδωσι τοῖς ζητοῦσι τῆς πίστεως τὴν ἀλήθειαν ἡμεῖς γὰρ σπουδῇ τῆς εἰρήνης, καὶ τῆς πίστεως, ἐκτὸς ἁνακρίσεως τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου, πίστεως αἰτίας διαγνῶναι οὐ δυνάμεθα. Ὑγιαίνουσιν τὴν ἀγάπην τὴν σὴν ὁ δεσπότης χρόνῳ μακροτάτῳ διαφυλάξαι καταξιώσοι, ποθεινότητι καὶ ἀξιοτιμητῆ υἱ.

^a 781 Ἐπιστολὴ Φλαυιανοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως γραφεῖσα πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Λέοντα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης.

Τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ πατρὶ καὶ συλλειτουργῷ Λέοντι Φλαυιανὸς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

^B Εὐσεβείας καὶ τοῦ ὀρθοτομεῖσθαι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας οὐδὲν ἐπιμώτερον ἱερέουσιν, ὡς ἐπίστασαι, θεοφιλέστατε. Πᾶσα γὰρ ἡμῶν ἐλπίς καὶ σωτηρία, καὶ ἀναπόδοσις τῶν ἐπιγγελεμένων ἀγαθῶν, ἐντεῦθεν ἐξήρτηται. Διὰ τοιούτου, πάντα ποιηθέντες ἡμῶν καὶ πονητίων, ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς πίστεως, καὶ τῶν ἐκτεθέντων καὶ δογματισθέντων ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων, ἢ ᾧ ἢ τε διὰ παντός καὶ ἐν παντοίαις περιστάσεσι πραγμάτων ἀείραμα καὶ ἄρρωτα ταῦτα διασώζεσθαι καὶ φυλάττεσθαι ἀναγκαῖον οὖν ἦν καὶ νῦν ὁρῶντας ἡμᾶς βλαπτομένην τοῦ ὀρθόδοξου πίστεως, καὶ ἀκινουμένην τοῦ Ἀπολλο-

nicatam fuisse, eidem autem Flavianus responderit dum generale concilium futurum vulgabatur, quod die 30 Martii indictum fuit, idcirco hanc epistolam a Flaviano scriptam putamus circa Martium ejusdem anni 449, antequam illi certa esset indicio concilii, quod impediri adhuc posse in fine epistolæ insinuat. Hanc epistolam Græcam in lucem emisit Joannes Cotelerius tom. I Monument. Eccl. Græcæ, pag. 50, ex mss. Regiis 1026 et 2610, et exactam ex Græco interpretationem adjecit. Quesnellus, qui in prima editione solam antiquam versionem dederat, Græcum textum cum interpretatione Cotelerii editioni secundæ inseruit. Duos alios Græcos codices Romæ nos nacti sumus, Vat. Græc. 1455, et alium multo antiquiorem monachorum S. Basilii signatum num. 19, unum præterea Venetum 165 Bibliothecæ S. Marci.

^c In editis, συνίστως; at in margine per conjecturam, συνακρίσεως. Emendationem probarunt nostri codd. Veneti. Consonat Latinus textus, extra consensum.

^d Ita legendum, ut in mss. Ven., probat exemplar Latinum, ubi legitur, tempore longissimo. In vul., χρόνῳ μακροῦ.

^e Ms. Bas., ἐπιστολὴ Φλαβιανοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Λέοντα ἀρχιεπίσκοπον Ῥώμης κατ' Ἐντυχούς πρὸ τῆς ἐν Χαλκιδέῳ συνόδου. Ms. autem Ven., τοῦ μακαρίου Φλαβιανοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως περὶ Λέοντα τὸν ἀγιωτάτων τῆς Ῥώμης πάπα.

^f Ms. Ven., προτιμώτερον ἱερέουσι Θεοῦ.

^g Mss. Bas. et Ven., πονητίων ἡμῶν καὶ πονητίων.

^h Cod. Ven., διασώζεσθαι τε καὶ διαφυλάττεσθαι.

ⁱ Addimus καὶ νῦν ex mss. Basil. et Ven. (in quo postremo deest ἦν), quæ voces etiam in antiqua versione exhibentur. In marg. edit. Cotel.: Al., καὶ νῦν.

^k In marg. edit. Cotel.: Al., Ἀπολακάριον

naris et Valentinæ hæresim ab Eutyche impio monacho, non despiciere, sed palam errorem detegere ad cautelam populorum. Iste enim, iste Eutyches absconditum in se pravæ opinionis morbum retinens, nostram infestando mansuetudinem, iuerecunde ac impudenter ad multos **784** propriam impietatem deferre ausus est; dicens ante incarnationem quidem Salvatoris nostri Jesu Christi duas naturas esse, divinitatis et humanitatis; post unionem vero unam exstitisse naturam: ignarus quid loquatur ac de quibus affirmet. Neque enim unio duarum naturarum quæ in Christo convenerunt, quemadmodum et vestra novit pietas, proprietates earum in unione confundit; sed manent etiam in unione integre duarum naturarum proprietates. Adjecit autem et aliam impietatem, aiens, quod ex Maria ortum est corpus Domini, non esse nostræ substantiæ, neque humanæ materiæ; sed humanum quidem illud appellat, non tamen consubstantiale nobis, nec ei quæ illum peperit secundum carnem. Atque hæc cum acta Ephesi a sancta et œcumenica synodo, in epistola scripta ad impium et depositum Nestorium, sic ad verbum habeant: *Quod diversæ quidem, quæ ad unitatem veram convenerunt naturæ; unus autem ex ambabus Christus et Filius. Non quasi naturarum discrimen sublatum fuerit per unionem, sed potius quia nobis perfecerunt unum Dominum Jesum Christum eodem naturæ divinitatis et humanitatis, per ineffabilem et incomprehensibilem ad unitatem concursum.* Et hoc non latet sanctitatem tuam, cum omnino legerit quæ Ephesi confecta sunt gesta. Quæ nihili pendens idem Eutyches putat se non daturum pœnas per sanctam illam et œcumenicam synodum definitas. Itaque propter hæc, cum multi e simplicioribus per ejus disceptationem læderentur in doctrina fidei, eum accusatum a religiosissimo **786** episcopo Eusebio, et occurrentem ad sanctum concilium, propriaque voce quid ipse sentiret Patribus synodi detegentem, ut qui alienus sit a recta fide, deposuimus, prout sanctitatem vestram docebunt cuncta super eo confecta acta; quæ et misimus cum hisce nostris litteris. Æquum porro est, mea quidem sententia, ut hoc quoque edoceamini, quod Eutyches idem justæ et canonicæ depositioni subjectus, cum debuisset saltem secundis curare priora, necnon

Α ρίου και Ουαλεντινου αιρεσιν παρα ἑ Εὐτυχοῦς τοῦ μοναχοῦ, μὴ παριδεῖν· ἀλλ' εἰς τὸ φανερὸν ταύτην ἐκκαλύψαι πρὸς ἀσφάλειαν τῶν λαῶν, ὁ οὗτος γὰρ οὗτος ὁ Εὐτυχῆς, κεκρυμμένῃ ἐν ἑαυτῷ νόσον κακοδοξίας κατέχων, τῆς ἡμετέρας ἐπιεικείας καταδραμῶν, ἀπρηυδριασμένως καὶ ἀκαιοχύντως εἰς πολλοὺς **783** ἐξενεγκεῖν τὴν οικεῖαν ἀσίθειαν κατετόλμασε, φάσκων, πρὸ μὲν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δύο φύσεις εἶναι, ὁ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν, μίαν φύσιν γεγενῆσθαι· οὐκ εἶδός ὁ λέγει, οὐδὲ περὶ τίνων διαβεβαιούται. Οὐδὲ γὰρ ἡ ἔνωσις τῶν συνελθουσῶν ἐπὶ Χριστῷ δύο φύσεων, ὡς καὶ ἡ ἡμετέρα ἐπίσταται θεοσίθεια, τὰς ιδιότητας αὐτῶν ἐν τῇ ἐνώσει συνέχεν· ἀλλὰ μένουσι καὶ ἐν τῇ ἐνώσει ἀκίραιοι τῶν δύο φύσεων αἰδιότητες. Προσετίθει δὲ καὶ ἑτέραν δυσσίθειαν, φάσκων **B** τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα γενόμενον τοῦ κυρίου, μὴ εἶναι τῆς ἡμετέρας οὐσίας, μηδὲ τοῦ ἀνθρωπίου φεράματος· ἀλλ' ἀνθρώπινον μὲν αὐτὸ ἀποκαλεῖ, οὐ μὴν ἡμῖν ὁμοούσιον, οὐδὲ τῇ τεκούσῃ αὐτὸν κατὰ σάρκα. Καὶ ταῦτα, τῶν ἐν Ἐφέσῳ πεπραγμένων παρὰ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμένης συνόδου, ἐπὶ τῇ γραφίῃ ἐπιστολῆς πρὸς τὸν δυσσεβῆ καὶ καθηρημένον Νεστόριον, ἔχοντων ῥητῶς οὕτως· ὡς διαφοροὶ μὲν αἱ πρὸς ἐνότητα τὴν ἀληθινὴν συνέχθησθαι φύσεις· εἰς δὲ ἕξ ἁμφοῖν Χριστὸς καὶ υἱὸς· οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν· ἀποτελεσσῶν δὲ μᾶλλον ἡμῖν τὸν ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος, διὰ τῆς ἀρράστω. καὶ ἀπερινοήτου πρὸς ἐνότητα συνδρομῆς. ¹¹ Καὶ τοῦτο οὐ λέληθε τὴν σὴν ὁσιότητα, ἐντυχούσαν πάντως τοῖς ἐν Ἐφέσῳ πεπραγμένοις ὑπομνήμασι. Ἄτινα παρ' οὐδὲν **C** θέμιτος ὁ αὐτὸς Εὐτυχῆς οἰεῖται μὴ δώσειν δικαίαν τὴν ὀρθοθεῖσαν παρὰ τῆς ἁγίας ἐκείνης καὶ οἰκουμένης συνόδου. ¹² Διὰ τοῖς ταῦτα πολλῶν τῶν ἀκραισιτέρων ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης διαλέξεως παραβλαπτομένων εἰς τὸν τῆς πίστεως λόγον, κατηγορηθέντα αὐτὸν παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου **785** ἐπισκόπου Εὐσεβίου, καὶ ἀπαντήσασθαι εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, καὶ οικεῖα φωνῆ ¹³ τὸ ἴδιον φρόνημα ἐκκαλύψασθαι, ἀλλότριον ὑπάρχοντα ¹⁴ τῆς ὀρθῆς πίστεως, καθέλωμεν, ὡς διδάξει τὴν ἡμετέραν ὁσιότητα ¹⁵ πάντα ἐπ' αὐτῷ πεπραγμένα ὑπομνήματα, ἃ καὶ ἀπεστείλαμεν μετὰ τούτων ἐμῶν τῶν γραμμάτων. ¹⁶ Δίκαιον δὲ καὶ τοῦτο, ὡς ἡγοῦμαι, διδαχθῆναι ἡμᾶς, ὡς ὅτι περὶ ὁ αὐτὸς Εὐτυχῆς ὑποστάς δικαίαν καὶ κανονικὴν καθαιρέσιν, καὶ ὀρεῖλων κἄν τοῖς δευτέροις λάσασθαι τὰ πρότερα, καὶ διὰ μετανοίας ἀκριβοῦς καὶ θακρῶν πολλῶν τῶν Θεῶν

¹ Ita ex codd. Bas. et Ven. Vulg., Εὐτυχοῦς τοῦ δυσσεβοῦς, et in marg. Cot. : Al., μοναχοῦ. Hæc lectio, quæ conditionem Eutyche ac genus vitæ exprimit, antiqua versione confirmatur.

² Ms. Bas., αὐτὸς γὰρ Εὐτυχῆς. Edit. Cotel. in marg. : Al., αὐτὸς γὰρ ὁ.

³ In ms. Ven., ἐν ἑαυτῷ δέξαν κατέχων.

⁴ Cod. Bas., θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος.

⁵ Ms. Ven., ἐπὶ Χριστῷ.

⁶ In marg. Cotel. : Al., προδίδει.

⁷ Ms. Ven., ἀποκαλεῖ.

⁸ Vulg. meandose, συναχθῆσθαι. Cotelerius per conjecturam in margine : Forte, συναχθῆσθαι, vel συναχθῆσθαι. Hanc veram lectionem probavit cod. Basil.

⁹ Ms. Bas. caret voce μᾶλλον.

¹⁰ Sic elegantius ex eodem cod. Bas., additō τε, quod in editis deerat.

¹¹ Græcis auribus hæc quoque lectio mss. Basil. et Ven., ut putamus, magis placebit quam vulgata, καὶ τοῦτο οὐκ ἔλαθε.

¹² Ms. Bas., διὰ τοιαῦτα. Mox deest ὑπ' ante αὐτῷ in cod. Ven.

¹³ Antea legebatur : τὸ ἴδιον φρόνημα αὐτοῖς ἐκκαλύψασθαι. Abest αὐτοῖς a mss. Bas. et Ven., ac abesse debet, quo enim referatur? Nec vetus Latina versio agnoscit, et voce sua propriam sectam relegentem. Cotelerius in sua versione, ut sensum exponeret, vocem αὐτοῖς reddidit, non ipsis, sed Patribus synodi, cum tamen patres in Græco non nominentur.

¹⁴ Ms. Bas. τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως.

¹⁵ Ms. Ven., πάντα τὰ ἐπ' αὐτῷ πεπρ.

¹⁶ Ms. Bas., δίκαιον δὲ ἡγοῦμαι καὶ τοῦτο. In ms. Ven. solum omittitur ὡς

per exactam penitentiam multasque lacrymas Deum placare, et cor nostrum valde in lapsu ejus contristatum, vera resipiscencia delinire; non solum id non fecit, quin imino per omnia conuersus est sanctissimam hujusce loci Ecclesiam conturbare; tabulas publice proponens contumeliarum et maledictorum plenas: et insuper hæc proæcess offerens piissimo et Christi amantissimo nostro imperatori, easque arrogantia et petulantia refertas, in omnibus divinos canones conculcare tentans. Verum his ita ex consecutione peractis, redditæ nobis sunt litteræ sanctitatis vestræ, per comitem omni admiratione dignum Pansophium: ex quibus edocui sumus eundem Eutychem libellos ad vos misisse plenos fallacia et astu, dicentem se tempore iudicii libellos appellationis tradidisse nobis et sanctæ episcoporum unice presentium synodo, atque appellasse ad vestram sanctitatem: quod nequaquam ab eo factum est, sed hac quoque in 788 parte sefellit, velut pater mendacii, se vestris auribus subrepturum arbitratus. Commotus igitur, sanctissime pater, ob omnia quæ ausus est, et propter ea quæ adversus nos sanctissimamque Ecclesiam facta sunt atque fiunt, solita fiducia utere, sicut sacerdotio convenit, et vindicans communem rem sanctarumque Ecclesiarum compositionem, dignare per proprias quidem litteras suffragari depositioni canonice adversus eum factæ; confirmare vero et piissimi Christumque amantis nostri imperatoris fidem. Res namque solo indiget ex vobis impulsu atque subsidio, quod per vestram prudentiam ad tranquillitatem et pacem cuncta statim translaturum est. Sic enim et quæ insurrexit hæresis, et ob eam excitatus tumultus facile cassabit, Deo cooperante, per vestras sacras litteras: prohibebitur vero et quæ evulgatur futura esse synodus; ut ne sanctissimæ totius orbis Ecclesiæ perturbentur. Omnem quæ tecum est fraternitatem ego quique tecum sunt, salutamus. Sanus in Domino ac pro nobis orans, doneris nobis, Deo dilectissime et sanctissime pater.

Ἐξελύσασθε, καὶ τὴν ἡμετέραν καρδίαν ἁγροδρός ἡλυπηρήνη ἐπὶ τῇ αὐτοῦ πένθει, διὰ μεταμελείας ἀληθοῦς θεραπεύσαι· οὐ μόνον τούτου οὐ πεποισάκεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ διὰ πάντων ἡ διαταρῆσαι τὴν παρ' ἡμῶν ἀγιωτάτην Ἐκκλησίαν ἐσπούδασε· προτίθει δὲ δημοσίᾳ ὕδρευς καὶ λοιθορίας ἀνάμυστα· προσεπιτιτοῖς καὶ δεισῖς ἐπιδοῦς τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ φιλοχριστῷ ἡμῶν βασιλεῖ, καὶ αὐτὰς πεκληρωμένους ἀλαστονίας καὶ προπηλακισμῶν, διὰ πάντων τοὺς θείους, καταπατησάμενος, ἀλλὰ τούτων οὕτω παρακολουθησάντων, γράμματα ἡμῖν ἐπέδωκε τῆς ἡμετέρας ὁσιότητος, διὰ τοῦ θαυμασιωτάτου κόμητος Πανσοφίου, δι' ὃν ἐδιδάχθημεν, ὡς ὁ αὐτὸς Εὐτυχῆς λιβέλλους ἔξαπιστεῖται ἡμῖν πεκληρωμένους πάσης ἀπάτης καὶ πανουργίας, ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως λιβέλλους ἐπιβεδωσάμενοι ἐκκλήτους ἡμῖν καὶ τῇ ἐνδηροῦσῃ ἁγίᾳ συνόδῳ, καὶ ἐπικαλέσασθαι τὴν ἡμετέραν ὁσιότητα· ὑπερ εὐδαμῆς παρ' αὐτοῦ γήγονεν· ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος διεψεύσατο, 787 ὅτι δὲ πᾶτήρ ὢν τοῦ ψεύδους, συναρπάσαι τὰς ἡμετέρας ἐπιστολάς οἴμενος. Συγκληθῆς οὖν, δοῦντάς τε πάτερ, διὰ πάντα τὰ παρ' αὐτοῦ ταλασθέντα, καὶ διὰ τὰ εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν ἀγιωτάτην Ἐκκλησίαν ἡ γνησιότης τε καὶ ληΐσματα, παρρησιασαι συνήδαι κατὰ τὸ πρόκρον τῇ ἐπίστασιν· καὶ εὐκλειστῶς τοὺς κοινῶν ἡ πράγμα, καὶ τὴν τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν κατάστασιν, συμφηρισθεσθαι μὲν τῇ γνησιότητι καὶ αὐτοῦ κωνσταντῆς καθαρῶς, δι' εὐκλειῶν γραμμάτων κατὰ τὸν ἑαυτοῦ στήριγμα δὲ καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ φιλοχριστοῦ ἡμῶν βασιλέως πίστιν. Μόνος γὰρ τὸ πρόκρον δεῖται τῆς παρ' ἡμῶν βοήθης καὶ ἀντιλήψεως, ἀπεδοῦσθαι δὲ τῆς οἰκίας ἡ συνουσίας εἰς γαλήνην καὶ εἰρήνην πάντα μετασπυρῆσαι. Οὕτω γὰρ καὶ ἡ ἐπαναστάσις ἀβρεσίς, καὶ ἡ δι' αὐτὴν παραχῆ εὐμαρῆς καταργηθήσεται, τῷ θεοῦ συναργεῦστος, διὰ τῶν ἡμετέρων κερῶν γραμμάτων· κλυθῆσθαι δὲ καὶ ἡ θυλλορῆνη ἡ γίνεσθαι σύνοδος, ὥστε μὴ εὐς ἐπανεταχῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας διαταραχθῆναι. Ἔβασαν τὴν ἐν σοὶ ἀδελφότητα, ἐγὼ τε καὶ εἰ σὺν ἐμοὶ προσεργεῖσθαι. Ἐβρωμένους ἐν Κυρίῳ, καὶ ὑπερευχόμενος ἡμῖν χριστοθεῖς ἡμῖν, θεοφιλοτάτης καὶ ἀξιώτατης πάτερ.

¹ Ms. Bas., ἐγδῆρα. Paulo post pro διὰ μεταμελείας idem codex, διὰ μετανοίας.
² Ms. Bas., ταρῆσαι; et post pauca pro προτίθει habet προτίθει; et loco πρὸς ἐπὶ τούτοις habet πρὸς ἐπὶ τούτοις.
³ In marg. edit. Cotel.: AL, καταπατιῶν; et mox pro περιώμενος in eodem margine: AL, καὶ πάσης ἐκκλησίας κατακαυόμενος; cujus lectionis vestigium aliquod exstat in ms. Bas., τοὺς θείους κανόνες, κατὰ πάσης ἀπερώμενος.
⁴ Ex ms. Bas. addidimus δὲ particulam expletivam, Græcis non infrequentem, cum præsertim eandem in uno codice invenerit Cotelierius, qui idcirco notavit in margine: AL, ὅτι δὲ. Mox vocem ἐν idem monuit alias deesse.
⁵ Ita cod. Basil. Nescimus autem cur Cotelierio magis placuerit γνησιότης et καὶ γνησιότητα, et lectionem a nobis receptam ac in alio codice ab eadem inventam in marginem rejecerit; de præteritis enim sermo præcesserat, διὰ πάντα παρ' αὐτοῦ ταλασθέντα. Inficiari tamen non possumus lectioni a Cotelierio adoptatæ suffragari versionem antiquam, facta sunt atque fiunt. Mox in cod. Ven., παρρησιασάσθαι συνήδαι καὶ κατὰ, etc

⁶ Cod. Bas. delet πράγμα. Post pauca idem cod., κωνσταντῆ καθαρῶς.
⁷ Vulg., συνουσίας. Molius cod. Ven. et alius Cotelierii notatus in margine, quorum lectionem expressit vetus interpres, consensus proprio. Concipiunt et ms. Bas., in quo συνουσίας perperam scriptum est pro συνανοσίας.
⁸ Lectionem hæc optimam et verissimam acceptam referas mss. Bas. et Venetæ. Ab alia vulgaturum, παρ' αὐτὰ μετασπυρῆσαι, quid illi quæstio frugis, haud sane videmus. Consonat emendationi antiqua versio, cuncta perducere. In marg. etiam edit. Cotel.: AL, πάντα.
⁹ Ms. Ven., γίνεσθαι. Idem paulo post, ἐπανεταχῆς pro ἐπανεταχῆς.
¹⁰ Cod. Ven., πλείστα προσεργεῖσθαι.
¹¹ Ita omnino legendum omnino mss. Bas. et Ven. Antiqua versio, doneris nobis; χαρισθεὶς ἡμῖν, editorum repudiandum. In margine etiam editio Cotelieriana lectionem nostram ex alio ms. emendatam invenit. Mox καὶ ἀξιώτατης deest in cod. Bas. et in alio Cotelierii, qui notavit in marg.: Ποῦτος ἀγιωτάτης.

750 EUSDEM EPISTOLÆ FLAVIANI

Antiqua versio *.

Incipit: — I. *Partes episcopi explicat. Errorem Eutychis exponit.* — II. *Quanam acta sint contra ipsum in synodo.* — III. *De eminenti appellatione Eutychis ad apostolicam sedem. Damnationis ejus confirmationem petit.*

Sanctissimo et beatissimo patri et consacerdoti LEONI FLAVIANO in Domino salutem.

CAP. I. — Pietate et recta prædicatione verbi veritatis nihil honorabilis sacerdotibus, sicut nosti, Deo amantissime. Omnis enim nostra spes atque salus et retributio promissorum honorum in his est. Propter ea omnia facienda à nobis sunt, et laborandum pro vera fide et expositionibus dogmatibusque sanctorum Patrum: quatenus per omnia et inter omnes concussionis rerum integra hæc et inviolata serventur et custodiantur. Necessarium itaque fuit nunc, etiam videntes nos lædè orthodoxam fidem, et reusuri Apollinaris et Valentini hæreses ab Eutyches monacho, non hoc despiciere, sed in aperto hoc pro cautela populi revelare. Iste enim, ^b iste Eutyches absconditum in se languorem malæ sectæ retinens, insiliens nostræ mansuetudini, inverecunde et impudenter in multos impietatem propriam præsumpsit inferre, dicens: *Ante inhumanationem quidem Salvatoris nostri Jesu Christi duas naturas esse, divinitatis et humanitatis; c post unitatem vero, unam naturam factam; h* — que sciens quod dicit, neque de quibus affirmat. Neque enim unitas convenientium in Christo duarum naturarum, ^d sicut et vestra religiositas novit, proprietates suas in unitate confudit, sed manent in unitate perfectæ naturarum proprietates. Adjecit autem et aliam impietatem, dicens: *c Corpus quod ex Maria factum est, 790 Domini non esse nostræ substantiæ, neque humanæ conspersions; sed humanum quidem illud vocat, non tamen nobis consubstantiale, neque gemitrici ejus secundum carnem.*

CAP. II. — Et hæc aiebat, cum in gestis Ephesi habitis a sancto et universali concilio, in epistola scripta ad impium damnatumque Nestorium aperte sic habeatur: *Quia diversæ quidem ad unitatem veram concurrere naturæ; unus autem ^f ex ambobus Christus et Filius: non tamquam naturarum differentia sit præcepta propter unitatem, sed potius effecerit nobis*

* Hæc versio in mss. collect. 17 Chalcedonensis ^D invenitur, et exinde manavit in codd. collect. 22, cui epistolæ collectionis Chalcedonensis additæ fuerunt.

^b Ex nostris codd. et Baluzii supplevimus repetitionem vocis iste, quam et Græcus textus approbat.

^c Sic omnes codices. Vulgati in margine, post unitatem. Cæterum unitatem dictum frequenter pro ^e *synonymum*, quæ in Græco significatur.

^d *Locus* a Quesnello recte emendatus ex codice ^f *in mss.*, cum antea sine ullo sensu legeretur, sicut ^g *in re proprietates*. Hanc emendationem non tam Baluzii et nostri codices, verum etiam Græcus textus confirmat. Dein, in unitate perfecta, cod. Chig.

^e Sic iidem veteres codices. Vulgati editorum arbitrio, *Corpus Domini, quod ex Maria factum est, non, etc.*; ac ^h *innox, conspersions*. Antiquam lectionem emendare voluimus.

A unum Dominum Jesum Christum, divinitatis et humanitatis & per ineffabilem et inintelligibilem ad unitatem concursionem. Et hoc non lætlet tuam sanctitatem, dum omnino legerit gesta quæ Ephesi sunt confecta. Quæ pro nihilo ponens idem Eutyches arbitratur non se daturum poenam præfinitam a sancto illo et universali concilio: quoniam per hæc multi simpliciores ex ejus eloquiis in fidei sermone læduntur. Accusatum vero eum a reverendissimo Eusebio, et occurrentem in sanctum concilium, et voce sua sectam propriam reagentem, alienumque existentem a recta fide damnavimus, sicut docebunt vestram sanctitatem omnia quæ super eo sunt gesta, quæque direximus cum nostris his litteris. Justum autem est et hoc vobis, sicut arbitrator, intimari: quia idem Eutyches passus justam canonicamque damnationem, cum debuisset secundis salvere priora, et per poenitentiam perfectam multasque lacrymas placare Deum, nostramque cor vehementer contristatam in ejus ruina, per veram sanare poenitentiam: non solum lætlet hoc non fecit, sed etiam per omnia conturbare sanctam quæ apud nos est Ecclesiam festinavit, propositiones injuriarum publice ponens et maledictionibus plenas; super hæc et preces offerens piissimo ^h et Christi amantissimo nostro imperatori, et eandem arrogantia et petulantia plenas, per omnia divinas regulas conculcare conatus.

CAP. III. — Sed his ita ⁱ secutis, litteræ nobis datæ sunt vestræ sanctitatis per admirabilem comitem Pansophium, per quas sumus edocti, quia idem Eutyches libellos direxit vobis plenos omni fallacia atque ⁷⁹¹ calliditate, dicens: *Judicii tempore libellos se dedisse appellationis et nobis et hic convenienti sancto concilio; et appellasse vestram sanctitatem: quod æquæquam ab eodem factum est; sed etiam ^l in hac parte mentitus est, ^k tamquam per fallaciam mendacii subrepere se sanctis vestris auribus putans. Commotus itaque, sanctissime pater, in his omnibus quæ ab eo præsumpta sunt, et ob ea quæ in nos et sanctissimam Ecclesiam facta sunt atque fiunt, ^l consuete fiducialiter age, secundum quod sacerdotio competit, propriamque faciens communem causam et sanctarum Ecclesiarum disciplinam, simul decernere ^m in damnationem adversus eum regulari-*

ⁱ Ita ex antiquissimo Veronen. collect. 17, cui et Græcus textus respondet. Alii codd. cum Quesn., *ex ambobus Christus Dei Filius*. In editis Concilior., *ex ambobus Christus Dei Filius*.

^e Quesnellus omisit *per*; in omnibus autem quinque nostris codd. legitur.

^h Cod. Veron., *et Christianissimo*.

^l Quesnel. cum edit. Concilior., *gestis, Omnia et nostra et Baluzii exemplaria prætulimus*.

^l Quidam codd. et editi ante Quesn. post *etiam* addunt *et*.

^k Legebat interpretes, *ὡς δὲ ἀπίστος τοῦ ψεύδους*, cum sit in textu *ὡς* (nos adjecimus *ὡς*) *πυρρῶς ὡς τοῦ ψεύδους, velut pater mendacii existens*. Hæc Cotelerius.

^l Ita omnes codd. Quesn. cum editis Concilior., *pro consueta fiducia fiducialiter age*.

^m Cod. Chig. et in margine edit. Concilior., *in*

ter factam, et per propria scripta dignare; confortare autem et piissimi et Christo amantissimi nostri imperatoris fidem. Causa enim eget solummodo vestro solatio atque defensione, qua debeatis consensu proprio ad tranquillitatem et pacem cuncta perducere. Sic enim hæresis quæ surrexit, et turbæ quæ^a propter eam factæ sunt, facillime destruentur, Deo cooperante per vestras sacratissimas litteras. Removebitur autem et concilium quod fieri divulgatur: quatenus nequaquam ubique sanctissimæ turbentur Ecclesiæ. Omnem quæ vobiscum est fraternitatem ego et qui mecum sunt salutamus. Incolumis in Domino, et orans pro nobis, doneris nobis, religiosissime et sanctissime pater.

792 EPISTOLA^b XXVII.

^c AD FLAVIANUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

SYNOPSIS. — *Flavianum de receptis ejus litteris monet; gesta per eum adversus Eutychem laudat; sollicitudinem suam spondet.*

LEO FLAVIANO episcopo Constantinopolitano.

Pervenisse ad nos tuæ dilectionis^d epistolas, ut

damnatione adversus eum regulariter facta. Edit. Concil., damnationem, sine præpositione in.

^a Editi et plerique codd., *propter eum*. Emendavimus ex antiquissimo ms. Veronen., cui et Græcus textus cohæret.

^b Al. 22. Quæ autem antea 27 erat, nunc 31. Scripta 21 Maii an. 449.

^c Editæ fuit hæc epistola a Quesnello ex codice Grimanico, eamque nullibi in nostris mss. reperire

primum venientis filii nostri honorabilis viri Rodani opportunitatem reperimus, indicamus: quæ nos de causa facerent certiores, quam apud vos pravo dolemus errore commotam. Quoniam aliter de fide quam convenit hic qui dudum religiosi videbatur propositi esse sentiret, quem a traditione catholica non decurrat deviare, sed in eadem quæ tenetur ab omnibus credulitate persistere. Verum de hac re^e plenius per eum qui ad nos tuæ dilectionis portavit epistolas rescribimus: ut fraternitatem tuam quid de tota causa constitui debeat instruamus. Non enim patimur aut illum in suæ persuasionis pravitate persistere, aut dilectionem tuam, quæ zelo fidei, pravo et stulto resistit errori, diutina adversæ partis impugnatione turbari. Supradictum vero filium nostrum, per quem has epistolas dedimus, hac volumus qua dignum est affectione suscipias, et eo ad nos remeante rescribas. Data duodecimo kalendas Junias Asturio et Protogene coss.

potuimus.

^d Intelligit epistolam 22, quam primo scriptam a Flaviano in admonitione eidem præmissa ostendimus.

^e Nimirum sequenti epistola 28. Post pauca Quesnellus, *patiemur*. At codex Grimanicus, ex quo uno hanc epistolam habemus, teste P. Cacciario, præfert *patimur*.

ADMONITIO IN EPISTOLAM SEQUEM.

1. Inter omnia Romanorum pontificum decreta fidei, celeberrima est sequens S. Leonis ad Flavianum epistola, qua tota de Incarnatione controversia exacte discussa ac definita, contrariisque Nestorii et Eutycheis erroribus proscriptis, catholica doctrina ita accurate nedum sententiis, sed etiam vocibus declarata invenitur, ut *quidquid in ea scriptum est, ex apostolica et evangelica probetur sumptum esse doctrina* (Epist. 152). Jam S. Flavianus, cui explorata erat apostolicæ sedis auctoritas, præmonuerat, rem hanc, Eutyche post Constantinopolitanum judicium turbas commovente, *solo indigere pontificio impulsu atque subsidio quo cuncta ad tranquillitatem et pacem statim transferrentur* (Epist. 26). Enimvero ut primum transmissa in Orientem, post Ephesinum latrocinium, in quo per fraudem et vim suppressa fuerat ne legeretur, in lucem edita est, mox suscepta et subscripta fuit ab omnibus, ita ut haberetur universim tamquam regula fidei, ac veluti lydius lapis ex quo catholici ab hæreticis discernerentur. Ita porro apparuit pontificiam definitionem sufficere, nec opus esse generali concilio, ut Flavianus etiam monuerat (Epist. 26), cum etiam sine concilio, et antequam haberetur synodus Chalcedonensis, tota Ecclesiæ illam susceperit, eidemque episcopi suas subscriptiones apposuerint, non ut vim et auctoritatem illi adjicerent, sed ut se catholicos probarent, et ne, si renuerent, hæretici haberentur. Jam enim vulgatum fuerat, quod postea omnes *reverendissimi episcopi clamaverunt in Chalcedonensi, act. 4, pag. 1403: Qui non consentit epistolæ sanctissimi episcopi Leonis, hæreticus est*. Porro in eodem concilio, quo Ephesini latrocinii gesta rescindenda erant, maximis cum laudibus suscepta fuit act. 2 et 4, eoque honore habita ac si ab ipso Petro edita fuisset: quod et antequam ederetur, Petrus Chrysologus apostolicæ auctoritatis callentissimus, observandum ac tenendum prædixerat epist. 25. Nihil pro apostolicarum definitionum auctoritate illustrius hoc totius Ecclesiæ ac generalis synodi testimonio, quod Petrum in successoribus viventem et loquentem agnoscit. In Romana synodo sub Gelasio pronuntiatum fuit anathema, Si quispiam de hujus epistolæ textu *usque ad unum iota disputaverit, et non eam in omnibus venerabiliter receperit* (Tom. V Concil. Ven. edit. pag. 387). Et S. Gregorius, lib. vi, epist. 2: *Si quis contra harum quatuor synodorum fidem, et contra sanctæ memoriæ Leonis papæ tomum atque definitionem aliquid unquam loqui præsumit, anathema sit*.

2. Hinc in fidei professionibus nihil frequentius quam post generalia concilia hujus epistolæ doctrinam profliteri. Apud Orientales, ubi Eutycheis hæresis turbas excitaverat, hæc consuetudo primum inducta, ut liquet inter cætera ex aliquot epistolis Hormisdæ, ex epistola Petri diaconi ad Fulgentium, et ex concilio Apamensi an. 555. Idem mos etiam ad Occidentales transiit, et diu etiam obtinuit. Vide professionem Adelberti episcopi Morinensis ad Hincmarum Remensem ex Sirmondo editam tom. X Concil. Venetæ editionis p. 1388, et sponsonem episcoporum provinciæ Aquileiensis ad Paulinum patriarcham et ms. Vat. 1322 editam a Patre Bernardo de Rubeis in Monumentis Ecclesiæ Aquileien. ad an. 801, pag. 380. Cum S. Amatus abbas jam moriturus professionem fidei edere vellet, hanc epistolam ad se afferri, et sibi legi jussit, *quoniam in ipsa plenissima ratio fidei catholicæ continetur, quemadmodum tradit ejus Vitæ auctor, n. 24, tom. II, sæcul. Benedictini II, pag. 126*.

3. Inter divina officia olim in Romana Ecclesia tempore Adventus publice legebatur hæc epistola, unde eam descriptam invenimus in Lectionariis quæ usui erant basilicæ Vaticanæ, nec non in alio vetustissimo quod ad SS. Philippi et Jacobi basilicam pertinebat. Hinc in Ordine Romano xi, apud Mabillonium (Tom. II Mus. Italic. p. 123), qui a Benedicto canonico basilicæ S. Petri, sæculo xii, scriptus fuit, in Dominica 3

Adventus habetur: *Deinde episcopi legunt quartam et quintam lectionem de epistola S. Leonis papæ missæ Flaviano episcopo de Incarnatione Domini contra Eutychem hæreticum.* Idipsum in aliis Italiæ Ecclesiis receptum didicimus ex quampluribus mss. Lectionariis aliarum urbium, quæ eandem epistolam aliis atque aliis diebus eodem Adventu tempore exhibent. Ex ms. bibliothecæ Regiæ Quæsnellus collegit (*Diss. 4 ad an. 449, n. 9*), idem olim factitatum esse in Galliarum Ecclesiis, quod confirmari potest ex Lectionario S. Benigni Divionensis, quo Chiffletius usus est, cum eandem epistolam edidit in calce operum Vigiliæ Tapensis, nec non ex monumentis Gallicanis, quæ a P. Martene laudantur De Antiquis monachorum Ritibus, lib. III, c. 2. Ex hujusmodi autem Lectionariis traducta fuit in aliquot collectiones Sermonum S. Leonis, quæ ex Lectionariis originem ducunt.

4. Cum Gennadius, c. 70, Leonem inter ecclesiasticos scriptores retulit, hujus tantum epistolæ fecit mentionem, eo quod hæc super omnia ejus opera vulgatissima esset. Hinc autem eum certum ejusdem epistolæ auctorem procul dubio existimavit. Quod si vulgatæ ejusdem editiones Miræi, Fabricii atque Vallarsii, c. 84, in Prospero habent: *Epistolæ quoque papæ Leonis adversus Eutychem de vera Christi Incarnatione ad diversos datæ, et ab ipso dictatæ dicuntur, corruptam lectionem et fucum facere, et legendum ei, id est Pro-pero, ab ipso scilicet Leone dictatæ, Quæsnellus contendit; Prosperum enim Leonis notarium fuisse Ado in Chronico scripsit.* At emendatores editiones et mss. nec ei, nec ei præferre, sed tantum ab ipso dictatæ creduntur, pronuntiat Antelmus, epist. 2, n. 28 et 50. In ms. quidem antiquissimo capituli Veronensis, signato num. 46, sic legitur: *Ab isto dictatæ creduntur, uti ex Gennadio Marcellinus in Chronico retulit.* Id tamen Gennadius non ex sua, sed ex Gallorum, inter quos versabatur, opinione tradidit: facile autem evenire solet ut quæ opinione vulgari feruntur, augeantur vel etiam immutentur.

5. Enimvero Leonis, non autem Prosperi hanc et cæteras in Eutychem epistolas esse evidenter ostendit stylus, qui aliis Leonis Operibus similis, a stylo Operum Prosperi apertissime discrepat. Neque harum epistolarum auctor astrui potest Prosper, quin auctor simul dicatur cæterorum omnium Leonis Operum, ita ut ab initio ejus pontificatus usque ad finem omnes ejus non tam epistolas quam sermones scripserit, et eo quidem stylo, qui a suorum Operum stylo differret: quod sane incredibile dictum est, nec Gennadii textus, nec vulgata apud Gallos opinio prodidit; immo nec ipse Antelmus, quoad sermones, ausus est affirmare, ut patet ex eadem epist. 2, n. 40. Solum dici potest S. Prosper in has adversus Eutychem epistolas, quæ peculiare Scripturarum et verborum studium exigebant, aliquid diligentæ ac subsidii contulisse; ex quo aliqui eas ab ipso dictatas crediderunt, et in Gallicani scriptoris gloriam apud Gallos vulgaverunt.

6. Quantum porro intersit, ut tam celebris dogmatica epistola emendatissima, quoad fieri potest, edatur, cum per se satis intelligitur, tum vero demonstrant etiam luculentius illa trium episcoporum Galliæ ad Leonem epist. 67, c. 2: *Idcirco si dignanter admittitis, deprecamur ut opus et præsentibus et futuris temporibus profuturum (de hac epistola loquuntur), quod nos asservandi studio soliti mandare curavimus, sanctitas vestra percurrere, et si quid librarii errore defuerit, emendare dignetur.* In hanc rem perficiendam codices triginta et amplius expendimus, et inter hos sex vetustissimos. qui millenariam ætatem attingunt. Cum hæc epistola invenitur in omnibus collectionibus, quas in præfatione recensimus, exceptis collect. 4, 6, 7, 14, 15 et 16, tum vero ad præcipuos cujusque collectionis mss. libros eandem relegimus, inter quos vetustissimi sunt Vat. Reg. collect. 1, Vat. 1342 collect. 3, Vindebon. collect. 5, Vat. 5845 collect. 8, Vat. Ottobon. 93 similis, Vat. 3791 collect. 11, qui duo bis ex diversis fontibus eandem epistolam exhibent; Vat. 1322 et Veron. 57 collect. 17, et Ratispon. collect. 19. Cæteros interioris ætatis codices in annotationibus, ubi opus erit, memorabimus. Inter Lectionaria relegimus antiquissimum Vat. 5836. Addendi sunt præterea duo alii codices millenarii, Veronensis 8, in quo hæc epistola Leonis post-epistolas canonicas describitur, et alius Veronen. 58, qui hanc epistolam ante quædam documenta synodi Chalcedonensis repræsentat. Cum primam hujus epistolæ editionem citabimus, intelligimus primam editionem Sermonum S. Leonis, cui hæc epistola inserta est ante sermones de Nativitate ex ms. codicibus collectionis tertiarum eorumdem Sermonum. Accedent tandem præter codices Quæsnelli alii quatuor a Baluzio adhibiti, nimirum Colbertinus 2574, Parisien., Divionen. et Corbeiensis, quorum tres postremi collectionem 17 Chalcedonensem continent.

7. Antiquissimam Græcæ versionem, quæ lecta et inserta fuit act. 2 synodi Chalcedonensis, primus edidit Joannes Leunclavius ex bibliotheca Sambuci Basileæ an. 1578, postea ex aliis mss. Gerardus Vossius præpositus Tungrensis in calce Operum S. Gregorii Thaumaturgi an. 1604; dein vero Romani Conciliorum editores an. 1608, et a Romanis alii posteriores Conciliorum collectores. Græcum textum exegimus ad perantiquum ms. 19 monachorum S. Basilii Romanæ urbis, cui æqualis videtur codex Coislinianus 211 (*Bibl. Coisl. pag. 269*), a Montfauconio laudatus, ex quibus hanc unicam Romanorum pontificum epistolam Græcæ collectioni Canonum insertam discimus (id præcipuam hujus epistolæ apud Græcos celebritatem testatur), et ad codicem Venetum S. Marci 161, codici 555, omnino similem, qui Græcæ collectionem Chalcedonensem complectitur; nec non ad alium item Venetum 165, qui nonnullas ejusdem collectionis partes continet. Hos ut distinguamus, codicem 164 primum ms. Venetum appellabimus, secundum vero codicem 165. Cum vero hæc epistola in his Venetis codicibus duplici loco legatur, primum inter epistolas ante gesta, dein in ipsis gestis concilii, in quo lecta fuit; nonnumquam utrumque textum ejusdem codicis contulimus, et idcirco variantes lectiones primo vel secundo loco exhibitas allegabimus.

8. Hac occasione dicendum est aliquid de testimoniis Patrum, quæ huic epi-t. 28 ad Flavianum in editis Conciliorum act. 2 Græcæ et Latine subjecta inveniuntur. His testimoniis editores Romani hanc notatiuiculam præfixere: *Pleraque hæc sanctorum Patrum testimonia a S. Leone adjuncta sunt epistolæ ipsius 97 (nunc 165) ad Leonem Augustum, sed in aliquibus Græcis codicibus concilii hujus inseruntur etiam hoc loco, nimirum post laudatam epistolam ad Flavianum. Hæc autem Stephanus Baluzius intelligens de actione secunda notavit: Hæc testimonia non exstant in codicibus mss., neque in antiquis editionibus: ac tamen etsi in aliquibus Græcis, ut monent editores Romani, inserantur in hoc loco, puto tamen lecta non in synodo, adeoque frustra descripta esse in his gestis, in quibus nulla horum testimoniorum mentio est, sed epistolæ tantum.* Omnem vero difficultatem sustulit observatio trium Græcorum exemplarium Chalcedonensium, quæ memoravimus e bibliotheca Veneta S. Marci. Cum enim in his laudata ad Flavianum epistola, ut innotuit, bis proferatur, nimirum ante gesta, et in ipsis gestis; memorata testimonia Patrum non subjiciuntur epistolæ gestis insertæ, ut a Romanis edita sunt; sed describuntur post epistolam quæ ante gesta exhibetur. Nec dubitamus quin in ipsis Græcis codicibus editorum Romanorum, qui præferant pariter hanc epistolam etiam ante gesta, ut liquet ex titulo ab iisdem proposito ante ipsa gesta cap. 7 (*Tom. IV Concil. pag. 782*), non dubitamus, inquam, quin eadem testimonia similiter legerentur post epistolam ante gesta descriptam. Solum, sicuti istam prætermittendam putarunt in documentis ante ipsa gesta, ne eandem iterum in gestis repeterent; ita ea testimonia epistolæ gestis insertæ appendenda censuere: de quo cum non admonuissent lectores.

difficultati a Baluzio inductæ causam dedere. Cautius se gessit Rusticus diaconus, cum omissa hac epistola ante gesta, eo quod in gestis, inquit, inserta sit (Tom. IV Concil. pag. 1982); testimonia quinque eidem subjecta præternisit citius quam epistolæ gestis insertæ subiceret. Hinc autem factum est ut hæc testimonia in Latinis codicibus collectionis Chalcedonensis, quæ a Rustico prodeunt, autè gesta non inveniuntur; in gestis vero absint, eo quod in iisdem locum non habeant.

9. Cæterum eadem testimonia, quæ in Græcis codicibus leguntur post sequentem epistolam, auctorem habere S. Leonem, non minus quam illa quæ post epist. 165 ad Leonem Augustum descripta stabantur, nihil est dubitandum. Non solum enim eadem utrobique sunt, si exigua quædam excerpta; sed præterea liquet ex epist. 74 fuisse collecta post pseudosynodum Ephesinam, atque Abundio et Asterio episcopis, Basilis et Senatori presbyteris Constantinopolim missis ab ipso pontifice tradita, ut doctrinam epistolæ ad Flavianum Græcorum et Latinorum Patrum auctoritatibus confirmarent; eademque una cum ipsis litteris in Constantinopolitano conventu a legatis fuisse producta ante synodum Chalcedonensem, manifestum est ex epist. 88. Hinc nihil mirum si hæc testimonia in documentis Græcis ante gesta Chalcedonensia laudatæ epistolæ subjecta fuerint, licet primum ejusdem epistolæ exemplum iisdem caruerit: unde nec a nobis eidem subjicienda sunt. Cum vero apud Latinos nullum exemplum hactenus inventum sit in quo hæc testimonia post epistolam ad Flavianum describantur, sed ea separatim edita et inserta occurrant in nonnullis antiquis Latinorum collectionibus, nimirum in collect. 5 Quesnelliana cap. 41, ubi ea descripta reperies tunc tertio, et in mss. collect. 3 cap. 82, nec non in codice Veronensi 58 cap. 37, satis probabile est solos Græcos, qui ea simul allata et allegata acceperant in Constantinopolitano conventu exemplaria scripsisse, in quibus ea epistola una cum testimoniis legeretur, ac exinde in Græcos codices ante gesta Chalcedonensia utraq; simul traduxisse. Ex his autem apparet quam perperam P. Garnerius horum testimoniorum collectionem Theodoro tribuerit, de quo tamen plura in observationibus ad notam ultimam Quesnellii. Inter testimonia autem a Leone collecta primo loco occurrunt tria satis proluxa sumpta ex Hilario; et hunc quidem Latinum scriptorem Græcis antea incognitum, ex notitia testimoniorum Leonis inter Patres catholice fidei assertores præcipuo honore in Chalcedonensi synodo a Cecropio Sebastopolitano episcopo allegatum credimus (Act. 2, tom. IV Concil. pag. 1207).

EPISTOLA = XXVIII.

^b AD FLAVIANUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM CONTRA EUTYCHES PERFDIAM ET HÆRESIM.

SYNOPSIS (Ex collectione Hispanica). — I. Quod ignorantia sanctarum Scripturarum Eutyches hæreticum fecerit. — II. Contra eos qui in duos filios dispensationis Dominicæ mysterium scindere moliantur. — III. Contra eos qui passibilem Divinitatem unigeniti Filii Dei audent asserere. — IV. Contra eos qui in duas naturas Christi temperamentum vel confusionem arguuntur. — V. Contra eos qui cælestem aut alterius cujusque substantiæ existere formam servi, quam ex nobis assumpsit, insaniendo asserunt. — VI. Contra eos qui duas quidem ante adunationem naturas Domini delirant, unam vero post adunationem confingunt.

801 ° LEO episcopus, dilectissimo fratri FLAVIANO A Constantinopolitano episcopo.

CAP. I. Præsumptio et imperitia Eutyches in errorem impulerunt. — Lectis dilectionis tuæ ^d litteris, quas miramur fuisse tam seras, et gestorum episcopali ordine recensito, tandem ° quid apud vos scandali contra integritatem fidei exortum fuisset agnovimus; et quæ prius videbantur occulta, nunc nobis reserata patuerunt. Quibus Eutyches, qui presbyterii nomine honorabilis videbatur, multum ^f im-

802 ¹ τῷ ἀγαπητῷ Θεοδοσίῳ Διάκον.

Ἀναγνώσας τὰ γράμματα τῆς ἀγάπης τῆς σῆς, ἄπειρ οὕτω βραδύτητα γεγενῆσθαι θαυμάζομεν, ² καὶ τῇ τάξει τῶν ὑπομνημάτων ἰσχυράντας (sic), ἃ τις ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων ἐπράχθη, μόλις κατὰ τὸ παρ' ἡμῶν ³ σκάνδαλον ἀναφύει κατὰ τὰς ἡμετέρας πίστεως, ἔργωμεν καὶ τὰ πρότερον λεληθῆναι δοκοῦντα, νῦν ἡμῖν ὅλα γογγύσαι, ⁴ δι' ὧν Εὐτυχῆς, ὁ ⁵ τῇ τοῦ πρεσβυτέρου προσσηγορία τῆς ἁγίας νομοθεσίας, πολὺ τις ἀσύνετος, καὶ ⁶ λίαν ἀπα-

^a Al. 24. Quæ autem antea 28 erat, nunc 32. Scr. 15 Junii an. 449.

^b Plerique codices vocant Leonis rescriptum ad Flavianum. In tabula collect. 5, num. 69, Ejuadem ad Flavianum episcopum CP., de damnatione hæresis Eutychianæ.

^c In pluribus et antiquissimis mss. hæc inscriptio legitur: *Dilectissimo fratri Flaviano Lro.*

^d Vindebon. collect. 5 et Vat. collect. 11 primo loco cum prima editione, *epistolis*. Mox in Vat. H-p. et alio Vat. collect. 11 secundo loco, *sed gestorum*; in Vat. Isid., *sed et gestorum*.

^e Editi ante Quesn., *quid apud vos scandali contigerit, atque contra integritatem, etc.* Voces *contigerit atque* delevit Quesnellus, quia, inquit nota 2, *superflua sunt et desunt tam in Græca versione quam in omnibus codd. mss.* Ess tamen Baluzius reperit in cod. Corb., in antiquis exemplaribus concilii v, et in Colbertino; nos autem præterea invenimus in vetustissimis mss. Veron. 57, Vat. 1322, nec non in alio Vat. 1323, atque in Chigiano 483 collectionis Chalcedonensis; item in Vat. collect. 3, in mss. collect. 8, in Hsp. et Isid. aliisque hinc derivatis. Absunt autem a Veron. 8, a Vat. Reg. collect. 1, a Vindebon. collect. 5, a Ratisponensi, ab antiquissimo Lectionario Vat. 3836, ab exemplo primæ editionis, aliisque exemplaribus, quæ a Lectionariis proveniunt; et, ut

omittamus codices trium posteriorum collectionum atque Sichardum, desunt etiam in duobus mss. Baluzii Paris. et Divion. collect. Chalcedon. Hinc nihil in Quesnellii lectione immutandum credidimus. In perantiquo cod. Veron. 58 sic legitur: *Quid apud vos scandali contigerit, contra integritatem fidei exortum fuisse agnovimus.*

^f Veronen. 8, *impudens*. Vide not. 3 Quesn. Mox, *nimum imperitus* in Vat. Reg. collect. 1.

¹ Ms. Bas., τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Θεοδοσίῳ Διάκον.

² In ms. Bas., καὶ τῇ πράξει τῶν ὑπομνημάτων; in marg. itidem edit. Rom., *πράξα*.

³ Ita posuimus ex mss. Ven. et Basil. Atque hæc veram lectionem esse evincit plane articulus τὰ, qui præcedit. In edit., *σκάνδαλον ἀπεφύει*.

⁴ Antea vulg. Conciliorum in textu, τῆς τοῦ πρεσβυτέρου προσσηγορίας καὶ τῆς ἁγίας νομοθεσίας; et in marg. edit. Rom., τῇ τοῦ πρεσβυτέρου προσσηγορία τῆς ἁγίας. In alio ms. Veneto, quod ad distinctionem alterius jam supra laudati secundum hæc et utinam appellabimus, ubi hæc epistola bis invenitur, ita habetur primo loco, τῇ τοῦ πρεσβυτέρου προσσηγορία τῆς ἁγίας εἶναι ἁγίας νομοθεσίας; secundo vero, τῆς τοῦ πρεσβυτέρου προσσηγορίας τῆς ἁγίας τε καὶ ἁγίας ἁγίας νομοθεσίας. Textum emendavimus ex cod. Vat. Græco 1341.

⁵ Deest *λίαν* in ms. Bas.

prudens et nimis imperitus ostenditur, ut etiam de ipso dictum sit a propheta: *Noluit intelligere, ut bene ageret; iniquitatem meditatus est in cubili suo* (Ps. xxiv, 4). **803** ^b Quid autem iniquius quam impia sperere, et sapientioribus doctioribusque non cedere? Sed in hanc insipientiam cadunt qui cum ad cognoscendam veritatem aliquo impediuntur obscuro, non ad propheticas voces, non ad apostolicas litteras, non ad evangelicas auctoritates, sed ad semetipsos recurrunt; et ideo magistri erroris existunt, quibus veritatis discipuli non fuerunt. Quam enim eruditionem de sacris novi et veteris Testamenti paginis acquisivit, qui ne ipsius quidem Symboli litteris comprehendit? Est quod per totam mundum omnium regenerandorum voce depromitur, istius adhuc senis corde non capitur.

CAP. II. De duplici Christi nativitate et natura. — Nesciens igitur quid deberet de Verbi Dei incarnatione sentire, nec volens ad promovendum intelligentiæ lumen, in sanctarum Scripturarum latitudine laborare, vitam saltem communem et indiscretam confessionem sollicito recipisset auditu, qua fidei universitas proficitur: Credere se in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu sancto et Maria Virgine. Quibus tribus sententiis **805** omnium fere hæreticorum machinæ destruantur. Cum enim Deus et omnipotens et Pater creditur, consempiternus eidem Filius demonstratur, in nullo a Patre differens, quia de Deo Deus, de omnipotente omnipotens, de æterno natus est coæter-

α δὲ ἀποδείκνυται ὡς περὶ αὐτοῦ προφήτου εἶρησθαι. Οὐκ ἠβουλήθη συνίναμι τοῦ ἀγαθῶναι, ἀδίκων ἐπιλέκτεσθαι ἐπὶ τῆς καίτης αὐτοῦ· τί δ' ἂν ἀδικώτερον εἴη τοῦ τὰ ἀσεβῆ φρονεῖν, καὶ τοῖς οὐ φρονουσι, καὶ σοφώτεροις μὴ εἶπαι; εἰς τὴν ἀνομίαν δὲ ταύτην ἐπιπίπτουσι, οἳ κατὰ τι μὲν ἐμπόδιον ἀσφαλείας γινῶναι τὸ ἀληθὲς καλωύμενοι, οὐκ ἐπὶ τὰς προφητικὰς δὲ φωνάς, οὐκ ἐπὶ τὰς τῶν ἀποστόλων γραφάς, ἀλλ' ἐπὶ τὰς εὐαγγελικὰς ἀδελφίας, ἀλλ' ἐφ' ἑαυτοὺς ἀνατρέχοντες· καὶ διὰ τοῦτο διδάσκαλοι πλάτης ἀναδικεῦνται· ἐπειδὴ τῆς ἀληθείας μαθηταὶ μὴ γὰρ γινώσκουσιν, ποῖον γὰρ ἀπὸ τῶν θείων βιβλίων παιδείαν τῆς τε παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης προσέλαβεν, ὃς οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ συμβόλου τῶν προομιῶν εἰδράξατο; καὶ ὅπερ ἐνὶ πᾶσιν τῇ οἰκουμένῃ τῇ φωνῇ πάντων τῶν ἀναγεννημένων προφέρεται, τοῦτο κατὰ νοῦν ἐστὶ τοῦτου τοῦ γέροντος οὐ λαμβάνεται.

Ἄγνων τόνουν τί δέοι περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ λόγου νοεῖν, καὶ τῶν θείων γραφῶν ἐν τῇ πλάττει πνεῖν οὐ βουλόμενος, ὅπως ἂν τοῦ φωτός τῆς ἐπιπέδου γνώσεως ἄξιός γένηται, ἐκείνην γοῶν ὄρεται τὴν κοινήν, καὶ μὴ διαφωνοῦσαν ὁμολογίαν ἐν ἀκροάσει περιμερίμην ποιήσασθαι, ἣν τὸν πιστῶν ἅπαν **806** τὸ πλῆθος ὁμολογῆ, πιστεύειν ἑαυτὸ εἰς Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν Ἰῶν αὐτοῦ τῶν μονογενῆ, τὸν Κύριον ἡμῶν τὸν τεχθέντων ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου. Δὲ ὧν τριῶν ἀποφάσεων τὰ πάντων σχεδὸν αἰρετικῶν καταλύεται μηχανήματα. Ὅποτε γὰρ Θεός, καὶ παντοκράτωρ, καὶ Πάτερ εἶναι πιστεύεται, συναϊδὸς αὐτῷ καὶ Υἱὸς ἀποδείκνυται, ἐν ὁσεί τοῦ Πατρὸς διαφέρων· ἐπειδήπερ ἐκ Θεοῦ Θεός, ἐκ παντοκράτορος παντοκράτωρ, ἐξ ἀίδιου γεννηθεὶς συναϊδὸς,

* Duo codd. Baluzii et quinque nostri collect. Chalcedon., prædictum sit. in Veron. 58, de eo prædictum sit.

^b 24, qu. 3. Quid autem iniquius, c. 30.

* Cod. Ratisp., iniquus. Mox idem Ratisp. cum Veronensibus 8 et 57, atque mss. collect. 8, doctoribusque non credere. Quinque alii nostri libri mss. diversarum collectionum cum duobus Baluzii et editis ante Quesn., doctoribusque non credere. Cæteri ut in textu. Confer not. 4 Quesnelli.

^d Sex codices, ad agnoscendam. Dein, obstaculo pro obscuro in quatuor nostris mss. Prima editio, obscuro obstaculo. Vide not. 5 Quesnelli.

* Aliqui probæ notæ coticæ cum editis ante Quesn., qui nec; Vat. 1522, si nec. Paulo post idem editi, regeneratores. Quesnellus emendavit ex omnibus suis codicibus, quibus et nostri suffragantur. Vide notam ejus 6.

^f Editi ante Quesn. cum mss. collect. 24 et Sichardo, apprehendisset. Vide not. 7 Quesn. Mox quam fidelium in omnibus codicibus collect. Chalcedon., tum nostris, tum Baluzii, et in aliis nonnullis. Dein, ex Maria pro et Maria in vulgarioribus editis et in quinque nostris exemplaribus; quæ lectio in aliquot codicibus similiter reperitur aliquanto post. Cæteri omnes etiam potiores Quesnelli lectionem probant, de qua confer ejus not. 8. Post pauca, pro destruantur, prima editio, dissolvantur.

* Vulgati, et æternus creditur Pater. Quesnellus, etsi vocem æternus abosæ vidit a plerisque et potioribus suis mss., retinendam nihilominus credidit, eo quod illam exigere videretur contextus; de quo vide ejus not. 9. At vix duo nostri codices hanc vocem præferunt. Nec plurima ac præstantiora exemplaria, quæ eandem vocem omittunt, deserenda putavimus;

cum præsertim hic S. Leo patrem respiciat et quasi repetat illum primam Symboli partem, qua (ut dixit paulo ante) fideles profitentur credere se in Deum Patrem omnipotentem, ubi vox æterni non exprimitur. Moneamus vero quatuor præstantissimos codd. Veron. 57 et 58, Vat. 1522 ac Ratispon. præterire et ante Pater; tres alios pariter insignes Veron. 8, Vat. 3836 et Vat. Isid. delere eandem particulam ante vocem omnipotens. Sicuti sumus mss. Vat. Reg. collect. 4, Vercell. collect. 8. Vat. collect. 11, primo loco, Chigianum, quatuor Baluzii. ac exemplar primæ editionis, quibus Græca interpretatio convenit. In cod. Vat. collect. 24, nec non apud Merlinum atque Sichardum, et omnipotens creditur, et Pater. In Hisp. et codd. collect. 21, et omnipotens, et Pater creditur sempiternus, idem Filius demonstratur. Vindebon. collect. 5, et omnipotens, et Pater creditur, consempiternus et Filius demonstratur.

^f Omnibus his verbis, οὐκ ἐπὶ τὰς τῶν ἀποστόλων γραφάς, caret ms. Ven. primum.

^g Ms. Ven. primum, γέννηται.

^h Cod. Ven. 4 et Basil., τοῦ προομιῶν.

ⁱ In ms. Ven. primo hæreticis, in secundo utroque loco αὐτῶν, atque in Basil. optima utraque lectio; nil enim prohibet quin hoc accipias de ipso Eutychete. Nihil tamen mutamus, cum hæreticis etque bene referri possit ad πιστῶν τὸ πλῆθος, quod præcedit.

^k Ms. Bas., εἰς Πατέρα Θεόν.

^l Ms. Bas., τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν.

^m Ms. Ven. primum, τὰ πάντα.

ⁿ In marg. edit. Rom., Πάτερ ἀίδιος εἶμι.

^o Mss. Ven. primum et secundum, ὁ Υἱὸς ἀποδείκνυται.

^p Ms. Bas., ἀίδιος.

nus; non posterior tempore, non inferior potestate, A¹ οὐ μεταγενέστερος χρόνῳ, οὐκ ἔλασσον δυνάμει, οὐκ ἀνόμιμος δόξῃ, οὐ κεχωρισμένος οὐσίᾳ. Ὁ δὲ αὐτὸς τοῦ ἀδίδου πατρὸς μονογενὴς αἰδίδος ἐτίχθη ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου· ἢ τις γέννησις χρονικῆ τῆς θείας αὐτοῦ, καὶ ἡ αἰδίδου γεννήσις οὐτε τι ἀπεμείωσεν, οὐτε μὴν τι ταύτῃ προσέθηκεν· ἀλλ' ὅλην ἑαυτὴν εἰς τὸ σώσαι τὸν ἄνθρωπον πεπλανημένον ἐκένωσεν. Ἐνα καὶ τὸν θάνατον νικήσῃ, καὶ τὸν διάβολον τὸν 807 τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τῇ οὐσίᾳ καταβάλλῃ δυνάμει· οὐδὲ γὰρ ἂν ἠδυνήθημεν νικῆσαι τὰς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ θανάτου τὸν ἀρχηγόν, εἰ μὴ τὴν ἡμετέραν αὐτὸς φύσει ἀνέλαθε, καὶ οὐσίᾳ ἐιργάσατο· ὃν οὐτε ἁμαρτία μολύναι, οὐτε θάνατος κατασχεῖν ἡδυνήθη. Συνελήθη μὲν οὖν δηλονότι ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐν γαστρὶ τῆς παρθένου Μαρίας ἡ μητρός. ἢ τις οὕτω φυλαχθεῖσις τῆς παρθε-

Sed si de hoc christianæ fidei fonte B purissimo sincerum intellectum haurire non poterat, quia splendorem perspicuæ veritatis obscuratione sibi propria tenebrarat; doctrinæ se evangelicæ subdidisset. Et dicente Matthæo: *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham (Matth. 1, 4)*; apostolicæ quoque prædicationis expetisset instructum. Et legens in Epistola ad Romanos: *Paulus servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus^d in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem (Rom. 1, 4)*; ad propheticas * paginas piæ sollicitudinem 809 contulisset.

* Plerique et vetustissimi quidem codices, totum, nimirum tres Veron. Vat. collect. 3, item Vat. Hisp. atque Ivid., alius Vat. collect. 11 secundo loco, Ratisp. collect. 49 et omnes Latinæ collectionis Chalced., tum nostri, tum Baluzii, uno Divionensi excepto, in quo prima manu scriptum nihilominus fuerat totam, at secunda totum. Retinimus vulgatam lectionem totam, quippe quam non solum nostri codices collect. 4, 5, 8, Vindebon. Hisp., Vat. collect. 41, primo loco, mss. collect. 21 et 24, nec non vetustissimum Lectionarium Romanæ Ecclesiæ Vat. 3836, cum exemplaribus primæ editionis, Merlini, atque Sighardi, sed Græca quoque interpretatio in Chalcedonensi concilio lecta approbant. Paulo post, et jus diaboli, in prima editione, et apud Vossium in margine; ac dein quidam codices et eadem editio addunt nos ante vel post verbum superare.

^b Ratisp., purissimum sincerum intellectum. Melius in Vat. collect. 41, secundo loco, purissimum, sincerumque intellectum. Postea, sibimet propria in Veron. 58, et tenebrabat in Veron. 57 et Vindebon. Hisp.

^c Addidimus Et mutata interpunctione, quæ meliorem sensum parit, ex Vindebon. collect. 5, Ratisp. et Vat. collect. 41, primo loco; quibus affinis est Græca versio. Facile autem hæc particula excidit ob concursum earundem litterarum et in fine vocis præcedentis; quod antiquis librariis familiare est. Post pauca instrumentum pro instructum in eodem Vat. collect. 41, secundo loco. Vide not. 10 Quesn. ^d Cod. Veron. 58, et duo Baluzii Colbert. ac Divion., in Evangelio.

* Quesnellus cum editis Leonis et nonnullis codd. inseruit quoque. Expunximus autem auctoritate plurium et potiorum nostrorum exemplarium, inter quæ præcipua sunt tria antiquissima Veron., unum Vindebon. collect. 5 et Ratisp. Ita etiam Baluzii codd. cum editis conciliorum. Mox quidam mss. libri apud Quesn. not. 41, pia sollicitudine se contulisset. Dein Vat. 1322 cum prima editione, et inveniret; cujus loco, omissa littera t, in Veron. 58, et in-

νίας αὐτὸν ἀπεκύησεν, ὡσπερ οὖν καὶ ἡ ἀκεραίου μενέσις τῆς παρθένιας συνέλαθεν. Ἄλλ' εἴπερ ἐκ ταύτης τῆς ἐν τῇ πίστει τῶν Χριστιανῶν εὐαγγελιστάτης πηγῆς καθαρὰν ἠρύσασθαι διάνοιαν οὐκ ἠδύνατο, ἢ διὰ τὸ τῆς τηλαυγῆς ἀληθείας αὐτὸν ἑαυτῷ τὸ φέγγος ἐκ τῆς οὐκίας ἐπισκοτιζεν τυφλώσεως, τῇ διδασκαλίᾳ γοῦν τῇ τῶν εὐαγγελίων ἑαυτὸν ὑπήγαγεν ἂν καὶ λέγοντος Μαθθαίου· βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ· καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ δὲ κηρύγματος τὴν εἰσήγησιν ἂν ἐπεζήτησε· καὶ ἠ ἀναγενώσκων ἑν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ· Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν Γραφαῖς venire. Vulgate ante Quesn. cum mss. collect. 24 et alio collect. 21, et invenisset.

¹ Antea erat οὐτε μεταγενέστερος, quod non cuique probabitur. Melius certe quod posuimus ex ms. Basil., οὐ μεταγενέστερος. Lege totam pericopen et textum Latinum.

* Ms. Bas., αἰδίδου φύσεως: quam lectionem lubentissime adoptassemus, nisi textus Latinus obstaret. Sequitur paulo post in eodem ms.: ἀλλ' ὅλην ἑαυτὴν ἐκένωσεν εἰς τὸ σώσαι τὸν πεπλανημένον ἄνθρωπον. Lectio et hæc haud nihili facienda. Ad verbum ἐκένωσεν in marg. edit. Rom. annotatur ἠέδωκεν: lectio quidem optima, et Latino impendit quam maxime respondens, sed incertum unde eruta.

² Ms. Ven. primum, ἠδυνήθη. Quod est in textu, Atticum; hoc commune. Nihil mutamus.

³ Deest μητρός in mss. Venet. omnibus et Bas. Nec plane vox hæc est necessaria; non omittenda tamen, si textum Latinum respicias.

⁴ Ita restituimus e mss. Ven. omnibus: nam ἀκεραίου, ut habetur in editione Veneta, vox penitus Græcis ignota.

⁵ Lectionem hanc, quæ vera est, desumpsimus ex ms. Bas. et Ven. secundo utrobique: atque ita legendum viderunt etiam editores Romani, ut apparet ex annotatione quadam ad marginem apposita. In edit., ἐκ ταύτης τινὰ καὶ τῆς ἐν τῇ πίστει.

⁶ Ita legendum e ms. secundo Ven. primo loco, et Bas., quod locum hunc ita exhibet: καθαρὰν τὴν διάνοιαν ἠρύσασθαι μὴ ἰδύνατο. Lege textum primigenium Leonis. In eodem secundo ms. Ven. secundo loco, ἀρύσασθαι, in edit. Ven. ἀνύσασθαι, errore, ut putamus, operarum.

⁷ Ms. Basil., διὰ τῆς τηλαυγῆς ἀληθείας φέγγος ἐκ τῆς οὐκίας ἑαυτοῦ ἐπισκοτιζεν τυφλώσεως, quod textui Latino magis respondere nobis videtur; nihil tamen mutamus.

⁸ Ms. Bas., εἰσήγησιν ἐπεζήτησεν.

⁹ In marg. edition. Rom., ἀναγωγῆς.

¹⁰ Ms. Basil., ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ῥωμαίους.

Et inveniens promissionem Dei ad Abraham dicentis : *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen. xii, 3, et xxii, 18*) ; ^a ne de hujus seminis proprietate dubitaret, secutus fuisset Apostolum dicentem : *Abraham dicitur sibi promissiones, et semini ejus. Non dicit, Et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, Et semini tuo, quod est Christus* (*Galat. iii, 8*). Isaia quoque praedicationem interiore apprehendisset auditu dicentis : *Ecce virgo in utero accipiet et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus* (*Isai. vii, 14; Matth. i, 23*). Ejusdemque prophetae fideliter verba legisset : *Puer natus est nobis, filius datus est nobis, cujus potestas super humerum ejus, et vocabunt nomen ejus, magni consilii Angelus, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Princeps pacis, Pater futuri saeculi* (*Isai. ix, 6*). Nec ^c frustratorie loquens, ita Verbum diceret carnem factum, ut editus utero virginis Christi haberet formam hominis, et non haberet materni corporis veritatem. An **811** forte ideo putavit Dominum nostrum Jesum Christum non nostrae esse naturae, quia missus ad beatam Mariam semper virginem angelus ait : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc. i, 35*) ? ut quia conceptus virginis divini fuit operis, non de natura concipientis fuerit caro concepti. Sed non ita ^b intelligenda est illa generatio singulariter

^a Omnes editi cum plerisque codicibus. puncto affixo post vocem *gentes*, habent, *Et ne*. Sed hac ratione nominativus *inveniens* suspensus maneret. Hinc in aliquibus mss. antea emendatum fuit *inveniret*, vel *invenisset*. Cum vero fere omnia antiqua exemplaria habeant *inveniens*, emendatione indigebat hic locus, eamque derivavimus ex Veron. 8 atque Ratisp., in quibus deest particula *et*, quae etiam in vetustiori ac emendatiori Graecae versionis codice Basiliano non apparet.

^b Editi vulgatiore cum Colbert. Baluzii, *concipiet*. Vide not. 13 Quesn., qui ex suis codicibus emendavit, uti etiam in nostris ac in exemplo primae editionis legitur. Mox iidem editi, *et vocabitur*; at omnes nostri et Quesnelli codices, *et vocabunt*. Vide not. 14 ejusdem. Dein, *quod interpretatur*, in Vat. Reg. collect. 4.

^c Codd. Veron. 57, Ratisp. et duo nostri collect. Chalced., ac quatuor Baluzii cum editis Conciliorum et prima editione, *et filius*. Dein iidem codices cum duobus aliis Vat. ac duobus Vindebon., *Super humeros*, uti etiam praerferunt quidam codd. a Quesnello laudati not. 15. Mox, *et vocabitur* in duobus nostris codd. et editis ante Quesnellum; confer notam ejus 16.

^d Voces *Admirabilis, Consiliarius*, desunt in Veron. 8, Ratisp., Vindebon. collect. 5 et duobus Vat. Baluzius notavit abesse pariter a ms. Parisiensi, et desuisse olim in Divionensi, ubi supra lineam posterius additae leguntur. In Graeca quoque interpretatione desiderantur. Econtra in Veron. 58 duae aliae voces praeterea adjiciuntur sic : *Admirabilis, Consiliarius, Dei filius, Deus fortis*.

^e Quatuor Quesnelli mss. libri laudati ab eo not. 17, *frustratoria eloquens*. Prima editio, *frustratorie ita loquens, Verbum*.

^f Ms. Veron. 57, Vindebon. collect. 5 ac Ratisp. omittunt *nostrum*. Mox, *nostrae non esse naturae* in quatuor antiquis nostris exemplaribus. Dein Veron. 58, cum prima editione, *ad beatam virginem Mariam*. Alii duo codd. Veron. ac duo Vindebon. nec non

ἀγλαίς, περί τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος δαυὶδ ¹ τὰ κατὰ σάρκα· ἐπὶ τὰς προφητικὰς οὕτως ἂν **810** βίβλους τὴν εὐσεβῆ ² φροντίδα μετήγαγε, καὶ ³ εὐρίσκων τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀβραάμ λέγοντος· Ἐν τῷ σπέρματι σου ⁴ ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη· ⁵ ὅπως ἂν περὶ τῆς κυριότητος τούτου ⁶ μὴ ἀμφιβάλλῃ τοῦ σπέρματος, ἠκολούθησεν ἂν καὶ τῷ Ἀποστόλῳ λέγοντι· Τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐρρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ· οὐκ εἶπε· καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ⁷ ἐφ' ἑνός, καὶ τῷ σπέρματι σου, ⁸ ὅπερ ἐστὶ Χριστός. Καὶ τὸ Ἡσαίου δὲ κήρυγμα διὰ τῆς ἐνδοξίας κατέσχεν ἂν ἀκροάσιως, λέγοντος· Ἰδοὺ, ἡ παρθένος ⁹ ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ· ¹⁰ ὅπερ ἐστὶ μεθερμηνούμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. καὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ προφήτου πιστῶς ἂν ὑπάνηγῶ τὰ ῥήματα· ¹¹ Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἰδοθή ἡμῖν, ¹² οὐ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, ¹³ καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἔξουσιαστής, ἀρχῶν εἰρήνης, πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Οὐδὲ ματαίως λαλῶν, οὕτως ἂν εἶπε σάρκα γεγενῆσθαι τὸν λόγον, ὡς ὅτιπερ ὁ τεχθῆς ἀπὸ τῆς παρθένου Χριστός, εἶχε μὲν ἀνθρώπου **812** μορφήν, οὐκ εἶχε δὲ τοῦ ¹⁴ μητρῴου σώματος τὴν ἀλήθειαν· ¹⁵ ἡ τάχα διὰ τοῦτο τὸν δεσπότην Χριστὸν οὐκ εἶναι τῆς ἡμετέρας ἐνόμισε φύσεως, ¹⁷ ὅτι πρὸς τὴν μακαρίαν Μαρίαν ὁ πεμφθεὶς ἄγγελος εἶπε· Πνεῦμα ἅγιον ἐπιτελεῖται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ¹⁸ ἐκ σοῦ ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς

Ratisp. et quatuor Vat. cum editis Conciliorum et Graeca interpretatione praetererunt voces *semper virginem*.

^e Duo codd. Veron., unus Vindebon. collect. 5, Ratisp. et unus Vat. delent et.

^f Quesnellus cum editis Leonis, *nobis intelligenda*, ut in aliquot mss. reperimus. Sed primam et Conciliorum editiones secuti, pronomen *nobis* delevimus potiorum codicum auctoritate, nimirum trium Veron., Vindebon. collect. 5, Vat. collect. 11 primo loco,

¹ Deest τὸ ἐν ms. Basil.

² Ms. Bas., φροντίδα ἐπήγαγεν.

³ In marg. edit. Rom., εὐρε τὴν.

⁴ Ms. Bas., εὐλογηθήσονται.

⁵ Ita ms. Bas. In edit., ὅπως τε ἂν; quam tamen lectionem non improbamus, cum in Graeco sermone particula τε saepe otiosa sit, et euphoniae tantum cujusdam gratia ponatur. Certo hic loci nihil agit. In originali Latino correspondentem particulam et, quae erat in vulgatis, expungendam ostendimus not. ^a (*Supra n. a*).

⁶ Ms. Bas., μὴ ἀμφιβάλλοι.

⁷ Ms. Ven. primum, et secundum primo loco, ἐν ἐνι.

⁸ Ms. Basil., τούτῳστιν χριστός.

⁹ Ms. Ven. primum, ἐν γαστρὶ ἔξει.

¹⁰ Ms. Bas., ὅπερ ἐστὶν, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.

¹¹ Ms. Bas., ὅτι παιδίον ἐγεννήθη.

¹² Ms. Ven. secundum utroque loco, οὐ ἡ ἀρχή.

¹³ Idem ms. Ven. primo loco, καὶ καλέσουσι; atque ita etiam in marg. edit. Rom.

¹⁴ Idem ms. Ven. secundo loco, ἄγγελος, θαυμαστός, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς.

¹⁵ Ms. Bas., ἡμετέρου σώματος.

¹⁶ Ita Mss. Ven. ambo, et Bas. juxta Latinum, *An forte ideo*. In edit., διὰ τοῦτο desideratur.

¹⁷ Ms. Bas., ἐπειδήπερ πρὸς τὴν.

¹⁸ In cod. Ven. primo deest, ἐκ σοῦ. In Basil. autem statim post legitur ἅγιος pro ἅγιον: nempe ἅγιος κληθήσεται.

mirabilis, et mirabiliter singularis, ut per novitatem creationis proprietates remota sit generis. Fecunditatem enim virginis Spiritus sanctus dedit, veritas autem corporis sumpta de corpore est; et edificante sibi Sapientia domum (Prov. ix, 1), Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i, 14) : hoc est, in ea carne quam assumpsit ex homine, et quam spiritu vitæ rationalis animavit.

λέθη ἐκ σώματος καὶ τῆς σοφίας ἀποδομούσης ἐαυτῆ ἴστιν, ἐν τούτῳ τῷ σώματι, ὅπερ ἔλαβεν ἐξ ἀνθρώπου,

Cap. III. Fides et consilium Dei circa incarnationem Verbi exponuntur. — Salva igitur proprietate utriusque naturæ et substantiæ, et in unam coeunte **813** personam, suscepta est a majestate humilitas, a virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas: et ad revolvendum conditionis nostræ debitum, natura inviolabilis naturæ est unita passibili: ut, quod nostris remediis congruebat, unus atque idem mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus, et mori posset ex uno, et mori non posset ex altero. In integra ergo veri hominis perfecta que natura verus natus est Deus, totus in suis, totus in nostris. Nostra autem dicimus quæ in nobis ab initio Creator condidit, et quæ reparanda suscepit. Nam illa quæ deceptor intulit, et homo deceptus admisit, nullum habuerunt in Salvatore vestigium. Nec quia communionem humanarum subit infirmitatum, ideo nostrorum fuit particeps delictorum. Assumpsit formam servi sine sorde peccati, humana augens, divina non

loco, Ratisp. et omnium mss. collect. Chalcedon., quibus Græca versio suffragatur. Post paucos: Quesnellus, *mold sit generis*. Leonem antea vulgatum ex nostris codd. restituitur. Solum in Vindeb. collect. 5, *remota*. Mox vero codd. Veron. 8, Ratisp. et Vindeb. collect. 5 prætermittunt enim.

* Vat. Hisp. et lxx., *suscepit*. Ratisp. et Vindeb. collect. 5 cum duobus Vat. atque editis Concil., *sumpsit*. Deinde Quesnellus cum anterioribus Leonis editionibus et plerisque mss., *spiritus vitæ*. At movit not. 18 in editis Conciliorum. et in cod. Victorino legi, *spiritu vitæ*; e idque forte melius, inquit: similiter et in Græco reddidit legitur. Hanc quidem lectionem confirmatam duobus antiquis. Veron. 8 et 57, nec non Vat. 5845 collect. 8 Vindeb. Hisp. et exemplaribus primæ editionis atque Siehardi, uti meliorem recepimus.

^b Eadem fere sunt serm. 21, seu 1 de Nativ. cap. 2.

^c Retinimus voces et substantias a Quesnello insertas ex sex codicibus ab eodem memoratis not. 19, eo quod legantur etiam in quatuor nostris antiquissimis Vat. collect. 3, Vindebon. collect. 5, Vat. collect. 8 et Lectionario Vat. 3836, nec non in Vercell. et Vat. collect. 11 primo loco, ac ioc exemplari primæ editionis. In aliis vero nostris codicibus desiderantur, sicut et in Græca versione. In serm. 21, c. 2, unde hæc verba descripta fuerunt, vox substantiæ legitur, sed vox naturæ omittitur. Mox duo codd. Veron. 57 et 58, *una coeunte persona*; Veron. 8 et Vindeb. Hisp. cum aliquibus mss. Baluzii, in *una coeunte persona*. At lectionem textus præfert etiam laudatus sermo 21, c. 2.

^d Vat. Hisp. et alios collect. 11, secundo loco, *divinis remediis*. Dein quatuor antiqui codd., *mori possit ex uno, et mori non possit ex altero*. In prima editione vero, *et resurgere posset*, ut in laudato serm. c. 2.

^e Eadem leguntur in serm. 23, seu 3 de Nati-

Α Θεοῦ ὅπως ἐν, ἐπειδήπερ ἡ σύλληψις τῆς παρθένου θείας ἔργον γίνεσθαι δημιουργίας, ἐκ τῆς φύσεως τῆς συλλαβούσης ἡ σὰρξ τοῦ συλληφθέντος μὴ γίνεσθαι; ἀλλ' οὐχ οὕτως νοπίων ἐκείνη τὴν γέννησιν ἢ τις μονογενὴς ἴστι θαυμαστόν, καὶ θαυμαστός ἴστι μονογενὴς ὥστε διὰ τοῦ καινοπρεποῦς τῆς γεννήσεως, τὴν τοῦ γένους ἐκβάλλεσθαι κυριότητα ἢ τὸ μὲν γὰρ γόνιμον τῆ παρθένου τὸ ἅγιον πνεῦμα παρέσχεν ἢ δὲ τοῦ σώματος ἀλήθεια προσεῖδον, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ πνεύματι ζωῆς λογικῆς ἐνεψύχωσε.

Σωζομένης τοίνυν τῆς ιδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἐν πρόσωπον συνιούσης, **814** ἀνελήθη ὑπὸ μὲν τῆς θεότητος ἢ ταπεινότητος, ὑπὸ δὲ τῆς δυνάμειος τὸ ἀδύνατον. ὑπὸ τοῦ ἀθανάτου τὸ θνητόν καὶ πρὸς τὸ χρεωστούμενον ὄφλημα τῆς ἡμέτερας φύσεως ἐκτεθῆναι, ἢ θεία φύσις ἠνώθη τῇ φύσει τῆ παθητῆ ἕνα τοῦτο δὴ τὸ ταῖς ἡμέταιρας ἱάσιν ὑπάρχον ἀρμόδιον, αἷ καὶ ὁ αὐτὸς ὑπάρχων μιστὸς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, καὶ ἀποθνήσκων ἐκ τοῦ ἐνὸς θνητοῦ, καὶ τελευτῶν ἐκ τοῦ ἑτέρου μὴ θνητοῦ. Ἐν αἰμαρταῖα τοιγαροῦν ἄληθους ἀνθρώπου, καὶ τελεία φύσει, Θεὸς ἀληθῆς ἐτέχθη ὁλος ἐν τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ ὁλος ἐν τοῖς ἡμῶν ἡμέτερα δὲ λέγομεν, ἅπερ ἐν ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς ὁ Δημιουργὸς ἐναπίθετο, καὶ ἅπερ ἀνακαινιστὶα πάλιν ἐδίεξάτο: ἐκεῖνα γὰρ, ἅπερ ὁ ἀπατεῖων ἐπιστήγαγε, καὶ ὁ ἀπατηθεὶς ἀνθρώπος ἡμᾶρτε, τὸ τυχόν ἐπὶ τοῦ σωτήρος ἔχνος οὐκ ἔσχηκεν. Οὐδὲ ἐπειδὴ κοινωνίαν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπεισελήλυθεν ἀσθενείας, διὰ τοῦτο καὶ κοινωὸς τῶν ἡμετέρων γέγονεν ἁμαρτημάτων. Προσέλαβε γὰρ

C vitate, c. 2.

^f Quinque codd. antiqui, *amisit*, *perperam*. Unus dupliet *non* pro *admisit* præsert *amissit* usu veteribus non infrequenti, apud quos scriptum reperitur *amisso pro admisso*. Hinc uno *m* deleto illorum codicum error manavit.

^g Ms. Bas., τὸ μὲν γὰρ τεκεῖν τὴν παρθένον γόνιμον τὸ ἅγιον πνεῦμα παρέσχεν; corrupte.

^h Ms. Bas., ἐξ αὐτοῦ προσελήθη τοῦ σώματος.

ⁱ Ms. Bas., καὶ πνεῦμα ζωῆς λογικῆς ἐνεψύχωσε.

^k Ter in hac pericope habes ὑπό, quæ vera lectio est, eamque accepimus a ms. Ven. secundo loc. 58c. In editis ἀπό minus bene. Cæterum in eodem ms. tota hæc pericope sic legitur: primo loco, ἀνελήθη ἀπὸ μὲν τῆς θεότητος ἢ ταπεινότητος ἀπὸ μὲν τῆς δυνάμειος τὸ ἀδύνατον, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀθανάτου τὸ θνητόν; secundo vero, ἀνελήθη ὑπὸ μὲν τῆς θεώσεως ἢ ταπεινότητος ὑπὸ δὲ τῆς δυνάμειος τὸ ἀδύνατον ὑπὸ τοῦ ἀθανάτου τὸ θνητόν.

^l Deest ἐκτεθῆναι in ms. Bas., sed male. In mss. Ven. primo et secundo primo loco, ἐκτεθῆναι: quam lectionem etiam in editione Romana videbis in margine annotatam.

^m Codd. Basil. et Ven. secundus utroque loco (nisi quod hic secundus non habet primum articulum δ), ἢ εἰς καὶ αὐτὸς ἐν. Paulo post in eodem ms. Bas., θνητοῦ pro θνητῶ, utroque in loco.

ⁿ Ms. Bas., ἀληθινὸς ἀνθρώπου. Sic paulo post, θεὸς ἀληθινός, in eodem ms.

^o Ms. Bas., ὁλος ἐν τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ ὁλος ἐν τοῖς ἡμῶν.

^p Deest ἐν in ms. Ven. secundo utrobique, et recte abesse potest.

^q In edit. Rom. ad marginem, παρθέτου: ex conjectura tantum, ut putamus. Si enim auctoritati aliquis ms. antiqui niretur hæc lectio, utique ad optanda fuisset, utpote textui magis inhaerens.

^r Ms. Basil., τοῖς ἀνθρώποις.

minuens : quia exinanitio illa qua se invisibilis visibilis præbet, et Creator ac Dominus omnium rerum unus voluit esse mortalium, inclinatio fuit miserabilis, non defectio potestatis. Proinde qui manens in forma Dei fecit hominem, idem in forma servi factus est homo. Tenet **815** enim sine defectu proprietatem suam utraque natura : et sicut formam servi Dei formam non admittit, ita formam Dei servi forma non minuit. Nam quia gloriabatur diabolus hominem sua fraude decipulum divinis caruisse muneribus, et immortalitatis dote nudatum duram mortis subiisse sententiam, seque in malis suis quoddam de prævaricatoris consortio invenisse solatium ; Deum quoque, justitiæ exigente ratione, erga hominem, quem in tanto honore considerat, propriam mutasse sententiam ; opus fuit secreti dispensatione consilii, ut incommutabilis Deus, ejus voluntas non potest sua benignitate privari, primam erga nos pietatis suæ dispositionem sacramento occultiore compleret ; et homo diabolicæ iniquitatis versuta actus in culpam contra Dei propositum non periret.

καλλοίωτος Θεός, οὐ τινος ἢ βουλῆς τῆς ἐμφύτου ἡρᾶς τὴν τῆς οἰκίας ἑὐσεβείας ἀπορρήτω μυστηρίῳ τῆς διαβολικῆς κακίας πρὸς ἁμαρτίαν συνελθεὶς μὴ παρὰ

δούλου μορφήν διχα ῥύπου τινὸς ἁμαρτήματος· καὶ τὸ ἀνθρώπων αὐξῶν καὶ τὸ θεῶν οὐ μειῶν. Ἐπειδήπερ ἡ κένωσις ἐκείνη, δι' ἧς ἑαυτὸν ὁ ἀόρατος δρατὸν παρεσκεύασε, καὶ ὁ Ποιητὴς καὶ Δεσπότης τῶν ὕλων, εἰς τῶν ἀνθρώπων ἡβουλήθη γενέσθαι, συγκατάθεσις ἦν εὐπλάγητος, οὐκ ἀσθένεια τῆς δυνάμεως. Τοιγαροῦν ὁ δὲ μόνον ἐν μορφῇ Θεοῦ, πεποιθεὶς τὸν ἄνθρωπον, αὐτὸς ἐν μορφῇ δούλου γέγονεν ἄνθρωπος· φυλάττει **816** γὰρ ἐκατέρω φύσει ἀνελλιπῶς τὴν ἑαυτοῦ ἰδιότητα· καὶ ἵσπερ οὐκ ἀναιρεῖ τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἢ μορφήν τοῦ Θεοῦ, ὅπως τὴν τοῦ Θεοῦ μορφήν ἢ τοῦ δούλου ἢ μορφήν οὐκ ἐμείωσεν· ἐπειδὴ γὰρ ἢ κατεκαυχᾶτο ὁ διάβολος τὸν ἄνθρωπον τὸν ἠπατημένον ἢ ἐκ τῆς πλάνης ἑαυτοῦ, τῶν θείων δωρεῶν ὁστερηθῆσθαι, καὶ τὸν τῆς ἀφάρσιδος ἀγαθῶν ἢ γεγυμνωμένοι ὑπὸ τὴν τοῦ θανάτου χαλεπὴν ἀπόφασιν γεγενῆσθαι, καὶ ἐν τοῖς ἰδίῃς κακοῖς παραμυθίαν αὐτῶν ἢ εὐρηκῆναι τινὰ ἐκ τῆς αὐτοῦ τοῦ γεγονότος προδότου κοινωσίας· ὡς καὶ τὸν Θεόν, τοῦτο τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης ἀπαιτούσης, ἀμείψαι περὶ τὸν ἄνθρωπον τὴν οἰκίαν ἀπόφασιν, ἐν ἑν τοσαύτῃ τιμῇ κατεσκευάσας. Ἐξεία τῆς οἰκονομίας τοῦ ἀπορρήτου μυστηρίου γεγενῆσθαι, ἵνα ὁ χρυσόπτερος στερηθῆναι μὴ δύναιται, ἢ τὸν πρῶτον περὶ πληρώσει διοικήσει· καὶ ἵνα ὁ ἄνθρωπος, ὁ τῆς κουργίας βούλησιν ἀπόλαται τοῦ Θεοῦ.

CAP. IV. Utriusque Christi nativitalis et naturæ proprietates expenduntur. — Ingressus ergo hæc mundi **817** infima Filius Dei, de cœlesti sede descendens, **817** et a paterna gloria non recedens, novo ordine, nova nativitate generatus. Novo ordine, quia invisibilis in antea, visibilis factus est in nostris, incomprehensibilis voluit comprehendi ; ante tem-

Προσέρχεται τοίνυν εἰς τὸ ταπεινὸν τοῦτο τοῦ κόσμου ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, **818** ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ θρόνου καταβαίνων, καὶ ἀπὸ τῆς πατρικῆς δόξης οὐκ ἀρισταμένος· καὶ τῇ τῆς τάξεως, καὶ καὶ τῇ τῆς γεννήσεως γεννώμενος· καὶ τῇ μὲν τῆς τάξεως, ὅτεπερ ἀόρατος ἐν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ, ἀόρατος γέγονεν ἐν τοῖς παρ' ἡμῶν, καὶ ἀκατάληπτος ἐν, ἡβουλήθη καταλαμβάνεσθαι, καὶ προαιώνιος μόνων, εἰ-

^a Tres codd. Veron. et Ratisp. omittunt idem.
^b Vat. Hisp. et Isid. cum tribus aliis codd., et sicut forma servi Dei formam non admittit (vel non admittit), ita forma Dei servi formam non minuit.
^c Reliquæ hujus capituli lineæ eadem habentur serm. 22, seu de Nativit. 2, c. 1.
^d Quinque nostri codices, et totidem Quesnelli, ab eo indicat. not. 20, habent de prævaricationis. At in serm. 22, c. 1, unde hic locus sumptus est, habetur de prævaricatoris, sicut et in aliis hujus epistolæ mss. libris. Paulo post dyram . . . sententiam in ms. Veron. 58.
^e Veron. 58, in tantum honorem. Duo Vindebon., Ratisp., Veron. 57 et Vat. collect. 11, utroque loco cum prima editione delent in.
^f Editi ante Quesn. cum plerisque mss., dispensationem. Ille vero præferendam putavit vocem dispositionem ex quatuor codd. ab eo allegatis not. 21, quibus etsi soli sex nostri antiqui libri accedant, Veron. 8, Vat. Reg. collect. 1, alius Vat. collect. 3, Vindebon. collect. 5, Vat. collect. 11, primo loco, et Ratisp., hæc nihilominus lectionem ex eo potissimum retinimus, quia serm. 22, c. 1, eadem exhibetur.
^g Eadem serm. 22, c. 2.
^h Veron. 8, Vindebon., Hisp., Ratisp., duo Vat. 1322 et 3791, primo loco, cum duobus mss. Baluzii et editis Conciliorum, infirma. Cæteri codices, infirma, et sic quoque legit Græcus interpret.
ⁱ Vat. Hisp. et Isid., apparuit in nostris. Mox, pro ante tempora manens, duo codd., ante tempora æterna manens; prima editio, ante tempora æternus manens. In epist. 31, c. 2, habetur: Sacramentum reconciliationis nostræ ante tempora æterna dispositum.
^k Ms. Basil., ὡς μόνων.

¹ Ms. Ven. secundus, primo loco, ὅπως οὐδὲ τῆ μορφήν τοῦ Θεοῦ.
² Veram hæc lectionem exhibuit nobis Ms. Basil. quæ ab editoribus etiam Romanis in margine annotata fuit. In Vulg., μόρφοσις οὐκ ἐμείωσεν. In textu, forma non minuit.
³ Ms. Bas., καὶ ἐκαυχᾶτο.
⁴ Ms. Bas., ἐκ τῆς οἰκίας πλάνης αὐτοῦ pro ἑαυτοῦ notatum invenies etiam in edit. Rom. ad marginem.
⁵ Placuit hic extrudere ἰστερημένον, quod erat in edit., et ἰστερηθῆσθαι substituere, ut habetur in ms. Basil. Namque hoc magis accedit ad textum Latinum, divinis caruisse muneribus.
⁶ Ms. Basil., γεγυμνωθῆσθαι· καὶ ὑπὸ τὴν, etc. Lectio minime spernenda.
⁷ Ita ms. Basil. In editis, εὐρηκῆναι : quod minime probamus. Scilicet hoc rarius, illud magis usitatum. Porro in eodem ms. tota hæc pericope sic scribitur : καὶ ἑαυτὸν ἐν ταῖς οἰκίαις κακοῖς παραμυθίαν εὐρηκῆναι τινὰ ἐκ τῆς αὐτοῦ τοῦ γεγονότος προδότου κοινωσίας γενωμένης. Pro προδότου legendum forte παραβάτου, ut notarunt in margine etiam editores Romi.
⁸ In Ms. Bas., χρεῖα γέγονεν τῆς, etc.
⁹ In ms. Bas., ἀγαθότητος.
¹⁰ Deest τὴν in ms. Ven. secund., utroque loco.
¹¹ In edit Rom. ad marginem annotatur φιλαρρωπίας ἐκὸ β. ex Lat.
¹² Ms. Bas., εἰς τὰ ἴσχατα τοῦ κόσμου.
¹³ Ms. Bas., μὴ χωριζόμενος.
¹⁴ In antea vulgatis legebatur, καὶ τῇ μὲν τῆς τάξεως ; expunximus μὲν, utpote non necessarium, auctoritate mss. Basil. et Venet. primi, qui postremus sic legit, καὶ τῇ τινὲς τάξεως, καὶ, etc.
¹⁵ Ms. Bas., προαιώνιος ἐν ; ms. vero Ven. utroque loco, προαιώνιος μὲν ἐν.

pora manens esse cœpit ex tempore ; universitatis Dominus servilem formam, obumbrata majestatis suæ immensitate, suscepit ; impassibilis Deus non dedignatus est homo esse passibilis, et immortalis mortis legibus subjacere. Nova autem nativitate generatus : quia inviolata ^a virginitas concupiscentiam nescivit, carnis materiam ministravit. Assumpta est ^b de Matre Domini, natura, non culpa ; nec in Domino Jesu Christo, ^c ex utero virginis genito, quia nativitas est mirabilis, ideo ^d nostri est natura dissimilis. Qui enim verus ^e est Deus, idem verus est homo, et nullum est in hac unitate mendacium, dum invicem sunt et humilitas hominis et altitudo Deitatis. Sicut enim Deum non mutatur miseratione, ita homo non consumitur **819** dignitate. ^f Agit enim utraque forma cum alterius communionem, quod proprium est ; Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exsequente quod carnis est. Unum horum coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis. Et sicut Verbum ab æqualitate paternæ gloriæ ^g non recedit, ita caro naturam nostri generis non relinquit. Unus enim idemque est, ^h quod sæpe dicendum est, vere Dei Filius, et vere hominis filius. Deus per id quod in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1, 1) ; homo per id quod Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Ibid., 14). Deus per id quod omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Ibid., 3) ; homo per id quod ⁱ factus est ex muliere, factus sub lege (Galat. 1v, 4). Nativitas carnis manifestatio est humanæ naturæ ; partus virginis, divinæ est virtutis indicium. Infantia parvuli ostenditur humilitate cunarum (Luc.

και ἤρξατο ἀπὸ χρόνου, και τοῦ παντός ὦν δεσπότης, τὴν δουλικὴν μορφήν ἀνεδίξατο, τῆς οἰκείας θεότητος ἐκσιμάσας τὸ μέγεθος, και ὁ ἀπαθὴς θεὸς οὐκ ἀπεξίωσε παθητὸς εἶναι ἄνθρωπος, ¹ και ὁ ἀθάνατος νόμος ὑποκαίσθαι θανάτου· καιὴ δὲ τῇ γεννήσει τεχνεῖς, ἐπειπερ ἢ ἄχραντος παρθενία ἐπιθυμίαν μὲν ἠγρόησε, τὴν δὲ τῆς σαρκὸς ἐχορήγησεν ὕλην. Και προσελήφθη ἐκ τῆς μητρὸς ² τοῦ δεσπότητος φύσις, οὐχ ἁμαρτία· οὐ μὲν ἐπειδήπερ ἐν τῷ δεσπότητῃ Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ τεχνθέντι ἐκ τῆς γαστρὸς τῆς παρθένου θαυμαστά τίς ἐστὶν ἡ γέννησις, διὰ τοῦτο ἡμῖν ³ οὐχ ἡ φύσις ὁμοία· ὁ γὰρ ὦν θεὸς ἀληθὴς, αὐτὸς ἐστὶ και ἄνθρωπος ἀληθὴς. Και ψεῦδος οὐδὲν ⁴ ἐν ταύτῃ τῇ ἐνώσει τυγχάνει, ἐν ὅσῳ τὰ συναμφοτέρα μετ' ἀλλήλων ἐστὶ· ⁵ και τοῦ ἀνθρώπου τὸ ταπεινὸν, και τῆς θεότητος τὸ μέγεθος· ὡσπερ γὰρ τῷ ἐλεῖν ὁ θεὸς τροπὴν οὐχ ὑφίσταται, οὕτως ἄνθρωπος τῷ μέγεθει τῆς θείας ἀξίας οὐκ ἀναλίσκεται· **820** ἐνεργεῖ γὰρ ἐκατέρα μορφή μετὰ τῆς βατίου κοινωνίας, ὅπερ ἴδιον ἐσχεῖς, τοῦ μὲν λόγου κατεργαζομένου ⁶ τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ τοῦ λόγου, τοῦ δὲ σώματος ἐκτελούντος, ⁷ ὅπερ ἐστὶ τοῦ σώματος· και τὸ μὲν αὐτῶν διαλάμπει τοῖς θαύμασι, τὸ δὲ ⁸ ταῖς ὕβρισι ἐποπέπτωκε. Και καθάπερ ὁ λόγος ἀπὸ τῆς ἰσότητος τῆς τοῦ πατρὸς δόξης ἐστὶν ἀχώριστος, οὕτω τὸ σῶμα τῶν φύσει τοῦ ἡμετέρου γένους οὐκ ἀπολλοῖται· εἰς γὰρ, και ὁ αὐτὸς ἀληθὴς ⁹ Υἱὸς τε Θεοῦ, και ἀληθὴς υἱὸς ἀνθρώπου τυγχάνει, θεὸς μὲν κατὰ τοῦτο, καθὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ¹⁰ και ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, και θεὸς ἦν ὁ λόγος· ἄνθρωπος δὲ κατὰ τοῦτο, καθὸ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, και ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· ¹¹ και θεὸς μὲν κατὰ τοῦτο, καθὸ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο, και χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν· ἄνθρωπος δὲ κατὰ τοῦτο, καθὸ γέγονεν ἐκ γυναικὸς, ¹² γέγονεν ὑπὸ νόμον· και ἡ μὲν τῆς

^a Tres nostri codices et unus Baluzii, *Virgo*. Dein Hisp. et Isid. cum quatuor aliis codd., *et carnis materiam* ; Vat. collect. 11 primo loco, *sed carnis materiam* ; duo mss. collect. 21, *inviolata virginitas, quæ concupiscentiam nescivit, carnis materiam ministravit*.

^b Editi ante Quesn. cum mss. collect. 24 et Sibarido interseerunt igitur. Vide not. 32 ejusdem Quesn.

^c Eadem fere habentur serm. 24, c. 3.

^d Vulgatiore editi cum Hisp., Isid., Veron. 58, Vat. 1322, et tribus aliis codd., *nostræ est naturæ dissimilis*. Cæteri codices et prima editio lectionem a Quesnello inductam confirmant. Vide notam ejus 25.

^e Verbum est delent tres mss. codd. Veron. et Ratisp. Post pauca, *dum in invicem* in Veron. 57, Ratisp. et duobus Chalcedon.

^f Eadem sunt in serm. 54, c. 2.

^g Veron. 58, *non recedit... non reliquit*. Editi ante Quesn. cum. mss. collect. 24, *non recessit... non reliquit*. Quesnelli lectionem, de qua vide ejus not. 24, cæteri nostri codd. approbant.

^h Verba quod sæpe dicendum est desunt in tribus mss. Veronensib., in omnibus Chalcedon., in utrisque Hisp., in Ratisp. nec non in Græca versione. Sed cum in aliis codd., præsertim collect. 1, 3, 5, 8, 11, et in vetustissimo Rom. Eccl. Lectionario Vat. 3836 inveniantur, ea expungere non audeamus. Mox, *pro Deus per id*, in Vat. Isid., *Filius Dei per id*.

ⁱ Cod. Vindeb. Hisp., *factum est ex muliere, factum sub lege* ; et refertur ad Verbum, ut in antecedentibus : *Verbum caro factum est*.

¹ Ms. Bas., *και ὁ ἀθάνατος ὑποκαίσθαι θανάτω*.

² Erat in vulgatis, *ἐκ τῆς μητρὸς ἢ τοῦ δεσπότητος φύσις*, ubi articulus ἢ præpositus, vocibus τοῦ δεσπότητος φύσις, genitivum δεσπότητος ad φύσις referri ostendebat, non sine erroris suspitione atque periculo, cum tamen ad vocem μητρὸς, referendus sit. Ita quidem mendose habent et duo codd. Ven. in epistola actioni Chalcedonensi inserta ; sed veram lectionem suppeditant iidem codd. in eadem epistola gestis præmissa, nec non alius Venetus 165 utroque loco ; omittunt enim articulum ἢ, ac præterea post voces τοῦ δεσπότητος tribus in locis apponitur virgula. Ita etiam legit in suo codice Gerardus Vossius, ut ex ejusdem editione Moguntina liquet.

³ Sic placuit scribere cum ms. Basil. et Venet. secundo utroque loco. In editis οὐχὶ φύσις. Articulus ἢ perspicuum magis reddit sententiam.

⁴ In ms. Basil., *ἐν τῇ ἐνώσει ταύτῃ καθίσταται*.

⁵ Ms. Basil., *και ἡ ταπεινότης τοῦ ἀνθρώπου, και τὸ μέγεθος τῆς θεότητος· ὡσπερ γὰρ θεὸς τροπὴν οὐχ ὑφίσταται, οὕτως και ὁ ἄνθρωπος, etc.*

⁶ Ms. Bas., *τοῦτο ὅπερ ἐστὶν τοῦ λόγου*.

⁷ In marg. edit. Rom., *ἄπερ* ; atque ita in ms. Ven. 2 primo loco.

⁸ Ms. Ven. primus, *τοῖς παθήμασιν*. In marg. quoque edit. Rom., *τοῖς παθήμασιν*.

⁹ Ms. Bas., *Υἱὸς Θεοῦ*.

¹⁰ Hæc, και ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, και ὁ θεὸς ἦν ὁ λόγος, in cod. Bas. desiderantur.

¹¹ Ms. Bas., *και θεὸς μὲν κατὰ τοῦτο, ὅτι χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν ὁ γέγονεν*. Quæ duo ultima verba adduntur etiam in ms. Ven. primo.

¹² Ms. Bas., *και γέγονεν ὑπὸ νόμον*.

ii, 7) : magnitudo Altissimi declaratur a vocibus angelorum (*Luc. ii, 13*). Similis est rudimentis hominum, quem Herodes impie molitur occidere (*Matth. ii, 16*); sed Dominus est omnium, quem **821** magi gaudent suppliciter adorare. Jam cum ad præcursoris sui Joannis baptismum venit (*Matth. iii, 13*), ne lateret quod carnis velamine Divinitas tegetetur, vox Patris de cœlo intonans dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Ibid.*, 17). Quem itaque sicut hominem diabolica tentat astutia, eidem sicut Deo angelica famulantur officia (*Matth. iv, 1, 11*). Esurire, sitire, lassescere atque dormire, evidenter humanum est. Sed ^d quinque panibus quinque millia hominum satiare (*Joan. vi, 5*), et largiri Samaritanæ aquam vivam (*Joan. iv, 10*), cujus haustus bibenti ^e præstet ne ultra jam sitiit; supra dorsum maris plantis non ^f desidentibus ambulare (*Matth. xiv, 25*), et elationes fluctuum increpata tempestate consternere (*Luc. viii, 24*); sine ambiguitate divinum est. Sicut ergo, ut multa præteream, non ejusdem naturæ est, flere miserationis affectu ^g amicum mortuum (*Joan. xi, 35*), et eundem, remoto quatruiduanae aggere **823** sepulturae, ^h ad vocis imperium excitare redivivum (*Ibid.*, 43); aut in ligno pendere, et in noctem luce convertere, omnia elementa tremefacere; aut clavis transfixum esse, et paradisi portas fidei latronis aperire (*Matth. xxvii, 35*); ita non ejusdem naturæ est, dicere: *Ego et Pater unum sumus* (*Joan. x, 30*), et dicere, *Pater major me est* (*Joan. xiv, 28*). Quamvis enim in Domino Jesu Christo Dei et hominis una

^a Vat. 3791 collect. 11 secundo loco, in *excubiis angelorum*. Dein, *Herodes impius*, in editis ante Quesn. et in quibusdam mss.

^b Editi Concil. cum codd. Vat., Hisp., Isid. et collect. 21, *magi gaudentes suppliciter veniunt adorare*. At in puriori ms. Hisp. Vindebon., *magi gaudentes suppliciter adorare*: ex errore autem nominativi *gaudentes pro gaudent* posteriores exscriptores ejusdem collectionis ex ingenio supplevisse videntur verbum *veniunt*. Mox Veron. 58 et Vat. 1322, cum Parisiensis et Colbertino Baluzii: *Nam cum ad præcursoris sui*. Veron. 57 delet *sui*. Dein, *veniret pro venit* in editis Leonis ante Quesn. nullo nostro codice suffragante.

^c Tres mss. Libri Veron., totidem Baluzii, ac præterea Vindebon. Hisp., et unus Vat. collect. 11, secundo loco, *complacuit*. Deinde, *utique pro itaque* in Veron. 58 et Vat. 1322. *Diaboli vero pro diabolica* in Vat. Reg. collect. 1, in Vindebon. Hisp., in Ratisp. et Vat. collect. 11, secundo loco.

^d Vat. cod. 5845, *de quinque panibus*. Editi Leonis ante Quesn. cum mss. collect. 11, primo loco et collect. 24, *et de quinque panibus*. Mox *saturare pro satiare* in Veron. 8 et Vat. collect. 3.

^e Tres codd. Veron. et duo alii collect. Chalcedon., *præstitit*. Editi ante Quesn. cum codd. collect. 11, 21 et 25, *præstat*.

^f Editi Quesnello anteriores cum mss. collect. 21 et 24, *subsidentibus*. Cæteri codices, *desidentibus*, *paucis* exceptis, qui lectione huic affini, sed corrupta præterunt *desidentibus*, *desinentibus*, *desudantibus*, vel *desidentibus*. Vide not. 25 Quesn.

^g Cod. Veron. 58, duo Vat. 1342 collect. 3, et 1522 collect. Chalcedon., Vercell. collect. 8 et mss. collect. 21, cum prima editione addunt *Lazarum*.

^h Particulam *et* in aliquibus editionibus, et a Quesnello insertam delevisse uti superfluum auctoritate

^A *σαρκώσεως γεννησις ἀνθρωπίνης ἐστὶ δὴλωσις φύσεως, ὃ δὲ τοκετὸς τῆς παρθένου ἢ μήνυμα τῆς θείας ὑπάρχει δυνάμεως. καὶ ἡ μὲν νηπιότης τοῦ βρέφους διὰ τῆς τῶν σπαργάνων εὐτελείας ἐπιγινώσκεται· τὸ δὲ μέγεθος τῆς αὐτοῦ μεγαλωσύνης ἢ διὰ τῶν ἀγγελικῶν φωνῶν ἀποδείκνυται· καὶ ὁμοιοῦται μὲν τοῖς νεωστὶ τικτομένοις ἀνθρώποις οὗτος, ὃν Ἐρώδης ἀσεβῶς φοβεῖσθαι ἢ βούλεται· ἀλλὰ ἐστὶ δεσπότης τῶν ὄλων, ὃν μάγοι χαίρουσιν ἢ ἱκετευτικῶς προσκυνεῖν. Ὅτι δὲ πρὸς τὸ ἢ τοῦ προδρόμου **822** αὐτοῦ Ἰωάννου ἔρχεται βάπτισμα, ὅπως ἂν μὴ λάθῃ, ὅτιπερ εἰς προκαλύμματι τῆς σαρκὸς ἢ Θεοῦτα ἐκρύπτετο, ἢ τοῦ Πατρὸς φωνῇ ἐξ οὐρανῶν ἐπιδοῶσα, φησὶν· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἢ εὐδόκησα· τοιγαροῦν ὃν ὡς ἀνθρώπων ἢ τοῦ διαβόλου πειράζει πανουργία, ἢ τούτω, ἢ τῶν ἀγγέλων τὰξίς διακονεῖ. ἢ τὸ μὲν γὰρ πενήν, καὶ διψῆν, καὶ κοπιᾶν, καὶ ὑπνοῦν, ὁμολογουμένως ἐστὶν ἀνθρώπου· ἀλλὰ τὸ ἢ πέντε ἄρτοις πέντε χιλιάδας ἀνθρώπων κορέσαι, καὶ χαρίσασθαι τῇ Σαμαρειτικῇ ἢ ζῶν ὕδωρ, ὅθεν ἀρυσκαμένη αὐτῇ ἢ ὑπᾶρχε τὸ μακρὶν διψῆν· καὶ ἐπὶ μὲν νόταν θαλάσσης ἢ περιπατεῖν, τῶν ποδῶν οὐ βαπτίζομένων, τὰς δὲ τῶν κυμάτων οἰδήσεις, ἐπιτιμωμένω τοῦ κλύδωνο, κατεινάζειν, ἐστὶν ἀναμφιβόλως Θεοῦ. Ὡσπερ οὖν, ἵνα τὰ πολλὰ παραλείψω, οὐ τῆς αὐτῆς ἐστὶ φύσεως τὸ κλαίειν ἐκ διαβίσεως οἴκτου τὸν τελευτήσαντα φίλον, καὶ τὸν αὐτὸν ἀναζῆν μελλόντα, δισκειδασθέντος τοῦ προσχώματος, ἢ τῆς τεταρταίας ἢδη ταφῆς ἐξαναστῆσαι πρὸς τὸ κλεισμα τῆς φωνῆς, ἢ τὸ ἐπὶ ξύλου ἠρτῆσθαι, καὶ ἐξ ἡμέρας εἰς νύκτα ἢ μεταβληθῆσαι τὰ στοιχεῖα πάντα συσσεισά **824**, ἢ τὸ διαπεπάραθαι τοῖς ἡλοῖς καὶ τὰς τοῦ παραδείσου πύλας ἀνοῖξαι τῇ πίστει ἐξ τοῦ*

triam mss. Veron., item Vindebon. collect. 5, utriusque Hisp., Isid., Ratisp. et aliorum codicum. Deest etiam in Græca versione et in codicibus quibus Baluzius usus est. Mox, in *cruce pro ligno* legitur in Vat. collect. 3 et alio Vat. 5845 collect. 8, in Hisp., Isid. ac in mss. collect. 21. Dein, *paradisus januas* in Veron. 57 ac 58, in tribus nostris et duobus Baluzii codd. collect. Chalcedon. Rusticus vero monuit in quibusdam suis codd. scriptum fuisse *portas*, quod nos in cæteris mss. reperimus, et Baluzius in duobus Chalcedon.

¹ In marg. edit. Rom., *σαρκὸς γεννησις*, ex Lat.
² Ms. Bas., *ἔλεγχος ὑπάρχει θείας δυνάμεως*.
³ Ms. Bas., *διὰ τῶν εὐαγγελικῶν φωνῶν*.
⁴ Ms. Ven. secundum utroque loco, *βουλεύεται*.
⁵ Ms. Bas., *ἱκετευτικῶς προσκυνούσας*.
⁶ Ms. Bas., *τοῦ προδρόμου αὐτοῦ Ἰωάννου*.
⁷ Ms. Bas. et Ven. secundum, primo loco, *ἢ δὲ ὄψα*.

⁸ Ms. Bas., *τούτω δὲ ὡς θεῶ*.
⁹ In ms. Bas., *τὸ μὲν γὰρ πενήν, καὶ διψῆν, κοπιᾶν τε, καὶ ὑπνοῦν*.

¹⁰ Ms. Bas., *ἐκ πέντε ἄρτων... κορέσθαι*.
¹¹ Ms. Bas., *ὕδωρ ζῶ*.
¹² Ms. Bas., *ὑπᾶρχε τὸ μακρὶν διψῆν*. In ms. vero Ven., secundo utroque loco, *ὑπᾶρξε*.

¹³ Ms. Bas., *ᾄχεσθαι*.
¹⁴ Ms. Bas., *τῆς τεταρταίας ἢδη ταφῆς πρὸς τὸ τῆς φωνῆς κλεισμα ἐξαναστῆσαι*: quæ verborum colloca-tio nobis magis arripet. Hoc eodem in loco in secundo ms. Ven., loco secundo, pro *τῆς τεταρταίας* legitur *τῆς τελευταίας*.

¹⁵ Mss. Bas. et Ven. primum et secundum utroque, *μεταβληθέντα*, scilicet τὰ στοιχεῖα, *sed* perperam.

persona sit; aliud tamen est, * unde in utroque A
communis est contumelia, aliud unde communis est
gloria. De nostro enim illi est minor Patre humani-
tas; de Patre illi est æqualis cum Patre Divinitas.

προσωπον, ὁμως ἰτερόν ἐστιν ἰκείνω, ἔξ οὗ ἐν ἑκατέρῳ κοινόν ἐστι τὸ τῆς ὕβρωος, καὶ ἰτερόν ἐξ οὗ κοινόν τὸ τῆς
δοξῆς καθίσταται, ἔξ ἡμῶν μὲν γὰρ ἐστὶν αὐτῶ ἡ διάστασις τοῦ Πατρὸς ἀνθρωπότης, ἀπὸ δὲ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν
αὐτῶ ἢ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἰσὴ θεότης.

CAP. V. Veritas carnis in Christo probatur ex Scri-
ptura. — Propter b hanc ergo unitatem personæ in
utraque naturā intelligendam, et Filius hominis c le-
gitur descendisse de cælo, cum Filius Dei carnem
de ea Virgine de qua est natus, assumpserit. Et
rursus Filius Dei crucifixus dicitur ac sepultus,
cum hæc non in Divinitate ipsa, qua Unigeni-
tus consempiternus et consubstantialis est Patri,
sed in naturæ humanæ sit infirmitate perpes-
sus. 825 Unde Unigenitum Filium Dei cruci-
fixum et sepultum omnes etiam in Symbolo consti-
tuimus, secundum d illud Apostoli: Si enim cognovissent,
numquam Dominum majestatis crucifixissent (II Cor.
II, 8). Cum autem ipse Dominus noster atque Salva-
tor fidem discipulorum e suis interrogationibus eru-
diret, Quem f me, inquit, dicunt homines esse Filium
hominis? Cumque illi diversas aliorum opiniones
retexuissent, Vos autem, ait, quem me esse dicitis?
Me utique, qui sum Filius hominis, et quem in forma
servi atque in veritate carnis aspiciatis, quem me
esse dicitis? Ubi B. Petrus divinitus inspiratus, et
confessione sua omnibus gentibus profuturus, Tu es,
inquit, e Christus Filius Dei vivi (Matth. XVI, 16).
Nec immerito beatus est pronuntiatus a Domino, et

* Melior visa est hæc lectio, quam non solum prima
editio et Conciliorum, verum etiam tres libri
mss. Veron. nec nou Vat. Reg. collect. 1, alius Vat.
collect. 3, alius collect. 11, secundo loco, Ratisp. ac
tres nostri collect. Chalcedon. cum codd. Baluzii
præferunt. Aliis, unde contumelia in utroque commu-
nis, aliud unde, etc.

b Peculiare est Leonem sumpsisse hunc locum ex
Augustini libro contra sermonem Ariænorum cap. 8,
et nunc iisdem, nunc aliis verbis utendum credidisse.
Sic enim ibi legitur: Ac per hoc propter istam unitatem
personæ in utraque natura intelligendam et Filium
hominis dicitur descendisse de cælis, quamvis sit ex ea
quæ in terra fuerat Virgine assumptus; et Filius Dei
dicitur crucifixus et sepultus, quamvis hæc non in Di-
vinitate ipsa, qua est Unigenitus Patri cœternus; sed
in naturæ humanæ sit infirmitate perpeusus. . . . Unigeni-
tum vero Filium Dei crucifixum et sepultum omnes
etiam in Symbolo confitemur. Unde est et illud Apo-
stoli: Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ
crucifixissent. Id in magnam Augustini gloriam
cedit, et Leonis quoque studium ac diligentiam com-
mendat. Duo mss. Veron. et tres collect. Chalcedon.
pro ergo habent enim. Editiones Conciliorum omit-
tuunt utrumque.

c Duo antiquiss. Vat. 1342 collect. 3, et 5845 col-
lect. 8, dicitur, ut in recitato Augustini textu. Mox
pro assumpserit in prima editione assumpsit. Dein,
crucifixus legitur in Veron. 57.

d Omnes codd. collect. Chalcedon., utriusque Hisp.,
nec nou. l. l. et Vat. 5845, cum edit. Concil., illud
Apostoli dictum. Post pauca, Dominum gloriæ cruci-
fixissent, in Ratisp. cod., sicuti etiam apud Augusti-
num legitur.

e Cod. Vat. collect. 24 et Richardus addunt sud-
rum. In editis Leonis ante Quæsn., perperam, Suo-

ληστοῦ, οὕτως οὐ τῆς αὐτῆς ἐστὶ φύσεως τὸ λέγειν· Ἐγὼ
καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἰσμεν, καὶ τὸ λέγειν· Ὁ Πατὴρ μου με-
ζων μου ἐστίν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἐν τῷ Δεσπότῃ
Ἰησοῦ Χριστῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐν ἰστί τὸ
κοινόν ἐστὶ τὸ τῆς ὕβρωος, καὶ ἰτερόν ἐξ οὗ κοινόν τὸ τῆς
δοξῆς καθίσταται, ἔξ ἡμῶν μὲν γὰρ ἐστὶν αὐτῶ ἡ διάστασις τοῦ Πατρὸς ἀνθρωπότης, ἀπὸ δὲ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν
αὐτῶ ἢ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἰσὴ θεότης.

διὰ ταύτην τοίνυν τοῦ προσώπου τὴν ἐνωσιν, τὴν ἐν
ἑκατέρῃ φύσει νοεῖσθαι ὀφείλουσαν, καὶ υἱὸν ἀναγιγνωσκο-
μεν ἀνθρώπου καταληλυθῆναι ἐξ οὐρανοῦ· ὅπως ὁ Υἱὸς
τοῦ Θεοῦ τὸ σῶμα ἐξ αὐτῆς τῆς Παρθένου, ἐξ ἧς ἐτέχθη
προσελάβειν· καὶ πάλιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ σταυρωθεὶς λέ-
γεται, καὶ ταρεῖς· ὅπως ταῦτα οὐκ ἐν αὐτῇ θεότητι,
ἐν ᾗ Μονογενῆς, καὶ συναΐδιος, καὶ ὁμοουσιῶς ἐστὶ τῷ
Πατρὶ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπομεμένης
φύσεως. Ὅθεν τὸν Μονογενῆ Υἱὸν b τοῦ Θεοῦ σταυρω-
θέντα, καὶ ταρεῖτα c πάντες καὶ ἐν τῷ Συμβόλῳ συνο-
μολογοῦμεν, 826 κατ' ἑκείνο τὸ ἀποστολικόν· Εἰ γὰρ
ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἰσταύρωσαν. Ὅτι
δὲ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν, καὶ Σωτὴρ τὴν πίστιν τῶν μα-
θητῶν διὰ τῶν οἰκτιρῶν d ἔκπαυδεν ἐρατήστων. e τίνα
με, φησὶ, λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;
καὶ ἑκείνων ὑποκρινάμενων, ἀλλὰς ἄλλων εἶναι δοξᾶς·
Τίμαι, φησὶ, τίνα με λέγετε f εἶναι; ἐμὲ ὀπλαστὴν τῶν Υἱῶν
τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὄν ἐν μορφῇ δούλου, καὶ ἀληθεία σώ-
ματος θεωρεῖτε, τίνα με λέγετε g εἶναι; Ἴδοι ὁ μακάριος
Πέτρος θεῶν ἐμπνευσθεὶς, καὶ διὰ τῆς οἰκτιρῶν ὁμολογίας
πᾶσι μὴλλων γίνεσθαι σωτηρία τοῖς ἔθνεσι, Σὺ εἶ, φησὶν,
ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ ζῶντος καὶ ἀζήτους μα-
κάριος ἀπεφάνθη παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς πρωτο-
τύπου πέτρας τὸ h στερεὸν ἐκισπάσατο τῆς τε ἀρετῆς,

C rum suis interrogationibus audiret. Vide not. 26 Quæsn.

f Addidimus me ex tribus vetustiss. Veronens., ex
Vat. Reg. collect. 1, Vindebon. Hisp., Vat. collect. 11,
utroque loco, Ratisp., Romano Lectionario, Vat.,
ac tandem ex Vat. 1322 collect. Chalcedon. aliisque
quatuor apud Baluzium. Solum duo ex laudatis codd.,
Veron. 8 et 58, habent: Quid me, inquit, dicunt?
Dein, vos, ait, quem me dicitis esse? in duobus Veron-
ens. et in Ratisp. In alio autem Veron., Vos, ait,
quid me dicitis esse? In Vindebon. Hisp. deest ait;
in uno Vat. autem desideratur.

g Codd. Ratisp. et Vat. collect. 11, secundo loco,
prætererunt Christum.

h Ms. Ven., ἰτερόν τε ἐστίν.
i Ms. Bas. cum codd. Ven. primo et secundo,
utrobique, καὶ ὁμοούσιος ἐν τῷ.

k Ita in m-s. Basil. et Ven. ambobus, juxta textum
Latinum, Unigenitum Filium Dei crucifixum et appul-
sum, nisi quod in Basiliano additur καὶ ἀναστάντα. In
edit. male, τὸν Μονογενῆ Υἱὸν τούτου σταυρωθέντα.
etc.

l Ms. Ven. primum, πάντες ἐν τῷ συμβόλῳ ὁμολο-
γοῦμεν.

m Ms. Bas. ἔκπαυδενον.

n Non dubitavimus ita emendare ope codd. Basil.
et Ven. secundi utroque loco. Basilianus quidem
habet τίνα μὲν: sed ex με factum μεν, errore ania-
nuensium, quis nou videt? Hanc lectionem notarunt
in margine etiam editores Romani. In Vulg., τίνα
φησὶ.

o Ms. Bas., εἶναι δηλαδῆ.

p Hanc vocem εἶναι habet ms. Basil., quam non
adjecissemus, nisi et in textu Latino extaret: quem
me esse dicitis? In Vulg., τίνα με λέγετε.

q In marg. edit. Rom., στερεόν.

principali parte soliditatem et virtutis traxit et a
 omnino, qui per revelationem Patris eundem et
 Dei Filium est confessus et Christum : quia unum
 horum sine alio receptum non proderat ad salutem ;
 et aequalis erat periculi Dominum Jesum Christum
 aut Deum tantummodo sine homine, aut sine Deo
 solum hominem credidisse. Post resurrectionem vero
 Domini (quae 327 utique veri corporis fuit, quia
 non aliter est resuscitatus, quam qui fuerat cruci-
 fixus et mortuus) quid aliud quadraginta dierum
 mora gustum est, quam ut fidei nostrae integritas
 ab omni caligine mundaretur? Colloquebam enim cum
 discipulis suis, et cohabitans atque convalescens
 (Act. 1, 4), et pertractari se diligenti curiosoque
 contactu ab eis, quos dubitas perstringebat, ad-
 mittens, idcirco et clausis ad discipulos januis intro-
 ibat, et factu suo dabat Spiritum sanctum (Joan. 21,
 22), et donato intelligentiae lumine, sanctarum Scri-
 pturarum occulta patebat; et rursus idem vulnus
 lateris (Ibid.), fixuras etavorum et omnia recentissi-
 ma passionis signa monstrabat, dicens : *Videte
 manus meas et pedes, quia ego sum. Palpate et vi-
 date, quia spiritus carnis et ossa non habet, sicut me
 videtis habere* (Luc. 24, 39); et agnoscerem in eo
 proprietates divinae humanaeque naturae individua per-
 manere; et ita sciremus Verbum non hoc esse quod
 carnem, et unum Dei Filium et Verbum constiterimus
 et carnem. Quo fidei sacramento Eutyches istenisiensis
 sepimandus 328 est vacuus, qui naturam nostram in
 Unigenito Dei, nec per humilitatem mortalitatis, nec
 per gloriam resurrectionis agnovit. Nec sententiam
 beati apostoli et evangelistae Joannis expavit dicentis :
*Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne
 venisse, a Deo est : et omnis spiritus qui solvit Jesum,*

καὶ τῆς προσομοίας ἧς τις δι' ἀπεικαλίσεως τοῦ Πάτρως
 τὸν αὐτὸν καὶ τὸν Θεὸν ἁμολόγησε, καὶ Χριστὸν ἠπα-
 ρήσατο ἐν τούτων ἄρχῃ θεοτέρου λαμβανόμενον, ἐκόντων
 ἐτύγγαεν εἰς σωτηρίας καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀπαρχῆς κινδύνου
 ἐπὶ τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἢ Θεὸν μένον ἄνω ἀναρ-
 κτου, ἢ διχα Θεοῦ ποσειύει ἀδρανῶς μένου. ^a *Μετὰ τὴν
 ἡν ἀνάστασιν τοῦ κυρίου, ἢ τις δευτεροῦ τοῦ ἀλφειοῦ
 αὐτοῦ σώματος γέγονεν, ἢ ἐπειδήπερ οὐκ ἄλλως ἐκίστη,
 εἰ μὴ 328 ὁ σταυρωθεὶς, καὶ ἀποθανὼν, ἢ εἰ ἕτερον τῆ
 τῶν εἰσαράκοντα ἡμερῶν αὐτοῦ διαγωγῆ γέγονεν, ἢ
 ἕνα ἐκ πάσης ἀχλύος τὰς τῆς πίστεως ἡμῶν καθαρῆς ;
 διαλεγόμενος γὰρ ἑαυτοῦ μαθηταῖς, καὶ συνακτιβίων,
 καὶ συναλιζόμενος, ἢ ἀκριβέστερον τε, καὶ καταπρα-
 γμοικώτερον διὰ τῆς ἀρχῆς ἑαυτὸν ψαλαφᾶσθαι κατὰ τοῦ-
 των, οὐκ ἐπληττε τὸ κριθόμενον, ἢ ἐπιθεῖς διὰ τοῦτο καὶ
 κεκλισθέντων τῶν θυρῶν εἰσῆλθε πρὸς τοὺς μαθητάς, καὶ
 τῷ φουθήσαι τῷ ἑαυτοῦ παρῆχεν ἄγχιον Πνεύμα· καὶ
 χαρίζομενος τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως, τῶν θείων Γραφῶν
 ἀπεκάλυπτε τὰ ἀπόρητα· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς τὰ τραύ-
 ματα τῆς πλευρᾶς, καὶ τὰς διακρήσεις τῶν ἡσθῶν, καὶ
 πάντα τὰ τοῦ νεκροῦ πάθους ἐπέδεικνυ σημαία, λέγων·
 Ἐπαλάσαστέ με, καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστά
 οὐκ ἔχει, καθὼς ἐπὶ θεωρεῖτε ἔχοντα· ἕως ἂν ¹⁰ μμε-
 νῆναι ἐν αὐτῷ γνωσθῆ ἢ ἰδῆσθαι τῆς τε θείας, καὶ τῆς
 ἀδρανῆτος φύσεως ¹¹ ἀδιαρίτως· ὅτι τὸ πᾶν τὸν
 λόγον, μὴ τοῦτο εἶναι, ἕπερ ἴσθιν ἡ σὰρξ, ἀλλ' ἕνα τὸν
 τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν λόγον ὁμολογήσωμεν, καὶ τὴν σάρκα.
 Ἔς τινος πίστεως τοῦ μυστηρίου κοῦρος ἐν ἑντυχῆς
 οὗτος, καὶ ἀμέτοχος ὁρᾶται νομιζέσθαι ¹² ἢς τῆ φύσεως
 τῆν ἡμετέραν ἐν τῷ Μονογενεῖ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ οὔτε διὰ
 τῆς ταπεινώσεως τῆς ἀδρανῆτος, οὔτε διὰ τῆς δέξης
 ἐπίγνω τῆς ἀποστάσεως· οὔτε τὴν ἀπάρτην ἠροδόδη
 329 τοῦ μακαρίου ἀποστόλου καὶ ἐναγγλιστοῦ Ἰωάννου
 τοῦ λόγοντος ¹³ ὅτι πᾶν πνεῦμα τὸ ἐπιλογοῦν ¹⁴ Ἰησοῦν*

^a Veron. 58 addit Deum. Mox, sine altero pro sine
 alio in prima editione, et in Vat. 546 collect. 21.
 Paulo post, sed aequalis in vulgatis saepe Quesn.,
 nullo nostro codice opitulante, nec primae editionis
 exemplo.
^b Prima editio et codd. collect. 21 ac 24, hominis
 fuit. Alia exemplaria ut in textu. Vide not. 27 Ques-
 nelli. Mox, quia aliter non est resuscitatus in vulgatis
 Leonis ante eundem Quesn., qui cum prima editio-
 ne et edictis Concil. suisque codd. textus lectionem
 recepit, quam omnes quoque nostri antiqui libri ap-
 probant.
^c In Veron. 57 ac in Vindebon. Hisp. alioque Vat.
 desideratur suis.
^d Veron. 58, quos dubitasse perspiciebat. Mox, assen-
 sum addidens pro admittens in Vat. Hisp. In Vat. au-
 tem Isid., assensum admittens; et in Vat. 546 collect.
 21, assensum praebuit.
^e Duo Veron. 57 et 58, cum Parisien. et Gorb.
 Baluzii, clausis januis ad discipulos; Colbert., clau-
 sis januis introibat ad discipulos.
^f Vocem, idem a Quesnello expunotam, quae qui-
 dem abest in editis Concil. et nonnullis nostris codd.
 revocavit, complurium et praestantiorum exem-
 plarium auctoritate, nimirum trium Veron. Vat.
 collect. 5. Ratisp., alterius Vat. collect. 41 secundo
 loco, duorum collect. Chalced., quatuor Baluzii; nec
 non Vat. collect. 21 et 24, quibus Graeca interpre-
 tatio concilii, ὁ αὐτός, ipse.
^g Primae editionis exemplar et cod. Vat. Reg., pe-
 des meos. Mox, non habent in Vat. 1323.

^a Editi cum quibusdam mss., hoc non esse. Posio-
 rum et plurium codd. et primae editionis syntaxim
 praetulimus. Mox, et unum Dei Filium in utriusque
 Hisp. et in Vat. Isid. Editi ante Quesn., et ut unum
 Dei Filium. Dein pro constiterunt in Vat. 1322, con-
 stitemur; in Vindebon. collect. 5, constitemur.
^b Veron. 58, quia naturam. Paulo post, qui solvit
 Jesum Christum in prima editione et quinque mss.
^c Ms. Bas., ἀμολόγησεν εἶναι καὶ Χριστὸν.
^d Ms. Bas., διχὰ ἑτέρου.
^e Mutavinus κατὰ, quod erat in vulgatis, in partē,
 auctoritate mss. Basil. et Ven. ambrosian. Nec aliud
 sane legendum postulat textus Latinus, Post resur-
 rectionem vero.
^f Ms. Bas., ἐπειδὴ οὐκ ἄλλως.
^g Ms. Bas., τὸ δὲ καὶ ἕτερον ἢ τῶν εἰσαράκοντα
 ἡμερῶν διαγωγῆ αὐτοῦ γέγονεν. In ms. itidem Ven. se-
 cundo utrobique, ἢ... διαγωγῆ.
^h Ms. Ven. ambro. τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς.
ⁱ In marg. edit. Rom., συναλιζόμενος.
^j Ms. Bas., ἀκριβέστερον δέ...
^k Ms. Ven. secundum, loco secundo, ἀντιδίδου.
^l Ms. Bas., ἐν αὐτῷ μμενῆναι γνωσθῆναι.
^m Ms. Bas., ἀδιαρίτως.
ⁿ Ms. Bas., ὅστις τὴν φύσιν.
^o Abest ὅτι a mss. Bas. et Ven. secundo utrobi-
 que.
^p Adjecimus Ἰησοῦν et codd. Bas. et Ven. ambro-
 sian. Concilii textus Latinus, Jesum Christum in carne.
 In vulg., Χριστὸν sine Ἰησοῦν.

ex Deo non est, et hic est Antichristus (I Joan. iv. 1). Α Χριστόν ἐν σαρκὶ ἐληλυθῆναι, ἀπὸ Θεοῦ ἔστι, καὶ πᾶν κινῆμα τὸ διαιροῦν Ἰησοῦν Χριστόν, ἀπὸ Θεοῦ εὐκ ἔστιν· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ Ἄντιχριστός· τί δὲ ἔστι τὸ διαιροῦν Ἰησοῦν, εἰ μὴ τὴν ἀνθρώπινον ἀπ' αὐτοῦ φύσιν ἀποχωρίζειν, καὶ τὸ μυστήριον, δι' οὗπερ ἐσώθημεν μόνου, πειρασθῆναι μάταιον διὰ πλάσματων ἀναιδῶν ἀπαργίζεσθαι; ὁ δὲ τὴν ἀχλὺν ὑφιστάμενος περὶ τὴν φύσιν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀναγκαιῶς καὶ περὶ τὸ πάθος αὐτοῦ τῇ παραπλησίᾳ τυφλώσει παραφρονεῖ. ³ Καὶ γὰρ ἐπὶ τὸν σταυρὸν τοῦ Δεσπότης ψευδῆ μὴ νερόμικτε, καὶ τὸ πάθος τὸ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἀναδειχθῆναι, ἀληθῶς γενόμενον οὐδαμῶς· ὁ ἀμφεβάλλει· οὐ τινος οὐκ εἶναι ἐπιγινώσκοντες τὸν θάνατον, ἐπιγινώσκοντες καὶ τὴν σάρκα· καὶ μηδὲ τῆς ἡμετέρας αὐτὸν σαρκὸς ἀνθρώπου ἀπαργείσθαι, ὃν παθητὸν ἔγνω γενόμενον, ἐπειδὴ περὶ ἄρνησις τοῦ ἀληθοῦς σώματος ἄρνησις ἔστι καὶ τοῦ πάθους τοῦ σώματος. Εἰ τοίνυν δέχεται πίστιν Χριστιανῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου μὴ τὴν οικίαν ἀποῖν ἀποστρέψει, σκοπεῖται ποία φύσις διατεταραμένη τοῖς ἡλοῖς· ἐν τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ ἐκρέματο, καὶ ἀνομιγείσθαι τῆς πλευρᾶς προσπεπηγῆτος τῷ σταυρῷ διὰ τοῦ δόρατος τοῦ στρατιώτου. νοεῖται πῶθεν τὸ αἷμα, καὶ τὸ ὕδωρ ἐρρήθη, ὥστε τὴν ⁸³² Ἐκκλησίαν τὴν τοῦ Θεοῦ τῷ τε λουτρῷ καταρδύεσθαι, καὶ τῷ πόματι. Ἀκούετε δὲ καὶ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου κηρύττοντος· ὅτι ὁ καθαρισμὸς τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ βαπτισμοῦ γίνεται τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· μηδὲ παραδοικῶς ἀνομιγείσθαι τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου τὰ ῥήματα λέγοντος· Εἰδότες ὅτι περὶ ¹⁰ οὐ φαρτοῖς, ἀργυρίῳ, ἢ χρυσίῳ ἐγοργάσθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν πατροπαράδοτου ἀναστροφῆς, ἀλλὰ τῷ τιμίῳ αἵματι, ὡσανεὶ ἄμμου ἀγίου, καὶ ἀμώμου ¹¹ Χριστοῦ Ἰησοῦ. καὶ τοῦ μακαρίου δὲ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου τῇ μαρτυρίᾳ ¹² μὴ ἀντιστάσθαι λέγοντος· Καὶ τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καθαρί-

^a Codd. collect. 24 cum vulgarioribus editis, et sacramentum fidei, per quod saluati sumus. Omnes nostri codd. cum prima editione lectionem a Quesn. textui insertam confirmant, exceptis duobus, in quibus vox unum omittitur. Vide not. 29 ejusdem.

^b Vat. Hisp. et Isid., qui crucem.

^c Cum plerisque et optimæ notæ codd. nec non cum prima editione, et Conciliorum, quibus Græca versio cohæret, reposuimus ergo pro enim, quod in paucioribus mss. et in Leonis editis habetur. Cod. Vat. collect. 3 habet Qui ergo pro Si ergo. Quidam codd. præsertim collect. Chalcedon., suscepit pro suscipit; ac dein, non avertat pro non avertit in Vindebon. Hisp.

^d Ratisp., in cruce et aperto. Mox, militis lancea in Vat. collect. 11, primo loco. Dein pro fluxerit aliqui nostri codd., fluxerunt, fluxerint, vel effluxerint cum editis ante Quesn.

^e Solus Vindebon. Hisp., regeneretur. Mox Vindebon. collect. 5, Ratisp. et miss. collect. 24, atque Baluzii omittunt et ante beatum. Postea, fiat sanguinis Jesu Christi in Vat. Hisp., Isid., Veron. 58 et Vat. 1322.

^f Codd. utriusque Vindebon. addunt Christi post vocem Jesu.

^g Duo codd. Veron. et Ratisp., et hic, et post pauca, vicit pro vincit. Dein, fides nostra pro fides vestra scriptissimus ex plerisque ac potioribus mss. cum editione prima, et Conciliorum, ac interpretatione Græca. Mox Veron. 8, Vindebon. collect. 5 et Ratisp. ignorant conjunctionem et. In Joanne quidem post versam antecedentem immediate subjiciuntur versus sequen-

tes, Quis est, etc. Post pauca in iisdem Veron. et Ratisp., quia Jesus est Filius Dei.

^h Editi ante Quesn. cum mss. Vindebon. Hisp. et Vat. collect. 11, 21 et 24, habent: Christus est veritas, itemque

¹ Ms. Ven. secundum, loco secundo, τοῦ Ἄντιχριστοῦ.

² In marg. edit. Rom., διαιρεῖν L. Atque ita in ms. quoque Ven. secundo, secundo loco.

³ Ms. Basil., καὶ γὰρ σταυρὸν τοῦ Δεσπότης ψευδῆ μὴ ἐνόμισεν.

⁴ Ms. Bas. et Ven., ἀναδειχθῆναι.

⁵ Ita legendum monent codd. Bas. et Ven. primus. Perperam in vulgatis, ἀμφεβάλλει. Ut enim supra νερόμικτε dixit, indicativo modo, ita et hic ἀμφεβάλλει dicere debuit.

⁶ Ita cod. Bas., juxta Latinum, agnoscat et carnem; καὶ in vulgatis non apparet.

⁷ Ms. Bas., ἐν τῷ σταυρῷ ξύλῳ κεικρέματο: quæ ultima vox habetur etiam in ms. Ven. 2, secundo loco; primo vero, ἐκρέματο.

⁸ Codd. Bas. et Ven. secundus, utroque loco, νυγείσθαι: Venetus vero primus, ἀνομιγείσθαι: quod certe corruptum a νυγείσθαι; quæ lectio minime spernenda, derivatur enim a νύσσω, pungo.

⁹ Ms. Bas., τοῦ Θεοῦ.

¹⁰ Ms. Bas., οὐ φαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐγοργάσθητε. Ms. Ven. secund., utroque loco, οὐ τοῖς φαρτοῖς.

¹¹ Ms. Bas., Ἰησοῦ Χριστοῦ.

¹² Ms. Bas., μὴ ἐπανιστάσθαι.

sunt, qui testimonium dant, spiritus, aqua, et sanguis, et tres unum sunt. Spiritus utique sanctificationis, et sanguis redemptionis, et aqua baptismatis: quæ tria unum sunt, et individua manent, nihilque eorum a sui connexione sejungitur; quia catholica Ecclesia hac fide vivit, hac 833 proficit, ut in Christo Jesu nec sine vera Divinitate humanitas, nec sine vera credatur humanitate Divinitas.

ῥοαίμα ἃ καὶ οἱ τρεῖς τὸ ἐν εἰσι,, τὸ πνεῦμα δηλονότι τοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ τὸ αἷμα τῆς λυτρώσεως. καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος· ἃ περ τρία ἐν εἰσι, καὶ ἀμέριστα μένει· καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἃ ἀπὸ 834 τῆς αὐτῶν χωρίζεται συναρτίας· ἐπειδήπερ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία ἐν ταύτῃ ζῆ, καὶ προκόπτει τῇ πίστει. ἵνα ἢ μήτε διχα τῆς ἀληθοῦς θεότητος ἢ ἀνθρωπότης, μήτε διχα τῆς ἀληθοῦς ἀνθρωπότητος ἢ θεότης πιστεύηται.

CAP. VI. Eutycheis pravæ et subdola confessio. Qua ratione, si recipiscit, communioni sit restituendus. Legati mittuntur in Orientem. — Cum autem ^b ad interlocutionem examinis vestri Eutyches responderit, dicens: *Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem; post adunationem vero unam naturam confiteor*: miror tam absurdam tamque perversam ejus professionem nulla judicantium increpatione reprehensam, et sermonem nimis insipientem ^c nimisque blasphemum, ^d ita omissum, quasi nihil quod offenderet esset auditum; cum tam impie duarum naturarum ante incarnationem unigenitus Dei Filius fuisse dicatur, quam nefarie postquam *Verbum caro factum est*, natura in eo singularis asseritur. Quod ne Eutyches ideo vel recte vel tolerabiliter æstimet dictum, quia nulla vestra est sententia ^e confutatum, sollicitudinis tuæ diligentiam commonemus, frater charissime, ut si per inspirationem misericordiæ Dei ad satisfactionem

ἄξει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας· καὶ πάλιν· αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν· ¹ καὶ τίς ἐστὶν, ὃς ἐνίκησε τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων, ὅτι ² Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Ἰσὸς τοῦ Θεοῦ; οὗτος ὁ ἐρχόμενος δι' ὕδατος, καὶ αἵματος, Ἰησοῦς Χριστὸς· οὐκ ἐν τῷ ὕδατι μόνον, ἀλλ' ἐν ὕδατι, καὶ αἵματι· καὶ τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ μαρτυροῦν, ³ ἐπειδὴ τὸ πνεῦμά ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. Τρεῖς γὰρ εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ ῥοαίμα ἃ καὶ οἱ τρεῖς τὸ ἐν εἰσι,, τὸ πνεῦμα δηλονότι τοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ τὸ αἷμα τῆς λυτρώσεως. καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος· ἃ περ τρία ἐν εἰσι, καὶ ἀμέριστα μένει· καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἃ ἀπὸ 834 τῆς αὐτῶν χωρίζεται συναρτίας· ἐπειδήπερ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία ἐν ταύτῃ ζῆ, καὶ προκόπτει τῇ πίστει. ἵνα ἢ μήτε διχα τῆς ἀληθοῦς θεότητος ἢ ἀνθρωπότης, μήτε διχα τῆς ἀληθοῦς ἀνθρωπότητος ἢ θεότης πιστεύηται.

Πρὸς μέντοι γε τὴν διαλαλίαν τῆς ὑμετέρας ἀκροάσεως ¹⁰ ὁ Εὐτυχὴς ἀπεκρίνατο, λέγων· Ὁμολογῶ ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι τὸν Κύριον ἡμῶν πρὸ τῆς ἐνώσεως· ¹¹ μετὰ μέντοι τὴν ἔνωσιν μίαν φύσιν ὁμολογῶ· θαυμάζω τὴν οὕτως ἀλλόκοτον, καὶ οὕτως διστραμμέναν ὁμολογίαν, μηδεμιᾶ τῶν δευτέρων ἐπιτημιχθεῖς δόξασαν ἐπιλήψιμον· καὶ τὸν οὕτως ἄφροντα λόγον ἐν παραδρομῇ γεγενῆσθαι, ¹² ὡς τῶν ἀκουσάντων οὐδενὶ προσκρουσάντων· ὁπότε τὸν αὐτὸν τρόπον ἐστὶν ἀσεβὴς τὸ λέγειν, ὡς ἐκ δύο φύσεων πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ¹³ ὁ μονογενὴς ἐστὶν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς περ ἐστὶν ἀδίμητον τὸ διαβιβαιοῦσθαι, ὡς μετὰ τὸ τὸν λόγον σάρκα γενέσθαι, μία ἐν αὐτῷ φύσις ἐστὶν· ὅπερ ὅπως ἂν μὴ Εὐτυχὴς ὀρθῶς, ¹⁴ ἢ τ' οὖν ἀνεκτῶς ὑπολάβῃ βῆθιν· ἐπειδήπερ ἔξ οὐδεμιᾶς ἡμῶν ἐπιστόμισται ψήφου, τὴν τῆς σῆς ἀγάπης ὑπομιμνησκομένη ἀκρίθειαν, ἀδελφεὶ τιμωῖναι, ἵνα, εἰ διὰ τῶν τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπιτημιχθεῖς εἰς ¹⁵ ἀπολογία περὶ ἵσταται τὰ τοῦ πράγματός, ἡ ἀγνωσία τοῦ ἀμαθοῦς ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ ταύτης ¹⁶ τῆς φθορᾶς κατὰ τὴν οἰκίαν 836 δίκαιον· ¹⁷ καθαρῶς.

itemque in Vindebon. collect. 5, secunda manu: ac propterea restringenda est Quesnelli propositio, qua not. 31 lectionem textui insertam contineri affirmavit in omnibus mss., sed explicanda de codicibus suis. Postea duo codd. Veron. utrique Vindebon., Chigianus ac Ratisp., et aqua. Dein Veron. 57, Vat. collect. 3, cum alio Vat., *Hi tres unum sunt*. Editi ante Quesn. cum quibusdam mss., *et hi tres*.

^a Hac pro ac reposuimus ex prima editione, et quinque antiquioribus et optimis mss. Mox voces in *Christo Jesu* desunt in decem codd. et in Græca versione. Prima editio et Vindebon. Hisp., in *Domino Jesu Christo*.

^b Editi ante Quesn. cum mss. collect. 24, ad interrogationem. Vide not. 32 Quesn. Post pauca, responderet pro responderit in duobus mss. Verohens. Dein in quatuor codd. abest vox *nostrum*, et postea in decem vox *ejus*.

^c Voces *nimisque blasphemum* omittuntur in duobus mss. Veron., in Vat. 1322, in Vindebon. Hisp., in Ratisp. et in duobus Thuanæis a Quesnello memoratis not. 33, et apud Facundum.

^d Vide not. 34 Quesn., ubi exhibet variantem codicis Corb. et Facundi, apud quem mox, *ante adunationem* legitur pro *ante incarnationem*, ut idem Quesn. animadvertit not. 35.

^e Cod. Veron. 58, *confutatus*. Mox, *dilectionis tuæ diligentiam* habent plerique etiam vetustiores codices cum editis Concilior. et Græca versione, nec non quinque a Quesnello laudati not. 36. Ex his nonnulli addunt igitur post voces *dilectionis tuæ*. Lectionem tamen editionum Leonis aliis codd. confirmatam præsertim Vindebon. collect. 5 Ratisp. et Romanæ Ecclesiæ Lectionario Vat. 3836, utpote valde congruam haud excludendam putavimus. Prima edi-

tionis, sollicitudinis tuæ diligentiam commonentes, hortamur, frater charissime, etc.

¹ Ms. Bas., τίς ἐστὶν ὁ νικήσας τὸν κόσμον.

² Ms. Bas., Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ ἐρχόμενος δι' ὕδατος. Ms. Ven. primum non habet Ἰησοῦς.

³ In marg. edit. Rom., ὅτι Χριστὸς ἐστὶν ἡ ἀλήθεια.

⁴ Ms. Ven. secundum, primo loco, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἐν εἰσι.

⁵ Ms. Ven. secundum, primo loco, ἅπερ τὰ τρία.

⁶ Deest αὐτῶν ἐν ms. Ven. primo. In Basil. autem legitur αὐτοῦ: quæ quidem lectio melior nobis videtur, nisi quod αὐτοῦ pro αὐτοῦ libentius legeremus. In ms. Ven. secundo, utrobique, *ἑαυτῶν*, quod itidem minime spernendum.

⁷ In marg. edit. Rom. notantur hæc verba, tamquam exciderint, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. L. Scilicet, ἵνα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ μήτε, etc.

⁸ Ms. Bas., ἡ ἀνθρωπότης γνωρίζηται.

⁹ Ms. Bas., ἡ θεότης εἶναι πιστεύεται.

¹⁰ Mss. Bas. et Ven. secundum utrobique, ὡς Εὐτυχὴς ἀπεκρίνατο.

¹¹ Mss. Bas. et Ven. secundum utroque loco, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν; quam veram lectionem esse vix dubitamus.

¹² Ms. Bas., ὡς τῶν ἀκουσάντων, ὁπότε τὸν αὐτὸν τρόπον; corrupte.

¹³ Ms. Bas., ὁ μονογενὴς ἐστὶν ἀδίμητον. Amanuensis scilicet hic dormitavit.

¹⁴ Ms. Bas., ἤγουν ἀνεκτός. In marg. edit. Rom. εἰ· ὄν. Atque ita in ms. Ven. secundo utroque loco, sed conjunctim, εἴπουν.

¹⁵ In marg. edit. Rom., πληροφορίαν.

¹⁶ Ms. Ven. sec. utrobique, τῆς φθορᾶς τῆς κατὰ, etc.

¹⁷ In marg. edit. Rom., διὰ σοῦ καθ.

causa perducitur; imprudentia hominis **835** imperiti etiam ab hac sensus sui " peste purgetur. Qui quidem, sicut gestorum ordo patefecit, bene coeperat a sua persuasione discedere, cum vestra sententia coarctatus profiteretur se dicere quod ante non dixerat, et ei fidei acquiescere cujus prius fuisset alienus. Sed cum anathematizando impio dogmatis nolisset præbere consensum, intellexit eam fraternitas vestra in sua manere perfidia, dignumque esse qui iudicium condemnationis exciperet. De quo si fideliter atque utiliter dolet, et quam recta mola sit episcopalis auctoritas vel sero cognoscit; vel si ad satisfactionis plenitudinem omnia quæ ab eo male sunt sensa viva voce et præsentis subscriptione damnaverit, non erit reprehensibilis erga correctum quantumque miseratio: quia Dominus noster verus et bonus pastor, qui animam suam posuit pro ovibus suis (Joan. x, 11), et qui venit animas hominum salvare, non perdere (Luc. ix, 56), imitatores nos suæ vult esse pietatis: ut peccantes quidem iustitia coerceat, conversos autem misericordia non repellat. Tunc enim demum fructuosissime fides vera defenditur, quando etiam a sectatoribus suis opinio falsa damnatur. Ad omnem vero causam pie ac fideliter exsequendam, **837** b fratres nostros Julium episcopum et Renatum presbyterum c tituli

Ἄσ τις μὲν οὖν, ὡς ἡ τάξις τῶν πεπρογμένων δηλοῖ, καλῶς ἀναχωρεῖν ἦν ὀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐνστάσεως, ὀπνήκια τῇ ὁμῶν ἀπογᾶσι συνεχόμενος, ὠμολόγει λέγειν ἑαυτὸν, ἢ ὀρότερον οὐκ εἰρήκει, καὶ ταύτη ἐφραυχάζειν τῇ πίστει, ἥς ἐτύγχανε πρῶτον ἀλλότριος. Ἀλλ' ἐπὶ ἐν τῷ ἀναθεματιστῷ ἀσθεῖ δόγματι συνακνεῖν οὐκ ἠδούλετο. Ἔγνω αὐτὸν ἡ ὁμῶν ἀδελφότης, ἐν τῇ οἰκίᾳ ἢ διαμύνοντα κακοδοξία. καὶ ἄξιον εἶναι τοῦ δέχεσθαι τὴν κρίσιν τῆς καθαιρέσεως· ἐφ' ὧπερ, εἰ πιστῶς, καὶ συμπερὸντως ἀληγῆ, καὶ εἰ βραδίον γοῦν, ὁμῶς ἐπιγινώσκει, ὅπως εἰς θεῖον ἢ τῶν ἐπισκόπων ἐπ' αὐτῷ αὐθεντία κεινται· ἢ εἰ πρὸς τὸ τέλειον τῆς ἀπολογίας ἴδοι, ὥστε πάντα τὰ παρ' αὐτοῦ κακῶς φρονηθέντα, ἐναργεῖ, καὶ παρούση τῇ φωνῇ, καὶ οἰκία δὲ καταδικασθῆναι ὑπογραφή. οὐκ ἔσται καταγνώσεως ἄξιος ὁ περὶ τὸν διωρθωθέντα ἢ ὀποσοσούν ἔλιος· ἐπειδὴ περ ὁ κύριος ἡμῶν ὁ ἀληθινός, καὶ ἀγαθὸς ποιμὴν, ὁ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεῖς ὑπὲρ τῶν προβάτων τῶν ἑαυτοῦ, καὶ ὁς ἤλεε τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων σώσαι, οὐκ ἀπολέσαι, μιμητὰς ἡμᾶς τῆς οἰκίας ἀγαθότητος εἶναι βούλεται· ἵνα τοὺς μὲν ἀμαρτάνοντας σωρρονίσῃ τὸ δίκαιον, ἢ τοὺς δὲ ἐπιστρέψαντας ὁ τῆς συμπαθείας οἶκτος μὴδαμῶς ἀπόσπῃται. Τότε γὰρ ἔντως, τότε σὺν ἀγαθῷ τῷ κερπῷ τὸ τῆς πίστεως ἀληθὲς ἐκδικεῖται, ὅτε καὶ παρὰ τῶν τῆς δυσσεθείας ἢ ἔξάρχων ἢ οἰκία κακοδοξία ἢ καταδικάζεται. Πρὸς δὲ τὸ πᾶσαν τὴν **838** ὑπόθεσιν ἢ εὐσεβῶς, καὶ πιστῶς ἢ ἔανυσθῆ-

a Cod. Veron. 58, per te, perperam pro peste. In Hisp. et Isid. nec non in Vat. collect. 5 et in mss. collect. 11, 21 et 24 cum editis ante Quesn., macula per te purgetur; quæ lectio orta videtur ex emendatione antiqui librarii, qui nactus in aliquo codice simili laudato Veron. voces per te, videns sensum imperfectum, ex ingenio addidit vocem macula. In ms. Vercell. collect. 8, pravitate purgetur. Cætera exemplaria lectionem a Quesnello inductam approbant. Confer ejus notam 57.

b Prima editio et illa Chiffletii cum paucis nostris mss. codd., fratrem nostrum, cæteri cum Græca versione, fratres nostros. Vide not. 38 Quesn. Mox, Julianum pro Julium habent mss. libri Vindebon. collect. 5 utriusque Hisp., Vat. Isid., alius Vat. collect. 11, unus Patavinus S. Justinæ, duo Veron. et Colbert. Baluzii cum editis ante Quesn. Julium autem prælerunt, præter codices ab isto allegatos not. 39, antiqui libri Vat. collect. 5, item alius Vat. 5845, ac Vercell. collect. 8, Ratisp., Lectionarium Vat. 3836, et omnes codices collectionis Chalcedon. tum nostri tum Baluzii, nec non Græca interpretatio, quam ex mss. Venetis emendavimus. Julium quidem, non autem Julianum Romanæ sedis legatione functum et probat Quesnellus laudata nota 39, et nos multo magis confirmabimus, cum eundem Julium Puteolanum episcopum, non autem Julianum Coensem pseudonymo Ephesinæ interluisse in observationibus ad eandem notam ostendimus.

c Voces tituli S. Clementis in omnibus suis codicibus, uno Barberino excepto, se reperisse affirmat Quesnellus nota 40, ac proinde leguntur inter cæteros in codd. Corb. coll. et. 2, Trecoptith. et Thuan. collect. 5, in Grimanicis collect. 18, et in aliis quibus ille usus est. Nos, qui in hunc præcipue locum plures codices contulimus, eas voces desiderari deprehendimus in codicibus octo collectionum, nimirum 3, 9, Hisp. 13, 17, 19, 21, 22 et 23, nec non in Græca versione et duobus peculiaribus mss. Veron. 8 et 58. Econtra invenimus in mss. quinque collectionum epistolarum, scilicet 5, 8, 10, 12 et 24, quibus si addas Quesnelli codices Corb. collect. 2, et Grimani,

collect. 18, eas voces septem collectionibus comprehabantur. Accedunt Lectionaria et codices seminum quibus hæc epistola inseritur, nec non exemplar Sighardi. In mss. Octobon. 93, et Vat. 5791 collect. 11, bis hæc epistola describitur, et primo loco eadem verba exhibentur, secundo autem desiderantur. In codice Vat. Reginæ collect. 4 nihil memoravimus, cum in eo hæc epistola desinat antecedentibus verbis, opinio falsa damnetur, uti similiter desinit in duobus Lectionariis Bas. Vat. 105 et 107. Inter hæc tam diversa utrinque documenta, pro negativa sententia plurimi inter cæteros habendi sunt codices collectionis Chalcedonensis et Græcæ interpretationis, quæ in Chalcedonensis synodo lecta fuit. Pro affirmativa vero maximam auctoritatem habent præ cæteris Lectionaria, ac præsertim vetustissimum Vaticanum 3836, quod usui fuit ipsi Ecclesiæ Romanæ in basilica SS. apostolorum

1 Ms. Bas., ὁ πρότερον εἰρήκει.
 2 Ms. Ven. primium, μύνοντα.
 3 Ms. Bas., ὡς εἶπε πρὸς τὸ τέλειον. Ms. Ven. primum, ἢ εἰ, secundum vero utrobique, εἰ tantum.
 4 Hanc, quæ vera lectio est, hausimus e mss. Ven. secundo. primo loco, qui quidem habet, πόρος οὖν, sed prima syllaba ὁ errore amanuensis deest. In vulg., ὀποσοσῶν; perperam.
 5 Placuit addere auctore auctoritate cod. Bas. juxta Latinum, animam suam. In vulg., ὁ τὴν ψυχὴν θεῖς.
 6 Ms. Bas., αὐτοῦ.
 7 Præteritum, ut pote minus implexum, lectionem hanc eod. Basil. in vulg., τοὺς ἐπιστρέψαντας δὲ ὁ τῆς συμπαθείας μὴδαμῶς οἶκτος ἀπόσπῃται. In mss. Ven. primo, ὑποστρέψαντας.
 8 In marg. edit. Rom., ἐπεχόμενον.
 9 In hoc verbo καταδικάζεται de-inum mss. Ven. 164 et 505, secundo loco, nec non alius Ven. 162, utroque loco; et hic ultimus sequitur, ἰδοὺ εἰδὸς ἰουναίας. In ms. Bas., καταδικάσθαι; qui sequitur, πρὸς δὲ καὶ τὸ.
 10 Ms. Bas., ἀνεβῶς.
 11 Ms. Bas., ἀνυσθῆναι.

ianeti Clementis, sed et filium meum Hilarum diaconem vice nostra direximus. Quibus Dulcillum notarium nostram, cujus fides nobis est probata, secretarius: confidenter adfuturum Divinitatis auxilium, ut is qui erraverat, damnata sensus sui pravitate, salvetur. Deum te incolumem custodiat, frater charissime. Data Idibus Junii, Amurto et Prologena viris clarissimis consulis b. c.

Α ναι, τοὺς ἀσέλφους ἡμῶν Ἰουλιὸν τὸν ἐπίσκοπον, καὶ ῥανάτον τὸν πρεσβύτερον ἔτι γὰρ μὴν καὶ τὸν ἕλβου μου Ἰλάρον τὸν διάκονον, εἰς τὸν ἡμῶν ἀπιστάλαμεν τόπον. Ὅς Δουλίχιον τὸν νοτάριον τὸν ἡμέτερον, διὰ τὴν πίστιν ἰδοκμάσαμεν, συνεζεύξαμεν, θαρρόντες, τὴν τοῦ Θεοῦ παρεσομένην βοήθειαν, ὥστε τὴν πλανηθέντα καταδικάσαντα τὴν σκαυότητά τού φρονημάτων τοῦ δίκαιου σωθῆναι. Ὁ Θεὸς ἐγγυμνόμενος σε διαφυλάττοι, ἀδελφεῖ προσφύλαστατε. Ἐδόθη εἰδὸς Ἰουνίους.

EPISTOLA XXIX.

AD THEODOSIUM AUGUSTUM.

SYNOPSIS. — Legatus vice sua aestimat ad Synodum Ephesinam, occasione Eutychis indictam. De eodem meliora sperat.

839 Cæsari Theodosio, religiosissimo et piissimo Augusto, Leo papa Ecclesie catholice urbis Romæ.

840 Τῷ ἰνδοξοτάτῳ καὶ φιλανθρωποτάτῳ Θεοδοσίῳ Ἀλυβύστῳ, Ἀπὸν ἐπίσκοπος.

Quantum rebus humanis consulere providentia divina dignetur, sollicitudo clementie vestrae, Spirito Dei incitata demonstrat, quæ in catholica Ecclesia nihil impacatum, nihil vult esse diversum: quoniam fides, quæ non nisi una est, in nullo potest sui esse dissimilis. Unde licet Eutyches, quantum gestorum episcopallum ordo patefecit, imperite atque imprudenter errare detectus sit, debueritque a sua,

Ἴ Ὅσοι τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων κατὰ δύναμιν προνοεῖν καταξιοὶ τῆς ἡμετέρας φιλανθρωπίας ἢ φροντίς, πνεύματι Θεοῦ κινηθεῖσα, εὐ ἂν ἔχοι, μὴ βουλομένη περὶ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν διαφορὰν, ἀλλ' εἰρήνην τυγχάνειν. Καίπερ ἡ πίστις μία ὄσα, ἰαντῆς οὐκ ὀφείδει τυγχάνειν ἀνομοία. Ὅθεν, εἰ καὶ εὐτυχῆς, ὡς αἱ τῶν ἐπισκοπικῶν ὑπομημάτων τάξεις ἱερῶσαν, ἀπίρως καὶ ἀσυνίτως πεπλανῆσθαι ἀποδέδεικται, καὶ

apostolorum Philippi et Jacobi. Difficile tamen videri potest Leonem, qui in tot epistolis alios Romanæ Ecclesie presbyteros, et hunc ipsum Romanum nominans, numquam titulum designavit, hæc tantum in epistola titulum S. Clementis eidem affixisse. Nam hic titulus ad marginem olim a quopiam, qui Romæ titulum noverat, annotatus, in textum deinceps irrepsit, aliis judicandum reliquimus. Mox quidam codices et prima editio Hilarum, vel Hilarium diaconum.

Exstat hæc epistola in mss. collect. 2. 5. 11. 12. 13. 17. 18. 19 et 21 usque ad 24. ac in exemplo Sighardi. Relegimus ad codices uniceios, quibus alii tres Baluzii adjiciendi sunt. In collectione 5 sic Julius legitur cap. 89: Ad Theodosium imp. de synodo Ephesi celebranda.

a Codd. coll. Chalcedon. Vat. collect. 3, Veron. 8, Florentin. collect. 13, et exemplaria collect. 21 cum editione prima, et Conciliorum addunt, sæpe. Confer notam 41 Quesn.

Soli codd. collect. 47 Chalcedon., ad quos uiam Thuaneus a Quesneho not. 4 memoratus pertinet, hæc inscriptionem præferunt: Gloriosissimo et clementissimo Theodosio Augusto Leo episcopus. Cætera collectiones vulgatam inscriptionem præferunt, si excipias Ratisp. collect. 19, in qua inscriptiones abbreviatæ exhibentur: Leo episcopus Theodosio Augusto. In ms. Florentino collect. 13 exigua varietate habetur: Cæsari Theodosio religiosissimo et piissimo Augusto Leo Ecclesie catholice episcopus in Domino salutem.

b Sex voces sequentes desunt in duobus Veron., in Vat. collect. 3, in utrisque Vindebon. collect. 5, et Hisp. in Vat. collect. 8, in Ratisp. Florentino, Vat. 1322, et mss. collect. 24 cum prima editione. Jure autem recipiendæ fuerunt auctoritate aliorum codicum, ac potissimum collectionis Chalcedonensis, ac Græcæ interpretationis. Vid. not. 42 Quesn.

Ita ex Italisponensi et omnibus nostris ac Baluzii codd. collection. Chalcedon. Editi cum aliis mss., a sua merito reprobabili persuasione. Mox, quia pro quoniam in ms. Veron. 57 atque Ratisp.

c In mss. utrisque Hisp. ac in Isidorianis et aliis libris, qui ab Hispanica vel Isidoriana procedunt, notatur æta cccclxxvi. Est notatio chronica Hispanorum propria, quæ ab Hispanis adjecta fuit. Legendam æta cccclxxvii, et respondeat anno 449. Vide not. 44 Quesn. In uno codice Divionensi Bohierii collectionis Chalcedonensis hæc peculiaris adduntur: Tiburtius servus servorum domini mei venerabilis Papæ Leonis edidit. Quo ex fonte amanuensis Bohieriani codicis accepit hæc notatorem, quæ non tam in omnibus aliis nostris et Baluzii codicibus Latinis ejusdem collectionis Chalcedonensis, sed etiam in Græca interpretatione omittitur, consicci nequit. Antiquam sanè originem prodit. A Leonis I ætate alienam a Gennasio Quænellus not. 43 vocem donni. Eam vero Leonis præfixam invenimus in vetustiss. ms. Lectionario Vat. 3855, quod fuit usui basilicæ SS. Philippi et Jacobi. Sic enim ibi pag. 178: Explicunt sermones domini Leonis papæ de Ascensione Domini nostri Jesu Christi numero duo. Baluzius in notis ad hæc epistolam Quesnehi notatorem impugnat, sed rationibus quæ non satisfaciunt.

Ita duo codd. Ven. 104 et 575, in epistola primo loco descripta, qui soli hunc locum exhibent, uti memimus paulo ante annot. x (Col. 780, n. 6). Edidit perperam, Ἰουλιανός. Confer annot. 81 (Col. 779, n. 6) in Latinum textum.

Ms. Bas., ἕλβου μάλλαρον. Ms. Bas., εἰς Δουλίχιον τὸν ἰμὸν νοτάριον, ὅς καὶ τὴν πίστιν. Ms. Bas., τὴν θείαν. Ms. Bas., διαφυλάττοι, ἀδελφεῖ θεοφύλαστατε. Quæ autem sequuntur, Ἐδόθη, etc., in eodem ms. desiderantur.

Vulgati addunt, ὑπαταίης Ἀστέριου καὶ Ἡρωτογόνου τῶν λαμπρωτάτων ὑπάτων; sed hæc nostri codd. prætermittunt; nec deditimus Romanorum editorum arbitrio ex Latino textu suppleta fuisse. In marg. edit. Rom., ὅσα ἢ θεία πρόνοια ἐπιμελείας καταξιοὶ τὰ ἀνθρώπινα, δεικνύσι τῆς ἡμετέρας φιλανθρωπίας ἢ φροντίς πνεύματι Θεοῦ κινηθεῖσα, μὴ βουλομένη, etc.

Ms. Ven., νοτάριον. Ms. Ven., ὑπάρχεν. Mox in marg. edit. Rom., καὶ γὰρ, pro καίτερ, ex conjectura.

Al. 26. Quæ autem antea 29 erat, nunc 23. Scr. 13 Junii an. 449.

quæ merito reprobatur, persuasione discedere, quoniam tamen pietas vestra, quæ in honorem Dei religiosissime catholicam diligit veritatem, ^a apud Ephesum constituit synodale ^b iudicium, ut Imperito seni ea in qua nimis caligat veritas innotescat: fratres meos ^c Julium episcopum, **841** et Renatum presbyterum, et filium meum Hilarium diaconem misi, qui ad vicem præsentis meæ pro negotii qualitate sufficerent; et qui ^d eum secum deferrent iustitiæ ac benignitatis affectum, ut quia dubitari non potest, quæ sit christianæ confessionis integritas, et totius erroris pravitas damnaretur: et si resipiscens, qui deviauerat, ^e pro venia supplicaret, sacerdotalis ei benevolentia subveniret; cum in libello suo, quem ad nos misit, hoc saltem sibi ad promerendam veniam reservaverit, ut correcturam se esse promitteret quidquid nostra sententia de his, quæ male senserat, improbasset. ^f Quid autem catholica Ecclesia universaliter de sacramento Dominicæ incarnationis credat et doceat, ad fratrem et coepiscopum meum Flavianum plenius continent scripta, quæ misi. Data Idibus Junii, Asturio et Protogene viris clarissimis consulis.

^a Voces *apud Ephesum* desunt in cod. Ratisp. et in Græcæ versione.

^b Editti ante Quesn. cum aliquot mss. etiam antiquiorum collectionum, *concilium*. Retinimus iudicium, quod Quesnellus induxit auctoritate cod. Grim. et unius Thuanei ab eo allegati not. 2; quippe eandem lectionem confirmant noster Ratispon. et omnes codd. præstantissimæ collect. Chalcedon. nec non Græcæ versio.

^c Ms. cod. Vindebon. collect. 5 et alii collect. 11 ac 24, nec non Colbertinus apud Baluzium cum editis ante Quesn., *Julianum*. Reliqui codices melius *Julium*, ut videtur ex annot. 81 (*Col.* 779, n. b) in epist. præcedentem. Similiter quidam codices et antiquæ editiones Leonis paulo post habent *Hilarium* perpetuum pro *Hilario*.

^d Duo codd. a Quesnello allegati in margine, *meum secum ferrent.... affectum*.

^e In Ratispon. deest *pro venia*. Mox in Vindebon.

^f ὄφειλεν ἀπὸ τῆς ἰδίας συνειδήσεως τῆς ἀξίως ἀποδομαζομένης ἀναλαβεῖν ὅμως, ἐπιείκῃ ἢ ὑμετέρα εὐσέβεια, ἢ εἰς τιμὴν τοῦ Θεοῦ τὴν εὐλαβεστάτην καθολικὴν ἀλήθειαν ἠγάπησα, τετύπωσε συνοδικῶν κριτῆρων, ὥστε τῶ ἀπείρῳ γίγοντι τὴν ἀλήθειαν, περὶ ἣν μάλιστα δίσσφαλται, φανεροποιθῆναι, τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ὑμετέρους, Ἰούλιον τὸν ἐπίσκοπον, καὶ Ῥενάτον **842** τὸν πρέσβυτερον, καὶ τὸν ἐμὸν υἱὸν διάκονον Ἰλάριον πέπομα, τοὺς εἰς τόπον ἐμὸν κατὰ τὴν τοῦ πράγματος ποιότητα δυναμένους ἄρχειν, ^a καὶ ἰσχύοντας αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ δικαίου καὶ ἀγαθοῦ μεταγαγεῖν διάθεσιν ἵν' ὅτι περ ἀμφιβάλλεσθαι οὐ δύναται, ^b ὁποῖόν τι τυγχάνει τῆς τῶν Χριστιανῶν ὁμολογίας τὸ ἀκέραιον, καὶ πάσης τῆς πλάνης τὸ φαῦλον καταδικασθῆναι, καὶ, ^c ἢ ἀνανήψειν, ὅς πεπλάνηται, ὑπερ συγγνώμης παρακαλέσων, ^d τὴν τῶν ἐπισκόπων αὐτῶ βοήθειαν ἐπικουρήσαι. Ἐπιείκῃ ἐν τῷ ἑαυτοῦ λιβέλλῳ τῷ πρὸς ἡμᾶς ἀποσταλέντι ^e καὶ τοῦτο ἑαυτῷ πρὸς τὸ ἀξιοθῆναι συγγνώμης ἐφύλαξεν, ἐπαγγελλόμενος ἑαυτὸν διορθοῦν, εἴ τι ὃ ἢ ἡμετέρα γνώμη περὶ τούτων, περὶ ὧν κακῶς ἤσθητο, ^f ἀποδοκιμάσειεν. Τί δὲ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία καθόλου περὶ τοῦ θείου μυστηρίου τῆς δισπετικῆς σαρκώσεως πιστεύει, καὶ διδάσκει, τῶ ἀδελφῶ ἡμῶν, καὶ συνεπισκόπῳ Φλαυιανῶ, σαφέστερον τὰ ἀπεσταλμένα γράμματα περιέχει.

collect. 5, *supplicet*.

^f Codd. Corb. et Divion. Baluzii, *Quid autem R. catholica Ecclesia*, id est, ut idem Baluzius interpretatur, *Quid autem Romana catholica Ecclesia*.

^a Ms. Ven., ἀγαπᾷ; optima lectio, et Latino textui adamussim conveniens, si supra pro ἢ legatur ἢ.

^b In marg. edit. Rom., καὶ οὕτω πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ φιλανθρωπίαν διαθέσεως ἔχοντας, ὥστε ὅτι περ ἀμφιβάλ., etc.

^c Ms. Ven., ποῖόν τε.

^d Ita scribimus auctoritate ms. Ven. Perperam in vulg., εἰ ἀνανήψειν.

^e In marg. edit. Rom., ἢ τῶν ἐπισκόπων αὐτῶ βοήθεια ἐπικουρήσαι.

^f In marg. edit. Rom., ἂν τοῦτο, ex Lat

^g Ita legendum omnino ex ms. Ven. Male in vulg., ἀποδοκιμάσειεν.

ADMONITIO IN EPISTOLAS SEQUENTES XXX ET XXXI.

1. Etsi duæ quæ ad Pulcheriam eadem die ac de eadem re scriptæ inveniuntur epistolæ, aliquot non tam sententiis quam verbis sint plane similes, in multis nihilominus discrepant inter se, et altera ob insertas additiones est longe prolixior. Styli autem ratio et codicum atque collectionum antiquarum auctoritas, quibus utraque fulcitur, nequaquam simunt ut alterutra alii quam Leoni tribuatur. Exemplaria tum Latina, tum Græca antiquissimæ collectionis 17 Chalcedonensis, et Ratisponensis collectio 19, præter collectionem duodecimam et vigesimam secundam, primam epistolam satis vindicant; codices vero collectionum 2, 5, 11, 12, 13, 18, 20, 21, 22, 23 et 24, cum exemplo Sighardi, et peculiari ms. Vat. Reginae 293, alteram tuerentur. Cur autem eodem die duæ ejusmodi epistolæ ad Pulcheriam traditæ fuerint, et quæ prius, quæ autem posterius scripta censenda sit, curiosius inquiri potest, quam ulla satis iuta ratione definiri.

2. Quesnellus in prima editione (*Tom II primæ edit. pag. 850*) existimavit a pontifice primo scriptam fuisse epistolam 30, et ad Pulcheriam transmissam per legatos, cum adhuc spes nonnulla superesset fore ut synodus in conventum simplicem apud Constantinopolim commutaretur. Idcirco enim sub finem ejusdem epistolæ scriptum putat: *Sed ei qui in errore est melius conuletur, si ubi desipuit, ibidem resipiscat; et ubi damnationem meruit, illic indulgentiam consequatur*. Cum vero imprudenter incidere, quibus hæc epistola Pulcheriæ data non fuerit; ejusdem exemplum ad eam Leonem iterum post pseudosynodum Ephesinam transmisit, ut liquet ex epist. 45. Hac autem occasione eam epistolam paucis demptis, quæ de Eutyche jam recitavimus, nonnullis etiam mutatis, auctiorem ab ipso Leone factam fuisse censuit, uti est epistola 31. At si post Ephesinam latrocinium in eadem epistola, cum ad Pulcheriam iterum missa fuit, aliquid fuisset immutatum, quod tempori ac circumstantiis non amplius congrueret, illud procul dubio additamentum non accessisset, quo sanctus pontifex se ab audenda Ephesina synodo sollicitus excusat.

3. Hanc autem primam sententiam ipse Quesnellus deseruit in editione secunda, et in contrariam prorsus opinionem transiens, docuit epistolam longiorem 31 a Leone scriptam et missam fuisse ad Pulcheriam **στατήρη**

post acceptas Theodosii litteras, id est paulo post in idus Maias; notam enim chronicam, quæ idus Junias signat, et in pluribus mss. deest, ex breviori epistola 30 sumptam ac perperam translata est opinatus. Breviorem vero epistolam 30 missam fuisse per legatos idibus Junii manifestum est.

4. Hæc tamen opinio nec probari, nec defendi potest. Cum enim Leo imperatoris litteras acceperit in idus Maias, si statim scripsisset ad Pulcheriam, ad ipsum etiam imperatorem rescripsisset. Liquet autem eum accepta imperatoria epistola in idus Maias, et Flaviani litteris per idem circiter tempus acceptis una cum gestis Constantinopolitanae synodi adversus Eutychem, mox scripsisse ad eundem Flavianum brevissimam epistolam 27, xii kal. Junias, qua eum de acceptis gestis monuit, nec non de fusiori epistola quam citius fieri posset transmittenda, ubi de controversia iudicium ferretur. Huic autem studio intentus, nec non legatis eligendis atque instruendis, qui concilio jam indicto vice sui interessent, epistolas pluribus tradendas in illud tempus distulit, quo legati cum dogmatica epistola transfretarent. Hinc plures ejusdem epistolæ datæ leguntur iisdem idibus Junii, quibus dogmatica ad Flavianum epist. 28 signata fuit, ac in omnibus nominantur legati, et eadem epistola ad Flavianum illis jam tradita memoratur. Horum vero omnium satis expressa fit mentio etiam in longiori epist. 31 ad Pulcheriam, legatorum quidem illis verbis cap. 4: *In his fratribus meis, quos vice mea misi*; epistolæ autem dogmaticæ scriptæ idibus Junii illis capituli ultimi: *Quod etiam S. Flaviano episcopo me clementia tua scripsisse cognoscat*; quæ verba pariter inserta leguntur epistolæ 30 iisdem procul dubio idibus Junii scriptæ. Quomodo ergo epist. 31 aliquanto ante Junium mensem exarata ac transmissa dici potest?

5. Quid autem dicendum? Et omittantur incerta, cum brevior epistola 30 in Græca et Latina collectione Chalcedonensi invenitur, et legatorum nomina distincte præferat, ut epistolæ cæteræ, quæ cum litteris ad Flavianum iisdem legatis traditæ fuere, hæc quoque ad Pulcheriam transmissa, eidemque al quando tradita, ac in Oriente vulgata, ac exinde Græcæ reddita negari non potest. Auctor vero epistola 31, etsi in Græca collectione desideretur, cum tamen exstet in pluribus Latinis antiquis collectionibus, quæ breviori epistola caret, Leoninamque rationem ubique referat, a Leone abjudicari nequit. Eodem autem die iduum Junii data dici debet, ut eæ quoque collectiones præferunt, quæ caret epistola 30; neque enim chronicam ejusmodi notam harum collectionum auctores transcribere potuerunt, ut conjecit Quesnellus, ex epistola breviori, quam ignorarunt. Sine ullo autem certiori documento aliud quidpiam affirmare seu divinare non licet. Solum probabiliter credi potest duo ejusdem epistolæ exemplaria a Leone fuisse incubata, alterum longius, brevius alterum; hoc autem brevius in Orientem misisse, unde in Græcam linguam translata fuit; alterum vero longius retinuisse apud se, et in Occidente aliquando vulgatum, in plerasque Latinas collectiones transisse.

6. Longior epistola in eo potissimum discrepat a breviori, quod in illa a cap. 2 ad medium cap. 3 catholicum dogma aliquot probationibus statuitur, quæ in breviori omittuntur. Forte post scriptam epist. 28, ad Flavianum, in qua idem dogma similibus probationibus plenius constituitur, ex litteris ad Pulcheriam eas probationes detrahendas censuit, et hac occasione eam quoque partem subdixit, qua se excusabat ne ad synodum accederet, aliaque pauca suo more mutavit vel addidit, quæ in breviori epistola leguntur. Hac autem in Orientem missa, epistola longior ob dogmaticam fusiores institutionem Occidentalibus maxime placuit, et idcirco hæc potissimum inter Latinos vulgata fuit.

7. Unum hic suspicari quispiam posset, epistolam 31, ad Pulcheriam, cum aliquot sententias contineat similes sententiis epistolæ 37, ad Theodosium datæ die 20 Junii, eodem die scriptam ac eadem occasione missam fuisse. Leo nimirum acceptis imperialibus litteris, quæ ipsum invitabant ad synodum, sicut hæc de re bis ad Theodosium scripsit, ita etiam bis ad Pulcheriam scripsisse videri potest. Primum ad utrosque per legatos scripsit idibus Junii, ad Theodosium epistola 29, ad Pulcheriam vero epistola 30. Dein cum ad imperatorem iterum dedit epistolam 37 die 20 Junii, ea forte de causa quod metueret ne in ea angustia temporis synodo præstituti legati Ephesum properare coacti, epistolam 29 eidem Augusto tradere non possent, hæc eadem occasione et causa ad Pulcheriam quoque scripsisse epistolam 31 non improbabile judicabitur. Sed contra fidem earum collectionum quæ chronicam notam iduum Junii exhibent, eamque ex epistola 30 non poterunt sumere, hanc opinionem inducere nequivimus. Id autem multo minus potuimus alia ratione, quam conjecturam numero præcedenti propositam magis magisque confirmabit. *Si epistolæ*, inquit Leo epist. 45, *quæ in fidei causa per nostros clericos directæ sunt, ad vestram pietatem pervenissent, certum est remedium vos his rebus quæ contra fidem faciæ sunt... præstare potuisse*. Indicatur epistola 30, per legatos missa quæ, his Ephesum profectis ad Augustam non pervenit. Aliam ergo eadem in re et pleniorum quidem epistolam ad eandem Pulcheriam se alia occasione post legatorum discessum non direxisse præsumit; alias hæc, non æque ac illa prior alio traducta, eundem effectum multo magis peperisset, ita ut opus non fuerit prioris epistolæ 30 exemplum ad eandem una cum epist. 45 iterum mittere. Igitur epistola 31 ad Pulcheriam missa non fuit, sed ab ipso Leone apud se retenta, solaque epist. 30 ad eam prius per legatos directæ, et iterum cum epist. 45, unde hæc sola in Græcum traducta fuit, ut numero 6 conjecimus. Hanc autem brevioram epistolam, cum ad Pulcheriam certo missa fuerit, primum proferemus.

† EPISTOLA XXX.

† AD PULCHERIAM AUGUSTAM.

Synopsis. — I. *Christum nostri generis hominem esse. Nestorii et Eutychis errores.* — II. *Cum veritas carnis in Christo impetitur, totam fidem concuti.*

847^b LEO episcopus, PULCHERIÆ Augustæ.

CAP. I. — Quantum sibi fiduciæ de fide vestræ clementiæ Ecclesia Dei debeat polliceri, multis sæpe probavimus documentis, dum sicut Spiritu sancto

^a Scripta 13 Junii an. 449.

^b In mss. Latinis collectionis Chalcedonensis inscriptio desideratur; solum enim habetur hic titulus: *Epistola Leonis archiepiscopi Romæ ad Pulcheriam Augustam*. Ex antiqua autem versione, quæ in Græcis codd. Chalcedonensibus invenitur, hæc in-

848 Τῇ ἐνδοξοτάτῃ, καὶ φιλανθρωποτάτῃ θυγατρὶ Πουλχερίᾳ, ἁγίας ἐπίσκοπος

Ὅσον πεποιθῆσιν περὶ τῆς πίστεως τῆς ὑμετέρας φιλαθρωπίας ἢ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ὀφείλει ἐπαγγέλλεσθαι, πολλαῖς πολλαῖς διδασκαλίαις ἑπέδειξαν. Τοῦτο τοῦ

scriptio Latine reddi potest: *Gloriosissimæ et humanissimæ filię Pulcheriæ Leo episcopus*. Retinuimus inscriptionem vulgatam, quæ in cæteris nostris Latinis codicibus legitur.

¹ In marg. edit. Rom., ἐπέγνωμεν. Ex Lat.

decente dilectis, illi per omnia potestatem vestram subiectis, cujus munere et protectione regatis. Unde quia contra integritatem fidei Christianæ, dissensionem quamdam in Constantinopolitana Ecclesia, Eutyebe auctore generatam, fratris et coepiscopi mei Flaviani relatione cognovi, ita ut totius causæ speciem synodaliū gestorum textus ostenderet, dignum gloriæ vestræ est ut error qui de imperitiā magis quam de versutia natus est auferatur, priusquam ul- las vires de consensu imprudentium pertinacia pravitatis acquirat. Nam quantum Nestorius a veritate excidit, dum Dominum Jesum Christum de matre virgine hominem solum assertit natum, tantum etiam hic a catholico tramite deviauit qui de eadem virgine editum non nostræ credit esse naturæ : ut quod formam servi gessit, quod nostri similis fuit atque conformis, **849** quādam postea carnis fuerit imago, non veritas. Nihil autem prodest Dominum nostrum beatæ Mariæ virginis filium, hominem dicere, si non illius generis ac seminis homo creditur, cujus in ipso Evangelii exordio prædicatur. Uade multum doleo, multumque contristor, quod hic qui antea de humilitatis proposito laudabilis videbatur, contra unam spem nostram patrumque nostrorum, vana et nimis perversa audet astruere. Qui cum videret insipientiæ suæ sensum catholicis auribus displicere, revocare se a sua opinione debuerat, nec ita Ecclesiæ præsules commovere, ut sententiam damnationis exciperet. Quam utique si in suo sensu voluerit permanere, nullus poterit relaxare. Sedis enim apostolicæ moderatio hanc temperantiam servat, ut et se- verius agat cum obduratis, et veniam cupiat præstare correctis.

Cap. II. — Quia ergo mihi multa fiducia est de pietatis tuæ sincerissima fide, obsecro e gloriosissimam clementiam tuam, ^d ut sicuti sancto studio tuo catholica prædicatio semper adjuta est, ita nunc quoque ejusdem faveas liberati. Non enim portiuuncula aliqua fidei nostræ, quæ minus lucide sit elara, pulsatur; sed hoc imperita resultatio audet incessere quod Dominus in Ecclesia sua neminem voluit ignorare. **851** Et ideo pro vestræ pietatis consuetudine elaborare dignemini, e ut quod contra singulare sacramentum salutis humanæ blasphema insipientia protulit, ab omnium animis repellatur. Ac si

ἁγίου πνεύματος διδάσκοντος μεμαθήκατε. Ταύτην τὴν ἕ-
τέραν ἔχουσι καὶ ὑπετάξατε. Διὰ ταύτας τὰς δωρεάς, καὶ τὰς
ἐδικίας ἡ βασιλεύετε. Ὅθεν ἐπεὶ περὶ κατὰ τῆς ἀπειραίου
πίστεως τῶν Χριστιανῶν διχνοῦν τινὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ
τῇ κατὰ Κωνσταντινουπόλεως Εὐτυχεῦς αὐθεντοῦτος γι-
γενῆσθαι, τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ συνεπισκόπου Φλαυιανοῦ
διὰ τῆς ἀκακοῦρας ἔγνω, καθὼς καὶ πάσας τῆς ὑποθέσεως
τὸ εἶδος τοῦ πεπραγμένου ἐν τῇ συνόδῳ δεικνύουσι, αἰεὶ
ἔσται τῆς ὑμετέρας δόξης τὴν πλάνην, τὴν δὲ ἀπειρεῖν
μᾶλλον ἢ κακοθέλιαν εἰσδυομένην ἀφελίσθαι, πρὶν τινὰ
δύναμιν ἐκ τῆς ἁ συνείσεως τῶν ἀπειρῶν τὰ ἐπιμακῶν τῆς
φουλότητος προσπορίσῃτο. ¹ καὶ ὅσα Νεστόριος, ὅς ἀπὸ
τῆς ἀληθοῦς ἔξῃπεσε πίστεως, τὸν δεσπότην Ἰησοῦν Χρι-
στὸν ἐκ τῆς καρβίου Μαρίας ἄνθρωπον μόνον φύσασιν
γεννηθῆσθαι, τοσούτῳ καὶ οὕτως ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἑδοῦ
ἀπειπλανήθη ὅς τὸν ἀπὸ τῆς αὐτῆς καρβίου γεννηθέντα,
οὐ τῆς ἡμετέρας εἶναι πιστεύουσα φύσεως ὥστε τὸν τῶν
μορφῶν τοῦ δούλου φασίκατα, καὶ ἅμην ἡμεῖς γενόμενον,
καὶ τῆς αὐτῆς ὄντα μορφῆς. τινὰ τυγχάνειν τοῦ ἡμετέρου
σώματος εἰκόνα, **850** καὶ μὴ ἀλύθειαν. Οὐδὲν γὰρ ὠφελῆ
τὸν ἡμέτερον δεσπότην τὸν τῆς μακαρίας Παρθένου Ἰῶάν,
ἄνθρωπον λέγειν, εἰ μὴ τοῦ γένους αὐτῆς, καὶ τῆς ρίζης
ἄνθρωπος εἶναι ἡ πιστεύεται περὶ οὗ ἐν αὐτῷ τῷ προ-
μῖῳ τοῦ εὐαγγελίου προλέγεται. Ὅθεν πάντα παντῶ, καὶ
στυγνάζω, ὅτι περὶ οὗτος, ὅς πρὸ τούτου περὶ τῆς προ-
θέσεως τῆς ταπεινότητος ἐπηγεῖται, κατὰ τῆς ἐπιπέδος ἡ τοῦ
μονογενοῦς ἡμῶν, καὶ τῶν ἡμετέρων κατέρωθ, μάταια,
καὶ πάντα διστοκμήματα τοῦ μὲν λέγειν. Ὅρα γὰρ οὐκ ἐπὶ
τῆς ἀπροσίτης τὴν αἰσθῆσιν ταῖς καθολικαῖς ἀκοαῖς
ἀπαρέσκουσαν, ὡφελειν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς αἰετίας ὑπονοίας
ἀνακαλίσασθαι, καὶ μῦτι τοῖς ταῖς Ἐκκλησίαις παρα-
μένοντας κινήσαι, τῆς καταδικῆς τὴν ἀπόρασιν ἡ ἀναμί-
νοντα. Δίλον γὰρ, ὡς εἰ ἐν τῇ αὐτῇ αἰσθῆσιν παραμένειν
θελήσει, οὐδεὶς αὐτὸν ἀπελῦσαι δύναται. Καὶ γὰρ τοῦ
θρόνου τοῦ ἀποστολικοῦ τὸ σύμμετρον ταύτων φυλάττει
τὴν εὐκράτειαν, ὥστε καὶ σκληρότερον πράττειν κατὰ τῶν
ἐπιμακῶν, καὶ συγγνώμης ἄξιον τοὺς τῶν ἀδελφῶν
ἐπιγνώσκοντας. Ἐπειδὴ ταῖνυν πολλὰ ἐπειθήσεις ἐστί
περὶ τῆς εὐσεβείας ἡ τῆς μακαριωτάτης πίστεως, παρα-
κῶ τῶν ὑμετέρων φιλανθρωπίας, ἐπιφανεστάτη καὶ
εὐσεβειστάτη θύγατερ, ² ὅ ὡσπερ ἐν σπουδῆς θείας
ἐν τῷ καθολικῷ τῆς Ἐκκλησίας ἀξιώματι τῆς ἐλευθερίας
συνδράμοις ³, οὐδὲ γὰρ μέρος τι τῆς πίστεως τῆς ἡμε-
τέρας μὴ ὅ σαφῆς μεθεδίδεται. Ἄλλ' ἄπερ ἡ ἄπειρος
ἀντίστασις τοῦ μὲν διαβουθεῖν, τοῦτε πειράσθαι ἄπερ

^a Codd. Ratisp. et Veron. 57, cum Græca versione omittunt Mariæ.
^b Hæc lectio ms. Ratisp. melior visa est, quam vulgata et aliorum codicum, ne ita Ecclesiæ præsules commoveret, eo quod eadem præfertur in epistola sequenti, ubi hæc pericope totidem verbis repetita invenitur.
^c Cod. Veron., gloriosam. Mox, (quam pro vestram emendavimus ex Ratisp. et quinque aliis codd. cum magis cohæreat antecedentibus pietatis tuæ, et subsequenti studio tuo hunc eidem periodo insertis.
^d In editis Concilior. additur ex Græca versione illustrissima et gloriosissima filia.
^e Editi Leonis, ut contra singulare sacramentum salutis humanæ, quod blaspheia, etc. Prætulimus lectionem ms. Ratisp., cui edni Concilior. astipulantur.

¹ In ms. Ven., βασιλεύετε.
² In marg. edit. Rom., συνακίσεως.
³ In marg. edit. Rom., καὶ γὰρ ὅσα Νεστόριος ἀπὸ τῆς ἀληθείας.
⁴ Ms. Ven., πιστεύεται.
⁵ In marg. edit. Rom., τοῦ γένους, ἢ ἕως, τῆς μονογενοῦς.
⁶ In marg. edit. Rom., ἀναμίχωντας.
⁷ In marg. edit. Rom., ἵσως, τῆς οὗς μακαριωτάτης.
⁸ In marg. edit. Rom., ὅ ὡσπερ τῇ θεῷ σου σπουδῆ τῆ καθολικῷ πάντοτε κηρύσσεται θεοδόχιας, οὕτω καὶ ὑν τῇ ἐκείνου συμπράττει ἐλευθερία.
⁹ Cod. Ven. 104, εἰς τὸ καθολικὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀξίωμα, In marg. edit. Rom., εἰς τὸ τῆς καθολικῆς.
¹⁰ In marg. edit. Rom., ἵσως, οὕτω καὶ ὑν τῆς αὐτῆς τῆ ἐλευθερίας συνεργῶν κατέχρης.

ipso, qui in hanc tentationem incidit, resipiscit, ita ut quod male anserat propria voce et subscriptione condonaret, communis illi sui ordinis reformetur. Quod etiam fratri et coepiscopo meo Flaviano me clementia vestra scripsisse cognoscat; et his, quos misimus, delegasse, ut vana concedatur, si error aboletur. Ne autem piissimi principis dispositioni, qua episcopale concillium voluit congregari, nostra videretur praesentia defuisse, fratres meos Julium episcopum, Renatum presbyterum, et filium nium Hilarem diaconem mihi, qui vicem praesentiae meae implere sufficerent. Sed ei, qui in errore est, melius consulatur, si ubi desipuit, ibidem resipiscat; et ubi damnationem meruit, illic indulgentiam consequatur. Data idibus Janii, Asturio et Protogene viris clarissimis consulibus.

ἀδελφοὺς τοὺς ἐμοὺς, Ἰούλιον τὸν ἐπίσκοπον, καὶ Ρενάτον τὸν πρεσβύτερον, καὶ τὸν ἐμὸν υἱὸν Ἰλάρων τὸν διάκονον κίκομα. τοὺς εἰς τάξιν τῆς ἐμῆς παρουσίας ἀποστέλλω. Ἄλλὰ τούτῳ μᾶλλον τῷ πλανηθέντι κρεῖττον ἔστι συναλεθεῖν ἐκεῖ περὶ ἐπιπέτου περὶ ἡ παραφρόνειας, ἀναψῆσαι ἦν καὶ εἶνα τὴν καταδικνὴν ὑπέμεινε, αὐτόθι καὶ συγγνώμῃ φιλετιμῶς ἀξιωθήσεται.

353 EPISTOLA • XXXI.

AD PULCHERIAM AUGUSTAM.

SYNOPSIS. — I. Pulcheriae zelum adversus Eutychem sollicitat. — II. Humanæ salutis interesse, ut Christus non solum homo, sed ejusdem nobiscum generis homo sit. — III. Generationem Christiani ex Christi generatione fluere. Eutychemis perveracitas. Sedis apostolicæ moderatio. — IV. Ne concilio intersit Leo, vetans consuetudo. conditio temporis, concivium charitas. Symbolum apostolorum nova hæresi concutitur.

LEO PULCHERIAE Augustæ.

CAP. I. — Quantum præsidii Dominus Ecclesiæ sum in vestra clementia præparavit. multis sæpe probavimus documentis. Et quidquid nostris tempo-

Male in editis Leonis, in hac tentatione.

Quænellus, in marginali postilla notavit: Concilium imperiali dispositione convocatum. Nota autem secunda monuit dispositionis vocem significare edictum principis. At S Leo, epist. 33, ad synodum Ephesinam animadvertit in ipsis Theodosii litteris, quæ intercederent, requisitam fuisse apostolicæ sedis auctoritatem ex institutione divina, ut hæc imperialis dispositio effectum consequeretur. Ait enim cap. 1: Religiosa clementissimi principis fides... hanc reverentiam divinis detulit institutis, ut ad sanctæ dispositionis effectum, auctoritatem apostolicæ sedis adhereret.

Cod. Colbert., Julianum; et mox Veron., Hilarium. Cæteri, Julianum et Hilarem. Confer annot. 81 (Cod. 779, n. b) in epist. 28.

Quinque nostri codd., consultur.

Al. 27. Quæ autem antea 31 erat, nunc 34. Scripta 13 Janii an. 449.

Confer admonitionem in epistolam præcedentem, ubi etiam undecim collectiones, in quibus hæc epistola continetur, recensimus. In tabula collect. 5 hic titulus legitur cap. 79: Ad Pulcheriam de damnatione hæresis Nestorianæ et Eutychemianæ.

Cod. Florentin. S. Marci collect. 13 sic: Leo urbis Romæ episcopus Pulcheriæ Augustæ. In editis ante Quænell., Leo catholicæ Romanæ Ecclesiæ episcopus piissimo Pulcheriæ Augustæ. Inscriptionem a Quænellus præfixam, et aliquot nostris codd. confirmatam retinimus. Vetustiores inscriptionem omittunt.

Codd. Vat. Regiæ 203, Vindebon. collect. 5 ac Vat. collect. 11, ostenderet, Mox, dignum gloriæ vestræ,

ὁ ἡμέτερος Δεσπότης ἐν τῇ ἰδίᾳ Ἐκκλησίᾳ οὐδαμῶς ἀγνοεῖσθαι ἠθέλησε. καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τῆς 352 συνθέτου τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας καμψὲν καταξιώσατε. Τοῦτο, ὅπερ κατὰ τῆς μονογενούς θρησκείας τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας βλασφημία τῆν ἀπροσῆνη προήνεγκεν, ἀπὸ τῆς δικαιοῦ πάντων ἀποκινῶσθαι, καὶ ἵνα αὐτὸς ὁ εἰς τοῦτον τὸν πειρασμὸν ἐμπεσὼν, ἀναψῆσιν. Ὅτω μὲντοι, ὥστε τοῦτο, ὅπερ κακῶς ἐτιμῶσθε, τῇ ἰδίᾳ φωνῇ, καὶ ὑπογραφῇ καταδικάσῃ. καὶ τῇ οἰκίᾳ τάξει ἐαυτοῦ ἀποκαταστήσῃ ὅπερ καὶ τῷ ἐμῷ ἀδελφῷ, καὶ συνεπισκότῳ Φλαυιανῷ ἡ ὑμετέρα φιλανθρωπία γρηγορῆ κῆναι με γνωσκέτω καὶ τούτοις, οἷς ἐπιπέφαμεν ἐντετάλθαι, πρὸς τὸ συγγνώμῃ ἀξιωθῆναι, εἰ τὰ τῆς πλάνης διορθωθῆναι ἵνα δὲ με τοῦ εὐσεβιστάτου βασιλέως τῇ δικαιοῦ. τὴν σύνοδον τῶν ἐπισκόπων συνελεθεῖν θελήσασθῃ

Ὁ δόξαι τὸ τῆς ὑμετέρας παρουσίας ἀπολιμπάνεσθαι, τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἐμοὺς, Ἰούλιον τὸν ἐπίσκοπον, καὶ Ρενάτον τὸν πρεσβύτερον, καὶ τὸν ἐμὸν υἱὸν Ἰλάρων τὸν διάκονον κίκομα. τοὺς εἰς τάξιν τῆς ἐμῆς παρουσίας ἀποστέλλω. Ἄλλὰ τούτῳ μᾶλλον τῷ πλανηθέντι κρεῖττον ἔστι συναλεθεῖν ἐκεῖ περὶ ἐπιπέτου περὶ ἡ παραφρόνειας, ἀναψῆσαι ἦν καὶ εἶνα τὴν καταδικνὴν ὑπέμεινε, αὐτόθι καὶ συγγνώμῃ φιλετιμῶς ἀξιωθήσεται.

ribus contra impugnatores catholicæ veritatis industria sacerdotalis obtinuit, ad vestram maxime gloriam redundavit: dum, sicut Spiritu sancto docente didicistis, illi per omnia potestatem vestram subjecit, ejus munere et protectione regnatis. Unde quia contra integritatem fidei Christianæ, dissensionem quamdam in Constantinopolitana Ecclesia Eutyche auctore generatam, fratris et coepiscopi mei Flaviani relatione cognovi, ita ut totius causæ speciem synodallium gestorum textus ostenderit, dignum gloriæ 354 vestræ est, ut error, qui, ut arbitror, de imperitia magis quam de versutia natus est, auferatur, priusquam ulla sibi vires de consensu imprudentium pertinacia pravitatis acquirat. Quia

quod erat in anterioribus Leonis editionibus, revocavimus ex eisdem ac duobus aliis mss. Quænellus et editiones Concilior. cum mss. collect. 21, dignum gloria vestra.

Delevimus particulam et a Quænellus insertam, quam omnes nostri codices, duobus exceptis, ignorant.

In marg. edit. Rom., ἵνα τοῦτο.

In marg. edit. Rom., ἵν' ὅπερ κατὰ τοῦ ἑξαίετου μυστηρίου τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας ἡ βλάσφημος ἀπροσῆνη.

Ms. Ven., τῆς τοῦ μονογενούς.

In marg. edit. Rom., ex Lat., καὶ εἰπερ αὐτὸς, etc. ἀναψῆσιν, ὅπερ κακῶς ἐτιμῶσθε ἰδίᾳ φωνῇ καὶ ὑπογραφῇ ἀποδοκιμάζων, τῇ κοινωνίᾳ τῆς οἰκίας αὐτοῦ τάξιν ἀποκαταστήσῃ

Ms. Ven., ἐνόησε. Paulo post idem ms., καὶ ὑπογραφῇ τὸ κοινὸν καταδικάσει. In marg. quoque edit. Rom. hic notatur τὸ κοινόν.

In marg. edit. Rom., κοινωνία τῆς αὐτῷ [leg. αὐτοῦ] τάξιν αὐτῷ ἀποκαταστήσῃ. L.

Itæc verba ἡ ὑμετέρα φιλανθρωπία desunt in ms. Ven.

In marg. edit. Rom., ex Lat., ἀξιούν, etc.

In ms. Ven., τῇ δικαιοῦ τυπώσῃ τὴν σύνοδον τῶν ἐπισκόπων συνελεθεῖν θελήσασθῃ ἢ δόξαι.

In marg. edit. Rom., Ἰουλιανόν.

In marg. edit. Rom. L. ex Lat. ἡ ἄλλα τῷ πλανηθέντι μᾶλλον ἂν εἴη σύμφωρον, εἶνα παρεφρόνησεν, ἐκεῖ ἀναψῆσαι. καὶ ὅπου τὴν καταδικνὴν δικαιοῦς ὑπέστα, ἐκεῖ τυχεῖν καὶ συγγνώμῃ.

Ms. Ven., συνελεθεῖν.

etiam ignorantia graves nonnumquam incidit ^a in lapsus, et plerumque in diaboli ruit foveam incauta simplicitas, per quam supradicto subrepsisse intellico spiritum falsitatis, ^b ut dum æstimat se religiosus de Filii Dei majestate sentire, si ei naturæ nostræ veritatem inesse non diceret, ^c totum illud quod *Verbum caro factum est*, unius atque ejusdem putaret esse substantiæ. Et quantum Nestorius a veritate excidit, dum Christum de matre solum hominem ^d asseruit natum, tantum etiam hic a catholico tramite deviat, qui de eadem virgine non nostram credit editam esse substantiam; volens utique eam solius Deitatis intelligi ^e ut quod formam servi gessit, et quod nostri similis fuit atque conformis, quædam nostræ naturæ fuerit imago, non veritas.

CAP. II. — Nihil ^f autem prodest Dominum nostrum beatæ Mariæ Virginis filium, verum perfectumque hominem dicere, si non illius generis homo creditur, cujus in Evangelio prædicatur. Dicit enim Matthæus: *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham* (Matth. 1, 1); et ita humanæ originis ordinem sequitur, ut generationum lineas usque ad Joseph, cui mater Domini erat desponsata, deducat. Lucas vero retrorsum successionum gradus relegens, ad ipsum humani generis principem redit (Luc. III, 23), ut Adam primum et Adam novissimum ejusdem ostendat esse naturæ. ^g Potuerat quippe omnipotentia Filii Dei sic ad docendos ^h justificandosque **855** homines apparere, quomodo et patriarchis et prophetis in specie carnis ⁱ apparuit, cum aut luclamen inivit (Gen. xxxii, 24), aut sermonem conseruit, **C**

^a Præpositionem in ex cod. Vat. Reg. adjecimus; et mox foveam, pro foveas ex eodem codice et Vat. collect. 11 prætulimus. Post pauca editi ante Quesn. cum quibusdam nostris codd., in supradicto.

^b Cod. Vat. Regiæ omittit ut; et post verbum sentire affixo puncto prosequitur: *Si enim naturæ nostræ, etc.* Vulgati ante Quesn. cum mss. collect. 24 et Sichardo, pro non diceret, et putaret, habent non dicat, et putet.

^c Totum scilicet illud quod ex natura Verbi et natura hominis simul unitis factum est, nihil est aliud, apud catholicos, quam Christus, qui in una persona complectitur quidquid utrisque naturis convenit; unde Leo epist. 124, ad Palæstinos, c. 7: *Nec interest, inquit, ex qua Christus substantiis nominetur, cum inseparabiliter, manente unitate personæ, idem sit et totus hominis filius propter carnem, et totus Dei Filius propter unam cum Patre Deitatem.* At Eutyches, unius ejusdemque substantiæ, id est naturæ, putans quod incarnatione Verbi factum est, solam naturam divinam astruebat; et hac ratione æstimabat se religiosius de Filii majestate sentire, ac si eum naturæ humanæ ipsi unitæ veritas dedeceret. Voce totum ad indicandam personam a veteribus usitata Eutychniani abutebantur, ut naturas confunderent: unde theologi catholici Leonem secuti totum de naturis, totus de persona prædicarunt.

^d Editi ante Quesn. cum aliquot posterioribus collectionum codicibus, asserit. Mox pro deviat mss. collect. 21, deviauit, uti legitur in epistola antecedenti. ex quo male in aliis deviarit, vel deviare. Postea cod. collect. 11 credidit pro credit. Idem legabatur in Vindebon. collect. 5, sed secunda manu emendatum credit.

^e In Vindebon. collect. 5, ut in quod formam; in

cumve officia i hospitalitatis non abnuit, vel etiam appositum cibum sumpsit (Gen. xviii). Sed illæ imagines hujus hominis erant ^k indices, cujus veritatem ex præcedentium patrum stirpe sumendam significationes mysticæ nutriantur. Et ideo sacramentum reconciliationis nostræ ante tempora æterna dispositum, nullæ implebant figuræ, quia nondum supervenerat Spiritus sanctus in Virginem, nec virtus Altissimi obumbraverat ei; ^l ut intra intemerata viscera, ^m ædificante sibi sapientia domum (Prov. ix, 1), Verbum caro fieret (Joan. 1, 14); et forma Dei ac forma servi in unam conveniente personam, creator temporum nasceretur in tempore; et per quem facta sunt omnia, ⁿ ipse inter omnia gigneretur. Nisi enim novus homo, factus in similitudinem carnis peccati, nostram susciperet vetustatem, et consubstantialis Patri, consubstantialis esse dignaretur et matri, naturamque sibi nostram solus a peccato liber uniret, sub jugo diaboli generaliter teneretur humana captivitas; ^o nec uti possemus triumphantis victoria, si extra nostram esset consorta naturam.

CAP. III. — De hac autem participatione ^p mirabili sacramentum nobis regenerationis illuxit, ut per ipsum Spiritum per quem Christus et conceptus est et natus, etiam nos, qui per concupiscentiam carnis sumus geniti, spirituali rursus origine nasceremur. Propter quod ab evangelista de credentibus dicitur: *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, **856** sed ex Deo nati sunt* (Joan. 1, 13). Cujus ineffabilis gratiæ participes non est, ^q nec potest in filiorum Dei adoptione censeri, quisquis a

Vat. collect. 24 et apud Sichardum, ut quod in forma. Alias variantes hujus loci vide apud Quesn. not. 1.

^f Codices collect. 5, 11 et 21, tamen.

^g Vat. collect. 11, Potuit.

^h Codd. collect. 24 omittunt, justificandosque.

ⁱ Vide not. 2 Quesn.

^j Quesn. in marg.: Al. humanitatis.

^k Mss. collect. 24 cum editis ante Quesn., indicia.

^l Cod. Vindebon., et ut intra. Melius in Vulgatis, ut et intra. Cæteri tamen codices delent et.

^m Similia leguntur ep. 28, c. 2.

ⁿ Voces ipse inter omnia delet cod. Grimanicus, ut Quesn. notavit in margine.

^o Editi Concilior., nec aliter uti. Editiones autem Leonis vetustiores cum mss. collect. 24, nec aliter possideremus triumphantis victoriam. Quesnellus emendavit ex suis mss., quibus et nostri codices favent. Dein editi cum plerisque nostris codicibus ac uno Theodoriciano Quesnelli habent *consecta pro consorta*; quam vocem Quesnellus induxit aliorum suorum exemplarium auctoritate, ut videre est not. 3. Noster etiam Vindebonensis codex collect. 5 hanc lectionem confirmat.

^p Vocem mirabili in editis Concilior. receptam et a Quesnello margini affixam revocavimus, eo quod omnibus nostris mss. probetur, excepto Vat. collect. 24, in quo cum editis Leoninis etiam Quesnelli, mirabile. Mox, induisit pro illuxit in vulgat. ante Quesn. et quibusdam nostris codd. atque Grimamico. Alii duo nostri ac tres Quesnelli cum editione Canisii, induxit. Conter notam ejus 4.

^q Vulgati ante Quesn. cum mss. collect. 24, nec potest filiorum Dei adoptionem consequi quisquis, etc. Cæteri nostri codd. lectionem a Quesnello inductam probant. Vide ejusdem not. 5.

ade sua, hoc quod nos ^a principaliter salvat, excludit. Unde multum doleo multumque contristor quod hic qui antea de humilitatis proposito laudabilis videbatur, contra unicam spem nostram patrumque nostrorum vana et nimis ^b stolidi audet astruere. Qui ^c cum videret insipientiæ suæ sensum catholicis auribus displicere, revocare se a sua opinione debuerat; nec ita Ecclesiæ præsules commovere, ut ^d damnationis sententiam mereretur excipere; quam utique, si ^e in suo sensu voluerit permanere, nullus poterit relaxare. Sedis enim apostolicæ moderatio hanc temperantiam servat, ut et severius agat cum obduratis, et veniam cupiat præstare correctis. Quia ergo multa mihi fiducia est de pietatis tuæ ^f sublimissima fide, obsecro gloriosam clementiam tuam, ut sicut sancto studio tuo catholica prædicatio semper adjuncta est, ita nunc quoque ejus faveas libertati; quam forte ideo permisit Dominus hac tentatione pulsari, ut quales intra Ecclesiam ^g laterent, possent agnosci. Quorum plane non est negligenda curatio, ^h ut nec ipsorum nos contristet amissio.

CAP. IV. — Augustissimus vero et Christianissimus imperator cupiens quem celerrime turbata componi, episcopali concilio, quod Ephesi vult haberi, nimium breve et angustum tempus indixit, diem kalendarum Augustarum præstituendo conventui; cum ⁱ a tertio iduum Maiarum, quo serenitatis ejus ^j scripta suscepimus, major pars reliqui sit temporis absumenda, ut profectio **857** sacerdotum, qui negotio sufficiant, valeat ordinari. Nam illud quod pietas ipsius ^k etiam me credidit debere interesse concilio, etiamsi secundum aliquod præcedens exigeretur exemplum, nunc tamen nequaquam posset impleri: quia rerum præsentium

^a Confer not. 6 Quesn.

^b Cod. Vat. Regiæ, *stulta*.

^c Ita melius ex mss. Vindebon. collect. 5, Vat. collect. 11, duobus collect. 21 et Vat. Reg., ut in epistola antecedenti cap. 1. Antea ut in aliis codd., *dam videret*.

^d 24, qu. 2, *Damnationis sententiam*, c. 5.

^e Vulgati ante Quesn. cum inss. collect. 24, in *sua sententia*.

^f Ita omnes nostri codd., excepto Vat. collect. 24, in quo cum Vulg. ante Quesn., *sincerissima*. Vat. Regiæ ac tres Quesnelli addunt *et solidissima*. Mox, *gloriosam* deest in quatuor mss. Editi anteriores Quesnello cum codd. collect. 24 habebant, *gloriam clementiæ tuæ*.

^g Editiones Leonis cum eodem Vat. collect. 24, *lateant, possit agnosci*. Cod. Vat. collect. 11 cum edit. Concil., *laterent, possit agnosci*. Mss. collect. 21, *quales sint intra Ecclesiam, possit agnosci*. In Vindebon. collect. 5, *laterent, possit agnosci*.

^h Tres mss. libri cum editis Concilior., *ne ipsorum*.

ⁱ Ms. Vindebon. collect. 5, *a die iii idus Maias, quo*.

^j Indicantur Theodosii litteræ, quibus Leo ad Ephesinam synodum invitatus fuerat. Julius autem legatus in Ephesino concilio inserto actioni primæ synodi Chalcedoniensis post lectas imperiales litteras ad Dioscorum Alexandrinum datas iii kal. Aprilis testatus est, eas ad Leonem non eodem, sed simili tenore scriptas fuisse, ut emendatioribus codices et Græcus textus præferunt. Aliquod sane discrimen in ratione scribendi ad Leonem indicant illa litari

animis incerta conditio a tantæ urbis populis me abesse non sineret; et in desperationem quandam animi tumultuantium mitterentur, si ^l pro occasione causæ ecclesiasticæ viderer patriam et sedem apostolicam velle deserere. Quia igitur ad publicam utilitatem pertinuisse cognoscitis, ut salva clementiæ vestræ venia, charitati me et precibus civium non negarem; in his fratribus meis, quos vice mea misi me quoque adesse cum cæteris qui adfuerint, æstimate: quibus secundum causam satis mihi ex gestoribus serie, et ipsius de quo agitur, professione, patefactam, evidenter ^m et plene quid servandum esset ostendi. Non enim de portiuncula aliqua fidei nostræ, ⁿ quæ minus lucide declarata sit, quæritur; sed hoc ^o stultissima resultatio audet incessere, quod Dominus ^p noster in Ecclesia neminem sexus utriusque voluit ignorare. Siquidem ipsa catholici ^q Symboli **858** brevis et perfecta confessio, quæ duodecim apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa sit munitione cælesti, ut omnes hæreticorum opiniones solo ipsius possint gladio detruncari. Cujus Symboli plenitudinem si Eutyches puro et simplici voluisset corde percipere, in nullo a decretis sacratissimi Nicæni concilii deviare; et hoc a sanctis Patribus intelligeret constitutum; ut contra apostolicam fidem, quæ non nisi una est, nullum se ingenium, nullum elevaret eloquium. Et ideo pro vestræ pietatis consuetudine elaborare dignemini, ut quod contra singulare sacramentum salutis humanæ ^r blasphema insipientia protulit, ab omnium animis repellatur. Ac si ipse, qui in hanc tentationem incidit, respiscat, ita ut per libellarem satisfactionem proprium damnet errorem, communio ei sui ordinis non ^s negetur. Quod etiam sancto Fla-

eadem actione: *Gloriosissimi et Christianissimi imperatores.... beatissimum episcopum nostrum Leonem apostolicæ sedis præselem, ut huic venerabili et sancto concilio adesset, dirigentes venerabiles epistolas supplicaverunt. Hæc scribendi observantissima ratio in epistola quæ superest, ad Dioscorum non apparet.*

^k Cod. Vindebon. omittit etiam. Mox, *credit in Vo* collect. 11.

^l Editi ante Quesn. cum nonnullis mss., *per occasionem*.

^m Cod. Griman. *delet et plene*.

ⁿ Vulgati Leonis ante Quesn. cum Vat. collect. 24, *quod minus lucide clarescat*.

^o Editi Concil., *stolidissima insultatio*. Vulg. anteriores Quesnello, *stultissima insultatio*. Vat. collect. 11 et 21, *stolidissima resultatio audet asserere*. Vat. Reg., *stolidissima*. Vindebon. collect. 5, *Stolidissime, et inserere*.

^p Idem cod. Vindebon. et alius Vat. *delet noster*. Cod. Vat. Reg. et editiones Concil., *in Ecclesia sua*. In epistola antecedenti, *Dominus in Ecclesia sua*.

^q Quesnellus in margine: *Vide de hoc Symbolo Hieronymum epist. 61, ad Pamphacium, Rufin præfationem exposit. Symboli, S. Augustinum serm. 115, de Tempore, etc., Dissertationes Vossii et nostram 14, quam tomo tertio dabimus.*

^r Duo codd., *blasphemæ insipientia*. Postea duo alii codices, *At si ipse*.

^s Ita mss. codd. novem Quesnelli, et omnes nostri excepto Vat. collect. 24, qui cum antiquioribus Leonis editionibus, *reformetur*, ut in epistola præcedenti.

viano episcopo me Clementia tua scripsisse cogno- A^h Batua idibus Junii, Asturia et Protogepa viris acat; ut charitas non negligatur, si error aboletur. clarissimis consulis.

EPISTOLA • XXXII.

AD FAUSTUM, MARTINUM ET RELIQUOS ARCHIMANDRITAS CONSTANTINOPOLITANOS.

SYNOPSIS. — Sensum Eutycheis execratur: ipsum ad santorem mentem redire cupit, et sic communioni restitit.

859 Dilectissimis filiis FAUSTO, • MARTINO et reliquis archimandritis LEO episcopus.

860 Αγαπητοῖς τέκνοις. Φαύστῳ καὶ Ἐμαρτίνῳ, καὶ λοιποῖς ἀρχιμανδριταῖς. Λέων ἐπίσκοπος.

Cum propter causam fidei, quam Eutychoes perturbare tentavit, de latere meo mitterem, qui defensionem veritatis assisterent, congruum credidi, ut etiam ad vestram dilectionem scripta dirigerem: quos certum habeo ita studere pietati, ut blasphemias et impias voces nullatenus æquanimiter audire possitis; manente in cordibus vestris apostolica institutione, qua dicitur: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit (Galat. 1, 9). Sensum autem prædicti h, qui, sicut gestorum lectione cognovimus, merito reprobatus est, etiam nos detestandum esse decernimus: ita ut si assertor insipiens in sua pravitate voluerit permanere, habeat cum his consortium, quorum est secutus errorem. Merito 861 enim fiet extra Christi Ecclesiam, qui in Christo humanam, id est nostram, negat esse naturam. Sed si Idem spiritu Dei miserante correctus, impietatem sui erroris agnoverit, et quæ catholici exsecrantur, plena satisfactione damnaverit, volumus ei misericordiam non negari, ut Ecclesia Domini nullum sentiat damnum; cum et respiciens possit recipi, et solus debeat error excludi. De sacramento autem pietatis magnæ, in qua nobis per incarnationem Verbi Dei iustificatio est et redemptio,

Ἐπειδὴ διὰ τὴν αἰτίαν τῆς πίστεως, ἣν Εὐτυχῆς δια-
θροβῆσαι ἐπιχείρησεν ἐντεῦθεν ἐπίμπομεν τοὺς συστα-
σομένους τῇ ἀληθείᾳ, ἀκόλουθον ἐνόμισα καὶ πρὸς τὴν
ὑμετέραν ἀγάπην γράμματα διαπέμψασθαι: οὗς οἶδα
σαφῶς οὕτω σπουδάζειν τῇ εὐσεβείᾳ, ὥστε τὰς βλασφη-
μίας καὶ ἀσεβεῖς φωνὰς μὴ ἔσον ταῖς ἀκοαῖς προσδί-
χεσθαι δύνασθαι, μενούσης ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῆς
ἀποστολικῆς παραδόσεως, ἐν ἣ λέγεται: Ἐἴ τις ὑμᾶς
εὐαγγελίζηται παρ' ὃ παραλάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Τὴν δὲ
γνώμην τοῦ προλεχθέντος, δε τις, ὡς ἐκ τῆς ἀναγνώ-
σεως τῶν ὑπομνημάτων ἔγνωμεν, ἀξίως ἀπεχειροτονήσα,
καὶ ἡμεῖς ἐβλήτεον ἐκτραμεν. Καὶ ἴαν μὲν ὁ ἄρρωσ-
συνήγορος τῇ ἰδίᾳ σκαίῳ τῆτι ἐπιμεῖναι βουληθεῖν, ἐχέτω
μετὰ τούτων μοῖραν, ὃν ἠκολούθησε τῇ πλάνῃ. 862 δι-
καυτάτα γένοιτο ἂν ἔξω τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ὅστις
ἐν τῷ Χριστῷ τὴν ἀνθρωπίνην, τοῦτ' ἐστὶ τὴν ἡμετέραν
ἀρεῖται φύσιν. Ἐάν δὲ ὁ αὐτὸς ἴλει τοῦ πνεύματος τοῦ
Θεοῦ διορθωθεῖς, τὴν ἰαυτοῦ πλάνην ἐπεγροῖα, καὶ
ἄπερ εἰ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀναθεματίζουσιν, ἔ-
δης ψυχῆς ἀναθεματίζουσιν βουληθῆ, τοῦτον ἴλεον τυχεῖν
βουλόμεθα, ὥστε τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ δεσπότου μεδμεῖαν
ἔσεσθαι ζῆμιαν: ἐπει δὲ καὶ μετανοῶν δύναται δέχεσθαι,
καὶ μόνῃ ἡ πλάνῃ ὀφείλει συγχωρεῖσθαι. Περὶ δὲ τῆς
ἀγιότητος τῆς μεγάλης πίστεως, ἐν ἣ ἡμῶν διὰ τῆς ἐν-

* Quesnellus cum Leonis vulg. et tribus nostris codicibus, non negetur. Ne autem hoc verbum paulo ante positum præter Leonis morem bis repetatur, magis placuit lectio mss. Vindebon collect. 5, Florentin. collect. 13, et plurium collect. 21, nec non Vat. Reginae, quam etiam editi Conciliorum præferunt. Max. si error abdicetur, in uno ms. Vat.

^b Hanc chronicam notam exhibent codd. collect. 21, 22 et 23. In cæteris omnibus desideratur, sicut etiam in mss. a Quesn. indicatis not. 7. Cum vero is inter codices, qui hac nota carent non referat antiquissimum exemplar Corbeïense collect. 2 quo in hac epistola emendanda usus est, notam chronicam in hoc etiam reperiri suspicamur, ex quo sane plurimum auctoritatis accederet.

^c Al. 28. Quæ autem antea 32 erat, nunc 36. Scr. 13 Junii an. 449.

^d Invenitur hæc epistola in quatuor mss. collectionibus Chalcedon. 17, Grimani. 18, Ratisp. 19 et Veneta 22.

^e In mss. collect. Chalcedon., Marciano et reliquis archimandritis Constantinopolis. Cod. Ratisp., et Martino presbyteris et cæteris archimandritis. In Græca versione καὶ Μαρκιλλίνῳ, et Marcellino, vel Μαρκιλλιάνῳ, Marcelliano, perperam. Nam Martinus vocatur non tam in emendationibus Latinis codd., verum etiam in inscriptione Græca alterius epistolæ 53, quæ iisdem archimandritis data fuit, nec non in Græca ipsius subscriptione Constantinopolitanæ synodo sub Flaviano, quæ exhibetur tom. IV Conciliorum. Ven. editionis pag. 1024.

^f Falsum est, quod Quesnellus affirmavit not. 1, S. Leonem primum omnium pontificum Romanorum de legatis a latere missis mentionem fecisse. Legatorum enim nomen non habetur neque hic, nec in

C epist. 34, c. 2, sed eorum tantum fit mentio, quos e latere pontificis missos appellat, in quibus fuit etiam Dulcitus, non legatus utique proprie dictus, sed notarius. Cæterum Bonificus primus, ante Leonem, Severum apostolicæ sedis notarium de nostro proprio latere destinatum scripsit. epist. 13, ad Rufum Thesalonicensem, num. 5. Ante hunc etiam auctor, quicumque fuerit, epistolæ ad Orientales ab Hilario Fragmentis insertæ, num. 4, tres Romanæ Ecclesiæ presbyteros e latere pontificis Alexandriam directos memorat. De latere autem pontificis vocabantur formula ex Imperatorum stylo assumpta, qui pontificibus adhaerebant in Romana Ecclesia, uti erant Renatus presbyter, Hilarus diaconus, et Dulcitus notarius, sive etiam in concilio Romano, ad quos Julius Puteolanus episcopus pertinebat. Etiam in Sardicensi concilio, c. 7, ut e latere suo presbyter a Romano antistite mitteretur, Patres rogarunt.

^g Id Leoni notum erat saltem ex gestis synodi Constantinopolitanæ adversus Eutychem, quibus hos archimandritis subscriptos viderat.

^h Vocem Eutycheis hoc loco insertam in omnibus editis, delevimus auctoritate potissimum nostro exemplarium cillæti. Chalcedon. atque Baiuzii, nec non ms. Ratispon. quibus et Græca versio congruit.

ⁱ Plerique codd. cum vulgatis, Μαρκιλλίνῳ. Ms. Vat. 1155, Μαρκιλλιάνῳ. Cur Martίῳ sine hæsitatione posuerimus, vide annot. 2 in textum Latinum, infra (Supra, n. 9).

^j Ita ms. Ven., atque ita omnino legendum postulat textus Latinus, sicut gestorum lectione cognovimus. In vulg., ὡς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἔγνωμεν.

^k Ms. Ven., τῆς ἰαυτοῦ πλάνης.
^l Ἐκβάλλεσθαι ἢ, ἐκλείεσθαι. L.

quæ sit nostra ex Patrum traditione sententia, ^a in litteris, quas ad fratrem meum Flavianum episcopum misi, nunc sufficienter, quantum arbitror, explicatum est; ut per insinuationem præcullis vestri, quid secundum Evangelium Domini nostri Jesu Christi ^b in omnium fidelium cordibus fixum esse cupiamus, noscatis. • Datum Idibus Junii, Astario et Protogene viris clarissimis consulibus.

Α σωματώσως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἡ διακίωσις καὶ ἡ ἔξαγορασία ἐστὶ, τί φρονεῖται ἐν τῶν Πατέρων παραδόσει. ἐν τοῖς γράμμασιν, ἃ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐμὸν Φλαυιανὸν τὸν ἐπίσκοπον ἔβην διακίωσις, καὶ ἔβου οἶμαι, εἴρηται ὥστε ὑμᾶς ἐραυρίζοντος τοῦ Ἰησοῦ προδέρου μαθεῖν, τί κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ἡμετέρου Δεσπότου ¹ λαχθῆν, ταῖς πάντων τῶν πιστῶν ψυχαῖς βέβαιον μῆνεν ἐπιθυμοῦμεν. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς φυλάττει, τέκνα ἀγαπητά.

EPISTOLA ^d XXXIII.

^a AD EPHE-SINAM SYNODUM SECUNDAM.

¹ ΣΥΝΟΔΟΣ. — I. Incarnationis fidem ex confessione Petri probari. — II. Concilium ad errorem abolendum, et reducendos errantes convocari.

883 ^c Leo episcopus sanctæ Sæcæ, quæ apud Ephesiam convenit.

Cap. I. — Religiosa clementissimi principis fides solens ad suam gloriam maxime pertinere, si intra Ecclesiam catholicam nullius erroris germen exurgeret, hanc reverentiam divinis detulit institutis, ut ad sanctorum ^b dispositionis effectum auctoritatem apostolicæ ædis adhiberet: tamquam ab ipso beatissimo Petro cuperet declarari quid in ejus confessione ¹ laudatum sit, quando dicente Domino: *Quam me esse dicunt homines Filium hominis* (Matth. xvi, 15)? Varias quidem diversorum opiniones discipuli commemorarunt; sed cum ab eis, quid ipsi crederent, ² iqueretur, princeps apostolorum plenitudinem fidei brevi sermone complexus. *Tu es, inquit, Christus Filius Dei vivi*; hoc est, Tu qui vere es Filius hominis, idem vere es Filius Dei vivi; tu, inquam, verus in Deitate, verus in carne, et ³ salva geminam ⁴ proprietate naturæ ⁵ utrumque unus. Quod si Eutyches intelligenter ac vivaciter crederet, ⁶ nequaquam ab hujus

884 Λέων ἐπίσκοπος τῆ ἁγίης συνόδου τῆ ἐν Ἐφέσῳ συνελθούσῃ, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἡ τοῦ ἡμερωτάτου βασιλέως ἐναυστατό πιστις, εἰδῶσα μάλιστα ταῦτα τῆ δόξης ¹ αὐτῶν διακίωσιν, εἶνε μετὰ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν μεθεμῆς πλάνης βλαστὸς ἀναρῶσα, ταῦτα τοῖς θεοῖς δόγμασι τὸ εἶθαι ἀπέκει- ^B μεν ὥστε πρὸς ἀποτίλισμα τῆς θείας διακίωσεως, τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας ἐπιθεῖται τὸ κύρος ὡς ἐν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ μακαρίου Πέτρου βουλομένη γενέσθαι ὑπετάσσου- ² λον τῶν ἐν τῇ ταύτῃ ὁμολογίᾳ ὁμολοῦμεν ³ ὅτι λέγουσι τῷ κυρίῳ: *Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου;* διακίωσις μὲν τινοῦ ἄρα καὶ εἰ μὴταὶ εἶναι τῆς δόξης ἐκνήκωσι δι' ἐπιθύτη κατ' αὐτοῦ, ἀποδο- ⁴ τί πιστεύουσι, ὃ τῶν ἀποστόλων ἀρχαῖος. τὸ πλεῖρον τῆς πιστεως βραχεῖ λόγῳ περιλαβὼν, εἰ εἰ, φησὶ ὁ Ἰερ- ⁵ στός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Τουτέστι, ⁶ εἰ εἰ, ὅς τις εἰ ἀληθῆς Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου: ὃ αὐτὸς ἀληθῆς εἰ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος: εἰ εἰ ἀληθῆς ἐν θεότητι, καὶ ἀληθῆς ἐν σαρκί: καὶ σωζόμενος τῆς ἐν ⁷ 883 τῇ διαιτῇ φῶσει τυγχανούσας ἰδιότητες, ὡς ὑπάρχων ⁸ ἑκείνων.

^a Editi Leonis ante Quæsn. omittunt hæc, in litteris, quas ad fratrem meum Flavianum episcopum misi. ^C Quæsnellus ex suis mss. et Græca versione supplevit defectum, ut suppleat etiam omnes nostri codices et editi Concilii. Solum ille habet in his litteris, et nunc misi, sufficienter. Nostorum et Baluzii codicum lectionem prætulimus.

^b Cod. Veron. 57 collect. Chalcedon., in omnibus fidelium cordibus. ^c Græca versioq. addit: *Deus vos custodiat, dilectissimi filii.*

^d Alias 29. Quæ antea 35 erat, nunc 37. Ser. 13 Junii an. 449.

^e Hanc epistolam præstunt tredecim collectiones 5 Hisp. Isid. 11, 12, 13, 17, 18, 19, et 21, usque ad 24.

^f In collect. Hispanica et extera ex ea profectis hic titulus exhibetur: *Epistola papæ Leonis ad Ephesinam synodum, in qua provocat congregatos episcopos Eutycheti blasphemias condemnare.* In tribus collect. 5, cap. 85: *De damnanda hæresi Eutychiana.* Tan dem in mss. Chalcedonensibus Græcis sic: *Ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ Λέοντος ἀρχιεπισκόπου Ῥώμης πρὸς τὴν ἐν Ἐφέσῳ δευτέραν σὺνδον, ἧτις ἐπιβλήθη μετ' ἀπεκρύβη διὰ τὸ μὴ συγχωρηθῆναι δημοσιουθῆναι τοῖς ἐπισκόποις, ὑπὸ τοῦ δεσποῦς Διοσκόρου τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου.* In Latinis autem c. 13: *Sanctissimi archiepiscopi Romæ Leonis epistola scripta ad secundum concilium Ephesinum contra Eutychem, quæ producta quidem est, occultata vero, propter quod non fuerit concessa publicari episcopis a Dioscoro.*

¹ Inscriptio in mss. Latinis Chalcedonensibus dicit: illi autem, quæ in Græco legitur, vulgata accedit. Ms. codex Floront. collect. 13: *Leo Urbis Romæ episcopus dilectissimis fratribus in Ephesina synodo congregatis in Domino salutem.*

² Cod. Florentin. addit veræ. Porro dispositio indicat editura principia de eogenda synodo, ut liquet ex epist. 30, c. 2, in quod confer nostram annot. 8 (Col. 789, n. b).

³ Antiquissimus cod. Veron. 57 collect. 17, *declaratum sit* Moz in Ratispon., *dicenti Domino.*

⁴ Vindebon. Hisp., *quæsitur.*

⁵ Vat. Hisp. et Isid., et editi ad marginem, *sub gemina.*

⁶ Editi, *utrinque.* Ex omnibus nostris variarum collectionum mss. et ex illis Baluzii emendavimus.

⁷ Cod. Vat. 846 collect. 21, *profecto non ab hujus fidei tramite deviores; sed digno et responderetur a Domino.*

⁸ Forte, *δεχθῆν.*

⁹ In marg. editi. Rom L., αὐτοῦ. Moz blasphemias scriptimus pro blasphemias, auctoritate trium codd. Vat. Græc. 1278 et 1455 ac Vat. Octob. 29.

¹⁰ Ita legendum cum nis. Ven., ut viderunt etiam editores Romani, qui ad marginem annotarunt, *ὡς λέγουσι τῷ κυρίῳ.* In vulg. *ὡς γὰρ λέγουσι.*

¹¹ In marg. editi. Rom. *ὡς, ὅστις εἰ ἀληθῆς.*

¹² Vulg., *ἐκείνων.* Correximus eum laudatis nos. Romanis et Veneto.

fidei tramite deviare. Propter quam ei respondetur a Domino: *Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram œdificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* (Math. xvi, 17). Nimis autem a compage hujus ædificationis alienus est qui et beati Petri confessionem non capit, et Christi Evangelio contradicit: ostendens se nullum umquam studium cognoscendæ veritatis habuisse, et superfluo honorabilem visum, qui nulla maturitate cordis ornavit canitiem senectutis.

CAP. II. — Verum quia etiam talium non est negligenda curatio, et pie ac religiose Christianissimus Imperator haberi voluit episcopale concilium, ut pleniore judicio omnis possit error aboleri, fratres nostros Julium episcopum, Renatum presbyterum, et Filium meum Hilarum diaconem, cunq̄ue his Dulcitium notarium probatæ nobis fidei, misi; qui vice mea sancto conventui vestræ fraternitatis intersint, et communi vobiscum sententia, quæ Domino sint placitura, constituant. Hoc est, ut primitus pestifero errore damnato, etiam de ipsius, qui imprudenter erravit, restitutione tractetur; si tamen doctrinam veritatis amplectens, sensus hæreticos, quibus imperitia ejus fuerat irretita, plene aperteque propria voce et subscriptione damnaverit: quod etiam in libello quem ad nos miserat est professus, spondens per omnia nostram se securum esse sententiam. Acceptis autem fratris et coepiscopi nostri Flaviani litteris, plenius ad eum de his quæ ad nos videtur retulisse rescripsimus: ut abolito hoc qui natus videbatur errore, in laudem et gloriam Dei per totum mundum una sit fides et una eademque confessio, et in nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua constetur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. † Data idibus Junii, Asturio et Protogene viris clarissimis consulibus.

Ἕμνον, καὶ δόξαν τοῦ Θεοῦ μία πίστις εἶν κατὰ τὸν πάντα κόσμον, καὶ μία, καὶ ἡ αὐτὴ ὁμολογία· καὶ ἵνα ἐν τῷ δυνάμει Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἰπουρανίων, καὶ ἐπιγίων, καὶ καταχθονίων· καὶ πᾶσα γλῶσσα ἑξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ἀμήν.

^a Ms. Vindebon. collect. 5, ostendit.
^b Editiones ante Quesn. cum mss. collect. 24, auctoritate. In uno cod. collect. Chalced. et ad marginem edit. Concil., ordinavit, pro ornavit. Vat. collect. 11, ornabat.
^c Vindebon. Hisp., fratrem nostrum. Mox editi ante Quesn. cum Vat. Hisp. et Isid. aliisque inde derivatis, Julianum, perperam. Vide annot. 81 (Col. 779, n. b.) in epist. 28. Julianum recte præferunt utrique codd. Vindebon. collect. 5 et Hisp. nec non Ratisp. et mss. collect. Chalcedon., inter quæ Veron. 57, cum Græca versione. Dein habent, et Renatum. Postea filium nostrum in Vindebon. Hisp.

^d Cod. Grimanic., pietatis; et mox sensus hæreticorum in eodem codice.
^e Ita novem mss. libri Quesn. et undecim nostri atque Baluzii. Solut Vat. 546 collect. 21 cum editis ante Quesn., quo inquinatus, male.
^f Latini codd. collect. Chalcedonensis addunt: Deus vos incolumes custodiat, fratres charissimi, et dilectissimi. Quesnellus notæ diei hanc postillam apposuit, nullo indicato codice vel editione: Al,

ὡς ἔχει Εὐτυχῆς νοητῶς, καὶ ἱπενῶς ἑπιπιστιύμι, οὐδαμῶς ἂν ἀπὸ τῆς εὐθείας τῆς πίστεως τῆς τοιαύτης ἀπικλινῶς· δι' ἣν ἀπόκρισις αὐτῷ τῷ ἀποστόλῳ παρ' αὐτοῦ γίνεται τοῦ δεσπότου· Μακάριος εἶ, Σίμων Βᾶρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ, καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατὴρ μου ἐν τοῖς οὐρανοῖς· κἀγὼ δέ σοι λέγω, ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· σφόδρα οὖν τῆς ἁρμονίας τῆς τοιαύτης οἰκοδομῆς ἔστιν ἄλλοτριος, ὅς τις καὶ τὴν τοῦ μακαρίου Πέτρου ὁμολογίαν οὐ δέχεται καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ ἀντιλέγει· δεικνύς ἑαυτὸν μηδεμίαν πάποτε σπουδὴν ἐσχηκέναι πρὸς τὸ γινῶναι τὸ ἀληθές· μάτην τε τιμῆς ἄξιός ὤφθη, ὅς τις οὐδενὶ τῆς καρδίας τῷ ἀκαίῳ τὴν τοῦ γήρωσ ἐκόσμησε πλάην. Ἄλλ' ἐπειδὴ περ, ἀδελφοὶ τιμωτάτοι, καὶ τῆς τῶν τοιούτων θεραπείας οὐκ ἔστι παραμεινῆν, καὶ ὁ εὐσεβὴς δέ, καὶ φιλόχριστος βασιλεὺς, εὐσεβῶς ἄμα, καὶ εὐλαβῶς ἔχων, τὴν τῶν ἐπισκόπων ἀθροισθῆναι σύνοδον ἰδουλήθη, ὥστε κρίσει τελειωτέρα δυνήθῃναι πᾶσαν ἀκαλειφισθαι πλάην, τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν Ἰουλίον τὸν ἐπίσκοπον, καὶ Ρέναντον τὸν πρεσβύτερον, καὶ τὸ τέκνον μου Διάκρον τὸν διάκονον, καὶ μετὰ τούτων δουλείῳ τῶ ἐμῶν νοτέρῳ, δοκιμασθήσιν ἡμῖν τῆς αὐτῶν πίστεως, ἀπιστεῖλαμεν. Οἱ τοις εἰς τάξιν ἐμὴν τῇ ἀγίᾳ τῆς ὑμῶν ἀδελφότητος συνῶθ' ἀπέρονται· καὶ τὰ τῇ κοινῇ μεθ' ὑμῶν γνώμῃ τὰ κατὰ Θεὸν ἀρίσκοντα ψηφισθῆναι· Τουτέστιν, ὥστε ἐν πρώτοις τῆς φθοροποιου πλάνης αὐτοῦ καταδικασθῆσιν, καὶ οὕτως περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀμαθούς πλάνης ἀποκαταστάσεως σκοπηθῆναι· εἶγε ὄλωσ τὴν τῆς ἀληθείας διδασκαλίαν διχομόνος, τὸ αἰρετικῶν φρόνημα· ὅπερ ἡ κακοδοξία αὐτοῦ πέφρηται ἰμπλακτεῖσα, εἰς πλήρες, καὶ σαφῶς οὐκία φωνῆ, καὶ ὑπογραφῆς, καταδικάζειν ἀνίχοτο. Ὅπερ καὶ ἐν τῷ λεβέλλῳ, ὅπερ πρὸς ἡμᾶς ἀπέστειλε, ποιεῖν ἦν ὑποσχόμενος· διὰ πάντων ἐπιγγελλόμενος, ταῖς ἡμετέραις ἀκολουθεῖν ἀποφάσει· δεξάμενος δὲ τὰ γράμματα τοῦ ἐπισκόπου, καὶ συναδελφῶ ἡμῶν Φλαυιανῶ, τελειώτερον πρὸς αὐτὸν περὶ τούτων, ἄπερ ἔδοξεν ἐφ' ἡμᾶς ἀναφέρειν, ἀντιγράφειν· ἕνα τῆς πλάνης ἀπαλειφομένης τῆς νῦν ἀναφυσίσεως, εἰς Πατρός. Ἀμήν.

Id. Mai. vel Id. Januar. Neutrum usdian in nostris codicibus invenimus. Erroneæ quidē sunt hæ variantes, cum laudatur epist. 28, ad Flavianum, data hoc eodem anno idibus Junii.
¹ Ita legere maluimus cum ms. Ven., quam cum vulgatis, εἶ τε Εὐτυχῆς. In marg. quoque edit. Rom. notatum reperies, εἶ γε.
² Ms. Ven., πεπιστιύεαι. Mox in eodem ms. ἀπὸ τῆς εὐθείας πίστεως.
³ In marg. edit. Rom., Ἰουλιανόν.
⁴ In marg. edit. Rom., ἴσως, καὶ τῆ.
⁵ In marg. edit. Rom., πλάνης καταδικασθείσεως, μετὰ ταῦτα καὶ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ τοῦ ἀμαθῶς πλανηθέντος σκοπηθῆναι.
⁶ Ms. Ven., εἰθ' οὕτως; melius quidem, si etiam cætera quomodo sanari possent indicaret.
⁷ Ms. Ven., εἶ γε ὅμως.
⁸ In marg. edit. Rom., ὅπερ.
⁹ Ms. Ven., εἰς πλήρες.
¹⁰ In marg. edit. Rom., ἀκολουθήσων.
¹¹ In eodem marg., ἴσως, δεξάμενοι.

300 EPISTOLA • XXXIV.

^b AD JULIANUM EPISCOPUM COENSEM.

SYNOPSIS. — I. *Eutychem ab unitate fidei excidisse dolet.* — II. *Legatos ad synodum a latere mittit.*

Leo episcopus • JULIANO episcopo charissimo fratri.

CAP. I. — Litteræ dilectionis tuæ, quæ mihi nuper sunt redditæ, quam spiritali catholice fidei vigas amore, demonstrant; et multum gaudere me faciunt, quod ^d in eandem sententiam pia corda concurrunt, ut secundum doctrinam Spiritus sancti impleatur in nobis quod Apostolus ait: *Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata; sicut autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententia* (1 Cor. 1, 10). Cujus unitatis nimium se Eutyches • fecit extraneum, si in sua ^B perversitate veterascit, nec adhuc, quibus vinculis ^f a diabolo sit obligatus, intelligit: et quemquam sacerdotum Domini reperiendum putat, qui ejus imperitiæ amentięque 370 consentiat. Diu apud nos incertum fuit, quid in ipso catholicis displiceret: et cum fratri nostri Flaviani nullas litteras sumeremus, ipse autem scriptis suis Nestorianam hæresim repullulare quereretur, non plene potuimus discere unde procederet, vel quo tenderet tam do-

^a Alias 31. Quæ autem 34 erat, nunc 38. Scripta 15 Junii an. 449.

^b Hæc epistola inventa est hactenus in solis mss. collect. 12, 18 et 19.

^c Cod. Ratisp., *Juliano episcopo Coensium.*

^d Vulgati, *in eadem sententia.* Magis placuit lectio eod. Ratisponensis.

^e *Iidem editi, facit extraneum, qui in sua.* Codd. Vat. et Venet. collect. 12, *fecit extraneum, qui, etc.* Prætulimus exemplar Ratisponense.

losa causatio. Sed postquam gestorum ad nos episcopaliū documenta perlata sunt, omnia illa quæ fallacium querelarum velamine tegebantur, quam essent detestanda, patuerunt.

CAP. II. — Et quia clementissimus imperator, pro benevolentia ac pietate animi sui, de statu hujus, qui ante honorabilis videbatur, diligentius voluit judicari, et atque ob hoc indicendum credidit episcopale concilium, per fratres nostros • Julium episcopum, et Renatum presbyterum, sed et filium meum diaconem Hilarum, quos ex latere meo vice mea misi, ad fratrem nostrum Flavianum sufficientia pro qualitate causæ scripta direxi, quibus et vestra dilectio, et Ecclesia universa cognoscat, de antiqua et singulari fide, quam indoctus impugnator incessit, quid divinitus traditum teneamus, et quid ^b incommutabiliter prædicemus. Quia tamen non debemus partes miserationis omittere, ⁱ congruere moderationi credidimus sacerdotum, ut si condemnatus presbyter plena satisfactione corrigitur, sententia, qua obstrictus est, relaxetur: si vero in eodem insipientiæ suæ luto jacere delegerit, statuta permaneant; et cum eis habeat sortem, quorum est secutus errorem. Data idibus Junii, Asturio et Protogene viris clarissimis consulibus.

^f Vulgati ante Quesn., *perperam a Domino.*

^g *Iidem vulgati cum mss. collect. 12, Julianum.* Vnde annot. 81 in epist. 28 (Col. 779, n. b).

^h Rati-p., *immutabiliter.*

ⁱ Ita cum ms. Grim. Quesnelli etiam nostri codices. Solum Ratisp. *credimus pro credidimus* præfert; et postea omittit vocem *presbyter*, forte melius. Vulg. ante Quesn., *congrua moderatione credidimus sciendum, ut si, etc.*

ADMONITIO IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

1. Verna cap. 1 et 4, *direximus atque miserimus*, quibus legati ab Urbe *directi*, et epistola ad Flavianum data idibus Junii *missa* traditur, indicare videntur sequentem epistolam scriptam fuisse post laudatas litteras ad Flavianum, immo etiam post legatorum discessum, qui *perfecti* dicuntur in epist. 38, data die 23 Julii, quin et epist. 36, data die 20 Junii, ut probabilis ostendimus annot. 3 in ipsam epistolam (Col. 812, n. °); quod tamen in rem præsentem nihil refert. In eadem epist. 38, memoratur adventus Basilii diaconi, qui profectis jam legatis, Flaviani epistolam ad Leonem detulerat. Si is esset idem Basilius, qui Juliani quoque litteras attulisse traditur, multo evidentius hæc epistola scripta dicenda esset post idus Junias, quando legati nondum ab Urbe erant profecti. Ita ex duabus epistolis ad Julianum, quas de eadem re eodem die scriptas credere videtur difficile, sola præcedens epistola data fuisset idibus Junii, sequens vero in posterius tempus protrudenda esset. At omnes codices resistunt, et licet collectiones plures ac diversæ sequentem epistolam contineant, in omnibus tamen *idibus Junii* data notatur.

2. Quesnellus, ut hæc concillet, not. 8, observat in aliquibus epistolis, quæ idus Junii nunc præferunt, nullam fieri Ephesinæ synodi jam indictæ mentionem. Conjecit autem Leonem acceptis primis Flaviani litteris cum gestis synodi Constantinopolitanæ consilium cepisse mittendi legatos quatuor in Orientem, qui rem totam Constantinopoli componerent. Ad hunc unice finem scriptas primum credit *epistolas plures, quæ 15 Junii datæ nunc leguntur.* Solas autem duas nominat, scilicet epist. 28 ad Flavianum, et 32 ad archimandritas Constantinopolitanos, in quibus *reapse nihil de synodo habetur, sed de fidei tantum causa per legatos curanda.* Addit porro: *At antequam legati profecti essent, acceptæ sunt a Leone Theodosii litteræ, quibus de indicta synodo monebatur; statimque iidem legati, qui ad fidei negotium cum Flaviano tractandum destinati erant, ad synodum directi sunt, eorumque tardata profectio, quo novis litteris scribendis tempus daretur, vel prioribus amplificandis; et in his de concilio fit mentio. Itac autem de causa et anterioribus et ultimis litteris eandem chronicam notationem idibus Junii affixam innuit.*

3. Nemiini tamen hæc satisfacere poterunt. Primo enim Flaviani litteras cum gestis Constantinopolitanæ synodi a Leone acceptas, antequam Theodosii epistola de indicto concilio deferretur, non solum absque ullo fundamento, verum etiam contra documentorum fidem præsumit. Priores enim Flaviani litteras cum gestis Constantinopolitanis ad ersus Eutychem sese recepisse Leo significavit solum epist. 27, data die 21 Maii, cum Theodosii epistolam die 13 ejusdem mensis sibi traditam fuisse testatur epist. 31. Præterea ante diem 13 Maii scripta præsumitur celebris epist. 28 ad Flavianum, et legati jam destinati. At die 21 ejusdem mensis, quo data fuit epist. 27, se eidem epist. 28 scribendæ operam dare profiteitur, nondumque cogitasse eam legatis tradere, inquit enim: *De hac re plenius per eum qui ad nos tuæ dilectionis portavit epistolam,*

rescribimus. Epistola adtem 31 affirmat, post acceptas Theodosii litteras legatorum professione ordinanda eniquum tempus superfuisset: Cum & in *idem Miarum*, inquit, quo serenitatis ejus scripta suscepimus, major pars reliqui sui temporis assumenda, ut profectio sacerdotum qui negotio sufficere valeat ordinari. Secundo etiam si hæc aliqua ratione conciliari possent in Quesnelli sententia, no dium tamen solvitur alia difficultas, qua dies iduum Junii signatur in hac epistola, siquidem profectis jam legatis scripta dicenda sit, ut initio notavimus.

4. Quil ergo? auctoritatem tot et antiquarum et præstantissimarum collectionum, quæ nulla variantibus idus Junii constanter præferunt, deserere nefa ducimus: ac propterea Leonem eadem die duis ad eundem Julianum Coensẽm dedisse epistolâs arbitramur, alteram brevem per legatos afferendam, longiorem alteram per Basilium diaconem ab illo diversam, qui profectis jam legatis Flaviani litteras detulit. Verba autem præteriti temporis *diracimus* et *miserimus* nihil movebunt, si considerentur quæ observavimus in annot. 17 (Col. 727, n. b) ad epist. 22, ubi similia exempla præteriti temporis dore præsentis vel mox futura ab ipso Leone adhibita allegavimus. Duas autem epistolâs eodem die ad eosdem dari a Leonis more alienum non est, ut ex exemplis in admont. ad epist. 17 laudatis patet.

5. Unum monendum restat quoad Græcam hujus epistolæ versionem, quæ cum in editionibus Conciliorum puncta alicubi præferat lacunas indicantia, de luxato exemplari Romanorum editorum initio dubitavimus. At Græcum textum conferente cum ms. Vat. 1455, alterius originis ab eo quo Romani editores usi sunt, ac præterea cum duobus codd. Venetis S. Marci 164 et 535 deprehendimus, nec puncta in illis esse, neque lacunationem ullam, sed omnia distincto uno contextu describi; nec tamen quæ in editionibus Græcis desunt, suppleri. Hinc antiquum Græcum interpretem ea quæ desiderantur in Græca versione consulto omisisse non improbabiler conjicimus. Forte Julianus, qui Leonis epist. 93 ad synodum Nicænam Græce interpretatus videtur, nisi animadvertemus in actionem ineditam concilii Chalcedonensis, quam in appendix publicavimus, hanc quoque ad se missam statim Græce reddidit; et cum magna intus tunc effervescent, quæ in Græco desunt, consulto prætermittenda putavit. Libertatem quidem dissimulandi apud Græcos nonnulla alterius epistolæ Leonis ad synodum Chalcedonensem idem Julianus Leonem indicaverat, uti colligitur ex ep. 127, c. 3. Ut autem indicentur quæ in Græca versione omissa fuerunt, ea in Latino textu uncis clausis exhibebimus.

EPISTOLA = XXXV.

b AD JULIANUM EPISCOPUM COENSEM.

SYNOPSIS. — I. Eutychem spem Christianam omniumque mysteriorum veritatem perimere. — II. Virtusque naturæ proprietates in Christo servari. — III. Animam Christi non præexistisse corpori, nec corpus ex nihilo conditum; sed utrumque ejusdem nobiscum esse naturæ.

875 c LEO urbis Romæ episcopus dilectissimo fra- A 876 τῷ ἀγαπῶντι ἀδελφῷ Ἰουλιανῷ ἐπισκόπῳ.

CAP. I. — Licet^d per nostros, quos ab Urbe^b pro fidei causa direximus, plenissimas ad fratrem^f nostrum Flavianum litteras miserimus contra nimiam impietatis errorem, tamen quia per filium nostrum Basilium diaconem scripta tuæ dilectionis accepimus, quæ multum nobis catholici sensus fervore placuerunt, etiam hanc paginam quæ illis epistolis consenseret adjecimus, ut & unanimiter atque constanter his qui Evangelium Christi corrumpere cupiunt resistatis: quoniam sancti Spiritus in nobis atque in vobis una est eruditio eademque doctrina: quam^h quicumque non recipit, 877 non est membrum corpo-

Et καὶ διὰ τῶν ἡμετέρων γ. ὧν ἀπιστάλαμεν ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ τοῦ πράγματος τῆς πίστεως, κληρίτιστα πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν φιλοκρινὸς διαπεφύμεθα γράμματα κατὰ τῆς πλάνης τῆς πολλῆς ἀσεβείας. Ὅμως ἐπειδὴ διὰ τοῦ τέκνου ἡμῶν Βασιλείου τὰ γράμματα τῆς σῆς ἀγάπης ἐδεξάμεθα ἅπερ ἡμῖν ἤρесе πάντῃ τῷ ζῴῳ τοῦ καθολικοῦ φρονήματος ζῶντα. καὶ τοῦτο τὸ γράμμα, ὅπερ οὐκ ἀπάδει τῶν γραμμάτων ἐκείνων. καὶ νῦν προσεθήκαμεν ὥστε ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ ὁμοψύχως, καὶ σοβαρῶς τοῦτοις ἡμέτεροι ἀντιθέμενοι, οἱ πᾶσι τὸ τοῦ θεοπτότου εὐαγγελίου διαφθεῖραι ἐπιθυμοῦσιν, ἐπειπερ ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν

a Alias 25. Quæ autem antea 35 erat, nunc 59. Scripta 13 Junii an. 449.

b Exstat hæc epistola in mss. collectionibus 2, 5, 11, 13, 15 et 17 usque ad 24, ac in peculiari codice Vat. Regiæ 293. In tabula collect. 5 sic titulus legitur c. 88: Ad Julianum episcopum de damnatione hæresis Eutychianæ.

c Cod. collect. Chalcedon., Dilectissimo fratri Juliano Leo. in Ratisponensi ceteroquin emendatissimo hæc oratione inscriptio legitur: Juvenati episcopo Hierosolymitano.

d Mss. collect. 21 habent, per eos propter nostros. Mox editi Leonis ante Quesn. cum ms. Florentino, ad Urbem. In solo ms. Cuiq. collect. Chalced. omittitur ad Urbe.

e Voces pro fidei causa debent in septem Quesnelli codicibus indicari in margine, et in duobus nostris Vat. collect. 11 et Florentina collect. 13. Item Quesnellus not. 8 has voces expungendas credidit, ut quæ, inquit, ex Græca versione in Latinam irreperunt, quæ versio longe pura habet a textu originali Hierosolymitano. Perperam: existant enim in tredecim

nostris codicibus, inter quos Vindebonensis collect. 8 et Ratisponensis a Græco non pendunt, ipsi etiam mss. libri Latine collectionis Chalcedonensis adeo non dimittant a Græca versione, ut careant quibusdam additamentis, quæ sunt in Græco textu, et tria membra exhibeant, quæ in Græco desiderantur; unde Latinus textus hujus collectionis ab ipso originali Leonis originem ducit.

f Verba nostram a Quesnello insertam omittunt plerique nostri codices, sicut et anteriores editiones. At itam exhibent mss. Vindebon. collect. 8 et Florent. collect. 13 ac Græca versio.

g Græca versio, observante etiam Quesnello not. 4 addit: Pro veritate humanitatis Christi. Post puncta, loco verborum in nobis atque in vobis, eadem Græca versio, Quesnello pariter animadvertente vol. 2, habet, in universa catholica Ecclesia.

h Mss. Veron. 57, Vindebon. collect. 8, Vat. collect. 11 et Ratisp., quisque, vel quisquis non recipit. Mox codd. collect. 21, nec membrum corporis Christi esse potest, nec capite gloriari.

i In marg. edit. Romæ. ἴσως, ἀρτετεῖναι.

riū Christi; nec potest eo capite gloriari, in quo nature eandem asserit non haberi. Quid autem prodest imprudentissimū sibi, Nestorianæ hæreseos nomine, eorum lacerare opinionem, quorum piissimam convellere non potest fidem; cum quantum Nestorius a veritate discessit, Deitatem Verbi ab assumpti hominis substantiā separando, tantum a recto tramite etiam isto desciscat, qui Unigenitum Dei Fillium sic de utero beate Virginis prædicat natum, ut humani quidem corporis speciem gesserit, sed humanæ carnis veritas Verbo unita non fuerit? De quo prodigio falsitatis quis non videat quæ opinionum monstra nascantur? ^b Qui enim negat verum hominem Jesum Christum, necesse est ut multis impietatibus impleatur, eumque aut Apollinaris sibi vindicet, aut Valentinus usurpet, aut Manichæus obtineat: quorum nullus in Christo humanæ carnis credidit veritatem. Qua utique non recepta, non solum quod secundum carnem atque animam rationalem, qui erat in forma Dei, manens idem in forma servi, homo natus denegatur; sed etiam, quod crucifixus est et mortuus ac sepultus, quodque die tertio ^c resurrexit, et quod ad dexteram Patris ^d sedens ad judicandos vivos **879** et mortuos, in eo corpore sit venturus, in quo est judicatus ^e, abnuitur: quia hæc redemptionis nostræ sacramenta vacuantur, si Christus verum veri hominis, totamque naturam suscepisse non creditur.

CAP. II. — An quia manifesta erant signa divīna, falsa dicentur documenta corporea: et testimonia utriusque naturæ valebunt, ut Creator intelligatur; non valebunt, ut creatura salvetur? Quod Deitatis est, caro non minuit; quod carnis est, Deitas non peremittit. Idem enim et sempiternus ex Patre, et temporalis ex matre, in sua virtute inviolabilis, in nostra infirmitate passibilis, in Deitate Trinitatis cum Patre et Spiritu sancto unius ejusdemque naturæ; in susceptione autem hominis non unius substantiæ, sed unius ejusdemque personæ: [ut idem esset dives in paupertate, omnipotens in abiectione, impassibilis in supplicio, immortalis in morte.] Nec enim Verbum aut in carnem, aut in animam aliqua sui parte conversum est; cum simplex et incommutabilis natura Deitatis, tota in sua sit semper essentia, nec damnum sui recipiens, nec augmentum; et sic assumptam

^a Græca versio, observante Quesn. not. 3, addit: *et ab ipsa Virginis conceptione. Dein aliqui codd. discedat pro desciscat.*

^b Posterior visa est hæc lectio, quam codex Ratisponensis et quatuor nostri ac totidem Baluzii collect. Chetredon. approbant. Concinit etiam Græca versio. Quesnellus cum suis mss. Thuan., Grim. Corbei. et Victor. ac Surio: *Qui enim negat mediatorum Dei et hominum hominem Jesum Christum. Ceteri editi eam mss. Viadobon. collect. 5, et codd. collect. 21 ac 24, atque exemplo Sighardi: Negator enim mediatoris Dei et hominum hominis Jesu Christo necesse est, etc. Cod. Vat. collect. 11: Negato enim mediatore Dei et hominum homine Jesu Christo necesse est, etc. Mox pro simplicitur Quesnellus in marg.: Al., impli-cetur.*

^c Vulgati ante Quesn. addunt *a mortuis; delect mss. etiam Quesnelli, et Baluzii, ac Græca versio.*

^d Ratispon. *sedes, et ad judicandos.*

ἅπασιν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ μία ἐστὶ μάθησις, καὶ ἡ αὐτὴ διδασκαλία· ἢ ἐἴ τις μὴ δέχεται, οὐκ **878** ἐστὶ μέλος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, οὔτε δύναται ταύτη δοξάζεσθαι τῇ κεφαλῇ ἐν ᾗ τὴν οἰκίαν φύσιν διαβεδιαιῶνται μὴ περιέχεσθαι. Τί δὲ ὄφελος τῷ ἀμαθεῖ γέροντι, ὀνόματι τῆς τῶν Νεστοριανῶν αἰρέσεως, ἰκεῖνων διαβάλλειν τὴν δόξαν, ὧν τὴν εὐσεβεστάτην πίστιν καταλύσαι μὴ δύναται; ὅποτε Νεστόριος ὅσον ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀπίστω, τὴν Θεότητα τοῦ Λόγου ¹ χωρίζων ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ προσληφθέντος ἀνθρώπου, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς συλλήψεως τῆς Παρθένου, τοσοῦτον ἀπὸ τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ οὗτος ἀρνητῆ: ὅς τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ οὗτος ἀπὸ τῆς γαστρὸς τῆς μακαρίας Παρθένου νομίζει τυχθῆντα, ὥστε ἀνθρωπίνου σώματος εἰκόνα ἔχειν αὐτόν. ἀνθρωπίνης δὲ σαρκὸς μὴ ἀνελιφθῆναι ἀληθίαν. ² Περὶ οὗ τερατώδους ψεύδους τίς οὐκ ἂν ἴδοι ποῖα βραχυσημιῶν ἀτοπήματα τίκεται; ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀναγκάσιως πλείστων ὄσων ἐμπαιγμάτων πληροῦται τοῦ διαβόλου· καὶ τοῦτον ὡς οἰκίον Ἀπολλινάριος ἔχει. ἡ Οὐαλεντίνος ἑαυτῷ προκυροῖ, ἡ Μανιχαῖος κρατεῖ· ὧν οὐδὲ εἰς ἐν τῷ Σωτῆρι ἡμῶν τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς ἐπίστευσι τὴν ἀλήθειαν· ἢς τινος ὄπλαδὴ μὴ ἀληθῶς ἀναληφθείσης, οὐ μόνον εἰς ἄρνησιν πίπτει ³ τὸ ὅτι κατὰ σάρκα καὶ ψυχὴν λογικῆς ⁴ ὁ ὧν ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ, ὁ αὐτὸς μένων, ἐν μορφῇ δούλου ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅτι σταυρωθεὶς, καὶ ἀποθανὼν. καὶ ταπεινῆ. τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνίστα· καὶ ὅτι ⁵ καθεζόμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ἐπὶ τῷ κρῖνεν ζῶντας καὶ νεκροὺς ἐν τούτῳ τῷ σώματι **880** ἴσταν ἔλευσόμενος, ἐν ᾗπερ ἦν καταδικασθεὶς. οὐδαμῶς ὁμολογεῖ ταῦτα γὰρ ἅπαντα τῆς ἡμετέρας λυτρώσεως τὰ μυστήρια ματαιοῦται εἴη ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ὧν ἀληθῆς ⁶ τοῦ ἀληθοῦς, ἀνθρώπου τὴν ὅλην φύσιν ἀνελιφθῶς οὐ πιστεύεται· ¹ καὶ ἐπειδὴ περ ἀληθῆ τὰ θεῖα σημεῖα γηγίνονται, ψευδῆ τὰ διὰ τοῦ σώματος ἀποδεικνύμενα λέγεται, ὥστε τὰς μαρτυρίας ἑκατέρας τῆς φύσεως ἔχειν μὲν ² ὅπως ὁ Σωτὴρ νοεῖσθαι δυνατῆ, μὴ ἔχειν δὲ ἀπ' ὧν μέλλει τὸ ἡμέτερον γένος σωθῆναι; ὁ τοίνυν ἐστὶ Θεότητος. ἡ σὰρξ οὐκ ἐμείωσεν· ³ ὁ δὲ ἐστὶ σαρκὸς. ἡ Θεότης οὐκ ἐφθίρεν· ὁ γὰρ αὐτὸς ἐστὶ καὶ προαιώνιος ἐκ Πατρὸς. καὶ κατὰ χρόνους ἀπὸ μητρὸς· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς οἰκίας δυναμικῶς ἀφθαρτος ἐπὶ δὲ τῆς ἀσθενείας τῆς ἡμῶν παθητός· καὶ ἐν μὲν τῇ Τριάδι τῆς Θεότητος μετὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μίᾳ καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως, ἐν δὲ

^d Vulgati ante Quesn. addunt *ad mortem; codices ignorant ac interpretati Græca.*

^e Ita juxta textum Latium, *ab assumpti hominis substantia separando, restitulumus hanc locum om̄s m-s. Ven. et Vat. In vulgatis, χωρίζων ἀπὸ τοῦ προσληφθέντος ἀνθρώπου.*

¹ In marg. edit. Rom., ἀπ' οὗ.

² In marg. edit. Rom., ἴσως, τοῦ

³ Ms. Ven., ὁ Θεὸς ἦν ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ.

⁴ Aliebt καθεζόμενος a mss. Veni.

⁵ Ms. Ven., τοῦ ἀληθοῦς ἀνθρώπου ἦν ἑμὴν φύσιν ἀνελιφθῶς, mendosus. Etiam mss. Vat. habet ἐμὴν.

⁶ In marg. edit. Rom., ἦ.

⁷ In marg. edit. Rom., ὅπως κλάσως νοεῖσθαι μὴ ἔχει (leg., ἔχειν) δὲ, ἀπ' ὧν μέλλει παθῆναι (leg., σωθῆναι) τὸ πλάσμα. In mss. veru Ven. et Vat. hæc ultima verba snt, sed corruptissimè, περιπεπλησμέναι: ἀπ' οὗ μέλλει καὶ ἡ μήτηρ γεννησομένη σωθῆναι.

⁸ Ms. Ven., ὁ δὲ ἐν ἐστὶ.

naturam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneat [Cur autem inconueniens **881** aut impossibile videatur ut Verbum et caro atque anima unus Jesus Christus, et unus Dei hominisque sit filius, si caro et anima, quæ dissimilium naturarum sunt, unam faciunt etiam sine Verbi incarnatione personam: cum multo sit facilius ut hanc unitatem sui atque hominis Deitatis præstet potestas, quam ut eam in substantiis a suis obtineat solius humanitatis infirmitas?] Nec Verbum igitur in carnem, nec in Verbum caro mutata est; sed utrumque in uno manet, et unus in utroque est, non diversitate divisus, non permixtione confusus: nec alter ex Patre, alter ex matre; sed idem aliter ex Patre ante ^b omne principium, aliter de matre in fine sæculorum: ut esset mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus (I Tim. II, 5), in quo inhabitaret plenitudo Divinitatis corporaliter (Coloss. II, 9): quia assumpti, non assumptis provecio est, quod Deus illum exaltavit et donavit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confiteatur quoniam Dominus Jesus ^c Christus in gloria est Dei Patris (Philip. II, 9-11).

CAP. III. — [In eo vero quod Eutyches in episcopali iudicio ausus est dicere ante incarnationem duas in Christo fuisse naturas, post incarnationem autem, unam, necessarium fuerat ut ad reddendam rationem professionis suæ crebris atque sollicitis iudicum interrogationibus urgeretur, ne tamquam inane aliquid præterfueret, quod non nisi de haustu venenatorum dogmatum apparebat ^d effusum. Arbitror enim talia loquentem hoc habere persuasum, quod anima quam Salvator assumpsit prius in cælis sit commorata quam de Maria virgine nasceretur, eamque sibi Verbum in utero ^e copularet. Sed hoc catholicæ mentes auresque non tolerant: quia nihil secum Dominus de cælo veniens nostræ conditionis exhibuit; nec animam enim quæ anterior exstitisset, nec carnem quæ non materni corporis esset, accepit. Natura quippe nostra non sic assumpta est ut prius ^f creata, post assumperetur, sed ut ipsa assumptione crearetur. Unde quod in Origene merito damnatum est, qui animarum, antequam ^g corporibus insererentur, non solum vitam, sed et diversas fuisse asseruit actiones, necesse est ut etiam in isto, nisi maluerit sententiam ^h adicere, plectatur.] Nativitas enim Domini secundum carnem,

^a Codex Ratisp. delet suis.

^b Idem codex delet omne.

^c Duo codd. omittunt nomen Christus.

^d Ita omnes nostri codices et editi ante Quesn. apud quem *effusum*, et in margine ed., *effusum*.

^e Ratisp. cum codd. collect. 21 et editis Leonis anterioribus Quesnello, *copularit*.

^f Quesn. in margine: Al., *creata sumeretur*.

^g Veron. 57, in corporibus. Mox pro *insererentur* Quesn. in marg.: Al., *miscerentur*. Dein editi et aliqui codd., *non solum vitas*. Quesnelli emendationem noster cod. Vindebon. collect. 5 et omnes coll. Chalcedon. approbant.

^h Ratispon. addit *suam*.

Α τῷ μυστηρίῳ τοῦ ἀναληφθέντος ^a ἀνθρώπου, οὐ μιᾶς οὐσίας, ἀλλ' ἐνὸς προσώπου, καὶ τοῦ αὐτοῦ. Οὔτε γὰρ ὁ λόγος εἰς σῶμα, ἢ εἰς ψυχὴν κατὰ τι μέρος οἰκίῳ ἐτέραπῃ ὅποτε ἀπλῆ, καὶ ἀναλλοίωτος ἢ τῆς θεότητος φύσις, ὅλη ἐν τῇ οἰκίᾳ αἰεὶ ὑπάρχει οὐσία, οὐδεμίαν ἑαυτῆς μείωσιν δεχόμενη, οὔτε προσθήκην· καὶ κἀκεῖ, οὕτω τὴν προσληφθεῖσαν μακαρίαν ^b ἀποτελέσασα φύσιν, ἵνα ἡ δοξασθεῖσα ἐν τῇ δοξασάσῃ μεμνηκυῖα τυγχάνῃ. Οὔτε οὖν ὁ λόγος εἰς σῶμα, ὡς εἶπομεν, οὔτε εἰς λόγον τὸ σῶμα ἡλλοιωταὶ ἀλλ' ἑκάτερον ἐν ἐνί, καὶ ^c ἐν ἀμφοτέροις ὁ εἰς· οὐ διαφορᾷ δηρημένως, οὐ τῷ μιμίχθαι συγκαχυμένως· ὥστε ἕτερος μὲν ἐκ πατρὸς, ἕτερος δὲ ἐκ μητρὸς· ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἄλλως μὲν ἐκ πατρὸς πρὸ πάσης ἀρχῆς. Ἄλλως δὲ **882** ἐκ μητρὸς ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν· ἵνα γένηται μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Β ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς· ἐν ᾧ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς κατοικεῖ· ἐπειδήπερ τοῦ προσληφθέντος, οὐ τοῦ προσλαβόντος ἐστὶν ἡ προκοπή· ὅτι καθάπερ ὁ Ἀπόστολος λέγει, Ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχάρισατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἑπουραίων, καὶ ἐπυγίων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἑομολογήσεται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς· τοιγαροῦν ἢ κατὰ σάρκα τοῦ δεσποτοῦ γέννησις, εἰ καὶ τὰ μέγιστα ἔχει τινὰς ιδιότητας, δι' ὧν τὰ τῆς ἀνθρωπίνης παρόδου τῆς εἰς τὸν βίον ὑπερβαίνει προύμα, εἴτε καθὼ μόνος ἐξ ἁγίου πνεύματος ἀπὸ ἀρθάρτου παρθένου χωρὶς ἐπιθυμίας συλληφθεὶς ἐστὶ καὶ τεχθεὶς, εἴτε καθὼ οὕτως ἐκ τῆς γαστρὸς τῆς μητρὸς ἀπεκυήθη, ὥστε καὶ τὴν εὐγονίαν τεκεῖν, καὶ μῖναι τὴν παρθενίαν· C ὁμως οὐχ ἕτερος ἢ φύσεως ἢ τούτου σάρξ, ἢ περ ἐστὶν ἢ τῆς ἡμῶν· οὐδὲ καθ' ἑτέραν ἀρχὴν ἐνεπνεύσθη τούτῳ ἢ ψυχῇ κατὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἢ τις ὑπερέιχει οὐ κατὰ τὸ τοῦ γένους διάφορον, ἀλλὰ κατὰ τὸ τῶν δυνάμεων ὑπερβάλλον. Καὶ γὰρ οὐδὲν εἶχεν ἐναντιούμενον ἐξ ἐπιθυμίας σαρκὸς· ἐπειπερ ἡμαζὸν αἰσθήσεις τοῦ σώματος δίχα νόμου τινὸς ἁμαρτήματος, καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν κινήσεων ὑπὸ τῷ τῆς θεότητος καὶ τῷ τῆς διανοίας οὐκ· οὔτε ἐπηρεάζετο διὰ τῶν δειλασμάτων, οὔτε παρεχωρεῖ τοῖς πάθεσιν. Ὡστε ^d ὁ **884** ἀληθὴς Θεὸς ἄνθρωπος ἐγεννήθη· καὶ οὔτε κατὰ προϋπάρχουσαν ψυχὴν ἐξ οὐρανοῦ ^e κατενχθεὶς, οὔτε κατὰ σάρκα ἐκ στοιχείου τῶς προσληφθεὶς ἢ τεχθεὶς ἐκ τοῦ μηδενός· ἀλλὰ ^f τὸ αὐτὸ ἔχων ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι πρόσωπον, καὶ τῶν κοινῶν ἡμῶν κρατῶν φύσιν ἐν σώματι καὶ ψυχῇ· οὐ γὰρ ^g ἂν ἦν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων μεσίτης, εἰ μὴ ὁ αὐτὸς Θεός, καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἐν τῷ αὐτῷ καὶ εἰς ὑπῆρχεν, ^h καὶ

^a Mss. Ven. et Vat., ἀνθρώπου, ἐνὸς προσώπου.

^b Ita ex ms. Vat. legendum. Videtur suffragari etiam Ven. cod. qui habet ἀποτελέσασαν. Male in vulgatis ἀποτελέσας.

^c Ms. Ven., ἐν ἀμφοτέροις, sicque notatur etiam in marg. edit. Rom.

^d In marg. edit. Rom., ὁ ἀληθὴς Θεός, ἀληθὴς ἄνθρωπος, ex Lat.

^e Ms. Ven et Vat., καταχθεὶς.

^f Ms. Ven. et Vat., τὸ αὐτὸ ἡμῶν ἔχων, pessime.

^g Vulgati omittunt ἂν: quod iamen supplendum ex ms. Vat., ut vis verbj esset, quod est in Latino textu, exprimitur.

^h Deest καὶ, sed male, in ms. Ven.

quamvis habeat quædam propria quibus humanæ conditionis initia transcendat, **883** sive quod solus ab inviolata Virgine sine concupiscentia est conceptus et natus, sive quod ita visceribus matris est editus, ut et secunditas pareret, et virginitas permaneret; non alterius tamen naturæ erat ejus caro quam nostræ; nec alio illi quam cæteris hominibus anima est inspirata principio, quæ excelleret, non diversitate generis, sed sublimitate virtutis. Nihil enim carnis suæ habebat adversum [nec discordia desideriorum gignebat compugnantiæ voluntatum]. Sensus corporei vigeant sine lege peccati, et veritas affectionum sub moderamine Deitatis et mentis, nec tentabatur illecebris, nec cedebat injuriis. Verus homo vero unitus est Deo, nec secundum existentem prius animam deductus est e cælo, nec secundum carnem creatus ex nihilo; eandem gerens in Verbi Deitate personam, et tenens communem nobiscum in corpore animaque naturam. Non enim esset Dei hominumque mediator (I Tim. II, 5), nisi idem Deus idemque homo in utroque et unus esset et verus. Incitat quidem nos ad latitudinem disserendi materiæ magnitudo; sed apud eruditionem tuam non est copiose laborandum: præsertim cum jam per nostras ad fratrem Flavianum sufficientes litteras miserimus, ad confirmandos animos non solum sacerdotum, sed etiam laicorum. Præstabit, ut credimus, misericordia Dei, ut absque cujusquam animæ detrimento possint adversum diaboli dolos, et sana defendi, et vulnerata curari. Data idibus Junii, Asturio et Protogene viris clarissimis consulibus.

885 EPISTOLA XXXVI.

AD FLAVIANUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.
 Synopsis. — Litteras et gesta synodi adversus Eutychem se accepisse monet.

FLAVIANO charissimo fratri LEO papa.

Litteras tuæ dilectionis accepi cum gestis, quæ

* Omnes mss. libri collect. Chalcedon. et Græca versio, nec non Sichardus cum codd. collect. 24 et vulgatis Quesnello anterioribus addunt, ex Spiritu sancto. Cæteri nostri codd. et novem Quesnelli ab ecclia not. 5 has voces ignorant. Max. sine concupiscentia carnis in codd. collect. 41 et 21 atque in vulgatis ante Quesn., qui vocem carnis in aliis nostris et Baluzii mss. omissam auctoritate suorum codicum rectius expunxit.

† Ita ex Ratisponensi ac tribus mss. collect. Chalcedon. et ex Vat. collect. 41. Alias, nostra.

‡ Unus noster codex cum editis conciliorum, nec discordiam desideriorum gignebat compugnatio (editi, compugnantiæ) voluntatum. Ratisponensis: Nec discordia desideriorum gignebat compugnantiæ voluntatum; ubi vel discordia pro discordiam perperam scriptum fuit, vel compugnantiæ pro compugnantiæ.

§ Cod. Curb. Quesnelli, sine sordis peccati.

¶ Ms. Ratisp., ex alio. Quidam codd., deductus e cælo, omisso verbo est.

‡ In Græca versione, Quesnello observante not. 7, sic: Sed eandem habens in divinitate et humanitate personam.

§ Cod. Ratisp., Incitat enim nos. Chig. collect. Chalcedon.: At incitet quidem nos. Græca versio addit, frater honorabilissime.

¶ Mellior visa est hæc lectio cod. Florentini quam aliorum et editorum, copia laborandum.

‡ Græca versio addit: Deus te servet incolumem, honorabilissime frater.

‡ Al. 32. Quæ autem 36 erat, nunc 40. Scripta 20 Junii an. 449.

‡ Edita fuit hæc epistola a Merlino ex mss. collect. 12. Quesnellus eandem invenit in cod. Grimano collect. 18. Nos solos codices collect. 12 conferre potuimus. Leo autem hac epistola respondet epistolæ 26 Flaviani.

‡ Editi ante Quesn. cum mss. collect. 12, super questione.

B apud vos de fidei questione confecta sunt. Et quia clementissimus imperator pro Ecclesiæ pace sollicitus synodum voluit congregari, quamvis evidenter appareat, rem, de qua agitur, nequaquam synodali indigere tractatu; tamen, frater charissime, subsecutos esse significo, quos in hac re placuit desti-

‡ Ita anteriores editiones cum nostris codd. collect. 42, Vat. et Veneto. Quesnellus ex Grimano emendandum putavit subsecutos, quia legatos nondum profectos liquere censuit tum ex hac epistola ubi verbum futuri temporis portabunt, tum ex epist. 38 data 23 Julii, ubi legati profecti traduntur. Hæc paucis indicavit in marginali postilla scribens: At nondum profectos esse legatos constat ex hac epistola, et ex 34, nunc 38. Sed hæc nihil evincunt. Portabunt enim dici potuit de legatis jam profectis, qui tamen nondum Constantinopolim pervenerant. Profecti autem affirmantur legati epist. 38, cum Basilii Flaviani litteras attulit: quod verum est, etiam si illi ante diem 20 Julii discessisse credantur. Id autem nobis satis probabile est tum ex data iduum Junii, qua præcedentes epistolæ per legatos transmissæ paulo ante eorum profectionem signatæ videntur, tum ex die kalendarum Augusti Ephesino concilio præstituta, quæ longiores legatorum moras in Urbe nequaquam ferebat. Hæc satis videntur ad præferendam vocem subsecutos. Hinc epist. 39 frequenter per occasiones idoneas litteræ ad Flavianum scriptæ dicuntur, quod epistolam 38 per legatos tunc transmissos directam, hanc vero et epist. 38 aliis occasionibus post legatorum discessum missas, non obscure indicat. Quod si Flaviani litteræ cum Constantinopolitanis in Eutychem gestis a Leone acceptæ, quæ hic indicantur, quæque procul dubio sunt secundæ ejusdem litteræ (prioris enim Leo acceperat ante diem 27 Maii ex epist. 27); si, inquam, hæc secundæ Flaviani litteræ eadem sunt, ac scripta ejusdem ad Leonem memorata in epist. 38, ut Quesnellus præsumpsit (vide annot. 2 (Col 812, °) in eadem epist. 38), cum hæc scripta per

‡ Abest hæc epistola, sed perperam, a ms. Ven.

‡ Ms. Ven. ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς.

‡ Sic ex ms. Vat. Latino cohærentius. Vulgati, φυλάξτε.

nare. Nec necessarium fuit nunc amplius scribi, cum, A propitio Deo, de his quæ causæ credimus convenire per ea quæ ipsi portabunt scripta sis plenius instruendus. Data ^a duodecimo kalendas Julii, Asturigo et Protogene viris clarissimis consulibus.

886 EPISTOLA ^b XXXVII.

^c AD THEODOSIUM AUGUSTO.

SYNOPSIS. — *Fidei et confessionis unitatem esse servandum. Legatos ad synodum Ephesinam missos, ad quam ut se conferret, necessitas non sinit.*

LEO THEODOSIO Augusto.

Acceptis clementiæ vestræ litteris, multum universali Ecclesiæ gaudendum esse perspexi, quod christianam fidem, qua ^d divina Trinitas honoratur et colitur, in nullo dissimilem, in nullo vultis esse discordem. Quid enim rebus humanis ad exorandam B misericordiam Dei efficacius suffragetur, quam si una gratiarum actio, et unius confessionis sacrificium majestati ejus ab omnibus offeratur? ^e In quo sacerdotum et cunctorum fidelium ita demum erit plena devotio, si in his quæ per unicum Dei Filium Deum Verbum pro nostrâ redemptione sunt gesta, nihil aliud sentiat, quam quod ^f ipse de se et prædicari jussit et credi. Unde quamvis ^g ad eum, quem concilio episcopali pietas vestra constituit, 887 occurrere me ratio nulla permittit; cum hæc ^h quæ ex hoc ante exempla præcesserint, et temporatis necessitas me non patiat, deserere civitatem præ-

per Basilium allata Leo acciperit *profectis* legatis; multo evidentius demonstratur legendum *subsecutos*; nec Quesnellus satis coherentem *subsecutores* potuit inserere in laudata ejus hypothesi; de qua tamen confer quæ in citata annot. 2 (ms. ^o) observabimus.

^a Ita melius ex cod. Grimano. Quesnellus emendavit, quam in editis ex *mass. collect.* 12 *av kal.*, ubi facile librorum lapsu u in v junctis unitatibus migrare potuit. Eodem scilicet die xii kalendarum Julii data fuit subsequens ad Theodosium epistola, cujus occasione hæc quoque ad Flavianum Leo statim reddidisse videtur.

^b Al. 33. Quæ autem antea 37 erat, nunc 43. Scripta 20 Junii an. 449.

^c Exstat hæc epistola in *mass. collect.* 12, 18 et 19. Hæc autem Leonem respondere credimus eidem imperiali evocatoriæ epistolæ ad synodum Ephesinam, cui per legatos antea responderat epistola 29. Duplicem enim evocatoriæ a Theodosio ad Leonem datam fuisse, cui duplex responsio reddita fuerit, incredibile est. In ea vero rerum perturbatione et angustia temporis synodo præfiniti, cum S. Ponifex fortassis timeret ne legati, Ephesum potius quam Constantinopolim contederent, priores illas litteras Theodosio traderent, novam hæc epistolam alia occasione Constantinopolim ad eundem scribendam pulavit, D

^d Ita Ratisponæ. *collect.* 19 cum Grimano et Herovalliano Quesnelli. Aliæ editiones cum *ms. Veneto collect.* 18, *Divinitus honoratur*, et postea, in *nullo vult.*

^e Sic ex nostris codicibus *collect.* 12 et 19 cum editis ante Quesn. apud quem, in *qua.*

^f Hanc Quesnelli lectionem approbat cod. Ven. *collect.* 12. Ratisp. omittit primum et. Alii editi, ipse prædicari de se jussit.

^g Præcedimus lectionem cod. Ratisponensis. Aliis, *ad diem concilii episcopalis, quem pietas.*

^h Sic codex Venetus cum Quesnello. Ratisp., ex *hac parte exempla.* Cæteræ editiones omittunt *ante.*

A sertim cum tam evidens fidei causa sit, ut ⁱ rationalibus ab indicenda synodo fuisset abstinendum; tamen in quantum Dominus juvare dignatur, meum studium commodavi, ut Clementiæ vestræ statutis aliquatenus pareatur, ordinatis hinc fratribus meis, qui amputandis scandalis pro causæ ^j qualitate sufficient, quique præsentis meæ impleant vicem: quia non talis quæstio orta est ^k de qua aut possit, aut debeat dubitari. Data ^l duodecimo kalendas Julii, Asturigo et Protogene viris clarissimis consulibus.

EPISTOLA ^m XXXVIII.

ⁿ AD FLAVIANUM EPISCOPUM CP.

SYNOPSIS. — *Eum de receptis litteris monet; de fide defensa laudat; ad misericordiam, si hæreticus resistit, hortatur.*

LEO FLAVIANO episcopo Constantinopolitano.

Profectis jam nostris, quos ad vos in fidei causa direximus, per filium nostrum Basileum diaconum ^o scripta tuæ dilectionis accepimus, quibus merito parum de negotio communis sollicitudinis ^p indidisti, quoniam et gesta ^q ante delata, de omnibus nos sufficienter instruxerant, et ad familiarem interrogationem idoneus, erat sermo prædicti, per quem nunc alloquia reddentes, dilectionem tuam per Dei nostri gratiam, ^r in qua fidimus, cohortamur, utentes verbis apostolicis, atque dicentes: 888 *In nullo tetreamini ab adversariis, quæ est illis carnis partitionis, vobis autem salutis* (Philip. 1, 28). Quid enim tam exitiabile,

ⁱ Sic nostri edices cum duobus Quesnelli. Alii editi, *rationalibus causis.* Mox in Ratisp., *abstinentium pro abstinendum.*

^j Ita Ratisp. cum Grim. et epist. 36. Codex Venetus cum aliis editis, *equitate.*

^k Sic nostri codi. cum Grim.; al., *unde pro de qua.* Ratisp. omittit primum aut.

^l Solum Grimon. cod., *xii kal.*

^m Al. 34. Quæ autem antea 38 erat, nunc 42. Scripta 23 Julii an. 449.

ⁿ Continetur hæc epistola in *mass. collect.* 12 et Ratisp. *collect.* 19.

^o Hæc scripta Quesnellus in postilla ad marginem vocavit *secundam Flaviani ad Leonem epistolam*: quod iterum ingerit dias. 1 ad an. 449, num. 3. Indicaretur ergo epistola 26, quam cum Constantinopolitanis in Eutychem gestis a Flaviano secundo missam probavimus in adnotatione ad epist. 22. Sed non videmus quomodo de epist. 26, vel, si placet, de epist. 22, quam Quesnellus secundam censuit, Leo hic poterit affirmare, in ea Flavianum parum de negotio indidisse; et quomodo epist. 39, de Basilio diacono, qui has litteras detulit, poterit scribere: *Basilium ad te, ut volueras, ipsi remisimus*; quæ indicant aliquid in eisdem litteris fuisse insertum de remittendo citius Basilio, cujus tamen nec in epist. 26 nec in epist. 22 ulla mentio datur. Serius etiam multo videretur remissus, si elata per ipsum epistola secunda Flaviani cum Constantinopolitanis gestis ante diem 29 Junii ex epist. 27. Solum paulo ante diem 23 Julii fuisset remissus. Hinc setem tertiam, quæ desideratur, Flaviani epistolam a Basilio Julio mense allatam hic indicari probabilis credimus.

^p *Mass. collect.* 12 cum editis ante Quesn., *indidisse*, et in margine indidisti, ut in nostro Ratisponensi.

^q Indignantur gesta ante Basilii adventum delata primum cum epist. 22, dein cum epist. 26.

^r Sic ex nostris codi. Ratisp. et *collect.* 19 cum editis ante Quesnellum, apud quem in quo.

quam negata a veritate incarnationis Christi, omnem A
 spem salutis humanæ velle dissolvere, et Apostolo
 contraire dicenti manifeste: *Magnum est pietatis sa-*
cramentum, quod manifestatum est in carne (1 Tim. III,
 16)?^b Quid tam gloriosum quam contra inimicos
 nativitatis et crucis Christi pro fide evangelica dimi-
 care? De cuius purissimo lumine, invictaque virtute,
 datis jam ad tuam dilectionem litteris, quid in nostro
 esset corde patefecimus: ne de his quæ secundum
 doctrinam catholicam didicimus et docemus aliquid
 inter nos videri possit ambiguum. Quia vero tam
 clara et tam valida sunt testimonia veritatis, ut nimis
 emous nimisque obdurate habendus sit, qui ad ce-
 ruscationem levis atque rationis non confestim se a
 tenebris fabritatis excesserit; ad curandam imperi-
 teram insaniam, etiam patienter vos adhibere volu-
 mus medicinam: ut per paternas inreproationes hi,
 qui in senectute carnis cum mente sunt parvuli, di-
 scant obedire majoribus. Ac si deposita imperitiæ
 sæpe vanitate respiciant, omnique errore damnato,
 fidem veram singularemque suscipiunt,^d misericor-
 dia eisdem episcopalis benevolentia non negetur:
 mansuro iudicio quod præce- sit, si impietas meritis
 condemnata in sua pravitate perstiterit. Data decimo
 kalendas Augusti, Asturio et Protogene viris claris-
 simis consulis.

899 EPISTOLA • XXXIX.

AD EUNDEM FLAVIANUM EPISCOPUM CONSTANTINO-
 LITANUM.

Synopsis. — De ejus silentio conqueritur, anjus causa
 Leonis tunc ignota erat Ephesina depredatio.

Leo episcopus FLAVIANO episcopo.

Auges sollicitudinem nostram taciturnitas tua,

^a Codd. Vat. et Venetus collect. 12, *veritate carnis
 Christi.*

^b Ratisp., *Et quid tam.* Mox in laudatis mas.
 collect. 12 desunt voces *nativitatis et.*

^c Sic ms. Ratisp. Alias, *de illis.* Postea in eodem
 codice, *videri possel.*

^d Ita nostri codices et vulgati ante Quesn. qui
 prætulit *misericordie eisdem episcopalis benevolentia
 non negetur.*

^e Al. 35. Quæ autem antea 39 erat, nunc 45.
 Scripta 11 August. an. 449.

^f Hanc epistolam invenimus tantum in mss. col-
 lectionis 12, ex quibus contulimus Vat. 1340 et
 Ven. 169.

^g Vulgati ante Quesn. cum Merlino, *Exitum. No-*
stri codices, Eupychium. Quesnellus ex alio cod. de forte
 Grimaticeo, *Eupychium.*

^h Nostri codd., *scriptis nostris.*

ⁱ Vulgati ante Quesn. cum nostris mss., *actibus.*
 In verba autem, *de totius causæ absolute facias
 certiores,* hæc posuimus Quesnellus apposuit; *Gau-*
saram absolutio conciliorum est. Illic non est Leoni-
 norum verborum sensus. Num concilium Ephesi-
 habendum, quod hic Leo respicit, totam omnem ab-
 solverit, an potius Euechus absolute et S. Fla-
 viani condemnatione implicaverit, seu potius amito-
 rit; quæ sæpe absolvenda fuerat, si Leonis litteræ
 non occurrerent, sed lecte et a Patribus executioni
 mandate fuissent, ut in anteriori vero Ephesino
 concilio accidit, in quo Constantini iudicium in Nesto-
 rii causa Patres secuti sunt; quisque rerum utrius-
 que gestarum peritus facile intelliget.

quod jamdiu nulla dilectionis tuæ scripta suscepi-
 mus; cum nos curarum tuarum participes pro fidei
 defensione solliciti, frequenter per occasiones ido-
 neas ad dilectionem tuam litteras miserimus: ut
 adhortationum nostrarum consolationibus te juvare-
 mus, ut adversariorum stimulis pro fidei defensione
 non cedores, cum laboris tui participes nos probare-
 res. Olim ad fraternitatem tuam nostros credimus
 pervenisse, per quos plenius scriptis mandatisque
 nostris instructum te esse retines, et Basilium ad te,
 ut volueras, ipsi remisimus. Nunc, ne aliqua præter-
 missum occasione te crederes, per alium nostrum
 honorabilem et amabilem nobis virum, Eupychium
 hæc paginam dedimus, ut tota celeritate ad scri-
 pta nostra respondeas, nosque subinde de tuis
 actionibus nostrarumque, et de totius causæ abso-
 lutione facias certiores; ut sollicitudinem quam nunc
 pro fidei defensione gerimus, prosperioribus l nuntiis
 molliamus. Data tertio idus Augusti, Asturio et Pro-
 togene viris clarissimis consulis.

899 EPISTOLA • XL.

AD EPISCOPOS PER ARELATENSEM GALLIE PROVINCIAM
 CONSTITUTOS.

Synopsis. — *Gaudet de bona ac pacifica electione Ra-*
vennil: cui ut donæ de eo conceptæ opinioni satis-
faciat, exoptat.

Dilectissimis fratribus, CONSTANTINO, AUDENTIO,
 RUSTICO, AUSPICIO, NICETÆ, NECTARIO, FLORO,
 ASCLEPIO, JUSTO, AUGUSTALI, YNANTIO, et CHRYSAPHIO, LEO papa.

Justa et rationalis nobis causa gaudendi est,
 cum a sacerdotibus Domini ea gesta cognoscimus
 quæ et paternorum canonum regulis, et apostolicis

¹ Quesnellus, *nuntiatte.* Virgatam lertionem ex
 nostris codd. revocavimus, quippe quæ Leonis stylo
 congruentior videtur.

² Al. 36. Quæ autem 40 erat, nunc 44. Scripta 22
 August. an. 449.

³ Ex-ta in una collectione Arrelatensi 15. Baro-
 nius eam primus edidit ex antiquo ms. Ecclesiæ
 Arrelatensis, cuius apographum e Gallia transmissum,
 et in cod. Vallicell. G. 99, contentum non inutiliter
 collegimus. Utitur etiam editione Sirmondi, qui alia
 hujus collectionis exemplaria in Gallias perspexit.

⁴ Ita cum Sirmondo Quesnellus. Ceteri vulgati
 cum Baronio et ms. Vallicell. *Ynantio;* qui tamen
 codex in alia epist. 63 habet *Ynantio,* V pro Y facile
 commutato. In concilio Arrelatensi sub Ravennio,
 quod Sirmondus divulgavit ex ms. Lugdunensis Ec-
 clesiæ tom. V Concil., pag. 23 editionis Venetæ,
 Ynantius scribitur.

⁵ Quesn. in marg.: Al. *Christis,* cum nullum
 tamen codicem nisi Arrelatensem audivit. I indicium
 viderit, in quo legitur *Chrysaphio;* hæc variantem
 colligere potuit ex synodo Arrelatensi ante laudata,
 ubi tamen *Chrysantius* appellatur, sicut et in concilio
 Carthaginensi an. 525, in quo eisdem Arrelatensis
 synodi documentum insertum fuit. Num vero idem
 hic, an vero alius sit qui Leonine epistolæ inser-
 bitur, nisi alios codices observare liceat, definiti ne-
 quit. Corte in epist. 99 et 102 inter Gallicanos epi-
 scopos *Chrysaphius* censetur.

⁶ Pronomen nobis a Baronio omissum et a Sir-
 mondo atque Quesnello suppletum invenimus in ms.
 Vallicell.

congruant institutis. Neesse est enim ut omne corpus Ecclesiæ salubri crescat augmento, si membra quæ præsumunt, et vigore excellant auctoritatis, et tranquillitate moderaminis. Quod ergo in Arelatensium civitate, defuncto sanctæ memoriæ Hilario, virum etiam nobis probatum fratrem Ravennium, secundum desideria cleri, honoratorum, et plebis, unanimiter consecratis, bonum fraternitatis vestræ opus nostro iudicio roboramus. ^a Quia electionem pacificam atque concordem, cui nec merita morum, nec studia civium defuerunt, postulationis quidem humanæ, sed inspirationis credimus fuisse divinæ. Utatur itaque, fratres charissimi, Dei munere memoratus antistes, et secundum consonantiam omnium ordinum vota, quid ex ipso devotionis expectetur intelligat : ut dispensationis sibi creditæ diligens ac temperans exsecutor, vestro testimonio non inferior, et nostro per omnia **891** favore sit dignior. Deus vos incolumes custodiat, fratres charissimi. Data ^b xi kalend. Septembr., Asturio et Protogene coss.

EPISTOLA ° XLII.

^d AD RAVENNIUM ARELATENSEM EPISCOPUM.

SYNOPSIS. — Ravennio in episcopum electo gratulatur; virtutes episcopales commendat; ut ad ipsum sæpius scribat hortatur.

° Dilectissimo fratri RAVENNIIO LEO.

Profectionem dilectionis tuæ, quæ summi sacerdotii adepta est dignitate, ita nobis placere cognosce, ut non solum tibi de honoris augmento, sed etiam Arelatensi Ecclesiæ, cui te Dominus præposuit, gaudeamus. Ad omnium enim fidelium decus atque utilitatem redundat, cum talis habetur antistes, cujus plurimi et adjuventur præsidio, et incitentur exemplo. Unde quia non ignoras quid de sinceritate animi tui secundum ^f præcedentem notitiam senserimus, justissime nos ^e agnoscis exigere ut quod præ-

^a Cod. Vallicel., Qui; quæ lectio, si esset admitenda, aliam interpunctionem flagitaret.

^b Quesnellus cum Rainaudo pro xi kal. posuit ii kal., ubi numerum Romanum ii pro Arabico 11 sumpsisse videtur; nam in margine notavit diem 22 Augusti, qui respondet diei 11 kal. Septembris. Erronee quidem die ii kal. poneretur, cum epist. 42, data vii kal. ejusdem mensis hisce litteris posterior sit. Sirmondus has quoque litteras signavit vii kal. Septembris. Secuti sumus codicem Vallicellanum.

^c Al. 37. Quæ autem 41 erat, nunc 45. Scr. sub idem tempus antecedentis.

^d Invenitur in mss. coll. 12 et 24 ac in Vat. 541.

^e Quesnellus cum vulgatis Leonis et nonnullis codd., Domino fratri. Insuper titulum emendavimus ex Vat. 541, cui emendationi editiones conciliorum post Sirmondum et sequentis epistolæ inscriptio concinunt; ex quo jure expungenda fuit Quesnelli postilla: Nota Domino.

^f Ita cum ms. Thuaneo legendum, non vero præsentem, ut habent editi et plerique codd., optime statuit Quesnellus not. 4, cui et Sirmondi lectio suffragatur.

^g Editi Leonis, agnoscitis, quod non cohæret cum antecedenti, non ignoras. Correximus ex duobus nostris codd. Vat. 541 et Veneto 169. Sirmondus etiam favet.

^h Vulgati Leonis ante Quesn. cum mss. collect. 12: Modestie igitur tuæ non auctoritas constantiam, sed

sumimus hoc probemus, frater charissime. ^h Modestie igitur tuæ non desit auctoritas, constantiam mansuetudo commendat, justitiam lenitas temperet, patientia contineat libertatem; et declinata superbia, cui proximum est ut decidat, ametur humilitas, cui semper debetur ut crescat. Ecclesiasticarum legum non ignara est dilectio tua, ut intra earum regulas **892** atque mensuras omnia potestatis tuæ jura contineas. ⁱ Justo quippe ideo dicitur lex non esse posita (I Tim. 1, 9), quia normam præceptionis implet iudicio voluntatis, cum verus recti amor ^j in semetipso non habeat et apostolicas auctoritates, et canonicas sanctiones. Quorum devotus sectator et diligens exsecutor in eorum procul dubio consortio gloriaberis, qui de creditorum sibi profectibus talentorum **B** audire meruerunt: *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui* (Matth. xxv, 23; Luc. xix, 17). Ut autem fiduciam dilectionis erga te nostræ habere non dubites, sæpius nos de processu actuum tuorum facias certiores: quoniam iudicii nostri memores cupimus semper de tuis profectibus in Domino gloriari. Deus te incolumem custodiat, frater charissime ^k.

EPISTOLA ° XLIII.

^m AD EUNDEM RAVENNIUM ARELATENSEM EPISCOPUM.

SYNOPSIS. — De Petroniano vago et diacono se Leonis mentiente admonet, eumque ab omnium Ecclesiarum communione expelli postulat.

Dilectissimo fratri RAVENNIIO LEO papa.

C Circumspectum te volumus esse atque sollicitum ne quid tibi plectenda possit vindicare præsumptio; quæ cum aditum falsa subreptione repererit, ad majorem se **893** temeritatem nomine usurpatæ dignitatis extendit. Petronianum quemdam vagum et semper erroneum, certa nos ⁿ clericorum tuorum

mansuetudo commendat. Quesnelli emendationem probant duo nostri codd. Vat. 544 collect. 24 et Vat. 541, atque editio Sirmondi. Vide not. 2 Quesn.

ⁱ Ita cum Quesn. et Sirm. nostri mss. libri collect. 24 et Vat. 541. Cæteri codices et impressi, *Justo tamen dicitur.*

^j Editi ante Quesn., *in semetipso habeat. Quesn. cum duobus mss. et Hincmaro, quibus et tres nostri codd. favent, edidit in semetipso habeat; at simul not. 3 confessus est hanc quoque lectionem carere vero sensu. Etsi enim, inquit, verus recti amor mentem hominis legi Dei subjicial, perfectamque inspiret pro humanis etiam præceptis obedientiam, numquam vel apostolicarum auctoritatum, vel canonicarum sanctionum, quæ leges, ut aiunt, positivæ sunt, notitiam per semetipsum potest impertire. Hæc autem difficultas tollitur addendo particulam negativam non, quam cod. Vat. 1548 collect. 12 suppeditavit.*

^k Licet huic epistolæ desit nota chronica, tamen sub idem tempus quo antecedens, scripta fuit, ut Quesnellus probe ostendit not. 4.

^l Al. 38. Quæ autem 42 erat, nunc 49. Scripta 26 August. an. 449.

^m Baronius hanc quoque epistolam edidit ex laudato codice Arelatensi, cujus apographum ab eo acceptum vidimus in ms. Vallicellano, G, 99.

ⁿ Qui scilicet epistolas Ravennii et comprovincialium de ejusdem Ravennii promotione ad Leonem attulerant.

suggestione didicimus per Gallias se nostrum esse A diaconum jactitasse, et sub hujus honoris obtentu diversas ejus provinciæ Ecclesias circuire. Cujus audaciæ tam nefandæ dilectionem tuam, frater **894** charissime, ita volumus obviare, ut eum, admonitis etiam totius provinciæ episcopis, in sua falsitate

detectum, ab omnium Ecclesiarum communione, ne ulterius hoc usurpet, expellas. Dominus te incolu- mem custodiat, frater charissime. Data sub die vii kalendas Septembr., Asturio et Protegene, vv. clarissimis consulibus.

ADMONITIO IN SEQUEMTEM EPISTOLAM.

1. Duæ sequentes epistolæ, 43 et 44, de re eadem ac eodem, uti præfertur, die ad eundem imperatorem Theodosium scriptæ, easdem fere, si Latinum textum spectes, nedum sententias, sed etiam voces in partem maximam exhibent. Id aliquam suppositionis suspicionem injecit. Porro epistolæ 43 duplici manifesto vitio laborat. Primo certam errorem contra historiam veritatem præfert illis verbis cap. 1: *Hæc nobis comperta sunt... ab ipsis reverendissimis episcopis, qui a nobis missi sunt.* Solus enim Julius episcopus Puteolanus ad synodum legatus fuit: ac præterea unus Hilarius diaconus, qui ex pseudosynodo Ephesina fugit, res gestas ad pontificem coram retulisse, nulla umquam ipsius Julii mentione facta, traditur epist. 44 et 45. Deinde eodem cap. 1 aperta lacuna detegitur. Cum enim verba *pro supradicti sacerdotis arbitrio* ad Dioscorum referantur, Dioscori mentionem præcessisse innuunt, uti præcedit in epist. 44, quæ tamen mentio non apparet in epist. 43. Quapropter hæc epistola veluti spuria nonnullis repudianda visa est, inter quos legendus Tillemontius not. 51 in Leonis vitam.

2. Nos vero ne de suppositione ac falsitate hujus epistolæ suspicemur, Græcæ collectionis Chalcedonensis, in qua non minus hæc epistola describitur, quam epistola 44, auctoritas cogit. Etsi enim eandem epistolam satis vindicare possit Chalcedonensis collectio Latina, quæ ante medium vi sæculum lucubrata hanc epistolam exhibet, multo tamen evidenter omnem suspicionem amovere debet Græcæ collectio, quippe quæ ipso Leone vivente compacta fuit inter an. 455 et 456, ut in præfat. ad epistolas demonstravimus num. 34. Igitur hoc tempore existit apud Græcos Latinum hujus epistolæ autographum, ex quo Græca interpretatio manavit. Majus et antiquius germanitatis testimonium desiderari nequit, quod nulla lacuna, errore nullo, qui nunc in ea epistola appareant, vocari potest in dubium: secus alia documenta, quæ cum erroribus vel lacunis ad nos pervenerunt, etsi aliunde essent certissima, repudiari vel in suspicionem vocari possent.

3. Dum vero ob tantam auctoritatem stet hanc epistolam 43 supposititiam non esse; quoad ea quæ difficultatem afferunt, etsi non æque certo definire, aliquid tamen non improbabiler conjectari licebit. Antea vero præmittendum est, hæctenus quidem præsumptum fuisse epistolam 43, uti Latine edita est ex Latina collectione Chalcedonensi, ipsum esse originale Latinum S. Leonis, quod vetus collector invenerit, suæque collectioni inseruerit, ut in cæteris plerisque Leonis epistolis accidit, ac præsertim in epistola 44, cujus originale Latinum ab eodem reperiunt, Latine collectioni insertum fuit: id quod confirmare posse videtur chronica nota huic epistolæ Latine aposita, quæ cum in Græca versione ex more Græci interpretis ommissa fuerit, ex invento originali Latino derivari videtur. At hanc præsumptionem esse falsam, et Latinum textum, quem habemus epistolæ 43, non esse originale, nec originalis Latini exemplum, satis manifeste deteximus. Cum enim in Græca versione hujus epistolæ ea non exigua lacuna sit, quam paulo ante indicavimus; si auctor Latine collectionis Chalcedon. Latinum exemplum, quod insereret, nactus fuisset, ita in Latino ipsius epistolæ textu suppleta legeretur memorata lacuna, sicuti ex Latino exemplo, quod invenit epistolæ 53 ad Julianum, suppletæ nescitur lacunæ quatuor quæ in Græca, ejusdem interpretatione deprehenduntur: licet ex his non perinde vitietur ipsius epistolæ sensus, uti ex unica maxime læditur sensus epistolæ 43. Ideo igitur collector non supplevit in textu Latino versionis Græcæ lacunam hujus epistolæ, quia Latinum ipsius originale, vel exemplum nequam invenit. Adde quod si Latinum exemplum invenisset collector, non solum lacunam suppleret, sed errorem etiam historicæ veritatis contrarium exinde emendasset. Exemplar enim Latinum æque mendosum ac mutilum ab eo fuisse inventum, sicuti mendosa ac mutila est Græca versio, omnino incredibile est. De nota chronica, quæ in Latino præfertur, dicemus paulo post.

4. Cum ergo Latino collectoris defuerit hujus epistolæ originale vel exemplar Latinum, ac præ oculis haberit tantum Græcam versionem, Latinum textum quem dedit sic ab eodem compactum arbitramur. Cum reperisset Latinum exemplar solius epistolæ 44, quæ plures exhibet sententias similes epistolæ 43, ubi similia vel fere similia in utrisque deprehendit, abtineos ab interpretatione Græci textus hujus epistolæ, qui loco originalis habendus erat, transcripsit Latina verba integrasque periodos ex originali Latino epistolæ 44, eaque aptavit epistolæ 43. Ubi vero diversas sententias perspexit, quæ non existant in epistola 44, uti accidit præsertim in epistolæ exordio, interpretationem ex Græco facere coactus fuit. Interpretationis quidem iudicium proditor in nonnullis capituli primi, quæ a Leonina ratione scribendi non modicum discrepant, nec non in illo imperatoris titulo initio cap. 2 inserto *tranquillissime principum*, quem a Leoninis formulis abhorrentem, ad Græcam locutionem propius accedere idem Tillemontius laudato loco persensit. Titulus etiam *reverendissimi*, qui episcopis legatis capite primo tribuitur, a Leonis more alienus, ex Græco manare dignoscitur; quod eum Græce *εὐαβέστατος* scribitur, in antiqua versione concilii Chalcedonensis *reverendissimus* redditur.

5. Si vero Latinus textus ab auctore Latine collectionis Chalcedonensis ita ex arbitrio confectus, Leoninus originalis nec est, nec haberi potest; jam tota disquisitio versari debet non circa Latinum textum, sed circa Græcum, qui ex originali in Orientem misso profectus, ubi deest originale Latinum, loco originalis habendus est. Græcum autem textum expendentibus salam fiet, non unum exordium epistolæ differre ab exordio epistolæ 44, sed totas litteras discrepare, adeo ut, licet similes sententiæ plerumque concurrant in utrisque, in pluribus tamen quavis minutioribus differant: quæ non interpretationi diversæ earumdem litterarum, sed Latinis originalibus dissimilibus tribuenda sunt. Nam aliæ sententiæ brevioribus verbis in Græco epistolæ 43 expositæ, quæ latius explicantur in epist. 44, nonnulla commata omittunt, quæ interpret non præterisset; aliæ vero diversa etiam ratione proponuntur, ut, exempli gratia, est illud: *Atque isti, quorum est causa gravior, vel consiliis acquiescant, vel ab una Ecclesia excusantur*: quæ sententia aliter exponitur in epist. 44, his verbis: *Ipsique, quorum est causa durior, si consiliis melioribus acquiescant, ab Ecclesiæ unitate non excidant.* Hæc duplex ejusdem sententiæ explicandæ ratio non a diverso Græco ejusdem epistolæ interprete, sed ab exemplo Latino diverso manifeste pendet. Ex his epistolam 43, quæ collato Græco textu tot capitibus discrepare cognoscitur ab epistola 44, aliam esse epistolam, nihil dubitandum est; ac proinde

necessarium fuit, Græci textus, qui originalis vicem gerit, Latinam interpretationem dare, non solum ut Græcæ linguæ minus peritis pateleret apertum discrimen, verum etiam ut haberetur Latine hæc epistola, quæ solum Græcæ prostat; Latinus enim textus, quem habemus, nec originalis, nec integra versio est, ut vidimus, et epistolæ 44 potius quam epist. 43 in partem maximam exiit.

6. Fatendum vero est, in Græco textu præter lacunam et errorem, his orationibus, quarum initio meminimus, alia loca vel luxata et corrupta, vel certe obscura et implexa inveniri. At errorem historicum facili duarum litterarum mutatione emendari in Græco textu, nullo autem modo in veteri interpretatione Latina, eumque antiquo librario potius quam Græco interpreti tribuendum, annotatione 5 observabimus. Lacuna vero, quæ primo capite evidens est, utrum ab interpretis, an vero ab amanuensis culpa deriveret, dijudicari nequit. Cætera autem loca luxata, vel implexa et involuta, partim forte ab amanuensi, partim vero ab ipso imperito interprete prolisciscuntur, quod tamen aliis Græcis versionibus in hac collectione insertis commune est; identidem enim Græcus interpretis ob Latini sermonis imperitiam non admodum exacte austeris mentem assecutus, minus recte reddidit quædam loca, quæ probe intelligentibus Latinam linguam ex collatione originalium quæ supersunt aliter reddenda fuisse noscuntur. Hæc autem obscura et implexa loca quid ex Leonis mente significant, colligi quidem potest ex originali Latino epistolæ 44, quod similes sententias præferi; at ex hoc eadem verba transferenda non sunt in epistolam 43, ut collector Latinus fecit. Etiam enim Leonis mos fuerit eandem nonnullam epistolam renovare, et nondum easdem sententias, sed eadem fere verba in posterioribus exemplum traducere, ut patet ex epist. 39 et 31 ad Pulcheriam; cum tamen nonnulla etiam addere, vel detrabere, aut mutare consueverit, incertum est num in locis memoratis aliquid tale contigerit. Solum in annotationibus indicare licebit verba quæ vel supplenda videntur, vel Leonis mentem aperient, ut ne latamen ea huic epistolæ ab eodem inserta affirmare possimus. Ita soluta sunt vel omnes, vel saltem præcipuas difficultates, quæ contra hanc epistolam opponebantur, adeo ut vel ex hoc de ejus germanitate nihil sit ambigendum.

7. In ea vero questione, cur duæ tam similes epistolæ ad eundem imperatorem traditæ fuerint, Quesnellus suspicatus est epistolam 43 forsitan esse exemplar epistolæ 44, quod nonnullis mutatis S. Leo miserit ad Pulcheriam Augustam; nam in epist. 43 ad eandem scribens, ejusmodi exemplar se ad ipsam mittere testatur. At hoc in hypothesei ejusdem chronice notationis in utraque epistola satis ingeniose dictum videri potest, non tamen probabiliter, verisimillimum enim est Leonem ad Pulcheriam nisius exemplar, quod originali ad Theodosium tradidit responderet. Hypothesim vero ejusdem diei in epistola signati, ex Latino textu pendet, quod non esse proprium hujus epistolæ, sed ex epist. 44 sumptum jam demonstravimus. Repudiata vero hac hypothesei id ita evenisse conjici potest. S. pontifex primo scripsit epistolam 43. Hæc sæpe in omnibus tum Venetis, tum Vaticanis Græcis codicibus, nec non in illis quos veteris interpretis Latinus, sæpe Rusticus vidit, primo loco continetur describitur ante epistolam 44, quod autoris temporis indicium est; at post aliquot dies, cum jam discessissent illi quibus epist. 43 tradita fuerat, eandem S. Leo aliquibus mutatis, ac pluribus additis, renovavit, aliisque tradidit proferendam, ita ut, priori, si fieri posset, revocata vel suppressa, hanc Theodosio offerrent; ejusdemque exemplum litteris ad Pulcheriam scriptis junxit. Ita porro factum est ut ambæ in Orientem pervenerint, et a Græco collectionis Chalcedonensis auctore utraque inventæ et insertæ fuerint.

8. Tandem dicendum est aliquid de canone, qui licet in vulgatis conciliorum subjiciatur Græcæ versionis epistolæ 44, eo quod hæc editorum arbitrio primo loco edita fuit; in codicibus tamen subnectitur huic epistolæ 43, quæ in iisdem, uti jam diximus, primo loco describitur. Cum S. pontifex *canonem Nicæni habiturum decreta subter annexa* memoret epist. 44, non unum tantum canonem subjicienda videtur, sed plures, illos scilicet qui de appellatione in Sardicensi concilio lati, ex vetusta Latine ac præsertim Romanæ Ecclesiæ consuetudine Nicænis canonibus adjecti Nicænorum nomine circumferebantur. Cum vero idem pontifex pluralem numerum, ex. gr., *epistolæ exemplaria*, etc., pro una epistola, uno exemplari significando adhibere soleat, ut vidimus annot. 3 in epist. 13 (Col. 664, 1) et 7 in epist. 45 (Col. 853 °) hic quoque laudatis vocibus pluralis numeri unum canonem quartum ejusdem Sardicensi concilio indicasse dicendus est, eo quod tunc unum canonem veteris interpretis Græcus reddidit, ut omnes Græci codices ostendunt. Similiter cum Gallia Placidia epist. 56 plurali numero allegavit *secundum definitiones Nicæni concilii*, unum canonem quintum Sardicensem innuit, ut in margine editorum notatur. Porro in editioibus conciliorum ex aliquo Romano codice hic titulus canonis præligitur, qui in tribus Venetis mss. non legitur: *Ἀντίρροπον συνεδρίον ἐν τῷ τοπῷ τῶν Καπυῶν, ἐν αἰς διὰ τὸν ἄνω*; vimirum Latine: *Exemplum concilii in loco Novorum, ubi locuti sunt*. Canon vero ad Venetos codices exactus sic effertur: *Ἐκ δὲ τῶν ἐπιστολῶν τῶν ἐπιπέδων εἶπε: Ἐὶ ἀρῆσαι προσεθήκησαν κατὰ τὴν ἀπορίαν, ἢ ἢν πλεονάζουσι ἀγιότατος προσεθήκησαν, ὅτι πλεονάζουσι ἀλλοῦ ἐπίσκοπος κατὰ τὸν τόπον καὶ ἐπιπέδων καὶ διὰ τὸν τόπον τῶν Καπυῶν ἀντιρροπον τὰ τοῦ πράγματος, ὁ δὲ ἕτερος ἐπίσκοπος ἐν ταύτῃ τῇ καθέδρᾳ μετὰ τὴν αἴτησιν τοῦ φανομένου καθήρησθαι, παντελῶς ἐν ἑτέρῳ τόπῳ τυπωθήναι τὰ τοῦ πράγματος μὴ δύνασθαι, εἰ μὴ κατὰ τὸν ἕνα κρητῶν δέξεται τὸν ὄρον.* Latina autem sic: *Gaudentius episcopus dixit: Si placet, ut adjiciatur huic sententia, quam plenam protulisti; quoties alius (legendum aliquis) episcopus depositus fuerit episcoporum judicio, et proclamaverit ut in civitate Novorum causa agitur, alter autem episcopus in eadem cathedra post appellationem ejus qui videtur esse depositus, omnino in altero loco causam pro firma haberi non posse, nisi illi a iudicibus finem accipiat.* Depravatissimam interpretationem ejus Latini canonis quem S. Leo suæ epistolæ subjecit, verus Latinus canon Sardicensis demonstrabit. Hunc proferimus ex iis antiquissimis codicibus et collectionibus canonum in quibus cum Sardicensis ex Romanæ Ecclesiæ more Nicænis accenseantur, lectionem inde sumptam eam esse quam Leo suis litteris antehæxit, indubium videtur: *Gaudentius episcopus dixit: Addendum est, si placet, huic sententiæ, quam plenam sancitatis protulisti, ut cum aliquis depositus fuerit episcopus eorum episcoporum judicio in ejus (al. eadem) cathedra post appellationem ejus qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur (quidam eodd. addunt in loco ipsius), nisi causa fuerit in judicio Romani episcopi determinata.* Nunc si conferas hunc verum canonem cum Græcæ versione quam dedimus, omissionem harum vocum qui in vicinis locis commemorantur, et sententiam in line involutissimam deprehendes; ac propterea voces in urbe Roma perperam redditas ἐν πόλει τῶν Καπυῶν, in civitate Novorum, et voces in judicio Romani episcopi redditas κατὰ τὸν ἕνα κρητῶν, illi a iudicibus, ita ut Romane urbis, ac episcopi mentio nulla sit; quod num casu, an consulto acciderit, alii judicent. Jure itaque editores Romani notarunt: *Hanc canonem simul cum epistola interpres illius temporis Græcæ reddidit satis depravam, et mancum, sicut et cætera etiam ejusdem B. Leonis epistolæ, quæ in hoc Chalcedonensi concilio sunt insertæ.* Jam vero Græcam interpretationem cum Latina ejusdem versione primum exhibeamus; dein subjiciamus antiquam editionem Latinam, quæ ex mss. collectionis Chalcedonensis prodiit, licet hæc pro originali Leonis epistola haberi non possit.

EPISTOLA * XLIII.

AD THEodosium AUGUSTUM,

902 Epistola Leonis ad Theodosium divæ memoriæ, A per quam rogavit specialem synodum in partibus Italiæ fieri, et nullo alio in loco; propterea quod sit contraria canonibus secunda synodus Ephesina.

Gloriosissimo et serenissimo Theodosio imperatori Leo episcopus.

Antea et ab initio in ista causa facta sunt synodis hæc nos acceperimus fiduciam a sanctissimo Petro et principe apostolorum, ut potestatem habeamus et veritatem vindicandam pro nostra pace, et nemini ipsam liceat, cum munus adeo sit, concutere, dum sine mora Italia remegetur. Quoniam igitur concilium episcoporum quod in Ephesina civitate propter Flavianum Scrii iussistis, et ipsam lædit idem, et omnia sacralia Ecclesiarum

Atque hæc non ab incerto nuntio nobis cognita sunt, sed ab ipsa quos misimus, religiosissimo episcopo et fidelissimo Milare diacono nostro, qui quæ acta sunt nobis exposuerunt. Quod autem accidit hæc habet causam quod non pura conscientia rectoque iudicio secundum consuetudinem illi qui convenerunt, de fide et 903 de illis qui decepti fuerunt, sententiam protulere. Cognoscimus enim ad concilium non omnes quos oportebat convenisse, sed alios quidem eiectiones, alios autem intromissos, qui b prædicti episcopi circumventionibus impiis subscriptionibus capti sunt. Talis namque ab ipso prolata sententia, ut omnibus per ipsum Ecclesia injuria inferretur. Hæc tamquam eam rem valde impiam fideique repugnantem illi tantis de visu, qui per nos missi sunt, nobis significaverunt. Unde, serenissimo imperatori, a vestra pia conscientia periculum causa fidei avertenda signare, neque humana præsumptio Christi Evangelii vim inferat. Hæc ego, o christianissime et venerabilis imperator, cum illis qui mecum sunt episcopis, sincero affectu cupiens vos ante omnia placere Deo, ad quem ab universa Ecclesia unanimitè pro vestro imperio preces funduntur, ut facias, consilium de, ne forte poenas perolveramus ante tribunal Christi,

901 Epistola Léontos ἀποσταλεῖσα πρὸς Θεοδοσίον τὸν τῆς θείας μνήμης, δι' ἧς ἤρτηεν ἰδικὴν σύνοδον, ἐν τοῖς τῆς Ἰταλίας γένεσθαι, καὶ ἐν μηδενὶ ἑτέρῳ τόπῳ ὁ δὲ διὰ τὸ ὑπεναντίαν εἶναι τῶν κανόνων τῆν ἐν Ἐφέσῳ δευτέραν σύνοδον.

Τῷ ἰνδοξοτάτῳ καὶ γαληνοτάτῳ Θεοδοσίῳ βασιλεῖ, Λέων ἐπίσκοπος.

Ἄνωθεν καὶ ἤ ἀρχῆς ἐν ταῖς γενομέναις συνόδοις, τοσαύτην ἡμεῖς εὐρίσκαμεν κατῳρίσκιον παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου Πέτρου, καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, ὡς ἔχει τὴν αἰθεντίαν ὁ καὶ ἐδικαίει τὴν ἀλήθειαν ὑπὲρ τῆς ἁμῶν εἰρήνης, καὶ μηδενὶ δύνασθαι ἄχρηστῶν οὕτως ὑπάρχουσας παρασταλέως, παραχρῆμα τῆς βλάβος ἀποσειομένης. Ἐπεὶ οὖν τὸ συνιδρῶν τῶν ἐπισκόπων, ὅπερ γενέσθαι προσετέθητε ἐν τῇ Ἐφεσίῳ ὁ καὶ διὰ θαυμασίου αὐτῶν τε καταβλέπτει τὴν πίστιν, καὶ πάσας τραυματίζει τῆς ἐκκλησίας ὁ καὶ ταῦτα ἡμῶν ἔγνωσται οὐ παρὰ ἀθεοῦ τινος ἀγγέλου, ἀλλὰ ὁ παρ' αὐτῶν τῶν παρ' ἡμῶν ἀποσταλέντων ὁ εὐλαβιστάτου ἐπισκόπου, καὶ τοῦ πιστοτάτου Ἰλάριου τοῦ ἡμετέρου διακόνου, τῶν τὰ πεπραγμένα ἡμῶν ὑψηροσημίων. Τὰ δὲ συμβάντα ταῦτα ἔχει τὴν ἀπίαν. τὸ μὴ καθαρῶς συνιδέσθαι, καὶ ὀρθῆ κρίσει κατὰ τὰ ἀνήκες, τοὺς συνελθόντας τῇ τε πίστει, 903 καὶ τοῖς πεπλατημένους τὴν ἀπόφασιν ἐκφανῶσαι ἔγνωμε γὰρ, ἐν τῷ συνιδρῶν μὴ πάντας συνελθύναι τοὺς ὀριζόντας, ἀλλ' ἑτέρους μὲν ἐκλειθέντας, ἑτέρους δὲ εἰσοδεθέντας ὁ αἰενεὶ τῇ ὑπολήψει τοῦ προλεχθέντος ἐπισκόπου ὁ ἀσεβῆσαι ἐλάσαν ἀπογραφῆς. Τοιαῦτα γὰρ ὁ παρ' αὐνοῦ ἐξευχεθῆσα ἀπόφασιν, ὡς πάσας δι' αὐτῆς τὰς ἐκκλησίας καταβλέπτειται. Ἐπὶ γὰρ ἀσεβῆς, καὶ τῇ πίστει παλαμῶν τὸ τοιοῦτο θιασάμενοι ὁ παρ' ἡμῶν ἀποσταλέντος, ἡμῶν κατεσήμεων. Ὅθεν γαληνοτάτε βασιλεῦ, τῆς ἀσεβείας εὐσεβοῦς συνειδέσθαι τὴν κίνδυνον βλάστη τῆς πίστεως ἀποσεβῆσαι κατακίωσεν. Καὶ μὴ πρὸς ἀνθρωπίνῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγελίου βλάσταιται. Ταῦτα ἐγὼ, ὁ χριστιανικώτατε, καὶ προσκυνητὴ βασιλεῦ, μετὰ τῶν σὺν ἐμοὶ ἐπισκόπων, εὐκλεινοῦ διαθέσει ποθέω ὑμᾶς πρὸ πάντων Θεῷ ἀρίσκειν, ὅ παρὰ πίστει ἐκκλησίας συμφώνως ὑπὲρ τοῦ ὑμετέρου κράτους δεήσῃ

legit in textu antiquus interpres. Hoc loco suspensus sensus lacunam ostendit, quæ punctis signanda fuit, tametsi in mss. non appareat. Hic enim mentio aliqua erat inserta Dioscori, qui Ephesino latrocinio præsidens, in causa fuit ut eadem pseudosynodus et silenti læderet et omnes sanciret Ecclesias. Proculdubio, inquam, erat inserta, ut ad eum referantur voces sequentes, τοῦ προλεχθέντος, supradicti episcopi, quæ non ad Flavianum, sed ad Dioscorum pertinent. Ita ex mss. Venet. magis clara syntaxis, quam in editis, παρ' αὐτοῦ, παρ' ἡμῶν. Paulo post Ἰλαρίου pro Ἰλάριου perperam in eundem cod. Vulg. et eod. plurali numero, εὐλαβιστάτων ἐπισκόπων. Cum vero manifestus sit error (unus enim episcopus Julius missus fuit), certa emendatione locum restituumus. Facilis autem librariorum lapsus scribentium an pro ou levisima duarum litterarum mutatione sanatur. Cod. Ven., ἀσεβῆσαι ἀλόγως ὑπογραφῆς ἐβασίλευσαν.

a A7., 39. Quæ autem erat 43, nunc 47. Scripta paulo ante 13 Octob. an. 449. b Id est, Dioscori episcopi. c Hunc titulum ad mss. Veneta revocavimus. In vulgatis, post Λέοντος, additur, Ἐπισκόπου Ῥώμης, et omittantur, τὴν τῆς θείας μνήμης. Alius præterea titulus in iisdem codd. Ven. subiicitur sic: Ἐπιστολὴ Λέοντος ἐπισκόπου Ῥώμης πρὸς Θεοδοσίον βασιλέα περὶ τοῦ τῆν σύνοδον ἐν τοῖς τῆς Ἰταλίας γένεσθαι μέρεσιν. d Ex Vat. cod. Græcus 1455, qui sincerum et integrum textum suggestit. Vulg., διὰ τὸ τοῦτο ὑπεναντίον εἶναι τῶν κανόνων. e Veesi et in ms. Ven. f Vulgati, ὑμῶν. Editores Romani in margine, ἰσως ἡμῶν; et ita legit etiam vetus interpres, qui hujus captis exordium e Græco reddidit, ut in admonitione ostendimus; ac proinde sine trepidatione emendavimus. g In editis, πολυμῆθι φλαυνοῦ, perperam; unde Romani emendarunt in margine; emendationem autem textui inseruimus, quia et contextus exigit, et sic

si hujuscemodi rem silentio involvamus. Obsecro igitur coram unius Deitatis inseparabili Trinitate, quæ per ea quæ male acta sunt læditur, quæque vestri est custos imperii, et coram sanctis angelis Christi, ut cuncta maneant intacta, sicut et ante judicium existebant. Expectent autem majus criterium concilii, in quo omnis ex toto orbe episcoporum numerus congregetur; neque sinatis vos de alieno peccato onus sustinere; quod ut manifestius edicamus, urgentis necessitatis timore constringimur. Sed ante oculos proponite beatissimi Petri gloriam communesque cum ipso omnium apostolorum coronas, et martyrum gaudia, quibus non alia fuit causa **906** patiendi, nisi confessio veræ Deitatis, et in Christo ^a perfecta permansio. Quæ confessio cum impie nunc a paucis quibusdam lædatur, omnes nostrarum partium Ecclesiarum, omnesque sacerdotes mansuetudini vestræ cum lacrymis supplicant propter appellatorem in Flaviani episcopi libello contentam, ut speciale concilium jubeatis in Italiæ partibus peragi, ut omnis conflictus repellatur vel mitigetur, nihilque devians vel dubium in fide sit; convenientibusque insuper etiam episcopis ab Orientalibus provinciis omnibus, quorum si qui de veritatis via exorbitarunt, salutaribus curationibus in integrum revocentur, et hi quorum est causa gravior, vel consiliis acquiescant, vel ab una Ecclesia excindantur: ita ut necessarium sit et eadem servare quæ Nicænus canon et quæ constitutio totius orbis episcoporum præcipit, secundum catholicæ Ecclesiæ consuetudinem et nostrorum Patrum liberam fidem, per quam serenitas vestra **C** stabilitur. Iis enim qui Ecclesias lædunt, expulsis, vestrisque provinciis jure, quod justum est, potentibus, atque vindicta adversus hæreticos exercita; vestrum etiam imperium Christi dextera defendetur.

βλαπτόντων τὴν ἐκκλησίαν ἀπελαθόντων, καὶ τῶν ὑμῶν ἐπαρχῶν ἀπολαουουσῶν τοῦ δικαίου, καὶ τῆς κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἐκδοκίσεως γενομένης, καὶ τὸ ὑμέτερον βασιλεῖον τῇ δεξιᾷ τοῦ Χριστοῦ σκεπασθείη.

907 EADEM EPISTOLA

^b AD THEODOSIUM AUGUSTUM.

Uti prodit ex mss. Latinis collectionis Chalcedonensis.

^c **SYNOPSIS.** — I. *De Ephesino latrocinio conqueritur apud imperatorem.* — II. *Postulat ut in eodem statu res maneant quo ante pseudosynodum erant.* — III. *Supplicat ut concilium intra Italiam celebrari jubeat imperator.*

Gloriosissimo et clementissimo THEODOSIO Augusto **D** LEO episcopus.

CAP. I. — Olim et ab initio in conciliis celebratis

^a Leg. *perfectæ seu veræ humanitatis.* Vide annot. 3 (*infer.*, ^b) in textum Græcum.

^b Etsi Latinus textus hujus epistolæ quam hic proferimus contineatur in mss. Latinæ collectionis Chalcedonensis, in quibus originales plerumque Leonis epistolæ describuntur, non esse tamen textum originalem, sed partim versionem ex Græco, partim transumptum ex epistola sequenti 44 in admonitione ostendimus. Invenitur etiam hæc epistola in cod. Grimanic collect. 18 et in ms. Veneto collect. 22 qui e Chalcedonensi collectione plura receperunt.

^c In mss. collect. Chalcedon. hic titulus legitur: *Epistola sanctissimi archiepiscopi Romæ Leonis ad imperatorem Theodosium, qua rogavit speciale concilium in Italia fieri, et non in alio loco, eo quod contra-*

ἀναπέμπονται, συμβουλεύω· μὴ ποτε δίκας ὑφίξωμεν ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, τὸ τοιοῦτο παρωσιπήσαντες· Δίωμα τοιγαροῦν ἐνώπιον τῆς μιᾶς θεότητος τῆς ἀχωρίστου τριάδος, τῆς ἀδικουμένης διὰ τῶν κακῶς πεπραγμένων, φύλακος ὑπαρχούσης τῆς ὑμετέρας βασιλείας, καὶ ἐνώπιον τῶν ἁγίων ἀγγέλων τοῦ Χριστοῦ, ἵνα πάντα μείωσιν ¹ ἀβραγαῖ. καθὼς καὶ πρὸ δίκας ἐτύγγαν· περιμεινωσι δὲ τὸ μείζον τῆς συνόδου κρεττόριον, ἐν ᾗ ὁ πᾶς ἀρθμὸς τῶν ἐπισκόπων ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης συνάγεται. Καὶ μὴ συγχωρήσατε ² ἡμᾶς τῶ ἐτέρων πταίσματι βᾶρος ὑπομαίνα. Ὅπερ σαφέστερον εἰπεῖν ἀναγκῆς ἐπιγερούσης τῶ δέει κρατούμεθα. Ἀλλὰ λαβεῖν πρὸ ὀφθαλμῶν, τοῦ μακαριωτάτου Πάτρως τῆν δόξαν. καὶ τοὺς κοινούς στεφάνους σὺν αὐτῶ πάντων τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰς τῶν μαρτύρων χαρὰς, οἷς οὐ γέγονεν

*ἑτέρα τις αἰτία τοῦ παθεῖν, εἰ μὴ ἡ ὁμολογία τῆς ἀληθοῦς **905** θεότητος. ³ καὶ ἡ ἐν Χριστῶ τελεία διαμονή. Ἦς τινος ὁμολογίας ἀπεβῆς ὑπὸ τινων νῦν ὀλίγων καταβλαπτομένης, πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἡμετέρων μερῶν, καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς, τὴν ὑμετέραν ἡμερότητα μετὰ θακρῶν ἱκετεύουσι κατὰ τὴν αἴτησιν τοῦ λεβίλου φλαυιανοῦ τοῦ ἐπισκόπου· ὥστε κελύσαι ἰδοῦν σὺν ὄδον ἐν τοῖς τῆς Ἰταλίας ἐπιτελεσθῆναι· ὅπως πᾶσα ἐκκλησία ἐκκλησίῃ ἢ καταπραυνθῆναι, καὶ μηδὲν ἢ παρεῖλον, ἢ ἀμυβόλον ἐπὶ τῇ πίστει· συνερχομένην εἶτι καὶ τῶν ἐπισκόπων ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχῶν· ⁴ ὡς εἴ τινες ὕβρεις κατὰ τὴν ὄδον τῆς ἀληθείας ὄφλησαν, σωτηριώδεις θεραπείαις εἰς τὸ ὀλόκληρον ἀνωληθῶσι, καὶ οὗτοι, ὧν ἴσταν αἰτία βαρυτέρα. ἢ διὰ τῆς συμβουλίας ἡσυχάσωσιν. ἢ ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐκκλησίας ἐκκοπῶσιν. Ὅστε καὶ ταῦτα ἀναγκαῖον παραφυλάξαι, ὅσα ὁ ἐν Νικαίᾳ κανὼν παρακλύεται, ὅσα τε ὁ ὅρος ὁ ἀπὸ πάσης τῆς οἰκουμένης τῶν ἐπισκόπων κατὰ τὸ ἔθος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. καὶ τῶν ἡμετέρων πατέρων ⁵ ἐλευθέρων τῶν πίστιν δι' ἧς ἡ ὑμετέρα γαληνότης συνίσταται. Τῶν γὰρ*

tantam nos percepimus ^a a beato Petro apostolorum principe fiduciam, ut auctoritatem habeamus ad veritatem pro nostra pace defendendam: quatenus nulli liceat sic eam munitam in aliquo commovere, dum repente læsio removelur. Igitur quia concilium episcoporum quod propter Flavianum in Ephesina civitate fieri præcepistis, et ipsi fidei probatur obesse, et omnes Ecclesias vulnerare; ^c Et hæc a nobis comperta sunt non incerto nuntio, sed ab ipsais

ria sit canonibus secunda synodus Ephesina.

^d Sic plures nostri et Baluzii codd. Alias, *beatissimo.*

^e De lacuna hujus loci vide annot. 5 in textum Græcum hujus epistolæ (*inferius* ^b)

¹ Editores Rom. in margine. *ἰσως, ἀπραγαῖ.*

² In margine iidem editores *ὑμᾶς*; et sic legendum.

³ Editores Romani in margine, καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐν Χριστῶ ἀνθρωπότητος, et *veræ in Christo humanitatis*, quam Eutyches negabat.

⁴ Ita codd. Græc. Vat. 1453 et Ottob. 29. Erat in vulgatis, οἱ τινες ὕβρεις.

⁵ Hic aliquid involutum apparet, et forte lacuna aliqua. Clarius in epist. 44 Leonis mens elucescit.

reuerendissimis episcopis qui a nobis missi sunt, et fidelissimo rerum quæ gestæ sunt narratore Hilario diacono nostro. Hæc autem ideo culpa processit, eo quod non pura conscientia et recto iudicio secundum consuetudinem hi qui collecti sunt de fide et errantibus protulerunt. In ipso autem iudicio non omnes qui convenerant interfuisse cognovimus. Nam alios rejectos, alios didicimus intrusos, qui pro supradicti sacerdotis arbitrio impiis subscriptionibus captivas manus dederunt, et nociturum statui suo sciunt, nisi imperata fecissent, talemque ab ipso prolatam esse sententiam, ut in omnes per eam sæviretur Ecclesiis. Quod nostri ab apostolica sede directi, adeo impium et catholicæ fidei contrarium videntes, nobis significare noscuntur.

Cap. II. — Unde, tranquillissime principum, removeate, quæsumus, a vestræ pietatis conscientia periculum religionis et fidei: ut Christi Evangelio vim non inferat humana præsumptio. Ecce ego, christianissime et venerabilis imperator, cum consacerdotibus meis implens erga reverentiam clementiæ vestræ sinceri amoris officium, cupiensque vos per omnia placere Deo, cui pro vobis ab Ecclesia supplicatur, ne ante tribunal Domini, rei de silentio iudicemur, obsecramus: coram unius Deitatis inseparabili Trinitate, quæ tali factio læditur, cum ipsa vestri sit custos et auctor imperii, et coram sanctis angelis Christi, ut omnia in eo statu esse jubeatis, in quo fuerunt ante omne iudicium, donec major ex toto orbe sacerdotum numerus congregetur; nec alieno peccato patiamini vos gravari: quia, quod necesse est nos dicere, veremur ne cuius religio dissipatur,

indignatio provocetur. Præ oculis habete, et tota mentis acie reverenter aspiciate beati Petri gloriam, et communes cum ipso omnium apostolorum coronas, cunctorumque martyrum palmas, quibus alia non fuit causa patiendi, nisi confessio veræ Divinitatis et veræ humanitatis in Christo.

Cap. III. — Cui sacramento, quia impie nunc a paucis imprudentibus obviatur, omnes partium nostrarum Ecclesiæ, omnes mansuetudini vestræ cum gemitibus et lacrymis supplicant sacerdotes, ut quia et nostri fideliter reclamationum, et eidem libellum appellationis Flavianus episcopus dedit, generalem synodum jubeatis intra Italiam celebrari, quæ omnes offensiones ita aut repellat, aut mitiget, ne ultra aliquid sit vel in fide dubium, vel in charitate divisum; convenientibus utique Orientalium provinciarum episcopis, quorum si qui superati minis atque injuriis a veritatis tramite deviarunt, salutaribus remediis in integrum revocentur: ipsique, quorum est causa durior, si consiliis melioribus acquiescant, ab Ecclesiæ unitate non excidant. Quam autem post appellationem interpositam hoc necessariæ postuletur, canonum Nicææ habitorem decreta testantur, quæ a totius mundi sunt sacerdotibus constituta. Favete catholicis vestro more parentumque vestrorum, date defendendæ fidei libertatem. Cum enim Ecclesiæ causas, tum regni vestri agimus et salutis, ut provinciarum vestrarum quieto jure potiamini. Defendite contra hæreticos inconcussam Ecclesiæ statum: ut et vestrum Christi dextera defendatur imperium. Datum tertio idus Octobris, Asturio et Protogene viris clarissimis consulibus.

EPISTOLA I XLIV.

AD EUNDEM THEodosium Augustum.

Synopsis. — I. Pseudosynodum Ephesinam, cum privatis odiis favet, omnia perturbasse in Ecclesia; ab ea apostolicæ sedis scripta rejecta; omnia vi acta esse; Hilarum unum vix evasisse, ex legatis qui contradixerunt; nunquam a sede apostolica recipiendam istam synodum. — II. Omnia usque ad majorem synodum in eo-

Confer annot. 2 (Col. 822, *) in eundem textum Græcum; ubi hujus loci errorem deteximus historice veritati contrarium, quem vetus hujus loci interpres Latinus, postpositis præterea vocibus, qui a nobis missi sunt, quæ in Græco textu præmittuntur, ita confirmavit et involvit, ut qui error in Græco facile detegi et emendari potest, in ejusmodi versione Latina nullo modo possit. Notandum insuper est titulum reverendissimi, quem S. Leo episcopis nunquam tribuit, interpreti referendum esse, qui vocem Græcam εὐλαβιστάτων sic Latine reddidit, cum alias reddi etiam soleat religiosissimus.

Crabbus et editio Antwerp. an. 1583, erratibus. Ita etiam secunda manu in ms. Veronensi 57. In editione Labbei, erratis.

Id est Dioscori Alexandrini, qui in lacuna annot. 5 (supra *) indicata nominatus proculdubio fuit, ut nominatur in epistola sequenti.

Quesnellus cum anterioribus editis, dederunt, quod nociturum. Nostrorum et Baluzii codicum lectionem, quæ probatur etiam in epistola sequenti, anteponendam credidimus.

Sic meliores codices et Græcus textus, ex quo hæc pauca hujus capituli verba reddita fuerunt. Quesnellus cum editis Leonis et nonnullis mss., tranquillissimi.

Retinimus vulgatam lectionem, nulli licet codi-

ces suffragentur. Nam quod est in mss., *Ista ego, vel Ista ergo, Istum ego, vel Istam ergo*, cum contextu Latino hujus epistolæ nullo modo congruit, uti congruit *Hæc ego* in textu Græco: et aliunde certum sit collectorem Latinum hæc excerptisse ex epist. 44, ubi *Ecce ego* legitur.

Edit. Concil.: sic consiliis melioribus acquiescant, ut ab Ecclesiæ unitate.

Sic plerique codices, uti etiam in epistola sequenti. Quesnellus, causam; aliæ editiones Leonis: causa statum regni vestri agimus, et salutis.

Hanc chronicam notationem non esse hujus epistolæ propriam, sed a collectore Latino cum aliis multis traductam ex epistola sequenti, in præmissa admonitione demonstravimus.

Al. 40. Quæ autem antea 44 erat, nunc 48. Scripta 13 Octob. an. 449.

Exstat hæc epistola in mss. collect. 5 Hisp. Isid. 13, 17 et 19, usque ad 24, et apud Srichardum.

In tabul. collect. 5, cap. 86, hic titulus legitur: *Ad Theodosium imperatorem, ut rescissa synodo Ephesina in Italia concilium ejus consensu debeat celebrari*. In Hisp. et Isid. ac exinde in editis ante Quesn.: *De secunda synodo Ephesina, in qua Eutychetis hæresis quorundam Episcoporum pravo intellectu adjuncta est: unde hortatur eundem Augustum, ut præscæ fidei constitutio ab eis non violetur; sed Dei sacerdotes totius*

dem statu permanere postulat a Theodosio cum omnibus Occidentalibus. — III. Generalem intra Italiam synodum petis.

Leo episcopus, et sancta Synodus, quæ in urbe Romæ convenit, THEODOSIO ^a Augusto.

CAP. I. — Litteris clementiæ vestræ, quas dudum ad beati Petri apostoli sedem pro catholici fidei amore misistis, tantam fiduciam sumpsimus defendendæ per vos veritatis et pacis, ut in causa tam simplici, **911** tamque munita nihil putarem posse existere, quod noceret; præsertim cum ad episcopale concilium, quod haberi apud Ephesum præcepistis, tam ^b instructi sint missi, ut si scripta quæ vel ad sanctam synodum, vel ad Flavianum episcopum detulerunt, episcoporum publicari auribus Alexandrinus permisisset antistes, ita manifestatione purissimæ fidei, quam divinitus inspiratam et accepimus, et tenemus, omnium ^c concertationum strepitus quiescisset, ut nec imperitia ultra desperet, nec occasionem nocendi æmulatione reperiret. Sed dum privatæ causæ religionis exercentur obtentu, commissum est impietate paucorum, quod universam Ecclesiam vulneraret. Comperimus enim, non incerto nuntio, sed fidelissimo rerum, quæ gestæ sunt, ^d narratore Hilario diacono nostro, qui vix, ne subscribere per vim coereretur, effugit, convenisse ad synodum plurimos sacerdotes, quorum utique frequentia ^e consultationi et iudicio profuisset, si is qui sibi locum principem vindicabat, sacerdotalem moderationem custodire voluisset; ut, sicut moris est, omnium sententiis ex libertate prolatis, id tranquillo et æque constitueretur examine, quod et fidei congrueret, et errantibus subveniret. In ipso autem iudicio non omnes qui conveniant, interfuisse cognovimus. Nam alios reiectos, alios didicimus intrinmissos, qui ^f pro supradicti **913** sacerdotis arbitrio, impiis subscriptionibus captivas manus dederunt, ^g et nociturum statui suo velrent, nisi imperata fecissent; talemque ab ipso

orbis coadunentur. Tandem in mss. Latinis collectionis Chalcedon. concinente plerumque Græco textu; Epistola alia sanctissimi archiepiscopi Romæ Leonis ad imperatorem Theodosium culpans Ephesinum concilium, quod adversus sanctissimum Flavianum factum est, potentis aliud concilium in partibus Italiæ celebrari.

^a Vulgati addunt sæmpet, quod ex omnibus nostris codicibus delevimus. In mss. collect. Chalcedon. hæc inscriptio præfigitur: *Gloriosissimo et clementissimo Theodosio Augusto Leo episcopus, et sancta synodus, quæ in urbe Romæ convenit.* In ms. Florentino collect. 43: *Leo urbis Romæ episcopus, et omnes episcopi pro sancta religione in eadem urbe congregati Theodosio Augusto.* Plures quidem episcopos convenisse Leo indicat. epist. 61, cap. 1, ubi de hæc synodo ait: *Quæ ad nos frequens convenerat.*

^b Quesnellus, instructi sunt. Anteriorum edit. lectionem pluribus et potioribus nostris codicibus confirmatam, uti meliorem revocavimus.

Editi ante Quesn. cum mss. collect. 24, *congregationum*; et in margine, *concertantium.*

^d Mss. Vat. Hisp. et Isid., *narrantante.*

^e Vulgati ante Quesn. cum Merlino, *collationi.* Codd. Hisp. et Isid., *consolationi.*

^f Ratisp. et mss. collect. 21 *omittunt pro.*

Α Τῷ φιλοθρησκώτατῳ καὶ φιλορησώτῳ Θεοδοσίῳ Ἀυγούστῳ, ἁγίου ἐπίσκοπος, καὶ ἡ ἐν τῇ Ῥωμῆϊσι πόλει συναχθεῖσα.

Τοῖς γράμμασι τῆς ὑμετέρας φιλοθρησκίας ἐντυχίνετε, οἷς περ πρώην εἰς τὴν καθέδραν Πέτρου τοῦ μακαριωτάτου ἀποστόλου πόθῳ τῆς καθολικῆς πίστεως ἐπέμψατε, τοσαύτην παρρησίαν ἐλάβομεν εἰς ἐκδίκεσιν ¹ τῆς δι' ὑμῶν ἀληθείας, καὶ τῆς εἰρήνης, ² ἵνα ἐν πράγματι οὕτως ἀπλουστερῶς, καὶ **912** ἀσφαλῆ, μηδὲν ἠγασώμεθα δύνασθαι καινοτομηθῆσαι πρὸς βλάβην μέλιστα ὅταν εἰς τὸ ἐπισκοπιὸν κριτήριον, ὅπερ ἐν τῇ Ἑρσιῶν συναχθῆναι προσετάξατε, οὕτως ἀσφαλῆς ἀπεστάλησαν, ὡς, εἰ τὰ γράμματα, ἃ πρὸς τὴν σύνοδον, ³ καὶ πρὸς Φλαυιανὸν τὸν ἐπίσκοπον διπεμφθέντα, τῶν ἐπισκόπων ταῖς ἀκοαῖς δημοσιευθῆναι ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος συνχώρησεν, οὕτω τῇ φανερότατι τῆς καθαρᾶς πίστεως, ἣν τινα θεοδίν, ⁴ ἔμπνευσθεῖσαν καὶ παραχρᾶς λαβόμεν, καὶ φυλάττομεν, πᾶσα φιλονεικία, καὶ παραχρᾶς ἤσυχασεν ἂν. ⁵ ἵνα μήτι' ἡ ἀπαιδευσία περαιτέρω παρεφρόνησῃ, μήτε ἀφορμὴν βλάβους ἢ ἀφροσύνην εἴξειεν. ⁶ Ἄλλ' ὅταν τὰ ⁷ ἴδια πράγματα τῆς Ἐκκλησίας ἀφορμῇ ἐγυμνάξεται, ἐτελῆται δι' ὀλίγων ⁸ ἀσθεῖας, ὅπερ τὰς ἀκαταχρᾶς Ἐκκλησίας ἐτραυμάτισε. Μεμαθήκαμεν γὰρ οὐχὶ ἀδόλῳ φόβῳ, ἀλλὰ βεβαίῳ διαγυέλματι διὰ Ἰλάρον τοῦ ὑμετέραν διακόνου, ὅς τις ⁹ πίστευε διὰ τὸ μὴ ἀπογρασθῆναι βίαιως ὑπογράφῃ καὶ ἐπίσθαιμεν μὲν ἐν τῇ συνόδῳ συναλθεῖν πλείστους ἐπισκόπους. ¹⁰ οἱ δὲ ἀλλοτῆ χροσίμῃ συγγενεῖ πρᾶσις ἐν τῷ κριτηρίῳ συμβαλέσθαι ἠδυνάθηται, εἰ ἐκείνος, ὅς τις ἰσχυρῶς τόπον ἔρχαντος ἐξεδίκεσεν, ἐπισκοπικὴν ἐπεικίαν φυλάξαι ἠνάσχετο, ¹¹ ἵνα, ὡς τὸ ἔθος ἔχει, πάντων ¹² ἐλευθερίως προειχθεῖσῶν τῶν ἀποφάσεων, ἐκείνο ἠσυχῶ καὶ δικαίᾳ ἔρθεθ' διαγυῶσι, ὅπερ καὶ τῇ πίστει συνέτρεχε, καὶ τοῖς πλεονακμήσι συνεβάλλετο. ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ κρίσει οὐ ¹³ πάντας, οὐκ συναλθεῖν συνίναυ μεμαθήκαμεν εἰσαχθέντας, οἱ τινες κατὰ γνώμην **914** τοῦ προλαχθέντος

^a Mss. Vat. Hisp. et Isid., et nociturus. In edit. Concil. et eodd. collect. 21, *quod nociturum.*

^b In marg. edit. Rom., *ἵσως τὴν.*

^c In marg. edit. Rom.: *ὡςτε νομίζου ἐν οὕτως ἀπλῶ καὶ ἀχωρημένῳ πράγματι μηδὲν εἶναι δύνασθαι βλάβην ἐπιφέρειν, μέλιστα ἐκεί εἰς.*

^d Ms. Ven., *ἐμπνευσθεῖσαν ἢ καὶ.*

^e In marg. edit. Rom., *ὡςτε μήτε τὴν ἀπαιδευσίαν περαιτέρω παραφροσύνῃ, μήτε τὸ ἐκλύτῳκα ἐξενόσῳκα ἀφορμὴν βλάβους.*

^f In marg. edit. Rom., *ἦν δὲ ἐν προσχρήματι εὐσφεία, ἴδιον πραγμάτων ἀκαινοτομῶν ἐπραχθεῖ δι' ἀσθεῖας ὀλίγων.*

^g Cod. Ven., *τὰ ἴδικα πράγματα.*

^h Ms. Ven., *ἀσθεῖα*; atque ita in marg. etiam edit. Rom. annotatur: *Cur vero sane non videmus.*

ⁱ In marg. edit. Rom., *μόγις περ.*

^j In marg. edit. Rom., *ὡς δᾶπου ἡ πλοθὺς συνάνευσεν ἂν πρὸς συμβουλίαν καὶ κρίσιν, εἰ ἐκείνος.*

^k Cod. Ven., *corruptis-ime, ἵνα, ὡς τὸ ἔθος ἔχει, πάντων ταῖς ἀποφάσεσιν ἐλευθερίως προειχθεῖσῶν, ἐκείνο.*

^l In marg. edit. Rom., *ἵσως, ἐλευθερίως.*

^m In marg. edit. Rom., *οὐ πάντας τοὺς συναλθόντας συνίναυ μεμαθήκαμεν τοὺς μὲν γὰρ ἐκδηθέντας ἐμάθαμεν, τοὺς δὲ συναχθέντας, οἱ τινες.*

prelatus esse sententiam, ut dum homo unus impo-
 nitur, in omnem Ecclesiam ^a conviretur. Quod nostri
 ab apostolica sede directi adeo impium et catholicis
 fidei contrarium esse viderunt, ut ad consentiendam
 nulla potuerint oppressione compelli; constantique
 in eadem synodo, ut decuit, ferrius potestati, nequa-
 quam id quod constituobatur eadem apostolicam re-
 cepturam; quoniam revera omnia Christianis fidei
 sacramentum, quod abest a temporibus vestrae pieta-
 tis, ^b excinditur, nisi hoc scoleltissimum facimus,
 quod cuncta sacrilegia excedit, aboleatur.

Cap. II. — Quia vero diabolica nequitia subtiliter
 fallit incautos, et ita quorundam imprudentium per
 similitudinem pietatis illudit, ut pro salubribus per-
 suadent positura, removere, quomamvis, a vestra
 pietatis conscientia periculum religionis et fidei,
 quodque in secularibus negotiis legum vestrarum
 equitate conceditur, in rerum divinarum pertracta-
 tione praestata: ut Christi Evangelio via non inferat
 humana praesumptio. Ecce ego, Christianissime et
 venerabilis imperator, cum consacerdotibus meis
 implens erga reverentiam clementis vestrae ^c sinceri
 amoris officium, cupiensque vos placere **¶** per
 omnia Deo, cui pro vobis ab Ecclesia supplicatur,
 ne ante tribunal ^d Christi Domini rei de silentio judi-
 cemur, obsecramus coram unius Deitatis inseparabili
 Trinitate, quae tali facto laeditur, cum ipsa vestri sit
 custos et ^e auctor imperii, et coram sanctis angelis
 Christi, ut omnia in eo statu esse jubeatis, in quo
 fuerunt ante omne iudicium, donec major ex toto
 orbe sacerdotum numerus congregetur. Nec alieno
 peccato patiamini vos gravari: quia quod necesse est
 nos dicere, veremur, ^f ne cuius religio dissipatur,
 indignatio provocetur. Prae oculis habete, et tota
 mentis acie reverenter aspiceite beati Petri gloriam,
 et communes cum ipso omnium apostolorum coronas,
 cinctiorumque martyrum palmas, quibus alia non fuit
 causa patiendi, nisi confessio verae divinitatis et verae
 humanitatis in Christo.

Cap. III. — Cui sacramento quis impie nunc a paucis
 imprudentibus obviatur, omnes partium nostrarum
 Ecclesiae, omnes mansuetudini vestrae cum gemitibus
 et lacrymis supplicant sacerdotes, ut quia et nostri
 fideliter reclamaverunt, et eisdem libellum appellatio-
 nis Flavianus episcopus dedit, generalem synodum
 jubebatis intra Italiam celebrari, quae omnes offensio-
 nes ita aut repellat aut mitiget, ne aliquid ultra sit

Α επιστόλου τῆς ἀποστολικῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς
 χιλιάρης ἐκκλησίας. ἤθελεν γὰρ βλασφῆν τοῦ ἀγίου
 ἀδελφὸν ἀξιώμασιν εἶναι, οἱ μὴ τὰ κελευσθέντα πεποιθήσασθαι.
 Τοιοῦτον δὲ παρ' αὐτοῦ γοῖσθαι τῆς ἰσχύος, ἢ ἐνδὲ
 ἀνθρώπου ἀδίκως ἐπιγορεύου, κατὰ πάσης τῆς ἐκκλη-
 σίας χυλεκαθῆ. Ὅσοι οἱ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς
 καθέδρας ἀποσταλέντες, ^a τοσοῦτοι ἐπιβῆτες ἰθὺς ἐπὶ
 τῆ συγκρατήσεως, μηδεμίᾳ πατανοῦσαι δυναθῆναι συγκα-
 ταθέσθαι. Ὡστε μετὰ παύσεως ἐν αὐτῇ τῇ συνόδῳ
 διαμαρτύραντο, εὐδαμῶς τοῦτο τὸ παρ' αὐτῶν δογματι-
 σθῆν, θύνασθαι πάμπαν θέσθαι τὴν ἀποστολικὴν κα-
 θέδραν. ἔτι ὡς ἐλήθεθ πάσης τῆς καθολικῆς πίστεως τὸ
 μυστήριον, ὅσοι ἀπὸ τῶν καιρῶν τῆς ἡμετέρας
 εὐσεβείας, οὐκ ἔχεται, εἰ μὴ αὐτὴ ἡ χαλεπωτάτη πρῆξις,
 ἥτις πάσαν ἀσθεῖαν ^b ὑπερβάλλει, ἐκαλειφθῆ. Ἄλλ'
 ἐπειδὴ ἡ διαβολικὴ πικροβουλία, λεπτομερῶς ἀπατάσασα
 τοὺς ἀρελοτέρους, τῆ τρόπῳ τοῦτῳ τὴν ἀπαίδευσιν
 ἐπὶ ἀμαρτῆς τῆς εὐσεβείας ἀπατῆν ἐπεχείρησεν, ἔνα
^c ἀπὸ τῶν ὑγιανόντων τὰ βλασφῆ συμθυλοῦσιν ἀπο-
 κινῶσαστε, παρακαλοῦμεν, ἀπὸ τῆς συνειδήσεως τῆς
 ἡμετέρας εὐσεβείας τὸν κίνδυνον τῆς θρησκείας, καὶ τῆς
 πίστεως· καὶ ἔπει ἐπὶ τοῖς κοσμικοῖς πράγμασι τῆ ἰσχύ-
 οσιν τῶν ἡμετέρων νόμων συγχωρεῖται, καὶ ἐν τοῖς
 θεῶσι δόγμασι σπυράμενοι παράσχεται. Ἐνα τῷ εὐαγγε-
 λίῳ τοῦ Χριστοῦ βίαν μὴ ^d ἐπιπέγη ἡ ἀνθρώπινα προ-
 πτεῖται. Ἰδοὺ γὰρ ἐγὼ, Χριστιανὴ καὶ αἰδέσιμος βασιλεῦ,
 μετὰ ^e τοῦ συλλειτουργοῦ μου πληρῶν τὰ περὶ τὴν αἰδῶ
 τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας, καθαρῶ πῶθ' ^f ποιούμαι τὴν
 διακονίαν, ἐπιθυμῶν ὑμῶς **¶** ἐν ἐκείνῳ ἀρεῖσαι Θεῷ·
 πρὸς δὲ ὑπὲρ ὑμῶν αἱ ἐκκλησίαι καταθέσονται, μὴ ἔτι τῷ
 C βῆμασι τοῦ κυρίου αἰτίῳ τῆς σιωπῆς κριθῶμεν· παρα-
 κλοῦμεν ἐν ὀπίαν τῆς μᾶς θεότητος τῆς ἀδικαίρου
 τριβῆς, ^g ἅτις φύλαξ εὐσεβείας ἡμετέρας, καὶ ἀσθεῖα τῆς
 βασιλείας, καὶ ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ, πάντα ἐν
 τῇ αὐτῇ καταστάσει εἶναι κελεύσαστε, ἐν ᾗ γενοῦσαι πρὸ
 πίστεως κρίσεως, ^h ἔνα ἂν ἐν παντὸς τοῦ κόσμου μείζων
 ἀριθμὸς συναχθῆναι τῶν ἐπισκόπων· μῆτε μὴ ἄλλοτρίᾳ
 ἀμαρτίᾳ ἀνίχισθε ἑαυτοὺς βαρυνθῆναι· ἐπειδὴ, ὅσοι
 ἀναγκασθῶμεν ἡμῶν ἔστω εἰπεῖν, δεδωκίμεν, μὴ ἀπ' ἐπιστοῦ,
 εὐδ' ἡ θρησκεία βλάπτεται, ἀναγκασθῶμεν παρακαλοῦσθαι.
 Πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχετε, καὶ τῇ τῆς καρδίας οὐκ ἐπι-
 δῶς ⁱ προσέχετε τοῦ μακαρίου Πάτρως τῶν θεῶν, καὶ
 τοὺς κοινὸς στεφάνους πάντων τῶν μετ' αὐτοῦ ἀποστό-
 λων, πάντων τε τῶν μαρτύρων τὰ νικητήρια· οἷς οὐ γέ-
 γωνν ἄλλη ἀφάρμη τοῦ πάθους, εἰ μὴ ἡ ὀφραγία τῆς
 D ἀληθείας θεότητος, καὶ τῆς ἀληθινῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ
 Χριστοῦ. Ὡς τινι μυστηρίῳ ἐπειδὴ νῦν ἀσθεῖς ἀπὸ ὀλι-

^a Vulg. Leonis ante Quos. cum mss. collect. 21, *causis videtur*.
^b Edit. Concil. cum iisdem mss., *excluditur*. Post
 pauca quidam codices, *aboleatur*.
^c Ratisp., *sinceritatis officium*.
^d Codd. Veron. 57, utriusque Vindebon. et Ratisp.
dolent Christi.
^e Vulg. Leonis anteriores Quosnello cum mss. col-
 lect. 24, *ausuris*; et postea, *in eo statu manere ju-
 bebatis*.
^f Mss. Vat. Hisp., *laud.* et Vat. collect. 41, *ne si
 hac religio dissipetur, in vos indignatio provocetur*.
^g In marg. edit. Rom., *ἵσως ἀπέρας*.
^h In marg. edit. Rom., *τοσοῦτον εἶδον ἀσθεῖς καὶ τῆ*

καθολικῆ πίστεως ἐκκυστίον, ὥστε μηδεμίᾳ δυναθῆναι πρὸς
 τὸ συγκαταθέσθαι πικροβουλίας προσδοκῆσθαι.
^a Ms. Ven. et in marg. edit. Rom., *ὑπεβάλλει*.
^b Ms. Ven. et edit. Rom. ad marg., *ἄπρ*.
^c Ἐπιπέγη emendavimus cum mss. Vat. Graec. 1453
 et Ottob. 29, pro eo quod erat in vulgatis *ἐπιπέγηται*.
^d In marg. edit. Rom., *τῶν συλλειτουργῶν μου L*.
^e Ita in ms. Ven. In vulgatis errore operarum,
 ποιούμαι.
^f In marg. edit. Rom., *ἥτις τῶν νῦν γενοῦσι ἀμυσθῆται,
 φύλαξ*.
^g Ms. Ven., *ὡς ἐν παντός*. In marg. *itidem edit.*
 Rom., *ὡς ἂν*.
^h In marg. edit. Rom., *οὐκ ἐπιπέγη*.

vel in fide dubium, vel in charitate divisum : con-
 venientibus utique Orientalium provinciarum episcopis :
 quorum si qui superati iniuriis ^a atque injuriis a veritatis
 tramite deviarunt, **917** salutaribus remediis in inte-
 grum revocentur ; ipsique quorum est causa durior,
 si consiliis melioribus ^b acquiescant, ab Ecclesiæ
 unitate non excident. Quam autem post appellationem
 interpositam hoc necessarie postuletur, ^c canonum
 Nicææ habitorum decreta testantur, quæ a totius
 mundi sunt sacerdotibus constituta, quæque subter
 annexa sunt. Favete catholicis vestro more, paren-
 tumque vestrorum. Date defendendæ fidei libertatem,
 quam salva clementiâ vestræ reverentia, nulla vis,
 nullus poterit, mundanus terror auferre. Cum enim
 Ecclesiæ ^d causas, tum regni vestri agimus et salutis,
 ut provinciarum vestrarum quieto jure potiamini.
 Defendite contra hæreticos inconcussam Ecclesiæ
 statum, ut et vestrum Christi dextera defendatur
 imperium. Datum ^e III idus Octobris, Asturio et Pro-
 togene viris clarissimis consulibus.

κων ἀπόντων ἐναντιοῦται, πάντων τῶν μερῶν ἡμῶν αἱ
 ἐκκλησίαι πᾶσαι τῆς ὑμετέρας φιλανθρωπίας καταδόν-
 ται· διὰ τῶν ἐπισκόπων. Ἐπειδὴ καὶ οἱ ἡμέτεροι πιστῶς
 ἀντειρήκασιν καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνος φλαυκῶς ὁ ἐπίσκοπος
 λίβηλλον ἐκλήτου ἐπιδίδωκε, γενικὴν σύνοδον κελεύσατε
 ἐν τῇ Ἰταλίᾳ συνελθεῖν. Ἡ τις πάντα τὰ προσκόμματα
 οὕτως ἀποκινήσει καὶ καταπραυνεῖ ἵνα μὴ περαιτέρω
 τί ποτε ἢ περὶ τῆς πίστεως εὐρεθῆ ἀμφίβολον, ἢ ἐν τῇ
 ἀγάπῃ μεμερισμένον· συνερχομένων δηλαδὴ ¹ τῶν κατὰ
 τὴν ἀνατολὴν ἐπαρχῶν ἐπισκόπων ἵνα ὅσοι καταπονη-
 θήντες ἀπειλαῖς, καὶ ὕβρεσιν, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας
 ἐξέλκιναν. **918** εἰς σωτηρίας παραμυθίαν ὀλόκληρον
 ἀνακληθῶσι· καὶ αὐτοὶ δὲ ὄντες ² ἢ σκληροτάτη ἀπό-
 φασις, ἢν γνώμῃσι κρείττοσιν ἐπακολουθήσωσιν, ἀπὸ
 τῆς ἐνότητος τῆς ἐκκλησίας μηδαμῶς ἀποστῶσιν. Ὅπως
 γὰρ μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦτο ἀναγκαιῶς αἰτούμεν, τῶν
 κατὰ Νικαίαν κανόνων αἱ ψῆφοι μαρτυροῦσιν· αἱ τινες
 ἀπὸ τῶν πανταχοῦ τοῦ κόσμου ἐπισκόπων καθιδρύθησαν,
 ὥσπερ ὑπετάξαμεν. Συνελθετε τοῖς καθολικοῖς τῷ ὑμτέρῳ
 πατρῷ ἔθει, καὶ δότε παρήρσιαν τῆς πίστεως εἰς ἐκδί-
 κησιν· ἦν τινα, σωζομένης ³ τῆς αἰδοῦς τῆς ὑμετέρας
 εὐσεβείας, οὐδέμια βία, οὐδέμια κοσμητικὴ ἀπειλή δυνί-
 σται ἀποκινήσαι. Ὅταν γὰρ τῆς ἐκκλησίας τὰ δόγματα γυμνάζωμεν,
 τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, καὶ σωτηρίας
 φροντίζομεν. ἵνα τῶν ὑμτέρων ἐπαρχῶν ἡσύχῃ δικαιοῦμαι ⁴
 ἀπολαύηται· ἐκδικήσασθε κατέναντι τῶν αἰρετικῶν τῶν
 ἀσάλευτον τῆς ἐκκλησίας θεσμόν· ἵνα καὶ τῆς ὑμετέρας βασιλείας
 τῇ δεξιᾷ τοῦ Χριστοῦ ἐκδικηθῆ τὸ κράτος.

EPISTOLA I XLV.

AD PULCHERIAM AUGUSTAM.

^b SYNOPSIS. — I. *Mittit exemplar epistolæ a se ad eam scriptæ ante synodum.* — II. *Pseudosynodi infesta gesta*

^a Vat. collect. 44 et tres codd. collect. Chalcedon.,
 aut injuriis. Mox salubribus remediis in tribus nostris
 et duobus Baluzii mss. ejusdem collect. Chalcedon.

^b Vat. Hisp., et Isid., *acquiescent.... non excedant.*
 Codd. collect. 24, non *discedant.* Vat. 546 collect.
 21 : *Sic consiliis melioribus acquiescant, ut ab Eccle-
 siæ unitate non discedant.*

^c In hæc Leonis verba hanc notationem Quesnel-
 lus subjecit : « Canones Nicænos, quos sub finem hu-
 jus epistolæ allegat Leo noster, quosque subter an-
 nexos dicit, alios non esse quam Sardicenses merito
 suspicantur viri eruditi. Certum quippe est ex eo-
 rum primum ac potissimum auctoritate jus appella-
 tionum Romanis pontificibus esse assertum, eosdem-
 que sæpe sæpius nomine Nicænorum canonum fuisse
 adornatos. Hoc ex Græcis concilii Chalcedonensis
 actis confirmatur, quæ in calce hujus epistolæ sub-
 jectum habent Sardicensem canonem 4, quem dis-
 sertationi nostræ 8 inserimus, ubi de appellatione
 Flaviani ex professo agimus. » Hæc ille, optime
 quidem, quatenus monuit Nicænorum canonum no-
 mine hoc loco intelligi Sardicenses, quos sane in
 pluribus antiquissimis collectionibus Latinis cano-
 nibus Nicænis subjectos sine distinctione ulla, pro
 Nicænis habitos et appellatos fuisse alibi demonstra-
 bimus. Confer admonitionem præmissam epistolæ
 antecedenti num. 8, ubi canonem quartum Sardi-
 censem non huc, sed præcedenti epistolæ in mss.
 Græcis subnexum ostendimus. At falsum est, quod
 addit, ex Sardicensium canonum auctoritate primum
 et potissimum jus appellationum Romanis pontificibus
 esse assertum ; quatenus enim hoc jus ex primatu di-
 vine institutionis dimanet, demonstrabimus in ob-
 servationibus ad diss. 5 ipsius Quesnelli part. 1,
 cap. 7.

^d Ita edit. concil. cum potioribus nostris codd.
 Quesnellus cum Vindebon. collect. 5, *causam.* Vin-
 debon. Hisp. erronee, *causa statutum regni vestri.*
 Hic error emendatus fuit in Vat. Hisp. et Isid., *causa
 statutum regni vestri* ; quam lectionem antiquiores Leo-

nis editiones receperunt. Mox eadem editiones, *aga-
 mus.*

^e Quesnellus cum Vindebon. collect. 5 cum utri-
 que nostris Hisp., et cum Vat. Isid. aliisque codd.
 collect. 41 et 21, *idibus Octobris* ; sed perperam.
 Cum enim Leo hujus epistolæ exemplar ad Pulche-
 riam miserit una cum epistola sequenti scripta III
 idus Octobris, hæc biduo post data dici nequit. Tres
 codd. collect. Chalcedon. et Quesnellus in margine :
 IV idus Octobris. Lectionem vero ante editorum con-
 firmatam aliis codd. collect. Chalcedon., Ratisp. et
 Florent. S. Marci, nec non mss. collectionis 24, ac
 exemplo Sichardi idcirco prætulimus, quia cæteræ
 epistolæ hac occasione scriptæ ac missæ in Orien-
 tem, III idus signantur ; Leo autem in negotiis quæ
 plures epistolas postulabant per eundem hominem
 transmittendas, omnes eodem die notare consuevit.
 Adde quod dies III idus signatus in veteri exemplo
 epistolæ præcedentis, sumptus fuit ex his litteris,
 ut in admonitione probavimus ; unde hæc nota chro-
 nica in hac epistola ab antiquo collectore Latino in-
 venta dignoscitur.

^f Al. 41. Quæ autem antea 45 erat, nunc 50. Scri-
 pta 13 Octob. an. 449.

^g Hæc epistola in iisdem collectionibus, in quibus
 anterior, continetur. Græcam vero versionem habemus
 solum ex Cotelerio tom. I Monument. Ecclesiæ
 Græcæ, pag. 54, nec in ullo nostro Græco ms. repe-
 riri potuimus.

^h In tabula collect. 5, cap. 87, hic titulus tantum
 præfertur *de eodem*, ac in superiori scilicet epistola.
 In Hisp. autem : *Contra eandem secundam Ephesi-
 nam synodum, ut ejus errores in alia synodo retractentur.*

ⁱ Supplevimus τῶν ex ms. Ven., quod errore non
 levi excidit a vulgatis.

^j In marg. edit. Rom., *χαλεπώτερα τὰ ἐγκλήματα,*
 ἐάν.

^k Ms. Ven., *τῆς αἰδῶς.*

^l Ms. Ven., *ἀπολαύετε.*

deplorat. Mittit exemplar epistolæ ad Theodosium scriptæ. Concilium in Italia petit. — III. Legationem apostolicam apud Theodosium Pulcheriæ committit.

919 ^a LEO episcopus, et sancta Synodus, quæ in A **920** Τῇ ἐνδοξοτάτῃ καὶ φιλανθρωποτάτῃ θυγατρὶ Πουλχερίᾳ αἰὶ Δύγουστα, Αἰών ἐπίσκοπος καὶ ἡ ἅγια σύνοδος ἡ ἐν Ρώμῃ συναχθεῖσα.

CAP. I. — Si epistolæ ^b quæ in fidei causa per nosros clericos directæ sunt ad vestram pietatem pervenissent, certum est remedium vos his rebus quæ contra fidem factæ sunt, aspirante vobis Domino, præstare potuisse. Quando enim sacerdotibus, quando Christianæ religioni aut ^c fidei defuistis? Sed cum ad mansuetudinem vestram adeo non potuerint pervenire qui missi sunt, ut ad nos vix ^d annus ^e eorum HILARUS diaconus noster fugiens sit reversus, iteranda scripta credidimus. Et ut validiores preces nostræ esse mereantur, ipsorum scriptorum quæ ad clementiam vestram non pervenerunt, ^f exempla subjecimus; amplioribus vos obsecrationibus obsecrantes, ut **921** quanto acerbiora facta sunt quibus ^f pro fide regia vos convenit contraire, tanto majore gloria curam ejus in qua excellitis religionis habeatis; ne catholicæ fidei integritas ulla humanarum concertationum occasione violetur. Quæ enim, congregata apud Ephesum synodo, ^g sopienda et sananda pacis remedio credebantur, hæc non solum in majora pacis dispendia, sed, quod nimis dolendum est, etiam in ipsius fidei qua Christiani sumus excidia processerunt.

CAP. II. — Et hi quidem qui missi sunt, ^h quorumque unus vim Alexandrini episcopi sibi omnia vindicantis effugiens, rerum gestarum nobis ordinem fideliter nuntiavit, reclamaverunt in synodo, sicut oportuit, unius hominis non tam judicio quam furori; protestantes ea quæ per vim metumque gererentur, ⁱ sacramentis Ecclesiæ et ipsi Symbolo ab apostolis

Εἰ ἐπιστολαὶ αἰ περὶ τῆς πίστεως πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐσέβειαν διὰ τῶν κληρικῶν ἀποσταλεῖσαι, ἦσαν ἀποδοθεῖσαι, δῆλον ἦν βοήθειαν καὶ θεραπείαν ὑμᾶς τοῦτοις πράγμασι τοῖς κατὰ τῆς πίστεως γινομένοις. συμπίκτους ὑμῖν τοῦ Θεοῦ δύνασθαι παρασχέιν. Πότε γὰρ τοῖς ἱερεύσι, ἢ πότε τοῖς [FORTE ΤΙΣ] τῶν Χριστιανῶν θρησκείας ἢ τῆς πίστεως κατόπιν γένεσθε; ἀλλ' ἐπεικέρ πρὸς τὴν ὑμετέραν φιλανθρωπίαν οὐκ ἠδυνήθησαν παραγενέσθαι οἱ ἀποσταλέντες, ὡς μὲν πρὸς ἡμᾶς ἐνα τούτων διάκονον ὀνόματι Ἰλαρίου φεύγοντα ὑποστρέψαι, ἐπαναλαμβάνειν ἐπιστεύσαμεν τὰ γράμματα. Καὶ ὥστε τὰς ἡμετέρας δεήσεις τυγχάνειν ἰσχυράς, αὐτῶν τῶν γεγραμμένων πρὸς τὴν ὑμετέραν φιλανθρωπίαν ὑπετέξαμεν τάδε τῇ ἀντιγραφῇ [FORTE Τῆδε τὰ ἀντιγραφα], μείζουσιν ὑμᾶς διαμαρτυρίας παρακαλοῦντες, ἵν' ὄσφ χαλεπώτερα γέγονεν, οἷς ὑπὲρ τῆς Ῥωμαϊκῆς πίστεως **922** προσήκόν ἐστι ἀντιμαχῆσασθαι, τοσοῦτον μίζουσι δόξῃ καθυπερέχετε, φροντίσθε τῆς θρησκείας [F. leg. μείζου δόξῃ φροντίσ. τῆς θρησκείας ἢ κατυπερ.], πρὸς τὸ τῆς καθολικῆς πίστεως ἀκέραιον μὴ ἀπὸ τινὸς ἀφορμῆς καὶ φιλονεικίας ἀνθρωπίνης παρατετρῶσθαι. Ἡ γὰρ ἐν Ἐπίσῳ συναλθούσα σύνοδος, πιστευομένη τῇ τῆς εἰρήνης θεραπείᾳ καταπραυνέσθαι, οὐ μόνον ταύτην [FORTE αὐτῇ] εἰς μείζονα τῆς εἰρήνης, ζημίαι. ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ λύπη καὶ ἀγαπηκτικῆς ἀξίον, καὶ αὐτῆς τῆς πίστεως πρὸς ὄλεθρον καὶ ἀνατροπὴν τοῖς Χριστιανοῖς προεχώρησε. Καὶ οὗτοι μὲν οἱ ἀποσταλέντες. ὃν εἰς τὴν βίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρίου ἑαυτῷ πάντα ἐνδικούντος ἐκφυγόν, τῶν πεπραγμένων πραγμάτων ἡμῖν τῆν τάξιν μετὰ πίστεως ἀπήγγειλεν, ἀντίστησαν ἐν τῇ συν-

epistolam vocare potuit. Similiter epist. 61, cap. 2, exemplaria eorumdem scriptorum S. Leo vocavit exemplum unius epistolæ 51, ut ostendimus annot. 41 (Col. 875 ^e) in eadem epist. 61.

^f Sic omnes codices, exceptis illis collect. 24 ex quibus ante Quesnellum editum fuit, pro *sede regia*. Ex Græca autem versione quam Cotelerius vulgavit, legendum esset, pro *fide Romana*. Quesnellus in notis id contra Leonis mentem affirmat, quippe qui hortatur Pulcheriam ut *pro fide*, hoc est, *secundum eam fidem qua pollet*, seu *illius fidei vigore* novellis erroribus resistat. Contra Baluzium auctoritate antiquæ versionis Græcæ, originale Latinum habuisse pro *fide Romana* suspicatur; lectionem vero Latino-rum exemplarium ex eo projectam conjicit, quod fortassis in primo autographo, ex quo reliqua exempla manarunt, scriptum fuerit *pro fide* ἢ, uti eodem Baluzio observante nonnulli codices præferunt in epist. 29, quum siglam ἢ cum librarij forte non intelligerent, *regia* posuerunt pro *Romana*. Græcus quidem interpres præ oculis habuit exemplum, in quo vel *Romana* vel sigla ἢ legebatur, quam pro *Romana* reddidit; alias vocem *regia* aliter interpretatus fuisset.

^g Cod. Veron. collect. Chalced., *sopiendæ et sanandæ pacis remedia*.

^h Vindobon. Hisp., *quorumque idem unus*. Vat. Hisp. et Isid., *quorum quidem unus*. Mox pro *vim* Quesn. in marg. : Al., *insidias*.

ⁱ Ex Græco, *juribus*.

^a Mss. collect. Chalcedon. : *Gloriosissima et clementissima filie Pulcheriæ Augustæ Leo episcopus et sanctum concilium Romæ collectum*. Cod. Florent. collect. 43 : *Leo urbis Romæ episcopus, et omnes fratres pro divina religione inibi congregati Pulcheriæ Augustæ*.

^b Hanc vulgatam lectionem approbant non solum mss collect. 21, verum etiam Vindebon. collect. et Vat. Hisp. ac Isid. Cæteri nostri codices solo verborum ordine aliquantulum mutato habent : *Quæ in fidei causa ad pietatem vestram directæ sunt, per nostros clericos pervenissent*. Intelligitur autem epistola 30, quam legati, ob angustiam temporis ad Ephesium concilium divertere coacti, Constantinopolim perferre aut per alios transmittere non potuerunt. Confer inferius annot. ^c.

^c Male ex Græco, *a fide retrocessistis*.

^d Sic meliores codices. Al., *illorum Hilarus diaconus noster effugiens*.

^e Editiones Leonis cum mss. Vindebon. collect. 5 et alio collect. Hisp., *exemplar*. Præulinius nihilominus lectionem edit. Conciliorum, quam cæteri nostri codices, præsertim Ratisp. et collect. Chalcedon. præferunt, nec non exemplaria Merlini ac Sighardi. Licet vero S. Leo unam tantum epistolam 30 hoc loco indicet, quam solam ad Pulcheriam misisse in admonitione eidem præmissa ostendimus, tamen sicut unicam epistolam plurali numero *epistolas* appellare nonnumquam consuevit, ut aliquot exemplis animadvertimus annot. 3 (Col. 664 ¹) in epist. 43, ita et hic initio capitis plurali numero *epistolæ*, nunc autem ipsorum scriptorum *exempla*, unam eandemque

instituto præjudicare non posse, nec se ab ea fide ulla injuria separandos, quam plenissime expositam atque digestam a sede beati apostoli Petri ad sanctam synodum detulissent. ^a Cujus eum recitatio, poscentibus episcopis, non sit admissa, ut scilicet remota ea fide quæ patriarchas, prophetas, apostolos et martyres coronavit, generatio Jesu Christi Domini nostri secundum carnem, et veræ mortis ^b ac resurrectionis ejus **923** confessio, quæ hereticis dicere, salvaretur ^c; scripsimus de hac re, ut potuimus, ad gloriosissimum principem, et quod maximum est, Christianum, cujus epistolæ pariter ^d exemplar subjecimus, ut fidem in qua renatus per Dei gratiam regnat, nulla ^e sineret novitate corrumpi: quoniam Flavianus episcopus in nostra omnium communione persistit, atque hoc, quod factum est sine consideratione justitiæ, et contra omnem canonum disciplinam, ratam haberi ratio nulla permittit; et quia dissensionis scandalum ^f non abstulisset Ephesina synodus, sed auxiliaret, habendo intra Italiam concilio et locus constitueretur, et tempus, omnibus querelis et præjudiciis partis utriusque suspensis; quo diligentius universa quæ offensionem ^g generaverunt retractentur, et abaque vulnere fidei, abaque religionis injuria, in pacem Christi redcant, qui ^h per impotentiam subscribere cuncti sunt sacerdotes, et soli auferant errores.

Cap. III. — Quod ut obtinere mereamus, probatissimæ nobis fidei ⁱ pietas tua, quæ labores Ecclesiæ semper adjuvit, supplicationem nostram apud clementissimum principem, sibi specialiter a beatissimo Petro apostolo legatione commissa, dignetur asserere: ut priusquam civile hoc et exitiale bellum intra Ecclesiam convalescat, ^j redintegrandæ unitatis copiam, Deo auxiliante, concedat; **925** sciens imperti sui viribus prefectorum, quidquid catholicæ libertati benigna ipsius fuerit dispositione collatum. Data 22 ^k in idus Octobris, Asturio et Protogene viris clarissimis consulis.

καταξιώστω διασαφῆσαι: ὅτι πρὶν τὸν πολεμικὸν τοῦτον καὶ ὀλέθρον πόλεμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατῆσαι. τοῦ ἀνανώσσει τὴν ἀφροδίαν τῆς ἐνοχίας, τοῦ θεοῦ βοηθοῦντος συγχωρήσει γυνώσκουσι δύναται. **925** τῇ ἐκείνου βασιλείᾳ συνίστηναι, τὸ τῆ καθολικῆ ἐλευθερίᾳ διὰ τῆς αὐτοῦ φιλαλήθους διατυπώσεως συνεπαρρηθῆναι.

^a Vat. Hisp. et Isid., *Cumque recitatio*; pro quo Ratisp. et Vindebon. collect. 5, *cujusque recitatio*. Quidam alii codices, *cujus recitatio*.
^b Ex Græco, *ex regenerationis*; ubi Græcus interpres respicit vocem superioris lineæ γένεσι Latine generatio. Ita Quesnellus in margine secundæ editionis.
^c Græca versio addit, *splendidissima et clementissima domina filia Augusta*.
^d Plures et potiores codices cum Sichardo, et editionibus Conciliorum, *exempla*. Codd. duo collect. Chalcedon., *exempla subjecimus*. Alii duo, *et exempla subjecimus*. Inducitur autem exemplum epist. 44. Confer præcedentem annot. 7 ((*Col.* 333, ^e)).
^e Ita omnes nostri codd. et editi ante Quesn., apud quem, *sinat*.
^f Cod. Veron. *non abstulit Ephesina synodus, sed ausit*.

ὁμοί και ὡς ἔχρην. ἐνὶ ἀσφάλειᾳ, οὐ τῇ κρίσει μέλλον, ἀλλὰ τῇ μονίᾳ, διαμαρτυρούμενοι ἅπασιν κατὰ βίωσιν καὶ φόβον ἐκράττετο, τοῖς τῆς ἐκκλησίας δικαίαις, καὶ αὐτῷ τῷ συμβόλῳ τῷ (ἀπὸ) τῶν ἀποστόλων εἰσηγηθέντι, πρόκειμα φέρειν οὐ μὴ δύνασθαι· καὶ οὕτως ἐκείνους ἀπὸ ταύτης εἰς πίστειας, ἢ ἡλικίᾳ ἀπεστέλλων καὶ διατυπώσων, ἐν τοῦ θέντες τῶν μακαριωτάτων ἀποστόλου Πέτρου ἐν τῷ ἁγίῳ σύνοδον (ἡμεῶν) εἰρημῶς ἀφίστασθαι κατὰ ἀδικίαν ταύτην. ^α Ἐξ πίστειας ἢ ἀσφάλειας, παρακαλοῦντων τῶν ἐπισκόπων, οὐ προεβλήθη· ὡς τῆς αὐτῆς ἀποκαταστάσεως πίστειας, ἥτις τὸν καταμαρτυρῆσαι (καὶ κερδοῦναι) καὶ ἀποστόλους καὶ μαρτυράς; ἀποστέλλων, τῶν γίνοντων καὶ δεσπότων ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ σάρκα, καὶ τῶν ἀδικῶν ὄντων, καὶ τῆς ἀνακαταστάσεως αὐτοῦ τὴν ἐλευθερίαν, ἥτις **925** φησὶν ἐστὶ καὶ λέγειν, διαλυθῆναι Β ἰσχυροσύνῃ καὶ φιλανθρωπικῆν δίκαιοσιν θυγάτηρ Ἀθηνῶν, ἐγείρηται καὶ τοῦτου τοῦ πράγματος, ὡς ἀποκαταστασθαι πρὸς τὸ ἐπιθέσθαι βασιλείᾳ, καὶ ἔπειτα ἐστὶ (μάριστον), Ἰεροσολίμων ἢ ἐπιστολῆς τὸ ἐκείνου ὄνομα τῆς αὐτῆς ὡς τὴν πίστιν, δι' ἣς ἀνακαταστασθῆναι διὰ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος βασιλείᾳ, καθάπερ συγχωρήσῃ κατισχύσει καὶ διαφθερῆσθαι· ἐπειπερ φλαβιανὸς ὁ ἐπίσκοπος ἐν τῇ προτέρᾳ πόλει καὶ καὶ μετὰ τὴν ἐπιτήρησιν πάντων τῶν κανόνων, μηδὲν βλάπτον ἐστὶ λόγῳ ἐπιτηρηθῆναι καὶ ἐν αὐτῇ, τῆς βίβλου καὶ τῶν ἀποστόλων οὐκ ἀφίλειται ἢ τῆς Ἐπίσκου σύνοδος, ἀλλὰ μάλλον πῦξουσι· συνόδου γαρ ἡμῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος ἀριστοτάτοι, πάντων τῶν μεμνημένων καὶ τῶν προκριμάτων ἐκείνου μέρους ἀναρτηθῆναι, ἵνα ἰσχυροσύνῃ καὶ ἀποκαταστασθῆναι τὴν πρόθεσιν ἀνακαταστασθῆναι, καὶ χάρις τοῦ πρῶτου (τῆς πίστειας) καὶ ὅμοιος τῆς ὀρθοκρίσεως ἐν εἰρήνῃ καὶ θεοῦ ἰσχυροσύνῃ, εἰ διὰ τὴν θυμαστικὴν διοργάνωσιν ἠκανονασθῆναι ἐρεῖται, καὶ ἡ πλῆθὴ μόνον ἀφαιρηθῆναι. Ὅπερ ἵνα κρατήσῃ, τῆς δεδοκιμασίης ἡμῶν πίστειας ἢ εὐδοκίᾳ (σὶ), ἢ τοῖς καμῶναις αἰετῆς Ἐκκλησίας συναλλοῦσα, τὴν ἡμετέραν ἰσχυροσύνῃ, τῷ φλαβιανῶν βασιλεῖ, ἰδίως ὡς ἀπὸ τοῦ μακαριωτάτου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου τῆς πρῶτης ἐπιτηρησεως.

^g Codd. Ratisp., Vindebon., Hisp. alique nonnulli cum editis ante Quesn., *generaverant*. Mox, *ab quo religionis infamia* in Vat. Hisp. et Isid.
^h Quesn. in margine: *ε* Ms. Conlabrig., *per potentiam*, cui Græca versio respondet. *ε* Sed *impotentia* pro *immoderata potentia* apud optimos veteres scriptores adhiberi solet.
ⁱ Mss. Vat. Hisp. et Isid. addunt *voritatem*. Mox Ratisp., *quæque labores*. Editi ante Quesn. cum Græca versione, et mss. collect. 24, *adjuvat pro adjuuit*, male.
^j Ratisp., *redintegrationi unitatis*. Mox in editi ante Quesn., *capiam et modum, Deo auxiliante*.
^k Ita tres codd. Quesnellii, omnes Belasii, et nostri, exceptis illis collect. 24 ac exemplo Sichardæ, qui cum editionibus Quesnellianis anterioribus habent, *Pridie idus Octobris, perperam ex annot. 20 (Col. 332, ^e) in epist. 44.*

HILARI ROMANÆ ECCLESIAE, TUNC DIACONI, POSTEA EPISCOPI, AD PULCHERIAM AUGUSTAM.

SYNOPSIS. — I. Sibi per Dioscori improbos artus non licuisse eam adire, et litteras sancti Leonis reddere. — II. Se Dioscori versutum insidiis Romanam venisse: Ephesinam pseudosynodum a Leone reprobari.

Gloriosissimæ et piissimæ PULCHERIAE AUGUSTÆ HILARI A
KUS DIACONUS.

Ἡ φιλανθρωποπατρὴ καὶ εὐσεβεστέρα Πουλχερία Ἀγούστα,
Καρίων διάκονος.

CAP. I. — Stodum mihi fuisse, post synodum advenire Constantinopolim, dicere non debet: quoniam manifesta necessitas erat, quæ me litteras beatissimi papæ ad vestram clementiam directas offerre compelleret, ut pariter et vestræ pietati ac invictissimo et Christianissimo principi officium quod debebam venerationis exsolverem. Sed huic congruo meo proposito illud impedimentum evenit, quod omnium bonorum inimicum est, et Christianorum ingemiscit affectus, hoc est, Alexandrinus episcopus, in damnatione virosum inculpabilium potentissimus. Nam posteaquam injustæ ejus voluntati atque sententiæ communicare non potui, ad aliud concilium terroribus atque insidiis me evocare conatus est: quatenus me, quod absit, aut seductionibus, faceret consentire ad condemnandum sanctissimum Flavianum episcopum, aut resistentem teneret, ut mihi non esset licentiâ ad pietatem vestram Constantinopolim percurrere, aut ad Romanam Ecclesiam remeare.

Ἐποῦδὲν μοι γεγενῆσθαι, μετὰ τὴν σύνοδον παραγενοῦσθαι κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, λέγειν οὐκ ὀφείλω. ἐπειδὴ περ φανερὰ ἦν ἀνάγκη, ὅτις τὰ γράμματα τοῦ μακαριωτάτου Πάπα πρὸς τὴν ὑμετέραν φιλανθρωπικὴν ἀποσταλέντα δοῦναι με τῷ διακομιζοντι ἀνάγκηζεν. Ἰν' ἄμα καὶ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας καὶ τοῦ ἀπείτητου Χριστιανικωτάτου βασιλείως τὸ καθῆκον ὅπερ ὄφειλον τὸ κατὰ τὴν θρησκίαν ἐκπερῆσαι ἀποτίσαι. Ἄλλὰ τῇ προθέσει τῇ ἐμῇ τῷ οὕτως ἰσρᾶ προσέμποδον ἐγένετο ἐκεῖνο, τὸ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐχθρόν. (καὶ ὁ Χριστιανῶν) ἡ διάθεσις ἀποδόρυσται, ὁ Ἀλεξανδρινὸς ἐπιδικαστὸς ὁ ἐπὶ τῇ ἀκαθάρτη τῶν ἀποθνήσκον θανάτῳ· μετὰ γὰρ τὸ μὴ τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ γνώμῃ καὶ ἀποφάσει κοινωνεῖν μὴ δύνασθαι, συνάλασται εἰς ἕτερον σύνοδον, ἀκαθάρτη καὶ ἀσεβοῦσθεῖς προσκαλοῦμενος πρὸς τὸ με, ὅπερ ἀπέβη, ἡ ἔξ ἀπατης [Foris Ἐκείνῃς] συναινέσαι εἰς τὸ καταδικάσαι τὸν ἀγιώτατον Φλαβιανὸν τὸν ἐπίσκοπον, ἡ ἀνδραγάμενον κατέχειν. Ἰνα μοι μὴ γένοτο μήτε τοῦ ἐκδραμεῖν πρὸς τὴν εὐσεβίαν τὴν ὑμετέραν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ἀναδραμεῖν εἰς τὴν Ῥώμην ἐκκλησίαν παρασχεθεῖν ἄδεια. Ὅμως τοσούτῃκα, βοηθούτος τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἡμετέρον θεοῦ, ἀπὸ τῆς καρδιάκης τοῦ εὐλαβεστάτου καὶ φαινοῦ ἀνδρός, ἀδελφῶν (με) καὶ ἀσφαίου φυλάξει· εἰ καὶ οἱ ἐνδὲ μία μήτηρ, οὐδὲ θάνατος ἰσθινατὸ με τῇ ἀδικίᾳ αὐτῶν ἀπερῆσαι ποιεῖν συναίεσαι· ἀλλὰ πάντων καταλελυμένων, ἐκείθεν ἀνεχώρου, διὰ ἀγνώστην καὶ ἀνοδύτην εἶπον εἰς τὴν Ῥώμην ἀπέβη· τῷ εὐλαβεστάτῳ Πάπῃ πάντων τῶν ἐν Ἐφέσῃ πεπραγμένων ἰκανὸς μεμνησθεῖ [Foris ἰκανὸς μεμνησθεῖ]. Ὅν ἡ ὑμετέρα προσκυνητὸ φιλανθρωπικὴ μετανεῖται, μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς (συνόδου) ἀποδοκιμάσει πάντα τὰ ἐν Ἐφέσῃ κατὰ τὴν ναύ-

CAP. II. — Verumtamen confidens de auxilio Christi nostri Dei, a damnatione reverendissimi et sanctissimi viri innocentem me integrumque servavi; licet nulla flagella, nulla tormenta me possent facere ejus consentire sententiæ; sed omnibus derelictis exinde discessi, per incognita et invia loca Romanam veniens et reverendissimo papæ, omnium quæ in Epheso gesta sunt idoneus nuntiator existens. Vestra itaque veneranda clementia cognoscat a præfato papa cum omni occidentali concilio repro-

bata omnia, quæ in Epheso contra canones per tu-

^a Ante post epist. 47. Quæ autem erat 46, nunc 59. Eodem tempore quo epist. antecedens.

^b Exstat in Latiniscodd. collect. Chalcedon. ex quibus traducta fuit in mss. collect. 22. In plerisque autem codicibus Græcis ejusdem collect. Chalcedon. desideratur; at a Cotelerio inventa fuit in duobus mss. Regiis, ex quibus eam edidit tom. I Monument. Ecclesiæ, pag. 66. Originale Latinum hujus epistolæ intercidisse credimus. Latinus enim textus qui superest vetus interpretatio potius ex Græco, quam originalis videtur; unde chronica notatio non minus in Græco quam in Latino textu deest, quam Latinus collector semper supplēvit, quoties originale Latinum hæctus fuit. Hinc Græco textui, qui originalis vicem gerit, primum locum, Latino autem secundum vindicavimus. Porro epistolæ præcedenti istam subjicimus, non solum quia hoc ordine describitur in collect. Chalcedon. cap. 17, sed multo magis quia Hilarius, qui in epistolis 44 et 45 Romanam reversus traditur, in fine hujus epistolæ scribens: Quæ vero constanti ac forti auctoritate pro fide a me nuntiata sunt.... ex litteris beatissimi papæ poteritis agnoscere; præcedentes utique Leonis litteras indicat, quibus eum hæc quoque epistolam missam fuisse cognoscimus.

^c Sic omnes codices, et edit. Concil. Solus Quesnellus et clementissimæ. Græcus textus pro glorio-

sisimæ habet φιλανθρωποπατρὴ clementissimæ, seu humanissimæ; at h.c. εὐσεβεστέρα, piissimæ.

^d Quesnellus, consilium, ut contextus flagitare videtur. In originali quidem ita scriptum fuisse nihil dubitamus. At si h.c. Græcus interpres reddens synodus, legit concilium, ita concilium Latinus interpres reddere debuit; et concilium quidem in codd. Latinis scribitur non minus quam in editis Conciliorum, unde hæc lectio mandata non fuit.

^e Quesnellus cum editis Conciliorum, de auxilio Christi, quod attinet ad damnationem reverendissimi, etc. Secuti sumus lectionem exemplarium collectionis Chalcedonensis et Veneti 79 collect. 22, quam quidem lectionem esse anteponendam confirmat etiam Græcus textus. Solum duo no-tri codd. Vat. 4166 et Venetus laudatus omittunt Christi nostri.

^f Ita omnes quinque nostri codices. Solum Vatican. 57. pro nuntiator habet relator. Vulgati, et reverendissimo papæ.... idoneus nuntiator existeam.

^g Sic iidem omnes nostri codices melius quam editi, reprobari. Concipit enim Græcus textus, qui præteritum tempus præfert; ex quo hic locus reddendus esset: Quem (papam) vestra veneranda clementia sciat cum omni Occidentali synodo reprobasse omnia, quæ, etc.

multas et odia sæcularia a Dioscuro episcopo gesta sunt, et nulla ratione hæc in his partibus suscipi posse, quæ per potentiam prædicti, non sine læsione fidei, et præjudicio sanctissimi viri innocæque, commissa sunt. Quæ vero constanti ac forti auctoritate pro fide a me nuntiata sunt superfluum credo narrare : nam hæc ex litteris beatissimi papæ poteritis agnoscere. Unde, ^a domina splendidissima, **930** atque clementissima Augusta, adoranda vestra pietas in quibus libenter fecit initium, relinquere non debet, sed hæc zelo religioso fidei constanti voluntate ^b servare.

EPISTOLA ^c XLVII.

^d AD ANASTASIIUM EPISCOPIUM THESSALONICENSEM.

SYNOPSIS. — I. *Quod pseudosynodo non interfuerit gratulatur.* — II. *Monet ut fidem servet, Flaviano adhæreat, fratres confirmet.*

LEO episcopus urbis Romæ dilectissimo fratri ANASTASIO episcopo Thessalonicensi.

CAP. I. — Quantum relatione Hilari diaconi nostri cognovimus, magnum facinus Alexandrino episcopo auctore vel exsecutore commissum est ut dum in fratrem nostrum Flavianum veteres æmulationes et odia privata desæviunt, nec innocentie probatissimi sacerdotis, nec Christianæ fidei parceretur. Unde multum dilectioni tuæ congratulamur quod te ad illam synodum ire cupientem opportunis obstaculis manus divina detinuit : ne abstenturus proculdubio a tanto scelere, indignis injuriis subjaceres, et furori impio militibus, quantum didicimus, armisque suffulto contraire non posses. Quia ergo prorupit ^e in apertum perfidia quæ latebat, et in nefandissimum hæresim unius imperitissimi senis assecleæ transierunt, tempus probationis nostræ debemus agnoscere, et contra impetus adversantium munitionibus cœlestibus freti, incommutabilis animi constantiam præparare. Scimus, frater charissime, quia sacramento magnæ pietatis suæ aderit divina protectio.

CAP. II. — Si quid igitur fraternitati tuæ de impiis constitutionibus fuerit ingestum, protestamur pariter ac monemus ne vel ^f in damnationem fratris insontis, vel in receptionem nefarii dogmatis con-

^a Hæc formula Græcorum propria ex Græco dimanat, unde in antecedentis epistolæ Græca versione legitur, in Latino originali non legitur. Vide in eadem epistolam annot. 14 (Col. 835, c).

^b Veron., *servate.*

^c Al. 43. Quæ autem antea 47 erat, nunc 51. Scripta 13 Octob. an. 449.

^d Edita fuit ex mss. collect. 12, in quibus solus ipsam invenimus.

^e Duo codd. laudatæ collect. 12, Vat. 1540, et Venetus S. Marci 169, omittunt in apertum.

^f Ita ex iisdem codicibus melius quam in vulgatis, in quibus ex Merlino habebatur quidem in damnationem, sed postea in receptione. Apud Quesnellum vero in damnatione, et in receptione.

νων διὰ θορύβου καὶ μίσους βιωτικοῦ ἀπὸ Διοσκύρου τοῦ ἐπισκόπου γεγόμενα, καὶ μηδενὶ λόγῳ ταῦτα ὑπεδεχθῆναι δύνασθαι ἀπὸ τῶν μερῶν τούτων, ἅπερ κατὰ δυναστείαν τοῦ προειρημένου, οὐκ ἔνευ βλάβος τῆς πίστεως, εἰς πρόκριμα τοῦ ἁγίου ἀνδρός καὶ ἰδίου ἐπλημμύθησεν [Ἐπίστε ἐπλημμύθηθη]. Καὶ ἅπερ τῆ σταθραῖ καὶ ἰσχυρῆ ἀθθεντία ὑπὲρ τῆς πίστεως σχεδὸν ἀπ' ἐμοῦ μιμύονται, περιττὸν ἡγοῦμαι λέγειν καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν γραμμάτων τοῦ εὐλαβεστάτου Πάπα μαθήσασι. Ὅθεν δέσπονα **929** ἐπιφανεστάτη καὶ φιλανθρωποτάτη Ἀγούστα, ἡ προσκνητῆ σου εὐσέβεια, ἢ τις καὶ τὴν ἀρχὴν λαβόντα καταλιμπάνειν οὐκ ὀφείλει, τοῦ εὐλαβοῦς τῆς ἀμειβίου πίστεως ζήλου, μονίμου διανοία συνταξέτω.

sensum tui cordis immisceas. Major est enim qui in nobis est quam qui adversus nos (I Joan. iv, 4). Annitere potius, quantum te ipse naturæ nostræ susceptor et glorificator adjuverit, ut omnium fratrum nostrorum corda confirmes. Nobis enim ab Evangelio generationis, et mortis ac resurrectionis Domini ^g nostri Jesu Christi nullatenus recedentibus definitissimum est, in nostræ communionis numero non futuros eos qui conantur antiqua catholicæ fidei fundamenta convellere. Data tertio idus Octobris, Asturio et Protogene viris clarissimis consulibus.

EPISTOLA ^h XLVIII.

ⁱ AD JULIANUM EPISCOPIUM COENSEM.

SYNOPSIS. — *Post Ephesinam cladem consolatur, hortaturque ut fidem teneat.*

LEO JULIANO fratri et coepiscopo salutem.

Cognitis quæ apud Ephesum unius hominis præsumptione sunt gesta, magno quidem dolore affecti sumus de his quæ impie furioseque commissa sunt ; sed ad Dominum ^j nostrum animos dirigentes, multam fiduciam ab ipsa quam sequimur veritate concipimus, non omittentes omnia agere quæ auxiliante Dei gratia credimus profuturæ. Tenendum ergo nobis est quod tenemus, et sæviante ^k unius turbinis procella, serenissimæ fidei est amplectenda tranquillitas ; donec radios suos veritas per universa diffundat, et caliginem infidelitatis consumat. Quæ autem ^l disposita sint, per latoris sermonem agnosces. Data tertio idus Octobris, Asturio et Protogene viris clarissimis consulibus.

^g Addidimus nostri ex cod. Grim., cujus exactum apographum adhibuit P. Cacciarus in Romana editione.

^h Al. 44. Quæ autem antea 48 erat, nunc 60. Scripta 13 Octob. an. 449.

ⁱ Hanc quoque epistolam in mss. solus collect. 12 reperimus.

^j Sic ex nostris codd. et editis ante Quesn. apud quem nostros.

^k Ita iidem codices et editiones Quesnello anteriores. Is autem, unius turbinis nubis procella.

^l Magis placuit hæc lectio, quam præfert cod. Venetus 109, ac prima Quesnelli editio. Al., disposita sunt.

931 EPISTOLA • XLIX.

^b AD FLAVIANUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM. SYNOPSIS. — *Flavianum, in quem Dioscorus immaniter sciverat, consolatur, eique opem promittit.*

LEO FLAVIANO episcopo Constantinopolitano.

Quæ et quanta dilectio tua pro catholicæ fidei defensione patiat, per Diaconem, qui ab Epheso furtim est elapsus, agnovimus. Et licet magnificemus 932 Deum, qui te gratiæ suæ virtute confortat, necesse est tamen nos dolere eorum ruinas, per quos veritas impugnatur, et ipsa totius Ecclesiæ fun-

damenta quatuntur. Quia vero providentia Dei semper suis necessarium præstat auxilium, scire debet fraternitas tua, nos pro communi causa nihil eorum, quæ agenda sunt, præterire: ut primitus ad ea, quæ universitati fidelium prosint, pervenire mereamur. ^c Superest ut fortiter interium dilectio tua toleret, quæ sibi ad æternam gloriam non dubitat profutura. Perlator sane brevis hujus epistolæ fidei sermone poterit enarrare, quidquid illud est, ad quod, adjuvante Domino, studio fidei et charitatis intendimus. Data ^d III idus Octobris, Asturio et Protogene viris clarissimis consulibus.

EPISTOLA • L.

^f AD CONSTANTINOPOLITANOS, PER EPIPHANIAM ET DIONYSIUM ROMANÆ ECCLESIAE NOTARIUM.

SYNOPSIS. — I. *Post pseudosynodum Ephesinam hortatur Constantinopolitanos ut fidei et Flaviano adhæreant.* — II. *Consolatur de Flaviani injusta depositione.*

LEO episcopus et sancta Synodus quæ in urbe Roma convenit, clero, honoratis, et plebi consistenti Constantinopoli, ^g dilectissimis filiis in Domino salutem.

CAP. I. — In notitiam nostram, quæ Ephesi contra opinionem omnium sunt acta, perlatis, magno animo nostrum fatemur mœrore confusum: nec tantum licuisse iniquitati, 933 facile potuissemus credere, nisi ^h filius noster Hilarus diaconus, qui a nobis vice nostra cum aliis ut interesset synodo missus fuerat, fugiens revertisset, declinans, ne injustæ particeps esset sententiæ. Quippe cum vox illic a nostris contradictionis emissa sit, quam Alexandrinus antistes, qui totum solus ⁱ impotentis suæ vindicavit, audire contempsit, in consortium suæ voluntatis invitos ^j pertrahens sacerdotes, ut per vim coacti subscriberent, qui nullam damnationis causam idoneam reperissent. Sed hos ausus pio et ^k Christiano principi confidimus minime placituros. ^l Nunc quia Ecclesiam vestram hac ratione cognovimus dissipatam, consolandos adhortandosque vos esse ^m credidimus nostris epistolis, ut pro catholicæ fidei defensione perfidorum nequitia resistatis. No-

Β Δίων ἐπίσκοπος, καὶ ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν τῇ πόλει Ῥωμαίων συναχθεῖσα, κληρῶ. ἀξιωματικοῖς, καὶ παντὶ τῷ λαῷ, τοῖς οἰκοῦσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀγαπητοῖς υἱοῖς, ἐν Κυρίῳ χαιρεῖται.

Εἰς γνώσιν ἡμῶν ἰδόντων ἄπειρ ἐν τῇ Ἐπίσφ. παρὰ τὴν προσδοκίαν πάντων πέπρακται, μεγάλη λύπη τὴν ψυχὴν ἡμῶν ὁμολογοῦμεν συγχυθῆναι, οὐδὲ τοσοῦτον ἐξεῖναι τῇ ἀνομίᾳ εὐχερῶς 934 ἠδυνήθημεν πιστεῦσαι, εἰ μὴ ὁ υἱὸς ἡμῶν Ἰλαρίων ὁ διάκονος, ὃς τις εἰς τόπον τὸν ἡμέτερον μετ' ἄλλων ἵνα παραγένηται ἐν τῇ συνόδῳ ἀποσταλεῖς, φεύγων ὑπίστρεψεν, ἐκκλίνων τῆς ἀδικίας κοινῶς γενέσθαι. Εἰ καὶ τὰ μέγιστα φωνὴ ἀντιλογίας ἐεῖσε ἀπὸ τῶν ἡμετέρων προβέβηκεν: ἦν τινα ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ὃς τις ἐαυτῷ διὰ τῆς ἀμέτρου δυναστείας τὸ πᾶν ἐξεδίκει, ἀκούσαι κατέπτυσεν, εἰς κοινωνίαν τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως ἄσποτος ἔλκων τοὺς ἐπισκόπους, ἵνα διὰ τὴν βίαν ἀναγκασθῶσιν ὑπογράψαι, οἱ τινες οὐδὲ μιαν καθαιρέσεως ἀφορμὴν ἰκανὴν εὐρεῖν ἠδυνήθησαν. Ἀλλὰ ταύτην τὴν τάλμη τῷ εὐσεβεῖ καὶ Χριστιανῷ βασιλεῖ πιστεῦσιν οὐδαμῶς ἐμῖσαι δύνασθαι. Νῦν μέντοι ἐπειδὴ τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν ταύτη τῇ πράξει: ἔγνωμεν διασκορπισθῆσαι, παραμυθητοὶ καὶ προτροπέτους ὑμᾶς εἶναι πιστεῦσιν διὰ τῶν ἡμετέρων ἐπι-

^a Al. 42. Quæ autem antea 49 erat, nunc 61. Scripta 13 Octob. an. 449.

^b Hæc epistola a nobis inventa fuit in mss. collect. 12 et 23.

^c Ita cum Quesnello nostri codices. Alii editi, *Sin est, ut fortiter.*

^d Editi ante Quesn. ex Merlino, qui codice usus est collect. 12, habent, III kal. Octobris. At duo nostri codices ejusdem collect. 12 Quesnelli emendationem probant. Proxime accedit ms. Otobon. 297 collect. 23, in quo legitur, *idibus Octobris; sed tertio idus magis placet, cum hoc eodem die alia epistolæ signentur, et valde probabile sit S. Leonem prima occasione ad Flavianum scripsisse, ut eum citius consolaretur.*

^e Al. 45. Quæ autem antea 50 erat, nunc 66. Scripta 15 Octob. an. 449.

^f Exstat hæc epistola in mss. collect. 12, 17, 18, 19, 22 et 23; Græca autem versio edita fuit a Cotelierio tom. I Monument. Ecclesiæ Græcæ, pag. 57. Missam vero fuisse hanc epistolam per Epiphanium et Dionysium discimus ex epist. 59, c. 1.

^g Quinque voces, *dilectissimis filiis in Domino salutem, adjecimus ex omnibus mss. tum nostris, tum*

Baluzii collect. 17 Chalcedon. nec non ex codice Veneto collect. 22, quibus concinit etiam Græca versio.

^h Voces *ad nos* hic a Quesnello insertas delevimus auctoritate codicis Ratisp. et manuscriptorum collect. Chalcedonen. is, nec non interpretationis Græcæ, quæ mox perperam pro *Hilarus* prælerit *Ἰλαρίων*, sicut et duo nostri Latini codices *Hilarius*.

ⁱ Ita plures et potiores nostri codices, et omnes Baluzii; ubi *impotentia* pro immoderata potentia accipitur. Editi, *potentia suæ*.

^j Sic melius ex Ratisp. ex codd. collect. Chalcedon. et ex Veneto collect. 22, quam in editis, *protrahens*.

^k Vulgati, *Christianissimo*. Secuti sumus præstantissimos codices Ratisp. et collect. Chalcedon., quibus suffragatur Græca versio.

^l Quesnellus cum duobus nostris codd. inferiorum collectionum, *Nunc qui*. Alii editi, *At nunc quia*. Mss. collect. Chalcedon., *Sed nunc quia*. Lectionem optimi codicis Ratisponensis prætulimus. Mox pro *hac ratione* ex Græco legendum esset *hac actione*.

^m Ita fere omnes nostri codices et editi ante Quesnellum, apud quem, *credimus*.

Iunus enim dilectionem vestram hoc mœrore percellit, a cum major gloria vestram sit subsequutura constantiam, si a probabili sacerdote vestro nullæ vos minæ, nulla formidē b divellerit. Quisquis enim incolumi atque superstite Flaviano episcopo vestro, sacerdotium ejus fuerit ausus invadere, numquam in communione nostra habitur, nec inter episcopos poterit numerari. Nos enim sicut Nestorium in sua perversitate c anathematizavimus, ita eos qui veritatem carnis nostræ in Domino 935 Jesu Christo denegant, pari execratione damnamus.

Cap. II. — State igitur in spiritu catholicæ veritatis, et apostolicam cohortationem ministerio nostri oris accipite: Quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini (Philip. 1, 29). Nolite arbitrari, dilectissimi, quod sanctæ Ecclesiæ suæ desit, aut defutura sit divina protectio. Splendescit enim fidei puritas, cum ab ea sordes separantur errorum. Unde iterum iterumque vos ante conspectum Domini obtestamur pariter et monemus ut a fide in qua fundati estis, et in qua Christianissimum principem novimus permanere, non insidiis, non cujusquam d persuasionibus moveamini; sed in persona episcopi vestri illum h in oculis cordis e habeatis, pro quo idem omnia pati, f quæ fuerint illata, non metuit: cujus per omnia imitatores vos esse cupimus, ut commune cum ipso præmium fidel habere possitis. Data 6 idibus Octobris, Asturio et Protogene viris clarissimis consu- libus.

b EPISTOLA LI.

i AD FAUSTUM, ET CÆTEROS ARCHIMANDRITAS CONSTANTINOPOLITANOS.

SYNOPSIS. — Adhortatur eos ad constantiam in omni bono, maxime fidei et charitatis, et delectatur acta secundi concilii Ephesini.

937 I LEO et sancta SYNODUS, quæ in urbe Roma convenit, FAUSTO, MARTINO, PETRO, et EMMANUELI presbyteris et archimandritis Constantinopolitanis, dilectissimis filiis in Domino salutem.

Quamvis ea quæ ad Constantinopolitanam Eccle-

a Cod. Ottobon. collect. 25, ut major.
 b Sic rectius ex ms. Ratisp. alisque collect. Chalcedon. quam in editis, divulserit.
 c Cod. Ottobon., anathematizamus.
 d Cod. Ratisp., persuasione.
 e Ms. Ottobon. addit vestri. Mox pro idem eod. Veron. 57 habet quidem.
 f Sic ex pluribus ac potioribus nostris codicibus. Alias, quæ fuerunt.
 g Ms. Ratisp. et Divion. Baluzii, in idus Octobris, ut in anterioribus epistolis præsertim 44 et 45, quæ synodi Romanæ nomine similiter inscribuntur. Forte melius. Certe ex epist. 59 liquet has litteras traditas fuisse Epiphano tribuno, cui ex epist. 54 tradita pariter fuit epist. 44 ad Theodosium data in idus Octobris; unde omnes synodi nomine inscripæ, uti etiam sequens, eodem die in laudatis duobus codicibus Ratisp. et Divion. notantur.
 h Al. 47. Quæ autem 51 erat, nunc 67. Scripta 15 Octob. an. 449.
 i Hæc epistola in fisdem collectionibus invenitur in quibus præcedens. Hujus quoque Græcam interpretationem debemus Cotelerio, qui eandem ex mss.

στολών, ἵνα ὑπὲρ τῆς καθολικῆς πίστεως τῆς ἐκδικίας, τῆ τῶν ἀπίστων ἀνομία ἐναντιώσῃσθε. Οὐ γὰρ βουλόµεθα τὴν ἀγάπην ὑµῶν, ταύτην τῇ λύπῃ καταφορτίζεσθαι, ὅταν µιζῶν δόξα τῇ ὑµετέρα παραμονῇ ἐπακολουθῇ, ἵνα ἀπὸ τοῦ δεδοκιμασμένου ἐπισκόπου ὑµῶν, οὐδὲ µία ὑµᾶς ἀπειλή, οὐδὲ εἰς φόβος ἀσπαπάσαι θυνησεται· εἴ τις γὰρ ὑγκινοντος καὶ ζῶντος φλαβιανοῦ τοῦ ἐπισκόπου (ὑµῶν) τὴν ἀρχιερωσύνην αὐτοῦ τολµῆσει ὑπηρεσεῖν, οὐδέποτε εἰς κοινωνίαν ἡµετέραν γενήσεται, οὐδὲ μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων θυνησεται ἀριθμηθῆναι. Ἡµεῖς γὰρ καθάπερ Νεστόριον ἐν τῇ αὐτοῦ διασηρῆ ἀναθεµατίσαμεν, οὕτως καὶ ἐκείνους οἱ τινες τὴν ἀλήθειαν τῆς σάρκος ὑµῶν ἐν τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ 936 ἀρνοῦνται, ὁμοίᾳ ἀρεσιῶσει καταδικάζοµεν. Στήκετε τοίνυν ἐν τῷ πνεύματι τῆς (καθολικῆς) ἀληθείας, καὶ τὴν ἀποστολικὴν προτροπὴν τῇ διακονίᾳ τοῦ ἡµετέρου στόµατος δεξασθε· ἐπειδὴ ὑµῶν κεχάρισθαι ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, οὐ µόνον ἵνα εἰς αὐτὸν πιστεύητε, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχῃ. Μὴ θίγητε ὑπολαµβάνειν, ἀγαπητοί, ὅτι τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ ἀπολειφθήσεται ἡ ὑστερήσει ποτὶ ἡ θεῶν Ἐκκλησία [Forte ἐκδικία]. Ἐκλάµπει γὰρ τῆς πίστεως τὸ καθαρόν, ὅταν ἀπ' αὐτῆς ὁ ῥήκος τῆς πλάνης χωρισθῇ. Ὅθεν πάλιν καὶ πάλιν ὑµεῖς ἐνώπιον τοῦ Κυρίου διάμαρτυρόµεθα ὁμοῦ καὶ ὑποµνησκαµεν, ἵνα ἀπὸ τῆς πίστεως ἐν ἡ τεθεµελιωµένοι ἐστέ, καὶ ἐν ἡ τῶν Χριστιανικώτατον βασιλείᾳ οἴδαµεν παραµεῖναι, μήτε ἰδιόθαις, µάτε τισὶν ἀπάταις μετακινήθητε· ἀλλ' εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐπισκόπου ὑµῶν ἐστίνον τοῖς ὀφθαλμοῖς κατέχευτε. ὑπὲρ οὗ αὐτὸς πάντα καθεῖν ἄπερ ἐπαρέχθη σὺν ἑρωδῆθ' αὐτῶν ἐν πάσι µµητάς ὑµᾶς γενέσθαι ἐπαθυµῶµεν, ἵνα κοινῶν µετ' αὐτοῦ τὴν στέφανον τῆς πίστεως λαµβάνειν δυναθῆιτε.

938 Δίον ἐπίσκοπος, καὶ ἡ ἀγία σύνοδος ἡ ἐν τῇ πόλει Ρωµαίων συναχθεῖσα, Φαυστίνῳ, Μαρτίνῳ, Πέτρῳ, Μανουήλῳ, πρεσβυτέροις καὶ ἀρχιµανδριταῖς μοναστηρίων Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰ καὶ τὰ μέγιστα ἐκείνα ἀ τῆ τῶν Κωνσταντινουπο-

Regis edidit tom. I Monum. Eccl. Græcæ, pag. 64.
 i Mss. collect. Chalcedonensis habent: Leo episcopus et sancta synodus, quæ in Komana civitate collecta est, Fausto, Martino, Petro, Magno, Eliæ presbyteris et archimandritis monasteriorum Constantinopolitanorum dilectissimis filiis in Domino salutem. Parum ab-similiter Vugati, quos Quesnellus secutus est. Solum in secunda editione post nomen Eliæ addidit et E-manueli, qui in Græca versione legitur, et hanc nota-tionem subject: « Cotelierius in notis ad Græc. vers. suspicatur ex Magno et Elia coaluisse Manuelum. Pace viri doctissimi dixerim, contrarium mihi appa-ret veri-similius. Nam Einmanuel inter archimandrita-s Constantinopolitanos semper nominatur, et apud Leonem epist. 53 (nunc 74) et in actis Chalced. concilii act. 4, in qua iidem synodum ingredi iubentur, et eorumdem supplex ad Marcianum Augustum libel-lus referitur; nusquam vero Magnus et Elius leguntur. Quamobrem errore librarii Magnus et Elius pro Ma-nuelio positi sunt; vel certe dicendum utrumque post scriptam hæc epistolam vel falso fauctum esse, vel Eutychi adhasisse, eamque ob causam esse præ-termissos. » Nos ob rationem ejusmodi prætulimus

siam scripsimus sollicitudinem devotionis vestrae **habere** non possent, tamen etiam specialibus dilectionem vestram litteris cohortandam esse credidimus, ut memores sanctae **professionis** vestrae, quae proprie in fide et charitate consistit, omnia scandala quae contra pacem Ecclesiae orta sunt a vestris cordibus repellatis, beati Apostoli sententiam pia mente retinentes: *Si quis vobis evangelizaverit praeter id quod accepistis, anathema sit* (Gal. 1, 9); et custodientes unanimiter cum fratre nostro Flaviano episcopo, quem ad tempus Dominus permisit impiorum factione tentari, ut probatum sibi sacerdotem suum perseverantiae merito faceret **939** elatorem. Haec autem perturbationes necesse est ut, auxiliante Dei gratia, celeriter destruantur, **et** omne quod reprobum est ab Ecclesiae puritate, quae nec maculam nec rugam recipit (Ephes. v, 27), respuatur: maxime cum ab insana imperitia in hoc usque prorupsum sit, ut contra sacramentum salutis humanae, incarnationis Domini nostri Jesu Christi veritas denegetur, et antiquae fidei praedicator atque defensor, quia non acquievit blasphemis quas olim sancti Patres nostri in multis haereticis damnaverunt, subjiciatur injuriis; in quo utique omnium Domini sacerdotum reverentia **caeditur**, et universa corporis Christi membra pulsantur. Sed quia gloriosum nobis est quicquid nos pati Deus voluerit pro veritate tolerare, in consortium vos patientiae paternis exhortationibus advocamus, ut per dilectionem vestram omnibus Deo servantibus quae scripsimus innotescant, et inimicis Evangelii resistentes, nec pastoris vestri dilectionem, nec unitatem catholicae fidei deseratis. Quoniam ea quae in Epheso nuper contra justitiam vel canonem disciplinam per unius hominis **impotentiam** gesta sunt, nulla catholicae fidei ratio rata esse permittit. Data **idibus** Octobris, Asturio et Protogene virginis clarissimis consolibus.

Α λιτών Ἐκκλησία γεγραφήκαμεν, τὴν φροντίδα τῆς ὑμετέρας ἀγάπης λαθεῖν οὐκ ἠδυνήθη, ὁμως καὶ ἰδιοῖς γράμμασι τὴν ἀγάπην ὑμῶν προτρέψασθαι ἀκολουθοῦν εἶναι ἡγήσασθε, ἵνα μεμνημένοι τῆς ἀγίας (ἐπαγγελίας ὑμῶν,) ἢ τις ἰδικῶς ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ συνίσταται, πάντα τὰ σκάνδαλα τὰ κατέναντι τῆς ἐκκλησίας διεγερθέντα, ἀπὸ τῆς ὑμετέρας καρδίας ἀποβάληθε· τοῦ μακαρίου ἀποστόλου τὰς ἀποφάσεις εὐσεβεῖ γνώμῃ διακατέχοντες· Ἐἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω· καὶ φυλάττοντες ὁμοψυχίαν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Φλαβιανοῦ τοῦ ἐπισκόπου, ὃν τινα πρὸς καιρὸν ὁ κύριος συνεχώρησε τῶν ἀσεβῶν ταῖς ἐπισκευαῖς περαθῆναι, ἵνα δοκιμὸν ἑαυτῷ τὸν ἴδιον ἀρχιερέα, **940** διὰ τῆς ὑπομονῆς ποιήσῃ λαμπρότερον, αὐταὶ γὰρ αἱ ταρμαχαὶ ἀναγκαιῶς, βοηθούσης τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, τάχιον **Β** διαλυθήσονται, καὶ πᾶν τὸ ἀποδοκιμασθῆναι, ἀπὸ τῆς καθαρότατος τῆς ἐκκλησίας, ἣτις οὔτε σπῖλον οὔτε ρυτίδα ἐπιδέχεται, ἀπορρίψεται· μάλιστα οὖν ἀπὸ τῆς μακρόδου αἰτίας [forte ἀμαθίας] εἰς τοσοῦτον ἐφθασαν, ἵνα κατέναντι τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ἢ τῆς ἐσαρκώσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀλήθεια ἀρνήσεται, καὶ ὁ τῆς ἀρχαίας πίστεως κήρυξ καὶ ἑκδικος, ἐπειδὴ οὐ συνήθετο ταῖς βλασφημίαις, ὥς τίνες πρὸ πολλοῦ οἱ ἅγιοι πατέρες ἡμῶν εἰς πολλοὺς αἰρετικὰς καθέλιαν, ὑποβλήθη ὑβρεσιν· ἐν ᾧ δηλαδὴ αἰρετικῶν τῶν τοῦ κυρίου ἱερέων ἢ αἰδῶς τύπεται, καὶ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐνδοξὸν ἡμῖν ἔστιν, εἴ τι ἂν ἡμᾶς παθεῖν ὁ θεὸς βουλήσῃ, [καὶ] ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὑπενάγκαι, εἰς κοινωνίαν ἡμεῖς τῆς ὑπομονῆς πατρικῆς προτροπαῖς παρακαλούμεθα· **Γ** ἵνα διὰ τῆς ἀγάπης ὑμῶν πᾶσι τοῖς τῷ Θεῷ δουλεύουσιν ἢ ἐγράψαμεν φανερωθῆ· ἵνα τοῖς ἐχθροῖς τοῦ εὐαγγελίου ἀντεστηκότες, μήτε τοῦ ποιμένος (ὑμῶν) τὴν ἀγάπην, μήτε τῶν μονάδα τῆς καθολικῆς πίστεως καταλείψητε. Ἐπειδὴ ἐκεῖνα τὰ ἐν Ἐφέσῳ ἐπὶ τοῦ παρόντος κατέναντι τῆς ἀληθείας καὶ τῶν κανόνων τῆς ἐπιστήμης δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἀμπετρον δυναστεῖαν πεπραγμένα, οὐδὲ μία τῆς καθολικῆς πίστεως ἀκολουθία δεκτικὰ εἶναι συγχαροῖ.

EPISTOLA LII.

THEODORITI EPISCOPI CYRI AD S. LEONEM PAPAM.

Synopsis. — I. Merito se occurrere ad apostolicam sedem, tot prerogativis supra ceteras eminentem. — II. In laudes S. Leonis excurrit, commendatque solum in Manichaeos, et epistolam ad Flavianum. — III. Quam

lectionem codicis Ratisponensis, quae dum *Magnum et Eliam* omittit, *Emmanuel* autem exhibet. Graeca etiam antiqua versione confirmatur, probabilissimamque demonstrat Quesnelli conjecturam *Magnum et Eliam pro Manuele perperam irrepisisse*.
 * Haec ex mss. Ratisp. et collect. Chalcedon. atque Veneto collect. 22. Editi, non possunt. Codex Otobon. collect. 23. non possint.
 † Cod. Grim. et Otobon., promissionis. In Ratispon. deest sancte.
 • Vulgati unitatem. Praevaluit auctoritas mss. Ratisp. et collectionis Chalcedon. nec non Veneti collect. 22. Favet et cod. Otobon. collect. 23, in quo, *unanimiter cum fratre et coepiscopo nostro Flaviano*.
 † Sic plerique codices ac editiones. Quesnellus, ut omne. Duo codd. Valt. collect. Chalcedon., ut quod reprobata est.
 • Quesnellus laeditur in margine.
 † Idem Quesn. in marg.: *Allas, unanimiter. Cod. Otobon., veritatem.*
 † Editi, *impotentiam*. Cod. Ratisp., *impatentiam*.

Codd. collect. Chalced. et Veneti S. Marci, *potentiam*. Solus codex Divionensis Baluzii habet *impotentiam*, ita tamen ut litteris in affixa sint puncta quae indicant illas esse expungendas. Vocis *impotentia* significatio pro immoderata potentia Leoni familiaris in superioribus epistolis, ubi de Dioscoro loquitur, ignota fuisse videtur iis qui vel puncta affixerunt, vel ex *impotentiam* scripserunt *impudentiam* aut *impatentiam*. *Impotentiam* quidem legit etiam Graecus interpres, ex cujus versione *immodicam potentiam* Coleleirius reddidit.
 † Ita mss. Quesnelli cum duobus Baluzii et quatuor nostris collect. Chalcedon. nec non Veneto collect. 22 et Otobon. collect. 23. Codd. Divion. Baluzii, et noster Ratisp., in *idus Octobris*, forte melius ut videre est ex annot. 45 (col. 843 s) in ep. praeced. Vulgati Quesnello anteriores, *viii idus Octobris*.
 † Al. post epist. 47. Quae autem erat 52, nunc 69. Scripta sub finem an. 449.
 † Haec epistola sumpta est ex Theodoretii editione. Scripta fuit post ipsius depositionem in pseudosynodo

immerito depositus fuerit, nec in jus vocatus, conqueritur. — IV. Susceptos a se pro Ecclesia labores enumerat. — V. Orat ne sedem apostolicam appellans repellatur; cui fidem suam probari optat ex scriptis suis; quæ indicat. — VI. Sibi a Leone cupit induci quid de Ephesina sententia agere debeat. — VII. Legatos suos Leoni, sequæ ejus precibus ac sollicitudini commendat; se aliosque litteris imperatoris retineri, ne ad pontificem se conferant.

942 LEONI episcopo Romæ.

CAP. I.— Si Iulius, præco veritatis, tuba Spiritus sancti, ad magnum Petrum se contulit, ut iis qui Antiochiæ de legali conversatione ambigebant explanationem ab illo referret, multo magis nos humiles et pusilli ad apostolicam sedem vestram accurrimus, ut Ecclesiarum ulceribus remedium a vobis accipiamus. Vobis enim primas in omnibus tenere convenit. Multis siquidem prærogativis ornatur sedes vestra. Etenim alias urbes ornat vel magnitudo, vel pulchritudo, vel habitatorum frequentia; nonnullas etiam quæ his carent spiritualia quædam dona illustant: vestræ vero honorum affluentiam, bonorum largior dedit. Illa enim omnium maxima et clarissima, quæ et orbi terrarum præsidet, et incolarum multitudine redundat. Ad hæc **944** imperium, quod rerum nunc potitur, et suum ipsa nomen subditis impertit. Præcipue autem illam fides ornat, cujus testis idoneus est divinus Paulus clamans: *Fides vestra annuntiat in universo mundo* (Rom. 1, 8). Quod si statim post suscepta salutaris prædicationis semina mirabiles hos fructus uberrime protulit, prædicandæ quæ in ea nunc viget pietati quænam par esse possit oratio? Habet præterea communium patrum magistrorumque veritatis Petri et Pauli sepulcra, fidelium animas illuminantia. Quorum beatissimum ac divinum par, in Oriente quidem exortum est, et radios quaquaversum diffudit; sed in Occidente vitæ occasum ultro subiit, atque inde nunc orbem universum collustrat. Ili sedem vestram nobilissimam reddiderunt; hic bonorum vestrorum est apex. At illorum sedem nunc etiam illorum Deus illustravit, dum in ea sanctitatem vestram rectæ fidei radios fundentem constituit.

CAP. II. — Cujus quidem rei cum alia multa in promptu sint argumenta, sufficit zelus vester adversus infames Manichæos, quem sanctitas vestra a nuper exeruit, et quo rerum divinarum studio vester in Deum sit amor patefecit. Sufficiunt et quæ nunc a vobis scripta sunt, ut apostolicum characterem vestrum ostendant. Incidimus namque in illa quæ de Dei Salvatorisque nostri incarnatione sanctitas vestra ^b scripsit, et admirati sumus exactam operis diligentiam. Utraque enim eandem opera declarabat, et

Ephesina. Cum enim legatos eidem contradixisse intellexit, et celebri Leonis ad Flavianum epistola accepta, suam doctrinam in ea confirmatam, et a doctrina ejusdem pseudosynodi alienam deprehendit, ad eundem pontificem, ut ei suam causam commendaret, epistolam dedit. Igitur paulo post eam pseudosynodum scripta fuit, cum præsertim ipsa saltem integra concilii gesta nondum acceperit: credidit enim Renatum R. E. presbyterum eidem interfuisse, qui tamen in itinere ante synodum obierat. Probabiliter ergo exarata fuit sub finem an. 449. Enimvero in ipsa epistola c. 4 testatur se jam rexisse Ecclesiam annis *sex et viginti*; in alia autem epistola 116

A

941 Λέοντι ἐπισκόπῳ Ῥώμης.

Εἰ Παῦλος τῆς ἀληθείας ὁ κήρυξ, ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀλπιγξ. πρὸς τὸν μέγαν ἔδραμε Πέτρον, ὥστε τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ περὶ τῆς κατὰ νόμον πολιτείας ἀμφισβητοῦσαι παρ' αὐτοῦ κομισαὶ τὴν λύσιν, πολλῶ μαλλον ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς καὶ σμικροί, πρὸς τὸν ἀποστολικὸν ἡμῶν τρέχονεν θρόνον. Ὡστε παρ' ἡμῶν λαβεῖν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ἔλκεισι θεραπείαν. Διὰ πάντα γὰρ ἡμῶν τὸ πρωτεύειν ἀρμόττει. Πολλοῖς γὰρ ὁ ὑμέτερος θρόνος κοσμεῖται πλεονεκτήμασι. Τὰς μὲν γὰρ ἄλλας πόλεις ἡ μέγεθος, ἡ κάλλος, ἡ πλῆθος τῶν οἰκητόρων κοσμεῖ. Τούτων δὲ ἐστερημένας πνευματικὰ τινὰ λαμπρύνει χαρίσματα· τῇ δὲ ὑμετέρᾳ φορὰν ἔδωκεν ἀγαθῶν ὁ τῶν ἀγαθῶν χορηγός. Ἡ γὰρ αὐτὴ πασῶν μεγίστη, καὶ λαμπροτάτη, καὶ τῆς οἰκουμένης προκαθημένη, καὶ τῷ πλῆθει τῶν οἰκητόρων κυμαίνουσα. Πρὸς δὲ τούτους, **943** καὶ νῦν κρατοῦσαν ἡγεμονίαν ἐβλάστησε· καὶ τῆς οἰκίας προσηγορίας τοῖς ἀρχομένοις μετέδωκε. Κοσμεῖ δὲ αὐτὴν διαφερόντως ἡ πίστις· καὶ μάρτυρ ἀξιοχρεὼς ὁ θεὸς ἀπόστολος βοῶν, ὅτι ἡ πίστις ἡμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Εἰ δὲ εὐθύς δεξαμένη τὰ τοῦ σωτηρίου κηρύγματος σπέρματα, τοῖς ἀξιαγαστοῖς τούτοις ἐθερίβη καρποῖς, τίς ἀπόχρη λόγος τὴν νῦν ἐν αὐτῇ πολιτευομένην εὐσείθειαν εὐφημῆσαι; ἔχει δὲ καὶ τῶν κοινῶν πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς ἀληθείας Πέτρον καὶ Παῦλον τὰς θήκας, τῶν πιστῶν τὰς ψυχὰς φωτιζούσας. Ἡ δὲ τρισμακαρία τούτων καὶ θεῖα ἔννοια ἀνέτειλε μὲν ἐν τῇ ἐψᾶ, καὶ πάντοσε τὰς ἀκτῖνας ἐξέπεμψεν. Ἐν δὲ τῇ δύσει προθύμως ἐδέξατο τὰς τοῦ βίου δυσμᾶς, κἀκεῖθεν νῦν καταναγάζει τὴν οἰκουμένην. Οὗτοι τὸν ὑμέτερον περιφανέστατον ἀπέφηναν θρόνον. Οὗτος τῶν ἀγαθῶν τῶν ὑμετέρων ὁ κολοφῶν. Ὁ δ' ἐκείνων θεὸς καὶ νῦν τὸν ἐκείνων ἐλάμπρυνε θρόνον, τὴν ὑμετέραν ἀγνωσιν ἰδρύσας ἐν τούτῳ τῆς ὀρθοδοξίας τὰς ἀκτῖνας ἀφείσαν.

Καὶ τούτου πολλὰ μὲν ἐστὶν εὐρεῖν καὶ ἄλλα τεκμήρια· ἀρκεῖ δὲ ἡμῶν καὶ ὡς κατὰ τῶν ἡυωνύμων Μανιχαίου ζῆλος, ἐν πρώην ἡμῶν ἡ δαιότης ἐγύμνασε, δεῖξασα τῆς περὶ τὰ θεῖα τῆς ὑμετέρας φιλοθείας σπουδᾶν. Ἀπόχρη καὶ τὰ νῦν παρ' ἡμῶν γραφέντα τὸν Ἀποστολικὸν ἡμῶν χαρακτῆρα δηλώσαι. Ἐντετυχήκαμεν γὰρ τοῖς παρὰ τῆς σῆς γραφεῖσι δαιότητος περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρωπίσεως, καὶ ἐθαυμάσαμεν τὴν τῶν γεγραμμένων ἀκριθείαν. Ἀμφοτέρω γὰρ κατὰ ταυτὸν ἰδέσθου, καὶ τὴν ἐκ τοῦ αἰδίου πατρὸς αἰδίων θεότητα τοῦ μονογενοῦς,

totidem annos sui episcopus memorat cum Ephesi depositus fuit die 10 Augusti an. 449. Igitur eodem anno epistolam scripsit, quo depositus fuit. Eodem tempore duas alias epistolas dedit, alteram 116 ad Renatum, quem vivum præsumebat, alteram 118 ad Romanæ Ecclesie archidiaconum, in quibus ut sibi apud Leonem adjuutores sint exorat. Cum eadem plenius in epistola ad Leonem continerentur, has epistolas inter Leoninas inserere superfluum judicavimus. Hinc quoque Quesnellus solam epistolam ad Leonem suæ editioni adjecit.

^a An. scilicet 444, quo edita fuit ep. 7 in Manich.
^b Laudatur epist. 28, ad Flavianum.

æternam ex æterno Patre Unigeniti Divinitatem, et ejusdem ex Abrahæ et David semine humanitatem, ac similem per omnia nobis fuisse assumptam naturam, hoc uno dissimilem quod peccati expers manserit, quippe quæ non ex natura, sed ex libera voluntate nascitur. Et hoc præterea litteræ continebant, unum esse unigenitum Dei Filium, et impatibilem ejus **946** Divinitatem, quæ nec verti queat, nec mutari, sicut et qui ipsum genuit Pater, et Spiritus sanctus. Ideoque patibilem naturam sumpsisse, quia divina natura passionem non recipiebat: ut per carnis propriæ passionem impassibilitatem iis qui in ipsum crederent largiretur. Hæc et alia his cognata litteris continebantur. Nos vero spirituales sapientiam tam admirati, Spiritus sancti gratiam, quæ per vos locuta est, laudibus extulimus, rogamusque, et obsecramus, et precamur, et supplices oramus sanctitatem tuam, ut tempestate jactatis Dei Ecclesiis opem ferat.

CAP. III. — Cum enim ^a per eos quos sanctitas tua Ephesum misit tempestatis exitum speraremus, in graviorem procellam delapsi sumus. Alexandrinorum quippe justissimus antistes haudquaquam contentus fuit iniqua hac et injustissima depositione sanctissimi Deoque charissimi Constantinopolitanorum episcopi Domini Flaviani, neque ipsius animam explevit consimilibus strages aliorum episcoporum; sed me quoque absentem calamo similiter jugulavit, nec in jus vocatum, nec presentem accusatum, nec interrogatum de Dei ac Salvatoris nostri incarnatione quid sentiam. Et homicidas quidem, ac sepulcrorum effracto- res, alienarumque nuptiarum invasores, non prius condemnant judices, quam vel ipsi objecta crimina confessione sua firmarint, vel ab aliis aperte fuerint **C** convicti. Nos autem hic in divinis legibus enutritus **triginta** quinque mansionibus distantes condemnavit ut voluit. Neque nunc tantum hoc fecit, sed anno etiam superiore, cum eo profecti essent duo viri Apollinaris morbo infecti, **948** et calumnias in nos texuissent, consurgens in Ecclesia nos anathemate confixit; idque cum ad eum scripsissem, et quæ sentirem per litteras exposuissem.

CAP. IV. — Ego vero Ecclesiæ sane tempestatem deflevo, cæterum quieti studeo. Sex enim et viginti annis commissam mihi ab universorum Deo Ecclesiam precum vestrarum auxilio cum rexerim; neque sub beatissimo Theodoto antistite Orientis, neque sub iis qui illi in Antiochenorum sede successerunt, vel minimam reprehensionem sustinui; sed divina mihi cooperante gratia, supra mille animas Marcionis morbo liberavi, multasque alias ex Arii et Eunomii partibus ad Christum Dominum perduxim. Et octingentarum Ecclesiarum pastoralem curam sortitus sum, tot enim Cyrus habet parœcias, in quibus pre-

και την εκ σπέρματος Ἀβραάμ και Δαβὶδ ἀνθρωπότητα. και ὅτι κατὰ πάντα ἡμῖν ἡ ληθηθεῖσα φύσις ἐφαίκε, μόνον δὲ ἀνόμοιος ἢ τῷ πάσης ἁμαρτίας ἁμύνητος διαμεῖναι ἐπειδὴ περ οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως αὐτῆ φύεται. εἶχε δὲ και τοῦτο τὰ γράμματα, ὡς εἰς μὲν ὁ **945** μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἀπαθὴς δὲ αὐτοῦ ἡ θεότης, και ἀτρέπτος, και ἀναλλοιωτος, καθάπερ ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. και τὸ πανάγιον πνεῦμα. και διὰ τοῦτο τὴν παθητὴν ἔλαβε φύσιν, ἐπειδὴ περ ἡ θεία φύσις οὐκ ἐδέχθητο πάθος· ἵνα τῷ πάθει τῆς ἰδίας σαρκὸς τὴν ἀπάθειαν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστευούσις χαρίσται. Ταῦτα και ὅσα τοῦτοις ἐστὶ συγγενῆ, περιεῖχε τὰ γράμματα. Ἡμεῖς δὲ τὴν πνευματικὴν σου σοφίαν θαυμάσαυτες, τὴν δὲ ὑμῶν φθεγγαμένην τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀνυμνήσαμεν χάριν και παρακαλοῦμεν, και ἀντιβολοῦμεν, και δεόμεθα, και **B** ἐστεύομεν σου τὴν ἀγιωσύνην, ἐπαμμύναί ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις χειμαζομένας.

Ἄσιν γὰρ εἶσεσθαι τοῦ κλύδωνος προσδοκῶσαντες διὰ τῶν παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγιωσύνης εἰς τὴν Ἐφεσον ἀποσταλέντων, χαλεποτέρα περιπεπτώκαμεν ζάλη. Ὁ γὰρ τῆς Ἀλεξανδρείας δικαιοτάτος προέδρος οὐκ ἠρκέσθη τῇ ἀνόμῳ ταύτῃ και ἀδικωτάτῃ καθαιρέσει τοῦ ἀγιωτάτου και θεοφιλεστάτου τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν ἐπισκόπου τοῦ Κυρίου Φλαυιανοῦ, οὐδὲ ἐπέπλησεν αὐτοῦ τὸν θυμὸν τῶν ἄλλων ἐπισκόπων ἡ παραπλησία σφαγή. Ἀλλὰ κέμει τὸν ἀπόντα ὁμοίως καλῶμυ κατέσφαξεν, οὔτε κείσας εἰς κριτήριον, οὔτε παρόντα κρίνας, οὐκ ἐρωτήσας τίς φρονῶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ και σωτήρος ἡμῶν ἐνανθρωπήσεως. και τοὺς μὲν ἀνδροφόνους, και τυμβωρύχους, και τοὺς τὰς ἄλλοτρίας συλίσσαντας εὐνάς, οὐ πρότερον κατακρίνοισιν οἱ δικάζοντες, ἕως ἂν ἡ αὐτοὶ τὰς κατηγορίας ταῖς ὁμολογίας κυρώσωσιν, ἢ παρ' ἑτέρων ἐναργῶς ἐλεγχθῶσιν. Ἡμᾶς δὲ ὁ τοῖς θεοῖς νόμοις ἐνθετραμμένος πέντε και τριάκοντα σταθμοῖς ἀφιστηκότας κατέκρινεν ὡς ἠθέλησε. και τοῦτο οὐ νῦν μόνον πεποιήκην, ἀλλὰ και πέρυσι μετὰ δύο ἀνδράς τῶν τὴν Ἀπολιναρίου νόσου **947** εἰσδοξαμένων ἐκείσε δραμόντας, και συκοφαντίας καθ' ἡμῶν ὑφίναυτας, ἀναστὰς ἐπ' ἐκκλησίας ἡμᾶς ἀνεθεμάτισε. και ταῦτα ἐμοῦ γράψαντος πρὸς αὐτὸν, και ἂ φρονῶ διὰ γραμμάτων δηλώσαντος.

Ἐγὼ δὲ ὀδύρομαι μὲν τῆς ἐκκλησίας τὸν κλύδωνα, τὴν δὲ ἡσυχίαν ἀσπάζομαι. Ἐξ γὰρ και εἰκοσι ἔτη τὴν ἐγχειρισθεῖσάν μοι παρὰ τῶν ὄλων Ἐκκλησίαν ἰθύνας διὰ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς, οὐκ ἐπὶ τοῦ μακαριωτάτου Θεοδοῦτου τοῦ τῆς ἀνατολῆς προέδρου, οὐκ ἐπὶ τῶν μετὰ ἐκείνον τῶν τῶν Ἀντιοχείων διαδεξαμένων θρόνον. τὴν τυχοῦσαν μέμψιν ὑπέμενα, ἀλλὰ τῆς θείας μοι χάριτος συνεργησάσης πλείους μὲν ἢ χιλίας ψυχὰς ἠλευθέρωσα τῆς Μαρκίανος νόσου, πολλοῖς δὲ ἄλλοις ἐκ τῆς Ἀρείου και Εὐνομίου συμμορίας προσήγαγον τῷ δισπότῃ Χριστῷ. και ἐν ὀκτακοσίαις ἐκκλησίαις ἔλαχον ποιμαίνεσθαι· τοςαύτας γὰρ ὁ Κύρρος παροικίας ἔχει, ἐν αἷς οὐδὲ ἐσ-

^a Apud Baronium ad an. 449, num. 116 et seqq., hæc epistola Latine describitur ex versione Federici Metii utriusque linguæ peritissimi, ut liquet ex num. 124. Hic autem voces διὰ τῶν ἀποσταλέντων de utriusque generis accipiens, reddidit, per ea quæ a vestra sanctitate Ephesum scripta sunt; qua in signi-

ficatione intelligendæ essent litteræ ad synodum Ephesinam, id est epist. 33, quam quidem Theodorum accepisse una cum epist. 28 ad Flavianum diximus ex ejusdem epist. 121 ad Anatolium.

^b Apud Quesnellum; triginta mansionibus. Vocem quinque ex Græco supplementum.

cum vestrarum auxilio lolium nullum relictum est, sed omnibus hæreticis erroribus græcæ noster ereptus est. Novit qui omnia conspicit, quot lapidas ab infandis hæreticis in me coniectos exceperim; quot mihi multis in urbibus Orientis certamina fuerint adversus gentiles, adversus Judæos et adversus æræferem omnem hæreticum. Et post tantos sudores ac labores indicta causa condemnatus sum.

CAP. V. — At ego apostolicæ vestræ sedis exspecto sententiam, et oro atque obtestor sanitatem vestram ut mihi rectum ac justum tribunal vestrum a invocanti opem ferat, jubeatque ad vos venire, et doctrinam meam apostolicis vestigiis inhærentem ostendere. Sunt enim mihi, quæ partim ante annos viginti, 950 partim ante octodecim, partim ante quindecim, partim ante duodecim scripsi, quædam contra Arianos et Eunomianos, quædam contra Judæos et gentiles, quædam contra magos, qui sunt in Perside, alia de universali providentia, et alia rursus de theologia, deque divini incarnatione. Exposita etiam sunt a me per divinam gratiam tum apostolica scripta, tum prophetica oracula. Et facile est ex his cognoscere an stabilem fidei regulam servarim, an ab ejus rectitudine deflexerim. Sed nolite, obsecro, supplices meas preces respicere, nec miseram meam cecitatem post multos labores contumeliose tractatam despicere.

CAP. VI. — Ante omnia ut a vobis docear oro an me oporteat in hac injusta depositione acquiescere, an non; vestram enim sententiam exspecto. Quod si in judicatis manere me jusseritis, manebo, neque ulli hominum deinceps molestus ero, sed rectum Dei Salvatorisque nostri judicium exspectabo. Me quidem, testis est Dominus Deus, honoris et gloriæ cura non tangit, sed scandali quod injectum est: quia multi e simplicioribus, atque ii maxime qui ex diversis hæresibus opera nostra emergerunt, sedem illorum qui condemnarunt, attendentes, hæreticos nos fortasse existimabunt, cum dogmatis perfectionem perspicere non possint, quodque episcopatu tot annis gesto, non domum acquisierim, non agrum, non obolum, non sepulcrum; sed spontaneam paupertatem amplexus sim, et ea quæ a parentibus ad nos pervenerant, post illorum mortem statim distribuerim, ut sciunt omnes qui habitant in Oriente.

CAP. VII. — Præ omnibus autem sacrum Deoque charum caput vestrum obsecro ut precibus mihi opem et auxilium ferat. Hæc per reverentissimos Deoque charissimos presbyteros, Hypatium et Abramium chorepiscopos, et Alypium monachorum qui apud nos sunt exarchum, sanctitati vestræ suggesti: quandoquidem ne ad vos 952 contenderem, regiarum litterarum vincula retinuerunt, quemadmodum

^a Græcus textus habet *ἐπικαλουμένην*. Verbum autem *ἐπικαλόμαι* pro *appellare* ad superiorem judicem frequenter accipitur. Ita Acior. c. xxv, v. 11: *Καίσαρα ἐπικαλούμαι*. *Cæsarem appello*; et Jo. Chrysostomus in epistola ad Innocentium papam apud Constantium epist. 4, p. 778, *ἡμῶν σύνοδον ἐπικαλουμένων, nobis synodum appellantis*. Alia tria Plutarchi exempla

δὲ τὰς ὑπετέρας ἐγκάς μεμνησθε ζήσαντες ἄλλ' ἁπλῆς αἰρετικῆς ἐλευθέρωται πλάτης τῶ ἡμετέρου γοιμνωμῶν. Δίδου ὁ πάντα ἐφορῶν πῶσους ἐδεξάμεθα λήθους ὑπὸ τῶν δυσωνύμων κατ' ἰμοῦ πεμφθέντων αἰρετικῶν, πῶσους ἐν ταῖς κλείουσι τῆς ἀνατολῆς πόλεσιν ἐσχον ἀγῶνας πρὸς Ἑλληνας, πρὸς Ἰουδαίους, πρὸς πᾶσαν πλῆθυν αἰρετικῶν. Καὶ μετὰ τοσοῦτους ἰδρώτας καὶ πῶσους μὴ δίκασάμενος κατευρίθην.

Ἐγὼ δὲ τοῦ ἀποστολικοῦ ἡμῶν θρόνου περιμένω τὴν ψῆφον. Καὶ ἱκετεύω, καὶ ἀντιβαλὼ τὴν εἰν ἀγιότητα, ἐπαμῦναι μοι τὸ ὀρθὸν ὑμῶν καὶ δίκαιον ἐπικαλουμένην κριτήριον, καὶ κληῦσαι δραμεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐπιδειξάι μου τὴν διδασκαλίαν τοῖς ἀποστολικοῖς ἔχουσιν ἐπομῆν. Ἔστι γὰρ μοι τὰ μὲν πρὸ εἴκοσι ἐτῶν συγγεγραμμένα, τὰ δὲ πρὸ 949 ὀκτωκαιδέκα, τὰ δὲ πρὸ πεντεκαιδέκα, τὰ δὲ πρὸ δυοκαιδέκα. Τὰ μὲν πρὸς Ἀρειανούς, καὶ Εὐνομιανούς, τὰ δὲ πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας, τὰ δὲ πρὸς τοὺς ἐν Περσίδι μάγους, ἀλλὰ περὶ τῆς καθόλου προνοίας, ἕτερα δὲ περὶ θεολογίας, καὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως. Ἡμῖνενται μοι διὰ τὴν θεῖαν χάριν, καὶ τὰ ἀποστολικὰ συγγράμματα, καὶ τὰ προφητικὰ βιβλία, καὶ ῥῆθιον ἐκ τούτου καταμαθεῖν, εἴτε ἀκλιτῶ τὸν κανόνα τῆς πίστεως διετήρησα, εἴτε τὴν τούτου περιβῆν εὐθύτητα. Ἀλλὰ μὴ διακτύπαστέ μοι τὴν ἱκετικὴν παρακαλῶ, μηδὲ τὴν ἐθλίω μου περιδῶτε πάλιν μετὰ πολλοῦς ὕβρισμένην καμῆτους.

Πρὸ δὲ πάντων, μαθεῖν ἀντιβαλὼ κατ' ὑμῶν, εἴτε χρῆσι με τίρψαι τὴν εἰδικὴν ταύτην καθαιρέσειν, εἴτε μὴ. Τῆν γὰρ ὑμετέραν προσμένην ψῆφον. Ἐφ' κληῦσατε τοῖς καταψηρισάμενοις ἐμαῖνας, ἐμμετῶ καὶ εὐθεῖ ἀνθρώπων ἐνοχλήσω λοιπόν, ἀλλὰ μετῶ τὸ ἅκλιτῶς τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν κριτήριον. Ἐμοὶ δὲ, ὅς ὁ διεσπότης μαρτυρεῖ Θεός, σὲ τιμῆς μέλει καὶ δόξης, ἀλλὰ μόνου τοῦ γεγονεμένου σκαθδέλου: ὅτι πολλοὶ τῶν ἀκλυοτέρων, καὶ μάλιστα ἐκ διαφόρων αἰρέσεων πῦρ ἡμῶν ζυγροθέντες, ἐκ θρόνων τῶν κατακρινέντων προσεχόντες αἰρετικῶς ἔσων ἡμᾶς ὑπολήφονται, τὴν τοῦ δόγματος ἀκρίβειαν κατεθεῖ σὲ δυνάμενοι: ὅτι τοσοῦτον χρόνον ἐπισκοπεύσας, σὲ εὐκλῆαν ἐπηρεάσασθαι, σὲ ἀγρῶν, σὲ ὀβολῶν, σὲ τάρων, ἀλλὰ τὴν αὐτομάτην πενίαν, καὶ τὰ παρὰ τῶν πατέρων ἐκ ἡμᾶς ἐθθῶτα μετὰ τὴν ἐκεῖνον τελευταῖον εὐθύς διακρίσας, ὅς ἔσασιν ἄκατοις οἱ τὴν ἐφῶν οὐκῶντες.

Πρὸ δὲ πάντων, ἱκετεύω τὴν ἱερὰν ὄραν καὶ τῶ Θεῶ φίλιν κεφαλῆν, παρασχεῖν μοι τῶν προσευχῶν τὴν βοήθειαν. Ταῦτα διὰ τῶν εὐλαβεστάτων καὶ θεοφιλεστάτων πρεσβύτερων Ἰπατίου καὶ Ἀδραμίου τῶν χορηπισκόπων, καὶ Ἀλυπίου τοῦ ἑξάρχου τῶν παρ' ἡμῖν μαζάζοντων τῆς ὑμετέραν ἀγιωσύνην διδάξα. Ἐπιδῶπερ ἐπὶ δραμεῖν πρὸς ὑμᾶς τὰ τῶν βασιλικῶν γραμμάτων ἐπίσχι διαμᾶ, 951 ὡσπερ σὺν καὶ τοὺς ἄλλοδς. καὶ παρακαλῶ τὴν

in Lexico Roberti Constantini invenire legit. Hinc appellantis potius quam invocantis significationem Melii interpretatio expressit his verbis apud Baronium loco allegato n. 121: *Supplico et obsecro ut mihi appellanti justum vestrum et rectum judicium opem ferat*, etc. De hac vero Theodoretii appellatione vide nostras observationes in Quessnelli dissert. 10.

et alios. Et sanctitatem vestram ero ut et paterno A
 affectu illos videat, et sinceram aures vestras illis be-
 nignas præbeat, et calumnias vexatam ac sine causa
 impugnatam senectutem meam studio et providentia
 vestra dignetur, tum ante omnia fidei insidiis appe-
 litæ quam maximam potest curam gerat, paternam-
 que hæreditatem Ecclesiis integram custodiat: ut
 pro his etiam paratas remunerationes a munifico et
 liberali Domino sanctitas vestra recipiat.

ὑμετέρων ὁσιότητα, καὶ ἰδεῖν αὐτοὺς πατρικῶς, καὶ τὰς
 ἀκλιεῖς ὑμῶν ἀποκτίνετε αὐτοῖς παρασχέιν. καὶ τὸ
 συκοφαντούμενον καὶ μάτην πηλεμούμενόν μου γῆρας τῆς
 ὑμετέρας ἡξιώσαι κωδικοποιίας, καὶ πρὸ πάντων τῆς ἐπι-
 βουλευομένης πίστεως παντὶ σθῆναι φροντίσαι, καὶ φυλά-
 ξαι τὰς ἐκκλησίας τὸν πατρῶον κλῆρον ἀκλήρατον ἵνα
 καὶ τὰς ἀπὸ τούτων ἀντιδόσεις δεξῆται ὑμῶν ἡ ἀγῶντης
 παρὰ τοῦ μεγαλοδύρου δεσπότηου.

ADMONITIO IN SEQUENTIS EPISTOLÆ FRAGMENTUM.

1. Insigne quod subijcimus epistolæ Anatolii fragmentum, ex quo hunc post Flaviani mortem ordinatum
 discimus, e codice Regio 940 a Cotelerio editum fuit inter Ecclesiæ Græcæ Monumenta tom. I, pag. 66. Istud
 Quesnellus secundæ Leonis editio inseruit, præmisitque epistolis 69, 70 et 71, datis mense Julio an. 450,
 in quibus de ipsius Anatolii ordinatione sermo est. In observationibus autem ad hoc fragmentum affirmat,
 circa hæc tempora (prædictarum scilicet epistolarum Leonis) Flavianum obiisse; cui proinde Anatolius suf-
 factus, circa idem tempus eam ad eundem Leonem epistolam dederit ex qua hoc fragmentum excerptum
 fuit. Non assentimur. Flavianum enim paulo post Ephesinum latrocinium habitum mense Augusto anni
 449, inter manus eorum a quibus in exilium ducebatur gloriosè ad Christum sine transisse eodem an. 449 te-
 statur Prosper in Chronico. Conciit Historia Euychiaistarum, quæ eum, dum in exilium deportaretur, ipso in
 itinere apud Epipam Lydiæ civitatem defunctum indicat. Potuit quidem hæc mors a Flaviani inimicis ali-
 quamditu occultari ob Constantinopolitanos qui illi maxime favebant: unde archimandrita, clerus et populus
 Constantinopolitanæ urbis qui ad Leonem litteras dedere citius circa Octobrem an. 449 (ut colligere licebit
 ex admonitione in epistolâ 59), ejusdem episcopi mortem ignorabant. At nihilominus Anatolium ordinatum
 fuisse ante finem anni 449, ex Theodoro lectore manifestum est. In fragmentis enim ejusdem a Valesio col-
 lectis, ordinatione Anatolii ac nonnullis ejusdem ordinationis circumstantiis commemoratis, ait: Agebantur
 autem hæc consulti Protogenis et Asterii. Igitur sub finem ejusdem anni hæc epistola ad Leonem scripta
 videtur; sicut et alia ordinatorum ejus, cujus sit mentio in epistolâ 71; nam statim post ordinationem ejus-
 modi epistolæ scribebantur.

2. Sub idem tempus de eadem re ad Leonem litteras dedere Theodosius atque Pulcheria, et omnes hæ
 epistolæ simul videntur transmissæ. Nondum tamen Romam pervenerant mense Martio anni 450, cum Leo
 scripsit epistolas 60 et 61, in quibus Flavianum adhuc vivum præsumit. Eas pontifex accipere potuit mense
 Aprilis vel Maio; cujus moræ quid in causa fuerit ignoramus. Cum autem difficilem rem proponerent, quæ
 maturiorem consultationem flagitabat, forte hac de re Leo habuit illum tractatum, cujus gratia Petronium et
 Regulum Gallicanos diu se retinuisse scribit epist. 67, ad Ravennium, in quam vide annot. 2 (885 d). Hæc
 quidem Anatolii causa adeo magnum pontifici negotium facessivit, ut quatuor legatos eligendos, instruendos,
 atque Constantinopolim transmittendos crediderit, quod non exiguam in respondendo dilationem flagitabat:
 unde nihil mirum si epistolæ 69, 70 et 71 quibus hac de ordinatione respondet, datæ fuerint mense Julio
 anni 450. Interim hoc fragmentum excerptum ex Anatolii epistola, quæ statim post ejus ordinationem ante
 finem anni 449 exarata fuit, cum certa dies ac mensis lateat, præmittendum censuimus epistolæ Leonis ad
 Theodosium, quæ die 25 Decembris signatur.

EPISTOLA • LIII,

scu

EPISTOLÆ ANATOLII CONSTANTINOPOLITANI EPISCOPI AD S. LEONEM FRAGMENTUM.

De ordinatione sua.

954 Ex epistola ANATOLII Constantinopolitani ad B 953 Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς Ἀνατολίου Κωνσταντινουπόλεως
 LEONEM Romanum. πρὸς τὸν Ῥώμης Λέοντα

Etenim piissimus et Christi amans noster impera-
 tor Theodosius, qui cuncta in secundis post res ad
 Deum pertinentes ponit, cum sanctissima Constans-
 tinopolitana Ecclesia pastore orbata esset, deberet-
 que accipere qui eam posset regere, plurimam ejusce
 rei curam suscepit. Ac primo quidem demandavit
 religiosissimo ejusdem urbis clero ut ad gubernationem
 apitiores decernerent cum probatione, sibi ele-
 ctionem omnium præcipui reservans. Deinde in his
 exorta immoderata dissensione, cunctisque hinc erga
 multos in varia studia scissis, jubet imperator con-
 quiri clericos in regia urbe etiam ex aliis civilibus
 ob quædam (ita ut sit) negotia degentes, quo inter
 illos præstantior absque 956 ullo affectu in episco-
 patem dignitatem promoveretur. Quod cum factum

Καὶ γὰρ ὁ εὐσεβέστατος καὶ φιλόχριστος ἡμῶν. Βασι-
 λεὺς Θεοδοσίος, ὁ δεύτερα τὰ λοιπὰ τῶν θείων ἡγούμενος,
 τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγιωτάτης ἐκκλησίας τοῦ ποι-
 μαινόντος χρηρευούσης. ἀφελούσης τε τυχεῖν, τοῦ ταύτην
 ἰθύναι δυναμένου, πλείστην τούτου ποισάμενος τὴν
 φροντίδα. Πρῶτερον μὲν ἐπέτρεψε τῷ κατ' αὐτὴν εὐλαβε-
 τάτῳ κλήρῳ τοὺς ἐπιτηδειοτέρους εἰς ἐπιστάσιαν μετὰ
 δοκιμασίας ψηφίσασθαι, τὴν ἐπιλογὴν αὐτῶν τοῦ πάντων
 ἐκκρίτου ταμιευσάμενος. Εἶτα διχονοίας ἀμέτρου ἐν
 τούτοις ἀναφύεισης, καὶ πάντων ἐντεύθεν περὶ πολλοὺς
 μεριζομένων τὰς γνώμας, κελύει τοὺς διάγοντας ἐν τῇ
 βασιλευσίῳ, καὶ ἐξ ἐτέρων πόλεων, τινῶν ἐνεγεν, οὐκ
 συμβαίνει, χρεῖων, κληρικῶς ἀνερευνησθαι, ἐφ' ᾧ τε
 τὸν ἐκ τούτων ἄμενον [Leg. ἄμενον vel ἄμενονα] C
 955 διχα πάσης προσπαθείας εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προσχε

* Al. post epist. 51. Quæ autem erat 53, nunc 71. Scripta sub finem anni 449.

fuisse, postea placuit iis qui in cuncta potestatem obtinent, permitti clero electionem primatis. Et ecce suffragia in me omnium minimum venerunt; non propter justitiam meam, sed ut Christus Jesus in me ostenderet omnem patientiam suam, juxta Apostolum (I *Timoth.* I, 16). Unde id operis incubuit sanctæ synodo episcoporum Constantinopoli versantium, ut ad me ordinandum sine mora procederent.

EPISTOLA * LIV.

^b AD THEODOSIUM AUGUSTUM.

SYNOPSIS. — *Nicæna fidei se inhærere scribit; Eutychen non minus quam Nestorium esse damnandum; concilium intra Italiam haberi postulat.*

LEO urbis Romæ episcopus THEODOSIO semper Augusto.

Pro integritate fidei catholicæ Christianissimum principem convenit esse sollicitum, et hoc indefessis precibus divinam misericordiam posco, ut cordi vestro id quod est veritatis inspiret, neque falli vos in aliquo ^c humanarum æmulationum fraude patiat. A me autem atque ab omnibus catholicis sacerdotibus quæ evangelicæ ^d atque apostolicæ fidei pietas defendatur, satis plene ac lucide ^e litteris meis, quas clementiam vestram jam dudum per famulum vestrum EPIPHANIUM tribunum, qui pro hac causa missus est, arbitror accepisse, ^f reseratum est: nec am-

^a Al. 23. Quæ autem antea 54 erat, nunc 70. Scr. 25 Decemb. an. 419.

^b Relegimus hanc epistolam cum mss. Vat. et Venet. collectionis 12, ex qua edita fuit a Merlino; ac præsertim cum præstantissimo codice Ratisp. collect. 19.

^c Antiquiores vulgati, *humanarum calliditatem æmulatione patiat.* Quesnelli lectionem nostri quoque codices approbant.

^d Voces atque apostolicæ addidimus ex memorato cod. Ratisp. Mox editi ante Quesn., *defendat*, non tamen nostri codices.

^e Intelligit epistolam 44, quam quidem Epiphanio tribuno traditam ex eo colligimus, quia per Epiphanium directa fuit epistola 50 ad Constantinopolitanos, quæ sub idem tempus scripta quo epistola 44, ad imperatorem data est, hujus præsertim transmittendæ occasione eidem Epiphanio tradita videtur. Confer epistolam 59, c. 2.

^f Editi ante Quesn. cum mss. collect. 12, *ratum est*. Corrupte. Emendationem Quesnelli noster codex Ratisp. confirmat.

^g Nicæna fidei apertam professionem facit, eo quod Eutyches ejusque fautores solam hanc fidem efferentes, ut patet ex ipsius Eutychis epist. 21, inter L. omnes, nolent cogi ad duas naturas in Christo profitendas, perinde ac si id contrarium esset Nicæno Symbolo, cui nihil addendum prædicabant; et hoc nomine se veluti catholicos venditantes, contra catholicos a Nicæna fide desciscere traducebant. Hinc Theodosius ab Eutychianis deceptus, sæpe scripsit se non permissurum ut a Nicæna synodo sacerdote. Domini deviant. Vide epist. 69, c. 1. Hanc Eutychianorum artem atque censuram solum post pseudosynodum Ephesinam ex posterioribus nuntiis et ex recentibus Theodosii litteris, de quibus in dissert.

A θῆναι. Οὐπερ γεγόνως, ἔδοξε λοιπὸν τοῖς κρατοῦσι τῶν ὄλων, ἐπιτραπῆναι κλίρω τὴν ἐπιλογὴν τοῦ πρωτεύοντος. Καὶ ἰδοὺ φθάει ψῆφος ἐπ' ἐμὲ τὸν ἐλάχιστον, οὐ κατὰ τὴν ἐμὴν δίκαιονσύννη, ἀλλ' ἵνα πάντως ἐν ἐμοὶ ἑδευξῆται Χριστὸς Ἰησοῦς τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν αὐτοῦ, κατὰ τὸν ἀπόστολον. Ὅθεν γέγονεν ἔργον τῇ ἐνδοξοῦσῃ ἀγίᾳ συνόδῳ, ἀνυπερβίτως εἰς τὴν ἐπ' ἐμοὶ χειροτονίαν ἐλθεῖν.

bigi potest, hoc nos purissime credere, hoc constanter asserere, quod etiam venerandi Patres, quondam ^g apud Nicæam congregati, secundum fidem Symboli credendum et confitendum, sacratissima auctoritate sanxerunt. Nos enim, venerabilis imperator, sicut Nestorii dogma perversum merito anathematizavimus; ita juste etiam horum impietatem, qui veritatem carnis nostræ negant a Domino ^h nostro Jesu Christo susceptam esse, damnamus, Gloriosissime. B Unde si pietas vestra suggestioni ac supplicationi **957** nostræ dignetur annuere, ut intra Italiam haberi jubeatis episcopale concilium, cito auxiliante Deo poterunt omnia scandala, quæ in perturbationem totius Ecclesiæ sunt commota, rescari: ut per universum regnum vestrum catholicæ fidei integritate **958** servata, et pacem Christianam manere, et vestram apud Deum crescere gloriam gaudeamus. Data ⁱ octavo kalendas Januarias, Asturio et Protogene viris clarissimis consulibus.

de epistolis deperditis num. 38, S. pontifex detexit; et idcirco tum in hac, tum in aliis subsequentibus epistolis Nicænam fidem expresse profitetur; ita tamen ut simul declaret ab hac fide non minus Nestorianos, quibus Eutychiani maxime adversabantur, quam Eutychianos ipsos plurimum dissidere. Confer annot. 5 (col. 886 *) in epist. 67.

^h Ex eodem Ratisp. supplevimus vocem *nostro*.

ⁱ Erat in editis *octavo kal. Junias*. Hæc chronica notatio ipsi Quesnello suspecta fuit: unde hanc notam eidem subjecit. « Cum ex epistola 27 (nunc 31) ad Pulcheriam disertis verbis testetur Leo acceptas a se tertio idus Maias litteras synodi a Theodosio convocatae indices, mirum cur de eadem synodo nullam apud principem mentionem faciat. Forte dissimulandum censuit pontifex, ut liberius synodum intra Italiam congregandam postulare a Theodosio posset; vel dicendum in alterutra epistola mendosum esse numerum diei aut mensis. » Adde quod in solis litteris post Ephesinum latrocinium scriptis et datis die 13 Octobris ac in sequentibus concilium in Italia se desiderare Leo indicavit, ut remedium afferretur scandalis, quæ ex eodem latrocinio orta fuerant. Epiphanium etiam, qui in hac epistola memoratur, solum mense Octobri Roma discesserat cum epistolis 44 et 50, ut innuimus annot. 4 sup. c. Igitur in mensem Junium certissimum mendum irrepsit, ac propterea non minus erronea est lectio laudatorum codicum collectionis XII, qui solummodo unum diem anteverunt *ix kal. Junias*. Emendavimus autem ex præclaro codice Ratisp. ex quo facili librorum lapsu *Jan.* in *Jun.* misgrasse cognoscitur. Ex hæc autem emendatione alia plura corriguntur et componuntur, quæ alias magnam confusionem apud eruditos pepererunt.

ADMONITIO IN SEQUENTES IMPERIALES EPISTOLAS.

1. Cur epistolæ sequentes Leoninis insertæ fuerint, probe notavit Quesnellus in brevi admonitione eisdem epistolis præmissa his verbis: *Ex epistolarum subjectarum serie manifestum est scriptas eas fuisse consilio et*

hortatu sancti Leonis totiusque synodi, ex qua et cujus nomine datæ sunt superiores pontificis litteræ. Has igitur pro utrarumque affinitate hoc loco excudendas putavimus. Nam et clariorem illius synodi nobis ingerunt notitiam, cujus locum, tempus, materiam aliasque circumstantias aperiunt; et ab ipso Leone dictatæ videntur. De quibus plura in dissertatione *de Vita et rebus gestis S. Leonis ad annum 449*. Ipsæ epistolæ tres imperiales ad Theodosium, et alia ad Pulcheriam Leonis consilium palam testantur; has vero ab ipso Leone dictatas nihil indicat; quin nonnulla Leoninæ scribendi rationi baudquaquam congruunt.

2. Quoad tempus vero, cum omnes tum quæ traditæ tum quæ redditæ fuerunt Augustorum epistolæ, in una Chalcedonensi collectione exhibitæ, chronica notatione careant, alii aliter opinati sunt. De quatuor prioribus epistolis in Orientem missis in primis statuendum est. Totum pendet ex interpretatione illorum verborum Valentiniæ epist. 55: *Cum advenissem Romam ad Divinitatem placandam, sequenti die ad basilicam apostoli Petri processi, et illic post venerabilem noctem diei Apostoli, et a Romano episcopo, et ab aliis cum eo ex diversis provinciis congregatis rogatus sum scribere tuæ mansuetudini*. Ex recitatis autem verbis colligitur Valentiniæ Romam accessisse pridie ante festivitatem apostoli Petri; die autem sequenti, id est ipso die festo ad basilicam apostoli Petri processisse; et illic post nocturnum officium a Leone aliisque episcopis qui ad idera festum convenierant, exoratum fuisse ut ad Theodosium scriberet. Id ipsum Placidiam et Eudoxiam Augustas rogatas fuisse, ex aliis eandem epistolis liquet.

3. Cardinalis Baronius ad an. 449, n. 164, arbitratus est has quatuor epistolas eodem anno scriptas fuisse post diem dedicationis basilicæ S. Petri, quæ celebrari solet die decima octava Novembris, et ad eam diem quæ retentos fuisse existimat episcopos, qui synodo Romanæ superioribus epistolis 44 et seqq. memoratæ interfuerant. Sed præterquam quod non est verosimile episcopos, qui in kal. Octobris in Urbe convenierant, per quinquaginta dies Romæ fuisse detentos absoluta jam synodo die 13, aut serius 15 Octobris, ut liquet ex epist. 44 et sequentibus; præter hoc, inquam, nullum antiquum documentum superest, quo probetur Leone pontifice dedicationem basilicæ S. Petri celebratam fuisse die 18 Novembris. Adde quod Valentiniæ an. 449 Romæ fuisse nullum aliunde indicium est; nonnulla autem suppetunt documenta quæ eum anno 450 ibidem existisse probant.

4. Quesnellus diss. 4 ad an. 450, n. 1, Baronii sententiam impugnans, in aliam apertius erroneam transit, contendens has epistolas scriptas fuisse post festum S. Petri die 29 Junii an. 450. Error ex duobus manifeste detegitur. Primum quia hoc anno Valentiniæ Romæ erat mense Martio, quo legem edidit Novellis insertam tit. 7, de Indulgentiis reliquorum, nec non mense Aprili ex tit. 38, de Naviculariis annuis, etc., ex quibus dies festus S. Petri, ante quem ille pridie Romam advenerat, die 29 Junii esse non potest. Secundo quia cum Theodosius obiit die 28 Julii anni ejusdem 450, si post diem 29 Junii scriptæ ac missæ ad eum fuissent epistolæ, post ejus mortem Constantinopolim pervenissent, nec potuissent alias, quæ exstant, epistolas reddere. Alius igitur dies festus S. Petri cum Tillemontio et Pagio quærendus est, et anterior quidem die in nonas Martii an. 450, quo memorata lex de Indulgentiis reliquorum data fuit. Ex antiquissimo Calendario Bucheriano, in quo dies festi Romanæ Ecclesiæ notantur, discimus *viii kal. Martii* Romæ celebratum fuisse festum hoc titulo ibidem signatum: *Natale Petri de Cathedra*. Hoc itaque anno Valentiniæ cum Augustis Romam pervenit *ix kal. Martii*; ipso autem festo Leo cum episcopis ab eisdem petiit ut ad Theodosium scriberent. Porro ex Placidia epist. 53 ad Pulcheriam colligitur eos scripsisse antequam eandem Pulcheriam bonæ causæ favere ex ipsius litteris exploratum fieret; alias hujus rei aliqua mentio a Placidia eidem epistolæ inserta fuisset. Id autem Romæ innovit ante diem 17 Martii hujus anni 450, quo S. Leo hac de re gratulatus Pulcheriæ dedit epistolam 60. Igitur quatuor priores epistolæ exaratæ fuerunt paulo post diem 22 Februarii, et ante diem 17 Martii anni ejusdem, ac probabiliter sub Februarii finem.

5. Cuique epistolæ sive a Valentiniæ, sive ab Augustis scriptæ Quesnellus subjectic epistolam quam Theodosius reddidit. Nos collectionis Chalcedonensis methodum et rationem etiam temporis sequendum putavimus. Ut autem idoneum intervallum tribuatur transmissioni litterarum, Theodosii epistolæ in Aprilem referendæ videntur, ac propterea post epistolas 60 et 61 scriptas mense Martio easdem locavimus.

6. Quamvis probabiliter existimemus omnes has epistolas scriptas fuisse Latine, uti Latine pariter scribebantur leges, etiamsi in Oriente darentur, interuisse tamen credimus originale Latinum, solamque superesse Græcam versionem, et Latina exempla, quæ ad nos transmissa fuerunt, esse antiquam interpretationem ex Græco, eamque ab homine lucubratam Latini sermonis minus perito, ut constabit ex aliquot locis valde obscuris et pessime redditis, quæ Augustorum originali nequaquam congruunt. Hac etiam de causâ notatio temporis a Græco collectore semper omissa, in Latino textu pariter consideratur, quæ suppleta fuit, cum Latine Chalcedonensis collectionis auctor Latina originalia invenit. Confer Præfat. in epistolas num. 36.

7. Nunc titulum, qui tribus imperialibus epistolis 55, 56 et 57, in collectione Chalcedonensi præligitur, exhibemus. In Græca collectione sic: *Θεῖον γράμμα καταπεμφθέν, τοῦτο μὲν τοῦ δεσπότης ἡμῶν Οὐαλεντινιανοῦ, τοῦτο δὲ τῆς θείας μνήμης Πλακιδίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς προσκυνητῆς Βασιλίδος Εὐδοξίας. πρὸς τὸν τῆς θείας μνήμης Θεοδοσίου, ὥστε κελύσαι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἰταλίας σύνοδον ἐπιτελεσθῆναι*. In Latina vero nostri codices ita reddunt: *Sacræ litteræ tam a domino nostro Valentiniæ, quam a divæ memoriæ Placidia, nec non et Eudoxia Augusta ad Theodosium divæ memoriæ, ut juberet in partibus Italiæ concilium celebrari*.

EPISTOLA ^a LV.

VALENTINIANI IMPERATORIS AD THEODOSIUM AUGUSTUM.

962 Domino ^b meo THEODOSIO, gloriosissimo, victori et triumphatori, perpetuo imperatori et patri, VALENTINIANUS gloriosus, victor ac triumphator semper Augustus et filius.

961 Τῷ δεσπότην Θεοδοσίῳ, ἐνδόξῳ, νικητῇ, καὶ τροπαιούχῳ, αἰωνίῳ Βασιλεῖ, καὶ πατρὶ, νικητῆς Οὐαλεντινιανῶς, ἐνδοξῶς, τροπαιούχῳς, αἰεὶ βασιλεὺς, καὶ υἱός.

Cum advenissem in urbem Romam ad Divinitatem placandam, sequenti die ad basilicam apostoli Petri processi, et illic post venerabilem noctem diei apostoli, et a Romano episcopo, et ab aliis cum eo ex

Παραπεμπόμενου μου ἐν τῇ πόλει Ῥώμῃ ἔξευμνίσασθαι τὸ θεῖον, τῇ ἐπιουσῇ ἡμέρᾳ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου προἰθλον· κακίαις μετὰ τὴν σβέδαμον νίχτα τῆς ἡμέρας τοῦ ἀποστόλου, ὑπὸ τε τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου,

^a Al. post epist. 47. Quæ autem erat 55, nunc 74. Scripta sub finem Febr. an. 450.

^b Vulgati Græco textui coherentius omittunt

meo, et dein habent *glorioso*. Lectionem mss. coll. Chalcedonensis tum nostrorum, tum Baluzii edidimus.

diversis provinciis congregatis rogatus sum scribere vestræ mansuetudini de fide, quæ cum sit conservatrix omnium fidelium animarum, dicitur perturbata: quam nos a nostris majoribus traditam, debemus cum omni competenti devotione defendere, et dignitatem propriæ venerationis beato apostolo Petro intemeratam et in nostris temporibus conservare: quatenus beatissimus Romanæ civitatis episcopus, cui principatum sacerdotii super omnes antiquitas contulit, locum habeat ac facultatem de fide et sacerdotibus judicare, domine ^a sacratissimo pater, et venerabilis imperator. Hac enim gratia ^b secundum solemnitatem conciliorum et Constantinopolitanus episcopus eum per libellos appellavit, propter contentionem quæ orta est de fide. Huic itaque postulanti et conjuranti salutem nostram commuam annuere **864** non negavi, quatenus ad usam mansuetudinem meam petitionem inererem, ut prædictus sacerdos congregatis ex omni orbe etiam reliquis sacerdotibus intra Italiam, omni præjudicio submoto, a principio omnem causam quæ vertitur, sollicita probatione cognoscens, sententiam ferat, quam fides et ratio veræ Divinitatis exposulat. Non debet enim nostris temporibus ^c contra religionem barbarum pevilantia prævalere, ^d dum incommota fides hactenus fuerit conservata. Ad perfectiorem vero agnitionem vestræ ^e divinitatis, direximus etiam ^f gesta per quæ et desideria et exclamationes omnium pietas vestra cognoscat.

Ἄντ' τε ἑτέρων ἀντὶ ἡμᾶ ἐκ διαφόρων ἑκαρχῶν συν-
 μῶνων, ἡξιάσθη γράψαι πρὸς τὴν σὴν ἡμερότητα περὶ τῆς
 πίστεως· ἣ τις φύλαξ ὑπάρχουσα πασῶν τῶν πιστευου-
 σῶν ψυχῶν, λέγεται τεταράχθαι· ἢν ἡμεῖς ἀπὸ τῶν
 προγόνων παραδοθῆσαν, ὀφειλομένῃ μετὰ τῆς προσηκούσης
 καθοσιώσεως ἐκδικεῖν, καὶ τῆς ἰδίας εὐλαθείας τὴν ἀξίαν
 τῷ ¹ μακαρίῳ ἀποστόλῳ Πέτρῳ ἄτροστον καὶ ἐν τοῖς ἡμε-
 τέροις χρόνοις διαφυλάττειν· ἵνα ὁ μακαριώτατος ἐπι-
 σκοπος τῆς Ῥωμαίων πόλεως, ᾗ τὴν ἱερωσύνην κατὰ
 πάντων ἡ ἀρχαιότες παρίσχει, χώραν καὶ εὐπορίαν
 ἔχειν περὶ τῆς πίστεως καὶ ἱερίων κρίσειν, θίστοτα
 ἀγιώτατε πᾶτερ, καὶ σεβάσμιε βασιλεῦ. Τοῦτων γὰρ
 χάριν κατὰ τὸ ἔθος τῶν συνόδων καὶ ὁ τῆς Κωνσταντι-
 νουπόλεως ἐπίσκοπος αὐτὸν ἐπεκλήσατο θεῶ λεβέλλου,
 ἕνεκα τῆς ² ἀνακυψάσης φιλονεικίας περὶ τῆς πίστεως.
³ Τοῦτο οὖν αἰτοῦντι, καὶ ἐνεχομένῳ τὴν κοινὴν σωτη-
 ρίαν ἡμῶν, ἐπινεύσαι **863** οὐκ ἠρησάμην τὸ πρὸς τὴν
 σὴν ἡμερότητα τὴν ἐμὴν αἰτησὶν οικειώσασθαι· ἵνα ὁ προ-
 λεχθεὶς ἱερεύς, συναχθέντων ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης
 καὶ τῶν λοιπῶν ἱερέων, ἐντὸς τῆς Ἰταλίας, παντός προ-
 κρίματος ἀποκηνηθέντος, ἔξ ὑπαρχῆς τὴν στρεφομένην
 αἰτίαν πεφροντισμένη δοκιμασίᾳ διαγνοῦς, ἔξοισθ τὴν
 ἐπόρασιν, ἢν ἡ πίστις, καὶ ὁ τῆς ἀληθοῦς θεοῦτος λό-
 γος ἀπαίτει. Οὐ γὰρ ὀφίλει ἐν τοῖς ἡμετέροις καιροῖς
 καινότης θρησκείας εἰσαέσθαι θορυβῶ προπετείας, ἀσα-
 λεύτου τῆς πίστεως μέχρις ὧδε διαφυλαχθείσης. Πρὸς
 δὲ τελείαν διδασκαλίαν τῆς σῆς θεοῦτος ἀπεσταλάμεν
 καὶ τὰ πεπραγμένα· δι' ὧν καὶ τὰς ἐπιθυμίας, καὶ τὰς
 ἐκβοήσεις πάντων, ⁴ ἡ ὑμέτερα εὐσέβεια καταμάθοι.

EPISTOLA 86VI.

GALLÆ PLACIDIÆ AUGUSTÆ AD THEODOSIUM.

Domino victori THEODOSIO et triumphatori, semper C
 Augusto filio, GALLA PLACIDIA piissima et florens,
 perpetua Augusta et mater.

^b Dum in ipso ingressu civitatis antiquæ hanc curam habuissemus ut cultum beatissimo Petro apostolo redderemus, in ipso adorando altari martyris reverendissimus LEO episcopus, paululum se post orationem retinens, propter catholicam fidem apud nos deservit, ipsum similiter **863** summum aposto-

λογοτή νικητῆ Θεοδοσίῳ, καὶ τροπαιούχῳ. αἰ βασιλεῖ,
 υἱῶ, Γάλλα Πλακιδία ἡ εὐσεβέστατη, καὶ ἀνοῦσα,
^a αἰωνία βασίλισ, καὶ μήτηρ.
 Ὅπῃ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ εἰσόδῳ τῆς ἀρχαίας πόλεως ταύ-
 ταν ἐτιθέμεθα τὴν φροντίδα, ἀποδοῦναι τὴν προσκύνησιν
 τῷ μακαριώτατῳ ἀποστόλῳ Πέτρῳ ἐν αὐτῷ τῷ προσκυ-
 νητῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ μάρτυρος ὁ εὐλαθεύτατος ἐπίσκο-
 πος Λεῶν, ὀλίγον ἐπισχῶν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς εὐχῆς, ἕνεκα
 τῆς καθολικῆς πίστεως πρὸς ἡμᾶς ἀπεδύρατο **863** αὐ-

^a Ita fidem codices. Editi, sanctissimo pater. . . Hujus enim rei gratia; quæ lectio, etsi Græci textus vim melius exprimit, antiquam tamen interpretationem edere volentibus textui inserenda non fuit.

^b Id est ex Græco secundum usum seu consuetudinem conciliorum. Pluralis numerus conciliorum non unum, sed plura concilia indicat, in quibus Romani pontifices *se suo principatu sacerdotii exercere facultatem quam habent, de fide et sacerdotibus judicare*; sicut Julius papa in Romana synodo judicavit in causa Athanasii, et Innocentius in causa Joannis Chrysostomi, etc., qui in Oriente depositi ad apostolicam sedem confugerant. Forte etiam respicitur synodus Sardicensis, quæ consuetudinem appellandi ad summum pontificem desertis canonibus comprobat.

^c Cod. Divionensis Baluzii, *adversus religionem. Male in aliis, atque religione. Noster Veronensis 57, fidei atque religioni.*

^d Ita mss. libri. Editi melius cum. Sed antiquam versionem damus.

^e Sic melius antiqui codices, quam in excusis, di-

gnitatis.

^f Hæc gesta et exclamationes, nec non episcoporum congregatorum mentio innuat speciem quamdam synodi habitæ ipso die festo S. Petri 22 Februarii an. 450. De quo die vide admonit. num. 4. Dein pro exclamationes cod. Divionensis habet explanationem, at in margine exclamationes.

^g Quæ erat 56, nunc 75. Scripta eodem tempore quo præcedens.

^h Editi melius Cum. Sed non quid melius, at quid vetus interpres reddidit querendum est, cum antiqua versio exhibetur; antiqua autem versio, quæ in mss. exstat, Dum præfert.

ⁱ In marg. edit. Rom., μακαριώτατος; codex vero Ven., μακαρίῳ τε.

^k In marg. edit. Rom., προσκυψάσης.

^l In marg. edit. Rom., τούτω L.

^m Ita mss. Ven., atque ita postulat textus Latinus, *pietas vestra*. In vulgatis male, ἡ ὑμέτερα εὐσέβεια.

ⁿ Ms. Ven., αἰ βασιλῆς.

torum, quem nuper a adieramus, testem obficiens, A
 episcoporum multitudine circumseptus, b quos ex in-
 numerabilibus civitatibus Italix pro principatu pro-
 prii loci seu dignitate collegit; et verbis pernitescens
 lacrymas, ad communionem sui fletus nostros quoque
 gemitus provocavit. Non enim modicum detrimen-
 tum est ex his quæ gesta sunt, ut fides, quæ antea
 temporibus regulariter custodita est a sacratissimo
 patre nostro Constantino, qui primus imperio splen-
 dit Christianus, c nuper turbata sit ad arbitrium
 unius hominis, qui in synodo Ephesinæ civitatis
 odium et contentiones potius exercuisse narratur,
 militum præsentia et metu d appetens Constantino-
 politanæ civitatis episcopum Flavianum, eo quod li-
 bellum ad apostolicam sedem miserit, et ad omnes
 episcopos harum partium, per eos qui e directi fue-
 rant in concilio a reverendissimo episcopo Romæ,
 qui secundum definitiones f Nicæni concilii consueti
 sunt interesse, domine sacratissime fili, venerabilis
 imperator. Hac itaque gratia, tua mansuetudo tantis
 turbis resistens, veritatem fidelis catholicæ religionis
 immaculatam servari præcipiat: ut secundum formam
 et definitionem apostolicæ sedis, quam etiam nos
 tamquam præcellentem similiter veneramus, in statu
 sacerdotii illæso manente per omnia Flaviano, g ad
 concilii et apostolicæ sedis iudicium h 968 transmit-
 tatur, in qua primus ille, qui cælestes claves dignus
 fuit accipere, principatum episcopatus i ordinavit;
 quando scilicet decet nos huic maximæ civitati, quæ
 domina omnium est l terrarum, in omnibus reve-
 rentiam conservare. Diligentius autem etiam in hoc
 m providele, ne quod priscis temporibus nostra gene-
 ratio custodivit, n sub nos imminui videatur, et per
 præsens exemplum schismata generentur inter epi-
 scopos et sanctas Ecclesias.

τόν τε βρωίως τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων, ᾧ καὶ
 ἐναγχος i προσήμεν, μάρτυρα συλλαβόμενος, περι-
 στοιχισμένος τε πλῆθει ἐπισκόπων, οὗς τινὰς ἀπὸ ἀνα-
 ρημάτων πόλεων ἐν τῇ ἰταλίᾳ συνήγαγεν ὑπὸ τῆς ἀρχῆς
 τοῦ ἰδίου τόπου, καὶ τῆς ἀξίας, καὶ τοῖς ῥήμασι συνάπ-
 των τὰ δάκρυα, εἰς κοινωνίαν τῶν ἰδίων θρόνων καὶ τὰς
 ἡμετέρας οἰμωγὰς ἐξικαλεῖτο. Οὐ μικρὰ γὰρ ἐκ τῶν γε-
 γνημένων ζημία, τὴν τοσούτοις χρόνοις φυλαχθεῖσας
 τοῦ καθολικοῦ κανόνος πίστιν ἀπὸ τοῦ θεοτάτου πατρὸς
 ἡμῶν Κωνσταντίνου, ὃς πρῶτος ἐν τῷ βασιλείῳ διέλαμψε
 χριστιανός, ἐναγχος τεταράχθαι πρὸς ὑπέληψιν ἐνὸς
 ἀνθρώπου ὃς τις ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ἐφρεσίαν πόλεως
 μῖσος, καὶ ἀψιμαχίαν μέλλον λίγεται γιγνυμάνειναι, τῇ
 τε τῶν στρατιωτῶν παρουσίᾳ, καὶ τῷ φόβῳ καταπλήττων
 τὸν ἐπίσκοπον τῆς k Κωνσταντινουπόλεως Φλαυιανόν, διὰ
 τὸ λίβελλον στείλαι πρὸς τὸν ἀποστολικὸν θρόνον, καὶ
 πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῶν μερῶν τούτων. διὰ
 τῶν ἀποσταλέτων ἐν τῇ συνόδῳ παρὰ τοῦ ελλαβεστάτου
 ἐπισκόπου Ῥώμης l οἱ τινες κατὰ τοὺς ὅρους τῆς ἐν Νι-
 καίᾳ συνόδου εἰβίσθησαν συνίναι, δίσποτα m ἁγνότετε
 υἱὲ βασιλεῦ προσκυνεῖτε. Τοῦτου χάριν ἡ σὴ ἡμερότης
 τοῖς τοσούτοις θορύβοις ἀντιθεῖσα τὴν ἀλήθειαν ἄσπι-
 λον τὴν πίστιν τῆς καθολικῆς θρησκείας παραφυλαχθῆ-
 ναι προσταξάτω. Ἴνα κατὰ τὸν τύπον, καὶ τὸν ὄρον τοῦ
 ἀποστολικοῦ θρόνου, ὃν καὶ ἡμεῖς ὁμοίως, ὡς προηγου-
 μενον, προσκυνούμεν, ἐν τῇ στάσει τῆς ἱερωσύνης ἀβλα-
 βούς μένοντες ἐν πᾶσι Φλαυιανοῦ, n ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ
 ἀποστολικοῦ θρόνου ἡ δίκη παραπεμφθεῖν o 967 ἐν ᾧ
 πρῶτος ἐκεῖνος, ὁ τὰς οὐρανοῦ κλεῖς ἀξιώθεις ὑποδέ-
 ξασθαι, τὴν ἐπισκοπὴν τῆς ἀρχιερωσύνης ἐκόσμησε δα-
 λαδῆ p ὅποτε πρέπει ἡμᾶς ταύτῃ τῇ μεγίστῃ πόλει, ἢ τις
 δίσπονα πᾶσῶν ὑπάρχει τῶν q γῶν, ἐν πᾶσι τὸ σέβας
 παραφλέξει. Ἐπιμάλισταρον δὲ κἀκείνου προνοῆσαι ἵνα
 μὴ ὅπερ ἐν τοῖς ἀνωτέροις χρόνοις ἡ ἡμετέρα γενεὰ διε-
 φύλαξεν, ἐφ' ἡμῶν δόξη r μαινεσθαι, καὶ διὰ τοῦ παρόν-
 τος ὑποδείγματός σχίσματα προχωρῆσαι ἐν τε τοῖς ἐπι-
 σκόποις, καὶ ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις.

EPISTOLA LVII.

LICINIAE EUDOXIAE AUGUSTAE AD EUBDEM THEODOSIUM.

De Ecclesia catholica turbatione.

Domino THEODOSIO inclyto, semper Augusto, et
 patri, LICINIA EUDOXIA piissima et perpetua Au-
 gusta filia.

Omnibus notum est tuam mansuetudinem, curam

a Sic omnes codices et Quesn. in margine. Vulgati
 perperam, audieramus.

b Editiones in margine, quos in unum e mirabilibus.

c Ita tres nostri, et totidem Baluzii codice. Duo
 Vat. omittunt adverbium nuper. Escusi, perturbata
 sit. Dein in ms. Chig., arbitrio.

d Sic veteres libri. Editi, impetens.

e Vulgati melius, directi fuerunt ad concilium. Sed
 veterem interpretationem, quam omnes nostri et Ba-
 luzii codices exhibent, emendare nolimus.

f Indicari videtur canon Sardicensis septimus apud
 Dionysium, in Græco autem quintus, ubi de Ponti-
 ficis legatis agitur, qui eius nomine et auctoritate in
 conciliis utantur. Cænes autem Sardicenses ex an-
 tiqua Romanæ præsertim Ecclesiæ consuetudine Ni-
 cænis accessit, et Nicænorum nomine appellatos
 alibi ostendimus.

g Ita vetus interpretatio in omnibus et nostris et
 Baluzii codd. male. Emendatum in vulgatis, et ex
 Græco redditum: Ad concilium apostolicæ sedis judi-

ἀποστότη Θεοδοσίῳ τροπαιούχῳ, καὶ βασιλεῖ, καὶ πατρὶ,
 Λικινία Εὐδοξία ἡ εὐσεβεστάτη, καὶ ἀνοῦσα, αἰώνια
 βασίλει θυγάτηρ.

Ἦσαν ἐγνωστοὶ τὴν σὴν ἐπιμαίαν μέμνηναι, καὶ ορον-

cium transmittatur; ubi iudicium nominativi locum
 obtinet. Similem Latini interpretis barbaram verio-
 nem observabimus etiam in ep. 58, ann. (col. 865 f).

h Editi ad marginem, ornatit.

i Sic mss. Veron. et Colbert. ut in Græco, et
 Quesn. in marg. Ita quoque Dvion., nisi quod in
 margine habet: Al., tuarum; lectio Corb. exemplaris,
 ut notavit Baluzius. Editi cum aliis codd., civitatum.

j Vulgati cum uno Vat., providere.

k Sic omnes codd. Ediores emendarunt, Spò nobis.

l Quæ erat 57, nunc 72. Sc. tempore præcedentis.
 m Hæc est inscriptio Latinæ versionis antiquæ. In
 vulgatis ex Græco pro inclyto habetur triumphantori,
 et ante vocem perpetua additur floreni.

n Ms. Ven., προσίτη, atque ita etiam in marg. edit.

o Ms. Ven., Κωνσταντινοπολιτῶν.

p In marg. edit. Rom., ἴσως, ἁγιωτάτη.

q Legendum, εἰς τὴν σύνοδον.

r In marg. edit. Rom., ἴσ. γαιῶν.

s In marg. edit. Rom., μετέσθαι. Lat.

atque sollicitudinem habere Christianorum et catholicæ fidei, in tantum ut juberetis ad injuriam ejus nihil omnino faciendum. Cum igitur feliciter ^a Romæ fuisset ingressæ, et in liminibus basilicæ sanctissimi apostoli Petri venissemus, Leo beatissimus Romanæ civitatis episcopus, etiam cum aliis plurimis episcopis **970** postulationem nobis ^b obtulit, dicens omne dogma religionis per Orientem fuisse turbatum, et accidisse, quatenus tota Christianorum fides ad confusionem ^c omnem perduceretur. Nam Flavianum Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopum propter inimicitias Alexandrini episcopi ingemiscebat expulsus; et hoc cum aliis episcopis postulavit, protestans et ipsorum venerabilium locorum cultum, et mansuetudinis nostræ salutem, quatenus ad tuam clementiam ex hac ^d causa meas litteras destinarem, domine sanctissime pater, et adorabilis imperator. Salutans igitur justa posco, quatenus ^e his litteris curam vestra tranquillitas præbere dignetur, et quæ male gesta sunt emendari præcipiat, donec omnibus quæ ^f jam definita sunt revocatis, ex integro causa fidei et Christianæ religionis, quæ nota est, in partibus Italiæ congregato concilio, perquiratur. Scriptum est enim ^g hic omnem contentionem motam, quatenus Flavianus episcopus ^h ex humanis rebus potuisset auferri.

Α τὴν ποιῆσαι ¹ τῶν χριστιανῶν, καὶ τῆς καθολικῆς πίστεως ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς ἐπιτρέπειν ἐφ' ὕβρι ταύτης μὴδὲν παντάπασι γίνεσθαι. Ὅπνικα τοίνυν εὐτυχῶς ἐν τῇ Ῥώμῃ εἰσεληθῆμεν, καὶ ² τοῖς οὐδοῖς τοῦ εὐκταρίου τοῦ ἀγματοῦ ἀποστόλου Πέτρου παραγγέλλομεν, λέων, ὁ μακαριώτατος ἐπίσκοπος τῆς Ῥωμαίων πόλεως, μετὰ καὶ ἐτέρων πλείονων ἐπισκόπων, ἀξίωσιν ἡμῶν προσήγαγε, **969** φάσκων, ὅλον τὸ δόγμα τῆς θρησκείας κατὰ τὴν ἀνατολὴν τεθορυβῆσθαι, καὶ τοῦτο ³ συμβέβηκεν, ὥστε πᾶσαν τῶν χριστιανῶν τὴν πίστιν εἰς σύγχυσιν εἰλάσαι, καὶ γὰρ φλαυιανὸν τὸν ἐπίσκοπον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας, διὰ τὰς ἔχθρας τοῦ Ἀλεξανδρίων ἐπισκόπου, ἀπωδύρατο ἐκβεβλήσθαι, καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων ἤρτησεν, ἐπιμαρτυρούμενος αὐτῶν τε τῶν σιδασιμίων τόπων τὴν προσκύνησιν, καὶ τῆς ⁴ ἡμετέρας ἡμερότητας τὴν σωτηρίαν. Ὅστε πρὸς τὴν σὴν φιλοθρησκίαν ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου ἐμὰ γράμματα καταπεμφθῆναι, δέσποτα ⁵ ἀγνότατε πάτερ, βασιλεῦ προσκυνητέ. Προσαγορεύουσα τοιγαροῦν, δίκαια αἰτῶ ὥστε τοῦτοις τοῖς πράγμασι θεραπείαν ἢ ἡμετέρα γαληνότης ἐπιτρέψαι παρασχεθῆναι ⁶ καὶ τὰ κακῶς πεπραγμένα διορθωθῆναι ⁷ κελύσει· ἄχρις οὗ πάντων τῶν ἤδη τετυπωμένων ἀνακληθέντων, ἐξ ὁλοκλήρου πίστεως, καὶ τῆς τῶν χριστιανῶν θρησκείας, ἡ κινουμένη αἰτία, ἐν τοῖς τῆς Ἰταλίας συναχθείσης τῆς συνόδου, δοκιμασθεῖν. Ἐγράφη γὰρ ⁸ ἐν ταῦτα πᾶσαν φιλονεικίαν κενεῖσθαι, ὥστε φλαυιανὸν τὸν ἐπίσκοπον ἐκ τῶν ⁹ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐπαρθῆναι.

EPISTOLA ¹ LVIII.GALLÆ PLACIDIÆ ¹ AD PULCHERIAM AUGUSTAM,*Qua concilium Ephesinum secundum detestatur.*

972 GALLA PLACIDIA piissima semper Augusta, ² **ÆLIE PULCHERIE** piissimæ semper Augustæ filia.

Ut Romam frequentibus concursuibus adæque ³ desideremus inspicere, causa nobis est amplectendæ religionis, ut terminis sanctorum nostram exhiberemus præsentiam, quos certum est pro sua virtute in cœlestibus constitutos, neque inferiora depicere. Nos itaque ⁴ sacrilegum esse credimus, si

^a Editi, *Romam et ad limina*. Veterum exemplarium, quæ antiquam versionem præferunt, lectionem etsi perperam ex Græco redditam retinimus: ex his enim erroribus minus periti interpretis versio conflatur, et originale Latinum excluditur.

^b Corbeiensis Baluzii, *attulit*. Ita etiam Divionensis codex et editi in margine.

^c Vulgati in margine, *omnino*.

^d Idem vulgati in margine, *regione has, vel eas litteras*.

^e Vulgati pariter in margine, *his rebus*.

^f Cod. Chig., *etiam definita*. Dein *perquiratur* pro *perquiratur* in eodem codice et in vulgatorum margine.

^g Ita omnes nostri codd. et Græcus textus. Editi, *hinc*.

^h Editi, *ex ecclesiasticis rebus*. Omnia vero tum nostra, tum Baluzii exemplaria, quibus et hic et infra epist. 63 congruit Græcus textus, habent *ex humanis rebus*, id est, ut recte interpretatur idem Baluzius, ab hominum communione remotus, ab humanarum rerum administratione expulsus; neque enim

971 Γαλλὰ Πλακιδία ἡ εὐσεβιστάτη καὶ ἐπιφανιστάτη αἰαυνοῦστα Ἀλία Πουλχερία τῇ εὐσεβιστάτῃ αἰαυνοῦστα θυγατρὶ.

Ὅτι τὴν Ῥώμην συνεχῆσιν ἐκδρομαῖς ὁμοίως ἐπιποθοῦμεν ὄρᾶν. τῆς θρησκείας ἰσθὶν ἐξαιρετὸν ἢ ὑπόβεις, ὥστε τοῖς ὄροις τῶν ἁγίων τὴν ἡμετέραν ἀποδιδοῦσθαι παρουσίαν, οὗς ἀληθῆς ἴσθιν ἐν τοῖς οὐρανόις κατὰ τὴν αὐτῶν ἀρετὴν κατασταθέντας, οὐδὲ τῶν κατωτέρω καταφρονεῖν. ἡμεῖς τοίνυν ἱεροσυλίας γένος εἶναι νομιζόμεθα,

per hoc tempus de Flaviani morte Romæ auditum fuerat. In epistola autem 64 Theodosii ad Placidiam tum in Græca, tum in Latina versione Flavianus *ab ecclesiasticis rebus* expulsus dicitur. Quare hæc duæ formulæ eodem recidunt.

¹ Quæ erat 58, nunc 78. Scripta eodem tempore quo præcedens.

² Latina hujus epistolæ interpretatio ex mss. Latinis collectionis Chalcedon. solum edita fuerat, antequam Græcam item versionem Cotelerius eederet tom. I Monument. Eccles. Græcæ, pag. 62.

³ Ita codices. Vulg., *desiderarem*.

⁴ Cod. Veron. 57, *sacrilegium*.

⁵ Ms. Ven., *τῆς Χριστιανῶν*.

⁶ Ita optime ms. Ven. Male in vulgatis, *ταῖς οὐδοῖς*.

⁷ In marg. edit. Rom., *συμβεβηκίαι*, in L. Hard.

⁸ In marg. edit. Rom., *ἡμετέρας*. L.

⁹ In marg. edit. Rom., *ἴσως, ἀγνώτατε*.

¹⁰ In marg. edit. Rom., *παρακλύσει*.

¹¹ In eodem marg., *ἐνετύθεν*. L.

¹² In marg. eodem, *ἐκκλησιαστικῶν*. L.

solemnium ordinem denegemus. Cum igitur beato apostolo Petro nostram presentiam dedissemus, illic multitudine sacerdotum reverendissimus Leo papa circumdatus, pro dignitate sui loci nos primus adiit: qui propter interpositam gemitus sui tristitiam, desiderium suum verbis ^a pene insinuerat non poterat. Vicit tamen constantia sapientiae sacerdotis, ut lacrymas paululum retineret, et causam violatae fidei, tamquam huius vindex, manifesto sermone proferret. In quo sermone cognovimus nostris temporibus catholicam fidem esse turbatam, quam a divo patre nostro Constantino nostri generis parentes hactenus servaverunt. Secundum voluntatem namque cujusdam, pravum aliquid adversus sacerdotem Constantinopolitanum **974** ^b excitatum dicitur. Nos itaque in Ephesino concilio, in quo nullos ordinem sacerdotum custodivit, neque mensuram, sine consideratione Divinitatis omnia esse gesta cognovimus, quatenus praesumptio et injustitia in quorundam damnationem vim ^c obtinere dicatur, quae nostris temporibus terribilia esse videntur. Debet itaque fides proprie valere, sanctissima atque venerabilis filia Augusta. Igitur tua clementia secundum catholicam fidem, quod semper nobiscum fecit, et nunc similiter conspirare dignetur, ut quicquid ^d illo tumultuoso miserrimoque concilio constitutum est, omni virtute ^e submoveatur, et omnibus integris permanentibus, ^f ad apostolicam sedis, in qua primus apostolorum beatus Petrus, qui etiam claves ^g regnorum caelestium suscipiens, sacerdotii principatum tenuit, ^h episcopatus causa mittatur. Debemus enim primatum in omnibus immortalis conversationi tribuere, quae totum mundum propriae virtutis dominatione complevit, et nostro imperio orbem gubernandum servandumque commisit.

975 EPISTOLA ⁱ LIX.

I AD CLERUM ET PLEBEM CONSTANTINOPOLITANÆ URBS.

^h **SYNOPSIS.** — I. Gratulatur quod et Flaviano semper adhaerent et errori resistent. — II. Veritas carnis in Christo ex mysterio Eucharistiae probatur. — III. Probatur etiam ex ejus super universa prove-

^a Ita codices et Quesnellus in secunda editione. Alii vulg., *plene*, et ad marginem, *pene*.

^b Baluzii codices, *exercitatum*. Cotelierius, *actum*.

^c Quidam nostri codices omittunt *vim*.

^d Codex Chigianus, in illo. Duo alii codd., in illo-
rum. Mox luctuoso pro tumultuoso in duobus mss.

^e Sic nostri et Baluzii codices. Editi, *removeatur*, **D**
ut omnibus.

^f Ita codices et vulgati ante secundam editionem Quesnelli, qui emendavit ad apostolicam sedem, hanc notationem subjiciens: « Ita reponendum censui Graeca secutus, *εις τον αποστολικον θρονον*, cum antea hiatus e-set in Latino textu: ad apostolicam sedis. Epistolam hanc pluribus in locis interpolatam ab interprete Graeco observat Cotelierius, quem videsis in notis p. 725 et 724. » Optime quidem, sed non ita reddidit vetus interpres quem hic exhibemus. Solum, post voces *ad apostolicam sedis*, deesse videtur vel subintelligitur *judicium*.

^g Sic iidem codices. Cotelierius ex Graeco simpliciter, *caelorum*; vulgati, *regni caelestis*.

ει αρνησόμεθα των ειωθότων την τάξιν. Eπει ουν τῷ μακαριωτάτῳ ἀποστόλῳ Πέτρῳ τὴν ἡμετέραν παρουσίαν ἀποδεδώκαμεν, κάκεισε τῷ πλήθει τῶν ἱερίων ὁ εὐλαβήτατος περιλαβόμενος Πάπας Λέων, κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ ἰδίου τοῦ πρώτος ὑπέβαλε· καὶ διὰ τὴν παρεντιθεμένην τοῦ στεναγμοῦ λύπην, τὴν ἑαυτοῦ ἐπιθυμίαν σχεδὸν διὰ ῥημάτων δηλοῦν οὐκ ἠδύνατο. Νανίκακεν ὁμως τὸ σταθερὸν τοῦ φρονήματος τοῦ ἱερέως, ἐπισχεῖν ἄλιγον τὰ δάκρυα, καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς παρατρωθεισῆς πίστεως, ὡς αὐτῆς ἔκδικος, σαφεῖ τῷ λόγῳ προήνεγκεν. Ἐν ᾧ λόγῳ διεγινωμεν, ἐν τοῖς ἡμετέροις καιροῖς τὴν καθολικὴν πίστιν τεταράχθαι, τὴν [L. g. ἦν] ἐκ τοῦ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν Κωνσταντίνου μέχρι τῆς σήμερον οἱ τοῦ ἡμετέρου γένους ἐφύλαξαν πρόγονοι. Κατὰ γνώμην τινὸς ὅσον φαῦλον κατὰ τοῦ ἱερέως Κωνσταντινουπόλεως ἐγκυμνάσαι [Leg. ἐγκυμνάσαι] λέγεται. **973** Ἡμεῖς οὖν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἐφεσον συνόδῳ, τῇ μηδεμίαν τάξιν ἱεροσύνης φυλαξάσθ, ἢ μηδὲ συμμετρικῶν, ἄνευ τῆς προσοχῆς τῆς θεοῦ πάντα πεπράχθαι μεμαθήκαμεν, ὅστε τὴν πρόληψιν καὶ τὴν ἀδικίαν καὶ εἰς τινῶν καταδικῆν λέγεσθαι κρατεῖν· ἃ τοῖς ἡμετέροις καιροῖς φρικτὰ εἶναι δοκεῖ. Ὅρειλαι τοίνυν ἡ πίστις ἰδικῶς κρατεῖν, δεσποניה ἀγνωστῆ καὶ προσκυνητῆ θύγατερ Ἀγούστα. Τοιγαροῦν ἡ σὴ φιλανθρωπία κατὰ τὴν καθολικὴν πίστιν, ὅπερ αἰετὸς ἡμῶν πεποίηκε, καὶ νῦν ὁμοίως συμπεῦσαι καταξιώσασθ· ὥστε πᾶν ὃ ἐν ἐκείνῃ τῇ τεταραγμένῃ καὶ ἀθλίᾳ συνόδῳ τετύπωται, πάσης ἀποκηνηθείη θυμῶμεως· καὶ πάντων ἀκαρῶν μενόντων, εἰς τὸν ἀποστολικὸν θρόνον, ἐν ᾧ πρῶτος ὁ μακαριώτατος τῶν ἀποστόλων Πέτρος, τὰ κλειθρα τῶν οὐρανῶν ὑποδιέμενος, τὴν ἀρχιερωσύνην ἐπέσκηψε, τοῦ ἐπὶ [Leg. κληρωσαμένη] ὑπόθεσις παρεπιμεθήθη. Ὁφειλομεν γάρ τῇ ἀθανάτῳ πόλει ἀπονέμειν ἐν πᾶσι τὰ πρωτεύοντα, τῇ δὲ τῆς ἰδίας ἀρετῆς, τοῦ κόσμου κληρῶσαι μὲν, ἢ τὴν δεσποτείαν, καὶ τῇ ἡμετέρα βασιλείᾳ τὸν κύκλον καὶ διοικητικὸν καὶ φυλακτικὸν ἐπιτρέψασθ.

ctione, et ex actionibus passionibusque ejus corporeis. — IV. Ex necessitate incarnationis ad culpam Adæ emendatam, et prophetiis illam prænuntiantibus. — V. Varii errores contra incarnationis fidem.

LEO episcopus ^l clero, honoratis et plebi consenti Constantinopoli.

CAP. I. — Licet de his que in concilio sacerdotum

^h Cod. Divion. et Quesnellus in margine, *episcoporum causa*.

ⁱ Al. 46. Quæ autem antea 59 erat, nunc 79. Scripta circa medium Martium an. 450.

^l Exstat hæc epistola in mss. collect. 2, 5, 12, 13, 18 et 20 usque ad 24, ac in exemplo Sighardi.

^k In tabula collect. 5 hic titulus legitur cap. 80: *Ad Constantinopolitanos super stabilitate fidei ipsorum cohortatio*.

^l Editi ante Quesn., cum mss. posteriorum collect. 20, 21, 23 et 24 addunt, *et sancta synodus, quæ in urbe Roma convenit*. Hæc autem verba jure expunxit Quesnellus auctoritate vetustiorum collectionum et codicum, quos recenset not. 6, nimirum Corb. collect. 2, Trecoptih. et Thuan. collect. 5 ac Griman. collect. 13, quibus concinunt noster Vindebon. collect. 5 ac Florentin. S. Marci collect. 13, in quo postremo legitur: *Leo urbis Romæ episcopus Constantinopolitanis*. Cod. Vat. collect. 11 et exemplum Sighardi nullam quoque synodi mentionem præferunt. Error est eo ortus est quod hæc epistola

nuper apud Ephesum gesta memorantur, multus nos mœror afficiat, eo quod, sicut consonans fama dispersit, et ipso rerum monstratur effectu, nec justitiæ illic moderatio, nec fidei est servata religio; de vestra tamen devotionis pietate gaudemus, et in sanctæ plebis acclamationibus, quarum ad nos exempla delata sunt, omnium vestrum probavimus affectum: quia vivit ac permanet apud bonos filios optimi patris justa dilectio, et catholice doctrinæ eruditionem in nulla patimini parte corrumpi. Non dubie enim, sicut vobis Spiritus sanctus reseravit, Manichæorum confederantur errori, qui ab unigenito Dei Filio verum et postre naturæ hominem negant esse susceptum, omnesque ejus corporeas actiones simulatorii volunt fuisse phantasmatis. Cui impietatis ne in aliquo præberetis assensum, jam per filium meum Epiphanium et Dionysium Romanæ Ecclesiæ notarium cohortatoria ad dilectionem vestram scripta direximus, quibus confirmationem quam expetistis ultro præbimus: ut nos paternam vobis curam non dubitatis impendere, ac modis omnibus laborare ut, auxiliante misericordia Dei, omnia quæ ab imperitis et insipientibus excitata sunt scandala destruantur. Nec quisquam sibi audeat de sacerdotali honore blandiri, qui potuerit in execrandi sensus impietate convinci. Nam si vix in laicis tolerabilis videtur insipientia, quanto magis in eis qui præsumunt, nec excusatione est digna nec venia: maxime cum etiam defendere perversarum opinionum commenta præ-

sumunt, et in consensum suum aut latere aut gratia instabiles quosque tradunt?

Cap. II.—Sperantur hujusmodi a sanctis membris corporis Christi, neque sibi orthodoxæ libertas infidelium jugum patitur imponi. Entre dequon enim divinæ gratiæ et extra sacramentum habendi sunt salutis humanæ, qui negantes naturam nostram carnis in Christo, et Evangelio contradicunt, et Symbolo revoventur. Nec sentimus ac in hoc præsumptum esse obsecrationem deduci, ut nos in professione Dominice, nec in resurrectionis veritate consistant: quia utrumque in Salvatore vacuatur, et in eo nostri generis carnis non creditur. In quibus isti ignorantia tenebris, in qua hæcenus desidie torpore jacuerat ut nos audire discerent, vel cognitione cognoscerent, quod in Ecclesia Dei in omnium ore tam communis est, ut nec ab infantium linguis veritas corporis et sanguinis Christi inter communionis sacramenta taceatur. Quia in illa mysticæ distributione spiritalis elemosinæ hoc imperatur, hoc sumitur: ut accipientes victorem elemosinæ cibi, in carnem ipsius qui caro nostra factus est transcurrant. Unde et ad confirmationem charitatis vestre, quæ laudabili fide inimicis veritatis obstitit, apte atque opportune sermone effectuque Apostoli verba, et dicam: Propterea et ego audiens fidem vestram, quæ est in Domino Jesu, et dilectionem in amicos vestros, non cesso gratias agere pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis: ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Patris gloriam, det vobis spiritum sapientie

signabatur idibus Octobris anni præcedentis, quæ chronica notatio legitur in alia epistola 50, ad eodem Constantinopolitanos scripta in Romana synodo; unde utramque in eadem synodo datam fuisse existimatum est. At per errorem eam chronicam notationem huic epistolæ affixam ostendimus inferius, annotatione ultima.

^a Deletur præpositio *de* in Vindebon. collect. 5 et in mss. collect. 11 et 24, ac in exemplo Sighardi. Mox *bonitate pro pietate* in cod. Corb. Dein, in voces *plebis acclamationibus*, vide not. 2 Quesn.

^b Vindebon. collect. 5 cum editis ante Quesn., et *vivit ac permanet*. Simile quiddam est in codd. collect. 21.

^c Cod. Grimani., et *ortholicam doctrinam in nulla*. Dein Quesnellus inseruit *ejus* ante vocem *doctrinæ*. Delevimus auctoritate omnium nostrorum codicum et anteriorum editionum.

^d Cod. Vat. collect. 11 omittit *vobis*.

^e Particulari et a Quesnello deletam ex omnibus nostris codicibus et editis revocavimus.

^f Quatuor mss. Quo-u., *sanctiones*.

^g Ideo Quesnellus, ne aliquem Restituimus anteriorum editorum lectionem confirmatam omnibus nostris codicibus excepto Vindebon. collect. 5, in quo erronee, ne aliqua.

^h Retinimus cum Quesnello notarium potius quam notarios, ut in plerisque vestris codicibus etiam Vindebon. collect. 5, et in anterioribus editionibus legitur, propterea quod Epiphanius titulo *filii* singulari numero decoratus, in epistola 54 tribus vocatur, quod *Romanæ Ecclesiæ notario* non videtur convenire. Scripta autem, quæ a Leone per Epiphanium et Dionysium ad Constantinopolitanos jam directa traduntur, sunt epistola 50, data III idus, aut

idibus Octobris anni præcedentis.

¹ Cod. Vat. collect. 11 addit *lex*, perperam: nam ultro Leo jam præbuerat, quod ex acceptis posterioribus litteris a Constantinopolitanis expetitur fuisse deprehendit, ut colligitur etiam ex epi-t. 61, cujus locum dabimus inferius annot. 48 (cof. 871 m).

ⁱ Vindebon. collect. 5 delet in. Mox Vat. collect. 11, *opris impietate*.

^k Dist. 28, *Si in laicis*, c. 3.

^l Editi ante Quesn. et non pauci codices perperam, *insanabiles*.

^m Ita codd. novem Quesnelli et sex nostri. Alii cum anterioribus vulgatis, *separentur*.

ⁿ De Consecr. dist. 2, *In quibus istis*, c. 38.

^o Sic omnes nostri codices et editi ante Quesnellum, apud quem, *In quibus sunt ignorantia*.

^p Tres sequentes voces delet ms. Corb., ut Quesnellus notavit in margine.

^q Erroneam lectionem vulgatarum Leonis ante Quesnellum, *inter communis sacramenta fidei teneatur*, in nullo nostro codice invenimus. Mss. collect. 12 et 24 ac exemplar Sighardi præferunt lectionem editi Conciliorum, *inter communis sacramenta fidei taceatur*. Tres alii codices Vat. 541 collect. 21. Venet. 79 collect. 22, et Ortohon. 297 collect. 23, in communionis sacramento taceatur. Sequam vero præstantiores codices ut in textu, quem cum Quesnello retinimus, eo quod sex aliis eju-dem editionem confirmetur. Vide ejus not. 2.

^r Editi ante Quesn. cum mss. collect. 24, *apostolico*.

^s Quidam mss. libri cum antiquioribus editis, in *Christo Jesu*.

^t Voces *Jesu Christi* desunt in exemplari Sighardi et in mss. collect. 24.

tim et revelationis in agnitione ejus, illuminatos oculos cordis vestri; ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, et quæ dignitas gloriæ hereditatis ejus in sanctis, et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nobis, qui credidimus secundum operationem potentiam virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, et constituens e illum ad dexteram suam in caelestibus supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro; et omnia subiecit sub pedibus ejus, et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur (Ephes. I, 15-23).

Cap. III.—Dicant hic adversarii veritatis quando omnipotens Pater vel secundum quam naturam Filium suum super universa prævererit, vel cui substantiæ cuncta subjecerit, Deitas enim Verbi per in omnibus et consubstantialis est Patri, et sempiterna atque intertemporaliter una eademque potentia est genitoris et geniti. Creator quippe omnium naturarum, quoniam per ipsum omnia facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. 1, 3), superior est omnibus quæ creavit, nec unquam Creatori suo non fuerunt subjecta quæ condidit: cui proprium et sempiternum est, nec aliunde quam de Patre, nec aliud esse quam Pater est. Mæ si additæ est potestas, si illustrata dignitas, si exaltata sublimitas, minor erat provehente qui crevit, nec habebat divitiarum ejus naturam cuius indigni largitate. Sed talia sententiam in societatem suam Arius rapit, cujus perversitati multum hæc suffragatur impietas, negans Verbo Dei humanam inesse naturam, ut dum humilitatem in Dei maiestate fastidit, aut falsam in Christo asserat imaginem corporis, aut omnes actiones ejus passionesque corporeas, Deitatis potius scisse dicat quam carnis. Quodlibet autem defendere audeat, prorsus insanum est: quia nec pietas fidei, nec ratio recipit sacramenti, ut aut aliquid passa sit Deitas, aut in ullo mentita sit veritas. Impassibilis igitur Dei Filius, cui cum Patre et cum Spiritu sancto in una incommutabilis Trinitatis essentialia, hoc quod est esse perpetuum est: in ea plenitudine temporis, quæ sempiterno consistio fuerat præstituta, et prophetica dictorum atque gestorum

A significatione promissa, factus filius hominis non suæ conversione substantiæ, sed nostræ assumptione naturæ, venit querere et salvare quod perierat (Luc. xiv, 16). Venit autem non locali accessu, nec motione corporea, tamquam præseps futurus unde abfuisset, aut illinc recessurus unde venisset; sed venit per hoc quod erat visibile et commune cernentibus declarandus, humanam scilicet carnem atque animam in visceribus Virginis matris accipiens, ut manens in forma Dei, in vitam servi sibi et similitudinem carnis peccati uniret, per quam non minueret divina humanis, sed augetet humana divinis.

Cap. IV.—Talis enim erat omnium a primis ducta genitoribus causa mortalium, ut originali peccato transiente per posteros, nullas penam damnationis evaderet, nisi Verbum caro fieret, et habitaret in nobis (Joan. 1, 14), in ea scilicet natura quæ nostri et sanguinis esset et generis. Propter quod dicit Apostolus: Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines ad justificationem in vitam. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius hominis obedientiam justi constituentur multi (Rom. v, 18, 19). Et iterum: Quia enim per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriantur, ita et in Christo omnes vivificabuntur (1 Cor. xv, 2). Hi utique omnes, qui licet in Adam sint nati, in Christo tamen inveniuntur renati, habentes fidei testimonium, et de justificatione gratiæ, et de communionem naturæ: quam qui susceptam ab unigenito Dei Filio in utero Davidicæ virginis diffusetur, ab omni sacramento Christianæ religionis alienus est; et nec sponsam agnoscens, nec sponsam intelligens, nuptiali non potest interesse convivio. Caro enim Christi velamen est Verbi, quo omnis qui ipsum integre confitetur induitur. Erubescens autem illud, et quasi indignum refutans, nullum ex eo habebit ornatum: ac licet se regis inærat festo, sacrisque se epulis importunus immisceat, discretionem tamen regis fallere improbus conviva non poterit; sed, sicut ipse Dominus protestatus est, tollitur, et ligatis manibus et pedibus mittetur in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium (Math. xxii,

^a Vindebon. collect. 5 delet conjunctionem et.
^b Quesnellus in margine: Alias, in vos. Ms. Grim., in vos, qui credidistis. Tres nostri codices, qui credimus.
^c Vindebon. delet illum.
^d Idem Vindebon. collect. 5 et alii collect. 21, nec non quatuor Quesnelli cum anterioribus editis in margine, supra omnia Ecclesiæ. Consule not. 3 ejusdem Quesnelli, qui paulo post, pro adimpletur, notavit in margine: Alias, adimplet, vel adimplevit.
^e Aliquot codices cum editis aut Quesn., hi adversarii.
^f Mss. collect. 11 et 24 cum Sichardo, superest omnibus. Codd. collect. 21, superior est in omnibus.
^g Ita Quesn. Nostri codices cum anterioribus editis, falsam.
^h Idem editi cum Vindebon. collect. 5 alii que

D nostris codd. addunt Deus.
ⁱ Codd. collect. 21, formam servi sumeret, et similitudinem carnis peccati Deo uniret.
^j Vindebon. collect. 5, item mss. libri collect. 11, inter quos est Barberinus a Quesnello laudatus in margine, alique collect. 21 et 24 cum Sichardo delet vitæ. Paulo post, pro constituentur, Vat. collect. 11 habet, constituuntur.
^k Ms. Vindebon., inveniuntur. Mox Vat. collect. 11, fidei testamentum.
^l Editi ante Quesn. cum exemplo Sichardi, qui Christum confitetur, integre induitur. Emerdationem Quesnelli nostri codices approbant. Solum duo mss. collect. 21 præferunt induitur.
^m Idem editi cum mss. collect. 11 et 21, inferos.
ⁿ Id. in codices, ibi erit.

43). Unde quicumque in Christo non confitetur corpus humanum, noverit se mysterio incarnationis indignum, nec ejus sacramenti habere consortium, quod Apostolus prædicat, dicens: *Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, 980 et erunt duo in carne una.* Et exponens quid per hoc ^a significaretur, adjecit: *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia (Ephes. v, 30-32).* Ab ipso ergo principio generis humani ^b omnibus hominibus Christus est denuntiatus in carne venturus. ^c In qua, sicut dictum est, *Et erunt duo in carne una (Gen. ii, 24),* utique duo sunt, Deus et homo, Christus et Ecclesia, quæ de sponsi carne prodiit, quando ex latere Crucifixi manante sanguine et aqua, sacramentum redemptionis et regenerationis accepit. Ipsa est enim ^d novæ conditio naturæ, quæ in baptisate non indumento veræ carnis, sed contagio damnatæ vetustatis exiit, ut efficiatur homo corpus Christi, quia et ^e Christus corpus est hominis.

CAP. V. — Unde non Deum tantum dicimus Christum, sicut hæretici ^f Manichæi; nec hominem tantum, sicut hæretici Photiniani; nec ita hominem, ut aliquid ei desit quod ad humanam certum est pertinere naturam, sive animam, sive mentem rationalem, sive carnem, ^g quæ non de femina sum-

^a Exemplar Sichardi, *significetur.*

^b Vulgati ante Quesn. delent *omnibus.* Codd. collect. 11 et 24 delent *hominibus.* Sichardus urumque.

^c Sichardus: *In hoc sicut.*

^d Quinque nostri codd. et editi Quesnello anteriores, *nova.*

^e Vat. collect. 24 et editi ad marginem, *Christi.*

^f Vide notam 4 Quesn.

^g Editi antiquiores cum Vat. collect. 24, *quam non de femina sumpsit, sed factam de Verbo, etc.*

^h Vide notam 5 Quesnelli, et nostram annot. 7 (000 j) in epist. 109. Mox excusi ante Quesn. et mss. collect. 24, *varie protulerunt.*

ⁱ Duo codd. Vat. collect. 21, *ei naturæ.*

^j Vat. collect. 11 et alius 546 collect. 21, *nos.*

^k Non pauci nostri codices, etiam Vindebon. collect. 5 cum antiquioribus editis et exemplo Sichardi, *postulamur.* Respicere videtur epistolas scriptas ad Theodosium atque Pulcheriam anno præcedenti, quibus concilium postulaverat.

^l Ita cum Quesnello noster Vindebon. collect. 5 et mss. collect. 21. Cæteri codices et editi, *quo citius.* Paulo post, *si reparari acquiescant* in Vat. collect. 11.

^m Vulgati affigunt chronicam notam sic: *Data idibus Octobris Asterio et Protogene viris clarissimis consulibus.* Quamvis autem hæc temporis notatio inveniatur in nostris codd. collect. 20, 21, 22 et 23, quarum tres ultimæ quoad hanc epistolam eandem originem habent, deest tamen in cæteris antiquioribus et præstantioribus collectionibus 5, 11, 12, 13, 18 et 24, ac in exemplo Sichardi. Utrum inveniatur in codice Corbeiensi collect. 2 ignoramus. Vide not. 6 Quesnelli, ubi eam additiam opinatus est. Enimvero scripta dici nequit hæc epistola idibus Octobris anni 449, nam capite i memorantur aliæ litteræ ad eodem Constantinopolitanos jam directæ per Epiphanium ac Dionysium. Indicatur autem

pta sit, sed facta de Verbo in carnem converso atque mutato: quæ tria falsa et vana ^b Apollinarianorum hæreticorum tres partes varias protulerunt. Nec dicimus quod beata Virgo Maria hominem sine Deitate conceperit, qui creatus a Spiritu sancto postea sit susceptus a Verbo, quod Nestorium prædicantem merito justequè damnavimus; sed dicimus Christum Dei Filium, Deum verum, natum de Deo Patre sine ullo initio temporis, eundemque hominem verum, natum de matre homine certa plenitudine temporis; nec ejus humanitatem, qua major est Pater, minuere aliquid ⁱ ejus naturæ, qua æqualis est Patri. Hoc autem utrumque unus est Christus, qui verissime dixit, et secundum Deum: *Ego et Pater unum sumus (Joan. x, 30);* et secundum hominem: *Pater major me est (Joan. xiv, 28).* Hanc fidem, dilectissimi, veram et indissolubilem, quæ sola veros efficit Christianos, quamque, ut intelligimus et probamus, pio studio et laudabili amore defenditis, perseveranter tenete et constanter asserite. 981 Et quoniam oportet i vos post divinum auxilium etiam catholicorum principum gratiam promereri, humiliter ac sapienter exposecite ut petitioni nostræ, qua plenariam indicii synodum ^k postulavimus, clementissimus imperator dignetur annuere: ^l qua citius, adjuvante misericordia Dei, et sanis fortitudo augeatur, et morbidis, si curari acquiescant, medicina præstetur. ^m

epist. 50 data in idus vel idibus Octobris ipsius anni 449. quam quidem una cum aliis epistolis sub idem tempus scriptis Epiphanium et Dionysium Constantinopolim deferendam accepisse colligimus ex epistola 54, ubi alia epistola 44 ad Theodosium in idus Octobris signata per eundem Epiphanium missa traditur. Prius ergo scripta et transmissa fuit epistola 50, posterius vero hæc epistola 59. Id autem incidisse circa medium Martium anni 450 nonnulla suadet ex epistola 61, scripta die 17 Martii anni ejusdem ad Constantinopolitanos archimandritas Martinum et Faustum, ad quos epistola 54 cum epistola 50 per Epiphanium et Dionysium missa fuerat. Ex epistola nimirum 61 palam fit Leonem accepisse eorum litteras, ex quibus cognovit se per epistolam 51 in synodo exaratum eisdem præstitisse quod expetebant. Id enim innuit illa capitis primi: *Siquidem inter discretarum spatia longinqua regionum unum sumpserunt corda nostra consilium, ut quod a nobis desiderabatis, eo vobis tempore quo epistolæ vestre mittebantur occurrerit; si tamen dilectioni vestræ tradi scripta nostra potuere, quæ non solum apostolicæ sedis auctoritate, sed etiam sanctæ synodi... unanimitate directæ sunt.* Idem vero nuntius, qui horum archimandritarum litteras ad Leonem attulit, epistolam etiam cleri et populi Constantinopolitani simul detulisse credendus est. Hinc quidem in præsentī epistola 59, cap. 1, Leo similiter scribit ac in epistola 61: *Quod expetistis, ultro præbuimus.* Archimandritæ scilicet nec non clerus et populus Constantinopolitanus uno consilio simul ad Leonem litteras dederant in quibus idipsum expetebatur; et dederant eodem circiter tempore quo ad ipsos Leo misit epistolas 50 et 51, unde utriusque illorum epistolis simul acceptis Leo similiter respondit, se jam per epistolas 50 et 51 Octobri anni præcedentis directas ultro quod expetebant præstitisse, et eodem etiam tempore quo ipsorum epistolæ mittebantur. Igitur tum hæc epistola 59, tum epistola 61 sub idem tempus

EPISTOLA LX.

b AD PULCHERIAM AUGUSTAM.

SYNOPSIS. — *Per Eutychen fidei fundamenta concuti; adversus quem concilium generale Pulcheria annitente celebrari cupit.*

982 LEO episcopus ° PULCHERIE Augustæ.

Gaudere me plurimum et exsultare in Domino pietatis tuæ scripta fecerunt, quibus evidenter ostenditur quantum catholicam diligas fidem, et quantum hæreticum detesteris errorem. Hæresis quippe est nimis impia et ^d Evangelio veritatis inimica, quæ non portionem aliquam lædere, sed ipsa Christianæ religionis conatur fundamenta convellere, negans sempiterni Patris Filium sempiternum de utero beatæ Virginis matris veram carnem nostræ sumptæ naturæ, et eos damnatione percollens, qui ab evangelica et apostolica fide nullo deduci errore poterunt, illudque frustra prætendens quod Nicænæ synodi fidem teneat, cujus eum esse constat alienum, gloriosissima Augusta. Unde quia non deerit Ecclesiam suam divina protectio, dicente Domino: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem* 983 sæculi (Matth. xxviii, 20); eodemque opere ° et tempore spiritus Dei et clementiæ vestræ sollicitudinem et curam nostri cordis accendit, ut de remediis procurandis eadem utrique cuperemus: quæ prius ^f poposci, nunc quoque instantius peto, majore utens fiducia deprecandi, posteaquam præsidium venerandæ exhortationis accepi. ^e Spero autem affuturam misericordiam Dei, ut cooperante

rescriptæ fuerunt; illa vero primum: nam ad eam referri putamus verba epistolæ 61: *Licet plene, quæ semper fuisset atque esset catholicorum sententia, scriptissimum* (nimirum in epistola præsertim 28. ad Flavianum. in qua de catholico dogmate latissime disserit), tamen nunc quoque ad confirmandas omnium mentes non parum exhortationis addidimus. Plurimum quidem exhortationis in hac epistola 59 continetur, quæ nunc. id est, paulo ante ipsam epistolam 61 et forte eodem die scripta dicenda est, eademque occasione Constantinopolim directa.

° Alias 48. Quæ autem antea 60 erat, nunc 89. Scripta 17 Martii an. 480.

b Invenitur hæc epistola in mss. collect. Hisp. Isid. 41, 42, 49 et 21 usque ad 24 ac in exemplo Richardi.

c Mss. codd. Vat. Hisp. et Isid., et alius collect. 11 addunt, gloriosissimæ atque piissimæ. Quenellus in margine notavit: *Hoc exordium fictitiæ epistolæ primæ Xyui II papæ ad Gratianum aptatum est ab impostore Isidoro.*

d Idem codd. Vat. Hisp. et Isid., cum alio collect. 24, Evangelicæ veritatis.

e Idem Vat. Hisp. et Isid., eadem mente spiritus.

f Mss. Vat. collect. 41 et 21, petivi.

g Vulgati ante Quen. cum Vindebon. Hisp. et mss. collect. 24, mutata interpunctione præferunt, sperans affuturam. Dein duo codd., quod cooperante.

PATROL. LIV.

A tas. Data decimo sexto kalendas Aprills, Valentiniانو Augusto septies, et Avieno, v. cl. consulibus i.

EPISTOLA LXI.

1 AD MARTINUM ET FAUSTUM PRESBYTEROS.

SYNOPSIS. — I. *De litteris ad eos scriptis monet.* — II. *Hortatur ut fidei causam adjuvent, usque sollicitudinem suam spondet.*

LEO episcopus, ° MARTINO, et FAUSTO presbyteris et archimandritis.

CAP. I. — Bonorum operum et spiritualium studiorum Deum auctorem esse non dubium est; qui quorum incitat mentes, adjuvat actiones. Quod nobis præsentem experimento 984 evidenter apparuit. Si quidem inter discretarum spatia longinqua regionum, unum sumpserunt corda nostra consilium, ut quod a nobis desiderabatis, eo vobis tempore quo epistolæ vestræ ° mittebantur occurreret, si tamen dilectioni vestræ tradi scripta nostra potuere, quæ non solum apostolicæ sedis auctoritate, sed etiam sanctæ synodi, quæ ad nos frequens convenerat, unanimitate directa sunt, ut in his quantam curam totius Ecclesiæ habeamus appareat; hortando scilicet omnium fidelium mentes et clementissimorum principum præsidia ad defensionem fidei postulando: quorum pios et catholicos animos non diffidimus opem atque auctoritatem suam justis petitionibus præstituros; quo citius, auxiliante Domino, pernicioza hæresis, et dudum sanctorum Patrum auctoritate damnata, quæ nuper Ephesi male adjuva est, auferatur.

CAP. II. — Interim vero det operam, quantum fieri potest, vestra dilectio ut omnibus Ecclesiæ filiis innotescat quid contra impium sensum secundum doctrinam evangelicam et apostolicam prædicemus. Quia licet plene, quæ semper fuisset atque esset catholicorum sententia scripserimus, tamen nunc quoque ad confirmandas omnium mentes non parum exhortationis ° addidimus. Memor enim sum me

h 23, qu. 5, *Res autem humana.*i Vat. Hisp. et Isid., *res omnes.*j In antiquis editionibus ex mss. ab Hispanica procedentibus additur, *Æra ccccxxxviii.*

k Al. 49. Quæ autem antea 61 erat, nunc 89. Scripta 17 Martii an. 480.

l Exstat in iisdem collectionibus in quibus epistola præcedens.

m In codd. collect. Hisp. et Isid. hic titulus præfigitur: *De damnatione concilii Ephesini secundi.*n Editi ante Quen. ex mss. Vat. Hisp. et Isid. aliisque inde protectis perperam, *Martiano*. Voces et archimandritis ex Ratisponensi adjecimus.o Emittebantur in Vat. collect. 41 et in Ratisp., qui præterea habet *occurreret.*

p Indicat epistolam 51. Confer. annot. 48 (Col. 871, n. m) in epist. 59.

q Vindebon. Hisp. perperam, *quorum posset catholicos*. Emendatum vero in Vat. Hisp., *quorum vixit catholicos*; quæ lectio non Leoni, sed emendatori tribuenda est.r Editi ante Quen. cum mss. collect. 24 et Richardo, *quod.... prædicamus.*s Vat. Hisp. et Isid., *addimus*; male: nihil enim vel parum admodum additur exhortationis. Hæc autem referri ad epist. 59 ostendimus annot. 48 (Col. 871, n. m) in eadem epistolam.

* sub illius nomine Ecclesiæ præsidere, cuius a Domino Jesu Christo est glorificata confessio, et cuius fides omnes quidem hæreses destruit, sed maxime impietatem præsentis erroris expugnat; et intelligo mihi ^b aliud non licere quam ut omnes conatus meos ei causæ in qua universalis Ecclesiæ salus infestatur impendam. Ne autem aliqua negligentia occasione

A scripta nostra ad vos non potuerint pervenire, ^c exemplaria eorundem **985** nunc mittenda credidimus: ut nullo modo fidei quam defendimus prædicatio vestræ notitiæ subtrahatur. Data decimo sexto **986** kalendas Aprilis, Valentiniانو Augusto septies et Avieno, v. cl. consulibus ^d.

EPISTOLA • LXII.

† THEODOSII IMPERATORIS AD VALENTINIANUM AUGUSTUM,

Qua respondet epistolæ LV.

Domino meo VALENTINIANO • Augusto THEODOSIUS.

Δεσπότη ἐμῷ Οὐαλεντινιανοῦ αἰωνίῳ Διγούστῳ Θεοδόσιος.

Et ^b Romæ pervenisse tuam mansuetudinem, et petitionem oblatam a Leone reverendissimo patriarcha, ¹ in ipso litterarum textu a tua majestate significatum est. Et de tua quidem incolumi ¹ in Romana urbe reversione gratias competentes divinæ majestati reddimus, domine sanctissime filii et venerabilis imperator. De his autem quæ dixit memoratus reverendissimus vir indicatum est ad eundem ^k latius atque plenius, sicut arbitrati sumus, **988** et cognovit nos in nulla parte a paterna religione et majorum traditione resiliisse. Nihil enim aliud volumus quam sacramenta paterna per successionem nobis tradita inviolabiliter ¹ custodiri. Propter hanc igitur causam, ^m quoniam quosdam cognovimus sanctissimas Ecclesias nocibili novitate turbare, synodum decrevimus Ephesi fieri. In præsentia quippe reverendissimorum episcoporum, cum multa libertate ac integra veritate et indigni sacerdotio remoti sunt, et qui iudicati sunt esse digni suscepti sunt. Nihil igitur ab his contrarium ⁿ regulæ fidei aut justitiæ factum esse

Καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ παραγενηῖσθαι τὴν σὴν ἡμερότητα, καὶ αἴτησεν προσενηῖχθαι παρὰ Λέοντος τοῦ εὐλαβεστάτου πατριάρχου, δεδιῶνται παρὰ τῆς σῆς μεγαλειότητος ἐν τῷ αὐτῷ ὕψει τῶν γραμμάτων. καὶ περὶ μὲν τῆς σῆς ὑγιούς ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπανόδου χάριτας ἀποδεδώκαμιν ἄξιως τῇ θείᾳ μεγαλειότητι, δέσποτα ἐγνότατε νῆ, καὶ προσκυνητῆ βασιλεῦ. Περὶ δὲ τούτων, ὧν ἔφη ὁ μεγαθυροῦς εὐλαβεστάτος ἀνὴρ, δεδιῶνται πρὸς αὐτὸν πλατύτερον, καὶ πληρέστατον, ¹ καθὼς ὑπολαμβάνομεν, **987** καὶ ἐν μηδενὶ μέρει ἔγνω ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πατρῴας θεοσεβείας, καὶ τῆς τῶν προγόνων παραδόσεως ἀποπετηδακίνας. οὐδὲν γὰρ ἄλλο βουλόμεθα, ἢ εὐχόμεθα, ὑπὲρ τὰ μυστήρια τὰ πατρῴα, τὰ κατὰ διαδοχὴν ἡμῖν παραδοθέντα, ἀκίνητα φυλαχθῆναι. διὰ ταύτην τοιγαροῦν τὴν αἰτίαν, ἐπειδὴ τινὰς ἔγνωμεν τὰς ἀγιωτάτας ἐκκλησίας ἐπιβλαβεῖ καίνοισμα θορυβεῖν, σύνοδον ὄρισάμεν ἐν Ἐφέσῳ γενέσθαι. Διὰ τὴν παρουσίαν τῶν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων μετὰ πολλῆς ἐλευθερίας, καὶ ὁλοκλήρου ἀληθείας, καὶ οἱ ἀνάξιοι τῆς ἱερωσύνης ἀπεκινήθησαν, καὶ οἱ χρεῖντες ἄξιοι προσδέχθησαν. Οὐδὲν τοῖνυν ὑπερνατίον παρὰ τού-

* His verbis Quesnellus postillam affixit: *Papa sub nomine Petri regit Ecclesiam: unde et plurimi Romani episcopi vicarios se Petri nuncupant. Cum dicitur pontifex Ecclesiam regere Petri nomine, potestate et auctoritate eadem regere intelligitur, quam in successores suos eandem omnino cum primatu transisse, uti erat in Petro, et Leo et catholica Ecclesia docet. Hinc nomen vicarii Petri non delegatum, sed successorem innuit, qui in Petri locum cum eadem auctoritate successit, ut pluribus optimorum auctorum exemplis ostendere liceret, si hac de re disputatio esset. Legi potest, si libet, annotatio 12 in tract. 15 S. Zenonis lib. II, pag. 191 nostræ editionis Veron. Nostræ autem Patrol. tom. XI, col. 439.*

^b Codd. tres collect. 41 et 21, aliter non licere.

^c Ratisp. addit et in significatione, ut videtur, adverbii etiam. *Exemplaria plurali licet numero vocat exemplum epistolæ 51, de qua cap. 1 scripsit: Si tamen dilectioni vestræ tradi scripta nostra potuerit. Paulo post Vat. Hisp. et Isid. cum mss. collect. 41 et 21, credimus.*

^d Quesnellus hanc notationem in fine subiecit: *Superiore epistola effrenate abusus est epistolarum veterum pontificum consarcinator in epp. Aniceti ad Gallie episcopos; in prima Felicis I ad Patrum; secunda ad Gallie episcopos; Sixti II ad Gratium, et Callixti I ad Benedictum.*

* Alias post ep. 47. Quæ autem erat 62, nunc 82. Scripta circa April. an. 450.

¹ Hæc et duæ sequentes epistolæ exstant in sola collectione Chalcedonensi, et in ms. Veneto 79 collect. 22, cui ex Chalcedonensi collectione aliquot epistolæ adjectæ fuerunt. Quoad tempus circa April. anni 450, vide admonitionem præmissam epist.

55, num. 5.

² Vulgati cum Græca versione addunt *semper*; at Latina versio, quam hic ex mss. exhibemus, omittit.

³ Ita omnes codd. et nostri et Baluzii, eadem ratione qua paulo post habent, in *Romana urbe reversione*, et epist. 57, *Romæ suissemus ingressæ*; quæ imperitii interpretis versionem ex Græco demonstrant. In editis emendatum fuit *Romam*, uti recte erat reddendum. Sed hic antiquam versionem, quæcumque fuerit, edendam suscepimus.

⁴ Editi post Crabbum, in ipso principio litterarum a tua majestate. Haud dubie deerat hic aliquid, inquit Baluzius, in codice quo Crabbus utebatur; et cum videret sensum non esse plenum, vocem principio addidit, nimirum male divinans: nam legendum esse in ipso litterarum textu, docent antiqua exemplaria. Idem habent et nostri codices, et Græca versio idipsum confirmat. Quesnellus in margine, in eodem contextu litterarum.

⁵ Ita omnes codices. Editi, in Romanam urbem. Vide annot. 3 (Supra, n. 4).

⁶ Vulgati, latius atque plenissime, sicut arbitramur. Codicum lectionem induximus.

⁷ Quidam codices, custodire. Græca versio aliorum codicum, et vulgatam lectionem probat.

⁸ Vocem *quantam* in editis omissam ex omnibus mss. supplevimus.

⁹ Solus codex Divion. Baluzii, et Quesnellus in margine, recte fidei aut injuste factum.

¹ Addere placuit cum ms. Ven. conjunctionem *καὶ*, quæ conjuncto clariorem mirum in modum atque expeditiorem reddit sententiam. In vulgatis, καὶ πληρέστατον, καθὼς ὑπολαμβάνομεν ἐν μηδενί, etc.

cognovimus. Omnis igitur contentio sacro iudicio examinata est. Flavianus autem, qui reus inventus est læsibilis novitatis, debitum recepit. Et hoc remoto omnis pax et omnis concordia regnat in Ecclesiis, et nihil aliud quam veritas viget.

των τοῦ κανόνος τῆς πίστεως, ἡ τοῦ δικαίου, ἔγνωμεν γεννηθῆσαι. Πᾶσα τοιγαροῦν ἀμφιβολία τῶ θεῶν δικαστηρίῳ ἐξήτασται. Φλαυιανὸς δὲ ὁ φωραθεὶς οἴτιος τοῦ βλαβεροῦ καινισμού, τὴν ὀφειλομένην ἑαυτῷ τιμὴν ἀπκηνώχαστο· καὶ τούτου ἀποκηνηθέντος, πᾶσα εἰρήνη, καὶ πᾶσα συμφωνία ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς βασιλεύει, καὶ οὐδὲν ἕτερον κρατεῖ, εἰ μὴ καθαρὰ ἡ ἀλήθεια.

EPISTOLA ^b LXIII.

EJUSDEM THEODOSII AD GALLAM PLACIDIAM AUGUSTAM,

Qua respondet epistolæ LVI.

990 Dominæ meæ PLACIDIÆ venerabili Augustæ THEODOSIUS.

Δεσποίνῃ τῇ ἐμῇ Πλακιδίᾳ, προσκυνητῇ Ἀυγούστᾳ, 990 Θεοδοσίος.

Ex litteris tuæ mansuetudinis nostra cognovit æternitas quid reverendissimus patriarcha Leo a tua æternitate poposcerit. His itaque litteris indicamus quoniam de his quæ dicta sunt a reverendissimo episcopo plenius atque apertius sæpius scriptum est: ex quibus sine dubitatione manifestum est nihil nos præter paternam fidem, aut dogmata divina, vel definitiones reverendissimorum, qui tam sub divæ memoriæ Constantino in Nicæa civitate, quam dudum nostro præcepto in Epheso congregati sunt, definisse, aut decrevisse, aut intellexisse; sed hoc solum in Epheso constitui jussimus, ut omnes qui nocibili læsione Ecclesias sanctas turbaverunt, digne removerentur. Hæc sunt quæ non ad refragationem, sed ad concordiam et purum vinculum adorandæ religionis a reverendissimis Patribus sunt decreta. Flavianus autem, princeps contentionis hujus, sacra sententia ab ecclesiasticis rebus expulsus est. Hæc igitur sciens tua mansuetudo, domina sacratissima mater et venerabilis Augusta, nihil nos aliquando contrarium a tradita fide sentire, sicut a quibusdam dicitur, suspicemini aut cogitetis.

Ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς σῆς ἡμερότατος ἡ ἡμετέρα ἔγνω αἰωνιότης, ὃ τι ὁ εὐλαβιστάτος πατριάρχης Λέων παρὰ τῆς σῆς ἤτησεν αἰωνιότητος. Τούτοις τοιγαροῦν δηλοῦμεν τοῖς γράμμασιν, ὅτι περὶ τούτων τῶν εἰρημίων παρὰ τοῦ εὐλαβιστάτου ἐπισκόπου, ἐντελέστερον καὶ σαφέστερον πολλᾶκις ἐγράφη· ἐξ ὧν ἀναμφιβόλως πεφανέρωται, μηδὲν ἡμᾶς παρὰ τὴν πατρῶαν πίστιν, ἢ τὰ θεῖα δόγματα, ἢ τοὺς ὅρους τῶν εὐλαβιστάτων ἐπισκόπων, οἱ τινες τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς θείας μνήμης Κωνσταντίνου ἐν τῇ Νικαίᾳ πόλει, τοῦτο δὲ πάλαι ἡμετέρῳ προστάγματι ἐν Ἐφέσῳ συνελθούσας, ὀρκεῖναι, ἢ ἐψηφίσαι, ἢ νενοηθῆναι. Ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐν Ἐφέσῳ τετυπωθῆναι, ἵνα πάντες, οἱ τινες τῇ βλαβερῷ καινισμόν τὰς ἀγιοτάτας ἰδορύθησαν ἐκκλησίας, ἀξίως ἀποκηνηθῶσι, προσετόξαμεν. Ταῦτά εἰσιν, ἃ τινες οὐκ εἰς ἀνατροπὴν, ἀλλ' εἰς συμφωνίαν, καὶ καθαρὴν σύνεισρον τῆς προσκυνητῆς θρησκείας, παρὰ τῶν εὐλαβιστάτων τετυπώται πατέρων. Ὁ δὲ λεγόμενος Φλαυιανὸς ἔξαρχος τῆς τοιαύτης φιλονεικίας, θεῖα ψέφω τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐκέχθηται πραγμάτων. ταῦτα τοιγαροῦν εἰδύλα ἡ σὴ ἡμερότης, θέσποινα ἀγροτάτη, μήτηρ, καὶ προσκυνητῇ Ἀυγούστᾳ, μηδὲν ἡμᾶς ποτε ὑπενατίων τῆς παραδοθείσης πίστεως διανοηθῆναι, καθὼς παρὰ τινῶν εἴρηται, ὑπολάβῃ, ἢ λογισθῆται.

EPISTOLA ^c LXIV.

EJUSDEM THEODOSII AD LICINIAM EUDOXIAM,

Qua respondet epistolæ LVII.

992 Dominæ meæ EUDOXIÆ venerabili Augustæ THEODOSIUS.

991 Δεσποίνῃ τῇ ἐμῇ Εὐδοξίᾳ τῇ προσκυνητῇ βασιλίδι, Θεοδοσίος.

Semper equidem tui desiderii litteris delectamur, et has tota animæ suavitate complectimur, et omnibus tuis petitionibus consuevimus gratanter annuere, domina, sacratissima filia, venerabilis Augusta; sed de præsentī causa, hoc est de Flaviano qui fuit episcopus, quæ in hac causa subsecuta sint, reverendissimo archiepiscopo Leoni perfecte nostra

Ἀεὶ μὲν οὖν τῆς σῆς ποθεινότατος τοῖς γράμμασι τερπόμεθα, καὶ ταῦτα ἀπὸ ψυχῆς ἡδέως περιπτυσσόμεθα, καὶ πάσαις ταῖς σαῖς αἰτήσεσι μετὰ πολλῆς τῆς χαρᾶς εὐόθαμεν ἐπινοῦναι, θέσποινα ἀγροτάτη θυγατήρ, προσκυνητῇ βασιλίδι· ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐπισημῶτος πράγματος, τουτέστι, περὶ Φλαυιανῶ, τοῦ ποτε ἐπισκόπου, τὰ τῇ αἰτίᾳ παρακολούθησαν τῷ εὐλαβιστάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Διονυσίῳ

^a Ita omnes codices et editiones Concil. ante Romanam, in quam inducitur lectio a Quesnello aliisque recepta, debitam penam recepit.

^b Quæ antea erat 63, nunc 85.

^c Ita codices tum nostri tum Baluzii, nec non editi in margine; at in textu, serenitas, et post pauca, a tua serenitate.

^d Sic mss. et editiones ante Romanam, in qua et sequentibus sæpè. Quid autem adverbio sæpius innotat explicabimus in dissert. de epistolis deperditis num. 38.

^e In editis perperam, presbyteris; et post autem additur qui dicitur. Codicum lectionem dedimus.

^f Romani editores Conciliorum primi vulgarunt,

suspicietur aut cogitet. Antea vero legebatur optimo sensu, sed barbare, ut ex omnibus mss. restituumus.

^g Quæ antea erat 64, nunc 84.

^h Quesnellus cum editis Conciliorum in margine, ita amabilitatis.

ⁱ Idem Quesn. cum iisdem edit. Concil., ac tota animæ suavitate. Cod. Chig., ac ex tota animi sinceritate. Secuti sumus aliorum quatuor nostrorum codicum lectionem, quam et Baluzii mss. approbant.

^j Sic omnes codd. et editiones ante Romanam, quam sæculus Quesnellus editit sanctissima.

^k In ms. Ven., ὑπὸ τοῦ τῆς θείας, etc.

^l In marg. edit. Rom., ἰσ. πᾶν.

mansuetudo significavit. Tuæ vero dulcedini hoc so-
lum approbavimus intimandum, quia memoratus
Flavianus ^a sacro iudicio ^b ab humanis rebus ablati
est, quatenus totius dubietatis contentio a sacris re-
moveretur Ecclesiis; ^c et nihil ulterius post hæc
definire possibile est, cum jam ista semel decisa sint.

993 EPISTOLA ^d LXV,

seu

^e PRECES MISSÆ AB UNIVERSIS COMPROVINCIALIBUS
EPI-COPIIS METROPOLIS ARELATENSIS AD S. LEONEM
PAPAM.

SYNOPSIS. — I. *Præmissis nonnullis de Ravennii ele-
ctione ac moribus, antiqua Ecclesiæ Arelatensis
privilegia a Leone redintegrari postulant.* — II. *Eadem ex variis hujus Ecclesiæ prærogativis confir-
mant, ac præsertim ex S. Trophimi in Gallias
adventu.* — III. *Civilia Arelatensium jura ac privi-
legia imperatorum commemorant.* — IV. *Variis*

officiorum testimoniis Leonem demulcent.
CAP. I. — Memores quantum honoris et reveren-
tiæ, beatissimæ sedi apostolicæ, cui vos Dominus
noster Jesus Christus pro meritis sanctitatis voluit
præsidere, semper debitum fuerit, semperque de-
beat, ordinationem qua sanctus frater et coepiscopus
noster Ravennius in civitate Arelate post transi-
tum beatæ recordationis Hilarii episcopi, concor-
dantibus omnium votis, ad summum pontificium,
Domino favente, proventus est, missis continuo
^f litteris apostolatui vestro indicare curavimus. Quibus
a beatitudine vestra, tanta dignatione et charitate
fuisse responsum, immensas gratias agimus, etsi tan-
tas, quantas debemus, referre non possumus. Notum

^a Quesnellus in margine, *divino.*

^b Ita omnes codices nostri, et Baluzii. Græcus
etiam textus cohæret. Editi, *ab ecclesiasticis rebus*,
ut in epistola præcedenti tum in Græco, tum in La-
tino textu legitur. Sed Theodosius hisce litteris re-
spondens epistolæ 57 Eudoxiæ, eadem formula utitur,
quam illa ibidem usurpaverat, *ex humanis rebus
potuisset auferri*, ubi sane Flaviani mortem, de qua
tum Eudoxia nihil acceperat, indicare non potuit; sed
depositionem ejus intellexit, uti explicavimus annot. 9
(Col. 863, n. ^b) in laudatam epistolam 57. Eodem
itaque sensu hanc formulam hic accepit etiam Theo-
dosius: unde corrigendus est Quesnellus, qui hunc
textum de Flaviani morte interpretatus est. Not. ultima
in epistolam nobis 59, ac si ejus mors, quæ
sane præcesserat, a Theodosio hoc loco nuntiata
fuerit.

^c Restituimus et ex codicibus, ut erat apud Crab-
bum.

^d Alias post ep. 49. Quæ autem erat 65, nunc 85.
Scripta diu ante Maium an. 450. Exstat hæc epistola
in unica collectione 15 Arelatensi. Vindicatur a
Quesnello in observationibus quas notis præmittit.
Contulimus cum ms. Vallicellano G, 99, apographo
vetustioris codicis Ecclesiæ Arelatensis, ex quo illum
Baronius edidit. Cum nota chronica careat, certum
tempus ignotum est. Solum affirmari potest scriptam
fuisse ante diem 5 Maii anni 450, quo Leo hisce lit-
teris respondit epistola sequenti, et non modico qui-
dem tempore ante. Cum enim hæ Gallicanorum pre-
ces ad Leonem missæ fuerint per Petronium et Regu-
lum, ut liquet ex epistola sequenti cap. 1, hos autem
diu apud se retinuisse S. pontifex assermet epistola
67 data eodem die 5 Maii, sequitur diu ante Maium
has preces transmissas fuisse. In hac vero temporis
incertitudine, eas sequenti Leonis epistolæ qua iis

Α τε τελείως ἡ ἡμετέρα κατεσήμεσεν [pro κατεσήμεσεν]
ἡμερότης· τῇ δὲ σὴ γλυκύτητι τοῦτο μόνον ἰδοικόμεσμεν
γνωρίσαι, ὅτι ὁ μνημονευθεὶς Φλαυιανὸς θεῖα κρίσει τῶν
¹ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀφῆρηθ᾽ ὅπως πᾶσα ἀμφεβο-
λίας φθονοεικία ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν ἀποκινήθῃ· καὶ
οὐδὲν ἕτερον τοῦ λοιποῦ μετὰ ταῦτα δυνατόν ὄρσαι περὶ
τῶν ἀπαθῆ ἤδη τετυπωμένων.

994 licet nobis ante jam fuerit prædictum sanctum
fratrem et coepiscopum nostrum maxime ^e coronæ
vestræ ^h gratiam morum suorum mansuetudine et
sanctitate meruisse, perceptis nunc tamen beatitu-
dinis vestræ litteris, quanta eum charitate comple-
ctamini evidenter agnovimus. Unde præmissis offi-
ciis quæ apostolatui vestro jure debentur, suggestio-
nem nostram, quæ justitiæ partibus fungitur,
audiendam a corona vestra minime dubitamus:
quippe cum non aliqua nova institui, sed prisca per
vos optamus et antiqua reparari. Nec enim justum
est ut honorem ⁱ ejus quem, ut probavimus, impense
diligitis, illa res minuat, ^j qua pietatem vestram
alter offendit. Et sane manifestum est Ecclesiæ Are-
latensi divinæ gratiæ favorem adesse, cui talem
habere contigit sacerdotem per quem privilegia di-
gnitatis antiquæ, quæ dolebat sibi ^k pro tempore di-
minuta, gauderet in perpetuum recentioribus apo-
stolicæ sedis auctoritatibus reformata.

CAP. II. — Omnibus etenim regionibus Gallicanis
^l notum est, sed nec sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ
habetur incognitum, quod prima intra Gallias Are-
latensis civitas missum a beatissimo Petro apostolo
sanctum Trophimum habere meruit sacerdotem, et

C dem precibus respondet, præmittendas censuimus.

^e In laudato ms. Vallic.: *Preces missæ ab univer-
sis episcopis Galliar. ad Leonem papam.* Sed vox *Gal-
liar.* linea superinducta deleta fuit. Utrum vero in
antiquo codice Arelatensi unde sumpsum fuit hoc
apographum ad Baronium transmissum eadem vox
Galliar. desit, an cum eadem litura legatur, igno-
ramus. Baronius et Sirmondus omittunt *comprovincia-
libus.*

^f Indicantur epistolæ 40 et 41 anni præcedentis.

^g Vide not. 4 Quesn.

^h Ita cum Quesnello etiam Sirmondus, qui Arela-
tensium codice consuluit. Baronius cum ms. Vallic.,
*gratia morum suorum mansuetudinem et sanctitatem
meruisse.*

ⁱ Ravennii scilicet, quem Leo sibi probatum tra-
didit epistola 40. Confer etiam epist. 41.

^j Ita cum Quesnello cod. Vallic. Aliæ editiones,
quæ pietatem vestram ante offendit. Respicit Hilarii
factum in Celidonii causa, ob quod Leo illum metro-
politico jure privavit, ut liquet ex epistola 10. Nunc
autem cognoscitur hanc Hilarii pœnam personale
habitu fuisse; ac propterea mox privilegia Arela-
tensis Ecclesiæ *pro tempore diminuta* traduntur.

^k Nimirum sub Hilario, qui metropolitanico jure
exutus fuerat epist. 10, quam pœnam temporalem fuisse
quoad ille viveret, ostendemus in observationibus ad
dissert. 5 Quesnelli tom. II.

^l Respiciuntur Zosimi litteræ *ad episcopos per
Gallias et septem provincias constitutos*, quibus Arela-
tensis sedis privilegia et jura statuta fuerant, ac
exinde omnibus Galliarum regionibus innotuere. Hæ
autem Gallorum preces Zosimi litteris adeo innitun-
tur, ut nonnumquam ipsa fere earum verba descri-
pta præferant.

¹ In eod. marg., *ἐκκλησιαστικῶν. L.*

exinde aliis paulatim regionibus Galliarum a bonum A fidei et religionis infusum; priusque alia loca ab hoc rivo fidei quem ad nos apostolicæ institutionis fluentia miserunt, meruisse manifestum est sacerdotem, quam Viennensis civitas, quæ sibi nunc impudenter ac notabiliter primatus exposcit indebitos. Jure enim ac merito ea urbs semper apicem sanctæ dignitatis obtinuit, quæ in sancto Trophimo primitias 995 nostræ religionis prima suscepit, ac postea intra Gallias hoc quod divino munere fuerat consecuta, studio doctrinæ salutaris effudit. Cujus honoris obtentu Ecclesiam Arelatensem omnes decessores prædecessoresque nostri velut matrem debito semper honore coluerunt, tenentesque traditionem b totam ab hac sibi c civitates nostræ sede episcopos postularunt. Ab hujus Ecclesiæ sacerdote tam decessores nostros quam nos ipsos constat in summum sacerdotium, donante Domino, consecratos. Quam quidem antiquitatem sequentes prædecessores beatitudinis vestræ, hoc quod erga privilegia Arelatensis Ecclesiæ institutio vetusta tradiderat, promulgatis (sicut et scrinia apostolicæ sedis procul dubio continent) d auctoritatibus confirmarunt: credentes plenum esse rationis atque justitiæ, ut sicut per beatissimum Petrum apostolorum principem sacrosancta Ecclesia Romana teneret supra omnes totius mundi Ecclesias principatum, ita etiam intra Gallias Arelatensis Ecclesia, quæ sanctum Trophimum ab apostolis missum sacerdotem habere meruisset, ordinandi pontificium vindicaret. His secundum religionem uititur privilegiis Ecclesia memorata.

a Sic cod. Vallicel. cum Baronio et Sirmondo. Quesnellus, *donum fidei*. Quæ autem hic de S. Trophimi missione narrantur, e Zosimi litteris surrepta sunt. Hac vero in re legenda erunt quæ fusius disse-remus in memorialis observationibus ad dissert. 5 Quesnelli part. II, c. 2.

b Quesn. in margine: Forte, *notam*.

c Baronii et Sirmondi editiones, *civitatis*; *perperam*.

d Zosimi epistolæ pro sede Arelatensi editæ indicantur. Litteras autem Romanorum antistitem *auctoritates* appellatas hinc etiam confirmatur.

e Perperam in vulgatis ante Quesnellum atque Sirmondum cum nostro codice Vallicell., *matrimonium Galliarum*. Honorius in Constitutione ad Agricolum an. 418 Arelatem *metropolitanam civitatem* appellat. In hac constitutione continentur pleraque ex his quæ de privilegiis civilibus Arelatensis urbis hoc capite referuntur. Valentiniiani autem constitutio desideratur. Quid vero circa hæc constitutiones et circa titulum *matris omnium Galliarum* sentiendum sit, explicabimus in observationibus allegatis part. II, c. 4, n. 2 et 3.

f Vide not. 2 Quesn.

g Cum in sequentibus, *prædecessorum vestrorum auctoritas*, indicet epistolas Zosimi, in quibus tres provinciæ, Viennensis et duæ Narbonenses, Arelatensi tributæ tantummodo memorantur, dubium exoritur num. hic quoque *trium provinciarum* nomine eadem provinciæ tres solummodo intelligendæ sint, ita ut Viennensis in tribus his comprehendatur. At formiæ, *non solum provinciæ Viennensis, sed etiam trium provinciarum*, hæc tres ab illa videntur distinguere. Aliunde restituta jam per Bonifacium Zosimi successorem provincia Narbonensi prima episcopo

CAP. III. — Cæterum multa sunt quibus secundum instituta principum cunctis intra regiones nostras civitatibus præferatur. Hæc in tantum a gloriosissimæ memoriæ Constantino peculiariter honorata est, ut ab ejus vocabulo præter proprium nomen, quo *Arelas* 996 vocitatur, *Constantina* nomen acceperit. Hanc clementissimæ recordationis Valentinianus et Honorius fidelissimi principes specialibus privilegiis, et, ut verbo ipsorum utamur, e Matrem omnium Galliarum appellando decorarunt. In hac urbe quicumque intra Gallias ex tempore prædictorum ostentare voluit insignia dignitatis, f consulatum suscepit et dedit. Hanc sublimissima præfectura, hanc reliquæ potestates, velut communem omnibus patriam, semper inhabitant. Ad hanc ex omnibus civitatibus multarum utilitatum causa concurritur; et plane ita sibi erga privilegia memoratæ vel Ecclesiæ vel civitatis, divina, ut credimus, dispensatione, omnia consenserunt, ut semper sicut Ecclesia Arelatensis intra Gallias primatum in sacerdotio antiquitatis merito, ita etiam civitas ipsa principatum in sæculo opportunitatis gratia possederit. Unde factum est ut non solum provinciæ Viennensis ordinationem, sed etiam e trium provinciarum, contemplatione sancti Trophimi, sicut et sanctorum prædecessorum vestrorum h patefacta sibi testatur auctoritas, Arelatensis Ecclesiæ sacerdos ad sollicitudinem semper suam curamque revocavit. Cui id etiam honoris dignitatisque collatum est, ut non tantum has provincias potestate propria gubernaret, verum etiam omnes Gal-

Narbonensi, hi episcopi de eadem provincia ad Arelatensem sedem revocanda non videntur cogitasse; cum præsertim S. Leo epist. 10, Bonifacii iudicium laudans, hanc provinciam ab Arelatensis jure alienam declaraverit, ut palam fiet in observ. in dissert. 5, part. II, cap. 2, n. 7. Hi porro episcopi trium provinciarum sunt, Viennensis, Narbonensis secundæ et Alpium maritimarum. Id colligitur ex episcoporum nominibus, quæ sequenti Leonis responsioni præfinguntur. Licet enim cujus sedis episcopi fuerint ibidem non exprimitur, aliis tamen ex documentis, quæ hujus ævi episcopos cum suis sedibus exhibent, satis probabile est Constantinum fuisse episcopum Diensem, et Fonteium Vasensem provinciæ Viennensis; Maximum vero fuisse episcopum Reiemsem, Asclepium Aptensem, Armentarium Antipolitanum, ac Theodorum Foro-Juliensem in Narbonensi secunda; ad Alpes autem maritimas pertinere Valerianum Cemellensem, Ursum Senecensem, Nectarium Diniensem, et Ingennum Ebredunensem. Has ergo tres provincias tantum ut Leo Arelatensi sedi præservaret, hi episcopi postulasse videntur; nisi quis forte inter episcoporum nomina aliunde non cognita exstitisse putet episcopum Tarantasiæ in Alpiibus Graiis, et hanc quoque provinciam laudatos antistites comprehendisse arbitretur, adeo ut præter Viennensem indicaverint provincias tres, Narbonensem secundam, Alpes maritimas et Alpes Graias. Alpes quidem Graias eosdem etiam fuisse complexos, iudicium Leonis confirmat; cum inter quatuor oppida Arelatensi non concessa, sed Viennensi adjudicata recenseat Tarantasiam, quæ ad Alpes Graias ex omnibus notiis pertinet.

h Sirmondus, *patefactum*.

lias sibi ^a apostolicæ sedis vice mandata, sub omni A ecclesiastica regula contineret.

CAP. IV. — His itaque omnibus intimatis, et in notitiam **997** beatitudinis vestræ fidei assertione perlatis, quæsumus et obsecramus coronam sanctimoniam vestræ per nomen Domini nostri Jesu Christi, qui in vobis justitiam, patientiam, tranquillitatem et bona totius sanctitatis ac perfectionis elegit, et per beatissimum apostolum Petrum, quem vita et conversatione vestra nobis divino munere redditum credimus, ut quicquid Arelatensis Ecclesia, sicut superius indicavimus, ^b vel ab antiquitate suscepit, vel postea auctoritate sedis apostolicæ vindicavit, id omne ad suum pontificium revocare ejusdem Ecclesiæ sacerdotem beatitudinis vestræ auctoritas in perpetuum mansura præcipiat. Ipsi autem vel officiorum B causa, vel hujus legationis obtentu, sanctimoniam vestræ nos præsentassemus aspectibus, nisi alios infirmitas, alios anni præsentis penuria ab hac votorum nostrorum cupiditate revocasset. Sed confidimus in Domino Jesu Christo, qui precibus et desideriis nostris effectum promptissimæ pietatis vestræ præstitit, quod qui nunc legationis officio fraudamur, gratiarum postea referendarum per nosmetipsos actione fungemur.

998 EPISTOLA c LXVI.

^a SANCTI LEONIS PAPÆ AD PRÆCEDENTES COMPROVINCIA-

^a Apostolica quædam delegatio hic indicatur Arelatensi episcopo Zosimi litteris concessa, cum præcepit ut quicumque ex qualibet Galliarum parte Romam aut alio proficisceretur, ab eodem episcopo formatas acciperet. Jus etiam cogendæ synodi ex alienis quoque Galliarum provinciis ab eodem Zosimo, ut videtur, attributum, hanc delegatam vicem magis magisque constituit. Confer quæ in hanc rem dicemus in observ. ad Dissert. 5, part. II, c. 6, num. 8.

^b Hæc ad S. Trophimum referuntur, de quo supra annot. 10 (Col. 881, n. ^a). Sequentia vero, vel postea auctoritate sedis apostolicæ vindicavit, indicant ea, quæ cum apostolicæ sedis vice Arelatensi episcopo collata antecedenti annotatione memoravimus.

^c Al. 50. Quæ autem antea 66, nunc 86. Scr. 5 Mali an. 450.

^d Invenitur in collectione 15 Arelatensi, in qua exstat superior.

^e Baronius, secutus antiquæ manus correctionem in codice Vallicellano G, 99, indicatam edidit *Armentario*, cum prima manu legeretur, ut apud Quesnellum, *Armentario*. Prætulimus lectionem Sirmondi, quam exhibent etiam subscriptiones epistolæ 99 et inscriptio epistolæ 102.

^f Baronius cum cod. Vallic., *Unantio*. V et Y in mss. facile commutantur. *Unantius* legitur in utrisque laudatis epist. 99 et 102.

^g Cod. Vallicell., *Regulinus*. At in sequenti epistola habetur, *Regulum*.

^h Male *Vasatensis* in quibusdam codicibus, ut notavit Quesn. in margine.

ⁱ Vulgati cum mss. Baronii et Sirmondi, *intra Viennensem et Arelatensem provincias*. Quesnellus emendavit ex suo codice: « Unica enim, inquit, erat tunc provincia Viennensis appellata. » Quinam fuerit hic suus codex in postilla non indicat. Sed Thuanum fuisse ex notatione ejusdem huic epistolæ subjecta colligi potest. Sic enim ille: Superius Leonis

LIUM EPISCOPORUM METROPOLIS ARELATENSIS PRÆCET RESPONDENTIS.

SYNOPSIS. — *Sententiam suam S. Leo interponit super antiqua controversia inter Arelatensem et Viennensem Ecclesias, et cuique suos limites assignat.*

Dilectionis fratribus, CONSTANTINO, ^a ARMENTARIO, AUDENTIO, SEYERIANO, VALERIANO, URSO, STEPHANO, NECTARIO, CONSTANTIO, MAXIMO, ASCLEPIO, THEODORO, JUSTO, INGENUO, AUGUSTALI, SUPRAVENTORI, ^f UNANTIO, FONTRIO, PALLADIO, LEO papa.

CAP. I. — Lectis dilectionis vestræ litteris, quas ad nos filii nostri Petronius presbyter et ^g Regulus diaconus detulerunt, quam benevolum fratri et coepiscopo nostro Ravennio impendatis affectum evidenter agnovimus: siquidem postulatis ut, ei quod decessor ipsius merito nimiam præsumptionis amiserat, reformetur. Sed petitionem fraternitatis vestræ Viennensis episcopus, missis litteris et legatis, sua suggestione prævenerat, conquerens Arelatensem episcopum ordinationem sibi ^h Vasensis antistitis usurpasse. Cum itaque nobis ita et paternarum reverentia sanctionum, et omnium vestrum servanda sit gratia, ut in Ecclesiarum privilegiis nihil convelli, nihil patiamur excidi, consequens fuit ut ad conservandam ⁱ intra Viennensem provinciam **999** pacem, adhiberetur justitiæ moderatio, quæ nec antiquitatis usum, nec desideria vestra negligeret.

CAP. II. — Consideratis enim allegationibus utriusque partis præsentium clericorum, ita semper intra ^j provinciam vestram, et Viennensem et Arelaten-

rescriptum primus emisit in lucem eminentissimus cardinalis Baronius cum ipso supplici libello et aliis epistolis quæ res Arelatensis Ecclesiæ attinent: easque accepisse se testatur ex Arelatensi cod. ms. In eundem nos codicem incidimus, ni fallor; qui quidem in bibliotheca Thuanæa asservatur. Etsi enim ponnulle discriminis notæ appareant, leviores tamen sunt quam ut alter codex credatur a Baroniano, cum quo in cæteris convenit; velut in additione subjecta superiori epistolæ de confirmato Leonis decreto per Symmachum papam. ^k Huic vero non eundem esse codicem ex quo Baronius hanc epistolam edidit, ipsæ variantes lectiones quantumvis leviores ostendunt. Ejusdem quidem collectionis Arelatensis uterque Baronii et Quesnelli codex fuit, sicut et cæteri omnes ad eandem collectionem pertinentes: unde nil mirum si in plerisque conveniant et omnes additionem in fine subjectam exhibeant. Sed lectiones alicubi discrepantes, ac inter cæteras hæc non omnino levis, diversa ejusdem collectionis exemplaria manifestant. Duos hujus collectionis mss. libri bibliothecæ Colbertinæ, in quam Thuanæi transierunt, P. Constantinus memorat in præfatione ad tom. I Epist. Roman. pontificum, n. 161. Unus ex his fuit quondam Arelatensis, cujus exemplum diligenter exscriptum, ad Baronium a Fabro transmissum fuit, et in hoc nunc Vallic. G, 99, exstat vulgata lectio, *intra Viennensem et Arelatensem provincias*. Alius autem Thuanæus codex a Baroniano diversus erit ille qui correctionem Quesnelli suggestit. Hanc autem idcirco amplectimur, quia Leo in hac epistola semper unius provinciam, non duarum meminit, uti patebit ex c. 2, *intra provinciam vestram, reliquæ civitates ejusdem provincie*. Confer annot. sequentem.

^l Unam provinciam singulari numero, id est Viennensem antea memoratam appellat, intra quam *Viennensem et Arelatensem civitates* concludit. Hanc *provinciam vestram* vocat, licet episcopi decem et novem epistolæ inscripti trium saltem provinciarum fuerint,

sem civitates claras fuisse reperimus, ut quarundam A' Hoc præceptum domini Leonis confirmatum est a causarum altera ratione, nunc illa in ecclesiasticis privilegiis, nunc ista præcelleret, cum tamen eisdem commune jus quondam fuisse a gentibus proderetur. Unde Viennensem civitatem, quantum ad ecclesiasticam justitiam pertinet, inonoratam penitus esse non patimur; præsertim cum de receptione privilegii, auctoritate jam nostræ dispositionis utatur; quam potestatem Hilario episcopo ablatam, Viennensi episcopo credidimus deputandam. Qui ne repente semetipso factus videatur inferior, vicinis sibi quatuor oppidis præsidebit, id est, Valentia, et Tarantasia, et Genava, et Gratianopoli, ut cum eis ipsa Vienna sit a quinta, ad cujus episcopum omnium prædictarum Ecclesiarum sollicitudo pertineat. Reliquæ vero civitates ejusdem provinciae, sub Arelatensis antistitis B auctoritate et ordinatione consistent: quem pro modestiæ suæ temperantia, ita futurum credimus studiosum charitatis et pacis, ut nequaquam sibi credat ablatum, quod fratri videat esse concessum. Data III non. Maii, Valentinianno Aug. 7 et Avieno v. c. cons.

1000 In fine hujus epistolæ, hæc quæ sequuntur verba habentur in codd. Arelatensi et Vallicellano:

Viennensis, Narbonensis secundæ, et Alpinum maritimarum, uti ostendimus annot. 16 (Col. 881, n. *) in ep. præcedentem. Num Viennensis provinciae nomine non civilem, sed ecclesiasticam provinciam intellexit, quæ plures civiles provincias comprehenderet? An præscindere voluit a memorandis iis provinciis, quæ ex decreto Bonifacii ad Hilarium Narbonensem singulæ suam habere debebant metropolitam, ut pluribus dicemus in observ. ad dissert. 5 Quesn., part. II, c. 6, n. 5 et seqq. Forte vero S. pontifex eam solam controversiam quæ inter Viennensem et Arelatensem episcopos mota, ad se delata fuerat, et in qua sola allegationes utrinque fuerant productæ, diducere in hac epistola voluit; adeo ut hac de causa præterierit etiam illa quæ circa Arelatensis sedis privilegia antistites in præmissis litteris postulaverant. De sola autem Viennensi provincia quæstio fuit ob ordinationem episcopi civitatis Vasensis, quæ in ea provincia sita est; et in hanc rem allegationes productæ, ac legati utrinque directi.

* Ita Quesn. et Sirin. Baronius, *conjuncta*. Cod. Vallicell., *juncta pro quinta*.

^b Alias 51. Quæ autem antea 67 erat, nunc 87. Scripta 5 Maii an. 450.

^c Habetur hæc epistola in codicibus solius collectionis 15 Arelatensis.

^d Ita cod. Thiuanus a Quesnello allegatus, nec non apud Sirmondum. Alias ex Baronio *vetata est*, cum tamen in ms. Vallicellano G, 99, quo Baronius usus est, legatur *incessit*, errore utique librarii, pro *incessitur*.

* Suspiciari quispiam posset hic intelligi tractatum a Leone et multis episcopis habitum, cum Valentinianus, Placidia et Eudoxia Februario mense Romam venerunt, de quo vide annot. 7 (Col. 860, n. †) in epist. 55. At ob ejusmodi tractatum, qui Februario mense videtur exactus, Petronius et Regulus usque ad diem 5 Maii retineri non poterant. Alium ergo posteriorem tractatum indicari probabilius est. Conjecimus autem respici tractatum in Anatolii causa, cum scilicet receptis circa Aprilem litteris de ordinatione ejusdem, quæ plurimum negotii facessabat, longiori consultatione opus fuit, quæ in maximo rerum periculo utile consilium caperetur, et aptæ instructiones legatis traderentur. Vide epist. 69, c. 2. Id aperitius fiet ex annot. 5 (*Infra*, n. †).

Hoc præceptum domini Leonis confirmatum est a sede apostolica, præsidebat Symmacho papa, Probo v. c. consule.

EPISTOLA b LXVII.

^c AD RAVENNIUM ARELATENSEM EPISCOPUM.

SYNOPSIS. — *Mittit Ravennio celebrem suam ad Flavianum epistolam de incarnatione Verbi Dei adversus Eutychem, ut pro defensione fidei, per eum hæc, vel Cyrilli Alexandrini epistola cunctis Galliarum episcopis fideliter innotescat. Secreta etiam mandata legatis commissa indicat.*

Dilectissimo fratri RAVENNIO; LEO papa.

Diu filios nostros Petronium presbyterum et Regulum diaconum in Urbe tenuimus: quoniam et de nostra hoc gratia merebantur, et fidei quæ nunc quorundam errore^d incessitur, ratio postulabat. Voluimus enim eos nostro interesse^e tractatui, et universa cognoscere quæ per te cupimus ad omnium fratrum et consacerdotum nostrorum notitiam pervenire, † charissime; hoc dilectioni tuæ specialiter delegantes, ut sollicitudine vigilantia tuæ epistola **1001** nostra, quam ad Orientem pro fidei defensione direximus, ‡ vel sanctæ memoriæ Cyrilli, qua

† Vocem *charissime*, a Quesnello expunctam, ex codice Vallicellano ac Sirmondo revocavimus, ut in editis legatur.

‡ Vel pro et aliquando in nostris mss. Leoninis usurpatur, ut videre est annot. 22 (893, n. †) in ep. 80. Certecum epistola 113, c. 3, ordinato Proterio Alexandrino Leo epistolas se dedisse scripsit ad episcopum, VEL ordinatores ipsius, seu clericos, VEL et seu pro et accepit: ita enim ad singulos, qui distinctis litteris scripserant, distinctas ex more dedit epistolas, quæ interciderent, uti distinctas habemus ejusdem epistolas 171, 172 et 173 in ordinatione Timothei Alexandrini, qui Proterio successit. Aliud manifestum exemplum præsto est ex epist. 131, c. 1: *Qualia ad clementissimum imperatorem, vel ad ipsum Alexandrinæ urbis episcopum scripta direxerim, subdita huic epistolæ exempla monstrabunt*. Cum indicentur exempla duarum epistolarum 129, ad Proterium Alexandrinum, et 130, ad Marcianum Augustum, quæ quidem supersunt; vel pro et hic quoque sumptum liquet. In re autem præsentem vel pro et adhiberi ex eo cognoscitur quod non ita S. Leo Cyrilli epistolam Gallicanis commendat, ut, si hæc illis Ravennii opera *innotescat*, permittat suam ad Flavianum epistolam suppressi, quam præcipue recipendam ac subscriptionibus signandam transmisit, uti colligitur ex epist. 99. Confer. annot. 8 (Col. 893, n. †) in epist. 70. Innuitur vero Cyrilli epistola secunda ad Nestorium, qua S. Leo adversus Eutychem usus est, ut liquet ex longiori illo ejusdem fragmento, quod subjectum legitur epistolæ 165 ad Leonem Augustum. Hæc prima hujus epistolæ Cyrilli mentio est in Leonis litteris, sicuti dein in epist. 69 et 70 quæ scriptæ fuerunt in Anatolii causa, et in his (quod maxime observandum est) eadem Cyrilli litteræ una cum celebri Leonis epistola 28, ad Flavianum, pari sollicitudine junguntur et commendantur Orientalibus, ut hic Gallicanis; unde Petronius et Regulus ob tractatum in causa Anatolii Romæ diu fuisse detentos, atque de toto negotio instructos, vel ex hoc loco maxime comprobatur. Cur vero inter plura Patrum testimonia, quæ hoc tempore diligenter collecta, legatis hæc de causa in Orientem missis tradita fuerunt, et postea subjecta epistolæ 165 (vide admonitionem præmissam epist. 28, num. ult.), cur, inquam, hæc una Cyrilli epistola et hic et aliis in locis a Leone potissimum ingeratur, et tanta

nostris sensibus tota concordat, universis fratribus A innotescat: ut a certiores effecti contra eos qui incarnationem Domini pravis persuasionibus æstimant temerandam, spirituali se virtute præmunt. Habes probabilem facultatem, qua cunctis Ecclesiis et Deo nostro episcopatus tui possis commendare primordia, si hæc ita, ut credimus atque mandavimus, impleveris, frater charissime. Quæ autem committenda litteris non fuerunt, cum prædictorum filiorum nostrorum insinuatione didiceris. Domini fretus auxilio efficaciter, **1002** ut diximus, ac laudabiliter exsequeris. Deus te incolumem custodiat, frater charissime. Data III non. Maii, gloriosissimo Valentiniano Aug. VII et Avieno v. c. cons.

1003 EPISTOLA c LXVIII.

^d CERETII, SALONII ET VERANI, EPISCOPORUM GALLORUM, AD S. LEONEM PAPAM.

^e SYNOPSIS. — I. Pro accepta ejus ad Flavianum epistola gratias agunt, quam et per omnes Ecclesias asserunt celebrari. — II. Illius exemplar a se descriptum mittunt, a Leone corrigendum ac remittendum.

Domino sancto, beatissimo patri et apostolica sede

cum sollicitudine conjungatur cum epistola 28, ad Flavianum, satis colligitur ex epist. 69 et 70. Eutychem scilicet solam Nicænam fidem efferebant atque inculcabant; et cum se ei adherere, tum vero catholicos suis erroribus inimicos ab ea deviare dicitabant. Confer annot. 6 (Col. 855, n. 4) in epist. 54. Cum porro idem Nestorianis essent infensus-imi, epistolas Cyrilli, qui Nestorianam hæresim profligaverat, maxime prædicabant. Leo itaque ut omnem Nicænae fidei lætæ suspensionem removeret a catholico dogmate, quod in epistola ad Flavianum vindicaverat, perutilem creditur Cyrilli epistolam secundam ad Nestorium, in qua ille Nicænam quidem fidem explicans eadem tradidit ac in sua epistola 28. Hinc ergo utramque simul juxxit, ut ex utriusque collatione idem dogma Eutychemianis contrarium agnosceretur; et simul etiam pateret quam illi perperam Nicænam fidem vendidissent, a qua, ipso Cyrillo interpretante, maxime dissidebant. Ex his porro quæ Leo hoc loco tradit missa dignoscitur in Gallias hæc Cyrilli epistola; ac idcirco fortassis ex ea versione quam Leo illic misit et adhibuit in testimoniis subjectis epist. 165 inserta legitur in antiquissima collectione 5 et in alia posteriori 12, quas in Galliis compactas alibi demonstrabimus. Ex hac porro epistola cognoscimus S. Leonem ad Ravennum misisse tum suam epist. 28, ad Flavianum, tum epistolam S. Cyrilli ad Nestorium. Ex Idacio autem Hispano et coævo scriptore præterea colligimus transmissam etiam fuisse epistolam ipsius Flaviani ad Leonem cum aliis documentis ad Eutychemianam hæresim pertinentibus: quæ quidem omnia laudatus Ravennius ex Leonis mandato non ad Gallias solum, sed etiam ad Hispanos episcopos direxit. De Galliis, inquit ille in Chronico ad olymp. 150, epistolæ deferuntur Flaviani episcopi ad Leonem episcopum missæ cum scriptis Cyrilli episcopi Alexandrini ad Nestorium Constantinopolitanum, de Eutychem Ebionita hæretico, et Leonis episcopi ad eundem responsa: quæ cum aliorum episcoporum et gestis (forte synodi CP. contra eundem Eutychem) et scriptis ad Ecclesias diriguntur. Hinc factum est ut Flaviani epist. 22, quæ incipit *Nulla res*, pluribus Latinis collectionibus et præsertim Hispanice inserta fuerit.

^a Cod. Vallicell., addit *charissime*, et post præmunt addit *Frater*.

^b Cum pro Anatolii causa scripsisset imperator Theodosius, qui Eutychi patrocinabatur, quædam in eundem imperatorem sive querelæ, sive præcautiones litteris committendæ non fuere. Pseudosynodo

dignissimo papæ LEONI CERETIUS, SALONIUS et VERANUS.

CAP. I. — Recensita epistola beatitudinis vestræ, quam de fidei instructione conscriptam ad Constantinopolitanum episcopum destinastis, dignum esse censuimus ut a tantæ doctrinæ obertate ditati debitas gratias saltem oblato litterarum officio redderemus. Paternæ siquidem erga nos pietatis vestræ sollicitudinem comprobantes, anticipationi curationis vestræ hoc nos magis obnoxios constituimus, quod remedium beneficia ante malorum experimenta cognovimus. Scientes namque pene sera esse remedia quæ adactis jam vulneribus apponuntur, ut apostolicis illis munitionibus induamur, providæ pietatis vocibus b præmonetis. Agnoscimus plane, beatissime

B papa, qua ad nos interiora pectoris vestri peculiari affectione transmiseritis, quorum incolumitati aliorum curatione succurritis; et dum ex aliorum præcordiis infusa antiqui serpentis venena **1004** producitis, quasi in quadam charitatis specula consulti, apostolica illa cura ac sollicitudine conclamatis, ne enim Ephesinæ, qua totam causam definitam Theodosius contendens epist. 64 ad concilium recusabat, opponere volebat pontifex præter synodum Romæ habitam etiam Gallicanorum subscriptiones suæ epistolæ ad Flavianum, quæ (etsi serius) transmissæ fuerunt epist. 99. Quin ex cap. 4 hujus epistolæ 99 colligitur, Leonis mentem fuisse ut ipsi Gallicani ad eundem imperatorem scriberent; quod tamen mutatis paulo post rebus ob Theodosii mortem necessarium non fuisse ibidem tradunt. Ex his ergo quæ fuerint mandata secreta Gallicanis legatis tradita satis perspicitur; simulque patet quam commentitia et falsa sit interpretatio hujus loci a Quesnello allata dissert. 5, part. II, cap. 9, in fine.

^c Alias post epist. 76. Quæ autem erat 68, non est 88. Aliquando post Maium an. 450.

^d Reperitur hæc epistola in mss. collect. 5 et 12. Hanc autem epistolam præcedenti immediate subjicimus, eo quod ob defectum chronicæ notæ certum ejus tempus statuere non liceat, et aliunde post præcedentem Leonis epistolam scripta sit, acceptis scilicet a Ravennio litteris ad Flavianum, quas per Gallias disseminandas idem pontifex antecedenti epistola præceperat. Cum vero sparsis per Ravennium pluribus earundem litterarum exemplis Leonis doctrina in omnium Ecclesiarum conventibus celebrari dicatur, in id sane a transmissis isdem litteris non modicum tempus excurrere debuit; ac propterea hæc epistola aliquot mensibus post diem 5 Maii, quo superiores litteræ datæ fuerunt, scripta dicenda est.

^e In tabula collect. 5, cap. 65, hic titulus legitur: D Ceretii, Salonii et Verani, episcoporum Gallorum ad Leonem papam gratias super doctrinam agentium.

^f Ita ex Vindebonensi collect. 5. Vulgati, apostolicæ sedis. In eodem codice Verranus cum duplici rr scribitur. Qui autem fuerint Ceretius, Salonius et Veranus, Quesnellus in notis fuscè perquirat.

^g Idem cod., tanta.

^h Duo codd. collect. 12, Vat. 1540 et Venet. 169, alia interpunctione, præmoniti, agnoscimus, etc. Retinimus vulgatam lectionem, quæ est in cod. Vindebon. collect. 5, quæque videtur respicere illa epistolæ præcedentis, quibus Ravennio Leo suam epistolam 28 ad universos episcopos dirigendam præcepit, ut certiores effecti contra eos qui incarnationem Domini pravis persuasionibus æstimant temerandam, spirituali scrupute præmunt. Postea codices, transmiseris.

ⁱ Mss. collect. 12 delent illi.

inopinantibus improvisus hostis adveniat, ne vulnere A locum præbeat incauta securitas, domine sancte, beatissime pater, et apostolica sede dignissime papa. Magna præterea et ineffabili quædam nos peculiare tui gratulatione succrescimus, quod illa specialis doctrinæ vestræ pagina ita per omnium Ecclesiarum conventicula celebratur, ut vere consona omnium sententia declaretur, merito illic principatum sedis apostolicæ constitutum, unde adhuc apostolici spiritus oracula reserentur.

CAP. II. — Idcirco si dignanter admittitis, deprecamur ut opus et præsentibus et futuris temporibus profuturum, quod nos asservandi studio foliis mandare curavimus, sanctitas vestra percurrere, et si quid ^a librarii errore defuerit, emendare dignetur; vel, si salutarem lecturis omnibus paginam aliquo B stadii vestri accumulastis augmento, id ipsum addi libello huic sollicita pietate jubeatis: ut non solum plures sancti episcopi fratres nostri per Gallias, verum etiam multi ex laicis filii vestri, qui epistolam istam magnopere pro veritatis manifestatione desiderant, remissam ad nos, et sancta manu vestra emendatam transcribere, legere et tenere mereantur. ^b In rem missos, si dignum ducitis, redire mox cupimus: ut quia incolumitas vestra exsultatio et salus nostra est, citius ad nos relatu desiderabili salutis vestræ gaudia recurrant. *Et alia manu*: Memorem coronam vestram humilitatis nostræ Christus Dominus longæva ætate conservet, domine sancte beatissime pater, et apostolica sede dignissime Papa.

Ceretiis susceptus vester apostolatium vestrum saluto, commendans me orationibus vestris.

1005 Salonius venerator vester, apostolatium vestrum in Domino saluto, orationum vestrarum subsidia deposcens.

^a Ex epistola scilicet ad Flavianum, quam Leo ad Ravennium miserat per Gallias disseminandam, plura exempla transumpta fuere, et in exemplo quod ad Ceretium, Salonium atque Veranum missum fuerat, si quid librarii errore defuerit, emendandum effligant. Leonem quidem hoc exemplar emendasse quam accuratissime ex eo patet quod episcopus provinciæ Mediolanensis idem pontifex monuit ut ejusdem epistolæ exemplar a Ceretio procurarent. Vide epist. 97, c. 2.

^b Codices collect. 12, *Ira missos... ac redire mox cupimus*. Quesnellus cum codd. collect. 5, *In re missos*. Anteriorum editorum lectionem prætulimus.

^c Al. 52. Quæ autem antea 69 erat, nunc 89. Scripta 16 Julii an. 450.

^d Exstat hæc epistola in mss. collect. Hisp. Isid. 11, 12, 18, 19 et 21, usque ad 24, ac in exemplo Sighardi.

^e In collect. Hisp. hic titulus legitur: *Item Leonis papæ ad Theodosium Augustum, ubi scribit ut id quod de incarnatione Filii Dei ab Anatolio Constantinopolitano episcopo prædicatur agnoscat, et universale concilium in Italia fiat.*

^f Vox semper deest in ms. Vindebon. Hisp. In alijs nonnullis omittitur etiam Augustus.

^g Mss. collect. 21. *Per omnes quidem vestræ pietatis epistolæ*. Plures autem Theodosii epistolæ pro Nicænae synodi custodia in Occidentem directæ, quæ hic indicantur, sunt duæ ad Leonem, altera paulo post Ephesinum latrocinium scripta, cui Leo respon-

dit epist. 54, altera cum de ordinatione Anatolii ad eundem pontificem scripsit, cui s nunc responsum dat: nec non imperialis epist. 63, ad Placidian Augustam. Cur autem imperator, qui Eutychi faverat, Nicænam synodum inculcarit, explicavimus not. 6 (Col. 855, n. 6) in epist. 54.

EPISTOLA • LXIX.

^d AD THEODOSIUM AUGUSTUM.

• SYNOPSIS. — I. *Consensum suum ad ordinationem Anatolii CP. suspendit; professionem fidei exigit.* — II. *Petit ut idem hæreticorum communionem abdicet, communi fidei subscribat. Legatos mittit. Synodum postulat intra Italiam fieri.*

LEO episcopus THEODOSIO ^f semper Augusto.

CAP. I. — « Omnibus quidem vestræ pietatis epistolis, inter eas sollicitudines quas pro fide patimur, spem securitatis nobis maximam præstitistis, Nicænum commendando concilium: adeo ut ab illo, sicut sæpe jam scribitis, non patiamini sacerdotes Domini deviare. Sed ne aliquid in præjudicium catholicæ defensionis viderer egisse, de ordinatione ejus, qui Constantinopolitanæ cœpit Ecclesiæ præsidere, nihil interim in alterutram ^h partem temere rescribendum putavi, non dilectionem negans, sed manifestationem catholicæ veritatis exspectans. Quod æquanimiter ferat, **1006** obsecro, vestra clementia: ut cum talem se erga fidem catholicam qualem cupimus approbarit, de sinceritate ipsius ⁱ et copiosius et securius gaudeamus. Ne vero aliqua illum de nostro animo mordeat sinistra suspicio, occasionem totius difficultatis amoveo, nec aliquid exigo quod aut arduum videatur aut ^j dubium; sed ad id quod nullus catholicorum refutet invito. Noti enim sunt per universum mundum atque manifesti, qui ante nos, sive Græca, sive Latina lingua in catholicæ veritatis prædicatione fulserunt, ad quorum ^k scientiam atque doctrinam quidam etiam nostræ ætatis accedunt, de quorum scriptis par et multiplex profertur instructio. Quæ sicut Nestorianam hæresim destruxit, ita

dit epist. 54, altera cum de ordinatione Anatolii ad eundem pontificem scripsit, cui s nunc responsum dat: nec non imperialis epist. 63, ad Placidian Augustam. Cur autem imperator, qui Eutychi faverat, Nicænam synodum inculcarit, explicavimus not. 6 (Col. 855, n. 6) in epist. 54.

^h Editi Leonis addunt tibi. Quesnellus recepit hanc vocem, sed delevit temere, ac præterea pro rescribendum posuit scribendum. Mss. collect. 21 delent tibi et temere. Vat. Hisp. et Isid. solum omittunt temere, at habent rescribendum. Vindebon. Hisp. ignorat tibi, et errore librarii, terre scribendum. Prætulimus lectionem codicis Ratisp., cui concinunt cod. Grim. mss. collect. 24 et exemplar Sighardi, nec non editiones Conciliorum. In epistola sequenti solum dicitur de Anatolio: *Scribere ei interim distuli, non dilectionem negans, sed manifestationem catholicæ veritatis exspectans.*

ⁱ Addidimus et ex optimo cod. Ratisp.

^j Vulgati Leonis ante Quesn., *ambiguum*.

^k Codex Ratisp., *sententiam*. Instructio vero quæ ex scriptis Græcorum et Latinorum Patrum collecta par et multiplex traditur, comprehendit tum illam collectionem contra Nestorii impietatem a sanctæ memoriæ Cyrillo insertam Ephesinæ synodi gestis, quæ indicatur paulo post; tum præsertim auctoritates ab ipso Leone collectas, et per legatos ad imperatorem transmissas, de quibus loquitur cap. 2. Vide annot. 19 (Col. 891, n. 4).

essiam hunc, qui nunc ^a repullulat, abscedit errorem. A Relegat itaque sollicitè quæ a sanctis Patribus incarnationis Dominicæ fides fuerit custodita, semperque similiter prædicata, et cum sanctæ memoriæ Cyrilli Alexandrini episcopi ^b epistolam (qua Nestorium corrigere et sanare voluit, præyas prædicationes ipsius arguens, et evidentius fidem Nicænæ definitionis exponens, quamque ab eo missam ^c apostolicæ sedis scrinia susceperunt) præcedentium sensui perspexerit consonantem; Ephesinæ etiam synodi gesta recenseat, quibus contra Nestorii impietatem, a sanctæ memoriæ Cyrillo inserta et allegata sunt de incarnatione Domini catholicorum testimonia sacerdotum. Non aspernetur etiam meam epistolam recensere, quam pietati Patrum per omnia concordare reperiet. Cumque a se hoc quod eidem profuturum sit expeti desiderarique cognoverit, catholicorum sententiis toto corde consentiat: **1007** ita ut sinceram ^d communis fidei professionem, absolutissima subscriptione, coram omni clero et universa plebe declaret, apostolicæ sedi et universis Domini sacerdotibus atque Ecclesiis publicandam: ut pacificato per unam fidem mundo, ^e possimus omnes dicere, quod angeli, nato de Maria Virgine Salvatore, cecinerunt: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 11, 14).

CAP. II. — Quia vero et nos et beati Patres nostri, quorum doctrinam et veneramur et sequimur, in unius fidei concordia sumus, sicut provincialium omnium protestantur antistites, agat clementiæ vestræ devotissima fides, ut quam primum ad nos Constantinopolitani episcopi, qualia ^f debent, probati et catholici sacerdotis scripta perveniant, aperte

^a Vulgati Leonis ante Quesn., *male repullulat, abscedit errorem*. Editi Concil. habent pariter *male, sed abscedit*. Nostri codices cum Sichardo et Quesnell., ut in textu.

^b Indicat epistola secunda Cyrilli ad Nestorium. Confer annot. 5 (Col. 886, n. 5) in epist. 67.

^c Memoratam Cyrilli epistolam ad S. Cælestinum transmissam fuisse liquet ex epistola 8, apud Constantium pag., 1091. Probata ab eodem pontifice cognoscitur ex epist. 11, pag. 1102. Hinc eam apostolicæ sedis scrinia susceperunt.

^d Editi ante Quesn. et Sichardus perperam, *communio fidei*. Post pauca, et apostolicæ sedi, in Vat. Hisp. et Isid.

^e Ratisp., *possint*.

^f Vat. Hisp. atque Isid., *debentur*.

^g Sic melius cum anterioribus editis codd. Vindebon. Hisp. Ratisp., mss. collect. 21 et exemplar Sichardi. Quesnellus et Merlinus, *lucide*; Vat. Hisp. et Isid., *lucide protestantis*.

^h Vat. Hisp. et Isid., *ut ejus fraternam in Christo charitatem merito possimus intendere*. Infinitum intendere est etiam in Vindebon. Hisp.

ⁱ Mss. collect. 21, *dispositionibus*.

^j Excusi ante Quesn., *nostros*. Mox in Vat. Hisp., *Sabundium*; in Isid., *Sabulidium* pro *Abundium*; male, ut ex aliis epistolis liquet. Cod. Grim. pro *Asterium* habet *Etherium* tum hic, tum in duabus sequentibus epistolis. Ratisp. hic *Eterium* præfert, in sequenti autem epistola *Aterium*.

^k Cod. Grim., *quæ nostra fides*. Quod porro additur, *manifestatis instructionibus, quas misimus, com-*

plectebatur sane *sufficientem paternarum auctoritatum instructionem*, quæ ad Theodosium directa traditur epist. 71. Vide ibidem annot. 9 (Col. 896, n. 2).
^l Editiones ante Quesn. cum plerisque mss. etiam Vindebon. Hisp. et exemplo Sichardi, *ut de superfluis*. Quesnelli lectionem codex Ratisp. confirmat.
^m Id factum fuerat epist. 44 Leonis et Romanæ synodi nomine data die 13 Octobris anni præcedentis.
ⁿ Vindebon. Hisp. delet *omnibus*.
^o Ratisp. cum Vat. Hisp. ac Isid., *errore*, ubi forte ommissa fuit initio littera *t* ob concursum ejusdem litteræ in fine vocis præcedentis. *Error ad ignorantiam* anteriori voce expressam refertur. Hic autem indicatur vis in Ephesino latrocinio illata, cui nonnulli *terrore* perculsi cesserunt. Vide epist. 44, cap. 1. Hinc retinimus cum editis Leonis vocem *terrore*, cui affinis est vox *timore*, quæ in editionibus Concil. post Merlinum, ac in exemplari Sichardi legitur. Post pauca *ne cuiquam* in Vat. collect. 11.
^p Vide annot. 6 (Col. 855, n. 5) in epist. 51.
^q Vat. Hisp. atque Isid. et mss. collect. 21 *delet hoc*.
^r Conjunctionem et omittunt Vindebon. Hisp. Vat. collect. 11 et Ratisp., qui paulo post habet, *una totius mundi confessio teneatur*.
^s Hanc diem, quæ est in antiquioribus editis, et apud Sichardum, nec non in Vat. Hisp. et in mss. collect. 21, 23 et 24, ac præcipue in codice Ratisp. revocandam putavimus. Quesnellus præstitit *1vi kal. Augusti*, quam chronicam notam in mss. Vindebon. Hisp. Vat. Isid., alio Vat. collect. 11 et in Mertini exemplo collect. 12 reperimus.

1009 EPISTOLA LXX.

b AD PULCHERIAM AUGUSTAM.

o SYNOPSIS. — *Anatolii professionem fidei se expectare. Legatos a se missos in Orientem. Per concilium generale removenda esse omnia scandala.*

LEO EPISCOPUS PULCHERIE Augustæ.

Gaudeo fidei clementiæ vestræ, quod religiosum studium dignanter impenditis ut pax ecclesiastica renovetur, quæ quorundam dissensionibus^d videtur esse turbata. Debetur enim hoc vestræ specialiter gloriæ, ut ablatis omnibus scandalis quæ contra catholicam fidem inimicus^e excitaverat, una eademque sit per totum mundum confessio veritatis, quæ facilius certiusque reparabitur, si pravorum sensuum nulla semina, nulla vestigia relinquantur. Quod tamen mearum partium est, præterire non debeo, ut scilicet quid de incarnatione Filii Dei a Constantinopolitano episcopo teneatur agnoscam; præsertim^f cum ordinationem ipsius dura præcesserint, taliaque ad nos debuerit scripta dirigere, quæ illum a contagione hujus qui nuper emerit erroris alienum evidenter ostenderent. 1010^g Optans itaque securam cum eo habere concordiam, gratiamque illi fraternæ charitatis impendere, scribere ei interim distuli; non dilectionem negans, sed manifestationem catholicæ veritatis exspectans. Simplex enim est absolutumque quod posco, ut remoto longarum^h disputationum labore, sanctæ memoriæ Cyrilli Alexandrini episcopi epistolæ, quam ipse ad Ne-

^a Alias 54. Quæ autem antea erat 70, nunc 91. Scripta 16 Julii an. 450.

^b Est in iisdem collectionibus in quibus superior.

^c In collect. Hisp. hic titulus habetur: *Pro his quæ superius a Theodosio Augusto postularit.*

^d Sic omnes nostri diversarum collectionum codices cum Sichardo et Merlino, exceptis Vat. Hisp. et Isid., in quibus, *videatur*, et Vindebon. Hisp. ac mss. libris collect. 21 qui cum editis etiam Quesnelli, *videbatur*.

^e Ita cum editis cod. Grim., Vindebon, Hisp., et mss. collect. 24 ac Sichardus. Ratisp., *excitaverat*. Vat. Hisp. et Isid. alique aliarum collectionum codices, *excitaverat*, cum quibus consentiunt tres Thuanæ; a Quesnello in margine allegati.

^f Lectionem hanc a Quesnello inductam ex ms. Grimanico confirmat præstantissimus cod. Ratisp., cui propius accedant cod. Vindebon. Hisp. et ms. collect. 24, inter quæ est Victorinum ab eodem Quesnello citatum; in quibus habetur, ut etiam apud Merlinum atque Sichardum, *in ordinatione ipsius dura præcesserint*. Reliqui nostri mss. libri ac tres Thuanæi Quesnelli cum cæteris editis, *in ordinatione ipsius plura præcesserint*. Vide not. 1 ejusdem Quesnelli.

^g Vat. Hisp. et Isid., *Opto*.

^h Duo codd. Quesnelli, unus Thuan. et Grim., ac totidem nostri Ratisp. ac Vatic. collect. 41, *dispositionum*. Vide not. 2 ejusdem Quesn. Mox pro *Alexandrinæ episcopi* Vat. Hisp. ac Isid., *Alexandrinæ Ecclesiæ episcopi*.

ⁱ Ita cum Grimanico et Cantabrig. Quesnelli habent etiam nostri mss. libri Ratisp., utrique Hisp., Vat., Isid., alius Vat. collect. 41 et duo collect. 21. Vulgati antiquiores cum Sichardo, *et epistolæ meæ. Hic optionem Anatolio datam putat Quesnellus not. 3*, ut vel Cyrilli epistolæ vel suæ subscriptæ; ac idcirco præferendum putavit vel pro *et*. Sed vel pro *et*

A storium miserat, acquiescat; in qua et erroneam Nestorii arguit, et fidem Nicænæ definitionis exposuit; vel epistolæ meæ quæ ad sanctæ recordationis Flavianum episcopum est directæ, consentiat. Quibus^j vigilanter inspectis, Constantinopolitanus antistes repudiandum sibi, quod ausa est contra puram et singularem fidem imperitâ insipientia definire, incunctanter agnoscat: quia et mea et sanctorum Patrum de incarnatione Domini concors per omnia et una confessio est. Quam si quis existimaverit non sequendam, ipse se a compagne catholice unitatis^k abscidit; cum tamen nos ut in integrum omnia revocentur optemus. Ad effectum vero salubrium dispositionum velocius obtinendum, fratres et coepiscopos meos^l Abundium et Asterium, sed et Basilium et Senatorem presbyteros probatissimos viros misi, qui clementiæ vestræ formam fidei quam secundum doctrinam venerabilium Patrum prædicamus offerrent, et remotis circumlocutionibus quibus obscurari veritas solet, 1011^m quid de incarnatione Filii Dei à totiusⁿ orbis probatis sacerdotibus defensum fuisset ostenderent: quos post divinam gratiam sancto vestræ pietatis auxilio dignum est adjuvari, ne in totius Ecclesiæ perturbationem imprudens procedat^o intentio: cum correctione adhibita omnes oporteat in unius confessionis redire^p concordiam. A qua si forsitan ab aliquibus discrepatur, universale concilium sacerdotum haberi intra Italiam, clementia vestra^q annitente, jubeatur: quo remota arte fallendi, tandem pateat quid altiore tractatu aut coerceri

C *seuetiam* sumptum credimus. Confer annot. 5 (Col. 886, n. 8) in epist. 67. Enimvero in antecedenti epistola ad Theodosium, qui Eutychi favebat, Leo hanc optionem non indicat, sed absolute, licet modeste, post memoratam Cyrilli epistolam de Anatolio ait: *Non aspernetur etiam meam epistolam recensere*, Subscriptionem quidem hujus epistolæ alibi sæpius inculcat, uti omnino necessariam. Ipsos Gallicanos, quibus una cum suis ad Flavianum litteris Cyrilli epistolam innotescere voluit ex epist. 67, solam epistolam ad Flavianum in synodo suscepisse, ut Leo flagitaverat, liquet ex epist. 99. Idem Anatolius nonnisi post subscriptam eandem epistolam anno sequenti receptus fuit, ut probant epistolæ 78, 79 et 80.

^j Vat. Hisp. et Isid. ac mss. collect. 21, *diligenter*.

^k Male in editis cum mss. collect. 24, *quod ausus est*. Correctionem a Quesnello receptam ex codice Griman. confirmant nosæ Ratisp. et Vindebon. Hisp. Affinis est lectio Vat. Hisp. ac Isid. nec non mss. collect. 41 et 21, in quibus legitur: *Repudianda sibi, quæ ausa est*. Vide not. 4 Quesn.

^l Varie in mss. habetur. In Ratispon., *abscidet*; in mss. collect. 21 cum editis ante Quesn., *abscindet*. Retinimus præteritum tempus a Quesnello inductum ex suis codd., quod in utrisque Hisp. et in Vat. Isid. ac in alio collect. 41 reperimus.

^m Tres codd. Vat., Hisp., Isid. et alius collect. 41, *Sabundium*; Grim. pro *Asterium* habet *Etherium*; Ratisp., *Aterium*.

ⁿ Ratisp. cod., *urbis*, in quam vocem u pro o perperam irrepsisse videtur.

^o Vulgati ante Quesn. cum mss. collect. 24 et Sichardo, *contentio*.

^p Ratisp., *unitatem*; et mox, *discreparetur*.

^q Editi Quesn. anteriores cum mss. collect. 24, *annitente*.

debeat aut sanari. Data ^a xvii kalendas Augusti, Valentiniano Augusto septies, et Avieno v. c. consulibus.

EPISTOLA ^b LXXI.

^c AD ARCHIMANDRITAS CONSTANTINOPOLITANOS.

SYNOPSIS. — De silentio Anatolii et ordinatorum ejus circa errorum abdicationem conqueritur. De missis legatis pro causa fidei certiores eos facit.

LEO episcopus FAUSTO, ^d MARTINO, PETRO, MANUELI, JOB, ANTIOCHO, ^e ABRAHAMIO, THEODORO, PIENTIO, EUSEBIO, HELPIDIO, PAULO, ASTERIO et CHAROSO presbyteris et archimandritis, et JACOBO diacono et archimandritæ.

1012 Causa fidei in qua salus Christiana consistit, multa me sollicitudine laborare compellit metuendum ne ^f improbitas quæ in suis fuerat amputanda principiis, processu temporis et ^g pertinacior fiat et latior. Nam cum clementissimus imperator talia ad nos scripta direxerit quibus sollicitudinem suam pro pace universalis Ecclesiæ demonstraret, ipse Constantinopolitanus episcopus, et hi qui eundem ^h consecrarunt, præter id quod ad ordinationem novi antistitis pertinebat, nihil nobis de compressis vel abdicatis erroribus indicarunt; quasi in illa Ec-

^a Hanc chronicam notam, quam exhibuit cod. Ratisp. uti coherentem antecedenti epistolæ, prætulimus lectioni vulgatæ et aliorum codicum xiii kal. Aug.; omnes enim ejusdem negotii epistolæ per eosdem legatos transmittendæ eadem die a Leone signari solebant, ut ex aliis exemplis liquet. Forte vero in his codd. disjunctis lateribus numeralis notæ v, perperam scriptum fuit xiii pro xvi kal., uti aliquot mss. in antecedenti, et omnia in sequenti epistola præferunt. Sed optimum Ratisp. nolimus deserere.

^b Al. 53. Quæ autem antea erat 71, nunc 92. Scr. 17 Julii an. 450.

^c Invenitur in iisdem collectionibus in quibus duæ præcedentes, excepta collect. 19 Ratisp. Quesnellus addidit a pari, quod nulli nostri codices præferunt, et contextus pluralis numeri hanc epistolam ad omnes simul directam astruit.

^d Vulgati Quesnello anteriores cum mss. collect. 21, Martiano.

^e Editi inserunt *Vivantiaco*. Delevimus autem non solum auctoritate utriusque Hisp. et Vat. Isid. atque codd. collect. 11 et 24, verum etiam quia, cum cætera nomina legantur in subscriptionibus synodi Constantinopolitanæ sub Flaviano, solus *Vivantiacus* non apparet. In codd. porro collect. 21, qui carent nominibus *Job*, *Antiocho*, ex his vocibus *Vivantiaco* perperam scriptum agnoscitur, et utrumque ex diversis mss. in editionibus expressum.

^f Editi vetustiores cum mss. collect. 24, *pravitas*.

^g Iidem editi, *perniciosior*. Mox *altior* pro *latior* in Vat. Hisp. et Isid.

^h In iisdem editis, *consecrarunt*.

ⁱ Iidem excusi cum nostris mss., *tenderent veritatis examina*. Meliorem Quesnelli lectionem haud deserendam putavimus.

^j Codd. Vat. Hisp. Isid. et alius collect. 11, *Sabundium*. Mox pro *Asterium* cod. Grim. constanter

clesia nullum scandalum, nulla exstisset offensio, aut non hinc præcipue fuerit ordinati meritum demonstrandum, si aliena a se, quæ catholicorum sensibus sunt adversa, docuisset. Ne ergo, quod inter longinquas regiones accidere solet, in nimias dilationes ^k tenderet veritatis examen, fratres et coepiscopos nostros ^l Abundium, et Asterium, sed et Basilium, et Senatorem presbyteros, probatissimos viros, ad piissimum principem cum sufficienti pater-narum ^k auctoritatum instructione direximus. Quos in omnibus, fratres charissimi, ^l diligentia ac sollicitudine vestra cupimus adjuvari, ut impietas, quæ cæcis ausibus in exitialia abrupta processit, simplices quosque decipiendi ulterius non habeat potestatem; cum aptiore medicina etiam illis cupiamus per correctionis remedia subveniri, qui aut imperitia sunt lapsi, ^m aut terrore traducti. Et ideo vos, qui justificamini per fidem, **1013** ⁿ quia catholicam diligitis veritatem, et de singulari sacramento salutis humanæ per Spiritum sanctum estis edocti, collaborate nobiscum, et quanta potestis devotione ^o satagite ut, falsitate destructa et fidei soliditate **1014** defensa, secura per totum mundum Dei pace ^p potiamur. Data ^q xvi kal. Augusti, Valentiniano Augusto septies, et Avieno v. c. consulibus.

habet *Etherium*, ut in duabus epistolis præcedentibus.

^k Hæ auctoritates sunt sanctorum Patrum testimonia de incarnatione Christi, de quibus vide annot. 9 (929, n. i) in epist. 88, et admonitionem præmissam epistolæ 28. Hac autem occasione eas a Leone diligenter fuisse collectas et ad principem missas ex hoc loco discimus: unde illum ad hujusmodi auctoritates tum Græcorum, tum Latinorum Patrum relegendas hortatur epist. 69, cap. 1. Confer annot. 8 (Col. 890, n. k) et 19 (Col. 891, n. k) in eadem epistolam.

^l Codd. collect. 21, *diligentiam et sollicitudinem vestram cupimus adjuvare*. Post pauca unus cod. Vat., *scelertis ausibus*. Dein pro *exitialia* Quesnellus in margine: *Alias, exitiabilia*. Postea *simplices quoque* in utrisque mss. Hisp. et in Vat. Isid., et *altiore pro aptiore* in Vindebon. Hisp. et in codd. collect. 21 et 24.

^m Editi antiquiores cum quibusdam mss., *aut errore*. Quesnelli emendatio placuit, quam in aliis nostris codd. invenimus, quæque coheret cum saniori lectione epist. 69, in quam vide annot. 23 (Col. 392, n. o).

ⁿ Editi Quesnello anteriores cum mss. collect. 24 et Schardeo, *qui catholicam*. Cod. Vat. collect. 11, *qua catholicam*. Quesnelli lectionem quia approbant utriusque codd. Hisp., Vat., Isid. et nonnulli collect. 21.

^o Iidem excusi cum iisdem codd. collect. 24, Schardeo et cum Vindebon. Hisp., *id agite*.

^p Vat. Hisp., *potiamini*.

^q Hanc quoque epistolam die xvii kal. Oct. breviter signaverimus ob rationem allatam annot. 17 (supra, n. n) in epistolam præcedentem, si alicujus codicis auctoritate fulciremur, et non desideraretur hujus epistola in ms. Ratisp., cujus præsidio diem in anteriori epistola vulgatam emendavimus.

ADMONITIO IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

1. Quesnellus sequentem epistolam chronica nota expertem collocavit primo loco inter epistolas anni 451, post epistolam 75, ad eundem Faustum scriptam vi idus Novembris an. 450. At epistola 75 exarata fuit, cum propitio Domino multum catholicorum est acta libertas, nimirum post Theodosii mortem, qui Eutychianis

patrociniabatur. Epistola vero nunc subjicienda scripta fuit, cum aliqua humana ratio seu metus aliquis ab aperta veritatis defensione poterat cohibere: unde pontifex Fausto animum acuens, *Exhortor*, inquit, *tuam beatitudinem, ut non confundaris de Evangelio generationis Domini Jesu Christi; quod vivum adhuc Theodosiam præsumit. Hinc ante Theodosii mortem, quæ incidit exeunte Julio anni 450, vel saltem ante mortis ejus notitiam, quæ ad Leonem pervenit antequam scriberet vi idus Novembris epistolam 75, sequentes litteræ datæ videntur.*

2. In collectione Chalcedonensi, ex qua una hanc epistolam habemus, describitur cap. 6 post Flaviani epistolam inter Leoninas 22, et ante epist. 28, datam idibus Junii an. 449, ex quo sub hoc tempus lucubrata videri potest. Cum vero Chalcedonensis collectionis auctor exactum temporum ordinem non usquequaque servaverit, ut ex aliis documentis liquet, locus huic epistolæ in ea collectione tributus, cogere non debet: cum præsertim prima epistolæ verba, *Gratum semper est mihi tuam alloqui charitatem*, indicent jandiu inter Leonem et Faustum intercessisse litterarum commercium, quod ab initio Eutyelianæ causæ cœpisse videtur. Inter epistolas quæ ad nos pervenere, prima ad Faustum et cæteros archimandritas est epistola 32, data idibus Junii an. 449. Dein alia ad eosdem, scilicet epist. 51, ex Romana synodo scripta idibus Octobris anni ejusdem; et hæc est prima post latrocinium Ephesinum, quando Theodosio patrociniante Eutyelianorum vis et impotentia innotuit. Post hanc sequitur epistola 61, ad Faustum et Martinum, exarata die 17 Martii an. 450. Cum in hac Leo memoret eorum litteras ad se transmissas eodem tempore quo ipse dederat epistolam 51, uti animadvertimus annot. 48 (Col. 871, n. m) in epist. 59, exploratum videtur has Fausti et Martini litteras tunc acceptas, fuisse primas post latrocinium Ephesinum, et epistolam 61 fuisse primam epistolam, quam ad eosdem misit post epistolam 51, ac propterea metuens ne hæc epistola 51 ad eos forte pervenerit, hac prima occasione ejus exemplum ipsi epistolæ 61 adjecit. Hinc sequens epistola 72, qua aliis Fausti posterioribus litteris per Parthenium directis S. pontifex respondet, ante epistolam 61 collocanda non fuit. Cum porro ex dictis vivente Theodosio vel ante notitiam mortis ejusdem tradita fuerit, certus autem dies ac mensis ignorentur, in fine litterarum quæ vivo Theodosio datæ fuerunt eam collocavimus, ita tamen ut affirmare solum possimus eam exaratum inter Martium et Novembrem anni 450.

3. Originale Latinum hujus epistolæ desiderari credimus: Latinus enim textus, quem ex mss. Latinis collectionis Chalcedonensis habemus, versio videtur ex interpretatione Græca: unde, præter nonnulla a Leonis stylo aliena, nota chronica abest, uti deest in omnibus epistolis ejusdem collectionis, quæ e Græco redditæ fuerunt. Hinc primum locum tribuimus interpretationi Græcæ, quæ originalis vicem supplet.

EPISTOLA • LXXII.

AD FAUSTUM PRESBYTERUM.

SYNOPSIS. — *Fidem ejus laudat; ad sollicitudinem hortatur.*

1016 Dilectissimo ^b Fausto presbytero LEO epi- A **1015** Τῷ ἀγαπητῷ υἱῷ Φαύστῳ πρεσβυτέρῳ Δίων ἐπίσκοπος.

Gratum semper est mihi tuam alloqui charitatem, et affectum salutationis exsolvere: quoniam ^c et scio te probabilem et sincerissimæ fidei esse custodem, et qui non circumducitur omni vento doctrinæ, sed in fundamento prophetarum et apostolorum, qui Christus est, firme consistere: ut cum venerit filius hominis in Divinitate sua ad purgationem totius mundi, ^d in electione reperiaris frumentum æternitatis, qui dignus thesaurizari possis in horreis. Susceptis itaque litteris per filium meum Parthenium, reciprocam salutationem exsolvens, exhortor tuam ^e beatitudinem, filii charissime, ut non confundaris de Evangelio **1018** generationis Domini ^f Jesu Christi filii David, filii Abraham secundum carnem: **B** quoniam hæc fides vincit mundum, quando quis credit quia Christus Jesus est Filius Dei. Si quæ vero fidei quæstiones inveniuntur, admonemus ut de his quæ ad communem utilitatem pertinent latius nobis scribas, libenter ^g suscipientibus qui ista detulerint.

Κεχαρισμένον ἐστίν ἅσι ἔμοι τὸ τὴν σὴν ἀγάπην προσφύγεσθαι, καὶ πρὸς τὴν προσηγορίαν τὰ ἕδιστα ἔχω. Ἐπι δὲ οὐκ ἀγροῦ δειδοικασμένον σε ¹ τῆς ἁγίας πίστεως εἶναι φύλακα, μὴ περιφερόμενον παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ἐν τῷ θεμελίῳ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ὅς ἐστι Χριστὸς, βίβαιοι διαμένειν. Ἴνα ὅποτε εἴδῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν θεότητι αὐτοῦ πρὸς καθαρῶν παντὸς τοῦ κόσμου, ἐν ἐπιλογῇ εὐραθείας τοῦ σίτου τῆς αἰδιότητος τοῖς ὀρίοις θησαυρίζεσθαι ἄξιος. Ἀποδοθέντων τοιγαροῦν τῶν γραμμάτων διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἐμοῦ Παρθενίου, τὴν ὁμοίαν προσηγορίαν πληρῶ, προτρέπομενος τὴν σὴν τελειότητα, υἱὲ ἀγαπητῆ, ἵνα μὴ ἐκπασχυθῆς τὸ **1017** εὐαγγέλιον τῆς γενέσεως τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ κατὰ σάρκα: ἐπειδὴ αὕτη ἡ πίστις εἰκίησεν τὸν κόσμον, εἴ τις πιστεύει, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ τινος τῆς πίστεως παραυρίσεις εὐρίσκοντο, ὑπομνησκομεν, ἵνα γράφῃς ἡμῖν πλατύτερον, ἥδιως ἔχοντες πρὸς τοὺς ² ταύτας διακομιζοντας.

^a Alias 57. Quæ autem antea 72 erat, nunc 95. Scripta inter Mart. et Nov. an. 450.

^b Quesnellus cum editoribus Romanis addit *filio*, quæ tamen vox in anterioribus Leonis editionibus, in Græca versione et in omnibus Latinis codicibus deest.

^c Editiones Leonis. *Scio te et probabilem*. Secuti sumus lectionem edit. Concil., cum sit etiam omnium codicum lectio.

^d Hic locus usque ad finem periodi non Leonem, sed interpretem prodit, qui nec satis bene Græcum textum reddidit. Nam aptius ex Græco: *In electione reperiaris frumenti æternitatis, dignus recondi in horrea.*

^e Sic omnes codices et editiones ante Romanam,

in qua ex Græco, *perfectionem*. Cæterum *beatitudinis* titulus presbyteris a Leone tributus numquam in originalibus ejus litteris inveniatur. In epist. 74, ad Martinum archimandritam et presbyterum, ut erat Faustus, *dilectionis tuæ* vocibus utitur. Interpretatio vel ex hoc confirmatur hominis, qui *beatitudinis* titulo monachos presbyteros appellare solebat.

^f Quidam codices omittunt vocem *Jesu*, et infra *Christus*, quemadmodum etiam in Græco desiderantur.

^g Editiones Concil. cum nonnullis codd. addunt *nobis*.

¹ In ms. Ven., *της ὑγιούς πίστεως*. Fortasse rectius.

² In marg. edit. Rom., *ἴσως, ταῦτα*.

EPISTOLA * LXXIII.

† VALENTINIANI ET MARCIANI † AD ARCHIEPISCOPUM ROMÆ LEONEM.

De electione sua et de concilio celebrando.

Victores VALENTINIANUS et MARCIANUS gloriosi triumphatores, se nuper Augusti, LEONI reverendissimo archiepiscopo gloriosæ civitatis Romæ.

Α Νικηταὶ Οὐαλεντινιανὸς καὶ Μαρκιανὸς, ἑνδοξοὶ, τροπαιούχοι. αἱ βασιλεῖς, λίοντι τῷ ἐπιλαβεστάτῳ ἐπισκόπῳ τῆς ἑνδοξοῦ πόλεως Ῥώμης.

Ad hoc maximum imperium * venimus Dei providentia et electione senatus excellentissimi cunctæque militiæ. Unde † pro reverenda et catholica religione fidei Christianorum, cujus auxiliis virtutem nostræ potentia confidimus gubernari, tuam sanctitatem principatum in Episcopatu, divinæ 1019 fidei possidentem, sacris litteris in principio justum credimus alloquendam : invitantes atque rogantes ut pro firmitate et statu nostri imperii æternam Divinitatem tua sanctitas deprecetur, ut et tale propositum atque desiderium habeamus, quatenus omni impio errore sublato per celebrandam synodum, te auctore, maxima pax circa omnes episcopos fidei catholicæ fiat, ab omni scelere pura et intemerata consistens. Actum Constantinopoli, † consulatu VII domni Valentiniiani Augusti PP., et Avieni. v. c.

Εἰς τοῦτο τὸ μέγιστον βασιλεῖον ἡλθομεν Θεοῦ προνοίας καὶ ἐπιλογῆς τῆς ὑπερφυοῦς συγκλήτου, καὶ παντὸς τοῦ στρατοῦ, ὅθεν ὑπὲρ τῆς εὐλαβοῦς, καὶ καθολικῆς θρησκείας τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν, οὐ τινος τῆ βροθείας τοῦ ἡμετέρου κράτους πεποθῆμεν ἰδύνεσθαι τὴν δύναμιν, τὰν τε σὴν ἁγιωσύνην ἐπισκοπεύουσαν, καὶ ἄρχουσαν τῆς θείας 1020 πίστεως, ἱεροῖς γράμμασιν ἐν πρώτοις δικαίον ἠήσάμεθα προσοιπεῖν, προτροπέμενοι καὶ παρακαλοῦντες, ἵνα ὑπὲρ ἑδραιότητος, καὶ στάσεως τοῦ ἡμετέρου βασιλείου, τὰν αἰώνιον βεβήτητα ἢ σὴ ἱεστειῆ δόξιοτης διὰ τὸ καὶ τὴν ἡμετέραν πρόθεσιν, καὶ τὸν πόθον τοιοῦτον ὑπάρχειν, ὥστε πάσης ἀσεβοῦς πλάνης ἀποκηνηθῆσις, διὰ τῆς ἁ συγκροτηθείσης ταύτης συνόδου, σοῦ ἀδεντοῦντος, μεγίστη εἰρήνη περὶ πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς καθολικῆς πίστεως ὑπαρχείη, παντὸς μύστου καθαρὰ καὶ ἀσπίλος γενομένη. Ἐπράχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ὑπάτεια τοῦ δεσπότου ἡμῶν Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ αἰωνίου Διγούστου τὸ ἔβδομον, καὶ Ἄβεινου τῶν ὑπάτων.

EPISTOLA † LXXIV.

† AD MARTINUM PRESBYTERUM.

SYNOPSIS. — Quam bonum sit pro veritate pati, cujus unitatem locorum spatia non scindunt. De legatis mentio.

LEO episcopus MARTINO presbytero.

Gratias agimus Deo, et multam fiduciam præ exultationis † accipimus, cum dilectionem tuam et

catholicam fraternitatem ita spiritu fidei vigere cognoscimus, ut cordibus vestris nihil infirmitatis hæretica possit inferre tentatio : ad quam divinitus destruedam nec defuit, ut scitis, sollicitudo nostra, nec deerit, donec omnipotentis dextera Dei omnia diaboli arma confringat : cui ob hoc aliquid audere permittitur, ut a fidelibus Christi gloria majore vincatur. Si quid autem aut difficultatum intervenit aut moratiam præbeat, ea paulo post electionem ejus scripta fuit.

* Alias post ep. 57. Quæ autem erat 73, nunc 90. Scripta exente Aug. aut initio Septemb. an. 450.

† Hæc Marciani imperatoris epistola invenitur in sola collectione Chalcedonensi et in ms. Veneto collect. 22, cui additiones ex Chalcedon. collectione accesserunt. Græcum textum originalem esse non dubitamus ex loci et consulatus notatione, quæ in interpretatione Græca ommissa fuisset, ut in aliis epistolis Græcæ redditus constanter observatur. Num vero Latinus quoque textus sit originalis, an versio ex Græco, inquiri potest. Certum est imperatorem Marcianum quædam scripsisse Latine et Græcæ, uti Latine et Græcæ in ipsa Chalcedonensi synodo allocutus traditur actione 6, pag. 1472. Vide not. o Baluzii. Sic etiam Latine et Græcæ scriptam videbimus altam ejusdem imperatoris epistolam 100 ad Leonem. Plura ejusdem generis proferre possemus exempla, si opus esset. Gravitas quidem et dignitas Latinæ locutionis præsentis epistolæ non interpretem e Græco in aliis epistolis reddendis valde humilem et minus peritum, sed Latinum auctorem præferat.

† Nonnulli cum Baronio crederunt Marcianum imperium suscepisse ante mensem Augustum hujus an. 450, eo quod in Cod. Justiniano lex ejusdem imperatoris contra Eumychianos lata tradatur kal. Aug. Valentiniiano vir et Avieno cons. Sed hæc chronica nota perperam a Treboniano assutam fuisse huic legi ult. de Apostatis patet ex collectionibus Chalcedonensi, Hispanica, etc., in quibus eadem lex integra describitur cum data xv kal. Aug. CP. Sporatio v. c. et qui fuerit nuntiatu cons., id est 18 Julii an. 452. Porro Marcianum ad imperium ascendisse die 24 Augusti an. 450 ex Chronico Paschiali colligitur. Igitur hæc epistola scripta fuit hoc initio aut Augusto exente, aut ineunte Septembri.

o Ita codd. Latini et Græcus textus, nec non in edit. Concil. Solum Quesnellus, ad episcopum.

o Idem Quesnellus cum Græco : Episcopo. Lectionem vulgatam Concillorum ex Latinis codicibus revocavimus.

o Cod. Divionensis, nos venire contigit. Alii Baluzii codices, venit.

† Ms. Ver. 57, pro reverentia.

o Ita optime ex eodem ms. Veron., cui cæteri nostri codd. accedunt, et solum tres Baluzii pro Avieni v. c. perperam habent Avieneni, Avieni, vel Avientii vi. Dies et mensis in codd. et in Græco desunt. Cum vero Marcianus hac in epistola suæ assumptionis no-

† Alias 55. Quæ autem antea 74 erat, nunc 94. Scripta 13 Septemb. an. 450.

† Est in ms. Grim. collect. 18 et in nostris codd. Vat. ac Veneto collect. 12, qui postremi perperam Martiano hanc epistolam inscribunt. Notat in postilla marginali Quesnellus : « Non uni Martino inscriptam fuisse a Leone hanc epistolam, sed cæteris pariter ejus collegis, patet ex epistolæ contextu. » Sed ad solum Martinum initio scribens, ut indicant verba dilectionem tuam mox ad catholicam fraternitatem, id est ad omnes Constantinopolitanos, et præsertim monachos catholice sentientes sermonem dirigit.

† Ita ex duobus nostris codicibus collect. 12, ipso exigente contextu, non ut in vulgatis, accepimus.

† Ms. Ven., ἄθον.

† Sic ex codd. Græc. Vat. 1178 et Ottob. 29, pro ἀγνωσύνην, lectione vulgata.

† Ms. Ven., ἱεστειός;

† In marg. edit. Cotel., συγκροτησομένης συνόδου.

rum, cum æquanimitate tolerandum est : quoniam ubi veritas est magistra, numquam desunt divina solatia, fratres charissimi. Quamvis ergo magna locorum intervalla nos dividant, unitate tamen fidei vobiscum sumus, et toto corde Jesum Christum Dominum nostrum verum Deum et verum hominem constantes, nulla in vobis detrimenta perpetimur, cum de vestræ professionis concordia gloriamur : tantum ut sit auxiliante Domino constantia perseverans, dicente Apostolo : **1021** *Vobis enim a donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo b patiamini* (Philip. 1, 29). Ad quam fortitudinem sanctarum mentium roborandam, fratres nostros atque legatos, quos pro apostolicæ fidei libertate direximus, et quos dudum apud vos esse confidimus, plurimum credimus profuturos : cum totius actionis nostræ didiceritis affectum, et curam vestram atque consilium c pio operi junxeritis. De qua re non necesse est nunc latius scribere, cum jam per supradictos sufficientes d epistolas miserimus, quibus abundantissime omnis catholica fraternitas instruat. Divinæ erit virtutis et gratiæ ut Dei Filius, qui naturam humani generis suam fecit, amplius quam e videmus aut sapimus, magnum pietatis suæ asserat sacramentum (1 Tim. III, 16), quod impia temeritas sibi quidem fraudavit, sed rectis cordibus auferre non potuit. Data f idibus septembris, Valentiniano et Avieno v. c. consulibus.

EPISTOLA c LXXV.

AD FAUSTUM ET MARTINUM PRESBYTEROS.

SYNOPSIS. — I. *Intolerabile esse scribit Occidentali- bus episcopis, quod Ephesi contra fidem actum est.* — II. *Antichristo militare tam Nestorium quam Eutychem; contra quos Ecclesia profitetur non unam naturam, sed unam se adorare personam.*

1022 LEO FAUSTO ET MARTINO PRESBYTERIS ¹ et archimandritis.

Per MAXIMUM comitem.

CAP. I. — Omnes scribendi occasiones libenter

^a Sic mss. et Quesnellus. Cæteræ editiones, *datum est.*

^b Hæc scripta sunt a Leone, dum nondum Theodosii, qui Eutychanis favebat, mortem acceperat; unde catholicos adhuc vexatos præsumit.

^c Codd. collect. 12 cum editis Quesnello anterioribus ignorant pio. Iste in margine pro *operi* alias *opere.*

^d Id est epistolam 71.

^e Ita nostri codd. cum editis ante Quesn., apud quem, *prævidemus.*

^f Hæc dies, mensis, et consulum notatio deest in mss. Grim. Legitur autem in nostris mss. et in editis. Solum post vocem *Valentiniano* supplendum esset *Aug. VII.* Utrique codices collect. 12 statim post consularem notam addant, *per Carterium et Asclepiadem diaconos Constantinopolitanum*; corrupte. Cum enim epistola 80, cap. 1, mentio fiat Casterii, alias Carterii presbyteri, et Asclepiadis diaconi Constantinopolitani, legendum credimus *per Carterium, seu Casterium presbyterum, et Asclepiadem diaconum Constantinopolitanum.* Cum porro in iisdem mss. huic epistolæ subiciatur epistola 78, quæ per hos Casterium et Asclepiadem Constantinopolim missa fuit anno sequenti idibus Aprilis, censemus hanc notationem ad eandem epistolam 78 potius quam

amplectens, alloqui dilectionem vestram sacerdotali affectione non desino : ut ex ipsa frequentia litterarum possitis agnoscere quantam curam Ecclesiæ universalis habeamus, pro cuius piissima fide studiosius defendenda vestram quoque devotionem oportet laborum nostrorum esse consortem. Nam et per fratres nostros episcopos atque presbyteros, quos pro Christianæ religionis statu misimus, quosque dudum vobiscum esse confidimus, plenissime ex omni instructione quam dedimus potuistis advertere quam intolerabile habeatur apud cunctos nostrarum partium sacerdotes, quod profana quorundam insipientia contra sacramentum redemptionis humanæ inferre molita est. Et nunc per filium nostrum Maximum comitem continuatim vos alloqui cohortamur, ut quia propitio Domino multum catholicorum est aucta libertas, k assumatis constantiam spiritalem contra Antichristi præcursores, dicente beato Joanne : *Omnis l spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse ex Deo est; et omnis spiritus qui solvit Jesum Christum ex Deo non est, et hic est Antichristus* (1 Joan. IV, 2, 3).

CAP. II. — Cui Nestorius et Eutyches sub diversa quidem erroris specie, sed sub eodem spiritu falsitatis militare voluerunt, cum catholica fides apostolicis m atque evangelicis imbuta doctrinis utrumque detestetur, utrumque condemnet; quæ ex quo n cæternum Patri *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14), quem credit Filium Dei, eundem etiam filium hominis constituitur; et in uno vero Deo a **1023** vero homine Domino Jesu Christo non unam naturam, sed unam se profitetur adorare personam. In hac fide nobiscum inseparabiliter atque indifferenter uniti, state o constanter et viriliter agite; ac si quæ sunt moræ de his quæ poscimus ordinandis, per occasiones tamen, quas fidas gratia divina providebit, litteris nos vestræ dilectionis instruite. Quia multum solatii est, **1024** cum sollicitis animis

ad præsentem esse referendam : neque enim eos clericos his transmisisse et hoc et sequenti anno ullum indicium, ulla probabilitas est.

^a Al. 56. Quæ autem erat 75, nunc 95. Die 8 vel 9 Nov. an. 450.

^b Edita fuit a Quesnello ex ms. Grimano collect. 18. Nos eandem contulimus cum Ratisponensi collect. 19.

^c Voces *et archimandritis* adjecimus ex cod. Ratisp. Quesnellus addidit, *a pari*, quod noster codex ignorat, et contextus pluralis numeri excludit.

^d Ratisp., *Deo.* Idcirco autem *multum catholicorum aucta libertas* dicitur, quia Marcianus novus imperator catholicis favebat. Hoc primum indicium est electionis Marciani, quam quidem Maximum comitem ejusdem imperatoris ministrum attulisse, ut a Valentiniano approbaretur, satis credibile est.

^e Quesnellus ex Grimano, *sumatis.* Magis placuit lectio Rati-p.

^f Ratisp. omittit *spiritus*, et secundo loco *Christum.*

^g In eodem codice desunt voces *atque evangelicis.*

^h Sic noster Ratisp. Quesnellus ex Grim., *cæternum Patris.*

ⁱ Grim. ms. et Quesnellus, *confidenter.* Melius in Ratisponensi.

rerum desideratarum actio nuntiatur. Volumus autem ut hæc litteræ nostræ, quas ad vestram dilectionem misimus, etiam cæteris catholicis innotescant: quo intelligant se quoque ad defensionem fidei^a hi-

scere nostris exhortationibus incitari. Data^b sexto idus Novembris, Valentiniano Augusto septies et Avieno consulibus.

EPISTOLA c LXXVI.

^d MARCIANI IMPERATORIS AD ARCHIEPISCOPUM ROMÆ LEONEM.

^c Decimo kalendas Decembris Constantinopoli, domino nostro Valentiniano imperatore nostro piissimo septimum et Avieno clarissimis consulibus, sacræ litteræ missæ sunt a domino nostro Marciano perpetuo imperatore ad sanctissimum episcopum Leonem, quibus significabat eos qui ab eodem viro reverendissimo missi fuerant hilariter fuisse susceptos: quare cum omni alacritate eo se conferre dignetur, et synodum celebrare; vel, si hoc ei grave videbitur, suis litteris significet ut, sacris litteris episcopis vocatis, in qua placuerit civitate, fidei convenientia decernantur.

1025 LEONI reverentissimo episcopo Ecclesiæ B¹ gloriosissimæ civitatis Romæ, MARCIANUS.

De studio et oratione nostra sanctitas tua non dubitat: quoniam veram Christianorum religionem et apostolicam fidem firmam volumus permanere, et ab omni populo pia mente servari. Denique securitatem nostræ potentiae ex recta religione et propitiatione Salvatoris nostri consistere non ambigimus. Quapropter reverendissimos viros quos ad nostram pietatem sanctitas tua direxit libenter et sicut decebat animo grato suscepimus. Superest ut si placuerit tuæ beatitudini in has partes advenire et synodum celebrare, hoc facere religionis affectu dignetur: nostris utique desideriis vestra sanctitas satisfaciet, et sacræ religioni quæ utilia sunt decernet. Si vero hoc onerosum est ut tu ad has partes advenias, hoc ipsum nobis propriis litteris tua sanctitas manifestet, quatenus in omnem Orientem et in ipsam Thraciam et Illyricum sacræ nostræ litteræ dirigantur, ut ad quemdam definitum locum, ubi nobis placuerit, omnes sanctissimi episcopi debeant convenire, et quæ Christianorum religioni atque catholicæ fidei prosint, sicut sanctitas tua secundum

τῇ πρὸ δέκα καλανδῶν δεκεμβρίου ἐν Κωνσταντινουπόλει, τοῦ δεσπότη τοῦ ἡμῶν Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως¹ τὸ ὄρθρον, καὶ Ἀθηνῶν. τῶν λαυ-
προτάτων ὑπᾶτων, θεία γράμματα κατεπέμθη παρὰ τοῦ δεσπότη ἡμῶν τοῦ αἰωνίου βασιλέως Μαρκιανοῦ πρὸς τὸν ἀγιώτατον ἐπίσκοπον Λέοντα σημαίνοντα, ὅτι καὶ οἱ ἀποσταλέντες παρὰ τοῦ αὐτοῦ εὐλοβεστάτου ἀνδρὸς ἡδέως ἰδέχθησαν ὥστε μετὰ πάσης προθυμίας ἐν τοῖς μέρει τοῦτοῦ παραγενέσθαι καταξίωση, καὶ τὴν σύνοδον ἐπιτελεῖσαι ἢ εἰ τοῦτο ἐπαχθῆς αὐτῷ ὄρθρῳ, διὰ ἰδίων γραμμάτων δηλώση ὥστε θεοῖς γράμμασι κληθέντας τοὺς ἐπίσκοπους, ἐν ἢ ἂν ἀρίστη πόλει τὰ ἀρθεύοντα τῇ πίστει ὀρθωθῶσι.

1026 Λέοντι τῷ εὐσεβεστάτῳ ἐπισκόπῳ² ἐκκλησίας τῆς ἐνδόξου πόλεως Ῥώμας, Μαρκιανός.

Περὶ τῆς σπουδῆς, καὶ τῆς εὐχῆς τῆς ἡμετέρας, οὐκ ἀμφιβάλλει ἡ σὴ ἀγιότης ὅτι περ ἀληθῆ τῶν τῶν χριστιανῶν θρησκείαν, καὶ τὴν ἀποστολικὴν πίστιν βεβαίαν διαμείνει βουλόμεθα, καὶ παρὰ πάντων τῶν δῆμων εὐσεβῆ διανοίᾳ φυλάττεσθαι. Καὶ γὰρ τὴν ἀμεριμνίαν, καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἡμετέρου κράτους, ἐκ τῆς ὀρθῆς θρησκείας, καὶ εὐμενοῦς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν συνιστάται, οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον. Διὸ τοὺς εὐλαβεστάτους ἀνδρας οὐς πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐσεβείαν πίπομεν ἡ σὴ ἀγιότης, ἡδέως, καὶ ὡς ἐχρῆν, λογιμῶ³ ἡδεῖ ὑπεδέξαμεθα λοιπὸν ἔστιν, ἵνα εἰ ἀρίστη τῇ σὴ ὁσιότητι ἐπὶ ταῦτα τὰ μέρη παραγενέσθαι, καὶ τὴν σύνοδον ἐπιτελεῖσαι, τοῦτο ποιῆν τῷ περὶ τὴν θρησκείαν ἔρωτι καταξίωση. Καὶ γὰρ ταῖς ἡμετέραις ἐπιθυμίαις ποιήσει τὸ ἱκανὸν ἡ σὴ ὁσιότης, καὶ τῇ ἱερᾷ θρησκείᾳ τὰ χρῆσται διατυπώσει. Εἰ δὲ ἐπαχθῆς τοῦτο ἔστι, τὸ, σὲ πρὸς ταῦτα παραγενέσθαι τὰ μέρη, τοῦτο αὐτὸ ἡμῖν ἰδίως καταμνησθεῖς γράμμασιν ἢ σὴ ἀνωσύνη ὥστε πρὸς ἅπασαν τὴν ἀνατολήν, καὶ τὴν Θράκην, καὶ τὸ Ἰλλυρικόν, θεῖαι ἡμετέραι⁴ ἀποσταλήσονται προσφανεῖς ὅπως πρὸς τινὰ ὠρισμένον τόπον. Ἴθα ἂν ἡμῖν δόξη, πάντες οἱ ἀγιώτατοι ἐπίσκοποι παραγίνονται⁵ καὶ

^a Ratisp., *iisdem*.

^b Idem codex, v *idus*.

^c Alias post epist. 71. Quæ autem erat 76, nunc 96. Scripta 22 Nov. an. 450.

^d Est in mss. collect. Chalcedon. 17 et 22, in quibus ad archiepiscopum legitur, sicut etiam in titulo Græco; non ad episcopum, ut in editione Quesnelli.

^e In codicibus Latinis nulla synopsis huic epistolæ præmittitur; at legitur in mss. Græcis, ex quibus editores Romani Græcum textum vulgaverunt, et ex synopsis Græca hanc Latinam reddidere. Solum pro *Decembris*, qui mensis in Græco legitur, perperam correxerunt, *Septembris*, eo quod ex erroneo consulari cujusdam legis Marciani, imperium ante diem 24 Augusti ab eo assumptum, et has litteras paulo post assumptionem ad imperium scriptas crediderunt. Epistola quidem 74 data fuit statim post sus-

ceptum imperium, ad quod eum evectum fuisse die 24 Augusti ex Chronico Paschali Antonius Pagijs ostendit. Hæc autem epistola post legatorum adventum exarata fuit, quem in mensem Novembrem incidisse ex hisce litteris discimus.

^f Ita nostri quinque codices. Vulgati, *gloriosæ*. Cod. Divion. et Quesnellus in margine, *reverendis-*

simæ.

^g Editi in margine ex Græco, *voto nostro*.

^h Vulgati item in margine ex Græco, *etenim*. Max pro *securitatem* quidam codices habent *solicitudinem*.

ⁱ Lege, τὸ ἔδδομον.

^k In vulgatis non apparet vox *ἐκκλησίας*; nos addimus ex ms. Ven. potissimum et ex Latino textu

^l Ms. Ven., ἡδέως.

^m Edit. Rom. in margine, ἀποσταλήσονται. [*F. leg* ἀποσταλήσονται].

ecclesiasticas regulas a definivit, sua dispositione A
declarent b.

ἀπερ τῆ τῆς τῶν χριστιανῶν θρησκείας εἰρήνη, καὶ τῆ καθο-
λακῆ πίστει συμφέρουσι, καθὼς ἡ σὴ ἀγιωσύνη κατὰ τοὺς
ἐκκλησιαστικούς κανόνας διετύπωσε, κατατεθήσονται.

EPISTOLA ° LXXVII

PULCHERIE AUGUSTE d AD SANCTISSIMUM ARCHIEPISCOPUM ROMÆ LEONEM.

1028 • Missæ sunt etiam i divinæ syllabæ a divinæ me-
moriæ Pulcheria ad eundem virum sanctissimum,
nuntiantes Deo amicissimum archiepiscopum Con-
stantinopolitanum Anatolium, omni errore seposito,
epistolæ nuper missæ ad sanctæ memoriæ Flaviani
absque ulla mora subscripsisse, et e sustineri
jam ut quædam synodus fieret in partibus Orientis;
corpus vero ejusdem sanctæ memoriæ Flaviani Con-
stantinopolim fuisse perductum, ut in basilica apo-
stolorum sepeliretur. Episcopi etiam, qui unanimes
erant sanctæ memoriæ Flaviano, h et ad exsilium
fuerant destinati, et hos revocandos fore, ut ad re-
cipiendas Ecclesias suas synodi sententiam susti-
nerent.

1030 LEONI reverendissimo episcopo Ecclesiæ glo-
riosæ civitatis Romæ, PULCHERIA venerabilissima
Augusta.

Litteras tuæ beatitudinis i cum decenti omni epi-
scopo veneratione suscepimus; per quas tuam fidem
puram et talem cognovimus, qualis debet cum san-
ctitate sacro præberi templo. Ego vero similiter ac
meus dominus tranquillissimus imperator, meus con-
jux, in eadem semper et mansimus et manemus,
omnem pravitatem atque pollutionem et maleficium
declinantes. Sanctissimus igitur gloriosæ Constanti-
nopolis episcopus Anatolius in eadem fide permansit
atque religione, et tuarum litterarum apostolicam
confessionem complectitur, illo errore sublato qui ab
aliquibus nunc ortus est, sicut ex ejus quoque litteris
clarius tua sanctitas agnoscere poterit; i e' epistolæ
namque similiter catholicæ fidei, quam ad sanctæ
memoriæ Flavianum episcopum tua beatitudo direxit,

1027 Θεοὶ συλλαβαὶ i ἀπεστάλησαν γὰρ παρὰ τῆς
θείας μνήμης Πουλχερίας πρὸς τὸν αὐτὸν ἀγιώτατον
ἄνδρα, μνηύουσαι τὸν θεοφιλέστατον ii αρχιεπίσκοπον
Κωνσταντινουπόλεως Ἀνατόλιον, χωρισθείσης πλάνης,
ἑναγχοῦ τῆ πεμφθείσῃ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν τῆς ἁγίας
μνήμης Φλαυιανῶν, ἅεν τινὸς μελλησμοῦ iii ὑπογεγρα-
φῆκται· καὶ τινα ἤδη ἐν τοῖς τῆς ἀνατολῆς μέρεσι συν-
οδοὶ εἶναι ἐπιτελεστίαν. Καὶ iv τὸ λείψανον δὲ τοῦ αὐτοῦ
τῆς ἁγίας μνήμης Φλαυιανοῦ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει
κατηνήχθη. ἐν τῇ τῶν ἀποστόλων βασιλικῇ κατατε-
θησόμενον· καὶ οἱ ἐπίσκοποι δὲ, οἱ ὁμονοήσαντες τῷ
τῆς θείας μνήμης Φλαυιανῶ εἰς ἑξορίαν ἦσαν ἀποστα-
λέντες, v τούτους ἀνακλητίως πρὸς ἀνακλητίως τὰς
ἰδίας ἐκκλησίας, συνόδου ἀναμενουύτας τὴν ἀπόφασιν.

B 1029 Λέοντι τῷ εὐσεβεστάτῳ ἐπισκόπῳ τῆς ἐκκλησίας
τῆς ἐνδόξου πόλεως Ῥώμης παρὰ τῆς δεσποίνης ἡμῶν
Πουλχερίας, καὶ σεβασμωτάτης βασιλίδος.

Τὰ γράμματα τῆς σὴς μακαριότητος μετὰ τῆς πρε-
πούσης παντὶ ἐπισκόπῳ σεβασμιότητος ὑπεδείξαίμεθα, δε-
ῶν τὴν πίστιν καθαρῶς, καὶ τοιαύτην ἐπιτηρωμεν, ὅποιαν
ὀφείλει μετὰ ἀγιότητος τῷ θεῷ παρέχεισθαι ναῶ. Ἐγὼ δὲ
ὁμοίως, καὶ ὁ δεσπότης, ὁ γαληνότητος βασιλεὺς, ὁ ἐμὸς
σύζυγος, ἐν τῇ αὐτῇ διὰ παντὸς καὶ vi διεμείναμεν, καὶ
διαμείνομεν, πᾶσαν σκαιότητα, καὶ μισμοῦν, καὶ φαρμα-
κίαν ἐκκλίνοντες. Ὁ ἀγιώτατος τοῖνον τῆς ἐνδόξου Κων-
σταντινουπόλεως ἐπίσκοπος Ἀνατόλιος ἐν τῇ αὐτῇ διεμεινε
πίστει τε, καὶ θρησκείᾳ, καὶ τῶν σῶν γραμμάτων τὴν
ἀποστολικὴν ὁμολογίαν περικτυύσεται, τῆς πλάνης ἀπο-
βληθείσης ἐκείνης, ἢ τις παρὰ τινων νῦν ἀνέκυψε· καθὼς
καὶ ἐκ τῶν αὐτοῦ γραμμάτων ἐτι σαφέστερον ἐπιτηρῶναι ἡ
σὴ δύναται ἀγιότης· τῇ τε γὰρ ἐπιστολῇ ὁμοίως τῆς κα-
θολικῆς πίστεως, ἣν τινα πρὸς τῆς ἁγίας μνήμης Φλαυια-

• Ita nostri et Baluzii codices, concinente Græco
textu : qua lectione indicatur id declarandum in ge-
nerali concilio quod religioni et fidei prosit, sicut
Leo antea in sua præsertim ad Flavianum epistola
definierat. Similem sententiam præfert etiam se-
quens epistola Pulcheriæ; ubi de catholica confes-
sione a concilii Patribus decernendum affirmat te
auctiore, quod quidem solemnè receptione litterarum
Leonis ad Flavianum in Chalcedonensi factum fuit.

• Tempus hujus epistolæ, id est diem 22 Novem-
bris an. 450, nobis conservavit titulus, quem ex
Græcis codd. loco synopsis præfiximus.

• Al. post epist. 58. Quæ autem antea 77 erat,
nunc 102. Sub idem tempus quo præcedens.

• Exstat in iisdem codicibus in quibus præcedens
invenitur, et in his archiepiscopum legitur, non epi-
scopum, ut Vulgati cum Græco præferunt.

• Hæc synopsis invenitur in mss. libris Latinæ
collectionis Chalcedonensis, qui integram et perfectam
D Rustici editionem continent, ejusmodi sunt
tres Baluzii et noster Chigianus 483. Deest autem in
Vat. 1323 et 4166, qui quædam Rustici præferunt,
quædam prætereunt. In antiquissimo Veron. 57 et
Veneto S. Marci 79, hæc synopsis aliis verbis ex-
pressa præmittitur : Incipit epistola Pulcheriæ Au-
gustæ ad eundem sanctissimum archiepiscopum Romæ
Leonem, quæ significat reverentissimum Anatolium
Constantinopolitanum, errore relicto, episcopum con-
firmatum, subscriptione maxime epistolæ ejus dogma-
tica ad S. Flavianum directæ, cujus Flaviani etiam
corpus significat suæ sedi perductum, et in Apostolo-
rum basilicam depositum, et alia quæ tenor sacrorum
epicium ejus demonstrat.

• Ita cod. Chigianus collect. Chalced. ex integra
editione Rustici, uti etiam in Græco. Editi, sacra
litteræ.

• Ita exemplaria ejusdem Rustici. Vulgati, susti-
nere.

• Conjunctionem et hoc loco necessariam, quæ
deest in mss. Baluzii, reperimus in codice Chigiano,
et fuit etiam in illo ms. ex quo ab editoribus Con-
ciliorum vulgata fuit.

• Vulgati, cum omni decenti omnem episcopum vene-
ratione, nullo nostro vel Baluzii codice suffragante.
Cod. Divion. ipsius Baluzii, cum decenti omni epi-
scopi veneratione. Prætilimus lectionem quique no-
strorum mss. et aliorum duorum Baluzii. Leonis
litteræ, quæ hic a Pulcheria memorantur, sunt epi-
stola 70.

• Cum propositi nostri sit proferre veterem ex
Græco versionem, quæcumque fuerit; retinimus et
epistolæ, licet ex Græco reddendum fuisset, uti etiam
contextus exigit, etenim epistolæ; et mox adjecimus
ex mss. particulam namque, quam ut incongruam
editores omiserunt.

• In marg. edit. Rom., ἀπεστάλῃσιν (leg., ἀπιστά-
λησαν) παρὰ.

• Ms. Ven., αρχιεπίσκοπον τῆς κωνσταντινουπόλεως.
• Ita sanavimus hunc locum, sequentes, ductum
cod. Ven., qui habet, ὑπογεγραφῆκεν, addendo scilicet
unam diphthongum, et legendo ὑπογεγραφῆκεν, uti
per conjecturam notarunt in margine etiam edit.
Rom. Male in vulg., ὑπογεγραφήκαμεν.

• In marg. edit. Rom., ἴς. ὅτι τὸ.

• Ms. Ven., ὄς.
• In ms. Ven., διέμεινε.

sine aliqua dilatione subscripsit. Et propterea tua A reverentia quocumque modo ^a perspexerit, significare dignetur; ut omnes etiam totius Orientis episcopi, Thraciæ atque Illyrici, sicut etiam nostro domino piissimo imperatori meo conjugii placuit, in eam civitatem velociter ab Orientalibus partibus valeant convenire; et illic facto concilio, et de catholica ^b confessione, et de his episcopis qui ante hoc segregati sunt, sicut fides **1032** et Christiana pietas exigit, te auctore decernant. Super hæc autem sciat tua sanctitas, quoniam præcepto nostri domini et tranquillissimi principis mei conjugis ^c in gloriosa civitate Constantinopoli sanctæ memoriæ episcopi Flaviani corpus allatum est, et in basilica Apostolorum, in qua consueverunt præcessores episcopi sepeliri, competenter est positum. Et hos similiter episcopos, qui B propter eandem causam, quoniam cum sanctissimo Flaviano ad concordiam fidei catholice concurrerant, exsilio deportati sunt, reverti ^d, robore pragmatici sui præcepit; quatenus per approbationem synodi, atque sententiam omnium episcoporum ^e convenientium, episcopatum et ecclesias proprias recipere decernantur ^f.

τῶν ἐπισκόπων τῶν συνελθόντων ^g τῆς ἀποφάσεως, τὴν

νὸν τὸν ἐπίσκοπον ἢ σὴ μακαριότης ἀπίστευτε, διὰ τὴν ὑπερβίσεως ὑπέγραψε· καὶ διὰ τοῦτο ἢ σὴ εὐλάβεια, καὶ ἐν ἄν φανίη τρόπον, σημαίνει καταξίωσι· ἵνα πάντες, καὶ πάσης τῆς ἀνατολῆς οἱ ἐπίσκοποι, Θράκης τε, καὶ Ἰλλυρικῆς, καθὼς καὶ τῶ ἡμετέρῳ δεσπότη τῶ εὐσεβεστάτῳ βασιλεὶ τῶ ἐμφυ συζύγῳ ἀρέσκει, εἰς μίαν πόλιν τὴν ταχίστην ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν παραγίνωσται· ἀκμαίσει γενομένης συνόδου περὶ τῆς καθολικῆς ἑμολογίας, καὶ περὶ τούτων τῶν ἐπισκόπων, οἱ τινες πρὸ τούτου ἐχωρίσθησαν, **1031** καθὼς ἢ πίστις, καὶ ἢ χριστιανικῆ εὐσεβεία ἀπαιτεῖ, σοῦ αὐθεντουόντος ὀρισωσεν. Ἔτι δὲ γνότω ἢ σὴ ἀγνότης, ὡς προστάγματι τοῦ ἡμετέρου δεσπότη καὶ γαληνοτάτου βασιλέως τοῦ ἡμετέρου συζύγου, ἐν τῶ ἐνδόξῳ πόλει τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ τῆς ἀγίας μνήμης ἐπισκόπου Φλαυιανῶ τὸ σῶμα δεκακρόστια, καὶ ἐν τῶ βασιλικῇ τῶν ἀποστόλων, ἐν ἣ εὐλόγησι οἱ προλετουρησάντες ἐπίσκοποι θάπτεσθαι, τῶ χρωστομένη τιμῇ ¹ ἀποτίθεται· καὶ τούτους ὁμοίως τοῦς ἐπισκόπους, οἱ τινες διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἐπειδὴ μετὰ τοῦ ἀγιωτάτου Φλαυιανῶ τῶ συμφωνίᾳ τῆς πίστεως τῆς καθολικῆς συνείτρεχον, ἐξορία ὑπεβλήθησαν, ἐπανελθεῖν διὰ κυριώσεως ἰδίου πραγματικῶ προστάξιν· ὥστε διὰ τῆς δοκιμασίας τῆς συνόδου, ² καὶ πάντως ἐπισκοπῶν, καὶ τὰς ἰδίας ἐκκλησίας κριθώσιν ἀπολαβεῖν.

1033 EPISTOLA s LXXVIII.

^b AD MARCIANUM AUGUSTUM.

Pro datis litteris et fide defensa gratias agit.

LEO episcopus MARCIANO semper Augusto.

¹ Litteras pietatis vestrae accepisse me gaudeo, et

ad significationem totius prosperitatis pertinere cognosco, ¹ cum sermones vestri initia pro fidei nos faciant **1034** integritate securos. Quamvis itaque clementiæ vestrae gratias referamus, non ex verbis nostris, sed ex beneficiis vestris, quæ Ecclesiæ constanter, agnosceat: non ambigentes quatenus illam

^a Ita codd. omnes collect. Chalcedon. Cod. Venetus C collect. 22, cum editis, *perspexerit*.

^b Ms. Chig., *religione vel confessione*.

^c Sic vetera exemplaria, quemadmodum epist. 62, in Romana urbe reversione, Romæ pervenisse; et similia, quæ interpretem Græco textu adherentem, at a Latina ratione scribendi alienum manifestant. Editi, in gloriosam civitatem Constantinopolim.

^d Vnigati inermes debere, non vero codices.

^e Vulgati in margine addunt *ana*.

^f Cum Leo huic et præcedenti epistolæ eodem die responderit epistolis 78 et 79, eas simul missas et a pontifice simul acceptas fuisse iudicium est; unde in utrisque similia leguntur quod concessum cogendum ex episcopis Orientis, Thraciæ et Illyrici, etc. Nunc sicut præcedens epistola Marciani scripta fuit die 22 Novembris an. 450, ita etiam hæc Pulcheriæ. Unum ob stare videtur Marciani silentium de facto Anatolii, quod Pulcheriæ litteris indicatur. Si enim hoc præcessisset epistolam imperatoris, hic honorificam legatorum susceptionem memorans, non videtur fuisse omisissum tam prosperam factam, quod legatio potissimum spectabat, et pontifex maxime expetebat. Sed cum scopus epistolæ Marciani fuerit concilii indicendi consilium aperire, sola legatorum susceptione commemorata, præterire potuit cætera quæ ex actis aliorum litteris ac ex gestis simul transmissis Leonem cognitarum sciebat. Si tamen hac de causa posterior credatur Pulcheriæ epistola, non tamen multo posterior dicenda erit. Susceptis enim legatis ante diem 22 Novembris, hos in rem eam statim sedulam operam adhibuisse, facileque ibidem fuisse, Pulcheriæ et Marciano faventibus, rem transigere dubitandum non est: ita ut paucorum dierum intervallo rebus omnibus confectis et Romam statim transmissis cum Pulcheriæ litteris, S. pontifex Marciano simul et Pul-

cheriæ eodem die responderi potuerit. Ita in hoc quoque sententia epistola Augustæ non multo post diem 22 Novembris ante finem anni 450 scripta dicenda erit.

¹ Al. 58. Quæ autem antea 78 erat; nunc 104. Scripta 15 Aprilis an. 451.

² Edita fuit a Martino ex ms. collect. 12. Quænellus contulit cum Grimano collect. 18; eandem relegendum cum cod. Ratisp. collect. 19 et duobus collect. 12.

¹ Indicari videtur epistola 76. Nam epistolæ 75 eisdem imperatoris Leonem antea respondisse cum præcipua gratulatione de assumptione eiusdem indubium credimus. Epistolam nimirum 75 ab imperatore fuisse transmissam per Maximianam comitem, qui notitiam assumptionis ejus in Urbem attulit, valde probabile est; et sicut per hanc Leo ad Faustum et Martinum Constantinopolitanos misit epist. 75 statim vi idus Novembris an. 450, in qua primum indictam electionis ejus elucet, ut observavimus annot. 3 (Col. 902, n. 1) ita per eandem etiam gratulatorias litteras ad ipsum imperatorem rescriptisse hanc ambigendum videtur.

¹ Vnigati antiquiores, cum sermones vestri vos faciant. Idem est in nostris codd. collect. 12, qui demtaxat melius mutant vos in nos. Quænellus ex Grimano, cum sermones vestri pro fidei nos faciant. Posterior visa est lectio præstantissimi ms. Ratisp., in quo voces sermonis vestri initia innotant epistolam 76, quæ Marciano primo ad pontificem de negotio fidei scripta; in epistola enim 75 simpliciter assumptionis sue notitiam dederat.

² In marg. edit. Rom., ἀποτίθεται.

³ Deest καὶ in ms. Ven.

⁴ In ms. Ven., καὶ τῆς ἀποφάσεως.

retributorem in omnibus habeatis^a pro cuius tam pie A
estis religione solliciti; et qui vos, ut res ipsa demon-
strat, ad hoc ut fides catholica ab insidiis inimicorum
suorum defenderetur, elegit, b gloriosissime. Hæc me nunc
breuiter per fratris mei Anatolii clericos pietas vestra c
scripsisse dignanter accipiat. Pleniora autem de omnibus
quæ ad curam meam pro statu Ecclesiarum et concordia
pertinent Domini sacerdotum, per legatos nostros d
scripta direximus. Data idibus Aprilis, 1035 e Adelfio viro
clarissimo consule.

EPISTOLA LXXIX.

B
AD PULCHERIAM AUGUSTAM.

b STROPHIS. — I. De repressis ejus auctoritate Nesto-
ris et Eutycheti gratias agit. — II. De legatis adju-
tis, reductis ad sedes suas sacerdotibus, revocatis in
urbem Flaviani reliquit, et lapsis, si subscribant
fidei, recipiendis. — III. De Eusebio communione

a lidem Vulgati cum mss. collect. 12, tam pia :
Emendationem Quesnelli probat cod. Ratisponensis.

b Vox gloriosissime a Quesnello inducta eodem ms.
Ratisp. confirmatur.

c Ita omnes nostri codd. Quesnellus, conscripsisse.
In anterioribus editis et scripsisse et conscripsisse
deerat.

d Hæc ac tres sequentes epistolæ datæ idibus Aprilis,
per Constantinopolitanos clericos missæ fuerunt. Cum
autem S. pontifex has epistolas scriberet, legatos
pariter cum aliis plenioribus litteris et instructionibus
simul dirigere cogitabat : unde sicut de clericis
Constantinopolitanis scribit epist. 80, cap. 1 :
*Post venerabilem diem festi Paschatis remisimus, sic
de legatis epist. 81 ait : Nostros post diem venerabilem
dirigemus.* At causæ aliquæ subinde incidisse
dicendum est, quæ hanc legatorum transmissionem
in longius tempus distulerunt, nimirum in mensem
Junium, cum per Lucentium episcopum et Basilium
presbyterum apostolicæ sedis legatos Constantinopolim
misit epistolas 83, 84, 85 et 86, signatas die 9
Junii : ubi sermonem esse de legatis quos memorat
in his epistolis traditis idibus Aprilis, patet ex epist.
83, c. 1, in qua se legatos mittere ait, ut præcedenti-
bus litteris indicavi, et epist. 84, c. 1, quod facturum
me aliis litteris indicaveram. Causam hujus dilationis
fuisse arbitratur serum reditum priorum legatorum,
quos expectandos credidit, ante quam novos legatos
Constantinopolim dirigeret. Cum has litteras scripsit,
sperabat eos brevi peruenturos, eo quod fortassis
sive ex clericis Anatolii, sive ex ipsorum legatorum
litteris intellexerat, discedentibus clericis
Constantinopoli, eos quoque in eo fuisse, ut proxime
subsequerentur. Hinc novos legatos una cum iisdem
clericis Constantinopolim reversuris post Pascha di-
rigendos indicavi. At cum illorum redium differri
vidit, clericos cum his litteris dimisit quidem idibus
Aprilis; at novam legationem protraxit usque ad Junium,
quo illi in Urbem redire. Ita porro de novis legatis
inquit direximus, quemadmodum de clericis Constantinopolitanis,
qui, cum hæc scriberet, Roma nondum discesserant, ait
epist. 80, c. 1 : *Cum epistolis nostris remisimus* : quippe
qui in eo erant ut Constantinopolim redirent. Similiter
epist. 75, c. 2, de eadem mox transmittenda scribit :
*Volumus autem ut hæc litteræ nostræ, quas ad
vestram dilectionem misimus, etc., ac epist. 85, de legatis
quibus eandem deferendam tradidit, Fratres, inquit,
meos . . . direxi.* Familiare scilicet Leoni est præteritum
tempus usurpare de rebus vel actionibus quæ futuræ
quidem erant

sedis apostolicæ fruente, et Juliano Coensi; et de clericis CP. Flaviano faventibus.

LEO episcopus urbis Romæ, Pulcheriæ Augustæ.

CAP. I. — Quod semper de sancta pietatis vestre
mente præsumpsimus, id plenissime experiendo cognovimus,
Christianam fidem, quamvis diversis pravorum appeteretur
insidiis, vobis tamen præsentibus et in defensionem ejus a
Domino præparatis, non posse turbari. Non enim Deus aut
suzæ i misericordiæ sacramentum, aut vestri laboris deserit
meritum, quo dudum subdolum sanctæ religionis hostem ab
ipsis visceribus Ecclesiæ i depulistis; cum hære-
in suam tueri impietas Nestoriana non potuit, quia non
feellit famulam et discipulam veritatis, quantum simplicibus
infunderetur veneni per illa loquacis hominis colorata
mendacia. De quo virtutum agone processit ut per sollicitudinem
vestram ea k quæ per Eutychen diabolus molitus est, non laterent,

dum scriberet : at relatæ ad tempus quo epistolæ legerentur,
præteritæ fuissent. Hinc conciliantur formulæ quæ videntur
contrariæ, cum de hsdem legatis mox, uti meditabatur,
transmittendis nunc præteritis utitur epist. 79 et 80, quos
misimus; nunc autem futuro, nostros . . . dirigemus
epist. 81. Illud enim ad tempus quo litteræ legendæ erant,
istud vero ad tempus quo scribebantur, ex Leonis mente
referendum est. Observamus porro neque in hæc neque in
sequenti epistola quidquam responderi de concilio quod
imperator et ejus conjux Pulcheria in suis litteris
expetiverant. Id vero Leonem remississe plenioribus
scriptis, quæ per legatos dirigenda commemorat, liquet
ex epist. 82, c. 2, ad eundem Marcianum : *Piasimam
sollicitudini vestræ, quam de indicenda synodo habere
dignamini, per legationem, quæ festum ad clementiam
vestram Deo annuente perveniet, quidquid ad causæ
utilitatem arbitror pertinere, plenius atque opportunius
suggeretur.* Id autem consulto factum fuit, eo quod
mutatis rerum circumstantiis post Theodosii mortem
(cum scilicet novo imperatore rectæ fidei patrocinante,
Eutyches ejusque fautores repressi et catholici episcopi
in Epheso depositi, ab exilio fuerant revocati, plures
vero jam decepti ad sanam mentem in dies revertentur),
Leo non ita necessarium generale concilium credidit
ut antea judicaret; vel saltem eo quod illud non in
Oriente habendum putaret, sed in Italia, ubi cum per
hoc tempus bellum ingrueret, concilium differendum
censuit, uti traditur epist. 83, 90 et 94. Hæc et
similia per legatos utilius et plenius viva voce quam
litteris tractanda existimavit.

e Editi, Adelfio. At ms. Ratisp. semper Adelfio;
et similiter habent in aliis epistolis antiquissimus
codex Vat. 1322, utriusque codd. Hisp. et Vat. Isid.
aliique veteres libri. Ita etiam Prosper et Marcellinus
tum in vulgatis, tum in mss. Idipsum confirmatur
inscriptione apud Aringhium t. II, p. 419 : ADELFO.

f Al. 59. Quæ autem antea 79 erat, nunc 106. Scripta
15 Aprilis a. 451.

g Exstat hæc epistola in mss. collect. Hisp., Isid. 11,
12, 13 usque ad 24, et in exemplari Siehardi.

h In collect. Hispanica hæc synopsis legitur : *Epistola
Leonis ad Pulcheriam Augustam, in qua gratias agit
quod Nestorianam et Eutychianam hæresim fidei
defensione destruxerit.*

i Vat. Hisp. et Isid. ac mss. collect. 11 et 21, cum
quatuor codd. Quesnelli, fidei sacramentum.

j Vat. Hisp. et Isid., depulisti.

k Quatuor mss. libri Quesn. et duo nostri, quæ po-
reunt diabolus.

et qui sibi singulas partes geminæ impietatis elegerant, una catholicæ fidei virtute procumberent. Secunda ergo hæc vobis de perempto Eutychetis errore victoria est; * quem, si quid sani cordis habuisset, dudum in auctoribus suis perculsum olinque prostratum facile potuerat declinare, ne de sepultis cineribus rediviva tentaret incendia commovere, ut in eorum transiret consortium, quorum secutus esset exemplum, gloriosissima Augusta. Libet igitur exultare cum gaudio, et pro vestræ clementiæ prosperitate digna Deo vota persolvere, qui tibi per omnes mundi partes in quibus Domini Evangelium prædicatur ^b duplicem jam et palmam contulit et coronam.

CAP. II. — Clementia igitur vestra cognoscat omnem Romanam Ecclesiam de universis fidei vestræ operibus plurimum gratulari, sive quod legationem nostram pio per omnia juvistis affectu, et quod sacerdotes catholicos, qui de ecclesiis suis injusta ^c fuerant ejecti sententia, reduxistis, sive quod reliquias sanctæ memoriæ Flaviani innocenti et catholici sacerdotis ad Ecclesiam cui bene præfuit fecistis ^d cum honore debito revocari. In quibus utique omnibus gloriæ vestræ multipliciter augmentum, dum et sanctos pro suis meritis veneramini, et ab agro Dominico spinas et tribulos vultis ^e auferri. Quosdam vero episcopos de his qui rebus impiis videntur præbuisse consensum, reconciliationem poscere, et Catholicorum communionem desiderare, tam ^f nostro-

* Quesnellus, qui si quid sani cordis habuisset, errorem dudum, etc. Anteriorum editionum lectionem omnibus nostris novem codicibus probatam et satis congruam revocavimus.

^b Vat. Hisp. et Isid., *duplicis gloriæ palmam contulit.*

^c Ita ex plerisque et potioribus nostris codicibus. Vulgati cum mss. collect. 21, *fuerunt.*

^d Quidam codd. omittunt *cum.*

^e Sic ex Ratisp. et exemplo Sighardi, ac mss. collect. 24, uti erat in editis ante Quesnellum apud quem *aufferre*. Mox pro vero quidam codices et antiquiores editi habent *sane.*

^f Intelliguntur legati quos Leo Anatolii causa Constantinopolim miserat an. 450. Vide epist. 69 et seqq. Hi autem; quos post Anatolii clericos Romam missos Constantinopoli discessisse videbimus annot. 4 (Col. 919, n. 6) in epist. 85, iisdem clericis rerum gestarum relationem ad Leonem dederunt, quæ cum Anatolii litteris eidem pontifici tradita fuit; unde ex utrisque didicit quosdam episcopos lapsos reconciliationem poscere, et catholicam communionem desiderare. Cum vero eosdem legatos per hoc tempus Constantinopoli jam discessisse Leo præsumeret, huic reconciliationi perficiendæ novam legationem dirigendam constituit, ad quam referenda sunt sequentia: *Participata nostrorum quos misimus*, etc. Hæc duæ legationes distinguendæ sunt, ne maxima confusio signatur. Ita in epistola sequenti cap. 2, verba: *Illud quidem quod præsentibus et agentibus nostris constitutum est approbamus*, ad priorem legationem pertinent; verba autem, quæ mox subiunguntur: *Sed cum legatis nostris quos misimus*, etc., spectant ad legationem secundam, quam una cum his litteris transmitters meditabatur, sed distulit in mensem Junium, uti observavimus annot. 7 (Col. 909, n. 4) in epist. 78. Hic præterea notare libet, verba laudatæ epist. 80, c. 2, *quod præsentibus et agentibus nostris constitutum est*, videri innuere quæ legati primæ legationis gesserunt dum Constantinopoli essent præsentibus: sicut indicant etiam illa cap. 3: *Dilectio-*

rum quam fratris et coepiscopi 1037 ^e mei Anatolii, cui testimonium ferre dignamini, relatione cognovimus; quorum desideriis sic præbemus ^h effectum, ut correctis, et quæ male sunt facta, propria subscriptione damnantibus, participata ⁱ nostrorum quos misimus cura cum supradicto episcopo pacis gratia tribuatur: quia devotionis utrumque est Christianæ, ut et pertinacis veritas justa coerceat, et conversos charitas non repellat.

CAP. III. — Quia vero novimus, quantum piæ sollicitudinis catholicis sacerdotibus mansuetudo vestra dignetur impendere, indicandum esse curavimus, fratrem et coepiscopum ^j meum Eusebium nobiscum degere, et nostræ communionis esse consortem, cuius commendamus Ecclesiam, quam dicitur vastare qui ^k illi injuste asseritur ^l subrogatus; illud etiam ^m a tua pietate poscentes, quod vos spontaneo facere non dubitamus arbitrio, ut tam fratrem et coepiscopum meum Julianum, quam Constantinopolitanos clericos, qui sanctæ memoriæ Flaviano fidelibus officii ad hæserunt, ea qua debetis gratia ⁿ foveatis. De omnibus vero pietatem vestram ^o per nostros quid fieri aut ordinari deberet instruximus. Data idibus Aprilis, Adelfio viro clarissimo consule.

1038 EPISTOLA ° LXXX.

P AD ANATOLIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

¶ Prima pro pace.

SYNOPSIS (Ex collectione Hispanica). — I. *De fide*

nem tuam hoc decet custodire quod nostri ibidem constituti dixerunt; ac si illi non amplius ibidem præsentibus essent: quæ eorum discessum confirmant. Hinc de iisdem cap. 1 S. Leo scribit: Fratrum nostrorum, quos Constantinopolim miseramus, relatione cognoscimus, ubi observandum tempus miseramus. Vide annot. 5 (Col. 913, n. c) in epist. sequentem.

^g Vat. Isid., *nostris*. In Vat. Hisp. errore librarii *vestri*.

^h Vat. Hisp. et Isid., *affectum*.

ⁱ Significantur ii, quos Leo Constantinopolim misit legatione secunda, de qua annot. ^f supra.

^j Vindebon. Hisp., *nostram*.

^k Id saltem Romæ per hoc tempus ferebatur. Nul- lum vero Eusebio Dorylæensi subrogatum tradit Liberatus in Breviario cap. 12, ut in postilla marginali observavit Quesnellus.

^l Ita ex Ratisp. utrisque Hisp., nec non ex Vat. Isid., aliisque mss. collect. 41 et 24, atque exemplo Sighardi. Editi cum codd. collect. 21, *a vestra pietate*. Mox, *facturam pro facere* in Vat. Hisp. atque Isid.

^m Editi cum aliquot codd., erronee, *faveatis*. Correximus ex ms. Ratisp. ac ex Vat. Hisp. et Isid.

ⁿ Intelliguntur legati qui cum his litteris mittendi credebantur; sed tantum mense Junio missi fuere, uti explicavimus annot. 7 (Col. 909, n. 4) in epistolam præcedentem. Confer etiam annot. 44 (*supra* ^e) in præsentem epistolam. Post pauca, *pro ordinari*, editi ante Quesn. habent, *declinari*. Quesnelli emendationem ex Grimano ac tribus aliis codicibus omnes nostri antiqui libri approbant.

^o Al. 60. Quæ autem antea 80 erat, nunc 106 Scr. 15 Aprilis an. 451.

P Exstat in mss. collect. 3, 8 Hisp. Isid. 11, 12 et 18 usque ad 24, ac in exemplo Sighardi, nec non in illo ex quo primæ Romanæ sermonum editioni aliquot epistolæ subjectæ fuerunt.

^q Ita cod. Grim. Quesnello annotante in margine.

ejus scriptis missis probata. — II. De his qui metu A contra potentiam contraque terrores non tenuisse
in hæresim lapsi sunt, ut si conversi fuerint recipian-
tur. — III. De nominibus hæreticorum ad sacrum
altare non recitandis. — IV. De commendatione [Al.
commemorazione] Juliani episcopi, vel eorum cleri-
corum qui Flaviano episcopo in fide adhæserunt.

LEO episcopus ANATOLIO episcopo.

CAP. I. — ^a Gaudemus in Domino, et in dono gra-
tiæ ipsius gloriamur, ^b qui, sicut dilectionis tuæ ^c liti-
teris et fratrum nostrorum quos Constantinopolim
miseramus relatione cognovimus, sequacem te evan-
gelicæ eruditionis ostendit: ut per sacerdotis pro-
babilem fidem merito præsumamus quod tota Eccle-
sia eidem credita nec rugam cujusquam sit erroris
habitura nec maculam, dicente Apostolo: *Despondi
enim 1039 vos uni viro virginem castam exhibere
Christo* (II Cor. XI, 2). Illa est enim virgo Ecclesia,
sponsa unius viri Christi, quæ nullo se patitur erro-
re vitari: ut per totum mundum una nobis sit
unius castæ communionis integritas, in qua societa-
tem tuæ dilectionis amplectimur; et ^d gestorum quæ
sumpsimus, seriem necessarii, sicut oportuit, mun-
ditam subscriptionibus approbamus. Ut ergo invicem
dilectionis tuæ animus nostris confirmaretur allo-
quiis, filios nostros ^e Casterium presbyterum, Patri-
cium et Asclepiadem diaconos, qui ad nos tua scripta
^f detulerunt, cum epistolis nostris post venerabilem
^g diem festi paschalis remisimus, indicantes nos, ut
supra diximus, de Constantinopolitanæ Ecclesiæ pace
gaudere, cui hanc curam semper impendimus, ut
eam nulla velimus hæreticorum fraude violari.

CAP. II. — De fratribus vero quos et epistolis tuis C
et legatorum nostrorum relatione communionis nos-
træ ^h cupidos esse cognovimus, eo quod doleant se

^a Ms. Vat. Hisp., *Gaudemus*, cum exemplari
primæ editionis, et cum mss. collect. 24, ac uno
Vat. collect. 21, in quibus post pauca, *gloriamur*.

^b Tres codices, quia. Vulgati ante Quesn., quia...
ostendit.

^c Hæc distinctio litterarum Anatolii et relationis
legatorum indicare videri potest legatos non per epi-
stolas, sed viva voce retulisse quæ hac in epistola
memorantur, ac si jam Romam pervenerint. Sed *re-
lationis* nomine Leo usus est in epistola præcedenti,
c. 2, cum loqueretur de Anatolio, qui sane per epi-
stolam retulit; ac præterea eos legatos serius in Ur-
bern ingressos patebit ex annot. 4 (Col. 919, n. °)
in epist. 83.

^d Horum gestorum fragmentum, quod superest ex
Vita S. Abundii apostolica legatione functi, in appen-
dice edetur.

^e Cod. Vallicell. A, 5 collect. 8 et exemplar primæ
editionis, *Caterium*. Vat. 5845 ejusdem collect. 8, D
Carnerium. Quesnellus in margine: Al., *Castorium*,
vel *Carterium*; quod postremum invenimus in mss.
collect. 21.

^f Unus Vat., *detulerant*. Prima editio, *qui vestra
scripta detulerunt*.

^g Exemplum primæ editionis, *diem festum pascha-
lem*. Cod. Grim., *diem Paschæ emisimus*. Cum cleri-
cis Constantinopolitanis hic memoratis hæ litteræ
traditæ fuerint, præteritum tempus *remisimus* a
Leone accipitur, uti explicavimus annot. 7 (Col. 909,
n. °) in epist. 78.

^h Prima editio, *cupiditate inflammatos esse*. Post
pauca Vindebon. Hisp. et Vat. collect. 11, *contra
impotentiam*, id est, immoderatam potentiam.

ⁱ constantiam, sed alieno sceleri præbuisse consen-
sum, cum ita eos formido turbasset ut in damnatio-
nem catholici atque innocentis antistitis, et in recep-
tione detestabilis pravitate trepido famularentur
obsequio, illud quidem quod præsentibus et agentibus
^j nostris constitutum est approbamus, ut suarum in-
terim Ecclesiarum essent communionem contenti; sed
cum legatis nostris quos misimus participata tecum
sollicitudine volumus disponatur, quatenus hi qui
1040 plenis satisfactionibus male gesta conde-
mnant, et ^k accusare se magis eligunt quam tueri,
pacis et communionis nostræ unitate lætentur; ita ut
digno prius anathemate quæ contra fidem catholicam
sunt recepta damnentur. Aliter enim ^l in Ecclesia
B Dei, quæ corpus est Christi, nec ^m rata sunt sacer-
dotia, nec vera sacrificia, nisi in nostræ proprietate
naturæ verus nos Pontifex reconciliat, ⁿ verus immaculati
Agni sanguis emundet. Qui licet in Patris sit
dextera constitutus, in eadem tamen carne quam
sumpsit ex Virgine sacramentum propitiationis exse-
quitur, dicente Apostolo: *Christus Jesus, qui mortuus
est, immo qui et resurrexit, qui est ° in dextera Dei,
qui etiam interpellat pro nobis* (Rom. VIII, 34). Neque
enim potest in aliquo benignitas nostra reprehendi,
cum satisfacientes recipimus quos doluimus esse de-
ceptos. Nec asperè igitur communionis nostræ gratia
deneganda est, nec temere largienda: quia SICUT
PLENUM pietatis est oppressis charitatem Dominicam
redhiberi, ita P justum est omnia perturbationis au-
ctoribus imputari.

CAP. III. — De nominibus autem ^q Dioscori, Juve-
nalis et Eustathii ad sacrum altare ^r recitandis dile-

ⁱ Vat. Hisp., *sententiam*. Mox cum Merlinus sine
ulla interposita particula ediderit, *constantiam alieno
sceleri*, ante vocem *alieno* addita fuit in editionibus
particula *sed*, quam quidem invenimus in Vindebon.
Hisp., in Vat. collect. 3 et in duobus collect. 8. At
cæteri novem codices diversarum collectionum præ-
ferunt et.

^j Vide annot. 11 (Col. 911 n. °) in epist. præceden-
tem, ubi hic legatos, qui antea Constantinopolim
missi fuerant, dein vero alios legatos, qui transmit-
tendi erant, indicari ostendimus. In verba autem,
ut suarum interim Ecclesiarum essent communionem
contenti, confer not. 4 Quesn.

^k Vat. Hisp. et alius Vat. collect. 11, *accusari*.

^l 1 qu. 1. In Ecclesia Dei qua corpus, c. 68.

^m Codd. collect. 8 cum Grimánico collect. 18 et
Barberino collect. 3, *sacrata sunt*. Prima editio,
sacra.

ⁿ Cod. Vat. collect. 3, et unus collect. 24, et
verus.

^o Unus cod. Vat., *ad dexteram*. Mox codd. Vat.
Hisp. et Isid., *Neque enim poterit*.

^p Cod. Vat. Isid. et alius collect. 11, cum duobus
Thuaneis, et uno Cantabrig. Quesnelli, *justum est
omnia perturbantis auctoritatem amputari*.

^q Vide notam 2 Quesnelli.

^r Editi cum utrisque Hisp. aliisque posterioribus
collectionibus inserunt *non*. Delevimus autem aucto-
ritate præstantiorum et vetustiorum collectionum,
nimium ms. Vat. collect. 3, duorum collect. 8, et
præstantissimi Ratisp. collect. 19, cum quibus concu-
nunt exemplaria primæ editionis atque Sighardi.
Enimvero hac in re Anatolius dubitasse videtur,

ationem tuam hoc decet custodire, quod nostri ibidem constituti faciendum esse dixerunt, quodque honorande S. Flaviani memoriæ non repugnet, et a gratia tua Christianæ plebis animos non avertat. Nam iniquum nimis est atque incongruum eos qui innocentes et catholicos sua persecutione vexarunt sanctorum **1041** nominibus siue discretionem misceri; cum damnatam impietatem non deserentes ^b ipsi se sua pravitate condemnent; quos convenit, aut percelli pro perfidia, aut laborare pro venia.

CAP. IV. — Fratrem verò et coepiscopum ^c nostrum Julianum, et clericos qui sanctæ memoriæ Flaviano fidelibus officiis adhæserunt, dilectioni quæque tuæ volumus adhærere: ut quem ^d fidei suæ meritis vivere apud Deum nostrum novimus, in te sibi eum præsentem esse cognoscat. Illud quoque dilectionem tuam nosse volumus, fratrem et coepiscopum nostrum Eusebium, qui causa fidei multa discrimina laboresque toleravit, nobiscum interim demorari et in nostra nunc communionem persistere: cuius Ecclesiam tua sollicitudine voluptus esse defensam, ^e ut nihil eodem absente depereat, et nullus ei in aliquo præiudicare præsumat, donec cum litterarum nostrarum ad vobis prosecutione perveniat. Et ut major circa te vel nostra vel totius Christianæ plebis affectio provocetur, hoc quod ad dilectionem tuam scripsimus in omnium volumus notitiam pervenire: ut qui Deo nostro ^f deserviunt de confirmata apud te pace sedis apostolicæ gratulentur. ^g De cæteris vero causis atque personis dilectio tua litteris, quas per nostros ^h accipiet, plenius instruetur. Data ⁱ idibus Aprilis, Adolphe viro clarissimo consule.

1042 EPISTOLA I LXXXI.

^k AD JULIANUM EPISCOPUM.

SYNOPSIS. — Julianum diu per Dioscori improbita-

tametsi legati, dum Constantinopoli essent, Dioscorum, Juvenalem, et Eustathium, e diptychis non recitandos affirmassent, eo quod Ephesinæ impietatis capita haberentur. Ratio quam S. Leo subjicit legatorum sententiam approbat. Hinc ex codicibus Vat. 5845 collect. 8, Ratisp. et mss. collect. 24, nec non ex prima editione ad Sichardo prætulimus dixerunt pro vulgato *dixerint*.

^a Vat. Hisp. et Isid. cum tribus laudatis a Quesnello codd., *inimicum*.

^b Exemplum primæ editionis, ipsa sua pravitate condemnatur.

^c Cod. Ratisp. omittit *nostrum*: et dein habet *vel clericos*, sumpto *vel* pro *et*, quod pariter legitur in Vindehon. Hisp. et hic et in titulo hujus capituli, in eodibus collect. 41 et 24, nec non in exemplis Sichardi et primæ editionis.

^d Cod. Barb. collect. 3 et Vat. 5845 collect. 8, nec non Grim. et prima editio, *fidei sacramentis*.

^e Sex voculas subæquentes desiderat Grimanicus codex. Quidam codices, et nihil. Ratisp., *ut et nihil*, quæ mox supprimitur ei.

^f Exemplum primæ editionis, *nunc serviunt*.

^g Item exemplar: *De cæteris vero dissidii causis atque perversionis dilectio tua*, etc.

^h Indicatur epistola 85. Vide annot. 7 (Col. 909, n. d) in epist. 78.

ⁱ Sic omnes nostri codices et editi, Quesnellus in margine. Al., *vi idus*.

^j Al. 61. Quam autem ante 81, nunc 107. Scripta

tem vexatum monet lapsos in communionem recipi non debere, nisi perfidia cum auctoribus damnata.

LEO episcopus JULIANO episcopo.

Litteras fraternitatis tuæ per filios nostros Constantinopolitanos clericos, nuntias tuæ salutis accepi; quibus te magnis tribulationibus gravatum fuisse significas: cum utique non defuerit materia sollicitudinis et laboris, quæ inter procaces catholicæ fidei adversarios inhaerentem veritati animum fatigaret; ^l isque, ut scribis, fuerit animus ut per occasionem necessitatis et nobis te et patriæ præsentares. Quod vere futurum speraveram, ut apertius omnium hæreticorum ambages tuo ore ^m recognoscerem. Sed gratias Deo, quod ita et incolumitas tua, et Ecclesiæ causa profecit, ut liberum tibi fuerit apud eos interim degere, quorum nobis probabilis consensus innotuit, sicut et fratris Anatolii scripta profitentur, et gesta quæ apud ipsam eorum nostris sunt confecta demonstrant, frater charissime. Romeantibus ergo prædictis, salutationis vicissitudinem reddo, et ut contra falsitatis astutias perseverantem diligentiam teneas fidenter exhortor; cum tibi ad hoc et tuus animus et nostra auctoritas suffragetur. Quoniam hec de multis meliora indicata sint, quod scilicet doleant se deceptos, et damnata perfidia cum auctoribus suis, gratiam nostram communionis exposcant (quod nos adeo libenter accepimus, reddituri his hanc quam desiderant communionem, eum promissa ⁿ compleverint), quodam tamen **1043** persistere in sua obduratione cognovimus: quos oportet districtius comprimere, si nequeant benignitate sanari. Ad quam rem nostros post diem venerabilem ^o Paschæ dirigemus, qui tecum participato consilio ea quæ a

13 Aprilis an. 451.

^k Invenitur hæc epistola in mss. collect. 12, 18 et 19.

^l Duo codd. collect. 12, *idque, ut scribis, fuerit animi*. Ratisp. habet *idque*, sed *animus*.

^m Ita ex mss. superiori annotatione memoratis. Vulgati ex aliquo codice, *cognoscerem*, omissio *re* ob eandem litterarum concursum in fine vocis præcedentis.

ⁿ Ratisp., *promissa*.

^o Vocem *Paschæ*, quæ in nostris mss. et editis deest, a Quesnello insertam ex codice Grimanico retinimus, ea quod similiter in epistola præcedenti cap. 1, *post venerabilem diem festi paschalis* Constantinopolitani clerici ad Anatolium remissi seu potius remittendi tradantur, cum quibus suos quoque legatos S. Leo transmittere jam destinaverat, uti monuit annot. 7 (Col. 603, n. d) in epist. 78. Hanc autem postillam idem Quesnellus margini adiecit: *Grimanicus addit Paschæ, hoc forte intelligens de octava Paschæ, quod fuerat 8 Aprilis*. Id censuit, propterea quod hanc epistolam exaratam credidit ipsis idibus Aprilis quibus signatur. Sed omnes has epistolas notatas idibus Aprilis ante Pascha fuisse scriptas, cum Leo cogitabat legatos Constantinopolitania clericis remeantibus jungere; signatas autem fuisse ea die qua mutato consilio legationem distulit, et solos Constantinopolitanos clericos dimisit, probabilis est. Sic enim conflatum quæ in hujusmodi litteris difficultatem facessunt. Hinc autem præ die Paschatis, *o* octavam hoc loco intelligere opus non est.

nobis constituta fuerint exsequantur. Data idibus Aprilis, Adelfio viro clarissimo consule.

EPISTOLA • LXXXII.

AD MARCIANUM AUGUSTUM.

• **Synopsis.** — I. Pro conservatione catholice fidei gratulatur, cuius pacis imperii rependitur. — II. De solis errantibus agendum esse, non de fide vel Scripturis, quas aliter quam SS. Patres interpretari nefas sit.

LEO episcopus MARCIANO Augusto.

CAP. I. — ^d Quamvis per Constantinopolitanos clericos ad pietatem tuam ante ^e rescripserim, sumptis tamen clementiæ vestræ ^f litteris per virum illustrem præfectum 1044 urbis filium ^g meum Tatianum, magnam materiam gratulationis accepi: quia studiosissimos vos ecclesiasticæ pacis agnovi. Cui sancto desiderio ^h digna equitate confertur, ut quem statum esse cupitis religionis, eundem habeatis et regni. Nam inter principes Christianos Spiritu Dei confirmante concordiam, gemina per totum mundum fiducia roboratur: quia profectus charitatis et fidei utrorumque armorum potentiam insuperabilem facit, ut propitiato per unam confessionem Deo, simul et hæretica falsitas et barbara destruat hostilitas, gloriosissime imperator. Aucta igitur per imperialem amicitiam spe cœlestis auxilii, confidentius pietatem vestram pro sacramento salutis humanæ incitare præsumo: ne cujusquam procaci ⁱ impudentique

versutia quasi de incerto quid sequendum sit sinatis inquiri. Et cum ab evangelica apostolicaque doctrina ^j ne uno quidem verbo liceat dissidere, aut aliter de Scripturis divinis sapere, quam beati apostoli et patres nostri didicerunt atque docuerunt, nunc demum indisciplinata ^k moveatur et impleat questiones, quas olim mox ut eas per apta sibi corda diabolus excitavit, per discipulos veritatis Spiritus sanctus exstinxit.

CAP. II. — Nimis autem ^l iniquum est ut per paucorum insipientiam ad conjecturas episcoporum et ^m ad carnalium disputationum bella revocentur, tanquam reparata disceptatione 1045 tractandum sit ⁿ utrum Eutycheus imple semerit, et utrum perverse Dioscorus judicari, qui in sanctæ memoriæ Flaviani condemnatione se percussit, et simplices quosque, ut ^o in eandem ruinam provelerentur, impedit. Quorum multis jam, ut cognovimus, ad satisfactionis remedia conversis, et veniam de inconstanti trepidatione poscentibus, non cujusmodi sit fides ^p tenenda tractandum est, ^q sed quorum precibus et qualiter annuendum. Unde plerumque sollicitudini vestræ, quam ^r de iudicanda synodo habere dignamini, per legationem, quæ contentam ad clementiam vestram, ^s Deo annuente, perveniet, quidquid ad eorum utilitatem arbitror pertinere, plenius atque opportunius suggeretur. Data ^t nono kalendas Mali, Adelfio viro clarissimo consule.

^a Al. 62. Quæ autem antea 82 erat, nunc 103. C Scripta 15 Aprilis an. 451.

^b Exstat in mss. collect. Hisp. Isid. 41, 42, 48 et 21 usque ad 24, ac in exemplo Sighardi.

^c In Hispanica: *Ejusdem Leonis ad Marcianum Augustum, ubi de illo pro conservatione catholice fidei gratulatur.*

^d Exemplum Sighardi, *Etsi per Constantinopolitanos. Post pauca, ad pietatem vestram in editis ante Quesn. cum mss. collect. 24.*

^e Indicatur epistola 78.

^f Hæc Marciani litteræ a Tatiano delatæ, diversæ sunt a præcedentibus 75 et 76. Hæc enim ultima data fuit die 22 Novembris an. 450. Tatianus vero præfectus urbis Constantinopolitanæ nondum Constantinopoli discesserat die 18 Decembris anni ejusdem, ut liquet ex lege Cod. Justiniani, tit. de Officio prætorum, quæ eidem Tatiano inscribitur, data xv kal. Januarii Constantinopoli, Valentiniano vii et Avieno cons. ubi perperam præfectus prætorio appellatur, cum et apud Leonem et in aliis documentis ^g ann. 451 et 452 semper præfectus urbis nominetur. Hunc quidem Tatianum post traditam Constantinopolitanis clericis epistolam 78 signatam die 13 Aprilis Romam advenisse, et imperiales litteras Leoni tradidisse hoc loco non obscure significatur. Hæc igitur Marciani litteræ, quibus Leo hic respondet, desiderantur.

^h Vindebon. Hisp., nostrum. Grim. perperam, Tatianum.

ⁱ Quesnellus, *divina*. Anteriorum lectionem restituit, quippe quam omnes nostri codices et exemplar Sighardi approbant.

^j Vat. Hisp. et Isid., *imprudensque*.

^k Utrique Hisp. et Vat. Isid., *ne in uno quidem. Duo alii codd. cum Sighardo, nec uno. Mox, deviare pro dissidere* in mss. collect. 21. Deum habere proovere in Vat. Hisp. et Isid.

^l Editi cum nonnullis mss., *moveatur*. Ne autem sensus maneat suspensus, magis placuit *moveatur* ex Vat. Hisp. et Isid. Mox, pro *questiones* Vat. collect. 11 habet *suggestiones*.

^m Vat. Hisp. et Isid., *intuitum*.

ⁿ Editi ante Quesn., *ad carnalium disceptationum bella provocentur*. Exemplar Sighardi et mss. collect. 24 omittunt *ad carnalium disceptationum*. Mox Quesnellus, *reparata disputatione*. Secuti sicut lectionem cod. Vindebon. Hisp. et mss. collect. 21.

^o Cod. Grimæ. transiit quinque subsequentes voces libraril salta ab *utrum Eutycheus ad utrum pervenit*; ubi editi cum mss. collect. 24 pro *perverso* habent *imple*. Hæc autem notandum est Leonem noluisse in disputationem adduci vel fidem quam ipse contra Eutychem definierat, vel iudicium Dioscori, sive Pseudoephesinum adversus S. Flavianum, quod jam antea irritum declaraverat. De solis lapsis qui reconciliationem petebant agendum creditur, ut *poteret quorum precibus et qualiter annuendum*; et in hæc rem legatos Constantinopolim die 9 Junii direxit.

^p Exemplar Sighardi et codd. collect. 24 omittunt *tenenda*.

^q Vat. Hisp. et Isid. ac mss. collect. 11 et 21, *sed eorum precibus qualiter sit annuendum*, quibus affines sunt editiones ante Quesnellum ac exemplar Sighardi, in quibus tantum deletur *sit*.

^r Iidem codd., *de colligenda synodo*. Cur responsum quod synodum legatorum instructioni remisit, diximus annot. 7 (Col. 909, n. 4) in epist. 78.

^s In Vindebon. Hisp. erronee omittitur *Deo*. Hunc defectum supplēvit auctor collect. Vat. Hisp., scribens, *annuente Christo*, et inde hæc lectio in Vat. Isid. atque similes codices manavit.

^t Ita enim editi omnes nostri codices. Quesnellus in margine. Al., viii kal.

EPISTOLA ^a LXXXIII.^b AD EUMDEM MARCIANUM.

^c SYNOPSIS. — I. *Pro patefacta Anatolii fide, Eutyche represso, revocatis episcopis, reductis in urbem S. Flaviani reliquiis, gratulatur.* — II. *Legatos se mittere pro reconciliandis lapsis episcopis. Concilio convocando opportunum tempus non esse.*

1046 LEO episcopus MARCIANO Augusto.

CAP. I. — Multam mihi fiduciam ^d scribendi ad clementiam vestram, et litterarum vestrarum, quas veneranter accepi, et ^e coepiscopi mei revertentes a Constantinopoli præbuerunt, non sola assertionem verborum, sed ipsis jam ^f operum effectibus demonstrantes, ad defensionem catholicæ fidei divinum in vobis vigere præsidium. Quo utique non solum Ecclesiæ status, sed etiam vestri robor munitur imperii: ut merito ^g ejus expectetis protectionem, cujus colitis veritatem, gloriosissime imperator. Nam ut et fratris mei Anatolii citius manifestaretur integritas, et olim damnati erroris ^h redivivus assertor locum in Christi Ecclesia non haberet: ut catholici episcopi, quos nuper hæreticorum persecutio depravare non potuit, ab injustis revocarentur exsiliis; utque reliquiis beatæ memoriæ Flaviani digno honore susceptis, impietatem suam ⁱ condemnator ejus agnosceret: vestræ virtutis titulus, vestræ pietatis est fructus. Cui confido etiam aliarum insignia accumulanda palmarum: ut sicut Constantinopolitana Ecclesia, recepta apostolicæ fidei libertate, lætatur, ita omnes regni vestri provinciæ emundatas ^j se esse a diabolici dogmatis contagio gloriantur. Ut ergo præcedentibus ^k litteris indicavi, fratres meos ^l Lucentium episcopum et Basilium presbyterum, qui sollicitudinis meæ partes possint implere, dixi: favori eos pietatis vestræ in omnibus quæ

^a Al. 63. Quæ autem antea 83 erat, nunc 108. Scripta 9 Junii an. 451.

^b Existit in mss. collect. Hisp. Isid. 11, 12, 18, 19 et 21 usque ad 24, ac in exemplo Sighardi.

^c In Hisp. hic titulus cum editis ante Quesn. exhibetur: *Ubi inter cætera pro defensione fidei catholica gratulatur.*

^d Quesnellus, *rescribendi*, ut in nostris mss. collect. 21. Ex Ratisp. utrisque Hisp. Vat. Isid. aliisque codicibus anteriorum editionum lectionem revocavimus.

^e Cum hi Leonis legati Constantinopoli in Urbem reduces novas imperatoris litteras ad eundem pontificem attulerint, quibus nunc respondet, paulo ante hoc tempus Romam pervenisse noscuntur.

^f Ms. Ratisp. delet *operum*.

^g Idem codex, *expectatis*. Mox editi ante Quesn., nullus tum ejus tum nostris mss. suffragantibus, *cujus colitis religionem et veritatem*.

^h Vat. Hisp. et Isid., *qui redivivus affertur, locum, etc.*

ⁱ Idem codd., *condemnatus agnosceret*.

^j Vindebon. Hisp. delet *se*. Ratisp. et Sighardus delent *esse*. Mox, *contagione in sex nostris codicibus*.

^k Intelliguntur epist. 78 et 82.

^l Ratisp. hic habet *Lucentium*, in tribus autem sequentibus epistolis *Lucensem*; quemadmodum hæc in epistola præferunt etiam utrique Hisp. Vat. Isid., alius Vat. collect. 11 et exemplar Sighardi; sed in aliis litteris habent *Lucentium*.

A sunt agenda commendans. Nam ^m cum et 1047 fratris mei Anatolii scriptis, et nostrorum sermone cognoverim multos de his qui apud Ephesum Dioscori factione compulsus detestabilibus statutis ⁿ ponendum præbuerit consensum, inconstantia suæ veniam postulare, et communionem catholicam per satisfactionem correctionis expetere, non fuit talium negligenda conversio, qui non proprio sensu, sed ^o improbi præsumptoris impulsu in hæc incidisse noscuntur, in quibus liberum non habuerant iudicium.

CAP. II. — Ne ^p igitur vel resipiscantium desideria mora longior fatigaret, vel incuriosa facilitas temere aliquos ac sine discretione susciperet, injunctum est ab apostolica sede directis, ut in consortium ^q suæ deliberationis adscito Constantinopolitanæ urbis antistite, et pestilentia contagia non admittantur, et saniantis remedia non negentur. Quæ industria in omnibus quæ nequiter gesta sunt emendandis, celerem juvante Domino consequetur effectum, si reparatióni pacis ecclesiasticæ opem suam vestra pietas dignetur adjungere: ut ^r vobis ita regnantibus, et Dei regnum intra vos habere mereamini, et catholicam fidem nulla falsitas violet, nulla hæresis inquietet; nec cuiquam liceat doctrinam evangelicam deserere, et sacerdotali honore gaudere. Synodum vero fieri, ut meminit clementia vestra, etiam ipsi poposcimus. Sed sacerdotes provinciarum omnium congregari præsentis temporis necessitas nulla ratione permittit: quoniam illæ provinciarum, de quibus maxime sunt evocandi, ^s inquietatæ bello ab Ecclesiis suis eos non patiuntur abscedere. Unde opportuniori tempori, ^t propitiante Domino, cum firmior fuerit restituta securitas, jubeat vestra clementia reservari. De qua re plenius

^m Vat. Hisp. ac Isid. et alius collect. 11 cum Vindebon. Hisp. omittunt *cum*; sed illi, non autem Vindebon. postea pro *cognoverim* emendarunt *recognovi*, vel *cognovi*.

ⁿ Editi antiquiores, *præbuerit consensum pœnitendo*. Quesnellus emendavit ex Grimæico tribuque aliis codicibus, quibus addi possunt octo nostri ac exemplum Sighardi.

^o Editi anteriores Quesn. cum mss. collect. 24, *impitii*.

^p Ratisp. Vindebon. Hisp. et mss. collect. 11 ac 24 cum Sighardo, *Ne itaque*.

^q Codd. collect. 21 omittunt *suæ*. Dein, *adscito ex Ratisp. et duobus aliis codd. magis placuit quam in Vulg., accito*; Constantinopolitanum enim antistitem legatis adjunctum inuit. Postea in Vindebon. Hisp., *Constantinopolitanæ antistite*; correctum in Vat. Hisp. et Isid., *Constantinopolitano episcopo*.

^r Editi ante Quesn. cum mss. collect. 24, *vobis in terra regnantibus*.

^s Editi antiquiores cum Vat. Hisp. Isid. et mss. collect. 11, 21 et 24 atque Sighardo, *inquietante bello*. Quesnellus cum nostro Vindebon. Hisp., *inquieta bellorum*. Ratisponensis lectionem prætulimus. Indicatur bellum quod Atila hoc anno adversus Valentinianum commoverat, unde Occidentis provinciæ perturbatæ fuerunt.

^t Ratisp. et codd. collect. 24 cum Sighardo, *propitiato Domino*.

inter cætera apud pietatem vestram poterunt atque A
gare quos misi. Data ^a v idus Junii, Adelfio viro
clarissimo consule.

1048 EPISTOLA ^b LXXXIV.

^c AD PULCHERIAM AUGUSTAM.

SYNOPSIS. — I. Legatos mittit qui cum lapsis summa
prudentia et moderatione agant. — II. Extra unita-
tem fieri qui naturam nostram in Christo negat. —
III. Rogat ut Eutyche ad longinquiora transferatur,
ejusque monasterio catholicis præficiatur.

LEO episcopus PULCHERIE Augustæ.

CAP. I. — Religiosam pietatis vestræ sollicitudi-
nem, qua universo mundo, Deo inspirante, con-
sultis, crebrioribus alloquiis incitare præsumo, ut
operum ^d vestrorum profectum necessaria perfectio
subsequatur; ac sicut de statu Constantinopolitanæ B
Ecclesiæ gratulamur, cujus et sacerdos et populus
catholicæ puritatis fidem jam tenere cognoscitur,
ita etiam aliorum concursus nobiscum sit de Verbi
incarnatione confessio. Unde quod facturum me
aliis litteris indicaveram, Lucentium episcopum, et
Basilium presbyterum fratres meos dirigere ^e pro-
peravi, qui dispositiones meas, fratris mei Anatolii
devotione sociata, secundum eas quas acceperunt
regulas exsequantur, gloriosissima Augusta. Sicut
enim prædicti episcopi scriptis et clericorum ejus
suggestione patefactum est, multa sunt quæ indul-
gentius sunt curanda, multa quæ justius ^f coer-
cenda: ut in causa tantæ perturbationis, nec distri-
ctio sit nimis aspera, nec remissio parum cæta;
cum aliud satisfaciendum, aliud pertinacibus de-
beatur.

CAP. II. — Offertur ergo pietati vestræ digna ma-
teria, 1049 quæ placitam ^g Domino curam sancti
cordis exerceat, et præcedentium meritorum coro-
nas etiam de præsentis erroris abolitione multiplicet.
Sicut enim Nestoriana impietas, ita et Eutychiana
blasphemia ^h ab omnium est catholicorum eliminanda
consortio. Quia tam impium est, consempiternam
et consubstantialem Patri Filii Deitatem, etiam ex
utero Virginis matris partu editam negare corporeo,
quam unam in Dei Filio post incarnationis sacra-
mentum affirmare naturam: ut scilicet aut humani-
tas ejus refutetur aut Deitas: cum ⁱ unitione utrius-

^a Retinimus diem editorum ante Quesn., quippe D
qui non solum legitur in exemplo Sighardi, et in
mss. collect. 12 et 24, verum etiam in præstantis-
simo Ratisp. et in Vindebon. Hisp. Quesnellus ex
Grim. et noster Vat. collect. 11, vii idus. Vat.
Hisp. et Isid., vi idus. Mss. duo collect. 21, idus,
ubi numeralis nota collectoris vel librarii errore
omissa fuit.

^b Alias 64. Quæ autem antea 81 erat, nunc 111.
Scripta 9 Junii an. 451.

^c Est in mss. collect. 12, 18 et 19.

^d Cod. Ratisp., nostrorum.

^e Vulgati ante Quesn. male, præparavi.

^f Cod. Grim., inquirenda.

^g Ratisp., Deo.

^h Idem Ratisp., ab omni catholicorum est abomi-
nanda consortio.

ⁱ Idem codex, unione.

que essentialis, nec altera sit in alteram versa, nec
assumpta in assumente finita; sed et Verbi incom-
mutabilitas, et carnis atque animæ veritas maneat
inseparabiliter in unitate personæ. Quod qui testi-
ficante lege, credentibus patriarchis, annuntiantibus
prophetis, prædicante Evangelio, docentibus aposto-
lis, et toto mundo confitente non credunt, extra sa-
cramentum corporis Christi, extra unitatem sunt
nominis Christiani.

CAP. III. — Quorum sicut ruinam dolemus, ita
perfidiam detestamur. Ut autem circa talium perso-
nas sincerum servetur ubique iudicium, et aliud cor-
rectis, aliud pertinacibus rependatur, vestra pietas
nostros, qui ab apostolica sede sunt missi, fovere
dignetur; eorumque omnes quas injunximus adjuvet
actiones; quo citius ac facilius, auxiliante Domino,
quæ ad vestram gloriam et ad totius Ecclesiæ pacem
proficiant exsequantur. De Eutyche autem totius
scandali et pravitatis auctore, hoc clementia vestra
præcipiat, ut ab eo loco qui Constantinopolitanæ urbi
nimis vicinus est, longius transferatur: ne fre-
quentioribus solatiis eorum quos ad impietatem
suam traxit utatur. Monasterio quoque ipsius, cui
perniciose indigneque præsedet, catholicum abbatem
jubete præponi, qui illam servorum Dei congrega-
tionem et a pravo dogmate liberare, et institutis ve-
ritatis possit 1050 imbueri. Data ^k v idus Junii,
Adelfio viro clarissimo consule.

EPISTOLA ^l LXXXV

^m AD ANATOLIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

SYNOPSIS. — I. Ut qui hæreticorum erroribus metu,
non voluntate implicati sunt, per satisfactionem et
non dubiam professionem suscipiantur. — II. Prin-
cipes hæreticorum sibi reservat discutiendos; eorum
nomina ad altare interim recitari vetat. — III. De
commonitorio ei respondet; ad sollicitudinem hor-
tatur; cuncta sibi referri postulat.

LEO episcopus ANATOLIO episcopo.

CAP. I. — Licet sperem dilectionem tuam ad omne
opus bonum esse devotam, ut tamen efficacior tua
ferri possit industria, necessarium ⁿ et congruum fuit
fratres meos Lucentium episcopum, et Basilium
presbyterum, ut promisimus, destinare; quibus tua
dilectio societetur, ut nihil in his quæ ad universalis
Ecclesiæ statum pertinent, aut dubie agatur aut

^l Vulgati, annuentibus. Melior trium nostrorum
codicum lectio.

^k Quesnellus ex Grimonico, vii idus. Cæteri editi
cum codd. collect. 12, idibus. Ratisponensem se-
quimur, qui in quatuor epistolis per eandem legatos
transmissis eundem diem more Leonis constanter
præfert.

^l Alias 65. Quæ autem antea 85 erat, nunc 112.
Scripta 19 Junii an. 451.

^m Exstat hæc epistola in iisdem mss. in quibus
superior 85.

ⁿ In Hispanica hic titulus legitur: *De his qui in
hæreticorum erroribus metu, non voluntate implican-
tur, ut per satisfactionem in Ecclesia suscipiantur,
et ut hæreticorum nomina ad altare non recitentur.*

^o Apud Raramum lib. iv contra Græcos tou. I
Spicil. Acher. pag. 109, et commodum fuit.

segniter cum, * residentibus vobis, quibus executionem nostre dispositionis injurimus, ea possiat agi cuncta moderatione, ut nec benevolentia partes nec justitia negligantur, sed absque personarum acceptione divinum in omnibus **1051** iudicium cogitur. ^b Quod ut recta observantia valeat custodiri, catholicæ primitivæ fidei servetur integritas; et quia per omnia angusta et ardua via est, quæ ducit ad vitam (*Matth.* vii, 14); neque in sinistram neque * ad dexteram ab ejus tramite devietur. Et quia evangelica et apostolica fides omnes expugnat errores, et ab uno latere Nestorium dejicit, ab alio Eutychen et participes ejus elidit hanc regulam mementote servandam, ut quitumque in illa synodo, quæ nomen synodi nec habere ^d poterit nec mereatur, et in qua malevolentiam suam Dioscorus, * imperitiam **B** autem Juvenalis ostendit, dolent, ut dilectionis tuæ relatione comperimus, se metu victos et terrore superatos ad consensum scelestissimi iudicii potuisse compelli, et communionem catholicam obtinere desiderant, satisfactioni eorum pax fraterna præstetur; ita ut non dubiis professionibus Eutychen cum suo dogmate, cumque consortibus suis anathematis exsecratione condemnent.

CAP. II.—De his autem qui in hac causa graviter peccaverunt, et ob hoc superiores sibi locum in eadem infelici synodo vindicarunt, ut ^e humiliorum fratrum simplicitatem arrogantiae suæ præjudiciis aggravarent, si forte resipiscunt, et a facti sui defensione cessantes, in condemnationem proprii convertuntur erroris; horum si satisfactio talis accedit quæ non **C** refutanda videatur, materioribus apostolicæ sedis consiliis reservetur, ut examinatis omnibus atque præpensis, de ipsis eorum actionibus quid constitui

* Ita cum anterioribus vulgatis codex Ratisp. utriusque Hisp. Vat. Isid. Ratramnus, Sichardus alique nostri veteres libri, exceptis duobus collect. 21, qui mittunt nobis. Quesnellus, *residentibus his*, ex cod. Grimnico. Laudat etiam Trecoptith. ac duos Thuaneos; ex quibus duo sunt collectionis 5. At in hac collectione hæc epistola non invenitur; et si quidem exstat in his duobus codicibus, additamentum profecto est quod ad hanc collectionem non pertinet: unde in Thuanei ipsius tabula ab eodem Quesnello edita, quæ omnia ejus collectionis documenta recenset, nequaquam apparet. Notat porro idem Quesnellus in marginali postilla, improbens nostram lectionem, *residentibus vobis*, his verbis: « Quasi Leo dispositionis suæ executionem episcopo Constanti-nopolitano injurasset Romanus. » Sed Anatolium hac in re delegatum, seu legatis specialiter adjunctum ostendunt verba paulo ante præmissa quibus tua dilectio societur; et in ep. 83, c. 2: *Injunctum est ab apostolica sede directis, ut in consortium suæ deliberationis adscito Constantinopolitanæ urbis antistite*, etc. Executionem autem pontificæ dispositionis eidem injunctam ostendunt sequentia capituli tertii: *Annitere itaque, ut..... fideliter et efficaciter... exsequaris*. Paulo post apud Ratramnum, et in tribus codd., *ea possint agi cuncta cum moderatione*.

^b Quæ ut recta observantia valeant custodiri in Ratisp. cod. legitur. V. l. Hisp. et Isid. ac mss. collect. 11, *Quod ut... valeant custodire*.

^c Ratisp. cum duobus aliis codd., Vat. in dexteram.

^d Editi ante Quesn. cum exemplo Sichardi, potui, Ratisp., potuerit.

A debeat estimatur. Neque prius in Ecclesia, cui te Dominus voluit presidere, cujusquam tallum, ut ^h ante jam scripsimus, nomen ad altare recitetur, quam quid de eis constitui debeat rerum processus ostendat.

CAP. III.—De commonitorio vero, a clericis dilectionis tuæ nobis oblato, necessarium non fuit epistolis quid videretur inserere cum sufficeret legatis cuncta committi, quorum sermone ex omnibus diligentius instrueris. Annitere itaque, frater charissime, et quæ Ecclesie Dei congruant, fideliter et efficaciter **1052** cum his fratribus, ⁱ quos tanta rei idoneos auctores elegimus, exequaris; præsertim cum i ipsa vos causæ ratio, spesque divini auxilii cohortentur, et clementissimorum principum tam sancta sit fides, tam religiosa devotio, ut in eis non solum Christianum, sed etiam sacerdotalem experiamur ^k affectum. Qui utique per ea pietate qua se esse Dei famulos gloriautur, omnes suggestiones vestras fidei catholicæ profuturas, dignanter accipiant, ut ipsorum quoque ^l opere et pax Christiana reparari, et error impius possit aboleri. Ac si de aliquibus amplius fuerit deliberandum, celeriter ad nos relatio dirigatur: ut pertractata qualitate ^m causarum, nostra, quid observari debeat, sollicitudo constituat. Data ⁿ v idus Junii, Adelfio viro clarissimo consulo.

EPISTOLA ° LXXXVI.

P AD JULIANUM CORNENI EPISCOPIUM.

Synopsis.—*Pro communi amicitia et Ecclesie bono sollicitudinem Juliani legatorum suorum curæ juncti postulat ad reliquias hæreticorum extinguendas.*

LEO JULIANO episcopo.

Quam gratum mihi semper est epistolam tuam di-

^e Vindebon. Hisp., inertiam. Vat. Hisp., *mæstitiam*. Ratramnus cum Vat. Isid. et alio collect. 11, *industriam*.

^f Vat. Hisp. et Isid. cum Ratramno et mss. collect. 11 ac 21, *humilitate*.

^g Vat. Isid., et facti sui defensionem cassantes. Paulo post apud Ratramnum, *accedit*.

^h Vat. Hisp. et Isid., *ad te jam scripsimus*, nimirum epistola 80.

ⁱ Lectionem vulgatorum ante Quesnellum restitimus auctoritate Ratisp. exempli Sichardiani, et codicum collect. 12 et 24. Accedit Vindebon. Hisp., in quo solum errore amonensis *constanter et pro quos tantæ rei scriptum fuit*. In Vat. Hisp. et Isid. emendatum arbitrio primi scriptoris, *constanter quos idoneos*; sed in Vat. Hisp. voci *constanter* subjiciuntur puncta, quæ hanc vocem delendam indicant. Quesnellus cum uno nostro Vat. collect. 21, *quos tantæ curæ idoneos*.

^j Ratisp. Vat. Hisp. ac Isid. addunt et Paulo post Vindebon. Hisp., *cohortetur*.

^k Vat. Hisp. et Isid., *effectum*.

^l Quesnellus in margine. Alias, *ope*.

^m Vat. Hisp. Isid. et mss. collect. 11 ac 21, *horum*, nostra.

ⁿ Sic Ratisp. et mss. collect. 12 ac 24, cum Sichardo. Quesnellus, *vi idus*. Vindebon., *vi idus*. In Vat. Hisp. et alio collect. 11 erronee *vi idus Januarii*. Codd. collect. 21, *idus Junii*.

^o Al. 66. Quæ autem antea 86 erat, nunc 115. Scripta 9 Junii an. 451.

^p Edita fuit a Quesnello ex ms. Grim. collect. 18. Relegimus cum Ratisp. collect. 19.

lectionis accipere, tam etiam nostra ad te congruum A
est scripta deferri, præsertim cum hoc non pro ami-
citiâ tantum communi, sed multo magis pro statu
universalis Ecclesiæ faciamus. Unde per fratres no-
stros Lucentium episcopum, et Basilium presbyter-
um, quos Constantinopolim ^a indicaveramus nos
esse missuros, 1053 debitum reddo colloquium,
admonens ut studium diligentis tuæ ^b eisdem in
omnibus sociare digneris; ut reliquæ scandalorum,
si quæ adhuc supersunt, sagaciter auferantur. Quam-
vis enim ubique jam catholicæ fidei lumen stu-
ceat, et, quod est validissimum, Christianorum principum
divinis auctoritatibus corda famulentur: quædam
tamen sunt quæ ita Ephesinus ille turbo confudit, ut
magno moderamine sit agendum, ne mala dissen-
sionum quæ inde sunt orta permaneant. Quid itaque B
legatis nostris injunctum atque commissum sit,
ipsorum insinuatione cognoces, eam mihi atque illis
impensurus affectum, ut quæcumque ipsis mandata
sunt, dilectionis tuæ studio et sollicitudine sociata,
adjuvante Domino ^c, perveniant ad eum quem opti-
mus effectum. Data ^d v Idus Junii, Adelfo viro cla-
rissimo consule.

^a Nimirum epist. 81.

^b Sic melius ex Ratisp., quam apud Quesnellum
ex Griman., eisdem hominibus. Idem tamen Ratisp.
omittit tuæ.

^c Ratisp., Deo.

^d Sic Ratisp. ut in tribus aliis epistolis antea-
cedentibus, quæ simul transmissæ eodem die Leonino C
more notantur. Quesnel. ex Grim., vi Idus.

^e Al. 67. Quæ autem antea 87 erat, nunc 114.
Scripta 19 Junii an. 451.

^f Exstat in mss. collect. 12 et 18 ac in præstan-
tissimo Vat. 1322, ex quo millenariam ætatem præ-
ferente nonnulla emendavimus.

^g Editi, longinquo. Emendavimus ex laudato Vat.

1056 EPISTOLA LXXXVII. °

¹ AD ANATOLIUM EPISCOPUM CP.

SYNOPSIS. — Et commendat Basilium et Joannem pres-
byteros, qui hæresis accusati Romam venerant ra-
tionem fidei suæ redditur.

LEO episcopus ANATOLIO confratri episcopo Constan-
tinopolitano.

Ad declinandam erroris maculam, qua nonnullos
aut Nestoriana impietas, aut Eutyehiana labefa-
clavit insania, laudabilem curam filii nostri Ba-
silius et Joannes presbyteri sææ æstimationis ha-
buerunt: ut inter contrapugnantia dogmata falsitatis
vera catholicæ fidei pace gauderent. Siquidem & lon-
ginquæ peregrinationis labore suscepto, sensum
cordis sui in apostolica sede ^b patefecerunt, dam-
nantes utramque hæresim, quarum supra fecimus
mentionem, et de incarnatione Domini nostri Jesu
Christi non aliud recipientes, quam quod, Instruente
sancto Spiritu, et didicimus, et docemus. Per hos
ergo, frater charissime, cum testimonio nostro ad
propria revertentes, dilectioni tuæ nostra scripta
direximus, fidenter ⁱ hortantes ut qui gratia apo-
stolicæ communionis ornantur, etiam tuo favore per
omnia se gaudeant adjuvari. Data ⁱ decimo tertio
kalendas Julii, Adelfo viro clarissimo consule.

^b Ita melius codd. collect. 12, cum antiquioribus
editis. Quesnellus, patefecerunt.

ⁱ Sic non solum Grim., sed etiam antiquissimus
Vat. Quesnellus cum editis et mss. collect. 12,
orantes, ut qui. In Grimanico tamen pro qui habetur
quia.

ⁱ Laudatus cod. Vat., xviii kal. Junias. In hoc
autem m. librarium pro Julias perperam scripsisse
Junias suspicatur, cum in epistola 89 certissimo
errore Junias pro Julias pariter scripserit. Dies vero
pari lapsui tribui nequit: facilius enim ab ex-
scriptoribus erratur omittingo v quam inserendo.
At codicum aliarum duarum collectionum 12 et 18
auctoritatem hæud deserendam putavimus.

ADMONITIO

in epistolam sequentem, et in cæteras inferius offerendas, quæ agunt de Paschate anni 455.

1. Quæstio jamdiu ante agitata circa Pascha anni 444, sollicitum Leonem effecit, ut maturius scriberet
circa diem Paschatis ann. 455, in quo Romanorum et Alexandrinorum cyclos dissidere non ignorabat. Hinc
jam inde ab an. 451, quo sequens epistola scripta fuit, in hanc diem unanimi consensu attendendum studium
intendit. Novem præterea ejusdem pontificis epistolas subsequentiis annis in eandem rem exaratas habe-
mus, præter alias non paucas, quæ desiderantur; et unam Proterii Alexandrini ad eundem pontificem,
quas suis locis dabimus.

2. Ex laterculo Paschali Theophili Alexandrini annorum centum, quod ex cyclis quinque decemnoventasti-
bus, et annis quinque constabat, Pascha an. 455 affigebatur viii kal. Maias. Ex cyclo autem Latinorum an-
norum LXXIV ascribebatur xv kal. ejusdem mensis, ac propterea octo dierum discrimen intercedebat. Hoc
autem discrimen oriebatur ex lunæ saltibus, quos Latini crebriores, Alexandrini autem rariores admittent.
Cum enim Alexandrini ex suo cyclo decemnoventali lunæ saltus, quibus ætati lune una dies per saltum au-
getur, decimo nono quoque anno astruerent, Latini vero ex suo cyclo annorum LXXXIV usque ad emendatio-
nem Prosperii eos saltus admitterent quovis anno duodecimo, post emendationem autem Prosperii singulis
quatuordecim annis: ætas lunæ, ex qua paschalis dies decernitur, apud Romanos ob crebriores quam apud
Alexandrinis saltus anno 455 triduo crescebat, adeo ut quæ Alexandrinis eo anno xv kal. Maii die Dominico
erat luna 14, Romanis esset luna 17. Cum vero luna 14 nequæ celebrari Pascha, ne eum Hebræis conve-
niamus, hinc Alexandrini in Dominicam sequentem viii kal. Maii Pascha protrahere cogebantur. Apud Lati-
nos vero cum eo die xv kal. Maias esset luna 17, nihil prohibebat quin Pascha eo die celebrarent: plura
autem obstabant ne cum Alexandrinis illud festum transferrent in diem viii kal. Maias.

3. Primum hoc die ipsis erat lunæ ætas 24, quo si celebrassent Pascha, excessissent bihæno extremum lunæ
ætatis limitem, qui pene ipsos erat luna 22. Deinde excessissent præterea triduo limitem ultimum Domini-
cæ paschalis, qui ipsis erat xi kal. Maias. Quoad hos quidem Dominicanorum paschalis limites anno
444 res conciliata est, eo quod persuasum Leoni fuit sufficere, si eum limitem xi kal. Maias Passionis dies

nequaquam excederet: quo factum est ut, servato hoc limite, in quem tum incurrit dies Passionis, Pascha etiam a Latinis Alexandrinorum calculum secutus eo anno celebratum fuerit biduo post, id est ix kal. Maii. Sed hæc conciliandi ratio nihil proderat in quæstione de Paschate anni 455, quo non solum biduum, sed triduum paschali die prorogato, ipse dies Passionis eum limitem ultimum præteribat. Putabant tandem Latini in Alexandrinorum rationem Pascha celebratum iri mense secundo, cum ex lege primo mense celebrandum sit; primum enim mensem a die æquinoctii 21 Martii ad diem 21 Aprilis computasse videntur.

4. Multi Alexandrini adversus hæc Latinorum objecta protulerunt. Sed cum semper disputaverint in hypothesis quod vii kal. Maii esset luna 14, nec umquam, saltem ex monumentis quæ supersunt, erroris convicerint Latinos, dum ea die diversam ætatem lunæ tribuebant, nec quidquam attigerint de lunæ saltibus diversis, ex quibus diversa lunæ ætas proficisceretur (in quo si persuasissent Latinos errare, proculdubio obtinissent eorumdem assensum: neque enim hi luna solum 14, verum etiam 15 Pascha celebrare ex suis regulis vetabantur), nihil mirum si S. Leo se Alexandrinorum rationibus non convictum prodidit, et solum studio unitatis ac pacis, Pascha in ipsorum sententiam indixit. Hæc paucis præmonuisse satis sit, ut ea quæ in epistolis de hæc controversia exhibendis indicantur, intelligi queant. Alia nonnulla, ubi opus fuerit, in annotationibus subjiciuntur. Hanc autem admonitionem sequenti epistolæ præliximus, eo quod prima sit quæ de hac controversia paschali indicium præbet.

1057 EPISTOLA • LXXXVIII.

^b AD PASCHASINUM EPISCOPUM LYLIBÆTANUM.

SYNOPSIS. — I. Mittit ad Paschasinum celebrem suam ad Flavianum CP. epistolam, qua legatus in synodo futurus instruetur. — II. Duplicem in Christo asserit naturam adversus Eutychem. — III. Testimonia SS. Patrum de incarnatione Domini mittit, nuntiaturque Orientalis diocesis episcopos subscripsisse eidem epistolæ ad Flavianum. — De Paschate anno 455 diligentius inquiri postulat.

^c LEO episcopus PASCHASINO episcopo Lylibætano.

CAP. I. — Quamvis non dubitem fraternitati tuæ omnem originem scandalorum, quæ de incarnatione Domini nostri Jesu Christi in Orientalibus Ecclesiis commota sunt, ad plenum esse comperta, tamen ne quid forte sollicitudinem tuam latere potuisset, epistolam nostram, quam ad sanctæ memoriæ Flavianum de hac re plenissimam misimus, quamque Ecclesia universalis amplectitur, diligentius tibi recensendam cognoscendamque direxi: ut intelligens qua 1058 plenitudine totius hujus erroris impietas, ^d Deo adjuvante, destructa sit, ipse quoque eundem spiritum pro tuo in Deum amore suscipias, sciasque penitus detestandos Qui secundum Eutychem impietatem atque dementiam in Domino nostro unigenito Filio Dei suscipientis in se reparationem salutis humanæ, dicere ausi sunt duas non esse naturas, hoc est perfectæ Divinitatis et perfectæ humanitatis; et putant quod possint nostram diligentiam fallere, cum aiunt ^e se unam Verbi naturam credere incarnatam; cum utique ^f Verbo Dei in Divinitate Patris, et sua, et Spiritus sancti, una natura sit; suscepta autem veritate carnis

A nostræ illi inconvertibili substantiæ nostram quoque unitam esse naturam: nam nec incarnatio dici posset, nisi caro susciperetur a Verbo. Quæ susceptio tanta et talis unio est, ut a carne animata, non solum in partu beatæ Virginis, sed etiam in conceptu nulla Divinitatis sit credenda divisio: quoniam in unitate personæ Divinitas atque humanitas et conceptu Virginis convenit et partu.

CAP. II. — Abominanda ergo est ^g in Eutyche impietas, quæ olim a Patribus in præcedentibus hæreticis damnata atque destructa ^h est; quod huic stultissimo homini prodesse debuerat: ut quod non poterat sensu apprehendere, ⁱ vel præcedenti caveret exemplo, ne salutis nostræ singulare sacramentum veritatem carnis humanæ in Christo Domino nostro negando vacuaret. Quoniam 1059 si vera et perfecta in illo humanitatis natura non est, nulla est nostra susceptio; et totum quod credimus, quod docemus, secundum ipsius impietatem vanitas est atque mendacium. Sed quia nec mentitur veritas, nec passibilis est Divinitas, manet in Deo Verbo utraque substantia in una persona, et ita Salvatorem suum Ecclesia constitetur, ut eum et Divinitate impassibilem, et carne passibilem fateatur, dicente Apostolo: *Etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, sed vivit ex virtute Dei* (II Cor. XIII, 4).

CAP. III. — Ut autem in omnibus plenius tua sit instructa dilectio, sanctorum Patrum nostrorum, de sacramento incarnationis Domini quid senserint, et quid Ecclesiis prædicaverint, ut evidenter agnosceres, aliqua ad dilectionem tuam ^j scripta transmisi,

^a Al. 68. Quæ autem antea 88 erat, nunc 117, Scripta 24 Junii an. 452.

^b Hanc epistolam, quam ex ms. Grim. collect. 18 Quesnellus edidit, contulimus cum ms. Ratisp. collect. 19.

^c Hanc inscriptionem exegimus ad ms. Ratisp. Quesnellus ex Grim., *Leo Paschasino episcopo*.

^d Voces *Deo adjuvante* desunt in ms. Ratisp.

^e Eutychemi scilicet hac formula se posse fallere putabant catholicos, eo quod eandem a Cyrillo usurpatam ingererent. At Cyrillus ita unam naturam Verbi incarnatam dixit, ut divinæ humanæque naturæ distinctionem pluribus in locis professus earum unionem hypostaticam in incarnatione adversus Nestorianos astrueret, ut Petavius late ostendit lib. IV de Incarn. cap. 7 et seqq., quo quidem catholico sensu hæc locutio a nonnullis catholicis, et a synodo recepta fuit. Eutychemi vero ita unam naturam

Verbi dicebant incarnatam, ut duarum naturarum distinctionem tollentes, humanam a divina absorptam traderent, et hac ratione *veritatem carnis humanæ in Christo Domino nostro negando vacuaret*; quem hæreticum sensum Leo capite sequenti detegit atque perstringit.

^f Codex Ratisp., *Verbi Dei in Deitate*; et deinceps, *Deitatis sit credenda*; et mox, *Deitas atque humanitas*, et similiter in sequentibus.

^g Sic ex Ratisp. Concinit cum sequentibus, *in præcedentibus hæreticis*. Quesnellus ex Grim., *Eutychemi*.

^h Verbum est ex Ratisp. supplevimus.

ⁱ Apud Quesn., *id præcedenti caveret exemplo*; nec salutis nostræ, etc. Melior visa est lectio cod. Ratisp. *Vel pro saltem passim usurpatur*.

^j Indicat testimonia sanctorum Patrum quæ in Græcis exemplaribus Chalcedonensis concilii ante gesta epistolæ 28 Leonis ad Flavianum subjecta inve-

quæ nostri quoque apud Constantinopolim cum mea **A** epistola allegarunt. ^a Et totam Constantinopolitanam Ecclesiam cum monasteriis omnibus et multis episcopis noveris præbuisse consensum, et subscriptionibus suis Nestorium atque Eutychem cum suis anathematizasse dogmatibus. Noveris etiam proxime me epistolam Constantinopolitani episcopi accepisse, quæ refert Antiochenum episcopum missis per provincias suas tractoriis ^b universos episcopos et epistolæ meæ præbuisse consensum, et Nestorium et Eutychem pari subscriptione damnasse.

CAP. IV. — Illud quoque curæ tuæ credimus injungendum, ut quia ratio paschalis festi experientiam tuam non latet, de eo quod in Theophili ^c annotatione invenimus, quodque nos permovet, diligentius ^d inquiras illic, atque pertractes cum his qui possunt **B** supputationis et regulæ istius habere peritiam: qualiter quarti ^e anni futuri Dominicæ resurrectionis dies sit tenendus. Nam cum venturum Pascha ^f propositio Deo, decimo kalendarum aprilium die sit tenendum, **1060** sequenti ^g autem pridie idus April. Tertio ^h pridie nonas Aprilis; quarto sanctæ memoriæ Theophilus ⁱ kalendas Maii constituit observandum: quod ^j regula ecclesiastica penitus invenimus alienum; in nostris autem paschalibus ^k cyclis, quod bene nosse dignaris, decimo quinto kalend. Maii ejusdem anni Pascha celebrandum esse sit scriptum. Et ideo, ut ^l nobis omnibus ambiguitas auferatur, cum peritis quibusque diligentius hoc tua sollicitudo pertractet, ut in futurum hujusmodi caveamus errorem. Data octavo kalend. Julii, Adelfio viro clarissimo **C** consule.

niuntur; qua de re plura in fine admonitionis ad eandem epistolam 28. *Nostri*, quos hic nominat, sunt ii legati qui in Anatolii causa Constantinopolim missi jam redierant.

^a Quesnellus in margine. Forte, cui, vel ei.

^b Idem Quesn. in margine: Forte, ad universos, vel aliquid aliud deesse videtur. Hac de re in concilio Chalcedonensi actione de Photio Tyri Eustathius Beryti dixit: *Cum pauci Constantinopoli convenissent (sub finem anni 450), missa est epistola almi archiepiscopi Leonis iis qui ubique essent metropolitans et subscripta est. Confer aliud Leonis testimonium in fine epistolæ 91.*

^c Annotatio Theophili idem est ac laterculum Paschale annorum centum ab eodem digestum, de quo vide annot. 8 (*Col. 1056, n. 1*) in epist. 121.

^d Sic ms. Ratisp. Quesnellus, *requiras*. Particula *illic* ad annotationem seu laterculum Theophili referenda videtur, in quo de die Paschatis cum peritis ejus supputationis diligenter inquirere jubet. **D**

^e Id est, an. 455.

^f Anno 452, die 23 Martii.

^g Anno 45, die 12 April.

^h Anno 454, 4 April.

ⁱ Anno 455, Pascha; secundum Alexand. 24 April., sec. Rom. 17.

^j Id est a regulis paschalibus Latinorum, de quibus in præmissa admonitione, num. 3.

^k Non unum, sed plures paschales cyclos annorum **LXXXIV** apud Latinos fuisse liquet. Pascha autem an. **455 diei xv kal.** Maii in omnibus ascribatur, nimirum tum in illis antiquioribus, qui lunæ saltum singulis duodecim annis admittebant, tum in illis qui Leonis ætate recepti eundem saltum in singulos annos quatuordecim

EPISTOLA ^m LXXXIX.

ⁿ AD MARCIANUM AUGUSTUM.

SYNOPSIS. — *De legatis ad concilium generale missis vice ejus acturis; ubi omnia ad fidei et pacis unitatem revocanda.*

LEO episcopus MARCIANO semper Augusto.

Credebamus clementiam vestram id desiderio nostro posse præstare, ut præsentī necessitate respecta, differri ad opportunius tempus sacerdotalem synodum juberetis: ut evocatis de cunctis provinciis sacerdotibus, vere ^o possit esse universale concilium. Sed quia vos amore catholicæ fidei congregationem ^p nunc fieri voluistis, **1061** ne devoto obviare viderer arbitrio, fratrem et coepiscopum meum ^q Paschasinum de ea provincia quæ videtur esse securior evocatum, qui vicem præsentis meæ possit implere, direxi; Bonifacio ^r fratre et compresbytero meo sociato, et his quos antea miseramus adjunctis, consortem illis fratrem quoque meum Juliannum addentes episcopum. Quos ea moderatione universa, Domino auxiliante, credimus esse gesturos, ut quæcumque in quærelam perturbationemque venerunt ad unitatem pacis et fidei, compressa omni dissensione revocentur; nec ullum in aliquorum cordibus sacerdotum vel Nestorianæ vel Eutychiæ impietatis vestigium relinquatur: quoniam catholica fides, quam instruente nos Spiritu Dei per sanctos Patres ^s beatis apostolis didicimus et docemus, neutrum subreperere ^t permittit errorem gloriosissime **1062** impe-

prorogabant, uti dicemus pluribus annot. 14 (*Col. 1056, n. 9*) in epist. 121. Mox in ms. Ratisp. *ejus anni Pascha.*

^l Ita melius ex ms. Ratisp. quam apud Quesnellum ex Grimanico, *modis omnibus.*

^m Al. 76. Quæ autem erat 89, nunc 115. Scripta 24 Junii an. 451.

ⁿ Exstat in codd. collect. 12 et in vetustissimo Vat. 1322.

^o Sic duo nostri codd. collect. 12 et Vat. 1322. Editi, *posset.*

^p Concilii scilicet indictionem editam die 17 Maii ignoraverat S. pontifex die 9 Junii, cum Lucentium et Basilium Constantinopolim ob lapsos recipiendos misit: unde hos alii litteris, quæ desunt, legatis nunc transmissis adiunxit, uti traditur epist. 94. Post diem itaque 9 Junii hujus indictionis notitia ad Leonem pervenit; cumque de legatis instruendis et ad concilium transmittendis, prout angustis temporis ferebant, aliquot diebus cogitasset, hac tandem die 24 Junii indicti concilii mentionem fecit.

^q Epistola qua Paschasinum uti legatum suum Leo ad concilium direxit desideratur: nihil enim expresse ejusmodi delegationis legitur in epistola præcedenti eodem die signata, quam per Bonifacium legationis socium ad eundem misit; ac idcirco delegationis litteræ ad Paschasinum scriptæ videntur paucis diebus ante epistolam præcedentem, quæ quidem cap. 1 eum præfert satis instructum, novæque instructionis additamentum exhibet.

^r Vulgati antiquiores Quesnello, *fratre nostro, et compresbytero sociato.* Quesnelli lectionem nostri codices confirmant.

^s Sic melius ex nostris mss. Vulgati, *permittet.* Vat. 1322, pro *subreperere* habet, *sibi misceri.* Porro voces

rator. Si quid ergo morborum, si quid est vulnerum **A** quod sincera possit correctione curari, ut ad veram sanitatem revocetur optamus. ^a Quæ tunc utique non erit dubia, nec cujusquam simplicitati deinceps nocitura, si nullis se excusationibus voluerit obumbrare; cum ^b abolitionem peccati non obtineat nisi vera confessio. Quia vero quidam de fratribus, ^c quod sine dolore non dicimus, contra turbines falsitatis non valere catholicam tenere constantiam, prædictum fratrem et cospiscopum meum vice mea synodo convenit præsidere. Certus ^d sum enim quod absque odio et gratia ibidem ab his quibus hoc commisit laboretur, ut cum solus hæreticæ impietatis excidio, in omnibus Ecclesiis Dei veritas regnet et charitas. Data ^e octavo kalendas Julii, Adelpho viro clarissimo consule.

1063 EPISTOLA XC.

⁵ AD EUMDEM MARCIANUM AUGUSTUM,

^b Pro concilio Nicænam primum convocato, postea Chalcedonem translato

Per Bonifacium presbyterum.

SYNOPSIS. — I. Concilio generali congregando annuit, etiam propter temporis perturbationem in aliud mutatus est differri. — II. Fidem in illo tractandam non esse ut dubiam, nec a Nicæna discedendum.

Leo episcopus Marciano Augusto.

CAP. I. — Poposceram ¹ quidem a gloriosissima clementia vestra ut synodum, quam ⁱ ad reparandam Orientalis Ecclesiæ pacem etiam a nobis petitam, necessariam ^k iudicatis, aliquantisper differri ad tempus opportunius iuberetis: ut liberioribus ab omni perturbatione animis, hi quoque episcopi, quos

gloriosissime Imperator a Quesnello addita desunt **B** quod Ephesi præsidis personam, quam non habebat, sibi arrogans, omniaque suo arbitrio gerens apostolica legatis contemptis, synodum eurus sit facere sine auctoritate sedis apostolicæ, quod nunquam licuit, nunquam factum est. Quam vero præsidendam Leo hæc in epistola modeste insinuat, a legatis suis omnino exigi voluit. Hinc enim Paschasius in eadem synodo initio actionis tertiæ tom. IV. Concil. Venetæ editionis pag. 1350, dixit: *Nostram parvitatem huic sancto concilio pro se præsidere præcepit.*

^a Editi, *Quæ nunc utique non erunt dubia.* Nostrorum codicum lectio magis placuit. Quæ, ad correctionem refertur. Mox editi ante Quesn. cum ms. Veneto collect. 12, nullus pro nullis.

^b Vulgati ante Quesn., *absolutionem*, ex erronea lectione mss. collect. 12, a *pollutione*. Quesnelli emendationem, cui favet cod. Vat. 1322, retinimus.

^c Nostri codd. collect. 12 addunt, *nostris*. Quesnellus in postilla huic loco affixa ait: *Nota qua de causa Leo legatum suum synodo universali præsidere cupit.* Hæc valde æquivocum, et pontificis prerogativis minus congruum sensum exhibent. Sicut pontifex totius Ecclesiæ primas et caput est, ita jure illi competit concilii præsidere: unde Patres Chalcedonenses in Synodica ad Leonem inferius afferenda epist. 98, cap. 1, professi sunt: *Quibus (eiusdem concilii episcopis) tu quidem ut membris caput præeris.* Hæc ejus jus ipse Marcianus satis professus fuerat epist. 73, cum generalem synodum Leone auctore celebrandam significavit: quod item reperit Pulcheria epist. 77. Hoc autem jus sibi competens etiam suis legatis **D** competere Leo hæc in epistola insinuat verbis *vice mea*, quæ sicuti suam his auctoritatem delegatam, ita idem præsidendum ostendunt. (Leonem quidem in legatis præsidisse ab ipso Chalcedonensi concilio traditur infra epist. 98, c. 3.) Verbum autem *convenit* modestæ gratia Leo adhibuit. Aliam porro rationem, quæ in oculos magis incurret, addere ac expressius proponere voluit ex latrocinio Ephesino, in quo cum apostolicæ sedis legati non præsiderint, plures contra impio Dicoecori præsidis nomen non valere catholicam tenere constantiam: quæ ratio pontificium jus non restringit, nec excludit. Hoc quidem jus in Chalcedonensi actione prima, indicaturus Lucentius Leonis legatus memorato Dicoecoro succensuit,

^d In omnibus nostris codd. omittuntur voces *sum enim*. Cum vero prima editio hujus epistolæ apud Merlinum sumpta fuerit ex codice collect. 12, et hæc voces ita desunt in omnibus ejusdem collectionis mss. exemplaribus, uti desiderantur in duobus quæ vidimus, nec non in cod. Vat. 1522, qui illam originem habet, suppletus fuerunt ad perficiendum sensum. Suppleri tamen aptius poterat *sum autem*: si quidem particula *enim*, quæ præcedentis sententiæ rationem indicat, minus congruit: nam in antecedenti periodo de solo Paschasino, hic autem de omnibus legatis sermo est. Forte vero quispiam existimabit hoc loco certe luxato ante vocem *certum* aliquid deesse quo legati Paschasino sociati indicarentur, et subsequens sensus omnibus communis melius cohereret. Ita additio *sum enim*, vel *sum autem* opus non esset.

^e Editi et mss. collect. 12, vi kal. Julii. Antiquissimus Vat., viii kal. Junii. Apertus est librarii error in mense, cum indicationem concilii Leo ignoraverit die 9 Junii, uti vidimus annot. 3 (Col. 930, n. p.). Deum autem viii kal. retinimus, eo quod concordat cum die præcedentis epistolæ ad Paschasinum, quæ simul per Bonifacium missa fuit, et multo magis quia vi kal. Julii alias habemus Leonis litteras ad eundem imperatorem, in quibus de eadem omnino re agitur: eandem autem diem de re eadem duplicem epistolam ad eundem imperatorem scriptam fuisse, nisi quid cogat, haud facile credimus.

^f Al. 73. Quæ autem antea 90 erat, nunc 116. Scripta 26 Junii an. 451.

^g Legitur in mss. collect. Hisp., Isid. 11, 12, 18, 19 et 21 usque ad 24, ac in exemplo Siehardi.

^h Illuc titulum optime præfixit Quesnellus, cujus notam ⁱ consule. In Hispanica hic titulus legitur: *De directa vicis suæ legatione Constantinopolim pro Chalcedonensi concilio faciendâ.*

^j Vid. epist. 83, c. 2.

^k Vat. Hisp. et Isid. cum mss. collect. 11 et 24, pro *reparanda Orientalis Ecclesiæ pace.*

^l Idem codd. nec non illi collect. 24 et exemplar Siehardi cum editis ante Quesn., *judicatis*. Lectorem a Quesnello inductam nostri Vindebon. Hisp. et Ratisp. confirmant.

hostilitatis metus dedinet, convenirent. Sed quia pio studio humanis negotiis divina praeponitis, et rationabiliter ac religiose regni vestri viribus creditis profuturum, si nulla sit in sacerdotum sensibus dissonantia, nulla sit in Evangelii praedicatione discordia: ego etiam vestris dispositionibus **1084** non renitor, optans ut in omnium cordibus catholica fides, quae non potest nisi una esse, firmetur. A cujus integritate et Nestorius antea, et nunc Eutyches, diversis quidem callibus, sed impietate non impari deviarunt: abominandi prorsus in persuasionibus suis, quas contra sincerum veri luminis fontem, de conosis lacubus diabolicæ falsitatis hauserunt. Prior itaque synodus Ephesina Nestorium cum dogmate suo merito justaque damnavit: et quisquis in illo errore persistit, ad nullius potest spem remedii ^a pertinere. Sequens vero in praedicta civitate, ^b non potest vocari concilium, quod in eversionem fidei fuisse constat agitata; quodque vestra clementia amore veritatis catholicis ad futura, aliud statuendo ^c cassavit, gloriosissime imperator.

CAP. II. — Unde per ipsum Dominum nostrum Jesum Christum, qui regni vestri est auctor et rector, obtestor et obsecro clementiam vestram ut in praesenti synodo fidem quam beati ^d Patres nostri ab

^a Editi ante Quesn. cum uno ms. Vat., *pervenire*.

^b Ratisp., *non possumus vocare*. Vindebon. Hisp. cum Vat. collect. 24, *non possum vocare*. His concilii dictum Cecropii episcopi Sebastopolitani in synodo Chalcedonensi act. 10: *Illud (Ephesinum) concilium dicere non debemus*.

^c Vulgati ante Quesn., *cassabit*, cum Vat. Hisp. et Isid. et mss. collect. 11, 12, 21, 22 et 23, quae tamen omnes collectiones hanc epistolam ex Isidoriana derivarunt. Quesnellus ex Grimmanico et Victor. induxit *cassavit*, idemque praerulerunt Vindebon., Hisp., Ratisponen. et mss. collect. 24. Proxime accedunt exemplaria Sighardi et Merlini, in quibus *quassavit*. Ita quatuor saltem praestantiores et diversi originis collectiones huic lectioni favent, nimirum Hisp. 18, 19 et 24. Cumque caeteræ praeferentes *cassabit* ex Isidoro, ut monuimus, originem ducant, Isidorus autem compulerit ex minus puro codice Hispanico simili Vat. 1344, cujus primus scriptor in multis a puriori Hispanico fonte discessit, uti ex multorum locorum collatione didicimus, hinc retinendum putavimus *cassavit*, quod in puriori Vindebon. Hisp. et in aliis collectionibus ac praesertim in Ratisponensi legitur. Ceterum si respicienda esset Marciani lex data pridie nonas Julii an. 452, qua constituto Theodosii prolatrocinio Ephesino cassata fuit, quemadmodum legati Leonis cum aliis Patribus petierunt act. 10 concilii Chalcedonensis, praefendum esset *cassabit*. At cum Marcianus in ipso imperii exordio catholicis ob Ephesinum conciliabulum in exsilium pulsus *affuturus eos robore pragmatici sui* ex epist. 77 revocaverit, et sancti Flaviani corpus Constantinopolim cum honore justè transferendum, aliisque praeriterit quibus ejusdem pseudosynodi acta reprobavit, hæc Leonem spectatos verosimiliter arbitramur.

^d Vat. Hisp. cum ante collect. 11, *Patres nostri apostoli sibi traditam praedicaverunt*. Vat. Isid., *Patres nostri apostoli praedicaverunt*, ommissis verbis *sibi traditam*.

^e *His nostri codices et editi ante Quesn.*, qui cum solo nostro Vindebon. Hisp., *permanerent*.

^f Vindebon. Hisp., *Paschasino episcopo*, ubi obliando episcopo librarii saltu omisso agnoscitur Lucentius. Hunc saltum ignorans primus scriptor

A apostolis sibi traditam praedicarent, non patiamini quasi dubiam retractari; et quæ olim majorum sunt auctoritate damnata, redivivis non permittatis conatibus excitari; illudque potius jubeatis ut antiquæ Nicænæ synodi constituta, remota hæreticorum interpretatione, ^a permaneant. Nec me quoque, ut voluit vestra clementia, ab illo credatis abesse concilio, cum in his fratribus quos direxi, id est ^f Paschasino et Lucentio episcopis, **1085** Bonifacio et Basilio presbyteris, sed ^e et in fratre meo Juliano, quem eorum velui esse participem, etiam mea sit estimanda praesentia. Quos, ^b auxiliante Christo, ita acturos esse confido, ut ea quæ Dominus nostro placeant, decernantur, sedentes pietatis vestro studio, quod ¹ et paci prosit, et religioni, et custodiæ veritatis. B Data ¹ octavo kalendas Julii, Adelfio viro clarissimo consule.

EPISTOLA ^k XCI.

¹ AD ANATOLIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Synodus. — *Etsi breviter spatium cogendo concilio datus esset, se tamen legatos mittere vicem suam implenturos.*

LEO ANATOLIO episcopo.

Cognita clementissimi principis ex his quas ad nos misit ^m litteris voluntate, mirati sumus congregandæ

ejus liberioris collectionis Hispanicæ, quæ continetur in Vat. 1341, ex ingenio emendavit *Paschasino episcopo*. In Vat. Isid. ommissum etiam fuit *episcopo*.

^e Vide not. 2 Quesn. et observationes nostras eisdem subjectas.

^b Cum in puriori Vindebon. Hisp. scriptum legatur, *auxiliante ideo*, suppletum fuit arbitrio librarii in Vat. Hisp., *auxiliante divina gratia, ideo*, etc., eademque lectio fuit traducta in Vat. Isid.

¹ Vulg., *et paci prosit religionis, et custodiæ veritatis*. Utrique Hisp. cum Vat. Isid., *et paci prosit, et religionis custodia, vel custodiæ veritatis*. Vat. collect. 24, *et paci prosit, et religioni custodia veritatis*. Sighardus, *et religionis sit custodia*. Merinus, *et religionis sit custodia*. Ratisponensis codex veram lectionem præbuit.

¹ Ita codd. Grim. et Thuan. Quesnelli, ac nostri Ratisp. utriusque Hisp. Vat. Isid., aliique collect. 11 et 21. Male in vulgatis cum mss. collect. 24 ac Merlino et Sighardo, *sexto kal. Junii*. Codex Venetus collect. 12 item erronee, *sexto idus Julii*.

^k Alias 70. Quæ autem antea 91 erat, nunc 118. Scripta 26 Junii an. 451.

¹ Hanc epistolam e ms. Grimmanico a Quesnello editam cum Ratisp. contulimus.

^m Tomo IV Concilior. editionis Venetæ pag. 837 exstant Græcæ Marciani litteræ Anatolio inscriptæ, quibus invitatur ad synodum. In mss. autem Græcis bibliothecæ Cæsareæ apud Lambecium tom. VIII, pag. 495, eisdem litteræ inscribuntur, *Αδελφῷ καὶ Ἀνατολίῳ, Λεωνὶ καὶ Ἀνατολίῳ*. Antiqua eorundem litterarum versio pag. 1985 tom. IV Concil. generalem encyclicam præfert cum titulo: *Sanctæ litteræ eorundem piissimorum imperatorum ubique ad Deo amantissimos episcopos*. Cum vero in ipsis litteris de Leone dicatur: *Sicut etiam epistola religiosissimi episcopi gloriosæ civitatis Romæ ostendit*; quæ verba in litteris ad hunc pontificem vel omitti vel aliter efferi debuerunt, si exemplar simile nulla peculiariter epistola sociatum ad Leonem directam fuit; hinc ipsam epistolam ad eundem nos habere, affirmare non licet. Hæc autem litteræ datæ proferuntur in Græco xvi k i. Junius, in Latinis vero exemplaribus collect. 5 Ques-

synodo tam angustum tempus appositum, cum etsi nulla necessitas hostilitatis existeret, ipsa interjectorum dierum paucitas necessarios Sacerdotes nos evocare non sineret. Quando enim per diversas longinquasque provincias mitteremus, ut ^a vere possit fieri universale **1066** concilium? sed quia clementissimi principis eo affectu amplectimur voluntatem, ut huic dispositioni ipsius noluerimus obsistere, maxime cum magno desiderio a nobis hoc etiam ipse deposcas, fratrem et coepiscopum nostrum PASCHASINUM nobis probabilem virum de securiore provincia fecimus navigare: cui fratrem et compresbyterum ^b nostrum BONIFACIUM de Urbe conjunximus; illos quoque eisdem sociantes, qui prius fuerant ordinati, ut particeps in omnibus ^c actionibus fratre et coepiscopo nostro JULIANO, cujus fidem sæpe probavimus, nostra vice utantur in futuro concilio. Neque enim illic ullis contentionum difficultatibus credimus laborandum, cum et ipse indicare dignatus sis, quod in suscipienda catholica fide et damnatione Eutythis atque Nestorii omnes orientales subscripserint sacerdotes. Data sexto kalendas Julii, Adelfio viro clarissimo consule.

EPISTOLA ^d XCII

^e AD JULIANUM COENSEM EPISCOPUM.

SYNOPSIS. — *Ut Julianus legatus ad concilium generale missis curam suam consiliumque jungat, mandat pontifex.*

LEO JULIANO episcopo.

Quid de dilectionis tuæ animo judicemus, sæpius agnovisti: præcesserunt enim plurima, quæ nos facerent ista præsumere. Unde cum ob hoc, secundum christianissimi **1067** principis voluntatem, in urbe ^f Nicæna sacerdotalis habenda sit synodus, ut omnium scandalorum strepitus auferatur, necessarie fraternitati tuæ quod omni Ecclesiæ prosit Injungi- mus, ut cum fratribus et coepiscopis nostris Paschasino et Lucéntio, sed et fratribus et compresbyteris nostris Bonifacio et Basilio, quos vice nostra ad prædictum conventum ire præcipimus, curam tuam actionemque conjungas **1068** in omnibus, auctoritate nostræ præceptionis usus: quoniam scimus omnium illic ^g actarum rerum majorem te quam nostros habere notitiam: ut dum curam tuam illis consiliumque sociaveris, in nulla parte fallantur; sed omnia, Deo adjuvante, veniant in effectum, quæ fidei et paci probaveris convenire. Data sexto kalendas Julii, Adelfio viro clarissimo consule.

EPISTOLA ^h XCIII.

ⁱ AD SYNODUM, QUÆ NICÆAM PRIMUM INDICTA, POSTEA VERO CHALCEDONE CONGREGATA EST.

SYNOPSIS. — I. *Necessitatem temporis et consuetudinem vetare ne interit synodo; se tamen per legatos quos mittit, præsentem futurum.* — II. *Disputandi contra fidem audaciam esse comprimendam.* — III. *Episcopos propter fidem ejectos esse restituendos, manentibus contra Nestorium in Epheso decretis.*

LEO episcopus S. SYNODO ^k apud Nicæam constituta. Dilectissimis fratribus in Domino salutem.

CAP. I. — Optaveram quidem, dilectissimi, pro

snellianæ, et Rustici x kal. Junias; concilio autem Nicææ habendo, uti tum indictum fuit, præstituitur dies kal. Septembris.

^a Vere inquit, cum concilium vere, seu proprie universale exigat ut ex universo catholico orbe episcopi evocentur. Nihil tamen minus pro œcumenicis habitis sunt Chalcedonense et Ephesinum primum, licet generali ejusmodi evocationi idoneum tempus defuerit. Id approbationi apostolicæ sedis tribuendum est, quæ quidem postquam aliquando recepit concilium Constantinopolitanum primum quod sine ipsius Romani pontificis notitia habitum fuit, in generalium conciliorum numero censi cœpit.

^b Ita ex Ratisp. cohærentius cum antecedentibus coepiscopum nostrum, et cum subsequentibus coepiscopo nostro. Quesnellus ex Grim., meum.

^c 5 Ratisp., actibus.

^d Alias 74. Quæ autem antea 92 erat, nunc 119. Scripta 26 Junii an. 451.

^e Hanc quoque epistolam a Quesnello ex cod. Grimauco editam cum Rati-ponensi relegimus.

^f Synodus nimirum quæ postea Chalcedone habita est, prius Nicæam indicta fuit.

^g In Quesnelli editione, forte per errorem typographi, auctorum. Correximus ex Ratisp.

^h Alias 72. Quæ autem antea 93 erat, nunc 120. Scripta 26 Junii an. 451.

ⁱ Exstat in mss. collect. 5 Hisp. Isid. 11, 12, 13, et 18 usque ad 24, nec non in exemplo Sichardi, et in peculiari ms. Vat. 1522. In collectione 18 Chalcedonensi Græci quidem, non vero Latini codices illam præferunt: quod indicio est Græcum codicem, quo usus est Latinus interpres, hæc epistola caruisse. Edita est Græce inter epistolas ante gesta. Eandem vero invenimus in duobus mss. Græcis Venetis

Δίων ἐπίσκοπος τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ ἣ τῇ ἐν Νικαίᾳ, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἐμοί μὲν ἦν εὐχταῖον, ἀγαπητοί, κατὰ τὴν προσοῦσαν

S. Marci 164 et 555, tum inter epistolas ante gesta, uti a Romanis editoribus inventa fuit, tum insertam ipsi concilio (quemadmodum in excerptis Theodori lectoris describelatur) et in eo recitatam acione 16 hæctenus inedita, quæ in appendice publicabitur.

^j In tabula collect. 5, cap. 92, sic: *Ad synodum Chalcedonensem de restituendis episcopis in propriis sedibus, qui dudum fuerant p̄b fide catholica pulsati, et Ephesinæ prioris synodi firmitate.* In collectione Hispanica sic: *Ad synodum Chalcedonensem, ubi hortatur per legatos suos Dei sacerdotes, ut secundum Scripturas cuncta disponerent.*

^k Ita ex Ratisp., et verius quidem, quam alias, apud Chalcedonam. Cum enim hanc epistolam Leo dedit, synodus Nicæam, non vero Chalcedonem indicta fuerat. Theodoros Lector in Excerptis testatur Leonem mirabilem epistolam scripsisse ad Synodum, quæ Nicææ congreganda esse credebatur; et similiter Evagrius, quem allegavit Quesnellus not. 1. Solum cum mutato subinde concilii loco hæc ipsa epistola in Chalcedonensi lecta fuerit actione inedita 16, ut eidem synodo congrueret inscriptio, urbis nomen fuit mutatum; ac propterea hæc epistola in laudatis Græcis codicibus S. Marci ante gesta quidem *Nicæam*, act. autem 16 *Chalcedonem* præfert. Hinc etiam Latini codices fuerunt emendati, cum vere concilium non Nicææ, sed Chalcedone habitum fuerit. Verba *urbis Romæ* in editis subjecta voci *episcopus* delevimus, cum in potioribus nostris codd. et in antiqua Græca versione omittantur. Econtra, voces *dilectissimi fratribus in Domino salutem* adjecimus ex Vindobon. collect. 5 et Florentino S. Marci collect. 13, cum in eadem Græca versione inveniantur.

^l Sic codex uterque Venetus ante gesta: in gestis, τῇ ἐν χαλκεδόνι.

• nostri charitate collegii, omnes Domini sacerdotes in una catholice fidei devotione ^b persistere, nec quemquam gratia aut formidine potestatum secularium **1069** depravari, ^c ut a via veritatis abscederet. Sed quia multa sæpe, quæ poenitentiam possint generare, proveniunt, et superat culpas delinquentium misericordia Dei, atque ideo suspenditur ultio, ut possit locum habere correctio, amplectendum est clementissimi principis plenum religione consilium, quo sanctam fraternitatem vestram ad destruendas insidias diaboli, et ad reformandam ecclesiasticam pacem ^d voluit convenire, beatissimi Petri apostoli jure atque honore servato, adeo ut nos quoque suis ad hoc litteris invitaret, ut venerabili synodo nostram præsentiam præberemus: quod quidem nec necessitas temporis, nec ulla ^e poterat consuetudo permittere. Tamen in his fratribus, ^f hoc est Paschasiano et Lucentio episcopis, Bonifacio et Basilio presbyteris, qui ab apostolica sede directi sunt, me synodo ^g vestra fraternitas æstimet præsidere, ^h non adjuncta a vobis præsentia mea, qui nunc in vicariis meis adsum, et jamdudum ⁱ in **1071** fidei catholice prædicatione non desum: ^j ut qui non potestis ignorare quid ex antiqua traditione credamus, non possitis dubitare quid cupiamus.

CAP. II. — Unde, fratres charissimi, rejecta poenitentia audacia disputandi contra fidem divinitus inspiratam, vana errantium infidelitas conquiescat; nec liceat defendi quod non licet credi: cum secundam ^k evangelicas auctoritates, secundum propheti-

^a διάθεσιν τῆ ἡμετέρας συσταματι, τοὺς τοῦ κυρίου πάντας ἱερέας ^b ἐν ἐνὶ ζήλῳ τῆς καθολικῆς πίστεως συνιστάναι, καὶ μηδὲν πρὸς χάριν, ἢ φόβον βιωτικῆς δυναστείας τὸ φεῦλον αἰρούμενον, τῆς **1070** ὁδοῦ τῆς ἀληθείας ἐκτρέψασθαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλὰ συμβαίνει πολλάκις τὰ δυνάμενα μετάνοιαν ἐμποιοῦν, καὶ ὁ ἔλεος τοῦ Θεοῦ νικᾷ τῶν ἁμαρτανάντων τὰ πλημμελήματα, καὶ διὰ τοῦτο τὰ τῆς τιμωρίας ἐν ἀναρτήσει καθίσταται, ὅπως ἂν ^c χάραν σχῆεν ἡ διόρθωσις δυνατῆ, περιπέτυσσεισθαι δίκαιον πλήρες εὐσεβείας ὑπάρχον τοῦ γαλανωτάτου βασιλέως τὸ βούλημα: δι' οὗ τὴν ἅγιαν ὑμῶν ἀδελφότητα πρὸς ἀνατροπὴν μὲν ^d τῶν ἐπιβουλῶν τοῦ διαβόλου, τῆς δὲ ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης ἀνάκτησιν συνελθεῖν ἐβουλήθη. ^e φυλαττομένων τῷ θρόνῳ τοῦ μακαριωτάτου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου τῶν τε δικαίων, καὶ τῆς τιμῆς ἐπὶ τοσούτου, ^f ὡς καὶ ἡμᾶς ἐπ' αὐτοῦ πρὸς τοῦτο δι' οἰκίαν προτραπήναι γραμμάτων, ἐφ' ᾧ τε ^g τὴν οἰκίαν παρουσίαν ἡμᾶς παρασχέιν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ: ὅπερ μὲν οὖν ^h οὐκ ἠδύνατο, οὐδὲ ἡ ἀνάγκη τοῦ καιροῦ, οὐδὲ μὴν τις ἐπιτρέψαι συνήθεια. Πλὴν ἐν τούτοις τοῖς ἀδελφοῖς, ⁱ τουτίστι Πασχασίῳ, καὶ Λουκανσίῳ τοῖς ἐπισκόποις, καὶ Βονιφάτιῳ, καὶ Βασιλείῳ τοῖς πρεσβυτέροις, τοῖς ἀπεσταλμένοις ^j ὑπὸ τοῦ θρόνου τῶν ἀποστόλων, ἐμὲ τῆς συνόδου πρὸς εἰσεῖναι, ἢ ὑμῶν ἀδελφότης ἠγγίσθη: ^k μὴ χωρισμένης ὑμῶν τῆς ἐμῆς παρουσίας: ὅς τις διὰ τῶν τοποτηρητῶν ὑμῶν πάρεμε τῶν ἐμῶν καὶ διὰ **1072** τοῦ καρύττειν τὴν καθολικὴν πίστιν οὐκ ἀπολείπομαι: ὡς ὑμᾶς τοὺς ^l ἀγνοεῖν μὴ δυναμένους, τί περὶ τίς ἀρχαίας πιστεύομεν παραδόσεως. ^m ἀμφιβάλλειν μὴ δύνασθαι, ποῖα τις ἐπιθυμία ἡμῖν καθίσταται. Ὅθεν, ἀδελφοὶ προσφιλέστατοι,

^C quid cupiam est in Vindebon. collect. 5, in alio Hisp. in Ratisp., in Vat. collect. 24 et apud Sichardum.

^R Ratisp., evangelicam auctoritatem, cui lectioni Græca versio astipulatur.

^M Ms. Ven., σχίσθη.

^M Ms. Ven., ἐνὶ ζήλῳ.

^C Codd. Ven., χάραν ἔχειν.

^M Ms. Ven., τοῦ ἐπιβουλεύοντος διαβόλου, τὴν δὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς, etc.

^M Ms. Ven., τῷ θρόνῳ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου φυλαττομένων.

^C Codd. Ven., ὡς καὶ ἡμᾶς αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ... προτρέψαι.

^I Idem codd., τὴν ἐαυτῶν παρουσίαν παρασχέιν ἰδίως τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ.

^C Codd. Ven., οὐκ ἦν δυνατόν, οὐδὲ ἡ ἀνάγκη... ἐπιτρέπει.

^I Ita scribimus e duob. mss. Ven. In vulg., τουτίστιν ἐν Πασχασίῳ, quod non placet. Cæterum pro Πασχασίῳ unus e præcitatiss codd. ante gesta habet Πασχασίνῳ; quod et in marg. Rom. edit. notatum invenies.

^C Codd. Ven., παρὰ τοῦ θρόνου.

^I Ita correximus e duobus mss. Ven. suffragante Latino textu, non adjuncta, a vobis præsentia mea. In vulg., μὴ χωρισμένων ὑμῶν, etc. In marg. tamen edit. Rom. annotatum videatur χωρισμένης. L.

^I Adjectivum articulum τῶν, qui deest, sed male, in vulgati, auctoritate codd. Ven., qui quidem in gestis habent ambob., ὡς καὶ ὑμᾶς τοὺς ἀγνοεῖν μὴ δυναμένους, ante gesta autem unus tantum, ὡς ὑμᾶς τοῦ ἀγνοεῖν, etc., ut videre sit illud τὸ μενδium esse pro τῶν. Adjecto autem hoc articulo perspicuitatem sententiæ non parum juvari cuilibet animadvertenti palam fiet.

^C Codd. Ven., ἀμφιβάλλειν μὴ δύνασθαι περὶ τῆς ἡμετέρας βουλῆσεως.

^a Ita codd. quinque Quesnelli et undecim nostri. Vulgati Leonis ante Quesn. cum uno cod. collect. 21, vestri.

^b R. Hisp., consistere. Mox pro potestatum Vat. Hisp. et Isid. ac alius Vat. collect. 11 habent sacerdotum. Utrumque omittit Raturamus lib. iv contra Græcos tom. I Spicileg. Acher. pag. 110.

^c Laudati codd. tres cum Raturamo, aut a via veritatis abscedere. Dein in isdem mss. et in Viind. Hisp. deest sæpe.

^d Idem codices tres maluit. Post pauca Ratisp. et Vat. collect. 24 omittunt apostoli. Dein in eodem Ratisp., honore reservato; et mox, ut et venerabili.

^e Ms. Vindebon. collect. 5, potuit. Hanc eandem rationem, ne ad Ephesinum concilium prolisceretur, Leo allegavit in epist. 31, c. 4, et similiter Paschasius in Chalcedonensi act. 3, t. IV, p. 1250: Quoniam, inquit, nec antiqua hoc tenuit consuetudo, neque generalis temporis necessitas permittere videbitur.

^f Voces hoc est adjectivum ex vetustissimo Vat. 1322, Vindebon. collect. 5, Vat. Hisp. Isid. et Raturamo, concinente Græca versione. Ratisp. habet id est; qui mox cum Vindebon. collect. 5 præfert Lucensius pro Lucentio.

^g Collices Vat. 1322, Ratisp. et Grim., vestra sanctitas.

^h Ita potiores nostri et Quesnelli codices. Vat. Hisp. et Isid., non sejunctam a vobis præsentiam meam, quibus verbis in mss. collect. 21 additur æstimet, et antea pro æstimet habetur confidat. In antiquioribus autem Leoninis editionibus, nec sejunctam a vobis præsentiam meam confidat.

ⁱ Præpositionem in, quam editiones Leonis prætereunt, ex Vat. 1322, Vindebon. Hisp. et alio Vat. collect. 11 cum vulgatis conciliorum adjectivum.

^j Vat. Hisp. et Isid., et qui; et mox pro non possitis cum Vindebon. Hisp. habent non potestis. Dein

cas voces, apostolicamque doctrinam plenissime et lucidissime per litteras quas ad beate memorie Flaviani episcopi misimus, fuerit declaratum que sit de sacramento incarnationis Domini nostri Jesu Christi pia et sincera confessio.

CAP. III. — Quia vero non ignoramus per pravas simulationes, multarum Ecclesiarum statum fuisse turbatum, plurimosque episcopos, quia heresim non reciperent, sedibus suis pulsos, et in exilia deportatos, atque in locum superstitum alios substitutos: his primis vulneribus adhibeatur medicina justitie, nec quisquam ita careat propriis, **1073** ut alter utatur alienis: cum si, ut cupimus, errorem omnes relinquant, nemini quidem perire suus honor debeat; sed illis qui pro fide laboraverunt cum omni privilegio suo oporteat jus proprium reformari. Prioris autem Ephesinæ synodi, cui sanctæ memoriæ Cyrillus episcopus tunc præsedit, contra Nestorium specialiter statuta permaneant: ne tunc damnata impietas ideo sibi in aliquo blandiatur, quia Eutyches justa execratione percussus. Puritas enim fidei atque doctrinæ, quam eodem quo sancti Patres nostri spiritu predicamus, et Nestorianam et Eutychianam cum suis auctoribus condemnatis pariter et perssequitur pravitatem. Bene valete in Domino, fratres charissimi. Data sexto kalendas Julii, Adelmo viro clarissimo consule.

ἡ πᾶσα κοινότης τοῦ μαρτυρίου διὰ τὴν ἐπισημοσύνην τῆς ἐκείνου ἡμπενοθεσίας ἀπείρας, καὶ μεταίτια τῶν κολλησασάντων ἀπειρία τῶν ὑσυχίων ἐγγύς ἐκδικαίται τι τοῦτο μὲν, ὁ πιστεύει αὐτῶν, ὅπως κατὰ τῶν τῶν εὐαγγελίων αὐθεντικῶν, κατὰ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν, καὶ τῶν τῶν ἀποστόλων διδασκαλίαν, πληρότατα, καὶ σαφέστατα, ἐκ τῶν πρὸς τὸν ἑσθῆς ὁσίας μνήμας φλασκῶν τῶν ἐπισκοπῶν ἐπιστελλόμεν, ἡδὴ δεδωλωται, ποία τις ἴσται ἢ περὶ τοῦ μεταφίτου τῆς ἐνοσημοσύνης τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐσεβῆς ὁμολογία, καὶ καθαρῆς Ἐκκλησίας διὰ πολλῶν καταστάσεως ἐκδικασίῶν ὑπὸ φάσεων τῶν ἐπισημοσύνης διακταραγμένης ἐγγνώκαμεν, καὶ πλείστους ἐπισκοπῶν τοῖς οὐ καταδικημένοις τὰ τῶν αἰρετικῶν ἐκθεσθῶν τῶν θρόνων ἑαυτῶν, καὶ ἕξορῃ παραδοθέντας, εἰς τῆς πρὸς τῶν ἐπισημοσύνης ὑποκαταστάσεως ἐπίρους, τοῦτοι πρὸ πάντων ἐπὶ ἐκείνων ἢ τοῦ δικαίου προσομιῶν θεραπείας καὶ μηδὲς οὕτως ἐπισημοσύνης τῶν ἑαυτοῦ, εἰς ἄλλων ἐκρήσθαι τοῖς ἄλλου ὅπως εἴγε, καθάπερ ἡμῖν ὅτι παροδοίμων, τῆς πλάνης ἀπολαμπῆντος ἡπαντες. **1074** παραπολεσθαι μὲν ὁρεῖται εἰς τῆς ἐκείνης οὐδὲν: τοῖς δὲ γὰρ κατηκρίσθη ὑπὲρ τῆς κτίσεως, μετὰ τῶν προσομιῶν τῶν ἐκείνων ἀπάντων, ὁρεῖται εἰς ἄπαντων ἀποκαταστάσεως εἰς τὸν ἑαυτοῦ. Οἰμῶνται γὰρ τῆς προτέρας ἐπίρους συνόδου, ἥς τις οὐ τῆς ἀγίας μνήμας κύριλλος ἐπὶ προέδριον, κατὰ Νεστορίου ἰδίως ἔχει διακταραγμένης: μηδὲς ἢ τότε καταδικησάμενος θυσίασθαι, διὰ τοῦτο αὐτῶν ἑαυτῶν ἀπειρία, ὅπως εὐτυχῆς δικαίως ἀποδοῦναι καταδικασθῶν.

* Cum in Vindebon. Hisp. perperam legatur, plurimosque spiritus, in Vat. Hisp. ac exinde in Isid. correctum fuit antiqui Hieron. archiepiscopi, plurimosque fratres. Mox Rattramus et mss. collect. 21 et 24 edidit ante Quessnellum. receperunt, vel recepérunt. Dein expulsi in cod. Ratisp.
† Ita undecim nostri codices cum Rattramus et editis anterioribus Quessnellus, qui cum solo nostro Vindebon. collect. 5 prætulit, adhibenda est medicina.
‡ Antiquam pariter lectionem ex nostris codicibus revocavimus. Solum Vat. 1322, ne quisquam, omisso ita. Vindebon. collect. 5, ne quisquam ita, etc. Vindebon. Hisp. detet dicitur ita. Nullum autem invenimus lectionem Quessnellus, nec quisquam careat propriis, aut alter utatur alienis.
§ Cod. Ratisp., relinquunt. Mox, apud neminem in Vindebon. collect. 5. Deln Vulgati antiquores cum mss. collect. 21 et 24 docuerunt suus, et per hoc suo. Quessnellus inseruit suus, uti legitur etiam in nostris codd. Vat. 1322. Vindebon. collect. 5 et Vat. Hisp. ac Isid. Nos autem inseruimus quoque suo post vocem privilegio anc oritur in Isid. Vat. 1322, Vindebon. collect. 5, alterius Hisp. et Vat. collect. 11 ac præstantissimi Ratisp.
¶ Vide not. 2 Quessnellus. Notandum vero est S. Cyrillum in Ephesus gestis se Cælestinum papæ vicem gerentem semper præferre, quia prope cui apostolicæ sedis auctoritatem in Nestorii causa idem pontifex delegaverat.
§ Vindebon. Hisp., idem sibi. Hic error emendatus in Vat. Hisp. et exinde in Isid. et in mss. collect. 11 ac 21 atque apud Rattramum, demum sibi in aliquo blandiatur, qua Eutyches.
¶ Vat. Hisp. et Isid., doctrina.
† Sex voces, Bene valete in Domino, fratres charissimi, in Leonis editionibus desiderantur; legantur vero in edidit Concilior., easque revocavimus non so-

lum quisquam in Vindebon. collect. 5 et in Florentino S. Marti collect. 18, verum etiam in antiquis ita interpretacione Græca, que ex ipso Leonis originali sumpta fuit, et in Chalcedonensi concilio lecta ac tunc 18.
‡ Omnes editi cum mss. collect. 21, v. kal. Julii; cui lectioni stipulatur etiam Græcus textus cum ibi editis, tum in nostris mss. Isidori et Hieronimi Chalcedonensis ante gesta. Cod. c. 5 Vindebon. collect. 5 et Florentinus S. Marti collect. 13, v. kal. Januas, tertio mensis errore, ut patet ex annot. 11 (932, n. 2) in epist. 9. P. æstimamus diem vi kal. Julii, qui cum a posterioribus episcopi concordi, auctoritate Vat. 1322; ntriusque Hisp. Isid., Ratisp. et eisd. coll. 11 ac 21.
§ Mss. Ven., vesigi. Latini textus pressius instatitimes, γωνιῶν ἐκ ποδῶν τῆς τοῦ μαρτυρίου διὰ τὴν ἐπισημοσύνην ἡ μεταίτια. ἡ συχία ἐγγύς
¶ M. s. Ven., κατὰ τὴν καὶ φωνὰς.
‡ M. s. Ven., τῆς μακαρίας μνήμας
§ M. s. Ven., τῶν τόπων τῶν ἑαυτῶν.
¶ Mss Ven., εἰς τόπον. Nihil mutatum, licet Latini textus habeat in locum.
‡ Ita et bene, m. s. Ven. ambo tam in gestis quam antegesta. Mule in Vulg., τοῖς ἄλλοις. Hæc enim vox ἄλλων nunquam significavi, neque sig. illeat quod est alius.
‡ M. s. Ven., παραπολεσθαι μὲν οὐδὲν ἢ τῆς.
‡ In marg. edit. Rom., μετὰ προσομιῶν πάντων ἐκρήσθαι.
‡ Adhucmors, quod aherat a vulgatis, ἀπεριστατε eodd. Ven. nec non et textus Latini, in quo legitur, tunc præsedit. Ceterum in præfatis codicibus totus hic locus sic representatur: καὶ μῦνοι γὰρ τῆς προτέρας ἐπίρους συνόδου, ἥς τις οὐ τῆς ἀγίας μνήμας κύριλλος ἐπὶ προέδριον, κατὰ Νεστορίου ἰδίως τὰ συνοδικῶς προχθέντα διακταραγμένης.
‡ Ita emendamus, recti non Ven. eodd. sicuti. respondeat adamussim Latini textus, eodem quo

ῥιπτομέν, ὡς περ. ἂν ἄλλοι πατέρες ἡμῶν, καὶ τὴν Νεστορίου, καὶ Εὐτυχούς ἰ μετὰ τῶν ἡγουμένων αὐτῶν ἐπίσης ἰ καταδικάζει, καὶ δίδωσι παροδοσίαν. Ἐφύσθη ἐν κυρίῳ, ἀδελφοὶ προσφιλίστατοι. Ὁ Εὐδοὶ τῇ πρὸ πάντε καλανδῶν Ἰουλίῳ.....

1076 EPISTOLA * XCIV.

AD MARCIANUM AUGUSTUM.

Synopsis. — Legatos quos ad synodum mittit, commendat Augusto, postulatque ne disputatio de fide illic instaretur.

LEO episcopus MARCIANO Augusto.

Sanctum clementie vestrae studium, quo ad reparationem pacis ecclesiasticam synodum habere voluistis, adeo libenter accepi, ut, quavis eam fieri intra Italiam poposcissam ^c, et apertius exspectari tempus optassem, quo scilicet plurimi possemus episcopi etiam ^d de longinquioribus provinciis evehari, mox tamen ut mihi pietatis vestrae ^a scripta sunt tradita, et Bonifacium de compresbyteris meis ab Urbe direxerim, et de episcopis fratrem meum Paschasium de Sicilia fecerim navigare, qui vicem meam sufficienter implerent, datis per eosdem ^f epistolis ad eos qui legationem ante susceperant, ut ipsi quoque praedictis ad impendendas partes meae praesentiae jungerentur, gloriosissime imperator. Unde quamvis ulnis arcius diem synodo fuerit constitutus, spero tamen adfuturum Dei omnipotentis auxilium, quo omnia valeant ad praedinitum tempus occurrere, et nonnimitter eam sanctae fraternitatis assensu, quae universali Ecclesiae congruant deservire. Compressa enim vel remota inquietudine ac pravitatis paucorum, facile firmabitur probanda concordia, si in eam fidem quam evangelicis et apostolicis praedicationibus declaratam, et per sanctos Patres nostros accepimus et tenemus, omnium corda concurrant, nulla penitus disputatione cujusquam retractationis admissa: ne per vanam ^c fallacemque versutiam aut infirma videantur, aut dubia, ^b quae in ipso 1076 angulari lapide, qui est

sancti Patres nostri spiritu. In vulg., ἡ τῶν ἀγίων πνεύματι. Admonemus tamen paulo post ῥιπτομέν legendum esse πρὸ ὧσπερ.

^a Alias 71. Quae autem antea 94 erat, nunc 131. Scripta 20 Julii an. 451.

^b Haec epistola legitur in mss. collect. 12, 18, 19, 24, et in peculiari codice Vat. 1522, nec non in exemplo Sighardi.

^c Vid. epist. 83.

^d Editi ante Quesn. cum mss. collect. 24, de longinquis.

^e Confer. annot. 2 (Col. 953, n. m) in epist. 91.

^f Ex epistola ad Lucentium episcopum et Basium presbyterum desunt.

^g Vulgati ante Quesn. cum mss. collect. 24, per antiquos Patres.

^h Idem vulgati et codices, quae in ipso angulari lapide Christo fundata sunt, et sine fine, etc. Quae sibi emendationem ex Grimanico comprobant nostri Ratisp. et Vat. 1522.

ⁱ Idem codd. et editi, de his per quos meas misi epistolas. Lectionem a Quesnello indicatam ex Grimanico praefertur etiam Vat. 1522 et Ratisp. qui postremum solum loco per meos habet per eos.

^j I a nostri codices Ratisp. et Vat. 1522, nec non Quae nullas in margine, ut credimus, ex Grimanico, emendatque cum chronica notatione epistolae sequentis. Vulgati cum mss. collect. 12 et 24, Data xiv kal. Augusti.

A Christus Dominus (Ephes. II, 20), ab initio sunt fundata, et sine fine mansura: hoc nobis indesinenter orantibus, ut a sacramento singularis fidei nemo inveniat alienus, sed damnata impietate haereseos, nul um de perditione cujusquam catholica Ecclesia sentiat detrimentum. Quod autem pietatem vestram ⁱ his quas per meos misi epistolis obsecravi, nunc quoque simili fiducia precor, ut vico mea acturos, commendatos per omnia habere dignemini, quo facilius ac diligentius, quae optimo fidei vestrae ordinata sunt studio, salubri implentur effectu. I Data xiiii kalendas Augusti, Adelfio viro clarissimo consule.

EPISTOLA * XCV.

AD PULCHERIAM AUGUSTAM

Per Theoctistum magistrionum.

Synopsis. — I. Ad conitium legatos se misisse, licet in Italia congregari optasset. — II. Servandam esse in causis ecclesiasticis moderationem quae procul ab Ephesino latrocinio absit. — III. Numquam se correctis veritatem denegasse. — IV. Etiam haeresiarchas indulgentiam poscentes rejiciendos non esse, etiam non temere recipientes.

LEO episcopus PULCHERIAE Augustae.

Cap. I. — Religiosam clementiae vestrae sollicitudinem, quam catholicae fidei indesinenter impondimus, per omnia recogitoseo; et Deo gratias ago, quod tantam universali Ecclesiae curam habere vos video, ut quod ^a et justitiae et benevolentiae congruere arbitror, emolentur insinuem, quo celerius, quae, propitio Christo, pietatis vestrae studio irreprehensibiliter hactenus gesta sunt, ad gratulandum perducantur effectum. 1077 ° gloriosissima Augusta. Quod ergo ^b synodum Nicaenam haberi clementia vestra pra-

^a Alias 75. Quae autem antea 95 erat, nunc 122. Scripta 20 Julii an. 451.

^b Est in codd. collect. 12, 18, 19, 24, et in exemplo Sighardi.

^c Haec verba invenimus in solis mss. collect. 12. Magistrionum dicebantur agentes in rebus, quae magistro officiorum suberant. De his vide G. A. Hefredum in Comment. ad legem 3 Cod. Theod., de agentibus in rebus, ubi inter eorum officia recenset imperiales epi tolas perferre.

^d Addidimus et ex cod. Ratisp.

^e Voces gloriosissima Augusta omissae in editis ante Quesn., etiam in nostris codicibus desiderantur, nec non in exemplo Sighardi. Inductae fuerunt ex uno cod. Grim.

^f Editi, synodum Chalcedonensem; cum tamen hoc tempore synodus Nicaenam indicata, nondum Chalcedonem translata fuerit. Veram lectionem dedit praestantissimus Ratisp. Nec mirum videatur scribi Pulcheriam.

^g Male excidit a vulg. praepositio μετὰ, quam nos supplevimus ex mss. Ven., atque indicio Latini textus, qui habet, cum suis auctoribus.

^h Mss. Ven., καταδικάζεται.

ⁱ Desunt haec in codd. Ven. secundo loco, nimium in actione Chalcedonensi indicata, quam in appendice dabimus. Sed ante gesta, ubi eadem epistola pariter profertur, nisi a Romanis exinde edita fuit, in hodie Ven. mss. leguntur

cepit, cum a me ut in Italia haberetur mansuetudo vestra retineat postulatum, ut omnes nostrarum partium convocati antisites, si securitas temporis suppeteret, convenirent, adeo tamen non aspernante accipi, ut binos de coepiscopis meis et comprehensyberis ordinarem, qui vicem meam implere sufficerent, etiam datis ad venerabilem synodum congruentibus scriptis, quibus fraternitas advocata cognosceret quam formam servare in hac dijudicatione deberet: ne ulla temeritas aut fidei regulis, aut canonum statutis, aut benignitatis remediis obviaret.

CAP. II. — Sicut enim a principio hujus causæ frequentissime scripsi, hanc inter discordes sensus et carnales æmulationes moderationem volui custodiri, ut integritati quidem fidei nihil evelli, nihil liceret apponi; ad unitatem vero pacemque redeuntibus, remedium veniæ præstaretur. Quia tunc opera diaboli potentius destruantur, cum ad Dei proximique dilectionem hominum corda revocantur. Sed quam contraria tunc his monitis atque obsecrationibus meis acta sint, multum est explicare; nec opus est epistolari pagina comprehendere quidquid in illo Ephesino non iudicio, sed latrocinio potuit perpetrari; ubi primates synodi nec resistentibus sibi fratribus nec consentientibus pepercerunt: cum ad infringendam catholicam fidem, et ad execrabilem hæresim roborandam, alios privilegio honoris exuerent, alios consortio impietatis inficerent: æviore profecto in eos quos persuadendo ab innocentia separabant, quam in illos quos beatos confessores persequendo faciebant.

CAP. III. — Verumtamen quia tales sibi maxime

choriam præcepisse synodum, quæ Marciani litteris indicta fuit. Nam ipsa Pulcheria in epist. ad Stratagem consularem Bithyniæ de eadem synodo Nicææ tunc coacta similiter scripsit: *Secundum nostram sanctionem reverendissimi quidem episcopi conveniunt. Commune scilicet Marciano et conjugi, cui ille imperium debebat, in indicenda synodo consilium fuit, licet in imperiali sanctione feminæ nomen prætermisum fuerit, eo quod hujusmodi inscriptio a consuetudine earumdem sanctionum esset aliena.*

* In ms. Veneto S. Marci collect. 12 et in Ratisp. omittitur etiam.

^b Nimirum in epist. 28 et seqq. scriptis idibus Junii an. 449, ubi Eutychi, si resipisceret, et professionem fidei cum damnatione erroris emitteret, suum gradum relinquendum monuerat; nec non in epist. 14, cap. 3, ubi omnibus etiam scandalorum auctoribus, qui Ephesi prævaricati fuerant, si melioribus consiliis acquiescerent, veniam spondit. Post nonnulla editi Quesnello anteriores cum mss. collect. 11 et Suardo: *Operum diaboli potentia destruantur.*

* Eadem editiones cum cod. collect. 12 et 24, atque Suardo, præmissa puncto: *Ibi primates.*

^d Ratisp. omittit nec consentientibus. Respicitur autem Dominus Antiochenus; qui licet infirmitate animi in Flaviani condemnationem et in Eutycheis abolitionem actione prima consenserit, nihilominus paulo post in eadem pseudosynodo depositus fuit, Maximo in ejus locum subrogato.

* Adverbium non dubie ex Ratisp. supplevimus.

^f Quesnellus, non omittamus. Antea editorum lectionem omnibus nostris codd. etiam Ratisponensi con-

sua iniquitate nocuerunt, et majoribus vulneribus diligentior est adhibenda medicina, nullis unquam epistolis delinivi etiam talibus, si resipiscerent, veniam denegandam. Et quamvis incommutabiliter inimicissimam Christianæ religioni hæresim detestemur, ipsos tamen, si non dubie corrigantur, et digna se satisfactione purificent, ab ineffabili misericordia Dei non judicamus alienos: sed potius cum gementibus gemimus, cum fletibus flemus, et sic utrimus justitia commotionis, ut non amittamus remedia charitatis: quod, sicut pietas vestra cognoscit, non verbis solis promittitur, sed etiam factis docetur. Siquidem pene omnes qui in consensum præsentium aut traducti fuerant aut coacti, rescindendo quod statuerant, et condemnando quod scripserant, perpetuam culpæ abolitionem et apostolicæ pacis gratiam sint adepti.

CAP. IV. — Si ergo clementia vestra propositum meum considerare dignetur, probabit me in consilio cuncta gessisse, ut sine cujusquam animæ detrimento, hæreseos tantum obtineretur extinctio, et ob hoc circa auctores sævissimorum turbinarum quidam consuetudinis minuisse, ut ad indulgentiam postulandam compunctione aliqua post eorum tarditas excitari. Qui etsi post illud 1079 iudicium suum tam impium quam injustum non sunt catholicæ fraternitati ita honorabiles uti fuerunt, suas tamen adhuc obtinent sedes, et episcopatus sui honore petuntur, aut per veram et necessariam satisfactionem pacem totius Ecclesiæ recepturi, aut si hæresim, quod absit, teneantur, professionis suæ merito iudicandi. Data decimo tertio kalendas Augusti, Adelfo viro clarissimo consule.

firmatam revocavimus. Paulo post promittimus in cod. Ven. collect. 12.

^e In Ratisp. deest *penes*; sed necessarium est, cum quidam per hoc tempus nec rescisso quod statuerant, nec condemnato quod scripserant, apostolicæ pacis gratiam nondum promeruerint.

^b Suardus, *resistendo ei, quod statutum fuerat ab illis, et condemnando*, etc. Idem est in codd. collect. 12 et 24, qui solum omittunt *ei*. Editi autem Quesnel., *rescindendo quod statutum fuerat ab illis*. Quesnellianam lectionem ex Grim. præfert etiam Ratisp.

ⁱ Exemplar Suardi cum antiquis edit., *nostrum*.

^j Ratisp., *posset*. Hæc autem referri videntur ad Leonis decretum, ne nomina auctorum latrocinii Ephesini ad altare recitarentur, ut idem pontifex rescripsit Anatolio epist. 80, cap. 4. Id autem licet ex usu nonnullis forsitan differendum crederetur, quoad illi deponerentur, Leoni tamen necessarium visum est consuetudinem in hoc minuire, ut quoniam illi hactenus post impium scelus nihil pœna delicti incurrerant, et suis adhuc episcopatibus potiebantur, hoc saltem stimulo ad petendam indulgentiam excitarentur.

^k Particulam *ita* a Quesnello omissam ex omnibus nostris codd. et Suardo revocavimus. Cæteri editi, *ita honorabiles ut fuerunt*.

^l Vocem totius a Quesnel. additam nostri mss. libri approbant.

^m Mss. collect. 12 et 24 ac exemplar Suardi cum editis ante Quesnel., *tuebantur*. Melior Grim. et Ratisp. lectio. Mox in citatis collectionibus et apud Suardum perperam *Adelfio* pro *Adelfo*.

EPISTOLA • XCVI.

AD RAVENNIVM ARELATENSEM EPISCOPVM.

De solemnitate paschali anni sequentis 452.

SYNOPSIS. — *Unitatem in celebrando Paschate maxime servandam; quam solemnitatem ad Romanum pontificem pertinet indicare.*

Dilectissimo fratri RAVENNIO episcopo LEO episcopus.

Ad præcipuum religionis nostræ pertinet sacramentum, ut in festivitate paschali nulla sit toto orbe diversitas. Et quia hoc divina institutio et paterna traditio ad nostram sollicitudinem voluit pertinere, fraternitatem tuam solemniter admonemus ut Pascha Domini celebrandum nobis die decima kalendarum Aprilium recognoscas; quod manifesta ratio patefecit sacræ observantiæ hunc diem esse legitimum: cuius notitiam per dilectionem quoque tuam, frater charissime, omnibus volumus **1080** declarari; ut quorum in fide est una confessio, sit etiam in hac festivitate una devotio.

EPISTOLA • XCVII.

SYNODICA ^d EUSEBII MEDIOLANENSIS EPISCOPI AD S. LEONEM PAPAN.

• SYNOPSIS. — I. *Gaudet de reditu fratrum suorum ex Oriente.* — II. *Epistolam ad Flavianum in synodo Mediolanensi lectam esse et approbatam.* — III. *Se cum suis Eutychianorum damnationi subscribere profectur.*

Domino sancto et beatissimo Patri LEONI EUSEBIUS Mediolanensis episcopus.

CAP. I. — Reversis, Domino annuente, ^f fratribus nostris, quos ad Orientem fidei causa sollicite provida beatitudo vestra direxerat, decursisque litteris ^C quas per eos tua sanctitas destinavit, omni exultatione in Christo relevatus sum, quod effectum com-

^a Alias 76. Quæ autem erat 96, nunc 125. Scr. circa Julium an. 451.

^b Ed ita fuit a Sirmondo ex eod. Bonævallis. Hic autem eam idcirco posuimus, quia credi potest scripta ex eunte Julio an. 451. Ibi enim indicitur Pascha an. 452. Constat autem ex epist. 131, c. 2, certos dies indictioni Paschatis fuisse constitutos, quos imminere ibidem affirmat. Hos autem dies in Julium mensem incidisse colligere licet ex epist. 128, qua S. Leo formatam pro Paschate an. 455 ad Gallos et Hispanos dedit die 23 Julii an. 454.

^c Alias 77. Quæ autem erat 97, nunc 124. Scripta Aug. vel Sept. an. 451.

^d Exstat hæc synodica in mss. collect. 5, 11, 21, 22 et 23

^e In tabula collect. 5, c. 56, et paulo dissimiliter in aliis aliarum collectionum codd. et editis loco synopsis additur: *Per quam fidei ejus quam ad Orientem direxerat, asserendo cum aliis episcopis consensit atque subscripsit.*

^f Abundio scilicet episcopo Comensi, qui *Abundantius* in hac epistola et subscriptionibus vocatur, et Senator presbyter, qui in Orientem missi mense Julio an. 450 ex epistola 69 Romanam reversi fuerant mense Junio an. 451, ex epist. 85, c. 1. Ut autem æquum tempus detur moræ istorum in Urbe, itineri Mediolanum, et cotironi synodi, cui Abundius, seu Abundantius Comensis, nomine etiam Asinionis Curienensis subscribens, intermedio tempore Comum revisisse poterit, et hac occasione vidisse Asinionem finitimum episcopum, qui ei suam vicem delegavit;

A missæ sibi legationis eodem reportasse vestra pagina designavit. Nec mirum quod Dominus noster Jesus Christus catholicæ fidei, quam tenemus, majestatis sua gratiam custodiamque præstiterit: quando vos ^b idoneus cultus sui assertores in apostoli sui sede præsulem collocavit, qui et recta sentire de incarnationis Dominicæ sacramento, et eadem potestis rectius custodire.

CAP. II. — Admonitis ergo fratribus et coepiscopis meis, habitoque conventu, vestrarum formam **1081** tenuimus litterarum. Nam ⁱ recensita epistola beatitudinis vestræ in sacerdotum Domini concilio, quam sanctus frater et coepiscopus noster Abundantius, et compresbyter meus ^j Senator detulerant, agnitique eorum narratione, sicut scripta vestra signaverant, ^B rerum gestarum ordine continuo ^k requisita est recitataque epistola, quam fidei assertione pleno digestam, ad Orientem dudum sanctitas vestra transmisserat, quæ ad nos ex vestra admonitione, sancto fratre et coepiscopo nostro ^l Cereio mutuante pervenit. Claruit eam plena fidei simplicitate fulgere, prophetarum etiam assertionibus, evangelicis auctoritatibus, et apostolicæ doctrinæ testimoniis, nitore quodam lucis ^m ac veritatis splendore radiare, omnibusque sensibus convenire, quod beatus ⁿ Ambrosius, de incarnationis Dominicæ mysterio suis libris Spiritu sancto excitatus inseruit.

CAP. III. — Et quia omnia majorum fidei nobis antiquitus traditæ tota paritate conveniunt, Domine sancte et beatissime pater, placuit omnibus, quorum subscriptio subter annexa nomina poterit declarare, ut eos qui impie de incarnationis Dominicæ sacramento sentiant, quamvis intellectus sui pravitate a catholicæ fidei veritate recedentes, seipsum dignos

ut, inquam, his omnibus æquum tempus detur, hæc epistola mense Augusto vel Septembri scripta videtur.

^s Vorem fidei Quesnellus expunxit, qui eam deesse reperit in duobus Thuanis et uno Cantabrigensibus: eo quod de Ecclesia, non autem de fide Eusebius loqui eadem videretur. Quamvis autem eam vocem pariter omitti reperimus in Vat. collect. 11, cum tamen eam nacti simus in aliis codicibus, ac præsertim in Vindebon. antiquissimæ collectionis 5, ad quam pertinent duo codd. Thuan. et Trecopithæanus, ab eodem Quesnello laudati not. 1, reponendum censuimus; cum præsertim de fide incarnationis sermonem esse sequentia demonstrant.

^t Ita Quesnellus et nostri codd. Vindebon. collect. 5 et Vat. collect. 11. Cæteri editi cum mss. collect. 21, veros.

^u Vulgati. recensens epistolam, qui nominativus suspensus remanet. Necessariam correctionem suppeditavit Vindebon. collect. 5.

^v Vide not. 2 Quesn.

^w Ita melius ex eodem Vindebon. collect. 5 et Vat. collect. 11, quam in vulgatis, requisita recitataque.

^x Vulgati Quesnello anteriores cum uno Vat. collect. 21, Cyriaco. Vat. collect. 11, Cerrito. Cæteri codd., Cereio. Vide not. 3 Quesnelli. Mox plenam in antiquis editionibus nullo nostro codice suffragante.

^y Editiones Leonis ante Quesn. cum mss. collect. 21, ad veritatis splendorem.

^z Vide not. 4 Quesn. Post pauca pro mysterio in Vindebon. collect. 5 prima manu scriptum fuit sacramento.

abjectione fecerint, suo etiam consensu, auctoritatis A
vestræ præcedente sententia, damnatione congrua
persequendos. Litterarum ergostrarum formam
seculi, modum præscriptæ ordinationis nos servasse,
his per fratrem et coepiscopum a nostrum Cyriacum
missis b ostendimus. Superest ut, annuente Domino
perfectis rebus, palmam fidei et consummati certami-
nis coronam quiete perpetua retinentes, 1082 hoc
futuris memorabile sæculis relinquatis, ut ob hoc ex-
stitisse præsentis tempore impiæ sectæ contumacia
videatur, ut vobis propugnatoribus in æternum pro-
strata succumberet. *Et alia manu*: Incolumem le-
titudinem tuam summa Divinitas c tueatur atque custo-
diat, domine sancte ac beatissime pater.

Eusebius d episcopus Mediolanensis Ecclesie, in
omnia supra scripta consensit et subscripsi: Anathema
dicens his qui de incarnationis Dominicæ sacramento
impia senserunt.

Ego FAVENTIS episcopus Regiensis Ecclesie, in
omnia supra scripta consensit et subscripsi: Anathema
dicens his qui de incarnationis Dominicæ sacramento
impia senserunt.

Ego MAJORIANUS episcopus Ecclesie Placentinæ, in
omnia supra scripta consensit et subscripsi: Anathema
dicens his qui de incarnationis Dominicæ sacramento
impia senserunt.

Ego CYPRIANUS episcopus Ecclesie Brixillianæ, in
omnia supra scripta consensit et subscripsi: Anathema
dicens his qui de incarnationis Dominicæ sacramento
impia senserunt.

* Editi meum cum uno ms. collect. 21. Cæteris C
non tam ejusdem collectionis codices, quam a iis
collect. 5 et 11 secuti sumus.

b Editi Leonis ante Quesn., vitiosa lectione: *Ostendimus superasse ut annuente Domino perpetue retinentes, hoc futuris memorabile sæculis relinquatis, ut ab hoc tempore præcænti extincta impiæ sectæ contumacia videatur, ut nos purgationibus in æternum prostrata succumbat.* Idem est in nonnullis mss. collect. 21 hæc varia transpositione vocum, ut ab hoc extincta præcænti tempore. Alii tam enim hujus collectionis codices, nec non Ottob. collect. 23 habent: *Superat, ... ut ab hoc tempore extincta præcænti (i. e. præcænti) impiæ sectæ contumacia, etc.* Editiones Conciliorum supplent ut in textu; et solum in fine periodi habent: *Ut ab hoc tempore præcænti extincta impiæ sectæ contumacia videatur, ut vobis propugnatoribus in æternum prostrata videatur.* Mellior et correctior versio est Quesnelli emendatio ex mss. Thuan. et Treopith. antiquissima collect. 5 a nobis pariter inventa in præstanti ms. Vindobon. ejusdem collectionis, ad quam accedunt Vat. Ottobon. 93 et Vat. 3791 antiquæ collect. 11, in quibus solum pro *existisse* per errorem *existit* se scribitur fuit. Hinc eandem revocamus; et solum ex prædicto Vindobon. collect. 5. *propugnatoribus scriptum pro eo quod apud Quesn. quibus sunt pugnatoribus.*

c Vulgati Leonis cum mss. collect. 21, *adornet.*

d Vide n. t. 6 Quesnelli, cui, dum ordinem episcoporum ab editis Leonis diversum ex suis mss. instituit, nostri etiam codices favent.

e Ita cod. Vindobon. collect. 5, ad quem accedunt mss. collect. 11 et 21, in quibus legitur *Br. B. lunæ. Voig., Brixellensis.*

f Quorundam editiones, *Quintinus.*

g In editis ante Quesn. hæc subscriptio, Maximi subscriptionem sequitur; et discrepant sequentia:

Ego f **QUINTUS** episcopus Ecclesie Dertonensis, in
omnia supra scripta consensit et subscripsi: Anathema
dicens his qui de incarnationis Dominicæ sacramento
impia senserunt.

Ego **CRISPINUS** episcopus Ecclesie Ticinensis, in
omnia supra scripta consensit et subscripsi: Anathema
dicens his qui de incarnationis Dominicæ sacramento
impia senserunt.

Egos **FLOREUS** presbyter, jussus a præsentis 1083
sancto **ETLICO** episcopo meo Ecclesie Iporiensis,
quia ipse propter infirmitatem subscribere non potest,
subscripsi ad omnia supra scripta, eo consentiente,
et Anathema dicente his qui de incarnationis Domini-
cæ sacramento impia senserunt.

Ego **MAXIMUS** episcopus Ecclesie Taurinatis, in
omnia supra scripta consensit et subscripsi: Anathema
dicens his qui de incarnationis Dominicæ sacramento
impia senserunt.

Ego h **GRATUS** presbyter, directus ab episcopo meo
Euthasio Ecclesie Augustanæ, vice ipsius in omnia
supra scripta consensit et subscripsi: Anathema dicens
his qui de incarnationis Dominicæ sacramento impia
senserunt.

Ego **CYRIACUS** episcopus Ecclesie i Laudensis, in
omnia supra scripta consensit et subscripsi: Anathema
dicens his qui de incarnationis Dominicæ sacramento
impia senserunt.

Ego j **ABUNDANTIUS** episcopus Ecclesie Comensis,
in omnia supra scripta consensit, et pro me et pro
absente sancto fratre meo **ANNOAS**, episcopo Eccle-

C *Quia ipse propter infirmitatem subscribere non potest, in omnia subscripta consensit et subscripsi, anathema dicens his, etc.* In solo Treopithuan. collect. 5, pro *Floreus* habetur, *Florentius*. Vat. collect. 11 pro *Iporiensis* habetur *Enoræ* i. mag. edit. Labbei, *Eporegie*.
h *Gratus* vocatur in cod. Vat. collect. 11 et in editis ante Quesn. *Gerardus* in marg. Concilior. Pro *Futhasio* in Vindobon. collect. 5 et in Vat. collect. 11 nec non in marg. Concilior., *Eustasio*.

i Editi, *Laodensis*. Em. novissimus ex Vat. collect. 11.

j Hæc subscriptio unica in omnibus nostris codicibus et apud Quenellum, in anterioribus editionibus dividebatur in duas, quarum altera *Abundantis* pro se, altera pro *Asimone* (sic enim ille) subscripsit. Quesnellus hunc *Abundantium* Comensem suspicatur alium ab *Abundio*, qui cum Senatore apostolicæ sedis legationem pergit in Oriente, quibus a legatione reversus Leonis epistolam ad Eusebium attulit, adeo ut *Abundium* nec Comensem episcopum dicere necesse sit, nec concilio Mediolanensi interfuisse. Totæ ejus ratio in eo sita est, quod legatus Leonis in omnibus documentis vocatur *Abundius*, e contra vero hic in omnibus mss. que vidi, et similiter in nostris subscribitur *Abundantius*. At non tam in subscriptione hic *Abundantius* dicitur, verum etiam in epistolæ textu, ubi cum de legato Leonis, qui cum Senatore ex Oriente rediit, ipso Quesnello non differente, sermo sit; idem esse cognoscitur hic *Abundantius*, ac qui *Abundius* in Leonis epistolis vocatur, et cum Senatore quidem alio legato jungitur, cum vero in cap. 1 dicitur reversi a legatione Orientali, sicut Senator Ecclesie Mediolanensis presbyter fuit, ita *Abundius* seu *Abundantius* provincie Mediolanensis episcopus agnosendus est, *Abundium* quidem nomine Ecclesia Comensis hunc vocatur. Capitulo quoque Mediolanensi eundem interfuisse ista verba epistolæ c. 2 ostendunt, *agnitque eorum narratione, que præsentem indicant.*

siae Curiensis, a primae Rheticae, sub-cripsi: Anathema dicens his qui de incarnationis Dominicae sacramento impia senserunt.

Ego PASCASIVS episcopus Ecclesiae Genvensis, In omnia supra scripta consensi et subscripsi: Anathema dicens his qui de incarnationis Dominicae sacramento impia senserunt.

1084 Ego PASTOR episcopus Ecclesiae Astensis, In omnia supra scripta consensi et subscripsi: Anathema dicens his qui de incarnationis Dominicae sacramento impia senserunt.

Ego SIMPLICIANVS episcopus Ecclesiae Novariensis, in omnia supra scripta consensi et subscripsi: Anathema dicens his qui de incarnationis Dominicae sacramento impia senserunt.

Ego JOANNES episcopus Ecclesiae Cremonensis, in omnia supra scripta consensi et subscripsi: Anathema

dicens his qui de incarnationis Dominicae sacramento impia senserunt.

Ego OPTATIANS episcopus Ecclesiae Brixianae, in omnia supra scripta consensi et subscripsi: Anathema dicens his qui de incarnationis Dominicae sacramento impia senserunt.

Ego JUSTIANVS episcopus Ecclesiae Vercellensis, in omnia supra scripta consensi et subscripsi: Anathema dicens his qui de incarnationis Dominicae sacramento impia senserunt.

Ego QUINTIUS episcopus Ecclesiae Albigeunensis, in omnia supra scripta consensi et subscripsi: Anathema dicens his qui de incarnationis Dominicae sacramento impia senserunt.

Ego PRÆSTANTIUS episcopus Ecclesiae Bergomatis, In omnia supra scripta consensi et subscripsi: Anathema dicens his qui de incarnationis Dominicae sacramento impia senserunt.

^a Voces primae Rheticae a Quesn. inductae ex suis eodd. leguntur etiam in nostris.

^b Ed. ti. Simplicius. Emendavimus ex omnibus nostris eod. libris, quibus addendi sunt etiam tres a Quespello in notis memorati.

^c Editi ante Quesn., Octavianus. Vindebon., Obstantus. In sermone autem Ramparti episcopi Brixiae de S. Philastrii translatione, ubi hujus successores recensentur, Optatianus appellatur.

^d Ita nostri veteres libri, excepto uno Vat. 546 col-

lect. 21, qui cum nonnullis vulgatis habet Justinianus. Eandem forte colligam pro Justiniani nomine allegavit Ferrerius in libro de episcopis Vercellensibus.

^e Sic editi cum Vindebon. collect. 5 et eodd. collect. 21, Vat. collect. 11, Quintus. Unus Thuan. Quesnelli, Quintianus, alius Cantabrig., Quintinus.

^f Cod. Cantabrig. Quesn., Pristinus. In marg. Concil., Praestius.

ADMONITIO IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

1. Quesnellus praestantissimam epistolam seu relationem synodi Chalcedonensis ad S. Leonem Graeco et Latine inter Leonis Opera prius inseruit, ut in editionibus Conciliorum exhibetur; nullo tamen codice vel Graeco vel Latino usus est. Nos Graecum textum, qui est originalis, cum duobus mss. Venetis S. Marci 166 et 563 requisivimus. Quoad Latinum vero, duplex hujus relationis Latina versio habetur. Quesnellus eam usam dedit quae primum vulgata a Crabbo, in ceteras Conciliorum editiones transivit. At alia exstat interpretatio vetustior, quippe quae paulo post ipsum Chalcedonense concilium exarata fuit, et ex qua Vigilinus papa in Constituto testimonium allegavit. Hanc primum edidit Baluzius. In tribus tantum codicibus adhuc inventa est, nimirum in Parisiensi, in Vaticano Regiae Suecorum, et in alio Vat. 1322. Hic autem postremus codex, qui quondam fuit Veronensis Ecclesiae, eo praestantior est quod quamplures subscriptiones Patrum nobis conservavit, quae in ipso originali Graeco desiderantur. Nobis sane, qui hanc versionem haud omitteendam credidimus, istum codicem accuratius relegere non invidite fuit.

2. Altera versio recentior Rusticum Romanae Ecclesiae diaconum habet auctorem. Hanc enim ille annotationem praefixit, quae in puris Rustici exemplaribus et in editione Crabbi legitur: *Relationes sanctae synodi ex codice Acumitensi Graeco in Latinum transtuli ego ipse*. Et in fine ipsius relationis haec ejusdem annotationis subjicitur: *Scriptis pridie kal. Aprilis, feria tertia, indictione xiii, quae indictio in aliis pariter annotationibus constantiter signata, si ad illud tempus referenda sit quo Rusticus in Orientem versabatur, convenit cum solo anno 550, quod quid sit de die vel feria, in quibus non minus hic quam alibi difficultates occurrunt. Romani Conciliorum editores haec annotationes a Crabbo editas submoverunt, propterea quod eas Rustici esse ignorarent. In quo excusandi sunt, quippe nullum purum et integrum Rustici codicem, qui ejusdem Rustici annotationes exhibeat, repererunt. Nos enim, qui codices Latinos collectionis Chalcedonensis Romae diligenter inquisivimus, ex quinque Vaticanis 1321, 1322, 1323, 4166 et 5405, quos Romani editores potuerunt expendere, nullum purum Rustici invenimus. Solus autem Chigianus 485 purus et integer est, qui tamen post editionem Romanam Alexandro VII pontifice indeptus fuit. In ipso vero Rustici versione emendanda Baluzius duobus mss. Rustici usus est, Corbeiensis et Divionensis. Tria alia exemplaria nos adhibuimus, Chigianum laudatum, Vat. 1323, et antiquissimum Veronensis capituli signatum mss. 57. Hanc interpretationem uti Graeco magis coherentem e regione Graeci originalis dabimus; deinde antiquiorem cum subscriptionibus subjiciemus.*

3. His vero praemonendum est editores Romanos et ex ipsa Quesnellum interpretationi Rustici affixisse in margine nonnullas lectiones ex Graeco accuratius redditas, quae a nobis in annotationibus non omittentur; ac praeterea alias lectiones nonnunquam adjectas, quae cum ex antiquiori versione codicis Vaticani 1322 sumptas deprahenderimus, praetermittendas credidimus: satis enim ex ipsa antiqua versione, quae subjicietur, ellicere poterunt.

4. Quoad tempus hujus relationis, quod in omnibus et Graecis et Latinis codicibus deest, pauca. Cum ultima concilii actio habita sit kal. Novembris an. 451, hac eadem die vel paulo post haec ad Leonem relatio, antequam synodi Patres dimitterentur, scripta fuit.

EPISTOLA • XCVIII.

SANCTÆ SYNODI CHALCEDONENSIS AD SANCTISSIMUM PAPAM ROMANÆ ECCLESIE LEONEM

De gestis in synodo.;

SYNOPSIS. — I. Leonem synodus laudat roci B. Peri omnibus constitutum interpretem, quem in suis legatis præfuisse declarat. — II. De Dioscori Alexandrini tyrannide et impiis gestis. — III. Quid circa eum actum sit, ac de definitione fidei. — IV. Canonis de prerogativa sedis Constantinopolitanæ edendi causam exponit, et confirmationem p. tit.

1088. ^b Sancta et magna et universalis SYNODUS, A qua per gratiam Dei et sanctionem piissimorum et amatorum Christi imperatorum nostrorum colecta est in Chalcedonensi metropoli provincie Bithyniæ, sanctissimo et beatissimo Romanorum archiepiscopo LEONI.

CAP. I. — *Repletum est gaudium os nostrum, et lingua nostra exultatione (Psal. cxxv, 2).* Hanc tamquam propriam nobis prophetiam gratia coaptavit, a quibus ^c pietatis est restitutio confirmata. Quid enim fide sublimius ad lætandum? Quid agnitione Dominica festivius ^d ad coronas, quam nobis olim Salvator ipse tradidit ad salutem, inquit: *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; docentes eos servare omnia quæcumque mandavit vobis (Matth. xxviii, 19, 20)?* Quam veluti auro textam ^e seriem, ex præcepto legislatoris venientem usque ad nos ipse servasti, vocis beati Petri omnibus constitutus interpres, ^f et **1090** ejus fidei beatificationem super omnes adducens. Unde et nos, quippe sicut inchoatore honorum te ad utilitatem utentes, Ecclesiæ filiis hæreditatem sortemque veritatis ostendimus, non singillatim ^h faciente in occulto unoquoque doctrinam, sed uno spiritu, una conspiratione atque concordia confessionem fidei declarantes; et eramus in communi ⁱ corona gaudii, quasi in imperialibus cœnis, deliciis spiritualibus epulantes, quas per tuas litteras Christus præparaverat invitatis, et supercœlestem sponsum inter nos conversantem nos cernere putabamus. Si enim ubi sunt duo aut tres congregati in nomine ejus (*Matth. xviii, 20*), ibi se in medio eorum fore perhibuit; quantum ^k circa sacerdotes peculiaritatem potuit demonstrare, qui et patriæ et labori suæ confessionis notitiam prætulērunt? Quibus tu quidem, sicut membris caput, præteras in his qui ^l tuum tenebant ordinem benevolentiam præferens. Imperatores vero ^m fideles ad ornandum

1087 Ἡ ἀγία, καὶ μεγάλη, καὶ οἰκουμένη σὺνὸδος ἡ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ θέλημα τῶν εὐλαβεστάτων καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων συναχθεῖσα ἐν τῇ Χαλκηδονίᾳ μητροπόλει τῆς Βιθυνῶν ἰπαρχίας, τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ τῆς Ῥωμαίων ἀρχιεπισκόπῳ Λέοντι.

Ἐπλήσθη χαρᾶς τὸ στόμα ἡμῶν, καὶ ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀγαλλιᾶσθως τούτην ὡς οικίαν ἡμῶν ἡ χάρις τὴν προφητείαν ἐφήρμοσεν. ὡς τὸ τῆς εὐσεβείας ἰδεσθαι κατόρθωμα. Τί γὰρ πίστεις πρὸς εὐφροσύνην ἀνώτερον; τί τῆς δεσποτικῆς γνώσεως πρὸς χορείαν φαειρότερον; ἢν αὐτὸς ἀνωθεν ὁ σωτὴρ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν παρέδωκε, φήσας· Πορευθίντες, μαθίσατε πάντα τὰ ἐν τῇ βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμεν ὑμῖν. Ἐν αὐτὸς ὡς περ χρυσὴν σειρὰν τῷ προτάγματι τοῦ θεμένου καταγομένην εἰς ἡμᾶς διεφύλαξας, πᾶσι τῆς τοῦ μακαρίου Πέτρου φωνῆς ἐρητύους ¹ καθιστάμενος. **1089** καὶ τῆς ἐκείνου πίστεως τοῖς πᾶσι μακαρισμὸν ἐπιβλέμενος· ὄθεν καὶ ἡμεῖς ὡς ἀρχηγῷ σοι τοῦ καλοῦ πρὸς ὠφέλιαν χρῆσάμενοι, τῆς ἀληθείας τοῖς τῆς ἐκκλησίας τέκνοις τὸν κλῆρον ἐδίξασμεν, οὐ καθ' ἓνα ἕκαστος ἐν παραδύστῳ τὴν διδασκαλίαν ποιούμενοι, ἀλλὰ κοινῷ πνεύματι, μιᾷ συμπνοῇ καὶ ὁμονοίᾳ τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν γνωρίσαντες. Καὶ ἡμεῖς ἐν κοινῇ χορείᾳ, τοῖς πνευματικοῖς, ὡς ἐν βασιλικῶς δέικνοις, ἐντροφῶντες ἰδεσθασιν. ἄπερ διὰ τῶν σὺν γραμμάτων ὁ χριστὸς τοῖς εὐχουμένοις νῦν ἔρπεισεν· καὶ τὸ ἐπουράνιον νυμφίον ἐν ἡμῖν ὄραν ἰδοκοῦμεν ἰδικτωμένον. Εἰ γὰρ ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συναγμένοι εἰς τὸ αὐτοῦ ὄνομα, ἐκεῖ ἔφη εἶναι ἐν μέσῳ αὐτῶν πίστην περὶ πεντακοσίου εἰκοσιν ἱερέας τὴν οικίαν ἐπιδικῶντο. ὁ καὶ πατρίδος καὶ πόνου τῆς εἰς αὐτὸν ὁμολογίας τὴν γνώσιν προέθηκας; ὧν σὺ μὲν ὡς κεφαλὴ μελῶν, ἡγεμόνεις ἐν τοῖς τὴν σύντοξιν ἐπέχουσι, τὴν ² εὐνοίαν ἐπιδικῶντος. Βασίλεις δὲ πιστοὶ πρὸς εὐκοσμίαν ἐξῆρχον, ὡς Ζαβαθάβελ τῷ (Ἰησοῦ, τῆς ἐκκλησίας, καθάπερ) Ἱερουσα-

^a Alias post epist. 77. Quæ autem erat 98, nunc 125. Scripta initio Novemb. an. 454.

^b Interprete Rustico diacono.

^c Editores Romani ex Græco: *Pietas egregio confirmata est opre.*

^d Idem ex Græco, ad choreas.

^e Ex Græco, *catenam*. Mox vulgati, *ex veste Christi et præcepto legislatoris*. Voces *veste Christi* et perperam insertas et a Græco originali alienas expunximus auctoritate optimi cod. Veronen. 57. Notavit hoc loco Baluzius in mss. Corb. et Divion. legi, *ex testem, χρυσῶν σειρᾶν, præceptο*. Hinc ortum putat aliorum horatorum vel editorum errorem, quia non animadvertenter esse verba Græca, quæ respondent his verbis, *auro textam seriem*.

^f Conjunctionem et adjecimus ex nostris et Baluzii codd.

^g Ex Græco: *Tamquam boni duce et auctore ad communem utilitatem utentes.*

^h Item ex Græco, *quisque in abdito docentes.*

¹ Græc., *chorea*; et paulo post, *convivantibus pro invitatis.*

² Codd. Baluzii, *ipse in medio.*

³ Ita omnes codices hujus versionis tum nostri, tum Baluzii, nec non editiones ante Romanam; in qua ex Græca et ex antiqua versione suppletum fuit, *circa quingentos viginti sacerdotes.*

⁴ Ex Græco, *tuas vices q. rebant.*

⁵ Vox *fideles* drest in duobus codd. Baluzii, et in nostro Chigiano, qui integram editionem Rustici continent. At legitur in Veronen. 57 et Vat. 1323, qui Rustici sane codices sunt, at annotationes ejus præterunt, et in nonnullis aliis quoad ordinem discrepant. Mox pro *ornandum*, quod ex codd. et editionibus ante Romanam resitutum, hæc et sequentes præferunt *ordinandum*.

⁶ E duobus mss. Ven., nempe 555 et 164, hoc insigne supplementum eruitur. Mutile in vulgatis, *καθιστάμενος· ὄθεν, etc.*

⁷ Uterque ms. Ven., *εὐβουλίας.*

decentissime præsidebant, sicut ^a Zorobabel Jesu (I *A Eodr.* III, 2), Ecclesiae, tamquam Jerusalem, ædificationem renovare circa dogmata ^b inviantes.

CAP. II. — Et fuerat utique adversarius tamquam bestia extra caulas apud semetipsum rugiens, nullum prævalens capere, nisi semetipsum ei ad capiendum iniecisset is qui Alexandrinorum quondam pontifex fuit. Qui multa prius ^c pessima operatus, supervicit priora sequentibus. Nam beatum illum inter sanctos Constantinopolis pastorem Flavianum, **1092** apostolicam proferentem fidem, et ^d Deo amantissimum episcopum Eusebium, præter omnem canonum consequentiam deposuit atque damnavit; ^e et Eutychen pro impietate damnatum suæ tyrannidis decretis innoxium statuit, et dignitatem quæ a vestra illi ablata fuerat sanctitate (quippe ut ab eo qui hac gratia erat indignus) ille restituit, et in summa, sicut singularis ferus, in vineam irruens, quam ^f optimam reperit plantationem, evertit (*Ps.* LXXIX, 14); ^g quam vero, quippe ut infructuosam, eradicatam, rursus induxit; et eis quidem qui ea pasorum sunt sapienter abscondit; eos vero qui lupi ^h demonstrati sunt super oves imposuit. Et post hæc omnia, insuper et contra ipsum, cui vineæ custodia a Salvatore commissa est, extendit insaniam, id est contra tuam quoque ⁱ dicimus sanctitatem; et excommunicationem meditata est contra te, qui corpus Ecclesiae unire festinas. Et dum de tuis poenitere eum potius oporteret, dum deberet misericordiam lacrymis postulare, tamquam ^j de factis sobriis exsultabat, epistolam quidem tuæ respuens sanctitatis, omnibus vero dogmatibus veri-

CAP. III. — Et quidem oportebat eum mox inter illos ^k in quorum se ipse statuit parte, relinquere. Quoniam vero Salvatoris profitemur nos esse discipulos, *qui omnes homines saluos fieri vult, ^l et ad cognitionem veritatis accedere* (I Tim. II, 4); opere hanc in eo misericordiam festinavimus confirmare, et eum cum fraternæ mansuetudine ad iudicium vocabamus, non quasi tentantes abscindere, **1094** sed excusa-

^a Ita omnes codices. Vulgati, Zorobabel et Jesu.

^b Editi, annitentes. Et erat utique. Codices secuti sumus.

^c Sic mss. Editiones post Romanam, pessime operatus, priora sequentibus superavit. In anterioribus autem editionibus, pessime operatus supervicit; priora sequentibus superavit; ubi vox superavit glossema est, quod in textum irrepsit, ut probe animadvertit Baluzius.

^d Ita veteres libri. Editi, Deo amantissimum.

^e Conjunctionem et, quæ in mss. Baluzii atque in Chig. nec non in antiquis editionibus desideratur, retinimus, eo quod legitur in Veronen. et Vaticano, sicut etiam in Græco.

^f Veteres editiones, optime reperit plantatam. Questionellus ex editione Romana, optimam reperit plantationem, et in margine plantam, quam lectionem ex codd. prætulimus.

^g Vulgati, quam vero infructuosam. Voces quippe et ex codd. adiecit.

^h Editores Romani ex Græco, manifesti erant.

ⁱ Editi pro voce dicimus, quam ex mss. in circuitibus, habent apostolicam.

λῆμ, τὴν ἐν τοῖς δόγμασιν οἰκοδομίαν ἀνακτοῦν προθυμούμενοι. καὶ ἦν ἂν ὁ ἀντικείμενος ὡς θῆρ ἐξω τῆς μάνδρας καθ' ἑαυτὸν ὠρνούμενος, οὐδένα ἔχων λαβεῖν. εἰ μὴ ἐν τούτῳ αὐτῷ πρὸς θῆραν ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας παλαι γινόμενος ἐπὶ ῥύψει πρόσδροσ· ὅς πολλὰ πρότερον εἰργασμένος δεινὰ ἀπέκρυψε τοῖς δευτέροις τὰ πρότερα· τότε γὰρ μακάριον ἐκείνον ¹ τὸν ἐν ἁγίοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως

1091 ποιμένα Φλαυιανόν, τὴν Ἀποστολικὴν προίσχόμενον πίστιν. καὶ τὸν Θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Εὐσέβιον, παρὰ πᾶσαν τὴν τῶν κανόνων ἀκολουθίαν καθέβη· καὶ τὸν ἐπὶ δυσσεβείᾳ κατακεκριμένον Εὐτυχῆ. ταῖς τῆς τυραννίδος αὐτοῦ ψήφοις ἠθώσατο, καὶ τὴν παρὰ τῆς ὑμῶν ὁσιότητος, ² ὡς παρ' ἀναξίου τῆς χάριτος, ἀφαιρεθεῖται ἀξίαν ἀπέδωκε· καὶ ὡς μονιὸς ἀπαξ ἄγριος ἐπιπασῶν τῇ ἀμπέλῳ ἦν μὲν ἀρίστην εὖρος φυτεῖαν. ἀντιρρῶσεν ἦν δὲ ὡς ἄκαρπον, ἐρριμμένην, εἰσῆγαγε καὶ τοὺς μὲν τὰ ποιμένων φρονούντας ἀπέτεμε, τοὺς δὲ λύκους, ἀποδηγεμένους τοῖς προβάτοις ἐπίστασθαι καὶ πρὸς τοὺς τοῖς ἀπασιν. εἶτι καὶ τὰ καθ' αὐτοῦ τοῦ τῆς ἀμπέλου τὴν φυλακὴν παρὰ τοῦ σωτῆρος ἐπιτετραμμένου τὴν μανίαν ἐξέτεινε· λέγομεν δὴ τῆς σῆς ὁσιότητος· καὶ ἀκοινωνήσαν κατὰ τοῦ τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας ἐνοῦν σπουδάζοντες ἐμελέτησε καὶ δέον ἐπὶ τούτοις μετανοῆσαι, δέον δαίρυσιν αἰτῆσαι τὸν ἔλεον, ὡς ἐπὶ σεμοῖς ἐπαγγέλλετο. ³ τὴν μὲν ἐπιστολὴν τῆς σῆς ὁσιότητος διακτύων, πᾶσι δὲ εἰς τῆς ἀληθείας δόγμασιν ἀντιστάμενος καὶ εἶδε μὲν αὐτὸν εὐθὺς ἐφ' ἧς ἑαυτὸν ἔταξε, καταλείπει μερίδος Ἐπειδὴ δὲ τοῦ σωτῆρος τὴν μαθητείαν ⁴ ἐπαγγελλόμεθα, ὅς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν, ἔργῳ ταύτῃ ἐπ' αὐτῷ κυρῶσαι τὴν φιλανθρωπῆσαν ἐσπέύσαμεν· καὶ ⁵ πρὸς κρίσιν ἀδελφικῶς ἐκαλοῦμεν, οὐχ ὡς ἀποτέμνουν πειρώμενοι, ἀλλ' ἀπολογίας αὐτῷ χώρῃ πρὸς ἰατρειάν παρέχοντες. καὶ νῦν ὁμῶς,

1093 κρείττονα φανήναι τῶν ποικίλων αὐτὸν γραψμένων αἰτιάσασιν. ἵνα φανείτω τὸν σὺλλογον διαλύσαντες, ἐν μηδενὶ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. ⁶ Ἄλλ' οὗτος ἔγγραφον ἐν ἑαυτῷ τοῦ συνεδίου ἔχων τὸν ἔλεγον, τῇ παραιτήσει τῆς κρίσεως ταῖς κατηγορίαις συνήθετο. καὶ τὰς ἐπίσημους τρεῖς ἐπ' αὐτῷ γενομένα, κλήσεις παρώσατο· διὰ ταῦτα τοιγαροῦν, ἦν αὐτὸς καθ'

ⁱ Editi, de bonis male sobrius exsultabat. Codd. duo Baluzii et totidem nostri, defectis sobriis exsultabat; ubi haud dubie de factis legendum pro defectis. Vat. 1323, de factis propriis.

^k Duo codd. Baluzii et unus noster, ut quorum. Veteres editiones, ut in quorum. Vat. 1323, ex quorum. Ms. Veron. ut in textu.

^l Ita codices et editiones antiquæ. Romani, et ad agnitionem.

¹ Ms. Ven. primus, καὶ ἐν ἁγίοις.

² Ita legere placuit cum utroque ms. Ven., consentiente ad amussim Latina versione, quæ habet, quippe ut ab eo qui hac gratia erat indignus. In vulg., ὡς περ ἀναξίου.

³ Ambo mss. Ven., τῆς μὲν ἐπιστολῆς, etc.

⁴ Male in utroque ms. Ven., ἐπαγγελλόμενος.

⁵ Mss. Ven. ambo, πρὸς κλήσιν.

⁶ Sic emendavimus ex utroque ms. Ven., non renuente Latina versione, ubi habetur: Ille in semetipso inscriptam convictionem conscientia habens. In vulg., Ἄλλ' οὗτος ἐν ἑαυτῷ ἄκατον τοῦ συνεδίου, etc. E regione autem v. g. ἄκατον in marg. edit. Rom. ἀμωλιαν, ἔγγραφον.

tionis ^a ei locum salvandi causa tribuentes; et orabamus eum declarari victorem contra eos qui eum diversis accusationibus inscribebant, ut festi celebri latifia concilium consummantes, in nullo superare-mur a Satana. Sed ille ^b in semetipso inscriptam convictionem conscientie habens, refutatione iudicii accusationibus suis assensit, et legitimas ad se factas tres evocationes abiecit. Propterea ergo decretum quod ipse contra semetipsum peccando protulerat, hoc (prout potuimus levigando) firmavimus, lupum pastorali pelle nudantes, qua prius quoque figura tantummodo ^c convincebatur obiectus. Usque ad hæc nobis tristitia provenientia cessaverunt, et bonorum gratia mox effulsit; et unum ^d zizaniorum evellentes, mundo tritico universum mundum cum voluptate complevimus. Et tamquam evellendi ac plantandi potestatem sumentes, ^e incisione quidem unius tantummodo ingemuimus, bonorum vero ubertatem diligenter plantavimus. Deus enim erat qui operabatur, et quæ suo ^f sponso concilium coronavit ornata decore victoria Euphemia: quæ tamquam propriam confessionem, fidei definitionem suscipiens a nobis, suo sponso per piissimum imperatorem et amicam Christi Augustam obtulit, omnem quidem perturbationem contrariorum sedans, veritatis autem confessionem roborans, ^g et amicam, et manu ac lingua universorum decretis **1096** pro demonstratione subscriptam. Hæc sunt quæ tecum, qui spiritu præsens eras, et complacere tamquam fratribus deliberasti, et qui pene per tuorum vicariorum sapientiam videbaris a nobis, effecimus.

Cap. IV. — Indicamus vero quia et ^h altera quædam pro rerum ipsarum ordinata quiete, et propter ecclesiasticorum statutorum definitivum firmitatem, scientes quia et vestra sanctitas addiscens et probatura et confirmatura est eadem. Eam namque consuetudinem, quæ ex longo jam tempore ⁱ permansit, quam habuit Constantinopolitanorum sancta Dei Ecclesia ad ordinandum metropolitanos provinciarum tam Asiæ quam Ponticæ ^j vel Thraciæ; et

^a Editores Rom. ex Græco in margine: *Ei locum ut mederemur tribuentes; et optabamus illis superiores evadere, qui eum diversis criminibus acensabant; et prosequuntur in textu: Ut festiva celebrique lætitia concilium dimittentes, in nullo superaremur a Satana.* Codicum lectionem recepimus.

^b Ex Græco: *In semetipso vehementi conscientie redargutione convictus, refutatione iudicii, etc.*

^c Vulgati addunt *seu in speciem*. Est synonymum præcedentium, quod in mss. non legitur.

^d Ita mss. et editiones ante Regiam Parisiensem, cum qua Quesnellus, *zizanium*.

^e Ita mss. Veron. et Vat. Cod. Chig. et duo Baluzil cum antiquis editionibus, *incisionem*. Editiones autem post Romanam elegantius, sed non ex versione Rustici, *incisionem quidem uno homine tenuis coangustavimus, bonarum, etc.*

^f Ita codices et editiones antiquæ. Quesnellus cum aliis vulgatis, *thalamo*. M x ex Græco, *coronavit victricis Euphemia*. Hunc locum, qui hactenus fuit obscurus, et ex quo orta creditur historia quam enarrant Zonaras alique posteriores Græci apud Baronium ad an. 451, num. 119, explicatum invenies epistola 101, quæ nunc primum in lucem prodit. Vide ibi

Α ἑαυτοῦ τοῖς πλημμελίμασιν ἐξήμεγα ψῆφον, ταύτην ὡς ἐντὶ μετρίως ἐκυρώσαμεν, τῆς ποιμαντικῆς δορῆς τὸν λύκον γυνώσσαντες. ἦν καὶ πάλαι σχήματι περικείμενος ἀπαλέγγετο. Μέχρι τούτων ἡμῖν ἴστατο τὰ στυγά, καὶ τῶν καλῶν ἡ χάρις εὐθύς ἐπέλαμψε· καὶ ἐν ζιζάνιον ἀνασπάταντες, πᾶσαν τοῦ καθαροῦ οἴτου τὴν οἰκουμένην μεθ' ἡδονῆς ἐπληρώσαμεν· καὶ ὡς ἐκρίζουν καὶ καταφυτεύειν τὴν ἐξουσίαν δεξάμενοι, ¹ τὴν μὲν ἱερομένην μέχρις ἐνός ἐστενωάσαμεν, τῶν δὲ καλῶν τὴν εὐκαρπίαν ἐπιμελῶς ἐρρίξωσαμεν. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ ἐνεργῶν, καὶ ἡ ² τὸν σύλλογον τῶ νυμφῶν σιτρανοῦσα κελλίως εὐφημία· ἡ ὡσπερ οἰκίαν ὁμολογίαν, τῆς πίστεως παρ' ἡμῶν δεξάμενη τὸν ὄρον, τῇ ἑαυτῆς νυμφίῳ διὰ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως καὶ τῆς φιλοχρίστου βασιλίδος προσήγαγε, πᾶσαν μὲν τῶν ἀντικειμένων ταραχὴν κατανώασα, τὴν δὲ τῆς ἀληθείας, ὡς φησιν, ὁμολογίαν κρατύνασα, καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ ταῖς **1095** πάντων ψήφοις ³ ἐπιψήφισσα πρὸς ἀπόδειξιν. Ταῦτά ἐστιν, ἅπερ σὺν σοὶ τῷ πνεύματι παράτι, καὶ συνευθεῖν, ὡς ἀδελφοίς, ἰγνωκῆτι, καὶ μονουοχι διὰ τῆς τῶν σῶν τοποθεσιῶν ὁραμῆς σοφίας, εἰργάμεθα. Γνωρίζομεν δὲ, ὡς καὶ ἑτερά τινα τῆς τῶν πραγμάτων ἐνστάσεως, καὶ τῆς τῶν ἱερασιαστικῶν θεσμῶν ἐστάσεως ἐνεκα ὠρίσαμεν, πεπεισμένοι καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγωνιστὴν διδαχθεῖσαν ἀποδέχισθαι ταῦτα, καὶ βεβαιῶν. Τὸ γὰρ ἐκ πολλοῦ κρατύσαν ἔθος, ἕπερ ἔσχεν ἡ Κωνσταντινουπολιτῶν ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία εἰς τὸ χειροτονεῖν μητροπολίτας τῶν διακρίσεων τῆς τε Ἀσιατικῆς καὶ Ποντικῆς καὶ Θρακικῆς, καὶ τῶν κατὰ συνοδικῶν ἐκυρώσαμεν ψῆφον, ἐν τοσοῦτον τῇ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως τε παρεχόμενος, ὅσοι ταῖς μητροπόλεσι τὴν ἐντάξιν προνοουόντες, διὰ τὸ πολλοὺς πολλὰς, τελευταίωντων τῶν ἐπισκόπων, ἰσακρίτους θαρύβους, ἀναγμωμένους ἄνω ⁴ τῶν ἐν αὐτῶν κληρικῶν τε καὶ ⁵ λαϊκῶν, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τάξιν συγγιόντων. Ὅπερ οὐδὲ τὴν ὑμετέραν ⁶ ἄλλοθεν ἀγένητα, μάλιστα τῶν Ἐφρυσίων ἐκαστῆ, πλεονέκως ὑμῶν διαναχθῆντων. Ἐβεβαίωσαμεν δὲ καὶ τὴν τῶν ἡ' ἀγίων πατέρων, τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ⁷ συνεθερασθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, ⁸ κανὼν τὴν διαγραφόντα, μετὰ τῶν ὑμετέρων ἐγγύματων

Β δὲ τῆς ἀληθείας, ὡς φησιν, ὁμολογίαν κρατύνασα, καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ ταῖς **1095** πάντων ψήφοις ³ ἐπιψήφισσα πρὸς ἀπόδειξιν. Ταῦτά ἐστιν, ἅπερ σὺν σοὶ τῷ πνεύματι παράτι, καὶ συνευθεῖν, ὡς ἀδελφοίς, ἰγνωκῆτι, καὶ μονουοχι διὰ τῆς τῶν σῶν τοποθεσιῶν ὁραμῆς σοφίας, εἰργάμεθα. Γνωρίζομεν δὲ, ὡς καὶ ἑτερά τινα τῆς τῶν πραγμάτων ἐνστάσεως, καὶ τῆς τῶν ἱερασιαστικῶν θεσμῶν ἐστάσεως ἐνεκα ὠρίσαμεν, πεπεισμένοι καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγωνιστὴν διδαχθεῖσαν ἀποδέχισθαι ταῦτα, καὶ βεβαιῶν. Τὸ γὰρ ἐκ πολλοῦ κρατύσαν ἔθος, ἕπερ ἔσχεν ἡ Κωνσταντινουπολιτῶν ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία εἰς τὸ χειροτονεῖν μητροπολίτας τῶν διακρίσεων τῆς τε Ἀσιατικῆς καὶ Ποντικῆς καὶ Θρακικῆς, καὶ τῶν κατὰ συνοδικῶν ἐκυρώσαμεν ψῆφον, ἐν τοσοῦτον τῇ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως τε παρεχόμενος, ὅσοι ταῖς μητροπόλεσι τὴν ἐντάξιν προνοουόντες, διὰ τὸ πολλοὺς πολλὰς, τελευταίωντων τῶν ἐπισκόπων, ἰσακρίτους θαρύβους, ἀναγμωμένους ἄνω ⁴ τῶν ἐν αὐτῶν κληρικῶν τε καὶ ⁵ λαϊκῶν, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τάξιν συγγιόντων. Ὅπερ οὐδὲ τὴν ὑμετέραν ⁶ ἄλλοθεν ἀγένητα, μάλιστα τῶν Ἐφρυσίων ἐκαστῆ, πλεονέκως ὑμῶν διαναχθῆντων. Ἐβεβαίωσαμεν δὲ καὶ τὴν τῶν ἡ' ἀγίων πατέρων, τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ⁷ συνεθερασθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, ⁸ κανὼν τὴν διαγραφόντα, μετὰ τῶν ὑμετέρων ἐγγύματων

annot. 14 (Col. 979, n. 2).

² Ex Græco, ut omnibus manifesta essent subscribens, Porro ex cold. et veteribus editionibus reposuimus *subscriptam*, dum in aliis vulgatis legeretur *subscribens*.

³ Editi, *alia*, melius; seq. versionem Rustici ex codicibus damus.

⁴ Ex Græco, *obtinuit*.

⁵ Editi, *et Thraciæ*.

⁶ Supplevimus μὲν ex utroque ms. Ven., quam particulam agnovit et interpres Latinus, qui vertit, *incisione quidem*. In Vulg., τὴν ἱερομένην.

⁷ Ita scribendum auctoritate utriusque ms. Ven. Errore forte operarum in vulg., τὸ σύλλογον.

⁸ Mss. Ven. ambo, *ἐπιψήφισσα*; que quidem vox, si sequentia consideres, nempe πρὸς ἀπόδειξιν, melius sonat quam altera, *ἐπιψήφισσα*.

⁹ Abest τῶν ab utroque ms. Ven.

¹⁰ In marg. editi. Rom. et in uno e mss. Ven., *λαῶν*.

¹¹ Ita, majori cum elegantia scribere placuit ex ambobus mss. Ven. In vulgatis, *πλαθῆν*.

¹² Ms. Ven. primus, *συναθερασθέντων κανὼν ἐπὶ, etc.*

¹³ Deest hoc loco vox *κανὼν* id utroque ms. Ven.

nunc synodali decreto firmavimus, ^a non tantum sedi
 alicui Constantinopolitanae praestantes, quantum
 metropolitani urbibus quietem ^b congruam provi-
 dentes, eo quod frequenter episcopis vitam finientibus
 multa turbæ ^c nascuntur, absque rectore clericis
 ac populis remanentibus, qui per eandem sunt civi-
 tates, et ecclesiasticum confundentibus ordinem :
 quod nec vestram latuit sanctitatem, maxime propter
 Ephesos, ^d unde quidam vobis sæpius importuni
 fuerunt. Confirmavimus autem et centum quinquaginta
 sanctorum Patrum ^e, qui in Constantinopoli
 congregati sunt, regulam sub piæ memoriæ majore
 Theodosio, quæ præcepit, post vestram sanctissimam
 et apostolicam sedem, honorem habere Constantino-
 politanam (quæ 1098 secunda est ordinata), confi-
 dentes quia ^f lucente apud vos apostolorum radio, et
 usque ad Constantinopolitanorum Ecclesiam, con-
 sulta ^g gubernando parentes, hunc sapius expan-
 detis, eo quod absque invidia consueveritis vestrorum
 bonorum participatione ditare ^h domesticos. Quæ
 igitur definitivus ad interemptionem quidem totius
 confusionis, confirmationem vero ecclesiasticæ ordi-
 nationis, hæc sicut propria et amica, et ad decorem
 convenientissima, dignare complecti, sanctissime et
 beatissime pater. Qui enim locum vestræ sanctitatis
 obtinent sanctissimi episcopi Paschasinus et Lucen-
 tins, et qui cum eis est reverendissimus presbyter
 Bonifacius, his ita constitutis vehementer resistere
 tentaverunt, procul dubio a vestra providentia in-
 eluctari et hoc bonum volentes : ut sicut fidei, sic
 bonæ ordinationis vobis deputetur effectus. Nos
 enim ⁱ eurrantes tam piissimos et Christi amicos imperatores,
 qui super hoc delectantur, quam clarissimum senatum,
 et totam, sicut dicere convenit, imperii civitatem,
 opportunum credidimus esse honoris
 ejus confirmationem ab universali concilio celebrari,
 et velut hæc a tua sanctitate fuerint inchoata, eo
 quodovere semper studeas, i roboravimus, præsu-

καὶ Ἀποστολικὸν ἔθρονον, καὶ πρεσβείαν τὸν Κωνσταντι-
 νουπόλειον ἔχειν, 1097 ^a δευτέρου τεταγμένον πε-
 πεισμένοι, ὡς τῆς ἀποστολικῆς παρ' ἡμῖν κρατοῦσης
 ἀκτίως, καὶ ἐπὶ ^b τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίαν,
 συνήθως κηθόμενοι, πόλλαις ταύτην ἠπλώσασι, διὰ τὸ
 ἄφθονον ὑπάρχον ἡμῖν τὴν τῶν οἰκείων ἀγαθῶν πρὸς τοὺς
 γασίους μετάδοσιν. Ἄπειρ τοίνυν ἄρισται πρὸς ἀναί-
 ρισιν μὲν πάσης συγχύσεως, βεβαίωσιν δὲ τῆς ἐκκλη-
 σιαστικῆς εὐταξίας, ταῦτα ὡς οἰκεία τε καὶ φίλα, καὶ
 πρὸς εὐκοσμίαν ἄρμόδια, περιπτύχασθαι καταξίωσον,
 ἀγνώτατε καὶ μακαριώτατε πατέρ. Οἱ γὰρ τὸν τόπον τῆς
 ἡμετέρας ἀγιότητος ἐπιχρῶντες ὁσώτατοι ἐπίσκοποι
 Πασχασίνος καὶ Λουκίνσιος, καὶ ὁ σὺν αὐτοῖς θεοφιλέστα-
 τος πρεσβύτερος Βονιφάτιος, τοῖς ὄντως τυπωθεῖσι σφο-
 δρῶς ἀντιπεῖν ἐπειράσασιν, πάντως ἀπὸ τῆς ἡμετέρας
 ἀρβασθαι καὶ τοῦτο τὸ καλὸν προνοίας βουλόμενοι, ἵνα κα-
 θάραι τῆς πίστεως, ὄντως καὶ τῆς εὐταξίας ἡμῖν λογισθῆ
 τὸ κατάρθωμα. Ἡμεῖς γὰρ θεραπεύοντες τοὺς τε εὐσεβε-
 στάτους καὶ φιλοχρίστους βασιλεῖς ἐπὶ τούτῳ ἡδομέ-
 νους, τὴν τε λαμπρὰν σύγκλητον, καὶ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν,
 τὴν βασιλεύουσαν, εὐκαίρως ^c ἐνομίσαμεν τὴν ἐπ' αὐτῇ
^d παρὰ τῆς οἰκουμένης συνόδου βεβαίωσιν τῆς τιμῆς·
 καὶ ὡς ἐκ τῆς αἰσθητικῆς ταύτην ἐναρχθεῖσαν, δι'
 ὧν ἡμεῖς θέλωμεν ἰσοποῦνθαι. βαρβάρως τε ἐκυρώσαμεν,
 αἰδοῦντες ὡς πᾶν παρὰ τῶν τέκνων γινόμενον κατάρθωμα
 εἰς τοὺς οἰκουμενικοὺς πατέρας ἀνατρέχει· παρακαλοῦμεν
 τοίνυν, τιμήσῃ καὶ ταῖς σαῖς ψαῖς τὴν κρίσιν, καὶ
 ὡς περ ἡμεῖς τῇ κεφαλῇ τὴν ἐν τρεῖς καλοῖς συμφωνίαν
 1099 εἰσηγησάμεν, οὕτως καὶ ἡ καρυφὴ τοῖς παισὶν
 ἀναπληρώσει τὸ πρέπον. Οὕτως γὰρ καὶ βασιλεῖς εὐσεβεῖς
 θεραπευθήσονται, οἱ τὴν τῆς σῆς ἀγιότητα, ὡς νόμον,
 βεβαιώσαντες κρίσιν, καὶ ὁ εὐσηφταντινουπόλεως θρόνος
 πᾶν ἡμοῖν ἀποδείξειται, πᾶσαν ἡμεῖς σπανιδίην πρὸς τὴν
 τῆς εὐσεβείας ἡμῖν ἐκπληρώσεως ὑπόθεσιν, καὶ τῷ ζήλῳ
 συναψας ἑαυτὸν ἡμῖν πρὸς ὁμόνοιαν. Ἴνα δὲ γνῶτε, ὡς
 οὐδὲν πρὸς χάριν ἢ πρὸς ἀπέχθειαν πεποιθήκαμεν, ἀλλ'
 ὡς θείῳ κυβερνώμενοι νύματι, πᾶσαν ἡμῖν τῶν πεπραγ-
 μένων τὴν δυνάμιν ἐγνωρίσαμεν εἰς σύστασιν ἡμε-

^a Sic veteres libri. Vulgati, non tam sedi Constantinopoli anæ aliquid præstantes, quam, etc.

^b Mss. Baluzii, congruam videntes. Veteres editiones, congruere visum est. Nostri codices cum posterioribus vulgatis concinunt.

^c Romani editores elegantie studio lectionem Rustici inverterunt sic: Nascuntur, clericis ac populis, qui per eandem sunt civitates, absque rectore remanentibus, et ecclesiasticum ordinem confundentibus; quod nec restrum, etc.

^d Ex Græco, quorum causa sæpe molestia affecti fuistis. Indicatur autem controversia de Ephesino episcopatu inter Bassianum et Stephanum, quæ Constantinopolitanae sedi prærogativa ingerendæ, et canonis pro eadem subinde affirmando occasione dedisse videtur. In hac vero controversia ante Chalced. mensium synodum sæpe scriptum fuisse ad Leonem ex hoc loco colligimus. Ipsum autem pontificem eadem in re scripsit e epistolam, quæ desideratur, cognoscimus ex act. 11 aju. dum concilii.

^e Editi hic inserunt regulam, quam ex codicibus suo loco posuimus.

^f Codd. Baluzii, tenentis apud vos.

^g Ita omnes codices. Solum Vaticanus pro gubernando habet et gubernaculo. Editi vero, gubernando, illam spurgentis, hunc sapius expanditis.

^h Ex Græco, unæque charitate conjunctos. Postea

Romani editores verbum definitivus collocarunt post nomen ordinationis; veteres autem editiones utroque loco exhibent.

ⁱ Ex Græco: Obsequentes non modo piissimis et Christianissimis imperatoribus, quibus id gratum erat, verum etiam clarissimis senatui et toti, ut sic dixerimus, regie urbi, opportunum credidimus, etc.

^j Item ex Græco: Regrediar ausi sumus, scientes quia quidquid a filiis recte geritur, ad proprios recurrit parentes

^k Addimus θρόνον, quæ vox certe necessaria est, ex utroque ms. Ven. In vulgatis ἀποστολικὸν tantum. In marg. tamen edit. Rom. annotatur, j. d. θρόνον.

^l Hæc duo verba δευτέρου τεταγμένον haud quidem necessaria sunt; sed cum ea legerit interpret. Latinus, ut apparet ex illis verbis, quæ secunda est ordinata, ideo et nos posuimus, auctoritatem secuti amborum mss. Ven. In vulg., εἰδὲν πεπεισμένοι.

^m Mss. Ven. ambo, τὴν Κωνσταντινουπόλειως Ἐκκλησίαν.

ⁿ Mss. Ven. ambo, ἐνομίσαμεν εἶναι τὴν, etc. Haud spernenda lectio, quam et interpretem Latinum agnovisse non obscure conjici potest ex ejus versione, quæ hic habet, opportunum credidimus esse.

^o Ita legendum ex mss. Ven. ambo et Latina versione. In marg. quoque edit. Rom. annotatur, παρὰ. Lat. In vulg., περί τῆς, etc.

nientes, dum noverimus quia quidquid rectitudinis a A τήραν¹ καὶ τῶν παρ' ἡμῶν πεπραγμένων βεβαίως τι καὶ filiis sit, ad patres recurrit, facientes hoc proprium συγκατάθετον.

sibi. Rogamus igitur, et tuis decretis nostrum honora iudicium; et sicut nos capiti in bonis 1100
 a adiecimus consonantiam, sic et summitas tua filiis quod decet adimpleat. Sic enim et pii principes complacerebunt, qui tamquam legem tuæ sanctitatis iudicium firmaverunt, et Constantinopolitana sedes suscipiet præmium, quæ omne semper studium vobis ad causam pietatis exp'evit, et semetipsam vobis ad concordiam eodem zelo conjunxit. Ut autem cognoscatis quia nihil b cuilibet donando per gratiam fecimus, aut per inimicitias adversando, c sed ut nutu gubernati divino, omnem vobis gestorum vim insinuavimus, ad comprobationem nostræ sinceritatis, et ad eorum quæ a nobis gesta sunt d firmitatem et consonantiam.

EJUSDEM EPISTOLÆ.

Alia antiquior versio.

Exemplar relationis archetypi sanctæ magnæ et universalis synodi, quæ in Chalcedonensi metropoli congregata est, ad sanctæ memoriæ papam Leonem.

Sancta et magna et universalis synodus, quæ secundum Dei gratiam, et sanctionem piissimorum et Dei amatorum principum collecta est in Chalcedone metropoli Bithyniæ provinciæ, sanctissimo ac beatissimo LEONI.

CAP. I. — Repletum est gaudio os nostrum et lingua nostra exultatione (Ps. cxxv, 2), quod hanc ut propriam nobis gratiam prophetiam aptavit, quibus pietatis confirmatum est votum. Quid enim fide ad lætitiâ superius? Quid dominica agnitione ad exultationem clarius, quam ipse desuper nobis Salvator ad salutem tradidit dicens: *Ambulantes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia q quæcumque mandavi vobis.* Quam ipse tamquam auream catenulam præcepto imponentis deductam in nos conservasti, vocis beati Petri omnibus interpret existens, et illius fidei omnibus beatitudinem attrahens. Unde et nos tamquam principi tibi hujus boni ad utilitatem usi, veritatis filiis Ecclesiæ sortem ostendimus, non per singulos singuli tamquam in secreto doctrinam facientes, sed communi spiritu, uno consensu et concordia fidei confessionem cognoscentes. Et fuimus in communi exultatione spiritalibus tamquam imperialibus cœnis, epulationibus in cibis quas per tuas litteras Christus epulantibus apparavit. Et cœlestem Sponsum inter nos cernere f videbamus epulantem. Si enim ubi sunt duo aut tres congregati in nomine ipsius, ibi ait se esse in medio eorum (Math. xviii, 20); quantum circa quingentos viginti sacerdotes familiaritatem s monstrabit, qui et patriæ et labori circa eum scientiam confessionis præposuerunt, quibus ut tamquam caput membris præpositus eras per eos qui tuam continent vicem, rectum consilium demonstrans? Prin-

cipes autem fideles ad ornatum præsidebant, sicut Zorobabel. 1101 b Ecclesiæ Jesum (I Esdr. iii, 2), quemadmodum Hierusalem, ædificationem dogmatum renovare festinantes.

B CAP. II. — Et erat adversarius tamquam bestia foris a septis, secum fremens, neminem habens quem capiat, nisi se ipsum ei ad prædam Alexandriæ urbis factus olim præsul objiceret; qui dum multa prius mala fecisset, secundis priora celavit. Beatum enim illum et in sanctis connumerandum Constantinopolitanæ urbis pastorem Flavianum apostolicam præferentem fidem, et Dei amatorem episcopum Eusebium contra omnem canonum disciplinam deposuit, et impietate condemnatum Eutychem tyrannicis decretis suis restituit, et a vestra sanctitate, utpote ab immerito gratia, ablatam reddidit dignitatem; et ut omnino ferox singularis incumbens vineæ, quam bonam invenit plantationem evertit (Ps. lxxix, 14), infructuosam autem et l derelictam introduxit, et pastorem habentes sapientiam amputavit, lupos autem j manifestatos oribus introduxit. Super hæc omnia etiam contra eum qui custodiam vineæ a Salvatore susceperat, furorem suum extendit (dicimus autem de sanctitate vestra), et excommunicationem contra eum qui corpus Ecclesiæ k adunare festinavit, cogitavit. Et cum oportuisset eum pro his pœnitere, et debuisset lacrymis postulare misericordiam, tamquam pro honestis lababatur, epistolam quidem vestræ sanctitatis aspernens, omnibus autem veritatis dogmatibus resistens.

CAP. III. — Et oportuerat quidem eum mox in hac in qua se ipsum ordinavit parte relinquere. Quoniam autem Salvatoris disciplinam profiteatur, qui omnes homines salvos esse vult et venire ad cognitionem veritatis (I Tim. ii, 4), hanc opere in eo firmare misericordiam festinavimus, et in iudicium fraternæ l convocavimus, non tamquam resecare tentantis, sed satisfactionis ei locum ad medicinam præbentes; et orabamus superiorem eum m existere variis incusationibus quæ adversus ipsum scriptæ sunt, quate-

a Ex Græco impendimus; et mox, piis principibus gratum erit. qui, etc.

b Ita omnes codices. Vulg., alicui donando.

c Ita cum editis codd. Veron. et Vat. Duo mss. Baluzii cum nostro Clugiano: Sed quippe ut in nutu.

d Ex Græco, confirmationem atque consensionem.

e Vat. 1322, quæ demandavi.

f Editi, ridebamur. Correximus ex laudato codice.

g Idem codex, monstrabit.

h Ita cum editis habet etiam idem Vat., non vero,

ut in margine Baluzii, et Deum Jesum

i Vat., abjectam.

j Cod. Reginæ, manifestos.

k Sic ex Vat. Edit. Concil., adunare, forte typographi errore.

l Cod. Reginæ, conrorabamus.

m Idem codex, insintere.

n Sic ambo mss. Ven., stipulante Latino interprete, qui vertit, eorum quæ a nobis gesta sunt. In vulg., καὶ τῶν πεπραγμένων tantum.

nus a clari cum celebritate conventum dimittentem, in nihilo a Satana lederemur. Iste autem in scriptum in se ipso conscientiam habens testem recusatione iudicii, accusationibus consensit, et legitimas circa eum tres factas vocationes repudiavit. Ideo ergo quam ipse contra suas culpas protulit sententiam, hanc, ut possibile erat, mediocriter firmavimus, pastorali lupum pelle nudantes, quo pridem habitu convincebatur indutus. Huc usque nobis constabat tristitia, **1102** et statim honorum gratia resplendit; et unum zizanium revellentes, totam mundum tritico puro cum voluptate replevimus; et tamquam evellendi et plantandi potestatem suscipientes, sectionem quidem usque ad unum coarctavimus, bonorum autem fertilitatem diligenter plantavimus. Deus enim operabatur, et quæ conventum thalami coronabat venerabilis Euphemia, quæ sicut propriam confessionem fidei a nobis suscipiens definitionem, suo sponso pro piissimum principem et amatricem Dei imperatricem obtulit, omnem quidem adversariorum perturbationem sapiens, veritatis vultu et amicam confessionem confirmans, et manu et lingua omnium sententis assignans ad manifestationem. Hæc sunt quæ tecum præsentis spiritu, et ut fratribus favere scienti, qui nobis in tuorum pene comparuit sapientia, operati sumus.

CAP. IV. — Innotescimus autem quod et alia quædam de ordine rerum et regularum ecclesiasticarum constantiæ causa statuimus, scientes et vestram sanctitatem, si agnoverit, probaturam hæc et confirmaturam. Qui enim ante multa tempora nos fuit, quem tenuit Constantinopolitana sancta Dei Ecclesia ad ordinandos metropolitanos Asiæ et Ponticæ et Thracicæ diocesis, et nunc per synodicam firmavimus sententiam, non tantum sedi Constantinopolitanæ aliquid præstantes, quantum metropolitanis quietem providentes: propterea quia plurimis sæpe morientibus episcopis, exoriuntur tumultus, dum sine regimine fuerint et clerici et populi qui in eis sunt, et ordinem ecclesiasticum confundant, quod vestram sanctitatem non latet, præsertim causa Ephesiorum, qui vobis sæpe molestiam ingesserunt. Firmavimus autem et centum quinquaginta sanctorum Patrum qui in Constantinopolim congregati sunt, canonem temporibus divæ memoriæ magni

Theodosii, qui pronuntiat post vestram sanctissimam et apostolicam sedem primatum Constantinopolim habere loci secundi; scientes quia radium apostolicæ vestræ sedis nimis potentem in Constantinopolitanam Ecclesiam more solito protegentes sæpius extendistis, dum sine invidia consueti estis bona vestra familiaribus mutuari. Quæ igitur statuimus ad amputandam omnem confusionem, ad confirmandam autem ecclesiasticam disciplinam, hæc ut propria et amica et ad ornatum apta complecti dignare, sanctissime et beatissime pater. Qui enim locum vestræ sanctitatis continent sanctissimi episcopi **1103** Paschasius et Lucensius, et qui cum eis est reverentissimus presbyter Bonifacius, his ita constitutis vehementer resistere tentaverunt, procul dubio a vestra providentia inchoari et hoc bonum volentes; ut quemadmodum fidei, sic et ordinis vobis imputetur restitutio. Nos autem satisfactentes piissimis et amatoribus Christi principibus, qui pro hac causa gaudent, et clarissimo senatu, et toti, sicut est dicendum, regis urbi, congruum esse putavimus bonorem ejus ab universali synodo confirmari, et tamquam ex tua initium sumpserit sanctitate, per hos quoque fovere semper festinasti, confidenter firmavimus, scientes quia omne bonum quod a filiis fit, ad proprios recurrit parentes. Rogamus igitur, honora et tuis sententiis nostrum iudicium; et quemadmodum nos consensum in bonis capiti contulimus, sic et caput filiis quod decet adimpleat. Sic enim et piissimi principes curabuntur, qui tuæ sanctitatis sicut legem affirmaverunt iudicium, et Constantinopolitana sedis vicissitudinem suscipiet, quæ vobis semper omne studium ad causam pietatis exhibuit, et zelo se ipsam conjunxit vobis ad concordiam. Ut autem sciatis quia nihil gratiæ causa aut offensionis effecimus, sed nutu divino gubernati, omnem vobis gestorum vim insinuavimus ad consistentiam nostram et ad eorum quæ a nobis acta sunt confirmationem et dispositionem.

ET SUBSCRIPTIONES.

ANATOLIUS episcopus Constantinopolitanus. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

MAXIMUS episcopus iugariæ civitatis Antiochiæ. Valere me in Domino ora, sanctissime et beatissime pater.

a Sic etiam Vat., non clare, ut in marg. Baluzius ex eodem codice notavit.

b Ita Vat. Baluzius, scriptum.

c Baluzius, recusationem.

d Cod. Vat., denudantes.

e Idem cod., voluntate.

f Idem codex, unicum. Ex eodem magis placuit confirmans, quam confortans, ut editi præscribant.

g Vat., cleri.

h Melior hæc lectio Vat. Editi, potestatem.

i Vat., extendentes.

j Baluzius, gubernanti. Melius ex Vat., gubernati.

k Editi omittunt vim, quam vocem ex Vat. supplevimus. Hunc locum ex hac versione recitat Vigilius papa in Constituto tom. V Conciliorum edit. Venetæ, pag. 1355, hac lectione, quæ aliam emendationem suggestit: Omnem vobis gestorum vim insinuare

curavimus ad consistentiam nostram, et eorum quæ nobis acta sunt confirmationem et dispositionem. Editi, pro dispositionem, habebant depositionem.

l Labbeus primas tres subscriptiones nactus in ms. olim Jolyano, nunc capituli Parisiensis, quæ leguntur tom. IV Conciliorum, pag. 1781 edit. Venet., sic in omnibus edidit: Valere vos in Domino oro. Baluzius hanc solam primam subscriptionem similiter exhibuit; in duabus autem sequentibus. Valere me in Domino oro, et in margine ex Vat., ora. In cæteris, quas unus Vaticanus codex ad nos transmisit, ejusdem lectionem secutus vulgavit, Valere me ora. Nos Vaticanum in omnibus coherentem sequendum putavimus. Non diffitemur tamen probabilius scriptum fuisse, Valere vos in Domino oro.

m Baluzius, urbis, ex ms. Parisiensis.

JUVENALIS episcopus Hierosolymitanus. Valere me in Domino ora, sanctissime et beatissime pater.

CHRIACUS episcopus Heracleæ metropolis subscripsi * per Deo amantissimum episcopum Lucianum. Ut supra.

1104 **DIOGANUS** episcopus metropolis Cysiel. Ut supra.

PROTIUS episcopus Tyri metropolis. Ut supra.

FLORENTIUS episcopus Sardinium civitatis metropolis Lydiæ. Valere me ora, ^b Deo amantissime pater.

CONSTANTIUS episcopus metropolis Bostre. Valere me ora, domine sanctissime et beatissime pater.

THEODORUS episcopus metropolis Damasci. Valere me ora in Domino, Deo amantissime pater.

SALZUCUS gratia Dei episcopus metropolis Amasiæ. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

CONSTANTINUS misericordia Dei episcopus metropolitani Melitenus. Valere me in Domino ora, reverentissime pater.

FRANCUS episcopus metropolitani Philippopolis. Valere me in Domino ora, amantissime pater.

PRAXANDUS episcopus Antiochiæ Pisorum metropolis. Valere in Domino ora, Deo amantissime pater.

LOCIANUS episcopus Byzæ. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

GAZCORIUS episcopus Adrianopolis. Valere ora Deo amantissime pater.

THEODORITUS episcopus Cyri. Valere me in Domino ora, domine, Deo amantissime pater.

MELTIUS episcopus Larissæ, vices agens beatissimi episcopi domni Apamitæ Syriæ, subscripsi. Valere ora, sanctissime pater.

ACACIUS misericordia Dei episcopus civitatis ^c Artix. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

JOANNES episcopus Germanicæ. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

^d **JOSEPHUS** episcopus Inopolis. Valere me in Domino ora, Deo amantissime et sanctissime pater.

CALOGERUS episcopus Claudiopolis. Valere me ora, Deo amantissime pater. Et subscripsi per Euphrosinum diaconem.

HERACLIUS misericordia Dei episcopus Comanorum. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

1105 **IASAS** episcopus Edessene metropolis. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

SOPHRONIUS episcopus Constantiæ. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

^a Ita codex Vat. Perperam in editis, pro Deo amantissimo episcopo Luciano. Is enim Cyriaci sui metropolitæ vice hoc loco subscripsit, postea vero suo nomine.

^b Vulgati, non autem codex, sanctissime et beatissime pater.

^c Ita codex. Baluzius, Ariaxix. Ex alijs autem eju-dem episcopi subscriptionibus, quæ in concilio

URANIUS episcopus Emissæ. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

EUSEBIUS episcopus Dorytæ. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

ÆTHEMIUS episcopus Smyrnæ. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

ZENOBICUS episcopus. Ut supra.

THOMAS episcopus Theodosiopolis. Valere me in Domino, amantissime pater.

SABAS episcopus Paltii. Valere me in Domino, Deo, amantissime pater. Subscribens per Patricium episcopum.

PATRICIUS episcopus Neocæsareæ. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

RINUS gratia Dei episcopus Junopolis. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

EUDOXIUS episcopus poleos Chomatis. Valere me in Domino ora, sanctissime pater.

NICOLAUS misericordia Dei episcopus Acarassëorum. Valere me in Domino ora, amantissime pater.

^f **EVODIUS** episcopus Saumatis. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

TRIPHON episcopus Ecclesiæ Chii. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

PAULUS episcopus sanctissimæ Dei Ecclesiæ Philomelei. Valere me in Domino ora, domine pater.

THEOCTISTUS episcopus Tyrai. Valere me in Domino ora, sanctissime pater.

OLYMPIUS episcopus Sozopolitanæ sanctissimæ Dei Ecclesiæ. Valere me ora, Deo sanctissime pater.

JOANNES humilis episcopus civitatis Barbilcorum. Valere me ora, Deo amantissime pater.

VALERIUS episcopus civitatis Laodicæ Phiniciæ. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

BASILIUS episcopus civitatis Nacholiæ. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

NOE episcopus civitatis. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

URANIUS episcopus civitatis Ibororum. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

MANASSES episcopus Theodosiopolis magnæ Armeniæ. Valere me ora in Domino, Deo amantissime pater.

AURELIUS episcopus. Ora pro nobis, pater beatissime.

1106 **RESTITUTIANS** episcopus. Ora pro nobis, sancte ac venerabilis papa.

AMACIUS episcopus civitatis Sotorum. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

MELTIUS episcopus Larissæ. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

FONTEIANUS episcopus Sagalassi. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

Chalcedonensi leguntur, corrigendum esset, *Ariaxithæ*.

^d Baluzius, Joseph; dein vero omittit et sanctissime. Codicem Vat. semper sequitur.

^e Baluzius inseruit ora. Be: st in codice.

^f Legendum, *Evodius episcopus Zerynthiæ*, ut notavit Baluzius.

TARDORUS misericordia Dei episcopus Antifelli A Lyciae. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

MELIPTORGBS misericordia Dei episcopus Heliopollis. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

THALASSIUS episcopus civitatis Parli. Valere me in Domino, Deo amantissime pater.

ALEXANDER episcopus civitatis Seleuciae Pisdiae. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

MUSIANUS episcopus Limenorum. Valere me in Domino, Deo amantissime pater.

^a **FLORENTIUS** episcopus Lesbiterae h. . . . et litteris. Valere me ora Deo amantissime pater.

EPIPHANIUS episcopus civitatis Midai. Valere me ora, Deo amantissime pater.

CYRUS episcopus civitatis Siniandi. Valere me in B Domino ora, sanctissime pater.

PANCRATIUS episcopus ^b Lybiadis. Valere me in Domino ora, sanctissime pater.

POLYCHRONIUS episcopus Antipatridis. Valere me in Domino ora, Deo amantissime pater.

CYRIACUS episcopus civitatis Trognadorum subscripsi per presbyterum meum Chrysippum. Valere me in Domino ora, sanctissime pater.

EUNOMIUS episcopus Nicomediae metropolis. Valere me ora, sanctissime pater.

ANASTASIUS episcopus Nicæe metropolis. Valere me ora, sanctissime pater.

SEBASTIANUS episcopus civitatis Berissæ. Valere me in Domino, Deo amantissime pater.

JOVINUS episcopus sanctissimæ Dei Ecclesiæ Debel- C torum. Valere me ora, amantissime pater.

Similiter et reliqui omnes episcopi subscripserunt.

Explicit relatio sanctæ synodi Chalcedonensis ad papam Leonem.

1107 EPISTOLA XCIX.

^d SYNODICA RAVENNI ALIORUMQUE EPISCOPORUM GALLO- ROM AD S. LEONEM PAPAM ^e.

SYNOPSIS. — I. Tarditatem suam in rescribendo excusant. — II. Omnes in Gallia Ercolis epistolam ad Flavianum, ut fidei symbolum recepisse. — III. In ea fidelibus et infidelibus arcanum incarnationis mysterium retigi. — IV. Nuntiis ex Oriente allatis se a scribendo ad imperatorem abstinuisse. — V. Leonem pontificem a Deo datum esse Ecclesie gratulantur.

Domino vere sancto, merito in Christo beatissimo, et apostolico honore venerando papæ LEONI, ^f MAVENNIUS, RUSTICUS, VENERIUS. ^g CONSTANTIANUS, MAXIMUS, ^h ARMENTARIUS, FLORUS, SABINUS, ⁱ VALERIANUS, CONSTANTIUS, ^j NECTARIUS, MAXIMUS, ASCLERPIUS, ^k HIRI MAXIMUS, URBUS, INCENSUS, JUSTUS, VALERIUS, SUPERVENTOR, CHRYSAPHIUS, FONTEIUS, PETRONIUS, IDATIUS, ^l ATHERUS, EULALIUS, ^m EUSTATHIUS, ⁿ FRATERNUS, VICTURUS, EUGENIUS, ^o ILLIARUS, VERUS, AMARBUS, GERONTIUS, ^p PROCELIANUS, JULIANUS, HELLIADUS, ARMENTARIUS, HONORATUS, ^q EPARCHIUS, ANEMIUS, DYNAMIUS, MAXIMINUS, ^r YNANTIUS et PALLADIUS.

CAP. I. — Perlatæ ad nos ^p epistola beatitudinis vestræ, quam ad Orientem pro catholicæ fidei assertionem misistis, optasemus statim apostolatui vestro pro tam immenso **1108** munere gratiarum actionem referre; nisi nobis difficultatem, qua in unum celeriter non potuimus convenire, vel spatia, quibus a nobis ^q dispalati sumus, longa terrarum, vel aurarum, quæ in regionibus nostris præter consuetudinem fuit, intemperies atulisset. Dei ergo apostolatui vester nostræ veniam tarditati, quæ non de otio aut dissimulatione, sed de certa necessitate descendit; quæque a nobis, etsi celeritatis gratiam abstulit, exsultandi tamen materiam auferre non potuit.

CAP. II. — Exsultavimus itaque Christo propitio lectis beatitudinis vestræ litteris, et omni instructione patefacta, ^r omnes intra Gallias constitutos exsultare mox fecimus: dolentes pariter pro his vobiscum, qui

^a Hanc subscriptionem à Baluzio omissam ex ms. applevimus. Hic Florentius in aliis subscriptionibus Chalcedonensis dicitur episcopus Lesbiteræ.

^b Cod. Vat., *Libandi*. Baluzius ex aliis subscriptionibus ejusdem episcopi emen latit.

^c Al. post epist. 76. Quæ antea erat 99, nunc 126. Scripta circa Decemb. an. 451.

^d Est in ms. collect. 5, 11, 12, 22, 25 et 24. Cum S. Leo huic synodo esse responsum die 27 Januarii anni sequentis epist. 102, circa Decembrem anni currentis huic synodica exarat credi potest, et probabilis ante epistolam sequentem datam die 18 Decembri.

^e Ms. collect. 5. alibi inde profecti addunt loco synopsis: *Fidei ejus, quam ad Orientem direxit, laudem dicentium.*

^f Vide not. 1 Quesn.

^g Que melius, *Constantinus*. Prætulimus lectionem Raimaudi, quippe quam nostræ Vindebon. collect. 5 et alius Thuan. Quesn. approbant; cum præsertim eidem lectioni suffragetur cod. Ratisp. in responsione Leonis epist. 102.

^h Duo mss. Thuan., *Armatarius*. Cod. collect. 11 et 24, *Armatarius*. Trecompath., *Armatharius*. Ratisp. in p. 102, *Armasarius*.

ⁱ Sic nostri codd. ac præsertim collectioni 5 cum Sirmundo et editis ante Quesn. Epistola Leonis 102

et subjectæ subscriptiones continent, quæ primo loco *Valerianum* exhibent, deinde *Valerium*. Apud Quesnellum diverso ordine, primo *Valerius*, deinde *Valerianus* legitur.

^j Quidam inferioris notæ codices, *Nestorius*. Alii melius, *Nectarius*, ut in epist. 102.

^k Ita Quesn. et nostri codd. collect. 5 et 21. In Vat. collect. 11, *Eustasius*. In alio Vat. collect. 24, *Eustasius*. Sirmondus, *Eustachius*. Vulgati Leonis, *Eurychius*, ad quos accedit Ratisp. in epist. 102.

^l Vulgati Leonis ante Quesn. cum Vat. collect. 11. et cum aliis quatuor codicibus epistole 102, *Hilarus*.

^m *Proculianus* in codd. collect. 11 et 24.

ⁿ Vulgati Leonis ante Quesn., *Hypartius* Sirmondus in margine, *Epatus*. Cod. Ratisp. in epist. 102, *Apartius*. Antiquus Thuanus, *Ebartius*.

^o Ms. collect. 11 et 24 ac Sirmondus in margine, *Inzantius*.

^p Epistola 67, cui rescribitur.

^q Ita pleraque editiones cum nostro Vindebon. collect. 5. Cæteri codices cum Sirmundo *disparati*. Post pauca, pro *aurarum*, in ms. Vat. collect. 24, *aquarum*, quod quibusdam magis placebat. Vide not. 2 Quesn.

^r Vide not. 3 Quesnelli. Paulo post *vobiscum* pro *vobiscum* in eodem Vat. collect. 24.

catholicæ fidei lumine derelicto, errorum tenebras inciderunt. Quæ apostolatus vestri scripta, ^a ita ut symbolum fidei, quisquis redemptionis sacramenta non negligit, tabulis cordis ascribit, et tenaci, quo ad contumendo hæreticorum errores paratior sit, memoriæ commendavit. Multi itaque in ea gaudentes pariter et exultantes, recognoverunt fidei suæ sensum, et ita se semper ex traditione paterna tenuisse, ut vester apostolatus exposuit, jure lætantur. Nonnulli sollicitiores facti, beatitudinis vestræ admonitione percepta modis, omnibus se gratulantur instructos, datamque sibi occasionem gaudent, qua libere ac fiducialiter, suffragante etiam apostolicæ sedis auctoritate, eloquantur, et asserat unusquisque quod credit.

CAP. III. — Quis autem apostolatu vestro pro hoc tanto munere, ^b quo non solum Gallias, sed totum mundum, velut quibusdam pretiosissimis gemmis ornavit, dignas æstimet gratias posse persolvere? Doctrinæ post Deum vestræ debet ^c fidelis, ut constanter teneat quod credebatur; debet etiam infidelis, ut a perfidia sua, agnita veritate, discedat, **1109** et apostolicæ institutionis luce perfusus, erroris sui tenebras derelinquat, magisque sequatur et credat, quod per os vestrum Dominus noster Jesus Christus de sacramento incarnationis suæ docet, quam id teneat quod diabolus humanæ salutis et veritatis inimicus ^d instillat.

CAP. IV. — Optassemus etiam ad filium vestrum, gloriosissimum ac fidelissimum principem, super eandem causam litteras dare, quibus congratulantes fidei ipsius, humilitatis quoque nostræ sollicitudinem, qua vos in Christo sequimur, proderemus, nisi ad nos de Orientalibus partibus ^e nuntio perlato, fieri hoc minime necessarium putassemus. Meritis autem apostolatus vestri pius Dominus præstitit ut hæresim jam diu occulte nutritam ^f vestris temporibus proderet. Ad laudem enim sollicitudinis vestræ pertinet quod malorum error latere non potuit; ^g ad gloriam fidei

A redundat quod prava persuasio participes aut non invenit aut inventos amisit. ^h Respiciat itaque, oramus, conservando apostolatum vestrum, misericors Dominus Ecclesiam suam toto orbe diffusam; vobis enim ita invigilantibus, et hi qui curam animæ suæ gerunt, sollicitiores in fide redduntur, et hi qui paulo desides sunt, tanto ad sollicitudinem accenduntur exemp'o.

CAP. V. — Quod nos ante oculos semper habentes, ⁱ non desinemus Domino ac Deo nostro gratias agere et pariter supplicare, gratulantes quod tantæ sanctitatis, tantæ fidei, tantæque doctrinæ apostolicæ sedi, unde religionis nostræ, propitio Christo, fons et origo manavit, antistitem dederit; petentes etiam ut datum concessumque munus pontificii vestri, longissima ad ædificationem Ecclesiarum suarum ætate custodiat. Nos autem etsi impares meritis, pari tamen fide, si quid (quod absit) contra Ecclesiam catholicam profana infestatione tentetur, parati sumus, confortante Domino, cum beatitudine vestra pro veritate fidei **1110** animas nostras ponere, et vitam hanc auctori salutis nostræ et largitori æternitatis impendere. *Et alia manu:* Ora pro me, domine merito beatissime, et apostolico honore venerande papa.

^j Rusticus episcopus apostolatum vestrum in Domino venerans saluto, et ut digneris pro me orare, supplex rogo.

Venerius te dominum in Christo meum, reverendissime, saluto; et ut digneris pro me orare, supplex rogo.

C ^k CONSTANTIANUS episcopus beatitudinem vestram saluto.

MAXIMUS episcopus beatitudinem vestram saluto.

ARMENTARIUS episcopus beatitudinem vestram saluto.

FLORUS episcopus beatitudinem vestram in Domino venerans saluto, et ut ores pro me plurimum queso.

SABINUS episcopus beatitudini vestræ me repræsentato, et orationem apostolatus vestri nostri memorem queso.

^a Codd. collect. 21 delent *ita*. Mox *ascripsit* pro *ascribit* est in Vat. collect. 24 nec non in editis ante Quesn.

^b Idem codex et editi ante Quesn., *quod non solum*.

^c Vulgati inserunt *quisque*. Delevimus ex omnibus nostris codd. atque Sirmondo.

^d Tres codd. Quesn. et quinque nostri, *instillat*.

^e Nuntium intelligunt de mutata rerum facie post Theodosii mortem, et de suscepta jam in toto Oriente Leonis epistola; ac propterea ad novum imperatorem scribere, uti vivente Theodosio Leo postulaverat ex annot. 7 (Col. 887, n. ^b) in ep. 67, necessarium amplius non putarunt. Aliqui codices carent voce, *partibus*.

^f Antiquæ editiones, *nostris*.

^g Ita duo codices Quesn. et tres nostri melioris notæ. Alii, *Ad gloriosæ fidei ædificationem*, vel *cumulum*.

^h Vos itaque respiciat conservando apostolatum vestrum misericors Deus, et Ecclesiam, etc., in mss. collect. 21. Cod. Vindebon. collect. 5, *Respiciat ita conservando*, etc.

ⁱ Vindebon. collect. 5, *non desinimus*.

^j In antiquis editionibus et in codd. collect. 13, 21 et 24, tres priores subscriptiones tantummodo lo-

gebantur; in mss. autem collect. 11 sola prima Rustici subscriptio. Integræ inveniuntur in mss. collectionis 5, et primæ editæ fuerunt a Sirmondo ex cod. Nicolati Fabri, qui in Thuaneam bibliothecam transivit. Mirum est non ita subscriptionem Ravennat, qui tamen primus in titulo inscribitur. At ad Ravennium pertinere videntur illa, quæ *alia manu Rustici* subscriptioni præmittuntur: *Ora pro me, Domine*, Harduinus vero hanc notationem subscriptionibus affixit: *Subscriptiones integræ, ut sunt in ms. olim Thuaneo, nunc Colbertino, Ravennius episcopus Arlatensis, Venerius Narbonensis, Maximus Regiensis, etc.* At Rusticus est Narbonensis, Venerius autem Massiliensis. Antè Maximum ponendus erat Constantianus. Præterea nomina civitatum in editis non leguntur, licet hæ subscriptiones a Sirmondo e codice olim Thuaneo sumptæ fuerint. Ipsas ergo subscriptiones, ut in codice exprimebantur, Harduinus ea notatione non exhibuit. In codice quidem Vindebonensi collect. 5, quem Thuaneo plane similem deprehendimus, subscriptiones vulgatis similes sunt, nec Ravennii nomen ibidem legitur.

^k Vulgati, *Constantinus*. Correximus ex Vindebon. Confer annot. 4 (Col. 965, n. ^e).

VALERIANUS episcopus beatitudinem vestram sa- A
luto.

NECTARIUS episcopus beatitudinem vestram saluto.

CONSTANTIUS episcopus beatitudinem vestram sa-
luto.

MAXIMUS episcopus apostolatam vestrum saluto.

Ego ASCLEPIUS episcopus apostolatam vestrum
venerans in Domino plurimum saluto.

Ego MAXIMUS episcopus apostolatam vestrum sa-
luto.

Ego UNSUS episcopus beatitudinem vestram saluto.

INCENUUS episcopus apostolatam vestrum venerans
saluto.

JUSTUS episcopus coronam vestram venerans sa-
luto.

VALERIUS episcopus apostolatam vestrum saluto.

Ego SUPERVENTOR episcopus coronam vestram ve-
nerans saluto.

1111 VERUS episcopus apostolatam vestrum re-
verenter saluto.

HELLADIUS episcopus sanctitatem tuam in Domino
saluto.

ÆTHERIUS episcopus sanctitatem tuam in Domino
saluto.

EULALIUS episcopus sanctitatem tuam in Domino
saluto.

ANKERIUS episcopus sanctitatem tuam in Domino
saluto.

CHRYSAPHIUS episcopus sanctitatem tuam in Domi-
no saluto.

PETRONIUS episcopus sanctitatem vestram in Do- C
mino saluto, et ut pro me orare dignemini, quæso.

Ego FONTEIUS episcopus apostolatam vestrum re-
verenter saluto, et rogo ut mei meminisse dignemini.

YBATIUS episcopus apostolatam vestrum in Domino
saluto.

HILARUS episcopus apostolatam vestrum plurima
in Christo veneratione saluto.

ICTUUS episcopus apostolatam vestrum venerans
saluto.

EUGENIUS episcopus beatitudinem tuam saluto.

PALLADIUS episcopus apostolatam vestrum venerans
saluto.

Ego FRATERNUS episcopus coronam vestram vene-
rans saluto.

Ego AMANDUS episcopus apostolatam vestrum
venerans saluto.

Ego GERONTIUS episcopus coronam vestram vene-
rans saluto.

Ego PROCULEIANUS episcopus coronam vestraam
venerans saluto.

Ego DYNAMIUS episcopus coronam vestram vene-
rans saluto.

Ego JULIANUS episcopus apostolatam vestrum
venerans saluto.

Ego ARMENTARIUS episcopus coronam vestram ve-
nerans saluto.

Ego HONORATUS episcopus coronam vestram
venerans saluto. B

EPARCHIUS episcopus apostolatam vestrum vene-
rans saluto.

Ego EUSTATHIUS episcopus apostolatam vestrum
venerans saluto.

1112 Ego MAXIMUS episcopus apostolatam
vestrum venerans saluto.

Ego YNANTIUS coronam vestram venerans saluto.

EPISTOLA ^a C.

^b MARCIANI IMPERATORIS AD LEONEM PAPAM.

SYNOPSIS. — I. *De fide apud Chalcedonem roborata et pace Ecclesie restituta gratulatur.* — II. *Fidem juxta litteras S. Leonis a synodo esse expositam.* — III. *Petit ut sedi CP. secundus locus juxta statuta secundæ et quartæ synodi tribuatur.* — IV. *Per Lucianum et Basilium consensum ejus super eodem negotio postulat.*

Victores VALENTINIANUS et MARCIANUS, inclyti trium-
phatores, semper Augusti, sancto patri merito vene-
rabili LEONI episcopo ^c.

CAP. I. — Divina humanaque scripta consentiunt
Divinitatem in primis esse venerandam, et ibi omni-
potentem Deum esse propitium, ubi colitur rite reli-
gio. Id ergo quod quærebamus invenimus, et effe-
ctum vota nostra meruerunt. Invenit religionis fidem
religiosus affectus; nec dubium est Deo auctore de-
finitum quod de majestate quærebatur. Explosa igitur
contentione atque discordia quam livor fidei ini-
micus objecerat, Deum omnes una mente cognoscunt.
Jam non incusamus ^d perfidos, nec sumus ingrati.

^a Alias post 77. Quæ autem erat 100, nunc 127. D
Scripta 18 Decemb. an. 451.

^b Hanc epistolam edidit Holstenius in collectione
Romana ex ms. Barberino 3386 collect. 16 Thessa-
lonicensis, cum quo eandem relegimus. Latinus hu-
jus epistolæ textus originalis videtur Tillemontio art.
135, in Leonis Vita. Verba quidem ante finem *et alia*
maxis sequentem salutationis formulam ipsa impera-
toris manu additam videntur innuere. Hanc autem
formulam Latine expressam fuisse ex eo colligi po-
test, quod non ita dicatur scripta Græce, ut in eadem
Thessalonicensi collectione affirmatur de subscri-
ptione Anatolii subjecta epistolæ 132; nam de hac
legitur: *Et subscriptio litteris Græcis.* Si vero impe-
ratoris salutio in originali Latine exarata fuit, idem
de ipsa epistola censendum est. Ipsa etiam Latina
syntaxis satis congrua, ab usitata ejus temporis in-
terpretandi ratione, quæ in aliis documentis Latine
redditis detegitur, plurimum abest. Adde tandem

PATROL. LIV.

quod Græcus textus, quem subjiciemus, est nonnul-
libi quibusdam commatibus auctior, caret autem illis,
et alia manu; ac propterea textus Latinus ex Græco
redditus dici nequit. Num vero Latine et Græce scri-
pta fuerit hæc epistola, uti non tam Latine quam
Græce scripta fuisse videtur memorata Anatolii epi-
stola 132, aliis dijudicandum relinquimus. Commat-
um quidem discrimen Græcum quoque textum origi-
nalem insinuare videtur. Marcianum sane utriusque
linguæ peritum, notum est ex concilio Chalcedonensi
act. 6, in qua Latine et Græce allocutus traditur.

^c In codice Barb. et apud Holstenium hæc addun-
tur, quæ synopsis vicem gerunt: *Ut speraverit Eccle-
sia Constantinopolitana secundam sedem fieri debere,
quod non est concessum.*

^d Voces, *perfidos*, nec sumus, quæ Holstenio exci-
derunt, et sensui necessariæ sunt, ex eodem codice
supplevimus.

Religionis inimici præstiterunt nobis ut Deum studiosius quæreremus, **1113** manifestius inveniremus. Majus etenim lumen videtur, quod post tenebras fulserit; dulcior est sitientibus potus, fessis otium. Lætetur igitur sanctimonia tua victoria fidelis, cujus laurea omnipotenti Christo referenda est, qui de perfidis egit triumphum. Atque ideo ipsi interesse sanctæ synodo festinavimus, quamvis nos in aliis locis expeditiones et necessitates publicæ detinerent.

CAP. II. — Itaque omnia pro votis atque oratione religionis tuæ, quæ fidelis conveniunt, auctore Deo sunt ordinata. Totius orbis, qui sub Imperio nostro est, reverentissimis episcopis Chalcedonem convocatis, tractatu habito, post multa certamina vera fides obtinuit, et juxta litteras sanctitatis tuæ universi assenserunt expositioni prout veritas postulavit. Nec dabitur hujus rei gratulationem nobis et sanctitati tuæ esse communem, pariterque lætari quos pariter manifestum est optasse veritatem. Superest ut universis pro catholica fide et veritate compositis et pace Ecclesiis restituta, votis omnibus in perniciem hostium sanctitas tua divinam provocet majestatem; quod te et ante litteras nostras facere certissimum est.

CAP. III. — Quoniam vero et hoc statutum est ut

EJUSDEM EPISTOLÆ.

Græcum exemplar cum nova interpretatione Latina.

1116 *Epistola piissimi imperatoris Marciani ad beatissimum archiepiscopum Romæ Leonem.*

Victores **VALENTINIANUS** et **MARCIANUS** gloriosi, triumphatores Augusti, sanctissimos et vere venerabili patri archiepiscopo **LEONI**.

CAP. I. — Divinæ humanæque litteræ consentiunt Divinitatem in primis esse adorandam, ibique omnipotentem Deum esse propitium, ubi colitur recte fides. Hoc igitur quod quærebamus invenimus et assecuti sumus nostris precibus. Invenit enim religionis fidem fidelis affectus, et nullum dubium est Dei auxilio esse definitum, quod de ipsius potentia quærebatur. Expulsa enim omni contentione et discordia, quam invidus dæmon fidei injecerat, Deum omnes una mente cognoscunt. Cæterum non accusamus infideles, quin et gratiam habemus religionis inimicis: præstiterunt enim nobis ut Deum studiosissime quæreremus manifesteque cognosceremus. Majus enim lumen esse videtur post tenebras apparens: dulcis est sitientibus potus, fessis otium. Lætetur

A ea quæ centum quinquaginta sanctissimi episcopi sub divo Theodosio Majore de **1114** honore venerabilis Ecclesiæ Constantinopolitanæ statuerunt, et quæ nunc a sancta synodo de eadem re statuta sunt, firma servantur: scilicet ut post sedem apostolicam Constantinopolitanæ urbis antistes secundum obtineat locum; quoniam et eadem splendidissima civitas junior Roma nuncupatur: dignetur sanctitas tua etiam huic parti proprium adhibere consensum, quamvis reverentissimi episcopi, qui tuæ religionis vicem agentes ad sanctam synodum convenerunt, contradixerint. Vehementer enim prohibebant de hac venerabili Ecclesia a synodo aliquid ordiari.

CAP. IV. — Speramus autem quod concordantibus toto orbe sacerdotibus, ea quæ reipublicæ Romanæ proderunt, divinus favor præstare dignabitur. Quæ de re per Lucianum virum religiosum episcopum, et Basilium diaconum harum portitores omnia vere insinuari oportere censuimus. Et petimus ut ea quæ sancta synodus statuit, etiam religio tua in perpetuum præcipiat observari. *Et alia manu:* Divinitas te servet per multos annos, sancte ac religiosissime Pater. Data decimo quinto kalendas Januariæ, Constantinopoli, D. N. Marciano PP. Aug., et qui fuerit nominatus, consullibus.

1115 Ἐπιστολὴ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Μαρκανοῦ πρὸς τὸν μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον Ῥώμης Λέοντα.

Νικηταὶ Οὐαλεντινιανὸς καὶ Μαρκανός, θρόνος, τροπαιοῦχοι, αὐγουστοὶ, τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ ἀληθῶς νεπῷ πατριάρχῃ ἐπισκόπῳ Λέοντι.

Δὲ θεῖαι καὶ ἀνθρώπινοι γραφαὶ συμφωνοῦσι τὸ θεῖον ἐν πρώτοις εἶναι προσκυνητὸν, καὶ αὐτὸν παντοκράτορα Θεὸν εἶναι Δεῶ, ὅπου θρησκεύεται ὁρθῶς ἡ πίστις. Τοῦτου τοίνυν, ὅπερ ζήτοῦμεν, εὐρησέν καὶ διετύχησεν ἡμετέροις εὐχαίς· εὐρε γὰρ τῆς θρασυκείας τὴν πίστιν ἢ πιστὴν διάθεσιν, καὶ οὐδὲν ἀμφίβολόν ἐστι συνέργειαν τοῦ Θεοῦ τετυπώσθαι. ὅπερ περὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐξήτεῖτο. Ἐκβεβλημένους τοίνυν πάσας φελοσυκίας καὶ δεχνοίας, ἢν τῆς ὁ βίσιανος δαίμων τῷ πίστει ἐδειλάσει, τὸν Θεὸν πάντες διανοίᾳ γινώσκουσι. Λοιπὸν οὐ κατηγοροῦμεν τῶν ἀπίστων, ἀλλὰ καὶ χάριν ὁμολογοῦμεν τοῖς τῆς θρασυκείας ἐχθροῖς· παρίσχον γὰρ ἡμῖν, ὅπως τὸν Θεὸν σπουδαιότατα ζητήσωμεν, φανερώς τε ἐπίγνωμα. Μαίζον γὰρ πρὸς εἰμὴ δοκίμῳ τὸ μετὰ τὴν σκοτίαν φαῖνον γλυκὺς ἐστι τοῖς δεψάσειν ὁ πότος, τοῖς κεκμηκόσι ἢ

^a Vocem *divo* item adjectivus ex eodem codice et editione Holstenii. In Græco autem textu habetur, *sub divinæ memoriæ Theodosio*.

^b Hæc epistola anno 1085 ab Andrea Arnoldo in syntagmate Athanasii edita fuit ex cod. Barociano in Bodleianam bibliothecam translato, et dein a Quesnello secundæ editioni inserita. Græcum textum relegimus et emendavimus ex cod. Vat. Græco 1475; Latinam interpretationem Arnoldi Quesnellus recusit; nos ob insignes emendationes Græci textus novam interpretationem afferendam credidimus.

^c Ita et ms. Vat. Sed, ut monuit etiam Arnoldus, pro πατριάρχῃ ἐπισκόπῳ legendum forte πατρι ἀρχι-

D επισκόπῳ. Vide epist. ejusdem Marciani 110.

^a Addidimus ὁρθῶς, quod abest a vulg., auctoritate cod. Vat. consonat et textus Latinus, qui habet *rile*.

^b Ms. Vat., ζελοῦμεν. Ceterorum lege ἐζητοῦμεν.

^c Ita cod. Vat. in vulg. non satis bene, ἀμφίβολον ἐπὶ συνέργειᾳ, sic.

^d Ms. Vat., ἐκβεβλήσει. Legendum forte ἐκβεβλήσει.

^e Supple ex textu Latino antiquo, et lege μετὰ διανοίᾳ.

^f Ita ms. Vat. atque ita in textu Latino. Abest ἔστι a vulgatis.

igitur sanctitas tua super victoria **1116** fidei, cuius corona omnipotenti Christo referenda; hic enim dedit contra infideles victoriam. Et ideo nos ipsi adesse sanctæ synodo festinavimus, quamquam nos in aliis locis et expeditiones et publicæ necessitates detinerent.

CAP. II. — Ergo omnia secundum vota sanctitatis tuæ, quæ fidei consonant, definita sunt, totius orbis, qui sub nostro imperio est, piissimis episcopis Chalcedone convocatis, et deliberatione habita, post multas contentiones vera fides obtinuit, et juxta litteras sanctitatis tuæ omnes assenserunt expositioni, sicut veritas postulavit; nihilque ambigimus hujus rei gratiam nobis et sanctitati tuæ communem esse, et ex æquo lætari quos palam est æquali studio amare veritatem. Superest ut omnibus juxta catholicam fidem et veritatem compositis, et pace Ecclesiis restituta, votis omnium in perniciem hostium sanctitas tua divinam provocet potentiam: quod te et ante nostras litteras facere in confesso est.

CAP. III. — Quoniam vero et hoc constitutum est, ut ea quæ a centum quinquaginta episcopis sub divæ memoriæ Majoris Theodosii honoris gratia erga venerabilem Constantinopolitanam Ecclesiam statuta sunt, quæque nunc a sancta synodo de eadem re sunt sancita, firma serventur, videlicet ut post apostolicam sedem Constantinopolitanus statim episcopus secundum habeat locum, **1120** quoniam splendidissima urbs Junior Roma appellatur, dignetur sanctitas tua etiam huic parti assensum præbere; licet reverendissimi episcopi, qui loco tuæ in Deo charitatis ad sanctam synodum convenerunt, contradixerint: vehementissime enim prohibebant de eadem venerabili Ecclesia quidquam in synodo decerni. Speramus autem quod consentientibus totius orbis sacerdotibus, quæ Romanis rebus utilia sunt, divina providentia præstare dignabitur. Quapropter per Lucianum Dei amantissimum episcopum et Basilium diaconum ut omnia vobis significarentur decrevimus, rogamusque ut quæ a sancta synodo constituta sunt, etiam tua in Deum pietas in perpetuum observari præcipiat. Divina te providentia servet multis temporibus, sanctissime et Dei amantissime pater. Data ante diem decimum quintum calend. Januar. Constantinopoli, consulatu domini nostri Marciani semper Augusti, et ejus qui fuerit nuntiatus.

A *ἀργία*. Χαίριτω τοίνυν ἡ σὴ ἀγωνιστὴν ἐπὶ τῇ νίκῃ τῆς **1117** πίστεως ὁ οὐρανὸς ὁ στέφανος τῷ παντοκράτορι χριστῷ ἀναθετός. Οὗτος γὰρ δίδωμι ὁ κατὰ τῶν ἀπίστων ἕκαστον καὶ διὰ τοῦτο ἡμεῖς αὐτοὶ παραγενέσθαι τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ ὁ ὑπέχθημεν, εἰ καὶ ὅτι ἡμεῖς ἐν ἄλλοις τόποις ἰσχυραῖς τε καὶ δημοσίαις χρεῖαις κατεῖχον. Τοιγαροῦν ἅπαντα κατ' εὐχὰς τῆς σῆς ἀγωνιστῆς, αἰτιῶν τῇ πίστει συμφωνοῦσι, ὁ τετύπωται. Παντοῦ τοῦ κόσμου τοῦ ὄντος ὑπὸ τὴν ἡμετέραν βασιλείαν τῶν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων ἐν τῇ χαλκηδονίῳ συγκληθέντων, καὶ σήμερος γινόμενου, μετὰ πολλὰς φιλονεικίας ἡ ἀληθῆς πίστις κατέσχε, καὶ κατὰ τὰ γράμματα τῆς σῆς ἀγωνιστῆς πάντες συνήνεσαν τῇ ἐκθέσει, καθὼς ἡ ἀλήθεια ἀκήτησε καὶ οὐδὲν ἀμφιβέλλομεν τούτου τοῦ ὁ πράγματος τὴν χάριν ἡμῖν καὶ τῇ σῇ ἀγωνιστῇ κοινὴν εἶναι, καὶ ἐπισης χαίρειν, οὕτως φαίνον ἐστὶν ὁμοίως ὁ εἰρηθεῖαι τὴν ἀλήθειαν. Λέπει ὅπως πάντων ὁ κατὰ τὴν καθολικὴν πίστιν καὶ τὴν ἀλήθειαν συντεθέντων, καὶ εἰρήνης ταῖς ἐκκλησίαις ἀποδοθείσας, συμπάσαις εὐχαῖς εἰς ἀπόλιαν τῶν πολεμίων ἡ σὴ ἀγωνιστῆν τὴν θείαν προσκαλέσεται δύναμιν ὁ περ εἰ καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων ὁ ποιεῖ ὁμολογηται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο τετύπωται, ὥστε τὰ κατὰ τῶν ὁ ἐπισκόπων ἐπὶ τοῦ τῆς θείας λήξεως ὁ τοῦ ἀνωτέρου θεοδοσίου τῆς τιμῆς εἶναι τῆς σεπτῆς ἐκκλησίας τῶν κωνσταντινουπολιτῶν τυπωθέντα, καὶ ἅτινα νῦν ὑπὸ τῆς ἀγίας συνόδου περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος τετύπωται, βίβαια φυλαχθῆναι, δηλαδὴ, εἶνα μετὰ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον ὁ τῆς κωνσταντινουπολιτῶν εὐθὺς ἐπίσκοπος δεύτερον ὁ ἔχει **1119** τόπον, ἐπειδὴ περιφανιστάτα πόλις νεώτερα ὁ Ῥώμῃ προκαγορεύεται ὁ καταξίωσει ἡ σὴ ἀγωνιστῆν καὶ τούτω τῷ μέρει συναίνεσαι ὁ εἰ καὶ οἱ εὐλαβιστάτοι ἐπίσκοποι εἰς τόπον τῆς σῆς θεοφιλίας ἐν τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ συνελθόντες ἀντίειπον ὁ σφοδρότατα γὰρ ἐκώλυον περὶ τῆς αὐτῆς σεπτῆς ἐκκλησίας τυπωθῆναι τι ἐν τῇ συνόδῳ. Ἐπιζήσαμεν δὲ ὡς συμφωνούντων τῶν τοῦ παντός κόσμου ἱερέων τὰ τοῖς Ῥωμαίοις πράγμασι λυσσελοῦντα ἡ θεία πρόνοια παρασχῆναι καταξίωσει. Διὸ δὲ καὶ λουκιανῷ τοῦ θεοφιλιστάτου ἐπισκόπου, καὶ βασιλείου τοῦ διακόνου πάντα ἡμῖν γνωρισθῆναι ἐθεοπισάμεν, καὶ αἰτούμεν τὰ κατὰ τῆς ἀγίας συνόδου τυπωθέντα εἶνα καὶ ἡ σὴ εὐσέβεια εἰς τὸ δαπανεῖν παραφυλαχθῆναι: προστάξῃ. ὁ θεία σε πρόνοια φυλάττει πολλοὺς χρόνους ἀγνώταται καὶ θεοφιλέσταται πάτερ. Ἐδόθη πρὸ δεκαπέντε κελανδῶν ὁ Ἰανουαρίου ἐν κωνσταντινουπόλει ὁπατείας τοῦ δεσπότου ἡμῶν Μαρκιανῷ τοῦ αἰωνίου ἀποστότου, καὶ τοῦ δηλωθησομένου.

¹ Ita etiam ms. Vat., sed legendum ἡς τιμος.

² Ita legimus cum ms. Vat. Male in vulgatis, κατὰ τῶν ἀπίστων.

³ Ita et ms. Vat., sed legendum ὑπέχθημεν: quod non advennisse Arnoldum, neque post eum Questionum, miramur.

⁴ Ita manifeste ms. Vat. Male in vulgatis, τετύπωται; quamquam in margine annotatum fuerit: Leg., τετύπωται.

⁵ Ita perspicue cod. Vat. In vulg., γράμματος; in margine annotatum fuit: Forte, πράγματος.

⁶ Ita et ms. Vat., sed legendum forte, ἐράσθη.

⁷ Supplemus κατὰ ex ms. Vat., quæ præpositio male abest a vulgatis.

⁸ Suppleendum hic ex veteri textu Latino, et legendum, ἡμετέρων γραμμάτων.

⁹ Verum hic tibi lectionem exhibet ms. Vaticanus. Corrupte in vulgatis, τοῦ ἀποστότου; cuius vocis e regione in margine annotatum fuit: Forte, προτέρου.

¹⁰ In vulg., ἔχει.

¹¹ Forte, καταξίωσις.

EPISTOLA a CI.

b ANATOLII EPISCOPI CONSTANTINOPOLIS AD S. LEONEM ARCHIEPISCOPUM ROMÆ.

Nunc primum ex ms. Vaticano edita.

SYNOPSIS. — I. Leonis zelus contra hæreticos quos prostravit. De actis Chalcedone Romam allatis. — II. Legati Anatolii cum aliis actis Romam missi. De damnatione Dioscori. — III. De epistola Leonis recepta ab omnibus, et de definitione fidei edita in synodo Chalcedonensi. — IV. De aliis gestis Chalcedonensibus post definitionem fidei, primum quoad canones, dein quoad particulares causas ecclesiasticas. Tandem de privilegio Ecclesie Constantinopolitanæ. — V. Contradictio legatorum Leonis huic privilegio. Confirmatio ejus petitur.

1122 Sanctissimo et beatissimo patri et communi archiepiscopo antiquæ Romæ LEONI, ANATOLIUS in Domino salutem.

CAP. I. — Vestræ sanctitatis zelus erga pietatem, et sollicitudo rectæ fidei omnium salvatori Deo chara et grata, digna facta est omnium admiratione. Mos enim vobis est, qui ita magni estis, in recte factis assurgere, et probationem Christi Ecclesiarum in vestris laudibus ponere. Unde non despexit vestra sanctitas veram fidem profanis suffossam insuitibus; sed execrans malos operarios, armis implacabilibus contra pravitatem vehementer illos prostravit. Quoniam igitur piissimi et Christo charissimi nostri imperatores, optimum pietatis zelum præferentes, omnem radicem amaram pullulantem rescindere solliciti, ne ab ipsa polluantur (cum ad hoc maxime ad regnum evecti siat, ut fidei Patrum, cum 1124 sub tyrannide est, auxilium ferant) ex omni fere loco qui sub sole est sacerdotes colligi jusserunt, ut hi communi sententia confirmantes beatorum et venerabilium Patrum fidem, et consonam illis tuæ sanctitatis epistolam, omnem innovationem dissipent peregrinorum sophismatum, quæ pietatis sensum lædit. Et quoniam oportebat omnia necessario ad notitiam tuæ sanctitatis referri, quæ consecuta sunt, mittentes hinc electos Dei amantissimum fratrem et coepiscopum nostrum Lucianum, et religiosissimum diaconum Basilium, scribimus etiam rursus ista significantes, quod jam quidem Dei amantissimus frater et coepiscopus noster Lucentius simul cum piissimo presbytero vestro Bo-

A 1121 Τῷ ἀγιωτάτῳ, καὶ μακαριωτάτῳ πατρὶ, καὶ συλλειτουργῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Λέοντι Ἀνατόλιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Τῆς μὲν ὑμετέρας ἀγασσύνης ὁ περὶ τῶν εὐσεβῶν ζήλος, καὶ ἡ περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως τῶν πάντων σωτῆρι Θεῷ φέρι τε καὶ ἀρέσκουσα φροντίς ἀξία παντὸς γέγονε θαύματος. Ἔθος γάρ ὑμῶν τοὺς οὕτω μεγάλους εὐδοκμεῖν, καὶ δοκιμῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησιῶν τὰς αὐτῶν ποιεῖσθαι σπουδᾶς. Ὅθεν οὐ καριεῖδεν ἡ ὑμῶν ὀσιότης τὴν ἀληθῆ πίστιν βεβήλαις ὑπορυττομένην ὀρμαῖς, ἀλλὰ βδελυξομένη τούς κακούς ἐργάτας, τῷ ὅπλῳ τῆς μισοπονηρίας εὐτόνωσ τούτους κατέτρωσεν. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ οἱ εὐσεβίστατοι, καὶ φιλόχριστοὶ ἡμῶν βασιλεῖς ἄριστοι τῆς εὐσεβείας ὑπάρχοντες ζήλωται, πᾶσαν ρίζαν πενίας ἀναφύουσαν φροντίσαντες ἐκτεμεῖν, ἵνα μὴ διὰ αὐτῆς μιανθῶσι (διὰ τοῦτο πλέον εἰς βασιλείαν προαχθῆτε: 1123 ὅπως τυραννομένη τῇ πίστει τῶν πατέρων ἀμύνωσιν) ἐκ πάσης σχεδὸν τῆς ὑφ' ἡμῶν τοῦ Θεοῦ ἱεραργῶς ἰδέσπισαν συναχθῆναι, ἵνα οὗτοι κοινῇ κρίσει βεβαιώσαντες τὴν μακαρίων καὶ ἀοιδύμων πατέρων πίστιν, καὶ τὴν σύμφωνον ταύτῃ τῆς σῆς ἀγιότητος ἐπιστολῆν, πᾶσαν καινοτομίαν τῶν ἐπιεικῶν σοφισμάτων τῆς εὐσεβείας τὸ φρόνημα καταθλάσκουσιν ἀποσκιδνάουσιν, καὶ εἶδε ἅπαντα εἰς γνώσιν τῆς σῆς ἀγιότητος ἀνεσχεθῆναι τὰ παραπολοθησάντα ἀναγκαιῶς ἀποστέλλοντες αὐτόθι, κατ' ἐπιλογὴν τὸν θεοφιλέστατον ἀδελφόν, καὶ συνεπίσκοπον ἡμῶν Λουκιανόν, τόν τε εὐσεβίστατον διάκονον βασιλεῖον γράφομεν καὶ αὐτίς, ταῦτα δηλοῦντες, ὡς ἦδη μὲν ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφός καὶ συνεπίσκοπος ἡμῶν Λουκιανός, ἅμα τῷ θεοσεβιστάτῳ πρεσβυτέρῳ ἡμῶν Βουνατίῳ

a Quæ autem erat 101, nunc 128. Scripta eodem tempore quo præcedens.

b Hanc epistolam nunc primum proferimus ex Vaticano Græco 1455, in quo etiam præcedentes Marciani literas Græcas invenimus. Cum utræque de eadem re agant, et per eosdem legatos Lucianum episcopum ac Basilium diaconum fuerint transmissæ, eodem tempore quo superior hæc quoque epistola ab Anatolio scripta cognoscitur. Hinc etiam sicut antecedenti epistolæ Marciani Leo respondit epist. 104, data die 22 Maii, ita huic Anatolii eodem die responsum dedit epist. 106.

c Nimirum uti erat Dioscoro prædominante, cum Marcianus ad imperium evectus fuit.

d Observa necessitatem referendi ad apostolicam sedem; unde iterum paulo post, quæ debent necessario ad vestram cognitionem venire.

e Aliam igitur epistolam Anatolius ad Leonem scripserat, cum Lucentius et Bonifacius post concilium remigraverant: quæ tamen esse potest ipsa epist. 98 totius concilii nomine ad Leonem missa, cui quidem Anatolius primo loco subscripsit, ut ex antiqua versione liquet. At paulo post hanc epist. 98 uti a concilio scriptam allegat. Hinc porro colligitur eosdem Lucentium et Bonifacium ante hoc tempus discessisse cum actis et relatione ejusdem synodi, ac proinde paulo post kalendas Novembris, cum postrema concilii actio habita fuit.

f In Græco quidem Λουκιανός Lucianus legitur. At cum ipsi jungatur presbyter Bonifacius, qui simul cum concilii gestis discesserat, palam est legendum esse Lucentius, qui una cum Bonifacio apostolicæ sedis legatione functus Romam repetiit. Idem confirmant evidentius sequentia, ubi post ipsos hic nominatos, qui chartas concilii detulerant, aliæ chartæ etiam per nostros mittendæ dicuntur. Hinc enim colligitur ipsos fuisse Occidentales distinctos a nostris; nostri autem intelliguntur Lucianus atque Basilium Constantinopoli Romam directi, qui pariter in antecedenti epistola a Marciano memorantur. In ipsis ergo Occidentalibus non solus Bonifacius intelligendus est, sed etiam Lucentius. Neque moveat quod Paschasinus omittatur, qui tamen primus inter legatos Romanæ sedis exstitit. Nam sicut S. Leo Paschasinum ad concilium misit non ex Urbe, ut Bonifacium, sed ex Sicilia, ut indicatur epist. 89, 91, et præcipue 94, ita Anatolius idcirco fortassis memorat solummodo Lucentium et Bonifacium, quod hi tantum Romam profectari essent, Paschasinus autem in Siciliam reversurus demigraverit. Quis porro fuerit Marcianus diaconus, qui cum his legatis Occidentalibus discessit, inopia monumentorum ignoramus.

1 Forte, τοῖς οὕτω μεγάλους.
2 Forte, κατέστρωσεν.
3 Leg., Λουκίντιον.
4 Leg., ἡμῶν.

nifacio et Marciano religiosissimo diacono, patentibus chartis quæ continent ea quæ in œcumenica synodo gesta sunt, acceptis ex hac urbe discessit.

CAP. II. — Quoniam vero post ipsos par erat ut reliquæ chartæ, quæ debent necessario ad vestram cognitionem venire, etiam per nostros homines mitterentur, eo quod specialiter quædam a nobis acta sunt, ea de causa **1126** eligentes virum pietate et intelligentia et simplicitate in fide abundantissima præditum memoratum religiosissimum episcopum cum supradicto diacono ad vestram magnam Romam legavimus, ut cum alia quidem per litteras, alia vero per se ipsos manifesta fecerint, convenienti vobisque digno responso, ad nos cum gaudio revertantur, celebrantes cum omnibus dilectionem et benignitatem, qua uti consuevit paternæ vestræ sollicitudo beatitudinis erga sedem hujus urbis regię. Quo pacto vero sancta et universalis synodus scrutata diligenter exortam tempestatem contra communem pacem invenerit auctorem, Dioscorum dico, qui Alexandrinorum fuit olim episcopus, et sacerdotio excidit, ea quæ a sancto et œcumenico concilio distincte ^b scripta fuerunt, significant. Oportebat enim, oportebat tolli de medio improbum, qui et replevit totum orbem tempestatibus et procellis. Verum his quidem optime constitutis etiam vestram sanctitatem confidimus esse ^c assensuram propter innatum vestrum odium contra pravitatem.

CAP. III. — Quoniam vero post judicium de illo ^d opus erat (quem in finem diligentissime pius imperator sanctam synodum congregavi) ut in rectæ vestræ fidei sensum omnium conveniret intelligentia, cum oratione et lacrymis, astante nobis in spiritu et cooperante per isthinc missos Deo charissimos viros tua sanctitate, habentes protectricem sanctissimam et speciosissimam Euphemiam martyrem, salutari ^e huic operi nos ipsos omnes reliquis depositis curis dedidimus; et cum tempus postularet ut **1128** omnes congregati sanctissimi episcopi ^f concordem definitionem ederent ad explicationem, et clarinrem intelligentiam confessionis in Dominum nostrum Jesum Christum; Dominus Deus inventus, et non quærentibus apprensus, apprensus autem etiam non interro-

^a Hæ chartæ quædam a nobis specialiter acta continere traduntur. Sub finem vero epistolæ ad Leonem missa dicitur definitio pro sede Constantinopolitana, quæ cum post absolutam actionem diei 31 Octobris, absentibus legatis, lucubrata fuerit gesta in eandem rem iisdem absentibus specialiter acta, suæ scilicet sedis favore indicari videntur.

^b Intelligentur relatio synodi ad Leonem, quam superius dedimus epist. 98.

^c Nota assensum Romanorum pontificum actis concilii requisitum, et omnino liberum.

^d Adverte necessitatem conveniendi cum fide Romani pontificis ab Anatolio assertam. Fidei autem nomine intelligit epistolam 28, ad Flavianum, cujus quidem lectio in concilio præmissa fuit definitioni fidei. Cumque nonnulli episcopi minus recte assensu Leonis mentem, aliquot difficultates in ea recipienda proposuissent, hinc in concilio actum fuit ut

Α σύν Μαρριανῷ τῷ εὐλαβεστάτῳ διακόνῳ φανεροῦς χάρτας περιέχοντας τὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ, καὶ οἰκουμεικῇ συνόδῳ πεπραγμένα λαβὼν ταύτας τῆς βασιλευούσης ἐξεδέμασε πόλεως.

Ἐπειδὴ δὲ μετ' ἐκείνους πρέπον ἦν τοὺς ὑπολειμμένους καὶ εἰς γνώσιν ἡμῶν ἀναγκασίως ἰδεῖν ὀφειλοντας χάρτας, καὶ δι' ἡμετέρων ἀνδρῶν ἀποσταλῆναι· διὰ τὸ ἰδικῶς ἡμῖν πεπράχθαι τινα. τούτου χάριν ἐπιλεξάμενοι ἄνδρα εὐσεβεῖα τε, **1125** καὶ συνέσει, καὶ τῇ περὶ τῆς πίστεως ἀκεραιότητι πλουτοῦντα τὸν μαθημονεῦθίτα θεοσεβίστατον ἐπίσκοπον, ἅμα τῷ προειρημένῳ διακόνῳ εἰς τὴν ὑμέτεραν μέγιστον Ῥώμην ἐξαπεστειλάμεν· ἵνα τὰ μὲν διὰ τῶν χαρτῶν, τὰ δὲ δι' ἐαυτῶν σαφῆ ποιήσαντες ἀποκρίσεις προσφέρῃς τε, καὶ ἡμῖν πρεπούσης χαίροντες πρὸς ἡμᾶς ἐπανέλθῃσι, ἀνυμνοῦντες μετὰ πάντων τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν φιλοφροσύνην τὴν συνήθη περὶ τὸν τῆς βασιλευούσης ταύτης πόλεως θρόνον, τῇ πατρικῇ κηδεμονίᾳ τῆς ὑμέτερας μακαριότητος· ὅπως μὲν γὰρ ἡ ἁγία, καὶ οἰκουμεικῇ σύνοδος ἐρινύησασα τὴν γεγενημένην ζῆλον κατὰ τῆς κοινῆς εἰρήνης εὐρε τὸν αἴτιον, διόσπαρον φημι, τὸν τῆς Ἀλεξανδρίων γενοῦσα πρώην ἐπίσκοπον, καὶ ἀπίεμε τῆς ἱερουσύνης, τὰ παρὰ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμεικῆς συνόδου λεπτομερέστερον γρηφέντα δηλοῖ. Ἔδει γάρ, εἶδει ἐξαρθῆναι τὸν πονηρὸν ἐκ μέσου, τὸν καὶ πάσαν τὴν οἰκουμένην χειμῶνος καὶ ζῆλῳ ἐμπλήσαντα. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τούτοις καλῶς δοξασί, καὶ τὴν ὑμέτεραν ἀγιότητα πεπεισμέθα ¹ τίθεσθαι διὰ τὴν ἔμφυτον μισοπονηρίαν ὑμῶν· ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν ἐπ' ἐκείνῳ τύπον ἐχρῆν (διὸ μάλιστα σπουδαίως ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς τὴν ἁγίαν σύνοδον ἤθροισεν), ἐπὶ τὸν τῆς ὀρθῆς ² ἡμῶν πίστεως λόγον ³ πάντως συνελθεῖν τὴν διάνοιαν, μετὰ προσευχῆς, καὶ θαυρῶν συμπαρούσης ἡμῖν τῷ πνεύματι, καὶ συμπραττούσης διὰ τῶν αὐτόθεν ἀποσταλόντων θεοφιλιστάτων ἀνδρῶν τῆς σῆς ὀσιότητος· ἔχοντες ὑπερασπίζουσαν τὴν ἀγιωτάτην, καὶ καλλίστην Εὐφημίαν τὴν μάρτυρα τῷ σωτηρίῳ τούτῳ ἑαυτοὺς ἅπαντες μετὰ πάσης σχολῆς δεδώκαμεν πράγματι, καὶ **1127** ἀπαετούσης τοῦ καιροῦ πάντας τοὺς συνελθόντας ἀγιωτάτους ἐπισκόπους σύμφωνον ὄρον ἐξεργασεῖν πρὸς σαφῆναι, καὶ τρανοτάτην κατάληψιν τῆς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὁμολογίας ἡ Δεσπότης Θεὸς εὐρισκόμενος, καὶ τοῖς μὴ ζητοῦσιν ἐμφανιζόμενος· ἐμφανιζόμενος δὲ καὶ τοῖς μὴ ἐπερωτῶσιν αὐτὸν. Εἰ καὶ τινες τὴν ἀρχὴν διαφιλονεκτεῖν ἐπεχείρησαν, ἀνίδειξεν ὁμοῦ τὴν ἑαυτοῦ ἀλήθειαν, καὶ ἠκονήμασε

difficultates ejusmodi dissolverentur, sicque in rectum vestræ fidei sensum omnium conveniret intelligentia. Adverte præterea hæc gesta fuisse post judicium de illo, id est de Dioscoro.

^e Nimirum disjiciendis difficultatibus et persuadendis episcopis, qui epistolam ad Flavianum minus intelligentes, ineunte concilio actione secunda, apud Anatoliam convenerunt, ut tractatu habito omnem dubitationem exuerent, quod feliciter evenit, quemadmodum traditur actione quarta, pag. 1382 et 1383 tom IV Concil.

^f Post concordiam omnium in recipienda epistola S. Leonis, de concordii definitione edenda actum fuit actione quinta.

¹ Leg., συντίθεσθαι.

² Leg., ἡμῶν.

³ Leg., πάντων.

gantibus eum, etiam quidam ab initio contentiose obstare conati sunt, ostendit tamen suam veritatem, et discessit, ut ^b unanime et contradictionis expertus ab omnibus publicaretur scriptum, quod tum confirmaret constantium animos, tum invitaret ad viam veritatis omnes qui a veritate declinabant. Et quidem eum subscripsissent unanimi consensu huiusmodi libello, qui convenoramus in concessa universalis nostræ synodi in confessione ejusdem sanctissimæ et victricis martyris Euphemie, cumque cum piissimi et Christi amantissimi imperatoris nostri Marciani, et piissimæ perque omnia fidelissimæ imperatricis et Augustæ filie nostræ Pulcheriæ oratione et gaudio atque hilaritate scriptam ad confirmandam eam quæ Patrum nostrorum fuit fidei definitionem juxta vestram illam sacram epistolam **1130** supra sanctum altare posuissimas, ipsam eorum pietati tradidimus, sicut ut acciperent, cum ipsi rogavissent: qui accipientes gloriam dederunt nobiscum Christo Domino, qui expulit quidem obscuritatem prævæ opinionis, et illustravit summa consensione verbum veritatis. Et quæ quidem ad ecclesiasticam pacem concordiamque sacerdotum in fide pura spectant, per gratiam Salvatoris hoc pacto contigerunt.

CAP. IV. — Quoniam vero etiam de aliis rebus oportebat nos considerare, ut tanta synodus omnia videretur agere sine ulla omissione, quæ correctionis indigent, atque approbationis tam ^d in canonicis, tum in ecclesiasticis capitibus, cura adhibita est et ab his

^a Novæ scilicet definitioni fidei oppositiones exortæ fuerunt, quæ eadem actione quinta indicantur.

^b Vide actionem sextam.

^c Respicitur actio sexta Chalcedonensis, in qua tamen non omnes circumstantiæ hic propositæ leguntur. Ex his autem explicatur recteque intelligitur perobscurus locus epistolæ 98 ejusdem concilii ad Leonem, ubi traditur sancta Euphemia tamquam propriam confessionem fidei definitionem suscipiens a nobis, suo sponso per piissimum imperatorem et amicam Christi Augustam obtulisse. Quid autem id fuerit, præsens epistola manifestat. Hinc etiam apertius refelluntur illa commenta, quæ nonnulli posteriores Græci induxerunt, de quibus vide Baronium ad an. 451, num. 118 et 119. Hinc pariter cognoscimus ipsam Pulcheriam Augustam una cum Marciano interfuisse actioni sextæ, quod negaverant Baluzius tom. IV Concil. pag. 1470, not. 11, in eadem actionem, Pagius ad an. 451, num. 31, et Tillemontius in Leone art. 119, et nota 51. Verum est, Pulcheriæ nomen nec legi in actis Græciæ hujus actionis, quæ ad nos pervenerunt, nec in integra eorundem actorum versione Latina. At non idcirco negandum est huic actioni adfuisse Pulcheriam, quam Anatolius præsentem tam explorate testatur, quamque item præsentem ipsa Chalcedonensis relatio cum Anatolii textu coherens, recitatis verbis significat. In originalibus quidem concilii gestis Pulcheriæ nomen fuisse insertum, nihil dubitandum est. Antequam enim integra concilii gesta Latine redderentur (quod serius aliquante factum credimus, nimirum circa Hormisdæ tempora, uti contra Quenellum statuetur in observationibus ad notam 3 ejusdem in epist. 86, nobis 113), Latine statim ab initio versa fuere quædam præcipua concilii capita, quæ eodem loco recensuimus. Hinc in mss. codd. antiquissimarum collectionum Latinarum pauca capita hujus concilii leguntur interpretationis

σύμφωνον, καὶ ἐκτιθέμενον ἐπισημασθῆναι περὶ πάντων ἔγγραφον· στηρίζοντα μὲν τῶν βεβαίων τὰς ψυχὰς, προσκαλούμενον δὲ πάντας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας τοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐκκλινόντας· καὶ δὴ ὑποσημασμένος συμφώνως τῷ τοιοῦτῳ χάρτη παρεγενόμενος εἰς τὸ συνέδριον τῆς οἰκουμένης ἡμῶν συνόδου ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης καὶ καλλικίου μάρτυρος Ὀυφρησίας· τοῦ τε εὐσεβεστάτου, καὶ φιλοχρίστου βασιλέως ἡμῶν Μαρκιανοῦ, καὶ τῆς εὐσεβεστάτης κατὰ πάντα πίστοτάτης βασιλίδος, καὶ αὐγούστης τῆς θυγατρὸς ἡμῶν Πυλχερίας μετὰ προσευχῆς, χαρᾶς τε καὶ εὐφροσύνης, τὸν ἐπὶ τῇ βεβαιώσει τῆς τῶν πατέρων ἡμῶν ἔγγραφον πίστεως ἔρον κατὰ τὴν ὑμετέραν ἐκείνην ἱερὰν ἐπιστολήν, ἐπιθετικότες **1129** τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ προσεδώκαμεν τῇ αὐτῶν εὐσεβείᾳ· οὕτως αὐτὸν διέξασθαι τούτων ἀπαιτησάντων ὅπερ δεξάμενοι εἰδέσασθαι σὺν ἡμῶν τὸν δεσπότην Χριστὸν τὸν ἀπελάσαντα μὲν πάντα ζῆσον κακοδοξίας· τρανώσαντα δὲ ὁμογενήτως τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ μὲν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, καὶ τῆς περὶ τὴν εὐαγῆ πίστιν ἁμοιῶς τῶν ἱερῶν τῇ χάριτι τοῦ σωτῆρος οὕτω συνήθεσαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ ἑτέρων ὑποθέσεων ἐχρήθη ἡμᾶς διασκοπήσαι· ἵνα ἡ τοσαύτη σύνοδος πάντα δόξη πράττειν ἀπαρλείπων τὰ θεόμενα διορθώσεως τε καὶ βεβαιώσεως, ἕν τε πνευματικῆς, καὶ ἐν ἑτέροις ἐκκλησιαστικοῖς κεφαλαίοις, ἐγένετο φρονεῖν τοῖς τε κρατοῦσι τῶν ὄλων, καὶ τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις, καὶ ἐνδοξοτάτοις ἔρχουσι, τῇ τε λαμπρῷ καὶ ἐνδόξῳ συγκλήτῳ, τῷ τε κληρῷ παντὶ, καὶ λαῷ ἀλεθρῶν λαθεῖν προσθήκης τινὸς εἰς τιμὴν, τὸν κατὰ τὴν βασιλεύουσαν

C omnino diversæ ab interpretatione omnium actorum ejusdem synodi. Harum collectionum antiquitas, ipsaque interpretationis minus accuratæ ruditas primam horum capitum versionem ipso Leone vivente ex alia gestis Græciæ lucubrati in sinuant. In mss. autem collectionis Quenellianæ, quam quintam appellare solemus, nec non in antiquissimo cod. Vat. 1322, ubi initium actionis sextæ ex Græco redditum legitur, Pulcheriæ nomen occurrit, nec non in alia præantiqua versione, quæ collectionibus Hispanicæ et Isidorianæ inserta fuit, ut videre est tom. IV Concil. p. 2031. Igitur Græca illa exemplaria, quibus primi ac vastiores interpretes usi sunt, præferrebant Pulcheriæ nomen; ac proinde falsitatis accusari nequit cum Sirmondo auctor Breviculi historiæ Eutychiastarum (quem esse Gelasium probabiliter ostendemus in observationibus ad Quenelli notas in epist. 28), cum de synodo Nicææ primum indicta, ac dein Chalcedonem translata scripsit: *In qua et ipse (imperator) et Pulcheria resedit*. Hinc etiam in dubium vocari nequit nunc Pulcheriæ sit epistola ad Strategum consularum Bithyniæ, quæ ante gesta Chalcedonensia ipsius nomine in omnibus et Græcis et Latinis mss. inscribitur, eo quod se præsentem concilio futuram spondet. Immo ex hoc quoque testimonio ejus præsentia in synodo haud incredibilis comprobatur. Difficultas ex indicatione synodi, quæ in ea epistola Pulcheriæ tribuitur, satis solvitur ex annot. 5 (Col. 942, n. p) in ep. 95.

^d Animadvertendus est hic ordo. Post definitionem fidei editam act. 6, primum canones 27 constituti fuerunt; dein de causis ecclesiasticis actum fuit, nimirum de Maximo Antiocheno, et Juvenali Hierosolymitano, de Theodoro, de Iba, etc. Hinc canones collocandi sunt actione septima, non autem, ut in editis, act. 15. Plura de hoc disseremus tom. II, annot. 18 in dissert. 1 Quenelli ad annum 451.

^e Leg., ἀνομιμαστων.

qui omnia moderantur, et a magnificentissimis gloriosissimisque iudicibus et illustri et glorioso senatu et clero universo et populo, ut afficeretur aliquo honoris additamento sanctissima sedes hujus regni urbis Constantinopolis per consensum hujus sanctae synodi circa canouem centum quinquaginta sanctorum Patrum, qui congregati fuerant sub magno Theodosio piæ recordationis, qui fuit Constantinopolis imperator, præsidentis tunc a Nectario quidem Constantinopoli, Timotheo vero Alexandriae, et Meletio Antiochiæ, Helladio 1132 Cæsareæ Cappadociæ, Cyrillo Hierosolymis, et reliquis. Et hanc rem aggressi sumus confidentes merito vestrae beatitudini fore ut proprium reputet honorem sedis Constantinopolitanae, quippe jamdud apostolicus vester thronus sollicitudinem erga ipsam et concordiam habet, ipsique per omnia proprium, quibus rebus indigebat, auxilium elargitus est abundanter. Etenim cum nihil sit dubium quin gaudeat omnino vestra beatitudo, quod quæ ab ipsis celebratur congregatio, præstantiorem habuerit honorem, b prompto animo progressa est ad confirmandum quidem ipsum canonem centum quinquaginta sanctorum Patrum statuentium, ut Constantinopolitanus episcopus habeat honorem et primum locum post Romanam sanctissimam sedem, eo quod etiam Constantinopolis sit nova Roma, definiturque etiam ut ordinationes ipso faceret metropolitane Ponticæ, et Asianæ, et Thracicæ diocesis; c episcopis, qui sub ipsorum ditione sunt, a propriis metropolitans ordinationem accipientibus, ut in hoc potius auferantur throno Constantinopolitano ordinationes complurium episcoporum, quas per sexaginta et septuaginta annos facere consueverat.

CAP. V. — Ita vero cum omnes res bene essent progressæ, atque in lætitiâ desiissent, piissimi protinus episcopi Paschasinus et Lucentius et reverendissimus presbyter Bonifacius, sæpe quidem de hac ipsa re a nobis edocui, et ignorantes intentionem vestrae sanctitatis, quam habetis erga Constantinopolis sanctissimam Ecclesiam, postquam signavit sancta synodus, et subscriptione confirmavit hujusmodi definitionem, rejiciunt synodum, turbant et confusione implent 1134 consensum, pro nihilo

Α ταύτην Κωνσταντινου ἀγίατον θρόνον, διὰ τῆς συναγωγῆς τῆς ἁγίας ταύτης συνόδου τῆς περὶ τῶν πάντων τῶν ἑκατῶν πεντήκοντα ἁγίων πατέρων ἐπὶ ἐτύχασαν συναλεγεμένοι ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μαρτύρου μεγάλου Θεοδοσίου τοῦ γενναίου βασιλέως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡγουμένων τότε Νεκταρίου μὲν Κωνσταντινουπόλεως, Τιμοθέου δὲ Ἀλεξανδρίας, καὶ Μελετίου Ἀντιοχείας, Ἑλλαδίου Καισαρείας, 1131 καὶ Καππαδοκίας, Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, καὶ τῶν λοιπῶν. Καὶ πρὸς τὴν τοιαύτην πράξιν ὠρμήσαμεν θαρρόντες εἰκότως τῇ ὑμετέρᾳ μακαριότητι, ὡς οἰκίσσεται τὴν τιμὴν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως θρόνου, εἴα δὴ ἄνωθεν τοῦ ἀποσταλτοῦ ἡμῶν θρόνου ἔχοντος τὴν περὶ αὐτὸν κεδεμανίαν καὶ ἰμάνεα, περὶ πάντα τε τῆς οἰκίας, ἐφ' ὧς ἰδεῖτο, ῥοπέε, αὐτῷ ματροδικώτος ἀφθόνως. Καὶ γὰρ ἀμφεβαλίας σὺν εὐσῆς, ὡς ἔθεται πάντως ἡ ὑμετέρα μακαριότης, ἐφ' ὧς ἡ συγκροτούμενα παρ' αὐτῶν Ἐκκλησία ἐπιδοξότεραν ἔσχηκε τὴν τιμὴν, προθύμῳ γνώμῃ ἦλθεν εἰς τὸ βεβαιῶσαι μὲν τὸν αὐτὸν κανόνα τῶν ἑκατῶν πεντήκοντα ἁγίων πατέρων τῶν διατυπούντων τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχει τὴν τιμὴν, καὶ τὰ πρεσβεία μετὰ τὸν Ῥώμης ἀγίατον θρόνον, διὰ τὸ καὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν νίαν εἶνα Ῥώμην ὠρμίσει τε καὶ τὰς χειροτονίας τῶν μητροπολιτῶν ποιῆσθαι τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρηκικῆς διαίσεως, τῶν ἐπισκόπων τῶν ὑπ' αὐτοῦς τελούντων ὑπὸ τῶν ἰδίων μητροπολιτῶν χειροτονουμένων, ὡς ἐν τούτῳ ἀφαιρῆσθαι μᾶλλον τοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως χειροτονίας πλείων ἐπισκόπων, ὡς περ ἀπὸ ἐξήκοντα, καὶ ἑβδομήκοντα ἐνιαυτῶν ἐτύχασαν ἐπιτελεῖν. Οὕτω τε πάντων καλῶς προβαίνων, καὶ εἰς εὐπροσόντων ληξάντων, οἱ εὐσεβέστατοι αὐτόθεν ἐπίσκοποι Πασχάσιος, καὶ Δουκίνσιος, καὶ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος Βονιφάτιος πολλὰς μὲν περὶ τούτου αὐτοῦ παρ' ἡμῶν διδάχθίντες ἀγνοοῦντες δὲ τὸν σκοπὸν τῆς ὑμετέρας ἀγιωσύνης. ὃν ἔχετε περὶ τὴν Κωνσταντινουπόλεως ἀγιωτάτην Ἐκκλησίαν μετὰ τὸ τυπῶσαι τὴν ἁγίαν σύνοδον, καὶ δι' ὑπογραφῆς βεβαιῶσαι τὸν τοιαύτου ὅρον, ἀνασοδοῦσι μὲν τὴν σύνοδον, ταράττουσι δὲ καὶ συγχύσει 1133 πληροῦσι τὸ συνέδριον, τὸν θρόνον τοῦτον ἐξουθενούντες, καὶ πάντα ποιῶντες ὅσα ὕβρεις αἰτία, ἐμοὶ τε, καὶ τῇ Κωνσταντινουπόλεως ἀγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ. καθίστατο καὶ ταῦτα νύματι τῶν εὐσεβεστάτων ἡμῶν βασιλέων παραγενομένων, καὶ τῶν μεγαλοπρεπεστάτων καὶ ἐνδοξοτάτων

D Tillemontio in S. Gregorii Nazianzeni Vita credamus unum concilium CP. eo anno habitum fuisse, quod in aliquot menses productum fuerit, ita ut initio Meletius, hoc autem mortuo Nectarius ibidem ordinatus præfuerit, proprius ac strictius Anatolii et Phouii testimonia intelligenter.

b Perspicuitatis gratia supple nominativum synodus Chalcedonensis.

c In ms. quidem Græco deest τῶν ἐπισκόπων, episcopis; sed ex ipso canone Chalcedone edito act. 16, ad quem hæc referuntur, hoc nomen ab amanuensi perperam omisium necessario supplevimus. Constantinopolitano enim episcopo ibidem concessæ fuerunt ordinationes metropolitane trium dioceseon Ponti, Asiæ et Thraciæ; ordinationes vero episcoporum earundem dioceseon, quas CP. episcopi, per sexaginta vel septuaginta annos sibi vindicaverant, eidem ademptæ propriis metropolitans restituta fueræ.

Hos scilicet quinque episcopos veluti præcipuos Constantinopolitani concilli Patres distincte nominat. Photius in libro de Synodis ejusdem concilli præstes vocat Timotheum Alexandriinum, Meletium Antiocheum, Cyrillum Hierosolymitanum, et Nectarium CP., quem tamen primum locum habuisse affirmat. At Meletius ante Nectarii ordinationem obierat; unde huic concilio una cum Nectario nec interesse nec præesse potuit. Cum vero in antiquis catalogis Latinis et Græco proventibus episcoporum, qui interfuerunt eidem concilio, nomina describantur, et in his Meletius et Nectarius cum cæteris nominentur, Anatolium et Photium simili catalogo Græco usos credimus, in quo nimirum duorum concillorum CP. ejusdem anni 381 nomina antiquissimis temporibus permixta fuerint, in quorum primo Meletius, non autem Nectarius, in secundo vero, de quo hic sermo est, Nectarius recens ordinatus, non autem Meletius, qui jam obierat, adfuit atque præsedidit. Quod si cum

hanc sedem habentes, et facientes omnia quæ injuriam afferunt tum mihi, tum Constantinopolis sanctissimæ Ecclesiæ. Constituta sunt etiam hæc nutu piissimorum nostrorum imperatorum, astantibus et magnificentissimis gloriosissimisque iudicibus concilio, et pronuntiantibus definitionem sanctæ synodi esse firmam, obnixque et ipsis contententibus et cupientibus ea quæ ad honorem sedis spectant, ut diximus, quorum ex multis pauca vobis nota fecimus, ne videamur a ipsos quidem gravare, aures vero vestras obtundere. Nos enim et ante et post ipsorum adventum, quæ ad vestram gloriam et honorem debitum pertinent, curavisse in omnibus, et Deus est testis, et ipsa facta manifestant, quomodo sci licet et ipsos honore et munerum reverentia dignati simus: et honoris gratia, quo vos prosequimur, ejusmodi etiam decretum ad vestram sanctitatem sancta synodus retulit, et nos ^b ut approbationem a vobis confirmationemque consequamur; obsecramusque ut hoc etiam per vos, o sanctissimi, efficiatur. Nam sedes Constantinopolis habet patrem thronum apostolicum vestrum, præcipuo atque excellenti modo se ipsam vobiscum conjungens, ut ex vestra de ipsa sollicitudine, omnes quidem intelligant, vos jamdiu ipsius commodis sincere consulentes, etiam nunc eandem curam habere de illa. Et sicut utilia ecclesiastico statui omnia quæ consecuta sunt, et rite gesta in sanctissima et universali synodo rata habere ^c dignabimini, ipsam quoque definitionem supradictam de sede Constantinopolitana curavimus mittendam ad vestram sanctitatem, ut cognoscere possit quemadmodum vestris **1136** precibus ex divina sapientia omnia fuerunt peracta; vehementerque obtestamur ut congruam responsionem recipiat unaquæque propositio, docente vos omnia Dei amantissimo episcopo Luciano, qui et ipse præsens sancto concilio, et summa cum prudentia pro virili parte allaborans nostro studio erga fidem, electus est a nobis, ut bene ac feliciter nostri obsequii erga vos vices susciperet, cum sit vir perfectus, atque piissimis et Christi amantissimis nostris imperatoribus jamdudum amicus, quem vestra bonitate gaudentem, lætum ad nos mittere dignemini. Totam fraternitatem cum vestra beatitudine in Christo et ego, et qui mecum sunt plurimum salutamus. Incolumis in Domino, et pro nobis orans, doneris nobis, Deo charissime et beatissime Pater.

EPISTOLA ^d CII.

* AD EPISCOPOS GALLIARUM.

De damnatione hæreticorum.

SYNOPSIS. — I. Se Gallorum episcoporum epistolam cælesti doctrina plenam accepisse nuntiat. — II. De synodo œcumenica. Humanis de fide ratiociniis locum esse non debere. — III. Nestorii et Eutychetis

^a Ad legatos pontificis hæc referuntur, sicut et sequentia, ipsos honore et munerum reverentia dignati simus.

^b Concinnat quæ idem Anatolius ad Leonem deinceps scripsit epi. l. 132, cap. 4: Cum et sic gestorum vis omnis et confirmatio auctoritati vestræ beatitudinis fuerit reservata.

^c In Græco quidem legitur καταξίωσατε, dignemini. At syntaxis et sensus legendum ostendit καταξίωσατε, dianabimini: de approbatione enim et confirmatione

ἀρχόντων τῷ συνδρίῳ, καὶ ἀποφανεμένων τὸν παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου ὄρον βίβαιον εἶναι, καὶ προσφλοσιμασμένων καὶ αὐτῶν τὰ εἰς τιμὴν, καθάπερ εἰρούκαμεν, τοῦ θρόνου συντείνοντα, ἅπερ ἐκ πολλῶν ὀλίγα ὑμῖν ἐγνωρίσαμεν, ἵνα μὴ δόξωμεν αὐτοὺς μὲν βαρεῖν, ταῖς δὲ ἄκοαῖς ταῖς ὑμετέραις παρενοχλεῖν. Ἡμεῖς γὰρ ὅτι καὶ πρὸ τῆς αὐτῶν παρουσίας, τὰ εἰς δόξαν ὑμετέραν καὶ τιμὴν τὴν ὀφειλομένην ἐν πάσι διαπραξάμεθα, καὶ μετὰ τὴν αὐτῶν παρουσίαν, θεὸς τε μάρτυς, καὶ αὐτὰ πεπραγμένα δηλοῖ. Ὅπως γὰρ καὶ αὐτοὺς τιμῆς τε, καὶ δορυφορίας ἡξίωσαμεν αἰδοῖ, καὶ τιμῇ τῇ περὶ ὑμᾶς, καὶ τὸν τοιοῦτον τύπον ἐπὶ τὴν ὑμετέραν ὁσιότητα ἡ ἁγία σύνοδος ἀνήνεγκε καὶ ἡμεῖς, ἐφ' ᾧ τε παρ' ὑμῶν τυχεῖν συναίνεσεως, καὶ βιβαιότητος, παρακαλοῦμέν τε, καὶ τοῦτο παρ' ὑμῶν γενέσθαι, ἀγιώτατοι. Ὁ γὰρ θρόνον **B** Κωνσταντινουπόλεως ἔχει πατέρα τὸν ἀποστολικὸν θρόνον ὑμῶν κατεξαιρέτων ἑαυτὸν συνάψας ¹ ἡμῖν, ἵνα καὶ διὰ τῆς ὑμῶν περὶ αὐτὸν φροντίδος ἅπαντες μὲν πεισθεῖν, ὅτι γνησίως ἄνωθεν προνοησάμενοι, καὶ νῦν τὴν αὐτὴν ἔχοντες διαμῖνετε περὶ αὐτὸν φροντίδα, καὶ ὡς λυσταλοῦντα διὰ τῆ ἐκκλησιαστικῆ καταστάσει ² καταξίωσατε ἅπαντα κυρώσασι τὰ παρακολουθήσαντα ἐγγράφως ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ καὶ οἰκουμένηκῃ συνόδῳ, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν προειρημένων περιεῦθ θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὄρον ἰσπουδάσαμεν ἀποστεῖλαι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγῶσύναν ἵνα ἔχητε εἰδῖναι, ὡς εὐχαῖς ταῖς ὑμετέραις **1135** θεοσέφως ἅπαντα ὠκονόμεθα, καὶ παρακαλοῦμεν πρόσφορον ἀπόκρισιν διέξασθαι ἐκάστην ὑπόθεσιν διδάσκοντος ὑμᾶς ἅπαντα τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Λευκιανοῦ, ὃς καὶ αὐτὸς παρὼν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, καὶ ἐμπρόσως τὰ δυνατὰ εἰσενεγκῶν τῷ περὶ τῆς πίστεως ἡμῶν ἀγῶνι ἐπιλέγη παρ' ἡμῶν ὑπηρετήσασθαι τῇ πρὸς ὑμᾶς ἐπ' ἀγαθοῖς διακονίᾳ ἄνηρ τέλειος ὑπάρχων, τοῖς τε εὐσεβεστάτους, καὶ φιλοχριστοῖς ἡμῶν βασιλευσιν ἄνωθεν φίλος ὄντις ἀπολαύσαντα τῆς ὑμετέρας ἀγαθότητος χαίροντα πρὸς ἡμᾶς ἐκπέμψαι καταξίωσατε. Πᾶσαν τὴν σὺν τῇ ὑμετέρᾳ μακαριότητι ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ἐγὼ τε, καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πλείστα προσαγορεύομεν. Ἐβρώμενος ἐν Κυρίῳ, καὶ ὑπερευχόμενος ἡμῶν, χαρισθεῖς ἡμῖν, θεοφιλέστατε καὶ μακαριώτατε Πάτερ.

D dogmata pariter esse fugienda. — IV. Synodum et epistolæ Leonis consensisse, et Dioscorum proscripsisse. — V. De his omnibus gratias Deo esse agendas; pro legatorum reditu orandum; victoriam fidei Hispanis per Gallos esse nuntiandam.

LEO Romanæ urbis episcopus. RAVENNIO, RUSTICO, VENERIO, ^f CONSTANTIANO, MAXIMO, ^g ARMENTARIO,

actorum a Leone præstanda agitur.

^d Alias 77. Quæ autem antea 102 erat, nunc 134. Scripta 27 Januarii an. 452.

^e Exstat in mss. collect. 12, 18, 19 et 24, ac in Va l. 541, cui additiones accesserunt ex collect. 24. Est responsio epistolæ 99.

^f Ita cod. Ratisp. ut in epist. 99. Al., Constantino.

^g Idem codex, Armarorio.

¹ Leg., ὑμῖν.

² Leg., καταξίωσατε, vel καταξίωσατε.

FLORO, ^a SABINO, ^b VALERIANO, CONSTANTIO, MAXIMO, ASCLEPIO, NECTARIO, MAXIMO, URSO, INGENUO, JU-TO, VALERIO, SUPERVENTORI, CHRYSAPHIO, FONTEIO, PETRONIO, YDATIO, ÆTHERIO, EULALIO, ^c EUSTATIO, FRATERNO, VICTURO, EUGENIO, ^d HILARO, VERO, AMANDO, GERONTIO, PROCULEIANO, JULIANO, HELLADIO, ARMENTARIO, HONORATO, ^e EPARCHIO, ANEMIO, DYNAMIO, MAXIMINO, YNANTIO et PALLADIO, episcopis per Gallias constitutis.

CAP. I.—Optassemus quidem fraternitatis vestrae litteras eo tempore quo promiseratis accipere, ut profecturis ad Orientem fratribus nostris, quos ad sanctam synodum vice nostra pro catholicae fidei defensione direximus, etiam vestrae sententiae professio jungeretur. Sed cum multa obstacula inopinatum vobis intulerint tarditatem, quamlibet seras et diu expectatas epistolas per **1137** fratrem et coepiscopum nostrum Ingenuum gratanter accepimus, easque cum gaudio recensentes probavimus, sicut confidebamus, eruditione Spiritus sancti caelestem in vobis vigere doctrinam, quam in Orientalibus Ecclesiis versutia hostis antiqui, per eos ^f quos sequaces suae reperit falsitatis, fatigare conata est; cum catholica fides, quae nulla sui est parte mutabilis, per ipsas adversantium exercitationes et validior semper efficiatur et clarior, operante hoc gratia Dei, ut si qui forte ad haec subtilia inimici jacula declinanda minus erant instructi minusque solliciti, perceptis veritatis armis, fierent contra impiorum mendacia fortiores. Quod ergo, sicut causa posebat, fiduciam nostram, quam de vobis habemus in Domino, fideliter atque obedienter auxistis, multa exultatione gaudemus.

CAP. II.—Et merito nos cognoscimus fratribus et coepiscopis nostris Orientalibus intimasse quod secundum evangelicam apostolicamque traditionem de Incarnatione Domini nostri Jesu Christi, una esset omnium nostrum et indiscreta confessio; neque ullis haereticorum disputationibus obtineri ut aliter aliquid de summi et salutiferi sacramenti veritate sapiamus, quam ex praedicatione sanctorum Patrum,

^a Nostri codd., *Savino*.

^b Sic omnes nostri codd. et dein, *Valerio*. Vide annot. 6 (*Col. 965*, ¹) in epist. 99. Alias prius *Valerio*, ac dein *Valeriano*.

^c Cod. Ratisp., *Eutychio*. Vat. collect. 12 et 24, cum alio Vat. 541, *Euticio*. Mox ex cod. Ratisp. emendavimus *Victuro*, quod conluit cum lectione epist. 99. Vulgati, *Venturo*.

^d Idem codd., *Hilaro*.

^e Ms. Ratisp., *Aparcio*. Vat. collect. 12, *Epartio*. Vat. 541, *Epatrio*.

^f Editi cum mss. collect. 24, quos sequaces, suos reperit, falsitasque fatigare conata est. Vat. collect. 12 et alius 541 omittunt conjunctionem *que*. Correximus ex Ratisp.

^g Sic melius ex eodem Ratisp. quam in Vulgatis aliisque codicibus, eorum disputationibus delineri.

^h Ita idem codex. Editi ante Quesn. cum mss. collect. 12 et 24, *abscedit*. Quesnellus, *abscondit*. Cod. Grim. collect. 18, *ipse a corpore Christianae unitatis abscedet*.

ⁱ Ita Quesnellus. Editi Leonis cum Vat. collect. 12 et 541, *de ignorantia et inscitia*. Vulgati Concil. cum mss. collect. 24, *de ignorantia et inscientia*. Ratisp., *de ignorantiae inscientia*.

^k Sic cum Grimani. noster Ratisp. Sirmondus, *haec*

et ex auctoritate incommutabilis Symboli didicimus ac docemus, damnatis ab universali Ecclesia, et nunc Eutyche, et antea Nestorio. Quorum si quis non ferendis impietatibus inherere elegerit, ipse se a corpore Christianae unitatis ^h abscondet. Non enim ultra jam cuiquam excusationis refugium ⁱ de ignorantiae inscitia vel de intelligentiae difficultate conceditur; cum ^j ob hoc ipsum sexcentorum fere fratrum coepiscoporumque nostrorum synodus congregata, nullam artem ratiocinandi, nullum eloquium disserendi ^k contra fundatam divinitus **1138** fidem spirare permiserit: quoniam annitentibus per auxilium gratiae Dei fratribus ^l et vicariis nostris, quorum plenissima exstitit in omni actione devotio, non solum sacerdotibus Christi, sed etiam principibus et potestatibus Christianis, ^m cunctisque cleri et plebis ordinibus, plene atque evidenter apparuit hanc esse vere apostolicam ⁿ et catholicam fidem, ex divinae pietatis fonte manantem, quam sinceram et ab omni saepe totius erroris alienam, sicut accepimus, praedicamus, et universo jam mundo consentiente defendimus; extinctis toto orbe dogmatibus quae vel praecedens haereticus ausus est inferre, vel subsequens, dissimili quidem ^o mendacio, sed impietate non impari.

CAP. III.—Nam sicut Nestorius non est toleratus, affirmans beatam Mariam hominis tantummodo fuisse genitricem, qui postmodum sit ^p a Verbi Deitate susceptus, duabus scilicet ^q personis distinctis atque divisus, ut non esset filius hominis qui Filius Dei; neque unus Christus in utraque natura, sed alter sempiternus ex Patre, alter temporalis ex matre: cum evangelica auctoritas ita Verbum carnem praedicet factum (*Joan. 1, 14*), ut non duos Christos, nec duos filios, sed in uno Domino Jesu Christo et Dei et hominis nobis insinuet veritatem: ut utriusque substantiae, id est salvantis atque salvatae, nec proprietas possit confundi, nec persona geminari. Sicut ergo

ipsa. Editi Leonis, *hoc ipsum*. Cod. Victor. et tres nostri, *hoc ipso*.

^k Ita ex Ratisp., in quo paulo post legitur quidem *inspirare pro spirare*; sed puncta subjecta litteris in has delendas indicarunt. Editi antiquiores cum Vat. 541, *contra fundamentum fidei inspirare*. Vat. collect. 12, *respirare*. Quesnellus cum codd. collect. 24, *contra fundamentum fidei divinitus inspiratae permiserit*; qui tamen not. 1 fatetur omnes suos codices, etiam Grim. habere *inspirare*.

^l Conjunctionem et a Quesnello insertam noster etiam Ratisp. approbat.

^m Vulg. et plerique codd., *cunctisque clericis, plebibus, ordinibus*. Lectionem Ratisp. praetulimus.

ⁿ Voces et catholicam a Quesnello adjectas in Ratisp. et mss. collect. 24 invenimus.

^o Editi, *commento*. Quesn. in marg.: *Al., mendacio, quam vocem recepinus auctoritate omnium nostrorum codd. ac praesertim Ratisp., ex quo praeterea non impari substitutum vulgato compari*.

^p Melior haec Ratisp. lectio quam ceterorum codd. et editionum, a *Verbo Deitatis*.

^q Erat in antiquis edit. cum aliquot mss., *naturis et personis distinctis, ut neque ipse esset filius, etc.* Correctionem Quesnelli ex Grim. noster Ratisp. confirmat. Vide ejus not. 2.

Nestorius in suo dogmate execrabilis ^a fuit, sic et Eutyches, damnatum olim sectatus errorem, alta profanitate blasphemans, a catholicæ soliditatis compage resectus est: quia indoctis quibusdam nimiumque simplicibus persuadere tentavit quod Verbum Dei ita caro sit factum ut veram carnem ^b de matre non sumpserit; nec nostri illum generis corpus habuisse, sed Divinitatis ejus et carnis unam esse naturam aut unum Dominum **1139** nostrum Jesum Christum et falsum hominem et Deum diceret esse passibilem. Quod nec pietas fidei, nec ratio recipit sacramenti, ut aut in sua natura passibilis fuerit Deitas, aut ^c in susceptione humana mentita sit veritas.

CAP. IV. — Quæ diabolicorum sensuum prodigiosa commenta, sancta nunc synodus, humilitatis nostræ scriptis, auctoritate Domini mei beatissimi Petri apostoli et merito roboratis, religiosa unanimitate consentiens ^d abominandum hoc ab Ecclesia Dei amputavit opprobrium: Dioscoro quoque Alexandrino in sua impietate damnato: ne illa Ecclesia, quæ inter ipsa Evangelii principia beatum Marcum beatissimi Petri apostoli discipulum in omnibus utique ^e doctoris sui magisterio consonantem habuit fundatorem, quæque postea recentioribus a nostra ætate temporibus Athanasium, Theophilum, et proxime Cyrillum probatissimos præsules habuit, indignam captivitatem sub hæretici dominatione pateretur. Unde secundum magnam misericordiam Dei universos diaboli conatus, quibus Ecclesiam ^f Dei conturbare molitus est, noveritis esse destructos.

CAP. V. — ^g Reddita igitur Deo, fratres charis-

^a Verbum fuit addidimus ex codice Ratisp., qui mox delet et ante vocem *Eutyches*; et paulo post pro resectus est habet *secatus* est.

^b Sic Quesn. cum Grim. et nostro Ratisp. Al., de ventre *Virginis*.

^c Cod. Ratisp., in susceptionem humanam.

^d Ita ex eodem Ratisp. Vulgati, *abominando*, ab Ecclesia Dei amputavit; Dioscorum quoque Alexandrinum in sua impietate manentem, ne illa Ecclesia, etc. Cum nostra emendatione concinit Quesnellus, qui solum *abominando* pro *abominandum* retinuit.

^e Idem Ratisp. cum Grim. Quesnelli expungunt vocem *doctrinis*, quam hic insererant anteriores editiones cum mss. Vat. collect. 12 et 24 ac 541.

^f Sic Ratisp. et duo nostri codd. Al., *Domini*.

^g Vulgati antiquiores, *Reddite igitur Deo gratias, fratres charissimi, et dignam gratiarum actionem, et oret*. Quesnellus: *Reddite igitur Deo, fratres charissimi, dignam gratiarum actionem, et oret*. Ratisponensis lectio visa est sincerior.

^h Sic idem Ratisp. et duo alii codd. *Alias, nolimus*.

ⁱ Ita idem Ratisp. Al., *debuerit, ne diutius vobis esset incognita omnium materia gaudiorum*.

^j Vide not. 4 Quesn.

^k Emendatissimi cod. Ratisp. chronicam notationem diei prætulimus. Alii codd. et editi, *Data kal. Februarii*; in quibus nota vi facilius excidit, quam in Ratisp. librarii arbitrio addita fuerit.

^l *Alias 82*. Quæ autem antea 103 erat, nunc 129. Scripta circa Febr. an. 452.

^m Edita fuit a Merlino ex ms. cod. collect. 12, cujus duos nos relegimus Vat. 1340, et Venetum 169. Simmonds duos insigniores codices reperit, Corbelessem collect. 2 et Pitheænum. Quoad tempus, hac in epistola legatorum apostolicæ sedis adventus

simi, digna gratiarum actione, oret nobiscum vestra dilectio, ut fratres nostros, quos expectatio nostra desiderat, incolumes quam primum rediisse letemur, et de omnibus quæ Domino adjuvante sunt gesta plenius vos possimus instruere. Nam fratrem Ingenium ⁿ nolimus hac expectatione tardari; **1140** cum ob hoc ipsum propereantius remeare ^o deberet, ne diutius vobis esset incognita communium materia gaudiorum: quæ volumus per curam dilectionis vestræ etiam ^p ad fratres nostros Hispaniæ episcopos pervenire: ut quod Deus operatus est nulli possit esse incognitum. ^q Data vi kalendas Februarii Herculano viro clarissimo consule.

EPISTOLA ^r CIII.

^s AD EPISCOPOS GALLIARUM.

SYNOPSIS. — *Reversis legatis a synodo Chalcedonensi, acceptisque gestis, et sententia adversus Eutychen et Dioscorum prolata, hujus exemplar mittit ad Gallicanos episcopos.*

Dilectissimis fratribus ^t Rustico, Ravennio, Venetio, et cæteris episcopis per Gallias constitutis, Leo.

Impletis per misericordiam Dei communibus votis, dignum est fraternitatem vestram sanctorum gaudiorum habere consortium. Nam fratres mei, qui vice mea Orientali **1141** synodo præseserunt, quæ acta ^u retulerint significo, confirmata catholica fide, et glorificato apostolicæ prædicationis triumpho: quod etiam hi qui ad devianandum vel seducti fuerant vel impulsu, recepta veritatis luce lætantur. Siquidem omnes Domini sacerdotes ^v in unam sententiam nuntiat, qui in antecedentibus litteris datis die 27 Januarii expectari dicuntur cap. 5. Cum vero ex epist. 101 constet, eos Constantinopoli discussos ante diem 18 Decembris anni præcedentis, et probabilis paulo post Chalcedonensem synodum mense Novemb., uti ibidem animadvertimus annot. 4 (Col. 975, n.º) Romam illi pervenere mense Februarii vel Martii, et certe aliquanto antequam S. pontifex scriberet quatuor epistolas subsequentes; hæc enim re-cryptæ fuerunt litteris diei 18 Decembris allatis per Lucianum atque Basilium, qui post ipsorum legatorum discessum Constantinopoli transmissi, circa Aprilem in Urbem venerant, ex qua, exacta jam sua legatione, cum sequentibus epistolis Constantinopolim rediere sub diem 22 Maii.

^w Rusticus Narbonensis Ravennio Arelatensi hæc in epistola præmittitur, cum in antecedenti præponatur. Ratio discriminis facilis est. In antecedenti epistola Leo respondet synodice episcoporum epistolæ 99, in qua cum Ravennius Rustico præcederet, eundem ordinem sequendum credidit. Rustico autem in ea synodica præcessit Ravennius, eo quod scripta fuerit in synodo Arelatensi; in synodis autem metropolitane ejusdem provinciæ primum locum obtinere solet, etiamsi alii aliarum provinciarum metropolitane antiquiores aut celebrioris intersint; unde in subscriptionibus concilii Aquileiensis an. 381 præcedit Valerianus Aquileien-sis provinciæ metropolitæ, tametsi S. Ambrosius Mediolanensis tot nominibus celebris eandem synodum rexerit, et in aliis documentis Valeriano præponatur. In præsentem autem epistola Leo non respondet ulli Galliarum synodice; ac propterea ætatis ratione habitâ, Rusticum Ravennio præmittit.

^x Antiquiores vulgati, *retulere*.

^y *Alias, in una sententia.*

tiam, sancto Spiritu docente, consensere; et de sacramento Domini incarnationis, in qua multorum intelligentia caligabat, ita tenebræ erroris ablatae sunt, ut in uno Domino nostro, vero et Dei et hominis Filio, nec de humanitatis ambigatur natura, nec de Deitatis essentia. In impios autem nefandi erroris auctores, qui indignos se Dei gratia judicantes, correctionis uti remediis noluerunt, qualis sit lata sententia, ^a exemplaria quæ misimus edocebant: ut agnoscat vestra dilectio, fratres charissimi, in sancto examine divinum non defuisse iudicium, quo et vindicta retributa est obduratis, et pax impensa correctis. Dominus vos incolumis custodiat, fratres charissimi.

1142 Exemplar ^b sententiæ.

Paschasius episcopus Lilybætanus, ^c Lucentius episcopus Asculanus, et Bonifacius presbyter Ecclesiæ maximæ urbis Romæ, vicarii sanctissimi ac beatissimi papæ Leonis apostolicæ sedis antistitis, pronuntiaverunt. Manifesta sunt quæ Dioscorus Alexandrinæ urbis antistes contra canonum disciplinam regulasque ecclesiasticas, illicita præsumptione commisit, ^d sicut præterita gestorum, seu præsens decla-

ravit assertio. In namque, ut plura relinquamus, Eutychem consortem perfidiæ suæ, a proprio episcopo sanctis recordationis Flaviano jure damnatum, in gratiam communionis, antequam cum hiis qui congregati fuerant in Ephesina urbe episcopis resideret, susceptione cognoscitur. Sed illis quidem sedes apostolica veniam tribuit, quia contra votum gestis quæ patrata sunt approbantur; ita ut nunc usque adhæreant et beatissimo 1143 papæ, et universali sanctoque concilio: qua de re sacrosanctæ communionis consecuti sunt medicinam. Prædictus vero, qui malorum perseverantia ornari se æstimat, cum debeat submissa fronte usque ad terram cum genuitu, ut convenit, inclinari, quoniam nec beatissimi papæ epistolam legi permisit ad venerandæ memoriæ Flaviani Christi antistitem scriptam: quippe cum ab his qui detulerant petitus ut legi sineret, sacramenti satisfactione quod promiserat implere contempsit: quatenus pravi dogmatis augetur impietas, et occasio læsionis vel scandali conciliis generaretur Ecclesiis. Patratis tamen his volumus his sceleribus indulgere, et veniam quam cæteris episcopis præstitimus, dignanter impendere, cum nec similem judi-

^a Ex voce pluralis numeri *exemplaria* collegit Sirmundus, *missa fuisse aliarum etiam sententiarum exemplaria, ut contra Eutychem et alios, legi pro his qui post pseudosynodum Ephesinam correcti, pacem Chalcedone impetrarunt.* At Leo unius sententiæ exemplaria memorat, et in codd. Corb. ac Pithœano, post hanc Leonis epistolam unius tantum sententiæ exemplar subjicitur. Sicut autem Leo epistolam plurali numero pro univ. Gallorum epistola dixit in antecedentibus litteris cap. 1, ita hic exemplaria pro unius sententiæ exemplo scribere potuit. (Confer annot. 7 (Col. 853, n. *) in ep. 45.) Nisi forte plura ejusdem sententiæ exemplaria misit inter plures dispartienda, quippe qui ad episcopos non exactos in synodo, sed suis in sedibus residentes hanc epistolam scripsit.

^b Hæc sententia, quæ in antiquis Leonis editionibus et in mss. collect. 12 desideratur, post Crabbium vulgata jam fuerat in antiquis Conciliorum editionibus ad calcem actorum Chalcedonensium. Primum autem Sirmundus illam subjecit huic Leonis epistolæ, cui eam subjunctam reperit in codd. Corb. et Pithœano, uti sane simul cum eadem epistola eam in Galliam missam idem Leo testatur his verbis: *Qualis sit lata sententia, exemplaria quæ misimus (misimus pro mittimus more suo S. Pontifex adhibet) edocuerunt.* Igitur dubium non est quin hoc exemplar in Gallianis mss. huic epistolæ subjectum illud sit, quod a Leone in Gallias transmissum fuit. Hæc eadem sententia a legatis pontificis lata, inserta legitur in actis concilii Chalcedonensis act. 3, tom. IV Concil. pag. 1303 edit Venet. Licet vero quæ hic profertur rebus ipsis conveniat cum textu Græco et cum antiqua versione ejusdem concilii, verbis tamen plurimum discrepat. Antiqua illa totius concilii interpretatio Leone posterior est. Solum statim post concilium quædam præcipua ejusdem documenta Latine reddita fuisse ostendimus annot. 14 (Col. 979, n. *) in epist. 401. Num vero hoc Latium exemplar sententiæ ad Gallos a Leone transmissum versio sit ex Græco textu actis concilii inserto, qui ab hac Latina sententia verbis multum discrepat; an vero sit ipsum originale Latium a legatis Latine procul dubio editum, et secum Romam allatum, quod in synodo sive a Paschasino Græcam linguam callente, sive ab aliis Græce redditum fuit: aliorum iudicium sit. Mirum porro

est Quænellum in observationibus ad hanc epistolam affirmasse superfluum ex mss. codd. hoc documentum eruere, quod jam pridem a Crabbo editum fuerat. Immo cum separatim a Leonis litteris in calcem actorum concilii Chalcedonensis fuerit evulgatum, ibique epistola perperam appelleretur; illud ex mss. proprio loco post Leonis epistolam, et proprio sententiæ titulo recudere necessarium fuit. Verum hoc nomen sententiæ Quænellæ displicuit. *Fallit*, inquit, *titulus, qui sententiam dicit, quod suffragium tantum est sententiæ prævium.* Perperam: nam ex ipsis concilii gestis patet, instantibus Patribus legatos pronuntiasse et promulgasse sententiam, cui alii subinde episcopi suis interlocutionibus ac subscriptionibus accesserunt. Paschasius enim non de suffragio, sed de sententia in Dioscorum ferenda interrogavit synodum, loquens: *Jubet religiositas vestra ut ecclesiastica sententia adversus eum utamur. Sancta synodus dixit: Etiam consentimus.* Et Julianus episcopus Hyprensis legatos alloquens subjecit inter alia: *Petimus vestram sanctitatem, qui habet, magis autem qui habetis locum sanctissimi papæ Leonis, promulgare in eum et regulis insitam contra eum proferre sententiam. Omnes enim et tota universalis synodus consensit: efficitur vestra sanctitatis sententia.* Et Maxienus Antiochenus: *Quod videtur sanctitati vestræ, et nos concordare efficitur.* Post hæc autem omnes simul legati Leonis nomine, qui beati Petri auctoritate præditus est, deposuere et condemnare Dioscorum his verbis quæ sententiam proprio dictam manifestissime præferunt. Hinc etiam Evagrius lib. II, cap. 4, ubi historiam concilii Chalcedonensis contextit, et cap. 13, ubi ejusdem gesta in compendium redigit, legaturum apostolicæ sedis verba non pro mera interlocutione, sed pro vera sententia aperte refert. Idem Quænellus not. 3 in epist. 86, nunc 145, a Leone transmissum fatetur ad Gallos *exemplar sententiæ adversus utrumque, Eutychem scilicet et Dioscorum, quæ verba hanc Leonis epistolam, et hanc sententiam respiciunt.*

^c Sirmundus ex suis codicibus, *Laurentis.*

^d In versione antiqua hæc ex Græco clarius effertur act. 3 concilii Chalcedon. tom. IV, pag. 1303, his verbis: *Tam ex his quæ dudum examinata sunt in prioribus consensu (id est act. 1) quam ex his quæ hodie nota sunt.*

candi ^a reperiantur habuisse fiduciam. ^b Adjecit etiam accusatorum supplicatio variis referta **1144** criminibus, et tertio evocatus per reverentissimos fratres et coepiscopos nostros admonitione canonica, venire contempsit conscientiae detentus arcano. Episcopus etiam a provinciali synodo, cui subdeban- tur, jure damnatus iniqua usurpatione suscipiens, ipse contra se damnationis sententiam provocavit, veterum patrum sæpius statuta conculcans. Unde

A sanctus ac beatissimus papa caput universalis Ecclesiae Leo, per nos vicarios suos, sancta synodo consentiente, Petri apostoli præditus dignitate, qui Ecclesiae ^c fundamen et petra fidei, caelestis regni janitor nuncupatur, episcopali eum dignitate nudavit, et ab omni sacerdotali opere fecit extorrem. Superest ut congregata venerabilis synodus canonicam contra prædictum Dioscorum proferat justitia suadente sententiam.

EPISTOLA ^d CIV.

^e AD MARCIANUM AUGUSTUM.

^f De ambitu Anatolii episcopi Constantinopolitani.

Per Lucianum episcopum et Basilium diaconum.

SYNOPSIS. — I. De fidei victoria, et errorum utilitate in Ecclesia. — II. Multa ex Anatolii ambitu mala exsurgere. — III. Constantinopolitanam sedem, quæ regia est, non apostolica, aliarum depressione attolli non posse. — IV. Rogat Marcianum ut Anatolii cupiditatem comprimat. — V. Ex prioribus excessibus Anatolium animos sumpsisse.

^g Leo episcopus MARCIANO Augusto.

B Τῷ πανευδοξοτάτῳ, καὶ φιλονθρωποτάτῳ υἱῷ Μαρκανῶ Δίων Ἀρχιεπίσκοπος Ῥώμης.

CAP. I. — Magno munere misericordiae Dei totius Ecclesiae catholicae multiplicata sunt gaudia, cum sancto et glorioso clementiae vestrae studio perniciosissimus error **1145** extinctus est: ^h ut labor noster citius ad desideratum perveniret effectum, quem Deo serviens principatus vester, et fide et potestate juvisset. Quia etsi in virtute Spiritus sancti, inter quaelibet ⁱ dissensiones per sedis apostolicae famulatum Evangelii erat defendenda libertas, manifestior tamen apparuit gratia Dei, quæ præstitit mundo ut in victoria veritatis auctores tantum violatae fidei ^j deperirent, et sua integritas Ecclesiae redderetur. Bellum igitur quod pacis nostrae inimicus ^k excitaverat, adeo feliciter, dextera Domini pugnante, confectum est, ut triumphante Christo, omnium sacerdotum esset una victoria, et coruscante lumine veritatis, solæ erroris tenebrae cum suis assertoribus pellerentur. Nam sicut in ipsa Domini resurrectione credenda, ad corroboranda initia fidei multum securitatis accessit, quod

Μεγάλῃ χάριτι ^l ἐλεημοσύνη Θεοῦ πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπολυπλασιάσθη χαρὰ ὅποτε ἁγίας καὶ ἐνδοξοτάτης τῆς σῆς φιλονθρωπίας **1146** σπουδῇ ὀλεθριωτάτῃ πλὴν ἐπισείσθη, ὥστε τὸν ἡμέτερον κάματον τάχιστα εἰς ἔργον ἐκθῆναι, ὅτι τῷ Θεῷ ^m δουλεύων τῇ βασιλικῇ καὶ πίστει καὶ ἐξουσίᾳ ἐβοῤῥήσας. Εἰ γὰρ καὶ ἐν τῇ ἀρετῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος μεταξὺ τῶν διχονοίων διὰ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ἐκδικεῖται ἡ ἐλευθερία, τηλαυγέστερα ὅμως ὤφθη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ ἰδία ἀποκατίστη καθαρότης. Ὁ πόλεμος τοίνυν, ὅνπερ ὁ τῆς ἡμετέρας εἰρήνης ἔχθρὸς διήγειρεν, ἐπὶ τοσοῦτον εὐτυχῶς τῆς δεσποτικῆς διεξέτης μαχομένης καθάρθεται, ὥστε ⁿ τριμυβέοντος τοῦ Χριστοῦ, μίαν πάντων τῶν ἱερῶν εἶναι τὴν νίκην καὶ τοῦ φωτὸς ἐκλάμποντος τῆς ἀληθείας, μόνας τὰς τῆς σκοτίας πλάνας μετὰ τῶν ἰδίων διδασκάλων ἐκβλήσκει ^o τῇ ἀναστάσει εἰς βεβαίωσιν τῶν ἀρχῶν τῆς πίστεως πολλῇ ἀμεριμνία ἐπῆλθε καὶ γὰρ τινῶν ἀποστόλων περὶ τῆς σωματικῆς τοῦ δεσπότητος Χριστοῦ ἀληθείας ἀμφι-

^a Sirmondus in textu et Quesn. in marg., reperitur. At reperiantur prænullum, quia ex Græco hæc referuntur ad cæteros episcopos, quibus venia præstita fuit, eo quod ipsi non similem Dioscoro iudicii causam habuerint.

^b Ex Græco et versione antiqua sensus postulat corrigendum accessit; sed sine codicibus textum immutare nolimus. Porro ex eodem Græco textu post vocem fiduciam et ante vocem adjecit, sive accessit, excidisse noscuntur, quæ ex antiqua versione hic appendimus: Sed quoniam secundis excessibus priorem iniquitatem valde transcendit: præsumpsit enim et excommunicationem dicere adversus sanctissimum et beatissimum archiepiscopum magnæ Romæ Leonem. Dein additur adversus Dioscorum oblatos fuisse accusatorum libellos, ad quos referuntur sequentia: Accessit etiam accusatorum supplicatio variis referta criminibus.

^c Alias, fundamentum.

^d Alias 88. Quæ autem antea 104 erat, nunc 150. Scripta 22 Maii an. 452.

^e Est in codicibus collect. 5 Hisp., Isid. 16, 18 et reliquis usque ad 24, ac in exemplari Sichardi. Respondet epistolæ 100. Græca versio nunc primum profertur ex cod. Vat. Græco 1435.

^f Hic titulus legitur in mss. collect. 5, cap. 90. In Hispanica autem sic: Ubi de ejus gratulatur fide,

quæ in Chalcedonensi concilio gesta est; et de Anatolio Constantinopolitano episcopo, qui in eodem concilio Alexandrinam et Antiochenam Ecclesias contra constituta per ambitum sibi voluit subjugare.

^g In editionibus Leonis post Canisianam et ante Quesnellum hæc inscriptio legitur: Leo episcopus Romanæ et universalis Ecclesiae Marciano Augusto. Ex Græca autem versione sic: Per omnia gloriosissimo et clementissimo filio Marciano Leo archiepiscopus Romæ.

^h Cod. Ratisp., et labor... pervenit. Post pauca omittit vester, sicuti etiam omittitur in Vindebon. Hisp. et in versione Græca.

ⁱ Mss. codd. tres Quesn., dispensationes.

^j Ita Ratisp. et utriusque Vindebon. collect. 5 et Hisp., cum aliis nostris codd. et vulgatis ante Quesn., apud quem, perirent.

^k Idem Ratisp., exciverant. Postea contractum est pro confectum est legitur in utrisque Vindebon. atque in mss. collect. 21.

^l Leg., ἐλεημοσύνης.

^m Locus quidem laud plane corruptus, sed Leonis textui non respondens.

ⁿ Leg., θριαμβέοντος.

^o Locus mutilus et male acceptus, quem sic corrigere possis: Ὡς γὰρ ἐν τῇ ἀναστάσει τοῦ Κυρίου... ἐπῆλθε, ὅτι τινῶν ἀποστόλων, etc.

quidam apostoli ^a de corporea Domini nostri Jesu Christi veritate dubitare, et visu atque contactu fixuras clavorum ^b et vulnus lanceæ perscrutando, ambiguitatem cunctis, dum ambigunt, abstulerunt: ita nunc quoque, dum aliquorum infidelitas confutatur, omnium hæsitantium corda ^c firmata sunt, et proficit universis ad illuminationem, quod quibusdam intulit cæcitate. In quo opere digne et juste ^d exultat vestra clementia, quæ fideliter proprieque prospexit ut Orientalibus Ecclesiis diabolicæ insidiæ non nocerent; sed ad propitiandum Deum efficaciora ^e ubique offerrentur holocausta: quando per mediatorem Dei et hominum hominem Christum Jesum eadem confessio **1147** plebium, eadem sacerdotum, eadem esset et regum, ^f gloriosissime filii et clementissime Auguste.

Cap. II. — His autem, propter quæ tanta facta est congregatio sacerdotum, bono et optabili sine ^g compositis, miror et doleo quod pacem universalis Ecclesiæ divinitus reformatam, ambitionis rursus spiritus ^h inquietat. Quamvis enim necessarie sibi frater meus Anatolius consuluisse videatur ut ordinatorum suorum errorem deserens, in assensum catholicæ fidei salubri correctione transiret, custodire tamen debuit ut quod ⁱ vestro beneficio noscitur consecutus, nullius ^j cupiditatis pravitate turbaret. Nos enim vestræ fidei et interventionis habentes intuitum, cum secundum suæ consecrationis auctores, ejus initia titubarent, benigniores circa ipsum quam justiores esse volumus: quo perturbationes omnes, quæ operante diabolo fuerant excitatæ, adhibitis remediis leniremus: quæ illum modestum magis quam inmoderatum facere debuerunt. Qui etiam si præcipuis meritis optimoque judicio legitime fuisset ac solemniter ordinatus, contra reverentiam tamen canonum patrum, contra statuta Spiritus sancti, contra antiquitatis exempla, nullis posset suffragiis adjuvari. Apud Christianum et vere religiosum vereque orthodoxum principem loquor, multum Anatolius episcopus proprio detrahit merito, si illicito crescere optat augmento.

1149 Cap. III. — Habeat, sicut optamus, Con-

βαλλόντων, καὶ τῇ ὄψει, καὶ τῇ ἀφῆ τοῦ τύπου τῶν ἔλων, καὶ τῆς λόγχης τὸ τραῦμα διαρυσσασμένων, ἢ ἀμφιβολία ἄπασιν, ἐν ᾗ ἀμφίβαλλον, ἀφηρήθη· οὕτω καὶ νῦν ὁμοίως ἐν τῷ τῆν ἀπιστίαν τῶν ἐλέγχουσα, πάντων τῶν ἀμφιβαλλόντων αἱ καρδίαι θεμελιώθησαν, καὶ ἐχρησιμεύθη ἄπασιν εἰς φωτισμὸν, ὅπερ τισὶν ἐπὶ πνεύμα τύφλωσεν. Ἐν ᾧ ἔργῳ ἀξίως, καὶ δικαίως μεγαλυχειρὴ ἡ ὑμετέρα μεγαλειότης, ἥτις πιστῶς, καὶ κυρίως προνοήσεν, ὅπως τὰς ἀνατολικὰς ἐκκλησίας ἡ τοῦ διαβόλου ἐπιβουλὴ μὴ βλάβῃ, ἀλλ' εἰς τὸ ἐξλιεῖσασθαι τὸν θεὸν δεκτὰ πανταχοῦ προσενηχθεῖν ὀλοκαυτώματα· ὅποτε διὰ τοῦ μεσίτου Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Ἰησοῦ Χριστοῦ **1148** ἡ αὐτῆ ἐξομολόγησις τῶν δόμων, καὶ αὐτῆ τῶν ἐρίων ἡ αὐτῆ τῶν βασιλείων, γαληνότερα υἷ, καὶ αὐτόκρατορ ἀγίουσσι.

² Τούτων δὲ ἡ εὐδοκία, ἡ τοσαύτη, γεγένηται σύνοδος, **B** καλῶ καὶ εὐκαίῳ τίλει συντεθέντων, θεουμάζω καὶ πάσῳ, ὅτιπερ τὴν εἰρήναν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τὴν θεοθεν θεμελιωμένην ἀμβιτινος πάλιν ἐπιχειρήσιν ταραττοί· εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ χρησίμως ἑαυτοῦ ὁ ἀδελφὸς ὁ ἐμὸς Ἀνατόλιος προνοησικῆν φαίνεται, ὥστε τῶν ³ αὐτῶν χειροτονησάντων τὴν πλάνην παραλιμπάνων, εἰς τὴν σύνεσιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας σωτηριώδει διορθώσει παρῆλθε, φυλάξει δὲ ὁμως ὤφειλεν, ἵνα ἕκκεινο, οὐπερ ⁴ ὑμετέρα χάριτι φαίνεται, ἐπιτυχῶν, μηδεμιᾶς ἐπιθυμίας φανλότῃ ταραξεί. Ἡμεῖς γὰρ τῆς ὑμετέρας πίστεως, καὶ τῆς μεστειτίας ἔχοντες τὴν προσοχὴν, ὅποτε ⁵ καὶ τὴν αὐθεντίαν τῆς ἰδίας χειροτονίας αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ ἔσκαζον, ἀγαθοὶ τε περὶ αὐτὸν, ἤπερ δέκα καιο εἶναι ἐβουλήθημεν· ὅπως τὰς ταραχὰς ἄπασας, αἵτινες ἐργαζομένου τοῦ διαβόλου ἐξηγήρησαν, προσληφθεισῶν θεραπειῶν, καταπραῦνωμεν, ἅτινα αὐτὸν **C** ἐπιεικῆ μᾶλλον, ἤπερ ἀμετρον ποιῆσαι ὤφειλεν, ὅστις εἰ καὶ ἐξαιρέτοις τισὶ πράξῃσι, καὶ καλλίστῃ κρίσει νομιμῶς ἔν, καὶ εὐδοκίως χειροτονηθείς, κατὰ κανόνων ὁμως τῶν πατρικῶν, κατὰ τῶν τύπων τοῦ ἁγίου πνεύματος, κατὰ τῶν τῆς ἀρχαιότητος ὑποδειγμάτων, οὐδαμῶς ὤφειλε βοηθεῖσθαι, παρὰ χριστιανῶν, καὶ ἀληθῶς εὐλαβεῖ, καὶ ὀρθοδόξῳ βασιλεῖ φθέγγομαι· πολὺ Ἀνατόλιος ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἰδίας ἀραιρεῖται ἀξίας, εἰ παρανόμῳ αὔξῃσθαι προκοπῇ εὐχεται· ἔχεται, καθὼς εὐχόμεθα, **1150** Κωνσταντινουπόλις τὴν ἰδίαν δόξαν, καὶ σκοπούσης τῆς τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς, πολυχρονιώσας ὑμε-

^a Sic omnes nostri codd. cum Sichardo, excepto Vat. 544 collect. 24, qui cum editis, de corporis.

^b Vindebon. Hisp., et vulnus perscrutando. Vat. Hisp. et Isid., et vulnera perscrutando.

^c Vat. Hisp. et Isid., confirmata sunt. Mox proficit loco proficit posuimus ex Ratisp. Vindebon. collect. 5 et Vat. collect. 11, cum magis cohæreat verbis nunc quoque.

^d Al., exultat; et mox loco proprieque alias legitur pieque.

^e Queanellus in prima editione cum Raynando, usque offerrentur. Emendationem secundæ editionis alii edidi et nostri codices approbant.

^f Quinque voces sequentes delent Vindebon. collect. 5, Ratisp. et m. s. collect. 24 atque Sichardus. Grim. et Thuan. codd. habent tantum, *Gloriosissime imperator*. Græca versio: *Clementissime filii et imperator Auguste*.

^g Al., completis in mss. collect. 11 et 21. Paulo post Ratisp. delet divinitus.

^h Vnlq. antiquiores, inquietet. Mox Vat. Hisp. et Isid. delent sibi.

ⁱ Editiones Leonis ante Quesn. cum Vat. Hisp. et Isid., nostro. Cæteri nostri codices cum aliis a Quesnello laudatis not. 2, vestro. Solum Ratisp. cod. habet, *vero beneficio*. Paulo post c. 5 dicitur: *Vestræ pietatis auxilio et mei favoris assensu episcopatum tantæ urbis obtinuit*.

^j Al. pravitatis cupiditate in eisdem editionibus Leoninis cum mss. collect. 24 atque exemplo Sichardi.

^k Locus hians, quem tu supple: *Δὴ τὴ ἐπῆ*.

^l Locus corruptissimus, cui sic medearis: *Τούτων δὲ, δι' ἡ τοσαύτη, etc.*

^m Leg., αὐτὸν.

ⁿ Præter curis ex mss. Vat. 1455 exscriperamus ὑμετέρα, et notaveramus *Fortè, ὑμετέρα*, ut cum Latina voce concordet. Hanc autem deindelectionem textui inseruimus auctoritate ms. Ottob. 29.

^o Leg., κατὰ τὴν, etc.

Constantinopolitana civitas gloriam suam, ac protegente dextera Dei, diuturno clementiæ vestræ fruatur imperio. Alia tamen ratio est rerum secularium, alia divinarum; nec præter illam petram quam Dominus in fundamento ^a posuit (Matth. xvi, 18), stabilis erit ulla constructio. Propria perdit, qui indebita concupiscit. Satis sit prædicto quod vestræ pietatis auxilio, et mei favoris assensu, episcopatum tantæ urbis obtinuit. Non dedignetur regiam civitatem, quam ^b apostolicam non potest facere sedem; nec ullo speret modo quod per aliorum possit offensiones augeri. ^c Privilegia enim Ecclesiarum, sanctorum Patrum canonibus instituta, et venerabilis Nicænæ synodi fixa decretis, nulla possunt improbitate convelli, nulla novitate ^d mutari. In quo opere, auxiliante Christo, fideliter exsequendo, necesse est me perseverantem exhibere famulatum: quoniam dispensatio mihi credita est, et ad meum tendit reatum, si paternarum regulæ sanctionum, quæ in synodo Nicæna, ad totius Ecclesiæ regimen, Spiritu Dei instruente, sunt conditæ, me (quod absit) connivente, violentur; et major sit apud me unius fratris voluntas, quam universæ domus Domini communis utilitas.

CAP. IV. — Et ideo sciens gloriosam clementiam vestram ecclesiasticæ studere concordiæ, et **1151** his quæ pacificæ congruunt unitati, piissimum præstare consensum, precor et sedula suggestione vos obsecro, ut ausus improbos unitati Christianæ pacique contrarios ab omni pietatis vestræ abdicetis assensu, et fratris mei Anatolii, nocituram ipsi, si perstiterit, cupiditatem salubriter comprimatis: ne ea quæ vestræ gloriæ atque temporibus inimica sunt cupiens, major suis velit esse prioribus; liberumque illi sit quantis potuerit splendore virtutibus; quarum non aliter particeps erit, nisi charitate magis voluerit ornari quam ambitione distendi. Hanc autem improbi desiderii conceptionem numquam quidem debuit intra cordis sui recipere secretum; sed cum illi ^e fratres et coepiscopi mei, qui vice mea aderant, obviarent, ab illicito appetitu ex eorum ^f saltem salubri contradictione cessasset. Nam et vestræ pietatis apices, et ipsius scripta declarant, legatos sedis apostolicæ, sicut oportuit, contradictione justissima ^g resti-

τίρας ¹ ἀπολαύσει βασιλείας· ἄλλος ² γὰρ λόγος τῶν κοσμητῶν ἴσθι πραγμάτων, καὶ ἄλλος τῶν θείων, καὶ μὴ παρ' ἐκείνην τὴν πέτραν, ἣν τετα ὁ θεὸς ὀδοῦτος ἐν τῷ θεμελίῳ τῆσθε, ³ ἴστω ἰσχυρὸν εἶναι διὰ ποτὶ κατασκευασμα. Τὰ ἴδια ἀπόλλυσιν, ὁ τῶν μὴ κεραιωστῶν ἐπιθυμῶν. ⁴ Ἀρτίσει τῷ προλεχθέντι, δεῖ βοήθεια τῆς σῆς εὐσεβείας, καὶ σπουδῆ τῆς ἐμῆς συναινέσεως τῆς τοσαύτης πολέως τὴν ἐπισκοπὴν κατέσχε, μὴ ἀπεξίωση ἔχειν βασιλίδι πόλει, ἥτινα ἀποστολικὸν θρόνον ποτῆσαι οὐ δύναται. ⁵ ἄλλ' οὐδέτινι τρέπω ἰλίσει, ἔπερ διὰ τὸ προσκρούσαι ἑτέροις, δύναται ἀυξήθηται. Τὰ γὰρ προίμα τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν τοῖς τῶν κατέρων κανόσι, καὶ τῆς ἐσπῆς συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ τοῖς δόγμασι τετυπωμένα, εἴ οὐδαμῶς δύναται ἀναιδείας παρασκαυθῆναι· οὐτα μὴν οὐδεμῆ κινεῖται ἐναλλάττεσθαι. Ἐν ἤπιτ ἔργῳ ἐπαμύνοτος τοῦ Χριστοῦ πιστῆς ἐπιθεωσθησμένῳ, ἀναγκάσιον ἴσθιν ἐπίμονον κεραιχεῖν με σπουδῆ. Ἐπειδὴπερ ⁶ διοικησίως μαι ἐγκεχειρίστω, καὶ εἰς ἐμὴν τείνει κατηγορίαν, εἰ τῶν πατριῶν δογμάτων οἱ κανόνες, οἵτινες ἐν τῇ συνόδῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ εἰς διοίκησιν πάσης τῆς ἐκκλησίας, πνεύματος Θεοῦ διδάσκοντος, τετυπῶνται, ἐμοῦ, ἔπερ ἀπειν, συνδύαζοντος, κεραισκαυθῆσι. Καὶ μείζων εἶνα παρ' ἐμοῖ ἐνὸς ἀδελφοῦ γνώμη, ἣπερ ἀπέσθης τῆς οἰκίας τοῦ θεσκότου ἢ κοινῆ λυσιστέλει. Καὶ διὰ τοῦτο γνώσων τὴν ἡυδοξὸν σου γαλιονύτητα τῇ ἐκκλησιαστικῇ σπουδάσει ὁμοιοῖα, **1152** καὶ τοῖς τῇ εἰρηνοποιῶν ἐνώσει ἀρμάζουσιν εὐσεβῆ κεραιχεῖν ⁷ σῖναισιν, δέομαι, καὶ σπουδαιοτάτηταιτῆσι ὑμῶς κεραικῶ, ὅπως τὰς ἐπιχειρήσεις τὰς ἀναιδεῖς τὰς ἐκκτικίας τῇ ἐνώσει, καὶ τῇ εἰρήνῃ τῶν Χριστιανῶν, ἀπὸ πῆτας συναινέσεως τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας ⁸ ἀποκεραιχεῖτε, καὶ τοῦ ἐμῶ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀνατολίου τὴν ἐπιθεωσῆ ἑαυτῶ, εἰ ἐπιμένει, ἐπιθυμῖαν σωτηριωδῶς ἐπίσχητε, ἵνα μὴ τοῦτων, ἔπερ τῇ ὑμετέρα δόξῃ καὶ τοῖς χρόνοις ἐχθρὰ τυγχάνει, ἐκθυμῶν, μείζων θελήσει εἶναι τῶν ἥδη ὄντων πῆτων, καὶ ἐπ' ἀδείας· κινεῖω εἶνα, ὅσας ἂν ἰθελαι, ἐκλάμπευ ἔραταις, ὧν οὐχ ἑτέρως κοινῶς ⁹ ἴσθιν, εἰ μὴ διαθήσει μᾶλλον ἰθῆλοι κοσμεῖσθαι, ἔπερ ἀμειλίσιον ἐκτεινέσθαι. Ταύτην δὲ τὴν ἀναιδῆ ἐπιθυμῖαν οὐδέποτε μὴ ὤφελει ἐν τῇ αὐτοῦ ἔχειν τῇ ψυχῇ, ἄλλ' ὀνηνικα αὐτῶ οἱ ἀδελφοί, καὶ συνεπίσκοποι ἐμοῖ, οἱ ὑπὲρ ἐμοῦ πῆττοντες, ἀντέθησαν, ἀπὸ τῆς κεραινόμον τόλμης κῆν ἐκ τῆς αὐτῶν ὤφελειν ἀρῆῆσαι ἀντιλογίας· καὶ γὰρ καὶ τῆς ὑμετέρας

^a Adverbium *mire* inseruit Quesnellus: omnium nostrorum codicum et aliarum etiam editionum auctoritate deleuimus. Similiter expunximus adverbium *Sed* a Quesnello præpositum voci *Propria*, cum desideretur non solum in anterioribus editis, verum etiam in præstantioribus codd. Ratisp., utrisque Vindebon. collect. 5 et Hisp. in Vat. collect. 24, nec non in interpretatione Græca.
^b Vide not. 3 Quesn.
^c Hunc locum, sed aliquot verbis mutatum, citat Gratianus 25, q. 2, c. 2, et ante eum Anselmus lib. iv, c. 2, atque Deusdedit l. iii, c. 35, ut in msa. V. t. observauimus. Pro privilegiis quibuscumque, quæ non tam Ecclesiis quam monasteriis fuerunt concessa, generalim affertur; cum S. Leo de solis privilegiis ecclesiarum a Nicænis Patribus can. 6 deoetis loquatur.
^d Ita omnes nostri codd. et editi, excepto Quesn., apud quem *violari*.

^e Vindebon. Hisp. addit *etiam*. Vat. Hisp. et Isid. addunt *charissimi*.
^f Ratisp. delet *saltem*, et pro *salubri* habet *saluari*. Utrique codd. Vindebon. delect *salubri*. Vat. collect. 11 delet *saltem* et *salubri*.
^g Vulgati inserunt *ei*: deleuimus auctoritate msa. Ratisp. Vindebon. collect. 5, ac trium aliorum codd. cum Sichardo, nec non interpretationis Græcæ.
¹ Forte, ἀπολαύσει.
² Hæc particula γὰρ nihil hic facit ad rem: legenda potius, ἄλλος ὁμως ὁ λόγος, etc.
³ Log., ἴστω.
⁴ Forte, ἀρτίση.
⁵ Log., οὐδὲνι τε τρέπω ἰλίση, ὅπερ διὰ τοῦ, etc.
⁶ Log., διοικησίς.
⁷ Log., συναινέσις.
⁸ Log., ἀποκεραιχῆς.
⁹ Forte, ἴσται.

uisse: ut inexcusabilior esset presumptio quam se nec a increpata a cobilheret.

CAP. V. — Unde quia convenit fidei vestrae b vel gloriae, ut sicut haeresis, Deo per vos agente, destructa est, ita etiam omnis ambitus retundatur; agite, quod et Christianae est probitatis et regiae, ut praedictus episcopus pareat Patribus, consulat paci, neque sibi aestimet licuisse quod Antiochenae Ecclesiae 1153 sine ullo exemplo, contra insinuita canonum episcoporum ordinare praesumpsit: quod c nos amore reparandae fidei et pacis studio retractare cessavimus. Abstineat ergo ab ecclesiasticarum injuria regularum, et illicitis declinet excessus: ne se ab universali Ecclesia, dum inimica paci tentat, d abscidat. Quem opto magis irreprehensibiliter agentem diligere, quam in hac praesumptione, quae illum ab omnibus separare poterit, perdurare. Frater autem et coepiscopus meus Lucianus, qui cum filio meo Basilio diacono clementiae vestrae ad me scripta portavit, omni devotione partes susceptae legationis implevit; e quia non est aestimandus negotio defuisse, quem potius causa deseruit. Data f undecimo kalendas Junii, Herculano clarissimo consule.

πάσῃ τῇ καθοσίωσει τὴν ἐγκαθίστασαν αὐτοῖς πρῖσθειαν ἐπιλήρωσιν. ὅς οὐκ ἔστιν ἀπολελειφθαι τοῦ πράγματος, ὅτινα μᾶλλον ἢ ὑπόθεσις ἀπολόλοικεν. Ἐδίδω λαμπροτάτου.

EPISTOLA c CV.

b AD PULCHERIAM AUGUSTAM.

De ambitu Anatolii.

SYNOPSIS. — I. Plenam esse fidei victoriam in qua superant tam qui ceciderunt quam qui steterunt. — II. Nihil valere posse contra canones Nicenos, qui soli firmanda paci sufficiunt. — III. Anatolio Flavianum exemplo esse debere; et per se nuere quod Nicenae synodo contrarium est. — IV. Ut ipsa Anatolium a proposito revocet hortatur.

Leo episcopus PULCHERIAE Augustae.

CAP. I. — Sanctis et Deo placitis clementiae vestrae studiis defensam contra haereticos catholicam fidem, et l universae Ecclesiae redditam pacem, ineffabiliter enim vestra pietate gaudemus: gratias agentes I misericordiae et omnipotenti Deo, quod exceptis his qui magis dilexerunt tenebras quam lucem (Joan. III, 19), neminem pressus est evangelica veritate fraudari: ut abstersa erroris caligine, in omnium cordi-

a Duo Vat. coll. et. 21, coeheret. b Particula vel a Quesnello expunctam, ex omnibus nostris codicibus atque Sichardo revocavimus. Ex Graeco, et gloriae. c Addidimus nos ex iisdem codicibus et Graeco textu. d Al., abscidat. e Ratisp. cod., qui non aestimandus est negotio defuisse. quem causa deseruit. Vat. Hisp. et Isid., quem novimus negotio non defuisse, quem potius causa deseruit. f Solus Vindebon. collect. 5 habet XII kal. Junii. g Alias 79. Quae autem antea 105 erat, nunc 134. Scripta 21 Maii an. 452. h Reperitur in mss. collect. 12, 18, 19 et 24, ac in exemptari Sichardi. i Cod. Ratisp., universali. j Editi ante Quesn. cum mss. collect. 12 et 24, mi-

εὐσεβείας αἰ συλλαβαί, καὶ τὰ αὐτοῦ γράμματα σημαίνει τοὺς πρῖσθειάς τῆς ἀποστολικῆς καθίδρας, καθὼς ἐχρῆν, δικαιοτάτῃ ἀντιρρήσει ἀντιβεβηκίαι. ὥστε μὴ παραιτήσω εἶχειν τὴν ἐπιχείρησιν. ἥτις αὐτὴν οὐδέ ἐκτυπωθεῖσα ἐπίσχειν. Ὅθεν ἐπειδὴ ἀρμόζει τῇ ἀμετέρῃ πίστει καὶ δόξῃ, ἵνα καθ' ὃν τρόπον αἰ αἰρήσεις δι' ὑμῶν, τοῦ Θεοῦ πράττοντος l οὕτω καὶ πάσῃ ἀμειβίῳ ἐκκοπήν ὅπερ καὶ τῆς Χριστιανῶν ἐστὶν εὐδοκίμησως, καὶ τῆς βασιλικῆς. καὶ ὁ προελχθεὶς ἐπίσκοπος 2 φειδίσθω τῶν πρῖνοσῆσι τῆς εἰρήνης, καὶ μὴ ἱξείναι αὐτῶν πάντα ἀπολαμβάνειτω. Ἐπειδὴ περ τῇ Ἀντιόχειῳ ἐκκλησίᾳ ἄνευ τῶς 1154 ὑποδείγματος παρὰ τοὺς κανόνας ἐπίσκοπου χειροτονῆσαι ἐτόλμησεν ὅπερ ἡμεῖς ἔρωτοι ἄνασσεῶναι τὴν πίστιν, καὶ σπουδῇ τῆς εἰρήνης ἀναψήλαφθαι 3 ἀτάσκαμεν. Ἀποσχίσθω τοίνυν ἀπὸ τῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κινήσαν ὕβρεως. καὶ τὰς παρανόμους ἐκλινατώ παραβάσεις ἵνα μὴ αὐτὸν ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἕως οὗ εἴθρα τῇ εἰρήνῃ ἐπιχειρήτῃ, ἀποσχίσῃ ὅτινα εὐχομένῃ μᾶλλον ἀδιαβλήτως πράττοντα φθεῖν, ἤπερ ταύτη προσκαρτερεῖν τῇ τολμῇ, ἥτις αὐτὸν δυνατὰ ἀπὸ πάντων χωρῖσαι. Ὁ ἀδελφός δὲ ὁ ἐμὸς, καὶ συνεπίσκοπος Λουκιανός, ὃς μετὰ τοῦ ἐμοῦ τέκνου Βασιλείου τοῦ διακόνου τῆς ἀμετέρας γαληνότητος γράμματα πρὸς ἐμὲ ἐβάστασε, ἐπλήρωσεν, ὃς οὐκ ἔστιν ἀπολελειφθαι τοῦ πράγματος πρὸ ἑνδεκα καλανθῶν Ἰουνίων ὑπατίας Ἐρκυλάου τοῦ

bus purissimum lumen oriretur, k nec de infirmis quorundam animis tenebrosus ille exsultaret inimicus, quem non solum hi qui illasi steterunt, sed etiam l hi quos fecerat mutare, superaverunt: ut, errore abolito, per totum 1155 mundum fides vera regnaret, et omnis lingua confiteretur, m quoniam Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. II, 11). Confirmato autem in unitate Evangelii universo orbe terrarum, et n in eundem sensum directis cordibus omnium sacerdotum, optimum fuerat, supra illa, propter quae sancta est synodus congregata, et quae secundum pietatis vestrae studium probabili sunt sine conclusa, nihil quod tanto bono contrarium esset, inferri, nec per occasionem episcopalis concilii, o id importune appeti, quod non licuit concupisci.

CAP. II. — Frater enim et coepiscopus meus Anatolius parum considerans quanto pietatis vestrae be-

sericordiae omnipotentis Dei. k Cod. Venetus collect. 12. ne de infirmis. Ratisp., nec de infirmitatis (forte, infirmitatis) quorundam animis. l Adjecimus hi ex ms. Ratisponensi. m Idem Ratisp., quia Dominus Jesus in gloria. n Sic melius ex eodem Ratisp. Quesnellus, in eodem sensu. Caeterae editiones, in eodem spiritu sensus. o Ita cum Grimmanico nostri codd. Ratisp. et Ven. collect. 12. Alias, id in commune. p Derst hic aliquid, puta ἡρανίστας, aut quid simile. q Locus plane corruptus, cui ut aliquam sanitatem afferas, legere debes, φειδίσθω τῶν πατέρων, προνοήσῃ τῆς εἰρήνης. Neque mireris si veritatem interpres, φειδίσθω τῶν πατέρων; namque pro parent Patribus, quod in textu est, legit, ut putamus, parcat Patribus. r Forte, ἡργήσαμεν.

neficio et mei favoris assensu Constantinopolitanæ Ecclesiæ sacerdotium fuerit consecutus, non tam de adeptis gavisus, quam de immodicis appetendis supra mensuram sui honoris accensus est; credens huic tam intemperanti cupiditati posse prodesse quod ei quorundam consensum^a suum præbuisse dicitur extorta subscriptio; cum tamen destruendis mox conatibus, contradictio fratrum et coepiscoporum meorum^b vice mea agentium fideliter et laudabiliter obviaret. Quoniam contra statuta paternorum canonum, quæ ante longissimæ ætatis annos in urbe Nicæna spiritualibus sunt fundata decretis, nihil cuique^c audere conceditur: ita ut si quis diversum aliquid decernere velit, se potius minuat quam illa corrumpat. Quæ si, ut oportet, a cunctis pontificibus intemerata serventur, per universas Ecclesias tranquilla erit pax et firma concordia: nullæ^d de mensura honorum dissensiones, nullæ de ordinationibus lites, nullæ de privilegiis ambiguitates, nulla erunt^e de alieni usurpatione certamina; ^f sed æquo jure charitatis, rationabilis et morum et officiorum ordo servabitur; et ille vere **1156** erit magnus, qui fuerit totius ambitionis alienus. dicente Domino: *Quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister; et quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester servus: sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare* (Matth. xx, 26; Marc. x, 43). Et tamen hæc illis tunc insinuabantur qui de pusillo volebant crescere, et de infimis ad summa transire. Constantinopolitanæ vero^g præsul Ecclesiæ, quid amplius quam assecutus est concupiscit? aut quid illi satisfaciet si tantæ urbis magnificentia et claritudo non sufficit? Superbum nimis est et immoderatum ultra proprios terminos tendere, et antiquitate calcata alienum jus velle præripere, ^h atque ut unius crescat dignitas, tot metropolitanorum impugnare primatus, quietisque provinciarum, et olim sanctæ synodi Nicænæ mode-

ratione dispositis, bellum novæ perturbationis inferre; atque ut venerabilium Patrum decreta solvantur, quorundam episcoporum proferre consensum, cui tot annorum series negavit effectum. Nam sexagesimus fere annus hujusⁱ conniventia esse jactatur, qua se prædictus episcopus æstimat adjuvari, frustra cupiens id sibi prodesse quod etiam si quisquam ausus est velle, nullus tamen potuit obtinere.

CAP. III. — Agnoscat cui successerit viro, et repulso omni spiritu elationis, i Flaviani fidem, Flaviani modestiam, Flaviani humilitatem, quæ illum usque ad confessoris gloriam provexit, imitetur. Cujus si velit splendere virtutibus, laudabilis erit, et in omni loco plurimum dilectionis acquirere, non ambiendo humana, sed promerendo divina. ^k Hæc autem observantia meum quoque illi animum spondeo copulandum, et apostolicæ sedis dilectionem, quam Constantinopolitanæ Ecclesiæ semper impendit, nulla mutabilitate violandam. Quia si interdum **1157** immoderati præsules aliquas incidunt culpas, Ecclesiarum tamen Christi^l integritas perseverat. Consensiones vero episcoporum, sanctorum canonum apud Nicæam conditorum regulis repugnantes, unita nobiscum vestræ fidelis pietate in irritum mittimus, et per auctoritatem beati Petri apostoli, generali prorsus definitione^m cassamus, in omnibus ecclesiasticis causis his legibus obsequentes quasⁿ ad pacificam observantiam omnium sacerdotum, per trecentos decem et octo antistites Spiritus sanctus instituit: ita ut etiam si multo plures^o aliud quam illi statuere decernant, in nulla reverentia sit habendum, quidquid fuerit a prædictorum constitutione diversum.

1158 CAP. IV. — Prolixitatem itaque epistolæ meæ, qua necesse habui explicare quid sentiam, rogo ut per fratrem et coepiscopum meum Lucianum, qui (quantum in ipso est) sollicitudinem susceptæ legationis est fideliter exsecutus, et per filium meum Ba-

^a Vox suam a Quesnello addita nostris etiam codd. confirmatur. Apud Sichardum, *prodesse quorundam consensum, quem ei præbuisse dicitur.*

^b Sic Ratisp. cum Quesn., ante quem legebatur, *vicem meam. Mox obviavit in Ratisp.*

^c Vulgati ante Quesn., *addere.*

^d Idem vulgati cum mss. collect. 24, *de mensuris harum.* Quesnelli lectionem nostri codd. Ratisp. et Ven. approbant.

^e In iisdem vulg., *de aliena.* Omnes nostri codd. et Sichardus Quesnelli emendationem confirmant.

^f Editi ante Quesn. cum Sichardo: *sed ea quæ jure charitatis rationabilis est, et morum et officiorum servabitur unanimitas.* Cod. Victor. a Quesn. in notis allegatus, et unus noster Fesulanus eandem lectionem præferunt, omissa tantum ultima voce, *unanimitas.* Idem est in Vat. Regiæ 139 collect. 24, qui solum in fine habet, *et officiorum mensura servabitur.* Secuti sumus lectionem præstantiorum codd. Grim. collect. 18 et Ratisp. collect. 19, et Vat. ac Venet. collect. 12, quam lectionem satis bonam atque perspicuam haud scimus cur Quesnellus deseruerit, ut hanc aliam ex universis variantibus proprio, ut videtur, Marte compactam supponeret: *Sed is qui jure charitatis rationabilis est, et morum et officiorum ordo servabitur.*

^g Vulgati ante Quesn., *præsuli Ecclesiæ (quia am-*

plius quam assecutus est concupiscit) quid illi, etc. Sichardus, *præsul Ecclesiæ (quoniam amplius), et reliqua, ut in iisdem vulgatis.* Nostris codices Quesnelli emendationem approbant.

^h Ratisp. et hic et paulo post, *utque.*

ⁱ Vulg. antiquiores cum Sichardo, *jactantiam.*

^j Voces *Flaviani fidem* optimus Ratisp. adjiçendas suggestit.

^k Sic cum Quesnello mss. Grim., Ratisp. et Venet. Antiqui vulg. Leonis cum Sichardo: *Hæc autem observantia eum quoque illi animum spondet copulandum, et apostolicæ sedis dilectionem, quam Constantinopolitanæ Ecclesiæ semper impendimus, nulla mobilitate violandam.* Idem est in ms. cod. Vat. collect. 24, qui solum pro eum habet meum. Vulg. Concilior.: *Hæc autem observantia uniuscujusque illi animum spondet, etc., ut in iisdem Leonis editionibus.*

^l Edit., *integra gratia.* Ex Ratisponensi optimam lectionem inseruimus.

^m Vide nostras observationes in not. 2 Quesn. Mox in editis ante Quesn. deerat vox *causis*, quam etiam in nostris mss. invenimus. In Ratisp. deerat *his.*

ⁿ Ita Ratisp. et Grim. Alias, *ad pacificationem omnium sacerdotum.* Cod. Venet. collect. 12, *ad pacem omnium sacerdotum.*

^o Vulgati ante Quesn., *alii quam illi statuere decernerent, vel (ut in ms. Veneto) decernere voluerint.*

silium diaconem pietas vestra dignanter accipiat. Et quia moris vestri est pro pace et unitate Ecclesiae laborare, fratrem meum Anatolium episcopum ex vestra a mihi insinuatione dilectum, salubriter in his

quæ ipsi profutura sint continete: ut gloria clementiæ vestræ, sicut magnificatur de fide reparata, ita prædicetur de ambitione compressa. Data undecimo kalendas Junii, Herculano viro clarissimo consule.

EPISTOLA b CVI.

a AD ANATOLIUM EPISCOPUM CP.

Incepit de ambitu.

d SYNOPSIS. — I. Anatolii fidem esse laudandam, cupiditatem damnandam. — II. Nicæni concilii prerogativa, quam Anatolii ambitus petit. — III. Chalcedonensi synodo in solo negotio fidei convocata eam abuti. — IV. Numquam se in præjudicium Nicæni concilii illicitis ausibus consensurum. — V. Canones synodi CP. ad sedem Romanam nunquam missos, Anatolio male patrocinari. — VI. Satius esse ut cupiditatem deponat, charitatem sectetur.

• LEO episcopus ANATOLIO episcopo.

CAP. I. — Manifestato, sicut optavimus, per gratiam Dei lumine evangelicæ veritatis, et ab universali Ecclesia perniciosissimi erroris nocte depulsa, ineffabiliter gaudemus **1159** in Domino quod creditæ nobis dispensationis labor ad desideratum pervenit effectum, sicut etiam epistolæ tuæ textus eloquitur; ut, secundum apostolicam doctrinam, *idipsum dicamus omnes, et non sint in nobis schismata: simul autem perfecti in eodem sensu et in eadem scientia* (I Cor. 1, 10). In cujus operis devotione gratulamur dilectionem tuam esse consortem: ut et corrigendis tua prodesset industria, et b ab omni te deviantium participatione purgares. Decessore enim tuo beatæ memoriæ Flaviano, propter defensionem catholicæ veritatis ejecto, non immerito credebatur quod ordinatores tui, contra sanctorum canonum constituta, viderentur sui similem consecrassent. Sed affuit misericordia Dei, in hoc a te dirigens atque confirmans, ut malis principiis bene uteris; et non te iudicio hominum, sed Dei provectorum benignitate monstrares: quod vere ita accipiendum est, si hanc divini muneris gratiam alia offensione non perdas. Virum enim catholicum, et præcipue Domini sacerdotem, sicut nullo errore implicari, ita nulla oportet cupiditate c corrumpi. Dicente quippe Scriptura sancta: *Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua*

Τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ Ἀνατολίῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως Λέων ἀρχιεπίσκοπος Ῥώμης.

Φανερωθέντος, ὡς νύχόμεθα, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, τοῦ φωτός, ¹ καὶ τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, καὶ ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τοῦ σκότους τῆς ὀλεθρωτάτης πλάνης ἐκδιωχθέντος, **1160** ἀρράστως χαίρομεν ἐν τῷ δεσπότῃ, ὅτι τῆς πιστευθείσης ἡμῖν διοικήσεως ὁ κάματος εἰς τὸ πεποθημένον ἔργον ἐξέβη, καθὼς καὶ τῆς σῆς ἐπιστολῆς ὁ τύπος σημαίνει: ὥστε κατὰ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν τὸ αὐτὸ λεχθῆναι παρὰ πάντων, καὶ μὴ εἶναι ἐν ὑμῖν σχίσματα, εἴημεν δὲ τέλειοι ἐν τῷ αὐτῷ νόμῳ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ εἰδήσει. Οὐτίνος κατορθώματος χαίρομεν τῆς σῆς ἀγάπης εἶναι συνεργόν ὥστε καὶ τοῖς ὀφειλοῦσι διορθωθῆναι τὴν σῆν λυσitelῆσαι σπουδῆν, καὶ ἀπὸ πάσης τῶν πλανωμένων κοινωνίας καθαρισθῆναι σε. Τοῦ γὰρ προσηραμένου σε τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Φλαυιανοῦ διὰ τὴν ἐκδίκεσιν τῆς καθολικῆς πίστεως ἐκβληθέντος, οὐκ ἀδίκως ἐπιστεύετο, ὅτιπερ οἱ χειροτονήσαντες σε παρὰ τοὺς κανόνας τοῦς ἁγίους ² ὡς ἑαυτὸν ὁμοιον ἐφαίνοντό σε χειροτονήσαντες. Ἄλλ' ἔφρασαν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐλεημοσύνη, εἰς τοῦτό σε φέρουσα καὶ βεβαιούσα, ὡς ἐν ταῖς μὲν κακαῖς ἀρχαῖς καλῶς χρῆσασθαι, καὶ μὴ ἀνθρώπων κρίσει, ἀλλὰ Θεοῦ ἀγαθότητι χειροτονηθῆναι ὀφείλεις ὅπερ ἀληθῶς οὕτως ἐστὶ δεκτικόν, εἰ ταύτην τῆς θείας δωρεᾶς τὴν χάριν ἐτίρα μὴ ἀπολίσεις προσκρούσει: τὸν γὰρ καθολικὸν ἄνδρα, καὶ μάλιστα τὸν τοῦ δεσπότου ἱερέα, ὥσπερ οὐδεμῶ πλάνη προσπλέσθαι, οὕτως οὔτε τῆς ἐπιθυμίας φθείρεσθαι χρῆ. ³ Βώσεως τῆς θείας γραφῆς, τὰς

gelicæ. ⁴ Ita cum Quesn. Vindebon. collect. 5, Vallicell. et mss. collect. 21 cum Græca versione. Alii codices cum anterioribus editis, *sententia*.

⁵ Sic melius Vindebon. collect. 5, Ratisp. et mss. collect. 11 et 24 cum antiquis editis et Schardeo, quibus concinit etiam interpretatio Græca. Quesnellus, *ab omnium*. Mox post vocem *participatione* antiquæ editiones et Schardeus addunt, *et factione*. Deflent quinque codd. Quesnelli et undecim nostri, nec non Græca versio.

⁶ Vallicell. omittit *te*. Barb. 3386 collect. 16 et Vat. collect. 11, pro *dirigens* habent *diligens*.

⁷ Dist. 47, *Virum catholicum*, c. 6. ⁸ Ita ex mss. Vindebon. collect. 5, Ratisp. Vallicell. et Barb. collect. 16. Alias in vulg., *violari*.

⁹ Cod. Barb. collect. 16 et Vat. collect. 24, *ne eas*. Mox in mss. Vindebon., Hisp., Ratisp., Vallicell. et duobus collect. 21 cum editis ante Quesn., *avertere* pro *vetare*, ab eo inductum ex quatuor suis codd., quibus alii sex nostri cum Schardeo suffragantur.

¹⁰ Hæc conjunctio abundat. ¹¹ Abundat ὡς; deinde lege, *ἑαυτῶν*. ¹² Hoc pronomen superfluum, proindeque delendum, ¹³ Forte, βώσεως γὰρ, aut βώσεως δαλαδῆ.

a Vox mihi a Quesnello inserta legitur etiam in Ratisp.

b Alias 80. Quæ autem antea 106 erat, nunc 135. Scripta 22 Maii an. 452.

c Exstat in mss. collect. 5 Hisp., Isid. 11, 12, 16 et 18 usque ad 24, nec non in Vallicellano 18 tit. 398, ac in exemplari Schardei. Græcam præterea versionem invenimus in ms. Vat. Græco 1455, ex quo illam nunc primum in lucem proferimus. Leo his litteris respondet Anatolii epist. 101. In memorato ms. Vallicellano hic titulus præfigitur: *Epistola S. Leonis papæ ad Anatolium, qui S. Flaviano CP. episcopo in exilium destinato (addendum fuerat et in itinere mortuo) in loco ejus ordinatus est*.

d In tabula collect. 5, cap. 91, hæc synopsis legitur: *Ad Anatolium episcopum CP. de ejus ambitu oburgatio, et de Alexandrinæ et Antiochenæ sedis antiquis us honoræ prælato*. In collectione Hispanica sic: *Ubi in primis eundem episcopum de fide in Chalcedonensi concilio laudat; deinde arguit quod contra Nicænam synodum Alexandrinam atque Antiochenam Ecclesias sibi subdere voluisset*.

e Ex Græco: *Dilectissimo fratri Anatolio archiepiscopo CP. Leo archiepiscopus Romæ*.

f Vindebon. collect. 5, et Vallicell. ignorant *evan-*

vetere (Ecclesi. xviii, 30): multis mundi hujus illecebris, multis vanitatibus resistendum est, ut veræ continentiæ obtineatur integritas: cujus prima est labes superbia, initium transgressionis, et origo peccati. Quoniam mens potentiæ avida nec abstinere novit vetitis, nec gaudere concessis; dum inordinato pravoque **1161** progressu, impunitarum transgressionum augentur excessus, et crebrescunt culpæ, quæ toleratæ sunt studio fidei reparandæ et amore concordiaæ.

CAP. II. — Post illa itaque ordinationis tuæ ^a non inculcata principia, post consecrationem Antiocheni episcopi, quam tibi met contra canonicam regulam ^b vindicasti, doleo etiam in hoc dilectionem tuam esse prolapsam, ut sacratissimas Nicænorum canonum constitutiones conareris infringere; tamquam opportune se tibi hoc tempore obtulerit, ^c quo secundi honoris privilegium sedes Alexandrina perdidit, et Antiochena Ecclesia proprietatem tertiæ dignitatis amiserit: ut his locis juri tuo subditis, omnes metropolitani episcopi proprio honore priventur. Quibus inauditis et numquam ante tentatis ita ^d præveniris, excessibus, ut sanctam synodum, ad extinguendam solum hæresim, et ad confirmationem fidei catholicæ studio Christianissimi principis congregatam, in occasionem ambitus trabas, et ut conniventiam suam tibi ^e dedat, impellas: tamquam refutari nequeat quod illicite voluerit multitudine, et illa Nicænorum canonum Spiritum ^f vere sanctum **1163** ordinata conditio in aliqua cuiquam sit parte solubilis. Nulla sibi met de multiplicatione congregationis synodalia concilia blandiantur, neque trecentis illis decem atque octo episcopis quantumlibet copiosior numerus sacerdotum vel comparare se audeat, vel præferre; cum tanto divinitus privilegio Nicæna sit synodus consecrata, ut sive per pauciores, sive per plures ecclesiastica judicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit vacuum, quidquid ab illorum fuerit constitutione diversum.

CAP. III. — Nimis ergo hæc improba, nimis sunt prava, quæ sacratissimis canonibus inveniuntur esse contraria. In totius Ecclesiæ perturbationem superba hæc tendit elatio, quæ ita abuti voluit concilio syno-

^a Principia non inculcata dicuntur ob ordinatorem Dioscorum, qui S. Flavianum deposuerat et Eutychem receperat. Vide plura apud Quesn. not. 1.

^b Anatolius scilicet ordinaverat Maximum in Antiochena sede, quæ cum ad Constantinopolitanum episcopum non pertineret, ordinatio ejusmodi canonicæ regulæ adversabatur. Regulæ autem canonicæ nomine sive intelligantur canones Nicæni, qui sua quibusvis provinciis privilegia servari jubent, sive alii quicumque canones, aut consuetudo Ecclesiæ, de qua Quesnellus nota 2, parum refert. Paulo post loco prolapsam Vindebon. collect. 5 et Vallicell., progressam. Dein idem Vallicell., conaris, forte, coneris.

^c Vindobon. Hisp., cum secundum honoris privilegium. Vat. Hisp. et alius Vat. collect. 11, quo suum honoris privilegium. Vat. Isid., quo suum secundi honoris privilegium.

^d Ratisp., prævenires. Mss. Vat. Hisp. et Isid., Græca versione suffragante, prævenisti.

Editi Leonis et Sichardus cum mss. collect. 5 et

Α ἐπιθυμίας τὰς σὰς ἀπὸ τῆς σῆς προαφροσύνης κἀνε, τῆς πολλοῖς τούτου τοῦ κόσμου δελεάσμασι, καὶ τῇ πολλῇ ματαιότητι ἀντιθῆναι χρὰ ὥστε τῆς ἀληθοῦς ἐγκρατείας τὴν καθαρότητα κατασχέθῃαι, ἥστινος πρῶτός ἐστι ἀδελφός ὑπεροψία, ἀρχὴ τῆς μεταβάσεως, καὶ ἀρχηγία τῶν ἁμαρτημάτων. **1162** Ἐπειδὴ ¹ δὲ ἐπιθυμητικὴ τῆς δυναστείας τυγχάνουσα οὔτε ἀποσχέσθαι ἔγνω τῶν κεκωλυμένων, οὔτε χαιρεῖν τοῖς συγκεχωρημένοις, ² τῇ ἀκολούθῳ καὶ φαύλῃ προκοπῇ τῶν ἀτιμωρῶτων παραβάσεων αὐξάνται αἱ ὁδοί, καὶ στυγνάζουσαι αἱ ἁμαρτίαι, αἰτίνες ἐβαστάχθησαν ἔρωτι τοῦ ἀνανεωθῆναι τὴν πίστιν, καὶ τὴν ὁμόνοιαν. Μετ' ἐκεῖνα τοίνυν τὰ ἐπὶ τῇ σῇ χειροτονίᾳ ἁμαρτημένα προοίμια, μετὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ Ἀντιοχείας ἐπισκόπου, ἤντικα ἑαυτῷ παρὰ τοὺς κανονικοὺς θεσμοὺς ἐξεδίκησας, πάσχω, καὶ εἰς τοῦτο τὴν σὴν

Β ἀγάπην ἐξολισθήσαι, ὥστε τὰς θείας διατυπώσεις τῶν ἐν Νικαίᾳ κανόνων ἐπιχειρεῖν σε παραλύειν καθάπερ ἐπιτηδείου σοι προσεσχέθῃτος καιροῦ, ³ ὅπως τῆς δευτέρας τιμῆς τὸ προοίμιον ὁ ἀλεξανδρίων θρόνος, καὶ ἡ ἀντιοχείων ἐκκλησία τὴν κυριότητα τῆς τρίτης ⁴ ἀπωλείαι ἀξίας ὥστε τούτων τῶν τόπων τῷ σῷ δικαίῳ ὑπαχθέντων πάντας τοὺς μητροπολίτας ἐπισκόπους τῆς ἰδίας τιμῆς στέρηθῆναι ἄτινα μίτε ἀκουσθέντα, μίτε ἐπιχειρηθέντα ποτὲ οὕτω προσέλαβες τῇ παραβάσει, ὥστε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τὴν εἰς τὸ ἐποσθέσαι μόνον τὴν αἵρεσιν, καὶ βεβαιῶσαι τὴν καθολικὴν πίστιν σπουδῇ τοῦ χριστιανικωτάτου βασιλέως συναθροισθεῖσαν εἰς ἀφορμὴν ἀμβιτιόνος ἐκλυθῆναι παρὰ σοῦ, καὶ εἰς συνδυάσαι σοι ἀπαγοσθῆναι καθάπερ οὗ δυναμένῳ ἀνατραπῆναι τοῦ παρανομῶς δόξαν πολλοῖς ἄλλὰ κἀκεῖνη ἢ τῶν ἐν Νικαίᾳ κωνοισθέντων κανόνων διὰ τοῦ ἁγίου **1164** ἀλθῶς πνεύματος διατύπωσης ἐν τινὶ μέρει τισὶν εἶη ἀναλυτεῖα μαδαμῶς ⁵ ἑαυτῷ ἐκ τοῦ συνηγμένου πλήθους συνοδικῶν συνείδρων ἀπατήσῃ, μήτε τῶν τριακοσίων δεκαοκτῶ ἐπισκόπων ὅσος δῆποτε ἀριθμὸς ἱερῶν ἢ συγκρίναι ἑαυτῶν ⁶ τολμήσαι, ἢ προκρίναι ὅποτε τοσαύτῃ θεοῦ χάριτι ἢ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος συνηθροίσθη, ὥστε εἴτε δι' ἱλασσόνων, εἴτε διὰ πλειόνων ἐκκλησιαστικῶν συγκροτηθεῖν δικαστήριον, πάσης στειρεῖσθαι αὐθεντίας πᾶν ὅτι ἂν τυπωθεῖ τῇ ἐκείνων διατυπώσει ἐναντιούμενον. Ἄγαν τοίνυν ἀναιδῆ, ἄγαν φαῦλα τυγχάνει τὰ τοῖς θείοις κανόσι ἐναντιούμενα εἰς τάραχον πάσης ἐκκλησίας ἢ παρούσα τείνει ὑπεροψία, ἥτις οὕτως ἀποχρήσασθαι ἠέλησε τῇ συνόδῳ,

D 24 det. Prætulimus lectionem vulgatam Concilior. quæ est in Ratisp., in utrisque Hisp., in Vat. Isid. et in mss. collect. 11 ac 21. Paulo ante pro *coniventiam* in Ratisp. et Grim. aliisque nonnullis codd. *cohibentiam*; Vallicell. et apud Facundum, *cohibentiam*. Paulo post duo mss. Vat. collect. 21, *voluit* pro *volverit*.

¹ Vat. collect. 11, omittit *vere*. Post pauca pro *cuiquam* editi antiqui cum quinque nostris codd. *habent unquam*. At potiores libri utriusque Vindebon., Vallicell., Ratisp., Grim. et mss. collect. 24, cum Quesnello et Sichardo *cuiquam*. Dein pro *solubilis* utriusque Hisp. Vat., Isid. et Barb. *resolubilis*.

² Hanc particulam, utpote redundantem, *dele*; deinde supple *h*, aut quid hujusmodi.

³ Deest hic aliquid, *outa* ὄταν, aut quid simile.

⁴ Forte, ὅπερ.

⁵ Forte, ἀπολείσει.

⁶ Leg., ἑαυτῷ.

⁷ Forte, τολμήσῃ.

dali, ut fratres in hdei tantummodo ^a negotio convocatos, et ^b definitione ejus causæ, quæ erat curanda, perfunctos, ad consentiendum sibi, aut depravando traduceret, aut terrendo compelleret. Inde enim fratres nostri ab apostolica sede directi, qui vice mea synodo præsidebant, probabiliter atque constanter illicitis ^c ausibus obstiterunt, aperte reclamantes, ne contra instituta Nicæni concilii, præsumptio reprobæ novitatis assurgeret. Nec potest de eorum contradictione dubitari, de quibus in epistola tua etiam ipse conquereris, quod conatibus tuis voluerint obviare. In quo quidem multum illos mihi hæc scribendo commendas, sed tæmetipsum, quod eis parere nolueris, dum illicita moliris, accusas, superflue non concedenda ^d appetens, et insalubriter tibi contraria concupiscens, quæ nullum umquam poterunt nostrum **B** obtinere **1165** consensum. Absit enim a conscientia mea ut tam prava cupiditas meis studiis adjuvetur, ac non potius et meo et omnium qui non alta sapiunt, sed humilibus consentiunt, opere subruatur.

CAP. IV. — Sancti illi et venerabiles Patres, qui in urbe Nicæna, sacrilego Ario cum sua impietate damnato, mansuras usque in finem mundi leges ecclesiasticorum canonum condiderunt, et apud nos et in toto orbe terrarum in suis constitutionibus vivunt; et si quid ^e usquam aliter quam illi statuere præsumitur, sine cunctatione cassatur; ut ^f quæ ad perpetuam utilitatem generaliter instituta sunt, nulla commutatione varientur; nec ad privatum trahantur commodum, quæ ad bonum sunt commune præfixa: et manentibus terminis, quos constituerunt Patres, **C** ^g nemo in jus tendat alienum; sed intra fines proprios atque legitimos, prout quis valuerit in latitudine se charitatis exerceat; cujus satis uberes fructus Constantinopolitanus potest antistes acquirere, si magis humilitatis virtute nitatur, quam si spiritu ambitionis ^h infletur.

CAP. V. — Noli, frater, altum sapere, sed time (*Rom.* xi, 30), et Christianorum principum piissimas aures improbis petitionibus inquietare desiste, quibus certum habeo modestia te magis quam elatione placitum. Persuasioni enim tuæ in nullo penitus suffragatur quorundam episcoporum ante sexaginta

ἄσπε τοὺς ἀδελφούς τοὺς τῆς πίστεως ἐνεκα μόνως ἐνγυλιθόντας, πληρώσαντάς τε ἵππερ τοῦτου ἐνεκα τοῦ μέρους φροντισθῆναι ὄφειλεν, εἰς τὸ συναίνεσαι ¹ ἐαυτῆς τῇ ἀπάτῃ ὑπάγειν, ἢ φόβῳ συναίλασαι. Ἐντεῦθεν γὰρ οἱ ἀδελφοὶ οἱ ἡμέτεροι παρὰ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ἀποσταλθέντες, αἰτίως ἐν τῇ συνόδῳ ἑποποιήρουν ἰμοί, εὐδοκίμως, καὶ γενναίως τοῖς παρανόμοις τολμήμασι ἀντίστασαν, φανερώς βοῶντες, μὴ τις κατὰ τῶν ἐν Νικαίᾳ κανόνων ἐπιχειρήσῃς ἀναιδῆς ἐξανασταίῃ· ἀλλ' οὐδὲ ἀμφιβάλλεται ἀντιθῆναι αὐτούς, ὁστισι καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ἐαυτοῦ γράμμασι μέμῃ. ὅτι δὴ ταῖς σαῖς ἐπιχειρήσεσιν ἠθίησαν ἀντιθῆναι. Καὶ ἰμοὶ μὲν ὄν πάνν αὐτούς ταῦτα γράφων παρατίθῃς· αὐτοῦ δὲ, ὅτι περ αὐτοῖς πειθαρχῆσαι οὐκ ἠέσχου παράνομα ἐπιχειρῶν. καταγορεῖς, περιττῶς τὰ ἀσυγχώρητα ἀρπάξων, ² ἀθέσμως ἐπιθυμῶν ἐκείνων, ἅτινα οὐδὲμῖα ἀπάτῃ δυνήσονται ἡμῶν ἐχθρῶν σύνοισιν.

1166 Ἀπίστῳ γὰρ τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως, ὥστε τὴν οὕτως φαύλην ἐπιθυμίαν ἡμῶς σπουδαῖς βοηθηθῆναι, καὶ οὐχὶ μᾶλλον καὶ ἰμοῦ, καὶ πάντων τῶν ³ μεγάλα φρονούντων, ἀλλὰ ταπεινῶν, σπουδῇ καταχωσθῆναι. Οἱ ἄγιοι ἐκείνοι, καὶ σπειτοὶ πατέρες, οἵτινες ἐν τῇ Νικαίῳ πόλει τοῦ ἱεροσύλου Ἀρίου μετὰ τῆς ἰδίας δυσσεβείας κατακρηθέντος νόμου δαιμονιζόντος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔθεντο κανόνων, καὶ παρ' ἡμῶν, καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ ταῖς ἰδίαις διατάξεσι ζῶσι, καὶ εἴ τι ποτὲ ἄλλως, ἢ περ αὐτοὶ ἐτύπωσαν, ἐπιχειρηθῆι, ἄνευ ἀμφιβολίας καταργεῖται, ⁴ καὶ ὅπως μηδεμῖα ἰναλλαγῇ παραβαθεῖν τὰ εἰς δεινικῆ ⁵ χρησιμώτατα γενικῶς τυπωθέντα· μέτε εἰς ἰδικὸν ἐκασθεῖν δίκαιον, ἅτινα εἰς κοινὴν λυσιτελίαν τετύπωται· μενόντων τε τῶν ὄρων, οὓς ἐπέταστο οἱ πατέρες, μηδεὶς κατὰ δικαίου ἀλλοτριῶν εἶθοι· ἀλλ' ἐντὸς εἰσίων καὶ νομιμῶν ὄρων, καθῶς ἐν ἑκάστοις ἰσχύση, εἰς πλάτος ἀγάπης ἐαυτῶν ἐκγυμνάσει, ἥς τιως εὐθαλεῖς καρποὺς ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος δύναται πορῖσασθαι, εἰ μᾶλλον τῆς ταπεινοφροσύνης ἀρετῆ σπουδάσει, ἢ περ τῷ τῆς ἀμβιτίστος πνεύματι φουσηθῆι. Μὴ βούλου δὲ ἀδελφῆ ὑπερογα φρονεῖν, ἀλλ' εὐλαβοῦ. καὶ τὰς τῶν χριστιανῶν βασιλέων εὐσεβεῖς ἀποκῆς ἀναιδῆσιν αἰτήσεσιν παρενοχλεῖν ἀπόσχου, ὁστισιν ὁμολογουμένως ἐπίσταμεν ἐπιεικῆ σε μᾶλλον ἢ ὑπεροφία ἀρέσοντα· τῇ γὰρ γνώμῃ τῇ σῇ κατ' οὐδὲν συμβάλλεται ἢ παρά τινων ἐπισκόπων πρὸ ἐξήκοντα, ὡς φῆς, ἐναυτῶν γενομένη συγγραφή, καὶ οὐδέποτε παρὰ τῶν προηγουμένων

^a Vat. collect. 24 et Sichardus, negotium.

^b Cod. Grim. apud Quesn. not. 3, definitione ejus causæ curanda perfunctos. Apud Pelagium in epistola ad Heliam et alios Istræ episcopos, Definitionis ejus causa quæ erat curanda, pertractos. Omnes nostri decern et septem variarum collectionum codices vulgarem lectionem præferunt, quam etiam Quesnellus in aliis suis codicibus reperit. Hic locus in Sichardi exemplo omittitur. Mox Vindebon. Hisp. delet sibi.

^c Ratisp. omittit ausibus. Et paulo post idem codex cum mss. Vindebon. collect. 5 et Vallicell. habet, contra statuta Nicæna. Mss. collect. 24 cum Sichardo, contra instituta Nicæna. Vindebon. Hisp., contra instituta Nicæne, corrupte pro Nicæna; quæ forte veteri lectio.

^d Cod. Grim., appetis, et insalubre contraria concupiscis. Sex nostri codd. cum Græco textu similiter

D omittunt tibi.

^e Alias, unquam.

^f 25, qu. 1, Quæ ad perpetuum.

^g Vat. collect. 24, Nemo invadat alienum. Apud Sichardum et Merlinum similiter; solum pro nemo habent non. Vat. Hisp., nemo damnet alienum. In Vat. Isid. utraque lectio jungitur sic: Nemo in jus tendat, atque damnet alienum.

^h Vindebon. Hisp., impletur. Emendatum in Vat. Hisp. ac Isid., impletur.

¹ Leg., ἐαυτῆ.

² Leg., καὶ ἀθέσμως.

³ Leg., συναίνεσιν.

⁴ Supple οὐ.

⁵ Hæc conjunctio superflua, ideoque eliminanda,

⁶ Leg., χρησιμώτατα.

(ut a *factas*) annos facta conscriptio ^b numquam-
que a *prædecessoribus* tuis ad apostolicæ aedis **1167**
transmissa notitiam, cui ab initio sul caducæ, du-
dumque collapsæ sera nunc et inutilia subijcere ^c ful-
cimenta voluisti, eliciendo a fratribus speciem con-
sensionis, quam tibi in suam injuriam verecundia sa-
ligata præberet. Memento quid Dominus ei qui unum
de pusillis ^d scandalizaverit comminetur (*Matth.* xviii,
6; *Marc.* ix, 41), et sapienter intellige quale sit Dei
judicium subiturus, qui tot Ecclesiis, tot sacerdoti-
bus scandalum inferre non metuit. Fateor enim ita
me dilectione universæ fraternitatis obstringi, ut ne-
mini prorsus in his quæ contra se poscit assentiar,
possisque evidenter agnoscere me dilectioni tuæ be-
nevolo animo contraire, ut santore consilio ab uni-
versalis te Ecclesiæ perturbatione contineas. Non
convellantur provincialium jura ^e primatum, nec
privilegiis antiquitus institutis metropolitani frau-
dentur antisites. Nihil Alexandrinæ sedi ejus, quam
per sanctum Marcum evangelistam beati Petri disci-
pulum meruit, pereat dignitatis; nec Dioscoro impie-
tatis suæ pertinacia corrueute, splendor tantæ Ec-
clesiæ tenebris obscuratur alienis. Antiochena quo-
que Ecclesia, in qua primum prædicante beato apo-
stolo Petro, ^f Christianum nomen exortum est, in
paternæ constitutionis ordine perseveret, et in gradu
tertio collocata numquam ^g se fiat inferior. Aliud
enim sunt sedes, **1169** aliud præsidentes; et mag-
nis unicuique honor est integritas sua. Quæ cum
in quibuslibet locis propria ornamenta non perdat,
quanto magis in Constantinopolitanæ urbis magnifi-
centia potest esse gloriosa, si per observantiam tuam,
^h et defensionem paterni canones, et exemplum pro-
bitatis multi habeant sacerdotes?

^a Anatolius in epist. 101, cap. 4, *per sexaginta*,
inquit, *et septuaginta annos*. Verius Lucentius aposto-
licæ sedis legatus act. 16 concil. Chalcedon. octo-
ginta annos recensuit: *Accedit ad cumulum*, inquit,
quod trecentorum decem et octo constitutionibus post-
positis, centum quinquaginta, qui in synodicis canoni-
bus non habentur, mentionem tantum fecisse noscuntur,
quæ dicunt ante octoginta prope annos constituta fuisse.

^b Mira in hoc textu codicum varietas. Ratisp., *nec*
umquam a prædecessoribus tuis ad apostolicæ sedis
missa notitia. Vindebon. Hisp., *nec umquam quoniam*
a prædecessoribus tuis ad apostolica sede transmissa
notitia. Vat. Hisp. et Isid., *nec umquam jam* (pro
quoniam) ... *ad apostolicam sedem transmissa notitia*.
Cod. Grim. corrupte apud Quesn. not. 4, *cum quam*
a prædecessoribus, etc. Thuan. unus, *cum quando a*
prædecessoribus tuis audieris ad apostolicam dudumque
sedem. Duo alii Thuanei ultima verba sic efferunt,
ad apostolicam sedem transmissa notitia. Vindebon.
collect. 5, *ne cum quando a prædecessoribus*, etc., ut
in textu. Duo collect. 21, *cum quadam a prædecesso-*
ribus tuis ad apostolicam sedem transmissa notitia. Se-
quentia tamen contextus verba editam lectionem aliis
codicibus, præsertim Vallicellano et Græca versione,
approbatam confirmant: *Caduca enim, dudumque col-*
lapsa conscriptio, Constantinopolitanorum Patrum pro
sede CP. decretum intelligitur, quod quidem Romanæ
sedi ante hoc tempus ignotum fuisse alibi ostendemus.

^c Utrique Hisp., *merita*. et Sichardus cum antiquis
Leonis editionibus, *solenta*. Post pauca pro tibi, Vat.
Hisp. et Isid. cum Ratisp., *sibi*.

^d Vindebon. Hisp. addit *illis*,

σε, εις γνώσιν του ἀποστολικου θρόνου περιφθίσα, ἦντι τῆν
1168 ἀρχὴν ἀνυποστάτω καὶ ὀλοσθηρᾷ τυγχανούσῃ
βραδίως νῦν καὶ ἀχρίστως ὑποβαλεῖν ἠβουλήθησθε στη-
ρίγματα, παρὰ τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν σχῆμα συνακίσεως,
ἦντινά σοι εἰς ἴσιν ὑβριν τὴν ¹ σχυλθεῖσαν αἰδῶ παρ-
εσχπένει ² γνώσκει. Μνήσθητι τί ὁ Δεσπότης τῶ ἐνα
τῶν μικρῶν τούτων σκανδαλίζοντι ἀπειλεῖ, καὶ συνειτῶς
νόησον ὁποῖον εἶη τοῦ Θεοῦ δικαστήριον ὑπισσελευσῶ-
μενος ὁ τοσαύταις ἐκκλησίαις, τοσοῦτοις ἱερεῦσι σκάνδα-
λον ἐμβαλεῖν μὴ φοβηθῆις. Ὁμολογῶ γὰρ ἡμαυτὸν οὕτως τῇ
ἀγάπῃ πάσης τῆς ἀδελφότητος συνέχεσθαι, ὥστε μηδεὶ
πάντη αὐτῶν ἐν τούτοις, ἅπερ καθ' ἑαυτῶν αἰτούσι, συν-
τιθεσθαι. Δυνήση δὲ σαφέστερα γῶναί ἐμὲ τῇ σῇ ἀγάπῃ
καλοτελεῖ ψυχῇ ἀντιβαίνειν, ὅπως ἂν ὑγμῖ λογισμῶ ἀπὸ
πάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραχῆς σεαυτὸν ἐπίσχῃ.
B μὴ παρασπαθῆνι τῶν ἐπαρχιωτῶν τὰ δίκαια· μήτε τῶν
ἀρχῆθεν τετυπωμένων προνομίων οἱ μητροπολίται ἀπο-
στερηθῆεν ἐπίσκοποι ⁴ μηδὲ που Ἀλεξανδρίων θρόνου
τῆς τιμῆς, ἧς τινοσ διὰ τοῦ ἀγίου Μάρκου τοῦ εὐαγγε-
λιστοῦ τοῦ μαθητοῦ τοῦ ἀγίου Πέτρου ἠξιώθη, παραπό-
ληται· μήτε διὰ Διόσκορον διὰ τὴν ἰταμότητα τῆς ἰδίας
δυσσεθείας πεσόντα, τὸ φῶς τῆς τοσαύτης Ἐκκλησίας
σκότω ἄλλοτριῶ ἀμαυρωθῆις. καὶ ἡ Ἀντιοχείων ὁμοίως
Ἐκκλησία, ἐν ἧ τὸ πρῶτον διδάσκοντος τοῦ μακαριω-
τάτου ἀποστόλου Πέτρου τὸ ⁵ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἤρξατο,
ἐν τῇ τῶν πατέρων διατυπώσει παραμέντω, καὶ ἐν τῷ
τρίτῳ βαθμῷ ἰδρυνθῆιςα μήποτε ⁶ ἑαυτοῖς γίνεταί
1170 ἐλάσσων· ἄλλο γὰρ ἐστὶ θρόνος, καὶ ἄλλο
προκαθεδρία, καὶ μεγάλη ἐκάστου τιμῆ ἐστὶν ἡ ἰδία
καθαρότης, ἧτις ὅποτε ἐν οἷοις δῆποτε τόποισ τὸν ἴδιον
C τόπον οὐκ ἀπόλλυσι. πόσω μᾶλλον ἐν τῇ Κωνσταντινου-
πολιτῶν πόλει ἐπιδοξοσ δύναται εἶναί ⁸ ἡ μεγαλειότησ.
⁹ ἡ διὰ τῆς σῆς παραφυλακῆς, καὶ ἐκδικήσεως οἷτε πα-
τρικοὶ κανόνες, καὶ πολλοὶ ἱερεῖς ὑπόδειγμα ¹⁰ ἔχομεν

^e Sic omnes codices, excepto Sichardiano, in quo
primatum.

^f Vindebon. collect. 5 et Vallicell., *Christianorum*,
forte melius. Respicitur illud Actuum cap. xi, ἡ **26**,
ut cognominaremur primum Antiochiæ discipuli Chri-
stiani; ubi tamen id non Petro, sed Paulo ac Bar-
nabæ prædicantibus tribuitur. Idem vero S. pontifex
mentem suam satis explicavit serm. 82, c. 5, ubi de
Petro, qui Antiochenam sedem instituit, *Jam Antio-*
chenam, inquit, Ecclesiam, ubi primum Christiani nomi-
ninis dignitas est orta, fundaveras.

^g Vat. Hisp. et Isid. delent se. Mox Ratisp., *infr-*
mior pro inferior.

^h Cod. Grim. apud Quesn. not. 6, et mss. collect.
24, cum editis Concil., *et defensionem paterni canonis*
D *exemplum probitatis multi habeant sacerdotes*. Prælu-
limus aliorum codicum et editorum lectionem, qua
significari

¹ Leg., ἴν, vel σπῆν.

² Leg., σκυλθεῖσαν.

³ Forte, γνώσκειται.

⁴ Leg., μηδὲ τι τοῦ, etc.

⁵ Forte, τῶν Χριστιανῶν.

⁶ Leg., ἑαυτῆς.

⁷ Hæc quidem ab interprete, sed minus bene. Vide
Leonis textum.

⁸ Et hoc perperam; vertere debuerat, ἐν τῇ Κων-
σταντινουπολιτῶν πόλει ὡς μεγαλειότητι ἐπιδοξοσ δύναται
εἶναί.

⁹ Leg., εἰ.

¹⁰ Forte, ἔχομεν.

CAP. VI. — Hæc tibi scribens, frater, in Domino hortor ac moneo ut, deposito ambitionis desiderio, spiritu potius ferveas charitatis, ejusque virtutibus, secundum doctrinam apostolicam, proficenter orneris. Est enim *patiens et benigna, et non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt* (I Cor. XIII, 4). Unde si charitas non querit propria, quantum peccat, qui concupiscit aliena? A quibus volo ut te prorsus abstineas, memorque sis ejus sententiæ quæ dicit: *Tene^a quod habes, ne alius accipiat coronam tuam* (Apoc. III, 11). Nam si inconcessa quæsieris, ipse^b te tuo opere atque judicio universalis Ecclesiæ pace privabis. Frater autem et coepiscopus noster Lucianus, et filius noster Basilius diaconus, quantum in ipsis fuit, studiose his^c quæ injunxeras affuere; sed actioni eorum justitia negavit effectum. Data^d undecimo kalendas Junii, Herculano viro clarissimo consule.

1171 EPISTOLA • CVII.

AD JULIANUM COENSEM EPISCOPUM.

SYNOPSIS. — I. Nicæni concilii auctoritas quanti faciendæ sit. — II. Julianum arguit quod Anatolio CP. faveat. — III. Contra universalis Ecclesiæ statum, sine reatu utriusque ipsorum, nec sibi licere quidquam concedere, nec ei obtinere.

LEO papa JULIANO Coensi episcopo.

Cum frequentibus experimentis probaverit dilectio tua quam constanti fixoque proposito^b sanctorum Nicænorum canonum statuta custodiam, dissolvi omnes ecclesiasticas regulas æstimas, si quidquam ex illa sacrosancta Patrum constitutione violetr, miror talia te per fratrem et coepiscopum nostrum Lucianum 1172 dirigere scripta potuisse, quibus in tantum pro appetitu novæⁱ transgressionis intervenis, ut tibi putes aliquid speciale præstandum, si his^j quæ illicite concupiscuntur annuero. Quantumlibet autem te affectione complectar, nullo tamen modo poteris obtinere ut me in excidium ecclesiastici

significari videtur per Anatolii observantiam fore ut et paterni canones, id est Nicæni, defensionem, et multi sacerdotes probitatis exemplum habeant. Græca etiam interpretatio paterni canones exhibet.

^a Mss. collect. 24 et Sichardus, quod tenes.

^b Ibidem codd. delent te. Et dein, privaberis.

^c Vindebon. Hisp. cum quinque aliis codd. et antiquiores editiones, quæ eis injunxeras.

^d Solus cod. Vindebon. collect. 5, XII kal., ut similiter solus eandem diem signavit in epist. 104.

^e Alias 81. Quæ autem antea 107 erat, nunc 136. Scripta 22 Maii an. 452.

^f Gerardus Vossius in calce operum S. Gregorii Thaumaturgi Moguntia an. 1604, primus hanc epistolam edidit et ms. libro cardinalis Sirleti, quem ex aliarum epistolarum exinde editarum complexu colligimus fuisse codicem collect. 23, qualis est Vat. Ottob. 297. Quesnellus eandem invenit in Grimani-co; nos præter laudatum Vaticanum etiam in Ratisponensi.

^g Quesnellus hanc integram et veram lectionem ex ms. Grimaniico eruit, eamque nos pariter in Ratisp. ac in Vat. Ottob. reperimus. Anteriores vero editiones post Vossium, omissis quatuor primis vocibus, et duabus aliis non ignorat insertis, sic inchoabant: *Dilectio tua non ignorat quam constanti, etc.* Cod. ta-

ἀγαθότατος ταῦτά σοι γράφω, ἀδελφε, ἐν τῷ Δεσπότη ἡμῶν προτροπέμενος, καὶ ὑπομνησκῶ, ὅπως ἀφέμενος τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἀμειβίτου, πενίματι μᾶλλον ζήσῃς διαθήσῃς, καὶ ταῖς ἀρεταῖς ταύτης κατὰ τὴν διδασκαλίαν τὴν ἀποστολικὴν λυσιτελῶς κοσμηθῆῃς· ἔστιν ἀνεξίκακος, καὶ καλοθελῆς, καὶ οὐκ ἐριστικῆ, οὐδὲ πράττει μάτην, οὐδὲ ὀγκύεται, οὐδὲ ἀμειβιτινοῦει· οὐδὲ ζητεῖ, ἀπερ' ἑαυτῆς ἰδιότης. Ὅθεν ἡ ἀγάπη οὐ ζητεῖ τὰ ἴδια. πόσον ἀμαρτάνει ὁ ἐπιθυμῶν τῶν ἀλλοτρῶν; ὠνθῆλα πάντων ἡ ἀποσχῆς, καὶ ἔχεις κατὰ νοῦν ταύτην τὴν γνώμην, ἥτις προαγορεύει, κάτεχε ὅπερ ἔχεις, μὴ ἄλλος δέξῃται τὸν σου στίφανον. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ συνηχωρημένα ζητήσῃς, αὐτὸς σιαυτὸν τῷ σῷ ἔργῳ, καὶ τῇ σῇ κρίσει τῆς εἰρήνης πάσης τῆς ἐκκλησίας ἀποστερήσῃς. Ὁ ἀδελφὸς καὶ συνεπίσκοπος ἡμῶν Δουκιανὸς, καὶ ὁ ἐμὸς νιδὸς ὁ διάκονος Βασίλειος, πόσον τὸ κατ' αὐτοὺς, σπουδαιότατα τὰ ἐγχειρισθέντα διάνυσαν, ἀλλὰ τῇ πράξει αὐτῶν τὸ ἔργον τὸ δίκαιον ἠρνήσατο. Ἐδόθη πρὸ ἑνδεκα καλασδῶν Ἰουνίου ὑπατιεῖς Ἐρκαυλάνου τοῦ λαμπροτάτου.

status, vel suadendo impellas, vel supplicando traducas. Frater enim et coepiscopus noster Anatolius, si divina beneficia et mei favoris assensum sapienter intelligit, satis illi^k sufficit obtinuisse quod summus antistes de honore episcopatus sui gratias Deo referat, et se ab illicitorum cupiditate contineat; et quicumque illum specialiter diligunt, tali eum debent confirmare consilio; ut impossibilia omnino non quærat, et sibi talia concupiscendo non noceat: quia^l nullis apud me patrocinii ita poterit adjuvari, ut his quæ postulat, calcata Patrum constitutione, consentiam. Rescribens itaque ad epistolam tuam, pro ea qua diligo affectione, te moneo ut major apud te sit universalis Ecclesiæ status, saluberrima olim et vera ordinatione munitus, quam^m ut in cujusquam gratiam ea a me velis postulare, quæ sine reatu utriusque nostrum, nec mihi concedere, nec tibi liceat obtinere. Dat. XI kalend. Junias, Herculano viro clarissimo consule.

men Vossii Otoboniano similis veram lectionem prætulisse credimus. Sed cum ille legisset quem pro cum, quatuor prius voces titulo adjecit sic: *Leo papa Juliano episcopo, quem frequentibus experimentis probaverat*; et inchoans epistolam a verbis *Dilectio tua*, ut sensum perficeret addidit *non ignorat*. Posteriores autem editores deleverunt tituli verba, quem frequentibus experimentis probaverat.

^h Ratisp., sacrorum.

ⁱ Editi antiqui ex cod. Sirleti, *litterarum gressionis*, in textu, et in margine, Al., *transgressionis*, quam lectionem Quesnellus ex Grimani. inseruit, et nos cum Ratispon. retinimus. Vat. Ottob. lectionem codicis Sirleti præfert, adeo hic ejusdem collectionis fuit.

^j In isdem editionibus antiquis, qui illicite concupiscunt. Grim., Ratisp. et Vat. Ottob. ut in textu; et solum duæ voces in cod. Vat. Ottob. simili ms. card. Sirleti abbreviatæ q et concupiscunt errandi occasionem dedisse videntur.

^k Vulg. antiqui, *suffecerit*. Vat. Ottob., *sufficeret*.

^l Cod. Sirleti et Vat. Ottob. cum antiquis editis, *nullus*.

^m Ratisp. omittit *ut et a me*; addit autem *ea*, quam vocem inserendam credidimus.

ⁿ Leg., *et*.

^o Lege potius, τὰ μὴ.

1173 EPISTOLA ^a CVIII.^b AD THEODORUM FOROJULIENSEM EPISCOPIUM.

SYNOPSIS. — I. *Unumquemque episcopum ad metropolitanum in dubiis recurrere debere.* — II. *Duplex esse peccati remedium; et quis reconciliationis ordo esse debeat.* — III. *Pœnitentem, qui ante reconciliationem decedit, reconciliari post mortem non posse.* — IV. *Nemini in extremis posito et reconciliationem petenti eam esse denegandam.* — V. *Quam periculose in suam pœnitentia reservatur. Nemini per signa poscenti negandam esse, observatis circa apostatas canonici regulis.* — VI. *Ut cum metropolitano responsa ad consultationem communicet.*

^d LEO EPISCOPIUS THEODORO FOROJULIENSI EPISCOPO.

CAP. I. — Sollicitudinis quidem tuæ ^e hic ordo esse debuerat, ut cum metropolitano tuo primitus ^f de eo quod quærendum esse videbatur conferres, ac si id quod ignorabat dilectio tua ^g etiam ipse nesciret, **B** instrui vos pariter ^h posceretis: quia in causis quæ ad generalem observantiam pertinent ⁱ omnium Domini sacerdotum, nihil sine primatibus oportet inquiri. **1174** ^j Sed ut quoquomodo instruat ambiguitas consulenti, quid de pœnitentium statu ecclesiastica habeat regula non tacebo.

CAP. II. — ^k Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per pœnitentiæ medicinam spes vitæ reparetur æternæ, ^l ut qui regenerationis dona violassent, proprio se iudicio condemnantes, ad remissionem criminum pervenirent: sic divinæ ^m bonitatis præstitis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri. Mediator enim Dei et hominum homo Christus Jesus hanc præpositis **C**

^a Alias 83. Quæ autem antea 108 erat, nunc 137. Scripta 11 Junii an. 432.

^b Est hæc epistola in mss. collect. 5 et 8. Hisp. Isid., et bis in Vat. 3791 collect. 11, item in codd. collect. 12 et 20 usque ad 24. Præterea in duobus peculiaribus mss. Vat. 4543 et Vat. Reg. 612. In mss. antiquæ collect. 8 nec non in ms. Ottobon. 297 collect. 23 hic titulus legitur: *S. Leonis papæ de pœnitentia ad Theodorum episcopum Galliensem de civitate Foro-Julienſi.*

^c In tabula collect. 5 cap. 70: *Constitutio ad Theodorum episcopum Foro-Julienſem super pœnitentiæ statu.* In collect. Hisp.: *Ut his qui in exitu sunt pœnitentia et communio non negetur.*

^d In mss. collect. 8, *Leo papa Theodoro episcopo Gallo Foro-Julienſi.* Vat. 5845 ejusdem collectionis addit salutem. In ms. Vindebon. collect. 5, *Dilectissimo fratri Theodoro episcopo Foro-Julienſi Leo episcopus.*

^e Vat. Hisp. et Isid., *iste ordo.* Editi ante Quesn. cum Vat. collect. 11, *is ordo.*

^f Duo mss. collect. 21 omittunt de eo. Alias, de hoc. ^g Utrique Hisp. cum Vat. Isid. d. lent etiam. Vallicell. an. 5 collect. 8, *etiam ipse diceret se nescire.*

^h Quesnellus, *posceritis.* Ex sex nostris mss. veterem lectionem, quam contextus exigit, revocavimus.

ⁱ Voces omnium Domini sacerdotum omittunt tres Quesnelli codices, et utrique nostri Hisp. cum aliis quatuor mss. Paulo post, *sine primæ suo* in quatuor mss. collect. 8; forte melius.

^j Vat. collect. 11 utroque diversæ licet originis exemplo: *Sed quomodo instruat ambiguitas consulenti, vel quid, etc.* Sed quoquomodo est in utrisque Hisp. et in Vat. Isid.

^k De Pœnit. dist. 1, *Multiplex*, c. 49.

A Ecclesiæ tradidit potestatem, ut et consentibus ^a actionem pœnitentiæ darent, et eosdem salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum per Januam reconciliationis admitterent. Cui utique operi ^b incessabiliter ipse Salvator intervenit, nec umquam ab his abest quæ ministris suis exsequenda commisit, dicens: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (*Matth. xxviii, 20*): ut si quid per servitum nostram bono ordine et ^c gratulando impletur effectu, non ambigamus per Spiritum sanctum fuisse donatum.

CAP. III. — Si autem aliquis eorum pro quibus Domino supplicamus, quocumque interceptus obstaculo, a munere indulgentiæ præsentis ^d exciderit, et priusquam ad constituta remedia perveniat, temporalem vitam humana conditione finierit, quod manens in corpore ^e non recepit, consequi exutus carne non poterit. Nec necesse est nos eorum qui sic obierint merita actusque discutere, cum Dominus Deus noster, cujus **1175** iudicia nequeunt comprehendi, quod ^f sacerdotale ministerium implere non potuit, suæ justitiæ reservaverit: ita potestatem suam timere volens, ut hic ^g terror omnibus prosit, et quod quibusdam tepidis aut negligentibus accidit, nemo non metuat. Multum enim utile ac necessarium est ut peccatorum reatus ante ultimam diem sacerdotali supplicatione solvatur.

CAP. IV. — ^h His autem qui in tempore necessitatis et in periculi urgentis instantia præsidium pœnitentiæ et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda:

ⁱ Vindebon. collect. 5, Vat. Hisp. et Vercell. collect. 8 cum Merlino collect. 12, *et qui. Mox, donum* in Vat. collect. 11 et in editis ante Quesn.

^m Vat. Hisp. et Isid. cum tribus aliis mss., *voluntatis.*

ⁿ Iidem quinque codices, *pœnitentiæ sanctionem darent.* Id derivare videtur ex arbitraria emendatione lectionis mendosæ Vindebon. Hisp., *agationem pro actionem.* Mox, et eadem salubri sanctificatione in duobus mss. Vat. collect. 21.

^o Vox *incessabiliter* in Vindebon. collect. 5 desideratur. Sirmundus in marg.: *Al., incessanter.* Post pauca, cum in Vindebon. Hisp., desint, *quæ ministris suis exsequenda commisit dicens*, in Vat. Hisp. et Isid. ac tribus aliis inde proficiscentibus, ut sensus persiceretur, scriptum fuit: *Nec umquam ab iis abest, quibus ait: Ecce vobiscum, etc.*

^p Utrique codd. Hisp. Vat. Isid. cum tribus aliis mss. et Sirmundus in margine, *grato impletur affectu;* et mox in iisdem codd. ante verbum *fuisse* additur *nobis.*

^q Alias, *excesserit* in iisdem mss., excepto Vindebon. Hisp. Dein, *perveniret* in utrisque Vindebon. et in aliis ex collect. Hisp. profectis.

^r Antiquiores vulg. cum Vat. collect. 11 primo loco, *non receperit.*

^s Quinque codd., *sacerdotum;* et in quatuor ex his, *implere ministerium non sinit;* in Vindebon. Hisp., *non sinabit.*

^t Quesnellus cum nostro Vindebon. Hisp., *error.* Veterem lectionem ex novem nostris codd. collect. 5, 8, 11, 21 ac Vat. Hisp. et Isid., *revocavimus.*

^u De Pœnit. dist. 1, *Multiplex*, cap. 49; et 26, qu. 6, *His qui tempore*, c. 10.

quia misericordiae Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur veniae moras ^a vera conversio, dicente Spiritu Dei per prophetam : *Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris (Isai xxx, 15, sec. LXX)*. Et alibi : *Die tu iniquitates tuas prior, ut justificeris (Isai. XLIII, 26, sec. LXX)*. Et iterum : *Quia apud Dominum misericordia est, et copiosa apud eum redemptio (Ps. CXXIX, 7)*. In dispensandis itaque Dei donis non debemus esse difficiles, nec accusantium se lacrymas gemitusque negligere, cum ipsam ^b poenitentiae affectionem ex Dei credamus inspiratione conceptam, dicente Apostolo : *Ne forte det illis Deus poenitentiam, ut respiciant a diaboli laqueis, a quo ^c captivi tenentur ad ipsius voluntatem (II Tim. II, 25)*.

CAP. V. — Unde oportet unumquemque ^d Christianum conscientiae suae habere iudicium, ne **1176** converti ad Deum de die in diem differat, nec satisfactionis sibi tempus in fine vitae suae constituat : ^e quia periculose hac se conditione fragilitas et ignorantia humana concludit, ut ad paucorum horarum se reservet incertum ; et cum possit pleniori satisfactione indulgentiam promereri, illius temporis angustias eligat, ^f quo vix inveniat spatium vel confessio poenitentis, vel reconciliatio sacerdotis. ^g Verum, ut dixi, etiam talium necessitati ita auxiliandum est, ^h ut et actio illis poenitentiae, et communionis gratia, si eam, etiam amisso vocis officio, per indicia integri sensus postulant, non negetur. At si ⁱ aliqua vi

^a Vindebon. Hisp. cum aliis quatuor mss. ejusdem originis omittit *vera*. Vat. collect. 11 in utroque exemplari, et Quesnellus in margine, *vera confessio*.

^b Codd. Vat. et Vallicell. collect. 8, *poenitentiae affectionem*. Ms. Vat. collect. 24 cum editis ante Quesn., *ipsam poenitentiam ex Dei*, etc. Caeteri nostri et omnes Quesnelli codd. ut in textu.

^c Vindebon. collect. 5 et Quesn. in marg., *capti*. Mox Vindebon. Hisp., *in ipsius voluntate*. Vat. Hisp. et Isid., *in ipsius voluntatem*.

^d Utrique Hisp. et Vat. Isid. deleunt *Christianum*.

^e Vindebon. Hisp. corrupte : *Quem periculose se ignorantia humana concludit, ut ad paucorum horarum spatium se reservet incertum*. Eandem lectionem receperunt vulgati ante Quesn., omissa tantum primo loco voce *se*. Emendationem a Quesnello inductam nostri codd. collect. 5, 8 et 24, ac Vat. collect. 11 secundo loco approbant.

^f Vindebon. collect. 5 et Vallicell. collect. 8, *in quo*.

^g Vindebon. Hisp., *Ita ergo etiam talium necessitati auxiliandum est*. Vat. collect. 11 primo loco : *Ita ergo necessitatibus talium auxiliandum est*. Vat. Hisp. et Isid. cum duobus collect. 21 : *Ita ergo necessitati auxiliandum est*.

^h Editi ante Quesn., *ut nec actio illis poenitentiae, nec communionis gratia denegetur, si eam etiam omisso ab eis vocis officio, per indicium integri sensus querere comprobentur*. Quod si aliqua, etc. Paulo dissimilis est lectio in utrisque Hisp., in Vat. Isid. et in alio collect. 11 primo loco, nec non in mss. collect. 21. Postrema verba, *per indicium integri sensus querere comprobentur*, leguntur etiam in exemplo Merlini collect. 12 et in Vat. collect. 24. Lectionem textus codd. collect. 8 et Vat. collect. 11 secundo loco praefereunt ; iisdemque accedit Vindebon. collect. 5.

ⁱ Quesn. cum quibusdam mss., *aliqua aegritudine*.

A aegritudinis ita fuerint aggravati, ut quod paulo ante posebant, sub praesentia sacerdotis significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debebunt, ut simul et poenitentiae et reconciliationis beneficium consequantur ; servata tamen regula canonum paternorum circa eorum personas ^j qui in Deum a fide discedendo peccarunt.

CAP. VI. — Haec autem, ^k frater, quae ad interrogationem dilectionis tuae ideo respondi, ne aliquid contrarium sub ignorantiae excusatione ^l gereretur, in metropolitani tui notitiam facies pervenire : ut si qui forte sunt fratrum qui de his antea putaverint ambigendum, per ipsum de omnibus quae ad te scripta sunt instruantur. ^m Data III idus Junii, Herculano viro clarissimo.

1177 EPISTOLA ⁿ CIX.

AD JULIANUM EPI-COPUM COESENSI.

Nunc primum edita e ms. Ratisponensi.

SYNOPSIS. — I. *De Palaestinarum monachorum turbis et violentiis, quibus caelicos exagitabant, ac in Eutychnam haeresim assensum extorquebant, queritur.* — II. *Eos ab imperatore cohibendos, et pertinaces in exilium pellendos.* — III. *Epistolam S. Athanasii ad Epictetum eisdem opponendam mittit.* — IV. *De Juvenali episcopo Hierosolymorum ab eisdem pulso, et de alio ei subrogato.*

LEO papa JULIANO episcopo.

CAP. I. — Gravia sunt, et non parve moerore lugenda, quae ^o falsorum monachorum turbas fraternitas tua perpetrare significat, Eutyche impio per

C Melior visa est lectio antiquiorum editionum, quam vetustiores codd. Vindebon. collect. 5. Vat. et Vallicell. collect. 8 cum Vat. collect. 24 exhibent.

^j Vindebon. Hisp. et duo Vat. collect. 21, *qui in Dominica fide*. Paulo ante in utrisque Hisp. omittitur *paternorum*.

^k Vindebon. collect. 5, *frater charissime*.

^l Codd. collect. 8, *generetur*. Dein *innotescant* pro *instruantur* in Vindebon. Hisp.

^m Vindebon. collect. 5 et exemplum Merlini collect. 12 chronicam notam praetermittunt. Vat. et Vallicell. collect. 8, in *idus Jan.*, ubi *Jan.* pro *Jun.* facile subrepre potuit. Vindebon. Hisp., in *Jul.*, sine notatione iduum. Hunc defectum, ut videtur, correctum fuit ex arbitrio in Vat. Hisp. et Isid. aliisque codd. inde profectis scribendo, in *kal. Jul.* Editi cum Vat. 3791 secundo loco, et alio Vat. collect. 24, *rv idus Junias*. Praetulumus in et *Junias*, cum in his plerique codd. et potiores collectiones convenient. *Kalendas* autem deseruimus eo quod *kalendarum* notatio arbitrio antiqui scriptoris in memoratis codd. ex Hispanica collectione provenientibus suppleta videatur. Post consularem notam in Vat. 3791 secundo loco haec subjunguntur : *Tunc enim plures ad poenitentiam poterunt provocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis. Dat. II nonas Martii*; quae verba ex fine epist. 168 ad Campanos sumpta sunt.

ⁿ Quae antea erat 109, nunc 138. Scripta 25 Nov. 452.

^o De monachis Palaestinis loquitur, qui duce Theodosio statim post Chalcedonensem synodum ad suos reverso Hierosolymis primum, dein in tota Palaestina ingentes turbas excitarunt. Vide imp. Marciani et Pulcheriae Augustae epistolas hac de re scriptas, quae ejusdem synodi gestis subjunguntur, et Evagrius lib. II, c. 5.

deceptorum furorem bellum evangelicis et apostolicis A prædicationibus inferente, retorquendo in ipsius et sociorum ejus exitium; quod ideo differtur per patientiam Dei, ut inimici crucis Christi quantum diabolo famulentur appareat; dum hæretica pravitas antiquum velamen suæ simulationis excedens, intra limites hypocrisis suæ continere se amplius non potest, totumque, quod diu texerat, virus effudit, non solum ^a stylo in discipulos veritatis, sed etiam ^b manu sæviens, ut consensum aut simplicitatis indoctæ, aut trepidæ fidei violenter extorqueat. Sed non ita debent filii lucis filios metuere tenebrarum, ut sani furentibus acquiescant, **1178** aut æstiment hujusmodi hominibus aliquid præstandum esse reverentiæ, qui si perire malunt quam resipiscere, propiciendum est ne impunitate sua latius noceant, et in multorum perniciem, dum diu tolerantur insurgant.

CAP. II. — Non ignoro quid charitatis et gratiæ filii nostris sanctis et veris monachis debeatur, qui professionis suæ modestiam non relinquunt, et quod proposito voverunt, moribus exsequuntur. Superbi autem et inquieti, qui ^c sacerdotum contemptu et injuriis gloriantur, non servi Christi, sed Antichristi milites sunt habendi; maximeque in suis sunt præpositis humiliandi, qui imperitam multitudinem ad defensionem suæ perversitatis instigant. Unde cum clementissimus princeps toto religiosi cordis affectu catholicam diligat fidem; et multum, sicut ubique

pererebuit, rebellium hæreticorum hac offendatur audacia, agendum est apud ipsius clementiam, ut incentores harum seditionum ab insanis congregationibus separentur; nec tantum Eutyches et Dioscorus, sed etiam quicumque studiosius furiosam adjuvant pravitatem, in his constituantur locis, in quibus nullum cum suis sociis blasphemiarum possint habere commercium: forte enim aliquorum simplicitas hac medendi ratione curabitur, et ad incolementiam mentium facilius revocabuntur, si liberiores fuerint ab instigationibus pestilentium magistrorum.

CAP. III. — Ne autem ad confirmandos piorum animos, vel ad hæreticos confundendos necessaria aut deesset, aut lateret instructio, misi ^d epistolam sanctæ memoriæ Athanasii episcopi ad Epictetum episcopum datam, cujus testimoniis sanctæ memoriæ Cyrillus usus est in Ephesina synodo contra Nestorium, quia incarnationem Verbi tam lucide ac diligenter astruxit, ut Nestorium et **1179** Eutychen in illius jam temporis hæreticis debellarit. Audeant hunc tantæ auctoritatis virum Eutychis et Dioscori sectatores aut imperitiæ, aut pravitatis arguere, qui ^e prædicationem nostram a doctrina atque intelligentia Patrum jactitant deviare. Prodesse autem debet confirmandis sensibus omnium Domini sacerdotum, quos hæretici olim in auctoribus suis præciti atque damnati, apertius jam cœperunt dogma suæ impietatis astruere, ne latente intra silentium sensu dubitabile videretur an vere in ipsis et ^f triplex Apollinaris error, et in-

^a Marcianus imperator in epistola ad synodum Palæstinam tom. IV Concil. pag. 1823 edit. Venet. de Theodosio turbarum auctore ait: *Quasdam excogitavit et composuit litteras, quas solus poterat fingere diabolus; ac per eas sanctiam, quæ Chalcedone habita est, synodum calumniari non desistit.*

^b Idem Marcianus ad archimandritas et monachos Ælienses pag. 1805 ait: *Vos autem.... gladiis, aliisque crudelitatibus, et injuriis et tormentis in mulieres honestas et nobiles perpetratis, necessitatem plurimis non dubitastis inferre, ut consentirent perversis doctrinis, etc.*

^c Severianum episcopum Scythopolitanum hæretici tumultuantes occiderunt; et occidissent etiam Juvenalem Hierosolymorum antistitem, nisi se fuga subduxisset. Confer eandem Marciani epistolam.

^d Hujus epistolæ fragmentum a Leone subjectum fuit epistolæ 165. Integra autem hæc epistola ex eadem qua Leo usus est, antiqua versione, inserta legitur non solum in collectione 5 c. 52, verum etiam post Leonis epistolas in m-s. collect. 12. Notandum præterea est his Athanasii litteris in iisdem collectionibus subijci S. Cyrilli epistolam ad Joannem Antiochenum, in qua de ea Athanasii epistola Cyrillus disserit, ejusque emendatum exemplum ad eundem transmisit. Cum vero Cyrillus hujus suæ epistolæ ad Joannem exemplar cum cæteris gestis pacis cum eodem constitutæ misisset ad Xistum pontificem, inter hæc forte erat etiam ipsa sincera epistola Athanasii ad Epictetum, et fortassis omnia missa fuerant Latine reddita, uti ad Cœlestinum prædecessorem ejus Latinitate donata jam pridem direxerat alia similia Grace scripta in Nestorii causa, ut liquet ex epistola Cyrilli 8 inter litteras Cœlestini apud Constantium num. 9. Certe hæc omnia documenta a Cyrillo directæ ad Xistum (Latine profecto reddita) lecta fuisse in Romana synodo, colligitur ex ejusdem Xisti epistola 5. Sicut autem documenta ad Cœlestinum missa,

C et Latine, ut vidimus, reddita, apostolica scrinia suscepunt, ut Leo testatur epist. 69, c. 4, ita idem credendum est de gestis ad Xistum directis; ac propterea ex horum versione in scriniis custodita, ea Leoni cognita fuerunt, indeque in memoratas collectiones transiere.

^e Palæstini scilicet Eutychiano errore impliciti, præter Chalcedonensem definitionem Leonis etiam epistolam 28 ad Flavianum repudiabant, quam idem Leo vindicavit epist. 124.

^f Superius epistola 59 ad Constantinopolitanos cap. 5 Leo scripsit: *Tria falsa et vana Apollinaristarum hæreticorum tres partes varias protulerunt. Has autem tres partes antecedentibus verbis indicavit: Nec ita hominem (dicimus Christum) ut aliquid ei desit quod ad humanam certum est pertinere naturam, sive animam, sive mentem rationalem, sive carnem, quam non de femina sumpsit, sed factam de Verbo in carne converso atque mutato.* Hæc tria Apollinaristarum capita, id est *sive animam, sive mentem rationalem, sive carnem*, Augustinus, ex quo Leo videtur sumpsisse, in libro de Hæresibus c. 55 ita describit. Primo dixerunt Verbum carnem sine anima suscepisse; et rationem eorum affert Leo serm. 4 de Nativitate c. 5, quia vicem ejus expleverit ipsa Divinitas. Secundo priorem sententiam emollientes docuere non totam animam humanam defuisse Christo, sed partem animæ rationalem, seu mentem, ita ut Verbum loco mentis in Christo fuerit. Tertio tandem carnem et Verbum unius esse substantiæ asseruere, et in hoc potissimum conveniebant omnes. Hoc autem tertium Apollinaristarum caput Leo tantummodo Eutychi tribuens epist. 124 c. 2, et 165 c. 2, latius proponit ita ut non tam corpus quam animam unius cum Verbo naturæ Eutychem cum illis asseruisse tradat: *Tertium, inquit, Apollinaris dogma delegit, ut negata humanæ carnis atque animæ veritate, totum Dominum nostrum Jesum Christum unius assereret esse naturæ.*

mana * Manichæorum opinio pullularet. Qui cum jam A non se occulere studeant, sed contra Christi Ecclesias audacter insurgant, nonne prospiciendum est quatenus eis vires omnium conatuuum subtrahantur, servato, ut dixi, eo distractionis moderamine, ut a quietioribus inconvertibiles dividantur: *Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala* (1 Cor. xv, 33); et, *Castigato pestilente sapiens astutior erit* (Prov. xxi, 11): ut quolibet modo dissipata societate reproborum, aliqua diabolo vasa rapiantur? Non enim ita conviciis et vaniloquiis **1180** debemus offendi, ut nullam curam ipsorum correctionis habeamus.

CAP. IV. — Episcopus vero Juvenalis, cujus injuriæ sunt dolendæ, nimis temere se ^b hereticorum blasphemis copularat et dum Eutychem Dioscorum-

que ° amplectitur, multos imperitos suo in præceps egit exemplo, licet postea se consilio saniore correxerit. Hi tamen, qui avidius impietatis virus hauerunt, facti sunt ejus adversarii, cujus fuerant ante discipuli, ut sua ipse nutrimenta pateretur: qui ut eandem emendationem, quam ille elegit, imitentur optandum est, si vel ipsa sanctorum locorum circa quæ habitant testificatione respiscant. Qualis autem sit ^d qui in locum episcopi viventis obrepsit, ex ipsa qualitate facti non potest dubitari, nec ambigendum est eum esse perversum quem impugnatores fidei dilexerunt. Interim fraternitas tua curam piæ sollicitudinis continuare dignetur, ut frequentioribus scriptis, quo res proficiant, scire me facias. Data vii kal. Decembris, Herculano consule.

EPISTOLA • CX.

† MARCHIANI AUGUSTI AD LEONEM PAPAM.

SYNOPSIS. — Confirmationem synodi Chalcedonensis a pontifice uti necessariam petit. Ejus constantiam in vindicandis canonibus et reprimenda novitate laudat.

1182 Epistola piissimi imperatoris MARCHIANI ad B LEONEM archiepiscopum Romæ.

Victores VALENTINIANUS et MARCHIANUS gloriosi triumphantores, semper Augusti, sanctissimo et vere venerabili LEONI archiepiscopo.

Beatitudinem tuam valere syllabis nostræ serenitatis studiosissime precamur, postulantes ut favorem omnipotentis Dei tuarum nobis impertias precum intercessione: ut misericors et pacifica ipsius magnificentia omnia fausta et optabilia nostro regno concedere dignetur. Miramur supra modum quod post Chalcedonensem synodum, et ^c litteras venerabilium episcoporum ad tuam sanctitatem missas, quibus omnia in ipsa synodo acta significabant, nullo prorsus pacto a tua clementia ejusmodi epistolæ remissæ sint, quas videlicet ^b in sanctissimis Ecclesiis prelectas, in omnium oportebat notitiam venire. Quod nonnullorum animis qui Eutychetis etiam nunc pravam opinionem et perversitatem sectantur, ambiguitatem multam iniecit, utrum tua beatitudo quæ in sancta synodo decreta sunt confirmaverit. Et ob eam rem tua pietas

1181 Ἐπιστολὴ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Μαρμιανίου πρὸς Λέοντα ἀρχιεπίσκοπον Ῥώμης.

Νικηταὶ Οὐαλεντινιανὸς καὶ Μαρμιανὸς ἑυδοχοί, τροπαιούχοι, αἱ εὐγυστοὶ. τῷ ἀγιωτάτῳ πατρὶ καὶ ἀληθινῶς σεπτῷ Λέοντι ἀρχιεπισκόπῳ.

Τὴν μακαριότατα τὴν σὴν ταῖς συλλαβαῖς τῆς ἡμετέρας γαλανότατος σπουδαῖότατα ὑγιαίνειν εὐχόμεθα, ἔξαιτούμετες, ¹ ὅπως ἂν τὴν σπουδὴν τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ τῇ τῶν σῶν εὐχῶν ἡμῶν ² παράσχοις μεσιτεία, ὥστε τὴν ἰλεω καὶ εἰρηνopoῖόν αὐτοῦ μεγαλειότητα πάντα τὰ αἴσια καὶ εὐκτὰ τῇ ἡμετέρᾳ βασιλείᾳ παρασχεῖν ³ καταξίωσῃ. Θαυμάζομεν τὰ μέγιστα, ὅτι περ μετὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον καὶ τὰ γράμματα τῶν σεβασμιῶν ἐπισκόπων τὰ πρὸς τὴν σὴν ⁴ θιοφιλειαν σταλέντα, δι' ἃν ἅπαντα τὰ ἐν τῇ αὐτῇ συνόδῳ ἐμήνησαν, οὐδαμῶς πάντα ⁵ παρὰ τῆς σῆς ἀγιωσύνης τὰ τοιαῦτα γράμματα ἐκπίσταλται, ἅτινα δηλονότι ἐν ταῖς ἀγιωτάταις ἐκκλησιαῖς ἀναγνωσθέντα εἰς τὴν τῶν ἀπάντων ὄψει γῶσιν ἰδεῖν ὅπερ τινῶν ταῖς ψυχαῖς, οἵτινες εὐτυχοῦς ἔτι καὶ νῦν τὴν κακοδοξίαν καὶ τὴν διαστροφὴν μεταδιώκουσιν, ἀμβρολιαν πολλὴν ἐνέβαλε, πότιρον ἢ σὴ μακαριότης τὰ ἐν τῇ

tamquam Verbi Deitas ipsa se in carnem animamque converterit, et concipi ac nasci, nutrirī et crescere, crucifigi et mori..... divinæ tantum essentialis fuerit.

* Manichæorum quoque errorem Leo in laudata epist. 124 c. 2 eo sensu Eutychanis attribuit, quatenus, si Apollinaristarum errorem declinantes negent Christum in Divinitate natum, passum, etc., et nihilominus verum hominem fateri recusent; cum Manichæis affirmare cogantur, *Jesum Christum simulatorie omnia egisse, nec humanum in ipso corpus, sed phantasticam corporis speciem oculis apparuisse cernentium*; quem Manichæorum errorem fusius exagitat serm. 4 de Epiph. c. 4.

^b Cum scilicet in pseudosynodo Ephesina Dioscoro adherens Eutychem absolvit, etc., quod postea in Chalcedonensi synodo consilio saniore emendavit.

^c Lego, amplectebatur.

^d Is est idem Theodosius qui Palæstinarum turbarum auctor fuit. Vide Marciani epistolas et Evagrium locis laudatis annot. 1 (Col. 1014, n. °).

* Alias post epist. 88. Quæ antea erat 110, nunc **130**. Scripta 15 Februarii an. 453.

¹ Edita fuit ab Andrea Arnoldo ex codice Bodleiano, et a Quesnello secundæ editioni inserta. Græcum originale contulimus cum ms. cod. Vat. Græco 1455, qui nonnullas emendationes suggestit. Novam Interpretationem Latinam ad Græcum textum perinde emendatum exactam, quæ clarior multo efficitur, adjiciemus. His Augusti litteris S. pontifex respondet epist. 115.

² Epist. 98.

³ Litteræ ergo apostolicæ sedis, quibus confirmabantur synodi generales, legendæ erant in Ecclesiis Orientis, hæcque confirmatio in omnium notitiam deducenda erat, ne quis de eadem ambigens, decretis synodi reluctari posset. Ecce ergo necessariæ confirmationis pontificiæ manifestissimum testimonium.

⁴ ὅπως ἂν. Ita ms. Vat. Male in Vulg., ὅτι ἂν.

⁵ Παράσχοις. Ms. Vat. παράσχοι, haud omnino male; refertur enim ad μακαριότητα, quod præcessit.

⁶ Καταξίωσῃ. In ms. Vat., καταξιώσει; sed legendum forte, καταξιώσαι, ut et Arnoldus in margine suæ editionis annotavit.

litteras mittere dignabitur, **1184** per quas omnibus A Ecclesiis et populis manifestum erat in sancta synodo peracta, a tua beatitudine rata haberi. Illud profecto, ut ^a decebat episcopum apostolicæ sedis, excellenter tua sanctitas præstitit, ut ecclesiasticos canones custodiendo, nihil antiqui moris et ordinis olim constituti et ad hanc usque diem inviolabiliter observati passa sit innovari. Propter ^b litteras autem tuæ beatitudinis quæ et quanta ab aliquibus facta sint, poterit ^c ab aliis tua sanctitas clarissime ediscere, quibus adversari nolimus, ^d nondum affirmante tua in Deo charitate, catholicæ fidei et veræ orthodoxæ Chalcedonensem synodum, omnibus consentientibus episcopis, esse obsecutam. Quam ob rem tua veneranda dignitas decretum quam celerrime emittat quo confirmare ipsam Chalcedonensem synodum manifestissime ostendat, ut ii qui exoptant in via diverticula, nullam habere possint suspicionem de iudicio tuæ sanctitatis. Data xv kalendas Martias Constantinopoli.

ἀνοδιῶν, δυναθεῖν τινα ἔχιν ὑπόνοιαν περὶ τῆς κρίσεως τῶν ^e ἐν Κωνσταντινουπόλει.

1185 EPISTOLA • CXI.

AD MARCIANUM AUGUSTUM.

De Actio et Andrea.

SYNOPSIS. — I. Ordinationis Anatolii suspicionem per fidei ejus professionem esse sublata. — II. Male ab eo Actium ab archidiaconi officio esse submotum. — III. Marcianum rogat ut Anatolium ab illicitis retrahat, et faveat Juliano.

LEO EPISCOPUS MARCIANO AUGUSTO.

CAP. I. — Quam excellenti pietate et quam glo-

^a Leonis constantiam hoc loco commendat, qua C ille privilegia Ecclesiarum secundum Nicænos canones sarta tecta servari contendens, canoni Chalcedonensi pro Constantinopolitana sede edito fortiter restitit epist. 104, 105, 106, et 107, scriptis die 22 Maii anni præcedentis; idque (quod maxime observandum est) imperator commendat, etiamsi pro hoc canone confirmando ad eundem Leonem efficaces litteras dederit superius descriptas epist. 100. Hanc observationem jamdum ante fecit Gelasius papa in epistola ad Dardanos, qualis amplior exstat in præstantissima collectione 14 Avellana, et legitur tom. V Concil. Ven. edit. pag. 333, ubi has Marciani litteras pontifex innuens, *Audiant, Inquit, Marcianum ejusdem principem civitatis, posteaquam pro augmento urbis ipsius sacerdotis intercessor accedens, contra regulas obtinere nihil potuit, sanctæ memoriæ papam Leonem summis laudibus prosecutum, quod canonum regulas violari nulla fuerit ratione perpessus.*

^b Intelligit potissimum epistolam 106 ad Anatolium, quæ etsi satis confirmasset fidei decretum latum in Chalcedonensi, cum tamen simul contradixisset canonum pro sede Constantinopolitana, manifestata non fuit ut Leo tradit epist. 144, 145, 146, et 147. Hinc vero rumore in vulgum sparso, pontificem Chalcedonensi concilio contraria scripsisse, ita ut hac de causa ejus litteræ publicatæ non fuerint. Eutybiani tumultus excitarunt, occasionemque sumpserunt dubitationis ingerendæ de ipsa Chalcedonensi definitione fidei: illi enim, ut ait idem pontifex epist. 117, occasione velandæ perfidias suæ infirma vel dubia videri volunt statutæ concilii, quæ nulla sint consensus mei sententia roborata.

^c A Juliano quidem episcopo Coensi hæc Leo didicit, ut liquet ex epist. 145, c. 2, unde etiam patet

ἀγία συνὸς τυπωθῆντα ἰσχυρώσως· καὶ διὰ τοῦτο ἡ σὴ εὐλάβεια γράμματα **1183** ἐκπέμψαι καταξιώσει, ἡ δὲ ὡν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ¹ τοῖς δήμοις ² φανερά γενίσεται τὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ πεπραγμένα παρὰ τῆς σῆς μακαριότητος βεβαιώσθαι· ἐκεῖνο δηλαδὴ, ὡς ἔκρινεν ἐπίσκοπον ἀποστολικῆς θρόνου, ἐξόχως ἢ σὴ ἐγνωσθῆναι ἐποίησε. ὅτι τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνες φυλάττουσα, οὐδὲν ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ ἔθους καὶ τῆς τάξεως τῆς ποτε διατετυπωμένης καὶ ἀσφαλῆτος μέχρι καὶ σήμερον ³ διαμεινάσης ἠνέχετο καινοτομηθῆναι. Διὰ τὰ γράμματα δὲ τῆς σῆς ὁσιότητος αἶα καὶ ὅποσα παρὰ τῶν πεπρακται, δυνήσεται ἐξ ἑτέρων ἢ σὴ ἀγνωστῆ σαφῆστατα καταμαθεῖν, οἷς ἀντιθῆναι οὐκ ἂν ἐβούλησθαι, ⁴ διαβεβαιουμένης τῆς σῆς θεοφιλίας, τῇ καθολικῇ πίστει καὶ ἀληθῶς ὀρθοδόξῳ τῆν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, πάντων τῶν συναίνουτων τῶν ἐπισκόπων, ἠκολουθηθῆναι· διὰ τοῦτο καὶ ἡ σεβασμότης ἡ σὴ διαγράμματα τάχιστα ἐκπέμψαι, δι' ὧν βεβαιῶν αὐτῆν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον φανερώτατα ἐπιδεικνυσιν, ἵνα μὴ οἱ ἐπίθυμῶντες ⁵ τῶν τῆς σῆς ἀγνωστῆς. Ἐδόθη πρὸ δεκαπέντε καλανῶν μαρ-

rioso clementiæ vestræ studio in integrum nuper fides Christiana revocata sit, totus mundus agnoscit, et salutis suæ singulare præsidium per vos a Domino esse reparatum. ⁶ Ac si quid adversum tanti operis consummationem de contrario spiritu sentitur oboriri, necesse est ut ad vestræ revocetur pietatis auxilium, quod ad custodiam catholicæ veritatis divina providentia præparavit: ut cum potestatis vestræ sit scandala etiam in longinquo nata rescare, multo magis ea quæ sub vestris audent oculis surgere, non

monachos Palestinos fuisse illos qui turbas commoverunt. Quod porro additur, *quibus adversari nolimus*, eo quia scilicet deerat ea pontificia et publica Chalcedonensis definitionis confirmatio, quæ ad omne dubium amovendum requirebatur, intelligendum est de resistentia per vim et potestatem sæcularem; hæteris enim ad eosdem monachos datis imperatorem studuisse eos *cohibere pariter et docere*, certum est ex eadem epist. 115, c. 2.

^d Adverbium *nondum* in Latino, sicut et in Græco οὐπω, aut aliquid simile supplere necessarium fuit, ex sequentibus enim petitur aperta et publica confirmatio et responsio ad synodum, quæ *nondum* missa fuerat.

^e Alias 84. Quæ autem antea 111, nunc 140. Scripta 10 Martii an. 453.

^f Exstat in codd. collect. 12, 18 et 24, ac in exemplari Sighardi.

^g Ita Quesnellus cum Sighardo et omnibus nostris codd. Aliæ editiones, forte melius, *At si quis.*

^h Τοῖς δήμοις. Addimus articulum e ms. Va.

ⁱ Forte, φανερόν.

^k Διαμεινάσης. Optimam hanc lectionem mss. Vat. debes; διαμεινούσης, quæ lectio est vulgatarum, rejicienda.

^l Διαβεβαιουμένης. Supplendum hic aliquid necessarium, puta οὐπω, vel quid simile, ut legas, οὐπω διαβεβαιουμένης, etc.

^m Τῶν ἀνοδιῶν. Ita et ms. Vat., nisi quod caret articulo τῶν; cæterum si a recto ἀνοδία hanc vocem deducas, ut nos fecimus in translatione, non ἀνοδιῶν scribendum est, sed ἀνοδιῶν.

ⁿ Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ms. Vat., ἐκ Κωνσταντινουπόλει; sed perperam. Si enim ex retineas, scribere debes deinceps Κωνσταντινουπόλεως.

sinatis accrescere. Anatoli episcopi ordinationem, sicut scientia Dei testis est, suspectam (quod fatendum est) mihi fecerant consecrationis ejus auctores, nec dissimilem ab eligentibus arbitrabar electum; secutumque est ut ^a cum communionem apostolicæ sedis expeteret, diu dandis ad eum pacis epistolis abstinere. Sed cum illi pietatis vestræ testimonium **1186** suffragaretur, ^b et de fide atque unanimitate ejus optanda quæque et placitura promitteret, professionem ejus ita credidi esse sinceram, ut tamen, qua observantia se agere deberet, non desinerem commovere, sedulo ipsi ac diligenter inculcans, ut de persecutoribus beatæ memoriæ Flaviani neminem auderet in suo habere consortio, ^c et Eutychis hæretici sectatores tamquam inimicos Christi veraciter perhorreret. Quod adeo obedienter visus est accepisse, ut Andream diaconum Eutychnanæ hæreseos defensorem a se indicaret esse dejectum. Secutumque est ut de his quæ pro catholica fide in synodali concilio fuerant definita, talia ad me scripserit, qualia catholicum sacerdotem scribere congruebat:

CAP. II. — Cum ergo ad commendanda ipsius præcordia ista præcesserint, ^d nescio quid causæ aut occasionis emergerit, ut virum catholicæ fidei, et Nestorianis atque Eutychnianis hæreticis ^e constanter etiam adversum, archidiaconem sub honoris specie degradaret, et ^f dispensationem totius causæ et curæ ecclesiasticæ in Andream Eutychnianam repente transferret: adeo nimia commotione turbatus, ut consecrationem quam pro injuria dabat, ^g sexta sabbati, traditionis apostolicæ aut nescius aut oblitus, inferret: quasi non ad episcopum magis quam

ad presbyterum ordinationis istius vitium pertineret: qui non inveniens quod argueret in fide, quod improbaret in moribus, dejectionem innocentis per speciem profectionis impleret; addens ^h in sententia illud injuriæ, ut eum ⁱ cometerio ^j deputando, quodam damnaret exilio. Quem tamen pietati vestræ commendare præsumo, ne ullis ulterius noxiis ingravari possit ^k insidiis, quem Dominus, ut comperi, sub vestra defensione constituit.

1187 CAP. III. — Adjectio autem etiam hanc obscurationem, ut predictum episcopum a professione sua dissonum, et ^k nimium testimonii vestri ac favoris oblitum, ^l necessarie increpare digeomini. Cesset catholicos insectari; cesset eos qui sanctæ memoriæ Flaviano placuere, conterere, et eorum societatem, quos improbavit, eligere. Fraternali enim illi charitatem non aliter poterimus impendere, quam ut se ^m inimicos catholicæ fidei approbet execrari, ⁿ ejusque a se consortium, quem merito abiecit, abscindat. Qui etiam si magna fuisset satisfactio purgatus, post dubium tamen reversus errorem, catholicis diaconibus postponi debuit, non præponi. Illud quoque clementiæ vestræ benevolentiam peto, ut veneratorem vestrum fratrem meum Julianum episcopum, in vestro, sicut facere dignamini, habeatis affectu; cujus obsequiis præsentis meæ vobis imago reddatur. Nam et de fidei ejus sinceritate confidens, vicem ipsi meam contra temporis nostri hæreticos delegavi; et quæ propter Ecclesiarum pacisque custodiam, ut ^o a comitatu vestro non abesset, exegi. Cujus suggestiones, pro concordia catholicæ unitatis, tamquam meas audire dignemini, placentes Deo, qui vobis

^a Editi ante Quesn. cum Sichardo, dum communionem apostolicæ sedis existeret alienus, diu dandis ad eum epistolis pacis me abstinere. Idem legitur in mss. collect. 24, in quibus solum est, pacis meæ abstinere. Lectionem a Quesnello jure insertam ex Grimanico, de qua vide ejus not. 1, invenimus etiam in mss. Vat. 1340, et Veneto 169 collect. 12; solum in his particula dum substituitur pro cum. De epistolis pacis confer notam ejusdem 2.

^b Ita metus nostri codd. collect. 12 quam in editis, cum de fide.

^c Omnes editiones non solum cum mss. collect. 24 ac exemplo Sichardi, verum etiam cum Grim. collect. 18, aliquot lines omittunt, transilientes a voce Eutychis ad vocem Eutychnanæ, sic: Consortio et Eutychnanæ hæreseos; quo saltu sententia corrumpitur, et notitia sequentibus probe intelligendis necessaria admittitur. Solum duo laudati codd. collect. 12 hoc insigne supplementum nobis suppeditarunt: quibus ex Constantio, in Vindictis veterum Patrum confirmatis, pag. 572, Remigianum exemplar, ut credimus, ejusdem collectionis 12 adijci potest.

^d Editi Leonis omittunt verbum nescio, quod ex mss. collect. 12 supplevimus; at præferant emergerit; solum Quesnellus, emerxit. Editiones autem Concil., pro nescio, habent miror.

^e Ita cum vulgatis omnes nostri codd. Quesnellus alia collocatione verborum, et alia etiam interpunctione, quæ sensum mutant, habet: constanter adversum, etiam archidiaconem; et in margine pro etiam notavit legendum forte Actium, quod emendata lectione necessarium non est.

^f Vide not. 3 Quesn.

^g Confer epist. 9, c. 1, et not. 2 Quesn. in eodem.

^h Codd. collect. 24 cum editis ante Quesn., sententiæ.

ⁱ Cod. Grim., deputandum. Mox laudatæ editiones cum iisdem mss., condemnaret pro quodam damnaret; cui lectioni a Quesnello inductæ ex Grimanico accedunt nostri codd. collect. 12. Vide not. 4 Quesn.

^j Sichardus, aut insidiis.

^k Sic nostri codd. cum antiquis editionibus. Quesnellus, nimis. Mox pro vestri cod. Venetus habet nostri, sed perperam; nam imperator pro Anatolio testimoniam dederat.

^l Vide not. 5 Quesnelli. Post pauca, infestare, pro insectari apud Sichardum.

^m Editi, ab inimicis passiva significatione, accepto infinitivo execrari. Melior visa est lectio nostrorum codd. collect. 12, qua idem infinitivum communiore et congruentiori significatione active sumitur.

ⁿ Editiones antiquiores et exemplum Sichardi habebant: Eorumque a se consortium atque commercium abscindat. Quesnellus ex Grimanico emendavit, et recte; nam de Andrea Eutychnianista, quem Jampridem Anatolius ipse professus fuerat a se esse rejectum ex epistola sequenti, hic sermo est, ut quæ subiiciuntur ostendunt. Eadem lectionem probant etiam nostri codd. collect. 12 ac veteres editiones Conciliorum, ex quibus abscindat reposuimus pro abscedat, ut ille ex Grim. scripsit. In mss. collect. 24, ejusque consortium a se atque commercium abscidat.

^o Vide not. 6 Quesn.

præter regiam coronam etiam sacerdotalem conferat **A** palnam. Data ^a sexto idus Martii, Opilione viro clarissimo consule.

1188 EPISTOLA ^b CXII.

^c AD PULCHERIAM AUGUSTAM.

De Aetio et Andrea.

SYNOPSIS. — I. *Andream ecclesiasticis rebus, amoto Aetio, præpositum esse conqueritur.* — II. *Omnia in statum pristinum restitui postulat.*

LEO episcopus PULCHERIE Augustæ.

CAP. I. — Multis exstantibus documentis, quibus ^d in dilectione Ecclesiæ Dei pietatis vestræ manifestatur affectio, merito quoties aliquid nascitur scandalorum, vestrum desideratur auxilium: ut fides, quæ annitentibus vobis, contra hæreticorum commenta defensa est, securæ pacis perpetem obtineat **B** firmitatem. Nam quid prodest foris adversarios veritatis oppressos, si eosdem habeamus intra Dominica septa redivivos? Quod itaque circa personam filii mei Aetii gestum esse cognovi, nimium me anxium facit, et metuere certa ratione compellit ne penitendum mihi sit quod de episcopo Constantinopolitano, qui ab impugnatoribus fidei fuerat ordinatus, vobis adhortantibus, acquievi meliora sentire, cum tanto pietatis vestræ testimonio juvaretur, ne illum gravaret suæ ordinationis infirmitas, ubi vestra interventio præstaretur. Unde gratulari cœperam quod beati Flaviani ^e honorare memoriam, et hæreticorum conatibus obsistere diceretur. Sed doleo illum, sicut prædicti lacrymabilis querela demonstrat, in deteriora mutatum, et eum nunc constituisse archidiaconum, quem ipse professus est a se esse rejectum, qui Eutylianæ hæreses se ^f apud nos prodiderat defensorem. Quem quia nunc ecclesiasticis negotiis præposuit, propter hæreticam perversitatem eidem favorem suum præstare convincitur; qui etiamsi magna satisfactione potuisset indulgentiam promereri, **1189** nequaquam debuit bis qui in fide permanerant anteferri.

CAP. II. — Unde quia non latet clementiam vestram quantum periculi aut per pudendam socordiam, aut per dolosam nequitiam nutriatur, dignamini episcopum ad professionem suæ fidei auctoritate vestræ clementiæ revocare. ^g Non sibi has maculas superducat, nec existimationem suam, quam vestro acquisivit fa-

^a In marg. editorum, v *idus*.

^b Alias 85. Quæ autem antea 112 erat, nunc 142. Scripta 10 Martii an. 453.

^c Relegimus cum m-s. collect. 12 et 24, nec non cum Vat. 541 atque cum exemplo Sichardi, in quibus tantum hanc epistolam reperire licuit.

^d Al., in dilectionem.

^e Al., honoraret.

^f Id Andreas vel absens per epistolam ad Leonem scriptam præstiterat, vel coram verbis, si quidem eum Romam accessisse ex hoc loco colligendum sit, ut nonnullis videtur.

^g Nostri codd. et Sichardus, *Ne sibi... ne existimationem*. Vulgati ante Quesn., *Et ne sibi... ne existimationem*.

^h Octo sequentes voculas a Quesnello suppletas omittunt editi cum mss. collect. 12 et exemplar Si-

chardi, contemnat; societatem hæretici, quem dudum a se removit, abscidat, ^h et persequi eum quem gratiorem debuit habere desistat. Cujus innocentiae vos ita affuisse gaudeo, ut morori ejus digna consolatione vestra pietas subveniret. Circa fratrem meum, veneratorem vestrum Julianum episcopum, quantum debeat crescere vestra dignatio, apostolicæ sedis æstimate iudicio: cum in causa fidei, cui gloria vestra famulatur, vicem ipsi meam eatenus delegarim, ut ab ea quæ vobis debetur observantia non recedens, pietati me vestræ præsentare non desinat: exsequens in custodia fidei, et in ecclesiasticis disciplinis per omnia sollicitudinem ⁱ meam, et opportunis suggestionibus, quod universali Ecclesiæ prosit, insinuans: ut in ipso nec catholicis vestrum præsidium, quibus **B** volumus ^j subveniri, nec meum vobis desit obsequium. Data sexto idus Martii, Opilione viro clarissimo consule.

EPISTOLA ^k CXIII.

^l AD JULIANUM EPISCOPUM COENSEM.

De Aetio et Andrea.

SYNOPSIS. — I. *Quod ipsi multa patienti compassus sui, gratias agit, simul de Aetii dejectione expostulans.* — II. *Julianum CP. in speculis esse vult pro causa fidei.* — III. *De tumultu monachorum Ægyptiorum et Palæstinorum.* — IV. *De epistola sua et de actis Chalcedonensis synodi in Latinum convertendis.*

1190 LEO episcopus Romæ JULIANO episcopo Coensi.

CAP. I. — Agnovi in dilectionis tuæ litteris fraternam **C** charitatis affectum: quod ^m de malis, quæ multa et sæva pertulimus, pio nobiscum dolore compateris. Sed utinam hæc, quæ nos perpeti Dominus aut permisit aut voluit, ad correctionem proficiant ⁿ servatorum, et ut desinant adversitates, finiantur offensæ. Quod utrumque de magna erit misericordia Dei, si et flagella removeat, et ad se suorum corda convertat. Sicut autem fraternitatem tuam ea quæ apud nos ^o desæviit contristavit hostilitas, ita me anxium facit, quod in Constantinopolitana Ecclesia, quantum tuæ indicant litteræ, hæreticorum insidiæ non quiescant, et ^p exquisitis occasionibus, hi qui catholicæ fidei defensores fuere, vexantur. Nam dum Aetius ab officio archidiaconatus ^q per speciem provectionis amovetur, et in locum ejus Andreas, qui ob hæreticorum societatem fuerat abjectus, assumitur; dum beatæ

D chardi.

ⁱ Duo codd. collect. 12 et Vat. 541 cum omnibus vulgatis ante Quesnellum delent *meam*.

^j Al., *subvenire*.

^k Alias 86. Quæ autem antea 143 erat, nunc 141. Scripta 11 Martii an. 453.

^l Exstat in mss. collect. 12, 18 et 24, nec non in exemplari Sichardi.

^m Editi anteriores Quesnello cum mss. Vat. 1340, ac Ven. 169 collect. 12 et cum Vat. 544 et Vat. Regina 439 collect. 24 addunt *multis*; et similiter Sichardus. *Mala*, quæ multa et sæva hic indicantur, Attilæ irruptionem in Italiam respiciunt.

ⁿ Ita Grim. Al., *multorum*.

^o Sic ex eodem Grim. Al., *fuit*.

^p Antiqui vulgati et Sichardus, *quæsitis*.

^q Vide not. 1 Quesn.

memoriae Flaviani accusatoribus honor redditur, et **A** sollicitus: cum si quid illi inesset spiritualis industriæ, ita et a quibus ordinatus sit, et cui viro successerit cogitare deberet, ut magis beatum Flavianum, quam sui honoris sequeretur auctores. Et *ideo* cum piissimi principes **ε** secundum obsecrationem meam dignati fuerint fratrem Anatolium de his quæ merito in querelam veniunt increpare, **h** jungat charitas tua diligentiam suam, ut universa scandala, adhibita plenissima correctione resecentur, et a filii nostri Aetii cesset injuriis. Nam apud catholicum episcopum, **i** etiam si erat quod quacumque de causa succensendum archidiacono videretur, propter fidei reverentiam debuit prætermitteri, potius quam locum catholici nequissimus hæreticus obtineret. Cum itaque quæ sequantur agnovero, tunc manifestius quid **B** agi oporteat æstimabo. Nam interim, dolore **1192** cohibito, **j** malui indulgere patientiæ, ut locus esset veniæ.

CAP. II. — Studeat ergo dilectio tua, frater charissime, piam et necessariam curam sollicitudini apostolicæ sedis impendere, quæ tibi apud se nutrito catholicam contra Nestorianos et Eutythianos hæreticos actionem materno jure commendat, ut divino fultus auxilio, speculati de Constantinopolitanæ urbis opportunitate non desinas; **c** ne prædictorum dogmatum impius usquam turbo consurgat. Et quia tanta est gloriosorum principum **d** fides, ut confidenter eis possis quæ sunt insinuanda suggerere, pietate ipsorum ad utilitatem Ecclesiæ universalis **1191** utaris. **e** Consulente autem dilectione tua de his in quibus potaveris ambigendum, non deerit relationibus tuis meæ responsionis instructio: **f** ut sequestrata earum actione causarum, quæ in quibusque Ecclesiis præsulum suorum debent cognitione firmari, hanc specialem curam vice mea functus assumas, ne hæresis vel Nestoriana vel Eutythiana in aliqua parte **C** revirescat: quia in episcopo Constantinopolitano catholicus vigor non est, nec multum aut pro sacramento salutis humanæ, aut pro sua est æstimatione

a Sic Quesn. ex Grim. Cæteri editi et codices, *conteruntur*.

b Al., *queat*.

c Editi ante Quesn., *ut prædictorum dogmatum impius numquam turbo consurgat*.

d Al., *clementia*.

e Ita editi ante Quesn. melius quam apud hunc, *consulenti autem dilectioni tuæ*.

f Vulgati ante eundem Quesn., *perperam, ut sequestrata eorum actione, causæ, quæ in quibuscumque Ecclesiis præsulum suorum debent cognitione firmari, hæc speciali cura vice mea functus utaris, ne hæresis, etc.* Quesnelli emendationem ex Grimmanico nostri codd. collect. 24 confirmant, exceptis postremis vocibus, pro quibus habent æque bene, *hæc speciali cura vice mea functus utaris*.

g Al., *secundum obsecrationes meas*. Hæc videntur respicere petitionem a Leone propositam epist. 104 ad Marcianum et 105 ad Pulcheriam, quos cap. 4 rogavit ut Anatolii cupiditatem pro Constantinopolitanæ sedis prærogativa comprimerent.

h Idem vulgati male, *videat charitas tua diligentiam suam*. Nostri quatuor codices et Sichardus, *vigeat charitas tua diligentia sua*. Grimmanici codicis lectionem a Quesnello inductam sequimur.

i Locus hic a Quesnello restitutus ope Grimmanici codicis. Cæteri cum editis, *etiam si erat utcumque decus sacerdotale, sacerdoti archidiacono propter fidei reverentiam debuit præmitti, potius quam, etc.*

j Exemplum Sichardi, *malim*.

A sollicitus: cum si quid illi inesset spiritualis industriæ, ita et a quibus ordinatus sit, et cui viro successerit cogitare deberet, ut magis beatum Flavianum, quam sui honoris sequeretur auctores. Et *ideo* cum piissimi principes **ε** secundum obsecrationem meam dignati fuerint fratrem Anatolium de his quæ merito in querelam veniunt increpare, **h** jungat charitas tua diligentiam suam, ut universa scandala, adhibita plenissima correctione resecentur, et a filii nostri Aetii cesset injuriis. Nam apud catholicum episcopum, **i** etiam si erat quod quacumque de causa succensendum archidiacono videretur, propter fidei reverentiam debuit prætermitteri, potius quam locum catholici nequissimus hæreticus obtineret. Cum itaque quæ sequantur agnovero, tunc manifestius quid **B** agi oporteat æstimabo. Nam interim, dolore **1192** cohibito, **j** malui indulgere patientiæ, ut locus esset veniæ.

CAP. III. — De Palæstinis vero monachis, qui jam pridem in tumultu dissensionis esse dicuntur, quo adhuc animo moveantur ignoro. Neque cujusquam sermone mihi patefactum est quas causas videantur antefata præferre discordiæ: utrum scilicet **k** Eutythianæ perversitati tali furore famulentur, an implacabiliter doleant episcopum suum in hanc impietatem **l** potuisse traduci, quod contra ipsorum locorum sanctorum testimonia, quibus totus mundus instruitur, ab incarnationis Dominicæ veritate desciverit, et quod in aliis per indulgentiam curari placuit, in illo putent non esse veniale. Unde cupio me super his plenius edoceri, ut etiam talium correctioni congrue studeatur: quia aliud est contra fidem impie armari, **m** aliud pro fide immoderatus commoveri. Chartas etiam quas Aetius presbyter ante indicavit

k Ex epistola 109 ad eundem Julianum, quam ex codice Ratisponensi publicavimus, liquet Leonem pro Eutythianis habuisse hos monachos qui tot turbas in Palæstina excitaverant. Satis etiam quoad cætera instructus jam ab initio cognoscitur. Quid autem supervenerit, ex quo de eorumdem monachorum mente dubitationem induxerit, pleniorumque instructionem desiderarit, ignoramus. Forè Romam fama pertulerat eos monachos qui, Juvenali ejecto, Theodosio intruso favebant, Eutychem palam anathemate condemnare, ut in ipso libello supplicii ad Pulcheriam professi fuerant. Vide tom. IV Concil. Ven. edit. collect. 1799. Hinc autem Leoni dubitatio exoriri potuit utrum hi monachi Juvenali episcopo infensi, Eutythiani vere essent, quemadmodum antea putabat; an vero essent catholici, qui nimio rectæ fidei zelo abrepti, cum Eutythio antea fautorem, licet correctum, episcopatu indignum arbitrantur. In hæc ergo re ut exactius edoceretur a Juliano petere potuit.

l Ita melius apud Quesn. ex ms. Grim., quam in vulgatis aliisque codd., *posse traduci, quæ contra ipsorum, etc.*, vel in exemplari Sichardi, *non posse traduci, quæ, etc.* Sermo enim est de Juvenale, qui in pseudosynodo Ephesina Eutythi faverat, postea vero se *saniori consilio* correxerat, uti traditur epist. 109, c. 4.

m Vulgati ante Quesn., qui ex Grimman. emendavit, cum aliis codd. et Sichardo, *aliud in errore quemquam delineri*.

esse directas, et ^a Breviarum fidei, quod te misisse **A** significas, necdum ad me noveris pervenisse. Unde, si ^b expeditioris occasio se præbuerit perlatoris, libenter habeo, ut si qua est, quæ utilis videatur, quam primum ad me mittatur instructio. De ^c Ægyptiis monachis quam quieti, aut cujus sint fidei, scire desidero, et de Alexandrinæ Ecclesiæ pace quid ad vos veris nuntiis perferatur; ad cujus ^d episcopum vel ordinatores **1193** ipsius, seu clericos, qualia scripta direxerim, missis exemplaribus scire te volui. Ad clementissimum quoque principem, et ad religiosissimam Augustam quis nunc meus sermo sit ^e missus, directa exemplaria perdocebunt.

CAP. IV. — Utrum autem ^f epistola mea, quam de incarnationis Dominicæ, fide incolumi adhuc sanctæ

EPISTOLA ^b CXIV.

¹ AD EPISCOPOS, QUI IN SANCTA SYNODO CHALCEDONENSI CONGREGATI FUERUNT, DIRECTA.

1 SYNOPSIS. — I. *Se consentire his quæ Chalcedone circa fidem constituta sunt.* — II. *Numquam id a se ratum esse habendum, quod adversus Nicænos canones ibidem actum est.*

^b Leo episcopus, sanctæ synodo apud Chalcedonem **B** habitæ.

CAP. I. — Omnem quidem fraternitatem vestram nosse non ambigo, ¹ definitionem sanctæ synodi, quæ ob confirmationem fidei in Chalcedonensi civitate celebrata est, toto corde me fuisse complexum: quia nulla **1195** sinebat ratio ut qui unitatem catholicæ fidei dolebam ab hæreticis fuisse turbatam, non exultanter in integrum rediisse gauderem. Hoc autem non solum ex ipso beatissimæ consensionis ² effectu, sed etiam ex epistolis meis, quas post re-

memoriæ Flaviano, ad dilectionem tuam per Basilium diaconum miseram, fraternitati tuæ tradita sit, scire desidero: quoniam suspectum habeo quod de ejus textu nullum umquam indicium reddidisti. **1194** Gestorum synodaliū, quæ omnibus diebus concilii in Chalcedonensi civitate confecta sunt, ³ parum clara propter linguæ diversitatem apud nos habetur instructio. Et ideo fraternitati tuæ specialiter injungo ut in unum codicem universa facias congregari, in Latinum scilicet sermonem absolutissima interpretatione translata: ut in nulla parte actionum dubitare possimus, neque ullo modo esse possit ambiguum, quod ad plenam intelligentiam te fuerit studente perductum. Data quinto idus Martii, Opilione viro clarissimo consule.

Λέων ἀρχιεπίσκοπος Ῥώμης τῇ ἐν Χαλκεδόνι ἁγίᾳ συνόδῳ.

Πᾶσαν μὲν τὴν ἀδελφότητα ὑμῶν εἶδέναι οὐκ ἀμφιβάλλω τούτοις ὅροις τῆς ἁγίας συνόδου, ἥτις διὰ τὸ βεβαιωθῆαι τὴν πίστιν ἐν τῇ Χαλκηδονίῳ πόλει γένηται, ὅλη ψυχῇ με περιπέλεισθαι: ἐπειδὴ ¹ δὲ οὐτε εἰς λόγος συναχώρει, ἐν ἐγῶ, ὅστις τὴν ἑνωσιν **1196** τῆς καθολικῆς πίστεως παρὰ τῶν αἰρετικῶν τεταραγμένην ἔπασχον μὴ εἰς τὸ ἡγίως ἀποκαταστῆναι χαρεῖν: τούτου δὲ οὐ μόνον ἐξ αὐτοῦ ἔργου τῆς μακαρίας συναίσεως, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τῶν ἐμῶν ἅς μετὰ τὴν ἐπέκοδοσιν τῶν

Scripta 21 Martii an. 453.

¹ Exstat in mss. collect. 5, 11, 12, 17, 18, 20, 21 usque ad 24, et in Sighardi codice, ac in præstantissimo Vat. 1322. Græcam præterea interpretationem ex cod. Vat. Græco 1455 erutam nunc primum proferimus.

² In tabula collect. 5 c. 92, hic titulus legitur: *Ad synodum Chalcedonensem, ut ea tantum valeant quæ de fide contra Eutychen decreta sunt: cætera efficienda.* In integris mss. collect. Chalcedonensis 17 ex editione Rustici, is hanc inscriptionem præfixit: *Epistola sanctissimi et beatissimi atque apostolici, Dei gratia per omnia pleni Leonis papæ, omnia gesta sanctæ Chalcedonensis synodi firmans, et sola illa infringens, quæ per ambitionem Constantinopolitanorum gesta sunt contra Nicæni statuta concilii. Quæ subiecta epistola respondit ad relationem sanctæ synodi supra scriptam, quam ille antea præmiserat, nos autem dedimus epist. 98.*

³ Ex versione Græca, *Leo archiepiscopus Romæ.* In editionibus Leonis Quesnello anterioribus, et apud Sighardum primus quidem titulus sic præfertur: *Epistola ad Juvenalem et cæteros episcopos, quæ in sancta synodo Chalcedonensi congregati fuerunt, directa;* at in scriptio extulbetur ut in textu. Mss. collect. 24 in priori titulo Juvenalis nomen omittunt. Alii plerique cod. solam inscriptionem exhibent.

¹ Mss. collect. Chalcedon. Ratisp. et Vat. collect. 11, *definitiones*, sicut etiam in epistola sequenti cap. 1. *Mox sanctæ fidei* in Vat. 1322.

² Hanc lectionem, de qua Quesnellus not. 2, nostri quoque codices approbant. Solum quædam editiones, forte errore typographorum, *effectu*.

³ Hæc particula δὲ huic loco importunissima, *idcirco* que delenda, aut in δὲ commutanda.

^a Vide nostras observationes in not. 2 Quesnelli, ubi quid hoc Breviarium fuerit detexisse arbitramur.

^b Nostri codd. cum antiquis vulgatis, *expeditior occasio*.

^c Magna exstiterat inter Ægyptios dissensio ob ordinationem Proterii, qui in Dioscori depositi locum subrogatus fuerat. Vide Evagrium lib. II, c. 5, et Liberatum in Breviario cap. 14.

^d Hæc ad Proterium novum episcopum Alexandrinum litteræ desunt. In his Leo plenior et manifestior fidei expositionem ab eo petiisse videtur, ut colligere licet ex epistola 127, ubi sibi satisfactum fuisse testatur, nec non ex epist. 129, qua acceptis plenioribus a Proterio litteris respondet. Vide etiam epist. 134 et 131, c. 1.

^e Ita Quesn. ex ms. Grimani. Cæteræ editiones et alii codd., *missa exemplaria*.

^f Indicator epistola 55.

^g Ex hoc loco colligi posse arbitramur integra quidem Græca gesta Chalcedonensis concilii apud Romanos hoc tempore exstitisse; at propter Græcæ linguæ diversitatem, quam isti fere ignorabant, parum clara erat eorumdem gestorum apud ipsos instructio. Præcipua nimirum ejusdem concilii capita tantummodo nota erant, Latine reddita ante integram omnium actorum versionem; quæ præcipua capita recensere in observationibus ad not. 3 Quesnelli in hac epistola. Cum vero quæ ex his ante scriptas istas Leonis litteras Latinitate donata fuerant, minima pars esset actorum Chalcedonensium, ut omnia hæc gesta absolutissima interpretatione redderentur Latine, Leo a Juliano petiit. Id autem ab eo factum non fuisse ostendemus in citatis observat. ad not. 3 Quesnelli.

^h Alias 87. Quæ autem antea 114 erat, nunc 145.

ditum meorum ad Constantinopolitanæ urbis anti-
 stem dedi, potuissetis agnoscere, si vobis respon-
 sione sedis apostolicæ manifestare voluisset. ^a Ne
 ergo per malignos interpretes dubitabile videatur
 utrum quæ in synodo Chalcedonensij per unanimi-
 tatem vestram de fide statuta sunt ^c approbem, hæc ad
 omnes fratres et coepiscopos nostros, qui prædicto
 concilio interfuerunt, scripta direxi, quæ gloriosis-
 simus et clementissimus princeps, sicut ^d poposci,
 in notitiam vestram mittere pro catholicæ fidei amo-
 re dignabitur: ut et fraterna universitas, et omnium
 fidelium corda cognoscant me non solum per fratres,
 qui ^e vicem meam exsecuti sunt, sed etiam per ap-
 probationem gestorum synodalium, propriam vobis-
 cum ^f unisse sententiam: in sola **1197** videlicet
 causa fidei, quod sæpe dicendum est, propter quam
 generale concilium, et ex præcepto ^g Christianorum
 principum, et ex consensu apostolicæ sedis placuit
 congregari: ^h ut damnatis hæreticis, qui corrigi no-
 luissent, nulla penitus resideret de vera Domini no-
 stri Jesu Christi incarnatione dubitatio. Unde si quis
ⁱ unquam ausus fuerit vel Nestorii tæri perfidiam,
 vel Eutychis ac Dioscori impium dogma defendere,
 a catholicorum communione rescetur; nec habeat
 ejus corporis participationem, cujus abnegat verita-
 tem, ^j fratres charissimi.

CAP. II. — De custodiendis quoque sanctorum Pa-
 trum statutis, quæ in synodo Nicæna inviolabilibus
 sunt fixa decretis, observantiam vestræ sanctitatis
 admonéo, ut jura Ecclesiarum, sicut ab illis **348**

A διαφερόντων μοι πρὸς τὸν ¹ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 ἐπίσκοπον διεπεμψόμεν, δύνασθε παρμαθεῖν, ἕτερ τῶ
 ἀποστολικῷ θρόνῳ τὴν ἀπόκρισιν φανερώσα ² ἰβουλῆ-
 θη. Ἴνα τοίνυν μὴ διὰ τῶν καθολικῶν ἐρμηνηυτῶν ἀμφι-
 βολον δόξη, πότερον ³ συνῶδω τῇ ἐν Χαλκηδόνι διὰ τῆς
 ὁμοφωνίας ἡμῶν περὶ τῆς πίστεως τετύπωται, ταῦτα
 πρὸς πάντας τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ συναπιστωμένους,
 οἵτινες ἐν τῇ προλεχθείσῃ συνῶδω γεγονάσι, χάριμματα
 ἔξαπίσταλκα, ἅτινα ὁ ἐπίδοξος καὶ φιλοθρησκώτατος
 βασιλεὺς, καθὼς ἤτασα, εἰς γνώσιν ὑμετέρων πέμψαι
 κατὰ τὸν ἔρωτα τῆς καθολικῆς πίστεως καταβίωσαι ὡς
 ἂν καὶ πάντες οἱ ἀδελφοί, καὶ πάντων τῶν ἀπίστων αἰ-
 ψυχαὶ μάθουεν ἐμὲ μὴ μόνον διὰ τῶν διακόνων μου, οἵτινες
 ἐποποιήσαν, ἀλλὰ γὰρ καὶ διὰ τῆς συνακρίσεως τῆν
 συνοδικῶν ὑπομνημάτων τὴν ἰδίαν μου ὑμῖν ἐνώσαι γράφ-
B μιν. Ἐν μόνῃ δηλαδὴ **1198** τῆς πίστεως αἰτία (ὅπερ
 πολλὰκις λεκτέον ἴσται) δι' ἣν τὸ γενικὸν συνίδριον καὶ
 ἀπὸ προστάγματος Χριστιανῶν βασιλείων καὶ ἀπὸ συνακ-
 ρίσεως τοῦ ἀποστολικῷ θρόνῳ ἤρρεσε συναθροισθῆναι
 ὡς ἂν κατακρίθωνται τῶν αἰρετικῶν, οἵτινες διαρθωθῆναι
 οὐκ ἠνέσχοντο, μηδεμίᾳ περιλημπάσθαι ἀμφιβολία περὶ
 τῆς ἀληθοῦς τοῦ δεσπέτου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σαρκώ-
 σεως. Ὅθεν εἴ τις ποτὲ τοιαύτην τὴν Νεστορίου ἀπίστην
 ἀσφαλίσσεται, ἢ Ἐτυχοῦς ἢ Διοσκύρου τὸ ἀσεβὲς δόγμα
 ἠδιδάκτεν, ἀπὸ τῆς τῶν καθολικῶν κοινῆς ἀποκοπέται,
 μήτε ἐχέτω τοῦτου τοῦ σώματος κοινωνίαν, οὔτινος
 ἔσονται τὴν ἀλήθειαν, ἀλλήλοις τεμιώτατοι. Περὶ τοῦ φυ-
 λαθῆναι ὁμοίως τῶν ἁγίων πατέρων τοὺς κανόνας,
 οἵτινες ἐν τῇ τῆς Νικαίων συνῶδῳ ἀρέπτοις δόγμασι
 συντάσσονται, τὴν παρατήρησιν τῆς ἡμετέρας ἀγκυλώσεως

^a In Rustici codicibus additur: *Sed quia in eisdem
 litteris ea quæ per occasionem synodi male sunt atten-
 tata reprehenderam, maluit predictus antistes meam
 gratulationem tacere, quam suum ambitum publicare.*
Ne ergo, etc. Nos quinque Rustici codices vidimus,
Chig. 483, tres Vat. 1323, 4166 et 5405, ac vetustis-
 simum Veron. 87, et in omnibus hanc additionem
 invenimus. Duos alios codices ejusdem Rustici Cor-
 beiensis ac Divionensem cum eodem additamento
 allegat Baluzius, qui tamen fatetur, *ista verba, quam-
 vis consequenter scripta, divisa tamen ac separata esse
 a restu epistola in antiquis exemplaribus.* Addita ergo
 videntur a Rustico in marginali notatione, ex qua
 scia irreperunt in textum. Sumpsit vero illa ex se-
 quenti epistola 115, quam ejus collectio non præfert.
 In omnibus autem mss. diversarum collectionum
 hæc verba desunt; immo præmittuntur etiam in
 Græca versione, quæ ex originali in Orientem misso
 derivat, nec non in antiquissimo Vat. cod. 1322, qui
 licet Chalcedonensem synodum ex editione, non ta-
 men integra, Rustici exhibeat, hanc tamen epistolam
 non recepit ex Rustico: affertur enim hæc in prin-
 cipio codicis, quod alio caractere exaratum, cum
 editione Rustici nihil commune habet. Vide not. 3
Quesn.

C editio et cæteræ, quæ postea prodierunt ante Lab-
 beam, habent inisse, sicut inisse etiam legitur in
 epist. 3 ejusdem Pelagij, ubi idem Leonis testimo-
 nium inseritur. At Baronius, qui primus hanc Pela-
 gij epistolam ex codice Nicolai Fabri edidit, et Lab-
 bens, qui veterem lectionem revocavit, sic expresse-
 runt hunc locum, ut in eodem codice Fabri postea
 Colherlino 4064, Baluzio teste, scribitur *vobiscum
 munisse*; cui lectioni affinis est illa ipsius epistolæ
 Leonis expressa in Vat. 1322, *vobis communisse*; ubi
 postrema syllaba cum vocis *vobiscum* perperam mu-
 tatam in *com* peperit *communisse*; quo errore emen-
 dato, ut par est, detegitur vera laudatorum codicum
 lectio *vobiscum unisse*, quam etiam Græca interpreta-
 tio confirmat.

^b Hæc refert Pelag. II, in epistola 2, ad episcopos
 Istriz.

^e Cod. Ratisp. cum Pelagio II, *Christianissimorum.*
^h Editi ante Quesn., deleti ut, habebant *damnata
 hæreticis, qui si corrigi voluissent.* Emendationem
 Quesnelli ex ms. Grimanico nostri codd. collect.
 Chalcedon., Ratisp. et Vat. 1322, ac alius Vat. col-
 lect. 11 approbant. Vindebon. collect. 5 pariter suf-
 fragatur; solum enim ante verbum *corrigi* addit *sic.*
ⁱ Cod. Ratisp., *usquam.* Paulo post *secernetur* pro
rescetur in mss. collect. Chalcedon. tum nostris tum
 Baluzii.

^c Apud Pelagium II, epist. 2, ad episcopos Istriz,
approbarim.

^j In antiquioribus vulgatis Leonis, sicut et in mss.
 collect. 24 deerant voces *fratres charissimi*, quas alii
 codices et editi præferunt, sicut etiam interpretatio
 Græca.

^d Ita cum Pelagio II omnes nostri codd., excepto
 Vat. 1322, qui cum editis ante Quesn., *poposcit.*
 Confer notam ejus 4.

¹ Lege aut, τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν, αὐτ, τῆς Κων-
 σταντινουπόλεως.

^e Cod. collect. 17 Chalc., tum nostri tum Baluzii,
vices meas.

² Leg., ἰβουλῆθη.

^f Sic cum ms. Grim. etiam Ratisp. et codd. Ru-
 stici. Alii, *inisse.* Pelagius hunc locum similiter læ-
 gioso tradidit a Quesnello nota 5. Sane Romana

³ Locus nullus et corruptus, quem sic redinte-
 gres: Ἐπερ ἐν τῇ συνῶδῳ τῇ ἐν Χαλκηδόνι διὰ τῆς ὁμοφω-
 νίας ἡμῶν, περὶ τῆς πίστεως τετύπωται, ἐπικυρῶ, ταῦ-
 τα, etc.

Patribus divinitus ^a imperialis sunt ordinata, permanent. Nihil alienum ^b improbus ambitus concupiscat, nec per alterius imminutionem suum aliquis quærat augmentum. Quantumlibet enim ^c extortis assentionibus sese instruat vanitatis elatio, et appetitus suos conciliorum æstimet nomine reborandos, infirmum atque irritum erit quicquid a prædictorum Patrum canonibus ^d discreparit. Quorum regulis ^e apostolica **1199** sedes quam reverenter utatur, scriptorum meorum, quibus Constantinopolitani antistitis conatus repuli, poterit sanctitas vestra lectione cognoscere, ^f et me auxiliante Domino catholicæ fidei et paternarum ^g constitutionum esse custodem. Data duodecimo kalendas Aprilis, Opilione viro clarissimo consule:

EPÍSTOLA ^h CXV.ⁱ AD MARCIANUM AUGUSTUM

ⁱ SYNOPSIS. — I. De pace Ecclesiæ reddita, compressis hæreticorum reliquiis, et Anatolio increpato gratias agit. — II. De monachis a Marciano cohibitis, et approbatione Chalcedonenis synodi per se ad episcopos missa.

^k LEO episcopus MARCIANO Augusto.

CAP. I. — Multa mihi in omnibus clementiæ vestræ ^l litteris causa ^m gaudendi est, dum ex magna divini providentiæ misericordia ⁿ præstitum humanis rebus experior, quod ecclesiasticam pacem, quæ non nisi unitate prædicationis evangelicæ custoditur, piissimo studio juvare dignamini: ut fidei vestræ gloria non solum utilitate reipublicæ, **1201** sed etiam religionis profectibus augeatur, ^o gloriosissime Augusto. Unde ineffabiliter Deo gratias ago, ^p qui eo tempore quo oboritura hæreticorum scandala præsciebat, vos in imperii fastigio collocavit; in quibus ad totius mundi salutem, et ^q regia potentia, et sacerdotalis

^a Idem vulgati Leonis cum Vindebon. collect. 5 et mss. collect. 44 ac 24, inspirata sunt, ordinata permanent. Lectionem Conciliorum a Quesnello receptam ex ms. Grimánico et codd. Chalcedon. atque Facundo, etiam Ratisp. et Græca versio exhibent.

^b Apud Facundum, improbe concupiscat.

^c Vat. 1322, extortis assentionibus sic instruat, quam lectionem vulgati Leonis Quesnello antiquiores secuti cum mss. collect. 44 et 24, solum pro sic habent sese. Mox ut appetitus legitur in Ratisp. Sed in aliis epistolis consensus extortus tradiitur, ac præsertim epist. 105, c. 2: *Ei quorundam consensus suum præbuisse dicitur extorta subscriptio*. Quesnellus in margine: Isid. Merc., extortis assentionibus.

^d M. s. Vat. 1322 et 5974, discreparet.^e Epist. 106.

^f Ratisp. et codd. collect., Chalcedon. concinent Græca versione, transposita conjunctione et, sic præferunt: *me, auxiliante Deo nostro, et catholicæ fidei*. Similiter editiones Leonis ante Quesn., quæ solum retinent Domino.

^g Ita Quesn. ex Grim. Barb. et Vict. ac Facundo; et similiter editiones Concil., quibus suffragantur omne nostri codd. et Græca versio, in qua *canones* appellantur, et adjectiva sic transferuntur, *paternæ fidei et catholicorum canonum*. Cæteræ editiones Leonis, *paternarum traditionum*.

^h Añas 89. Quæ autem antea 115 erat, nunc 145. Scripta 21 Martij an. 453.

ⁱ Exstat in mss. collect. Hisp., Isid. 44, 49, 48, 49 et 21 usque ad 24 ac in exemplari Sighardi. Græcam interpretationem erimus ex ms. Vat. Græco 1455.

^j In collect. Hisp. hic titulus legitur: *Ubi gratias agit quod per Chalcedonense concilium pax Ecclesiæ*

υπομνησῶ, ὅπως τὰ δίκαια τῶν ἐκκλησιῶν καθὼς παρ' ἐκείνων τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ πατέρων θεοῦ ἐμπνευσθέντων τετύπεται διαμείνουν· μηδὲν δὲ ἢ ἀκαθὰς ἀμειβίων ἐπιθυμῆσαι, μήτε δι' ἐλαττώσεως ἑτέρου αὐξήσιν τενα ^l ἑαυτῶ περιποιῆσαι θελήσει. Ἐφ' ὅσον γὰρ δήποτε ἀποσπασθεῖσων συναίνεσων ἑαυτὴν ^m τῇ τῆς μεταϊότητος ὑπεροφίᾳ ὠχύρωσε. καὶ τὰς ἰδίας ἐγχειρήσεις τῶ τῶν συνεδρίων ὀνόματι οἰεται βεβαιωτέρας, ἀνίσχυρον, καὶ ἀβίβαιον ἔσται πᾶν ὅτιοῦν ἀπάδει τῶν κανόνων τῶν προλεχθέντων· ⁿ ὁ ἀποστολικὸς θρόνος σεπτῶς **1200** κίχρηται ταῖς ἡμῶν γραφαῖς, δι' ὧν τῶ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπῳ, τὰς ἐπιχειρήσεις παρωσάμην, δυνήσεται ἢ ὑμετέρα ἀγιωσύνη διὰ τῆς ἀναγωγῆς μαθεῖν, ἐμὲ βοηθεῖα τοῦ Θεοῦ ὑμῶν καὶ τῆς πατρικῆς πίστεως καὶ καθολικῶν κανόνων εἶναι φύλακα.

B Τῶ ἰνδοξοτάτῳ καὶ φιλανθρωποτάτῳ υἱῷ Μαρκανῶ Δυγούστῳ Δίων ἀρχιεπίσκοπος Ῥώμης.

Πολλὴ μοι αἰτία χάριτος γίνεται ἐν πᾶσι τοῖς γράμμασι τῆς σῆς ἡμερότητος· καὶ γὰρ ἐκ μεγίστης φιλανθρωπίας τῆς θείας προνοίας τοῖς πράγμασι ^l ἐν τοῖς ἀθροῦνοις παρεσχημένον εὐρίσκω, ὅτι περ τῇ ἐκκλησιαστικῇ εἰρήνῃ, ^m καὶ ἐνώσει κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα φυλάττεσθαι εὐσεβεῖ σπουδῇ βοηθεῖν καταξιοῖς, ὡς ἂν τῆς ὑμετέρας πίστεως ἢ δόξα μὴ μόνον **1202** ἐπὶ τῇ τῶν δημοσίων διοικήσει, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς πράξεσιν ⁿ αὐξήθει, ἰνδοξοτάτε καὶ φιλανθρωπότατε υἱέ, αὐτοκράτορ Δύγουστε. Ὅθεν ἀφράστους τῶ Θεῷ χάριτας ὁμολογῶ, ὅστις ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ τῶν αἰρετικῶν τὰ σκάνδαλα ἐγείρεσθαι προ-

C *catholicæ reddita sit.*

^k Ex. Græca versione: *Gloriosissimo et clementissimo filio Marciano Augusto Leo archiepiscopus Romæ.*

^l Nempe epist. 140.

^m Ita codd. Grim. et Ratisp. Vindebon. Hisp., gaudens, mendose. Hinc prodiit emendatio quæ in aliis codd. et editis ante Quesn. invenitur, *gaudii*.

ⁿ Vulgati Leonis ante Quesn. per errorem, nullo nostro codice suffragante, *præstitum*. Mox pro *experior* in Vat. Hisp., Isid. aliisque inde profectis, *exstat*.

^o Alias in antiquis editionibus, *gloriosissime imperator*. Ex Græca autem versione sic: *Gloriosissime et clementissime fili, et imperator Auguste*. Cod. Ratisp. hæc omnia omittit.

^p Ms. Vindeb. Hisp., quod eo.

^q Vide not. 1 Quesn., et in eam observationem nostram.

^r Leg. et Lat., ἑαυτῶ τις.

^s Hoc mendum evidens. Corrige, ἢ τὰς μεταϊότητος ὑπεροφίᾳ.

^t Quam implexus corruptusque sit hic locus nemo non videt: sic restituere positis: Ὁν ὑπογράφεσιν ὡς σεπτῶς ὁ ἀποστολικὸς θρόνος κίχρηται, τῶν ἐμῶν γραφῶν, δι' ὧν τῶ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου τὰς ἐπιχειρήσεις παρωσάμην, δυνήσεται, etc.; τῶν paulo post pro ἐμὲ lege καὶ ἐμὲ.

^u Melius hinc abesset pronomem σί.

^v Locus corruptus, cui sic mederi possis: εἰ οὖν ἄλλως ἐὶ μὴ τῇ ἐνώσει τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος φυλάττεσθαι, etc.

^w Primum curis cum ms. Vat. Græc. 1455 scriptum αὐξήθειν. Prætulimus vero lectionem aliorum codicis Vat. Octob. 29, quam posterius accepimus

vigeret industria. Nam cum vestro præcipue opere sit effectum ut per synodale concilium damnatis impii dogmatis defensoribus, omnes vires sacrilegus error amitteret, ad ejusdem devotionis pertinet palmam, si malum quod in suis ducibus est oppressum etiam in quibuscumque reliquiis deleatur. Quod facilius clementia vestra ^a arbitratur implendum, si per universas Ecclesias definitiones sanctæ synodi Chalcedonensis apostolicæ sedi placuisse doceantur. De quo quidem ratio non fuit ambigendi, cum ei fidei omnium ^b subscribentium consensus accesserit, quæ a me secundum formam apostolicæ doctrinæ ac paternæ traditionis emissa est; et per fratrem meum Lucianum episcopum ^c talia et ad gloriam vestram, et ad Constantinopolitanum episcopum ^d scripta direxerim, quæ evidenter ostenderent me ea quæ de fide catholica in prædicta synodo definita fuerant approbare. ^e Sed quia in eisdem litteris ea **1203** quæ per occasionem synodi male sunt attentata, reprehenderam, maluit prædictus antistes meam gratulationem tacere, quam suum ambitum publicare. Mihi autem multum fiducia, Deo per vos operante, collatum est, quod probasse vos observantiam meam de custodia canonum paternorum, pietatis vestræ affatibus ^f indicastis. Et merito geminatur gaudium meum, cum vobis religiosissime placere cognosco, ut et ^g fides Nicæna suam teneat firmitatem, et privilegia Ecclesiarum illibata permaneant.

CAP. II. — Quamvis autem de præclaro fidei vestræ opere nihil vestra pietas indicarit, mihi tamen per veneratorem ^h una mecum specialiter vestrum, fratrem meum Julianum episcopum innotuisse significo, quam pio dignati fueritis responso imperitorum monachorum animos ⁱ et cohibere pariter et docere: ut, si illos non penitus deseruit divina

α εγίνωσκην, ὑμᾶς ἐν τῇ βασιλείᾳ καθήρυσεν, ἐν ᾗ εἰς σωτηρίαν τοῦ παντός κόσμου, καὶ ἡ βασιλικὴ δύναμις, καὶ ἡ ἱερατικὴ ἀντιθεὶ σπουδῆ. Καὶ γὰρ ὁπότε ἑξαίρετῶ ὑμῶν ἔργῳ γέγινται, ὥστε συνόδου κατακεκρμένων τῶν ἐκδικούντων τὸ δυσσεβὲς δόγμα πάσας τὰς δυνάμεις ἡ ἱερόσυλος πλῆθὲ ἀπολίσει. εἰς νίκην τῆς αὐτῆς ἀντιθεῖ ¹ διαθήσεως, εἰ τὸ κακὸν, ὅπερ ἐν τοῖς ἰδίῳις ἡγεμόσιν ² εὐρίσκειται, καὶ παρ' οἷσις δήποτε ἐτίρεις ἐξαλιφθεῖσιν ³ ὅπερ εὐχερίστερον ἢ σὴ γαλανότης ὑπολαμβάνει ⁴ πλε- ροῦν, εἰ ἀνὰ πάσας τὰς ἐκκλησίας τοῦς τύπους τῆς ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Χαλκηδόνι τῶ ἀποστολικῶ θρόνῳ ἀρίσσει διδαχθεῖν· περὶ οὐ οὐδὲ ὑπόνοια ἐγένετο ἀμφιβολίας, ὁπότε τῇ πίστει ταύτῃ πάντων ὑπογραψάντων ἡ ⁵ σύνε- σις ⁶ προτίθεται, ἥτις παρ' ἐμοῦ κατὰ τὸν τύπον τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας καὶ τῆς πατρικῆς παραδόσεως **B** ἐξεπέμφθη, καὶ διὰ τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ Λουκιανοῦ τοῦ ἐπισκόπου τοιαῦτα καὶ πρὸς τὴν σὴν ἐνδοξότητα, καὶ πρὸς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἑξαπέστειλ- ται γράμματα, δι' ὧν ἐναργέστατα δείκνυται ἐμὲ τῶν περὶ τῆς καθολικῆς πίστεως ἐν τῇ προλεχθείσῃ συνόδῳ τυπωθέντων ἔχουσαι. Ἄλλ' ἐπειπερ **1204** ἐν τοῖς αὐτοῖς γράμμασι τὰ διὰ τὴν τῆς συνόδου ἀρρομήν κακῶς ἐπι- γερηθέντα ⁸ διαβεβλήκει, μᾶλλον ἠθέλησεν ὁ προλεχθείς ἐπίσκοπος τὴν ἐμὴν εὐχαριστίαν σιωπήσαι ὑπερ τῆν ⁷ ἐμὴν ἀμειδίονα δημοσιύσαι· ἐμοὶ δὲ πολλὴ παρρησία, τοῦ Θεοῦ δι' ὑμῶν παρέχοντος, συνεισηνέχθη, ὅτι περ ἀποδέξασθαι ὑμᾶς τὴν ἐμὴν ἀσφάλειαν, ἣν τοῖς πατρι- κοῖς κανόσι φυλάττω, τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας τοῖς γράμ- μασι ἐμνήσατε. Καὶ δικαίως δειπασιάζεται μοι ἡ χαρὰ, ὁπότε ὑμῖν, ὧ ἐνδοξότατε βασιλεῦ, ἀρίσκειν γι- νώσκω, ὡς ἐν κτλ ἢ ἐν Νικαίᾳ πίστις τὴν ἰδίαν κατὰ σχοι **C** ⁹ πίστιν, καὶ τὰ προνόμια τῶν ἐκκλησιῶν ἀσάλευτα διαμεινῶν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα δὲ περὶ τοῦ λαμπροῦ ἔργου τῆς ὑμετέρας πίστεως οὐδὲν μοι ἢ σὴ εὐσέβεια ἐμνήσεν, ὅμως ἐμοὶ διὰ τοῦ σέβοντος ὑμᾶς ἰδικῶς μετ'

fidei contra Eutychianos in Chalcedonensi concilio definitæ, quæ eadem ac Nicæna fides (exactius pro necessitate temporis contra novam hæresim declarata) communi locutione dicebatur. Vide ipsam definitionem Chalcedonensem actione 5. Forte etiam S. pontifex his verbis respicit Marciani litteras ad monachos Palæstinos, quas a Juliano Coensi transmissas una cum imperatoris epistola acceperat; in ipsis enim Nicæna fides a Patribus Chalcedonensibus confirmata et explicata traditur. Confer tom. IV Concil. Venetæ editionis pag. 1803.

^b Voces una mecum Quesnellus omisit; restituimus ex nostris mss. ac præsertim ex Vindebon. Hisp. et Græca versione, quibus accedit Ratisp., præferens mecum.

¹ Particulam et ex Ratisp. et Græca versione adjecimus. Indicantur autem imperiales litteræ contra tumultuantes Palæstinæ monachos editæ, quæ gestis Chalcedonensibus subjiciuntur tom. IV, pag. 1798.

² Al., προθέσεως.

³ Aut ποτε εὐρίσκειται deest aliquid, puta καταβλήθη vel quid simile, aut longe aliter quam nos, interpres legit.

⁴ Forte, πληρωθησόμενον.

⁵ Leg., συναίσεις.

⁶ Leg., προτίθεται.

⁷ Leg., διαβεβλήκειν.

⁸ Leg., ἰαντοῦ.

⁹ Forte, τὴν ἰσχὺν

^a Vulgati antiqui cum Sichardo, arbitretur.

^b Vindebon. Hisp. cum ms. Vat. collect. 24. subscribendum, male. Illic error in Vat. Hisp. originis Gallicanæ emendatus fuit minus recte subscribendo, quæ lectio ab Isidoro et in aliis codd. exinde proficiscentibus suscepta, in editiones Quesnello anteriores transit. Veram lectionem suppeditarunt codd. Grim. et noster Ratisp., quibus Græca versio concidit. Dein in vulgatis antiquis, quæ ad me, perperam; nam de fide a Leone emissa in epistola 28, ad Flavianum, et omnium episcoporum subscriptionibus recepta sermo est. Emendationem Quesnelli ex Grim. inductam confirmant nostri codices Vindebon. Hisp., Ratisp. et Vat. collect. 24, nec non interpretatio Græca. Vide not. 2 Quesn.

^c Ratisp. omittit talia, et pro episcopum cum Vindebon. Hisp. habet, antistitem. De Luciano autem vide not. 5 Quesn.

^d Epist. 104 et 106.

^e Vat. Hisp. et Isid., Et quia.

^f Ita omnes nostri codd. et editiones. Solus Quesnellus, indicatis. Confer annot. 3 (Col. 1019, n. 4) in epist. 110. Post pauca ex versione Græca, cum vobis, gloriosissime imperator, placere cognosco.

^g Licet in Marciani epistola 110, cui nunc Leo respondet, nulla sit expressa Nicæna fidei mentio, non tamen hinc suspicandum est cum nonnullis aliquid in ea epistola desiderari. Ad Nicænam enim fidem referuntur illa ejusdem epist. 110, quibus imperator se sollicitum præbuit pro confirmatione catholice

misericordia, sentiant se et didicisse quod credant, et agnovisse quod timeant. Quia vero omnibus modis obediendum est pietatis vestrae religiosissimae voluntati, constitutionibus synodalibus, quae mihi de confirmatione fidei catholicae, et de haereticorum **1205** damnatione placuerunt, libens adjeci sententiam meam; quae ut ad notitiam omnium sacerdotum Ecclesiarumque perveniat, vestrae clementiae praecipio ordinare dignabitur. Affuturam credo et spero gratiam Dei, quae tam sanctam tanti principis curam plenissimum desiderii sui fructum faciat obtinere, ut omnibus dissidenti occassionibus amputatis, apostolicae ubique doctrinae pax regnet et veritas. Fratri autem meo Juliano episcopo noverit vestra clementia hoc me proprie delegasse, ut quidquid illic ad custodiam fidei pertinere probaverit, meo nomine vestrae fiducialiter suggerat pietati: quoniam certus sum vos ad haec omnia emendanda vel defendenda, Deo auxiliante, sufficere. Data duodecimo kalendas Aprilis, Opilione viro clarissimo consule.

στεως ἀνίκην δοκιμάσαι, ἐμῷ ὀνόματι τῇ ὑμετέρᾳ ἐπίσταμαι εἰς πάντων τούτων διόρθωσιν καὶ ἐκδίκησιν,

EPISTOLA CXXVI.

AD PULCHERIAM AUGUSTAM.

SYNOPSIS. — I. Pro vigore fidei et sanctionibus contra rebelles monachos editis gratias agit. — II. Se ad Chalcedonenses episcopos litteras dedisse consensus sui testes.

LEO EPISCOPUS PULCHERIAE AUGUSTAE.

CAP. I. — Quamvis nullas nunc litteras tuae pietatis acceperim, scribente tamen gloriosissimo principe, non aliter dignatione ipsius sum gavisus, quam si mihi etiam tuae serenitatis redderentur alloquia. Unde consuetudinem debiti me officii oportuit custodiri, qua me significarem clementiae vestrae salute gaudere, et incessabilibus a Deo precibus postulare ut vos, et Romanae reipublicae, et catholicae Ecclesiae in omni prosperitate conservet. De vigore autem fidei vestrae, qua indesinenter Domino sacrificium laudis offeritis, quantas Deo gratias agam, enarrare non va-

* Sic Ratisp. et inss. collect. 11 et 21. Alias, misericordia. Codd. Vat. Hisp. et Isid., miseratio, sciant se et didicisse.

^b Idem codd. Vat. Hisp. et Isid. alique inde profecti cum editis ante Quesn., Pietati vestrae et religiosissimae voluntati. Vindobon. Hisp., Grim. et Ratisp., cum Graeca versione, ut in textu.

^c Vide not. 4 Quesn.

^d Ratisp. ms. Velef episcopo.

^e Codd. Grim. et Thuan. a Quesn. laudati, et unus noster cbl. 21 emundanda. Mox Ratisp. omittit Deo auxiliante.

^f Alias 90. Quae autem ante 116 erat, nunc 116. Scripta 21 Martii an. 453.

^g Hanc epistolam relegimus cum ms. Ratisp. collect. 19 et cum Veneto S. Marci collect. 12, in quibus collectionibus tantum eam reperire licuit.

^h Vulgati cum mss. collect. 12, consuetudinem debiti mei officii oportuit me custodire, per quam significarem clementiae vestrae, absolute me gaudere. Locus egregie restitutus ex optimo codice Ratisponensi.

ⁱ Ita idem Ratisp. Al., quo.

ἐμοῦ τοῦ ἐμοῦ καὶ συνεπισκόπου καὶ ἑβελφῆ Ἰουλιανῷ δεδηλωσθαι σημαίνω. ὡς εὐσεβεῖ ἡ κατηξίωσαστο ἀπο κρίσει τῶν ἀπειρῶν μοναχῶν τὰς ψυχὰς καὶ ἐπιταχίω ὁμοῦ, καὶ διδάξαι, ὥστε ἡ μὴ πάντα αὐτοῦς ἡ βίαια φιλανθρωπία καταλείρηται, αἰσθάνεσθαι, καὶ δεδιχθῆαι αὐτοῦς ὅπερ πιστεύουσι. καὶ εἶδεναι ὅπερ εὐλαβείσθη ὀφειλοῦσιν. Ἐπειδὴ δὲ παντὶ σθένει πείθεσθαι δεῖ τῇ τῆς σῆς εὐσεβείας εὐλαβεί προαιρήσει. τρεῖς τύποις τῆς συνόδου, οἵτινες μὴ περὶ τῆς βεβαίωσης τῆς κηλικῆς πίστεως, καὶ περὶ τῆς **1206** τῶν αἱρετικῶν κατακρίσεως ἤρσαν, ἄξιως τὴν ἑαυτοῦ ἡ προτάεικα γνώμη, ἥτις ὡς ἂν εἰς γνώμην πάντων τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἐκκλησιασίων ἔλθοι, τῆς σῆς ἡμερότητος ἡ προτάεικα τυπῶσαι καταξίωσαι. Ἡμεῖς θεοῦ ἡ εἰσθῆαι ἐπιτίω καὶ πιστεῖω, ἥτις τὴν οὕτως ὁσίαν τοῦ τοσοῦτου βασιλέως φροντίδα τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας τοῦ καρποῦ παρασκευάσει ἐπιταχίω ἡ πρὸς τὸ πάσης διχονομίας ἀποκηρύξεις, τῆς ἀποστολικῆς πανταχοῦ διδασκαλίας, εἰρήνη, καὶ ἀλήθεια κρατήσῃ. Τῷ ἀδελφῷ τῷ ἐμῷ Ἰουλιανῷ τῷ ἐπισκόπῳ γνωσκέτω με ἡ σὺ γαλανότης τοῦτο ἰδικῶς προαιταχίωσαι, ἵνα εἰ τι θεποτοῦν αὐτῷ εἰς παραφυλακὴν τῆς πνεύσεως ἡμερῶν ἡ ὑποβάλλῃ ἡ ἐπειδὴ ὁμολογουμένως τοῦ θεοῦ ἐπιτρέποντος, ἡμᾶς ἡ ἐπαρκείν.

leo; quoniam principibus temporis nostri non solum potentiam regiam, sed etiam sacerdotalem cognoscimus inesse doctrinam. Indicante enim fratre meo Juliano episcopo, pervenerunt ad nos in exemplaribus praecipionam vestrarum saluberrimae sanctiones, quibus insanam imperitiam monachorum dignati estis parcendo plectere, et docendo punire; ut, si eos ad praenitentiam misericordiam divina converterit, multis lacrymis, et a nefandis caedibus, et ad haereticorum blasphemis diluantur.

CAP. II. — Quod vero piissimus imperator ad omnes episcopos, qui Chalcedonensi synodo interfuere, voluit me scripta dirigere, quibus ea quae illic de dei regula sunt definita firmarem libenter implevi, ne fallax cujusquam simulatio sententiam meam haberi vellet incertam, cum per Constantinopolitanum episcopum, cui laetitiam meam largiter indicavi, in omnium potuerit notitiam pervenire, quod scripseram,

¹ Marcianus scilicet et Pulcheria in litteris adversus Palaestinos monachos datis, quae leguntur tom. IV Concil. edit. Ven. pag. 1798 et 1819, catholicam fidem optime vindicant. Exemplaria autem earumdem litterarum, quae hic appellantur, si in commodiorem Leonis intelligentiam Latine reddita erant, eam forte praeferebant versionem, quam Epiphanius Scholasticus Codici encyclo praemisit, ut indicatur tom. V Concil. pag. 33.

² Epist. 114.

³ Epist. 106.

⁴ Leg., κατηξίωσαστε.

⁵ Leg., εἰ μὴ.

⁶ προτάεικα.

⁷ Leg., πρόσταξις.

⁸ Leg., παρίστασαι.

⁹ Haec quidem, ut puto, ab interprete, sed male omnino. Vertere debuerat hoc aut simili modo: ὥστε, πάσης διχονομίας ἀποκηρύξεις, τῆς ἀποστολικῆς πανταχοῦ διδασκαλίας εἰρήνην καὶ ἀλήθειαν κρατήσῃ.

¹⁰ Leg., ὑποβάλλοι, ὑποβάλλω.

¹¹ Leg., ἐπαρκείν.

pij maluisset meum gaudium tacere, quam repulsam a sui ambitus, publicare. Fratri et coepiscopo meo Juliano, cui sollicitudinem meam in causa fidei delegavi, rogo ut eam fiduciam præbere dignemini, qua pietati vestræ possit quæ universali Ecclesiæ sint profutura, suggerere. Data duodecimo kalendas Aprilis, Opillione viro clarissimo consule.

EPISTOLA * CXVII.

AD JULIANUM EPISCOPUM COENSÆM.

SYNOPSIS. — I. *Se ut imperatori satisfaceret et occasionem hæreticis auferret, ad episcopos Chalcedonenses de consensu suo litteras dedisse.* — II. *De monachis edicto Marciani repressis, et archimandritis Pulcheriæ responsione increpatis.* — III. *De Eudocia et Leone monita ex secreto imperatoris mandato.* — IV. *Aetii dejectionem patienter habendam esse, ne aliarum Ecclesiarum regimini se immiscens menuram propriam videretur excedere.* — V. *Anatolium ab Illyricanis subscriptionem in sui ambitus patrocinium elicere voluisse. De epistola ad Chalcedonenses episcopos scripta.*

1208 LEO JULIANO episcopo.

CAP. I. — Quam vigilanter, quamque devote pro catholica fide fraternitas tua excubet, litterarum tuarum textus ostendit, quibus^c instruentibus cultura mea sollicitudo relevatur; accedente religiosi imperatoris religiosissima pietate, quam evidenter apparet ad universalis Ecclesiæ firmamentum a Domino præparatam; ut dum sancto studio pro fide agunt Christiani principes, fidenter pro eorum regno supplicent Domini sacerdotes.

^d Quod ergo necessarium credidit clementissimus imperator, libenter implevi, ut ad omnes fratres, qui Chalcedonensi synodo interfuerunt, scripta dirigerem, quibus placuisse mihi, quæ a sanctis fratribus nostris de regula fidei confirmata sunt, demonstrarem: propter eos scilicet, qui ad occasionem velandæ perfidiæ suæ, infirma vel dubia videri volunt statuta concilii, quæ nulla sunt consensus mei sententia roborata; cum tamen post reversionem fratrum, quos vice mea miseram, ad Constantinopolitanum episcopum epistolas dederim: ut, si eas publicare voluisset, abunde ex ipsis potuisset agnosci quanto gaudio ea quæ^e de fide synodus sanxerat approbarem. Sed quia in eisdem continebatur quale responsum accepisset ambitio, ignorari

Alias 88. Quæ autem antea 117 erat, nunc 136. Scripta 21 Martii an. 453.

^b Hanc epistolam a Quesnello ex ms. Grim. editam, cum Ratisponensi contulimus.

^c Sic codex Ratisp. Quesnellus ex Grimanico, *interventionibus.*

^d Hæc uncinis inclusa referuntur in epist. Pelagii papæ II ad Eliam, c. 6.

^e Quesnellus cum Grimanico, *de fide sanxerant.* Ratisponensis cod. supplementum et emendationem suggestit.

^f Litteræ Pulcheriæ responsio vocantur, quippe quæ libello supplicii monachorum redditæ fuerunt. Vide not. 4 Quesn. Vide annot. 4 (Col. 1056, n. 1) in epistolam præcedentem.

^g Ms. Ratisp., *omnem excellentiam.*

^h Ita hoc nomen in Ratisponensi melius scribitur, sicut et in aliis nostris codicibus in titulo epistolæ 123, cujus scribendæ stimulus ex hoc loco cognoscitur. Scrinio est de Eudocia Theodosii junioris uxore,

A voluit quod de fraternis constitutionibus sentiebam, ne simul cognosceretur quod proinviolabili Nicænorum canonum auctoritate rescripseram. Unde studeat dilectio tua piissimum principem crebris suggestionibus commonere, ut adjunctis affectibus suis ad singularum provinciarum sacerdotes deferri apostolicæ sedis scripta præcipiat: ne ulterius quisquam veritatis inimicus de silentio meo se excusare præsumat.

CAP. II. — De edicto autem Christianissimi imperatoris, quo imperita quorundam monachorum insania quid mereretur ostendit, et^f de responsione piissimæ Augustæ, qua monasteriorum præsules increpavit, multum me gaudere significo; non ignorans hunc ipsis fervorem fidei divina inspiratione conferri, ut omnibus excellentiam ipsorum non solum regii culminis, sed etiam sacerdotalis esse appareat sanctitatis, apud quos ut fraternitati tuæ familiarior esset fiducia, et nunc et antea postulavi, confidens de eorum benevolentia, quod necessariis suggestionibus non difficulter dignabuntur annuere.

CAP. III. — Et quia secretius mihi clementissimus imperator per filium nostrum Paulum mandare dignatus est, de admonenda filia nostra clementissima Augusta^b Eudocia; feci quod voluisti, utⁱ litteris meis quam fructuosam ipsi foret, si catholicæ fidei faveret, agnosceret, et ut clementissimi principis filii sui litteris super hoc admoneretur, obtinui; non ambigens ipsam quoque pio studio elaboraturam ut auctores seditionum propositum suæ professionis agnoscant, et si non intelligunt docentium prædicationem, saltem vindicantium timeant potestatem. Quem itaque profectum hæc nostra cura obtineat, protinus litteris dilectionis tuæ opto cognoscere, et utrum tandem rebellis imperitia conquiescat; quæ si de nostra putat ambigendum esse doctrina, saltem beatæ memoriæ Athanasii, Theophili et Cyrilli Alexandriae sacerdotum scripta non renuat; cum quibus ita fidei nostræ forma concordat, ut in nullo a nobis discrepet, qui se illis consentire profitetur.

CAP. IV. — Filio postro Aetio presbytero in suo mœrore compatimur; et cum in locum officii ejus is fuerit ascitus, qui reprobatione dignus fuerat iudicatus, non est dubium hanc commutationem ad ca-

quæ in Palæstina degens, monachis tumultuantibus aliquamdiu favit. Quesnellus *Eudoxia*, sicut et in inscriptione epistolæ 123 *Eudoxiæ* ex Grimanico edidit; perperam. Eudoxia enim Valentiniæ III uxor hujus Eudociæ ex Theodosio filia fuit. Quesnellus in postilla marginali: *Nota ex hoc unico monumento, unde Eudoxia (lege, Eudocia) in melius mutata, catholicæ fidei favere cœperit.* Inimò ex hoc loco colligitur eam Eutychnianis favisse, ita ut hæc de causa imperator ipsam a Leone admonendam duxerit. Enimvero solum resipuit anno 456 post auditam Valentiniæ necem et Eudociæ filia captivitatem, uti ex Vita S. Euthymii in Analectis Græcis a PP. Benedictinis edna discimus.

ⁱ Hæc ad Eudociam Leonis litteræ desiderantur; neque enim credendæ sunt epistolæ 123, quæ multo post, id est die 15 Junii, scripta fuit.

^j Valentiniæ intelligi, cui Eudoxia Eudociæ filia nupserat.

tholicorum injuriam pertinere. Sed patienter interim ista toleranda sunt, ne mensuram ^a moderationis solitæ videamur excedere; cum possit pro tempore satis esse prædicto, quod clementissimorum principum favore munitur, quibus eum proxime ^b litteris meis ita commendavi, ut apud religiosissimas mentes gratiam ipsius augendam esse non dubitem.

CAP. V. — Illud etiam nosse te volumus, Anatolium episcopum post coercionem nostram in suæ præsumptionis adeo temeritate persistere, ut Illyricanos episcopos, ut sibi subscriberent, conveniret; quod nobis episcopus qui a Thessalonicensi ^c ordinationis nuntius missus est intimavit. ^d Cui ideo scribere nolimus, quamvis ipse hoc peteres debere fieri, quia eum corrigi nolle perspeximus. **1210** Duas a pari ad synodum epistolas feci: unam cui exemplaria epistolæ meæ ad Anatolium episcopum datæ subdi feci, alteram, quæ exemplaria subdita non haberet; tuo permittens arbitrio, ut quam dandam esse clementissimo principi duxeris, hanc tradas, altera apud te retenta. Data duodecimo kalendas Aprilis, Opilione viro clarissimo consule.

EPISTOLA • CXVIII.

† AD EUNDEM JULIANUM COENSEM EPISCOPUM.

SYNOPSIS. — I. *Nihil se pro causa fidei et Ecclesie omisisse.* — II. *Prædicandi munus solorum sacerdotum, non monachorum esse; contra parricidas Alexandrinos imperatoris solum accendendum esse.*

LEO EPISCOPUS JULIANO COENSI EPISCOPO.

CAP. I. — Litteras dilectionis tuæ, quas per filium meum virum illustrem ^e Eysichium direxisti, eo tempore accepi, quo recentioribus epistolis tuis ^b iterata jam occasione responderam. Unde quia etiam in his alloquiis tuis eadem de impiissimis hæreticis justo dolore conquestus es, congruum fuit, quia scribendi opportunitas exstitit, non tacere. In causa itaque fidei, quidquid pro nostro officio ⁱ agi potuit ac potest, juvante Domino, et sollicite et libenter exsequimur: ut Evangelio Christi irreprehensibiliter serviamus, ne per desidiam nostram ulla pars Ecclesie catholice neglecta videatur. Propter quod, sicut omnibus notum est, non destiti laborare, ut manifestata atque defensa incarnationis Dominicæ veritate, omnis fraternitas, quid ubique secundum doctrinam apostolicam, et tenendum et docendum esset, agnosceret, accedente gloriosissimorum principum studio divinitus inspirato, ut in civitate Chalcedonensi sy-

^a Ita Ratisp. ms. Quesnellus ex Grim. perperam, *solidationis*.

^b Epist. 111 et 112.

^c Euxithæi Thessalonicensis episcopi in Anastasii locum subrogati, ad quem Leo dedit epist. 150, ordinatio et ordinationis tempus ex hoc loco dignoscitur.

^d Ad Anatolium hæc referuntur.

^e Alias 91. Quæ autem antea 118 erat, nunc 149. Scripta 2 Aprilis an. 453.

^f Inventur in mss. collect. 12, 18 et 24, ac in exemplari Sichardiano.

^g Editi ante Quesn., *Isichium*; Sichardus, *Isicium*.

^h Epist. 113 et 117.

ⁱ Alias, *oportuit* ex mss. collect. 24. Sichardus, *oportuit ac possumus*.

A nodo **1211** congregata, hæretica damnaretur impietas, ne vel quisquam sectator Nestorii, vel ullus discipulus Eutychie liberum possit cum catholicis habere consortium: cum quod ad sancti concilii auctoritatem pertinet, nulla usquam remanserit discordia. Si qui autem sua obduratione cæcati, ita in reprobi sensus amentiam transierunt, ut malint ferere quam sanari, ad imperialem pertinere potestatem ut perturbatores ^l ecclesiasticæ pacis et reipublicæ, quæ Christianis principibus merito gloriatur, inimici, sollicitius comprimantur.

CAP. II. — Ut autem imperialis est, ut diximus, potestatis, tumultus publicos ac seditiones sacrilegas severius coercere, ita auctoritatis est sacerdotalis, monachis prædicandi aliquam contra fidem licentiam non præbere, et omni virtute resistere, ne ea quæ ad sacerdotes pertinent, sibi audeant vindicare. Unde miramur fratrem ^k Thalassium episcopum, quod Georgio nescio cui, qui præsumendo illicita, et propositum monachi et nomen amisit, scribendi vel prædicandi aliquam permiserit facultatem. Ad quem episcopum, si dilectioni tuæ visum fuerit, ex hac parte competentia scripta ^l mittimus. Agat itaque fraternitas tua opportunis suggestionibus, ut clementissimus princeps quæ Domino sunt placitura præcipiat, et incontentores eruentarum seditionum jubeat competentiùs coerceri, ut nec ^m illi impuniti sint, quorum manus scelera perpetrarunt, nec illi qui talium utuntur insania. Si autem inquisitio judiciaria et confessio reorum ad eas personas pervenit, quarum vel consilio vel impulsu mala tanta commissa sunt, nullius favoris eis sunt præstanda solatia. Quantum enim meliora de ipsis sunt credita, tanto sunt amplius detestandi, quorum nunc impietas, quæ per hypocrisis fuerat velata, detegitur. Et ideo agat Christianissimus et piissimus imperator, quod paci ecclesiasticæ intelligit profuturum. Quem superna inspiratione ita instruendum esse confido, ut et disciplina inquietos ⁿ revocari, et a sanguine eorum jubeat abstinere: quamvis nihil ultionum non mereantur subire, qui ausi sunt et divinis et humanis constitutionibus **1212** repugnare. ^o Data quarto nonas Aprilis, Opilione viro clarissimo consule.

EPISTOLA • CXIX.

† AD MAXIMUM ANTIOCHENUM EPISCOPUM.

Per Marianum presbyterum et Olympium diaconum. SYNOPSIS. — I. *Fidem inter duo extrema mediam esse.*

^l Ita Quesnellus. Alias, *Ecclesie pacis et reipublicæ*.

^k Hic Thalassium videtur esse ille episcopus Cæsarea Cappadocice, qui etsi inter pseudoephesinas synodi capita exstitit, tamen facti poenitens in Chalcedonensi receptus fuit.

^l Ita probe Quesnellus. Antea perperam, *mittimus*.

^m Vox illi a Quesnello prætermisssa, ex nostris codicibus restituitur.

ⁿ Editiones Quesnello anteriores male, *revocare*.

^o Hæc nota chronica a Quesnello addita ex ms. Grimano collect. 18, in mss. aliarum collectionum desideratur.

^p Alias 92. Quæ autem antea 119 erat, nunc 150. Scripta 11 Junii an. 453.

^q Exstat in mss. collect. 3, 8, 12, 18, 19, 23, et in

— II. *Maximum in Orientalibus Ecclesiis pro fidei puritate vigilare debere.* — III. *Ecclesiarum privilegia inconcussa esse oportere.* — IV. *Anatolii conatus Nicæni canonibus adversos, irritos fore.* — V. *Si quid legati in synodo approbaverint præter fidei causam, esse rescindendum.* — VI. *Nemini præter episcopos prædicandi munus esse concedendum.*

• LEO MAXIMO Antiocheno.

CAP. I. — Quantum dilectioni tuæ placeat communis fidei sacratissima unitas, et pacis ecclesiasticæ tranquilla concordia, litterarum tuarum textus ostendit, quas ad me filii nostri ^b Marianus presbyter et Olympius diaconus detulerunt, eo nobis gratiores quod ^c per ipsas alloquia alterna miscemus, et magis magisque ^d innotescit gratia Dei, qua sit ut per totum mundum de manifestato catholicæ veritatis lumine gaudeatur. Quamvis, quod multum dolemus, quidam adhuc (sicut sermo indicat nuntiorum) tenebras suas diligant, et cum ubique diei splendor exortus sit, etiam nunc cæcitatibus suæ delectentur obscuro, et perditâ fide, solo ac vacuo nomine **1213** remanserint Christiani; non habentes intelligentiam qua errorem ab errore discernant, et blasphemiam Nestorii ab Eutythis impietate distinguant. Nec enim ideo excusabilis videri aliqua eorum falsitas potest, quia ipsi sibi sunt in sua perversitate contrarii. Nam licet Nestorium Eutythis discipuli detestentur, et Eutythen anathematizent Nestorii sectatores, catholicorum tamen iudicio pars utraque damnatur, et ambæ simul hæreses a corpore Ecclesiæ reseccantur, quia neutra falsitas nobiscum potest habere concordiam. Nec interest quo sacrilegio ab incarnationis Dominicæ veritate discordent, cum id quod pravissime sentiunt, nec auctoritas Evangelii, nec ratio suscipiat sacramenti.

CAP. II. — Et ideo, frater charissime, oportet dilectionem tuam toto corde ^e perspicere, cujus Ecclesiæ gubernaculis te Dominus voluerit præsidere,

Vat. 541, inter epistolas, quæ collectioni 24 subijciuntur, ac tandem in exemplari primæ editionis sermonem S. Leonis.

^a In vulgatis post Canisium et ante Quesnellum: *Leo catholice Ecclesiæ episcopus Maximo charissimo fratri episcopo Antiocheno.* Hanc inscriptionem nulli nostri codices præferunt. Vide not. 1 Quesn.

^b Ms. Ratisp., *Martinianus.*

^c Idem Ratisp. et Vallicell. collect. 8, ac exemplum primæ editionis, *per ipsos.* Mox duo postremi libri, *eloquia.*

^d Ita cum editis Conciliorum. Vulgati Leonis, *innotesceret.* Cod. Ratisp., *ut magis magisque innotesceret.* Post pauca, *de manifesto* in editis ante Quesnellum, et in primæ editionis exemplo.

^e Ita omnes nostri codd. Barb. et Vat. collect. 3, quatuor collect. 8, et Ratisp. collect. 19, cum prima editione; et sane melius quam in vulgatis, *cum Nestorium.*

^f Prima editio, *nec auctoritas Evangelii habeat, nec ratio sacramenti.* Dein, *suscipias pro recipias* ex Ratisp. cod. prætulimus.

^g Duo codices cum prima editione, *præscire.*

^h Ms. Barb. collect. 3, *ministerio.* Mox ante vocem *Romana* Ratisp. et prima editio repetunt in.

et ejus meminisse doctrinæ, quam præcipuus apostolorum omnium beatissimus Petrus, per totum quidem mundum uniformi prædicatione, sed specialiter magisterio in Antiochena et Romana urbe fundavit: ut illum in suæ glorificationis domicilio præminentem ea intelligas reposcere, instituta quæ tradidit, sicut ab ipsa quam confessus est veritate suscepit. Neque ullo modo sinas ⁱ in Orientalibus Ecclesiis, maximeque in his quas Antiochenæ sedi sacratissimorum Patrum Nicæni canones deputaverunt, ab improbis hæreticis Evangelio resultari, et vel Nestorii vel Eutythis a quoquam dogma defendi. Quoniam, sicut dixi, catholicæ fidei petra, cujus cognomen beatus apostolus Petrus sumpsit a Domino, nullum recipit ^j ab utraque impietate vestigium; sed evidenter atque perspicue et Nestorium anathematizat, qui Verbi carnisque naturam in beatæ Virginis ^k conceptione sejungens, unumque **1214** Christum in duos dividens, aliam Deitatis, et aliam humanitatis voluit esse personam; cum omnino unus idemque sit, qui et secundum sempiternam Deitatem de Patre est natus sine tempore, et secundum veram carnem de matre est natus in tempore; et Eutythen similiter execratur, qui in Domino Jesu Christo veritatem humanæ carnis evacuans, ipsum Verbum in carnem ^l asserit transformatum, ut nasci, nutrirî, proficere, pati, mori, atque sepeliri, et die tertio suscitari, solius fuerit Deitatis, quæ servilis formæ non veritatem suscepit, sed figuram.

CAP. III. — Summa itaque vigilantia cautum te esse convenit, ne quid sibi hæretica pravitas audeat vindicare: cum te deceat his sacerdotali auctoritate resistere, nosque sæpius de profectu Ecclesiarum tuis relationibus quid agatur instruere. Dignum est enim te apostolicæ sedis in hac sollicitudine esse consortem ^m et ad agendi fiduciam privilegia tertie sedis agnoscere, ⁿ quæ in nullo cujusquam ambitione mi-

ⁱ Eadem prima editio, in *Orientalibus Ecclesiis.* Lata hæc sumi, non autem stricte, de solis scilicet Ecclesiis Antiocheno episcopo subditis, recte probat Quesnellus not. 2; cum qua confer nostras observationes eidem subjiciendas.

^j Cod. Vallicell. et prima editio, *ad utramque impietatem.*

^k Vulgati mendosissime, *conjunctions.* Quesnelli emendationem ex Grin. et uno Barb. nostri quoque codd. Vat. collect. 3, tres collect. 8, Ratisp. collect. 19 et exemplum primæ editionis confirmant. De *conceptione* activa, qua Virgo concepit Dei Filium, hunc locum intelligendum recte Quesnellus monuit not. 3. Paulo post additionem vocum *secundum veram carnem* ab eodem Quesnello inductam iidem nostri codices, et prima editio approbant.

^l Ratisp. et Vat. collect. 8 cum prima editione, *asseruit.*

^m Editi ante Quesn., *et ad augendam fiduciam.* Duo codd. collect. 8, et *ad augendi fiduciam.* Mox Quesnellus *privilegia* tertia induxit, pro *privilegia tertie sedis.* Veterem lectionem ex omnibus nostris codicibus et prima editione restitimus.

ⁿ Ita cum Quesn. Ratisp. et codd. collect. 3. Editi, *ut in nullo cujusquam ambitione minuantur.* Primæ editionis exemplar: *Quæ* (scilicet *sedes*) *in nullo cu-*

nentur: quia tanta apud me est Nicænorum canonum reverentia, ut ea quæ sunt a sanctis Patribus constituta, nec permiserim, nec patiar aliqua novitate violari. Etsi enim diversa nonnumquam sunt merita præsulum, jura tamen permanent sedium; quibus etsi possint æmuli perturbatiōnem aliquam fortassis inferre, non tamen possunt minuire dignitatem. Unde cum aliquid pro Antiochenæ Ecclesiæ privilegiis dilectio tua agendum esse credideris, propriis literis studeat explicare, ut nos consultationi tuæ absolute et congrue respondere possimus.

CAP. IV. — Nunc autem ad omnia generaliter pronuntiare sufficiat, quod si quid a quoquam contra Nicændrum canonicum statuta in quacumque synodo, vel tentatum est, 1215 vel ad tempus videtur ex-

juquant ambiguntur inventur excessisse. Id ipsum legitur in cod. Vat. 5845 collect. 8, qui solum omittit excessisse.

^a Idem Vat. cum prima editione, nec permisceri patiar, nec aliqua novitate violari.

^b Prima editio, Ecclesiarum.

^c Eadem editio, propriis studet nuntius explicari. Hoc loco probabilis respici cessionem trium Palæstinarum in Antiochenæ sedis præjudicium, ostendimus in observationibus ad diss. 9 Quesnellii.

^d Cod. Ratisp. addit. me, et post pauca pro extortum tres codd. Vat., Vallicell. et Ratisp., extortum.

^e Editi ante Quesn.

^f Prima editio, difficile est cupiditatis improborum non aliquid supra mensuram moliri atque appetere: Ratisp., supra mensuram suam.

^g Idem Ratisp. et Hincmarus, opusc. 1. c. 25, de Ephesina synodo. Hunc locum Blondellus perperam contra omnium præstantissimorum ecclesiarum fidem in suspicionem vocatum Quesnellus optime vindicat not. 4.

^h Ita ex omnibus codd. collect. 8 et Ratisp. et prima editio. Aliis, sufficere. Notatio vero quam Quesnellus in secunda editione hanc testimonio subjecit prætermittenda non est. (Observandum, inquit, ad hæc eadem verba Leonem de solo Palæstinæ principatu verba facere., dequæ eo solo tunc temporis obtinendo cogitavit Juvenalem, si Leonis verbis quam merentur fidem adhibeamus. Neque tamen inde calumpniosa censenda, ut censetur a R. P. Lupo, Joannis Antiocheni collegarumque ejus suspicio, qua in contestatione sua primum ad Chalcedone adversus Cyrillum cæterosque synodi Ephesinæ Patres emissa suggillant Juvenalem velut utriusque Phœnicis et Arabiæ provincias sibi subijcere molientem: Nos vero olim quidem, inquit, dum quedam præsumpta sint a reverentissimo quondam Jerosolymitanorum Juvenali, quædam, dum certe quæ dedeamus bellare pro regulis videremus. Tunc quasdam festinationes et phantasias ejus hujusmodi contra utramque Phœniciam et Arabiam minime ignoramus. Hæc sunt verba contestationis illius, non ex versione quæ actis Ephesinæ synodi inserta, sed quæ in monumentis Ephesinis a Christiano Lupo publicata et a Baluzio recusa. Quibus inspectis, luce meridiana clarius est diversam esse hanc Juvenalis molitionem a Joanne objectam, ab illa qua eidem Leo noster exprobat. Nondum enim soluta erat synodus Ephesina, cum contestatio Orientalium emissa est, et tamen de re jam pridem præsumpta a Juvenale disserit, ut vocula istæ olim et tunc indicant; Leo vero noster de re Ephesini concilii tempore attentata verba facit.) Hactenus ille. Num vero Leo hoc loco id solum voluerit indicare, quo Juvenalis per hocce tempus erat contentus (solum autem Palæstinæ principatum sibi attribui in Chalcedonensi consenserat), an vero affirmare volue-

rit eundem etiam in Ephesini concilio soli Palæstinæ inblasse, et non etiam Arabiæ atque Phœnicis, affirmari nequit. Has quidem provincias non appetisse solum, sed et possedisse tempore concilii Chalcedonensis, palam fit ex actione ejusdem synodi, quam ex vetustissimo ms. Vat. 1322 a Baluzio editam, sed non satis observatam, recedemus et vindicabimus in observationibus ad diss. 9 Quesnellii. In legatorum enim sententia, quæ in memorata actione describitur, Juvenalis eas provincias restituisse indicatur illis verbis: Phœnicem primam vel secundam simulque Arabiam; quas (Antiochenæ sedes) nuper amiserat, revocari ad jus pristinum, sancta synodo consentiente decrevimus. Mox, per commendatitia scripta in cod. Vallicell. et prima editione.

ⁱ Prima editio, mihi quoque, quæ predicti cupiditas ausa sit. Concinunt codd. Vat. et Vallicell. collect. 8, qui solum omittunt quæ, forte ob concursum quæ in voce præcedenti quoque. Ratisp. cum editis antiquioribus, mihi quid prædicta cupiditas ausa sit. Quesnellii lectionem aliis nostris codicibus et ab Hincmaro confirmatam immutare nolimus. Cum hæc Cyrillus Leoni indicavit Ephesinæ synodi tempore, id est anno 431, archidiacono Romano Ecclesie idem Leo potiebatur Cælestino pontifice. Num vero hæc ad Leonem eadem epistola sit, quam in Romanæ Ecclesie scriptis authenticam se reperisse post pauca noster Auctor subjicit, an vero quæ in Romano scrinio inventa traditur, alia intelligenda sit ejusdem Cyrilli epistola ad Cælestinum, d. Aniri nequit. Novum non est in gravissimis causis literas ad plures Romanos missas fuisse, uti Theodoretus in re sua non solum ad Leonem papam; sed etiam ad Romanæ Ecclesie archidiaconum scripsit. Particula vero nam; quæ præcedentium rationem reddit, de eisdem literis ad Leonem scriptis, et in Romano scrinio inventis sermonem esse significare videtur. Cur autem literæ ad Leonem tum archidiaconum in Romano archivo reponerentur, illud in causa fuisse Constantius probabiliter censet tom. I Epist. Rom. pontif., pag. 1323, num. 15, quia Leoni scriptæ fuerant, ut per ipsum Cælestino pontifici communicarentur; ac idcirco quasi ad Cælestinum scriptæ in eodem archivo collocatæ fuerunt. Cum verò formulæ ad nos, decretorum nostrorum, et aliæ similes, nonnumquam pro dignitate apostolica prædecessoribus et successoribus communi ita sumptæ inventantur, ut indicent vel epistolæ ad prædecessores missas, vel prædecessorum decretas; ut vidimus in admonitione ad epist. 1, num. 25; hæc quoque prothomen mihi de epistola ad Cælestinum directæ fortassis accipiendum quædam suspicabitur. Quantum porro S. Cyrillus, licet Juvenalis amicus, ejus ambitum reproboverit, constat ex ipsius epistola 48, ex qua solius œconomis causa ei apertius non restituisse cognoscitur.

esset, indicavit; et sollicita p̄ces multum^a p̄poscit, A ut nulla illicitis conatibus præberetur assensio. Nam cujus epistolæ ad nos exemplaria direxisti sanctæ memoriæ Cythilli, eam in nostro scrinio requisitam, nos authenticam noveris reperisse. Hoc tamen proprium^b definitionis thæe est, ut quantumlibet amplior numerus Sacerdotum aliquid per quorundam subreptorum^c 1217 decernat, quod illis trecentorum decem et octo Patrum constitutionibus inveniatur aduersum, id iustitiæ consideratione casetur: quoniam uniuersæ pacis tranquillitas non aliter poterit custodiri, nisi sua canonibus reverentia intemperata seruetur.

CAP. V. — Si quid sane ab his fratribus quos ad sanctam synodum vice mea misi, præter id quod ad causam fidel pertinebat gestum esse^e perhibetur, B nullius erit penitus firmitatis: quia ad hoc tantum ab apostolica sunt sede directi, ut excisis hæresibus, catholice essent fidei defensores. Quidquid enim præter speciales causas synodaliū conciliorum ad examen episcopale defertur, potest aliquam dijudicandi habere rationem, si nihil de eo^d est a sanctis Patribus apud Nicæam definitum. Nam quod ab illorum regulis et constitutione discordat, apostolicæ sedis nunquam poterit obtinere consensum. Quanta vero hoc diligentia custodiatur a nobis, exemplaribus ejus^d epistolæ, quam ad Constantinopolitanum episcopum, resrenantes ipsius cupiditatem, direximus, instrueris: quam in omnium fratrum et sacerdotum nostrorum facies notitiam pervenire, ut noverint pacem ecclesiasticam per concordiam Deo placitum debere C seruari.

CAP. VI. — Illud quoque dilectionem tuam convenit præcavere, ut præter eos qui sunt Domini^e sacerdo-

tes, nullus sibi docendi et prædicandi jus audeat vindicare, sive ille^e monachus, sive sit laicus, qui alicujus scientiæ nomine gloriatur. Quia etsi optandum est ut omnes Ecclesiæ filii quæ recta et sana sunt sapiant, non tamen permittendum est ut quisquam^h extra sacerdotalem ordinem constitutus gradum sibi prædicatoris assumat, cum in Ecclesia Dei omnia ordinata esse conveniat, ut in uno Christi corpore et excellentiora membra suum officium 1218 impleant, et inferiora superioribus non resultent. Dataⁱ in idus Junii, Opplione viro clarissimo consule.

EPISTOLA I CXX.

^k AD THEODORITUM EPISCOPUM CYRI.

De fidel perseverantia.

SYNOPSIS. — I. *Hæreses non sine Ecclesiæ utilitate ortæ irretractabili iudicio comprimunt.* — II. *Christi esse victoriam, quam de hæreticis Ecclesia reportat.* — III. *Dioscori perniciosa etiam adversus Leonem accidit.* — IV. *Scribentibus de rebus fidei sua verba esse libranda.* — V. *Theodoritum ab omni hæresibus macula mundum esse demonstratum ab ineluctabili veritate.* — VI. *Violandum esse etiam post victoriam. Neminem sive monachum, sine laicum, præter sacerdotes, prædicandi munus arrogare sibi debere.*

Dilectissimo fratri THEODORITO episcopo LEO episcopus.

CAP. I. — Remeantibus ad nos fratribus, et consacerdotibus nostris, quos ad sanctum concilium sedes beati Petri direxit, agnovimus dilectionem tuam, super-
perno adiutorio, nobiscum tam Nestorianæ impletatis 1219 quam Eutychiæ vesaniæ, existisse victorie. Unde gloriamur in Domino, eum propheta canentes: *Adiutorium nostrum in nomine Domini, quæ fecit caelum et terram* (Ps. cxliii, 8): qui nullum nos in nostris fratribus detrimentum sustinere permisit, sed quæ^j nostro prius ministerio definierat, universis

Veron, 55, qui hujus epistolæ postremum caput exhibet. Quesnellus in textu, *iv idus*; in margine vero: *Alias, iii idus.*

^k Alias 93. Quæ autem antea 120 erat, nunc 152. Scripta 11 Junii an. 455.

^l Exstat in mss. collect. 11, 12, 13 et 21, usque ad 24, ac in exemplari Sichardii. Quesnellus laudat etiam codices Thuani et Trecoptiæ, qui sunt collectionis 5. Sed hæc epistola in his codicibus additamentum est ad hæc collectionem nequaquam pertinet, uti mox in occasione alterius additamenti annot. 4 (Col. 923, n^a) in epist. 85. Hujus epistolæ exempla olim valde rara et non satis vulgata fuisse ex eo cognoscimus quod ejusdem non meminerunt Facundus Hermianensis et alii qui in causa trium Capitulorum Theodoritum vindicarunt, cum tamen hæc præter cætera documenta Theodoritæ perhonorifica fuisset. Hinc etiam in vetustioribus collectionibus non invenitur. Porro duo peculiariora in hæc epistola observamus. Primum stylus secundæ ac tertiæ capituli aliquantum obscurior, ab usitato Leonis stylo non nihilum discrepat, ut conferenti patebit. Secundum in fine epistolæ formula *et alia manu* earum litterarum propria, quæ diversum characterem in clausula exhibent, in nulla alia Leonis epistolâ reperitur. Quid ex his colligere liceat alii judicent.

^m Mss. codd. Thuani et Trecoptiæ a Quesnello laudati: *Nostrum prius ministerium definierat, universæ fraternitatis irretractabilis firmavit assensus.* Quesnellus hic posuissim affixit: *Irretractabili concilii œcumenici assensus firmantur etiam primæ sedis iudicia*, quibus

^a Prima editio, *prospexit, ne ulla.*

^b Quesnellus cum quibusdam nostris codd., *defensionis.* Melior visa est lectio anteriorum editionum, quam ex mss. Ratisp. et Vallicell. ac ex Hincmaro revocavimus. Paulo post, *per quorundam subscriptionem discernat*, in mss. collect. 8 et prima editione.

^c Ms. Ratisp., *perhibeatur.* Hæc indicant assensum quo legati apostolicæ sedis cessionem trium Palæstinarum Juvenali Hierosolymitano factam in Antiochenæ sedis præjudicium probarunt.

^d Exemplum primæ editionis, *sic.*

^e Epist. 106.

^f Hoc idem tangitur epistola antecedenti c. 2, et epistola sequenti c. 6. Confer not. 5 Quesnelli.

^g Hujus decreti occasio colligitur ex epistola sequenti c. 6, ob Theodoriti scilicet querelas, quas legati et concilio Chalcedonensi revertentes pontifici D significarunt, de quibusdam monachis Orientalibus, qui prædicationis officium sibi arrogabant. Forte indicatur Barsamus abbas cum suis asseclis, qui quantum Eutychi faveret, non tam ex pseudosynodo Ephesina liquet, quam ex actione quarta Chalcedonensi, ubi totam Syriam commovisse traditur. Quatenus vero monachi a laicis hic distinguantur, vide not. 6 Quesn.

^h Cod. Vallicell. collect. 8 et prima editio, *extra sacerdotum ordinem*; et mox idem codex cum Vat. ejusdem collect. 8, *prædicationis assumat.*

ⁱ Ita cum editis ante Quesn. nostri codd. Barb. et Vat. collect. 5, Vat. et Vallicell. collect. 8, Ratisp. collect. 19, exemplar primæ editionis, et antiquissimus

fraternitatis irtractabili firmavit assensu : ut vere a se prodiisse ostenderet, quod prius a prima omnium sede formatum, totius Christiani orbis iudicium recepisset : ut in hoc quoque b capiti membra concordent. In quo c amplior nobis accrescit gaudendi materia, dum tanto magis se perculit inimicus, quanto d contra Christi ministros savius insurrexit. Nam ne aliarum sedium ad eam quam cæteris omnium Dominus e statuit præsidere, consensus assentatio videretur, 1220 aut alia quælibet subreperere posset adversa suspicio ; f inventi prius sunt qui de iudiciis nostris ambigerent. Et dum nonnulli g a dissensionis

incitati auctore ad contradictionum bella prosiliunt, ad majus bonum, h malo ejus, auctore totius bonitatis dispensante, perventum est. Dulcius siquidem munera gratiæ divini proveniunt, quoties non sine magnis sudoribus acquiruntur ; et minus bonum videri solet pax continuata per otium, quam reddita i per labores. Ipsa quoque veritas et clarius renitescit, et fortius retinetur, dum quæ fides prius j docuerat, hæc postea examinatio confirmavit. Multum denique sacerdotalis officii meritum splendescit, ubi sic summorum servatur auctoritas, k ut in nullo inferiorum putetur imminuta l libertas. 1221 Et ad

similia alibi sæpe in postillis inculcat. Sed non eum sensum Leonis verba præferunt, ut iudicia Romanæ sedis, quasi per se non satis firma, concilii œcumenici assensu et confirmatione indigeant. Verbum enim firmavit non afficit ipsa primæ sedis iudicia, sed ad ea refertur quæ ejusdem sedis iudicio prius fuerant definita, ita ut irtractabilis sit concilii assensus, cum ea confirmat quæ prius ab apostolica sede definita fuerunt. Cæterum alibi jam vidimus Leonem satis firmam et irtractabilem per sese agnovisse suam definitionem editam in epist. 28, ad Flavianum, quæ hic indicatur, ita ut nullam concilii necessitatem agnovit, nec in concilio de fide voluerit quæstionem moveri, ac si dubia et anceps esset doctrina quam in eadem epistola definierat. Vide epist. 82, 90 et 93, c. 2, et epist. 94. Quod si sub Theodoro concilium petiit, illud non ob incertitudinem doctrinæ jam definitæ, quam retractari volebat, sed ob removenda scandala et ob pacem facilius conciliandam postulasse, fuse ostendemus in observationibus ad diss. 8 Quesnelli. Contra vero cum ipsi Patres Chalcedonenses, ac dein Marcianus imperator Chalcedonensis definitionis confirmationem a pontifice petierunt, ne dubium haberetur quod in concilio fuerat definitum (vide inter cæteras epist. 98 et 110) concilii iudicia ut irtractabilia sint, primæ sedis confirmatione indigere professi sunt. Post nonnulla ostendit in Vat. collect. 24 et apud Sichardum.

a Mss. quatuor Thuan., a prima omnium fide et sede ; cui lectioni affinis est cod. Barb. 57, a prima omnium fideliter sede. Mox pro formatum duo codd. Vat., alter collect. 11, alter collect. 21, firmatum. Cecropius episcopus, cum definitionem a Patribus Chalcedonensibus iudices quærent, ea opus non esse insinuans act. 2, pag. 1267 ait : Emerserunt quæ ad Eutychem pertinebant ; et super iis forma data est a sanctissimo archiepiscopo Romanæ urbis, et sequimur eum, et epistolæ (25, ad Flavianum) omnes subscripsimus. Nec solus Cecropius ita sensit, sed universum etiam concilium ; subditur enim : Reverendissimi episcopi clamaverunt : Ista omnes dicimus ; sufficiunt quæ exposita sunt : alteram expositionem non licet fieri.

b In relatione concilii Chalcedon. ad Leonem, seu epist. 98, cap. 1, quibus quidem sicut caput membris præerat.

c Alias, amplius . . . et tanto magis. Cod. Vat. collect. 24 et Sichardus, amplior nobis in hac re fit gaudendi materia, dum tanto magis, etc.

d Ms. Vat. collect. 11, etiam in Christi ministros. Mss. collect. 24 item habent, in Christi ministros.

e Tre. codd. Vat. collect. 11 et 21, instituit.

f Illyriciani scilicet et Palæstini, dum legeretur epist. 28, ad Flavianum, actione 2, dubitationem tribus in locis protulerunt, quam statim Aetius et Theodoritus excludere nisi sunt. Vide tom. IV Concil. Ven. editionis pag. 1258. Illyriciani vero, quibus adhuc nonnihil ambigentibus ac inducias petentibus quinque dies concessi fuerunt, didicere quæ ob diversitatem linguæ in Leonis epistolam non recte intellexe-

rant ; et similiter Palæstini, uti traditur actione 4, pag. 1382 et 1393.

g Editi ante Quesn., dissensionum incitati auctore, ad contradictionis bella prosiliunt. Mss. codd. tres Quesnelli et totidem nostri ac Surii editio coacti pro incitati. Apud Sichardum, ad dissensiones incitati ab auctore contradictionis, ad insana bella prosiliunt.

h Sic correximus ex mss. codd. Vat. collect. 21 et aliis quatuor a Quesnello allegatis nota 1, inter quos est Grimanicus ; quæ lectio præferenda fuit vulgata ab eodem Quesnello retenta, malum ejus : neque enim impersonale perventum est passivæ significationis hoc nominativum patitur. Recipi posset malum ejus, si legeretur proventum est ; s-d nulli codices huic emendationi suffragantur. Sichardus, malum ejus . . . proventum (forte, proventum) convertitur.

i Editi ante Quesn. cum ms. Vat. collect. 24, post laborem.

j Codd. collect. 21, docuerit. Dein erat in editis cum mss. collect. 24, confirmaret. Potior visa est lectio mss. collect. 21, quibus concinit etiam cod. Vat. collect. 11, in quo est confirmaverit.

k In Vulgatis et in solo cod. Grim. Quesnellus reperit septem voces sequentes, ut in nullo inferiorum putetur imminuta libertas. Nos præterea invenimus in mss. collect. 12 et 24, ac in exemplari Sichardi. Desiderantur vero in cæteris nostris codd. collect. 11 et 21, sicut etiam in septem a Quesnello memoratis not. 2. In uno Thuan., in Cantabrig. et Trecopith., sic per saltum sequitur, ut ad majorem Dei gloriam. Nostra exemplaria collect. 11, pro summorum habent summopere ; septem laudati codices Quesnelli summopere, vel summoperum ; ex quo omnes ex eodem fonte prodire noscuntur.

l Indicatur libertas examinis a Patribus Chalcedonensibus utiliter adhibita, ut nonnullis episcopis, qui de Leonis definitione ambigebant, difficultates suas in concilio proponentibus, per tractatum ac discussionem catholici dogmatis satisfacerent, eodemque catholicum sensum, quem minus intelligebant, edocerent, atque confirmarent in fide. Ita fit, ut ipsa veritas et clarius renitescat, et fortius retineatur, dum quæ fides prius docuit per pontifices, hæc postea examinatio confirmavit ; et ad majorem Dei gloriam proficiat finis examinis, quando ad hoc se accipit exerendi (alius, exercendi) fiducia, ut vincatur adversitas, eorum nimirum qui definitis sese opponebant. Cum vero hunc finem tantum ejusmodi libertas, et examen spectent, ut quæ definitur summi pontifices, episcopi confirmet, et oppugnantes edoceant, ac ab errore removeant, facile intelligitur quatenus sic summorum servetur auctoritas, ut in nullo inferiorum putetur imminuta libertas. Fallantur nimirum qui ex his verbis colligunt Leonem putasse episcopis in Chalcedonensi concilio liberam et licitum fuisse suam definitionem in epistola 28 ad Flavianum expositam ita examini subijcere, ut possent ab ea dissentire, et iudicium ei contrarium pronuntiare. Ad eam definitionem et epistolam referuntur illa quæ fides prius docuerat, et ita

majorem Dei gloriam proficit suis examinis, quando ad hoc se accipit exerendi fiducia, ut vincatur adversitas: ne quod per se probatur reprobum, silentii præjudicio videatur oppressum.

CAP. II. — Exsulta igitur, charissime frater, ^a et in unico Dei Filio victor exsulta. Vicit per nos ille pro se, cujus carnis veritas negabatur. Vicit per nos et pro nobis ille, cui vicimus. ^b Secunda est post adventum Domini hæc orbi festivitas. Redditum sæculo est, prædone prostrato, incarnationis divinæ mysterium: quod humani generis inimicus, quia rebus ipsis auferre non poterat, calumniis obscurabat. Quinimodo ab incredulorum corde perierat immortale mysterium, quia nihil prodeat tanta salus incredulis, ipsa Veritate suis dicente discipulis: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, 1222 salvus erit; qui autem non crediderit, condemnabitur* (Marc. xvi, 16).

^c Solis justitiæ jubar, densis per Orientem Nestorii et Eutychni nebulis impeditum, pure ab Occidente respiciunt, ^d ubi culmen summum in apostolis et doctoribus principaliter collocavit. Quamvis nec illic unquam defuisse credendus sit, quo confessores sibi egregios reservavit, ita ut dum denuo conaretur hostis antiquus, ^e per secundi Pharaonis impœnitens cor, fidei Abrahamæ semen et filius repromissionis extinguere, Deo miserante, languescens nisi sibi

nocere nihil posset. De quo et illud Omnipotens mirabilius egit, quia et quos sibi ^f socios ad Israeliticæ populi cædes asciverat, non cum tyrannidis auctore submersit, sed cum suo populo congregavit; et, sicut revera se dignum, ^g et soli sibi possibile fons misericordiæ noverat, ^h victos 1223 a nobis, nobiscum fecit e-se victores. Nam dum solus vere sit humani generis hostis spiritus falsitatis, omnes de illo jam triumphare non dubium est, quos sibi veritas vindicavit. Nunc prorsus illa Redemptoris nostri dicta quam sint divinæ auctoritatis apparet, dum contra hostes fidei sic aptantur, ut de ipsis ⁱ dictum esse dubitare non liceat: *Vos, inquit, ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis implere. Ille homicida fuit ab initio, et in veritate non stetit, quia veritas in eo non est. Quando loquitur mendacium, ^j ex suis loquitur, quia mendax est, et pater ejus* (Joan. viii, 44).

CAP. III. — Nihil ergo mirandum est quod hi qui in veritate Dei nos ræ naturæ mendacium crediderunt, patri suo et circa ista concordant; quidquid visum, quidquid auditum, quidquid denique, teste Evangelio, tactum est atque palpatum in unico Dei Filio, non ejus cujus probatum est, asserentes, sed coæternæ et coessentialis Patri fuisse substantiæ: quasi aut Divinitatis ^k natura crucis ligno transfusa

pariter paulo ante præmissa: *Quæ (Deus) nostro prius ministerio definierat. Num ab iis quæ fides docuit, quæ Deus definivit, per quodcumque examen recedere cuiquam licet? Quid quod concilii Chalcedonensis tempore agebatur non solum de definitione primæ et apostolicæ sedis, quam Leo etiam ab initio ita tenendam credidit, ut hæreticos declaravit qui aliter saperent, C ^d ut hæreticos declarationem uti omnino debitam requisivit, verum etiam de definitione episcoporum subscriptionibus ab universa Ecclesia recepta, uti traditur epist. 88, c. 4 et 3, ac epist. 91. Quis etiam in liberiori nonnullorum systemate definitioni ejusmodi contrarium sentire, aut contrariam sententiam ferre licitum opinetur? Leonem quidem non ita sensitisse testes sunt ejusdem epistolæ 80 et 93, cap. 2, ubi adem jam in ea epistola definitam, in concilio retractari ac in disputationem adduci, ac si anceps esset atque dubia, omnino interdixit. Sicut concilium cogi, ita et tractatum in eo haberi consensit, ut qui decepti fuerant, *ad unitatem pacis ac fidei compressa omni disensione revocarentur*. Vide epist. 89, ac plura in observationibus ad dissert. 8 Quesnelli. Adtenus tandem et aliud. Cum post ipsam Chalcedonensem synodum ad compescendas, seu revincendas injustas Eutychnianorum de ejusdem synodi definitione querelas, novum examen, Leone imperatore postulante, institutum fuit, editæque episcoporum totius orbis sententiæ, quæ in Codice encyclico continentur, non alia tributa fuit, nec tribui potuit episcopis novi examinis libertas, nisi ut quæ concilium definierat, hæc novum examen confirmaret; ac propterea Chalcedonensis concilii auctoritas nihil exinde detrimenti cepit; et qui, ea libertate abusi, Chalcedonensem definitionem repudiarunt, hæretici habiti fuere. Similis libertas hic quoque intelligenda est.*

^a Conjunctionem et a Quesnello omissam auctoritate mss. collect. 11 et 12 revocavimus. Dein codd. collect. 11, per se, loco pro se; codd. vero collect. 21 et 24 ac Sighardus utrumque desiderant. Postea pro vicimus editi Leonis ante Quesn. perperam vivimus.

^b Pleraque editiones ante Quesn. cum mss. col-

lect. 21, per quem secunda est.

^c In margine Concil. ex mss. collect. 21, *Sol justitiæ subardens per Orientem*. Hic error ortus est ex arbitraria emendatione depravate lectionis, quam invenimus in cod. Vat. collect. 11, *Solis justitiæ subardensis*; ubi tamen lectio textui inserta satis emicat.

^d Vulgati Leonis antiqui cum mss. collect. 24 et Sighardo, ubi *commercium in apostolis*. Binus, ubi *culmen sanctum*. Quesnellus ex cod. Grimano, et cum editione Romana, ubi *culmen suum*. Prætulimus lectionem sex aliorum mss. Quesnelli, et nostrorum collect. 11, 12 et 21 ac editionis Surii. Labbeus, ubi *culmen in apostolis, et summum* in margine. Invenitur *culmen summum*, seu prerogativa Romanæ Ecclesiæ supra cæteras etiam principales ob apostolos Petrum et Paulum. Nam, ut Leo ait serm. 82, cap. 1, *isti sunt qui se ad hanc gloriam protulerunt, ut.... per sacrum beati Petri sedem caput orbis effecta, latius præsidere religione divina, quam dominatione terrena*.

^e Codd. collect. 11 et 21, per sequentis Pharaonis. Indicitur Dioscorus Ægyptius, qui in latrocinio Ephesino multa in catholicos per vim molitus est, ut Eutychnianam hæresim induceret. Qui autem terrore victi ei cesserunt, remota vi ad sanam mentem et Ecclesiam rediere.

^f Cod. Vat. collect. 24, *conscios*. Dein, eadem sociaverat in alio Vat. collect. 11.

^g Quesnellus in margine: *et Barb., victor nobiscum nos secum fecit esse victores*. Antiquiores editiones Leonis pro victores habent victuros.

^h Sic melius ex Vat. collect. 11. Alias, *dicta dubitare*.

ⁱ Idem codex, ex suo. Mss. collect. 12, 21 et 24, cum exemplo Sighardi et editis ante Quesn., ex suis propriis loquitur. Binus, ex propriis.

^j Nominativum natura a Quesnello omissum, ex cæteris editis omnibusque codicibus restitimus. Dein, *crederet per aetatem* in duobus mss. collect. 21. Postea, *spiritu Dei* in plerisque editis ante Quesnel. Iam cum cod. Vat. collect. 24.

ait, aut inconvertibilis crescere per ætates, et in sapientia proficere sapientia semper habita; vel Spiritu Deus, qui Spiritus est; subinde reperi potuerit: in hoc quoque se aberrata vœsania; ex quo auctore ^a accesserit, prodit, quod quantum in se est, universis nocere molita est. Nam qui ^b vos persequendo afflixit, cæteros ad consensum sceleris impellendo depravit. Sed hæc nos, licet in singulis fratribus, quia membra nostra sunt; vulnerasset, a speciali dolore fecit exceptos, quibus nova et inaudita ^c prius atque incredibili audacia inferre contra suum caput est molitus injuriam. Sed utinam vel post tot pessima respiciens, non nos etiam de suo æternæ damnationis interitu contristasset. Quam mensuram sceleris prætermisit, cui nec hoc sufficere potuit, quod nec vivis parcendo, **1224** nec mortuis, etiam in sanguine innocentis et catholici sacerdotis pollutas ^d jam pridem, abdicata veritate atque approbata falsitate, manus intulit? Et cum scriptum sit: *Qui odit fratrem suum, homicida est* (I Joan. iii, 15); ille quod odio jam fecisse ^e addictus est, implevit operibus, quasi nec hæc audisset; nec illud quod Dominus ait: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve est* (Matth. xi, 29, 30). Dignus diabolici prædicator erroris, Ægyptius vastator inventus est; qui tamquam sævissimus tyrannus Ecclesie, nefandas blasphemias per violentam seditiosorum turbam, et per cruentas manus militum venerandis fratribus imponebat. Et cum voce Redemptoris nostri firmatum sit, unum eundemque homicidii esse et falsitatis auctorem (Joan. viii, 44), ille pariter utrumque complevit: quasi non ut caveantur, sed ut

perpetrentur; scripta sunt, ad perditionis suæ cumulum trahens, quæ Dei Filius monuit ad salutem. Illud quoque surda nimis aures præteriens, quod ab eodem Domino dictum est: *Ego quod vidi apud Patrem meum; loquor, et vos quod vidistis apud patrem vestrum, facitis* (Ibid., 38).

CAP. IV. — Igitur dum sanctæ memoriæ Flaviano vitam præsentis sæculi moliretur auferre, ^h se vera vitæ luce privavit. Dum vos ab Ecclesiis vestris conaretur expellere, se a Christianorum collegio segregavit. Dum ⁱ trahit plurimos; et impellit ad erroris assensum; multiplices animam suam vulnere sauciavit: solus ultra omnes, et per omnes; ac pro omnibus reus, qui causa reatus omnibus fuit. Sed licet his tua fraternitas solido cibo firmata indigere minime videatur, tamen, ut quod nostri loci est impleamus circa vocem dicentis Apostoli: *Præter ea quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, 1225 sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non eror* (II Cor. xi, 28, 29)? Hoc præcipue præsentis occasione credimus admonendum, frater charissime, ut quotiescumque divina gratia administrante, illos qui fors sunt ^j fonte doctrinæ aut submergimus aut purgamus, in nullo ab illis quas Spiritus sancti Divinitas in Chalcedonensi concilio protulit, fidei regulis recedentes, inter ^k utrumque hostem novellæ perfidie sermonem nostrum cum omni cautela libremus: non jam, quod abest, tamquam de dubiis disceptantes, sed auctoritate ^l summa quæ bene definita sunt astruere; cum et in apostolicæ sedis epistola universalis sanctæ synodi assensu firmata, tanta divinæ auctoritatis testimonia novimus esse congesta, et

^a Vulg. ante Quesn.; cum eodem codice et Sichardo, processerit.

^b Editiones Leonis ante Quesn. et Labbens cum mss. collect. 11 et 24 ac Sichardo, nos: Retinimus vos aliis mss. et Bino hæffragantibus; hic enim Leo Theodoritum alloquitur, quem Dioscorus persequendo afflixit.

Vocem prius a Quesnello restitutam præferunt nostri codices collect. 11 et 21. Innuitur excommunicatio a Dioscoro lata contra ipsam suam caput Romanum pontificem; quem ausum antea inauditum et incredibilem detestatur synodus Chalcedonensis in epist. 98, ad Leonem, cap. 2. Vide not. 3 Quesnellii. Dein quidam codices omittunt *utinam*.

^d Quid hic Leo respiciat vide apud Quesn. not. 4, qui mox pro *abdicata* scripsit *addicta*, et in margine: *Ita mss. omnes*. Id quidem invenimus in codd. collect. 21. At in aliis collect. 11; 12, 24, ac in exemplo Sichardi cum anterioribus editionibus, *abdicata*.

^e Ita omnes Quesnellii et plerique nostri codd. atque Sichardus. Alias *dictus*, vel *dictum est*. Post pauca vulg. ante Quesn. cum mss. collect. 12, quasi nec audisset illud quod Dominus ait. Idem legitur in cod. Vat. collect. 11, qui solum addit *idem* ante vocem *Dominus*. Recepimus lectionem Bini et mss. collect. 24, ad quam accedit Quesnellus cum codd. collect. 21, præmittentibus *idem* ante *Dominus* non satis apte, cum in antecedenti Scripturæ testimonio nulla Christi Domini mentio occurrat.

^f *Idem* collect. 11 delent est. Postea quia tantum in antiquis Leonis vulg. et apud Lab-

beum cum codd. collect. 24 et Sichardo.

^g Codd. collect. 11 et 24 cum Sichardo et Bino addunt *ergo*.

^h Cod. Barb., *se veritate et dicit*. Vat. collect. 24 et Sichardo, *se veritate et dicit*.

ⁱ Vat. collect. 11 et duo collect. 21, *tradit*. Postea idem codex collect. 11, *solus ultra omnia ac pro omnibus reus*.

^j Catecheses indicat quibus instruebantur qui ad baptismum accedebant, vel ad unitatem Ecclesie revertentes, ab hæresi vel schismate purgandi erant.

^k Id est inter Eutychianos ac Nestorianos, qui oppositis erroribus catholicam fidem impetentes, maximam loquendi cautionem exigebant, uti S. pontifex explicat capite sequenti. Post pauca pro *libremus* quedam editiones cum ms. Vat. collect. 11 et Sichardo, *liberemus*.

^l Ita Quesn. ex codd. Trecoptith. et Thuan., cum quibus concordant duo nostri collect. 21. Vulgati antiquiores sua cum duobus codd. Quesn. et nostro Vat. collect. 24 atque Sichardo. Mox post verba *in apostolicæ sedis epistola* codices Vat. collect. 11 et 21, ac sex a Quesnello laudati not. 5, qui partim ad easdem collectiones pertinent, partim e simili fonte dimanant, per saltum aliquot periodos transiliunt usque ad illa capitis sequentis: *Sed benedictus Deus noster, earumque loco substituant hæc verba: Et cætera quæ per ordinem supra posuimus, continuo agunt. Sed benedictus Deus. Ipsa formula et cætera omissionem indicat. Integrum verò textum exhibent codices collect. 12, 18 ac 24 et exemplar Sichardi.*

hūiūs quēal uterūq; dubitāre, nisi qui sibi metipso A
errorū tenebras inferre maluerit; ^a et synodalia
gēta, vel quibus ^b primum definitio fidei legitur esse
formata, vel quibus præfata litteræ apostolicæ se-
diæ, etiam ^b totæ fraternitatis studiū defensionē sunt, et
^c maxime ad piissimos principes totius concilii allo-
cutio ^e, tot sint præcedentium Patrum testimoniis
robōrata; ut cuius imprudenti ac pertinaci animo;
si tamen non jam tum diabolū pro sua impietate da-
mniatus est, valeant suadere.

1226 CAP. V. — Unde hoc quoque nos contra hostes
Ecclesiæ prævidere condignitatem, ut eis ^f nullam ca-
lūmniā occasionem; quod ad nos attinet, penitus
relinquamus, nec unquam contra Nestorianos aut
Eutychianos agentes, alteri eorum videamur terga
vertisse; sed utroque Christi hostes æqua fere
vitemus aliq; damnum: Ita ut eos; quoties au-
dientium quantalibet poscit utilitas, cum dogmatibus
eorum signo anathemate promptissime atque evi-
dentissime feriāmus: ne si hoc a nobis aut obscurius
fieri videatur aut tardius, putetur invitum. Quod
quāvis prudentiam tuam ^b res ipsa admonere suf-
ficiat, jam tamen et experimenta doctuerunt. Sed
beneficentis Deus noster, cuius invincibilis veritas ab
omni hæreseos macula mundum te, secundum ^b sedis
apostolicæ iudicium, demonstravit. Cui dignam re-
tribuas pro tot laboribus gratiam; si talem te qualem
probavimus ac probamus, pro universali Ecclesiæ
defensione servaveris. Nam quod Deus omnium ca-
tumiosorum fallacias solvit, maximam beatissimi
Petri curiam pro cunctis nobis agnoscimus; qui post-
quam suæ sedis iudicium in fidei definitione firma-
vit, nec circa cuiusquam vestrum, qui nobiscum pro

A catholica fide ^a laborantis, perdonand; quidquam re-
probū videri permisit: quia nec poterat; Spiritu
sancto iudicante, quisquam 1227 ex eis non victor
exire, quorum jam vicerat fides.

CAP. VI. — Quod superest, exhortamur ut quia
illic nonnullas Eutychianū ac Nestoriani erroris re-
liquias cognovimus remansisse, nunc etiam sedi apo-
stolicæ collabores. Victoria enim quam Christus Do-
minus noster suæ donavit Ecclesiæ, quamdiu in hoc
mundo versamur, licet fiduciam majorem tribuat,
non tamen in totum sollicitudinem perimit; nec ut
dormiamus donata est, sed ut satius laboremus.
Unde in hoc quoque tua vigilantia sollicitudine
volumus adjuvari, ut tua relatione corrente ^f quid
apud illas regiones doctrina Dominica proficiat, apo-
stolicam sedem festines instruere: quatenus illius
regionis sacerdotes, in quocumque usus exegerit,
adjuvemus. De his vero quæ ^k in sæpe dicto concilio
illicita contra venerabiles Nicænos canones præsum-
ptione tentata sunt, ^l ad fratrem et coepiscopum no-
strum Antiochenæ sedis præsulem scripsimus; ^m ad-
jicientes et illud, quod nobis propter improbitatem
monachorum quorundam regionis vestræ verbo
mandasti per vicarios nostros, et hoc specialiter
statuentes, ut præter Domini sacerdotes nullus au-
deat prædicare, seu monachus, sive illi sit laicus,
qui cujuslibet scientiæ nomine gloriatur. Quas tamen
litteras, pro utilitate universalis Ecclesiæ, per præ-
dictum fratrem et coepiscopum nostrum Maximum,
ad omnium ⁿ volumus pervenire notitiam: et ob
hoc his nolimus earum exemplar adjicere, quia
quæ prædicto fratri et coepiscopo nostro injunximus,
non dubitamus implenda. Et aliā manū: Deus te

^a Vulgati ante Quesn. cum mss. collect. 12 et 24, cum synodalia, ac postea, tot sit. Quesnelli emendationem; forte ex Grimanico ms. contextus exigit.

^b Fidei definitio in Chalcedonensi actione quinta formata fuit; litteræ autem Leonis ad Flavianum antecedentibus actionibus secunda et quarta, vindicant ac totius synodi assensu receptæ fuere; ac propterea primum de ordine temporis intelligi nequit, vel exactum ordinem Leo secutus non est.

^c Cum actione secunda Leonis epistola 28 legeretur, cumque adversus quamdam ejusdem epistolæ sententiam ab Illyricanis et Palestinis difficultates ingererent, Theodoritus simile S. Cyrilli testimonium afferens, eam propugnavit. Vide tom. IV Concil. pag. 1238.

^d Maxime, inquit, quia in allocutione concilii plura testimonia Patrum recitata fuere.

^e Part. III concil. Chalced. n. 1.

^f Hæc admonitio Theodoritum respicit, qui ob desensum antea Nestorium, et ob impugnatum Cyrillum in Nestorianismi suspicionem venerat; unde in synodo Chalcedonensi, ut se catholicum probaret, Nestorio anathema expresse dixit; quod ne exigentibus Patribus invite fecisse videatur, hic eidem Leo insinuat, ut data occasione non tam Eutychem quam Nestorium cum suis impiis dogmatibus, digno anathemate, promptissime atque evidentissime feriat.

^g Ita nostri codices cum Sichardo et editis ante Quesn., apud quem, res ipsæ admonere sufficiant. Quod additur, experimenta docuerunt, innuit quæ Ephesi et Chalcedone Theodoriti contigerunt.

^h Hujus iudicii sedis apostolicæ testimonium ex-

stat in Chalcedonensi act. 1, ubi iudices dixerunt pag. 874: *Ingrediatur et reverendissimus episcopus Theodoretus, ut sit particeps synodi, quia et restituit ei episcopatum sanctissimus archiepiscopus Leo;* et act. 8, pag. 1523, iidem iudices concilii sententiam pro Theodorito postularunt, sicut et sanctissimus Leo archiepiscopus judicavit. Quibus concinens totum concilium dixit: *Post Deum Leo judicavit;* et legati pontificis pag. 1526: *Theodoretum sanctissimus et beatissimus universæ Ecclesiæ episcopus urbis Romæ Leo dudum in communionem suscepit ita, sicut litteræ ab eo ad nostram humilitatem testantur.* Post pauca retribuas in ms. Vat. collect. 11.

ⁱ Sic cum Quesnello et Binio nostri codd. collect. 11 et 21. Alias, *laboratis.* Paulo post *videre* in ms. Vat. collect. 11. Dein pro *exire* quædam editiones *D* *existere.*

^j Veteres editiones cum mss. collect. 11, 12 et 24, ac exemplo Sichardi, *quid apud illos religionis doctrina Dominica proficiat;* et postea, *illius religionis sacerdotes.* Veram lectionem a Quesnello receptam mss. collect. 21 approbant. Deinde in quocumque usus necessitas exegerit unus cod. Vat. collect. 21.

^k Alias, in supradicto. Respicitur canon Chalcedonensis pro Constantinopolitanæ sedis prærogativa. Confer epistolam præcedentem ad Maximum, quæ hic indicatur; ubi etiam monachorum improbitas reprehenditur, de qua vide ibidem annot. 30 Col. 1045, n. 5).

^l Epist. 119.

^m 16, qu. 1, *Adjicimus illud, c. 19*

ⁿ A., volumus.

incolumem custodiat, frater charissime. Data ^a tertio A
Idus Junii, Opilione viro clarissimo consule.

1228 EPISTOLA ^b CXXI.

^c AD MARCIANUM AUGUSTUM.

De Paschate.

SYNOPSIS. — I. Curam paschalis cycli Alexandrino episcopo olim esse demandatam. — II. Quid difficultatis ex illo ortum sit. — III. Ut de hac difficultate jubeat inquiri, postulat.

^d LEO episcopus MARCIANO Augusto.

CAP. I. — • Tam multis documentis per omnes Christi Ecclesias fides vestræ pietatis innotuit : ut si quid sollicitudinum pro communi religione generatur, merito vestrum quærat auxilium. Et quia memor dispensationis mihi creditæ, necesse habeo **B** curas meas etiam in ea quæ sunt futura præmittere, non improbe cupio clementiæ vestræ studiis adjuvari : ut in ea observantia, quæ certa semper ratione variatur, nihil possit erroris iacurri. Paschale etenim festum, quo sacramentum salutis humanæ maxime continetur, quamvis in primo semper mense celebrandum sit, ita tamen est lunaris cursus conditione mutabile, ut plerumque sacratissimæ diei

• Vulgati ante Quesn. cum nostris codicibus collect. 11, 12, 21 et 24, ac exemplo Sighardi, iv idus. Solus Quesnellus ex cod. Grim., iii idus. Id autem immutare nolumus, propterea quod hoc eodem die signetur epistola 119, ad Maximum, cum qua hæc simul eadem occasione transmissa, ac ex Leonis more eodem die signata credenda sit. Secus epistola ad Maximum, quæ hic scripta præsumitur, die sequenti exarata fuisset. Facile autem fuit librariis ex iii idus, duabus unitatibus junctis, iv idus scribere.

^b Alias 94. Quæ autem antea 121 erat, nunc 153. Scripta 15 Junii an. 453.

^c Exstat in mss. collect. 12, 18, 19 et 24, ac in Vat. 541.

^d Cod. Ratisp., *Leo papa.*

• Etiam multis in mss. Laurentiano Florentino et Fesulano. Jam multis in Vat. 1340, in quo etiam paulo post, geratur pro generatur.

^f Prima editio Quesn. cum anterioribus editis, currat. Emendatum tuit in editione secunda, ut in posterioribus nostris codd.

^g Ms. Ratisp., *antistiti.* Alluditur Nicænis Patribus, de quibus Cyrillus cum Leone consentiens, in Prologo Paschali tradiderat an. 437 : *Sanctorum totius orbis synodi consensione decretum est, ut quoniam apud Alexandriam talis esset reperta Ecclesia, quæ in hujus scientia cloreret, quæ kalendarum, vel iduum, quæ luna Pascha debeat celebrari, per singulos annos Romanæ Ecclesiæ litteris intimaret, unde apostolica auctoritate universalis Ecclesia per totum orbem definitum Paschæ diem sine ulla disceptatione cognosceret.*

^h Lectionem vetustissimi Ratisponensis ms. præferendam duximus, quæ potior et clarior est, et cum Cyrilli testimonio, antecedenti annotatione descripto, ex quo forte Leo sententiam sumpsit, maxime congruit. In editis antiquioribus Leoninis corrupte legatur : *Per quam quamvis singulis dies prædictæ solemnitatis eveniret, Sedi apostolicæ indicaretur, ut hujus scripti ad longinquiores Ecclesias judicium generaliter percurreret.* Idem legitur in vulgatis Concil. cum Merlino ex codd. collect. 12, hæc sola exceptione, qui annis pro quamvis. Hanc postremam lectionem Quesnellus suscipiens, duas emendationes addidit,

ambigua ^f occurrat electio, et ex hoc fiat plerumque, quod non licet, ut non simul omnis Ecclesia quod non nisi unum esse oportet, observet. Stultuerunt itaque sancti Patres occasionem hujus erroris auferre, omnem hanc curam Alexandrino ^g episcopo delegantes (quoniam apud Ægyptios hujus supputationis antiquitus tradita 1228 esse videbatur peritita) ^h per quem, quotannis dies prædictæ solemnitatis sedi apostolicæ indicaretur, cujus scriptis ad longinquiores Ecclesias indicium generale percurreret.

CAP. II. — Sed sanctæ memoriæ Theophilus ⁱ Alexandrinæ Ecclesiæ episcopus, cum hujus observationis annos ^j centum numero collegisset, septuagesimi sexti anni paschale festum longe aliter quam alii decreverant tenendum esse constituit. ^k Nam a primo augustæ memoriæ Theodosii senioris ^l consulatu ^m succedentem sibi sacræ observantiæ ordinem ponens, ut longioris temporis ratio ejus litteris teneretur ascripta, cujus 1230 complexionis ⁿ septuagesimus et quartus est annus, ^o in quo pridie idus Aprilis sanctum Pascha celebravimus; sequenti vero anno pridie nonas Aprilis eadem, propitio Deo, ^p agenda erit festivitas, sicut ^q regulariter centenariæ annota-

cujus scriptis pro ut hujus scripti, et indicium pro judicium, ut in aliis nostris codicibus reperimus.

ⁱ Ratisp., *Alexandrinæ urbis.*

^j Theophili Laterculum Paschale annorum centum hic indicatur, quod incipiebat ab anno 380. ita ut annus 76 hujus Laterculi incideret in an. 455, de cujus Paschate præsens vertebatur quæstio. Distinguendum est autem hoc Laterculum a periodo seu circulo paschali ejusdem Theophili annorum 418, quos Cyrillus in Prologo paschali expresse memorat; non vero annorum 437, ut Quesnellus not. ^k In hæc epistolam scripsit. Neque Laterculum, ut idem Quesnellus eadem nota asseruit, annos centum a periodo memorata decerptos exhibebat. Nam periodum annorum 418 initium sumpsisse ab anno Christi 475. post quinque Cyclos decemnovennales, quos Theophilus in Laterculo ediderat, absolutos anno ejusdem Laterculi 96, optime demonstravit Joannes Vander Haagen in dissertatione de Theophili Cyclo paschali 418 annorum, § 8.

^l Particula *Nam* deest in editis ante Quesnellum, sicut etiam in nostris codicibus, excepto Ratisponensi, qui eam exhibet. Vide not. 2 Quesn.

^m Anno 380.

ⁿ Ita cum Quesn. idem cod. Ratisp. Alii editi cum cæteris nostris mss., *succedentes sibi sacræ observantiæ ordines.*

^o Tria Paschata sibi succedentia in Laterculo Theophiliano notata indicantur, nimirum Pascha an. 453, quod in *complexione*, seu Cyclo Theophili ad annum 74 assignabatur *pridie id. Aprilis*; item Pascha anni 454, quod ad an. 75 Laterculi assignabatur *pridie nonas Aprilis*, et in his nullum erat cum Latinis dissidium; ac tandem Pascha an. 455, quod ad an. 76 Laterculi *vi kal. Martii* signabatur; et in hoc Paschate Latini ab Alexandrinis dissidebant.

^p Sic emendavimus ex mss. Ratisp. et Vat. collect. 24. Editi perperam, in qua. *sanctum paschale* in eodem Ratisp.

^q Editi et plerique codd., *habenda.* Melior visa est lectio ms. Ratisp.

^r Vox *regulariter* indicat dies paschales annorum 453 et 454 in Theophili Laterculo notatos non discrepasse a regula, seu Cyclo Latinorum annorum 84, quo Romana Ecclesia tum utebatur. Si Latinorum

tionis ordo deciarat; sed in anno qui erit septuagesimus sextus, a is Paschæ dies invenitur ascriptus, quem a passione Domini nullius exempli, nullius constitutionis admittit auctoritas. Nam diem octavum kalendarum Maiarum ab eo cognoscimus præfinitum, qui nimie limitem antiquæ constitutionis excedit; cum alii quintum decimum kalendarum Maiarum huic festivitati deputaverint **1231** diem. Siquidem ab undecimo kalendarum Aprilium, usque in undecimum kalendarum Maiarum, legitimum spatium sit præfixum, intra quod omnium varietatum necessitas concludatur: ut Pascha Dominica nec prius possimus habere nec tardius. Quod enim in decimum et in nonum kalendarum Maiarum videtur nonnumquam pervenisse festivitas, quadam ratione defenditur. Quia etsi dies Resurrectionis ultra terminum videtur exisse, dies tamen Passionis limitem positum non inveniatur egressus. Ad octavum autem kalendarum Maiarum paschalem observantiam perducere, nimis insolens et aperta transgressio est.

CAP. III. — Quia ergo in illa, ut dixi, centenaria

Cyclus æque ac Laterculum Theophili anno 454 signabant diem Paschatis *pridie nonas Aprilis*, sequitur evidenter hoc anno Romanos usos fuisse Cyclo annorum 84 quo lunæ saltus decimo quarto Cycli anno admittebatur; in Cyclo enim annorum 84, qui recipiebatur saltum lunæ anno Cycli duodecimo, Pascha notabatur v kal. Aprilis. Hinc autem *regulariter* susceptam fuisse patet emendationem Cycli Latinorum, qua saltus lunæ ab anno 12 ad annum 14 prorogatus fuit. Hic porro observatione dignus est alius textus epistolæ ad Pascha-inum, cap. 4, ubi cum esset sermo de Paschate anni 455, quod Romani affligebant diei xv kal. Maii. S. pontifex scribit: *In nostris autem paschalibus Cyclis, quod bene nosse dignaris, xv kal. Maii ejusdem anni Pascha celebrandum esse sit scriptum*. Cum non unum, sed plures Latinorum Cyclos indicet, et in omnibus Pascha eo die notari affirmet, proculdubio duos saltem Cyclos designat, quorum alter saltum lunæ admittebat singulis annis duodecim, alter singulis quatuordecim annis; ac prout vel ex hoc testimonio postremus iste Cyclus jam receptus agnosceretur; alias unius tantum Cycli saltum lunæ astruuntur duodecimo quoque anno S. Leo meminisset. Utrisque autem Cyclis pro Paschate anni 454 idcirco indicavit S. pontifex, quia licet hi dissiderent in statuendo Paschate anni 454, in Paschate tamen anni 455 omnes conveniebant. Vulgati cum aliquot mss. habeant, *centenarie annorum rationis ordo*. Emendationem Quesnelli confirmat cod. Ratisp.

Ex eodem Ratisp. supplevimus vocem *is*. Quidam editi cum uno codice, *invenitur*. Indicatur Paschæ dies viii kal. Maii, seu 24 Aprilis, qui in Theophili Laterculo anno tantum 455 notabatur, cum hoc Laterculum inciperet ab anno 380. Quod vero Leo subdit, *nullius exempli, nullius constitutionis admittit auctoritas*, de Romanis intelligendum est, non autem de Alexandrinis, qui cum semper decemnovennali Cyclo uti sint, anno pariter 371 eodem die Pascha celebraverant. Id autem forte ignoravit S. Leo, quod solum Theophili Laterculum a posteriori anno 380 incipiens agnosceret.

Editi ante Quesn. cum plerisque mss. perperam legebant, qui *anni limitem antiquitus constitutum excedit*. Lectioni a Quesnello restitutæ suffragatur ms. Ratisp. Diem autem viii kal. Maii, seu Aprilis 24, cui Pascha anni 455 ab Alexandrinis deputabatur, limitem ultimum antiquitus constitutum (scilicet a Latinis) nimis excedere Leo affirmavit, quia limes apud

supputatione Theophili, septuagesimus sextus annus diem Paschæ contra morem ecclesiasticum statuisse monstratur, et non leviter delinquitur si in principio sacramenti veritas et unitas ab universali Ecclesia non tenetur, obsecro clementiam vestram ut studium vestrum præstare dignemini: quatenus Ægyptii, vel si qui sunt alii qui certam hujus supputationis videntur habere notitiam, scrupulum hujus sollicitudinis absolvant, ut in eum diem generalis observantia dirigatur, qui nec paternarum constitutionum normam relinquat, nec ultra præfixos terminos evagetur. Quidquid autem pietas vestra de hac consultatione cognoverit, ad meam jubeat mox notitiam pervenire: ut in divinis mysteris nulla dissonantiæ culpa nascatur. Data decimo septimo kalendas Julii, Oplione viro clarissimo consule.

1232 EPISTOLA CXXII.

AD JULIANUM EPISCOPUM.

SYNOPSIS. — Rogat cum ut de controversia Paschatis anni sequentis diligentius inquirat, rescribatque.

LEO JULIANO episcopo.

De paschali observantia sanctæ memoriæ Theo-

eosdem Latinos ultimus erat xi kal. Maii, seu Aprilis 21, unde tribus diebus excedebat; ac proinde alii, id est idem Latini, ex suo Cyclo annorum 84 Pascha deputaverant xv kal. Maii, seu Aprilis 17. In hoc autem octo dierum discrimine Latinorum et Alexandrinorum quæstio vertebatur.

Dies xi kal. Aprilis seu Martii 22 erat apud Romanos limes citimus Dominicarum paschalium; sicut dies xi kal. Maii, seu Aprilis 21, erat ultimus limes. Post pauca pro præfixum Quesnellus in margine: Alias, præfinitum. Confer ejusdem Quesnelli not. 3.

Respicit hoc loco S. Leo Pascha anni 444, quod Paschasini et Cyrilli rationibus adductus celebraverat ix kal. Maii; nec non Pascha anni 447, quod ex ejusdem Paschasini epistola nobis 3 celebrandum noverat cum Alexandrinis x kal. Maii ultra ultimum Romanorum litem, quem in xi kal. Maii serius productum affirmaverat. Hanc autem objectionem S. pontifex ea ratione diluit pro Paschate anni 455 quia etsi dies x et ix kal. Maii extra hunc limitem ultimum supradictis annis exierit, dies tamen passionis eundem limitem non exccserit; quæ ratio Leoni olim persuasit ut in die Paschatis anni 444 Paschasino consentiret. Confer annot. 18 (Col. 608, n. 1) in epist. 3. At cum dies viii kal. Maii hanc rationem et conciliationem non reciperet, eo quod hoc casu non tantum Resurrectionis, verum etiam Passionis dies eum limitem præteriret, hinc Alexandrinis se non posse assentiri proffertur.

Cod. Ratisp., *ejus sollicitudinis*. Paulo post editi ante Quesn., *ut eum diem generalis observantia dirigat*. Lectionem Quesn. approbat noster Ratisp., qui mox *nec ultra præfixus terminus evagetur*.

Ita vetustus et emendatissimus cod. Ratisp., ut in duabus sequentibus epistolis eadem occasione transmissis. Editi cum aliis mss., *decimo sexto kal. Julii* Alias 95. Quæ autem antea 122 erat, nunc 148. Scripta 15 Junii an. 453.

Exstat in iisdem collectionibus et codicibus in quibus præcedens. In vulgatis inscribatur, *ad Eudochiam Augustam*, et dempsit *Eudochiæ Augustæ*. Errorem satis indicat formula *fraternitatem tuam*, pro qua in editis contra manu-criptorum fidem suppositum fuit *serenitatem tuam*. Emendationem a Quesnello inductam ex Grimnico noster Ratisp. approbat. Vide ejusdem not. 1.

Hæc verba, *De paschali observantia*, quæ tituli loco Quesnellus posuit, ex fide Ratisponensis codicis epistolam inchoant.

philus ad Augustum Theodosium seniore scribens, A per centum annos, a primo prædicti principis consularu, digressit ordinem festi, cujus instructionis septuagesimus quartus nunc annus evolvitur; quo, Opilione consule, pridie idus Aprilis celebrata est sacra solemnitas; unde sequenti anno, pridie nonas Aprilis, eadem festivitas rationabiliter a consequetur. Sed annus qui erit septuagesimus sextus memorati episcopi annotationem habere cognoscitur, quæ a totius antiquitatis exemplo et ab omni Patrum auctoritate discordat. Siquidem in octavum kalendarum Maiarum Dominicum Pascha transtulerit, prænitens b antiquitas limites nimis c evidenter excedens, cum in die quinto declmo kalendarum Maiarum paschalem solemnitatem, sicut constituerunt d alii, potuerit annotare. Unde quia non medioeris mihi sollicitudo B generatur, ne apud Ægyptios hæc persuasio e roboretur, ad Christianissimum et clementissimum principem scripta direxi, quibus causam scrupuli diligenter 1233 exposui, et suppliciter postulavi ut operam suam, quemadmodum consuevit, religionis cultui dignanter impendat: ut f eos qui hujus supputationis perfectam videntur habere notitiam, in unum jubeat convenire et diligenter inquirere: ne forte hæc definitio teneatur, et hic excessus, qui prioribus videtur repugnare temporibus, nostræ conniventiæ vel negligentiam deputetur, et fiat in nostris diebus quod nunquam ante præsumptum est. Quia vero oportet g fraternitatem tuam curæ istius mecum esse participem, et ne quid tale accidat præcavere, crebrius h religiosissimo et fidelissimo principi dignare C suggerere, ut indissimulanter i Ægyptios jubeat admoneri ne in summæ festivitatis die, aut disensione

aliqua, aut transgressione peccetur. Quidquid autem de hac re i diligentior sollicitudo repererit, cito ad notitiam meam gloriosissimus imperator jubeat pervenire: quia et ad ipsius et ad omnium salutem pertinet ut Dei cultus nullo errore lædatur. k Data xv kalendas Julii, Opilione viro clarissimo consule.

1234 EPISTOLA I GXXIII.

ad EUDOCIAM AUGUSTAM.

De monachis Palæstinis.

SYNOPSIS. — I. Rogat ut curam suam reducendis ad fidem et quietem monachis Palæstinis impendat. — II. Recepta Chalcedonensi synodo tam Eutychiam quam Nestorium exsecratur, si catholici videri volunt. Quid autem profecerit exhortatio Eudociæ, ipsius litteris instruit cupit.

LEO EPISCOPUS EUSOCLÆ AUGUSTÆ.

CAP. I. — Quanta mihi catholice cura sit fidei, et qua sollicitudine, in quantum Dominus adjuvat, d debeam præcavere ne umquam ab imperitiis aut impiis veritatis Evangelio resistatur, pietatem vestram scire non dubito. Et ideo cum salutationis officio, quo semper mihi est vestra e honoranda clementia, obsecro Dominum ut me de tua incolumitate lætificet, et causam fidei, in qua quorundam intra provinciam Palæstinam monachorum fuerant corda turbata, magis magisque per vos faciat adjuvari: ut quantum pietatis tuæ studio fieri potest, hæreticæ perversitati omnis fiducia subtrahatur. Quos enim nec ratio sacramentorum, nec auctoritas p Scripturarum, nec ipsa sacrorum locorum testimonia comovebant, quid eis nisi abruptum periculum timere- tur? Prosit ergo Ecclesiis, sicut favente Deo q prodest, et generi ipsi 1235 prosit humano in Verbi

hujus fidei convenit. Ratisp. hic habet *Eudochiam*, at in epist. 117 *Eudociam* præfert, ut in aliis codd. et editis concil. hoc nomen scribitur. Confer annot. 6 in epist. 117 (Col. 1037, n. b), ex qua harum litterarum causam seu impulsus discimus.

n Vulg. cum mss. collect. 12 et 24 atque Sichardo, *debeat præcavere*. Emendationem Quesn. ex Grimanicò noster Ratisp. confirmat. Mox et impiis in codd. collect. 12 et antiquis editis: apud Sichardum, et inimicis veritatis.

o Idem vulg. cum iisdem codd. atque Sichardo corrupte, *oranda clementia, obsecro Dominum, ut me tuam incolumitatem in causa fidei... magis magisque faciat adjuvare, ut tantum quod pietatis tuæ, etc.* Ratisp. et Grim. in emendatione semper consentiunt.

p Ita melius Ratisp. quam in vulgatis et aliis etiam Quesnelli codicibus, *Scriptorum*. Mox, *commonedat* in Ratisp. et mss. collect. 12.

q Editi, et prodest, et prosit generi humano. Ratisponensis codicis lectio melior. Cum Leo ad hanc Augustam alias litteras scripserit, quibus eam ab Eutychianorum patrocinio revocare, et ad favendum catholicis permovere studuit, ut vidimus annot. 7 in epist. 117 (Col. 1038, n. i), has litteras effectum obtinisse præsumit, ut sic facilius ex præsumpta de ea fidei eandem impelleret. Dici etiam potest verbum *prodest* indicare alia ejusdem Augustæ pia opera, quibus aliquot in Palæstina ecclesias, hospitalia et monasteria ædificavit, largiterque ditavit, ut narrat Evagrius lib. 1 cap. 21 et 22, et auctor Vita S. Euthymii. Idem præterea codex Ratisponensis sequentium emendationem a Quesnello inductam approbat, cum in anterioribus vulg. sicut et in aliarum collectionum mss.

* Tres codd. cum vulg. ante Quesn., *consequitur*. Sed cum hæc scripta sint anno 453, et hoc loco sit sermo de Paschate anni 454, correctio potioribus mss. fulcitur.

b Quidam codices, *antiquitatis*.

c Editi cum pluribus mss., *audenter*. Potior et sententiæ aliis epistolis expressæ conformior visa est lectio ms. Ratisp. Vide annot. 16 (Col. 1037, n. b) in epistolam præcedentem.

d Id est Latini. Confer eandem annotationem.

e Vulgati antiquiores cum plerisque inferioris notæ mss., *probaretur*. Codd. Grim. et Ratisp. in correctione conveniunt.

f Alexandrinos præsertim intelligit ex cap. 2 et 3 epistolæ antecedentis, ut indicant etiam sequentia.

g Cur editiones ante Quesn. hic præferant, *serenitatem tuam*, diximus annot. 4 (Col. 1038, n. b).

h Ratisp. delet, *religiosissimo et*.

i Sic ex Ratisp. Alias, *jubeat Ægyptios admonere*.

j Editi antiqui cum aliquot codd., *diligentius investigare sollicitudo tua* (Al., *vestra*) potuerit. Quesnelli lectionem in Grimanico inventam confirmat noster cod. Ratisp.

k Ita cod. Ratisp. Cæteri codd. et editi, *data xvi kal. Julii*.

l Alias 96. Quæ autem antea 123 erat, nunc 154. Scripta 15 Junii an. 453.

m Exstat in mss. collect. 12, 18, 19 et 24, ac in exemplo Sichardi. Vulgati Leonis inscribunt, *Ad Liciniam Eudochiam*; Quesnellus, *ad Liciniam Eudociam*, notans legi *Eudociam* in ms. Grim. Perperam. Licinæ Eudociæ nomen non uxori Theodosii Junioris, ad quam hic Leo scribit, sed Valentiniani uxori

Dei incarnationis suscepto, quod domicilium habitacionis vestre ibi esse voluistis, ubi vobis Dominum nostrum Jesum Christum sicut verum Deum, ita et verum hominem, in unitate personæ, et mirabilium indicia, et passionum documenta loquuntur.

CAP. II. — Si ergo prædicti nomen catholicum venerantur et diligunt, et a inter Domini corporis volunt membra numerari, pravos errores, quos temere ad miserant, detestantur, et agant penitentiam impiorum blasphemiarum, cruciatorumque factorum. Succumbant pro salute animarum suarum synodali- bus, quæ in civitate Chalcedonensi sunt confirmata, decretis. Et quia ad intelligendum sacramentum salutis humanæ, nisi fides vera et humilitas quieta non pervenit, credant quod legunt in Evangelio, quod conscribitur in symbolo, nec impiis dogmatibus misceantur. Fides enim catholica sicut damnat Nestorium, qui in pro Domino nostro Jesu Christo duas ausus est prædicare personas, ita damnat etiam Eutychen cum Dioscoco, qui ab unigenito Deo Verbo negant in utero Virginis matris veritatem carnis humanæ susceptam. Si quid autem erga prædictorum conversionem exhortatio vestra profecerit, quod gloriam vobis præstabit æternam, peto hoc mihi clementiæ vestræ litteris indicetis; * ut et vos boni operis fructum cepisse, et illos gaudeam misericordia Domini non perisse. Data 7 decimo septimo kalendas Julii, Opillione viro clarissimo consule.

1236 EPISTOLA • CXXIV.

AD MONACHOS PALÆSTINOS.

SYNOPSIS. — I. Ex perversa epistolæ S. Leonis ad Flavianum interpretatione impositum esse Palæstinis. — II. Tam Eutychen, qui naturas confundit in Christo, quam Nestorium, qui personas geminat, esse detestandos. — III. Christi non esse participem, qui

legatur: *In verbis Dei vestram ibi esse voluntatem, ubi Domini nostri Jesu Christi vobis sicut verum Deum, etc.*

* Antiquæ editiones cum mss. collect. 12 et 24, inter Domini corpus se volunt membra nominari. Quesnellus ex Grimanico: *Intra Domini corpus volunt membra numerari.* Lectio Ratisp. præferenda fuit.

^b Vulgati, *negat.* Ex cunctis nostris codd. atque Sichardo et Bino emendavimus.

* Ita cum Grim. noster Ratisp. Alii codices cum vulg. ante Quesn., *ut et in vobis boni operis fructum, et in illis gaudam misericordiam Domini non perisse.*

^a Omnes editi, *septimo kal.* Correximus ex optimo codice Ratisp., sic enim hæc epistola eodem die quod præcedentes signantur, idque ex Leonis more, cum omnes eadem occasione simul transmissæ videantur.

^b Alias 97. Quæ autem erat 124, nunc 155. Scripta sub idem tempus quo præcedens.

^c Invenitur hæc epistola in mss. collect. 5, 11, 12, 13 et 20 usque ad 24, et in exemplo Sichardi. Licet autem hæc epistola chronica nota careat, certe tamen scripta hoc anno, et probabiliter una cum antecedenti in Palæstinam missa fuit. Leo enim monachorum Palæstinorum tumultus primum audivit ante diem 25 Novembris anni 452, ex epist. 109; sed quo animo moverentur, ignorabat: unde pleniorum instructionem petiit epist. 113, c. 3. Paulo post hanc instructionem accepit, cum Julianus ad eum transmisisset Marciani et Pulcheriæ scripta ad eosdem monachos, in quibus eorum ausus ac turbæ describuntur, ut patet ex epist. 115, 116 et 117, datis die 21

nostram in eo naturam nam consistit. — IV. *Illos solum Christi sanguine mundari, in quorum corpore oblati, passus et mortuus triumphavit.* — V. *Utriusque ejus naturæ proprietates ex operum qualitate declarari.* — VI. *Utramque inconfuse in una persona convenire.* — VII. *Nihil Filio Dei accessisse de novo nisi in forma servi.* — VIII. *Cum iisdem monachis de scandalis ipsorum furore ortis expositulatur.* — IX. *Ut respiciant et fidem communem amplectantur, exhortatur.*

LEO episcopus universis ^b Monachis per Palæstinam constitutis.

CAP. I. — Sollicitudini meæ, quam universali Ecclesiæ omnibusque ejus filiis deheo, multorum relatione patefactum est dilectionis vestræ animis quiddam offensionis illatum, dum aut imperiti, ut apparet, interpretes, aut maligni, quædam vos aliter

B 1237 intelligere, quam a me sunt ^c prædicata, fecerunt, non valentes in Græcum eloquium apte et proprie Latine transferre, cum in rebus subtilibus et difficilibus explicandis, vix sibi etiam in sua lingua disputator quisque sufficiat. Quod tamen apud me eo ^d profecit, ut, dum ea quæ catholica fides respuit improbatis, intelligamus vos veris amicitiores esse quam falsis; et id merito refutare, quod ex antiquæ institutione doctrinæ etiam ipse detestor. Quamvis enim epistola mea ad sanctæ memoriæ Flavianum episcopum data, satis sibi ad manifestationem sui ipsa sufficiat, neque in aliquo aut purgationis aut expositionis indigeat; ^e et alia tamen cum eadem meâ scripta concordant, in quibus similiter prædicationis meæ sensus in aperto est. Necessitatem enim

C habens contra hæreticos, qui multos Christi populos conturbaverant, disserendi, et clementissimis principibus, et sancto concilio synodali, et Constantinopolitanæ Ecclesiæ, quid de incarnatione Verbi, secundum evangelicam apostolicamque doctrinam, debe-

Martii anni 453. Sicuti vero hac de causa ad Eudociam in Palæstina degentem, eorumque monachorum patronam antecedentes litteras dedit, ita etiam hanc epistolam ad ipsos monachos eum scripsisse probabilissimum est. Cum vero horum monachorum tumultus jam sopitus Leo acceperit ante diem 8 Januarii anni sequentis ex epist. 126 et 127, hæc procul dubio litteræ ad Palæstinam in annum sequentem differri non possunt.

^f In tabula collect. 8 hic titulus legitur c. 81: *Ad Palæstinos super mobilitate fidei ipsorum in Eutychianam hæresim devolutos correctio.*

D ^g Vulgati ante Quesn. cum mss. collect. 13 et 21, perperam, *episcopis*; cum ex contextu ad monachos in Palæstina tumultuantes hæc epistola scripta fuerit. Hinc jure Quesnellus Binium secutus *monachis pro episcopis* substituit. Confer notam ejus 1. Cæterum mss. collect. 5, 11 et 12 inscriptione carent, et solum titulum præferunt, *Epistola Leonis papæ ad Palæstinos, vel ad Palæstinum.* Codices vero collect. 24 hanc inscriptionem exhibent, *Leo episcopus Palæstinis.*

^h Vulg. Leonis antiqui, cum Vat. collect. 24 et Sichardo, *prædicata.*

ⁱ Vat. collect. 11, *proficit.* In margine Concil., *profuit.* Dein in editorum margine notatum fuit ex mss. collect. 21 et Sichardo, *etiam ipse Eutyches detestatur.*

^k Particulam et sumptam pro etiam, quam deletis Quesnellus, revocavimus ex Vindebon. collect. 5. Vat. collect. 11 ac 24 atque exemplo Sichardi.

remus sapere ac sentire, patefecit, et in nullo a sanctorum Patrum confessione discessi: quia una est, vera, singularis, ^a catholica fides, qui nihil addi, nec minui potest; quam Nestorius prius, et nunc Eutyches, diversa quidem assertionem, sed simili impietate impugnare conati sunt, et Ecclesiæ Dei duas hæreses sibi contrarias inferre tentarunt, ut uterque a discipulis veritatis merito damnaretur: quia insanum nimis et sacrilegum fuit, quod varia falsitate ambo senserunt.

CAP. II. — ^b Anathematizetur ergo Nestorius, qui beatam virginem Mariam hominis tantummodo credidit genitricem, ut aliam personam carnis, aliam faceret Deitatis, ^c nec unum Christum in Verbo Dei et carne sentiret, sed separatim atque seunctim, alium filium Dei, alium hominis prædicaret: cum, manente illa incommutabilis Verbi essentia, quæ ei cum Patre et Spiritu sancto intemporalis atque coæterna est, ita intra virginea viscera Verbum caro sit factum, ut uno conceptu unoque partu eadem virgo, secundum unionem utriusque substantiæ, et ancilla Domini esset et mater. **1238** Quod etiam ^d Elizabeth, sicut Lucas evangelista declarat, intellexit et dixit: *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me (Luc. 1, 43)?* Eutyches quoque eodem percellatur anathemate, qui per impios veterum hæreticorum volutatus errores, tertium Apollinaris dogma delegit: ut negata humanæ carnis atque animæ veritate, totum Dominum nostrum Jesum Christum unius aere rat esse naturæ, tamquam verbi Deitas ipsa se in carnem animamque converterit; et concipi et nasci, nutriri et crescere, crucifigi ac mori, sepeliri ac resurgere, et ascendere in cælum, et in Patris dextera, unde ad judicandos vivos et mortuos veniet, condescere, ^e ejus tantum essentia fuerit, quæ nihil horum in se sine carnis recipit veritate: quoniam natura Unigeniti, natura est Patris, natura est Spiritus sancti, simulque impassibilis, simul est incommutabilis, sempiternæ Trinitatis indivisa unitas et consubstantialis æqualitas. Unde si ab Apollinaris perversitate hæreticus iste desciscit, ne convincatur Deitatem passibilem sentire atque mortalem; et tamen Verbi incarnati, id est, Verbi et carnis unam audet pronuntiare naturam, non dubie in Manichæi et Marcionis transit insaniam, et mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum simulatorie omnia credit egisse, nec humanum in ipso corpus, sed phantasticam corporis speciem oculis apparuisse cernentium.

^a Editiones ante Quesn. cum Sichardo addunt *perfecta, inviolabilis*: desunt in mss. undecim Quesnelli, et in nostris collect. 5, 11, 21 et 24. Postea nihil minui in codd. collect. 11, 21 et 24.

^b Ab hoc c. 2 usque ad cap. 8 eadem leguntur in ep. 165, al. 97, ad Leonem Augustum.

^c Duo codd. Vat. collect. 21, *ne unum*. Mox ex Verbo Dei in Vat. collect. 11. Dein in iisdem codd. collect. 21, *separatum atque seunctum*. Postea incommutabili legitur in ep. 165, cap. 2.

^d Codd. collect. 21, *Elizabeth Lucas evangelista declarat intellexisse, cum dicit*.

^e Vulgati addunt *divinæ*, et habent *considero*. Secuti sumus codd. Vindebon. collect. 5, Vat. collect.

A CAP. III. — Quæ impietatis mendacia quoniam olim fides catholica detestatur, et talium sacrilegia concordibus per totum mundum beatorum Patrum sunt damnata sententis, quicumque illi sunt ita obcæcati et a lumine veritatis alieni, ut Verbo Dei a tempore Incarnationis humanam, id est nostram, negent inesse naturam, ostendant in quo sibi Christianum nomen usurpent, et cum Evangelio veritatis qua ratione concordent, ^f si per beatæ Virginis partum, aut caro sine Deitate, aut Deitas est orta sine carne. Sicut enim negari non potest, quod *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14)*; ita negari non potest, quod *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi (II Cor. 1)*. Quæ autem reconciliatio esse potest, qua humano generi propitiaretur Deus, nisi **1239** ^g omnium causam mediator Dei hominumque susciperet? Qua vero ratione veritatem mediatoris impleteret, nisi qui in forma Dei æqualis erat Patri, in forma servi particeps esset et nostri: ut per unum novum hominem fieret renovatio vetustatis; et mortis vinculum unius prævaricatione contractum, unius morte, qui solus morti nihil debuit, solveretur? ^h Effusio enim pro injustis sanguinis justus tam potens fuit ad privilegium, tam dives ad pretium, ut si universitas captivorum in redemptorem suum crederet, nullum tyrannica vincula retinerent: quoniam, sicut Apostolus ait, *ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia (Rom. v, 20)*. Et cum sub peccati præjudicio navi potestatem acceperint ad justitiam revascendi, validius factum est donum libertatis, quam debitum servitutis.

CAP. IV. — Quam itaque sibi in hujus sacramenti præsidio spem relinquunt qui in Salvatoris nostri corpore negant humanæ substantiæ veritatem? Dicant quo sacrificio reconciliati, dicant quo sanguine sint redempti? Quis est qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis (Ephes. v, 2)? aut quod unquam sacrificium sacratius fuit, quam quod verus pontifex altari crucis per immolationem suæ carnis imposuit? Quamvis enim multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit (Ps. cxv, 15), nullius tamen insontis occisio, propitiatio fuit mundi. Acceperunt justus, non dederunt coronas; et de fortitudine fidelium exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo sine persolvit: cum inter filios hominum unus solus Dominus noster Jesus Christus

11, 21 et 24, atque Sichardum. Idem Quesnellus, licet vocem *divinæ* reinuerit, monuit tamen in margine hanc vocem in quatuor suis mss. desiderari.

^f Vindebon. collect. 5 et Vat. Collect. 11, *si beatæ Virginis partus*. Melius in duobus Vat. collect. 21, *si bea æ Virginis partu*, et similiter in ep. 165, c. 4.

^g Ita antiquiores editiones cum nostris codd. Vindebon. collect. 5, Vat. collect. 24, atque Sichardo melius quam apud Quesnellum cum mss. collect. 21, *hominum*; nam et in epistola 165, c. 4, *omnium* pariter legitur.

^h Habentur hæc in ep. 165, ut dictum est, et *in super* in serm. 64, c. 3.

exstiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes sunt etiam suscitati. De quibus ipse dicebat: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me* (Joan. xii, 32). Fides etenim vera justificans impios, et creans justos, ad humanitatis suæ tracta participem, in illo acquirit salutem, in quo solo homo se invenit innocentem; liberum habens per gratiam Dei de ejus potentia gloriari, qui contra hostem superbium in carnis nostræ humilitate congressus, his victoriani suam tribuit, in quorum corpore triumphavit.

CAP. V. — Quamvis ergo in uno Domino nostro Jesu Christo, vero Dei atque hominis Filio, Verbi et carnis una persona sit, et utraque essentia communes habeat actiones; intelligendæ tamen sunt ipsorum operum qualitates, et sinceræ fidei contemplatione cernendum est, ad quæ provehatur humilitas infirmitatis, et ad quæ inclinetur altitudo virtutis: quid sit quod caro sine Verbo non agit, et quid sit quod Verbum sine carne non efficit. Sine Verbi enim potentia nec conceperet Virgo, nec pararet (Luc. i, 31): et sine veritate carnis obvoluta pannis infantia non jaceret (Luc. ii, 7). Sine Verbi potentia non adorarent magi puerum novo sidere declaratum (Math. ii, 11): et sine veritate carnis non juberetur transferri in Ægyptum puer, et ab Herodis persecutione subduci: sine Verbi potentia non diceret vox Patris missa de cælo: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (Math. iii, 17): et sine veritate carnis non protestaretur Joannes: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. i, 29). Sine Verbi potentia non fieret redintegratio debiliū, et vivificatio mortuorum: et sine veritate carnis, nec cibus jejuno, nec somnus esset necessarius fatigato. Postremo, sine Verbi potentia non se Dominus Patri profiteretur æqualem, et sine veritate carnis non idem diceret Patrem se esse majorem: cum catholica fides utrumque suscipiat, utrumque defendat, quæ secundum proprietatem divinæ humanæque substantiæ unum Dei Filium, et hominem credit, et Verbum.

CAP. VI. — Quamvis ergo ab illo initio, quo in utero virginis Verbum caro factum est (Joan. i, 14), nihil unquam inter divinam humanamque substantiam divisionis exstiterit, et per omnia incrementa corporea, unius personæ fuerint totius temporis actiones; ea ipsa tamen, quæ inseparabiliter facta sunt, nulla permixtione confundimus; sed quid cujus formæ sit, ex operum qualitate sentimus. Nec divina enim humanis præjudicant, nec humana divinis, cum ita in idipsum utraque concurrant, ut in eis nec proprietas absumatur, nec persona geminetur. Dicant igitur isti phantasmatici Christiani, quæ substantia

Salvatoris affixa sit ligno, quæ jacuerit in sepulchro, et revoluto monumenti lapide, quæ tertio die caro surrexerit; vel quale corpus Jesus discipulorum visui, clausis ad eos ostiis ingressus intulerit: cum ad abigendam cernentium diffidentiam, inspicere oculis digitisque tractari patentes adhuc fixuras clavorum, et recens compuncti lateris vulnus exigeret (Joan. xx). At si in tanta luce veritatis tenebras suas hæretica obduratio non relinquit, ostendant unde sibi spem vitæ polliceantur æternæ, ad quam nis per mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum, non potest perveniri. *Non enim est aliud nomen datum hominibus sub cælo, in quo oporteat salvos fieri* (Act. iv, 12): nec est redemptio captivitatis humanæ, nisi in sanguine ejus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus (1 Tim. ii, 6). Qui, sicut prædicat beatus apostolus, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philipp. ii, 6-11).

CAP. VII. — Quamvis ergo unus sit Dominus Jesus Christus, et veræ Deitatis veræque humanitatis in ipso una prorsus eademque persona sit, neque hujus unionis soliditas ulla possit divisione sejungi, exaltationem tamen, qua illum exaltavit Deus, et donavit illi nomen quod super omne nomen excellit, ad eam intelligimus pertinere formam, quæ ditanda erat tantæ glorificationis augmento. In forma quippe Dei æqualis erat Filius Patri, et inter Genitorem atque Unigenitum nulla erat in essentia discretio, nulla in majestate diversitas; nec per incarnationis mysterium aliquid decesserat Verbo, quod ei Patris munere redderetur. Forma autem servi, per quam impassibilis Deitas sacramentum magnæ pietatis implevit, humana humilitas est, quæ in gloriam divinæ potestatis evecta est, in tantam unitatem ab ipso conceptu Virginis Deitate et humanitate connexa, ut nec sine homine divina, nec sine Deo agerentur humana. Propter quod sicut Dominus majestatis dicitur crucifixus, ita qui ex sempiternitate æqualis est Deo, dicitur exaltatus. Nec interest ex qua Christus substantia nominetur, cum inseparabiliter, manente unitate personæ, idem sit et totus hominis filius propter carnem, et totus Dei Filius propter unam cum Patre Deitatem. Quidquid ergo in tempore ac-

^a Vindebon. collect. 5 et Vat. collect. 24, cum Srichardo, delent a terra.

^b Codd. collect. 21 addunt bene.

^c Pronomen se deest in Vindebon. collect. 5, in Vat. coll. 24, atque Srichardo.

^d Habentur hæc in serm. 65, c. 1.

^e Hæc habentur eodem sermone 65, c. 4.

^f Unus Vat. collect. 21, exegerit: alius, ab ipsa discipulis exegerit. Mox ac si in Vindebon. collect. 5, ac Vat. collect. 24, atque Srichardo.

^g Codd. collect. 21, et qui.

^h Quessnellus in marg.: Alias, unionis.

ⁱ Dei Patris in mss. collect. 21.

^j Idem codices, Deo Patri.

cepit Christus, secundum hominem accepit, cui^a quæ non habuit conferuntur. Nam secundum potentiam Verbi, indifferenter omnia quæ habet Pater etiam Filius habet, et quæ in forma servi a Patre **1242** accepit, eadem in forma Patris etiam ipse donavit. ^b Est idem ipse et dives et pauper (II Cor. viii, 9). Dives, quia *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joun. 1, 1-3)*. Pauper vero, quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Ibid., 14)*. Quæ autem est ejus exinanitio, quæve paupertas, nisi formæ servilis acceptio, per quam, Verbi maiestate velata, dispensatio humanæ redemptionis impleta est? Nam quia captivitatis nostræ resolvendi originalia vincula non poterant^c, nisi existeret homo nostri generis nostræque naturæ, quem veteris debiti præjudicia non tenerent, et qui immaculato sanguine suo chirographum lethale dilueret (*Coloss. ii, 14*), sicut ab initio erat divinitus præordinatum^d ita est in plenitudine præfiniti temporis factum, ut multis modis significata promissio in diu expectatum veniret effectum; nec posset esse ambiguum quod continuo^e testificationibus semper fuerat nuntiatum.

CAP. VIII. — Destructis itaque tot hæresibus, quæ per sanctam devotionem præsidium Patrum a corpore sunt catholicæ unitatis abscissæ, quæque ideo extorres a Christo esse mœnerunt, quia Verbi incarnationem, quæ singularis est recte credentium salus, fecerunt sibi lapidem offensionis et petram scandali (*I Pet. ii, 8*); miror dilectionem vestram in discernendo veritatis lumine laborare. Et cum multis manifestationibus declaratum sit quam recte et Nestorium et Eutychen cum Dioscoro fides Christiana damnaverit, nec Christianus possit vocari qui vel illius vel horum impietati præbet assensum, doleo vos evangelicæ et apostolicæ doctrinæ, ut audio, resultare, exagitando seditionibus civitates, conturbando Ecclesias, nec solum injurias, sed etiam cædes presbyteris atque episcopis inferendo: ut præ furore et ævilita, ^f propositi vestri et professionis sitis immemores. Ubi est regula mansuetudinis et quietis? ubi longanimitas patientiæ? ubi tranquillitas pacis? ubi firmitas dilectionis et tolerantia fortitudo? Quæ vos ab Evangelio Christi aut persuasio abduxit, aut persecutio separavit? Vel quæ tanta existit decipientis astutia, ut oblii prophetarum et apostolorum,

^a Exemplar Sighardi, quod non habuit confertur. In epist. 165, c. 8, aliquot codices habent conferrentur; alii tamen, conferuntur.

^b Vindebon. collect. 5: *Et idem ipse est et dives; cui lectioni alius est Sighardus, qui solum omittit est. Concinit epist. 165, c. 8.*

^c Vulgati antiqui cum exemplo Sighardi addunt, *et ab hostis imperio relaxari. Desunt tum in nostris tum in Quesnelli codd., nec non in epist. 165, c. 9.*

^d Idem vulgati est Sighardus, non vero codices, addunt, *et prophetarum oracula prænuntiatum.*

^e Unus Vat. collect. 21, cum iisdem vulgatis, significationibus.

^f Hæc indicant sermonem esse cum monachis. Quesnellus not. 1 Carusum et Dorotheum duces mo-

obliti symboli salutaris et confessionis quam pronuntiantes **1243** coram multis testibus, sacramentum baptismi suscepistis, diabolicis vos illusionibus subderetis? Quid apud vos acturæ fuerant unguis, quid sæva tormenta, si ad expugnandam fidei veteris integritatem tantum vana hæreticorum commenta valuerunt? Pro fide vos agere creditis, et fidei contraitis. Ecclesiæ nomine armamini, et contra Ecclesiam dimicatis. Hoccine a prophetis, hoc ab evangelistis, hoc ab apostolis didicistis? ut negantes veram Christi carnem, et ipsam Verbi essentiam passioi mortique subdentes, alienam faciatis nostram a suo reparatore naturam, totumque quod crux intulit, quod lancea vulneravit, quod sepulcri lapis suscepit et reddidit, solum fuisse opus divinæ potentia, non etiam humilitatis humanæ? Propter quam Apostolus dicit: *Non enim erubescio Evangelium (Rom. i, 16)*: quoniam noverat quale Christianis ab inimicis objiceretur opprobrium. Et ideo etiam Dominus protestabatur, dicens: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, et ego confitebor illum coram Patre meo (Matth. x, 32)*. Hi enim non erunt digni confessione Filii et Patris, quibus nunc caro Christi verecundiam facit; probabuntque se nullam de signo crucis sumpsisse virtutem, qui quod præferendum frontibus acceperunt, promere labiis erubescunt.

CAP. IX. — Declinate, filii, ab his diabolicis persuasionibus declinate. Veritatem Dei nulla res violat, sed Veritas nos nisi in nostra carne non salvat. Veritas quippe, sicut propheta ait, *de terra orta est (Ps. lxxxiv, 12)*; et sic Verbum Maria Virgo concepit, ut uniendam ipsi carnem de sua substantia ministraret, nec cum adjectione personæ, nec cum evagatione naturæ: quoniam qui erat in forma Dei, ita accepit formam servi, ut unus atque idem in forma utraque sit Christus: inclinante se Deo usque ad infima hominis, et proficiente homine usque ad summa Deitatis, dicente Apostolo: *Quorum Patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen (Rom. ix, 5)*.

1244 EPISTOLA^b CXXV.

^a AD JULIANUM GOENSEM EPISCOPUM.

Per comitem Rodanum.

De silentio Juliani amice expostulati; de omnibus vult instrui.

LEO episcopus JULIANO episcopo.

i Sæpissime dilectionem tuam ad hæc curam et

nachorum intelligit. At hi Constantinopolitani, non vero Palæstini fuerunt. Respicit S. Leo Palæstinos monachos, qui duce Theodosio totam Palæstinam bello et cædibus perturbarunt, ut pluribus narrat Marcianus in epistola Chalcedonensibus gestis subjecta, et Evagrius lib. ii c. 5. Confer annot. 4 (*Col. 1014, n. °*) in epist. 109.

^b Duo Vat. collect. 21, *suscipit, creditis solum fuisse opus.*

^c Alias 98. Quæ autem antea 125 erat, nunc 156. Scripta 25 Junii an. 453.

^d Exstat in mss. collect. 12, 18, 24, ac in exemplo Sighardi.

^e Vulgati ante Quesn., *Frequentissime, et in margine, Sæpissime.*

diligentiam meis som litteris cohortatus, ut de his quæ circa fidem aguntur sollicitudinem meam iodesimenter instrueret. Et cum omnibus occasionibus scribere non quiescam, quibusdam tamen scriptis meis, id est, per filium nostrum subadjuvam Rodanum, domesticum filii nostri, viri illustrissimi Asparacii datis, nullam responsum tam fraternitatis accepi; tamquam ratio temporis non habuerit, ut quid post mea scripta sit gestum, potueris indicare. Et ideo per fratrem meum comitem Rodanum his litteris te saluto; et ut nullam opportunitatem scribendi negligas, quæ status sollicitudinis meæ relevaret, admonéo. Cum enim in te quamdam mei Constantinopolitanam habeant portionem, dignum est et pro communi amicitia, et pro totius Ecclesiæ dilectione, incessabili te vigore prospicere ne quid possit de statu fidei me latere. Quæ ergo per prædictos, vel ad gloriosissimum principem, vel ad tuam dilectionem scripsi, ut celerrime tradantur effectui, opportunis suggestionibus elabora. Et quidquid fuerit, Deo auxiliante, dispositum, scire me fecit: ut perductis in effectum his quæ rationabiliter ordinata sunt, pax fidei canonumque custodia et securior ubique habeatur et fortior. Data septimo kalendas Julii, Opillone viri clarissimo consule.

1245 EPISTOLA CXXVI.

AD MARCIANUM AUGUSTUM.

Synopsis. — Gratias agit pro sedatis Palæstinae turbulentiis, et restituta in suam sedem Juvenali Jerosolymitano; Dioscorum etiam ejusque sequacem Ægyptios perstringens.

LEO MARCIANO Augusto.

Gemina clementiæ vestræ lætificatus alloquiis, cum debita gratiarum actione rescribo, gaudens de

^a Epist. 117 vel 118.

^b Sighardi exemplum dicitur id est. Deia vox subadjuvam ex ms. Grimaneo a Quesnello addita est; quæ, ut idem in postilla notavit, significat « satellitem ex eorum ordine qui adjutores adjuvant. Synesius epist. 144. Vide et Panciroli Commentarium ad Notitiam imperii c. 16. »

^c Vulgati cum mss. collect. 12 et 24 atque Sighardo desiderant comitem. Quesnellus ex codice Grimaneo adiecit. Vide Pancirolium de comitis Officio.

^d Editi cum iisdem mss., et ut opportunitatem scribendi non negligas, in quo quæstus sollicitudinis meæ relevaret, admonéo. Quesnellus ex eodem ms. Grim. emendavit.

• Si epistola antea scripta hic indicantur, ut videtur, per prædictum, id est per subadjuvam Rodanum legendum est. Nondum enim comes Rodanus cum litteris abierat, et quæ nunc per eundem ad Julianum scribantur, nihil peculiare continent quod effectui tradendum esset. Probabilis itaque innuatur epistola 115 ad Maroianum, et 117 ad Julianum, in quibus gravia proposita fuerant quæ ad pacem fidei et: nonumque custodiam pertinebant; neque omni intelligi possunt epistolæ 121 ad Marcianum, et 122 ad Julianum, cum nihil exhibeant quod ad fidem canonumque referatur. Alias litteræ quæ interciderint significentur.

^f Alias 99. Quæ autem antea 126 erat, nunc 157. Scripta 9 Januarii an. 454.

^g Hanc Quesnellus edidit ex ms. Grimaneo collect. 48. Continuis cum Ratisponensi collect. 19.

A misericordia Dei, qui in virtutibus providentiæ vestræ, et ad utilitatem Romanæ reipublicæ, et ad catholicæ Ecclesiæ pacem, gloriosissimum præsidium collocavit. Unde confido utramque hanc pietatis vestræ saluberrimam curam ita divinitus adjuvandam, ut plena tranquillitas et Christianæ religioni et vestro tribuatur imperio. Quod ergo in provinciis Palæstinae plebes Dei ad unitatem sunt fidei revocatae, et compressis errantium motibus ad evangelicam apostolicamque doctrinam omnium, ut indicare dignamini, corda directa sunt, quodque fratri et coepiscopo meo Juvenali ad sacerdotii sui sedem tandem licuit, non jam resultante populo, sed desiderante, removere, vestræ fidei opus, vestræ pietatis est fructus. Pro ejus augmento per omnes Christi Ecclesias sancera multiplicatur oratio ut si qua adhuc apud Ægyptum caligo residet, quæ nondum recepit radios veritatis, totius mundi precibus remedia illuminationis accipiat, et execrabilis Dioscori ultracontagii non gravetur; nec in illo Dominicæ oves imprudenti affectu personam diligant pastorem, quem experti sunt savi-simum 1246 fuisse morum et fidei vastatorem. Et ideo in sancto et mirabili studio suo perseveret vestra clementia, ut si quid usquam aut ægrum invenitur aut turbidum, et sapienti reddatur et paci, quia dignum est ita vos prædicare rebus humanis, ut gaudeatis sacramentis servire divinis. Data quinto idus Januarii, Actio et Studio viris clarissimis consultibus.

EPISTOLA CXXVII

AD JULIANUM EPISCOPUM COENSEM.

Synopsis. — I. De restituta Jerosolymitano episcopo, concessis Palæstinis monachis, et receptis Proterii litteris. — II. De Paschate anni 455 diligentius in-

^b Sic Ratisp. Quesnellus ex Grim., scribo. Geminae Marciani litteræ, quibus nunc Leo respondet, desiderantur.

¹ Conjunctionem et ex eodem Ratisp. supplevimus.

ⁱ Ita melius ex nostro codice, quam apud Quesnellum ex Grimaneo, nunc pietatis.

^k Verbum tribuatur, quod in Grimaneo deerat, suppeditavit noster cod. Ratisp. Defertur Quesnellus pensensit, unde in margine notavit: « Supple danda ait, vel quid simile. »

^l Ex eodem Ratisp. addidimus sui. Hierosolymitanam scilicet sedem, quam paulo post synodum Chalcedonensem Juvenalis ob Palæstinorum monachorum turbas deserere coactus fuerat, iisdem turbis ab imperatore sopitis, ac Theodoro monachorum duce, qui in eam sedem fuerat intrusus, per fugam subducto, repetere eidem episcopo licuit.

^m Ita noster codex. Quesnellus, resedit.

ⁿ Quesnellus ex Grimaneo, imprudentiæ defectu. Melius noster Ratisp. Innuitur affectus quo Ægyptii Dioscorum, quantumvis in Chalcedonensi depositum, atque in exilium pulsus, prosequerentur, adeo ut ad novi episcopi electionem difficile adducti fuerint, et contra Proterium tandem electum non pauci ejusdem Dioscori amore dissensionis excitaverint. Vide Liberatum c. 14, et Evagrium lib. 11, c. 5 et seqq.

^o Aliis 100. Quæ autem antea 127 erat, nunc 158. Scripta 9 Januarii an. 454.

^p Existat in mss. collect. 13, 18, 19, 24, atque in exemplo Sighardi.

quiri cupit. — III. De epistola sua ad Chalcedonenses episcopos lecta CP. Aetii discussione, et variis epistolis ultro citroque scriptis.

LEO urbis Romæ episcopus JULIANO episcopo.

CAP. I. — Christianissimi principis fidem sæpe evidentissimis probavimus documentis, ac Deo nostro gratias ago, qui talem dignatus est rebus humanis concedere præ sua pietate rectorem, qui et fidei causas et reipublicæ a summa vigilantia tueretur, hæreticorum ausibus semper obsistens, et nihil eorum insanie adversum catholicam fidem licere permit- tens; cujus post Deum beneficiis hoc debetur, quod et Jerosolymitanus episcopus est receptus, et monachos, quos perfidia hæreticæ falsitatis invaserat, ad sanitatem b angusta auctoritate revocavit. Mox itaque ut accepi epistolas tuas, talia continentes, non solum eadem die, sed 1247 prope eadem hora responsum reddere maturavi; ut certior de omnibus quæ scripseras redderis. Fratrem Proterium Alexandrinæ urbis episcopum gratulor plenas satisfactionis de fide sua ad nos litteras direxisse, et c manifestius quid teneat indicasse; cui me dignam gratiam necesse est

a Editi ante Quesn. cum plerisque posterioris ævi codd., summæ vigilantia studio tueretur. Lectioni Quesnellianæ Ratisponensis codex suffragatur.

b Editi ante Quesn. minus recte, augusta auctoritas.

c Ita ex Grimani. Quesnellus, et similiter noster Ratisponensis. Alias, manifeste. Manifestus autem inquit, quia Proterius ad Alexandrinam sedem evectus litteras quidem de fide sua ad Leonem dederat, quibus is respondit, sicut etiam ad ordinatoris ejus et clerum, uti colligitur ex epist. 143, c. 3. At cum plenior fidei expositionem desideravit S. pontifex, litteras plenam ejusmodi expositionem continentes se jam accepisse hoc loco significat, quibus sane responsum dedit epist. 139.

d Cod. Vat. collect. 12, et sedis. In Vat. 541, qui additiones exhibet ex collect. 24, tum sed, tum et omittuntur.

e In cod. Ratisp. deest jura. Aliquid autem hic desiderari sensus ostendit; quod cum posteriorum codicum exscriptores deprehendissent, post vocem illibata inseruerunt jura, cum tamen vox illibata proprius referenda videatur, non ad jura, sed ad privilegia, quæ juxta canonum forte sanctiones vel regulas in Nicæno constitutas, Alexandrinæ Ecclesiæ illibata servanda Leo contendit adversus eam prærogativam, quæ cum Alexandrinæ sedis præjudicio in synodo Chalcedonensi Constantinopolitano episcopo tributa fuerat.

f Loquitur de Paschate anni 454, quod tum in Laterculo Theophili apud Alexandrinus, tum in Cyclo Romanorum notabatur pridie nonas Aprilis. Vide annot. 14 (Col. 1056, n. 4) in epist. 121.

g Sermo est de Paschate anni 458, de quo erat inter Romanos et Alexandrinos quæstio. Vulgati Leonini ante Quesn. perperam habebant nono. Vide ejus not. 4, et confer. annot. 15 (Col. 1057, n. 4) in epist. 121, sicut et alias in eam annotationes, quibus sequentia intelligentur. Ex ms. Ratisp. diei pro die emendavimus.

h Erat in editis ante Quesn. ac in inferioris notæ codicibus, kalendarum Maiarum die aptissime a Patribus, etc. Raynaudus pro die emendavit dies; Labbeus vero in margine et Quesnellus in textu suppleverunt quinto decimo, retento die. Veram lectionem suppedavit Ratisp. Quod porro ad nomen annalium pertinet, in quibus paschales dies signabantur animadvertendum est etiam apud Constantinopolitanam

A pro fidei ipsius sinceritate præstare, ut honorem in nullo suæ perdat Ecclesiæ, d sed sedis suæ privilegia, paternæ antiquitatis exemplo, juxta canonum illibata jura possideat.

CAP. II. — De præsentis anni Pascha f nulla dubitatio esse nobis potuit, sed de futuro quæsimus quod Theophilus Alexandrinæ urbis episcopus, e octavo kalendarum Maiarum diei, quod numquam ita a tempore Dominicæ resurrectionis celebratum est, creditur ascribendum. Unde sollicitius congruit hoc requiri, ut omnis occasio tollatur erroris. 1248 Nam in nostris annalibus h quintus decimus kalendarum Maiarum dies apertissime a Patribus nostris et constitutus legitur et celebratus. Ac ne vel apud nos vel apud Orientales nascatur ex hac parte diversitas, hoc instantius nostro nomine cum Christianissimo principe agere tua dignetur dilectio: quamvis et ipse clementissimus princeps se inquisitione sollicitissima curam hanc Ægyptiis delegasse, suis epistolis dignatus sit indicare.

CAP. III. — Epistolam sane i meam ad Chalcedo-

Ecclesiam hujusmodi annales extitisse. Nam cum Hormisda ob dubium diem Paschatis anni 520 interrogasset Joannem episcopum Constantinopolitanum num Orientales in eo cum Occidentalibus concordarent, is respondit tom V Concil. pag. 654: Instantis autem Dominicæ passionis numerum, qui vestris continetur litteris, ex repositis apud nos diei paschalis annalibus recte habere significamus. Idem S. Leo epist. 137, c. 1, loquens de Paschate anni 455, plures ejusmodi annales apud Romanos commemorat scribens: Cum a passione Domini in omnibus nostris annalibus decimus quintus kalendarum Maiarum dies legatur ascriptus. Cum de Paschate anni 455 quæstio inter Alexandrinos et Romanos in eo sita esset, quod illi die viii kal. isti vero die xv kal. Maii Pascha celebrandum contenderent, Leo in omnibus Latinorum annalibus reperiri quidem tradit Pascha ascriptum diei xv, non vero viii kal. Maii. Annalium autem nomine intelligit tum Cyclos Paschales annorum 84, in quibus Pascha xv kal. Maii assignatum fuerat annis ejusdem Cycli primo, undecimo, vigesimo secundo, etc., et ita quidem celebratum fuerat annis 382, 393, 404, etc., qui memoratis Cycli annis respondent, tum alia ecclesiastica Latina monumenta, in quibus paschales item dies quovis anno celebrati notari solebant: nullibi autem descriptus reperiebatur dies viii kal. Maii. Annalium scilicet nomen latius pro quibusvis publicis actis sumptum liquet ex synodo Romana Bonifacii II anni 531, in qua post lectum supplicem libellum Stephani Larissæ episcopi pontifex dixit: Quæ lecta sunt ecclesiasticis indantur annalibus; et ex L. 65, de Appellat. Cod. Theod. lib. II, tit. 30: Appellatio litigantium... neclatur annalibus. Porro vox constitutus convenire videtur Cyclis annorum 84, in quibus jamdiu ante ascribi solebat paschalis dies quovis Cycli anno celebranda, ut videre est in veteri Cyclo 84 annorum apud Muratorum tom. III Anecd. Latinorum; et hos quidem Cyclos S. Leo commemorans epist. 88, ad Paschasinum, c. 4, ait: In nostris autem paschalibus cyclis xv kal. Maias ejus anni (455) Pascha celebrandum esse sit scriptum. Vox autem celebratus ecclesiastica gesta videtur respicere, quibus Pascha ita sane celebratum notabatur, ut in laudatis Cyclis præstitutum fuerat.

i Est epistola 114, et ex ea solum lectum fuit capitulum primum, quo decretis synodi in negotio fidei

nensem synodum datam presentibus episcopis et clericis lectam fuisse tuis epistolis retulisti; sed usque ad illud capitulum, quo ea quæ de fide acta sunt meus videtur firmasse consensus. Unde miratus sum quod reliqua quæ secuta fuerunt non pariter in notitiam eorum quibus sunt lecta prolata sint; cum maxime omnibus **1249** innotescere debuisset, a improbum a nobis ambitum notatum fuisse, et novis usurpationibus obviatum: ut vetustas, quæ est canonibus constituta, inviolata, ut semper scripsimus, servaretur. Aetium ^b vero presbyterum, quem asseris fuisse discussum, gratulamur, cognitione habita, in omnibus fuisse purgatum. ^c Epistolam quoque ad Christianissimum principem noveris me misisse, in qua illi gratias egi, quia curam mihi suam, tam pro fidei causa quam pro securitate reipublicæ dignatus est indicare. Aliam quoque ad nos epistolam dedit, interveniens pro Anatolio episcopo, ut nostri illi animi gratia præbeatur, quoniam correctionem ejus promittit, et in omnibus se satisfacturum esse quæ ad fidei observantiam pertinent pollicetur. Data quinto idus Januarii, Aetio et Studio viris clarissimis consulibus.

EPISTOLA ^d CXXVIII.

* AD MARCIANUM AUGUSTUM.

SYNOPSIS. — *Laudata principis fide ac religione testatur se libenter Anatolium in gratiam suam recepturum, modo satisfaciat canonibus, et sacerdotum jura non convellat.*

.LEO MARCIANO AUGUSTO.

Si quantum vestra clementia pro evangelicæ fidei integritate sollicita est, tantum Constantinopolitanæ urbis episcopus in custodiendis ecclesiasticis regulis vellet esse devotus, omnia compressis dissensionum scandalis ad statum proprium jam rediissent, nec quidquam sibi, vobis in imperio constitutis, qui omnia justa defenditis, et erroribus obviatis, eorum adhuc pravitas vindicaret, qui curationem sibi non patiuntur adhiberi. Sed vestræ mansuetudini hæc palma

pontificius assensus accedebat; non vero capitulum alterum, quo adversus Constantinopolitanum episcopum prerogativam in Chalcedonensi consitutam S. Leo, Nicænorum observantiam inculcans, restitit. Integra tamen Græce reddita fuit, et aliquando vulgata; unde illius interpretationem ex Vat. codice Græco edidimus.

^a Ita Ratisp. cum Grimanico concinens Quesnellianæ emendationi suffragatur; cum in editis erroribus legeretur: *Innotescere debuisset, improbum a vobis ambitum notatum fuisse, ne novis usurpationibus constituta, inviolata (ut semper scripsimus) servarentur.*

^b Particulam vero ex Ratisp. adjecimus.

^c Epist. 126.

^d Alias 101. Quæ autem antea 128 erat, nunc 163.

servatur, ut vobis omnium, qui ad Christum Dominum nostrum per catholicam fidem **1250** revocantur aut redeunt, sanitas debeatur. Sicut itaque gloriamur in vobis, ita contristamur in eos quibus carnali æmulatione præoccupatis vos pro statu Ecclesiarum et pace omnium sacerdotum, spiritu tam Christiano quam regio in tantum videmus esse sollicitos, ut interventionum vestrarum pro his quos deviare cognoscitis commodetis ^f adhortando me vestris ^g epistolis, ut coepiscopo meo Anatolio animi mei gratiam fraterna charitate restituam, quam illi et amabiliter, ut meministis, impendi, et præbere semper opto; si tamen, ut hortatus ante sum, ab ea quæ illum ^h prægravavit ambitio descisceret, et ⁱ eos qui ipsum obfuscabant in suo consortio non haberet. Sed ad epistolas meas pia affectione transmissas hactenus respondere nihil voluit, et cum de persona Aetii, ^j vel Andræ, qui illi fuerat substitutus, ea secuta sint quæ debeant improbari, non otiosum est quod de his quæ maxime fuerant curanda reticetur. Præceptioni itaque pietatis vestræ parere volueram, et litteras dare ad episcopum supradictum, si priores, quas ad illum direxi, vel effectu rerum, vel scriptis ipsius proficere aliquid probavissem. At cum nihil de ambitionis pœnititudine voluerit profiteri, nihilque ad hæc respondere quæ a me sunt scripta curaverit, colloquia quidem mea ab illo suspendi, sed animum, quo illum corrigi et meliorem esse desidero, non mutavi. Proinde, si placet vestræ clementiæ, immo, quia id vobis placere cognosco, ^k satisfaciat canonibus, et omnium gratiam sacerdotum pacifica humilitate servaturum se esse rescribat, ambitumque culpabilem se abjecisse significet; ego me illum in eam gratiam spondeo recepturum, ut in omnibus quæ sunt Domino placitura consortium ejus amplectar: quoniam illa pax vera, illa charitas erit firma, in qua simul studebimus et catholicam fidem et Nicænorum canonum decreta servare. Data septimo idus Martii, Aetio et Studio viris clarissimis consulibus.

Scripta 9 Martii an. 454.

^l In solo codice Grimanico collect. 18 hactenus inventa et a Quesnello edita fuit.

^m Quesnellus in margine: *Suiipple, favorem, vel quid simile.*

ⁿ Has Marciani litteras Leo jam acceperat v idus Januarii, ut patet ex epistola præcedenti cap. 3.

^o Correximus ex ms. Grim. cujus apographum P. Cacciario adhibuit.

^p Confer epist. 141, c. 3.

^q Quesnellus, et Andræ. Lectionem Grimanici codicis, ex quo hæc epistola edita fuit, a P. Cacciario notatam prætulimus: ubi *vel pro et usurpatur*, ut aliis exemplis Leonis animadvertimus not. 5 (*Col. 886, n. 5*) in epist. 67.

ADMONITIO IN TRES EPISTOLAS SEQUENTES.

1. Cur in edendis tribus sequentibus epistolis alium a Quesnelliano ordinem secuti simus, paucis dicendum est. Quesnellus primum ediderat epistolam hæc in editione 131 ad Julianum cum data vi idus Martii; tum epist. 129, ad Proterium, cum data vi idus; ac tandem post insertam Proterii epistolam 133, ad Leonem, subjecit epist. 130, ad Marcianum, cum data v idus ejusdem mensis, rejecto in marginem vi idus. Hæc datæ diversæ hunc ordinem exigebant. At cum in epist. 131, ad Julianum, c. 1, S. pontifex testetur se ad ipsum

mittere exempla litterarum quas ad clementissimum Imperatorem vel ad ipsum Alexandrinæ urbis episcopum (id est Proterium) direxerat, quibus duas ad Marcianum et Proterium traditas epistolas respicit, hæc jam scriptæ noscuntur antequam ad Julianum litteras exararet, ac proinde chronicarum mentionum quas Quosnellus prætulit manifestus error agnoscitur, quo ad eum ordinem statuendum adductus fuit. Melius igitur ex nostro Ratisponensi notas chronicas emendavimus, ex quibus colligitur omnes hæc epistolas eodem die vi idus Martias signatas fuisse.

2. Quoad ordinem vero, cum ex laudato testimonio epistolæ 151 liquet S. pontificem scripsisse litteras ad Marcianum et Proterium antequam ad Julianum scriberet, tum vero ex initio cap. 2 epistolæ 150, ad Marcianum, ubi Leo se Proterio rescripsisse testatur, palam fit litteras ad Proterium epistolæ ad Marcianum præcessisse. Itaque licet omnes hæc epistolæ eodem die notentur, ex ipsarum tamen contextu Leo scripsit primum ad Proterium, dein ad Marcianum, ac tandem ad Julianum, et hæc ordinem in editione servabimus.

1253 EPISTOLA ^a CXXIX.

^b AD PROTERIUM EPISCOPUM ALEXANDRINUM.

SYNOPSIS. — I. *Episcoporum esse vigilare ne fidei unitas violetur, quod vel litterarum immutatione fieri potest.* — II. *Ex traditione SS. PP. et suam epistolam catholicam, et docendos esse populos, asserit.* — III. *Fidem, disciplinam et privilegia Ecclesiarum ex norma vetustatis esse servanda.*

LEO PROTERIO episcopo Alexandrino.

CAP. I. — Lætificaverunt me ^c litteræ dilectionis tuæ, quas frater et coepiscopus noster ^d Nestorius pio apportavit officio. Oportebat enim ut ab Alexandrinæ Ecclesiæ præsule talia scripta ad sedem apostolicam mitterentur, quæ ostenderent magisterio beatissimi Petri apostoli hoc ab initio per beatum Marcum ejus discipulum didicisse *Ægyptios*, quod constat credidisse Romanos ^e: quoniam præter Dominum Jesum Christum non est aliud nomen datum hominibus sub cælo, in quo oporteat ^f nos salvos fieri (Act. iv, 12). Sed quia non omnium est fides, et insidiosus ille tentator nullis magis corda hominum gaudet sancire vulneribus, quam ut incautas mentes his inficiat erroribus, qui sint evangelicæ veritatis inimici, magna sancti Spiritus eruditione nitendum est ut diabolicis falsitatibus nequeat intelligentia Christiana violari. Contra quod periculum præcipue convenit vigilare Ecclesiarum rectores, et quadam verisimilitudine colorata ^g mendacia ab animis simplicis plebis avertere. *Angusta enim et ardua via est quæ ducit ad vitam* (Matth. vii, 14). Nec tantum laqueorum in actionum observantia, quantum inter discrimina sensuum latet, **1254** dum vis sententiarum brevissima adfectione aut commutatione corrumpitur et confessio, quæ operabatur salutem, subtili nonnumquam transitu vergit in mortem. Cum

^a Alias 103. Quæ autem antea 129 erat, nunc 159. Scripta 10 Martii an. 454.

^b Hanc epistolam ex cod. Grimanico a Quosnello editam in Ratisponensi invenimus, ac ex eo emendavimus.

^c Hujus epistolæ fragmentum Beda inseruit cap. 42, de Ratione temporum; ac erravit existimans Leonem hæc epistola respondisse Proterii litteris de Paschate, quas Leo posterius accepit, ut patebit ex epist. 157. Vide Quosnelli not. 4. Hæc autem reddita fuit illis anterioribus Proterii litteris, quæ desiderantur. Primum is ad pontificem scripserat de sua fide, cum ad Alexandrinam cathedram evectus fuit, et hujus epistolæ ille rescripsit, nec non ad ordinatorum ejus et plebem, ut indicatur epist. 145, cap. 3. Pleniorum vero fidei declarationem ab eodem Leo desideravit, uti significatur epist. 127, c. 1. Huic autem pleniori declarationi nunc respondet.

^d Apud Bedam *Nectarius*, male. Nestorius etiam

A autem dicat Apostolus: *Oportet hæreses esse, ut probati manifesti fiant in vobis* (1 Cor. xi, 19), ad totius Ecclesiæ tendit profectum, quoties contrariorum sensuum se prodit impietas, ne quæ sunt noxia sint occulta et aliorum lædant incolumitatem, quæ revocari non poterunt ad salutem. Unde sibi impudent ruinas et obsecrationes suas, qui imprudenti pertinacia jacere in reatu suo, quam oblatum remedium sumere, maluerunt. Quorum merito fraternitati tuæ displicet obduratio, et laudabiliter eam doctrinam, quæ a beatis apostolis et sanctis Patribus in nos manavit, amplecteris.

CAP. II. — Non enim novæ prædicationis est epistola mea, qua ad relationem sanctæ memoriæ Flaviani contra Eutychen de Domini nostri Jesu Christi incarnatione respondi, in nullo discedens ab ejus fidei regula, quæ evidenter a nostris vestrisque est defensa majoribus. Quos si Dioscorus sequi imitarique voluisset, in Christi corpore peremeret, habens et in beatæ memoriæ Athanasii opusculis unde instrueretur, et in sanctis recordationis Theophili et Cyrilli sermonibus, unde damnato olim dogmati laudabiliter contraireret, potius quam consortium Eutychianæ impietatis eligeret. Hoc igitur, frater charissime, pro sollicitudine fidei communis admoneo, ut quia ^b inimici crucis Christi omnibus et verbis nostris insidiantur et syllabis, nullam illis vel tenuem occasionem demus, qua Nestoriano nos sensui congruere mentiantur. Plebem autem et clerum, omnemque fraternitatem ita debet diligentia tua ad profectum fidei cohortari, ut nihil te novum docere demonstres, sed ea omnium insinuare pectoribus quæ venerandæ memoriæ Patres consona prædicatione docuerunt, cum quibus nostra in omnibus concordat epistola. Hoc autem non solum tuis verbis,

vocatur in codice Ratisp., et fuit unus ex illis quatuor *Ægyptiis* qui Dioscorum deseruere et Proterii ordinationi interfuerunt. Vide Liberatum cap. 14.

^e Initium hujus epistolæ ad hæc usque verba refert Beda lib. de Ratione Temporum c. 42.

^f Addidimus nos ex ms. Ratisp.

^g Eutychianorum dolum perstringit, quo omnibus et verbis insidiantes et syllabis epistolæ 28, ad Flavianum, eam Nestoriano sensui congruere mentiebantur, uti traditur cap. 2, et apertius epistola sequenti c. 5: *Quorumdam hæreticorum versuta nequitia ad conturbandam nostrorum simplicitatem, epistolam meam... falsasse perhibetur, ut commutatis quibusdam verbis vel syllabis receptorem me Nestoriani erroris assererent.* Hinc paulo post sententiarum vim neque adfectione neque commutatione corrumpendam monet.

^b Hæc usque ad seq. periodum habet S. Thomas 2-2, qu. 11, art. 2, ad 2.

sed et ipsa præcedentium ^a expositionum recitatione **1255** monstrandum est: ut plebs Dei noverit ea sibi præsentī doctrina insinuari, quæ Patres et acciperunt a præcedentibus suis, et posteris tradiderunt. Unde ^b lectis primitus prædictorum sacerdotum assertionibus, tunc demum mea quoque scripta recitentur: ut aures fidellum probent non aliud nos quam quod a maioribus ^c accepimus prædicare. Et quia ad hæc discernenda minus exercitatos habent sensus, ex Patrum saltem litteris distant quam antiquum hoc malum sit, quod nunc ^d a nobis tam in Nestorio quam in Eutyche, qui erabuerunt Evangelium Christi secundum ipsius Domini doctrinam prædicare, damnatur.

CAP. III. — Per omnia igitur et in fidei regula, et in observantia disciplinæ, vetustatis norma servetur, **B** et dilectio tua constantem providi rectoris exerceat; ut prosit Alexandrinæ Ecclesiæ, quod improbe quorundam ambitioni, servate ^e veterum privilegiorum jure, sollicitus obvivi, et ^f metropolitani omnibus illisam manere volui dignitatem, sicut ^g ex epistolarum mearum, quas ad sanctam synodum, vel ad Christianissimum principem, sive ad Constantinopolitanum episcopum misi, tenore cognosces; manifesteque perspicies hoc speciale esse sollicitudinis meæ, ut neque a fidei regula in Ecclesiis Domini devietur, neque in privilegiis aliquid cuiusquam improbitate minuat. Quæ cum ita sint, teneat fraternitas tua suorum consuetudinem decessorum, et comprovinciales suos episcopos, qui Alexandrinæ sedi ^h ex antiqua constitutione subjecti sunt, congrua sibi auctoritate contineat: ut mori ecclesiastico non resultent, sed vel statutis temporibus, vel cum ratio causæ alicujus exegerit, ad charitatem tuam ⁱ convenire non differant; et si quid, quod Ecclesiæ sit utilitatibus profuturum, ex communi collatione tractandum est, collecta in unum fraternitate unanimiter ordinetur. Non enim ulla causa est quæ

^a Quesnellus, *expositione et recitatione*. Ratisponensis lectionem prætulimus. *Præcedentes expositiones*, Patrum paulo ante memoratorum, qui Alexandrinam sedem obtinuerunt, testimonia significant, quæ quidem aliquanto post in Ecclesia legi jubet; quod item repetit epistola sequenti, cap. 3.

^b Vide not. Quesnelli.

^c Sic ms. Ratisp. Quesnellus, *accipimus*.

^d Ratisp. delet a nobis, sed postea habet *damnatus*.

^e Quesnellus, *verorum*. Ex Ratisp. emendavimus.

^f Metropolitanorum nomine ipsum Alexandrinæ Ecclesiæ episcopum comprehendit, et videtur respicere Nicænum canonem sextum, in quo sola metropolitani nuncupatio legitur. Hinc etiam totius Ægypti episcopus paulo post *comprovinciales* vocat, eo quod pro una provincia tota Ægyptus haberetur.

^g Quesnellus, *et epistolarum*. Correctionem suppeditavit codex Ratisp., qui mox omittit *mearum*. Dein vero habet, *sed et Constantinopolitanum*, ac postea, *sollicitudini meæ, ut neque a fide in Ecclesiis Domini, etc.*

^h Propositionem ex eodem codice Ratisp. suggestit.

ⁱ Ita ex eodem codice. Alias, *venire*.

^j Alias 104. Quæ autem antea 130 erat, nunc 160. Scripta 10 Martii an. 454.

illos ab hac obedientia debeat revocare. **1256** cum talis nobis et fide et moribus tenuerit fraternitas tua, ut tibi de auctoritate præcedentium decessorum tuorum nihil patiamur imminui, aut te impune contemni. Data sexto idus Martii, Actio et Studio viris clarissimis eos.

EPISTOLA CXXX.

^k AD MARCIANUM AUGUSTUM.

¹ **SYNOPSIS.** — I. *De fide Proterii Alexandrini episcopi gratulatur.* — II. *Alexandrinus ex suæ Ecclesiæ traditione ab illo esse edocendus.* — III. *Ut epistola Leonis ad Flavianum ab hæreticis falsata in Græcum transferatur de novo, et Alexandrinis publice recitetur.*

LEO episcopus MARCIANO Augusto.

CAP. I. — Puritatem fidei Christianæ, quæ clementia vestra præfulget, etiam his litteris quas frater et coepiscopus meus ^m Nestorius detulit, demonstrastis, justissimum fratri meo Proterio Alexandrinæ urbis antistiti impendentes favorem, quo mihi per omnia esset acceptior. Nam cui vestra pietas testimonium ⁿ perhibere dignatur, indubitanter esset probandus, etiamsi taceret. Sed accedit ad gratiam, quod proprio quoque sermone ^o cognoscitur, et quam sincerus sit catholici dogmatis prædicator, ipsius professione clarescit. Unde plenissimo affectu dilectionem orthodoxi fratris amplector, et Deo gratias ago, quod remoto eo qui Evangelio Christi voluit contraire, et a sanctorum Patrum intelligentia dissidere, ^p talem prospexit Alexandrinæ Ecclesiæ sacerdotem, qui præcedentibus rectoribus et fide concordaret et vita. Nam cum **1257** amplecti se epistolam meam, quam ad beatæ memoriæ Flavianum contra Eutychem ^r impium nisi, toto corde profiteretur, quid aliud quam apostolorum te ostendit ^s esse discipulum? Quoniam doctrina veritatis in lumine suo permanet, et non potest esse diversum, quod unum est ^t atque individuum.

^k Exstat in mss. collect. Hisp., Isid. 11, 12, 18, 19 et 21 usque ad 24, ac in exemplo Sichardi.

¹ In Hisp. hic titulus legitur: I. *De Proterio Alexandrino episcopo, ut priorum suorum decreta conservet*. II. *Ubi postulat imperatorem ut epistolam quam ad Flavianum Constantinopolitanum miserat in Græco translata Alexandrinæ Ecclesiæ destinat*.

^m Vulg. antiqui cum mss. collect. 24 et Sichardo perperam, *Nestorianus*. Confer annot. 3 (Col. 1075, n. d) in epist. præcedentem.

ⁿ Ms. Ratisp., *præbere*. Mox *probatas* in mss. Vat. collect. Hisp. et Isid. 11 et 21.

^o Editi anteriores Quesn. cum mss. collect. 11 et 21, *cognoscatur*, et dein *clarescat*. Postea *Inde pro Unde* in Ratisp.

^p Cod. Grim., *damnato*. Dein *dissentire pro dissidere* in antiquis Vulg. cum mss. collect. 24 et Sichardo.

^q Codd. Vat. Hisp., Isid., et collect. 11 et 21, *alterum prospexit*; et dein *amplexus esset epistolam meam*.

^r Idem codices, *quæ cum impium in toto corde proficitur, nisi, quid aliud, etc.*

^s Verbum *esse* ignorant veteres editiones, et codd. Ratisp. Vat. collect. 24 atque Sichardus.

^t Vulg. ante Quesn. cum Vindobon. Hisp., Ratisp.

CAP. II. — Rescripsi itaque prædicto fratri quod A debui, atque ^a in sancto studio ut perseveraret admonni. Qui sine dubio constantior erit, si etiam clementiæ vestræ cohortationibus adjuvetur. Nec in aliquo eum terreat quorundam imperita dissensio, quos paucorum hæreticorum instigationibus ignorantia ^b facit obnoxios. Quod ergo sua ^c diligentia assequi nequeunt, opportune eorum insinuetur auditui. Et ne memoratus nova inferre, et propria videatur astruere, venerabilium Patrum qui eidem Ecclesiæ præfuerunt, scripta ^d relegantur; et quid B. Athanasius, quid Theophilus, quid Cyrillus, quid etiam ^e alii Orientales magistri de incarnatione Domini senserint, recognoscant; ^f nec repullulantibus decipiantur erroribus, qui olim evangelici sermonis sunt virtute prostrati: quoniam omnes fere hæreses quæ B diversis temporibus exstiterunt, dum sacramentum corporeæ nativitatis et passionis ac resurrectionis Christi non intelligunt, ab Evangelio deviarunt. Et **1258** ^g possemus minus laborare in hæreticis repellendis, si rudes animos ^h ea non turbarent mendacia quæ peremit antiquitas. Sed nunc, ut dixi, hic docendi optimus modus est, ut paternorum sensuum ⁱ lineæ Alexandrinæ plebis et cleri auribus innotescant; ac si qui sunt qui nostra scripta despiciant, illis saltem qui nobiscum apostolicis sensibus con-

et mss. collect. 24 ac Sichardo, atque divinum. Emendationem Quesnelli ex Grim. et Barber. collect. 11 inductam confirmant cæteri nostri codices.

^a Mss. Vat. Hisp. et Isid., ut in sancto studio perseveret. Ratisp., utque in sancto studio perseveraret.

^b Al., fecit in mss. collect. 21.

^c Vulgati antiqui cum mss. Vat. Hisp., Isid. et aliis C inde proficiantibus, negligentia. Mss. vero Grim., Ratisp., Vindebon., Hisp. et Vat. collect. 24 cum Sichardo, diligentia.

^d Vat. Hisp., Isid. et alius collect. 11, legatur. Ex hoc Leonis testimonio profectissime videtur imperator Mærcianus, cum in epistola ad monachos Alexandrinos edita tom. IV Concilior. Ven. editionis pag. 1794, nec non in lege ad Palladium præfectum prætorio pro Ægyptiis præcipue data anno 455, pag. 1832, Athanasii, Theophili ac Cyrilli doctrinæ Chalcedonensem fidem coherentem pronuntiavit.

^e Adjecimus alii ex Ratisp. utrisque Hisp., Vat., Isid. et alio collect. 11. Quesnellus in postilla explicat, id est, antistites Antiocheni Orientalis diœcesis primates, vel episcopi ex eadem diœcesi, qualis Theodoretus. Sed Orientalium nomen hic late, non autem strictè sumi de solis episcopis Antiochenis, vel Antiocheno subjectis colligi potest ex epist. 119, c. 2, in quam vide annot. 10 (Col. 1042, n. ^h). Enimvero inter testimonia Patrum subjecta epistolæ 165 ad Leonem Augustum, præter tres laudatos Alexandrinos antistites ex Orientalibus laudat tantum Joannem Chrysostomum, Basilium et Gregorium Nazianzenum, quorum nomen ad Antiochenam diœcesim pertinet.

^f Vat. Hisp., Isid. et alius collect. 11, ne repullulantibus.

^g Idem codices, possent. Mss. Vat. collect. 24 cum Sichardo et Merlino, possumus. Duo Vatt. collect. 21, possunt.

^h Ita utrique Hisp. cum Isid., Ratisp. et Vat. collect. 11; alias, ipsa. Paulo post nunc deest in Vat. Hisp., Isid. et alio Vat. collect. 11.

ⁱ Vulg., linea.... innotescat. Prætulimus lectionem ms. Ratisp. Mox pro cleri utrique codd. Hisp. cum Isid. et mss. collect. 11 et 21 habent clericorum.

gruunt acquiescant. In quo opere multam consecratoris ^j mei devotione gaudebo, et semper ipsius unanimitate lætabor: quia fraterna pax non nisi ^k in una fidei confessione servatur.

CAP. III. — Quia vero quorundam hæreticorum versuta nequitia ad conturbandam ^l nostrorum simplicitatem, epistolam meam, quam ad beatæ memoriæ Flavianum dedi, falsasse perhibetur, ut commutatis quibusdam ^m verbis vel syllabis, receptorem me Nestoriani erroris assereret: obsecro venerabilem clementiam vestram ut eandem epistolam per fratrem meum Julianum episcopum, vel eos quos idoneos ad hoc opus pietas vestra delegerit, in Græcum sermonem jubeatis integre diligenterque translata, per idoneum ⁿ perlatorem sub vestri signaculi impressione deferri, tradendam iudicibus Alexandrinis, qui eam clero et plebi ipsius civitatis cum prædictorum episcoporum prædicationibus, ^o quibus et mea scripta consentiunt, faciant recitari, ut **1259** agnoscant se fallacium hominum fraude ulterius decipi non debere; ^p et probentur apostolicæ sedis sinceri esse discipuli, apud quam nec Eutyches nec Nestorius ullum obtinent locum, quia sicut alios hæreticos, ita et istos Ecclesia universalis damnavit. Data ^q sexto idus Martii; Aetio et Studio viris clarissimis consulibus.

^j Vat. Hisp., Isid. et mss. collect. 11 et 21, nostri.

^k Particulam in ex Ratisponensi addidimus.

^l Sic ex optimo Ratisp. Accedit Vindebon. Hisp., in quo nostræ. Hunc errorem emendavit studiosus librarius collectionis Hispanicæ originis Gallicanæ, qui substituit ex arbitrio sanctorum, ut legitur in Vat. Hisp., in Isid. ac in mss. collect. 11 et 21. Vulgati ex mss. collect. 12 et 24, cum Sichardo, aliorum. Leo nostrorum nomine catholicos intelligit. Quod porro de falsata suæ ad Flavianum epistolæ 28 Græca versione hoc loco indicat, confer cum iis quæ dicuntur annot. 6 (Col. 1123, n. ^b) in epist. 152, ac præsertim observationem tertiam in dissert. 1 Quesnelli ad annum 454.

^m Editi cum Vat. collect. 24, litteris vel syllabis.

Prætulimus veteres libros Ratisp., utrumque Hisp. et codd. collect. 11, 12 ac 21, cum Binio. Mox Nestorianæ hæresis asserant in mss. Vat. Hisp., Isid. et collect. 11, ac 21. Ratisp. et Vat. collect. 24, assererent.

ⁿ Alias, latorem.

^o Vulgati antiqui cum mss. collect. 24, qui et meo scripto consentiunt. Quesnelli lectionem ex Grimanico cæteri nostri codices approbant. Solum ex Ratisp. addidimus et a Quesnello omissum.

^p Hanc veterum editionum lectionem confirmant nostri codices Ratisp., Vat. collect. 12 et 24, atque exemplum Sichardi. Huc accedit Vindebon. Hisp., in quo pro sinceri esse erronee scriptum est sinceritate; qui error emendatus fuit in Vat. Hisp., Isid. et cæteris ejusdem originis, sine errore. Quesnellus ex solo Grim., et probetur apostolicæ sedis sinceritas, apud quam, etc. Quod autem notavit in postilla, vulgatam lectionem sensui repugnare, verum est si hæc sententia regi credatur particula ut, non vero si conjungatur cum antecedenti sententia, faciant recitari.... et probentur apostolicæ sedis sinceri esse discipuli, dum ejusdem sedis fidem sequuntur. Hanc peculiarem Alexandrinæ Ecclesiæ prærogativam Leo fusius exponit epist. 9 in exordio.

^q Ita omnes nostri codd. et Sichardus ac Binus. Quesnellus cum aliis vulgatis, v idus, et in margine: Alias, vi

EPISTOLA ° CXXXI.

^b AD JULIANUM EPISCOPUM COENSEM.

SYNOPSIS. — I. *Julianum de receptis Proterii Alex. litteris monet; suam ad Flavianum epistolam ex Latino in Græcum ab eodem transferri cupit ac mandat, quam sub signaculo Augusti missam Alexandrinæ plebi in Ecclesia recitari vult.* — II. *De Paschate sequentis anni ut rescribatur.*

LEO JULIANO episcopo.

CAP. I. — Sumptis fratris et coepiscopi nostri Proterii Alexandrini antistitis litteris indubitanter agnovi catholicæ eum studere doctrinæ, et recto corde hæreticis obviare: ut merito sperare possimus eum Ecclesiæ **1260** cui præsidet, et exemplo morum, et insinuatione fidei profuturum. Sed quia non parum ipsi laboris Eutylianorum factionibus excitatur, qui epistolam meam ad beatæ memoriæ Flavianum datam, fallaci interpretatione corruptam simplicibus quibusque aut indoctis ita dicuntur ingerere, ut quædam loca Nestoriano congruere videantur errori: ut hæc malignitas non possit de conturbatione fidelium gloriarī, hoc fraternitati tuæ laboris injungo, ut eandem epistolam meam, quam in omnibus apostolicæ concordare doctrinæ consonantia majorum exempla testantur, diligenti interpretatione ex Latino in Græcum transferre digneris, quam gloriosissimus et fidelissimus princeps ad Alexandrinos iudices, sicut ° poposci, sub signaculi sui impressione transmittat, Christianæ plebi in Ecclesia recitandam, cum prædicationibus sanctorum virorum qui ipsi Ecclesiæ præfuerant: quo facilius hi qui ^d ignoranter fluctuare dicuntur, veritate comperta, pravis persuasionibus in errorem ulterius non trahantur. Ne autem fraternitatem tuam aliquid præteriret, qualia ad clementissimum imperatorein vel ad ipsum Alexandrinæ urbis episcopum scripta direxerim, subdita huic epistolæ exempla monstrabunt.

° Alias 102. Quæ autem antea 131 erat, nunc 161. Scripta 10 Mart. an. 454.

^b Ex Grimanico codice editam cum Ratisponensi relegimus.

^c Epist. 130.

^d Ratisp. omittit *ignoranter*.

° Ita ex eodem Ratisp., ut in duabus epistolis præcedentibus. Quesnellus ex Grimanico, vii idus.

^f Alias post. epist. 105. Quæ autem antea 132 erat, nunc 162. Scripta circa April. an. 454.

^g Est in una collectione 16 Thessalonicensi. Contulimus cum cod. Barber, 3336, ex quo illam Holstenius edidit. Ante eum vero eandem ediderat Allatius in Concordia Ecclesiæ Occident. ex codice Vaticano, quem frustra quæsimus. Quoad tempus, dum Leo die 8 Martii anni præsentis 454 scripsit epistolam 128, nondum has quas expectabat ab Anatolio litteras acceperat; ibidemque idecirca ab imperatore petiit, efficeret ut idem episcopus ea rescriberet quæ his litteris continentur. Id Marcianus præstitit, ut liquet ex cap. 1 epistolæ præsentis. Leo autem epist. 136, data die 29 Maii, cap. 1, se hanc Anatolii epistolam nunc accepisse testatur una cum eundem imperatoris litteris; unde utrisque statim respondit epist. 135 et 136. Ut autem congruum tempus detur transmissioni litterarum ac responsioni,

A **CAP. II.** — De futuro Paschate, ut sæpe jam scripti, esto sollicitus, et clementissimo principi meo nomine opportunius intimato, ut quid sibi rescriptum sit faciat certiolem, quoniam imminent dies ut nosse possimus quem diem Formatis ascribere debeamus, et omnium ex hac parte suspicio evidentius possit absolvi. ° Data vi idus Martii, Aetio et Studio viris clarissimis consulibus.

1261 EPISTOLA ° CXXXII.

° ANATOLII EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI AD LEONEM PAPAM.

SYNOPSIS. — I. *De intermisso litterarum commercio amice conqueritur. Debitum pontifici obedientiam ostendit.* — II. *Aetium restitutum esse, Andream vero depositum scribit.* — III. *Litteris sancti pontificis recreari peroptat.* — IV. *Ambitionis culpam a se amovitur, eamque in cleri sui episcoporumque Orientalium studium refundit. Gestorum Chalcedonensium confirmatio pontificiæ auctoritati reservata traditur.*

Sanctissimo ac beatissimo coepiscopo papæ LEONI ANATOLIUS in Domino salutem.

CAP. I. — Omne quidem solatium prorsus atque auxilium quod vitæ laboriosæ curisque vallatæ ratio flagitaret, in vestra positum sperans esse beatitudine, totius sarcinam mihi sollicitudinis inde merito leviolem fore credideram; nunc vero cunctis **1262** aliis acrior me pressit anxietas, quam ^b diutina peperit vestræ non solita sanctitatis intermissio litterarum, maxime cum mihi, quæ scriptæ essent a vobis aliis, ostenderentur epistolæ, quæ ¹ majus facerent doloris augmentum, qui frequentius cupereim potiri vestris affatibus: ut illa vobis obediendo completem, quæ vestris omnifariam perfectissimis sensibus placita videbantur. Nam penitus absit ut eis ego quæcumque mihi fuissent mandata per litteras adversarer. Quia tamen piissimus et Christianissimus princeps, qui consultissimæ suæ providentiæ bono tam res universas regit humanas, quam philosophia divina-

hanc epistolam Anatolii post Martium et ante Maium exaratam, seu circa Aprilem collocamus. Cum porro in fine dicatur, *Et subscriptio litteris Græcis*, hic proculdubio indicatur autographa ipsius Anatolii subscriptio, qui cum Latinam scripturam ignoraret, Græcis litteris usus est. Hinc etiam significatur, exemplum hujus epistolæ ad Leonem transmissum, fuisse scriptum Latine, et solam Anatolii subscriptionem Græcam fuisse. Anatolium quidem Græce lucubrassè hanc epistolam, sicut Græce scripsit epistolam 101 quam nunc primum edidimus, nihil dubitandum videtur. At sicuti S. Cyrillus ut promptiolem et faciliolem Coelestino papæ redderet lectionem quorundam documentorum quæ Græce erant scripta, ea antea Latine interpretanda curavit, se Latine reddita ad eundem pontificem misit, quemadmodum liquet ex epistola ejusdem octava inter epistolas Coelestini apud P. Constantium num. 9, ita etiam Anatolius hanc epistolam abs se quidem Græce scriptam, at Latine per alios redditam, et abs se litteris Græcis signalatam ad Leonem misisse videtur; unde hic Latinus textus pro ipso originali Anatolii manu subscripto haberi debet.

^b Allatius, *diuturna*.

¹ Ita melius Allatius quam alias *magis*.

rum pollet ubique virtutum, cum quibus **A** ^a pietatis zelare non cessat, cum sic moderatur genus humanum, ut id studio religionis in Deum reddat attentius, vestræ beatitudinis litteras mihi sublegit, ea statim quæ continebantur eis ut placita ^b vobis implevi, quod me facere vel communis pacis utilitas, vel quod decuerat hortabatur.

CAP. II. — Et reverentissimus quidem sacrosanctæ Ecclesiæ nostræ presbyter Aetius in priore loco atque honore ecclesiastico ^c nobis est restitutus: omne quod ^d episcopi nostri est modeste faciens ^e ipse responsum. Andreas autem, qui non proventus a nobis, sed gradu faciente archidiaconi dignitate fuerat honoratus, ^f ab Ecclesia separatus est, cum his qui contra sanctæ memoriæ patrem nostrum atque episcopum fuerant Flavianum; qui etiam partis antea perdidissimi fuerant Eutychetis; quamvis excusationibus plurimis et subscriptionibus propriis, quas epistolæ **1263** sanctitatis vestræ subdiderant, jam viderentur satisfacisse præteritis, eo usque quamdiu quod vobis placitum ^g super istis fuerit ordinatum.

CAP. III. — Considerans ergo beatitudo vestra quam nostræ conjunctio charitatis ipsi Domino Christo, qui pax nostra consistit, grata futura sit, et quantum fidelissimi principis animus exsultabit, et quam pariter universa plebs Dei et Ecclesiæ Christi procul ab omni discordia liberæ permanebunt, litteris suis nos lætificare dignetur, quibus illo perfici valeamus affectu, quem prudentissimis vestris insitum copiose jam novimus vigere præcordiis: ut

^a Allatius, pietatis Ecclesia non cessat. Cod. Barb., pietatis zelo non cessat. In depravato loco vulgatam lectionem mutare nolimus.

^b Cod. Barb. cum Allatio, nobis implevit. Holstenii emendationem sensus postulat.

^c Lege, a nobis.

^d Forte, episcopi.

^e Quid hoc loco corrupto et valde obscuro indicetur, colligi potest ex illis epist. 127, cap. 3, Aetium presbyterum, quem asteris fuisse discussum, gratulatur cognitione habita in omnibus fuisse purgatum. Archidiaconus fuerat, et forte circa administrationem bonorum accusationem aliquam incurrerat.

^f Ita editi et codex, non vero, ut legendum credit Tillemontius art. 62, in Leone, ab ecclesiasticis separatus est. Leo quidem epist. 135, c. 2, et 136, c. 3, Andream ab archidiaconi ministerio submotum tantummodo indi cat. Cum autem hæc epistola apud Græcos Latine reddita fuerit, ut annot. 1 (Col. 1081, n. *) vidimus, forte interpres minus peritus non satis apte ab Ecclesia separatam reddidit, ut significaret Andream fuisse omni gradu et officio ecclesiastico privatum, quoad Leo rescriberet quid de ipso agendum iudicaret.

^g Allatius, superstitibus.

^h Hoc testimonium laudat Gelasius in epistola ad Dardanos, ut auctior edita est ex præstantissima collectione 14 Avellana, et legitur tom. V Concilior. Venetæ editionis pag. 353: Audiant, inquit, Anatolium ejusdem sedis antistitem, clerum potius Constantinopolitanum, quam se tentasse talia confidentem, atque in apostolici præsulis totum dicentem positum potestate.

ⁱ Alias post epist. 103. Quæ autem antea erat 133, nunc 164. Scripta paulo post 4 April. an. 454.

perceptis alacriter vestræ sanctitatis epistolis, et gratias agamus Domino Deo nostro Christo, qui totius difficultatis vincula dirupit, eidemque vota solemnium pro vestra beatitudine persolvamus.

CAP. IV. — De his autem quæ Constantinopolitanæ gratia sedis sancta sunt in Chalcedonensi nuper universali synodo, pro certo beatitudo vestra hoc habeat, nullam esse culpam in me, homine qui semper otium et quietem, in humilitate me continens, ab ineunte mea ætate dilexerim, sed Constantinopolitanæ Ecclesiæ reverentissimus ^b clerus est, qui hoc habuit studium, et istarum partium religiosissimi sacerdotum qui in hoc fuere concordem et sibi pariter adiutores; cum et sic gestorum vis omnis et confirmatio auctoritati vestræ beatitudinis fuerit reservata.

B Hoc igitur bene compertum sanctitas vestra cognoscat, nihil ex me istius cause factum esse negotii, qui semper omnem jactantiam levitatem et aliena appetendi cupiditatem mihi vitandam crediderim. Omnem fraternitatem in Christo quæ cum vestra est sanctitate, tam ego ipse **1264** quam mei plurimum salutamus. Et subscriptio litteris Græcis.

EPISTOLA CXXXIII

I SANCTI PROTERII ALEXANDRINI EPISCOPI AD BEATISSIMUM PAPAM LEONEM ROMÆ URBS EPISCOPIUM.

De Ratione Paschalis.

Domino meo dilectissimo fratri et consacerdoti LEONI PRÆTERIUS in Domino salutem.

CAP. I. — Piissimus et fidelissimus imperator noster Marcianus litteris ^k ad nos nuper venerabilibus usus est, quibus asseruit æstimare quosdam non di-

C i Duplex hujus epistolæ a Proterio Græce scriptæ Latina versio existit. Alia vetustior Leonis tempore translata ab interprete Latini sermonis minus perito, ejus fragmentum recitatur ab Hadriano I, in epistola 97, ad episcopos Hispaniæ, et a Quenello in observationibus exhibetur; altera est hæc, quam esse Dionysii Exigui, cujus meminit Sigebertus in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum c. 27; immo ipse Dionysius in præfatione ad Cyclum Paschalem, ubi eam a se translata eadem operi subjecisse testatur, illud evidenter evincit, quod ei quidem Cyclo subjecta in codicibus inventa est. Istam ex Sirmondiano ms. ediderunt Petavius in append. operis de Doctr. temp. tom. II; Egidius Bucherius in Comment. ad Victorii Canonem Paschalem pag. 82, et accuratius P. Labbeus in Conciliis. Quenellus ad Oxoniensem codicem eandem relegit. Tandem Joannes Guillelmus Janus in Historia Cycli Dionysiani edit. Vittemberg. an. 1718, pag. 95, emendatiorem recensit ex tribus Dionysii cod. Bodleiano, Cottoniano, et Digheano, e quibus multum profecimus. Agitur in hæc epistola de die Paschalis anni 455, et scripta fuit post Pascha anni 454, indictione septima; nam c. 3, Pascha, de quo querebatur, solemnitas futura, et c. 1, octava indictione ejusdem Paschalis indictione futura vocatur. Igitur post diem 4 Aprilis septimæ indictionis, in quem inciderat Pascha anni 454, scripta fuit; cumque illam jam recepisset die 29 Maii ex epist. 176, c. 1, palam fit inter diem 4 Aprilis, et 29 Maii an. 454 fuisse exaratum; et, ut congruum tempus detur transmissioni ejusdem Romam ex Ægypto, paulo post diem 4 Aprilis.

^k Janus, nuper ad nos; et post pauca, Domino præstante.

genter ascriptam diem festi paschalis, quæ per octavam Indictionem futuram, Deo præstante, celebranda est. Veruntamen non velut a se commotus hoc indicavit, sed quia ^a scripta tuæ ^b sanctitatis acceperit, et præcipiebat oportere nos causam diligenter inquirere adhibita nimis tenuissima scrutatione, quæ multum sollicitudinis ac studii contineret. Quapropter negligendum non fuit quominus statim negotium ventilarem; quando ex illo jam tempore, quo ^c commonitorium tuæ venerationis accepi, plurimam curam rei hujus habuerim, nunc ^d legales libros inspiciens, nunc antiquorum ^e doctorum **1265** instituta contingens, ex quibus possibile est hujusmodi computum investigare solentius. Sumens etiam et centenalem cursum Paschæ descriptum a beatisimo patre et ^f episcopo nostro Theophilo, omnemque percurrens, ita reperi diligenter integreque compositum, ut quicumque ille sit, auctoritatem scripturæ hujus quolibet modo reprehendere ^g ac vituperare non possit. Erat enim inconsequens virum jam vigiliantem Deoque charissimum, divinarum etiam ditatum scientia Scripturarum, in negotio tam magno ac necessario, prætermissio diligentis labore potuisse delinquere. Sed forte, sicut tua sanctitas ^h scribit, mendosi codicis ⁱ aut librarii error est, et propterea nos ^j oporteret diem sanctæ illius festivitatis transferre, ^k quod absit. ^l Celebraretur autem ita potius ut centenarius annorum cursus ejusdem beatissimi patris nostri et ^m episcopi Theophili continet, qui antiquorum paginis omnino concordat, id est **xxx dies mensis Pharmuthi juxta Ægyptios, qui est viii kal. Maias.** Et nos enim, et tota Ægyptia regio, atque Oriens universus, ⁿ sic ipsum diem celebraturi sumus, Deo præstante.

^a Vid. epist. 121, c. 2; epist. 127, c. 2; et epist. 131, c. 1.

^b Ms. Oxon., *fraternitatis*; et postea *teneret pro contineret*.

^c Hoc Leonis commonitorium ad Proterium de Paschate ann. 455 desideratur.

^d *Legalium librorum* nomine videtur intelligere libro legis Moysis, in quibus primum Pascha præceptum fuit, et ascriptum primo mensi, qui et *Novorum* vocatur, luna 14.

^e Ms. Cotton., *dicta instituta*. Melius cod. Oxon., *docta instituta*. Intelligere videtur Cyclos et monumenta paschalia antiquiora centenario Theophili Latenculo seu cursu, de quo sanè paulo post testatur: *Qui antiquorum paginis omnino concordat*.

^f Janus, *coepiscopo nostro Theophilo, omnemque decurrens*.

^g In mss. Oxon. voces *ac vituperare* omittuntur.

^h Mss. Cotton. et Digb., *scripsit*.

ⁱ Erat in editis, *aut scriptoris librarii*. Quesnellus novavit hæc omnia deesse in ms. Oxon. Solam vocem *scriptoris*, quæ abundat, auctoritate trium codicum Jani delevit us.

^j Codd. Cotton. et Digb., *oportet*. In Theophili Latenculo ac Alexandrinorum computatione Pascha anni 455 statuebatur viii kal. Maii; ex Leonis autem sententia, qui errorem in eo Latenculo in repressis putabat, transferendum erat pasce a in diem xv kal. ejusdem mensis, ut Latinis videbatur.

^k Editi ex Sirmoudianis schedis, *quod abiit*. Ques-

CAP. II. — Ut autem non ^o arbitremur absolute quæ nobis videntur scribere seu velle firmare, insequimur ^p etiam causas huic epistolæ, quibus tua sanctitas forte æstimet non se debere reprehendere Ægyptiorum Ecclesiæ veritatem, quæ mater hujusmodi laboris **1266** exstitit, diligenterque conscripsit. Olim quidem Dominus per Moysen tempus paschale significavit dicens: *Custodi mensem novorum* (*Deut. xvi, 1*); primum hunc esse pronuntians, sicut iterum dicit: *Mensis iste vobis initium mensium, primus erit in mensibus anni* (*Exod. xii, 2*); et: *Facies Pascha Domino Deo tuo quarta decima die mensis primi* (*Levit. xxiii, 5*; *Num. xxviii, 16*). Sed qui hæc per Moysen locutus est Dominus, plenitudo legis existens, quando dignatus est homo fieri, ^q quinta sabbatorum xiv luna mensis primi in cœnaculo cum discipulis pascha manducans, paulo post a Juda traditur, et ^r sequenti die xv luna crucifigitur, id est vi feria, et ad inferos descendens, ac dispensationes salutis nostræ perficiens, vespere sabbati lucescente ^s Dominico resurrexit a mortuis. In quo die lunam xvii primi mensis juxta Hebræos exstitisse manifestum est. Nos ergo Christiani non solum xiv lunam in Pascha requiritus (hoc enim Judæi facientes sine festivitate sunt), sed etiam Resurrectionis diem Redemptoris nostri, qui est xvii luna præfati primi mensis novorum, sollicitius observamus. Quod si eodem modo plenitunium ^t semper occurreret quinta sabbatorum, quando Salvator pascha cum discipulis manducavit, omne tolleretur ambiguum. Quia vero lunæ circulus ad solis cursum inæqualis est, et xiv luna paschalis in die Dominico sæpe contingit, non est autem possibile tunc festum celebrare, sed nec pridie, sabbato, luna xiii ^u jejunium solvere, in septima-

nellus ex ms. Oxon. et Janus ex tribus suis codd. emendarunt.

^v Ita legendum cum Jano ex ms. Cotton., *pro celebratur*, quod erat in aliis editis.

^w Editio Jani, *coepiscopi*.

^x Cod. Digb., *sic ipsius diei celebraturi auctoritatem sumus*.

^y *Arbitremur* passive hic sumitur pro *existimemur*, uti passive pariter sumitur a Cœlio apud Priscianum lib. viii, et ab Ulpiano D. ii, 7, 12.

^z Particula *etiam* ex Jani editione et mss. inserta est. Mox forte deest in ms. Oxon., et *spernere* pro *reprehendere*.

^{aa} Ita ex ms. Oxon. et tribus codd. Jani, pro *quinta feria*, ut erat in editis.

^{ab} Voces *sequenti die* absunt a ms. Oxon.

^{ac} Apud Labbæum Dominus pro Dominico, perpetram. Respiciuntur illa Evangelii: *Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati*, id est Dominica, qua Christus resurrexit.

^{ad} Ita Bucherius, et ms. Oxon., ac Janus ex cod. Digb. rectius quam in aliis editis, *super occurrerit*, et paulo post, *tolletur*, quæ sensum plane perturbant.

^{ae} Duas Proterius rationes affert quibus eo casu quo luna 14 incidit in Dominicam, Pascha celebrari nequeat ipsa die Dominica luna 14, sed differendum sit in Dominicam sequentem, 1° quia tunc paschale festum celebrari nequit, 2° quia pridie, sabbato, luna 13, jejunium solvere non licet. Has easdem rationes, quas Proterius iterum urget c. 5 eodem scopo in si-

nam **1267** sequentem differendum est. ^a Maxime cum habeamus intra eam xv lunam, quando, sicut scripsit Apostolus, *Pascha nostrum immolatus est Christus* (I Cor. v, 7); xiv namque luna primi mensis, juxta Hebræos, ut superius dictum est, Jesus pascha typicum manducavit; sequenti ^b vero sexta feria xv luna, ut ovis occisionis, cruci pro nobis affixus est, et vespere sabbati lucescente ^c Dominico xvii luna resurrexit a mortuis.

CAP. III. — Quia ergo in solemnitate futura paschali per octavam indictionem, xxii die ^d Pharmuthi mensis novorum, qui est xv kalendas Maias, ^e occurrit xiv luna die Dominico, in septimanam differre convenit subsequentem. Habentes enim intra eam triduanum mysterium, hoc est xv lunam, quando crucifixus est Christus, quartæ decimæ cohærentem, ^B necnon et sextam decimam, et sequentem decimam

mili controversia jamdiu ante protulerant etiam Ambrosius in epistola ad episcopos per Æmiliam constitutos, ac Theophilus Alexandrinus in Prologo Paschali agentes de Paschate an. 387. Ex horum autem testimoniis colligitur totam earum rationum vim ad jejunium revocari, ita ut sensus sit paschale festum non posse die Dominica luna 14 celebrari, eo quod nec jejunare liceat ea die luna 14, nec liceat antipaschale jejunium solvere seu terminare luna 13. Si nimirum celebrandum esset paschale festum luna 14 cum incidit in Dominicam, hac eadem luna jejunium esset servandum, et solvendum solum in vespere, ut lex præcipiebat; sicque jejunandum esset die Dominico, quod tamen omnino faciendum non est, ne cum Manichæis Dominica jejunantibus consentiamus. Si vero ob evitandam hanc cum Manichæis similitudinem non jejunemus ipso Dominico die luna 14, quo Pascha celebrandum putemus, jejunium antepaschale cogemur solvere, seu terminare die sabbati præcedentis luna 13, quod tamen ex veteris legis præceptione ante decimam quartam lunam, qua agnus paschalis comedendus erat, solvi seu terminari nequit. Vide c. 5 hujus epistolæ. Igitur ut declinetur utrumque, paschale festum in Dominicam sequentem protrahendum est.

^a Ms. Oxon., *Maxime quod*; et paulo post perperam, 14 lunam pro 15. Indicatur autem intra eam septimanam sequentem haberi lunam 15, qua Christus passus est, quæque in hypothesi lunæ 14 concurrentis cum die Dominico, in feriam secundam incidit; et similiter intra eam septimanam haberi lunam 17, qua Christus resurrexit, quæque in feriam quartam eadem in hypothesi incurrit. Hoc autem argumento, quo pariter usi fuerant S. Ambrosius ac Theophilus, Proterius insinuat nititur. Paschatis dilationem in Dominicam sequentem esse licitam, quia in eadem septimana per ejusmodi dilationem lunares dies passionis et resurrectionis Christi comprehenduntur, quos utroque subsequi sane potest dies Paschatis, præcedere autem non potest. Hæc probe statuebantur in supputatione Alexandrinorum, in qua dies xv kal. Maii anni 455 concurreret cum luna 14 die Dominico, non vero in Latinorum supputatione, quibus alio cyclo utentibus dies xv kal. Maii eo anno incidebat in lunam 17, ut annot. 27 (*infra*, n. ^e) explicabimus. Quare totum hoc Proterii argumentum, pro Alexandrinis quidem congruum, Romanos movere non poterat.

^b Particulam vero adjecimus et per eam planiorem sensum reddidimus, ope mss. Cotton. et Digb.

^c Vox Dominico abest a ms. Oxon. Vide annot. 20 (*Col.* 1086, n. ^e).

^d Editi ante Janum hic inserunt vocem *Dominico*, quæ in codd. Cotton. et Digb. abest, et abundabat.

A septimam, vicesimo quidem octavo die mensis Pharmuthi, qui est ix kalendas Maias, jejunia solvemus vespere sabbatorum, sequenti vero lucescente Dominico, die xxx mensis ipsius Pharmuthi, qui est vii kalendas Maias, **1268** festivitatem sincerissime celebrabimus.

CAP. IV. — Nam et priscis temporibus, si quando die Dominico luna xiv reperta est, in sequentem septimanam est dilata festivitas, sicut in ^f octogesimo nono, et nonagesimo tertio anno a Diocletiani probatur imperio. Sic enim et tunc beatissimi Patres nostri fecisse declarantur. In octogesimo quidem nono anno ab imperio Diocletiani, superstite beatæ memoriæ patre nostro et episcopo ^g Athanasio, cum luna xiv paschalis die xxviii mensis ^h Phamenoth, id est nono kalendarum Aprilium die provenisset, die Dominico, ⁱ in subsequentem translatum est hebdoma-

^e Ita ex Jano reposuimus pro *occurrerit*, uti etiam contextus postulat. Indictione autem 8 an. 455, luna 14 occurrebat quidem xv kal. Maii ex Alexandrinorum supputatione, non vero apud Romanos, qui eo die habebant lunam 17. Tantum vero discrimen inter Alexandrinos et Romanos ex diverso cyclo, et ex lunæ saltibus diversimode constitutis oriebatur. Cum enim illi ex suo cyclo decemnovennali decimo nono quoque anno saltum lunæ admitterent, isti vero ex cyclo annorum 84 olim quidem duodecimo quoque anno, postremum vero anno quolibet decimo quarto eundem saltum receperint, successu temporis evenit ut ætas lunæ an. 455 triduo discreparet, et Romanis xv kal. Maii esset luna 17, quæ Alexandrinis erat 14. Hinc Romanis ea dies apta erat Paschati, quæ si apud ipsos fuisset luna 14, uti erat apud Alexandrinos, non solum ex Alexandrinorum, verum etiam ex Romanorum regulis paschalis esse non potuisset. Mirum vero accidit Proterium non advertisse hanc lunæ ætatem apud Romanos diversam, quam satis indicaverat S. Cyrillus in Prologo Paschali, quamque si ille pariter observasset, deprehendisset suum argumentum soli lunæ 14 innixum exinde nutare, nisi in alia lunæ ætate statuenda Romanos errare docuisset.

^f Alexandrinæ æra Diocletianea utebantur, quæ incipit anno æræ vulgaris 284, unde annus æræ Diocletiani 89 fuit annus æræ vulgaris 373, et annus æræ Diocletianæ 93 fuit annus æræ vulgaris 377. Hæc autem duo exempla S. Ambrosius in eundem finem attulerat pro statuendo die Paschatis an. 387, qui fuit annus æræ Diocletiani 403. Licet enim is Latinus esset et Latinæ Mediolanensis Ecclesiæ episcopus, non tamen Romanorum, sed Alexandrinorum cyclo, mensibus æraque utebatur, ut ex epistola ad Æmiliæ episcopos liquet.

^g Editi, *Anastasio*. Quesnellus emendavit ex codice Oxon. Janus vero ex mss. Bodl. et Digb. Confer illius notam, ubi Athanasium in Paschate anni 373 adhuc superstitem ex hoc testimonio ad fidem unius codicis emendato, cui nunc duo alii codices accedunt, optime colligit, idque nos confirmavimus lib. I Observationum in Hist. Pelagianam card. Norisii c. 2, n. 5, auctoritate anonymi Athanasiani, qui postea ex antiquissimo ms. 57 capitali Veronensis a Marchione Scipione Maffeo editus fuit in append. Hist. Theolog. pag. 269.

^h Pro *Phamenoth* editi *Phaminoth*. Ms. Oxon., *Par-mothi*.

ⁱ Idem ms., in subsequentem Dominicam translatum est Pascha, ita ut pridie kal. Aprilium, etc. Et paulo post, in sequentem item Dominicam pro in sequentem item septimanam. Quædam.

dem, ita ut quinta die mensis Pharmuthi, hoc est pridie kalendarum Aprilium celebraretur Pascha Dominicum. In nonagesimo autem tertio anno ab imperio ejusdem Diocletiani, cum luna xiv paschalis die xiv mensis Pharmuthi qui est v Idus Aprilis, die Dominico contigisset, in sequentem item septimanam dilatio facta est, ita ut Dominicum Pascha die xxi mensis Pharmuthi, qui est xvi kalend. Maiar. solemniter ageretur. In centesimo quoque tertio anno ab imperio 1269 præfati Diocletiani, cum luna paschalis xiv Pharmuthi xxiii die, qui est xiv kalend. Maiar., esset die Dominico superventura, iterum septimana quæsitæ est, et Dominicum Pascha xx die mensis ipsius Pharmuthi, qui est vii kalend. Maiar., constat esse celebratum, * propter angustiam temporis imminens. Item cum in centesimo sexagesimo anno a Diocletiani imperio xiv luna paschalis Pharmuthi xxiii die qui est xiv kalend. Maiar., ^b occurrerit tertia feria septimanæ, et Dominicum Pascha xviii die mensis ipsius Pharmuthi, qui est ix kalend. Maiar., ^c nos celebrasse meminimus.

CAP. V. — Necessæ est igitur et ^d in clxxi anno a Diocletiani imperio, in futuro paschali festo indicationis octavæ, 23 die Pharmuthi, qui est xv kalend. Maiar., luna xiv occurrente die Dominico, in proximam septimanam juxta præcedentem formam convenienter extendi, ut die xxix mensis Pharmuthi, qui est viii kalend. Maiar., Dominicum celebremus Pascha propter apprehendentem rursus angustiam, sicut patres nostri fecerunt, decimas quartas lunas occurrentes die Dominico, diferentes. Nam si xxii die mensis Pharmuthi, qui est xv kalend. Maiar., luna xiv, sicut dixi sæpius, occurrente die Dominico Pa-

* Hæc verba, propter angustiam temporis imminens, et cap. sequenti, propter apprehendentem angustiam (quibus concinunt illa Theophili in Prologo Paschali, propter intercurrentem necessitatem), indicant quod si luna 14 tam sero concurrat cum xiv vel xv kal. Maii die Dominico, cum Pascha ea lunæ ætate celebrari nequeat, et differendum sit in Dominicam sequentem, propter ejusmodi angustias atque necessitatem ultimus paschalis Latinorum limes, qui figebatur die 21 Aprilis, servari non possit, et Pascha in diem 24 vel 25 Aprilis transferendum sit.

^b Mss. Bodl. et Digb., occurrit. Sermo est de Paschate anni 444, quod priori controversiæ sub pontificatu ipsius Leonis occasionem dedit.

^c Nos pro tunc ex Jano prætulimus. Caterum etiam S. Leo Paschasini litteris acquiescens, eadem die Pascha celebravit, ut ex integro Chronico Prosperi didicimus.

^d Editi ex Sirmondi apographo et cod. Cotton. in cclv anno. Ms. Oxon. et Bodl., in clxv anno; Digb., in cclv anno. Hæc varietas mss. errorem innuit, qui evidens sit ex questione Paschatis an. 453, de qua hic sermo est. Annus enim 455 æræ vulgaris est annus æræ Diocletiani clxxi, unde textum sine ulla dubitatione correximus, ut sane corrigendum eruditi omnnes cognoverunt.

* Ex editione et mss. Jani supplevimus vocem *Domini-*

^f Editi ex Sirmondo, cclv anno. Mss. Oxon. et Bodl., cclxv anno. Alius codex S. Augendi, quem in emendationibus citat Bucherius, cclviii anno. Correximus eadem ratione, quam indicavimus annot. 35 (*Supra*, n. ^d) cum Auctor loquatur de Paschate anni

A scha celebremus, inveniatur pridie, id est sabbato xxi die mensis ejusdem, qui est xvi kalend. Maiar., xiii luna tunc existente, non rite jejunia solvere. Nec enim in xiii luna comeditur 1270 Pascha. Unde quia xxii die mensis Pharmuthi, qui est xv kalend. Maiar., Dominico die xiv luna contingit, non autem convenit die Dominico jejuna, quia hoc Manichæorum est proprium, consequens est in proximam tendere septimanam, intra quam, ut diximus, habemus et xv lunam, quando crucifixus est * Dominus et xvi lunam, simul et xvii, quando resurrexit a mortuis: ita ut xxviii die mensis Pharmuthi, qui est ix kalend. Maiar., vespere sabbati jejunia pro more solvamus, et sequenti Dominico, xxix die mensis ipsius, qui est viii kalend. Maiar., festum paschale celebremus.

B CAP. VI. — Illud etiam necessario vobis innotescimus, quod et in futuro ^f centesimo nonagesimo octavo anno ab imperio Diocletiani, xiv luna rursus occurrente xxiii die mensis Pharmuthi, qui est xiv kalend. Maiar., Dominicum Pascha ^g xxx die mensis ipsius, qui est vii kalend. Maiar., Deo præstante celebrabitur.

CAP. VII. — Sed nonnulli subtilitatem paschalis computi forsitan ignorantes ^h Judaicis seducti fabulis, æstimabunt nos ⁱ in secundum mensem recedere, si festivitatem eatenus exigamus. Nescio prorsus unde hoc ^j asserentes. Nam xiv luna ipsius mensis occurrente xxii die mensis Pharmuthi, qui est xv kal. Maiar., quomodo querelam sustinebimus, ^k quod in secundo mense Pascha celebremus? Judæi namque ignorant Dominum, tempus quoque Paschæ ignorant. 1271 Unde sæpius a primo mense recedunt, et in duodecimo mense Pascha ^l celebrare aliquate-

482, qui convenit cum anno æræ Diocletiani cxcviii. Janus forte ex suis codd. omisit particulam et ante verba in futuro.

^e Editi et mss., 28 die Pharmuthi, perperam; nam hic dies respondet diei ix kal. Maiarum, ut ipse Proterius cap. antecedenti testatur; ac proinde correctio tutissima est, quam alii inargini ascribendam scrupulosius censuere.

^h Ex his et sequentibus, quæ de Judæis traduntur, colligendum videtur Judæorum supputationem Romanis fuisse, quos tamen æque errasse Auctor pronuntiat.

ⁱ Hæc eadem objectio facta Alexandrinis fuit a Romanis etiam an. 387, cum illi similiter diem Paschatis integra hebdomada post Latinos statuebant, ut ex Ambrosii epistola ad episcopos Æmiliæ, ac ex Theophili Prologo Paschali manifestum est; ejusdemque objectionis meminit etiam Cyrillus in Prologo. Quo autem sensu Latini contenderent Alexandrinos celebrare Pascha mense secundo, cum istud in hebdomadem protenderent, Proterius indicat capite sequenti, in quod vide annot. 47 (*Infra*, col. 1091, n. ^d).

^j Forte, asserant, vel aliquid desideratur. Mox voces mensis Pharmuthi perperam desunt in ms. Oxon.

^k Ita ex editione Jani; al., quia. In sequentibus objectionem in Latinos retorquet, quasi ipsi non tam secundo quam duodecimo mense Pascha celebrent, cum Judæorum more Pascha celebrant eo mense qui Alexandrinis embolismalis est, ut annot. sequenti explicabimus.

^l Pronomen se hic additum in plerisque mss. et omnibus editis, excepto Petavio, delevimus auctoritate ms. Cotton., sensu quoque exigente: nam ver-

nus arbitrantur. Sed beatissimi Patres nostri cyclum decemnovennalem ^a certius affigentes, quem violari impossibile est velut crepidinem ac fundamentum et regulam, hunc eundem decemnovennalem computum statuerunt, non juxta Judæorum nunc indoctas et ineptas ^b actiones, neque secundum exteriorum putativam fictamque prudentiam, sed secundum gratiam Spiritus sancti instituti, in revolutione sæpe memorati decemnovennalis circuli ^c decimas quartas paschales lunas diligentius annotarunt.

1272 CAP. VIII. — His itaque confectis, illud etiam oportet attendere quod ^d errent nimium qui primi mensis initium lunaris cursus a xxv die mensis Phamenoth, qui est xii kal. Aprilium, omnino esse constituunt, eo quod tunc initium verni temporis ab his qui hoc invenire ^e valuerunt, cum omni diligentia præfixum esse videatur. Et manifeste quidem secundum cursum solis xxv die mensis Phamenoth, qui

bum arbitrantur non active sumitur, sed passive pro existimantur, ut supra, cap. 2. Vide annot. 16 (Col. 1086, n. °). Neque enim Judæi umquam arbitrati sunt se celebrare Pascha mense 12, sed ita celebrare ab aliis aliquatenus credebantur. Id autem accidit cum Judæi annum faciebant communem, qui Alexandrinis erat embolismalis. Tunc nimirum Judæi celebrabant Pascha mense quidem ipsis primo, sed Alexandrinis, qui rectius embolismum admittebant, ultimo, ac proinde ex istorum sententia recedebant a mense primo in lege constituto. Mensis autem embolismalis antecedens mensem primum, licet additus in fine anni præcedentis mensium duodecim, decimus tertius mensis repleta fuerit, accensebatur tamen a Judæis mensi duodecimo, eodemque nomine Hebraice appellatus cum 12 mense, quasi *alter mensis 12* pro duodecimo mense aliquatenus habebatur.

^a Voces certius affigentes innuunt Christianos Patres cyclum decemnovennalem molitus ordinasse quam Judæi; ac proinde Judæis tribuere videntur eundem cyclum, in quo embolismos ac decimas quartas paschales lunas aliter et indiligentius annotaverant, indoctis ducti rationibus, et decepti ficta et falsa prudentia exteriorum, hoc est, Græcorum ethnicorum, qui etiam decemnovennalem cyclum adhibebant. Mox verba violari impossibile est desunt in ms. Oxon. Et post pauca Janus omittit vocem eundem.

^b Forte, rationes, inquit Bucherius. Dein sed gratia Spiritus sancti in ms. Bodl.

^c Lunæ tantum 14 paschalis diem in decemnovennali Alexandrinorum cyclo quovis anno notatum indicat. Et licet ex luna paschali 14 facile esset Dominicas paschales colligere, non tamen hæc in eo cyclo designabantur, eo quod in revolutione annorum 19 ipsius cycli non ita redirent ad caput paschales Dominicæ, sicut redibant lunæ decimæ quartæ. Id in cyclo Romanorum ann. 84 accidebat, qui proinde cyclus erat Dominicæ paschalis, ubi hæc erat cyclus lunarum paschalis 14.

^d Proterius hic respondere nititur objectioni antecedenti capite propositæ, quia Romani opposebant Alexandrinis ex suo cyclo Pascha anni 455 rejicere in mensem secundum, eo quod istud festum celebrarent post diem 21 Aprilis, qui Romanis extremus limes erat Dominicarum paschalis; ac si extremus Dominicarum paschalis limes esset dies ultimus mensis primi. Infert vero eos hac ratione primum mensem inchoare a xii kal. Aprilis, id est, a die 21 Martii, in quem incidit æquinoctium vernum. Id autem ex eo probat erroneum, quia initium primi mensis, qui lunaris est, et juxta lunæ cursum computari debet, non est sumendum a die certo æquinoctii verni,

est xii kalendar. Aprilium, æquinoctium esse cognoscitur; sed non oportet ab hoc æquinoctio primi mensis exordium juxta cursum lunæ prorsus affigere. Alioquin per omnia solis circulo lunæ discursus concordare 1273 debuerat. Verum quia cunctis habentibus intellectum certum est quod velocissimum lunæ motum cursus solis minime consequatur, age jam nunc breviter, Deo præstante, dubios instruamus, quod in secundum mensem nullo modo possimus excedere. Si enim in æquinoctio, id est xxv die mensis Phamenoth, qui est xii kal. Aprilium juxta cursum lunæ mensis constitueretur initium, rationis esset opinari nonnullos in secundum mensem non posse recedere. Nunc autem, quia xiv luna primi mensis per indictionem viii, quæ ventura est, xxii die mensis Pharmuthi, qui est xv kal. Maiar., invenitur, certum est quod initium ejusdem mensis primi juxta lunæ cursum nono die Pharmuthi, qui est pridie non-

sed a cursu lunæ, quæ cum suum cursum tum annum tum menstruum citius quam sol absolvat, initium primi mensis non potest certo diei cursum solaris affigi, sed per singulos annos cycli decemnovennalis variet necesse est. Cum porro luna 14 primi mensis hoc anno ex Alexandrinorum supputatione incidere in diem xv kal. Maiarum, sequebatur neomeniam paschalem, ac proinde initium primi mensis occurrere pridie non. Aprilis. Hinc dies viii kal. Maii, cui iisdem pascha assignabatur, erat luna 21 seu dies 21 primi mensis, ut ne hoc festum in secundum mensem rejicere diei possent. Lunam autem 14 in eundem diem xv kal. Maiarum cadere Proterius nullibi probat, ut superius annot. 27 (Col. 1088, n. °) monuimus, sed ex solo cyclo decemnovennali certum præsumit. Monendum præterea est Victorium Aquitanum in Prologo Paschali aliter ex Latinorum sententia primi mensis initium statuere. Latini namque, inquit, a iii non. Martii usque ad iii nonas Aprilis, diebus scilicet 20 observandum maxime consueverunt, ut quocumque eorum die luna fuerit nata, efficiat primi mensis initium. Igitur primi mensis initium non ab æquinoctio verni, ut illis Proterius tribuit, sumebant, sed Proterius id cum Alexandrinis ex Latinorum objectionibus et rationibus collegit. Enimvero haud intelligi potest Alexandrinis rejicientes Pascha anni 455 a die xv kal. Maii, ut Romani volebant, in diem viii kal., seu a die 17 Aprilis in diem 24, ex Romanorum sententia transire in secundum mensem, si Leonis tempore primum mensem inceperant, ut Victorius postea exposuit, a neomenia paschali. Cum enim hæc incidisset apud Romanos in diem primam Aprilis, dies vigesima quarta ejusdem mensis, in quem Alexandrini Pascha prorogabatur, excedebat quidem limitem Dominicarum paschalis Romanorum; at cum esset dies Lunæ apud Latinos 24, primi mensis limites non præteribat, ita ut in secundum mensem a neomenia sequenti inchoandum transiret. Igitur hoc tempore Romani non a neomenia lunæ paschalis, sed post ultimum Dominicarum paschalis terminum secundum mensem inchoasse videntur, ac proinde eodem mensem primum ab æquinoctio verno exorsos Proterius non male argumentatus credi potest. In ms. quidem auctiore Chronici Prosperi, quod Bucherius allegat pag. 89, ad annum 455 hæc leguntur, quæ in editione Labbei desunt: *In quo (Paschate scilicet cum Latinis celebrando die 17 Aprilis) nec in ratione plenilunii, nec in primi mensis limite fuisse erratum*; ubi primi mensis limitem pro limite Dominicarum paschalis Auctor videtur accipere.

^e Ita cum Jano. Alias, voluerunt.

April., occurvat Cum eage 14 luna xxi die mensis Pharmuthi inveniatur, qui est xv kal. Maiar., Dominicum Pascha xxix die mensis ipsius Pharmuthi qui est viii kal. Maiar., celebrantes, in secundum mensem minime recedimus, cum lunam tunc xxi^e indubitanter habeamus. Quomodo igitur excurramus in mensem secundum, quandoquidem initium primi mensis juxta lunam curram, sicut paulo ante dictum est, ix die mensis Pharmuthi, qui est pridie non. April., existat, et xiv luna xxi die mensis ipsius, id est xv kal. Maiar.,^b die proveniat? Hoc autem ita declarato, certum est quod in secundum mensem nullatenus excurramus, xxix die mensis Pharmuthi, qui est viii kal. Maiar., Dominicum Pascha celebrantes.

CAP. IX. — Cognoscant itaque per tuam sanctitatem, qui in illis partibus ambigunt, quod legitime per octavam indictionem Pascha^e peragemus. Propterea enim scripsi, Patrum et in hoc ecclesiasticas formulas subsequens, et exiunda occasiones rei hujus assumens. Sic namque et^d predecessores nostri, si quando dubitates orta esset, predicare festinabant, ut ubique consonanter ageretur^e sacra festivitas. Quod etiam nunc juxta priscam consuetudinem^f credimus in Domino predicari in Ecclesiis et unam fidem, unum baptismum, unam solemnitatem 1274 sacratissimam paschalem ab omnibus Christianis ubique celebrari in Christo Jesu Domino nostro, quo in ipso vivimus, et moramur, et sumus (Act. xvii, 28).

Transferre vero hanc epistolam in Latinam vocis eloquium non satis certum esse putavimus, ne forte Græcizantes potius^g apud nos, hæc jam valentes hæc diligenter exprimere, læderent veritatem propter in-

^a Janii editio, indubitata.

^b Eadem Janii editio omittit die.

^c Ita correximus ex ms. Digb. Al., peragemus. Mox idem codex habet scripta pro scripsi.

^d Ita Janus cum mss. Bodl. et Digb., quibus concinit Oxoniens., predecessores, Capleri editi, precursora. Cod. Bodl., pro nostri, habet mei.

^e Janus, sancta.

^f Ita Janus ex suis, ut credimus, mss., cui concinunt alii antiquiores editi, qui solum omittunt conjunctionem et ante voces unam solemnitatem. Apud Quesn., debemus in Domino predicare in Ecclesiis, sicut unam fidem, unum baptismum, ita unam solemnitatem sacratissimam paschalem ab omnibus Christianis ubique celebrari; in quibus celebrari cum verbo debemus non satis cohereret.

^g Magis placuit hæc lectio Jani, cui ejus codd. suffragantur, nec non editio Petavii, quam lectio Bucheriana et Quespelliana, apud vos; agitur enim de his Græcizantibus apud Proterium, quos, cum timeret ne valeret exacte exprimere sermonem Latino, noluit hanc epistolam Latine reddere. Mox apud Labbeum et Quesnellum intra parenthesis (nec enim jam valentes hæc diligenter exprimere); alii vero editi, nec enim jam valentes, etc. quæ sensum turbant. Janum sequi malimus.

^h Ultimam hanc vocem, quæ additur a Quesn. et Jano ex suis codd. Petavii, Bucherius, et Labbeus omiserunt.

ⁱ A liis 105. Quæ autem antea 134 erat, nunc 165.

Scripta 15 Aprilis an. 454.

Exstat in mss. collect. Hispanicæ, Isidorianæ,

A formem sermonem atque incongruum; et qui forte non ita possit ardentem scienterque transferri, sicut causa poscebat. Saluta eam quæ tecum est fraternitatem. Te quæ nobiscum est salutis in Domino. Et alia manu: Valere te, et nostri meminisse, domine, precor, dilectissime et desideratissime^h frater

EPISTOLA CXXXIV.

AD MARCIANUM AUGUSTUM.

^k SYNOPSIS. — I. Laudato Marciano, promittit Anatolio gratiam suam, si resipiscat. — II. Rogat ut Eutychem virus suum in exsilio aspergentem ad secretiora loca releget. — III. De paschalis diei inquisitione gratias agit, et ut catholicis faveat precatur.

LEO EPISCOPUS MARCIANO AUGUSTO.

CAP. I. — Quod sæpissime multa jam experimenta docuerunt sanctum pietatis vestræ studium circa religionem Christianam gloriosè perseverat et crescit augmentis; et hæc fides clementiæ vestræ non solum me, sed et omnes Domini sacerdotes consolatur et roborat; dum in Christianissimo principe sacerdotalem^l experimur affectum. Quomodo si Orientalium partium sacerdotes 1275 studeant imitari, nihil scandalorum neque pax, neque fides Christiana patietur. Unde cum Constantinopolitanus^m episcopus ad omnem pietatis profectum præsentis clementiæ vestræ doceatur exemplo, si fideliter vestris acquiescat hortatibus, et habet in me sincerè gratiæ animum: tantum ut quod verbis spondetⁿ perficiat. Si vero, quæ Deo et pietati vestræ displicent, pertinaciter intentione selegerit, salva mansuetudinis vestræ reverentia, utar cum omnibus, et pro omnibus, vobis quoque annitentibus, adversum superbientem liberiore^o constantia,

41, 42, 48, et 51 usque ad 54, nec non in exemplo Sighardi.

^k Hispanica hunc titulum præfert: Item Leonis ad Marcianum Augustum, ubi scribit de exsilio Eutychem, ut ad secretiora loca eum transferret, quia ubi positus erat, adhuc prava docebatur.

^l Mss. collect. 21, exprimit affectum.

^m Ita omnes editi cum mss. collect. 42, 48, et 24, quibus concinit cod. Vindebon. Hisp., in quo erronee legitur, nihil scandalum. Hic error ex arbitrio correctus fuit in Vat. Hisp. et Isid. aliisque inde proficiscentibus, nullum scandalum.

ⁿ Mss. Vindebon. Hisp. et Vat. collect. 24, antiq. Mox in plerisque codd. inferioris ætatis, profectum præsentis, pro profectum præsentis.

^o Ita cum Merlino, Sighardo et Quesnello ms. Vat. collect. 24, cum in ms. Vindebon. Hisp. habet desideretur; in Vat. Hisp., Isid. et cæteris suppletum fuit habebit, ut etiam legitur in vulgatis ante Quesn.

^p Auctoritate plurimum nostrorum codicum delevimus corde, quam vocem editi ex Merlino cum Sighardo ac mss. collect. 24 præmittunt ante verbum perficiat.

^q Monuit Quesnellus in suis mss. legi liberiore conscientia, quia (quod sæpe dicendum est) male pullulantia fraterna charitate oportet rescari, gloriosissime imperator. Ipsam etiam exhibent nostri codd. Vat. Hisp., Isid. cum mss. collect. 11 et 21. Prætulimus tamen lectionem editorum ex Merlino, quam in Vindebon. Hisp. et Vat. collect. 24 ac Sighardo reperimus. Restituimus tantum mallem pro malim, quod apud Quesnellum dumtaxat legobatur. Hæc autem

quem (quod sæpe dicendum est) mallem pro sanctis actibus fraterna charitate complecti, gloriosissime imperator.

CAP. II. — Quia vero suggestiones meas pro tranquillitate catholice fidei libenter accipitis, significatum a mihi esse fratris et coepiscopi mei Juliani sermone cognoscite, Eutychem impium pro suis quidem meritis exulare; sed in ipso suæ damnationis loco multa adversus integritatem catholicam blasphemiarum desperatius venena profundere; et quod in illo totus mundus b exhorrui atque damnavit, impudentia majore, ut innocentes decipere possit, evomere. Plenum itaque rationis existimo ut vestra clementia c ad longinquiora eum 1276 jubeat et secretiora transferri. d Monasterio vero ejus Constantinopoli constituto, in quo habitatores monachi evangelica apostolicaque doctrina crebrius sunt et plenius roborandi, salubriter (ut arbitror) fiet, si is qui ipsi monasterio præpositus esse dicitur, a societate veneratoris vestri Juliani episcopi, quem in speculis propter fidem illic esse constitui, non recedat; cujus assidua visitatione profectus servorum Dei illic habitantium possit augeri.

CAP. III. — Petitionem e autem meam de festivitate paschali gaudeo ita a vestra pietate susceptam, ut confestim f agentem in rebus Alexandriam mitteretis de errore admonendo, quem sanctæ memoriæ Theophili constitutio videtur inferre. De qua re, sicut scribere dignamini, quidquid ad pietatis vestræ notitiam perlatum fuerit, jubete me nosse; ut de observantia quam non licet esse diversam, quid potissimum sit tenendum, Ecclesia universalis agnoscat. Precor au-

Leonis, quod sæpe dicendum est, ea videntur respirare, quæ in anterioribus ad Marcianum litteris 78, similiter ac in textu hujus epistolæ de Anatolio scripserat c. 5: *Quem opto magis irreprehensibiliter agentem diligere, quam in hac præsumptione... perdurare.* a Codices Vat. Hisp., Isid. et collect. 11 ac 21, significatum mihi fratris quem excepistis piissime, Juliani sermone cognoscite. Lectionem a Quesnello inductam retinimus, cum a nostris codd. Vindebon. Hisp. ac collect. 24 ac exemplis Merlini et Sighardi confirmetur. Solum in nostris codicibus et Sighardo verbum esse desideratur. Vulgati ante Quesnellum utramque lectionem simul præferunt.

b Ita Vindebon. Hisp. ac Vat. collect. 11 cum editis Concilior. Alias, *norruit.*

c Sic Merlinus, Sighardus, et Quesnellus cum mss. Vindebon. Hisp. ac Vat. collect. 24. Antiquiores editi, ad longinquiora loca. Monet Quesnellus in plerisque suis codd. haberi, ad tutiora, quod nos invenimus in Vat. Hisp. ac in mss. collect. 11 et 21, et solus cod. Vat. Isid. præfert, ad tutiora loca eum.

d Quesnellus addit præpositionem de, quam non tam anteriorum editionum quam plurimum nostrorum codicum auctoritate delevisimus. Dein duo mss., salubriter id fiet, ut arbitror, si, etc.

e Ita ex Merlino editi et nostri codd. Vindebon. Hisp. ac Vat. collect. 24 cum Sighardo, qui solum omittunt meam. Mss. Vat. Hisp. et Isid. cum cæteris inde profectis: *Petitionem autem de festivitate paschalis gaudii ita novi a vestra pietate susceptam.*

f Vulgati ante Quesn. cum uno ms. collect. 24 addunt Nectarium, quod ignorant alii codd., et Quesnellus jure expunxit. Nectarius enim agens in rebus cum Marciani et Anatolii litteris Romanus missus fue-

tem, quod vestræ novi clementiæ convenire, ut eos maxime tueamini contra omnes insidias, quos mihi et vestræ mansuetudini propter amorem fidei placere; cognoscitis, ut eos Constantinopolitanus episcopus lædendi non habeat facultatem. Data e decimo septimo kalendas 1277 Maii, Actio et Studio viris clarissimis consultibus.

EPISTOLA b CXXXV.

i AD ANATOLIUM EPISCOPUM.

Per Nectarium agentem in rebus.

b SYNOPSIS. — I. *Intermissi litterarum commercii rationem reddit.* — II. *De destituto Andrea archidiacono et aliis in Ecclesia CP. restitutis laudat.* — III. *Majorem in agnoscenda culpa sinceritatem desiderat.*

Leo episcopus ANATOLIO episcopo.

CAP. I. — Si firmo incommutabilique proposito dilectio tua curam gratiæ communis habuisset, nihil profecto, quod ullam anxietatem tibi ingereret, extitisset. Non enim sinebat ratio ut ejus charitatem spernerem, quem amore pacis et studio reparandæ catholice fidei inter ipsa episcopatus rudimenta juvissem, optans in ecclesiasticis curis talem habere consortem; ut mihi de sanctis l præcessoribus tuis, nec Joannis spirituales copiosamque doctrinam, nec auctoritatem Attici, nec industriam Procli, nec fidem beati FLAVIANI deesse sentirem: et ita studiis tuis uterer, ut nullus auderet vel fidei catholice resultare, vel Nicænis venerabilium Patrum regulis contraire. Sed cum in injuriam canonum, ut agnoscis, illa m tentata sint, quæ omnibus Ecclesiis scandalum maximum generarent; quid aptius ac modestius facerem, quam ut te primum, ut ab hac intentione

C rat, ut ex titulo sequentis epistolæ palam fiet. Mox in Vindebon. Hisp., *mittere*, et de errore movendo. Hos errores correxit antiquus librarius, prout legitur in Vat. Hisp., Isid. et aliis mss. ejusdem originis cum editionibus antiquioribus, *mitteret* pro *mitteretis* et de errore removendo. Etiam apud Sighardum et in codd. collect. 24, qui ab Hispanica Gallicana non derivant, legitur *removendo*. Retinimus tamen lectionem a Quesnello inductam ex cod. Grim., *admonendo*, eo quod sequentia non absolutam correctionem erroris, sed monitionem de errore qui in Laterculo Theophili inesse videbatur factam indicent, ita ut quidquid hæc de re Alexandrini responsuri sint, Leo sibi significandum petat.

e Cod. Griman., Quesnello annotante, vii kal. Maii. Tres nostri codd. collect. 11 ac 21, xvi kal. Maii. Ms. Vat. collect. 24 et in margine editorum, xvii kal. Martii.

b Alias 106. Quæ autem antea 135 erat, nunc 166. Scripta 29 Maii an. 454.

i Exstat in mss. collect. 5, 11, 12, 13, 16, 18 et 21 usque ad 24.

j Hæc invenimus in mss. collect. 5 et 12.

k In tabula collect. 5, cap. 86, hic titulus legitur: *Ad Anatolium episcopum de receptione Andreæ archidiaconi et Euphrate, et de appetitu honoris Constantinopolitanae sedis abjectione rescriptum.*

l Codd. Vat. collect. 11 et 24; nec non apud Hincmarum opuscul. 4, c. 23, edit. Paris. an. 1615, præcursoribus. Vide not. 1, 2 et 3 Quesn.

m Ita nostri codd. collect. 5, 11 et 21, atque exemplum Hincmari. Vulg., *tentata sunt*. Vide not. 4 Quesn. et in eam observationes nostras.

recoderes, fraterno animo missis ^a litteris admonerem? Ad quas cum non rescriberes, ipse te a colloquii mei consortio separasti. Denique inde jam tacui, sed clementissimo principi, custodi fidei, frequenti litterarum petitione suggesti, ut pro pace Ecclesiarum, quam tibi maxime prodesse **1278** cognoscis, hæc quæ nunc a tua dilectione facta sunt, implerentur. Cui ineffabiles gratias ago, quod secundum eruditionem Spiritus sancti, cujus est virtute plenissimus, sacerdotali ^b dignatur studere concordia, sciens sibi orationes supplicantium copiosius profuturas, si famuli unius Domini in nullo sint a veræ pacis unitate divisi.

CAP. H. — Quod ergo in Constantinopolitana Ecclesia quædam in officiis clericorum correcta significas, ut et ^c Aetium presbyterum in gratiam tuam affectionemque revocaveris, et Andream ab archidiaconi actione submoveris, nobis placuisse rescribo: quia existimationem tuam, ut optabam, plurimum erigit atque commendat. Et merito post correctionem in oblivionem perducitur, quod reprehensionem obnoxium videbatur, cum hæreticorum profectione, et discipulorum sanctæ memoriæ Flaviani injuria gravareris, quæ nunc simul ab omni offensione, cum tui, ut volui, laude cessarunt: quia in ordinem suum, quæ fuerant turbata, redierunt. Andream sane, qui rationabiliter archidiaconi est privatus officio, et Eufratiam, qui sanctæ memoriæ Flaviani, ut comperi, improbus existit accusator, si professionibus plenissime scriptis non minus Eutychianam ^d hæresim quam Nestorianum execrabile dogma condemnant, quoniam venia est præstanda correctis, presbyteros consecrabis: ut tibi remedium catholicæ fidei sentiant profuisse, electo primitus et probato, qui archidiaconi officium possit implere, id est, quem nulla umquam prædictarum impietatum fama resperserit. Ceteri vero, quos par reatus involverat, si veniam simili professione cum satisfactione deprecant, suis ordinibus reformentur: his tantum ad officiorum primatum admissis, quos ab omni errore liberos fuisse constitit.

CAP. III. — Illam autem culpam, quam de agenda potestate, aliena (ut asseris) adhortatione contraxeras, efficacius atque sincerius tua charitas diluisset, si quod tentari sine tua voluntate non potuit, non ad sola clericorum consilia transtulisses. Quia sicut in mala suasionem delinquitur, ita et in mala ^d consensione peccatur. Sed gratum mihi, frater

^a Epist. 106.

^b Al., dignetur.

^c Vide not. 5 Quesn.

^d Vocem hæresim a Quesnello omissam ex anterioribus editis, et nostris codd. revocavimus.

^e Quesnellus ex Grimano, confessione, et in margine lectioni vulgatæ, consensione, quam ex nostris codd. et ex Hincmaro restituimus, affixit notam male; cum tamen melior et verior sit; significat enim clericorum consiliis consensisse Anatolium, de quo Leo dixit paulo ante: Quod tentari sine tua voluntate non potuit.

^f Cod. Barb. collect. 11, notante Quesnello in

charissime, est, quod dilectio tua id proficitur sibi displicere, quod tunc etiam placere non debuit. Sufficit in gratiæ **1279** communis regressum professio dilectionis tuæ, et attestatio principis Christiani. Nec videtur tarda correctio, cui tam venerabilis assertor accessit. Abjiciatur penitus inconcessi juris, qui dissensionem fecerat, appetitus. Sufficiant limites, quos sanctorum Patrum providentissima decreta posuerunt: ut quieta sit suis meritis et antiquis privilegiis dignitas omnium sacerdotum. Renovetur et maneat in te Dominicæ charitatis affectio, ad quam dilectionem tuam sæpius cohortatus sum, cum fratre et coepiscopo nostro Juliano, qui communem gratiam semper optavit; cujus industria et sollicitudines tuæ relevabuntur, et fides catholica muniatur. Super omnia autem fraterna charitate hortor et moneo ut ea quæ ad gloriam vel ad munimen pertinent sacerdotalis officii, Nicænorum canonum universalis Ecclesiæ pacem servantia decreta custodias. Sic enim inter Domini sacerdotis inviolata charitas permanebit, si paribus studiis, quæ sunt a sanctis Patribus constituta, servetur. Data ^f iv kalendas Junii, Aetio et Studio viris clarissimis consulibus.

EPISTOLA CXXXVI.

^h AD MARCIANUM AUGUSTUM.

De correctione Anatolii.

SYNOPSIS. — I. Cur Anatolio scribere intermiserit. — II. Quibus conditionibus illi reconcilietur. — III. De Andrea ab archidiaconatu dejecto, et Juliano commendato. — IV. Ut Carosus monachus comspescatur.

LEO episcopus MARCIANO Augusto.

CAP. I. — Litterarum clementiæ vestræ multiplex gratia debita a me veneratione suscepta est, et gratulanter agnovi quam piam curam Christianæ religionis, ut consuevistis, **1280** habeatis; cum inter Domini sacerdotes eam vultis firmare concordiam, quæ et universali Ecclesiæ et divino apta sit cultui. Illa enim probabilis pax et charitas vera est, quam plenissime beatus apostolus prædicat dicens: *Charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non facta* (I Tim. 1, 5). Obsequens itaque et libenter assentiens sanctis vestræ pietatis hortatibus, fratris et coepiscopi mei Anatolii scriptis reciproco, ut debui, sermone respondi, qui cessationem alloqui mei suo silentio ⁱ debuit imputare: cum ad litteras meas, quibus eum fraterna charitate monueram ut a reprehensibili ambitione discederet, ulterius respondere neglexit. Ego vero, qui apud illum tacui, clementiæ

margine, iv nonas Julii, male, quippe Vat. 3791 ejusdem collect. 11, cum cæteris aliarum collectionum mss., habent, iv kal. Junii, eademque dies signatur in epistola sequenti, quæ simul scripta et transmissa fuit.

^g Alias 107. Quæ autem antea 136 erat, nunc 168. Scripta 29 Maii an. 454.

^h Hanc epistolam primus edidit Lucas Holstenius ex ms. Barb. 3336 collect. 16. Eandem emendavit Quesnellus ex Grim. collect. 18. Nos invenimus in Ratisponensi collect. 19, ex quo non pauca restitimus.

ⁱ Codd. Barb. et Ratisp. cum Holstenio, potuit.

vestræ pro pace universalis Ecclesiæ quæ essent profutura suggerere pro mea cura non destitit. Nam et vestra mansuetudo insinuationem meam ^a tam libenter accepit, ut et semper rescribere dignaretur, et hæc ageret ut quæ nunc correctæ sunt vestræ gloriæ debeantur: ^b quod tales nunc misit epistolas, quibus notabilem ambitus culpam aliis potius quam sibi assereret deputandam.

CAP. II.—Agnoscat ergo, Auguste venerabilis, prædictus antistes quanto amplius humilitate quam elatione crescatur, et memor limitum paternorum salubritatem canonum ad pacem universalis Ecclesiæ conditorum ea qua debet in posterum observatione custodiat; defensionem quoque catholicæ fidei indesinenter invigilet, pro custodia Domini gregis diligentes prætetendat excubias, utatur in omnibus devotissimo vestræ pietatis auxilio, et si quid usquam sub catholico nomine hostilium fraudum latet, id prodendum gloriæ vestræ instantanter ^c indaget. Qui enim sacrilegum errorem a longinquioribus quoque provinciis expulsi, et ad veritatis lucem contenebrata Palæstinarum corda revocasti, quomodo eum sub vestræ fidei radiis ^d spirare patièmipi? cum etiam per Ægyptum, Deo vos in omnibus adjuvante, celerius credamus omnes pravi dogmatis extinguendas esse reliquias. Benigne enim his consulti, quibus licentiam execrabilis erroris aufertis.

CAP. III. — Gaudeo itaque, gloriose, quæ perturbata fuerant esse composita; cum et memoria beati Flaviani ^e in consolationem discipulorum ejus excolitur, cum Andreas ab archidiaconi ministerio submovetur, cum **1281** postremo a sanctorum Patrum injuria temperatur, et a violandis canonibus abstinetur: ut regnum vestrum Christo regnante tranquillum, ^f Christo defendente sit validum. Unde cum per omnia me clementiæ vestræ parere delectet, fratris mei Anatolii charitatem toto corde scipio. Amabilem fidumque se præbeat, et ab ea quam illi spondeo charitate, nulla se deinceps varietate dissociet, eos sibi sincera affectione conjungens, quos catholicæ fidei probavimus defensores. Habet in omnibus vestræ pietatis quod sequatur exemplum; maxime cum benignitatis vestræ adju-

^a Ex cod. Barb. et Holstenio additur particula *tam*, quam sequens ut videtur exigere. Similiter *et ante* semper ex hisdem adjecimus.

^b Ita Holstenius et cod. Ratisp. Apud Quesnellum, qui tales; male: neque enim imp. ratoris, de quo contextus loquitur, sed Anatolii epistola 132 indicatur.

^c Ita cum Quesn. noster Ratisp. Cod. Barb., indiget; Holstenius ex ingenio correxit, indicet.

^d Holstenius cum ms. Barb., sperare, et in margine: Forte, spirare. Id Quesnellus recepit ex Grimnico, cui noster cod. Ratisp. stipulatur. M. x Barb., patiamini. Quesn., patimini. Ratisp., patimini, pro quo melius Holst., patiamini.

^e Ita Ratisp. Quesn., in consolatione.

^f Ratisp. hoc loco delet, Christo.

^g Alias 10 s. Quæ autem antea 137 erat, nunc 169. Scripta 29 Maii an. 454.

^h Hanc epistolam ex cod. Grimnico a Quesnello editam nullibi reperire licuit.

veter auxilio. Suggestiones autem Protii et coepiscopi mei Juliani, quem pietati vestræ commendo, quæso ut benignius, sicut factis, auditis. Hæc etiam fratri meo Anatolio proderit, si eum, quem pro catholico dogmate illic esse volui, dignanter habeatis.

CAP. IV. — Illud etiam, quod Constantinopolitanæ Ecclesiæ est saluberrimum, rogo, ut Carosus monachus nimis imperitus nimisque perversus, qui, ut comperi, multorum corda subvertit, sua venena, pietatis vestræ beneficio, ultra non exerat: ne ubi sancto mansuetudinis vestræ studio omnis pene hereticorum est conatus extinctus, ibi per vilem ac reprobam damnatæ perfidiæ defensores et fidei vestræ gloria, et synodalis violetur auctoritas. Datum quarto kalendas Junii, Actio et Studio viris clarissimis consulis.

1282 EPISTOLA CXXXVIII.

^a AD EUMDEM MARCIANUM.

SYNOPSIS. — I. Gratias agit pro perfecta inquisitione de die paschali, de qua Proterii litteras se accepisse significat. — II. Œconomorum Ecclesiæ rationes, non judicium, sed sacerdotum examini discutendæ esse.

LEO MARCIANO Augusto.

CAP. I. — Sollicitudinem meam, quam de paschali observantia habui, sancto clementis vestræ studio pro mea petitione gratulor absolutam, qui diligentius in Alexandrina Ecclesia jussistis inquiri utrum recte passit octavo kalendarum Maiarum secundum definitionem Theophili episcopi contra veterem observantiam futura paschalis festivitas celebrari; cum a passione Domini in omnibus nostris annalibus, decimus quintus kalendarum Maiarum dies legatur ascriptus. Sed cum Ægyptiis alia ratio placeat, consensus meum, ne qua discrepantia per provincias de observantia tam venerabilis festi fieret, commodavi: ut resurrectionis Dominice maximum sacramentum nusquam die alia celebraretur, et inter Domini sacerdotes nihil in tanta solemnitate sit varium, sed per universas Ecclesias Deo nostro pro vestræ pietatis prosperitate vel regno pariter supplicetur. Litteras autem fratris et coepiscopi mei Proterii Alexandrinæ civitatis episcopi me accepisse significo, quibus apud pietatem vestram ⁱ de mea consensione respondi:

ⁱ Hinc colligitur solo pacis bono, non autem Alexandrinorum rationibus, quæ non omnino persuaserant (ut in annotatione ad epist. 88 indicavimus) Leonem consensisse ut Pascha viii kal. Maii celebraretur. Huc autem potissimum alludere videtur Prosper in Chronico integro Labbeano ad an. 455, ubi Leonis ad Marcianum epistolam memorat. *Eod. anno, inquit, Pascha Dominicum die viii kal. Maii celebratum est pertinaci intentione Alexandrini episcopi, cui omnes Orientales consentiendum putaverunt; quævis S. papa Leo xv kal. Maii potius observandum protestaretur. Exstant ejusdem papæ epistolæ ad clementissimum principem Marcianum factæ, quibus ratio veritatis soll. citatæ evidentè patefacta est, ex quibus Ecclesia catholica instrui potest quod hæc persuasio studio unitatis et pacis tolerata sit potius quam probata, non deinceps imitanda, ut quæ episcopalem auctoritatem, Confer epist. 142, c. 1. Licet vero Lauppi in posterioribus annis suum cyclum annorum 84 aliquando no-*

non quia hoc ratio manifesta docuerit, sed quia unitatis, quam maxime custodimus, cura persuaserit.

Cap. II. — Illud etiam rationabiliter huic epistolae credidi copulandum, ut de eo quod pietatem **1283** vestram prioribus petii litteris, deprecarer, * ut oeconomicos Constantinopolitanae Ecclesiae novo exemplo, et praecipue pietatis vestrae temporibus, a publicis iudiciis non sinatis audiri; et hanc quoque injuriam sacris removeatis ordinibus; sed rationes Ecclesiae secundum traditum morem sacerdotali examine jubeatis inquiri. Datum quarto kalendas Junii, Aetio et Studio viris clarissimis consulibus.

EPISTOLA ^b CXXXVIII.

^a AD EPISCOPOS GALLIARUM ET HISPANIARUM.

De Paschate.

Synops. — Hanc formatam paschalis diei indicem ad Gallicanos episcopos mittit, per eosdem ad Hispaniarum Ecclesias transmittendam; ubi et controversiae status exponitur.

Dilectissimis fratribus universis episcopis catholicis per Gallias et Hispanias constitutis, Læo Romae episcopo.

Cum in omnibus divinatorum praeceptorum regulis exsequendis sacerdotalem observantiam oporteat esse concordem, maxime ^d nobis et principaliter providendum est, **1284** ne in paschalis festi die, vel ignorantia, ^e vel praesumptio peccatum diversitatis

incurrat. Unde quia tempus sacratissimae solemnitatis ita dispositos habet limites suos, ut salutare sacramentum nunc citius, nunc tardius oporteat celebrari, non desinit apostolicae sedis sollicitudo prospicere ne devotio ecclesiastica aliquo turbetur incerto. Cum autem in quibusdam ^f ascriptionibus Patrum futurum proxime Pascha Domini ab aliis in diem xv kalendarum Malarum, ab aliis in diem viii kalendarum eorumdem inveniretur ascriptum, tantum me diversitas ista permovit, ut clementissimo principi Marciano curam de hac re animi mei panderem, ut praecipiente ipso ab his qui habent hujus supputationis peritiam, diligentius illic discussa ratione quaereretur quo die posset veneranda solemnitas rectius celebrari. Quo ^g rescribente, octavo kalendas Maias definitus est dies. Quia ergo studio unitatis et pacis malui Orientalium definitioni acquiescere, quam in tantae festivitatis observantia dissidere, noverit fraternitas vestra die octavo kalendas Maias ab omnibus resurrectionem Dominicam celebrandam, et hoc ipsum per vos aliis esse fratribus intimandum: ut divinae pacis consortio, sicut una fide jungimur, ita una solemnitate feriemur. ^h Deus vos incolumes custodiat, fratres charissimi. Data post consulatum Opilionis, quinto kalendas Augustas.

Valentiniano viii et Anthemio cons. Pascha viii kalendas Maias.

EPISTOLA ⁱ CXXXIX.

ⁱ AD JUVENALEM IEROSOLYMITANUM EPISCOPUM.

Synops. — I. Ipsum in sedem suam receptum esse gaudet, non dissimulata priori ejus tergiversatione,

tinuerint, inducta biennio post nova emendatione Victorii, qui saltum lunae ab anno decimo quarto ad decimum sextum protraxit; saeculo tamen sequenti illum deseruere, postquam Dionysius Exiguus Alexandrinum cyclum et regulas suo cyclo annorum 85 accommodatas et rationibus ac documentis munitas Latinis proposuit.

^a Hæc videntur respicere Aetii causam, quem cognitione habita in omnibus fuisse purgatum Leo a Juvenale se recepisse testatur epist. 127, cap. 3. Forte enim hic Constantinopolitanae Ecclesiae archidiaconus de administratione honorum culpatus, ut diligenter examine discuteretur, apud publicos seu laicos iudices convenisse fuerat. Id omnino novum cum S. Pontifici displicuisset, dedit ad Marcianum litteras hic indicatas atque deperditas, ac probabiliter sub idem conceptis quo iudicium de Aetio rescivit, nimirum paulo post scriptam epist. 127.

^b Aetias 169. Quæ autem antea 158 erat, nunc 170. Scripta 28 Julii an. 454.

^c Hanc epistolam a Quesnello exactam ad cod. Grimæicum, invenimus in mss. collect. 12, ad quam pertinet Venetus cod. 169, cum quo illam contulimus.

^d Ms. Venet., id nobis principaliter.

^e Item codex, vel præsumptione.

^f Ascriptiones Patrum vocat ex parte Latinorum **D** cyclum annorum 84 quo Pascha anni 455 ab illis notata fuerat xv kal. Maias, et ex parte Alexandrinorum Lateralium Theophrasti, qui diem Pascha signaverat viii kal. Maias. Mox in ms. Ven. deest proxime.

^g Hic innuitur illa Marciani epistola cui S. Leo superioribus litteris respondit. Hinc autem colligitur, sicut etiam ex textu Prosperi annot. 2 (Col. 1100, n. 1) in antecedentem epistolam recitato, Marcianum Leoni significasse non tam Alexandrinorum quam omnium

Orientalium consensum in statuendo Paschate anni futuri die viii kal. Maias.

^h Sequentia usque ad finem se addidisse ex cod. Grim. testatur Quesnellus. In editione tamen Conciliorum P. Labbei pariter leguntur, excepta indicatione Paschalis post finem epistolæ subjecta, quæ Leonis non est nec esse potuit, cum v kal. Augustas anni 453, dum epistolam scripsit, futuri anni consules (praesertim Orientalem) rescire nequiverit, ipso vero an. 455, in duabus epistolis, quæ supersunt, non alium, nisi Valentinianum viii consulem nominaverit. Hæc tamen indicio reperitur in ms. Veneto, ex quo illam emendatius edidimus, quam apud Quesnellum, in quo sic habetur: *Pascha Valentiniano vi et Anthemio cons. viii kal. Maias.*

ⁱ Alias 110. Quæ autem antea 139 erat, nunc 171. Scripta 4 Septemb. an. 454.

^j Est in mss. collect. 2, 3, 5, 8, 11, 12, 18, 19, et 21 usque ad 24, in exemplo Sighardi ac in peculiari cod. Vat. Reginae 293. Cum porro in hoc potestimo codice et in alio simili Quesnelli insignes variantes aliquot in locis inveniantur, quæ librariorum lapsui aut arbitrio non videntur tribuendæ, quæque Leoninum stylum et morem redolent, suspicio suboritur epistolam his mss. contentam fuisse primum ejusdem exemplum, quod dein reformatum alicubi sperit; ita ut epistola plenior, quæ ex aliis codicibus edita est, sit verum exemplum quod ad Juvenalem transmissum fuit; unde hujus Græca versio invenitur. Hanc autem versionem Græcam, quæ nunc primum in lucem prodit, nacti sumus in cod. Vat. Græco 1455. Ex nonnullis autem locis minus recte redditus, quæ Eutyehianum sensum præferunt, patebit quam facile fuerit in interpretatione Græca, commutatis quibusdam verbis vel syllabis, hæreticum sensum inducere, uti Leo conquestus est epist. 130

— II. *Eundem ipsis mysteriorum locis edoceri.*—III. *Ex veritate crucifixionis veritatem nostræ in Christo carnis defendi.*—IV. *Errantes circa incarnationem Domini ex utriusque Testamenti paginis instrui.*

1285 LEO^a urbis Romæ episcopus JUVENALI Jerosolymitano episcopo. **A 1286** τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ Ἰουδαλίῳ Λέων ἀρχιεπίσκοπος Ῥώμης.

CAP. I. — Acceptis dilectionis tuæ litteris, quas ad me^b filii nostri Andreas presbyter et Petrus diaconus detulerunt, gavisus quidem sum quod tibi ad episcopatus tui sedem redire licuisset; sed confluentibus in recordationem omnibus causis quæ te per quosdam excessus laborare fecerunt, dolui adversitatum tuarum temetipsam tibi fuisse materiam, et resistendi hæreticis constantiam perdidisse: quia æstimant non esse tibi liberum ut eos audeas redarguere quos tibi professus sis in suo errore placuisse. Beatæ enim memoriæ Flaviani condemnatio, et impiissimi Eutychis receptio, ^c quid nisi Domini nostri Jesu Christi secundum carnem negatio fuit? quam ipse grandi misericordia sua fecit resolvi, **1287** B cum detestandum illud Ephesinæ synodi iudicium, ita^d sancti Chalcedonensis concilii auctoritate destruxit, ut nullum depravatorum a remedio correctionis arceret. Unde quia in tempore indulgentiæ resipiscentiam magis quam pertinaciam delegisti, ^e gaudeo te cœlestem expetisse medicinam, ut fidei ab hæreticis impugnatæ tandem possis esse defensor. Quamvis enim nallæ sacerdotum liceat nescire^f quod prædicat, inexcusabilior tamen est omnibus imperitis quilibet^g Jerosolymis habitans Christianus, qui ad cognoscendam virtutem Evangelii, non solum paginarum eloquiis, sed ipsorum locorum^h testimoniis eruditur. Et quod alibi non licet non credi, ibi non potest non videri. Quid laborat intellectus, ubi est magister aspectus? Et cur lecta vel audita sunt C dubia, ubi se et visui etⁱ tactui tota humanæ salutis ingerunt sacramenta? Quasi ad singulos quosque cunctantes Dominus adhuc^j voce corporea utatur, et dicat: *Quid turbati estis, et quare cogitationes*

c. 3, loquens de suis litteris ad Flavianum, unde exactam earumdem interpretationem a Juliano petit ep. 131. — Hæc scripseramus dum solum codicem Vat. Græc. 1455 adhibere licuit. At postquam duos alios codices Græcos Vat. 720 et Vat. Ottob. 29 suggestit Romana editio P. Cacciarrii, ex quibus nonnulla loca emendabimus, vide quæ in rem præsentem dicentur not. h et o. (Col. 1106, n. 2, et col. 1108, n. 4)

^a Voces urbis Romæ a Quesnello additæ sunt ex ms. Barb. collect. 3 et aliis. Concinunt etiam aliquot nostri. In Græca versione: *Dilecto fratri Juvenali Leo archiepiscopus Romæ.*

^b Cod. Vat. 1342 collect. 3, alius collect. 8 et alius collect. 21, filii mei.

^c Tres codd. Quesn. et noster Vat. Regiæ 293 habent: *Quid nisi carnis Domini nostri Jesu Christi negatio fuit?*

^d In Ratispon. collect. 49 et in Vindebon. collect. 5, sancta. Mox Vat. collect. 3 et alius collect. 8, auctoritas.

^e Vulg. inserunt ita; delevimus non tam auctoritate duorum codd. Barb. et S. Theodorici, quos Quesnellus in margine allegat, quam trium nostrorum Vindebon. collect. 5, Ratisp. et Vat. Regiæ. Mox duo laudati codd. Quesn., *excepisse*, pro *expetisse*, et cum Vat. Regiæ pro *possis* habent *inciperes*; Ratisp. vero, *posses*.

Δεξάμενος τῆς σῆς διαθήσεως γράμματα, ἄπερ τὰ τέκνα ἡμῶν Ἀνδρέας ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ διάκονος Πέτρος ἐκόμισαν, ἠσθην μὲν, ὅτι περ ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς σῆς ἐπισκοπῆς ἐξόν σοι γίγονεν ἐπιστρέφαι τῶν δὲ περιστασιῶν τῶν σῶν ἀπασῶν συβρίτουσῶν εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῆν ἐμὴν, αἰτιῶς σε κατὰ τινὰς παρεξόδους καμῖν πεποιήκασιν, ἤλθον, ὡς ἐν σου σαυτῷ γεγονότος τῶν τσούτων ἀτυχημάτων αἰτίου, καὶ τὴν ἐνστάσιν τὴν περὶ τὸ ἀνθίστασθαι τοῖς αἰρετικοῖς ἀπολέσαντος τοῖς νομιζούσιν¹ οὐκίτι σε μετὰ παρήρσιαις τομῶν ἐλέγχειν αὐτούς, οὗς ὠμολόγησας ἐπὶ τῆς πλάνης αὐτῶν τῆς ἰδίας ἀρέσκεις σοι. Τὸ κατακρίναι γὰρ τὸν τῆς ὁσίας μνήμης Φλαβιονόν, καὶ τὸ δέξασθαι τὸν δυσσεβείστατον Εὐτυχιῆν, τί ἦν, εἰ μὴ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἢ κατὰ σάρκα ἀπάρνησις; ἢ αὐτὸς διὰ τῶν μεγάλων αὐτοῦ οἰκτιρμῶν ἀναλυθῆναι πεποιήκων, **1288** ὅποτε τὴν ἀπεικαῖον ἐκείνου κρίσιν τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου, οὕτως διὰ τῆς αὐθεντίας τῆς ἁγίας ἐν χαλκιδόνι συνόδου κατέλυσεν, ὥστε μηδένα τῶν πρὸς τὸ φαυλότερον ἐκτραπέτων ἀπειρῆσαι τῆς κατὰ τὴν ἴασιν διορθώσεως. Ὅθεν ἐπειδὴ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συγχωρήσεως τὸ ἀνασῆναι μᾶλλον² ὑπὲρ τὸ ἐμμένειν ἠγάπησας, ἴδομαι τὴν ἀνωθεν ἰατρειάν αὐτοῦτότος σου, ἵνα τὴν πίστιν τὴν ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν πολεμουμένην, ὅψι γοῦν δυναθῆς φανῆναι διακδικῶν³ εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐδενὶ τῶν ἐπισκόπων ἐξέστιν ἀγνοεῖν ὃ κηρύσσει, πολλῶ μᾶλλον⁴ ἐκεῖνος οὐκ ἔχει παραιτησθαι ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀμαθείς, ὃ οἶος δῆποτε τυγχάνων Χριστιανός, καὶ ἱεροσόλυμα κατοκῶν, ὅστις πρὸς τὸ γινώσκαι τὴν δύναμιν τὴν τῶν εὐαγγελίων οὐ μόνον ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων αὐτοῖς λογίων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν τόπων ἐκπαυδευταὶ μαρτυρίας καὶ ὅπερ⁵ ἔστιν ἀλλαγῆναι μὴ πιστεύειν, ἐπὶ οὐ δύναται μὴ ὁρᾶσθαι. Τί κάμνει γὰρ ἡ διάνοια, ὅπου πάρεστιν ἡ θία διδάσκαλος; καὶ τί τὰ ἐκ τῆς ἀνογνωσεως καὶ τῆς ἀκούσεως

¹ lidem duo codices Quesnelli et Vat. Regiæ, quid prædicet. Post hæc verba in editis ante Quesnellum mss. Vat. collect. 12, 21 et 24, additur, *quoniam qui ignorat, ignorabitur.* Desunt in cæteris nostris et in quinque Quesnelli codicibus, ac sumpta sunt ex I Corinth. xiv.

² Noster Vat. Regiæ, *Jerosolymitanus antistes.* Postea veritatem pro virtutem in eodem Vat. Regiæ et in Vat. collect. 41 ac in Corbeiensi collect. 2.

³ Vat. 5815 collect. 8, *testimonio.* Mox Ratisp. docetur pro eruditur.

⁴ Vocem tactui supplēvimus ex mss. Vindebon. collect. 5, Ratisp. et duobus Vat. collect. 21, ac ex antiqua Græca versione.

⁵ Ms. Barb., vel specie vel voce utatur. Vat. collect. 41, corpore utatur.

⁶ Cod. Vat. Græc. 1455, ἠσθην. Correximus ex aliis mss. Vat. Græc. 720 et Ottob. 29, quos P. Cacciarrii secutus est.

⁷ Primis curis edideramus cum ms. Vat. Græc. 1455, *νομιζούσιν οὐκ ἐτι μετὰ παρήρσιαις τομῶν ἐλέγχειν αὐτούς.* Nunc emendavimus ex aliis laudatis codd. Græcis Vat.

⁸ Forte, ἄπερ.

⁹ Hæc vox ἐκεῖνος abundare videtur.

¹⁰ Legendum videtur, ὃ οἶος δῆποτε χριστιανὸς ἱερὸν σόλυμα κατοικῶν.

¹¹ Supple, οὐκ ἐξόν ἐστιν.

ascendant in corda vestra? Videte manus meus et pedes meos, quia ipse ego sum. Palpate et videte quia spiritus ossa et carnem non habet, sicut me videtis habere (Luc. xiv, 38, 39).

1289 CAP. II.—Utare igitur, frater charissime, invictissimis catholicæ fidei documentis, et evangelistarum prædicationem sanctorum locorum in quibus degis testificatione defende. b Apud te est Bethleem, in qua salutaris Davidicæ Virginis partus illuxit, quem involutum pannis inter angustias diversorii, præsepe suscepit. Apud te est declarata ab angelis, adorata a magis, et per multorum infantium mortes ab Herode quæsit Salvatoris infantia. Apud te est ubi pueritia ejus adolevit, ubi adolescentia maturavit, et c per incrementa corpora in virum perfectum veri hominis natura profecit, non sine cibo d esuritionis, non sine somno quietis, non sine fletu miserationis, nec sine pavore formidinis : unus enim atque idem est, qui et in Dei forma operatus est miracula magna virtutis, et in forma servi subiit e sævitiam passionis. Hoc tibi ipsa crux indemerenter loquitur; hoc lapis clamat sepulcri, in quo Dominus humana conditione jacuit, et de quo divina potentia resurrexit. Et cum ad montem Oliveti, locum ascensionis veneraturus, accedis, nonne illa vox angelica in tuo resultat auditu, qua elevationem Domini stupentibus dicitur: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic 1291 Jesus qui assumptus est a vobis f in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum (Act. 1, 11).

CAP. III.— Veram igitur Christi generationem crux vera confirmat : quoniam ipse in nostra carne nascitur, qui s in nostra carne crucifigitur : quæ, nullo interveniente peccato, nisi fuisset nostri generis, b non potuisset esse mortalis. Ut autem repararet omnium vitam, recepit omnium causam, ac vim veteris chirographi, quod solus inter omnes non debuit, pro omnibus solvendo vacuavit (Coloss. 11, 14) : ut sicut per unius reatum omnes facti fuerant peccatores, ita per unius innocentiam omnes fierent inno-

a Idem Vat. collect. 11, ascenderunt. Mox pertractate pro palpate in Vat. Regiæ. Dein voces et videte desunt in mss. Vind. collect. 5 ac Vat. collect. 11 et 24.
b Vide not. 1 Quesnelli. In Vat. Regiæ hic locus brevior effertur : Apud te est Davidicæ virginis conceptus et partus. Apud te est declarata, etc. Codd. Vindebon. collect. 5 et Vat. collect. 24 cum editis ante Quesn., involutum, pro involutum.
c Vindebon. collect. 5, duo Vat. collect. 21 atque Sighardus, per omnia incrementa. Mox corporis pro corporea in Vat. collect. 11.
d Ms. Vindebon. collect. 5 et esuritione. Mox Ratisp. omittit non sine somno quietis. Dein post vocem formidinis cod. Vat. Regiæ sic prosequitur : In multis miraculis manifestavit potentiam virtutis, et in subjectione humilitatis subiit sævitiam passionis. Veram Christi generationem, etc., ut cap. 3.
e Ratisp., sententiam.
f Voces in cælum desunt in Vat. collect. 11 et 24, in Ratisp. ac in exemplo Sighardi.
g Vat. Reg., in natura nostra nascitur. Mox, in nostra crucifigitur, omissa voce carne, præferunt duo codd. collect. 11 et 24 cum Sighardo. At cum lectione textui inserta hoc Leonis testimonium recitat Joannes II in ep. 3, ad senatores, s. V Conc. Ven. ed. p. 898,

ἀμφιβάλλεται, ἔπου ὕψει καὶ τῇ ἀφῆ ὅλα τὰ τῆς σωτηρίας τῆς τῶν ἀνθρώπων ἡαργῶς ἰαυτὰ παριστάσι τὰ μυστήρια; ὡσανεὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐνδοιάζοντας ἔτι τοῦ παρίου τῇ κατὰ σάρκα φωνῇ κηρημένου, καὶ λέγοντος Ἐ τεταραγμένοι ἐστέ, καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν; θεωρήσατε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι ἐγὼ αὐτὸς εἰμι, ψηλαφᾶσατέ με, καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὅσπερ οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ 1290 θεωρεῖτε ἔχοντα. Τοῖς ἀπτήτοις τοῖνον ἰ προσφιλῶς κέχρησο τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδάγμασι, καὶ τὸ κήρυγμα τὸ τῶν εὐαγγελιστῶν τῇ μαρτυρίᾳ τῶν τόπων ἐν οἷς διάγοις ἐκδικήσου' παρά σοὶ ἐστὶν ἡ βηθλεὲμ. ἐν ἧ τῆς παρθένου τῆς δαυιδικῆς ὁ σωτήριος τόκος ἐπέφανεν, ὃν ἐπιστόμενον ἐν σπαργάνοις διὰ τὴν τοῦ καταγωγίου στενότητα ὑπέδξατο φέτνη' παρά σοὶ ἐσημάνθη μὲν ὑπὸ ἀγγέλου, προσκυνήθη δὲ ὑπὸ μάγων, καὶ 2 διὰ τοῦ θαύκατον τῶν πλείστων βρεφῶν παρ' Ἡρώδου ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπεζητήσεται νηπιότης παρὰ σοὶ κεισθήσεται ἔνθα τὰ παιδικὰ αὐτοῦ ἠξήνηται ἔνθα ἠκμασεν ἡ νεότης, καὶ 3 κατὰ σῶματις πρόσθεσιν εἰς ἀνδρα τέλειον ἡ ἀληθῶς ἀνθρώπου φύσις προέκομισεν, οὐ δίχα τροφῆς τῆς 4 ἐκ πείνης, οὐ δίχα ὑπνοῦ τῆς ἀναπαύσεως, οὐ δίχα τοῦ κατὰ τὸν ἔλεον θρήνου, ἀλλ' οὐδὲ δίχα δέους τοῦ κατὰ τὴν ἀγωνίαν. Ὁ αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ ὁ εἰς, ὃς καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχει, καὶ τὰ μεγάλα θαύματα εἰργασται τῆς δυνάμεως, καὶ ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου τὸ χαλεπὸν τῶν παθημάτων ὑπέμεινε. Τοῦτο ἀπαύστως αὐτὸς ὁ σταυρὸς σοὶ λαλεῖ. Τοῦτο ὁ λίθος ὁ τοῦ μνήματος κέκραγεν, ἐν ᾧ ὁ κύριος τὸ κατ' ἀνθρώπον ἔκτιστο, καὶ ὄθεν κατὰ τὴν θείαν δύναμιν ἐξανίστα' καὶ 5 ὅτε εἰς τὸ ὄρος ἀνέρχεται τῶν δαιμῶν προσκυνεῖν μέλλων τὸν τόπον τῆς ἀναβάσεως, ἄρ' οὐκ ἐκείνη σοὶ δοκεῖ τῶν ἀγγέλων ἐνσχεῖν ἡ φωνὴ ταῖς σοῖς ἀκοαῖς ἡ λέγουσα πρὸς τοὺς θαυμάζοντας τοῦ κυρίου τῶν ὑψώσιν, Ἄνδρες γαλιλαῖοι τί ἐστίκατε βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; 1292 οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀνκληθηθεὶς ἀφ' ὑμῶν, οὕτως ἐλεύσεται πάλιν, καθάπερ αὐτὸν ἰδεωρήσατε ἀιώντα εἰς τὸν οὐρανόν. Τὴν γέννησιν τοιγαροῦν τὴν ἀληθῆ τοῦ Χριστοῦ ὁ ἀληθῆς σταυρὸς βεβαιοῖ, ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ἡμετέρῳ τίκεται σῶματι ὁ ἐν τῇ σαρκὶ τῇ ἡμετέρᾳ σταυρούμενος, ἦτις, οὐ κατ' οὐδένα τρόπον

b Vide not. 2 Quesn.
1 Leg., κέχρησο, προσφιλῆσεται ἀδελφε, τῆς, etc.
2 Cod. Vat. Græc. 1455 habet : ἡ διὰ τοῦ θανάτου τῶν πλείστων βρεφῶν παρ' Ἡρώδου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπεζητούμενη νηπιότης. Minus bene. Quam autem correctionem conjectando primis curis in notatione expressimus, hanc nunc inferimus in textum auctoritate aliorum codd. Vat. Græc. 720 et Ottob. 29, quos Cacciarus recoluit.
3 Cod. Vat. Græc. 1455, quem primis curis conferre licuit, sic : κατὰ πρόφασιν σώματος εἰς ἀνδρὰ τέλειον ἡ ἀληθῶς αὐτοῦ φύσις. Lectio corrupta, cujus causa in notatione scripseramus : Vehemens hic nobis suspicio suboritur ab Eutychemiano aliquo locum hunc fuisse interpolatum. Quid enim sibi volunt illa verba κατὰ πρόφασιν σώματος? et item illa ἡ ἀληθῶς αὐτοῦ φύσις, quæ veritatem humanitatis reticent, e contra vero speciem corporis tantum et fictionem eloquuntur. Hoc forte amanuensis, non autem primi interpretis vitium est. Nam veram interpretis lectionem, quam textui inseruimus, alii duo memorati Græci codd. suppeditarunt.
4 Hæc particula ἔκ abundare videtur.
5 Ms. Gr. Vat. 1455, ὅτι. Aliorum codicum auctoritate ὅτι scripsimus.

epotes (Rom. v, 18); inde in homines manante justitia, ubi humana est suscepta natura. Nulla enim ratione extra nostri est corporis veritatem, de quo evangelistis prædicationem inchoans dicit: *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham* (Matth. 1, 1): beati Pauli apostoli consonante doctrina, eum dicit: *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in æcula* (Rom. v, 9). Itemque ad Timotheum: *Memento, inquit, Jesum Christum resurrexisse a mortuis, ex semine David* (II Tim. II, 8).

CAP. IV. — Hæc autem veritas quantis et novi et veteris Testamenti auctoritatibus ^d declaretur, **1293** pro antiquitate sacerdotii tui evidenter agnoscis, cum fides Patrum et scripta mea ad sanctorum memorie Flavianum data, quorum mentionem ipse fecisti, adjecta universalis synodi ^e confirmatione, sufficiant. Unde prospicere oportet dilectionem tuam, ^f ut contra redemptionis ac spei nostræ ineffabile sacramentum, nullus obmurmuret. ^g Sed si qui sunt qui adhuc aut ignorantia caligant, aut perversitate discordant, eorum quorum in Ecclesia Dei apostolica fuit et ^h clara doctrina, auctoritatibus instruantur, ut de incarnatione Verbi Dei hoc nos credere quod illi credidere cognoscant, neque se extra corpus Christi, in quo commortui et conresuscitati sumus, sua obduratione constituent: quia nec pietas fidei, nec ratio ⁱ recipit sacramenti, ut aut in sua essentia passibilis fuerit Deitas, aut in nostræ susceptione naturæ mentita sit veritas. Data pridie nonas Septembris, Acto et studio viris clarissimis consulibus.

^a Vat. collect. 11, extra Auzani est corporis veritatem.

^b Editi ante Quesn. et mss. aliquot ejusdem cum nostris Vat. collect. 21 et 24 nec non Melino et Sichardo addunt, *et qui Samaritanos mulieri protestatur, quoniam salus ex Judæis est.* Hæc additionem præfert etiam cod. Vat. Regiæ, in quo præerea de se inscribitur autem vocem Samaritanæ. In pluribus et posterioribus tum Quesnelli, tum nostris desiderantur, nec non in interpretatione Græca.

^c Idem editi cum mss. Vindebon. collect. 5 et Vat. collect. 11 et 21 ac Sichardo addunt *secundum carnem.* Apud Apostolum legitur, *secundum Evangelium meum.*

^d Mss. Vat. Regiæ, Corbeien. S. Theodorici, et f. Thuan., *declaratu longum est explicare, cum traditio Patrum et scripta mea, etc.* Antiquitas sacerdotii Juvenalis respicit episcopatum, ad quem evectus fuerat circa an. 424.

^e Ratisp., *confirmationem.* Ex Græca versione, in *universalis synodi confirmationem.* Mox idem Ratisp., *Unde et prospicere.*

^f Vindebon. collect. 5 et duo Vat. collect. 21, *ne contra..... ullus obmurmuret.*

^g Vat. Reg., insigni varietate: *Sed si qui sunt qui adhuc dissentiant, a consentientibus insruantur, quia inter tot et evangelica et apostolica præconia caligantes nec sperni conveñit, nec timeri: quia nec pietas, etc.* Eandem lectionem Quesnellus reperit in ms. S. Theodorici, ubi solum pro *apostolica* erronee legitur *localia,*

ἁμαρτημάτων ὑπάρχοντος ἐν αὐτῷ, εἰ μὴ ὅτι ἐκ τοῦ γένους ἢ τοῦ ἡμῶν, οὐκ ἔνδον ἐν τυχόντων ἰδύνατο ἵνα διὰ καὶ τὴν ἀπάντων ¹ καινὴν ζωὴν, τὸ κοινὸν ἁπάντων ἰδέξαστο ² πρῶτον, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ παλαῖο προφητείου, ὑπὲρ μῖνος ἐν ἀσπασί οὐκ ἐκώρηνται. ἵπὲρ ἁπάντων ἐπίστας, ματαίως ἀπειρημένω, ἵνα καθάπερ δι' ἐνὸς ὑπαυθύνου γεγονέναι ἁμαρτητοὶ πάντες ἐγενήθησαν. γέννηται, ³ ἐκὶ φοιτησίας τῆς περὶ τοῦ ἀνθρώπου δικαιοσύνης, ἵνα τὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. ⁴ Οὐδὲν γὰρ λόγῳ ἐκτός ἐστιν οὗτος τῆς τοῦ ἡμετέρου σώματος ἀληθείας, περὶ οὗ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀρχόμενος τοῦ κηρύγματος εἶπεν: Βίβλος γενέσθαι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ· συνιδόντες τῆς τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου τῆς διδασκαλίας τοῦ λέγοντος: Ὅν οἱ πατέρας, καὶ ἅ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὅς ἐστιν ἐκὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ὡσαύτως ἦ καὶ πρὸς Τιμόθειον· Μάνησο, φασί, Ἰησοῦν Χριστὸν ἰσχυρομένω ἐκ νεφρῶν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ. Αὕτη δὲ ἡ ἀλήθεια πόσαι τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς διαθήκης αὐθεντίας θεωρημαίνεται, κατὰ **1294** τὸ πρόσφορον τῆς σῆς ἐπιστοπικῆς ἀρχαιότητι σαφῶς ἐπιγινώσκεις, ὅποτε ἡ πίστις ἡ τῶν πατέρων καὶ τὰ γράμματα τὰ ἐμὰ τὰ πρὸς τὸν τῆς ὁσίας μετῆς Θλαβιανῶν, ὧν αὐτὸς ἐμνημόνευσας, ⁵ εἰς τὴν τῆς οἰκουμένης συνόδου προστεθέντα βεβαίως ἐξαρκεῖ. Ὅθεν προνοεῖσθαι τὴν σὴν διαθεσὴν χρεῖ. ὥστε μηδεὶα κατὰ τοῦ ἀρήτου μυστηρίου τῆς ἡμετέρας λοτρύσεως καὶ ἡπίδος ὑποσηργεῖν. Ἄλλ' ὅστις εἰς εἰ τὴν τῆς ἀγνοίας ἀχλὺν ὑπιστάμενοι, ἢ διχονοοῦσας διὰ φανόλοτα, διδαχθῶσιν ἐκ τῆς εἰσαγγέσεως ἐὼν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ τῶν ἀποστολικῶν καὶ ἀσφῆ ποσειμένων διδασκαλίαν, πρὸς τὸ γινώσκαι αὐτοὺς, ὡς περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ λόγου τοῦτο πιστεύωμεν, ἢ ἐκείνοι ἐπίστευσαν, καὶ μὴ διὰ τῶν σκληρότατα τῶν

^b Editi inserunt *est.* Delevimus cum Vindeb. collect. 5, Ratisp. et Vat. collect. 11 ac 24. Mox *et de incarnatione* in eodem Vindebon.

¹ Al., *suscipit.*

² Antiquiores editiones cum tribus mss. Quesn. et nostro Vat. Reg. aliisque omnibus collect. 12, 21 et 24, ac exemplo Sighardi addunt: *Particulam Dominice crucis cum eulogis tue dilectionis veneranter accipi.* Carent hæc additione præstantiores e. dl. collect. 5, 8, 11, Grim. et Ratisp. ac præsertim Græca versio; quod indicium est hanc sententiam, si forte fuit in primo Leonis exemplo, de quo diximus annot. 1 (Cod. 1102, n. 1) omissam fuisse in illo quod in Palestinam ad Juvenalem missum fuit. Vat. Regiæ datam desiderat. Confer not. 3 Quesnelli.

³ Sic duo codd. Græc. Vat. 729 et Octob. 29. Mox in Vat. 1455, *κινήσει.*

⁴ Ita duo laudati codd. Mox in alio Vat. 1455, *τραῦμα.*

⁵ Forte, *ἴδω.*

⁶ Primis curis cum ms. Græc. Vat. 1455 inserueramus vocem *ἀνδρείχθη*, hanc Eutychanismum sperere notantes, et legendum coniecimus *ἀνδρείχθη*. Utramque vero vocem alii duo codices ignorant, et *Μετὶ κοίμην* a textu expunximus.

⁷ Aliter hic quam quod exhibet hodie textus Latinus, legisse videtur interpres, scilicet, adjecta (scripta Leonis ad Flavianum), in *universalis synodi confirmationem.* Si vero hodiernam lectionem retineas, hæc corrige aut simili modo, τῆς τῆς οἰκουμένης συνόδου προστεθείσας βεβαίως.

ὁμοίαν ἐκτός ἑαυτοῦς ποιῆσαι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἕτοι συνκαθήμενος καὶ συνασπόμενος ἑταροῖς οὔτε ἰσοπέδια ἢ τῆς πίστεως, οὔτε δ' τοῦ μυστηρίου λόγος ἐκδέχεται, ἢ ἐν τῇ ἰδίᾳ οὐσίᾳ αὐτοῦ ἢ ἐν ἑαυτοῦ καθεστῶτι, ἢ διαφεύχεται ἐν τῇ λαφύρῃ φύσει τῇ ἡμῶν τῶν ἀλλοθίων.

1295 EPISTOLA * CXL.

AD JULIANUM EPISCOPUM COENSEM.

SYNOPSIS. — *Faciliorem fore deinceps errantium correctionem, Dioscoro sublato, cujus mortem Julianus Leoni nuntiaverat. Eandem monet ut de statu Alexandrinæ Ecclesiæ scribat.*

LEO JULIANO episcopo.

Litteras dilectionis tuæ per filium * nostrum Gerontium me accepisse rescribo, mihiq; fuisse pergratum, quia non omiseris opportunitatem familiaris colloquii, quod omni occasione inter nos convenit frequentari: ut de his quæ ad curam nostram pro Ecclesiæ statu pertinent, nihil incognitum, nihil habendum incertum. In hac autem sollicitudine constitutis nunquam desunt divina præsidia, quæ ^d hypocrisitarum simulationes nihil posse permittunt, occultamque eorum nequitiam manifesta destructione confundunt. Quamvis enim jampridem omnia hæreticorum machinamenta contracta sint et universas ejus vires dextera veritatis abstulerit, nunc tamen intereunte, ut scripistis, Dioscoro, in profundiora ceciderunt, et perfidiæ iucentore sublato, instabiles quædam et insipientes animæ habent quod paveant, non habent quod sequantur. Unde auxiliante misericordia Dei facilius est errantium speranda correctio, et efficacior erit prædicatio Evangelii, extincto defensore mendacii: cooperante ad hoc remedium Christianissimi principis pietate, cujus devotio pro omnibus catholicæ fidei provecibus sanctas semper prætendit excubias. Et ideo fraternitatem tuam hortor et moneo ut dignatione et charitate regia sapienter utaris, et de omnibus quæ profutura credideris, opportunas suggestiones non moreris offerre: quia multis experimentis probavimus eam esse gloriosissimi Augusti hdem, ut tunc maxime se arbitretur regno 1296 suo consulere, cum præcipue studuerit pro integritate Ecclesiæ laborare. Si quid sane de Alexandrinæ plebis provecibus cognoveris, scire nos facito: ut sicut de Orientalium populorum pace lætamur, ita

A de provecibus etiam hujus populi gaudeamus. Datum octavo idus Decembris, Actio et Studio viris clarissimis conscribibus.

EPISTOLA * CXLII.

AD EUNDEM JULIANUM.

SYNOPSIS. — *I. De Caroli monachi correctione et Joannis decurionis in Ægyptum legatione. — II. De Maximo Antiocheno episcopo criminis alicujus accusato, quid evenerit, ut rescribat.*

LEO JULIANO episcopo Coensi.

CAP. I. — Per filium meum Gerontium litteras tuas fraternitatis accepi, quibus devotione conueta, quæ ad curam nostram pro causa fidei merito æstimas pertinere, significas: t Carosum scilicet in fidei confessione correctum; sed ita contra fratrem Anatolium in similitate nescio qua permanere, ut propter ipsius discordiam etiam nunc a communione desciscat. ^B Joannem vero spectabilem virum et in fidei sinceritate laudabilem ad Ægyptum causa fidei fuisse directum, qui quantum paci emendationique profuerit, cum primum redierit, scire me facias, quod te etiam sine meo monitu facturum esse non dubito.

CAP. II. — De Antiocheni autem ^t episcopi statu multo animi dolore contristor, si, quod absit, vera adversus eum ab accusatoribus proferuntur. Sed præter sacerdotalem diligentiam, quam curam utilitatis habituram esse non ambigo, maxima mihi de justitia et benevolentia gloriosissimi principis fiducia datur, qua certus sum in quantum potest fieri providendum, ne in ultimam partem possit valere fallacia. Sed ad quem finem 1297 hæc causa pervenerit, cum opportunum fuerit, dignaberis indicare. Datum 1 quinto idus Martii, Valentiano Augusto octies consule.

EPISTOLA * CXLIII.

AD MARCIANUM AUGUSTUM.

SYNOPSIS. — *I. Fide Augusti laudata, iterum de consensu suo circa diei festi celebrationem dato ceriorem eum facit. — II. Gratias agit pro ablatis Caroso et Dorotheo e suis monasteriis.*

LEO MARCIANO Augusto.

CAP. I. — Quanta sit in vestra clementia dilectio

chronica notatione carentem, sub finem anni præcedentis, vel sub hujus anni initio datam, ex tempore hujus epistolæ cognoscimus.

¹ Maximum Domino subrogatum intelligit, de cujus causa in synodo discussa confer diss. 1 Quesn. da an. 455, et ibidem annotationem nostram.

² Cum duæ sequentes epistolæ in idus date fuerint, eodemque die a Leone notari soleant litteræ quas simul in aliquam provinciam direxit, hanc quoque epistolam in idus Martii signatam arbitramur; nec dubitamus quin si vel Ratisp. vel alius emendatus codex hanc epistolam præferret, hæc dies ibi em notaretur, et emendandum esset Grimanicum exemplum, sicuti in data epistolæ sequentis corrigetur vel supplebitur. Nullo tamen codice optulante, datam ex uno Grimanico etiam immutare nolimus.

³ Alias 112. Scripta 15 Martii an. 455.

⁴ Edita fuit a Quesnello ex ms. Grimanico collect. 18. Relegimus cum optimo cod. Ratisp. collect. 19.

* Alias 141. Quæ autem antea 140 erat, nunc 172. Scripta 6 Dec. an. 454.

^b In unico ms. Grim. hactenus inventa est, ex quo a Quesnello edita fuit.

^c Nostrum adjecimus auctoritate ejusdem codicis cujus apographum P. Cacciarinus adhibuit.

^d Monachos Eutylichianos intelligit, qui zelum adversus Nestorianos præferentes, specie vindicandæ Nicænæ fidei et Ephesini concilii, Eutylichiano errori favabant.

^e Alias 113. Quæ autem erat 141, nunc 173. Scripta 11 Martii an. 455.

^f Hæc quoque epistola est in solo ms. Grimanico. ^g Hic Carosus, qui correctus traditur, distinguendus est a Caroso monacho, qui cum Dorotheo ob Eutylichianam hæresim in exsilium pulsus traditur epistola sequenti.

^h De hoc Joanne Alexandriam misso vide epistolam Marciiani ad monachos Alexandrinos tom. IV Concil. pag. 1794 edit. Ven., quam imperialem epistolam,

Dei, cui serviendo regnatis, et regnando servitis, ipsa A dignatio religiosissimi sermonis ostendit, et in hunc me affectum totius cordis inflammat, ut pro incolumitate gloriæ vestræ vota offerre et supplicare non desinam : quia multum et sanctæ Ecclesiæ et Romanæ reipublicæ divinitus vestra salute consulitur. Eadem igitur occasione qua pietatis vestræ apices veneranter accepi, debita salutationis obsequia exsolvo, et ^a insufficientes gratias ago, quod de sacratissima die Paschæ sacerdotali me sollicitudine pietas vestra commouit. Licet dudum in hac observantiæ regula me acquiescere sim ^b professus, et eundem diem venerabilis festi omnibus Occidentalium partium sacerdotibus intimasse, quem Alexandrini episcopi declaravit instructio, id est ut anno præsentis octavo kalendas Maii Pascha celebretur, omissis omnibus scrupulis B ^c studio unitatis et pacis.

CAP. II. — De ^d Caroso vero et Dorotheo, qui hæretica pravitate in multorum perniciem damnatos tuebantur errores, gaudeo pietatem 1298 vestram, sicut mihi venerator vester frater meus Julianus episcopus indicavit, saluberrime præcepisse ut ablati a monasteriis suis apud eos degere juberentur, quibus nocere ^e non possent : quod, ut spero, multis remedio erit, quos a perversis doctoribus liberastis, crescentibus per omnia gloriæ vestræ meritis ^f in amore fidei Christianæ, ob quam justus et misericors Deus tribuit ut vobis sicut divina sunt chara, ita sint mundana subjecta. Datum tertio idus ^g Martii, Valentiniano Augusto VIII consule.

EPISTOLA ^h CXLIII.

ⁱ AD ANATOLIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Ne hæreticorum reliquiæ in urbe latentes nimia lenitate foveantur ac revalescant.

LEO ANATOLIO episcopo.

Coræ esse dilectioni tuæ charitatis officia libentèr accipio ; et ut his crebrius utaris exhortor : quoniam

^a Sic Ratisp. Apud Quesn., *insufficienter*

^b Epist. 137.

^c Quesnellus, *propter studium unitatis et pacis*. Prætulimus lectionem Ratisp., quam præfert etiam Prosper in Chronico integro. Vide annot. 2 (Col. 1100, n. 1) in epist. 137.

^d Ita imperator satisfacit Leoni, qui in hoc remedium postulaverat epist. 136, c. 4. De his Caroso et Dorotheo est peculiari actio concilii Chalcedonensis in editis tom. IV Concil. Ven. edit. pag. 1426, subjecta actioni 4 ; at in mss. Græcis Venetis 164 et 555, in fine concilii exhibetur, ut in suis quoque codd. Balsamon reperit.

^e Ratisp., *non possint*.

^f Ita Ratisp. Apud Quesn., *in amorem*.

^g Cum in ms. Grimano legatur : *Datum in id. Aug. Valentiniano VIII cons.*, Quesnellus in notis animadvertit non posse legi in *idus Augusti*, eo quod hæc epistola in Augustum produci nequeat ; et edidit : *Data in idus Augusto Valentiniano VIII consule* ; mensem autem omissum ratus, in marginali postilla addendum putavit *Januarii*, vel *Februarii*, eo quod Carosum hisce litteris memoratum eundem censuit ac qui epistola præcedenti correctus traditur. Omnem difficultatem adimit cod. Ratisp., ex quo verum mensem discimus, et Carosum hic indicatum ab alio Caroso emendato diversum agnoscimus.

^h Alias 114. Scripta 13 Martii an. 455.

ad totius Ecclesiæ pertinet utilitatem, cum quæ aguntur agnoscimus. In qua autem sollicitudine dilectionem tuam vigilare conveniat indubitanter intelligis : I quia aliquantas apud vos pravorum hominum resedisse reliquias recognoscis, quibus comprimendis, vel potius, quantum Dominus auxiliatur, abolendis cupimus te instanter incumbere : ne, quod absit, ^k sub aliqua segnitie lenitatis, quæ tardius fuerint destructa revalescant. Datum tertio idus Martii, Valentiniano Augusto VIII consule.

1299 EPISTOLA ^l CXLIV.

AD JULIANUM EPISCOPUM COENSEM.

Nunc primum edita ex ms. Ratisponensi.

SYNOPSIS. — *Ejus diligentiam laudat. Eutythianorum nisus post Marciani mortem. Ipsorum tumultus Alexandriæ.*

LEO papa JULIANO episcopo.

Gratias Deo, quod in omnibus quæ ad Ecclesiam statum et ad fidei pertinent sacramentum, in nullo dilectionis tuæ industria me fefellit, quam intelligo vigilanter prospicere, ne quid adversum evangelicam apostolicamque doctrinam hæreticorum insidiæ valeant obtinere. Siquidem, ut indicare dignaris, ea quæ ^m Eutythianistæ post obitum venerabilis memoriæ principis Marciani excitare moliti sunt, efficacia tua et eorum quos tecum Dei Spiritus incitavit, agente causam suam ipsa veritate, destructa sunt ; quia vera et fraternitati tuæ, et omnibus fidelibus Christi, maximeque glorioso et catholico, ut probamus, Augusto C nihil est ad æternam beatitudinem fructuosius quam ut ea quæ ab ipso spei nostræ auctore fundata sunt, nulla perversorum hominum improbitate violentur, sed ad perpetem Ecclesiæ tranquillitatem secura pace permaneant. Quod ergo adjuvante Domino pie utiliterque curatum est, perseveranti opere muniatur. Nam quidam ad nos ⁿ rumores de Alexandrini populi

ⁱ Hanc quoque epistolam e Grim. editam cum nostro Ratisp. contulimus.

^j Ratisp., *qui*.

^k Quesn., *sub alia*. Melius Ratisp.

^l Scripta die 1 Junii an. 457.

^m Hi Eutythianorum motus statim post Marciani mortem excitati, qui Juliani et aliorum catholicorum industria cito fuerunt repressi, ad Constantinopolim pertinent : quæ enim Alexandriæ contigerant, nondum Leoni plane explorata fuere, et se iuventibus epistolis remedium iisdem procuratum fuit. Enimvero Epiphanius Scholasticus in præfatione codicis eacyclii tom. V Concil. pag. 34, narrata Marciani morte et novi imperatoris electione ait : *Illi Eutythiani autem qui universalem synodum respuebant, credentes se habere licentiam agendi quæ vellent, barbarum repente cogitaverunt vias : et alii quidem venientes ad Constantini regiam civitatem, infringi imperialis jussione ea quæ Chalcedone bene sunt statuta, posebant ; et dein Alexandrinos motus subjicit. Quid vero statim novus Augustus Leo ad comprimendos eos priores motus gesserit, vide epistolam sequentem c. 2, annot. 2 (Col. 1113, n. c).*

ⁿ Timotheus Ælurus Eutythianus, qui anteriorum seditionum fautor, a Proterio episcopo depositus fuerat, audita imperatoris Marciani morte, novam seditionem adversus eundem episcopum commovit, adeo ut hoc vivente ad Alexandrinam sedem promotus

ausibus deferuntur, quos ideo plenius **1300** indicare non possumus, quia necdum ex integro quæ dicuntur gesta cognovimus. Sed hoc vobis pro universali Ecclesia laborandum est, ut si vera sunt quæ acta dicuntur, sanctæ Chalcedonensi synodo præjudicare non possint, ut quæ instruente Spiritu sancto ad totius mundi salutem definita sunt, inviolata permaneant. Dat. kal. Junii, Constantino et Rufo coss.

EPISTOLA ^a CXLV.^b AD LEONEM AUGUSTUM.

SYNOPSIS. — I. Rogat ut perturbatæ Alexandrinorum Ecclesiæ succurrat. — II. De fide bene definita disceptandum denuo non esse; et ut catholicus Alexandrinæ Ecclesiæ episcopus præficiatur.

LEO Romæ episcopus LEONI semper Augusto.

CAP. I. — Officiis quæ ^a ad gratulationem imperii vestri pertinent persolutis, etiam hanc paginam necessariæ supplicationis adjeci, qua catholicæ fidei divinitus præparatum ^d favoris vestri posco præsidium. Nam talia in Alexandrina Ecclesia perpetrata, fratris et coepiscopi mei Anatolii relatione cognovi, ut omnis Christiana religio sentiat se ^e impeti atque violari, nisi ^f in universum fidei vestræ devotione prospiciatur, et memoratæ Ecclesiæ, quæ antea catholicis fuit clara rectoribus, reddatur Christiana libertas; ^g et cessantibus hæreticorum impugnationibus, evangelica **1301** doctrina, quæ illic ante Dioscorum viguit, unita cum totius Ecclesiæ pace reparatur.

fuert, et seditiosi ejus assecræ die 28 Martii ipsum Proterium in baptisterio necaverint, et alia dira atque horrenda commiserint, quæ ab Evagrio et Liberato, ac in aliis pluribus ecclesiasticis documentis fuso describuntur.

^a Alias 115. Scripta 11 Julii an. 457.^b Exstat in mss. collect. 3, 8, 12, 19, 23 et in exemplo primæ editionis sermonum S. Leonis.^c Aliæ litteræ gratulatoriæ innuunt, quæ desunt. Novi imperatoris electionem acceperat ante kal. Junias, ut liquet ex epistola præcedenti.^d Tres codd. Vat. 5815, Vallicell. et Vercell. collect. 8, cum exemplo primæ editionis Sermonum, laboris.^e Prima editio, impediri.^f Ita ex nostris mss. ac prima editione. Quesnellus, in universa; cæteræ editiones, in universali. Mox prospicitur in Vercellensi codice et prima editione; ac dein redditur in Ratisp.^g Vulg. cum Vat. collect. 3, Ratisp. et exemplo primæ editionis, ut cessantibus.

^h Quesn., si sanctam Chalcedonensem synodum. . . firmatam, minus bene. Melius in anterioribus vulg., quorum lectionem mss. Ratisp. et Vallicell. ac exemplo primæ editionis approbatam revocavimus. Novum concilium imperatorem voluisse cogere tradit Facundus lib. xii, c. 2. Ab hoc autem consilio eum S. Leo hoc loco remove studet, ne velut incerta retractentur, quæ apud Chalcedonem firmata fuerant. Mox, quia et in illo concilio in Vallicell. codice et prima editione.

ⁱ Quesnellus delevit aut. Ex Vat. collect. 3, Vallic. collect. 8, Ratisp. collect. 19 et primæ editionis exemplo restituitur. Mox quidam codices cum antiquis edit. omittunt gloriosissime imperator.

^j Ratisp. delet autem.^k Ratisp., cognovimus. Vercell., comperi. De molitionibus vero quæ hic indicantur confer annot. 2

Quod opus virtutibus vestris gloriæque conveniens celerem et Deo placitum habebit effectum, ^h si apud sanctam Chalcedonensem synodum de Domini Christi incarnatione firmata nulla permiseritis retractatione pulsari: quia in illo concilio per Spiritum sanctum congregato, tam plenis atque perfectis definitionibus cuncta firmata sunt, ut nihil ei regulæ quæ ex divina inspiratione prolata est, ⁱ aut addi possit aut minui, gloriosissime imperator.

CAP. II. — Hoc ^j autem etiam apud clementiæ vestræ scientiam non ambigimus esse perspicuum: si quidem, ut multorum ante relatione ^k comperimus, molitiones hæreticorum, quæ contra prædictæ synodi auctoritatem conabantur assurgere, nihil ex hoc ^l permiseritis audere. Unde quod negandum illis ^m sponte vidistis, gloriosum vobis est universali Ecclesiæ me supplicante concedere, et incommutabiliter perpetueque præstare ut quæ secundum Evangelium Christi et prædicationis ⁿ apostolicæ veritatem omnibus retro sæculis, una fide, unaque intelligentia roborata sunt, nulla ^o ulterius possint actione convelli. Prout ergo misericordia Dei, consilio Spiritus sui mentem vestræ pietatis instruxerit, sanctæ primitus Alexandrinæ Ecclesiæ pacis reparatione consulite, et per catholicos sacerdotes talem provideri jubete ^p pontificem, in quo et **1302** ^q in actuum probitate et in fidei professione nihil possit reprehensibile reperiri: ut omnibus rite compositis, eadem ubique servetur prædicatio veritatis. Data ^r quinto

(Col. 1112, n. ^u) in epistolam præcedentem.

^v Eutychiani scilicet ob mutationem imperatoris, opportunitatem, ut ait Leo epistola sequenti, se invenisse temporis aestimabant, quo sanctæ synodi Chalcedonensis decreta cassarent; et idcirco, ut narrat Epiphanius Scholasticus in præfat. codicis encyclyi, venientes ad Constantini regiam civitatem, infringi imperiali jussione ea quæ Chalcedone bene sunt statuta, posebant. Hanc tamen molitionem Augustus irritam reddidit: in ipso enim imperii exordio litteras dedit ad omnes metropolitanos, quibus præcessorum suorum, ac præsertim Marciani leges pro Chalcedonensi synodo editas confirmavit, uti tradunt Ægyptii episcopi catholici in libello ad eundem imperatorem, qui legitur tom. IV Concil. Ven. edit. pag. 1837. His vero imperialibus litteris omnes metropolitæ respondisse cum subscriptionibus episcoporum provinciarum, quibus Chalcedonensem synodum, atque ac anteriora concilia, ratam haberi affirmabant, discimus ex epistola episcoporum Syriæ secundæ ad eundem Augustum tom. IV Concil. pag. 1864.

^w Al. in antiquis vulg., evangelicæ.^x Duo codd. collect. 8 et exemplum primæ edit., alterius possint accusatione convelli.^y Proterii scilicet episcopi mortem et totam seriem Alexandrinorum tumultuum ex Anatolii relatione dixerat.

^z Ita cum antiquis editis nostri codd. Vat. collect. 3, Vallic. collect. 8, Ratisp. ac exemplum primæ editionis. Quesnellus, in actus. Dein perfectione pro professione in tribus nostris codicibus.

^{aa} Quesnellus, v idus Junii; in margine: Al., vi. Tillemontius not. 68 in Leonem errorem in mense detexit. Cum enim ex Anatolii relatione Leo Alexandrinorum tumultus perceperit, eodem tempore et ad imperatorem, et ad Anatolium scripsisse credi debet, ita ut vel utraque epistola Junio mense data fuerit vel Julio. Julium mensem præferendum credidit,

idus Julii, Constantino et Rufo viris clarissimis consulibus.

EPISTOLA • CXLVI.

^b AD ANATOLIUM EPISCOPUM CP.

SYNOPSIS — I. Hæreticorum furore apud Alexandriam perpetrata in excidium Chalcedonensis synodi tendere ex occasione mortis Marciani imp. — II. Se ad Leonem Aug. pro servandis synodi decretis scripsisse.

LEO ANATOLIO episcopo.

CAP. I. — Satis claret fraternitatis tuæ sermone quem sumpsimus, quam piam et probabilem curam dolori Ecclesiarum omnium nuper imponderis, manifestando nobis quæ apud Alexandriam in Christianæ religionis **1303** opprobrium gesta didicisti, ut gloriosus et clementissimus imperator de prospiciendis remediis etiam meis precibus posceretur. Cujus quidem tam laudabilis fides et tam prompta devotio est, ut quæ paci ecclesiasticæ congruebant, sine intercessione cujusquam, sicut ipse indicas, ^c sponte præstitit, omnes hæreticorum insidias repellendo; qui opportunitatem se invenisse temporis aestimabant, quo sanctæ synodi Chalcedonensis decreta cassarent.

CAP. II. — Sed gratias Deo, qui post excessum sanctæ ac venerandæ memoriæ Marciani, talem principem omnium electione prospexit, ut in ejus virtutibus et Romana respublica, et religio Christiana gauderet. Secutus ergo tuæ dilectionis hortatum, in quantum debui glorioso principi supplicavi, ne in pervasionem Alexandriæ Ecclesiæ aliquid ulterius sibi possit hæretica audacia vindicare; sed nefariis ausibus salubri sine præfixo, et libertati ecclesiasticæ consuleretur et paci. Superest, ut ^d etiam fraternitas tua ex opportunitate præsentis fidelissimi imperatoris animum studeat enixius deprecari de statutis sanctæ synodi Chalcedonensis sine ulla retractatione servandis; cum ea, quæ Deo aspirante decreta sunt, nulla se patiantur varietate corrumpi. In quem autem ^e profectum hujus pietatis cura procedat, frequentibus tuæ dilectionis litteris me debetis instruere, ut de sanctis clementissimi principis studiis pariter in Domino gloriemur. Datum quinto idus Julii, Constantino et Rufo consulibus.

quod v idus Julias pariter signetur epistola 147, ad Julianum, quæ simul transmissa fuit. Sed codices desideravit qui hac in epistola Julium præferrent. Nostræ codices difficultatem solvunt. Soli enim codd. collect. 12, cum editis exinde derivatis, v idus Julias exhibent. At mss. collect. 3, 8, Ratisp. collect. 19 et Vat. Ottobon. collect. 23, ac exemplum primæ editionis Julias notant. Solum in Vat. 1542 collect. 3, pro v idus legitur idibus Julias. Quidam ex his codd. pro Constantino habent Constante, sed perperam; consul enim hujus anni in inscriptionibus aliisque documentis Constantinus vocatur.

^a Alias 116. Scripta 11 Julii an. 457.

^b Ex Grimanico editam cum Ratisponensi relegimus.

^c Confer annot. 2 (Col. 1113, n. c) in epist. 145.

^d Ex Ratisp. etiam adjecimus.

EPISTOLA • CXLVII.

^b AD JULIANUM EPISCOPUM COENSEM, ET AETIUM PRESBYTERUM.

SYNOPSIS. — I. De silentio conquestus curam ei Ecclesiæ commendat. — II. Ut statuta synodi Chalcedonensis inconcussa permaneant, et Alexandriæ catholicus episcopus eligatur.

1304 LEO JULIANO episcopo ^b et AETIO presbytero ^a pari.

CAP. I. — Quamvis dudum litteras tuæ dilectionis acceperim, miror tamen eam rescribendi opportunitatem, qua frater Anatolius necessarie usus est, silentio præterisse, cum pro ratione temporis etque causarum crebriora oporteat esse colloquia. Ego sane prædicti fratris litteris de his plenius, quæ apud Alexandriam hæretica temeritas gessit, eductus, ad clementissimum principem scripsi, et pro statu Ecclesiæ, sicut erat necessarium, supplicavi, ut rebus nimium perturbatis studium suæ pietatis impendat. Unde sicut fratrem et coepiscopum nostrum Anatolium cohortatus sum, ita etiam dilectionem tuam admonere non desino, ut clementissimi principis fidem quantis opportunum fuerit precibus ambiatis, quem pro religionis catholice manimento sponte jam quædam præstitisse cognovimus; ut non difficilis apud eum sit ætio, cujus voluntaria sollicitudine prævenimur.

CAP. II. — Quod ergo in causa fidei principale est, incessabilibus suggestionibus obtinete, ut sanctæ synodi Chalcedonensis statuta nullis hæreticorum pulsantur insidiis, neque liceat quidquam ⁱ de illa definitione convelli, quam ex inspiratione divina non dubium est per omnia evangelicis atque apostolicis consonare doctrinis. Evangelio omni assiduitate deprecite, ut Alexandrinæ Ecclesiæ status in antiqua fidei libertatem, refutata atque depulsa hæreticorum obsecratione, revocetur, per catholicorum scilicet sacerdotum providentiam, ut in locum sanctæ memoriæ Proterii probatissimus et de cujus fide nequam dubitari, constituitur antistes; cui cum securitate concordie communio sedis apostolicæ præbeatur. Satis enim erit religioso principi gloriosum, si dispositionibus ipsius non solum tota respublica, sed etiam Dei Ecclesia sit quæta. Datum quinto idus Julii, Constantino et Rufo consulibus.

^a Al., *profectum*.

^b Alias 117. Scripta 11 Julii an. 457.

^c Hanc quoque ex Grimanico vulgatam cum Ratisponensi contulimus.

^d Ratispon. cod. omittit et Aetio, nec non a pari. Sola Juliani litteræ dudum acceptæ initio indicantur, quibus Leo respondit epist. 144. Id Aetio convenire nequit, sicut nec ea convenire videntur, quibus de omnia opportunitate rescribendi queritur; neque enim tam frequens cum Aetio quam cum Juliano Leonis legato litterarum commercium fuit. Nunc de hac Grimanici codicis lectione vehementer ambigimus. Alia certe epistola ad Aetium hoc eodem in negotio, et fortassis per hoc idem tempus scripta desideratur, cujus duo fragmenta in dissert. de epistolis perditis ex Pelagii II litteris recitabimus.

^e Sic Ratisp. Al., *ex illa*.

1305 EPISTOLA ^a CXLVIII.^b AD LEONEM AUGUSTUM.

*Synodus, in qua Augustus synodi Chalcedonensis
 eius custodem, et ab eodem pertinacem et insidiosam
 hereticorum contentionem compepsi postulat.*

Leo episcopus Romæ, Leonis semper Augusto.

Et cetero proxime ad clementiam vestram ^c gemina scripta direxerim, quorum unum debitum salutationis impleret, ^d aliud pro statu Ecclesiæ supplicaret, ^e tamen **1306** occasione, quæ Deo providente se præbuit, iterari utramque convenit, gloriosissime imperator. Secundum illam ergo fiduciam, quam ex Dei inspiratione universali Ecclesiæ præstitisti, ante cuiusquam preces ^f constituendo, quod maxime ab

A omnibus fuerat expectandum, non desistimus gratias agere, et providentiam Dei in fidei vestræ fervore benedicere, qui sancto et catholico spiritu, sicut fratris et coepiscopi mei Anatolii sermone cognovi, ita hæreticorum impudentiæ restitisti ut prosteremini ^g in totius mundi pacem Chalcedonensis synodi vos esse custodes. Quod cum ex vestræ fidei sententia saluberrime definitum sit, quanto studiosius universali Ecclesiæ est conferendum, ut tranquillitas fidei Christianæ etiam vestro prosit imperio, nec improbitas hæretica in aliquo de suo molimine gloriatur! Cuius pertinax et insidiosa contentio illico ^h conquiescit, si imperiali potestate frenetur. Data kalendis Septembris, Constantino et Rufo viris clarissimis consulibus.

^a Alias 122. Scripta 1 Septemb. an. 457.

^b Edita olim fuit: ex mss. collect. 12. in Ratisp. eandem invenimus.

^c Nimirum epistolam gratulatoriam pro assumptione Leonis ad imperium, quæ desideratur, et epistolam 145 datam v idus Julias.

B

^d Ratisp., et aliud.

^e Idem Ratisp., etiam hac tamen occasione.

^f Vide annot. 11 (Col. 1114, n. 1) in epist. 145.

^g Sic ex mss. Veneto S. Marci collect. 12, et Ratisp. Al., ad totius . . . custodem.

^h Ita fidem codices. Al., conquiescet.

ADMONITIO IN DUAS SEQUENTES EPISTOLAS

1. Quænellus in codice Grimanico duas sequentes epistolas distinctas reperit, alteram Basilio Antiocheno, alteram Euxitheo Thessalonicensi et Juvenali Jerosolymitano inscriptam. In codice vero Ratisponensi una tantum profertur, sed cum inscriptione: *Leo episcopus Basilio, Juvenali, Euxitheo, Petro, et Lucæ episcopis.* Hi deo postremi, ut ex codice encyclo discimus, sunt Petrus Corinthius et Lucas Dyracheus, ad quos patet eandem epistolam directam agnoscimus. Post primam periodum solius Basillii Antiocheni propriam, in eodem codice notatur: *Usque hac Basilio;* ex quo monemur, sequentia, *Cognitis quæ apud Alesandriam, etc., ad Basiliam æque ac ad cæteros in inscriptione nominatos scripta fuisse a pari.* Hæc Ratisponensis codicis inscriptio atque notatio maxime congruit cum iis quæ S. Leo scribit epist. 153: *Placuit etiam vobis ut ad metropolitanos episcopos generales litteras mitteremus, quæ animum eorum firmen et roborent... De quibus epistolis unam ad Antiochenum, alteram ad Jerosolymitanum... dirigatis. Nos autem ad Illyrios episcopos similis jam scripta transmisimus.* Hic tria similia epistolæ exempla indicantur, ad Basilium Antiochenum, ad Juvenalem Jerosolymitanum, et ad Illyrios episcopos, id est ad Euxitheum Thessalonicensem, Petrum Corinthium, et Lucam Dyracheum, qui accuratius in inscriptione nostri codicis Ratisponensis nominantur. Ex Grimanico vero codice illud elicimus, in exemplo epistolæ 150 ad Euxitheum cæterosque metropolitanos Illyrici postremæ periodo insertas fuisse voces *per Illyricum;* quæ cum Juvenali Jerosolymitano nequaquam conveniant, in epistola ad eundem certissime defuerunt, et idcirco Juvenalis nomen in inscriptione ejusdem epistolæ delendum creditur.

2. Eodem duæ epistolæ suspectæ fidei fuerunt Pagio ad an. 457, n. 7, sicut etiam epistola 153, quæ implorat auxilium Patricii Asparis, quæ duo nomina separatim posita in epist. 149 et 150 pro duabus personis accepit, primum filii, alterum patris, cum tamen unum Asparem significant, qui patricii dignitate ornabatur, unde in epist. 153 Patricius Aspar vocatur. Cum vero Aspar esset Arianus, incredibile visum est Pagio S. pontificem ab Ariano opem postulasse contra Eutychnos et contra Timotheum Eluram, cuius patrocinium Aspar susceperat. Sed cum Leo imperator Patricio Aspari imperium deberet, necessarium fuit ad eum confugere qui summam apud principem auctoritatem obtinebat, ut vel savellet vel non obsisteret. Cum vero olim catholicis adversus Eutychnos favisset, adeo ut apud Marcianum intercesserit pro Theodoro, qui gratias illi reddidit epist. 139, S. pontifex fortassis ex insinuatione Anatolii vel Actii ad eundem scribens, auxilium aliquod sperare se posse extimavit. Timothei patrocinium non statim initio detectum fuerat vel saltem spes erat fore ut Leonis litteris et officio moveretur, uti eadem spe S. Leo scripsit ad imperatorem Theodosium, licet eum et Eutychi et Iatrociui Ephesino patrocinari sciret. Stylus certe ac totus rerum complexus Leonem refert, ut idem Pagius negare non potuit. Pelagii etiam II epistola 3 ad Eliam et cæteros episcopos latina, ubi ex sequenti epistola duo testimonia recitat, de ipsius authenticitate dubitare non sinit. Duorum vero ac tam insignium diversæ originis codicum, Grimanici et Ratisponensis, auctoritas ita Patricii et Asparis nomina vindicant, ut commentitium plane sit hæc nomina pro aliorum magnatum nominibus his litteris inserta suspicari, ut laudatus Pagius in fine suæ annotationis coniecit; cum præsertim Patricii nomen in alia epistola 151, quæ ex Ratisponensi edemus, similiter legatur.

3. Harum epistolarum tempus apud Quænellum ex Grimanico codice signatum errore manifesto laborat. Cum enim in textu allegato ex epist. 153 Leo Actio commiserit, ut epistolam ad Basilium Antiochenum dirigere, hæc proculdubio una cum ipsis ad Actium litteris transmissa fuit, ac proinde eodem die ex Leonis manu signata, nimirum kalendis Septembris. Præterea ex eadem ad Actium epistola discimus alias litteras simul missas fuisse ad imperatorem, ad Asparem et alios. Habemus autem epistolam 148 ad imperatorem Leonem, epist. 151 ad Anatolium, et 152 ad Julianum; cumque hæc omnes kal. Septembris notentur, nihil dubium est quin duæ etiam sequentes eadem die signatæ fuerint, uti sane ex Ratisponensi emendavimus.

1309 EPISTOLA * CXLIX.

AD BASILIUM EPISCOPUM ANTIOCHENUM.

SYNOPSIS. — I. *Premissa de non misso ordinationis nuntio querela, hortatur ut resistat Eutychianorum furori, qui cæso apud Alexandriam Proterio episcopo, synodum novam, posthabita Chalcedonensi, instaurari poscebant.* — II. *Leone imper. laudato, omnia in episcoporum constantia posita esse asserit, ne novi tractatus ineantur.*

LEO BASILIO episcopo Antiocheno.

CAP. I. — Ordinationem quidem dilectionis tuæ secundum ecclesiasticum morem tuo vel fratrum nostrorum provincialium episcoporum ^b debueramus sermone cognoscere; sed quia non defuerunt causæ quæ possent hanc diligentiam præpedire, et sanctæ memoriæ Marcianus princeps suis scriptis consecrationem tuam nobis cognitam fecit, nec de tuo possumus merito dubitare quem novimus, de necessitate præsentis, sicut aliquantos fratres nostros, ita etiam **1310** dilectionem tuam nostris litteris commoneamus. Cognitis enim quæ apud Alexandriam Eutychianorum furore commissa sunt, quæque fraternitati ^c vestræ comperta esse non dubito, pro ea sollicitudine quam omnibus Ecclesiis Dei debeo, hæc scripta direxi, quibus dilectionem vestram credidi commonendam, ut sceleratis ausibus sancta constantia resistatis, ne in quoquam ^d nostrum communis fides aut trepida inveniatur aut tepida: cum propitio Domino, qui Ecclesiam suam in quacumque tribulatione non deserit, tam religiosum tamque catholicum animum piissimi imperatoris habeamus, ut non aliud de illo credendum sit, quam probavimus de augustæ memoriæ Marciano.

CAP. II. — Siquidem etiam adhuc nostra actione

^a Alias 118. Scripta 1 Sept. an. 457.

^b Ratisp. cod., *debueram*. Mos erat Ecclesiarum Orientis ad Romanum pontificem ordinationem episcoporum majorum sedium referre per litteras ordinati et ordinatorum ejus, ut patet inter cætera ex epist. 53 Anatolii ad Leonem, ex epist. 71, 86, c. 3; epistola vero 171, c. 2, *necessarie et ex more* id factum traditur. Vide etiam epist. 172 et 173. Hic Basilium in Maximi locum vivo adhuc Marciano subrogatus fuerat. Si voces, *quem novimus*, Basilium Leoni jam antea cognitum indicant, forte hic est ille Basilium diaconus qui Marciani Augusti et Anatolii litteras ad pontificem attulit an. 452. Vide epist. 104 et 106.

^c Ita Ratisp. et coherentius sequentibus, *dilectionem vestram, diligentiam vestram*, etc. Quesn. ex Grim., *tuæ*.

^d Pelagius II, epist. 3 ad episcopos Istriæ, c. 5, hoc Leonis testimonium recitans legit *nostra*.

^e Sic non solum cod. Ratisp., sed etiam Grim., Cacciario teste. Quesnellus ex arbitrio edidit *judicium*. Novum concilium initio imperator volebat, Facundo teste lib. XII, c. 2, sperans fore ut hac via Eutychianos revocaret. In id insituisse etiam Eutychianos ex hoc loco discimus. At S. Leo pontifex ne id fieret instituit et obtinuit.

^f Sequentia refert Pelagius II.

^g Apud Pelagium loco citato, *tuam*, et post pauca, *animum*.

^h Ratisp., *præcipuus Patricius*. Est *Patricius Aspar*, de quo in admonit. n. 2. Forte *præcipuus* dictus fuit, ut hoc communi nomine inter alios patricios distingueretur Aspar, qui tum apud Augustum summa auctoritate potiebatur,

A cessante, ita fidelissimus imperator parricidale crimen horruerit, ut nullum aditum hæreticorum concesserit actioni, qui post immanitatem facinoris perpetrati hoc sibi possibile esse credebant, ut sanctæ Chalcedonensis synodi definitionibus resolutis in alios tractatus vocaretur episcopale * concilium. Quod quia, frater charissime, abrupte inimicum est fidei Christianæ, et non ob aliud tanta improbitate depositur, nisi ut prædicatio Evangelii et Dominicæ incarnationis mysterium subruatur, ^f obsecro dilectionem ^g vestram ut a Chalcedonensis synodi definitionibus in nullo animos relaxetis; et quæ ex divina sunt inspiratione composita, nulla patiamini novitate temerari. **1311** Certus enim sum quod clementissimus imperator et vir ^h magnificus Patricius, cum omni cœtu illustrium potestatum nihil in perturbacionem Ecclesiæ patientur hæreticos obtinere, si pastores animos in nullo viderint fluctuare. ⁱ Ut autem hæc ^j adhortatio ad omnium fratrum et coepiscoporum nostrorum possit notitiam pervenire, ^k diligentia vestra cura prospiciat, quia, quod sæpe dicendum est, tota religio Christiana turbatur, si quidquam de his quæ apud Chalcedonam sunt statuta convellatur. Datum ^l kalendis Septembris, Constantino et Rufo consulibus.

EPISTOLA ^m CL.

ⁿ AD EUXITHEUM EPISCOPUM THESSALONICENSEM, ET A PARI AD JUVENALEM JEROSOLYMITANUM, PETRUM CORINTHIUM, ET LUCAM DYRRACHENUM.

SYNOPSIS. — *Hortatur ut sceleratis ausibus Eutychianorum, qui Proterium episc. occiderant, strenue resistant; nec patientur synodum alteram congregari; sed sua Chalcedonensi firmitas asseratur.*

LEO EUXITHEO Thessalonicensi episcopo.

Cognitis quæ apud Alexandriam Eutychianorum

ⁱ Hæc referunt Pelagius et Vigilus.

^j Hoc testimonium recitant et laudatus Pelagius II, loco allegato, et Vigilus in Constituto dato pridie idus Maii an. 553, qui postremus per errorem ad *Anatolium Constantinopolitanum episcopum* pro *ad Basilium Antiochenum* hanc epistolam scriptam prodit, et in fine post verbum *convellatur* addit quasi uno contextu, *et quæ ex divina sunt inspiratione composita, ulla (lege nulla) patiamini novitate temerari*: quæ verba in antecedentibus leguntur. Utrique autem hi pontifices habent *exhortatio*; Ratisp., *cohortatio*.

^k Quesnellus in margine ex Vigilio, *diligens fraternitatis cura*. At in editione Concil. tom. V, pag. 1356, apud Vigilium legitur, *diligentia vestra cura perficiat*. Pelagius vero, *diligenter vestra fraternitatis cura perspicat*. Post pauca in Ratisp., *convellitur*.

^l Ita codex Ratisp. Male in Vulg. ex Grim. *decimo kal. Sept.* Vide admonit. num. 3.

^m Alias 119. Scripta 1 Septemb. an. 457.

ⁿ Quesnellus ex Grimanico solum addidit, *et Juvenalem Jerosolymorum*. Duos alios episcopos eruiamus ex cod. Ratisp. Vide Admonitionem antecedenti epistolæ præmissam num. 1, ubi etiam monuimus hanc epistolam in Ratisp. a præcedenti non separari, ut in Grimanico facium fuit: quia tota in præcedenti epistola continetur. Dæe sola voces per *Ilyricam* postremæ periodo insertæ in hac epistola leguntur, quæ desunt in præcedenti. Ex his autem vocibus cognoscimus hoc fuisse exemplum epistolæ ad *Ilyricanos* missæ, non vero ad Juvenalem, ad quem *Ilyricum* nihil pertinet; unde hujus nomen ab inscriptione quam dedit Quesnellus expunximus.

furore commissa sunt, quæque fraternitati ^a vestræ A comperta esse non dubito, pro ea sollicitudine quam omnibus Ecclesiis Dei debeo, hæc scripta direxi, quibus dilectionem vestram credidi commonendam ut sceleratis ausibus sancta constantia resistatis, ne in quoquam nostrum communis fides aut trepida inveniatur aut tepida; cum propitio Domino, qui Ecclesiam suam in quacumque tribulatione non deserit, tam religiosum tamque catholicum animum piissimi imperatoris habeamus, ut non aliud de illo credendum sit quam **1312** probavimus de augustæ memoriæ Marciano. Siquidem etiam adhuc nostra actione cessante, ita fidelissimus imperator parricidale crimen horruerit, ut nullum aditum hæreticorum concesserit actioni; qui post immanitatem facinoris perpetrati, hoc sibi possibile esse credebant, ut sanctæ Chalcedonensis synodi definitionibus resolutis, in alios tractatus vocaretur episcopale ^b concilium. Quod quia, frater charissime, abrupte inimicum est fidei Christianæ, et non ob aliud tanta improbitate deponitur, nisi ut prædicatio Evangelii et Dominicæ incarnationis mysterium subruatur, obsecro dilectionem vestram, ut a Chalcedonensis synodi definitionibus in nullo animos relaxetis, et quæ ex divina sunt inspiratione composita, nulla patiamini novitate temerari. Certus enim sum quod clementissimus imperator et vir magnificus Patricius cum omni costu illustrium potestatum, nihil in perturbationem Ecclesie patientur hæreticos obtinere, si pastorales animos in nullo viderint fluctuare. Ut autem hæc adhortatio ad omnium fratrum et coepiscoporum nostrorum per Illyricum possit notitiam pervenire, diligentia vestra cura prospiciat: quia, quod sæpe dicendum est, tota religio Christiana turbatur, si quidquam de his quæ apud Chalcedonam sunt statuta convellatur. Datum ^c kalendis Septembris, Constantino et Rufo consulibus.

1313 EPISTOLA ^d CLI.

^e AD ANATOLIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Nunc primum edita ex ms. Ratisponensi.

SYNOPSIS. — *Ipsam laudat, et ut Ecclesiam Constantinopolitanam ab hæresi purget hortatur. De Attico presbytero discutiendo.*

LEO EPISCOPUS ANATOLIO EPISCOPO.

Fidem dilectionis tuæ atque constantiam, qua hæreticorum insidiis obstitisti, gratanter agnoscimus; D et ideo securiore te fiducia cohortamur ut rebus

^a Quesnellus, *tuæ*. Cur Ratisponensis lectionem hic quoque prætulimus, vide annot. 2 (Col. 1119, n. °) in epist. præcedentem.

^b Ita cod. Grim., non autem *judicium*, uti Quesnellus ex arbitrio edidit. Confer not. 4 (Col. 1119, n. °) in epist. præcedentem.

^c Quesnellus, *decimo kal. Sept.* Ex Ratisp. emendavimus. Confer Admonit. num. 3.

^d Scripta 1 Septemb. an. 457.

^e Nunc primum prodit ex ms. Ratisp., atque indicatur epistulis 157, c. 4 et 163, ubi de Attici causa sermo est.

^f Exstat ad imperatorem epistola 148. At quæ ad Patricium Asparem data fuit desideratur.

^g Hæc innunt Anatolii litteras, quibus is de Eu-

etiam a te defensis constanter assistas. Siquidem religiosum charitatis tuæ propositum tam apud clementissimum principem, quam apud magnificentissimum virum Patricium ^f nostra scripta testantur, quibus ^g diligentia tua nos instructos per omnia esse patefecimus. Agat ergo primitus fraternitas tua ut Constantinopolitana Ecclesia ab omni hæreticorum labe purgata sit, et ut catholica puritas, quæ etiam in laicis conservanda est, maxime in clericis reperitur illæta, frater charissime. Licet enim famæ preferrentium ^h temere non credamus, tamen quia, ubi animarum causa agitur, locum diabolicis fraudibus studemus obstruere, præmonemus dilectionem tuam ut Atticum presbyterum, qui perhibetur Euty-chianorum errorem aperis intra Ecclesiam disputationibus confovere, secreta primum disquisitione discutias; ac si quid in corde ipsius de hæretici veneni permixtione repereris, aut corrigendo catholicum facias, aut ab Ecclesia necessaria severitate depellas: ne dum inutili lenitate uni parcitur, multis impunito errore noceatur. Datum kal. Septembris, Constantino et Rufo cons.

1314 EPISTOLA ⁱ CLII.

^j AD JULIANUM GOENSEM EPISCOPUM.

SYNOPSIS. — *Monet ut epistolæ præcedentes ad metropolitanos scriptæ, ad unumquemque Juliani cura vel Aetii perveniant; episcopulem ante omnia requiri constantiam; nihil esse in sua epistola vel novi, vel obscuri, vel dubii.*

LEO JULIANO EPISCOPO.

Existente occasione filii nostri Gerontii Constantinopolim revertentis, conveniens fuit ad dilectionem tuam scripta dirigere, quibus studium tuum in causis ecclesiasticis, et ^k in his quæ ad fidem pertinent incitamus; ut contra hæreticorum conatus constanter obsistas, confidentes Dei misericordiam præstituram: ut scelestis ausibus etiam in hoc tempore digna reddantur. Sciat autem dilectio tua ad aliquantos fratres et coepiscopos nostros metropolitanos ^l litteras nos dedisse, quæ ut confestim ad unumquemque perveniant, tua vel filii nostri Aetii presbyteri ^m debet diligentia providere. Si enim episcopalis constantia a sanctæ synodi Chalcedonensis definitionibus non recedit, certus sum quod clementissimus et Christianissimus princeps libenter tuebitur ⁿ sententiam suam, et quod sponte jam præstitit, multo magis rogatus efficiet, ne bene finita atque composita aliqua

tychianorum Alexandrinorum motibus Leonem intruxerat; sed hæc quoque desiderantur.

^h Hinc cognoscitur et prudentia et moderatio S. Leonis in causa Attici, quantumque in ea Anatolio detulerit, cui *discutienda eum quæ ad me*, inquit epist. 163, *erant perlata commisi*, hæc scilicet epistola 151.

ⁱ Alias 120. Scripta 1 Septembr. an. 457.

^j Ex cod. Grimauico editam cum Ratisponensi contulimus.

^k Præpositionem in ex Ratisp. addidimus.

^l Epist. 149 et 150.

^m Ratisp. cod., *debebit*.

ⁿ Quam scilicet imperator declaravit in litteris initio imperii sui editis, de quibus vide annot. 11 (Col. 1114, n. °) in epist. 145.

possint novitate violari. Miror sane calumniantium A
vanitati aliquid adhuc in epistola mea, quæ universe
mundo placuit, obscurum videri, ut de ea potent
a apertius exponendum: cum illius prædicationis tam
b plana et solida sit assertio, ut nihil recipiat vel in
sensu vel in sermone novitatis: quia quidquid tunc
a nobis scriptum est, ex apostolica et evangelica
probatum sumptum esse doctrina. Datum kalendis Se-
ptembris, Constantino et Rufo consulibus.

1315 EPISTOLA c CLIII.

d AD AETIUM PRESBYTERUM CP.

SYNOPSIS. — I. *Ut litteras in Orientem scriptas unicui-
que dirigat.* — II. *Se pariter misisse litteras a Gal-
lis et Italii ad se scriptas. Item et de aliis.*

LEO AETIO presbytero.

CAP. I. — Accepimus dilectionis tuæ litteras, quæ B
diligentiam tuam in causa Ecclesiæ testarentur; et
brevisiter interim cohortamur ut caeptis vigilantiter in-
sistas, ne hæreticorum perversitas quidquam, o quo
Ecclesiæ Domini turbetur, obtineat. Nos autem pro
diligentia f nostri et ad clementissimum principem,
et ad magnificum virum Patricium Asparem necessa-
ria in causa fidei scripta transmisimus, quæ sine du-
bio effectum congruum poterunt obtinere, si etiam
vestra cura pervigilet. Placuit etiam nobis ut a ad
metropolitanos episcopos generales litteras mittere-
mus, quæ animum eorum firment atque corrobore-
rent: b ut sciant ad defendendam Chalcedonensem
synodum æquali studio et concordii unitate nitend-
um. De quibus epistolis, unam ad Antiochenum,
alteram ad Ierosolymitanum, si vobis in commune
viaum fuerit, dirigetis. Nos autem ad Hlyrios episco-
pos similia jam scripta transmisimus.

CAP. II. — De sacramento vero catholice fidei
nullis nobis jam conflictationibus est agendum: quia
nec diligentius aliquid indagari potest, nec verius de-
finiri. Exemplaria quoque i litterarum quas i Galli ad
nos atque Itali episcopi concordii credulitate mise-

a Sic optimus cod. Ratisp. Al., *aptius*.

b Quesnellus, *plera*. Melius in Ratisp. Ex his patet Leonem detexisse difficultates contra suam epistolam excitatas non ex Græca interpretatione ejusdem minus congrua, de qua antea erat sollicitus epistolis 130 et 131, sed ex calumniantium vanitate, qui obscuritatis prætextu veritati non acquiescebant, dimanare; unde horum audaciam ab imperatore compeccendam petiit.

c Alias 121. Scripta 1 Septemb. an. 457.

d Quesnellus ex cod. Grimánico edidit; nos in Ratisp. invenimus.

e Sic Ratisp. Quesnellus, *quod Ecclesiam Domini turbet*.

f Forte, *nostra*, vel supplendum *officii*, aut quid simile. De epistolis vero hic memoratis vide annot. 2 (Col. 1121, n. f) in epist. 151.

g Confer Admonit. in epist. 149, num. 1.

h Ratisp., *et sciant*.

i Idem codex, *epistolarum*. Hinc discimus ad solos Gallos et Italos, id est Mediolanensis provinciæ episcopos, Leonem suam ad Flavianum epistolam misisse, ut eandem solemnè subscriptione reciperent. Si enim aliarum Occidentis provinciarum episcopos idipsum postulasset, cum aliorum quoque responsa accepisset, tum vero exemplaria eorum pariter transmisisset. Non vero ad Gallos et Italos ea de re

runt, pariter direximus ut quam etiam illorum no-
biscum sit fides una non lateat. Præterea scripta
quæ tam clementissimo principi, quam i necessariis
personis per filium nostrum Gerontium misimus, l vel
a dilectione tua, 1316 vel a filio nostro Storacio,
si adhuc vobiscum est, volumus offerri, et eo ser-
mone quo convenit adjuvari. Ut autem ea quæ scri-
psimus scire possitis, exemplaria direximus, ut de
omnibus instructi esse possitis. Datum kalendis Se-
ptembris, Constantino et Rufo consulibus.

EPISTOLA m CLIV.

n AD EPISCOPOS ÆGYPTIOS.

SYNOPSIS. — *Episcopus Ægyptios pro fide egestes
consulatur, et ut pro incarnationis mysterio pacien-
ter adversæ tolerant, hortatur.*

B LEO o episcopis ex Ægypto catholicis apud Constan-
tinopolim constitutis.

Licet laboribus dilectionis vestræ, quos pro ob-
servantia catholice fidei suscepistis, toto corde com-
patiar, et ea quæ vobis ab hæreticis illata sunt non
aliter accipiam quam si ipse pertulerim, intelligo
tamen magis esse gaudii quam mœroris, quod con-
fortante vos Domino Jesu Christo in evangelica apo-
stolicaque doctrina insuperabiles perstitistis. Et cum
vos infirmi fidei Christianæ ab Ecclesiarum vestra-
rum sede divellerent, maluistis peregrinationis in-
juriam pati, quam ulla impietatis ipsorum conta-
gione violari. Unde ad Christianissimum principem
nostrum p litteras dirigens gratias egi ipsius pietati,
quod vos, sicut nobis indicatum est, ea quæ dignum
erat charitate suscepit. A cujus benevolentia non
dubito eam vobis fiduciam esse collatam, ut pro uni-
versalis Ecclesiæ statu constantè exsequi quæ sunt
agenda possitis: eja et clementia ejus pro defen-
dendis sanctæ synodi Chalcedonensis decretis sacer-
dotali fervet affectu, et nihil universo mundo præ-
stari salubrius ac beatius potest, quam ut dispositum
ante sæcula sacramentum inviolabiliter per omnia

scripsit, quia alia scribendi occasio, quoad hos, se
obtulerat, quoad alios non item.

i Epist. 97 et 99.

k Nimirum Anatolio, Juliano et Aspari.

l Quesnellus, *vel ad dilectionem vestram, vel ad fi-
lium nostrum SPORATIUM*; et in margine: *Furto, per
dilectionem vestram, vel per filium nostrum, etc.* Ex
Ratisp. emendavimus. *Storatii* lectio dubitationem
D sustulit num *Sporatius*, qui fuit consul in Oriente an.
452, hic nominetur. Neque vero credimus intelligi
Storatium, qui fuit præfectus Urbis an. 443; ejus-
modi enim viri aliquo honorifico titulo appellari solent.

m Alias 125. Scripta 11 Octob. an. 457.

n In solo codice Grimánico, ex quo a Quesnelle edita fuit, hactenus inventa est.

o Post Proterii mortem persecutione contra episcopos catholicos excitata, plures Constantinopolitani projecti libellum supplicem imperatori obtulerunt, qui legitur tom. IV Concil. pag. 1837. Ad hos Leo hanc epistolam dedit, et iterum epistolas 153 et 156; in hujus postremæ inscriptione ipsorum episcoporum nomina recensentur, quæ cum nominibus hædato libello subscriptis fere concordant.

p Cum in epist. 148 nullum sit horum Ægyptiorum episcoporum indicium, atque hic indicantur ipse teræ ad Leonem Augustum, quæ perierit.

ecclesiastica 1317^a pace aervetur et regia. Unumquemque igitur vestrum, quos idem animus et eadem fidei causa conjunxit, vel qui vos hæreticorum persecutione despecta, indefesso ardore fidei ex Ægypto sunt secuti, fraterno simul et paterno eobortor affectu, ut æquo et forti animo hæc tentamenta toleretis; agnoscentes vos non amisisse propria, sed majora meruisse, quorum brevi fatigatione, qua ad confessorum pervenitur coronas, ita utitur providentia Dei, ut per vestram patientiam multorum devotio roboretur, et cum gloria venerandæ principis Alexandrinæ Ecclesiæ, depulsis hæreticis, antiquam recipiat dignitatem. Datum quinto idus Octobris, Constantino et Rufo consulibus.

EPISTOLA b CLV.

AD ANATOLIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Synops. — I. Eam ad vigilantiam contra hæreticorum conatus incitat. — II. Conviventiam clericorum Constantinop. arguit, circa quos vigorem in Anatolio desiderat pastoralem.

LEO ANATOLIO episcopo.

Cap. I. — Diligentiam necessariæ sollicitudinis, quam fraternitas tua in dirigendis ad nos litteris exsequitur, approbamus, et acceptis per filium nostrum Olympium paginis tuis, sacerdotalem in te curam vigere sentimus: cui nos quoque, quantum Dominus donat posse, non desumus, exorantes dilectionem tuam, ut quia tempus laboris incidimus, in sancta vigilantia perseveres, donec dextera Domini faciat virtutem (Ps. cxvii, 16), et sub pedibus Ecclesiæ suæ conterat tentatorem. Consolatur etenim nos per omnia præparata divinitus clementissimi 1318 principis Ædæ, quem t meo rursus, sicut oportuit, sum cohortatus atque: ut implissimorum latronum ausibus distictiorē constantia faciat et obviari: quos nefas est tantum de suo favore præsumere, ut etiam apud Constantinopolim audeant insanire. Sed hoc eis ideo divins providentiæ ratione permittitur, ut magis ac magis quo spiritu agitentur appareat: ne dubitari possit, in quantum essent audaciam prorupturi, si post damnationem impiissimæ hæresis, disceptandi contra fidem acciperent potestatem, ut quantum in

ipsis est, latius hoc furore sævirent, quem fratres et coepiscopi nostri, qui ad vos nuper ex Ægypti partibus confugere, se pertulisse deplorant; quibus et a Christianissimo principe, et a tuæ fraternitatis Deo placita charitate solatia pietatis impendi non ambigere, etiam si ipse non scriberes. Opportunum autem credidi ut ad ipsos quoque scripta dirigerem, quæ illos possint in communis fidei proposito roborare, et quid pro patientia sua superna remuneratione mereantur, agnoscerent: sicut beatus apostolus docet, dicens: *Excipite itaque illos cum omni gaudio in Domino, et hujusmodi cum honore habete, quoniam propter fidem Christi usque ad mortem accesserunt* (Philipp. II, 29).

Cap. II. — Illud sane plurimum mihi displicere significo, quod inter dilectionis tuæ clericis quidam esse dicuntur qui adversariorum conivæant pravitati, et vasis iræ vasa misericordiæ misceantur. Quibus investigandis, et severitate congrua coercendis debet diligentia tua vigilantè insistere: ita ut his quibus prodesse non potuerit correctio, non pareat abscissio. Oportet etenim nos evangelici meminisse mandati, quod ab ipsa Veritate præcipitur, ut si nos oculus, aut pes, aut dextera scandalizaverit manus, a compage corporis auferatur: quia melius sit his in Ecclesia carere membris, quam cum ipsis in æterna ire supplicia (Matth. xviii, 8; Marc. ix, 43). Nam superfluo extra Ecclesiam positus resistimus, si ab his qui intus sunt in eis quos decipiunt vulneramur. Abjicienda prorsus pestifera hæc a sacerdotali vigore patientia est, quæ sibi melius, peccatis aliorum parcendo, non parcat. Sicut Heli quondam sacerdos filiorum suorum delicta tolerando, cum ipsis divinæ justitiæ sententiam meruit experiri (I Reg. II, 27): quia segni indulgentia dissimulavit plectere peccatores. Quantum itaque opportunitas invitat officii, religiosissimum principem dilectio tua studeat frequentare, et non solum regiam, sed et sacerdotalem ipsius mentem, precibus meis obsecrare persiste: ut memor communis 1320 fidei, quam Spiritu sancto docente suscepimus, omnia hæreticorum machinamenta confringat; neque quidquam illis in Ecclesiis Christi licere patiatur, ne in eorum potestate sint

codd. Cantabrig. Quesnelli, et noster Vat. collect. 11 *exhortantes*.

Hic epistola ad imperatorem indicatur, quæ per Olympium paulo ante laudatum missa traditur epist. 158, ac propterea una cum his ad Anatolium litteris transmissa fuit.

Codd. collect. 11 et 21, *obviare*.

Mss. collect. 11 et 24 cum Sichardo, *a tua fraternitate*: forte melius.

Epist. 154.

Duo codd. collect. 21, *possent*.

Vulg. ante Quesn. cum Sichardo *delet omni*.

24, qu. 2, *Illud autem sane, c. 34*.

Atticum respicit, de quo ad Anatolium scripserat kat. Septembris epist. 151.

Quesnellus et noster Vindebon. cod. collect. 5, *his in Ecclesia officiis carere membrorum*. Anteriorum editorum lectionem aliis codd. et Sichardi exemplo confirmatam, uti aptiorem restituimus.

^a Forte legendum, *potestate*. QUESN.

^b Alias 124. Scripta 11 Octob. an. 457.

^c Exstat in mss. collect. 5, 11, 12, 21, 24 et in exemplo Sichardi. Quesnellus huic epistolæ titulum præfixerat: *De relatione contra Timotheum Alexandrinum*. At cum nihil ejusmodi in ipsa epistola legatur, per errorem, ut credimus, is titulus huic epistolæ appositus fuit, qui æquius convenit epistolæ 157. Item ante Quesnellus dissert. 1 ad annum 457, n. 5, huic titulum in suo ms. legi prodidit, id est in Grimanic. Ex hoc autem codice edidit laudatam epistolam 157, qua S. Leo velimus quidem contra Timotheum ab Anatolio transmissæ respondet. Epistola autem 155 in mss. Grimanicis nequaquam invenitur.

^d In tabula collect. 8, c. 93, hic titulus legitur:

Ad Anatolium episcopum de adhortatione expugnandæ hæresis Eutychæ, et quod expulsos quosdam de Ægypto pro fide catholica ipse suscepit.

Vulg. ante Quesn. cum mss. posteriorum collectionum et Sichardo, *dat posse*. Beia pro *exorantes*

divina mysteria, quibus in domo Dei, pro scelerum A orandi. 'Data a quinto idus Octobris, Constantino et suorum magnitudine, nec habitandi jus residet, nec Rufo viris clarissimis consulibus.

^a Vulg. antiquiores cum ms. Vat. collect. 24 ac Sichardo, *pridie idus*, et in margine, *quinto idus*. Verior hæc chronica nota, quam cum mss. Quesnelli nostri etiam codd. præstantiorum collect. 5, 11 et 21 præferunt: congruit enim cum die signato in epistola præcedenti, quæ in hac indicatur cap. 1, et una

cum hac transmissa cognoscitur. Facile porro fuit ex *v idus* librariorum lapsu litteram *v* disjunctis lateribus in duas unitates convertere, et scribere *11 idus*, ut in codd. collect. 24 hæc dies signatur, non vero, ut in editis, *Pridie idus*.

ADMONITIO IN EPISTOLAM SEQUEMTEM

1. Sequens epistola edita fuit a Merlino ex ms. collect. 12. Quesnellus eam relegit cum ms. Grim. collect. 18. Cum vero hæc eadem epistola inserta fuerit codici encyclo, qui Leone vivente Græce scriptus fuit, nisi hic codex originalis periisset, hanc S. Leonis epistolam Græce redditam haberemus. At exstat hujus codicis Latina interpretatio, quam Epiphanius Scholasticus lucubravit. Hic autem cum nactus fuisset Leoninæ epistolæ Latinum exemplar, hoc suæ versioni in-eruit; et idcirco ex hoc codice, quem a Surio editum Baluzius cum duobus mss. Bellovacensi et Corbeiensis contulit, aliquot variantes suppetunt, quæ nobis utiles fuere.

2. Huic epistolæ causam dederunt imperatori Leonis litteræ, quas ob Alexandrinos tumultus ad universos metropolitans tradidit. In laudato codice encyclo, cujus ordo, ut in mss. exstat, ex Baluzio proficitur tom. V Concil. Venetæ edit. pag. 33 et seqq. cap. 6, describitur imperatoris epistola ad Anatolium Constantinopolitanum; et postea cap. 11 subjiciuntur cæterorum episcoporum nomina, ad quos litteræ similes directæ fuerunt, ac inter hos primo datæ dicuntur *Leoni reverentissimo urbis Romæ pontifici*. Imperialis epistola ad Anatolium cum quadam ejusdem Constantinopolitani episcopi peculiaribus continet, tum vero alia Leonis papæ propria, quæ eidem inserta erant (vide annot. 1 [*Infra*, n. b]) omittit; ac propterea eadem omnino ad Leonem pontificem transmissa dici nequit: unde huic editioni inserenda non fuit. Nihil tamen minus quid Augusti litteræ a Leone papa similiter peterent, satis exinde cognoscitur. Promoto scilicet ab Eutychanis ad Alexandrinam sedem Timotheo Æluro, et occiso S. Protorio, maximoque tumultu inter Eutychanos et catholicos Agyptios excitato, utrique cum libellis supplicibus ad imperatorem confugerunt. Utrosque libellos Leo Augustus cum suis litteris ad omnes metropolitans, et potissimum ad Romanum pontificem misit, potens ut concilium cogere, ibique de prædicto Timotheo, inquit, et de Chalcedonensi concilio, quid in commune æpitis, sine quolibet humano terrore, et absque gratia cujuscumque vel odio... cum omni celeritate meam facite cognoscere pietatem. Leo papa prius omnium sequentem epistolam nesciit, ut Evagrius testatur lib. II, cap. 10, eaque in codice encyclo statim post indicata episcoporum nomina primo loco describitur cap. 12.

3. Ex his autem cognoscitur error Pagii, qui has pontificis litteras imperialibus encyclicis redditas negavit ad an. 457, n. 11. Cum enim hæ litteræ pontificis codici encyclo inserantur, has non minus quam cæteras aliorum episcoporum in eodem codice contentas imperiali epistolæ encyclicæ rescriptas agnoscimus. Hinc etiam c. 4 mentio fit exemplarium precum catholicorum et Eutychanorum, quæ una cum imperialibus litteris transmissæ in eodem codice encyclo exhibentur cap. 7 et 9. Imperatoris epistola circa Octobrem an. 457 per magistrianos ad universos metropolitans celerrime directa fuit. Hinc duo episcopi Agapitus Rhodius pag. 1891, et Lucas Dyrrachenus pag. 1927, se eas litteras hieme recepisse subindicant. Quod si Marcellinus comes in Chronico ad an. 458, et Augusti litteras et episcoporum responsa commemorat, id ea de causa accidit, quod licet imperialis encyclicæ missa fuerit an. 457, pleraque tamen responsa nominis an. 458 pervenire, unde Varadati monachi epistola (pag. 1934) die 27 Augusti signatur. Ita nihil est cur sequentem Leonis epistolam imperiali encyclicæ redditam dubitemus.

1331 EPISTOLA a CLVI.

AD LEONEM AUGUSTUM.

SYNOPSIS. — I. Post Chalcedonensem synodum nihil esse denuo tractandum circa fidem. — II. Antichristum eum esse qui veritatem ab Ecclesia declaratam rursus examinat. — III. Parricidas Alexandrini episcopi Ecclesiæ præsidere nefas esse. — IV. Preces Leoni Augusto oblatae tam a catholicis quam ab hæreticis, in quo differant. — V. Omnia Christianæ religionis officia et mysteria apud Alexandriam esse intercepta. — VI. Scripta de fide prolixiora promittit, Anatolii incuriam taxat, catholicos commendat.

LEO episcopus LEONI Augusto.

CAP. I. — Litteras clementiæ tuæ plenâ virtute dei et lumine veritatis veneranter accepi: quibus cuperem, etiam in eo quod ^b præsentiam meam pietas vestra necessariam existimat, obedire, ^c et ut majorem fructum conspectu vestri splendoris asseque-

^a Alias 125. Scripta 1 Decemb. an. 457.

^b Hæc, quæ non leguntur in litteris ad Anatolium in Admonitione indicatis, erant procul dubio in peculiari imperatoris ad Leonem epistola.

^c Vulg. Leonis ante Quesn. cum ms. Vat. et Veneto collect. 12, ut majori fructu conspectum. Duo codd. Baluzii, ut fructu majorem conspectu.

^d Ita cum ms. Grim. Quesnelli nostri codd. et

B rer. Sed magis id vobis arbitror placiturum, quod eligendum ratio demonstravit. Nam cum sancto et spiritali studio in universum pacem Ecclesiæ manniatis, nihilque sit convenientius 1322 fidei defendendæ, quam his quæ per omnia instrumenta Spiritus sancto, irreprehensibiliter definita sunt, inherere: ipsi ^d videbimur bene statuta convellere, et auctoritates quas Ecclesia universalis amplexa est, ad arbitrium hæreticæ petitionis infringere, atque ita nullum ^e collidendis Ecclesiis modum ponere, sed data licentia rebellandi, dilatare magis quam sopire certamina. Unde quia post illas Ephesinæ synodi impietates, quibus Dioscori scelere fides catholica refutata et perversitas Eutychiana suscepta est, nihil ^f ad conservationem fidei Christianæ utilius potuit ordinari, quam ut prædicti facinus sancta synodus

C editio codicis encyclo, atque Facundus. Antiores editiones Leonis, quomodo videbimur statuta velle convellere.

^e Sic Grim. et nostri codd. cum Facundo. Edit. antiq. Leonis, corrigendis. Codex encyclo, convellendis.

^f Al. cum mss. collect. 12, ad confirmationem.

Chalcedonensis aboleret; et tanta illie haberetur A
cœlestis cura doctrinæ, ut nihil in cujusquam opi-
nionem resideret, quod a prædicationibus vel prophe-
ciis vel apostolicis dissonaret, ea scilicet modera-
tione servata, ut rebellibus tantum ac pertinacibus
ab Ecclesiæ unitate rejectis, nulli correctio venia ne-
garetur: quid probabilius, quid religiosius poterit
pietas vestra decernere, quam ut quæ non tam hu-
manis quam divinis sunt statuta decretis, nullus ultra
sinatur impetere: ne vere digni sint tantum Dei
munus amittere, qui de veritate ipsius ausi fuerint
dubitare?

CAP. II. — Cum ergo universalis Ecclesia per illius
principalis petreæ ædificationem facta sit petra, et
primus apostolorum beatissimus Petrus voce Domini
a dicentis audierit: *Tu es Petrus, et super hanc pe-
tram ædificabo Ecclesiam meam*; quis est, nisi aut
Antichristus, aut diabolus, qui pulsare audeat 1323
inexpugnabilem b firmitatem; qui in malitia sua in-
convertibilis perseverans, per vasa iræ et suæ apta
fallaciæ, falso diligentiae nomine, dum veritatem se
mentitur inquirere, mendacia desiderat seminare?
Atque c contemnenda et vitanda merito sibi incon-
tinentes furor et impietas cæca præscripsit, ut dum
diabolico instinctu in sanctam Alexandrinam sævit
Ecclesiam, quales essent qui Chalcedonensem syno-
dum retractari cupiunt, d disceretur. In qua nullo
modo accipere potuit ut a nobis contra sanctam Ni-
cænam synodum sentiretur, quod hæretici mentium-
tur, qui se fidem Nicæni concilii tenere confingunt,
in quo sancti et venerabiles Patres nostri contra
Arium congregati, non carnem Domini, sed Deitatem
Filii hominis Patri esse firmaverunt; in Chalcedo-
nensi autem concilio adversus Eutychianam impietatem
definitum est, de substantia virginis matris
Dominum Jesum Christum sumpsisse nostri corporis
veritatem.

CAP. III. — Apud christianissimum igitur princi-
pem, et Inter Christi prædicatores digno honore nu-
merandum, utor catholicæ fidei libertate, et ad con-
sortium te apostolorum ac prophetarum securus
exhortor: ut constanter despicias ac repellas eos,
qui e ipsi se christiano nomine privavere; nec pa-
tiaris impios parricidas sacrilega simulatione de fide

agere, quos constat f fidem velle vacuare. Cum enim
clementiam tuam Dominus tanta sacramenti sui illu-
minatione ditaverit, debes incunctanter advertere,
regiam potestatem tibi s non ad solum mundi regi-
men, sed maxime ad Ecclesiæ præsidium esse col-
latam: ut ausus nefarios comprimendo, et quæ bene
sunt statuta defendas, et veram pacem his quæ sunt
turbata restituas, depellendo scilicet pervasores juris
alieni, et antiquæ fidei sedem Alexandrinæ Ecclesiæ
reformando: ut correctionibus tuis Dei iracundia
mitigata, h religiosæ antea civitati non retribuatur quæ
admissa sunt, sed remittat. Constitue ante oculos
cordis tui, venerabilis imperator, omnes qui per to-
tum orbem sunt Domini sacerdotes, pro ea tibi fide
in qua totius mundi est redemptio, supplicare. In
B qua te 1324 specialius ambiunt, i quia apostolicæ
fidei sectatores Alexandrinæ Ecclesiæ præsedere,
agentes apud pietatem tuam, ne hæreticos homines,
et merito pro sua perversitate damnatos, uti sua
j pervasione patiamini: cum sive impletatem erroris
aspicias, sive opus perpetrati furoris attendas, non
solum ad sacerdotii honorem admitti nequeant, sed
ab ipso christiano nomine mereantur k abscondi.
Nam, quod exorata pietatis vestræ venia dixerim,
quodam contagio splendorem vestræ serenitatis of-
fuscant, cum sacrilegi parricidæ id audeant petere
quod nec innocentes liceat obtinere, gloriosissime
imperator.

CAP. IV. — Oblatæ sunt pietati vestræ preces, qua-
rum l exemplaria vestris litteris subdidistis. Sed in
his quæ catholicorum sunt deplorantium, subscri-
ptio continetur: et quia causa probabilis est, fidu-
cialiter nomina singulorum, vel dignitas sui honoris
aperitur. In illis autem, quas orthodoxo principi hæ-
retica porrigere non formidavit obreptio, sub incerto
confusæ m universitatis vocabulo, ideo certum nomen
retrahitur, ne non solum paucitas personarum, sed
etiam meritum detegatur. Latere enim sibi utile
existimat eorum quantitas, quorum est qualitas in-
dicata: nec incongrue cujus loci homines sint, pro-
fiteri metuunt, qui n meruere damnari. In una ergo
catholicorum supplicatio continetur; in alia, hæreti-
corum commenta panduntur. Hic sacerdotum Domi-
ni, et totius christiani populi, ac monasteriorum de-

a Vocem dicentis supplevimus ex duobus nostris D
mss. collect. 12 et ex codice encyclo.

b Editi Leonis ante Quesn., nullo nostro codice
opitulante, veritatem.

c Duo mss. collect. 12, in contemnenda. Duo Baluzii
codicis encycloii, contemnendum atque vitandum....
perscripsi.

d Codd. Baluzii, docerentur.

e Vulg. cum mss. collect. 12 et Surii exemplo
omittunt ipsi. Quesnellus ex suo ms. adjecit, cui fa-
vent exemplaria Baluzii.

f Antiquæ editiones Leonis, a fide deviare.

g Sic nostri codd. collect. 12 et mss. Baluzii. Al.,
non solum ad mundi regimen.

h Editi antiquiores Leonis et codicis encycloii, regie
civitatis non retribuatur, quæ antea admissa sunt. Emen-
dationem Quesnelli nostra et Baluzii exemplaria ap-

probant.

i Vulg., qui. Correximus ex utrisque Baluzii co-
dicibus.

j Idem Vulg., persuasione. Ms. Bellovac., perversi-
one. Melius in Corbeien. Baluzii codice, quem se-
cuti sumus.

k Al., abscondi.

l Hæc tum catholicorum tum hæreticorum exem-
plaria precum leguntur in codice encyclo tom. IV
Concil. pag. 1837 et 1848. Catholicorum precibus
subscripti sunt episcopi quatuordecim, quatuor pre-
sbyteri et duo diaconi.

m Editi antiqui Leonis cum mss. collect. 12, uni-
tatis. Libellus hæreticorum in laudato codice ency-
clo subscriptionibus caret.

n Codd. Baluzii, metuere.

stetur eversio; ibi immanium scelerum continuatio demonstratur; ut quod non licuit audiri, liceat dilatari.

CAP. V. — Nonne perspicuum est, quibus pietas vestra succurrere, et quibus debeat obviare; ne Alexandrina Ecclesia, quæ semper fuit domus orationis, spelunca nunc sit latronum? ^a Manifestum quippe est, per crudelissimam ^b insanissimamque sævitiam, omne illic cœlestium sacramentorum lumen extinctum. Intercepta est sacrificii oblatio, defecit chrismatis sanctificatio, et parricidalibus manibus impiorum omnia se subtraxere mysteria. Nec ullo modo ambigi potest, quid de his ^d decernendum sit, qui **1325** post nefanda sacrilegia, post sanguinem probatissimi sacerdotis effusum, et concremati corporis cinerem in contumeliam aeris cœlique dispersum, audent sibi jus pervasæ dignitatis expectere, et apostolicæ doctrinæ inviolabilem fidem ad concilia provocare. Magnum ergo vobis est ut diademati vestro de manu Domini etiã fidei addatur corona, et de hostibus Ecclesiæ triumphetis: quia si laudabile vobis est adversarum gentium arma conterere, quanta erit gloria, ab insanissimo tyranno Alexandrinam Ecclesiam, in cuius contritione omnium Christianorum est injuria, liberare?

CAP. VI. — Uq̄ autem litteræ meæ pietati tuæ colloquium quasi præsentis exhibeant, quidquid de communi fide fueram suggesturus, scriptis prosequentibus insinuandum esse perspexi. Ac ne hujus epistolæ pagina in nimiam longitudinem tenderetur, ^e aliis litteris, quæ assertioni catholicæ fidei congruunt, comprehendere: ut licet ea quæ a sede apostolica sunt prædicata sufficerent, insidias tamen hæreticorum etiam hæc quæ sunt adjecta reserarent. Sacerdotalem namque et apostolicam tuæ pietatis animum, etiam hoc malum ad justitiam ultionis debet accedere, quod Constantinianæ Ecclesiæ puritatem pestilenter obscurat, in qua invenimur clerici quidam hæreticorum sensui consonantes, et intra ipsa catholicorum viscera assertionibus suis ^f hæreticos adjuvantes. In quibus deturbandis, si frater meus Anato-

lius, cum nimis benignè parcat, segnior invenitur, dignamini pro fide vestra, etiam istam Ecclesiæ præstare medicinam, ut tales non solum ab ordine clericatus, sed etiam ab urbis habitatione polluantur: ne ulterius sanctus Dei populus perversorum hominum contagio polluat. Cultores autem pietatis tuæ Julianum episcopum et ^g Aetium presbyterum, mea petitione commendo, ut suggestiones eorum pro catholicæ defensione fidei placide digneris audire: quia vere sunt ejusmodi, ut fidei vestræ possint per omnia utiles inveniri. Data ^h kalendiæ Decembris, Constantino et Rufo viris clarissimis consulibus.

1326 EPISTOLA ⁱ CLVII

^j AD ANATOLIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

SYNOPSIS — I. *Ut apud imperatorem, quem laudat, pro comprimendis hæreticis strenue agat; idque crueli ut Chalced. synodis firma permaneat, et pax Ecclesiæ Alexandrinæ restitatur.* — II. *Ut parricidæ ab ea pellantur, et afflicti Ægypti episcopi adjuventur.* — III. *Profugis ex Ægypto episcopis opem esse ferendam; synodi adversariis constanter resistendum esse.* — IV. *De Attico presbytero et Andrea, ut vel corrigantur, vel repellantur ab Ecclesia.*

LEO ANATOLIO episcopo Constantinopolitano.

CAP. I. — ^k Rursus acceptis dilectionis tuæ litteris, omnia quæ Alexandriæ insanissime gesta sunt cum magno dolore cognovi; si tamen ullæ epistolarum paginae tam atrocia facinora explicare potuerunt. Sed non jam nobis in defendendis adversitatibus est morandum, cum utilius sit providere quæ prosint, et quæ hæreticorum furorẽ tandem aliquando ab Ecclesiæ quiete depellant. Cum enim talem principem nobis divina providentia prospexerit, ut fides ipsius sollicitudinem pene superet sacerdotum, tuæ dilectionis maxime expectatur instantia, ut venerandissimo imperatori pro universali Ecclesia supplicare non desinas, et crebris suggestionibus poscere, ut quamprimum a pervasoribus suis Alexandriam Ecclesiam liberetur. Ego sane quantum potui, ^l piissimum principem precatum sum, ut et statuta sanctæ synodi Chalcedonensis manere inviolata præciperet, et hæreticorum assertiones in magna vergere ignorantiam

^a Sic omnes nostri et Baluzii codd., nec non Vulgati ante Quesn. apud quem, *auderi*.

^b 1, qu. 1, *Manifestum est crudel.*, c. 69.

^c Edit. codicis encyclii, *immanissimamque vesaniam*. Mss. Baluzii, *insanissimamque vesaniam*.

^d Eadem mss., *dicendum sit*, et dein, *sacratissimi sacerdotis*; ac postea, *in contumelia*.

^e Epist. 163, al. 134.

^f Eadem editiones Leonis antiquæ, *hæreticorum partem adjuvantes*. Atticum presbyterum intelligit, de quo epistola sequenti.

^g Eadem editiones Leonis cum mss. collect. 12, *Euty-chium*, male. Cod. Grimæ, et codicis encyclii editiones et mss., *Aetium*.

^h Eadem editiones Leonis cum iisdem mss. collect. 12, kal. Novembris. Codicis encyclii lectio cum Quesnellæ præferenda fuit, cum eadem occasione transmissæ videantur due sequentes epistolæ, quarum altera iisdem kal. Decembris signatur.

ⁱ Alias 126. Eodem die quo præcedens.

^j Episcopi catholici, præter libellum imperatori

oblatum, cujus in Admonitione præcedenti epistolæ præfixa meminimus, alium libellum Anatolio Constantinopolitano episcopo obtulere, qui in codice encyclio legitur c. 8. In hoc eundem episcopum rogant ut per synodicas litteras sanctissimo Ecclesiæ Romanæ pontifici Leoni suos gemitus indicaret. Hunc quidem ad pontificem scripsisse testis est ejus epistola ad imperatorem in eodem codice recitata cap. 13. Anatolii porro litteras ad S. Leonem una cum litteris Augusti transmissas fuisse Epiphanius scholasticus docet c. 10. Hæc propterea pontificis epistola Anatolii litteris reddita ex Leonis more eodem tempore data fuit quo præcedens ad imperatorem epistola signatur, nimirum kalend. Decembris anni 457, quod tempus aliis argumentis Quesnellus in notis constituit. Ex cod. Grim. editam nullo alio in ms. reperire potuimus.

^k Rursus, inquit, quia alias Anatolii litteras de Ægyptiorum tumultibus acceperat, quibus respondit epist. 155.

^l Epist. 156.

recitate cognosceret, et quæ de pervadendo sacerdotio parricidæ sacrilegi commiserunt, **1327** nulla posse dissimulatione tolerari; nec alio modo totam causam posse consumi, nisi prædictæ synodi constitutiones perennitatis robur accipiant, et insanissimi pervasores ab aliena sede pellantur; fiatque tandem Alexandrinus populus suæ quietis et pacis: ne paucorum hæreticorum arbitrio in Ecclesiæ noxam et in Dei præcipitentur offensam.

CAP. II. — Multum autem in eo consolationis accipi, quod ex omni numero episcoporum qui Ægyptiacis diocesisibus præsent, solum dudum damnati potuerunt quatuor inveniri qui Timotheo et impietate hæreseos et sceleris latrocinio jungerentur; qui ad petendam synodum admitti nullatenus possent, etiamsi de solo hæretico arguerentur errore. Cum autem et in occupando episcopatu, et interficiendo episcopum, inauditum facinus perpetrarint, quid illis in Ecclesia loci est, etiamsi catholicam suscipiant veritatem? Omnibus igitur intra Ægyptum sacerdotibus Domini, sive recentioribus, sive ex antiqua constitutione residentibus, uno auxilio remedioque præstandum est ut tam indignis persecutionibus liberentur, et hoc malum, quod se penetratibus tantæ urbis ingressit, salubri auctoritate pellatur, et Christiana plebs fide atque operibus ante devota paternis constitutionibus valeat cum quiete servire.

CAP. III. — Fratres autem nostros qui Constantinopolim ab Ægypti parte venerunt, litteris meis imperatori commendare non destiti; sed etiam te tuæ humanitatis admoneo ut ad consolationem peregrinationis ipsorum quantum potes studii adhibere digneris, quorum præsentia multum dilectionem tuam juvare apud clementissimum principem potest, ne petitioni hæreticorum ad novam synodum, quæ universali Ecclesiæ inimica est, annuatur. Quamvis apostolica sedes ea fide ac stabilitate fundata sit, ut nequaquam recipiat istius novitatis assensum, ac si quis adversariorum machinationibus connivendum esse crediderit, ipse se a communionis catholice Ecclesiæ separabit, cum secundum inspirationem Dei et in fide incarnationis Christi, et in custodia Chalcedonensis synodi, universalis Ecclesiæ sit una sententia; et præcipue in nostris partibus tam firmiter evangelica doctrina teneatur, ut magnum sacrilegium putatur si a traditione apostolica vel in exiguo aliquo devietur.

CAP. IV. — ^a Jam pridem dilectioni tuæ scripsisse me recolo, ut in clero Ecclesiæ tuæ nullum Eutythianæ hæresi consentire patiaris: quoniam capitis periculum respicit, si quid saucium inveniatur in membris. Sed cum hoc nulla adhuc correctione purgatum sit, et Atticum presbyterum tuum ad eam in-

solentiam profecisse cognoscam, ut in Ecclesia **1328** contra catholicam fidem et Chalcedonensem synodum audeat disputare: cogor vehementius de tua dissimulatione causari. Nam quod incomponitum fuerit debuisti, miror etiam post evidentia nostra scripti neglectum. Et ideo acrius moneo neque amplius dissimulandum esse protestor, si hominem pestilentem ulterius in tua habendum communione credideris; quem nos, si fieri potest, emendari malimus quam perire: ut scilicet si correctum se videri cupit et in societate ecclesiastica permanere, de eo loco unde contra catholicam fidem multa disseruit, aperte nunc ipsius fidei prædicator appareat, et nihil Eutythiani dogmatis prætermittat, quod non manifestatione suæ professionis Christiano populo audiente condemnet: ne, ut dixi, plurimum dissimulatio ista te maculet, si vel hic tam noxius, vel Andreas impietatis ipsius socius, nec correcti fuerint, nec repulsi.

EPISTOLA ^b CLVIII.

^c AD EPISCOPOS CATHOLICOS ÆGYPTI APUD CONSTANTINOPOLIM CONSTITUTOS.

SYNOPSIS. — *Consolatur episcopus pro fide extorres, et ad patientiam hortatur spe celestis retributionis objecta, et promissa sua apud imperatorem actione.*

Leo Ægyptiis episcopis catholicis apud Constantinopolim constitutis.

Olim me commissorum apud Alexandriam scelestorum indicia contristaverunt, et ita animum meum ipsius immanitate facinoris vulneraverunt, ut quibus hoc lacrymis, qua lamentatione defleatur ignorem; meritoque illa prophetica voce proclamem: *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum?* Querelas tamen dilectionis vestræ præveniens, clementissimo et Christianissimo principi de tantorum malorum remediis supplicavi, et per alios notatos ^d Gerontium et Olympium subadjivas diverso tempore depoposci, ut illius civitatis Ecclesiam, in qua tot catholici florere doctores, præciperet damnatæ hæreseos purgari, et parricidales animos quos a rectoris sui sanguine nec veneratio ^e loci potuit deterrere nec temporis, nihil de clementia sua sine ret obtinere; maxime cum in eversionem fidei Chalcedonense concilium cupiant retractari. Proinde dilectionis vestræ tolerantiam eadem causa debet quæ vos de propriis sedibus expulit, consolari: quia certum est **1329** tribulatos animos et propter nomen suum patientes adversa, nequaquam Domini protectione destitui. Ferte igitur magnanimitè, et illam quæ vestra est patriam cogitantes, de præsentis peregrinatione gaudeat. Absit a vobis exilii dolor, nec aliquid de hac fatigatione mœroris habeatis, qui scitis propter fidem Domini etiam de periculis plurimis Apostolum gloriari. Habetis cum præparatis retributionis præmiis istius certaminis cognitorem. Nemo

^a Epist. 182, 156.

^b Alias 127. Scripta 1 Dec. an. 457.

^c Hæc epistola, ex Grimanico edita, in nullo alio codice hætenus inventa est.

^d Epistola per Gerontium missa, est epistola 148, scripta kal. Septembris hujus anni 457; eodem enim

die datæ fuerunt epistolæ 152 et 153, quæ per Gerontium missæ fuere. Epistola vero per Olympium missa desideratur. Vide annot. 4 C l. 1126, n. f) in epist. 150.

^e Proterius scilicet in baptisterio die Cœnæ Domini interfectus fuit.

fugiat hunc laborem, cujus merces est in æternum A regnare * vel vivere. Sint in atriis Jerusalem fixi pedes omnium dimittantur, qui spe retributionis illius, nec inimicorum castra poterunt formidare nec prælia. De reliquis hostis abjecti pariter ab universitate percussis numquam est ardua victoria nec palma difficilis, præcipue de his quarum prostratos jam videtis ^b auctores. Assiduis ergo precibus (sicut et ipse non tacuit) favorem, qui Deo propitio promptus est, Christianissimi imperatoris ambite: ut secundum ^c scripta quæ misi, communis fidei causam ea mentis devotione quam probavimus eum habere communiat, dilectionisque vestræ reditum, præiudiciis omnibus quæ hæreticorum furore sunt generata sublatis, pro sua pietate disponat, et singulas quasque provincias omnesque Ecclesias cum sacerdotibus B suis inconcussa faciat Christi pace gaudere. Datum kalendis Decembris, Constantino et Rufo consulibus.

EPISTOLA ^d CLIX.

* Ad NICETAM episcopum Aquileiensem.

¹ SYNOPSIS (Ex Dionysio Exiguo). — I. Quod debeant femine, quæ, captis viris, nupserant aliis, regressis de captivitate viris prioribus copulari, ut quod suum est unusquisque recipiat. — 1330 II. Quod non probetur esse culpabilis, qui uxorem captivi [Al., capti] in matrimonium videtur esse sortitus. — III. Ut si viri de captivitate regressi intemperantia uxorum offensi non fuerint, et voluerint eas in conjugium recipere, liberam habeant facultatem. — IV. Ut si mulieres ad priores maritos redire noluerint, velut impiæ ecclesiastica communione privandæ sint. — V. Captivis aut terrore [Al., errore], aut fame, non veneratione, cibos immolatiis edere compulsis, poenitentia concedenda est. — VI. Quod hi qui ad iterationem baptismi, vel vi vel errore [Al., timore] coacti, animos inclinarunt, sint sublevandi remedio, ita ut senilis ætatis, periculorum quoque et ægritudinum, cæterarumque necessitatum habeatur sollicita consideratione respectus. — VII. Ut qui ab hæreticis ba-

^a Sic ms. Grim., ex quo uno hæc epistola edita est. Vide editionem P. Cacciarri. Quesnellus mutavit vel in et eo arbitrio quo epist. 149 concilium mutavit in iudicium, et epist. 128 similem particulam vel mutavit in et. Hoc autem exemplo confirmatur quod alibi animadvertimus, vel pro et identidem a Leone acceptum.

^b Eutychem et Dioscorum damnatos et in exilium pulsos.

^c Epist. 156.

^d Aliis 129. Scripta 21 Martii an. 458.

^e Invenimus hanc epistolam in mss. collect. 1, 3, 5, Dionys., Hadrian., Hisp., Isid. 11, 12, 13 et 24 usque ad 24, ac in exemplo Sichardi. Contulimus etiam cum Veronen. 60, Cresconii, et nonnulla cum exemplo Herovaliano, quod a Petit editum fuit. In hoc ad Nicetium inscribitur.

^f In mss. collect. 5 dividitur in quatuor capita, quorum primum quatuor priora ex Dionysio edita complectitur, secundum correspondet quinto, tertium sexto, quartum autem septimo. In tabula vero collectioni præfixa hi tituli præferuntur cap. 74: Ad Nicetam Aquileiensem episcopum super quatuor titulorum interrogatione responsio; id est: I. De mulieribus quæ hostilitatis tempore, maritis in captivitate adductis, aliis conjunctæ sunt viris. II. De his Christianis qui captivitatis necessitate immolatiis escis polluti sunt. III. De his qui baptismum vel metu hostium vel errore traducti, visi sunt iterasse. IV. De his qui ab hæreticis

ptizati sunt, sola sancti Spiritus invocatione fermentur

LEO episcopus NICETÆ Aquileiensi episcopo salutem.

Regressus ad nos filius meus Adeodatus ^e sedis nostræ diaconus, dilectionem tuam poposcisse memoravit, ut de his a nobis auctoritatem apostolicæ sedis acciperes, quæ quidem magnam difficultatem dijudicationis videntur afferre. Sed pro inspectione temporalium necessitatum adhibenda curatio est, ut vulnera quæ hostilitatis adhervitate illata sunt, ^h religionis maxime ratione sanentur.

CAP. I. De feminis quæ occasione captivitatis virorum suorum, aliis nupserunt. — Cum ergo per ⁱ bellicam cladem et per gravissimos hostilitatis incursus, ita quædam dicatis ^j divisa esse conjugia, ut abductis in captivitate viris feminæ eorum remanserint destitutæ, quæ ^k cum viros 1331 proprios aut interemptos putarent, aut numquam a dominatione crederent liberandos, ad aliorum conjugium, solitudine cogente, transierint. Cumque nunc statu rerum, auxiliante Domino, in meliora converso, nonnulli eorum qui putabantur periisse, remeaverint, merito charitas tua videtur ambigere quid de mulieribus, quæ aliis junctæ sunt viris, a nobis debeat ordinari. Sed quia novimus scriptum, ^l quod a Deo jungitur mulier viro (Prov. xix, 14), et iterum præceptum agnovimus ut quod Deus junxit homo non separet (Matth. xix, 6), necesse est ut legitimarum fœdera nuptiarum redintegrandam credamus, et remotis malis quæ hostilitas intulit, unicuique ^m hoc quod legitime habuit reformetur, ⁿ omnique studio procurandum est ut recipiat unusquisque quod proprium est.

CAP. II. An culpabilis sit qui locum captivi mariti assumpsit. — Nec tamen culpabilis judicetur, et tamquam alieni juris pervasor habeatur, qui personam ejus mariti, qui jam non esse existimabatur, assum-

primum baptismum acceperunt, cum ante non fuerint baptizati.

^o Vat. Hisp. et Isid. omittunt sedis nostræ. Postea a nobis deest in mss. Vat. Reg. collect. Vindebon, collect. 5, Florent., S. Marci collect. 13, et in Justello.

^p Vindebon. collect. 5, in religionis.

^q Clades indicatur, quam Attila Italiæ intulit an. 452, quaque Aquileiam præcipue vastavit.

^r Vat. Reginæ collect. 1, diversa.

^s Particulam cum desiderant cum vulg. antiquis mss. codd. Vindebon. collect. 5, utrique Hisp. Vat., Isid., alii Vat. collect. 21, nec non exemplaria Justelli, Merlini, atque Sichardi. Mox iidem vulg., prætarint ... crediderint ... et ad aliorum conjugium. Sex codices diversarum collectionum, licet cum Justello præferant putarent et crederent, habent aihâlo-minus, et in aliorum; Vindebon. Hisp., sed in aliorum; Vat. Hisp., et aliorum; Vindebon. collect. 5, sed et in aliorum. Dein pro solitudine utriusque Hisp. cum Vat. Isid. aliisque inde protectis codd., sollicitudine Quesnellus in margine. Al., ad aliorum conjugium amplexus sollicitudine cogente.

^t Vat. Dionys. 5845, et Veron. Creacon. delent quod, et præferunt a Domino.

^u Codd. Vat. collect. 3, Vindebon. collect. 5, utriusque Hisp. Cresc., Isid., cum Justello, id quod.

^v Vindebon. Hisp., omniumque.

psit. Sic enim multa quæ ad eos qui in captivitate ducti sunt pertinebant in jus alienum transire poterunt, et tamen plenum justitiæ est ut eisdem reversis propria reformentur. Quod si in mancipiis vel in agris, aut etiam in domibus ac possessionibus rite servatur, quanto magis in conjugiorum redintegratione faciendum est, ut quod bellica necessitate turbatum est pacis remedio reformetur?

CAP. III. *Restituendam esse uxorem primo marito.* — Et ideo, si viri post longam captivitatem reversi ita in dilectione suorum conjugum perseverent, ut eas cupiant in suum redire consortium, omittendum est et inculpabile judicandum quod necessitas intulit, et restituendum quod fides poscit.

1332 CAP. IV. *Excommunicandas esse mulieres ad primum maritum redire nolentes.* — Si autem aliquæ mulieres ita posteriorum virorum amore sunt captæ, ut malint his colere quam ad legitimum redire consortium, merito sunt notandæ; ita ut etiam ecclesiastica communione priventur: quæ de re excusabili contaminationem criminis elegerunt, ostendentes sibi met pro sua incontinentia placuisse, quod justa remissio poterat expiare. Redeant ergo in suum statum voluntaria redintegratione conjugia, neque ullo modo ad opprobrium malæ voluntatis trahatur, quod conditio necessitatis extorsit: quia sicut hæ mulieres, quæ reverti ad viros suos nolunt, impiæ habendæ sunt, ita illæ quæ in affectum ex Deo initum redeunt merito sunt laudandæ.

CAP. V. *De his qui captivi cum essent, idolothyta*

^a Vulg. antiqui cum Vat. Reg. collect. 4 et Vindeb. collect. 5, *perseverant*. Postea pro *omittendum* Vat. collect. 3, *admittendum est*.

^b Vindeb. collect. 5 et apud Justellum, *restituendum est*.

^c Quesnellus omisit *his*; ex omnibus nostris codd. et anterioribus editis revocavimus.

^d Antiqui vulg. cum ms. Vat. collect. 24 et Sichardo, *quia inexcusabiliter contaminationem*, etc. Emendationem a Quesnello ex duobus suis codd. Cresc. ac Dionys. inductam, nostra cætera decem et septem exemplaria approbant.

^e Vat. collect. 3, *sibimetipsa*. Dein potuit pro *poterat* in vulg. antiquis cum Vindeb. collect. 5 et Sichardo.

^f Vat. Dionys. cum Justello, *noluerint*. Vercell. Hadrian. cum Cresc., *noluerunt*.

^g Codd. trium vetustiorum collectionum 4, 3 et 5, *laudabiles judicandæ*.

^h Cod. Veron. Cresc. ejusque editio: *Hi autem Christiani*. Dein in Vat. Dionys., *suarent captivi ducti, immolatiis se asserunt esse pollutos*.

ⁱ Vat. collect. 3. utriusque Hisp. Vat., Isid., cum Merlino et Sichardo, *credimus*.

^j Vat. purus Dionys. cum uno Vercell. Hadrian. et Justello, *error*.

^k Vercell. Hadrian. cum Justello et editione Cresconii, *Hi vero*, male.

^l Vat. collect. 24 et exemplum Sichardi, *ratio*.

^m 26, qu. 7, *Tempora pœnitentis*, c. 2.

ⁿ Utriusque codd. Hisp. Vat., Isid., Vercell. Hadrian., Justellus et Cresconius cum editis antiquis, *constituenda*.

^o Justellus cum mss. Vercell. Hadrian., utrisque Hisp. et Vat. Isid., aliisque collect. 21, *habentes*, et paulo post, *respicentes*, male. Codd. Vat. Reg. col-

A fame vel metu compellente comederunt. — ^b De his autem Christianis qui inter eos a quibus fuerant captivi immolatiis cibis asseruntur esse polluti, consultationi charitatis tuæ hoc etiam respondendum esse ^c credidimus, ut pœnitentiæ satisfactione purgentur, quæ non tam temporis longitudine quam cordis compunctione pensanda est. Et sive hoc ^d terror extorserit, sive fames suaserit, non dubitetur abolendum, cum hujusmodi cibus pro metu aut indigentia, non pro religionis veneratione sit sumptus.

CAP. VI. *De his qui metu vel errore rebaptizati sunt.*

— ^b His vero de quibus dilectio tua similiter nos credidit consulendos, qui ad iterandum baptismum vel metu coacti sunt vel errore traducti, et nunc se

1333 contra catholicæ fidei sacramentum egisse cognoscunt, ea custodienda est ^c moderatio, qua in societatem nostram non nisi per pœnitentiæ remedium, et per impositionem episcopalis manus, communionis recipiant unitatem; ^m tempora pœnitentis, habita moderatione, tuo ⁿ constitente judicio, prout conversorum animos perspexeris esse devotos: pariter etiam ^o habens senilis ætatis intuitum, et periculorum quorumque aut ægritudinis respiciens necessitates. In quibus si quis ita graviter urgeatur, **1334** ut dum adhuc pœnitet, de salute ipsius desperetur, oportet ei per sacerdotalem sollicitudinem communionis gratia subveniri.

CAP. VII. *De his qui semel baptizati sunt, sed ab hæreticis.* — Nam ^p hi qui baptismum ab hæreticis acceperunt, cum antea baptizati ^q non fuissent, sola

lect., utriusque Vindeb. collect. 5 et Hisp. Veronensis Cresc., cum Justello, *aut ægritudinum*.

^p 4, qu. 4, *Hi qui baptisma*, c. 71.

^q Vindeb. Hisp., *non fuerint*. Quod vero de baptizatis ab hæreticis subjicitur, *ut sola invocatione S. Spiritus per impositionem manuum confirmentur*, etc. Confirmationis sacramentum indicare Quesnellus in marginali postilla notavit; et similiter paulo post ad illa, *ut quod ab hæreticis nemo accipit, a catholicis sacerdotibus consequatur*, confirmationis sacramentum intelligens, hanc aliam postillam affixit: *Confirmatio confertur ab hæreticis non potest valide*; quæ et in indice inseruit. Verbo scilicet *confirmentur* hanc significationem subjecti. Sed in duabus aliis epistolis de iisdem hæreticis ad catholicam redeuntibus S. pontifex loquens, eandem de impositione manuum sententiam repetit, nec tamen *confirmandi* verbo utitur. In epist. 166, ad Neonem: *Hoc tantum quod ibi defuit confertur, ut per episcopalis manus impositionem virtutem sancti Spiritus consequantur*. Et in epist. 167, ad Rusticum, cap. 18: *Per manus impositionem invocata virtute Spiritus sancti, quam ab hæreticis accipere non potuerunt, catholicis copulandi sunt*. Palam est hic impositionem manuum indicari, non qua confirmationis sacramentum semper ministratum fuit hominibus jam renatis atque justificatis, sed qua gratia Spiritus sancti carentes ob hæresim, et ab Ecclesia separati, eam gratiam recipiebant et in Ecclesiæ unitatem admittebantur. Hæc autem manuum impositio ritus erat pœnitentiæ: unde S. Stephanus in decreto de recipiendis hæreticis sanxit *ut manus illis imponatur in pœnitentiam*, quæ formula confirmationis sacramento nequaquam convenit. Et similiter Crescens a Ciria in concilio Carthaginensi III, Cypriani tempore, *ut per manus impositionem in pœnitentiam Ecclesiæ reconciliantur*. Et Innocentius I,

invocatione Spiritus **1335** sancti per impositionem manuum confirmandi sunt, quia formam tantum baptismi sine sanctificationis virtute sumpserunt. Et hanc regulam, ut scitis, servandam in omnibus Ecclesiis prædicamus, ut lavacrum semel initum, nulla iteratione violeatur, dicente Apostolo: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma.* Cujus ablutio nulla iteratione temeranda est, sed, ut diximus, sola sanctificatio Spiritus sancti invocanda est: ut quod ab hæreticis nemo accipit, a catholicis sacerdotibus consequatur. Hanc autem epistolam nostram, quam ad consultationem tuæ fraternitatis emisimus, ad

omnes fratres et comprovinciales tuos episcopos facies pervenire, ut omnium observantia data prosit auctoritas. Data xii kalendarum Aprilium, consulatu Majoriani Augusti

EPISTOLA ^b CLX.

ⁱ AD EPISCOPOS ET CLERICOS CATHOLICOS EX ÆGYPTO APUD CONSTANTINOPOLIM CONSTITUTOS.

SYNOP-SIS. — I. *Consolatur extorres Ægypti episcopos et clericos, monetque de suis legibus in Orientem ex imperatoris voluntate mittendis.* — II. *Hortatur ut omnem novum de fide tractatum amoveant, sufficiente synodi auctoritate.*

1336 Dilectissimis fratribus ^j NESTORIO, ATHANA-

epist. **24**, ad Alexandrum: *Eorum (hæreticorum) laicos sub imagine penitentia et sancti Spiritus invocatione per manus impositionem suscipimus.* Et S. Cyprianus in epist. **71**.... *in penitentiam manum imponere.* Hæc verba in penitentiam omnem sacramenti confirmationis suspicionem amoveant. Id pervidit etiam Quesnellus, dum notas scripsit in epistolam ad Rusticum. In locum enim paulo ante ex ea citatum not. **19**, scripsit, *manus impositionem cum solitarie ponitur, nullum significare sacramentum, multoque minus confirmationem, sed solummodo orationes et supplicationes manuum impositioni conjunctas.* Quod si in hac epistola confirmandi verbo usus est Leo, nihil movere debuit. Cum enim de iisdem hæreticis et hic, et in epistola ad Rusticum loquatur (omnes enim ad eandem Atiliam invasionem et tempus pertinent), si in epistola ad Rusticum, ubi verbum *confirmare* non legitur, sacramentum confirmationis ingerendum non est neque intelligendum est in hac ad Nicetam epistola, nec in alia ad Neonem Ravennatem, in qua de iisdem hæreticis sermo est. Cum S. Leo serm. **4** de Nativit. c. **5**, confirmationis sacramentum indicavit, *Renati*, inquit, *per aquam et Spiritum sanctum chrisma salutis et signaculum vitæ æternæ.* Sola impositio manuum in laudatis epistolis memorata, quæ non renatis et justificatis, sed hæreticis peccatoribus ad Ecclesiam redeuntibus adhibetur, non confirmatio, sed penitentia ritus est. Aliud in hoc argumentum evidens ex ipso Leone producam. Multis in locis de clericis hæreticis loquitur, qui ad unilatam redeunt, in suo gradu recipiebantur; et nunquam manus iisdem imponendas indicat, sed sola fidei professione contentus est. Vide epist. **1**, ad Aquileiensem episcopum, ubi de recipiendis Cælestianis clericis agit; epist. **12**, ad episcopos Mauritanicæ, ubi de Donato episcopo Novatianorum, et de Maximo episcopo Jan Donatista; epistolam **18**, ad Januarium, in qua de aliis clericis hæreticis loquitur, quorum solam fidei professionem requirit: et similiter cum in aliis epistolis Eutychanos clericos in suo gradu recipi permittit, si fidei professionem sincerissimam præstent. Hæc disciplina constanter servata fuit in Ecclesia, ut cum clerici ab hæresi ad Ecclesiam redirent, si non essent iterato baptismate polluti, sola professione fidei reciperentur, et in suo gradu permanerent; nec unquam lis manus imponerentur: quod insulsius prope exemplis probare liceat. Hinc Innocentius I, in textu paulo ante descripto, solos laicos manus impositione receptos tradidit. Si hac impositione manuum sacramentum confirmationis indicatum fuisset, nihil erat quod solis laicis, non autem clericis ex hæresi conversis, sed iterato baptismate nequaquam polluti adhiberetur. Cur ergo hoc cum clericis discrimen? Quia scilicet licet impositio ritus erat penitentia, qui solis laicis, non autem clericis in suo gradu recipiendis congruebat. Li vero soli clerici, qui iterato baptismate fuissent tincti, a Leone excipiuntur, quia iterato baptismate ab omni clericali gradu arcebat; unde hi etiam cum reciperentur in Ecclesia, penitentia subiciebantur, per-

inde ac ceteri laici, quo pariter nomine in clerum admitti non poterant. Vide epist. **24** Innocentii I ad Rufum, num. **4**, cum qua confendendus est locus epist. **2**, n. **14**, in quo rebaptizati *sub longa penitentia satisfactione* admittendi dicuntur. Id respicit eam disciplinam qua rebaptizatorum reconciliatio, ait Vigilius epist. **2**, ad Proleturum, num. **4**, *non per illam impositionem manus quæ per invocationem sancti Spiritus operatur, sed per illam qua penitentia fructus acquiritur, et sanctæ communionis restitutio perficitur.* Prima reconciliationis ratio, quæ sola impositione manuum sine exactione alterius penitentia perlicebatur, recepta erat cum solis laicis, eo quod clerici non rebaptizati in suo gradu reciperentur; secunda vero adhibebatur cum omnibus rebaptizatis, sive laicis, sive clericis, qui ob iteratum baptismum in clerum recipi non poterant. Primum vero illam impositionem manuum, quæ eisdem operibus laboriosis penitentia non subiciebat, præferbat tamen, ut ex Innocentio I videmus, *imaginem penitentia*, clericis in suum gradum restituendis repugnasse, explorato affirmat S. Leo in eadem ad Rusticum epistola cap. **2**, ubi et consuetudinem ecclesiasticam, et traditionem apostolicam allegat; de qua re dicemus plura in observationibus ad Quesnellum notas.

^a **1**, qu. **1**, *Hanc regulam*, c. **57**.
^b Vat. Hisp. et Isid., Veron. Cresc. atque Justellus, *Deus*.

^c Vindebon. Hisp. et Cresc. *delect est*.

^d Vat. Reg. collect. **1**, *accepti*.

^e In laudato Vat. Reginae et in Vindebon. collect. **1** omittitur et.

^f Cod. Vat. Isid. et alius Vat. collect. **14**, *ut omni observantia* Florent. S. Marci collect. **13**, *ut omnibus observantia*. Vindebon. Hisp., *ut ad omnium observantiam*. Præterimus lectionem codd. Vat. Reg. collect. **1**, Vat. Dionys. et aliorum collect. **12** et **21**, cum Schardeo.

^g Dies et mensis ita notantur in mss. Vat. Dionys., in Hadrian. et in Florentino collect. **13** ac in uno Vat. **546** collect. **21**. Cod. Vat. Reginae collect. **1**: *Dat. xv kal. Aprilis*, ubi facile fuit duplicem unitatem II junctis apicibus commutare in V, Vindebon. collect. **5**: *Dat. xiv kal. Aprilis*. Majoriani consulatus signatur in omnibus, excepto Vat. Dionys., in quo per errorem scriptum est: *Cons. Tariani Aug.* In Vindebon. collect. **5**: *Majorano Augusto primum consule*, ut erat in editis ante Quesnellum, qui emendavit Majoriano, sed retinuit *primum consule*; quod tamen non solum abest a cæteris codicibus, sed ab usu etiam antiquo abhorret. Cod. Vat. Reginae Majoriani nomini præmittit siglam *GL. P.* sicut præmittitur etiam in Florentino S. Marci eidem domini in epist. **163**. Num legendum *gloriosi* aut *gloriosissimi principis*, aliorum iudicium esto.

^h Alia. **130**. Scripta **21** Martii an. **458**.

ⁱ Quesnellus hanc ex cod. Grimanico edidit.

^j III: quindecim episcopi nominantur libello autem supplicii ab iisdem Ægyptiis oblato imperatori, et ad Leonem papam cum ipsius Augusti litteris

SIO, PAULO, PETRO, THEONÆ; ISIDÆ, APOLLONIO, ANTHOCRATI, ISIDORO, ISAAC, APOLLONIO, MAXIMO, MARIONI, PORPHENJO, et ILLERIDJO episcopis et clericis catholicis ex Ægypto apud Constantinopolim constitutis LEO:

CAP. I. — Tribulationem quam dilectioni vestræ spiritus diabolicæ tentationis ingressit, ab eo adæquabiliter credere sublevandum, propter quem tanta sustinetis; atque ipsius auxilio consolandos vos esse præsumit, casus dilectioni quæ toleratis impeditis. Qui hec temporaliter fieri quæ sunt adversa permittit, constantiam tamen fidei non vult decuti, sed probari. Promissæ beatitudinis spem gerentes, patientiæ longanimitatem vestris mentibus adhibete: *Fidelis enim Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione exitum, ut possitis sustinere* (I Cor. x, 13). Nec pedes vestros peccatorum pax visa dimoveat, quos in ea petra fixos habere debetis, adversum quam nec portas inferi prævalere legistis (*Matth. xvi, 18*). Quia igitur, fratres charissimi, Christianissimus imperator rursus ad nos ^a scripta direxit, quibus ut aliquem de nostris partibus dirigamus hortatur; et quamvis illic vestra non deest instructio, quæ valeat hæreticorum obstinationibus obviare, desiderat a nobis tamen dirigi, qui fidem damnatis, et eam diabolico spiritu nostri recipientibus, tamquam sit adhuc dubia, possit asserere, quæ sicut necessarie **1337** prædicatur, sed voluntate percipitur: dilectionem vestram moneo ut inanis gloriæ contentione id ipsum dicentes omnes unanimitatis virtute vitent. Scitis enim quæ vobis debeat hujus palma certaminis, cujus idem cogitor qui hoc spectat, adiutor est, atque ipse ad vincendum vires sufficit, qui diligentibus se prætulim jam paravit. Nullus se propriis sedibus queratur extorrem, aut patrii expulsus sinibus ingeniscat. Nemo vestram exsul est Deo, quem auxiliatorum vobis ubique confidite. Fertè universa patienter, et confortato corde Dominum fideliter sustinete. Brevis est tribulatio quam tempus incidit; nec confessioni vestræ nova videantur, quæ vos ab inimicis Domini tolerare cognoscimus. *Sic enim persecuti sunt et prophetas qui erant ante vos* (*Matth. v, 12*).

CAP. II. — ^b Omni itaque dilectionis vestræ studio ac labore nitendum est ne oïa insulantium disceptatio possit admitti, neve hoc ab hæreticis valeat obtineri, quo evangelicam fidem manifestum est im-

pugnari. Nam definitarum rerum quas tantæ synodi vel Christianissimi principis sanxit auctoritas, et apostolicæ sedis confirmavit assensus, nihil oportet discuti, ut contra fas aliquid videatur infringi. Multumque fidei et sacerdotali constantiæ derogatur, si cum his qui homicidiis et furore repleti sunt, ac volunt convertere Evangelium Christi, et facinoræ suo probentur exosi, superflue et plurimum nocturnæ altententis confictus habeatur. Datum duodecimo kalendas Aprilis, Leone et Majoriano Augustis consulis.

EPISTOLA ^c CLXI.

^d AD PRÆBYTEROS, DIACONOS ET CLERICOS ECCLESIAE CONSTANTINOPOLITANÆ.

SYNOPSIS. — I. *Ut in fide stabiles et ab hæreticorum societate alieni perseverent hortatur.* — II. *Ut norum iudicium non instaretur, et ut Atticus et Andreas ordinis sui honore priventur, nisi voce scriptoque fidei Chalcedonensi adherere se profiteantur.*

LEO presbyteris, diaconibus et clericis Constantinopolitanæ Ecclesiæ.

CAP. I. — Lætificatus valde sum et plurimum delectatus, quod mihi fidel vestræ est, de qua in Domino gloriator, manifestata constantia, et intelligo vos per omnia devotissimos doctrinæ evangelicæ esse discipulos, atque apostolicis prædicationibus, quæ **1338** ex eodem fonte manarunt, nihil prorsus sentire diversum: quia catholica fides, quæ vera et una est, nulla se patitur diversitate violari, et ideo cohortari dilectionem vestram ac monere non desino, ut instructe Spiritu sancto perseveranter *id ipsum dicatis omnes; et non sint inter vos schismata. Sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententia* (I Cor. i, 10); proculque a consortio vestro olim damnatorum depellatis errores, ut inchoastis, in fidei constantia permanentes; nullum sinatis vobis Nestoriana vel Eutychiana infectum perversitate sociari, tamquam leve ac tolerabile sit ad quod ^e uterque quorundam insipientium corda traduxit, et in seclerâ diabolici furoris accendit.

CAP. II. — ^f Habemus, proptio Deo, magnum et divinitus præparatum Christianissimi Imperatoris auxilium, quem scriptis meis, quantum causa ^g expetit, obsecravî, ne improbis parricidarum petitionibus in aliquo clementiæ suæ præberet assensum, neque ullo modo sineret sanctæ Chalcedonensis synodi definitiones, quæ vere de cælestibus prodere decretis, tamquam necessaria retractatione violari:

scriptionibus simul collatis singulorum episcoporum sedes colligentur, Isidoro excepto, qui in neutris invenitur.

^a Invenitur imperatoris epistola, cui S. Leo respondet epistola 162.

^b Hæc usque ad finem referuntur a Facundo Herm. lib. xii, c. 2, p. 533.

^c Alias 151. Scripta 21 Martii an. 458.

^d Ex cod. card. Grimani a Quesnelo edita fuit.

^e Forte, utraque.

^f Referuntur a Facundo Herm. lib. xii, c. 2, p. 533.

^g Vulg. ex Grim., existit. Prætulimus lectionem Facundi, quam Quesnellus margini affixit.

transmisso, qui in codice encyclo describitur tom. IV Concil. pag. 1843, quatuordecim tantum subscribuntur, et in his non solum ordo diversus est, verum etiam duo nomina Pulsaminonis, seu potius Pulsamonis et alterius Athanasii episcopi leguntur, quæ in inscriptione hujus epistolæ non recensentur; contra vero in hac inscriptione tres episcopi nominantur, qui in subscriptionibus prædictis desunt, nimirum Isidorus, Elpidius et unus Apollonius; alter enim Apollonius idem esse videtur qui in subscriptionibus Apollo vocatur. Sed Elpidius et unus Apollonius ab Apollo diversus legitur in aliis subscriptionibus synodi Constantinopolitanæ sub Gennadio tom. V Concil. pag. 51, ubi etiam Theonæ et Marionis episcoporum nomina invenire licebit. Ex utrisque sub-

ⁱ cum insidias impiorum ad hoc subrepere velle manifestum sit, ut statuta evangelicis prædicationibus et Patrum traditionibus consonantia novo faciant infirma iudicio, et dum disceptatio admittitur, auctoritas auferatur ^b. Aderit, ut spero, suis inspirationibus divina protectio, eamque sancto principi tribuet facultatem, ut nullo modo fieri sinat quod humanæ salutis sentit adversum. Atticum vero et Andream, quorum nomina fratri et coepiscopo meo Anatolio missis ante ^c litteris indicavi, quos a vestra laudabili fide dissentire cognovi, atque Eutychianorum appetissime connivere perfidiæ, nisi prius hostilia dogmata propria voce ac subscriptione damnaverint, et fidem Chalcedonensi concilio roboratam in Ecclesia populo Christiano præsentem se professi fuerint secuturos, ordinis sui honore priventur; ne diutius luporum ^d levitas simplicitati Dominicarum ovium miscetur. Datum duodecimo kalendas Aprilis, Leone et Majoriano Augustis consulibus.

1339 EPISTOLA • CLXII.

^f AD LEONEM AUGUSTUM.

Per ^g PHILOXENUM agentem in rebus.

^h SYNOPSIS. — I. *Ut fidem semel definitam ad examen revocari non sinat.* — II. *Se nec posse hæreticis communionem sociari, nec definitis a synodo dissentire.* — III. *Legatos a se mittendos, non ut disputent, sed ut instruant.* — IV. *Fugiendos hæreticos, quibus et penam imminere significat.*

LEO episcopus LEONI Augusto.

ⁱ Multo gaudio mens mea exsultat in Domino, et magna mihi est ratio ^j gratulandi, cum clementiæ ^k vestræ excellentissimam fidem augeri per omnia ^l donis gratiæ cælestis agnosco; et per incrementa diligentis devotionem in vobis animi sacerdotalis experior. Nam in vestræ pietatis alloquiis non dubie patet quid per vos in totius Ecclesiæ salutem Spiritus sanctus operetur, et ^m quantum universorum fidelium precibus sit optandum ut in omnem gloriam vestrum extendatur imperium, qui supra curam rerum temporalium, religiosæ providentiæ famulatum divinis et æternis dispositionibus perseveranter impenditis: ut scilicet catholica fides, quæ humanum genus sola vivificat, sola sanctificat, in una confessione permaneat, et dissensiones quæ de terrenarum opinionum varietate nascuntur, a soliditate illius petræ, supra

^a Apud Facundum, cum insidiatores priorum.

^b Hucusque Facundus.

^c Epist. 157, cap. 4.

^d Forte, *sævitia*, vel *pravitas*. Quesn. in marg.

^e Alias 132. Scripta 21 Martii an. 458.

^f Exstat hæc epistola in mss. collect. 5, 11, 12, 18, 19 et 21 usque ad 24.

^g Ita nostri cod. collect. 5, 11 et 21. Vulg. ante Quesn., forte ex aliquo cod. collect. 12, per *Philonem*.

^h In tabula collect. 5 hæc synopsis exhibetur cap. 94: *De adhortatione abscondendæ hæresis Eutychianæ, et confirmatione concilii.*

ⁱ Cod. Ven. S. Marci collect. 22, *Magno gaudio.*

^j Ita Quesnellus, ut credimus, ex Grimanico, et solo quidem: nam omnes nostri codices aliarum collectionum, etiam Vindebon. collect. 5 et Ratisp. collect. 19, cum ante vulgatis habent *gloriandi*. Le-

ⁱ quam civitas Dei ædificatur, abigantur, ^m gloriosissime imperator. Hæc autem Dei munera ita demum nobis divinitus conferentur, si de his quæ sunt præstita non inveniamur ingrati, et tamquam nulla sint, quæ adepti sumus, contraria potius expetamus. Nam quæ patefacta sunt quærere, quæ perfecta sunt retractare, et quæ sunt ⁿ definita convellere, quid aliud est quam de adeptis gratias non referre, et ad interdictæ arboris cibum improbos appetitus mortiferæ cupiditatis extendere? Unde quia ad pacem universalis Ecclesiæ, et 1340 ad custodiam catholicæ fidei, cura dignamini sollicitiore respicere, evidenter agnoscitis quod magnis hæreticorum audetur insidiis, ut inter Eutychis Dioscorique discipulos, et eum quem apostolica sedes direxerit, ^o diligentior, tamquam nihil fuerit ante definitum, tractatus habeatur, et quod totius mundi catholici sacerdotes in sancta Chalcedonensi synodo probant gæudentque firmatum, in injuriam etiam sacratissimi concilii Nicæni efficiatur infirmum. Quod enim nostris temporibus apud Chalcedonam de Domini nostri Jesu Christi incarnatione firmatum est, hoc etiam apud Nicæam mysticus ille Patrum numerus definit; ne catholicorum confessio aut unigenitum Dei Filium in aliquo crederet Patri imparem, aut eundem, cum factus est filius hominis, non veram carnis nostræ atque animæ habuisse naturam.

CAP. II. — Detestandum ergo nobis est perseveranterque vitandum, quod fraus hæretica nititur obtinere, ^p nec in aliquam disceptationem pie et plena definita, revocanda sunt, ne ad arbitrium damnatorum ipsi de his videamur ambigere, quæ manifestum est per omnia prophetis et evangelicis atque apostolicis auctoritatibus consonare. Unde si qui sunt qui ab his quæ cœlitus sunt constituta dissentiant, suis opinionibus relinquantur, et ab unitate Ecclesiæ cum ea quam elegerunt perversitate discedant. Nam nullo modo fieri potest ut qui divinis audent contradicere sacramentis, aliqua nobis communionem societur. Jactent se in sui eloquii vanitate, et de argumentationum suarum versutia, quæ inimica est fidei, gloriantur: ^q nobis placet Apostoli obedire præceptis, dicentis: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem seductionem hominum (Coloss. II, 8)*. Nam secundum eundem apostolum, *si quæ destruxi, hæc*

^r ditionem autem Quesnelli uti congruentiorem expungere nolumus.

^s Sic omnes nostri codices et vulg. ante Quesn., apud quem, *dono*.

^t Codd. collect. 11 et 21 ac Ratisp., *quantis*.

^u *Gloriosissime imperator* a Quesnello addita ex Grim. cod. in aliis desunt. Solum Ratisp. præfert siglam *GL*.

^v Cod. Grim., *finita*.

^w Vocem, *diligentior* a Quesn. expunctam ex nostris codd. revocavimus. Paulo post, *a sancta Chalcedonensi* in Ratisp. et in Vat. collect. 11.

^x Ratisp., *nec aliqua disceptatione*.

^y Idem Ratisp. et Vat. collect. 11 atque 21, *placet apostolicis obedire præceptis dicentibus*. Vulg. ante Quesn. cum mss. collect. 21, *placet apostolicis obedire præceptis dicentibus*.

œdifico, pravaricatorem me constituo (Galat. II, 18). A et eis me ultionum conditionibus subdo, quas non solum auctoritas beatæ memoriæ principis Marciani, sed etiam ego mea ^a consensione firmavi. Quia, sicut sancte veraciterque dixistis, *perfectio incrementum, et adjectionem plenitudinem non recipit*. Unde, cum sciam te, venerabilis princeps, sincerissimo veritatis lumine imbutum, in nulla fidei parte nutare, sed sancto perfectoque iudicio a **1341** pravis recta discernere et a refutandis amplectenda dividere, obsecro ne humilitatem meam de diffidentia putes esse culpandam, cum hæc mea cautio non solum universali Ecclesiæ consulat, sed etiam tuæ gloriæ famuletur: ne sub imperii tui tempore et hæreticorum aucta videatur improbitas, et catholicorum perturbata securitas.

CAP. III. — Quamvis ergo multum per omnia de B pietatis vestræ corde confidam, et per inhabitantem in vobis Spiritum Dei satis vos instructos esse perspiciam, nec fidei vestræ ullus possit error illudere, præceptioni tamen vestræ in eo ^b aditit obedire, ut aliquos de fratribus meis dirigam, qui apud vos presentis aetatis instar exhibeant, et quæ sit apostolicæ fidei regula, licet, ut dixi, vobis bene sit nota, demonstrent, patefacientes in omnibus et probantes, non esse omnino inter catholicos computandos, qui definitiones venerabilis synodi Nicænæ, vel sancti Chalcedonensis concilii regulas non sequuntur; cum utrorumque sancta decreta ex evangelico ^c et apostolico manifestum sit fonte prodire, et quicum non est de irrigatione Christi, poculi esse viperei. Prænoscat igitur ^d pietas tua, venerabilis imperator, hos C quos spondeo dirigendos, non ad conflegendum cum hostibus fidei, nec ad certandum contra ullos, a sede apostolica profecturos, quia de rebus et apud Nicæam et apud Chalcedonam, sicut Deo placuit, definitis, nullum audemus inire tractatum: tamquam dubia vel infirma sicut quæ tanta per Spiritum sanctum fixit auctoritas.

CAP. IV. — Instructioni autem parvulorum nostrorum, qui post lactis alimoniam cibo desiderant ^e solidiore satiari, ministerii nostri præsidium non nega-

mus; et sicut simpliciores non spernimus, ita a rebellibus hæreticis abstinemus: memores præcepti Domini, dicentis: *Nolite dare sanctum canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos* (Matth. VII, 6). Nimis quippe indignum nimisque injustum est eos ad libertatem disceptationis admitti, quos significat Spiritus sanctus per prophetam, **1342** dicens: *Filii alieni mentiti sunt mihi* (Ps. XVII, 46). ^f Qui etiamsi Evangelio non resisterent, de illis tamen se esse monstrarent, de quibus scriptum est: *Deum se profitentur scire, factis autem negant* (Tit. I, 16): clamante adhuc justus Abel sanguine adversum impium Cain, qui increpatus a Domino (Genes. IV, 10), ^g non quievit ad positivum, sed exarsit ad cædem. Cujus vindictam sic Domini iudicio volumus reservari, ut improbus prædo et parricida crudelis in seipsum recidat, et nostra non teneat. Neque sanctæ Ecclesiæ Alexandrinæ lamentabilem captivitatem patiamini ulterius prolongari, cui oportet fidei vestræ iustitiæque præsidio suam restitui libertatem, ut per omnes Ægypti urbes dignitas Patrum et jus sacerdotale reparetur. Datum ^h duodecimo kalendas Aprilis Leone et Majoriano Augustis consulibus.

EPISTOLA ⁱ CLXIII

^j AD ANATOLIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Per PATRIUM diaconem.

^k SYNOPSIS. — Quod sua monita Anatolio displicuerant exposulat monetque ut Atticus presbyter propria subscriptione publice recitanda Eutychianum demuet errorem, si catholicus videri velit.

LEO episcopus ANATOLIO episcopo.

Lectis dilectionis tuæ litteris, quas per filium nostrum Patrium diaconem direxisti, intellexi tibi studium meæ sollicitudinis displicere, qua secundum dominicam charitatem, quam tibi a nobis impendi experimentis plurimis approbasti, de cavendis his qui ^l communis fidei adversarii dicerentur ^m admonui, ne ad negligentiam rectoris referretur, si quisquam in Ecclesia catholica ea prædicare præsumeret

bant, verum etiam quia concordat cum die signato in duabus antecedentibus epistolis per eundem Philoxenum Constantinopolim transmissis. In mss. collect. 11, 21 et 24, *Leonis* nomen in consulari nota omittitur. Duo Vat. collect. 21, *Glorioso Majoriano Aug. cons.* In alio Vat. collect. 24, *Calipio* pro *Glorioso* scriptum legitur. Id ex ea sigla GLP profectum videtur, quam *Majoriani* nomini aliquibus in mss. præfixam animadvertimus annot. 31 (Col. 1140, n. 6) in epist. 159. Hanc auctor collectionis 24 vel librarius aliquis perperam interpretatus est *Calipio*

^l Alias 128. Scripta 28 Martii an. 458.

^j Exstat in mss. collect. 5, 11, 12, 15 et 20 usque ad 24.

^k In tabula mss. collect. 5 hic titulus legitur cap. 95: *Ad Anatolium episcopum de Attico presbytero, ut susceptionem Eutychiani erroris a se presbyter compellatur excludere.*

^l Vat. collect. 11, *communis fidei adversarii dicerentur.*

^m Epist. 157, c. 4

^a Quesn. in marg.: *Al., defensione, vel confessione. Neutrum in ullo nostro codice invenimus.*

^b Quesn., *admitor*. Melius anteriores vulg. cum nostris codd., ac præsertim Ratisp.; de legatis enim agitur quos Leo solum Augusto mense transmisit, ut videre est ex epistola 164.

^c Quesnellus delevit *et apostolico*. Retinimus cum anterioribus editionibus, quas noster Ratisp. et alii codices approbant, excepto Vindebon. collect. 5.

^d Editi ante Quesn. cum Ratisp. et Vat. collect. 12, *pietas vestra.*

^e Ratisp., *solido*, et post pauca, *sed sicut*. Dein, *præcepti Domini dicentis* in antiquis vulg. et in Ratisp. aliisque nonnullis codd. legitur.

^f Antiqui vulg. cum codd. collect. 12 addunt, *filii alieni inveterati.*

^g Idem vulg. cum quibusdam codd., *non requievit.*

^h Quesnellus cum aliis vulg., *x kal.*, et in marg., *xii kal.* Hanc notam prætulimus, non solum quia plures et potiores nostri codd. Vindebon. collect. 5, Vat. collect. 11 et mss. collect. 21 et 24 eam pro-

quæ hæreticorum sensibus convenirent. **1343** Quod A etiam **1344** habeatur. Qui si in eadem prævitæ per-
utrum veraciter fama jaclaret, dilectionis tuæ inqui-
rendum iudicio delegavi. Neque in aliquo honorem
tuum læsi, a cui discutienda ea quæ ad me erant
perlata b commisi : ut scilicet Atticus presbyter,
quem talia audere cognoveram, nisi perfecta se satis-
factione purgasset; et non solum voce hæreticos, sed
etiam propriæ manus subscriptione damnasset; a
communione gratia esset alienus. Qui scripta mit-
tendo dubiæ fidei et professionis libertatæ, a confirma-
vit magis quam diluit, quidquid ad nos de eo fama
perfulerat; cum si conscientiam suam voluisset pro-
bare sinceram, non Eutychem sibi odiosum fuisse,
sed quod perfidiam ipsius reprobarat atque damna-
ret, d debuerat conlteri : quia aliud sunt humilitatæ
etiam intet catholicos similitates; aliud diabolici; B
quos fides catholica damnat, errores. Et ideo, frater
charissimè, in nullo debes de nostra dilectione dubi-
tare, si prophetæ exemplum sequaris; et dicam :
Nonne qui te oderant, Domine, oderam e illos, et super
homicos tuos tabescebam (Ps. cxxxviii, 21) ? Per
offensam enim vobis tẽ esse certissimum quod sicut
meam existimationem illæsam cupio permanere, ita
opto te quoque in omnibus irreprehensibilem repe-
riri. Prædictus autem c Atticus, ut ab omni suspi-
cionè contraria liber appareat quid in Eutyche ana-
thematizet ac damnet, evidenter ostendat, et in da-
mnationem erroris expressi, remota omni dubitatione,
subscribat : ita ut Chalcedonensis e synodi definitio-
nem de fide, cui etiam dilectio tua subscribendo con-
sensit, et quam apostolicæ sedis h firmavit auctori-
tas, profiteatur se per omnia servaturum, adjecta
subscriptione propriæ manus, quæ in Ecclesia Chri-
stiano populo præsentè recitetur : ut pro catholica
fide neque nos negligentes, neque ipsè ultra suspè-

durans, i præceptis salubribus parere soluerit, sen-
tentiam synodi Chalcedonensis; cuius definitionibus
resultat, excipiat. Data i quibus kalendas Aprilis,
Leone et Majorianò Augustis consullibus.

EPÍSTOLA R CLXIV.

I AD LEONEM AUGUSTUM.

SYNOPSIS. — I. Legatos missi vice sua pro Ecclesiæ
libertate acturos, rōgalquẽ de bene definita ad novum
tractatum revocentur. — II. Semper disputationi lo-
cum fore, si humano ratiocinio et Rhetorum loqua-
citate expendi mysteria sinantur. — III. Quam
Evangelio et humanæ salutis inimitabilem sit Eutyche-
norum dogma a synodo præscriptum; cui nulla dis-
putatione derogari debet. — IV. Parricidas Ale-
xandrinus omni indulgentia indignos esse; quibus
tamen, si respiciant, de misericordia non desperan-
dum. — V. Legatos commendat, quos mitti non
discipulatos, sed supplicatos; quemnam pro pace
Ecclesiæ sint agenda; correctis penitentiam non
negandam, obduratis sub synodali sententia reman-
entibus.

LEO^m episcopus LEONⁱ Augustò.

CLX. I. — Multis manifestisque documentis proba-
tum mihi esse gaudens; quanto universalis Ecclesiæ
consulatus affectu; præceptis pietatis vestræ, ubi phi-
littum licuit, parere non distuli; altigenis a Domitia-
num et Gemilianum fratres et cœpiscopos meos,
1343 qui apud vos o præces meæ sollicitudinis ex-
sequentes; pro quiete vobis obediuntæ et angelicæ sup-
plicarent, et libertatem fidei; in quã secundam eru-
ditionem Spiritus sancti ipse præcipue emines, obti-
nerent; repulsis prociã hostibus Christi, qui etiam
C voluissent furorẽ suum tẽgere, non laterent, quia
alia est diabolici grægis sancta simplicitas, alia sob
vestitu dyum simulatio latentium bestiarum; nec
possunt jam per hypocrisim irrepere, quos p tantæ
furor manifestavit insanis. a Agnosce igitur, auguste

a Idem codex, cum discutienda.

b Epist. 151.

c Vat. 546 collect. 21, confirmat.

d Vulg. ante Quesn., debuit.

e Vindebon. collect. 5, pos. Porro tabescebam habent omnes nostri codd. et editi ante Quesn., apud quem forte errore librarii vel typographi, tabescam.

f Idem Vindebon. cum mss. collect. 11 et 24 omittit Atticus.

g Plures vulg. ante Quesn., symboli, male : novam enim symbolum Chalcedonenses Patres non condidere, sed contra Eutychanos errores fidei definitio-
nem protulerunt. Synodi habent nostri codices, et duo a Quesnello laudati Barb. et Trecopti., nec non Pelagius II, in epist. 3, ad Eliam et cæteros episcopos Istris c. 3, ubi ex his litteris testimonium recitat. Hujus professionis formula exhibetur in collect. 5 cap. 85, quam tomo tertio edemus; eamque ad Constantinopolitanam Ecclesiam præsertim pertinuisse discimus ex mss. collect. 8, in quibus hæc eadem formula inseribitur tit. 125 : *Confessio presbyterorum seu diaconorum Ecclesiæ Constantinopolitanæ*; et incipit : *Ego illa Constantinopolitanæ Ecclesiæ diaconus vel presbyter hac scriptura*, etc. Hæc formula ex Leonis quidem mente scripta, vel Roma Constantinopolim missa fuit, vel Constantinopoli ad Leonem transmissa, atque ab eodem probata, ac Latine reddita in laudatas collectiones transivit.

h Vat. 546 collect. 21, confirmavit.

i Cod. Florent. S. Marci collect. 13, præcepto sa-

lubri. Dein pro excipiat, ms. Cantabrig., incurrat.

j Vat. cum mss. collect. 12, 21 et 24, xv kal. Aprilis. Præstulimus potiores codices Vindebon. collect. 5, Vat. collect. 11 et Florent. collect. 13, quibus tres alii a Quesnello in margine allegati astipulantur. In mss. collect. 11, 15, 21 et 24 omittitur Leonis nomen, et solius Majoriani consulatus memoratur. At cæteri codices ac præsertim Vindebon. collect. 5 utrunque consulens signant, ut pariter in omnibus litteris hoc anno, in Orientem missis notatur. Solæ quæ epistolæ ad Occidentales missæ 159 et 166 unum Majorianum consulens memorant.

k Alias 133. Scripta 17 August. an. 458.

l Celebrem hanc epistolam, ex qua nonnulla fragmenta supererant apud Vigilium, Pelagium atque Facundum, cuiusque diuidiam serè partem descripsit Prudentius Tricassinus in lib. de Prædest., integram edidit Quesnellus ex ms. Grimanico. Eandem in nostro Ratisponensi invenimus. Vide Quesnelli notam.

m V. cem episcopus a vobis ex Ratisp. additam Prudentius etiam confirmat.

n In Ratisp. et apud Prudentium, *Donatianam*. Retinimus *Domitianam*, quia sic legitur in epist. 170, quæ horum legatorum nomina repetit.

o Quesn. in marg. : Legendum forte, *vices*. At præces habet etiam Ratisp.

p Ratisp. delet tantæ; et post pauca ignorat anguste et.

q Sequentia habet Facundus p. 87.

et venerabilis imperator, in quantum totius mundi præsidium divina sis providentia præparatus, et quid auxilii matri tuæ Ecclesiæ debeas, quæ te illo maxime glorior, intellige. ^a Non sinantur contra dexteræ omnipotentis triumphos redivivis assurgere motibus extincta certamina; præsertim cum id damnatis jamdudum hæreticorum ausibus omnino non liceat, et hic fructus piis laboribus debeatur, ut omnis Ecclesiæ plenitudo in suæ unitatis soliditate *secura* permaneat, nihilque prorsus de bene ^b compositis retractetur: quia post legitimas et divinitus inspiratas constitutiones velle configere, non pacifici est ^c animi, sed rebellis, dicente Apostolo: *Verbis enim contendere, ad nihil est utile, nisi ad subversionem audientium* (II Tim. II, 24).

CAP. II. — Nam si humanis persuasionibus scriper discipulare sit liberum, nunquam deesse poterunt qui veritati audeant resistere, et de ^a mundanæ sapientiæ loquacitate confidere: cum hanc nocentissimam vanitatem quantum debeat fides ^b et sapientia Christiana vitare ex ipsa Domini nostri Jesu Christi institutione cognoscat; qui omnes nationes ad illuminationem fidei vocaturus, non de philosophis aut de oratoribus, qui prædicando Evangelio famularentur, elegit; **1346** sed de humilibus et piscatoribus, per quos ^c se manifestaret, assumpsit, ne doctrina celestis, quæ erat plena virtutum, auxilio videretur indigere verborum. Unde Apostolus protestatur et dicit: *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare; non in sapientia verbi, ne evacuatur crux Christi: verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est, his autem qui salvati sunt virtus Dei*

est; scriptum est enim: Per adæ sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobandam. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi inquisitor hujus sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi (I Cor. I, 17-20)? Argumenta enim ^b rhetorica et instituta ab hominibus versutæ disputandi in eo præcipue gloriantur, si in rebus incertis et opinionum varietate ^c confositi, ad hoc audientium trahant sensum, quod asserendū ingenio atque eloquio suo quisque delegerit; et ita ^d sit ut quod majore lacundia defenditur, verius æstimetur. Sed Christi Evangelium hac arte non indiget, in quo doctrina veritatis sua luce ^e manifestata est; nec quæritur quid auribus placeat, ubi veræ fidei sufficit scire quis doceat.

CAP. III. — Hos autem qui suis decipiuntur inventis, nihil magis ab evangelica ^f luce dissociat, quam quod incarnationis ^g Dominicæ veritatem non putant ad humanam, id est nostram, pertinere naturam: tamquam indignum fuerit gloria Dei, illi majestas Verbi impassibilis veritatem mortalis carnis assumpsit; cum aliter salus ^h hominum reparari non posset, nisi qui est in forma Dei, formam suscipere dignaretur et servi. Unde cum sancta synodus Chalcedonensis, ⁱ quæ ab universis Romani orbis provinciis cum totius mundi est celebrata consensu, et a sacratissimi concilii **1347** Nicæni est indivisa decretis, omnem Eulychiani dogmatis impletatem a corpore catholicæ communionis abscedit, quomodo erit iniquam lapsorum ad ecclesiasticam pacem recursus, nisi perfectâ fuerit satisfactione purgatus? Nam quæ istis tribui potest licentiâ disserendi, qui justo sanctoque judicio meruere damnari? ut veritatis

^a Non sinas legitur in Constituto Viglii papæ, et in epistola Pelagii II, ad Eliam Aquileiensem, ubi hæc referuntur; et postea apud utrosque exurgere pro assurgere.

^b Apud Vigiliū, constituitur. Mox apud eundem Vigiliū et Prudentium, quia legitimas et divinitus inspiratas constitutiones velle movere, non, etc.

^c Pelagius, hominis.

^d Quesn., humanæ. Prætulimus cum Ratisp., mundanæ; similiter enim legitur etiam apud Vigiliū atque Facundum.

^e Hucusque Facundus.

^f Et sapientia delet Prudentius. Mox, nostri in Ratisp. desideratur.

^g Quesnellus cum Grim., sancta manifestaret; et in margine: sancta delet Prudentius. Lectio nostri Ratisp. magis placuit; ex quo etiam mox virtutum pro virtutibus prætulimus.

^h Sic ex Ratisp. atque Prudentio. Quesn. cum Grim., rhetoricæ instituta.

ⁱ Ita Quesn. cum Prudentio; et in margine: Cod. Grimanicus, confositi; minus recte. Noster Ratisp. cum Prudentio concordat.

^j Sic Quesn. cum eodem Prudentio, cui Ratisp. suffragatur. Cod. Grim., fieri.

^k Ratisp., manifestat. Mox, nec sequitur pro nec queritur, male in ms. Grim. Emendationem Quesn. ex Prudentio noster Ratisp. confirmat. Post pauca, quis doceat idem Prudentius et Ratisp. præferunt. In Grim. corrupte, quod doceat.

^l Ita ex Ratisp., uti paulo ante, sua luce. Quesn. cum Grim., voce.

^m Ratisp., divinæ; et post pauca, indignum fuerit

gloriæ.

ⁿ Idem Ratisp., hominis.

^o Illis verbis Quesnellus postillam affixit: *Concilii œcumenici characteres duo: 1° ex omnibus provinciis; 2° totius orbis consensus.* Leo hic Chalcedonensis concilii, quod a tota Ecclesia receptum fuerat, prærogativas attingere voluit, ut illud multo magis irtractabile ostenderet, non vero voluit characteres generali synodo necessarios proponere, ut Quesnelli postilla videtur innuere. Convocatio quidem generalis requiritur, ut, quod ait noster Auctor epist. 89, *evocatis de cunctis provinciis sacerdotibus vere possit esse universale concilium.* Vnde, inquit, seu stricte generale. Si tamen generali convocazione præmissa ad concilium non accedant omnes ex cunctis provinciis, vel accedere nequeant, ut ipsi synodo Chalcedonensi accidit, ad quam ob temporis præfinitas angustias vix legati apostolicæ sedis ex toto Occidente dirigi potuerunt, num idcirco generale esse non poterit? Immo praxis Ecclesiæ ostendit, generalia habita fuisse concilia Orientis, cum plures Orientales episcopi cum quibusdam Occidentalibus a Romana sede præsertim directis conveniant. Id vero quod his synodis prærogativam generalium conciliorum præcipue asseruit, nimirum obligandi vim, fuit Romanæ sedis confirmatio, et assensus, quam unam ipsi Patres Chalcedonenses a Leone petierunt uti necessariam, aliorum quoque episcoporum totius orbis assensum petiuri, si hunc æque necessarium iudicassent. Vide ipsius synodi Chalcedonensis epistolam inter Leoninas 98, item Anatolii epist. 101, et imperatoris Marciani epist. 110.

sime illam sententiam beati apostoli Joannis exciperent, qua inter ipsa nascentis Ecclesiæ exordia inimicos crucis Christi perculit dicens: *Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse ex Deo est, et omnis spiritus qui solvit Jesum ex Deo non est, sed hic est Antichristi* (1 Joan. iv, 2).^a Quia sancti Spiritus^b præcurrente doctrina, pie nobis et constanter^c utendum est, ne, dum talium disceptatio admittitur, his quæ divinitus definita sunt auctoritas derogetur^d, cum per omnes regni vestri partes, et in universis finibus terræ ea quæ apud Chalcedonam^e firmata est fides, fundatissima pace servetur; nec Christiano sit dignus nomine qui se a consortio nostræ^f unitatis abrumpit. De quo Apostolus dicit: *Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devota, sciens quia hujusmodi perversus est, et proprio judicio sit damnatus* (Tit. iii, 10).

CAP. IV. — Quod ergo in sanctæ Ecclesiæ^g pervasione et in præsulis ipsius crudelissima cæde impius parricida commisit, non potest humanis remissionibus expiari, nisi ille exoretur qui talia et solus potest digne plectere, et solus ineffabili misericordia relaxare. Nos vero non ultionum sumus cupidi, sed ministris diaboli non possumus ulla ex parte sociari.^h Quos si a perversis discedere, ab errore respiscere, et ab armis discordiæ ad pœnitentiæ cognoscamus lamenta converti, possumus etiam nos pro illis, ne in æternum pereant, supplicare: ut pietatis Domini utamur exemplo, qui pro persecutoribus suis ligno crucis affixus orabat, dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Quod utⁱ fructuosæ pro inimicis suis charitas faciat Christiana, relinquunt impii semper religiosam semperque¹³⁴⁸ devotam Ecclesiam Dei^j lacessere; neque simplicis populi animas hæretica audeant conturbare fallacia: ut ubi omnibus retro temporibus sincerissima fides

^a Hæc habent Vigilus et Pelagius, hincque epistola ad Basilium tribuit.

^b Ita ex Ratisp. Quesnellus cum Grim., *percurrente*, minus recte.

^c Apud Vigil., *videndum*, vel *vivendum*, vel *vitan-dum*. Mox apud eundem Vigil. cum Pelagio et in Ratisp., *disputatio pro disceptatio*: ac dein in solo Pelagio, *eorum..... auctoritati*.

^d Ratisp. addit siglam *GL*, quæ, cum in eodem ms. alibi notatur, in aliis codd. redditur *gloriosissime imperator*. Mox ex eodem ms. scripsimus, *cum per omnes*, melius quam apud Quesn., *dum*.

^e Ita idem Ratisp. Al., *confirmata*.

^f Quesn., *veritatis*. Correximus ex Ratisp.

^g Ratisp., *persuasionem*, legendum *pervasionem*, et dein, *crudelissimam cædem*.

^h Idem Ratisp., *Quod si a persuasione*.

ⁱ Verbum *lacessere* ex Ratisp. supplivimus: ac

A floruit, nunc quoque evangelica et apostolica possit vigere doctrina. Quia et nos divinam misericordiam, in quantum valemus, imitantes, nullum justitia plecti, sed omnes cupimus misericordia liberari.

CAP. V. — Utatur, obsecro, clementia tua prædicatorum fratrum meorum suggestionibus; quos, sicut jamdudum in præmissa^k epistola sum locutus, non disceptaturos^l cum damnatis, sed supplicaturos vobis pro catholici tantum fidei stabilitate direxi. Et præcipue illud pietas vestra pro fide sua et diviniæ majestatis contemplatione concedat, ut hæreticorum contentionibus prorsus amotis misericordem curam his qui infeliciter prolapsi sunt dignetur impendere, et libertate Alexandrinæ Ecclesiæ in statum pristinum revocata, antistes illic Chalcedonensis synodi^m statuta custodiens, et concordans evangelicis disciplinis, qui conturbatam plebemⁿ pacificare valeat, ordinetur. Hi etiam episcopi vel clerici, quos de ecclesiis suis depulit impius parricida, pietatis tuæ præceptione revocentur; cæteris quoque, quos similis malignitas habitationibus propriis fecit extorres, in statum pristinum restitutis, quatenus plene atque perfecte de gratia Dei et fidei vestræ merito sine ullo jam concertationis strepitu gaudeamus. Nam si quis ita Christianæ spei ac propriæ salutis oblitus est, ut ad^o convulsionem sacratissimi concilii Nicæni, sanctæ Chalcedonensis synodi evangelicum apostolicumque decretum violare aliqua disputatione præsumat, hunc cum omnibus hæreticis, qui de incarnatione Domini nostri Jesu Christi impia et detestanda senserunt, simili anathemate parique execratione damnamus: ut et legitima satisfactione correctis pœnitentiæ remedium non negetur, et in resultantes sententia synodalis, quæ veritatis est plena, permaneat. Data^p decimo sexto kalendas Septembris, Leone et Majoriano Augustis consulibus.

proinde non est necessaria explicatio a Quesnello addita in margine: *Id est, Alexandrinam quam invaserant*. Intelliguntur autem Eutythianorum ac Timothei maledicta contra Chalcedonensem synodum, contra Leonis epistolam, et contra catholicos, quos veluti Nestorianos traduxerant. Dein, *simplices populi animos* in eodem Ratisp.

^j Hæc habet Prudentius.

^k Epist. 162.

^l Ratisp., *cum condemnatis*.

^m Idem cod., *placare*; et post pauca, *pietatis vestræ*.

ⁿ Idem Ratisp., *compulsionem*.

^o Ratisp., *kal. Sept.* Melius in Quesnello ex Grim., cum eodem die *xvi kal. Sept.* data sit sequens epistola, quæ jamdiu ante promissa, per eosdem legatos, qui hanc detulere, missa videatur.

ADMONTIO IN EPISTOLAM SEQUEM.

1. Inter omnes Leonis epistolas duæ præ cæteris et apud Latinos et apud Græcos maxime celebres inveniuntur, epistola 28, ad Flavianum, et sequens ad Leonem Augustum: quippe quæ plenius catholicum dogma adversus Eutythianam hæresim explicant atque propugnant. Hinc cum S. Leonis epistolæ pro fide editæ laudantur, harum præsertim duarum expressa fit mentio: et cum epistola 28, ad Flavianum, vocatur tomus primus, tum vero hæc, ad Leonem Augustum, secundus tomus appellatur a Martino I in concilio Lateranensi his verbis: *Beati Leonis Romani pontificis de secundo volumine ad Leonem imperatorem directo*. Hinc in professionibus fidei nonnumquam utriusque epistolæ doctrina æque ac doctrina conciliorum recepta

declaratur; et Simplicius papa epist. 5, ad Acacium, de hac scripsit: *Nota namque et omnibus illie potestati- bus celebrata, quæ S. memorie prædecessor meus Leo ad consultationem Augustæ recordationis Leonis scripsit, et quom veneranter accepta sint, recognoscunt.* Hinc in Lectionariis antiquis hæc quoque epistola inserta legi- tur, uti videre est in cod. Vallicellano xxvi, eademque descripta invenitur in mss. collectionis 2 Sermonum S. Leonis, quæ ex Lectionariis originem ducit. Confer mss. Basilicæ Vat. 210 et Barber. 88. Græca etiam ejusdem interpretatio exhibetur in aliquot Græcis codicibus, eamque nos proferemus ex Miscellanei Ger- ardi Vossii præpositi Tungrensis, qui codice Græco olim card. Columnæ usus fuit. Quasdam vero emendationes secundis curis sumpsimus ex codice Græco Vat. 1341, quem P. Cacciarus in novissima Romana editione adhibuit. Neque moveat, si non reperitur in collectione Chalcedonen- si; quippe hæc collectio, ut in præfatione ostendimus, vivente Valentiniano, id est antequam hæc epistola scriberetur, concinnata fuit. Hæc epistola cum præclaro encomio usus est S. Ephraem Antiochenus apud Photium cod. 228.

2 Ut tempus constituat, quod a nonnullis vocatur in dubium, epistolæ scribendæ occasio commemo- randa est. Leo Augustus an. 457, ad reiundendam Eutychanorum audaciam, qui, adversus Chalcedonensem definitionem turbas et dubitationes excitantes, totam Ægyptum commoverant, novumque examen ac novum iudicium petebant, encyclicis litteris ad omnes metropolitanos ac præsertim ad S. Leonem directis postula- vit inter cætera, ut quisque coacta suæ cuiusque provinciæ synodo, quid de Chalcedonensi concilio senti- rent, epistolis exponeret. S. Pontifex statim, id est kal. Decembris ejusdem anni rescripsit epistola 156, et simul pleniores litteras c. 6 promisit his verbis: *Ac ne hujus epistolæ pagina in nimiam longitudinem tenderet, aliis litteris, quæ assertioni catholicæ fidei congruunt, comprehendere, ut licet ea, quæ a sede apostolica sunt prædicata sufficerent, insidias tamen hæreticorum etiam hæc quæ sunt adjecta reserarent.* Huic promissioni satisfecisse epistola sequenti ex initio ejusdem manifestum est. Tillemontius not. 70 in Leonem in eam sen- tentiam inclinat, hanc epistolam datam fuisse vel iisdem kal. Decembris an. 457, quibus data fuit epistola 156, vel paulo post: inverisimile enim ipsi videtur, pontificem in octo menses et amplius distulisse litteras, quas in recitato testimonio jam paratas indicavit. Hinc chronica notationem huic epistolæ subjectam rejicien- dam putat: idque ex eo confirmat, quod ea notatio chronica in plerisque mss. desideretur. Cum porro ad hanc epistolam referenda existimet, quæ Leo scripsit epist. 157, ad Anatolium, c. 1: *Ego sane, quantum potui, piissimum principem precatus sum, ut hæreticorum assertiones in magna vergere ignorantia cæcitate cognosceret;* hanc, una cum epistola 156, kal. Decembris datam fuisse probabilis affirmat. At nec una cum epistola 156, nec paulo post hanc epistolam datam fuisse palam faciunt verba: *Promississe me MEMINI;* quæ promissum jamdiu ante factum manifestant. Verbum autem præteriti temporis *comprehendi*, quod in testimonio epist. 156 has litteras jam paratas et scriptas indicare videtur, nihil moveat, quomius hoc pro- missum tamdiu dilatatum credatur. Leoni enim familiare fuisse præteritum tempus usurpare de re, uti crede- batur, mox futura, licet postea in longius tempus differretur, aliis exemplis alibi demonstravimus. Illa etiam verba hujus epistolæ cap. 1, *fidei occasione persolve*, aliquam occasionem innunt, quæ post promissionem factam kal. Decembris occurrit. Porro prima post eas kalendas occasio incidit in diem 21 Martii anni 458, cum per Philoxenum agentem in rebus misit epistolas 160, 161 et 162. Poterat his hanc quoque epistolam annexere. Cum vero per eundem Philoxenum imperator petiisset, ut S. Leo aliquos de suis fratribus optime instructos dirigeret, quos quidem dirigendos pollicetur ep. 162, c. 3, in hoc tempus harum litterarum transmissionem differendam censuit: et Domitianus ac Geminianus legati, sunt ea *fidelis occasio* cujus initio epistolæ memini. Cum vero hi legati discesserint cum præcedentibus litteris signatis die xvi kal. Septembris; hanc eandem diem ex Leonis more huic quoque epistolæ jure affixam agnosimus. Hinc ex duobus diebus XIII vel XVI kal. Septembris, quorum alterum habent duo codices Trecentum. et Oxon. Quænellii ac editiones Josiæ Simleri, Surii, etc., alterum vero codex Theodoricianus ejusdem Quænellii et noster præstantissimus Ratisponensis; hunc postremum cum antecedentibus litteris concinnentem præ- tulimus: facile autem fuit librarium lapsu notam VI, disjunctis lateribus convertere in III, et scribere XIII pro XVI kal. Septemb. Neque moveat plerosque codices et collectiones omni chronica notatione carere: aliæ enim insignes epistolæ in omnibus mss. notam chronica desiderant; quam si in aliquo codice inveni- remus, non idcirco expungendam aliquis crederet, nisi forte historiae repugnaret. In præsentem autem epistola præter fidem aliquot codicum diversæ originis, inter quos præsertim Ratisponensis maximam fidem facit, non solum nihil repugnat, sed omnia potius ex antea dictis concordant.

3. De testimoniis huic epistolæ subjectis aliquid hic tandem præmonendum est. S. Leo hæc post pseudo- synodum Ephesinam primum collegerat, ac in Orientem per legatos miserat, ut doctrinam suæ epistolæ 28, ad Flavianum, Latinorum ac Græcorum Patrum doctrinæ coherentem ostenderet. Quæ autem tunc misit testi- monia, licet a Leone scripta fuerint Latine, Græca tamen eorum versio tantum superest, quæ in editioni- bus Conciliorum subjecta legitur epistolæ ad Flavianum Chalcedonensis concilii act. 2, de quo plura diximus in fine admonitionis ad epist. 28. Eadem vero testimonia rursus huic epistolæ subjecit, eaque Latine scripta invenitur tum in editis, tum in codicibus Leonis post eandem epistolam ad Leonem Augustum; ac præterea hæc separatim inveniuntur inserta in antiquissimis collectionibus 3 et 5, nec non in ms. Capituli Veronensis 58. In his autem testimoniis aliquot sunt quæ in editionibus Conciliorum nequaquam leguntur actione 2. Id autem ex eo proficisci credimus, quod S. pontifex ad Leonem Augustum scripturus, majori diligentia usus, nova testimonia quæsit et adjecit. Porro animadvertendum maxime est, ex Latinis Patribus tres tantum allegari, Hilarium, Ambrosium, et Augustinum; eorumque testimonia ex ipsis Latinis fontibus sumpta fuisse. Plura sunt testimonia Patrum Græcorum, eaque ex illis versionibus derivata fuerunt, quæ Leonis ætate pro- dierant. Sic testimonium Athanasii manifeste est ex ea interpretatione epistolæ ad Epictetum, qua eadem epistola integra profertur in collectione 5, cap. 52, et in mss. collect. 12. Testimonia Theophili ex duabus epi- stolis paschalibus versionem Hieronymi palam exhibent: testimonium Cyrilli ex epistola ad Nestorium iisdem verbis describitur in laudata collect. 5, cap. 56, et inter Leonis epistolas in collect. 12.

EPISTOLA • CLXV.

AD LEONEM AUGUSTUM.

SYNOPSIS. — I. Promissa prius scripta adversus Eutychem dogmata semittere indicat. — II. Nestorii et Eutycheis dogmata exponuntur, quorum hic Apollinarem, Valentinum et Manichæum æmulum est. — III. Nicæna Symbolo omnia hæc hæresum monstra confodi. — IV. Reconciliationem hominum ex incarnatione pendere, sine qua nec mediatoris nec redemptoris officium Christus implet. — V. Solo Christi sacrificio vel reconciliatione Deo fuisse mundum, vel justificatos peccatores. — VI. Ultriusque in Christo naturæ proprietates ex diversis ejus actionibus manifestari. — VII. Veritatem carnis in Christo ex veritate mortis, sepultura et resurrectionis comprobari. — VIII. Christi exaltationem nisi in vera hominis naturâ perfici non potuisse. — IX. Sub specie Deitatis honorandæ magna eam injuria affici, cum sub mendacijs phantasmatibus latuisse assentitur. — X. Ex SS. Patrum traditione catholicam fidem inconcusse firmari, quam tueri imperatore in primis dignum. — XI. Testimonia SS. Patrum tam Græcorum quam Latinorum pro asserenda veritate carnis in Christo.

1358 Ἡ Λεὼ ἐπίσκοπος Λεωνί Ἀυγούστῳ.

ΚΑΡ. Ι. — Ὁ ἐπιπέμεισθε με μνησθῆναι, venerabilis imperator, in causa fidei, de qua clementiam tuam novissime esse sollicitam, et pleniorē humilitatis meæ dirigendam esse sermonem: quem nunc, auxiliante Domino, fideli occasione persolvo, ut et sancto pietatis tuæ studio utilis, quantum arbitror, deesse non possit instructio. Quamvis enim sciam clementiam tuam humanis institutionibus non egere, et sincerissimam de abundantia Spiritus sancti hausisse doctrinam, officii tamen mei est et patescere quod intelligis, et prædicare quod credis: ut ignis ille, quem Dominus veniens misit in terram (Luc. xii, 49), motu crebræ meditationis 1355 agitalus, sic concalescat ut ferveat, et sic inflammetur ut luceat. Magnas enim caligines Eutycheiana hæresis Orientis partibus inferre molita est, et ab illa luce quæ, sicut Evangelium loquitur, *luceat in tenebris, et tenebræ eam non comprehendunt* (Joan. i, 5), imperitorum oculos tentavit avertere. Cumque ipsa in suam reciderit captivatem, et nunc in discipulis recrudescit, quod in auctoritate defecit.

CAR. II. — Non longo namque temporis intervallo catholica fides, quæ est singularis et vera, cuique nihil addi, nihil minui potest, a duobus est hostibus appetita: quorum prior Nestorius, Eutyches secundus emerit, qui Ecclesiæ Dei duas hæreses in si-

Alias 154. Scripta 17 Aug. an. 458.

^b Exstat in mss. collect. 2, 3, 5, 8, Hisp. Isid. 41, 12, 13 et 18 usque ad 24, in peculiari cod. Vat. Regiæ 293, ac in exemplo primæ editionis Romanæ Sermonum S. Leonis.

^c In collect. Hisp. in tria capita dividitur, quæ exinde in editiones Quesnello anteriores manarunt: I. De blasphemis Nestorii et Eutycheis, eorumque digno anathemate; II. quod in una Domini Jesu Christi persona gemina sit Deitas et humanitatis asserenda natura; III. de capitalibus fidei ex sanctorum Patrum libris collectis. In tabula præmissa collect. 5, cap. 67, hic solus titulus legitur: De una Domini nostri Jesu Christi persona et duobus Dei hominisque naturis cum subiectis testimonijs Patrum.

^d In Vulg. Leonis ante Quesn.: Leo Romæ et universalis catholicæque Ecclesiæ episcopus Leoni semper Augusto; non tamen in nostris codicibus, nec in antiquis editionibus Conciliorum. In exemplo primæ editionis: Leo papa Leoni imperatori salutem in Domino. Cod. Florent. S. Marci collect. 13: Marciano (corrige Leoni) imperatori et perpetuo Augusto Leo urbis Romanæ episcopus. Ex Græca versione: Gloriosis-

A 1354 Ἐπιστολὴ Λεόντος ἐπισκόπου Ῥώμης πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα.

Τῷ ὑπερνωθῶν, καὶ γαληνοτάτῳ υἱῷ Λέοντι Ἀυγούστῳ, Λέων ἐπίσκοπος.

Ἰσοσχόμενοι ἑαυτὸν διαμένοντες, ἐκείνην βασιλεῦ, ἐπὶ τοῦ πράγματος τοῦ τῆς πίστεως, ἧς οἶδα τὴν σὴν ἡμερότητα πλείστην εὐσεβῶς ποιῆσθαι τὴν μέριμναν, ὡς πληροσάτην τῆς βραχυτύτου τῆς ἐμῆς ἐποστολῆ σοι διέλεξεν ἦν ἐπὶ τοῦ παρόντος συνεργίᾳ τοῦ κυρίου τῆς προφάσεως παρεχούσης μοι τὸ εὐπιστον ἐποσίδωμι. Ὅτι τῆ ἐπισημῆ, καθόσον ἰσχυροῦμαι ματαμῶς ἐλλείπει ἄνευθαι, ἐπὶ εὐσεβιάτῃ σπουδῇ τῆς ὑμῶν εὐσεβείας ἐιστήρησιν. Ἐ καὶ τὰ μέγιστα γὰρ ἐνώκαμεν ἀνθρωπίνης διδασκαλίας τὴν ὑμῶν ἡμερότητα μὴ προσδεῖσθαι, καὶ τὴν καθαροτάτην 1356 ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀφθονίας μάθησιν ἠντηλῆσαι. Τῶν ἐμῶν περὶ τῶν ὁμῶν ἐστὶ, καὶ φανεροῦν ἂ νοεῖται, καὶ κηρύττει ἅπερ πιστεύεται ὅπως ἂν ἐκίχο τὸ πῦρ, ὅπερ ὁ Κύριος ἐλθὼν ἔβαλεν εἰς τὴν γῆν, ταῖς συχναῖς τῆς μελέτης κινήσειεν ἐλαυνόμενον, θεραπεύεται μὲν οὕτως ὥστε καὶ ζῆν, ἔχειρεται δὲ πρὸς φλόγα ὥστε καὶ δαλάμπειν.

Μεγίστην γὰρ ἀχλὺν, ἢ ἀερίαν εὐτυχῶς, τοῖς κατὰ τὴν ἀνατολὴν μέρειν ἐπιφύρειν ἐμχανήσατο καὶ ἀπ' ἐκεῖνου τοῦ φωτός, ὅπερ (ὡς φησι τὸ ἐναγγέλιον) ἐν τῇ σκοτεινῇ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία ἀπὸ οὗ κατέλαβεν, ἀποστρέψαι τοὺς οφθαλμοὺς τῶν ἀμαθῶν ἐπειράθη. Δύτης τε πρὸς τὴν οἰκίαν τύφλωσιν ἐπιστροφῆς διὰ τῶν μαθητῶν, ὁμότερον ἀνεπέφνησεν τοῦθ' ὅπερ ἠένησεν ἐπὶ τοῦ δεδακτύλου. Οὐκ ἐν μακρῷ γὰρ διαστήματι χρόνου ἡ

G simo et clementissimo filia Leoni Augusto Leo episcopus.

^a In epist. 158. al. 125, c. 6.

^b Cod. Quesn. Grimanicus collect. 18, prolixiorem.

^c Exemplar primæ editionis Sermonum, sanc'tæ, Dein, piatatis vestræ in ms. Vat. collect. 11, et paup' post clementiam vestram in eodem cod. et in Vindeb. Hisp.

^d Vulg. antiqui. instructionibus.

^e Vat. 1342 collect. 3, Vat. 5845 collect. 8, Ratisp. et prima editio. incalescat. Tres codd. Quesnelli Barb., 2 Bud. et Gant. nosster Vat. Reg. 293, et tres collect. 21, convalescat.

^f Vat. collect. 11 cum alijs quatuor codd. Quesn., Magna enim caligine se Eutycheiana, etc.

^g Vindebon. collect. 5, Ratispon. et Vat. Reg. delectant nunc.

^h Ita ex Vindebon. collect. 5, Ratisp. et exemplo primæ editionis. Al., nihilve, aut, nihilque. Mox pro a duobus in Vindebon. Hisp. per errorem scriptam fuit, ab opus; in Vat. Hisp. et exinde in Isid. arbitria correctione, ob hoc.

ⁱ Tres codd., sibimetipsis.

bimet contrarias inferre voluerunt : ut uterque a prædicatoribus veritatis merito damnaretur, quia insanum nimis et sacrilegum fuit quod varia falsitate ambo senserunt.

ἀντιψήφῳ; οἵτινες τὰς ἀμφοτέρων εἰρήσεις τὰς ἑαυταῖς ἐς ἑκάτερον ὑπὸ τῶν τὴν ἀλήθειαν χαρυττόντων καταφρονησάμενοι δικαίως, ἐπειδὴ σφόδρα ἦν μακρῶδες, καὶ δυσσεβὲς, ἔπερ ἐκ τοῦ ποικίλου ψεύδους φρονοῦντες ὑπᾶρχον ἀμφοτέροι.

^a Anathematizetur ergo ^b Nestorius, qui beatam Virginem Mariam non Dei, sed hominis tantummodo credidit genitricem, ut aliam personam carnis faceret, aliam Deitatis; ^c nec unum Christum in **1357** Verbo Dei et carne sentiret, sed separatim atque se-junctim alterum Filium Dei, alterum ^d hominis prædicaret; eam parente illa ^e incommutabili Verbi essen-tia, quæ ei cum Patre et cum Spiritu sancto in-temporalis æque coæternæ est, ita intra virginem viscera Verbum caro sit factum, ut ^f per ineffabile sacramentum uno conceptu, unogue partu, secu-ndum veritatem utriusque naturæ eadem virgo et an-cilla Domini esset et mater. Quod etiam Elizabeth, sicut Lucas evangelistæ declarat, intellexit et dixit : *Unde hoc mihi, ut veniat ad me Mater Domini mei* (Luc. 1, 43)? Eutyches quoque eodem percussatur anathe-mate, qui per impios veterum hæreticorum voluntatis errores, ^g tertium Apollinariis dogmæ delegit : ut ne-gata humanæ carnis atque animæ veritate totum Do-minum nostrum Jesum Christum unius assereret esse naturæ, tamquam Verbi Deitas ipsa se in carnem ani-mamque converterit; et concipi ac nasci, nutriri et crescere, crucifigi ac mori, sepeliri ac resurgere, et ascendere in cælum, et ^h in Patris dextera, unde ad judicandos vivos et mortuos veniet, consedere, divi-næ tantum ⁱ essentia fuerit, quæ nihil horum in se ^j ante carnis recipit veritate : quoniam natura Unige-niti natura est Patris, natura est Spiritus sancti, si-mulque impossibilis, simul est incommutabilis, **1359** ^k sempiternæ Trinitatis indivisa unitas, et consubstantialis æqualitas. Unde si ab Apollinarius perversitate Eutychianus quisque ^l descendit, ne con-

Ἀναθεματιστέσθω τοίνυν Νεστόριος, ὁ τὴν μακαρίων Παρθένου Μαρίας, οὐχὶ τοῦ Θεοῦ, ἀνθρώπου δὲ μόνου πιστεύων εἶναι μητέρα. ἵνα τῆς μὲν σαρκὸς ἄλλο, τῆς δὲ Θεότητος ἄλλο πρόσωπον ἀπεργάσθηται· καὶ μὴ τὸν ἕνα Χριστὸν, **1358** ἐν τῷ λόγῳ τῷ τοῦ Θεοῦ νοήσῃ, καὶ ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ κειχωρισμένως, καὶ διχθενυμένως, ἕτερον μὲν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἕτερον δὲ τὸν ἐξ ἀνθρώπου καρῆτην· ὅποτε μενούσης ἐκείνης τῆς τοῦ ἀματράπτου λόγου οὐσίας, τῆς οὐσίας ἀχρόνου τε καὶ ἀίδιου μετὰ τοῦ Πατρὸς αὐτῷ. καὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος, οὕτως ἐντὸς ταῶν τῆς παρθένου σπλάγχχνων ὁ λόγος σάρξ ἐγένετο, ὥστε κατὰ τὸ φραστὴν μυστήριον μιᾷ συλλάβῃ, καὶ ἑνὶ ταεῦτα, κατὰ τὴν ἐκατέρωθεν φύσεως ἀλήθειαν, τὴν αὐτὴν παρθένον καὶ δούλην εἶναι τοῦ Κυρίου ¹ καὶ μητέρα. Ὅπερ καὶ ἡ Ἐλισάβεθ (ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς διεσάφησε Λουκᾶς) γενόηκε τε καὶ εἶρηκεν, Πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρὸς μέ; τῷ αὐτῷ δὲ βελλέσθαι καὶ Εὐτυχὲς ἀναθίματι, ὅς ταις ἀσεβείαι τῶν παλαιωτέρων αἰρετικῶν ἐγκυλιώμενος ² πλάγαις, τοῦ Ἀπολλινάριου τρίτον ἐπέλεξετο δόγμα· ὥστε τῆς ἀνθρωπίνης ἀπαρηθείας σαρκὸς, καὶ τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν ἀληθείας, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν μιᾶς φύσεως, ὅλον διαβεβαιώσθαι τηχῆται νεν. Ὡσανεὶ τῆς τοῦ λόγου Θεότητος, αὐτῆς ἑαυτὴν μεταστρεψάσης εἰς σάρκα τε καὶ ψυχὴν, καὶ τοῦ συλλαβῆναι τε. καὶ γεννηθῆναι, τραπήναι τε καὶ φιλεθῆναι, σταυρωθῆναι τε καὶ ἀποθανεῖν, ταρῆναι, καὶ ἀναστῆναι καὶ ἀνελθεῖν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ καθιστηθῆναι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ὅθεν ἐλεύσεται πρὸς τὸ κρίναι ζώντας καὶ νεκρούς. Τῆς θείας ὑπάρχοντος μόνου οὐσίας, ἥτις τούτων οὐδὲν εἰς ἑαυτὴν ἀναδέχεται διχα τῆς ἀληθείας τοῦ σώματος. Ἐπειδὴπερ ἡ φύσις ἡ τοῦ ³ μονογενοῦς, φύσις ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, φύσις ἐστὶ καὶ τοῦ Πνεύματος

editio, Virginis.
¹ Vindeb. Hisp., per id quod ineffabile. In Vat. Hist., per id quod ineffabile est. In Vat. Isid., per id quod factum est.
² Exemplum primæ edit., tetrum Apollinarius dogma defendit.
³ Quesn. cum plerisque codd., ad Patris dexteram. Anteriorum editorum lectionem, quæ est in Vindeb. collect. 5, Ratisp., Vat. Reg. et Vat. collect. 24 revo-cavimus, quippe quæ legitur in epist. 124, c. 2.
¹ In pseudoepistola Agapeti papæ. voluntatis.
¹ Ita cum epist. 124 nostri codd. Vindebon. col-lect. 5, alius Vindeb. Hisp., Ratisp., Vat. collect. 11 et 21, Vat. Reginæ, et primæ edit. exemplum. Vulg., sempiterna. Mox, et unius voluntatis æqualitas in pseudoepistola Agapeti papæ.
² Vat. collect. 21, discessit, cum exemplo primæ editionis, in qua mox, dicere pro sentire.
¹ Apud Voss. desideratur particula καὶ, quam ex ms. Vat. 1541 suppl. vimus.
² Ita idem cod. Apud Vossium πλάγαις.
³ Mutulum hujus loci textum ex laudato cod. sup-plevimus.

Ab his verbis usque ad illa c. 9, *In magno autem, etc.*, eadem sunt in ep. 124, al. 97, ad Palæstinos, a c. 2 ad c. 8, paucis exceptis.

^b Adversus Nestorium adeo perspicue et præcise disserit S. Leo, ut hoc præsertim testimonium laudet S. Ephremius Antiochenus apud Photium cod. 228. Ideo vero Leo Nestorii hæresim expresse damnat, quod Timotheus Ælurus in libello ad imperatorem misso catholicos Chalcedonensis fidei defensores, ac præsertim ipsum Leonem Nestoriana hæresi infectos venditari, ut Gennadius refert de Viris Illustr. c. 72.

^c Ms. Vat. collect. 11 cum Vat. Reg., ne unum. Dein, separatim atque se-junctum in prima editione.

^d Vat. collect. 8 et exemplum primæ editionis ad-dunt solum.

^e Mss. Vindeb. collect. 5, Ratisp. et duo Vat. col-lect. 21, cum exemplo primæ editionis, incommuta-bilis. In Vindebon. Hisp., incommutabilis veritas sen-tentia; emendatum in Vat. Hisp. et exinde in Isid. et in alio Vat. collect. 11, incommutabilis vera essentia. Postea pro intemporalis cod. Corb. collect. 2, in-corporata; et pro virginea Vat. collect. 8 et prima

vincatur Deitatem passibilem sentire atque mortalem, A et tamen Verbi incarnati, id est Verbi et carnis unam ^a audet pronuntiare naturam, manifeste in Valentini et Manichæi transit insaniam, et mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum simulatorie omnia credit egisse, ^b nec humanum in ipso corpus, sed phantasticam corporis speciem oculis apparuisse cernuntium.

CAP. III. — Quæ impietatis mendacia quoniam olim fides catholica detestatur, et ^c talium assertionum sacrilegia concordibus per totum mundum beatorum Patrum dudum sunt damnata sententiis, non dubium est eam nos fidem prædicare atque defendere, quam sancti synodus Nicæna ^d confirmavit, dicens :

διατάξωον δυσσεβήματα ταῖς ὁμοφώνοις ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ψήφοις· οὐκ ἔστιν ἀμύηλον ταύτην ἡμᾶς ἐκδικεῖν, καὶ ἰσχυροῦσιν λέγουσα·

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, B ^e visibillum et invisibillum factorem. Et in unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, natum **1361** de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, unius substantiæ cum Patre (quod Græci dicunt ὁμοούσιον) per quem omnia facta sunt, sive quæ in cælo, sive quæ in terra. Qui propter nos et ^f nostram salutem descendit, incarnatus est, et homo factus, passus est, et resurrexit tertia die. Ascendit ^g in cælos, venturus judicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum.

In qua professione hoc evidentissime continetur quod etiam nos de Domini incarnatione confitemur et credimus, qui ad salutem humani generis refor-

^a Vindeb. Hisp. per errorem, *audiet*. Arbitrarie emendatum in Vat. Hisp. ac in Isid. et in aliis codd. collect. 11, 21, et cæteris exinde profectis, *ausus fuerit*. Similiter cum in Vindebon. Hisp. ommissa fuisset conjunctio, et ante mediatorem, in Vat. Hisp. Isid. et in alio Vat. collect. 11, *qui mediatorem*.

^b Quesn. cum non spernendis codd. ex Hispanica profectis, *nec verum in ipso*. Restituimus ante vulgaram lectionem, quippe quæ non solum legitur in præstantissimo Corb. collect. 2, in Grim. et uno Thuaneo Quesnell, verum etiam in potioribus nostris mss. Vat. collect. 3, Vind. collect. 5, Vat. collect. 8, Ratisp., Vat. Reginæ, et aliis invenitur, confirmaturque lectio ne epist. 124, nec non ex antiqua Græca versione. Post pauca *phantasticam* in Vind. Hisp. et apud Merlinum. In Vat. Hisp. ac Isid., *phantasmatici corporis*.

^c Vulg. ante Quesn. cum mss. collect. 12 et 24, *aliarum*. Codd. Vat. collect. 8 et Hisp., cum aliis inde profectis, *aliarum*.

^d Tres optimi codd. Vindeb. collect. 5, Ratisp. et Vat. Reg., *firmavit*. Leo in celebri epistola 28, ad Flavianum, c. 2, usus fuit solo Symbolo apostolorum, quod istud æque apud Orientales ac apud Occidentales ante baptismum tradi existimaret. Hinc in eadem epistola Eutychem arguit cap. 1, *ne ipsius quidem Symboli initia comprehendere, quod per totum mundum omnium regenerandorum voce deponitur*. Verba autem Symboli c. 2 descripta sunt illa : *Credere se in Deum Patrem omnipotentem et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, etc.* Eutychem, teste Vigilio Tapsensi lib. iv contra Eutychem pag. 730, Biblioth. Patrum tom. viii, huic Leonis capitulo ob id calumniabantur, *cur non dixerit in unum Deum Patrem et in unum Jesum Christum Filium ejus,*

τοῦ ἁγίου· Ὁμοῦ τί ἐστιν ἀπαθής, καὶ ὁμοῦ καθέστηκεν ἀναλλοίωτος, **1360** ἢ τῆς αἰωνίου τριάδος ἀδιαίρετος ἐνόησεν, καὶ συνυπάρχουσα κατ' οὐσίαν ἰσότης· ὅθεν εἴ τις Εὐτυχανιστῆς ἄποφοιτῶν τῆς Ἀπολιναρίου διαστρεφῆς, ἵνα δὴ μὴ φωραθῆ φρονῶν Θεότητα παθητὴν καὶ θνητὴν, ὅμως τοῦ Λόγου τοῦ σαρκωθέντος, τοῦτ' ἐστὶ, τὸ τε λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, τοῦ μὲν μίαν ἀποφαίνεσθαι φύσιν, προφανῶς εἰς τὴν Βαλεντινίου, καὶ Μανιχαίου μεταβαίνει μανίαν, καὶ τὸν μάλιστα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπων Χριστὸν ἠσπύον, προσποιητικῶς ἅπαντα πεπραχέναι πιστεύει. καὶ οὐ σῶμα ἀνθρώπινον ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ φαντασιώδες σῶματος εἶδος τοῖς τῶν τεθεαμένων ὀφθαλμοῖς ὁραθῆναι· ὅπερ τῆς ἀσθεῖας ψύδος, ἐπειδήπερ ἡ καθολικὴ πίστις πάλαι βδελύσσεται. καὶ τὰ τῶν τοιούτων τῶν μακαριωτάτων πατέρων, ἤδη πρόωην καταδικασταὶ κηρύττειν τὴν πίστιν, ἣν ἡ ἁγία κατὰ Νικαίαν σύνοδος

πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε, καὶ ἀορατῶν ποιητήν. Καὶ εἰς ἕνα κύριον ἠησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν **1362** μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, τοῦτ' ἐστὶ, τὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ. Γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, μὴ ὑποστάσεως σὺν πατρὶ (ὅπερ ἑλληνιστὶ λέγεται ὁμοούσιον)· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ σταυρωθέντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς· καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. — ἢ τιμὴ σαφῶς ὁμολογία τοῦτο περιέχεται, ὅπερ καὶ ἡμεῖς περὶ τῆς τοῦ Κυρίου

C *justa Nicæm decreta concilii*. Nicænum Symbolum indicatur, quo Orientales in baptismate utebantur; unde apud Eutychemianos nihil frequentius quam hoc Symbolum ingerebatur, in quo erant baptizati. Huic objectioni respondet Vigilii, qui eam Leonis epistolam luculenter defendit, his verbis : *Sed Romæ, et antequam Nicæna synodus conveniret, et a temporibus apostolorum usque ad nunc, et sub beatæ memoriæ Cælestino, cui iste (Leo) rectæ fidei testimonium reddidit, ita fidelibus Symbolum traditur*. Cur Eutychemiani Nicænum Symbolum tanto nisu ingererent, explicavimus annot. 24 (Col. 892, n. P) in epist. 69. Hanc autem objectionem, quam post scriptam epist. 28 Leo didicerat, ut everteret, hac in epistola Nicænum Symbolum proferens, Eutychemianam hæresim ibidem pariter condemnatam ostendit.

^e Vulg. ante Quesn. et Vindebon. collect. 5 addunt *omnium*. Dein Vat. Hisp. et Isid. cum alio Vat. collect. 11 omittunt *unigenitum*.

^f Quatuor nostri codd. repetunt *propter*. Dein, *descendit de cælis, et incarnatus est* in Vulg. ante Quesn., ut etiam Græcus interpres legit. Codd. Vat. collect. 3, Vat. collect. 8, utrique Hisp. Vat., Isid., et alii inde profecti, *de cælo, incarnatus est*; unus Vercell., *de cælo, et incarnatus est*; Ratisp., *descendit et incarnatus est*.

^g Quesnellus, *in cælum* cum Vat. collect. 3 et Vat. Hisp. aliisque mss. inde profectis. Cæteræ editiones, *ad cælos*. Prætulimus in cælos cum potioribus codd. Vindeb. collect. 5, Vat. et Vercell. collect. 8, Vindebon. Hisp. et Ratisp., quibus interpretatio Græca astipulatur. Quatuor codd., *et ascendit*. Mox mss. Vat. collect. 3 et 21, *unde venturus*; Vulg. ante Quesn. *inde venturus*.

mandam, veram carnem nostræ fragilitatis non de cælo secum detulit, sed ^a in utero Virginis matris assumpsit.

ιαυτοῦ κατεκόσμησεν, ἀλλ' ἐν τῇ γαστρὶ τῆς παρθένου μητρὸς προσέλαβεν.

CAP. IV. — Quicumque ergo illi sunt ita obcæcati, et a lumine veritatis alieni, ut Verbo Dei a tempore incarnationis, ^b humanæ carnis denegent veritatem, ostendant in quo sibi Christianum nomen usurpent, et cum Evangelio veritatis qua ratione concordent, ^c si beatæ Virginis partu aut caro sine Deitate, aut Deitas est orta sine carne. Sicut enim negari non potest, evangelista dicente, quod *Verbum caro* **1363** *factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14); ita negari non potest, beato Paulo apostolo prædicante, quod *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi* (II Cor. v, 19). Quæ autem reconciliatio esse ^d posset, qua humano generi repropitiaretur Deus, ^e nisi omnium causam mediator Dei hominumque susciperet? Qua vero ratione veritatem mediatoris imple-ret, nisi qui in forma Dei æqualis est Patri, in forma servi particeps esset et nostri: ut mortis vinculum, unius prævaricatione contractum, ^f unius morte, qui solus morti nihil debuit, solveretur. ^g Effusio enim pro injustis sanguinis Christi tam fuit dives ad pretium, ut si universitas captivorum in redemptorem suum crederet, nullum diaboli vincula retinerent: quoniam, sicut Apostolus ait, *Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia* (Rom. v, 20). Et cum sub peccati præjudicio nati potestatem acceperint ad justitiam renascendi, validius factum est donum libertatis, quam debitum servitutis.

CAP. V. — Quam itaque sibi in hujus sacramenti præsidio spem relinquunt qui in Salvatore nostro negant humani corporis veritatem? Dicant quo sacrificio reconciliati; dicant quo sanguine sint ^h redempti? *Quis est, ut ait Apostolus, qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis* (Ephes. v, 2)? Aut quod umquam sacrificium **1365** ⁱ sacratius fuit, quam quod verus et æternus Pontifex ^j altari crucis per immolationem suæ carnis imposuit? ^k Quamvis enim multorum sanctorum in

Α σαρκώσεως ὁμολογοῦμέν τε καὶ πιστεύομεν, ὅς πρὸς τὸ τὴν σωτηρίαν τοῦ γένους ἀναπλάσαι τῶν ἀνθρώπων, ἀληθῆ σὰρκα τῆς ἡμετέρας σαθρότητος, οὐκ ἐξ οὐρανοῦ μετ' αὐτοῦ προσέλαβεν.

Οἵτινες δὴποτε τοῖνον εἰσίν, οἱ οὕτω τυφλώττοντες, καὶ ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας ἀλλοτριούμενοι, ὥστε τῷ λόγῳ τῷ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τοῦ τῆς σαρκώσεως χρόνου τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀνθρωπίνης ἀπαρνεῖσθαι σαρκὸς, δεικνύσαν κατὰ τί Χριστιανῶν ἑαυτοῖς ἀρπάξουσι προσηγορίαν, καὶ κατὰ ποῖον λόγον τῷ τῆς ἀληθείας εὐαγγελίῳ σύμφωνοι καθιστήκασιν, εἶγε ἐν τῷ τοκετῷ τῆς μακαρίας παρθένου ἢ ἡ σὰρξ διχα τῆς θεότητος, ἢ ἡ θεότης ἀνέτιλεν, ^l ἢ ἐγεννήθη διχα τοῦ σώματος. Ὡσπερ γὰρ οὐ δυνατὸν ἀπαρνεῖσθαι, τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος, ὅτι Ὁ λόγος σὰρξ **1364** ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· οὕτως ἀπαρνηθῆναι οὐχ' οἶόν τε, τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου κηρύττοντος, ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ. Ποία δ' ἐν ἡδύνατο τυγχάνειν καταλλαγῆ, δι' ἧς ἕλεως ἐγένετο τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεὸς, εἰ μὴ τὴν αἰτίαν τὴν πάντων ὁ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων μεσίτης ἀνεδέξατο; ποίῳ δ' ἐν λόγῳ τὴν ἀλήθειαν ἐπλήρωσεν τοῦ μαιούτου, εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ἴσος ἂν τῷ πατρὶ, ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου ἐκονήσῃ καὶ ἡμῖν, ὥστε τὸν δεσμόν τοῦ θανάτου, ὃν ἡ τοῦ ἐνὸς παράβασις ἐπεσπάσατο, τῷ θανάτῳ τοῦ ἐνὸς (τοῦ μόνου μηδὲν τῷ θανάτῳ χρεωσθήσας) διαλυθῆναι; ἢ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀμαρτωλῶν ῥύσις τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, γέγονεν οὕτως πλουσία εἰς τίμημα, ὡς εἰ πιστεύουσι τὸ πᾶν πληθος τῶν αἰχμαλωτισθέντων εἰς τὸν ἑαυτῶν λυτρωτῆν, μηδὲνα κατασχεθῆναι τοῖς τοῦ διαβόλου δεσμοῖς· ἐπιδήπερ, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος, Ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερπερίσσευσεν ἡ χάρις. Καὶ τῶν τεχθέντων ἐν τῷ τῆς ἀμαρτίας προκρίματι, λαμβανόντων τὴν ἐξουσίαν τοῦ πρὸς δικαιοσύνην ἀναγεννάσθαι, τὸ χάρισμα τὸ τῆς ἐλευθερίας δυνατώτερον γέγονεν τοῦ τῆς δουλείας ὀνήματος. Ποίαν οὖν ἑαυτοῖς βοήθειαν ἐκ τοῦ τοιοῦδε μυστηρίου καταλιμπάνουσιν ἐπίδα, οἱ ἐν τῷ σωτῆρι ἡμῶν ἀπαρνούμενοι τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τὴν ἀλήθειαν; λεγίτωσαν, διὰ ποίας θυσίας καταλλάγησαν; λεγίτωσαν, διὰ ποίου αἵματος ἐλυτρώθησαν; τίς ἐστίν, ὅς (ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος) παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ προ-

^a Vat. Hisp. et Isid., de utero.

^b Vox humanæ deest in Ratisp. et in cod. Vat. 11.

^c Erat in antiquis edit., si per beatæ Virginis partum, uti in epist. 124, cap. 3. Mss. Vat. collect. 11 et 24, si per Virginis partum. Quesnellus cum decem codd., si Virginis partu. Adjecimus beatæ ex duobus Vindebon. collect. 5 et Hisp., ex Ratisp. Vat. Reg. et alio Vat. collect. 24, nec non ex prima editione. Græca versio hanc additionem confirmat.

^d Ita cum antiquis editis plerique nostri codices. In Vindebon. collect. 5, potest, ut in epist. 124. Quesnellus, possit, cui aliqui codd. suffragantur. Dein propitiaretur in tribus mss. et antiquis vulgatis.

^e Nisi omnium causa mediator Dei hominumque carnem susciperet in duobus mss. Quesn., Thuan. et Trepopith., in nostro Vindebon. collect. 5 et in prima editione, quæ solum discrepat verbo susciperet, pro quo habet suscepisset.

^f Vat. collect. 3 et exemplum primæ editionis, per unius mortem.

^g Ita cum undecim mss. Quesnelli ab eo laudatis not. 2, duodecim nostri codd., iique potiores. Mss.

Vat. Hisp. et Isid.: Effusio enim justii sanguinis Christi, etc. Exemplum primæ editionis: Effusio namque justii sanguinis tam fuit dives, etc. Vat. collect. 24: Effusio enim pro injustis sanguinis justii tam potens fuit ad privilegium, tam dives, etc., ut in epist. 124. Editi ante Quesn. hanc postremam lectionem recipientes post justii inseruerunt Christi.

^h Cod. Corb. collect. 2, renati.

ⁱ Prima editio, tam sacratum. Vossius in marg., tam sacrum.

^j Ratisp., ex altari. Prima editio, in altare.

^k Cum in Vindebon. Hisp. per salum desint verba, Quamvis enim multorum sanctorum, in Vat. Hisp. et exinde in Isid. alia lectio inducta fuit arbitrariæ correctionis causa: In conspectu Domini pretiosa justorum mors fuit; et nihilominus subditur, nullius tamen, quæ præsumunt quamvis, vel quid simile. Dein Vat. collect. 8, nullius tamen in sancti occisione redemptio fuit.

^l ἢ ἐγεννήθη. Hæc duo verba superflua sunt, et purum putum glossema sapiunt.

conspectu Domini pretiosa mors fuerit (Ps. cxv, 14), nullius tamen insontis occisio redemptio fuit mundi. Acceperunt iusti, non dederunt coronas, et de fortitudine fidelium exempla nata sunt patientiæ, non dona iustitiæ. * Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo sine persolvit: cum inter filios hominum unus solus Dominus noster Jesus Christus, qui vere erat Agnus immaculatus, ^b exstiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes ^c sunt etiam suscitati. De quibus ipse dicebat: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ^d ad me* (Joan. xii, 32). Fides etenim vera justificans impios, et creans justos, ad humanitatis suæ tracta participem, in illo acquirit salutem, in quo solo homo se invenit innocentem: liberum habens per gratiam Dei de ejus potentia gloriari, qui contra hostem humani generis ^e in carnis nostræ humilitate congressus, his victoriam suam tribuit, in quorum corpore triumphavit.

CAP. VI. — Licet ergo in uno Domino ^f Jesu Christo, vero Dei atque hominis filio, Verbi et carnis una persona sit, quæ inseparabiliter atque indivise communes habeat actiones, intelligendæ tamen sunt ipsorum operum qualitates, et **1367** ^g sinceræ fidei contemplatione cernendum est, ad quæ provohatur humilitas carnis, et ad quæ inclinatur altitudo Deitatis: quid sit quod caro sine Verbo non agit, et quid sit quod Verbum sine carne non efficit. Sine Verbi enim potentia nec conciperet Virgo nec pareret, et sine veritate carnis obvoluta pannis infantia non jaceret. Sine Verbi potentia non adorarent magi puerum, stella indice declaratum; et sine veritate carnis non juberetur in Ægyptum transferri puer, et ab Herodis persecutione subduci. Sine Verbi potentia non ^h diceret vox Patris missa de cælo: *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi ⁱ bene complacui* (Math. iii, 17), et sine veritate carnis non protestaretur Joannes: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit ^j peccata mundi* (Joan. i, 29). Sine Verbi potentia non fieret redintegratio debiliū et vivificatio mortuorum, et sine veritate carnis nec cibus jejuno, nec somnus esset necessarius fatigato. Postremo sine Verbi potentia non se Dominus Patri profiteretur

* Cod. Grim., *singillatim*.

^b Vat. collect. 8, et prima editio, *existeret*.

^c Mss. Corb. Grim. et Thuan. Quesnelli cum nostro Ratisp. et prima editione, *sint*. Mox *etiam ipse* in Vat. collect. 8 et prima editione.

^d Utrique codd. Hisp. cum Isid. et cæteris inde proficiscentibus, nec non antiquiores vulg. habeat, *ad me ipsum*.

^e Ratisp., *in carne nostræ humilitatis*.

^f Vindeb. collect. 5 addit, *nostro*.

^g Ratisp., *sincera*. Vindeb. Hisp., *sic veræ Filii Dei contemplatione*. Emendatum fuit in codd. Vat. Hisp. aliisque inde profectis, ad quos referuntur duo a Quesn. laudati Cantabr. et Thuan. unus, *sic veræ fi-*

φοράν και θυσίαν εις δαμνὴν εὐωδίας; ἤποτε θυσία ¹ τῆς πρὸς ἱερουργίαν ἐπιτηδειοτέρα **1366** γεγίνηται ταύτης, ἢ ὁ ἀληθὴς και αἰώνιος ἀρχιερεὺς τῷ θυσιαστηρίῳ τῷ τοῦ σταυροῦ, διὰ τῆς θυσίας τῆς σαρκὸς τῆς ἰδίας ἐπέθηκεν; εἰ και τὰ μάλιστα τῶν πολλῶν ἁγίων ἐνώπιον Κυρίου τίμιος γέγονεν ὁ θάνατος, ὅμως οὐδενὸς τῶν ἀνευθύνων τούτων σφαγή, λύτρωσις τοῦ κόσμου γεγίνηται. Οἱ δίκαιοι στεφάνους ἐληφασιν, οὐ δεδώκασι και ἐκ τῆς ἀθλήσεως τῶν πιστῶν, ὑποδείγματα καρτερίας ἐστίν. οὐ γέγρα τῆς δικαιούσης· ἐκάστου γὰρ αὐτῶν θηλαδὴ θάνατος γέγονεν εἰς, και οὐδεὶς τὸ ἑτέρου χρέως διὰ τοῦ αὐτοῦ [F. αὐτῶν] τελειωθῆναι ἐξέτισεν· ὅποτε μεταξὺ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων εἰς μόνος ἐστίν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ μόνος ἀληθὴς ἀμὸς ἀσπίλος γενοῦς, ὃ πάντες σταυρωθέντες, πάντες ἀποθανόντες. πάντες ταφέντες, και **B** πάντες ὑπάρχουσι ἐγερθέντες. Περὶ αὐτὸς ἔλεγεν· Ὅταν ὑψωθῶ ἀπὸ τῆς γῆς, πάντας ἐκλύσω πρὸς ἑμαυτὸν. Ἡ γὰρ ἀληθὴς πίστις ἡ δικαιοῦσα τοὺς ἀσεθεῖς, και γεννώσα τοὺς δικαίους πρὸς τὸν μέτοχον τῆς ἰδίας ἀνθρωπότητος ἐκλυσεῖσα, ἐν ἐκείνῳ πορίζεται τὴν σωτηρίαν, ἐν ᾧ μόνῳ εὐρίσκει ἄνθρωπος ἑαυτὸν οὐχ' ὑπεύθυνον, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος μετὰ παρήσσιας αὐχῶν περὶ τῆς ἐκείνου δυνάμεως, ὃς ἐν τῇ ἐτελείῃ τῆς ἡμετέρας σαρκὸς συμπλακίς τῷ πολεμίῳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἑαυτοῦ νίκην ἐχαρίσατο τούτοις, ἃν ἐνίκησεν ἐν τῷ σώματι.

Τοιγαροῦν εἰ και τὰ μάλιστα ἐν τῷ ἐνὶ θεοκτόρῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ ἀληθεῖ τοῦ Θεοῦ και ἀνθρώπου υἱῷ, τοῦ τε λόγου, και τῆς σαρκὸς, ἃν ὑπάρχει πρόσωπον, ὅπερ ἀχωριστως, και ἀδιαίρετως κοινὰς ἔχει τὰς πράξεις· δεῖ νοεῖν ὅμως **1368** αὐτῶν τῶν ἔργων τὰς ποιότητας, και τῇ κατανοήσει τῆς εὐκρινούς πιστεως δεῖ καθαρῶν, ἐπὶ ποῖα μὲν ἡ τῆς σαρκὸς προάγεται ταπεινότης. ἐπὶ ποῖα δὲ τὸ ὕψος τῆς θεότητος ἐκκλίνεται, και τί μὲν ἐστίν, ὅπερ ἡ σὰρξ οὐ πράττει δῖχα τοῦ λόγου, τί δὲ εἶν ὅπερ **C** ὁ λόγος χωρὶς τῆς σαρκὸς οὐκ ἐργάζεται. Δίχα μὲν γὰρ τῆς λόγου δυνάμεως οὐδ' ἂν ἡ καρβίνος συνέλαβεν ἀπὸ ἔτακτο, δῖχα δὲ τῆς ἀληθείας τῆς σαρκὸς, οὐκ ἂν κεκαλυμμένη τοῖς ῥάκασιν ἔκειτο νεπιότης. Καὶ δῖχα μὲν τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως, οὐκ ἂν προσεκύνθησαν εἰ μάταια τῇ παιδίῳ, τὸ ὑπὸ τοῦ μηνύοντος ἀστέρως δηλαῦμαται· δῖχα δὲ τῆς ἀληθείας τῆς σαρκὸς, οὐκ ἂν ἐκλυετο τὸ κριθῆναι εἰς Ἀἴγυπτον μεταφίρεσθαι, και τοῦ κατὰ τὸν Ἡρώδην ὑπεθέσθαι διωγμοῦ. Καὶ δῖχα μὲν τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως, οὐκ ἂν ἔλεγεν ἡ φωνὴ τοῦ πατρὸς, ἐξ οὐρανῶν ἀφθεῖσα· Οὗτός ἐστίν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ τὴν δόξα, δῖχα δὲ τῆς ἀληθείας τοῦ σώματος, οὐκ ἂν προσεμαρτύρατο ὁ Ἰωάννης· Ἴδε ὁ ἀμὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Καὶ δῖχα μὲν τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως, οὐκ ἂν ἐγένετο τῶν τε ἀσθενοῦντων ἡ ῥώσις,

D dei contemplatione. Hæc lectio est in Agapeti pseudepistola, quam ex Isidoriana collectione sumptam liguet.

¹ Vat. Hisp. et Isid., *fieri*.

² Vindebon. collect. 5 et prima editio omittunt bene, ut in epistola 124. Mox Vindebon, Hisp. et mss. collect. 24, *michi bene complacui, ipsum audite*. Cod. Vat. collect. 11 cum editis ante Quasn. habet pariter additionem, *ipsum audite*.

³ Codd. Ratisp. et Vat. Regina, *peccatum*. Paulo post in cod. Grim., *remittit* pro *remittit*.

⁴ τῆς. Hic articulus hic loci abundare videtur, propterea que delendus.

æqualem, et sine veritate carnis non idem diceret A Patrem se esse majorem (Joan. xiv, 28) : cum catholica fides utrumque suscipiat, utrumque defendat, quæ secundum confessionem beati apostoli Petri, unum Christum Dei vivi Filium (Math. xvi, 16), et hominem credit, et Verbum. Quamvis itaque ab illo initio, quo in utero Virginis Verbum caro **1369 factum est** (Joan. 1, 14), nihil unquam inter utramque formam divisionis exstiterit, et per omnia incrementa corporea unius personæ fuerint totius temporis actiones ; a ea ipsa tamen quæ inseparabiliter facta sunt, nulla permixtione confundimus, sed quid b *cujus formæ sit ex operum qualitate sentimus c.*

τίρας μορφῆς· καὶ δι' ἀπάσης ἀξήσεως σωματικῆς, ἐνὸς ὁμῶς αὐτὰ ταῦτα, ἅπερ ἀχωρίστως γηγίνηται, κατ' οὐδεμίαν ἐπιμίξιαν συγχέομεν, ἀλλὰ τί, ποίας εἶα μορφῆς ἐκ τῆς τῶν ἔργων παιδείας αἰσθανόμεθα.

CAP. VII. — Dicant ergo d *isati hypocritæ, qui cæ-* B *cis mentibus lumen nolunt recipere veritatis, in qua forma crucis ligno Dominiæ majestatis Christus afflixus sit, quid jacuerit in sepulcro, et revoluta monumenti lapide, quæ tertio die caro e resurrexerit, et in quo post resurrectionem suam non credentes quosdam discipulos arguebat, et hæsitationem cunctantium confutabat, cum diceret : Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. c. ult., 39) : et apostolo Thomæ : *Infer manum tuam in latus meum, et vide manus meas et pedes f, et noli esse incredulus, sed fidelis* (Joan. xx, 27) ? Qua utique manifestatione corporis sui jam hæreticorum mendacia destruebat : ut universa Ecclesia, Christi imbuenda doctrinis, hoc sibi non dubitaret credendum, quod apostoli susceperant prædicandum. C *At si in tanta luce veritatis tenebras 1371 suas hæretica obduratio non relinquit, ostendant, unde sibi spem vitæ polliceantur æternæ, ad quam nisi per mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum, non potest perveniri. Sicut enim ait beatus Petrus apostolus, Non est aliud nomen datum hominibus sub celo, in quo oporteat nos salvos fieri* (Act. iv, 12) ; nec est redemptio captivitatis humanæ, nisi in sanguine ejus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus (1 Tim. ii, 6), et qui, sicut prædicat beatus apostolus Paulus, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum

καὶ τῶν θεμελιῶτων ἢ ζωοποιήσας, δίχα δὲ τῆς ἀληθείας τῆς σαρκὸς, οὕτε τροφῇ τῷ νασιεῖσθαι, οὕτε μὴν ὑπὸ ἀναγκαῖος ὑπῆρχεν τῷ καρπιάσκει. Καὶ τὸ δὲ πῆρες δίχα μὲν τῆς τοῦ λόγου ἀγκύρωσιν, οὐκ ἂν ἐπιτόν ὁ κύριος ἴσον τῷ πατρὶ τυγχάοντα ῥημιόλογε, δίχα δὲ τῆς ἀληθείας τοῦ σώματος, οὐκ ἂν ὁ αὐτὸς ἔλεγεν μείζονα εἶναι ἐαυτοῦ τῶν κατέρω, ἅρατε καὶ ἡ καθολικὴ πίστις ἰκέτερον ἀφαιρεῖται, καὶ ἰκίτερον ἐπιδικεῖ, ἥτις κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ μακαρίου ἀποστόλου Πέτρου, ἕνα Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἄνθρωπον πιστεύει καὶ λόγον. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοῖσιν ἐξ ἐκείνης τῆς ἀρχῆς, ἀφ' ἧς ἐν τῇ γατρὶ **1370** τῆς παρθένου ὁ λόγος γέγονεν σὰρξ, αὐτὸ ὅτι οὐκ ἦν διαίρεσις μεταξὺ τῆς ἐκπροσώπου αἰ τοῦ παντός χρόνον πράξεις γυγάσιν·

Λεγέτωσαν τοιγαρῶν οἱ ὑποκριταὶ οὗτοι, οἱ ταῖς τυφλαῖς διακνοῖαις τῆς ἀληθείας φῶς εἰσδέξασθαι μὴ βουλόμενοι, ἐν ποίᾳ μορφῇ, τῷ τοῦ σταυροῦ ἕλῳ ὁ κύριος τῆς ὁῆς Χριστὸς εἶη προσπεπαρμένος ; τί ἐκεῖτο ἐν τῇ τάφῳ ; καὶ τοῦ μνήματος ἀποκυλισθέντος τοῦ λίθου, ποία σὰρξ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐξάνεστη ; καὶ κατὰ τί μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, τῶν μαθητῶν τινος μὴ πιστεύοντος ἤλεγεν. καὶ τὴν τῶν ἐνδιαζόντων ἀμφιβολίαν ἐνέτρπεν, λέγων· Ἐψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὅστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα· ἢ καὶ τῷ ἀποστόλῳ Θωμᾷ· Ἐφέρε τὴν χειρά σου εἰς τὸν πλευρῶν μου, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ τοὺς πόδας μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. ἢ δι' ἧς δῆλον ὅτι τῆς τοῦ σώματος αὐτοῦ φανερώσεως ἤδη τῶν αἰρετικῶν τὰς ψευδολογίας ἀνέτρπεν, ὥστε πάσαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, τὴν τὰς διδασκαλίας αὐτοῦ μνησομένην μεθ' αὐτῶς ἀμφιβάλλειν ὡς τοῦτο δεοὶ πιστεύειν, ὅπερ οἱ Ἀπόστολοι πρὸς τὸ καρῦτεῖν ἦσαν ὑποδεξάμενοι. Εἰ οὖν ἐκ τῆς τροπῆς τῆς ἀληθείας **1372** φωτὶ, τὸ σκότος τῶ ἑαυτῶν ἢ ἐπιμανη τῶν αἰρετικῶν οὐκ ἀφίσει, δεκνύλωσαν, πόθεν ἑαυτοῖς τῆς αἰωνίου ζωῆς τὴν ἐλπίδα καρπεραγγέλλονται, πρὸς ἣν εἰ μὴ διὰ τοῦ μεσίτου Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀφικέσθαι ἀδύνατον. Καθὰ γὰρ φασιν ὁ μακάριος ἀπόστολος Πέτρος, Οὐκ ἔστιν ἕτερον ὄνομα δεδομένον τρίς ἀνθρώποις ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς· οὐδὲ ἔστι λύτρωσις τῶν ἀνθρώπων ἀιχμαλωσίας εἰ μὴ ἐκ τῆς αἵματι τοῦτου, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν λύτρον ὑπὲρ πάντων. Καὶ ὅστις (καθ' ἑαυτὸν) κερῦττει ὁ

a Vindeb. Hisp., ea ipsa namque ad libitum, quæ separabitur, facta sunt. Emendatum in Vat. Hisp. Isid. et reliquis ejusdem originis, ea ipsa namque, ut ita dicam, quæ inseparabiliter facta sunt. In miss. collect. 21. ea ipsa tamen, quæ, ut ita dicant, inseparabiliter facta sunt. Hujus collectionis auctor et genuinam et emendatam lectionem copulavit. Mox in Vulg. ante Quesn. cum Hisp., Isid. et cæteris, commixtione.
 b Tres Quesnellii codd. Barb., Bodl. et Cantabr. cum nostris Vat. Hisp. ac Isid., et alio collect. 11, cujusque. Origo hujus lectionis est ex codicibus Hisp. Gallicanis.
 c Vulg. addunt : Nec divina enim humanis præjudicant, nec humana divinis : cum ita in idipsum utraque concurrant, ut in eis nec proprietas absumatur, nec persona geminetur. Licet autem hæc legantur in epist. 124, et in serm. 65, c. 1, ex quibus Leonina esso dubitari nequit, hinc tamen eadem expunximus, eo

quod non solum desint in omnibus miss. Quesnellii, et in nostris diversarum collectionum, ac in exemplo primæ editionis, nec non in editis Merlini, Crabbi, Nicolini, et Bini, verum etiam in antiquissima Græca versione, quæ ex Leonis exempli in Orientem missio sumpta fuit.
 d Vat. collect. 8 et prima editio addunt nunc. Mox cæci mentis in prima editione.
 e Vindeb. Hisp., resurrexit, et qua. Vat. Hisp. et Isid. et alius collect. 11, resurrexit, et quia. Vulg. antiqui cum miss. collect. 12, resurrexit et in qua. Quesnellus, resurrexit, et in qua. Præterea in quo ex Ratiap., Vat. Reg. et tribus codd. collect. 24, cum quibus tres alii codd. Quesnellii Corb., Grim. et Thuan. consentiant.
 f Vat. collect. 3 et prima editio addunt meos.
 g Septem codd., inter quos Ratiap. et Vindeb. collect. 5, Ac si.

esinanivit formam servi accipiens, a in similitudinem hominum factus et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens, usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur b quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philipp. II, 6-11).

μολογίσηται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός εἰς δόξαν ἐστὶ Θεοῦ πατρὸς.

CAP. VIII. — Cum ergo unus sit Dominus Jesus Christus, et veræ Deitatis veræque humanitatis in ipso una prorsus eademque persona sit, exaltationem tamen, qua illum, sicut doctor gentium dicit, exaltavit Deus, et donavit illi nomen quod super omne nomen excellit, c ad eam intelligimus pertinere formam, quæ ditanda erat d tantæ glorificationis augmento. In forma quippe Dei æqualis erat Filius Patri, et inter genitorem atque unigenitum nulla in essentia erat discretio, nulla in majestate diversitas, nec per incarnationis mysterium aliquid decesserat Verbo, quod e ei 1373 Patris munere redderetur. Forma autem servi, per quam impassibilis Deitas sacramentum magnæ pietatis implevit, humana humilitas est, quæ in gloriam divinæ potestatis evecta, est f in tantam unitatem ab ipso conceptu Virginis Deitate et humanitate conserta, ut nec sine homine divina, nec sine Deo agerentur humana. Propter quod sicut Dominus majestatis dicitur crucifixus, ita qui ex sempiternitate æqualis est Deo, dicitur exaltatus: quia inseparabiliter, manente unitate personæ, unus atque idem est et totus hominis filius propter carnem, et totus Dei Filius propter unam cum Patre Deitatem. Quidquid g ergo in tempore accepit Christus, secundum hominem accepit, cui quæ non habuit h conferrentur. Nam secundum potentiam Deitatis indifferenter omnia quæ habet Pater, etiam Filius habet, et quæ in forma servi a Patre accepit, eadem in forma Dei etiam ipse donavit. Secundum formam enim Dei, ipse et Pater unum sunt (Joan. x, 30); secundum formam autem servi, *Non venit facere voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui misit eum* (Joan. v, 30). Secundum formam Dei, *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso* (Ibid., 26); secundum formam servi, *Tristis est anima i ejus usque ad mortem* (Math. xxvi, 38). Et idem ipse est, sicut Apostolus prædicat, et dives, et pauper. Dives,

μακάριος ἀπόστολος Παῦλος) ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγάπησато τὸ εἶναι ἴσον Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρέθεις ὡς ἄνθρωπος. Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Δι' ὃ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἰουραϊκῶν, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πάντα γλώσσα ἕξο-

Θεοῦ πατρὸς.

Ὅποτε οὖν εἰς ὑπάρχει Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, θεότητος ἀλλοῦς, καὶ ἀνθρωπότητος, ἐν αὐτῷ παντάπασιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον εἶη, ὁμοίως τὴν ὑψώσει, δι' ἧς αὐτὸν (ὡς ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν φησιν) ὑψώσεν ὁ Θεός, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. Εἰς ταύτην ἀνήκειν νοοῦμεν τὴν μορφὴν, τὴν ἐκ τῆς ἐπαυξήσεως τῆς τοσαύτης δόξης πλουτίζεσθαι μέλλουσαν.

Δῆλον γάρ, ὡς ὂν ἐν μορφῇ Θεοῦ, ἴσος ἦν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, μεταξύ τε τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ μονογενοῦς, οὐδεὶς κατὰ τὴν οὐσίαν χωρισμός, οὐδὲ μία κατὰ τὴν θεότητα τυγχάνει διαφορὰ, οὔτε διὰ τοῦ 1374 μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀπειμιώτῃ τι τοῦ λόγου, ὅπερ εἶδει κατὰ χάριν αὐτῷ τοῦ πατρὸς ἀποδιδόσθαι· ἡ δὲ τοῦ δούλου μορφὴ, δι' ἧς ἡ ἀπαθὴς θεότης τῆς εὐσεβείας μυστήριον ἀπεπλήρωσεν, ἡ κατὰ ἄνθρωπον ταπεινότης ἐστίν, ἧτις εἰς δόξαν προέκοψεν τῆς θείας δυνάμεως, εἰς τοσαύτην ἐνότητα, κατ' αὐτὴν τῆς παρθένου τὴν σύλληψιν, τῆς θεότητός τε καὶ τῆς ἀνθρωπότητος συμπλακίσεις ὥστε μήτε δίχα τοῦ εἶναι αὐτὸν ἄνθρωπον. τὰ θεία. μήτε δίχα τοῦ εἶναι Θεόν, τὰ ἀνθρώπινα πράττεισθαι. Διὸ καὶ, καθάπερ λέγεται Κύριος τῆς δόξης ὁ σταυρωθεὶς, οὕτως ἐκ τῆς θεότητος ἴσος ὂν τῷ Θεῷ, λέγεται ὑψωθείς· ἐπειδὴπερ ἀχωρίστως (μνύουσας τῆς ἐνότητος τοῦ προσώπου) εἰς καὶ ὁ αὐτός ἐστι, καὶ ὅλος υἱὸς ἀνθρώπου διὰ τὴν σάρκα, καὶ ὅλος υἱὸς Θεοῦ διὰ τὴν σὺν τῷ πατρὶ μίαν θεότητα. Εἴ τι τοίνυν προσκαιρῶς δέχεται ὁ Χριστός, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα δέχεται, ἢ τινι ταῦθ' ἄπερ οὐκ εἶχεν προσφέρεται. Κατὰ γὰρ τὴν δύναμιν τῆς θεότητος, ἀπαραλλάκτως πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἔχει καὶ ὁ υἱός· καὶ ἄπερ ἐν μορφῇ δούλου παρὰ τοῦ πατρὸς εἴληφεν, ταῦτα ἐν μορφῇ Θεοῦ ὂν καὶ αὐτός ἐχαρίσατο. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ μορφὴν, αὐτός καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐστὶ, κατὰ δὲ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, οὐκ ἦλθεν ποιῆσαι τὸ θέλημα τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτόν. Καὶ κατὰ μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ μορφὴν, ὡς ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως εἶδωκεν καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· κατὰ δὲ τῆς

^a Vindeb. collect. 5, et Vat. Reg. ac Vat. collect. 11, in similitudine. Mox receptus pro inventus in ms. Corb.

^b Ratisp., quoniam Dominus Jesus in gloria.

^c Idem Ratisp., ad eandem.

^d Quesn. addit ex cum aliquot nostris codd. Delevimus vero auctoritate præstantiorum mss. Ratisp., utriusque Vindeb. collect. 5 et Hisp. Vat. Reginæ, et aliorum quatuor Vat. collect. 11, 21 et 24. Similiter deest in epist. 124.

^e Vat. collect. 8 cum Vat. Reginæ et exemplo primæ editionis, Dei Patris.

^f Ita Quesnellus cum editis Conciliorum, potioribus et plerisque nostris codd. suffragantibus, nec non

epist. 124. Al., in tanta unitate. Mox Deitas et humanitas conserta est in prima editione.

^g Vulg. Leonis ante Quesn. et Labb. ex codd. Hisp. Isid. et cæteris, enim.

^h Septem codd. Quesn. et nostri Vindeb. collect. 5, Ratisp. tres collect. 21 ac epist. 124, conferuntur. Alii melius ut in textu, nimirum Vat. collect. 3, Vat. et Vercell. collect. 8, utriusque Hisp. et cæteri aliarum collectionum exinde profecti. In Vat. Reginæ concinente interpretatione Græca: *Quidquid ergo in tempore accipit Christus, secundum hominem accipit, cui quæ non habuit, conferuntur; et post pauca, a Patre accipit.*

ⁱ Vindeb. Hisp. et Vat. Reg., mea.

quia evangelista **1375** dicente: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1, 1-3). Pauper vero, quia propter nos *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Ibid., 14). Quæ autem est ejus exinanitio, quæve paupertas, nisi formæ servilis acceptio? per quam Verbi majestate velata, dispensatio humanæ redemptionis impleta est. τοῦ δούλου μορφῆς; ἥς τενος εἰς παραπέτασμα ἢ τῆ τοῦ οἰκονομίας πεπλήρωται.

CAP. IX. — Nam quia captivitatis nostræ resolvī originalia ^a vincula non poterant, nisi existeret homo nostri generis nostræque ^b naturæ, quem peccati præjudicia non tenerent, et qui immaculato sanguine suo chirographum lethale dilueret, sicut ab initio erat ^B divinitus præordinatum, ita est in plenitudine præfinitū temporis factum: ut multis modis significata promissio in diu expectatum veniret effectum, nec posset esse ambiguum quod continuis testificationibus ^c semper fuerat nuntiatum. In magno autem sacrilegio ^d se versari hæreticorum manifestat impietas, cum sub specie Deitatis honorandæ, humanæ carnis in Christo denegant veritatem; et religiose existimant credi, si dicatur in Salvatore nostro verum non esse quod salvat, cum ita secundum promissionem omnia sæcula ^e percurrentem, mundus sit Deo reconciliatus in Christo, ut nisi Verbum dignaretur caro fieri, nulla posset caro salvari. Omne enim sacramentum fidei Christianæ magno **1377** ^f (ut hæretici volunt) decoloratur obscuro, si lux veritatis sub mendacio putatur latuisse phantasmatis. ^g Non ergo quisquam sibi erubescendum existimet Christianus de nostri in Christo corporis veritate: quia omnes apostoli apostolorumque ^h discipuli, et præclari Ecclesiarum quique doctores, qui ad martyrii coronam vel ad confessionis meruerunt gloriam pervenire, in hujus fidei lumine splenduerunt, consonis ubique sententiis intonantes, quod in Domino Jesu Christo Deitatis et carnis una sit confitenda persona. Qua autem rationis similitudine, qua divinorum voluminum portione, hæretica impietas se

μορφῆν τοῦ δούλου, περιλυτός ἐστιν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἕως θανάτου. καὶ ἔστιν ὁ αὐτός (ὡς ὁ ἀπόστολος κυρῶν τε) καὶ πλούσιος, καὶ πείνης· πλούσιος μὲν, ὡς τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος ὅτι, Ἐν **1376** ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν· πτωχὸς δὲ, ἐπειδὴ δι' ἡμᾶς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Τίς δὲ ἐστὶν ἡ κένωσις αὐτοῦ, ἢ τίς ἡ πτωχία, εἰ μὴ ἡ πρόσληψις, τῆς δούλου θεότητι γενομένης, ἢ τῆς ἀνθρωπίνης λυτρώσεως

καὶ γὰρ ἐπειδὴ τὰ τῆς προγονικῆς αἰχμαλωσίας, ἡμῶν οὐκ ἠδύνατο διαλυθῆναι δεσμά, εἰ μὴ τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀνθρώπου γένοιτο, τοῖς τῶν ἁμαρτημάτων προκρίμασιν οὐ κρατούμενος, καὶ ὁς τῷ ἀσπίλω αἵματι τὸ ἑαυτοῦ τὸ θανάσιμον ἀποπλύνῃ χιρογράφον, καθάπερ ἐξ ἀρχῆς ἦν θεόθεν προτυπωθῆν· οὕτως ἐν τῷ πληρώματι τῶν προειρημένων γέγονεν χρόνων, ὥστε τὴν πολυτρόπως προαγγελθεῖσαν ὑπόσχεσιν ἐλθεῖν εἰς τὴν πάλαι προσδοκωμένην ἐξάνυσιν, μὴ δύνασθαι τε εἶναι ἀμφίβολον, τὸ ταῖς συχνοτάταις ἀεὶ μαρτυρίαις προδηλωθῆν. Ἐν μεγίστῃ μόνον παρανομίᾳ τῶν αἰρετικῶν ἡ δυσσέβεια πεφανέρωκεν ἑαυτὴν ἐγκυλισθαι, ὅποτε ἐπὶ προσχῆματι τοῦ τιμᾶν τὴν θεότητα, τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ Χριστῷ τῆς ἀνθρωπίνης ἀπαρνούνται σαρκός· καὶ νομίζουσιν εὐσεβῶς πιστεύειν, εἰ λέγοιτο ἐν τῷ σωτῆρι ἡμῶν ἀληθὲς μὴ εἶναι τὸ σῶζον, ὅπνῃκα οὕτω κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν πρὸ πάντων αἰώνων τῷ θεῷ **1378** ἐν Χριστῷ ὁ κόσμος εἶη κατηλλαγμένος, ὡς εἶγε μὴ κατηξίωσεν σὰρξ γενέσθαι ὁ λόγος, οὐδεμία σὰρξ ἂν ἠδύνατο σωθῆναι. καὶ γὰρ ἅπαν τὸ μυστήριον τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως, διὰ μεγίστης (ὡς οἱ αἰρετικοὶ θέλουσιν) ἀμαυροῦται σκοτίας, εἴτε τὸ φῶς τῆς ἀληθείας νομοθετῆ λαμβάνειν ὑπὸ διεψευσμένων φαντάσματος. Μηδεὶς οὖν ἐπαισχυντέον ἠγίσθω Χριστιανὸς τοῦ ἡμετέρου σώματος ἐν Χριστῷ τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ περ ἅπαντες οἱ ἀπόστολοι, καὶ τῶν ἀποστόλων οἱ μαθηταὶ, καὶ πάντες οἱ λαμπροὶ διδάσκαλοι τῶν ἐκκλησιῶν, οἵτινες ἐπὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον, ἢ ὅσοι πρὸς τὴν τῆς ὁμολογίας ἐλθεῖν ἠξίωνται δόξαν, ἐν τῷ φωτὶ τῆς πίστεως ταύτης ἐξέλαμψαν ταῖς συμφήροις

vera carne indutus crederetur. Sed dum parenthesis (ut hæretici volunt) antiquo loco restituitur, ut omnes codices exigunt, non eum sensum habet quem Quesnellus credidit. Sacramentum fidei Christianæ, ad quod hæc verba referuntur, non indicat Divinitatem, sed incarnationem. Incarnationis enim sacramentum, ut hæretici illi diabolo obsequentes excluderent, reipsa magno decolorare volebant obscuro, cum sub specie Deitatis honorandæ veram incarnationem in phantasmaticam tradebant. Non igitur falsum sensum antiquus parenthesis situs, sed falsus potius sensus, quem contextus non habet, Quesnello fucum fecit.

^g Primæ editionis exemplum: *Non ergo quisquam erubescendum existimet Christianis, suscepisse de nostro Christum corporis veritatem.* Huic affinis est lectio ms. Vat. collect. 3, *suscipisse de nostro in Christo corporis veritatem.*

^h Vat. Reg., *successores.*

^f Τῆ τοῦ δούλου. Hæc verba sensum mire interturbant, delendaque sunt; aut si retineantur, pro δούλου legendum λόγος.

^a Vat. Reg., *peccata.*

^b Vat. collect. 8, *carnis.*

^c Ratisp., *sæpe fuerat nuntiatum.*

^d Cod. Reginzæ, *diversari hæreticorum manifestatur impietas.* Duo codd. Ratisp. et Vindeb. collect. 5, *se diversari.* Ms. duo collect. 21, *improbilas.*

^e Ratisp. et prima editio, *præcurrentem.* Vossius in marg., *prætercurrentem.*

^f Ilanc parenthesis (ut hæretici volunt) hic exhibent cum vulgatis ante Quesn. omnes ejus codd. ac nostri, et (quod hac in re non minimum est) ipsa vetus interpretatio Græca, quæ ex ipso Leonis originali in Orientem misso dimanat. Quesnellus tamen illam loco suo movit, et sic transposuit, *magno decoloratur obscuro, si (ut hæretici volunt) lux veritatis, etc.* Id autem non ex conjectura solum se fecisse ait not. 3, sed potius sensus ipsius necessitate. *Falsum enim sensum involvit antiquus parenthesis ipsius situs; ac si hæretici, qui veritatem carnis negabant, hanc opinionem suam Divinitati injuriosam esse vellent, cum potius injuriosum Divinitati contenderent, si Dei Filius*

existimat adjuvari, quæ veritatem negat corporis Christi, cum hæc non lex testificari, non prophetia præcinere, non Evangelia docere, non ipse testifierit Christus ostendere? Quærant per omnem sortem Scripturarum, quo tenebras suas fugiant, non quæ verum lumen obscurant, et per omnia sæcula ita veritatem invenient coruscantem, ut magnam hoc et mirabile sacramentum ab initio viderent creditum, quod est in fine completum. De quo cum sanctarum litterarum nulla pars sileat, sufficit quædam **1379**

consona veritatis signa posuisse, quibus diligentia fidei in splendidissimam latitudinem diffunditur, et sincera intelligentiæ luce perspicitur, quod in Filio Dei, qui se incessabiliter filium hominis et hominem proficitur, non sit Christianis erubescendum, sed constantissime gloriantum.

CAP. X. — Ut notam pietas tua cum venerabilium Patrum prædicationibus nos concordare cognoscat, aliquantias eorum sententias hæc credidi subjiciendas esse sermoni. Quibus si dignaveris recensitis, non aliud nos prædicare reperies, quam quod sancti Patres nostri toto orbe docuerunt; nec quemquam ab illis, nisi solos impios hæreticos, discrepare. His igitur, gloriose et venerabilis imperator, quanta potui brevitate perstricta, cum inspirata tibi divinitus fide etiam nostram prædicationem unitam esse cognosces, nec in aliquo nos ab evangelica apostolicaque doctrina, vel a catholice professionis symbolo discrepare, quæntam, sicut docet beatus apostolus Paulus, *Magnam est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est in gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria* (1 Thim. iii, 16). Quid igitur tuæ utilitas est salutis? quid tuæ congruentius **1381** potestati? quam ut præci Ecclesiarum Domini tua constitutione prospicias, et in omnibus tibi subditis Dei dona defendas,

^a Quatuor codd. Quesn., Corb., Grim. et Thuan. duo, tres nostri Vat. Reg., Ratisp. et Vindeb. collect. 5 cum prima editione, et Vossius, consonæ. Mox pro potestate Vindeb. Hisp. et Vat. collect. 24, putuisse.
^b Vulg. Leonis ante Quesn. cum Vat. collect. 24 et exemplo primæ editionis, *splendidissima latitudine*. Mox, ut sincera in cod. Ratisp.
^c Ita Quesnellus ex codd. Grim., Corb., Viet. et Thuan. quibus plures nostri continent. Quidam forte suspicabuntur a pro b scriptum fuisse, ut fidelitatem in codicibus inventur. Codd. collect. 21, si digneris, vel si dignaris. Cod. Vat. Reg., Quas si dignaveris recensere. Prima editio, quas cum dignaveris recensere. Vulg. ante Quesn., Quibus, si dignaveris attendere, recensitis; quam lectionem nullibi reperimus. Ms. Theodor. Quesnellii: Quas si dignatus fueris recensere.
^d Vat. collect. 5, Vindeb. collect. 5 et prima editio, *munitionem*. Mox Vulg. ante Quesn., cognosce cum mss. collect. 11 et 24. Codd. Vat. Reginæ, Vindeb. collect. 5, Ratisp. et Vat. collect. 5, cognoscis. Cæteri, cognosces.
^e Vocem *Pietatis* a Quesnello expunctam, ex scriptem nostris codd. et ex Græco revocavimus.

ἰσθλοὶ γινόμενοι πανταχοῦ, ὡς εἶπε ἐν τῇ διαπονή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δεῖ καὶ τῆς θεότητος, καὶ τῆς σαρκὸς ἐν εἰκῇ συνημολογεῖσθαι τὸ πρῶτον. Πλὴν κατὰ ποιοὺς ὁμοίως λόγους, ἢ πῶς μέρει γραφῶν, ἢ τῶν αἰρετικῶν δυσσεβῶν βοηθεῖσθαι νομίζεις. ἢ τῆς ἐκλήσεως ἀρνούμενη τοῦ σφραγιστοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι καὶ ταῦτα οὕτως εἰρημὸν μαρτυρεῖσθαι, οὕτως προφητεία πρόβλεπεν, οὕτως διδάσκει τὰ ἐπιγράμματα, οὕτως αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὑποδεικνύσας ἐπιστάτο; ἐν πάσαις συντάξαι τῶν γραφῶν ἐκζητεῖσθαι; ποῖ ἑραπύνη; τὸ εἶδος φησὶν ἑαυτοῦ, οὐχὶ καὶ ἀδελφοὶ τὸ ἀληθὲς ἐπισκοποῦσι φῶς· καὶ πᾶς ὄλουσ' τοῦτο χροῖον ἐπὶ τῆς οὐρανοῦ οὕτως ἐκλεμπουσὶν τὴν ἀλήθειαν· ἵνα τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔσται τοῦτο μυστήριον ἐκ ἐρχοῦ πιστευθῆν, ὅτι ἐν τῷ ἐσχάτῳ κηλήθησάν. Περὶ οὗ, καὶ τῶν ἁγίων γράφων εὐδὲ ἐν ἐκλήσεσιν μέρους, ἡμῶς ἔλαρξαι εὐαγγελικὰ τὰ τῆς συμφώνου τοῦτο ἀληθείας ἐστίναι, δε' ἂν ἢ περὶ τῆς ἐπιπέρας ἐκλεμπουσὶν ἀπεσυνθῆσθαι **1380** πλῆτος, καὶ τῆς γνώσεως καθαρῶτα φανὶ θεωρεῖσθαι δυναίται, τοῦτο ὅτι ἐν τῇ οὐρ τοῦ Θεοῦ, εἶ ἐάντων ἀπύσθητος οὐδὲ ἀσθενῶν καὶ ἀσθενῶν ὁμολογῶν, ἀσθενῶν οὐ ἀσθενῶν Χριστιανοῖς, ἀλλὰ τούτοις βραδερῶς ἐγκαυχῶσθαι.

Ἴνα δὲ τοῖς κερύματι τῶν προκωνητῶν πατέρων συμφώνως ὑπάρχουν ἡμῶς ἢ σὴ εὐλαβεία γῶν, διανοήσας τῆ παρόντι μου λόγῳ τῶς ἀποφάσεις ἐκείνων ὑποτάξαι (Alia, πιστικῶν τῶ παρόντι μου λόγῳ τῶς ἀποφάσεις ἐκείνων ὑποτάξαι). Ἄν εἰ κατὰ τὴν ἰσχυρίαν πορίσασθαι τῆ ἀνάγκῃ, οὐκ ἄλλο κερύματι ἐπὶ τῆς ἡμῶν, εἰ μὴ ὅτι καὶ ὅλον τὸν χροῖον οἱ ἡμῶν ἁγιοὶ πατέρες εἰδίδεσαν, καὶ μηδὲν πρὸς τοῦτο διαφωνεῖν, εἰ καὶ μόνους τοὺς δυσσεβῶν αἰρετικῶν. Τούτων τῶν οὐκ ἀποκρίσθαι καὶ θεασθῆ βασιλεῦ, καὶ ὅσον οἶοντες ἐν βραχείῳ ἐπαφαιμένων ἡμῶν, μετὰ τῆς ὁδοῦ ἐπιπέρας τοῦτο ἐπιπέρας, καὶ τὸ παρ' ἡμῶν κερύματι τῶν ὁμολογῶν καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων διδασκαλίας, ἵνα τοῦ συμβόλου τῆς καθολικῆς διαφωνεῖν ὁμολογίας ἐκείνη, ὅς εἰδασθῆ καὶ μακρῶς ἀπὸ τοῦτο Πάυλος, μέγα ἐστὶ τῆ τῆς ἐκλήσεως μυστήριον, ὅτι ἐκλήσεως ἐν τῶν, ἐκκαλεῖσθαι ἐν πνεύματι, εὐαγγελικῶς ἀγγελοῦ, ἐκκαλεῖσθαι ἐν τῶν, ἐκκαλεῖσθαι ἐν τῶν, ἐκκαλεῖσθαι ἐν τῶν.

Ἴτι τοιγαροῦν ἐστὶν ὑπερτιμώτερον τῆ τῆ ἐκλήσεως, ἵτι
^a Editi ante Quesn. cum nostris codd. Vindeb. collect. 5, Ratisp. et Vat. collect. 11 ac 21 omitunt in. Cæteri hanc præpositionem præferunt, nec non interpretatio Græca. Dein in hęc hunc Vat. collect. 5, Vindeb. collect. 5, utriusque Hisp. Isid. aliisque inde profecti.
^b Addimus est ex codd. Vindeb. collect. 5, Ratisp. et Vat. collect. 21.
^c Vindeb. Hisp.; *quæ constitutione, mēdēsē*. Eminentium auctoritatis librorum in Vat. Hisp., et ekinde in Isid. aliisque ejusdem originis, *equa constitutione*.
^d In textu Latino legitur *innotantes*, quod reddere possit *κρυπτότερος*. Cum igitur interpret veteris ἰσθλοὶ γινόμενοι, quod hic nihil ad rem facit, aliud verbum legisse videtur.
^e ὡς εἶπε. Horum verborum alterutrum *ἐκκαλεῖσθαι*.
^f Ἴνα τὸ μέγα, etc. Non est hic associatus mentem Auctoris interpret, qui vertere debuit: *ὅτι τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν εἶδεν τοῦτο μυστήριον*.
^g Foris, si kal.
^h Τοῦτο ὅτι, etc. Neque hæc optima interpretatio; verendum erat: *ὅτι ἐν τῷ οὐρ, etc.*
ⁱ Hæc vox redundat.
^j Leg., *ἐπιγνώσεις*.

neque ulla ratione poteris per lividiam diaboli ministros ipsius in ejuaqueum cavere perniciem : ut qui in hoc saeculo a temporali emines regno, in aeternum mereris regnare cum Christo. ^b Data decimo sexto kalendas Septembris, Leone et Majoriano Augustis coss.

βίον τὰς προσηκείους ὑπερέχοντα βασιλείους, ἀξιωθέντι καὶ τῆς εἰς αἰῶνα μετὰ τοῦ Χριστοῦ βασιλείας. Ὁ παντοκράτωρ Θεὸς τῶν βασιλείων, καὶ τῶν σωτηρίων σου, ἐπιτήραστοι ἐκδικῶν διαφυλάξοι, ὑπερίνδοξε καὶ ἡμερώτατε βασιλεῦ εὐδοκῆ.

• Sequuntur dehinc Testimonia excerpta pro re supra scripta de libris catholicorum Patrum a Leone papa collecta, ^d Leonique imperatori directa.

1583 ^b Sancti HILARII Pictaviensis episcopi et confessoris, in libro secundo de Fide inter caetera (Num. 26).

CAP. III. — Unum igitur hoc ^c est immobile fundamentum, una haec felix fidei petra, Petri ore con-

* Duo mss. Quem. et nostri codd. Vat. Hisp. ac Isid., alique exinde derivati, *temporaliter homines regis.*

^b Graeca versio addit: *Onnipotens Deus regnum et salutem tuam longo tempore tueatur atque conservet, gloriosissime et clementissime imperator auguste*; quae salutationis formulae in originali ad imperatorem transmissa procul dubio legebatur. Haec versio notam chronicam omittit, sicuti et plerique codices et collectiones. Quesnellus ex duobus mss. Trecepiith. et Oxon., nec non ex edit. Josiae Simleri, Surli, etc., hanc afflixit: *Data decimo tertio kal. Septembris, etc.*, et in margine ex cod. Theodoriciano, cui concinit noster Ratisp., *xvi kal. Sept.* Cur hanc postremam datam praetulerimus, videsis in admonitione, num. 2.

^c Hic titulus a Quesnello vulgatus e collect. Hispanica in alias posteriores manavit. In codd. collect. 8, *Incipiunt capitula quae directa (Al., excerpta) sunt in synodo cccxviii Patrum cum exemplo papae Leonis ad Leonem Augustum.* Haec eadem inscriptio legitur etiam in mss. collect. 3, cap. 83, ubi eadem testimonia separatim ab ipsa Leonis epistola proferuntur. Cur vero haec quae a Leone fuerunt collecta, in synodo cccxviii Patrum directa, seu potius decerpta dicantur, quis divinet? Aliquis profecto error, licet omnibus quos vidimus codicibus communis irrepit. Leo suam fidem symbolo cccxviii Patrum coherentem cap. 5 ostendit; hic autem testimoniis Patrum eandem corroborat atque confirmat. Alia inscriptio praefigitur in antiquissimo cod. Veron. 58, num. 37: *Incipiunt exempla catholica beatissimorum Patrum de incarnatione Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, quae in sancto ac venerabili Chalcedonensi synodo confirmata sunt adversus Nestorianos et Eutyrianos, atque haereticos.* Auctor hujus codicis his testimoniis praemiserat num. 33 alia testimonia Patrum, quae in Ephesino concilio confirmata sunt act. 1. Dein num. 34 descripsit Patrum testimonia ex allocutione Patrum synodi Chalcedonensis ad Marcianum. In his omnibus testimoniis collector ea antiqua utriusque synodi versionis usus est, quam accuratissime Baluzius edidit. Cum vero in versione antiqua concilii Chalcedonensis testimonia a Leone collecta non inveniuntur, eaque reipsa in eadem synodo nec lecta nec inserta fuerint, uti ostendimus in admonit. ad epist. 28, cum scriptor hujus codicis Chalcedonensem confirmationem in inscriptione ponit, eo arbitrio usus videtur, quo nullo additionis indicio testimoniis Leoninis alia multo plura addidit ex Augustino, quae procul dubio Leo nequaquam collegit.

Porro testimonia cum ordine vulgato ex Hispanica atque eadem originis collectionibus proficiuntur, si unum Augustini textum excipias, quem ex

A τῆ σὴ ἐξουσία ἀρμοδιώτερον, **1582** ἄπερ ἕνα τῆς εἰρήνης τῶν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, τὰς αἰῶς διατάξουσιν ποιήσης τὴν κέρνοιαν, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς σοῖς ὑπῆκοῖς τὰ τοῦ Θεοῦ βῆρα ἐκδικήσης· καὶ μὴ ἀνάσσης τρόπῳ τινὶ διὰ τῆς τοῦ διαβόλου βασκανίας χαλεπαίνων εἰς διδρὸν τινῶν, τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ ἐφ' ᾧτέ σε κατὰ τόνδε τὸν

fessa: Tu es, inquit, Christus Filius Dei vivi (Matth. xvi, 16); tanta in se argumenta sustinens veritatis, quantae perversitatum questiones et infidelitatis calumniae movebuntur. **1384** Jam in caeteris dispensatio voluntatis paternae est: virge, partus, et

B Grimanico ms. Quesnellus adjecit. In manuscriptis collectionis 5 haec testimonia bis proferuntur, primum separatim cap. 41, dein inter epistolas Leonis post litteras ad Leonem Augustum cap. 67. In hac autem collectione non solum diversus est ordo ac in collectione Hispanica, sed quaedam etiam testimonia desiderantur. Confer tom. III, ubi ipsam collectionem 5 dabimus. Cum vero Quesnellus in hac collectione edenda dedisset sola testimonia capituli 41, omisisset autem Leonis epistolas, dubitari potuit num ea perinde separata ad Leonis epistolam pertinerent. Sed omnis dubitatio admittit ex hac monitione, qua eadem testimonia eodem numero atque ordine utrobique inveniuntur. Codex Veronensis 58 eadem testimonia eodem ordine profert, quo in collectione 5 simpliciter tantam discrimine. Nam primo omittit Cyrilli testimonium ex epistola ad Nestorium, quod in collect. 5 ab aliis Cyrilli separatur, et ultimo loco post Basilii textum subjicitur. Dein Augustini testimonia in postremam locum reficit, eo quod scriptor in fine alia ejusdem doctoris valde proluxa testimonia proprio Marte adjecerit. Mss. collect. 3 et 8 omnia testimonia proferunt, quae exstant in collect. Hisp., sed ordine aliquantulum immutato. Primo enim Hilarii, dein Ambrosii, postea Chrysostomi testimonia exhibent, quorum ultimum est illud ex sermone de *Cruce et Latrone*; tum Gregorii Nazianzeni, dein Theophrasti, Augustini, Basilii ac Cyrilli, cujus testimonium, primum in Vulgatis, postremum efficitur; ac tandem cum Athanasii testimonio concluditur. Illud vero interest inter collect. 3 et 8, quod in illa haec testimonia describuntur separatim cap. 83, in ista vero ipsi epistolae Leonis subnectuntur. Horum testimoniorum Graecam versionem non proferimus: quae enim Graece edita sunt a Vossio post hanc Leonis epistolam in editione S. Gregorii Thaumaturgi, ad ea testimonia pertinent quae Leo in Orientem misit post Ephesinum latrocinium, non vero ad haec epistolae ad Leonem Augustum subjecta, quae licet priora illa contineant, auctiora tamen sunt multo, et non solum numero, sed etiam ordine discrepant.

^d Vat. Hisp. et Isid., non vero Vindeb. Hisp. tres sequentes voces ignorant.

^e Opus hic allatum vulgo dicitur de *Trinitate*. Vide recensionem S. Hilarii quam protulimus tomis IX et X Patrologiae nostrae. Enur.

^f Codd. collect. Hisp. alique inde derivati delent est.

^g Vat. collect. 8, *moventur.*

^h Tres codd. Quesnelli ac totidem nostri unus collect. 11 et duo 21, cum exemplo primae editionis, *veritatis paternae sit. Ergo. Vat. collect. 3, sit: Virgo.*

ⁱ Desunt haec in Latino.

corpus, postque crux, mors, inferi, salus nostra est. **A** et ejusdem periculi res est, Christum Jesum vel spiritum Deum, vel carnem nostri corporis denegare. **a** Humani enim generis causa Dei Filius natus ex Virgine **b** et Spiritu sancto, ipso sibi in hac operatione famulante, et sua, Dei videlicet, inumbrante virtute, corporis sibi initia consevit, et exordia carnis instituit: ut homo factus ex Virgine, naturam in se carnis acciperet, perque hujus **c** admixtionis societatem sanctificatum in eo universi generis humani corpus existeret: **d** ut quemadmodum omnes in se per id quod corporeum se esse voluit conderentur, ita rursum in omnes ipse, per id quod ejus est invisibile referretur. Dei igitur imago invisibilis pudorem humani exordii non recusavit, et per conceptionem, partum, vagitum et cunas, omnes naturæ nostræ contumelias **1385** **e** transcurrit. Quid tandem dignum a nobis tantæ dignationis affectui rependetur? Inenarrabilis a Deo originis unus unigenitus Deus, in corpusculi humani formam sanctæ Virginis utero insertus, accrescit. Qui omnia continet, et intra quem, et per quem cuncta sunt, humani partus lege profertur; et ad cujus vocem archangeli atque angeli tremunt, cælum **f** et terra, et omnia hujus mundi resolvuntur elementa, vagitus infantiae auditur. Qui invisibilis et incomprehensibilis est, **g** nunc visu, sensu, tactuque mortalium cunis est obvolutus. Hæc si quis indigna Deo recolit, tanto se majoris beneficii obnoxium constebitur, quanto minus hæc Dei convenerint majestati. Non ille eguit homo effici, per quem homo factus est; sed nos equimus ut Deus caro fieret et habitaret in nobis, id est, assumptione carnis unius **h** interna universæ carnis incoheret. Humilitas ejus **C** nostra nobilitas est; contumelia ejus noster honor est. Quod ille Deus in carne consistens, hoc nos vicissim **i** in Deum ex carne renovati.

Item ejusdem in libro nono, inter cætera (Num. 3).

Nescit plane, vitam suam nescit, qui Christum Jesum ut verum Deum, ita et verum hominem ignorat;

a Hic incipit in collect. 5, in cod. Vat. 58, et Ratisp.

b Codd. collect. 3, Hisp. et Isid. addunt *est*. Mox pro *famulante* cod. Vat. collect. 3 et alius collect. 8, *alibi consorte particeps, et sua*. Ms. collect. 5, *consorte, et sua*. Cod. Grim., *particeps, et sua*. Dein pro *consevit* codd. Vat. collect. 3 et 8, *conseruit*; exemplum primæ editionis, *conscivit*.

c In collect. 5 c. 41, *assumptionis*; at *admixtionis* ibidem legitur in testimoniis Leonis epistolæ subjectis cap. 67. Post pauca *humanum corpus* Quesn. in **D** margine ex duobus mss.

d Utrique codd. Hisp. et alii ejusdem originis, et *quemadmodum*.

e Vindeb. collect. 5 cap. 67, et Vat. collect. 24, cum edit. Hilarii, *transcurrit*.

f Ita Hilarii editio, et nostri codd. collect. 5 utroque loco, Vat. collect. 3 et utrique Hisp. alique ejusdem originis cum editis ante Quesnellum, apud quem, *terra, mare et omnia*. Mox Vat. Hisp. et Isid., *resolvuntur*. Dein *infantiae vagitus auditur* in mss. collect. 5 utroque loco, et in Vindeb. Hisp. ac Vat. collect. 3.

g Vulg. ante Quesn. cum edit. Hilarii, mss. collect. 5, Vat. Hisp. Isid., et aliis inde proficiscentibus, *non*

et ejusdem periculi res est, Christum Jesum vel spiritum Deum, vel carnem nostri corporis denegare. **Omnis ergo,** **j** inquit, *qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo qui est in cælis. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui est in cælis* (*Math. x, 32*). Hæc Verbum caro factum loquebatur, et homo Jesus Christus Dominus majestatis docebat: mediator ipse in se ad salutem Ecclesiæ constitutus, et ipso illo inter Deum et homines mediatoris sacramento utrumque unus existens, dum ipse ex unitis in idipsum naturis, naturæ utriusque res eadem est: **k** ita tamen ut neutro careret in utroque: ne forte Deus esse homo nascendo **1386** desineret, et homo rursus Deus manendo non esset. Hæc itaque humanæ beatitudinis fides vera est, Deum et hominem prædicare, Verbum et carnem confiteri; neque Deum nescire **l** quod homo sit; neque carnem ignorare quod Verbum sit.

Item ejusdem in eodem libro inter cætera (Num. 5).

Natus igitur unigenitus Deus ex Virgine homo, et secundum plenitudinem temporum in semetipso provectorus in Deum hominem, hunc per omnia evangelici sermonis modum tenuit, ut se Filium Dei credi doceret, et hominis filium prædicari admoneret, **m** locutus et gerens homo universa quæ Dei sunt, loquens deinde et gerens Deus universa quæ hominis sunt: ita tamen ut in ipso illo utriusque generis sermone nunquam nisi cum significatione et hominis locutus et Dei sit.

Item alio loco in eodem libro, inter cætera (Num. 5, 6, 7).

Hinc itaque fallendi simplices atque ignorantes hæreticis occasio est, ut quæ ab eo secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturæ divinæ infirmitatem mentiantur; et quia unus atque idem est loquens, omnia quæ **n** loquebatur de se ipso, om-

visu, sensu tactuque moderandus. Lectionem a Quesnello inductam ex Grim. invenimus in mss. collect. 3, 8 et Vindeb. Hisp.

h Vulg. ante Quesn., cum solo primæ editionis exemplo, *membra*.

i Quesn. cum Vat. collect. 8, in *Deo ex carne renati*. Item *renati* est in Vat. collect. 3 nec non in duobus Hilarii codicibus. Veterem lectionem ut pote veriore ex aliis nostris mss. revocavimus. Vide in hunc Hilarii locum notam P. Constantii.

j Verbum *inquit* cum Hilarii mss. apud Constantium expungunt etiam nostri codd. collect. 5, cap. 67. Vindeb. Hisp. et Vat. collect. 11 ac 24.

k Quæ sequuntur usque ad, *Hæc itaque, desiderat unus cod. Barb. (collect. 3)*. Mox pro *neutro*, Al. *neutra*, Quesnellus in margine.

l Vindeb. Hisp. et alius collect. 5, c. 67, *quod et homo sit*.

m Vulg. ante Quesn. cum Vat. Hisp., Isid. et aliis collect. 8 et 11, *loquens et gerens*. Post pauca, *ut ipso illo* in Vindeb. collect. 5, c. 67, sicut etiam in editione Hilarii.

n Vat. collect. 3 et alius Vat. collect. 8, *loquitur* cum Vat. Hisp. et Isid., in quibus sicut et in vulg. ante Quesn., *de semetipso*.

nia eum locutum esse contendant. Nec sane negamus **A** est mortuus, et rursus Christum a mortuis excitans, idem Christus est carne se exspolians.) Naturam Dei in virtute resurrectionis intellige, dispensationem hominis in morte cognosce. Et cum sint utraque suis gesta naturis, unum tamen Christum Jesum eum memento esse qui utrumque est.

totum illum qui ejus manet naturæ suæ esse sermonem. Sed si Jesus Christus et homo et Deus ^a est, et neque cum homo, tum primum Deus, neque cum homo, tum non etiam et Deus, neque post hominem, in Deo non totus homo, totus Deus, unum atque idem necesse est dictorum ejus sacramentum esse, quod generis. Et cum in eo secundum tempus discernis hominem a Deo, Dei tum atque hominis discernere sermonem. Et cum Deum atque hominem in tempore confiteberis, Dei atque hominis in tempore dicta diducas. Cum vero ex homine et Deo, rursus totius hominis, totius jam **1387** Dei tempus intelligis. Si quid ^b illud ad demonstrationem ejus temporis dictum est, tempori coaptato, quæ dicta sunt, ut cum aliud sit ante hominem Deus, aliud sit homo et Deus, **B** aliud sit post hominem et Deum totus homo, et totus Deus: non confundas temporibus et generibus dispensationis sacramentum, cum pro qualitate generum ac naturarum alium ei in sacramento hominis necesse est sermonem fuisse non nato, alium adhuc morituro, alium jam æterno. Nostri igitur causa hæc omnia Jesus Christus ^c manens, et corporis nostri homo natus, secundum consuetudinem naturæ nostræ locutus est; non tamen omitte naturæ suæ esse quod Deus est. Nam tamen in partu, et passione, et morte naturæ nostræ res pegerit, res tamen ipsas omnes virtute naturæ suæ gessit; *et reliqua.*

Item alio loco in eodem libro, inter cætera (Num. 41).

Videsne ita Deum et hominem prædicari, ut mors **C** homini, Deo vero carnis excitatio deputetur? ^d (Non tamen ut alius sit qui mortuus est, et alius sit per quem mortuus resurgit. ^e Spoliata enim caro Christus

^a Mss. collect. 3, 41 et 24, ac Vindeb. Hisp., cum exemplo primæ editionis delent est. Editi Hilarii habent sit. Mox cum homo sit in Vat. Hisp., Isid. et alio collect. 41. Dein neque tum cum et homo in iisdem codd., necnon in Vat. collect. 24, ac in prima editione, quam lectionem Constantius prætulit. In cod. Vat. collect. 3, neque tunc etiam cum homo.

^b Vulgati, aliud. Correximus cum mss. collect. 3, utrisque Hisp. Vat., Isid., alio collect. 41 et 24, quibus duo codd. Quesnellii et editi Hilarii suffragantur.

^c Vat. Hisp. et Isid. et alius collect. 41, agens. Codd. collect. 41 et prima editio gerens.

^d Uncis inclusa desiderantur in codd. Grim. Barb. 4, Thuan. 4, et in Thuan. ac in Oxon. Quesnellii, necnon in nostro Vat. collect. 3, simili Barb. 1, et in Vindeb. collect. 5 utroque loco, ac in Vat. collect. 8. Desunt etiam in versione Græca inserta act. 2 concilii Chalcedonensis.

^e Quesn., *Spoliata enim carne*, cum exemplo primæ editionis, et Vat. Hisp., Isid. aliisque inde profectis; sed male; neque enim Hilarius Christum, seu personam Verbi carne spoliata, seu a carne separatam sensit. Anteriorum editionum lectionem revocavimus, quam perferunt Vindeb. Hisp. collect. Vat., collect. 24, et editiones Hilarii. Solum in Vindeb. Hisp. habetur, *dispoliata.*

^f Codd. collect. 3 et 5 utroque loco, necnon Vat. collect. 24 cum editis Hilarii personam; ubi tamen Constantius notat personæ vocabulo ex contextu non tam subsistentiam, quam naturæ utriusque conditionem et proprietates intelligi.

est mortuus, et rursus Christum a mortuis excitans, idem Christus est carne se exspolians.) Naturam Dei in virtute resurrectionis intellige, dispensationem hominis in morte cognosce. Et cum sint utraque suis gesta naturis, unum tamen Christum Jesum eum memento esse qui utrumque est.

1388 *Item post pauca (Num. 44).*

Hæc igitur demonstranda a me paucis fuerunt, ut utriusque naturæ ^f formam tractari in Domino Jesu Christo inenimsemus: ^g quia qui erat in forma Dei, formam servi accepit.

S. ATHANASII Alexandrinæ Ecclesiæ episcopi et confessoris ad EPICETUM Corinthiorum episcopum.

CAP. IV. — Quomodo autem vel dubitare ansi sunt, qui dicuntur Christiani, si Dominus, qui ex Maria ^h processit, Filius quidem substantia et natura Dei est, quod autem secundum carnem, ex semine David est et carne sanctæ Mariæ?

S. AMBROSII episcopi Ecclesiæ Mediolanensis et confessoris, ex ⁱ libris quos misit ad imperatorem GRATIANUM. In libro secundo de Fide, inter cætera (Cap. 7, num. 58).

CAP. V. — Unde ^j illud quod lectum est, Dominum majestatis crucifixum esse, non quasi in majestate sua crucifixum putemus; sed quia idem Deus, idem homo, per Divinitatem Deus, per susceptionem carnis homo, Christus Jesus Dominus majestatis dicitur crucifixus, quia consors utriusque naturæ, id est humanæ atque divinæ, in natura hominis subiit passionem; ut indiscrete et Dominus majestatis dicitur esse qui passus est, et filius hominis, sicut scriptum est, *qui descendit de cælo (Joan. III, 13).*

^g Vulg. cum Hisp. et Isid., *quia qui in forma Dei manens, formam servi accepit, ipse Divinitatem nequaquam amisit.* P. Constantius hæc quatuor postrema verba, quæ in nullis mss. Hilarii exstant, neque exstare debent, cum Leonina crediderit ex Vulgatis, probabile credidit iis; Leone summatis perstrictum, quod postea ab Hilario fusi demonstratur. At non ita est. Eas enim voces a Leone abjudicandas et expungendas cognovimus auctoritate præstantiorum collectionum 3, 5 utroque loco, et 8, cum præsertim desint etiam in Græca versione horum testimoniorum inserta act. 2 Chalcedon. concilii. Concinit Vat. collect. 24, in quo pariter ea verba omituntur, et solum legitur: *Quia in forma Dei manens, formam servi suscepit.* In Hilarii editionibus, *quia qui in forma Dei manebat.*

^h Vindeb. Hisp. et codd. collect. 21 cum prima editione addunt *Virgine.* Mox *Deus quidem de substantia et natura Dei est* in Vat. Hisp. et Isid. Codd. collect. 21 et prima editio, *Dei sit.* Vat. collect. 41 et 24, *Filius quidem de substantia naturæ Dei est.* Prætulimus lectionem anteriorum editionum auctoritate Vindeb. Hisp. et alterius collect. 5, cap. 67, eo quod hæc lectio cohæret cum integra epistola in eadem collectione edita cap. 52. In capite 41 ejusdem collectionis, *Filius quidem substantiæ natura Dei est.* Postea *et ex carne* in Vat. Hisp. ac Isid. et in mss. collect. 41 et 21.

ⁱ Vide Opus Ambrosii ad Gratianum tom. VIII Patrologiæ nostræ. ENR.

^j In collect. 5, cap. 41, *illud quoque lectum est.*

1889 Item alio loco in eodem libro, inter cætera A
(Cap. 9, num. 77).

Sileant igitur ^a inanes de sermonibus quæstiones, quia regnum Dei, sicut scriptum est, non in persuasionem verbi est, sed in ostensione virtutis (I Cor. II, 4 et IV, 20). Servemus distinctionem Divinitatis et carnis. Unus in utroque loquitur Dei Filius, quia in eodem utraque natura est. Et si idem loquitur, non uno semper loquitur modo. Intende ^b in eò nunc gloriam Dei, nunc hominis passiones. Quasi Deus loquitur, quæ sunt divina, quia Verbum est: quasi homo dicit, quæ sunt humana, quia ^c in ea substantia loquebatur.

Item ejusdem in libro de Incarnatione Domini ^d contra Apollinaristas (Cap. 6, num. 49).

Sed dum hos redarguimus, emergunt alii qui carnem Domini dicant et Divinitatem unius ^e esse naturæ. Quæ tantum sacrilegium inferna vomuerunt? Jam tolerabiliores sunt Ariani, quorum per istos perfidiam robur adolescit, ^f ut majore contentione asserant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unius non esse substantiæ, quia isti Divinitatem Domini et carnem substantiæ unius dicere tentaverunt.

Item infra (Cap. 6, num. 52).

Et hi mihi frequenter Nicæni concilii ^g tractatum se tenere commemorant. Sed in illo tractatu Patres nostri non carnem, sed Dei Verbum unius substantiæ cum Patre esse dixerunt. Et Verbum quidem ex paterna processisse substantia, carnem autem ex Virgine esse confessi sunt. Quomodo igitur Nicæni ^h concilii nomen obtenditur, et nova inducuntur quæ nunquam nostri sensere majores? Et reliqua.

1390 Item ejusdem ⁱ ad SAMUELEM episcopum inter cætera (Num. 6 et 7).

Unde pulchre Apostolus ejusdem verbi repetitione

^a Vat. Hisp. et Isid. cum alio collect. 11, *inanis dissensionis quæstiones*. Cod. Thuan. Quesn., *inanis dissertationis quæstiones*. Exemplum primæ editionis cum mss. collect. 21, *inanis dissensionis inanes de sermonibus quæstiones*. Paulo post editiones Ambrosii, in utraque loquitur. Sed non solum omnes nostri codices cum vulgatis Leonis habent in utroque, verum etiam vetera exemplaria concilii Ephesini Græco etiam textu suffragante act. 1, Marius Mercator, Rusticus et Ambrosii codex Colbert., de quibus vide Baluzium tom. IV Concil. pag. 67, not. g.

^b Vindeb. collect. 5, cap. 67. Vat. Hisp. et Isid., alique inde profecti codd., in eum.

^c Quesnellus, in *mea substantia loquitur*. Anteriores editiones secuti sumus, cum in ea exhibeant eodd. collect. 3, Vat. Hisp. Isid., alii collect. 11 ac 24, loquebatur autem omnes codices approbent. Editio Ambrosii habet, in *mea substantia loquebatur*. Concipiunt exempla antiquæ versionis Ephesini concilii, et Marius Mercator; sic enim et Græcus interpres Ephesini legit. At cum Græca versio testimoniorum Leonis inserta act. 2 concilii Chalcedonensis præferat, in ea substantia loquebatur, sic Leonem scripsisse et apud Ambrosium legisse credimus.

^d Vat. collect. 3, contra Apollinarem.

^e Vindeb. collect. 5 utroque loco delet esse.

^f Cod. Oxon. Quesnelli, ut *minore*. Paulo post idem cod., *quam hi qui*, pro *quia isti*.

^g Quesn. in marg. ex cod. Thuan., *tractatus expo-*

nsus est, dicens de Domino Jesu Christo: *Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinavit, formam servi accipiens*. Quid est in forma Dei, nisi in plenitudine Deitatis, in illa perfectionis divinæ expressione? Ergo cum esset in plenitudine Divinitatis, exinanivit se (Philip. n, 6), et accepit plenitudinem naturæ et perfectionis humanæ. Sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi, ut esset perfectus in utraque forma. Unde et David dicit: *Speciosus forma præ filiis hominum* (Ps. XLIV, 5). Concluditur Apollinarista, nec quo se vertat habet, suis clauditur retibus. Ipse enim ^k dixit, formam servi accepit, non servus locutus est. Iterum ergo interrogo: Quid est in forma Dei? Respondit, in natura Dei. Sunt enim, ait Apostolus, *qui non sunt natura dei* (Galat. IV, 8). Quæro quid sit, *formam servi accipiens*? Sine dubio perfectionem naturæ et conditionis, ut dixi, humanæ, ut esset in hominum similitudine. Et pulchre non *carnis*, sed *hominum* dixit *similitudinem*, quia in carne eadem est. Sed quia sine peccato erat solus, omnis autem homo in peccato, in specie hominis videbatur. Unde et propheta ait: *Et homo est, et quis cognoscit eum* (Jer. XVII, 10)? Homo secundum carnem, ^l sed ultra hominem secundum divinam operationem. Denique cum leprosum tangeret, homo videbatur, sed ultra hominem, cum mundaret. Et cum Lazarum mortuum ferret, mortuum quasi homo fiebat; sed supra hominem erat, cum mortuum ^m vivetis juberet pedibus exire. Homo videbatur, cum penderet in cruce; sed supra hominem, cum reseratis tumulis mortuos suscitaret.

1391 S. AUGUSTINI episcopi ⁿ Hipponiregiensis Ecclesiæ ^o ad DARDANUM, inter cætera (Num. 10).

CAP. VI. — Noli itaque dubitare ibi nunc esse hominem Christum, unde venturus est; memoriterque recole et fideliter tene Christianam confessionem:

vere. Vindeb. collect. 5, c. 67, *tractatum se retinere*. Post pauca Vindeb. Hisp. et Vat. collect. 11, *delet Dei*.

^k Vide epist. integram inter alias Ambrosii num. 46 tomo nostro XVII. Edit.

^l Vat. collect. 11 et prima editio et vulg. Ambros., *Qui cum in forma*.

ⁱ Sic ex Vat. collect. 3 et Vindeb. Hisp. cum vulg. Ambrosii. Al. deletur *Divinitatis*.

^j Cod. Vat. Hisp. et Isid. nec non alius collect. 11 cum edit. Ambrosii, *dixerat*, ac dein, *Respondet*. In eadem Ambrosii editione *lectus est pro locutus est*. Dein ut dixit in eodem Vat. collect. 11 ac in exemplo primæ editionis.

^l Utrique codd. Hisp. cum Vat. collect. 11, et *ultra hominem divina operatione*. Vulg. ante Quesn. cum mss. collect. 21 et 24, *Sed ultra hominem divina operatione*. Vat. collect. 3, *per divinam operationem*. Dein et *ultra hominem* in utrisque Hisp. ac in Vat. Isid. et in alio collect. 11.

^m Mss. Vat. collect. 5 et 24, *vincium*. Vindeb. Hisp. erronee *vinci*; emendatum ex arbitrio in Vat. Hisp. aliisque inde profecti, *hunc*. Postea et *supra hominem* in Vindeb. Hisp.

ⁿ Sic utrique Vindebon. cum Vat. Hisp., Isid. alioque collect. 11; alias, *Hipponensis*. Post pauca in tribus postremis codd., *unde et venturus est*.

^o Vide epistolam ad Dardanum, inter cæteras Augustini 187, tomo XXXIII nostræ Bibliothecæ. Edit.

quoniam *resurrexit a mortuis, ascendit in caelum, sedet ad dexteram Patris*; nec aliunde quam a inde venturus est ad vivos et mortuos iudicandos; et sic venturus est, illa angelica voce testante, *quemadmodum est ire visus in caelum (Act. 1, 11)*, id est in eadem forma carnis atque substantiae, cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit.

Item in ejusdem b epistola ad VOLUSIANUM, inter cetera (Num. 9).

Nunc vero ita inter Deum et homines mediator apparuit, ut in utilitate personae copulans utramque naturam, et solita subdimeret insolentia, et insolita solis temperaret.

Item ejusdem in c Expositione Evangelii secundum Iohannem, inter cetera (Tract. 78, num. 2).

Quid igitur, haeretice? Cum Christus Deus sit et homo, loquitor ut homo, et culmineis Deo? Ille in se naturam commendat humanam, tu in illo aude deformare divinam?

Et iterum infra (Num. 3).

Agnoscamus geminam substantiam Christi, divinam scilicet, quae aequalis est Patri; humanam, d quo major est Pater. Utrumque autem simul, non duo, sed unus est Christus: ne sit quaternitas, non Trinitas Deus. Sicut enim unus est homo anima rationalis et caro, sic unus est Christus, Deus et homo; ne per hoc Christus est, Deus, anima rationalis et caro. Christum in his omnibus, Christum in singulis constitimur. Quis est ergo, per quem factus est mundus? Christus Jesus, sed in forma Dei. Quis est sub Pontifio Pilato crucifixus? Christus Jesus, sed in forma servi. * Item de singulis quibus homo constat. Quis non est derelictus in inferno? Christus Jesus, sed in anima sola. Quis resurrexerit, triduo jacuit in sepulcro? Christus Jesus, sed in carne sola. Dicitur ergo in his singulis Christus. Verum haec omnia non duo, vel tres, sed unus est Christus. Ideo ergo dixit: *Si diligeretis me, gauderetis utique quia vado ad Patrem (Joan. xiv, 28)*. Quoniam naturae humanae gratulandum est, eo quod sic assumpta est a Verbo unigenito, ut immortalis constitueretur in caelo, at-

quo ita fieret terra sublimis, ut incorruptibilis pulvis sederet ad dexteram Patris.

Item ejusdem ex libro l Assertionis fidel.

Nostrum namque est credere, illius nomine; ac sic ut ipse Deus Verbum, totum suscipiens quod est hominis, homo sit; et assumptus homo totum accipiendo quod Dei est, aliud quam Deus esse non possit. Non tamen quia incarnatus dicitur et immixtus, immixtio ejus est accipienda substantiae. Novit enim Deus sine sui corruptione misceri, et tamen in veritate misceri. Novit in se ita suscipere, ut nihil ei crescat augmenti, qui se ipse totum novit infundere, ut nihil ei accidat detrimenti. Non ergo ad intelligentiam imbecillitatis nostrae secundum experimentorum visibilia documenta facientes conjecturanda de aequalibus se invicem ingredientibus creaturis, patemus Deum hominemque commixtum, et tali confusione carnis et Verbi, quasi aliquod corpus effectum. Absit ita credere, ut constabili quodammodo genera duas naturas in unam redactas arbitremur esse substantiam. Hujusmodi enim commixtio, partis utriusque corruptio est. Deus enim, qui capax est, non capabilis, penetrans, non penetrabilis, implens, non implebilis, qui ubique simul totus et ubique diffusus est per infusionem potentiae suae, misericorditer naturae est mixtus humanae, non humana natura est mixta divinae.

1393 S. JOANNIS Constantinopolitani episcopi et confessoris in s homilia de Cruce et Latrone.

CAP. VII.—Sed cur cum cruce h veniat videamus. Scilicet ut hi qui eam crucifixerunt suae sentiant demeritae caecitatem; et ideo l impudentiae eorum dignum portatur. Ideo propheta ait: *Tunc lamentabuntur omnes oribus terrae (Isaiah. xli, 40)*, videntes accusatorem, et agnoscentes peccatum. Et quid mirum est, si errorem portam advenerit, quando et vulnera corporis ipse demonstrat? *Tunc enim, inquit, videbunt quem l confixerunt (Ibid., et Joan. xix, 37)*. Et sicut post resurrectionem, Thomae voluit diffidentiam consultare, et illi clavorum loca demonstravit, et l lateris vulnera declaravit, et dixit: *Mitte manum*

* Vnlq. cum nonnullis codd., *inde ad iudicandos venturus est vivos et mortuos*. Secuti tumus aliorum praestantissimorum codicum syntaxim, quae cum editis Augustini concordat.

b Vide dicto tomo XXXIII epistolae 137. Edit.

c Id est tractata 78 in Evang. Joan., qui habetur tomo XXXV Patrologiae nostrae.

d Cod. Vat. collect. 11, *qua minor est Pater*.

e In mss. collect. 3, 8, utroque loco, et 8, ac in Veronens. 58, sequentia omittuntur usque ad finem. Vnlq. ante Quesn. cum caeteris nostris codd., velut separatum testimonium sic proponunt: *Item ejusdem infra supra. Quis non est derelictus, etc.*, quae novam additionem indicare videntur. Quesnelli lectionem ex Offinitico hductam non exhasimus, quippe quae editioni Augustini concinit, ex qua Item praetulimus pro *Idem*, quod in Quesnello legebatur.

f Hoc testimonium, quod ex Leporini libelle fidei scriptum est, Quesnellus edidit ex ms. Grim. Eius vero nullibi in aliis mss. istud reperire potuimus, de eo tamen a Leone excerpto dubitari nequit, cum ex-

stet in testimoniis Chalcedonensi insertis act. 2, quae ipsum Leonem jam pridem collegisse et separatim misisse in Orientem certissimum est; omnia enim ea testimonia aliis pluribus additis huic epistolae subiecit. Unum miramur, hoc testimonium desiderari etiam in ms. Veron. 58, in quo studiosus collector num. 38 quatuor praecedentibus Augustini testimoniis alia plura et valde proluxa adiecit. Vide notam Quesnelli.

g Vide nostram recensionem S. Chrysostomi tom. II, col. 404. Edit.

h Vat. collect. 11 et prima editio, *veniet*, orisise verbo videamus.

i Codd. collect. 3, 8, Hisp. et reliqui ejusdem originis hic quoque habent *dementis*. Dein Hisp. et Isid. delent omnes.

l Al., *compulerant*. Mox pro *Thomae* utriusque Hisp. Vat., Isid., *mortuorum*, ac dein *et illis*. Porro in iisdem et in prima editione dum mss. collect. 21, *confutare* pro *consultare*.

m Vindeb. Hisp., *lateris*, perperam. Correctum in Vat. Hisp. et Isid., *in latere*.

tuam, et vide, quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me^a vides habere (Joan. xx, 27; Luc. xxiv, 39); sic et tunc ostendet vulnera, crucemque demonstrabit: ut ostendat illum se esse, qui fuerat crucifixus.

Item ejusdem in homilia de Ascensione Domini.

Nam sicut duobus jurgio separatis, unus in medio positus altercantium litem discordiamque dissolvit, ita et Christus^b fecit. Deus nobis juste irascebatur, et nos contemnebamur iratum, et clementem Dominum declinabamus; et se medium Christus ingressit, et sociavit^c utramque naturam, et nobis quod imminabat supplicium ipse sustinuit.

Item ejusdem in eadem homilia, inter cætera.

Christus igitur^d nostræ naturæ primitias obtulit Patri, et oblatum donum miratus est Pater, quod et tanta dignitas offerebat, 1394 et quod offerebatur, nulla macula fœdabatur. Nam et suis manibus suscepto oblatum, et suæ sedis fecit esse participem, et quod plus est, ad partem suæ dexteræ collocavit. Cognoscamus^e quæ est ille qui audivit: *Sede ad dexteram meam* (Ps. cix, 1; Matth. xxii, 44); quæ natura est cui dixit: *Esto meæ particeps sedis*. Illa natura est quæ audivit: *Terra es et in terram ibis* (Gen. iii, 19).

Item ejusdem in eadem homilia, inter cætera.

Quo sermone utar, quo verbo dicam, reperire non possum. Natura fragilis, natura contempta, et omnibus monstrata deterior, omnia vicit, omnia superavit, et omnibus hodierna die meruit excelsior reperiri. Hodie angeli diu vota desiderata receperunt; hodie archangeli, quod multo tempore cupiebant, inspicere

valuerunt; naturam nostram^f in sede Dominica immortalis fulgentem gloria perviderunt.

^g S. THEOPHILI episcopi Alexandrini, de Epistola paschali, quam per Ægyptum destinavit.

CAP. VIII. — Cujus rei testis est ille qui loquitur: *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt* (Ps. xliii, 5). Et^h prophætæ Christi auxilium deprecantes: *Domine, inclina cælos tuos, et descende* (Ps. cxliiii, 5). Non ut mutaret locum, in quo omnia sunt, sed ut propter salutem nostram carnem humanæ fragilitatis assumeret, ⁱ Paulo apostolo eadem concinente: *Cum esset dives, pauper factus est, ut nos illius paupertate divites essemus* (II Cor. viii, 9). Venitque^k in terras, et de virginali utero, quem sanctificavit, egressus homo, interpretationem nominis sui *Emmanuel*, id est *Nobiscum Deus* (Matth. i, 25), dispensatione confirmans, mirum in modum cœpit esse quod nos sumus, 1395 et non desiit esse^l quod erat: sic assumeas naturam nostram, ut quod erat ipse non perderet. Quamquam enim Joannes scribat: *Verbum caro factum est* (Joan. i, 14)^m id est aliis verbis, *homo*, tamen non est versus in carnem, qui numquam Deus esse cessavit. Ad quem etⁿ sanctus David loquitur: *Tu autem idem ipse es* (Ps. ci, 28). Et Pater de cælo attestatur et dicit: *Tu es Filius meus dilectus, in quo mihi bene^o complacui* (Matth. iii, 17; Marc. i, 11; Luc. iii, 22): ut et homo factus, nostra confessione permanere dicatur^p quod fuit priusquam homo fieret, Paulo nobiscum eadem prædicante: *Jesus Christus heri et hodie, et ipse et in æternum* (Hebr. xiii, 8). In eo enim quod ait *ipse*, ostendit eum pristinam non mutasse naturam, nec Divinitatis suæ imminuisse divitias, ^r quia propter nos pauper effectus, plenam similitudinem nostræ conditionis assumpserat.

^a Utrique codd. Hisp. et alii inde profecti, *videtis*. Mox Vindeb. collect. 5, cap. 67, et mss. Vat. collect. 11 et 24 delent *se*.

^b Vulg. inserunt *nobis*. Delevimus auctoritate posteriorum codd. collect. 5 Hisp. Isid., etc.

^c Utrique codd. Hisp. cum Isid. et Vat. collect. 11, *utrumque, et nobis*. Dein Quesnellus, *imminabat a Patre supplicium*. Expunximus vero a *Patre* auctoritate mss. collect. 3, Vindeb. collect. 5 utroque loco, item Vindeb. Hisp. et Vat. collect. 11, 21, 24 et editionum ante Quesn.

^d Vindeb. collect. 5, c. 41, *nostri primitias*.

^e Idem Vindeb. cap. 67, *quis ille sit, qui*. Post pauca: *Quæ illa natura, quæ audivit: Terra es, etc.*, in Vat. Hisp. ac Isid. In utrisque Vindebon. collect. 5 et Hisp. ac in Vat. collect. 24 deletur tantum verbum *est* post vocem *natura*.

^f Quidam codd. delent *et*. Vat. collect., 3 *et in omnibus hodierna die meruit angelis excelsior reperiri*. Post pauca Vat. Hisp. et Isid. et mss. collect. 11, *diu quod desideraverant acceperunt*. In Vindeb. collect. 5 et Vat. collect. 24, *acceperunt*, reliqua ut in textu.

^g Vulg. inserunt *ipsi*. Delevimus cum mss. collect. 3, 5, 8 Hisp., Isid., etc.

^h Ex versione S. Hieronymi inter hujus opera ep. 98, n. 4, tomo XXII hujus Bibliothecæ. Edit.

ⁱ Vat. Hisp. et Isid. cum mss. collect. 21 ac exemplo primæ editionis: *Propheta Christi auxilium deprecans*. Dein utrique Vindeb. et Vat. collect. 3 delent *tuos*. Postea *loca* pro *locum* est in iisdem codd. et in Vat. collect. 24 ac in editione Hieronymi.

^j Quidam codd. omittunt *Paulo*, alii cum editione Hieronymi delent *apostolo*. Dein Vulg. ante Quesn. cum Vat. collect. 24 et editione Hieronymi, *pro nobis pauper*. Postea *ditaremur* iidem Vulgati cum utrisque Hisp. et Vat. Isid.

^k Sic cum antiquioribus editis codices collect. 3 et 5 utroque loco, utrique Hisp. et mss. collect. 11 ac 24 ac in Hieronymiana editione. Alias, *in terram*.

^l Mss. collect. 3 et 8 cum edit. Hieron., *quod fuerat*. Mox *sic assumpsit* in mss. Hisp. et Isid. ac Vat. collect. 11. Dein *naturam humanam* pro *naturam nostram* in edit. Hieronymi.

^m Vulg. ex Hisp. aliisque inde profectis, *id est, aliis verbis, Deus homo factus est; Verbum tamen non est versus in carnem*. Prætulimus lectionem mss. collect. 3 et 5 utroque loco, quæ editione Hieronymiana comprobatur.

ⁿ Editiones Quesnello anteriores cum mss. Hisp. et aliis ejusdem originis, *Spiritus sanctus loquitur*. Quesnellus cum codd. collect. 5, *Sanctus loquitur*. Secuti sumus codd. collect. 8, cum quibus editio Hieron. convenit.

^o Vindeb. Hisp. cum mss. collect. 11 ac 24, *complacui*.

^p Quesnellus inseruit *id*. Delevimus cum editionibus anterioribus, approbantibus plerisque et posterioribus codicibus, ac edit. Hieron.

^q Vulg., *idem ipse*. Expunximus vocem *idem* eorumdem codicum auctoritate, concinente editione Hier. et sequenti contextu.

^r Edit. Hier., *qui*.

Item a ejusdem in alia Epistola paschali contra Origenem, inter cætera.

Unus Filius Patris, nostrique mediator, nec æqualitatem ejus amisit, nec a nostro consortio separatus est; invisibilis Deus, et visibilis homo, forma servi absconditus ^b, et Dominus gloriæ confessione credentium comprobatus. Neque enim privavit eum Pater naturæ suæ nomine, postquam pro nobis homo, et pauper effectus est, nec in Jordane fluvio baptismatum altero appellavit vocabulo, sed Filium unigenitum: *Tu es Filius meus dilectus, in quo mihi c bene complacui* (Matth. iii, 17; Marc. i, 11; Luc. iii, 22). Nec similitudo nostra in Divinitatis est mutata naturam, nec Divinitas in nostræ naturæ versa est similitudinem.

S. GRÆGORII *episcopi Nazianseni in homilia de Epiphania, inter cætera.*

CAP. IX.—Cum ergo processisset ex Virgine Deus, in ea quam assumpserat humana natura, unum e deobus ^d sibi invicem contrariis **1396** existens, carne et spiritu, aliud in Deum assumitur, aliud Deitatis gratia præstat.

Item infra.

Missus est quidem, sed ut homo. Duplex enim erat in eo natura. Inde denique et laboravit ex itinere, inde et esuriit, et sitivit, et contristatus est, et flevit humani corporis lege.

* S. BASILII *episcopi Cappadocis.*

CAP. X.—Cum ergo quædam in Christo ita videmus humana, ut nihil a communi mortalium fragilitate distare videantur, quædam ita divina, ^f quæ nulli alii, nisi illi ineffabili naturæ convenient Deitatis, hæret humani intellectus angustia, et tantæ admirationis stupore percussa, quo declinet, quid tenet,

* Epist. 96, n. 3, inter Hieron. opera tomo nostro XXII. EMT.

^b Vulg. Hier. cum Vat. Hisp. et Isid. addunt *est*.

^c Ibidem Vulg. delent *bene*. Mox *complacuit* in mss. Hisp., Isid. et cæteris inde profectis.

^d Codd. collect. 5 utroque loco delent *sibi*. Post pauca *unum in Deum* duo Vat. collect. 21 et prima editio.

* Cod. Vat. Hisp. 1341, originis Gallicanæ, et Vat. 630, Isid. cum Vat. 3791 collect. 11, et alii ejusmodi, qui hanc epistolam e mss. Isid. ac Hisp. Gallicanæ originis derivarunt, habent S. Sabini *episcopi* pro S. Basilii *episcopi Cappadocis*. In ms. Vat. 543 collect. 21 utrumque legitur: S. Basilii Cappadoceni Sabini *episcopi*. Id fuisse inductum ab eo studioso amanuensi qui, collectionem Hispanicam originis Gallicanæ scribens, aliquot loca ex arbitrio correxit (vid. præfat. § 10) patet ex vetustissimo exemplo Vindebonensi 41 ejusdem collectionis puræ Hispanicæ, in quo sicut et in cæteris antiquis codicibus atque collectionibus non Sabini, sed S. Basilii nomen præfertur.

^e Ut nulli in Vat. collect. 21 et prima editione.

^f Apud Quesn. in c. 41 collect. 5 e cod. Oxon. additur: Si Deum putet, crucifixum contemplatur. At hæc omittuntur tum in omnibus nostris et Quesnelli codd. Leoninis, tum in ipso codice Vindebonensi collect. 5 utroque loco, nec non in Thuaneo ejusdem Quesnelli, qui Oxoniensi multum præstat.

^g Codd. Vat. Hisp. et Isid. atque alius collect. 11, nimio. Dein iidem codd. cum Vindeb. Hisp. collect. 3, Vindeb. collect. 5 utroque loco, et Vat. collect. 24

A quo se convertat, ignorat. Si hominem putet, devicto mortis regno cum spoliis redeuntem a mortuis cernit. Propter quod cum ^b omni metu et reverentia contemplandum est, ut in uno eodemque ita utriusque naturæ veritas demonstraretur, ut neque aliquid indignum et indecens de divina illa et ineffabili substantia sentiat, neque rursus quæ humanitus gesta sunt, falsis illusa imaginibus ætimentur.

ⁱ S. CYRILLI *episcopi Alexandrini.*

CAP. XI.—Homo ^j nominatus est, cum sit natura Deus, Dei Patris Verbum, quoniam similiter ut nos sanguini communicavit et carni. Sic enim in terris apparuit, non anitens id quod erat, sed assumens humanitatis naturam in sua ratione perfectam.

B **1397** *Item ejusdem in libro, qui dicitur: Scholia de Incarnatione Unigeniti.*

Unus igitur est, et ante incarnationem Deus verus, et qui ^k in humanitate mansit id quod erat, et est, et erit. Non discernendum igitur unum Dominum Jesum Christum in hominem seorsum, et seorsum in Deum; sed unum eandemque Jesum Christum esse dicimus, non ignorantem differentias naturarum, sed eas inconfusas ^l inter se servantas.

Item cujus supra.

^m Intelligitur namque certe naturam aliud in alio inhabitare, id est, divinam naturam in humanitate non perpersam commixtionem, aut commutationem, ut esset quod non erat. Quidquid enim in alio habitare dicitur, non ipsum sit tale quale est id in quo habitat, sed aliud ⁿ in alio magis intelligitur. At vero in Verbi natura et humanitatis, nobis solam differentiam designat diversitas naturarum. Unus enim ex utraque intelligitur Christus. Ergo ^o inconfu-

delent humanitus.

ⁱ Orat. 2 de recta Fide ad reginas, c. 9.

^j Solus Vindeb. Hisp., *natus est*. Mox idem cod. et Vat. Hisp. Isid., aliusque collect. 11 delent *Deus*. Paulo post Vindeb. collect. 5 utroque loco, *in terrenis apparuit*.

^k Vulg. cum mss. collect. 24, *in Divinitate mansit, in qua erat, est, et erit*. Correximus ex cold. collect. 3, 5, utroque loco, ambobus Hisp. Vat., Isid., et aliis ejusdem originis, ut legitur etiam in exemplo primæ editionis apud Marium Mercatorem, et, quod potissimum est, in originali Græco.

^l Vat. Hisp. Isid. et alius collect. 11, *inter se esse servantas*. Vindebon. collect. 5, cap. 44, *inter se reserwantas*. Melius in Vat. collect. 5 et in exemplo primæ editionis, *inter sese servantas*.

^m Vulg. ante Quesn. cum mss. collect. 24, *Dicitur namque tanquam*. Quesnellus omisit *tanquam*, quod adjecimus ex utriusque Hisp. ex Vat. Isid. aliisque inde profectis, ac ex Græco contextu. Post pauca Quesnellus addidit *aut commutationem*; quas voces iidem nostri codd. ac prima editio exhibent.

ⁿ Solus Quesn., in eo. Post pauca pro *natura* editi antiquiores cum solo Vat. collect. 24, *persona*, male.

^o Sic cum editis mss. collect. 24. Utrique codd. Hisp. cum aliis inde profectis, *in confessione* (perperam pro *inconfusione*), *ut ante dixeram, inhabitasse ait*, etc. Ex Græco originali inserto act. 2 Chalced., *ut confusionem excluderet, vigilanter ait, inhabitasse Verbum in nobis*.

stone, ut ante dixi, *sergata* inhabitasse ait Verbum in nobis. Scit enim unum esse Filium unigenitum, carnem factum et hominem.

Item cuius supra ad Nestorium.

Ait igitur sancta et magna synodus, ipsum, qui est ex Deo Patre natus naturaliter, Filium unigenitum, Deum verum de Deo vero, lumen de lumine, per quem et cum quo omnia fecerit Pater, hunc descendisse, incarnatum esse, et hominem factum, passum esse, resurrexisse tertia die, et ascendisse rursus in cœlos. Hæc nos sequi verba debemus; his nos convenit obtemperare dogmatibus: considerantes quid sit incarnatum **1398** esse, et hominem factum Dei Verbum. Non enim dicimus quod Dei natura conversa, vel immutata, facta sit caro; nec quod in totum hominem, qui est ex anima et corpore, transformata sit; sed illud magis, quod carnem animatam anima rationali sibi copulaverit Verbum substantialiter, ^a et incomprehensibiliter et ineffabiliter factus sit homo, et unoccupatus sit etiam filius hominis, non nuda tantummodo voluntate, sed nec assumptione sola personæ, sed quod diversæ quidem naturæ in unum convenerint, unus tamen ex ambabus Christus et Filius non evacuata aut sublata diversitate naturarum per conjunctionem, sed quia simul nobis effecerunt unum Dominum, et Christum, et Filium, id est, Divinitas et humanitas, per arcanam illam ineffabilemque ^b copulationem ad unitatem. Itaque is qui ante sæcula omnia est natus ex Patre, etiam ex muliere carnaliter dicitur procreatus. Non quia divina ipsius natura de sacra Virgine sumpsit exordium, nec quod propter seipsam opus habuit secundo nasci post illam nativitatem, quam habebat ex Patre (est enim ineptum et stultum hoc dicere, quod is qui ante omnia sæcula est consensipaterius Patri, secundæ generationis eguerit, ut esse inciperet), sed quia propter nos et propter nostram salutem naturam sibi copulavit humanam, et processit ex muliere, idcirco dicitur natus esse carnaliter. Neque enim ^c prius natus est homo communis de

sancta Virgine, et tunc demum habitavit in eo Verbum; sed in ipsa vulva uteroque virginali, se cum carne conjunxit, et sustinuit generationem carnalem, carnis suæ nativitatem, faciens suam. Sic illum dicimus et passum esse et resurrexisse, non quia Deus Verbum in sua natura passus sit aut plagas, aut clavorum transfixiones, aut alia vulnera ^d (Deus namque incorporealis extra passionem est), sed quia corpus illud, **1399** quod ipsius proprium factum est, passum est, ideo hæc omnia pro nobis ipse dicitur passus. *loerat* enim in eo corpore quod patiebatur, Deus, qui pati non poterat. Simili modo et mortem ipsius intelligimus. Immortale enim et incorruptibile est naturaliter, et vita, et vivificans Dei, Verbum. Sed quia corpus ipsius proprium, *gratia Dei*, ^B juxta Pauli vocem, *pro omnibus mortem gustavit* (Hebr. 11, 9), idcirco ipse dicitur mortem passus esse pro nobis. Non quod ^e ipse mortem esset expertus, quantum ad ipsius naturam pertinet; insaniam est enim hoc vel sentire, vel dicere: sed quod, ut supra diximus, caro ipsius mortem gustavit. Ita et resurgente carne, ipsius rursus resurrectionem dicimus; non quia in corruptionem ceciderit, absit; sed quia ejus resurrexit corpus. Ita Christum unum et Dominum constemur, non tamquam hominem cum Verbo coadorantes, ne divisionis quedam species inducatur; sed unum jam et eundem adorantes: quia non est alienum a Verbo corpus suum, cum quo ^f ipsi etiam assidet Patri. Nec hoc ita dicimus, quasi duobus filiis assidentibus, sed uno cum carne per unitatem: quia si talem copulationem factam per substantiam, aut quasi impossibilem, aut quasi parum decoram noluerimus accipere, in id incidimus, ut duos **1400** filios esse dicamus: ^g necesse est enim discernere et dicere hominem separatim fuisse sola Filii appellatione honoratum, et rursus Verbum, quod est ex Deo, et nomine, et veritate Filium Dei. Sed discernere in duos filios non debemus unum Dominum Jesum Christum. Neque enim id adjuvat rectam fidei rationem, licet nonnulli nescio quam

^a Addidimus et incomprehensibiliter ex ms. Corb. collect. 2 a Quesuello laudato in margine, et nostro Vat. collect. 8. Eodem refertur Vindeb. collect. 5 utroque loco, ubi et *indeprehensibiliter*; et alia antiqua versio Ephesino concilio inserta, ubi et *inintelligibiliter* legitur. Vulg. cum codicibus collect. 3 aliisque ex Hispanica profectis *perperam, et inreprehensibiliter*, quod a Quesuello non intellectum expunctum fuit; at in editione collect. 5, c. 41, *indeprehensibiliter* posuit. Mox Vindeb. collect. 5 delet etiam.

^b Vulg. Leonis ante Quesn. cum Vat. collect. 24, *copulationis adunationem*. Vat. collect. 8, *copulationem adunatam*; in quo sicut et in Vat. collect. 3 post pauca habetur *creditur pro dicitur*. Dein post vocem *procreatus* vulgati addunt in tempore; expunximus cum prioribus codicibus et Græco textu.

^c Al., *primum*, vel *primitus*. Dein *secum carnem conjunxit* in Vat. collect. 3.

^d Vulg. addunt *susceperit*. Delevimus cum mss. collect. 3 et 5 utroque loco, cum Vindeb. Hisp. atque Vat. collect. 24. Cæteræ etiam versiones et Græcus

textus idem verbum ignorant.

^e Editi, in se. Præstantiorum codd. collect. 3 et 5 utroque loco lectionem seculi sumus, concinentibus veteri interpretatione Ephesina, et præsertim originali Græco. Postea, *vera caro ipsius* in mss. collect. 5. Aliquanto post codd. Vindeb. collect. 5, c. 41, utrique Hisp. Isid. et Vat. collect. 24, *cecidit*. Mox vulg. ante Quesn. cum mss. collect. 24, *quod absit*.

^f Vindeb. collect. 5 hoc loco, *ipse*. Deum pro impossibilem, Vat. Hisp. et Isid., *impassibilem*, male. Hinc forte emendatum in Vat. collect. 24, *possibilem*, quod transivit in vulgata ante Quesn., in quibus max voluerimus pro noluerimus cum Vat. Hisp. et Isid. Dein incidimus in iisdem Vat. Hisp., Isid., et alio collect. 11.

^g Solus Vindeb. collect. 5, c. 41, *nec enim debemus discernere*; at cap. 67, *nec enim discernere*. Thuan. Quesnelli ejusdem collectionis c. 41, *nec enim discernere fas est*. Retinimus vulgatam lectionem alia codd. probatam, ac ipsi originali Græco coherentem; cum id velut consequens ex doctrina Nestorij Cyrillus tradiderit.

perturbant * copulationem personarum. Non dixit enim Scriptura Verbum Dei personam hominis sibi assumpsisse, sed carnem factum esse (Joan. 1, 14). Id autem est ostendere Dei Verbum, similiter ac nos participacionem habuisse carnis et sanguinis, et corpus nostrum proprie suum fecisse, et hominem ex muliere processisse; non abjecta, nec deposita Deitate, aut generatione illa, quam habebat ex Patre; sed mansisse etiam in assumptione carnis Deum,

* In Vindeb. Hisp. omittitur copulationem. Emendatum fuit ex arbitrio in Vat. Hisp. et Isid., personarum distinctionem; in Vat. collect. 24, divisionem personarum.

† Codd. Vat. collect. 3, Vindeb. Hisp. et alius Vindeb. collect. 5, utroque loco participatum. Vat. Hisp. et Isid., participium.

‡ Cum in Vindeb. Hisp. alioque simili deesset in, Vat. Hisp. et Isid. aliique inde profecti suppleverunt de.

§ In mss. collect. 3 et 8, duo alia testimonia adduntur, quæ ad Leonis causam non pertinent, nec Leonem habent auctorem. Sunt autem sequentia: *Hæc fides S. Hilarii. Nos enim insistentes Patrum sequitur, ut Scripturarum vocibus erudit, docemus et predicamus in Ecclesiis et confitemur Trinitatem in-*

A quod erat. Hoc ubique recte fidei ratio protestatur. In tali sensu sanctos Patres fuisse comperimus. Ideo illi non dubitaverunt sanctam Virginem dicere Ectozomæ, non quod Verbi natura, Deitasque * in sancta Virgine sumpsit exordium, sed quod ex ea natum sit sacrum illud corpus animatum anima rationali, cui substantialiter adiunctum Dei Verbum carnaliter natum esse dicitur †.

creatum, æternam, unius esse substantiam in tribus substantiis (lege, substantiis) et in una Deitate adorantes. Hæc fides S. Augustini. Credimus in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Hæc æterna et incommutabilis, id est unus Deus, una substantia, et Trinitas æterna. Deus ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Scimus enim principium ejus, ex quo sunt omnia, et imaginem ejus, per quem fermentur omnia, et sanctitatem ejus, in quo ordinantur omnia. Tandem hæc clausula subditur: Explicuerunt testimonia de libris sanctorum Patrum descripta, quæ ostendunt Christum geminæ substantiæ gignitum esse (pro quo in mss. collect. 3 erronee gigantem) id est et Deitatis, et humanitatis veras perfectasque naturas unam Christi esse personam.

ADMONITIO IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

1. Inscriptio ipsius epistolæ non exiguum difficultatem facessit. Hanc in mss. novem collectionum invenimus, nimirum in Hispanica, Isidoriana, 11, 12 et 20 usque ad 24, ac in exemplari Sighardi. Porro inscriptio in ejusmodi codicibus et in episcopi, et in episcopalis sedis nomine variat. Nam exemplaria Vat. Hisp. et Isid. cum mss. collect. 12, 20, 21, 22 et 23, *Leonem Ravennatem*, vel *Ravennensem*, aut *Ravennatensem* episcopum præferunt. Codices vero collect. 11 et 24 cum exemplaribus Merlini atque Sighardi, *Neonem*, *Neonium*, vel *Neoniam*, itidem *Ravennatem* exhibent. Tres codices a Quesnello allegati not. 1, in quibus *Neonem*, vel *Neonia* legitur, ad collectionem 24 pertinere cognovimus. Isidori autem editio ab eodem laudata Merlini exemplum innuit, quod in hac epistola, ut et in nonnullis aliis, accedit ad lectiones collectionis 24. Cum porro codices hactenus cogniti istis essent similes, qui in Ravennati sede conveniunt, de solo nomine episcopi dubitari potuit. Nos vero duos Vindebonenses vetustos libros invenimus, in quibus *Leonis* quidem nomen retinetur, at episcopalis sedes maxime discrepat. Nam exemplum Vindebonense, quod puriorem Hispanicam collectionem continere alibi diximus, ad *Leonem Arbonensem* in titulo prodit, et in inscriptione, *Leo Leonni episcopo Arbonensi salutem*. Aliud vero exemplum Vindebon. collect. 5 signatum num. 42, cui aliquot epistolæ insertæ fuerunt ex collectione Hispanica, hunc titulum suggerit: *Ad Leonem Narbonensem episcopum*.

2. Ut autem in tanta varietate codicum et collectionum facilius solutio sit, animadvertimus duplicem esse fontem unde hæc epistola sumpta fuit, nimirum collectionem Hispanicam, ex qua hæc epistolam derivaverunt auctores collect. Isid. 12, 20, 21, 22 et 23, et exemplum aliud, ex quo eandem sumpsere auctor collect. 24, Merlinus atque Sighardus. Variantes enim quas relegendes ipsam epistolam in iisdem mss. invenimus, hanc duplicem originem ostenderant. Cum vero quoad episcopalis sedis nomen plures codices prioris originis signantes *Ravennatem* conveniant cum omnibus mss. alterius fontis, de Ravennatensi sede dubitandum non est. Id autem vel maxime ex eo confirmatur, quod codices duo Vindebonenses, qui dissentiant, aperto errore laborant. Nam *Arbonensis* episcopatus, qui in ms. Vindeb. Hisp. legitur, ignotus est; *Narbonensis* vero per hoc tempus non a Leone tenebatur, sed a Rustico, ad quem aliam posteriorem epistolam datam videbimus. Neque moveat quod primus codex Vindebon. puriorem Hispanicam complectatur. Nam licet eatenus sit purior, quod emendationes in Gallicanos codices inductas non recepit, mendosissimus tamen est, mendumque satis prodit in eadem inscriptione episcopatus *Arbonensis*, quem nemo invenit. Hæc autem mendum evidentius demonstrant antiquiores et emendatores codices Hispanici, quos adhibuit auctor Breviarum canonum Ecclesiæ Hispanæ a cardinali de Aguirre editi, cujus Breviarum exemplar manuscriptum reperimus inter Vaticanos codices num. 4887. Hoc enim opus exeunte sæculo vii scriptum, ut probavit etiam P. Coustantius in præfat. ad epist. Rom. pontif. num. 180, Breviarium est collectionis Hispanicæ, quod auctor Hispanicus ex Hispanicis utique codicibus sumpsit. In eo autem lib. iv, tit. 30 et 35, duo tituli referuntur ex sequenti epistola, quæ his verbis utroque loco citatur: *Epistola Leonis ad Leonem Ravennensem tit. 4 vel 2, cap. 73*, quæ quidem capite in collectione Hispanica sequens epistola describitur. Igitur de *Ravennatis* sedis nomine, in quo puriores et vetustiores codices Hispanici aliique inde profecti cum aliis mss. ex alio fonte deductis conveniunt, ambigi nequit.

3. Cum porro de episcopatu Ravennate constat, Neonis nomen amplectendum Ravennates catalogi demonstrant; neque enim inter episcopos hujus sedis per hoc tempus invenitur ullus Leo. Hæc solum in re vetusti catalogi episcoporum Ecclesiæ Ravennatis difficultatem afferent: vetusti, inquam, qui apud Agnolum a Bæcculino primum editum legi possunt; nam recentiores apud Rubeum et Ughelum et in re præsentibus non obviunt, antequam tamen ordinem deserere ex arbitrio, ut cum quibusdam præiudiciis nonnulla posteriora detecta monumenta conciliarentur. In antiquis autem illis catalogis nullus quidem Leo hujus ævi episcopus reperitur; at Neo præcessor sit S. Petro Chrysologo, cum ex hac epistola posterior esse debeat. Ut autem hæc difficultas tollatur, duo in his catalogis distinguenda sunt, ordo episcoporum, et tempus ægeatæ quæ iisdem tribuantur. Ordo catalogorum veterum, quoad priorum sæculorum episcopos cum deriva-

tus fuerit ex antiquissimis diptychis quæ in quibusque Ecclesiis jamdiu custodita fuere, nisi quid omnino evidens cogat, retinendus est. Tempus autem et gesta singulis episcopis ascripta, cum ex diptychis, in quibus sola episcoporum nomina describebantur, sumi nequiverint, ex auctorum mediæ ævi arbitrio, vel etiam ex vulgatis quibusdam præjudiciis pendent, quæ in rebus antiquis minimi habenda sunt. Hinc plures fabellæ ejusmodi catalogis inveniuntur nonnumquam insertæ, quæ eruditorum calculis reprobantur; et alia incerta vel contradictoria identidem deteguntur, cum certiora antiqua monumenta in lucem prodeunt. Id cum exploratum sit in catalogis aliarum Ecclesiarum, tum præsertim in Ravennatibus evidentissimum probavimus lib. II Observationum in sacra cardinalis Norisii opera cap. 7, num. 3, tom. IV, pag. 915, ubi etiam ostendimus pugnantibus episcoporum ordine, et rebus ac tempore episcopis tributis, satius esse de errore in rebus ac tempore perperam ascriptis, quam in episcoporum ordine suspicari.

4. Ordo episcoporum Ravennatum hujus ævi in Agnello et reliquis antiquis Ecclesiæ Ravennatis scriptoribus hic est: Ursus, Petrus, Neo, Exuperantius, Joannes, Petrus. Cum autem Joanni tribuant privilegium Valentiniani III, secundo Petro hujus successoris ascribunt quæ de S. Petro Chrysologo certa sunt. His vero obstant tria monumenta posterius edita: primum epistola Leonis ad Neonem, quæ episcopo Petri Chrysologi successori congruit; secundum epistola Simplicii papæ ad Joannem episcopum Ravennatem, qui post Petrum et Neonem eam sedem obtinuit; tertium synodi Romanæ sub Symmacho, in quibus alius Petrus Ravennas subscriptus invenitur. Hæc animadvertens P. Bacchinius, ut triplicem nodum solveret, ad duo confugit. Primo suspicatus est Leonis epistolam non ad Neonem Ravennatem missam, sed ad Ravennium Arelatensem, cui aliæ ejusdem pontificis epistolæ per hoc tempus datæ fuerunt; cum de Galliis vastatis ab Attila constet, et de captivis inde deductis, qui ad patriam rediere, ut in hac epistola traditur. Dein ut duobus aliis monumentis satisfaceret, duos episcopos laudatis catalogis adjiciendos credidit, nimirum alterum Joannem, qui sub Simplicio, et tertium Petrum, qui sub Symmacho vixerit; ac si Agnellus et alii veterum catalogorum scriptores in Joanne Angello et Petro secundo duos Joannes et duos Petros confuderint. Hæc omnino arbitraria inducat oportet, qui de rebus ac temporibus perperam attributis non suspicatur.

5. Ravennium quidem Arelatensem inscriptioni epistolæ Leonis subjicere, contra omnium codicum fidem pugnat. Non solæ Galliæ vastatæ fuerunt ab Attila, sed is in ipsa Italia ad Padum usque pervenit, ultra quod flumen Ravennatis provincia, et pars etiam diocæseos extendebatur. Quid quod hæc epistola ex contextu encyclica videtur ad plures, ut ne peculiaris ratio pro Ravennate requirenda sit? Additio porro duorum episcoporum Joannis et Petri probabilis esset, si nulla alia ratio suppetere conciliandi omnia. Quando autem in catalogis error aliquis certus est, et sola emendatione rerum ac temporum, quæ ex auctorum arbitrio ascripta aut præjudiciis constituta sunt, sanari potest, non est deserendus aut additionibus perturbandus episcoporum ordo, qui ex antiquissimis diptychis originem duxit. Hac regula satis evidenti, quæ in aliis aliarum Ecclesiarum catalogis perutilis invenitur, deteges in re præsentī totam difficultatem et confusionem a catalogis inductam ex eo proficisci, quod ex duobus Petris Ravennatibus ascripta fuerint secundo, quæ primo adjudicanda fuerant; ita enim anteriorem ætatem Neoni et cæteris tribuerunt. Hic autem error si corrigatur, et primus Petrus, non autem secundus credatur S. Petrus Chrysologus, statim omnia sanata optime congruere inveniuntur. Ille enim is erit qui celebres ad Eutychem litteras dedit. Huic deinde successit Neo, ad quem S. Pontifex sequentem epistolam scripsit. Dein post Exuperantium Neonis successorem Joannes sub Simplicio, et tandem alius Petrus sub Symmacho optime sequuntur. Si Agnellus et auctores catalogorum veterum hæc monumenta vidiassent, nihil dubitamus quin ordine episcoporum custodito, eadem monumenta similiter conciliassent, ut Rubeus et Ughellus fecere; sicque vera Neonis ætas ex iisdem confirmaretur. Ignoratio vero monumentorum, quæ tunc obtinebat, certæ codicum fidei, qui hanc epistolam Neoni Ravennati inscribunt, præjudicare nequit.

1405 EPISTOLA * CLXVI.

AD NEONEM RAVENNATEM EPISCOPUM.

De his qui de captivitate redeunt, incertum habent utrum ante captivitatem baptismum consecuti sint.

SYNOPSIS (Ex collectione Hispanica). — I. *De parvulis qui in captivitate deveniunt, et baptismi gratiam non remiscuntur.* — II. *Ut ab hæreticis baptizatus, per manus impositionem accipiat Spiritum sanctum.*

LEO episcopus NEONI episcopo Ravennati salutem.

Frequenter quidem in diversarum ^b ambiguo quæstionem titubantia fratrum corda, Spiritu Dei ^c instruente, solidavimus, responsionis formam, vel

^a Alias 135. Scripta 24 Octob. an. 458.

^b Vat. Hisp. et Isid. cum mss. collect. 11 et 21, et cæteris ejusdem originis, ambigua.

^c Utrique Hisp. et Vat. Isid., instruentes. Exemplum Sighardi, instituite.

^d Ita Vulg. cum mss. collect. 24 et exemplis Merlino ac Sighardi. Vindeb. Hisp., nunc per in synodum, quam corruptam lectionem emendavit auctor mss. Hisp. originis Gallicanæ sic: *Nunc periculosum novum, quæ arbitraria et falsa emendatio legitur in Vat. Hisp., Isid. et aliis codd. collectionum, 11, 21, etc., inde profectis, ad quos duo illi a Quesnelle allegati in margine referendi sunt.*

^e Vulg. ante Quesn. cum mss. collect. 24 et Merlino ac Sighardo, *libertatemque redeunt*; et mox, *perve-*

A ex sanctarum Scripturarum disciplinis, vel ex Patrum **1406** regulis colligentes; sed ^d nuper in synodo novum et inauditum antea genus consultationis exortum est.

Nam quorundam fratrum suggestione comperimus, aliquos captivorum ad sedes suas ^e libere redeunt, qui scilicet in captivitate illa ætate deveniunt, quæ nullius rei ^f firmam potuerat habere notitiam, remedium quidem implorare baptismatis; sed utrum ^g ejusdem mysterium baptismatis ac sacramenta perceperint, infantia inscientia non posse reminisci, et ideo sub hoc ^h latentis recordationis

B nerint.

^f Hanc lectionem ex mss. collect. 24 prætulimus; nam et Vindeb. Hisp. huc accedit mendose præferens, *forma poterit*. Vulg. ante Quesn. cum Merlino, *firmam poterat*. Quesnellus vero *ferme poterat* cum nostris codd. Vat. Hisp., Isid. aliisque ejusdem originis; qui codices mox implorant pro implorare.

^g Ita cum Quesnelle tres ipsius codd. ac plures nostri collect. Vat. Hisp., Isid. alique collect. 11, 21 et 24. Cæteræ editiones, *ejusdem mysterii ante sacramenta perceperint*; cui lectioni, quæ inserit ante, favere videtur corrupta lectio Vindeb. Hisp., *ejusdem is ter de antes ac sacramenta*. Sighardus, *ejusdem remedii ante sacramenta*.

^h Retinimus vulgatam lectionem, quam nonnulli

incerto animas suas in discrimen adduci, dum sub specie cautionis negatur his gratia quae non impenditur quia patitur impendit. Cum itaque tribuere talibus Domini sacramenta mysterii, non in materia quorundam fratrum formido dubitaret, in synodali, ut diximus, causa formidum hypostemoli consuetudinis accepimus, quam diligentius discutienda, pro uniuscuiusque sensu sollicita volumus ratione tractari, quo ad veritatem, et adhibitis cognitione metrorum, certius pervenire possemus. Eadem ergo, quae in sensum nostrum divina inspiratione venerunt, irrequens etiam fratrum firmavit assensio. In primis itaque providere debemus, ne dum speciem, quamdam cautionis tenemur, dominam regenerandorum incedimus animarum. Quis enim ita est suspitionibus suis deditus, ut verum esse desinat quod, omni manifestatione cessante, ex opinione ambigua suscipitur? Cum itaque baptismum se necesse recordetur, quod regenerationis est cupidus, nec alter attestari de eo possit, qui necesse consecratum, nihil est in quo peccatum possit obrepere, eum in hac parte conscientiae suae nec ille reus sit qui consecratur, nec ille qui consecrat. Scelus quidem inexcusabile esse scimus, quod non iuxta hereticorum damna et sanctis Patribus instituta, cogitur

codd. probant; pro qua alii exigua et minus congrua variatione habent latentes vel latentes. Quosellus ex conjectura corraxit jacentes.
 Ita cum vulg. antiquis plerique codd. Quosellus cum Vat. Hisp., titubaret.
 Idem Vulg. cum Vat. collect. 24, ac exemplo Richardi, discuti, et pro uniuscuiusque.
 Utrique Hisp., ad cognitionem, male. Emendatum in Vat. Hisp. ac Isid., ab cognitionem, Cod. Vindob. collect. 24 et Richardus, adhibita cognitione. Deinde in utrisque Hisp. et Vat. Isid., in
 Vat. Hisp. et Isid. cum Vat. collect. 41 ac 24, in forma nisi divina inspiratione, etc.
 Utrique codd. Hisp. et Vat. Isid., cautelosis, minus recte; nam paulo ante praemissam, dum specie cautionis. Mox pro regenerandorum duo codd. Sichelii, rogandarum, Deum suspitionibus in Vindob. Hisp.
 Utrique Hisp. et Vat. Isid., aliusque collect. 41, Domini manifestatione. Deum pro suscipitur tres codd., est suspicius.
 De Consecr., dist. 4, Cum itaque baptismi, c. 142.
 Quosellus cum duobus suis mss. nec non cum Ivone et Gratiano: Cum itaque baptismi sui nihil recordetur. Anteriorum editionum lectionem, uti meliorem revocavimus, quam quidem praeferebant suscipitur collect. 24 cum exemplis Merlini et Richardi. Accedit in eadem ceteroquin lectio Vindob. Hisp.: Cum itaque baptismum se nihil recordetur, ubi baptismatum pro baptismum, et ac nihil, pro se nec, ille per errorem scriptum fuit. Hunc autem errorem auctor exemplarum collectionis Hispanicae originis Gallicanae ingenio emendavit, uti Quosellus edidit ex codicibus qui ex Hispanica Gallicanae originis, prodierunt, cuiusmodi sunt etiam nostri Vat. Hisp., Isid. et Vat. collect. 11 et 21. Sequentia, etiam nec alter congruentius, exigunt nec ille, quam nihil.
 Vulg. ante Quosell. cum exemplis Merlini et Richardi, quod nesciat. Quosellus cum nostro Vat. Hisp., qui sciat. Praesupponimus lectionem Vindob. Hisp. et Vat. collect. 11, 21 et 24, hunc autem sensum hic locus habet: Nec sciet, qui nesciat consecratum, attestari de eo possit. Constantius in Viudiciis veterum

aliquis lavacrum, quod regenerandis semel scriptum est, his subire apostolica reclamante doctrina, quae nobis unam predicat in Trinitate Deitatem, unam in de confessionem, unam in baptismo sacramentum (Ephes. iv. 5). Sed in hoc, nihil, simile formidatur, quoniam non potest in iteratione criminum venire, quod factum esse omnino ne ceteris. Atque ideo quoties persona talis incidit, sollicita primum examinatione discutitur, et longo tempore, nisi forte supremus sint iudicium, indagate utrum nemo sit penitus qui testimonio suo iurare possit ignoratiam nocentis. Et cum constiterit hunc qui baptismatis indiget sacramento, sola inanimata suspitione prohiberi, accedat intrepidus ad consequendam gratiam, cuius in se nullam esse vestigium. Nec veremur huic salutis januam aperire, quam nunquam ante docetur ingressus.
 Cap. II. — Quod si ab haereticis baptismum quem primum fuisse constiterit, erga hunc nullatenus sacramentum regenerationis iteretur; sed hoc tantum quod tibi desuit, conferatur, ut per episcopalem manus impositionem virtutem sancti Spiritus consequatur. Quare rem, frater charissime, ideo generaliter ad omnium vestrum volumus pervenire sollicitudinem, ne dum plus iusto metuitur, misericordiae Dei servari

codd. confirmatis, cap. 42, pag. 415, antiquos libros sic exhibere tradit, qui se nesciat consecratum, ubi qui ad vocem eo revocanda esset. Sed sicut primum restitutum qui regenerandis, etc., referunt ad vocem ille, ita secundum qui ad vocem alter equius referendum est; et ultireo lectorem pluribus codd. a probant sequendam credidimus. Mox voces nihil et usque ad qui consecratur in Vindob. Hisp. et Vat. collect. 41. omittuntur per salum a voce consecratum ad consecratur; et nihilominus praefereunt, qui nesciat consecratum.
 Ita Vulg. antiqui cum mss. collect. 24 Merlino et Richardo. Error cod. Vindob. Hisp. ad hanc lectionem accedit; ubi enim legitur, iuxta haereticorum doctrina a sanctis Patribus instituta, ubi doctrina prodamnata erronee scriptum fuit. Lectio vero quam recepit Quosellus, iuxta haereticorum dogma, contra anteriorum Patrum instituta, inventa ab eodem in duobus codd. Thom. et Cantabrig. a nobis pariter inventa est in Vat. Hisp., Isid. aliisque similibus, qui ex codice Hisp. Gallicanae originis praeferebantur, ubi arbitrarias emendationes obtinuisse pluribus exemplis vidimus. Hujus autem codicis scriptor cum haereticum detextisset in voce doctrina, nec occurreret substituenda vox damnata, plures voces immutavit, et supra. Codd. collect. 21 mendose, iuxta haereticorum dogma a sanctis Patribus institutum. Vide not. 2 et 3 Quosellus.
 Quosellus cum duobus suis mss. et totidem nostris, sententia. Anteriorum editionum lectionem posterioribus et pluribus nostris codd. firmatam restituvimus.
 Vide not. 4 Quosellus.
 Sic antiquae editiones cum officinae Hisp. et Vat. Isid. ac exemplis Merlini et Richardi Al. episcopalis. Vide not. 5 Quosellus, cum qua confer annot. 25 (Col. 1158 n. 9) in epist. 159.
 Vocem vestrum a Quosellus expunctam revocavimus cum mss. Vat. collect. 24, Merlino ac Richardo. Deum memoratur pariter restituvimus ex hisdem mss., nec non ex Vat. Hisp.; Isid. alioque collect. 11. Quosellus cum aliis codd., mutavimus.

capientibus denegetur. Data nono kalendas Novem- A bris, a consulatu Majoriani Augusti.

* Vulgati cum codd. collect. 24, Sîchardo et Merlino et aliquibus mss. collect. 21, *consulatu Marciani Augusti*. Quesnellus, not. 1, errorem in hac consularum notatione latere, et pro *Marciani* substituendum esse *Majoriani* optime sensit. At cum non jvarent codices, qui fere chronicam notam omittunt, epistolam quidem huic anno affixit, sed vulgatum *Marciani* consularum retinens, notavit in postita legendum *Majoriani*. Nos vero *Majoriani* consularum inserere non dubitavimus, eo quod hic consularum notetur in Vindebon. Misp. sic: *Dat. viii kal. Novemb. consularum Majoriani Augusti*. In die signando antiqui li-

brarii unitatem facilius omittere quam addere solent. Quod vero Jydatius Quesnellus in notis num. 3 ait nunquam ita a Leone positam esse consularum notam consularum, sed vel *consule*, vel *consulibus* non omnino liquet: nam in epist. 169, ad Nicetam, eandem formulam invenimus in *codice Florentino S. Marci* collect. 43, cumque in eadem epistola sigla *Cons.* præmittatur genitivo *Tariani* (legendum *Majoriani*) *Augusti* in eod. Vat. Dionysii, et similiter præmittatur in alijs *Hadrïanæ*, pro *consulatu* manifeste accipienda est: ut enim *consulem* significaret, scribendum fuisset *Majoriano Augusto consule*.

ADMONITIO IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

1. Quesnellus rationibus judicio Tillemontii valde expiibus sequentem epistolam datam prodidit circa an. 442, 443 et 444. Cum Sirmondus atque Baluzius, nullo tamen allato documento, eandem affixerint anno 452, Quesnellus conjectit hos ita sensisse, eo quod existimaverint in hac epistola, ubi sermo habetur de his qui ab hostibus in infantia capti fuerant, respici ad eam vastitatem quam Hunni in Gallijs inoleverunt an. 451. Hujus autem epistolæ locum non ad Hunnorum irruptionem referri contendit, sed ad Vandalorum persecutionem, qui Africa potius sub Genserico, catholicos oppugnavit; nam inquisit. 18, hæc præferuntur: *De his qui ex Africa vel de Mauritania venerunt, et neaciunt in qua secta sint baptizati*. Typi Vandalicæ persecutionis descripta, quæ Christianis illata fuit in Africa post an. 459, hac occasione nonnullos in Gallijs sese recepisse existimat, de quibus in eadem epistola sermo sit; et idcirco eam datam credit circa annos indicatos 442, 443 et 444, in quibus ea persecutio præserta est.

2. Sed primo evidens argumentum proferimus, quo hæc epistola ipso quoque anno 445 posterior demonstratur. Hermes, qui Rustici litteras ad Leonem attulit, in inscriptione Narbonensis Ecclesiæ a Quesnello in notis recusa *Diaconus* vocatur. Hæc autem inscriptionem idem Quesnellus Pagio astipulantem ad an. 445, num. 24 et 25, adversus Baluzium optime interpretatur, et rectissime in scriptam præbat an. 445. Porro idem Hermes in exordio epistolæ Leonis ad Rusticum *Archidiaconus* dicitur. Hæc ergo epistola post eam inscriptionem seu post an. 445 exarata fuit, cum Hermes a diaconatu ad archidiaconatum promotus fuisset.

3. Dein licet Africana Vandalorum persecutio efferberit post an. 459, Mauritania tamen in Romanorum potestate persistit usque ad Valentianiani mortem, quæ incidit in an. 455. Igitur si ii qui de Mauritania in Gallijs venerunt, persecutionis causa, ut opinatur Quesnellus, transmissere, id post an. 455 statuendum esset.

4. Verum ad examinandam Quesnelli conjectationem, et ad statuendum verum tempus hujus epistolæ, alia aptiora et luculentiora ex ipsis Rustici inquisitionibus suppetunt. Non solum enim inquisit. 18 de his qui ex Africa vel de Mauritania venerunt sermo est, sed etiam inquisit. 17 de his qui parvuli ab hostibus capti sunt, et postea ad Romaniam venerint; et inquisit. 19 de his qui parvuli... a gentilibus capti... ad Romaniam adhuc juvenes venerint. Est casus inquisit. 18 ad illos spectat qui ex Africa in Gallias aliqua de causâ tempore persecutionis Vandalicæ sese reaperunt, non tamen eodem pertinere queunt casus inquisit. 17 et 19: hic enim indicantur ii qui parvuli ab hostibus, hisque gentilibus capti, et extra Romanum imperium adducti, tandem adhuc juvenes in Romaniam seu in Romanum imperium redierant, ac ex his nonnulli in Narbonensem provinciam, quorum causa inquisitiones a Rustico propositæ fuerunt. Non ergo de Africanis persecutis causa exsulis vel profugis agitur, nec de Vandalis, qui non gentiles, sed Ariani erant. Hunnos itaque aliosque barbaros gentiles, eosdemque Romanorum hostes intelligere oportet, qui postquam Gallias depopulati sunt, ex iisdem pueros captivos secum asportarunt. Celebris est autem illorum irruptio in Gallias et in ipsam Narbonensem provinciam, cuius meminit Hieronymus in epistola ad Ageruchiam an. 409. Si autem de parvulis hoc tempore captis fuisset questio, circa an. 442 haud scripisset, ut videtur, Rusticus inquisit. 19, quod ad Romaniam adhuc juvenes venerint. Hunni pariter adversus Gothos pugnarunt in Gallijs an. 457 et 459. Sed tum auxiliares fuerunt Romanorum, non hostes. De gentilibus autem hostibus Rusticus loquitur, et de captivis qui adhuc juvenes ex hostibus in Romaniam redierunt. Equius igitur intelligitur Hunnorum irruptio in Gallias an. 451, cum non auxiliares, sed hostes adversus Aetium Romanorum ducem dimicarent. Si vero de parvulis hoc bello captis inquisitiones Rustici accipiendæ credantur, ut congruum tempus relinquatur quo iidem parvuli a gentilibus capti juvenes in patriam remeaverint, hæc epistola affigi nequit an. 452.

5. Probabilis autem anno circiter 458 collocanda videtur. In primis enim in duabus epistolis anni 458, altera 159, ad Nicetam Aquileiensem cap. 5, altera 166, ad Neonem Ravennatem, cap. 1, mentio occurrit de Romanis ab infidelium captivitate ad sua redeuntibus, quorum alii dubium iniecerant de baptismo, de idololatriis alii, æque ac legitur in epistola ad Rusticum Narbonensem. Cum porro omnes hæc epistolæ congruunt captivis qui sub Attila Hunnorum rege Italiam et Gallias vastante capti fuerant, tum vero non minus epistola ad Rusticum quam illæ duæ, circa eundem annum 458 scripta æquissime agnoscitur.

6. Dein in epistola ad Neonem, c. 1, Leo ait: *Super in synodo novam et inauditam antea genus consultationis exortum est. Nam quorundam fratrum suggestione experimus aliquos captivorum ad sedes suas libere redeuntis, qui scilicet in captivitate illa ætate dormierint, quas nullius rei ferme poterat habere notitiam, remedium quidem implorare baptismi; sed utrum ejusdem mysterium baptismatis ac sacramenta perceperint, infantiæ insipientia non posse sciri. Hæc questio eadem est ac illa quam Rusticus Narbonensis proposuit. Quomodo autem Leo anno 458 in epist. 166, ad Neonem, hoc novum et inauditum antea genus consultationis potuisset affirmare, si eadem questio jamdiu a Rustico illi fuisset proposita? Quomodo in eadem epist. 166 addidisset longiorem in ea solvenda ac diligentiore discussionem fuisse necessariam, si jamdiu in epistola ad Rusticum illam præ ratione solvisset? Respici ut itaque prius Neonem, vel potius etiam aliquem qui occasionem dedit tradende epistolæ ad Neonem, quam Rusticam de hac questione ad Leonem scripisset; ac propterea hæc epistola ad Rusticum exarata cognoscitur post diem ix kal. Nov. an. 458, quo tunc ad Neonem data fuerunt. Hauc igitur epistolam litteris ad Neonem subnectimus, eo quod posterius esse nihil ambigimus: ut deinceps hæc eodem an. 458 scriptam afferere volumus, cum scribi potuerit allegando*

post. Non multo tamen post exarata dicenda est: siquidem Hermes, qui in hac epistola appellatur *Archidiaconus*, vivo adhuc Rustico Biterrensibus episcopus datus fuit, a quibus eum non fuerit receptus, Narbonem rediit, et hoc de re idem Rusticus et Hermes litteras ad Leonem dedere, ut ex Hilari papæ epist. 8 colligere licet. His autem ut congruum tempus tribuatur, ante Leonis mortem, quæ contigit an. 461, Hermes ad Biterrensem cathedram promotus videtur sub. an. 460; hæc autem epistola, Hermete adhuc archidiacono Romæ agente, scripta serius dicenda est an. 460.

7. His autem de tempore hujus epistolæ præmissis manifestum sit quam sint inanes duæ Quesnellii conjecturæ, quibus cum animadverterit aliquot ex iis dubiis quæ proposuit Rusticus decisa fuisse in conciliis Arausicano I, Vasensi I, et Arelatensi II, alterutrum not. 4 colligit: *Scilicet vel Rusticum ad Leonem scripsisse, antequam eæ difficiles questiones in conciliis supradictis ventilarentur et enodarentur: supervacaneum enim videtur et præter consuetudinem Gallicanæ, ut post soluta in pluribus comprovincialibus, aut majoribus etiam synodis dubia, alia de eisdem consultatio haberetur; vel certe, si non præcessit hæc synodus Rustici epistola, non ab illarum iate plurimum recedere putanda est; sed forte Rusticus existimavit illarum statutis sibi standum non esse, tum quia in multis durior disciplina apparebat, tum quod inter ipsum et Hilarium Arelatensem episcopum, quo auctore ac præside conditi canonis fuerant, aliquid suberat similitatis, propter summam hujus in Ecclesiis Gallicanas auctoritatem, quæ Narbonensis metropolitæ et aliorum metropolitæ eorum splendorem obcurabat. Primum, nimirum Rusticum ante prædicta concilia ad Leonem scripsisse, quoad Arausicanum I et Vasense I ex præstito hujus epistolæ tempore falsissimum agnoscitur. Concilium vero Arelatense II, quod omni chronologico charactero est cæpæ, Rustici vero habitum perperam creditur: collectionem enim canonum synodorum antequam præfata rationem S. Cæsarii Arelatensis propriam; adeo ut hoc concilium a Cæsario celebratum recte probat P. Sbaraglia; quod confirmare possumus ex mss. collectionibus Gallicanis, quæ in Vaticana et Veronensi bibliothecis observavimus, ubi hæc synodus immediate præmittitur conciliis Agathensi et Arausicano II a Cæsario eorundem in eadem sæculo VI. De ratione quam Quesnellus subijciit mox dicemus. Alterum vero quoad similitudinem inter Rusticum et Hilarium, commentitium pariter liqueat. Siquidem sub hujus epistolæ tempore quo Rusticus ad Leonem scripsit, nulla Rustico similitas esse poterat cum Hilario, qui jamdiu ante e vivis excesserat, cum præsertim ex Leonis decreto certi jam essent ecclesiasticarum provinciarum fines, et ejusquæ metropolitæ jura jam constituta pacifice servarentur. Vera igitur ratio, quæ Rusticus ad Leonem de his quæque dubiis scripsit, quæ in Gallicanis synodis fuerant definita, hæc fuit, ut apostolicæ auctoritate certior definitio præberetur. Hinc vero etiam patet non alienum fuisse a consuetudine episcoporum Galliarum, post soluta in conciliis Gallicanis dubia, Romanam cathedram consulere, eo quod ex majorum traditione didicerint quantum præstet hujus auctoritatis atque sententia, quantamque in rebus dubiis certitudinem pariat.*

8. Ex constituto etiam hujus epistolæ tempore falsa deteguntur illa duo, quæ idem Quesnellus in confirmatione anni abs se asserti conferre posse existimavit. Primo enim intelligimus gesta quæ in episcoporum honoratorumque examine ob Sabuliani et Leonis presbyterorum causam collecta quæstio memorantur, non pertinere ad synodum Arausicanam I an. 441, neque ad Vasensem I an. 442, quibus, ipso observante Quesnellus, Rusticus eorum presbyterorum episcopus non interfuit, sed ad alium conventum, fortassis Narbonensem, habitum paulo ante hanc epistolam ad Rusticum, id est sub an. 458. Hinc Baluzius in nova Conciliorum collectione Narbonensæ concilium, in quo eorum presbyterorum causa cognita fuerit, jure astruxit, et solum perperam istud affixit anno 452. Deo cum hæc epistola ad Rusticum tam sero fuerit scripta, dejecto illa animi, quæ idem episcopus scandalorum occasione turbatus, vacationem ab episcopatus laboribus se peroptare Leoni significavit, non in initia episcopatus, nec in juventutem, ut Quesnellus putavit, sed in senectutem ejus incidit, cum gravis annis morti appropinquaret.

9. Nunc de codicibus aliquid dicendum superest. Invenimus hanc epistolam in mss. decem et septem collectionum, nimirum I, 3, et reliquis usque ad 15, nec non in 18 et 21 usque ad 24, ac præterea in peculiari vetustissimo ms. capituli Veronensi 58. Suobus autem modis hæc in ejusmodi collectionibus præfertur. In primis enim collectionibus posterioribus Dionysio ipsæ Rustici inquisitiones desiderantur. Dionysius scilicet, ommissis inquisitionibus, ipsarum loco titulos epistolæ præfixit, quibus nonnumquam duas Leonis responsiones in unum minus apte copulavit, ut suo loco notabimus. Hos eodem Dionysii titulos tantum nacti sumus in codicibus aliarum posteriorum collectionum Hispanicæ, Hadrianæ, etc., quæ hanc epistolam a Dionysio recepisse noscuntur. Hos titulos nos cum Quesnellus in præmissa synopsi exhibebimus. Inquisitiones vero, sine quibus plerumque Leonis responsa intelligi nequeunt, Sirmondus primus edidit. Eas nos in quatuor collectionibus mss. Dionysio antiquioribus reperimus, scilicet in cod. Vat. Regiæ collect. 1, in Vat. et Barber. collect. 3, in Lucensi collect. 4, in Vindebon. collect. 5, ac tandem in peculiari ms. Veron. 58. Ita præter codices posteriorum collectionum, quæ inquisitionibus carent, sex præstantissima diversæ originis exemplaria inquisitionibus prædita nobis parastro luere, cum Quesnellus duo tantum unius collectionis 5 invepire potuerit.

1415 EPISTOLA CLXVII.

AD RUSTICUM NARBONENSEM EPISCOPUM.

Subditis responsionibus ad eundem consulta
rescriptis.

Synopsis (Ex Dionysio Exiguo). — I. Quod non habeantur episcopi quos nec clerus elegit, nec populus acquisivit, nec provinciales episcopi consecraverunt. Si

A qui tamen clerici ab his pseudoepiscopis ordinantur, rata potest et ordinatio talis existere. — II. Quod presbyteri aut diaconi, si in aliquo crimine et detecti fuerint, non possint per iniquas impositionem penitentiarum remedium consequi. — III. Quod diaconi, sicut episcopus et presbyter, cessare debeant ab opere conjugali, non tamen repudiare conjugia. — IV. Quod aliud sit uxar, aliud concubina; nec erret quisquis filiam suam in matrimonium tradiderit ei

^a Al. 2. Scripta an. 458 vel 459.

^b In cod. Veron. 58 et Vat. Reg. collect. 1, pro rescriptis habetur respondentis; in Lucensi collect. 4, responditis; in Vindebon. collect. 5, respondent, forte legendum respondentibus. In tabula titulorum præfixa collectioni 5, cap. 72, sic legitur: Cum subjectis XIX

consultationum capitulis responsionibusque subnexis.

^c In codices. Quesnellus, talis ordinatio haberi.

^d Ita mss. et Justellus in titulis collectioni præmissis. Quesnellus cum Justelliano titulo corpori canonum inserto, prolapsi.

^e Retinuimus lectionem titulorum Dionysii, licet

qui habuit concubinam. — V. Quod quis sit conjugii duplicatio, quando ancilla rejecta, uxorem accipitur. — VI. De his qui commutatione prioriter, et dea moriturus. — VII. De his qui penitentiam opere differunt. VIII. Quod oportet cum quis pro illicitis 1416 veniat postci, etiam a licitis abstinere. — IX. Quod penitenti nullis negotiationis lauro azeceze conueniat. — X. Quod ad militiam sacerdotum post penitentiam redire non debeat. — XI. Quod adulescens, si urgente quocumque periculo, penitentiam possit, et non se contineat, uxoris possit temedio sustineri. — XII. Quod si quis propositum monachi deseruerit, a publicis aut penitentiam satisfactione purgandus. — XIII. Quod puellæ, quæ non coacta, sed uoluntate propria uirginitatis propositum suæ, perunt, peccant, si nuptialiter, licet nondum fuerint consecratae. — XIV. De his qui dubitant utrum baptizati sint, necesse est eos baptizari. — XV. Quod eos qui se baptizatos agnoscunt, sed in qua professione nesciunt, per manus impositionem suscipi conueniat. — XVI. De his qui conuiuio gentium et ecclesie immolatiis usi sunt.

Leo episcopus Rustico Narbonensi episcopo.

Epistolas fraternitatis tuæ, quas I. Hermes archidiaconus tuus demittit, libenter accepi; diuersarum quidem causarum connexionem multiplicem, sed non

comparatus, textui Leonino Quesnellus cum Justelliano titulo corpori canonum inserto diderit, in matrimonium concubinam habenti tradiderit.

- a. Alias, relicta.
- b. Sic, eod. ex Dionysii titulis, Quesnellus cum Justelliano titulo corpori canonum inserto: De communi priuatis, et ita defunctis.
- c. Ita Dionysius. Alias, multis, uel a multis licitis.
- d. Al., publica sit satisfactio.
- e. Mss. collect. Hispanica cum cæteris inde profectis et, edijus Leonis ante Quesnellum, adduat alium titulum: De his quæ jam consecratae sunt et postea nupserint. De hac additione plura dicentur annot. 76 (Infra, col. 1207, n. 5).

Prætulimus titulum tabulæ Dionysianæ. Al., De his de quibus dubium est, utrum baptisma perciperint, necesse est ut renascantur.

- a. Al., fide, uel fidei professione; et mox, suscipiantur, pro suscipi conueniat.
- b. Aliqui codd., De baptizatis qui, etc.
- c. Confer notam 4 Quesnelli cum nostra admonitione et cum observationibus eidem notæ subijciendis.

I. De hoc Hermote uide quæ indicauimus in admonit. num. 2 et 6, ac notam 2 Quesnelli. Mox, tuus deest in ms. Florentino, collect. 13, et in editione Justelli.

k. Cod. Vat. Hisp. cum aliis inde profectis, non tamen purior Vindebon. Hisp., addit provinciarum. Paulo post duo Vat., intercurrente undique sollicitudine:

1. Vulg. ante Quesn., comperit, quid in ms. Verceilensii collectionis Hadriani. reperimus: De uisus quæ subindicantur, uide admonitionem num. 7.

m. Vindeboni collect. 5 et quilibet Vat. cum Merlino, Seruino.

VI. Ita Quesnellus emendauit auctoritate quinque uocorum codicum Grim., Barb. et trium Thuan. cum antea referretur actio: uel. Hæc quidem postrema lectio congruentior uideri potest, eo quod de actione iudiciali sermo sit, quam non Rusticus, sed Sabinianus ac Leo præbyteri, aduersus quosdam adulteros pudicitia zelo intentarunt. Hanc Tillemontius etiam prætulit, in notatiuicula, ad Rustici Vitam, pag. 404, quoad satis æquus Quesnellus hæc lectionis sensus non afferatur. Nos inter hæc obseruauimus uulgatam lectionem anteriorem, Quesnello proficisci ex eod.

ita patientis legentis onerosa, ut aliquid earum inter concurrentes undique sollicitudines inorit prætermittam. Unde totius sermonis res allegatio concepta, et gestis quæ in episcoporum honoratorumque eximio confecta sunt, recessus, Sabiniando et Leonis præbyteris actionis tum 1517 intelleximus fiduciam defuisse, nec eis iustum superesse queritionem, qui se ab inchoatis disceptationibus sponte subtraxerint. Circa quæ quam formam quam mensuram debeas tenere iustit, tuo relinquo moderamini: suadens tamen charitatis hortate, ut sanandis legibus spiritalem adhibere debeas medicinam; et dicente Scripturâ: Non esse uisum iustus (Eccle. vii, 17), mitius peragas cum eis qui pudicitia zelo uideatur: modum excedisse, uideat; ne diabolus, qui decepit adulteros, de uultuarii exsulet ulioribus.

Aliter uiam dilectionem tuam in tantum scandolorum quatumque occasione nascentium aduersum turbari, ut vacatione ab episcopatus laboribus præoptare te dicas, et malle in silentio atque otio uitam degere, quam in his quæ tibi commissa sunt per-

collect. Hispanica originis Gallicanæ, in quibus arbitrarie emendationes locum habuerunt, ut uisum pluribus exemplis annotauimus. Inuenitur enim hæc lectio in Vat. Hisp. ejus originis, in Vat. Isid. et in aliis ex eodem fonte profectis. At Quesnellianam lectionem uniformiter exhibent non solum mss. exemplaria uetustissimarum diuersæ originis collectionum 3, 3, 4 et 5, nec non cod. Veron. 58, in quibus integra hæc epistola cum inquisitionibus continetur, uerum etiam codices collect. Dionys. et Hadrian. cum Justelli exemplo, mss. Grim. collect. 18, Vat. collect. 24, et (quod notabilis est) codex Vindebon. purioris collectionis Hisp., ex quo arbitrarie correctio in Gallicanis ejusdem collectionis codices inducta confirmari uidetur. Hinc ergo Quesnellianam lectionem tanta auctoritate suffultam haud deserendam credidimus, licet quæ et subit sententia ex ignorantia facti et circumstantiarum lateat. Forte Rustico, æque ac Sabiniano et Leoni priuati respectum erat adulteri crimen: unde hi sperabant fore ut idem Rusticus, quamuis in episcoporum honoratorumque consensu iudicis personam gerere, actionem quoque suam contra adulteros, seu fauorem accusatoribus impederet. Cum uero satis inæque probationes istis deessent, ita ut se ab inchoatis disceptationibus sponte subtraxerint, Rusticus se cum ipsis fauere non potuit, sed eosdem correctione agnos ex legibus censuit: in quo mitius ei a eodem S. pontifex respondet.

o. Ita reposuimus cum Sirmondo ex mss. collect. 4 et 5 Hisp. Isid., uno Verceil. et quibus aliis codicibus, inter quos antiquissimus Veron. 58, Tres mss. libri collect. Hadrianeæ, et unus Corb. Quesnelli cum Justello, extraxerunt. Vat. Dionysii cum Merlino et editis Leonis ante Quesn., subdixerunt. Quesn. cum quibusdam mss., subdixerunt.

p. Duo Vat. I age; et post pauca, adulterum pro adulteri.

q. Justellus cum uno Thuan. Quesnelli, et cum Vat. Hisp. et Isid., titulare.

r. Veronensis addit tui. Vide not. 4 Quesnelli. Paulo post pro uiam agere idem cod. Veron. habet, uiam dirigere, et post pauca pro completis suis habet, permissa sunt, ut indicentur ea quæ inter difficultates de quibus Rusticus congererat eidem uisum esse.

manere. *Beati vero Domini. Beatus qui perseverat*
verit usque in finem (Matth. xxiv, 13), unde erit beatus
postquam in mundo virtute patientia. Nulli compen-
sium apostolicam predicationem, omnes qui a volun-
tate in Christo pie vivere persecutionem patienter (1
Thi. iii, 12). Quae non in eo tantum computanda est,
quod contra Christianam pietatem aut ferro aut igni-
bis agitur, 1418 aut quibuscumque supplicis;
cum persecutionum sevittam supplicent et dissimili-
tudine inorum, et constantia inobedientiam; et
in signatum tota linguarum quibus confessionibus
cum unita semper membra possentur; et nulla priorum
portio a tentatione sit libera, ita ut peccatis nec otia
careat, nec labores, quo inter fluctus maris
dirigei, si gubernator abscedat? Quia ad insidias lu-
porum oves custodiet, si pastoris cura non vigilet
(Joan. x, 12)? Quis denique latronibus obistet et
laribus, si speculatorem in prospectu explorationis
locatum, ab intentione sollicitudinis amor quietis ad-
ducatur? Permanendum ergo est in opere credito et in
labore suscepto. Constantiter tenenda est justitia, et
benigne praestanda clementia. Odio habeantur pec-
cata, non homines. Corripiantur iudici, toleren-
tur infirmi; et quod in peccatis severius castigari
neceesse est, non a venientis plectatur animo, sed me-
ditantis. Ac si vehementior tribulatio incubuerit,
non ita expavescamus, quasi illi adversitati propriis
viribus resistendo, cum et consilium nostrum, et

fortitudo sit Christus, ne uno quo nihil possit
 per 1419 ipsam enuclea possimus. Qui confirmans
 predicatorem Evangelii et sacramentorum ministros,
 Ecce ego, inquit, volentem quum quibus diebus usque
 ad consummationem saeculi (Joan. xv, 5). Et iterum:
 Haec, inquit, locutus sum vobis, ut in me pacem ha-
 beatis (Matth. xxviii, 20). In hoc autem mundo tri-
 bulationem habebitis; sed bono animo estote, quia ego
 vici mundum (Joan. xvi, 33). Quae sollicitationes,
 quae sine dubio manifesta sunt, nullis debemus eccl-
 esialis infirmari, ne electioni Dei videamur ingrati,
 cuius tam potentia sunt adjutoria quam vera pro-
 missa.

De consultationibus autem dilectionis tuae, quas
 separatim conscriptas archidiacono tuis detulisti,
 quid sentiendum sit, in eis praesentes opportunitus
 quaereretur de singulis, si nobis tui conspectus copia
 proveniret. Nam cum quaedam interrogaciones im-
 dum diligentias videantur excedere, intelligo est
 colloquiis antiqua esse quam scriptis. Quia si sicut
 quaedam sunt quae nulla possunt ratione condendi,
 ita multa sunt quae sine pro consideratione statum,
 aut pro necessitate rerum oporteat temperari: illa
 semper conditione servata, ut in his quae verba
 fuerint aut obscura, id novissimum sequendum, quod
 nec praecipis evangelicis contrarium, nec doctrina
 sanctorum Patrum invenitur adversum.

Utriusque eodem. Hisp. cum Vat. Isid. et duobus
 aliis mss., colms. Mox Vat. Hisp. et Isid.; patiens
 que ipsum alia manu scriptum legitur in Vindeb.
 collect. Scrum prima manu scriptum esset, patiens
 Merinus cum editis ante Quesi., Omnis qui voluerit;
 et dein patiens.
 Quaeque praestantissimi eodem. Vat. Reg. collect.
 7; Barb. collect. 13; Vindeb. collect. 5; Grim. collect.
 18 et Veron. 58; dicitur. Post pauca persecutionem
 saeculi suppleant in eodem cod. Veronensi. Deum pro
 diabolo in eod. Vlt. Quesiell, et noster Veron.,
 habebitis.
 Vulg. ante Quesi. cum mss. Lucens. collect. 4
 et Vat. collect. 21 addunt Ecclesiae. Post pauca
 Justellus cum Vat. Dionysii, utrisque Hisp. Vat. Isid.
 aliique non paucis nostris codd. et quatuor Thronis
 Quesielli, conscriptione pro a tentatione. Cod. Vat.
 collect. 24 addit hic ante voces a tentatione.
 Vat. Dionysii et Justellus, pastorem. Deum ex
 emendationibus codicibus correxit hinc adduci pro
 dicitur.
 Dicit. 88; Otto habebitis. Vat. 2; Otto dicitur
 34; Vat. collect. 24; hinc corripiuntur iudici,
 nunc tolerentur infirmi. Unus cod. Vercell. per erro-
 rem utrobique habet Ner pro Nunc. Paulo post pro
 in peccatis codd. Barb. collect. 3 et Vindeb. col-
 lect. 15 habent in peccatis. Utriusque deletur in
 Vat. Dionysii, in Veron. 58; et in Vat. Hisp. ac Isid.,
 non tamen in priori Vindeb. collect. Hisp. et Vat.
 Editi, At si. Mellior via est lectio Isid. Vat. Regl.
 Veronen. et utrisque Vindeb. collect. 5 et Hisp.
 Deum Quesiellus, quasi nihil. Id in duobus tantum codd.
 reperimus. Reversus autem notacionem ante vul-
 gatorum, quam cetera melioris notae exemplaria
 Vat. Hisp. et Isid. voces nihil et nihil prae-
 ter-

Vat. collect. 24; utrisque in viribus resistendum. Hanc
 lectionem libenter inseruimus textui, nisi alio-
 nes codices Quesielli emendationem probarent.
 Editi Leonis ante Quesi. cum Merino et Vat.
 collect. 24, ut ante quo. In Vindeb. Hisp., cum per
 errorem desideretur ac, vel saltem et; emendatum
 fuit in Vat. Hisp. et extitit in Isid. Hisque ejusdem
 originalis codicibus, sine quo nihil postuius, sed per
 ipsum cuncta possumus. Instellos, servata sectio
 textus, habet cuncta possumus.
 Vulgati anteriores Quesiello cum Vat. collect. 24,
 In mundo autem. Mox pro bono animo estote mss. Vat.
 Dionysii cum Vat. Hisp. et Isid. aliisque nonnullis
 codd. habet corripit. Deum, quae vti, quibus pro-
 mine ego; est in Vat. Hisp. ac Isid.
 In Vat. Dionysii. Gest vus. Deum voces de stu-
 gulis a Quesiello insertas non tantum invenimus in
 posteriorum collectionum mss., verum etiam in an-
 tiquissimis Vat. Reg. collect. 4; Barb. collect. 3 et
 Vindeb. collect. 5. Desunt tamen in mss. Lucens.
 collect. 4; Veronens. 58; in Vat. Dionysii, in utris-
 que Hisp., in Vat. Isid. et in alio Vat. collect. 24.
 Mox copiam prebuit pro copia procedat in Hisp.
 que Hisp. et in Vat. Isid. et in Vat. Dionysii.
 Eodem. Vat. Hisp. Isid. ac tres alii cum Justello,
 interrogations mddum dicitur excedere Vindeb.
 Hisp. cum Vat. Dionysii omittit tantum vocem dicitur.
 Dicit. 41; Sicut quidam, 0; 2; dicitur in Vat.
 Codd. Grim. et Vat. collect. 24, traditions. Deum
 pro necessitudine rerum; erat in editis Leonis ante
 Quesi. In margine edithis Sirmondi temporum pro-
 verum; et consideratione pro consideratione.
 Idem Sirmodus vocem adversum rejecit in mar-
 ginem, in textu autem posuit diversum quod iudici
 tradidimus.

1420 ^a *Incipiunt ad inquisitiones ejusdem episcopi A*
subjecta responsa.

INQUISITIO I. — ^b *De presbytero vel diacono qui se epi-*
scopos esse mentiti sunt; et de his quos ipsi clericos
ordinaverunt.

RESPONSUM. — ^c Nulla ratio sinit ut inter episcopos
habeantur qui ^d nec a clericis sunt electi, nec a ple-
bibus sunt expetiti, nec a provincialibus episcopis
cum metropolitani judicio consecrati. Unde cum sæ-
pe quæstio de male accepto honore nascatur, quis
ambigat nequaquam istis esse tribuendum, quod
^e non docetur fuisse collatum? ^f Si qui autem clerici
ab ^g istis pseudoepiscopis in eis Ecclesiis ordinati
sunt quæ ad proprios episcopos pertinebant, et ordi-
natio eorum consensu et judicio præsentium facta
est, potest rata haberi, ita ut in ipsis Ecclesiis
perseverent. Aliter autem vana habenda est ^h creatio
quæ nec loco fundata est nec ⁱ auctore munita.

1421 **INQUIS. II.** — *De presbytero vel diacono qui si,*
cognito crimine suo, penitentiam i publicam petat;
utrum ei per manuum impositionem danda sit?

RESP. — ^k Alienum ^l est a consuetudine ecclési-
astica ut qui in presbyterali honore aut in diaconi
gradu fuerint consecrati, ii pro crimine aliquo suo
per manus impositionem remedium accipiant poni-
tendi: quod sine dubio ex apostolica traditione de-
scendit, secundum quod scriptum est: *Sacerdos si*
peccaverit, quis orabit pro illo (Levit. v, sec. LXX)?
Unde hujusmodi lapsis, ad promerendam misericor-

^m Hunc titulum conservavit Dionysius, licet inqui-
sitiones omiserit. In mss. collect. 3 idem titulus legi-
tur, omisso tantum verbo *Incipiunt*. In codd. Barb.
et Vat. collect. 3 ac in Veronensi 58 hæc epistola et in-
quisitiones cum responsis distincto numero descri-
buntur. In Veronensi enim codice epistola præmissa
ponitur num. 50, et inquisitiones cum responsis
num. 51. In mss. autem collect. 3 epistola legitur
num. 55, et inquisitiones ac responsa num. 56. In
his vero mss. hic titulus habetur: *Incipiunt inqui-*
sitiones, vel Inquisitiones et responsa.

ⁿ Ms. Vat. collect. 3 titulum Dionysianum pro hæc
tantum prima inquisitione exhibet, quod collectionis
auctori haud tribuendum videtur. In Veronensi, *De*
presbyteris vel diaconis qui, etc., ac similiter plurali
numero in inquisitionibus sequentibus.

^o Dist. 62, *Nulla ratio*, c. 1.

^p Vide not. 5 Quesn. Dein a *comprovincialibus* apud
Justellum in editione collect. Dionysii atque Cres-
conii.

^q Sex mss. optimæ notæ cum Justello, *non docen-*
tur.

^r 4, qu. 4, *Si qui clerici*, c. 40.

^s Vide not. 6 Quesn. Mox Vat. Indeb. Hisp. delet *istis*,
et dein cum Veronensi præterit *gis*. Vat. Hisp. et
Isid. cum Merlino habent, *in eorum Ecclesiis*. Dein quæ
ad proprios erat in editis ante Quesn., ita ut relati-
vum quæ ad *Ecclesias* referatur. Sed relativum qui
plerisque codicibus vindicatum ad *clericos* referen-
dum est.

^t Ita codd. Grim. et Thuanæ duo Quesnelli, et
nostri Vat. Reg. collect. 1, Vindeb. collect. 5, Vat.
Dionysii Veron. 58, et alius Veron. 60 Cresconii, ac
nonnulli alii. Codices vero collect. 3, utriusque Hisp.,
Vat. Isid.; unus Vercell. et quatuor alii Vat., cum
Justello et ms. Cantabrig., ac tandem Veron. 60 se-

diam Dei, privata ^u est expetenda secessio, ubi illis
satisfactio, si fuerit digna, sit etiam fructuosa.

INQUIS. III. — *De his qui altario ministrant et conjuges*
habent, utrum eis licito misceantur?

RESP. — ^v Lex continentia ^w eadem est ministris al-
taris quæ episcopis atque pre-byteris, qui cum essent
laici sive lectores, licito et uxores ducere et filios
procreare potuerunt. Sed cum ad prædictos ^x perve-
nerunt gradus, cœpit eis non licere quod licuit. Unde,
ut de carnali fiat spirituale conjugium, oportet eos
^y nec dimittere uxores, et quasi non habeant sic ha-
bere, quo et salva sit charitas ^z connubiorum, et
cesset opera nuptiarum.

1422 **INQUIS. IV.** — *De presbytero vel diacono qui fi-*
liam suam virginam illi viro ^a in conjugium dederit qui
jam habebat conjunctam mulierem, ex qua etiam fi-
lios susceperat.

RESP. — ^b Non omnis ^c mulier juncta viro uxor est
viri, quia nec omnis filius hæres est patris. Nuptiarum
autem cœdera inter ingenuos sunt legitima et inter
æquales; ^d multo prius hoc ipsum Domino consti-
tuyente (*Gen. ii, 24*) quam initium Romani juris exi-
steret. Itaque aliud est uxor, aliud concubina; sicut
aliud ancilla, aliud libera. Propter quod etiam Apo-
stolus ad manifestandam harum personarum discre-
tionem, testimonium ponit ex Genesi, ubi dicitur
Abrahæ: *Ejice ancillam et filium ejus: non enim hæres*
erit filius ancillæ ^e cum filio meo Isaac (Galat. iv, 30;
Gen. xxi, 10). Unde ^f cum societas nuptiarum ita ab
initio constituta sit, ut præter sexuum conjunctionem
haberet in se Christi et Ecclesiæ ^g sacramentum

^h cunda manu, *consecratio*, Vulgati ante Quesn. cum
ms. Vat. collect. 24, *ordinatio*.

ⁱ Ita cum Quesnello mss. collect. 1, 3, 12 et 24,
ac Vindeb. Hisp. Aliæ editiones cum cæteris ho-
stris codd. et apud Hincmarum opusculo 53, *aucto-*
ritate.

^j Addidimus *publicam* ex codd. qui inquisitiones
exhibent, uti etiam eandem vocem præfert Sirmon-
dus, qui inquisitiones primus edidit.

^k Dist. 50, *Alienum est a consuetudine*, c. 67.

^l Vide not. 7 Quesn. Post pauca. *Qui presbyteralem*
honorem aut diaconi gradum fuerunt consecuti in Vat.
collect. 24,

^m Cod. Vat. collect. 3, *est expetenda secessio, ut*
illis. Cod. Veron. 60 Cresconii, uti in illis.

ⁿ Dist. 31, *Lex continentia*, c. 10.

^o Vide not. 8 Quesn.

^p Editi ante Quesn. cum Vindeb. Hisp. et Vat.
collect. 11, *perornerint*.

^q Vide not. 9 Quesn.

^r Al., *conjugiorum*. Mox Vat. collect. 11 cum Vul-
gatis Quesnello anterioribus, *cessent opera*. Justellus
cum mss. Vat. Dionys. et aliis Hadrian., *cesset ope-*
ratio.

^s Cod. Veron. 58, *in conjugio junxerit*.

^t 32, qu. 2, *Non omnis*, c. 12.

^u Duo Vat. collect. 24, *mulier jure uxor est viri*.

^v Justellus cum quatuor nostris codd. addit con-
junctionem et. Dein, *existitit pro existeret* in cod.
Vat. collect. 11.

^w Codd. Vindeb. Hisp. et Vat. collect. 11 cum vul-
gatis ante Quesn., *cum filio libera*. Unde, etc.

^x 27, qu. 2, *Cum societas*, c. 17; et in Decret. iv.
l. vi.

^y Vide not. 10 Quesn. Dein, *in qua non docetur ad-*
optiale fuisse mysterium est in Vat. collect. 11 et an-

(Eph. v, 32), dubium non est eam mulierem non A pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium. ^a Igitur eujuslibet loci clericus, si filiam suam viro habenti concubinam in matrimonium dederit, non ita accipiendum est quasi eam conjugatio dederit; nisi forte ^b illa mulier, et ingenus facta, et dotata legitime, et publicis nuptiis honestata videatur.

Inquis. V. — ^c De puellis quæ viris concubinas habentibus nupserint.

Resp. — Paterno arbitrio viris junctæ carent culpa, si mulieres quæ a viris habebantur in matrimonio ^d non fuerint.

1422 Inquis. VI. — De his quæ mulieres ex quibus alios habent relinquunt, et uxores accipiunt.

Resp. — Quia aliud est nupta, aliud concubina, ^e ancillam ^f a toro abjicere et uxorem certæ ingenuitatis accipere, non duplicatio conjugii, sed profectus est honestatis.

Inquis. VII. — De his qui in ægritudine penitentiam accipiunt; et cum revalescerint, agere eam volunt.

Resp. — Culpanda est ^h talium negligentia, sed non penitus desperanda: ut crebris cohortationibus incitati, quod necessarie expetierunt, fideliter exsequantur. ⁱ Nemo enim desperandus est dum in hoc corpore constitutus est: quia nonnumquam quod diffidentia ætatis differtur, consilio maturiore perficitur.

Inquis. VIII. — ^j De his qui ^k jam deficientes penitentiam accipiunt, et ante communionem moriuntur.

Resp. — Horum causa ^l Dei judicio reservanda est, in cujus manu fuit et talium obitus usque ad commotionis remedium ^m differretur. Nos autem quibus vi-

ventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus.

1424 Inquis. IX. — De his qui dolore ⁿ nimio perurgente rogant dari sibi penitentiam, et cum venerit presbyter daturus quod petebant, si dolor parum perquiescerit, excusant et nolunt accipere quod offertur.

Resp. — Dissimulatio hæc potest non de contemptu esse remedii, sed de metu gravior delinquendi. Unde ^o penitentia quæ dilata est, cum studiosius petita fuerit, non negetur, ut quoquo modo ad indigentis medicinam anima vulnerata perveniat.

Inquis. X. — De his qui penitentiam professi sunt, et in foro litigare ceperunt.

Resp. — ^p Aliud quidem est debita ^q justa repossidere, aliud propterea perfectionis amore contemnere. Sed afflictiorum veniam postulanteum oportet ^r a multis etiam licitis abstinere, dicente Apostolo: Omnia ^s mihi licent, sed non omnia expediunt (1 Cor. vi, 12). Unde si penitens habet causam quam negligere forte non debeat, melius ^t expetit ecclesiasticum quam fœtense judicium.

Inquis. XI. — De his qui in penitentia vel post penitentiam negotiantur.

Resp. — ^u Qualitas lucri negotiantem aut excusat aut arguit, quia est et honestus questus et turpis. Veruntamen penitenti utilius est dispendia pati quam periculis negotiationis obstringi, quia difficile est inter ementis vendentisque commercium non intervenire peccatum.

C 1425 Inquis. XII. — De his qui post penitentiam ad militiam revertuntur.

Resp. — ^v Contrarium est omnino ecclesiasticis

de quibus Vulgatis. Codices Vat. Hisp. et Isid., qui sequuntur intentionem textus, pro mysterium habent ministerium.

^a Cod. Lucensis collect. 4, omittit verba Igitur eujuslibet loci clericus; periodum sic incipit: Si quis cepit filiam suam.

^b Ms. Veron. 58, ea mulier hęcina facta... Honestata dicitur. Alius Veron. Cresc. 60 prima manu, honesta; secunda vero manu, honestata.

^c Sex hostri codices, qui inquisitiones præferunt, hoc membrum a superiori distinguunt, cum in aliis exemplaribus, quæ inquisitionibus carent, ex Dionysio istud cum antecedenti jungatur; sed perperam, ut apud Quesnellum videre licet not. 11. Mss. Lucens. collect. 4 et Vindeb. collect. 5, in ipsa inquisitione delent verba.

^d Cod. Vat. Reginz, non fuerint. Porro in omnibus editionibus et in mss. codd. qui inquisitiones præferunt, ac etiam in illis collect. 5, licet inquisitiones præferant, post verba non fuerint hæc subjiciuntur, quia aliud est nupta, aliud concubina. Hæc autem verba nos auctoritate cæterorum codicum inquisitiones præferentium rejectimus in initium sequentis responsi, ad quod sane ex ipso contextu pertinere noscuntur.

^e 51, qu. 2, Ancillam a toro, c. 11.

^f Crescettius etiam in ms. Veron., ancillam matrona accepta abjicere.

^g Cod. Lucensis collect. 4, cum se levaverint. Veron. 58, cum relevati fuerint.

^h Vide not. 12 Quesn. Cod. Vat. Dionysii cum Cresconio et uno Vercell. Hadrian., culpanda sit sane talium negligentia, sed non penitus desperanda. Eadem

lectio est in alio Vercell., Hadrian. et Vindebon. Hisp., atque in Vulgatis Leonis ante Quesn., excepto sit, pro quo habent est. Dionysius Justelli et Sirmondus lectioni textus, quæ est in aliis plerisque et præstantioribus codd. tum nostris tum Quesnelli, post verba culpanda est addunt sane.

ⁱ De Pœnit., dist. 7, Nemo desperandus, c. 1.

^j 24, qu. 2, De communione privatis, c. 1.

^k Sirmondus et Quesnellus inserunt animo. Delictum auctoritate nostrorum codicum.

^l Confer not. 13 Quesn.

^m Unus cod. Vercell., differatur. Alius Vercell. et secunda manu in Veron. 60 Cresc., non differretur. Justello, non differatur. Paulo post, non communicamus in Veron. 58.

ⁿ Cod. Lucensis collect. 4 et Veron. 58, nimis perurgente. Mox in eodem Veron., parvus fuerit pro parum perquiescerit.

^o De Pœnit., dist. 1, Pœnitentia quæ, c. 62.

^p De Pœnit., dist. 1, Aliud quidem est, c. 65; et 11, qu. 1, c. 34.

^q Vat. Reg. collect. 1, justè.

^r Vat. Dionysii et Hadrian. cum Cresc., etiam a licitis. Veron. 58, a multis etiam placitis.

^s Sex præbæ notæ codices et Cresconius delent mihi. Mox unus cod. Vercell. cum Justello, si penitentes habeant... non debeant.

^t Cod. Veron. 58, expetat. Vat. Dionysii cum Cresc. Veron. et duobus aliis Vat., expetit quis. Alius Vat. cum Barb. Victor. et secunda manu in Vindebon. collect. 5, exigit pro expetit. Confer not. 14 Quesn.

^u De Pœnit., dist. 5, Qualitas lucri.

^v De Pœnit., dist. 5, Contrarium, c. 5.

regulis, post penitentiae actionem redire ad militiam A
 saecularem, cum *apostolus dicit: Nemo militans Deo*
implicat se negotiis saecularibus (II Tim. ii, 4). Unde
 non est liber a laqueo diaboli, qui se mittit, nisi
 voverit implicare.

Inquis. XIII. — *De his qui post penitentiam uxores ac-*
cipiunt, vel concubinas sibi conjungunt.

Risp. — *In adolescentia constitutus, et urgente*
aut metu mortis, aut captivitate periculo, penitentiam
gessit, et postea timens lapsus incontinentiae
juvenilis, copulam uxoris elegit, ne crimen fornicati-
onis incurreret, non videtur factus veniens, et
praeter conjugem, nullam omnino cogitavit. In qua
tamen non regulam constituitur, sed quid sit tole-
rabilis aestimamus. Nam secundum veram cogni-
tionem nihil magis ei congruit qui penitentiam
gessit, quam castitas perseverans et mentis et cor-
poris.

1426 Inquis. XIV. — *De monachis qui aut militiam*
caperint, aut uxores acciperint.

Risp. — *Proposuit monachi proprio arbitrio*
aut voluntate susceptum deserere non potest absque
peccato. Quod enim quis vovit Deo, debet et reddere
(Dicitur: Ysa. xlii, 14). Unde qui relicta sin-
gularitatis professione, ad militiam vel ad nuptias
devotus est, publice penitentiae satisfactione por-
gandus est: quia etiam innocens a militia, et honestum
aut gratum. Postea, militia excedens in quibusque m. et
in Cod. Vat. collect. A. addit, ut ei placeat, nisi se
in vultu dicitur. Leonis vulgatis

^b Vide not. 15 Quesn. Post pauca in Leonis responso
 cod. Veron. 58 et Vat. Reg. de *monachis*.

^d Quesnellus cum aliquibus mss., *incurrat. Pra-*
teritum electionem antea editorum, quippe quattu et
plures et vetustiores nostri codices approbant. Mox
pro veniens cod. Veron. 58, juvenalem, Vat. Reg.,
juvenalem, forte, juvenem. Dein post voces nullam
omnia Sirmondus addit aliam.

^e Mss. Vat. Reg. et Lucen., *acceperint.*
^f 20, qu. 3, *Proposuit, e.*

^g Cod. Veron. 58, *proprio arbitrio voluntate, Vin-*
debon. Hisp., proprio arbitrio ac voluntate.
^h Vindebon. collect. 3 addit *verbum sit. Deia post*
electionem Sirmondus cum anterioribus editis adicit
tantum: Mox unus cod. Vercell. cum Justello meliorem
pro meliorum.

ⁱ 20, qu. 1, *Puella, e. 8.*

^j Vide not. 16 Quesn. Deinde, *cliam consecratio*
non accessit est lectio omnium codicum qui inquisi-
tionem praemittunt; nec non Vat. collect. 24. Ceteri
qui Dionysianam lectionem sequuntur, habent:
Etiam nonidum eis gratia consecrationis accessit.

^k In vulgatis ante Quesnellum adjicitur capitulum
 cum titulo *De his quae jam consecratae sunt, si postea*
nupserint. Capituli autem verba haec sunt: Ansigi
vero non potest magnam crimem admitti, ubi et propo-
sium deseritur, et consecratio violatur. Nam si hu-
mana pacta (al. facta) non possunt impune calcari,
quid eas mandit quae corruerunt divini (al. divina)
federa sacramenti? Haec dinnia Quesnellus expunxit,
et vel a Gratiano vel ab alio studioso margini appo-
sita in textum irrepsisse censuit illis argumentis quae
legi poterunt nota ejusdem 17: Ea vero inveniantur
textu inserta in antiquissimis codicibus Vindebon-
et Vat. collectionis Hispanicae, ac in Isidorianis omni-
bus quae Hispanica proficiscuntur, nec non in aliis
antiquioribus quae ex eodem fonte emanant: adeo

potest esse conjugium, electionem meliorum dese-
 ruisse transgressio est.

religioso fuerunt, non tamen consecrate, si postea
nupserint.

Risp. — *Puella quae non coacta parentum im-*
perio, sed spontaneo iudicio virginiana i propo-
sitione a virum suscepit, si postea daptus est, non
praeveratur, etiam si consecratio non accessit,
etiam si non fraudarentur munere, et in propo-
sito permaneret.

1427 Inquis. XVI. — *De his qui a parentibus Chri-*
stianis parvuli detentum, et utrum baptizari
non potest inveniri, an debeant baptizari

Risp. — *Si non ex parentibus inter parentes*
aut familiares, nulla inter clericos aut vicinos,
quibus de quibus quaeritur baptizari facte desec-
tur, agenda est et remissionis. non manifeste per-
tant, in quibus quod non ostenditur gustum, non
non sinit ut videatur iteratum.

Inquis. XVII. — *De his qui parvuli a hominibus cap-*
sunt, et non se capiunt baptizatos, sed sciunt se
aliquando ad ecclesiam ductos, et non
baptizari.

Risp. — *Qui postea meminit quod ad ecclesiam*
veniens cum parvulis in, postea recedat et
ut mirum acciderit ea abesse in editione Merlini, qui
multas collectionem eum multis additamentis
evigavit, ut videtur, ex aliquo man. coll. 13, in
ejus ms. Vat. 1340 eadem verba deprehendimus.
Anno haec pariter verba postioribus, sed antiquioribus
addit, leguntur in margine. remissionis, Vat.

^c 5845, ubi dicitur Dionysianam collectionem exhiberi
 Cum vero desint in omnibus codicibus inquisitiones
 praerentibus, qui sunt praestantissimi omnium, nec
 non in textu mss. Dionysianae et Hieronymianae
 ea uti Leonina textu non inserimus, unde non
 auctor praestantibus collectionis. Hieronymianae, quae tanto
 ante medium saeculum scriptum esse videtur, si bala-
 cryphum continet, hoc additamentum non parit,
 cupo, uti supra Dionysianae collectionis, et tunc
 sine ulla additione ceperit, quare non possit
 nonnullis posteriorum collectionibus, et tunc
 brum, iungitur, cum responso ad inquisitionem pre-
 cedentem, non tamen in editione Hieronymianae, et tunc
 in notatione dubitationem, indicat, ex quibus
 inquisitiones sine hoc capitulo exhibentur, et tunc
 Cod. Veron. 58 dicitur in antiquioribus
 his qui a parentibus parvuli detentum, et utrum
 baptizati sint ignoratur. Codex Lucensis, ubi dicitur

^d *De consecratione, dist. 1. Si nulla*
in Decret. 17. h. 2.

^e Quesnellus in antiquioribus editionibus
 limus lectionem antea

^f Cod. Veron. 58, *sed parentis, et non parentis, quae*
ad Romanam generalis synodus, Romae, Romanis, pro
Romano imperio adhibita a Possidio in Vita Ag-
gustini cap. 50, et ad Hieronymum, cap. 1. Et quo
etiam vulgatis locum colligitur, in quibus ante
Quae, et in mss. Dionys. Hisp. et al. eadem
originis hoc membrum cum antecedenti iungitur, ac
licet non tere habent: Quae, quae, quae, quae, quae
ad quae particula antea, et tunc non sinit

quod eorum parentibus dabatur acceperint. Sed si hoc etiam ab ipsorum memoria alienum est, conferendum eis videtur quod collatum esse nescitur, quia non temeritas interuenit, praesumptionis, ubi ostenditur pietatis.

1208. Inno. XVIII. De his qui ex Africa vel de Aquitania venerunt, ut recedant in qua secta sint baptizati, quid circa eos debeat observari?

Resp. — Non se nisi baptizatos nesciunt, sed eos qui de Africa vel de Aquitania venerunt, ut recedant in qua secta sint baptizati, quid circa eos debeat observari?

Inno. XIX. De his qui parvuli quidem baptizati sunt, sed non sunt in illis gentilibus collati, ut in Romano ad hoc iohannes memorat, et communione participari, quid sit observandum?

Resp. — Si convivio solo gentilitium et escis immolatis usi sunt, et possunt jejuniis et manus impositione purgari: ut deinceps ab idolothytis abstinentes, sacramentorum Christi possint esse participes.

Si autem aut idola adoraverint, aut homicidii vel fornicationis, aut concubinae, aut ad concupiscentiam eos, nisi per contritionem publicam, non oportet admitti.

1209. EPISTOLA CLXVIII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS PER CAMPANIAM, SAMNITICAM ET PICENUM CONSTITUTOS.

SYNOPSIS (ex collectione Hispanica). — I. *Non omni tempore baptismi regeneratio deitur, nisi in Pascha et Pentecoste, et nisi periculo infirmitatis oppresserit.* II. *De penitentia fidelium, et confessione eorum, et de publicis.*

Leo universis episcopis per Campaniam, Samniticam et Picenum constitutis.

CAP. I. — Magna indignatione commoveor, et quibusdam

uis laudatus hoc. Veron., etiam hoc etiam. Max Sirmoudus et editores veteres, ab eorum memoria.

Vetustiores codices inquisitionibus carentes sic habent: *Non enim (vel, Si avari) de quibus scriptum non se baptizatos nesciunt.* Alii recentiores codices: *Si autem de quibus scriptum, qui non se baptizatos nesciunt, scilicet ante Quoniam, qui se baptizatos sciunt, aut easus fidei fuerint qui eos baptizaverunt, se necesse profitentur, quantum quolibet modo, etc.* Max invocata in in. s. Lucensi collect. 4. Veron. 58. hoc non in veron. s. Hisp. editio, sed in editione Juselli. Confer not. 10. Quenelli.

De Consecr., dist. 4, *Hi de quibus, c.* 58., et in Decret. 1. Veron.

Non enim in inquisitionem et subjectum responsum codices collect. 3. dividunt in duo: Ita ut inquisitio et responsa sint vixim hoc modo: Inquisit. *De gentilibus qui edis immolatis usi sunt. Responsa. Si comesto usque ad participes, inquisit. xx, De his qui idola adoraverunt, aut homicidii vel fornicationibus inquinati sunt.* Responsa. *Si autem usi sunt, etc.*

Quod Veron. ad Romanam provinciam. Confer not. 99. (Col. 1208. n. o). In veron. s. Hisp. editio ante Quoniam, qui se baptizatos sciunt, etc.

to dolore contristor, quod quosdam ex vobis compari ita esse apostolicae traditionis obsequio, et studio qui erroris intentos, ut praeter paschalem festivitatem, cui sola Pentecostes solemnitas comparatur, audeant sibi mel, non aliqua humanae infirmitatis necessitate cogente, sed sola indisciplinae arbitrii libertate,

et ius baptismatis vindicare, et in natalibus martyrum, quorum finis aliter honorandus est quam dies Dominicae passionis, regenerationis celebrare mysteria, ac sine ullis spiritualium 1230 eruditionibus praeparationum, ita rudibus et imperitis tradere sacramentum, ut circa renovandos nihil doctrinae ecclesiasticae, nihil in exorcismis impositio manuum, nihil ipsa jejunia, quibus vetus homo destruitur, operentur; neque in tanto mysterio salutis humanae ulla ejus diei habeatur exceptio, quo ipsum donum est conditum renascendi. Admonemus igitur, et non sine periculo status eorum qui hoc faciunt protestamur, ut ab hac praesumptione cessetur, et summam hanc potentissimamque Dei gratiam, non nisi in Paschali et Pentecostes die desiderantibus et credentibus conferatis: manente quolibet tempore

gravioris necessitatis ac periculorum consideratione, secundum quam oportet subvenire, ne conditio mortali coarctata infirmitas necessaria libertate fraudetur: cum, servata, sicut praecelentibus, dentum tantummodo Testificatum Reverentia, propter multa pericula sit cavendum de cuiquam aut in desperata agitudine, aut in hostilitate innotuit, aut in timore naufragii, per sacerdotem Domini re-

generatio denegetur. Si quis vero post hoc interdictum in eadem fuerit usurpatione detectus, dignam pertinaciae suae incidet ultionem: quoniam ostendit se turpe potius factum quam religionis cultum esse seculum.

CAP. II. — Illam etiam contra apostolicam regulam praesumptionem, quam nuper agnovi a quibusdam

Confer not. 19. Quoniam.

Alias 136. Scripta 6 Martii an. 459.

Exstat in mass. collect. Hisp. Isid. 91, 92 et 90 usque ad 94, ac in exemplo Scharli.

Vulg. ante Quoniam: cum ms. Vat. collect. 24 et Scharli, Pasche festum.

Vat. Hisp. et Isid. cum ceteris inde profectis, utrum baptismatis. Max. Vat. collect. 11, in natalibus martyrum.

Vindebon. Hisp. addit ut, qua conjunctio cum sensu non congruit, in Vat. Hisp. et aliis ejusdem scripturae manet nisi in eo die, sed perperam.

Vindeb. Hisp. et aliis eodd. inde profectis, in mysteria. Vat. Hisp. et Isid., errore librarium, ministeris. Soff. eodd. collect. 24 ac exempla Morliani et Scharli ut in textu.

Vindeb. Hisp.; quia in Hispanum demum. Vat. Hisp. et Isid. atque aliis eodd. collect. 11, quia in ipso demum. Max. resuscitatus in editis ante Quoniam cum Merfino et Scharli.

Vulg. ante Quoniam: cum Vat. collect. 24 et Scharli, gratiam necessarium.

Vat. Hisp. et Isid. cum aliis collect. 24, quae hanc per ignosciam a quibusdam infirma usurpatione et demum committit. Max. constitutum in Isidoro Vat. Hisp. et Isid.

Confer not. 99. (Col. 1208. n. o). In veron. s. Hisp. editio ante Quoniam, qui se baptizatos sciunt, etc.

Confer not. 99. (Col. 1208. n. o). In veron. s. Hisp. editio ante Quoniam, qui se baptizatos sciunt, etc.

illicita usurpatione committi, modis omnibus consti- A
tuo submoventi. ^a De 1431 poenitentia scilicet quæ
à fidelibus postulat, ut de singulorum peccatorum
genere, libello scripta professio publice recitetur,
cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdoti-
bus indicari confessione secreta. ^b Quamvis enim
plenitudo fidei videatur esse laudabilis, quæ propter
Dei timorem apud homines erubescere ^c non ver-
etur, tamen quia non omnium hujusmodi sunt peccata,
ut ea, ^d quæ poenitentiam postulant, non timeant pub-
licare, removeatur tam improbabilis consuetudo,
ne multi à poenitentia remediis arceantur, dum aut
erubescunt aut metuunt inimicis suis sua facta ^e re-
sèrari, quibus possint legum constitutione percelli.
^f Sufficit enim illa confessio quæ primum Deo offer-
tur, ^g tum etiam sacerdoti, qui pro delictis poeniten-
tium precator accedit. Tunc enim demum plures ad
poenitentiam poterunt provocari, si populi auribus
non publicetur conscientia ^h contentis. Datum pri-
die nonas Martii, Recimere consule.

^a Ita nostri codd. diversarum licet collectionum
constanter exhibent cum exemplis Merlini atque Si-
chardi. Ita etiam legit antiquissimus auctor colle-
ctionis Herovallianæ codicis a Jacobo Petit editi post
Theodori Poenitentiale cap. 68, pag. 257. Ita quoque
editiones omnes Quesnello anteriores, quæ solum
pro scilicet habent videlicet, et ante voces à fidelibus
addunt ita, ut additur in Vat. Hisp. ac Isid. et in
duobus collect. 21. Quesnellus verba, *De poenitentia
scilicet (aut videlicet) quæ a fidelibus postulatur*, ex-
punctit; quippe quæ, inquit in postilla, *tituli aut mar-
ginalis annotationis vice fuisse indicantur codices mss.*
Quos codices intelligat, aut eorum ex eisdem titulum
vel marginalem annotationem indicatam elicuerit,
ignoramus. Nostra sane exemplaria licet vetustissima,
et diversæ originis sint, ea verba præferunt in
textu; quod annotationem ac titulum excludit. Quæ
enim ex margine alicubi irrepserunt in textum, si in
pluribus mss. libris æque inveniantur inserta, ii ferè,
ne dicam semper, ad eandem collectionem pertine-
bunt, vel si diversarum collectionum sint, ab alia
vetustiore omnes originem ducunt. Ita eadem addi-
tamenta, sicuti et eadem saltus, ac eadem arbitrarie
lectiones, quæ reperiuntur in cod. Vat. Hisp. origi-
nis Gallicanæ, reperiuntur non solum in omnibus
codicibus Hispano Gallicanæ, sed etiam in Isidorianis,
aliisque collectionum 11, 21, etc., qui ex Hispanica
Gallicanæ originis prædeunt; nec tamen inven-
iuntur in aliis exemplaribus quæ aliam originem
habent. In casu autem præseati duo saltem sunt fon-
tes diversi ex quibus hæc epistola derivata fuit: al-
ter est collectio Hispanica, alter vero ille ex quo ab
auctore collect. 24 eadem epistola sumpta fuit: unde
in codicibus hujus postremæ collectionis deest chro-
nica notatio, quæ in aliis ex Hispanica profectis re-
peritur. Cum ergo in utriusque originis exemplaribus
eadem verba legantur, de assumpto inducto suspi-
cari non possumus. Enimvero hæc verba, si bene
expendantur, superflua non sunt. Præsumptio enim
quam Leo submoventi jubet versabatur circa poeniten-
tiam, cum fideles petebant: quippe nonnulli pa-
stores nimium excedentes, inter poenitentia opera
peccatorum publicationem præcipiebant. Hac mente
De poenitentia scilicet idem significat ac *Quod attinet
ad poenitentiam*; et tunc exclusa particula ita, ne ve-
tiantis vim habet, ac sententia optime constat. Ques-
nellus, laudatis verbis expunctis, sic prosequitur:
Ne videlicet de singulorum, etc., ubi videlicet nullius

EPISTOLA CLXIX.

I AD LEONEM AUGUSTINUM.

SYNOPSIS. — I. De ejusdem Timotheo Eluro ab Alexan-
drina Ecclesia, et catholico præsele in ejus locum
eligendo. — II. Et fidei integritatem et probitatem
morum in sacerdotibus rebus. — III. Impium Elu-
rum, et si fides eius forte integra, tamen non posse.

LEO episcopus LEONI Augusto.

CAP. I. — Si gloriosum pietatis vestrae in ista
defensione propositum tanta prosequi laude 1432
cupiamus, ^k quantam rerum ipsarum magnitudo de-
poscit; inveniemur impares in actione gratiarum,
si nostri tantum oris angustiis universalis Ecclesia
gaudia celebremus. Sed ^l dignius illius remuneratio
vestris actibus meritisque ^m servabitur, in ejus causa
B et speciali excellentis animo, et optato triumphatis
eventu ⁿ claræ gloriæ. Sciat igitur clementia vestra
omnes Ecclesias Dei cum laude vestra exsultare pa-
riter et lætari, quod ab Alexandrinæ Ecclesiæ jugo
improbis parricida depulsus est; et populus Dei, cui

nostri codicis auctoritate fulcitur. Dein Merlinus et
Sichardus cum ms. Vindebon. Hisp. habent libellus;
Vat. Hisp. et Isid. et alii collect. 21, libellus. Postea
publicatur pro publicis recitatur apud Quesnellum, non
autem in nostris codd. Deinde Merlinus delet sola;
et cum Sichardo atque cum Vat. collect. 24 præfert
indicare. Ex hoc autem textu palam colligitur in ipsa
poenitentia publicis peccatorum confessionem solum
secretam, ita ut poenitentia causæ laterent; nec om-
nia saltem peccata ipsorum poenitentium manifesta-
tione in publicum prodidisse.

^b De Poenit., dist. 1. *Quantis plenitudo*, c. 89.

^c Cod. Vindebon. Hisp., non verentur. Dein apud
Sichardum, quia non omnia peccata hujusmodi sunt,
ut ea scit poenitentia publica postit, velint publicare.
^d Ita codices Quesnelli et nostri; alii editiones,
quæ.

^e Alias, *reserare*.^f De Poenit., *Sufficit poenitentia*, c. 61.

^g Sichardus, tunc etiam sacerdos pro delictis poeniten-
tium, etc. Mox accedit in frontibus mss. Dein
Vat. Hisp. et Isid. delet demum.

^h Quesnellus in margine: Al., *poenitentis*.ⁱ Alias 157. Scripta 17 Junii an. 460.

^j Quinque sequentes epistolæ in una collectione
inveniuntur, quam Avellanam in præfatione vocavi-
mus. Quesnellus nullum codicem reperit; unde ali-
qua ex conjectura correxit, rejecta ad marginem
vulgata editorum lectione. Nos plura exemplaria
consulere potuimus, quæ nacti sumus in bibliothecis
Vaticana, Angelica et Veneta S. Marci.

^k Vulgati, *quanta*. Emendationem suggestit codex
S. III, 9. bibliotheca Angelicæ patrum eremitano-
rum S. Augustini Romæ.

^l Vulgata lectionem, quam omnes codices præ-
ferunt, revocavimus, neque enim necessaria videtur
emendatio Quesnelli, *dignior*.

^m Erat in vulgatis Leonis, *servabatur*, uti in duobus
codicibus S. Marci, et in Vat. 3787. Quesnellus ex
conjectura emendavit *servatur*. Sed melius nos ex
antiquissimo Vat. 4961, et ex ms. Angelicæ lectio-
nem in editione Conciliorum receptam prætulimus.

ⁿ Erat in editis gloriæ. Hinc Quesnellus in postilla
suspectus est forte pro gloriæ legendum *Gloriosissi-
me Auguste*, ut alibi. Hanc vero conjecturam exel-
dant vetustiores codices Vat. 4961 et 3787, qui ha-
bent, *claræ gloriæ*.

prædicationis incantabat, in antiquam fidei libertatem redactus, potest jam in salutis vitam fidelium sacerdotum prædicatione revocari; cum videat omne seminatum venenorum in ipso auctore projectum. Nunc ergo quia hoc constanti proposito et magna mente peregristis, consummatis operi fidei illud adjungite; ut de catholico civitate illius præsentis quod Deo placeat decernatis, qui nulla damnatae toties impietatis sit infectus aspergine: ne fortasse lectum vulnus sub specie obductæ cicatricis increpset, et plebs Christiana, quæ vobis agentibus aperte ab hæreticorum perversitate liberata est, lethalius iterum obnoxia sit venenis.

CAP. II. — Videtis autem, venerabilis imperator, et evidenter agnoscis, quod in persona de cujus abscissione agitur, non sola est fidei integritas intuenda; quæ etiam illis correctionibus professionibusque purgari, et in integrum valeret qualibet conditione restitui, nequaquam tamen quæ scelestæ cruentæque commissa sunt, possunt probabilius verborum protestationibus aboleri: quia in pontifice, Dei ac maxime tantæ Ecclesiæ sacerdote, non sufficit sonus linguae et sermo labiorum, et nihil prodest si Deus voce prædicatur, et mens in impietate convincitur. De talibus enim per Apostolum sanctus Spiritus loquitur: *Habentes speciem pietatis, virtutem autem esse abnegantes* (II Tim. iii, 5); et iterum a se: *Deum præstentur se scire, factis autem negant* (Tit. i, 16). Unde cum in omni Ecclesiæ membro et integræ fidei veritas, et honorum operum plenitudo quaeratur, quanto magis in summo pontifice debent utraque præcellere, quia alterum sine altero non potest cum Christi corpore habere compagem!

CAP. III. — Nec necesse est nunc omnia quæ Timotheum execrabilem faciunt enarrare, cum copiose atque manifeste in totius mundi notitiam, quæ per ipsum ac propter ipsum sunt gesta processerint, et si quid ab incomposito vulgo contra justitiam perpetratum est, in hujus omnia verticem confluant, cujus desideriis manus furentium servierunt. Unde si etiam in professione fidei nihil hic negligat, nihil fallat, altissimum gloriæ vestræ est ab hoc appetitu il-

lum profusus excedere, quæ in tanta urbis antistite et universam Ecclesiam decet sancta exultatione gaudere, et vera pax Domini non solum prædicatione fidei, sed etiam morum clarificetur exemplo. Data xv kalendarum et Juliarum, Magno et Apollonio consulibus. Per Phitonenum agentem in rebus.

EPISTOLA CLXX.

AD GERARDUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

SYNOPSIS. — *Quæritur quod Timotheum Constantinopolim venire sit permittus; nullam ei restitutionis spem esse relinquendam; cavendamque ne se publicis privatisve colloquitis immisceat.*

LEO EPISCOPUS GERARDIO EPISCOPO CONSTANTINOPOLITANO.

Dilectionis tuæ litteris, et fratrum coepiscoporumque nostrorum Domitiani et Geminiani sermone agnovi, Timotheum postquam Ecclesiæ Alexandrinæ civitatis 1434 expulsus est, Constantinopolim, nonnullis hoc fidei adversariis agentibus, venire permittum: ut, quantum datur intelligi, quia universorum Domini sacerdotum sententiis coarctatus, invitus saltem ad catholicum se dogma convertat, et tamquam propter hanc tantummodo causam videatur ejectus, hæreticæ perversitatis errore damnato, doctrinæ apostolicæ, ut ad Alexandrinam redeat, acquiescat; cum illi, etiamsi catholicus probaretur, hoc vehementer obsistat, quod vivente episcopo, tantæ sedis invasor est, et auctor apparuit inauditæ crudelitatis admittæ. Et ideo dilectio tuâ sollicitudine qua clares eniti et elaborare debet ne cum tam nefario homine sermo aliquis privatim vel publice misceatur, neve sub specie correctionis ejus quorundam conventui præbeatur occasio; ne redeundi integram capiat libertatem, de quo jam edictis suis princeps Christianissimus judicavit. Omni igitur labore et circumspectione pervigili unitati ecclesiasticæ profuturus entere, frater charissimè, ut spes suffragatoribus ipsius adimatur, et Alexandrinam ex clero suo catholicis episcopis secundum morem veterem per orthodoxos Ægyptios consecratur: quia parricida ille non alias a suis defensoribus deseritur, nisi Alexandrina Ecclesia, quæ Patrum honori et suæ restituenda est libertati, rectorem sanandis omnibus

^a In Vulgatis Leobis ante Quesn. ac in mss. corrupte, de hoc maxime. In editis Conciliorum, de hoc maxime. Quesnelli emendationem satis æquam retinimus.

^b Editi Conciliorum omittunt in. Quesnellus in margine: *Forse, de impietate.*

^c Supplevimus præpositionem in ex nostris codd. et editione Conciliorum.

^d Ita ex codicibus qui probant Rainaudi correctionem. Antiquæ editiones habebant tantum compagem. Binius correxit compagem facere. Editi Conciliorum et Quesnellus, compaginari.

^e Revocavimus lectionem codicum et editorum ante Quesnellum, qui placuit edere etiam.

^f Codex ex quo prima hujus epistolæ editio prodit, habebat universa Ecclesiæ, et annotatum fuit, videtur deesse membra, quæ annotatio in plurium editionum textum perperam irrepsit. Labbeus et Quesnellus addiderunt tantum universa Ecclesiæ membra. Nomen membra in omnibus codicibus deest. Veram lectionem suppeditavit codex Angelicæ.

^g In codicibus loco mensis est sigla A; sed Julium mensem recte appositum liquet ex epistola sequenti, quæ eodem die ac de re eadem scripta fuit.

^h Alias 138. Scripta 17 Junii an. 460.

ⁱ Cod. Angelicæ, qui. Paulo post antiquiores editiones, ut tamquam. Quesnelli emendationem codices probant.

^j Vulgati cum mss. Venetis, culpam. Antiquorum mss. lectionem prætulimus.

^k Codd. Vaticani et Veneti, et cum auctor. Codex Angelicæ melius, et quod auctor.

^l Ita cod. Angelicæ; alii, clares; vulgati, claret.

^m Al., indicavit.

ⁿ Vulgati, episcopos. Codicum lectionem inseruimus, quæ Leo canonum sanctiones et veterem morem servandum præcipiens, cavere voluit ne alterius provincie episcopus ita novum Alexandrinum antistitem consecraret, uti Maximum Antiochenum consecravit Anatolius Constantinopolitanus, quod ab ipso Leone reprobatum fuit epist. 108, cap. 2.

^o Cod. Angelicæ, deseretur.

qua male gesta sunt, probatissimum fuerit, conse-
cuto. Datum xv kalend. Julius, Magno et Apollonio
consulibus. Per Philoxenum agentem in rebus.

1435 EPISTOLA. CLXXI.

AD THEOPHILUM EPISCOPUM ALEXANDRINUM.
SYNOPSIS. — I. De electione ejus gratulatur, charita-
temque commendat. — II. Ut fidei rebus invigilet,
frequenterque ad scriptum scribat.

Leo episcopus Timotheo episcopo catholice
Alexandrinae Ecclesie.

CAP. I. — Evidenter apparet sub apostolica splen-
dore sententiæ, quoniam diligentiſſime Deum omnia
cooperantur in bonum (Rom. viii, 28); et divi-
dispensatione pietatis ubi excipiuntur adversa, ibi
donantur et prospera: Quod Alexandrinæ Ecclesie
experimenti demonstrant, hi qua nullos sibi patien-
tias theſaurus e humilitati modestia et tolerantia con-
gregavit: quia juxta est Dominus His qui tribulato
sunt corde, et humiles spiritu salvabit (Ps. xxxiii, 19);
glorificata in omnibus inclyti principis fide, per quem
dactera Domini fecit virtutem (Ps. cxvii, 16), ne in
thronum beatorum Patrum Antichristi diutius sedere
ret opprobrium: cujus impietas nemini magis quam
sibi nocuit: quia eisi aliquos ad societatem facinoris
impulſit, a se tamen inexpiabiliter cruentavit. Unde
de eo quod instinctu fidei in fraternitate tua cleri et
plebis sique omnium fidelium egit electio, univer-
sam necum Ecclesiam Domini gaudere rescribo,
atque hoc benignitas diviſe pietatis multiplicata gra-
tia confirmet, exopto; ita ipsi per omnia tua devo-
tionem famulante, ut etiam eos qui veritati aliquatenus
resisterunt, reconciliandos Deo per Ecclesie preces
sistenter acquiras, et sacramento catholice fidei,
cõfide soliditas nullam divisionem recipit, sollicitus
rector adjungas: illum imitatus verum piique pa-
storem, qui animam suam posuit pro ovis suis
(Joan. i, 11), et errantem unam ovem non flagellis
coercuit, sed ad ovile proprium suis humeris repor-
tavit (Luc. xv, 5).

CAP. II. — Agat ergo dilectio tua, frater charissime,
ne vel Nestoriani dogmatis vel Eutylian erroris
ullum in Dei populo possit vestigium reperiri: qui
nemo potest fundamentum ponere, præter id quod po-
situm est, qui est Christus Jesus (I. Cor. xiii, 11); qui
universum mundum non reconcilians Deo
Patri, nisi per fidei regenerationem omnes in nostræ
carnis veritate susciperet. Cum ergo scribendi oppor-
tunitate, quibus fraternitas tua utatur, exiterias,

1435. Alias 159. Scripta 18 Augusti an. 460.
Is est Timotheus Societarius catholicus, qui in
Timothei filii heretici usurpatoris locum subro-
gatus est. Creditur autem esse ille Timotheus presby-
ter et economus Ecclesie Alexandrinæ, qui cum aliis
catholicis ex Ægypto pulsus an. 457 libertum sup-
plicem ad verum eundem illum imperatorem por-
rexit. Vide ead. locum encyclicum cap. 7, Joh. IV Con-
cil. edit. 1643.
Ita ex codicibus. Vulg. humilitas.
Nihil esse tantum demum inexpiabiliter. Lectio-
nem pieculum omnium nostrorum codicum, qui so-
lum pro se habent sed.

sicut s. necessario et ex more fecisti, ut per Allex-
nostros Danielem presbyterum et Timotheum diacon-
num ordinationis tue ad nos scripta dirigeres. In
omni tempore in hoc officio perseveras, et de pro-
vactibus pacis aspera, quantum fieri potest, solliciti-
dini nosque militatur iudicia: ut per altera colloquia
sentiamus quia charitas Dei, diffusa est in cordibus
nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis
(Rom. v, 5). Datum xv kalend. Septemb. Magno et
Apollonio consulibus.

EPISTOLA CLXXII.

AD PRESBYTEROS ET DIACONOS ECCLESIE ALEXANDRINÆ
SYNOPSIS. — Ad concordiam in Ecclesia Alexandrina
servandam augendamque invitat: et ut qui ad here-
ticis seducti sunt, ad penitentiam remedium pro-
cedant.

Leo episcopus presbyteris et diaconibus Ecclesie
Alexandrinæ dilectissimis illis in Domino salutem.

Gaudete exultante in Domino de piissimo quem
inter vos habetis affectu: dum sicut scripta vestra
manifestant, et pastor gregem, et grex ostenditur
amare pastorem. Solliciti ergo in invicem, sicut Apo-
stolus ait, servare unitatem spiritus in vinculo pacis
(Ephes. iv, 3), properate ad fructum veræ perpe-
nire patientiæ. Quid enim dignius aut velle potestis
aut agere, quam ut, auxiliante Dei gratia, gloriosam
simi principis fide ad profectum solidissimæ pacis
utimini, remota procal ea bestia que vineam plan-
tationis Dominicæ, sicut psalmus propheticus canit
(Ps. lxxxix, 14), singulari feritate vastabat. Quia
ergo in ovili Dominico hæc surum jam insidie, nec
latronum timentur incursus, redeat universitas vestra
in concordiam, et magisterio Spiritus sancti illa in
omnibus unitas expectatur, propter quam dicit Apo-
stolus: Non quærens quod mihi utile est, sed quod
multis, ut salvi fiant (I. Cor. x, 33). Idipsum dicant
et sentiant omnes, nulla sint sensuum dispa-
tationumque certamina. Quod usque ad catholicos
præsules in Alexandrina Ecclesia discipuli veritatis
didicerunt atque docuerunt, eadem a cunctis fide-
bus confessione promatur: quia veritatem veritas
quæ est simplex atque una, non recipit. Si quos au-
tem cuilibet ordinis Christianos impia hæretico-
rum, conturbare mendacia, ad satisfactionis re-
media provocato, et in spiritu mansuetudinis, cum
benignitate corripite; quia, sicut ait beatus apostolus
Petrus, non terdat Dominus promissionem, sed pater
agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad

Sic quatuor posteriores codices. Vulgati, in frater-
nitatem suam.
Vulgati, sacramenta. Emendavimus ex codicibus
Quædam in marginibus penultima explicat, et est
incassanter, ut alibi notatum. Sed debuit indicium
referendæ ad Romanum pontificem ordinationem epi-
scoporum majorem sedium, ut ostendimus antea. (I.
Cod. 4119 b) in epist. 148.
Sic codices. Editi, ut.
Alias 140. Scripta 18 Augusti an. 460.
Vulgati addunt in evangelio, ut possitis, sed codi-
ces igitur. Exemplaria Veneta præterea habent
vestra.

penitentiam converti (II Pet. III, 9). Agendum ergo est ne difficultas venæ curationem faciat tardorem. Data decimo quinto kalend. Septemb., Magno et Apollonio consulis.

EPISTOLA • CLXXIII.

AD QUOSDAM ÆGYPTI EPISCOPOS.

SYNOPSIS. — De electo Timotheo catholico in locum Timothei Aleri gratulatur; unitatem commendat, et ut sollicitudinem suam ejus curæ jungant ad reducendos errantes, invitat.

LEO EPISCOPO THEOPHILLO, JOHANNI, ATHANASIO, ABRAHAMÆ, DANIELI, JOHANNI PAPHNUTIO, MUSAÏO, PANULVIO, ET PYZHO, EPISCOPIBVS ÆGYPTI.

Litteris fraternitatis vestræ, quas ad me filii nostri Daniel presbyter et Timotheus diaconus detulerunt, cognovisse me gaudeo, quod gloriosi et venerandi principis fides, prophetica et evangelica unita doctrina, ad sanctos et Deo placitos dispositionum sortum 1438 pervenit effectus, ut erentissimo Alexandrinæ Ecclesiæ pervasore dejecto, et in longinquiora translato, dignam suam gubernatione rectorem totius civitatis mereretur electio, ad castas vos consecrationem nullus ambitus traheret, nulla scilicet impelleret, nulla iniquitas incitaret; sed in medio constituta meritorum sanctitate, eam cunctis non dubitaret præponere, quem sibi universitas cuperet præsidere. Unde reddita populis Christianis Dei

pace gaudentes, commendamus vobis iusticiam vestri operis dignitatem, et religiose per omnia ordinatus antistes, ut interno se juvari, expectantissimè; et ad abolendæ hæresis, quas error hæreticus excitarat, cooperatione vestra gaudeat adjuvari. Timotheus enim qui imitator diaboli fuit, et in variis non aliis (Job. VIII, 44), male utens specie pervasi in veris et nominis congrui, ut Alexander. Ecce enim cum veneretur et diligit, quem et probitate incurrat, et integritate catholicæ fidei, dignam omni sacerdotio comprobavit; cui mutua claritas plenius spiriti nostri præbeamus affectum, cohortantes, scilicet pharisæi; et liberaliter exigentes ut, in predicatione verbi, in eruditione præcepti illam formam utilitatis charitatis, sine qua nulla possumus progressus virtutes. Quod autem fratri et conspecto nostro, Timotheo de hereticis nisi qui a veritate timere deservientes, inconsultis se terocitate præsumunt, scriptum esse cognoscimus, dilectio quoque vestra ad curam suam intelligat pertinet: ut quæ ante esse postulant, illa ægritudo diffundit, ubique omnibus eadem adhibetur medicina, vulneribus: ut per diligentiam, pastoralis in cunctis Ecclesiis Domini corde reparatus, et per sollicitudinem charitatis atque doctrinæ, omnes Christi oves unum se sentiant habere pastorem. Data xv kalend. Septembris, Magno et Apollonio consulis.

• Alex. 141. Scripta 18 August. ss. 460.
• Ita mss. Vulg., Johanni, Danieli, Panulvino, pro Panulvio in Val. 4664.
• Ita codd. Vaticani et Veneti. Ms. Angelica, et

incitari. Editi, se vivere.
• Vulg., Excluso. Lectionem omnium codicum sequi sumus.

DE EPISTOLIS DEPERDITIS

Tom S. Leonis ad alios, tum aliorum ad S. Leonem, ac de aliis monumentis ad epistolas peritinentibus, dispositis ordine chronologico,

DISSERTATIO

In qua tria etiam, quæ ex Leonis supersunt, fragmenta inscribuntur.

1439 Quesnellus, in fine tomii secundi, harum epistolarum et documentorum catalogum exhibuit, sed ita inane et perturbatum, nostro chronologica ordine servato, et nonnullis etiam documentis his repetitis, ut modicum prostrit. Luculentorem itaque atque exactiorem notitiam hic præferendam credidimus. Eundem vero documentorum tantam, quorum peculiaris notitia ad nos pervenerunt, notitia præteretur, quin dubium sit alia plura existisse, quorum notitia ad nos pervenit.

1. Ante pontificatum S. Leonis una epistola S. Cyrilli episcopi Alexandrini ad eundem tum Romanæ Ecclesiæ archidiaconum memoratur epist. 119, cap. 4, ejusdem causa sic exponitur: In Ephesina synodo, quæ in ipsam Nestorium cum dogmate suo, percussit, Julianus episcopus (Ierosolymorum) ad obtinendum Palestine provincie principatum credidit se posse

firmare. Quod sanctæ memoriæ Cyrillus Alexandrinus episcopus merito perhorrescens, scriptis suis mihi hæc prædicti cupiditas ausa esset, indicavi: et sollicita præte nullum poposcit ut nulla iniquis conatibus præberetur assensio. Vid. annot. 24 (Col. 103, n. 5) in epistola prædictam.

CIRCA AN. 442.

2. Septimus Africanus episcopus ad Leonem relationem misit, quam hic subjecerat epistola prima. In hac autem ille significabat (nisi idem pontifex in eadem prima epistola testatur) quosdam presbyteros et diaconos, ac divini ordinis clericos, quos Pelagiana sive Cælestiana hæresis habuit implicatos, ita in vestra provincia (Aquilienensi) ad communionem catholicam pervenisse, ut nulla ab eis damnatio proprii exegeretur erroris. Hæc Septimi relatio eadem est ac illa ejusdem ad Leonem epistolæ, quam S. pontifex se legisse tradidit epist. 42. Plerumque hæc litteræ Septimi commemorat 1440 cod. 54, his verbis: Cum temporis deinde progressu sectæ hujus homines Ecclesiæ resiliit essent, iterum malum ab illis renovatum est. At Septimus episcopus postis renascens curam repressit, datis ad Leonem tum eadem apostolicam tenentem litteris; qui

Leo serpenti p[er] contra impios depugnavit, nimirum A
epist. 1 et 2.

CIRCA AN. 445.

3. Sub idem tempus, vel serius an 445, Leo ad Cyrillum litteras dedit: quibus cum is respondisset, S. pontifex aliam epistolam tradidit ad Paschasinum episcopum Lilybetanum, cui acceptum a Cyrillo responsum subjecit. Vide admonit. in ep. 3. Omnes hæc epistolæ versabantur circa dubium diem Paschatis an. 444. Solâ superest Paschasini responsio, et fragmentum epistolæ S. Cyrilli Alexandrini, quæ suo loco edidimus.

4. Sub finem anni 443 S. pontifex Manichæos Romæ detecturus et publice convicturus, gesta cum sollicitissimis inquisitionibus confecit in frequentissimo conventu, in quo præter sacerdotes pars quædam senatus alique illustres viri, et plures e populo interfuerunt. Vide serm. 16, c. 4, epist. 7, cap. 4, et epist. 15, c. 16. Hæc autem gesta, quibus Manichæorum perversa doctrina corruptique mores ex ipsorum confessione patefacti fuerunt, die 60 Januarii an. 444 cum epistola 7 ad episcopos Italix directâ fuere, et deinde an. 447 ad Turribium Asturjensem cum epist. 15, ex c. 16.

5. Ante epistolam 6 scriptam ineunte an. 444 aliam Leo dederat ad Anastasium Thessalonicensem, in qua eundem monebat ut de statu Ecclesiarum vestrarum (Illyrici) certiores subinde sua relatione nos faceret, quemadmodum scribit epist. 5, cap. 5. Hæc enim monitio, uti observavimus annot. 8 (col. 618r) in eadem epist. 5, in sexta ad ipsum Anastasium epistola haudquaquam legitur. Forte S. Leo post assumptionem suam, ad Thessalonicensem scribens, hæc ei curam sollicita monitione commendaverat.

1441 6. Idem autem Anastasius hujusmodi monitioni pariturus, Nicolaum presbyterum ad Leonem misit cum litteris, in quibus Leonem de statu Ecclesiarum certiores effecit; et hæc occasione ab eo petit ut apostolicæ vicis auctoritas per Illyricum a prædecessoribus Romanis pontificibus olim tradita, sibi quæ Xysto delata confirmaretur. Vide epist. 6, c. 1 et 2, quæ cum a Leone illi reddita fuerit pridie idus Januarii anni 444, hæc epistola Anastasii pertinet ad annum 443.

ANNO 445.

7. Ob depositum ab Hilario episcopo Arelatensi Celidonium, Romanum concilium utrisque præsentibus habitum fuit, cujus gesta memorantur epist. 10, cap. 3: Quæ igitur apud nos in causa Celidoni episcopi gesta confecta sint, et quæ Hilarius dixerit, dum cum eodem, præsentem supradicto episcopo, audiretur, inditus chartis rerum ordo demonstrat.

8. Projecti episcopi epistola, et altera civium ipsius ad Leonem adversus Hilarium, qui ei ægrotañt alium superordinaverat, in eadem epist. 10, c. 4, memorantur.

9. Epistola Leonis, qua metropolitico jus Arelatensi Hilario ademptum, in Viennensem episcopum se transtulisse affirmat epist. 66, cap. 2, ad nos non pervenit. Cum enim id factum non fuerit ea epistola quam uti supposititiam in appendicem rejecimus, alii epistolæ, quæ desideratur, tribuendum est.

10. Epistola ad episcopos Mauritanix, qua S. Pontifex iisdem significavit se Potentio episcopo in Africam proficiscenti vicem suam delegasse, ut de episcopis, quorum culpabilis ferebatur electio, quid veritas haberet, inquireret, nobisque omnia fideliter indicaret, colligitur ex epist. 12, cap. 1.

11. Relatio Potentii, qua memoratæ delegationi satisfaciens, plenissimæ notitiæ (Leonis) cuncta rese-ravit, et sub quibus qualibusque rectoribus quædam Christi plebes in partibus provincix Cæsariensis habeantur, sincera nobis relatione patefecit, indicatur in eadem epist. 12, cap. 1.

12. Illyricianorum metropolitaram epistola reddita Leonis litteris, quibus Illyrici Ecclesias Thessaloni-

censi episcopo apostolica delegatione prædito subjecerat, memoratur aperte epist. 13, cap. 1. Dubium vero est cum litteræ Leonis, quibus Illyriciani respondissent, sint epistola quinta, an verò alia quæ perierit; de quo vide annot. 3 (Col. 664, n. 1) in epist. 13. Hæc autem epistola 13 cum scripta fuerit die 6 Januarii an. 446, Illyricianorum litteræ, quibus Leo eadem epistola respondit, ad an. 445 pertinere videntur.

13. In eadem epist. 13, cap. 3, mentio fit reppis-uis Anastasii Thessalonicensis, ex qua Leo cognovit, Achaix provincix metropolitano illicitis et consultis Patrum, nostrisque, 1442 inquit, auctoritatibus interdictas ordinationes sæpe celebrasse, illudque suis ausibus addidisse, ut Thespiensibus invitit et repugnans incognitum et ante non vium episcopum consecraret. Hæc relatio una cum Illyricianorum epistola Romam transmissa videtur, ac proinde hæc quoque scripta cognoscitur an. 445.

ANNO 446.

14. His duabus Illyricianorum et Anastasii epistolis Leonem respondisse nihil dubium est. Responsio Illyricianorum litteris continetur in epist. 13; epistola vero ad Anastasium de facto metropolitæ Achaix desideratur. Plures quidem Leonis epistolæ ad eundem Anastasium datæ ante epist. 14 intercedunt. In hac enim cap. 1 dicitur: Abundant enim apud te monitionum scripta nostrorum, quibus te... frequenter instruximus. Solam epistolam 6, ad eundem, quæ superest, voces abundant et frequenter significare non possunt. Porro in una epistola ex his quæ desunt, Leo providerat, ut non frequens nec levibus causis conveniendi necessitas indicaretur, et binos ternos episcopos de singulis provinciis adesse sufficeret, uti traditur epist. 13, cap. 2. Id referri nequit cum Quesnello ad epistolam 14, quam annot. 1 (Col. 666, n. 2) scriptam ostendimus post ipsam epist. 13, ac præterea in epist. 14, binos tantum ex singulis provinciis adesse jubet, non vero binos ternos, quod ad alias litteras deperditas referendum est. Id autem probabiliter conieci-batur in epistola in qua Leo de metropolitæ Achaix staturat; ac in eadem ea decreta proposuisse videtur de quibus dicitur epist. 13, cap. 4: Plenius vero ob-servare debent quæ caveri ad ipsum fratrem et coepiscopum nostrum Anastasium scripsimus, eaque in vestram notitiam litteris ipsius volumus pervenire.

15. Duæ Anastasii epistolæ ad Leonem in causa Attici veteris Epiri metropolitæ memorantur epist. 14, cap. 1. Una illis verbis: De quo (Attico) nihil amplius indicaveras, quam quod evocatus adesse differret, et excusationem infirmitatis obtenderet. Altera illis: Legebatur quoque in litteris tuis, quas iidem diaconi tui detulerunt, quod frater Atticus Thessalonicam venisset, quodque consensum eum etiam scripturæ professione signasset. Prior notitia forte inserta fuit relationi quam de Achaix metropolitæ Anastasius dederat, cuique Leonem respondisse innumus die 6 Januarii an. 446. Sed cum pontifex queratur in epist. 14, cap. 1, Anastasium, non exspectato priorum litterarum responso, quo cum Attico moderate agendum suaserat, hiemis tempore Atticum Thessalonicam vi adducendum curasse, hæc factum ipse hinc exequitur an. 445 vel ineunte an. 446 continue confirmatur, ut jam statimus annot. 1 (Col. 666, n. 2) in epist. 14, ac propterea altera epistola Anastasii de Attico ad hunc annum 446 referenda est.

1443 16. Tria Turribii Asturjensis episcopi scripta ad Leonem transmissa circa Priscillianistarum hæresim, quæ in Hispaniis grassabatur, laudantur epist. 15, in proemio: Epistolæ sermo, et commentorium, et libelli tui textus eloquuntur. Primum scriptum epistolam familiarem Leo appellat cap. 17. Commentorium sexdecim capitulis distinctum, totidem dampnatis olim Priscillianistarum opinionibus continebat. Libellus tandem Turribii opera lucubratus, sexdecim pariter capitulis confutationem eandem opinionum

complectebatur, ut ipse testatur in epistola ad Idatium et Ceposium c. 6, de qua plura in admonitione ad eandem epistolam appendici inserendam num. 6. Sexdecim autem capitula tum commonitorio, tum libello tribuimus, quia S. Leo in proemio epist. 15 Priscillianistarum errores sexdecim capitulis a Turribio confutatos testatur; capite autem 16 eandem formam et commonitorio et libello tribuens, utrosque in solidum capitula distinctos indicat. Hunc libellum et commonitorium librorum nomine comprehendit Montanus episcopus Toletanus in epistola ad Patentinum Concilio Toletano II addita, dum de Priscillianistarum hæresi scribens, laudat Theoribii episcopi ad S. papam urbis Romæ Leonem libros editos, in quibus hanc sordidam hæresim explanavit, aperuit, et occultam tenebris suis, perfidieque nube velatam in propulsum misit; ex ipsis attem libris qualiter eavere, quid responderet contra sacrilegos possit, pius lector inveniet. Quod hos libros Theoribii episcopi ad S. Leonem editos affirmat, non ita intelligendum est ac si libellus æque ac commonitorium a Turribio jam episcopo scriptus fuerit: libellum enim ante episcopatum ab eo probabilius scriptum in eadem appendice ostendimus; sed eo sensu est accipiendum, quia libellus et commonitorium cum Turribii epistola ad Leonem missi fuerunt, et hos simul Montanus invenit. Hæc autem omnia ad Leonem missa fuisse per Pervincum diaconum tradit Idatius ad an. 448.

ANNO 447.

17. Cum S. Leo ad Turribium rescripsit epist. 16, die 21 Julii an. 447, aliam etiam epistolam direxit ad episcopos Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitanos atque Gallicos, eisque concilium synodi generalis indicit, ut secundum ea quæ ad Turribii consulta respondit, plenissimo disquisitionis examine, an essent aliqui inter episcopos qui hujus hæreses contagio polluerentur, a communione sine dubio separandi, si nefandissimam sectam per omnium sanctorum prævitas dampnare noluerent. Vide epist. 15, cap. 17.

18. In epist. 15 ad Turribium, cap. 17, Leo cavet ut si forte hoc generale concilium aliquo impedimento cegi non posset, Galliciam saltem episcopi, inter quos error serpebat, omnino convenirent. Cum porro 1445 rescisset aliarum provinciarum episcopos Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitanos, et Bælicos, non autem Gallicos episcopos in Toletana synodo congregandos, aliam ad illos epistolam dedisse creditur, in qua præcepit ut decretum fidei ederent, et ad Balconium Bracarensem Galliciam metropolitam mitterent. Id autem a nonnullis deductum fuit ex lectione post Merlinum vulgata in aliquot editionibus Conciliorum, qua regule fidei Toletano I subjectæ inscriptio sic exhibetur: *Incipit regula fidei catholice contra omnes hæreses, quam maxime contra Priscillianistas, quam episcopi Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani, et Bælici fecerunt ex præcepto papæ Urbis Leonis, et ad Balconium episcopum Galliciam transmissæ.* Sed hanc lectionem et interpolationem soli præferunt codices collectionis Hispanicæ originis Gallicianæ, quos Isidorus exscripsit; in quibus alieno arbitrio aliqua mutata sæpius observavimus. Codices autem prioris collectionis Hispanicæ sic habent: *Incipiunt regulæ fidei . . . quas episcopi Tarraconenses, etc., fecerunt, et cum præcepto papæ Urbis Leonis ad Balconium episcopum Galliciam transmissæ.* In epistola ad Hispanos, quam numero antecedenti memoravimus, Leo præceperat ut omnes Hispani generalem synodum adversus Priscillianam hæresim cogerent, et si quid huic generali synodo obstitisset ut Galliciam saltem in unum convenirent sacerdotes, in epistola 15 ad Turribium mandaverat. Cum ergo ex eo Leonis præcepto Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani, et Bælici synodum habuissent, in qua condiderunt regulam fidei, hanc regulam cum memorato præcepto de epistola Leonis Galliciam etiam inscripta, et forte etiam cum epistola ad Turribium, qua Galliciam con-

cilium potissimum expetebatur, ad Balconium hujus provincie metropolitam transmissæ, ut exinde ad synodum cogendam excitaretur. Ita porro commode intelligitur quod in synodo Bracarensi II, tom. 6 Conc. Ven. edit. pag. 517, dixit Lucretius ejusdem urbis episcopus: *Cujus etiam (Leonis) præcepto Tarraconenses et Carthaginenses episcopi, Lusitani quoque et Bælici, facto inter se concilio, regulam fidei contra Priscillianam hæresim cum aliquibus capitulis conscribentes, ad Balconium tunc hujus Bracarensi Ecclesie præulem direxerunt.*

19. Illic idem autem Lucretius præterea testatur S. Leonem per Turribium notarium sedis suæ ad synodum Galliciam contra impiam Priscillianam sectam scriptamque direxisse. Hæc autem est epistola ad episcopos Galliciam quæ intercidit. In antiquissimo codice 50 capituli Veropenis, qui continet Breviarium canonum et decretalium Romanorum pontificum, cum in tabula præmissa, tum in opere num. 50 habetur: *Hæc epistola Leonis papæ ad Balconium, nullo ipsius epistolæ fragmento vel capitulo subjecto, Num hæc fuerit peculiaris epistola ad Balconium, an generalis ad eum 1445 et ceteros Galliciam episcopos per Turribium notarium transmissa, ignoratur.* Epistola ad synodum Galliciam a Leone scripta videtur, postquam intellexit ejus provincie episcopos generalem synodum non adisse, eosque ut ad suæ provincie synodum cogendam vehementius urgeret, Turribium Romanæ sedis notarium cum iisdem litteris direxit. Nunc hæc litteræ pertinere possunt ad annum 448.

20. Ex capite 7 epistolæ 17 ad Siculos scriptæ die 21 Octobris an. 447, liquet quotannis Romæ habitum fuisse concilium, ad quod ex Sicilia terni semper debebant accedere. Nulla ex tot synodis gesta supervenit. Solum ex epist. 17 ad eosdem indicatur decretum in Romana synodo pro Taurominiana et Panormitana Ecclesiis latum ob querimoniam a clericis earundem Ecclesiarum propositam contra episcopos qui ecclesiastica bona alienaverant. In hoc Leo præscripsit quemadmodum utriusque Ecclesie utilitibus consulatur. Confor annot. 6 (Col. 705, n. 2) in eadem epist. 17.

21. Januarius episcopus Aquilensis ad Leonem scripsit epistolam, in qua de suæ provincie Pelagianis ad sanum consilium et ad Ecclesiam revocatis agens, alios ex iisdem clericos cum debita cautione in gradum suum receptos, alios vero ad alioerum gradum promotos exposuit; quam in rem Leo illi reddidit epistolam 18 die 30 Decembris an. 447. Joannes Trithemius in lib. de Script. eccles., inter Leonis opuscula quæ in suo codice describebantur, quarto loco recenset: *Ad inquisitiones Januarii episcopi lib. 1, et initium præfert: Nulla ratio sinit ut, etc.* Decimo autem loco: *Ad Rusticum Narbonensem episcopum lib. 1, cum hoc initio: Subditi responsionibus; quæ tamen voces non ad epistolæ initium, sed ad inscriptionem seu titulum pertinent.* Ex distinctione autem epistolæ ad Rusticum ab inquisitionibus Januarii suspicio quibusdam exoriri poterit aliam deesse Januarii Aquilensis epistolam, qua aliquid desiderari epistolam S. Leonis, qua Januarii inquisitionibus responderit. Sed initium *Nulla ratio sinit ut* convenit responsionibus S. pontificis ad inquisitiones Rustici. Hæc vero cum in aliquot collectionibus describantur numero distincto post ipsam epistolam, forte in Trithemii exemplari librarii errore dissectæ ab epistola ad Rusticum, breviori epistolæ ad Januarium erant subjectæ; idque illi occasio fuit tribuendi Januarii quod Rustico asserendum est.

ANNO 448.

22. Duo antiquiores presbyteri Beneventani Epicharpio recentius ordinato cum aliorum præjudicio primum locum cessarent, id egre ferens Paulus

presbyter Romam perrexit, eaque super re querimoniam libellum Leoni obtulit, qui epist. 19 ad Dorum episcopum subjectus fuit ex cap. 1, sed ad nos non pervenit.

23. Cum in hac causa suum cuique gradum pro ordinationis tempore Leo vindicavit, primis qui cesserant ad infimum relegatis, hujus præcepti executionem Julio episcopo commisit in litteris quæ desiderantur. Vide cap. 2 laudatæ epistolæ 19.

24. In Ephesina Ecclesiæ tumultibus adversus Bassianum episcopum Leo epistolam dedit in Chalcedonensi synodo memoratam tom. IV Concil. pag. 1610 a, et 1614 c, in qua eum præter regulas ordinatum non oportere esse episcopum scripsit. Confer annotationes nostras in primam Quesnelli dissertationem ad an. 447, num. 4.

25. Eutyches antequam ad S. Flaviano condemnaretur in Constantinopolitana synodo, epistolam dedit ad S. Leonem, quæ Nestorianam hæresim quorundam rursus studii pulsare reliquit. Vide responsum pontificis epist. 20.

26. Post eandem sententiam verò idem hæreticus alteri epistolæ ad Leonem scriptæ, quæ ex ms. Casimiri conservata legitur epist. 21, quatuor documenta subjecta ex quibus libellus accusationis Eutychi Doryzænsis episcopi 448 in Constantinopolitana synodo productus, licet in eo ms. omittatur, inter hec tamem synodi gesta Chalcedonensi insertis describitur. Hæc autem alter ad Leonem libellus appellationis, quem in ea synodo oblatum, et non susceptum, idem hæreticus monitus est. Ex tertio autem documento superest prima pars, quæ præfationem fidei Eutychis exhibet; altera vero pars quæ contestationem ad populum Constantinopolitanum continet, desideratur. Ex quarto autem documento, quod supposititia Julia, Felicia, Athanasii et Gregorii Thaumaturgi testimonia præferret, etiam posteriorum Petrum testimonia, uti ab Eutyches fuerunt producta, in eodem ms. omittuntur.

27. Hoc eodem tempore idem Eutyches alias querimonie litteras dedit ad S. Petrum Chrysologum, ex epist. 25.

28. Theodosius imperator, in litteris ad Leonem Eutychi favens, de tumultibus Constantinopoli adversus eum excitatis queritur, seque sollicitum præbuit ne in populo Dei aut schismata, aut hæreses, aut ulla scandala convalescerent, uti colligitur ex epist. 23 et 24. Hæ imperiales litteræ una cum præcedenti Eutychus epistola sub finem an. 448 probabiliter missæ fuerunt.

ANNO 449.

29. Alia Theodosii litteræ, quibus Leo ad Ephesinam synodum invitatus fuit, ab eodem acceptæ fuerunt in id. Mali an. 449, ex epist. 31, c. 4. Julius legatus Leonis in pseudosynodo Ephesina has litteras simili tenore scriptas prodidit, ac epistolam ejus imperatoris ad Dioscorum lecta in eadem pseudosynodo act. 1. Discrimen verò aliquod interfuisse observavit innot. 29 (Col. 795, n. 7) in epist. 37, vide hæc et supra simili, non autem ad eandem eodem tempore Julius legatus usus est.

30. Juliani episcopi Cæsaris epistola Constantinopoli scripta, et ad Leonem missa fuit per Basilium diaconum, qua catholicam doctrinam Eutychianam hæresim declaravit. Huc S. pontifex respondit duabus epistolis 34 et 35, quarum altera per legatum, altera per eundem Basilium Græcia fuit.

31. Tertia epistola Flaviani Constantinopolitani episcopi hæc illis datæ quæ Basilium ad Leonem missa per Basilium diaconum, ab eo diversum, qui Juliani litteras detulerat, sui desiderium reliquit. Brevis erat, quia plenior instructio Basilio commissa fuerat. Huc respondit pontifex epist. 38, confer an. 449 (Col. 814, n. 6).

• Vid. admonit. in epist. 30, n. 4.

32. Epistola episcoporum Gallorum, qui post Hilarii mortem, Ravennium, Arlesensem, ecclesiam ordinaverant, et alia quorundam Ravennii, quibus ex veteri disciplina, de ipsa ordinatione, ordinariis, res et ordinatus ad Romanum pontificem scribere. Hæc Leo respondet epist. 40 et 41, data die 23 Augusti an. 449.

33. Libellus appellationis, ad Leonem a S. Flaviano Constantinopolitano datus legatæ 447, in pseudosynodo Ephesina, memoratur epist. 44, c. 3, de quo vide observationes nostras in disert. s. Quesnelli.

34. In causa latrocinii Ephesini acta synodi Romanæ, cujus nomine, Leo scripsit in Orientem epistolas 44, 45, 50 et 51, signatas die 15 Octobris an. 449.

35. Exempla acclamationum Constantinopolitanæ plebis, pro Flaviano, episcopo, et contra Ephesinam latrocinium, quæ ad Leonem transmissæ fuerunt, cum litteris cleri et populi Constantinopolitani, quibus pontifex respondet epist. 52. Vide cap. 4. Hæc litteræ ante audiam Flaviani mortem, circa idem tempus data fuere, quo Leo scripsit epist. 50 et 51, id est circa idem Octobris hujus anni 449. Confer an. 449 (Col. 866, n. 7) in epist. 54.

36. Eodem tempore quo, clerus et populus Constantinopolitanus, in eadem sententiam scripserunt etiam archimandrite Marimus, et Rusticus, quibus Leo rescripsit epist. 61.

37. Eadem occasione probabiliter transmissa fuere scripta Palcherio Augusti, ad eundem pontificem, quibus evidenter ostendit quantum catholicam doctrinam fidem, et quantum hæresim, latrocinium, accepit. Nihil responsum epist. 60.

38. Sub finem an. 449, sicut ordinatus fuit, Anatholius Constantinopolitanus episcopus, et ad Leonem dedit epistolam de ordinatione sui, uti ostenditur in admonitione ad epist. 53. Ita etiam, de eadem ordinatione litteras ad eundem pontificem scripsit Theodosius imperator, Palcherio Augusti, et ceteros refoedem. Hinc existat Anatholii epistolæ fragmentum. Ceteræ epistolæ desiderantur Theodosio. Leo respondet epist. 61, Palcherio epist. 79.

Ordinatum verò litteræ memorantur epist. 74. Hæc autem movemus Theodosium in epistola 67 et 68, quæ Valentiniano et Augustino reddidit, et de his, quæ Leo commemorat, et nimirum de Flaviano ac Ephesini latrocinii gestis, jam scriptas, aperius, alienissima, ac scripsit ad eundem pontificem, jam scripsisse. Adverbium, scripsit, quod legitur in epist. 67, non unam tantum, sed plures epistolas hæc de re ab eodem imperatore, ad Leonem, scriptas indicat: cui conciat simile adverbium super de Theodosii litteris a Leone patitur usurpatum epist. 69, cap. 1, et ex his utriusque epistolis 67 et 69 manifestum etiam sit imperatorem, in iisdem, ad Leonem litteris sese sollicitum semper prætulisse pro custodia synodi Nicænæ. Potuit quidem pliquid eisdem attingi, in litteris, quas idem Theodosius, occasione præfationis Anatholii ad pontificem, pontificem scripsit.

At cum non una tantum epistola hæc de causa ab eodem fuerit, exarata, altera, scilicet, ante hæc multo post latrocinium Ephesinum ad Leonem missa dicenda est, in qua plenior illa de gestis, Flaviani instructio consideratur, cum Eutychis ordine exaceret, pontificem cuius præfatione hæc epistola Leoni tradita, mensis Decembris, occasione, præfatione, et hinc ad eundem Augustino 449, epistola 71, in qua, cum de custodia Nicænæ litteræ, hinc imperatoris, animum acerbius perstrinxerit, et ceteris remittit ad litteras eundem ante scriptas in die Octobris, an. 449.

39. Acta alterius synodi Romanæ, Februarii mensis an. 450, ob eandem Ephesinam latrocinii causam.

acta ex innumeris totius Italiae episcopis, quibus penitentibus Valentinianus imperator, ejusque mater et confux ad Theodosium et Pulcheriam dederunt epist. 55, 56, 57 et 58. Acta hujus synodi missa traduntur epist. 55. Quoad tempus quod indicavimus vide admonitionem praemissam epist. 55.

40. Viennensis episcopus litteras ad Leonem cum legatis misit, *conquerens Arelatensem episcopum ordinationem sibi Vasensis antiistitis usurpasse*, ex epist. 66, c. 1. Allegationes utriusque partis etiam allatae ex cap. 2.

41. Fausti archimandritae Constantinopolitani litterae ad Leonem per Parthenium missae, quibus suam in fide constantiam patefecit. His respondet epist. 73. Vide admonitionem eidem praemissam num. 2.

42. Paris constantiae litteras dedisse videtur etiam Martinus presbyter, cui Leo rescripsit epist. 74.

43. Leonis epistolam ad Marcianum imperatorem per Maximinum comitem missam, qua de ejus assumptione ad imperium gratulatus respondit imperiali epistolae 73, deesse ostendimus annot. 2 (Col. 908, n. 4) in epist. 78.

44. Cum prior Anatolii Constantinopolitani epistola post ipsius ordinationem ad Leonem scripta (ejus fragmentum dedimus epist. 53), praeferat id quod ad ordinationem novi antiistitis pertinebat, nihil de compressis vel abdicatis erroribus indicasset, quemadmodum Leo ait epist. 74, ut eam ordinationem pontifex confirmaret, expressam fidei professionem expectavit. In hanc rem post diem 16 Julii an. 450 quatuor legati Constantinopolim missi fuere. Abundius et Asterius episcopi, Basilius et Senator presbyteri, qui e Romana synodo missi videntur. Vide Acta sanctorum 2 Aprilis pag. 92. Hujus synodi gesta desiderantur.

45. Cum legati in regiam urbem venissent, synodus convenit; ibique lecta dogmatica Leonis epistola 28 ad Flavianum, nec non testimonia Patrum, quae a Leone per legatos missa fuere, eidemque epistolae subjiciuntur in editione Chalcedonensis concilii act. 2, Anatolius et omnes episcopi, archimandritae, presbyteri et diaconi laudatae epistolae subscribere, et Nestorio, Eutychi eorumque doctrinae anathema dixerunt. Haec gesta, quae laudantur epist. 80, c. 1 et 2, ad Leonem missa fuere per Casterium, Patricium et Aesclepiadem clericos una cum legatorum relatione ex epist. 79, et cum duabus epistolis ad eundem pontificem, altera Anatolii, Juliani Coensis altera. Vide epist. 77, 80 et 81. Commonitorium 1449 etiam laudati Anatolii iisdem clericis traditum ac pontifici oblatum dicitur epist. 85, c. 3. Ex his autem nihil superest, nisi unicum gestorum fragmentum, quod in appendice edetur. Forte in litteris Anatolii continebatur ea professio quae memoratur epist. 112, c. 1, his verbis: *Quem* (Andream uti Eutychnum) *ipse professus est a se esse rejectum; alia nova et posterior Anatolii epistola desideraretur*. Sicut autem gesta Constantinopolitana, in quibus Anatolius Leonis epistolam subscripsit, probabilis assignanda sunt exeunti anno 450, uti colligere licet ex annot. 13 (Col. 907, n. 1) in epist. 77, ita etiam commonitorium Anatolii, relationem legatorum et memoratas epistolas sub idem tempus data fuisse non est ambigendum.

Sunt qui existimant hac eadem occasione per eundem Constantinopolitanos clericos una cum epist. 77 Pulcheriae Augustae aliam deperditam Marciani epistolam ad Leonem fuisse transmissam, in qua de Anatolii fide laudatis gestis probata testimonium dederit. Leo enim epist. 104, cap. 2, et 111, cap. 1, se istius ordinationem approbasse significat ob imperatoris testimonium, quod in epist. 76 ejusdem Augusti sub hoc tempus, ut putamus, tradita nequaquam legitur. At cum Leonis epistola 78, quae Marciani litteris hoc tempore scriptis per memoratos clericos Constantinopolim remigrantes reddita fuit, nihil de Anatolio indicet, nihil quoque de eo imperatorem in

suis litteris scripsisse indicium est; alias, sicut Pulcheriae de Anatolio testanti epist. 77, quae profecto hac occasione ad Leonem missa fuit, hic pontifex de eodem Anatolio rescripsit epist. 79, ita etiam sese gessisset in laudata ad Marcianum responsione, quam eadem die per eosdem clericos ejus litteris reddidit si in his Anatolii mentionem ac imperiale testimonium reperisset. Itaque haec pontificis responsio, seu epist. 78, reddita videtur Marciani epistolae 76, quae cum sane concinit. Testimonium vero ejusdem imperatoris de fide Anatolii, quod memoratur epist. 104 et 111, Leo colligere potuit ex ipsa Pulcheriae epist. 77, vel apertius ex relatione legatorum, ut ne aliam Marciani epistolam hac occasione de Anatolio testantem, cui pontificis responsio non congruit, astruere necesse sit.

ANNO 451

46. Marciani epistola per Tatianum praefectum urbis Constantinopolis directa, quae ad Leonem pervenit post legatorum Anatolii reditum in regiam urbem, id est post diem 13 Aprilis an. 451, et ante diem 23 ejusdem mensis, ut patet ex annot. 5 (Col. 917, n. 1) in epist. 82. Cum vero Tatianus tanta dignitate ornatus expeditum iter fecerit, ea epistola ipso anno 451 scripta videtur. In hac imperator pacis ecclesiae studio-issimus, iterum sollicitus apud pontificem institit pro cogenda generali synodo, in qua, 1450 ut omnia ad unitatem facilius componendam novo tractatu discuterentur, postulasse colligitur ex Leonis responso epist. 82, c. 2.

47. Alia ejusdem imperatoris epistola ad Leonem perlata fuit per pontificios legatos Constantinopolim in Urbem reversos ante diem 9 Junii an. 451, in qua idem indicendae oecumenicae synodi consilium ingerebatur, ex epist. 83.

48. Lucentius episcopus, et Basilius presbyter a Leone lapsorum recipiendorum causa Constantinopolim missi fuerunt die 9 Junii an. 451. His plenissima instructio tradita fuit, cum de synodo convocanda tantum ageretur. Vide epist. 83, 84, 85 et 86.

49. Interim imperatoris litterae datae 17, alias 23 Maii, quibus synodus Nicaeae indicta fuerat kal. Septembris, ad Leonem pervenere. Peculiares litteras, quae desiderantur, ad ipsum missas fuisse ostendimus ann. 2 (Col. 954, n. m) in epist. 91, in qua eadem litterae indicantur.

Hac forte occasione ad eundem pontificem missa fuit Anatolii Constantinopolitani antiistitis epistola, in qua indicaverat quod in suscipienda catholica fide, et damnatione Eutychnis atque Nestorii omnes Orientales subscripserint sacerdotes, uti ex Leonis responsione epist. 91 colligere licet. Hinc etiam epist. 88 ad Paschasium, cap. 3, idem pontifex affirmat se proxime epistolam Constantinopolitani episcopi accepisse, quae refert Antiochenum episcopum, missis per provincias suas tractoriis, universos episcopos et epistolae meae praebuisse consensum, et Nestorium et Eutychnen pari subscriptione damnasse. Adverbium proxime maxime notandum est.

50. Laudatam synodi indictionem Leo post diem nonam Junii, memoratis legatis jam profectis, accepit. Hisce in angustiis Paschasium Lilybetanum episcopum uti legatum ad concilium elegit; cujus delegationis epistolam desiderari probavimus annot. 4 (Col. 930, n. p) in epist. 89.

51. Bonifacium presbyterum alium legatum Roma misit, et laudato Paschasino ac duobus legatis jam transmissis, Lucentio et Basilio adjunxit, qui vice sua concilio praesiderent. Huic Bonifacio litteras dedit ad eundem Lucentium et Basilius, quae hanc delegationem declarabant, uti liquet ex epist. 94.

52. Eidem etiam Bonifacio Commonitorium tradidit, cujus fragmentum ab ipso presbytero productum act. 16 concilii Chalcedonensis, hic apudimus ex mss. Baluzii emendatum, ac praesertim ex antiquissimo Vaticano 1322.

1451 Fragmentum Commonitorii.

« Bonifatius presbyter vicarius sedis apostolicæ dixit: Beatissimus et apostolicus vir papa inter cætera hoc nobis mandavit. Et ex charita recitavit:

« Sanctorum quoque Patrum constitutionem prolatam nulla patiamini temeritate violari vel immutari, servantes omnimodis personarum vestrarum in vobis, quos vis nostra visimus, dignitatem; ac si qui forte civitatum suarum splendore confisi, aliquid sibi tentaverint usurpare, hoc qua dignum est constantia retundatis. »

In hoc forte Commonitorio continebatur etiam illud præceptum quod Paschasius ex synodo Chalcedonensi act. 1 exposuit his verbis t. IV Concil. Venetæ edit. pag. 863: *Beatissimi atque apostolici vtri papæ urbis Romæ, qui est caput omnium Ecclesiarum, præcepta habemus præ manibus, in quibus præcipere dignatus est ejus apostolatus ut Dioscorus non sedeat in concilio, sed audiendus intromittatur. Hoc ergo nos observare necesse est. Si ergo præcipit vestra magnificentia, aut ille egrediatur, aut nos eximus.*

53. Epistola Leonis ad eosdem legatos circa Theodoretum sic memoratur act. 8 ejusdem concilii tom. IV Concil. pag. 1525, d: *Paschasius et Lucenius reverendissimi episcopi, et Bonifatius reverendissimus presbyter, insuper et Julianus reverendissimus episcopus Coenensis* (hic postremus cæteris legatis additus fuit), *habentes locum apostolicæ sedis dixerunt: Sanctissimus et venerabilis episcopus Theodoretum sanctissimus et beatissimus universæ Ecclesiæ episcopus urbis Romæ dudum in communionem suscepit ita, sicut litteræ ab eo ad nostram humilitatem directæ testantur. Cum Maximum quoque Antiochenum idem sanctus pontifex in communionem receperit, et hac de causa ille in synodo Chalcedonensi fuerit susceptus ex decima actione, num concessa eidem communi constitit ex litteris Leonis ad legatos, an ex epistola ad ipsum Maximum, ignoratur.*

54. Leonis epistola ad Eusebium Mediolanensem episcopum missa fuit ante mensem Augustum an. 451 per Abundium et Senatorem, in qua felici Constantinopolitana legationis exitu commemorato ei præscripsit ut concilium provincie cogeret, ibidemque legeretur sua ad Flavianum epistola 28, et Eutychanam hæresim sequentes anathemate plecterentur, uti discimus ex epist. 97.

55. Quædam specialia gesta, forte pro Constantinopolitana sedis privilegio, Chalcedonensis synodi tempore ab Anatolio ad Leonem missa indicantur epist. 101, c. 2. Vide annot. 6 (Col. 977, n. *).

56. Epistola Juliani Coensis ad Leonem, qua pro appetitu novæ transgressionis intervenit ex epist. 107, nimirum pro prerogativa sedi Constantinopolitana in Chalcedonensi 1452 tributa. Hæc epistola allata fuit per Lucianum episcopum una cum litteris 100 et 101 eadem super re scriptis mense Decembris an. 451.

ANNO 452.

57. Theodori Forojuliensis in Gallia episcopi litteræ cum quibusdam interrogationibus de reconciliatione penitentium, quibus Leo respondit die 11 Junii an. 452, epist. 108.

58. Juliani epistola de Palæstinarum monachorum tumultibus et violentiis, quibus catholicos exagitabant, et Eutychanis favebant. Leo respondit epist. 109.

ANNO 453.

59. Verba epistolæ Leonis 112, c. 1, prædicti Aetii lacrymabilis querela, innunt litteras ejusdem ad Leonem, quibus de injuria sibi ab Anatolio illata querebatur, eo quod sub honoris specie ad presbyteratum promotus, archidiaconatu privatus fuerat, et cœmeterio præpositus, quodammodo dampnatus fuerat exilio. Indicavit etiam Anatolium ad pontificem missurum litteras, quas tamen se non suscepisse Leo testatur epist. 113, c. 1. *Chartas præterea Romam ante fuisse directas significavit, quæ pariter non pervenisse ibidem traduntur c. 3. Hanc Aetii epistolam datam fuisse circa initium anni 453 colli-*

gitur ex epist. 111 et 112 hæc de re ad Marcianum et Pulcheriam scriptis die 10 Martii anni ejusdem.

60. Hac eadem de causa eodemque tempore Julianus ad Leonem scripsit. Ibi etiam de multis Attilæ bello Italice illatis condoluit. *Breviarium fidei* antea missum significavit. Huic epistolæ Leo respondit epist. 113, data 11 Martii an. 453.

61. Tres epistolæ ad Legnem de ordinatione Proterii episcopi Alexandrini, una ipsius Proterii, altera ordinatorum ejus, ac tertia cleri ejusdem, colliguntur ex tribus epistolis ad singulos rescriptis, quarum exemplaria idem pontifex ad Julianum misit cum epist. 113, c. 3. In epistola ad Proterium pleniorum et apertiorum fidei expositionem ab eo petisse videtur ex epist. 127, c. 1. Hæ omnes sex epistolæ intercidere.

62. Sub hoc idem tempus alia epistola Euxitheii Thessalonicensis de ordinatione sui et ordinatorum ejus, atque, uti mos ferebat, cleri etiam et populi ad S. Leonem missæ fuere per episcopum qui ab eodem Euxitheo suæ ordinationis nuntius traditur epist. 117, c. 5, data 21 Martii anni 453. His pontificem totidem litteris rescripsisse nihil dubium est; at nihil horum superest.

63. Una cum epistola Marciani 110, scripta die 15 Februarii an. 453, Leo accepit epistolam Juliani, qua ejusdem imperatoris et Pulcherie præclara gesta commendans, exemplaria sanctionum utriusque ab comprimendos et instruendos monachos Palæstinos ad eundem pontificem direxit. Hæ sanctiones 1453 supersunt tom. IV Concil. pag. 1798 et 1819. ex apperet etiam earumdem antiqua interpretatio, quam Julianum transmisisse non improbabilius credimus. Vide annot. 4 (Col. 1036, n. 1) in epist. 116. Ad Juliani epistola sui desiderium reliquit.

64. Duæ epistolæ ad Eudociam, quibus eam hortabatur ne monachis Palæstinis faveret, desiderantur. Altera scripta fuit a Leone Marciani imperatoris insinuatione, qui hoc suum desiderium illi per Paulum secreto significavit ex epist. 117, c. 3. Altera missa fuit a Valentiniano Augusto, Leone sudente ex eadem epistola.

65. Alia epistola Juliani de Palæstinarum monachorum turbis per Esichium missa indicatur epist. 118, c. 7.

66. Cum in Chalcedonensi synodo Juvenali Jerosolymitano episcopo cessante facta fuisset trium Palæstinarum contra Nicænos canones in Antiochenæ sedis præjudicium, Maximus Antiochenus episcopus ad Leonem epistolam dedit, in qua de hac occasione conquestus est. Vide responsam Leonis epist. 110, et nostras observationes ad dia. 9 Quæsnolli.

67. Duæ Marciani epistolæ ad S. Leonem, quibus hic respondit die 9 Januarii an. 454, epist. 126, data fuerunt an. 453. In altera de compressis Palæstinis tumultibus ac de Juvenali in suam sedem restitute scripserat. In altera vero pro Anatolio episcopo intercesserat, ut liquet ex epist. 127, cap. 3. In altera ex his indicaverat etiam se curam de paschali die anni 455 Alexandrinis inquisitionibus sollicitissima delegasse. Vide ejusdem epistolæ caput 2.

68. Una cum his Marciani epistolis tradita Leonis fuit epistola Juliani Coensis, in qua præter notitiam eorumdem gestorum Marciani, retulit, S. pontificis epistolam 114 ad synodum Chalcedonensem Constantinopoli præsentibus episcopis et clericis lectam fuisse dimidiatam, suppresso scilicet eo extremo capite quo S. Leo de Anatolii ambitu et de canone pro Constantinopolitana sede edito querebatur. Addiderat etiam Aetium presbyterum cognitione habita discussum, in omnibus fuisse purgatum. Vide epist. 127, a. 3.

69. Epistola Proterii Alexandrini ad Leonem, qua pleniorum de fide sua expositionem direxit, cum per Nestorium episcopum accepta tradatur in epist. 127, scripta die 9 Januarii an. 454, exarata cognoscitur an. 453, eique S. pontifex respondit die 10 Martii an. 454.

ANNO 454.

70. Deperdita Leonis epistola ad Marcianum memoratur epist. 137, cap. 2, his verbis: *Prioribus petii litteris, ut œconomus Constantinopolitanæ Ecclesiæ novo exemplo et præcipue pietatis vestræ temporibus a publicis iudicibus non sinatis audiri, et hanc quoque injuriam sacris removeatis ordinibus, sed rationes Ecclesiæ secundum traditum morem* 1454, sacerdotali examine jubeatis inquiri. Hæc scripta fuisse paulo post epistolam 127, datam die 9 Januarii an. 454, et spectare factum Aetii probabiliter conjecimus annot. 3 (Col. 1101, n. *) in epist. 137.

71. Julianus hoc anno ad Leonem scripsit Eutychem exsulantem multa adversus integritatem catholicam blasphemiarum venena profundere, et quod in illo totus mundus horruit atque damnavit, impudentia majore, ut innocentes decipere possent, evomere. Vide epist. 134, datam 15 Aprilis, cap. 2.

72. Marciani epistola, qua Leoni significaverat, se, ut eidem morem gereret, circa quæstionem Paschatis anni 455, agentem in rebus Alexandriam misisse, et quidquid exinde responsi afferretur, statim ad pontificis notitiam se transmissurum. Vide epist. 134, c. 3.

73. Duæ aliæ epistolæ imperatoris Marciani ad S. Leonem datæ mense Aprilis an. 454. Altera post acceptam Alexandrinorum responsionem circa Pascha an. 455, significavit apud Orientales constitutum fuisse Pascha VIII kal. Maii, ac Proterii epistolam 133 ad Leonem de eadem quæstione simul transmisit. Vide epist. 137, c. 1, et 138. Altera quidquid egerit cum Anatolio, ut hunc Leoni conciliaret, exponebat, annexamque transmittens ipsius Anatolii epistolam 132, qua is pontifici satisfacere studuit, ut ad eundem scriberet, hortabatur. Vide epist. 136, cap. 1.

74. Juvenalis episcopus Jerosolymitanus ad Leonem epistolam misit per Andream presbyterum et Petrum diaconum, qua se suæ sedi restitutum nuntiavit. Huic Leo respondit epist. 139, die quarta Septembris an. 454.

75. Julianus Dioscori mortem Leoni nuntiaverat litteris quibus respondetur epist. 140, 6 Decembris an. 454.

ANNO 455.

76. Aliæ Juliani litteræ ad Leonem, quibus is respondit epist. 141, die 11 Martii an. 455, hoc eodem anno ineunte scriptæ videntur. In his significaverat Carosum monachum in fidei confessione correctum, sed ita contra fratrem Anatolium in simulate nescio qua permanere, ut propter ipsius discordiam adhuc a communione descisceret: Joannem decurionem ad Ægyptum causa fidei fui-se directum, ut paci emendationique prospiceret. Addiderat etiam quædam ab accusatoribus fuisse producta adversus Maximum Antiocheum, qui idcirco episcopatu periclitabatur. Præterea ex epist. 142, c. 2, liquet S. Leonem de Juliano pariter accepisse, imperatorem mandasse ut alius Carosus et Dorotheus, qui damnatos tuebantur errores, ablati a monasteriis suis, apud eos degerent, quibus nocere non possent.

77. Aliæ Marciani epistola, qua Leonem de die Paschatis sollicite commonuit, cuique Leo respondit epist. 142 die 13 Martii 1455 an. 455, hoc eodem anno scripta colligitur.

78. Anatolii litteræ ad Leonem de hæreticorum reliquiis Constantinopoli latentibus, indicari videntur epist. 143 eodem die et anno signata.

ANNO 456.

79. Marciani imperatoris litteræ, quibus ordinationem Basilii Antiochei Leoni significavit, memoratur epist. 149, cap. 1. Maximus, ejus prædecessor, anno 445 accusatus fuerat. Eum depositum tradit Nicephorus; sed alii mortuum volunt. Quidquid autem fuerit, sicut consecrato Basilii, quæ vivo adhuc Marciano facta fuit, circa an. 456 collocanda est, ita etiam epistola imperatoris de ordinatione ejusdem.

A

ANNO 457.

80. Julianus Coensis motus ab Eutychanis excitatus Constantinopoli post Marciani mortem, quidque ad eos reprimendos ipse et alii catholici apud novum imperatorem Leonem egerint, indicavit litteris quibus Leo respondit epist. 144 scripta die 1 Junii an. 457.

81. Ex epistola 145 ad Leonem Augustum, data die 11 Julii, sanctum Leonem alias ad eundem dedisse litteras patet, quibus de promotione ejus ad imperium gratulatus fuerat.

82. Ante aliquanto Anatolium ad pontificem retulisse de Proterii morte ac de turbis Alexandrinis, ex laudata epist. 145 ac ex epist. 146, eadem die scriptis manifestum est.

83. Aliæ posteriore ejusdem Anatolii litteræ, quibus Alexandrinis motus retulit, colligi posse videntur ex epist. 151, qua eidem Leo rescripsit die 1 Septembris hujus an. 457. At ne id certo affirmemus, illud in causa est quia fieri potuit ut, sicut S. pontifex duabus occasionibus oblati, de iisdem Alexandrinis motibus bis scripsit ad Leonem Augustum, primum die 11 Julii epist. 145, ac dein 1 Septembris epist. 148, ita etiam ad Anatolium ex priori ejusdem relatione iisdem diebus bipas litteras dederit, ut ne novam hujus epistolam de eo negotio acciperit.

84. Desideratur epistola Aetii presbyteri Constantinopolitani ad Leonem de iisdem Alexandrinis motibus, quæ diligentem ipsius in causa Ecclesiæ testabatur, cuique pontifex respondit epist. 153, data 1 Septembris. Forte in hac epistola etiam de Attico presbytero Constantinopolitano Leonem commonuit, ita ut hac ex notitia is ad Anatolium scripserit epist. 151, eodem die exarata: *Atticus perhibetur Eutychanorum errorem apertis intra Ecclesiam disputationibus confovere.*

1456 85. Cum in Alexandrinis turbis Eutychiani novum examen de rebus in Chalcedonensi definitis postularent, constanter restitit S. Leo pluribus epistolis scriptis an. 457 et 458. Intra hoc tempus data fuit ad Aetium presbyterum ejusdem S. pontificis epistola, cujus duo insignia fragmenta eandem constantiam præferentia supersunt. Ita porro eam affigendam an. 457 probabiliter conjecimus annot. 2 (Col. 1116, n. *) in epist. 147, ut tamen posterius scripta certo affirmari non possit. Laudata vero fragmenta hic inserimus ex epist. 7 Pelagii II, ad Eliam Aquileiensem et alios Istriæ episcopos c. 6. Quam epistolam a S. Gregorio papa I, cum adhuc esset diaconus, scriptam fuisse nomine Pelagii papæ, testatur Paulus Varnesfridi lib. III de Gestis Longobardorum, cap. 10, al. 20. Hæc autem ibidem leguntur tom. VI Concil. Venetæ editionis pag. 264.

Fragmenta duo epistolæ ad Aetium.

« Extremum quoque sæpe fati Leonis ad Aetium presbyterum testimonium ponitis, quod ait:

« *Ne patiarur sopitarum rerum certamen offerri, quarum retractator non nisi sacrilegus invenitur.*

« Quod de quibus rebus adstruat, ad eundem Aetium scribens, ipse manifestat dicens:

« *Nihil ab apostolicis unquam potero sentire diversum, nec a mea ipse deviare sententia; ut quod sancto Spiritu revelante confessus sum, quodque, mecum totius synodi professione prædicante, patefeci, aliqua varietate commutem; cum facilitate mihi sit quibuslibet et supplicii ab hoc mundo auferri, quam ab ea, quam generaliter credidi [Forte, edidi], professione mutari.* »

86. Leonis epistola ad Patricium Asparém una cum epist. 148 ad imperatorem Leonem missa per Gerontium die 1 Septembris an. 457, laudatur epist. 151 et 153. In hac illi qui apud imperatorem magna non solum gratia, verum etiam auctoritate polletat, eadem commendabat, quæ in epist. 148 ab imperatore petebantur, de compescenda scilicet hæreti-

corum pertinacia, qui novum in examen definita vocabant.

87. Anatolius ad Leonem alias litteras direxit per Olympium, quibus iste respondit epist. 155, 11 Octobris an. 457. In his exposuit quantum juverit episcopos catholicos Ægyptios, qui Constantinopolim fidei causa ad imperatorem confugerant.

88. S. Leo alia epistola ad Leonem Augustum eadem die scripta, ac per eundem ^a Olympium directa una cum epistolis 154 et 155, eidem gratias egit quod episcopos **1457** Ægyptios ea qua dignum erat *charitate suscepisset*, ex epist. 154. Ipsos quoque eidem etiam atque etiam commendavit ex epist. 157, c. 3. Eundem porro Augustum cohortatus est *ut impiissimorum latronum* (id est Eutythianorum Timothei Æluri lautorum) *ausibus districtiori constantia faciat obviari, quos nefas tantum de suo favore præsumere, ut etiam apud Constantinopolim audeant insanire*, ex epist. 155.

89. Oblatis Imperatori libellis catholicorum et Eutythianorum, qui ex Ægypto ad eundem confugerant, idem Augustus utrosque libellos cum suis litteris ad omnes metropolitanos misit, et præcipue ad Leonem papam, ejusque præsentiam ad has turbas compescendas necessariam significavit. Vide admonitionem in epist. 156, qua S. pontifex imperialibus litteris respondit kal. Decembris hujus anni 457. Soli duo libelli memorati editi sunt in codice encyclo tom. IV Concil. pag. 1837 et 1848.

90. Alia Anatolii epistola, petentibus Ægyptiis catholicis, cum alio istorum libello ad Leonem pariter data fuit, cui is responsum dedit epist. 157. Vide annot. 1 (Col. 1131, n. 1) in hanc epistolam.

ANNO 458.

91. Cum imperator litteris memoratis num. 86 a pontifice non obtinisset ut ipse Constantinopolim veniret, rursus ad eundem scripsit petens ut aliquos de suis fratribus vice sui dirigeret. Hæc epistola imperatoris indicatur in epist. 160, c. 4, eidemque Leo respondit epist. 162, data 21 Martii gn. 458, unde hæc Augusti litteræ sub initium hujus anni exaratae noscuntur. Ex his litteris S. pontifex hæc verba recitat in laudata epistola 162, c. 2: *Perfectio incrementum, et adjectionem plenitudo non recipit.*

92. Circa idem tempus Anatolius ad Leonem pariter scripsit respondens epistolæ 157, sibi que displicere ostendit quod Leo de Attico scripserat. Vide responsum Leonis epist. 163, scripta 28 Martii an. 458.

93. In hac subindicatur epistola ipsius Attici, quam *scripta dubiæ fidei et professionis incertæ* ad Leonem missa fuere.

94. Acta synodi Romanæ an. 458, in qua *novum et inauditum ante genus consultationis exortum est*, de his scilicet qui in pueritia capti a barbaris, et postea ad suos redeuntes, ignorabant num baptizati fuissent. Vide epist. 166, scriptam die 24 Octobris an. 458.

95. Epistola Rustici Narbonensis paulo ante id tempus missa ad Leonem per Hermetem archidiaconum de causa Sabiniani et Leonis presbyterorum cum gestis quæ in episcoporum honoratorumque examine confecta fuerant. In hac illud etiam scripsit, *se vacationem ab episcopatus laboribus præoptare, et malle in silentio atque otio vitam degere, quam in his quæ ipsi commissæ fuerant permanere.* Separatim adjecit **1458** consultationes cum XIX inquisitionibus, quæ totidem Rustici verbis inseruntur epistolæ 167.

ANNO 459 ET 460.

96. Cum laudatus Hermes Biterrensibus episcopus datus, ab iisdem non fuisset receptus, idem Hermes et Rusticus litteras hæc de re ad Leonem dedisse videntur ex Hilari papæ epist. 8, ubi memoratis Narbonensi ac Biterrensi civitatibus, quæ ob eam causam turbatae fuerant, addit: *Olim igitur urbium præsidis prædictarum sanctæ memoriæ decessori meo, non minus*

^a Vide annot. 4 (Col. 1126, n. f) in epist. 155, et annot. 2 (Col. 1133, n. d) in epist. 158

A quam nobis, etiam tunc attulerunt doloris, illicitis petitionibus audendo prosequi, quod vix apud patientiam nostram sola necessitatum potuit deploratione leniri. Forte in eo Rusticus institit, ut Hermeti episcopatum renuntiaret. Hæc paulo ante Leonis mortem circa annum 460 contigere.

97. Ex epistola ejusdem Hilari papæ duo alia documenta colligimus: primum Verani episcopi, uti creditur, Venciensis, et aliorum comprovincialium Alpium maritimarum ad nostrum Leonem relatio circa duos episcopatus civitatis Cemelensis et castelli Nicænsis; alterum ejusdem Leonis responso, qua ea utraque loca ab uno tantum episcopo regenda præcepit: quod decretum laudatus pontifex Hilarius, casato contrario privilegio abs se per obreptionem extorto, confirmavit. Cum porro hic in memoratis litteris addat Ingenuum Ebredunensem Alpium maritimarum metropolitam ab eodem Leone *dudum de sua provinciæ illicita sessione fuisse culpatum*, incertum est utrum hæc reprehensio hac occasione in supra-

B dicta responso, vel potius in aliis litteris ad ipsum Ingenuum scriptis contineretur, an vero particula *dudum* anteriorem reprehensionem indicet, qua scilicet S. Leo epist. 10, c. 6, aliquot metropolitanos coarguit quod jus sibi debitum in alium, id est in Arelatensem episcopum, transtulerint. Primum videtur probabilius: cum enim idem Ingenuus adhuc post editam epistolam 10, sessu ut Arelatensis sedis suffraganeum apud ipsum Leonem protulerit in libello precum pro privilegiis ejusdem sedis epist. 65, initio autem pontificatus Hilari se metropolitanum exhibeat, haud intelligimus, undenam tanta mutatio in eodem contigerit, nisi quia S. Leo ipsum postea, non generatim et indistincte cum aliis, uti factum fuerat epist. 10, sed nominatim et expresse reprehendit, adeo ut hæc peculiaris correctio eum ad jus in provincialium Alpium maritimarum sibi vindicandum impulerit. Id autem occasione prædictæ relationis fortassis evenit. Cum enim non Ingenuus, sed Veranus cum aliis comprovincialibus ad Leonem scripserint, hinc forte S. pontifex eum jus suum metropolitanicum non exercere cognoscens, præter responsum ad Veranum et comprovinciales, ad ipsum quoque Ingenuum litteras dedit, **1459** in quibus illicitam sui juris cessionem culpans, in causa fuit ut is jus suum sibi exinde asseruerit. Hæc plenius intelligitur ex iis quæ *fusus* disseremus tomo II, in observationibus ad disert. 5 Quesnelli, part. II, c. 6. Cum vero idem Ingenuus sub finem anni 451, vel ineunte anno 452, Gallicanorum episcoporum epistolam 99 ad Leonem Romanam detulerit, ut liquet ex epist. 102, c. 1, si quis hæc potius occasione eum a pontifice reprehensum, et ad suum jus arripiendum excitatum credere malit, nihil morabimur.

98. Epistola Gennadii Constantinopolitani episcopi, qua Leoni significavit Timotheum Ælurum, *postquam Ecclesiæ Alexandrinæ civitatis capulus fuerat, Constantinopolim, nonnullis hoc fidei adversariis agentibus, venire permissum.* Pontifex autem respondit epist. 170, c. 1, data 17 Junii an. 460.

D 99. Tres epistolæ, una Timothei Solofacioli catholici episcopi Alexandrini, altera ordinatorum ejus, tertia Cleri Alexandrini ad Leonem de ordinatione ejusdem Timothei, quibus Leo respondit epist. 171, 172 et 173, datis 18 Augusti an. 460.

100. Inter fragmenta epistolarum deperditarum Leonis Quesnellus duo primum descripsit epist. 7 Pelagii papæ ad Eliam Aquileiensem et cæteros Itriæ episcopos, ubi hæc leguntur c. 6:

Adhuc autem (inquit Pelagius) ex ejusdem beati Leonis epistola testimonium scriptis vestris inseritis, quæ ad Basilium dicit:

«Pie nobis et constanter ^b utendum est; ne dum lælium disputatio admittitur, eorum quæ divinitus definitur»

^b In epist. 162, melius, *vitandum*.

sunt auctoritati derogeretur. Et infra: « Nec enim aliquam disceptationem plene definita revocanda sunt: ne ad arbitrium damnatorum ipsi de his videamur ambigere, quæ manifestum est per omnia prophetias et evangelicis atque apostolicis auctoritatibus consonare. »

Dein hanc admonitionem subiicit: « Prius quidem illud fragmentum habemus, non in epistola ad Basilium, sed in cap. 3 epistolæ ad Leonem Augustum, quæ ex codice ms. cardinalis Grimani nunc primum in lucem a nobis emittitur, estque ordinis 133 (nunc 164). Posterior vero, nec in hæc, nec in illa, nec in ulla alia ad Basilium epistola reperi, quamquam eadem fere habentur in epist. 132 (nunc 163) ad eundem Leonem Augustum cap. 2. Unde ex tribus his unum aliquid dicendum est: scilicet, vel hæc verba quæ leguntur in epistola ad Leonem Augustum, repetita fuisse a Leone nostro in alia epistola ad Basilium, quæ nondum a tenebris emerisset, vel mutilam esse epistolam ad Leonem, illamque ejus partem intercidisse in qua fragmentum a Pelagio relatum legebatur; vel denique memoria lapsam esse Pelagium, cum posteriori fragmentum ex eadem 1460 epistola, e qua prius, acceptum significavit. Hoc ultimum contigisse ægre admodum ego crediderim. Non solus enim Pelagius hunc errorem incurrisset, sed in illum pariter prolapsi essent Istriæ episcopi, a quibus utrumque fragmentum transcriptum eo modo fuerat in eorum epistola. Quod si aliter fuisset ab iisdem citatum, non id omisisset objicere Pelagius, qui vel ipsam ordinem citatarum ab illis episcopis epistolarum arguere non neglexit. Mutilam esse epistolam novam ad Leonem, nihil omnino est unde vel levissime conjiciatur, optime enim omnia sibi coherent. Ad primam igitur responsionem confugiendum, nimirum aliam scriptam esse a Leone ad Basilium epistolam, quam quæ a nobis edita est ordine 118 (nunc 149), nisi pro quarta conjectura dixeris mendosa esse omnia epistolæ hujus Pelagii papæ exemplaria excusa. »

Hæc ex Quesnello fuisse dedimus, quia omnia ejus inserere nobis proposuimus. Cæterum tanta admonitione totque conjecturis opus non fuit. Facile enim hoc negotium solvitur, si dicamus episcopos Istriæ, quorum ex litteris utrumque fragmentum a Pelagio transcriptum fuit, ita hic errasse in inscriptione epistolæ ad Basilium pro ad Leonem Augustum, uti erravit in *Constituto* Vigilius tom. V Concil. pag. 1356, allegans alium textum ex epistola, quam datam prodidit ad *Anatolium Constantinopolitanum*, cum tamen ad Basilium tradita fuerit, uti observavimus annot. 7 (*Col.* 1120, n. 1) in epist. 149. Ea quidem fragmenta totidem verbis inveniuntur in epistolis 162 et 164 ad Leonem imperatorem, ac Vigilius in *Constituto* eadem fragmenta recitans, litteras ad hunc imperatorem, non vero ad Basilium laudavit. Hinc ergo inter perditas Leonis epistolas ad Basilium hæc fragmenta inserenda non fuere.

DECRETA LEONI PAPÆ TRIBUTA.

Tria decreta Leonis nostro in vulgato libro Pontificali tribuntur.

I. *Hic constituit ut intra actionem sacrificii diceretur: Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.* Hoc qui-

• In epist. 162, melius, nec in aliquam disceptationem pie et plene.

dem primum decretum in editionibus Parisiensi Fabrotti, Romana Francisci Blanchinii, et Mediolanensi Muratorii non legitur; sicut nec invenitur in iis vetustis exemplaribus quibus iidem usi fuerunt. At præterquam quod in aliis codicibus profertur, describatur etiam in exemplari ex quo Valafridus Strabo noni sæculi auctor eadem verba decerpit in libro de Reb. Ecclesiasticis c. 22. Antiquius autem testimonium hujus decreti suppetit ex breviori et vetustiori Pontificali contento in ms. Veronensi, cujus primus auctor desinens in Conone, septimo sæculo floruit. Vide hoc pontificale editum a P. Josepho Blanchinio tom. IV Anastasii pag. 6. 1461 Vetustus scriptor librorum de Sacramentis, qui inter Amhrosii Opera exhibetur, in fine libri sexti eam canonis preceam recitans quæ incipit, *Supra quæ propitio*, concludit illis verbis, *Sacerdos tuus Melchisedech*, et caret illis, *sanctum sacrificium, immaculatam hostiam*, quæ idcirco ante Leonem defuisse videntur.

II. *Hic quoque constituit ut monacha non acciperet velaminis capitis benedictionem, nisi probata fuerit in virginitate lx annis*; ubi alii codices et laudatum Pontificale Veronense melius habent *xl annis*. Exstat Majoriani Augusti lex an. 458, quæ xl annorum probationem requirit. Forte S. Leo Majoriano hujus legis edendæ auctor fuit, et eatenus hoc decretum Leoni tribuitur.

III. *Hic etiam constituit, et addidit super sepulcrum apostolorum ex clero Romano custodes, qui dicuntur cubicularii.* Decretum de libris apocryphis in appendice dabitur.

Decreta apud Gratianum Leonis nomine inscripta, quæ ex epistolis nostri pontificis excerpta fuere, Quesnellus suis locis indicavit in margine: nos ea annotavimus, quæ ex ejusdem sermonibus sumpta fuerunt. Reliqua vero, quæ nostri Auctoris non sunt, cum ex simplici inscriptione *Leo papa* colligi nequeat ea Leoni nostro potius quam alii ejusdem nominis 1462 pontifici fuisse attributa, inter decreta Leonis certo ascripta recensenda non fuere. Sex ex hujusmodi decretis nullo apud Gratianum citato sermone, epistola nulla, alios quidem habent auctores. Nam canon 1, dist. 72, est canon 18 concilii Romani sub Eugenio II habiti, et Leone IV confirmati; can. 16, caus. 3, quæst. 9, Leoni III vel IV ascribendus videtur; can. 4, caus. 16, Leoni IV maxime congruit; can. 4, caus. 50, quæst. 5, est canon 8 concilii Troslejanani an. 909; can. 1, caus. 31, quæst. 1, pertinet ad concilium Triburiense an. 895, can. 51; tandem canon 101 de Consecr. dist. 4, forte referendus ad concilium Snessionense anni 853. De his plura disseret Carolus Sebastianus Bernardus in præclaro opere inscripto: *Gratiani Canones genuini ab apocryphis discreti*, part. II, tom. I. Duo alia pariter decreta ex duabus epistolis sumpta apud eundem Gratianum leguntur, quæ Leonis nostri non sunt: primum dist. 68, can. 4, ex epistola ad episcopos Germaniæ et Galliæ, quam in appendice recensimus epist. 2; alterum caus. 33, quæst. 2, can. 13, ex epist. ad Gallerium episcopum Tripolitanum, quam Pithæus in suo codice Leoni IV ascriptam invenit, Leoni quidem nostro non convenire vel ex stylo colligere licet. Hæc autem indicasse sufficiat.

APPENDIX PRIMA

AD SECUNDAM PARTEM

OPERUM S. LEONIS MAGNI.

PRÆFATIO.

1. Hæc appendix trium documentorum genera complectetur. Primum epistolas Leoni affictas, et sententiam de apocryphis ex Leonis epistola ad Turribium ex parte transcriptam. Dein duas epistolas a Quesnello

Leoninis adjectas, alteram Turribii ad Idatium et Ceponium episcopos, alteram Juliani Coensis ad Leonem Augustum. Subjiciemus tertiam ex codice Casinensi editam a Christiano Lupo et Baluzio, qua coævus auctor anonymus refellit Eutyctis epistolam 21 ad Leonem scriptam. Tandem duo monumenta ad Leonis epistolas pertinentia, nimirum fragmentum gestorum Constantinopolitani concilii ex vita S. Abuadii Comensis editum, in quo epistola 28 Leonis ad Flavianum recepta fuit, et actionem ineditam concilii Chalcedonensis, in qua Leonis epistola 95 ad synodum Nicææ primam indictam, postea vero Chalcedone habitam, Latine ac Græce recitata cognoscitur.

2. In serie autem epistolarum quæ Leoni perperam tribuæ fuerunt, hic non recensuimus epistolam ad Diemetriadem, quia hæc longior tractatus est, non detjungendus a duobus libris de Vocatione omnium gentium, qui secundo tomo reservantur. Inserendum potius hoc loco videbatur breve illud fragmentum anathematismatum adversus errores Manichæorum et Priscillianistarum, quod e vetustissimo ms. Ambrosianæ bibliothecæ Ludovicus Muratorius edidit tom. II Anecd. Lat. pag. 112. Cum enim istorum hæreticorum errores S. Leo condemnaverit, hunc ille eorundem anathematismatum auctorem suspicatus est. Hinc P. Mansius in Leone hoc fragmentum recusat tom. I Supplementi Conciliorum pag. 118. Sed cum de Leone nihil certi affirmari queat, adeo ut idem Muratorius scripserit pag. 119: *An is qui hos anathematismos antiquitus proposuit Leo Magnus fuerit, an quisquam alius, nolo divinare*; hoc fragmentum indicasse sufficiat, ut ne tamen ex simplici suspitione, qua, ipso codice non suffragante, Leoni tributum dici nequit, eodem appendicem augendam putemus.

3. Inter documenta ad Leonis epistolas pertinentia proferri potuisset liber quartus Vigilii Tapsensis adversus Eutyctianos, editus tom. VIII Bibliothecæ Patrum pag. 730, necnon quæ codice 228 excerpsit Photius ex libris S. Ephremii Theopolitani, ac Eulogii Alexandrini contra Severianos et Acephalos, in quibus apologia luculentissima textitur Leoninæ epistolæ 23 ad Flavianum. Sed ne nimium augetur editio, sola hujus generis documenta Leoni coæva in hac appendice collocanda credidimus.

ADMONITIO IN EPISTOLAM PRIMAM.

1. *Sequentem Leonis epistolam ad Gallicanos provincias Viennensis Quæsnellus non exiguis argumentis in suspicionem adduxit, quæ tamen ex aliorum potius quam ex suo sensu ita explicare et emollire studuit, ut cum, licet suspectæ fidei, a Leonis plane expungendam haudquaquam crediderit, eademque præterea velut indubio Leonis setu usus sit in diss. 5, part. 1, c. 8. Integram ejus observationem notis ejusdem insertam in primis apponamus: Vix digna erat hæc epistola, quæ ex bibliotheca Floriacensi prodit, ut inter Leoninas tecum obtineret, cum suppositionis characteres plurimos præ se ferat. Primum enim abhorret omnino a Leoninæ dictionis nitore, vixque intelligi potest aliquot in locis. 2° Ipsa epistola inscripta *Per Gallias et Viennensem provinciam* insulsa est. Quasi vero extra Gallias constituta esset Vienna! 3° Etsi vices suas nonnullis dederit S. Leo, episcopis videlicet Thessalonicensibus, numquam tamen eosdem vicarios suos appellavit, nec ea voce usus est usquam. Sic etiam ea utitur suppositor hoc loco, quasi plurimos per regiones vicarios haberet, cum unicus Thessalonicensis ejus vices tunc temporis gereret. Vicariatus enim Arelatensis constitutus posterioris est ævi. 4° *Archiepiscopi* nomen aliam ætatem, et quidem recentiorem, arguit; etsi enim Græcis etiam tunc in usu erat, at Latinis nequaquam. 5° Consularis nota nullo modo convenit anno quo Leonem inter et Hilarium orta est contentio, atque in hunc ab illo lata sententia. Immo nec ulli anno congruit: cum enim Valentinianus Augustus quartum gessit consulatum anno scilicet 435, nec Avienum collegam habuit, sed Theodosium Augustum, nec Leo pontificatum adeptus erat; eum vero Avienus consul fuit an. 450, Valentinianus septimum agebat consulatum, et Hilarius jam e vivis exierat. Denique valde inutilis erat brevior hæc epistola, cum prolixioram, quæ sequitur, scripserit ad ejusdem provincie episcopos eodem anno et eodem consilio. Qui tamen hujus epistolæ adscriptor tueri voluerit, respondere poterit scribarum errore factum ut archiepiscopi nomen pro episcopi voce suppositum fuerit; dum scilicet ævi sui usum ob oculos haberent: eorundem oscitantia tribuendum, quod IV pro VI in Valentiniani consulatu scriptum sit, et *Avieno pro Nomo*; unum enim pro altero sumi in mss. codd. facile fuit. Denique quod stylus minus accuratus est, inde evenit quod statim atque discessit ab urbe Hilarius, Leo, iudicio quod inchoatum fuerat perfectum, confestim in Gallias currente calamo scripsit perbreves has litteras, ut adventum narrationemque Hilarii præveniret, scripturus postmodum prolixioram per otium epistolam. Quamobrem nec inutilis, inquit, videtur omnino epistola, immo necesaria, cum inter utramque sex fere mensium intervallum fuerit; et altera mense Januario, altera Junio scripta videatur. Hiemis videlicet tempore e Gallias profectum Hilarium narrat ejus Vitæ scriptor: unde et Januario mense scribere potuit sanctus Leo ad Gallicanos episcopos, quos cum didicisset nihilo secius in Hilarium propensos, nec quidquam de sua in illum gratia et obsequiis remisisse, tunc Leo prolixioram epistolam scripsit, quam et Valentiniani edicto præmuniri curavit, ut parendi necessitas Gallicanis episcopis imponeretur.*

« In eadem Floriacensi bibliotheca, inter vetera monumenta quæ res Viennenses attinent, exstat epistola Adriani papæ I ad Bertericum Viennensem archiepiscopum, in qua testatur pontifex sanctum Leonem post Chalcedonensem synodum singulis metropolitans civitates quas subjectas sibi haberent distinxisse: quod de solis Arelatensis et Viennensis verum est, et quidem ante synodum Chalcedonensem. »

2. *Cum ea quæ ex suo sensu suoque nomine opposuit Quæsnellus satis sunt gravis, tum vero quæ ex alieno reposuit, quam sint imbecilla quisque cognoscat. In errore quidem consularis notæ etsi facile tribui possit librarii oscitantia numerales litteras IV pro VI in Valentiniani consulatu signare, non tamen eidem lapsi verti potest Avieno pro Nomo scribere, nec unum ejusmodi nonien pro altero sumi in mss. codicibus facile fuisse quispiam probaverit. Neque verum esse potest hanc epistolam datam fuisse die 6 Januarii an. 445, sex circiter mensibus ante alteram, quam scriptam ostendimus mense non Junio, sed Julio. Hilarium enim Roma discessisse Viennensis notum initio ejusdem epistolæ traditur. Ex Hilarii autem Vita c. 16 liquet eum hiemis tempore peditem per Alpes profectum in Urbem, et postquam ibidem aliquamdiu constitisset, hieme pariter exinde aufugisse: quod*

si non ad Februarii initia, saltem ad finem Januarii referendum videtur; ac propterea probabilissimum est nondum pontificem publicis saltem litteris quidquam statuisse in Hilarium, cum is Arelatensem reversus illum placatum Romanis misit primo Ravennium presbyterum, deinde Nectarium atque Constantium episcopos; eumque Auxiliarius Præfectus ad Hilarium rescribens, missus eidem consilium suavit. Quod si ad hæc concilianda cum Tillemontio quispiam suspicetur, in Leonis epistola pro viii id. Jan. legendum viii id. Jun., ut in Valentiniensi novella inter Leonis epistolas relata epist. 11, editum fuerat: cum novellam datam ostenderimus viii id. Julii, non Janii, hæc conciliandi ratio haudquaquam subsistit.

3. Tandem addendum est suppositionis argumentum nostro quidem iudicio maximum. Hæc epistola in bibliotheca Floriacensi prodit ex Viennensis Ecclesie archivo, ex quo alia priter decretales ejusdem Ecclesie prænegativas et privilegia ingerentes, ibidem editæ sunt. Cum vero cæteras omnes antiquiorum pontificum epistolæ eo in libro vulgatæ, apocryphæ et commentitiæ sint, ut videre est apud P. Constantium (Tom. I Epist. Rom. pontif.), qui eos ideo in appendicem spuriam cum opportunitis motibus rejecit, quis hæc pariter aliquot præsertim falsitatis indicia inspersam eadem impostura fabricatam nequaquam agnoscat? Recte siquidem P. Sirmondus in notis posthumis tom. IV Concil. pag. 697, eandem, præsertim ex manifesto errore chronicis notationis, subditiis pronuntians, monuit haud laborandum in hoc vitio excusando et tribuendo scriptoribus, cum in cæteris pontificum ad episcopos Viennenses epistolis, quæ in eo volumine continentur, alia sint plurima tam aperte falsa, ut merito dehalant etiam probabilibus fidem.

4. Neque moveat mira quædam cum rebus gestis hujus temporis convenientia, et simplicissimus antiquitatis candor qui in ea deprehenditur. Impositor enim, ut fraudem antiquitatis et simplicitatis colore velaret, ex antiquis monumentis plura decerpit, uti animadvertere licet potissimum ex epistola Sitverii pro Ecclesia Viennensi, quæ ex genuinis Zosimi litteris pro Ecclesia Arelatensi fere ad verbum excerpta fuit. Hæc autem Leonis decretalis ex sincera ac fusiore ejusdem epistola ad Viennenses quasdam sententias recepit. In his porro quæ ibidem peculiaria adduntur: Sitque redintegratum Viennensi archiepiscopo privilegium et jus antiquum, quod apostolica benignitas ad Arelatensem ex parte transtulit civitatem; verba ex parte eam ex apostolica auctoritate ante hoc tempus obtinuisse præsumunt Viennensis provincie divisionem in partes duas, quam posteriori decreto ipse Leo constituit, ita ut hæc sententia ex epist. Leonis 66 ad comprovinciales metropoli Arelatensis deducta videatur: unde etiam consularis notatio Valentiniensi et Avieni ex eadem transcripta est: quod suppositionem evidentius confirmat atque demonstrat.

EPISTOLA ^a I.

Ad episcopos Gallicanos provincie Viennensis.

Dilectissimis fratribus per Gallias et Viennensem provinciam episcopis constitutis, Leo episcopus.

Quali pertinacia Hilarius Arelatensis episcopus iudicium nostrum effugerit, sancta vestra fraternitas non ignorat. Unde et justum esse videmus, ut quia principis apostolorum magnam in iudiciis moderationem, quam in potestate per vicarios suos semper exhibet, Arelatensis episcopus non expectavit, a privilegio suæ civitatis submotus humili loco discat, quod in magno gratis munere prædecessorum nostrorum concessio tenere noluit. Sitque redintegratum Viennensi archiepiscopo privilegium, et jus antiquum, quod apostolica benignitas ad Arelatensem ex parte transtulit civitatem, ut tali severitate Hila-

rius coercitus, discat non temere transgredi terminos antiquos canonica prolatione fundatos. Data octavo [Al. tertio] idus Januarii Valentiniiano Augusto iv et Avieno consulibus.

EPISTOLA ^b II.

Ad universos Germaniarum et Galliarum regionum episcopos.

De privilegio chorepiscoporum sive presbyterorum.

Leo Romanæ Ecclesie et apostolicæ sedis episcopus universis Germaniarum et Galliarum regionum episcopis salutem.

Cum in Dei nomine in Romana Ecclesia synodus episcoporum, sive cæterorum consacerdotum Christianique fideiellum cœdunatam habuissimus. Vide reliqua tom. II, in dies. 11 Quesnellii ^c.

^a Apud Quesnel. inter Leoninas 9.

^b Olim inter Leoninas 88.

^c Hæc, quæ in vulgatis editionibus ante Quesnellum erat epistola 88, in codicibus collectionis 11, ac emula in mes. collect. 12 et 20 usque ad 24 Leonii

B nostro tribuitur. Isidoro tamen ascribi nequit, cum in codice Vat. 630 præ Isidorianæ collectionis non inveniat. Hanc vero cum Quesnellus apertæ suppositionis notatam inseruerit dissert. 11, eo lectores remittimus, ne idem documentum his repetamus.

ADMONITIO IN EPISTOLAM TERTIAM.

Cum sequens epistola, in vulgatis antiquis 96 scripta præferatur a Leone, Victorio et Eustochio, ac inter Leoninas epistolas recensetur in codicibus collectionis 12, una cum Leonis epistolis edita fuit a Merlino, et ex ipso in alias ante Quesnellum editiones manavit. Hanc quidem, ac si esset nostri Leonis cum synodo Romæ habita, bis laudavit Hincmarus Rhemensis, primum in quæstione ad Carolum regem opusc. 1, tom. X Concil. Venetæ editionis col. 1243, ac dein initio opusculi 2 col. 868. Itaque vetus hæc hallucinatio cognoscitur. Suppositionem autem detexerunt nonnulli, inter quos præcipue audiendus est P. Jacobus Sirmondus in notis posthumis tom. IV Concil. pag. 667: Leonis nomen, inquit, plerosque omnes hæcenus induxit, ut hanc epistolam Leoni papæ ascriberent, atque inter ejus epistolas collocarent numero 96, cum revera sit Leonis Bituricensis, qui una cum Victorio Cenomaniensi et Eustochio Turonensi eam scripsit ad episcopos et presbyteros provincie, non Thracie, ut inter Leonis epistolas vulgatum est, sed Tertie, quo nomine Turonica provincia designatur, quæ est tertia Lugdunensis. Ad calcem vero epistolæ, post subscriptiones trium episcoporum, sequebatur in codice S. Remigii Remensis, et cæteri qui adfuerunt episcopi subscripserunt, ut hinc apparet, a pluribus episcopis et in synodo fortasse aliqua editam fuisse, post Andegavensem (an. 485), cui cum his tribus adfuerat etiam Chariat, qui hoc loco inter ejusdem provincie Tertie antistes numeratur. Quapropter hæc epistola S. Leonis nostri ætate scripta fuit. Quædam autem vulgatorum menda laudatus Sirmondus correxit ex codice Remigiano collect. 12, cui etiam nostri ejusdem collectionis suffragantur. Hinc sola menda vulgatorum in annotationibus indicabuntur.

EPISTOLA • III.

Leonis Bituricensis, Victorii Cenomanensis, et Eustochii Turonensis ad episcopos et presbyteros intra Tertiam provinciam constitutos.

Domini fratribus merito beatissimis, in Christo venerabilibus ^b *Sarmationi, Charatoni, Desiderio episcopis et presbyteris omnium Ecclesiarum, quæ sunt intra provinciam* ^c *Tertiam constitutæ, Leo, ^d Victorius, Eustochius episcopi.*

Tanta sæculi potestates circa sacerdotalem ordinem reverentia prævalere, etiam hi quos sub imperiali nomine terris divina potentia præesse præcepit, ^e ut jus distringendorum negotiorum episcopis sanctis juxta divalia constituta permisissent. Quod cum et juris antiqui formulis, et ^f in latis frequentius sit legibus confirmatum, præsentii tamen tempore a plerisque invenimus fuisse calcatum. Nam prætermissis sacerdotali judicio, passim ad examen sæculare transiere. ^g Idcirco nobis visum est ut hanc et sacræ legis et nostri ordinis contumeliam et ad

A præsens ulcisceretur plena districtio, et observandam formulam constitueret in futurum. ^h Censuimus itaque ut quicumque, prætermissis sacerdote Ecclesie suæ, ad disceptationem venerit sæcularium, sacris liminibus expulsus, a cœlesti arce altario; neque ullus post hanc definitionem, quæ communi sedit arbitrio, quidquam sibi ultra præscriptum vindicare nitatur. Ita fiet ut hi qui ante erravere, congrua emendatione se corrigant, et ⁱ quisquis sub observatione clericali cœlesti probatur servire officio, ex clero abjiciendum ^j se noverit, si prætermissis sacerdotum judicio, sæcularem adierit potestatem. Quod ideo singulos universosque volumus agnoscere, ut quod pleno iustitiæ et juris ordine constitutum est, effectum totius firmitatis in omnibus clericorum negotiis sortiatur. Sane si ^k clericum laicus pulset, prius se audiri ab episcopo poscat; tum si petitioni suæ laicum viderit obviare, ex permisso episcopi sui in sæculi moderatoris disceptatione confligat.

Leo episcopus ^l subscripsi.

Victorius episcopus subscripsi.

Eustochius episcopus subscripsi.

^a Olim inter Leoninas 96.

^b Vulgati, *Sarmationi, Charatoni.*

^c In iisdem vulg., *Thraciam.*

^d Al., *Victorius. Mox in vulg., Eustachius.*

^e Particula *ut*, perperam transposita, ante etiam collocanda videtur. Mox pro *distringendorum* vulg., *distinguendorum.*

^f *Ibid., illibatis.*

^g *Ibid., Quocirca.*

^h Editi, *censemus.*

ⁱ *Ibid., qui sub observatione.*

^j *Voces se noverit in vulgatis desiderabantur.*

^k Vulgati contrario sensu et contextu repugnante, *clericus laicum. Paulo post, ab episcopis.*

^l Vulg., *scribit.*

ADMONITIO IN SEQUEM SENTENTIAM.

In duobus manuscriptis Vallicellanis XVIII, et B. 58, n^oc non in multo vetustiore Val. Palatino 277, exhibetur Sententia papæ Leonis de apocryphis Scripturis. Hanc sententiam e codice Herovalliano collectionis Leonii tributam vulgavit Jacobus Petit post Theodori Pœnitentiale, ac dein ex memorato ms. Palatino noster concinnavit P. Joseph. Blanchini tom. I *Vindiciarum canonicarum Scripturarum* pag. 405, qui et characteris octavum circiter sæculum referentis specimen dedit pag. 295. Primum caput hujus sententiæ sumptum quidem est ex Leonis epist. 5, ad Turribium, cap. 15. Caput vero secundum Leonem non habet auctorem. Insignis porro est hujus secundi capitis varietas in laudatis codicibus. Nam codex antiquior Palatinus plura continet quæ in tribus aliis mss. desunt. In his generalis sanctionis forma primo capite inducta, qua libri ab hæreticis corrupti in Ecclesia legi prohibentur, altero breviori capite de legendis orthodoxorum Patrum libris decernitur. In Palatino autem ms. priori capite ex Leone exactus sumpto interdicitur, ne sub canonicorum codicum nomine libri a Prisciliano vitati legantur: altero autem capite proponitur ordo quo canonici libri juxta ritum Basilicæ S. Petri legendi sint; quod ex aliquo perantiquo Romano Ordine sumptum videtur. Qui enim Ordo apud Burchardum lib. III, c. 222, et apud Gratianum dist. 15, c. 3, § 82, subjicitur Gelasii decreto de apocryphis, licet in pluribus concinat, uberius tamen et recentior est. Tum vero in Palatino pauca adduntur de lectione librorum sanctorum Patrum, quæ a textu aliorum codicum non nihil discrepant. Palatini vetustioris codicis lectionem exhibebimus, cæterorum autem variantes in annotationibus indicabuntur.

EPISTOLA IV,

SEU • SENTENTIA PAPÆ LEONIS

De apocryphis Scripturis.

Curandum ergo est, et sacerdotali ^b diligentia maxime providendum, ut falsi codices et a sincera veritate discordes, in nullo usu lectionis habeantur. ^c Apocryphæ Scripturæ, quæ sub nominibus aposto-

Clorum multarum habent semina falsitatem, non solum interdiciendæ sunt, sed etiam penitus auferendæ atque ignibus concremandæ. Quamvis enim sint in illis quædam quæ ^d videntur speciem habere pietatis, nunquam tamen vacua sunt venenis; et per fabularum illicetras hoc latenter operantur ^e ut mirabilium narratione seductos, laqueis cuiuscumque erroris involvant. Unde si quis episcoporum ^f vel apocrypha

^a Hic titulus legitur in mss. Vat. Palat. 277. Vallicell. B. 58, et in Herovalliano editio a Petit. In alio autem Vallicell. XVIII sæculi XI, *De apocryphis Scripturis ex Leone papa.*

^b Ita cum cod. Palatino epistola 15 ad Turribium c. 15. Alias, *providentia*. Paulo post pro *falsi* melius in laudata epistola, *falsati*; innuunt enim codices corrupti a Priscillianistis, de quibus postea.

^c Sic ms. Palat., concinente Leonina editione. Alii codices quædam prætermittentes sic proseguuntur: *Quia (unus cod. perperam qui) habent semina falsitatem. Non solum autem hæc interdicienda sunt, sed etiam penitus auferenda, atque ignibus concremandum (lege, concremanda). Quia quamvis sint in illis, etc.*

^d Alias videntur in duobus Vallicell.

^e Secuti sumus vetustiorum codicum Palatinum, quippe qui magis concinuit cum epistola Leonis, ex qua solum duos ejusdem codicis errores emendavimus, narrationum seductos, et involvunt. Primum errorem aliorum codicum exscriptores ex arbitrio emendantes, alia mutarunt. In ms. Herovalliano: *Ut mirabilium narrationum seducti, quique admiratione, laqueis cuiuscumque erroris implicentur.* In cod. Vallicell. B. 58, ut *mirabilium narrationum seducti, laqueis cuiuscumque erroris implicentur.* In alio autem Vallicell., hoc loquuntur quod sperantur, ut simplices quoque mirabilium narratione seducti, laqueis cuiuscumque erroris implicentur.

^f Quidam codd. delent vel; et mox perperam habent

haberi non prohibuerit, ^a vel canonicorum codicum nomine eos libros in Ecclesia permiserit legi, qui Priscilliani sunt adulterina emendatione vitiat, hæreticum se noverit iudicandum: quoniam qui ^b alios ab errore non revocat, se ipsum errare demonstrat ^c.

CAP. II. — ^d Legitur autem omnis Scriptura divina sancti Canonis ab initio anni usque ad finem in ecclesia S. Petri hoc ordine. Tempore veris, hoc est VII diebus ante initium Quadragesimæ usque ad octavam diem ante Pascha, leguntur quinque libri Moysi, cum Jesu Nave, et Judicum. Et VII dies ante Pascha liber Isaïæ prophetæ, unde ad passionem Christi (*Sic cod.*) cum venit, et Lamentationes Hieremiæ. Diebus autem Paschæ epistolæ apostolorum et Actus

^a Prætilimus lectionem codicis Palatini, cui affinis est Leonis epistola. In aliis vero codicibus Leonis verba de solis Priscilliani libris loquentia, in generalem sanctionem inflectuntur sic: *Vel eos libros qui ab hæreticis vitiat sunt, in Ecclesia permiserit legi, hæreticum se noverit, etc.*

^b Duo codices, alium.

^c Huc usque ex epist. 15 Leonis ad Turribium.

^d Quæ sequuntur usque ad voces *Tractatus vero* in solo Palatino codice præferuntur, ordinemque sacrarum lectionum Romanæ Ecclesiæ omnium qui editi sunt vetustissimum exhibere videntur. Cæteri codices decreti formam prosequentes, hæc statim subjiciunt: *Tractatus autem S. Hieronymi, Ambrosii* (cod. Hero-

A apostolorum atque Apocalypsis usque Pentecostem. In tempore autem æstatis Regum et Paralipomenon usque ad medium autumnii, hoc est XV kal. Novembris: deinde liber [*Legi libri*] Salomonis, et Mullerum, atque Machabæorum, et liber Tobii usque ad kal. Decembris. Ante autem Natalem Domini nostri Jesu Christi, Isaïæ, Hieremiæ, et Daniel usque ad Epiphaniam. Postea quidem Ezechiel, et Prophetæ minores, atque Job usque idus Februariarum. Psalmi omni tempore. Evangelium et Apostolum [*Legi Apostolus*] similiter. Tractatus vero sancti Hieronymi, Ambrosii, et cæterorum Patrum, prout ordo poscit, leguntur.

vall. addit et Augustini) et cæterorum sanctorum Patrum, expositionesque Veteris et Novi Testamenti, quæ a nominatissimis doctorum orthodoxorum (unus cod. Vallicell., orthodoxis) Patribus factæ sunt, prout ordo poscit, in Ecclesia leguntur. Hæc clausula cum clausula Palatini codicis congruit, intersertis in medio vocibus B expositionesque, etc., usque ad factæ sunt, quæ e Regula S. Benedicti, uti apparet, sumptæ, ex eadem etiam ad æquorem lectionem revocari queunt. Sic enim ibidem legitur cap. 9: *Codices autem leguntur in vigiliis tam Veteris Testamenti quam Novi divinæ auctoritatis; sed et expositiones eorum quæ a nominatissimis doctoribus orthodoxis et catholicis Patribus factæ sunt.*

ADMONITIO IN SEQUEMTEM EPISTOLAM.

Turribii Asturicensis epistolam ad Idatium et Ceponium episcopos, quam Quenellus inter Leoninas edidit post Leonis epistolam ad Turribium, Stephanus Baluzius (Vid. t. IV Concil. pag. 731), et alii nonnulli in suspicionem vocant. At illam satis vindicat antiquitas codicis S. Emiliani, ex quo ea ab Ambrosio Morales primum prodit, uti pluribus ostendimus in observationibus ad not. 8 Quenelli in epist. 15 S. Leonis ad Turribium. Aliæ vero objectiones, quæ proferri possent, facile elidentur, si hanc epistolam non minus quam libellum adversus Priscillianistas, qui cum hac epistola ad Idatium et Ceponium episcopos directus agnoscitur, ante episcopatum a Turribio scriptos credamus. Hinc videm Idatius et Ceponium Turribio antiquiores episcopi dicendi sunt: unde Idatius ad an. 445, se ante Turribium nominat. Idem vero libellus cum eadem epistola ipsi præfixa ad Leonem postea missus videtur, ita ut ex hac epistola Idatii et Ceponii antiquitatem et martium S. pontifex intelligens, hos in fine epistolæ 15 maxime idoneos crediderit, qui Turribio juniore episcopo efficaciorum operam adjungerent, ut adversus Priscillianistas Gallicæ synodus convocaretur.

EPISTOLA V

S. TURRIBII ASTURICENSIS.

De non recipiendis in auctoritatem fidei apocryphis Scripturis, et de secta Priscillianistarum.

Sanctis ac beatissimis et omni veneratione colendis
IDATIO ET CEONIO EPISCOPIS TURRIBIUS.

Molesta semper est et injucunda peregrinatio. Hic.

C *asserenda erat tota epistola Turribii. Sed cum impressa fuerit post Leonis epistolam XV, ad eundem Turribium col. 711, eo quod eam subjectam indiderimus in Quenelliana editione qua usi sumus, ne bis repetatur, eo lectores remittimus.*

ADMONITIO IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

1. *In epistolam Juliani Coensis ad Leonem Augustum hæc Quenellus præmonuit. Leonis Magni epistolis unicam, quæ superest, Juliani episcopi Coensis epistolam subjicimus, non implendæ solummodo vacuæ paginæ gratia, sed et propter summam, quæ inter utrumque pontificem fuit, necessitudinem. Hæc maxime enituit in causa fidei, quam adversus Eutychianam impietatem alter ex apostolicæ sedis specula in Occidentalibus præsertim partibus, hic tamquam apostolicæ sollicitudinis vicarius in Orientalibus defendit. Argumentum epistolæ habet Liberatus Diaconus cap. 15 Breviarii ubi narrat Leonem Augustum, ut hæreticos novam synodum congregari importune flagitantes compereret, scripsisse singularum civitatum episcopis de utroque negotio consulens quid fieri oporteret, vel de ordinatione Timothei, vel de terniis synodi Chalcedonensis... Qui rescribunt Chalcedonensem synodum usque ad sanguinem vindicandam: eo quod non alteram fidem teneret, quam synodus Nicæna constituit. Timotheum vero non solum inter episcopos non haberi, sed etiam Christianam appellatione privari. Hanc omnium sententiam in una habes Juliani epistola, quæ ab octodecim (nunc viginti) quas ad eum scripsit Leo epistolis dividi nequitam debuit.*

2. *Porro idem Quenellus in dissert. 1, ad an. 457, num. 7, hanc epistolam a Juliano scriptam putat Coi, unde ejusdem reditum ad suam Ecclesiam ex hac epistola colligit; neque amplius Constantinopoli eum commoratum opinatur, ex quo Marcianus obiit. Hæc autem falsa colliguntur ex epistola nunc primum edita 144, ad ipsum Julianum, nec non ex epist. 147 et 152, sub Leone Augusto scriptis anno 457, in quibus palam præsumitur illum Constantinopoli adhuc exsistisse, et litteras etiam ad S. Leonem dedisse de turbis Constantinopoli excitatis post novi imperatoris assumptionem, quibus S. pontifex respondit epistola 144. Julianum quidem demandatam sibi ab eodem pontifice vicem et curam sine ipsius consensu deseruisse incredibile est, cum præsertim aliæ difficultes circumstantiæ ejus diligentiam postularent. Neque vero Aetius Juliano substitutus credi potest, ac si ille Con-*

Constantinopoli jem abiisset, commissumque sibi deposuisset officium: nam et ad Julianum, et ad Aetium itidem kalendis Septembris ann. 457 scriptæ supersunt Leonis epistolæ 152 et 153, in quibus utriusque cura in fidei bonum excitatur. Neque moveat inscriptio epistolæ 147 ad Julianum; quæ cum in ms. Grimano inscribitur et Aetio presbytero a pari, ea ad Aetium quoque missa creditur eodem exemplo, propterea quod pontifici incertum esset, num Julianus Constantinopoli degeret. Nam et eam epigraphen et Aetio presbytero a pari, in codice Ratiapontensi omissam, delendam suspicamur, et Aetio aliam epistolam eodem fortassis die traditam confecimus annot. (C. 1116, n. 4) in epist. 147. Quod si S. pontifex in hac epistola queritur Julianum non scripsisse ea occasione qua Anatolius ad eundem pontificem litteras transmiserat, id potius eum Constantinopoli adhuc subsistentem præsunt: ea vero forte de causa omisit scribere, quia de eadem fere re scripserat paulo ante, et Anatolium plenius dedisse litteras sciebat. Aetio quidem delegatio et substitutio in Juliani locum nullibi indicatur. Quod in annis sequentibus nullæ aliæ ad Julianum epistolæ inventæ sunt, cum aliæ plures certo scriptæ desiderentur, hoc argumentum infirmum est, ut Julianus Constantinopolim deseruisse, officiumque suum, quod adhuc fidei causa requirebat, dimisisse credatur. Cum porro idem Julianus subscriptus legatur synodo Constantinopolitanæ sub Genadio Anatolii successore circa an. 459 (Tom V. Couc. p. 51), eum ad hoc usque tempus in eadem urbe persistisse non probabilis videtur.

3. Inter eos ad quos Leo Augustus encyclicam dedit, de qua diximus in admonit. ad epist. 156, Julianus fuit, cui licet Constantinopoli existenti potuit ea encyclicam dirigi, sicut et Anatolio episcopo Constantinopolitano inscripta invenitur. Cum autem cæteri omnes, ad quos eadem imperialis epistola directa fuit, essent saltem metropolitæ, solus Julianus simplex Coensis episcopus hoc gradu exers erat. Id autem peculiarem ejusdem existimationem ab præclara ipsius in Eutychanos gesta demonstrat. Hæc in codice encyclico nobis conservata fuit ad Epiphano Scholastico, qui præter autographam Leonis epistolam, quam Occidentalis vir facile invenit et inseruit, cæteras litteras a Græco reddidit; ac propterea hæc Juliani non originale ipsum, sed versio est ex Græco: totus enim codex encyclicus Græce prodit. Hunc codicem cum aliquot mss. collatum post Serrinum dedit Bæthius, quique variantes nobis utiles fuerit.

EPISTOLA VI,

JULIANI EPISCOPI COENSIS AD LEONEM IMPERATOREM. Piissimo atque fidelissimo, victori atque triumphatori LEONI, principi semper Augusto, JULIANUS humilis episcopus Coensis.

Ego, domine Christo amabilis imperator, illam sapientissimam monitionem mente percipiens, qua dictum est. *Cognosce teipsum*, volui taciturnitate quiescere, et a majorum Patrum iudicium sustinere. Non enim evocationis æqualitas parem rerum servat effectum, sed quando coactus cum evocatione concordat, tunc similitudo nominum habet rerum quoque impermutabilem veritatem. Verumtamen quoniam a consulere nos tranquillitas vestra præcepit de unoquoque capitulo, quod continetur in precibus Deo amabilium consacerdotum Egyptiacæ diocesis, manifestam meæ parvitalis facio voluntatem, mœstus existens, et lacrymarum Imbris irrigatus, quid loquar ignorans, captivitatem ac destructionem utriusque pietatis, illam tamen et a pontificis lugens inopinabilem necem. Ea siquidem, quæ in Alexandrina civitate commissa sunt, ex ipsa narratione declarant animi passionem, et ad vindictam tanti facinoris vestram solummodo provocant æquitatem. Nam constituti ut orbem debeatis gubernare terrarum, indisciplinationis ægritudinem ad interitum perducentem mederi summo studio festinantes, non gladium evaginant ad necem, sed interminationis verbo indisciplinatos regulariter perducentes ad obedientiæ voluntatem. Sententiam itaque quam contra se Timotheus nefandus exegit, a sancti canones apertius explanarunt, quos sua tyrannide sapius abnegavit, disciplinam ecclesiasticam confundendo, et

A injurias inferendo, inimicus necio quo modo totius Christianitatis effectus. Captus enim in talibus vestram justitiam debet experiri animum: quoniam ad inagnitudinem commissorum ejus, sicut a in precibus continetur, potestas ecclesiasticarum non sufficit sanctionum. Pando aliquidem vestræ potentia et quid de sancto Chalcedonensi concilio sentire dignoscor. Hoc etenim nullatenus a veritate discordat: quoniam fidem traditam a sanctis beatisque trecentis decem et octo Patribus consona voluntate divina inspiratione servavit, non dogma aliud introduxit, non alterum symbolum, non vanam expositionem, non demulcentem unigeniti Filii Dei, neque novitatem aliquam celebravit; sed per omnia consonat etiam sacro concilio centum quinquaginta sanctorum Patrum peritor, et Ephesino, cui præsederunt ter beati et sanctissimi Patres Cælestinus Romanæ pontifex civitatis, et Cyrillus Alexandrinus episcopus. Supplicamus igitur vestræ potentia, ut inviolabiliter conservetur ea que a Christo per ipsum de ipso bene sunt constituta. Ubi enim tantorum erat congregata multitudo postulatum, et sanctorum præsentia Evangeliorum, et frequens simul oratio; illic creatura totius optime invisibili virtute credimus fuisse præsentem. Terror enim tunc nullus fuit imperialis auctoritatis: quoniam sanctæ piæque memorie Marcianus, amaris divini diademate coronatus, spiritalem quoque suscipiens curam, festinavit apostolorum dogmata confirmari a præsulibus Ecclesiarum, desiderio fidei accensus orthodoxæ. Quem cum vestra pietas imitatur, et victoriam contra barbaros adipiscitur, et veritatis quoque destruit inimicos.

Julianus humilis episcopus definitens retati.

^a Veteres libri Baluzii, malorum.

^b Sic ex eisdem libris. Vulg., consultare.

^c S. Proterii Alexandrii.

^d Vulg., sanctiones... quas. Codicum lectionem prætulimus.

^e Codd. omittunt in.

ADMONITIO IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Epistola Eutychie ad S. Leonem, inter Leoninas 21, cum cæteris documentis eidem annexis, post Flavianum mortem, seu post an. 449, a nobili quodam viro ad peritum necio quem missa fuit, ut quid circa illa sentiret, exponeret. Quæ iste confutanda credidit, una cum ipsa censura addita fuerunt velut Appendix documentis ad Nestorianam hæresim pertinentibus quæ e Casinensi codice Lupus et Balusius typis dederunt, ac tom. IV Concilii, recusa inveniantur pag. 490. Epistolam Eutychie et cætera fragmenta, quæ ab anonymo ad crism recantur, jam exhibuimus epist. 21. Nunc ipsam consultationem proferimus, quæ cum nullam mentionem faciat synodi Chalcedonensis, ante hoc Concilium scripta videtur, nimirum circa an. 450. Ipsum titulum ex eodem codice Casinensi exhibemus.

EPISTOLA VII

*Tacite nomine facta ad quendam senem sapientem
circa quid contrarium catholicae fidei senserit Euty-
ches.*

Misit mihi stabilitas tua exemplum libelli de novæ fidei Expositione Eutycheis, quem exposuit scribendo ad beatissimum papam sedis apostolicæ Leonem. Scribere et dignatus es ut si quid inde sentirem, humilitatis meæ litteris indicarem. Quod quidem ipse pro studio sanctæ affectuose injungere dignatus es; sed mihi trepidam habentis mentem et timore repletum cor, in hac quæstione periculosum videtur aggredi, præcipiente doctore et illuminatore genitum apostolo Paulo et generaliter monente ac dicente: *Stultas autem et inruditas quæstiones et contentiones et pugnas legis evita. Sunt inutiles et vanæ.* Tamen ipsius beatissimi apostoli Pauli precibus, adjuvante Domino et Deo Jesu Christo, quod potuerit rusticus sermo et tenuis meus sensus aggrediar; non ut magnitudo et majestas fidei exigit, sed ut tenues vires meæ humilitatis patiuntur. Cum ergo percurrerem prædictum exemplar epistolæ vel libellum fidei Eutycheis, inter cætera textus verborum ejus inveni, ubi a sancto concilio Episcoporum expeti a se duas naturas in Christo conqueritur confiteri. Quod si consulens suæ continentię et vetustæ in se castitatis laboribus confiteri voluisset, numquam sententię suæ fidei periculum fuisset passus. Sed quia in unam Christi personam secundum apostolorum vel prophetarum seu Evangeliorum traditionem duas naturas in Christo confiteri noluit, in ipso portu exitus sui non solum ipse laborum continentię suæ naufragium passus est, verum etiam jam olim bene fundatam Ecclesiarum per orbem terrarum perturbavit fidem, et ad cumulum perfidię suæ, Christi veneratorem et bonæ fidei fidelem prædicatorem beatum occidit episcopum Flavianum. Et ille quidem quietis temporibus, nulla existente publica persecutione, coronam accipiens martyrii, nunc cum beato suo magistro apostolo Paulo gloriatur et dicit: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.* De cætero superest corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex, non solum autem mihi, sed et omnibus qui diligunt manifestationem ejus. Et illo quidem cum omnibus sanctis in Domino gloriantem nobis necesse est, si mererimur ejus sequi vestigia et traditionem fidei, per quam gloriosum meruit exitum, totis fidei viribus et usque ad mortem tenere et in unam Christi personam duas confiteri naturas, Divinitatis et humanitatis, creatricis et creatæ, assumptricis et assumptæ. Quæ tamen substantiæ aut nature, non confusæ, sed unitæ, et in una eademque persona inseparabiles, et in sua semper proprietate sunt permanentes. Quapropter unicuique substantiæ nature propria utique aptanda sunt, id est, infirmitatis humanitati, quæ creata est digna, non vero mutabilia Divinitati, quæ creavit. In tantum enim hæ duæ nature in una persona Christi simul unitæ sunt atque conjunctæ, ut idem Jesus Christus Dei Filius, Deus et homo, aliquando res aut agat aut loquatur humanas, aliquando vero divinas. Nam denique ut duarum naturarum, id est Divinitatis et humanitatis, in se ostenderet substantias, navigans dormit in navi ut homo, et procella, eminenti vento, vel mari imperat ut Deus, dicens: *Tace, obmutescere.* Et post quadragesima dierum atque noctium jejunium ecurrit ut homo, et in solitudine quinque millia virorum, exceptis infantibus et mulieribus, de quinque panibus et duobus piscibus refecit ut Deus. Et quid plura? A Judæis crucifixus, et lancea in latere compunctus, moritur ut homo, et Lazarem quadriduanum de monumento resuscitavit ut Deus, auctoritate divina dicens: *Lazare, veni foras.* Harum ergo, domine, duarum naturarum in Christo traditio est fortiter custodienda, ne cum Eutychete aut cæteris ejus consentaneis eas in unam confundentes, novum incerte

A fidei tenemus transitum. Optime enim eos dedignaris, qui omne quod confusum, obsecrum et incertum esse cognoscitur: siquidem ut datur intelligi, proprias easdem naturas Divinitatis et humanitatis imprudenti sensu in unam confundere videntur, ut non separantes humanitatis substantiam a Christi Divinitatis natura, ipsa voce Deum passibilem pronuntiant. Nam denique epistola quam dicit Eutyches Julii quondam episcopi urbis Romæ esse, quam et ad solatium suæ perfidiæ, ignoro, forsitan falsam protulit, cujus et prave sensu duci cognoscitur, in ipso ultimo textus sui ita profertur, dicens: *Qui igitur sic sentiunt, non excedunt, ab incognita contraria sententiis, ut cum mente divinis præceptis consonant, sermonibus discrepent. Necessæ est enim eos, cum duas naturas intolligunt, alteram coherere, alteram non adorare, et in divinam quidem baptisari, in humanam vero non baptisari.* Vides ergo quomodo impugnetes et confundentes durum naturarum substantiam, Deum passibilem pronuntiare perfido sensu conentur. Nos vero, qui catholicæ fidei rectam tenemus traditionem, prætermittam hæc confusionem duarum naturarum, in Dominicam carnem baptisati, propterea eam adoramus, quia a Divinitate suscepta atque eidem ita unita sit, ut non alium atque alium, sed unum eundemque Deum et hominem, Dei Filium confiteamur. Nam si Eutyches aut cæteri ejus consentientes hominem separant a Christo Deo, illi nos nunquam adoramus aut servimus. Aut si quis nostrum perperam aut hædema regale jacenta inveniat, numquid ea conabitur adorare? Mox vero ut ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, si quis eam simul cum rege adorare contempserit. Ita Christi Domini nostri perfectam humanitatem, non solam et nudam, sed Divinitati suæ unitam, unam eundemque Dei Filium, Deum verum, et hominem verum, si quis adorare contempserit, æternam mortem patietur. Sequitur et Julius, cujus sensu ducitur Eutyches, et dicit: *Si autem in mariem Domini baptisamur, unam profiteamur naturam et impassionabilis Deitatis et passionabilis carnis.* Velim plenius agnoscere quomodo dicant carnis? Si hæc caro sine anima est, quid est caro ista nisi terra sine sensu, quæ nec gratias agere veluit, nec crucis poenas sentire potuit? Quod autem caro sine anima sentire non possit, cunctis est manifestum. Si autem, ut illi sentiunt, in illa Domitica carne Divinitas pro anima fuit, Divinitatem ergo passionibus subjiciunt. Si autem, ut vera se habet Scripturarum fidelissima ratio, simul cum carne et humanam suscepit animam, ergo perfectus Deus perfectam suscepit hominis naturam, ut ostenderet se simul cum humana carne et humanam suscepisse animam, id est perfectum hominem. Dicit enim: *Pastor bonus animam ponit pro ovibus suis. Et Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum potestatem habeo sumendi eam.* Et in ipso articulo passionis suæ dicit: *Tristis est anima mea usque ad mortem;* et: *Nunc anima mea conturbata est.* Non enim Deus aliquando perturbatur, sed ille utique homo qui usurpavit, qui stultus, qui dormivit, qui lassatus fuit atque ploravit: quæ omnia sine affectibus animæ caro sola sentire non potuit, nisi ille homo perfectus quem suscepit Deus perfectus, dicente Iheremia propheta: *Hic Deus noster, non æstimabitur alius ad eum: qui invenit omnem viam disciplinæ, et dedit eam Jacob puero suo, et Israel dilecto a se.* Et adjecit: *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Quæ porro forma in terra visus fuerit et conversatus sit, sanctissimus prophetarum Isaias plenissime et apertius exponit: *Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est? Annuntiavimus coram ipso tanquam pueri, ut radicem in terra silenti. Non est ei species neque gloria. Vidimus eum, et non habuit speciem neque decorem; sed species ejus sine honore, et oblecta præ omnibus hominibus. Homo in plaga positus, sciens ferre infirmitates. Quoniam aversata est species ejus, et dehonestatus, et pro nihilo æstimatus*

est. Hic peccata nostra portat, et pro nobis dolet. Nos æstimavimus eum in dolore esse et in plaga et in vexatione. Ipse autem vulneratus propter peccata nostra, et infirmatus est propter iniquitates nostras. Erudito pacis nostræ in eum, livore ejus nos sanati sumus. Omnes ut oves erravimus, et omnes homines a sua via erraverunt. Et Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. Ipse autem male vexatus continuit labia sua, ut ovis ad immolandum ductus est. Et sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium ejus sublatum est. Generationem autem ejus quis enarravit? Quoniam tollitur a terra vita ejus, et ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. Et dabo inanes pro sepultura ejus, et divites pro morte ejus. Quoniam iniquitatem non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus. Et Dominus vult purgare eum de plaga. Si delis pro peccato animas vestras, videbitis semen longæ vitæ, et vult Dominus adolere animæ ejus, ostendere ei lumen, formare prudentiam, justificare justum, bene servientem pluribus. Et peccata eorum ipse portavit. Ideo ipse hæreditatem possidebit multos, et fortium partietur spolia. Propter quod tradita est in mortem anima ejus, et inter iniquos deputatus est. Et ipse peccata multorum tollit, et propter iniquitates nostras traditus est. Pervide igitur, domine mi, secundum sanctæ tuæ mentis studium, quomodo prædicti propheta Hieremias et Isaias sibimet consentientes assensu qualiter perfectus Deus de cælo descendens pro salute generis humani, suscepit hominem, et superius ab Isaiâ prædictas passiones uterque naturæ illius in Christo suscepti hominis assignet. Nam numquid Deus, qui est invisibilis, incomprehensibiliter poterat comprehendere, aut inimicis tradi, aut inter impios deputari, aut mori, aut vita ejus a terra tolli? Sed ille utique qui, ut supra jam diximus, esuriit, sitiit, lassatus fuit, dormivit atque ploravit, qui etiam in cruce passionis pendens, cum vidisset in se inhabitantem Deum de suo exire corpore, lacrymabili voce clamavit post eum, Hebraica lingua dicens: *Heli, Heli lamasabactani*: hoc est: *Deus meus, quare me dereliquisti?* quamvis tertia die eum esset resuscitaturus. Tamen necesse erat illud adimpleri quod jam prædixerat in Evangelio Jesus, suis discipulis dicens: *Ego a Deo processi, exivi a Patre, et veni in hunc mundum, et iterum relinquo hunc mundum et vado ad Patrem.* Siquidem et in ipsa passione, quamvis ille perfectus homo, a perfecto Deo susceptus, impiam moriens in cruce patiatur poenam, tamen et ipse impassibilis Deus in eodem a se suscepto perfecto homine, quamvis passionem non sustinuerit, tamen injuriam passus est. Nam sicut qui indumentum conscindit, et induto facit injuriam, ita et qui carnem ejus crucifixerunt, Divinitati ejus injuriam intulerunt. Hanc ergo Divinitatis injuriam omnia elementa videns expaverunt. Nam denique terra contremuit, petra scissæ sunt, sol fugit in noctem, luna sanguineo colore fuscata est, et tamquam damnatione perpetua jam mundus oppressus esset, avulsæ locis cælestibus stellæ ruerunt, elementorum lege confusa, apertis monumentis, sepulta jam olim corpora animas receperunt. Ideo ergo catholici per orbem terrarum fidelissimi Ecclesiarum doctores secundum Scripturarum auctoritatem duas in Christo naturas prædicant, Divinitatis (et humanitatis. Quæ utinam considerasset Eutyches), et tot annorum continentia laboribus (se) apertis oculis non immersisset, nec Orientis Ecclesiis impiam pro-

^a Gesta hujus synodi ad S. pontificem missa, laudantur epist. 80. Horum tantum fragmentum superest insertum Vitæ S. Abundii Comensis, qui unus fuit e quatuor legatis a S. Leone missis ad pacem cum Orientalibus ea ratione componendam, ut ejus epistolam ad Flavianum reciperent, eidemque subscriberent. Etsi hujus Vitæ auctor nec coævus nec valde antiquus sit, cum ipsa tamen synodi acta invenit, hac in parte summam fidem meretur; unde

tulisset perturbationem per confusas duarum naturarum substantias, Deum passibilem pronuntians. Sed cum in ista suam sententiam Paulus apostolus compleat dicens: *Quia in novissimis temporibus recedent quidam a fide*, tamen nos sollicitus præmonet dicens: *Attendite spiritibus seductoribus in hypocrisis mendaciorum, cæteriatam habentium conscientiam.* Nisi enim secundum Apostoli dictum cæteriatam et incertam suæ fidei habuisset conscientiam, numquam tantam confusionem Ecclesiis Dei excitans, suæ perfidiæ socios fecisset sanctos trecentos decem et octo Patres Nicæni concilii, nec non et Cyrillum et Athanasium, Felicem, Gregorium, et Proclum, sanctos episcopos; qui non utique ejus perfidiam sequendo, sed superius a mea humilitate expositam fidem docendo, inter sanctos et electos Dei in numero et libro viventium dinumerati sunt. Sed ut simplicium et imperitorum illudat et ad se ducens aduniat animos, ideo prædictos viros, catholicæ fidei auctores et prædicatores, suæ novæ et novissimæ perfidiæ fingit esse socios. Vere in hunc Eutychem completa est Apostoli sententia dicentis: *Hujusmodi pseudoapostoli, operarii dolosi, transfigurant se in apostolos Christi. Et non mirum. Ipse enim Satanas perfidiam fingit esse socios.* Vere in hunc sit minister perfidiæ, simulat se socium esse ministris justitiæ, a quibus prædictam fidei nostræ (non) tenuit, a se doctam exposuit rationem: inter quorum discipulos et dulcissimos fideles fidei filios cupio tuam nobilitatem mecum pariter ascribi; ut eorum, si meream, sequentes fidei vestigia, precibus in futuro iudicio misericordiam impetrare mereamur a triplici pietatis unita majestate, hoc est Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

EPISTOLA VIII,

^C *Sæx fragmentum a Gestorum Constantinopolitanæ synodi habitæ anno 450, in qua lecta et recepta fuit S. Leonis epist. 28, ad Flavianum, ex Vita S. Abundii episcopi Comensis.*

Anatolius episcopus Constantinopolitanus novæ Romæ accepta epistola S. Leonis papæ ad confirmationem catholicæ fidei contra vesaniam hæreticorum, congregavit concilium omnium episcoporum, archimandritarum, presbyterorum et diaconorum; et satis conspectum omnium ^b recitata est epistola S. Leonis papæ, quam beatus Abundius coram omnibus præsentavit: concordantibus testimoniis Romanorum Patrum ac Græcorum, Anatolius episcopus Constantinopolitanus huic epistolæ S. Leonis papæ continentis catholicæ fidei veritatem, concordantibus etiam testimoniis Patrum ab eadem apostolica sede decretorum (*Lege directis*) [*Lege directorum*] plena devotione consensit et subscripsit, anathema dicens Eutychem et Nestorio, et ipsorum dogmati cum sectatoribus eorum. Id ipsum fecere omnes qui aderant episcopi, presbyteri, archimandritæ atque diaconi.

^d ^c Mox sanctus Abundius, Asterius episcopi, Basilii et Senator presbyteri dixerunt: Omnipotenti Deo gratias: quoniam reverendorum episcoporum, presbyterorum, archimandritarum, diaconorum, ac totius cleri professiones cognovimus, fidem rectam et a Patribus traditam profiteri, sicut eorundem sub-

illud fragmentum card. Baronius Annalibus jure inseruit ad an. 450, n. 29, ac exinde in editionibus Conciliorum descriptum fuit. Hoc vero nos in appendice daturos promisimus annot. 6 (*Col. 913, n. 4*) in epist. 80.

^b Hæc narratio ab auctore Vitæ ex synodi gestis derivata omnino concinit cum Leonis verbis insertis epistolæ 88, c. 3, ad Paschasium.

^c Hic incipit gestorum fragmentum

scriptio gestis presentibus inserta declarat. Ideo nos A post incarnationem duas, id est, Verbi et perfecti hominis fateatur in una persona, inconfusa proprietate sui, manere naturas. Nestorio etiam, qui vesanum (ut legitur) dudum dogma dispersit, dicendo Dominum Jesum Christum ex Maria Virgine hominem tantum, non etiam Deum natum, sed et sectatoribus ejus in hujusmodi perversitate durantibus anathema dicimus. Propter quod convenit, ad confirmationem subscriptionis, sanctam, quæ præsens est, fraternitatem iisdem, vel omnibus, qui eorum doctrinam sequuntur, anathema similiter dicere.

post incarnationem duas, id est, Verbi et perfecti hominis fateatur in una persona, inconfusa proprietate sui, manere naturas. Nestorio etiam, qui vesanum (ut legitur) dudum dogma dispersit, dicendo Dominum Jesum Christum ex Maria Virgine hominem tantum, non etiam Deum natum, sed et sectatoribus ejus in hujusmodi perversitate durantibus anathema dicimus. Propter quod convenit, ad confirmationem subscriptionis, sanctam, quæ præsens est, fraternitatem iisdem, vel omnibus, qui eorum doctrinam sequuntur, anathema similiter dicere.

ADMONITIO

In sequentem actionem hactenus ineditam concilii Chalcedonensis.

1. Græci codices concilii Chalcedonensis bibliothecæ Venetæ S. Marci 164 et 555, locupletiores sunt iis quibus Romani editores usi fuerunt. Lacunæ quæ in Græco punctis signantur initio actionis 4 in iisdem codicibus suppletur, ita ut in lacuna tertia notata tom. IV Concil. editionis Venetæ pag. 1357, duas integras paginas impleant episcoporum nomina, quæ in ipsa antiqua versione Latina e regione posita desiderantur. Suppletur quoque episcoporum nomina initio actionis 6, quæ in Græco vulgato desunt, et in sola antiqua interpretatione Latina leguntur, ac propterea omittuntur illa, καὶ τῶν λοιπῶν ὁσιωτάτων καὶ εὐσεβεστάτων ἱεραρχῶν, et cæteris sanctissimis ac religiosissimis episcopis, quæ integro episcoporum catalogo recitato locum non habent. Actione 14 de Sabiniano Perrhenorum episcopo, quæ in codd. Venetis est 15, Græcus textus editus quædam sola nomina præfert, quæ omnino desunt in antiqua versione: plura autem iisdem codices addunt, et solum per saltum antiqui librarii intermedia quædam nomina omissa fuere. Id ipsum accidit actione in vulgatis 16, in iisdem autem manuscriptis 17; quæ enim nomina in antiqua interpretatione exhibita, desunt in Græco vulgato, ex laudatis codicibus hauriri poterunt, sicut et alia, quæ conferentibus patefient.

2. Quod autem in his præcipuum invenitur, est Actio 16 hactenus ignota, in qua lecta fuit Leonis epistola 93. Id vel maxime eam sententiam confirmat, in codicibus Græcis concilii Chalcedonensis non omnes actiones collectas fuisse, nec ex eo quod aliqua actio deest in uno vel pluribus codicibus Græcis, illam repudiari posse. Ita actio de Domino in codicibus nostris Græcis nec non in Romanis non legitur, et deerat etiam in eo exemplo ex quo antiqua versio prodit; et in ms. Patriciæ Juliæ a Rustico inventa fuit. Actio de Photio Tyri episcopo, quæ aberat ab exemplis antiqui interpretis et Rustici, in Græcis Romanis, et nostris codicibus invenitur in fine cæterarum actionum, quemadmodum erat in codice quem Balsamon laudat. Ita etiam Græci codices, qui noti sunt, concilii Ephesini, carent aliquot actionibus, quæ cum ex antiqua versione supersint, in aliquo antiquo codice Græco inventæ fuere. Cur id acciderit optime explicat Baluzius in præfatione ad versionem antiquam synodi Chalcedonensis num. 40 et 41. Hanc quidem ineditam actionem, quam soli codices Veneti suppeditarunt, in suppositionem vocari non posse, præter manuscriptorum auctoritatem, ex eo manifestum sit, quia ex omnium conciliorum more literæ summi pontificis ad concilium semper lectæ fuerunt. Hæc igitur actio, quæ ad S. Leonem nostrum maxime pertinet, appendicem claudet.

3. Quoniam vero de manuscriptorum Græcorum S. Marci utilitate hoc loco incidit mentio, aliam observationem gratam futuram arbitramur, quam ex alio Græco codice ejusdem bibliothecæ Venetæ signato num. 165 eruimus. In hoc, qui partem actorum Chalcedonensium continet, descripti leguntur canones 27 ejusdem concilii, affixo cuique canonis numero 1, 2, 3, etc., usque ad 27, eo quod hi sint canones una eademque actione constituti. Tum vero post ultimum canonem ducta linea, quæ canonum finem indicat, post intervallum quoddam subjunguntur sine ulla numerati nota tres alii additi canones, qui in solis Græcis collectionibus canonum una cum cæteris proferuntur, simulque omnes efficiunt canones 30, uti ex collectionibus et collectoribus canonum Græcis editis sunt tom. IV Conciliorum pag. 1691. Canon primus qui in vulgatis est 28, Constantinopolitanæ sedis privilegia decernit, iisdemque verbis exprimitur ac in vulgatis, et sumptus est ex actione ultima. At duo alii canones uberiore sunt quam in editis. Nam canon in vulgatis 29 excerptus ex actione pro Photio Tyri metropolitæ, incipit a verbis ejusdem actionis pag. 1440, D. Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἡδοξότατοι ἀρχόντι εἶπον. Περὶ τῶν ἱεραρχῶν, etc., usque ad τῆ ἀγία συνόδῳ, quibus petitio judicium ad canonem intelligendum necessaria exprimitur. Tum subjunguntur interlocutiones legatorum apostolicæ sedis et Anatolii, ex quibus vulgatus canon compactus est. Tandem approbatio synodi ex eadem actione pag. 1449, C; canon vero in vulgatis 30, ex actione 4 male digestus, in nostro codice incipit ab interlocutione judicium et senatus pag. 1407, D, et subjecta interlocutione Paschasini legati apostolicæ sedis, eorumdem judicium et senatus sententia concluditur usque ad pag. 1410, A. Eadem quoad hos canones leguntur in collectione Græca canonum, quæ continetur in vetusto codice XIX monachorum S. Basilii Romæ pag. 54. Ex his quid et unde tres isti additi canones sint, perspicue cognoscitur.

EPISTOLA IX,

SEU ACTIO XVI CHALCEDONENSIS.

Nunc primum edita ex mss. Græcis bibliothecæ Venetæ S. Marci 555, sæculi XII, et 164 sæculi XIV, in qua lecta fuit epistola 93 S. Leonis ad ipsam synodum.

Consulatu domini nostri Marciani semper Augusti, B est qui erit nuntiandus, pridie kalendas Novembris Chalcedone juxta mandatum divinisissimi et piissimi domini nostri Marciani semper Augusti congregatis in sanctissima Ecclesia sanctæ martyris Euphemiæ,

Ἰπατίας τοῦ δεσπότητος ἡμῶν Μαρκεανοῦ τοῦ αἰωνίου Ἀυγούστου, καὶ τοῦ δηλωθησομένου τῆ πρό μιᾶς κελουδῶν Νοεμβρίων. Ἐν Χαλκηδόνι κατὰ κέλευσιν τοῦ θεοτάτου καὶ εὐσεβεστάτου ἡμῶν δεσπότητος Μαρκεανοῦ τοῦ αἰωνίου ἀυγούστου συνελθόντων ἐν τῆ ἀγιωτάτῃ Ἐκ-

1 Cum in laudatis mss. Venetis canones Chalcedonenses actioni 15 in editis ascripti, optime collocentur actione 7, de quo alibi plura, hæc actio subjicitur

actioni de Sabiniano episcopo Perrhæ habita eodem die 31 Octobris, quæ in vulgatis quidem est actio 14, at in iisdem codicibus est actio 15.

magnificentissimo et gloriosissimo magistro militum, exconsule, et Patricio Anatolio, et magnificentissimo ac gloriosissimo praefecto sacrorum praetiorum Paladio, et magnificentissimo atque gloriosissimo magistro divinarum officiorum Vincomalo; convenientibus quoque reverendissimis episcopis Paschasino et Lucentio, et reverendissimo presbytero Bonifacio locum habentibus sanctissimi archiepiscopi senioris Romae Leonis, et Anatolio reverendissimo archiepiscopo magni nominis Constantinopolis, et Maximo reverendissimo episcopo Antiochia Syriae, et Juvenali reverendissimo episcopo Jerosolymorum, et Quintillo reverendissimo episcopo Heracleae Macedoniae locum habente sanctissimi archiepiscopi Thessalonicensium Anastasii, et Thalassio reverendissimo episcopo Caesareae Cappadociae, et Stephano reverendissimo episcopo Ephesi, et Luciano reverendissimo episcopo Byzae tenente locum Deo amantissimi Cyriaci episcopi Heracleae Thraciae, et Eusebio reverendissimo episcopo Ancyrae Galatiae, et Diogene reverendissimo episcopo Cycizi, et Petro reverendissimo episcopo Corinthi, et Florentio reverendissimo episcopo Sardiniae, et Eunomio reverendissimo episcopo Nicomediae, et Anastasio reverendissimo episcopo Nicomediae, et Juliano reverendissimo episcopo Coensi locum habente etiam ipso apostolicae sedis Romae, et Eleuthero reverendissimo episcopo Chalcedonensium, et Basilio reverendissimo episcopo Seleucia Isauriae, et Meletio reverendissimo episcopo Larissae locum habente reverendissimi episcopi Apameae Syriae Domni, et Amphilocho reverendissimo episcopo Sidae, et Theodoro reverendissimo episcopo Tapsi, et Cyro reverendissimo episcopo Auazarbi, et Constantino reverendissimo episcopo Bostrorum, et Photio reverendissimo episcopo Tyri, et Theodoro reverendissimo episcopo Damasci, et Stephano reverendissimo episcopo Hierapoleos, et Symeone reverendissimo episcopo Amidae, et Epiphanio reverendissimo episcopo locum habente reverendissimi Olympii episcopi Constantiae, et Joanne reverendissimo episcopo Amasiae, et Constantino reverendissimo episcopo Melitenae, et Patricio reverendissimo episcopo Tyranorum, et Petro reverendissimo episcopo Gangrorum, et Eustathio reverendissimo episcopo Beryti, et Apragmonio reverendissimo episcopo locum habente reverendissimi episcopi Claudiopoli Calogeri, et Atarbio reverendissimo episcopo Trapezuntis, locum habente Dorothei reverendissimi episcopi Neocaesareae, et Photino archidiacono locum habente Theoctisti reverendissimi episcopi Pissinum-

κλήσια της αγίας μάρτυρος Ευφημίας του μεγαλοπρεπέστατου και εδοξοτάτου στρατηλάτου από όλητης και Πατρικίου Ανατολίου και του μεγαλοπρεπέστατου και εδοξοτάτου επάρχου της Ιερών πρωτεύουσας Βασιλείου: και του μεγαλοπρεπέστατου και εδοξοτάτου μαγιστρου των θείων οφείων Βερκαμάλου: — Συνελθόντων δε και Πασχασίου, και Δουκωνσιου, των ελλαβεστάτων επισκόπων, και Βονιφασίου του ελλαβεστάτου κρεσθητέρου επάρχοντων του τόπου του αγιωτάτου αρχιεπισκόπου της πρωτεύουσας Ρώμας Λιοντος: — και Ανατολίου του ελλαβεστάτου αρχιεπισκόπου της μεγαληνύμου Κωνσταντινουπόλεως, και Μαξιμου του ελλαβεστάτου επισκόπου Αντιοχείας Συρίας, και Ιουβενάλιου του ελλαβεστάτου επισκόπου Ιεροσολύμων, και Κυντίλλου του ελλαβεστάτου επισκόπου Ηρακλείας Μακεδονίας, επάρχοντος τον τόπον του αγιωτάτου αρχιεπισκόπου της Θεσσαλονικίαι Ανστασιου, και Θαλασσιου του ελλαβεστάτου επισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, και Στεφάνου του ελλαβεστάτου επισκόπου Εφύσου και Δουκωνάου του ελλαβεστάτου επισκόπου Βύζας, επάρχοντος τον τόπον του θεωρηστάτου επισκόπου Ηρακλείας Θράκης Κυριακού, και Βονιφάου του ελλαβεστάτου επισκόπου Αγκύρας Γαλατίας, και Διογένους του ελλαβεστάτου επισκόπου Κοζίνου, και Πέτρου του ελλαβεστάτου επισκόπου Κορθίου, και Φλωρεντίου του ελλαβεστάτου επισκόπου Σαρδών, και Ενωμίου, του ελλαβεστάτου επισκόπου Νικομηδείας, και Αναστασίου του ελλαβεστάτου επισκόπου Νικαίας, και Ιουλιανού του ελλαβεστάτου επισκόπου της Κωνσταντινουπόλεως, επάρχοντος και αυτού τον τόπον του αποσταλικού θρόνου Ρώμας, και Ελευθερίου του ελλαβεστάτου επισκόπου των Χαλικηδονίων, και Βασίλειου του ελλαβεστάτου επισκόπου Σελουκίας Ισχυρίας, και Μελετίου του ελλαβεστάτου επισκόπου Λαρισσας, επάρχοντος τη τον τόπον του ελλαβεστάτου επισκόπου Απαμείας Συρίας Δόμων, και Αμφιλοχίου του ελλαβεστάτου επισκόπου Σιδας, και Θεοδώρου του ελλαβεστάτου επισκόπου Τύρου, και Κύρου του ελλαβεστάτου επισκόπου Αμφάρου, και Κωνσταντίνου του ελλαβεστάτου επισκόπου Βοστρου, και Φωτίου του ελλαβεστάτου επισκόπου Τύρου και Θεοδώρου του ελλαβεστάτου επισκόπου Λαμασσού, και Στεφάνου του ελλαβεστάτου ιερέως πόλεως Ιππών, και Συμεώνου του ελλαβεστάτου επισκόπου Αρμίας, και Επιφασίου του ελλαβεστάτου επισκόπου, επάρχοντος τον τόπον του ελλαβεστάτου επισκόπου Κωνσταντίας Ολυμπίου, και Ιωάννου του ελλαβεστάτου επισκόπου Βεβαστειας, και Σελεύκου του ελλαβεστάτου επισκόπου Αμασσίας, και Κωνσταντίου του ελλαβεστάτου επισκόπου Μελιτινής, και Πατρικίου του ελλαβεστάτου επισκόπου Τυάνου, και Νήτρου του ελλαβεστάτου επισκόπου Γεργρών, και Ευσταθίου του ελλαβεστάτου επισκόπου Πισσινού, και Απραγμονίου του ελλαβεστάτου επισκόπου,

¹ Nomina iudicum et episcoporum hujus eadem sunt in codicibus Venetis, ac in actionibus 15 et 17, si pauca excipias, quae in sequentibus annotationibus indicabuntur; ac propterea unica hac actione Graeca trium actionum nomina, uti sunt in iisdem mss. profuerunt, quae in vulgato textu vel mutila sunt, vel omnino desunt. Observavimus autem episcoporum nomina eadem fere esse, ac eodem ordine recenseri ac in versione antiqua primae actionis a Baluzio edita tom. IV Concil. edit. Venetæ pag. 1987, nec non in versione actionum 6, 7 et 8.

² Hic Stephanus in hac et praecedenti actione habitus pridie kal. Novembris adhuc nominatur episcopus Ephesinus, cum tamen act. 13, in vulgato 12, pridie depositus fuerit, id est tertio kal. Novembris. Id ex notariorum oscitantia ortum credimus, qui episcoporum nomina transcribere ex anterioribus actionibus, in quibus Stephanus nondum depositus recensebatur.

³ In nostris mss. actione 15 additur, και Νόννου του ελλαβεστάτου επισκόπου Εδίσσης. In versione etiam actionum 4, 6 et 8, idem Nonnus eodem loco et ordine quem in nostris mss. Graecis habet act. 15 inseritur. In versione autem vulgatae actionis 16, quae in nostris codicibus est 17, loco Nonni legitur Ibas.

Nostris autem Graeci codices non solum actione hac inedita 16, verum etiam 17, utrumque nomen praeter eunt. Cum Ibas actione 16 restitutus fuerit; actione 15 Ibas, non autem Nonnus inserendus, nec in sequentibus omittendus fuerat, cum praesertim actioni 17 subscriptus legatur. Quid ita? Nimirum quia notarii exscriptibentes episcoporum nomina in actione 15, non animadvertentur Nonnum esse expungendum; in actionibus autem 16 et 17 cautius praetentent quidem hoc nomen, a de Iba substituendo non cogitarent. Alii autem notarii, ex quibus antiqua versio traducta fuit, Ibas pro Nonno actione ultima jure recensere.

⁴ Eustathii Berytensis nomen ac solum in actione 16 inter metropolitans legitur, uti in versione actionis 5. At in praecedenti 15 et in sequenti 17 hunc episcopum jure omittit nostri codices, quemadmodum hoc loco inter metropolitans deest in interpretatione antiqua actionum 1, 6, et 8, in quibus vel omittitur, vel inter episcopos posterius recensetur.

⁵ In actione sequenti tum in editis Latinis, tum in nostris mss. Graecis aliter habetur: Et Calogero reverendissimo episcopo Claudiopoli, et Apragmonio reverendissimo episcopo Th. In hac autem actione 16 legitur, ut in actione 15, nec non in antiqua versione

et Romano reverendissimo episcopo Myrorum Lyciæ, et Nunechio reverendissimo episcopo Aphrodisiada Cariz, et Critoniano reverendissimo episcopo Laodiceæ Phrygiæ, et Marialano reverendissimo episcopo Synadorum, et Onesiphoro reverendissimo episcopo Iconii, et Pergamin reverendissimo episcopo Antiochiæ Pisisidæ, et Epiphania reverendissimo episcopo Peryæ, et Attico reverendissimo episcopo Nicopolis Epiri, et Martyrio reverendissimo episcopo Gortynæ, et Luca reverendissimo episcopo Dyrrhachii, et Vigilantio reverendissimo episcopo Larissæ Thessaliæ, et Francione reverendissimo episcopo Philippopolis, et Sebastiano reverendissimo episcopo Beræ, et Basilio reverendissimo episcopo Trajanopolis, et Triphone reverendissimo Chii locum habente Joannis episcopi Rhodi, et Theocisto reverendissimo episcopo Beræ, et Gerontio reverendissimo episcopo Seleuciæ Syriæ, et Eusebio presbytero locum habente Macariti episcopi Landiceæ Syriæ, et Eusebio reverendissimo episcopo Dorilei, et reliquis sancta et œcumenica synodo, quæ secundum sanctionem divinisimi et piissimi Domini nostri in Chalcedonensium civitate collecta; et residuibus omnibus ante cancellos sacri altaris Bonifacii presbyter locum habens apostolicæ sedis senioris Romæ ait: Apostolicus episcopus, et apostolicæ fidei Romæ Les dominus meus ad sanctissimam synodum epistolam misit: jubete ut recipiatur et legatur. Gloriosissimi judices dixerunt: Legatur epistola Leonis reverendissimi archiepiscopi Romæ. Et præbente Juliano reverendissimo episcopo civitatis Coensium locum habente etiam ipso apostolicæ sedis, cum authenticam Latinam epistolam, tam ejusdem interpretationem Constantium devotissimus secretarius sic habentem legit:

Leo episcopus sanctæ synodo apud Chalcedonem constitutæ, dilectissimis in Domino fratribus salutem. Optaveram quidem... et cætera, uti legitur epistola 93, usque ad illa: Bene valete in Domino, fratres charissimi:

του τῆς κῶν πῶως τοποτηρουντος καὶ αὐτοῦ τῶ ἀποστολικῶ θρόνῳ. τῆντι αὐθεντικῆν Ῥωμαϊκῆν ἐπιστολὴν, καὶ τὴν ταύτης ἱερηνίαν, Κωνσταντίνος ὁ καθ' ὁρισμὸν Σηρητάριος ἀγγέλῳ ἐξουσαν οὕτως: « Λέων ἐπίσκοπος τῆ ἐκλῆς συνόδῳ τῆ ἐν Καλκεδόνι, τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν Κυρίῳ χαίρειν... » Ἐρρώσθη ἐν Κυρίῳ, ἀδελφοὶ προσφιλέτατοι. 9

actionum 1, 5, 6 et 8, et rectius quidem, cum hoc loco soli metropolitæ describuntur. Apragmonius autem intèr hos locum non habet, nisi quatenus Calogeri metropolitani Claudiopolis vicem gerit. Rectius, inquam: nam cum in subscriptionibus actionis sequentis 17 Calogerus non per Apragmonium, sed per Stephanum presbyterum subscripserit, sicut et Relationi synodi ad S. Leonem subscripsit per Euphrosinum diaconum, Apragmonius locum ejus in actione 17 non amplius tenuisse videtur. Hic quoque error ex notariis originem ducit, qui episcopos ex anterioribus actionibus describere, in quibus Apragmonius Calogeri vices gerebat.

Hic notarii vel amanuensis error manifestus est ex aliis locis quampluribus hujus synodi, in quibus Nunechius Laodiceæ Phrygiæ, et Critonianus Aphrodisiadis episcopus traditur. Rectè igitur in ipsis codicibus Venetis act. 15 et 17 legitur: καὶ Χριτωνιανου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Ἀφροδισιάδος Καρίας, καὶ Νουνεχίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Λαοδικείας Φρυγίας.

Sequentes episcopi usque ad Tryphonem Chium inclusivè libraril saltu desunt in Græco act. 15 nostrorum codicum, sed leguntur in Græco, et in antiqua versione act. 17, eodem ordine et iisdem verbis.

Optime hic Triphon dicitur locum tenens Joannis

ἐπίχοντος τὸν τόπον τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Κλαυδίουπόλεως Καλογῆρου, καὶ Ἀταρβίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Τραπεζούντος, ἐπίχοντος τὸν τόπον τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Περικαίμαρειας Δωροθίου, καὶ Φωτεινου ἀρχidiaκόνου, ἐπίχοντος τὸν τόπον Θεοκτίστου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Πισινοῦντος, καὶ Ῥωμανου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Μύρων τῆς Λυκίας, καὶ Νουνεχίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Ἀφροδισιάδος Καρίας, καὶ Κριτωνιανου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Λαοδικείας Φρυγίας, καὶ Μαρτυριου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Συναδου, καὶ Ὀνησιφῶρου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Ἰκονίου, καὶ Περραμίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Ἀντιοχίας Πισιδίας, καὶ Ἐπιφανίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Πέργης, καὶ Ἀττικου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Νικοπόλεως Ἠπείρου, καὶ Μαρτυρίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Γορτύνης, καὶ Λουκα τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Δυρραχίου, καὶ Βυγλιαντίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Ἀκρίσσης Θεσσαλίας, καὶ Φραγκίανου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Φιλίππουπόλεως, καὶ Σεβαστιανου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Βερόνης, καὶ Βασίλειου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Τραϊανουπόλεως, καὶ Τρύφωνος τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Χίου. 9

ἐπίχοντος τὸν τόπον Ἰωάννου ἐπισκόπου Ῥόδου, καὶ Θεοκτίστου ἐπισκόπου Βεροίας, καὶ Γεροντίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Σελευκίας Συρίας, καὶ Εὐσεβίου πρεσβυτέρου, ἐπίχοντος τὸν τόπον Μακκαρίου ἐπισκόπου Λαοδικείας Συρίας, καὶ Εὐσεβίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Δουρυλίου, καὶ τῆς λοιπῆς ἐκλῆς καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς κατὰ θεῖον τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου ἡμῶν διαπότου ἐν τῇ Καλκεδονίᾳ πῶς συνεθροισθείσης, καὶ καθισθέντων πάντων πρὸ τῶν κακῶν τῶν ἁγίου θεοσεβήτου — Βονιφάτιος πρεσβύτερος ἐπίχων τὸν τόπον τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τῆς πρεσβυτερίας Ῥώμης εἶπεν: Ὁ ἀποστολικὸς ἐπίσκοπος καὶ τῆς ἀποστολικῆς πῆστιας Ῥώμης Λέων ὁ ἡμῶν διαπότης, ἐπιστολὴν πρὸς τὴν ἀγιωτάτην σύνοδον ἀπέστειλε, κελύσαστε αὐτὴν ἀποδεχθῆναι, καὶ ἀναγνωσθῆναι. Οἱ ἐκδοθέντες ἀρχοντες εἶπον: Ἀναγνωσάσθω ἡ ἐπιστολὴ Λέοντος τοῦ εὐλαβεστάτου ἀρχιεπισκόπου Ῥώμης. Καὶ ἐπιδόντος Ἰουλιανου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου

episcopi Rhodi, uti semper in Chalcedonensi hæc delegatio exprimitur, unde perperam omittitur in versione actionis vulgaræ 16.

Juliani peritia in utraque lingua Latina et Græca notissima est. Is enim Italus origine Latinam linguam tenebat, Græcæ autem Ecclesiæ præfectus linguam Græcam ignorare non poterat. Hinc Leo interpretationem epistolæ 28, ad Flavianum, a Juliano fieri desideravit ex epist. 131. Cur porro is, non autem Bonifacius paulo ante memoratus, qui petierat ut hæc epistola legeretur; is, inquam, Julianus eam produxerit una cum interpretatione Græca, non alia probabilior videtur ratio, nisi quia ipse Julianus hujus interpretationis auctor fuit. Latinum porro originale una cum Græca versione oblatum traditur, quia Philippo presbytero apostolicæ sedis legato in Ephesiina synodo te-tante act. 2: Consuetudo erat ut apostolicæ sedis litteræ Latine in primis legerentur. In actis vero Græcis solæ Græcæ versiones descriptæ inveniuntur.

Vide annot. 3 (Col. 936, n. 4) in epist. 93, ubi integram hujus epistolæ versionem huic actioni insertam dedimus.

Chronica notatio, quæ huic epistolæ in mss. Græcis ante gesta descriptæ affigitur; deest hoc loco, et sic actio 16 desinit.

APPENDIX SECUNDA

AD SECUNDAM PARTEM

OPERUM S. LEONIS MAGNI.

ADMONITIO.

Post vulgatum tomum primum nostræ editionis (a), in quo præter Sermones Epistolæ etiam S. Leonis ad codices præsertim Romanos exactæ et emendatæ continentur, e Romanis typis Josephi Collini prodii in lucem illa pars Operum ejusdem S. doctoris quæ ipsius Epistolæ ad eosdem fere codices recognitas exhibet. Circa hos vero codices, qui et nostræ et Romanæ editioni usui fuere, unum monere necessarium ducimus, ne quis forte de fide nostra in iisdem mss. exemplaribus allegandis addubitet. In præfatione Romanæ editionis hæc admonitio legitur pag. 53: In hac nostra (editione) erudito lectori notæ manuscriptorum indices, quæ in omnibus aliis desiderantur, occurrunt: quod ea quidem ducti ratione fecimus, ut a lectorum animo omnem suspensionem removeremus, nos potius conjecturis indulissemus, quam religiose eorumdem mss. codicum lectionibus et auctoritatibus instituisse. Quare in posteram cuique de nostra fide dubitanti omnino facile esse poterit ad nostros indicatos fontes provocare, atque subinde cognoscere an variæ lectiones, vel a nobis ad calcem cujuscumque epistolæ, aut monumenti annotatæ, vel in textum inductæ, vere atque sincere iis fontibus respondeant, ex quibus easdem haustas fuisse indicavimus. Conferentes vero Vaticanæ codices in hac editione ad eamque epistolæ marginem indicatos cum iis quos nos in nostra editione allegavimus,prehendimus nonnumquam in ea Romana editione notari hanc vel illam Leonis epistolam inveniri in aliquibus Romanis codicibus, qui eis certissime carent. Exactissimum enim catalogum epistolarum, quæ in quovis codice describuntur, separatis paginis, ne confusio irreperet, contexuimus; nec plures vel pauciores in singulis codicibus seu mss. collectionibus reperiri Leonis epistolæ, quam quæ a nobis vel in præfatione vel in notis recensitæ fuerunt, certissimè sumus, ut et conferentibus ipsos codices palam fiet. Romana autem editio codices non raro assignat epistolæ quæ in ipsis deest, idque certo errori tribuendum ex eadem editione evincere possumus.

In notitia manuscriptorum Vaticanæ bibliothecæ, quæ præfationi ejusdem editionis subjicitur, pag. 66 recitatur Vaticanum codicem 1341 continere epistolæ Leoninas unam et quadraginta; ubi legendum unam de quadraginta: ille enim codex pertinet ad collectionem Hispanicam, quæ complectitur tantum Leoninas epistolæ 39 s nobis exacte recensitas in præfatione ad Epistolæ, § 10, pag. 522 et 523. At in editione Epistolarum, præter quam quod hujus codicis allegatio omittitur in epistolæ decem quæ in eo leguntur, numerus ipsius codicis Vat. 1341 affigitur epistolæ 45, ex quibus sexdecim in eodem codice desunt, nimirum epistolæ 24, 34, 35, 36, 39, 46, 48, 58, 68, 98, 99, nec non una Valentiniani ad Theodosium, Marciani ad Leonem, Pulcheriæ, Ceretii ac Salonii, et synodi Chalcedonensis ad eundem pontificem, quæ in nostra editione sunt epistolæ 54, 57, 38, 39, 42, 50, 51, 72, 67, 123, 124, 55, 73, 77, 68 et 98. In eadem manuscriptorum notitia pag. 65, Vaticano ms. 1342 collectionis tertiæ ascribuntur sexdecim S. Leonis epistolæ, quot quidem in eodem invenimus. At in corpore editionis numerus ipsius codicis 1342 annotatur epistolæ 21, ita ut omissa allegatione ejusdem ad epistolæ sex, quæ in eo continentur, perperam addatur idem numerus epistolæ undecim, quas in ipso nequaquam invenio, nimirum epistolæ ejus editionis 3, 7, 8, 14, 15, 73, 81, 91, 95, 139, et synodicæ Ravennii ac aliorum Gallorum ad Leonem; nobis vero epist. 3, 2, 7, 18, 15, 93, 106, 113, 120, 160 et 99. Similes lapsus occurrit in allegandis aliquot aliis codicibus. Epistolæ, ex. gr., 24, nobis 54, apponuntur in margine codd. Vat. 1340, 1341, 1343, 1353 et 3794, cum tamen eadem epistola inveniat in uno ms. 1340, in cæteris desideretur. Epistolæ 39, nobis 42, quæ existat in sola collectione Arelatensi, ex qua reperire licuit unum codicem Vallicellensem G, 99, ascribuntur in margine codd. Vat. 541, 542, 1340 et 1341, qui ad alias collectiones ea epistola expertæ spectant. Idem referre de aliis epistolæ supersedemus, cum hactenus indicata sufficiant. Hi errores partim operum oscitantæ, partim vero confusionsi annotationum in adversariis, quæ separatam cujusque codicis descriptionem non præferrent, tribuendi videntur.

Nam vero aliquis pariter error lateat in quibusdam lectionibus huic vel illi codici in eadem editione ascriptis, non vacavit expendere. Certe pag. 1, not. a, dum traditur omnes Vat. codd. antiquiores et insignioris notæ, excepto Vat. regio 1997, habere hæc verba, In causa Lupicini episcopi, manifestus est error: quinque antiquiores quidem et insignioris notæ codices in margine laudati Vat. 1341 et 1342, non solum carent iisdem verbis, verum etiam in corpore ipsius epistolæ primæ, nobis 12, omittunt illud caput, quod ad Lupicini causam pertinet. Pag. 62, not. e, in epistolam 15 ad Turribium affirmatur codicem Vat. Reg. 1987 habere sententiam, cum sententiam ibidem legerimus. Pag. 194, not. b et f, in epist. 47, nobis 59, lectiones afferuntur ex codd. Vat. 3787 et 4861, qui cum sint collectionis Avellanæ, eadem epistola carent: eæ autem lectiones a nobis fuerunt repertæ in mss. collectionis 21, ad quam spectant mss. codd. Vat. 542 et 543, quos una cum duobus memoratis collectionis Avellanæ in ejusdem editionis margine indicatos invenies. Alia observare, quæ ad editionem nostram vindicandam necessaria non sunt, prætermittimus.

Porro in eadem editione Romana, in qua lucubranda cl. auctor plurimum operæ et laboris impendens, Græcos etiam codices recolendos curavit, iria fragmenta Græca antea inedita invenimus, quæ in hac Appendicula recedenda credidimus. Primum e ms. Vat. Græc. 720, sæculi, uti traditur, decimi eductum fuit. Hic codex multis Græcorum Patrum opuscula seu fragmenta continet. Inter hæc legitur pars epistolæ S. Leonis ad imperatorem Theodosium. Nihil eis stylo conjicere licuit, cum sit Græca versio. Substantia vero ipsius fragmenti nihil repugnat: nam rectam fidem eandemque doctrinam exhibet, quam Leo docuit. Auctor Romanæ editionis censet hoc fragmentum pertinere ad epistolam quæ a Leone indicatur epist. 24, nobis 54, ad eundem imperatorem, illis verbis: A me autem atque ab omnibus catholicis sacerdotibus, quæ evangelicæ fidei pietas defendatur, satis plene ac lucide litteris meis, quas clementiam vestram per famulum vestrum Epiphanium tribunum, qui pro hac causa missus est, arbitror accepisse, reseratum est. Id autem ille censuit deceptus erroneus hujus opt-

(a) Hanc appendicem edebant Ballerini sub finem tomi II editionis suæ. Edit.

stolæ chronica notatione, qua in vulgatis signabatur data VIII kal. Junias, id est ante epistolam nobis 44 ad ipsum imperatorem; unde recitatis verbis alia epistola e sacerdotum synodo scripta atque desperata significari videbatur. Emendata vero ea chronica nota ex nostro optimo codice Ratisponensi sic, VIII kal. Januarias, id est die 25 Decembris anni 449, statim liquet memoratis verbis indicari ipsam epistolam 44, quæ quidem jamdiu ante laudatam epistolam 54, nimirum III idibus Octobris anni ejusdem data fuerat e synodo. Quid ergo? Si huic fragmento, quod ex Græca miscellanea collectione sumptum est, fidendum omnino sit, multo est credibilis hæc Leonem respicere in epist. 69, dum ad eundem imperatorem scribit c. 2: Quæ nostræ forma sit fidei, manifestatis instructionibus quas misimus possitis dignanter agnoscere. In hanc quidem rem a Leone missa fuerunt in Orientem Theodosio tradenda testimonia Patrum, quibus probaret sese in dogmatica epistola 28, non aliam doctrinam docuisse quam quæ a sanctis et Latinis et Græcis Patribus tradita fuerat. Vide epist. 71. Sed ex hoc fragmento, si genuinum sit, missa simul videtur alia epistolica declaratio ad ipsum imperatorem directa, quæ testimoniis Patrum et legatorum instructioni addita dicenda esset. Cum vero sola epistola 28 celebris sit, huicque uni testimonia Patrum subjecta fuerint in mss. Græcis vetustissimæ collectionis Chalcedonensis ante hujus concilii gesta, nec præter hanc ulla uspiam fiat mentio alius Leoninæ declarationis ac veluti formulæ fidei ad imperatorem Theodosium, quæ post editam dogmaticam epistolam 28 superflua videri potest, hinc de hujusmodi fragmento aliqua suspicio nec omnino levis ingeritur. Quidquid autem id est, ipsum fragmentum in hac appendicula exhibebimus, uti editum fuit.

Secundum est fragmentum libelli S. Flaviani Constantinopolitani episcopi ad S. Leonem, quod suppeditavit codex Vat. Græc. 451. In hoc fragmento nonnulla paulo difficiliora occurrunt. Duæ in eo partes distinguendæ, prior qua libellus quidam fidei proponitur, posterior qua gesta circa Joannem et Gregorium describuntur. In priori parte, seu in libello fidei, laudatur dogmatica Leonis epistola 28, qua duæ naturæ et una persona declarantur in Christo: In unam enim personam, inquit, sicut et tua sanctitas docet (in epist. 28) duæ naturæ concurrunt. Hæc autem Leonis epistola 28 Flaviano tradita fuit non Constantinopoli, sed Ephesi, quo Flavianus ad concilium accesserat. Legati enim pontificis qui easdem litteras perferendas acceperant, ob indicti concilii tempus non Constantinopolim, sed Ephesum contendere compulsi fuerunt. Porro gesta quæ in posteriori parte narrantur Constantinopoli evenerunt. Joannis enim et Gregorii condemnatio a Flaviano peracta, ac plebis tumultus in eisdem, non Epheso, nec tempore latrocinii Ephesini, quo Eutychnorum factio prævalebat, sed Constantinopoli convenit ante tempus ejusdem latrocinii, cum Flavianus, damnato Eutyche, catholicam fidem libere propugnabat, populusque favebat. Neque enim rejici potest post idem latrocinium: nam tunc Flavianus non rediit Constantinopolim, sed in exilium pulsus in ipso itinere supremum diem obiit. Vide nostram admonitionem in epist. 55. Cum vero prior pars hujus fragmenti, in qua epistole Leonis fit mentio, eum fidei libellum contineat, qui ante hæc Constantinopolitana gesta circa Joannem et Gregorium lectus traditur (Hæc cum libellus contineret, eo lecto, etc.), ipse quoque libellus Constantinopoli scriptus fuerat, antequam Flavianus Ephesum pergeret. Quomodo igitur in eo laudari potuit Leonis epistola 28, quæ solum Ephesi a Flaviano accepta fuit? Adde quod dum hic libellus Constantinopoli legeretur, Eutyches depositus fuerat. Qui autem Flavianus hominem abs se jam depositum et archimandritæ dignitate privatum, archimandritam in ipso libello appellasset? Cum integrum documentum ex quo hoc fragmentum excerptum fuit desideretur, nihil certi affirmari potest. Ne vero suppositionis nota eidem inuratur, suspicari licet hoc fragmentum pertinere ad libellum appellationis Flaviani, qui Ephesi scriptus et legatis Leonis traditus fuit. In hoc autem insertus dicendus est libellus fidei qui Constantinopoli lectus fuerat, et gesta de Joanne et Gregorio pariter inserta. Verba quibus laudatur Leonis epist. 28, eidem libello, dum Ephesi exscriberetur, adjecta. Tum vero Flavianus Eutychem vocavit archimandritam, quia is in pseudosynodo restitutus pro archimandrita sese gerebat.

Tertium fragmentum sumptum ex ms. Vat. Græc. 1455, mera paraphrasis est capituli octavi epistolæ 14 Leonis ad Anastasium.

FRAGMENTUM I.

Ex cod. Vat. Græc. 720.

LEONIS PAPE AD THEODOSIUM IMPERATOREM. DE DIVINI VERBI INCARNATIONE.

LEONIS Romæ episcopi exemplum interpretationis partis A epistolæ, quam ad imperatorem THEODOSIUM scripsit de divina incarnatione, et contra eos qui credunt abominandis dogmatibus hæresiarcharum Photini et Apollinaris atque horum simulum.

Credimus Filium Dei ab æterno, et sine exteriori principio, qui cum Patre et Spiritu sancto est, in extremis sæculis perfectum nostræ naturæ suscepisse hominem ex Maria semper virgine, et quod Verbum caro factum fuerit, hominem suscipiendo, neque Divinitatem mutasse, neque, ut quidam impie existimant, sanctum Spiritum pro semine fuisse; sed per virtutem et sapientiam Conditoris gentium confitemur Christum unam esse personam Filii, duas vero perfectas integrasque substantias Divinitatis atque humanitatis, quæ ex anima et corpore constat. Anathema dicimus contra Photinum, qui Christum purum nudumque hominem asserit; similiter et contra Apollinarium, illiusque similes, qui dicunt Filium Dei minus quiddam humanam naturam suscepisse sive in carne, sive in anima, sive in mente, sive in hominis assumptione, et dissimilem nobis fuisse in eo quod assumptum est: quem hominem sine sola macula peccati (quod peccatum physicum non est), ejusdem formæ cum nostra per omnia factum esse credimus. Illorum quoque blasphemiam execramur, qui nova inventione dicere conantur, a tempore sus-

Α Δίοντος Ἐπισκόπου Ῥώμης ἀντίγραφον ἰερηνείας μέρους ἐπιστολῆς, ἧς ἔγραψε τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, καὶ κατὰ τῶν πιστευόντων τοῖς μυσταροῖς δόγμασι τῶν αἰρεσιάρχων Φωτινοῦ, καὶ Ἀπολλινάριου, καὶ τῶν τούτων ὁμοίων.

Πιστεύομεν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν αἰδίως καὶ ἀνάρχως μετὰ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὄντα ἐπ' ἰσχυράτων τῶν αἰώνων τελίῳ ἀνθρώπῳ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀνελθῆναι ἐκ Μαρίας ἀειπαρθένου. Καὶ τὸν λόγον σάρκα γεγενῆσθαι τῷ ἀναλαβεῖν ἀνθρώπῳ, οὔτε μεταλλάξαι τὴν θεότητα, καὶ οὐχ' ὡς τινες μυσταρῶς ὑπέλαβον τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀντὶ σποράς γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τῇ δυνάμει καὶ τῇ σοφίᾳ δημιουργοῦ γενόμενον ὁμολογοῦμεν τὸν χριστὸν ἐν εἶναι πρόσωπον υἱοῦ. Δύο δὲ τελείας καὶ ὁλοκλήρους οὐσίας θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος τῆς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶσης. Ἀναθεματίζομεν Φωτινὸν τὸν λέγοντα τὸν χριστὸν ψῆλον καὶ γυμνὸν ἀνθρώπῳ. Ὡσαύτως δὲ καὶ Ἀπολλινάριον καὶ τοὺς τούτου ὁμοίους τοὺς λέγοντας τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἑλαττόν τι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀνελθῆναι, ἢ ἐν σαρκὶ, ἢ ἐν ψυχῇ, ἢ ἐν γὰρ ἐν τῇ προσλήψει τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀνόμοιον γεγενῆσθαι ἡμῖν, δ' οὐ προσελήθη. Ὅν τινα ἀνθρώπων ἀνευ μόνου τοῦ σπιλοῦ τῆς ἁμαρτίας. (ἧτις ἁμαρτία φυσικὴ οὐκ ἔστιν), σύμμορφον ἡμῖν κατὰ πάντα γεγενῆσθαι πιστευόμεν. Κακίων δὲ ὁμοίως τὴν βλασφημίαν ἀναθεματίζομεν τῶν ξηρῶν ἐννοία ἐπιχειρούντων λέγειν, ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἀναλρηθείας σαρκὸς πάντα τὰ τῆς θεότητος εἰς τὸν ἀν-

κατὰ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀφύστασης εἰς τὸν θεὸν μεταβλήθη, ὅσπερ οὐδένα πώποτε αἰοῦσι εἰπεῖν ἰσχυροῦς. ἀλλὰ γὰρ τῆς τοιαύτης ὁμολογίας ἐκείνων φθόνος θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος εἰς ἄλλο τι μεταβιβηθῆαι νομίζουσι. καὶ οὕτως θεὸν τέλειον, ὅτι ἀνθρώπων τέλειον κατὰ τὴν ἀλήθειαν τὸν υἱὸν ὁμολογοῦσι. ἢ κτλ. δι' ὅτων φαίνεται ἀνελθῆναι παρὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν ἡμετέραν φύσιν. τῆς θεότητος ἀπαθῶς διακρινόμεν. Ἐπαθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὃ δόξασει, ἀλλὰ ἀληθεῖα πάντα ἐπερ' ἡ ἡμετέρα μαρτυρεῖ. τοῦτο δὲ φαίνεται ἄπαν. χρόνον, πόνον, θάνατον καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα. κατ' ἐπιβὴ δὲ ἐπαθεν καθότι καὶ παθεῖν ἠδύνατο, τοῦτο δὲ κατὰ τὴν ἀνελκυσθῆσαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν προσηλωθεῖσαν φύσιν. Αὐτὸς γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν θεότητα ἀκαθῆς ἔσται, ὡς ὁ πατὴρ ἀόρατος ὡς ὁ πατὴρ ἀφύληκτος, ὡς ὁ πατὴρ ἀγαλλόμενος. Τὸ γὰρ κύριον κρῶμα τοῦ υἱοῦ ὁ Θεὸς λόγος προσηλωθεὶς παθεῖν ἠδύνατο καὶ κατοικήσας ἐν αὐτῷ οὐδὲν ἐπαθεν, ὡς ὁ πατὴρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. πᾶσα γὰρ χάρις τὴν τριάδα ἀπαθῆ ὁμολογεῖται. Ἀποθανόντων τούτων ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς γραφὰς καθὼ ἀποθανόντων ἠδύνατο. ἀπέστη ἐκ νεκρῶν τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνήθην εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καθίσταται ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, μενούσας τῆς οὐσίας αὐτῆς τῆς σαρκὸς, ἐν ἣ ἐγενήθη καὶ ἐπαθε καὶ ἀπέστη ὅσπερ γὰρ ἐβλήθη ἡ μεταβλήθη ἡ οὐσία εἰς ἀνθρωπότητα, ἀλλὰ δεδεδεσται εἰς τὸ διηνεκὲς ἐν τῇ θεότητι μένουσα.

Nos vero ita dicimus assumptam a Filio Dei naturam nostram, Divinitate impatibili permanente: passus est enim Dei Filius non opinione, sed re vera, quacumque Scriptura testatur, hoc est famem, sitim, defatigationem, laborem, mortem, et reliqua huiusmodi. Secundum autem illud passus est, secundum quod pati potuit, id est non secundum assumptionem, sed secundum assumptam naturam. Ipse enim Dei Filius secundum Divinitatem impatibilis est, sicut Pater invisibilis, sicut Pater sub tactum non cadens, sicut Pater immutabilis. Propria enim persona Filii Deus Verbum assumens hominem patibilem, atque in ipso habitans, nihil passa est, sicut Pater et Spiritus sanctus: omnino enim Trinitatem impatibilem confiteri debemus. Cum mortuus igitur Filius Dei fuisset secundum Scripturas, quatenus mori potuit, surrexit ex mortuis tertia die, ascendit ad caelos, sedet ad dexteram Dei, manente substantia carnis ipsius, in qua genitus est, et passus fuit, et resurrexit. Non enim dissoluta aut commutata fuit humanitatis substantia, sed permanens in Divinitate in perpetuum glorificata est.

θεῶν, καὶ τὴν ἀφύστασιν εἰς τὸν θεὸν μεταβλήθη, ὅσπερ οὐδένα πώποτε αἰοῦσι εἰπεῖν ἰσχυροῦς. ἀλλὰ γὰρ τῆς τοιαύτης ὁμολογίας ἐκείνων φθόνος θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος εἰς ἄλλο τι μεταβιβηθῆαι νομίζουσι. καὶ οὕτως θεὸν τέλειον, ὅτι ἀνθρώπων τέλειον κατὰ τὴν ἀλήθειαν τὸν υἱὸν ὁμολογοῦσι. ἢ κτλ. δι' ὅτων φαίνεται ἀνελθῆναι παρὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν ἡμετέραν φύσιν. τῆς θεότητος ἀπαθῶς διακρινόμεν. Ἐπαθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὃ δόξασει, ἀλλὰ ἀληθεῖα πάντα ἐπερ' ἡ ἡμετέρα μαρτυρεῖ. τοῦτο δὲ φαίνεται ἄπαν. χρόνον, πόνον, θάνατον καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα. κατ' ἐπιβὴ δὲ ἐπαθεν καθότι καὶ παθεῖν ἠδύνατο, τοῦτο δὲ κατὰ τὴν ἀνελκυσθῆσαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν προσηλωθεῖσαν φύσιν. Αὐτὸς γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν θεότητα ἀκαθῆς ἔσται, ὡς ὁ πατὴρ ἀόρατος ὡς ὁ πατὴρ ἀφύληκτος, ὡς ὁ πατὴρ ἀγαλλόμενος. Τὸ γὰρ κύριον κρῶμα τοῦ υἱοῦ ὁ Θεὸς λόγος προσηλωθεὶς παθεῖν ἠδύνατο καὶ κατοικήσας ἐν αὐτῷ οὐδὲν ἐπαθεν, ὡς ὁ πατὴρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. πᾶσα γὰρ χάρις τὴν τριάδα ἀπαθῆ ὁμολογεῖται. Ἀποθανόντων τούτων ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς γραφὰς καθὼ ἀποθανόντων ἠδύνατο. ἀπέστη ἐκ νεκρῶν τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνήθην εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καθίσταται ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, μενούσας τῆς οὐσίας αὐτῆς τῆς σαρκὸς, ἐν ἣ ἐγενήθη καὶ ἐπαθε καὶ ἀπέστη ὅσπερ γὰρ ἐβλήθη ἡ μεταβλήθη ἡ οὐσία εἰς ἀνθρωπότητα, ἀλλὰ δεδεδεσται εἰς τὸ διηνεκὲς ἐν τῇ θεότητι μένουσα.

Non enim dissoluta aut commutata fuit humanitatis substantia, sed permanens in Divinitate in perpetuum glorificata est.

FRAGMENTUM II.

Ex cod. Vat. Graec. 131.

FLAVIANI EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI AD SIMONEM LEONEM PAPAM.

FLAVIANI episcopi Constantinopolis ex libello quem scripsit ad LEONEM Romanum pontificem de incarnationis dispensatione Domini nostri Jesu Christi veri Dei nostri.

Verbum, dictum, caro factum est, et habitavit in nobis. Aliud vero habitatio, et aliud est habitus. Non dico, alius et alius, ut de duabus personis, sed diversum et diversum, ut in duabus naturis. Omnis enim evangelica et apostolica adiutorio et testificatio de Emmanuel in duos modos dividitur: aliquando quidem solitariam ipsius personam significans, aliquando vero perspicue ipsius duas naturas declarans. Etenim erat duplex, et est unus et solus Filius et Christus, et duplex in ipso ratio, non antequam copularetur, sed post inexplicabilem conjunctionem: perfectus iste unus in Divinitate, tum in humanitate. Si enim simplex erat, quo pacto potest et mori poterat? quo pacto verberari, et clavis affigi, et colaphis caedi, nisi in patibili corpore et terrena natura? Quomodo enim consubstantialis Deo et Patri, enim sit Deus, est perfectus ex perfectis, sic etiam eandem nobiscum naturam habens, homo perfectus existit. Qui enim in forma Dei erat, formam servi propter nos accepit. Dei vero forma substantiam Dei significat, sicut et forma hominis humanam naturam declarat. Plagae igitur et crux et mors ad hominem pertinent, in quo Dominus Deus Verbum est; gloria vero et potentia Domini est, in quo est servus, id est homo. Si igitur quod pati non potest, ad Divinitatem spectat, permissio autem in humanitate est, quis recte sententiam unam dixerit, quae duae naturae in ipso sunt? Si vero una est, scilicet semideus carnem assumpsit Deus, et dividitae naturae assumptus est homo. Verum non ita pietatis sanctio docet, quam repulit Eutyches archidiacono unam per dicens mundo naturam increate Divinitatis et humanitatis Christi, quae cum nostra eadem est. Universus autem sanctorum chorus duplicem substantiam, sive naturam esse Christum confitetur, non vero duplicem subsistentiam, sive personam. In unam enim personam, sicut et vestra sanctitas docet, duae naturae concurrunt, quae etiam dixi et immutabili ratione conservari, et indivisibili modo in Christo consistunt.

Ἀληθινῶς ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τοῦ τόμου ὃν ἔγραψε πρὸς τὸν Διονύσιον πάπα Ῥώμης περὶ τῆς Ἐνσαόκου οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν.

Ὁ λόγος, φησὶ, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσῆνωσεν ἐν ἡμῶν. Ἐτερον δὲ τι ἢ σκηπὴ, καὶ ἄλλο τὸ κατασκευασθῆναι; οὐ λέγω ἄλλος καὶ ἄλλος, ὡς ἐπὶ δύο προσώπων, ἀλλ' ἕτερον καὶ ἕτερον ὡς ἐπὶ δύο φύσεων. Ἦσα γὰρ εὐαγγελικῆ καὶ ἀποστολικῆ παραίνεσις καὶ μαρτυρία περὶ τοῦ Ἐμμανουὴ εἰς δύο διακρίεται τρόπους, πῆ μὲν τὸ μαρτυρεῖται αὐτοῦ δηλοῦσα πρόσωπον. πῆ δὲ τὰς δύο αὐτοῦ σαφῶς μαρτυροῦσα φύσεις. καὶ γὰρ ἦν καὶ ἔστι διπλοῦς ὁ εἰς καὶ μόνος υἱὸς καὶ χριστὸς καὶ διπλοῦς ὁ ἐπ' αὐτῷ λόγος, οὐ πρὸ τῆς ἐνώσεως, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀρραστον ἐνωσιν. Τέλειος ὁ αὐτὸς ὡσπερ ἐν θεότητι, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι. Εἰ γὰρ ἦν ἄπλοῦς, πῶς κάσκειν καὶ θνήσκουν ἠδύνατο; πῶς τύπτεσθαι, καὶ προσηλωθῆσαι, καὶ ρακίζεσθαι, εἰ μὴ τῆ τοῦ σώματος παθητῆ καὶ γηινῆ φύσει; ὡσπερ γὰρ ὁμοούσιος ὦν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τέλειος ἔσται ἐκτελείου Θεοῦ, οὕτω καὶ ὁμοούσιος ἡμῶν ὑπαρχῶν, τέλειος τυγχάνει ἀνθρώπου. Ὁ γὰρ ἐν μορῇ Θεοῦ ὢν, μορῆν δούλου ἐλαβε δι' ἡμᾶς. Ἡ δὲ μορῆ Θεοῦ οὐσίαν σημαίνει Θεοῦ, ὡσπερ καὶ ἡ μορῆ τοῦ ἀνθρώπου φῆσιν ἀνθρωπίνον δόλον. Αἱ μὲν οὖν πληγαὶ καὶ ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾧ ἔστιν ὁ δεσπότης ὁ Θεὸς λόγος. Ἡ δὲ δόξα καὶ τὸ κράτος ἐστὶ τοῦ δεσπότη, περὶ ὃν ἔστιν ὁ δούλος, τοῦτο δὲ τὸ ἀνθρώπου. Εἰ οὖν τὸ ἀπαθὲς ἔστι περὶ τὸ θεῶν, τὰ δὲ πάθη περὶ τὸ ἀνθρώπου, πῶς ἂν τις τῶν εὐφρονούντων μίαν λέξει τὰς δύο αὐτοῦ φύσεις; εἰ δὲ μία ἔστιν, ἦρα ἂν ἀπίθεος ἰσχυράθη Θεός, καὶ ἡμετέρας ἀνελθῆναι ἀνθρώπου. Ἀλλ' οὐδ' οὕτως δόξα καὶ τῆς εὐσεβείας ὁ θεσμός, οὐ διεκρούετο Ἐὐτυχὴς ὁ ἐρχομῶν ἡμετέρας, μίαν κηρύττων φύσιν τὰς ἐκτίστων θεότητος, καὶ τῆς κατ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ πᾶς τὸν ἅγιον χορὸν διέττον τῶν οὐσίαν εἶναι ἕνα τῶν φύσιν ὁμολογεῖ τὸν Χριστόν, οὐ δὲ γὰρ διέττον τῶν ὑπόστασιν ἢ τοῦ προσώπου εἰς ἐν γὰρ πρόσωπον, καθὼς καὶ ἡ ἡμετέρα διδάσκει ἀγνώσθη, συνιδέσθαι ἐπὶ δύο φύσεις, ἅσπερ καὶ εἶπον καὶ σῶζεσθαι ἀπίστως καὶ ἀδικαίρτως ἐν Χριστῷ ὁμολογοῦμεν. Ἐστὶ γὰρ εἰς καὶ μόνος μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, οὐ τῶν δύο προσώπων αὐτοῦ εἰς διὰ τὰ ὑπόστασιν τεταμένον. ἀλλ' οὐδ' ἄρῃον λέγειν εἰς μίαν ὑπόστασιν τὰς δύο φύσεις ἐπι-

Est enim unus et solus unigenitus Filius et Verbum Dei, non quod illius naturæ in duas subsistentias diversæ sint, sed quod Verbum inexplicabile in unam subsistentiam duas naturas copulaverit: interius quidem sacrosancto corpore per divinum Verbum exornato, exterius vero Spiritum custodiret, ut ex utriusque naturarum perspicuitate ostendat. Sic enim et manducare illum dicimus, non ante passionem solum, verum etiam postquam resurrexit, naturam credimus corporis ipsius. Si enim corpus, contra quod hæretici dubitationes movent, natura et substantia appellatur, manifestum porro est in uno Christo utraque naturam, hoc est divinam atque humanam, conservari, et in divina quidem quæ Deo conveniebant accepisse, in nostra vero rursus ipsum proferre humana et misera, qui non inquinamentum aliquod, non confusionem, non divisionem circa naturas habet, sed unus Filius et Christus et Dominus et Salvator existit is qui pie volunt in ipsum credere. Hæc cum libellus contineret, eo lecto, respuerunt, abjecerunt, anathemate perculerunt quæ in hoc scripta sunt, et Joannes et Gregorius: quibus maledictis atque anathemate proscissis, in medium attulimus sanctorum Patrum libros, ex quibus erant cuncta testimonia quæ in libello existunt. Habebamus etiam ea in manibus parata, et ex quacumque responsione redargutiones expressas; cumque ostendissemus ex propriis ipsorum libris, non Flavianum maledictis et anathemate percussis fuisse, sed sanctos Patres, minutus populus surrexit, summopere contemnens, et ferre volens eos lapidibus obruere. Hic triumphus, et dedecus fuit, quod Joannes et illius gregales publice passi sunt.

FRAGMENTUM III.

Ex ms. Vat. Græc. 1493.

LEONIS PAPÆ AD ANASTASIO EPISCOPUM THESSALONICENSEM

LEO episcopus Romæ, ANASTASIO episcopo Thessalonice.

Si quis episcopus propriæ urbis tenuitatem aspernatus fuerit, ad illustrioris loci ministerium transierit, et ad majorem populum stulto consilio seipsum transferat; tum ex aliena cathedra expellatur, tum propria privabitur, ut neque illis præsit quos propter cupiditatem affectavit, neque iis quos ob superbiam despexit. Propriis igitur finibus quisque contentus sit, neque modum potestatis augeri concupiscat. Scias, frater charissime, aliam esse necessitatis atque utilitatis, aliam vero temeritatis ac propriæ voluntatis, vel privæ voluptatis (causa) transiendi de civitate in civitatem, sed ob necessitatem atque utilitatem transferri. Nam plurimum utilitatem unius utilitati vel voluntati antepone oportet; aliud enim est transire, aliud transferri: illud enim sponte transcendere est, hoc coacte atque invite progredi. Quapropter hi non urbem mutant, sed mutantur: non enim sua sponte, sed per vim illam hoc faciunt. Non igitur sciunt ecclesiasticos canones, qui insciantur utilitatis ac necessitatis causa fieri non posse, quoties communis necessitas utilitasque id suadeat.

Λέων Ἐπίσκοπος Ῥώμης Ἄναστασίῳ Ἐπισκόπῳ Θεσσαλονίκης.

Εἴ τις ἐπίσκοπος τῆς ἐντελείας τῆς οἰκίας πόλεως καταφρονήσῃ, ὑπερβασίαν περιφανιστέρου τόπου μετέλθοι, καὶ πρὸς μείζον· δῆμον διανοίᾳ λόγῳ ἑαυτὸν μετενεγκοί, ἐκ μὲν τῆς ἀλλοτρίας καθέδρας ἀπελαύνεται, στερηθήσεται δὲ καὶ τῆς οἰκίας ὡς μῦτε ἐκείνων προΐστασθαι, οὐς διὰ τῆς πλειονείας ἐπεθυμῆσεν. μῦτε τούτων, οὐς δὲ ὑπερβανίως ὑπερῖθεν. τοῖς οἰκίαις τοῖνον ἕκαστος ὄροις ἀρκείσθω, μὴ δ' ὑπὲρ τοῦ μέτρος δυνάμειως ἐπιθυμείτω ἀυξάνεσθαι. ἴσθι, ἀδελφεὲ ποθιμώτατε, ἄλλην μὲν οὖσαν τῆς ἀνάγκης καὶ ὠφελίας. ἑτέραν δὲ τὴν τῆς προπετείας καὶ τοῦ ἰδίου θηλήματος, ἢ τῆς οἰκίας ἡδονῆς μεταβαίνειν ἐκ πόλεως εἰς πόλιν, ἀλλ' αἰτία ἀνάγκης καὶ ὠφελίας μετατίθεσθαι. καὶ γὰρ τὴν τῶν πλειονῶν ὠφελίαν τῆς τοῦ ἐνὸς ὠφελίας ἢ θηλήματος προτιμῶν χρῆ. ἑτεροὶ γὰρ ἴσθι τὸ μεταβαίνειν, καὶ ἑτερον τὸ μετατίθεσθαι. καὶ γὰρ ἑτέρον ἴσθι τὸ ἐκουσίως μεταβαίνειν, ἑτερον δὲ τὸ βία ἢ ἀνάγκῃ εἶθεῖν. ὅθεν οὐχ' οὗτοι τὴν πόλιν ἀμειβοῦσιν, ἀλλ' ἀμειβονται. οὐδὲ γὰρ ἀυθαίρτως, ἀλλ' ἀναγκαστῶς τοῦτο ποιοῦσιν. οὐκ ἄρα νοοῦσιν τοὺς ἐκκλησιαστικὸς κανόνας οἱ τοῦτο ἀρνούμενοι, τὸ χάριν ὠφελίας, ἢ ἀνάγκης μὴ δύνασθαι γίνεσθαι, ὡς αἰσὶς ἐν κοινῇ ἀνάγκῃ, ἢ ὠφελίᾳ τοῦτο πεῖθῃ.

¹ Amanuensis errore in cod. legitur Ἀθανασίῳ pro Ἀναστασίῳ.

PASCHASII QUESNELLI

* VARIE LECTIONES, NOTÆ, ET OBSERVATIONES,

IN EPISTOLAS S. LEONIS MAGNI,

AD CALCULOS IN SUBJECTIS ANNOTATIONIBUS REVOCATÆ.

1279 AD EPISTOLAM I.

APUD QUESNELLUM VI.

Episcopo Aquileiensi.

1. Quo (a) tempore et ad quem data fuerit hæc epistola, nulla ratione quæ certa sit manifestum est. Conjecturis igitur nobis est agendum. Et tempus quidem quod attinet, ad nullum aliud potius referenda mihi videtur quam ad 444. Nam cum testetur auctor libri *de Promissionibus et Prædictionibus dimidii temporis*, inter Properi Opera cap. 6, eodem tempore quo Manichæos subvertebat S. Leo apud Campaniam, Pelagianos quoque et maxime Julianum ibidem ab illo fuisse contritos; Manichæos autem subvertos a Leone fuisse eodem illo anno constet ex ejus epistola 8 ad episcopos Italiae, vix dubium relinquatur quin ad eam Pelagianorum cladem pertineat hæc epistola, ac proinde anno 444 scripta sit. Etsi enim jam ab anno 459 Pelagianum communionem Ecclesie subripere simulata erroris sui ejectione tentarint, jam tamen aliquot annos in episcopatu egisse Leonem oportet, cum hæc scripsit, siquidem testatur nonnulla discipline ecclesiasticæ capita sæpe a se fuisse decreta. Nec serius emissam esse crederim epistolam in qua significat non ita pridem detectam quadam ex parte esse Pelagianorum hypocrisis: *Nunc saltem, inquit cap. 2, postquam hypocrisis eorum ex quadam parte detegitur*. Jam enim ab anno 459, ut testatur Prosper, detegi cœperat a Leone hæreticorum istorum simulatio.

Quod si verum est editam fuisse hæc epistolam anno 444, certum est pariter eam ad Nicetam scriptam non esse, ejusque nomen fuisse per errorem huic epistolæ affixum ab 1280 imperito scriba, aliam Leonis epistolam ad Nicetam ob oculos habente. Enimvero ex epistola 129 (nunc 159) a Leone nostro ad Nicetam scripta ann. 458, et epist. 14 (nunc 18) ejusdem ad Januarium Aquileiensem quoque episcopum, manifestum est an. 447, quo hæc ultima data est, Nicetam nondum ad urbis illius episcopatum erectum fuisse. Nec hujus epistolæ, vel consularis, quam habet, notæ fides vacillat, cum et Dionysus Exiguus, qui scripsit paulo post Leonis obitum, et Cresconius, et antiqui codd. mss., eam ita notatam nobis repræsentent. E contra vero Nicetæ nomen in hac epistola quam nunc tractamus, non exhibent antiqui codices aliquot excusi, ut Crabbi, Sicardi, Isidori, Colonienis an. 1551, omnesque quotquot vidimus mss. Barb. dno, Thuanei tres, Caotabrig., Cisterciens., et Trepithæan., Autissiodorensis S. Mariani, Herovallianus Isidori, etc., qui habent tantum: *Ad Aquileiensem episcopum*: exceptis Cisterciens. et Isidoriano. In illo enim ita legitur: *Ad metropolitanum episcopum provincie Venetiæ*, quod ad marginem priorum editionum adjectum reperitur; quasi alter esset titulus

A epistolæ encyclicæ a pari scriptæ; cum idem esset Aquileiensis episcopus et Venetiæ metropolitani, qui in epistola sequenti hujus nomine dignitatis designatur; unde et nostræ opinioni suffragantur, quotquot excusi vel mss. codices hunc eundem titulum præ se ferunt. In editione Conciliorum Merlini seu collectionis Isidoriana, et in ejusdem codice mss., hæc pro titulo leguntur: *Item ejusdem ad eundem*, scilicet Altinum episcopum: qui titulus genuinus esse non potest, cum ad ejusdem Altini episcopi relationem scriptam dicat Leo epistolam.

Ex dictis corrigendus nobis venit auctor Italiae sacræ, ubi de Aquileiensibus episcopis 1281 scribit, ipsaque Aquileiensis historia emendanda. Primum enim cum ille asserit Januarium successisse Nicetæ, eum, inquam, ad quem Leo scribit anno 447, quam manifeste hallucinatur, eum potius dicere debuerit Nicetam Januarium fuisse subrogatum. Erroris pariter convincitur Aquileiensis historia, eamque secuti Baronius, Ughellus et alii, cum ab eis Nicetas immediate post Chromatium numeratur. Chromatius enim, a quo Rufinus *signaculum fidei consecutum se* proficitur, ante an. 400 episcopus fuit, proindeque inter hunc et Nicetam medius fuit, saltem unus Januarius. Immo Augustinum et Adelphum Aquileiensem pariter episcopos inter Chromatium et Januarium collocat Palladius rerum Aquileiensium scriptor, teste H. de Noris Hist. Pelag. lib. II, c. 12. Tertio, si conjectura nostra de epocha hujus epistolæ vana non est, non ad Nicetam, sed potius vel ad Januarium vel ad Adelphum datam esse necesse est. Januario inscriptam eam putat H. de Noris, et quidem missam anno 447, quo alia data legitur a Leone ad eundem Januarium. Facile assentior quoad Januarii personam: jam enim anno 444 sedes eum in cathedra Aquileiensi, inuere videntur prima verba epistolæ anno 447 datæ: *Vigorem fidei 1282 tuæ, quam olim noveramus*; quæ indicant eum jam ab aliquot annis Ecclesiam Aquileiensem revisse, et aliquod habuisse litterarum cum Leone commercium. Nec temerarie forsitan suspicaris Leonem tunc in mente habuisse negotium illud circa Pelagianos, ex quo nata est Leonis occasio ad Aquileiensem episcopum scribendum, vigoremque fidei ejus explorandi. Quæ conjectura nostram de anno datæ epistolæ opinionem confirmat, probatque potius circa ann. 444 scriptam esse quam ann. 447, ut autumat Norisius. Probationem opinionis suæ accessit ex similitudine epistolæ 14 (nunc 18) ad Januarium cum epistola ad Septimum Altinum, et alteram alterius exemplum esse, et ad utrumque episcopum a pari eodem tempore scriptam. Sed ex utriusque discrimine, quod in notis ad sequentem epistolam statuimus, conjecturæ huic robor omne detrahetur.

2. *Damnant superbi erroris auctores*; (b) *auditos sci-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

* In editione Balleriana notæ Quesnelli rejiciuntur ad calcem tomi secundi; unde, distributione typographica permittente, revocavimus ut in eodem volumine lector haberet et textum et in eum omnes annotationes digestas. In tomo autem secundo nostro lacunam complevimus opere eximio P. Cacciarri nuncupato: *Exercitationes in S. Leonem*. Edit.

(a) Quoad tempus et nomen episcopi Aquileiensis cui hæc epistola data fuit, videsis admonitionem eidem præmissam § 5.

(b) Satis fuit Pelagium, qui errores libris insperserat, iudicium non adire, ut jure damnaretur ab Innocentio I, unde *auditus et discussus* dici nequit. Immo cum errores ejus ex suis libris constarent, idem non

licet, discussos, damnatos, tam in conciliis Africanis A et Orientalibus, quam in Romano iudicio, et (a) in Ephesina synodo œcumenica, errorisque sui damnatum sensum palam confitentis, propugnantes, disseminantes.

3. *Decreta synodalia.* Africanæ in primis 1283 Ecclesiæ Milevi et Carthagine pluries congregatæ. Quæ decreta primum a pontificibus Romanis Innocentio, Zosimo, Bonifacio et Cœlestino approbata sunt; deinde ab œcumenica synodo Ephesina (b) ir retractabili decreto firmata, una cum gestis a Cœlestino papa in eorundem hæreticorum damnationem. Sic enim scribunt Patres in epistola synodali ad Cœlestinum: *Cæterum ubi lecti sunt in sancta synodo commentarii de depositione impiorum Pelagianorum Cœlestii, Pelagii, Juliani, Perfidii, Flori, Marcellini, Orontii, et reliquorum eadem cum illis sententium, iudicavimus et nos solida et firma permanere debere, quæ a pietate tua sunt decreta, sumusque omnes ejusdem sententiæ.* Vide etiam canones 1 et 4 ejusdem synodi.

4. *Ut in quacumque particula dogmatis execrandi, quam a damnatorum (dogmatum) soliditate discreverint.* Ita emendavimus hunc locum ex mss. codd. Barb. duob., Trecopithœano, Thuaneis et Cantabr. et editione Nicolini, licet non omni mendo careant posteriores codices. Sic antea lectum in editis: *Ut in quacumque particula dogmatis execrandi, qua se a damnatorum societate discreverint, etc.* Quo sensu? Nescio: quomodo enim quis se a damnatorum societate discernat per execrandum dogma? Porro dubium non est quin Semipelagianos hoc loco indicet S. Leo, quos isdem ferme verbis depingit auctor epistolæ ad Demetriadem cap. 11, ubi illos pariter Pelagianorum surculos esse docet, eorundemque consilia callida, simulatam confessionem, unicam dogmatis Pelagiani portionem, quæ totum illius virus legat, ab illis servatam commemorat.

5. *Ad subrepenti facilitatem.* Ita Barb. 2, Trecopith. et Thuaneus Cod. ed. Rom. 1591, et Nicolini, cum in vulg. ed. *ad tantam facilitatem* habeatur, et in tribus C mss. *ad subrepentem facilitatem*; quod et in editis aliquot legitur

6. *Omnis itaque bonorum operum donatio, divina præparatio est: quia non prius quisquam justificatur virtute, quam gratia, quæ unicuique, etc.* Hanc hujus loci lectionem, quam nobis exhibent edit. Rom. ad marg. et mss. Cod. Barb., duo Cantabrig., Trecopith. et Thuanei tres, alteri prætulimus, quæ in vulg. edit. Isidoriana et ms. Vict. sic se habet: *Omnis itaque bonorum operum devotio, divina præparatio est; nec propria quisquam justificatur virtute, quoniam gratia unicuique, etc.;* prætulimus, inquam, quia verbis Apostoli, ex quibus argumentatur S. Leo, magis congruit. Edit. Canisii et Paris. an. 1568 habent ad marg., *divina operatio est: 1284* quacumque lectionem elegeris, nihil catholicæ doctrinæ interest, quam omnes continent; sed ea præsertim quam retinimus, quamque S. Fulgentius lib. de Fide ad Petrum c. 35, isdem verbis exprimit, ut fide firmissima tenendam. *Prædestinatio enim illa, inquit, gratiæ donationis est præparatio qua nos Apostolus, ait (Ephes. 1, 5), prædestinatos in adoptionem filiorum Dei per Jesum Christum in ipsum.* Augustinum sequebatur Fulgentius: hæc enim ille lib. de Præd. sanct. c. 20: *Prædestinatio est gratiæ præparatio; gratia vero jam ipsa donatio.*

7. *Salvare quod perierat.* Post hæc verba in omnibus editionibus, quas quidem vidi, in ms. cod. Vict. et altero insertus est pannus ex pluribus locis Enchiridii sancti Augustini consutus, capp. scilicet 45, 46 et 47, excerpta prima panis particula, cujus fontem nondum retere potui. Quoniam vero in mss. pluribus, et longe melioris notæ codicibus, pannum istum non invenimus, in tribus scilicet Thuaneis, Barb. duob., Cantabrig. ac Trecopithœano, expungendum putavimus a contextu epistolæ. Ne quis tamen illum subreptum sibi possit conquiri, eundem hic repræsentamus. Sic igitur se habet:

Ideo etiam parvulos dicunt, si sine baptismo hinc de sæculo exierint, non posse damnari, neque reos in peccato Adæ teneri, sed ad regnum Dei, vel ad vitam æternam, sine ulla cunctatione venire, cum Apostolus dicat: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homi-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

lifex eum haud accessendum credidit ad iudicium: quia, si confidit, inquit in epistola ad Aurelium et quatuor alios episcopos Africæ, novitque non nostra dignum esse damnationem quod dicat, ant jam hoc totum se refusasse quod dixerat, non a nobis accessiri, sed ipse potius debet festinare, ut possit absolvi. Nam si adhuc taliter sentit, quando se nostro iudicio quibusvis accitus literis, cum sciat damnandum se esse, committet? Idem Pelagius etsi Zosimo Innocentii successori fucum fecerit ea epistola ac fidei professione quibus suos errores occultare studuit, postea tamen ab eodem pontifice ejus errores edocio, licet absens, damnatus fuit; et similiter Cœlestius, qui eundem pontificem auditus sefellerat, ab ipso anathemate percussus fuit, cum vocatus ad iudicium sese subduxit. Pelagii quidem professio si lei ita errores tegebat, ut catholicis videri potuerit, eidemque Augustino fucum fecisset, nisi eam ex erroribus ipsius aliunde cognitis ambigam et dolosam diligentiori examine detexisset. Vide librum de Peccato originali num. 20. Illic licet Pelagius hujusmodi professione erroris sui damnatum sensum palam conficere, propugnare, ac disseminare dici non possit, non potuit tamen Zosimi damnationem evitare, nec impedire quin idem pontifex ejus condemnationem ab aliis per subscriptiones tractorii litteris exigeret. Qui in ipsa Aquileiensi provincia Zosimi tractoriæ eo nomine noluerunt subscribere, ne absentes et inauditios damnarent, soli hæretici fuerunt eadem labe infecti, et hæc de causa damnati, ut videbitur in annotatione sequenti. Confer libellum fidei in append. tom. X Operum S. Augustini, quem ad Aquileiensem provinciam pertinere vidimus in admonit. ad epist. 1, n. 26.

(a) Cum S. Leo a Pelagianis qui ad Ecclesiam redirent, apertas professiones exigi voluit, quibus et errores, et errorum auctores expresse et sine ullo fuce damnarent; allegans decreta synodalia, quæ ad excisionem hujus hæreseos apostolicæ sedi confirmavit auctoritas, decreta respexit synodorum Africæ, quæ cum Zosimus confirmavit per celebrem tractoriam toto orbe vulgatam, hæc quidem hæresis in universa Ecclesia excisa fuit; unde Prosper in Chronico ad an. 418: *Concilio, inquit, apud Carthaginem habito ducentorum quatuordecim episcoporum, ad papam Zosimum SYNODALIA DECRETA perlata: quibus probatis per totum mundum hæresis Pelagiana damnata est.* Leo eodem sensu quo Prosper coævus et sibi intimus locutus est. Quid ergo Quesnellus hic Ephesinam synodum ingerit, de qua S. pontifex hæc in re ne cogitavit quidem? Num indicare voluit, a nemine posse exigi ut vel errores, vel errorum auctores damnentur, nisi postquam generalis concilii iudicium accesserit? Nonne ante Ephesinum concilium universa Ecclesia subscripsit Zosimi tractoriæ qua Pelagiani errores eorumque auctores anathemate plectebantur? Nonne hæ subscriptiones fuerunt ante eandem synodum præceptæ; et Julianus cæterique complices ejus subscribere detrectantes, non solum imperialibus legibus, sed et sacerdotalibus statutis depositi atque exauctorati ex omni Italia deturbati sunt, ut Marius Mercator in Commentario tradit?

(b) Quod ir retractabile solum appellat œcumenicæ Ephesinæ synodi decretum, ac si iudicia sedis apostolicæ, nisi a generali synodo firmentur, retractari queant, fusius refellimus annotat. 2 (Col. 1046, n. 1) in epist. 120,

sed neque ad unum metropolitanum spectant minæ A
hujusmodi, nec eum e sua sede deieciendum minita-
tur. Quamobrem in epist. 14 (nunc 18) g. v. unda, unde
hæc verba subrepta sunt, Aquileiensem episcopum,
non de status, sed de animæ periculo monet pontif-
ex: *Insinuantes, inquit, ad animæ periculum pertinere.*

4. Licet Photius Bibliothecæ lib. 1, cod. 54, epis-
tolæ Septimii ad Leonem PP. meminerit, silet ta-
men de Leonis ad Septimum scripto. Hæc sunt
ejus verba: *EXEMPLAR, inquit, ACTORUM AB OCCIDENTI-
BUS EPISCOPIS ADVERSUS NESTORIANAM DOGMATA (hoc etiam
domine Pelagiana intelligit), ubi hæc habentur: Cum
temporis deinde progressu sectæ hujus homines per hæ-
resis suæ abjuratorem Ecclesiæ restituti essent, iterum
malum ab ipsis principium sumpsit: ut Septimo epi-
scopo renascens eadem lues, antequam longius serperet,
fuerit reprimenda, datis ad Leonem Romæ tunc sedem
apostolicam tenentem litteris; qui Leo serventi zelo
contra impios depugnavit. Si tunc responsum sancti
Leonis ad Septimum exstitisset, eum scribebat Pho-
tius, vel potius eum acta illa a Photio recensita en-
que antiquiora descripta sunt, (a) non ommissa fuisset
illius memoria. Et certe nulla necessitas fuit ut pe-
culiariam ad eum faceret epistolam, qui ex epistola
ad Aquileiensem scripta de Leonis consilio certior
fieri poterat.*

5. Suppositionis argumentum est quod 1289 utra-
que epistola diversis temporibus et (b) e. u. r. a diver-
sæ hæreticæ (ut probabimus) emissæ, eadem tamen
contineat quæ difficile est in diversis negotiis simul
contigisse; ut quod Leo acceperit litteras ab episco-
po reviviscentis hæreses Indices, quod ab episco-
po in quo fides vigeret, quod eum vigorem jam olim
cognitam Leo habuerit, quod diversi illi hæretici
sine professione legitime satisfactores recepti sint
in Ecclesiæ communionem; quod eorum clerici præ-
prias reliquerint Ecclesiæ, et ad loca sibi non depu-
tata transierint; hæc et alia ejusmodi ita quasi ex
conjectura simul contigisse in diversis occasionibus di-
versisque erroribus, ut una utriusque epistola mitti
potuerit, vix ac ne vix fidem inveniet.

Quod porro vir eruditus Henricus de Noris binas
epistolas ejusdem exempli esse putat, quas de eodem
Pelagianorum negotio eodem tempore miserit ad Ja-
nuarium Aquileiensem et ad Septimum Altinensem,
pæcæ viri optimi dixerim, verum esse non potest. Si
enim essent unius epistolæ exempla, non recisa es-
sent ex altera nonnullæ voces, quæ necessarier vide-
rentur, quales sunt istæ de Pelagianorum et Cælestianorum
consortio. Deinde de redeuntibus ab hæresi
clericis aliqua decernuntur in epistola ad Januarium,
quæ in altera non apparent: ne videlicet ad superio-
rem ordinem promoveantur, sed in eo quem adepti
sunt perseverare sinantur, si tamen iterata tinctione
non fuerint maculati. Multa etiam alia omittuntur in
epistola ad Septimum, quæ ex encyclica epistola
sublata non fuissent.

Sed quod observatione dignissimum est, litemque
dirimit, de diversis distinctisque prorsus hæreticis
sermo est in epistola utraque. De Pelagianis et Cæ-
lestianis tota est epistola ad Septimum; de iisdem
alium in alia silentium; sed potius de Donatistis.
Hoc clarissima inquit conditionalis hæc clausula: *Si
tamen iterata tinctione non fuerint maculati: nunquam
enim Pelagiani rebaptizasse dicti sunt; immo vero
eum peccati originalis contagium non agnoscerent,
baptizatum vel semel recipere non valde necessariam
arbitrabantur. A Donatistis vero certum est rebapti-
zatum esse. Certum etiam eodem ad catholicam re-
versus suo ordine potiri esse permisso. Certum de-*

nique, si qui ab his rebaptizati essent, ad clerum ad-
missos non fuisset. Nihil igitur in ea epistola 14 (nunc
18) quod in Donatistas non quadret; qui adhuc desi-
gnantur voce *schismaticorum* huic inserta; a schi-
smate enim 1289 ad hæresim deflexerant, et con-
tra unitatem Ecclesiæ pugnant ex professo.

Cum hæc ita sint, notiffa episcopalis sedis Septimi
æque obscura manet ac si nunquam hæc epistola
Innotuit. Impositor enim qui epistolæ artifex fuit,
Septimii eam sedem attribuit quæ in mentem venit,
ac prout fraudis suæ consilio melius conducere pu-
tavit. Reverti nihil ab Ughello de Altinensi hujus do-
minis episcopo in antiquis monumentis inventum,
quando quidem de eo nihil in Italia sacra legitur.

AD EPISTOLAM III.

*Paschasii Lilybæi episcopi ad S. Leonem, de
Paschate.*

APUD QUESNELLUM POST EPISTOLAM II.

Hanc epistolam in anterioribus editionibus trun-
cam et mutilam, modo integram et emendatam da-
mus: ex Mariano Scoto et ex Petavii et Bucherii Ope-
ribus de *Doctrina temporum*; in quibus ille nonnulla
castigavit ad mss. codd. Jac. Sirmoodi, hic totam
descripsit multis auctiorem ac elimatiorem ex mes-
saliis codicibus. (Hujus mentionem faciunt Ado Vien-
nensis in Chronico, et venerabilis Bedæ lib. de Tem-
poribus. Eundem Marianus Scotus non laudat modo,
sed et refert integram in Chronico lib. II, ad an. 445,
ubi eam male in duas secit epistolas. Eandem quo-
que epistolæ clausulam quam addidit Bucherius,
habet Marianus. Ante illos omnes Dionysius Exiguus
in epistola de Ratione Paschæ ad Bonifacium primi-
cerium notariarum et Bonum secundicerium, quam
Bucherius et Petavii in lucem ediderunt. Quoniam,
inquit, sanctitas vestra, oris rei hujus questione, de
archivo Romanæ Ecclesiæ Paschasii venerabilis epi-
scopi scripta, quem constat pro persona beatissimi papæ
Leonis sancti Chalcedonensis præsedisse concilio, ad
eundem papam per idem tempus directam nunc protulit,
quæ sanctis Patribus evidenti ratione consentiunt, huic
præsenti indidimus operi: ut hujus etiam viri testimo-
nio nitremur, qui manifesto miracula venerabilium
pontificum paschalia decreta confirmat. Ubi quod tan-
ta cura in archivo sedis apostolicæ servata sit, ma-
nifestum facit plurimi semper fecisse Romanos pon-
tifices aliorum episcoporum rescripta. Eandem autem
esse hanc quam habemus in manibus epistolam, et
miraculi mentio demonstrat, et annorum in commu-
nes et embolismas divisio, quorum explicationi
unice incumbit Dionysius in hac sua epistola, quam
vice commentarii adhibe, lector, si voles, apud Bu-
cherium pag. 489.

Scrupulum tamen alicui forsitan injicient hæc epi-
stolæ verba, *per idem tempus, scilicet concilii Chal-
cedonensis, persuadebuntque Dionysio magi-
sermone esse de scriptis 1290* nis ad sanctum
Leonem de controversia paschali anni 455 quam anni
444. Constat enim in ipso anno quo synodus convo-
cabatur, scripsisse Leonem nostrum ad Paschasium
de Paschate, ab eoque expectasse responsum; illam
publici nunc juris facimus, istud novum et tenebris
erutum est, si tamen unquam datum. Sed, ut jam
diximus, et miraculi et embolismorum communio-
que annorum explicatio evincunt, non de alia quam
de hac ipsa Dionysium intelligendum esse: quam ad
anni 455 difficultatem pertinere qui Dionysium exi-
stimasse crediderit, injuriam profecto fecerit viri
erudito totiusque hujusmodi disciplinæ peritissimo,
ac Paschasii epistolam ex professo commentanti

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

a) Hoc negativum argumentum ex silentio Photii,
vel potius actorum quæ Photius recensuit, contra
argumenta positiva, quæ pro vindicanda hæc Leonis
epistola in laudata admonitione attulimus, nihil evin-
cere potest. Immo cum eadem acta ac ex his Photius

certam faciant Septimi episcopi epistolam ad S. Leo-
nem, quis hunc ei rescripsisse in dubium vocet?

(b) Ad eosdem Pelagianos utramque epistolam, di-
verso licet anno scriptam, pertinere probavimus an-
not. 5 (Col. 707, n. c) et 6 (Col. 707, n. e) in epist. 18

Benigne igitur interpretatur hæc verba, *per idem tempus*. Etsi enim integri octennii sit intervallum ab anno 443, quo data est Paschasini epistola, ad concilium Chalcedonense, non est tamen insolens loquendi modus homini post centum fere annos isto scribenti, et S. Leonis tempora hoc loquendi modo indicanti.

Emendandi igitur Annales ecclesiastici (*Baron. ad an. 455, num. 34*), qui inter utramque de Paschate controversiam non discernentes, hanc epistolam ad posteriorem referunt; quod ex ipsis Paschasini verbis refellitur. Scribit enim annum de cuius Paschate contentio nata erat fuisse sexagesimum tertium supputationis Romanæ, quæ a consulatu Antonii et Syagrii cœpit. Horum porro consulatus incurrit in annum Christi 382, a quo si tres et sexaginta numerentur, calculus desinet in annum 444. Ex quo priores hujus epistolæ editiones corrigendæ, et pro *sexagesimus quartus*, legendum *sexagesimus tertius*, uti emendarunt Petavius ex Sirmondiano codice, et Bucherius ex suo, et in suis quoque Marianus Scotus legerat. Ex quo corrigas eundem Marianum, qui post hæc verba, *A consulatu Antonii et Syagrii, addit, anno quarto Gratiani*. Legendum enim Theodosii, cuius revera quartus annus erat, Gratiani vero decimus sextus; vel illud omnino expungendum.

Præterea dicit Paschasinus vii kalend. Aprilis hujus anni Dominicam fuisse diem et lunam 21, et iterum iv kalend. Maias Dominicam diem et lunam 19, quod alteri anno quam 444 quadrare non potest. Addit etiam ogdoadem quæ coss. Aetio et Sigisvulto cœperat, illo ipso anno terminatam de quo quæsitum fuerat. Anno Christi 437, quo consulatum isti gesserunt, cyclus fuit lunæ 1, atque adeo ogdoadis initium, cuius ultimus annus incidit in annum 444, Theodosio xviii et Albino coss. Hæc ex Petavio delibavimus.

Baronius errandi occasionem forsitan ex Jordane sumpsit, qui pariter circa utriusque Paschatis negotium hallucinatus est in Annalibus, cum ait de anni 444 Paschate ad Leonem papam scripsisse Proterium et Paschasinum. De Paschasino quidem verum est, at de Proterio falsissimum; qui anno solum 452 ordinatus Alexandrinorum episcopus. 1291 Cyrillum dicere debuit Jordanis; qui Cyrillus anno eodem, mense Junio obiit, et ante scripserat ad Leonem litteras de Paschate, quas Paschasinus ipse commemorat. Baronio et Jordani etsi errasse commune est, unius tamen error alteri contrarius est: cum enim epistolarum Paschasini et Proterii altera ad annum 444, altera ad ann. 455 pertineat, utriusque epistolam priori anno ascripsit Jordanis, utramque posteriori Baronius attribuit.

Ex quo errore in alium ruit idem auctor (*Ad ann. 454, num. 22*), dum Siciliæ populationem, quam Paschasinus in sua epistola recenset, ad annum 454 revocat; arguitque Adonem Viennensem, quasi captivitati Carthaginensi male conjungat Siciliæ cladem his verbis: *Wandali, Carthagine capta, Siciliam quoque deleverunt; cuius captivitas Paschasinus Lilybætanus antistes in epistola quam de Ratione Paschatis papæ Leoni scripsit, meminit*. Hæc optime, et Prospero concinunt, qui in auctori Chronico sub consulatu Valentini Aug. v et Anatolii, hoc est an. Chr. 440, Siciliam a Genserico graviter afflictam narrat, cum superiori anno Carthaginem dolo pacis captam dixisset. Recte igitur Ado alteram alteri connexuit; nec Baronius Siciliæ cladem, de qua Paschasinus, ad an. 454 referre potuit, nisi tredecim aut quatuordecim annorum metachronismo.

Plurima porro enendavimus addimusque in hac

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Confer annot. 10 (*Col. 607, n. d*) in epi-t. 3.

(b) Hic Latinorum cyclus annorum 84 ante annum 382 erat in usu, uti ex antiquis Fastis consularibus probavit noster card. Norisius dissert. 4.

A epistola, partim ex mss. codd., partim ex Petavii Bucherique editionibus, apud quos doctrinam temporum accurate edisserentes, illustratam Paschasini epistolam reperies.

Miraculum quod idem narrat, de baptisterio aqua divinitus immixta reperi ac vacuari solito, qui aliis non absimilibus confirmari voluerit, adeat Pratum spirituale (cujus Sophronius auctor prædicatur) cap. 214 et 215, et Gregorium Turonensem, de Gloria mart. lib. 1, cap. 21.

(a) Hebræorum seu legale supputationem, de qua Lilybatanus episcopus mentionem facit, et cuius ignorantia Romanos in errorem dicit inductos, si quem videre curiositas incessit, apud Bucherium inveniet, ejusque insuper locupletem de hujusmodi Judæorum cyclo disquisitionem. Illum sine castigatione ulla primis Christianis usui fuisse, saltem usque ad annum Christi 222, idem probat cap. 6 Commentarii in Victori Aquitani Canonem Paschalem, circa quem annum ab Hippolyto Portuensi episcopo prolatus est non felici successu, Canon Paschalis. Qui cum Judaico deterior facile deprehensus esset, ea causa fuit ut legalis de novo interpolatus in usum reductus 1292 fuerit (b) circa annum Christi vulgarem 382, isque cyclus est qui a Paschasino Romana supputatio appellatur, de qua etiam et Prosper Aquitanus in proliore Chronico ad annum mundi Eusebianum 5583, Christi 382, et Leo nosier (*Epist. 104, nunc 150, et 105, nunc 131*): quo vivente perseverabat illius usus in Romana et in tota etiam Occidentali Ecclesia. De hujusmodi cyclo, qui 84 annorum erat, vide eundem Bucherium in tractatu de Paschali Judæorum cyclo cap. 9, et toto passim opere.

AD EPISTOLAM IV.

APUD QUESNELLUM III.

Episcops per Campaniam, Picenum, Tusciam et universas provincias constituitis.

C 1. *Per dissimulationem compago non congruat*. Ita corrigendum putavimus ex editione Epistolarum S. Leonis, quæ prodit Parisiis ann. 1569, cum operibus S. Clementis Romani et aliorum pontificum Romanorum epistolis, quæ ad Victorinorum codicem fidem emendatæ dicuntur. Ita etiam habent Conciliorum editiones Petri Crabbe, Nicolini, Merliniana Isidori, in textu, et aliquæ recentiores ad marginem. Omnes porro codices mss. hujus epistolæ quibus usi sumus, Thuanæi sex, Victorinus, Corbeiensis, Bellovacus, Trepopithœanus, Cantabrigensis, Herovallianus Isidori, collectiones Donyssii, Cresconii et aliorum constanter habent *dissimulationem*. Romana editio ad marg., *dissimilitudinem*, ex conjectura, ut opinor.

2. *Qui aut origini, aut alicui conditioni obligati sunt.*

(c) Sic legendum exhibent mss. Thuan. duo, Corb. et Trepopith., quod constructioni magis congruit et sensui quam alia hæc lectio, ORIGINALI, quæ Dionysii et Cresconii est, et editorum passim exemplarium. Gratianus distinct. 54, cap. 21: *Admittuntur passim*; ita legit: *Sed etiam ab aliis originariis, vel qui alicui conditioni obligati sunt*; quod a jure civili mutuatus esse videtur collector. Dicebatur porro *origini obligatus, seu colonus originarius*, qui coloni conditionalis filius erat: ex eo quod originaliter conditioni colonariæ erat subjectus. Colonus autem conditionalis, seu, ut Leo, conditioni obligatus, is erat qui ex conditione sua prædia seu agros colendos accipiebat a suo domino: quod et ipse dum viveret, et ejus post ipsum filii præstare tenebantur. Potest et S. Leo intelligi de servis cujus conditioni ascriptis; de qui-

(c) Aliam lectionem ex præstantioribus mss. inductam constituimus annot. 16 (*Col. 611, n. f*) in hæc epistolam.

bus Tertulliani: lib. de Idololatria cap. 12 **1293** A varias persequens causationes eorum Christianorum qui victitandi gratia i s vacabant artibus quæ idololatria inserviebant, hæc habet: *Sed conditionalia eram, inquit artitex. Nemo, reponit Tertullianus, duobus dominis servire potest.* Porro, si conditionarii idem sunt qui et ascriptiiti, quod jurisperitis reservamus diligentius excutiendum, dicendum est eos quos ordinari vetant S. Leo hic, et Gelasius papa epist. 9 ad episcopos per Lucaniam, et Brutios, et Siciliam constitutos, postmodum in ipsis possessionibus clericos etiam præter voluntatem dominorum fieri permisisse Justinianum imperatorem relatum a Gratiano dist. 54, cap. 20. Ita tamen ut clerici facti impositam sibi agriculturam implerent. Observandum insuper hanc S. Leonis legem de servis a clero reinovendis primam omnium ecclesiasticarum constitutionum esse, nisi me fallit memoria, sed tamen ad apostolicæ constitutionis instar esse conditam. Vide de isdem concilium Aurelianense 1. cap. 8.

3. Qualis vero cum unicuique constiterit natalium honestas et morum, esse debeat sacri altaris minister sociandus, etc. Locus in prioribus editionibus adeo mendosus, ut a nemine intellectum putem. Ita legebatur: *Qualis vero unicuique natalium honestas et morum esse debeat qui sacri altaris ministerio est sociandus, et Apostolo nos docente, et divina præceptione didicimus et canonum regulis.*

Ex duarum vocularum omissione, cum constiterit, et prava interpunctione, sensus et a Leonis mente alienus, et omnino falsus exurgit: nimirum de servis non ordinandis, deque natalium honestate ad clericorum necessaria edictum esse divino, apostolico canonicoque præcepto, quod nec usquam, ni fallor, invenias, nec intendit auctor noster; sed solum docere qualem præterea velint esse Scripturæ et Canones virum ecclesiasticum, de cuius natalibus morumque honestate jam constat. Mss. Bellovacensis Ecclesiæ codex sic habet ut restitimus, Cresconius et Isidorus excusis (non item ms.), si commatum vitia excipias ad quos plerique alii codices mss. accedunt.

4. Viduarum maritos. Canonem apostolicum 18 non commemorat, quod argumento est nondum tunc eos canones plene **1294** auctoratos fuisse. Non meminit quoque epist. Siricii ad Himerium Tarrac. cap. 8, nec epist. Innocentii ad Victorium, ad Felicem Nucernianum, ad episcopos Macedoniæ, etc., nec Celestini ad episcopos provinciarum Viennens. et Narbonens., ubi viduæ maritos et digamos a clero

arcent. Sed eosdem in fine epistolæ indicat. Hujus constitutionis rationem vide supra in epist. 1 (nunc 12), cap. 3, et apud Innocentium III, epist. ad Metensem episcopum. Haud poenitebit libellum quoque Gallium D. Leschasserii de Digamis legisse, tametsi a communi sententia recedat.

5. Nec sibi poterunt vindicare. Editi codices habent, *pro arbitrio vindicare*: ex recentiori procul dubio consuetudine adjectum, qua plerumque non *pro arbitrio* digami, sed tamen cum dispensatione ac venia pontificis clero se addeunt. At aurea illa ætate nulli ministerium ecclesiasticum vel capessere licuit, vel servare, qui si transisset prius ad nuptias, non esset *unus unus*, vel cujus uxor non *unica unici*, ut loquitur Innocentius III. Quod ita religiose observari voluit S. Leo, ut nec in summa ministrorum ecclesiasticorum penuria, qua Mauritanæ Cæsariensis Ecclesiæ laborabant, bigamos ordinatos gradu suo gaudere passus sit, ut ex epist. 1 (nunc 12) manifestum est. Immo duodecimo jam exeunte sæculo, Lucius III pontifex Romanus dispensari posse non censuit cum bigamo ordinato, ut in presbyterali gradu permaneret: si quidem germana est ejusdem epistola, quæ refertur *c. super eo, de Bigamis*. Recte igitur verba illa in omnibus codicibus mss. omittuntur, necnon et apud Dionysium Exig. et Cresconium. Leguntur in excusa Isidori collectione; non tamen in ejusdem mss. codice Herovalliano, aliisque.

6. Hujus discussionis curam nobis specialiter (a) vindicantes. Nec mirum, cum Ecclesiæ ad quas in primis scribebat, ad Romanam synodum pertinerent, utpote quæ ex urbariis provinciis essent. Hæc porro decreta non a solo Leone, sed a synodo etiam Romana profecta crediderim, ex qua et cujus decreto tres episcopi Innocentius, Legitimus et Segetius directi, qui Leonis episcopi litteras perferrent. Tempus synodi et litterarum congruit: sexto enim **1295** idus Octobris hæc date sunt, et ex epistola 16 constat ad iii kalendas Octobris synodum Romæ solitam esse convenire.

7. Usurariam exercere pecuniam. (b) Ante Leonianam hanc sententiam, vix ecclesiasticam legem invenias quæ laicis usura interdicit; si canonem 20 Eliberitani concilii excipias, quod tamen nec lucrum feriore contractum reddi jubet, nec usuræ reos ulla pœna afficit, sed tantum deinceps exerceri prohibet. Non quod primis sæculis approbarit Ecclesia improbum usuræ quæstum; absit: sed quia usuras etiam ipsæ leges et iudices reddi jubent, inquit Augustinus (Epist.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Si reservationem discussionis, ubi aliqua dubitatio incideret, S. Leo non solum ad suburbicarias, sed ad *universas* etiam provincias his litteris extendisset, nihil esset *mirum*, cum Romanus pontifex pro ea potestate qua toti Ecclesiæ omnibusque provinciis ex primatu præsidet, non modo suburbicariis, sed aliarum quoque provinciarum episcopis præcipere possit, ut alia multa Leo præcepit Gallis, Hispanis, Afris, etc., nisi forte reservationem *discussionis* ejusmodi in questionibus facti ad remotiora loca extendere ob nonnulla incommoda et difficultates non expedire credatur. Non improbabilis tamen est conjectura P. Constantii in præfat. ad tom. I Epist. Roman. pontif. n. 47, hanc epistolam Leonis primo directam fuisse ad solos episcopos *per Campaniam Picenam et Tusciam*, ad quas provincias pertinere videntur verba c. 2: *Hæc ergo ad provincias vestras per Innocentium, Legitimum et Segetium fratres et coepiscopos nostros scripta diraximus*; sed aliis subinde aliarum provinciarum episcopis communicatam fuisse, ut aliis Romanorum pontificum decretalibus ad certas provincias missis contigit, et hæc ratione communem epistolam evasisse, atque ideo in ejus inscriptione adjectas fuisse voces *et universas provincias*; quod aliis exemplis confirmat.

(b) Hic nonnulla animadversione digna sunt. Præ-

ter Illiberitanam synodum, usuras in laicis reprehendit etiam concilium Carthaginense sub Grato can. 13, et Basilium in epistola 1 canonica ad Amphilo-chium can. 14, *injustum lucrum* etiam in laicis appellat. Quod si canones non ita multi hac in re suppetunt, certum tamen est Ecclesiæ Patres in concionibus et catechesibus contra idem vitium antiquissimis quoque temporibus disseruisse; iidemque cum ejus Justinianum notarunt (ut inter cæteros legitimus apud Clementem Alexandrinum lib. II Stromatum c. 18, Lactantium lib. VI Instit. c. 18, S. Hilarium in psal. xiv, n. 15, S. Gregorium Nyssenum hom. 4 in Ezechielia, S. Ambrosium de Bono mortis num. 57, et alios), restitutionis debitum satis docuerunt. Quis enim nescit restituendum quod fuit injuste perceptum? Hinc porro falsum est episcopos istorum temporum non ausos fuisse palam et publice damnare hoc scelus, quod Scriptura manifeste condemnat: eadem semper traditio et doctrina viguit. Quod si non ita multa et expressiora eorum temporum testimonia suppetunt, id non ex doctrinæ, sed ex librorum vel occasionum quæ hanc scripturam postularent, defectu evenit, ut alia non pauca iisdem de causis desunt testimonia in aliis certisimis doctrinæ capitibus, quæ nihilominus prioribus quoque sæculis tradita fuisse nihil ambigimus.

54, sub *anno*). Tunc temporis non audebant episcopi palam et publice damnare quod sæculi leges et principes auctoritate sua sanciebant: et eamobrem circumspicere loquuntur. Audeat tamen Augustinus Macedonium Cæsareum iudicem alloquens in epistola eicita ita scribere: *Hæc et hujusmodi, inquit, male utique possidentur, et vellem ut restituerentur; sed non est quo iudice repetantur.* Ita S. Leo hoc non solum in eos qui sunt in clericali officio constituti, sed in laicos cadere qui Christiani se dici cupiant, condolat. Sed neque hic, quamvis majori utens fiducia, usurarius laicos condemnat, neque ulli fere ante ipsum pecuniam ullam laicis infligere ausi sunt: solos clericos, ut sup. jurisdictioni magis subiectos, poena iudicis d. terrere a turpi huiusmodi luero aggressi sunt sancti Patres Arelatensis concilii 1, can. 12, Nicæni can. 17, Laodiceni can. 4, Carthaginensis 1, sub Aurelio, can. 5, Leo, Gelasius et alii. Primum imperatorum Leo, inquit Grotius in sextum capit. S. Lucæ, ut idem Hermenopolus notat, existimans omne senus Christiano interdictionum, lege id ipsam communi sanxit; eam ante ipse Ecclesie solerent pecunias sumere sub trientalibus ausuris.

8. Omnia decretalia constituta, tam beatæ recordationis Innocentii, quam omnium decessorum nostrorum; quæ de ecclesiasticis ordinibus et canonum (a) promulgata sunt disciplinis. 1296 Ita scribitur in Thunæis codicibus mss. quinque, in Herovalliano Isidori, in Belvacensi, Corbeiensis, Victorino et Cantabrig. apud Dionysium Exig. Nicolaum I PP., utrumque Hincmarum Remensem et Laudanensem, et in edit. Cantisat ad marginem, Nicolini, etc. Aliquæ edit. pro ordinibus leg. ordinationibus, et pro promulgata leg. ordinata. Prior lectio proæul dubio præferenda Codicem decretalium constitutorum a pontificibus Romanis promulgatorum indicare mihi videntur verba facta, ut fusius annotavimus in dissertatione de Codice Romano. Hæc eadem Hincmarus Laudunensis episcopus inseruit collectioni ex antiquis pontificum Romanorum epistolis ad Hincmarum Remensem missæ, ut probaret il-dem epistolis neminem obedientiam sine temeritatis nota detrectare posse. His dum respondet Hincmarus Remensis in opusculo capitulorum 53 pluribus prosequitur verba illa capitulo 40 et sequentibus, fusius etiam de vocis etymol. disserens. Itaque *Promulgo* ita dictum putat, quasi *promo vulgo*, sive *primum in vulgus edo*. Unde, inquit, Paulus in Glossis suis dicit hoc modo: *Promulgari leges dicuntur, cum in vulgus eduntur....*

BALLERINIUM

(a) Duo in sequentem Quesnelli notam observanda sunt. Primum quod sit idcirco *promulgata* tradi decretalia constituta prædecessorum Leonis, quia Codicem canonum, quem Romanæ Ecclesie codicem publice editum putat, inserta leguntur, falsæ hypothese innititur, ejus falsitatem ostendemus in observationibus ad dissert. 12 Quesnelli de Codice canonum Romanæ Ecclesie, quæ tom. III inseretur. *Promulgata* autem batenus dicta sunt, quia ad episcopos per provincias missa publice prodierunt; et licet non pauca constituta ad certas tantum provincias directa fuerint, exinde tamen communicata fuerunt eorum exemplaria aliis atque aliis provinciis vicinioribus, ita ut universim innouerint; quemadmodum probe statuit P. Coustantius in præfatione ad t. I Epist. Roman. pontif. n. 47. Alterum est quod obtrudit quasi ex Leonis atque Hincmari sententia, nullum robur obtinere decretalia constituta, quæ contra canonum disciplinam fuerint promulgata. At in laudatis S. Leonis locis de Romanorum pontificum decretalibus sermo non est, sed de canone Chalcedonensi pro statuenda prærogativa Constantinopolitanae sedis edito, qui cum adversaretur canonibus Nicænis, eum S. Pontifex noluit confirmare, sed potius cassum et irritum declaravit. Hincmarus quoque nihil pronuntiat de decretalibus pontificis. Solum urget testimonia quibus Leo et alii

A Isidorns quoque, ut ipse dicit, auctore Tullio, exposuit dicens: *Promulgatum est foras prolatum; ut les dicitur promulgata: promulgatum autem ad omnium notitiam et totius vulgi intimatum.*

Postea quid voluerit hijs verbis Leo, discentit Hincmarus: Primum, inquit, nobis sciendum est aliud esse promulgare sacros ordines et canonum disciplinas, aliud promulgare de sacris ordinibus et canonum disciplinis; sicut aliud est promulgare leges, et aliud promulgare de legibus. *Promulgare autem leges, est leges condere; promulgare vero de legibus, est de illis judicia sumere, et secundum illas judicare, earumque observationem et judicia omnibus intimare.* Sic sacros ordines promulgare, est a Domino constituere episcopos, presbyteros, etc., eorum ministerio qui a Domino ad hoc constituti sunt. 1297 Domino quod sumum est exequans. De sacris autem ordinibus promulgare est, qui et quot sint et quales ac qualiter, et a quibus vel quando sint ordinandi, et quomodo ac quantum in singulis gradibus debeant ministrare, etc.... Similiter,

B subjungit Hincmarus post pauca, aliud est sacros canones promulgare, et aliud est de sacrorum canonum disciplinis constituta decretalia promulgare. Qui namque sint canones, de quarum disciplinis promulgata adeo conservari a S. Leone papa jubentur, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari, memoratus ab eo beatus Innocentius in disciplina ex eisdem sacris canonibus decreta ad Victorium Rotomagensem episcopum patenter ostendit: *« Si quæ, inquit, causæ vel contentiones inter clericos tam superioris ordinis quam etiam inferioris fuerint exortæ, ut secundum synodum Nicænam congregatis ejusdem provincie episcopis, jurgium terminetur, » et reliqua.*

Denique longe pluribus sanctorum Patrum pontificumque testimoniis in medium adductis, ex his concludit Hincmarus Leonem nihil nisi sacrorum canonum observationem præcipere; immo præcipuum Leonis prædecessorum successorumque auctoritate ostendit nullum robur obtinere decretalia constituta, quæ contra canonum disciplinam fuerint promulgata. Leone ita scribente: *« Si quid unquam aliter quam illi (Nicæni Patres) statuerunt, præsumitur, sine cunctatione cessatur (Leo ep. 80, nunc 108, cap. 4).* Et alibi: *« Omni penitus auctoritate sit vacuum, quidquid ab illorum fuerit constitutum diversum (Ibid., c. 27) Hæc ex prolixiore Hincmari tractatione delibata et Leonis mentem aperturam, et Hincmari circa decretalia pontificum decreta.*

ANNOTATIONES.

D pontifices custodiam sacrorum canonum præcipientes, eos crimine notarunt, qui ab eorum observantia temere discederent. Inter plura autem testimonia Leonis verba recitat, quibus indicatum Chalcedonense decretum respiciens, quidquid Nicænis constitutum repugnat, nihil auctoritatis habere voluit. Quod si idem Hincmarus Innocentii decretum de causis vel contentionibus clericorum in provincia terminandis laudavit, reservationem tamen majorum causarum ab eodem pontifice confirmatam statim subjecit inquit: *« Et tibi post aliquanta: S: quæ autem majores causæ in medio fuerint devolutæ, ad sedem apostolicam, sicut synodus statuit (scilicet Sardicensis) et vetus consuetudo exigit, post judicium episcopale referantur.* Cur priorem tantum Hincmari partem Quesnellus descripsit? Nec Leo igitur, nec Hincmarus ullibi indicant nullum robur obtinere decretalia constituta quæ contra canonum disciplinam fuerint promulgata. Hæc in sententia nunquam mutari posset disciplina quam canones semel statuisent; nec ulla ejusque auctoritate ferri possent decreta, quæ pro varietate temporum atque circumstantiarum aliter constituerent. Contra quæ in hanc rem animadvertimus in observ. ad serm. 4 S. Leonis, tom. I. col. 405, ubi alium Quesnelli locum exessimus.

1298 AD EPISTOLAM V.

Metropolitanis per Illyricum episcopis.

Hanc pariter epistolam cum superiore (*nunc sequentis*) publici juris fecit Holstenius. Cui manum medicam necesse fuit alicubi adhiberi; in quo ne propriis conjecturis plus æquo indulsisse videamur, emendationum hic reddenda ratio.

1. *Fidei suæ remuneratione.* Apud Holstenium legatur *qui*; quod in constructione textus sensum vix aliquem habere potest.

2. *In fundamentis ipsius soliditate.* Susceptor legedum *istius*, nempe fidei, cuius ante mentionem fecit: ita enim (a) alibi idem pontifex interpretatur petram illam super quam Christus Ecclesiam suam ædificavit, ut epist. 92 (*nunc 119*) ad Maximum Antiocheum cap. 3, epist. 132 (*nunc 162*) cap. 4, epist. 10, cap. 1, et serm. 3 (*nunc 4*) in annivers. assumptionis suæ cap. 2. In quo a cæterorum Patrum traditione non recessit, qui verba Christi ex cap. 16 S. Matthæi, quæ explicat S. Leo, eodem ut plurimum modo interpretantur. Conule, si placet, Joannis Launoii theologi Parisiensis epistolam, parte II, epist. ad Adr. Valantium, et parte IV, epist. 1, ubi abunde SS. Patrum de hac re testimonia congerit.

3. *Acceperint.* Holstenius legit *Accipiant*; sed tum ex sequentibus verbis, tum ex superiori epistola, in qua eadem ferè in hunc modum leguntur: *Ut unus æoris vir sit, et hanc virginem, ut auctoritas divinæ legis caret, acceperit*; inde constat, inquam, ita corrigi debuisse. Sensus enim quem præ se 1299 fert necessario mendosa illa lectio, auctoritate antiquorum canonum, ecclesiasticæque nunquam interruptæ consuetudinis præscribitur, cuius discutendæ locus opportunior infra ope irret.

4. *Ipsum vero secundum definita canonum, etc.* Totus hic locus subobscurus est. Hoc tamen videtur asserere, (b) jus illud relationis, quod sedi apostolicæ competeat, sanctorum conciliorum auctoritate pro reverentia principis apostolorum illi esse collatum. Quod diserte Innocentius asserit epist. ad Victricium Rotomagensis cap. 3, qui jus illud ex veteri quoque consuetudine reperit. *Si quæ autem causæ, inquit, vel contentiones inter clericos tam superioris ordinis quam etiam inferioris fuerint exortæ, ut secundum synodum Nicænam congregatis ejusdem provinciæ episcopis iurium terminetur, nec alicui liceat (sine præiudicio tamen Romanæ Ecclesiæ, cui debet in omnibus causis reverentia custodiri) relictis his sacerdotibus, qui in eadem provincia Dei Ecclesiam nutu divino gubernant, ad alias convolare provincias. Si vero majores causæ in medio fuerint devolutæ, ad sedem apostolicam, sicut synodus statuit, et vetus consuetudo exigit, post iudicium episcopale referantur.* Gelasius item papa Comnenitorio ad Faustum: *Ipsi sunt, inquit, canones qui appellationes totius Ecclesiæ ad hujus sedis examen deferri voluerunt.* Quin eandem synodum eosdemque canones, Gelasius, Leo et Innocentius pontifices Romani in mente habuerint, dubitari vix posse existimo. Sed (c) quinam canones illi fuerint, disceptatur ab eruditio. Totus ille papæ Innocentii textus in hoc transscriptus ad Nicænos referendus videtur illustrissimo Petro de Marca lib. 1 Concordiæ sacerdot. et imp. cap.

A 10. Aliter olim intellexit Hincmarus Remensis epist. 9, cap. 12, et duo priora capita ad synodum Nicænam pertinere, postremum vero ad Sardicensem existimavit. Diversam ab utroque sententiam habere me cogunt rationes inferius exponendæ, et totum Hincmaricæ concilio tribuere, ejus canones sub Nicæna synodi nomine præsens illis temporibus a Romanis episcopis laudatos fuisse, testes sunt Innocentius ipse, Zosimus, et noster Leo epist. 40 (*nunc 46*). In quem errorem quæ ratione inciderint, Codex Romanus, quo publicum beatus, manifestum facit. Non, inquam, Nicænos, sed sub Nicæni concilii nomine Sardicensis adducere mihi videtur Innocentius [1300] quia agit de clericis tam superioris quam inferioris ordinis inter se litigantibus, de quibus synodus Nicæna sermonem non habet can. 3, quem ab Innocentio notatum putant; sed tantum de illis qui a proprio episcopo sunt excommunicati, sive sint ex laico ordine, sive ex clero: quod ad clericos superioris ordinis, qui depositioni, non excommunicationi, subjacebant, minime pertinet, nec cum iurgis eorundem inter se, de quibus loquitur Innocentius, ullatenus convenit. Conveniunt vero quam maxime ejusdem pontificis verba cum canone 3 Sardicensi, cuius hic titulus apud Dionysium Exiguum: *Ut inter discordes episcopos comprovinciales antistes audiant: quod si damnatus appellaverit Romanam pontificem, id observandum quod ipse censuerit.* Deinde de his qui, relictis provinciæ suæ sacerdotibus, ad alias iudicandi convolant, ne verum quidem in Nicæno; in Sardicensi autem plura reperiantur. Denique de relatione ad apostolicam sedem post episcopale iudicium faciendâ in causis majoribus, prorsus tacent Nicæni Patres; ex professo autem Sardicensis agunt can. 3, 4 et 7. Quare argumentum illustrissimi Petri de Marca assumens, sententiam oppositam sic confirmo. De eadem synodo hic intelligendus est Innocentii textus quantumcumque est; at in posteriori loco Sardicensis intelligenda, non Nicæna: in prioribus ergo patet ad Sardicensis auctorem advertere Innocentius.

AD EPISTOLAM VI.

APUD QUESNELLUM IV.

Anastasio episcopo Thessalonicensi.

Hanc epistolam acceptam referimus doctissime viro, deque ecclesiastica antiquitate bene merito Lucæ Holstenio Vaticanæ et Basilicæ canonico et bibliothecæ præfecto. Eam in collectione Romana inter acta synodi Romanæ sub Bonifacio papa II habitæ insertam publicavit Romæ an. 1682, editionem ab illo cœptam procurante post ejus obitum eminentissimo doctissimoque cardinale Francisco Barberino. Ejusdem fragmenta anno 1648 jam emiserat in lucem in opere de Eccles. Orient. et Occid. consensione, in addendis p. 1368 Leo Allatus; sed plurimis mendis scatentia.

1301 4. *Cum nostra vice, etc.* No eruditè jam tractata retractemus, consule clarissimum virum Stephanum Baluzium in appendice libri V illustris. Petri de Marca de Concord. sacerdot. et imperii, cap. 22, ubi ex hac epistola et aliis arguit vicariatum Thessalonicensem huic Ecclesiæ fuisse tributum,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Quo sensu S. Leo *petram super quam Ecclesia ædificata est*, explicaverit de fide, non excluso Petro, nec apostolicæ sedis auctoritate ullatenus imminuta, fusius ostendimus in observat. ad serm. 2.

(b) Et-i relationis jus, præsertim in majoribus causis, quod sedi apostolicæ competit, in sacris canonibus asseratur, ex altiori tamen primatu jure, quod divinam originem agnoscit, provenit. Hinc ante omnes canones, qui de hac relatione decernent, aliquot ejusmodi relationes ad Romanos pontifices delatæ inveniuntur inter ea pauca documenta quæ ex

prioribus sæculis supersunt. Appellationum quidem jus in causis majoribus ex primatu divini juris proficisci ostendimus in observationibus ad dissert. 5 Quesnelli part. 1, c. 7.

(c) Cum in canonibus Sardicensibus de causis clericorum inferioris ordinis nihil constituitur, nisi canone 16, ubi finitimos episcopos interpellare permittitur, probabilior est Hincmari sententia, quam P. Constantius propugnat in Innocentii epist. 1, tom. I Epist. Rom. pontif. pag. 749, not. a (*Patrol. XX, col. 463*).

(a) nec personale tantum privilegium fuisse. Vide etiam, si lubet, Franciscum Florentem tract. 6, ad tit. de Elect. one et Electi potestate; Petrum Franciscum Chiffletum in notis ad Vigilium Tapsensem, ubi contra Lucæ Holstnii sententiam disputat.

2. *Propter custodiam regularum.* Sicut partes hæc sunt potestatis Romani pontificis tamquam in Ecclesia universa capitis, divine legis esse vindicem, propugnatores traditionis, canonum custodem, palmarumque constitutionum exsecutores assiduam; ita his quos per varias partes orbis Christiani vice sua delegat, hæc maxime (b) et unica cura incumbit, regularum seu canonum custodiæ invigilare, et in specu is esse: *Ne quid illicitum*, ut Leo loquitur epistola sequenti (*nunc antecedenti*) a quoquam præsumatur adversus canones. Qui si ubique et ab omnibus rite servantur, jam pene otiosa est delegata viciorum in aliis Ecclesiis potestas. De proprii quid sentiret sanctissimus papa Gregorius I aperit ipse lib. vii, epist. 65, ad Joannem Syracusanum episcopum.

3. *Certa tum primum ratione commisit.* Quo sensu vicariatus Thessalonicensis initia sua Siricio debeat (quæ Damaso tribuuntur ab Innocentio I, Nicolao I, et Joanne III, Romanis pontificibus, quod et manifestum est ex epistola Damasi ad Acholium Thessalonicensem ab Holstenio edita in Romana collectione) vide in appendice lib. v Petri de Marca cap. 25, ubi supra laudatus Baluzius primum hujus dignitatis velut crepusculum, quod sub Damaso cepit illucescere, a majoribus ejusdem incrementis *certa quadam ratione* a Siricio primum 1302 firmatis, recte distinguit, ut facile sit utramque opinionem conciliare.

4. *Sicut enim peccata et quæ, etc.* Has duas voces, *sicut enim*, supplevimus; et *abolentur* pro *abolebuntur* reposuimus ex conjectura, non temeraria, ut puto, sed quam complendi sensus necessitas confirmat. Cæterum hæc verba de bigamia etiam post baptismum remanente a Leone transcripta videntur ex cap. 3 epist. Innocentii I, Rufo, Eusebio, etc. Episcopos Mæcedoniæ circa ejus tempora contrariam sententiam tenebat Hieronymus scribens ad Oceanum epist. 85, quem S. Augustinus tacito nomine reprehendere videtur lib. I de Bono conjugali cap. 18, ubi veram opinionem tuetur: opinionem dico, quia nullum ea de re canonem seu constitutum videtur ob oculos habuisse.

5. *Quisquis vero a metropolitanis episcopus, etc.* Ita corrigendum censuimus Holstenii exemplar Vatica-

num [*Leg. Barberinum*], quod habet, si tamen habet: *Quisquis vero de metropolitanis episcopis*; quod manifeste contra mentem Leonis est. Non enim hic agit de ordinatione metropolitanorum, quam post aliquot lineas attingit, sed de provincialibus tantum, qui inconsulto vicario Illyrici a metropolitanis ordinabantur episcopis; quod et ex epistola subsequente (*nunc præcedente*) comprobatur cap. 5, et ex 42 (*nunc 44*) ad eundem Anastasium cap. 6. Latum revera inter utramque ordinationem discrimen ponit: omnes enim metropolitanos non modo consulto vicario Illyrici, sed ab ipso consecrari vult: alios provinciales episcopos, non a vicario, sed a propriis metropolitanis, qui de ordinatione ad vicarium Illyrici referant, ordinari præcipit. Contra istos pœnam non edicit, quoniam metuebat ne minus offensi metropolitani vicariatus a se (c) jugum abjicere tentarent, quod ab illis ægre susceptum ipsæ Leonis litteræ indicant; at episcopis, inconsulto Thessalonicensi ordinatis, denuntiat 1303 nullam ab eo status sui habituros esse firmitatem.

6. *Vocem appellationis.* Ratio exceptionis est, (d) quod Illyriciana provincia, ut Occidentalium partium quædam portio, ad Romanum pontificem jure peculiari pertinebant. Cæterum quod hic de appellationibus scribit S. Leo, id ex Sardicensibus canonibus assertit, ut veteris instituti et reverentiæ sedis apostolicæ mentio testatur: qui canones Orientalibus ignoti erant tunc temporis.

7. *Circa quos par consecratio fieri debet.* Procul abest ut sententiæ, quæ S. Hieronymo tribuitur, obsecundet Leo noster, dum parem consecrationem presbytero, immo et diacono cum episcopo tribuit. In multis quidem tres hi gradus conveniunt, servata tamen ubique episcopis et presbyteris dignitatis suæ prærogativa. Id porro, in quo paritatem suggerit S. Leo inter triplicis illius ordinis viros, procul dubio impositio manuum est, qua tam diaconi quam sacerdotes consecrantur. Unde quod ait auctor Commentariorum in Epistolas Pauli (e), qui Damaso papæ æqualis fuit, et Ambrosius dicitur: *Episcopi et presbyteri una ordinatio est*; idem et de diacono potest asseri. Qua de causa non dubitavit Optatus lib. 1, diaconos sacerdotii nomine ornare, cum lapsos in persecutione recensens: *Quid*, inquit, *commemorem laicos, qui tunc in Ecclesia nulla fuerunt dignitate suffulti? Quid ministros plurimos? Quid diaconos in tertio? Quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? ipsi apices et principes omnium, aliqui episcopi, etc.* Immo et subdiaconum Epiplianius sacerdotem esse

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Immo vero personale privilegium fuisse, quod morte cujusque pontificis expiraret, hinc colligi posse videtur, qui Anastasius licet a Xysto antea creatus apostolicæ sedis in Illyrico vicarius, ejusdem tamen prærogativæ confirmationem a Leone petiit, et S. pontifex ipsi annuens, idem privilegium ita concessit, ut encyclicam ea de re ad omnes Illyrici metropolitanos transmiserit: quæ novæ delegationis notitiam necessariam præsumunt.

(b) Non satis fuit Quesnello *maxime*; restringendam adhuc duxit viciorum apostolicorum auctoritatem *et unice*, ac si præter id quod ad custodiam canonum pertinet, nihil aliud vicariis apostolicis tribui facultatis possit. At cum Romanus pontifex præter custodiam canonum, pro suo divini juris primatu multa alia potest in tota Ecclesia; tum alia potest quibusdam vice sua in provinciis committere, prout ex circumstantiarum ac temporum varietate crediderit expedire. Ita vel antiquis temporibus quædam demandata leguntur episcopo Thessalonicensi, aliisve in aliis provinciis, quæ ad custodiam canonum necessaria non erant. Num huic fini opus erat Thessalonicensi reservare metropolitanarum ordinationes? Num casuarum episcopatum cognitionem et

definitionem ipsi tribuere? Num synodis cogendis ejus consensum aut præsentiam requirere? Num formatarum jus eidem vindicare? quæ tamen in litteris Cælestini, Xysti ac Leonis episcopis Thessalonicensibus tribuuntur.

(c) *Jugum* ne appellari potest *vicariatus* apostolicus, quo Romani pontifices jam inde a Damaso vel Siricio pro suo, quod postea vocarunt patriarchalem, in totum Occidentem jure, ob disciplinæ canonumque custodiam in Illyrico instituerunt?

(d) Si Illyricianarum provinciarum appellationes ad Romanum pontificem jure peculiari pertinebant, nimirum ut patriarchæ Occidentis, quia *erant Occidentalium partium quædam portio*, ad ipsum altiori jure spectabant ex tota Ecclesia, quia tota Ecclesia eidem uti primati a Christo subjecta fuit: unde canones Sardicensis non de solis Occidentalium, sed et de Orientalium appellationibus ad Romanam sedem statuerunt: quos quidem canones Orientalibus fuisse tunc tempore ignotos, quemadmodum hic Quesnellus repetit, factum probavimus in observat. ad dissert. 5, part. 1, cap. 6, num. 16.

(e) Hilario diacono tribuitur Commentarius iste, cap. 5 in Epist. I ad Timotheum.

aliquo sensu insinuat, cum lib. III advers. hæreses in Exposit. fidei num. 21, ait subdiaconum, sicut et alios superiorum ordinum clericos, ab uxoribus se abstinere, non vero lectorem: *Quippe lector, inquit, non sacerdos est, xal γὰρ οὐκ ἔστιν ἱερεύς ὁ ἀναγνώστης.* Nam presbyteri, inquit Innocentius PP. epist. ad Decentium Eugu., *licet sint sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent.* Hinc porro aliter de sacerdotio disserere cogimur, quam solet a plerisque diseri, qui presbyteratum primum sub oculis habentes, episcopatum aliud nihil quam presbyteratus extensionem et ampliacionem quamdam existimant; cum potius primo conspectu intuendus sit episcopatus tamquam sacerdotii apex summus, plenitudo, ac perfecta, ut ita dicam, totalitas; a pontificatu vero cæteri gradus veluti **1304** portiones quædam delibantur, ac certis quibusdam officiis et ministeriis pro Ecclesiæ necessitate circumseribuntur. *Nam in episcopo, inquit commentator anonymus jam laudatus, omnes ordines sunt: quia primus sacerdos est, hoc est, princeps est sacerdotum, et propheta, et evangelista, et cætera adimplenda officia Ecclesiæ in ministerio fidelium; tamen postquam omnibus locis Ecclesiæ sunt constituta, et officia ordinata, aliter composita res est quam cæperat.* Intelligit autem auctor ille per evangelistam, diaconum, et per cætera officia, lectores et exorcistas. His bene intellectis, intelliget quisque pariter quid sibi velit sanctus pontifex cum hic asserit presbyteros et diaconos dignitatem officii sacerdotalis accipere (quamquam non sacerdotium, sed officium sacerdotale, dicit), et quanto opere discrepet saltem in loquendi modo a canone qui dicitur esse concilii Carthaginensis IV, negatque diaconis sacerdotii vim et consecrationem consequi: *Diaconus cum ordinatur, solus episcopus, qui eum benedicit, manum super caput ejus ponit: quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur.*

8. *Contra canones et traditionem Patrum.* De traditione apostolica, cuius obitus vel nescius Anatolius episcopus CP. Actum in presbyterium sexta sabbati ordinat, meminit sanctus Leo epist. 84 (nunc 111), cap. 2. Eandem allegat in epist. 11 (nunc 9) ad Dioscorum; sed in neutra canones commemorat, nec revera ullos habemus ante ejus tempora, quibus scilicet ejusmodi ordinationes qualibet die celebrari prohibeantur: forte quia nullus contra traditionem et consuetudinem abiens, condendo canonis occasionem dederat. Per canones igitur nihil aliud Leonem velle arbitror, quam regulam ecclesiasticam solo usu et traditione ecclesiastica firmatam, quomodo sæpe sæpius usurpare videtur.

AD EPISTOLAM VII.

APUD QUESNELLUM VIII.

Episcopus per Italiam constituitis.

Septem codd. mss. ad quos relegimus hanc epistolam, inter se non conveniunt de titulo. Corb. et Thuan. 1 sic habent: *Universis episcopis per diversas provincias constituitis.* Bellovac., *Universis Ecclesiis per Italiae provincias constituitis.* Thuanens unus, **1305** *Universis episcopis per Siciliam constituitis.* Thuan. tres, Dionys., Exig. et Isidorus, *Universis episcopis per Italiae provincias.* Edit. vulg., *per Italiani.* Qui sciunt magnas sæpe difficultates ex hujusmodi titulis vel emergere vel dissolvi, non mirabuntur ista a nobis adeo scrupulose annotata.

Ex hujus maxime epistolæ verbis conficte sunt commentitiæ litteræ Anastasii papæ I ad omnes Germaniæ et Burgundiæ episcopos; finis etiam epistolæ

A Lucii papæ ad Gallos et Hispanos, et rescripti Marci papæ ad Anastasium de canonibus Nicænis, ex hujus pariter fine coalcescit.

AD EPISTOLAM IX.

APUD QUESNELLUM XI.

Dioscuro episcopo Alexandrino.

1. Hæc epistola extra suum hactenus locum vaga, hic reponenda mihi videtur. Certum est enim ex ipsiusmet initio scriptam fuisse a S. Leone ad Dioscorum cum hic Alexandrinæ Ecclesiæ præse inciperet. *Tua, inquit, firmiter fundare desideramus initia.* Quorum initiorum seu ordinationis nuntius Possidonius presbyter adhuc tunc Romæ versabatur. Constat autem ad hanc sedem evertum esse anno 444, tum quia hujus anni mense vel Februario secundum Latinos, vel Junio secundum Græcos, dececit ex hac vita illius prædecessor Cyrillus; tum quia Dioscorus depositus est ab episcopatu septimo ordinationis suæ anno, ut testatur Liberatus diaconus cap. 13; hoc autem mense Octobri ad. D. 451 contigit, ac prouide ejus ordinatio cadit in annum 444. Non potuit vero eodem anno scribi epistola quo creatus est Dioscorus, cum ad tantæ sedis episcopi electionem et consecrationem plures menses necessarij fuerint, nec nisi post alios plures Possidonius ordinationis nuntius mihi potuerit ad Romanum pontificem, et ab eodem literas ad Dioscorum accipere perferendas, unde nec citius nec tardius scripta est quam kalendis Julij anni 445. Quis porro fuerit Dioscorus tota clamat ecclesiastica sæculi quinti historia, testaturque ejus nomine ad hanc usque diem dicti hæretici. Ejus electioni suffragata erant *spiritalis* vel *specialis gratiæ merita*, ut eodem præfationis loco habet Leo noster: *Veloæ siquidem fama, ut loquitur Theodoretus ad ipsum Dioscorum scribens (Epist. 63), quænaversum discurrens omnium aures gloria ejus repleverat; maxime autem 1306 omnes prædicabant ejus animi modestiam.* Quanto opere utrumque fama fecerit, quartus post annus in latrocinio Ephesino edocuit.

2. *Exordia delignantur.* Post ista verba, nescio quo pacto hæc alia irrepserunt in omnia excusa exemplaria: *Hoc est sub lege divini officij substituanur;* quæ nos expuncta censuimus, tum quia desiderantur in mss. codd. Grim., Viet., Cantabr. et Thuanæo, immo et apud Gratianum, et Isidorum tam excusum quam manuscriptum, tum propterea quod sensum omnem hujus loci subvertunt. Agitur enim de delectu diei et horæ conferendæ benedictionis sacerdotalis et leviticæ, pro qua *ejus noctis quæ in prima sabbati luce cit, exordia deligi præcipit S. Leo;* non autem de delectu ministrorum consecrandorum, ut imperitus ille glossator intellexit: cui forsam imponere e dicere mss. similes Thuanæo et Cantabrig., in quibus legitur: *Exordiis consecrandi delignantur.*

3. Ex his porro et adjacentibus verbis nascitur apud nonnullos duplex difficultas: una, an quolibet sabbatum vel quælibet Dominica per annum occurrens designetur a S. Leone tamquam ordinationi sacerdotali et leviticæ constituta; an vero solum sabbatum sanctum et anniversaria Dominicæ Resurrectionis solemnitas? Altera difficultas est, utrum vox sabbatum consequens ad hanc consecrationem ducta fuerit, ut pars sabbati antecedentis, an ut pars instantis Dominicæ? Uterque nodus facile solvitur, si paulo attentius Leonis verba considerentur, et redeant in mentem temporis illius mores et disciplina. Tantum enim abest ut sabbato solum sancto ministrorum Ecclesiæ consecratio fieret, ut potius e numquam illa

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Si de die paschali qui a vigilia sabbati sancti initium sumit, hæc intelligantur, vera fortassis sunt de Romana et aliis plerisque etiam Ecclesiis, non autem de omnibus. Certe enim in Veronensi Ecclesia sancti Zenois ævo ministrorum promotiones peragebantur

die Paschatis, seu in pervigilio Paschæ, id est sabbato sancto, ut ex tractatu ejus 50 libri secundi perspicue (ut nobis quidem videtur) colligere licet, uti monuimus annotatione 4 in eundem sermonem pag. 261, quod testimonium antea non observatum ad an-

die facta mihi fuisse videatur, non Leonis tantummodo, sed plurimorum etiam successorum ejus temporibus: unde titulus hujus epistolæ hæcenus præfixus merito a nobis expungendus fuit, qui ordinationem sacerdotalem sabbato sancto celebrandam assererat. Ut autem hoc fieri non potuisse credam, facit solemnitas baptismi, cui conferendo paschalis dies consecratus erat, ita ut dies sanctam hanc solemnitatem antecedente totum insumerentur scrutationis, exorcismis, catechismis, aliisque conferendo baptismi primæ ceremoniis; et ipsa octava Paschæ, octava Neophytorum appellaretur. Hinc est quod Gelasius I PP., qui ordinationes certis temporibus fieri præcipit, scribens episcopis per Lucaniam et Brutios constitutus, de sabbato sancto mentionem non facit, quamvis de quatuor solitis anni temporibus **1307** exacte meminerit. *Ordinationes, inquit, presbyterorum et diaconorum, nisi certis temporibus et diebus exerceri non debent, id est quarti mensis jejunio, septimi et decimi, sed etiam quadragesimalis initii, ac medianæ hebdomadæ et sabbati jejunio circa vespertam noverint celebrandis.* De sabbato sancto itidem silent, dum alius dies prædictos numerant, synodus Romana sub Zacharia PP. an. Dom. 743, c. 2, Lemovicensis sub Benedicto an. 1034, Claromontana sub Urbano II, an. 1095, IX, etc. Quamvis autem hoc non constaret, ut certe constat, manifestum tamen esset nihil de sabbato sancto haberi in hoc Leonis loco quoad ad ordinationem spectet. Cum enim inquirat ad quam diem noctis sabbatum excipientis initia pertineant, concludit ad diem Resurrectionis, id est, ad diem Dominicam pertinere, atque id evincit adducto sabbati sancti exemplo, cujus noctis initia ex solemnitate officii ecclesiastici et baptismi collatione, certum est ad diem Dominicam pertinere. Hoc sæmel constituto, restat examinandum an certi aliqui dies Domini ordinationi deputarentur, an vero quolibet ad id eligere permitteretur. Quod postremum apud me certissimum est: 1º quia nullum in particulari designat Leo noster, nullumque proinde excludit, uti nec ante ipsum factum fuisse deprehendimus. 2º Ex hodierna etiam consuetudine cognoscimus Dominicam quolibet diem ex auctoritate consuetudinis antiquæ, traditionis apostolicæ, et sacrarum Scripturarum, ex quibus arguit S. Leo, ad episcoporum consecrationem assumptam fuisse. Si autem episcoporum, præcui dubio et presbyterorum ac diaconorum: nullum enim discrimen, quo ad diem ordinationis, inter utrosque ponit S. Leo in præsentis epistola. 3º Mox iste vigeat aureis illis temporibus, ut quo citius fieri poterat, Ecclesiæ pastore suo viduata, per alterius pontificis electionem subveniretur; sicut vidimus etiam Chalcedonensi decreto cautum fuisse.

Alii denique questionem satisfaciat sine ullo negotio; satis enim ex hac sola epistola perspicuum est noctem illam quæ celebrandis ordinationibus eligebatur ad Dominicam pertinuisse. Primum enim S. Leo expresse asserit satagendum esse Diocoro, ut his qui

A consecrandi sunt nunquam benedictus nisi in die Resurrectionis Dominicæ tribuatur, cui a vespera sabbati initium constat ascribi. Deinde dum recenset illustriora mysteria quæ die Dominicæ contingunt ex divina ordinatione (a) satis innuit, et per diem Dominicæ Resurrectionis eam intelligi debere quam nunc Dominicam absolute vocitamus; nec sabbatum, sed ipsam Dominicam ex apostolorum in-titulatione consecrationi **1308** sacerdotum fuisse dedicatam. Denique, ut alia multa missa faciamus, illud indicat Urbanus secundus in concilio Claromontano citato, cum præcipiens et ordines sabbato quatuor temporum celebrarentur, addit: *Et tunc protrahatur jejuniium usque ad vespertas, et si fieri potest usque ad crastinum, ut magis appareat in die Domini ordines fieri.* Nihil enim magis evincit hanc sacratissimum diem ordinibus conferendis destinatum fuisse, quam quod ne tunc quidem ejus consuetudinis memoriam penitus abolere voluerunt sancti pontifices, cum rationes magis, ut credere par est, momenti ad illam mutandam eos impulere. Cujus mutationis varii per-urcedentes sibi statos fuere gradus. Primum enim extra dubitationem omnem esse videtur hanc ceremoniam ipso die Dominico inter sacras synaxes celebratam fuisse ab apostolis et apostolicorum tempore episcopis; idque hora diei tertia; quæ sacris mysteriis agendis semper assignata fuit.

Postmodum ingruente persecutione gentium, cum iidem coetus antelucanis horis agi cœperent a Christianis, ut videlicet diurnam hostium fidei diligentiam eluderent, eadem quoque hora ordinationes celebratas fuisse verisimilimum est. Quod postea etiam tradita Ecclesiæ pace continuatum: unde inducta sabbati vigilia, de quibus Leo noster: tum ne consuetudinis sanguine martyrum veluti consecratam memoria aboleretur; tum ut Resurrectionis Dominicæ, quæ summo mane contigit, honor eadem hora exhiberetur; tum denique ne sabbati jejuniium ad ulteriorem Dominicam partem continuatum, tam consecratam episcoporum quam consecratos nimium fatigaret. Quæ ratio, opinor, in causa fuit ut sensim a mane Dominicæ ad initia noctis, deinde a noctis exordio ad antecedentis sabbati vespertam, ut ex Galasio supra citato patet; post a vespera ad meridiem; denique a meridie ad matutinas horas, ut fit hodie, ordinatio retrogradiens, tandem revocata sit.

Quod autem quidam aiunt ob eam rationem circa noctis initia celebratas esse ordinationes, ne officium Dominicæ per occurrence hujus consecrationis solemnitatem impediretur, verum esse non existimo: quemadmodum enim in ipso Resurrectionis die, immo et per totam octavam Paschæ totum officium Ecclesiæ neophytorum attingebat, ita nullam erat aliud Dominicæ officium, nulla sacrificii oblatio in die ordinationis quam quæ ipsius gratia celebrabatur. Quod ita verum est, ut cum ad diem sabbati revocata est ordinationis solemnitas, in eundem quoque diem translatum sit (b) missæ officium, et Dominiæ vocem

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

tiquam originem sacrarum ordinationum in sabbato sancto demonstrandam mirifice confert.

(a) Vide dissert. 6, de Jejunio sabbati.

(b) Cum omnes codices Sacramentarii Gregoriani exhibeant orationes proprias ad missam sabbati ordinationis, et proprias item Dominicæ, quæ ordinationis sabbatum subsequitur, verum esse nequit, ob traditas ordinationes in diem sabbati pro die Dominico, totum quoque officium missæ translatum fuisse in sabbatum, Dominicam vero missæ officio fuisse expertem. Quis credat hos Dominicos dies divino cultui æque ac cæteros semper in Ecclesia addictos sacrificio caruisse? Quod si hæc Dominicæ vacare in iisdem Sacramentariis traduntur, id aliter quam de sacrificio intelligendum est. In ms. Gregoriano Sacramentario Ottoboniano apud Muratorium, quod omnium antiquissimum est, cum omnibus diebus Dominicis indi-

centur antiphonæ, responsoria, offerentium, et communio, quæ a choro canebantur, solum in quatuor Dominicis subsequentibus sabbato quatuor temporum ordinationibus jam deputata hæc omnia emittuntur. Id autem indicio esse videtur, in his quatuor Dominicis non missam, nec totum officium missæ, sed solum officium laboriosius cantus antiphonarum, responsoriorum, etc., fuisse omnium, ea forte de causa ut ministris labore et prolixiori cantu sacrarum ordinationum lætatis parcere; et hoc sensu hæc Dominicæ dicebantur vacare, nimirum officio cantus; ac propterea quæ incidant in Adventum et Quadragesimam, cum stationes debuissent recipere, statione etiam ac processione vacarent. Quod si hæc quoque Dominicarum antiphonæ, responsoria, etc., mutaretur in Antiphonario Gregoriano, quod card. Thomasius vulgavit, id posteriori occasione tribuen-

proprio carnerit; **1309** unde et Dominicæ vacantes ad hunc usque dies appellatæ sunt illæ quæ sabbatum ordinationis sub equantur, quæ hodie quidem officio suo gaudent, sed ex præcedentium dierum officii compari. Vide Micrologum cap. 89.

4. *Ut quoties basilicam in qua agitur presentia novæ plebis impleverit, toties sacrificium subsequens offeratur, etc.* Plurima disciplina antiquæ capita notanda hic tibi veniunt tam in his verbis quam in aliis annexis.

Primo enim docemur hæc tunc temporis Romanæ Ecclesiæ consuetudinem fuisse, ut quoties populi numerosior concursus exigeret, sacrificii oblatio iteraretur. Hoc enim ab Alexandrinis observari similiter postulat: *Ut, inquit Leo, in omnibus observantia nostra concordet. Quod in Africanis provinciis eadem Leonis nostri ætate pro minoris etiam momenti causis facturatum esse legimus lib. de Prom. et Præd. dimidii temporis cap. 6, nimirum cum peracto matutino sacrificio puella quaedam de potestate demonii eruta esset, oblatio nunquam gratiarum actionis pro ea fit, sacrificioque percipiens certam partem puella, prius est reddita usui. Immo ex concilio Carthaginensi anni 397, can. 8, qui collicis Africanæ 41, liquet iteratum fuisse missæ celebrationem, oblatamque etiam pomeridiano tempore **1310** sacrificium pro mortuis: Si aliquorum, inquit, pomeridiano tempore defunctorum, sive episcoporum, sive ceterorum commendatio facienda est, solis orationibus fiat, si illi qui faciunt jam pransi inveniantur. Igitur si jejuni inveniantur nihil prohibet quin etiam pomeridiano tempore celebretur, etiam matutinis horis jam celebratam esset.*

Secundo S. Leo sacrificii horarum oblationem non novellæ consuetudinis esse ait in Romana Ecclesia, sed antiquæ institutionis, quæ ex forma patrum traditionis invenitur.

Tertium inde consequitur: scilicet non canonis, non lege aliqua ecclesiastica, sed sola consuetudine istud inventum in Ecclesia Romanam sive etiam in Africanam, ubi ex arbitrio pontificis repetitionem sacrificii a vestigio ac pro re nata decerni videmus.

Quæritur istam non extendit Leo ad quamlibet Dominicam diem (quæ (a) sola mysteriis celebrandis Romæ deputatur), sed ad solemniorum festivitatum tantummodo, hæcque solo casu ac conditione, cum populus solito numerosior concurreret ad basilicam.

Quæritur non comel tantum et herum offerri potuisse,

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

dum videtur, cum codex Otobonianus a Muratorio editus, qui antiquior est, in his solis Dominicis atque ejusmodi indicet. Hinc etiam tria mss. a monachis Maurinis laudata tom. III S. Gregorii pag. 672, not. 4, Dominica secunda Quadragesimæ officio carent, et solas orationes ad missam pertinentes præferunt; ibique iidem editores notant: *Fortè hac Dominica missa quidam celebratur, sed ob nimium sabbati præcedentis laborem nihil canebatur.* Fortassis vero ipse Quesnellus pro cantu antiphonarum, responsorium, etc., missæ officium accepit.

(a) Nonnulla in sequentibus nobis incerta aut difficilia sunt. Quod hic affirmat Quesnellus, *solum diem Dominicam mysteriis celebrandis Romæ deputatam, concedi potest, si eo sensu affirmat, quod aliis feriilibus diebus nullo peculiari festo celebratis, nulla certa et ædem missa esset prescripta.* At si id eo sensu affirmat, ac si aliis diebus missæ sacrificium non offerretur, quo id fundamente fulcitur ignoramus. Si enim hoc collegit ex Sacramentarii Gelasiano et Gregoriano, ubi solis Dominicis, non autem feriilibus diebus, præter Quadragesimæ tempus, missæ assignantur, nomine in antiquiori Sacramentario, quod Leoni attributum hæc homo edidimus, nullæ missæ proprie leguntur ipsarum Dominicarum post

sed *toties quoties basilicam in qua agitur presentia novæ plebis impleverit.*

Inde natam pote consuetudinem bis vel ter celebrandi in aliquot solemnitatibus, **1311** puta (b) in Nativitate Domini, in Paschate, in Nativitate S. Joannis, in Natali apostolorum, etc., ita et non modo in eadem basilica eodemque altari, sed et ab eodem sacerdote sacrificii repeteretur oblatio. De Paschate tamen dubitaverim antiquitus usurpatum, tum quia testem veterem non habeo, tum quia solemnitas baptismi collatio, prolixæque circa baptizandos ac baptizatos ceremoniæ antæarum repetitioni obstant.

Antiquæ tamen consuetudinis sætionæ Angliæ vestigium esse potest, quod a Stephano Langton archiepiscopo Cantuariensi statuitur in concilio Quæniensi anni 1223. can. 6: *Ad hæc duximus statuendum, districtius inhibentes ne sacerdos quicumque missarum solemnitas celebret bis in die, extra diem Natalis Domini et Resurrectionis Dominicæ.* Idem legitur in Constitutionibus Anglicanis tom. II Coll. Angl. circiter an. 1237, *sed in exequiis mortuorum, videlicet cum corpus aliquis eodem die fuerit immolandum.* (In collectione Conciliorum legitur in Ecclesia, quod merito in provinciali Cantuariensi non legitur.) *Et tunc prima missa de die, posterior vero pro defuncto celebratur.* Ita refert in provinciali Anglicano Gulielmus Lindewode, qui et alias causas repetendi eodem die ab eodem sacerdote sacrificii enumerat, hæcque verbis exhibet:

Una dies missam tantum expostulat unam: Excipitur defunctus certe cum peregrino, Infirmus, commens, Domini Natalis, et hospes, Et mulier nubes, cum tempus labitur illi.

Sexto sequitur non matutinis tantum horis celebrata esse sacra mysteria, etiam in festis solemnioribus, sed etiam vespertinis. Cum enim hora fere tertia, seu, ut nostro more loquamur, hora nona matutina sacrificium celebrari solitum esset, prolixioresque essent ritus precesque sacrificio immixtæ, multoties peragi nequebant mysteria matutino tempore, sed ad vespertinum usque protrahi spatium necesse erat. Ad quod forte referenda mentio missarum vespertinarum, quæ habetur in Concil. Agath. can. 30, et in Aurelianens. m, can. 29, tametsi de jejuniis diebus intelligi possit. Nisi ex necessitate pluries offerendi mutata fuerit hora, quod non improbabile videtur; et confirmari videtur his Leonis verbis: *Si unius tantum missæ more servato, sacrificium*

Pascha ac Pentecosten, in quibus tamen sacrificium celebratum fuisse nemo ambiget? Sicut autem hoc tempore, diebus Dominicis propria missa carentibus, celebrantis arbitrio missæ e communibus sumebantur, ut in præfatione ad idem Sacramentarium animadvertimus, ita post assignatas missas cuique diei Dominico, qui feriilibus diebus celebrabantur sacrificium, missas vel ex Dominica præcedenti, vel ex communibus repetebant; nec in Romana Ecclesia et cleris extinctus plane credendus est antiquus fervor, qui Hieronymi ac Augustini ævo in ea vigeat, ut scilicet plures quotidie communicarent, ac idcirco Deo quotidie sacrificium offereretur.

(b) Consuetudo celebrandi ter in Nativitate Domini ex eo potius orta videtur, quod in tribus distinctis Romanis basilicis distinctis horis hac die tres stationes ac missæ celebrarentur, primum in S. Maria Majori, dein in S. Anastasia, tandem in S. Petro, ut ex Sacramentario et Antiphonario Gregoriano colligere licet. Idem forte aliis solemnitatibus accidit, quæ diversas missas eodem die horis diversis celebratas recipiebant, ut olim die Natali SS. apostolorum Petri et Pauli duæ missæ canebantur in duabus eorundem ecclesiis, altera in S. Petri, in S. Pauli altera.

offerre non possint, nisi qui PRIMA 1312 DIEI PARTE convenerint. Ubi vix prima illa diei pars de hora tertia seu nona hodierna intelligi potest. Quod cum repugnare videatur consuetudini quam modo commemoravimus, hora nona celebrandi, hoc modo conciliari posse mihi videtur, si dixerimus promiscuis Dominicis hora tertia seu nona celebratum esse: in solemnioribus vero festivitatibus, de quibus hic Leoni sermo est, prima diei parte, hoc est summo mane peractum esse missæ sacrificium. Ratio discriminis hæc est, quod vigilis nocturnis gaudebant istæ solemnitates, quibus peractis convenientissimum erat ut populus jejuniis ac vigiliis fatigatus ad proprias domos, nec nisi post celebrata sumptaque mysteria, dimitteretur. Ita fiebat ut aliis fidelium turmis basilicam de novo implentibus, repetendæ oblationis sufficiens tempus haberetur. Hæc ipsa epistola testatur persæpe nonam horam præventam esse sacrificio, cum scilicet mane ipso Dominico die, a quo tempore præcedentis noctis initia non recedunt, consecrationis sacerdotalis benedictio conferebatur, haud dubie inter sacræ oblationis mysteria.

7° Cognoscimus hinc sufficientem sancto Leoni causam fuisse repetendi sacrificii, populi devotionem, quam votis suis ac expectatione non privari, plenum pietatis atque rationis esse existimavit.

8° Notanda hæc loquendi ratio: *In qua agitur, qua sacrificium missæ significatur: Agere enim et sacrificare idem sunt, unde et actio dicitur ipsa consecratio in canone: infra actionem, et agenda sæpe usurpatur pro missa.* Conc. Carthag. II dictum, *Lectionarium Ieronymi nomen præferens, Regula S. Benedicti, Bedæ, et Capitularia Caroli Magni.* Plura videsis lib. 1, cap. 3 Rerum liturgicarum eminentissimi doctissimique cardinalis Bonæ, heul nuper Ecclesiæ militanti præmatura morte erepti, non sine acerbissimo bonorum eruditorumque omnium dolore. Sed et priorem lege hujus epistolæ synopsis, cui etsi aliam subrogavimus, quia et falsa et barbara continebat, non erit tamen incongruum eam hic exscribere. Sic se habet:

De ordinatione presbyteri aut diaconi, ut sabbato sancto celebraretur, id est, die Dominico I. De festivitatibus, ut si una agenda, id est, missæ celebratio populis non suffecerit, nulla sit dubitatio iterari sacrificium II.

9° Intelligimus consuetudinem, quam in Romana et Africana Ecclesiis usurpari vidimus, in Alexandria non viguisse tunc 1313 temporibus. An post Leonis admonitionem recepta sit, mihi non liquet. Antiquum in illa ritum, Romano posthabito, observatum esse, persuadet quod de recentioribus Græcis, Syris, aliisque Orientalibus viri docti referunt. **M-**

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Ex verbis, *ea fidelium multitudo convenerit, quam recipere basilica simul una non possit*, sequitur quidem hic sermonem esse de una basilica, in qua magna aliqua festivitas maximo populi concursu celebraretur; non vero sequitur unicam Alexandriæ fuisse basilicam, in qua offerretur. Sic licet Romæ in unica ecclesia festum magna cum frequentia ageretur, non tamen ibidem eodem die peragebatur sacrificium. Id palam fit ex epist. 25 Innocentii I ad Decentium c. 5, ubi fermentum ad presbyteros titularum Urbis a se missum tradit quavis die Dominica, quia die ipsa propter plebem sibi creditam nobiscum convenire non possunt. Illi ergo presbyteri seu parochi cum sua cujusque plebe diebus Dominicis sacrificium peragebant in suis titulis, et ad hoc mittebatur portio sacrificii a pontifice oblata in Ecclesia Lateranensi, ut se, inquit, a nostra communione maxime illa die non iudicent separatos. Sicut ergo Romæ, ita etiam Alexandria in singulis titulis unicam sacrificium agebatur, et solum si ad aliquod festum alicubi celebrandum ea multitudo concurreret, quam basilica recipere simul non posset, ibidem sacrifi-

ronitæ Syri, inquit Morinus (Præf. in ordin. Syrorum Maronitarum), consuetudines Græcorum ut plerumque sequuntur... semel tantum singulis diebus missam in ecclesia celebrant; nec sine urgenti necessitate et episcopi licentia bis in die super uno et eodem altari sacrificant. Hoc, puto, Morinus ex epistola Abrahami Echellensis Maronitæ, quam ad eum Roma scriptis anno 1654. Hunc eundem incertum involatum ad nos utque conservasse Orientales omnes, Græcos, Moscovitas, Æthiopes, alibi etiam asserit idem Morinus; atque adeo unicum in eorum ecclesiis altare esse collocatum.

10° Animadvertite offerendi verbum etiam laicis attributum, quod sexcentis exemplis probare in promptu esset. Et revera ab universa Ecclesia sacrificium Deo offertur, etsi ab uno soloque sacerdote consecratur. Hinc in sacra Liturgia: *Orate, faures, ut meum ac vestrum sacrificium;* et, *Omnium circumstantium qui tibi offerunt, etc.*

B 11° Ex his verbis: *Quam recipere basilica simul una non possit*, videor mihi colligere (a) unicam fuisse illic basilicam in qua offerretur. De basilicis nihil hoc loco annotamus, quia de hujusmodi basilicarum Orientalium forma ac capacitate plura et exquisita docta habebit aliquando lector eruditus in amplissimo tractatu de Basilicis auctiore Joanne Morino Oratorii Gallicani presbytero, quem cum ejusdem materiæ epistola ad Allatum ab eodem scripta in lucem publicam edemus propediem.

5. Familiariter admonemus. Tria epistolarum genera distinguere mihi Leo nosier 1314 videtur. Primum est earum quas synodicas dicimus, e synodo nimirum et synodi nomine scriptas; tales sunt epistolæ 40, 44, 45, 47 (nunc 44, 45, 50, 51), et aliæ, quarum hæc inscriptio: *Leo et sancta synodus, etc.* Sunt aliæ (b) decretales, quas et constituta decretalia appellat, quæ nimirum de disciplinæ ecclesiasticæ capitibus ad eas Ecclesias vel provincias ab eo dabantur, quas metropolitana vel exarchica auctoritate regebat Urbis episcopus, et ad quarum executionem delegabat aliquos ex iisdem provinciis episcopos; tales sunt epistolæ 2, 3, 8 (nunc 167, 4, 7) et aliæ plurimæ. Tertii generis epistolæ familiares dicuntur, quæ ad aliarum dioceseon episcopos scriptæ erant, vel de disciplinæ ecclesiasticæ observantia, vel de rebus ecclesiasticis occurrentibus, aut episcopalis necessitudinis significandæ gratia. Talis esse mihi videtur hæc ad Dioscorum epistola, qua studiose et familiariter eum admonet, quamque paternam et fraternam collationem dicit in præfatione. Ita familiarem Turribii Asturicensis epistolam discernere videtur a communitorio, tam in præfatione quam in capite 17. Denique Innocentii papæ I ep-

cium iterare licebat.

(b) Decretales hic Quesnellus appellat Romani pontificis epistolæ datas Ecclesiis vel provinciis quas metropolitana vel exarchica auctoritate regebat. Quæ autem ad aliarum dioceseon (id est Orientalium) mittebantur, non decretales, sed familiares epistolæ vocantur. D Quid isthæc distinctio, vobumque interpretatio est? Esto familiaris epistola dici queat hæc ad Dioscorum scripta, quatenus non solemniter exarata in synodo, nec ad synodum missa, cum tamen contineat disciplinæ regulas, et præcepta, quæ indicantur verbo *Volumus*, cap. 1 et 2, jure decretalis habenda est; quæ si in Oriente decreti vim non obtinebat ex auctoritate metropolitana vel exarchica seu patriarchali, ex primatu tamen in totam Ecclesiam vim habuisse negari nequit nisi ab eo qui primatum divini juris apostolicæ Petri sedi cum heterodoxis neget. Formulæ familiariter admonemus, paternam et fraternam collationem et suaviter Leonis commendant; auctoritati autem, quæ repetito verbo *Volumus* satis indicatur, nihilum detrabunt.

stola una ad quinque Africanos episcopos familiaris dicitur in Codice canonum Ecclesie Romanæ, et alibi, ut discernatur ab aliis, quibus ad synodicas Africanorum antistitum ex synodo pariter rescribentur.

6. *Possidonio presbytero.* Episcopos ordinationis nuntios nonnumquam videmus missos a primariis illis sedibus, cum nimirum eorum aliqui Romanam profectorem ambibant: aliquando presbyteri vel minorum etiam ordinum clerici directi sunt cum litteris: nonnumquam utrumque omissum, ut de Basilio Antiocheno queritur Leo 1315 noster epist. 118 (nunc 149). Porro Possidonius presbyter idem est, opinor, ac diaconus ille qui Romam olim missus est a Cyrillo Dioscori prædecessore ad Cælestinum papam a. 430, nascente tum Nestoriana hæresi; quam ob causam multoties Romam missum dicitur Leo.

7. *Apostolicæ auctoritatis.* Ita mss. Codd. Grim. et Victor. necnon edit. P. Canisli, Nicolini, Crabbi, Surii, Sichardi, Merliniana Isidori, etc. Hoc etiam modo legit Baronius: ut merito corrigi debeant Romana editio et aliæ quæ habent: *Apostolicæ sedis auctoritatis*, et postrema Conciliorum editio, quæ hanc subdilitiam lectionem in textu habet, et aliam hanc margini inscribit, *Apostolicæ sedis auctoritas tenet.* Non enim ad apostolicæ sedis auctoritatem attinent hæc verba, sed ad traditionem apostolicam, seu ad *Consuetudinem* Romanæ Ecclesie *ex forma paternæ traditionis* derivatam, ut paucis aut lineis loquitur, seu, ut cap. 1, *ad auctoritatem consuetudinis quam ex apostolica*, inquit, *novimus venire doctrina;* quam eodem loco *apostolica instituta* appellat.

(a) AD EPISTOLAM X.

Episcopis Gallicanis Viennensis provincie.

1. Mirari subit hanc tam celebrem tantique momenti epistolam, quam exscribere ac posteritati tra-

dere multorum intererat, vix in aliquot mss. codd. a nobis esse repertam. Jacet in ms. Corbeiensi bibliothecæ S. Germani a Pratis non spernendæ antiquitatis, et in altero Thuaneo, sed qui Corbeiensi ita similis est, ut ex eo transcriptum eum existimem. Habetur etiam 1316 in Victorino omnium Epistolarum et Sermonum sancti Leonis codice non admodum antiquo, vix in aliis mss. codicibus apparet. Habetur in Isidoriana collectione. Apud Yvonem et Gratianum exstat ejusdem memoria: hic enim, *dist. 19, c. Ita Dominus*, hujus epistolæ primum caput fere totum describit: ille vero parte quinta cap. 6. Hanc vere Leonis esse, et stylus et tota epistolæ series arguunt.

2. *Per Viennensem*, etc. In veteri scheda, inquit Jacobus Sirmondus, hæc epistola Leonis non ad Viennensis tantum provincie, sed etiam ad Maximæ Sequanorum episcopos missa inscribitur hoc modo: (b) *Dilectissimis universis episcopis per provincias Maximam Sequanorum et Viennensem constitutis Leo.* Quæ res et probabilem de loco synodi (nimirum Vesontione) conjecturam facit, et Celidonium Vesontionis, quæ Maximæ Sequanorum est metropolis, episcopum fuisse confirmat. Hæc Sirmondus, de quibus quid sentiendum nobis videatur jam dictum est in dissert. 5. Hoc solum dico, illam incertæ antiquitatis ac fidei schedam omnium codicum seu mss. seu excusorum testimonio præponderare non posse: nihil enim tale exhibent quotquot videre nobis contigit, et insuper ab his confectum esse titulum, qui Celidonio sedem Vesontione posuere: quod omni probabilitate carere ostendimus.

3. *PRINCIPALITER COLLOCARIT, et ab ipso quasi quodam capite dona sua velit in omne corpus manare.* Ita Corb. et Thuan. cod., pro quo prius legebatur: *Collocaret, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in omne corpus diffunderet.* Erit forsitan qui has voces, (c) *principaliter collocarit*, sic interpretabitur,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cum epistolam apud Quesnellum 9 ad episcopos Gallicanos Viennensis provincie rejecerimus in appendicem Epistolarum tom. I, col. 1469, notam fusiorem Quesnelli in admonitione ei præfixa inseruimus col. 1468.

(b) Vide annot. 2 (Col. 628, n. 2) in hanc epistolam, ac præsertim observationes in dissert. 5 Quesnelli part. 1, c. 2, n. 4, ubi istam inscriptionem vindicavimus.

(c) Quo sensu S. Leo cap. 1 usus sit adverbio *principaliter* ex contextu ita perspicuum sit, ut explicatio Quesnelli potius involvat quod clarum est, quam obscurum declarat. Loquitur S. pontifex de prædicatione Evangelii in universo mundo, quam Christus apostolis commisit, sicut scriptum est: *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Hoc autem officium ita a Christo omnibus apostolis commissum affirmat, ut in *Petro apostolorum omnium summo principaliter collocarit, et ab ipso quasi quodam capite, dona sua velit in corpus omne manare: ut exsortem esse mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere.* Verba quibus Petrus apostolorum omnium summus dicitur, primatum ejus inter apostolos declarant: hujus autem primatus vim atque rationem sequentia explicant. Ipsum scilicet prædicationis munus, etsi omnibus apostolis commissum, ratione tamen primatus principaliter collocatum affirmat in Petro tamquam in capite, a quo sua dona in omnes dimanent, idque ita ut exsortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere. Porro soliditas Petri de Petri prædicatione, seu de fide quam Petrus prædicavit, ex Leonis mente accipiendæ est, ut patebit ex observationibus ad serm. 3, num. 2, ibidemque num. 3 ostendimus eandem soliditatem addei, quam S. pontifex affirmavit in Petro, eodem docente fuisse transmissam in omnes successores S. Petri, et æque solidam in Romana Ecclesia perma-

neret. Recedet ergo a soliditate Petri, qui a doctrina fidei Petri et Romanorum pontificum, quæ in Petro solidata fuit a Christo, eademque soliditate ad Romanos pontifices transivit, recedere voluerit. Cum porro Leo affirmat eum qui a soliditate Petri recedit exsortem esse mysterii divini, necessitatem indicat conveniendi cum fide et doctrina Petri ac successorum ejus. Hoc sensu prædicatio fidei omnibus licet apostolis commissa, Petro principaliter credita est, quia soli Petro ita est credita, ut eadem soliditas fidei ad successores ejus transiens, omnibus catholicis conveniendi necessitatem imponat: quod nulli aliarum etiam apostolicarum sedium episcopo contigit. Quare de nulla alia sede vel Ecclesia, sed de sola Romana scripsit S. Irenæus ab ipso Quesnello paulo ante laudatus: *Ad Romanam Ecclesiam propter potentiorum principatum necesse est omnem convenire Ecclesiam.* Id intelligere non potuit de ritibus et disciplina, quæ in Ecclesiis diversis (eo potissimum tempore) diversa esse poterat. De sola doctrina fidei accipiendum, quæ cum in omnibus Ecclesiis una esse debet, tum cum doctrina fidei Romanorum pontificum successorum Petri, in quos eadem Petri ac fidei ejus soliditas transivit, convenire omnes catholici debent, ne si qui recedant ab hac soliditate Petri, *mysterii divini exsortes sint.* Id propter potentiorum principatum, id est primatus causa, Romanæ Ecclesie tribuit S. Irenæus, eo quod inter multas primatus prærogativas hæc præcipua et principalis sit, cum primatus a Christo eo consilio fuerit institutus, ut in Petro ac successoribus ejus non solum ostenderet, verum etiam formare et custodire totius Ecclesie unitatem, ac potissimum unitatem prædicationis et fidei, de qua in observatione sequenti redibit sermo. Hæc obvia Leonini textus explicatio est, quæ non tam cum aliis ejusdem pontificis testimonis, quam cum aliis aliorum Patrum cohæret,

ut ex illis apostolicam **1317** sacerdotalemque dignitatem in Petro ejusque successoribus plenam perfectamque cogitet, in cæteris vero apostolis eorumque successoribus episcopis, eandem non æqualem, sed quasi diminutam somniet. Verum numquidnam *reliqui sancti et beati apostoli, inquit Gelasius PP., non erant simili virtute succincti? Quis hoc audeat affirmare? Sed ut capite constituto solismatis tolleretur occasio, et una monstraretur compago corporis Christi... Duodecim certe fuerunt apostoli, paribus meritis parique dignitate suffulti; cumque omnes æqualiter spiritali luce fulgerent, animum tamen principem esse ex illis voluit Christus (Gelas. I, Tract., adv. Græcos, apud Sirmund. in app. Cod. Theodos. pag. 184 et 187). Quid igitur est principaliter? Non idem quod magis complete magisque perfecte, sed primum quidem hoc potest significare quod habet Gelasius PP., Petrum videlicet inter cæteros apostolos paribus meritis parique dignitate suffultos, et æqualiter spiritali luce fulgentes, principem esse constitutum. Quis enim hoc neget nisi antiquitatis ignarus, vel unitatis insensus? Deinde principaliter idem etiam potest esse ac originaliter, ut ita loquar, et in ipsa apostolica pontificalique dignitatis institutione atque principio. Quo sensu idem sanctus Leo epist. 95 (nunc 120) ad Theodorium ait: *Solem justitiam in Occidentis cultum suum in apostolis et doctoribus principaliter collocasse; et in epist. 12 (nunc 14), ad Anastasium Thessal. cap. 1, se curam universæ Ecclesiæ principaliter ac divina institutione debere; et serm. 83 (nunc 85) de S. Laur., animi fortitudo de Christi principaliter amore concepta. Et in epistola ad Demotriadem, quam illi modo asserimus, ait, Naturam nostram in Adam principaliter esse institutam, hoc est, in ipso creationis principio. Ad eundem sensum revocandus est Cyprianus, cum epist. 54 Ecclesiam Romanam principalem nuncupat, id est, ut statim explicat, unde unitas sacerdotatus exorta; et **1318** Irenæus eum lib. III, cap. 3, scribit: *Ad Romanam Ecclesiam propter potentioram principalem, necesse est omnem convenire Ecclesiam; quia videlicet inter Ecclesias apostolicas, matrices, et originales fidei, ut Tertullianus loquitur, a quibus traducam fidei, et semina doctrinæ cætera exinde Eccle-***

*sia nutuata sunt, et quotidie mutantur ut Ecclesie fiant (De Præscript. adv. hæret. c. 20). Romana potentior, secundior, inter Occidentales antiquior, et propter principalem apostolorum, a quo unitatis origo incipit, auctoritatem ac prærogativam, omnium Ecclesiarum caput. Atque ut te principalitatis sensus apud Irenæum esse credatur, licet aliquibus non ardeat, facit tum loci ipsius contextus, tum alter libri IV, cap. 75, ubi hæc habet de rerum omnium quæ a Deo trahitur origine. Et sic, inquit, principalitatem quidem habebit in omnibus Deus; quoniam, et solus infectus, et prior omnium, et omnibus, ut sint, ipse est causa. Eadem est principalitatis acceptio apud Tertullian. lib. de Præscript. hæret., cap. 31, cum ait: *Sed ab excessu revertat ad principalitatem unitatis, et posteritatem mendacitatis deputandam. Eodem sensu Fœvundus Herimianensis l. IX, sub finem, asserit quod antiqui doctores Ecclesiæ dixerant quoniam Deus Verbum sit principaliter, et secundum essentiam unigenitus Filius Dei; homo vero assumptus ex unitate personæ ejus accepit ut unigenitus filius semper esset ac diceretur. Denique alius non est verborum Leonis sensus, quam qui istorum Innocentii papæ I, epist. ad Vietricium Rotomag.: *Incipiam, inquit, adjuvante sancto apostolo Petro, per quem et apostolatus, et episcopatus in Christo capiti exordium. Næ tamen animus est quidquam hoc loco pontificis Romani auctoritati detrabere, qui procul dubio principalem cathedram tenet, ac ratione primatus apostolici singulis Christiani orbis episcopos splendore, auctoritate ac jurisdictione longe antecellit.***

1319 4. In consortium individue unitatis assumptam. (a) Vuhittakerus, teste Andrea Riveto Critici sacri lib. IV, cap. 22, legit individue Trinitatis. Unde istud hauserit, nescio: hoc scio, nihil his verbis inesse quod stomachum illi movere debuerit, ut hæc canino dente carperet, quasi elationis animum spirantia. Quasi vero elationis ambitionisque reum ipsum sanctum Petrum quis dixerit, qui se Christianosque omnes divina consortes factos nature prædicat. Miror etiam Isaacum Casaubonum liberioris ingenii virum scripsisse (*Exerc. 15, ad Annot. Eccles. Baronii*), magnam hæc verba desiderare equi

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

pontificique primatus præcipuum vim se facultatem declarat. (Qui istorum Leonis verba distorquere student, verendum est ne eundem præcipuum jurisdictionis primatum, quem verbis fatentur, ita exteuerint, ut non minus a Leonis mente discedant, quam eum tantum primatum videantur reipsa astruere, qui a vero primatu ordinis nihil aut inedicum differat.

(a) Quid multa hic congeruntur ad explicandum testimonium, quod planissimum est? S. pontifex, ut rationem afferret ejus sententiæ, qua affirmavit eum exortem mysterii divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere, subdidit: *Hæc enim in consortium individue unitatis assumptum, id quod ipse erat, voluit nominari, dicendo: Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; ut æterni templi ædificatio, mirabili munere gratiæ Dei, in Petri soliditate consisteret; hæc Ecclesiam tuam firmitate corroborans, ut illam nec humana temeritas possit appetere, nec portæ contra illam inferi prævalerent. Nonne hic manifestum est individue unitatis consortium eo referri, quod sicut Christus ob unitatem Ecclesiæ petra est et fundamentum, cui tota debet adherere Ecclesia, ita ejusdem unitatis bono in hujus prærogativæ consortium Petrus assumptus fuit a Christo, cum ipsam sui loco constituit petram Ecclesiæ, et petram ita solidam, cui portæ inferi non prævalerent? Hinc similiter dixit serm. 4, c. 2: *Cum ego sim inviolabilis petra, ego lapsi angularis, qui facio straque unum, ego fundamentum præter quod nemo potest aliquid ponere: tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum**

*participatione communda. Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalerunt adversus eam. Super hanc, inquit, fortitudinem æternam extruam templum; et Ecclesiæ meæ celo inferenda sublimitas, in hujus fidei firmitate consurgat. Quæ cum recitatis præsentis epistolæ verbis mirifice concipiunt, palamque faciunt, S. Petrum, petram Ecclesiæ constitutum, ea soliditate ac firmitate fidei donatum fuisse a Christo, ut in ea Ecclesia corroborata consisteret, quod non nisi per unitatem fidei cum Petro fieri potest; unde laudato sermone 4, c. 3, postquam scripsit: *Specialis a Domino Petri cura suscipitur, et pro fide Petri proprie supplicatur, tamquam aliorum status certior sit futurus, si mens principis victa non fuerit; sic concludit: In Petro ergo omnium fortitudo munitur, et divini gratiæ ita ordinatur auxilium, ut firmitas quæ per Christum Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur. Cum igitur S. Petrus eatenus in individue unitatis consortium assumptus fuerit a Christo, quatenus ad formandam et custodiendam Ecclesiæ unitatem in consortium assumptus non minus nominis quam soliditatis ejus petra, quæ Christus est, constitutus fuit petra et fundamentum Ecclesiæ, nihil mirum si eum S. pontifex expertem dixit mysterii celestis, seu extrinitatem Ecclesiæ, quicumque ausus fuerit non tam a Christi quam a Petri soliditate recedere. Quod autem de Petro hic docet, æque de successoribus ejus intelligendum est, cum ob idem consilium eorum fidei soliditas ad ipsos transierit, ut observatum antecedenti ostendimus.**

letaris incertantibus. Nam si verba spectentur, inquit, A videtur conclusi omnis sanæ interpretationis via. Quid quis est, assumi in consortium individui unitatis, nisi transcribi in numerum personarum sacrosancie et imperio Trinitatis? Sed hujusmodi sententia adeo manifeste impiæ et blasphemæ, vel venisse nunquam sancta viro in ventura, credat per me qui vult, ego nunquam in animum inducam ut val de eo suspicet. Tum verba sancti Leonis interpretatur de conjunctione Patri pastora Ecclesiam cum Christo, non quatenus una est e tribus sacrosancie Trinitatis personis, sed quatenus etiam ipse, licet diverso modo, est Ecclesie pastor. Hæc quidem vero, quamquam timide nimis, dicta sunt a Casaubano. Sed aliquando explicatius pronuntianda sunt. Hæc est sancti Leonis mens atque consilium. Christus Dominus, inquit, Dei cultore, qui antea intra Judæam concludabatur, per omnes gentes vultu diffundi: hoc 1320 per apostolorum prædicationem, quorum sanguis in omnem terram exiit, ad effectum perducendum esse statuit. Sed quoniam nomen Dei omnipotentis opera ab unitate duplex exordium, et ad unitatem tendunt, ut omnibus apostolis Evangelii prædicandi commune officium esse voluit, ut unum inter omnes deligerat, cui una præ omnibus et per omnibus illud commenda- daret, in quo omnes illud acciperent, ad quem omnes velut ad communis dignitatis exordium concurrer- unt; id est, ut ipse Leo scribit (anno 4) in Assumpt. : *Uni commendatur quod omnibus intinetur; et Petrus hoc singulariter creditur, quia sanctis Ecclesie recto- ribus Patri forma præmissus; vel, ut sanctus Cypria- nus (Lib. de Unitate Ecclesie) : Ut unitatem manifesta- ret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem una auctoritate disposuit. Exordium ab unitate proficietur, ut Ecclesia una ministratur. Hoc est sacramentum unitatis, ut ibidem loquitur sanctus Cyprianus, cujus principium et grigo, exempli et finis, suprema et individua Trinitatis unitas est, quam illa imitatur atque participat, ut de Christiana unitate Petrus Christus alloquens testatur (Joan. xvii) : *Ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, et ego in te; ut et ipsi in nobis unum sint: ut sint unum, sicut et nos unum sumus.* In hoc ergo unitatis sacramento episcopus est in Ecclesia, et Ecclesia in episcopo. Et rursus tunc cum Christus Petrus instituit, omnes apostoli atque episcopi, et Ecclesia ipsa erant in Petro. Petrus denique cum omnibus erat in Christo, 1321 ita in consortium individuum unitatis assumptus, ut id quod ipsa erat, Petrus voluerit nominari*

dicendo : *Tu es Petrus, etc.*; id est, quemadmodum ipse sanctus Leo explicat sermone citato : *Cum ego indivisibilis petra, ego lapis angularis, qui factus utraque unum, ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere; tamen tu quoque Petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria sint tibi motum participationis communia, etc.* Unitas igitur et omnium pastorum inter se, et ipsorum cum Ecclesia, individuum unitatem imitatur tam Christi Domini cum suo corpore, tum ejusdem atqueque personarum Trinitatis ad invicem. Ad Trinitatis instar, inquit Symmachus papa (Epist. 4, ad Bonifacium Arclat.), *cujus una est atque individua potestas, unum est per diversas antistites sacerdotium.* Nisi heterodoxi oculos fascino impeditos haberent, viderent facile nihil verbis Leonis contineri in quo non Cyprianum, non Petrum apostolum, non ipsum Christum præsentem secutus fuerit; nec illum hoc loco repre- hensione digniorem esse quam cum serm. 3 (nunc 4) in Assumpt. sua cap. 3, dixit : *Magnam et mirabilem huius viro (Petro) consortium potentiam suæ tribuit di- vine dignatio, etc.*

8. *Salubriter custoditum.* Cædica omnes mss., Corb., Thuan., Victor., quibus aëlis uti licuit, ita legendum exhibent; non vero, ut alias, *salubriter constitutum*; quæ 1322 duo lato discrimine differunt. Illud enim (a) solum indicat consuetudinem, hoc vero vel divinam vel ecclesiasticam legem signifi- cat, quam Leo in mente habuisse hoc loco non existimaverim.

9. *Ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicans.* (b) Si usitatorem vocum acceptionem spectes, nihil prius menti occurrat quam ut ex his verbis existimes sanctum Hilarium Arelatansem omnium Gallicanorum episcoporum consecrationem sibi asserere voluisse. Aliter tamen intelligenda esse Leonis verba probavimus in dissertationis apolo- gicæ præ sancto Hilario parte III, cap. 3, ubi non de consecratione antistitum, sed de administratione, seu exarchica, seu metropolitica Ecclesiarum inter- pretamur; nec per omnes Gallias, sed per eas provin- cias Galliarum quæ antiquam Narbonensem olim condiderant.

10. *Cui cum præ cæteris solvendi et ligandi tradita sit potestas, pasceendarum tamen ovium cura specialiter mandata est.* Nemo nisi eorum mentis aut literarum pervicaciam sancti Petri successorumque ejus primatus detrudere velit, quæ cum ipse Leo præ cæteris ordinatum credimus. Hoc tamen loco (c) præ

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Licet verba *salubriter custoditum* de appellatio- nibus ad sedem apostolicam adhibita per se consue- tudinem indicent, cum tamen hæc consuetudo et sacris canonibus et divino jure solvatur, ut late probavimus in Observationibus ad divers. 5 Quesnelii, part. 1, c. 6 et 7, ecclesiasticum quoque et divinum quoddam jus Leonem in mente habere pos-uisse negari nequit. Sardicenses quidem canones Nicænorum nomine per appellationem jure alicui S. pontifex allegavit, et divinum quoddam jus etiam cogitasse videtur, cum S. Hilarium obsistentem appellationi Cælidonii nullis institutionis *Dominicæ regalis contineri*; et potestatem ligandi ac solvendi Petro præ cæteris attributum a Christo aliqua ratione impetere conquestus est. Vide cap. 1 et 2 epistolæ 10.

(b) Cum S. Leo in S. Hilario reprehendat quod ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicaret, totæ omnium Ecclesiarum late accepit, eo quod ille in aliqua provincia non extendit. Ordinationem enim episcopi in locum Projou in provin- cia aliqua fuisse peractam, et depositionem Cæli- donii extra ipsam Narbonensem eandem ad Maximianum Sequanorum pertinuisse, fuisse constitutum in obser- vationibus ad divers. 5 Quesnelii part. 1 et 2.

(c) Omnia non tam Quesnelii quam nostra et Sir-

mondi mss. exemplaria habent præ cæteris. Nulli pro cæteris cogita? Quis quod emendatione opus non est? Si enim animadvertas quæ utranque membrum referatur, e-gnita vi comparativè specia- lius secundo membro inserti, atque ulla correctione optimum sensum elicias. Sic autem hic locus intelli- gendus. Licet S. Petro præ cæteris specialiter tradi- ta fuerit a Christo ligandi atque solvendi facultas, cum ipsi ante passionem suam semel dixit : *Tibi dabo claves regni cælorum : quodcumque ligaveris, etc.; specialiter tamen pasceendarum ovium cura ei- dem commissa fuit, cum post passionem non semel (ut in tradenda facultate obivimus) sed ter, triplici inter- rogatione ac responsione interjecta, eidem mandavit. *Pascis oves meas, pascis agros meas, pascis oves meas.* Quod si aliqua eodica aliquando invenit pro cæteris corrigendum credatur, certe tamen potestas ligandi et solvendi S. Petro non solum præ cæteris, sed præ cæteris etiam tradita fuit; quatenus eidem ratione primatus potestas data est in ipse apostolos, et in omnes episcopos apostolorum successores, quibus eum primatus jure præfuisse nemo catholicus inficiari potest. Transivit quidem in alios apostolos ac in episcopos vis potestatis ligandi atque solvendi; sed cum primatus in neminem alium nisi in Roma-*

cæteris legendum esse non puto; sed potius pro cæteris. Particula adversativa tamen, ut docent grammatici, aliam particulam adversativam, vel membrum oppositum supponit in 1323 eadem periodo, ut cum serm. 1 (nunc 2) Leo noster: *Et si necessarium est trepidare de merito, religiosum est tamen gaudere de dono.* Et serm. 3 (nunc 4) cap. 1: *Quod cum omnibus commune sit factum, religiosum tamen est quasi de proprio honore gaudere;* et cap. 2: *Cum de consortio istius muneris magna nobis materia sit communium gaudiorum, verior tamen, etc., ubi et particula cum adversative, pro licet, non secus atque hic sumitur.* At unum ejus periodi quam discutimus membrum alteri nullatenus adversatur: præ cæteris enim traditam esse Petro ligandi solvendique potestatem, et de curandis ovibus specialius mandatum ei esse quam cæteris, sensu inter se non differunt; aliquatenus autem opponuntur, quod Petrus specialem ovium curam acceperit, et tamen non sibi soli, sed etiam pro aliis potestatem acceperit. Hoc igitur modo corrigendum, salvo eruditionum judicio, putarem: *Cui cum pro cæteris solvendi et ligandi tradita sit potestas, pascendarum tamen ovium cura specialius mandata est.* Conjectura ex ipso Leone confirmatur, qui passim docet quod cum Petro dictum est, *Tibi dabo claves, et Quæcumque ligaveris, etc., transivit etiam in alios apostolos jus potestatis istius, et ad omnes Ecclesiæ principes decreti hujus constitutio commewit, ita ut quod uni commendatur, omnibus intimetur* (S. Leo serm. 3 nunc 4, cap. 3). Penuria mss. codd. hujus epistolæ non sinit ullorum auctoritate firmare nostram conjecturam, quam aliorum judicio relinquimus.

8. Quod tanquam viduæ maritus sacerdotium tenere non possit; quod nos quidem servantes (a) legalia constituta sollicitius volumus custodiri, etc. Bigamos a sacerdotio excludi, et canones ubique clamitant, et pronuntiat per apostolum Paulum Spiritus sanctus. Unde dubitandi locus non fuit ut qui duas uxores vel haberet, vel habuisset, ad ecclesiasticum gradum ei aditus omnis præcluderetur. At ut eidem pœnæ subijcerentur, qui unicam uxorem, sed viduam et non virginem habuissent, neque edicit Apostolus, neque canones ante Leonem nostrum sanciunt. Unum Valentini i concilii canonem 1 excipio, qui de digamis aut interuptarum maritis ordinari clericum non posse statuit; nihil tamen de eorum statu qui prius ordinati sunt, revolvi decernens. Est quidem et canon 17 apostolicus, qui expressis verbis viduarum ejectarumque maritus arceat a clero. Sed neutrum eorum Leonem in mente habuisse existimo: cum nec aliarum Ecclesiarum canones, nisi forte Africanos, quos approbando suos fecerat, usurpare tunc soleret Ecclesia Romana: nec tum apostolici 1324 canones ab ea recepti essent; inter apoerypha enim relegantur a Gelasio papa: nec paulo post a Dionysio Exiguo Collectioni canonum præfixi sunt, nisi cum hujus admonitionis cautela: *Quibus quia plurimi consensus non præbuere facilem, hoc ipsum vestram volumus ignorare sanctitatem.* Istud nihilominus non statuisset sanctus Leo, nisi quod a prædecessoribus suis Coelestino, Zosimo, Innocentio, et Siricio præ-

ceptum, observatumque legebat, a traditione apostolica descendere persuasum habuisset. Et sane quemadmodum ipsi apostolici canones ex consuetudinibus regulisque ab apostolis virisque apostolicis velut per manum traditis et acceptis conflati fuerant ab Orientalibus: ita certum est, complures regulas ecclesiasticas in Romana Ecclesia viguisse primis temporibus, non aliunde acceptas quam ex consuetudine antiqua et ex traditione sanctorum apostolorum Petri et Pauli: has porro cum aliquibus canonibus apostolicis convenire quis miretur? cum una esset omnium apostolorum fides, una plerumque disciplina ex unius magistri schola descendens. Hinc factum est ut quædam constituta pontificum ex ipsis canonibus assumpta esse videantur, ut loquitur Dionysius Exiguus in præfatione canonum, cum potius ex communi traditionis fonte tam constituta fluerent, quam canones apostolici. Quamquam non grate fatebor innuere aliquomodo Leonem se ad canonem apostolicum hoc loco respexisse: etsi enim pluribus in locis solius apostoli auctoritatem proferat, ut bigamos removeat ab ordine ecclesiastico, solumque legis præceptum, quo pariter viduarum ac interuptarum maritus in clerum admitti vetet, ut in epist. 3 (nunc 4) ad episcopos Campaniæ, etc., in hac ipsa ad Viennenses, et 12 (nunc 14) ad Anastasium Thessalon., tamen in epistola 5 (nunc 5) ad episcopos Illyricanos videtur aliorum canonum meminisse, quos ecclesiasticos vocat. Volumus, inquit, *tales fieri Domino sacerdotes, quibus cuncta conveniant quæ sunt ecclesiasticis canonibus definita, ut episcopi, presbyteri, atque diaconi, unius uxoris viri sint, secundum beati Apostoli sententiam; et hanc secundum legis præcepta virginem acceperint, non viduam, non repudiatam, sicut legis Scriptura testatur.* Ubi nihilominus notandum, et ad prius solummodo membrum canones illos ecclesiasticos referri posse, et si quidem apostolicos respexerit Leo, apostolicos tamen ab eo non esse nuncupatos: ne dubiis et nondum receptis canonibus auctoritas inde accederet. In epist. 1 (nunc 12) ad Africanos (Cap. 3) inquit auctor noster hanc de bigamia uxorum sacerdotum regulam velut 1325 extensionem esse et explicationem apostolici præcepti, quod semper ita fuerit in Ecclesia intellectum: *Dicente Apostolo, unius uxoris virum, tam sacra habita est ista præceptio, ut etiam de muliere sacerdotis eligendi eadem intelligeretur servanda conditio, etc.*

9. Et armati præsidii præsumptione suffulto, etc. Totum hunc locum mss. codicum ope restituimus, qui antea perturbatus erat et mancus, in hunc modum: *Et armatis præsumptione suffultum ad inv. P. tum jam. Eccl. quæ proprios amiserint. Traduntur ordinandi ad hoc officium, his quibus præficiendi sunt (b) civitatibus ignoti.*

10. Qui præfaturus est omnibus, ab omnibus eligatur. Familiare istud ac multoties a SS. Patribus decantatum: in quo ad vulgare effatum, quod in Pliniano Trajani panegyrico legitur, eos alluisse puto. Imperaturus omnibus, inquit ille, *eligi debet ex omnibus.*

11. Leontium. (c) Forojuliensem in secunda Nar-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

nos pontifices Petri successores transierit, nemini alii, nisi his, ea potestas obvenit, quæ primatus propria in totam Ecclesiam ac in omnes episcopos extenditur. Adde quod cum ea potestas, Leone aliisque Patribus docentibus, in cæteros transierit per Petrum; potestati ac jurisdictioni Petri et successorum ejus subest ipsa aliorum episcoporum potestas, ita ut, quod Leo tradit, serm. 4 c. 2, *omnes proprie regat Petrus, et successores Petri similiter regant ac moderentur.*

(a) Legalium constitutorum nomine Leo intelligit, non canones, sed, ut ait epist. 5, ad episcopos Illyrici, *legis præcepta, nimirum legem Levitici xxi, 14,*

quam Ezechiel repetit xliv, 22. Hæc eadem legalia præcepta Siricii antea inseruerat epistola 1 ad Hymerium, c. 7. Leviticum ipse Leo allegat epist. 4 c. 2.

(b) Inseruimus civitatibus, ut erat in antea vulgaris. Ita etiam Sirmondus ex suis mss.

(c) Leontius Forojuliensis jam obierat circa an. 452. Faustus enim Reiensis de laudibus S. Maximi episcopi sui prædecessoris narrat, hunc, antequam ad Reien-em episcopatum promoveretur, expulsum fuisse episcopum maxime a proxima eremi (Liricensis) civitate, quæ territorii ac finium suorum incolam velut proprium amplectebatur indigenam. Urbs autem Li-

bonensi episcopum fuisse valde probabile est. Celebrerrimum, inquam, Leontium, quem laudat ipse Hilarius Arelatensis in Vita S. Honorati decessoris sui, qui Lirinensem insulam petiit: *Præter secreti opportunitatem sancti ac beatissimi in Christo viri Leontii episcopi oblectatus vicinia et charitate constrictus.* Ad eundem Bonifacius et Cælestinus pontifices Romani scribunt. Collationes suas Joannes Cassianus consecrat. Plura qui volet, adeat Galliam Christ. Caveat tamen ne illum cum alio Leontio **1326** confundat, cui Apoll. Sidonius scribit, lib. vi, epist. 3, quem et togatorum illic perorantium, et advocacionis consultæ, et privilegii loci mentio Arelatensem episcopum innuit. Ex hujus prætera initio docetur Sidonium, cum scribebat, jam tum episcopali infula insignitum fuisse, ac proinde epistolam scriptam non esse ante annum 472, quo in locum Eparebii Arvernenis episcopi defuncti successus est. Leontium autem Forojuliensem constat, et ipsi clarissimi Gallicæ Christianæ auctores fatentur, obisse ante annum 455, quo Theodorus ejus successor cum Fausto Lirinensi abbate de jurisdictione decertabat; immo ante annum 452. Hoc enim anno scripsit ad Theodorum Leo noster epistolam 83 (nunc 108), quod nec Gall. Chr. auctores satis attenderunt, nec Joannes Savaro, nec eminentiss. Baronius, quippe qui inter utrumque non discernunt.

Jam vero quod Leontium Forojuliensem præ cæteris elegerit S. Leo, cui honoris primatus in quinque provincias deferret, non sine consilio ac summa prudentia actum est. Noverat Gallicanorum episcoporum ingenium ac mores, quos ægre eo adducendos prævidebat, ut novæ disciplinæ manus darent, antiquæ nimirum tenaces. Eam ob causam novitatis odium et invidiam abs se deprecatur (*Non nova instituentes, sed vetera renovantes*) nihil nisi *communicato cum ipsis labore* faciendum spondet, de sedis apostolicæ gratia semper Gallis impensa memoriam refricat, rem illorum potius agi **1327** quam suam, protestatur, consensum denique eorum enixe precatur: *Si placet*; quem facilius dandum speravit, si Leontium jam ætate, sacerdotio ac morum probitate facile primatem, honoris etiã ac potestatis primatu ornaret. Honorandam semper antiquitatem quod suggerit, spem dabat plerisque Galliarum episcopis ad hanc dignitatem aliquando ventendi, si primatus non amplius sedis excellentiæ, sed sacerdotii antiquitati annexus esset. Denique Africanæ Ecclesiæ exem-

plum, cujus disciplinam æmulabatur Gallicana, facillimè rei exitum promittebat: in illa quippe, ut norant omnes, honor primatus, non sedis splendorem, sed pontificatus antiquitatem sequebatur, si Carthaginensem sedem excipias. Aliter sese res habuit. Moribus antiquis stetit Gallia, manseruntque semper penes Arelatensem Ecclesiam et jus convocandæ majoris synodi, et aliæ primatus prærogativæ. Hoc sane magis ecclesiasticæ rei congruebat, ut penes certam aliquam sedem resideret hujusmodi potestas, cui ferendæ par episcopus eligeretur, quam ut per unamquamque civitatem pro consecrationis vetustate erraret: cum enim non nisi senibus ac decrepitis obveniret, quibus non minus vigor mentis fatiscere consuevit quam vires corporis, iners pleurumque et otiosa mansisset hujusmodi potestas, aliarumque potestatum conatibus facilius patuisset. Sensit hoc diu post Leonem Gregorium PP. I, qui, lib. I, epist. 72, ad Gennadium exarchum Africæ scribens, hortatur: *Ut concilium catholicorum episcoporum admoneri præcipiat ut primatem non ex ordine loci, postpositis vitæ meritis, faciat: quoniam apud Deum non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio comprobatur. Ipse vero primas non passim, sicut moris est, per villas; sed in una juxta eorum electionem civitate permaneat: quatenus adeptæ dignitatis meliori ingenio resistendi Donatistis possibilitas disponatur.*

AD EPISTOLAM XII.

APUD QUESNELLUM I.

Episcopis Africanis Mauritanicæ Cæsariensis

Antequam de hujus epistolæ (a) ætate, interpolationibus, et emendatione disseramus, operæ pretium est integram eam lectoris oculis subjicere, qualem omnes a centum et amplius annis editiones una excepta repræsentant: ut et notæ observationesque nostræ facilius intelligantur, nec aliquid ex ea sibi surreptum quisquam possit conqueri. Primam tamen partem, seu **1328** caput primum, brevitatibus causa omittimus: quoniam de eo omnes excusi manique exarati codices conveniunt, variis lectionibus exceptis, quas in margine ipsius epistolæ videre est.

EPISTOLA LXXXVII.

Leo episcopus universis episcopis per Cæsariensem Mauritaniam in Africa constitutis, in Domino salutem.

Cap. I. — Cum de ordinationibus sacerdotum quæ-

BALLERINIURUM ANNOTATIONES.

rino proximior, cujus territorium et fines ipsam insulam tunc continebant, erat Forumjulium; ac proinde ad episcopatum Forojuliensem S. Maximus expetitus fuit, antequam ad Reiensem cathedram ascenderet. Cum vero is hanc cathedram obtinuerit an. 433, jam ante hunc annum Leontius Forojuliensis excesserat, ut ad sedem ejus morte vacantem S. Maximus expeteretur. Quo episcopatum Forojuliensem aufugiente, Theodorus ante eundem S. Maximum jam episcopum Reiensem subscriptus in concilio Reiensis anni 439 et Arausicano anni 442. Forojuliensis episcopus, loco S. Maximi, Leontio successus jure creditur; sic enim Forojuliensibus consecratus episcopus ipso an. 432, quo Leontius obiit, S. Maximo, qui postea Reiensem episcopatum suscepit, sacerdotii antiquitate satis præstabat, ut ante eundem Maximum synodis subscriberet. Alius itaque Leontius, cujus episcopalis sedes ignota est, a Leone hac in epistola indicatur. Eum porro tantummodo primatus honorem ita Leontio deferendum S. pontifex concupivit, ut ipsius consensus requiretetur, si ex aliis provinciis synodus indicenda esset. Id autem jus cum ablatum fuisset S. Hilario, Leontio ob antiquitatem tribuendum putavit. Cum vero novum id esset, et displicere posset metropolitani, ut simplex episcopus ipsis hac in re præferretur, noluit id absolute præcipere, ut cætera; sed assensum conditioni

subjectum proposuit: *Si vobis placet.* Verba non nova instituentes, sed vetera renovantes, cap. 2 descripta, hoc novum institutum non respiciunt, sicut nec illa ejusdem capitis *communicato vobiscum labore*, ut ex contextu ipso patebit. Num vero huic Leonis desiderio episcopi Gallicani assensi fuerint nec ne, ob monumentorum inopiam latet. Illud autem certum est, ipsos in reliquis, quæ a Leone præcepta et constituta fuerunt, non repugnasse, uti probavimus in observat. ad dissert. 5 part. III c. 2, unde falsum agnoscitur quod paulo ante finem Quesnellus ingerit: *Moribus antiquis stetit Gallia, manseruntque semper penes Arelatensem Ecclesiam et jus convocandæ majoris synodi, et aliæ primatus prærogativæ.* Neque enim ipsum jus convocandarum synodorum ex aliis provinciis, quo Hilarius absolute privatus fuerat, eo vivente apud Arelatensem Ecclesiam mansit, sicut nec manserunt aliæ prærogativæ juris metropolitici, ut ibidem ostendimus.

(a) Vide nostram admonitionem huic epistolæ præfixam, ubi et probabilis ipsius epistolæ tempus statuimus, et varias difficultates hic a Quesnello productas solventes, sive conciliantes, hanc epistolam duobus exemplis editam ostendimus, quorum alterum est decurtatum, alterum integrum: eamque partem, quam ille hoc loco supposititiam probare nititur, luculenter vindicavimus.

dam apud vos illicite usurpata crebrior ad nos com-
meantium sermo perferret, et cætera, ut habentur
tom. I, pag. 195 (nunc supra 645) usque ad caput 6
nostræ edit. pag. 197 (nunc supra 655) exclusive.

Cap. II. — Cum itaque de omnibus fere quæ fra-
tris nostri Potentii relatio continebat, plenissime
dilectionem vestram per David fratrem et coepiscopum
nostrum, qui et sacerdotii merito nobis est pro-
batus et moribus, videatis instructam, sperest, fra-
tres, ut concordæ obedientia [Corrige concorditer],
salubres suscipiatis hortatus, et nihil per contentio-
nem agentes, sed ad omne studium devotionis unani-
mes, divinis et apostolicis constitutionibus parentis;
et in nullo patiamini providentissima canonum de-
creta violari. Quæ enim nunc certarum remisimus
consideratione causarum, antiquis deinceps custo-
dienda sunt regitæ: ne quod ad tempus pia lenitate
concessimus, iusta post hæc ultione plectamus. In
eos specialius et propensius commovendi, qui in epi-
scopis ordinandis sanctorum Patrum statuta negle-
xerint, et quos refutare debuerant consecrarint.
Unde si qui episcopi talem consecraverint sacerdo-
tem, qualem esse non liceet, etiamsi aliquo modo
damnum proprii honoris evaserint, ordinationis ta-
men jus ulterius non habebant, nec unquam
ei sacramento intererunt, quod neglecto divino judi-
cio immerito præstiterunt. Illud sane, quod ad sa-
cerdotalem pertinet dignitatem, inter omnia volumus
canonum statuta servari: ut non in quibuslibet locis,
neque in quibuslibet castellis, et ubi ante non fue-
runt, episcopi consecrentur: cum ubi maiores sunt
plebes minoresque conventus, presbyterorum cura
sufficiat; episcopalia autem gubernacula non nisi
majoribus populis et frequentioribus civitatibus opor-
teat præsidere: ne, quod sanctorum Patrum divinitus
inspirata decreta veterant, viculis et possessionibus,
vel obscuris et solitariis municipiis tribuatur sacer-
dotalis fastigium; et honor cui debent excellentiora
committi, ipsa sui numerositate vilescat. Quod nunc
in sua diocesi Restitutus episcopus factum esse cau-
satus est, et rationabiliter postulavit ut si episcopi
eorum locorum in quibus non debuerant ordinari
humana conditione decesserint, loca ipsa ad jus ejus
antiquis redigantur, cujus fuerant ante priora. Et
invenit est ut sacerdotale dignitas inconsiderata ordi-
nantis facilitate superflua multiplicatione minua-
tur.

De his autem quæ in sacro virginitatis proposito
constitutæ barbaricam pertulere violentiam, et integri-
tatem pudoris non animo, sed corpore perdide-
runt, ea nobis servanda videtur moderatio, ut neque

BALLEHINIORUM ANNOTATIONES.

^a Hæc usque ad verba *In eos specialius* genui-
nam claudunt epistolam.

(a) Distinguendi sunt excusi codices a manuscriptis.
Tres quidem formæ hujus epistolæ tum in manu-
scriptis, tum in excusis libris præstant. At forma
tertia Leoninis editionibus olim inserta, licet ad ter-
tiam codicum formam accedat, reipsa tamen diversa

A in viduarum dejiciantur gradum, neque in sacrarum
et perseverantium virginum numero censeantur.
Quibus, si in omnibus virginalibus perseverant, et
canonice soliditatem mente custodiunt, sacramen-
torum non est neganda communitio, quia injustum
est eas in eo vel argui vel notari, quod non voluntas
amisit, sed vis hostilis eripuit. Causam quoque Lupi-
cini episcopi illic jubemus audiri, cui multam et sæ-
pius postulanti communionem hac ratione reddidi-
mus, quoniam cum ad nostrum judicium provocas-
set, immerito eum, 1330 pendente negotio, a
communione videbamus fuisse suspensum. Adjectum
etiam illud est, quod hinc temere superordinatus esse
cognoscitur, qui non debuit ordinari antequam Lu-
picius in præsentem positus aut confutatus, aut certe
B confessus, justus posset subjacere sententiæ: ut va-
cantem locum, quemadmodum disciplina ecclesi-
astica exigit, is qui consecratur exiret.

*Sequitur deinceps in vulgatis editionibus capite 5,
4 et 5 (quæ in nostra sunt cap. 6, 7 et 8). Quintum
vero illud caput totumque epistolam claudunt hæc
verba.*

Si vero alia emergerint causæ quæ ad statum Ec-
clesiarum et ad concordiam pertineant sacerdotum,
illic sub timore Domini volumus ventilentur, et de
componendis atque compositis omnibus ad nos rela-
tio plena mittatur, ut ea quæ juxta ecclesiasticum
morem juste et rationabiliter fuerint definita, nostra
quoque sententiâ roborentur. Data quarto idus Au-
gusti. *Hactenus epistola.*

C Distissime torsit me, fateor, hæc epistola: com-
enim tum (a) excusi codices, tum ms. variis eam
vel partibus diminutam vel assumptis simplificationem
representarent, in quarum partem inclinari me sine-
ram in tanta perturbatione vix tandem aliquando
perspicere potui. Hoc unum primo fere intuitu cer-
tum fuit, nos talem nobis in posterioribus exemplaribus
edita exhiberi, qualem eam emisit in hæc S. Leo:
sed qua ratione restitui posset pristina integritas,
non statim intellexi. Videbam enim una ex parte
Collectioni Dionysii Exigui, qui decretales, ut vo-
cant, epistolas Romanorum pontificum suo canonum
codici attulit circa quinquagesimum post mortem
Leonis nostri annum, hæc ejus epistolam ad Muros
Cæsarienses fuisse insertam: cui collectori defuisse
authenticos codices suspicari, in ipsa videlicet urbe
Roma scribenti, et omnia apostolicæ sedis archiva
excurrenti, vel recentiora eidem anteferre exem-
plaria, summa videbatur esse temeritas. Porro Dio-
D nysii Collectio primum et secundum caput hujus
epistolæ habet eo modo quo in recentioribus editio-
nibus leguntur; sed alia aliqua desiderat, scilicet
tertium, quartam, et quintam partem dividit,
1331 quæ sunt de Donato, Maximo, Aggare, Ty-
beriano, et de virginibus sacræ oppressionem barba-
rica violatis. Quo inspecto nemo est qui continue
hæc ut adjectitia procul amandanda non promittat,

^b 1 qu. 1, et 15 qu. 2, *Si qui.*
^c Dist. 80, *Illud omne.*

est, nulloque ms. exemplo fulcitur. De his exactis
in laudata admonitione nostra n. 2, 3 et 4. N. 5
potro configit quartam formam invenire, quæ
formas in antiquioribus mss. descriptas conciliat
Integram epistolam aptissime præfert.

illa vero omnia genuina non existimet et germana : A præsertim cum Dionysio suffragentur nonnulli manuscripti codices, quorum duo Thuanei eodem desiderant quæ Dionysius; alii duo item Thuanei cum Cantabrigensi uno habent quidem, sed extra epistolæ contextum, et post finem clausulamque ipsius, iactat appendicula.

Sed altera ex parte sex alii longe melioris ætatis et notæ mss. Thuaneus, Trecopithœanus, Victorinus, Herovallianus, et Barber. duæ 77 et 2868, ea quæ desunt in codicibus supra citatis, continent, scilicet 9 et 4 caput cum parte quinti dimidia; non habent autem secundum illud caput (exceptis novem primis lineis) nec finem quinti. Et inter codices excusos his mss. succinit editio Parisiensis Conciliorum, quæ anno 1524 in-folio, et anno 1535 in-octavo prodit, præcurante Jacobo Merlino, doctore theologo: quorum ætus epistolæ Leonis insertæ reperiuntur, et eodem modo habentur hæc ad Maurus epistola, quæ jactat in sex laudatis mss. codicibus; quibus accedunt alii duo, unus Reguicæensis monasterii ordinis Cisterciensis prope Autissiodorum, alter S. Mariani Autissiodorensis ordinis Præmonstratensis: in his enim eadem habentur quæ in sex superioribus.

Denique ex utraque hæc notata editione conflata est tertius, quæ nunc omnium versatur manibus, et sola meruit prelis sæpe sæpius repetitis hæctenus a plerisque pro genuina recipi. Hanc tamen interpolatam fuisse certum habeo, tum propterea quod nulli manu exarati codices eam nobis hoc modo repræsentant, tum ex iis quæ jamjam de aliis duabus dicturi sumus, quarum alteram, altera posthabita, eligendam esse, mihi omnino persuasum.

Licet vero utrobique valida videantur certare argumenta, eorum tamen cuncta auctoritati cedere consili sumus, qui caput secundum omittunt, servantque tertium, quartum et quinti partem ab aliis (a) reprobata.

1. Quia (b) codices mss. qui posteriori parti favent, numero et antiquitate eos antecellunt, quibus prior pars fulcitur. E Thuaneis enim quatuor, qui Dionysianæ 1332 lectioni consentiunt, duo sunt recentiori manu exarati, nec nisi extra epistolæ contextum habent, quæ rejicimus: alii duo sunt ipsa Dionysii Collectio, ac proinde majorem codicibus excusis auctoritatem non habent; Cantabrigensem denique quem habere præsentem non potui, in locis longe plurimis depravatum esse, excerptæ lectiones varis demonstrant, quas ad nos Oxonio transmisit vir clarissimus Eduardus Bernardus. Quid ad Dionysii auctoritatem sit repouendum, inferius dicemus. E contra vero optimæ notæ sunt alii codices Barberini duo, Victorinus, Trecopithœanus, Herovallianus, et in primis Thuaneus, qui subjectas habet codici Romano Leonis epistolæ, quarum indigem excudicuravimus: cujus collectionis epistolarum antiquitatem commendat plurimum ejus oem codice canonum nexus, diligentiam vero scribæ aliorumque antiquorum codicum consensum indicat vox *contuli*,

quæ in calce epistolæ hujus et aliquot aliarum legitur.

2. Cum capita III, tertium, quartum, et quinti dimidium optime coherent in initio hujus epistolæ usque ad secundum asteriscum capitis 9, supra descripti, per est credere omnia illa ad eandem epistolam pertinere, antiquis id mss. codicibus attestationse sua confirmantibus. In ipso siquidem exordio apparet de provincia Cæsariensi Africana agere Leonem nostrum; cui pariter provinciæ conveniunt tria posteriora capita, in quibus de Novatianorum et Donatistarum aliquot episcoporum conversione vel ordinatione disseritur, et de barbarica oppressione, quæ omnia prorsus statui Africanæ regionis competent, qualis erat per eam quæ scribit Leo tempestatem, quam impacatam fuisse asserit.

3. E contra vero totum illud, quod post secundum asteriscum capitis 2 ad finem usque ejusdem capituli extenditur, omnino alienum esse intelligitur tum ab eo statu in quo Africana tunc Ecclesia versabatur, tum a S. Leonis stylo, tum denique ab Africanorum episcoporum moribus et consuetudine. (c) Quam enim supervacaneum erat nostro pontifici prohibere ne in Africanam regionem in quibuslibet locis, nequæ in quibuslibet castellis, et ubi ante non fuerant, episcopi consecrarentur, sed majoribus tantum populis et frequentioribus civitatibus? Quænam erat Leonis causa timendi ne per id temporis episcopales fastidium ipsa sui munerositate 1333 vilesceret apud Africanos, et superflua multiplicatione ex ordinandi facilitate minueretur? Quis existimet hæc et alia hujusmodi in aliquibus regionis illius Ecclesiis attentata, ut Restitutus quidam episcopus conquestus esse dicitur, cum per ea tempora Vandals totam Africam occupantibus, Ecclesiæ omnes barbarorum exercitiis depopularetur, virgæ episcopi aliqui superarent in insignioribus civitatibus, nec in decedentium locum alii nisi furtim et clandestinum subrogari possent? Tantum abest ut obcuris viculis et solitariis municipiis episcopos deputare cuiquam in mentem venire posset. Immo vero tanta Leonis ætate ecclesiasticorum, ministrorum, sacerdotumve penuria laborabant Africanæ Ecclesiæ, ut cum Vandalorum plures captivi regi cuidam Maurorum in eremi parte manenti in munus traditi essent, et ingentem populorum multitudinem ad notitiam Domini Jesu Christi adduxissent, testis sit Victor Vitensis lib. 1 de Persecutione Africana, legatos Romam per itinera distenta deserti missos fuisse rogaturos pontificem ut presbyterum ac ministros credenti populo destinaret: quod cum gaudio expletum esse ibidem testatum habetur. Quis vero credat tanto labore, tanto temporis et animarum etiam dispendio decretam fuisse legationem ad pontificem Romanum, nisi ita exhaustæ essent ministris ecclesiasticis omnes vicinæ provinciæ, ut ad transmarinas confugere cogerentur?

4. Cum in ea parte epistolæ legimus: *Quod nunc in sua (d) diocesi Restitutus episcopus factum esse censatus est*, etc., facile illius auctoris alius esse a S.

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Verius, *omissa*.

(b) Illi codices id tantum probant, ea quæ in hæc epistolæ decurtatæ forma continentur, Leonis esse, et primam hujus epistolæ formam exhibere; non autem supposititiam probant eam partem quam alii optimæ notæ codices vindicant, quamque ad aliam integram ejusdem epistolæ editionem pertinere in memorata admouitione ostendimus.

(c) Hæc, quibus probare studet, alienum fuisse a statu in quo Africana tunc Ecclesia versabatur, interdiceri ne in quibuslibet castellis, ubi antea non fuerant, episcopi consecrarentur, falsa hypothesis nituntur. Neque enim tota Africa barbaris tum suberat. Mauritania, ad quam hæc epistola pertinet, usque ad an. 455 Romanis paruit; idemque Quesnellus inferius

D agens de eadem epistolæ tempore, hanc scriptam statuit, antequam in barbarorum dittonem hæc provincia veniret. Argumentum ex Victore Vicensi illud tempus respicit quo Mauritania a barbaris erat occupata, ac propterea ad rem præsentem nihil confert.

(d) *Diocesis* nomen pro *parochia provinciali* non solum ab Afris, ad quos Leo scribebat, verum etiam ab Italis et Romanis usurpatum videtur est apud Hilarum Leonis successorem, uti pariter apud Gelasium, Vigilium et alios. Innocentium quoque non pro administratione, sed pro *parochia provinciali* eandem vocem sumere contra Quesnellum probat Constantius in ipsam Innocentii epistolam not. L, pag. 94.

Leone convincitur: apud quem certum est numquam vocem illam *diæcesis* inveniri, immo vix illis temporibus usu probatam a Romanis, vel Orientalium partium episcopis, pro parochia provinciali alicui episcopo subjecta. Scio esse hoc Africanis familiare; scio et Gallicanis esse post Leonis tempora, sed ab Italii numquam memini me usurpatum legere. Unicus est, ni fallor, Innocentii I locus in epistola ad Florentium Tiburtinum episcopum, ubi habet, *parochiam ad suam diæcesim pertinentem*; sed videtur hoc loco **1334** vox *diæcesis* sumi pro administratione, quæ propria vocis hujus potestas est, quo sensu universim usurpari potuit ab exarchis, metropolitibus et quibusvis aliis antistitibus: si hanc vocem *administrationem* alteri substitueris, nihil sequetur incommodi in Innocentii sermone; ut si dixerit, *parochiam ad suam administrationem pertinentem*. In ea vero epistola hujusquam discutimus parte, ita sumitur pro locis ipsis ditioni Restituti illius episcopi subjectis, ut nullatenus ejus loco *administrationis* vox subrogari queat, nisi obscure et barbare loqui velis, hoc pacto: *Quod nunc in sua administratione Restitutus episcopus factum esse causatus est, etc.*

5. Quod (a) de Lupicini causa ibidem legitur, quam perturbatis persecutionis Africanæ temporibus, quam illius Ecclesiæ moribus et disciplinæ contrarium est! Norunt enim omnes quantopere abhorrebant Africanam ad appellationibus transmarinis, qui in concilio Carthaginensi, quod sextum vocant, et in epistola posterioris etiam concilii ad Cælestinum papam, ignotæ sibi huic disciplinæ subjicere se recusarunt: cujus negotii recens adhuc erat memoria, triginta vix ab illa annis elapsis. Quid quod tunc temporis ita omnes illas provincias bellorum tumultus aut persecutionis æstus vastabat, ut nullus vel instruendo episcopali iudicio, vel synodo congregandæ locus esse posset: cum tamen Lupicini causam illic jubeat audiri auctor epistole. Addo hunc Leonem nostrum non esse vel ex eo persuasum me habere, quod vir sagacissimus vel ad se causam traxisset episcopi Romanum tribunal appellantis, vel saltem aliquem e suis delegasset, qui interesset iudicio, et ex ejus auctoritate totum negotium cum aliis discuteret; nec contentus esset scribere, ut illic causa audiretur, nulla vel loci, vel iudicis, vel legati facta mentione.

6. Genuinam non esse editionem hujus epistolæ, quam collectio dionysiana exhibet, germanam vero esse quam habent et conciliorum editio Merliniana et sex citati codices mss., qui capitibus tertio et quarto cum quinti parte reservatis, secundum pene totum excindunt, inde conjicio. **1335** (b) Initium capituli 2 tale est, ut potius finem et clausulam epistolæ esse appareat, sicut revera est in aliis melioris notæ codicibus. Claudenti enim similis auctor epistolæ testatur se omnibus, quæ Potentii relatio continebat, satis-

A fecisse (illud enim *ferè*, quod in vulgatis legitur, adjectivum esse comprobant mss. codices, credendumque ab iis insertum fuisse qui epistolæ ordinem mutare et alienis fragmentis amplificare moliti sunt), tum id unum superesse ait, ut concorditer ejus monitis et apostolicis constitutionibus obtemperarent, cum tamen statim sequantur maximi momenti decreta, de episcopis illicite ordinatis vel ordinantibus, de iisdem minoribus viculis non præsciendis, de Restituti querelis, de virginibus barbarica oppressione violatis, de Lupicini causa et appellatione ad sedem apostolicam, et de altero in ejus locum superordinato. Ex quibus perspicuum est priora capituli verba nullo modo posterioribus coherere, et extra nativum suum locum esse posita. Præterea nonnulla importuna repetitione regeruntur in illa epistolæ parte quæ jam iterum et tertio in priori capite scripta fuerant, puta de indulgentia, qua usum se esse protestatur, et de majori pœna qua posthac in sacrorum canonum contemptores animadversurum se minatur. Quin et de virginibus barbarica violenta oppressis quid faciendum sit duobus distinctis epistolæ locis statuit, nec uno modo. Capite enim 8 nostræ editionis hoc decernit, vel potius hoc dat consilium: *Laudabiliores erunt, si se incontaminatis non audeant comparare virginibus*. In parte vero illa quam rejicimus, quasi nihil de virginibus illis antea scripsisset, quid sentiat, statuit: *Ut neque in viduarum deficiantur gradum, nec in sacrorum et perseverantium virginum numero censeantur*. Tum eisdem nisi probatis communionem dandam non esse decernit. Hæc certe, si Leonis sunt, non ejusdem esse epistolæ oculatus quisque facile perspicit.

7. Hujus partis stylus a Leonis stylo **1336** abhorrere mihi videtur. Vix enim mihi persuadere hæc a disertissimo nostro præsule fuisse usurpanda: (c) *specialius et propensius commoveri, damnum proprii honoris evadere, episcopalia gubernacula præsidere, pendens negotio, etc.*, quod ultimum non nisi recentioribus pontificibus vel canonistis familiare fuisse mihi videtur.

8. Magni momenti est hoc in negotio Isidorianæ collectionis suffragium, tum propter antiquitatem, nongentis enim fere annis antiquior videtur; tum propter mss. ejusdem codicum consensum: tum denique quia Riculfus Moguntinus episcopus, a quo publicatam eam collectionem aiunt, ac forte interpolatam, sive quis alius antiquorum Romæ pontificum epistolas illas consarcinavit, collectionique isti inseruit, alienissimus erat a minuenda ista epistolæ parte, in qua Romanæ sedis auctoritas per appellationem Lupicini Africani episcopi elucebat mirum in modum; cum e contra tot epistolas non alio consilio supposuerit, aut interpolaverit, quam ut Romanæ sedis auctoritatem fulciret ampliaretque. (d) Talem igitur

BALLERINIURUM ANNOTATIONES.

(a) Tribus hanc Lupicini appellationem eludere Quesnellus studet; at imbecilla omnia et inania. Quoad primum, persecutionem ac tumultus barbarorum, qui Africam divexabant, a Mauritania exclusimus annotatione præcedenti. Alterum de consuetudine et legibus Africanis appellationes transmarinas adversantibus, clericos inferioris ordinis, non vero episcopos respicit, uti fuisse probavimus in observat. ad dissert. 5 Quesnelli c. 5, n. 12, et c. 6, n. 20 et seqq. Tertium sancitissimum pontifici injuriosum est, cum eum sagacissimum et sollicitum in captandis occasionebus exercendi sui juris traducit. Poterat ad se hanc causam evocare, poterat aliquem in Africam mittere, vel certos iudices delegare, ut ipsa Sardicensis synodus statuerat; at ad id, quod poterat, non cogebatur, satinsque esse duxit hanc causam provincialibus episcopis committere, in quo ejus potius moderatio a summo jure exigendo aliena cognoscitur.

(b) Huic objectioni satisfacimus in admonitione num. 14. ubi ex duobus hujus epistolæ exemplis

omnia conciliantur. Quesnellus licet solam editionem seu formam decurtatam genuinam propugnet, sæpius tamen exclusis lectionibus hujus primæ editionis ac formæ, alias substituit ex editione seu forma secunda et Hadriana, quam interpolatam existimat. Nos utrasque distincte edidimus cum propriis cujusque formæ lectionibus; et ex harum collatione patebit, quæ primis curis Leo scripsit: quæ item curis secundis mutavit vel adiecit: et quæ Quesnellus potius confudit atque pervertit.

(c) Cum totus hujus capituli contextus optimis et antiquissimis codicibus probatus syntaxim Leoninam exhibeat, morosioris et cavillantis est hominis paucas quædam voces excerpere, quæ cum lectores nullo præjudicio impeditos nihil offendent, tum vero aliis certis Leonis testimoniis, si opus esset, vindicari possent.

(d) Isidorianæ collectionis auctor, qui non consilio Romanæ auctoritatis fulciendæ vel ampliandæ, sed potius ea mente tot decretales fluxit, ut episcopos a

invenit epistolam in antiquis quibus usus est codicibus, qualem eam in sua collectione exhibuit.

9. Multum elevatur auctoritas manusccriptorum codicum qui Dionysianæ collectioni concinunt, ex eo quod in omnibus aliis locis secum invicem et cum illa conveniunt; ut prorsus appareat unum ex altero transcriptum fuisse, et proinde unici testis instar esse debere. Titulus hic omnibus communis est: *In causa Lupicini episcopi*, qui et ipse totum illud caput secundum vel suppositionis merito suspectum mihi reddit, vel aliunde huc translatum fuisse significat. Cum enim prolixissima sit hæc epistola, et longe gravioris momenti decreta complectatur, quæ effusioris tituli et plurium capitulorum materies esse debuerant, dum soli huic capitulo auctor intentus, ubi de Lupicini nescio cujus appellatione ad sedem apostolicam fit mentio, cætera præmissa facit, (a) suspicandi locum **1337** merito præbet depravatam et interpolatam de industria fuisse epistolam hanc ab aliquo transmarinis hujusmodi appellationibus patrocinium inde accessere volente. Omitto recensere decem fere loca, in quibus recentiores illi Thuanei codices mss. et Dionysiana editio in vitiosa et corrupta lectione consentiunt. Unum et alterum referre sufficiet, ex quo de aliis judicetur. Hæc habet in omnibus editis exemplis et in mss. Barber. Thuan. Victorino, Herovall. et Trecoyith. caput 1 (nobis 4) epistolæ: *Quorum omnis ætas a puerilibus exordiis usque ad proventiores annos per disciplinæ ecclesiasticæ stipendia curruisset; ut unicuique testimonium prior vita præberet; nec posset de ejus provectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro castis moribus, pro actibus strenuis celsioris loci præmium deberetur. Nihil hic omnino quod Leonis stylum, disciplinam, ingeniumque non spiret: pro quibus hæc solummodo leguntur, tam apud Dionysium, quam in duobus mss. eidem consentientibus: Qui multo tempore per singulos officiorum gradus proveci, experientium sui probabile præbuisent; ut unicuique testimonium vitæ suæ actuum suorum ratio perhiberet. Et sub finem ejusdem cap. 1 (nobis 5) ita in editis et melioris notæ mss.: Non præjudicantes apostolicæ sedis statutis, nec prædecessorum nostrorum, nostrisque decretis, quibus salubriter statutum est, ne, etc.; apud Dionys. et in duobus illis mss.: Non præjud. apost. sed. stat., nec beatorum Patrum regulas resolventes, quibus salubriter constitutum est, ne, etc. Quis porro non videat priorem præsertim hunc locum a novellis hominibus truncatum, et ad recentioris disciplinæ usum esse accommodatum, tamque evidentem corruptelam mss. illis codicibus et editioni pseudo-Dionysianæ omnem omnino detrahere auctoritatem?*

(b) Pseudo-Dionysianam dico, quoniam etsi nihil fere sit inter hujusmodi scripta Dionysiana collectio-

ne antiquius, nullaque auctoritas hujus auctoritatis præponenda videatur, nihilominus existimo posthabendam esse hoc in negotio collectionis illius fidem, quia hac integra epistola amplificatam illam esse **1338** auctioremque factam asserere non dubito, idque non levibus argumentis.

1. Ex titulis decretorum qui simul omnes collectioni toti Dionysianæ præfiguntur. Leonis quidem decreta quadraginta novem numerantur indicanturque: verum patet illum quadagesimum nonum et ultimum aliena et recentiori manu cæteris fuisse annexum; a quibus in hoc discrepat, quod illi solam canonis materiem designant, hic vero Leonis nomen in fronte habet, hoc modo: *Leo episcopis Mauris de conservatione et disciplina canonum, ne indebite et inordinate ad clericatum aliorum præsumat accedere*: quod nec in Leonis, nec in aliorum pontificum decretorum titulis factum a Dionysio fuisse invenimus; et eo magis inutile erat in hoc postremo capitulo seu decreto apponere, quam in prioribus, quod jam quadraginta et octo ejusdem pontificis tituli præcessissent, qui auctorem satis superque indicabant.

2. Decretorum 48 Leonis aliorumque item pontificum tituli, in fronte totius hujus collectionis in unum collecti, omnimode concinunt titulis qui singulis decretis præfiguntur in corpore Dionysiani codicis; unicus vero hujus epistolæ titulus, qui in indice diversus est ab eo qui epistolæ præmittitur. Sic enim legitur in fronte epistolæ: *In causa Lupicini episcopi, Leo universis episcopis per Cæsariensem Mauritaniam constitutis*; qui titulus ab altero quem supra descripsimus prorsus discrepat: unde manifestum est non a Dionysio compositum, sed ab alio esse confectum.

3. Si a Dionysio suæ collectioni inserta fuisset hæc epistola, non eam nobis sub unico titulo representasset, sed in plures dissecuisset partes, suum cuique titulum affgens, quemadmodum in aliis omnibus epistolis ab eo præstitum fuisse videmus, quamvis illæ longe ista breviores essent. Hæc enim nullis distincta titulis quinque integras columnas occupat in Justelliana editione; epistola vero ad Nicetam Aquileiensem, quæ immediate præmittitur (ut de aliis sileam), cum tres columnas non impleat, in octo tamen partes distributa cum prolixioribus titulis invenitur.

1339 4. Dionysius abbas Romanus et Romæ scribens non omisisset ea in titulis annotare, quæ Romani pontificis auctoritati et amplitudini plurimum conferre videbantur: qualis est appellatio Lupicini Africani, ut vult epistolæ fragmentum, episcopi: quod exemplum ex Africana Ecclesia singulare omnino est Leonis temporibus.

5. Sed nullius sint ponderis momenta hæc, quæ jam expendimus; palmare enim argumentum, et

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

metropolitaram et concilliorum provincialium auctoritate, quantum fieri poterat, subduceret, idcirco hanc epistolam decurtatam dedit, quia in epistolis Leoninis Hispanicam collectionem exscripsit, quæ eandem epistolam hac decurtata forma præfert: unde nil mirum, si eam integram aut cum forma Hadrianæ collectionis, quia in Leoninis epistolis describendis usus non est, nequaquam exhibuit.

(a) Titulus et lectiones in his codicibus similes, at diversæ ab editione decurtata, id quidem evincunt, hanc secundam Hadrianæ editionem diversam esse ab editione decurtata, non vero depravatam aut interpolatam probant. Ipsas autem variantes non ab exscriptore aut interpolatore prodire, sed ipsum Leonem præferre auctorem, qui primis curis decurtatam formam lucubravit, deinde vero ob quasdam novas circumstantias quasdam adjiciens, nonnulla loca mutavit, ex nostra admonitione n. 15 ac ex annotationibus palam fiet. Mirificum porro est Quesnellum quasdam lectiones adoptasse ex ea editione, quam vitio-

sam et corruptam traducit. Ea vero duo loca quæ uti vitiosa exempli causa proponit, in annotat. 27 ac 39 luculenter vindicavimus, et secundo loco prioris formæ lectionem a Leone ipso in melius mutatam ac emendatam ostendimus.

(b) Jure hanc epistolam abjudicat a collectione Dionysii, quia Dionysius Exiguus ipsam nec decurtatam nec integram suæ collectioni inseruit. Præter rationes a Quesnello allatas, duas hic adjicere possumus. Prima ex collectione Hispanica, cujus auctor cum accurate descriperit quascumque pontificias epistolas in Dionysiana invenit, adeo ut etiani ipsius titulos usurpaverit, hanc quoque epistolam ex ea sumpsisset, si nactus fuisset apud ipsum Dionysium. Quam vero decurtatam cum aliis titulis dedit, ex aliis collectionibus, ut alia multa, derivavit. Secunda ex codice Vat. 5845, qui cum purum Dionysium exhibet, hanc epistolam non habet in Dionysiana collectione, sed in additamentis, quæ postea accessere. Vide adnotationem num. 11.

quod sexcentorum instar est, nobis suppeditant Cresconii episcopi Africani opuscula (a) duo, quæ superant, alterum quod *Breviarium Canonicum* nuncupatur, capitula vel potius indicem continens capitulorum tam canonum synodaliū quam decretorum pontificiorum, quæ Dionysiana collectio complectitur; alterum vero *Collectio seu Liber Canonum* dicitur, in quo integros conciliorum canones et pontificum decreta eo ordine quo in Breviario allegantur, descripsit: non ordinem scilicet conciliorum et canonum sequens, sed materiam solius habens rationem. Porro quod ad rem nostram facit, Cresconius Dionysii Exigui collectionem per omnia (si appositos ad Africanos canones numeros excipias) seriatim est, eosdem canones, eadem decreta, ex ejusdem editione, sedem verbis et numeris exhibet, ut evidens sit episcopum hunc Africanum Dionysii collectionem sequendum materiam ordinem digerendam suscepisse; quod et eruditi quique codicum canonicorum collectores ac studiosi ultro fatentur.

Quantacumque vero diligentia evolveris lustraverisque Cresconii Breviarium et Collectionem, ne verbum quidem ex hac Leonis ad Mauros Cæsariensis epistola excerptum invenies: quam nefas est credere a Cresconio fuisse prætermittendam, si sub finem septimi, quo vivebat, sæculi, eam in Dionysiana collectione invenisset. Leonis enim auctoritas, rerum quæ in epistola tractantur utilitas et momentum, ipsum etiam erga suos Africanos studium, rescripto illi majorem commendationem apud Cresconium conciliasset. Igitur Dionysiana epistolarum pontificiarum collectio, qua ætate vivebat scribebatque Cresconius, nec epistolam Leonis ad Africanos complectebatur, nec Hilari, Simplicii, Felicis, Symmachi, Hormisdæve decreta: vivebat autem Cresconius, ut ex Baronio colligunt Bibliothecæ 1340 juris canonici antiqui clarissimi editores, circa finem septimi sæculi, seu circa annum 690. Quamobrem pro certo habeo non fuisse hanc epistolam a Dionysio ipso suæ collectioni appositam, sed ab alio superadditam: et fortasse ab eodem illo incerto auctore, qui eandem collectionem auxit epistolis Romanorum pontificum Hilari, Simplicii, Felicis, Symmachi, Hormisdæ, et Gregorii junioris: cumque hic ultimus adhuc esset in vivis trigesimo octavi sæculi anno, et decreta ipsius in concilio Romano circa annum Christi 720 condita ad calcem hujus additionis legantur, (b) circa eandem quoque tempora additam esse Leonis epistolam de qua agimus, suspicari licet.

Suspicionem de tempore hujus additionis auget consensus omnium quos quidem vidi codicum mss. collectionis Dionysianæ antiquissimorum, et qui Carolo Magno imperatori æquales aut supiores videantur. Eam enim epistolam omnes representant: ut indubitatum appareat illud quoque exemplar quod Adrianus papa I Carolo imperatori dono dedit, et ex quo omnia forte apographa quæ in Gallicis nunc bibliothecis asservantur, descripta sunt, eandem pa-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Non duo, sed unum et idem opus sunt Cresconii *Breviarium* et *Collectio Canonum*. Breviarium enim nihil aliud est nisi index seu tabula canonum collectioni præmissa; quod cum apud Justellum editum sit seorsim a *Collectione* canonum, duorum opusculorum opinionem peperit. Sed hæc de re plura tom. III in tractatu de antiquis collectionibus et collectoribus canonum.

(b) Si in manuscripto Dionysiano, quo Cresconius usus est, hæc epistola non legebatur, et ideo a Dionysio suæ collectioni inserta non fuit; non tamen hinc sequitur, hanc Dionysio fuisse additam post ætatem Cresconii: primum enim additamentum alicui Dionysiano exemplari olim accessisse videtur paulo post Symmachi mortem. Lege admonitionem n. 11.

(c) Leo quidem aliquando corruptam credidit suæ epistolæ Græcam versionem, quod tamen falsum ipse

riter epistolam esse complexum: ac prout illam antequam Roma in Gallias asportaretur, truncatam, interpolatam, et Dionysiano codici insertam fuisse intra Gregorii junioris et Adriani I tempora, seu intra annos fere sexaginta. Hujusmodi codices plures videri possunt in bibliotheca regia, duo in Thibanea, totidem in Segueriana, unus præclarissimus in celeberrimo Sancti Germani Parisiensis monasterio, quibus addæ venerandæ antiquitatis codicem e monasterio sancti Galli, quem eruditi Baluzii beneficio vidimus. Eandem interpolationis antiquitatem probat Hincmari Remensis opusculum 35 capitulorum adversus Hincmarum Laudunensem cap. 5, ubi ex epistola ad Mauros referuntur et causa Lupicini, et (quæ in Dionysiana appendice non leguntur) causæ Donati Saliciniensis, Maximi, Aggari et Tyberiani, episcoporum.

Porro mirum videri non debet epistolam hanc post tot annorum a Dionysio intervallum depravatam fuisse, cum ipse Leo eam quam ad Flavianum scripsit, etiam se adhuc supervivisse (c) corruptam fuisse sæpius sit conquestus. 1341 Qua autem ratione ea corruptio contigerit, etsi divinare velle otiosi hominibus esse videtur, dicam tamen quod in mentem venit. Pars illa epistolæ quæ caput 2 constat inventa est ab aliquo studioso, Leonis nomine decorata; quam cum in suum codicem vellet referre, eam vel ad marginem vel ad calcem epistolæ Leonis I ad Mauros apposuit, sive propter materiam, sive propter nominis affinitatem; et revera adhuc habetur ad calcem epistolæ in aliquibus mss. codicibus, quos servat Thibanea bibliotheca. Sciunt porro viri eruditi quantis erroribus locum dederit nominum similitudo, quæ effectum etiam ut Leonis Bituricensis episcopi epistola Leonis papæ ascripta sit ad nostram usque ætatem. Sciunt qui antiquis manu exaratis codicibus versandis assueverunt, quam multi hujusmodi reperiantur, in quibus antiquitatis ecclesiasticæ omnis generis monumenta promiscue collecta sunt, nullo servato nisi materiam qualicumque ordine. Multa porro inter epistolam genuinam et fragmentum illud conveniunt. Utrobique enim agitur de ordinationibus illicitis, utrobique de virginibus barbarica oppressione corruptis consultus pontifex respondet. Facile autem fuit ut elatere vel e calcem epistolæ in ipsam epistolam imperiti scribæ vitio irreperit. Certe ut erudam panem istum ex aliqua collectione canonum et decretalium sumptum esse, fere persuadet (d) Gratiani collectio, cujus decreto quædam ex hoc capite 2 inserta leguntur non tamquam ex epistola ad Mauros decerpta, neque inscripta Leonis primi nomine, sed simpliciter et absolute Leonis attributa, hoc modo: *Item Leo episcopus, vel Item Leo, cum alia, quæ ex capitulis 1, 5, 4 et 5 ibidem adducuntur, ex epistola ad Mauros desumpta esse dicantur. Quod discreti non ex posterioribus quidem Gratiani editionibus deprehenditur, in quibus plura a Romanis correctoribus male correctæ sunt, sed tum ex mss. codic., tum ex edi-*

D postea delixit, et nos fusius ostendimus annot. 3, ad an. 454. Depravationem vero hujus epistolæ ad episcopos Mauritanie nondum Quæsnellus probavit, adeo ut ea quæ mox subdit, expliciter rationem qua hæc depravatio inducta fuerit, inanimatæ divinationi tribuenda sint, ac ex nostris argumentis, quibus hanc partem genuinam constituimus, satis superque disjiciantur.

(d) Gratianus in allegandis antiquis canonibus et epistolis Romanorum pontificum usus est duobus collectionibus Hadrianeæ et Isidorianæ, vel certe his paulo ante suam ætatem scriptis collectionibus quæ ex eisdem duobus fontibus ebiberunt. Quod si hanc epistolam laudans, omittit titulum ad Mauros, nihil mirum, cum idipsum in allegandis aliis certissimis quoque epistolis eidem acciderit.

tionem quæ Parisiis anno 1534, Theodorico quodam A
Madiniano procurante, proditi, et editione Lugdun.
Nov. a porta an. 1548, 1342 quæ videtur (1, q. 1,
cap. 44, et 15, qu. 11, cap. 2). *Si qui episcopi talem;
et dicit. 66, Ibidem tunc quod ad, cap. 4, et 32, q. 5).*
Legimus etiam in additione quarta capitulorum Car-
oli Magni et Ludovici Pii imperatorum partem hujus
panni, sed, quæ est hujusmodi interpolatorum va-
rietas, plurimis adhuc (a) additamentis intermixta,
titula: in se habet: *In causa Lupicini episcopi ex
epistola Leonis papæ Africanis episcopis directa.* Se-
quitur deinde capitulum: *Causam Lupicini episcopi,
quæ sic nobis placuit, illic jubemus audiri, et cætera,*
ut apud Dionysium, usque ad hæc ultima verba:
*Nostri quoque sententia roborantur, quæ hic ultima
non sunt, ut in Dionysii codice; hæc quippe alia se-
quuntur: Ex his enim possumus cognoscere qualiter
de cæteris agatur, qualiter nos nihil contra statuta ma-
jorum egisse peniteat. Data iv id. Aug.*

Ex quibus intelligi, lector, quam intemperavi fuerit
interpolandi libido, quamque impune in hæc epi-
stolam quam discutimus grassata sit.

(b) Primum enim consilium fuit, augendam esse
hæc ad Africanos epistolam Dionysianam collectionem,
ut delata in Africanos pontificis Romani decreta, majorem
ex codice auctoritatem haberent, nec aliter reci-
pi possent, sive a Gallicanis, sive ab aliis Ecclesiis
Dionysiana collectio, quæ simul Romanam circa ap-
pellationes atque hujusmodi disciplinæ capita potes-
tatem amplecterentur. Sed quia parum erat mandata
pontificis illuc transmissa esse, nisi obediendi neces-
sitas, et exemplum appareret; hæc ob eam causam
verba supposuerunt initio cap. 2, *Superest, fratres, ut
concordi obedientia salubres suscipiatis hortatus, etc.,*
quorum loco mss. edicæ habent solimnodu *concorditer.*
Quid postea? Manebat adhuc alta mente repo-
situm concilii Africani responsum ad Zosimum, Bo-
nifacium, Cælestinumque Leonis prædecessores, quo
ex Africa ad Romanum pontificem causas ecclesias-
ticias per libellum appellationis deferri non posse
invicte contenditur: opus itaque fuit ut appellatio
alicujus episcopi 1343 Africani ad sanctam Leonem,
Africanos filios episcopi facti aut penitentes
appellationumque juri succumbentes exhiberet. Hinc
assutus de Lupicini causa et appellatione pannus, cui
et alia quoque annexa decreta de officio ordinariorum
deque aliis negotiis, ut et consilium magis tege-
retur, et animum fuisse Romani pontificis in Eccle-
siam Africanam dominium immeret.

Nec fatid satis fuit. Ut enim plenum jus pontificis
in omnibus causis Africanæ Ecclesiæ claritas emicet-
ret, placuit ut quæcumque emerissent ad statum
ecclesiasticum et ad concordiam sacerdotum perti-
nentes, de his omnibus componendis atque compo-
sitis pleni ad Romanum episcopum referri mittere-
tur, ut ex illius vel infirmaretur, vel roboraretur
sententia. Ipsa sunt verba clausulae superadditæ.

Sed nec hic quiescit interpolatorum audacia. Hi
enim certum habere voluerunt post interpositam ap-
pellationem, causam non modo in ea Africa provin-
cia, in qua nata esset, terminari posse per iudices in-
paribus, ut alunt, a pontifice datos; sed ad Roma-

num etiam tribunal transferendam esse; et si aliter
aliquando fieri contingeret, id ex indulgentia et
voluntate pontificis concessum. Hoc consilio postero-
res corruptæ jam epistolæ vitatores, his verbis, *causam
Lupicini illic jubemus audiri*, alia isthæc inseruerunt:
QOTA SIC NOMIS PLACUIT; quasi omnium ratio-
nem omniumque canonum instar deberet esse voluntas
pontificis, quod a mente pontificis ipsius alienissi-
mum patet.

Denique omnem Romanorum episcoporum agendi
rationem solis prædecessorum statutis innixam videri
vult ultimum additamentum, quod in additione quarta
Capitulorum Caroli Magni et Ludovici Pii legitur,
habeturque superius descriptum.

Absit autem ut hujusmodi corruptelam vel arti-
fices, vel particeps fuisse putem sanctissimos prima-
riæ sedis episcopos. Nihil tale ab his tentatum esse
et persuademur, et adversus nevatores qui hujusmodi
occasiones avido captant ut sedem apostolicam diris
proscindant convictis, toto animo prolixiatur. Nihil
omne palponem opus est, et hominum mente corrupto-
rum, qui veritate privati sunt, existimantiam qua-
estam esse et pietatem (1 Tim. vi, 5), et traditionem
apostolicam, et quidquid sanctius habet Christiana
religio.

Unum adhuc est de quo lectorem monitam velim,
videlicet pannum istam integrum, quem ex hac epi-
stola eliminavimus, in Meriliana Epistolam S.
Leonis editione reperiri, non huic incertam, sed illi-
gatam scilicet epistolæ ad episcopos Gallie et Germa-
niæ de chorepiscopis: dignum scilicet 1344 patella
operculum. Quo pacto quoque id consilio factum,
inquirat qui hujusmodi quæquillis dolectatur.

Hoc certe ostendit manifeste pannum totum loco-
rum varis olim sedibus jactatum, nunc uni epistolæ,
nunc alteri illigatum fuisse: donec tandem placuit
impostori sedem illi in epistola ad Africanos figere.

Hæc omnia si accurate legisset ac perpendisset
clarissimus Balthus, de suppositione panis non dubi-
tasset, nec dissimulasset invicta argumenta quæ ex
mss. codicibus et ex Cresconii Breviario et Colle-
ctione protulimus adversus interpolatorem Dionysii
Exigui, et epistolæ Leoninæ, præter alia interpola-
tionis indicia quæ ex situ, titulis et ipso conspectu
epistolæ, ut jacet apud collectorem, oriuntur. Cæ-
tera quæ hæc in rem annuat ad 4 additionem Capitu-
l. p. 1349, infirma sunt nec responsione indigent.

Ex hujus epistolæ restitutione, interpolationisque
posteriorum editionum notis, (e) sunt observa-
tiones omnes quæ illi superstruxerat Joannes David.
Ex hujus enim jam resectis panis asserbat, 1° Sar-
dicenses canones a S. Leone plurimi factos fuisse,
quod et si nemo inficias fert, quam infirma tamen
id fundamentum a Davide asserat, modo perspicuum
est. 2° Ex eorum pluribus confectum esse aut magnum
epistolæ hujus partem. 3° Canonem præsertim ter-
tium, quo appellationes episcopo Romano vindicantur,
ab eodem esse allegatum in causa Lupicini. 4° Cano-
nis 4 auctoritate prohibuit, ne appellanti Romanam
sedem episcopo alter superordinetur. 5° Sexti pariter,
qui episcopos in villis ordinari prohibet, mentionem
esse factam. 6° Observari quam maxime cupit hæc

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc quæ assuta sunt in Capitularibus, aliena
esse additamenta evincitur, quippe quæ in nullis om-
nino hujus epistolæ codicibus leguntur. Hinc utrum
non sequitur additamento pariter esse deputandam
eam partem quæ pluribus et antiquissimis manuscrip-
tis fulcitur.

(b) Cum hi omnes corruptionis gradus hypothesi
nitantur quæ probata non fuit, immo ex nostris ratio-
nibus falsa est, mera commenta et somnia esse aper-
tissime liquet. Enimvero gradus secundus, quæ inter
assumenta atque interpolationes referuntur voces
concordi obedientia pro concorditer, adeo commentu-
tius est, ut omnes Hadrianei codices, quibus interpo-

lato imponitur, habentem concorditer, et codices edi-
tionis deartata, quæ ab ipso Quesnello sincera
habetur, præferant concorditer obedientia. Vide Annot.
48 (Col. 654, n. 4) in epistolam integram, et 42 in
decurtata. Molestæ Quesnello est Romanæ sedis au-
toritas præsertim in appellationibus, quæ hoc capite
confirmatur; et idcirco plerique gradus ad hæc
auctoritatem elevandam interpolationis nomine diri-
guntur.

(c) Immo vero ex vindicatione hujus capituli, quod
solis libantibus conjecturis Quesnello impotere et
interpolationis accusare studeat, satis firma nocentur
quæ Joannes David eidem superstruxit.

epistolam ad Africanos missam, atque ex Sardicenis canonibus contextam, argumentum esse validissimum, totam illam camarinam in Carthaginensi concilio vi adversus appellationes motam, tandem in apostolicæ sedis emolumentum quiescisse; siquidem vidimus, inquit, Cælestini successorem eodem jure potitum de quo tunc contentio erat, non modo legatos in Africam misisse, sed et canones Sardicenses, quorum occasione lis mota erat Africanis tanquam receptas ab eis disciplinæ regulas ob oculos posuisse. 7° Penes pontificem unum fuisse de appellantium episcoporum Africæ causis judicare. 8° Penes eundem unum fuisse episcopos etiam Africanos, prout conducere judicasset, communioni ecclesiasticæ restituere, a qua provinciali decreto fuerant abstentii. Hæc et alia hujusmodi cum astruit scriptor ille ex epistolæ hujus fragmento, jam ex superioribus observationibus discere potest, quam caduco et ruinoso fundamento opinionem suam substruere tentaverit.

1345 1. Quod attinet autem (a) ad annum quo scripta fuit hæc epistola, nihil certi habemus. Eam anno Dom. 456 assignant eminentiss. cardin. Baronius in Annalibus, et Blondellus in Apologia pro sententia S. Hieronymi de presbyteris; ille occasione legationis ad Romanum pontificem missæ a captivis catholicis pro institutione novellæ Ecclesiæ, quæ in eisdem Maurorum regis ditione enascebatur; hic vero Baronii ductum in re obscura incaute secutus. Hoc tamen mihi persuadere non possum. Primum enim anno superiori, Christi scilicet 455, constat captam fuisse a Vandalis Romanam urbem: cujus clades et direptio ita Leonem nostrum pastorem optimum occupavit, ut de longinquarum Ecclesiarum cura et sollicitudine non nihil intermittere coactus fuerit, quæ causa est cur nullam habemus ab eo scriptam epistolam a quinto idus Maii anni 455 ad quintum idus Junii anni 457, ita ut per biennium integrum litterarum commercium interruptum fuisse videatur. Totus quippe erat sanctus Leo post cladem Vandalicam, ut liber de Romanis pontificibus testatur, in renovandis sacris ministeriis, totus in reparanda urbis ruina, resarciendisque damnis quæ barbarorum exercitus civitati intulerat.

Præterea nec statim post istam cladem, nec sequentibus etiam annis quidquam potuisse Leonem nostrum circa Africanas Ecclesias statuere et ordinare, satis perspicuum esse mihi videtur ex Victoris Vitensis narratione. Nempe lib. 1 de Africana Persecutione commemorat Geisericum, ut primum Carthaginensi urbe politus est, *singulas quasque Africanas provincias disposuisse, sibi que reservatis Bisacena, Abaritana, Getulia, et parte Numidiæ, exercitui funiculo, ut ait, hæreditatis divisisse Zeugitanam vel proconsularem, Valentiniano adhuc imperatore reliquis licet jam exterminatis provinciis defendente. Post cujus mortem, quæ illi anno 455 ferro illata est, totius Africæ ambitum obtinuit.* Ex quibus patet nihil fere amplius commercii inter Africanas **1346** Ecclesias et Leonem inter-

(a) Vide nostram admonitionem num. 16.

(b) Huic male animati hominis ac pontificæ auctoritati infensi ingenium proditor, ac si appellationes episcoporum Africæ, et relationes ad apostolicam Petri sedem nova res sint, ac præter jus ejus Primatis, qui divina institutione toti Ecclesiæ præsidet. Audacem hujus scriptoris nisum satis quoad appellationes repressimus atque retudimus in observationibus ad dissert. 5, in qua non dissimilia effutiit. Quod autem de appellationum jure ibidem probatum est, æque, immo multo magis probari potest de jure relationum, quarum multo plura documenta ac exempla suppetunt.

Ita porro quod ad exstingendas corruptelas commentantium sermone instructas S. pontifex gessit, illius, ut ipse Quesnellus postea fatetur, sollicitudinis instinetu, quam universæ Ecclesiæ ex divina institutione im-

Acedere potuisse post mortem Valentiniani, Vandalis universam Africam occupantibus et vastantibus: nec ullam ibi judiciorum formam, ullam consecrationem sacerdotalium ordinem constitui potuisse; ut necesse sit hujus epistolæ epocham intra illos quindecim annos statuere qui ab episcopatus sancti Leonis exordiis ad mortem usque Valentiniani interfluunt, hoc est ab anno 440 ad 455 inchoatum. Et quidem ex ipso Leone, qui tempus illud solummodo impæcatum appellat, apparet tunc temporis scriptam fuisse epistolam cum adhuc Mauritanis potiretur Valentinianus; quo etsi impata essent omnia propter vicinas barbarorum acies his Africæ reliquiis imminentes, et multa hac occasione perturbatio in Ecclesias inducta esset, nondum tamen ordinationum libertas adempta erat episcopis. (b) Et certe valde Leonis nostri solertia et ingenio consentaneum mihi videtur, ut temporis opportunitatem captaverit ad confirmandam sedis suæ auctoritatem in Africanas Ecclesias. Nemo est qui neascit quoties quantisque conatibus id tentaverint Leonis prædecessores: quantumque Leonis ipsius ætate Bonifacius et Cælestinus in eam rem laboraverint, Africanis consuetudinem Ecclesiarum suarum invictæ semper propugnantis. Expectandum tum illis fuerat opportunior occasio, quæ ut sese Leoni obtulit, eam vir cordatissimus sibi elabi non est passus.

Perierat cum Africana libertate pristinus ille disciplinæ vigor quem tum sanctus Cyprianus, tum illarum regionum concilia nobis exhibent. Innumeræ jam Ecclesiæ suis orbata pastoribus et ministris, sub Vandalica gemebant tyrannide. Ipsa omnium Africæ. Eccl. mater, totius regionis caput, Carthago, miseranda strage jacebat prostrata, suo senatu, suo clero, suo pastore destituta. Carthaginensem enim episcopum nomine *Quodvuldeum* cum maxima clericorum turba navibus fractis inpositum maris fluctibus committi præcepit Geisericus, quos Deus miseratione bonitatis suæ prospera **1347** navigatione Neapolium Campaniæ perducere dignatus est. Et ut nihil deesset quod pontificis consilium juvare posset, ad Leonis nutum et voluntatem movebatur Valentinianus imperator; cujus potestatem adversus Gallicanarum Ecclesiarum primatem quam pro suis votis usus fuerit, testatur ejusdem imperatoris constitutio adversus S. Hilarium Arelatensem anno 445 emissa.

His ita se habentibus, præsidioque Augusti ad Leonis vota semper parato, de Africanarum Ecclesiarum rebus ad sedis suæ notitiam et judicium pertrahendis serio cogitavit. Non earum quidem regionum quæ sub Vandalis imperio jacebant oppressæ, sed earum quæ adhuc Valentiniano parebant, quas inter præcipua erat Cæsariensis Mauritania.

Ad hujus igitur provinciæ episcopos legatum vice sua acturum destinat Potentium, qui et litteras ad eosdem dedit, ut de ordinationibus illicite celebratis, de violatis canonum regulis, et aliis hujusmodi diligentius inquireret, et ad apostolicam sedem, ejus-

Dpendere debebat, in dilatandæ jurisdictionis studium traducit. Id Leonem sponte nullo episcopo Africæ invitante egisse notat. Num si negligentibus fuissent Afri, dissimulandæ erant tot corruptelæ ab eo cui totius Ecclesiæ curam Christus commisit? At Potentius, qui hæc mala sua relatione patefecit, Afer episcopus fuit. Afri etiam episcopi fuere Restitutus, et David, quorum alter de quibusdam suæ provinciæ abusibus conquestus est, alter vero post Potentium Romam transmisisset, ac exinde cum Leonis instructione atque litteris in Mauritianiam redierat. Post tam audacem censuram Casauboni verbis S. pontificem excusat. Sed hæc ipsa heterodoxi hominis confessio ipsum docere debuerat, ne de pontifice tam sancte ambitus aut alieni juris imminuti suspicionem spargeret.

auctoritatem gerebat, referret plenissime. Cum Potentii relationibus instructus fuisset S. Leo, hanc alteram prolixiorē epistolam scripsit ad Africanos: in qua et moderationem eam servat quæ congruebat temporī, et eum exerit vigorem qui rescindendis corruptelis suæque potestati stabilendiæ necessarius videbatur. Istud omne porro sponte propria nulloque ex Africanis episcopis invitante actum est a Leone, quemadmodum ipsum hujus epistolæ exordium testatur: ubi asserit se *commœtantium* tantummodo sermone instructum fuisse de illicite usurpatis circa ordinationes Africanas; se solius pietatis ratione exigente ad legatum mittendum commotum fuisse, illiusque sollicitudinis instinetu quam universæ Ecclesiæ ex divina institutione impendere debebat.

Dum hæc scribo, videor mihi hinc catholicorum nonnullos submurmurantes audire, illinc sectarios utraque applaudentes manu; quasi pontificem Romanum mali ambitus alienique juris imminuti notare videamur. Utrisque satisfaciā unius Casauboni verbis, cui non assentiri nec acatholici audeant, nec debeant hac in re catholici.

Sic igitur vir doctissimus, utinam et catholicus, exercitatione 15 ad Annales ecclesiasticos cardinalis Baronii: *Non ignoramus, inquit, quantus hic Leo fuerit sinceræ fidei defensor, et pro recta fide quantos labores sustinuerit, quamque Ecclesiæ Dei utiles. Neque vero dubium mihi est tantum illud studium, quod videmus ab eo adhibitum, ut sedes Romana in majus extenderetur, a bono principio fuisse profectum, et ad finem optimum spectasse. Vastabant illa ætate Ecclesias perditissimi hæretici, qui magnas quotidie strages, ut apri vineam ingressi, edebant: neque erat qui progressibus eorum sese opponeret, qui quidem causam bonam posset adjuvare, præter Romanum episcopum. Nemo autem peritus rerum Ecclesiæ ignorat, opera Romanorum pontificum per multa sæcula* **1348** *Deum esse usum in conservanda sartalecta rectæ fidei doctrina. Hoc intelligens Leo magnus, et quotidiana experientia edoctus, quantum veræ fidei interesset ut paratum illi semper esset in sede Romana præsidium firmissimum, modis omnibus ut ita esset procuravit: quod quidem minus videri mirum debet, quia sic Ecclesiæ Dei expedire optimum quisque tum credebat, et erat ita revera illis temporibus. Neminem esse puto qui his libentissime non subscribat.*

Per illud ergo tempus scripta est epistola, quod ab electione Leonis ad mortem usque Valentiniani effluxit; sed quo præcise anno, decernere difficile est. Ad initia tamen episcopatus Leonis pertinere non obscurum ex dictis, et eam ob rem illam primo omnium loco ponendam esse existimavimus. Nullius enim epocham, quæ certa sit, habemus antiquiorem decima die Octobris annis 443, ad quem usque anni jam quatuor elapsi erant ab expugnata Carthagine, et hujus civitatis antistite et clero ad transmarina relegatis.

Unum est quod adversus hanc epistolæ istius epocham objici possit: nempe ex capite 5, quod primi pars est postrema in superioribus editionibus, intelligi eam primam non esse epistolam pontificis nostri, aliaque præcessisse ejus decreta, quæ ipse his verbis allegat: *Non præjudicantes, inquit, apostolicæ sedis statutis, nec præcessorum nostrorum nostrisque decretis, quibus salubriter statutum est ne primum, vel secundum, aut tertium in Ecclesia gradum quisquam*

A *laicorum quibuslibet suffragiis fultus ascendat, priusquam ad hoc meritum per legitima augmenta perveniat.* Quæ verba indicare videntur epistolam 12 (nunc 14) ad Anastasium Thessalonicensem, ubi cap. 3 decernitur: *Ut is qui ordinandus est, etiamsi bonæ vitæ testimonio fulciatur, non laicus, non neophytus, nec secundæ conjugis sit maritus.* Verum hoc opinio nostræ non nocet: potuit enim Leo intra primum pontificatus sui triennium nonnulla decreta emittere, quibus eam quam commemorat disciplinam statuerit. Porro non mihi innuere videtur illud epistolæ ad Anastasium decretum, in quo nulla secundi vel tertii gradus mentio, nec variorum augmentorum, per quæ laici ad sacerdotium deberent pervenire. Cæterum etsi serius dari epistolam forte contigerit, primus tamen ei locus commodius assignatus est, vacuum scilicet triennium impleturæ, quam si ad inferiorem reservata, certæ ætatis epistolarum ordinem interrumpat.

B Quæ ad textus reliqui emendationem pertinent, seu lectiones varias, vel ad marginem rejecta reperies, vel hic breviter annotata.

2. Contra divinæ legis præcepta. Ita quatuor mss. codices Thuanei cum Cantabrigensi, necnon et Dionysius Exiguus, epistola 3 Adriani papæ II, ad Basilium imperatorem, Gratianus dist. 61. Horum porro verborum loco tum vulg. editiones, tum mss. cod. Trecopithæanus et Thuaneus unus habent: *De prævaricatione.*

1349 3. De hujusmodi virginibus vi barbarica oppressis aliter decernendum putat Gregorius Neocæsar. in epist. canonica, cap. 1, ubi ex anteaacta hujusmodi virginis vita judicandum existimat: quæ si fuerit ab omni suspitione pura, oppressam virginem absolvit; sin minus, cum ejusmodi non facile orationibus communicandum opinatur.

4. Concorditer. Ita legitur in codd. mss. septem et apud Dionys. Exig. Ita etiam in pseudo-epistolis Isidorianis, quæ ex pannis compactæ sunt hujus epistolæ. In posterioribus porro edit., pro *concorditer*, legimus *concordi obedientia*, quod ita a Leone scriptum non esse evincunt mss. codd.

AD EPISTOLAM XIII.

Episcopis metropolitanis Achaïæ. (Legē Illyrici.)

Præsentem epistolam restituit nobis Romana Lucæ Holstenii collectio. Ex illa cum intelligamus serius rescriptum fuisse ad sanctum Leonem a metropolitanis Illyricianis (totum enim (a) biennium intercesserat), discimus pariter non paucos ex illis restitisse, nec se nisi ægre submisisse potestati, quam Anastasio pontifex et confirmaverat et auctiorem fecerat non mediocribus incrementis. Contra Petrum Corinthi seu Achaïæ metropolitanum ejusque illicitas ordinationes, conjicit Lucas Holstenius; eum certe tangit epistolæ caput 5. Senecionem fuisse episcopum Scodrenæ, Lucam Dyrrachii, Vigilantium Larissæ, asserit idem vir clarissimus. Suspicitur insuper pro *Antiocho* legendum esse (b) *Attico*, qui fuit Epiri veteris metropolitæ Nicopolitanus; de quo epist. 12 (nunc 14) cap. 1.

1. Majores inter episcopos causæ. Ejusmodi causas (c) non ad se trahit Romæ judicandas, sed ad Anastasium vult referri: non tamen omnes, sed quæ in provinciis eidem subjectis nequeant terminari. Fas denique non tam ab eo tamquam judice discuti finiri que mandata, quam ab eodem, *ut arbitro, sub divini timore judicii componi cupit.* Eadem fore habentur in

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Aliquot litteras, quæ interciderint hoc biennio utrimque scriptas conjecimus annot. 3 (Col. 664, n. 1) in hanc epistolam.

(b) Nou a-sentimur. Vide nostram annot. 2 in eadem epist. (Col. 663, n. 2).

(c) In epistola 6 ad Anastasium, cap. 5, duplex causarum genus Leo sibi reservat: 1° illas quæ ab ipso Anastasio componi nequiverint; 2° illas in quibus ad sedem apostolicam appellatum fuerit. Cum

vero de neutro hoc causarum genere in præsentī epistola agatur, nihil mirum si nihil hic S. pontifex sibi reservet. Si quæ vero causæ in provinciis terminari nequirent, a Thessalonicensi autem possent, hunc non modo ut arbitrum, sed etiam ut judicem fuisse constitutum liquet ex epist. 14, e. 7, ubi causam graviores solummodo sibi reservat, quæ *neg tuo fuerit sopita iudicio.*

epistola 4 (nunc 6) ad Anastasium, et 5 ad eundem metropolitanam, quæ supra editæ sunt ex Holstenio: nisi quod aliquid minus sibi assumere mihi videtur in hæc quæ in præcedentibus 1350 epistolis. Et in epist. 12 (nunc 14), quam eisdem Anastasio scripsit in causa Attici veteris Episcopi metropolitani, non alibi necessarium, sed liberum fuisse majora negotia et difficultates causarum eadum sub eisdem sententiis expostitione suspendere. Unde et illud elicitur majorum causarum iudicia, ad majores sedes non ex defectu potestatis in metropolitano episcopis, sed ex difficultate incurriturum questionum, quæ dum sæpius et a pluribus examinantur, tandem ex sapientiorum consilio componuntur. Et revera saltem aliquæ illarum ad consultationem, magis quam ad iudicium, evocat sanctus Leo: ut ex his verbis epistolæ prioris seu 4 (nunc 6) ad Anastasium cap. 5 sit manifestum. Si qua, inquit, causa major evenerit, quæ a tua fraternitate illis presidentis non potueris deserviri, relatio tua missa nos consulat: ut revelante Domino, ejus misericordiam profitemur esse quod possumus, quod ipse nobis aspiraverit rescribamus.

2. Inviolati fratres in causis maximis, etc. Hinc quoque disce causas majores maximasque, quæ in provinciis terminari nequibant, non e solus exarchi nutu pendisse, sed eadem in concilio episcoporum et diversis provinciis evocatorum discussas finitasque fuisse.

3. Quoniam hæc et canonum definiti auctoritas, et ipse servandæ unitatis ratio. Canon scilicet Nicænus 10, Sardicanus 13 et 19. Immo et (a) ad Carthaginensis 1 can. 5 respicere mihi videtur sanctus Leo, non minus quam ad illos: unitatis enim servandæ ratio quam commemorat, et consensus scripto tradit mentionem, nec ad Nicænum, nec ad Sardicense pertinent. Nicænum enim nostrum continet; Sardicense de unitatis ratione habet nonnihil; sed Carthaginense utrumque discretis verbis expressum habet hoc modo: Pri-

vatus episcopus Vegesitanus dixit: Suggesto sanctitati vestræ ut statuat non licere clericum alienum ab aliquo suscipi sine litteris episcopi sui, neque apud se retinere nec laicum usurpare sibi de plebe aliena, ut eum ordinet sine conscientia ejus episcopi de cujus plebe est. Gratus episcopus dixit: Hæc observantia pacem custodit: nam et memini in sanctissimo concilio Sardicensi statutum ut nemo alterius plebis hominem usurpet; 1351 sed si forte erit necessarius, petat a collega suo, et per consensum habeat. Vide et superiorem epistolam 12 (nunc 14) sancti Leonis ad Anastasium in causa Attici, cap. 9.

Mirantur porro nonnulli quod Gratus Sardicensem potius quam Nicænam synodum in confirmationem sententiæ Privati adduxerit, magnumque inde suffragium accessit illi synodo. Verum non est quod tanti hoc faciant, nec ullum laiet hic mysterium: scilicet Gratus interloquente audiens Privatam contra aliorum clericorum subreptionem, hoc primum allegavit, quod magis memoriæ insederat. Sardicensi autem potius quam Nicæna synodi meminit, quia et illa recentior, et illius pars ipse fuerat cum plurimis Africanæ diœcesis episcopis: hæc enim est hominum indoles, ut ea potius in medium proferant quæ ipsis vel testibus, vel actoribus contingere, quam quæ ex aliorum relatione perceperunt; ob id etiam quod pacis et concordie ratio, cuius mentionem fecerat, in Sardicensi consilio fuerat prolata, non item in Nicæno. Denique hoc ad conciliandam Sardicensibus canonibus auctoritatem, eorumque usum in Africa comprobandum, (b) infirmum esse inde patet, quod nec proferuntur ipsa canonum verba, nec ab aliis laudantur, nec citantur 1352 nisi ex recenti forte rerum illic actuum memoria, non verò ex archivis Ecclesiæ Carthaginensis, in quibus asserta non fuisse, tum hæc, tum Africanorum Patrum sub Aurelio congregatorum epistola ad Cælestinum P. R. abunde testantur.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cum Leo canones allegat, semper intelligit Nicænos et Sardicenses Nicænorum nomine signatos, quos sola Romana Ecclesia, ut in tractatu de antiquis canonibus collectionibus tomo III videmus, ad hujus pontificis usque tempus receperat. Quod si qua ratio afferretur quæ in aliis canonibus invenitur, hoc per accidens est: plures enim eandem rationem in se eadem exquirere queunt.

(b) Hæc canonum Sardicensium commemoratio a Grato facta in concilio Carthaginensi non ita infirmum est auctoritatis eorundem argumentum, uti hic a Quæsnello traducitur. Infirma potius est hujus ratio, quod Gratus non profert ipsa canonis verba, sed utitur verbo memini: nam in concilio verba aliorum canonum recitari non solent. Verbo autem memini usus est etiam Cyprianus Cordubensis in synodo Sardicensi cap. 14, legimus de Eliberitana synodo, quæ sæpe apud Hispanos maxime auctoritatis fuit. Quis porro credit Africanos non magis fecisse concilii Sardicensis canones, nec eorum aliquod exemplar secum detulisse in Africam, cum ab Africanis episcopis presentibus fuerint firmati, et unus eorum canonum pro ipsis possessionum Africa, Grato, ut videtur, iurante, editus fuerit? Quod si sub Cælestino hos canones Afri ignorarunt, id ex eo profectum videtur, quod iidem Afri satis instructi recentioribus canonibus, quibus actores reputabantur, non minus versabantur in evolvenda antiqua, qui in archivis custodiebantur. Certe concilium Carthaginense sub Grato, quo Sardicense concilium laudatur, erat in archivis Ecclesiæ Africanæ, unde ejus canones inventi sunt non solum sub Bonifacio Carthaginensi in libro Canonum, ex qua una ex eisdem synodo anni 525 insertus fuit, verum etiam sub Aurelio et Augustino tempore synodi Carthaginensis anni 419, in

que duo ex iisdem canonibus repetiti inveniuntur: et nihilominus eos ignoravit Augustinus, cum anno 400 adversus Donatistas scripsit. Cum enim ab illis objectum fuisset epistola Sardicensis ad Donatum Carthaginensem, si eos Grati canones cognovisset, faciliorem et efficaciorum responsionem dedisset, quæ Donatistarum fraus suisset evidenter evicta, nimirum Sardicense catholicum concilium, cui non Donatus, sed Gratus Carthaginensis interfuit, ut ex laudato canone discitur, ad Donatum pseudo-episcopum Carthaginis non potuisse objectas litteras scribere; indeque multo evidenter confirmasset, illud concilium, quod Sardicensis inducto nomine ad Donatum scriptum, Africanorum fuisse conventum; verum autem Sardicense cum solo Grato et aliis Africanis catholicis, non autem cum Donato et schismaticis Donatistis communicasse. Fatendum quidem est Africanos in epistola ad Cælestinum indicare se in questione de duobus canonibus Sardicensibus, qui tamquam Nicæni allegati fuerant, non solum evolvisse Nicænos canones qui in suis archivis exstabant, sed etiam eorum exemplaria; et in nulla Patrum synodo eos reperisse. Nullum ergo Sardicensi concilio exemplum in eorum archivis existisse videtur. At si negari nequit quin aliquod actorum Sardicensium exemplum ab Africanis allatum fuerit in Africam, cum aliqui canones Afrorum causa conditi fuerint, et cum hinc actis alii plures Africani teste Athanasio subseripserint, dicendum erit Africanos Cælestini tempore in evolvendis archivis non omnem diligentiam adhibuisse, quam cum sequenti sæculo Ferrandus Carthaginensis eorumodis posuit, eisdem canonibus ex aliquo exemplo peculiariter divisione transcriptos actus, breviationi canonum inseruit.

AD EPISTOLAM XIV.

APUD QUESNELLUM III.

Anastasio Thessalonicensi episcopo.

1. Nulla est consularis nota huius epistolæ ascripta, cujus ope (a), quo anno data sit, possit intelligi. Non temere tamen hanc assignamus quadragesimo quadragesimo quinto. Superiori quippe anno commissæ sunt Anastasio vices apostolicæ sedis per Illyricum aliasque annexas provincias, ac proinde non potest prius esse scripta. Quæ enim acta sunt et præsumpta a Thessalonicensi episcopo ex vicaria illa auctoritate Leonis, adversus Atticum veteris Epiræ Metropolitanum, ipsius Attici conprovincialiumque ejus Romanæ usque præfessionium iter durissimum, causæ illorum omnium ventilata in Romano judicio habita, unius saltem anni spatium consumpsere, ut ante medium sequentis anni scribi non potuerit epistola: quod insuper confirmant **1353** hæc Leonis verba, cap. 1: *Abundant enim apud te, inquit, monitorum scripta nostrorum, quibus te de omnium actionum temperantia frequenter instruximus, etc.* Scriptam autem esse ante quadragesimum quadragesimum sextum ex epistola sequenti (nunc præcedenti) quæ die 6 Januarii data est, certo erueri mihi videor. Primo enim, totum illud dissidium Anastasii cum provincialium illarum metropolitanis contiguæ probabile est occasione vicariatus a Leone dati, et intra illud biennium quod intercessit a prima Leonis ad illius epistola usque ad eorundem consensum, quem indicat epistola posterior (nunc præcedens); nec tantæ dilationis causa alia apparet, quam ideam dissidium; quo composito, manus dedit. 2° Plura revera habet posterior (nunc præcedens) seu 15 epistola, quæ pacem et concordiam non multo ante resaram indicant. 3° Cum capite 9 ejusdem monet metropolitanum ne se conciliis denegent ad Anastasio indicendis, hæc addit: *Maxime cum moderatio nostra providerit ut non frequens, neque pro levibus causis conveniendi necessitas indicatur, et binos ternos episcopos de singulis provinciis adesse sufficiat: ut leve fiat paucis quod multis esset onerosum.* Quibus verbis quis non videat indicari a Leone caput 10 hujus epistolæ, in qua Leo hæc verba habet: *In evocandis autem ad te episcopos moderatissimum te esse volumus: ne per majoris diligentiam speciem fraternitatis videaris gloriam injuriis. Unde si causa major aliqua existerit ob quam necessarium est fraternum advocare conventum, binos de singulis provinciis episcopos ... ad fraternalitatem tuam venire sufficiat, etc.* 4° Quod sapienter Leo hujus epistolæ cap. 5: *Ut nullus invitit et non potentibus ordinetur, nec sine cleri plebique consensu, decretum est propter ordinationem episcopi Thessalonicensibus invitit et repugnantibus consecrati, de quo retulerat Anastasius, ut ex posterioris (nunc primis) seu 15 epistolæ cap. 5 habetur.* 5° De alieno clerico, invito episcopo ipsius, non suscipiendum utraque statuit: hæc cap. 9, sequens (nunc præcedens) cap. 4. 6° Denique hanc ad Anastasium epistolam vel eodem die vel paulo ante scriptam designat Leo in calce subsequentis: (b) *Plenus vero, inquit, observari debent, quæ scribi ad ipsum fratrem et coepiscopum vestrum Anastasium scripsimus, eaque in vestram notitiam litteris ipsius volumus pervenire. Hæc de anno data epistolæ. Cæterum subit mirari in dissidio, quod anno 517 inter Thessalonicensem et Nicopolitanum episcopos ortum est, presentis epistolæ mentionem factam non fuisse, cum Thessalonicensis Ecclesiæ juribus lucis affunderet plurimum.*

2. *Auctoritate.* Ita plerique codices **1354** ac etiam Dionysius Exiguus et Isidori cod. Ms. Curbionensis tamen, Victorinus, Thuanus unus, et Treopi-

A thœanus, et editi, ad marginem, habent eadē. Nullum in sensu discernere.

3. *A vobis.* Ita codices Thuanus quinq., Corbeionensis, Cantabrigensis, Treopithecensis, Isidor, ms. et Dionysius Exiguus, pro quo alias legabatur, *Ab apostolica sede.*

4. *Sed ad his qui quæ, etc.* Hunc locum restitimus ex Dionys. et Creacou et ms. codd. Curbionensi, Cantabrigensi, Treopithecensi, et Thuanus quinq.; veterem tamen lectionem exhibemus: *Sed qui eam sua sunt querunt, non quæ Jesu Christi, facile ad hæc lege discernuntur; et dum dominari magis quam consulare subditis querunt, placet liquor, infat superbia, etc.* Quis hæc intelligat?

5. *Metropolitano.* Crabb, Nicol, Canisius, Scharodus, Surius legunt *Nicopolitano.* Certum est, vel ex subscriptionibus Chalcedonensis concilii Nicopolitanum episcopum reapse veteris Epiræ metropolitanum fuisse, et ex contentione quæ inter Nicopolis antistitem et Thessalonicæ episcopum orta est temporibus Hormisdæ PP. apparet illum Epiræ metropolitanum avide arripuisse occasionem sese a potestate Thessalonicensi eximendi, quam ex Acaciano schismate, cui adhererat Thessalonicensis, tunc apertus, nactus fuerat; quod etiam ante S. Leonis tempora tentatum erat, ut testantur epistolæ Bonifacii papa ad Rufum et ad episcopos Illyricanos apud Halstenium, vel tom. IV concil. Labbei p. 1702; ex quibus colligitur (c) plurimos illarum regionum episcopos status sedis Romanæ pro vicariatu Thessalonicensi emissis non acquivisse, ægreque admodum passos esse Thessalonicensi episcopo se subijci. Unde supplicor totam illam controversiam, quæ hac epistola ventilatur, inde natam esse, quod Antiochæ synodo Thessalonicæ ab Anastasio indicæ præsentem consistere seu distulisset, seu renuisset, excusationem infructuam, ut querebatur Anastasius, obtendeat. Hoc enim inter cætera privilegia erat Thessalonicensis episcopi, velut sedis apostolicæ per illas regiones vice fungentis. *Ut (verba sup. Innocentii ad Rufum) cum aliqua ecclesiastica ratio vel in ipsa, vel in memoratis provinciis agitata cognoscendaque fuerit, quos velis episcoporum socios quibuscunque de Ecclesiis assumas tecum; quorum et fide et moderatone quidquid necessitas causare flagaverit, optime dirigas arbiter, et præcipuus, quippe a nobis lectus, definitus intercessor.*

Huius præsertim ordinationi sæpe resisterunt; ita ut Sixtus et Leo hoc imprimis sollicitius committenda coacti sint, ut evocatus **1355** ad synodum metropolitanorum nemo venire contemneret, nec congregationi sanctæ, ad quam festinare debebat, se denegaret. Vide Stephanj Baluzij appendicem ad librum xv Petri de Marca. Lege et epistolam Sixti papa in collectione Romana Halstenij, vel tom. IV recentioris editionis Conciliorum, et sequentem (nunc præcedentem) epistolam Leonis, cap. 2, quam cum hujus cap. primo si contuleris, judicabis eam fuisse quam diximus epistolæ occasione Atticicæ causam.

6. *Astratione.* Ita edit. Merluj, Crabbi, Nicolij, Surij et ms. cod. Victor. in aliis plerumque leg. afflictione, quæ minus convenit. Vox ista antiquis familiaris, et ea Leo ipse non semel dicitur.

7. *In exhibitionem innotis antistitis.* Exhibere, in jure civili, est præsentiam corporis præbere: unda et exhibitio est alienus, ut ita dicam, præsentatio; de qua in Cod. lib. ix, tit. 3, de Exhibendis et transmittendis reis. Recte Leo noster objurgat Anastasium quod exhiberi fecerit innotem antistitem et nullo vel falso insinuatam crimine; in eodem enim, tit. 3, edictum est imp. Grat., Valent. et Theodos. Aug.

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Hanc epistolam post præcedentem scriptam ostendimus cap. 4 (Cod. 366, n. 7).

(b) His verbis aliam, quam interdidit, indicari epi-

stolam probavimus annot. 16 in epist. 43.

(c) De nonnullis certum est, de plurimis non item.

quo jubent *ex longinquo si quis est acciendus, non prius inanimulanti, id est accusatori, accommodetur assensus, quam solenni lege se vinzerit, et in pœnam reciproci siglo trepidante recaverit.* Adierat igitur, id est, per libellum convenerat Anastasius præfectum Illyrici, ut Atticum litteris tractoris ad synodum parere renuentem, exhibendum pronuntiaret: *Neminem enim exhibendum esse in iudicio præcipiunt imperat. Valent. Theodos. et Arcad., nisi de cuius exhibitione iudex pronuntiaverit.* Præfectus Thessalonica Nicopolim exsecutionem, ut Leo vocat, terribilem mittit, id est exsecutorum publicorum turmam seu ministrorum quorum officii est mandata et sententias ad effectum perducere, l. *Exsecutorem, c. de Exsecutoribus tit. 61. Quæ exsecutio, inquit Leo, omnia sibi officia publica ad effectum præceptionis, præfecti videlicet, adjungeret.* Officia publica dicit officiales ipsos et ministros magistratum ac præsidum, quorum plures eodem tit. 61 nominantur: compulsor, exactor, admonitor, portitor præcepti, agens in rebus, vel palatinus, vel apparitores illustrium potestatum, etc. Horum ministerio Atticus a *sacris Ecclesiæ adytis extractus dicitur, vel quod relicta Ecclesiæ sua Thessalonica stam proficisci coactus sit prætoriana præceptione, vel etiam quod violenta manu extractus et sacrario, in quo ab exsecutoribus inventus erat. Cui non ob molestiam ægritudinis, non ob sævitiam hiemis darentur induciæ:* has rationes particulares communi legi subjungit. Nam Grat., Valent. et Theodos. imp. in Cod. lib. ix, tit. 3 de *Exhibendis, spatium sufficientium dierum, non minus tamen triginta* tribui jubet exhibendis. Patet ex his et quam diserte injuriam Attico illatam describat Leo noster, et quam propriis atque ex ipso jure desumptis **1356** vocabulis utatur: adire præfecturam, exhibuio, exsecutio, officia publica, insimulatus, induciæ, civilia, etc., quæ tironum gratia annotare operæ pretium duxi.

8. *Civilia. Civile,* apud jurisperitos, prætorio opponitur. Unde forsàn S. Leo hac voce a foro assumpta innuit, non se præfecturæ potestatem, quemadmodum fecerat Anastasius, aditurum, sed ex propria sedis suæ auctoritate acturum fuisse et responsum. *Civilia* quoque ea verba dicuntur in jure, quæ legitima et imperativa; Papin. in Digest. l. vii, et passim, *civile* pro justo, æquo, legitimo accipi solet: quo sensu et a Leone acceptum puto. E diverso *incivile* dicitur inhonestum, illicitum, iniquum, et contra juris ordinem. BRISONIUS.

9. *Aut qui unam quidem habeat vel habuerit, sed quam sibi viduam copulari.* Caveant qui prioribus editionibus utentur, ne in errore incurrant, quem mendosa hæc Romanæ editionis aliarumque posteriorum lectio præsert: *Aut qui vel unam quidem habeat, vel habuerit, sed nec qui sibi viduam copulari;* numquam enim Ecclesia removit ab ecclesiasticis officiis unius uxoris viros, sive adhuc viventis, sive jam mortuæ, juxta Apostoli doctrinam. Necessaria ergo imprimis erat correctio, quam nobis collectiones Dionysii et Cresconii, edit. Surii, Nicolini, Merlini et mss. codd. Corb., Cantabrig., Victor., Thuan. et Trecopiith. suppeditarunt.

10. *Clericorum.* Strictius usurpat clerici nomen pro iis qui majoribus ordinibus erant initiati. Lectores enim, qui inferioris ordinis clerici plerumque nominantur, uxores ducere et filios procreare poterant, ut expresse ait ipse Leo epist. 2 (nunc 167) ad Rusticum Narbonensem, cap. 3.

11. *Nec subdiaconis connubium carnale conceditur.* Hæc disciplina, cujus testis et assertor est S. Leo tam hic quam in epist. 2 (nunc 167) ad Rusticum Narbonensem c. 3, si cum superiorum posteriorumque temporum sui conferatur, non leves patitur difficultates. Tam enim certo et indubitanter de continentia præcepto quasi passim et ubique subdiaconis præscripto loquitur, ut ex eo argumentum a minori (ut aiunt) ad majus eliciat pro asserenda

A lege continentia superioribus gradibus indicta: cum tamen Gregorii Magni tempore, qui centum et quinquaginta post Leonem annis vivebat, nondum lex illa plene obtinuisse, saltem in Sicilia provincia ad Romani episcopi synodum seu ordinationem pertinente; live observaretur Romæ. *Ante triennium, inquit (Lib. I Registr. epist. 42), subdiaconi omnium Ecclesiarum Siciliae prohibiti fuerant, ut more Romanæ Ecclesiæ nullatenus suis uxoriibus miscerentur: quod mihi durum atque incompetentis videtur, ut qui usum ejusdem continentia non invenit, neque castitatem ante promisit, compellatur a sua uxore separari, etc.* Quod durum tunc videbatur Gregorio, tale eidem non est visum, cum scribebat Leoni episcopo Catanensi; ibi enim (Lib. IV epist. 34) prohibet **1357** *ne subdiaconi cum suis uxoriibus miscendi se licentia potiantur, sed ad similitudinem sedis apostolicæ abstineant.* Cum ergo in provinciis a Romana urbe non multum distitis ista continentia lex nondum vigeret Gregorii I ætate, miror quod ex subdiaconorum continentia ut ubique introducta suo tempore arguat S. Leo. Fatendum interim (quod recentiorum Græcorum ignorantiam corruptelamque prodiit) antiquorum Græcorum Ecclesiam prævenisse Latinam in imponenda subdiaconis continentia necessitate ac cœlibatu. Testis est enim Epiphanius, qui vix sæculi quinti initium attingit, quod sacrosancta Dei Ecclesia eum qui adhuc in matrimonio degit ac liberis dat operam, tametsi unius sit uxoris vir, nequaquam tamen ad diaconi, presbyteri, episcopi aut hypodiaconi ordinem admittit, sed eum dumtaxat, qui ab unius uxoris consuetudine sese continuerit, aut ea sit orbatus, quod in illis locis præcipue fit, ubi ecclesiastici canones accurate servantur. Quodque nonnullis in locis presbyteri, diaconi et hypodiaconi liberos suscipiunt, id contra canones fieri asserit, seu propter necessitatem, seu propter hominum ignaviam. Loca Epiphanius sunt lib. II advers. hæreses, contra Catharos hæresi 39 vel 59, et lib. III Exposit. fidei cathol. num. 21. Qui porro sint canones quos Epiphanius commemorat ignoramus. Dicendum autem, vel ipsam consuetudinem ab omnibus Ecclesiis receptam, ipsaque usu vim canonis obtinentem intelligere, vel canones illos perisse, et a Græcis oblivione damnatos. Illorum tamen vestigium nonnullum deprehendimus in can. 14 concil. Chalcedonensis.

13. *Cleri plebisque consensus postulari.* Vide S. Cypriani epistolam 68 ad cler. et pleb. Emeritæ in Hispania, ubi asserit potestatem vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi, quam canones passim conciliorum pontificumque decreta plebi tribuunt, et ut sacerdos plebe præsentem sub omnium oculis deligatur, et dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur, de divina auctoritate et traditione, et apostolica observatione descendere. Nec tamen creati a plebe sacerdotes putandi sunt: *Electio enim episcopi, ut scribit episcopalis ordinis vindex strenuus, non est episcopi creatio, sed creationis inchoatio.* Obvia sunt omnibus plura alia Cœlestini, Leonis, aliorumque pontificum de cleri plebisque consensu testimonia et decreta, quibus recensendis abstinemus.

14. *Ejusdem Ecclesiæ.* Ab hac lege discedere majoribus sedibus semper licitum **1358** fuit. De Romana plurimis exemplis constat. De Carthaginensi testatur Aurelius in conc. Carthag. cap. 55 Codic. can. Eccl. Afr., in quo et Numidius episcopus hæc ait: *Fuit semper hæc licentia huic sedi, ut unde vellet, et de cuius nomine fuisset conventus, pro desiderio cujusque Ecclesiæ ordinaret episcopum.* Eandem quoque prærogativam sibi assumptisse videtur in Gallis nostris Arelatensis episcopus, qui majores sedes per omnia æmulabatur. Multi enia ex Lirinensi monasterio, quod Forojulienis episcopi ditioni subiectum erat, vel ex aliis monasteriis in aliis provinciis episcopi constituti sunt, ut Honoratus et Hilarius ad Arelatensem, Faustus ad Regiensem, Honoratus alter Hilarii Arelatensis discipulus ad Massiliensem. Ru-

sticus ad Narbonensem: quod Coelestinus PP. moleste tulisse mihi videtur, quem scribentem ad episcopos per Viennensem et Narbonensem provincias constitutos ad Lirinense monasterium oculos convertisse existimo: *Alter in alterius provincia nihil presumat, nec emeritis in suis Ecclesiis clericis peregrini et extranei, et qui ante ignorati sunt ad exclusionem eorum qui bene de suorum civium merentur testimonio, præponantur: ne novum quoddam, de quo episcopi fiant, institutum videntur esse collegium.* Ubi etiam vide quamobrem ex ejusdem Ecclesie sinu clericos assumi ad ordines sacros statuunt sacri canones.

15. *Vel de diaconis.* Plerumque diaconos, atque inter diaconos primum, magis quam presbyteros in locum decedentium pontificum eligere consueverant, quia apud archidiaconum dispensationem totius causæ et curæ ecclesiasticæ deponere mos erat, ut hæc sancti Leonis verba epist. 84 (nunc 111) declarant; qui proinde pontificio operi ferendo magis quam quicumque alius idoneus erat. Exemplum habens (ne extra Leonis tempora excurremus) in Hilario diacono, qui Leoni successit, et in Leone qui Sixto successus est. Sixtus tamen presbyter erat, cum electus est in pontificem: ut vel namquam invaluisse, vel tunc in desuetudinem abiisse oporteat morem illum Ecclesie Romanæ, cujus (a) testis est Photius CP. lib. 1, cod. 183, post Eulogium Alexandrinum antistitem. Eulogius, inquit, *archiepiscopus Alexandrinus lib. contra Novatum de administratione ecclesiastica, seu potestate Ecclesie in recipiendis lapsis (Græca $\pi\epsilon\pi\lambda\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\pi\iota\alpha\varsigma$) refert Novatum, Cornelio pontifice, Romanæ esse Ecclesie archidiaconum creatum, ad quem ipsum pontificium, pro ejus temporis more, decedente a vita pontifice, deferatur; archidiaconum enim succedere summo pontifici statutum erat.* 1359 Verum hæc, ait Eulogius, *superbia laborantem Cornelium, et in quam mortem imminente cum cognovisset, presbyterum ordinat, omnes sic illi ad eversam cathedram perventuri spes præcidit.*

16. *Sancti Patres.* Nicænos intelligit, qui can. 5 unum concilium ante quadragesimam Paschæ, alterum circa tempus autumnii celebrandum esse statuant. In quo quidem majores etiam causas discuti et finire posse satis indicat sanctus Leo, si inter hujusmodi causas episcoporum depositiones numerari placet, quandoquidem episcopos de majoribus criminibus postulatos, quos convictos depositio manebat, illic judicari statuit, nec ad suam cognitionem transferri, si Thessalonicensis episcopi sopita fuerit causa judicio: quanto minus ergo Orientalium causæ, quæ pari ac Thessalonicensis vicariatus jure ad Occidentalem patriarcham non pertinebant.

17. *Si quis episcopus, etc.* Duo hic notanda veniant: unum est, non omnem episcoporum ad alias sedes translationem a Leone nostro damnari, sed eas solummodo quæ ex ambitu vel avaritia sunt. Procli enim CP. ex Cizyci episcopo creati migrationem approbavit Coelestinus Leonis prædecessor litteris antea scriptis Cyrillo Alexandr., Joanni Antiocheno et Rufo Thessalonicensi; ex Socrate, lib. vii, cap. 40.

Alterum, longe graviorem penam contra episcopos sedem cupiditatis solum explendæ causa mutantes a sancto Leone decerni, dum illos utraque cathedra privari jubet, quam quæ a sanctis Patribus decreta fuerat ante ipsum. Synodus enim Nicæna can. 15 vult tantum ut *si quis tale quid agere tentaverit, hoc factum prorsus in irritum mittatur, et resti-*

tuatur Ecclesie cui fuit episcopus. Chalcedonense concilium, post hanc epistolam scriptam habitum, hoc sancti Leonis decretum reformasse videtur, cum can. 5 decrevit: *De his qui transmigrant de civitate in civitatem episcopis aut clericis, placuit ut canones qui de hac re a sanctis Patribus statuti sunt, habeant propriam firmitatem.* Quamobrem cum Hilarus Leonis successor epist. 1 ad episcopos Tarracensis provincie de Irenæo quodam episcopo ab Ecclesia sua ad Barcinonensem translati quereretur, non utraque eum spoliari, juxta Leonis decretum, sed ad primam remitti jubet, juxta statutum Nicænum. Quamquam et Leonis severitas astipulatores habeat Sardicenses Patres, qui can. 1 et 2 laica etiam communione privari jubent episcopos qui de sua civitate in aliam transierint; atque hoc etiam in exitu seu morte, si ad occultandum suum ambitum litteras aut suffragia populorum pecunia redemerint.

1360 18. *Alienum clericum, etc.* Eandem fere exceptionem, quam majoribus Ecclesiis tribui supra notavimus, ut eis liceret ex quacumque Ecclesia episcopum sumere, hic quoque intelligit. De Constantinopolitana et Carthaginensi testantur Balsamo ad can. 17 concilii sexti, et ad Nomocan. Photii tit. 1, cap. 26,

19. *Quibus et si dignitas communis, non est tamen ordo generalis (b).* Illic locus ad depressionem episcoporum olim depravatus fuit: ita enim hactenus in editis codd. tegebatur: *Quibus etsi dignitas non sit communis, est tamen ordo generalis.* Secundum hanc enim mendosam lectionem intra generalem clericorum ordinem episcopos agnoscit, sed non ejusdem omnes dignitatis consortes, contra unanimem sanctorum Patrum sententiam, quibus, ut verbis utar Cypriani, *episcopatus unus est atque indivisus episcoporum multorum concordia numerositate diffusus, cujus a singulis in solidum pars tenetur (Epist. 52, seu lib. de Unitate Eccl. cath.).* Apud nos enim, inquit sanctus Hieronymus (Epist. 54), *Apostolorum locum episcopi tenent. Omnes, scribit idem (Epist. 85, ad Evagrium), Apostolorum successores sunt, Romanus Petri, ceteri episcopi aliorum apostolorum.* Porro hoc erant ceteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio præditi et honoris et potestatis (Cypr., lib. de Unitate Eccl.). Cuncti, ait Hieronymus (Lib. 1 contra Pelag.), *claves regni caelorum accipiunt, et ex æquo super eos Ecclesie fortitudo solidatur.* Quod et auctor noster hic agnoscit, cum in omnibus et similitudinem honoris, et paritatem electionis constituitur. Vide et Gelasium papam supra laudatum ad epist. 10. Igitur episcoporum omnium dignitas communis, non est tamen ordo generalis, quia omnium caput Petrus, et unitatis originem ab uno (Petro) incipientem sua auctoritate (Christus) disposuit (Cypr. lib. de Unit. Eccl.); et ut hoc ipso loco loquitur sanctus Leo, *uni datum est, ut cæteris præmineret.* (Quod egregio sancti Augustini testimonio illustrare juvat ex cap. 1 libri 1 contra epistolas Pelagianorum ad Bonifacium PP., quem sic alloquitur: *Cum communis sit omnibus nobis, qui fungimur episcopatus officio (quamvis ipse in eo præeminens celsiore fastigio), specula pastoralis, facio quod possum pro mei particula muneris. Male in vulg. leg. specula pro specula; quod mendum cum prava interperutione conjunctum perturbat sensum hujus loci, auctori quoque mentem obscurat. Leonem emendamus ex fide mss. codd. Corbeiensis, Treopithæani et quatuor Thuan., quibus clarius aliquid et cavillationi minus obvium habent cod. Victor. ms. et edit. Surii, Merlini et Ni-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hoc testimonium Photii ex S. Eulogio scriptore Græco exeuntis sæculi sexti nihil habendum est. Licet enim scripserit adversus Novatianos, sicut erravit, cum Novatianum, quem Novatum vocat, ex archidiacono a S. Cornelio presbyterum creatum narrat, quippe qui jam ante electionem Cornelii presbyteratu fugebatur, ita etiam fallitur dum archidia-

conum succedere summo pontifici statutum prodit. (b) Hæc lectio emendatior a nobis profertur annot. 52 (Col. 675, n. *) ubi etiam æquam ejus sententiam, episcopis quidem haud injuriosam, at simul gradui præcellenti et auctoritati summorum pontificum consonam exhibuimus: ita ut exinde nonnulla quæ hic a Quesnello subjiciuntur corrigenda sint.

collini, cum eis legunt: *Quibus cum dignitas sit communis, non est tamen ordo generalis.* 1361 Antiquam bibliominus fatemur hujus loci depravationem: Hincmarus enim Remensis in 53 opusculo Capitulorum 55 ad Hincmarum Laudunensem, eodem modo legit, capite scilicet 15, cujus etiam titulus hoc modo nititur: *Cap. 15: Quod si ordo generalis est omnibus episcopis, non tamen communis est dignitas omnibus.* Deinde Leonis verba in ipso contextu capitis referat. Ab alioque adhuc fonte haustus error est, nempe a Dionysio Exiguo, qui eandem quam rejicimus lectionem exhibet. Ex illa porro Dionysii collectione accipit Hincmarus quiddam decretorum pontificiorum allegat: quod et de hac ipsa epistola liquet ex opusc. 45, de Translationibus, cap. 14, ut mirum non sit parum in utroque errore reperiri: ideoque pro ignico teste uterque habendus est. Magna quidem Dionysii auctoritas, si constaret talem esse missam in Gallias ejus collectionem, qualem eam ipse congnovit; et contra certum ex inspectione omnium codicum miss. quibus abundat bibliotheca Gallicana, prima omnium exemplaria Dionysiani codicis, quae huc advecta sunt, pluribus aucta, interpolata, ac vitiosa fuisse supra (in epist. 12) probavimus. Unum in praesenti asseram, in collectione Epistolarum sancti Leonis, quae ad calcem jacet codicis Romani Dionysiano antiquioris lectionem nostram haberi: hoc de Thuanæo ms. codice spondeo; de Oxoniensi, cuius hanc partem videre non contigit, idem opinandum.

20. *Ne omnes sibi omnia vindicarent.* Ad unitatem conspirant (a) varii distinctique sacerdotum grades in Ecclesia: *Propterea enim inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto schismatis tollatur occasio,* ait Hieronymus (Lib. 1 cont. Pel.). Quem transcripsit Gelasius PP. in tractatu ad Graecos in Sirmondi appendice Cod. Theod. pag. 184. Iterum de illis forma, episcoporum quoque, inquit sanctus Leo, est orta distinctio, ne omnes sibi omnia vindicarent. Denique, alim idem erant presbyteri qui et episcopus (verba sunt Hieronymi (In cap. 1 Epist. ad Thuan)), et antequam diaboli institutus studium in Ecclesia forent... communi presbyterorum consilio Ecclesiae gubernabatur. Non quod parva tunc fuerint episcopi et presbyteri, sed quia nullus presbyter constituebatur, qui sacerdotio pleno et perfecto, quale est in episcopis; non simul ornaretur; isque tunc presbyteri nomine, quod etatis est, magis gaudebat, quam episcopi, quod nomen est dignitatis.

1362 AD EPISTOLAM XV.

Turribio Asturicensi episcopo.

1. *Ad Turribium, etc.* Mirum est quanta varietate scriptum reperitur hujus episcopi nomen. Grim. cod. habet: *Ad Teruntium Asturigensem*; Thuanæi tres et Treopith. cum Sario: *Turbio Asturicensi*; cod. Regius: *Turbio et Tuberio Asturicensi*; Coehelen. et Thuan. 1: *Yerebio Asthoracensi*; Isidorus Merc.: *Ternulo Asturigenesi*; Montanus episcopus Toletanus in epistola ad fratres territorii Palentini ad calcem concilii Toletani ut: *Theoribus*. Aliis demum vel *Turibus Asturicensis*, ut Sario; vel *Turribius Asturicensis*, ut vulgo legitur, et nos retinimus; eandem est vox ac illa quae hodiernis Hispanis *Torres*, nobis Gallis *de la Tour*.

Hunc Turribium constat fuisse episcopum Asturicae, vulgo *Astoriae* in Gallicae provinciae, olim sub Bracarensi metropoli, nunc sub Compostellano archiepiscopo pietate, doctrina et zelo religionis insignem fuisse clamant tum ecclesiasticae tabulae, in quibus inter vindicatos ecclesiae connumeratus habetur 16

die Aprilis, tum etiam epistolam, quae et ad Leonem nostrum dedit, et ad episcopos Hispanos Idacium et Ceponium: quae ultimas habent Ambrosius Morales, Historiae Hispan. lib. II cap. 26; Bivarus, in Commentariis ad Pseudo-Chronicum Dextri; et cardinalis Baronius, ad an. 447. Has etiam Leonis ad ipsum epistolam subdidimus: quoniam et illi cognatae sunt, et in editione Conciliorum Hispaniae a Garcia Leony, et in ultima omnium Conciliorum collectione praetermissae sunt, quasi lucem publicam non dandum aspexissent.

Locus est in concilio Bracarensi 1, cujus occasione questionem movent Baronius ejusque pedisequus Binius, questionem vix serio excutiendam. Verba haec sunt Lucretii episcopi in illa synodo prolequentis: *Crude autem vestro beatitudinis fraternitatem nosse, quia eo tempore quo in his regionibus nefandissimae Priscillianae sectae venena serpsant, beatissimus papa urbis Romae, Leo, qui quadragesimus fere apostoli Petri successor exstitit, per Turribium notarium sedis suae ad synodum Galliciae contra impium Priscillianae haeresis sectam scripta sua direxit. Cujus etiam precepto Tarraconensis et Carthaginenses episcopi, Lusitania quoque et Bostica, facto inter se concilio, Regulam fidei contra Priscillianam haeresim cum alijs capitulis conscribentes, ad Balconium tunc hujus Bracarensis Ecclesiae praesulem direxerunt. Vult ergo eminentissimus cardinalis 1363 unicum esse Turribium, qui et Asturicensis episcopus fuerit, et eodem tempore Notarium Romanae sedis, suggillatque tamquam a veritate abhorrentem Ambrosii Morales sententiam, qui duos Turribios distincti, alterum ad quem Leo scribit, eumque Asturicae episcopum; alterum per quem scripsit ad Hispaniae episcopos, qui Roma missus est a Leone in Hispanias, ut ejus litteras deferret. Duplex argumentum proferi Ananiam conditor pro sua sententia, tenet utramque et ex hoc admodum. Si litteras, inquit, tum ad Turribium episcopum, tum ad synodum celebrandam notario suo, Turribio item dicto, dedisset, utique in litteris ad episcopum scriptis ejus mentionem fecisset. Hoc enim solenniter erat, etc. Hæc solenniter fuerit ut in quibusque litteris ejus mentio fieret per quem deferrentur (hoc enim ex abundantia juris concedimus, tametsi nullum nostrum fundamentum). Hoc etiam ipse praestitum fuisse scietur. Sed ut idem wantus ad synodum totius provinciae missus in epistola ad Turribium scripta nominaretur, nulla necessitas fuit. Ad istum enim rescripsit per eundem diaconum, a quo ejus litteras acceperat, et eundem in suo rescripto mentionem habet: ad synodum vero seu provinciam illam episcoporum Hispanorum, a quibus nullas habuerat litteras nullamque mentionem, per Turribium e latere suo directum litteras misit. Hoc enim est, quod sollemnissimum esse assero, ut cum Romani pontifices ad synodum vel ad episcopos aliquos pro alicujus momenti negotio scribebant, per aliquem e suis ad hoc imprimis destinatum id facerent, non vero per alienum clericum: quod si commisisset Leo, hoc ex aliquo contemptu descendisse precludibus suspicari essent Hispani antistites. Deinde ut adhuc rationem Baronii in ipsam retorqueamus, hujus nomen litteris inscribi solebat, qui litteras ipsas deferendas accipiebat, et revera defererebat, sive diaconus ille esset, sive notarius; non vero nomen ejus cui perlator ipse commendabatur. At nec Turribius Asturicensis has Leonis ad Hispanos episcopos litteras Roma detulisse dici potest, nec eandem ipse a diacono suo accepisse deferendas; quis enim hanc episcopo provinciam demandari vellet? Unde ex eo quod omnia, quae in hoc negotio tractanda erant, Turribii episcopi curae ac sollicitudini*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cum omnes episcoporum grades ad unitatem conspirant, tum vero ipsius unitatis centrum ideoque collectionum fuit in Romana sede et in successoribus S. Petri, ut per omnes gradus episcoporum ad unam

Petri sedem universalis Ecclesiae cura conflueret, et nihil usque a suo capite dissideret. Sic in S. Leo hac in epistola c. 11.

commissa sunt a sancto Leone, cum argumentum secundum deducit Baronius, ut probet litteras per eundem latas esse ad episcopos Hispanos, videtur oblitus esse quiddam sit discrimen inter episcopum rebus Ecclesiæ sacerdotali sollicitudine incumbentem, et diaconum, vel notarium episcopi mandata ex præscripto exsequentem, et hoc illicoque litteras hujusmodi deferentem. Mitto quod notarii vox nunquam in ecclesiasticis monumentis in eo significata usurpatur quem ei affligit auctor ille, ut scilicet eum notarium dicens, qui quod agitur in provinciis ad Romanam sedem referre ac notum facere satagit.

Præterea cum (a) tres epistolas Leonis omnino distinctas agnoscere cogamur, partim ex ipso Leone, partim ex Lucretii Bracarenensis interlocutione, non item cogimur eodem tempore missas existimare. Ita enim sese res, ut ego quidem reor, habuit. Monitus a sancto Turribio Asturicensi Leo noster de progressu Priscillianæ hæreseos quæ per Hispanias grassabatur, statim quibus remediis tam nefandæ pesti occurreretur cogitare cepit. Nec aliud promptius occurrit, quam ut generalis Hispanorum episcoporum concilio congregaretur, qui de statu rerum inquirerent decernerentque. Quamobrem litteras ad Turribium Asturicensem ejusdem diacono Pervinco, ut habet Idatii Chronicon, tradidit perferendas, in quibus eum de congreganda generali synodo monet: *Habeatur ergo, inquit, inter vos episcopale concilium, et ad eum locum qui omnibus opportunus sit, vicinarum provinciarum conveniant sacerdotes.* Verum cum ad ejusmodi convocationem faciendam nulla inesset Turribio auctoritas, quippe qui metropolitanus non erat; sed potius inter Galliciæ comprovinciales episcopos minimus, necesse fuit ut de toto hoc negotio Hispani convenirentur episcopi. Itaque ad Tarracconenses, Carthaginienses, Lusitanos, atque Gallicios scripsit sanctus Leo, eosque ad concilium synodi generalis rite celebrandum hortatus est. De quibus litteris ipsum Turribium monuit, ut ejus cura omnibus episcopis redderentur, totumque negotium ad optatum finem perduceretur. Sed cum per illam tempestatem sub diversa dilone jacerent Hispanici illæ provinciæ, Galliciæ occupante Rechila Suevorum rege, cæteris sub Gothorum imperio degentibus, non potuit Leonis desiderio satisfieri: quoniam Galliciæ episcopi cum episcopis aliarum provinciarum convenire permitti non sunt. Et id quidem jam tum augurabatur sanctus Leo, cum ad Turribium scriberet. Si autem, inquit, *aliquid (quod absit) obstiterit quominus possit celebrari generale concilium, Galliciæ saltem in unum conveniant sacerdotes, quibus congregandis fratres nostri Idatius et Ceponius imminet, conjuncta cum eis instantia tua.* Dubium autem non est quin plures menses post receptam Leonis epistolam a Turribio

intercesserint, antequam ad singulos Hispaniarum episcopos litteræ Leonis transmitterentur, ut de hoc negotio deliberaret, inter se illarum Ecclesiarum primates, ut principum voluntatem explorarent, licentiamque ad concilii plenarii congregationem conarentur obtinere; quod cum frustra demum tentari a se perspexerunt, renitentibus principibus, tum de Galliciæ synodo habenda initum est ab illius provinciæ episcopis consilium. Hoc rescivit sanctus Leo, vel scribente iterum Turribio, vel redeunte nuntio, quem ad quatuor illarum provinciarum antistes cum litteris delegarat, esseque e re Ecclesiæ existimavit, ut ad synodum quæ parabatur, vel jam etiam coacta erat, scriberet; et hæc sunt scripta, quæ per Turribium notarium Romanæ sedis ad synodum Galliciæ contra impiam Priscillianæ hæresis sectam directa esse a Leone commemoravit Lucretius in Bracarenensi concilio.

Porro dum pararetur concilium Galliciæ, vel eo jam soluto, aliarum quoque provinciarum episcopi conventum inter se fecerunt, eodem Lucretio teste, secuti hac in re consilium Leonis; in quo regulam fidei cum aliquibus capitulis describentes ad Balconium tunc Bracarensem Ecclesiæ præsullem direxerunt. Eam, inquam, regulam fidei, quæ male concilio Toletano I ad an. Christi 400 attestitur, cum revera sit hujus Hispanici quatuor provinciarum concilii, ut vel ex titulo regulæ subjuncturumque capitulorum arguitur, qui eadem habet quæ Lucretius in sua interlocutione; sed imprimis ex Bracar. I concilio, quod utrumque Hispanici illi synodo Leonis tempore et præcepto congregatæ assertit. De hac fidei regula plura in dissertatione 14.

Ex dictis patet non simul missam esse epistolam hanc ad Turribium nostrum, et alteram, quam ad synodum Galliciæ scriptam testatur Lucretius: hæc enim nondum erat congregata, nec tam cito coactam fuisse videor mihi in hoc ratiocinio certo quin- cere.

1366 Eodem fere tempore habitas esse duas illas synodos, unam Galliciæ, alteram quatuor provinciarum, et Baronius statuit, et Lucretii interlocutio manifeste declarat. Cum autem postrema hæc coacta est, tunc Balconius Bracarenensis erat episcopus: non videtur autem idem hujus civitatis Ecclesiam rexisse cum scriberet sanctus Leo ad Turribium aliosque Hispanos episcopos; sed probabile est admodum vel Idatium, vel Ceponium in hac sede fuisse collocatum. 1° enim hoc videtur probari ex epistola quam Turribius scripsit ad utrumque illum episcopum, cum primum Priscillianæ sectæ impium dogma grassari animadvertit: cur enim ad illos episcopos, cæteris prætermisiss, querelas suas direxisset, nisi quia (b) metropolitana auctoritate supra ca-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Tres hæc Leonis epistolas optime distinguit Quesnellus, sed earum occasionem ac tempus nos exactius constituimus in dissert. de epistolis deperditis, n. 17, 18 et 19.

(b) Cum S. Leo in fine hujus epistolæ inter Galliciæ episcopos Idatium et Ceponium nominet, Quesnellus hos duos Galliciæ metropolitans, et Idatium quidem Lucensem, Ceponium autem Bracarensem episcopum fusius conjectando traduxit. At præterquam quod perperam interpretatur concilium Lucense anni 369, in quo Galliciæ provincia divisa in duas, Lucensi sedi tum primum attributum traditur jus metropoliticum, quod per hoc tempus unum Bracarensem competebat, falsum omnino est Idatium Lucensi Ecclesiæ præfuisse. Idem enim Idatius, qui in præmio ad Chronicon se episcopum creatum indicat circa annum 427 aut 428, et ad annum 431 se episcopum nominat, Agrestium Lucensem episcopum diserte appellat ad annum 433, non vero circa annum 430, ut Quesnellus in hac eadem notatione signavit. Ceponium vero Bracarensem episcopum non fuisse li-

quet ex prima Bracarenensi synodo, et ea fidei regula quæ ab Hispanica synodo cum Leonis præcepto ad Balconium missa, hunc Balconium, non vero Ceponium Bracarensem episcopum nominat. Quod si Balconius Bracarenensis, ad quem Avitus anno 416 scripsit epistolam de reliquis S. Stephani, non credatur diversus a Balconio, qui sub Leone vitam agebat, multo magis rejicienda cognoscat Quasnellii opinio, qua Balconium Ceponio suffectum existimat. S. Leo autem idcirco Idatium et Ceponium congregandis Galliciæ episcopis adversus Priscillianistas præcipue nominavit in epistola ad Turribium c. 17, non quod ejus provinciæ episcopos metropolitana dignitate præeminerent, sed quod ex Turribii epistola ad eundem, quam S. pontifex cum libello Turribii acceperat, eorum antiquitatem ac meritum cognoscens, ipsos maxime idoneos credidit, qui Turribium juniorum episcopum contra Priscillianistas in eandem Galliciæ synodo maxime jurent. Vide admonitionem in epistolam Turribii ad Idatium et Ceponium, quam appendici epistolarum supra inseruimus. Hinc Idatius

teros eminebant, atque ideo eisdem hujus nefandæ hæresis compescendæ cura ac sollicitudo spectabat? 2° Eisdem metropolitanos fuisse provinciæ Galliciæ satis indicat sanctus Leo, cum penes eos curam congregandorum episcoporum intra illam provinciam residere asserit: *Quibus congregandis fratres nostri Idatius et Ceponius imminerebunt.* 3° Eundem Idatium legimus gesta episcopalia habuisse in urbe Asturicensi, cum hujus civitatis episcopo adversus latentes Manichæos, quos suo iudicio damnarunt, dirigentes ejusmodi gesta ad Antoninum Emeritensem episcopum: hoc enim testatur Idatius ipse in suo Chronico ad olymp. 306. Tale porro iudicium habere in aliena Ecclesia nequaquam potuit, nisi jure metropolitico potius esset in Galliciæ provincia.

Si porro conjecturis licet in re obscurissima indulgere, facile crediderim jus metropolitanicum jam per illa tempora fuisse penes 1367 duos episcopos in provincia Galliciæ; cujus assertionis istæ sunt rationes.

1. Cum Turribius de Priscillianistarum redivivis erroribus eos monere vellet, quorum officium et potestas erat errores hujusmodi in provincia Galliciæ extinguere, non unicum, sed duos episcopos Idatium et Ceponium conjunctim adiit, velut dignitate et auctoritate pares, ut testis est epistola ad eos scripta.

2. Eisdem cogendæ Galliciæ synodo præsidere debere significat sanctus Leo; quod jus proculdubio metropolitice arguit dignitatem: nisi enim uterque ea præfuisset, fuissetque liberum sancto Leoni præsidem hujus concilii ex arbitrio constituere, non alium quam Turribium hoc munere ornasset, cujus sollicitudinem industriamque respectam habebat.

3. Hoc etiam persuadet provinciæ hujus immensa amplitudo: quæ Lucensem synodum anni 569 coegit, ut ex præcepto principis in duas eam provincias ecclesiasticas scinderet, attributis Ecclesiæ Lucensi metropolitice juribus; quæ non tam nova institutio mihi videtur, quam pristina restauratio: quæ tumultuum bellicorum occasione, antiquitate posthabita, immutata erat, ut in unum episcopum omnia metropolitica jura tunc confluerint.

4. Confirmatur ex eorum sententia qui in hac causa Lucense ponunt concilium in Celenis municipio Lucensis diocesis eodem tempore collectum; hoc enim si verum est, jus metropolitanicum Lucensi episcopo inesse pene necesse fuit, qui dum Bracarenensis in eadem provincia metropolitanus synodum habet Bracarum, alteram in eadem provincia propria auctoritate coegerit. Vide quæ in præfatione Tole-tani concilii an. 400 referuntur de hoc Celenensi seu Lucensi concilio, quæ male illic inserta, ad Leonis tempora rejicienda esse videntur: tametsi ad propositum nostrum nihil intersit an hujus an superiori ætate Lucensis illa synodus coacta fuerit.

5. In præfatione concilii Bracarenensis 1, quod prius fuit illo Lucensi, in quo primum divisa dicitur provinciæ Galliciæ in duos metropolitanos, aliquid mihi videor vestigium deprehendere divisionis jam antea factæ: Bracarenis quippe Ecclesia dicitur *Bracaren-sis provinciæ metropolitana*, cum dicere debuisset provinciæ Galliciæ, si unica fuisset ecclesiastica provincia. Deinde huic concilio octo tantummodo episcopi adfuerunt, cum quindecim ad minus essent Gallicianæ provinciæ episcopi: ut suspicari liceat eos tantum convenisse qui Bracarenis suberant, non eos qui Lucensi. Quod vero primum in Lucensi synodo facta divisio legitur, facile ita interpretor, ut tum primum synodali statuto ac regio præcepto de-

novo instauratum sit, quod jam ab antiquo in usu fuerat, et per aliquod forsitan tempus interruptum, ambitione Bracarenium metropolitanorum. Demum in illo concilio contentioni quæ inter utramque metropolitanam 1368 fuerat, finis est impositus decreto peremptorio, quod Lucensi metropolitice dignitatem asseruit.

6. Idatius in Chronico, olympiade 303 circa annum 430, hæc narrat accidisse: *In conventu*, inquit, *Lucensi contra voluntatem Agrestii Lucensis episcopi Pastor et Syagrius episcopi ordinantur.* Vide in his verbis plura metropolitice dignitatis argumenta pro Lucensi episcopo. Cur enim apud Lucum conveniant episcopi, nisi quia metropolis erat? Cur in illa urbe ordinationes episcoporum factæ, nisi quia metropolitani sedes erat? solemne enim antiquitas fuit ut episcopus vel in propria cui præficeretur Ecclesia, vel in metropolitana civitate ordinaretur. Cur denique ordinatos illos episcopos fuisse notat contra voluntatem Lucensis episcopi, nisi quia hic erat manifestus canonum contemptus, qui toties vetant ne episcopus citra metropolitani episcopi voluntatem et consentiam consecratur?

Quæ superius dixi jam paucis colligo. Ac 1° duos fuisse in Galliciæ provincia metropolitanos; 2° unum eorum Bracarensem episcopum fuisse, extra omne dubium esse; 3° alterum e nominatis episcopis, Ceponium dico et Idatium, Bracarensem metropolitanum fuisse; 4° videri Ceponium hoc anno 447 Bracarensem Ecclesiam rexisse potius quam Idatium. Oportet enim eum, qui tunc Bracarenensibus præerat, decessisse ante synodum Galliciæ, cum hujus tempore Balconius Bracarensem Ecclesiam regeret; at Idatius tunc adhuc in vivis erat, si fides libello de duodecim Scriptoribus ecclesiasticis, qui Isidoro et H-dephonso subjici solet: *Decessit enim*, inquit ille, *sub Leone principe ultima jam pene senectute, sicut etiam præfationis suæ demonstrat initio.* Quod etiam patet ex ipso Chronico, quod ultra Leonis papæ tempora ab eo extenditur. 5° Igitur Lucensis metropolitani fuisse videtur Idatius, quamvis Sigebertus eum Lemicæ episcopum faciat. Sed videtur confundere duos Idatios, quorum unus tempore Leonis, et Chronici auctor fuit; alter Priscilliani olim accusator, qui revera Lemicæ episcopus fuit. Errandi præterea Sigeberto occasio fuit, quod recentior Idatius in præfatione sui Chronici natum se in Lemica civitate affirmat: qui si ejusdem civitatis episcopus fuisset, hoc non omisisset eo loco commemorare, ubi et Lemicæ et suæ in ea nativitatis mentionem faciebat. Melius dixeris videri eum metropolitani suam dignitatem indicare, cum ibidem se *summi præselem officii creatum* dicit: summum est enim inter episcopos provinciæ metropolitani officium, et in fine ejusdem præfationis, ita gemebundus deformem luget ecclesiastici ordinis statum in provincia Galliciæ, ac si ad eum præcipue pertinuisset, velut provinciæ caput; *creationibus indiscretis*, quas notat, et *universæ prope-modum in divina disciplina religionis occasus ex officio* occurrere ac subvenire.

Denique vix locum dubitandi relinquit 1369 Idatius, cum olympiade 310 Gallicianæ provinciæ populationem describit, Suevosque apud Lucum direptos narrat. Statim enim hæc subjicit: *Capto Idatio episcopo septimo kalendas Augusti in Aquæflaviensi Ecclesia, eundem conventum grandi everit excidio.* Manifestum est non de alio eum quam de seipso sermonem habere, nec de alio conventu, quam de Lucensi, de cujus vastatione narrationem inierat; nec aliam ejus episcopalem sedem quam Lucum indicari; Aquæfla-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

qui se in Aquæflaviensi Ecclesia captum tradit circa annum 462, episcopus creditur ejusdem Ecclesiæ, ad quam se post tres menses rediisse commemorat. Hanc autem episcopalem sedem fuisse Quesnellus negavit ex sola nondum probata hypothesi, qua eum

Lucensem metropolitani præsumpsit. Turribii autem amicissimus, eodemque zelo præditus agnoscitur, cum ambo simul an. 445 Asturicæ adversus latentes Manichæos dimicavit.

viciis enim Ecclesia, quam commemorat, episcopalis sedes non erat, sed particularis aliqua Lucensis parochiæ ecclesia.

Jam quod idem Idatius frequenter appellat conventum Bracarensem et conventum Lucensem, suspicor partitionem provinciæ Gallicianæ his verbis indicare. Provinciam scilicet amplissimam in duas partes divisas puto, quas placuit conventus nomine discernere, et utrique suam metropolim, uni Bracaram, alteri Lucum attribuire, cum juribus metropoliticiis tam in civilibus, quam in ecclesiasticis. Eodem fere loquendi modo in antiquis præsertimque Africanis monumentis unaquæque provincia concilium appellatur, quod idem est atque conventus.

2. *Epistolæ sermo, et commonitorii series, et libelli sui textus.* Tria manifeste distinguit: (a) Epistolam, commonitorium et libellum. *Epistolam* familiarem appellat ipse cap. 17. *Commonitorium*, quod nos vulgo memoriale dicimus, scriptum illud est sexdecim capitulis comprehensum, quod damnatas olim Priscillianistarum opiniones continebat, cuique totidem capitulis respondet hæc epistola S. Leo. *Libellus* denique sexdecim pariter capitulis constans aliud a priori scripti genus est, quo Turribius hæreticorum istorum blasphemias confutavit, ut ipse testis est in fine suæ ad Idatium et Ceponium epistolæ. *Libros* vocat additio ad Isidori lib. de Viris Illustribus superius laudata, quibus eadem Priscillianorum hæresis detestata, convicta, atque decenter abdicata fuisse ibidem dicitur. De eodem libello intelligenda videntur, quæ habet Montanus episcopus Toletanus in epistola ad Palentinos, concilio Toletano II annexa: *Hunc*, inquit, *Priscillianum talem fuisse plenius dicit, qui beatissimi ac religiosissimi viri Theoribii episcopi ad sanctum papam urbis Romæ Leonem libros edidit legi. In quibus hanc sordidam hæresim explanavit, aperuit, et occultam tenebris suis perfidiæque mabe velatam in propatulo misit. Ex ipsis etenim LIBRIS qualiter cavere, quid respondere contra sacrilegos possit, pius lector inveniet.*

1370 3. *Priscillianistarum fœtidissimam apud vos recalcasse sentinam.* Hæc ex Augustino, lib. de Hæresib. ad Quodvultdeum, hæresi 79, mutuatus esse videtur S. Leo. Hujus turpissimæ sectæ cunabula et progressus qui scire volet, adeat Sulpitium Severum lib. II Histor. in fine. Videat etiam Hieronymum in Daniel. XI, et ad Ctesiphontem contra Pelagianos; Idatium Chron. olymp. 291, concilia Toletan. I et Bracar. I. De hæc hæresi nihil apud Epiphanium, qui forte eam a Gnosticorum, Manichæorum aliorumque sectis, quibuscum pleraque habebant Priscillianistæ communia, non distinguit. Est et apud Augustinum tom. VI consultatio Orosii Hispani ad ipsum, et Augustini ad Orosium responsio, seu liber adversus Priscillianistas et Origenistas. Superiorem lectionem *fœtidissimam sentinam* exhibent omnes excusi codices et aliquot mss. Plerique tamen *sententiam*; Corbeiens. duo, Cantabrig., Thuan. I. Ita et Grimanic., sed alio atramento correctum, etsi eadem, ut puto, manu: prius enim *sentinam* legebatur. Pro *fœtidissimam* quoque manu et atramento iisdem repositum *fœtidissimam*, quod et Corbeien. I habet et Thuan. I.

4. *Ut auctorem ejus cum plerisque discipulis legum publicarum ense prosternerent mundi principes. Quid loquar de Priscilliano* (inquit Hieronymus ad Ctesiphontem adversus Pelagium scribens), *qui et sæculi gladio et totius orbis auctoritate damnatus est?* Idem habes apud Sulpitium Severum. Sed neque hic, neque ille, nec quisquam alius sanctorum Patrum, qui illo Priscilliani ævo vixerunt, cruenta hujusmodi

A consilia ita approbarunt. Sanctus enim Martinus omni studio egit apud Maximum, ut sanguine infelicitium abstineret, non desinens increpare Idatum, ut ab accusatione desisteret; novum et inauditum nefas asserens ut causam Ecclesiæ judex sæculi judicaret: satis superque sufficere, ut episcopali sententia hæretici judicati Ecclesiis pellerentur. Severus ipse, qui hæc refert lib. II Hist., Priscillianistas parum sanis consiliis, pertinacibus studiis, pessimo exemplo necatos aut exsilii mulctatos esse testatur; Ithaciumque eam ob rem et coepiscoporum communionem, et episcopatu fuisse privatum, non est qui neasciat. Quæ causa fuit ut Hieronymus in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum Priscilliani necem factioni Hylatii (forte Idatii) et Ithacii tribuat. Quo tamen loco, ut verum fatear, valde suspicor (b) depravatum esse et interpolatum hunc Hieronymi librum; illudque omne quod 1371 de Priscilliano habet, ab aliquo ejus assecla olim esse insertum.

B Vix enim conciliare possis quæ alibi habet seu ad Ctesiphontem contra Pelagium scribens, seu Danielem commentans, cum his quæ in isto Catalogo leguntur de Priscilliano. Hic enim Abilæ eum episcopum vocat; cum a paucis discipulis suis episcopum ibidem constitutus, numquam pro episcopo habitus sit a catholicis, numquam episcopus nominatus, numquam ut talis accusatus vel damnatus reperitur. Nullam præterea ei notam affingit, nec hæreticum appellat: e contra vero ejus accusatores episcopos, ne episcopos quidem nominat, sed potius ut homines factiosos infamat. Denique insignem hæresiarcham, seu potius omnium hæresum antiquarum instauratorem satis habet, si sparsis rumoribus hæreseos a nonnullis accusatum esse indicat, a pluribus eundem simul defensum ita asserens, ut in quam partem sese inclinet lector anceps remanere cogatur. *Hic*, inquit, *usque hodie a nonnullis Gnosticæ, id est Basilidis et Marcionis, de quibus Irenæus scripsit, hæreseos accusatur, defendentibus aliis non ita eum sensisse ut arguitur.* Ita anno Theodosii 14, id est, Christi 392, scribit Hieronymus, vir nihil eorum quæ in Ecclesia gerebantur ignarus, post Cæsaraugustanam synodum, post Burdigalensem, post damnatum totius orbis, ut ipse ait, *auctoritate Priscillianum*, post Damasi, cui ipse aderat, repulsam, talem ut ne in conspectu quidem pontificis admissi sint Priscilliani et socii se illi purgare cupientes. Quin et libro laudato ad Ctesiphontem, Priscillianum vocat *partem Manichæi*, asserit eum habere *partem Gnosticæ hæreseos de Basilidis impietate venientem*, et ibidem ac alibi adversus ejus turpitudinem stylum acriter exerit.

C 5. *Sexdecim capitulis.* Ita mss. codic. Barb. I, Thuan. quatuor, Corb. duo, Treceopith., Cantabrig., Herovallianus Isidori Merc., editiones Crabbi, Canisii, Sighardi, Nicolini, Surtii, etc., et recte quidem; revera enim sexdecim tantum capitula commonitorium et libellus Turribii complectebatur, ut ex his capitulis 16 verbis patet: *Decursis itaque omnibus quæ libelli series comprehendit, et a quibus commonitorii forma non discrepat, etc.* Vulgo tamen in excusis legitur: *Decem et septem capitulis*, quibus Griman. ms. suffragatur.

D Notatu porro dignum est, ex sexdecim horum Leonis capitum seu responsionum non modo sententiis, sed et ipsis verbis, conflata fere esse illa capitula quæ a concilio Bracarensi I condita sunt ad clariorem catholicæ veritatis expositionem. Relectis enim approbatisque tam regula fidei, quam subjectis capitulis quæ edita olim fuerant a concilio Tarraconen-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Confer nostram dissertationem de epistolis deperditis num. 16, quam post S. Leonis epistolas dedimus.

(b) De corruptione hujus loci in Catalogo, cui nulli codices suffragantur, non est suspicandum. Vera

causa cur Hieronymus in eo libro alia ratione de Priscilliano scripsit, quam in posterioribus libris, hæc est, quia tunc de ejus erroribus et gestis non ita erat instructus ut postea fuit.

sis, Carthaginensis, Lusitanæ, et Bœticæ provinciarum ex suggestione Leonis coacto, visum est illis Bracarensium synodi Patribus aliqua etiam proponere capitula, quæ et magis simplicia **1372** evidentiaque a minus eruditis intelligi facile possent. Quod apud a se præstari non posse existimarent, quam si Leonis responsa directa olim ad Turribulum ob oculos sibi ponerent et, in compendium missa, sub anathematis pœna suscipienda populis præciperent. Quod feliciter quidem impletum est, ut legenti liquido apparebit. Nullum enim fere verbum est quod a Leone non sint mutuati, nulla Leonis capitula quæ suis non comprehenderint. Priores enim quinque concilii articuli quinque prioribus Leonis capitibus ex ordine respondent; alii cum aliis, etsi nec ordine servato eodem, nec numero, omnino conveniunt. Unicum est Leonis capitulum, quod illi intactum reliquerunt; nonum videlicet, quo refellitur Priscillianistarum sententia dicentium: *Filios promissionis ex mulieribus quidem natos, sed ex Spiritu sancto esse conceptos*. Quam ideo prætermiserunt, vel quia talia non sentire Priscillianistas suo tempore animadvertent, vel quia ambigua illa propositio catholico sensu defendi poterat, si de solo regenerationis sacramento intelligeretur, quo forte defendebatur ab illis hæreticis; nec enim omnia hæreticorum dicta hæretica sunt.

6. *Sed omnis mali ipse sit principium atque substantia*. Ita omnes codices, exceptis Thuaneo uno, qui habet: *Umnibus malis ipse sit*, etc., et Griman. ac

A Barb. 1, in quibus sic legitur: *Sed omnibus ipse sit principium atque substantia*, etc.; quam lectionem confirmare videtur S. Augustinus, qui libro de Hæresibus ad Quodvultdenm, cap. 70, inter Priscillianistarum dogmata hoc recenset, quod *a maligno principe istum mundum factum fuisse* asserunt, et *opificium omnis carnis, non Deo bono et vero, sed malignis angelis tribuunt*: quod et de totius mundi creatione eosdem sensisse cap. 14 hujus epist. testatur Leo. Judicet lector et eligat.

7. *Sine corpore*. Ita e Thuanensis codic. unicus cum Trecephithæano, quem ex illo transcriptum dixeris, ita in omnibus ei concinit; ita etiam Herovallianus Isidori Merc. cod. ms. Cæteri tam exarati manu, quam excusi etiam Isidorianæ Merlini collectionis, habeant: *In corpore*. Sed huic lectioni priorem quam reposuimus anteponendam esse nemo est qui non intelligat, tam ex sermonis contextu, quo animas corporibus postmodum inclusas fuisse a dæmonibus asserit, quam ex Augustini verbis de hæresibus cap. 70, quæ auctori nostro ob oculos fuisse et sensus et verborum similitudo arguunt. *Hi*, inquit, *animas dicunt ejusdem naturæ atque substantiæ cuius est Deus, ad æonem quemdam spontaneum in terris exercendum per septem cælos et per quosdam gradatim descendere principatus, et in malignum principem incurrere, a quo istum mundum factum volunt, atque ab hoc principe per diversa curulis corpora seminari*.

1373 8. *Dictinii tractatus*. (a) Dictinium fuisse

BALLERINIURUM ANNOTATIONES.

(a) Quidquid in hac annotatione Quesnellus deserit de ejectione Dictinii, innititur Idacii testimonio, quod in prima Leonis editione allatum, in secunda fatetur apud Idacium non reperiri. Excitatus nimirum fuerat Tillemontii literis ut eum locum ubinam apud Idacium esset indicaret. Hinc se deceptum detexit, et solum excusationis causa eum locum non abs se confictum, sed aliquo ex libro, cujus oblitus est, bona fide descriptum testatur. Licet vero agnoscat et indicet non obscure hoc testimonio deficiente ea omnia corrui, quæ in tota annotatione *illi substructa sunt*; cum tamen multas conjectiones adhuc congresserit, more suo, quibus suspecta reddantur exemplaria professionum Symposii et Dictinii Toletano i concilio subjecta, nec non sententia ejusdem synodi, quæ Ambrosius Morales ediderat; cumque de his documentis, ac de aliis nonnullis rebus ad idem Toletanum concilium pertinentibus aliquot non leves controversias inter eruditos agitentur; nos, qui ex codicibus quos vidimus hæc in re aliquid lucis afferre et ea documenta genuina demonstrare posse credimus, rem gratam lectoribus facturos arbitramur, si de iisdem non pauca disseramus.

In recentibus conciliorum editionibus Toletani i, nomine proferuntur viginti canones, tum subjicitur regula fidei contra Priscillianistas, postea exemplaria professionum Symposii ac Dictinii, ac tandem ejusdem concilii sententia. Canones dicuntur editi in Toletano concilio Sillicone consule, æra 438, qui characteres anno 400 congruunt. Regula fidei, quam adversus Priscillianistas ex præcepto Leonis fecisse traduntur episcopi Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani et Bœtici, convenit ei concilio, quod idem pontifex convocandum præcepit in epistola ad Turribulum, c. 17. Exemplaria professionum Symposii et Dictinii præferunt æram 438, et sententia concilii vivum supponit S. Simplicianum Mediolanensem, aliasque notas exhibet, quæ omnia coherent cum an. 400 cui sane Idacii Symposii et Dictinii retractationem, id est memoratas fidei professiones, assignat. At in iisdem professionum exemplaribus hi episcopi Symposius et Dictinius *sanctæ memoriæ* appellantur, quæ formula scriptum prodiit hoc documentum post eorum mortem, ac propterea post an. 400.

Hæc variæ notæ varias inter criticos sententias peperere. Plerique eos canones, professiones fidei, et

sententiam in Toletana synodo editis censuerunt anno 400, vel 405, in quibus Stilico consulatum gessit; regulam vero fidei in alia synodo Leone pontifice anno 447, aut paulo post. Tillemontius tom. VIII. not. 15, in Priscillianistarum historiam pag. 796, etsi cognosceret professiones Symposii ac Dictinii, nec non sententiam synodi conditas fuisse in concilio Toletano an. 400, hæc tamen documenta, uti nunc habeantur, excerpta contenti ex ejusdem synodi gestis, et recitata ac inserta in alia synodo sub Leone, huicque præterea non solum regulam fidei, sed etiam canones tribuit hæc potissimum ratione, quia de Patribus, qui sub Leone condiderunt regulam fidei, eodem contextu in præmisso titulo, affirmatur: *Ipsi etiam et superscripta viginti canonum capitula statuerunt*. Ita hæc omnia ad synodum Toletanam sub Leone habitam referri posse indicat eodem tomo, pag. 524. P. Constantius vero in monito ad epist. 3 Innocentii n. 4, cum incredibile videret canones abjudicari a concilio Toletano coacto an. 400, ad difficultates conciliandas aliam viam ingressus est. Regulam fidei asseruit synodo sub Leone, cætera vero, quæ Toletani i esse non dubitat, ad synodum sub Leone eatenus referri posse autumat, quatenus in ea ante fidei regulam relecti et confirmati fuerint canones 20 in anteriori synodo conditi, quo satis explicatur illud *statuerunt*; post regulam autem professiones et sententia excerptæ fuerint e plenioribus Toletanæ i synodi gestis.

Soli codices ex quibus hæc documenta prodierit aliquid subsidii afferre queunt in hac controversia. Canones et regula fidei qui a Merlino primum editi ex manuscripto collectionis Isidorianæ, a collectione Hispanica, quam Pseudo-Isidorus transcripsit, originem ducunt. Porro omnia exemplaria hujus collectionis in prima parte, quæ concilia exhibet, Toletanam i synodum cum viginti canonibus præferunt, solamque fidei regulam subjiciunt. Canonibus autem præfigitur universim hæc chronica notatio: *Arcaadii et Honorii temporibus sub die xii Id. Sept., Sillicone consule*, qua canonum et concilii tempus designatur. Plures ex iisdem mss. libris addunt æram Hispanicam cum quodam exiguo discrimine. Quatuor codices purioris collectionis Hispanicæ vidit Joannes Baptista Perezus, quos recenset in ms. Vat. 4887: *Alvendensem Vigilæ, Lucensem, Hispanensem, et S. Emiliani*. Nos hæc in re totidem codices contulimus, duos pa-

alium Astoricensem episcopum, in cujus decedentis A
 bco Turribius ipse, cujus epistolam in manibus

habemus, fuerit subrogatus. Hunc patrem habuisse
 Symphosium seu Symposium episcopum, indicat

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

rioris Hispanicæ, unum Palatum 755, alterum emi-
 nentissimi cardinalis Passionel; tertium antiquissim-
 um Veronensis capituli ms. 59, qui abbreviationem
 canonum ex Hispanis codicibus ipsa Hispanica colle-
 ctione antiquioribus continet; quartum denique Vat.
 1341, qui collectionem Hispanicam Gallicanæ et minus
 puræ originis exhibet. Ex his omnibus mss. libris tres
 æram omittunt, Hispanensis, Palatinus et Vatic. 1541.
 Cæteri sic eam signant. Codex Alvendensis Vigiliæ
 notat æram 435; præstantissimus Lucensis præfert
 æram 438; et similiter vetustissimus Veronensis
 eandem æram sic exhibet: *Ex synodo Toletana æra*
438. Concinit etiam codex S. Emiliani, qui licet in
 conciliis mutilus Toletano careat, alibi tamen, ut
 postea dicemus, exhibet antiquissima excerpta ex ge-
 nitis ejusdem Toletani concilii, et in his annotatur æra
 438. Tandem codex Hispanicæ collectionis apud
 eminentissimum Passionem signat æram 439. Ex hac
 autem, quantumvis diversa, æræ notatione colligitur,
 synodum ejusmodi non posse produci ad concilium
 sub Leone, sed Toletanum concilium exigi, quod
 cum Silliconis consulatu in eadem inscriptione desi-
 gnato cohzereat. Cum autem Sillico his consulatum
 gesserit, nimirum an. 400 et 405, nullæ autem æræ
 in mss. indicatæ incident in an. 405, quo Sillico
 secundo consul fuit; hic secundus consulatus, seu
 annus 405 intelligi nequit. Cum vero æra 438 in tri-
 bus vetustissimis codicibus ascripta anno 400 con-
 veniat, manifestum sit alias duas æras duorum aliorum
 eodum amanuensium lapsu esse corruptas; et ad
 æram 438 emendandas esse, ac propterea concilium
 indicatur Tejeti habitum an. 400, quo Sillico primum
 consulatum gessit: unde eum non iterum consulem,
 ut in secundo consulatu scribi solet, sed simpliciter
 consulem inscriptio nominat. Canones igitur et epi-
 scopi eisdem subscripti pertinent ad concilium To-
 letanum anni 400.

Post canones et subscriptiones episcoporum sequi-
 tur hæc clausula: *Explicit constitutio concilii Toletani;*
 quæ in editis Conciliorum omittitur, at a Garzia
 Leayza ex Hispanis codicibus profertur in editione
 Conciliorum Hispanicæ. Hæc autem clausula præmis-
 sis quidem canonibus, non vero quæ postea describitur
Regula fidei, ad eandem synodum spectare ostendit.
 Id vero apertius patet ex diverso titulo qui in mss.
 puræ collectionis Hispanicæ statim subjectus, aliud
 concilium a Leone præceptum epist. 15, c. 17, palam
 designat. *Incipit regula fidei catholicæ contra omnes*
hæreses, et quem maxime contra Priscillianos, quas
episcopi Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani, et
Bastici fecerunt, et cum præcepto papæ Urbis Leonis ad
Balconium episcopum Gallicicæ transmiserunt. Ipsi etiam
et superscripta viginti canonum capitula statuerunt in
concilio Toletano; et mox subdit ipsa regula fidei.
 Postrema verba Ipsi etiam et superscripta, etc., nihil
 movent: hæc enim additamentum esse perperam
 insertum ostendimus postea. Codex Vat. 1341 col-
 lectionis Hispanicæ originis Gallicanæ cum Isidorianis
 hæc descripti utili variam lectionem præfert: *In-*
cepit regula fidei catholicæ contra Priscillianistas,
quam episcopi Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani,
et Bastici fecerunt ex præcepto papæ Urbis Leonis, et ad
Balconium episcopum Gallicicæ, etc. Ex hac lectione,
 quæ fidei regula ex præcepto Leonis facta, et ad Bal-
 conium transmissa traditur, alia Leonis epistola ad
 eos episcopos data deducenda esset, in qua hoc præcep-
 tum contineretur. Sed hisce originis Gallicanæ mss.
 præferendi sunt codices purioris Hispanicæ. In his
 autem omnibus alia interpunctione legitur cum præ-
 cepto: unde tres alios codices similes allegat etiam
 Baluzius, not. 14, in epist. 40 S. Cyriani, qui cum
 præcepto similiter exhibent. Ex hac autem lectione
 et interpunctione colligi videtur episcopos memora-

tos, qui sub Leone convenerant, ad Balconium Gal-
 licicæ metropolitam una cum fidei regula quam con-
 didere misisse etiam Leonis præceptum, seu ejus
 litteras, quibus præceperat ut omnes Hispani ac præ-
 sertim Gallicicæ episcopi, adversus Priscillianistas
 qui hæc præsertim provinciam infecerant, synodum
 cogerent. Vide disert. de epist. deperditis num. 18.

Post hæc regulam fidei in memoratis codicibus ad
 aliud concilium Toletanum ii transitur; et nec unus
 quidem exemplaria professionum Symposii ac Dicti-
 nii, vel concilii sententiam subjicit. Hæc autem docu-
 menta una eam epistola Turribii ad Idacium et Cepo-
 nium ab Ambrosio Morales edita fuerunt ex ms. S.
 Emiliani, qui in bibliotheca regia S. Laurentii
 Escuriarum servabatur. Cum vero ejus codicis noti-
 tiam satis exactam ille non dederit, nec quo loco ea
 documenta in ms. reperiantur indicaverit, creditum
 est ea ibidem annexa fuisse, ut in editis, Toletano 1;
 quod cum nulli alii præferant codices inter tot qui
 hæc synodum continent, ejus codicis fides ac docu-
 menta ejusmodi in suspicionem venerunt, aliique hæc
 supposititia, alii interpolata opinati sunt; alii vero ex
 formula *sanctæ memoriæ defunctorum propria*, qua
 Symposius et Dictinius nominantur, ea documenta ad
 concilium sub Leone habitum traducenda judicaverunt.
 At Joannes Baptista Perezus, qui ante Ambrosium
 Morales eum codicem vidit, omnem difficultatem ad-
 mit. Is an. 1575, jussu Gasparis Quirogæ, tunc epi-
 scopi Conchensis ex ms. Hispanicis conscripsit
 librum canonum, in quo editorum Hispanicæ conciliorum
 variantes, inedita vero diligenter transcripta,
 varisque annotationes, ubi opus esset, adjectas con-
 tinentur. Hic autem liber ab eodem episcopo Romam
 transmissus ad Gregorium XIII, qui id opus præce-
 perat, ut editioni et emendationi Gratiani inseriret,
 in bibliotheca Vaticane num. 4687 custoditur. Qua-
 tuor autem eximii codices Hispanicæ collectionis
 ibidem laudantur, ac inter hos ms. S. Emiliani, qui
 his verbis designatur pag. 128: *S. Emiliani codex*
allatus ex monasterio S. Emiliani de la Cogolla, prope
Nazarum, scriptus anno Domini 962, ut ibi dicitur; est
vero omnium locupletissimus, nam præter communia
habet hæc, etc. Dein postquam, pag. 143, Toletano 1
 perperam additam contendit regulam fidei, quæ ad
 illam posteriorem synodum pertinet, hæc de præfatis
 documentis subjicit: *Nunc rejecta hæc concilii To-*
letani appendice, alteram illi magis germanam substitua-
mus, quæ in eodem vetustissimo codice S. Emiliani
existat, licet seorsim, non hoc ipso loco (ejusdem To-
letani) postea; nempe abjuratio hæresis Priscillianicæ
facta ab episcopis Dictinio et Symposio, et concilii sen-
tentia de commentone quibusdam episcopis vel reddenda
vel neganda; et ea monumenta tunc inedita cum qui-
busdam annotationibus subnectit. Patet igitur hæc
 documenta non post Toletanam synodum, sed loco
 separato in ms. exhiberi. Inter pontificis autem epi-
 stolas eadem documenta hoc in codice reperiuntur idem
 Perezus innuit, cum loquens de epistola Turribii ad
 Idacium et Ceponium, quæ in eodem ms. una cum
 prædictis documentis inventa est, hunc ms. librum
 codicem epistolarum pontificalium appellat. Neque
 enim hunc ita appellat, ac si solas epistolas pontifi-
 cum contineat, quem et concilla collectionis Hispani-
 cæ exhibere prodidit; sed quia in ea parte, quæ
 epistolas pontificias complectitur, illa monumenta
 inserta inveniantur.

Insignis antiquitas atque præstantia singularis
 hujus codicis alia eximia monumenta exhibentis quæ
 in cæteris desunt, quæque ab omnibus sincera hab-
 entur, omnem interpolationis aut suppositionis sus-
 picionem excludit etiam quoad professiones Sym-
 posii et Dictinii, et quoad sententiam concilii, quæ
 scriptor æque ac cætera ex antiquioribus genitiss

Dictini 1374 ipsius professio fidei in Toletano i A et patris mei et genitoris et doctoris mei Symphosii. Ab eodem porro Priscillianæ hæresis venenum hausit, a

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

fontibus derivasse credendus est. Ex loco autem separato, in quo ea documenta decripta fuerunt, agnoscimus eadem in vulgatis Conciliorum Toletano i perperam fuisse subjecta, ac si non tam documenta ipsa quam introductiones his præfixæ ei concilio trihuantur una cum formula *sanctæ memoriæ*, quæ illi convenire non potest. Separatus hic locus opus pariter indicat distinctum, et a Toletano se junctum, quo quis ex amplioribus hujus synodi gestis hæc documenta ad Priscillianistas pertinentia posterius excerpit: unde is annotata æra 458, cui excerpta documenta in ipsis gestis attributa reperit, Symposium et Dictinium jam defunctos *sanctæ memoriæ* appellavit. Auctor collectionis Hispanicæ dum notavit in proœmio Toletani i hujus concilii Patres adversus Priscillianos aliis gestis libellarem direxisse sententiam, hæc sententiam innuere satis duxit, ac proinde ejus excerpti quod sententiam continet auctor non fuit. Num hoc excerptum in concilio sub Leone conditum fuerit, nullo certo indicio proditur. Quoniam vero non hoc solum excerptum; sed et Turribii epistola ad Idacium atque Ceponium missa codici inseruntur, forte excerptor fuit ipse Turribius. Sed absque fundamento nihil affirmari potest. Id autem sufficit ad diluendam omnem suppositionis aut interpolationis suspicionem, quam Quesnellus inspersit. Excerptor non ipsa integra acta descripsit, sed quidquid ex professionibus ac sententiis excerptum putavit, iisdem verbis excerpit quæ in plenioribus gestis invenit. Solum in titulis seu introductionibus quæ sententiæ ac professionibus præmittuntur suis verbis usus, indicium gestorum præbuit, æramque et varios cognitionum dies ad Priscillianistarum causam pertinentes ex iisdem gestis sumptos notavit.

In mss. collectionum Hispanicæ et Isidorianæ verba proœmio canonum inserta de Patribus Toletanis, qui et in aliis gestis adversus Priscilliani sectatores, et hæresim quam astruxerat, libellarem dederat sententiam, ostendunt collectorem, qui hoc proœmium scripsit, voluisse solos canones ex Toletano i exscribere, non autem gesta in Priscillianos: unde et post canones apposuit clausulam *Explicit*. (Forte collectionis auctor eo concilio sententiam Toletani i omisit, quia post canones ejusdem concilii subjiciendam putavit regulam fidei, quæ adversus Priscillianam hæresim expressior et potior visa est.) Consulatus vero et æra satis ostendunt laudatos canones pertinere ad Toletanum anni 400, non vero ad aliud concilium fortassis Toletanum sub Leone habitum, ad quod certum est pertinere regulam fidei, cum præsertim inter subscriptiones saltem tres episcopi, Ortigius in sententia memoratus, ac Patruinus et Hilarius nominati in epistola Innocentii I, ad synodum Toletanam, congruant quidem anno 400, non vero an. 447. Adde quod Innocentius I, in laudata epistola, c. 6, n. 9, dederet Toletani concilii laudans, quo ordinationes secundum Nicænos canones faciendas statutum fuit, inter locutionem Patruini canonibus præmissam aperte respicit, ut optime observavit P. Constantius, ac proinde hæc interlocutio cum iisdem canonibus post Innocentium referri nequit. Idacius sane, in Chronico, ad annum Abrahami 2416, præter gesta in Priscillianos discipline, etiam canones huic concilio attribuit. Cum annus Abrahami 2416 inchoarit kal. Octobris anni Christi 399, mensis September ejusdem anni, cui illud concilium in gestis assignatur, respondet Septembri an. Christi 400. Eadem porro subscriptiones et clausula *Explicit* ostendunt etiam prædictos canones neque eo sensu posse tribui concilio sub Leone, quatenus in hoc repetiti et confirmati fuerint ante statuendam regulam fidei, quemadmodum Constantius credidit. Si enim ex concilio sub

Leone sumpti fuissent, et non potius ex Toletano i, atque ab ejus concilii Patribus veluti proprii adoptati fuissent et constituti, ut indicat verbum *statuerunt*; nec subscriptiones Toletani i insertæ fuissent, nec post canones et subscriptiones ante fidei regulam apposita fuisset clausula *Explicit*. Quod si relectione Toletani i fuissent confirmati, non fuisset dictum *statuerunt*, sed (ut casu non dissimili factum est in Bracarensi an. 563) *relecti*, vel aliquid simile; et prætermissa clausula *Explicit*, ad condendam fidei regulam Patres transissent.

Quid autem censendum de verbo *statuerunt*, quod nulla in sententia Patribus concilii sub Leone convenire potest? Solis conjecturis locus est. Cum certum sit canones esse concilii Toletani anni 400, regulam vero fidei spectare ad aliud concilium sub Leone, cui quidem ea sola fidei regula tribuitur in laudata synodo Bracarensi; verba inserta in titulo regulæ fidei, *Ipsi etiam et superscripta viginii canonum capitula statuerunt in concilio Toletano*, additamentum perperam intrusum videntur, quod sane nec cum antecedentibus, nec cum subsequentibus quidquam habet nexus, et in codice, unde ipsa regula sumpta fuit, procul dubio nequaquam exstabat. Forte marginalis annotatio fuit olim a quopiam subscriptionibus apposita, quæ subinde extra proprium locum irrepsit in textum tituli regulæ proximi, post quem sine hoc extraneo additamento, quod contextus non recipit, ipsa statim regula subjicienda fuerat. Quod si hæc responsio non placeat, id errori collectoris Hispanici tribuendum erit. In tractatu de antiquis canonum collectionibus, quem tomo III præmittemus, alii errores deteguntur in titulis ac proœmiis canonum Africanorum, quorum collectionem Hispanica antiquiorem et ab Hispanico collectore receptam ibidem probabimus. Vide, inter cætera, quæ dicuntur de canonibus Milevitani concilii, et Carthaginensis rv. Sicut autem hic antiquus collector erravit, dum in titulis vel proœmiis horum conciliorum, his ascripsit canones qui ipsis non competunt, ut in allegato tractatu pluribus ostenditur; ita nihil mirum, si posterior collector Hispanicus, qui hæc Africanorum canonum collectionem cum iisdem erroribus recepit, in colligendis canonibus synodorum Hispanicæ, eos canones qui conditi fuerunt in Toletana i synodo, perperam asseruit Patribus ejus synodi quæ regulam fidei sub Leone considerat.

Alium quoque errorem in proœmio ejusdem concilii Toletani exploratum animadvertere placet. Postremus enim episcopus in eo recensitus peculiari ratione cum mentione sedis appellatur *Exuperantius de Galletia Lucensis conventus municipii Celenis*; cum tamen in eodem proœmio et in subscriptionibus æe in sententia ejusdem synodi nominetur *Ortigius*, quem fuisse episcopum Celenensem Toletanæ synodi tempore ex Idacio cognoscimus. Cum vero in aliis codicibus, quos Merlinus habuit, idem Exuperantius sine mentione sedis legatur, alioque episcoporum ordine inducto, aliter ea verba efferantur sic: *Exuperantio, Sereno, Floro, Leporio, Aureliano, Lampadio, Leuna de Galletia, Lucentio. Hic conventus municipii Celenis actus est*; nonnulli suspicati sunt una cum Toletano i hic confusum fuisse alium conventum, seu concilium Celenense, quod sub Leone in Galletia habitum fuerit. Sed omnis hæc conjectura evanesceat, si hæc lectio non ex collectore Hispanico profecta, sed ejus amanuensis arbitrio inducta credatur, qui non intelligens mendosam lectionem codicis puræ collectionis Hispanicæ, eam sic emendam putavit. Id autem ita esse evidens fit ex codicibus puræ collectionis Hispanicæ, qui hæc lectionem ignorant, et ex illis originis Gallicanæ ac Isidorianis, qui soli hæc, et alias plures ejusmodi emendationes arbitrarias, præfe-

quo et vitam. De qua hæresi infamatus uterque fuit **A** **1375** in Cæsaraugustana synodo anni 381 adversus Priscillianum congregata: cuius iudicium declinasse dicitur Symphosius in sententia Toletanæ i synodo se subducens. Unde postmodum cum pacem sibi reddi cum aliis postularet, vix obtinuit ut audiretur, nisi **1376** intercessisset litteris suis S. Ambrosius, tam pro Symphosio episcopo, et Dicitinio presbytero, quam pro cæteris de eodem errore accusatis; qui Mediolanum se contulisse videntur, ut apud S. Ambrosium de reconciliatione sua agerent, cum eo præsentem et **1377** audiente sibi ipsi certas pacis condiciones imposuisse dicantur; inter quas hæc una erat, ut Dicitinius *bonæ pacis locum teneret presbyterii, non acciperet honoris augmentum*; altera vero, ut quod perperam egerant, ipsi damnarent. Neutrum præstiturunt. Nam et **1378** in sua sententia diu perseveraverunt, et Dicitinum Symphosius episcopum consecravit. De quibus ut rationem redderent, advocati ab Hispaniarum episcopis ad concilium Toletanum, eidem se præsentem sistere renuerunt, ejusque subterfugerunt iudicium, **1379** donec ad sanio rem mentem reverti, alteri huic Toletano anni 400 se repræsentarunt, in quo et pravos omnes sensus abjecere, et ultro damnare Priscillianum cum scriptis ejus. Cujus concilii indulgentia in sede uterque sua consistere permixtus est; suspensa tamen communionem, prius eis non impertienda, quam in Romani et Mediolanensis pontificum communionem recepti esse per illorum litteras probarentur; inde *expectantes communionem, unde prius spem futuræ pacis acceperant*. Interim tamen ab episcoporum, presbyterorum et diaconorum ordinandorum facultate remouentur.

Ex dictis patet plures fuisse Toletanas synodos quam huc usque creditum sit: unicam illam anni 400 statuerat cardinalis Baronius **1380** alios secutus. Alteram in posterioribus Annalium editionibus agnovit et probat ad an. Christi 405, num. 43. Tertiam modo asserimus utraque illa ætate superiore, quæ videlicet inter Cæsaraugustanam anni 381 et Toletanam anni 400 collocanda veniat. Arguuntur enim in hac ultima hæretici, quod prius *indictum in Toletana urbe concilium declinarunt, ad quod, inquit Patres, illos evocaveramus, et audissemus cur non impressent condiciones quas sibi ipsi sancto Ambrosio præsentem et audiente posuissent*. Nec est quod indictum tantummodo concilium causetur qui non coactum; cum illud declinasse dici non potuerint quod congregatum non fuisset. Sed et quartam addere possumus, quæ Leonis nostri tempore **1381** celebrata sit ex Tarraconensibus, Carthaginensibus, Lusitanis atque Gallicianis episcopis, quam ipse cogendam esse monet in fine hujus epistolæ, quam revera coactam testatur concilium primum Bracarense, quod et regulam fidei ab eodem illo conditam narrat; cujus denique locum indignat ejusdem regulæ fidei illi synodo male assutæ titulus. De Dicitinii scriptis seu tractatibus, quorum lectionem prohibet hoc capite S. Leo, habes Bracarense concilii i capitulum 17, quod eodem sub anathematis pœna a quoquam legi vetat.

Quod de Dicitinio retulimus ex concilii Toletani i

sententia, nimirum suam illi sedem servatam fuisse post ejuratam Priscilliani sectam, vix conciliari posse mihi videtur cum his quæ refert Idatius hoc in negotio testis fide dignissimus: *Dictinius Asturicensis episcopus, inquit ille, cui ob Priscilliani hæresim, quam profitebatur, ejecto, cum aliis ejusdem sectæ episcopis, successit Turribius*. Lapsum memoriam, seu allucinationem, quam hoc loco passus sum in prima editione, fateri ac publicare non erubescam. Istam de Dicitinio narrationem, quam sub Idatii nomine bona fide laudavi ac retuli, apud Idatium non inveno, nec cujus sit illa prorsus dicere ullatenus possum. Hoc testari et sancte possum affirmare, illam a me confictam non fuisse, sed ex aliquo libro descriptam, cujus alta me nunc tenet oblivio. Historicum istud fragmentum, parente modo orbatum, ex hoc loco abraderè animus fuerat cum his omnibus quæ illi substructa sunt; verum hoc consilium postea abjecti, spem hanc concipiens, id quod ad meam nunc memoriam non recurrit alicujus eruditi oculis inter legendam posse aliquando occurrere, et ad typographum deferri huic loco inserendum. Si enim sede sua ejectus est Dicitinius, et ejus loco successit statim Turribius, non video qua ratione Asturicensis ille cathedram recipere potuerit in concilio Toletano anni 400, cum canonicis legibus vetitum esset ne duo simul episcopi unam Ecclesiam administrarent. His adde quod si ante annum 400 Turribius Asturicensium erat episcopus, ut esse debuit, si vera sunt simul et Acta Toletani concilii et Idatii narratio, annum fere octogesimum attigerat, cum scripsit ad sanctum Leonem hanc epistolam, et alteram ad Idatium et Ceponium. Eodem enim tempore scriptas esse clamat utriusque hujus mentio, quam habet Leo noster in sua, et eadem querelæ, quas ad Hispanos episcopos et ad Romanum contra eandem hæresim reviviscentem detulit Turribius. Illas autem scripsit cum jam novissime ad suam ecclesiam rediisset post diuturnam molestamque peregrinationem, quam per Hispanias lustrandam Ecclesiarum gratia oberat, cujus duris molestiis, ut loquitur, lacrymabilibusque necessitatibus curis, tam provecta ætas omnino inepta erat: ut verisimile non sit eam a Turribio unquam suscipiendam fuisse, si ad **1382** eam senectutem tunc temporis pervenisset, quam cum senectutum fuisse necessario evincitur, si ante illam Dicitinii resipientiam episcopatum gessit.

His ex angustiis ut evadere possimus vix ulla patet via. Certe non potest mihi non esse suspecta illa de Dicitinii restitutione narratio: 1° quia cum in illius propter hæresim dejecti locum subrogatum esse Turribium asserat Idatius, nec de hujus cessione vel illius restitutione quidquam habeat, non est quod tantæ fidei auctori præponderare queat, qui eadem ætate inter illius provinciæ episcopos emicuit et Turribii familiaris fuit, quicum, ut ipse narrat, latentes in Asturicensi urbe Manichæos gestis episcopalibus detexit, ad iudicium traxit, damnatosque per Hispanias publicavit: ubi Manichæorum nomine Priscillianistas videtur intelligere, quod et faciunt sancti Leo et Hieronymus. 2° Etsi aliis episcopis post lapsum penitentibus quacumque de causa indultum volue-

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

runt. Codices puræ collectionis Hispanicæ et ordinem et lectionem exhibent quam primum dedimus ex editione Garziæ Loaysæ, quamque confirmat Perezius ex ms. Lucensi, et nos in nostris pariter exemplaribus puræ Hispanicæ similiter invenimus. Solum quidam ex his libris eandem lectionem valde corruptam præbent, uti msa. Vat. Palat. 575, in quo habetur: *Exuperantius de Callatia Lucentiosus conventus municipii Celenis*. Similem errorem nactus qui hanc collectionem non tam exscripsit quam emendavit in codicibus Hispanicæ collectionis originis Gallicanæ, non solum ordinem episcoporum mutavit, verum etiam hunc locum correxit sic: *Exuperantius, Serenus,*

Florus, Leporius, Eustochius, Aurelianus, Lampius de Gallia, Lucentius. Is conventus municipii Celenis actus est. Ita in cod. Vat. 1341 originis Gallicanæ, et similiter in aliis Isidorianis, qui ex Hispanicis Gallicanæ originis hocce concilium suscepere: ubi palam est ex *de Gallia Lucentiosus* emendatum esse *de Gallia Lucentius. Is*, et ad perficiendum sensum additum fuisse *actus est*. Hac igitur arbitraria emendatione nihili habita, ut ne conventus aut synodus Celenensis hinc colligatur, evidens fit in codicibus purioris Hispanicæ errorem aliquem hoc loco a collectore commissum, quem nemo intelligere aut explicare facile poterit.

rant Toletanæ synodi Patres, erant gravissima momenta propter quæ ab illis æterni deberet Dictinius, et ab indulgentiæ gratia arceri. Non solum enim hæreticorum dogmati adhæserat, sed et scriptis hoc libris propugnauerat, multoque hæc ratione induxerat in errorem: quæ quidem scripta tantam cravere perniciem, ut illorum virus etiam post ipsius auctoris ejectionem necaret plurimos, ut ex Terribii ad Leonem querellis, Leonisque ad Terribium rescripto manifestum est; sed et ex concilio Braconensis i. cap. 17. post centum fere annos condito, quo Dictinii scripta denuo proscripta sunt, adeo pestis illa longe lateque serpebat. 3° Hoc adversus Dictinii restitutionem pugnat, quod post hæresim susceptam ordinatus fuerat; quod a parente et ipso in hæresim prolapsus; quod is tumultuante populo fuerat postulatus, et per vim ad sedem episcopalem euectus; quod contra S. Ambrosii decretum, quo presbyterali honore contentum eum esse debere sanciverat. Hæc enim omnia Actorum Toletanorum citata excerpta continent: quorum fidem qui in dñbim vocare metuerit, illis se difficultatim nexibus involvat necesse est; qui vero spuria censuerit vel adulterata, is et omnibus se istis expediet, et id quod veritati simillimum est amplectetur. Fætor enim illorum excerptorum fidem visiori mihi plurimum vacillare: ex unico enim codice ms. non ita pridem publico innotuerunt opera Ambrosii Morales, nec usquam illorum apparere vestigium in illis mss. codicibus, hisque præsertim, quorum ope duplex canonum Toletanorum jam olim prodit editio.

Præterea confictas esse illas professiones ab aliquo Priscillianarum partium studioso, non sine ratione suspicor. Primum enim sanctæ memoriæ episcopus appellat Symposium et Dictinium, quod etsi alias tolerabile esset, in ea tamen professione, qua hæresim abdicant, absurdum videtur. Deinde errores Priscilliani et assecularum ejus vix attingit. 1383 de sola Filii Innascibilitate loquens, et de dubiis principiis, et animæ cum Patre consubstantialitate; quas sententias ita condemnant, ut fucum facere videantur, sibi que suas professiones explicandi reservare facultatem. Ex tertio enim S. Leonis capitulo patet illos aliquo sensu nascibilem Filium dixisse. Ex quinto non illos contendisse disertis verbis, unam Dei et hominis esse naturam, quod in se solummodo reprehendit Dictinius in illa professione; sed animam hominis divinæ esse substantiæ, quæ diversa esse apparet. Duo denique illos agnovisse principia non legimus, omnem enim carnis et corporum creationem tribuebant diabolo; animas autem fuisse aliquid divinum et increatum somniasse videntur. Ita igitur conditæ sunt illæ professiones, ut totæ ad fraudem confictæ esse appareant. Quam suspicionem augent cætera: cum enim sua scripta damnat Dictinius, id verbis magno opere obscuris præstat: *In priori*, inquit, *comprehensione mea, et in principiis conversionis meæ quæcumque conscripsi omnia me toto corde respere*; postea: *Omnia quæ inveniuntur contra fidem*. Quibus non omnia, sed quædam tantum scripta rejicere videtur, et cum ea restrictione, si contra fidem esse convincantur. Similiter et Symposium non omnes Priscilliani libros respuit et damnat, sed eos solummodo ubi *innascibilem Filium scripsisse dicitur*; ubi et illud dicitur et sola *innascibilis* mentio, hominis vel scriptoris subdola mentem, meo quidem iudicio, arguit, sicut et illud quod in posteriori professionis parte legitur: *Si quos male condidit libros, cum ipso auctore condemnno*.

In definitivæ sententiæ excerpto aliqua sunt etiam quæ illius fidem infirmant. Ita enim utriusque illius episcopi culpam minuit, ut vix eos in errorem lapsos fuisse dixeris. *Symposium* (Inquietus Patres) *deceptum tantumque per plurimos secus aliqua gessisse reperimus, nullis libris apocryphis, aut novis scientiis, quas Priscillianus composuerat, involvium*; *Dictinium epistolis aliquantibus pens lapsum*, etc.: quæ omnia parum conveniunt cum his quæ de Dictinio sociisque

A tam ab Idatio quam ab aliis referuntur, aut certis aliis ea concilianda relinquimus.

Si tamen alteram adhuc tentare Recte exequendi viam, et conjecturis agere permittitur, non duos quidem fingemus Dictinius (qui conciliationis modus, ut omnino facilis est, et expeditus, ita temeritate plenus) sed duos Dictinii lapsus non abs re forsita erit distinguere. Quo posito, dicendum esset Dictinium a primo lapsu resurgentem ex indulgentia Toletani concilii i sedem suam recepisse. Eundem autem post aliquantos annos relapsum, merito a sacerdotali dignitate repulsum Terribio locum cecidisse. Hanc viam necesse est eum intrare, qui receptam Toletani concilii epocham retinere voluerit; illius Actorum excerptam partem non rejiceret; et utramque cum Idatio 1384 Chronographo conciliare. Nec deest in illo excerpto unde nostram de gemino Dictinii lapsu conjecturam firmare possimus; id enim tenent hæc ipsius verba professionis: *In priori comprehensione mea, in principiis conversionis meæ quæcumque conscripsi*. Inde etiam forsitan descendit, quod in excerpto sententiæ tantum *pene lapsus* dicitur Dictinius; in excerpto professionis emet ipse erroris accusat, præsuppositionem suam arguit, corrigi se postulat, precatur sibi non inferrum, sed coeli januam aperiri, ea quæ ante scripserat, anathemate percellit, etc. Symposium et Dictinium aliquando, et quidem Innocentii papæ temporibus, sedibus suis esse restitutos, videor mihi ex ipsis Innocentii PP. epistola ad synodum Toletanam elicere, cap. 3. ex quo liquet aliquos moleste recepionem utriusque illius episcopi; quam videlicet contra canones esse contendebant. At si soli communioni ecclesiasticæ, et non etiam suis sedibus restituti essent, probabile non est id episcopo Joanni, et aliis forsitan, ita molestam futuram, cum nemini umquam ab hæresi vel schismate revertenti negata communionis ecclesiasticæ gratia fuerit. Cæterum hæc exemplaria professionis respicientium episcoporum, et definitivæ concilii sententiæ, vel ab homine imperito excepta, vel etiam ab hæretico truncata et interpolata fuisse videntur, qui forsitan ex diversis conciliis male consultos panones nobis exhibuerit: quibus tamen aliquid veri interse-ruisse, quo magis fraudem faceret, non est admodum creditu difficile. Quidquid tandem sit, conjecturas exponimus, rem integram conciliorum iudicio relin-quimus.

9. *Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitanos, atque Gallicos*. Ita Gallicos habetur in codd. mss. Grimani., Corbelens., Victor., Cantabrig., Thuan.; idem habent editiones omnes, exceptis recentioribus duabus oblectionibus Concillorum, et edit. Nicolini, quæ habent Gallæcos, sive Gallicos vel Gallicianos ad marg.: sed in hoc difficultas posita non est, cum tot mss. excusis codicibus qui ita exhibent, relictari temeritatis sit. Hoc autem queritur, utrum de Galliarum episcopis hæc vox intelligenda sit; an vero de his qui in Hispana Galliciæ provincia constituti erant. Priori sententiæ favet, quod Priscillianus ejusque associæ per Gallicanas Aquitanicæ provincias suæ perfidie termina sparserant, ut narrat Severus Sulpitius lib. II, et prævis prædicationibus suis Elusanam maxime plebem perverterant. Facit etiam quod Gallicani antistes Cæsaraugustano concilio contra Priscillianistas congregato circa annum 381 interfuerunt: quod apud Burdigalam alia synodus coacta est adversus eosdem hæreticos, cui dubium non est Hispanos pariter adfuisse. Constu etiam sancti Leonis ætate magnam inter Gallicanas Hispanasque Ecclesias commercium fuisse, cuius rei duæ epistolæ pontificis nostri testes sunt, una qua per Gallicanos antistes 1385 certiores reddi vult Hispanos de rebus quæ tunc temporis agebantur in Oriente, et maxime de synodi Chalcedonensis prospero exitu (*Epist. 77, ad episc. Gall. c. 1*); altera, quam ad utrarumque provinciarum episcopos conjunctim scripsit de Paschate. Priori epistola succinit Idatii Chronicon: *De Gallicis, inquit,*

deformatur Flavianii epistolæ ad Leonem episcopum missæ, cum scriptis Cyrilli Alexandrini ad Nestorium CP. de Eutycheta Ebionita hæretico, et Leonis episcopi ad eam responsa: quæ cum aliorum episcoporum et gentis et scriptis per Ecclesias diriguntur. Adde quod cum Hispaniarum Ecclesie in magna tunc ignorantia ac perturbatione versarentur, plurimis earum episcopis vel errore infectis, vel de Ecclesie doctrina non satis instructis, admodum conveniens erat ut earum synodis ex Gallicanorum antistitem fide ac doctrina robur accederet, in quibus videlicet Leo doctus cælestem, ut ipse loquitur, ex sancti Spiritus eruditione vigere doctrinam. Alteri tamen sententiaæ libentius accedimus: 1° quia etsi olim Priscilliana peste laborasset Ecclesie Gallicanæ, tunc tamen temporis ab illa penitus liberæ erant, ut ex silentio synodorum manifestum est. 2° Deinde nunquam memini me legere vocem Gallicus pro Gallicanis vel regionibus, vel hominibus usurpatam saltem a Leone auctoribusque ecclesiasticis supparibus; semper enim vel Gallia, vel Galliarum, vel Gallicanæ regiones appellantur. 3° Cum generale concilium congregari vellet S. Leo ex omnibus Hispaniarum provinciis, quis crederet omnium esse Gallicæ provinciam, quæ amplissima et nobilissima omnium videtur fuisse; in qua Turribius, Idatius, et Ceponius episcopi erant; quæ etiam maxime medica synodi manū indigebat, cum in illa potissimum Priscillianus morbus exarsisset; ex cuius denique episcopis præsertim concilium congregari cupiebat S. Leo, etsi aliarum provinciarum episcopi convenire non possent: quis, inquam, existimet ad Gallicios episcopos non scripsisse S. Leonem? Quorum quidem loco Boticos nominat Lucretius Toletanus in Bæparesni concilio, cuius verba supra retulimus; sed quia jam de Gallicis episcopis, qui in synodum provincie suæ seorsim congregati erant, sermonem habuerat, nec alteri quatuor provinciarum concilio interesse permissi fuerant a suis principibus. Hæc de re minime obscura dicere visum est: quoniam nonnullos in eam sententiam propendere videmus, ut de Gallicanis nostris antistitibus eam vocem interpretentur.

AD EPISTOLAM XVI.

Universis episcopis per Siciliam constitutis.

1. Si unde consecrationem honoris accipitis, inde legem totius observantia sumeritis. Controuertitur inter viros eruditos utrum in regionibus urbariis singulæ provincie suos haberent metropolitans a quibus ipsæ regerentur, consecrarentur episcopi provinciales, congregarentur synodi, et alia metropolitica munia implerentur. Plurimi affirmant, negant nonnulli. Metropolitanos quidem, si qui fuerint, titulum sine re habuisse, Leonis saltem tempore pro certo habendum puto: omnes enim metropolitice dignitatis prerogativas atque officia (a) ad se traxerant Romani pontifices, annitentibus Augustis, provinciales episcopis conuiventibus, qui magno honori ducebant a primæ sedis episcopi omniumque episcoporum apice pontificiam dignitatem sumere; non reluctantibus etiam

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Metropolitanæ dignitatis prerogativas et officia in regiones suburbicarias ad se traxisse Romani pontifices dici nequeunt nisi presumatur singulas provincias earundem regionum ecclesiasticos metropolitans habuisse: quod tamen falsum est. Cum in Occidente post Constantini ævum ecclesiasticæ metropoles institui cœperint, ut colligere licet ex iis quæ de origine metropolitæ ecclesiarum in Gallis pluribus disserimus in observat. ad dis-ert. 5 Quesnelli part. II c. 5 tum vero in Italia Mediolanensis et Aquileensis sub finem quarti sæculi, Ravenas sub Leonis pontificatum metropolitam dignitatem obtinere. Nullus nisi multo post metropoli institutus in cæteris provinciis, seu in regionibus suburbicariis; sed in

metropolitans, qui a pontificibus Urbis sacerdotil honorem adepti, ab iisdem tot pendebant.

Aliquid itaque discrimen deprehendere mihi video inter ordinandi morem a Romano pontifice sibi in urbariis regionibus vindicatum, et eum quem cæteri exarchi seu patriarchæ usurpabant. Hi enim ita exarchatus sui concilium convocabant, ut metropolitans quibusque provinciæ suæ synodum pro iure suo canonibus indulto indicere esset liberum; ita in episcoporum provincialium ordinationibus decretum suum interponebant, ut metropolitani primum accederet auctoritas, nec nisi ejus relatione cleri electionem plebisque consensum rescirent: sic totam exarchiam suam administrabant ut metropolitans iura sua muniaque illibata servarentur. Nihil tale in regionibus urbariis. Primum enim nullam metropolitans suum provinciale concilium convocandi facultatem fuisse permissum reperimus, nec revera ulla exstant hujusmodi synodorum acta, saltem, ni fallor, ante x vel xii sæculum, nec ulla earum mentio apud auctores ecclesiasticos celebratur. E contra vero jubebantur etiam remotissimarum provinciarum episcopi Romæ ad synodum se sistere singulis annis, ut ex ipsius hujus epistolæ cap. 7 palam sit, quod cum se ex auctoritate canonis Nicæni præcipere testetur S. Leo (Can. 5 Nicæni.), manifestum est illum ad suam sedem eas synodos traxisse quæ ad singularum provinciarum metropolitans convocandæ erant secundum mentem Nicænorum canonum. De solis enim provincialibus synodis agit can. 5. Jam laudatus: Bene placuit, inquit, annis singulis per unamquamque provinciam bis in anno concilia celebrari, ut communiter omnibus simul episcopis provinciæ congregatis discutiantur hujusmodi questiones.

2. (b) In electionibus et ordinationibus episcoporum nullas partes egisse deprehenduntur metropolitans; sed cuiusque civitatis clerum populumque electioni incubuisse, par est credere: de qua cum ad pontificem Romanum retulissent, vel ad electi consecrationem delegabat pontifex, vel (quod sæpe sæpius fiebat) Roman consecrandus accercebatur, aut sponte sua veniebat. Id autem inde conjicimus, quod nullæ in præ-senti occurrunt epistolæ, vel metropolitanorum ad Urbis antistitem, vel hujus ad metropolitans sive electionis episcoporum Indices, sive quid aliud circa consecrationis negotium continentes; quod nunquam de aliquibus episcopis male ordinatis, nunquam de metropolitans urbariis conqueruntur pontifices; nunquam de iisdem querelæ ad illos deferuntur a provincialibus: etsi plurimæ sint quibus contra episcopos qui clericos contra canones ordinaverant sedis apostolicæ pulsatur auctoritas; et aliæ quibus episcopos arguit pontifex Romanus de quibusdam contra canonum dispositionem in clerum ascitis. Demum executioni constitutionum suarum non metropolitanarum curæ ac sollicitudini commendat, sed ad eam rem aliquos e provincialibus episcopis pro arbitrio deligit, nunc hos, nunc illos, nulla metropolitans facta mentione. Mitto Cælestini PP. auctoritatem ab aliis sæpe adductam, qui quidem epistolæ ad Apuliæ et Calabriæ episcopos scripta, eorum sibi ordinatio-

his solus Romanus pontifex metropoliticum jus exercebat, quod antea semper solus exercuit: unde hanc dignitatem cum ejusdem prerogativis ac officis S. Leo ad se non attraxit, sed in iis quæ ab initio suæ soli sedi competeabant, pro suo iure perseveravit ac restituit, sicuti etiam successores ejus, quoad institutione metropolitanarum in iisdem regionibus aliis episcopis hunc gradum communicare expediens duxere. Hinc porro cadunt quæcumque in fusiori hac notatione Quesnelli disputat.

(b) Vide Greg. I, lib. v, epist. 13, ad rectorem Siciliæ, de Lilybætano clero petente licentiam a R. P., ut sibi episc. eligeret

nes vindicat. Mitto etiam libri pontificalis testimonium, qui plures ab episcopis Romanis antistites consecratos commemorat, quam ut ad solam metropolitani Romæ provinciam pertinuisse credi possint. Sixtus enim tertius Leonis prædecessor quinquaginta et duos ordinasse dicitur per octo ad summum pontificatus annos, et Leo ipse centum et octoginta quatuor creavit, qui si e sola metropoli assumpti essent, ter ad minus vacasse cujuslibet civitatis sedes dicenda est per viginti annorum decursum, quod fidem facile non invenerit.

1383. Quod spectat ad diversas consultationes, relationes et alia negotia quæ inter administrandam provinciam solent plerumque occurrere, nullum superest vestigium ex quo ea per metropolitanos urbicariæ regionis præstita fuisse appareat; sed quæ in aliis diœcesibus exarchiisque metropolitano intervenitu ac relatione ad patriarcham deferri solent, ea per singularum civitatum vel episcopos, vel clericos, vel etiam cives ad Romanam sedem videmus esse delata. Consultuit episcopus Nucerinus Innocentium I de variis disciplinæ ecclesiasticæ capitulis non interposito metropolitano. Hoc laudat Innocentius: *Mirari, inquit, non possumus dilectionem tuam sequi instituta majorum, omniaque quæ possunt aliquam recipere dubitationem, ad nos quasi ad caput atque ad apicem episcopatus referre, etc. (Epist. 4, ad Felic. episc. Nuc.)* Scribit idem Innocentius Maximo et Severo episcopis per Brutios constitutis, cum a Maximiliano quodam laico agente in rebus querelam accepisset de indignis presbyteris: nec conquirerit pontifex de metropolitani negligentia, ut fieri solet cum tale aliquid contra canones in aliis provinciis perpetratur. Idem observandum de ejusdem epistola 6, ad episcopos Apuliæ Agapitum, Macedonium, et Maurianum. Horum nullum ad metropolitanos remittit, contra id quod in aliis diœcesibus usurpari solebat. Testis est epistola 83 (nunc 108), ad Theodorum Forojuliensem in Gallicana provincia episcopum, qui cum S. Leonem consulisset de nonnullis quæstionibus, ita eum objurgat sanctus pontifex: *Sollicitudinis quidem tuæ is ordo esse debuerat, ut cum metropolitano tuo primitus de eo quod quærendum videbatur esse conferres; ac si id quod ignorabat dilectio tua, etiam ipse nesciret, instrui vos pariter posceretis: quia in causis quæ ad generalem observantiam pertinent omnium Domini sacerdotum, nihil sine primatibus oportet inquiri.* Hæc confer cum Innocentii verbis ad Felicem Nucerinum.

Præterea, cum scribit S. Leo ad provinciarum urbicariarum episcopos, vel eos monitis suis adire cupit, non ad metropolitani, et per eum ad cæteros provinciales litteras dirigit, sed aliquem alium episcopum ad id delegat: quod argumento est vix ac ne vix quidem aliquid munus ab ejusmodi metropolitano esse usurpatum: ita in præsentis epistola per Paschasium Lilybæi in eadem Sicilia provincia, et Baccillum alterius civitatis episcopos, hanc ad omnium sacerdotum notitiam voluit pervenire, cum ad Syracusanum debuisset transmitti, nisi omnia metropolitica munia quæ ad se transtulerat, modo huic, modo illi episcopo per vices conferri a se posse existimasset. Eadem ratione ad Dorum Beneventanum scribens executionem præceptionis suæ, non metropolitano, sed Julio cuidam (forte Puteolano) episcopo committit.

Longe aliter se gessit, cum ad episcopos **1389** non modo remotiorum diœceson, puta Gallicanæ, Hispanicæ, Illyricianæ litteræ fuerunt dirigendæ; sed etiam Italicæ quæ Urbi adjectab. Metropolitanus enim provinciarum hujus diœcesis liberam habuerunt provincialium suorum antistitem ordinandorum potestatem; synodos suas citra Romani pontificis indicationem convocaverunt; si quæ dubia in provinciis ejusmodi oriri contigit, quæ ad apostolicam primariamque Occidentis sedem pro more deferri par esset, ea per metropolitani consultationem transmissa sunt: quidquid denique ad provinciam cujusque ad-

ministrationem spectare potuit, penes metropolitanos semper fuit. Exempla existant apud S. Leonem (extra quem vagari modo non convenit); epistolæ enim quas ad tres illos metropoles Italicæ diœceseos scripsit, Mediolanensem, scil., Aquileiensem et Ravennensem, disciplinæ, de qua sermone mox habuimus, clarissimam mentionem faciunt. Septimius, seu Altini seu alterius civitatis in Istria provincia, episcopus, litteris suis monet S. Leonem de reviviscentibus Pelagianorum reliquiis: statim metropolitani provinciam litteris suis Leo sollicitat ut pastorali cura invigilet custodiendis sacrorum canonum decretis, Ecclesiæque adversus vipeream hæreticorum fallaciam protegendæ, eidemque totam hujus negotii sollicitudinem commendat. Cum item anno 458 aliquot annis post cladem Attilianam, Adeodatus Romanæ sedis diaconus ab Aquilensi regione regressus retulisset ad S. Leonem non scripto, sed viva solum voce, Nicetam Aquileiensem episcopum difficultatem pati circa nonnulla disciplinæ capita, quæ occasione bellicæ cladis versabantur, sedisque apostolicæ de his sententiam poscere, ad solum metropolitani, nec ad alios episcopos nisi per ipsum dirigit epistolam 129 (nunc 159). *Hanc autem, inquit, epistolam quam ad consultationem tuæ fraternitatis emisimus, ad omnes fratres et comprovinciales tuos episcopos facies pervenire.*

De Ravennensi non minus clarum est: cum enim eadem occasione gravis orta esset controversia circa baptismi sacramentum, tam iis conferendum qui ab hæreticis baptizati erant, quam parvulis qui utrum baptizati ante captivitatem barbaricam fuissent ignorabant, res primum in concilio Romano disceptata: inde transmittendam esse consueverunt Patres concilii Leonis nomine encyclicam epistolam ad omnes Italicarum regionum provincias, quæ hostiles incursum passæ fuerant, ut quid agendum esset agnoscerent. Quam quidem ad singulos metropolitanos directam esse testatur finis ejus epistolæ 135 (nunc 166) Leonis ad Neonam vel Leonem episcopum Ravennensem. *Quam rem, inquit, frater charissime, ideo generaliter ad omnium volumus pervenire notitiam, ne dum plus justo metuisit, misericordia Dei salvari cupientibus donegetur.* Quibus verbis rem insolitam quasi excusat S. Leo, quia cum ad concilium diœcesis urbis non pertineret **1390** Emiliensis provincia, cujus metropoli erat Neonas, ad eam quoque synodi istius decreta transmitti non consueverant. Nec observare omitam, Ravennensem episcopum Petrum Chryseologum, cum ad Eutychie litteras responderet, quibus ejus opem ille implorabat, nihil se posse reposcere sine Romani pontificis nutu, quia non de Ecclesiæ suæ vel provincie disciplina agebatur, sed de fide: *Nos enim pro studio pacis et fidei, inquit, extra consensum Romanæ civitatis episcopi causas fidei audire non possumus.* Alias non item.

De Mediolanensi quoque probat epistola S. Leonis ad Eusebium Mediolani antistitem, quam ex hujus rescripto dignoscimus. Patet enim quod peculiarem synodum habuit Eusebii episcoporum suæ provincie: quorum ordinationem pariter habuisse, sicut Ravennensis et Aquilensis suorum provincialium præter cætera argumenta, intelligitur ex eo præsertim solemniter effato, quo pertinet ad *alicujus concilium vel pertinere ad ejus consecrationem, vel ordinationem, pro eodem prorsus habentur.*

Ex diebus eruiimus latum fuisse discrimen inter patriarchalis jurisdictionis usum, quem sibi pontifex Romanus in Occidentis Ecclesiis vindicabat, et eum qui cæteris patriarchis pro jure competeat. Si enim Italicam diœcesim cæterasque transalpinas spectes, vel transmarinas, nec earum episcopos ad suam synodum vocabat, nec per se vel decreto suo ordinabat. Si regiones illas urbicarias consideres, ita et electos ordinabat et ad suum concilium coegit, ut metropolitani jurisdictio in iis regionibus omnino iners et otiosa esset; cum nec ad suum concilium, nec ad consecrationem suam accire his notum esset

suo provinciales, sed totum jus penes se haberet A Urbis pontifex.

Hæc paulo fusius observare non piguit occasione horum verborum : Si unde consecrationem honoris accipitis, inde legem totius observantiam sumeretis, etc., quæ ultima verba id etiam quod supra diximus confirmant : illæ enim partes erant metropolitani, ut episcopum, cui consecrationis honorem contulerat, legibus ecclesiasticæ disciplinæ primum imbueret, atque in dubiis subinde occurrentibus instrueret consulentem, ut primarius provinciarum suarum doctor ac magister. Egregie huic consuetudini ac legi suffragatur concilium Tarraconense, can. 5. Si quis, inquit, in metropolitana civitate non fuerit episcopus ordinatus, postquam suscepta benedictione per metropolitanam litteras, honorem fuerit episcopi adeptus, id optimum esse decernimus, ut postmodum statuto tempore, id est, impletis duobus mensibus, se metropolitani sui repræsentet aspectibus, ut ab illo monitis ecclesiasticis instructus, plenius quid observare debeat recognoscat. Ad idem redit quod supra ex epist. Leonis nostri ad Theodorum Forojuliensem retulimus. Consulendæ etiam episcopatum promotionum formulæ a Jacobo Sirmondo 1391 Conciliis Gallicanis insertæ, et a Baluzio tom. II Capitular. recusæ. Consulendi Pontificales libri antiquiores. Ex quibus omnibus intelligitur quanta cura ordinandi vel recens ordinati a suis consecratoribus vel metropolitanis instruerentur, scripto etiam accipientes regularum ecclesiasticarum codicem, quem decretum appellabant.

2. *Mystica et rationalis exemplatio.* Tot fere hujus loci diversæ lectiones quot codices. Cantabr. et Thuan. unus habent : *Mysticæ traditionis rationalis exceptio.* Alter Thuan. et Trecopith., *Mysticæ, vel mysticæ rationalis exceptio.* Edit. omnes ad marginem : *Mystica et rationalis exceptio.* Isidorus Merc., *Mysticæ rationis exceptio.* Dionysii Exigui et Cresconii lectionem retinimus in textu (quamquam Crescon. legit *rationalis*), tum propter certam utriusque antiquitatem et auctoritatem, tum quia mentem auctoris nostri attingere proplis mihi videntur. Ideo enim S. Leo *principalis et maximi sacramenti*, id est baptismi, *mysticam et rationabilem exemplationem* dicit, cum in Paschate confertur : quia *apparet*, ut loquitur cap. 3, *regenerandis filiis hominum et in Dei filios adoptandis, illum diem esse et tempus electum, in quo per similitudinem formamque mysterii ea quæ geruntur in membris his quæ in ipso sunt capite gesta congruerent*, quippe cui commoriantur, consepeliuntur et conerescunt in baptismum.

3. *Quidam putant quod in eadem die Dominus ad baptismum, etc.* Vides nondum illo sæculo certum fuisse quo die baptizatus fuit Dominus Jesus, cum quorundam tantum opinione ad viii id. Januarii referri pronuntietur. Leo : Epiphanius autem, qui initio hujus quinti sæculi adhuc in vivis erat, vi id. Novembris baptizatum fuisse ait lib. II advers. Hæreses, hæc. 5, secti. 24.

4. *Diversa sacrificia unam hostiam reformarunt.* D Libenter retinuissem præformarunt, quod vulgo legitur, nisi Dionysii, Cresconii et quinque codd. mss. superius laudatorum concentu reprobaretur hæc lectio. Hoc porro sibi vult auctor noster : non uno legali sacrificio unam sacrificii nostri hostiam esse figuratam, sed plurima eaque diversa fuisse olim instituta sacrificia, ut multifariam multisque modis Christianum delinearetur ac figuraretur sacrificium. Hæc in præsentī loco potestas est hujus vocis *reformare*, hoc est, iterum iterumque formare, seu figurare et adumbrare.

5. *Secundum apostolicam regulam.* Quænam hæc apostolica regula? an regula per traditionem ab apostolis descendens, quæ exorcismos, scrutinia, jeju-

niaque a baptizandis subeunda præscribat? Ita forte, nescio tamen an a sanctis Patribus asseratur. *Antiquissimam Ecclesiam traditionem* Augustinus lib. II de Nupt. et Concup. cap. 29 ad finem, eam consuetudinem appellat, qua exorcisantur et exsufflantur parvuli. Hoc ipsum *circa baptizandos in universo mundo 1392 sancta Ecclesia uniformiter agit*, inquit Leo noster in capitulis Cælestino olim attributis : ac proinde secundum S. Augustini regulam, cum id nec in Scripturis, nec in conciliorum decretis reperitur, ab apostolica traditione descendere dicendum est. Potuit et Leo ad illam apostolicam præceptionem attendere, quæ est in epist. I ad Cor. cap. V, quamque indigitavit Siricius papa epist. ad Himerium Tarracon. cap. 2, quæ Leonis oculis procul dubio observabatur, cum hæc scribebat tam de tempore baptismatis, quam de his cæremoniis ; sic autem loquitur : *His dumtaxat electis* (quibus baptismi tradatur sacramentum) *qui ante quadraginta vel eo amplius dies nomen dederint, et exorcismis quotidianisque orationibus atque jejuniis fuerint espiati, quatenus apostolica illa impleatur præceptio, ut, expurgato fermento veteri, nova incipiat esse conspersio.* De jejuniis totaque catechumenorum poenitentia, vide, si lubet, Gabrielis Albaspinei Aureliani. episcopi luculentam observationem, quæ est prima libri II Observationum.

6. *Duo tantum tempora, Pascha et Pentecosten.* Ante sanctum Leonem, nullus canon, nullum decretum, præter Siricianum mox citatum, tempus baptismi conferendo præfixit. Siricius solam suæ sedis auctoritatem omniumque Ecclesiarum consuetudinem in medium adducit. Sanctus Leo apostolicæ institutionis consuetudinem, apostolicas regulas, sedis suæ instituta solummodo commemorat. Frustra ergo cationes aliquos ea de re conditos notatosque a sancto Leone somniavit auctor Gallici operis de episcopis canonicè judicandis, pag. 78, ut aliud somnium de codice canonum Ecclesiæ universæ utcumque defenderet. Canonum enim mentio, quam capite sequenti injicit sanctus Leo, ad generalem canonum custodiam spectat, ut quisque vel cursim legens perspiciet. Post sanctum Leonem de Paschate et Pentecoste similiter decreverunt Gelasius papa, epist. ad episcopos Lucanæ, etc., cap. 10, ann. 494, Gerundense concilium, an. 517; Autistodor., can. 48, an. 578; Matiscon. II, an. 585, can. 3; Gregorius PP. II, an. 725, epist. ad Turingiæ clerum et plebem, etc.

7. *Indissimulanter occurrant.* Ita Dionysius et omnes mss. codices, qui hæc verba, quæ sequuntur in perlicæ codicibus excusis, et hæc a vobis consuetudo servetur, non habent, exceptis Thuanico uno et Trecopith., quorum unus ad alterum exscriptus est. Editio Nicolini, in textu, et Surii, Crabbi, Sighardi, atque Canisii ad marginem sic legendum exhibent : *Indissimulanter concurrant, quod utique laboriosum non est, si vicissim inter vos hæc consuetudo servetur.*

1393 AD EPISTOLAM XVII.

Episcopis per Siciliam constitutis.

1. Hanc ad Siciliæ episcopos (a) epistolam, cujus nullum exemplar manuscriptum nancisci potuimus, primus evulgavit Gerardus Vossius, doctor catholicus, quam ex antiquo cardinalis Sirleti ms. codice acceptam, ex consulari nota et ex ipsius Leonis phrasi ac dictione, quam spirare eidem visa est, Leonis Magni esse non suspicatur modo, sed plane et indubitanter asseverat. Mihi vero Leonis non esse pene certum est, vel unius styli inspectione, quem a Leonino abhorrrere quis facile deprehenderit. Præterquam quod jejuna in omnibus et exilis admodum est totius epistolæ dictio.

2. Hæc epistola data ad Siciliæ episcopos signifi-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) His, quæ hic Quesnellus opponit, ut hæc epistolam in dubium vocet, plenissime respondimus in

admonitione eidem præmissa, ac præsertim in annotationibus quas eidem subjicimus.

caſus xi kalendas Novembris, Alypio ſeu Calepio conſule; alteram autem habemus eamque indubitata fidei Leonis noſtri epistolam ad eandem Siciliae episcopos ſcriptam xii kalendas Novembris ſub eodem conſule, id eſt pridie quam hæc ſcriberetur, à Deo placet. Quis porro ſibi persuadeat duas eodem ſere tempore epistolam a Leone ſcriptas eſſe ad episcopos in remotiſſima regione conſtitutos? cum ſi de honorum alienatione ſcribendum habuiſſet iſdem episcopis, id facillime potuiſſet præſtare in illa epistola, quam de tempore baptiſmatis celebrandi, in Sicilia ſcribebat per illos dies, aut ſi qua de novo querela ad geminandam epistolam cogiſſet pontificem, poſterior prioris mentionem nonnullam haberet.

3. Non erat tanta Leonis tempore eccleſiaſtica diſciplinæ perturbatio, ut in provincia Romana ſedi ſubjecta, in qua præſentes erant vigilantiffimi, inter quos Paſchaſinus Lilybætanus, *omnia alicujus Eccleſiæ prædia vendendo, donando, et diverſis modis alienando episcopus diſſiparet*; immo tanta corruptela, ut plures qui id agerent invenirentur, quod epistola diſerte aſſerit. Quamobrem ad poſteriora sæcula reſciendam eſſe huiusmodi deprædationem exiſtimo; aliquid fictitium omnino eſſe hanc epistolam aſſerere quis noluert?

4. Mentio ſit in eadem epistola duplicis decreti quo a Leone ordinatum erat, *quemadmodum utriusque Eccleſiæ utilitatibus conſuleretur*, adverſus huiusmodi eccleſiaſticorum honorum prædones. Quæ decreta ſi vere a Leone emiſſa eſſent, non facile eorum memoria excidiſſet. Eſt enim plurimæ Leonis aliorumque pontificum familiaris epistola: vel omnino perierint, vel ad tempus ab hominum **1394** notitia ſubtractæ ſint, longe difficilius id potuit contingere circa decretales et conſtituta quæ plurimum Eccleſiarum negotia et ordinationem attingunt, et multo minus ſi ad totius provincie ampliffimæque inſulæ episcopos et Eccleſias fuerint directæ; cujus generis eſſe debuerant tam hæc, ſi genuina eſſet, quam illæ de quibus mentionem facit. Sed hoc etiam maxime penſandum eſt, nullarum epistolarum plura exſtare exemplaria manu exarata, quam earum quæ ad Italiae aliarumque adjacentium provinciarum episcopos ſcriptæ ſunt. Id vero inde factum eſt quod cum ad Romani pontificis curam et ſollicitudinem propius ſpectarent, ad ejus ſynodum convenirent sæpe æcipius, et ab ejus nutu et ore penderent, illius quoque decretis parendi neceſſitas incumberebat, quæ propterea diligentius exſcribi par erat ab omnium illarum Eccleſiarum episcopis et clero; immo vel ab ipſo Leone, vel a metropolitans ad ſingulos provinciarum episcopos epistolarum huiusmodi exemplaria a pari, ut aiebant, mitti conſueverant. Vix ergo divina poſſis qua ratione tanti momenti decretorum memoria tot sæculorum ſpatio intercepta fuiſſet.

5. Si Leonis noſtri eſſent hæc decreta, numquam ea recensere omiſſent ejus ſucceſſores, quibus de rebus eccleſiaſticis non diſtrahendis ſeu alienandis conſtitutiones emittere contigit: quod fecit Hilarus proximus Leonis ſucceſſor ſcribens ad plures Galliarum episcopos, Symmachus eadem tractans in concilio Romano, Agapetus ſcribens ad Cæſarium Arelatenſem, Gregorius Magnus ad eodem Siciliae episcopos, etc. At de his ne verbum quidem habent laudati pontifices. Poſteriores quidem Hilaro ad ejus decretum reſpiciunt, et ejus etiam verba mutantur, ut vel hinc decerni poſſit nullum Hilariano decreto antiquius innotuiſſe, quod ad honorum Eccleſiæ conſervationem pertineret.

6. Decernit hæc epistola: *Ne quis episcopus de Eccleſiæ ſue rebus audeat quidquam vel donare, vel*

commutare, vel vendere, niſi forte ita aliquid horum faciat, ut meliora proſpiciat, et cum totius cleri tractatu atque conſenſu id eligat, quod non ſit dubium Eccleſiæ proſuturum. At iſtud recentioris et remiſſioris diſciplinæ eſt, ut ex iſtus Eccleſiæ cleri nutu et conſenſu rerum eccleſiaſticarum diſtractio pendere permittaur, cum Hilarus papa eandem *in alienum jus transferri* vetet, niſi prius apud concillium alienationis ipſius *cauſa doceatur, ut quid fieri debeat communi omnium deliberatione tractetur.*

7. Cum ſui decreti transgreſſores vult auctor epistolæ ordine et communionem privari, **1395** ſatis ſe recentiorum Leone noſtro prodit, cujus ætate duplex hæc pœna clericis non infligebatur, niſi forte, quod nonnullis placet, propter graviffima omnium facinora.

Hiſ perpenſis in hanc ſententiam facile adducor, ut vel hanc epistolam exiſtentionem ſuſpoſitam eſſe, et ſcilicet conſilio conſtatam ut alieu illarum Eccleſiarum prædia diſtracta denuo vindicarentur: quod sæpe factum eſſe notum eſt, ut germanorum moniſtorum loco fictitia ſubſtituerentur aſſerendis Eccleſiarum juribus vel privilegiis quoquomodo accommodata; vel ſaltem credam alterius eſſe Leonis quam poſtri, ſecundi puta, vel tertii, vel etiam poſterioris. Et facile potuit conſulis nomen irrepere, vel data opera inſeri, cum etiam et Alypii dubia lectio et Ardaburis ejus collegæ omiſſa mentio aliquam fraudis vel erroris injuria ſuſpicionem.

Ut tamen fictitiam epistolam non exiſtimationem facit quod p. unus ejus legitur apud Gratianum **12**, q. **2**, cap. **52**. *Sine exceptione*, ubi et Leoni tribuitur, et miſſa inſcribitur *universis episcopis per Siciliam conſtitutis*. Sed cujus Leonis ſit, an primi an ſecundi, nec antiquæ editiones Gratiani aperiunt, nec recentiores. Aliqua etiam apud Gratianum aſſumuntur, tamquam ejusdem epistolæ pars, quæ in epistola tamen non leguntur, ſed leguntur pro canone **31** et **32** concilii, ſeu veri ſeſtitii, quod Carthagi-enſe quartum nunciatur **31**. *Ut episcopis rebus Eccleſiæ tamquam commendatis, non tamquam propriis utatur, 32. Irrita erit donatio episcoporum, vel venditio, vel commutatio rei eccleſiaſticae abſque conventione et ſubſcriptione clericorum.* Forte margini inſcripti canones in textum irrepſerant codicis quo Gratianus utitur. Ex iſtis judicet lector quid de tota epistola ſit decernendum. Nos eam, qualiſcumque eſt, repræſentavimus.

AD EPISTOLAM XVIII.

APUD QUESNELLUM XIV.

Januario Aquileienſi episcopo.

Ad Januarium. Editi codices habent *Julianum*, quibus repugnant Dionys. Exiguus, Cresc. Hincmarus, mss. cod. Barb. 4, Thuan. quinque, Cantabrig. et Victorin., qui legunt, *Januarium*, quod etiam ad marginem edit. legitur. Conferenda hæc epistola cum **7** (nuac **2**), quæ eſt ad Septimium, cum notis de ejus (a) ſuſpoſitione.

1396 2. Si tamen iterata tinctione non fuerint maculati. (b) Hanc exceptionem addit forte attendens canones Africanos, cujus **27** collectionis Africanæ ita legitur: *Neque permittendum ut rebaptizati ad clericatus gradum promoveantur.* Vide et Felic. 3 P. R. in ſynod. Romana an. D. 487, tam inter acta concilii quam in epistola ſynodica ad univerſos episcopos. Canonis illius Africani exceptio quædam legitur in gratiam parvulorum can. **47**, et altera cau. **68**, pro clericis apud Donatiſtas ordinatis, in ſuo honore ſuſcipiendis.

BALLERINIORUM ANNÔTATIONES.

(a) Hujus epistolæ vindicias luculenter exhibuimus ſi admonit. ad epistolam primam.

(b) Confer noſtram **ABDOL. 6** (Col. 797, n. 4) in epist. 18.

5. Ad totius Ecclesie incolumitatem ordinata. (a) Miror supiniam scriptoris, duplici latius et quartæ epistolæ loco abutenis. Canones, inquit, de non promovendis ad superiorem clericatus gradum his qui ab hæresi ad communionem catholicam revertuntur, pro universa ubique Ecclesia conditos fuisse testantur hæc Leonis verba; *Dei operam ut circumspicere atque velociter implerentur, quæ ad totius Ecclesie incolumitatem et laudabiliter suggesta sunt, et sequenter ordinata.* At, urget ille, nec inter Nicænos canones ejusmodi numerantur, nec in toto Justelli codice reperitur. Erant igitur præter Nicæna decreta alia quædam quibus et Januarium astringi volebat sanctus Leo, quæque universæ Ecclesie in disceptandis rebus ecclesiasticis in usu erant. Quænam hæc hominis occientia, ut de canonicis verba hæc interpretetur? Nonne sole meridiano clarior est legenti, ea quæ laudabiliter suggesta esse dicuntur, de illis vigore fidei plenis, quæ scripserat Januarium ad sanctum Leonem, esse intelligenda; quæ vero *sequenter ordinata*, de hoc ipso sancti Leonis scripto, quo canonum constitutiones præcipit custodiri? Quod animadvertere facile poterat scriptor ille, nisi verba proxime textum laudatum antecedentia ad obscurandam veritatem resecessisset. Proinde, inquit sanctus Leo, dilectio tua, cuius devotione gaudemus, jungat curam suam DISPOSITIONIBUS NOTIS, et dei operam ut circumspicere, etc.

Quod verò subdit nullum canonem aut Nicæno concilio aut Justelliano codice contineri, qui clericos ad superiorem ministerii ecclesiastici ordinem evolvit prohibeat, cum ab hæretica vel schismatica communionem ad catholicam revertuntur, lapsus memorie est. Si enim canonem 8 Nicænum adisset, hæc in eo legisset verba: *De his qui se Catholice, id est patros, nominant, si aliquando ad hæreticam et apostolicam Ecclesiam redierint, utrum est sanctorum et magna synodo ut accepta mandata 1387 impositione, SIC IN CLERO MANEANT.* Præ omnibus autem eos scripto profiteri oportet quod *consecraverint et sequantur dogmata Ecclesie catholice et apostolicæ, etc.* Ubicumque autem *visus in vicis, visus in civitatibus ipsi soli inventi fuerint ordinati, qui immutentur in clero, in eodem ordine permanant.* Ita concilium Nicænum in codice Justelliano. Quibus verbis nihil clarior est, ut mihi quidem videtur, qui *animus in clero manere, et in eadem ordine permanere juravit, in prævidendis ad superiores ministeria aditus omnis præcluditur.* Cumque sancti Leonis verba verbis canonicis illius maxime concinant, facile mihi persuadeo ad illa oculos conjiciendo sanctum pontificem. Licet enim de Catharis solis agatur in *Evangelio*, nihil tamen valet ad alios hæreticos ea verba extendi. Et revera hic ipse loquenti modus *quæcunq; ETIAM illam canonum constitutionem præcipimus custodiri, etc.,* extensionem canonis sonare mihi videtur. Quod eo potiori jure ab illo potuit præstari, quod non de quolibet hæretico agit hæc Leonis epistola, sed, ut reor, de Donatista. Primum enim schismatis mentio hoc ipsum indicat: *vix quippe tunc temporis alia vigeat hæresis quæ a schismate ortum duxisset.* Deinde quod addit de repetitione baptismatis: *Si tamen, inquit, iterata intentione non fuerint maculati;* hoc enim familiare fuit Donatistis, eos qui a catholicis ad ipsos desertebant iterato tingere; ab aliis nequam fore usurpatum. Porro *Donatista commune cum Novatianis seu Cæciliariis jugum trahunt, ut sentit et loquitur sanctus Epiphanius, eadem cum illis sentientes, eandemque ob causam rebelles.* Quocirca, inquit, *neesse non habuimus privatum de illis amplius aliquid tractare; sed*

A *illos cum suis similibus conjungendos putavimus (Adv. Hæres., lib. 11, tom. 1, Hæres. 59, in fine).* Quare mirum non est si tela adversus Catharos vibrata a Nicænis Patribus contra Donatistas contorsit sanctus Leo. Sed et nihil vetat quin contra ipsos Novatianos hæc scripserit credatur sanctus Leo, cum ex epistola Innocentii papæ ad Victorium Rothomag., cap. 8, patam fiat, repetitum etiam ab illis hæreticis fuisse baptismum circa eos qui a catholicis ad ipsos descebant; cum enim *venientes a Novatianis et Montensibus per manus tantum impositionem suscipi decrevisset, addit: Præter eos, si qui forte a nobis ad illos transcentes rebaptizati sunt.* Quo amplius detegitur allucinatio scriptoris, qui decretum illud S. Leonis nullis canonicis contineri asserere non dubitavit. Jam vero quod Leo subjicit: *Ad totius Ecclesie incolumitatem et suggesta, et ordinata esse illa,* quis negaverit ad totius corporis incolumitatem pertinere, quidquid a quolibet episcopo contra **1388** hæreticos vel suggeritur, vel statuitur: maxime vero, ac præ alijs omnibus, quæcumque adversus hæreses, vel morum ac disciplinæ corruptelas ab apostolica sede decernuntur?

B *4. in kalend. Januarii.* Ita Dionys. Exig. et Cracon., quos ut antiquissimos secuti sumus, asipulantibus codd. mss. uno Bellocaven. et tribus Thuaneis. *Kalendis vel in kalend. Juhii* habent Thuanicus, Trecoptitheanus, et Victor., quod ideo scrupulose annotamus, quia sæpe ex hujusmodi notis temporariis pendet difficultiorum questionum ænositio. Ex hujus epistolæ exordium quærcitatum est Initium scilicet rescripti Marci papæ ad Athanasium et alios Egypti episcopos, de Nicænis capitulis, accedon et epistola Pelagii 2 ad Benignam.

AD EPISTOLAM XIX.

APUD QUÆSNELLUM XVIII, Doro Bonaventiano episcopo.

C *1. Minorque se feret.* Ita codd. Thuan., tres Cantabrig., et Trecoptith., et edit. Nicolini, quam postrema secuta est; antea sic: *Miror quis feret.* Totum hoc membrum libenter ita legerem ac interpungerem: *Ne is, quem sacerdotiali prebere provehebatur honore, ab injuria eorum quibus sociabatur inciperet, minorque se feret.*

D *2. Sed elationis vitium roboraretur.* Ita in vulgatis edit., pro quo sic habent codd. mss. Thuaneti duo, Victorinus et Trecoptith.: *Sed fortioris ritium roboraretur.* Cantabrigensis vero et Thuanicus alter, sic: *Sed furoris vitium superaret.*

*3. Neque enim ignorabis dixisse, etc. (b) Totum hunc locum priores editiones et Hincmarus, opusc. 44, de Jure metropolit., cap. 17, sic legunt: Neque enim ignorabis dixisse Dominum, quod qui se humiliat, exaltabitur; qui vero se exaltat, humiliabitur; eundemque dixisse: Quicumque vult inter vos major fieri, sit vester minister; et quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. Vos autem queritis de pusillo crescere, et de honore majores esse. Sed cum posterior Evangelii textus: Quicumque vult, etc., desideretur in omnibus quos vidi mss. codd. tribus, scilicet Thuanicis, Cantabrigensi et Victorino, et in editione Suriana, eundem expungendum censulimus. Cætera ad eosdem codices emendavimus: ubi advertendum, hæc sancti Leonis verba, Vos autem queritis de pusillo crescere, opponi prioribus illis Evangelii verbis, Qui se humiliat, exaltabitur: **1399** illa vero, Et de majore minores esse, respondere sequentibus his Qui vero se exaltat, humiliabitur: quod cum ab antiquis Operum sancti Leonis editoribus non*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Qui canones a Leone allegantur, et quo sensu huc referendi sint, licet nec de Donatistis, nec de Novatianis, sed de Pelagianis agatur, diximus in laudata admonitione n. 18 et 26. Confer etiam annot. 5

(Col. 717, n. 4). (b) De hoc textu et Simoni animadversione satis disserimus annot. 10 (Col. 710, n. 2) in hanc epistolam.

animadvertetur, hoc in causa fuit ut textum adulteraverint. Duo enim hæc sibi invicem opponi debere testantur sequentia hæc auctoris verba: *Utrumque enim inordinatum, utrumque præposterum*, etc. Quod non fiet, si hoc modo legatur: *De pusillo crescere et de honore majores esse*, quæ non opponuntur.

Post primam meam Leonis editionem prodierunt in lucem *Novæ Observationes* (Gallicæ) ad *textum et versiones novi Testamenti per R. S. P.* id est, Ricardum Simonem presb., ubi auctor, cap. 21, p. 458, hanc nostram Leonini textus emendationem vellicat. Ac primum quidem contendit hæc verba epistolæ ad Dorum: *Vos autem queritis de pusillo crescere et de majore minores esse*, assumpta esse ex Evangelii secundum Matthæum exemplari quod penes se habebat Leo: quæ verba eadem fere habentur in celebri Evangeliorum codice ms. Græco, qui olim Theodori Bezzæ fuit, nunc in universitate Cantabrigensi servatur. Sed, quod mirere, lectionem hanc, *de majore minores esse*, male suppositam a me fuisse queritur, etsi pravæ lectioni *de minore majores esse*; et tamen fatetur priorem illam meam lectionem conformem esse ms. codici Bezzæ. 2º Quatuor alios laudat ipse qui Bezzæ codici succinunt. 3º Versiones item Saxonnes quæ, inquit, ad antiqua exemplaria conditæ sunt. 4º Quinque mss. codices, id est, quotquot mihi adfuerunt ad hanc epistolam relegendam, correctioni suffragantur. 5º Alios procul dubio habuit Labbeus qui eandem lectionem exhiberent, cum eam margini ascripserit in volumine III Conciliorum generalium. 6º Suriana editio excusa eandem repræsentat. 7º Favet metrica versio Juvenci, quam ipse Simon allegat. 8º Hanc lectionem ter ipse *ordinariam* appellat. 9º Ipse Leonis textum corrigit legendi *minore pro honore sine ullius ope ms. codicis*, contra omnium editorum fidem. 10º Lectionem quam prætulit, talem fuisse in antiqua Vulgata fatetur idem Simon. 11º In sequenti pagina scribit lectionem hanc ordinariam, etsi obscuram, et vix boni sensus capacem, mutandam tamen non esse. Bene igitur fuit restituta. 12º Carpit audaculose quosdam criticos, quod has voces *de majore minores* abraserint, et in eorum locum has alias substituerint, *de minore majores*, quorum infelicem conjecturam ex Græco textu suggillat, cujus, inquit, voces non eandem inter se similitudinem habent, quam inter se voces Latine. 13º Credere amat R. Simon additionem illam fuisse in antiqua Vulgata, ejusque exemplaria Romæ superfuisse, Leone papa Ecclesiam Romanam regente. Atqui si ad eam allusit pontifex, non potuit ob aliam id rationem facere, quam quia plerisque nota erat, et propter abundantiam codicum vulgatissima. Quis vero 1400 sibi persuadeat pontifici præsto non fuisse nisi codices depravatos?

Demum ultro proficitur unum tantummodo obstare quominus nostram lectionem, quam ordinariam vocat, retinendam censeat, quod nimirum se ipse Leo explicuit in epistola 79 (nunc 105) quæ est ad Pulcheriam Augustam, ubi eandem vulgatæ antiquæ additionem his iterum verbis referre videtur: *Et tamen hæc illis insinuabantur, qui de pusillo volebant crescere, et de infimis ad summa transire*. Verum nescio an cuiquam persuadere possit vir eruditus, hæc ultima verba *de infimis ad summa transire*, esse explicationem illorum *de minore majores esse*: certum potius mihi est nihil aliud esse quam priorum repetitionem aliis verbis conceptam. Nimirum hoc unum in ea epistola Leonis menti insidebat consilium, ut Anatolii ambitum culparet, ac odiosum Pulcheriæ redderet, auctoritate verborum quibus duorum apostolorum ambitionem Christus represserat. At vero apostoli non volebant *de majore minores esse*, et eam ob causam ab his describendis verbis abstinuit Leo; et eorum loco antecedentia sub aliis terminis inculcavit, *et de infimis ad summa transire*. Quæ certe non ex proprio penu deprompsisset pontifex, spretis

his nativis verbis quæ in eodem loco agebantur, et *de minore majores esse*, si revera in Vulgata hæc iuc habebantur. Et quod iis non usus fuerit pontifex, certum mihi argumentum est ea in codice quo ille utebatur lecta non fuisse, sed potius *de majore minores esse*.

In epistola vero ad Dorum non modo hæc ultima verba vel resecandi, vel in alia mutandi necessitatem non habuit, sed contra hæc pontifici ita necessaria fuerunt, ut sine illis sua ipsius verbis veritas non constet. Duo enim redarguit in Beneventana Ecclesia: 1º *immaturam presbyteri novissimi promotionem*; 2º *eorum defectionem quorum ætas ordinem commendabat, et nulla culpa minuebat... qui illum cum sui dedecore posebant honorari... qui proprio se iudicio dejiciebant... qui primatus suos deformi et ignava defectione in alterum transferentes subsequentium suorum minuebant dignitatem... qui ultimum sibi anteposuerant... qui indignos se honoris sui ordine sunt professi... qui novello et immature ordinato inferiori fieri delegerunt*. Ecce verba *de majore minores* aliis verbis sexies ab ipso Leone reddita. Duobus vero hujusmodi vitiiis quod se episcopus non opposuisset vehementer a pontifice redarguitur, utrumque Christi verbis contrarium esse sic demonstrante. *Neque enim ignorabas, inquit, dixisse Dominum quod qui se humiliat exaltabitur; eisdemque dixisse: Qui vero se exaltat humiliabitur*. En ut brevissimam Domini sententiam in duas scindit pontifex, ut cuique vitio suam particulam ascribat, et utrumque a Christo proscriptum fuisse ostendat, ut mox subjicit his verbis: *Vos autem queritis de pusillo crescere, 1401 et de majore minores esse; utrumque enim inordinatum, utrumque præposterum est*. Potuitne discrete magis aperire Leo duo opposita vitia se illis verbis arguere, unum his *de pusillo crescere*, alterum istis, *de majore minores esse*; in quorum ultimorum loco si hæc supposueris, *de minore majores esse*, jam non deo inordinata ac præpostera, sed unicum; nullus denique subest Leonis sermoni sensus.

Jam, opinor, intelligit Simonius quæ intelligi a quoquam posse antea desperabat, nec amplius insuperabilem obiecturus est difficultatem, qua se a recipienda lectione nostra deterreri scribebat. Arguit enim Dorum pontifex, quod *injuria potentium desideria rationabili auctoritate non cohiberit*, impediendo ne novellus presbyter exaltaretur, nec antiquiores humiliarentur, *ac proprio se iudicio dejicerent, et de majore minores fierent*; sic facile intelligenda venit hæc particula, cum emeritis et antiquis presbyteris illis addicitur. Nec tamen novello applicata, suo etiam carebit sensu, quem Leo ipse explicat his verbis: *Ne quem sacerdotali prope provehebas honore, ab injuria eorum quibus sociabatur inciperet, minorem se fieret dum in illo non humilitatis virtus, sed elationis vitium roboraretur*. Hoc sensu humiliari querit, et de majore minor esse qui exaltari ambit, et de pusillo crescere: coram Deo enim se ipse dejicit, qui per elationis vitium cæteris vult præeminere ac dominari.

Quod rursus objicit Simonius de lectione Hincmarii Remensis, nullius est momenti. Primum enim gratis asserit scripta illius manuscriptis nostris codicibus esse antiquitate superiora. Deinde lectionis Hincmariæ mendositatem prodit ipse Simonius dum vocem *honore*, quam habet illa, rejicit ac vocem *minore* propria auctoritate illi supponit. Denique quod vel Hincmarus, vel quisvis alius, totam hunc locum epistolæ Leoninæ adulteraverit, alia verba loco suo moverit, alia de suo addiderit, patet ex collatione lectionis illius quam supra retuli, cum ea quam omnes manuscripti codices ac contextus ipsius series genuinam esse clamant. Maneat itaque bene emendata lectio, et cum bona Simonii venia in hæc etiam posteriori editione perseverabit.

AD EPISTOLAM XXII

A

AD EPISTOLAM XXV.

APUD QUE-NELLUM POST EPISTOLAM XXXIII.

Flaviani episcopi Constantinopolitani ad Leonem.

Notam Quesnelli integram dedimus annot. 10 (Col. 725, n. 2) in hanc epistolam, ibique etiam nostras observationes exhibuimus.

1402 AD EPISTOLAM XXIV.

APUD QUESNELLUM XXI.

Theodosio Augusto.

1. *Eusebii.* De eodem in sequenti pariter epistola et alioqui aliis meminit S. Leo. Episcopus fuit Dorylæi, civitatis provinciæ Phrygiæ Salutaris. Libellus supplex quem adversus Eutychem obtulit concilio Constantinopolitano, quemque hic commemorat pontifex noster, habetur in conc. Constantinopol. actione 4, inter Acta Chalcedon. actione item prima, sicut et alius libellus, ad Valentinianum et Marcianum Augustos adversus eundem Eutychem et Dioscorum, a quo depositus fuerat in deprædatoria synodo Ephesina. Hæc porro illius viri singularis et vix cum alio communis laus est, quod contra duas contrarias hæreses suo tempore emergentes primus in Ecclesia CP. insurrexerit. Contra monachum Eutychem libellum obtulit jam episcopus; contra Nestorium vero episcopum adhuc laicum vexillum erexit. Cum enim Nestorius (inquit sanctus Cyrillus lib. 1 contra Nestorium) in media ecclesia profanis uteretur vocum novitatibus, quibus et Θεοτόκον et geminam Christi naturam insectabatur, vir quidam sane probus, qui adhuc inter laicos erat, sed tamen admirabilem sibi collegerat eruditionem, ferventi et religioso zelo permotus, et contentiori voce inclamans, « ipsum, inquit, ante sæcula Verbum etiam secundam subisse generationem. »

2. *Quamvis et ipse episcopus Nicænæ synodi profiteatur se inhærere decretis: propter quod non habuimus unde aliquid diceremus.* Hæc emendavimus ad codic. Grimani, qui solus adfuit: prius ita legebatur: *Quamvis et ipse episcopus Nicænæ synodi profiteatur in hac re se esse decretis: propter quod non habuimus unde aliud disceremus.*

3. *Ad 1 kalendas Martii.* (a) Ita cod. Grim. et edit. omnes, pro quo in 1 parte Act. concil. Chalcedonensis legitur: *Ad kalendas Maii*, et in 20 (nunc 23) epistola: *11 kalendas Maii*. At in utraque legendam esse *Martii* existimamus. Ex actione enim habita Constantinopoli post depositionem Eutychem, certum est jam tum cum haberetur, pervenisse in eam urbem epistolam sancti Leonis ad Flavianum; habita est autem actio illa v idus Aprilis. Non potuit igitur Roma mitti Leonis epistola mense Maio, sed potius Martio. *Ante paucos dies*, inquit Seleucus episcopus, *litteræ sanctissimi archiepiscopi Romanorum Leonis insinuatæ sunt nobis, continentes quia questus est 1403 reverendissimus archimandrita Eutyches, et appellavit in tempore examinationis nostram audientiam per dationem libelli*, etc. Idem statuendum de epistola 20 (nunc 23) ad Flavianum.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Vide nostram emendationem annot. 12 (Col. 736, n. 2) in hanc epist.

(b) Duæ tantum editiones distinguendæ, de quibus diximus in admonitione ad hanc epist., altera epistolæ decurtatæ, altera integræ. Triplicem vero Quesnellus dixit, eo quod editio Vossii et editio Conciliorum, licet integram epistolam exhibeant, e diversis tamen codicibus originem ducentes, pro editionibus diversis haberi queant. In admonitione autem allegata cum integram editionem vindicavimus, tum vero decurtatæ editionis originem ex mss. col-

PATROL. LIV.

AD EPISTOLAM XXV.

S. PETRI CHRYSOLOGI

Episcopi Ravennatis ad Eutychem archimandritam.

APUD QUESNELLUM POST EPISTOLAM XXXIII.

Triplicem (b) hujus epistolæ editionem invenio; unam, quam habent posteriores sancti Leonis editiones, ubi ex ms. cod. Thuaneæ bibliothecæ descripta legitur epistola; alteram, quam ex mss. codicibus Vaticanis num. 2574 et 2580, et cardinalis Sirleti procuravit Gerardus Vossius doctor catholicus; tertia denique ea est quæ in prima parte Actorum Chalcedonensis concilii legitur cum Græca versione. Prima editio primum tantummodo caput continet, alterum integrum desiderat: reliquæ duæ utrumque caput complectuntur. Unde ista diversitas fluxerit certo asserere non ausim; verisimile tamen est vel editorem illum incidisse in mutum codicem, vel ipsum codicem ab editore fuisse mutilatum. In apostolicam scilicet sedem male affectus, plus ei juris quam par erat a Petro Chrysologo tribui existimavit. Quasi vero Leoni Magno evangelicam apostolicamque de incarnatione Domini doctrinam tam pie, tam catholice explananti in epistolis suis ad Orientales missis, *obedienter attendere*, crimen in Eutyche fuisset, vel in Petro ad id Eutychem ipsum hortari: cum potius summæ huic fuerit dementiæ, quod sancti pontificis monitis non obtemperavit; illi vero sacerdotalis officii et charitatis, quod presbyterum ab apostolica doctrina recedentem, seque ultro dantem præcipitio avertere conatus sit.

Jam vero ad id quod asserit Petrus Raven. (c). se non posse causas fidei extra consensum Romani pontificis audire, primo notandum diligenter non de omnibus causis sermonem esse, sed prudenter et caute secerni ab eo fidei causas ab aliis quæ disciplinam ecclesiasticam vel propriæ provinciæ administrationem spectarent. Secundo non de iis iterum fidei causis quæ in ejus provincia moverentur se excusat, sed de iis quæ aliunde ad ejus sedem deferri possent, quod cum aliter quam per appellationis libellum fieri non soleret, vel Occidentalem synodum ejusque primatem (d) Romanum pontificem ille attingebant, vel propriæ diocesis exarchum; nec par erat ut illic citra sedis apostolicæ conscientiam communis fidei causa tractaretur. Tertio addit Petrus aliquid quod sententiam plurimum restringit: *Pro studio*, inquit, *pacis et fidei non possumus*. Pacis quidem, quoniam noverat numquam permissurum pontificem Romanum, ac præsertim Leonem, ut citra Romanæ synodi conscientiam causa fidei intra Italiam ageretur; *fidem* vero, quia tantis apud Orientem præsidis munebatur Eutyches, in cujus patrocinium imperatorem Chrysaphius eunuchus inclinarat, ut solus pontifex Romanus, qui Valentinianum ad nutum movebat, causæ istius posset curam utiliter in se suscipere.

Nihil igitur vetat quin integra illa epistola sit episcopi Ravennensis. Unde quo fato decurtata habeatur in vulgatis sancti Leonis editionibus, non assequor. Codicem quidem Thuaneum commemorant, ex quo deprompta fuerit ab editore. Ad hoc ita sit nescio;

lectionum Hispanicæ et Isidorianæ sine ulla editorum fraude deteximus.

(c) Vide nostram annot. 19 (Col. 743, n. 2) in hanc Petri Chrysologi epistolam.

(d) Appellationis proprie dictæ libellum ad Romanum pontificem, non vero ad Occidentalem synodum ab Eutyche missum ostendimus in observ. ad dissert. 7 Quesnelli. Cur autem etiam ad S. Petrum Chrysologum scripserit, ibidem explicavimus n. 9 et 10.

hoc scio, unicum in catalogo *Thuanorum* mss. codicem a me repertum, qui epistolam sancti Petri Chrysologi eoptineat cum aliis nonnullis ad synodum Chalcedonensem pertinentibus; in hoc vero codice integram haberi epistolam. Cui si mss. Vaticanos et card. Sirletii codices, antiquaque ac recentiores Baronii et Conciliorum editiones adiunxeris, vix restat dubitandi locus quin vel in editoris illius, si non malam fidem, saltem oscitantiam, vel in codicis vitium refundenda sit epistolæ diminutio.

Integram porro vel non vidit, vel non attendit, vir doctissimus Henricus de Noris inter primos sancti Augustini discipulos et defensores, etsi scriptorum tempore postremus merito numerandus, cum *Historiæ Pelagianæ* lib. II, cap. 11, hæc habeat: Anno 448 idem Chrysologus litteras ad Eutychem male jam ob hæresim audientem dedit. Si enim vidisset, intellexisset ex posteriori 1405 epistolæ capite (a) litteras ab episcopo Ravennensi ad Eutychem datas non fuisse, nisi post acceptas ab eodem querimonias de iudicio Constantinopolitano, quod 22 die Novembris an. 448 prolatum est, neo ab illo rescribi potuisse ante sequentis anni 449 initium, immo nec ante diem 18 Februarii. Hæc enim die scriptæ sunt primæ sancti Leonis de Eutychiano negotio litteræ, quas datas jam esse cum suas Petrus exaravit, hæc istarum verba testantur: *In omnibus autem hortamur te, frater honorabilis, ut his quæ a beatissimo papa Romano civitatis scripta sunt obedienter attendas.* Quæ si intelligas de fusiori illa ad Flavianum epistola, quam cum septem aliis die 13 Junii in Orientem direxit, ut certe intelligenda videntur, jam non ineunte an. 449, sed eodem media jam lere parte elapso scripsit ad Eutychem Chrysologus. Quæ causa est cur ejus epistolam fusiori Leonis epistolæ ad Flavianum præfixerim, quoniam cum ea aliisque septem missam fuisse in Orientem probabile est.

Hanc unicam vidi ego Petri Ravennatis epistolam: quam ubi recensuit Philippus Labbe scriptor fecundissimus in dissertatione theologica de Scriptoribus Ecclesiasticis, hæc subjicit: *Altera quoque ejusdem epistola legitur inter eas quæ concilio Chalcedonensi præmittuntur.* In quo proculdubio vel memoria lapsus est vir eruditus, vel epistolam Græco-Latinam et Latinam ejusdem fragmentum pro duabus integris distinctisque accepit epistolis. Eidem similiter assentiri non possum, cum has Petri episcopi litteras datas esse scribit ante celeberrimam sancti Leonis ad Flavianum CP. epistolam; hanc enim proculdubio commemorat Chrysologus, cum duæ altæ breviores quæ præcesserunt nihil protens decernant, nihilque exigant, cui obedienter attendere potuisset Eutyches.

1. Ex ista porro S. Petri Ravennatis epistola docemur, non (b) apud solum pontificem Romanum querelas suas deposuisse Eutychem (quod dissertat. 7 fusius expendimus), sed et apud alios Occidentis metropolitanos de iudicio Constantinopolitano esse conquestum, libellumque iidem dedisse: et forsitan aliorum aliquot episcoporum litteræ, vel alla monumenta latent in bibliothecis, sicut hæc Petri mille et ducentis annis delituit, quibus manifestum fieret, si prodirent in lucem, Eutychem aliorum Occidentalium pariter iudicium postulasse; sicut nunc ex Ravennatis episcopi litteris patet ejus tribunal ab Eutyche pulsatum fuisse. Constat enim ex ista epistola datas fuisse ab Eutyche litteras ad Petrum Ravennatem. *Trioste, inquit hic, legi trioste litteras tuas..... Hæc 1406 breviter respondi litteris tuis, etc.*

2. Apparet Eutychem de sententia synodi Constans-

tinopolitanæ conquestum esse tanquam a corruptis et male affectis iudicibus prolata. Si enim, inquit Ravennensis episcopus, tibi dupliceet, quantam scripsisti (c), electum iudicium, hoc est, conductos et affectatos iudices episcopos: ubi notare mihi videtur synodum ἐνδημοῦσαν, a qua sententiam exceperat: quæ quidem canonica stricto jure non erat, cum nec a primale diocesis, nec a metropolitano ex una provincia congeretur, sed ex episcopis promiscuis variarum dioceseon in Urbe tunc forte commorantibus coalesceret, auctoritate Constantinopolitani episcopi, quam sola recensque consuetudo firmabat.

3. Certum ex eadem epistola videtur Eutychem Ravennatis episcopi iudicium postulasse, cum hoc non semel neget dari a se posse multiplicem ob causam. Prima est quod cum a proprio episcopo damnationis sententiam exceperat Eutyches, nullus metropolitani iudicii istius retractandi jus habebat, nisi forte ex consensu et concessione proprii episcopi. Rationem hanc aliquomodo inuit Petrus verbis istis: *Hæc breviter respondi, frater, litteris tuis, plura rescripturus, si ad me frater et coepiscopus noster Flavianus aliqua de hac causa scripta misisset.* Secunda est, quod æquitati adversum erat partis unius causam altera parte non audita, vel discutere, vel etiam audire. Nos, inquit, quomodo de his iudicare poterimus, quos neque vidimus propter absentiam, et quid intellexerunt eorum taciturnitate nescimus? *Justus mediator (Al. iudex) non est, qui sic unam partem audit, ut nihil alteri parti reservet.* Tertia ratio est, quod cum ad sedem apostolicam scripta misisset, et ab ea vicissim scripta in Orientem missa essent, satius erat ut his obedienter attenderet, et fidei veritatem, quam a Romana sede quæsisse videbatur, a beato Petro in propria sede et viventem et præsentem audiret. *In omnibus, inquit, hortamur te, frater honorabilis, ut his quæ a beatissimo papa Romano civitatis scripta sunt, obedienter attendas: quoniam beatus Petrus, qui in propria sede et vivit et præsidet, præstat querentibus fidei veritatem.* Quarta denique ratio erat studium pacis et fidei. Nos, inquit, pro studio pacis et fidei, extra consensum Romanæ civitatis episcopi causas fidei audire non possumus. Causas quippe in aliqua parte Ecclesiæ natas audire, vel proprii episcopi est ejus Ecclesiæ, in qua orta causa, vel ejus ad quem a proprio episcopo appellatur: cum porro (d) ad 1407 Occidentales episcopos appellabatur, Romani procul dubio episcopi omnium aliorum principis consensus explorandus erat, qui et synodi Occidentalis peculiari nomine caput et universalis Ecclesiæ, in causa maxime fidei, procurator erat et executor præcipuus canonum, qui a conciliis œcumenicis adversus hæreticos olim conditi erant.

4. Igitur evidens est iudicium Ravennatis episcopi postulari ab Eutyche non potuisse, nisi per appellationis libellum, seu verum, seu fictitium. Ex quo constat quod superius asserebamus, ad synodum Occidentalem appellasse Eutychem, et ad præcipuos propterea aliquot metropolitanos litteras scripsisse, maxime autem ad Romanum totius synodi omniumque episcoporum principem.

AD EPISTOLAM XXVIII.

APUD QUESNELLUM XXIV.

Flaviano episcopo CP.

1. Celeberrimam hanc sanctissimi pontificis (e) epistolam, quia multum intererat rei christianæ ut ca-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hanc epistolam sub idem tempus a Petro Chrysologo scriptam quo S. Leo dedit epist. 23 et 24, probavimus in admonitione ad hanc epistolam num. 6.

(b) Confer præmissam annot. 3 (Col. 909, n. 4).

(c) Hunc locum mendosum et corrigendum conjecimus annot. 15 (Col. 1354, n. 4).

(d) Hæc et sequentia, quibus Romani pontificis potestatem in appellationibus Quesnellus restringere nititur, confutantur in observat. ad dissert. 7 num. 9.

(e) Videtur de hujus epistolæ celebritate ejusque tum Latinis tum Græcis mss. plura in admonitione eidem præmissa.

antiquissima edocetur, accuratissime reliquias ad mss. A
 codd. Barberinos duos, Thuaneos septem, Regios
 duos, Victorinos, Corbeiosum, Trecoptioeanum,
 Oratorianum, Remensium sancti Remigii, ad omnes
 editiones, et Graecam versionem, etc. Quibus adjun-
 gere licet tres alios probate nota et adoranda ve-
 rustatis codd. mss., ad quos eandem hanc epistolam
 se recentissimè fuisse testatur Petrus Franciscus
 Chiffletius in notis suis ad Vigilium Tapense, ad
 cujus calcem hanc edi curavit, scholiisque illustravit.
 Trium porro memoratorum eundem primus est,
 Actorum concilii Chalcedonensis collector Rustico
 diacone, ex bibliotheca B. Joannis Boulieii Divio-
 nensis viri senatorii; alter ex libro Saevarus La-
 etionum sancti Remigii ejusdem urbis; tertius Chif-
 fletii ipsius est, continetque fides dogmata ex Am-
 brobio, Augustino, Fulgentio, variisque emendationum
 ac pontificum decretis excerpta. Quibus omnibus
 nefas non est conjungere Joannem Simeonem Zulu-
 stianum, et Joannem Leucelavianum Calvinistam, quo-
 rum fides hoc loco non debet esse suspecta, cum
 illustrata a se codices mss. referunt, varietateque ex
 eis lectiones excerptas repraesentant. Quod praestitit
 ille in collectione veterum de duabus in Christo na-
 turis scripturarum; hic vero post legationem M. Valerii
 Comneni Augusti ad Armenios, ubi Graeco-Latinam
 epistolam edidit Basilea an. 1518. Cum autem hujus
 epistolae textum usque ad unam sola venerabiliter re-
 cipere quisque catholicus teneatur sub poena anathe-
 matis auctoritate concilii Romani sub Gelasio PP. ab
 universali Ecclesia 1408 recepti, omnes omnino
 variantes lectiones, quas in mss. codd. occurrerunt,
 scrupulosius annotare non piguit, ne vel tantillum
 quid proprio ingenio a nobis mutatum fuisse credatur.

2. *Quid apud vos scandali contra*, etc. Duas voces
 superfluas addunt vulgatae editiones in hunc modum:
Quid apud vos scandali contigerit atque contra; desunt
 tam in Graeca versione quam in omnibus codicibus
 mss.

3. *Impudens. Non impudens*, ut aliqui codices. C
 Graeco ἀρκετος. Quam lectionem potius sequaris, pa-
 ram refert; utraque enim Entychis moribus convenit.

4. *Cedera*. Ita codex Chiffletii, nec non e Thuaneis
 unis; et Graeca dictioni σίκυς respondet: caeteri tam
 mss. quam excusi codices habent *credere*.

5. *Obscuro*. Ita Thuan. duo, tres Chiffletiani, Tre-
 copithoeanus, et Regii duo, Simleri edit. Graeco,
 κατὰ τὴν πρὸν ὑπόθεσιν ἀσαφής; per aliquod obscuritatis
 impedimentum: unde liquet hanc lectionem antepo-
 nendam alteri, quae ad vulgatarum et Sorianae edi-
 tionum marginem, et in quatuor Thuan. et Barb.
 duob. mss. reperitur in hunc modum, aliquo impe-
 ditur obstaculo, quod praevalat a mente auctoris.

6. *Regeneratorum*. In vulgatis, *regeneratorum*,
 Graeco ἀναγεννησάντων, eorum qui regenerantur. Le-
 ctionem quam in vulgatae locum substituumus retinendam
 esse probant mss. omnes, edit. Merlin. et totus hujus
 loci contextus: ex quo patet sanctum Leonem de catechismatis
 sermonem habere, non iis qui inter auditorum tirocinia,
 et Tertullianus loquitur, sed iis quos competentes vocant Ambrosiu,
 Hieronymus, Augustinus et concilium Agathense, can.
 43. His enim tradebatur Symbotam, quod memo-
 riter reddere tenebatur feria quinta ultima septima-
 nae quadragesimalis, ex concilio Laodicensi, can.
 46; Agathensi, can. 13; Bracarensi II, can. 1. Vide
 etiam Isidorum Hispal., de Divi Offic.; Fulgentium,
 epist. de Duabus Quæst.; et Ordinem Romanum.

7. *Recepisset*. Ita Barb. 2, Corb., Thuanei duo,
 Trecoptih., Remensis et tres alii apud Chiffletium;
 non vero *apprehendisset*, ut in vulgatis.

8. *De Spiritu sancto et Maria Virgine*. Ita Barb. 2,
 quinque Thuanei codices, tres Chiffletiani, Victorinus,
 Remensis, Trecoptioeanus, edit. Merlini, Si-
 ehardi, Camilli, Crabbi, quod et apud sanctum Au-
 gustinum sapientis locis, et apud antiquiores scri-
 ptores ecclesiasticos, nec non in exemplaribus

antiquis tam Graecis quam Latinis Symboti Constan-
 tinopolitani, atque inter alia in Brovirio canonii
 montis Cassini a sexcentis fere annis exarato, quod
 asservatur in bibliotheca domus habitantis 1409
 Oratorii D. Jesu ad suburbium Parisiense S. Mercurii.
 Concinit Graeca versio habens, *non Meptac*; quod
 et legitur etiam in recentioribus Graecorum symbo-
 lorum exemplaribus, ut patet ex libello Gabrielis
 Philadelphiae metropolitae de Sacramento poenitentiae,
 ad calcem Commentarii Jo. Morini de Poenitentia.
 In vulgata vero legitur, *ex Maria Virgine*. An haec
 tantula varietas aliquam pariat in sensu diversitate,
 theologis relinquere examinandum.

9. *Et omnipotens et aeternus creditur Pater*. Parum
 absuit ut vocem illam aeternus expungerem, quod a
 Chiffletio factum est; deest enim in duobus ejus mss.
 necnon in Barber. duob., Thuaneis quatuor, Treco-
 ptioeano, Remensi, Victorino, et insuper in Graeca
 versionis textu. Eam tamen visum est mihi retinere,
 tum quia in aliis mss. reperitur, puta Thuaneis tri-
 bus, Regiis duobus, Corbeionis et aliis, praeter ex-
 cusa omnia exemplaria; tum quia vocem illam exi-
 gere videtur contextus series, qua ex aeternitate Pa-
 tris aeternitas Filii arguitur, ac perfecta ejusdem
 per omnia eum Patre aequalitas demonstratur.

10. *Instructum*. Ita codd. omnes. Ad marginem editi,
instructum Graeco εὐδοκίμων, iustitiosum.

11. *Piam sollicitudinem contulisset*. Corbeionis,
 et nonnulli alii mss. cod., *Pia sollicitudine se contu-
 lisset.*

12. *Et inveniens*. Ita mss. omnes et Graeca versio,
 εὐρισκόν; vulg., *et invenisset.*

13. *In aere accipiet*. Ita Barber., Thuanei quatuor,
 Remensis, Trecoptioeanus et Victorinus cod. De
 suis sicut Chiffletius, vulgatam lectionem concipiet
 retinens.

14. *Vocabunt*. Ita codd. mox laudati cum Chiffletio,
 quibus concordat Graecum καλέσωσιν. In vul-
 gatis: *Et vocabitur.*

15. *Super humerum*. Vict., Trecoptih. et alii quidam,
super humeros.

16. *Vocabunt*. Ita cod. Remen., Trecoptih., Vi-
 ctorin. et Thuan. quatuor, et Graec. ad marginem.

17. *Frustratorie loquens*. Cod. Trecoptih. et Thuan.
 tres, *frustratoria eloquens.*

18. *Spiritus vitæ*. Suetius ad marginem, Canisius,
 Merlinus, Sicardus et Crabbus in textu et ms. Victo-
 rin. legant, *Spiritus vitæ*; et forte melius; Graeco,
 πνεύματι.

19. *Et substantia*. Gemmam hanc vocem addidimus
 ex mss. codd. Barber., Rem., Trecoptih., Corb. et
 duobus Thuan.

20. *Prævaricatoris*. Codd. mss. Remensis, Victo-
 rinus, et Thuaneis unus, et e Chiffletianis duo, *Præ-
 variationis.*

21. *Dispositionem*. Ita Thuan. tres cum Remensi,
 et textus epistolae inter Acta Chalced. concilii edita.
 Graeca versio, διαίρεσις, vulg., *dispensationem.*

22. *Assumpta est igitur*. Hanc ultimam voculam
 expunximus, quod ea careant cum mss. omnes, tum
 Graeca versio.

23. *Nostri est natura dissimilis*. Sic Chiffletii tres
 codd., totidem Thuan., Remensis et Trecoptih. Hoc
 quippe modo refertur 1410 a Fulgentio in emen-
 datoribus codicibus responsionis ad secundam Fer-
 randi questionem. Favet Graeca versio, ἕτερος. Vulg.,
nostræ est naturæ dissimilis; alias, *nostræ est natura
 dissimilis.*

24. *Recedit . . . relinquit*. Ita mss. plerique et
 Graeca versio; antea, *recessit . . . reliquit.*

25. *Desidentibus*. Ita Barber. 1, Corbeiens., Remen-
 s., Trecoptih., quatuor Thuan. et Chiffletiani
 duo. Vulg. *subsidentibus*; Graeco, τῶν ποδῶν οὐ βα-
 πτιζομένων.

26. *Fidem discipulorum suis interrogantibus eru-
 diret*. Ita mss. omnes. In vulg., *fidem discipulorum
 suorum suis interrogantibus audiret.*

27. *Veri corporis.* Sic in omnibus mss. Græcæ, **A** *σώματος*; in vulgatis, *veri hominis*.

28. *Non alter est resuscitatus.* Ita mss. omnes, quibus Græca concinunt. Vulgat., *aliter non est resuscitatus*.

29. *Sacramentum per quod unum salv.* Vulg., *Sacramentum fidei per quod salvi*. Mss. omnes priorem exhibent lectionem, quæ Græco concinit.

30. *Fluxerit.* Sic omnes, pro quo antea, *effluxerint*.

31. *Spiritus est veritas.* Sic habent omnes mss. cod.; sic quoque legit Augustinus lib. de Bono perseverant., cap. 22, et Fulgent. lib. x contra Fabianum, etc. Græcus textus tum epistolæ sancti Joannis, tum sancti Leonis habent: *Τὸ πνεῦμα ἵστιν ἢ ἀληθία*; idemque exhibet Syriaca Joannis versio; unde dubium esse nequit quin ita legerit sanctus Leo; non vero, ut in vulgatis, *Christus est veritas*.

32. *Interlocutionem.* Ita mss. omnes cum Græca versione, *διελαδίας*. In vulg., *Interrogationem*.

33. *Nimisque blasphemum.* Hæc voces desiderantur in Thuan. duobus et apud Facundum.

34. *Ita omissum, quasi nihil quod offenderet esset auditum.* Cod. Corb. et Facundus lib. II, cap. 6, sic habent: *Ita emissum, quasi nihil offenderet, esse auditum*.

35. *Ante incarnationem.* Solus Facundus, *Ante adunationem*.

36. *Sollicitudinis tuæ.* Cod. Bouhierii, Thuan. quatuor, edit aliquot: *Dilectionis tuæ*.

37. *Ab hac sensus sui peste purgetur.* Ita mss. omnes cum Facundo, quibus et Græca versio respondet; alias in vulg., *ab hac sensus sui macula per te purgetur*.

38. *Fratres nostros.* Ita plerique codd. mss. et omnes excusi cum Græca versione, et congruit illius ævi moribus, cum episcopi presbyteros fratres vocabant. Quatuor codd. mss. habent, *fratrem nostrum*, quam lectionem Chiffletius exhibet, de suis mss. codd. nihil asserens.

39. *Julium.* Ita legendum esse tam in hac epistola quam in aliis, quæ eisdem legatos ad Ephesinam synodum missos recensent, evincunt mss. codd. Grimani, Barb. duo, Thuanæ duo, Trecepath., etc., et Græca 1411 versio epistolarum 26, 29, 30 et 31 (nunc 38, 33, 30 et 34), quæ habentur in prima parte Actorum Chalcedonensis concilii. In sola hujus epistolæ 24 (nunc 28) ad Flavianum (a) Græca versione legitur *Ἰουλιανός*, et in Latina ejusdem editione, quæ in collatione sexta synodi v habetur, legitur *Julianus*, quod scribarum oscitantia imputandum esse conjicio ex ms. codice Actorum concilii Chalcedon. ex bibliotheca Joannis Bouhierii Divio-

nensis, quem ut probæ notæ et adorandæ vetustatis codicem laudat Chiffletius: in eo enim legit *Julium*, non *Julianum*. Julium pariter habent Evagrius lib. I cap. 40, Nicephorus Call. lib. XIV cap. 47, Prosperi Chronicon, Breviculus historiæ Eutylianistarum præfixus epistolæ sancti Leonis in editione Romana, adeoque non primum a Sirmondo editus, liber de Romanis Pontificibus, Marianus Scotus, etc. Ex quibus postremis quatuor docemur Julium fuisse episcopum Puteolanum. Unde hallucinatum constat doctissimum Morinum, cum lib. I, exercitatione 20, scribit Julianum Coensem ad synodum Ephesinam II missum a Leone, *ut ex ejus*, inquit, *epistolis 15, 18, 19 (nunc 15, 19 et 20) alitiquæ constat*. Erravit similiter Christianus Lupus in dissertatione de Lactancio Ephesino cap. 5, cum legatum quem Leo in epistolis scribit ad synodum hanc missum, Julianum episcopum Coensem fuisse contendit, suggillans Chronicon Prosperi, qui *Julianum Coensem*, inquit, *male permutat in Julium episcopum Puteolanum*. Quasi vero quis qualisve fuerit legatus iste latere poterit Prosperum, tunc Romæ versantem, 1412 Leonis familiarissimum, eique a secretis, a consiliis, ab epistolis; ita ut non modo hæc, sed et aliæ omnes adversus Eutychem de vera Christi incarnatione (b) ab ipso dictatæ crederentur, testibus Marcellino comite in Chronico, et Gennadio in Catalogo illustrium virorum. Morino et Lupo impositum tum nominis aſſinitas, tum quod is qui vices Leonis agebat in synodo Julianus fere ubique dicitur. At vero, ut probabile mihi videtur Julianum Coensem Leonis nomine interfuisse synodo, ita certissimum est Julianum Coensem non eum esse qui Roma missus est ad synodum, et in Epistolis S. Leonis toties cum aliis legatis commemoratur. Hoc posterius etsi astis probatum jam auctoritate codicum plurimorumque illius ævi scriptorum, adhuc ex abundantia manifestum fit duplici hoc argumento.

1. Julianus Coensis episcopus interfuit et subscripsit tam concilio Constantinopolitano, in quo primum damnatus Eutyches a Flaviano, quam conventui episcoporum, qui anno sequenti in eadem urbe jussu imperatoris habitus est. Porro, cum hic conventus habitus sit mense Aprili, quis facile credat eundem Roma missum mense Junio ejusdem anni quo datæ leguntur epistolæ pontificia?

2. Scribit Leo ad Julianum Coensem in Oriente versantem epistolæ 25 et 31 (nunc 35 et 34), eodem die scriptas quo et aliæ in quibus legatos missos recenset. Immo in posteriori eosdem nominat, et inter eos Julium episcopum; quod certe cum illorum opinione cohærere non potest.

Quod vero non (c) Julius Puteolanus, sed 1413

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Duo nostri codices Veneti Græcæ versionis habent *Ἰουλιόν* *Julium*, non *Ἰουλιανόν* *Julianum*. Exemplaria eiam mss. synodi v, collatione sexta, annoiante Baluzio, habent *Julium*.

(b) Confer adnotationem huic epistolæ 28 præfixam num. 4 et seqq.

(c) Optime sane Quesnellus hoc loco statuit episcopum a Leone legatum ad Ephesinam synodum Julium esse Puteolanum, non vero Julianum Coensem, ut quidam perperam opinati fuerant. Quod vero fusius probare nititur, Julianum Coensem Julii loco interfuisse Ephesinæ synodo, falso fundamento fulcitur. Renatum scilicet, qui in Breviculo historiæ Eutylianistarum in Delo insula mortuus traditur, vivum constituit ex Theodoro, qui post eandem synodum ad ipsum litteras dedit. Hinc Breviculi auctorem aut memoria lapsum, aut incertis documentis deceptum affirmans, conjicit Julium Puteolanum apud Delos mortuum, ejusque loco Julianum Coensem in legatione Romanæ sedis assumptum in Ephesino concilio sedisse; unde Julianus in vulgatis gestis appellatur, qui vice Leonis ibidem interfuit. Huc

paucis tota vis ratiocinationis Quesnelli revocatur: cætera enim ejus argumenta sunt meræ conjecturæ, quæ Theodoretæ auctoritati, et vulgatis gestis incumbunt, ita ut si hæc fundamenta tuteant, cætera omnia pariter corruant necesse sit.

Itaque Renatum presbyterum, non autem Julium episcopum ante synodum vita functum primum satis indicat Prosper coævus auctor, dum in Chronico ad an. 449 de pseudo-synodo Ephesina loquens, solius Hilari diaconi et Julii episcopi Puteolani meminit; de Renato autem ne verbum quidem. *Reclamans Hilario diacono Ecclesiæ Romanæ, qui vice S. Leonis papæ cum Julio episcopo Puteolano a sede apostolica fuerat destinatus.* Quod si destinatus fuit etiam Renatus, hujus tamen non meminuit, quia de iis loquitur qui Ephesi gestis sese opposcentes, eodem pervenerant; nec pro Renato Julium memoraret, si Renatus, non autem Julius, in synodo consedisset. Id autem multo evidentiùs demonstrant ipsa acta Ephesina, quæ actioni primæ synodi Chalcedonensis inserta leguntur. Licet enim ibi non solum legati nominentur, sed etiam Dulcilius notarius Romanæ Ecclesiæ.

Julianus Coensis interfuerit vice Leonis synodo Ephesina, etsi nolim ut certum asserere, sunt tamen A plura quæ probabile efficiant. Quod ultimum si verum est, hoc ea ratione contigisse puto, quod vel

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

Renatus tamen nullibi appellatur, quod incredibile est si cum cæteris adfuisset. Neque gesta ipsa Ephesina deesse Quesnellus affirmet, nec quod in Chalcedonensi legitur, eorumdem gestorum excerptum esse pronuntiet. Chalcedonensis enim gestis palam revincitur: ex quibus ipsa Ephesina acta integra et sine ullo saltu lecta fuisse noverunt usque ad actionem quæ Eutyhis absolutionem et Flaviani ac Eusebii condemnationem continebat, cuique soli Romanæ sedis legati interfuerunt. Cur ergo Julio episcopo, Hilario diacono, et Dulcilio notario memoratis, Renatus in his gestis omittitur, nisi quia apud Delos mortuus, ut in Breviculo traditur, ei concilio non adfuit? Qui autem omitti poterat, si ea quæ Ephesi audacter gesta sunt arguisset et repressisset, ut Theodoretus in epistola pronuntiat? Hic præsertim nominandus in gestis fuerat, et hæc ejus contradictio iisdem gestis procul dubio fuisset inserta. Cum vero ex gestis pateat Julium interlocutum, Hilari autem contradictio non tam probetur ex gestis quam ex Chronico Prosperi, Theodoretus incerta fama ac æquivocone aliqua deceptus noscitur, dum id tribuit Renato quod Hilario erat tribuendum: nisi quis forte Renati nomen pro Hilari nomine in inscriptionem epistolæ Theodoretii per errorem irrepsisse malit, quod tamen ne suspicari quidem audeamus. Potius enim credimus Theodoretum, qui tres legatos a Leone missos ex epistola 28 ad Flavianum didicerat, ex fama autem acceperat legatos Ephesinis gestis restituisse, nec de Renati morte quidquam audierat, ad singulos scripsisse eodem exemplo, ut suam illis causam commendaret; solam autem ad Renatum epistolam superfluisse. Quæ enim exstat Theodoretii epistola ad archidiaconum Ecclesiæ Romanæ, ei qui in hac Ecclesia primus erat, directurus, licet nomen ignoraret, datam credimus, cum archidiaconorum nota esse potestas; non autem Hilario, quem cum sciret legationis officio functum, aliquid de hoc peculiare literis inseruisset.

Quid quod Julium, non autem Julianum Ephesinæ synodo interfuisset certissimum est? In id satis efficax argumentum esse potest interlocutiones per interpretem in Ephesinis gestis contentæ, quæ Julio quidem conveniunt, a Juliano autem Coensi alienæ sunt, quippe qui Græcæ urbis episcopus non per interpretem, sed per sese Græce locutus est non tam in Chalcedonensi quam in Constantinopolitana synodo sub Flaviano ante Ephesinam habita: unde irritus cognoscitur audax Quesnelli visus, quo, ut hanc rationem elideret, Julianum Ephesinæ synodi tempore Græcæ linguæ minus peritum traduxit. Sed luculentiora ex ipsis gestis suppetunt. Julium enim, non Julianum habent mss. codices antiquæ versionis concilii Chalcedonensis. Sex codices hujus versionis expendimus, quatuor Vaticanos 1321, 1323, 4166 et 505, Ghigiano 485, et antiquissimum Veronensem 57. Ex sex autem vicibus quibus hic legatus nominatur, quinque dicitur *Julius* in quatuor codicibus, nempe tribus Vaticanis 1323, 4166 et 5495, atque in Ghigiano, et semel tantum per errorem *Julianus* in Ghigiano, *Eusebius* autem item semel in iisdem mss. Vaticanis tribus. In antiquissimo autem Veronensi, et in emendatiori Vat. 1324, ubique semper *Julius* scribitur. Idipsum pariter in quatuor suis mss. observavit Baluzius. Nam Corbeiensis et Colbertinus *Julianum* semel tantum exhibent; Parisiensis ac Divionensis *Julium* semper ingerunt. Confer apud ipsum Baluzium singula concilii loca, nec unum tantummodo priorem textum, ubi *Julianum* in duobus codicibus præferri notavit, cum Quesuello consideres, quod nonnullis focum facere posset. Hinc autem erronea cognoscitur editorum lectio *Julianum* ubique exhibens, cui Quesnellus innixus est. Ex hac autem antiqua interore-

ratione a Rustico recognita *Julium* item fuisse in Græcis exemplaribus quibus vetus interpres et Rusticus visi sunt, discimus; et jure Evagrium ac Nicephorum Græcos scriptores *Julium*, non *Julianum* prætulisse; ac per errorem in editis Conciliorum Græcis *Julianum* alicubi appellari, qui *Julius* fuit. Enimvero in ambobus Græcis codd. concilii Chalcedonensis bibliothecæ Venetæ S. Marci 164 et 555, *Ιούλιος, Julius*, ubique legitur, excepto secundo actorum, ubi *Ιουλιανός, Julianus*, habetur, qui unicus locus ex quinque aliis *Ιούλιος, Julius*, præferentibus emendandus est.

Quod si ex his *Julius* in Ephesina synodo legationem Romanæ sedis gessit, duo sequuntur, quæ Quesnelli systema evertunt: primo commentitia esse quæ de Juliano Coensi legato inanibus conjecturis comminiscitur; deinde eum qui apud Delos obiit non fuisse *Julium* episcopum, sed Renatum presbyterum, ut in Breviculo historiæ Eutylianistarum traditur.

Quoniam vero hoc Breviculi testimonium Quesnellus panno tribuit, quia abest in Quesnellianæ collectionis capite 43, ubi eade in historia inserta est, quid hac in re sentiendum sit, ope vetustissimorum codicum detegere plurimum refert. In Quesnelliana quidem et in nonnullis aliis antiquis collectionibus hæc historia Acacianæ causæ documentis præfixa brevius describitur; incipit enim a damnatione Dioscori, et in iis gestis desinit quæ Acacii damnationem præcesserunt. Duo autem additamenta huic historiæ accessere, alterum initio, quo historia ab origine, a Nestorio scilicet et Eutyche, inchoatur; alterum in fine, quo eadem historiæ ad Acacii damnationem usque perducitur. Hæc vero historia cum his additamentis in Viridunensi codice, qui sola monumenta Acaciana complectitur, inventa fuit a Sirmondo cum titulo: *Gesta de nomine Acacii*, a nobis autem cum eodem titulo in ms. Vat. Regiæ 1997. Nova tandem aliquot linearum additio in fine facta fuit, cum qua excusa jampridem habebatur in Romana editione Epistolarum Romanorum pontificum an. 1591, tom. I, part. II, pag. 142. Hoc autem integrum documentum reperimus in aliquot mss. libris præstantissimæ collectionis Avellanæ, in quibus hoc initium est ab editoribus Romanis omissum: *Incipit. In causa fidei christianæ, cui ab exordio sui nunquam defuisse probantur inimici. Nostro quidem sæculo*, etc.; unde Quesnellus notavit hanc historiam duabus primis lineis in editione Romana breviorē esse quam quæ a Sirmondo publicata fuit. Integra hujusmodi historia Liberatus usus est, non autem contra, ut Pagius perperam existimavit ad an. 496, num 4. Nunc observamus hanc historiam in collectionibus Quesnelliana, et Vaticanis 1312, 1344, in Barb. 2868, in Veronensi 46, et in ms. Viridunensi præmitti monumentis Acacianis, quæ in Gelasio desinunt; in Vat. Reg. 1997 subijci epistolæ Gelasii; in Avellano autem cæterisque similibus referri inter Gelasii epistolas: adeo ut ejusdem historiæ Gelasio auctorem esse non male conjecerit Henricus Valesius. Tempus quidem initio opusculi indicatum, quod respondet an. 493, aut 494, et historiæ suis cum Gelasii temporibus conveniunt. Gelasii porro morem fuisse nonnulla suis opusculis addere, liquet ex epistola ad Dardanos, quæ in Quesnelliana alisque collectionibus brevior est, aliquot vero additamentis auctor inventur in codice Avellano, unde illam Romani editores typis tradiderunt. Idipsum ergo credimus evenisse historiæ Eutylianistarum; adeo ut additamenta quæ subinde accessere, eidem Gelasio tribuenda sint. Hinc autem quanta sit auctoritas ejus testimonii quo Renatus apud Delum mortuus ibidem traditur, nemo non videt. Quamquam etiamsi alius a Gelasio habeatur ejus additamenti auctor, cum tamen Romanus fuerit atque ætate

Julius ita functus vel vntquam pseudosynodum in-
 character, **1414** vel aliud quid impedimento fuit
 ne Ephesum accederet. Quoniam verò apud ip-
 tererat ut qui vices pontificis Romani in eo concilio
 habiturus erat episcopali dignitate fulgeret, substitu-
 tus est in locum Julii Julianus, prout in mandatis pro-
 cul dubio **1415** habebant reliqui legati. Atque ut hoc
 verisimile existantem, sequentibus conjecturis adducor.

1° Quoties de legato sedis apostolicæ mentio ha-
 betur in synodo Ephesina, Julianus semper appella-
 tur in Latina versione; in textu Græco ter Julianus,
 bis tantummodo Julius dicitur: ut mirum sit qua ra-
 tione a clarissima Baluzio scriptum in I. tomo novæ
 collectionis Concil. præf. in Chalced., *constanter vo-
 cari Julium in omnibus antiquis codicibus miss.* Quid
 argumento est de alio sermone esse quam de illo
 Roma misso, qui in Epistolarum S. Leonis Græca
 versione, 1. parte concilii Chalcedonensis semper
 Ἰούλιος dicitur, *sola 24 (nunc 28) excepta.* Non igitur
 Julianus in synodo vices pontificis egit, sed Julianus,
 nec alius quam Coensis episcopus. 2° Nisi supremum
 obtinet diem in Oriente Julianus, aliqua post infamantem
 synodum de eo mentio haberetur: vel enim ejus redi-
 tus notaretur, vel mors ejus inter latrocinialis illius
 conventiculi improbus assus recenseretur: idem ipse
 ad Pulcheriam scripisset, ipse ad Leonem retulisset
 de gestis synodi, ipse a Leone vel de consensu exhibi-
 to vituperaretur, vel laudaretur de recensato: at
 nihil tale legitur. 3° Julianum Coensem multis ma-
 gnisque iribulationibus vexatum fuisse per impoten-
 tem Dioscori sævitiam testatur Leo ad ipsam scri-
 bens epistola 44 (nunc 48) 13 die Octobris ejusdem
 anni data, et 61 (nunc 81), 15 Aprilis sequentis anni:
 quod non aliam ob causam accidisse credendum est,
 quam quod in legatus Romani pontificis fidei iusti-
 tiæque partes constanti animo tutatus fuerat, impique
 Dioscori nefandis molitionibus palam contradixerat.
 4° Ex eadem epist. 61 (nunc 81) liquet aliquo modo
 Julianum S. Leonis personam seu vices etiam ante
 Chalcedonensem synodum gessisse: siquidem eum
 exhortans ut contra falsitatis astutias perseverantem
 diligentiam teneret, addit: *Cum ad hoc et tuus animus
 et nostra auctoritas suffragetur.* Et postea: *Ad quam
 rem nostros post diem venerabilem 1416 Paschæ di-
 rigemus, qui tecum participato consilio, ea quæ a nobis
 constituta fuerint, exsequantur.* Immo et in ipsa epist. 23
 (nunc 38) ad eundem scripta per legatos ad Ephesi-
 nam synodum missos, testatur has ad eum litteras
 ideo scribere, ut, inquit, *UNANIMITER atque constanter
 his qui Evangelium Christi corrumpere captum resistis.
 In epistola etiam 60 (nunc 80) Julianum sollicite
 commendat Anatolio CP. et huic illum vult adhæ-
 rere: quod innuit ipsum Leonis partes egisse in syno-
 do, cui propterea timendum erat ne Eutycheis sequaces
 molestiam facerent. 5° Vix dubitare licet Julia-
 num Coensem episcopum pseudosynodo interfuisse,
 cum et eam ob causam mandata S. Leonis accepit
 ante synodum, ut *unanimitè* cum aliis legatis resi-
 steret adversarii veritatis, et ad eundem de rebus
 male et in synodo gestis litteras scripserit pontifex,
 et secretioribus etiam mandatis monuerit de suis
 eodem in negotio consiliis. At nusquam Juliano Coen-
 sis nomen habetur in gestis pseudosynodi, si Julia-
 nus vel Julius, qui vices pontificis ibidem gessisse
 legitur, alius fuit a Coens Juliano.*

6. Narrat Breviculus historiæ Eutychanistarum
 unum legatorum a Romana sede missorum ad syno-
 dum Ephesinam, illuc non pervenisse, morte scilicet
 prævenit in Delo insula. *Interfuerunt etiam, inquit,
 vicarii ab apostolica sede directi, Julius Puteolanus
 episcopus, Hilarus archidiaconus, quia presbyter Re-
 natus in Delo insula morte præventus est: adfuit etiam
 Dulcinius notarius, etc.* Julium quidem concilio in-

terfuisse ait, mortuum vero Renatum; sed vereor
 plurimum ne memorie lapsus sit auctor Bre-
 viculi, aut incertis rumoribus scriptivæ deceptus: ut
 potius interfuisse synodo dicendum sit Renatum, morte
 que prævenit Julium. Cum enim scribit unum esse
 mortuum in Delo insula, vix errori locus esse po-
 tuit, non enim hoc somnavit auctor ille; at cum
 Julium interfuisse dicit synodo, decipi potuit nominis
 similitudine. Cum legeret enim in epistola S. Leonis
1417 missam esse Julium qui vices pontificis age-
 ret, nominatumque reperisset in actis Ephesinis Ju-
 lianum, vel Julium, iidem fungentem vicibus S.
 Leonis, facile fuit in eam opinionem ire, eam eum-
 demque esse, ac proinde de alio e tribus legatis intel-
 ligendam esse quod scriptum reperit de unius illorum
 morte. Non certe de Hilaro, cujus frequens memoria
 in synodo et post synodum. Igitur, conclusit ille, de
 Renato verum fuit. At, repono ego, de Renato verum
 esse non potest, ad quem mirum litteras post syno-
 dum dedit Theodoritus. Cum enim a sede sua de-
 jectus esset sententia pseudosynodi, querelas suas
 detulit tunc ad S. Leonem, tum ad ejus legatos ad
 Renatum presbyterum et Hilarum diaconum. Ex quo
 et duplex robur conjecturæ nostræ accedit. Quod
 enim scripserit ad Renatum, arguit errorem auctoris
 incerti, qui mortuum ante synodum scripsit; quod
 vero ad Julium non scripsit, aliquatenus probat eum
 tunc non superfuisse in vivis, nec præsentem synodo
 fuisse. Alloquin eum in prunis conveniebat adire,
 qui prius habuisset in synodo pontificis vices, ut
 per eum S. Leonis mentem moveret excitaretque ad
 suscipiendam depositi episcopi defensionem. Quod
 enim ad Julianum Coensem non scripserit, ratio in
 promptu est: is enim in Orientalibus partibus roma-
 nens, idoneus non erat qui Theodoriti res apud Ro-
 manum pontificem coram ageret. Jam vero si Julius
 mortuus erat, Julianus episcopus Coensis is est pro-
 cul dubio quem legimus in actis Ephesini latrocinii
 egisse vices Romani pontificis. Qui Breviculum histo-
 riæ Eutychanistarum edendum denuo curavit, et
 hujus verbis de morte Renati presbyteri arguit epi-
 stolam Theodoriti ad illum presbyterum scriptam
 non esse, sed potius ad Hilarum. At superest etiam-
 num ejusdem epistola ad Hilarum; ac præterea si
 quis error in alterutro auctore isto agnoscendus est,
 satius est minusque incommodum a Breviculi auctore
 commissum fateri, quam a Theodorito. Quid enim?
 An Theodoritus quid de Renato factum esset ignora-
 vit? nemo id dixerit. An librarius error est, qui
 pro Hilaro Renato supposuerint? At non tam erudi-
 ta esse solet operarum occitantia, ut pro uno lega-
 torum alterum scribere cogitaverint. Adde quod in
 omnibus miss. excusisque Theodoriti exemplaribus
 eadem epigraphæ constanter reperitur; nec solent
 epistoliarum in-criptiones ab aliis quam ab auctoribus
 ipsarum componi, cum de aliis opusculorum generi-
 bus aliter sæpe fieri contingat. Auctor porro Bre-
 viculi ignovus, auctoritas incerta, fides vacillans, rari
 codices miss. excusi centum annis juniores. Quid igitur
 habet unde eum Theodorito in hac controversia
 contendat?

Si hæc vera sunt, a scriptoribus variis variè hoc
 loco erratum. Errarunt qui Julium Puteolanum et
 Roma missum esse, et synodo interfuisse asserue-
 runt. Errant pariter qui utrumque de Juliano Coensi
 contendunt. **1418** Nam missus quidem est Julius
 ut interesset synodo, sed non interfuit. Non missus
 est Julianus Coensis, qui in Oriente tunc residebat,
 et tamen vice Leonis interfuit, in locum, ut dixi, Juli
 suffectus. Hinc corrige Evagrium Scholasticum Ecll.
 Histor. lib. 1, cap. 10: *καὶ μὴ καὶ Ἰούλιος (συνή)
 τόκου πληρῶν ἄκροντος τοῦ τῆς πρεσβυτείας Ῥώμης
 ἐπισκόπου: Julius item episcopus (adral) qui Leonis*

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

Gelasii de Romano presbytero testimonium dederit,
 fidem in hoc præcipue maximam obtinere debet, cum

præsertim et Prospero, et Ephesinæ pseudosynodi
 gestis congruat.

episcopi Romani vices gerebat. Corrige item Nicephorum lib. xiv Hist. Eccl. cap. 47: Παῖσαν δὲ τῆ συνόδου... πλὴν Ἀθανασίου τοῦ τῆς προεδουρίας Ῥώμης ποιμήνος, τούτου γὰρ τὸν τόπον ἐπίσκοπος Ἰούλιος περιφέρει ἀνεπλήρου: Ἀΐσuerant concilio... Leone veteris Romæ pastorē excepit, cuius locum Iulius episcopus eo missus obtinuit. Corrigeida, inquam, utriusque huius auctoris narratio, quia uterque male Julii Puteolani missionem a Leone, cum Juliano Coensis præsentia in synodo confundit. At non corrigendus textus, ut vult doctissimus Henr. Valesius annotat. In hunc Evagrii locum, ubi corrupte legi putat in utroque Ἰούλιος pro Ἰουλιανός; cum certum sit ita scripsisse auctores illos, discrimen, quod supra observavimus, non attendentes, et cum plerisque aliis scriptoribus existimantes eum adfuisse synodo Leonis nomine, qui eo consilio missus fuerat; quod discrimen nec ab eodem Valesio ahimadverum puto.

Contrariam opinionem, quæ Julium interfuisse synodo contendit, Renato in Delo insula prius mortuo, non spernendis argumentis tuentur viri docti. Primum est quod Renati mentio nulla prorsus habetur in actis Ephesini Iatrocinii, ex quo silentio confirmatur narratio Breviculi de eodem morte prævento, ut scribit illius auctor, antequam Ephesus potuisset accedere. Notus certe difficilis, nisi quis dixerit vix locum fuisse loquendi legatis in pseudosynodo, præsertim vero Renato; cum et Julianus pro episcopali dignitate vocem arripere, et Hilarius pro suo archidiaconi ac specialis Ecclesiæ Romanæ legati munere præcipuas haberet legationis partes. Is enim et proluxioribus semper verbis synodum alloquitur; ipse solus epistolam S. Leonis legi postulat semel et iterum; solus adyersus Iatrocinalem decretum intercedit.

2. Prosperi silentium de Renato, ac ejusdem de Julio misso testimonium urgent. At missum Julium, seu destinatum, ut Prosperus affectata voce utar, non negamus. Silet quidem de Renato, sed æque de Dulcilio, quem synodo præsentem fuisse liquet ex actis, ut nihil inde conflict possit.

3. Breviculi Historiæ Nestorianæ et Eutychianæ gravis et ineluctabilis videtur auctoritatis narratio. Ejus enim auctor Romæ, ut apparet, scripsit quadregimo circiter post synodum anno. Neque tamen deerit forsitan qui reponat incertam hujus Breviculi auctoritatem, quia incertus auctor et incertæ etiam fidei scriptum ipsum censeri potest. Confutatum enim illud videtur ex pluribus pannis qui aliis et aliis temporibus 1419 consulti fuerunt. Pannus omnium antiquissimus esse mihi videtur ille qui capitulum 43 codicis mei Romani constat, et de rebus in Alexandria Ecclesiâ gestis a damnatione Dioscori usque ad Acaii damnationem unice tractat; quæ enim breviora, plerumque sunt et antiquiora. Ex eo plura suo Breviario inseruit Liberatus diaconus cap. 45, 46, et 48, et suo Breviculo auctor incognitus. Immo Breviculus ipse nihil aliud esse videtur quam scriptum istud brevius, pluribus postea auctum ab aliquo scriptore, qui historiam totam ab origine repetens suis usibus Breviculum concinnavit; qui in editione anni 1591 duabus primis lineis brevior est, auctor vero in sine duodecim, vel quindecim aliis. Porro, cum in ea parte quæ in codice Romano nostro habetur, nihil apparet quod veritati consentaneum non sit, non ita est in his quæ primam Breviculi partem faciunt: plura sunt enim quæ a vero discrepant et a narratione Liberati. Vix igitur fides certa adhiberi potest scripturiculae illi, cum nullum habet sibi suffraganeum alium scriptorem; tamen abroganda non videatur ejus auctoritas cum pluribus aliis accinit.

4. At insolens videtur, nec umquam alias usurpatum, ut in locum unius legati nec ab aliis legatis substituitur. Novum id forsitan esse fieri solitum; sed necessitas id postulabat. Cum enim ex improvise ad

synodum invitatus esset S. Leo, et breve admodum spatium deligendis miltendisque episcopis concessum, coactus fuit pontifex iis contentus esse legatis quos Constantinopolim dirigendos designaverat. Nec melius aliquid ei venit in mentem quam ut Julianum Coensem, Orientalem quidem episcopum, sed patria Romanum, et in apostolicæ sedis sinu nutritum, legatis adjungeret, præsertim eam totum Eutychis negotium perspectum haberet, ac de eo ad pontificem litteras dedisset. Nullas quidem epistolas proferimus quæ hoc Leonis consilium retegant; verum hæc non erat epistolarum materies, sed secretiorum mandatorum, quæ nisi cum necessitate postularer, publicanda erant: quemadmodum soli comonitorii privati secreto committitur Coelestinus papa mandatum, quo jubebat ut legati sui ad Ephesinam primam synodum, prævenientes ad Cyrillum Alexandrinum consilium omne converterent. Scio per litteras Cyrillo delegatas esse pontificis vices, quia nimirum præsentiscebatur Coelestinus, quod revera accidit, legatos mature satis ad indictam synodo diem non esse perventuros. Non eadem erat Leoni ratio, atque adeo sufficiebat ut cautionem de substituendo vel adiungendo novo legato penes legatos deponeret pro ista occasione seu necessitate in medium adducendam. Interim hoc 1420 ex Coelestini exemplo colligitur non sine exemplo eoque recenti Orientalium partium episcopo Romani pontificis vices fuisse mandatas. Liquet sane ex epistola 61 (nunc 81) ad eundem Julianum scripta pro reparanda pseudosynodi calamitate ipsum jam tunc auctoritatem sedis apostolicæ circumtulisse in Orientalibus regionibus. Hortans enim eum ut contra falsitatis astutias perseverantem diligentiam teneat, addit: Cum tibi ad hoc et tuus animus et nostra auctoritas suffragetur... ad quam rem nostros... dirigemus qui tecum participato consilio, ea quæ a nobis constituta fuerint, essequantur. Quandonam ergo pontificis auctoritate munitus fœderat Julianus? annon istud est aliquod acceptæ potestatis vestigium, qua in synodo vices pontificis uteretur?

5. Instant, episcopum Ephesini legatum agentem, per interpretem locutum semper fuisse, cum Julianus Græcæ ac sine interprete semper verba fecerit in Chalcedonensi concilio. At forte homo Latinus nondum Græcæ satis callebat Ephesini tempore, ut in tanto episcoporum consensu Græcum ageret, postmodum vero exercitator in ea lingua per subsequentes biennium factus, interpretis ope non indiguit. Ex eadem patris ratione descendit quod de Leone differens in synodo sanctissimum papam suum illum appellet. Hoc decebat hominem in Romanæ Ecclesiæ sinu educatum.

6. Opponunt Leonis verba in epistola 39 (nunc 45): Hæc Ephesina Iatrocina a nobis, inquit, comperta sunt non incerto nuntio, sed ab ipsis (a) reverendissimis episcopis qui a nobis missi sunt, et fidelissimo veram quæ gesta sunt narratore Hilario. At episcopus Roma missus ad synodum non alius a Julio Puteolano. Ego vero, si qua fides epistolæ quæ subsequentis rude exemplum quibusdam esse videtur, suffragari potius primæ opinioni potest quam adversari; cum enim solus Iulius Roma missus sit; plures fuisse missos vere scribere Leo non potest, nisi hoc sensu quod duo revera sunt legationis munera ornati, altero Roma misso ad hunc finem, altero vero vel adjuncto, vel suffecto Ephesi.

7. Urget clarissimus Baluzius codicis mss., nam constanter vocari Julium fit omnibus antiquis codicibus mss. Actorum Ephesinorum, nec in eisdem Juliani fieri mentionem totidem verbis asserit. At secum ipse pugnat: in eadem enim præfatione ad syh. Chalcedon. fatetur modo Julium, modo Iulianum legi. Revera ad locum primi synodi Ephes. pag. 118 edit. Labbei fatetur solus codices Divionensem et Parisien-

BALLERINIUM ANNOTATIONES

(a) Vide annot. 5 (Col. 825, n. a) in epist. 45.

sem habere *Julium*, cæteros *Julianum*; et inter istos codices, Crabbi, Surii, Nicolini, editique alii, quos veterem versionem conservasse contendit, numerandi sunt, ipseque Græcus textus. **1421** Adde Labbeum, qui Divionensis codicis varias lectiones sedulo excepit, marginique ascripsit, nihil tale annotasse, sed solius Juliani nomen exhibere. Eamdem fere varietatem in aliis Actorum locis observat ipse Baluzius.

Observandum insuper in exemplari Græco epistolæ ad Flavianum, et in versione Latina quæ adjacet inter Acta Chalcedon. *Julianum* haberi; nec aliter in ejusdem epistolæ exemplo, quod insertum est collationi sextæ synodi v, et ex Actis Chalcedonensibus derivatum. Unde istud contigerit, cum ubique *Julius* legatur in epistolis S. Leonis, nosim ego decernere. Sed quid si ab ipso Juliano ita repositum sit, quem videlicet versionis Actorum Chalcedonensium auctorem esse opinantur viri docti, et (a) probabile admodum est? Quid si ab ipsis legatis id præstitum in eo exemplari epistolæ quod synodo offerendum erat? Sed mitto conjecturas. Hoc certum, non recentioris scribæ erratum illud esse, cum in Actis Chalcedonensibus, quibus concilii v Patres utebantur, eadem lectio jacuerit. Quod argumento est, ita revera, lectum esse in genuinis Chalcedonensis synodi codicibus seu Græcis, seu Latinis, atque adeo in illa prisca versione qua usus esse concilii quinti Patres prædicat clarissimus collector, ac forsitan ex Leonis epistolis præpostera emendatione *Julium* pro *Juliano* esse repositum. Etsi enim certum sit *Julium* legendum esse in epistolis extra synodi Acta; at si epistolæ Actis insertæ Juliani nomen inscriptum est antiquitus, mala fuit illa bonæ lectionis restitutio.

Ad auctoritatem Theodoriti ad Renatum scribentis, respondent, Theodoritum non satis edoctum fuisse de rebus legatorum. At gratis hoc dicitur, cum non gratis asseratur ad Renatum fuisse scriptas a Theodorito literas. Nec solummodo gratis, sed absurde. Quis enim serio cogitans putet non diligenter monitum fuisse Theodoritum de rebus in synodo gestis; Theodoritum, inquam, ex cujus ore pendebant omnes Orientalis diocesis episcopi, qua de causa intra Cyrum se continere justus erat, et a synodo abesse unus nominatim per imperatoriam constitutionem coactus. At licet absens corpore, per amicos aderat, quorum opera facile de omnibus edoceri potuit. Revera jam tum cum ad Leonem, Renatum, cæterosque Romanos scribebat Theodoritus, Leonis ad Flavianum epistolam acceperat, quæ ad ipsum non nisi post pseudosynodum mitti potuit et ab iis qui synodo interfuerant, cum a legatis Romanis primum in Orientem allata sit. Jam tum etiam rescierat Renatum soli Flaviani depositioni interfuisse, et ante discessisse a synodo quam in alios episcopos eadem sententia **1422** decerneretur. Nec illa ex primis incertisque rumoribus hausta esse, sed certis nuntiis, probare videntur quæ ante omnia scribit de ardenti zelo et justa libertate qua Renatus nefandis Dioscori molitionibus obstiterat: *Nec soli nos ista didicimus, addit ille, sed in omnem terram rectæ mentis tuæ sonus exiit, et omnes justitiam, zelum, libertatem et adversus iniquitatem injectas a te minas decantant. Et hæc quidem egit pietas tua cum unicam cædem* (id est depositionem) *conspexisset. Quod si cæteras etiam vidisses quæ post discessum tuum patratae sunt, Phineem illum fortasse imitatus es.* Laudes ejusmodi a Theodorito impendi homini ex solo legati nomine cogito, et non ex peculiari gestarum ab eo rerum notitia, nemo facile crediderit. Has certe laudes potius Julio episcopo scripvasset, si et is synodo interfuisset, et ad eum scripvasset Theodoritus.

At nihil tale de Renato legitur in Actis. Ita est.

BALLERINIURUM ANNOTATIONES

(a) Id falsum ostendimus in observationibus ad notam 3 Quesnelli in epist. 113.

A Sed quis modo Acta integra pseudosynodi penes se habeat? excerpta enim illius tantummodo Chalcedonensi concilio inserta servata sunt, et ex illis sola fere Patribus exhibita quæ damnanda ac rescindenda erant. Nimirum post prolatam adversus Flavianum et Eusebium sententiam, hoc unum Hilari verbum, *contradicitur*, in Actis superest. Cætera quæ de legatis prædicant Theodoritus et alii, interciderunt.

Quod Theodoritus non ex primis dubisque rumoribus scripserit ad Romanos de latrocinio Ephesino, ac proinde non nisi bene edoctus de totius negotii ac personarum quæ interfuerant circumstantiis, ipsius rei quam tractabat momentum et gravitas persuadet. Cum enim de appellando totius Occidentis concilio ageretur, cum legatorum Romanorum mittendorum delectus habendus esset, instructionibus et mandatis iidem muniendi, plures prolixæque literæ scribendæ; quis credat de his omnibus non esse diu ac mature deliberatum a Theodorito cum suis amicis, ac iis præsertim quibuscumque communis erat causa? Revera non statim missos esse legatos probant ipsæ Theodoriti epistolæ. Non scriptis enim in Occidentem, nisi post lectam Leonis epistolam ad Flavianum, ut certum est; at non illam recepit statim post nuntiatam cladem Ephesinam. Cum enim scribebat epistolam 19, ad Anatolium patricium, nondum Leonina in manus ejus venerat, cum tamen et de Ephesinorum judicio ipse edoctus esset, et in omnem terram, ut scribit, *jam exisset sonus eorum et in fines orbis terræ rectissima sententia eorum*. Immo cum de singulis synodi episcopis, quæ eorumque sors fuisset, qui animus tunc esset, sic didicisset, ut apud amicum conquiretur vix esse aliquam Ecclesiarum quæ commotam inde tempestate **1423** non senserit. Nam injurias alii intulerunt, alii acceperunt; qui vero nec læsi sunt ipsi, nec læserunt, et condolent iis quibus injuria facta est, et eis lugent qui fecerunt. Postmodum accepto anigrapho litterarum S. Leonis, gratulatus sibi doctrinæ consensionem cum S. Leone, continere se non potuit, ut fatetur Garnerius, quin inde apud amicum potentissimum apologiam sibi conciperet in epistola 121. Verisimile etiam putat Garnerius jam tunc gestorum Ephesinorum apographum penes Theodoritum fuisse, ob id, opinor, quod plures epistolæ ad Ephesinos Patres a Leone directas legisse videatur, et cum Anatolio patricio tunc temporis communicasse. Quod si verum est, frustra objiciatur Theodoritum incertis rumoribus delusum ad Renatum, velut synodi testem et conscium, literas dedisse, quod ipsum adhuc in vivis esse falso putaret.

Utriusque sententiæ probationem in medium adductis, item eruditiorum judicio dirimendam dimitto, illi parti adhæsurus quam firmioribus fundamentis incumbere decreverint. Joannes Garnerius, vir eruditus, in auctario Theodoritiano stat ab utriusque opinionis partibus: nam dissert. 4 de Historia Theodoriti, cap. 9, n. 9, de Julio silet omnino; Julianum vero et Renatum cum Hilario Ephesum convenisse scribit: ac de utroque iterum n. 10: *Incertum, inquit, quid operæ navarit Julianus; Renatus certe summa confidentia obtulit synodi malignæ-tium præsidi, et inde laudem a summo pontifice promeruit. Denique cap. 10, n. 5: Uculati, inquit, duo testes (latrocinii Ephesini), Renatus presbyter et Hilarius archidiaconus, uterque sedis apostolicæ legatus, uterque a Theodoro supplicibus literis compellatus. In dissertatione vero secunda ad epist. 116, quæ est ad Renatum, intactis primæ verbis, contraria scribit, ac priorem quam suam fecerat opinionem ut commentitiam ridet, cum tamen eodem loco fateri cogatur implicatissimam esse Julii historiam.*

40. *Tituli S. Clementis.* (b) Ita omnes codd. tam exarati manu quam typis excusi, uno ex Barber. excepto

(b) Confer nostram annot. 82 (Col. 779, n. 4) in hanc epist.

Sola Græca versio, ad quam Boubierii Latinus Actorum Chalcedonensium codex accommodatus est, eam annotationem omittit. Quamobrem malim ego gemini hujus codicis exscriptorem oscitantæ arguere, quam falsi accusare antiquissimos quosque orbis Christiani codices, eosque præsertim quos Gallis nostris episcopi sui reliquerunt ab ipso Leone emendatos, ut ex epistola Ceretii, Salonii, et Verani ad S. Leonem perspicuum est. Id vero, quod ait Chiffletius, usu minime **1424** receptum ut Romani presbyteri scripto a suis titulis appellarentur ante Symmachi PP. tempora, gratis dicitur; id enim multo satius est asserere quam negare, cum assertionis argumentum sit hæc eadem sancti Leonis epistola, quam si hoc loco interpolatam dicere licuerit, licebit et idem vitium imputare synodo illi Romanæ sub Symmacho, in qua primum annotationem ejusmodi annexam fuisse contendit scriptor laudatus. Et quidem miror cur ejusmodi presbyteros scripto nolit appellatos fuisse a suis titulis, cum id usu ac viva voce receptum fuisse ultro profiteatur. Deinde cur tempore Leonis usurpatum esse non vult quod quadragesimo circiter post Leonem anno usurpatum fœtetur, quodque tot codices a Leone usurpatum docent?

41. Est probata. In vulgatis: *Est sæpe probata.* Sed istud sæpe et in Græco desideratur, et in omnibus fere mss. codicibus.

42. Deus te incolumem custodiat, frater charissime. Hanc clausulam non habent codd. 2 Barber. quinque Thuan., nec Remensis, Victorinus et Trecoyith.

43. Ad calcem hujus epistolæ post annotationem conularum hæc verba addit Chiffletius; Tiburtius notarius, jussu domini mei venerabilis papæ Leonis edidi; quam subscriptionem duximus omittendam esse, cum unicus Boubierii codex mss. Actorum Chalcedonensium, correctore Rustico diacono, eam exhibeat, nec præterea constat cujus Leonis, an primi, an secundi, vel alterius notarius fuerit Tiburtius ille. Hanc enim vocem, (a) *domnus*, tempore Leonis I in usu fuisse non existimo, et aliunde constat sæpe sæpius pro diversis occasionibus editam ac laudatam fuisse præsentem epistolam.

44. Æram seu 483, seu 486, quæ in pluribus codd. additur ad finem hujus epistolæ, retinendam esse in textu non existimavimus. Hic enim compu-

lanti temporis modus recentior a Romanis non nisi post sancti Leonis tempora usurpatus, et huic epistolæ adjectus esse creditur a perisique, et adjectus ex Hispania, ubi Idatius Hispanus, qui scriptis ætate Leonis nostri, primus omnium hæc nota usus fuisse videtur; si tamen ejus chronico aliena ac recentiori manu non est superaddita, quam et epistolæ S. Leonis additam esse crediderim opera Isidori Mercatoris. Hæc enim æra Hispanica est quæ triginta et octo annis vulgarem Christi æram antecedit. Unde et error in ipsa adjectione deprehenditur; additis enim 38 annis anno vulgari æræ 419, quod prodit hæc epistola, non 483, vel 486, sed 487 annus efficitur æræ Hispanicæ.

Ad calcem hujus epistolæ, in actione 2 **1425** concilii Chalcedonensis subjiciuntur (b) testimonia sanctorum Patrum partim Latinorum, partim Græcorum, qui duas in Christo naturas asservere. Hæc a Theodorito epistolæ Leonis adjuncta esse opinio est Joannis Garnerii in parte posteriori Operum Marri Mercatoris sub finem præfationis in Scholia S. Cyrilli de Incarnatione. Ratio multiplex ab eo proferitur; nulla, meo judicio, sufficiens.

E Scholiis, inquit, S. Cyrilli tria testimonia Theodoritus adduxit in secundo Eranistæ dialogo, et quidem totidem verbis ac in calce epistolæ referuntur in actione 2 Chalcedonensi. Bene est: sed si ante habita est Chalcedonensis synodus quam scripti Theodoritiani dialogi, quæ est Baronii aliorumque opinio, jam a synodi actis potius accepisse censendus est Theodoritus, quam synodus a Theodorito. Quod porro in actione 2 Chalcedonensi epistolam S. Leonis ab Illyricanis et Palæstinis episcopis suggillatam asseruisse legitur Theodoritus adducto Cyrilli testimonio, quod inter subjuncta legitur, nec adductum fuisset si jam epistolæ subjectum occurrisset: nihil vetat testimonium a Leone descriptum, prolatum esse postmodum a Theodorito, immo eo magis Leonis mens catholica et Cyrilliana sententiæ consentanea esse probabatur a Theodorito, quod idem ab utroque testimonium esset prolatum. Deinde brevissimum tantummodo **1426** adducitur a Theodorito testimonium, cujus media pars a Leone non est descripta.

Addit Garnerius: *Quod a Theodorito, aut certe ab iis qui Theodoriti partibus studebant, versam in sermo-*

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Vide annot. 85 (Col. 781, n. e).

(b) In admonitione ad hanc epistolam n. 8 ostendimus hæc testimonia actioni secundæ concilii Chalcedonensis perperam fuisse in vulgatis inserta post Leonis epistolam ad Flavianum, cum in Græcis codicibus eidem epistolæ ante gesta descriptæ subjiciantur. Leoni vero hanc testimoniorum collectionem tribuendam ibidem probavimus n. 9, ex quo satis eliditur Garnerii opinio, quæ ea testimonia a Theodorito collecta et Leonis epistolæ addita contendit. Illud autem probabilius credimus, Theodoretum potius quædam Latinorum Patrum auctoritates ex Leone accepisse. Neque refert ejus dialogos scriptos fuisse an. 448, antequam Leo ea testimonia Constantinopolim mitteret. Potuit enim Theodoretus testimoniis ante congestis quædam adjicere, cum Leonis collectionem Græcæ redditam accepit. Id autem non levis ratio nobis snadet. Leo nimirum, si de Græcis Patribus sermo sit, horum testimonia ex Latinis versionibus, quæ ante ipsum erant apud Latinos celeberrima, facile sumpsit, ut ne ex Græco Theodoretum ea derivavit, uti observavimus in admonit. ad epist. 165, n. 3. Theodoretus vero etsi quædam testimonia Patrum Latinorum, Damasci scilicet et Ambrosii, Græcis nota, suis dialogis prima manu inseruerit, quæ apud Leonem non inveniuntur, alia tamen Hilarii et Augustini ex Leone sumpta et dialogo 2 adjecta dicenda sunt; neque enim horum Patrum opera seu opuscula, præsertim Augustini epistola ad Volusianum, et expositio fidei, inter Græcos ante Leonem

vulgata aut cognita dici queunt. Hæc autem ex Leonina collectione Theodoretum accepisse id multo magis confirmat, quia eas omnes auctoritates Patrum Latinorum, quæ post epistolam Leonis ante gesta descriptæ sunt, iisdem verbis ex eadem Græcæ versione, eodemque ordine Theodoretum dialogo secundo insertæ leguntur. In quibus evidentius hujus addamenti indicium est testimonium S. Ambrosii ex lib. II de Fide ad Gratianum, quod apud Leonem incipit: *Sileant igitur inanes de sermonibus quæstiones.* Partem enim hujus testimonii, quæ incipit a verbo *servemus*, jam Theodoretus attulerat ex Græcæ versione diversa a versione Leonis; postea autem iterum eundem integrum textum inter Leoninos subjicit ex Græcæ versione diversa, qualis in Leoninis Græcæ redditis deprehenditur. Si Theodoretus non sumpsisset hos textus ex testimoniis Leonis Græco sermone donatis, nonne, cum primum textum attulit, integrum eademque versione redditum protulisset? Hæc repetitio diversæ versionis posteriorem additionem ex Leone sumptam declarat, qua Theodoretus omnes auctoritates a Leone propositas voluit suis anterioribus testimoniis addere, ut ne animadverterit (diversa fortassis interpretatione fucum faciente) idem Ambrosii testimonium sese jam paulo ante protulisse, ut illud repetere opus non fuerit. Quod si tria testimonia S. Cyrilli apud Theodoretum iisdem verbis Græcis exhibentur ac in testimoniis Leonis, nihil refert, cum æque Græcus Leonis interpres ac Theodoretus ea ex Cyrilli libris Græcè scriptis excerpterit

nam *Græcorum epistolam, proditum est, immo et a ver-*
tentibus vitiatam, quod postremum Leo ipse queritur
apud Marcianum imperatorem. Quinam sint hujus opi-
 nionis (a) assertores, non memini me legere : hoc
 unum ego assero, nihil tale suspicatum esse Leonem
 nostrum de Theodorito, quantum ex scriptis conjici
 potest. Immo vero similis est veram esse ac cor-
 ruptam epistolam a Theodoriti adversariis, quam ab
 asseclis. Scilicet eo sine vitiatam volebant eam episto-
 lam Leonis adversarii, ut in suspitionem Nestoria-
 nismi vocatus, odium catholicorum incurreret, ejus-
 que epistola ut fidei absona rejiceretur. Quis porro
 istud tentatum credat a Theodorito, qui Nestoria-
 nismi suspitionem olim in Ephesino concilio sibi
 asperitam, omni tunc temporis studio et opera obli-
 teratam volebat, nec aliam sibi quam Leoni fidem
 inesse clamabat? Quam satius est igitur existimare
 eam epistolam Leonis depravationem inductam esse
 ab Alexandrinis, cum quibus tam diuturnas simula-
 tes exercebant Theodoritis alique Orientalis diœ-
 cesis episcopi. Neque id asserentes divinamus : ipsa
 quippe Leonis ad Marcianum epistola 104 **1427**
 (nunc 130), quam laudat Garnerius, hoc evidentis-
 sime aperit. Tota est enim de Alexandrinis epistola.
 Primo capite laudat Proterii Alexandrini episcopi fi-
 dem. In secundo monet ut paucos imperitos hæreti-
 corum instigationibus tumultuantes ex traditione ip-
 sius Ecclesiæ Alexandrinæ, scriptis scilicet Athanasii,
 Theophili et Cyrilli doceat Proterius. In tertio querit-
 tur quod quorundam hæreticorum *versuta nequitia, ad*
conturbandam aliorum simplicitatem, epistolam meam,
inquit, quam ad beatæ memoriæ Flavianum dedi, fal-
lasse perhibetur, ut commutatis quibusdam litteris vel
syllabis, receptorem me Nestoriani erroris assereret.
 Obiter, subdit ille, *venerabilem clementiam vestram*
ut eandem epistolam per fratrem meum Julianum epi-
scopum, vel eos quos idoneos ad hoc opus pietas vestra
delegerit, in Græcum sermonem jubeatis integre dili-
genterque translatam, per idoneum perlatorem sub
vestri signaculi impressione deferri tradendam judicis
Alexandrinis, qui eam clero et plebi ipsius civitatis
cum prædicatorum episcoporum prædicationibus, quibus
mea scripta consentiunt, faciant recitari, etc. Ex qui-
 bus liquido apparet intam hanc fallaciam circa Leonis
 scripta Alexandrinorum hæreticorum artibus stru-
 ctam esse, et Juliano potius quam Theodorito ascri-
 bendam esse versionem epistolæ pontificis. Ipse enim
 Theodoritus S. Leonis epistolæ subscripserat etiam
 ante synodum Chalcedonensem cum aliis omnibus
 Orientalis diœcesis episcopis, ut narrat epistola 68,
 cap. 3, et epist. 70 subscripsit eidem in synodo, ut
 affirmant legati sedis apostolicæ act. 8. Immo eam
 asseruerat actione 2 adversus Illyricianos et Palæsti-
 nos, quod et Facundus commemoravit. Depravatio
 vero epistolæ hæreticorum opus fuit.

Urget Garnerius pro sua conjectura. Nulla sit, in-
 quit, in tota epistola sive mentio, sive promissio affe-
 rendorum testimoniorum. Responsio in promptu est :
 cum scripta est epistola, immo et cum primum missa
 in Orientem ad synodum Ephesinam, animus non
 erat adhibere testimonia sanctorum Patrum, quibus
 doctrinam suam pontifex muniret adversus calumnias
 hæreticorum. At vero cum in latrocinio Ephesino
 immaniter a Dioscoro sævitum esset in episcopos ca-
 tholicos et in ipsam Ecclesiæ fidem, expulsis, depoi-
 sitis cæsisque fidei defensoribus, rejecta etiam Ro-
 mani pontificis epistola, alii postmodum legati in
 Orientem missi cum epistola eadem : quam cum præ-
 videret ab hæreticis impugnandam, eam sanctorum
 Patrum testimoniis et auctoritate munivit ; qua per-
 moti omnium Ecclesiarum episcopi, ad quos eam trans-
 miserat approbandam, ei facilius subscriberent. His
 testimoniis munita erat epistola cum Constantinopo-
 lim gemina legatione annis 450 et 451 per Romanæ

A sedis legatos allata est, cum ad Paschasinum Lily-
 bæi episcopum jam tum ad synodum Chalcedonen-
 sem destinatum directis, cum in eadem synodo **1428**
 relecta et approbata. De hoc testimoniorum delectu
 intelligendum : Quod de *sufficienti paternarum aucto-*
ritatum instructione a se directis in epistolis 52, 53,
54, 55 et 56 (nunc 69, 71, 70, 74 et 75) vel innuitur,
 vel expressis illis verbis refertur. Instar omnium erit
 locus epistolæ 68 (nunc 88) ad Paschasinum, quæ
 nunc primum edita : *Ut autem in omnibus plenius ita*
sit instructa dilectio, inquit cap. 3, sanctorum Patrum
nostrorum de sacramento incarnationis Domini quid
enserint et quid Ecclesiis prædicaverint, ut evidenter
agnoscere, aliqua ad dilectionem tuam scripta trans-
misist, que nostri quoque apud Constantinopolim cum
 MEA EPISTOLA ALLEGANTUR.

Sed et ipsa testimoniorum inspectio Leonem cla-
 mat auctorem. Nullum enim est in Chalcedonensi
 delectu (excepto Leporli testimonio) quod non lega-
 tur totidem verbis, et ex iisdem locis, in epistola ad
 Leonem Augustum 134 (nunc 165), ut prorsus existi-
 mandum sit ab eodem utrumque esse concinnatum,
 ubertius quidem in 134 (nunc 165) epistola, quia po-
 steriora scripta prioribus auctiora esse solent.

Post primam Leonis editionem prodit posthumum
 Theodoriti Auctarium Garnerio auctore, in quo eidem
 suæ de testimoniis opinioni inhærens scribit illa a
 Theodorito epistolæ S. Leonis esse subjecta, eamque
 epistolam his munitam præsidis ab illo tunc missam
 Anatolio patricio, tum ipsi Leonis papæ remissam.
 Merum somnium, de quo ne unum quidem verbum
 sive in epistola 121 Theodoriti ad Anatolium, quam
 laudat et torquet inutiliter cap. 9 Historiæ Theodoriti
 num. 26, sive in aliis.

Idem in dissert. 2 ad auctoris sui *Eranisten*, gravi-
 ter objurgat me, quod imprudenter adhæserim Cal-
 vinistis duobus Albertino et Blondello, et secundam
 eos sententiam dixerim hac in controversia. Dices
 de gravissimo ac præcipuo quodam fidei capite litum
 esse, cum tamen de re tenuissima agatur, quæ tam
 invidiosam ac inofficiosam reprehensionem ferre non
 possit, præsertim cum me secundum eminentissimum
 Baronium sententiam dixisse, scribere potius poterit
 ac debuerit. Dicam quod res est, nec Albertinum Blon-
 dellumve hoc de capite a me esse lectum, nec meam
 illorumque opinionem, ut a Garnerio refertur, unam
 eandemque esse. Illi siquidem contendunt testimo-
 nia Patrum a Theodorito allata sumpta ab eodem esse
 ex epistola S. Leonis. Ego vero hoc solum scripsi :
Quod si ante habita est synodus Chalcedonensis quam
scripti Theodoriti Dialogi, quæ Baronii opinio est,
a synodi actis votis accepiisse censendum est Theodori-
tus, quam synodus a Theodorito. Verum neutrum ab
 altero mutuatum esse illa, ac præsertim Cyrilli, de
 quo res erat, testimonia, satis aperui opinionem
 meam esse, cum brevissimum a Theodorito adductum
 scripsi, cujus vix media pars a Leone producta esset.
 Ad finem capitis remisit Garnerius quæ adversum
 D me dicenda **1429** habebat ; sed interdictis, inquit
 editores, *incertum quo casu, particulam hæc hujus con-*
certationis. Hoc interim fatetur, me et quos carpit
 Calvinistas *abductos esse in errorem ex iis quæ Baro-*
 nius in *Annalibus mandavit scripto.*

Revera Eranistæ dialogos post synodum Chalce-
 donensem scriptos putavit eminentissimus scriptor.
 Mea non interest istud vel astruere vel destruere.
 Licet enim dialogorum confectio toto decennio epi-
 stolam Leonis antevertisset, non propterea sequitur
 ex illis sua Leonem accepisse testimonia. Quam modo
 opinionem amplectendam putem, paulo inferius pe-
 tebit. Sed quam veræ sint et certæ Garnerii proba-
 tiones, quibus ante annum 445 conscriptos dialogos
 contendit, juvat prius inquirere.

Prima est peita ex epistola 16 Theodoriti ad Ire-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hac de re vide plura annot. 3 in dissert. 1 Quesnelli ad an. 454

natum, quæ scriptam fatetur post iudicacionem pseudo-synodi Ephesine primam ad Antiochenum primatum, et inde ad provinciam Euphratesis metropolitam delatam, adeoque vix ante mensem Junium anni 440. At et domus Garnerio in hac epistola mentionem fieri Eranista, quid necesse est hunc librum ante quatuor vel quinque annos fuisse compositum, cum potius apparet recentem tunc fuisse scriptum, qualis qualis fuerit, compositionem, de quo videlicet quid sentiant ipsi, quid alii etiam iudicarent, amicos tunc primum apererat Irenæus?

At vero, ut quod sentio non contradicendi, sed illustrandæ historiæ causa, in medium præferam, non de Eranista libro scribere ad Irenæum, sed de alio proreus diverso, certum nihil videtur. Primum enim de eo opere scribit in quo vel ea questio tractabatur utrum Virginem Mariam *Deiparam* sine addito dicere liceret, an non addere necesse *Hominiparam*, vel saltem sæpe sapius Maria *Deipara* simpliciter appellata fuerat. At ne semel quidem id occurrit in tribus dialogis, aliam ubique de hac questione et appellatione silentium; nec tractanda materies id revera poscibat.

Secundo, postquam aliorum reprehensionibus satisfecit Theodoritus, Irenæo quoque scrupulum eximit: *Quoniam*, inquit, *non etiam reprehenditis quos sanctos ac beatos Patres Diodorum et Theodorum in magistrorum numero præterierim, necessarium duxi de hoc utram parca dicere.* At de Eranista dialogis talent quærelam frustra emisisset Irenæus, et inutile proreus fuisset Theodorito, quod necessarium hoc loco arbitratur, de duobus illis in magistrorum enumeratione præterminis rationem reddere, aut ex aliis suis verbis suam erga illos reverentiam testatam facere. Hæc enim omnia præstitit in primo dialogo, in antecessum quærellis ejusmodi satisfaciens. Proferam, inquit, *etiam tibi fortissimorum veritatis propugnatorum Diodori et Theodori enarrationes, nisi viderem vos infenso in hos animo esse, Apollinaris quoque in eos odio et malevolentia successisse.* Vidisses enim hos etiam cæteris 1430 consonantia scripsisse, et ex divino fonte fluentia haurisse, rivosque et ipsos quoque Spiritus exultasse. Sed hos quidem prætermittam, quia implacabile bellum adversus ipsos suscepistis.

5. Opus de quo Irenæus in hac epistola, erat Apollineticum adversus catholicorum aliquos a quibus fides Theodoriti petebatur. Hoc etiam, inquit, considerandam est, cum qui accusatur testes minime dubios producere oportere, quos redarguere non accusatorum quisquam possit. Et postea: *Si cum accusaret defensionem sum aggressus, et testes indubitatos adduxi, quid incassum nos vituperant, qui horum videre nihil volunt?* At dialogos adversum hæreticos scriptos esse auctor in præfatione, immo in toto operis decursu declarat: ubique enim si non actoris partes agit, saltem doctæ catholice personam gerit. Sic in ipso limbo depingit quos refutandi in se provinciam suscepit. Præmissis enim exemplis Alexandri Aërarii, Semel et Manetis, qui cum ex genere, vel eruditione, vel rebus præclare gestis laude dignam claritatem non haberent, improbis stadiis insignes evadere contenderunt: Hoc ipsam, inquit, nonnulli nunc faciunt, qui expetendam virtutis gloriam propter labores, qui illam præcedunt, fugientes, turpissimam et miserissimam sibi famam pepererunt. Cum enim novorum dogmatum auctores esse cuperent, ex multis sectis impietatem emendicarunt, et hanc perniciosam hæresim constarunt. Ego igitur paucis cum eis disserere conabor, etc.

Porro qui in his verbis Eutylianam hæresim, ipsumque hæresiarcham Eutychem nativis suis coloribus depictum non agnoscit, is non meminit quæ de utroque Flavianus CP. in gemina ad Leonem epistola et in synodo sua Constantinopolitana, quid Leo ipse, quid Chalcedonensis synodus scriptis suis decretisque tradiderint. Tribus enim dialogis, ipsisque titulis præcipue Eutylianæ hæresis capita configuntur, ac ipsa etiam sæpe Eutychie verba referuntur. *Catholica fide*

patris, inquit S. Leo (Epist. 92, nunc 110), *Eutychem execretur, qui in Domino Jesu Christo veritatem humanæ carnis evacuans, ipsam Verbum in carnem abstrit transformatum, ut nasci, nutrire, proficere, pati, mori, etc., solus fuerit Deitate.* En patet verbis designatam trinum dialogorum materiam, quibus asserit incommutabilitatem Verbi personam sibi veram servi formam inconspicue admansse, ne passio Christi solius Deitatis fuisse diceretur. Similiter synodus Chalcedonensis in definitione fidei proscribit Eutychem, et quicumque dicentes naturam unam esse carnis et Divinitatis, mutabilitatem et passibilem per confusionem Unigeniti Divinitatem assererent, statuitque unum eundemque Christum, Filium Dominum in duabus naturis inconspicue, immutabiliter, indivisè, inseparabiliter agnoscendum.

Concinit etiam Dialogistes cum synodo Flaviani. Eranista enim et Eutychie eandem proreus loquela, uterque ex duabus naturis 1431 dicit Christum, uterque duas naturas negat, vel in duabus naturis, uterque post unam naturam fuisse contentidit, uterque corpus Christi, corpus humanam dicere refugit.

Ex dictis veram epocham compositionis Dialogorum Eranista assignare facile est, nimirum Inter mensem Novembrem anni 448, quo Eutyches de hæresi convictus in synodo Flaviani damnatus est, et mensem Aprilem vel Junium anni subsequentis, quæ de indicta Ephesine in synodo nunquam venierant ad Euphratesis metropolitanos, et postea ad Theodoritum. Statim enim atque hæresim palam professus Eutyches ab Ecclesia eiectus est, et sectam, discipulos patronosque habuit, illum publice convincendam, istos decemios et a præcipitio retrahendas pro sua charitate et forsitan rogata Flaviani, quem familiarem habebat, aggressus est vir pro catholica fide zelo mirabili acensus.

Eodem fere tempore scripta est epistola ad Dioscorum 85. Manifeste enim extortam ac publicatam Eutychie hæresim in ea notat his verbis: *Eos enim qui Dominicæ carnis ac Deitatis differentiam negant, et tunc quidem divinam naturam in carnem dunt esse contentam, nunc vero carnem in Divinitatis naturam transisse, admirandorum Petrum istorum meditationis curare nitimur.* Aperte videlicet et durum naturarum discrimen nos docent (Theophilus et Cyrillus), et immutabilitatem divinæ prædicant nature. Næ admiranda Garnerii subtilitas, qui tam verbis istis quam toto Eranista opere suggillari vult Cyrillum sub fide laudis scitique nominis larva! Non enim imprudentis modo, quod sentit Garnerius, sed imprudentis insalique fuisset ejusmodi agendi ratio.

Quibus enim verbis ridet Gennadii narrationem, qui opus dialogisticum, cum Dioscuro Theodoritis litteras excusatorias daret, ab ipso laudatum, crediderit adversus ipsummet Dioscorum scriptum esse, eadem Garnerio reddi poscenti, qui adversus Cyrillum Cyrillianosque scriptum opus censet. Næ Theodoritis fuisset aut impudentissimus hominum, qui secundum a Romano Ecclesie antistitem provocasset ad legendum opus quo traduceretur Cyrillus ridicula sub persona; aut inconsultissimus, qui purgare se voluisset apud eum quem ipse in suo Cyrillo accusaret; aut amenissimus, qui amicitiam expetiisset hominis quem Indiciatur. Quamquam merito quis excipiat, non Dialogos a Gennadio appellatos, sed alium de Incarnatione Domini librum, quem laudat ipse Theodoritis in epistola ad S. Leonem, et Garnerio inter Theodoriti Opera recenset. Nam ratione et testimoniis Scripturarum mysterium incarnationis defensum hoc opere scribit Gennadius, nulla mentione facta testimoniorum quæ ex SS. Patribus abunde congescit in Dialogis Theodoritis. Unde certum inter utrumque opus discrimen. Non Cyrillum igitur ejusve amicospectant illa verba, sed Eutychem ejusque assecras monachos nonnullos Aegypti, quorum cum 1432 nondum Dioscorus protectionem patam et aperte suscepisset, merito puta-

bat Theodoritus in illo articulo temporis gratissimum fore primati, quod adversus novellam hæresim jam synodi auctoritate cum inventore suo repressam ad eum scribebat. Quamobrem eum confidenter hortatur ut eos qui veritatis dogmata corrumpere non verentur, aut salutaribus curet medicamentis, aut curationem recusantes tamquam insanabiles a caulis ejiciat. Cyrilianos, an Eutyechianos? nemo nisi dormitans de illis cum Garnerio cogitet. Cæterum opinione sua fallebatur Theodoritus, ratus, ut ad Flavianum scribit, se adiutorem ac socium ad ea quæ contra filium apostolicam venientur habiturum Deo charissimum Alexandria episcopum dominum Dioscorum. Jam tum enim ab eo conceptum erat consilium juvandi Eutyechen ejusque partes adversus Flavianum invidias suscipiendi.

Quod de Dialogis gemina Theodosii Augusti constitutione proscriptis ignique addictis adjicit Garnerius, merum est commentum. In prima enim ne Theodoriti quidem nomen apparet, nec aliquid ejusdem opus appellatur. Ad secundam quod attinet, proscribuntur quidem in ea *Sermones allocutorii, sive Traditiones*; verum 1º non magis ad Theodoritum referenda sunt hæc verba quam ad Nestorium: *Interpretationes (Nestorii et Theodoriti) eorum, vel qui vocantur Sermones allocutorii sive Traditiones*. 2º Dubium an pro voce Theodoriti non potius legendum Theodori; sic enim legitur in concilio v, collat. 5, ubi refertur Constitutio Theodosii. 3º Certum apparet omnibus non occupato animo hæc legentibus, *Allocutiones*, ut in concilio v, seu *Sermones allocutorios*, ut alibi, nihil aliud esse quam sermones ad populum vel alios viva voce de promptos, quod sexcentis exemplis probari possit. Sic Cyrillus Alexandrinus Theodori Mopsuesteni *Allocutiones ad baptizandos* appellat. Sic Allocutio Mariani Augusti ad quartam synodum. Et in synodo 5 proferuntur excerpta: *Ex Allocutione Theodoriti dicta adversus S. Cyrillum Chalcedone, etc. Ex alia Allocutione dicta in eadem civitate. Et post multa: Et iterum post mortem B. Cyrilli idem Theodoritus in Allocutione dicta Antiochiæ præsentis Domino, etc.* De ejusmodi Allocutionibus intelligenda esse Theodosii verba, sive Theodorum spectent, sive Theodoritum, conserunt, opinor, necum viri eruditi, improbabantque Garnerii interpretationem; nec magis arridebit importuna diligentia infelixque et cacozelia qua libros Theodoriti, in primis catholicos, sic insectatur ut pleraque illorum capita ad sensum heterodoxum oborto collo trahere conetur.

Liquido igitur apparet evanida esse argumenta quibus suam sententiam statuere conatus est Garnerius de scriptis ante annum 445 Theodoriti Dialogis; et una ruere quod idem acriter defendit, testimonia SS. Patrum epistolæ ad Flavianum subjecta 1433. Theodoriti diligentius debent, non S. Leonis.

AD EPISTOLAM XXIX.

APUD QUESNELLUM XXVI.

heodosio Augusto.

1. *Cæsari Theodosio religiosissimo et piissimo Augusto, Leo papa Ecclesiæ catholicæ urbis Romæ.* Cod. unus ms. Thuan. habet: *Gloriosissimo et clementissimo Theodosio Augusto, Leo episcopus*; quem titulum nativum esse et genuinum, Græca versio, quæ eundem exhibet, probare videtur. Priorem tamen retinimus,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Etsi quilibet episcopus catholicæ communionis sit et appellari possit *episcopus Ecclesiæ catholicæ*, Romanus tamen pontifex specialiter eo nomine vocatur, sicut specialiter Romana Ecclesia appellatur *catholica* ratione primatus, quia scilicet hujus primatus causa in Romana sede, ac in ipso summo pontifice centrum est et radix communionis et unitatis catholicæ; adeo ut, Irenæo testante, ad hanc Ecclesiam propter potentiorum principalem necesse sit omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt un-

quem invenimus in mss. codd. Thuan. duobus, Griman., Treopith., Corb. Victorin. et omnibus Latinis editionibus Cave tamen, cum legis Ecclesiæ catholicæ papam seu episcopum, ne idem esse putes ac oecumenicum et universalem episcopum, quem titulum numquam usurpavit pontifex noster, teste S. Gregorio Magno pluribus locis. Immo sæpe sæpius hæc simpliciter appellatione contentus est: *Leo episcopus*: vel ista: *Episcopus urbis Romæ*. Quid ergo, inquit, sibi vult illa epigrapha? Nihil aliud quam quod de Aurelio Carthaginiensi, Augustino et Fortunatiano episcopis Africanis in Carthaginensi collatione cum Donatistis, ita scribitur: *Fortunatianus episcopus Ecclesiæ catholicæ; Aurelius episcopus Ecclesiæ catholicæ; Augustinus episcopus Ecclesiæ catholicæ dixit*. Tam enim S. Leo quam alii unum hoc in animo habuerunt, ut sese formula ista ab hæreticorum conventiculis et communionem recernerent. (a) Ecclesiæ igitur catholicæ episcopus, est *catholicæ communionis episcopus*, ut loquitur Epiphanius hæz. 42. Hinc appellationi occasionem primi, ni fallor, dederunt Donatistæ, quæ Ecclesiam in parte collocabant: quibus catholicæ Ecclesiæ nomen opponunt Ecclesiæ per orbem diffusæ assertores episcopi. Hinc etiam Constantinus Augustus, in epistola ad Anulnum, apud Eusebium, lib. x, cap. 7: *Qui in provincia, inquit, tibi concedita, in Ecclesia catholica, cui Cæcilianus præest, etc. Ecclesia igitur quælibet particularis, cum servat communionis et fidei catholicæ unitatem, 1434 catholica nuncupatur*. Quamobrem horum sauci Cyriani verborum sensum attingisse mihi non videtur vir doctissimus, qui post Pameliuum similia verba Cyriani ad Cornelium et soli Romanæ Ecclesiæ propria accepit: *Nos, inquit Novatiani conversi (Epist. 45), nos Cornelium episcopum sanctissimæ catholicæ Ecclesiæ electum a Deo... scimus*. Manifestum enim est ex serie epistolæ illa etiam extendi ad reliquos totius orbis Ecclesias ubique diffusas; quæ est proprietas catholicæ nominis, inquit Optatus lib. v. Sicut enim totius est Ecclesiæ (quod maxime illi urgent) unum Deum habere, unum Dominum, unum Spiritum; ita et ad totam Ecclesiam et ad quamlibet particularem attinet, quod de uno episcopo illic disseritur. *Nec enim ignoramus, inquit idem, unum Deum esse et unum Christum esse Dominum, quem confessi sumus, unum Spiritum sanctum, unum episcopum in Ecclesia catholica esse debere*. Quod autem idem auctor ait, ideo Romanam Ecclesiam specialiter catholicam vocari, quod radix et matrix sit Ecclesiæ catholicæ; pace doctissimi viri dixerim, non est ea mens Cyriani, nec esse potuit. Non fuit re ipsa: cum enim epistola 45, ad Cornelium, hæc habet verba, quæ auctor ille assumpsit, *rationem reddidisse nos scimus, et hortatos esse ut Ecclesiæ catholicæ matricem et radicem agnoscerent ac tenerent, etc.*, sensus Cyriani est, hortatum se esse eos ne parti Novati adhererent, ne schisma et divisionem sectarentur; sed ut unitatem catholicam, quam Ecclesiæ catholicæ radicem et matricem appellat, agnoscerent ac tenerent. Tot sunt loca Cyriani quæ hanc de unitate expositionem comprehendunt, ut in oculos omnium facile incurrant. Adeat, qui volet, tractatum de Unitate Ecclesiæ, epistolam ad Antonianum, et alias: ubi passim unitatem prædicat Ecclesiæ, cui tamquam radius solis, fonti rivus,

dique fideles; quod Irenæi testimonium idem Quesnellus in Memoriali septimo, pag. 157 maximi faciendum monuit, propterea quod licet ille Occidentalis episcopus fuerit, Orientalis tamen cum *est, omnium matricem et originulum Orientis Ecclesiarum traditionem ad nos attulit*. Plura in hanc rem ex Leone, aliisque Patribus, ac ex ipso Gallicano clero, qui unitatis catholicæ centrum in Romana sede situm agnoscit, afferri possunt; sed hujus loci non est locetorem pluribus distingere.

radici ramus individua unitate quisque conjungi debeat. *Avella*, inquit (*Lib. de Unitate Ecclesie*), *radium solus a corpore, divisionem lucis unitas non capit; ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit; a fonte præcide rivum, præcius arescet: sic et Ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit, et ramos suos in universam terram, copia uberitatis extendit; profuentes largitur rivos latius expandit: unum 1435 tamen caput est, et origo una, et una mater fecunditatis successibus copiosa. Illius lacte nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu ejus animamur.* Denique quid per matricem intelligat sanctus martyr, epistola 71, ad Quintum, declarat luce meridiana clarius. Quos, inquit, *constat hic, hoc est in Ecclesia catholica, baptizatos esse, et a nobis ad hæreticos transisse, si postmodum, peccato suo cognito et errore digesto, ad veritatem et matricem redeant, satis sit in penitentiam manum imponere.* Hoc igitur est, catholicum tenere matricem, in epistola ad Cornelium, quod hæreticum redire ad matricem, in epistola ad Quintum; hoc est, et Ecclesie catholice unitatem tenere, ut habet ead. epist. 71, et ad eam e schismate postulminio reverti.

Jam vero quod proprie non potuerit Romana Ecclesia simpliciter vocari a Cypriano catholica Ecclesie matrix, manifestum est, cum potiori jure nomen istud debeat aliis Ecclesiis apostolicis, quæ in Oriente et Palestina primum coaluerant antequam Romanæ civitati fides et episcopatus inferrentur. Hoc in primis convenit Jerosolymitanæ Ecclesie, quæ revera mater et matrix omnium Ecclesiarum appellatur in epistola Patrum concilii Constantiopolitani, ad Damasum, Anbrusium et alios episcopos Romæ congregatos. Eadem appellatione Romanam donant epistolæ Lucii I ad episcopos Gallie, et Hisp., et Felicis I ad Benignum; sed eas esse supposititias nemo non novit. Revera Innocentius PP., in epist. ad Decentium episcopum recensens provincias quæ S. Petro ejusque successoribus fidei suæ semina Ecclesiarumque institutionem debent, nullas nominat præter *Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam, insulasque interjacentes.*

2. *Synodale judicium.* Ita mss. Griman. et Thuan., pro *synodale concilium*, quod in Thuan. aliis duobus aliisque, præter edita omnia. Nescio an aliquod inter utrumque discrimen. Dixerit aliquis pro us quod retinimus de quacunque synodo, sive provinciali, sive œcumenica, inte ligi posse; posterius plerumque de concilio vel ex omnibus synodis, seu œcumenico, vel saltem ex pluribus synodis, seu plurium provinciarum episcopis coalescente, quales erant synodi quibus Hilario Arelat. interdicat Leo epistola sua 10, quasque vocat *synodales conventus*, eo quod ex pluribus synodis seu provinciis conveniebant episcopi sub primario metropolitano.

1436 AD EPISTOLAM XXX.

Pulcheriæ Augustæ.

1. Hæc epistola alteri, quæ est 27 (nunc 31), et Pulcheriæ itidem inscribitur, persini s est, etai brevior. Prærens autem videtur fuisse missa per legatos Ephesi indicta in conventum simplicem apud Constantiopolim commutaretur, ut ex fine epistolæ conjici potest. (a) De altera vero, quæ in melioris notæ codicibus nota consulum, diei et mensis caret, diximus, ad epist. 27 (nunc 31): *Sed ei, inquit, qui in errore est, melius consulatur, si ubi desipuit, ibidem respiciat; et ubi damnationem meruit, illic indulgentiam consequatur.*

2. *Principaliter dispositio.* Eadem voce sæpius utitur S. Leo; sæpe etiam alii scriptores. Ad manum sunt

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

a) Vide admonitionem in epistolas 30 et 31.

b) Confer nostram annotat. 40 (Col. 795, n. 2), et admonitionem epistolæ 30 præmissam, ubi quid

A in præsentem Matisconensis synodus II, sub Guntramno et Hincmarus Remensis, epist. 6, cap. 26, edit. Mogunt. Quæ vox significat dictum principis, ut passim videre est in codice legum imperialium: unde et *dispositionum scrinium* in eodem, et *dispositionum cæmister*, alibi commemorantur. Eam vocem ad ecclesiasticas atque sanctiones traxit pontifex noster epist. 64, 65 (nunc 84, 85), etc., nec non et ad divina æternaque decreta, ut epist. 24, 132 (nunc 28 et 163), et alibi.

AD EPISTOLAM XXXI.

APUD QUESNELLEM XXVII.

Pulcheriæ Augustæ.

1. *Ut quod formam servi gessit.* Variant multum codices. Thuan. unus et Treccopith.: *Ut in quo formam, etc*; Victor.: *Ut quod in forma, etc.*; Corbeien. et Griman.: *Ut quod in formam, etc.*; alii aliter.

2. *Patriarchis et prophetis in specie carnis apparuit.* SS. Patres Augustino anteriores apparitiones hujusmodi plerumque tribuerunt Filio, qui sicut Patris angelus, administrator ac representator ab eodem sub corporali specie missus fuerit in veteri testamento; ut, inquit, ediceret conversari cum hominibus, et ad summi conspectum homines assuefaceret. Contrariam sententiam erroris damnavit Sirmiensis synodus an. 351 contra Photinum congregata: sed quoniam hanc opinionem Ariani in hæresis suæ patrocinium detorquebat, aliam viam ineundam esse censuit Augustinus in apparitionibus priorum temporum interpretandis, atque adeo illas angelis esse tribuendis totis viribus 1437 contendit, lib. II et in de Trinitate, et alibi. Quoniam plerique sequentis ævi Patres et scriptores secuti sunt, ut mirum sit Leonem nostrum hic ab eo discedere.

3. *Nec uti possemus triumphantis victoria, si extra nostram esset cœnseria natura.* Ita omnes mss. et plures etiam excusi codices; sic vero in vulgatis: *Nec aliter possideremus triumphantis victoriam, si extra nostram esset confecta natura.* Hanc vocem *confecta*, quam habet ms. Theodericinus, retinuissem, ut magis huic loco convenientem, nisi optimi codd. Griman., Treccopithæus et Thuanei legerent *cœnseria*.

Illuxit. Ita Corbeiens., Theoderic., Barb. et Thuan. unus; *induxit* legunt Thuan. tres, necnon ed. Canisii et alæ ad marg.: sed facile unus litteræ mutatione inducta est hæc lectio, pro *illuxit*, quod sensus integritati necessarium videtur. *Indulsit* habent et vulg. edit. et c. d. Griman.

5. *Nec potest in filiorum Dei adoptionem cœnseri.* Sic ex mss. Thuanens quinque, Theoderic., Barber., Treccopith., Corbeiens., Griman. et Bodleiano. Antea leg.: *Nec potest filiorum Dei adoptionem consequi.*

6. *Principaliter salvat.* De hæc voce vide not. 3 ad epist. 10, ad provinc. Viennensis episcop. Divinitas Christianis *principaliter salvat*, si pretii ac meritorum dignitatem quæ tota humanitati ex Divinitate provenit spectamus; *Humanitas principaliter salvat*, eo quod passionis mortisque mysteria, quibus Deo reconciliati sumus, non nisi in humana natura adimpleri potuerunt, ac prout principium et origo salutis humanæ, ipsa est natura humana a verbo assumpta.

7. Nota diei, mensis et coss., deest in mss. Grim., Bodl., Treccopith., Victorin., Barber. et Thuaneis: ut merito huc translata mihi fuisse videatur ex breviori epist. 30, quæ ad eandem Pulcheriam iisdem die, mense et coss., et in eadem pene verba scripta est. (b) Nam igitur erandam credimus; non eam solum ob causam, sed præterea quia pluribus diebus

de hac et antecedenti epistola censendum sit accuratius exquisivimus

vel etiam hebdomadibus ante 13 Junii scriptam esse apparet ex his cap. 4 verbis: *Cum, inquit, a tertio iduum Maiarum, quo serenitatis ejus scripta susceptimus, major pars reliqui sui temporis absumenda, ut profectio sacerdotum qui negotio sufficientes valeat ordinari.* Quis enim vero ex his non intelligat statim scriptam epistolam post acceptas imperatorias litteras, id est paulo post diem 18 Maii, et antequam legati ad professionem accincti essent? Prius igitur hæc missa est mense Maio, tum alia, quæ hujus compendium est, mense Junio per legatos directa. Hæc posteriori cogitata cedit necesse est prioris editionis **1438** conjectura, qua suspicatus eram primam illam nihil aliud esse quam amplificationem secundæ exemplar, quod ex epist. 44 (*nunc* 45) missum esse ad Pulcheriam constat; quia Hilario, qui eam perlaturus erat, propter Diocorin latrocinia, Constantiopolim pervenire non licuit.

AD EPISTOLAM XXXII.

APUD QUESNELLUM XXVIII.

Fausio, Martino, etc.

Hanc epistolam relegimus ad codic. Griman. et Thuan. unum tantum, et ad versionem Græcam: ex quibus duas lineas, quæ desiderabantur versus finem supplivimus.

De latere meo. S. Leo (a) primus omnium pontificum Romanorum de legatis a latere missis mentionem fecit. Hujusmodi loquendi modus, quem videre est etiam epist. 31, cap. 2, ex secularium principum style assumptus videtur ad hunc significatum, cujus rei exempla nonnulla reperies in notis viri doctissimi Christophori Janselli, ad cæsicæ canonum Ecclesiæ Africanæ, seu ad can. 7 concilii Sardicæ, qui initio hujus codicis refertur, et in quo primum reperitur vox ista, a latere mitti, ad res ecclesiasticas translata. Quam serio considerantes Patres Africani concilii in epistola ad Celestinum papam in fine codicis citati edita, hæc rescribere non dubitarent: *Nam ut aliqui tamquam a nos sanctissimæ latere mittantur, nulla invenimus Patrum synodo constitutum. Et latere autem mitti, ait Morinus, est velut a familia pontificis, ex officialibus et procuratoribus domesticis in opus aliquod eligi et deputari.* De quo fasces idem tractat, Exercit. Eccl. lib. 1 cap. 20, et Petrus de Marca, de Concord. sacerdot. et imp. lib. v c. 4. Primi tamen tam definitio legati a latere, quam discrimen inter legatos pontificis et legatos concilii Romani, quod ex hisce verbis elici existimat, a Leonis mente aliena mihi esse videntur. Julius enim episcopus Pæteolanus horum legatorum princeps nec e familia ejus erat, nec ex officialibus et procuratoribus domesticis, cum nec de ipso quidem Renato presbytero tituli S. Clementis istud dici possit; et indiscriminatum de iisdem aliisque duobus loquatur tam in præsentis epistola quam in 31. Mysterio igitur, mea quidem sententia, vacant hæc verba, saltem quod ad præsentem locum attinet, nec aliud significent quam *hinc*, ut etiam ex versione Græca evincitur, quæ vocum istarum loco habet tantum *ἐκ τῆς πόλεως*, *hinc*, id est *ab Urbe*, ut habet epistola 25, ex his partibus: nec verisimile est Julianum episcopum **1439** Cæsarem, quem hujus versionis auctorem par est existimare, qui quæ apud Romanos multos annos egerat, formales hujus vim et usum ignorasse, si quid aliud in ea delitasset arcani. Immo se ipse sanctus Leo interpretatur, cum scribens rursus de iisdem legatis, epist. 33, ad Theodosium Augustum, verbaque Græce præsert concinens; habet tandem: *Ordinatio hæc patribus meis, qui præsentia mea implerent vicem.* Si quid tamen peculiare inest his vocibus, crediderim libenter cum a la-

tere pontificis Romani mitti, qui ex sinu propriae vel Ecclesiæ, vel provincie, vel dioceseos, ad aliquod negotium delegabatur: sicut imperatores a latere seu comitatu suo aliquos in provincias miscebant, qui et *missi deminici* solebant appellari.

AD EPISTOLAM XXXV.

APUD QUESNELLUM XXV.

Juliano Cæsari episcopo

1. Adjectimus. Hæc addit Græca versio: *Ὁτι ἰσὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Ἰησοῦ; id est, ut pro veritate humanitatis Christi.*

2. *In nobis atque in vobis.* Pro his verbis Græca versio habet: *Ἐν ἡμῶν καὶ καθ' ἡμῶν ἑκκλησίαις; id est, in universa catholica Ecclesia.*

3. *Ab assumpti hominis substantia.* Græca vera addit: *καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῆς ἁγίας; id est, et ab ipsa Virginis conceptione.*

4. *Qui enim negat medietatem Dei et hominum dominum Jesum Christum.* Ita cod. Thuan., Griman., Corbelesis, Victorinus, Surius, etc. Prius est: *Νεγὰτορ ἐστὶν μεδιότητος τοῦ θεοῦ καὶ ἁνθρωπίνου τοῦ κυρίου Ἰησοῦ; Qui enim negat veram Domini Jesu Christi humanitatem.*

5. *Sive quod solus ab inviol. Virg. sine concep. est conceptus.* Ita codd. Berol. duo, Thuan. quatuor, Cantabrigena., Griman., Trecepith. In vulgatis vero: *Sive quod solus ex Spiritu sancto ab inviolata Virgine sine conceptu carnis est conceptus; quod ex Græca versione assumptum est, quæ tamen vocem carnis non habet, uti nec Victorinus cod. cum aliis jam citatis.*

6. *Nec discordia desideriorum gignebat compugnantiam voluntatum.* Ita ex plerisque retinuitur. Cod. Griman.: *Nec discordia desideriorum gignebat compugnantiam voluntatum.* Nihil habens Græca quod his verbis respondeat; sed Latina, quæ his adiungit, item Cassius, Sicardus, Nicolinus et Surius sic habent: *Nec discordiam desideriorum gignebat compugnantia voluntatum; 1440* nec inepte: cessimus tamen codicum multitudini in priori lectione retinenda, quæ et optima est.

7. *Eandem gerens in verbis Deitate personam.* Græca: *Ἄλλὰ τὸ αὐτὸ ἔχει ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι κτίσματος; id est, sed eandem habens in Divinitate et humanitate personam.*

8. Ante notam consularium Græca versio hæc habet: *Deus te servet incolumem, honorabilissimè frater.* De annotatione autem (b) die et mense major difficultas. Nam idibus Junii seu die 13 data legitur, quam ob causam hanc ab aliis eodem die datis epistolis conjungere nefas duximus. Et tamen certum apparet post aliquot dies fuisse scriptam, nimirum una cum epistola ad Flavianum data 25 Julii, nam et hæc et illam scripsit post acceptas utriusque litteras per Basilium diaconum. Is autem Flavianus litteras non attulit nisi legatis jam ad synodum profectis, et paucis ante 25 Julii diebus ex epist. 34 (*nunc* 38). Igitur et ista ad Julianum secunda est eodem tempore scripta. Ex quo id etiam commodi accidit, quod cum gemina ad eundem eodem die scripta legatur, deinceps prior quæ 31 (*nunc* 34) loco facit 13 die Junii; posterior quæ 25 (*nunc* 36) locum habet 25 Julii data habebatur. Hæc porro sic inchoatur: *Licet per nos vestros quæ ab Urbe pro fidei causa direximus, etc.* Ex quibus tria verba pro fidei causa delenda censemus auctoritate septem ad minus codicum mss., ut quæ ex Græca versione in textum Latinum irroperunt, quæ versio longe plura habet a textu originali discrepantia. Observandum porro simile quid haberi in epi-

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc opinio refellitur annot. 3 in hanc epistolam (Col. 793, n. 2).

(b) De tempore hujus epistolæ, et de ejusdem ver-

sione Græca plura disserimus in admonitione eidem præfixa.

stola 24 (nunc 28) eon celebri illa ad Flavianum : Ad omnem enim causam pie ac fideliter exsequendam eosdem legatos a se mitti scribit S. Leo, nulla synodi facta mentione. Cur ita factum sit, nescio an mea me fallat hæc conjectura. Cum Leo, acceptis primis Flaviani litteris cum gestis synodi CP. adversus Eutychem, agnovisset hæreticum suæ damnationi non acquiescere, nec a prava doctrina resiliere, inmo vero multa moliri adversus Flavianum, consilium cepit mittendi legatos quatuor in Orientem, qui vel auctoritate pontificis Eutychem ad meliorem mentem revocarent, vel auctoritate imperatoris reprimi curarent. Ad hunc unice finem scriptæ primum sunt epistolæ plures quæ 13 Junii datæ nunc leguntur, atque in primis celebris illa 24 (nunc 28) ad Flavianum ; in qua reapse nihil de synodo habetur, sed de fidei tantum causa per legatos curanda. Talis est etiam epist. 28 (nunc 32) ad archimandritas CP., in qua propter causam fidei legatos de latere suo missos scribit. At antequam legati profecti essent, acceptæ sunt a Leone Theodosii litteræ, quibus de 1441 Indicta synodo monebatur ; statimque iidem legati, qui ad fidei negotium cum Flaviano tractandum destinati erant, ad synodum directi sunt, eorumque tardata profectio, quo novis litteris scribendis tempus daretur, vel prioribus amplificandis. In quarum nonnullis, sic Theodosii de synodo cogenda et indicta jussis obtemperat Leo, ut tamen ad prius consilium redeat, et executioni optet mandari, ut epist. 30 : Sed ei, inquit, qui in errore est, melius consulatur, si ubi desipuit, ibi respiciatur, et ubi damnationem meruit, illic indulgentiam consequatur. Cum autem diu ante 13 Junii, hoc est 16 Maii receptæ sint illæ Theodosii de synodo litteræ, ex epist. 27 (nunc 31), et jam in procinctu essent legati, integro fere mense dilata eorum profectio, et epistolæ 24 (nunc 28) nota diei mutata. Ex dictis patet hanc epistolam 25 (nunc 35) nativam suam sedem post trigesimam quartam (nunc 38) habere.

AD EPISTOLAM XL.

APUD QUESNELLUM XXXVI.

Episcopis provinciæ Arelatensis.

Ad Constantinum, etc. Si talis fuisset provinciæ Viennensis status ætate Leonis papæ, qualis in (a) notitia Sirmondi exhibetur, vix dubitari posset quin duodecim illi Galliarum episcopi, ad quos præsentem Leo scribit epistolam, et omnes et soli ad provinciam Viennensem pertinerent. Si enim duos adjece-
ris Arelatensem et Viennensem episcopos, qui de primatu contendebant, eum invenies numerum qui totam illam provinciam constabat, quatuordecim videlicet episcopos, qui in notitia describuntur, quique ad consecrationem Ravennii convenerunt. Verum aliter se res habent : nam nihil hæc in re elicere possumus ex notitia quam Leonis ætate posteriorem esse probavimus dissert. 5, parte 1, cap. 10, ac præterea Tarentasiam, quam inter Viennensis provinciæ civitates non numerat notitia, ad eam tamen tunc pertinuisse epist. 50 (nunc 66) Leonis probat, cum illam Viennensi Episcopo subiciat.

Ex eo tamen episcoporum numero quem hæc epistola exhibet, duo habemus. Primum, quod alibi jam suggestimus, nihil novi inductum esse in provinciam Viennensem, tametsi (b) Leonis papæ decretum et Valentiniiani constituto novum aliquid instituisse ; sed omnes pro antiqua consuetudine episcopos ad civitatem Arelatensem concurrissse velut ad metropolim provinciæ, 1442 omnes ad episcopi

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hanc notitiam civiles, non ecclesiasticas provincias designare, ostendimus in observat. ad dissert. 5 Quesnel. part. II, cap. 4. Ecclesiasticas autem provincias Gallicanas ad civilem formam haudquam exactas ibidem probavimus cap. 3.

illius ordinationem convenisse unanimiter, omnes ej primatum detulisse, omnes ab eo Viennensem removisse : quem videmus nec consecrationis gratiam contulisse Ravennio, nec de usurpata ab alio hæc consecratione fuisse conquestum

Alterum, quod hinc elicimus, illud est, Rusticum, qui in hujus epistolæ inscriptione numeratur inter ceteros Ravennii ordinatores, alium esse procul dubio ab illo Narbonensi ad quem alias scripsit S. Leo. Alterius enim provinciæ metropolitanus, qualem se gerebat Rusticus Narbonensis, nunquam se ordinationi episcopali in aliqua provincia contra canones immiscuisset, multoque minus in Viennensi, cujus metropolitanus etiam Narbonensem provinciam sibi subjectam esse vel tunc adhuc contendebat, vel certe non ita pridem contenderat : Arelatensem enim votis plurimum suffragatus esset Rusticus, si ad Arelatensis episcopi ordinationem convolasset, velut ejusdem provinciæ episcopus. Deinde Rusticus Narbonensis non tertius scriptus reperiretur in hac epistola, qui alibi vel statim post Ravennium, ut in epistola synodica quadraginta quatuor episcoporum Gallorum ad S. Leonem, et in tertio Arelatensi concilio, vel etiam ante Ravennium nominatus reperitur, ut in S. Leonis epist. 82 (nunc 103).

Satis est ergo existimare alium a Narbonensi Rusticum huic epistolæ inscribi : quod eo libentius credimus, quod et commune admodum est hujusmodi Rustici nomen, et plures revera legitimus circa illa tempora in Galliis floruisse, quorum nonnullos commemorat Apollinaris Sidouius Epistolarum lib. II, epist. 11 ; lib. V, epist. 9, et lib. VIII, epist. 11. Alius Rusticus ab his omnibus forte distinctus scripsit ad Eucherium eam epistolam quam representavit J. Sirmondus in notis ad epist. 11 lib. II Sidonii

AD EPISTOLAM XLI.

APUD QUESNELLUM XXXVII.

Ravennio Arelatensi episcopo.

1. Secundum præcedentem notitiam. Ita cum matheuan legendum ; non vero, ut habent edita, Secundum præsentem notitiam, Respicit enim S. Leo ad legationem quam S. Hilarii Arelatensis nomine, Leonis placandi gratia, obierat Ravennium tunc presbyter, cujus occasione Romæ innovit pontifici ; cujus gratiam morum suorum mansuetudine et sanctitate meruisse dicitur in libello supplicii episcoporum Gallianorum ad Leonem, ut videre est (Col. 880 hujus tom).

1443 2. Modestia igitur tuæ non desit auctoritas, constantiam mansuetudo commendat. Ita mss. codd. Antea corrupte : Modestitæ igitur tuæ non auctoritas constantiam, sed mansuetudo commendat justitiam, lenitas temperet, etc.

3. Cum verus recti amor in semetipso habet, etc. Ita mss. codd. Hierovallian. et Thuanus, cum Merliniana Isidori editione. Arridebit forsitan magis nonnullis alia hæc vulgata lectio : Cum verus recti amor in semetipso habeat et apostolicas auctoritates et canonicas sanctiones ; sicut et placuit mihi aliquando. Sed (quod re attentius perpensa lateri cogor) sic lectio hæc mysterio vacare mihi videtur, ut meo iudicio, careat et vero sensu : etsi enim verus recti amor mentem hominis legi Dei subiciat, perfectamque inspiret pro humanis etiam præceptis obedientiam, numquam tamen vel apostolicarum auctoritatum, vel canonicarum sanctionum, quæ leges, ut aiunt, positivæ sunt, notitiam per semetipsum potest impertire. Hanc quam resitimus lectionem confirmo auctori-

(b) Quateenus episcopi Arelatensi sedi addicti in ordinatione Ravennii nulli Leonis decreto contraxerint, probatum invenies in observat. ad dissert. 5 Quesnel. part. II, cap. 2, num. 4.

tata Hincmari Remensis et codicum mss. quibus usus A est. In opusculo enim Capitulorum 55 adversus Hincmarum Laudunensem, quod trigesimo tertio loco habetur apud Sirmoum, cap. 10, refertur pannus hujus epistolæ ab his verbis: *Justo quippe ideo*, etc., ubi eadem prorsus lectio habetur.

4. Hanc epistolam scriptam esse Asterio et Protogene consulis, hoc est ann. 449, probat altera Leonis epistola ad provinciæ Arelatensis episcopos scripta eodem anno quo Hilarius Arelatensis obiit, et Ravennius in ejus locum affectus est. Ex quo Philippum Labbe corrigas, qui in dissert. de Scriptoribus ecclesiasticis Hilarium Arelatensem vixisse scribit usque ad diem 5 mali anni 454, quod falsi arguitur ex duabus epistolis ad Ravennium Hilarii successorem, et tertia ad ordinatores scriptis hoc anno 449, ex quatuor etiam aliis ad eundem datis, annis tribus sequentibus, et ex litteris Gallicanorum episcoporum, inter quos numeratur ann. 451.

AD EPISTOLAM XLIII

APUD QUESNELLUM XXXIX.

Theodosio Augusto.

Quid (a) de præsentī epistola sentiendum sit, prorsus in ambiguo est. Editionum tam concilii Chalcedonensis quam Operum S. Leonis procuratores censuerunt potius esse fragmentum sequentis epistolæ quam integram epistolam; non omnia in ea coherere, nec inventam esse in mss. Cold. 1444 mss. quod atinet, plures nacti sumus qui eam continent, quos inter Thimæus unus, alter Grimanicus noster octingentorum et amplius annorum, ut diximus, et optimæ notæ. Forsitan est exemplar epistolæ sequentis seu 40 (nunc 44), quod nonnullis mutatis, miserit sanctus Leo ad Pulcheriam Augustam; nam in epist. 41 (nunc 4), quam ad eandem scribit de Ephesino latrocinio, se ejusmodi exemplar mittere testatur. Plurima tamen sunt in quibus ambæ discrepent.

Hanc enim primam suo tantum nomine scribit S. Leo, alteram quæ sequitur, suo et concilii Romani nomine. In illa magnam sui auctoritatem rapit fiduciam pro defendenda per se veritate; in hac sumit ex litteris imperatoris fiduciam fidei et pacis per ipsum defendendæ. In hac ultima ait sibi quæ Ephesi gesta erant, narrata esse ab Hilario diacono, qui solus effugerat; prior illa, ab ipsis etiam reverendissimis episcopis qui a sede apostolica missi erant, hæc nuntiata fuisse affirmat; quod falsum est, cum unicus episcopus missus fuerit ad Orientales partes, Julius scilicet Poteolanus, quem etiam suspicamus diem ultimum obtinisse antequam Ephesum perveniret. Præterea uni epistolæ subiecit exemplar canonum Nicænorum seu potius Sardicæ; alteri non item. Denique nonnulla sunt in illa epistola quæ truncatam eandem fuisse arguant, vel nondum perfectam et absolutam; ut potius sit rudis aliqua epistolæ delineatio quam epistola cæteris accensenda. Manifestus enim hiatus apparet in loco punctis notato; et paulo inferius hæc leguntur: *Pro supradicti sacerdotis arbitrio*, etc., nulla prius facta mentione Dioscori, quem hæc verba indicant in altera epistola. Quidquid sit, eam e numero epistolarum subtrahere volumus, suum cuique de ea iudicium liberum permittentes.

Hujus epistolæ initium assumptum est ab impostore Isidoro ad construendum caput fictitiæ epistolæ 2 Dionysii I pontificis Romani ad Severum episcopum, et fictitii rescripti Liberii papæ ad Athanasium Alexandrinum et alios Ægypti episcopos.

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Ut difficultates hic propositæ disjicerentur, quid in hac epistola edenda præstitimus, vide nostram admonitionem huic epist. præfixam.

(b) Confer annot. nostram 8 Col. 834, n. f) in hanc epistolam.

AD EPISTOLAM XLV.

APUD QUESNELLUM XLI.

Pulcheriæ Augustæ.

Hujus epistolæ versionem Græcam edidit Joan. Cotelierius ex ms. cod. Regio 1026, ubi ad hæc verba: (b) *Pro fide regia*, quæ rectissime ex ms. Grimanico et aliis (nam antea legebatur, *Pro sede regia*), Græca habent, *ὡς τῆς Ῥωμαίωνς κτίσεως*: *Pro fide Romana*; sane contra mentem Leonis, 1445 qui hortatur Pulcheriam ut *pro fide*, hoc est, secundum eam qua pollet fidem, seu vigore illius fidei novellis erroribus resistat.

AD EPISTOLAM LIII;

seu

AD FRAGMENTUM EPISTOLÆ

Anatolii CP. episcopi ad S. Leonem.

APUD QUESNELLUM POST EPIST. LI.

B

1. Hoc præclarum epistolæ fragmentum ex Regio codice ms., num. 940, eruit vir doctissimus Joannes Baptista Cotelierius, et inter Ecclesiæ Græcæ Monumenta, tom. I, pag. 66, excudi curavit anno 1677, biennio post primam Leonis nostri editionem. Monet in notis conferendum cum his quæ Sozomenus habet lib. vii, cap. 8 de electione Nectarii Constantinopolitani pariter episcopi. Non debuit porro in hac editione omitti hæc epistolæ particula, nec aliam locum sortiri, cum de illa in consequentibus epistolis mentio habeatur, et tunc primum recepta esset a Leone cum ad Theodosium, Pulcheriam, aliosque episcopos 53, 53, 54 (nunc 69, 71, 70), etc., scribebat pontifex 16 Julii. Ad illam respiciunt earum aliqua; nonnullæ expresse etiam meminere; sic enim epist. 53 (nunc 71), ad archimandritas: *Ipse Constantinopolitanus episcopus et hi qui eundem consecraverunt, præter id quod ad ordinationem novi antistitis pertinet, nihil nobis de compressis, vel abdicatis erroribus indicant.*

C

Ex quibus cum fragmento collatis docemur, 1º circa (c) hæc tempora ad meliorem vitam transisse sanctum Flavianum; 2º ante illum obitum, Anatolium nec electum, nec ordinatum. electionem enim, nulla mora interposita, secuta est ordinatio; 3º non solum Anatolium, sed ejus etiam ordinatorum ad S. Leonem litteras ordinationis indices misisse.

AD EPISTOLAM LIX.

APUD QUESNELLUM XLVI.

Clero et plebi urbis Constantinæ.

1. *Plebis acclamationibus.* Plebis suffragia in electionibus episcoporum olim intervenisse, vel ex uno Leone nostro perspicuum est: eadem pariter in translationibus admissa fuisse, æque certum ex Histor. Miscell., lib. xx, cap. 23. In depositionibus autem episcoporum seu approbandis seu improbandis locum habuisse ex his verbis discimus. Hoc præter acclamationibus populi fiebat; quæ cum seditiosæ erant ac tumultuosæ, 1446 merito rejiciebantur, et revera prohibentur a sanctis Patribus, qui electiones per hujusmodi acclamationes factas rescissas volunt; ut in Chalcedon., act. 11, et apud Palladium in Vita Chrysostomi cap. 13 et sequent. Cum vero modeste et ex ardore fidei vel justitiae acclamatur a populo, tunc, ut hic a Leone præstitum, et approbata, et in serinia etiam ecclesiastica sunt redacta ejusmodi acclamationum vota. Harum porro usum ab ethnicis ad Christianos, et a rebus civilibus ad ecclesiasticas

D

acclamationibus populi fiebat; quæ cum seditiosæ erant ac tumultuosæ, 1446 merito rejiciebantur, et revera prohibentur a sanctis Patribus, qui electiones per hujusmodi acclamationes factas rescissas volunt; ut in Chalcedon., act. 11, et apud Palladium in Vita Chrysostomi cap. 13 et sequent. Cum vero modeste et ex ardore fidei vel justitiae acclamatur a populo, tunc, ut hic a Leone præstitum, et approbata, et in serinia etiam ecclesiastica sunt redacta ejusmodi acclamationum vota. Harum porro usum ab ethnicis ad Christianos, et a rebus civilibus ad ecclesiasticas

translatum fuisse, apposite notavit vir doctissimus Franc. Florens, ad titulum 7 de Translatione episcopi.

2. *Ut nec ab infantium linguis veritas corporis et sanguinis Christi inter communionis sacramenta taceatur.* Locus ita necessario restituendus ex codd. Griman., Barber., Trecopith. et Thuan. tribus. Quartus Thuan. leg., *inter communia sacramenta*; vulgata vero lectio, quæ habet, *nec.... inter communis sacramenta fidei teneatur*, absurdum omnino sensum continet, et a Leonis mente remotissimum. Alludit porro ad veteris Ecclesiæ ritum et ad ipsa Ambrosii verba, quibus ritus ille nobis exponitur, lib. IV de Sacram. cap. 4: *Non otiose, cum accipis, tu dicis, AMEN, jam in spiritu confitens quod accipias corpus Christi. Dicit tibi sacerdos, Corpus Christi; et tu dicis, AMEN, hoc est, verum.* Et Leo ipse, serm. 5, de Jejun. decimi mensis: *Hoc, inquit, ore sumitur, et frustra ab illis AMEN respondetur, a quibus contra id quod accipitur disputatur.* Porro cum tam Ambrosius quam Leo non nisi ab accipientibus corpus Christi Amen responderi solitum asserant, et illud ab infantibus inter communionis mysteria pronuntiari Leo dicat, ab iisdem quoque accipi ac manducari consuevisse corpus Christi consequens esse mihi videtur. Quam consuetudinem testatam pariter nobis reliquit sancti Cypriani epistola seu lib. de Lapsis, paulo ante finem, quem locum commentarius sanctus Augustinus epist. 23, ad Bonifacium. Sed quod epist. 107 ad Vitalem, habet de iisdem parvulis corpus et sanguinem Domini sumentibus vel non sumentibus, utrum de manducatione ipsorum infantium ore facienda, an aliter intelligendum sit, manifestum esse non existimo.

3. *Supra omnem Ecclesiam.* Ita cum vulg. Pauli editione mss. cod. Griman., Victorin., Trecopith. et Thuan. unus. Sed Corbeiens., et tres Thuan., et edit. vulg. Leonis ad marginem habent, *supra omnia Ecclesia*, juxta textum Græc., *ὑπὲρ πάντων τῆ Ἐκκλησίας.*

4. *Manichei.* Non quod de Divinitate saltem Christi sane sentirent; multis enim 1447 fabulis hanc suam confessionem aspergebant, ita ut Christum assererent fuisse illum quem dicit nostra Scriptura serpentem, etc., ut ex August. hæc. 46.

5. *Apollinaristarum.* Quæ de his habet sanctus Leo, ab August. hæc. 55 mutuatus est; sicut Augustinus ab Epiphano, lib. III contra Hæres., tom. II, hæc. 57, sive 77, quæ est Dimœritarum, ubi prolixam sancti Athanasii Alexandrini ad Epictetum refert epistolam. Tres illas Apollinaristarum partes aliter dinumerat, ac distinguit Epiphanius. Prima enim secundum ipsum affirmabat Christum corpus e celo detulisse; 2° Christum animam non assumpsisse, quia vicem ejus expleverit ipsa Divinitas, inquit Leo noster serm. 4 in Nativitate Domini: ubi hanc solam recenset Apollinaris sententiam, ut verisimile sit alia hujus hæresis capita discipulorum ejus fetum esse; 3° denique ejusdem Christi corpus Divinitati consubstantiale non dubitarunt asserere.

6. Nota (a) diei, mensis et consulum, quibus data est epistola, carent mss. Griman., Barber., Trecopith., Victorin. et e Thuanis aliqui: item Merlini et Crabbi edit. Hinc mihi facile persuadeo adjectitiam esse illam quæ vulg. edit. apponitur: *idibus Octobris.* 2° iisdem idibus et eod. data reperitur altera ad eod. Constantinopolitanos, ut probabile non sit hanc datam esse eodem die. Inter eas hoc discrimen intercedit, quod brevior illa non a S. Leone solo scripta sit, sed etiam a synodo Romana, quæ vel

A occasione latrocinii Ephesini, vel pro more ad tertium kalendas Octobr. ut ex epist. 16, cap. 6, colligitur, convenerat. Hanc vero prolixiorum suo ipse nomine scripsit, ut ex serie epistolæ constat, a cujus titulo rejicienda sunt illa verba: *Et sancta synodus, quæ in urbe Roma convenit*, sicut rejecimus auctoritate mss. Griman., Corb., Trecopith. et Thuan., in quibus desiderantur. Scripta est procul dubio post epist. 39 et 40 (nunc 43 et 44) quibus concilium ab imperatore indicij postulat: de sua enim petitione monet Constantinopolitanos in fine hujus epistolæ. 3° Prima scripta est statim post acceptam Ephesini turbini notitiam, et antequam litteræ et acclamationes Constantinopolitanorum ad Leonem essent delata: secunda non nisi acceptis hi. litteris data est, ut ex cap. 1 patet: atque adeo aliquanto post tempore. Revera non videtur ullus de Flaviani mortis nuntius Romam pervenisse (b) ante mensem Julium anni 450. Raræ litteræ hujus anni ante diem 16 Julii, 1448 quo tempore scribens S. Leo ad Theodosium Augustum de Anatolio recens ordinato (qui Constantinopolitanæ Ecclesiæ cepit præsidere), innuit primum factum se fuisse certiorum seu de Flaviani obitu, seu de successoris ejus ordinatione.

A die Octobris 15 anni 449 ad decimum septimum Martii sequentis anni (c) duæ solummodo Leonis epistolæ comparant in Orientem scriptæ, una ad Pulcheriam, altera ad Martinum et Faustum presbyteros, nec alias usque ad diem Julii 16 habemus. Porro in epistola ad Pulcheriam nihil de Flaviani morte: ex quo promptum est arguere nihil itidem de ea scriptum a Pulcheria. In altera testatur se nondum certiorum factum esse de receptione litterarum a synodo Romana scriptarum die 15 Octobris superioris anni. Quod argumento est nihil tunc adhuc auditum Romæ de novo Ecclesiæ CP. statu. Ex quo rursus infero Theodosii litteras ad Valentinianum et Augustas Romanam mense Martio nondum allatas. Siquidem ex litteris ad Liciniam Eudoxiam scriptis apparet, Flavianum ex hac vitæ morte sublatum eo tempore fuisse, ita enim Græca Latine reddi debent: (d) *Flavianus memoratus divino judicio ab humanis rebus ablatum est, quatenus totius dubietatis contentio a sacris removetur Ecclesiis.* Porro vix credibile est tam sero fuisse a Theodosio responsum, cum a 15 Octobris ad 17 Martii quatuor integri menses currisset. In secunda primæ fit mentio tamquam antea scriptæ, et per alios nuntios missæ: ut manifestum sit hanc non eodem die datam esse, sed aliquanto post idus Octobris.

AD EPISTOLAM LXV.

SEU AD PRECES

Episcoporum provinciæ Viennensis sancto Leoni papæ oblatas.

APUD QUESNELLUM POST EPIST. XLIX.

Fidem supplicis hujus libelli quem Gallicani episcopi ad sanctum Leonem pro Arelatensis Ecclesiæ privilegiis miserunt, in dubium revocant viri insigniter eruditi Jacobus Sirmondus, qui illum velut supposititium diverso a germanis monumentis character excudi curavit in tom. I Concil. Galliæ, et Joannes Launois in dissertatione de duobus Dionysiis, et aliquot alii. 1449 E contra vero in genuinum opus suscipitur a doctissimo viro Henrico Valesio in notis ad Socratis Histor. lib. II, cap. 29, aliisque ecclesiasticis scriptoribus. Et certe nihil est, meo

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

ad Theodosium distulerit.

(c) Ante duas epistolas hic memoratas alia exstat epistola 54, ad Theodosium scripta mense Decembri anni 449, ut vidimus annot. 8 (Col. 856, n. 1) in epist. 54.

(d) Hunc locum aliter explicavimus annot. 5 (Col. 879, n. b) in hanc epist. 64.

(a) Confer annot. 3 (Col. 866, n. 1) et 48 (Col. 874, n. m) in hanc epistolam.

(b) Circa Aprilem anni 450 S. Leonem accepisse nuntium non solum de Flaviani morte, verum etiam de ordinatione Anatolij conjecimus annot. 2 in disert. 1 Quesnelli ad eundem anni 450, ubi etiam rationem attulimus cur S. pontifex responsum hac de re

quidem iudicio, unde ei merito suppositionis nota inuratur, sive stylum attendas, sive res ipsas spectes quas in his precibus Gallicani antistites edisserunt; nec ulla eam apparet ratio qua valide satis præclari hujus ecclesiastici monumenti fides concutiatur.

1. Tota hujus libelli series sibi optime cohæret, nec aliquid usquam occurrit in quo eorum a quibus conscriptum fuit ingenium, sinceritas, prudentia industriaque desiderentur, ut desiderantur plerumque in scriptis fictitiis. Cum enim ab homine cordato et liberali indole prædito alienissimum sit hujusmodi opusculis confingendis manum admove, fit plerumque ut talia scripta vel ex pannis sibi invicem assutis compingantur, vel ubique incompositis barbarisque vocibus, anachronismis, aliisque similibus scateant *verborum* indicibus; ita ut sæpe illorum suppositio in oculis etiam minus perspicaces facile incurrat.

2. Numquam hujusmodi scripta fingi solent, nisi ut nonnullum ex iis patrocinium desperatæ alicui causæ conquiratur. Parum autem cante consulisset scripti hujus artifex Arelatensis Ecclesiæ privilegii, si ex precibus eorum nomine obfatis, qui illius causam defendendam susceperant, eadem privilegia confirmari posse sibi persuasisset. Quis enim ex partis unius præjudicio sententiam adversus litigantem alterum decernat? Certe si aliquid confingendum habebat Arelatensis causæ patronus, id illius nomine promulgandum erat cuius iudicium postulabatur, et longe gravioris momenti fuisset alicujus pontificis Romani decretum, in quo omnia eadem argumenta quæ continentur his precibus exponerentur, quam preces ipsæ, quæ præter rationes quibus fulciuntur nihil nisi supplicantium vota exhibent, nec ulla propria pollent auctoritate.

3. Dicant velim, qui scriptum istud falsitatis arguunt, quo tempore, qua ætate prosumus fuisse putent. An Leonis et Ravennii? At quidni potius veræ preces et genuinæ oblatæ fuisse creduntur, quam aliæ mala arte existimantur confictæ? cum nihil obstat, sed constet e contra de hoc eodem argumento a Gallicanis episcopis datas esse ad Leonem epistolas. An sæculis Leone et Symmacho posterioribus? Verum post utriusque hujus pontificis decreta, quorum auctoritate attributis Arelatensis et Viennensis certis Ecclesiis, tota hæc controversia composita est, numquam Arelatensis sibi arrogare tentavit trium illarum provinciarum ordinationem, quarum libellos mentionem facit, ut omnino superfluum videretur preces condere nulli usui profuturas. Si quæ enim posthac motæ sunt rixæ inter utrumque illum episcopum, inde natæ sunt quod alteruter eas Ecclesiis inuadebat quas 1450 alteri subjectas esse decreverant summi pontifices mox laudati.

4. Nihil fere toto hoc libello occurrit quod antiquitatem non redoleat, illius ævi stylum, qui et in Leonis epistolis et in aliis cæcis Galliarum nostrarum monumentis passim usurpatur, ut sunt voces *apostolatus*, *summum sacerdotium*, et *summum pontificium* cuilibet episcopo attributum, ut ipse Leo habet initio epistolæ 37 (nunc 41) ad Ravennium; *corona vestra*, quod et tres Gallicani antistites, Cerecius, Salonius et Veranus in sua ad Leonem epistola assumunt; *sacerdos pro episcopo ubique*; *auctoritates sedis apostolicæ* pro decretis; *apex sanctæ dignitatis*; *ordinandi pontificium*; *primatus*, pro metropolitico jure; *potestates pro magistratibus*; *potestate propria gubernare, sub omni ecclesiastica regula continere, ad suum pontificium revocare*. Sed et totus orationis textus antiquam eam et genuinam esse clamat ac suadet caivis attentius ac seposito omni mentis præjudicio perlegenti.

5. Nonnulla sunt in ea epistola quæ reconditoris sunt eruditionis quam ut a doctis ac recentioribus impostoribus fraudem meditantibus usurpari poterint. Tale est quod ait: *Ostenare voluit insignia dignitatis, consulatum suscepit et dedit*, de quo infe-

rius dicemus. Alij sunt etiam quæ finguntur in mentem cujusquam venissent, et quæ scribentibus bonam fidem scriptique sinceritatem arguunt, quale est quod de anni presentis quo scribebant *penuria* dicitur.

6. Hoc moris est spuriorum scriptorum auctoribus, ut quia fraudem potissimum moliantur, hujusmodi scripta hac de causa ubique magna ambitione disseminent, ne quem lateat quod omnibus etiam arte pessima notum fieri discipiunt. Unde fit ut numerosa spargantur eorum exemplaria, quæ frequenter postmodum occurrunt in bibliothecarum codicibus; nihil tale Arelatensis provinciæ libello contigit, cum e contra ad nostra usque tempora in Arelatensi archivo delituerit, e quo uno nuper depremissus est et ab eminentiss. card. Baronio suis Annalibus insertus.

Denique argumenta omnia quæ a doctissimo antiquitatis scrutatore adversus has preces instruantur, talia esse mihi videntur ut ex his quæ jamjam dicturi sumus abunde sibi satisfactum confidamus sit, ut spero, vir veræ opinionis amator quæ suæ.

1. *Nulla, inquit, in libello supplici honorifica prece illius, cui mittitur, inscriptio.* Sed quid si scribæ unius oscitantia omissa est? Cum enim ex unico exemplari desumptæ sint preces iste, quæ ab aliis factum sit non apparet; nec fas est adversus scriptum hujusmodi ex leviculæ omissionis præjudicio quidquam decernere. Adde quod aliter epistola per tabellarium mittenda, aliter supplex libellus per presbyterum et diaconum legatos offerendus ordinatur. Denique tantum abest ut suppositionis argumentum sit 1451 splendorum hujusmodi inscriptionum omissio, quin potius scripti sinceritatem evincat, cum plerumque non nisi fraudis faciendæ gratia operosius adornari et ad fucum componi soleant hujusmodi tituli, ut testes sunt Isidori pseudo-epistolæ; cujusmodi titulos laudatus scriptor non semel genuinis etiam epistolis ex malo consilio ascriptis comprobavit.

2. *Sine consule et die, inquit, apparet scriptum illud; quæ duo publicis monumentis auctoritatem indicant.* Et hoc pariter magis epistolæ convenit quam supplici libello. Deinde tot sunt indubitate fidei monumenta in quibus hujusmodi consuetudini derogatum est, ut ex illius omissione nihil certi statui queat. Hac uti annotatione inter episcopos Romanis familiare magis erat, quam aliarum regionum episcopis. Vix enim in Orientalium, Africanorum, Hispanorum, Italorum et Gallicanorum episcoporum epistolis talis usquam formula conspicitur. *Ubi enim, ne a Leonis ætate recedamus, ubi consuevit in epistolis Augustini Africani, Flaviani Constantinopolitani, Ambrosii et Eusebii Mediolanensis, Paschasi Sicuti, Proterii Alexandrini, Cerecii, Salonii, Veranique, inque aliorum plusquam quadraginta Galorum synodica ad Leonem epistola?*

3. *Nihil, inquit, in hoc libello deprehenditur quo Leoni potius quam Anastasio vel Symmacho usurpatur.* Immo vero plura sunt quibus id deprehendatur; hæc videlicet: *Ordinationem qua sanctus frater et coepiscopus noster Ravennium in civitate Arelate post transitum beate recordationis Hilarii episcopi, concordantibus omnium votis ad summum pontificium, Domino favente, proventus est, missis continuo litteris apostolatus vestro indicare curavimus. Quibus a beatitudine vestra tanta dignitate et charitate spissè responsum, immensa gratias agimus.* Et postea: *Notum licet nobis ante jam fuerit, prædicium sanctum fratrem et coepiscopum nostrum maxime a drama vestre gratulationum suorum mansuetudine et sanctitate servasse.* Ex his, inquam, manifestum est uni Leoni nostro offerri potuisse libellum hunc supplicem. Sub quo enim Romano pontifice et Hilarius Arelat. decessit e vita, et Ravennius ordinatus est in ejus loco, nisi sub Leone? Cui, nisi Leone, hujus ordinationis

notius missus est a Gallicanis episcopis? A quo de eodem responsum est illis antistitibus, nisi a Leone? Qui morum suorum mansuetudinem probavit Ravenninus? A quo impense dilectus? Cujus meruit gratiam, nisi Leonis nostri, ad quem ab Hilario pontifice missus est cum Constantio, ut Romani pontificis animo occasione depositionis Quidonii exasperatum **1452** detiniret, teste auctore Viræ sancti Hilarii Arelatensis? Quem insuper infensum habuit Ravennii prædecessor Hilarius, nisi sanctum Leonem Magnum? Omnia ergo illi sententiæ suffragantur, quæ libellam Leoni directum fuisse asserit.

4. Ex his libelli verbis argumentum contra libellam ipsam erant idem vir doctissimus: *Omnibus enim regionibus Gallicanis notam est, sed nec sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ habetur incognitum, quod prima inter Gallias missum a beatissimo (a) Petro apostolo sanctum Trophimum habere meruit sacerdotem, etc.* At istud, inquit, tam obscurum quam quod obscurissimum: etenim nullus est Græcus vel Latinus, Gallus vel Italus scriptor, qui per annos a Christo sexcentos huic rei fidem faciat.

Sed quid mirum si quod illa ætate manifestissimum erat, successu temporis, milleque ac ducentorum annorum interstitio evaserit tam obscurum quam quod obscurissimum? Quamquam nec istud hodie obscurum esse ultro fatebitur vir doctissimus, si meminerit se tam ex auctore Viræ sancti Saturnini, quam ex Gregorio Turonensi pro certo asseruisse prima fidei Christianæ semina jacta fuisse in Gallicanis regionibus a sancto Trophimo ejusque sociis sex, quos huc transmisit sedes apostolica; quos omnes primum Arelatem appulisse, ibidemque comoratos esse, dubitari vix potest, cum inter provinciæ Romanæ civitates illa emineret: nam non solum maris vicinia, sed, ut legitur in constitutione imp. Honorii et Theodosii ad Agricola præfectum Galliarum, qua in ea civitate conventum provinciarum fieri præcipit: *Decursus Rhodani et Tirrhemi recursus necesse est ut viciniam faciant ac pene conterminum, vel quod iste præterfuit, vel ille quod circum, ita ut ad hanc urbem velo, remo, vehiculo, terra, mari, flumine deferatur quicquid singulis nascitur.*

Præterea, si per sexcentos a Christo annos nullus auctor huic rei fidem præstitit, unde istam hausere auctores duo laudati, quos pro impostoribus habere nemo vult? Sed etsi neque hi neque alii de ea re quicquam scripto tradidissent, quam multa sunt quæ per Ecclesias quasi vivæ vocis manu traduntur posteris, et ad remotiores usque transmittuntur ætates?

Video quid diligentissimum antiquitatis indagatorem aliosque auctores angat in hac libelli parte, hoc mirum est, quod injecta beati Petri mentio, apostolo ipsi sancti Trophimi missionem tribuere videtur: quod a veritate alienum esse existant. Et hoc ego falsissimum puto; sed non is est, opinor, illorum verborum sensus, quem prima fronte præferunt. Tam solemne enim **1453** est ac usitatum apud scriptores ecclesiasticos, ut pro apostolica Petri sede, ipsum Petri apostoli nomen usurpent, ut nihil fere magis legenti sit obvium. Hoc etsi vel monuisse sufficit, nonnulla tamen exempli magis quam probationis gratia adduco. Bonifacius papa in epistola ad Rufum Thessalonicensem apud Holstenium et in ultima Conciliorum collectione scribit: *Ita quippe vice sua beatus apostolus Petrus Ecclesiæ Thessalonicensi cuncta commisit, etc.* Idem in epistola ad episcopos per Thessaliam constitutos: *Sciitis, inquit, beato Petro utrumque possibile, id est, in mansuetudine thites, in virga superbos arguere.* Item in epistola ad

Rufum et cæteros Thessalonicensis vicariatus episcopos, a beati Petri communione sejungi, idem est ac ab apostolice sedis communione secerari. Posterioribus etiam sæculis Nicolaus I, epist. 24: *Beatissimo Petro apostolorum principi contradicere nullus præsumat.* Sed ne extra proprios veluti fines Leonisque Epistolæ evagemur, nonne hæc legitimus hoc eodem sensu in epistola 10 ad Viennensis provinciæ episcopos adversus sanctum Hilarium Arelatensem? *Ita, inquit, suæ vos capiens subdere potestati, ut se beato apostolo Petro non patiatur esse subiectum.* Et postea: *Ipsius quoque beatissimi Petri reverentiam verbis arrogantioribus minuendo.* Et in epistola 41 (nunc 45) ad Pulcheram Augustam c. 3: *Pietas, inquit, tua supplicationem nostram apud clementissimum principem, sibi specialiter a BEATISSIMO PETRO apostolo legatione commissa, dignetur asserere.* Mitto sexcenta testimonia his similia. Hæc igitur libelli verba nec ejus auctoritati quidquam derogant, nec Gregorio Turonensi veræque epochæ adventus septem primorum episcoporum in Gallias, quam viri eruditissimi amplectantur, adversari ulatenus videntur.

5. Urget sequentia verba: *Et (b) exinde aliis paulatim regionibus Galliarum donum fidei et religionis infusum, etc.* Pagnant hæc, inquit, cum Innocentio PP. ita scribente in epistola ad Decentium Eugubinum episcopum: *Cum sit, inquit, manifestum in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam, insulasque interjacentes nullum instituisse Ecclesias, nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus aut ejus successores constituerint sacerdotes.* Ista profecto non nocent: quis enim non videat ex his indistincte et confuse positis nihil certi vel clari posse elici quod ad exactam historie notitiam conferat? Quis non fateatur multa hic Innocentio (c) paulo commotiore factum more oratorio conglobare ad Romanorum privilegiorum defensionem? Aut quis demum non advertat ita contextum esse pontificis hujus sermonem, ut eum distributive **1454** ac relatiue, quemadmodum loqui solent, sumi velit? Non enim frustra de sex diversarum regionum Ecclesiis disserens, eas omnes a solo Petro aut ab episcopis ab eo missis institutas esse asserere noluisti, sed addidisti, aut ejus successores; indicare scilicet volens non omnes illas a Petro, sed aliquas earum ab ejus successoribus fuisse fundatas; quas inter Gallicanæ procul dubio numerandæ sunt, etiam doctissimo eodem viro assertore. Jam vero etsi absque Romanæ sedis præjudicio possit asseri post constitutam Arelatensem Ecclesiam opera sancti Trophimi a pontifice Romano missi, alias complures intra Gallias ipsas erectas ab eo fuisse, hoc tamen Gallicani episcopi non asserunt in suo libello; sed tantum, *exinde, hoc est, ex civitate Arelatensi, ut scriptor idem interpretatur, aliis paulatim regionibus Galliarum donum fidei et religionis infusum fuisse;* quoniam ex illa urbe et ex Trophimi seu consilio seu mandato, alii sex viri qui cum eodem illic appulerant, sese ad alias regionum illarum civitates contulerunt, postquam ex illa metropoli, velut ex quadam specula, opportunitatem exploraverunt, prospexeruntque quid magis religioni Christianæ et Galliarum saluti conveniret, quæ et quo tempore civitates, quæ loca illis prius essent adeunda.

Adverto, pro majori hujus loci elucidatione, cum Galliarum hic mentionem faciunt episcopi, non esse necessario de omnibus id Galliarum regionibus intelligendum, sed tantum de Narbonensi solida, quæ primum a Romanis in provinciam redacta, provinciæ Romanæ nomen obtinuit, et sæpe simpliciter Galliarum nomine decoratur. De quo quia alibi fusius egimus, non est quod hic diutius immoremur.

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

sert. 3.

(c) Rem ipso facto manifestam Innocentius refert. Cur ergo hic pontifex paulo commotior factus more oratorio multa conglobare dicatur, nihil est.

(a) Vide annot. 10 (Col. 881 *) in hanc epist. 65, ac præsertim observat. ad dissert. 5 Quesn. part. II, cap. 2.

(b) Confer idem cap. 2 observat. in part. II, dis-

6. Ex aliis etiam his verbis impostorem seipsum proderi existimant : Cui (Arelatensi episcopo) id etiam honoris dignitatisque collatum est, ut non tantum has provincias potestate propria gubernaret, verum etiam omnes Gallias sibi apostolicæ sedis vice mandata, sub omni ecclesiastica regu a contineret. Manifeste, inquit auctor laudatus, qui hujusmodi preces consarcinavit, posteriorum se indicat fuisse Cæsario, Auxano, Aureliano, aliisque Arelatensibus episcopis, quibus Romani pontifices suas in Gallia vices posterioribus Leone sacculis demandaverunt; ante hos enim nihil tale commissum legitur Arelatensibus episcopis vice pontificis Romani.

Fateor plus aliquid difficultatis subesse his verbis, non tantum tamen ut propterea rejiciendæ sint istæ preces. Primum enim, cum episcopi Gallicani sua sibi jura sarta tectaque maxime velent, officiosis verbis **1455** demulcent pontificem, qui imperatoria potestate latus, graviter illa privilegia concutere jam cœperat, nec aliter quam demissis officiis placari poterat. Ceterum, quod de mandata Arelatensibus olim episcopis apostolicæ sedis vice fatentur, eodem fortassis sensu intelligunt quo sanctus ipse Leo apostolicam legationem beatissimo Petro apostolo Pulcherræ imperatrici commissam scribit in epist. 41 (nunc 45) mox laudata : quia videlicet tam in indicando Paschatis die quam in aliis negotiis intra Gallias occurrentibus, ad Arelatensem semper episcopum suas litteras dirigere consueverant, ut ad Galliarum primatem. Deinde, quanvis hodie non appareant pontificum Romanorum epistolæ quibus suas vices expresse committere voluerint Arelatensibus episcopis, non satis est, ut mihi videtur, ut id numquam factum pronuntiatur, cum pleraque hujusmodi monumenta ecclesiastica injuria temporum intercederint. In simili causa hallucinatus est vir inter heterodoxos eruditus Blondellus, judiciumque suum præcipitavit, cum in suo de Primitiæ opere nulla apud antiquos Thessalonicensis vicariatus vestigia exstare pronuntiavit, saltem ante Leonis I PP. tempora. Erant certe plurima; sed latebant, prodieruntque tandem in publicum in collectione Romana Lucæ Holstenii. Sed et quæ adhuc supersunt monumenta sufficere potuerunt Gallicanis antistitibus, ut qui Romanis auribus blandiri volebant, Leonemque sermone non injucundo ad sua vota pellicere, id sine mendacii ac falsitatis nota præstarent. Etsi enim solito semper more, etiam post Leonis sententiam adversus sanctum Hilarium emissam, suas Ecclesias rexissent Gallicani episcopi, cum tamen imperatorem, a Leonis ore pendentem, viderent pontificis decretum sua auctoritate firmasse, rei que executionem injunxisse magistrò militum, tum e resua esse duxerunt delinire Leonis mentem, eique jus suum ac privilegia probare: quod vix aliter illius animo insinuandum putabant, quam si ei persuaderent jam olim Romanorum pontificum vicibus ornatos esse Arelatenses episcopos, ut Gallias sub omni ecclesiastica disciplina continerent, hoc est, ut ex illa metropoli vigilanter prospicerent ne aliquid contra canonum regulas in Ecclesiis Gallicanis attentaretur, quæ propria est pontificis Romani cura et sollicitudo, utpote omnium episcoporum primatis, canonum executoris ac vindicis, et cui vineæ custodia, ut Patres Chalcedonenses scribunt ad Leonem ipsum, a Salvatore commissa est. Et quidem quod Occidentales dioceses attinget, hanc maxime consuetudinem observavit sanctus Leo, ut identidem, prout se dabat occasio, illic episcopos vice sua acturos dirigeret, vel ibidem commorantes hac instrueret potestate. Sic Potentio vicem curæ suæ in Africana Mauritaniæ Cæsariensis provincia injunxit epist. 1 (nunc 12), Anastasio Thessalonicensem vicarium delegavit, Turribium **1456** Idatio et Ceponio metropolitans in Hispania adversus Priscillianistas conjungi voluit ad cogendam synodum : ut de Orientalibus sileam, ut de Juliano Coensi episcopo aliisque compluribus Constantinopolim pontificis vice directis. Sed et in Galli-

A eana diocesi tale aliquid aggressus est idem Leo, cum ablatam Hilario potestatem cogendi Gallicanarum provinciarum synodalis conventus in Leontium transiit. Hoc enim sibi non assumpsisset, nisi eum qui inter cæteros metropolitanos præcipua auctoritate eminebat, sua id vice agere persuasum vel habuisset, vel haberi vellet; quem proinde pro nutu suo vel conservare posset, vel dejicere. Nec aliquid procul dubio novitatis inducere se putavit idem pontifex, cum Ravennii curæ ea omnia commisit, quæ agi in Galliis volebat adversus nascentem Eutycheis errorem. *Universa*, inquit epist. 51 (nunc 67) *per te capimus ad omnium fratrum et consacerdotum nostrorum notitiam pervenire : hoc dilectionis tuæ SPECIALITER DELEGANTES, ut sollicitudine vigilantia tuæ... universis fratribus innotescat.* Quam curam etiam alias provincias spectasse, in quas jus metropoliticum sibi non arrogabat Arelatensis episcopus, patet ex epistola subscriptionibus quam ad Leonem dedit synodus Gallicana. Idem Leonis consilium apparet ex epistola **B 38** (nunc 42), ad eundem Ravennium, quem de Petroniano quodam pseudo-diacono vago admonet, ut ab omnibus Galliarum Ecclesiis excommunicetur, et ex epist. 76 (nunc 96), qua ejusdem Ravennii cura Galliarum episcopos de Paschatis die certior fieri præcipit, quod ex longæva consuetudine factum ab eo fuisse satis indicat, sufficere ut apostolicæ sedis vicem Arelatensi episcopo fuisse demandatam non mendaciter asserere potuerint Gallicani episcopi, Leoni placentia loqui volentes.

Cælestinus papa, cui post Sixtum Leo successit, idem confirmat cum ad Arelatensem episcopum scribit de nescio quo Daniele, qui ex Orientalibus partibus, ubi multis se criminibus polluerat, in Gallias se recipiens, ibidem ordinatus esse episcopus ferebatur. Hunc ubicumque Galliarum esset, ad episcopale judicium per eundem Arelatensem episcopum destinari vult pontifex. Qua auctoritate? Quo jure? Eo jure, opinor, quod ei ex antiquo semper detulerant Gallicani antistites, sed quod, ni fallor, ex sua delegatione factum videri cupiebat Cælestinus, qui in eadem epistola Massiliensis episcopi, de hoc accusati quod de fratris et coepiscopi sui nece gratulatus esset, judicium episcopii Viennensis et Narbonensis provinciarum delegare se pronuntiat.

Easdem autem vices expresse delegatas esse Arelatensi episcopo per Zosimum pontificem nemo inficias ierit, nisi qui hujus papæ epistolam quæ ad Arelatensem controversiam pertinent ficitias esse voluerit, quod male asseri, et ex doctissimorum virorum suffragio, qui eas pro germanis habent, **1457** et pluribus etiam argumentis demonstramus in dissertatione apologetica pro sancto Hilario Arelatensi.

7. Objicit rursus libellum ita Valentianum et Honorium in regendo imperio conjungere, quasi collegæ fuerint. Revera conjunguntur, non tamen ut collegas (de hoc enim ne apex quidem), sed ut decessor successorque, ut pater et filius, ut eorundem privilegiorum Arelatensis civitatis auctores assertoresque. Instat : Nullum Valentianum privilegium Arelatensibus concessisse reperitur, in cujus edicto Arelas omnium Galliarum mater nuncupetur. Verum hac in re negativa probatio nullius est momenti : quam multæ enim Augustorum constitutiones posterioribus sæculis et tenebris prodierint, quibus ante sepultæ jacuerant? Deinde quis ignorat illius tropi frequentem esse usum, quo pluralis numerus pro singulari ponitur, præsertim cum in præcedentibus plurium mentionem fieri contigit? Quem usitatum etiam in sacra historia loquendi modum pluribus exemplis probat Augustinus lib. iii de Consensu Evangelistarum, cap. 16, ubi de duobus latronibus agit, qui Christum pariter blasphemasse dicuntur, cum id ab alio evangelista de uno tantum eorum recitetur.

8. Contra libellum argumentatur ex verbis capituli tertii, quibus asserit quod semper sicut Ecclesia Arelat-

tensis intra Gallias primatum in sacerdotio antiquitatis merito, ita etiam civitas ipsa principatum in sæculo oportunitatis gratia possederit. Quis, quæso, inquit, a Christo usque ad Constantinum Magnum, Arelatensis Ecclesiæ sacerdotem Galliarum primatum dixit? Quis a Constantino usque ad Honorium et Theodosium Arelatensi Ecclesiæ primatum Galliarum tribuit? Quis Arelatensi oppido principatum Galliarum ascripsit præcedentium imperatorum temporibus? Sunt ista, inquit, recentiorum somnia, quæ Gallicani episcopi nunquam somniassent.

Non sunt profecto hæc somnia, vir doctissime, nisi somniassæ dixerimus Leonem Magnum, cum in epistola 80 (nunc 66), quæ controversiam inter Viennensem et Arelatensem episcopos motam dirimit, hæc ait non ex proprio ingenio, nec ulla permotus auctoritate, sed, ut loquitur, *consideratis allegationibus utriusque partis presentium clericorum, ita semper intra provinciam vestram Viennensem et Arelatensem civitates claras fuisse reperimus, ut quarumdam causarum alterna ratione, nunc illa in ecclesiasticis privilegiis, nunc ista præcelleret; cum tamen eisdem commune jus quondam fuisse a gentibus proderetur.* En quomodo id quod Gallicani asserunt antistites, ultro fateatur sanctus Leo, *consideratis utriusque partis allegationibus; quæ allegationes, si ad nos usque pervenissent, omnem omnino tergiversandi sustulissent occasionem: sed satis superque est quod etiam antequam Christianæ fidei lux Galliis affulgeret, ac proinde ante Constantinum commune saltem jus 1458* Viennæ et Arelato fuisse in confesso est. Nihil enim amplius profliteri debeat sanctus Leo, qui ex communi jure communem provinciam facere intendebat, licet se de Arelatensium jure magis fuisse persuasum evidentem ostenderit, cum eorum metropoli longe majorem Ecclesiarum numerum assignavit. Principatum autem Arelatensis civitatis, etsi ante Christum natum exstitisse, ea quæ dicta sunt comprobent, sufficit tamen ut ex illo solum tempore deducatur quo sanctus Trophimus primus Arelatensium cœpit gubernare Ecclesiam, ut superfluum sit quæ-rere quis a Christo nato ad Constantinum usque illius primatum asseruerit.

Ultimum denique adversus libellum supplicem torquetur argumentum, ex eo quod sanctus Leo rescribens ad episcopos quorum nomine offerri debuit, si germanus est, nihil omnino de utraque Narbonensi loquitur; cum de ea sermonem habere debuisset, si respondisset ad libellum de quo quæstio versatur. Respondet sententiam sancti Leonis latam non esse nisi inter Arelatensem et Viennensem episcopos, inter quos constat litem non fuisse nisi de solo primatu, seu metropolitico jure in provinciam Viennensem; episcopus enim Viennensis nihil in Narbonensem umquam sibi arrogavit. De sola ergo provincia Viennensi a Leone pronuntiandum erat. Illis adde quod post mortem Hilarii, qui sæ Ecclesiæ jura strenue semper defenderat, Ravennius, qui ab hujusmodi contentioibus alienior erat, pro sua videlicet indole et, ut loquuntur episcopi in libello, *pro morum morum mansuetudine*, jus in alias provincias tepide admodum ac cedenti similis propugnabat, contentus sibi primatum in Viennensem conservare. In hoc totus est revera libellus, nec de tribus provinciis mentionem facit, nisi aliud agendo, et ut inde jus suum in Viennensem magis ac magis roboraret. Hoc ista loco sufficient; reliqua ad eandem controversiam pertinentia repetantur ex dissertatione 5 apologica pro sancto Hilario Arelatensi.

His ita explicatis, nihil amplius, opinor, obstat quominus pro sincero germanoque habeatur supplex antistitem Gallorum libellus, ex quo non modicum accedit auctoritatis ac roboris Arelatensis Ecclesiæ privilegiis. Superest ut, si quæ alia illustrari egent in hac epistola, id paucis absolvamus.

1. *Coronæ vestræ.* Ex marginalibus priorum editionum notis apparet nonnullos hoc epitheton quasi

A uni pontifici proprium existimasse. Verum illud promiscue cuilibet episcopo attributum fuisse liquet, tum ex aliis, tum ex Augustino, qui epist. 147 sic Proculianum Donatianæ partis episcopum affatur: *Per coronam nostram nos adjurant vestri; per coronam vestram vos adjurant nostri*; ex Hieronymo Augustinum ipsum sic alloquente: *Præcor coronam tuam: ex Apollinari Sidonio, qui Leontium Arelatensem 1459* iisdem verbis alloquitur epist. 3 libri vi. Familiarem fuisse Gallis hanc salutandi formulam liquet tam ex eodem Sidonio quam ex epistolæ synodice Gallorum ad S. Leonem subscriptionibus, ex epistola Ceretii, Salonii et Verani, item Gallorum ad eundem, et ex hoc ipso libello, in quo ter idem loquendi modus usurpatur. Sed unde manavit, et quis illius sensus est? Sunt qui alludi putent ad clericalem episcopalemque tonsuram, quæ instar coronæ erat, præsertim secundum formam antiquitus usitatam. Quidquid sit de hujusmodi consuetudine, de qua consules, si lubet, Gregorium Turonensem de Nicetio Trevirorum episcopo loquentem, et concilium Toletanum IV, can. 40, hoc Hieronymo venisse in mentem non puto; sed nec alios id voluisse probabile admodum videtur. Aliquid enim sublimius spirat hæc locutio, et, ut puto, significat supremum ecclesiastici ordinis apicem, qualis est dignitas episcopalis, in quem sensum a Valentiniano imperatore in novella de episcopo ordinat. adversus Hilarium Arelat. sanctus Petrus appellatur *princeps episcopalis coronæ*, hoc est dignitatis. Indiscriminatim assumebatur hæc formula; in epistola enim synodica Gallorum ad Leonem alii ejus coronam salutant, alii *sanctitatem*, alii *beatitudinem*, alii denique *apostolatam*.

2. *Consulatum suscepit et dedit.* Consulatum dare explicat vir singularis eruditionis H. Valesius ad Socratis lib. II, cap. 29 de Ludis Circensibus, quos consules initio consulatus sui edebant. Ita et hæc illius loci Socratici verba, *τὰς συνιδεῖς ὑπατίας*, interpretatur, *solemnnes ludos a consulibus edici solitos*.

AD EPISTOLAM LXVIII.

Ceretii, Salonii et Verani ad Leonem PP.

APUD QUESNELLUM POST EPIST. LXXVI.

1. *Ceretius, etc.* Tres istos, qui præsentem ad S. Leonem litteras dedere, episcopos fuisse ipsa clamant epistola verba: *Sancti, inquit, episcopi fratres nostri per Gallias*; episcopos enim fratres vocare solum episcoporum est. E Gallia fuisse, ista sollicitudo de epistola Leonis per Gallias spargenda, satis indicat. Duos ex illis, Salonium et Veranum, fratres fuisse, et eos Eucherii Lugdunensis episcopi illos, quos frequenter celebrant illius ævi scriptores, Baronii, Sirmondi, aliorumque communis opinio est, quam vel ex una ista epistola, ad quam simul scribendam convenerunt, probabilem admodum puto, ac pene certam.

Sed in qua Galliarum parte episcopatum gesserint, hactenus incompertum. Aliquando suspicatus sum eos ex illa provinciæ Viennensis parte fuisse, quæ in ejus divisione decreto Leonis PP. non ita pridem facta Viennensi episcopo assignata fuerat; suspicionisque 1460 hæc ratio erat, quod ab eorum uno, Ceretio scilicet, Mediolanensis provinciæ episcopi mutuati erant dogmaticam illam Leonis epistolam, non ob aliam, ut videtur, rationem, quam propter viciniam: nulli autem Gallicani episcopi Italicæ diocesi propinquiores erant, quam aliqui ex quatuor episcopis Viennensi subjectis: una enim ex istis, Tarentasia, Augustæ Prætoricæ, quam etiam hodie inter comprovinciales habet, vicina admodum est. Præterea nulla occurrebat ratio cur tres hi episcopi inter illos 4 antistites Gallicanos, qui ad Leonem de eadem epistola scripsere, et ad quos Leo rescripsit, non legerentur synodo Gallicanæ interfuisse, quam quia ex illa Viennensis provinciæ parte erant, quos soli episcopi Arelatensis Ecclesiæ juribus subscribere

refugebant, ne adversus metropolitanum suum Vienneensem præjudicaret.

Magis tamen placet modo alia opinio. Conjecto igitur tres illos episcopos ex provincia Alpium maritimarum fuisse, tum propter rationes alias, tum propter hanc maxime quod et hi vicini fuerunt, eorum unum, Veranum ex illa Alpium provincia fuisse certis argumentis deprehendere mihi videor.

Primo ex epistola 4 Hilari PP. docemur Veranum episcopum scripsisse ad sanctum Leonem pro juri- bus metropolitanis Ingenui Alpium maritimarum metropolitanum asserendis; nec solus scripsit, sed cum cæteris provinciæ sacerdotibus, ut Hilarius habet; provinciæ utique Alpium maritimarum, de qua ille erat, et cujus ille mentionem tertia superior linea fecerat. At cur, quæso, tantopere pro juribus illius metropolitani sollicitus fuisset Veranus, ut Ingenuo ultro jura propria dimittente, ad Leonem querelas de innotata metropolitana illius auctoritate deferret? Cur communem eum ejusdem provinciæ episcopis scripsisset epistolam, nisi pro communis Alpium provinciæ dignitate agendum sibi credidisset? Cur etiam de Gemelenensis civitatis et Nicæensis castelli negotio discutendo ad eundem Veranum scriberet Hilarius papa, eumque Leonio primario partium illarum metropolitanorum jungeret, nisi quia ex illa eadem Alpium provinciæ erat?

2. Veranum Eucherii filium Venciensem in Alpium maritimarum provinciæ episcopum fuisse asserit Joann. Savaro ad epist. 45 libri VII Sidonii, ex veteri ms. codice Lirinensis cœnobii, in quo nomina sunt episcoporum, abbatum et monachorum, qui ex Lirino in sanctorum numerum sunt relati: *Veranus Venciensis episcopus*. Idem et ex Martyrologio Ecclesiæ Venciensis confirmat Vincencius Baralis in Chronologia Lirinensi pag. 362: *In Gallis civitate Venciensi, depositio beati Verani episcopi Venciensis, qui fuit monachus insule Lirinensis, discipulus beati Hilarii abbatis dicte insule, et postea episcopi Arelatensis. Qui beatus Veranus sepultus est in eadem ecclesia Venciensi in sarcophago marmoreo in pariete defixo, 1461 qui multis virtutibus et miraculis claruit, ac de nobilitate prosapia ortus in pace quievit, quarto idus Septembris*. Cum auctof Martyrologii Hilarii facit Lirinensis cœnobii abbatem, falsus est Eucherii verbis, ubi Salonium fratrem Verani beati viri Hilarii doctrina formatum scribit: quod abbatem hunc fuisse non significat, cum e contra ibidem ab Eucherio vocetur Hilarius, insulanus tuus.

3. Hanc de Verani episcopatu opinionem probabiliorē adhuc reddit, quod Lirinensi insulæ omnino vicina erat Venciensium civitas: ut facile credideris ex illo cœnobio ad istius civitatis sedem postulatum esse Veranum propter sanctitatis opinionem ex vicinia bene notam: quod præterea eidem civitati proxima erat Gemelenensis, ut et Castrum Nicæense, de quorum unione sub eodem episcopo, et scripserat olim ad S. Leonem cum cæteris provinciæ episcopis, et ad eum præ cæteris postea scripsit Hilarius papa.

Quid porro moverit et Jacobum Sirmondum, et Davidem Blondellum, ut Veranum istum Lugdunensis Ecclesiæ præsulē fuisse scripserint, nescio. Hoc ita forte opinati sunt ex quibusdam Lugdunensium episcoporum tabulis, quibus fides ab eruditissimis abrogatur.

Jam ex Verani sede non temere conjicio in ejus vicinia Salonium fratrem et Ceretium episcopatum gessisse, atque adeo tres eosdem sedes habuisse provinciæ Mediolanensium vicinas: et revera nullæ sunt viciniore quam Venciensis, Glandevensis, Senecensis, quæ Albiganensi, Genuensi, Taurinensi et aliis valde proximæ sunt; quæ ratio fuit cur epistolam S. Leonis ab eorum uno, Ceretio, mutuati sint Mediolanensis provinciæ episcopi ex ejusdem Leonis admo-

nitioe. Hæc de Ceretii, Salonii et Verani episcopatu occasione epistolæ quam ad Gratianum præfatum dedere; alteram ad eosdem datam a Leone in illis illustri Auscensium archiepiscopis præ se pertraham in generalibus cleri Gallicani comitiis anni 1683, ut ex istorum Actis intelligo: sed an ex editis codicibus an ex manuscriptis doctissimo præsuli epistolæ innotuerit, competere non habeo.

AD EPISTOLAM LXX.

APUD QUESNELLUM LIV.

Pulcheria, Augusta.

1. *Cum ordinationem ipsius dura præcesserint*. Ita ex Griman. ms. reponendum censui, cui lectum prope accedit Victorina: *Cum in ordinatione eius dura præcesserint*; eodem fere sensu hæc 1462 vocem *dura* usurpante Leone nostro, quo et superius, cum ait: *quorum causa dario*, epist. 40 (nunc 44). Tres tamen Thuan. mss., unus Cantabrig. et edit. vulg. habent: *Cum in ordinatione ejus plura præcesserint*.

2. *Disputationum*. Griman. cod. et Thuan. mss. leg. *dispositionum*: quod ut ad plura extenditur, ita forte magis hæc loco a Leone usurpatum, ut in eadem epistola factum est.

3. *Vel epistolæ meæ*. Ita Griman. et Cantabrig. codd. mss.; non vero: *Et epistolæ meæ*, ut in vulgatis; levi quidem, sed non levis momenti discrimine; si legis enim *vel*, (a) optionem dedit Anatolio ut alterutri epistolæ subscriberet, presentiens Ribentius ab illo episcopo subscribendum fore epistolæ sancti Cyrilli Orientalium partium episcopi, cujus scripta prima synodo Ephesina approbata fuerant, quam suam, quæ ab Orientalibus Ecclesiis nondum erat suscepta. Eandem alternatim epistolæ subscribendi facultatem relinquit scribens Gallicanis episcopis epist. 51 (nunc 67) ad Ravennium. Hoc, inquit, dilectioni tuæ specialiter delegantes, ut sollicitudine vigilantia tuæ epistolæ nostra quam ad Orientem pro fidei defensione direximus, vel sanctæ memoriæ Cyrilli, quæ nostris sensibus tota concordat, universis fratribus innotescat.

4. *Quod ausus est imperiti insipientia defæmari*. Ita optime ms. Grimani codex, quorum loco in excerptis hæc leguntur: *Quod ausus est: imperiti insipientia*, etc., sensu falsissimo et a Leonis mente alieno. Anatolius enim, quem hæc verba tangerent, nihil denierat fidei adversum; sed et nihil omnino, sive post consecrationem suam, sive ante. Neque enim pseudosynodo Ephesinæ interfuit, dum habebatur, sed in tempore apud Constantinopolim morabatur, ut expressis verbis observat Breviculus historię Eutychiastarum, apocrisiarum munere pro Dioscoro fungen in comitatu, quibus adde, nunquam Anatolium tam acerbis verbis a Leone fuisse notandum, ut et imperitiæ et insipientiæ argueretur.

AD EPISTOLAM LXXX.

APUD QUESNELLUM LX.

Anatolio episcopo CP.

1. *Ut suarum Eccles. essent communionis contenti*. Quatuor hujusmodi abstentionis genus capit comprehendebatur. Cum enim episcopi sola suarum Ecclesiarum communionem fruebantur, 1° nec in visitationis officia a collegis suis, nec item collegæ ab his recipiebant; 2° sacra solemniter 1463 obtine in aliena parochia non sinebantur; 3° mutuo litterarum formatarum seu commendatitiarum commercio interdcebantur; 4° ad concilia aliosque ecclesiasticos consensus simul cum eis non conveniebant, et omni in illis auctoritate suffragiorumque jure spoliabantur. De primo habes concilii Toletani 1 can. 15; de secundo apud Epiphani. hæc. 70, ubi Polycarpi et Victorii

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hanc explanationem refellimus annot. 8 (Col. 893, n. 1) in hanc epist.

Epist. Orientales ab Occidentalibus divulgatos pacificas ac invicem litteras nullas accepisse scribit. Tertium et quartum satis indicant. Phrases illæ quibus hæc excommunicationis species exprimitur, *charitate fractam, privari, alienum, esse a fratrum communione*, et similes quæ passim occurrunt. Plura qui volet, adeat *deotissimum Joannem Morinum, Exercitat. Ecclesiast. lib. II, exercitat. 17, 18 et 19. Vide etiam S. Augustinum epist. 261.*

2. *Dioscori, Juvenalis et Eustathii.* De Dioscoro et Juvenale cur præcipuum mentionem faciat, nemini notum non est. Ille enim impietatis Ephesinæ coryphæus; hic verò per omnia suffragator, ut ex epistola S. Leonis ad eundem, et ex veteris Chalcedon. concilii. Eustathius vero episcopus Berythi, unus quidem fuit ex iis qui *potestatem habuerunt et principes fuerunt concilii Ephesini*, ut dicitur act. 4. Chalcedon. Sed cur a S. Leone et ab Anatolio potius notatus sit quam Thalassius Cæsareæ Cappadociæ, Eusebius Ancyræ et Basilius Seleuciæ Isauriæ episcopi, qui itidem inter eos numerantur, hæc mihi occurrit ratio: quod Eustathius præ omnibus visus fuerat confessionem edidisse in Ephesino latrocinio Eutychianæ consonam, usurpans hæc verba: *Non oportet igitur intelligere duas naturas, sed unam naturam Dei Verbi incarnatam*: quæ etsi Ephesi approbata est, statim tamen ac fuit recitata in Chalcedonensi synodo, clamatum est ab episcopis præsertim Orientalibus: *Isa Eutyches dicit, hæc Dioscorus dicit.* Deinde (a) simultatis forsitan aliquod residuum erat inter Anatolium et Eustathium ob eam causam, quod Eustathius Ibanum Edessenum episcopum absolverat in conventu Beritensi, cui Ibanus inensis-imus erat Dioscorus. Dioscori autem apocriusarius erat tunc temporis Anatolius, qui eidem, ut suæ dignitatis auctori, quantum potuit favit, etiam post eum a Chalcedonensi synodo damnationem.

3. *Ad sacrum altare non recitandis.* Clarum est hoc loco sermonem esse de sacris diptychis, quorum usus quantum factus olim fuerit, patet ex contrariis quæ in Ecclesia esserbuert occasione sancti 1464 C. Iohannis Chrysostomi, Acacii, Eutychianorum, etiam capitularum, etc. Non pigeat lectorem adire epistolam Aitici episcopi CP. ad sanctum Cyrillum Alexandrinum, apud Nicæphorum Callist., lib. XIV, cap. 26, et Cyrilli rescriptum ad eundem tam loco citato quam in *Opera*. Unicum locum juvat hic asseribere, tum quia ad rem nostram facit, tum quia præter diptychorum naturam, originem et usum describit. Est in epistola Egyptianum episcoporum ad Anatholium CP. episcopum adversus Timotheum Ecclesiæ Alexandriæ invasorem, part. III Act. Chalced. synod.: *Etiam, inquit, in venerabili diptycho (in qua sua memoria transitum ad calos habentium episcoporum vocabula continentur, quæ tempore sancto-*

rum mysteriorum secundum sanctas regulas releguntur) suum posuit et Dioscori nomen, etc.

AD EPISTOLAM LXXXVIII.

APUD QUESNELLUM LXVIII.

Paschasino Lilybatano episcopo.

Quanti facienda sit hæc ad Paschasinum epistola nemo non intelligit, tam ex earum rerum gloria quam illi uni debemus, cum maxime quod ad primarium S. Leonis legatum data, quem vice sua in magna illa synodo Chalcedonensi acturum pro fidei causa tunc mittebat. Præter hoc commonitorium aliud secretius eidem datum esse a Leone docet actio 16 illius synodi, ex qua partem mandati excerptimus excudimusque (b) tom I. De omnium Orientalium subscriptione adversus Nestorium et Eutychium, deque Anatolii epistola, ex qua id factum didicerrat sanctus Leo, habes alterum pontificis testimonium in epist. 70 (nunc 91) post biduum Anatolio scripta, Reliqua quæ nota sunt digna, observavimus in dissert. I de Vita et Reb. gest. ad ann. 451.

AD EPISTOLAM XC.

APUD QUESNELLUM LXXIII.

Marciano Augusto.

1. Præcedentium editionum procuratores, immo et collectionum mss. auctores in hujus epistolæ titulo de Chalcedonensi synodo mentionem faciunt, quæ tamen a Nicæna civitate, quo primum convocata fuerat, 1465 non nisi mense Septembri jam exeunte ad Chalcedonem eam fuit translata.

2. *Sed et in fratre meo Juliano, Coensi videlicet episcopo, quem epist. 69 (nunc 89) consortem legatis suis a se additum testatur, et in epist. 70 (nunc 91) participem in omnibus actionibus esse præcipit; sed et in epist. 71 (nunc 92) ad Julianum ipsam eam ob causam scripta, ipsi injungit ut cum fratribus, etc., inquit, quos vice nostra ad prædictum conventum ire præcipimus, curam tuam actionemque conjungas in omnibus, auctoritate nostræ præceptionis usus, etc.* Ex quibus liquet (c) Julianum, non secus ac alios legatos locum S. Leonis tenuisse in concilio. Quod idcirco notavimus, quia doctissimus Morinus exercit. 20, lib. II, scribelat, non aliam ob causam episcopum illum legati nomen induisse, cum Chalcedonensi synodo subscriberet, quam quia *titulum quem paulo ante in pseudo-synodo Ephesina re et merito usurpaverat, eam ut honorificum et suscipiendum, iterum suscipiendum et sibi conservandum esse credidit* Illam Juliani legationem generalem fuisse, et honorariam, non specialem, cujusmodi fuit legatio Paschasini et Lucentii, suspicatur vir de historia ecclesiastica optime meritus H. Valesius ad Evagrii lib. I, cap. 40, ubi et Ba-

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc, quæ de simulate Inter Anatolium et Eustathium Quesnellus conjicit, nullis documentis nititur. Quin cum Anatolius dubitasse videatur, num Eustathii nomen in legatorum sententiam ex diptychis recitandum non esset, ut observavimus annot. 19 (Col. 914, n. 1) in hac epistola, ea simulat potius excluditur. Confer annot. 15 (Col. 944, n. 1) in epist. 95.

(b) Hujus commonitorii fragmentum nos inseruimus in dissertatione de epistolis deperditis, num. 52, quam post Leoninæ epistolas dedimus (Vid. sup. Col. 1227).

(c) Negari nequit Julianum in Chalcedonensi concilio S. Leonis ac apostolicæ sedis legatione aliqua functum; at hanc ejus legationem ejusdem generis fuisse ac illa Paschasini et Lucentii, ac presbyteri Bonifacii affirmari non potest. Aliquod sane discrimen satis præferunt duæ præcipuæ actiones, in quarum altera Dioscorus damnatus, in altera vero fidei definitio edita et subscripta fuit. Sententiam autem

in Dioscorum, et definitionem fidei tres memorati legati simul præstare, vel ante omnes signarunt. Julianus autem licet se legatum nominet, non tamen cum hisdem, sed post aliquot præcipuarum sedium episcopos eandem approbavit. Quod si alibi una cum legatis cæteris loquitar, et nonnumquam etiam Bonifacio presbytero ejus nomen præmittitur, haud tamen credimus eum in præcipuis actionibus, in quibus præsertim apostolicæ delegationis vis entuit, a cæteris legatis fuisse separandum, si æqualis et pari cum hisdem auctoritate functus fuisset. Forte cum Julianus a Leone pontifice non fuisset recensitus cum cæteris legatis in epistola 95 ad concilium, hinc par eadem locus in præcipuis ipsius concilii actionibus attributus non fuit; ejus tamen delegatio aliis Leonis litteris declarata majorem locum ipsi præ aliis episcopis et metropolitibus, quam ejus episcopatus ferret, vindicavit. Vide annotationes Rustici Diaconi tom. IV Concil. col. 1506; not. f, et 2031, not. a.

ronii de Juliano loquentis inconstantiam notat. Porro cum Julianus pars non esset Occidentalis synodi, (a) cujus partes et præsentiam supplebant alii legati, eam causam esse puto cur inter istos Occidentales legatos sessionis prærogativam non habuerit; in cæteris nihil discriminis inter hunc et illos fuisse facile existimaverim.

1466 AD EPISTOLAM XCIII.

APUD QUESNELLUM LXXII.

Synodo Chalcedonensi.

1 Apud Chalcedonam constituta. Propter hæc verba, præter hanc epistolam ad synodum Chalcedonensem scriptam, aliam desiderari ad eosdem episcopos Nicææ antea congregatos, asserit vir doctissimus in epistola 4 partis VI Epp. quæ Joanni Brayero nuncupatur. Utque id suspicetur in causa sunt non sola tituli verba, sed et Evagrii lib. II Histor. cap. 2, quæ sic se habent: *His de causis concilium Chalcedoni coactum est, tuncque ac tabellarii missi, sacerdotes per litteras plenas pietatis undique acciti, ac primo Nicæam; adeo ut cum Leo episcopus Romanus ad eos litteras daret per Paschasinum, Lucentium et cæteros, quos eo ad suum locum supplendum miserat, eas sic inscriberet: Episcopis Nicææ convocatis.* Mihi vero certum est (b) aliam non fuisse scriptam. Hæc enim ipsa, quæ nunc Chalcedonensi synodo inscribitur, sine dubio ad episcopos Nicææ congregatos directa est. Cum enim scripta sit v kal. Julii, inscribi non potuit episcopis Chalcedone constitutis, qui illuc evocati non fuerunt Nicææ literis imperatoris ante x kal. Octobris sequentis. Quod adhuc confirmatur ex epist. 73 (nunc 90) S. Leonis ad Marcianum scripta eodem die de synodo eadem, in cujus titulo licet mentio fiat Chalcedonensis concilii, certum tamen est in ea de concilio Nicæam tunc, non Chalcedonem convocato agi, tum ob eam quæ dicta est rationem, tum quia 1467 de Nicææ synodi magnæ decretis disserens, antiquam Nicæam vocat, ut a posteriori, quæ ibidem parabatur, synodo distingueretur. Immo in epist. 71 ad Julianum diserte scribit quod in urbe Nicæa sacerdotibus habenda sit synodus. Non ergo ex titulis argumentisque epistolarum quidpiam alicujus momenti decernendum est, cum plura hujusmodi adjecticia sint, et pro sensu captivæ descriptionum concinnata et immutata, quod de hujus epistolæ inscriptione patet ex Græca versione, quæ Latinum textum haud dubie imitata est, et habet: τῶν ἐν Νικαίᾳ, Nicææ.

2. Cyrillus episc. tunc præsedit. Tot scriptorum antiquorum testimonia ubique occurrunt, quibus constat (c) Cyrillum Ephesinæ synodo præsedisse, ut ea describere supervacaneum judicem. Eorum aliqua modo Cælestinum et Cyrillum præsedisse narrant, modo Cyrillum et Cælestinum. Particula tunc in Leonis verbis observanda mihi videtur, eamque

BALLERINORUM

(a) Quod hic legati sedis apostolicæ pro legatis synodi Occidentalis traduntur, fuisse refellimus in observat. ad disert. 8, § 3. Paschasinus quidem, Lucentius et Bonifacius nunquam Occidentalis, immo nec Romanæ synodi, sed S. Leonis locum tenentes semper dicuntur. Quod porro Julianus, etsi Orientalis episcopus, veram legationem sedis apostolicæ potuerit gerere, ex S. Cyrillo agnoscitur, qui in Ephesina synodo S. Cælestini vicem et legationem sustinuit. Vide not. 2 (Infra, n. 4) ad notas Quesnelli in epistolam sequentem. Ratio etiam manifesta est. Ille enim, quicumque a Romano pontifice delegationis mandatum accepit, verus est legatus, sive Occidentalis sit, sive Orientalis.

(b) Vide nostram annot. 3 (Col. 936, n. 4) in hanc epistolam, ubi primigeniam epistolæ inscriptionem Nicæam præferentem ex ms. Ratisponensi exhibuimus, quæ vox deinceps, mutato synodi loco, mutata fuit in Chalcedonem.

pontificis mentem esse puto, ut significare velit, tunc cum Ephesinæ synodi contra Nestorium specialiter statuta sunt edita et ejus damnata impietas, præsedisse Cyrillum. Revera legati sedis apostolicæ Ephesum non attigerunt, nisi decimo octavo die a prolata in Nestorium sententia, quemadmodum et acta synodi probant, et narrat in sua præfatione historica ad partem posteriorem Operum Marli Mercatoris vir eruditus Johannes Garnerius.

AD EPISTOLAM XCVII.

Eusebii Mediolanensis episcopi ad S. Leonem papam.

APUD QUESNELLUM POST EPIST. LXXVII.

1. Catholica. Ex Thuan. tribus, Cantabrigensi et Trepopith., mss. codd., quibus solis usi sumus in hujus epistolæ relectione, unus Thuan. et alter Trepopith. 1468 addunt fidei, succinentibus edit. vulgat. Verum non de fide loqui mihi videtur Eusebius, sed de Ecclesia, quæ persæpe a scriptoribus antiquis Catholica sine addito nominatur, in quo frequens est Augustinus. Unicum, qui ad manum est, locum accipere ex lib. ut de Baptismo contra Donatist., cap. 10 et 11: *Novatianenses rebaptizare eos qui ad se ex Catholica venirent.... necsi in Catholica faciendum esset.... Catholica vero propterea non debet iterare, etc.* Vel igitur nihil hic addendum, vel addenda vox Ecclesie.

2. Senator. Tunc temporis Mediolanensis Ecclesie presbyter, postea vero episcopus sub Simplicio papa circa ann. 480. De ejus in Orientem legatione meminit Eunodius Ticinensis in fine Epigrammatis, quo sanctissimi doctissimique antistitis laudes cecinit:

Orbis ad extremi missus secreta, venendis
Curavit studiis quod fuerat lacrum.
Tunc Oriens victum peregrino lumine fassus,
Hæsit ad aspectum lampadis alterius.

Quod cum de legatione ad concilium Chalcedonense extendit Ughellus, absque dubio erravit. Erratum est similiter in synopsis hujus epistolæ cap. 1, ubi pro, *E concilio Chalcedonensi*, legi velim, *Ex Oriente*. Inter sanctos refertur Senator in Martyrologio Romano ad diem 28 Maii.

3. Cretio. Priorum editionum procuratores posuerunt Cyriaco, cujus quia nomen occurrit inferius, eundem esse existimant a quo litteras Leonis mutatus est Eusebius, et qui Eusebii ad Leonem detulerat. Sed eos errasse mss. onnes, Thuanet, Cantabrig., Trepopith., testantur, suffragante etiam emin. Baronio: hi quippe omnes habent *Ceretium*, quem eundem esse existimamus ac eum qui cum Salonio et Verano ad Leonem scripsit.

4. Quos beatus Ambrosius, etc. Hinc intellige istam fuisse in Ecclesia consuetudinem, ut si quæ de fide quæstiones moverentur, vel aliqua scripta proponerentur 1469 (d) examinanda, omnes majorum præ-

ANNOTATIONES.

(c) S. Cyrillus ante legatorum Romanorum adventum Ephesinæ synodo præfuit eo nomine, quia Cælestini legatione eidem ab ipso pontifice anterioribus litteris credita fungebatur; ac proinde in ipso gestorum exordio act. 1, de Cyrillo primum nominato dicitur, *qui et Cælestini quoque sanctissimi sacratissimi-que Romanæ Ecclesie archiepiscopi locum obtinebat.* Cæterum tanta pontificæ auctoritatis ratio habita est ab eadem generali synodo, ut se ad condemnationem Nestorii necessario venisse coactos per sacros canones, et epistolam sanctissimi patris nostri et commissarii Cælestini Romanæ Ecclesie episcopi in ipsa contra illum sententia ejusdem synodi Patres professi sint. Vide tom. III Conc. Venetæ edit. col. 1078.

(d) Hac notatione Quesnellus insinuare videtur, quod apertius ingressit dissert. 1 ad an. 451, num. 4, dogmaticam Leonis epistolam non solum a Patribus concilii Mediolanensis examini fuisse subjectam, verum etiam idcirco eam ab ipsis fuisse receptam, quia

sertim sedium episcopi ad propriæ Ecclesiæ suæ traditionem recurrerent. Hoc præstitere provinciæ Mediolanensis episcopi, testatque sunt epistolam S. Leonis omnibus sensibus convenire, quos beatus Ambrosius de incarnationis Dominicæ mysterio suis libris, Spiritui sancto excitante, inseruit. Sic Gallicani in epistola sua ad sanctum Leonem, ejus epistolam ad Flavianum recensentes, recognoverunt fidei suæ sensum; et ita se semper ex traditione paterna tenuisse testantur. Sic Leo ipse in sua ad eosdem Galliarum episcopos, et alibi Dioscorum Alexandrinum ex traditione Ecclesiæ Alexandrinæ condemnat, quam a Petro per Marcum 1470 ejusdem Ecclesiæ fundatorem, et Athanasium, Theophilum, ac Cyrillum præsuales deducit. Ita ex singularum Ecclesiarum traditione generalis illa universalis Ecclesiæ traditio confatur, cui definitiones fidei in conciliis sanctitas, consensumque Ecclesiarum in illi necesse est: unde iterum Eusebius cum

A suis (a) definitionem synodi Chalcedonensis approbat: Quia, inquit, omnia majorum fidei nobis antiquitus traditæ tota puritate conveniunt.

5. Superest ut, etc. Quotopere medica manu egeret totus hic locus, quem ad mss. Trecep. et Thuan. cod. emendavimus, manifestum faciet illius cum hac vulgata lectione collatio: Superesse ut annuente 1471 Domino, perpetue retinentes, hoc futuris memorabile sæculis relinquatis; ut ab hoc tempore præsentis extincta impiæ sectæ contumacia videatur, ut novis purgationibus in æternum prostrata succumberet.

6. Eusebius. De eo, sicut et de cæteris episcopis in præsentis epistola subscriptis qui plura nosse cupiet, conveniat Ughellum tomo IV Italiæ Sacræ. Ea solum attingam quæ vel non habet ille, vel male habet. Eusebium ordinatum esse a S. Leone I, unde ille hauserit, nescio: hoc scio, penes episcopos (b) cujusque provinciæ jus et consuetudinem fuisse tunc

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

post ejusmodi examen cum traditione Ecclesiæ Mediolanensis convenire inventa est. Ne vero hac in re aliquis error subrepat, vide nostram annot. 8 in dissert. 1 ad an. 451. Negari quidem nequit quin universalis Ecclesiæ traditio ex omnium catholicarum Ecclesiarum in eandem doctrinam conspirantium traditione coalescat. At simul cum vera traditio debeat esse apostolica, hoc est, ab apostolorum doctrina ac prædicatione originem ducere, ut particularium Ecclesiarum traditio vera sit, conspirare debet cum doctrina earum Ecclesiarum quas apostoli ædificaverunt, et in quibus suam doctrinam deposuerunt, ac proinde Tertullianus in libro de Præscript. cap. 21, ut vera traditio discerneretur a falsa, illud exquiri voluit, num conveniret cum apostolicarum Ecclesiarum fide atque doctrina. Constat proinde, inquit, omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis matricibus et originalibus fidei conspiret, veritati deputandam, id sine dubio tenentem quod Ecclesiæ ab apostolis, apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit; reliquam vero omnem doctrinam de mendacio præjudicandam. Inter omnes autem Ecclesias apostolicas cum primum locum teneat Romana, quæ unitatis catholicæ centrum et omnium Ecclesiarum est caput; cum hæc potissimum conferenda est omnium Ecclesiarum doctrina atque traditio, ut dignoscatur utrum apostolica et genuina, an adulterina sit: ac propterea S. Irenæus, tametsi Græcus origine, et Græcarum Ecclesiarum privilegiis instructissimus, hanc præ cæteris apostolicis Ecclesiis prærogativam, Romanæ sedis traditioni ac doctrinæ fidei tribuit, ut ob primatum ejus potentiorum cum ea omnibus undique fidelibus et Ecclesiis conveniendum sit. Post laudatam enim illam ejus Ecclesiam, quam habet ab apostolis (Petro et Paulo) traditionem, et annuntiatam hominibus fidem per successionem episcoporum venientem usque ad nos, subdit: Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorum principatitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles; ut ex convenientia et uniformitate doctrinæ cum Romana, jure discernatur quæ sit vera traditio; ex dissimilitudine autem traditio falsa seu error detegatur. Hinc igitur signum et character veræ traditionis est concordia cum Romana. Quapropter Satirus S. Ambrosii frater, ut hic narrat in sermone de obitu ejus, lib. 1 num. 47, dijudicaturus, num cujusdam loci episcopus sanæ esset et catholicæ doctrinæ, eum interrogandum putavit, utrum cum episcopis catholicis hoc est cum Romana sede, conveniret. Et similiter S. Hieronymus, lib. 1 in Rufinum: Fidem suam, quam vocat? inquit. Eam nos qua Romana pollat Ecclesia. Et mox ex concordia cum Romana intulit: Si Romana, respondebit, ergo catholici sumus. Hoc ergo sensu quique episcopi Romanæ sedis doctrinam aliqua dogmatica epistola definitam suscipiunt, hanc conferre possunt cum traditione et doctrina suarum Ecclesiarum, ut si hanc cum illa concordem depre-

B henderint, gaudeant. Hac quidem methodo episcopi Mediolanensis provinciæ usi sunt, sicut etiam Galliani: cumque suarum Ecclesiarum doctrinam cum Leonina consentientem invenissent, gaudium suum declararunt, datamque sibi occasionem testati sunt (Gallorum verba proferimus ex epist. 99. c. 2) qua libere ac fiducialiter, suffragante eam apostolicæ sedis auctoritate, eloquantur, et asserat unguisquisque quod credit; cum scilicet id quod credit, ex concordia cum Romana fide, catholicum agnoscat. Cæterum si quid in suarum Ecclesiarum aut episcoporum doctrina nacti essent a Leonis epistola discrepans, nihil dubium est quin id statim emendassent, et ad Romanam doctrinam, cum qua omnes catholicos omnesque Ecclesias, Irenæo docente, convenire necesse est, sese et suas Ecclesias revocassent. Quod si de ipso Chalcedonensi concilio, in quo quidam a Leonis doctrina discrepabant, affirmavit Anatolius episcopus Constantinopolitanus epist. 101, cap. 3, ad eundem pontificem: Opus erat ut in rectæ vestræ fidei sensum omnium conveniret intelligentia; quis suspicari possit in Mediolanensi synodo Romano episcopo peculiari nomine subdita non fuisse necessarium, quod in generali concilio necessarium fuit? Patrum Mediolanensium hac in re traditio quæ fuerit, satis colligitur ex Ambrosio, seu ex eo antiquo Mediolanensis provinciæ episcopo, qui auctor fuit librorum de Sacramentis; is enim ex suorum utique traditione scriptum reliquit, lib. III, c. 4: In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam; quod cum in ritibus usquequaque verum non fuerit, de doctrina præsertim fidei intelligendum est. Alia plura, quæ in hanc eandem sententiam afferre possemus, annotationis angustia nequaquam ferunt. Vide plura in laudata annot. 8. (Loco supra laud.).

(a) Memoriam lapsu definitionem synodi Chalcedonensis, quæ nondum erat edita, ab episcopis Mediolanensibus approbatam Quesnellus scripsit. De sola enim Leonis definitione iidem episcopi loquuntur. Multo autem magis errat cum hanc idcirco approbatam indicat, quia omnium majorum fidei nobis antiquitus traditæ tota puritate conveniunt. Contextus hanc rationem alio refert. Quia nimirum cum dogmatica Leonis epistola Mediolanensis quoque traditio conveniebat, ideo auctoritatis, inquit, vestra præcedente sententia Eutychianos condemnandos agnoscentes, litterarum vestrarum formam secuti, modum præscriptæ ordinationis nos servasse... ostendimus; quibus auctoritatem ac debitum apostolicis litteris obsequium testantur

(b) Id generaliter de cujusque provinciæ metropolitano falsum est. Antiocheno enim jus et consuetudinem fuisse ut metropolitano provincialium suæ dioceseos ordinaret, liquet ex epist. 24 Innocentii I, ad Alexandrum Antiochenum, num. 1. Idem quoque jus erat Thessalonicensibus in Illyrici provinciæ ex Leonis epistola 5, ad metropolitanos Illyrici, c. 5, et ex epist. 6, ad Anastasium, cap. 4. Id ipsum constitu-

temporis suum metropolitani ordinandi, Donatistæ malignis ferebant, teste S. Augustino in Brevicula Conationis cum Donatistis, quod non expectaverit Cæcilianus, ut princeps a principe ordinaretur. Cum aliud, inquit, habeat Ecclesiæ catholice consuetudo; ut non Numidiæ, sed propinquier episcopi episcopum Carthagini ordinent: sicut nec Romanæ Ecclesiæ ordinat aliquis episcopus metropolitani, sed de proximo Ostiensis episcopus. De aliis Ecclesiis idem dicit. Sanctus Ambrosius Mediolani est ordinatus, et ex epistola Pelagii I. P. R., an. 555, testatum habemus Mediolanensem episcopum ab Aquileiensi ordinari consuevisse, ut a primo post ipsam diocesis Italicæ metropolitano; sicut ipse a Mediolanensi ordinabatur, ut a capite ejusdem diocesis. Immo etiam an. 1059, contendebant Mediolanenses nullam judicandi vel disponendi vim Romano pontifici in illa sede competere. Non indicat idem scriptor unde didicerit Eusebium Mediolanensem interfuisse Romano concilio sub Hilario papa ann. D. 465, cum de eo sileant illius Acta.

De hoc episcopo exstat epigramma Ennodii Ticinensis, quod eum indicat ex Orientalibus partibus ortum duxisse:

Eusebia Liguram successit finibus hospes,
Ignotus tractus gentis amicitia.
Gratus erat sociis Titan quos respicit ortu
Flammigero lymphas vertice decutiens, etc.

Tertius versus ita legitur in auctuario Biblioth. PP.:

Gravis erat socio Titan quos respicit ortu:
quem sic emendandum esse existimaverim,
Grajus erat, solito Titan quo respicit ortu.

1472 Et ipsum nomen Græcum esse, Græcisque familiare, manifestum est. Corrigendus etiam cardinalis Baronius cum in notis ad Martyrologium ad 12 Augusti, quo sancti hujus memoria colitur, indicat hanc synodicam epistolam missam fuisse post synodum Chalcedonensem; quod verum non est; habitæ est enim synodus Mediolanensis inter reditum Abundii et Senatoris ex Oriente, et Chalcedonensis synodi celebrationem.

Faventius. Deest hujus subscriptio in Cantabr. ms. Prosperum huic in episcopatu successisse narrat Trithemius de Prospero agens lib. de Scriptoriibus Ecclesiast.

Quintus. Dicitur Quintianus ab Ughello in Italia Sacra; Quintinus in Surlana edit. Dertonensis civitatis, quæ hodie vulgo Tortona dicitur, episcopus.

Crispinus. Venerabilis episcopus, inquit Ennodius, favoris nequius, pertinaci terrens districtione censura; et quem numquam nisi bona conscientia duxit ad gratiam; de cujus sanctitate vide ejusdem testimonium tam in carmine proprio, quam in Vita sancti Epiphaniï, Ticinensis episcopi, ejus successoris: et Martyrolog. Roman. Baronique notas ad 7 Januarii.

Maximus. Hic est, opinor, celeberrimus episcopus cujus homiliæ in Ecclesia frequenter leguntur, qui ad 25 Junii inter sanctos colitur.

Eulogio. Iste Elilegius Hipredlensis episcopus dicitur ab Ughello, qui et eundem Eulalium esse putat; qui in epistola Gallorum ad Leonem, et Leonis

ad Gallos scriptus habetur, quod pro meum est. Eporez sen Eporediz Gallia Cispadana civitas, quæ olim sub metropoli erat, etiam Innocentio III. Rom. sic, nunc sub Taurinensi jacet.

Florejus. Qui sui episcopi nomine dicitur Florentinus in Trepopith. ms. et Florentius Ughello.

Gratus, seu **Gradus** dicitur **Gyrardus** in Cantabr. ms., et **Gerardus** a Surio ad marginem. **Augusta** Prætoris, Italis **Osta**, seu **Aosta**, olim Mediolanensi metropoli subjecta erat, tunc Tarentasiensi.

1473 **Cyriacus.** Per quem hæc epistola ad Leonem delata est, doctrina et sanctitate conspicuus habetur in Ecclesia Laudienſi.

Abundantius (a) (quod mendose quosdam card. Baronius pro Abundio) idem esse creditur cum Abundio, qui una cum Senatore presbytero in Orientem pro sancto Leone legationem suscepit ante Chalcedonense concilium. Nihil audeo affirmare, cum in præcedentibus epistolis, quæ legationis illius mentionem habent, et in actis legationis, et apud Theodoretum, qui ad eum scripsit, constanter legatur **Abundius** in omnibus quos vidi mss. Sed omnes pariter ad quos hanc Eusebii epistolam recensui, duo scilicet Thuan., Trepopith. et Cantabrig., cum excisis codicibus consonanter habent **Abundantius**. Certe, si quis dixerit **Abundantium** alium esse ab **Abundio**, nec hunc fuisse Comensem episcopum, nec interfuisse concilio Mediolanensi, sed tradita Eusebio Leonis epistola ad propriam Ecclesiam, a qua diu absens fuerat, statim remeasse: tum quia quid de sancti Leonis epistola sentiret, non erat ambiguum; tum quod non tam cito poterat cogi concilium; si quis, inquam, hæc dixerit, laud scio an ex ullo antiquo vel scriptore vel monumento ejus sententiæ possit falsitatis argui. Thessalonicensem fuisse **Abundium** et consecratum xv kalend. Decembris anni. 430 asserit Ughellus; sed hallucinator, cum jam mense Julio præcedentem legationem in Orientem Leonis nomine ab illo susceptam esse constet, et jam tum quidem episcopali dignitate ornato.

Pro **Asimione** nonnulli codices habent **Asymon**. Curia, quæ **Coira** vulgo dicitur, Rhætis primarum est, et Moguntino archiepiscopo hodie subest.

Pastor. Tam certum videtur hunc Astensem episcopum Pastorem dictum fuisse, cum hoc in omnibus mss. assertum legamus, quam manifestum est synodum Mediolanensem, cujus synodice subscriptus, non fuisse pro confirmanda Chalcedonensi convocatum, cum hæc posterior fuerit Mediolanensi. Hoc tamen Ughellus affirmat; illud tamquam inconsulte creditum suggillat, propterea quod sæculo septimo Pastor invenitur inter Astenses episcopos numeratus: quæ vero duo non potuerint esse ejusdem nominis præsulæ.

Simplicius. Simplicianus quoque dicitur tam apud Ughellum quam in mss. Trepopith., Cantabr. et Thuan.

Joannes. Romanus dicitur ab Ughello, qui et eum male dicit creatum anni. 432.

Opratianus, cujus loco mendose **Ostavianus** incertus scriptus est, ut recte monuerunt Baronius et Ughellus; suffragantibus omnibus mss. codd., inter

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

tum fuit pro Constantinopolitana sede in concilio Chalcedonensi actione ultima. Ut autem de provinciis Italiciis aliquid dicamus, certum est Ravennatem metropolitani post electionem Romam ex more debuisse accedere, ut a summo pontifice consecraretur. Mediolanenses vero et Aquileienses metropolitani initio a Romano episcopo ordinati videntur: nam cum pro longinquitate vel difficultate itineris ab apostolico consensum illis fuerit ordinari, inductum fuit ut ipsi se invicem ordinarent, ut Pelagius tradit. Consensum vero Romani pontificis in hac posteriori disciplina

requisitum P. Bernardus de Rubis probat in disert de Schismate Aquileiensi, cap. 4. Quod porro Quesnellus subjicit, an. 1059, contumaciam Mediolanensem nullam judicandi vel disponendi vim Romano pontifici in illa sede competere, ad ea infelicitissima tempora pertinet cum conturbatus aliorumque viciorum causa Mediolanenses Romanam sedem audire recusantes, schismatis species contoccerant.

(a) Vide hoc in re annoti. 21. (Cod. 940, n. 1) in epist. 97.

lanctios numeratur 1474 in Martyrologio, ad diem 14 Julii.

Justinus. Sic enim habent mss. codd. Ughellus ubi, et Ferréus Vercellensis episcopus in suorum predecessorum catalogo. Vulgo legitur Justinianus, quod inter sanctos habetur.

Quintus, qui et Quintus, Albiganensis episcopus in mss. Trepopith. et Turaneis duobus legitur; Quintus vero apud Ughellum. Ejus meminit Sigonius lib. xii de Regno Italiae. Albiganensis episc. Genesius archiepiscopo subditus est. Quintinus dicitur in Cantabrig. ms. et Quintianus in uno Thuan.

Præstantius. Eum Projectivum vocat Ughellus, Præstantium ms. Cantabrig.

AD EPISTOLAM XCIX.

Episcoporum XLIV Gallorum

S. Leonis papæ.

APUD QUESNELLUM POST EP. LXXVI.

1. Ravennius, episcopus Arelatensis, Viennensis provinciae metropolitanus, qui S. Hilario proxime successit; de quo supra epist. 36, 37, 38, 50, 51 et 76 (nunc 40, 41, 42, 66, 67 et 98), item in Libello supplicii Gallicanorum antistitem, et in Vita S. Hilarii.

Rusticus Narbonensis in Narbonensi I episcopus; de quo ad epistolam 2 (nunc 167).

Venerius Massiliensis episcopus, de quo inscriptio Narbonensis ad epistolam eandem Rustico datam.

Maximus. Ex monacho Reimensi Rusticus in Narbonensi II episcopus, anno 433 creatus; successit enim Honorato in administratione Lirinensis cernobil anno 426, eique præfuit annis septem, ut habetur in homilia Fausti Reiensis de Maximo eodem inter Eusebianas seu Eucherianas: subscripsit concilio Regensi an. 439 et Arausicano i an. 441. De eodem plura in Chronologia Lirinensi, in Gallia Christiana, et in ejus Vita Francisci Fulvii Frugonii Italice scripta, ac multis fabulis referta.

Constantinus. Ita Thuanus duo codd. et Victor., Thuanum exemplar codicis Romani, cujus capite 57 habetur hæc epistola, necnon vulgatæ edit., Constantinus; de quo nihil didicimus, nisi quod Regensi et Arausicano i concilio subscriptus reperitur, et ad eum cum aliis Galliarum episcopis scribit S. Leo epist. 36 et 50 (nunc 40 et 66), ubi primus nominatur; in quarum priorum cum agatur de consecratione Ravennit. necessario mihi videtur ad Viennensem provinciam pertinuisse. Eum tamen, qui dictis 1475 concilio interfuit, Vapingensem episcopum factu card. Baronius ad ann. 439, et ad Armentarius.

Cum duo hujus nominis hic occurrant, quorum alter Podiensis Ecclesie præfuisse dicitur, cujus iste civitatis episcopus fuerit non satis patet, nisi forte Auscensis, cujus circa hæc tempora pontificatum gessisse legitur Armentarius quidam in Gallia Christiana ex chartulario Auscensis Ecclesie. Duo mss. Thuan. habent Armaturus; Victorin., Armaturus; Trepopith., Armatharius. Hunc Supplementi Concil. Gallic. auctor ex relatione J. Sirmondi et codicis Savaronis Antipolitanum in Narbonensi II episcopum facit; penes quos sit hujus rei fides.

Valerius, ut legunt Thuan. duo mss. et Victor., sive, ut Trepopith., Thuan. codicis exemplar cum vulgatæ et Isidoro, Valerianus, videtur esse Cæmelianensis ille in provincia Alpium maritimarum episcopus, qui ex monacho Lirinensi insulæ pontificatum adeptus, adfuit Regensi concilio an. 439, et ad Arelatensem synodum in vocatus est a Ravennio, anno, ut conjicit doctissimus Sirmondus, 455, qui et epua Romæ evulgavit, quibus vindictas suas subiecit Theophilus Raynaudus. In Fastis Lirinensibus pia ejus memoria consignatur ix. kal. Augusti, sicut et in monastico Martyrologio Arnaudi, in quo non Valerianus, sed Valerius nuncupatur. Ad eum cum aliis sanctus Leo epist. 50 (nunc 66) scribit.

Nectarius. Diniensis in provincia Alpium maritimarum episcopus suis e. refertur a clarissimo doctissimeque viro Petro Gassendi in notitia Ecclesie Diniensis, cujus et ipse præpositus fuit; illudque hausit tum ex opere D. Polycarpi de la Rivière Carthusiani, tum ex vetustissimo codice ms. Joannis Savaronis, qui in hujus epistolæ subscriptionibus cujusque episcopi sedem designatam exalbebat. Regensi et Arausicano conciliis subscripsit, idcirco esse videtur ac ille qui a S. Hilario Arelatensi Romam missus est ad S. Leonem cum Constantio, ut de re integranda inter utrumque amicitia ageret. Pro Nectario, quod in Thuanus cod. Rom., ms. et Trepopith. legi, habent Nestorium Thuan. duo, Victor. et Cantabrigensis et Isidorus, ad quos accredit Surius, qui habet Nestarium. Dicitur tamen Nectarius in Vita S. Hilarii, quæ hunc Constantiumque præcipuos sacerdotes appellat.

Constantius primus Ucciensis seu Uzeticensis in Narbonensi I episcopus legitur, Nectarii, ut diximus, (a) collega in 1476 legatione Romana, ad Arelatensem III synodum a Ravennio vocatus, in titulo epistolæ S. Leonis 50 (nunc 66) memoratus, cui, ut ævo honoris Primati, deferri volebat Hilarius papa ordinandorum in provincia Narbonensi I episcoporum potestatem Hermeti Narbonensi ablata.

Maximus Avenionensis antistes ex ms. Savaronis jam laudato. Asclepius Aptensis in Narbonensi II episcopus dicitur in ms. Savaronis, Regensi synodo interfuit, unus ex iis episcopis quibus scripsit S. Leo epist. 36 (nunc 40), ex iisque quos vocavit ad synodum Arelatensem III, Ravennius in causa Lirinensis insulæ.

Maximus, tertius hoc nomine numeratur. Cujus sedis fuerit episcopus affirmare non audeo. Hunc Tolosanum in Narbonensi I episcopum fuisse aiunt, eumque esse putant Baronius et Savaro, ad quem Sidonius Apollinarius scripsit lib. iv, epist. 24. Cuiuslibet hæc in re divinare licet.

Ursus Senecensis in Alpium maritimarum provincia antistes fuit, si qua fides ms. Savaronis; nec ante ipsum ullus numeratur Santhiensium episcopus. Ad eum S. Leo epist. 50 (nunc 66) et Hilarius papa epist. 2, ann. 463.

Ingenus Ebredunensis ejusdem provincie metropolitanus, ut creditur est, licet Urso postponatur, tum quia tunc temporis juri suo ceserat, propter quod et a S. Leone et ab Hilario ejus successore culpatus est; tum quia metropolitani extra suam provinciam privilegio suo non utebantur, quod admôdum videre est (ut plurimum quæ occurrunt argumeta omittam) ex concilio Arausicano i, cui Eucherius Lugdunensis post alios episcopos non metropolitanos subscripsit; tunc enim vel consecrationis ordo, vel promissus servabatur. Eidem concilio subscripsit Ingenus, vocatusque fuit ad Arelatense III. Ad eum S. Leo epist. 50 (nunc 66) et Hilarius epist. 2, qui etiam eidem metropolitana jura adversus Auxaniam vindicavit, ut patet ex epist. 4 ejusdem papæ. Hoc præcipue nomine commendatur Ingenus.

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Cum provincia Narbonensis I proprium haberet metropolitanum, ut ostendimus in observat. ad dissert. 5 Quesn. part. II, c. 2; haud credimus Constantium, qui cum Nectario Romæ pro Hilario Arelatensi missus fuit, episcopum fuisse primæ Narbonensis, sed alium aliquem ex provinciis cis Rho-

danum constitutum, cum præsertim de placuâ Leone ageretur ob aliorum metropolitanarum jurisdictionem turbatam ab Hilario, cui fuit alienæ provinciæ episcopus, si se Hilario adhærentem exhibuisset, minus aptus futurus fuisse videtur.

quod a Gallicanis episcopis sit delectus qui hanc epistolam ad S. Leonem deferret, ut ex hujus rescripto patet. Aduit etiam concilio Romano an. 465, sub Hilario papa.

Justus. De hoc nihil reperi, nisi quod idem forsitan est ac is qui Arausicano i subscriptus habetur, et recenset inter episcopos Gallicanos in epist. S. Leonis 36 (nunc 40), et invitatus fuit a Ravennio ad concil. Arelatense III.

1477 *Valerius.* Hunc Mimatensem in Aquitania prima episcopum facit cod. ms. Joannis Savaronis. Floruere circa hæc tempora alii duo ejusdem nominis episcopi, unus Conseranensium in provincia Novem-populana, de quo, ut sanctitate conspicuo, Gregorius Turonensis de gloria Confess. cap. 84. Alter Antipolitanus, quem ex veter. mss. aiunt martyrio coronatum sub Eurico rege Gothorum Ariano a. 473.

Superventor. Nondum episcopum synodo Arausicanæ i pro patre et episcopo suo Claudio subscripsit et Acta recognovit; atque in ejus locum substitutus esse credendus est. Sed cujus uterque civitatis pontificatum gesserit, nondum mihi compertum est: ad eum S. Leo in epist. 50 (nunc 66).

Verus. Eum Arausicanum in Viennensi provincia episcopum putaverim: collocatur enim in Gallia Christiana post S. Eutropium, qui sub finem quarti sæculi ponitur, et cujus vitam Verus conscripsisse dicitur a Sigeherto lib. de Scriptoribus Ecclesiast. et ab Uuardo, Adone, etc.

Helladius. Lutevensis sive Lodevensis episcopus, ut putat ejusdem sedis antistes doctissimus Joannes de Plantavit de la Pause in Chronologia prædecessorum suorum, quorum seriem post Bernardum Guidonem et Catellum amplificavit: cui et ms. Savaronis suffragatur.

Eitnerius Magalonensis episcopus (cujus sedes ad Montempuellarum translata est), sed testem alium non habemus quam Joannis Savaronis codicem ms. jam pluries citatum. De eodem nusquam alibi mentionem factam reperimus, sed et desideratur civitas illa in notitia antiqua Sirmondi, (a) quæ Leone posterior est.

Anemius Albiensium cathedra donatur ejusdem ms. Savaronensis auctoritate.

Petronius. Ille quondam presbyter, ut conjicio, qui cum Regulo diacono ad S. Leonem missus est a Gallicanis episcopis an. Dom. 450, ut litteras deferret, quibus Arelatensis Ecclesiæ jura, Hilario ablata, restitui Ravennio postulabant. Deensium episcopus appellatur in ms. Savaronis.

Fonteus. In locum Auspicii Vasionensis episcopi, ad quem scribebat S. Leo epist. 36 (nunc 40), die vii kal. Sept. an. 449, electus est Fonteus: ad quem Leo dedit epistolam 50 (nunc 66), III non. Maii anni proxime sequentis, et Hilarius papa undecimam an. 462. Adhuc in vivis erat an. 472. Siquidem Sidonius Apollinaris ad eum sub episcopatus sui initia scribit epistola 7 libri vi. Sidonium autem anno 472 sedem Arvernensem conscendisse probat illustrissimus cardinalis Baronius ad hunc annum num. 12 et seq. Unus est Fonteus ex episcopis, quibus Lucidus presbyter libellum **1478** seu fictitium, seu genuinum obtulisse dicitur.

Idatius. Cujus sedis episcopus non apparet. Idem forte episcopus cui cum allis de Mamerti causa, qui Deensium episcopum ordinarat, rescripsit Hilarius papa.

Hilarius, ut legit Sirmondus cum codicibus mss. Trecepit. h., Victor. et duobus Thuan. concinentibus; vel *Hilarius,* ut alii cum vulgatis. Quam Ecclesiam administraverit ignoratur. Ponitur quidem circa hæc tempora Hilarius quidam Carcassonensis episcopus: verum cum hoc oppidum inter civitates non

numerent antiquæ Galliarum notitiæ, non arbitror huic testimonio esse inhaerendum.

Victorius. Ad eundem Hilarius papa, epist. 2 in causa Mamerti Viennensis an. 463, ubi primus ponitur, et epist. 4 in causa Ingenii et Auxanii ann. 464. Fuit per illam tempestatem Victorius Cenomanensis in tertia Lugdunensi episcopus; sed nostrum non esse habeo persuasum, cum propter nonnullam diversitatem nominis, tum quia episcopi in hac epistola et sequenti descripti non mihi videntur, extra septem provincias quærendi.

Eugenius episcopus Nemausensis in prima Narbonensi, ita asserente Joannis Savaronis codice. De illo præterea omnino nihil.

Palladius. Unus ex iis ad quos scribit S. Leo epist. 50; cui præfuerit civitati, mihi latet.

Fraternus Glandevesis antistes in provincia Alpium maritimarum, ut testatur codex Savaronis.

Dynamius. Hunc fuisse Ecclismensem in secunda Aquitania episcopum aliquis ex eo utcumque coniciat, quod Gregorius Turonensis lib. II Histor. cap. 43, ex verbis Fanlini presbyteri, hujus nominis pontificem fide et religione conspicuum laudat, et recenset inter Encolimesenses antistes Gallia Christiana post an. 400. Si tamen aliam conjecturam elicere licet ex Inscriptione Narbonensi, quam habes in notis ad epist. 2 (nunc 167), cum in illa legatur Dynamus episcopus pro reparatione ecclesiæ Narbonensis contulisse solidos 50, fas est suspicari in eadem prima Narbonensi provincia fuisse episcopum, et forte Biterrensem, cum hæc una Ecclesia supersit quæ in his subscriptionibus suum non agnoscat antistitem: conjectura est, quam nolim pro assertionem haberi.

Julianus. Cabellicensis seu Cavellionensis in Viennensi provincia episcopus ponitur in Gallia Christiana ad hunc annum. Idem habet ms. Savaronis cod. Vide an non iste est Julianus Pomerius, auctor operis **1479** de Vita Contemplativa, vel alius Julianus, cui opus istud inscribitur.

Armentarius. Circa hæc tempora numeratur inter episcopos Vellavorum seu Pudiensium in Aquitania prima, quod et diserte affirmat David Blondellus Apologiæ pro Hieronymi sententia, sect. 3, p. 132. Illumque ipsum Armentarium esse existimat qui a Reglensi concilio depositus est, eo quod Ebredani a duobus tantum episcopis contra canones ordinatus fuerat episcopus an. Dom. 459, quam ob causam, ne deinceps provehi ad pontificatum posset, statuerant prædictæ synodi Patres Gallicani: qui tamen dispensatione postmodum eum eodem usi sunt, ut in alia saltem provincia quam Alpium maritimarum eligi posset. Locum habet in epist. 50 (nunc 66) S. Leonis ad Gallos an. D. 450.

Honoratus Tolonensis episcopus dicitur in ms. Savaronis: in notitia Galliarum et septem provinciarum, quæ Leone posterior est, Tolonensis civitas non apparet: ex quo suspectæ fidei redditur Savaronis codex et hic et in aliis sedibus episcoporum designandis.

Eparchius, ut habet Sirmondus I tomo Concil. Gall. et ms. Grim. in epist. sequente, vel *Epertius,* ut legitur vulgo; seu *Ebarius,* ut Thuan. codicis exemplar, alibi non occurrit: nec cujus loci episcopatum gesserit rescire potuimus.

Eustachius, Eustathius, vel, ut habet Thuan. cod. unus, *Eustochius.* Turonensis facile crederetur episcopus qui eo tempore floruit, si ultra septem provincias excurrere in hac disquisitione liceret. Non apparet in codicis Rom. Thuaneco exemplari, nec apud Isidorum.

Maximinus. Ita Thuan. cod. exemplar: alias *Maximus,* qui quartus erit hujus nominis in epistolæ inscriptione memoratus.

Ynantius. In provincia Viennensi mihi videtur fuisse

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hanc notitiam antiquiorem demonstravimus in observ. ad dissert. 5 Quesn., part. II, cap. 4.

episcopus : quia inter eos numeratur a S. Leone, ad quem scribit epist. 36 (nunc 40) de Electione et Consecratione Ravennii in Arelatensem episcopum ; ad quam alioqui suffragium conferre non potuisset.

2. *Intemperies.* Idatius in Chronico ad annum Valentiniani Augusti 28, id est, Christi Domini 452, testis est Euphronium Aduensem episcopum misisse epistolam ad Agrippinum comitem, de signis quæ apparuerunt 1480 in regionibus Galliarum : inter quæ signa non immerito quis referat hanc, de qua Gallicani episcopi scribunt, aurarum intemperiem.

3. *Omnes intra Gallias,* etc. Et si non negamus commercii plurimum fuisse inter septem Galliarum provincias et alias provincias Gallicanas, videlicet, Lugdunenses, Belgicas, Germanias, etc., ut ex S. Hilarii Arelatensis cum sancti Germani Autissiodorensis excursibus manifestum est ; tamen (a) certum mihi pene est Gallias, de quibus hic loquuntur Gallicani episcopi, non alias esse quam septem provincias : et ex his tantum conflatum esse synodum quæ ad S. Leonem hanc epistolam scripsit, et ad quam sequentem (nunc 102) rescripsit S. Leo.

4. *Apostolatam vestram.* Omnibus (b) indiscriminatum episcopis hanc alloquendi formulam tribui sexcentis testimoniis notum est : unicum notamus ex Apollinari Sidonio, qui et in Galliis et eadem fere ætate scribebat eundem in modum ad Fonteium ; eum, inquam, Vasionensem episcopum, qui huic epistolæ subscripsit. Vide Sidonii epist. 7 lib. vi, et 4 lib. vii. Idem dicimus de voce *papa*. Eniuvno omnes episcopi successores sunt apostolorum, omnes apostolorum cathedram tenent, et sicut S. Leo epist. 49 (nunc 61), cap. 2, testatur se sub Petri nomine Ecclesiæ præsidere, ita ceteri Ecclesiæ præsules sub apostolorum nomine præsidere censendi sunt, qui proinde et apostolici nominari et apostolatus elogio decorari sine invidiæ nota potuerunt : quamvis hoc usus hodiernus, penes quem loquendi jus et norma residet, Romano pontifici reservandum velit. Vide Clodovei Francorum regis epistolam ad episcopos sui regni, quos sic salutatur : *Dominis sanctis et apostolica sede dignissimis episcopis, Clodoveus rex* : et in fine : *Orate pro me, domini sancti et apostolica sede dignissimi papa*.

1481 AD EPISTOLAM CII.

APUD QUESNELLUM LXXVII.

Episcopis Gallicanis.

1. *Inspiratæ.* Omnes mss. codd. quos vidi habent *inspirare*, sicut et retinet Sirmondus, quod sensum non habet nisi obscurum. Grimani. cod. habet quidem *inspirare* ; sed cum ante ibidem legatur *divinitus*, luce clarius est legendum *inspiratæ* : quod et nonnulli editi codices exhibent.

2. *Personis distinctis atque divisis,* etc. ; ita Grim.

(a) Id non ita certum videtur ut Quesnellus existimat. Cum enim S. Leo ad permovendum Theodosium hanc plenissimam Galliarum synodum percipisset, in qua epistolam 28 ad Flavianum a cunctis Galliarum Ecclesiis episcoporum subscriptionibus receptam ostenderet ; e cunctis Galliarum provinciis episcopos ad synodum accitos, et ex Lugdunensibus vicinioribus provinciis aliisque concurrisse satis credibile est.

(b) Licet *apostolatus* et *papæ* nomina aliis quoque episcopis olim tributa legantur, cavendum tamen est ne hinc alicorum episcoporum æqualitatem cum Romano pontifice quispiam colligat. Nam præterquam quod alii plerique episcopi sedes non tenent ab apostolis ipsi fundatas, nullus alius etiam apostolicarum Ecclesiarum episcopus proprius est S. Petri successor, nisi solus Romanus, in quem solum propterea S. Petri primatus ac primatus jura transierunt.

(c) Alii Theophili scientiam, egregia gesta ac

A cod., pro quo vulg. edit. *naturis et personis distinctis, ut neque ipse esset,* etc.

3. *Theophilum.* Mirabitur quis hunc inter probatissimos præsules recenseri a S. Leone, dignumque haberi qui Dioscoro in exemplum proponeretur. Quod ne ad fidei tantum sinceritatem restringatur, obstat quod *sanctæ memoriæ* appellatur ab eodem epist. 94 (nunc 121) ad Marcianum imperatorem, et 68 (nunc 88) ad Paschasium Lilybætanum, et cum sanctitatis præconio citantur ejus scripta tam in epistola 134 (nunc 165) ad Leonem Augustum, quam in excerptis SS. Patrum in concilio Chalcedonensi relectis. Nec tamen ignorare potuit S. Leo (c) quam nefandis artibus, quam horrendis calumniis, quamque aperta vi sanctissimum Ecclesiæ doctorem Joannem Chrysostomum persecutus fuerit, ac tandem oppresserit Theophilus. An eum tot scelorum ante mortem penituerit, qui volet inquirere, adeat lib. ix cap. 5 Vitæ sancti Joannis Chrysostomi, mirabili diligentia, iudicio, doctrina ac concinnitate Gallicæ nuper conscriptæ ab eruditissimo viro Godefrido Hermantio doctore Sorbonico et Ecclesiæ Bellovacensis canonico.

Crediderim ego ex his loquendi formulis de episcoporum sanctitate non esse decernendum, cum videamus perditissimos homines iisdem titulis decorari etiam in conciliis œcumenicis, et hanc consuetudinem per ea tempora viguisse, ut quicumque episcopi a fide catholica nullo modo deviauerant, 1482 decesserantque in communionem Ecclesiæ, reponerentur in sacris diptychis, et sanctæ memoriæ viri dicerentur.

4. *Ad fratres nostros Hispaniæ.* Videmus hic primum de Gallicana Ecclesia S. Leonem esse sollicitum, tum de Hispana, quia plerumque accepit a Gallis quæ ad fidei initium, incrementum et custodiam sibi erant vel necessaria vel utilis. Idatius Hispanus in Chronico ad olymp. 307 nonnulla habet quæ hujus sunt instituti et loci : *De Galliis epistolæ deferuntur,* etc., supra in notis ad epist. 15 n. 9. Eadem via, ac episcoporum Gallicanorum ministerio, missa ad episcopos Italicæ diocesis celebris epistola Leonis nostri ad Flavianum, ut ex sequenti epistola (nunc 97) Eusebii Mediolanensis ad sanctum Leonem docemur : *Ad nos, inquit, ex vestra admonitione, sancto fratre et coepiscopo nostro Ceretio mutuante pervenit.*

AD EPISTOLAM CIII.

Et exemplar sententiæ contra Dioscorum lata.

APUD QUESNELLUM LXXXII.

Exemplar sententiæ. Jacobus Sirmondus hanc sententiam ex codd. Corbeiens. et Pithœano, in quibus huic epistolæ subijciebatur, exscribendam quoque hic censuit. Quoad sensum convenit fere in omnibus cum illo legatorum sancti Leonis (d) suffragio, quod

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

D virtutes considerantes, eum nimio zelo abreptum, moderationis limites excessisse, præcipitque iudicio in S. Joannem Chrysostomum egisse non inficiantur, sed ita ut etiam S. Cyrillus initio sui pontificatus in eadem Theophili sententia, quam æquissimam putabat, aliquandiu persisteret. Hæc humana præjudicia sicut S. Innocentio I non tanta visa sunt ut cum Theophilo communionem abrumperet, ita Leonem nostrum non impediunt quominus eundem Theophilum *probatissimum et sanctæ memoriæ virum* vocaret.

(d) Legatorum S. Leonis contra Dioscorum sententiam pontificis auctoritate latam, in Chalcedonensi concilio non *sententiam* proprie dictam, sed merum *suffragium*, quo licet post quæsitam synodi mentem pronuntiatio, res tamen adhuc integra Patribus relicta fuerit, hac notatione Quesnellus contendit. At eam veram sententiam fuisse probavimus annot. 6 (Col. 989, n. b) in epist. 103. Cum vero post-

in act. 5 Chalcedonensi reperitur. Observatione porro dignissimum est sedis apostolicæ legatos se suum quidem suffragium prius ferre adversus Dioscorum voluisse, quam totius synodi mentem ac consilium repetita spem interrogatione explorassent. Quo igitur, inquit, ita contemnens, vestra sanctitas ore proprio faciat manifestum. Sancta synodus dicit: Indignatione quæ contra inobedientes a sanctis canonibus constituta est. Et infra: Quid placeat vestre sanctitati, inquit Paschasius, volumus discere. Sancta synodus dicit: Quæ placita sunt canonibus. Insulit deinde bis Paschasius: *habet religiositas vestra ut ecclesiastica ultione adversus eum utamur? Consensistis?* **1483** Sancta synodus dicit: Omnes consentimus. Et post multa: *Peiimus igitur vestram sanctitatem, qui habetis locum sanctissimi papæ Leonis, promulgare in eum et canonibus insertam contra eum proferre sententiam.* Postquam igitur sciscitatus esset rursus Paschasius: *Quid placet beatitudini vestre?* et Maximus Antiocheus eum adhuc de totius synodi consensu certiore locasset, tunc demum suum hoc legati protulere suffragium Leonis nomine, cujus vices gerebant: rem enim totam in integro relictam a se fuisse satis testati sunt, cum, prolata sua sententia, hæc addiderunt: *Superest ut congregata venerabilis synodus, canonicam contra prædictum Dioscorum proferat, iustitia suadente, sententiam.* Exemplar illud sententiæ nihil aliud, inquam, est quam legatorum suffragium act. 5 Chalced. prelatum, sed ab imperito translate corruptum, vel etiam interpolatum. Nec opus erat ex mss. codicibus illud eruere, cum jam pridem typis esset excusum in Crabbiana et Nicoliniana Concilio-rum editionibus, ad calcem Actorum Chalcedonensium. Fecit igitur titulus, qui Sententiam dicit, quod suffragium tantum est Sententiæ prævium, et epistola appellatur in utraque illa Conciliorum editione.

AD EPISTOLAM CIV.

APUD QUESNELLUM LXXVIII.

Marciano Augusto.

1. *Leo Marciano Augusto.* In plerisque editionibus quæ post Marcianam an. 1546 et 1547 evulgatæ sunt, præfixus est huic epistolæ titulus ad pompam et splendorem conductus in hunc modum: *Leo episcopus Romanæ et universalis Ecclesiæ,* etc. Sed novitiam hanc epigraphen ignorant editiones Conciliorum Jacobi Merlini Anst. Dom. 1524 et 1535, Colonienæ an. 1530, 1535 et 1538, Sirtana Operum sancti Leonis, Sicardi an. 1568, Parisiæ; Holstenius ipse in collectione Romana pontifici Romano ab eminentiss. cardinalis Barberino dicata, nec non mss. codd. Grimani, Thuanei, Victorini plures, Trecephitanus, etc.

2. *Vestro beneficio.* Legebatur antea *nostro beneficio;* sed contradicunt omnes mss. codd. Grim., Trecephit., Cantabrig., Victor., Thuanei quatuor, et edit. Canisii, Merlini, Sicardi, Nicolini, Surii, nec non Baronius ad annum 462, num. 14 et tertia parte concilii Chalcedonensis. Ita legendum esse manifestum est ex epistola sequenti ad Pulcheriam Augustam, quam alloquens, *Anatolius,* inquit, *parum considerans quanto pretatis vestre beneficio et mei favoris rationem Constantinopolitanæ Ecclesiæ sacerdotum fuerit consecutus,* etc.

3. *Quam apostolicam non potest facere sedem.* Se-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

ea Patres ab iisdem legatis rogati fuerint ut eidem sententiæ annos quoque calculis adderent, id ea de causa factum est, nos quod Dioscorus vera legatorum sententia non fuisset satis depositus; nisi postquam synodi sententia accederet, sed ut concursu omnium synodi Patrum in eadem depositione iudicium gestis inereretur, sicque Dioscorus non solum pontificia, sed etiam totius synodi sententia depositus cognosceretur.

des seu Ecclesiæ apostolicæ non una ratione dicantur. 1º Enim **1484** Romana sedes Apostolica *ἀποστολική* appellatur, quia a principibus apostolorum fundata et utriusque sanguine consecrata fuit. 2º Alexandrina et Antiochena, quia post SS. Petri et Pauli prædicationem Christianum in hac nomen primum exortum est; illa per sanctum Marcum ejus discipulum fundata. 3º Ecclesiæ quæ ab aliis apostolis fidei semina acceperunt, aut ab eis sunt administratæ, quemadmodum Hierosolymitana sedes apostolica appellatur a Theodorito lib. iv, cap. 31. 4º Tertulliano ea est Ecclesiæ apostolica quæ *evoluit ordinem episcoporum suorum ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex apostolis vel apostolicis viris, qui tamquam cum apostolis porreveraverit, habuerit auctorem et antecessorem:* hoc enim modo Ecclesiæ apostolicæ census suos deserunt: sicut Smyrneorum Ecclesiæ Polycarpum a Joanne collocatum refert (Tertull. lib. de Præscr. cap. 52). 5º Illæ quoque, ab eodem cap. 20 ejusdem libri, *apostolicæ deputantur, ut soboles apostolicarum Ecclesiarum, quæ ab Ecclesiis per apostolos conditis traditionem fidei et semina doctrinæ mutuata sunt, ut Ecclesiæ ferent.* 6º Nonnulli eas Ecclesias apostolicas accensori putant ab Augustino lib. 11 de Doctrina Christ. cap. 8, quæ epistolas apostolicas accipere meruerunt: quales sunt Thessalonicensis, Ephesina, Colossensis, etc. Sed etsi vera apostolicæ sunt sensu Tertulliani jam exposito, tamen ab Augustino apostolicæ eo loco non appellantur, sed iisdem potius ut distinctæ opponuntur.

Ex hujus epistolæ exordio, fictitiæ epistolæ Eleutheri papæ ad Gallos episcopos exordium confecit famosus ille impostor.

AD EPISTOLAM CV.

APUD QUESNELLUM LXXIX.

Pulcheriæ Augustæ.

C Duo solum codices, Grimanicus scilicet et Victorinus, adfuerunt huic et 84 atque 86 (nunc 111 et 115) epistolis relegendis, quæ sane nullis in locis prædicam namum desiderabant, ut conferre volenti patebit.

1. *Sed is qui jure charitatis rationabilis, et morum et officiorum ordo servabitur.* Pene hæret. In qua: nam nec editi codices, nec mss. satis emendati mihi videntur. Editi sic habebant: *Sed ea quæ jure charitatis rationabilis est, et morum et officiorum servabitur unanimitas.* Victorinus cod. eadem fere habet: *ultima tamen vox unanimitas in eo desideratur.* In Grimani sic legitur: *Sed equo jure charitatis rationabilis et morum et officiorum ordo servabitur.* Etsi vero textum Leonis ex hoc potissimum, paucis mutatis, conlocimus, alium tamen hunc ita ex his omnibus consarciri posse conjicimus: *Sed ea quæ jure charitatis rationabilis est, morum unanimitas et officiorum ordo servabitur.*

2. *Cassamus.* Idem hoc verbum usurpat **1485** D in sequenti epistola (nunc 106), nec non epist. 73 (nunc 90) cap. 1, et 89 (nunc 126). Cujus vocis non idem semper est significatus: plerumque enim idem est ac irritum facere; aliquando adtem cassum idem ac irritum esse et omni auctoritate vacuum: nonnumquam etiam idem est cassare ac irritum declarare et cassum pronuntiare; et (a) hoc modo

(a) Dux actorum species cassari solent. Quædam enim legitima auctoritate ordineque legitime gesta, rata et valida sunt: quæ si a superiori potestate cassanda credantur, cassare hoc casu idem quæ irritum facere. Quædam vero vel illegitima auctoritate, vel sine legitimo ordine, seu cum enormi iniquitate ac injustitia gesta sunt; ac propterea eam nullam per se vim habeant, quodcumque hæc quispiam competenti auctoritate cassat, irrita decla-

sumi mihi videtur in presenti a sancto Leone. Enimvero *causa* que in Ephesino latrocinio acta fuerant, quam ultimus canon Chalcedonensis, irritari et cassari omnes non habebant, eum et illud concilium vocari iusta ratio sineret, ut loquatur ipse Leo, et consensio Chalcedonensium Patrum in gratiam Anatoli eo ipso nullæ censendæ essent, quod contra Nicænorum Patrum inviolabiles sanctiones adhibita **1486** fuerant: *Sive enim per pactores, sive per plures ecclesiastica iudicia celebrantur, omni penitus auctoritate est vacuum quidquid ab illorum fuerit constitutione diversum.* Quod aliis his verbis exprimit in eadem epistola: *Si quid usquam aliter quam illi statuere præsumitur, sine cunctatione cassatur.* Idem ergo apud Leonem est, omni penitus auctoritate esse vacuum, et sine cunctatione cassari; hoc est, ut paulo infra sequitur de conscriptione Constantinopolitanae synodi, *ab initio sui esse caducum dudumque collapsum.* Quod autem omni penitus auctoritate vacuum est, quod sine cunctatione statim ac præsumptum est cassatur, quod ab initio sui eadem est, dudumque collapsum, nulla sententia, nulla auctoritate necesse est casum et irritum effici, sed tantummodo irritum **1487** et casum declarari ac denunciari. Quod hic facit sanctus Leo, ut canonem custos et executor, *unica verum imperatoris fidei pietate*: cujus auctoritas merito pontificis adiungitur, quia de executione et defensione canonum antiquorum et de temeritate novellorum repellenda agebatur; secus si irritanda forent, quæ aliquid antea roboris habuissent. Ne pro quo diximus de huius vocis significatione ex proprio nato ingenio videatur, monendus est a nobis lector eodem sensu usurpari in decretali quæ Eusebio papa III tribuitur, c. *Cum dilectus*, tit. *de Elect. et electi Potest.*: *Cassatis, id est, inquit glossa, nullam pronuntiat; et ad decretalem Innocentii III, c. Accedens, 1, tit. Ut lite non contest.*: *Cassavimus,*

A id est, *cassam denunciavimus*, inquit glossator: *Cum enim sententia nulla est, non debet cassari, sed causa et irrita denunciari, quia quod nihil est cassari non potest, et omnia restituenda sunt in pristinam causam per talem sententiam habita; quod et supra postulabat ab imperatore Leo noster, cum de pseudo-synodo Ephesina ageret, et quidem sequentibus etiam huiusmodi epistolæ verbis ostendit duplicem ob causam canonem **28** approbari a se nullo modo potuisse, 1º quia debebat in omnibus ecclesiasticis causis, his legibus obsequens esse, quibus canon ille contrarius erat, qui proinde ante omnem illum sententiam erat irritus et cassus; 2º quia tanta erat Nicænorum canonum auctoritas, ut quidquid a nullo etiam pluribus contra esset decretum, in nulla reverentia habendum esset.*

AD EPISTOLAM CVI.

APUD QUESNELLUM LXXX.

Anatolio episcopo CP.

1. *Non inculcata principia.* Video a plerisque Leonis verba non satis perpensi, cum tamen ipse sua scrupulosius selegerit: non enim ait irritam aut vitiosam fuisse Anatolii ordinationem, vel contra canones usurpata, et de ordinatione Maximi mox asserit, sed tantum: *Non inculcata illius fuisse principia*, et ut epist. 55 (nunc 70) ad Pulcheriam loquitur, *ordinationem ejus dura præcessisse*; epist. 78 (nunc 104) ad Marcianum Augusti, *ejus initia turbasse*; epist. 84, *ejus ordinationem fuisse suspectam*, quia videlicet ejus fides in dubium vocari poterat, qui ab Eutychis detensoribus fuerat ordinatus, nec immerito credebatur, ut supra dixit, *quod ejus ordinatores contra sanctorum canonum consuetudinem viderentur **1488** sui similem consecrasse.* Cæterum non erat eadem Anatolii conditio ac Maximi et cæterorum, qui male depositi ab Ephesino latrocinio episcopis

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

rat. Ephesini latrocinii gesta hujus secundæ speciei existorant. Cum vero concilium Chalcedonense, quod celebravit canonem pro Constantinopolitana sede constituit, esset concilium æque generale ac concilium Nicænum, ob æqualem auctoritatem derogare antiquæ potestati canonibus Nicænis in re meræ disciplinæ, quæ mutationi obnoxia est; ita ut ille canon ad primam speciem referendis sit, eumque cassare idem fuerit irritum facere. Cum generalis concilii vis et auctoritas Romani pontificis assensum requirat, decreta hoc assensu experta veluti suspensa manent, quoad summæ capitis assensum obtineant. Multo autem magis pro generalis synodi sanctione habenda non sunt, si Romani pontificis aut legatorum ejus contradictionem ac dissensum incurrerint. Id autem multo citius magis verum agnoscitur, si derogandum est canonibus, qui a generali concilio, summo pontifice assensente, decreti fuerunt, summaque totius orbis veneratione recepti. Qui autem in synodo Chalcedonensi canonem Nicæno derogarunt novo decreto, si fere fuerant ex Orientali Ecclesiis quæ ad Occidentem non perfluerunt: unde per sese solam Orientalem, non verò et Occidentalem Ecclesiam repræsentabant, quod ad generale concilium necessarium est. Hinc sane pontificia confirmatio supradicti canonis Chalcedonensis ad vim ejus necessaria agnita fuit. Quare Anatolius Constantinopolitanus in epist. 101, c. 5: *Ejusmodi etiam decretum*, inquit, *in vestram concilium sancta synodus retulit, et nos, ut approbationem a vobis confirmationemque consequamur. Et iterum epist. 132, c. 2. Cum et sic gestorum vis omnis confirmationis auctoritatis vestra beatitudinis fuerit recepta.* Sicut ergo auctoritas summi pontificis necessaria erat ad confirmationem canonis qui Nicænis canonibus derogabat, ita eadem auctoritate deficiente canon a Chalcedonensibus contra Nicænos constitutus nullam per se generalis synodi vim habebat. Hinc eum tamquam irritum S. Leo censuit, eumque cas-

sans irritum declaravit. Cum tamen idem canon Chalcedonensium Patrum auctoritate vim aliquam inchoatam haberet, cui perducenda apostolica auctoritas debebat accedere, S. Leo verò *cassamus* eum quicumque vim in irritum fecisse dici potest. Ex his porro sic Quesnellum arguimus. Num putat Chalcedonense concilium, cum predictum canonem sanxit, fuisse generale, et vim generalis concilii habuisse, etsi pontifici legati ei canonem contradixerint, nec pontificis confirmatio accesserit? Hæc enim in hypothesi cum certum sit concilium generale in rebus disciplinæ posse novum decretum inducere, et derogare decreto anterioris generalis synodi Nicæne (concilia enim generalia posteriora non minus possunt quam anteriora), certum quoque esse debet concilium Chalcedonense, si contradicentibus etiam legatis ac pontificis approbatione deficiente, fuisset adhuc concilium generale, et generalis synodi vim habuisset, valide potuisse condere canonem de prærogativis sedis Constantinopolitane, tametsi status Nicænis esset contrarius. Tunc autem S. Leo eundem canonem cassans, validum canonem cassasset, et supra generale concilium suam auctoritatem exercens, eundem canonem irritum fecisset. Quod si hæc sententia non placeat, id unum dicendum superest, concilium Chalcedonense, hec esset generale, eo quod in illo convenerunt non solum Orientales episcopi, sed etiam ex Occidentalibus legati præsertim Romani pontificis non minus Occidentis quam totius Ecclesiæ capitis, non tamen generalis synodi vim habuisse in decretis, nisi cum Orientalium episcoporum suffragio concurrerent Occidentales, ac præsertim Romani pontifex per se vel per suos legatos; et hæc in sententia, quæ notissima est, canon Chalcedonensis Nicænis præsertim decretis contrarius, cui contradixerunt legati, generalis concilii vim non habebat, ac propterea cum illum Leo *cassavit*, irritum per se et nullum declarasse dicendus est.

superpositi fuerant : non enim vivente Flaviano A consecratus est Anatolius; alioqui numquam eum sanctus Leo inter episcopos habuisset, ut sæpius scripsit; sed post ejus decessum, ut etiam ex Liberati Breviario cap. 12 manifestum est : unde modo fidei ejus integritas appareret, quam nulla, ut lapsi episcopi fecerant, subscriptione violaverat, nihil erat quod ejus ordinationem ratam haberi vetaret. Non igitur dispensatione cum eo utendum fuit, sed inquisitione sola, quæ ejus de incarnatione fidei sinceritatem probaret, nec aliud unquam exegit sanctus Leo præter hujusmodi testimonium : quod antequam fieret, ejus ordinationi suffragari litteris communicatoris noluit, ne forte hæretico homini communicare videretur; non dilectionem negans, sed manifestationem catholicæ veritatis expectans.... Occasionem, inquit consequenter, totius difficultatis amoveo, nec aliquid exigo quod aut arduum videatur, aut dubium; sed ad id quod nullus catholicorum refuset invito. Ubi porro id præstitit Anatolius, ad quod a Leone invitabatur, et ab omnium se deviantium participatione purgavit, tunc ei communionem suam libentissime imperavit sanctus papa, agnovitque eum non iudicio hominum, sed Dei fuisse benignitate proventum; ita ut ejus causa non egeret sequentis retractatione concilii, (a) ut egerint cæterorum episcoporum causæ.

2. *Contra canonicam regulam.* Cum manifestum sit hanc canonicam regulam a Nicænis canonibus in contextu sancti Leonis distingui, vix canon occurrit ad quem respexisse videatur sanctus pontifex. Nullus enim inter aliorum Græcorum conciliorum canones, quibus fere totum illius ævi ecclesiasticum coerceretur, immo nec inter apostolicos, Sardieenses vel Africanos aliquis reperitur, qui de metropolitano, seu primario, seu provincialium ordinationibus quidquam statuerit. Hoc tamen semper ex antiqua primum consuetudine, quæ canonicæ regulæ vim habebat, et deinceps ex Nicænis decretis observatum fuerat, ne provincie miscerentur, et ut metropolitani a suis comprovincialibus consecrationis gratiam acciperent. Talis est antiqua consuetudo, quam Nicæna synodi Patres confirmant, quamque supponit Sardicenis canon 8, dum statuit quo casu in aliena provincia licitum sit ab episcopis ordinationem episcoporum celebrari. Et de hac consuetudine intelligenda sunt ea quæ tam sanctus Leo quam alii de regula canonica seu ecclesiastica sæpius commemorant, 1489 cum inter receptos per eam ætatem canones non inveniuntur.

3. *Definitione ejus causæ... perfunctos.* Pelagius I, in epist. ad Eliam Aquileiensem et alios Istriæ episcopos, quam a Gregorio Magno tunc diacono conscriptam dicit Paulus Warnefridus, lib. III de Gestis Longobard., cap. 20, ita citat hunc locum : *Definitionis ejus causa, quæ erat curanda, pertractos*, ad tractorias litteras alludens, quæ vocandis ad concilium episcopis mittebantur. Griman. cod. : *Definitione ejus causæ curanda perfunctos.*

4. *Ante 60 annos facta conscriptio.* Certum est tum aliunde, tum ex epistola Marciani Augusti ad sanctum Leonem de hoc eodem negotio, hæc verba de concilio Constantinopolitano i esse intelligenda : in quo qui convenerant episcopi statuere, quod Constantinopolitanæ civitatis episcopum habere oportet primatus honorem post Romanum episcopum; propter quod sit nova Roma. De cujus synodi canonibus, eorumque ab Ecclesia Romana receptione consule illustris-

imum Petrum de Marca in dissertatione de Institutione patriarchatus CP., necnon lib. III, cap. 3, Concord. sacerdot. et imper., ejusque libri V continuatorem Stephanum Baluzium, cap. 21. Mirum quidem est, et notatu dignum, quod sanctus Leo asserit numquam a prædecessoribus Anatolii ad notitiam apostolicæ sedis transmissam esse ejusmodi conscriptionem episcoporum 150 Constantinopolitanæ synodi, cum (b) semper inter primarias et œcumenicas synodos ea sit numerata etiam a pontificibus Romanis, Gelasio in decreto synodico de libris apocryphis, Gregorio I, lib. I, epist. 24 et aliis. Quamquam et fatendum est utrumque illorum, Gelasium scilicet, in epistola ad Dardanos, et Gregorium, lib. VI, epist. 31, testari illius canones ad Romanæ Ecclesiæ notitiam non pervenisse, aut ab illa receptos non fuisse. Qui ut secum ipsi conciliantur, recurendum est necessario ad illam distinctionem quæ eruditissimis aliquibus viris non aridet, dicendumque missam fuisse ad Romanam sedem, ab eaque susceptam expositionem fidei, quæ in illo concilio condita est; canones vero, qui ab ejusdem synodi Patribus pro Ecclesiarum ordinatione privilegiisque editi fuerunt, nec missos fuisse ab Orientalibus, nec ab Occidentalibus receptos : cum usque ad S. Leonis tempora Romanæ sedi videantur fuisse ignoti. Distinctioni hujusmodi lucis non parum conciliatur ex epistola quam Constantinopolitanæ synodi Patres rursus in ea civitate aliquanto post congregati scriperunt ad Damasum papam, Ambrosium Mediolanensem, et cæteros concilii Romani antistites. Supponit enim 1490 ista epistola missam fuisse ad Occidentales episcopos confessionem fidei in illa œcumenica synodo divulgatam : quandoquidem cum de fide sua ad illos disseperent Orientales, ut pleniori cognitione de illa instruerentur, eosdem ad libellum remittunt, qui a concilio Constantinopolitano fuerat editus. De quibus, inquit, plenior cognitionem animis poteritis percipere, si libellum, concilio Antiochiæ convocato, de fidei decisione editum, et eum etiam, qui superiore anno a concilio generali compositus est, legere placuerit : in quibus tum fidem nostram uberius exposuimus, tum hæresibus nuper exagitatis anathema scriptis proditum denuntiavimus. Quæ iussu admodum a viris sapientissimis proferretur, nisi vel tunc mitterent prædictum libellum Occidentalibus, vel eum jam pridem missum fuisse recordarentur. De cæteris vero, quæ ad jura et privilegia Constantinopolitanæ sedis pertinebant, ne verbum quidem habent, vel non ausi ejusmodi canones mittere, quos Occidentalibus minime placiueros sciebant, vel persuasi episcopis Orientalibus de Orientalium Ecclesiarum ordinatione aliquid decernentibus, Occidentalium consensum nequaquam necessarium esse : sufficere porro, si quod de fidei symbolo statuerant adversus hæreticos, in illorum notitiam venire curarent : quia cum fidei causa omnibus non modo episcopis, sed et catholicis laicis sit communis, et propria sit œcumenici concilii materies, omnibus quoque innotescere necesse est quæ ad eam spectant, omniumque in primis episcoporum capiti, cujus est præcipue ex apostolicæ sedis specula fidei custodie ac sinceritati invigilare. Etsi vero opponat sanctus Leo statuta illa numquam ad sedem apostolicam fuisse transmissa, hanc tamen rationem vehementer non urget, dissimulans etiam quidquam de œcumenica illa synodo nominatim commemorare : ne odium inde sibi pareret apud imperatorem et Ecclesiam

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Addendum vel iudicio aut dispensatione pontificis; iudicium enim Leonis in restitutione Theodoretii, qui in Nestorianismi suspicionem incurrerat, quantum valuerit, ostendimus in observat. ad diss. 10 Quesnelli. Dispensatio autem ejusdem pontificis in Maximi Antiocheni causa, ut ne egerit retractatione ac iudicio concilii, ex ipsis Chalcedonensibus gestis liquet.

(b) Concilium Constantinopolitanum i non semper a pontificibus Romanis pro œcumenico habitum, immo et diutius illis fuisse ignotum, ac proinde non fuisse vere œcumenicum, quamdiu a Romana Ecclesia agnitum et receptum non fuit, ostendemus fusiis tomo III, ubi hanc Quesnelli notationem ad calcules revocabimus.

Orientalis Constantinopolitane amplitudinis studio-
sissimas. Sed præcipuum argumentationis suæ robur
accessit tum a perennitate et excellentia Nicænorum
canonum, qui novellis constitutionibus violabantur;
tum ex eo quod, posthabitis Constantinopolitane syn-
odi decretis, semper in suo remanserat ordine hu-
jus civitatis episcopus: ita ut absurdum esset quo-
rundam episcoporum proferre consensum, cui tot
annorum series negaverat effectum, et conscriptioni ab
initio sui caducæ dudumque collapsæ sera post sexa-
ginta annos et inutilia subjicere fulcimenta, eliciendo a
fratris specie consensu in Chalcedonensi concilio.
Cæterum monere hic lectorem debemus probatissimos
codd. mss. hujus epistolæ, 1491 quos videre contigit,
mendosam hujus loci lectionem exhibere: ita ut ex
his suspicari solum liceat, aliter aliquando lectum
fuisse, quam nunc legitur. Griman. enim codex pro
numquamque a prædecessoribus, etc., habet: Cum
quam a prædecessoribus, etc. Thuan. unus sic totum
locum representat: Cum quando a prædecessoribus
tuis audieris ad apostolicam dudumque sedem, etc.;
duo alii Thuan. ultima verba sic variant: Ad
apostolicam sedem transmissa notitia, quæ ideo
referre volumus, nisi per se nulli usi futura, ut
hinc attentiores facti eruditi viri, in quorum
manu exemplaria mss. hujus epistolæ forte de-
venerint, huic maximi momenti loco medicam manum
adhibeant.

5. *Provincialium jura primatum.* Ita legendum
enim mss. codd., non *Primum*, ut legit celebris
Morinus lib. 1. Exercit. eccles. 8, a cujus etiam in-
terpretatione discedere cogimur, dum hæc de patriar-
chis Alexandrino et Antiocheno intelligit, quæ potius
dicuntur de metropoli dioceseon Ponticæ, Asianæ,
et Thracicæ, quarum ordinationem Constantinopoli-
tano episcopo tribuebat canon Chalcedonensis, de
quo lis erat. Duo enim distincta capita a sancto Leone
in illo canone in-pugnabantur: unum, quod prima-
rias illas sedes Alexandrinam et Antiochenam spec-
tabat, quas Constantinopolitanum secundum usur-
pans locum, secundo et tertio gradu spoliare tenta-
bat, et de his sunt verba sequentia; alterum ad supra-
memoratarum dioceseon metropolitans pertinebat,
quorum pariter privilegia invadebat Anatolius, dum
eorum ordinationem sibi vindicabat; cujus potestas
auctoritate antiquorum canonum semper penes unius-

cujusque provincie synodum resederat. Semper enim
hæc fixa immobilisque regula fuerat, ut numquam
unius provincie episcopi in alterius provincie quid-
quam attentarent; nec in quorumque metropolitano-
rum jura involarent alii metropolitani, quod hic ta-
men fiebat ab episcopo Constantinopolitano, qui
ceris gradibus ad monarchiam Ecclesie Orientalis
1492 viam sibi straverat. Primo enim sola honoris
privilegia, secundum scilicet locum post Romanum
pontificem, sibi decerni curavit canone Constantino-
politano. 2º Sese ordinationibus variarum dioceseon
immi-cuit per voluntariam concessionem metropoli-
tari variis artibus seu obtentam, seu extortam: de
quo plura exempla refert illustrissimus de Marco in
accuratissima quam edidit dissertatione de patriar-
chatus Constantinopolitani Institutione, quam con-
sule. 3º Quod usu jam ipso introductum erat, canone
Chalcedonensi firmari fecit, nec non et imperatoris
edictis. 4º Cum jam ceruere se Alexandrinæ et An-
tiochicæ sedium episcopis et per administrationem
amplissimarum dioceseon parem, et per secundum
locum, quem adeptus fuerat, superiorem: tum cogi-
tavit de usurpanda utriusque illius primatis ordina-
tione; cujus occasio cum sese obtulisset post Ephesi-
num conciliabulum in Maximi Antiocheni ordinatione,
hanc avidè arripuit; constitutis postea condendis viam
talibus molitionibus aperiens. 5º Gradus ex quarto
secutus facile fuisset; cum enim, ut optime observa-
tum est ab eodem præsule, lib. 1. Concord. sacerdot.
et imp. cap. 7, veteris discipline hoc esset præci-
puum caput, ut synodis se sisterent episcopi apud
eum cujus arbitrato ordinati erant: unde profectum
est ut pertinere ad alicujus concilium vel ad conse-
crationem, promiscue et passim dicantur episcopi,
qui a primatibus suis pendent: si Alexandrinum et
Antiochenum ordinasset Constantinopolitanus, eos-
dem pariter ut ad suum concilium pertinentes, cum
libuisset, convocasset Constantinopolim, ac per
omnia sibi subjecisset. 6º Post hæc ultimum princi-
patus gradum sine labore ascendisset: cæteros
enim omnes metropolitanos utriusque illi primati sub-
jectos, ad suum tandem aliquando traxisset domi-
nium, si semel Alexandrinum et Antiochenum suæ
subdidisset ordinationi; idque fecisset in Orientali-
bus partibus, (a) quod factum videmus a Romano
pontifice in Occidentalibus, 1493 ut omnium seu

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Mirum hoc loco accidit, Constantinopolitani
episcopi nism in subigendis suæ ordinationis metropoli-
tani trium dioceseon Thraciæ, Asiæ, et Ponti ita
conterri cum jure Romani pontificis in reservanda
sibi institutione episcoporum Occidentis, ac si æquali
fuerit hæc in re utriusque ratio, et solum Constans-
tinopolitanus non ita se extenderit in totum Orientem,
ut in omnem Occidentem Romana sedes eam
reservationem extendit. Quis hic latum discrimen
non perspicat? Romanus episcopus non solum sedem
obtinere originis apostolicæ, eamque ejusmodi, quæ
primati præcipuæ jurisdictionis in totam Ecclesiam
jure divino potitur; verum etiam eam sedem tenet
matricem omnium Ecclesiarum ac episcopatum Occi-
dentis, qui ab ipsa una cum religione christiana
episcopo accipere, ut apertissime testatur Innocen-
tius primus in præmio epistolæ ad Decentium,
num. 2. Quid ergo mirum, si hanc sedem omnium
matrem omnes Occidentales Ecclesie et episcopatus
omnes maxime observaverunt semper, ac Romanis epi-
scopis episcoporum institutio potuit reservari? Num
vero par causa sit sedis Constantinopolitane in Ec-
clesia Orientali, cum hæc nec apostolica fuerit, nec
altarum radix et mater, sed simplex episcopatus, ut
alii multi, qui solo imperiali sedis præsidio ipsis
apostolicis Orientalis Ecclesie præferri, et metropoli-
tari trium dioceseon ordinationem sibi subdere
studat, quisque æquus lector dijudicet. Ut autem
Romanum jus magis magisque elucescat, duo ad-

denda sunt. Laudatus pontifex S. Innocentis epist. 24,
ad Alexandrum Antiochenum, cap. 1, non solum ordi-
nationes metropolitano sui patriarchatus eidem
jam ex more vindicatas testatur; verum etiam jus
ipsius agnoscit in ordinandis ipsis episcopis, vel saltem,
quoad remotiores, ejus assensum requirit. In-
quit enim: *Itaque arbitramur, frater charissime, ut
sicut metropolitanos auctoritate ordinare singulari, sic
et cæteros non sine permissu conscientie tue sinas
episcopos procreari; in quibus hunc modum recte
servabis, ut longe positos litteris datis ordinari censeas ab
his, qui nunc eos suo tantum ordinant arbitratu; vi-
cinos autem, si æstimas, ad manus impositionem tue
gratiæ status pervenire: quorum enim te maxima
expectat cura, præcipue tuum debent mereri iudicium.*
Si per hæc antiqua tempora Innocentius I episcopo
Antiocheno tantum juris tribuit in ordinationibus
episcoporum sui patriarchatus, quis tradere queat
ut incompetens et usurpatum jus Romani pontificis
in re-ervandis ordinationibus aut institutionibus epi-
scoporum totius Occidentis? Jus simile in ordinationi-
bus episcoporum totius Illyrici, quæ diocesis Oc-
cidentalibus pars erat, S. Leo vindicavit episcopo The-
salonicensi uti apostolicæ sedis vicario, ut liquet ex
epist. 5 et 6. Si hoc jus in remotissimas Occidentis
Ecclesias adeo pontifici fuit ut Thessalonicensi po-
tuerit delegari, nonne in alias quoque viciniores
Occidentis Ecclesias idem ei jus fuisse agnoscere
cogimur?

metropolitaram, seu secundi ordinis episcoporum eisdem subjectionem institutionem suæ potestati reservaret. Sola metropolitana relicta metropolitici nominis umbra, omnia hujus dignitatis invasisset munia, omnia jura solus implevisset. Quod et præsensse mihi videtur sanctus Leo, cum hæc supra cap. 2 verba scribebat: *Ut his locis (Alexandria et Antiochia) juri tuo subditis, omnes metropolitani episcopi proprio honore priventur. Vix enim aliter intelligi potest qua ratione ex utriusque illius sedis subjectione secutura esset omnium metropolitaram dejectio, nisi de metropolitâ tam dioceseon Ægyptiæ et Orientalis, quam Ponticæ, Asiæ, Thracicæ, etc., eo modo quo explicamus intelligatur. Hæc omnia tentamenta metienda erant, nisi fortiter inceptis obstisset sanctus Leo; quod id saltem assecutus est, ut ulterius non tenderet effrenis illius episcopi ambitio.*

6. *Si per observantiam tuam, etc.* Secuti sumus hic vulgatum edit. et perasque antiquiores cum nonnullis mss. codicibus: quamquam Griman. et Victor., quibuscum aliq̄ue editiones, ut Suriana et Regia Conciliorum sic habent: *Si per observantiam tuam et defensionem paterni canonis, exemplum probitatis multis habeant sacerdotes.*

AD EPISTOLAM CVII.

APUD QUESNELLUM LXXX.

Juliano Coensi episcopo.

Brevem, sed plenam vigore apostolico epistolam, quæ jam olim ex ms. cardinalis Sirlleti prodierat, sed mendosa, nunc ex cardinalis Grimani codice longe emendatorem exhibemus. Primam lineam, quam prior cod. ms. desiderabat, ita suppleverat editionis procurator: *Dilectio tua non ignorat; nos ita resistimus: Cum frequentibus experimentis probaverit dilectio tua.*

1496 AD EPISTOLAM CVIII.

APUD QUESNELLUM LXXXIII.

Theodoro Forojulensi episcopo.

1. Ex epistola 1 Pelagii papæ II ad Eliam et cæteros Istriæ episcopos (quam tiberum vocat Gregorius Magnus lib. II, epist. 36, cujus stylo esse exaratum testatur Pærius Diaconus lib. III de Gest. Longob.) apparet innotuisse hanc epistolam episcopis illius provincie, atque ex ea testimonium S. Leonis protulisse, quo mortuum ab hominibus damnari nullatenus oportere contendebant: sed ex eodem Pelagio suspicari licet, nec ab ipso nec a Gregorio Leonem visam unquam fuisse eandem epistolam. *In his, inquit, testimoniis, quæ ex epistolis Leonis prædecessoris nostri possitis, præmissis dicentes: « Doctrina vestre reverendæ sedis est per beatum Leonem successoresque ejus, unde pauca commemorare præsumpsimus: Mortuum ab hominibus damnari nullatenus oportere; et tamen nulla ejus testimonia subdidistis, quibus hanc sententiam firmaretis. Etenim quæ a vobis subjuncta sunt, retractationem fidei fieri prohibent, non autem damnari infideles mortuos contradicunt; sed neque hoc beatum Leonem prædecessorem nostrum quodam loco didicisse meminimus. Vigilius tamen papa, qui Pelagio aliquot annis prævit, hujus epistolæ meminit, et partem refert in suo Constituto, pene circa finem: « Nam,*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Gallos non recepisse decretum Leonis, seu epistolam 10 in causa Hilarii editam, falsum ostendimus in observationibus ad dissert. 3 Quesnelli, part. II, cap. 2, nota. 3 et seqq. Quæ porro ille in antecedentibus et sequentibus congerit solutus quæstionem, cur a metropolitano consulendo abstinerit Theodorus, omnino arbitraria sunt. Certe quod ait eum non consuluisse metropolitam Arelatensem, nec Leonem offenderet; cujus decreto ab illius ordi-

A inquit, *beatissimus papa Leo ad Theodorum episcopum Forojulensem post alia ita dicit: Non necesse est nos eorum, qui sic abierunt, merita actusque discutere [Al., discutere]; cum Dominus Deus noster, cujus judicium nequeunt comprehendere, quod sacerdotale mysterium [Al., ministerium] implere non poterat, suæ justitiæ reservavit.* Atque ex his verbis totoque Vigili Constituto dixisse videntur lætriæ episcopi, quæ supra retulimus: cujus nomine sibi abstinendum esse censuerunt, eo quod synodo quinta assentiens Vigili ipse priori Constituto auctoritatem omnem ademisset.

Observandum vero, propterea quod Theodorus inconsulto metropolitano ad transalpina 1495 consilia confugerat, eam ob causam Theodorum ab ipso Leone culpatum in exordio rescripti, de neglecto metropolitano consilio. *Sollicitudinis quidem tuæ, inquit, hic ordo esse debuerat, ut cum metropolitano primitus de eo quod quaerendum videbatur esse conferres, etc.*

B Cur vero a metropolitano consulendo abstinerit Theodorus, forsitan hæc est ratio: gravis tunc temporis controversia exorta fuerat Theodorum inter et Faustum Lirinensem abbatem universosque insulæ Istius monachos, inque tantum exarserat simulatam, ut gravissimum inde scandalum generatum fuerit per Ecclesias Gallicanas, quemadmodum testatum habetur in Actis concilii Arelatensis III, in causa Lirinensis insulæ tom. I Concil. Gall., et in postrema Conciliorum generalium edit. Porro, cum Gallicanos illarum regionum episcopos in contraria studia disperdisset hoc negotium, aliis qui ex Lirino assumpti fuerant, pro Fausto stantibus, aliis qui episcopalis auctoritatis jura sarta tecta volebant, pro Theodoro pugnantibus, vero admodum simile est secundæ Narbonensis metropolitani ex illorum numero fuisse qui Fausto Lirinensi favebant, ac proinde commercium inter ipsum et Theodorum intermissum tunc fuisse. Si cui non placet hæc conjectura, aliam accipiat. Episcopus Arelatensis jus sibi vindicabat, ut ad epistolam 10 annotavimus, in provinciam Narbonensem secundam. De ea gravis olim inter Leonem et Hilarium controversia mota fuerat; ab eadem repulsus fuerat Hilarius Leonis decreto. Sed hujusmodi decretum etiam imperatorio rescripto munitum, (a) receptum a Gallis non fuerat, suam videlicet consuetudinem antiquam retinentibus; et pro Arelatensis sedis privilegio studiosissimis. Sponte etiam juri suo, si quod habebant, cessasse videntur tam Aquensis secundæ Narbonensis, quam Ebreundenis Alpium maritimarum metropolitani, et ille præsertim diu postea in multis Arelatensis subjectis remansit antistiti. Si igitur metropolitani adire voluissent Theodorus consultationis gratia, jam vel Aquensem consulens, Gallicanos infensos habuisset antistites, ipsunque imprimis Arelatensem; si vero hunc consulisset ut metropolitani, Leonem offendisset, cujus decreto ab illius ordinatione exemptus fuerat. Adde quod Ravennis Honorati discipulus, Hilarii successor, et Fausti eadem de causa familiaris, 1496 non potuit erga Lirinensis insulæ monachos non esse propensus, et propterea Theodoro Forojulensi suspectus.

Certe, quantum ex epistolæ Leonis inspectione capere queo, tanta ejus de primatum seu metropolitani jure sollicitudo facile me adducit ut credam

natione exemptus fuerat, inanissimum est. Si enim Theodorus Leonis offensam non timuit, cum ad eum scripsit pro Arelatensis sedis jure, cui se adhaerentem prætulit in epist. 63 ad eundem pontificem (vide not. 16 [Col. 881, n. 5] in eadem) multo minus verendum ipsi fuerat, si consulisset metropolitani, a quo Leo exemptus, non Forojulensem, sed quatuor alias Ecclesias, quas Viennensi sedi subiecit epist. 66.

presentem tunc animo illum habuisse controversiam, quæ occasione Hilarii mota fuerat de sedis Arelatensis limitibus, et eamobrem culpatum fuisse Theodorum de neglecto metropolitano, quia episcopus Aquensis, qui ex Leonis decreto ea dignitate uti debuerat, a Theodoro non haberi videbatur pro metropolitano.

Tot porro tantique momenti constitutionibus hæc quantalacumque epistola exuberat, tot antiquæ disciplinæ observationes exhibet, ut multa essent hic annotanda, nisi omnia haberes apud doctissimum Joannem Morinum, toto illo de poenitentia administratione immensæ eruditionis commentario, observata, discussa, et totius antiquitatis illustrata monumentis. Spicas tamen post messem colligere non pigebit, ut nonnulla ad eorum confirmationem addamus, et aliqua etiam quæ ille ad alia properans prætermisit, annotemus.

Illud imprimis observandum, quod prima epistolæ verba semel et iterum inculcant de metropolitano episcoporum, quos primates appellat, auctoritate, quosque in omnibus ecclesiasticis causis, cum opus est, adeundos esse decernit, ut nihil etiam sine primatibus oporteat ad sanctæ sedis notitiam aut tribunal deferri, ne consultationis quidem causa; de quo vide epist. 16 ad episcopos Siculos et quæ ad eam annotavimus tam ex Innocentio I quam ex can. 5 concilii Tarraconensis.

2. Per hæc verba: *Quid de poenitentium statu ecclesiastica habeat regula non tacebo*, manifestum est nihil novi inducere Leonem voluisse in disciplinæ poenitentialis præxim et observantiam, sed omnia ex canonum regulis aut usu Ecclesiæ suæ repetiisse: hæc enim duo significari existimo per *ecclesiasticam*, quam commemorat, *regulam*; cum nonnulla sint in hac epistola quæ vix alibi quam in Ecclesia Romana tunc temporis in usu essent. Deinde patet etiam ea omnia quæ tota epistola disseruntur ad eos pertinere qui publice poenitentiam agebant, ut ex sequentibus verbis probat Morinus citati operis lib. v, cap. 10, quorum 1497 poenitentiam varias classes et status examinat ex eadem epistola lib. x, cap. 4 et sequentibus, ubi de poenitentia actione et reconciliatione statim morituris impertienda, et de his qui ante reconciliationem e vita exeunt, abunde disseritur.

3. De his autem qui in Deum a fide discedendo peccarunt, quod excipit S. Leo in calce hujus epistolæ, satis explicatum non videtur. Cum enim delinuit eos qui in fine vitæ poenitentiam poscunt, et ægritudine ipsa oppressi, ne nutu quidem significare valent sæ præsentia sacerdotis quod paulo ante poscebant, simul et poenitentia et reconciliationis beneficium consequi debere, testimoniis circumstantium fidelium infirmi vocem et nutum supplicentibus, hæc addit verba: *Servata tamen regula canonum paternorum circa eorum personas qui in Deum a fide discedendo peccarunt*. Quænam, inquam, hæc regula sit, quam erga istos observari exigit, dubitari merito potest. Ac primum quidem constare videtur de his agi qui in ultimo vitæ discrimine positi poenitentia et reconciliationis beneficio donabantur, et postea convalescebant: quod videlicet circa eos observandum esset in poenitentiam valetudinem reversos. De his enim qui morbo oppressi vel voce vel nutibus poenitentiam et reconciliationem postulabant, constat ex can. 13 Nicæno, quod generaliter omni cuilibet in exitu posito et poenitenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter ex oblatione dare debet. Ab hoc igitur poenitentia et reconciliationis munere ne apostata quidem excipiuntur. Dicemus hoc speciale circa eos qui fidei abjecerant, statutum fuisse, ut vel iterum poenitentiam acciperent, vel poenitentiam morbo urgente impositam implere cogerentur? Sed nec unquam, imposita morituris poenitentia, post receptam valetudinem iterum eisdem est imposita, nec singulari est apostatis impositum poenitentia publicæ stadium, cum convalescent, decursum. Quod om-

nibus commune semper fuit, ut qui in eo stata reconciliabantur, remissa laboriosa poenitentia ob communionis reverentiam, ad reliquum implendum obligarentur. Certe ad hanc enodandam difficultatem vix aliqua patet via nisi hoc velimus dicere, sic omnibus peccatoribus in extremo vitæ periculo constitutis poenitentia actionem et reconciliationis gratiam concedi voluisse, etiamsi amisso vocis officio et opprimente morbo nihil de suo desiderio significare valeant, modo significatum antea fuisse testentur alii; apostatas vero solos forsan ab hac indulgentia ab eo exceptos, ita ut poenitentiam quidem acciperent, sed communionis gratia non fruerentur, prout antiqua et severiori canonum disciplina constitutum fuerat. Celebris enim est ultimus canon Arelatensis concilii I: *De his qui apostatant, et nunquam se ad Ecclesiam repræsentant, ne quidem poenitentiam agere quærunt, et postea infirmitate correpti petunt communionem, placuit eis non dandam communionem*,

1498 nisi revaluerint et egerint dignos fructus poenitentia. Huic porro duriori disciplinæ non nisi serius derogasse mihi videntur Gallicani episcopi: cum enim plures posteriorum synodorum canones existant, quibus de aliis peccatorum generibus, qui in extremo vitæ periculo veniam petunt, aliquid mitius statuitur, nunquam de apostatis jamjam morituris, omni et vocis et mentis et sensus officio privatis, qui antea poenitentiam poposcerint, dubitatio ulla in medium allata esse dignoscitur: ut merito credendi sint Gallicani saltem antistes hanc eandem circa eos disciplinam semper observasse, utpote Gallicanorum canonum retinentissimi. Quod inde etiam admodum credibile redditur, quod frequentiores querelæ, quibus lacessitos legimus Gallia episcopos a Romanis pontificibus, vel interrogationes quibus hi Gallicanis ea de re consulti responderunt, testantur Gallicanarum Ecclesiarum disciplinam circa poenitentiam Romana fuisse rigidiorum. Hinc Valentina synodus i an. 374 legem poenitendi severiorem indicit his qui post baptismum sacrificiis se dæmonum, vel incesta lavatione polluisent, poenitentiam eorum usque ad diem mortis protendens can. 3. Hinc consultatio Exuperii Tolosani episcopi ad Innocentium I pontificem, qua quæsitum est ab illo: *Quid de his observari oporteat, qui post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ suæ poenitentiam simul et reconciliationem communionis exposcunt*. Noverat procul dubio Exuperius Nicæno canone 13 statutum fuisse ut generaliter omni cuilibet in exitu posito et poenitenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter ex oblatione dare deberet; nec aliunde dubitandi occasionem cepit, quam ex diversa praxi Ecclesiæ Gallicanæ, quæ aliquibus communionem in eo statu positus negabat. Sed ita se gessisse Gallicanos episcopos non conjectura, sed certo argumento accipimus ex epistolæ Cælestini papæ ad Viennensis et Narbonensis provinciarum episcopos cap. 2. *Agnovimus, inquit, poenitentiam morientibus denegari, nec illorum desiderii annui, qui obitus sui tempore hoc antea suum cupiunt remedio subveniri, etc.* In Arausiano item i concilio an. 441, can. 3, et in Arelatensi ii can. 28, planum est reconciliationariam manus impositionem iis qui accepta poenitentia de corpore recedebant non esse concessam; quam tamen Innocentius, Cælestinus et Leo imperitari voluerunt. Quibus ita se habentibus non abs re est existimare aliquos Leonem voluisse a generali beneficio communionis excipere in mortis articulo positos, apostatas videlicet, qui in fisdem circumstantiis non erant de quibus Innocentius et Cælestinus papa sermonem habuerunt.

Confirmatur adhuc ex rationis, quam Innocentius papa attulit, inspectione, et ex antiquorum canonum disciplina: propterea enim consuetudo prior et durior tenuit, ut 1499 poenitentia eam in fine potentibus, concederetur, negaretur communicatio: quia crebræ illorum temporum persecutiones plurimos ad fi-

dem negandam impellebant, et proinde providendum erat ne communionis concedendæ facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu. Sed postquam Deus pacem Ecclesiæ reddidit, jam terrore depulso communionem abeuntibus dari placuit. Data est igitur talibus communicio, pace reddita Ecclesiæ, quia timendum amplius non erat, ne ad fidem ejurandam metu mortis adigerentur fideles. Quod si tam dure actum est cum hujusmodi hominibus, quanto magis æquum erat ut cum aliis stricior disciplina teneretur, qui non terrore adacti, sed vel propria tantummodo ducti libidine, aut mutabilitate voluntatis, aut quod maxime pensandum est in hac causa, ut Ecclesiæ disciplinam declinarent, fidem abjicerent. Multo magis enim timendum erat ne hi qui religionem tam parvi pendebant, aut tanta animi levitate laborabant, acceptam rursus gratiam communionis conculcarent. Nec quidquam illa observantia crudelitatis habet; alioquin non dispari accusatione vexanda vetus omnis disciplina penitentialis. Deinde paucorum hujusmodi apostatarum punitio, plurimum aliorum eruditioni serviebat; ne videlicet facile ad Christum negandum spe veniæ induci se paterentur. Denique non omni subsidio et ope hujusmodi privabantur, sed tantum reconciliationis beneficio: nam, ut concilia Arausic. I et Arelat. II, can. 3, loquuntur, sine reconciliatoria manus impositione eis communicatur, quod morientis sufficit consolationi, secundum definitiones Patrum, qui hujusmodi communionem congruenter vitium nominarunt. Quod si supervixerint, inquit Arausicanum, stent in ordine penitentium, et ostensis necessariis penitentia fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiant.

Quibus hæc verborum Leonis explicatio non placebit, his uno verbo satisfieri posse putamus, si dixerimus aliquid ab apostatis ad Christum reversis et a morbo convalescentibus poscere Leonem nostrum, ut videlicet publice idolorum cultum aut aliam superstitionem quam fuissent sectati ejusmodi symbolum recitarent, aut alio modo atrocissimum crimen detestari se significarent. Denique potuit Leo noster respicere ad Siricii prædecessoris sui sententiam, epistolæ ad Himerium cap. 3, ubi apostatas Christianos ad Christum reversos, quamdiu vixerint, penitentiam agere jubet, et in ultimo tantum fine suo reconciliationis gratia donari. Eos igitur ita reconciliatos, si revaluerint, vult Leo iterum penitentia subijci, et quamdiu in vita superstites fuerint, eam agere: cum alii ita reconciliati certo temporis spatio penitentiam suam completerent, vel indulgenter etiam cum eis Ecclesiæ ageret. Vide etiam canon. Nicæn. 11 et 12, et Ancyranos.

1500 4. Ultimam quod in hac epistola notandum nobis occurrit illud est, quod absolutionis seu reconciliationis formam attinet, quam Leonis tempore deprecatoriam fuisse clarissime demonstrant tria hujus epistolæ loca. Cap. 2: Sic divinæ bonitatis præstidii ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri. Cap. 3: Si quis autem eorum pro quibus Domino supplicamus, etc.; et postea: Multum enim utile ac necessarium est, ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur. Quibus testimoniis concinit epistolæ 156 (nunc 148) locus insignis: Sufficit, inquit, illa confessio, quæ primum Deo offertur; tum etiam sacerdoti, qui pro delictis penitentium precator accedit. Denique epist. 139 (nunc 171) cap. 1: Reconciliandos Deo per Ecclesiæ preces instantè acquiras. Res fusiori commentatione egeret, nisi jam pridem hoc esset præstitum a curiosissimis antiquitatis ecclesiasticæ scrutatoribus Hugone Monardo asceta Benedictino in notis ad Sacramentale Gregorianum,

^a Simili loquela Hincmarus, opusc. 12 Capitulum contra Hincmarum Laudunensem, cap. 24, ait: Cum de ipis sententia plena sit ista terra.

et Joanne Morino Oratorii Gallicani presbytero Commentarii sui de Pœnitentia lib. VII, cap. 8 et seqq. Statueram apud me huic loco inserere insigne praxis istius testimonium, quod a me deceptum est ex ms. sexcentorum fere annorum Breviario ad usum monasterii Montis-Cassini olim exarato, ordinem scilicet dandæ et accipiendæ pœnitentiæ, in quo nulla, præter deprecatoriam, absolventi forma compareret; ordinem extremæ-unctionis administrandæ, et ordinem accipiendæ eucharistiæ: quæ omnia lectori ecclesiastico acceptissimæ esse confido. Sed quoniam jam spissior evadit hujus voluminis moles, iis publicandis modo abstinco, curaturus tamen ne isto antiquitatis cimelio diu lectoris curiositas frustretur. Alterum interim, et quidem antiquius, hic represento, quod pœnitentialem pariter disciplinam illustrat; quodque, cum episcopi sit Gallicani, non male rescripto ad Theodori Forojul. episcopi consultationem annectitur.

JUDICIUM CHRODEBERTI

EPISCOPI TURONENSIS

De muliere adultera,

Nunc primum in lucem editum ex ms. codice bibliothecæ Thuasæ.

Opinione religionis dulciter nominandæ, et charitatis vinculo ambiendæ N. matrifamilias Chrodebertus H. peccator salutem in Domino perennem. Litteris tuis parvitatem meam postulasti ut sententiam **1501** canonum perquirerem de judicio mulieris, quæ postquam consecrata et professa castitatem Deo fuerat conservare, adulterium perpetraverit. Quamquam in sancta synodo Nicæna, Chalcedonensi, et Ephesina, vel Constantinopolitana super hæc re capitulum non invenimus, quæ quatuor synodos tantum terra nostra venerabiliter recipit et concedit; attamen in Aurelianensi synodo de hac re invenimus prænitam ^b judicium quod tibi destinavimus: et ex ipsa auctoritate judicium conservandum prædictæ mulieri direximus. Sub qua sententia consilium dedimus ex divinarum Scripturarum fonte, flumina sententiarum viva, vel stipites immobilium columnarum: quarum undam libens, et amplexu se tenens, non timeat iterum labi in ruinam, neque desperare pro præterito lapsu possit de venia, si prædicta teneat consilia.

Memoretur evangelicæ mulieris illius peccatrici Mariæ Magdalenzæ, quæ septem vitis repleta fuerat, de qua Dominus septem dæmonia ejecit, quæ Domini pedes lacrymis lavit, crinibus tersit, labiis fortiter impressis exardescenti amore osculata est, et unguento pretioso unxit: de qua Dominus dixit: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum (Luc. VII, 47). Et ipsa est, quæ semper Dominum prosecuta usque ad crucifixionem et sepulturam, et ipsa prima post resurrectionem, antequam nullus apostolorum, et antequam Mater Domini gloriosissima Maria semper virgo, et angelos, et Dominum meruit videre. Ipsa est soror Marthæ et Lazari, quem Dominus triduanum mortuum suscitavit. Et Redemptor noster pro peccatoribus et adulteris in hunc mundum se venisse dixit, non pro justis. Et ipsa Veritas dicit quod non sit opus sanis medicus,

^b Videtur esse can. 16 concil. Aurelianens. v, an. 549.

sed ægrotis. Paulus apostolus persecutor Christianorum et homicida, sancti Stephani interfector, noster et omnium gentium factus est præceptor. Quid dicam de Matthæo telonario, postea evangelista? Quid de Zachæo, qui de arbore sycomoro jam illuminatus corde præ parva statura corporis sui Dominum videre cupiebat? Quid de publicano illo in Evangelio sancto, qui pectus suam percutiebat dicens: *Non sum dignus levare oculos meos ad cælos. Esto mihi, Domine, propitiuss peccatori; et descendit justificatus magis quam Pharisæus ille qui jactabat merita sua et stando orabat?* Quid adhuc ad augendam consolationem Dominus et Redemptor noster in Evangelio dicit? similitudinem gloriosam piissimi Pastoris perfecti, qui nonaginta et novem ovibus in montibus derelictis, errantem unam Pastor clementissimus cum multo labore lustrando squalida loca, perquisivit, et invenit, et in humeris suis imposuit, et ad gregem salvam reduxit: ut et in numero perfectum centenarium impletet, et perfecti gregis dominus esset, et nos miseros peccatores, errantes per fragilitatem corporis, justis et innocentibus aggregaret: et dixit plus se gaudere super uno peccatore pœnitentiam agente quam supra nonaginta novem justos non indigentes pœnitentia.

Sed futuri temporis cautela, largiente Christi gratia, adhibeatur, ut culpa non iteretur, atque multis fletibus, diebus et noctibus, publice et occulte, jejuniis, orationibus, gemitibus, suspiriis, laboribus, obedientia et taciturnitate, humilitate et charitate, præterita deleantur. Non sunt quærenda aut numeranda annorum tempora ad agendam pœnitentiam; sed fortitudo cujuslibet temporis vel momenti, compunctiois, timoris sui de peccato, et amoris Dei ex toto cordis desiderio. Ad hæc verba confirmanda testis est excellentissimus propheta, qui spiritu Dei plenus dicit: *Peccator in quacumque die, in quacumque hora conversus fuerit, et ingemuerit, omnia peccata sua oblivioni traduntur.* Et latro ille qui juxta Dominum crucifixus fuerat, subita confessione confessus, et fide plenus creditus. Non annos aut menses aut dies egit in pœnitentia, quem velox mors arripuit, et juxta verbum Domini ante Petrum apostolum introiit. Et populus Ninivitæ civitatis, triduo jejunio, fletu, cinere, cilicio, planctu et gemitu concinente, de voragine submersionis suæ et iram Dei meruit evadere. Et David rex et propheta spiritu Dei plenus pro homicidii et adulterii facinore, Nathan propheta arguente, de solio regni non erubuit coram omni multitudine **1503** faciem suam dare in pulvere, et pariter erupit in vocem amantissimam pœnitentiæ, dicens: *Peccavi Domino, peccavi* (II Reg. xii, 13). Et Dominus per prophetam dixit ei: *Remissum est peccatum tuum* (Ibid.).

Ecce quantum valet humilitas, quantum obtinet charitas. Quia etsi sunt dura peccata nostra, Apostolo dicente, velut stipula, fenum et ligna, si abundaverimus igne amoris Dei, possumus citius exurere onera peccati, et in eorum locum super fundamen-

tum fidei, quæ est spiritus spes, ædificemus aurum, argentum et lapides pretiosos, et possumus in ornamentum regis æterni Redemptoris nostri inter veros lapides computari, ut dicat Apostolus nobis: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. iv, 5). Et iterum: *Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia* (Rom. v, 20): sic tamen ut eundem apostolum Paulum in omnibus audiamus, et sua consilia, qui spiritum Dei habet, Integre custodiamus. Dicit ipse in epistola ad Romanos: *Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem* (Rom. vi, 19). Verbi gratia, qui vigilias multas duxit occultas et noxias in luxuria, multiplicet corpus suum eodem modo excitari de somno, levare, et in angulo ecclesiæ vel monasterii occulte in orationibus fatigare atque affligere: ut dolores, quos memorat quantos et quales sustinuit pro amore carnali, secundum Pauli apostoli mandatum, eosdem sustineat pro amore spiritali: ut non minus fiat corpus vigiliis languidum, quam fuit in flagitiis, diversis adinventionibus, detortis membrorum nexibus inhoneste depressum et ob hoc male defessum.

Hæc est integra restitutio sanitatis et operatio summæ salutis, ut amore summo Dei et novo amor velus pellatur peccati, et moriatur amor veteri peccator, ut renovetur homo noster, et destruat corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. Qui enim mortuus est huic mundo, et crucifixus cum Christo, justificatus est a peccato. Sic ergo moribus renovati, et a peccato justificati, salvi facti erimus ab ira per ipsum, ut jam non regnet peccatum in nostro mortali corpore; sed regnum adveniat Salvatoris per gratiam suam, **1504** quam idem Paulus apostolus invocabat cum gemitu dicens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (Rom. vii, 24); cui est honor et gloria et imperium, majestas et potestas in unitate Spiritus sancti per infinita sæcula sæculorum. Peccator indignus Chrodobertus servus servorum Dei episcopus subscripsi.

Gratias multas ago de linea inconsultii bene texta, longa et larga, et mihi multum amabiliter accepta, et corpori meo, tamquam sciendo, cum gratia est præparata.

AD JUDICIUM CHRODOBERTI TURONENSIS EPISCOPI

Observatio.

Præclarum hunc Pœnitentiæ libellum nacti sumus in ms. codice Thuanæ bibliothecæ, num. 780 notatum, in quo descriptum pariter legimus privilegium Adeodati papæ monasterio S. Martini Turonensis ejusdem Chrodoberti ætate concessum. Jacobus Sirmundus, in notis ad hoc privilegium tomo I conciliorum Galliæ insertum, testatur idem a se collatum cum schedis Pithæanis in quibus, inquit, existat etiam Chrodoberti ejusdem episcopi Turonensis epistola de Judicio mulieris, quæ postquam consecrata et professæ castitatem Deo fuerat conservare, adulterium perpetrarat. Hæc legit Sirmundus in eodem ms. codice, ex quo iudicium istud descripsimus. Quam ob cau-

nam, quæ mente hoc publico inviderit, mysterium est, quod aliis scrutandum relinquo. Duobus forte scripti hujus locis ab illius edendi consilio detortus est: uno, ubi Chrodobertus scribit: *Quas quatuor synodos TANTUM, Nicænam, Constantinopolitanam, Ephesinam, et Chalcedonensem, terra nostra venerabiliter recipit et concedit*; altero, ubi asserit quod Maria Magdalena ipsa prima post resurrectionem antequam nullas apostolorum et antequam mater Domini gloriosissima Maria semper virgo, et angelos, et Dominum meruit videre.

Ex primo loco sequitur, synodum quintam, quæ tria capitula damnaverat, nondum a Gallicanis Ecclesiis receptam fuisse septimo sæculo jam mediam partem elapso: quod et persuadet affectata hæc Chrodoberti restrictio, per quam inquit aliquam generalem synodum rejectam a Gallicanis episcopis; nec aliam quam universalem quintam. Et si obscura sit admodum rerum istarum memoria in Gallicanæ antiquitatis monumentis, hoc tamen ex nonnullis certum **1505** apparet, pro tribus capitulis decertasse Gallicanam Ecclesiam: quod eo libentius hic attingo, quod vir doctissimus H. de Noris, qui hæc controversiam amplissima nuper dissertatione historica versavit, de omnibus aliis Ecclesiis multa, de Gallicana nihil protulit, ex quo de ejus sententia in hoc celebri dissidio aliquid disceremus. Manifestum igitur illud facere primo loco videtur epistola Vigilii papæ ad Aureliam Arelatensem episcopum, a quo litteras acceperat, quibus constabat Vigilium in suspicionem venisse apud Gallicanas Ecclesias vel violatæ fidei vel læsæ reverentiæ synodo Chalcedonensi Leonisque decretis debitæ. *Necesse ergo nobis est, inquit Vigilii, charitatis vestræ sollicitudinem brevi interim, quantum pro temporis qualitate potuerimus, relevare colloquio; quatenus modis omnibus confidatis, nihil nos penitus admisisse, quod decesserum nostrorum constituit, vel sanctæ quæ una eademque est, fidei quatuor synodorum, id est Nicæne, Constantinopolitanæ, Ephesinæ et Chalcedonensis inveniatur, quod absit, esse contrarium; AUT QUOD AD PERSONARUM INJURIAM pertineat, quæ definitioni ejusdem sanctæ fidei subscriperant; et postea: Simili pœna plecetes eos, qui fidem B. Cyrilli.... aliorumque Patrum, quos apostolicæ sedis præsules susceperunt atque secuti sunt, execranda superbia impiam vocaverunt. Vides ut nostrates episcopi moleste ferebant Vigilium admisisse (quod fama jactabat) aliquid, quod ad eorum injuriam pertineat, qui Chalcedonensi fidei subscriperant, et quos apostolicæ sedis præsules susceperant: quibus verbis tria capitula clare designat.*

Idem testantur verba Datil Mediolanensis episcopi in epistola legatis Francorum directæ, quæ est apud Sirmondum, tom. I Concil. Gall. *Ecce ego et pars omnium sacerdotum, inter quos Ecclesia mea constituta est, id est Galliarum, Burgundiæ, Spaniæ, Liguriæ, Emiliæ, atque Venetiæ, contestor quia quicumque in edicta ista (Justiniani contra tria capitula) consenserit, supra scriptarum provinciarum pontifices communicatores habere non poterit, etc.* Et infra notatur Anastasius Aureliani legatus, quod promiserat Constantinopolim omnium episcoporum Gallicanorum ad damnanda capitula animos inclinare, quod propensos in eadem Gallorum animos demonstrat. De eorumdem mente et sententia aliquid habetur in fragmento damnationis Theodori episcopi Cæsareæ Cappad. a Vigilio PP. factæ, tom. V Concil. novæ edit. pag. 335.

In eadem sententia perseverasse Gallos etiam post synodum quintam, mihi persuadet altum de ista synodo silentium in Gallicanis illius ævi conciliis aliisque monumentis: ex quo habetur Gallos de quinto concilio recipiendo sollicitos non esse, sed antiquæ suæ opinioni permissos: quomodo et cum aliis plerisque Ecclesiis actum est, quæ etsi nec tria capitula damnarent, nec quintam reciperent synodum, communionis **1506** tamen nexum non abrumpebant cum capitulorum damnatoribus ac synodi quintæ as-

sertoribus. Hac temperantia usum esse cum Gallis Pelagium PP. probat ejus epistola ad Childebertum regem, quam scripsit, ut nihil a se contra fidem esse admissum prosteretur, in suspicionem ea de re vocatus in Galliis ex damnatione trium capitulorum: ad quam et ad receptionem quintæ synodi tantum abest ut Gallos pertrahere satageret, quin potius de eadem sermonem habere caute refugit, cum scribit, quod a transitu divæ memoriæ Theodoræ Augustæ nullas de fide quæstiones Ecclesia Dei in partibus Orientis Deo miserante formidet, sed quædam capitula extra fidem fuerunt agitata, de quibus longum est ut epistolari possint complecti sermone. Tum sollicitè adversus sparsos contra se rumores se purgat, ne verbum quidem de synodo quinta miscens, cujus tamen occasione de fide suspectus jactabatur in Galliis. Hæc anno 556, a synodi celebratione tertio: nec multo post ut regis præcepto obtemperaret, pro auferendo eodem suspicionis scandalo obsequium confessionis suæ ad eundem Childebertum misit: ubi profertur ea tenere atque defendere definitiones de eadem catholica fide, quæ in quatuor sanctis conciliis statuta sunt. De quinta ut verba faceret aliorum mentio sollicitabat; pressit tamen silentio, ne regi parum grata foret epistola, servatam a S. Gregorio aliisque pontificibus hoc in negotio œconomiam custodiens.

Nihil postmodum contigit in Galliis, quod episcopos Gallicos in aliam sententiam impelleret: quamobrem facile persuademur non esse receptam synodum quintam sedente Turonis Chrodoberto, hæcque scribente: *Quatuor synodos tantum terra nostra venerabiliter recipit et concedit.* In quo pene exemplum secutus est cum Pelagii ad Childebertum scribentis, ut vidimus, tum S. Gregorii Magni, qui scribens ad Theodolindam Longobardorum reginam a recipienda quinta synodo alienam, ab hujus synodi mentione abstinuit, quatuor solummodo commemorans (Lib. III, epist. 17): *Unde nunc ita facimus, sicut vobis placuit, scribit ad Constantium Mediolanensem, ut quatuor synodos solummodo laudaremus.... Nos autem sicut voluistis ita fecimus, ut ejusdem synodi quintæ nullam memoriam faceremus.* Trepidavit igitur timore Sirmondus ubi non erat timor, si propter hæc Chrodoberti verba istud ejus de muliere adultera judicium tenebris damnandum putavit.

Alterum caput quod attinet, de primo Christi resurgentis apparitione, scio Jansenium utrumque in hæc verba, *Apparuit primo Mariæ Magdalene, scribere hæc non ob stare quin Dominus antea apparuerit beatissimæ matri suæ: Pietas non parum suadet ut credamus Dominum prius apparuisse dilectissimæ suæ matri. Maldonatus, in cap. XXVIII Matthæi: Merito, inquit, a catholicis creditur, quamvis scriptum non sit, Christum primum omnium matri suæ apparuisse. 1507 Et infra: Primum quidem matri suæ apparuisse, non quod evangelistæ factum dicant, sed quod fieri decuerit, credendum est: nec eorum mihi placet diligentia, qui in hac opinione in animis omnium fere catholicorum jam in hærente refutanda vultum operæ consumunt. Quin B. matri ante omnes apparuerit nemo dubitat, inquit Toletus in Joannis cap. XX. Sunt tamen catholici plique doctores qui dubitent quos recensere non est hujus otii. Sufficiet ad sententiam Chrodoberti a censura vindicandam, Guillelmi Estii insignis doctrinæ ac pietatis viri regulam sapientiæ plenam hic ex annotationibus ejus in Marcum transcribere. Af-feruntur (inquit) pro hac sententia rationes quædam congruentiæ. Sed circa hujusmodi rationes notandum est, ante omnia respiciendum ad id quod Scriptura vel Ecclesia docet; et, eo cognito, rationes convenientiæ adhibendas ad id probabilius reddendum: non autem e contrario aliquid statuendum ex hujusmodi rationibus contra id quod vel Scriptura, vel Ecclesia dicit aut tenet. Quale est ex quibusdam rationibus congruentiæ velle probare Christum a morte redivivum primo suæ matri apparuisse, cum Scriptura tam clare dicat eum primo apparuisse Mariæ*

Magdalene, nec usquam aibi diversum inveniunt. Quod si secundum hujusmodi ratiunculas procedendam sit, oportebit ut Christus etiam matrem suam adhibuerit cœnæ novissimæ, eamque primo loco honoris causa collocaverit; et ei primum corpus et sanguinem suum distribuerit: ut bene argumentatur Bessolius.

AD EPISTOLAM CXI.
APUD QUESNELLUM LXXIV.
Marciano Augusto.

1. *Cum communionem apostolicam sedis exoptaret.* Ita Griman. cod., pro quibus vulg. habent: *Dum communionem apostolicam sedis existeret alienam*, quod falsissimum sensum continet. Absit enim ut pontifex, qui Flavianum alloquitur epist. 90 (nunc 25) matura vult sacerdotum esse iudicia, sola suspicione motus communionem suam Anatolio denegarit, quod revera factum non fuisse indicat epistola 54 (nunc 70) ad Pulcheriam, ubi asserit Anatolio se non dilacionem negare, sed manifestationem catholicæ veritatis exspectare. Distulit igitur sola communionis indicia.

2. *Pacis epistolis.* Hujusmodi litteras pacificas seu communicatorias vocare antiqui, quia pacis, seu communionis ecclesiasticæ indices testesque erant. De his Augustinus epist. 62 et 65. Epiphanius, hæres. 70, et alii. Ad strictiorem tamen significatum coartari possunt hæ voces in præsentis 1508 epistola; ut videlicet significant eas specialiter litteras quibus ad recens ordinatum episcopum rescribatur seu a pontifice Romano, seu a quocumque alio; sicut sumuntur apud Theodorum Balzamonem pro iis quas ab episcopo nuper consecrato missitari solitum erat.

3. *Totius causæ et curæ ecclesiasticæ.* Ex his et aliis sequentis epistolæ verbis intelligere est quanta esset archidiaconi auctoritas, quæve munia: de quibus consule etiam epistolam Isidori Hispalensis ad Ludwifredum seu Lanifredum, quæ refertur distinct. 25, cap. 1, *Perlectis*, in qua Romanorum correctorum corrigenda est emendatio, qui ex mss. legendum volunt: *Ab ipso publice in Ecclesia prædicatur*: repopendum enim, ut erat antea, prædicantur, scilicet *sejuniorum dies atque solemnitates*; nondum enim tunc temporis concessum erat diaconi vel archidiaconi, sed nec presbyteri, ut publice ad populum sermonem haberent in Italicis, Gallicanis, vel Hispaniæ regionibus: licet SS. Joannis Chrysostomi, Augustini, et aliorum exemplo doceamur, hanc consuetudinem in Orientalibus et Africanis jam tum usu receptam fuisse. Multa etiam alia loca videsis apud eundem Gratianum, et alios.

4. *Cœmeterio deputando.* Præcis Ecclesiæ temporibus solitum erat Christianis in cœmeteriis sacra mysteria peragere tum propter persecutionem, cum propter reverentiam martyrum, qui illic sepulti quiescebant: unde et Valeriani, et aliorum imperatorum edictis prohibiti sunt cœmeteria adire, in eoque charitatis ac pietatis officio deprehensi, morti sunt traditi. Reddita porro Ecclesiæ pacis iisdem cœmeteriis deputati sunt presbyteri, qui illic sacra Deo facerent in honorem martyrum. Sed cum successu temporis refrigerante charitate cœmeteriis addici onerosum presbyteris videretur, quia et remotiora erant ab ur-

A bibus, et minus frequentata quam communia fidelium templa, cepit eorum cura inferioris ordinis presbyteris demandari: quod genus contumelie queritur Leo fuisse archidiacono irrogatum.

5. *Necessarie increpare*; id est, incessanter, continuo, sine mora vel intermissione, donec ad correctionem adducatur. *Necessum* enim a *cesso* deductum est, quia non sit in eo cessandum, inquit Donatus in Terentium. Eodem sensu accipitur ea vox apud Leonem nostrum epist. 20, 71, 78, 86, 90 et 139 (nunc 23, 92, 104, 115, 116 et 171), et in sermonibus sæpe sæpius.

6. *Ut a comitatu vestro non abesses.* His verbis similia habes in epistolis sequentibus: ex quibus deprehendere licet vicariorum, seu, ut nunc loqui consuevimus, (a) nuntiorum sedis apostolicæ in comitatu 1509 agentium originem: quos quidem non male viros eruditos secutus comparaveris cum patriarcharum Orientalium apocrisiariis; si tamen nonnulla inter utrosque observaveris discrimina. Unum est, apocrisiarios jam tum a patriarchis ad comitatum

B Orientalis imperatoris destinatos fuisse, cum Byzantium translata est sedes imperii: vicarios autem pontificis Romani post vel paulo ante Chalcedonensem synodum fuisse institutos in persona Juliani Coensis episcopi. Secundum, patriarcharum apocrisiarios non pro causa fidei, sed pro specialibus Ecclesiæ vel diocesis negotiis in comitatu moratos fuisse; sanctos vero Romanos pro rebus fidei curandis ibidem residere jussos. Tertium, illos plerumque ex diaconorum vel presbyterorum ordine assumptos fuisse ad hujusmodi munera: hos interdum etiam ex episcopali, pro dignitate scilicet apostolicæ sedis, ut in Juliano apparet. In hujus ergo vicarii institutione Orientalium patriarcharum morem æmulatus est sanctus Leo, in multis tamen ab eisdem se pro sua prerogativa discernens, et certis incrementis et accessionibus munus hoc complens atque adornans. Quod penitus inspicere otiosum, opinor, non erit, neque ab hoc loco alienum. Viderat sanctus Leo per novam Nesterii

C hæresim Orientales Ecclesias diris procellis jactatas concussasque, vix ac ne vix quidem per concilii Ephesini definitiones quievisse: cumque hujus synodi tempore diaconi sub Celestino papa munere fungeretur, et ecclesiasticorum negotiorum curam ut pontificis administrator gereret, intellexit quantum fidei interesset, ut Constantinopolitanæ Ecclesiæ catholicis inprimis episcopus præsesset: plerumque enim ad hanc dignitatem hi provehebantur, qui plurimum apud imperatorem gratia et favore pollebant: quo ferebat ut qui sæpe pravis opinionibus corrupti se siviissent, eadem inspirarent Augusto imperii que administris, et eorum potestate ad tutandam hæresim suam absterentur. Non ignorabat etiam Constantinopolitanum antistitem canone secundi concilii fretum totis viribus amplificandæ potestati suæ incumbere, nec prius molitionibus suis finem positurum, quam sibi majores omnes primates subiecisset; quibus subjectis timendum erat ne de minuenda pariter Romanæ sedis auctoritate aliquando cogitaret. Constantinopolitanum D 1510 imitabatur Jerosolymitanus; qui in Ephesina synodo ad obtinendum Palæstinæ provincias principatum credidit se posse sufficere, et insolentes ausus per com-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Etsi hinc apostolorum nuntiorum species et origo repeti queat, non tamen ad apocryphariorum normam Juliani delegationem institutam, satis constatuimus in observat. ad dissert. 1 Quesn., annot. 3, ad an. 453. Cum Julianus in Romana Ecclesia fuisset nutritus, Leoni etiam esset notissimus ac pernecessarius, huic maxime S. pontifex fudit, delegationemque eidem apostolicam eo solam fidei causam idcirco commisit, quia in episcopo Constantinopolitano eum fidei vigorem non deprehendit, quem difficiles ejus temporis, circumstantiæ efflagitabant. Alia consilia Leonis etiam anterioris temporis, et secreta cum Quesnello conjicere, divinare est,

seu potius somnari: nullo enim documento probari queunt. Quod si is ante hoc tempus Constantinopoli aliquando fuisse invenitur, nihil mirum, cum Græcæ Ecclesiæ episcopos, et a Constantinopoli non multum distans, variis de causis, facile et identidem eo posset accedere, ut ne in comitatu quasi nuntius pontificis existitisse dicendus sit. Hac quidem tantummodo epistola ne a comitatu abesset Leo exigit: quod hoc tantum tempore nuntii officium eidem imposuerit. De cæteris, quæ hoc loco Quesnellus urget, vide admonitionem præmissam epistolæ Juliani ad Leonem Augustum, quam appendici Epistolarum supra (Col. 1241) insertam invenies,

mentitia scripta firmare. Quod sanctæ memoriæ Cyril-
lus Alexandrinus episcopus merito perhorrescens, scrip-
tis suis mihi, inquit S. Leo, quid prædicti cupiditas
ausa sit, indicavit: et sollicita prece multum poposcit,
ut nulla illicitis conatibus præberetur assensio. His pon-
tiffex consideratis existimavit optimum fore, si in ur-
bem regiam aliquem vice sua mitteret, qui proprius
Constantinopolitani episcopi mentem et consilia con-
templaretur, communis fidei et ecclesiasticæ paci in-
vigilaret, referretque ad Romanam sedem quidquid
ad propriam amplitudinem contra fidem, canones
Nicænos, et statuta ecclesiastica, vel a Constantino-
politano, vel ab alio tentaretur, quo citius nascenti
malo occurreret, agerique apud imperatorem de com-
pescendis conatibus fidei christianæ et ecclesiasticæ
disciplinæ contrariis. Sed palam hoc aggredi pericul-
osum erat; Orientales enim nunquam non moleste
tul-runt res sibi suas pro arbitrio agere ab Occiden-
talibus non permitti, nec spes erat ut Constantinopo-
litanus antistes splendore sui sedis (qui et in imperi-
um ipsum inflatibatur) inflatus ac procerum imperi-
ique Augusti gratia munitus, rem eam pateret, quæ
ipsa etiam novitate peridiosa videbatur. Quid ageret
sanctus Leo, vir solertissimus? Elegit Julianum epi-
scopum Coensem, virum ecclesiasticarum rerum per-
itissimum, qui cum in Romanæ Ecclesiæ sinu eni-
tritus esset, totus ad Occidentales Romanosque mores
compositus erat, et apostolicæ sedis studiosissimus:
quo etiam, ut Græcicæ Ecclesiæ episcopo, nullus
erat futurus Græcis acceptior, Græcorumque ingeniis
tractandis apior.

Sed cum Leoni præterea animus esset nihil adhuc,
nisi secreto, tentare, nemo erat cujus mora in urbe
regia et in omniatū minus suspecta futura esset, quam
unus ex iis episcopis quorum ordinationem Constanti-
nopolitanus ad se traxerat, quos etiam ibidem sæpius
adesse jubebat illos ad ecclesiasticarum quæ
occurrebant rerum tractationem: quorum denique
non paucis in comitatu frequenter adessee, ad suarum
Ecclesiarum negotia apud imperatorem procuranda,
1511 necessitas erat. Talis erat Julianus. Hunc
pluribus etiam annis ante synodum Chalcedonensem
Constantinopoli egisse arbitror ex secreto Leonis
mandato, ut pro rebus fidei et disciplinæ clam ibi in
excubiis esset. In regia siquidem urbe versabatur ann.
D. 448, cum Eutyches violatæ fidei accusatus est et
damnatus in concilio Constantinopolitano sub Flaviano
episcopo: de ejus damnatione scripsit ad sanctum
Leonem litteræ fidei vigore plenas, huicque Leo re-
scripsit epist. 25 (nunc 35) fustus eum instruens de
incarnationis mysterio, vehementiusque exhortans
ut iis qui Evangelium Christi corrumpabant, constan-
ter resisteret. Inde igitur ratio suspicandi jam tum
habuisse Julianum in secretis mandatis, ut de fidei et
Ecclesiæ Orientali statu sedulo moneret apostolicam
sedem, licet nihil de hoc in epistolis apparere vellet
propter rationem quam superius attigimus. Immo
videtur Julianus pro cura sibi commissa adeo sollicitus
fuisse, ut non contentus per priorem hanc epi-
stolam monuisse Leonem de Eutychetis errore et
damnatione, alteram eodem fere tempore per alium
miserit, qua de eodem hæretico in perversitate sua
veterascens pontificem nostrum certiorum faceret:
qui et similiter iterum scripsit ad eundem Coensem
episcopum, monuitque de legatis suis, quos ad concilium
ab imperatore indictum mittebat, et de epistola
quam dederat ad Flavianum, nec non de tota ratione,
quam tenendam in hac causa existimabat, ut scilicet
partes miserationis non omitteretur: ut si Eutyches
resipisceret satisfaceretque, a sententia, qua obstric-
tus erat, absolveretur; si vero in insipientiæ suæ
luto jacere deligeret, cum eis haberet sortem, quorum
secutus fuerat errorem.

Quid quod statim atque de Ephesino latrocinio cer-
tior factus esset pontifex, litteras ad Julianum dedit,
quibus monet nihil a se omitti eorum quæ ad repa-
randas Ecclesiæ res profutura existimabat; eumque

A secretioribus perlatoris alloquiis edocendum quidquid
pro præsentium temporum conditione dispositum
fuerat. Quod innuit litteras quoque a Juliano datas
fuisse ad sanctum Leonem, quibus de nefanda Ephes-
inæ pseudosynodi prævaricatione instrueretur; et
tam illæ quam istæ arguunt nonnullam rerum Eccle-
siæ curam Juliano impositum fuisse a pontifice Ro-
mano, si non palam et publice, saltem secretius, ut
diximus, exercendam.

Eandem ob causam scribens ad Pulcheriam Augu-
stam idibus April. ann. 451, antequam Romæ quid-
quam de indicia synodo Chalcedonensi reascitum esset,
hæc habet: *Illud etiam a vestra pietate poscentes, quod
vos spontaneo facere non dubitamus arbitrio, ut tam
fratrem et coepiscopum meum Julianum, quam Constanti-
nopolitanos clericos, qui sanctæ memoriæ Flaviano
fidelibus obsequiis adhæseri, ea qua debetis gratia fa-
veatis.* Quod iisdem fere verbis repetit in epistola
1512 eodem tempore scripta ad Anatolium; ut fa-
cile deprehendatur secretum Leonem inter et Julia-
num jam tunc fuisse initium commercium, quale solet
esse vicarii seu nuntii Romani cum ejusdem urbis
pontifice: siquidem non aliter fere quam in præsentibus
postea commendatus est Julianus imperatoribus, cum
cœpit ejus legatio omnibus innotescere.

Amplius adhuc sese explicuit ista legatio cum san-
ctus Leo, mittens in Orientem Lucentium et Basilium,
non omisit Julianum et ante eorum ex Urbe profes-
sionem monere, et per eosdem litteris suis convenire.
Has modo e tenebris eruimus, quibus patet jam
tunc Julianum Ecclesiæ negotiis sollicitudinem suam
ex Leonis mandato impendisse. *Per fratres, inquit
(Epist. 66, nunc 86), nostros Lucentium episcopum,
et Basilium presbyterum, quos Constantinopolim
indicaveramus nos esse missuros, debitum reddo collo-
quium, admonens ut studium diligentia tuæ eisdem
hominibus sociare digneris. Et postea: Quid igitur le-
gatis nostris injunctum atque commissum sit, ipsorum
insinuatione cognosces, eum mihi atque illis impensurus
affectum, ut quæcumque ipsis mandata sunt, dilectissimi
studio et sollicitudine sociata, adjuvante Domino, per-
veniant ad eum, quem optamus, effectum.* Hæc scribe-
bat Leo cum legatos mitteret, qui res Ecclesiarum
Orientalium componeret. Sed cum litteras Augusti
accepisset de convocato apud Nicæam concilio occu-
menico, hoc statim inivit consilium, ut Julianum legatis,
quos ad illud dirigebat, pariter adjungeret: quod plu-
ribus quidem litteris ea de re scriptis testatum habet-
ur, sed iis præsertim, quas dedit ad ipsum Julianum,
quæque nunc primum a nobis luce donantur. *Necessa-
rius, inquit (Epist. 71, nunc 9), fraternitati tuæ,
quod omni Ecclesiæ proit injungimus, ut cum fratri-
bus et coepiscopis nostris Paschasino, et Lucenio, sed
et fratribus, et compresbyteris nostris Bonifacio, et Basilio,
quos vice nostra ad prædictum concilium ire præcipimus,
curam tuam actionemque conjungas, in omni-
bus auctoritate nostræ præceptionis usus: quoniam
scimus omnium illic actarum rerum majorem te quam
nostros habere notitiam; ut dum curam tuam illis con-
siliūque sociaveris, in nulla parte fallantur. In eadem
pene verba de hac legatione scribebat Anatolio CP.
in epistola recens a nobis publici juris facta; quæ
opini ni nostræ plurimum suffragatur, cum Juliani
fidem sibi pluribus experimentis probatam esse sug-
gerit. *Ut particeps, inquit (Epist. 70, nunc 91), in
omnibus actionibus fratre et coepiscopo nostro Juliano,
cujus fidem sæpe probavimus, nostra vice utantur in
futuro concilio. Quibus concinunt epist. 71 jam lau-
data: prima hæc verba: Quid de dilectionis tuæ animo
judicemus, sæpius agnovisti; præcesserunt enim plurime
quæ nos facerent ista præsumere.**

Quod vero tandem post completum Chalcedonense
concilium vice pontificis Romani Constantinopoli sen
in comitatu resederit, 1513 quoniam et ab aliis no-
tatum, et expressè habetur assertum in epistolis 86
et 88 (nunc 113 et 117) ad Julianum, 84 et 89 (nunc
111 et 115) ad Marcianum, 85 et 80 (nunc 112 et 116)

ad Pulcheriam Augustam; his diutius immorari super-
vacanem fit.

Cæterum legationem Juliani durasse usque ad an.
437 inde coniecinus, quod geminum habemus Leonis
ad ipsum e. istolam hoc eodem anno mensibus Julio
et Septembri scriptam; sed ex eisdem pariter litteris
conijci potest circa hæc tempora Julianum ad Eccle-
siam suam remeare meditantem, legationis nuntium
remisisse. Cum enim per multos jam annos ab Ec-
clesia Coensi sibi divinitus credita abfuisset, ex
morte Marciani occasione forsitan sumpsit postu-
landi a Leone successorem, qui Marciani successor, ut
legatus, adesset. Et quidem de Juliano nulla fit
mentio apud sanctum Leonem post hunc præsentem
annum 437, a cujus etiam mense Septembri nulla ad
eumdem data reperitur fuisse epistola. In illa porro
quam ad illum scripsit sanctus Leo kalendis Septem-
bris, queritur pontifex prætermissam ab illo fuisse
scribendi occasionem peropportunam; in altera Aetii
curam et sollicitudinem pro suis litteris ad metropo-
litanos mittendis interpellat, eumque jungit Julia-
no, quasi præsentisceret, monitus forte præcedenti-
bus litteris illum amplius Constantinopoli non esse
inveniendum.

Cum vero peculiarem etiam epistolam dederit eod-
dem die ad Aetium presbyterum, qua ipsius curæ ac
diligentiæ plura committit alleujus momenti negotia,
persuasum prorsus habeo presbyterum illum succes-
sisse Juliano Coensi, et a Leone pariter delectum
fuisse cui suas vices pro custodia fidei et ecclesiastica
pace crederet in regia civitate, et cujus relationibus
de omnibus instrueretur. Sed vix istud in dubium vo-
care sinunt litteræ a Leone PP. ad Leonem August.
datæ kalend. Decemb. hujus anni, id est, tribus post
fatas mensibus; quibus litteris sic imperatori com-
mendat Aetium presbyterum, ut eum facile ad nego-
tiorum tractationem legati auctoritate et nomine Ju-
liano primo conjunctum fuisse existimes, tum vero
subrogatum. Ita enim ad finem scribit (*Epist. 125.*
nunc 156, cap. 6): *Cultores autem pietatis tuæ Julia-
num episcopum et Aetium presbyterum mea petitione
commendo, ut suggestiones eorum pro catholica defen-
sione fidei placide digneris audire: quia vere sunt ejus-
modi, ut fidei vestræ possint per omnia utiles inveniri.*
Aetium enim presbyterum ex Griman. ms. reposuimus
in hoc textu pro Eutychio, quem habent edita omnia
exemplaria mendose, ut prætera rerum series docet.

Apertissimus erat hujusmodi muneri Aetius, cujus
industria rerumque gerendarum peritia in officio archi-
diaconi et primicerii notariorum urbis Constanti-
nopolitanæ, in quo diu versatus fuerat, maxime eni-
tuerat; nec non in concilio Chalcedonensi, cujus
1514 Acta creberrimam Aetii mentionem faciunt.
Insuper, cum ab Anatolio per speciem profectionis
dejectus esset ab archidiaconi gradu, et ob hoc sæpe
Leonis litteris apud Augustum commendatus, timen-
dum non erat pontifici ne ille in Constantinopolita-
num episcopum plus æquo propensus foret, aut quid-
quam eorum dissimularet quæ contra vel fidei veri-
tatem vel canonum reverentiam, Anatolio seu auctore
seu connivente, attentarentur. Hoc denique erat com-
modi, quod nihil eum latere poterat rerum Orienta-
lium, diu videlicet archidiaconi perfunctum munere,
cui omnia Ecclesiæ negotia concredita solita erant.

Ut autem presbyterum, non episcopum, vice sua
ornaret sanctus Leo, præter rationes prædictas, hæc

BALLERINIORUM

(a) Cum definitionem fidei jam antea Leo appro-
basset, ad indicatur epist. 114, c. 1, eam forte allatam
per legatos, qui jam redierant, et ab aliquo Latine
redditam accepisse indubium videtur, ac propterea
hanc intelligere non potuit *Breviarium* nomine, quod a
se nondum acceptum tradit. Quid quod *Breviarium* vox
intero documento non congruit? Esto igitur *Tractatus
fidei* dicta sit definitio Chalcedonensis, non tamen
Breviarium fidei appellata dicenda est. Probabilius

A forsitan esse possunt quod vix beatis illis temporibus
aliquem invenisset antistitem qui diu ab Ecclesia sua
exulare acerbè non tulisset. Altera hæc esse potuit
ratio, quod Constantinopolitani antistites non diu
æquo animo tulissent episcopum in urbe sua pontifi-
cis Romani nomine morantem. Licet enim sanctus
Leo illorum invidentiæ aut æmulationi aliquatenus
occurrisset, cum vicem suam Juliano committens,
eumque epist. 86 (nunc 113) instruens, *sequestravit
earum actionem causarum, quæ in quibusque Ecclesiis
præsulum suorum debent cognitione firmari*; tamen
episcopus jurium suorum amplitudinisque suæ stu-
dio-issimus, non poterat non timere ne senim cre-
sceret hujusmodi vicariorum potestas, et ultra ter-
minos præfixos excurrere aliquam suæ jurisdictionis
partem tandem aliquando invaderet. Evanescebat all-
quo modo hæc timendi ratio, securitasque omnis hæc
via Constantinopolitano conciliabatur. Hanc sapien-
tissimam Leonis nostri *ἀπονομίαν* æmulati sunt ipsius
successores per multum temporis. Pelagius enim Ro-
manæ Ecclesiæ diaconus, postea pontifex, nomine
Agapeti papæ, et Gregorius Magnus, dum adhuc es-
set diaconus, nomine Pelagii II, alique subinde plu-
res Constantinopoli apocrisiariorum seu nuntiorum
apostolicæ sedis munere functi sunt, episcopis suo
gregi invigilare, eumque verbo et exemplo pascere
permisissis.

AD EPISTOLAM CXIII.

APUD QUESNELLUM LXXVII.

Juliano Coensi episcopo.

1. *Per speciem profectionis.* Simile exemplum simu-
latæ hujusmodi profectionis habes apud Gregorium
Magnum de Honorato archidiacono Salonitano lib. 1
Reg., epist. 10 et 19, et lib. II, epist. 16. Ea quippe
erat archidiaconorum potestas, ut presbyterali etiam
præferretur ordini. Illius enim jurisdictioni suberant
et presbyteri et archipresbyteri, cum horum ultimo-
rum dignitas Ecclesiæ cæpiit innotescere. Cujus di-
scipline ratio ea esse mihi videtur, 1515 quod archi-
diaconus vices episcopi gerebat, totiusque Eccle-
siæ erat œconomus, saltem in Ecclesia Occidentali;
Orientalis enim œconomus ab archidiacono distinctus
habebat. Ægre tamen forebant presbyteri hujusmodi
subjectionem ordini suo aliquo modo contumeli-
sam: quo factum est ut posterioribus sæculis presbyterali
honore decorati sint archidiaconi, cum antea, ut ex
Leone et Gregorio colligimus, tunc degradari cen-
setur archidiaconus cum ad presbyteratum promo-
vebatur.

2. *Breviarium fidei.* Edidit Jacobus Sirmondus *Bre-
viarium fidei* adversus Arianos conscriptum, quod
suspicatur esse hoc ipsum esse quod missum a Juliano
Coensi, queritur hic S. Leo sibi non esse redditum.
Refragatur Chiffletius Sirmondi socius, qui in præ-
fatione ad Ferrandum diaconum testatur se illud
Breviarium fidei Alcuino diacono ascriptum reperisse
in cod. ms. Carthusiæ Portarum. Et certe licet ejus-
modi libellus catholicum dogma strenue propugnaret,
non tanti tamen esse videtur, ut ad eruditissimum
pontificem Leonem ab Oriente Romam usque trans-
mitti debuisset, præsertim cum Arianos, quorum causa
tunc temporis non vertebatur, magis impugnet quam
Eutychianos, quicum res erat catholicis episcopis.
Mihî vero fere persuasum est (a) *Breviarium* illud fi-

ANNOTATIONES.

autem credimus hoc nomine significari Latinum com-
pendium duarum actionum Chalcedonensium tertix
et sextæ, quod conservatum nobis fuit in vetustissimo
codice olim Veronensi, nunc autem Vaticano 1322,
et a Baluzio editum est, ac insertum tom. IV Concil.
Ven. edit. col. 2065. Cum vero ex harum duarum
actionum *Breviario* pateat quidquid gestum fuit circa
fidem, *Breviarium fidei* recte potuit appellari. De *Bre-
viario* autem adversus Arianos, quod edidimus in

de? à Juliano missum, aliud nihil esse quam definitionem ipsam Chalcedonensis concilii, seu *tractatum fidei*, ut alibi pluries vocatur. Duas partes habet illa definitio actione 5: unam, quæ sic incipit: *Dominus noster et Salvator Jesus Christus*, etc., quæ in Chalcedonensis concilii Græco-Latina Romana, Bini et Labbei editionibus præmittitur Symbolo Nicæno et Constantinopolitano: alteram, quæ utrumque illud Symbolum sequitur in iisdem editionibus, et prima hæc habet verba: *Sufficeret quidem*, etc. Idem fere in codice nostro Romano et apud Isidorum Mercatorem. Bipartitum porro illud decretum, quod apud Crabbeum, Surium, et Nicolinum sub quadruplici interpretatione editum est, unicum et plenam definitionem conflare creditur a Severino Bini in suis ad hanc synodum annotationibus, ita ut altera pars alteri coherere, et neutra ab altera disjungi debeat. Apud Crabbeum vero, Surium, et Nicolinum in geminam definitionem dispergitur; seu potius in definitionem fidei, 1516 quæ prior est; et tractatum fidei, qui definitioni subjungitur. Ita illi ad act. 5 et 6, in qua ultima hanc posteriorem partem, *Sufficeret quidem*, etc., appellant *tractatum fidei*. Quod quidem confirmare videtur Liberati Breviarium, qui singulas actiones Chalcedonensis concilii recensens, hæc de quinta scribit: *Quinta sessio hoc actum est, tractantibus cum episcopis et iudicibus, ut fides confirmaretur, et ex tractatu Anatolii Constantinopolitani episcopi et omnium episcoporum metropolitano, dictatum est fidei Symbolum cum definitione, et confirmatum est*. Surio et Liberato succinunt Toletani III concilii Patres, qui catholicam fidem Gothici ex Ariana perfidia conversis subscribendum proponentes, post fidem Nicænam et Constantinopolitanam Symbolum hunc tractatum subjiciunt, qui in confessione subscriptione

A regis et reginæ munita appellatur *tractatus Chalcedonensis concilii*; in confessione item episcoporum, *tractatus fidei Chalcedonensis concilii*; vel, ut habet alia editio Garsia Loaysæ, *Sancta fides, quam exposuerunt tractatus Chalcedonensis concilii*. Qui tractatus in hoc concilio prima illa definitionis parte ommissa, quæ incipit, *Dominus noster et Salvator Jesus Christus*, etc., solam posteriorem, *sufficeret quidem*, etc., continet.

Ex dictis non sine causa suspicor eundem hunc fidei tractatum esse quem Leo et Julianus Breviarium fidei appellarunt. Patet enim ex epist. 77 (*nunc 103*) ad Gallos kalendis Februariis anni superioris 452 data, nondum Leonem de Gestis Chalcedonensis concilii instructum tunc fuisse; nec aliud de illo didicisse quam per confirmationem et approbationem suæ ad Flavianam epistolæ Eutychnianam perfidiam fuisse damnatam cum Dioscuro ejus adjutore. Hoc ante reditum legatorum a synodo, post illorum autem reditum iterum scripsit ad eosdem Galliarum episcopos, confirmataque Eutychnis et Dioscuro damnationis transmisit exemplar sententiæ adversus utrumque latæ in concilio: sed de definitione et tractatu fidei ne verbum quidem; unde merito crediderim nec per illud quoque temporis Leonem habuisse perspecta synodi illius Acta et instrumenta: quæ causa fuit cur hæc a Juliano Coensi postulari, hortareturque ut illa omnia nitide translata et per ordinem digesta sibi quantocius transmitti curaret; 1517 iisdem comprehendendi arbitror tum chartas quas Actius indicaverat esse directas, tum Breviarium quod Julianus a se missum fuisse significaverat, quæ a se non recepta querebatur S. Leo.

B 3. *Gestorum synodaliū*. Hinc definire licet, 1518 ni fallor (a) Acta Chalcedonensis concilii eo quo nunc

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

appendice hujus tomii II, vide admonitionem eidem præmissam col. 283 (*Vide nostrum tomium II*).

(a) Ut de hac tertia Quesnelli nota iudicium feratur, statendum est quid ex concilio Chalcedonensi ante Rusticum Latine redditum fuerit, et quid ipse Rusticus præstiterit. Aliquot tantum particulæ gestorum Chalcedonensium ante integram eorumdem versionem Latine redditæ sunt. Num Latinum exemplar sententiæ quod Leo ad Gallos direxit cum epist. 103 originale sit, an interpretatio ex Græco, certum non est, ut ibidem monuimus annot. 6. Prima autem certa interpretatio est illa totius fere actionis 6 exhibita in codice Vaticano 1322, de qua plura diximus in observat. ad dissert. 9 Quesnelli in causa Domni. In hac inserta est definitio concilii Chalcedonensis; quæ iterum ex alia versione in eodem manuscripto subjicitur, ut in memoratis observationibus animadvertimus. Hujus autem definitionis quinque interpretationes a Baluzio recusæ inveniuntur tom. IV Conciliorum Ven. editionis, una ex Hispanica et Isidoriana collectionibus sumpta col. 2055, d, aliæ quatuor ex aliis collectionibus antiquis, col. 2057, b, quarum una eadem est ac secunda laudata codicis Vaticani. Omnes vero sunt anteriores illis duabus quæ antiquus omnium actionum Chalcedonensium interpres lucubravit, et alteram inseruit actioni quintæ, alteram sextæ. Hinc autem a sex interpretibus hanc definitionem ex Græco, aut omnium Actorum versionem, Latine redditam credimus. Duæ quoque versiones canonum integra omnium Actorum interpretatione vetustiores supersunt, quarum altera in Quesnellianam, aliasque antiquissimas diversæ originis collectiones, Vaticanam Regiæ, Barberinam, Lucensem, et Colbertinam, atque Justellianam, altera in Hispanicam, et exinde in Isidorianam traducta fuit. Tres præterea actiones ad Maximum Antiochenum pertinentes vivente Leone Latine redditas in citatis observationibus ad diss. 9 Quesnelli exhibuimus. Tandem præter nonnullas Marciani litteras ante et post synodum promulgatas, quæ cum in diversæ originis collectionibus Latinis

similes inventiantur, editæ videantur Latine, et ex Latino originali derivatæ, quæque statim Romanis et Occidentalibus patuerunt, quarum præcipuarum actionum tertiæ ac sextæ compendium Latinum ante integram Actorum interpretationem lucubratum fuit, de quo satis diximus in observ. ad notam præcedentem.

C Pleniorem porro eorumdem versionem, quam Leo a Juliano epist. 113 integram et absolutam postulavit, certum est factam fuisse ante Rusticum, ita tamen ut primo interpreti II Græci codices usui fuerint, in quibus deerant actiones duæ de Photio Tyri, ac de Caroso et Dorotheo, duæ ad Maximum et Domnum Antiochenos spectantes; nec non illa, in qua lecta fuit Leonis epistola 95 ad synodum: de quibus videquæ diximus annot. 18 in dissert. 1 Quesn. ad an. 451. Hujus versionis antiquæ duæ tantum, quod sciamus, codices supersunt, Parisiensis, quo Baluzius usus est, et codex Suecorum reginæ, cujus notitiam ille a cardinali Casanata habuit. Hanc vero interpretationem anteriorem Rustico, Juliano Coensi tribui non posse, illud in primis suadet, quod si ab eo statim post synodum Latine reddita fuissent gesta Chalcedonensia, cum ille integros concilii codices habuerit, tot defectus aliquot actionum in ejus versione non inveniuntur, quot indicavimus. Illud porro hanc versionem Juliano non esse evidentius demonstrat, quod hæc canones Chalcedonenses præsertim ex versione Dionysii Exigui, qui sane hos canones non sumpsit ex interpretatione vetustiore, sed e Græco transtulit. Hinc etiam eadem versio titulos canonum recepit, quos suo more Dionysius composuit. Similiter act. 11 ex eadem Dionysii interpretatione in codice Parisiensi refertur Antiochenus canon 16. Quare hæc Actorum Chalcedonensium interpretatio vel ab ipso Dionysio Exiguo lucubrata, vel sub Dionysii ævum post editam ejusdem canonum collectionem condita fuit. Ita hanc versionem circa pontificatum Hormisdæ sæculo VI ineunte factam putamus. Primi certe, qui hac interpretatione usi sunt, sub Vigilio exstiterunt, uti præclare ostendit Baluzius in

habentur modo, collecta, translata et ordinata fuisse a Juliano episcopo Goensi rogatu sancti Leonis; nec audiendos eos esse, qui Rusticum diaconum illorum collectorem prædicant: vel ex sola enim **1519** annotatione, quæ primæ actioni subijcitur, patet illa ab eodem fuisse tantummodo cum exemplaribus affis collata, et ex iisdem annotata et distincta; quod insuper manifestum redditur ex ms. cod. Thuan. qui partem actionis primæ Chalcedonensis habet cum hoc titulo: *Explicuerunt quæ ante gesta præmissa sunt,*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

præfatione ad antiquam versionem concilii Chalcedonensis, ubi hanc sententiam pluribus confirmat.

Quæ porro Idem Baluzius edidit et annotavit ex tribus codicibus Rustici, palam faciunt, hunc non primam tantum actionem interpretationis antiquæ, sed totam hanc versionem cum mss. et Græcis et Latinis Constantinopoli contulisse et emendasse, ac nonnullas identidem annotationes addidisse. Neque vero Rusticus purus fuit emendator et illustrator versionis antiquæ. Novam enim interpretationem fecit actionis 7 de Maximo et Juvenali, ac duarum relationum synodi ad S. Leonem, et ad Pulcheriam Augustam. Adiecit porro versionem actionis de Domino, quæ in antiqua versione desiderabatur, eamque sumpsit ex illa vetustiore quam Leone vivente factam ostendimus in observ. ad diss. 9 Quesn. Inseruit quoque allocutionem originalem Latinam Marciani ad synodum (quam nobis jam conservaverant antiquæ collectiones Latinæ, ex. gr., Quesnelliana, et cod. Vat. 1322), et aliquot imperiales leges Latine promulgatas. Baluzius, tom. IV Concil. col. 2025, proposita Rustici annotatione: *Relationes sanctæ synodi ex codice Acumitensi Græco in Latinum transtulit ego ipse*, hæc subijcit: *Hanc annotationem inveni in antiquis exemplaribus et in editione Crabbi. Quæ ergo Rusticus transtulit, hæc sunt*; ac præter relationes commemorat quatuor Marciani leges, ut unam Theodosii, quæ in codicibus puris Rustici actioni tertiæ subijcitur. At solas relationes Rusticus abs se Latine redditas tradit. Leges autem cum Latine editæ essent, non vertit in Latinum, sed uti editas invenit, inseruit. Duæ quidem ex iisdem legibus totidem verbis leguntur in collectione Quesnelliana, cap. 26 et 27, quæ tamen Rustico anterior est: quædam etiam exhibentur in collectione Hispanica, quæ a Rustici codicibus non proficiscitur. Id ex eo ortum est, quod leges Latino sermone publicarentur: unde tum ab his collectoribus, tum a Rustico iisdem verbis inventæ et insertæ fuere. Hinc nihil mirum, si Facundus lib. xii, c. 2, ex edicto Marciani pro confirmatione synodi Chalcedonensis eadem verba recitavit, quæ apud Rusticum inveniuntur; neque enim Rustico tribuimus quod eas leges Latinitate donaverit, sed quod Latine scriptas et editas antiquæ interpretationi addiderit.

Ordinem actionum Rusticus alicubi mutavit. Nam quæ in antiqua versione est actio 3, ex Græcis mss. secundam fecit; quæ autem erat secunda, in tertium locum transtulit. Canones vero qui erant subjecti sextæ actioni, inde exclusit, et decimam quintam actionem ex iisdem constituit.

Hanc Rustici lucubrationem inter diem x kal. Martias an. 549 et diem iii kal. Aprilis an. 550 recte Baluzius constituit in laudata præfatione num. 21, cujus editio, ut probe perspicitur quo ordine Rusticus hanc suam Chalcedonensis concilii editionem digesserit, omnino observanda est. Vide tom. IV Conc. Ven. edit. col. 1980 et seqq.

Hac vero occasione, qua de Rustici editione locuti sumus, notitiam a nemine explicatam hic proferimus de quibusdam codicibus, qui licet Rustici editionem contineant, a puris tamen ejusdem exemplaribus discrepant. Baluzius solos codices puros Rustici invenit Divionensem, Corbeiensem, ac Thuanum Colbertinum, qui tamen postremus motus in prima actione

A nunc incipiunt gesta prima concilii Chalcedonensis. Rusticus ex Latinis et Græcis exemplaribus maxime Acumit. monasterii emendavit. Concilii Chalcedonensis 1520 actio prima in nomine Domini nostri Jesu Christi cæpi emendari kal. Mart. x, indict. 12. Eadem se legisse testatur Chiffletius in codice Actorum Chalcedonensium, Rustico diacono, ut ait, collectore, seu potius, ut legendum puto, correctore, in quo codice bibliothecæ Joannis Bobierii Divionensis viri senatorii Rusticus pariter meminit Acemitenis codi-

ANNOTATIONES.

desinit. Nos unum Ghigianum 483 plane similem invenimus. P. Crabbus alio ejusdem generis codice usus est, cum integra Acta secundum Rustici editionem vulgavit. Alios vero codices frequentiores nacti sumus, qui eandem Rustici editionem ita exhibent, ut annotationes ejus omnes aut fere omnes omittant, et ordinem etiam nonnumquam deserant. Hujusmodi sunt omnes codices Vaticani 1321, 1323, 4166, 5405, et noster antiquissimus capituli Veronensis 57. In Vat. 1322, qui incipit ab actione secunda, relatio synodi ad Leonem ex antiqua versione sumpta est, licet reliqua Rusticum exhibeant. Cum porro hi soli codices, qui carent annotationibus Rustici, Romanis conciliorum editoribus noti fuerint, culpandi non sunt, si annotationes a Crabbo editas expunxerunt. Cum enim in suis codicibus deessent, qua illæ auctoritate a Crabbo appositæ fuissent, ignorarunt.

In fine codicum Veronensis 57 et Vat. 1321, 1323 et 5405, qui imperfectam Rustici editionem exhibent, addita legitur *epistola fidei catholicæ in defensione trium capitulorum*. Incipit: *Monet quosdam*. Hæc Facundi nomine ex apographo edidit P. Dacherius in Spicilegio; et hæc de causa in editione Operum P. Sirmondi inter Facundi libros recusa fuit. At præterquam quod auctoris nomen in laudatis manuscriptis non legitur, et in præstantissimo Facundi ætati fere eod. ms. Veron. 61, qui ejus opera complectitur, hæc epistola non recensetur, in alio æque antiquo cod. Veron. 57 hæc nota eidem epistolæ in margine superiori secunda manu præfigitur: *Tota epistola, si vere inspiciatur, est omnino suspecta, et pestifera hæresis Nestorii et Theodori Mopsuesteni claret setore respersa. Cujus auctor hic non ponitur, sed hodie totaliter ignoratur*. In ms. Vat. 1321, hæc epistola gestis Chalcedonensibus, ut in aliis codicibus, subjecta, a Facundi operibus separatur. Post hanc enim epistolam sine auctoris nomine descriptam alia leguntur opuscula, quæ ad tria capitula nequaquam pertinent. Tum vero Facundi nomine proferuntur libri duodecim pro tribus capitulis, et epistola ejusdem adversus Mutianum Scholasticum. Nonne hæc separatio prioris epistolæ absque auctoris nomine a certis Facundi operibus ejus nomine prænotatis, diversi ignoti auctoris indicium est? Cum Dacherius non memoret codicem, unde apographum sumpsit, nec in eo Facundi nomen epistolæ præfixum expresse tradat; dubium non leve nobis exoritur, num hæc epistola exscripta fuerit ex codice aliquo laudatis Chalcedonensibus simili, in quibus tantum hanc epistolam nullo auctoris nomine inscriptam reperire nobis contigit: idcirco autem Facundo tributa fuerit, quod et in defendendis tribus capitulis, æque ac cætera Facundi Opera, versetur, et fortassis etiam una cum hujus Operibus inventa fuerit, ut in eo codice Vaticano, quem ultimo loco memoravimus. Facundi Opera ante concilium v sub Vigilio scripta fuere: hæc autem epistola post concilium Pelagio pontifice. Num Facundus in apertum schisma, quod in epistola proditur, eruperit, nisi ejus auctor certius probetur, affirmare non audeamus. Qui ex Afris concilium non receperat, exilio muniti sunt. De exsulis queritur epistolæ auctor, nec se exsulem indicat. Hinc suspicio est fuisse aliquem ex Italis, qui ob tria capitula schisma confaravit. Num stylus a Facundo discordet, alii conferant.

cum, quibus in emendandis concilii Actis usus fuerat. Nec de iisdem codicibus tacet Nicolini editio Venetiana 1521 Conciliorum ann. 1585, licet corrupte appellet Acuminenses, ex quibus nonnulla minutoribus characteribus inserta voluit textui vulgato. Ex horum porro omnium inspectione et collatione nonnulla colligere mihi videor notatu non indigna. Primum est collectionem Actorum Chalcedonensium Latinam, quæ nunc omnium manibus versatur, antiquiorem esse Rustico diacono, qui circa annum D. 550 Constantinopoli residebat cum Vigilio papa, illicque prædictæ collectioni emendandæ allaborabat: id patet tum ex Nicoliniana editione jam laudata, tum maxime ex codice Thuaneo, qui non modo solius emendationis meminit, sed etiam priscorum Actorum serie intacta, Rustici emendationes ad oram paginarum relegatas exhibet, hac admonitione præeunte: *Annotatio circumducta † singulas interlocutiones a foris ita posui, ut Acuminensium codex Græcus Latine continet.*

2. Suspiciari licet solam actionem primam a Rustico fuisse emendam, id enim ex titulo, quem supra ex cod. Thuaneo descripsi, elici mihi videtur. Præterea ad unius actionis primæ finem mentio fit collationis et emendationis Rustici in omnibus quos vidi excusis codicibus, aut etiam mss. Denique sola prima actio nonnulla inserta habet ex codice Acuminensi seu potius Acœmitensi in Nicoliniana et Suriana editionibus. Nolim tamen hæc a me pro certis accipi: sicut nec ausim negare quin codex Acœmitensis, quem lustrare cœperat Rusticus, ad Occidentales postmodum deportatus a pluribus describi potuerit. Porro si verum est quod dicimus, partem tantum Actorum a Rustico emendam fuisse, id forte contigit ob eam rationem, quod cum a Vigilio ad damnationem trium capitulorum delapsus decessisset una cum collega suo Sebastiano, urbem regiam deserere coactus fuit, et Acœmitarum monasterium, ubi, occasione controversiæ quæ agitabatur, res Chalcedonenses diligentius indagare cœperat.

Tertium est quod eruius ex dictis, scilicet Acta Chalcedonensium concilii vix in remotioribus Occidentis partibus nota fuisse ante quintam synodum, præsertimque in Gallis nostris, quæ per solas fere epistolas S. Leonis ad episcopos Gallicanos scriptas de illius synodi exitu certiores factæ fuerant, et ex sententia in Dioscorum, quæ uni illarum illigata erat. Testis est hujus assertionis nostræ canon 1 concilii Aurelianensis v, cujus episcopi suppressa Chalcedonensi synodi mentione, soli apostolicæ sedis decreto adversus Nestorianum et Eutyechianum dogma intortio niti videntur. Et hoc contigit anno 549, quo tempore Rusticus Vigiliū papam impugnabat. Postmodum autem cum trium capitulorum controversia magis efferbuisset, eorumque damnatores tamquam synodi Chalcedonensis adversarii passim et ubique per provincias infamarentur; sed præsertim cum quintæ synodi decreta tamquam in præjudicium præcedentis synodi lata ab Afris, Illyriis, Dalmatis, Insubribus, 1522 Istrictis, Gallis, Hispanis, Ibernis, etc., constanter rejicerentur: tunc cœperunt exemplaria Actorum quartæ hujus synodi undequaque studiose conquiri, avide perlegi, a plurimis exscribi. Nec dubium est Rusticum Vigilio cæterisque trium capitulorum adversariis tantopere infensum, suaque deiectione irationem factum, sicut Vigiliū ubique ut Chalcedonensis concilii desertorem publicabat, ita hanc in se curam sumpsisse ut per provincias exemplaria synodi spargerentur. Sed nostros imprimis Gallos, qui synodum quintam vel numquam, vel serius re-

cepisse videntur, verosimile est ejusmodi exemplaria a Rustico accepisse, quandoquidem ab illo moniti fuerant de Vigili adversus sanctam Chalcedonensem synodum nefanda, ut putabat, prævaricatione, quemadmodum intelligere est tam ex epistola Vigili ad Aurelianum Arelatensem episcopum, quam ex litteris clericorum Italiæ ad legatos Gallorum Constantinopolim missorum. Auget istam suspicionem. quod nullam habemus in Occidente concilii Chalcedonensis editionem, quæ non Rustici mentionem faciat, tamquam ab eo fluxerint prima, quæ in Gallias appulerunt, illius synodi exemplaria. De Rustico enim pariter mentionem faciunt editiones Conciliorum Romana, Crabbiana, Nicoliniana, Suriana, etc., et Bohierii a Chiffletio et in editione laudatus codex.

AD EPISTOLAM CXIV.

APUD QUESNELLUM LXXXVII.

Episcopis, qui synodo Chalcedonensi interfuerant.

1. *Sanctæ synodo apud Chalced. habitæ.* Soluta synodo Chalcedonensi, damnatisque Eutyechianæ sectæ asseclis, id e multis unum adversus synodi decreta excipiendam putaverunt: hæc unanimes omnium consensu non esse statuta, nec recepta: immo, primam omnium sedem, Romanam videlicet, ita illis contradixisse, ut omnino suum consensum his adhibere nonisset. Nimirum ex eo quod legalis S. Leonis canonem 28 rejecissent, improbassetque ipse Leo, occasionem hujus calumniæ spargendæ sumperant hæretici, Chalcedonensem synodum ab apostolica sede repudiatam esse. De ea re scripsit ad Leonem imperator, monuitque commodiorem aliam viam non esse repellendæ calumniæ, quam si per universas Ecclesias definitiones sanctæ synodi Chalcedonensis apostolicæ sedi placuisse doceantur (*Epist. 89, nunc 115*). Obtemperavit S. Leo, præsertimque ad omnes synodi episcopos quos sanctæ synodi nomine adhuc compellat, epistolam scripsit, in qua et in aliis eodem die datis, hæreticorum calumniam pluribus retundit argumentis.

1° Non potuisse ambigi quin toto corde ejus synodi definitionem amplecteretur, cum non posset de unitatis redintegratione non gaudere, qui hanc scissam ab hæreticis tantopere doluerat (*Epist. 87, nunc 114, cap. 1*).

1523 2° Hoc ipsum ex consensione legatorum, qui vicem ejus gesserant in synodo, esse manifestum (*Ibidem*).

3° Ex epistolis, quas ad Anatolium scripserat post legatorum reditum in Urbem, non minus id elucet (*Ibidem*).

4° Quia nihil definitum erat a synodo, quod non ipse prius scripsisset in ea epistola, cui omnium subscribentium consensus accesserat, utpote secundam formam apostolicæ doctrinæ ac paternæ traditionis emissæ (*Epist. 89, nunc 115*).

5° Non solum se in persona legatorum propriam cum SS. Patribus unisæ sententiam, sed etiam per approbationem gestorum synodalium; in sola tamen fidei causa, propter quam generale concilium congregatum fuerat (*Epist. 87, nunc 114, cap. 1*).

Ex quibus perspicuum est approbationem hanc non nisi ex occasione calumniæ natam, ne videlicet fallax cujusquam simulatio sententiam ejus haberi vellet incertam (*Epist. 90, nunc 116, cap. 2*); et, ne per malignos interpretes dubiabile videretur, utrum quæ in synodo Chalcedonensi de fide statuta erant, approbaret (*Epist. 87, nunc 114, cap. 1*). Non igitur ideo hanc approbationis epistolam scripsit, ne (a) robor

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Robur quidem sacrosanctis decretis non dederat, non quia per se absque pontificis approbatione vim generalis concilii haberent decreta synodi, sed quia hæc decreta quoad fidem antea a Leone aliis litteris satis fuerant approbata, ac præsertim in epi-

stola 106, ad Anatolium, ut idem pontifex hac ipsa epistola 114, et in sequenti 115, palam testatur: unde etiam in epist. 115, ad Marcianam, scribit: *Per fratrem meum Lucianum episcopum talis et ad gloriam vestram et ad Constantinopolitanum episcopum*

sacrosanctis decretis deesset, sed ne ex venerandæ synodi contemptu ipso infamaretur, neve eo duce gloriarentur, qui Chalcedonensis synodi definitionibus obnitebantur; ne denique imperatoriæ voluntati videretur contradicere, cui *omnibus modis obediendum sibi esse* palam profiteretur (*Epist. 89, nunc 115, cap. 2*). De huiusmodi confirmatione synodi Chalcedonensis qui plura volet, adeat doctissimum Joannem Launoium, parte II Epistolarum, epist. ad clarissimum virum Jacobum Bevilacqua (*Boileau*) Parisiensem theologum, nunc metropolitânæ et primatialis Ecclesiæ Senonensis decanum meritisimum, ac sede vacante juri dicendo et administrandæ diocesi præfectum.

Priores poro editiones omnes, si Romanam epistolarum decretalium excipias, istam Juvenali inscriptam habent in hunc modum: *Ad Juvenalem et ceteros episcopos, qui in sancta synodo Chalcedonensi congregati sunt*. Horam unus erat Juvenalis, et ad ipsum procul dubio missum est epistolæ exemplar, **1524** ex quo descripta postmodum, ejus nomen retinuit. Desideratur autem in mss. cod. Grinan., Victor., Trecopith. et tribus Thuan., nec non in Actis Chalcedonensis concilii, et, ut dixi, in editione Romana epistolarum pontificiarum. Eodem etiam modo citatur epistola a Pelagio papa II, et a Facundo Hermianensi.

2. *Consensionis effectus*. Ita codd. mss. edit. Rom. et Facund., non vero affectu, ut legebatur antea; quod quidem de legatorum consensu intelligendum existimo, ut explicat se ipse his verbis: *Me non solum per fratres, qui vicem meam exsecuti sunt, sed etiam per approbationem gestorum synodaliū, propriam vobiscum unisse sententiam*.

3. *Manifestare voluisset*. Post quæ, inquit Baluzius, sequitur in codicibus Rustici: *Sed quia in eisdem litteris ea quæ per occasionem synodi male sunt attentata, reprehenderam, maluit prædictus antistes meam gratulationem tacere, quam suum ambitum publicare*. Fatendum tamen est, addit Baluzius, ista quamvis consequenter scripta, divisa tamen ac separata esse a textu epistolæ in antiquis exemplaribus. Stylus est S. Leonis, et ejus verba. Nam de hac ipsa re agens in epistola 60 (*nunc 116*) ad Pulcheriam Augustam, ait: *Nisi maluisset meum gaudium (id est, gratulationem) tacere, quam repulsam sui ambitus publicare*. Non viderunt ista editores epistolarum S. Leonis. Immo vero, Baluzi mî, ista vidimus; non in codice Divionensi, quo uti nobis non licuit, sed in tertia

A parte Actorum Chalcedonensis concilii, pag. 881, editionis Labbei, qui illa eadem verba ex Divionensi tuo codice ante te excerpserat, et ad marginem relegarat. Intellexit enim vir eruditus Leonis quidem et stylum et verba esse, sed desumpta ex epistola 59, nunc 89 (*nobis 115*), c. 1. Quæ ratio fuit cur pannus iste a textu epistolæ 61, l. viii, nunc 87 (*nobis 114*), separatim inventus fuerit, nempe a studioso aliquo excisus a loco nativo et isti epistolæ illustrationis causa a-sutus.

4. *Poposci*. Ita legendum esse, ut emendavimus; non vero, *poposci*, ut Romana **1525** et aliæ editiones habent, probant mss. codd. Victor., Griman. et alii, sed et epistolæ 89 (*nunc 115*), cap. 2, ubi hoc ipsum ab imperatore postulat Leo noster.

5. *Propriam vobiscum unisse sententiam*. Ita Griman. cod., cui concinit Facundus, hæc verba describens pag. 203 lib. v, cap. 4, licet lib. II cap. 6 sic legat: *Propriam vobis communicasse sententiam*, quod vitio codicis irribuendum puto. Pelagius II cum vulg. legit: *Propriam vobiscum intisse sententiam*.

AD EPISTOLAM CXV.

APUD QUESNELLUM LXXXIX.

Marciano Augusto.

1. *Et regia potentia, et sacerdotalis industria (a)*. Simile est quod ait epist. 124 (*nunc 155*): *Non solum regiam, sed et sacerdotalem ipsius mentem obsecrare, etc.*; epist. 125 (*nunc 156*), cap. 6, ad Leonem Augustum: *Sacerdotalem namque et apostolicum tuæ pietatis animum, etc.*; et epist. 112 (*nunc 142*), cap. 1: *Sacerdotali me sollicitudine pietas vestra commonuit; et supra, epist. 84 (nunc 111), cap. 3, ad Marcianum: Qui vobis, inquit, præter regiam coronam, etiam sacerdotalem conferat palmam; epist. 90 (nunc 116), ad Pulcheriam: Principibus temporis nostri non solum potentiam regiam, sed etiam sacerdotalem cognoscimus inesse doctrinam; et in epist. 88 (nunc 117), cap. 2, ad Julianum: Ut omnes excellentiam ipsorum, non solum regii culminis, sed etiam sacerdotalis esse appareat sanctitatis; vel legendum omnibus, vel pro appareat, reponere, intelligant; epist. 105 (*nunc 134*): In Christianissimo principe sacerdotalem exprimit affectum; et epist. 123 (*nunc 154*): Sacerdotali servet affectu. Vere regium pontificis nostri animum, qui in sacerdotii et apostolatus sui communionem Augustum tam libenter recipit; nec suæ diminutione dignitatis inde metuens, nec regis in-*

BALLERINIURUM ANNOTATIONES.

scripta dixi, quæ evidentè ostenderent me ea, quæ de fide catholica in prædicta synodo definita fuerant, approbare. Iidem ipsi Orientales, qui de Chalcedonensi definitione dubitationem ingesserant eo nomine, quod Leo illam non approbasset (suppressa enim fuerat Leonis epistola ad Anatolium, qua synodum probaverat) satis ostendunt hanc pontificiam approbationem ab Orientalibus habitam omnino necessariam, ut de ipsa definitione concilii dubitari non posset. Hinc sane Marcianus non tam confirmationem, quam ejus publicationem in Ecclesiis uti necessariam petiit epist. 110, in quam confer nostram annot. 2 (*Col. 1018, n. 2*). Hanc pariter confirmationis necessitatem ad robur decretorum concilii alia testimonia Leonis et aliorum Orientalium comprobant. Hinc etiam Leo dum concilii definitionem retractabilem pronuntiavit, eam cum confirmatione pontifici conjunxit epist. 160, c. 2: *Nam definiturum rerum, quas tantæ synodi... sanxit auctoritas, et apostolicæ sedis confirmavit assensus, nihil oportet discuti*. Idem repetit epist. 163, ad Anatolium.

(a) Tria in sacerdotibus seu episcopis distinguenda, ordo, potestas clavium, et sollicitudo pro Ecclesia. Si hanc postremam, quæ vigilantiam, labores, industriam, et curas pro fide, unitate, et disciplina Ecclesiæ affert, quispiam vel laicus, quantum per ipsum

fieri possit, in se suscipiat; is utpote sacerdotalis sollicitudinis particeps, sacerdotis et episcopi titulum obtinere potest. Hoc sensu S. Leo sacerdotalem industriam, mentem, animum, affectum, sanctitatem sollicitudinemque commendat in Marciano et Leone imperatoribus, qui pro fide ac unitate Ecclesiæ contra Eutychem hæresim plurimum laborarunt. Cumque Marcianus et Pulcheria adversus eosdem hæreticos doctissimas sanctiones ediderint juxta Ecclesiæ et episcoporum doctrinam sacerdotalem ipsis inesse doctrinam professus est. Simili sensu alia testimonia de aliis Augustis intelligenda sunt. Nemo tamen ob participationem sacerdotalis sollicitudinis quemquam laicum æque participem censere potest vel sacerdotalis ordinis, vel potestatis clavium, qua spiritualis jurisdictionis significatur. Hanc enim competere solis sacerdotibus seu episcopis, quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei, quibusque Ecclesiæ claves in Petro traditæ fuerunt a Christo, omnes catholici fatentur: unde primus imperator Constantinus, qui magnam sollicitudinem pro Ecclesia suscepit, suam et episcoporum potestatem probe distinguendo, etiam ad episcopos locutus est, teste Eusebio in ejus Vita lib. IV: *Vos quidem in iis quæ intra Ecclesiam, ego vero in iis quæ extra geruntur episcopus a Deo sum constitutus*.

cremētum decusque invidens celsitudinis. Leonem in successoribus ejus remuneravere Christianissimi imperatores nostri, imperita illis vicissitudine temporalis, auctaque ex principatu terreno Romanæ urbis sacerdotali dignitate: ut dum utraque tam arcto nexu sibi invicem velut immisceretur, neutram ab alterutra dissociari unquam pro Ecclesiæ imperique pace contingeret. Præverant Leoni Chalcedonenses Patres, qui act. 6 concilii acclamavit Marciano: *Τὸ ἔσπερον τῶ βασιλεῖ, multos annos.* Immo et episcopo Constantinopolitanæ synodi sub Flaviano Theodosium pari encomio decorarunt, acclamantes: *Sacerdoti imperatori. Τὸ ἀρχιεπί τῶ βασιλεῖ, Pontifici imperatori.* Ad eundem sensum Fortunatus lib. II, c. 11, Childebertum Francorum regem sic laudat:

Melchisedech noster merito rex etque sacerdos
Complevit laicus religionis opus.

Cujus elogii ratio, cæteris prætermissis, apud Justinianum, Novel. 7, cap. 2, legi potest, ubi ait: *Cum nec multum differant ab alterutro sacerdotium et imperium, et res sacræ a communibus et publicis.* Qua de causa diu ante hos omnes Eusebius in Vita Constantini cap. 44 hunc imperatorem laudat: *Quod Ecclesiæ Dei præcipuè curam gerens, cum per diversas provincias quidam inter se dissentirent, ipse velut communis omnium episcopus a Deo constitutus, ministrorum Dei synodos congregavit.* Et lib. IV, c. 22 et 24: *Vos quidem, ait ipse Constantinus ad episcopos, in iis quæ intra Ecclesiam; ego vero in iis quæ extra geruntur episcopus a Deo sum constitutus.*

2. Cum et fidei omnium subscribentium consensus accesserit, quæ a me... emissa est. Ita Griman. cod. In vulgatis vero: *Cum ei fidei omnium subscribendo consensus accesserit, quæ ad me... emissa est:* quæ apparet intellecta esse de synodi Chalcedonensis definitionibus ad S. Leonem missis: cum certissime de sua epistola ad Flavianum scripta et omnium subscriptionibus firmata sermonem habeat pontifex.

3. *Lucianum.* Legatum hunc probabile est eundem illum esse Lucianum Byzici episcopum, qui tam suo, quam Cyriaci episcopi 1527 Heracleæ Thraciæ nomine, interfuit Chalcedonensi concilio: qui et in actione 16, ubi de privilegiis Constantinopolitanæ sedis definitum est, semel et iterum subscripsit, primo quidem pro Cyriaco, secundo nomine proprio in hunc modum: *Lucianus episcopus Byzici et Arcadiopolis*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Anatolii quidem et imperatoris nomine Lucianus episcopus ad Leonem directus cognoscitur ex epistolis 100 et 101, at synodi quoque nomine non item. Cum enim is memoratus in epistolis imperatoris 100, et Anatolii 101, non nominatur in relatione synodi nobis epist. 98; tum vero Anatolius epist. 101 synodi relationem ad pontificem non Luciano, sed Romanis legatis traditam profit.

(b) Cum S. Leo Maximi vigilantiam commendat, ne ullo modo sinat in Orientalibus Ecclesiis, maximeque in iis quas Antiochenæ sedi sacratissimorum Patrum Nicæni canones deputavere, ab improbis hæreticis Evangelio insultari, et vel Nestorii, vel Eutychetis a quoquam dogma defendi; hoc loco non questionem de Antiochenæ sedis juribus a Juvenali Jerusalemitano læsis, de quibus postea sermonem facit, neque illam de juribus metropolitaram Thraciæ, Ponti, et Asiæ ab Anatolio violatis, quæ ad Antiochenum non pertinebant, sed meram fidei causam, et perversa hæreticorum dogmata, eorumque nusus in Oriente apertissime respicit. Ut autem intelligatur quid Orientalium provinciarum nomine significet, haud confugiendum est ad questionem de sedum juribus, sed aliunde colligendum est. Hac autem in re satis indicii exhibet sequens epistola 120, ad Theodoretum, quæ eodem die signata, hujus ad Maximum epistolæ mentionem facit. In ea epistola 120, S. Pontifex non absimiliter pro fidei causa sollicitus, capite sexto Theo-

dooretum eandem causam commendat his verbis: *Quod superest exhortamur, ut quia illic nonnullas Eutycheiani ac Nestoriani erroris reliquias cognoscimus remansisse, nunc etiam sedi apostolicæ collaboras, etc.* Et post pauca: *Quid apud illas regiones doctrina Dominici præficiat, apostolicam sedem festines instruere, quidamque illius regionis sacerdotes.... adjuvemus.* Quo pacto referantur voces ILLIC, ILLAS REGIONES, etc., si tota epistola legatur, non invenientur referri posse nisi ad Orientem late sumptum, uti ab Occidente distinguitur. Sic enim ait cap. 2: *Solis justitiæ jubar densis per Orientem Nestorii et Eutycheis nebulis impeditum pure ab Occidente splenduit.* In toto tunc Oriente hæresis venenum suum sparserat; et hoc præsertim tempore et in Palæstina, et in Ægypto tamulteribus hæreticis, erroris reliquiæ non deerant. Ille ergo Orientem late sumptum S. Leo commendat Theodoretum, ut secum collaborans invigilaret, referret ad sedem apostolicam, etc. Quidni idem commendavit Maximo, qui majori quam Theodoretus auctoritate pollebat? Imbecilla cognoscuntur et verba, quæ hic Quesnellus subjicit, ut *Ægyptum excludat.* Neque enim jus Antiocheno tradebatur supra Ægypti Ecclesias, sed in gravissimis hæreticorum usibus, quæ S. Proterio Alexandrino episcopo recens ordinato, nec sedem satis tutam, nec idoneam auctoritatem præstabant, S. Leo Maximi tertiæ sedi episcopi auctoritatem utilem futuram putavit.

4. *Et de hæreticorum damnatione.* Hæc verba desiderantur in epistola Pelagii II ad Eliam cæterosque Isteriæ episcopos, in causa trium capitulorum: nec credit quicquam ea vel aliud cogitanti excidisse, vel de industria fuisse dissimulata: hoc enim posterius de Pelagio cogitare, vel de Gregorio Magno, a quo scripta fuisse putatur epistola, cum adhuc diaconi officio fungeretur, grande piaculum fuerit; alterum vero asserere non sinit ipsa, quam tractat, materia; in tota enim epistola de hoc unice inquiritur: an ea quæ pro confirmanda Chalcedonensis concilii actis scripta sunt a S. Leone, tantummodo proferantur pro custodia libertatæ fidei; an etiam pro causis episcoporum specialibus, quæ apud Chalcedonem discussæ sunt. Qua in disceptatione verba de quibus agitur reticuisse tergiversationis culpa 1528 non caruisset. Satis ergo est hanc omissionem scribarum excusantiam tribuere, cum et in alijs omnibus excusis manuscriptisque codicibus jaceat, et in Griman. præsertim non satis laudando ms.

AD EPISTOLAM CXIX.

APUD QUESNELLUM XCII.

Maximo Antiocheno episcopo.

1. *Leo Maximo Antiocheno.* Ita cod. Griman. Barb. 4 et Thuanei duo, quibus concinunt editiones omnes Canisiana antiquiores, ut in conciliis Merlini 1524, Coloniens. 1530 et 1535. In vulgatis vero post Canisii edit.: *Leo catholica Ecclesiæ episcopus, Maximo charissimo fratri episcopo Antiocheno.*

2. *In Orientalibus Ecclesiis.* De variis Orientis significationibus et divisionibus, quæ ad hujus loci intelligentiam facere possunt, consule, si lubet, Illustrissimi Petri de Marca dissertationem de Constantinopolitani patriarchatus Institutione, et Joannis Morini Oratoriani presbyteri lib. 1 Exerit. Ecclesiast., II et III. Dicam solum Orientalium Ecclesiarum nomine videri hic comprehendi tam eas provincias quæ tunc temporis Orientalis seu Antiocheni patriarchatus ditioni suberant (b) quam alias quæ quasi Antiochenæ

doreto eandem causam commendat his verbis: *Quod superest exhortamur, ut quia illic nonnullas Eutycheiani ac Nestoriani erroris reliquias cognoscimus remansisse, nunc etiam sedi apostolicæ collaboras, etc.* Et post pauca: *Quid apud illas regiones doctrina Dominici præficiat, apostolicam sedem festines instruere, quidamque illius regionis sacerdotes.... adjuvemus.* Quo pacto referantur voces ILLIC, ILLAS REGIONES, etc., si tota epistola legatur, non invenientur referri posse nisi ad Orientem late sumptum, uti ab Occidente distinguitur. Sic enim ait cap. 2: *Solis justitiæ jubar densis per Orientem Nestorii et Eutycheis nebulis impeditum pure ab Occidente splenduit.* In toto tunc Oriente hæresis venenum suum sparserat; et hoc præsertim tempore et in Palæstina, et in Ægypto tamulteribus hæreticis, erroris reliquiæ non deerant. Ille ergo Orientem late sumptum S. Leo commendat Theodoretum, ut secum collaborans invigilaret, referret ad sedem apostolicam, etc. Quidni idem commendavit Maximo, qui majori quam Theodoretus auctoritate pollebat? Imbecilla cognoscuntur et verba, quæ hic Quesnellus subjicit, ut *Ægyptum excludat.* Neque enim jus Antiocheno tradebatur supra Ægypti Ecclesias, sed in gravissimis hæreticorum usibus, quæ S. Proterio Alexandrino episcopo recens ordinato, nec sedem satis tutam, nec idoneam auctoritatem præstabant, S. Leo Maximi tertiæ sedi episcopi auctoritatem utilem futuram putavit.

erant et sui juris, saltem si primævum usum respiciamus. Tales erant Asiatica 1529 et Pontica dioceses, quas quia suo ordinationi subjecerat Constantinopolitanus, annitentibus Augustis, et decernentibus etiam Chalcedonensis concilii Patribus, ideo S. Leo, qui talem decretum infectum volebat, easdem curæ et sollicitudini Antiocheni episcopi commendat, non jure patriarchico, quo non ad ipsum pertinebant; sed titulo charitatis, quæ limites non habet. Ut enim per has Ecclesias non eas omnes intelligamus, quæ contra Occidentales distinguuntur, sed tantum distinctas illas dioceses, quæ suæ potestatis erant, facit.

1° Quod mens Leonis erat ambitum Anatolii carere ac coercere, qui certe Orientales omnes priori sensu Ecclesias non subicere sibi sategerat, sed tantum Thraciam, Ponticam, et Asianam dioceses.

2° Per hæc verba odium et invidiam Alexandrini episcopi in se convertisset, si Ecclesias illius jurisdictioni obtemperantes, Antiocheno commendasset antistiti, cum quo semper aliquid illi simultatis intercesserat.

3° Quia ex fine hujus et sequentis epistolæ patet hanc Leonis sollicitudinem maxime creatam esse ex quorundam monachorum præsumptione, qui multa contra fidem inter prædicandum effutiebant; unde monet tam Maximum, quam Theodoritum, ut hujus mali rescidendi causa, prædicationis munere monachis aliusque gradum sacerdotalem non obtinentibus interdicitur. Porro ex alia Leonis epistola, quæ est ad Julianum Coensem, data mense Aprilii hujusce anni 455, manifestum evadit hanc monachorum præsumptionem locum maxime habuisse in Ecclesia Cæsariensi Cappadociæ, quæ est Ponticæ diocesis primaria: ubi nescio quis Georgius monachus, annitentis Thalassio Cæsareæ episcopo, scribendi et prædicandi munus sibi arrogabat: cum antea, ut queritur S. Leo, præsumendo illicita et propositum monachi et nomen amittisset. Igitur (a) inde nata videtur occasio Leonis, ut ea de re scriberet Maximo et Theodorito: quia quo minus de illa Anatolium moneret obstat et intermissum litterarum cum eo commercium, et ambitum Anatolii Ponticæ Ecclesias sibi vindicantis, cui suffragatus esset. Cum vero addit Leo: *Maximeque in his, quas Antiochenæ sedi sacratissimorum Patrum Nicæni canones deputaverunt*; illas provincias intelligit, 1530 quas tempore Nicæni concilii Antiochenus antistes administrabat, cum illius decreto 6 sancitum est, ut antiqui mores obtinerent tam in Ægypto quam in Antiochia, suaque Ecclesiis privilegia servarentur: et his verbis suggillat confuditque Juvenalis ambitum qui, ut infra asseritur, ad invadendum Palæstinæ provinciæ principatum animos fiduciamque sumpserat ex discordia, quæ inter Cyrillum Alexandrinum et Joannem Antiochenum efferbuerat in concilio Ephesino primo. Quod cum obnitere non solum Antiocheno, sed et Alexandrino episcopo, consequi non potuisset sacerdotali decreto; ad imperatoria rescripta confogit, quorum auctoritate non solum Palæstinæ, sed etiam Arabiæ et

Phœnicæ ab Antiochena diocesi distractæ, Jerosolymitanæ sedi attributæ sunt. Verum cum omnes pragmaticas, omniaque rescripta imperatoria, quibus Ecclesiarum jura translata erant, posthabenda esse censuissent Chalcedonensis concilii Patres, lisque inter utramque Ecclesiam illam denuo mota esset; transigentibus tandem litigatoribus sopita est, actione 7, ea conditione, ut retentis Arabia et Phœniciis, Palæstinæ tres Jerosolymitano cederet Antiochenus. Neque hæc ego otiose hic refero, sed ut mecum miretur lector, inquiratque quamobrem Leo noster, qui totis viribus Constantinopolitani episcopi conatus repulit, quoniam Nicæni canonibus contrarii videbantur, hic quoque non insurgat in episcopum Jerosolymitanum, qui antiquam consuetudinem Nicæno æque decreto firmatam calcabat, cum alienas invadebat provincias. Quid quod de Juvenalis molitionibus ita loquitur, quasi irritæ fuissent nullumque effectum consecutæ? cum tamen tres Palæstinæ sibi subjectas habuerit. (b) Putabit aliquis Leonem hæc *κατ' ἐκνομίας* disimulasse, ne turbulentissimis temporibus nova turbarum semina jacerentur: eoque libentius, quo Jerosolymitani episcopi potentia et incrementum non ita formidanda erant Romano episcopo, quam Constantinopolitani; qui primæ sedis privilegia per omnia æmulabatur, magnisque passibus ad Orientalium, et forsitan etiam ad Occidentalium Ecclesiarum monarchiam properabat. Suggestent alii Leonem, qui episcopi urbis regiæ auctoritatem depressam volebat, tamquam 1531 suæ imminentem, ne illa cresceret, ideo aliorum patriarcharum privilegia strenue propugnasse: cum vero iisdem patriarchis res fuit cum aliis primatum ambientibus, non illibenter quoque de priorum splendore et viribus aliquid detrahi passum esse: non ex improba quidem eminentiæ ac splendoris ipsorum invidentiâ, sed quod difficillimis illis temporibus Nestorii et Eutychie erroribus per omnes sese provincias inferentibus, intererat religionis et Ecclesiæ plurimum episcoporum Orientalium potentiam minui.

Crediderim libentius, cum *gestorum synodali*, ut Leo ipse asserit (Epist. 86, nunc 115), *quæ omnibus diebus concilii in Chalcedonensi civitate confecta sunt, parum clara propter linguæ diversitatem Romæ tunc haberetur instructio*, non omnia, quæ illic acta fuerant, in Leonis tunc notitiâ venisse; adeoque ipsum omnino (c) ignorasse quid actione (e) transcriptum esset inter Maximum et Juvenalem. Licet enim ex mutuo utriusque partis consensu contentio esset composita, nec modo Orientalia, sed et Romanæ sedis legati assensione sua synodale decretum firmassent; nihil tamen tale passum esset, opinor, sanctos Leo, si rescivisset; cum liberum non putaret esse episcopo suæ sedis privilegia alteri eadem contra Nicæni synodi statuta, et consuetudinem multis sæculis roboratam, ut testatus est adversus Hilarium Arelatensem episcopum scribens, Ingenumque Ebreundensem ideo increpans, quod in illius gratiam jura sua sibi adversus eum non vindicasset. Si quid porro

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Id falsum colligetur ex annot. 30 (Col. 1045, n. 5) in hanc epist.

(b) Dux sequentes conjectationes, quas Quesnellus aliorum suspitionibus tribuit, a Leonis mente alienissimæ sunt; neque enim eo consilio Constantinopolitanæ sedis privilegio restituit, quod sibi exinde metueret; sed quod Nicænos canones custodiri zelo disciplinæ summopere peroptabat, eosque nisis detestabatur; quibus fidem canones in irritum mitterentur. Juvenalis autem conatus, etsi Nicæni canonibus pariter contrarent, idcirco præterisse, quod Ecclesiæ utile putaret, si patriarcharum Orientalium potestas minueretur, falsa hypothesi nititur. Neque enim eos Leo præterivit hac in epistola, sed reprehendit; et solum opportunum tempus, quo fortius agendum esset contra Juvenalem, qui hoc tempore

pulsus sua sede, obtento privilegio non potiebatur, expectandum duxit, uti explicavimus in observat. ad dissert. 9 Quesnelli num. 9. Quod si in epistola 139, quam ad Juvenalem suæ sedi jam restitutum dedit, nihil contradictionis hac in parte invenitur: vel Maximum nondum quidquam certi resciperat, vel hoc tempore studio fidei reparandæ, in hac una re, seu in reparanda fide, utilius insistendam putavit.

(c) Actionem septimam de Maximo et Juvenali non ignoravit S. Leo, siquidem eum duabus aliis actionibus ad ipsum ab eodem Maximo missæ fuit, uti exposuimus in observationibus ad dias. 9, num. 9, ad quas sequentes Quesnelli conjectationes exigendæ erunt.

de illo Juvenalis ambitu subodoratus est sanctus Leo, ex litteris Maximi illud didicit.

Maximus siquidem, licet pro bono pacis et ne infensum haberet imperatorem, manus utcumque dedisset, ut tribus Palæstinis potiretur Jerosolymitanus antistes; molestissimam tamen ferebat, quod dubium non est, amplissimas provincias ditioni suæ subtrahi. Ubi primum ergo didicit ea quæ ultimo canone Chalcedonensi pro Constantinopolitanae sedis amplitudine decreta erant Leoni displicuisse, nullisque eum rationibus adduci posse ut etiam, intercedentibus pro Anatholio Augustis et uno ex legalis Juliano, rata illa haberet, ob reverentiam canonum Nicænorum, quibus Ecclesiarum privilegia firmata erant, tum animos resumere, Leonique suggerere per litteras quod sibi iurium suorum ex Juvenalis ambitu subtractum esset. Subobscurè quidem scripsit, tam de adjudicata potestate Juvenali in tres Palæstinas, quam de consensu a legatis exhibitio; ne apud imperatorem de violata pace et redintegrata dissensione accusaretur, neve legatorum a se animos averteret: scripsit tamen, ut ex rescripto Leonis mihi videor **1532** non obscure colligere. Primum enim ea est ratio cur tam circumspecte loquatur Maximum exhortans ut nullo modo sinat, in *Orientalibus Ecclesiis, maximeque in his quas Antiochenæ sedi sacratissimorum Patrum Nicæni canones deputaverunt, ab improbis hæreticis Evangelio resultari*. Maxime enim in Palæstina et Ægypto tunc temporis tumultus perseverabat per improbas hæreticorum artes, quarum provinciarum hæc Maximum nihil attinabat, illa sola ejus administrationi suberat jure perantiquo. 2º Sanctus Leo hæc ait cap. 3. *Cum aliquod pro Antiochenæ Ecclesiæ privilegis dilectio tua agendum esse crediderit, propriis litteris studeat explicare, ut nos consultationi tuæ absolute et congrue respondere possimus*. Quis non videat Maximum de rebus suis subobscurè scripsisse ad pontificem nostrum, quandoquidem hic explicationem requirit, ut possit absolute et congrue respondere? *Nunc autem, inquit consequenter, ad omnia generaliter pronuntiare sufficiat, quod si quid a quoquam contra Nicænorum canonum statuta in quacunque synodo vel tentatum est, vel ad tempus videtur exortum, nihil præjudicii potest involabilibus inferre decretis*. Luce clarius mihi videtur de Constantinopolitani conatibus hæc non intelligi; dubitans enim et incerto similis non scriberet: *Si quid tentatum est, etc.* Nec contentus esset de hac re generaliter pronuntiare, cui tot jam litteris palam constanterque obstitit. Denique de alio negotio hic agi perspicuum est ex cap. 5 hujusce epistolæ, ubi et in exemplum observantiæ suæ adducit ea quæ contra Constantinopolitani episcopi molitionem a se scripta fuerant ad eundem; et ait præterea quod si quid sane ab his fratribus, quos ad sanctam synodum vice mea nisi, præter id quod ad causam pertinebat gestum esse perhibetur, nullius erit penitus firmitatis, quia ad hoc tantum, etc. Profecto sciebat Leo a suis contradictum fuisse decreto in gratiam episcopi regis sedis condito in fine synodi; hæc et ipsorum et imperatoris litteris didicerat; non ergo de eorum consensu hæc in re dubitanter loqueretur. De consensu igitur debet intelligi, quem datum fuisse a legatis in causa Maximum inter et Juvenalem composita per ejusdem Maximi litteras obscure suggestam erat.

3. *Conceptione*. Ita Griman. et Barb. cujus loco in omnes editiones portentosum irrepit mendum cum habent *conjunctione*. Conceptionem autem intellige activam, de qua angelus ad Mariam Luc. 1: *Ecce concipies in utero*. Paulo post, ubi in vulgatis legitur: *Et de matre natus*, ex Griman. addidimus: *Et secundum veram carnem de matre est natus*.

1533 4. *Sicut etiam in Ephesina synodo, etc.* Visum est Davidi Blondello, lib. de Primatu pag. 546, hæc verba cum sequentibus usque ad illa, *Hoc tamen proprium, etc.*, tamquam subditiua repudiare; vel si Leonis sunt, ea tamquam iratoris hominis verba

A canino dente carpere. Verum et Leonis sunt et hominis sui hoc imprimis loco potentissimi. Certe valde in Leonis scriptis peregrinus est, qui stylum ejus hic non agnoscit; et miro contradicendi pruritu eam laborare necesse est, qui a Deo leviculis rationibus, ut accidit Blondello, rapitur ad truncandam nobilissima sui parte epistolam, omnium excusorum et mss. codicum suffragio per omnia germanam. Ut enim cætera prætermittam, quæ refutare otio lectoris abuti esset, palmare dilemma, quo verborum illorum *ad hæreticos* impugnat, nullo negotio exsufflatur. Vel scripsit, inquit, Cyrillus Leoni ut pontifici, vel ut archidiacono. Illud absurdum, cum tunc Cælestinus Romanam sedem occuparet: hoc vero quis dicat, ut scilicet Cyrillus neglecto pontifice, a quo uno totum pendebat, diaconum ejus adierit? Doleo virum doctissimum talibus ratiunculis motum, si tamen reapse motus est. Scripsit S. Cyrillus, inquam ego, ad Leonem diaconum, nec neglexit pontificem Cælestinum. Ecquis enim regem æstimet posthaberi, cum ad regni administratos negotia referuntur? Quis vero nesciat Leonem archidiaconum rerum ecclesiasticarum habere moderatum esse, et a secretioribus consiliis fuisse Cælestino et Sixto pontificibus. Testis est Prosper in Chronico, quam strenuam operam Sixto præstitit in repellendis Pelagianis Leo diaconus, cujus hortatu illorum insidias vigilanter occurrit? Testis est Joannes Cassianus quantum Ecclesiæ rebus invigilaret Leo archidiaconus, cui opus suum de Incarnatione Domini, non tamen neglecto pontifice, nuncupavit circa tempora Ephesini concilii quod opus Leonis exhortationi debet Ecclesiæ. Testis est denique ipse Leo quam partem ecclesiasticæ administrationis obire tunc debuerit, qui archidiaconum, cujus munere ipseungebatur, ait in epistolis 74 et 75 (nunc 94 et 95) negotiis ecclesiasticis fuisse præpositum, eique totius causæ et curæ ecclesiasticæ dispensationem delatam fuisse. His adde quod etsi Cyrilli epistola ad Cælestinum non compareat, non propterea scriptam non esse indubitanter asserti potest; cum tot interierint injuria temporum hujusmodi monumenta ecclesiastica. Si tamen non scripsit ea de re ad pontificem Romanum, nulla hujus injuria vel contemptu factum est; sed ex certo consilio et ex prudentiæ præscripto, ut mirum res secretius ageretur, ne inde Juvenalis simultatis occasionem caperet adversus Cælestinum, quæ rebus Ecclesiæ Orientalis jam adeo perturbatis detrimenti plurimum esset allatura; vel denique ut Cælestino et Cyrillo Juvenalis conatus simul repellentibus, eo justitiæ causa melius ageretur, quo simul de **1534** contradictione hujusmodi convenisse non videbantur. Et ut ita res fieret, scripsit Leoni Cyrillus, ut per eum Cælestino suggereret quod conveniens erat ab ipsemet non fieri. Et revera si Leonis verba attentius consideretur, satis innuunt, non ad ac scriptum fuisse a Cyrillo, quasi negotii arbitrum, sed velut ad suggestorem monitoremque; postquam enim ait: *Quod sanctæ memoriæ Cyrillus mihi . . . indicavit, non subdit. Et sollicita prece a me multum poposcit, ut nullam illicitis conatibus meam præberem assensionem; sed tantum: Et sollicita prece multum poposcit, ut nulla illicitis conatibus præberetur assensio*. Qua occasione eadem via Cyrillus accessit ad pontificem Romanum, qua Theodoritus a pseudo-synodo Ephesina depositus adiit sanctum Leonem: ad quem scripsisse non contentus, scripsit etiam ad archidiaconum Ecclesiæ Romanæ, cum quo sciebat rerum omnium ecclesiasticarum cognitionem tractationemque a Cælestino communicari. Ad postremum vero, quod affert Blondellus, argumentum, scilicet verba, de quibus nunc agimus, inter alia collocata esse, quæ necessarium inter se nexum habeant, ut proinde illis interjecta fuisse a noteterica manu videantur, levis est momenti. Perspicuum enim est, hæc quæ falsi arguuntur, velut parenthesi esse claudenda, ut legenti patebit: ita ut ad præcedentia et ad

consequentia pertineant, nec tamen utrorumque connexionem et necessitudinem impediunt : quod nunquam non accidit in sermone, quoties aliqua in exemplum adducuntur.

5. *Præter eos qui sunt Domini sacerdotes.* Clarum mihi videtur bis verbis docendi et prædicandi potestatem presbyteris non auferri : tum quia constat jamdiu permissam eis fuisse in Orientalibus Ecclesiis, quod maxime de Antiochena, de qua hic agitur, Joannis Chrysostomi exemplum comprobatur ; tum quia eos solum a prædicandi munere excludit, qui sunt extra sacerdotalem ordinem constituti ; quod de presbyteris nunquam dixerit sanctus Leo, quos vocat alibi *secundi ordinis sacerdotes*. Denique dum monachos et laicos nominatim arcet ab eo munere, et de presbyteris silet, horum jus intactum relinquit. Nolo rem pluribus commentariis vexatam rursus pertractare. Vix tamen possum quin hic novitios antiquitatis ecclesiasticæ scrutatoribus moneam, ne multa temere confundant quæ discernenda sunt. Cum enim non una fuerit omnium vel regionum, vel Ecclesiarum, vel sæculorum consuetudo, quid cuique conveniat, sedulo inter legendum pensandum est. Præterea plures veluti gradus in hoc munere notandi veniunt. Primum enim illud pleno jure exercere, tamquam potiore apostolici muneris partem, episcoporum est tantummodo, penes quos non Scripturæ modo fideique doctrina, sed et magisterium fidei illiusque explicandæ cura incumbit. 2º *Loqui in populo*, ut ait Optatus (*Lib. III, vel VII*) sed insinuandæ alicujus rei gratia, puta jejunii, 1535 vel solemnitatis (non tamen tractandi, quod est episcoporum) presbytero vel diacono ex officio conveniebat, cum hoc etiam discrimine, quod hi nude loquebantur ; contra episcopalia tractatus probatur ab omnibus sanctitate vestitus, salutatione scilicet geminata, etc. Vide et Isidorum superius a nobis laudatum de archidiaconi officio et concilii Vasensis II can. 2. 3º Evangelium prædicare seu legere diaconi quoque proprium semper fuisse constat, etsi eidem, nec presbytero, illud tractare, quod episcoporum est, non permitteretur. Unde cum concilium Vasense II an. 529, can. 2, *verbum faciendi daret presbyteris potestatem*, statuit ut impedito presbytero Patrum homilia a diaconis recitentur, non ut de suo ad populum sermonem habeant. 4º Numquam sive presbytero, sive diacono, vel prædicare, vel quid aliud sine episcopi licentia licuit facere. 5º Coram episcopo per multum temporis non concessa est presbytero prædicandi facultas : ad quod nonnulli illam consuetudinem coercitant, de qua abrogata laudat Aurelum Carthaginensem episcopum Augustinus epist. 77, quamque Hieronymus arguit scribens ad Nepotianum, et alibi. 6º Denique tam præsentem quam absentem episcopo tandem aliquando presbytero permissum est sermonem habere ad populum tam in civitatibus quam in parochiis, ut Va-

senses Patres jam laudati statuunt in Gallis anno Domini 529.

6. *Sive laicus.* Monachum hic distinguit a laico, ut in epistola sequenti, per illum intelligens monachum qui aliquo ministerio ecclesiastico insignitus esset ; per hunc monachum nihil tale habentem. Concilium Arelat. III, anni, ut Sirmondus putat, 455, circa eadem tempora, idem quoque discrimen posuisse mihi videtur, dum clericos Lirinenses a laica monasterii multitudine et congregatione distinguit.

1536 AD EPISTOLAM CXX.

APUD QUESNELLUM XCIII.

Theodorito Cyri episcopo.

1. *Malum ejus auctore totius bonitatis dispensante.* Ita legendum cum vulgatis, etsi Griman., Barb., Thuan. unus et Cantabrig. codd. legant (a) malo ejus, etc. In illis porro verbis mire conceit Leo noster Augustino de Deo peccata ordinante scribenti, lib. de Prædest. SS. cap. 16, et Confess. lib. I, cap. 10, ad quem ultimum locum consule castigatones et notas celeberrimi Antonii Arnaldi doctoris Sorbonici (quem nominasse, laudasse est) ad calcem editionis Latino-Gallicæ.

2. *Ut in nullo inferiorum putetur imminuta libertas.* In vulg. et in solo Grim. cod. ms. reperi hæc verba : desiderantur enim in Thuan. quatuor, Barb., Treco-pith. et Cantabrig., qui etiam pro summorum habent summoperum vel summopere ; ita Treco-pith., Cantabrig., et e Thuan. unus, ubi sic, ut ad majorem Dei gloriam proficiat finis examinis, etc.

3. *Contra suum caput est molitus injuriam.* Dioscorus enim excommunicationem fecit domino archiepiscopo Leoni, ut loquitur Anatolius in synodo Chalcedon. de qua et Theodorus diaconus Alexandrinus, act. 3 ejusdem, et relatio ipsius synodi ad sanctum Leonem : quod non in Ephesino latrocinio, sed post illud solutum, (b) apud Alexandriam perpetratum a Dioscoro, allecitis eam in rem aliquot episcopis. Liberatus, quem hic citat Baronius, nihil habet de hac excommunicatione Leonis.

4. *Pollutas jam pridem . . . manus.* Non enim in Ephesino latrocinio malitiæ suæ atrocitatem posuit, sed, Liberato diacono teste cap. 10 Breviarii, statim ac ordinatus est episcopus Alexandriæ, oppressit 1537 Cyrilli hæredes, et per calumnias multas ab eis abstulit pecuniam. Præterea eum ut Origenistam et Arianum inflamant libelli adversus eum oblati in concilio Chalcedonensi, nec non tamquam homicidam, incendiarium, et turpissimæ vitæ nebulonem. Hominem denique turbulentiissimi ingenii et vaferissimi fuisse Dioscorum confirmat ms. fragmentum Vitæ S. Euthymii, quod ex Anglicana regie societatis bibliotheca laudat illius excerptor Andreas Arnoldus in notis ad epistolam Marciani.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) *Malo ejus* ex codicibus et contextu prætuliinus : Verba autem auctore totius bonitatis dispensante cum Augustino concinunt, qui Deum bene uti nosse etiam malis pluribus in locis docuit, nimirum in lib. de Prædest. SS. c. 16, tract. 27 in Joannem num. 10, de Continentia num. 15, serm. 10 num. 5, Enarr. in psal. civ num. 17, unde celebris et præclara est illa ejusdem doctoris sententia in Enchir. c. 27 : *Melius enim (Deus) judicavit de malis bene facere, quam mala nulla esse permittere.* Confer etiam c. 96.

(b) Græcus textus Theodori diaconi Alexandrini, qui act. 3 Chalcedonensi legitur, tom. IV Concil. col. 1271 (ut notantur Romani editores), id gestum præfert in Nicæa metropoli. Vetus autem interpres in suo Græco exemplo aliter legisse videtur. Id enim non in Nicæa metropoli, sed contra gestum in Nicæa concilium reddidit : quæ verba significant, Dioscorum

damnando S. Flavianum et excommunicando S. Leonem ejus doctrinæ catholicæ defensores, quæ cum Nicæna concordat, adversus ipsum Nicænum concilium pugnassee. Errores quidem aliquot deprehenduntur in Græco vulgato, qui ex antiqua versione corrigendi sunt. Si autem Græcus textus vulgatus hoc loco non credatur vitiatum, cum incredibile sit Dioscorum tantum ausisse in urbe Nicæa Marciano imperante, dum res omnes incitatus erant contra Dioscorum ; dicendum erit illum vivo adhuc Theodosio, cujus favore et patrocinio fretus omnia audebat, excommunicationem tulisse in S. Leonem, dum in variis ipsius excursibus Nicææ esset, quod hic fortassis nuntium accepisset, Leonem Ephesini latrocinii gesta irrita declarasse, et se quoque ab eodem pontifice in epist. 44 ad Theodosium acriter fuisse perstrictum.

5. Cum et apostolica sedis epistola, etc. Hæc verba cum sequentibus u. que ad illa capitis sequentis, *Sed benedictus Deus noster*, etc., sunt quidem in Griman. et vulg. edit.; desiderantur autem in Barber., Thuan. quatuor, Freo. pith. et Cantabrig., in quibus ita habetur: *Cum et in apostolica sedis epistola et cætera, quæ per ordinem supra posuimus, continuo agit. Sed benedictus*, etc., quod ex aliqua collectione canonum desumptum videtur, licet et in alijs nunc codicibus reperitur.

AD EPISTOLAM CXXI.
APUD QUESNELLUM XCIV.
Marciano Augusto.

1. Cum hujus observationis annos centum numero Theophilus collegisset. Cum hæc verba festinanter legeret Scaliger (quem secutus est Calvisius), miratus est pontificem nostrum scribere centum annis definitam esse a Theophilo periodum, non vero nonaginta annis, qualem ab illo episcopo constitutam esse existimavit. Sed miror ego Scaligerum legisse apud Leonem, quod a nemine lectum est. De (a) centenaria enim periodo ne apex quidem in hac vel alia epistola apparet; sed tantum centenariam annorum hujus observationis seriem a Theophilo ordinatam legitimus. Revera nullam periodum centum præcise annis circumscriptam considerat Theophilus; sed centum annos e sua periodo decerptos exhibuit. Periodus autem tota quadringentorum triginta et septem annorum fuit; in qua omnia Paschata annotata, quæ ab anno Christi 380 deinceps secutura erant. Quem cyclum Cyrillus supos ejus et successor, cum longiorem existimaret, ad nonaginta et quinque annorum spatium, ut testatur ipse, contraxit.

2. A primo aug. mem Theodosii senioris consulatu. Christi annus est 380 D.omy. in. G. nado et alij auctoribus, in quo Gratianum collegam habuit Theodosius, qui ex Bucherij calculo Diocletiani annus erat 96. Quòposito, duplicis erroris arguendus est 1539 Scaliger. Primum, quod scribat Theophilum cyclum solum inchoasse ab anno primo Diocletiani, cujus annus ultimus erat Christi 378. Ausonii consulatu notatus; secundo, quod Sygrium et Bucherium consules ann. 381 anno præcedenti, hoc est 380 ascribit.

3. Siquidem ab xi kalend. Apr. usque in xi kalend. Maiar. legitimum spatium sit præfixum. Pro x kal. Maii, ut in vulgatis legitur, xi reposuimus: quod jam olim Petavius et Bucherius faciendum conjecterant; quorum conjectura auctoritate codicis nostri Grimanici ms. confirmatur, et ex sequentibus istis Leonis verbis: *Quod enim in x et in ix kalend. Maiarum videtur nonnunquam pervenisse festivitas, id propter diem Passionis factum, et di dies Resurrectionis exisset.* Si enim notus et decimus dies ante kalendas Maii extraordinarius fuit Paschatis terminus, restat, ut dixerit sanctus Leo, undecimum fuisse limitem ordinarij, quem paschalis festi terminatur ex Latinorum sententia fuisse refert etiam Beda. Quem porro terminorum illorum auctorem habuerit sanctus Leo, non omnino certum est. Facile tamen cum Bucherio mihi persuadeo, Patres concilii Casariensis ab eo intelligi, qui anno Christi vulgari 196, a passione 166, Cæsare in Palæstina convenientes hos eisdem Paschæ terminos primi posuisse videntur, ut docet Philippi etiam tunc supersitis epistola, quam Bucherius post Bedam edidit emendatorem. *Constitutum ergo est in illa synodo, inquit Philippus, ut ab xi kalendas Aprilis, usque in xi kalendas Maii Pascha debeat observari; et nec ante nec postea quovismode constitutum limitem transgredi sit facultas.* Eadem pene verba Leo usurpavit, ut ex illa epistola accerta esse credam.

vel ex ipsa synodi Actis, quæ ad Victoriam papam transmissa esse probabile est, cum per idem tempus tanta sollicitudine pro controversia paschali laboraret. Eundem terminum ab Africanis observandam cæcatoribus non esse videtur. Antiochie Lavdicensis episcopus apud Bucherium. Eundem in hæc usque spatium Ambrosii ætate, ex ejus epistola ad Romam episcopos notum habetur; et mirari non sit quod tam secunde ac confidenter a Leone dicitur ipse tamen per paternarum constitutionum novitatem antiquitatem et legitime constitutis Alexandrinorum vero limites a totius antiquitate exemplo et ab omni auctoritate Patrum discor dare; et nimis insolenter et aperta transgressionem contra morem ecclesiasticum statat (Epist. 106, nunc 180). Cum tamen paulo arctiores esse terminos experientia docuit, viduo diffusionem admittendo coacti sunt sancti Patres; et jam et ad doctrinam et ad nomen latinarum Maiarum spatium paschale extendendum, 1539 Leonis ipsi fatentes: *Quod olim, inquit, in decimum et in ix kalendas Maiarum videtur nonnunquam pervenisse festivitas, quædam ratione defenditur; quia dies Resurrectionis ad ta terminum videtur eductus, dies tamen Passionis limitem positum non inchoavit egredere.* Occurrit videretur Alexandrinorum objectioni, qui nonnunquam, etiam subtrahebant Romanis, limitem a Leone latitatum violatum esse censeant poterant: Pascha, inquit, resurrectionis terminum præfixum quandoque egredere est, et nunquam Pascha *στυχόπορος*, ut sunt, sæp crucifixionis. In ex ambigua Paschalis voce, non minus passionem Christi, quam resurrectionem significante, quæ unicam completam festivitatem efficiunt, probat præfixum a Patribus Paschatis limitem nunquam Latinis fuisse prætergressum. Ex quibus id etiam manifestum fit, certum fuisse magne diligentie apud Latinos, ne ante de. immo quartam lunam, nisi solum Resurrectionis Dominicæ festum, sed magis etiam Passionis diem celebrarent. Proindeque si Luna in sabbatum cæteret, non sequenti Dominicæ paschale Resurrectionis festum agebatur; sed in lunam ad rejiciebatur, ut 13 luna Passionis sollemniter dice habebatur: quod et Victorinus testatur.

AD EPISTOLAM CXXII.
APUD QUESNELLUM XCV
Juliano episcopo Coensi.

1. Leo Juliano episcopo. Ita Griman. cod. qui certis necessarius erat, ut fedissimè menda dicerentur, quæ in hunc titulum irrepserant vel scribarum negligentia, vel mala recentiorum diligentia: ita enim habent vulg. edit.: *Leo Romanæ et universalis Ecclesie episcopus, Eudochiæ Augustæ salutem.* Eudochiæ pariter inscripta habetur hæc epistola in editis exemplaribus Conciliorum J. Merlini an. 1524, Calociensis 1530 et 1536, Crabbi 1539, et Sorani 1567, etc., necnon in ms. Victorino. In eo tamen differunt a recentioribus, quod præternis illo magnifico titulo, hinc simpliciorém præferunt: *Leo Eudochiæ Augustæ.*

2. Ad Julianum datum esse, non Grimanicus solum codex indicat, sed et totus epistolæ contextus, qui submissio modo, quæ Leo ad Augustas vel Augustas scribere solitus erat nullatenus congruit.

3. Sed et in depravatis collectis supersitis etiam non antiquæ geminæque lectiois vestigia: siquidem sub finem epistolæ vox *fraternitatem* (quæ coræ Eudochiæ vel illi feminæ non convenit, sed episcopo) legitur in Merliniana Conciliorum editione 1524 an. 1524 et 1539. nec non in codice ms. Victorino in hunc modum: *Quia vero, inquit, oportet fraternitatem tuam curæ digne morum esse participem, ut vote clarius appareat vocem scripturam, ut dicitur locum*

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Confer annot. 8 (Col. 1056, n. 1) in hæc epistolam, ex qua erroris hujus Quesnellianæ notationis delegentur.

omne substitutam, ut nullo responderes, quæta emendavimus auctoritate Grimani codicis.

4. Maritus Scotus hanc laudat epistolam sub germana epigrapha ad ann. 454. Sanctus Leo papa, inquit, ad Julianum episcopum sic: De paschali observantia: *Sanctæ memorie Theophilus Alexandrinus episcopus* [in ed. del. *Alq. episc.*] *ad Augustum Theodosium seniore[m] scribens, per centum annos a primo prædicti principis consilatu digessit ordinem diei festi paschalis*: [Ed. del. *diei... paschalis*] *cujus instructio[n]is* 76 [Ed., 74] *nunc annus solvitur, quod* [Ed., quo] *Opitione consule, 21 idus Aprilis celebratæ est sacra solemnitas paschalis* [Ed. del. *paschalis*]. *Unde sequenti anno, n. notis* [Ed., *pridie non.*] *Aprilis rationabiliter Pascha* [Ed., *eadem festivitas consequetur. Sed annus qui erit* 78 [Ed., 76; et aliqua his omittuntur], *ut videtur, discordat: si pridem in vni die habendæ Mafi Pascha constituitur* [Ed., *transulerit*]; reliqua discrepant. *cum 45 kalend. Mafi debuit fieri.*

5. Denique certum est nullam tunc falsæ seu Eudociæ, seu Eudoxiam Augustam, ad quam de his rebus scribere voluerit sanctus Leo. Eudocia enim Theodosii junioris uxor jam ab obitu mariti sui Jerosolymis emigrabat. Ad quem ut convenientissimum fuit ut Leo scriberet sequentem epistolam de Palæstinis rebellibus monachis, quibus favebat contra catholicam fidem; ita valde superfluum ut de Paschate cum ipsa ageret, moveretque ut Marciano pro consulendis ea de re Ægyptiis suggereret. Eudoxia autem Valentiniani uxor Romæ tunc agebat, aut saltem in Occidentalibus partibus. Quod et de juniore Eudoxia senioris hujus filia certum est, quæ sub matris adhuc cura posita erat. Reliqua quæ ope codicum mss. emendavimus, ad marginem annotata reperiet, qui conferre voluerit.

AD EPISTOLAM CXXIV.

APUD QUESNELLUM XCVII.

Monachis Palæstinis.

Ad Palæstinos monachos. Ita præ episcopis Palæstinis (quod habent vulg. edit.) *monachos subversivos, ad quos scriptam fuisse constat hanc epistolam* tam ex Surii editione manuscriptique codicibus, quibus ille nosque vni sumus, puta Victor., Gisterc., Cantabrig., Thomæ et Regis; quam ex ipsius epistolæ conspectu et lectione, qua perspicuum est sanctum Leonem cum episcopis non agere, sed cum solis Palæstinæ monachis. Ut scilicet, (a) Caro o 1541 et Dorotheo duobus, adversus Chalcedonensem synodum palam et publice insurgentibus dimicabantque, exagitando, ut ait Leo nosse, *seditionibus civitates, conturbando Ecclesias: nec solum injurias, sed etiam cædes præcipitis atque episcopis inferendo; ut præ furore et sevitia propositi sui et professionis essent immemores.* Dubium enim non est quin per hæc verba propositum et professionem monasticam intelligat; eodemque illos alloquatur, de quibus scripsit ad Eudoxiam et ad Julianum, nec non et ad Marcianum, cui de Palæstinis monachis conversis gratias agit. In re tam perspicua plura addere otiosum esset. Ex dictis porro liquet ad annum Dom. 453 referendam esse præsentem epistolam, cum eodem anno de hoc negotio scriptæ sint a S. Leone ad Eudoxiam Augustam et ad Julianum episcopum epistolæ, quibus hæc affinis et eorundaem facile cognoscitur. Nec ad alteriorem annum rejici potest, cum ex epistola ad Marcianum citata et data 9 Januarii an. Dom. 454 manifestum sit tunc conversos fuisse rebelles monachos, de quibus hic agitur.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Non *Cæcilio et Dorotheo*, sed *Theodosio duce* scribendum fuerat; illi enim Constantinopoli, non autem in Palæstina, turbas excitaverunt. Palæstinorum

AD EPISTOLAM CXXV.

APUD QUESNELLUM XCVIII.

Juliano episcopo Coensî.

Subadjuvem. Vox ista, quam ex ms. cod. Grim. hic supplēvimus, iterum occurrerit apud sanctum Leonem, epist. 127 (nunc 159), ubi Gerontii et Olympii subadjuvorum sit mentio, et in Liberati Breviario. Rara ejus memoria apud Latinos scriptores, etsi Latina sit; quam Synesius, epist. 144, ita interpretatur *Ἀποκαταστάσις ἐστὶ τὸ ἐπακλινεῖν τὸ δορυφόρον, καθήκων τῷ βοηθῷ βοηθῆν, ἢ γὰρ συνβαθύνειν λέγει, τοῦ τὸ ἐπακλινεῖν πικρῶτατα.* Harpocration quidam est Hætacliani satellitum ex eorum ordine qui adjutores adjuvant, vox enim *σπαρδύνα* id significare creditur. Hic magister officiorum qui adjuvor datus erat, adjuvator iterum sub se habebat, quos subadjuvos appellabant. Vide notitiam imperii et ad illam Guid. Panciroli Commentar. c. 10.

AD EPISTOLAM CXXVII.

APUD QUESNELLUM C.

Juliano episcopo Coensî.

1. Octavo kal. Mafi. Ita ex Grim. cod.; non vero, quod habent vulg., nono kal. Mafi: quod clarum sit ex epist. 68 (nunc 88), ad Paschasium Lilythetanum, quam publice damus, et ex epist. 94 (nunc 121), cap. 2, ubi et octavum kal. Mafi a Theophilo designatum suis e disertè asserit sanctus Leo, et in nonum vel decimum si pervenerit festivitas, quædam ratione defendi: cum tamen numerum octavo kal. Mafi Pascha 1542 celebratum fuisse a tempore Resurrectionis Dominicæ idem Mc assereret. Quod autem de nono et decimo kal. Mafi dicit, sumptum est ex epistola Paschasini Lilythetani ad ipsum scripta an. 445, quo de sequenti anni Paschate controversia orta est, asserente tunc Leone cum Occidentalibus, hanc festivitatem nono kal. Mafi, ut a Theophilo annotatum erat, non esse celebrandam.

2. Canonibus constituta, etc. Totum hunc locum confer cum prioribus edition. quæ sic habent: *Innotescere debuisset improbiti a vobis ambitam notatum fuisse, ne novis usurpationibus constituta, inviolata (ut semper scripsimus) servarentur*

AD EPISTOLAM CXXIX.

APUD QUESNELLUM CIII.

Proterio episcopo Alexandrino.

1. Hæc ad sanctum Proterium episcopum Alexandrinum epistola ipsa est quam periisse vehementer dolebat eminentis. cardin. Baronius scribens ad annum Dom. 453, quamque nobis codex cardinalis Grimani post interceptam ejus tot sæculis memoriam feliciter representat. Hanc vere Leonis nostri esse stylus ipse clamat et epistolæ materiæ; ut supervacaneum sit id operosius comprobare.

De ea mentionem faciunt. 1º Ipse Leo facit in epistola 194 (nunc 150), ad Marcianum Augustum: *Rescripsi itaque, inquit, prædicto fratri (Proterio) quod debui, atque in sancto studio ut perseveraret admonui, etc.* 2º Venerabilis Beda breve ejusdem epistolæ fragmentum recitat in libro de Ratione Temporum, cap. 42, ubi de cyclo paschali, quem considerat Theophilus, sermonem faciens, hæc habet: *Cujus circuli, inquit, Proterius Alexandrinus urbis antistes ad inquisitionem sancti Leonis papæ luculentissimam reddens rationem, talis rescripti ab eo meruit ignore præd caris: et lætissimè me litteræ dilectionis tuæ, quas frater et coepiscopus meus Nestorius pio apportavit officio.*

autem tumultuantium dux fuit Theodosius, uti observavimus annot. 26 (Col. 1067, n. f) in hanc epistolam.

Oportebat enim ut ab Alexandrinæ Ecclesiæ præsulatu scripta ad sedem apostolicam mitterentur, quæ ostenderent magisterio beatissimi Petri apostoli hoc ab initio per beatum Marcum ejus discipulum didicisse Ægyptios, quod constat credidisse Romanos, et cætera; quæ si addidisset, inquit Philippus Labbe ultimæ collectionis Conciliorum procurator, ab omnibus antiquitatis ecclesiasticæ studiosis gratiam maximam iniisset. Hanc ergo nos gratiam inimus; verba enim illa dubium non est ex hujus epistolæ exordio esse desumpta; sed continuo admirari libet qua ratione illa ad Theophili cyclum vel quæstionem de Paschate referat Beda, cum de his ne apex quidem in tota quanta est epistola appareat. Horum certe alterutrum fateri necesse est: vel hoc solummodo excerptum **1543** penes Bedam fuisse, non vero integram epistolam; vel somnum inter legendum viro pio et erudito obrepsisse; tota est enim de incarnationis mysterio epistola. Immo vero ne in fragmento quidem illo quidpiam est, quod ad cyclum paschalem quoquomodo referri possit. Nemo enim dixerit aut Ægyptios a B. Marco Evangelista, aut B. Marcum ab apostolo Petro de paschali computo credendum quidquam accepisse, quod ad controversiam Leonis ætate motam pertineret. Esto enim acceperit Ecclesia ab ipsis apostolis paschalis festi celebrandi præceptum ac ritum, quod ex præsentis epistolæ auctoritate viri docti probare conati sunt, quibus videlicet Bedæ excerptum imposuerat: at de strictioribus hujus festi limitibus quidquam ab illis statutum vel traditum fuisse posteris, quis asseverare velit? Deinde tantum abest ut litteræ quas sanctus Proterius de Paschate scripsit ad sanctum Leonem, hunc *lætificaverint*, vel propter luculentissimam quam Proterius reddidit rationem tali rescripto ab illo meruerit prædicari, quin potius sententiam, quam Alexandrinus antistes propugnabat, ægre admodum tulit sanctus Leo, eam veteri observantiæ contrariam existimavit, et ob hanc solam rationem consensum suum commodavit Alexandrinis, *ne qua discrepantia per provincias de observantia tam venerabilis festi fieret, nec inter Domini sacerdotes aliquid in tanta solemnitate esset varium* (Epist. 108, nunc 137, ad Marc., cap. 1), ut loquitur epistola ad Marcianum nunc primum publici juris facta: in qua et testatum habemus ad Proterium de hac paschali controversia rescriptum a Leone non fuisse. *Litteras autem, inquit, fratris et coepiscopii mei Proterii Alexandrinæ civitatis episcopi me accepisse significo, quibus apud pietatem vestram de mea consensione respondi.* Sed nec Leo ipse ad Proterium de hac inquisitione prius scripserat, ut ex variis ejus litteris patet, et ex ipso epistolæ Proterii exordio. His denique adde quod jam pridem hanc ad Proterium, quam damus epistolam, scripserat sanctus Leo, cum Proterii litteras de Paschate accepit, ut ex variis ea de re scriptis manifestum evadit.

3. S. Thomas nonnulla ex eadem refert epistola 2-2, q. 11, art. 2, ad 2. Unde Leo papa, inquit, quadam epistola ad Proterium episcopum Alexandrinum dicit quod *Inimici crucis Christi omnibus et verbis nostris insidiantur et syllabis, si ullam illis vel tenuem occasionem demus qua Nestoriano sensui nos congruere mentiantur.*

De Proterio, ejusque collectione ac cæde vide Liberatam Breviarium, cap. 14 et 15; **1544** Hormisdam P. R., epist. 8, ad Epiri veteris synodum; Nicephorum, lib. xv, cap. 16, et Leonem nostrum in epistolis 100, 102, 104, 117, 118, 125, 126, 133 (nunc 127, 131, 133, 147, 149, 156, 157, 164). De eodem fere certum habetur, quod a Dioscoro archipresbyter Ecclesiæ Alexandrinæ ordinatus fuerat, in ejus locum postea subrogatus, ac tandem hæretico-

rum et Timothei præsertim factione occisus, in Ecclesiæ baptisterio, ut ait Liberatus, vel inter ipsa altaria, ut Hormisdas testatur. Statim ac Alexandrinæ Ecclesiæ præfectus est, litteras scripsit ad sanctum Leonem et ordinationis et fidei suæ indices, (a) quas *satisfactionis plenas* appellat pontifex noster; misitque per Nestorium episcopum, quem Nectarium mendose vocat Bedæ fragmentum, et Nestorianum edit. vulg. epistolæ 104 (nunc 133), ad Marcianum, qui per eundem antistitem Leoni nostro scripserat. Utrobique enim Grim. cod. legit Nestorium, quem eundem esse reor ac Nestorem civitatis Flagoniorum episcopum, qui primus subscripsit precibus Ægyptiorum episcoporum ad Leonem Augustum adversus Proterii parcidas.

Lectis primitus prædictorum sacerdotum assertionibus, tunc demum mea quoque scripta recitentur. Vetus quidem consuetudo et a primis Ecclesiæ ducta temporibus, ut apostolorum epistolæ et scripta in sacris fidelium conventibus legerentur; sed haud scio ante hæc sancti Leonis nostri tempora usus invaluerit recentiorum Patrum seu episcoporum scripta legendi coram plebe congregata. Hinc forte vel ex simili occasione nata consuetudo homilias sanctorum Patrum publice in ecclesia recitandi, et officio ecclesiastico inserendi.

AD EPISTOLAM CXXXIII.

SANCTI PROTERII

ad S. Leonem papam I.

APUD QUESNELLUM POST EPIST. CIII.

9. *Athanasio.* Ita legendum, non *Anastasio*, ut ex mss. codd. Petavius et Bucherius jam monuerant in suo quisque de Doctrina Temporum opere: et res extra dubium est. Modo accedit auctoritas mss. Oxoniensis, et S. Augendi, qui habent *Athanasio*. Inde argumentum certum elicit Bucherius de ætate S. Athanasii, eumque ante hunc annum, qui Christi fuit 373, diem non obiisse contendit: cui suffragare videtur Hieronymus in Chronico: ubi ordinationem Petri, qui successit sancto Athanasio, eidem anno assignat. Alii **1545** Rufini, sancti Cyrilli Alexandrini, Socratisque præsertim auctoritatem opponunt, qui quadraginta et sex tantum annos episcopatus Athanasio tribuunt; quorum ultimus Gratiano et Probo coss. illum obiisse testatur, qui quidem an. 371 consulatum gesserunt. Cum adversæ invicem istæ probationes conferuntur ac committuntur, fateor plus apud me SS. Hieronymi et Proterii auctoritatem habere ponderis, quam aliorum. Indirectæ enim sunt horum probationes (si Socratem excipias) quæ a numero annorum pontificatus trahuntur, qui et stare potest cum Proteriana mortis ejus epocha. Quod enim si non accurate admodum eos anno. is recensuerit, qui primus omnium eos commemoravit, ut nulla necessitas erat? quid si exordia episcopatus sancti Athanasii non omnimode certa sint? Si enim sera magis sunt, quam vulgo creduntur, tunc verum esse poterit et quadraginta sex annos tenuisse episcopatum, et ante annum 373 non decessisse. At Hieronymus diligens scriptor ordinationem Petri successoris Athanasii referens ad hunc annum, hoc non scripsit nisi ex indubitatis monumentis. Proterius pariter ex propriis Ecclesiæ suæ archibus rem didicisse credendus est, nec alterutrius testimonium ad alium sensum detorqueri ulla ratione potest. Ad Socratem quod attinet, etsi eadem ac Proterius ætate scripserit, non tamen auctoritate cum Proterio hac in re comparandus: cum illo, inquam, qui et Alexandriæ scripsit, ubi clara erat hujus epochæ notitia, et Ecclesiæ suæ scrinia, ut libuit scrutari

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Proterii litteras, quas *satisfactionis plenas* Leo testatur, non sunt primæ statim post ejus ordinationem scriptæ, sed secundæ, quas cum pleniore et apertiore fidel expositione ab eodem pontifex petiit

ex epist. 127, c. 1. Has secundas litteras Nestorius episcopus ad Leonem attulit. Vide supra dissert. de Epist. deperditis, n. 61 et 69.

potuit, et uni rei intentus, error minus fuit obnoxius quam Socrates, qui ad alia multa properans decipi potuit ac decipere. Chronographus innominatus apud Scaligerum in Eusebianis Commentariis narrat Athanasium vita functum 7 Pachon anno Christi 377.

Hujus Proterianæ epistolæ mentionem habet geminamque fragmentum refert Adrianus papa I, in epistola sua 97, ad Hispaniæ episcopos scripta, quæ exstat in tomo III Scriptorum Historiæ Franciæ Duchesnianæ. *Attendite, dilectissimi nobis, et illud quod beatus Proterius Alexandrinæ Ecclesiæ præsul, prædecessori nostro beatissimo Leoni papa ob piæ memoriæ Marciani principis jussum direxit. Post plurima enim ita ait: «Olim quidem Dominus per Moysen significans dicit: Mensis iste vobis initium mensium, primus erit in mensibus anni, etc.: Facies Pascha Domino Deo tuo quarta decima die mensis primi.» Et post pauca subjunctum dicens: «Si quando in die Dominico quarta decima luna reperta est, in sequenti septimana est dilatanda festivitas; sicut et veteres Patres nostri fecerunt quartas decimas lunas occurrentes in aliam Dominicam transferentes.»* Hæc porro Adriani versio ab ea quam Leoninis epistolis inseruimus diversa videtur. Cum autem Sigebertus Gemblacensis, in lib. de Script. Eccles. cap. 27, et Johannes Tritheimius testentur 1546 scripta Proterii de Paschate anj 455 a Dionysio Exiguo fuisse ex Græco in Latinum translata, inde dubium oritur utra istarum versionum Dionysii opus sit. Forte hæc Adriani versio eadem illa est quam S. Leonis jussu factam esse statim atque ab eo recepta est vix dubitare licet, a Græculo opinor aliquo Latini sermonum sciente, cujus versionis barbarie offensus Dionysius aliam postmodum adornavit.

AD EPISTOLAM CXXXV.

APUD QUESNELLUM CVI.

Anatolio CP. episcopo.

1. *Joannis spiritualem copiosamque doctrinam.* Suum cuique postremorum quatuor prædecessorum Anatolii characterem egregie hic appingit S. Leo, unde eximiam in pontifice nostro Ecclesiarum scriptorumque sanctorum Patrum notitiam suspicias. Joannis Chrysostomi propriam indolem quam graphice brevi elogio comprehendat nemo non videt.

2. *Auctoritatem Attici.* De hoc vide Socratem lib. vi, cap. 20; lib. vii, cap. 2 et 25, etc., cui tantam auctoritatem, quam a Leone commendatam in eo vides, religio, prudentia, laboris assiduitas, eruditio, charitas eximia, sermo urbanus et ad alliciendos hominum animos aptissimus, hæreticorumque repulsi conatus conciliaverunt. *Unde etiam Ecclesiæ, inquit Socrates, sub ejus pontificatu maximum incrementum cepere; neque enim solum domesticos fidei tuebatur, verum etiam hæreticos admiratione prudentiæ suæ percellerat.* Addit Cælestinus papa I in repurgandis hæresibus vigilantiam in epistola ad Maximianum episc. CP., cui pariter decessorum exemplum suggerit. *Sequere, inquit, priorum a quibus eruditus es et nutritus exempla pontificum, beatissimi Joannis in prædicando scientiam, sancti Attici in repurgandis hæresibus vigilantiam, decessoris tui Sisinnii, cujus te successorem credimus, simplicem puritatem.* Vide etiam sanctum Prosperum in carm. de Ingratis.

3. *Industriam Procli.* In patientia ac mansuetudine sitam eam maxime fuisse testatur Socrates, lib. vii, c. 4. *Qui hæreticos hac ratione, inquit, potius quam vi*

ad rectam fidem adducere studuit... mansuetudinisque dignitatem integram conservavit, ac veluti depositum quoddam Ecclesiæ restituit. Et cap. 45: *Eos qui ob depositionem Joannis (Chrysostomi) sese ab Ecclesiæ corpore sejunxerant ad unitatem revocavit, eorum dolorem prudenti consilio demulcens, Joannis corpus, quod Comanis sepultum erat, annuente imperatore Constantino-polim deportavit, idque solemniter pompa urberitraductum ingenti cum honore in ecclesia Apostolorum deposuit.* Sozomenus, lib. viii, cap. 2, plurima quoque de Attico habet, Leonisque dicto concinit adhuc expressius, cum hæc ait: *Porro cum esset natura magis quam disciplina prudens, in rebus agendis summæ fuit dexteritatis, et ad struendas atque evitandas invidias solertissimus. Moribus autem blandus fuit, ita ut plerisque gratus esset. Porro erga suæ opinionis homines gnarus atque industrius fuisse dicitur; iis vero qui diversam sectam sequebantur, terribilis; ita ut, quoties volebat, metum illis inculceret; proprus vero mutatus, mæris in eos appareret.*

4. *In injuriam canonum, ut agnosci, illa tentata sunt.* Nihil tale legitur in epistola Anatolii, quæ tanta arte conscripta mihi videtur, ut in speciem Leonis quærelis plene satisfaciatur, revera tamen (a) nihil in ea de juribus suis remittat Constantinopolitanus antistes. Vix enim pauca sub finem de canone 28 Chalcedonensi commemorat, circa quem hoc solum a Leone pro certo vult haberi, nullam in se culpam esse, seque semper ab alienis appetendis longissime abfuisse. Et ita profecto Orientales episcopi fixum apud se habebant a decreto suo nunquam resiliro, ut cum epistola S. Leonis, qua consensu suo acta Chalcedone firmabat, lecta fuisset a Juliano in Constantinopolitano episcoporum conventu, cujus mentio fit in epist. 100 (nunc 127) ad Julianum, non ausus sit ea verba legere, quibus consensum suum Leo renuebat adhibere decreto in gratiam sedis regiæ condito apud Chalcedonam, ut ex eadem epistola compertum habetur. Inmo dum correctionem per Marciani litteras promisit Anatolius, hoc solummodo pollicitus est, *Se in omnibus satisfacturum, quæ ad fidei observantiam pertinent, ipso Leone referente in jam laudata epistola 100 (nunc 127), cap. 3.*

5. *Ut Actium presbyterum in gratiam tuam affectionemque revocaveris.* Non ait, in pristinum locum ac ministerium, quod exiit cardin. Baronio ad annum 453, num. 8, qui enim ex archidiaconi munere ad presbyteralem dignitatem gradum semel fecerat, nunquam ad prius ministerium redire permittebatur: unde in hac eadem epistola sollicitudinem suam de electione archidiaconi in locum Andreæ subrogandi prodit S. Leo, dum hæc ait: *Electo primitus, inquit, et probato, qui archidiaconi officium possit implere, id est, quem nulla unquam prædictarum impietatum fama resperserit.* Quod valde supervacaneum fuisset monere, si locum suum vel recepisset, vel recipere potuisset Actius. Quamobrem quod in Anatolii epistola ad Leonem papam scriptum reperitur, quod videlicet Actius in 1548 priore loco atque honore ecclesiastico est restitutus, quandoquidem ex Græci textus jactura obscurum manet, ex uno Leonis responso lucem mutuari potest, nec meo quidem judicio mediocrem. Certum est enim ex hac ipsa et sequente Leonis epistola illam 106 (nunc 135) Anatolii litteris respondere, Romanumque pontificem, cum Actium in gratiam affectionemque Anatolii revocatum scribit, attendere ad ipsius Anatolii verba, quibus Actium in priore loco atque honore ecclesiastico restitutum asseruerat.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cum Anatolius in epist. 132, quæ hic indicatur, capite 4, affirmet: *Gestorum vis omnis et confirmatio auctoritati vestræ beatitudinis fuit reservata, jus omne his gestis quæsitum, ut ratum esset ac certum, ab apostolica confirmatione et auctoritate pendere confessus est.* Quod si hac confessione non obstante, et contradicente pontifice, ipse et Orientales a decreto

semel lato Chalcedone non recessere, sicut cum Marciano epist. 110 constantiæ Leoni tribuendum est quod sese huic ambitioni Nicænis canonibus contrariæ fortiter opposuerit, ita laudi verti nequit Orientalibus, si contra eosdem canones justis Leonis reprehensionibus nequaquam cessere.

Nihil erat igitur in authentico epistole Anatoliane quod Aetium archidiaconum redintegratum significaret, cum nihil tale legitur a Leone in illius epistola huius responsione manifestum sit. Illa igitur Anatolii verba non de archidiaconi officio intelligenda sunt, sed tantum de gradu et honore ecclesiastico, a quo per invidiam et malevolentiam adversariorum suorum dejectus fuerat, cum *paralelo* deputaretur, ut queritur auctor nosse apud 84 (nunc 141), vel de restitutione ejusdem in propriam *sanctam*. Clarum est enim Aetium de aliquo crimine fuisse accusatum, cum ex epist. 100 discamus illum in episcopali conventu fuisse discussum, et cognitione habita in omnibus fuisse purgatum. Vir eruditus ex his epistole 86, al. 88 (nunc 145), verbis: *Nam apud catholicum episcopum etiamsi erat ulcunque deus sacerdotale, sacerdoti archidiaconus propter fidei reverentiam debuit præmitti, potius quam locum catholici nequissimus hæreticus ob ineret; ex his, inquam, verbis, quæ egregie depravata ultro fatetur, suspicatur hanc corrigendo errori viam Anatolio Leonem aperuisse ut potius presbyter catholicus archidiaconi munere fungi sineretur, quam hæreticus diaconus. At quam remotum id a Leonis sensu textuque, quem longe emendatissimum atque adeo omni ambage vacuam perlegere poterat in nova ista Leonis editione jam tunc publicata! Ex eâ enim elucet Leonem Anatolio id proponere, quod ante Aetii consecrationem in presbyterium facere debuisset; ut levia potius in eo errata condonaret, quam hæretico locum cedere iuberetur.*

1549 AD EPISTOLAM CXXXIX.

APUD QUE NELLUM CX.

Juvenali Jerosolymitano episcopo.

1. *Inter angustias diversorii.* Hæc verba indicant S. Leoni persuasum fuisse Christum Dominum non in spelunca extra Bethleem posita natum esse, ut plerique sentire videntur, sed in diversorio, in quo non fuit ei locus, secundum evangelistam, hoc est non ipsius cubiculum vel cubile, sed tantummodo stabulum sub ipsius tamen diversorii lecto positum. Eiusdem est sententia S. Ambrosius, patris appendixem fuisse diversorii. Utrique favet sacer Evangelii textus, dum ait simpliciter: *Reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio* (Luc. ii, 7); opponens, non diversorio stabulum ab eo separatum, sed præsepium diversorii cubiculo seu cubili, quod parturienti Virgini nascentique puero maxime necessarium erat. Angelus similiter Christum pastoribus annuntiat natum in civitate David et positum in præsepio. Pastores ipsi dicunt: *Transimus usque Bethleem; vidimus autem præsepium ovium, qui in diversorio erant, narrare omnia quæ audierant et viderant antequam reverterebantur: Et omnes qui audierant, mirati sunt; et de his quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos. Maria autem conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo; et reversi sunt pastores.* Denique cum magi natum regem adoraturi venerunt, *Intrantes domum, inquit Matth., cap. ii, 11, inveniunt puerum cum Maria matre ejus. Et hoc quidem modo pene necessarium est interpretari, ut prophetia Michæe impleta esse ad litteram dicatur: Et tu Bethleem, terra Juda, nequamquam minima es in principibus Juda; ex te enim exiit Dux. Nec Eusebius, Hieronymus, Paulinus, alique opponi debent; ubi enim nascenti Domino diversorium erat, potuit solum stabulum ac spelunca*

A superfuisse Patrum illorum temporibus; atque etiam extra urbem fuisse, cum ex Romanæ, *Jerosolymorum*, altarumque urbium exemplo satis manifestum sit per temporum vicissitudines, bellorum strepsus populationesque sæpe sæpius id evenire, ut vel citatim situs muteitur, et dum restauranter dirigitur, in remotioribus locis pro opportunitate anteceduntur; vel etiam aliquibus suburbiorum paribus 1550 excisis, aliæ ab urbe dissipat maneat, que eidem olim iungebantur.

2. *Nisi fuisset nostri generis, non potuisset esse mortalis.* (a) Cave ne ex his verbis mortem vel Adami ejuque posteris ex ipsius corporis conditione connaturalem putes, ut neotericis quibusdam visum est, vel Christo Domino ex materna ipsius origine inclinabilem fuisse. Utrique enim Adamo, primo et novissimo conveniebat *Prima immortalitas* posse non mori, quam S. Augustinus explicat lib. de Corrupt. et Grat. c. 12; lib. de Civit. Dei xxii, cap. ult., et alibi. Caro, inquam, illius potuit non mori, quia non erat caro peccati. Sed quia missus est in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum in carne: *Caro Christi mortalitatem de mortalitate materis corporis traxit, quia mortale corpus ejus invenit; contagium vero peccati originale non traxit, quia concubentis concupiscentiam non invenit. Si quæ nec mortalitatem, sed solam substantiam carnis de matre sensisset, non solum caro ejus caro peccati, sed nec similitudo carnis peccati esse potuisset* (Aug. contra Jul. lib. v. c. 15).

3. *Participam dominicæ crucis cum eulogis dilectionis tuæ veneranter accepi.* (b) Hæc verba claudunt epistolam, jaceptam in vulg. ed. et mss. tribus, quibus vidi, immediate ante notam consularem; sed cum illa non habeant mss. Griman., Barb. duo, Cantabr., Trecopith. et ex Thauensis tres, nemo non intelligit subditiua esse.

AD EPISTOLAS CXLi, CXLII ET CXLIII.

APUD QUESNELLUM CXII, CXIII ET CXIV, ANNI 455.

Tres epistolæ a Leone datæ hoc anno 455 representant nobis Grimanicus codex, ne annus hic integer nobis vacuus elaberetur. Has porro peccasse et antecessisse diem decimum sextum kalendas Aprilis, cum Valentinianum Augustum, cuius octavo consulatu consignatus leguntur, illo die interfecit fuisse constat ex Romanarum rerum scriptoribus. Unde facile fuit emendare librarii errorem, qui in epistola 143 (nunc 141), ad Julianum, v. idus Martii legisse videtur; et alterum dubium solvere, quod circa epistolam 142 (nunc 142), ad Marcianum ex accipiti compendiarum characteris lectione nascebatur. Sic enim ibi habetur: *Datum in id. Aug. Valentiniano vii cons.*, ubi licet 1551 proximo sit legere in idus Augusti, cum alius mensis nomen non appareat; merito tamen legendum videtur *Augusto Valentiniano vii cons.*, credendumque mensis nomen per scribæ oscitantiam omissum fuisse. Præter hæc autem rationem ex Augusti morte petitam, quæ non sinit ut mensi Augusto ascribatur hæc epistola, altera quoque sese offert ex ipsius epistolæ materia, quæ est de paschalis diei controversia, qui cum iam a tribus mensibus celebratus esset, importune quomodocumque memoriam referretur consensus sui Alexandrius dicit, et litterarum a se ad Occidentales missarum circa ejusdem festi celebrationem. Tertia denique accedit ratio ex 143 (nunc 141), ad Julianum, epistola, quæ

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Cave potius ne immortalitatem Adami in primo statu ex ipsius corporis conditione connaturalem putes. Immortalitas enim, ut patet docuit S. Augustinus in lib. vi de Genesi ad lit. c. 25, ei præstatur de iigno vite, non de consuetudine naturæ; a quo signo separatus est, cum peccasset, ut posset mori; qui nisi peccasset, posset non mori. Mortalis ergo erat condi-

tionis corporis animalis, immortalis autem beneficium conditoris. Hinc etiam damnata fuit hæc propositio inter Baianos 78, cui nunc Quesnellus hoc loco addat, alij iudicent: *Immortalitas primi hominis ipse gratiæ beneficium, sed naturalis conditio.*

(b) De his verbis lege nostram annot. 29 (Col. 1198, n. 1) in hac epistola.

idus Martii data. Cum enim de correctione (a) Carosi monachi rebellis mentionem faciat, planum est prius scriptam esse epistolam illam 112 (nunc 142), ad Marcianum, in qua Aug. de gratias agit quod eundem et Durathem erroris consortem et suis monasteriis detrudi iussit. Hanc enim monacho ad sanam doctrinam redeundi maxime iudicaret Marcianus: quare vel Januario mense vel Febuario data esse videtur hæc ad Marcianum epistola.

Porro ex epist. 115 (nunc 141), ad Iulianum Coen-
 som, manifestum habemus quo anno ad Alexandrinos missus a Marciano fuerit Joannes Decurio, hoc videlicet anno 455. vel sub præcedente finem. Nemo enim non videt hunc Joannem spectabilem virum et in fidei sinceritate laudabilem, ad Egyptum causa fidei directum, eundem esse ac Joannem illum decurionem, cui Marcianus Augustus litteras suas ad Alexandrinos monachos perferendas dedit, quæ parte in concilio Chalcedonensi referuntur num. 3. Hujus enim viri fidem prior laudat Marcianus, eumque ait sacro Chalcedonensi concilio interfuisse. Emendetur itaque illustrissimus Anastasium scriptor, qui hanc Joannis legationem ad annum 452 retulit.

AD EPISTOLAM CLVM.

APUD QUESNELLUM CXXVI.

Anatolio episcopo CP.

Nova hæc epistola, licet anni dieique notam nullam habeat, locum quem ei assignavimus habere debuit. In ea enim laudatur e istola 125 (nunc 156), quæ 1 Nov. (leg. 1 Dec.) data legitur, et alia indicatur qua apud imperatorem Egyptios episcopos ætiores commendat, cum qua hæc missam esse probabile est, forte epistola 127 (nunc 158) 1 Decembris scriptæ annexam. Denique accepta ista epist. 126 (nunc 157) rescriptit Anatolius paulo fratris 1552 factus, ut perspicuum est ex epist. 128 (nunc 163), qua illum noster Leo de commotione increpat. Cum ergo (b) circa Martii medium hæc ultima scripta fuerit, et duo vel tres ferme menses necessarii fuerint, ut illa 126 (nunc 157) Constantinopolim deferretur, et inde Anatolii responsum veniret, vix potuit aliam sedem sortiri novella 126 (nunc 157) epistola.

AD EPISTOLAM CLIX.

APUD QUESNELLUM CXXIX.

Nicetas episcopo Aquileiensi.

Nicetas, ad quem data legitur hæc epistola, ab aliis Nicæas appellatur. Et certe si idem est ac ille de quo Martyrologium Romanum ad 22 Junii, sanctus Hieronymus, epist. 42, et Gennadius, lib. de Viris Illustribus, Nicæas dicendus est, non Nicetas; ita enim consueperat ab illis appellatur; tametsi Lucas Holstenius in Animadversis seu annotatis marginalibus ad Romanum Baronii Martyrologium, Nicetam legi asserat in admiranda, ut ait, antiquitatis codice Gennadii ad S. Andream de Valle.

Jam vero non modicam difficultatem video in distinguendis pluribus Nicæis, vel Nicæa a Niceta, quos in unum confundendos non existimo. Cardin. Baronius discernit inter Nicetam in Dacia episcopum, et Nicæam Romanianæ, seu, ut interpretatur, Aquileiensi civitatis antistitem: illum enim ad diem 7 Januarii recenset; de hoc vero ad 22 Junii memoriam facit. Utrumque in unum esse collandum asserit Lucas Holstenius loco citato. Ego quos vel forsitan etiam tres putaverim esse numerandos.

Primum, de quo jam honorificam mentionem facit S. Paulinus, epist. 10, ad Severum, ubi eum vene-

rabilem, doctissimum, et Romanis merito admirandum episcopum appellat, necnon in natali S. Felicis, ubi eum et magistrum et patrem suum prædicat. Qui natalis S. Felicis, cum numerante Cesare Baronio, incidat in annum Christi 397, jam tum Nicetam illum episcopum fuisse necesse est asserere: unde et prociat abest ut idem sit cum Niceta nostro, ad quem S. Leo scribit, qui anno Christi 447 nondum erat episcopus, Januario tunc temporis Aquileiensem Ecclesiam gubernante. Nominis etiam differentia intercedit; certum est enim eum qui Paulino familiaris fuit, Nicetam fuisse appellatum; alium Nicæam plerique codices nominant. Accedit diversam utrique fuisse patriam. Hunc enim Aquileiensem esse probabile est; illum ex Dacia ortum conjicio 1553 ex Paulino, qui eum in Daciam revertentem prosequitur his verbis:

Ergo dux idem modo prosecutur
 Te via, qua nunc properas revertentem
 Ire, Niceta, patrioque reddat
 Lamine tutum.

Episcopales denique utriusque sedes tam longe a se invicem distant, quam D. ci ab Aquilei-sibus.

Eum porro, de quo Gennadius et Honorius Augustodunensis, non alium esse putaverim a Paulini amico, tum quia a doctissimo pontifice, ut eum Paulinus vocat, probabile est condita esse opuscula, quæ commemorat Gennadius; tum quia veteres Gennadii eodices, quorum unum laudat Holstenius, Nicetam, non Nicæam habent. Denique quia nomen episcopatus non repugnat.

Quod si diversum ab eo quis contenderit, per me licet. At eundem esse Gennadium Nicetam cum Leonino, non possum adduci ut credam. 1º Leoninus erat Aquileiæ episc. At quis credat Aquileiam vocatam a Gennadio Romanam civitatem, quo nomine a nemine veterum decoralam esse legitimus, quod et si potuisset ab oratore et encomiaste usurpari, nunquam certe ab historico dissertatore, quem propriis magis et notioribus nominibus uti maxime convenit. Et ita ab ipso Gennadio usurpatum est, qui cum de Rufino scribit superiori pagina, non eum Romanum, vel Romanianum, sed Aquileiensem fuisse dicit. 2º Cum in suo Catalogo ordinem temporum servet auctor iste, dum viros illustres recenset, Nicæam collocat longe ante scriptores Leonii æquales, immo ante Paulinum, Theophilum Alexandrinum, S. Sbatium, et alios, qui quarto sæculo floruerunt, non quito jam media parte elapso, ut Nicetas Aquileiensis episcopus.

Jam vero Nicæam illum, de quo sanctus Hieronymus, eundem esse cum episcopo Aquileiensi, solum civitatis nomen videtur persuadere; mira dissuadent. Nam, 1º ille Nicæas ab Hieronymo dicitur, hic a Leone Nicetas. 2º Cum Nicæas Hieronymi anticus jam ab anno fere nonagesimo supra trecentimum subdiaconus esset Aquileiensi Ecclesie, ad quem gradum ante vigesimum quintum ætatis sue annum probabile est non esse evertum, septuagesimo quinto, vel octuagesimo anno ad labores episcopatus assumptus esset; nondum enim anno 447 locum alteri cesserat Januarius: hoc autem vero parum simile est. Confirmatur adhuc ex S. Hieronymo epistola 42, quæ Chronatio nondum episcopo Aquileiensi scripta est; in ea enim communes quas habuerant Hieronymus ipse et Nicæas peregrinationes in memoriam cum revocat, significat æqualem fere sibi illum fuisse, quocum necessitudine singulari conjunctus erat.

Hinc vides ex uno Niceta, vel Nicæa tres nominis saltem enasci. Primum quidem Nicetam Paulini carminibus celebratum, laudatum a Gennadio, Romanæ

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hic Carosus correctus diversus est ab alio quem Marcianus e monasterio eiecit, ut colligere licebit ex nostra annot. 7 (Col. 111, n. 6) in epist. 142, ubi etiam erroneam notam ejusdem epistolæ ex optimo

ms. Rati-ponensi emendavimus.

(b) Chronica nota epistolæ 163, xv kal. Aprilis, Emendavimus v kalendas. Confer nostram annot. 47 (Col. 1148, n. i) in hanc epist.

seu Romatiana civitatis episcopum; secundum, qui Nicæas **1554** dicitur, Aquileia hypodiaconum ac Hieronymi familiarem; tertium, qui episcopus Aquileiensis fuit post annum 447, ad quem S. Leo scribit anno 458.

Quod porro ad primi episcopatum attinet, Romatiana civitati præpositum fuisse facile assentior, quam Romanam vocat Gennadius, *Romesianam* tabula Peutingeriana, *Remisianam* Antonini Itinerarium. Ex quo geminam Nicetæ, seu Nicææ commemorationem, quam facit Baronius, ad unicum referri debere libenter velim. Sed quod per Romatianam civitatem Aquileiam esse intelligendam idem autumat, assentiri nequaquam possum. 1° Quia nemo non modo inter veteres, sed nec inter recentiores legitur, qui ita appellaverit; si Leandrum nescio quem recentiorum cosmographum excipias a Baronio laudatum, qui secundam Romam dictam esse asserit: quod et si verum esset, non id tamen probaret quod Baronius intendit. Esto enim ita appellata fuerit ab aliquo laudes illius prosequente, sicut Arelatem Galliam Romanam legimus dictam; et non propterea cum de ea sermo habetur, Romana simpliciter civitas appellabitur, sicut nunquam eo modo designatam legimus Arelatem. 2° De Romatiana civitate quod in Martyrologio commemorat ad 22 Junii, de Aquileia interpretari absurdissimum mihi videtur. Cum enim decies fere de Aquileia mentionem faciat sub hoc ipso nomine, quoniam mansilio de Niceta acturus auctor ille loquendi morem solitum mutasset, proprioque ac omnibus noto nomine posthabito, aliud novum ignotumque usurpasset? 3° Etsi aliqua appellatione a Romana urbe deducta decoranda fuisset Aquileia, numquam Romatiana, nisi forte ab hominibus imperitis ac semibarbaris, sed vel Romana, vel Romaniana dicta fuisset: præsertim cum in Dacia alia civitas esset eo nomine dicta, ut inde necesse fuisset ambiguitatem oriri.

4. Auctoritas inscriptionis opusculi de Octo Beatitudinibus, ubi Chromatius ejus auctor ROMANUS EPISCOPUS dicitur, non plurimi facienda, cum et incertissimum sit an de Aquileiensi Chromatio sit intelligenda, et valde insolens alium præter sedis apostolicæ episcopum Romanum inscribi. Demus tamen ita vere appellatum esse episcopum Aquileiensem. At istud post multos annos contigisse, arbitror; si tamen contigit: qua autem occasione fieri potuerit, videor mihi satis feliciter ex Paulo Diacono eruere, nimirum ex Longobardorum vastitate ortum habuit, quam fugiens plebs Aquileiensis in proxima Gradus insula sedem elegit, suumque sibi deinceps episcopum creavit, quem ad distinctionem alterius episcopi, qui in veteri Aquileia pariter creabatur, Romanum forte vocitavit, ut Romanus, vel a Romanis creatum. Audi Paulum Diaconum suis ipsum verbis hoc attestantem lib. iv Longobardicarum rerum cap. 34: *His diebus, defuncto Severo patriarcha, ordinatus est loco ejus Joannes abbas patriarcha 1555 in Aquileia vetere, cum consensu regis Agilulfi et Gisulfi ducis. In Gradus quoque ordinatus est Romanus (al. Romanus) Candidianus antistes... Candidiano quoque defuncto apud Gradum ordinatus est patriarcha Epiphonius (alias Epiphanius), qui fuerat primicerius notariorum, ab episcopis qui erant sub Romanis. Et ex illo tempore cæperunt duo esse patriarchæ.*

Vides, lector, Aquileiensem episcopum Romanum aliquando appellatum: non ob eam causam, ut habet card. Baronius in notis ad Romanum Martyrologium, quod Aquileia vel Roma secunda, vel Romatiana, Romanæ civitas appellaretur; non etiam propterea quod aliquis hujus urbis episcopus patria Romanus esset, quem admodum de Chromatio somniavit Sixtus Senensis; non denique quia catholicus et Romanæ Ecclesiæ communicans, quod putat Baronius ad annum Christi 605, ubi de Candidiano, quem Paulus Diaconus Romanum appellavit; quamquam aliæ editiones non hoc modo habent: *ordinatus est Romanus*

Candidianus antistes, sed ordinatus est Romanus, etc. Valeat tamen per me licet prior illa lectio, quæ est veteris editionis Parisiensis anni 1514. At ex iis que descripsimus, clarum est appellatum esse Romanum, quia Romanis ordinatus erat, iis scilicet Aquileiensis veteris incolis, qui Gradum transmearent, parebantque Romanis; tum etiam quia ordinatus ab episcopis qui erant sub Romanis, ut expressis verbis habet Paulus Diaconus; denique quia auctoritate exarchi electus, ut alteri patriarchæ opponeretur, qui apud veterem Aquileiam, favente Longobardorum rege, ordinatus erat, eique subiacebat.

Hæc etsi ita sunt, nondum tamen exhausta difficultas. Quid enim hoc ad Chromatium, qui ducentis annis Candidianum antecessit, et gemini patriarchæ electionem? Verum necesse non est eo tempore vixisse Chromatium, ut Romani titulo decoraretur. Sufficit ut tractatus ille, qui ab ejus nomine circumferitur, descriptus sit post inchoatum sæculum septimum postque geminatos Aquileienses episcopos. Probabile est porro titulos hujusmodi scribarum solum opus esse, qui prius antistitis opusculum describentes, illum eo nomine donandum crediderunt, quod communiter Aquileiensibus sui ævi episcopis tribui noverant.

AD EPISTOLAM CLXIV.

APUD QUESNELLUM CXXIII.

Leoni Augusto.

Omnium epistolarum, quas in lucem emittimus, nulla est cujus auctoritas pluribus majorisque nominis auctoribus fulciatur. Sanctus enim Prudentius episcopus Trecensis, qui circa medium sæculum nonum catholicam de prædestinatione et gratia Christi doctrinam adversus illius ævi novatores **1556** strenue propugnavit, hujus epistolæ dimidiam fere partem describit in insigni Scotum Erigenam, cap. 1. *Unius, inquit opere de Prædestinatione contra Joannem, Patris sententiam ponendam duximus, cujus astipulatione fidei cæteris nullatenus credititas derogetur: Leo episcopus LEONI AUGUSTO. Multis manifestisque documentis probatum esse mihi gaudens, etc.*, usque ad caput tertium, quo capite tertio cum quarto prætermisso, rursus ex quinti initio nonnulla refert; nec non ex alia ejusdem pontificis ad eundem imperatorem epistola, quæ isti præmittitur in nostra editione. Mirari porro subit tam præclarum fragmentum fugisse posteriores conciliorum epistolarumque pontificiarum collectores, inter quas locum merito obtinere debuerat. Ex eo nos menda nonnulla quæ codici Grimnico inspersa erant eluimus; sed nonnulla vicissim ope codicis nostri emendanda occurrunt in libro Prudentii, tam illius editionis, quam Ludov. Cellotius primus procuravit ex codice ms. bibliothecæ Thuanae, quam alterius quam irritavit vir clarissimus doctissimusque Gilbertus Manguinus, tom. I collectionis veterum auctorum qui nono sæculo de prædestinatione et gratia scripserunt.

Ejusdem epistolæ plura fragmenta referunt Vigilius et Pelagius II pontifices Romani, qui sexto sæculo floruerunt, hic in epistola ad Eliam Aquileiensem episcopum, ille in suo constituto: loca utriusque notata habes in margine epistolæ. Denique Facundus, ille celebris Hermitianensis in Africa episcopus, triumque capitulorum propugnator, in libro n. cap. 6, p. g. 87, editionis Jacobi Sirmondi, amplum epistolæ hujus pannum repræsentat, quem Sirmondus non pro scriptis Leonis papæ ad Leonem Augustum, sed pro verbis Facundi ad Justinianum imperatorem accepit.

Aliqua ex cap. 3 refert Pelagius quasi ex epistola ab Basilium. Si hoc ita est, vel dicendum eadem quam Leoni Augusto scripta erant a Leone papa alteri etiam epistolæ scriptæ ad Basilium inserta fuisse, eamque excidisse temporum injuria epistolam; vel certe fateadum Pelagium ejusve scribani memoria lapsam.

AD EPISTOLAM CLXV.

APUD QUESNELLUM CXXIV.

Leoni Augusto.

1. Hanc epistolam, quam ad decem codicum mss. fidem emendavimus, collatis etiam omnibus antiquis exemplaribus excusis, suo etiam loco restituvimus editione Suriana S. Leonis, et Nicoliniana, ex collectione veterum de duabus naturis scriptorum a Josia Simlero edita Tiguri an. 1571, et volumine Miscellanearum G. Vossii Tungrensis præpositi cura Moguntia excusis an. 1604, quibus accedunt mss. codd. Trecoptihecæanus et Oroniensis, qui omnes **1557** consularum notam ab aliis omissam exhibent.

Exstat inter Agapeti papæ epistolam una, quæ ad Anthimum scripta legitur, quamque jampridem falsi arguit doctissimus card. Baronius ex tyli ab Agapeti phrasi discrepantia. Facile erat eidem hanc cum præsentis Leonis epistola conferenti commentitiam deprehendere; tota enim ex panis hujus consutis compacta est. Si imposturæ ætatem nosse alicujus est momenti, eam (a) centum annis Anthimo posteriore esse facile crediderim, quod ex nonnullarum vocum mutatione conjicio. Cum enim cap. 2, ubi legitur apud S. Leonem, *consubstantialis æqualitas*, pseudoepistolæ artifex in geminis hujus vocis locum substituerit, *æquis voluntatis æqualitas*, dubium non videtur quin ab aliquo fabricata sit Sergii episcopi CP. fautore, qui in ejus de unica Christi voluntate qualemcumque defensionem aliquod pontificis Romani testimonium proferre gestebat. Adulterini enim hujusmodi fetus non sine certo consilio supponi solent pro legitimis: nullam porro aliam tota epistola libidinem impostoris suggerit, quam erroris Monothelitarum fulciendi. Simili impostura caput 4 cum sequentibus usque ad testimonium S. Hilarii in supposititiam Cæli papæ epistolam conversum est, et illud ipsum S. Hilarii excerptum in primam Euty-chiani papæ epistolam, quæ est ad Bœticæ provinciæ episcopos.

2. *Effusio... Sanguinis Christi tam fuit dives ad pretium.* Ita habent mss. codd. Barb. duo, Thuan. quatuor, Trecopti., Corbeiensis, Cantabrig., Bodl., Grimanicus, et Agapeti pseudoepistola. In vulg. porro exemplar. edit. sic legitur: *Effusio... sanguinis justi Christi tam potens fuit ad privilegium, tam dives ad pretium.* Sed quæ hoc loco abundant, ex epist. 97 (nunc 126), ad Palæstinos monachos, huc translata sunt.

3. *Omne enim sacramentum fidei christianæ magno decoloratur obscuro, si (ut hæretici volunt) lux veritatis sub mendacio putatur latuisse phantasmatis.* Parenthesim illam, (b) (ut hæretici volunt) loco suo movimus, nulla (quod fatemur) codicis cujusquam auctoritate adducti, sed sola conjectura, vel potius sensus ipsius necessitate. Falsum enim sensum inducit antiquus parenthesis illius situs, qui ita se habet: *Omne enim sacramentum fidei christianæ magno (ut hæretici volunt) decoloratur obscuro, si lux veritatis sub mendacio putatur latuisse phantasmatis.* An volebant Manichæi aliique hæretici, qui veritatem **1558** carnis in Christo negabant, opinionem suam Divinitati injuriam esse? immo vero hoc ab eorum mente alienissimum erat, qui e contra inagnam injuriam æterno Patris Filio inferri contendebant, si vera carne induta crederetur. Hoc porro erat, quod volebant hæretici, apparentem tantummodo carnem Christo Domino esse tribuendam. Cæterum facile fuit ut pa-

A parenthesis, de novo forsan adjecta, ab antiquo etiam scriba ad lineam nativo loco superiore rejecta sit.

4. *Dehinc sequuntur testimonia*, etc. Horum testimoniorum mentionem crebram habent antiqui Patres, quos inter Vigilii Tapsensis in Africa episcopus, lib. v contra Eutychem. sect. 32. *Cunctos, inquit, Ecclesiæ tractatores in medium adducamus, ex quorum multiplicibus dictis pauca et brevia excerptentes, huic operi subnectimus; ad latiores eorum et diffusiores de hac confessione tractatus, quos beatissimus Leo in unum testimoniorum cumulum provida diligentia congestit, studiosos quoque mittentes.*

Pleraque porro hæc SS. Patrum testimonia (c) in actione secunda concilii Chalcedonensis illigata reperiuntur epistolæ S. Leonis ad Flavianum CP. episcopum, non eodem ordine, nec æquali numero; plura enim huic epistolæ subjiciuntur, quam in Chalcedonensibus Actis. Non omitam porro quæ Hincmarus Remensis archiepiscopus de hoc testimoniorum delectu scribit in tractatu De non trina Deitate, quoniam Leonis ipsius commendationem habent singularem, dum sanctum pontificem nostrum præclaris Ecclesiæ luminibus Hilario, Athanasio, Ambrosio, Chryostomo, Basilio, Gregorio Nazianzeno, Cyrillo, atque ipsi Augustino non impari meritis audet asserere. *Nam et Leo, inquit, sanctæ catholicæ et apostolicæ sedis pontifex istorum dumtaxat, qui eum tempore, etsi non loco præcesserunt vel merito, pauca numero, sed magna auctoritatis et rectæ fidei genio testimonia Leoni Augusto ad confirmandam fidem catholicam credidit mittenda sufficere.* Plura vide supra ad epistolam 24 (nunc 28), ad Flavianum.

Ad calcem hujus collectionis hæc in ms. cod. Barb. uno subjiciuntur. *Explicuerunt testimonia de libris SS. Patrum decerpta, quæ ostendunt Christum geminæ substantiæ gigantem esse, id est et Deitatis, et humanitatis veras perfectasque naturas unam Christi esse personam.*

1559 DE LIBELLO CONFSSIONIS LEPORII MONACHI, cujus auctor S. Augustinus nunc primum asseritur.

Nostra hæc editio istam epistolam seu testimoniorum cumulum uno testimonio, eoque egregio auctoritatem exhibet, quod quidem beneficio Grimanici nostri codicis ms. toties laudati nobis advenit. Habetur ultimo loco inter testimonia ex Augustino excerpta, cui sub hoc titulo ascribitur: *Item ejusdem ex libro assertionis fidei; et hoc habet exordium: Nostrum namque est credere, etc.* Quantalibet porro diligentia evolvas Augustini lucubraciones, nunquam apparebit tale opusculum, ex quo hæc verba deprompta sint, nec aliud simili titulo decoratum. Sunt autem verba eximii illius libelli, qui *Leporii epistola vel confessio seu liber emendationis, vel libellus satisfactionis* dicitur; cujus vel partem retulere, vel mentionem saltem fecere antiquissimi auctores Joannes Cassianus, lib. 1 de Incarn. Dom.; Joannes papa II, epist. 3, ad Avienum et cæteros senatores; Vigilii Tapsensis, lib. xi de Trinitate; Facundus Hermianensis lib. 1 Defensionis trium capitulorum; Gennadius, in Catal. virorum illustrium; et Sigebertus. Addit Joannes Garnerius Basilium diaconum Thalassiumque et alios monachos, quorum libellus supplex ad Theodosium Augustum habetur 1 parte Act. Ephes. syn. cap. 30; sed profecto Leporium, qui in eo libello recensetur inter episcopos Divinitatis Christi defensores, et ipsum episcopum fuisse eo ipso apparet non monachum illum cujus confessionem expendimus. Videtur Basilium ordinem temporum servare in ea enumera-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cum hæc epistola sit inter supposititias Isidori Mercatoris, hæc impostura multo posterior est.

(b) Hæc verba auctoritate omnium mss. et antiquæ Græcæ versionis loco suo restituvimus, sententiamque satis æquam explicavimus annot. 71 (Col. 1169, n. 1) in hanc epistolam 165.

(c) Hæc testimonia a Leone collecta et missa in Orientem post latrocinium Ephesinum, non pertinent ad concilium Chalcedonense. Licet enim in vulgatis Conciliorum subjecta sint Leonis epistolæ insertæ actioni secundæ Chalcedonensi, non tamen in mss. Vide admonitionem in epist. 28, n. 8 et 9.

lione, ac proinde de Leporio aliquo episcopo qui floruerit ante Ambrosium Mediolanensem, universam synodum Africanam quam commemorat, Joannem Chrysostomum, Severianum, Atticum Constantinopolitanum, qui post Leporium nominantur. Deinde, si de Leporio nostro et de illa synodo Africana, quæ confessioni ejus suffragata est, loqui voluisset Basilius, utrumque conjunxisset, nec medium inter Leporium et synodum inveniisset Ambrosium. Denique sola nominis similitudo levis est fundamentum quam ut huic assertioni statuenda sufficiat, cum et in concilio Toletano 1 et alibi legitur hujus nominis aliquot viri. Ad synodum quod attinet, quam Africanam universam appellat Basilius, quis sibi persuaserit eandem esse in 1560 qua Leporii confessio approbata, si epistolam inde missam ad Gallicanos episcopos, subscriptionesque Africanorum inspexerit? Certe si ex Basilio diaconum verbi synodus universalis Africæ intelligenda est, ad illam oculos intendisse crediderim, qua anno 397. Attico et Casario ross., habita, et in qua Nicæni concilii professio et fides recitata est et confirmata, ut videri potest cap. 2 (a) codicis Romani.

Exstat idem excerptum confessionis Leporianæ in illo testimoniorum delectu quem habet actio 2 Chalcedonensis concilii, sub hoc titulo: *Item ejusdem Augustini sermone: De expositione fidei.* Verum cum alienis hæcenus verbis personatum prodierit, ex Græco scilicet et translatum, hæc est ratio cur a nemine hujus auctori Leporius sit deprehensus, etsi hæc eadem verba et apud Joannem Cassianum et apud Vigilium Tapsensem transcripta legerentur, antequam integrum opusculum cura doctissimi Sirmondi a tenebris vindicaretur.

Hoc genuino fretus suffragio, (b) Actorum scilicet Chalcedonensis concilii et ms. Grimanicum aurum contra assumendi, asserere non dubito libellum illum emendationis Leporianæ germanum esse magni Augustini fetum. Quod nonnullis etiam momenti firmare supervacaneum esse non existimo: cum et huic libello non parum auctoritatis ex tanti parentis nomine, nec gloriæ parum Augustino ipsi ex synodali libelli conscriptione accedat.

Primum igitur tanto majoris auctoritatis mihi esse videtur utrumque illud testimonium, quod et S. Leo, et œcumenicæ illius synodi Patres ætate Augustini floruerunt. Decemium enim a morte Augustini elapsum non erat, cum ad Romanam sedem evectus est Leo postea: cujus undecimo pontificatus anno in synodum œcumenicæ coierunt Chalcedonem sexcenti illi Patres.

2. Cum adhuc archidiaconi munere fungereur S. Leo in Gallicanis provinciis aliquamdiu commoratus est, quas primum Leporius suo errore indicere cœperat, quasque postmodum suæ emendationis publicatione recreavit. Etsi enim nullius antiqui monumenti auctoritate testatum habeamus quod recentior quidam prodidit, videlicet Leonem nostrum, antequam pontificatus apicem adeptus esset, non semel Gallicanas provincias adisse; certum tamen est Prosperi testis non modo æqualis, sed et ocularis testimonio, quod tunc temporis Leonem nostrum Galliæ detinebant, cum Sixtus papa excessit e vita anno Domini 440 fere (c) ineunte. Facile igitur potuit vir omnium ecclesiasticarum 1561 rerum curiosus indagator vel a Prospero, vel ab alijs regionis illius ho-

minibus hoc ipsum discere, quod postea et universali synodo et Leoni Augusto et toti etiam posteritati notum esse voluit, Augustini stylo confessionem Leporianam exaratam fuisse.

3. Nisi certo certius S. Leo cognovisset sive ex publica quæstia, sive aliunde, vere Augustini fuisse hunc, de quo agimus, libellum, numquam id commisisset, ut illud tamquam authenticum catholicæ veritatis testem sub tanti doctoris nomine (d) synodo œcumenicæ proponeret, præsertim cum ex Africana Ecclesia nonnulli episcopi adessent concilio Chalcedonensi, quibus probe nota erant omnia Augustini sui opuscula. Hoc enim in comperto est in sacris Ecclesiæ synodis œcumenicis non nisi ex certa SS. Patrum traditione, eaque ex indubitatis illorum scriptis expressa, catholicam doctrinam statui; qui secus faceret, sacrosanciam veritatem Ecclesiæ ipse ipsam contemptum probrisque hæreticorum hominum utro exponeret, quod de pontifice nostro minus quam de quoquam alio existimandum est.

4. Nemo est qui nesciat quam personam sustinetur per illam ætatem Augustinus tum in universa Ecclesia, tum maxime in Africana: nullum quippe coactum est tunc temporis in iis regionibus concilium, cui dux Aurelius, ingeniumque Augustinus non esset; nec ingenium modo, sed et oculus, et lingua, et manus. Unde cum Leporii negotium actum fuerit, ejusque confessio approbata in Africana synodo (hoc enim et Joannes papa II dicitur asserit in epistola ad Avienum cæterosque senatores, et ipsa Africanorum episcoporum ad Gallos epistola indicat, quæ synodice formam præ se fert), quis dubitet in hac occasione, ut in cæteris Augustini styli mutuatam esse synodum?

5. Quæ ratio epistolam Afrorum mox laudatam Augustino ut auctori asserit (cui sententiæ Sirmondus subscribit) eadem et libellum illi vindicet: styli enim utrobique Augustinianus est; nec stylius solummodo, sed etiam doctrina ipsa conceptusque Augustinum præsertim redolent, ut legenti facile patebit. Sic in epist. 3 ad Volusianum ait quod homo Deus homini permixtus sit, et quod persona Christi mixtura est Dei et hominis; nonneque ibi, ut et in excerpto, lectorem in recedat a consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, ut neuter servet integritatem suam. Vide etiam lib. iv de Trinit. cap. 20. Enchiridii cap. 35 et 36. Quod iterum in hoc eodem testimonio dicitur Deus capax non capabilis, Augustiniani styli est; sic enim inquit Aug. in altercatione cum Pascentio: *Incapabilem autem nec legunt, nec juste defendunt. Quomodo enim incapabilis Pater, quem capit Filius totum?... 1562 Quomodo incapabilis Pater, qui capit totus a Filio?... Qui capit omnia, quem capit nemo, sed hominum: nam totus capitur a Filio.* Denique de modo quo Deus totus implet omnia, et in hac ipsa Leporianæ confessionis parte, et in epist. citata ad Volusianum iisdem verbis disserit. Ab accuratori ampliorique utriusque collatione consulto me continere. Hæc spartum venustius adornabunt viri doctissimi Sarranenenses Benedictini, qui S. Augustini Opera novis curis expurgata, aucta, illustrata prope diem daturi sunt in lucem. Interim alia Augustini loca huic confessioni concinentia indicata lege in notis eruditi viri Joannis Garnerii, parte 1 Operum Marti Mercatoris. pag. 230.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Sic appellat collectionem canonum, quam tom. III emendatam recudemus, et Romanam non esse probabimus.

(b) Hoc Augustini testimonium non spectat ad Acta synodi Chalcedonensis, uti movimus annot. 3. Græcus textus est vetus interpretatio testimoniorum quæ Leo misit in Orientem; hæcque Græca antiquissima interpretatio præter ms. Grimanicum Latinum eidem testimonio, licet in alijs codicibus Latinis

omisso, fidem facit.

(c) Sixtum III obiisse die 14 Augusti ex nostro vetustissimo Sacramentario probabilis conjecimus annot. 23 in § 33 mensis Octobris, hoc tomo col. 135 (nostro II).

(d) Patrum testimonia Leo non misit ad synodum Chalcedonensem, sed anno ante ea per legatos miserat in Orientem. Confer admonitionem in epist. 23, in fine

6. Non ea eruditione ornatus videtur fuisse Leporius monachus, ut eximie fidei professioni conscribendæ idoneus esset, præsertim cum de abstrusissimo incarnationis mysterio ageretur, quod omnem humanæ mentis captum longissime superat. Etenim vero quod summa animi demissione de se fatetur Leporius, illæ veritate dictum esse putaverim, quod, inquam, errorem suum in propriam ipse imperitiam refundit, et *stultum*, ut ipse ait, *simplicitatem* suam accusat. Si cuius autem operam desiderare compulsus est Leporius ad suam confessionem expendendam, non alterius debuit quam Augustini, tum ob eam rationem quam supra numero 4 posuimus, tum quia ejus studio et emendatus fuerat et ad sanam fidem revocatus. Augustinum enim, aliorum nominibus suppressis, nominant Genadius et Leodiensis epistola Afrorum codex apud Sirmoudum tomo I Conciliorum Galliæ.

7. Denique Leporius suo ipse subscribens libello satis indicat ab alio eundem fuisse conscriptum, cum eum *suo sensu dictatum esse* commemorat, et ita de eo loquitur: *Hujus epistolæ fidem, hujus epistolæ professionem*; in quo videtur eam non ausus esse vocare suam, quem scribat ab alio fuisse dictatam. Nec magni momenti est quod ex synodica Africanorum episcoporum epistola objicias, qui confessionem illam Leporii ipsius esse testantur. Multis enim nominibus ipse huc erat et dicebatur, quia videlicet ipsius sensu dictatæ, ipsiusque nomine evulganda erat; quia ejus fidem emendationemque palam faciebat; quia denique propria eam manu descriptam proprioque munitam chirographo in Gallias mittebat. Et certe plurimum intererat tunc temporis ut ipsius industria et ingenio conscripta esse crederetur, ut eo libentius promptiusque eorum consensus subscriptione eliceretur, quos in errorem suum pertractos in Africam secum abduxerat. Denique plurima sunt hujusmodi epistolarum exempla, quæ non eorum esse dicuntur qui eas conscripserunt, sed eorum **1563** quorum vice ac nomine fuerant ab alio compositæ. Talis est celebris epistola Pelagii papæ II ad Elam et alios Istricæ episcopos. Tales apud Augustinum, Bernardum et alios plurimæ, quæ tunc quando missæ sunt, dictam ob causam his a quibus mittebantur attribuitæ sunt, nunc vero merito jure germanis suis auctoribus restituntur.

8. Etsi porro luculenta hæc et Augustino digna sit epistola seu confessio, non tamen tantæ fuit auctoritatis, ut propterea Leporius inter doctores catholicos censeretur in Oriente, et Augustinus, qui solus e quatuor subscriptoribus superstes fuit anno 430 ad concilium Ephesinum vocaretur; quamquam, addit J. Garnerius, cujus et illa verba sunt pag. 230, *Volusianus, cum ea tempestate in aula Theodosii versaretur, non sine causa dici potest impulsor, ut Augustinus præ cæteris Afris nominatim accerseretur*. Nec enim Leporius, ut vidimus, inter doctores in Oriente numeratus est, nec Augustinus ista commendatione indigebat, ut præ cæteris ad synodum vocaretur, cui tot aliis nominibus non hæc modo prærogativa, sed et singularissima quæque debebantur privilegia. Vide (a) supra pag. 43.

AD EPISTOLAM CLXVI.

APUD QUESNELLUM CXXIV.

Neonæ Ravennensi episcopo.

Hanc Leonis epistolam e loco quem hæcenus obtinuerat dimovimus, cumque ad Marciani Augusti consulatam pertinere credita sit, qui incidit in ann. Christi 451, eam modo ad Majoriani Augusti consu-

BALLERINIORUM

(g) Hic Quesnellus in sua editione citat canonum collectionem a se editam initio tomi secundi, quam nos tomo III recudemus, indicatque finem capituli 16.

(h) Confer nostram annot. 21 (Col. 1495, n. *) in

litum notandam esse existimamus, hoc est ad Ann. 458. Primum enim cum viginti epistola Leonis anno 451 datæ etiam nunc supersint, nulla tamen alia Marciani consulatam annotata reperitur, omnes Adelpii consulatam inscriptam habeat. Quis igitur sibi persuadeat, Leonem sibi in omnibus vel levissimis momenti rebus constantissimum, post tot epistolas nomine Adelpii consulis insignitis, styli non mutasse, et de Marciani nomine proponendo cogitasse? Quod enim de hujus Augusti consulatam in illis epistolis non mutaverit, non ex memorie lapsu vel occurrentis casuve aliquo contigisse credendum est, vel potius putandum non ita fuisse in usu per ejus consulatam tempora numerare, licet hujus ommissio us rati non a pareret. Hoc et pro certo habendum nequaquam id a Leone omittendum fuisse, si usus ulisset, præsertim cum illæ omnes epistolæ in Orientem missæ sint, et ad Orientales **1564** episcopos datæ; immo ad Constantinopolitanum antistitem, ad Julianum Coesarem, ad Pulcheriam Augustam, ad synodum Chalcedonensem, et ad ipsam imperatricem Marcianam. Quibus consideratis nemo sibi quædebet incam epistolam, post illas omnes scriptam et ad Italiæ episcopum missam, præter consuetudinem decoratam fuisse Marciani nomine.

9. Quoties unicuique consulere in epistolis suis Leo annotavit, omnes Occidentalem consulem, non vero Orientalem nominavit. Quod non in solo hujus anni consulti fore viceas sic annotato usurpavit; sed et in aliis pluribus. Epistola enim 14 [nunc 19] an. 443 solo Posthumiano; sex anni 452, solo Herculano; quatuordecim an. 453, solo Otilione; duæ an. 455, quæ solæ sunt, Valentiniano uno; epist. 129 [nunc 159] an. 458, solo Majoriano; epist. 137 [nunc 169] an. 459, solo Recimere designatur. In quo rationem simul habes tot per epistolæ hujus anni 451 Adelpii potius consulatam habeant quam Marciani, etiam illæ epistolæ noveem ad Marcianam ipsam conjugemque ejus Pulcheriam datæ; et eæ epistola quam discutimus non debentur annotari Marciani unius consulatam; umirum hæc erat, ut apparet, tunc temporis consuetudo, ut Occidentales Occidentales, Orientales Orientalem consulem publicis instrumentis inscriberent.

10. Numquam ita a Leone positam esse consulatam notam, (b) consulatam, sed vel consule vel consulis, legenti facile est animadvertere, ut aliena manu additam nemo non videat hujus epistolæ notam.

11. Apparet ex epistola hujus inspectione eam a Leone fuisse scriptam (c) ad consultationem episcoporum illius provincie, quæ Ravennensi suberat, illiusque consultationis occasionem natam esse ex reditu aliquorum hominum, qui ex illis regionibus in captivitate abducti ab aliquot annis fuerant post barbaricam aliquam irruptionem, et tunc deum ad sedes suas libertatemque redierant. Constat autem pace potitam fuisse Italiam Leonis papæ temporibus saltem usque ad annum 451, quo voluit hæc scriptam esse epistolam. Jam quidem cœperat irruptio barbarorum duce Attila timeri a Romanis: vastabat enim tunc temporis Gallias vir ille ad hominum terrorem natus, et merito tantam tamque vicinam barbarorum multitudinem Romæ formidabat; sed Italiam non est ingre-us, nisi anno arguenti 452, quo Attila continuo resumpta fiducia, ut Paulus Diaconus scribit, *cruentus Italiam petit, Aquileiam captam, sumditus eradit, Ticinumque et Mediolanum regias urbes occidit*. Multum ergo verisimile est Ravennensem **1565** regionem inter Italicas nobilissimam, Attilam expertam esse furorem (etsi civitatem ipsam præsulis sui precibus liberatam esse nonnulli referant),

ANNOTATIONES.

hanc epistolam,

(c) Hæc epistola ad consultationem episcoporum provincie Ravennatis scripta non apparet. Encyclica videtur ad plures, ut in admonitione observavimus.

plurimosque saltem ex agro et parochia Ravennensi inde raptos in captivitate anno 452, quando ætatis defectu nondum *allius rei firmam poterant habere notitiam*, ut ait Leo, post aliquot annos, scilicet 457 et 458, discretionis annos libertatemque simul et patriam assecutos esse, et de suo baptismo dubitare cœpisse ac regenerationis gratiam ambire. Quæ Italia occasio fuit consulendi pontificem Romanum, et Romano pontifici ad illius regionis episcopos hanc scribendi epistolam, sicut et aliam, propter controversias ex eadem clade et captivitate barbarica nascente, scripsit ad Aquileiensem episcopum, eodem hoc Majoriani Augusti consulatu. Quam facile autem fuerit ut errore librariorum pro *Majoriani* nomine *Marciani* nomen irrepserit, nemo non videt: præsertim cum sæpissime accipites et fugitivi mss. codicum apices divinare cogant lectorem, quorum etiam penuria his nos conjecturis, si tamen meræ conjecturæ sunt, contentos esse compellit. Vix enim geminus codex ms. adfuit, et ex Cantabrigensi, cujus lectiones variæ nobis transmissæ sunt, nihil lucis affulget, nisi quod humanissimus vir dominus Gale indicat diem quo epistola scripta est illic non esse annotatam; ut probabile sit consularem quoque notam ab illo codice abuisse. Hæc curiosius investigasse non omnino inutile fuerit, tum ad ordinem Epistolarum sancti Leonis securius figendum, tum ne hac epocha amplius abutantur scriptores ecclesiastici, qui eam epistolæ consularem notam adire solent, ut annum obitus S. Petri Chrysologi Ravennæ episcopi investigent; immo et tempus mortis S. Germani Autissiodorensis, qui in ea professione decessit, in qua Ravennæ exceptus est a S. Petro Chrysologo, huius civitatis episcopo.

1. *Neonæ seu Neonix*. Ita Victor. codex et indices Cisterciensis et Claromariensis cum edit. Isidoriana, necnon Ughellus in Italia sacra. Nec vero inusitatum hoc nomen est. subscripsit enim concilio Chalcedonensi Neon, episcopus Psyllii Pamphiliæ. Porro ille Neon, sive Leo, ut alii, successit Petro Chrysologo an. 450, decessitque tertio sui pontificatus anno, ut refert Ughellus.

2. *Inexpiabile scelus*. At Leonis nostri sensum August. epist. 203: *Rebaptizare hominem hæreticum, omnino peccatum est; rebaptizare autem catholicum, immanissimum scelus est; ubi, ut vides, uterque latum discrimen ponit inter catholicum qui rebaptizat hæreticum, et hæreticum, qui rebaptizat catholicum.*

3. *Juxta hæreticorum dogma, contra 1566 SS. Patrum instituta.* (a) Ita Thuan. et Cantabr.; at vulgat.: *Juxta hæreticorum dammata a sanctis Patribus instituta.* Porro vel Donatistas mihi videtur indicare S. Leo, teste S. August. de Hæresibus cap. 69, vel forsitan Novatianos et Montenses, de quibus idem affirmat Innocentius I epist. ad Victricium cap. 8.

Sententia. Ita Thuan. et Cantabr. necnon Gratianus et Yvo; vulg., *doctrina.*

4. *Nec vereamur huic salutis januam aperire, etc.* Ita intrepide tales baptizari volebant, etiam sine apposita conditione, Patres concilii Carthaginensis, quod quintum vocant, in cod. Afric. num. 72, Leo noster epist. 2 [nunc 167] ad Rusticum Narbon. et Gregorius III octavo sæculo; quod fere usque duodecimum in praxi fuit, quo cœperunt novam supplendi baptismatis viam mire. Nam Alexander III PP. primus esse videtur qui post annum 1160 hanc baptizandi formulam sub conditione conceptam invenit: *Si baptizatus es, non te baptizo; sed si non baptizatus es, ego te baptizo in, etc.,* quam ab illo hausit scho-

lastica, quæ eodem fere sæculo nata est, theologia.

5. *Per episcopalis manus imposit.* Eandem disciplinam assertam lege epist. 2 [nunc 167] ad Rusticum Narbon. inquis. 18, et epist. 129 [nunc 169] ad Nicetam Aquileiensem; concil. Arelatens. 1. can. 8; Constantinop. 1. can. 7; Siricium papam epist. ad Himerium Tarracon.; Innocentium I, epist. ad Alexandrum Antoch. episc. et ad Victricium Rothomag. (b) Cum is ultimus ad episcopalis manus impositionem Arianos aliosque hujusmodi hæreticos recipi *sub imagine vel cum imagine penitentiae* decernit, videtur erudito viro medium quandam inisse viam inter antiquiorem disciplinam, quæ hæreticos ad Ecclesiam revertentes penitentia, et, ut loquitur Cyprianus, *lamentationibus et satisfactionibus* subiciebat, et eam quam hic Leo noster indicit, quæ nihil aliud præter manus impositionem ad virtutem Spiritus sancti recipiendam, includit. Sed cum Siricium Innocentio antiquior nihil amplius quam Leo noster requirat, tale discrimen nobis probari non potest; nec aliud *per imaginem penitentiae* significari putaverim, quam erroris pristini abdicacionem per professionem fidei aliquasque cæremonias dejecti penitentisque animi indices, quæ plerumque manus impositioni præstant.

1567 AD EPISTOLAM CLXVII.

APUD QUESNELLUM II.

Rustico Narbonensi episcopo.

1. Hanc ad Rusticum Narbonensem epistolam anno Christi 452 assignat Sirmondus Couc. Gall. tom. I, cui et alii postea scriptores consenserunt. Rationula profertur cui isthæc epocha nitatur. Hanc illos suspicor in mente habuisse. Epistolam turbulentis temporibus scriptam esse testari videntur et anxietas Rustici, quem variorum scandalorum adversitas ad abdicandam pontificiam dignitatem pene adduxerat, et variæ quæstiones quas ex barbarica irruptione et provincialium clade natas pronum est credere, ut sunt illæ parvulos a barbaris in captivitate abductos, ab hæreticis baptizatos, gentiliter conversatos, et contaminatos immolatis escis significant. Venit enim statim in mentem clades illa miseranda, quam Hunni, duce Attila, intulerunt Galliis hoc 452 anno; nec dubitatum est quin hujus calamitatis occasione consultus a Rustico Leo noster istas ad eum litteras dederit.

Verum aliter de harum (c) ætate statuendum patet. Si enim inquisitionum tituli considerentur, quos ex plurimis codicibus mss. restituit Sirmondus, quosque in duobus Thuanico et Trecoptitæano ipsi vidimus, difficile non erit sibi persuadere Rusticum Narbonensem occasione, non Gallicæ cladis ab Attilianis copiis illatæ, sed potius (d) Vandalicæ direptionis et persecutionis, qua regiones Africanæ longe lateque vastatæ sunt, hanc consultationem ad Leonem papam misisse. Hoc satis innuit inquisitio 18: *De his qui ex Africa vel Mauritania venerunt, et nesciunt in qua secta sint baptizati, etc.* Cui titulo, præter mss. codicum fidem, accedit auctoritas ex lib. II Auxilii de ordinatione Formosi papæ, ubi idem legitur. Cum enim directa maxima parte Africæ Geisericus ipsam urbem Carthaginem suæ potestati subjecisset, narrat Victor Vitensis impium illum et barbarum regem navibus fractis imposuisse maximam clericorum turbam una cum Quodvultdeo Carthaginensium episcopo, 1568 eosque nudos et expoliatos prospera navigatione Neapolim Campaniæ appulisse.

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Vulgatam lectionem revocavimus. Vide nostram annot. 16 (Col. 1194, n. 1) in præsentem epist.

(b) Confer nostram annot. 25 (Col. 1158, n. 9) in vult. 159.

(c) Has litteras scriptas saltem non ante 600 probavimus in admonitione eisdem præmissa, ubi singulis Quesnelli rationibus satisfacisse nobis videmur.

(d) Id refellimus in admonitione, num. 3 et 4.

Quin et senatorum atque honoratorum multitudinem primum exsilio crudeli contrivit, postea transmarinam in partem projecit. Immo cunctos amissis omnibus bonis ad Italiam navigare compulsi Geisericus, testibus eodem Victore et Fulgentii actis. Nec dubium est quin plurimi quoque persecutionem fugientes in Gallias transmearint; quod et titulus seu inquisitio 18 citata comprobatur, et suadet frequens quod Gallicanis regionibus cum Africanis semper intercessit commercium. Cum autem Carthagine potius sit Geisericus anno 439 exeunte, annis proxime sequentibus, quibus maxime furorem suum exercere cepit tyrannus, ex Africa se catholici, et ipsi etiam Manichæi, ut ex Leonis ipsius epistolis suggerit Baronius, subdixerunt; ita ut eorum in Gallias adventus occasione dubia nota sint, quibus per S. Leonem consultum esse voluit Narbonensis episcopus.

Ut etiam circa hæc eadem tempora, nempe ann. 442, 443, vel 444, scriptam esse credam hanc epistolam facit, quod ex iis dubiis quæ proponit Rusticus nonnulla agitabantur per easdem illas regiones, eademque tempora, et de illis a conciliorum Gallicanorum Patribus pronuntiatum est, scilicet in Arausicano I, Vasensi I et Arelatensi II conciliis. Arausicanum enim I agit can. 3 de pœnitentibus qui de corpore recedunt; can. 4 de clericis, an iis concedenda sit pœnitentia; can. 12, an infirmo subito obmutescenti danda sit pœnitentia; can. 23 et 24, de continentia diaconorum; can. 8, 9, 21 et 25, de illicitis ordinationibus; can. 28, de his qui professi castitatem, eam violant, ut pœnitentiæ subjiciantur. Vasense I agit de pœnitentibus subito mortuis, ut eorum oblationes recipiantur. Arelatense vero I, quod pleraque antecedentium istorum capita resumit, eadem quoque dubia complectitur et resolvit. Ex quibus (a) duorum unum aliquod sequi mihi videtur, scilicet vel Rusticum ad Leonem scripsisse antequam eæ difficiles quæstiones in conciliis supra dictis ventilarentur et enodarentur; (b) supervacaneum enim videretur et præter consuetudinem Gallicanam, ut post soluta in pluribus comprovincialibus aut majoribus etiam synodis dubia, 1569 alia de eisdem consultatio haberetur: vel certe, si non præcessit hæc synodus Rustici epistola, non ab illarum ætate plurimum recedere putanda est; sed forte Rusticus existimavit illarum statuti sibi standum non esse, tum quia in multis durior disciplina apparebat, tum quod inter ipsum et Hilarium Arelatensem episcopum, quo auctore ac præside conditi canones fuerant, aliquid suberat similitatis, propter summam hujus in Ecclesiis Gallicanis auctoritatem, quæ Narbonensis metropolitæ et aliorum metropolitanorum episcoporum splendorem obscurabat. Et quidem jam olim sub Zosimo et Bonifacio Romanis pontificibus inter utriusque illius civitatis episcopos gravis controversia exarserat, ut ex illorum decretis manifestum est, nec par est credere aliquid de suo jure Narbonensem umquam remisisse; præsertim cum posterius Bonifacii papæ judicium Narbonensi

A Ecclesiæ sua jura asseruisset. Revera numquam illis synodis interfuit Rusticus, quæ ab Hilario Arelatensi congregatæ sunt ex plurium provinciarum episcopis, quales fuere Regensis, Arausicana I, Vasensis I et Arelatensis II, ne metropolitico juri suo ullatenus derogatum esset: nec illarum constitutus pendendum sibi esse existimavit, ne illius jurisdictionem agnosceret, a quo ut totius synodi præside condita maxime fuerant et promulgata.

Ad (c) Rusticum etiam aut aliquem alium Metropolitanum, qui se eam ob causam synodo sistere neglexerat, vel consentire recusabat, pertinere arbitror synodi Arausicanæ I, can. 29, quo episcopis illis pœnitentiæ intentantur, qui vel per se, vel per legatos, præsentibus se synodis non exhibuerant, aut non essent deinceps reddituri. *Non ita*, inquit, *præterentes eos qui synodo aut per se, aut per consensus suos, vel ad vicem sui per legatos destinandos adesse detrectant, ut sibi supra nos illi placeant, qui Patrum statuta despiciunt*, etc. Ex his enim verbis intelligis aliquos fuisse qui non modo per se, aut per legatos, sed nec per consensus suos synodorum illarum participes fieri volebant quod de Rustico magis quam de quocumque alio cogitare promptum est, propter contentionem quam Arelatensi moverat de juribus Ecclesiæ suæ, vel (quæ erat prior nostra ratio) propter durioris disciplinæ austeritatem, quam emolliendam esse Leonis responso sperabat. Scilicet cum Romæ olim commemoratus esset Rusticus, ut testatur 1570 S. Hieronymus, in epistola ad ipsum, multa illic aliter usurpari viderat quam in Galliis agerentur. Et revera Romana hujus Leonis epistolæ disciplina in multis diversa apparet a Gallicana, quod paulo accuratius discutere supervacaneum non erit.

Nam Arausicanæ synodi canon. 3 reconciliatoriam manus impositionem pœnitentibus qui de corpore recedunt concedi vetat. S. Leo in epistola 83 (nunc 108), ad Theodorum, cap. 4, iisdem præcipit communionem non negari.

C Can. 12 statuit subito obmutescenti pœnitentiam dari posse, si voluntatis aut præteritæ testimonium aliorum verbis habet, aut præsentis in suo nutu; (d) communionem vero dandam non esse, satis silentio suo testatur, quam tamen Leo noster ibidem concedendam esse decernit.

Can. 4 asserit pœnitentiam desiderantibus clericis non negandam. Clericorum porro nomine si, quod plerumque fit cum nihil additur, omnium ordinum clericos comprehendit, contrarius est Leoni, qui ad inquisit. 2 hoc alienum esse ait a consuetudine ecclesiastica, ut presbyteri vel diaconi per manus impositionem remedium pœnitentiæ accipiant.

Can. 22, 25 et 21, clericos omnes inferiores, etiam subdiaconos, a lege continentis absolvunt, dum eam solis imponunt diaconis, et iis qui supra diaconos sunt. S. Leo ad inquis. 3: *Lex continentis*, inquit, *eadem est ministris altaris quæ episcopis atque presbyteris: qui cum essent laici, sive lectores, licite et uxores ducere et filios procreare potuerunt; sed cum ad præ-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Has duas Quesnelli conjecturas inanes ostendimus in eadem admonitione, n. 7.

(b) Cum Rusticus etiam in Quesnelli sententia certe scripserit post concilia Arausicanum I, et Vasense I, nec supervacaneum sane, nec præter consuetudinem Gallicanam esse credidit post soluta in comprovincialibus aut majoribus synodis dubia auctoritatem apostolicam quarere, ne quid dubitationis superesset. Vide admonit. n. 7. Similiter quidem Theodorus Forojuvensis, licet Gallicanus, et licet probabilius sit ille Theodorus qui subscripsit Arausicano I, non dubitavit tamen a Leone de aliquot capitibus in ea synodo definitis inquirere, ut ex iis quæ post pauca Quesnellus proferat manifestum fiet.

(c) Hæc non solum gratis, sed etiam falso scribitur de Rustico, qui cum absque difficultate interfuerit

D duabus synodis Ravennii Arelatensis, perperam eam ob causam neglexisse, aut non consensisse creditur aliis synodis S. Hilarii, ne metropolitico juri suo ullatenus derogatum esset, etc. Hæc enim de causa a Ravennii synodis æque abstinuisset.

(d) Cum idem canon æque de baptismo ac de pœnitentiâ loquens decernat obmutescentem, prout ejus status est, baptizari, aut pœnitentiâ accipere posse, si voluntatis, etc., nomine pœnitentiæ etiam communionem, seu reconciliationem, videtur comprehendere; sicut enim non repugnat ei baptismatis sacramentum conferri, ita nec pœnitentiæ sacramentum: cum præsertim de eo sermo sit, cui sola pœnitentiâ, quam in eo statu perficere nequit, sine reconciliatione inanius subveniretur.

dicat *quidam* petiverint, *capit eis non licere quod licuit*: ubi itabum non est quin inter altaris ministros et eos qui ad prædictos gradus pervenerint, subdiaconus nomen et, cum præsertim infra lectionum licitum non esse conjugium clericis asserat, et seipsum satis explicite in epistola ad Anastasium Thessalonicensium circa idem tempus datâ, in cuius capite & discrete subdiaconus per legem ecclesiasticam interdictum esse matrimonio asseverat.

Can. 25 ad subdiaconatum promoveri sinit eum qui duplicatâ matrimonia incidit, etsi ultra veter. Leo noster, cap. 3 epistolæ 10, ad Viennensis prov. episcopos, ad sacram matritiam eos non permisit accedere, qui vel viduæ sunt aut fuerunt mariti, vel non unius tantum uxoris viri fuisse 1571 monstravit: *Quod nō quidem*, inquit, *servantes legulâ constituta tolerare volumus custodiri, non solum circa sacerdotes, sed circa clericos quoque minoris officii. Quib' longe recedit ab illo Gallicano canone.*

Vasensis, canoni. 2, statuit: *Præ his qui penitentia accepta in bonæ vitæ curâ satisfactoria compunctione viventes, sine commutatione inopinato nonnumquam transiit in dicitur aut in itinibus præveniuntur, oblationem recipientium, et eorum sanera, ac deinceps memoriam ecclesiastico affectu præsequendam, etc.* Quibus verbis patet Ecclesiæ Gallicanæ penitentibus improvise obitu decedentibus post mrtuum communicasse, etsi eisdem viventibus, utpote penitentiæ stadium decurrentibus, non communicavissent. S. Leo e contra, ad inquis. 8, respondens, ait: *Horum causa Dei iudicio reservanda est, in cuius manu sit ut latum obitu usque ad communionis temetum differretur: vos utem, quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus.* His non multum dissimilia scribit epist. 33 (nunc 108), ad Theodor. Forj. cap. 3.

Has libuit sanctiones referre et mutua collatione versare, ut et disciplinæ varietas in variis Ecclesiis etiam vicinis eluceat, et simul quid ad consulendum de his Leonem papam moverit Rusticum intelligere, quod et ad ipsius epistolæ ætatem ligendum plurimum facit.

Unum et alteram addam, quib' conjecturâ nostrâ firmare potest. (a) Primum est, de qua forsam illarum synodorum, quas memoravimus, Leonem loqui, cum infini sermonem habet de *Gestis quæ in episcoporum 1572 honoratorumque examine confecta sunt recensitis*, ut paulo post aliquam illarum scri-

Auisse creditur. *Atque* est, dejectionem Nam et pusillanimitatem, cui se dabit Rusticus occurrere scandolorum quæ passim emascabantur, non videtur esse ejus episcopi quæ in ea dignitate tenuisset, nec trepidationem illam in morbis Ecclesiæ curandis medici esse pertulissent, quæ nomine Rusticum appellat Ravennatis invitans eum ad synodum Arlesensem in anno 455, ut Sirmondus conjicit; congregatam in casu Livinensis insula: quævis inveniunt solum intercedit an. 452, cui assignandam putavit hanc epistolam Sirmondus; magis autem convenit hanc episcopatus ejusdem, vel ante quæ ab ipis infinis morbis recedunt. Cum enim aliquot episcopos admissivitatibus anni tam gravis oneris pondus difficultatibus retulissent, tunc cepit vir in pace et quiete ministerii educatus tanto oneri imparens de sentire vacationem optare ab episcopatu laboribus, et reliquam vitæ tempus in silentio et pace velle degere, ita ut opus haberet S. Leo animos illi authoritatibus suis addere, et contra hujusmodi terrores spe celestis adjutorii eum commutare.

Ad hunc Rusticum egressa S. Hieronymi est epistola, qua ipsium tunc *adolescens, imho puerulus incensum*, ut loquitur, *calcantem et persectæ vitæ gradum scandentem*, ad monasticam vitam invitavit. Patria Massiliensium eum fuisse elicitur ex epistola S. Hieronymi jmi laudata, ubi Rusticum (b) in materiam domo adhuc commorantem ad Proculi Massiliensis episcopi disciplinam 1573 tenuit. *Habes*, inquit, *istuc sanctum doctissimumque pontificem Proculum. quæ vira et præsentis voce nostræ schedular superet, quotidianisque tractatibus iter tuum dirigat. Vides ne discerimus formularum? De episcopo Massiliensi Hieronymus loquitur tui præsentis, eo quod hinc in Massiliensi monasterio vitam ageret: S. Exuperium vero vicinum indicat, propterea quod Tolosano licet distaret a Massilia, præ Palestinâ tamen, ubi erat Hieronymus, illi erat vicinus. Quod si epistola Hieronymi ad Rusticum scripta est an. 411, non summento incumtunt quæ Quæsnellus conjicit de Sirmo monacho Tolosano, ac si in sub. an. 408 in Orientem missus a S. Exuperio Rustici litteras ad Hieronymum primiti attulerit, et Hieronymi epistolam eodem anno reddiderit Rustico: hoc eadem anno Rusticus monachum obierat.*

Rusticum aut Hieronymus religiosam habitum detrem multorum sanorum vitam, quæ stult, quæ eruditiv infantem, ac post stultia Gallicanum, quæ et florentissima erant, nisi Rusticum, non patiens subditibus, et absentiam illi spe sustinens futurorum. Quod cum se audisse testatur: *Audis, inquit, religiosam te habere matrem, etc. (Hic, post illi.), non abs re est existimare Rusticum, cum de vita instituenda Hieronymum vellet consilere, litteras suas Sisinnio dedisse perferendas; illi, inquam, Sisinnio monacho, quem legavit in Orientem S. Exuperius Tolosæ episcopus cum ingenti pecunia quædam in mo-*

BALLERINIUM ANNOTATIONES

(a) Utamque conjecturam referimus in admonit. n. 8.

(b) *In materna domo*, inquit Quæsnellus ex sua sententia, quia Rusticum nondum monachum fuisse putat, cum ad eum S. Hieronymus scripsit; monachatum enim ejus non in monasterio Massiliensi, sed in Tolosâ o'astruere deinceps plurimum nititur. Non asseritur. Inscriptum, quam idem Quæsnellus postea exhibet, cum Rusticum episcopi Venerii socium in monasterio, id est, monachum et ejusdem compresbyterum Massiliensem fuisse testetur, Massiliensium monasterium satis obvie indicat. Hieronymus quidem in epistola olim 4, nunc in editione Veronensi 126, ad eundem Rusticum, eum et in inscriptione monachum, et in contextu apud Massiliam degentem significat. Id Quæsnellus ex eo solum impugnat, quod hæc e ad Rusticum litteras datas existimet ante aliam Hieronymi epist. 14, nunc 125, ad Ageruchiam, quam scriptam censet an. 407, quæ nondum Joannes Casianus Massiliensium monasterium considerat. At præterquamquod hæc certum est quod Quæsnellus præsumit, hincritum nullum aliud monasterium apud Massiliam existisse ante us illud quod Joannes Casianus post an. 407 Massiliam sese recipiens extruxit, Hieronymi epistola ad Rusticum certo certius scripta est post Rufini mortem. Rusticus enim, qui in ea mortuus memoratur, n. 18, non alius est nisi

Rufinus Aquileiensis. Is autem obiit an. 410, ac propterea ea epistola commode assignanda est anni. 411, cum jam monasterium Massiliensium a Joanne Casiano conditum fuerat. Apud Massiliam ergo monachum vitam una cum Venerio Rusticus agebat, cum ad illum S. Hieronymus scripsit; nec quidquam cogit Tolosano monasterio illum adicere. Na sane congrue intelliguntur illa ejusdem epistolæ S. Hieronymi de S. Exuperio Tolosano episcopo: *Hujus te et vicinos sectare vestigia*: et illa de Proculo Massiliensi: *Habes isthinc sanctum doctissimumque pontificem Proculum, qui vira et præsentis voce nostræ schedular superet, quotidianisque tractatibus iter tuum dirigat. Vides ne discerimus formularum? De episcopo Massiliensi Hieronymus loquitur tui præsentis, eo quod hinc in Massiliensi monasterio vitam ageret: S. Exuperium vero vicinum indicat, propterea quod Tolosano licet distaret a Massilia, præ Palestinâ tamen, ubi erat Hieronymus, illi erat vicinus. Quod si epistola Hieronymi ad Rusticum scripta est an. 411, non summento incumtunt quæ Quæsnellus conjicit de Sirmo monacho Tolosano, ac si in sub. an. 408 in Orientem missus a S. Exuperio Rustici litteras ad Hieronymum primiti attulerit, et Hieronymi epistolam eodem anno reddiderit Rustico: hoc eadem anno Rusticus monachum obierat.*

perhorum Palaestinae et Aegypti subsidia destinabat. A Non minus enim Exuperii litteras ad Hieronymum detulit Sisinnius, sed et aliorum Tolosani monasterii monachorum Hierii et Alexandri, et sanctorum presbyterorum Riparii et Desiderii, qui etiam ad ipsum Vigilantii libros miserunt; necnon plurimum tam horum quam illorum. Multas enim, ait ipse, amorum fratrum de sororum de vestra provincia ad me detulit quæstiones Sisinnius (Hieronym., epist. 152, ad Minerium et Alex.). Quos inter Rusticum numero, qui monasteria habitans monachi huc navem in illius civitatis portu scandenti ad Hieronymum litteras dedit, cujus fama universas orbis Christiani regiones, sed præcipue Gallicanas longe lateque pervaserat; atque ex hujus perlatoris colloquio de Rustici genere, studiis et ejus maris pietate, audire ea quæ referi facili potuit. Illud etiam persuadet de Exuperii eleemosynisquæ ejus in Palaestinam delata infectæ merito, de quibus ita loquitur, ut de presenti, quod constat ex ipso Hieronymo anno Christi 406 contigisse. Unde necesse est circa idem tempus scriptam fuisse Hieronymi epistolam ad Rusticum. Quæ quidem ideo curiosius investigare volui, quod inde lucis non nihil affulget ad inquirendum Rustici monasterium, de quo inscriptio Narbonensis mentionem facit. In Massiliensi illum constituerat vir eruditus Stephanus Baluzius; sed cum aliquid incommodi in ista opinione occurreret, Bernensis eum monasterio vindicandum esse postmodum extititavit. Ego vero in hoc, nec in illo monachum esse Rusticum facile probare posse mihi videor, sed Tolosani potius monasterii alumnus fore existimo. Enim vero constat epistolam ad Rusticum scriptam esse ab Hieronymo aliquo saltem tempore ante vastitatem Gallis illatam a barbarorum exercitu, quam idem dicitur in epistola ad Ageruchianum de Monogania (Hieronym. epist. 11, ad Ager.). Cum enim Antantia et Narbonensis, aliarumque provinciarum urbes ultimo die anni 406 vastare gladius vel penetrare 1574 James coepit, nec de his mentionem facere curavisset Hieronymus, nec Exuperius ad Pates inæ et Aegypti regiones opes et subsidia transmisisset, quæ suis maxime tunc necessariae fuissent. Nondum autem ea tempestate apud Massiliam sedes constituerat Joannes Cassianus, necdum existuerat suum monasterium. Cum enim de rebus optimis magistris sui Joannis Chryostomi plurimum sollicitus esset, cujus etiam nomine litteras ad Innocentium detulerat, fas non est credere eum Romam reliquisse ante sancti hujus episcopi mortem, quæ anno 407 contigit, et per quam ejusdem causa finita est. Eritense vero monasterium vix tum exurgebat, nec ita saltem celebre evaserat, ut e regione satis remota Rusticum sua fama exiret: cui S. Hieronymus antiquum Tolosæ indicabat cœnobium, in quo monasticæ vitæ insula vivebant, quæ in hæc Exuperii, qui episcopali sollicitudine, vitæ exemplo, et charitate in pauperes erat insignis, præsentia plurimum commendabat. Quin enim in sancti illius episcopi manu essent Narbonense monachi, dubitare non possumus; cum ex illis Sisinnium assumptum legimus, quæ illius eleemosynas in Palaestinam et Aegyptum usque deferret.

2. Cum eundem Rusticum monasticam vitam aggregi medicamentum ad Proculi Massiliensis dietinam et monita, et ad Exuperii exæplum reniserit Hieronymus, nemo crediderit illum facere ab istorum episcoporum vicinia longius recedere potuisse, quæquam Hieronymi consilia fueret, satè indicavit: eam enim in transmarinis et remotissimis ab orbe Gallico regionibus commorantem, ignotus licet consuetudo non delibat.

3. Nullam idem doctor vel Lirimensis erant vel cœnobii Massiliensis habet hic mentionem: sed ad Tolosanum potius monasterium invitare videtur juvenem illum his verbis: *Hujus (Exuperii) in vicine sectare vestigia, ac ceterorum qui virtutum illius similes sunt, quos sacerdotium et humiliores facit et pauperes.*

4. Cum hoc solo Galliarum monasterio Nitætarum et pietatis commercium habuisse videtur Hieronymus: unde et frequentes illinc ad ipsam litteræ scriptæ sunt, et de Exuperio crebrius mentio facta, et major erga Tolosam affectus, ex quo subortæ lacrymæ cum illius exordium in memoriam revocaret: *Non possum, inquit ad Ageruchianum scribens, absque lacrymis Tolosæ mentionem facere.* Quamobrem de aliquo aliando monasterio credendum non est, cum illius provincie homini de inuendo monasticæ vitæ instituto consentiri rescripsit. Hæc forte enim olim videbat, cum aliquando Gallias peragraret. Certe nondum Lirinensis vel Massiliensis fundamenta jacta tunc fuerant.

5. Hoc etiam addo, quod si Venerius Massiliensis et Rusticus Narbonensis episcopi ex insula Lirimensi ad sacerdotalem infulam evocati fuissent, vix fieri posset quæ 1575 aliqua hujus rei vestigia in antiquis monumentis existerent, cum celeberrimi fuerint inter Gallicanos episcopos. De his Hilarius Arelatensis episcopus verba fecisset, qui eodem tempore in Lerino vivebat, sub eademque honorati disciplinâ, vel Hilarii vitæ auctor alter honoratus Massiliensis episcopus. De his Eucherius non stitisset, cum ad Salonium filium instructionem scribens eos commemorat, quorum de conversatione vel moribus in insula profecerat. Sed Apollinaris præsertim Sidonius in suo ad Faustum Rensem Eucharistico, ubi huic præcipuus insule illius incolæ in memoriam revocat, Caprasium scilicet, Lupum, Honoratum, Maximum, Eucherium, Hilarium, quorum Faustus socius fuerat, nunquam aut Venerium aut Rusticum omisisset recensere: cum et ille adeo commendatur fuerit, ut de illius in monasterio coadiscipulatu gloriam sibi duxerit Rusticus in illa celebri inscriptione quam postestitati exuli curavit, et eundem inter paucos primum nominandum esse existimaverit Celestinus papa scribens ad universos Galliarum episcopos de S. Augustino ejusque scriptis: *Husticus vero ipse percolentis erat, insignis Ecclesie præsulat, in quo triginta et amplius annis claruit, Ravennit Arelatensis episcopi testimonio, qui ejus præcipue opem desideravit, tamquam peritissimi inter Gallicos episcopos, ut controversa inter quosdam illarum partium antistites et Faustuli Lirinensem abbatem exorta tandem componeretur in concilio in Arelatensi, ut ex tracto Ravennit episcopi epistola intelligere est. Sed et ipsius Hieronymi epistola ad eum scripta nota erat in Gallis, in quibus quo inier jam tunc haberentur sancti hujus doctoris scripta, testatur cap. 4 concilii Vancensis 1 anni 442. a quo laudatur epistola ejus ad Nepotianum. Denique Chronologi Lirinensis, cujus auctor nulli peperit labori ac diligentia in conquirendis iis omnibus quæ celeberrimi monasterii honoris conducebant, eoque præsertim numeravit qui illud pietate sua ornassent aliquando, nihil prorsus de egregio 1576 illo episcoporum pari recessit: de quo prout ne apicem quidem reperiri credendus est in antiquis et bene multis quæ excussit vel representat monumentis.*

6. Et si non decretorum argumentum petatur ex Narbonensis urbis et monasterii Tolosani sive eo vicinia (in eadem quippe provincia sita erant) magis tamen pronum est ut credamus ex illius parvæ cœnobii in quo florebat monastica disciplina assumptum fuisse episcopum, quam ex Lirimensi, quod ab illa civitate longè spatio dividebatur.

7. Cum Ravennit Arelatensis episcopus invitarer ut Arelatum pro cœnobii Lirinensis insule terminanda convenirent, encyclicam per Gallias misit epistolam. Hoc avtem maxime observandum, quod cum aliquod speciale insertum haberet exemplum ad eos missum qui ex ipsa insula fuerant assumpti, hæc scribit verba: *Beatitudinem vero vestram præcipue adesse convenit, ad insula ipsa velut sita quodam generis fovens, ad eam gratiam quæ vobis in vobis est, Dominus investigante, produxit; satis patet et eorum monacho non*

fuisse Rusticum, ad quem missum exemplar non illa verba, sed hæc alia substituta continet ad calcem epistolæ generalis: *Ac præcipue beatitudo vestra, ut adsit primum deprecamur, quia gravior infirmitas necessario medicos peritissimos inquirat.*

Fuerunt hæc Rustici initia: quibus ita vixit in monasterio, ut clericus esse meruerit (quemadmodum eum hortabatur Hieronymus) ac postmodum ad pontificalem dignitatem fuerit euectus. Quo vero id anno

contigerit, difficile est dicere. Coniicit laudatus ac sæpe laudandus Baluzius Rustici ordinationem ad annum Christi 450 referendam esse. An feliciter illi cesserit conjectura, decerni non potest, nisi inspecta, et explicata celebri inscriptione Narbonensi, quam notis suis ad Salvianum et supplem. lib. v Concord. sac. et imp. inseruit, quæ ex inquirendi initii episcopi Rustici consilio hic non potest omitti.

Inscriptio vetus quæ exstat Narbone in palatio archiepiscopali in aru marmorea. Ex Jani Greuteri Inscriptionibus, pag. 1058, et ex Stephano Baluzio.

† DO. ET I PŌ. MISERANTE. LIM. HOC. C. L. E. T. E. ANNO. IIII. CS. VALENTINIANO. AUG. VI. IIIKL. D. XVIIII. ANNO. EPTVS. RUSTI.....

RVSTICVS. EPS. EPI. BONOSI FILIVS	COEP. DEPŌN. PARIET. ECCLĒ. DVD. EX VSTÆ	BIENN. ADMINIST.	EPI. VENERI SOL. C.....
EPI. ARATORIS. DE SORORE NEPVVS	XXXVII. D. QVAD. INFVNDAM. PONI COEPI.	SVÆ PRÆV. ARTIFI. B.	EPI. DYNAMI L.....
EPI. VENERI SOCI. IN MONASTERIO †	ANNO II. VII ID. OCTB. ABSID. P. F. MONTANVS.	MERCED. SOL. OC	ORESII OC.....
	SVBD.		
COMPFB. ECCLĒ. MASSILIENS.	MARCELLVS. GALL. PRÆV. DI. QVLTOR. PRÆCE	ADOPER. E CETER. SOL. I. O	AGROECI I.....
ANNO IV. EPTVS. SVI. D. ANN. V. III. ID.	EXEGIT EPM. HOC ONS. SVSGIP. IMPENDIA		ET DECONIÆ.....
OCTB.			
C. VASOPBDO. HERMETE DIACO. ET KOR.	NECESSAR. REPROMITENS. QVÆ PER	HINC. OBLAT. SCI.	SALVTI.....
SBQ. TIB.			

1577 *Explicatio inscriptionis Narbonensis.*

Deo et Christo miserante, limen hoc collocatum est anno quarto consule Valentiniano Augusto vi, 3 kalendas Decembris, 49 anno episcopatus Rustici... Rusticus episcopus episcopi Bonosii filius, episcopi Aratoris de sorore nepos, episcopi Venerii socius in monasterio, compresbyter Ecclesie Massiliensis; anno 45 episcopatus sui, die anni quinta, 3 idus Octobris, cum Urso presbytero, Hermete diacono, et eorum sequentibus, cepit deponere parietem Ecclesie dudum exustæ. Trigesima septima die Quadratum in fundamento poni cepit. Anno secundo, 7 idus Octobris absidem poni fecit Montanus subdiaconus. Marcellus Galliarum præfectus, Dei cultor, prece exegit episcopum hoc onus suscipere, impendia necessaria repromittens, quæ per biennium administrationis suæ prævit artificibus mercedem solidorum sexcentorum ad operas, et cæteri solidos mille quingentos... Hinc oblationes sancti episcopi Venerii solidos C.... episcopi Dynamii L.... Oresii CC.... Agroerii L.... et Deconie... saluti....

1578 Præcipua difficultas versatur in explicacione supremæ linæ huius inscriptionis.

LIMEN HOC COLLOCATUM EST ANNO QUARTO, CONSULE VALENTINIANO AUGUSTO SEXTUM; quibus verbis hunc sensum tribuit Baluzius: Positum basilicæ limen fuisse anno quarto ab ineunte sexto Valentiniani consulatu, qui incidit in annum Ch. 445. Annos namque, inquit, ab ultimo consulatu primum, secundum, et tertium, etc., numerabant, quousque rursus capesserent consulatum, ut patet ex antiquis inscriptionibus. Quamobrem anno 448, qui ab anno

B 445 quartus fuit, collocatum limen putat; qui cum decimus nonus esset episcopatus Rustici, restat ut anno 450 Narbonensis Ecclesie præfectus fuerit.

Non moleste feret vir eruditus hanc suam interpretationem ad incudem a nobis revocari, ut exordia episcopi Rustici non ignoremus. Non possum igitur mihi persuadere (a) hanc annos numerandi rationem ab uno imperatorum consulatu ad alterum in usu per id temporis fuisse.

Primum enim Onuphrius, in huiusmodi controversiis testis locuple, scribit (*Comm. in Fast. Consul. lib. 1*), eam numerandi **1579** annos rationem longe post Rustici Narbonensis tempora iniri ceptam. Roma enim per bellum Gothicum, imperante Justiniano, sæpius obsessa, capta, populata. et aliquando diruta et incensa; regibus vero Gothorum, qui consules Occidentales designabant, bello occupatis, intermissum est in Occidente consulare nomen, et etiam in Oriente neglectum, ita ut viginti et quinque annis Oriens sine consule fuerit. Initio autem imperii Justinii junioris Augusti, dignitas consularis iterum usurpari cœpta est, sed alia ratione atque ab antiquis. Nullus enim deinceps privatus consul ordinarius fuit: soli imperatores, quorum primus Justinus junior fuit, consules circa principia imperii semel tantum creabantur in annum; consulatusque anno exacto, imperii deinceps annos. ab ipsorum consulatu, hac ratione numerabant: *Post consulatum imp. N. anno primo. Iterum P. C. imp. N. tertio. P. C. imp. N. quarto*, etc. Hæc Onuphrius *fastorum patet* dictus.

2. Aliquando anni quidem notati inveniuntur hæc

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Per hanc Leonis ætatem exempla quidem aliquot inveniuntur computandi primum annum post consulatum hæc formula: Anno, ex. gr., 449, *Post consulatum Zenonis et Posthumiani*, qui fuerunt consules ann. 448, idque etiam si noti essent consules ordinarii anni currentis. Hinc in pseudosynodo Ephesina an. 449, vi idus Augusti, laudata formula legitur tum in Græco originali, tom. IV Concil Venetæ editionis col. 849, tum in antiqua versione a Baluzio recognita, not. 2, cum tamen Protogenes Orientalis consul ordinarius eiusdem anni 449, signatus in Actis Constantinopolitanis eidem pseudosynodo insertis col. 1027 et 1030, Patribus ignotus esse non posset. At per hæc quoque tempora signatum quoque fuisse annum secundum, tertium et (ut in nostro documento) quartum post consulatum, nullo exemplo probabitur. Multo autem minus afferetur exemplum quo probetur adhibitam fuisse formulam ANNO IIII.

CS. VALENTINIANO AUGUSTO VI, id est, anno quarto, consule Valentiniano Augusto vi. Si enim hoc ævo um recepta fuisset laudata formula in notandis annis 3, 4, etc., scriptum legeremus *anno quarto P. C.*, id est, *post consulatum Valentiniani Augusti vi*. Hinc ergo optime interpretatus est Quesnellus, limen Ecclesie positum fuisse anno quarto post initium fabricæ, *consule Valentiniano Augusto vi*. Interpretatio autem Baluzii, quam dein Quesnellus profert, duplici ex capite corrui, tum quod alienum est a more eam temporis designare quartum annum post consulatum, tum quod ea formula, *anno quarto consule*, etc., nunquam fuit adhibita, ut quartus annus post consulatum designaretur. Hæc pro vindicanda Quesnellii interpretatione sufficiunt, ut nihil movere debeat nonnulla quæ hic in rem suam fusius, sed non admodum accurate prosecutus est; neque enim singula vacat expendere.

formula, post consulatum, etc., cujus exempla aliqua A
habent in canonico codice Africano, ubi aliquot conciliorum ætas hoc modo designatur. Sed hoc non aliam ob rationem factum est, quam quia adhuc tunc consules Africanis nuntiati non erant: nam certa erat regula ut tunc illa annos notandi formula usurparetur contra consuetum notarum consularium morem. Quamdiu enim dignitas consularis perseveravit, quod in Occidente factum est usque ad Justiniani imperatoris tempora et bellum Gothicum-Italicum per uniuscujusque anni consules ordinarios, tempora notata sunt, ænique computati. Cum igitur anni 448 consules ordinarii fuerint Zeno et Posthumianus, ut fasti indicant, et Leonis nostri epistolæ dux, omnesque chronicorum scriptores, valde insolens esset in publica inscriptione, quam posteris usui futuram volebat Rusticus, non tritum ab eo numerandi modum usurpatum fuisse.

3. Si ita tamen voluisset, non scripsisset: *Anno quarto, consule Valentiniano Augusto sexto; sed: Post consulatum sextum Valentinian Aug. anno quarto.* Prima enim verba ad posteriorum sensum trahi vix ac ne vix quidem possunt, nec puto umquam eo sensu esse usurpata.

4. Nec postrema quæ posuimus verba, post consulatum, etc., inscribere lapidi curasset Rusticus. Hanc enim numerandi rationem tunc solummodo in usum vocabant, cum ordinarii consules non erant designati, seu nondum noti aut nuntiati. *Animadvertendum*, inquit Onuphrius, *illas notas P. C. interpretari debere, quo anno nullus consul ordinarius erat, perinde ac si quis diceret: Annus sine consulibus, qui fuit post consulatum N. (Onuphr. in lib. 1. Pastor. parag. de Consul.)* Quis porro dixerit Posthumianum et Zenonem, qui fuerunt anni 448 consules, in kalendas Decembris non esse designatos, cum jam a mense Martio 1580 eorum consulatu epistolam suam ad Dorum Beneventanum episcopum notaverit Leo noster? quis putet eosdem nondum tunc in Gallicana provincia cognitos, tam vicina, inquam, provincia, quæ præfecti C prætorio sedem habebat?

Ex quibus manifestum aliam ineundam esse hujus inscriptionis explicandæ viam. Convenientiorem porro nullam invenio quam ut quartum illum annum, de quo agitur, non a consulatu sexto Valentiniani, sed a jactis basilicæ fundamentis numeremus. Familiare enim erat antiquis, ut quo tempore construi ædificium publicum coeptum erat, quoque perfectum, hujusmodi inscriptionibus notum posteris vellent: qui ritus semper in usu fuit, et hodie etiam ubique usurpatur. Hoc ergo voluit Rusticus significare, per quatuor annos ædificatam esse Narbonensem basilicam, seu quarto anno esse absolutam a quadrato saxo posito, id est a jactis fundamentis usque ad limen collocatum seu finem operi impositum. Saxum enim quadratum in fundamento poni solebat: unde Livius, libro vi, scribit: *Capitolium saxo quadrato substructum*; exinde absolute *quadratum ponere* idem apud antiquos ac fundamenta jacere, primumque lapidem ædificii ponere, ut in hac inscriptione. Similiter quoniam non nisi absoluta domo limen poni consuevit, idem antiquis fuit absolutum esse ædificium ac limen collocatum seu finem operi impositum. Unde Institutionum Justiniani lib. 1 tit. 12: *Limina sicut in domo finem quandam faciunt, sic et imperii finem limen esse veteres voluerunt. Hinc et limen dictum est, quasi finis quidam et terminus.*

Confirmatur sententia nostra ex eo quod postquam in ipso inscriptionis capite linea oblonga contento, generatim significavit quatuor annos in construenda basilica esse consumptos, consequenter in reliquis, quid, quolibet anno, quoque progressu præstitum sit, singillatim explicat. Primo scilicet et basilicam veterem depositam, et novæ jacta fundamenta. Secundo, absidem positam, illudque omne biennii opus Marcelli præfecti impensis esse perfectum; altero denique biennio, residuum operis ex oblationibus

sanctorum episcoporum aliorumque esse absolutum.

At, inquires, ab anno decimo quinto episcopatus Rustici ad decimum nonum, non quatuor anni, sed quinque numerantur. Responderi potest a jacto quadrato lapide ad limen positum quatuor annos numerari cum decem fere diebus, vel ad summum quindecim, si trigesima septima illa dies a die ordinationis computetur quæ potius a die quo deponi coepit exustæ ecclesiæ paries numeranda videtur. Hoc porro tanti non erat, ut rotundus numerus quatuor annorum augeri deberet quindecim dierum mentione. Certe non eadem religione numerandi dies et anni qui ab incepto ædificio fluxerant, qua episcopatus tempora ac pene momenta, præsertim cum in extruendis molibus 1581 lapideis plurimi dies sine labore intermittantur, et multi forsitan post fundamentum positum fluxerint antequam operi manus admoveretur.

Illam inscriptionis vocem, *quad.*, de *quadrato* lapide in fundamentis posito explicuimus: quod et allata Livii auctoritas confirmat. Qui de die 37 *Quadragesimæ* locum illum interpretantur, a genuino sensu aberrant; nec enim usurpatum uspiam legitur talis computandi modus, nec verisimile est, per sanctæ hebdomadæ dies, Paschati proximos sacrisque solemniis occupatos, manum ædificandæ basilicæ primum esse admotam. Denique a tertio idus Octobris ad diem 37 *Quadragesimæ* sex fere menses interfluunt, qui certe deponendo veteris ecclesiæ parieti necessarii non erant.

Illis ita explicatis, clarum evadit ipso sexti consulatus Valentiniani Aug. anno, scilicet 445, absolutam esse basilicam Narbonensem, qui genuinus est sensus verborum istorum: *Consule Valentiniano Aug. vi*, qui annus erat decimus nonus episcopatus Rustici, quem proinde anno Domini 427 ordinatum esse oportet, triennio ante Baluzianam epocham. Hæc paulo scrupulosius discussisse, tum quoad Rustici monasterium, tum quoad episcopatus ejus exordia, operæ forsitan aliquando pretium erit. Historicæ saltem veritati utile est, et notitiæ episcopatum Gallicanorum, quæ per illa tempora admodum obscura est et incerta.

Hæc a me superius scripta in prima mea editione optassem ut attentius perpenderit eruditissimus Baluzius, antequam nostram illius particulæ inscriptionis explicationem convellere niteretur, uti conatus est in Notis ad regum nostrorum Capitularia, tomo II, pag. 1252. Pauca hic reponam, si prius virum clarissimum de nonnullis amice præmonuero.

Ac primum quidem illum meminisse oportet hoc inter nos in questionem non vocari, utrum ante Rustici Narbonensis tempora usurpata sit hæc formula *Post consulatum*; quis enim vero istud negaverit? sed utrum tunc usurpata sit cum currentis anni consules et creati et his qui publica acta conficiebant non ignoti.

2º Frustra molem exemplorum congeri pro eadem formula *post consulatum*, cum nihil tale occurrat in inscriptione.

3º Nullum adduci posse exemplum in quo per illa tempora annus a consulatu jam ante tres annos elapso notatus habeatur.

4º Hanc annos numerandi rationem, quam vir doctus tam animose tuetur in inscriptione, ipso factente insolentem esse et a communi usu discrepantem.

Denique vel ex sola regula de ista formula *post Pascha* in Formatis apponenda, quam pro se ipse adducit ex concilio Carthaginensi, litem facile dirimi de formula *post consulatum*. Cum enim prior illa de Paschate tunc solummodo usurparetur cum Paschæ dies vel erat incerta, vel nondum innotuerat, idem omnino de formula *post 1582 consulatum* dicendum esse manifestum est. Unum enim cum altero componunt concilii Patres. Hæc sunt verba: *Formata, quæ a primatibus, vel a quibuscumque episcopis*

clerleis propriis dantur, habeant diem Paschæ. Quod si adhuc ejusdem anni Paschæ dies incertus est, ille præcedens adjungatur quomodo solet, post consulatum, in publicis gestis ascribi.

Est cano 106 codicis Africani, conditus in concilio Carthagine celebrato sub Aurelio primato anno 407. Quamobrem non debuerat a viro tam erudito ex concilio Milevitano secundo assumi; apud eruditos enim jam pridem constat farraginem viginti septem canonum quæ sub concilii Milevitani ii nomine circumfertur, falsissime hoc titulo insigiri.

Verum ejuscumque fuerint verba illa, nullam Baluzio opem conciliant, cum toto celo a se invicem distent hæc duæ formulæ, post consulatum, et anno quarto cons. vi. Istam habet inscriptio, illam non habet, nec una ad alterius significationem arte ultra reduci potest. Deinde canon ipse quem in suæ præsidium opinionis advocat Baluzius contra illam militat. Sicut enim necesse erat Paschæ diem Formatis inscribi, quotiescumque certus erat et cognitus, ita consulatum currentis anni nomina actis publicis inscribi necesse erat, cum illi designati erant, et in his locis cogniti ubi acta conficiebantur. At quis vel somnando dixerit Zenonem et Posthumianum, qui anno 448 ordinarii consules fuerunt, nondum vel designatos vel pro talibus cognitos fuisse in Romana provincia, Romæ tam vicina, tertio kalendas Decembris ejusdem anni, quo die limen Narbonensis basilicæ positum est et sculpta inscriptio?

Profert urgetque exemplum Ephesinæ synodi, quarum actiones prænotantur hæc formula: Post consulatum Theodosii et Valentianii imperatorum, cum tamen constet eodem anno consules creatos esse Bassum et Antiochum. At singularis exempli singularis fuit ratio; ut enim synodus œcumenica, jussu et consensu imperatorum indicta, eorundem consulatu supernotaretur in cujusque actionis exordio in quo decreti eorundem mentio fieri debebat, dignitati imperatoris concessum est a Græcis hominibus. Si hæc responsio viro erudito non satisfacit, recurrit semper responsio generalis eaque multiplex, nimirum longe diversæ formulæ sunt Ephesina et Narbonensis, illa post consulatum habet, hæc anno iv cons. Valentiano Augusto vi, secundum Baluzianam interpretationem: quodque majoris adhuc est momenti, ut nonnumquam per illa tempora annus aliquis consulatu anni immediate superioris notetur, non raro occurrit; ut aliquis annus signetur consulibus jam ante tres aut quatuor annos magistratu illo defunctis, numquam et nusquam legit Baluzius. Et tamen de hoc vertitur questio, nihilque prorsus proficit quamdiu geminam illam conditionem in suis exemplis non reperit.

1583 Ad Onuphrium consequenter appellat vir doctus optime; hunc judicem non dectino. Sic igitur Onuphrius Comm. ad lib. ii Pastor.: Cum deinceps frequens mentio futura sit annorum sine consulibus, quos per hæc tempora post consulatus appellabant, non alienum ab re erit pauca quedam de his annis tradere. Vides de annis sine consulibus rem esse Onuphrio, eosque solos post consulatus appellatos ab eo dici, non alios: quod continuo multis probat idem factorum pater. Sæpe, inquit, accidebat ut ob bella civilia vel externa, principum cædes, pestilentias, vel alias causas annis sine consulibus ordinariis esset, qui anno et fastis nomen dare solebant. Quod hoc anno propter Maxentii tyrannidem, qui in Urbe, ubi consules designari et consulatus auspiciari mos erat, imperabat, factum fuisse existimo: tunc huic anno ii consules qui superiore anno fuerant nomen dabant. Denique, si pressius quid et clarius desideratur, pergat Onuphrius, audiat Baluzius. Cum igitur dicitur: Post consulatum, tantumdem est ac si dicas: ANNUS SINE CONSULIBUS, qui fuit post consulatum Diocletiani x et Maximiani vii. En quas ob causas, iudice Onuphrio, consulibus ordinariis notati anni non habeantur, quia sine consulibus anni erant. En cur annus ab

A Urbe condita 1061, seu a Christo nato 309, post consulatum, etc., dictus est, quia propter Maxentii tyrannidem consules ordinarii non fuere. Et tamen non dubitat scribere Baluzius noster: Quod annus 309 et sequens notati a Cassiodoro reperiuntur post consulatum Diocletiani x et Maximiani vii, cum tamen, ut idem Onuphrius et Baronius observatum reliquerunt, anno 309 Maxentius et Maximus gesserint consulatum. Maxentius, inquit, et Maximus hoc anno gesserint consulatum, et hoc auctoribus Onuphrio et Baronio? Quam falsum de Onuphrio, ex verbis paulo superius descriptis abunde exploratum habetur. Quod hoc anno, inquit, propter Maxentii tyrannidem, factum fuisse (hoc est, sine consulibus ordinariis fuisse) existimo. Refert quidem Onuphrius librum Damasi in Vita sancti Miltiadi, Maxentii Aug. iv et Maximii consulatum hoc anno suffectorum memuisse; sed tam istud non approbat Onuphrius, ut potius evertat toto sermone superius ex parte descripto, tum auctoritate Cassiodori, Cuspiani, fastorum Græcorum, et libri de Præfectis, tum ipsius Damasiani libri in Vita sancti Marcelli PP.

Baronium quod attinet, constanter affirmat consules ordinarios hoc anno fastis neque Latinis neque Græcis inscriptos esse, sive quod verè creati non fuerint, sive quod propter tyrannidem Maxentii ejus nomen et consulatus a fastis abradi fuerint: idem porro est quod ad notam consularem spectat, non creatum esse, et a fastis abradum esse; hoc est, pro consule non haberi: et ideo annum post consulatum eodem modo annotari debuisset ac si consules ordinarii non fuissent.

1584 Alterum exemplum Baluzius ex anno Christi 359 repetit, quo anno Magnentius et Gaiso consules, inquit, fuerunt, ut notat auctor libri de Præfectis apud Onuphrium. Et tamen liber Cuspiani, Cassiodorus et Socrates, lib. ii, cap. 26, huic ipsi anno ascribunt: Post consulatum Sergii et Nigriniani, qui superiori anno gesserint consulatum. Adde etiam et librum fastorum et Idatiani in fastis, ut quique optima notæ scriptores habeamus quibus incerti auctoris liber de Præfectis opprimatur. Quis enim dubiam unius scriptoris ignoti auctoritatem quinque isis testibus adeo locupletibus antependendam existimet? Socrates loco laudato: Isti, inquit, post consulatum Sergii et Nigriniani, quo anno propter belli tumultus et seditiones NULLUS CONSUL CONSUETA CONSULATUS MUNERA OBIRE POTERAT, Sirmiæ congregantur. Hæc procul dubio ex ipsis concilii Sirmiensis Actis hausit Socrates, qui hunc annum disertis verbis sine consulibus fuisse scribit, ac propterea concilii Acta post consulatum notata fuisse affirmat. Verum auctores istos omnes conciliat Onuphrius, quos Baluzius inter se committit: scilicet, in Oriente post consulatum annotabatur, quia in Oriente consules non erant, in Occidente vero Magnentius et Gaiso inscribit liber de Præfectis, quia isti in Occidente consulatum gesserunt: ac proinde tota corrui Baluzii argumentatio.

Notam consularem concilii Carthaginensis v dicti, quod anno 398 post consulatum Atteci et Cæsarii celebratum aiunt, tam falsam ac suppositam existimo, quam scititia ipsa synodi Acta. Deinde, ut vera synodi Acta fingamus, Baluzii est certis argumentis probare consules istius anni ab Africanis tunc temporis fuisse cognitos, cum celebrata illa fuit: quo uno responso ehdimus vim omnem argumenti ex aliarum synodorum consularibus notis petiti. Quosque enim illud non probaverit Baluzius, cum præter morem post consulatum lego, tacitis consulum ordinariorum nominibus, hos nondum in provincias nuntiatos tunc esse pro jure meo assero, regulam secutus a Carthaginensi concilio commemoratam: ut si adhuc Paschæ dies incertus est, præcedens adjungatur, quomodo solet post consulatum in publicis gestis ascribi, quando consules anni currentis nondum sunt notati. Nec mirum videbitur mensibus Maio, Julio, Juliove incertos persæpe in Africa consules Roma-

nosuisse, cum certum sit olim mense Septembri vel Octobri initium esse a Romanis consulatum etiam ordinariū: nam de suffectis consulibus ianifesta res est certis temporibus eos non cepisse magistratum. Frequentissimum autem fuit post Julii Cæsaris tempora, ut consules ordinarii integrum annum in dignitate sua non explerent, sed aliis sibi suffectis locum cedere cogerentur. Immo asserere Onuphrius non dubitat post Augusti imperium paucos admodum esse repertos qui anno integro consules fuerint. Etsi enim singularis imperii 1585 sui initio more majorum annum consulatum per aliquot annos concessit, verum aliquibus interfectis annis ex annuo semestrem fecit, ita ut duobus consulibus essent a kalend. Januarii ad kalend. Julias; et rursus, his abdicantibus, duo alii a kalendis Julii ad anni finem. Tiberius Cæsar consulatum quadrimestrem fecit, qui postea a Claudio imperatore bimestris factus est. Immo cum venales dignitates sub Commodio imperatore factæ essent, uno anno xv consules aliquando numeratos esse scriptum est.

Etsi vero Constantinus Magnus consulatum more veteri annum fecerit, ex variis tamen rerum vicissitudinibus sæpe accidit ut vel tardius designarentur ordinarii seu majores consules, vel iis ablati alii minores sufficerentur, vel unus in Oriente esset, nondum Occidentali designato, aut saltem nondum nuntiato; quod contigit anno Christi 431, ad quem Antiochus mense Martio exeunte consul in Oriente nominatur in lege Theodosii hoc anno data, nondum Occidentali ab Orientalibus cognito x kal. Aprilis. Antiocho v. c. cons., et qui fuerit nuntiatus; cum tamen jam Romæ utriusque consulis nominibus acta publica designarentur, ut patet ex Communitorio Cælestini PP. dato episcopis et presbyteris euantibus ad Orientem, quod legitur datum octavo iduum Maiarum, Baso et Antiocho consulibus. Inter hæc incerta et dubia nihil commodius certiusque ad bene consi-gnanda tempora fieri poterat ab Africanis, quæ ut ex certis anni proxime elapsi consulibus annus nota-retur. Præsertim vero si Occidentis, a quo illi pen-debant, imperii consul nondum fuerat nuntiatus.

Dixi ex anni proxime elapsi consulibus. Nam ut præteritis tribus consulibus paribus qui more solito consulatu defuncti erant, annus qui propriis conse-les creatos nuntiatosque habebat, notatus fuerit per consulatum ante tres annos elapsum, nullq, quod sciam, illorum temporum exemplo demonstrari potest, nec ratione minus quam exemplo caret. Quam-obrem prorsus monstro simile est quod in illa Nar-bonensi inscriptione factam contendit vir eruditus. Anno enim 448, quem a sexto Valentiniani consu-latu quartum fuisse putat, fatetur ipse et constat Posthuanum et Zenonem consules fuisse, denique ordinariū, ut partim ex inscriptione veteri quam ad annum 423 refert Onuphrius, partim ex aliis mo-numentis palam sit; ac proinde kalendis Januariis, ut moris erat, erectum, aut saltem mense Martio, ut ex epistola S. Leonis ad Dorum Beneventanum per-spiciunt est. Ejus porro consulatum mense Novem-bri exeunte in Romana Galliarum provincia adhuc ignoratum fuisse, non opinor serio posse asseri. Sed demus ita contigisse, ac necessitatem nonnullam fuisse annum ex superioribus consulibus annotare hæc formula: Post 1586 consulatum; certe cum post sextum Valentiniani consulatum, qui in annum 445 incidit, consulentes in Occidente ordinarii fuerint, nimirum anno 446 Aetius et Symmachus, anno 447 Alipius et Ardabur, annus 448, si consulibus caruis-set, per consulatum Alipii et Ardaburis, qui proxime hunc annum antecederat, designandus erat, non vero per consulatum ante tres annos jam elapsum, tribus consulibus paribus calcatis, fuit recurrendum.

A Atque ex eo capite latissimum eruitur discrimen in-ter exempla omnia a Baluzio laudata et inscriptionis locum etiam Baluziano sensu intellectum: anni enim illi omnes a consulatu proxime antecedente nume-rantur, cum suam illum designatum fingat Baluzius a consulatu ante tres integros annos elapso.

Nihil igitur eorum probavit Baluzius quæ probare debuerat, ut suam inscriptionis illius explicationem defenderet.

In recensenda porro ista epistola usi sumus codi-cibus mss. Grimano, Barberiniano, Corbeienſi, Trecothocano, Victorino, Cantabrigienſi, Navarrico et quinque Thuanis; non omisit Dionysii Exigui, Cresconii, aliorumque collectionibus, doctissimique Sirmondi emendationibus, quas ipse ope mss. codd. tom. I Concil. Gall. publicas fecit. Inquisitionum situlos, quos hic singulis capitulis præfixit, nos que editioni nostræ inseruimus, quia et eosdem ipsi ex mss. codd. erimus, et lucem plurimam epistolæ intelligendæ conciliant. Ne tamen perirent omnino alii tituli, quos in fronte totius epistolæ mss. codi-ces Griman. et alii, nec non Dionysius Exiguus et vulgatæ editiones exhibent, eosdem sub uno con-spectu epistolæ præmitti posse putavimus, eo tamen rejecto qui in prioribus editionibus decimus quartus habebatur: quoniam in mss. Griman. et Barb. et apud Dionysium desideratur, et capitulum cui appo-nebatur adjectitium esse ostendimus suo loco.

2. *Hermes*. Is archidiaconi officio in Ecclesia Nar-bonensi diu perfunctus, postea in episcopum Biter-rensem assumptus fuit atque ordiatus. Verum cum indigne, ut ipse conquestus, a Biterrensibus fuisset exclusus, a Narbonensi susceptus est Ecclesia suo Rustico tunc orbata, reclamante licet Hilario papa, qui tamen agentibus apud ipsum Fausto Reiensis et Auxantio episcopis Galias, tandem acquisivit: de quo vide epistolas Hilari ad episcopos Gallicanos. Eum-dem Hermetem commemorant inscriptio Narbonen-sis, Martyrologia Romanum, Gallicanum et Usuardi ad vii kalendas Novembris.

3. *Sabiniano et Leoni presbyteris actionis tuæ intel-leximus fiduciam defuisse*. In vulg. edit. legitur *actio-nis tuæ* (a); in mss. vero Griman., Barber., et Thuanis tribus, 1587 *actionis tuæ*; quibus succinit Dionysius Exiguus; et ita corrigendum putavimus: quæ vox non de actione humana vel naturali intelligenda est, sed de actione judiciali seu de iudicio vel perse-cutione, ac potestate aliquem pro delicto persequendi. Eodem fere sensu accipitur ea vox in epistola 12 (nunc 14) ad Anastasium Thessalonicensem: ubi Atticus Epiri veteris metropolitans apud ipsum Leonem de indignissima astrictione, quam pertulerat, la-crymabili actione conquestus esse dicitur, coram astantibus Anastasii diaconis, qui querelis ædilibus nihil contra referendo, ea quæ ingerebantur, sibi non carere monstrabant; ubi actio pro fibello queri-moniæ vel accusatione judiciali sumitur.

4. *Ut vacationem ab episcopatus laboribus, etc.* Pri-mus Innocentius III sanxit, *Tria hæc* (translationem, depositionem, aut cessionem episcopi) *institutione divina esse soli Romano pontifici reservata* (C. inter corporalia, de Transl. episc.). Abundant tamen eccle-siastica monumenta eorum exemplis qui vel nemine consulto onus episcopale abjecerunt, vel de hoc cura suæ provinciæ episcopis egerunt. Huiusmodi exem-pla vide, si habet, apud Petrum de Marca de Con-cord. sacerdot. et imp. lib. vi. cap. 8, et lib. vii. cap. 26, nec non in vita Domini Bartholomæi de Martyri-bus, Bracarenſis archiepiscopi, lib. iv. cap. 11, au-ctore v. cl. D. Le Maître de Sacy. Vide et S. Augu-stinum epist. 261 ad Cælestinum papam, et lib. ii contra Crescon. Grammat. cap. 11, Cyrillum Ale-xandrinum epist. ad Donnium Antiochenum, etc.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cur et quo sensu præ suæ legendum sit tuæ. exposuimus annot. 18 (Col. 1199, n. 2) in hæc epi-stolam.

1588 *Nec a clericis sunt electi.* Vix opus est monere hanc vocem *clericus* non semper eum significare qui inferioribus ministeriis mancipatus est, quod vel ex hoc unico capite apparet, cum certum sit ad presbyteros maxime, cæterosque majorum ordinum ministros electionem episcopi pertinuisse. Immo plerumque omnium ordinum clericos designat, cum sine addito in antiquis scriptoribus reperitur: ut semel et iterum in hac inquisitione 1; item in inquis. 4, in epist. 10 ad episc. Vienn. prov. cap. 6, et epist. 3 (nunc 4) ad episcopos Camp., etc., cap. 3 et 4, ubi clericis usura interdicitur. Sæpe etiam majoris tantum ordinis clericos significat, ut cum Siricius P. R. epist. 1, cap. 14, ait: *Pœnitentiam agere cuiquam non conceditur clericorum*; sequentibus enim verbis indicat se de iis esse intelligendum qui *gerenda sacramentorum instrumenta suscipiunt*; immo et apud S. Leonem epist. 42 (nunc 14) ad Anastasium Thessalon., cap. 4. Cum vero de inferioribus ministris intelligitur, ejus significatio aliqua adjectione restringitur, ut cum epist. 10 ad Viennenses, vocat *clericos minoris officii*, etc.

6. Si qui autem clerici ab istis pseudo-episcopis in eis Ecclesiis ordinati sunt, qui ad proprios episcopos pertinebant, etc. Pro qui ad proprios, etc., ut est in mss. codd. Griman., Barber., quatuor Thuaneis, Threopith. et Isidoriano ms. ad marginem Canisii, Crabbi, etc., nec non et apud Gratianum, 1, q. 1, habent, (a) *quæ ad proprios*, etc., vulgares edit. Dionys. Exiguus, Hincmar. Rem. opusc. 33, J. **1589** Sirmondus, tom. 1 Veterum Concil. Galliæ. Quæ tantula lectionis varietas latum parit in sensu discrimen. Si enim postrema lectio retinetur, particula *quæ* ad Ecclesias referenda est; et eo devolvi quæstio videtur, utrum clericus in aliena Ecclesia ordinatus ab hujusmodi pseudoepiscopis in gradu ita accepto permanere possit? Respondet ratam posse haberi talem ordinationem, duplici tamen conditione apposita, 1° ut iudicio præsentium ejusmodi ordinatio facta sit; 2° ut in iisdem Ecclesiis in quibus ordinati sunt, tali modo ordinati clerici perseverent. Quæ conditiones si non adessent, irritam esse habendam decernit ordinationem, *quæ nec loco fundata est*; quia si in Ecclesia in qua ordinatus est non perseveret, vagus erit, et contra canones nullius loci cle-

ricus, dejecto præsertim pseudoepiscopo ab ea cui male præpositus fuerat Ecclesia. *Nec item auctore munita* esset illa ordinatione, cum contra præsentium nutum et consensum attentata sit. In quo concinit Leonis decretum canonis 8 concilii Arausicani, qui ita se habet: *Si quis alibi consistentem clericum ordinandum putaverit, prius definit ut cum ipso habitet; sic quoque non sine consultatione ejus episcopi cum quo ante habitavit eum ordinare præsumat.*

Melius tamen retineri mihi videtur prior illa lectio; ita ut particula *qui* ad clericos referatur qui ordinati sunt, et ad easdem illas Ecclesias pertinebant quæ tunc quidem pseudoepiscopos, olim autem habuerant et postea habituræ erant proprios; ita enim opponuntur, ut puto, *pseudoepiscopi* et *proprii episcopi*. Hanc lectionem probat 1° omnium mss. codd. consensus. 2° Prior illa lectio supponit clericos ejusmodi in aliena Ecclesia fuisse ordinatos: alioqui falso diceret ordinationem illam loco fundatam non esse. Falso etiam timeretur ne clerici alio migrare auderent, et frustra perseverandi in eis Ecclesiis necessitas pro ratificationis conditione imponeretur: at raro admodum usurpatum in veteri Ecclesia ut episcopi in aliena Ecclesia ordinationes celebrarent; nec minus rarum ut clericus in propria Ecclesia etiam ab alieno, etiam a falso episcopo ordinatus, de illa relinquenda cogitaret: ideoque supervacaneum fuerit eam conditionem adhibere quæ, ex communi omnium Ecclesiarum jure et ex canonum auctoritate etiam non expressa, nunquam non subintelligebatur. Clericus vero in propria Ecclesia ab ejusdem pseudoepiscopo ordinatus, poterat propter ordinationis vitium a proprio episcopo in locum pseudoepiscopi subrogato deponi, seu pro non ordinato haberi; Leo enim dicit *posse* ratam haberi ordinationem, non vero *debere*; et præterea confirmata etiam ordinatione, in proprii episcopi potestate relinquitur, ut vel in Ecclesiæ suæ ministerio hujusmodi clericum retineat, vel ad eum a quo ordinatus erat, ubicumque habitasset, transferendum curet, ut expresse decernit Reienus conc. can. 4, in causa Armentarii **1590** Ebredunensis episcopi. Ordinatam enim suscipere et alere ordinans tenebatur: quo casu vagus fuisset clericus, si in ordine clericali permaneret; tuncque verissime *nec loco fundata esset* ordinatione, *nec auctore munita*. Ita porro legimus, *auctore*,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Nisi omnium fere ac certe præstantiorum mss. diversæ originis exemplarium consensus qui prætulisset, in nostra editione recepissemus libenter emendationem *quæ* usitatæ Leonis syntaxi magis congruentem, cum præsertim vox *eis* hanc lectionem exigere videatur. At alii codices omittunt *eis*, alii habent *eorum*, ut suo loco notavimus. Hinc nihil mutare ausi sumus. Ad sententiam vero hujus loci quod pertinet, inter multas multorum opinioniones, quas ipsa hujus loci difficultas peperit, hæc nobis videtur expeditior et probabilior. Cum Rusticus interrogavit *de presbytero vel diacono qui se episcopos mentiti sunt*, non intellexit de presbytero vel diacono qui episcopali characterem carent, nec de illis tantum intellexit qui ab uno vel duobus, non autem (ut disciplina vel tum exigebat) a tribus saltem episcopis a diaconatu vel presbyteratu ad episcopatum promoti fuissent, sed de iis quorum consecratio aliquo defectu canonico laboraret, quod nimirum a clericis non essent electi, vel a plebibus non expetiti, vel a provincialibus episcopis cum metropolitani iudicio non consecrati. Hos enim omnes defectus Leonis responsio indicat. Hos autem cum Rusticus pro veris episcopis non haberet, diaconos vel presbyteros tantum vocavit, qui sese episcopos mentirentur. Leo vero memoratorum defectuum causa eosdem inter episcopos non habendos rescribens, et pseudo-episcopos appellans, non ordine, sed jurisdictione tantum episcopali

carere indicare voluit: quippe qui ab episcopo sine legitimis solemnitatibus consecrati, legitimum jus non perceperant. Ordine autem episcopali eos valide insignitos non dubitavit, ac propterea respondens ad alterum inquisitionis caput, *de his quos ipsi clericos ordinarunt*, affirmavit ratam haberi posse istorum ordinationem, si duo concurrant: 1° si consensu ac iudicio præsentium facta fuerit; 2° si in Ecclesiis in quibus fuerunt ordinati perseverent; secus vero ratam non fore, cum ex defectu consensus præsentium, *auctore* seu legitima auctoritate careret; ex dimissione autem Ecclesiæ in qua fuerunt ordinati, non esset *loco fundata*, quippe quod ex veteri disciplina nemo ordinaretur, nisi alicui Ecclesiæ esset addictus. Quæcumque porro lectio *qui* vel *quæ* magis arrideat, nostra hæc explicatio satis aptatur. Si enim præferatur *quæ*, sermo est de ordinatione clerici in Ecclesia diocesis alienæ, cui episcopi proprii consensus accesserit. Si vero præferatur *qui*, sermo esse potest de aliqua Ecclesia ejus diocesis, cui quis legitime episcopus præfectus fuerit: qui cum jurisdictione in eam careat, ut ordinatione clericum rata esse possit, eorum saltem consensus ac iudicium a Leone requiritur, qui eidem Ecclesiæ præsentibus, jus aliquod habebant præsentandi clericos, qui in eadem Ecclesia ad aliquem ordinem erant ab episcopo promovendi.

cum mss. Griman., Victor., Trecopith., Thuaneis et A
Isidoro excuso; non vero auctoritate, ut habent Sir-
mondus tom. I Conc. Gall., Dionysius Exiguus, Hincm.
Rem., Isidoro ms. et edit. vulg. Ex eisdem mss. in
superiori linea lego *creatio*, non *ordinatio*, ut vulg.;
vel *consecratio*, ut Dionys. et tres mss. codd.

Sed quoquo modo superiora legantur et intelligan-
tur, gravis, ut ego reor, difficultas exurgit: qua ra-
tione nimirum eorum clericorum *ordinatio rata possit
haberi*, qui ordinati sunt ab iis quos, ut ibidem di-
serte asserit, *nulla ratio sinit ut inter episcopos habeantur*;
et quibus decernit *nequaquam esse tribuendum
quod non docetur fuisse collatum*; quos denique *pseu-
doepiscopos* esse pronuntiat, quia videlicet *nec a Cle-
ricis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a provin-
cialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati*;
ubi dubium non est quin de maioribus etiam clericis
agatur, circa quos maxime difficultas versabatur; nec
par est credere Leonem et Rusticum de minoris offi-
cii clericis qui a pseudoepiscopis ordinati erant solli-
citos, de maioribus nihil omnino curasse, penes quos
et ministerium altaris, et alia potiora Ecclesiæ munia
reidebant.

Longe major etiam difficultas, et cui solvendæ im-
parem me profiteor, si de iis pseudoepiscopis Leo de-
beat intelligi, qui nullam ab ullo episcopo manus
impositionem accepissent qua episcopi fierent: quod
innuere nonnullis videbuntur inquisitionis verba: *De
presbytero, vel diacono, qui se episcopus esse mentiti
sunt*. Verum vix ac ne vix quidem istum Leonis sen-
sum esse mihi persuaserim.

Antequam hunc locum explanemus (quem miror
Hallerio et Morino de sacris electionibus et ordina-
tionibus Commentarios scribentibus prorsus esse in-
tactum), revocandum est in mentem id quod supra
delibavimus, et ex ista inquisitione ac responsione con-
firmatur: Rusticum videlicet, cum hæc Leoni pro-
ponebat, respexisse ad conciliorum Reiensis, Arau-
siani I et Arelatensis II canones, quibus palam fit
passim per Gallias frequentari tunc illicitas ordina-
tiones a duobus episcopis quæ occasione fuere Rustico
ut ea de re pontificem Romanum consuleret. Quam-
vis enim certa esset apud Gallos et publicis sancta
conciliis ea disciplinæ regula, quæ tres ad minus epi-
scopos ad episcopi consecrationem convenire edice-
bat, non parum tamen roboris Gallicanæ consuetudini
addi videbat, si Romanæ, adeoque primariæ Ecclesiæ
usus et sententia suffragarentur. Sed duo præsertim
Rusticum anxium ferisse videntur: unum, quod Reien-
sis canonis 3 auctoritate Armentario pseudoepiscopo,
utpote a duobus tantum ordinato, 1591 nonnulla
episcopalia munia obeundi concessa facultas fuerat,
qualis est neophytorum confirmatio; alterum, quod
clericorum ab eo ordinatorum consecratio non in irri-
tum missa fuerat, si nulla ordinato conversationis
macula præjudicaret, ut canone 4 definitur. Quare
S. Leonis responso lux ex canone Reiensis conciliandi
est, ex eoque et ex Arausiano et Arelatensi dicen-
dum eos quos pseudoepiscopos appellat sanctus Leo,
episcopali manus impositione vel unctione in episco-
pos fuisse ordinatos; sed quia a duobus tantum con-
tra canones episcopis, vel ab iis qui comprovinciales
non erant, et sine metropolitani iudicio fuerant con-
secrati, inter episcopos non fuisse habitos, hoc est,
ut loquitur S. Augustinus, lib. I de Bapt. contra Donatist.
cap. 4, non administrasse, sed sacramentum
ordinationis suæ tamen gessisse; vel, ut de Ephesino
episcopo act. 12 Chalcedon. habetur, servato honore
episcopatus esse dejectos; vel denique, ut ad hodie-
rum loquendi usum descendamus, caractere sacer-
dotali seu pontificali fuisse insignitos, qui post depo-
sitionem remanserit; omni vero fuisse jurisdictione
spoliatos, quæ nimirum vitiose fuerat collata. Ad illud
sufficit ut vel unicus adsit episcopus qui consecret;
ad hoc ex placito Ecclesiæ necesse est ut duo vel tres
consecranti assistant. Cujus ratio est, quod cum unus
sit episcopatus episcoporum multorum concordia nume-

rositate diffusus (ut toties decantatum illud Cypriani
axioma usurpem (*Epist. 52 ad Antonianum*), et unci
illius episcopatus pars ab unoquoque in solidum te-
neatur, minime convenit ut invitis omnibus, vel non
consentientibus episcopis, illius pars episcopatus in
solidum pariter tenenda ulli concedatur, sed omnium
potius consensus accedat, qui, si per se adesse omnes
non possint ordinationem celebraturi, duorum saltem
vel trium præsentia, cæteris annuentibus, comprobetur.
(Septem etiam episcoporum præsentiam requi-
sivit Arelatense concil. I.) Ut enim omnes unius pro-
vinciæ ecclesiasticæ episcopi omnes ubique terrarum
diffusos repræsentant episcopos, ita duo vel tres cum
metropolitano universorum ejusdem provinciæ anti-
stitum vice funguntur in coepiscoporum consecra-
tione: ne, ut ait Innocentius papa (*Epist. ad Vict. c.
1*), *furtivum beneficium præstitum videatur*, vel aliquid
contra fidem, vel fidei causam ab uno vel altero male
erga illam affecto tentaretur. Res attingenti, non tra-
ctanti, hæc sufficient.

His a me ita scriptis, venit ex Anglia opus eximium
Herberti Thorndicii viri eruditi, et, ut opus indicat,
ecclesiasticæ unitatis studiosi. Editum est illud Lon-
dini superiori anno, seu 1674, cui titulus: *Origines
ecclesiasticæ, sive de jure et potestate Ecclesiæ Christi-
anæ Exercitationes*. Is porro nodum istum de ordina-
tionibus pseudoepiscoporum 1592 ministerio cele-
bratis aliter solvit; hæc enim habet cap. 20: *In or-
dinatione, inquit, cum duo esse ex dictis constet, aucto-
ritatem ac jus Ecclesiæ in ordinante primum: tum con-
secrationis solemnitate, quæ ministerio ordinis traditi
auctorem Ecclesiam palam inscribit: tanto majoris est
momenti Ecclesiæ auctoritas, quam consecrandi ritus,
ut in irritum cadat rite ac more Ecclesiæ peracta con-
secratio, ad quam usurpata sit auctoritas Ecclesiæ. Nam
etsi in perpetuum Deo sacrum sit quod semel Deo rite
sacratum fuerit, non tamen Deo rite sacram videri de-
bet, quod non sit jure Ecclesiæ Deo consecratum, etsi
servato ritu Ecclesiæ. Et post paginam: Itaque si du-
bium existat de auctoritate Ecclesiæ, non de ritu ordi-
nandi, non est mirum, accedente auctoritate Ecclesiæ,
valere ordinationem non jure factam, ad id ad quod
valere eam vult accedens auctoritas Ecclesiæ. Pauca
sunt hujus causæ exempla in rebus veteris Ecclesiæ:
pauca quidem, sed sunt tamen, quæ eam dubiam esse
non sinunt. In concilio Reiensis Galliæ irrita declarata
est ordinatio episcopi Ebrudunensis, cui tamen indul-
getur, exemplo canonis Nicæni 8, chorepiscopum esse,
strictis licet legibus, can. 2 et 3, puta eum, ut jam chor-
episcopum, confirmare tantum potuisse. Non hoc vi
irritæ ordinationis, nisi accessisset Ecclesiæ per hanc
synodum consensus. Leo papa I, ad Rustici Narbonensis
inquisitionem 1, ordinationes clericorum a pseudoepi-
scopis quibusdam factas, quas certum est seipsis irritas
fuisse, ita ratas esse censet, si cum consensu episcoporum
factæ fuerint. (Leo non habet episcoporum, sed præ-
sidentium.) Sane cum nihil majus quæri in hac tota re
possit, quam ut rata sint apud Deum quæ fidei plebi
ministrantur ab iis quorum dubia sit ordinatio, nec ple-
bis esse de rebus Ecclesiæ communibus iudicium dictum
sit, statuendum est non posse fidelibus fraudi esse ea
apud Deum, in quibus sequuntur fidem Ecclesiæ. Hunc
explicandi modum a theologo extra Ecclesiæ castra
militante suggestum, catholicis doctoribus discutiend-
um relinquo, eorumque in antecessum censuræ sub-
scribo. Hoc in scriptore illo non laudo, quod consensum
episcoporum dixerit, pro consensu præsidentium; hoc
enim postremum, quod habet Leo, latius patet, ad
clerumque se extendit, cujus auctoritate et iudicio,
episcopis aliquo impedimento ligatis, vel vacante se-
de, ordinationes in Ecclesia celebrantur.*

7. Alienum est a consuetudine ecclesiastica, etc. Vido
doctissimum Morinum nostrum abunde Jisserentem
de clericorum pœnitentia tum commentarii de Pœnit.
lib. IV cap. 12 et seq., et alibi passim, tum Exercit.
Ecclesiast. lib. II. Nonnulla tamen indicare operæ
prelium erit.

7. Alienum est a consuetudine ecclesiastica, etc. Vido
doctissimum Morinum nostrum abunde Jisserentem
de clericorum pœnitentia tum commentarii de Pœnit.
lib. IV cap. 12 et seq., et alibi passim, tum Exercit.
Ecclesiast. lib. II. Nonnulla tamen indicare operæ
prelium erit.

Primum est, ex S. Leonis verbis erui, (a) minoris **1593** ordinis clericos, inter quos subdiaconi numerabantur, non semper agendæ poenitentiae lege exemptos fuisse: quod ex canone 2 concilii Carthaginensis v, vel potius ex communitario synodi Carthag. xvi

A 1594 kal. Julii an. 401, in cod. Afr. num. 62, quod Leonis decreto concinit, pariter evincitur, et expresse in Agathensi can. 5, Epaonensi can. 22, et aliis asseritur.

2. Quod hanc disciplinam (b) consuetudine **1595**

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Cum S. Leo de solis presbyteris et diaconis interrogatus responderit, non idcirco elicitur minores clericos (quos idcirco solum præterit, quia de his Rusticus non quæsit) publicæ poenitentiae fuisse saltem aliquando subjectos. Nec canones deinceps a Quesnello allegati, qui clericos quibusdam criminibus irretitos peregrina seu laica communione donant, poenitentiae publicæ addictos significavit. Adde quod canon Epaonensis 22 non de minoribus clericis, sed de presbyteris ac diaconis loquitur.

(b) Duo a S. Leone traduntur in responsione ad inquisitionem secundam. 1º Alienum esse a consuetudine ecclesiastica ut presbyteris aut diaconis pro aliquo crimine manus imponantur in poenitentiam; 2º hanc consuetudinem descendere a traditione apostolica. Ut primum sit verum, haud necesse est eam consuetudinem semper et ubique viguisse, cum satis sit ad veram consuetudinem astruendam, si aliquandiu ante Leonem inducta obtinuerit. Hujus autem disciplinæ consuetudinem jam vigentem testatur Siricius; qui tamen ne hujus disciplinæ auctor credatur, idipsum etiam antea obtinuisse discimus ex Optato, qui ante Siricum floruit. Hic enim sub finem libri secundi Donatistas reprehendens, eo quod diaconis, presbyteris et episcopis lapsis manus imponerent, *Multis, inquit, notum est et probatum, persecutionis tempore episcopos aliquos inertia a confessione Dei delapsos thurificasse; et tamen nullus eorum, qui evaserunt, aut manus lapsis imposuit, aut ut genua fingerent imperavit.* Hæc de ipso persecutionis tempore plane evincunt, hanc disciplinam non inductam fuisse a Siricio, qui in epistola ad Himeriam, n. 18, de re jam recepta loquitur. *Sicut poenitentiam (sabintelligitur publicam, quæ cum manuum impositione iungebatur) agere cuique non conceditur clericorum, ita et post poenitentiam ac reconciliationem nulli unquam laico liceat honorem clericatus adipisci.* Hæc quidem veterem consuetudinem astruunt, quæ ad vindicandam Leonis sententiam sufficit: ut ne movere debeat, si quando fortassis alicubi clericis manus imponebantur.

Aliud tamen non leve in Leone animadvertendum est, quod sententiam ejus multo magis explicat, atque generatim veram confirmat. Rusticus in inquisitione de iis diaconis et presbyteris loquitur, qui sponte sua poenitentiam publicam postulabant, non autem eam subire ulla lege vel consuetudine cogebantur. *De presbytero, inquit, vel diacono, qui si cognito crimine suo poenitentiam publicam petat, utrum ei per manus impositionem danda sit.* De crimine igitur sermo est quod publicæ poenitentiae canonibus non subjiciebatur, quodque per se clericum ab ordine non removebat; ac propterea eum in suo gradu et ordine relinquentium Leonis responsum præsumit. Quoad hos autem clericos semper alienum fuit a consuetudine Ecclesiæ ut manuum impositione subjicerentur poenitentiae publicæ, quæ ex constanti omnium temporum disciplina poenitentes publicos a clero arcebat. Hinc quicumque clerici ab ipsa hæresi vel schismate redeuntes ad unitatem Ecclesiæ, si in suum gradum (dummodo non essent iterato baptismate tincti) bono pacis admittendi viderentur, sola idonea satisfactione atque cautione sine ulla manuum impositione recipiebantur. Vide annot. 25 (Col. 1138, n. 4), in epist. 159. Hinc S. Hieronymus in dialogo contra Luciferianos, n. 13: *Laicus, inquit, extra Ecclesiam fide baptizatus, poenitens recipitur, Episcopus vero aut poenitentiam non agit, et sacerdos est; aut si poenitentiam egerit, esse episcopus desinit.* Nullum sane exemplum invenire licebit quo clerici in suo gradu recepti, aut

ab eo non deponendi, manuum impositioni aut publicæ poenitentiae subjicerentur. Dum ergo de his S. Leo loquatur, propositio ejus generalis verissima est.

Adde quod nec illi quoque qui a suo gradu et clero dejiciebantur manuum impositioni seu publicæ poenitentiae subjici solebant, ne idem crimen præter depositionem publica etiam poenitentia castigatum duplici pœna mulctaretur, uti traditur in canonibus apostolicis, cap. 25, et a S. Basilio in epistola ad Amphilochem, c. 5. Hinc etiam in concilio Carthaginensi apud Isidorum quinto habito an. 401, idibus Septembris canone 11, repetito in alia plenaria synodo anni 419, c. 27 cod. Africani de clericis a ministerio et gradu suo removendis hæc habentur: *Item confirmatum est, ut si quando presbyteri vel diaconi in aliqua graviori culpa convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse fuerit removeri, non eis manus tamquam poenitentibus, vel tanquam fidelibus laicis imponatur.* Duplicem hanc clericorum rationem, qui nunc in suo gradu recipiebantur, nunc autem ab eodem arcebantur, præclare distinguit Augustinus lib. 1 de Baptismo contra Donatistas c. 1, et neutris manus impositas indicat. *Loquens enim de redeuntibus ad Ecclesiam, Redeuntes, ait, qui priusquam recederent, ordinati sunt, non utique rursus ordinantur; sed aut administrant quod administrabant, si hoc Ecclesiæ utilitas postulat (cum scilicet recipiebantur in suo gradu, quibus sane non imponebantur manus in poenitentiam), aut si non administrant (cum scilicet in suo gradu non reciperentur), sacramentum ordinationis suæ tamen gerunt, et ideo eis manus inter laicos non imponitur, quia scilicet sicut laici non suberant poenitentiae publicæ. Hinc ea Augustini verba in epist. 185, ad Bonifacium, n. 44, quibus hæreticis conversis post erroris sui poenitentiam honorem clericatus vel episcopatus non ablatum tradit, non de publica poenitentia, quæ eum manuum impositione iungebatur, intelligenda sunt, sed de secreta, qua interioris compunctionis et necessariæ conversionis signa præstantur.*

Quod si aliquando clerici lapsi et ad unitatem redeuntes, non solum a suo gradu fuerunt exclusi, verum etiam subjecti fuerunt, æque ac laici, poenitentiae publicæ, ut S. Cypriani aliaque nonnulla testimonia innuunt; præterquam, quod id peculiare quorundam locorum ac temporum fuit, numquam tamen inveniatur, clericos ob crimen aliquod a suo gradu non dejectos nec dejiciendo publicam poenitentiam subitis: ac propterea cum de his Rustico inquirenti Leo responderit, *jure alienum dixit ab ecclesiastica consuetudine ut hi per manuum impositionem remedium accipiant poenitentiae.*

Hanc porro disciplinam, qua clerici suum gradum custodientes poenitentia publica non plectebantur, originem ducere a traditione apostolica, qua clericos irreprehensibiles esse oportere, et ab omni nota ac infamia alienos, S. Paulus aperte tradidit, ipse Quesnellus fatetur.

His, quibus ab Ecclesiæ disciplina alienum semper fuisse affirmavimus clericos alicujus criminis reos manuum impositione seu per publicam poenitentiam recipi, duo opponi videntur ex concilio Nicæno. Primum est canon ejusdem synodi octavus, quo statutum fuit ut Cathari impositionem manuum accipientes in clero manerent. Alterum est synodica Nicæna apud Theodoretum, qua concessum fuit ut qui a Melitio fuerant ordinati, impositione manuum firmati in suo gradu reciperentur. Sed cum in his Græcæ locutionis formulæ æquivocationis locum dedere, tum vero, si recte explicentur, hæc testimonia nihil offendant. Utrobique sane manuum impositio exprimitur. Sed

ecclesiastica, immo ex apostolica traditione accessit, benigne intelligendum est; nec enim de hac tradi-

tionem quidquam uspiam apparet, cum potius trius fere primis sæculis clericos etiam majores poeniten-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

Græca formula χειροτονία triplici sensu usurpatur, eo quod triplici occasione manus imponerentur, nimirum in chrismate, in ordinatione et in poenitentia. Ubi autem sensus est multiplex, ille procul dubio in casu nostro eligendus est, qui communi ejus ætatis disciplinæ aliis testimoniis firmatæ haud contradicat. Porro cum alienum esset, ut vidimus, eos quibus manus imponitur fuerant in poenitentiam, in clerum recipere; illud profecto sequitur manuum impositionem laudatis Nicænæ synodi locis indicatam, in poenitentia significationem accipi nequaquam posse. Non desunt qui explicant de sacramento confirmationis, quod Catharos repudiasse Theodoretus tradit. At præterquam quod nemo alius Theodoro anterior id prodidit, cum idem error Meletianis, qui erant integræ fidei, et solo schismate dissidebant, tribui nequeat, hæc interpretatio ipsis non congruit. Restat ordinationis significatio. Sed duplici ratione id ipsum intelligi potest, nimirum vel de ordinatione jam suscepta, vel de nova ordinatione suscipienda; Græca enim formula utroque sensum recipere potest. Vetus interpres auctor ejus versionis quæ, ab Isidoro suscepta, Isidoriana vocari solet, secundum sensum expressit can. 8, de Catharis seu Novatianis, his verbis: *Si qui voluerint venire ad Ecclesiam catholicam ex Novatianis, placuit sancto concilio ut ordinentur, et sic maneat in clero.* Hanc eandem significationem ex eadem Isidoriana versione suscepit auctor collectionis Quesnellianæ, canone apud ipsum 14. In vulgata quoque versione synodice Nicænæ tomo secundo Conciliorum inserta, de Meletianis eadem sententia exprimitur: *Illi vero, qui ab eo (Meletio) in sacrum ordinem lecti sunt, simul atque saniores ordinatione confirmati fuerint, ad communionem posthæc admittantur, et permittatur illis quidem honoribus frui, et sacris muneribus fungi, etc.* Id autem abhorret omnino a Nicænorum Patrum sensu, qui non minus sacros ordines quam baptisma extra Ecclesiam valide collatos, nec iterandos, cum catholica Ecclesia crediderunt. Igitur de ordinatione jam suscepta utrumque testimonium intelligendum est: ita ut eos qui ante sive ex Catharis, sive ex Meletianis sacra manuum impositione fuerant ordinati, in suo quemque gradu recipi placuerit. Sic nimirum ad litteram reddendus canon 8, de Catharis: *Placuit sanctæ et magnæ synodo, ut qui manuum impositionem acceperant, sic maneat in clero.* In alia quacumque interpretatione, sententia est prorsus absurda. Cum enim inter Catharos non soli essent clerici antea ordinati, sed etiam laici; nisi hæc nostra significatio canonis aptetur, dicendum esset Nicænos Patres generatim statuerit ut quicumque ex Catharis ad Ecclesiam venirent, sive clerici, sive laici, in manuum impositione accepta, sive in poenitentiam, sive per confirmationem, sive per ordinationem, sic manerent in clero: quod sane tam est absurdum quam quod absurdissimum. Ut igitur generale Catharorum nomen initio canonis usurpatum Nicæni Patres restringerent ad solos clericos quorum receptioni dispensatione quadam erat providendum (de laicis enim nulla erat difficultas), adhibuerunt verba χειροτονούμενους ἀδελφούς, id est, qui manuum impositionem, seu ordines receperunt; et de his præcepere, sic in clero maneat, nulla alia ab iisdem conditione expetita, nisi ut antequam sic reciperentur, idoneam cautionem et professionem rectæ fidei præberent, ut in hæreticis recipiendis semper usitatum fuit. In banc quidem significationem hunc canonem intellexisse videtur Rufinus, cum sic illum compendio exposuit can. 9, ut in novissima Veronensi editione emendatum invenies; *Et ut Catharos, qui apud nos Novatiani sunt, si forte poenitentes ad Ecclesiam convertantur, confessos ecclesiastica dogmata, clericos in ordine quidem suo recipi debere, sed in ordinatione*

data. Viden' data, inquit, non data? Similiter in versione Phillonis et Evaristi ab Attico Constantino-politano episcopo ad Afros missa Augustini tempore, can. 8: *Si aliquando venerint ad catholicam Ecclesiam Cathari, placuit sanctæ et magnæ synodo eos ordinatos sic manere in clero.* Expressius vero in nostram explanationem Ferrandus diaconus Carthaginensis in Breviatione canonum n. 172, sic canonem refert: *Ut qui nominantur Cathari, accedentes ad Ecclesiam, si ordinati sunt, sic maneat in clero.* De hac quidem interpretatione, quæ novam ordinationem excludit, et antea receptam tantummodo respicit, ne dubitare quisquam queat, sequens contextus ejusdem canonis, quo ipsorum Catharorum recipiendorum modus præscribitur, plane evincet: *Ubi ergo omnes sive in victis, sive in urbibus ipsi soli inventiuntur ordinati, qui inveniuntur in clero, erunt in eodem ordine.* Si autem catholicæ Ecclesiæ episcopo vel presbytero existente accedant aliqui, clarum est quod Ecclesiæ quidem episcopatus episcopi dignitatem habebit; qui autem apud eos qui Cathari dicuntur, nominatur episcopus, presbyteri honorem habebit, nisi utriusque episcopo placeat ipsam nominis honorem impertire. Si autem hoc illi non placeat, vel chorepiscopi vel presbyteri locum excogitabit, ut esse omnino in clero videatur. Ita versio Gentilii Hervati ex Græco, cui concinent etiam interpretationes Phillonis et Evaristi, Dionysii Exiguus, nec non illa Quesnellianæ collectionis, ac ipsa Græca lectio. Non dicitur ut ordinentur, sed ut qui inveniuntur ordinati in eodem gradu maneat, si soli in eo loco sint. Alias diversimode iis providendum traditur pro diversitate circumstantiarum, ut nullum tamen indicium sit sacri ordinis iterandi.

Hæc autem cum scripsissemus, observare contigit annotationes Guilielmi Beveregii in can. 8 Nicæni tom. II, pag. 67, ubi miratus Christophorum Justellum aliosque hunc canonem interpretatos de ea annuum impositione, qua hæretici in Ecclesiam catholicam antiquitas recipiebantur, nostram sententiam mirifice confirmat. Patres enim, inquit, non de quibusvis, sed de solis clericis Novatianis, qui canonicam nimirum ordinationem ante acceperant, per totum hunc canonem agunt, statuuntque ad Ecclesiam conversos in eodem clericali gradu manere, quo inter Novatianos constituti fuerant; ut ex ipsis etiam canonis verbis rite perpensis eluceat. Hic enim de Novatianis decernitur: *Ὅτι χειροτονούμενους ἀδελφούς μένει οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. Quo autem referatur illud οὕτως nisi ad χειροτονούμενους? Et quomodo illuc referatur nisi χειροτονία ita præcessisset? Neque enim ita in clero manere possunt, nisi prius in clero fuissent; neque prius in clero esse poterant, nisi χειροτονούμενοι essent; ac proinde hæc Novatianorum χειροτονία ipsorum ad catholicam Ecclesiam conversionem præcedat necesse est, non sequatur.* Addit Balsamonem et Zonaram (adjice et Aristenum) hunc canonem eodem sensu fuisse interpretatos, et post recitata antecedentia Rufini verba, observat Græcam canonis vocem χειροτονούμενους apte ab ipso redditam clericos. Hæc de Nicæno canone.

Synodice porro Nicænæ Græca verba de Meletianis, τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας μυστικώτερα χειροτονία βεβαιώθεντας, κοινωνήσθαι ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς τε ἔχει μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργίαν, sic redditus: *Illos vero qui ab ipso (Meletio) constituti sunt (in Ecclesiis) sacra manuum impositione firmati, in communionem (statuit) recipiendos hac conditione ut honorem ipsi quidem habeant, et operentur sacra.* Voces nimirum μυστικώτερα χειροτονία βεβαιώθεντας ad antecedentia τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας, non autem ad sequentia verba referendæ sunt; ordinationemque jam antea acceptam indicant, qua a Meletio clerici in Ecclesiis constituti fuerunt. Cæteræ igitur interpretationes, quæ impositionem manuum æquivoco vel

tia **1596** publicæ fuisse subjectos multis probet Morinus. Familiare est Leoni nostro ut cum de apostolica traditione sermonem habet, de ea loquatur quam ab apostolo Petro Ecclesiæ Romanæ relictam putabat. Eam vero **1597** ex B. Petri traditione descendere existimavit, quæ et olim observata et decretis sancta inveniebatur eorum Ecclesiæ suæ pontificum, quorum monumenta supererant illa ætate. Constat autem tum ex Dionysii collectione, **1598** qui præteritorum sedis apostolicæ præsulorum constituta quanta valuit cura diligentiaque collegit, et quotquot a se reperta sunt digessit, tum etiam aliis argumentis probabile nullius pontificis Romani **1599** Siricio ætate superioris decreta in Ecclesiæ Romanæ scriniis reperta fuisse tempore Leonis pontificatum subsequente: ut facile crediderim istam traditionem a Siricio Leonem hausisse. Revera hujus decretum, quod supra retulimus, exscripsisse videtur Leo, ejusque formam a Siricio conditam esse putavit secundum prædecessorum suorum constituta ad disciplinam. Sed cum aliter usurpatum esse aliquando, etiam in Ecclesia Romana, deprehendamus, nec non in Africana tempore S. Cypriani, quo diversa non erat utriusque Ecclesiæ istius disciplina, indulgentius explicandus est S. Leo, qui cum *sine dubio ex traditione apostolica descendere* hunc usum asserere contentus sit, nulla alia nisi se probatione prodit, quam ea consuetudine quam sua in Ecclesia a Siricii ætate ad sua usque tempora viguisse noverat.

Hac unica via Leonis verba cum aliorum testimoniis conciliari posse existimamus. Alia quippe responsa, quæ peremptoria vocat Morinus, pace doctissimi viri dixerim, satisfacere non videntur. Quod enim ait, eam consuetudinem ex apostolica traditione derivatam, clericos scilicet a manuum impositione ad poenitentiam eximendi, ferventium persecutionum temporibus observari non potuisse; indeque evenisse ut publicæ quoque poenitentia succubuisse legantur clerici per illam tempestatem, non video qua ratione cuiquam aridere possit. Econtra enim si adversa sententia probanda incumberet, ex traditione scilicet apostolica inductam esse hanc Ecclesiæ disciplinam, ut clerici poenitentia publicæ non aliter ac laici addicerentur; huicque sententiæ objiceretur, id tribus rimis sæculis non fuisse observatum, recte mihi viderer responderi posse, intermissam hanc per turbulenta persecutionum tempora consuetudinem: multo enim facilius sævientibus tyrannis, Christianis omnibus vix mussitare audentibus, multo, inquam, expeditius tunc erat clericos lapsos suoque dejectos officio ad privatam secessionem poenitentiamque compellere, quam solemni manuum impositione ad poenitentiam publicam adigere, cinere cilicioque indutos omnium fidelium pedibus advolvere, per omnes denique circumducere luctuosæ satisfactionis **1600** gradus. Certe si ex persecutionum procellis quærenda est hujus difficultatis elucidatio, melius dicitur subjectos tunc fuisse

lugubri huic ac publicæ poenitentia Ecclesiæ ministros, ut tantæ tamque insolitæ clericis impositæ poenæ metu a lapsu detererentur presbyteri et diaconi, quorum ut opera tunc maxime indigebant Ecclesiæ, ita et magna erat ubique penuria, et lapsus nocentior.

Alterum responsum a Morino allatum hoc est: clericos solummodo suspensos hac Leonis sententia comprehendere, et a poenitentia publicæ necessitate eximi. Verum cuilibet paulo attentius pontificis verba legenti luce clarius apparebit ejus responsum generale omnino et nulla conditione, nulla restrictione definitum, omnes prorsus clericos complecti, omnes qui crimen aliquod admisissent, *pro crimine aliquo suo*. Ubi cum inter crimina nullum discrimen faciat, nullum etiam excipi credendum est; discernendumque clericos, sive ea quæ suspensione sola plectebantur commisissent, sive quæ depositione, numquam secundum Leonem ad poenitentiam publicam adactos fuisse; immo nec ultro eam petentibus esse concessam: de his enim manifestum est agi in hac Leonis responsione, ut inquisitionis titulus testatur, quod et habent canones 4 Arausiani concilii, et 29 Arelatensis II, ad quos Rusticum respexisse pluries monuimus; immo et Syricius ipse, qui de concessione sola meminit, non de coactione ad poenitentiam.

Quod de traditione apostolica diximus, idem de consuetudine ecclesiastica dicendum, quam vel ubique vigere et semper viguisse credidit S. Leo, vel ab omnibus Ecclesiis suscipiendam esse autumabat: ita ut quidquid aliter in aliis ageretur, hoc inter morum ac disciplinæ corruptelas numeraret. Aliter tamen res se habebat, ut vel solo hoc exemplo declaratur. Quod enim Romæ numquam ulli majoris ordinis clerico poenitenti concedebatur, optime quidem et sapienter fiebat; sed quod Gallicani poenitentiam desiderantibus clericis non negandum esse putabant, ut ex Arausiani I et Arelatensis II canonibus patet, culpandum profecto **1601** non erat: *Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores injungitur, indifferenter esse habendum, et pro eorum inter quos vivitur societate servandum est*, ut Augustinus habet epist. 118 ad Januarium.

Tertium, quod observandum venit in hoc capite, istud est, Leonem cum probare vellet clerico manum ad poenitentiam imponi non debere, ad hoc adducere isthæc verba: *Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro illo* (I Reg. II, 25)? Cujus ratio est, vel quod sacerdotum supplicationibus a peccatis solvi dicebantur poenitentes; vel quia numquam sine oratione manus imponeretur, sive ad confirmationem, sive propter ordinationem, sive denique ad poenitentiam. Quæ manus impositio cum ex se indifferens esset, aliquando honorifica erat, ut in ordinatione; aliquando humiliationis ac dejectioni publicæ conjuncta, ut in poenitentia, ad quem effectum ex oratione determinabatur: et propterea a levitis et sacerdotibus, qui-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

alio sensu reddidere, ad hanc sententiam revocandæ sunt. Hinc sane Innocentius I, in epist. 17 ad Rufum, post allatum canonem 8 Nicænum de Catharis, his verbis: *Placuit sanctæ et magnæ synodo ut accepta manus impositione, sic maneat in clero*, ita aliis verbis eandem sententiam effert: *A Novatianis aliisque hæreticis revertentes debere in suo ordine recipi*, quibus acceptum ordinem ratum innuens, novam ordinationem satis excludit. Nihil igitur ex laudatis Nicænorum Patrum decretis nostræ sententiæ opponitur. Immo multum coherent hæc loca cum constanti disciplina Ecclesiæ, qua publicis poenitentibus a clero exclusis, clerici ad Ecclesiam redeuntes cum idonea professione fidei recepti fuerunt sine poenitentia publica, immo et sine illa manuum impositione, quam absque exactione rigidioris poenitentia impositam memorat Vigilus papa epist. 2 ad Profuturum n. 4, quamque dum *imaginem poenitentia* appellat Innocen-

tius I epist. 24 ad Alexand. n. 4, non in clericis, sed in laicis tantum excipiendis adhibitam prodit. Præclare S. Gregorius lib. XI, epist. 67 ad Quiricum tres recipiendorum hæreticorum ritus describens, *Et quidem*, inquit, *ab antiqua Patrum institutione didicimus ut quilibet apud hæresim in Trinitatis nomine baptizantur, cum ad sanctam Ecclesiam redeunt, aut unctione chrismatis, aut impositione manus, aut sola professione fidei ad sinum matris Ecclesiæ revocentur*. Tertium ritum, quo sola professio fidei exigebatur, proponit S. doctor pro Nestorianis clericis, de quibus recipiendis cum Quirico agens, eosdem si rectam professionem exhibeant, servatis *eis propriis ordinibus*, inquit, *in suo cætu recipiat*. Vides solam professionem fidei, eamque a manuum impositione ita distingui, ut qui sola professione fidei recipiebantur, illi manus nequaquam imoenerentur?

bus manus alius imponendi jus erat, removebatur; ne sacerdotali dignitati contumelia hoc modo irrogari videretur, et eo magis, quod poenitentes non ad clerici modo, sed ad laicorum etiam genua adolvebantur in poenitentia suæ decursu.

8. *Lex continentia eadem est ministris altaris.* Inter ministros altaris subdiaconum censi, patet ex epist. 12 (nunc 14). ad Anastasium Thessalonicens., cap. 3, ubi distinctius de ejus continentia disserit, de qua et nos ibidem aliqua. Hic solum observo, mirum satis videri eandem a Leone dici legem continentia ministris altaris impositam, praesertim in Ecclesia Romana, cum et semper et lege divina ad illam obligatos episcopos et presbyteros velit Siricius papa; subdiaconi vero ad continentiam tenerentur et ex lege tantum ecclesiastica, et ea quidem quæ vix tunc primum in lucem prodibat. Quotquot enim ante S. Leonem, vel conciliorum canones, vel pontificum etiam Romanorum decreta promulgata fuerant, solos presbyteros et diaconos legi continentia subjectos esse declarant. Vide Siricius, epist. ad Himerium Tarracon., cap. 7 et 9; Innocentium I., epist. ad Vitricium Rothomag., cap. 9, epist. ad Exuperium Tolos., cap. 1. Immo apud Gallicanas Ecclesias etiam Leonis temporibus nulli clerici, præter presbyteros et diaconos, continentiam profiteri jubebantur. Testis est Arausicana synodus, can. 22: *Sedit præterea, inquit, ut deinceps non ordinentur diacones conjugati, nisi qui prius conversionis proposito professi fuerint castitatem.* Et can. 23: *Si quis autem post acceptam benedictionem leviticam cum uxore sua incontinentis invenitur, ab officio abjiciatur.* Demum cap. 4: *De his autem qui prius ordinati hoc ipsum inciderunt, Taurinatis synodi sequendam esse sententiam, qua jubetur non ulterius promoveri.* Suffragatur Arelat. II can. 42, cujus etiam can. 45 statuitur ut qui inter-nupta et duplicata matrimonia inciderunt non ultra subdiaconatum ecclesiasticum 1602 capiant dignitates. Quod si facti forsitan sunt, ab ecclesiastico removeantur officio. Andegavense pariter concilium, anno 452, can. 14, de Digamis vel viduarum maritis ad diaconii vel presbyterii gradum non admittendis decernens, nihil de subdiaconis statuit; quos proinde inter minoris officii clericos ad continentiam non obligatos censi voluit. Hoc etiam notandum in can. 22 Arausicano, quod ait ut deinceps non ordinentur; quasi nova tunc fuerit hæc circa diaconos constitutio, quod innuere pariter videtur canon 24: cum enim hac levisima poena, ut non ulterius promoverentur, eos diaconos mulcendos censeat, qui ante hanc constitutionem ordinati, postea cum uxoris suis se miscuissent; eos vero qui deinceps consecrarentur abjiciendo velint, si id ipsum inciderint; indicium est hoc passim per Gallias usurpatum antea fuisse, ut diaconi continentia legem non tenerent, sive id ex corruptela descenderet, sive ex indulgentia episcoporum Gallicanorum propter penuriam ministrorum, quam bellorum calamitas induxerat, introductum fuerit. Certe tantum abest ut ad continentiam subdiaconi tunc coacti fuerint in Galliis, ut ægre admodum huic jugo colla submisserint diaconi ipsi: quod Gallicanos antistites impulit ut frequenter de illorum incontinentia querelas emiserint, et eandem legem multoties renovaverint in synodis, ut in Turonensi I., anno 461, can. 1 et 2 (quæ quidem celebrata est Leone vix tum e vivis erepto), et Agathensi, anno 506, can. 9.

Aliquid tamen, licet non omnino expresse, habetur in concilio Venetico, anno 465, eodem Perpetuo Turonensi præside, qui et Turonensi synodo præfuerat. Nam can. 11, qui 39 est in Agathensi, hæc habet: *Presbyteri, diacones, subdiacones, vel deinceps quibus ducendi uxores licentia non est, etiam alienarum nuptiarum evitent convivium.*

Verum, quod fatendum est, ut varia erat pro variis orbis regionibus in hac re disciplina, sic etiam intra Gallias ipsas pro diversis provinciis et Ecclesiis

A varietas erat non minima, quam nobis ob oculos ponit brevis epistola SS. Lupi Tricassini et Euphronii Augustodunensis episcoporum ad Talasium episcopum Andegavensem, in qua incertam et fluctuantem tunc cernimus in Galliarum Ecclesiis continentia clericalis disciplinam, quod saltem subdiaconatum et inferiores ordines attinet (*Tom. I, Concl. Gall., an. 461*).

Qua in epistola quam exacte, quam distincte singula explicantur, non abs re erit propius intueri: tum quia utile admodum erit ad concilianda varia et interdum contraria canonum vel pontificum decreta, quæ pro temporum, regionum, Ecclesiarumque diversitate varia sunt; tum quia nullus est testis locupletior disciplina Gallicanarum hujus ævi Ecclesiarum, quam Lupus Tricassinus, *Pater patrum, episcopus episcoporum, alter sæculi sui Jacobus, qui de quadam specula charitatis, nec de inferiore Jerusalem tota Ecclesia Dei nostri membra superinspiciba: 1603 dignus qui merito ab omnibus consuleretur, Petri apostoli collega, primus omnium toto qua patet orbe pontificum, cujus prærogativa subijciatur, cujus censuræ adtrebat etiam turba collegii episcopalis, in cujus gravitatis comparationem ipsa etiam grandævorum corda pueracebant, sanctorum utriusque ordinis (monastici et pontificalis) conclamatis primipilaris, norma morum, columna virtutum, junior magis quam minor Moyses, per quinquennia decem et amplius non æquævis sacerdotalibus tantum, verum et antiquis anelatus (Apollin. Synod. Epist. lib. VI, epist. 1; lib. IX, epist. 11).*

Tantum virum par est audire de clericorum continentia disserentem, distinguentem quid in sua Trecentensi ageretur Ecclesia, quid in Augustodunensi, quid in universa; quid ex consuetudine, quid ex necessitate, quid de facto institueretur; quid in votis haberet, quid in aliis laudaret, quid denique ipse non auderet. Ipsa hujus epistolæ verba describenda primum, tum per partes discutienda.

De clericis, inquit, bigamis usque ad ostiarios Ecclesia permittit et patitur: et quam quis sacerdotum regulam pro distinctione sua assumpserit, jure custodiet. Exorcistas vero aut subdiaconos a secundis nuptiis penitus excludit. Generationem vero filiorum ab his quos conjugatos assumimus, melius esset, si fieri possit, arceri: quos melius est non assumi, quam de his postea sub diversa sensuum varietate certari: cum melius sit omnes disceptationum causas excludi; ut qui non vult in clericatu generari, non constituat in altario conjugatos. Hæc pro consuetudine Ecclesiarum nostrarum, quarum una est regula, paginae hujus sermone teximus. Si quid vero pro honore Domini potest districtio-nis accrescere, etsi imitari non possumus, pro Domini honore laudabimus. Nam jam Ecclesie obsequiis aggregatos ad secundas nuptias transire non patimur: quos postquam assumpti fuerint, etiam a primis penitus arcemus, exorcistas dumtaxat atque subdiaconos. In Augustodunensi autem Ecclesia, vel ostiarius in imo officio constitutus, si uxorem aliam acceperit, ab officio penitus abdicatur. Subdiaconos autem ad pacem inter se in sacrario oportet accedere; in altario autem, non nisi dum porrigunt passus diacono, aut suscipiant quod refertur; ad pacem autem nequaquam eis permissum est. Si autem illius amantia fuerit vel exorcista, vel subdiaconus, vel etiam, sicut supra memoratum est, ostiarius, ut secundis se nuptiis illigari, non solum ab officio, sed etiam a communione penitus arceatur.

Hoc ergo primum ex ista epistola elicitur: Ecclesie permissione ac tolerantia clericos minores, usque ad ostiarios inclusive, bigamos esse posse; id est, et assumi posse ad ostiarii et ad infimorum officiorum gradus qui conjugati erant vel fuerant, clericisque in hujusmodi muneribus constitutis licuisse 1604 et uxorem accipere, et ad secundas nuptias convolare, et liberis etiam procreandis operam dare. Hic est sensus verborum istorum epistolæ: *De clericis vero bigamis usque ad ostiarios Ecclesia permittit et patitur.*

2° Exorcistis et subdiaconis eadem omnino permissa esse, uno excepto, ne videlicet ad secundas nuptias transirent. Sic enim ait: *Exorcistas vero aut subdiaconos a secundis nuptiis penitus excludit.*

3° Hanc Ecclesiæ permissionem ita sequi liberum fuisse episcopis, ut tamen arctiorem disciplinam in suam quisque Ecclesiam posset pro arbitrio suo inducere: *Et quam quis sacerdotum regulam, inquit, pro districtione sua assumpserit, jure custodiet.*

4° Optassent sancti episcopi numquam conjugatos assumi ad exorcistarum et subdiaconorum officium: quoniam difficillimum erat quin inde multæ disputationes orirentur in Ecclesia, dum vix intra certos limites coerceri posset matrimonii usus in his qui matrimonio juncti ad Ecclesiæ officia assumebantur.

5° Saltem vero generationem liberorum, si fieri possit, arceri cupiunt ab iis qui conjugati assumuntur. Utriusque hujus partis sensus his verbis continetur: *Generationem vero filiorum ab his quos conjugatos assumimus, melius esset, si fieri possit, arceri; quos melius est non assumi quam de his postea sub diversa censuum varietate certari: cum melius sit omnes disceptationum causas excludi; ut qui non vult in clericatu generari, non constituit in altario conjugatos.*

6° Hæc, quæ prius observari docuerit, usu recepta fuisse asserunt in utraque sua Ecclesia Augustodunensi, in Lugdunensi 1, et Trecensi in Senonia seu Lugdunensi iv. Hæc, inquit, *pro consuetudine Ecclesiarum nostrarum, quarum una est regula, paginae hujus sermone teximus.* Sed pro jure, quod supra unicuique episcopo in sua Ecclesia competere agnovit, quam voluerit regulam pro districtione sua assumendi, testatur uterque ille episcopus strictiorem purioremque disciplinam in suas Ecclesias a se fuisse invectam, cum aliquo etiam unius ab altera discriminine, saltem quantum ad pœnam iis qui contra irent infligendam.

7° In Ecclesia enim Trecensi hoc S. Lupus sanciverat, ne quisquam aliquo in ea ministerio initiatus secundis se nuptiis implicare sineretur: *Nam jam, inquit, Ecclesiæ obsequiis aggregatos ad secundas nuptias transire non patimur; quod de ultimis etiam gradibus intelligendum est; ita ut primo eisdem uxorem accipere liceret; quoad exorcistas vero et subdiaconos, si qui ante omne conjugium in iis gradibus collocarentur, iis ne semel quidem nubere permisit: Quos postquam assumpti fuerint, etiam a primis penitus arcemus, exorcistas dumtaxat atque subdiaconos.*

8° In Augustodunensi autem Ecclesia in hoc severior ab Euphronio sancita erat disciplina, ut depositionis pœna multaretur etiam 1605 ostiarius, qui omnium ordinum ultimus, si secundam uxorem accepisset, exorcistam vero et subdiaconum, qui idem fecissent, non solum a suo officio, sed etiam a communione arcerent. In Augustodunensi, inquit, *Ecclesia vel Ostiarius in imo officio constitutus, si aliam uxorem acceperit, ab officio penitus abdicatur; si autem illius amenitiæ fuerit, vel exorcista, vel subdiaconus,*

vel etiam, sicut supra memoratum est, ostiarius, ut secundis se nuptiis alligari, non solum ab officio, sed etiam a communione penitus arceatur.

An vero illis quos hic vel a primis vel a secundis nuptiis prohibet, uxoriibus quas ante ordinationem acceperant uti facultas erat relicta? Ita sui se existimo, quemadmodum etiam ex Venetico et Agathensi canonibus supra laudatis habetur: quorum conciliorum Patres, exemplo proculdubio sanctorum Lupi et Euphronii accensi, arctiores continentiarum leges altaribus ministris præscripserunt, et ad eam disciplinam propius accedere cœperunt quam in Ecclesia Romana Leonis nostri temporibus viguisse videmus; a qua tamen adhuc in multis discrepabant, ut vel ex hæc sancti Lupi epistola intelligere licet, si cum ista ad Rusticum, et aliis ad Anastasium Thessalicum, ad Italiæ episcopos, et ad Viennenses, conferatur. In quarum ultima, cap. 3, clericos etiam in minoribus officiis residere non patitur, qui fuerint plusquam unius uxoris viri.

B Laxiorem porro disciplinam illam, qua, ut memoravimus, subdiaconi permittuntur uxoriibus propriis commisceri, et corruptelam quæ ante Aruspicanæ synodi primæ et Arelatensis II canones Ecclesiæ Gallicanas pervasisse videtur, ut diacones aliquando ordinarentur non ante professi conversionis seu continentiarum propositum, non ex unum solummodo corruptione, aut episcoporum negligentia descendisse putaverim, sed ex synodorum Orientalium canonibus, quibus (æ) Gallicanus canonum codex ex parte compositus est, quos inter Ancyranus 10 diaconum qui ordinationis tempore continentiam promittere noluerat ad nuptias sinebat transire, nec propterea gradum auferebat. Romana disciplina longe purior ac traditioni magis conformis, continentiarum legem diaconis semper indixerat; nec receperat Ancyranum canonem 10, nisi eum corrigendo et ad suum usum accommodando, ut in dissertatione ad antiquum nostrum Romanæ Ecclesiæ codicem diximus.

C 9. *Nec dimittite uxores.* Canon apostol. hoc vult: *Episcopus aut presbyter uxorem propriam nequaquam sub obtentu religionis abiciat; si vero rejecerit excommunicatur; sed et si perseveraverit, deiciatur.* Huic Orientalis Ecclesiæ decreto concinunt plures Latinæ constitutiones, quibus tamen 1606 cautiore consilio provisum est ne clericus majoris ordinis conjugatus cum uxore in eadem domo habitet, nisi sequestrato mansionis cubiculo, religione præmissa (vel promissa), ut habet conc. Agathensis can. 16, postea quam pariter conversi fuerint.

10. *Christi et Ecclesiæ sacramentum.* Cur irritum sit matrimonium ingenui cum serva seu ancilla, non una afferri solet ratio, ea vero, quam ex ipsius sacramenti significatione repetit sanctus Leo, nescio an satis attendi solet. Quod scilicet, præter voluntariam sexuum conjunctionem, necesse sit ut habeant matrimonia Christi et Ecclesiæ sacramentum; ut enim Christus liberam duxit Ecclesiam, seu ducendo

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Gallicani canonum codicis nomine Quesnellus ea suo sensu intelligit codicem, ut alibi appellat, *auctoratum*, qui a Gallicana Ecclesia receptus, apud Gallos auctoritatem haberet. Nullus autem ejusmodi codex canonum nobis innotuit. Solum codex Vat. Palat. 574 similis Morbacensi, quem P. Constantius alique laudant, collectio est in Galliis compacta ante medium sæculum sextum, quippe quæ præter Nicænos et Sardicenses, solos canones conciliorum Galliæ complectitur. Ancyranos canones cum cæteris Græcis ignorat. In concilio etiam inscripto in vulgatis Arelatensium secundum, quod est canonum collectio facta sub S. Cæsario Arelatensi eodem sæculo vi ineunte, nulli canones ex Græcis allegantur nisi Nicæni. Quod si qui codices apud Gallos continebant Latinam versionem aliorum canonum synodorum Orientis, privati erant studii, non publicæ auctorita-

D tis. Codicem porro Romanæ Ecclesiæ, quem Quesnellus laudat, non esse Romanum, et Romanam quidem Ecclesiam non alios olim recepisse canones nisi Nicænos et Sardicenses, tom. III demonstrabimus. Idem Quesnellus hæc aliquando pervidiit, et non obscure confessus est, cum dissert. 11, n. 6 scripsit: *Numquam a Romanis pontificibus Leoni vel æqualibus ad anterioribus alios canones citatos legitimus præter Nicænos, vel Sardicenses pro Nicænis habitos ... nec particularium synodorum decreta (Græcorum canones ex contextu intelligit) ante Chalcedonensem synodum apud plerasque Occidentalium partium Ecclesiarum in auctoritate recepta sunt.* Iuanis est igitur Quesnellus conjectura, qua hoc loco laxiorem corruptelam in Galliis circa diaconorum continentiam ex Ancyranis canonibus Gallicano codici insertis derivasse existimat,

et redimendo liberam fecit, ejusque filii hæredes A quidem Dei, cohæredes autem Christi facti sunt in hujus divinæ personæ societatem, et aliqua unigeniti jura asciti; ita necesse est ut mulier libera sit dum assumitur in uxorem, vel libera reddatur dum a sciente assumitur et redimitur: *Ingenua facta et dotata legitime, et publicis nuptiis honestata*, ut alias Leo. Quantum ad hanc *publicarum nuptiarum* conditionem, videtur eam necessarie requirere S. pontifex, ut rata sint et valida matrimonia; quod maxime favet nonnullorum doctissimorum juris canonici peritorum, qui clandestina matrimonia semper invalida irritaque fuisse autumant. Verum cum sacro-sancta Tridentina synodus ea rata et vera fuisse censuerit, quamdiu ea Ecclesia irrita non fecit, satius est Leonis verba intelligere de solis ancillarum matrimoniis quæ non nisi *publicarum nuptiarum* solemnitate possint honestari et in libertatem vindicari. Vide sanctum Augustinum, de Bono Conjugali cap. 5, multo pauciora ad veras nuptias requirement, tametsi dubitans loquatur. Porro quod de concubinis hoc capite dicitur, in malam partem accipiendum non est, sed de his concubinis quarum usus tunc temporis licitus erat; quæque velut uxores erant, quamquam nec dotalibus instrumentis, nec solemniter ductæ, nec ingenuæ factæ, sed adhibite ad tempus maritali affectu, procreandorum liberorum causa. Ne materiam multorum tractatibus versatam inutiliter retractem, adeundi commentarii novi Emanuelis Gonzalez JC. in concilium Illiberitanum, cap. 8, subjecti antiquioribus Mendozæ Commentariis, ubi contrariam hujus sententiam refutat ille, expenditque fusius in quibus concubinatus hujusmodi et matrimonium vel conveniant vel discrepent.

11. *Paterno arbitrio*, etc. Membrum hoc cum præcedenti connectitur, non solum in collectionibus Dionysii Exigul, cap. 18, Isidori, Gratiani, 32, q. 2, *Non omnis mulier*, Burchardi et Yvonis; sed etiam in mss. codd. Corb., Grim., Victor. et quatuor 1607 Thuanis. Unicum Thuanicum cum Barberiniano, C Trecoptihæano et Cantabrigensi seculi sumus, ut cum Sirmondo ejusque codicibus mss. distinctum caput faceremus, quoniam id res ipsa exigit: præcedenti enim capite de solis clericis filias tradentibus ad nuptias agitur; isto, de quavis fidei puella paterno arbitrio viro concubinæ prius conjuncto tradita. Hæc verba: *Quia aliud est nupta, aliud concubina*, quæ claudunt responsum ad inquisitionem 5, iuchoant in Barber. inquisitionem 6, non malo sensu.

12. *Culpanda est sane*, etc. Apud eosdem collectores mox laudatos hoc caput cum superiori conjungitur: quibus et iidem mss. concinunt, exceptis Thuan. 4, Trecoptih., Barber. et Cantabr. Latum materiæ discrimen distinguenda esse capita satis eloquitur. Immo sine distincto inquisitionis titulo hoc caput intelligi nequaquam potest.

13. *Horum causa*, etc. Jam indicavimus supra hunc Ecclesiæ Romanæ morem ab aliis plerumque Ecclesiis servatum non fuisse. De Carthaginiensi testis concil. IV, si genuinum est, can. 74: *Pœnitentes vero qui leges pœnitentiæ attente exsequuntur, si casu in itinere vel in mari mortui fuerint, ubi eis subveniri non potest, memoria eorum et oblationibus et orationibus commendatur*. De Gallicana testatur Vasensis I canon.

2, supra descriptus. De Hispanica, Toletana synodus, quæ dicitur undecima, an. 675 congregata, quamque authenticam vocat Innocentius, PP. in epistola ad Petrum Compostellanum. *De his autem*, inquit canon 12, *qui accepta pœnitentia, antequam reconciliantur ab hac vita recesserint, quamquam diversitas præceptorum de hoc capitulo habeatur, illorum tamen non sententias placuit sequi, qui multiplices numero de hujusmodi humanis decreverunt; ut et memoria talium in Ecclesiis commendetur, et oblatio pro eorum dedicata spiritibus accipiatur*. Ubi synodus 16 (a) authentica Carthaginensæ Gallicanasque antistites Leonii præferendos censet, quia multiplices numero: quemque in eodem canone secuta est desinentem in epist. ad Theodorum Forojul. non denegandam reconciliationem in periculo mortis, ab eo discedit cum in eadem epistola edicit mortuis in pœnitentiæ decursu communicandam non esse.

14. *Melius expetit ecclesiasticum quam forense iudicium*. Quandoquidem hanc Leo ita optionem dat pœnitentibus, 1608 ut etiam magis approbet, si relicto sæculari iudicio ad ecclesiasticum confugiant qualibet de causa, argumentum est etiam tum viguisse leges, quibus ab imperatoribus Constantino, ut testatur Sozomenus, lib. I, cap. 9, et ab Honorio data est episcopis potestas iudicandi inter litigantes christianos etiam laicos vel pro rebus temporalibus.

15. Inquisit. 13. *De his qui post pœnitentiam uxores accipiunt, vel concubinas sibi conjungunt*. Videtur hæc inquisitio ex can. 21 concil. Arelat. II nata; nisi quod hic de secundis tantum nuptiis et illicita commixtione est, sanctus autem Leo etiam a primis nuptiis excludit pœnitentes, in eo, ut in cæteris, minus quam Galli nostri indulgens.

16. *Virginitatis propositum*. Manifeste duo distinguit S. Leo, *propositum* cum habitu conjunctum, et *consecrationem*. Propositum erat vel solemne, per ingressum monasterii; vel privatum, per susceptionem virginalis habitus in propria domo, quod a puella duodenni præstari poterat: consecratio vero ante annum ætatis quadragesimum ne fieret sancivit Leo. *Hic quoque constituit*, inquit liber de Romanis Pontificibus, *ut monacha non acciperet velaminis capitis benedictionem, nisi probata fuerit in virginitate annis quadraginta*. Idem edixit Majorianus imperator an. Ch. 458, hortata, ut par est credere, sancti Leonis: eodem edicto vetans ne quis filias invitas ad sacrum velum accipiendum cogeret. Idem tempus annorum 40 virginibus ante consecrationem probandis præscripsit Agathense concil. can. 19, cui præverat Chalcedonense can. 15, idem de diaconissis statuens. Quam pœnam virgines a proposito resiliens sustinerent, non dicit sanctus Leo. Innocentius I eas aliquanto tempore debere pœnitentiam agere scribit in epistola ad Victricium Rothomagensem; eam autem, quæ et consecrationem nubendo violasset, pœnitentiæ post mortem mariti esse subjiciendam. Vide Ancyranum, can. 19. Consecratio vero ista solemnis nec ab alio quam ab episcopo, nec nisi majoribus solemnitatibus fieri debebat. Solis diebus Epiphaniarum, vel in Albis paschalibus, vel in natalitiis apostolorum dari sacrum velamen præcipit Gelasius papa epist. ad episcopos Siciliæ, Lucaniæ et Brutiorum. Liberius PP. Marcellinam sancti Ambrosii sororem,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Innocentius III, in epistola ad Petrum Compostellanum, ex hujus verbis non Toletanam, sed Emeritensem synodum *authenticam* eo sensu appellat, ut eam sinceram, seu non sparsim ostenderet: idque probavit ex collectione Hispanica, sive ex libro canonum apud Hispanicos recepto, quem, inquit, *Alexander papa per interlocutionem authenticum approbavit*. In re autem non præcepta omnibus, in qua diversa erat Ecclesiarum disciplina, nihil mirum si Toletanis Patribus Carthaginiensium et Gallorum

disciplina magis placuit. Vide autem ne hinc suspicari Hispanos horum uti plurimum auctoritatem prætulisse auctoritati Romanorum pontificum, quam semper maximi fecisse pluribus documentis liquet. Neque enim hic auctoritatis cum auctoritate comparatio fuit, sed præ rigidiore disciplina mitioris electio, in qua idcirco multorum exempla Toletani Patres allegarunt, ne relaxationem antiqui rigoris ipsi primi inducere viderentur.

allasque virgines Deo consecravit **1609** in ipso Domini Natalitio, ad easque sermonem habuit, quem sanctus Ambrosius exscribit lib. III de Virginibus.

17. In omnibus editis exemplaribus sequitur hoc capitulum, quod etiam apud Gratianum 20, q. 1, reperitur.

Ambigi vero non potest crimen magnum admitti, ubi et propositum deseritur et consecratio violatur: nam si humana pacta non possunt impune calcari, quid eis (eos) manebit qui corruperint fœdera divini sacramenti?

Verum desideratur pars hæc integra in mss. codd. Grimani, Barb., Victor., Trecopith., Navarrico et tribus Thuaneis, nec non apud Dionysium Exiguum, Burchardum et in Isidori collectione edita Parisiis an. 1524 et 1535, cura Margarini de la Bigne: ut dubium non sit hæc (a) vel Gratiani verba esse, vel alicujus studiosi, qui cum animadverteret in Leonis decreto de solis puellis agi, quæ propositum virginitalis emiserunt, ex inductione quid de consecratione statuendum esset, ad marginem annotavit, quod postea irrepsit in textum per scribarum imperitiam. Et certe hominem arguit ratiocinantem potius quam definitentem pannus iste, nec a pontifice cum potestate loquente descendere videtur. In aliquibus exemplaribus unicum cum præcedenti caput componit, ut apud Gratianum et Sirmundum, qui inquisitionem huic respondentem nullam invenit: in aliis pro distincto capitulo habetur, ut in vulg. edit. et in mss. Thuan. duobus, et Cantabr. Cæterum ratio illa ex divini pacti sacramento petita, desumpta videtur ab auctore ex epistola Innocentii I, ad Victricium Rothomagens. cap. 13.

18. *Cujus fidei fuerint qui eos baptizaverunt, etc.* Eadem definitionem habet Leo noster epist. 135 (nunc 166), cap. 2, et epist. 129 (nunc 159), cap. 7, ubi cum a quocumque hæretico baptizatum denuo baptizari vetet, cave ne Paulianistas, quorum baptismus irritum proclamavit Nicæna synodus, idoneis ab eo baptizatoribus accenseri putes. Paulianistæ enim, ut dicit Innocentius I, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti minime baptizabant: ac proinde eorum baptismus (et si qui alii in nomine Trinitatis non tingebant) baptismus non erat: quia *formam baptismatis*, quam hic, *quolibet modo*, acceptam Leo supponit, non usurpabant. *Quis enim nesciat*, inquit Augustinus, lib. VI de Bapt. contra Donat., *non esse baptismum Christi, si verba evangelica, quibus symbolum constat, illic defuerint?* Indiscrete tamen loquitur sanctus Leo, quoniam indiscrete plerumque locuti sunt alii sancti Patres: et quia *faciliter inveniuntur 1610 hæretici, qui omnino non baptizent* (quod loco mox laudato ait Augustinus) *quam qui non illis verbis baptizent.*

19. *Possunt jejuniis et manus impositione purgari.* Vides hic (b) aliquid medium inter pœnitentiam publicam et solam manuum impositionem seu confirmationem. Per hanc solam catholicis copulabantur, qui ab hæreticis infantes baptizati erant, ut cap. præcedenti dēcernitur. Pœnitentiæ publicæ laboribus subjiciebantur, et ita ad communionem admitterentur ii qui, cum a catholicis baptizati et a gentilibus adhuc parvuli capti essent, idololatria, vel homicidiis, vel fornicationibus sese apud illos polluerant. Si vero iidem convivio gentilium solummodo et escis immolatiis usi fuerant, nec pœnitentia publica multabantur, quoniam hoc ab eis adhuc juvenibus, in infantia raptis, quid agerent ignorantibus, et fame coactis admissum fuerat: nec item per manus impositionem, invocata virtute Spiritus sancti, seu per confirmationem: quia a catholicis baptizati, ab iisdem pariter Spiritus sanctificationem acceperant:

A sed jejuniis et manus impositione purgabantur. Hanc enim impositionem manus, nec de pœnitentia publica, nec de confirmationis sacramento intelligendam esse, planum mihi esse videtur ex contextu capituli et ex ipsa Inquisitione.

Aliquid severioris discipline habere videtur idem Leo noster in epistola 129 (nunc 159), ad Nicetam Aquileiensem cap. 5, ubi hujusmodi cibis immolatiis pollutos pœnitentiæ satisfactione purgari præcipit, sive hoc terror extorsit, sive fame suaserit: sed discrimen in pœna est, quoniam et in peccantibus erat: ibi enim de adultis et grandævus agitur. Adde quod non tamquam ex canonum auctoritate loquitur sanctus Leo, sed quasi ex proprio sensu: *Credidimus*, inquit (unde vel de publicæ pœnitentiæ satisfactione non loquitur, vel eam ex episcopi prudentia et arbitrio moderationem adhiberi vult), *ut non tam temporis longitudine, quam cordis compunctione penetretur: cum hujusmodi cibis pro metu, aut indigentia, non pro religionis veneratione sit sumptus.*

B Quod vero juniores illos jejuniis et manus impositione purgandi mandat, etiamsi vix inter minima peccata numeranda videantur quæ admiserant, non mirabitur qui apud Augustinum (Hom. 50, de Pœnit.) legerit, quod *pro quotidianis peccatis etiam sacrificiis elemosynarum, jejuniorum, et ipsarum orationum ac supplicationum quisque pro suis viribus offerre non cessat.* Nec difficultatem debet facere, quod de manus impositione mentionem facit, eo ipso enim confirmatio quod diximus: quia cum **1611** manus impositio solitarie ponitur, nullum significat sacramentum, multoque minus confirmationem; sed solummodo orationes et supplicationes manuum impositioni conjunctas, juxta illud ejusdem Augustini (Lib. 1 de Bapt. con. Donat. c. 10): *Manus impositio, non sicut baptismus repeti potest. Quid enim est aliud, nisi oratio super hominem?* Unde in hac ipsa epistola Leonis ad Rusticum inquis. 2, cum probare vellet clericos non debere pœnitentiam publicam accipere *per manus impositionem*, per quam luctuosum illud stadium dedicari solebat, adducit hæc Scripturæ verba: *Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro illo?* I Reg. II, 25.

C Postremo monebo per mediam illam pœnitentiam seu pœnitentiæ umbram, quam hic commemorat sanctus Leo, lucem afferri illis Innocentii I PP. verbis, quæ video a multis in alienos sensus detorqueri. *ARIANOS, inquit, laicos conversos ad Dominum sub imagine pœnitentiæ ac sancti Spiritus sanctificatione per manus impositionem suscipimus.* Quod enim hic imaginem pœnitentiæ appellat, id ipsum esse arbitror quod sanctus Leo jejuniis et manus impositione comprehendit: quæ pœnitentia, si cum illis omnibus laboriosis pœnitentiæ gradibus conferatur, qui passim in usu erant in reconciliatione peccatorum, imago potius et umbra pœnitentiæ merito dicitur, quam pœnitentia. Etsi enim in illa publice credendum est impositam esse manum a supplicantibus sacerdotibus, publicæ tamen pœnitentiæ nomine non decorabatur, quia ab omni **1612** illa publice humilificandi disciplina immunis erat. Hujusmodi tenuem et mediam pœnitentiam susceptam esse videmus 1° ab iis adultis qui ad baptismi sacramentum et consecrationem sese accingebant, de qua sanctus Augustinus homil. 50 citata, ubi tres actiones pœnitentiæ recenset, quarum hæc prima est, *quæ, inquit, novum hominem parturit, donec per baptismum salutare omnium præteriorum fiat remissio peccatorum;* 2° ab iis de quibus Innocentius I, qui ab Arianis conversi per confirmationis sacramentum in catholica suscipiebantur: ad hæc enim sanctificationem spiritus sese per jejunia et orationes disponebant; 3° ab iis qui o captivitate re-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hoc additamentum vetustius multo quam Gratianus, ostendimus annot. 76 (Col. 1207, n. 4) in presentem epistolam.

(b) Videsis nostram annot. 25 (Col. 1138, n. 9) in

epist. 159, ubi germanus Leonis sensus exponitur, et quid in sequentibus Quesnelli conjecturis approbandum sit, satis exinde cognoscetur.

gressi, in qua immolatiis se cibis contaminarant, sacramentorum Christi cupiebant esse participes, quorum illis prius communio non concedebatur, quin jejuniis, orationibus sacerdotalibus et manuum impositione purgati essent. Porro cum manuum impositionem hic lego, vix mihi tempero quin ad secretæ confessionis et sacramentalis absolutionis, ut hodie fit, ritum oculos mentis conjiciam: prodo suspensionem, sed nihil assero.

Antequam his observationibus finem imponam, operæ pretium est indicare nonnulla ex hujus epistolæ præfatione translata esse ad prologum fictitii

A rescripti Marci papæ ad Athanasium: aliqua etiam ex inquis. 13 in epistolam Julii papæ ad Orientales in causa ejusdem Athanasii. Alia sunt forsitan in aliis Isidori pseudo-epistolis.

MONITUM.

Quesnelli observationem in epistolam apud ipsum 9, ad episcopos Gallicanos Viennensis provincie, quam inter supposititias rejecimus, insertam invenies in admonitione eidem epistolæ præmissa. tom. I, col. 1468 (Supra. col. 1235), ubi nostras animadversiones adjecimus.

INDICES

IN HUNC TOMUM I OPERUM S. LEONIS.

ORDO NOVUS SERMONUM S. LEONIS

Cum antea vulgato comparatus.

Ordo novus	Ordo Quesn. ed.	TITULI SERMONUM.	Col.	Ordo novus.	Ordo Quesn. ed.	TITULI SERMONUM.	ol.
I		De Natali ipsius sermo.	I, 141	LII	80	De Passione Domini.	I 345
II	1	De Natali ejusdem.	II, 142	LIII	51		II 317
III	2	De eodem Natali	III 144	LIV	52		III 318
IV	3		IV 148	LV	53		IV 322
V	4		V 153	LVI	54		V 325
VI	5	De Collectis	I 157	LVII	55		VI 328
VII	6		II 159	LVIII	56		VII 331
VIII	7		III 159	LIX	57		VIII 337
IX	8		IV 160	LX	58		IX 342
X	9		V 163	LXI	59		X 346
XI	10		VI 168	LXII	60		XI 349
XII	11	De Jejunio decimi mensis	I 168	LXIII	63		XII 353
XIII	12		II 172	LXIV	61		XIII 357
XIV	13		III 173	LXV	64		XIV 361
XV	14		IV 174	LXVI	62		XV 364
XVI	15		V 176	LXVII	65		XVI 368
XVII	16		VI 180	LXVIII	66		XVII 372
XVIII	17		VII 182	LXIX	67		XVIII 375
XIX	18		VIII 185	LXX	68		XIX 380
XX	19		IX 188	LXXI	69	De Resurrectione Domini	I 385
XXI	20	De Nativitate Domini	I 190	LXXII	70		II 390
XXII	21		II 193	LXXIII	71	De Ascensione Domini	I 394
XXIII	22		III 199	LXXIV	72		II 396
XXIV	23		IV 205	LXXV	73	De Pentecoste	I 400
XXV	24		V 208	LXXVI	74		II 404
XXVI	25		VI 212	LXXVII	75		III 411
XXVII	26		VII 216	LXXVIII	76	De Jejunio Pentecostes	I 415
XXVIII	27		VIII 221	LXXIX	77		II 418
XXIX	28		IX 228	LXXX	78		III 420
XXX	29		X 229	LXXXI	79		IV 420
XXXI	30	In Epiphania Domini	I 234	LXXXII	80	In Natali apostolorum Petri et Pauli	422
XXXII	31		II 237	LXXXIII	81	In Natali S. Petri apostoli	429
XXXIII	32		III 240	LXXXIV	81	In Octavis apostolorum Petri et Pauli	435
XXXIV	33		IV 244	LXXXV	85	In Natali S. Laurentii martyris	454
XXXV	34		V 249	LXXXVI	84	De Jejunio mensis decimi	I 457
XXXVI	35		VI 253	LXXXVII	85		II 458
XXXVII	36		VII 257	LXXXVIII	86		III 441
XXXVIII	37		VIII 260	LXXXIX	87		IV 444
XXXIX	38	De Quadragesima	I 263	XC	88		V 447
XL	39		II 267	XCI	89		VI 450
XLI	40		III 272	XCV	90		VII 453
XLII	41		IV 274	XCVI	91		VIII 456
XLIII	42		V 281		92		IX 458
XLIV	43		VI 283		95	De Gradibus ascensionis ad beatitudinem	460
XLV	44		VII 288		93	Tractatus contra hæresim Eutychis	466
XLVI	45		VIII 291				
XLVII	46		IX 294				
XLVIII	47		X 297				
XLIX	48		XI 301				
L	49		XII 303				
LI	94	Homilia habita sabbato antequam Dominicam quadragesimæ, de Evangelio secundum Mattheum: In illo tempore assumpsit Jesus Petrum	308				
				I	Append. 5.	Tractatus adversus errores Eutychis et alior. hæret.	477
				II	Append. 2.	In Nativitate Domini	487
				III	A best.	De Quadragesima	488
				IV	A best.		490

APPENDIX.

I	Append. 5.	Tractatus adversus errores Eutychis et alior. hæret.	477
II	Append. 2.	In Nativitate Domini	487
III	A best.	De Quadragesima	488
IV	A best.		490

Ordo novus.	Ordo Quesn. ed.	TITULI SERMONUM.	Col.	Ordo novus.	Ordo Quesn. ed.	TITULI SERMONUM.	Col.
V	<i>Abest.</i>	De Passione Domini	i 491			ex codd. Vat	503
VI	<i>Abest.</i>		ii 492	XV	<i>Abest.</i>	In Annuntiatione B. V. Mariæ	503
VII	<i>Abest.</i>	In Dominica Palmorum	iii 493	XVI	<i>Abest.</i>	In Natali SS. apostolorum Petri et Pauli	511
VIII	<i>Abest.</i>	De Resurrectione Domini	iiii 494	XVII	<i>Abest.</i>	In Natali B. Pauli apostoli	512
IX	<i>Abest.</i>		v 497	XVIII	<i>Abest.</i>	De S. Petro, quomodo de carcere eductus est	515
X	<i>Abest.</i>		vi 499	XIX		83 In Natali SS. septem fratrum Machabeorum	517
XI	<i>Append.</i>	3. In Ascensione Domini	vii 500	XX	<i>Abest.</i>	De Transfiguratione Domini	520
XII	<i>Abest.</i>	De Sanctissima Trinitate	viii 501				
XIII	<i>Append.</i>	1. In Natali S. Vincentii martyris					
XIV		96 In Cathedra S. Patri, suppletus					

ORDO NOVUS EPISTOLARUM S. LEONIS

Cum antea vulgaris comparatus.

Ordo novus.	Quesnellian.	Ante Quesn.		
I.	6	86	Ad Aquileiensem episcopum.	593
II.	7	86	Ad Septimum Altini episcopum	597
III.	<i>post epist. 2.</i>	<i>post epist. 65</i>	<i>Paschasii ep. Lilybetani ad Leonem papam.</i>	606
IV.	5	1	Ad episc. per Campaniam, Picenum et Tusciam provincias constitutos.	610
V.	5		Ad metropolitanos per Illyricum	614
VI.	4		Ad Anastasium Thessalonicensem.	616
VII.	8	2	Ad universos per Italiam episcopos.	620
VIII.	<i>post epist. 8.</i>		<i>Novella Valentini Aug. contra Manichæos.</i>	623
IX.	11	81	Ad Dioscorum Alexandrinum episcopum.	624
X.	10	89	Ad Viennensis provinciæ episcopos.	628
XI.	<i>post epist. 10.</i>		<i>Novella Valentini Aug. adversus S. Hilarium.</i>	636
XII.	1	87	Ad episcopos Mauritanie Cæsariensis.	645 et 656
XIII.	13		Ad metropolitanos Illyrici.	653
XIV.	12	84	Ad Anastasium Thessalonicensem.	656
XV.	15	95	Ad Turribium Asturicensem de Priscillianistis.	677
XVI.	16	4	Ad episcopos Siciliae.	695
XVII.	17	104	Ad eosdem Siculae.	703
XVIII.	14	3	Ad Januarium Aquileiensem.	706
XIX.	18	5	Ad Dorum Beneventanum.	709
XX.	19	6	Ad Eutychem CP. abbatem.	713
XXI.			<i>Eutychem ad S. Leonem epistola nunc primum inserta.</i>	715
XXII.	<i>post epist. 33.</i>	<i>post epist. 8</i>	<i>Flaviani episcopi Constantinopolitani ad S. Leonem.</i>	723 et 727
XXIII.	20	8	Ad Flavianum CP.	731
XXIV.	21	7	Ad Theodosium Augustum.	735
XXV.	<i>post epist. 25.</i>		<i>Petri Chrysologi episcopi Ravennatis ad Eutychem.</i>	739
XXVI.	<i>post epist. 21.</i>	<i>post epist. 6</i>	<i>Flaviani CP. episcopi ad S. Leonem.</i>	745 et 749
XXVII.	22		Ad Flavianum CP.	751
XXVIII.	24	10	Ad eundem Flavianum.	753
XXIX.	26	12	Ad Theodosium Aug.	781
XXX.	50	18	Ad Pulcheriam Augustam.	785
XXXI.	27	15	Ad eandem Pulcheriam.	789
XXXII.	28	14	Ad Faustum, Martinum et alios archimandritas CP.	796
XXXIII.	29	15	Ad synodum Ephesinam.	797
XXXIV.	51	19	Ad Julianum Coensem episcopum.	801
XXXV.	25	11	Ad eundem Julianum.	805
XXXVI.	52	16	Ad Flavianum CP.	809
XXXVII.	33	17	Ad Theodosium Augustum.	811
XXXVIII.	54	20	Ad Flavianum CP.	813
XXXIX.	35	21	Ad eundem Flavianum.	815
XL.	56	106	Ad episcopos Arelatensis provinciæ.	816
XLI.	57	90	Ad Ravennium Arelatensem.	815
XLII.	58	107	Ad eundem Ravennium.	816
XLIII.	59	24	Ad Theodosium Augustum.	821 et 823
XLIV.	40	25	Ad eundem Theodosium.	825
XLV.	41	26	Ad Pulcheriam Augustam.	831
XLVI.	<i>post epist. 47.</i>		<i>Hilari diaconi, postea pontificis, ad eandem Pulcheriam.</i>	837
XLVII.	43	29	Ad Anastasium Thessalonicensem.	839
XLVIII.	44	30	Ad Julianum Coensem.	840
XLIX.	42	27	Ad Flavianum CP.	841
L.	45	23	Ad clerum et plebem CP.	841
LI.	47	24	Ad Faustum et cæteros archimandritas Constantinopolitanos.	845
LII.	<i>post epist. 47.</i>		<i>Theodoretii episcopi Cyri ad S. Leonem papam.</i>	845
LIII.	<i>post epist. 51.</i>		<i>Anatoli episcopi Constantinopolitani fragmentum epistolæ ad S. Leonem de ordinatione sua.</i>	853
LIV.	23	9	Ad Theodosium Augustum.	853
LV.	<i>post epist. 47.</i>		<i>Valentini Aug. ad Theodosium Augustum.</i>	857
LVI.	<i>post epist. 47.</i>		<i>Placidie Augustæ ad eundem Theodosium.</i>	859
LVII.	<i>post epist. 47.</i>		<i>Eudoxie Augustæ ad eundem Theodosium.</i>	861
LVIII.	<i>post epist. 47.</i>		<i>Placidie Augustæ ad Pulcheriam Augustam.</i>	865
LIX.	48	25	Ad clerum et plebem Constantinopolitanam.	865
LX.	48	31	Ad Pulcheriam Augustam.	875
LXI.	49	32	Ad Martinum et Faustum presbyteros.	874
LXII.	<i>post epist. 47.</i>		<i>Theodosii Aug. ad Valentianum Aug.</i>	875
LXIII.	<i>post epist. 47.</i>		<i>Ejusdem ad Placidiam Augustam.</i>	877
LXIV.	<i>post epist. 47.</i>		<i>Ejusdem ad Eudoxiam Augustam.</i>	877
LXV.	<i>post epist. 49.</i>	108	<i>Episcoporum Arelatensi sedi (aventium ad S. Leonem papam libellus, seu preces.</i>	879
LXVI.	50	109	Ad eosdem Gallicanos episcopos responsio.	883
LXVII.	51	110	Ad Ravennium Arelatensem.	884

Ordo novus	Quesnellian.	Ante Quesn.		Col.
LXVIII.	post epist. 76.	post epist. 98.	<i>Ceretii, Salonii et Yerani, Gallicanorum episcoporum ad S. Leonem.</i>	887
LXIX.	52	53	Ad Theodosium Augustum.	890
LXX.	54	55	Ad Pulcheriam Augustam.	893
LXXI.	55	54	Ad archimandritas Constantinopolitanos.	895
LXXII.	57	98	Ad Faustum presbyterum.	897
LXXIII.	post epist. 57.		<i>Marciani ad S. Leonem.</i>	899
LXXIV.	55	56	Ad Martinum presbyterum.	899
LXXV.	56		Ad Martinum et Faustum presbyteros.	901
LXXVI.	post epist. 61.		<i>Marciani Augusti ap S. Leonem.</i>	903
LXXVII.	post epist. 58.		<i>Pulcherie Augustæ ad S. Leonem.</i>	905
LXXVIII.	58	58	Ad Marcianum Augustum.	907
LXXIX.	59	59	Ad Pulcheriam Augustam.	909
LXXX.	60	40	Ad Anatolium CP.	912
LXXXI.	61	41	Ad Julianum Coensem.	915
LXXXII.	62	42	Ad Marcianum Augustum.	917
LXXXIII.	63	44	Ad eundem Marcianum.	919
LXXXIV.	64	45	Ad Pulcheriam Augustam.	921
LXXXV.	65	46	Ad Anatolium CP.	922
LXXXVI.	66		Ad Julianum Coensem.	924
LXXXVII.	67	48	Ad Anatolium CP.	926
LXXXVIII.	68		Ad Paschasinum Lilybætanum.	927
LXXXIX.	69	49	Ad Marcianum Augustum.	950
XC.	75	48	Ad eundem Marcianum.	952
XCI.	70		Ad Anatolium CP.	954
XCII.	71		Ad Julianum Coensem.	956
XCIII.	72	47	Ad synodum Nicenam, postea Chalcedonem translata.	958
XCIV.	74	50	Ad Marcianum Augustum.	941
XCV.	75	51	Ad Pulcheriam Augustam.	942
XCVI.	76	111	Ad Ravennium Arelatensem.	945
XCVII.	post epist. 77.	post epist. 52.	<i>Eusebii et synodi Mediolanensis ad S. Leonem.</i>	945
XCVIII.	post epist. 77.		<i>Synodi Chalcedonensis relatio ad S. Leonem Græca, cum versione Rustici.</i>	951
			<i>Alia versio antiquior cum subscriptionibus.</i>	959
XCIX.	post epist. 76.	post epist. 51.	<i>Ravennii Arelatensis et aliorum 43 episcoporum Galliarum ad S. Leonem.</i>	966
			<i>Marciani Augusti ad S. Leonem.</i>	970
			<i>Eadem epistola Græca cum nova versione.</i>	971
			<i>Anatoli Constantinopolitani ad S. Leonem.</i>	975
			Ad Ravennium Arelatensem aliosque episcopos Gallicos.	983
			Ad Rusticum aliosque episcopos Galliarum.	988
			Ad Marcianum Augustum.	991
			Ad Pulcheriam Augustam.	997
			Ad Anatolium CP.	1001
			Ad Julianum Coensem.	1009
			Ad Theodorum Foro-Julianensem.	1011
			Ad Julianum Coensem.	1014
			<i>Marciani Augusti ad S. Leonem.</i>	1017
			Ad Marcianum Augustum.	1019
			Ad Pulcheriam Augustam.	1023
			Ad Julianum Coensem.	1024
			Ad episcopos qui in synodo Chalcedonensi fuerant congregati.	1027
			Ad Marcianum Augustum.	1031
			Ad Pulcheriam Augustam.	1035
			Ad Julianum Coensem.	1037
			Ad eundem Julianum.	1039
			Ad Maximum Antiochenum.	1040
			Ad Theodoretum Cyri episcopum.	1046
			Ad Marcianum Augustum.	1053
			Ad Julianum Coensem.	1058
			Ad Eudoxiam Augustam.	1060
			Ad monachos Palæstinos.	1061
			Ad Julianum Coensem.	1068
			Ad Marcianum Augustum.	1069
			Ad Julianum Coensem.	1070
			Ad Marcianum Augustum.	1073
			Ad Proterium Alexandrinum.	1075
			Ad Marcianum Augustum.	1078
			Ad Julianum Coensem.	1081
			<i>Anatoli Constantinopolitani ad S. Leonem.</i>	1082
			<i>Proterii Alexandrini ad S. Leonem.</i>	1084
			Ad Marcianum Augustum.	1094
			Ad Anatolium Constantinopolitanum.	1096
			Ad Marcianum Augustum.	1098
			Ad eundem Marcianum.	1100
			Ad episcopos Galliarum et Hispaniarum.	1101
			Ad Juvenalem Jerosolymitanum.	1101
			Ad Julianum Coensem.	1109
			Ad eundem Julianum.	1110
			Ad Marcianum Augustum.	1110
			Ad Anatolium Constantinopolitanum.	1111
			Ad Julianum Coensem.	1112
			Ad Leonem Augustum.	1115
			Ad Anatolium Constantinopolitanum.	1115
			Ad Julianum Coensem.	1118
			Ad Leonem Augustum.	1117
			Ad Basilium Antiochenum	1118

Ordo Novus.	Quessnellan.	Ante Quesn.	Col.
CL.	119		Ad Kuzitheum Thessalonicensem, Juvenalem Jerosolymitanum, Petrum Corinthium et Lucam Dyrracheum.
CL.I.	<i>antea inedit.</i>		Ad Anatolium Constantinopolitanum.
CL.II.	120		Ad Julianum Coensem.
CL.III.	121		Ad Aetium presbyterum.
CL.IV.	123		Ad Aegyptios episcopos apud Constantinopolim constitutos.
CL.V.	124	76	Ad Anatolium Constantinopolitanum.
CL.VI.	125	75	Ad Leonem Augustum.
CL.VII.	126		Ad Anatolium Constantinopolitanum.
CL.VIII.	127		Ad episcopos catholicos ex Aegypto constitutos apud Constantinopolim.
CL.IX.	129	79	Ad Nicetam Aquileiensem.
CL.X.	130		Ad episcopos Aegyptios apud Constantinopolim constitutos.
CL.XI.	131		Ad presbyteros, diaconos et clericos Ecclesiae Constantinopolitanae.
CL.XII.	132	78	Ad Leonem Augustum.
CL.XIII.	128	77	Ad Anatolium CP.
CL.XIV.	133		Ad Leonem Augustum.
CL.XV.	134	97	Ad eundem Leonem.
CL.XVI.	133	57	Ad Neomem Ravennatem.
CL.XVII.	2	92	Ad Rusticum Narbonensem.
CL.XVIII.	156	80	Ad episcopos per Campaniam, Samnium et Tusciam constitutos.
CL.XIX.	157	99	Ad Leonem Augustum.
CL.XX.	158	100	Ad Gennadium Constantinopolitanum.
CL.XXI.	159	101	Ad Timotheum Alexandrinum.
CL.XXII.	140	102	Ad Presbyteros et diaconos Alexandrinos.
CL.XXIII.	141	103	Ad Theophilum, et alios episcopos Aegyptios.

De epistolis deperditis tum S. Leonis ad alios, tum aliorum ad S. Leonem, ac de aliis monumentis ad epistolas pertinentibus, dispositis ordinis chronologico, DISSERTATIO, in qua tria etiam, quae ex Leone supersunt, fragmenta inseruntur.

DECRETA Leoni papae tributa.

APPENDIX PRIMA.

Epist.	I. Apud Quessnellum 9, ad episcopos Gallicanas provinciae Viennensis.	1237
	II. Olim inter Leoninas 88, ad universos Germaniarum et Galliarum regionum episcopos.	1238
	III. Leonis Bituricensis, Victorii Cenomanensis, et Eustochii Turonensis ad episcopos et presbyteros intra Tertiam provinciam constitutos, olim inter Leoninas 96.	1239
	IV. Seu Sententia papae Leonis <i>De Apocryphis Scripturis</i> .	164.
	V. S. Turribii Asturicensis epistola ad Idatium et Ceponium, apud Quesn. post ep. 15.	1241
	VI. Juliani episcopi Coensis epistola ad Leonem imperatorem apud Quesn. post epist. 141.	1243
	VII. Anonymi epistola contra Eulychis epistolam ad S. Leonem.	1245
	VIII. Seu Fragmentum Gestorum Constantinopolitanae synodi habitae anno 450, in qua lectaet recepta fuit S. Leonis epistola 28, ad Flavianum ex Vita S. Abundii episcopi Comensis.	1248
	IX. Seu Actio XVI Chalcedonensis nunc primum edita ex mss. Graecis bibliothecae Venetae S. Marci, in qua lecta fuit epistola 93, S. Leonis ad ipsam synodum.	1249

APPENDIX SECUNDA.

Fragm.	I. Leonis papae ad Theodosium imperatorem, de divini Verbi incarnatione.	1248
	II. Flaviani episcopi ad sanctum Leonem papam.	1250
	III. Leonis papae ad Anastasium episcopum Thessalonicensem.	1251

INDEX ALPHABETICUS EPISTOLARUM S. LEONIS MAGNI.

Prior numerus Romanus epistolam, alter Arabicus columnam designat.

A	C
ACHAIAE (legendum ILLYRICI) episcopis metropolitanis, XII, Col. 665.	Chalcedonensis synodi relatio ad S. Leonem, xcvi, 951 et 959.
AEGYPTUS episcopis, cliv, 1124; clviii, 1154; clx, 1140; clxxiii, 1217.	CALCEDONENSIS synodo, xciii, 935; cxiv, 1027.
ARTIO presbytero Constantinopolitano, clxiii, 1125.	CAMPANIAE, PICENI, TUSCIAE, etc., episcopis, iv, 610; clviii, 1029.
AFRICANUS episcopis Mauritaniae, xii, 645 et 656.	Cassiani Joannis ad S. Leonem tunc diaconum, 115.
ALEXANDRIA clerico, clxxii, 1216.	Cerethi, Salonii et Verani, Gallicanor. episcoporum ad S. Leonem, lxxviii, 887.
ANASTASIO Thessalonicensi episcopo, vi, 816; xiv, 666; xlvii, 859.	CONSTANTINOPOLITANO clero et populo, l, 841; lix, 865; clm, 1142.
ANATOLIO episcopo Constantinopolitano, lxxx, 912; lxxxv, 922; lxxviii, 926; xci, 934; cvi, 1001; clxxxv, 1096; cxliii, 1111; cxlvi, 1115; cl, 1121; clv, 1124; clvii, 1132; clxiii, 1146.	CONSTANTINOPOLITANIS archimandritis, xxxii, 795; li, 817; lxx, 895.
Anatolii CP. epistola ad S. Leonem, lxi, 835; ci, 975; cxxxii, 1080.	S. Cyrilli Alexandrini epistolae fragmentum ad S. Leonem, 601.
Anonymi epistola contra Eulychis epistolam ad S. Leonem. Append. vii, 1245.	D
AQUILEIENSI episcopo, i, 893.	Dioscuro Alexandrino episcopo, ix, 624.
ARELATENSI sedi faventibus episcopis, xxxix, 815; lvi, 885.	Doro Beneventano episcopo, xix, 709.
Arelatensi sedi faventium episcoporum libellus seu preces ad S. Leonem, lvi, 879.	E
B	EPHESINAE synodo, xxxiii, 797.
BASILEO Antiocheo episcopo, cxlix, 1119.	Episcopis Aegyptus, cliv, 1124; clviii, 1154; clx, 1140; clxxiii, 1217.
	— CAMPANIAE PICENI, etc., iv, 610; clviii, 1209.
	— GERMANIARUM ET GALLIARUM. Append. v, 1258.

— HISPANIE, CXXVIII, 1201.
 — Metropolitans ILLYRICI, v, 614; XIII, 663.
 — Universis per ITALIAM, VII, 620.
 — Universis per MAURITANIAM CÆSARIENSEM, XII, 645 et 656.
 — VIENNENSIS provincie, x, 628; XXXIX, 813; LXVI, 883. Append. I, 1237.
 — Universis SICILIÆ, XVI, 695; XVII, 703.
 Episcoporum Viennensis provincie ad S. Leonem, LXV, 879.
 EPISCOPUS GALLIARUM, XXXIX, 813; LXVI, 883; CII, 965; CIV, 991; CXXVIII, 1201.
 Episcoporum 44 Gallorum ad Leonem, XCIX, 966.
 Eudoxie Liciniæ ad Theodosium Aug., LVI, 859.
 EUDOCÆ Augustæ, CXXIII, 1060.
 Eutychis ad S. Leonem, XXI, 715.
 EUTYCH archimandritæ, XX, 713.
 Eudemii Petri Ravennatis epistola, XXV, 759.
 Eusebii episcopi Mediolanensis et comprovincialium, XCVII, 943
 Euxithero Thessalonicensi episcopo, CL, 1120.

F

FAUSTO et aliis archimandritis CP., XXXII, 795; LI, 843; LXI, 874; LXXI, 895; LXXXII, 897.
 FLAVIANO Constantinopolitano episcopo, XXIII, 751; XXVII, 751; XXVIII, 755; XXXVI, 809; XXXVIII, 812; XXXIX, 813; XLIX, 841.
 Flaviani ad S. Leonem, XXII, 723 et 727; XXVI, 743 et 749.

G

Galliæ episcoporum ad S. Leonem, LXV, 879; XCIX, 966.
 GALLIARUM episcopis, XXXIX, 813; LXVI, 883; CII, 965; CIII, 988; CXXVIII, 1201.
 GERMANIARUM et GALLIARUM episcopis. Append. II, 1238.
 GENNADIO episcopo Constantinopolitano, CLXX, 1214.

H

Hilari diaconi postea pontificis ad Pulcheriam, XLVI, 857.
 HISPANIE episcopis, CXXVIII, 1201.

I

ILLYRICI metropolitans, v, 614; XII, 663; CL, 1120.
 ITALIS episcopis, VII, 620.

J

JANUANO Aquileiensi episcopo, XVIII, 706.
 JULIANO Cœnsi episcopo, XXXIV, 801; XXXV, 805; XLVII, 840; LXXXI, 915; LXXXVI, 921; XCV, 936; CVI, 1009; CIX, 1014; CIII, 1024; CXVII, 1037; CXVIII, 1039; CXXII, 1058; CXXV, 1068; CXXVII, 1070; CXXXI, 1084; CXL, 1109; CXLII, 1110; CXLIV, 1112; CXLVII, 1116; CLII, 1122.
 Juliano Cœnsi epistola ad Leonem Augustum. Append. VI, 1243.
 JUVENALI Jerosolymitano, CXXXIX, 1101; CL, 1120.

L

Leonis Bituricensis, Victorii Cenomanensis, et Eustochii Thronensis ad episcopos et presbyteros intra Tertiam provinciam constitutos. Append. III, 1239.
 LEONI AUGUSTO, CXLV, 1113; CXLVIII, 1117; CLVI, 1127; CLXII, 1143; CLXIV, 1148; CLXV, 1153; CLXIX, 1212.
 Liciniæ Eudoxie ad Theodosium, LVI, 859.

M

Marciani Augusti ad S. Leonem, LXXIII, 899; LXXVI, 903; C, 970 et 971; CX, 1017.

MARCIANO Augusto, LXXVIII, 907; LXXII, 917; LXXXIII, 919; LXXXIX, 930; XC, 932; XCIV, 941; CIV, 991; CXXI, 1019; CXXV, 1031; CXXII, 1035; CXXVI, 1069; CXXXVIII, 1073; CXXX, 1078; CXXXIV, 1094; CXXXVI, 1098; CXXXVII, 1100; CXLII, 1110.
 MARTINO et FAUSTO, XXXII, 795; LXI, 874; LXIV, 899; LXXV, 901.
 MAURITANIE CÆSARIENSIS episcopis, XII, 645 et 656.
 MAXIMO Antiocheno episcopo, CLIX, 1040.

N

NEONI Ravennæ episcopo, CLXVI, 1191.
 NICETÆ Aquileiensi episcopo, CLIX, 1135.

P

PALESTINIS monachis, CXXIV, 1061.
 Paschasini Lilybætanii episcopi ad S. Leonem, III, 606.
 PASCHASINO Lilybætanio, LXXXVIII, 927.
 Petri Chrysologi Ravennæ episcopi ad Eutychen, XLV, 739.
 Placidie Augustæ epistola ad Theodosium, LVI, 859; ad Pulcheriam Augustam, LVIII, 865.
 Placidie Augustæ Theodosii epistola, LXIII, 877.
 Proterii Alexandrini epistola ad Leonem, CXXXIII, 1084.
 PROTHERIO Alexandrino episcopo, CXXIX, 1075.
 Pulcherie Augustæ epistola ad Leonem, LXVII, 905.
 PULCHERIE Augustæ, XXX, 783; XXXI, 789; XLV, 831; LX, 873; LXX, 893; LXXIX, 909; LXXXIV, 921; XCV, 942; CV, 997; CXII, 1023; CXVI, 1035.
 Pulcherie Augustæ Hilari epistola, XLVI, 857; Placidie epistola, LVIII, 867.

R

RAVENNO Arelatensi episcopo, XLII, 815; XLVI, 816; LXVIII, 886; XCVI, 945; CII, 983; CIII, 988.
 Ravennii Arelatensis aliorumque Galliæ episcoporum ad S. Leonem, XCIX, 1040.
 RUSTICO Narbonensi, CIII, 988; CLXVII, 1197

S

Salonii episcopi ad S. Leonem, LXVIII, 887.
 SEPTIMO Altini episcopo, II, 597.
 Chalcedonensis synodi relatio ad S. Leonem, XCVIII, 951 et 959.
 CHALCEDONENSIS synodo, XCIII, 935; CXXV, 1027.

T

THEODORO Foro-Julieni episcopo, CVIII, 1011.
 Theodoriti Cyrensis episcopi ad S. Leonem, LI, 845.
 THEODORITO Cyri episcopo, CXX, 1046.
 Theodorii Augusti epistola ad Valentinianum, LXII, 875 ad Placidiam, LXIII, 877; ad Eudoxiam, LXIV, 877.
 THEODOSIO Augusto, XXIV, 733; XXX, 781; XXXVII, 811; XLII, 821 et 823; XLV, 823; LIV, 835; LV, 837; LVI, 839; LVII, 861; LXIX, 890.
 TIMOTHEO Alexandrino episcopo, CLXXI, 1215.
 TURRIBII Asturicensis episcopi ad Idatium et Ceponium. Append. V, 1241.
 TURRIBIO Asturicensi episcopo, XV, 677.

V

Valentiniani Novella de Manichæis, VIII, 622; alia adversus S. Hilarium, XI, 636; epistola ad Theodosium, LV, 857.
 Verani episcopi ad S. Leonem, LXVIII, 887.
 VIENNENSIS provincie episcopis, x, 628. Append. I, 1237.

INDEX

RERUM ET SENTENTIARUM MEMORABILIUM.

Numeri designant columnas crassiori caractere expressas a col. 141 hujus voluminis usque ad 1262. Ad numeros autem crassiores quos textui a col. 1265 usque ad 1506 inserimus non revocatur lector nisi n indice toni sequentis.

A

Aaron ordo et Melchisedech, et inter utrumque discrimen, 11, 21.
 Abraham episcopus Ægyptius ordinator Timothei Solophiaci, 1457.
 Abrahamus chorepiscopus Theodoriti Cyrensis episcopi ad Leonem legatus, 950.
 Abrahamæ qualis promissa successio, 118. Cur stellarum multitudini comparata, *ibid.* Promissio ei facta etiam impleta, 120. Ejus visio, 121. Spiritale Abrahamæ semen, 205, 256.

PATROL. LIV.

Dioscori, Juvenalis, et Eustathii ad altare non recitanda dixerunt, idque S. Leo approbavit, 1040 *not.* Revertitur in Occidentem, 1080. Litteras Leonis defert ad Eusebium Mediolanensem, 1081. Interfuit synodo Mediolanensi, 1083.

Acatholici non sunt Ecclesie membra, 330.

Acetum a Christo in cruce gustatum mystice explicatur, 210.

Actionis qualitas ex voluntate pensatur, 364.

Adam in statu innocentie mereri potuit, 79. Angelici honoris cupidus, 86. Libere peccavi, 98.

Adami primi et secundi comparatio, 86, 270. Ad peccato nulli poterant Sanctorum merita satisfacere, 248. Si Adam non peccasset, Verbum caro factum non fuisset, 309.

Adelphus episcopus laudatus a S. Petro Chrysologo fuit episcopus Aquileiensis, 586.

Admonitio salutaris in mercedem proficit momenti et moniti, 617.

Adeodatus Romanæ sedis diaconus Aquileia Romam regressus, 1330.

Adversa vel corrigunt, vel probant, 40. Non adversa tantum, sed etiam multos fidelium secunda corrumpunt, 164.

Ægyptius episcopus extorres causa fidei Leo consolatur, 1316, 1328, 1336. Ab Anatolio CP. suscepti, 1318. Libellum imperatori offerunt, 1319, 1324. Alium offerunt et Ægyptii Eutychniani sine ullo ipsorum nomine, *ibid.* Catholici alium libellum præbent Anatolio mittendum ad Leonem, 1326 *not.* Ægyptii Eutychniani novam synodum petunt, 1327. Leo renuit, *ibid.* Quidam clerici CP. his hæreticis favent, 1318, 1325.

Ægyptii negotiatores Romæ Eutychnianum errorem spargentes rejecti, 372, 375.

Ætharius episcopus Calliarum, 1114. Alius Smyrnæ, 1105.

Aetius archidiaconus Constantinopolitanus ab episcopo Anatolio dejectus, quia presbyter ordinatus, 1186, 1188, 1190. Chartas Leoni direxit, quæ non pervenerunt, 1092. Discussus et purgatus in conventu CP., 1249. Ordinatio ejus sexta feria a Leone reprobat, 1186. Aetius in Anatolii gratiam revocatus, 1262, 1278. Leoni Augusto a pontifice commendatur, 1325. Ei nonnulla a Leone commissa, 1315.

Æfrica Cæsariensis Mauritanis disciplina perturbata, 638. Legationem et vicem apostolicam Leo committit Potentio episcopo illuc proficiscenti, *ibid.* Machabæorum solemnitas in Æfrica celebris, 451.

Aggarus episcopus Africanus ex laico et per tumultum ordinatus, 663. Rjus ordinationis examen Leo committit episcopis Mauritanis, sententiamque sibi reservat, 668.

Alexandrina Ecclesia a S. Marco fundata, 628, 629, 1130, 1167, 1235. Athanasius, Theophilus, Cyrillus ejus probatissimi præsules, 1130. Korum doctrina laudata, 1234, 1237, 1258. Item Dioscorus, 928. Timotheus Solophaciolus, 1435. Alexandrino episcopo cura paschalis supputationis delegata, 1228. Per quem quatuor dies Paschalis sedi apostolicæ indicaretur, 1229. Alexantrinorum monachorum tumultus in ordinatione Proterii episcopi, 1192 *not.* Leonis instructio ad eos compeccandos, 1254, 1257. Idem tumultus aucti, et stragibus magis multo perturbata Alexandria Ecclesia post Marciani mortem, 1299 *not.*, 1300, 1302, 1303, 1304, 1310, 1324, 1327, 1342, 1347. Proterius occiditur, 1259. *Vid.* Proterius. Leonis sollicitudo pro his turbis compeccandis, *ibid.* Obdiinet ejectionem invasoris, 1432. Timotheus catholicus episcopus eligitur, 1435 *seqq.*

Albigaunensis episcopus Quintius, 1084.

Alienæ res, quæ bona fide ad nos pervenerunt, dominis reddendis, 1331.

Alienatio bonorum Ecclesie vitia. *Vid.* Ecclesiastica bona.

Alpius monachorum exarchus legatus Theodori ad Leonem, 950.

Amandus episcopus Gallus, 1111.

Ambitus in ecclesiasticis reprehensus, 675.

S. Ambrosius a Leone allegatus, 1388. In synodica Mediolanensi laudatus, 1081.

Amor Dei dilectio justitiæ, 370. Terrena blandimenta non facile devitantur nisi per amorem Dei, 352. Amor directus in Deum non debet inter secunda superbiere, nec inter adversa deficere, 42. Amor Dei et proximi unus est, 353, 365. Ex amore Dei et proximi totius justitiæ nascitur plenitudo, 337. In martyribus Dei amor sublimis clariorque fulget, *ibid.* Nemo sine amore Dei et proximi justificatur, 358. *Vid.* Caritas.

Amores duo Dei et mundi, ex quibus omnes procedunt voluntates ita diversæ qualitatibus, sicut dividuntur aucto-

ribus, 352. Quæsellii postilla in hunc locum excussa, 408. Leonis sententia explicata, 301, 302. Amor mundi cum Dei amore non congruit, 371. Amat homo se ipsum cum Deum supra se et proximum amat secundum se, 66. Rationalis animus sine amore esse non potest, 353. Sine amore boni nullus est bonus, 349. Amor æternorum, 97. Bene orare est amare, quando, 305.

Amor quo Dominus nos redemit, nulla conjugum benignitate potest equari, 337.

Ananias ad S. Paulum missus cæcis interpretatur, et lapsum in oven mutavit, 446.

S. Anastasius basilica, in qua S. Leo sermonem habuit, 372.

Anastasius Thessalonicensis episcopus petit et obtinet a Leone vicariatum Apostolicum in Illyricum, 617, 628. Fuit vocatus in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis, 686. Qua potestate abusus, viam intulit Eprii metropolitæ, et ob id objurgatur a Leone, 663 *seqq.* Cum eo S. Leo gratulatur, quod Ephesias pseudosynodo non interfuerit, monente ipsum ut Flaviano adhaerere fratresque confirmet, 929.

Anatoli CP. episcopi epistolæ fragmentum de ordinatione sua, 953. Hæc Leoni suspecta, et cur, 1185, 1188. Ideo eum eo communicare S. pontifex distulit, *ibid.* et 1005, 1009, 1012. Quid ab eo exegit, ut communionem ipsi imperiret, 1006 1007. Maximi Antiochei episcopi ordinationem male sibi arrogat, 1181, et *ibid.* *not.* Epistolam Leonis ad Flavianum subsignat, 1070. Legationem mittit cum litteris ad Leonem, 1039. Suspicio ordinationis ejus per fidei professionem sublata, 1186. Reconciliatur cum Leone, 1038, 1041. Et ab hæreticis ordinato indulgetur, 1147. Favors imperatoris et assensus pontificis episcopatum obtinuit, 1149, 1159. Basilium et Joannem presbyteros CP., qui hæresis accusati Romam venerant rationem fidei suæ reddidit, Leo ipsi commendat, 1054.

Anatolius Constantinopolitanus subscriptus relationi synodi Chalcedonensis ad Leonem, confirmationem petit privilegii sui sedis, seu priuatus post Romanam, 1103. Idem postulat litteris privatis, 1150, 1154. Legatos ad Leonem hac de causa mittit, 1126. Legati Leonis hunc privilegio contradixerunt, 1120, 1105, 1132, 1131. S. pontifex perire resistit, et auditis notam Anatolii impingit, 1147, 1149, 1155, 1161 *seqq.*, 1171, 1197, 1199. Illyrici episcopus Anatolius sollicitavit, in sibi hærentem, 1209. Intercessit imperator pro reconciliatione Leonis cum Anatolio, 1240. Quas condiciones pontifex exegit, *ibid.*, 1275. Satisfactio Anatolii litteris data, 1261. Quatenus Leoni satisfactum, 1277, 1280. Anatolius laudatur, et ut latentis hæresis reliquias extirpet, excutitur, 1298. Alexandrinæ Ecclesie turbas Leoni significat, 1302. Debitam pontifici obedientiam ostendit, 1262.

Anatolius CP. Aetium archidiaconum catholicum honoris specie deiecit, et presbyterum ordinat, et Andreas diaconum Eutychnianæ hæresis suspectum ad archidiaconatum promovet, 1186, 1188, 1190. Reprehenditur a Leone, *ibid.* Item ab imperatore, petente pontifice, 1191. Monet a Leone de obligatione inquirendi in suos clericos, quorum aliqui Eutychnianæ conaversa dicebantur, 1348.

Andreas Eutychnianæ hæreseos defensor, 1186. Ab Anatolio non id antea reiectus, 1186. Dein ad archidiaconatum promotus, *ibid.*, 1190. Leone jubente ab officio remotus, 1262 *not.*, 1278, 1280. Eum, si Eutychnianam hæresim damnet, Leo ad presbyteratum provehi jubet, 1278. Subscripsit epistolam Leonis ad Flavianum, 1262.

Andreas presbyter Juvenalis Jerosolymitani legatus ad Leonem, 1285.

Anemius episcopus Galus, 1111.

Anima simul et creata et corpori infusa, 703. De ejus natura error Manichæorum et Priscillianistarum, 699, 702. Anima tanto fit purgator, quanto substantia carnis afficitur, 314.

Anima Christiana diebus festis maxime purganda, 153. Animam salvat, qui eam pro Christo perdere non timet, 194. Sine anima nihil caro desiderat, 59. Animus est exteriora frenare, *ibid.* Et corpus debet esse subiectum. *ibid.*, 342. Plus est quod fidelis quisque in suo habet animo, quam quod miratur in celo, 96.

Annus Romanus, in quibus notabatur dies Paschalis, 1248 *not.*, 1262.

Anni Hebræorum quales, 609. Annus commensis et catholicus, 601 *not.* Qui fuerint anni apud Hebræos, 609. Qui apud Alexandrinos, 601 *not.* Omnis pars anni divinis est replata mysteriis, 184.

De Annuntiatione B. Mariæ plura, 458, 459, 440.

Antiochena Ecclesia, in qua primam prædicante B. Petro apostolo christianum nomen exortum est, 1167. In ea christiani nominis dignitas est orta, 324. A B. Petro laudata, 1215. In gradu tertio est collocata, 1167. Orientalia

- Ecclesiae a Nicænis Patribus ei deputatae, 1215. Ejus episcopi Theodotus, 948. Maximus, 1212. Basilius, 1300. Antiocheni episcopi ordinatio per episcopum CP. contra canones celebrata, 1155. Distincta tamen, *ibid.*
- Antiochus unus ex metropolitanis Illyrici, 677.
- Antiquitas servanda in fide et disciplina, 1235.
- Anysios Thessalonicensis a Siricio vicarius in Illyrico constitutus, 630.
- Apocrypha non solum interdicenda, sed et comburenda, 706, 707.
- Apollinaris lodi apud Romanos, 25. Quando et quomodo celebrati, 26.
- Apollinaris insaniam et error, 81, 179, 375, 1236, 1337.
- Triplex ejus error distinguitur, 1179 *not.* Supposititia Julii papae epistola, ejus fragmentum Eutyches subjecit suis ad Leonem litteris, Apollinari tributa, 745 *not.*
- Apollonius unus et alter episcopi Aegyptii pro fide extorsit, 1356.
- Apostoli ante passionem Domini Spiritu sancto non carebant, 503. Postquam Spiritus sancti abundantia sunt repleti, ardentes velle et efficacius posse coeperunt, 504.
- Apostolorum tropologia in ultima scena, 231. Per Petrum firmitas fidei Apostolis collata, 18. Jus clavium per Petrum in Apostolos transivit, *ibid.* *Vid.* Petrus. Apostolorum paupertas, 567. Apostolicas et episcopalis dignitatis distinctio, 22. Apostolicas institutiones servandas, 32, 31. Apostolicas traditiones auctoritas, et unde noscatur, 510. De Apostolis autea piscatoribus, 442. Ad Apostolorum limina peregrinationes, *ibid.*
- Apparitiones Dei, quae in Scriptura habentur, non per angelos, sed per ipsum Deum peractae, 88.
- Appellationes ad sedem apostolicam ex Illyrico, 619, 622. Ex Gallia, 654. Earum consuetudo, *ibid.* Ex Africa, 668. Ex Thracia Eutychis, 765, 791. Flaviani episcopi CP., 906, 915, 962, 966. Ex Oriente Theodoriti Cyrensis episcopi, 947.
- Aquilienis episcopus, ad quem Leo scripsit primam epistolam, quis fuerit, 582. Vocatur metropolitanus provinciae Venetiae, 594. Aquilienis episcopi Adelphus, 596. Augustinus, 587. Januarius, 582 *seqq.*, 750. Maximus, 586. Nicetas, 1350. In Aquilienis provincia Pelagiana haeresis, 587, 600. Cujus reliquiis Leone medium offerri jubet, 587, 590, 594, 750 *et not.*
- Archelaus Caschae in Mesopotamia episcopus cum Mamote publicam disputationem habuit, 490.
- Archidiaconi munia Constantinopoli, 1188.
- Area suggestus, 94, 471.
- Arelas civitas Galliae Constantina vocata, 996. Mater matrum Galliarum, 996.
- Arelatensis Ecclesiae addicti episcopi a Leone ejus principatum intra Gallias et privilegia confirmari petunt, 995. Hujus Ecclesiae primus episcopus S. Trophimus a B. Petro missus, 994. Controversia inter Arelatensem et Vicenensem de primatu in Gallias, 998, 999 *not.* Leo eam dirimens suos limites cuique assignat, 999. Episcopi Arelatenses: Patroclus, *vid.* Patroclus; Hilarius, *vid.* Hilarius; et Ravennius, *vid.* Ravennius.
- Arii errores, 81. Unde errandi occasio Arianis, 74. Confutator, 75, 84, 289, 698. Damianus Arius in synodo Nicæna, 1163.
- Arma Christianorum, 146.
- Argentarius episcopus in Gallia, 998, 1110. Alius, 1111.
- Arpocrates episcopus Aegyptii pro fide exul, 1356.
- Ascensio Christi eum post dies quadraginta dilata, 290, 291. Nobis causa gaudii, 294. Quantum apostoli ex ea profecerint, *ibid.* Ascensionis Domini effectus, 424.
- Asclepias diaconus CP. legatus Anatolii ad Leonem, 1059.
- Asclepius episcopus Gallus, 890, 998, 1110.
- Asinio episcopus Carientis in Rhætia, 1085.
- Aspar patricius Arianus. Cui ad eum S. Leo scripserit pro componendis turbis Eutychianorum Alexandrinis, 1507, 1515.
- Astensis episcopus Pastor, 1084.
- Asterius episcopus legatus a Leone in Orientem, 1007, 1010, 1012.
- Astrologia superstitio refellitur, 356, 693, 704.
- Astrorum vana scientia, 317. Cultus superstitiosus, 94.
- Athanasius Aegyptius episcopus pro fide extorris, 1356. *Idem*, vel alius ordinator Timothei Solophacioli, 1437.
- S. Athanasii episcopi Alexandrini epistola ad Epictetum, qua usus S. Cyrillus in Ephesina synodo contra Nestorium, 1178. Eutychen etiam in illius temporis haereticis debellavit, *ibid.* Eum S. Leo Eutychianus opponendam mittit, *ibid.* Ejus fragmentum subjecit epistolae ad Leonem Augustinum, *ibid.* *not.* Athanasii doctrina laudata, 1209, 1254, 1357. Erat superstes tempore paschali anni, 373. Proterio Alexandrino teste, 1268 *not.* Testimonium ejus a Leone Eutychianis objectum, 1388.
- Atticus CP. episcopus laudatur, 1277.
- Atticus Nicopolitans veteris Epiri metropolita ad Leonem perrexit conquesturus de vi sibi iniata ab Anastasio Thessalonicensi, 665.
- Atticus presbyter CP. Eutychiana haeresi infectus, Anatolie dicitendus committitur, 1515. In Ecclesia contra fidem disputabat, 1327. Eum Leo deponit, et communione privari jubet, nisi errorem propria voce, et subscriptione damnaverit, et Chalcedonensem fidem publice in Ecclesia profiteatur, 1538, 1545. Scripta misit dubiae fidei, et expressiorem professionem ab eo Leo postulat, 1545. Quae haec professio, *ibid.* *not.*
- Attila irruptio indicata, 1190 *not.*
- Avareitia quam perniciosa, 252.
- Avarus justitiae inimicus, 252. Decipit, cum beneficium prestare dicit, 55.
- Auctoritatis nomen constitutionibus pontificis speciatim attributum, 711 *not.* Etiam ab episcopis Gallicanis hoc nomen isdem constitutionibus tributum, 995 *not.*
- Audentius episcopus Gallicanus, 890, 996.
- Augustalis episcopus Gallus, 890, 998.
- Augustinus episcopus Euthasianus, 1083.
- Augustinus Aquileiensis, ad quem Pelagianorum libellus directus, non vero ad Zosimum Papam, 587.
- S. Augustinus Hipponeus a Leone Eutychianis opponitur, 1591. Locus S. Augustini transcriptus, 824 *not.* Libellus I. eporii Augustino tributus, 1592 *not.* Sermo de Machabaeis eidem vindicatus, 452. Item alius sermo de resurrectione, 417.
- Auspicius episcopus Gallus, 890.
- Auxilium Dei, *vid.* Deus.

B

Basilius episcopus in Sicilia a Leone papa delegatus, 794.

Baptismus principale sacramentum, 716, 721. Quando ejus potentia sancita, 722. Duplex potestas, 723. Quae olim preparatio ad baptismum, 725, 1429. Factum, professio, et renuntiatio in baptismo, 257. In eo recitatio symboli, 1242. In quibusdam Ecclesiis lectum neophitis capitulum primum Evangelii S. Joannis 418. Baptismi effectus, 66, 95. In baptismo homines eo spiritu regenerantur, quo Christus fuit progenitus, 218. Mortis et resurrectionis Christi imitatio, 246, 274. Justificatio non merita retribuitur, sed sola gratiae largitate denatur, 186. Baptismi aqua est velut uterus Virginis, 80. Abluendo tollit peccatum, *ibid.* Non vero bigamiam, 618. In Baptismo trina demersio, 374, 719. Inter Baptisimum Joannis et Christi discrimen, 722. In baptismatis Sacramento nulla discretio, 703. Corpus regenerati fit caro crucifixi, 246.

Baptismus in Sicilia solemniter celebratus in die Epiphaniae, 716. Celebrandus in Paschate, 718. Et in Pentecoste, 719. Ex apostolico exemplo, 720. Nocte paschali collatus, 418, 610. Leo vetat celebrari in Epiphania, 716. In natali martyrum, 1429. In necessitate omni tempore baptizandum, 721, 1450. Magnus baptizatorum numerus ejusque aetatis de omni hominum genere, 186. Quid agendum cum debitor, an datus sit baptismus, 1407, 1427. Quid cum ignoratur a cuius fidei hominibus datus, 1428. Quid cum ab haereticis datum constat, 1554, 1408. Ejus iteratio quam grave crimen, 1407. Hoc crimine infecti non recipiebantur in clerum, 751. Sed publice poenitentiae subiciebantur, 750 *not.*, 1554 *not.* Quid de rebaptizatis errore vel metu, 1352. Baptisma per solum oleum a Priscillianistis collatum, 715, 714.

Basilica S. Petri uni Deo dicata, 94. Haec solem occidentem ab introitu respiciebat, 95 *not.* Ejus scala ad superiorem aream per triginta quinque gradus praebat ascensum, 475. Hi gradus in quinq; ordine distributi, *ibid.* Per hos gradus flexis genibus devotionis gratia ascendebatur, *ibid.*

Basilica S. Anastasiae Romae, 1082.

Basilica apostolorum Constantinopoli, 1052

Basilides haereticus, 49.

Basilius Antiochenus episcopus, 372.

S. Basilus episcopus Caesariensis in Cappadocia a Leone allegatus contra Eutychianos, 1595.

Basilius diaconus ad Leonem missus a Juliano Coensi episcopo, 875.

Basilius presbyter CP. cum Joanne Romam confugit rationem fidei suae redditurus, 1054.

Basilius presbyter cum tribus aliis legatus ad Theodosium a Leone missus, 1007, 1010, 1012. Legatus Constantinopolim dirigitur cum Lucentio, 1046, 1048, 1052. Item ad synodum Chalcedonensem, 1065, 1069.

Beatitudines septem a Leone explicatae, 566 *not.* Ordo eorum varius, 369 *not.* Beatitudo non otiosa, sed laborantibus promissa, 150. *Vid.* Gloriae caelestis.

Benedictionis sacramentum, 629. Benedictionum sacerdotium mysteria, 650.

Benedictus XIV hujus editionis auctor et opitulator, in *Epistola dedicatoria*. Laudatur, *ibid.* et 467.

Beneficia Dei tacere ingrati est, 7. Quis ex his affectus conciliendus, 8. Beneficia diaboli quam periculosa, 276. Beneficiorum Dei contemplatio quantum prosit, 259. *Vid.* Dona.

Beneventanus episcopus Dorus, 732.

Bergomas episcopus Præstantius, 1084.

Bigami non ordinandi, 614, 618, 621, 636, 671, 687. Cum his non dispensat Leo nec in necessitate, 674.

Bona ecclesiastica non alienanda, 728. Imperatore Leo rogat, ne iudicium de rebus Ecclesiarum CP. ad publicos, sed ad ecclesiasticos iudices pertineat, 1283. Contrarium esset novitas, *ibid.*

Bonifacius presbyter Ecclesie Romanæ legatus ad synodum Chalcedonensem, 1065, 1066, 1067, 1069, 1098, 1151.

Bonorum temporalium non tam possessio, quam dispensatio nobis est commissa, 54. Eorum usus, 60. Sunt vitium itineris, non illecebra mansionis, 352. De bonorum temporalium augmento immoderato letari non licet, 153. Nullus bonus sibi soli est bonus, 358. Sine amore boni nemo bonus, 349. Cur boni odio habeantur a malis, 178.

Breviarium fidei a Juliano Coensi ad Leonem missum, 1192.

Brixianus episcopus Optatianus, 1084.

Brixillianus episcopus Cyprianus, 1082.

Bucherianus Lateralium ætas ejusque auctor detegitur 496.

C

Caiphas, dum vestem suam scidit, sacerdotali se honore privavit, 211.

Canonum observantia pacis vinculum, 1155, 1217.

Canonum ignorantia in sacerdotibus non forenda, 614. Statuta canonum servanda, 667, 1280. Dispensat Leo cum ordinatis contra canones, 664, 665. Non dispensat cum bigamis, 664. *Vid.* Dispensatio. Quæ canonum reverentia apud sedem apostolicam, 1197. *Vid.* Nicænum concilium. Cantus in ecclesiis, 454. Cantus psalmorum, 11. Per universam Ecclesiam, 21, 53, 553 *not.*

Caro jugiter castiganda, 320. Unde spiritus victoria adversus carnem, *ibid.* Carnis cum spiritu conflictus, 351. *Vid.* Anima.

Carosus unus e metropolitanis Illyrici, 677.

Carosum monachum, qui multos subvertebat, a Marciano compescendum Leo petit, 1281. Quis fuerit, 1297 *not.* Ex suo monasterio pulsus, *ibid.*

Carosus distinctus a præcedenti in fidei confessione correctus, sed ob simultatem cum Anatolio ab ejus communione desciscens, 1296. *Vid.* 1295 *not.*, 1298 *not.*

Cassianus Leoni tunc Romanæ Ecclesie diacono libros de incarnatione Christi dedicat, in *Testim.*

Casterius presbyter Anatolii CP. legatus ad Leonem, 1059.

Casitatis commendatio, 211. *Vid.* Continentis.

Catalogus Romanorum pontificum a Bueherio editus quo auctore scriptus, 496. Ordo episcoporum in catalogis antiquis exhibitus quanti faciendus, 1403. Cur non idem censendum de gestis et præcipue de tempore, quæ in iisdem catalogis notantur, *ibid.*

Cathecumenatus disciplina, 725. *Vid.* Baptismus.

Cathedra S. Petri. Hujus solemnitas instituta ob Pontificum a Petro susceptum, 435. De hoc festo, 431, 498.

Cathedra primatus ecclesiastici divinitus sic Petro tradita, ut perpetua sit soliditate fundata, 436. *Vid.* Petrus. Duo cathedrarum genera, bonæ et malæ, 436. Quinam in cathedra pestilentie sedeant, *ibid.* Easdem pestilentie cathedras Christus subvertit, *ibid.*

Causæ graviores seu majores, et appellationes in Illyrico apostolicæ sedi reservate, 619, 622. Causæ episcoporum Illyrici, quæ in provinciis suis nequeant terminari, referantur ad episcopum Thessalonicensem vicarium apostolicum, ut dissidium componat, 678. In diffinitivis causis suspendendum iudicium, et pontificis sententia expectanda, 643. Si nequeant hæ causæ a Thessalonicensi terminari, referendæ ad Romanum pontificem, 689. Idem agendum, si in concilio episcoporum sint divisæ sententiæ, 690.

Celidonii episcopi causa cum Hilario Arelatensi per appellationem delata ad S. Leonem, idemque absolutus, 655 *not.*

Cepionius episcopus Hispanus, 711, 1475.

Cerdonis error, 699.

Cereus in Gallia episcopus, 1005. Leonis Epistolam

ad Flavianum Eusebio episcopo mediolanensi communicat, 1081.

Chalcedonense concilium. In ejus indictione Marcianus imperator Leonis auctoritatem et assensum petit, 1019, 1025. Ex præcepto Christianorum principum et ex consensu Apostolicæ sedis congregatum, 1197. Item per Spiritum sanctum, 1501. Ob solum negotium fidei, 1163, 1217. Ipsi Leo papa in suis legatis tamquam caput membrum præfuit, 1090, 1100, 1140, 1141. Actioni ejus sextæ non solum Marcianus imperator, verum etiam Pulcheria Augusta interfuit, 1127 *not.* Coactum, ut quæ Leo definerat, omnes episcopi declararent, 1025 *not.* Leo noluit disputari de definitis tamquam de re dubia, 1064, 1071. Quatenus liberum fuerit examen epistolæ Leonis ad Flavianum salva auctoritate sedis apostolicæ, 1220 *not.* Opus fuit, ut omnium Patrum intelligentia conveniret cum fide Leonis, 1126 *not.* Episcopis, qui hæresim non receperunt, in exilium pulsus prospici, ac eos restitui Leo jussit, 1071. Concilii consensio in fide statuenda, 1158. Post multa certamina vera fides triumphavit, 1115. Fidei definitio instruat Spiritu sancto ad totius mundi salutem edita, 1500. Eadem definitio a Patribus subscripta, super altare S. Euphensie collocata, et exinde Augustus præsentibus ac petentibus tradita, 1128, 1129. Gestorum compendium ab Anatolio descriptum, 1126 *segg.* Gesta ad Pontificem missa, 1067. Quædam partes a Leone recensitæ, 1125. Quid pro sede Constantinopolitana constitutum fuerit, 1095, 1118, 1129. Contradictio legatorum, 1097, 1120, 1152, 1151, 1165. Horum gestorum vis omnis et confirmatio falente Anatolio auctoritatæ Leonis fuit reservata, 1265. Hæc confirmatio, seu assensus Pontificis requisitus uti omnino liber a Patribus, 1197, 1099. Ab imperatore, 1115, 1120. Ab Anatolio, 1126 *not.*, 1134. Ne dubia quibusdam esset definitio ipsa concilii, pontificia expressa confirmatio uti necessaria petitur, 1182. Hanc definitionem Leo approbat specialibus litteris cum omnibus quæ ad fidem pertinent, 1195. Apostolicæ sedis eam firmavit auctoritas, 1345. Hæc pontificis confirmatio in universis Ecclesiis publicanda, 1182, 1201. Canon Chalcedonensis pro sede CP. editus a Leone rejicitur, 1151, 1153, 1163, 1172, etc. Si quæ etiam præter causam fidei gesta fuere assentientibus Leonis legatis, retractantur, cum ad solam fidei causam a S. Pontifice directæ fuerint, ejusque assensum non obtinuerint, 1217. Nihil de definitionibus hujus concilii in causa fidei retractandum, 1501, 1504, 1506, 1510, 1222, 1358, 2340. Quatenus sub Leone Augusto novum examen institutum sine præjudicio auctoritatis synodi Chalcedonensis, 1221 *not.* Concilii hujus acta a Juliano colligi et Latine reddi capit S. Leo, 1194. Numerus Patrum hujus synodi, 1100, 1157. *Vide* 1089 *not.* Relatio synodi ad Leonem cum amplioribus Patrum subscriptionibus, 1099. Ejus definitio ab omnibus recepta, 1147. Nihil huic addendum, vel minuendum, 1501, 1511.

Chalcedonensis concilii actio Græc. Lat. nunc primæ edita, 1491.

Charitas summa virtutum, 185. Nullum habet terminum, *ibid.* Charitate a bestis discernitur homo, 62, 65. Nil contra diabolum efficacius, 296. Charitas omnium virtutum mater, 142. Etiam ad infideles et inimicos se extendit, 73, 129, 142, 153. Facit omnia communia, 181. Sine charitate cæteræ virtutes ad salutem nihil proficiunt, 181, 296, 317. Charitatis et fidei nexus, ita ut ubi simul fuerint, simul desint, 171. Quatenus, seu quo sensu S. Leo id scripserit, explicatur, 482. Fides sine charitate esse potest, 51. Ad fidem et charitatem omnia præcepta reducuntur, 172. Sine charitate nemo filius Dei, 168. Qui in conscientia suis aliquid de fructibus charitatis repositum invenerint, Deum sibi inesse non dubitent, 185. Charitas erga Deum et proximum est virtus ac scientia fidei Christianæ, 170. Est prima morum regula, 60. Charitas fides et alias virtutes vivificat, easque facit utiles, 56. Charitatis lance opera pensantur, 52. Charitatis nulla major remuneratio quam ipsa charitas, 359. Charitate Dei et proximi omnes affectus dirigendi, et quæ regala, 60. Forma diligendi proximi ab ea, qua nos Deus diligit, dilecti non sumenda, 63. Diligendus Deus toto corde, etc., 40, 89. Cum proximus diligitur, Deus diligitur, 365. In dilectione Dei nulla misericordia, in dilectione mundi cuncta sunt noxia, 382. Nihil aliud est diligere Deum quam amare justitiam, 570. *Vid.* Amor Dei.

Chrismatis sanctificatio, 256, 1524. Sacramentum, christi salutis et signaculum vitæ æternæ, 81. Chrisma sanctificatur ab episcopo hebdomada sancta feria v, cujus sanctificatio Alexandrie defecit occiso S. Proterio, 1324.

Christianus quo sensu rex et sacerdos, 15. Dignitas Christiani unde, 90, 205. Christiani membra sunt Christi, 77. Omnes sunt unum corpus, 153. Unus Christus caput et membra, 244. Quomodo Deo copulentur, 90. Sunt Dei co-

operatores. *ibid.* Coelestis gloriæ hæredes, *ibid.* 266. Ad futura renati, 97. Christiani non sunt, nisi Christum imitentur, 87. In Christi crucifixione crucifixi, in resurrectione resuscitati, in ascensione collocati ad dexteram Patris, in nativitate congeniti, 88, 286. Christianorum arma, 146. Magni nominis militiam susceperunt. 205. Christianorum vita debet respondere professioni, 237. Est crux perpetua, 175. Hæretici Christianum nomen quæ usurpant? 1258. Christianus nequit vocari qui deviat a fide, 1242. Delicia Christianorum quæ, 151, 191. Eorum desideria tendant in res æternas, 285. Quævis disciplina, 137, 138. Præcipua officia, 87. Qui iam Christiani, qui orant sicut Orientem se vertebant, reprehensi, et quare, 94 *not.* Christiani de die in diem proficere debent, 148, 168, 190, 229. Confer observationes in huic locum, 481. *Vid.* Iustitia Christiana. Christiana libertas qualis, 548. Christiani in familia libertatis renati, 205. Ex Christianis alii iusti, alii poenitentes, et cathecumini a Leone memorati, 170. Christiani in Judæorum locum adoptati, 210. In Christianis communio nominis Christi debet esse unio inseparabilis cum Christo, 285. Quæ ratione cum Christo communiatur et resuscitant, 246. Vere Christiani quam pauci, et cur, 185. Pauci electi, *ibid.* Primitivi Christiani gaudebant nihil habere de mundo, et omnia possidere cum Christo, 268.

Christi Incarnatio ad salutem hominum decreta et necessaria, 65, 70, 75, 79, 86, 88, 92, 98, 136, 141, 176, 198, 199, 274, 310, 307, 355, 379, 1375, 1435. Si Adam non peccasset, Verbum incarnatum non fuisset, 309. Ab initio mundi incarnatio præsumptiata, 67, 76, 243, 380. Et pro omnia, 78, 244, 248. Incarnationis tempus promissum, 118. Cur incarnatio et redemptio dilata, *ibid.* et 76, 268. Diabolus eam ignoravit, 59. Cur, *ibid.* et 259. Incarnatio est ineffabilis, 75, 102, 106. Semper credita etiam ab antiquo testamento Patribus, 76, 1377. In quibus eadem fides ac in Testamento novo, 204, 244. Illi credere faciendum quod nunc credimus effectum, 76, 204, 256, 268. Fides ejus quid præstet, 125. Paucis profuit in lege veteri, innumeris in nova, 78. Fides incarnationis probatur et explicatur, 64, 68, 75, 75, 80, 84, 92, 98, 100, 107 *seqq.*, 175, 176, 179, 195, 204, 251, 805 *seqq.*, 834, 865, 879, 977, 1021, 1058, 1158, 1237 *seqq.*, 1289, 1393 *seqq.* In incarnatione quomodo Verbum caro factum, 92. Se exinanivit, 75, 84. Descendit in terras, *ibid.*, 978. Quatenus dicta missio, 85. Æquitas mysterium, 64. Quam excellens, 108. Singulare, 109. Excedit omnia miracula, 76, 79. Incarnatio est sacramentum et exemplum, 88. Ejus fructus et effectus, 86, 71, 75, 84, 95, 110, 407. Etiam antiquis profuit, 199, 201, 256, 268. Cur hac via Deus hominum salutem consulit, 67, 69, 78, 98. Nisi in virgine incarnatio Verbi fieri non potuit, 61, 89. Cur Filius Dei potius incarnatus, 248. Ad intelligentiam incarnationis quis perveniat, 1335. Cum hoc mysterium expenditur, non ratio, sed fides sequenda, 92. Sola Dei sapientia expenditur, non mundi, 85, 86. Christianis est materia illuminationis, hæreticis cæcitatibus, 89. Quæ de Christo incarnato credenda, 176. Errores circa incarnationem, 74, 99, 107, 179, 356, 373, 1179, 1257, 1359. In incarnatione integer homo susceptus, 705. Christi corpus non prius formatum, et a Verbo assumptum, 98. Incarnationis novus ordo, 68. Sine terreni seminis contagio, 80, 83, 86, 93. Sine peccato, 64, 70, 76, 86, 98, 225, 249, 310, 813, 817, 1259.

Christi adventus contra Judæos probatur, 104. Christi Nativitas. Omnibus natus, et causa lætitie, 64, 97. Natus ex Virgine, et cur, 60, 70. Homo sine patre, 98. Cur in Bethleem, 112. Natus in diversorio, 1289.

Christus factus est caro nostra nascendo, nos corpus ipsius renascendo, 77, 215. Christi generatio est origo Christiani populi, 88. Omnes generationes excellit, 108. Conditio servilis a Christo consilio pietatis accepta, 175. Circumcisio et oblatio in templo cur in eo impleta, 722. Infantia ejus est Dei gloria, 105. Honoranda, *ibid.* Adorata, 122. Imitande infantis virtutes, 114, 138. Adoratio trium magorum, 115, 115, 119, 123, 128, 153, 156, 1269. *Vide* Magi. Fuga in Ægyptum cur, 115, 120. Baptismus cur ab eo susceptus fuerit, 722. Tentatio cur ab eo admisa, 143, 158, 159. Ordo tentationis explicatus, 159. Quibus armis superata, 145. Cur lapides in panem voluit convertere, 150. Causa nobis timendi, nosque cautiones reddere debet, 154. Utramque naturam probavit, 150. Christus se Deum non manifestavit diabolo, 159. Transfiguratio comprobavit in Christo veram divinitatem et humanitatem, 195. Cur una cum discipulis peracta, 194. In eo Moyses et Elias legem et prophetas significabant, 195. Utriusque fœderis pagine Christo stipulantur, *ibid.* Prædicatio, 566. Miracula cur patravit, *ibid.* Pascha celebrat feria v, luna xiv, 1266. Eo tempore corporis et sanguinis sacramentum condidit, quo coquilium de morte ejus habebatur, 220. Passio non Verbi pena, sed carnis, 255.

Christum vere credit passum, qui credit incarnatum, 248. Figuræ passionis Christi, 251. Impletus in ejus morte, 204. A Juda proditus, 199, 202, 205, 220. Cur timeit, 205. De ejus oratione, 215. Cur oravit, 225, 224. Captus a Judæis, 199. Pilato sistitur, 216, 225. Calumniose accusatur, 234. Condemnatur, 226. Judæorum et Pilati scelus comparatum, *ibid.* Cur crucem sibi bajulavit, 226, 227. In Simonem Cyrenæum cur translata quæ innotuit, 227. Christus cur noluit mulieres flere, 235. Cur foris, et extra Jerusalem crucifixus, 227. Crucifixio Christi grande mysterium, *ibid.* Novum et verum sacrificium, 266, 1563. Divinitas, quæ erat in Christo dolente, non erat in dolore, 264. Cur Christus, et quomodo derelictus a Patre, 285. Se ipse quadam ratione deseruit, 285. Cur clamavit in cruce, *ibid.* Ejus voces non querelas, sed doctrinæ fuerunt, *ibid.* Passionis tempore legum severitas relaxata, 152, 485. Ejus historia lecta in Ecclesia, 198, 207, 212, 225, 272. Ejus participatio certam facit beatitudinis expectationem, 177. Christi passio usque ad finem producit mundi, quia in sanctis suis, qui pro justitia adversa tolerant, ipse compatitur, 275. De Christi vocibus *Conversum est*, 210. Oratio in cruce pro crucifixioribus, et affectio, ex quibus multi conversi, 240, 1547. Nemo est cui non Christi auxiliari oratio, 257. In cruce traxit ad se omnia, 216, 223. Christi passio iustior lætandi causa quam dolendi, 231. Christus regnavit a ligno, ut prædictum fuit, 209. Quid in Cruce egerit, 202. *Vid.* Crux Christi. In passione Christi utriusque naturæ opus, 199, 200. Mors Christi feria vi, luna xv, contigit, 1266. Cur mortuus in paschate, 218. Christus et Judæi eandem mortem diverso fine quærebant, 275. Mors Christi mysterium, 266.

Christus mortuus pro omnibus, 200, 205, 208, 225, 257. Præcipue pro iniquis, 229. Etiam occidentibus mors Christi profutura, si crederent, 205. Etiam Judæi, si non festinasset ad laqueum, 247. Virtus mortis Christi, 270. Duplex fructus, 262. Per Christi mortem a synagoga ad Ecclesiam, a multis sacrificiis ad unam hostiam evidens est facta translatio, 268. Cur velum templi scissum, *ibid.* et 237. Miracula in morte Christi, 202. Cur Christus dictus *primæ dormientium*, 254. In morte nec animam nec corpus Deitas dimisit, 262. Mors Christi Christifideles liberat, Judæos accusat, 201. Sepultura in dubium vocata in Hispania, de quo Leo miratus est, 709. Ejus dies abbreviati propter discipulos, 282. Descensio ad inferos, 86, 419, 709, 1266. Nec anima Christi diu morata est in inferno, nec caro in sepulcro, 262. Resurrectio peracta vespere sabbati illoccescente Dominico luna xvii, 1266. Multis argumentis probata, 282, 285. Quæ commutatio in carne Christi per resurrectionem, 265. In resurrectione Christi forma immutationis carnis nostræ præcessit, *ibid.* Hæretico discipulorum de resurrectione Domini cur permissa, 290. Cum Christo resurgendum, 282. Christo commoritur et coarsuscitamus, quando Deo credimus et diabolo renuntiamus, 216. Cur in nocte dominicæ resurrectionis alicubi legere capitulum primum Evangelii S. Joannis, 417. Cur clamorum et lacryarum servavit vestigia, 291. Cur a Magdarena tangi noluit, 295. Milites custodes sepulcri resurrectionis testes, 422. Ascensio Christi in cœlum cur post quadraginta dies dilata, 290, 293. Quid Christus hoc spatio egerit, 291. Ascensio Apostolos quantum confirmavit, 291, 294. In hoc festo lætandum, 295. Ascensio nostra est propecto: et ejus utilitas, 290, 292, 293, 294. In ascensione Christus nos non deseruit, 287. Cœpit esse divinitate præsentior, cum factus fuit divinitate loquior, 294. Majus Christi miraculum fuit cum corpore surgere, et terram in cœlum levare, 425. Genealogie Christi cur ordo diversus in Matthæo et Luca, 111, 854. Naturæ duæ in Christo, et una persona, 63, 70, 92, 99, 101, 124, 150, 175, 179, 195, 204, 252, 274, 811, 1241, 1571. Deus sine matre, homo sine patre, 98. Matri et Patri consubstantialis, 110. Christi caro et anima nostris similis, 883. Cur oportuit divinum et humanam convenire substantiam, 212, 271. *Vide supra.* Incarnationis necessitas. Utriusque naturæ proprietates expense, 109, 175, 176, 250, 258, 264, 274, 574, 815, 1305, 1375. Utriusque unio inseparabilis, 110. Utriusque naturæ operationes distinctæ, non autem personarum, 204, 819. In Christo duplex voluntas et affectio, 215. Veræ et non simulate actiones humanæ, 222. Omnia Christi mysteria veram in eo carnem probant, 253, 254. Veritas carnis probata ex Scripturis, 825. Christus omnes infirmitates, quæ de peccato veniunt, absque peccati communiione suscepit, 245. Sacerdotium Christi æternum, 21. Christus novum et verum sacrificium, 227. Adventus ejus ultimus: cur in eo aderit Angelorum multitudo, 295.

Christus verus patriarcha omnium gentium, 246. Via, veritas, et vita quo sensu, 285. Nemini unquam calus nisi per Christum, 111, 199. Etiam in veteri Testamento, *ibid.* Plus nobis Christus contulit, quam diabolus abstulit, 202.

Spoliavit diabolum potestate, 71. Quomodo minor sit Patre, 78, 85, 89. Christi vita lex est vivendi, 156.

Chrysostomus episcopus Gallicanus, 680, 1411.
Ciborum natura omnis bona, nec cum Manichæis aliqui cibi damnandi: plantis, non natura vitiosa, 160. Abstinentia et discretio ciborum usum moderatur, non naturam damnat, *ibid.*

Circensibus ludis Romani dediti a Leone reprehensi, 536.

Claves S. Petri, 17, 18. Clavium potestas portas misericordie reserat, 186.

Clerici. Qui admitti non debeant in clerum, 612 *seqq.* Vid. Ordinato, ubi de impedimentis ad ordines Ecclesiam summi deserere nequunt, 583. Clericum alienum nemo suscipiat invito ipsius episcopo, 689. Concesso Episcopi scripto danda, 679. Clerici ab hæresi, vel schismate redeuntes quatenus per indulgentiam et dispensationem in suum gradum recepti, 575. Ad altorem gradum non promovebantur, 677. In his recipiendis non adhibebatur impositio manuum, nisi essent reprobati, et cur, 1354 *not.* Non subiecebatur publicæ poenitentiae, sed privatae, 1421. Ignorantia in clericis non ferenda, 976. Ordinationis præcedentia intra eundem gradum locum præcedentem tribuebant, quæque ordinatione posterioribus locum suum cedebant, reprehensi, 735. In clericis tenuis præceptum vetitum, cum et in laicis sit illicitum, 645. Clerici a sanguine abhorreere debent, 1211. Clericorum continentia, 687, 688, 747. Continentia.

Codices mss. in editionibus adhibendi, *pref. n. 4.* Quantum intersit diversæ originis codices distinguere et invenire, 515. Quinam codices hujusmodi in sermonibus Leonis recolendi adhibiti, *pref. Quæst.* Quot diversæ originis recogniti in editione epistolarem, 514 *seqq.*

Codices Græci huc editioni utiles, et quæ in his peculiaris, 557.

Cœlestia corpora hominum militati serviant, 86, 96. Cœlestis regnum. Vid. Gloria cœlestis.

Collectæ, de quibus S. Leo aliquot sermones habuit, unde instituit, 85. In quem mensem incidere, quotiè diebus fierent, *ibid.* In quem usum converterentur, *ibid.* Ad Ecclesiam diaconatus Urbis deferendæ erant, 58 *not.*

Collectiones partim editæ, partim ineditæ originis diversæ, in quibus Leonis epistolæ continentur, hæc in editione recognita, 545 *seqq.* I. Vaticana Regiæ Suevicæ, 514. II. Corbiciensis, *ibid.* III. Barberina et Vaticana, 515. IV. Lucensis et Colbertina, *ibid.* V. Quænelliana, *ibid.* Quinque præcedentium collectionum præstantia, 516. VI. Dionysiana, 549. Cui conciat Cresconiana ex Dionysio sumpta, *ibid.* VII. Madriana, quæ a quidam Dionysio adjecti, *ibid.* VIII. Adhuc inedita uberiora posteriori Dionysio, 581. IX. Hispanica, *ibid.* Duo manuscriptorum genera hujus collectionis distinguenda, alterum pure Hispanicum, alterum ex Hispanico codice transcriptum in Gallia. Primum inventum in eod. Vindebonensi, secundum in Vaticano. In illo multæ lectiones mendosæ, sed quæ ad genuinam lectionem magis accedunt, inventæ sunt; in isto autem liberius emendata menda codicis prioris Hispanici, sed Mitrarii arbitrio, quæ a genuina lectione discordant, 525. Aliquot hujus rei exempla proferuntur, 698 *not.*, 701 *not.*, 702 *not.*, 705 *not.*, 709 *not.*, 773 *not.*, 918 *not.*, 922 *not.*, 965 *not.*, 1065 *not.*, 1045 *not.*, 1046 *not.*, 1051 *not.*, 1061 *not.*, 1065 *not.*, 1072 *not.*, 1074 *not.*, 1165 *not.*, 1166 *not.*, 1174 *not.*, 1176 *not.*, 1200 *not.*, 1201 *not.*, 1258 *not.*, 1259 *not.*, 1275 *not.*, 1276 *not.*, 1350 *not.*, 1363 *not.*, 1366 *not.*, 1369 *not.*, 1581 *not.*, 1405 *not.*, 1407 *not.*, 1416 *not.*, 1418 *not.*, 1420 *not.*, 1444. X. Isidoriana, quæ in epistolis Leonis sumpta est ex collectione Hispanica originis Gallicanæ, 525. Non est eadem ac collectio edita a Merlino, *ibid.* XI. Vaticano-Ottoboniana, Isidori collectione auctor, *ibid.* XII. Merlino, 527. Siehardiana, 531. XIII. Florentina S. Marci, 531. XIV. Avellana, 535. XV. Arelatensis, *ibid.* XVI. Thessalonicensis, 535. XVII. Chalcedonensis, 537. In Græco textu est vetustissima omnium, ejusque tempus figitur, 530. De Latino ejus textu notabilia, 541. XVIII. Grimmanica, 545. Hujus prærogativa, 546. XIX. Ratisponensis, ejusque antiquitas atque præstantia, 547. Videtur illa, quam Vigilus papa ad Justinianum imperatorem misit, *ibid.* XX. Romana S. Crucis in Jerusalem, 549. XXI. Collectio epistolarem LVI S. Leonis diversæ originis a collectione XI, 551. XXII. Veneta S. Marci, *ibid.* XXIII. Alia Vaticano-Ottoboniana, 555. XXIV. Collectio epistolarem LXXI, *ibid.*

Comensis episcopus Abundantius, qui idem est ac Abundius, 1063 *not.*

Communio operum bonorum quomodo fiat, 546. Communio sub unaque specie, et cur, 161. Communio sacramentorum per janam reconciliationis poenitentibus tribuenda a sacerdotibus, 1174. Communio paschalis, 189.

Manichæi communionem sanguinis declinabant, et cur, 161.

Computi paschales Romanus et Orientalis diversi, 122. Vid. Pascha.

Conciliorum provincialium utilitas, 622, 689, 724. Frequentanda, et quid in eis agendum, *ibid.* His etiam Spiritus sanctus adest, 679. Ab his sine causa legitima non licet abesse, *ibid.* Concilium Romæ quatuordecim celebratum xii kal. Octobris, 724. In die ordinationis S. Leonis, 6, 9. Nulla tamen lege cogente, 22 *not.* Conciliorum intermissio quæ damna pariat, 713. Sententia in hæreticum lata, nisi resipiscat, a nemine relaxari potest, 856.

Concilium generale quoddam vere sit, 1060, 1063 *not.* Quoddam proprium ejus opus, 1157. Pontificis assensus in indictione requisitus, 1019, 1025, 1137. Ejus præsentia per legatos, 1062 *not.*, 1090, 1100. Confirmatio ejus requisita, *vid.* Chalcedonense.

Concilium Aquileiense provinciarum contra Pelagianos a Leone præceptum, 590. Chalcedonense, *vid.* Chalcedonense. Constantinopolitanum in Eutychem, 759, 740, 756. Aliud, in quo lecta et recepta S. Leonis epistola, ad Flavianum, 1487. Constantinopolitanum sub Theodosio, 1096, 1113, 1150. Ejus præsidens, 1150 *not.* Ejus canones ad Apostolicam sedem non missi, nec recepti, 1165. Ephesinum; laudatum, 1064, 1075, 1215. In eo Juvenalis ambitus ad Palesinæ principatum, *ibid.* et *not.* Dux fuit S. Cyrillus, 742. Quo sensu præfuerit, 1073 *not.* Ephesinum, quod in latrocinium transiit, *vid.* Ephesinum n. Gallicanum, ex quo synodica ad Leonem, 1107. Mediolanense, ex quo alia synodica, 1080. Nicenum; contra Arium, 1323. Romanum contra Manichæos, 50 *not.*, 624, 826, 708. Aliud in causa Hilarii Arelatensis, 635. Aliud in quo Leo cavet de rebus Ecclesiæ Panormitanæ, 728. Aliud contra latrocinium Ephesinum, 909, 919, 937, 938. Aliud habitum in die Sancti Petri sacro, 962. Quæ esset hæc dies et annus, 959. Aliud ob quasi nem quoddam circa baptismum, 1406.

Concilium intra Italiam post Ephesinum latrocinium in remedium scandalorum petunt a Theodosio S. Leo, 906, 915, 923, 957; Valentinianus, 964; Placidia, 966; Eudoxia, 970.

Concionandi munus solis sacerdotibus competat, 1217, 1227. Non laicis, nec monachis, *ibid.*, 1211. Ab episcopis debitum, nec dimittendum, 118, 140, 218, 258, 1267. Consuetudo episcopalis concionis in Ecclesia Romana, 288.

Concubina an sit conjux, et quæ, 1422, 1425.

Concupiscentia, *vid.* Cupiditates. Multæ bonæ concupiscentiæ in aulicis hominum, 561.

Conditio originali obligati quæ intelligantur, 615 *not.*

Confessio, et in ea accusatio, 90, 1174. Liberat iudicio, 190. Solis sacerdotibus sit, et secreta, 1451. Quidam pastores inter poenitentiam operâ peccatorum publicationem præcipientes reprehensi, 1430 *not.* A sacerdotibus actio poenitentiae datur, et per janam reconciliationis ad sacramentorum communionem poenitentes purgati admittuntur, 1174. Sacerdotis prædictus collata remissio, *ibid.*, 1451. Per Ecclesiæ prece, 1455. Vid. Reconciliatio. Confessio nisi vera sit, peccati abolitionem non obtinet, 1062.

Confessorum coronæ, 1517. Confessionis gloria, 1577.

Confirmationis sacramentum christiana salutis et signaculum vitæ æternæ, 81.

Conscientia quomodo discutienda, 146, 155, 163, 185, 455. Quidquid secretum conscientia maculat, diligentissimis emundationibus deletur, 190. Necessè est ut bonis actibus conscientia delectetur, ut libenter faciat quod fecisse se gaudet, 555.

Consecrati appellati qui erant baptizati, 610, 611.

Consecratæ virginis, 1426.

Consecratio episcopi, presbyteri et diaconi, 622.

Constantianus episcopus Gallus, 1107, 1110, 1158.

Constantinopolitanum concilium, *vid.* Concilium. Constantinopolitani episcopi, Joannes Chrysostomus, Atticus, Proclus, 1277. Flavianus; *vid.* Flavianus; Anatolius, *vid.* Anatolius; Gennadius, *vid.* Gennadius.

Constantinopolis civitas regia non potest fieri sedes Apostolica, 1149. Constantinopolitanus clerici habebant Eutychemis sub Leone Augusto, 1518, 1525.

Constantinus episcopus Gallus, 890, 938.

Constantinus, qui primus imperio splenduit Christianus, 96.

Constantius episcopus Gallus, 896, 1107, 1110, 1156.

Constitutiones Innocentii, et prædecessorum Leonis servandæ, et quæ poena digni, qui eas infringunt, 616. Constitutiones Romanorum pontificum auctoritates appellatæ, 711 *not.*, 755. Etiam ab episcopis Gallis, 865 *not.* Dictæ quoque *apostolica decreta*, 665 et 665 *not.*

Continentiæ lex duplex, spiritus et corporis, 558, 565. Continentiæ laus, 190. Mater virtutum, 191. Ad virtutem continentie nihil potius pertinet, quam ab erroribus absti-

nere, 317. Clericorum continentia, 687, 688. Lex continentie imposita episcopis, presbyteris, diaconis, et quid de iis, qui ante ordinationem erant uxorati, 1421. Etiam subdiaconis praescripta, 687.

Conversio non differenda, 1176. Sera quam est incerta, *ibid.*

Cor hominum de operum qualitate ostenditur, 133. Cordis ager quibus modis colatur et secundatur, 44, 57, 58. Cordis oculus mundantior est, ut Deus videatur, 571.

Correctio morum est donum Dei, 144. Correctio proximi semper optanda, 173, 182. Nemo desperandus, quamdiu vivit, 1423. Correctio, cum spes non adest, omittenda, 1209. Sumenda etiam in perverse impio, 1180. Quomodo Christus Judam correxit, 220. In correctione dilectio servanda, 684. Pro diversitate personarum diversimode agenda correctio, *ibid.* Qui per correctionem alius ab errore non revocat, se ipsum errare demonstrat, 707. Quibus non prodest correctio, non parcat abscessio, 1518. Moderatio sedis apostolicæ hanc temperantiam servat, ut et severius agat cum obduratis, et veniam cupiat præstare correctis, 849. Quantum prelati ad correctionem obligentur, 1518. Signis eorum indulgentia quantum damnavit, 1519.

Creaturarum predicatio gloriæ Dei, 59. Nulla creaturarum natura mala, 700. Quomodo creaturis utendum, 96. Creatura mutabilis est, etiam cum non mutatur, 705.

Crenonensis episcopus Joannes, 1664.

Crispinus episcopus Ticinensis, 1082.

Cruz Christi veri altaris sacramentum, 209. Causa spei nostræ, 212. Crucis mysterium, 227. Sacramentum et exemplum, 265. Antiquitas præfigurata, 204. Non erubescenda, 197, 199. Crucis signum in fronte præferendum, 1243. Crucis quanta efficacia, 228. Effectus, 257. Est arma Christi-morum pugnantium contra mundum, 287. Cruz piis nunquam deest, 175. Quid sit crucem portare, 286. Cruz, quam iniquitas Judæorum paravit ad penam, potentia Redemptoris gradum nobis fecit ad gloriam, 288. Cruz aliis gloria, aliis poena, 251. Crucis victoria nulli negata, 257. Ad crucem in tentatione recurrendum, 275. Cruz Leonis tempore Jerusalem, 1289. Num crucis particulam Juvenalis ad Leonem misit, 1235 *not.*

Cultus Dei verus quis, 89.

Cupiditates diabolo militiant, 296.

Curteus episcopus in prima Rhætia Astino, 1085.

Cyclus decemvovennalis Alexandrinorum quos annos embolismales, et quos communes recipiunt, 601, 609. Num Nicensi Patres hunc cyclum protrahat, 604 *not.* Eius divisio in Ogdoadem et Hendecadem, 608 *not.*

Cyclus Launorum annorum LXXIV, 608 *not.* Quo anno incipit, *ibid.* Romani Cykli paschales laudati a Leone, 1090. Fuerunt annorum LXXIV, sed antiqui saltum lunæ recipiebant singulis duodecim annis, recentiores -ingulis annis quatuordecim, *ibid. not.*, 1250 *not.* Prosper emendationem induxit, 602 *not.*, 1035.

Cyprianus episcopus Brixillanæ Ecclesiæ, 1082.

Cyriacus episcopus Laudensis, 1085. Synodo Mediolanensi ad Leonem mittitur, 1081.

S. Cyrillus episcopus Alexandrinus synodo Ephesinæ præfuit, 1075. Vicem gerens ab Celestino Patre, *ibid. not.* Cyrilli epistola in sermone Romanæ Ecclesiæ servata, 1006, 1216. Ad Leonem tum R. E. diaconum scripsit de ambitu Juvenalis Jerusalemitanæ in Palæstina præcipitum, 1216. Dicitur epistola a S. Flaviano tan. 754. Cur, *ibid. not.* Cyrilli epistola ad Nestorium Gallis a Leone proposita, 1001. Cur, *ibid. not.* Doctrina ejus laudata, 1006, 1010, 1139, 1254, 1257, 1258. Scribit ad Leonem de paschate anni 444, t. ste Paschasio. 608 *not.* Fragmentum hujus epistolæ, 601. Ad Leonem per am datum, loqui de paschate a ni 444 probatur, 393, 599. Testimonia ex ejus operibus a Leone excerpta, 1396.

D

Dacianus S. Vincentii martyris persecutor, 248.

Daniel episcopus Ægyptius ordinator Timothei Solophacioli episcopi Alexandrini, 1437.

Daniel presbyter ad Leonem missus ob ordinationem Timothei Solophacioli episcopi, 1436, 1437.

David rex vixit annis mille et amplius ante Christum, 260. Quomodo in Christo est passus, et Christus in Davide est carne crucifixus, *ibid.*

David episcopus Africanus a Leone remissus cum litteris, 666.

Dedicatio ecclesiæ dicta *ecclesiæ Natalis*, et festo celebrata, 455.

Dertonensis episcopus Quintus, 1082.

Desiderius abbas Moniæ Casioi. cui postea fuit Victor III, 475.

Deus summe perfectus, 700. Omniscientissimus, 168.

Ejus descriptio, 67. In Deo justitia et clementia, 40. Eius justitia non debet displicere, 41. Dei præsentia, 260. Deus præsciens quod est faciendum, non cogit ut fiat, 261. Apud Deum incommutabilis rerum ordo, 260. Eius natura ineffabilis, 299. Dei facies, id est Divinitas, oculis corporeis videri nequit; posteriora ejus, seu humanitas, sicut in mundo fuit visibilia, ita et in caelis, 455. Dei voluntatem ex ipsa etiam elementis disci, 57, 59, 585. Deus cur pater fidelium, 89. Deo gratiæ agenda de omnibus, 48. Non tam in abundantia, quam in sterilitate, 41. Quid ei offerendum, 90. Dei verus cultus, 89. Quomodo Deus colatur, 60. Solus adorandus, 72. In sanctis honoratur, 275. Eius honor ritibus infidelium non est miscendum, 96. Dei gratiæ voluntatiq; servandum, 90. Deus imitandus, *ibid.*, 171, 570. Deus prior nos dilexit, 59. Omne bonum operatur in nobis, 20, 40. Dat velle et posso, 90. Per dona Dei meremur, 117. Dat Deus quod petitur, qui dedit unde peteretur, 155. Si est oneris auctor, est administrationis adjutor, 9. Signa habitationis Dei in nobis, 142. In Deo quid sit non poenitere, 21. Gloriandum in Deo, 22. Cum Deus magister est, cito discitur quod docetur, 297. Accendit mentium nostrarum lucernas, et igne nos suæ charitatis inflamat, ut non solum ipsum, sed etiam quicquid diligit diligamus, 40. Dei providentia cur divites et pauperes esse voluerit in sæculo, *vid.* Divites, et Pauperes. Deus leges generales administrat quas condidit, 48. Semper humano generi a Deo fuit consultum, 78. Benignitas Dei nulli misericordiam suam denegat, 150. Suspendit justitiæ suæ sententiam ut poenitentia quaeratur, 165, 189. Dei patientia non abutendum, 189. Suæ pietatis est denegare nocturna petenti, 215. Deus non est auctor peccati, 261. Querendum a Deo præcipiente auxilium, *vid.* Oratio, Gratia Dei. Qui mundi videbunt Deum, 371.

Diaboli astutia, et artes, 95, 149, 179, 182, 217, 276, 341, 349. Diaboli organa quæ, 135. Utitur hominibus ad alios decipiendos, 94. Quomodo diabolus superandus, 153, 154. Quomodo infirmetur, 146. Diabolus maximam hominum partem sibi superstitionibus subdit, 30. Primum superbus ut caderet, deinde Invidus ut noceret, 31. Olim non immerito sibi in homines suæ tyrannicum vindicabat, 70. Illusus in nativitate Christi, 69, 70, 71. Destructus ejus principatus a Christo, 252, 249, 269. Victus in cruce, 256. Per quod victi, victus a Christo, 245. Non potentia virtutis, sed justitia rationis ejus dominatio destructa, 248. Cur Christus tentarit, 159. Sanctificatione nostra torquetur, 45. Bene operantibus magis insidiat, 45, 49, 149, 179, 186. Maxime in Christianos sævit, quia et in baptismo renuntiaverunt, 154. Eius invidia in nos, 182. Quos non potest malis actibus corrumpere, impiis subvertit erroribus, 271. Hæretici ministri diaboli, 49. Tot habent species diaboli, quot simulacra mendacii, 271. Si diabolus animas justificatas negligentes repererit, savioribus laqueis rursus innectit, 275. Diaboli beneficia nocentiora quam vulnera, 276. Nova ejus in Christianos persecutio, 154. Diaboli et Herodis similis insidians furor, 155. Quomodo primum hominem deceperit, et quibus orbari, 67. Diaboli invidiam qui imitatur, 182. Sacramentum redemptionis latuit diabolum, 270. Priscillianistæ diabolum Dei opus esse negabant, 700. Disseisio inter homines et diabolum inveterata, 145.

Diaconis Urbis quæ et quæ fuerint, 25. Collectæ elemosynæ ad diaconales Ecclesias Urbis deferendæ, 58 *not.*

Diaconus minister sanguinis Christi, 427. Diaconi munus duplex, sacramenta ministrare, et ecclesiasticas dispensare substantias, 358. Diaconi ordinatio ex canone et traditione peragenda die Dominico, 622. Interdictum eis conjugium, 687, 1421.

Dietianus episcopus in Hispania tractatus scripsit Priscillianæ dogmatibus infectos, 707. Ab errore discessit, *ibid.*

Dies Dominica dies salutis et lætitiæ nostræ, 161. Dies resurrectionis Dominicæ dicta, 650, 699. Unde ejus præstantia, 650. In hac mundus cepit exordium, *ibid.* Hæc dies ordinationi disputata, 659.

Diebus festis vestitus nitidior et templa ornata, 155. Quomodo celebrandi, 454. Anima maxime purganda, 155. Cessandum a labore, 435.

Dilectio Dei, *vid.* Caritas.

Dimissorie clericis scripto dandæ, 679.

Dioecesis episcoporum regimini commissa in hodiernam vulgarem significationem, 1527.

Dionysius, Romanæ Ecclesiæ notarius, Leonis epistolam ad Constantinopolitanos attulit, 951, 976.

Dioscorus Alexandrinus episcopus, initio episcopatus a Leone laudatur, et instruitur, 628. In Ephesio concilio malæ ejus artes, 911. Impeditur lectionem epistolæ Leonis ad S. Flavianum, *ibid.* Tyrannis et impia gesta, *ibid.*, 921, 926, 929, 933, 946, 1040, 1092, 1222 *seqq.* Fidei et inorum vastator, 1246. Inaudita et incredibili audacia excommu-

nationem meditata est contra S. Leonem, 1092, 1223 *not.* Ejus nomen ad altare non recitandum, 1040. Damna- tus in concilio Chalcedonensi, 1094, 1126, 1159. Sententia in eundem, 1149. Ejus mors, 1235.

Disciplina quomodo tempori accommodanda, 1350.

Dispensatio pontificia in canonibus, *vid.* Canones. Leo amore reparandæ fidei et pacis studio dispensavit cum Maximo Antiocheno episcopo contra canonum regulas ordi- nato, 1155. Dispensatio cum Andrea CP., ut ad presby- teratum promoveretur, 578. Aliæ dispensationes, *ibid.*, 664, 665. Dispensationes post factum ex causa, 664, 665. Dispensatio recusata etiam in necessitate cum bigamis, aut vitularum maritis, 674.

Disputationes cum hæreticis in rebus definitis, et tracta- tus novi vitandi, et cur, 1301, 1305, 1310, 1522, 1358, 1340, 1345.

Dives nemo sibi soli factus est, 27, 52, 61. Cur divites abundare Deus voluit, 27, 48. Quomodo divitibus uti debeant, 33, 38. Dives Dei minister et pauperum œconomus, 188. Habet partem pauperis, *ibid.* Neglectus pauperum non est venialis, 35, 37. Tam sunt iniqui qui non juvant pauperem quam qui opprimunt, 38. Parum est diviti non auferre aliena, nisi det et sua, 341. Boni divitis animus, 367, 368.

Divitiæ bonæ sunt, et quatenus, 34. Earum non tam possessio, quam dispensatio nobis commissa, *ibid.* Non bene expensæ causæ peccati, *ibid.* Pereunt male conditæ, 35. Cui committendæ, ut æternæ sint, 53. Dum erogantur, augentur, *ibid.* Qua ratione in tuto ponantur, 358. Quem earum usum religio doceat, 359. In divitiis timenda elat- io, 367.

Doctrina catholica nec maculam perfidiæ, nec rugam potest habere mendacii, 252. A doctrina evangelica ne uno quidem verbo licet dissidere, 1044.

Domini quomodo se gerere debeant erga servos et sub- ditos, *vid.* Famuli.

Domitianus episcopus a Leone legatus in Orientem, 1544, 1435.

Donatista schismaticæ pravitatis, 665.

Donatus Saliciniensis episcopus Africæ ex Novatiano con- versus una cum sua plebe, 665.

Donorum celestium mensura ex operum nostrorum qualitate non pendet, 9. Dona sua non vult Deus otiosa, 341. Donis Dei est justæ ac sapienter utendum, 34. Dona terrena et corporalia a Dei largitate proveniunt, 34. *vid.* Beneficia.

Dorotheus monachus ablati a monasterio, 1297.

Dorus episcopus Beneventanus, 732.

Dubia Romæ frequenter delata, 1403, 1416. Decisa vel ex Scriptura, vel ex regulis Patrum, 1405. Leo de difficilioribus tractare voluit in synodo, et cur, 1406. Non definiendum ex suspitione ambigua, 1407. Quædam colloquiis aptius definienda, quam scriptis, 1419. Quænam regula in dubiis servanda, *ibid.* Episcopi Galli etiam post decisiones conciliorum Galliæ dubia ad apostolicam sedem detulere, et cur, 1414.

Dulcitus Romanæ Ecclesiæ notarius, 837. A Leone legatus ad Ephesinam synodum, 865.

Dynamius episcopus Gallus, 1111.

E

Ecclesia supra fidem Petri fundata, 12, 239, 461. In Petri soliditate consistit, 634. Hanc soliditatem violat qui Petri potestatem tentat infringere, *ibid.* Pro tota Ecclesia Christus oravit, 269. Adversus eam nihil prævalere potest, 13. Distinctus est ordinata gradibus, et ex diversis membris ejus integritas, 14. *vide* Hierarchia Ecclesiastica. Extra Ecclesiam nihil est integrum, nihil castum, 517, 491. Ecclesia Christi libertatis familia, 203. Ecclesiæ unitas exigit concordiam sacerdotum, 691. Fides, et unitas Ecclesiæ custodiendæ, 1077.

Ecclesiæ ortus in nativitate Christi, 88. Inter persecu- tiones Ecclesia augetur, 134. Unde totius Ecclesiæ profectus, 58. Ejus unitas visibilis explicatur, 133. Una unitas Ecclesiæ casta communio, 1039. Ecclesia est corpus Christi, 1040. Culpæ præsidium sacerdotum integritati Ecclesiæ non præjudicant, 1157. Pietatis opera cum uni- versa Ecclesia porrage quantum præset, 345, 348. Horum operum unitas potentissima, *ibid.* Quicquid ab Ecclesia in consuetudinem est devotivis receptum, de traditione apo- stolica et de sancti Spiritus doctrina dimanat, 316 *not.* Ecclesiæ lentitas etsi sacerdotali contenta judicio, eruentis refugit ultiones, severis tamen Christianorum Principum sanctionibus adiuvatur, 696. Ecclesia nihil de hoc mundo metuit, vel concupiscit, 703. Ad Ecclesiæ pacem utriusque potestatis nexus necessarius, 985. Ecclesiam turbantes regia potestate coercendi, 1211.

Ecclesia luminaribus ornata, 434. Ornatio diebus festis, 153. *vid.* Basilica, Dedicatio Ecclesiæ.

Ecclesiæ Romane laudes, 321, 374, 941 *seqq.*, 1232. In apostolicæ petræ arce fundata, 14. Ecclesiæ regionum Urbis, 29, 32. Ad quas collectæ publicæ afferebantur, in egenorum subsidium a presbiteribus distribuendæ, 38. Hæ Ecclesiæ quot essent diaconis assignatis, 25.

Ecclesiarum privilegia quibus fundamentis nitantur, 1147. Non violanda, 1149.

Ecclesiastica bona non alienanda, 728. Quibus conditio- nibus concessa alienatio, *ibid.*

Electi et Electæ apud Manichæos, 50.

Electi sunt pauci, 185. Cur, *ibid.* Electi omnes et in Christo crucifixi, et in Christo coronandi, 271.

Electioes Ecclesiasticæ quam alienæ esse debeant a carne et sanguine, 11.

Eleemosyna. Ejus meritum et utilitas, 27, 28, 29, 32, 34, 36, 37, 48, 49, 53, 57, 61, 172, 343. Christo impeditur, 27, 28, 38. Est quidam baptismus, et alterum a pec- catis lavacrum, 28, 63. Ejus purificatione mundantur pec- cata, 36, 63, 186, 316. In ea si non est omnium æquis facultas, debet esse par pietas, 29, 39, 45, 47. Non census in ea, sed affectus pensatur, *ibid.*, 63, 346. Potest eorum esse par animus, quorum impar est census, 346. Ab omni- bus est faciendæ, 30, 45, 169, 348. Etiam a pauperibus, 30, 63. Quidquid in eleemosynis impenditur, non minuitur, sed augetur, 183, 315. Est pia usura, 33. Oratorem jurat, 48, 52. Cum jejunio copulanda, 343. Abundantiores sint eorum eleemosynæ, qui jejunare non possunt, *ibid.* Ejus omisio damnationis ratio, 33, 57. Quibus maxime danda, 33. Infidelibus etiam danda, 153. Fideles præferendi, *ibid.*, 350. Verecundis ita danda, ut consulari et paupertati et pudori, 35. Indigentibus danda antequam petant, 411. Qui dat eleemosynam est minister misericordiæ divinæ, 168. Eleemosynæ largitas sic temperanda ut de illa et pauperum refectio gaudeat, et domestica sufficientia non laboret, 347. Parum est non auferre aliena, nisi largiatis et propria, 341. Qui necessitatibus alienis non consulit, nihil distat a bestis, 62.

Eparchius episcopus Gallus, 1111.

Ephesinum concilium 1, *vid.* Concilium.

Ephesinum 2 indicium a Theodosio, 831, 836, 865. At requisita Leonis auctoritas ut indicio effectum consequeretur, 865. Latrocinium evadit, 1077. Quæ in eo perpe- trata, 911, 912, 946, 974, 1077, 1322. Leonis epistola non recitata, 921. Et latrocinio contradixerunt Leonis legati, 913, 921, 923, 928, 935. Gesta ejus a Leone reprobata, 904, 913, 923, 928. Et ab omni occidentali concilio, 928. Mali auctor Dioscorus episcopus Alexandrinus, 929. Nomen synodi non meretur, 1051, 1064. Detestandum judicium, 1287.

Episcarpus presbyter Beneventanus male antiquioribus præpositus, 755.

Epiphania est Christi manifestatio, 113, 115. A prophætis prænuntiata, 121. In Epiphania vocationis gentium inchoatio, 121. Quare hoc festum institutum, 128. Quomodo honorandum, 417. Epiphaniæ mysterium adhuc in Ecclesia adimpletur, 132, 140. Quidam putant hac die Dominum ad Joannis baptismum accessisse, ideoque baptismum conferunt, 722.

Epiphanius a Leone cum litteris missus Constantinopoli- num, 931, 976. Tribunus vocatur, 956.

Episcopi summi sacerdotes, 891. Super omnes gradus constituti, 671. Quæ eorum virtutes, *ibid.* Eorum est vigi- lare ne fidei unitas violetur, 1253. Omnes in Christo fue- runt edocti, 719. Non sola fides et doctrina episcopum facit, 1452. Ipsorum dignitas communis, non autem ordo, quo sensu intelligendum, 691 *not.*

Episcopi electio diu non differenda, 688. In electione cleri plebisque consensus requisitus, 617, 639, 679, 688, 1420. Nullus episcopus detur invitus, 679, 688. Si partium vota divisa sint, metropolitani judicio is alteri præferatur, qui majoribus et studiis juratur et meritis, *ibid.* Qui, et qua probatione eligendi sunt, 639. Non ex laicis ordinandi, 662, 665. Ex presbyteris vel diaconis optimus eligatur, 688. Episcoporum unctio, 11, 228. Comprovinciales epi- scopi cum metropolitani judicio eos consecrant, 1420. Non ex bigamis, *vid.* Bigani. Anniversaria solemnitas cele- branda, 10. Episcopi non facile a sede avellendi, 690. Epi- scoporum translationes reprobatae, 689. Episcopi belli tem- pore ab Ecclesiis suis non debent abscedere, 1047. Quid de episcopis non laborantibus existimandum, 708, 709.

Episcopis Ecclesiæ rectoribus Petri forma præposita, 18. Episcopalis mansuetudo et lenitas quæ, 696. Episcoporum difficultates et labores deterrere non debent, 1417. Epi- scoporum continentia, 688. Qui alios ab errore non revocat, errare se demonstrat, 707, 708. Negligentes in pasceundo suum gregem reprehensi, 716. Inscientia in episcopis inexcusabilis, 614, 717, 1267.

Episcoporum est predicare, *vid.* Concionandi.
 Episcoporum constantia quam necessaria, 1311, 1314.
 Episcoporum gradus quatuor, *vid.* Hierarchia.
 Episcopi lapsus sedi ejus nocere non debet, 1167.
 Maxima episcoporum cura est observantia canonum, 735.
 Episcoporum judicia matura, 763. Eorum culpæ non præjudicant Ecclesiæ, 1157. Debitum eorum corrigendi, 1318. Segnis indulgentia, et dissimulatio quam in ipsis damnabilis, 1319.
 Episcopi pro fide exsules revocati, 1032, 1046.
 Epistolæ pacis, id est communionis, 1183.
 Epistolæ plurali numero de unica epistola dictæ, 677 *not.*
 Epistolæ Pontificiæ auctoritates appellatæ, 711 *not.* Item apostolica decreta, 665, 665. Quæ confirmabant synodum generalem, legendæ erant in Ecclesiis Orientis, 1182.
 Errantes ex sanctorum traditione instruendi, 1257.
 Errores veritati splendorem conciliant, 1112.
 Eucharistia corporis et sanguinis Christi participatio, 247. Facit ut in id quod sumimus, transeamus, *ibid.* In ea veritas corporis et sanguinis Christi, 356, 977. Eutychemo errori opponitur, 356 *not.* Est sacrificium, 356. Accipientes eam respondebant Amen, 357. Parvulis data, 977. Manichæi communionem sanguinis declinabant, 161. *Vide* Communio.
 Eudocia Augusta a Leone ex secreto imperatoris horata monita, et cur, 1209 *not.*
 Eudoxia Licinia post latrocinium Ephesinum ad Theodosium scribit de turbatione Ecclesiarum, 968. Alia est ab Eudoxia, quæ Romæ S. Petri templum renovavit, 455 *not.*
 Eugenius episcopus Gallus, 1111.
 Eulalius episcopus Gallus, 1111.
 Eulogius episcopus Iporiensis, 1065
 Eunomius hæreticus, 49.
 S. Euphemia. In ejus confessione Chalcedonensis synodi Patres definitionem fidei super altare posuerunt, 1128 *not.*
 Euphratas accusator Flaviani episcopi CP. si satisfactionem det, presbyter ordinari a Leone permittitur, 1274.
 Eusebius Leonis epistolam ad Flavianum attulit, 889.
 Eusebius episcopus Dorylæ contra Eutychem libellum Flaviano episcopo dedit in synodo Constantinopolitana, 759. Leonem adit, 1037. Multa discrimina laboræque causa fidei toleravit, 1041. Ejus Ecclesiam Leo commendat Anatolio CP. ne eo absente quid deperat, *ibid.*
 Eusebius episcopus Mediolanensis synodum suæ provincie jussu Leonis coegit, ejusque synodica, 1060.
 Eusthasius episcopus Augustanus, 1033.
 Eusthathii episcopi Beryli nomen ad altare non recitandum, 1040. Innocentes et catholicos sua persecutione vexavit, *ibid.*
 Eusthathius episcopus Gallus, 1111.
 Eutychem ante sui erroris condemnationem ad Leonem scribens, quosdam Nestorianæ hæresis accusat, 737 *not.* Multum imprudens, et nimis imperitus, 801. Accusatus ab Eusebio episcopo Dorylænsi, et in synodo CP. damnatus, 759, 756, 763, 767, 786. Appellationem in synodo a se interpositam, et non susceptam prodit, 740, 741, 742, 763. In quo mentitus est, 786. Post damnationem scribit ad Leonem, 739. Appellationis libellum ad eum mittit, 742. Libellum fidei suæ edidit, *ibid.* *not.* Et ad Leonem direxit, *ibid.*, 1481. Obedientiam Leoni simulat, 741, 763, 841, 867. Scribit ad S. Petrum Chrysologum, qui eidem rescribit, 775. Gesta Constantinopoli contra eum ad Leonem a Flaviano missa, 753, 786. Eutychem, si errorem suum damnet, communioni restitui ac in suo gradu recipi Leo concedit, 833, 841, 851, 858, 861, 867, 870. Eum in remotiora loca ablegandum, et catholicum ejus monasterio præficiendum petit Leo, 1049. Perverse dogmatizat in exilio, et ad longinquiora ac secretiora transferendus petitur, 1275, 1276. Hæresim specie pietatis turbatur, 854. Anathematizatur ab Ecclesiâ CP., 1059. Adversus eum subscripserunt omnes Orientales ante concilium Chalcedonense, 1066.
 Eutychem error, ejusque rejectio, 100, 179, 204, 288, 356, 375, 756, 784, 809, 833, 1049, 1138, 1158, 1214, 1225, 1238, 1357. Manichæis affinis, 976, 1179. Valentino et Apollinari, 756, 782. Arian errori favet, 978. Et Photini, 980. In aliis hæreticis jam olim damnatus, 373, 1036, 1038. Romæ a negotiatoribus Alexandrinis sparsus, 373. Quæ victoria Ecclesiæ in extinctioe hujus erroris, 1145. Tractatus in errores Eutychemis, 363 *seqq.*
 Eutychemi quomodo fallere studebant catholicos, 1058 *not.* Se defensores Nicæne fidei venditabant, catholicos a Nicæna fide desecere traducebant, 935 *not.*, 1323, 1359 *not.* Leonis papæ Nestorianismum impungebant, 1258. Ejus epistolam ad Flavianum obscuram traducebant, 1314. Hiuc Leo primum credidit falsatam suam epistolam in Græca

versione, *ibid.*, 1260. Dein dedit ex pervertate interpretantium id oriri, 1314 *not.* Eutychemorum turbæ post Martiani obitum et Constantinopoli, et Alexandriæ, 1299 *not.*, 1301 *not.*

Euxitheo Thessalonicensi episcopo Leo scribit, 1311.
 Evangelium narrat quod prophetia prænuñtiavit, 230. Ab evangelica doctrina ne ullo quidem verbo licet dissidere, 1044.

Examen epistolæ Leonis ad Flavianum in Chalcedonensi quatenus liberum fuerit salva auctoritate ædis apostolicæ, 1290 *not.* Examen conscientiæ, *vide* Conscientia.

Excommunicatio pro levibus non ferenda, 640. Nec ad indignantis episcopi arbitrium, *ibid.* Ejus effectus, *ibid.*, 859, 861. Cum rejectis ab unitate Ecclesiæ non communicandum, 774. Excommunicatio hæreticorum, *vide* Hæretici. Excommunicatio combinatoria, 1169.

Exemplum bonum præbere est, et sibi et aliis prodesse, 150. Boni exempli fructus, mali damna, 151. Exempla sunt validiora quam verba, 358.

Exorcismorum usus in Ecclesiâ, 342, 723.

F

Famuli et subjecti quo loco habendi, 152, 155, 175, 180. Cur alios alii subjecti Deus velit, 188.

Faventius episcopus Rhegiensis, 1082.

Faustus abbas CP., ad quem Leo scripsit, 859, 937, 963, 1011, 1015.

Fecunditas terræ a Deo repetenda, 48. *Vide* Abundantia.

Festi dies, *vide* Dies festi.

Fideles pauci in veteri Testamento, multi in novo, 78. *Vide* Christianus.

Fides. Ejus virtus et meritum in iis quæ viri non subjacent constituta est, 268, 293. Fidei justitia, 21. Fides et impios ad justitiam, et mortuos revocat ad vitam, 185. Fides justificat, 1012. Sine operibus mortua est, 56. Caritas robur fidei, fides fortitudo est charitatis, 171. Fidei et charitatis nexus, *vide* Caritas. Fides sine charitate esse potest, 51. Non sufficit ad salutem, 182. Quod fidei creditur, opere imitari necesse est, 156. Fides quæque pretiosa efficit, 169. De fidei libertate frustra gloriatur, qui servit cupiditati, 135. In fide angusta via quæ ducit ad vitam, 85. Sine fide nihil sanctum, nihil castum, nihil vivum, 82. Explicatur, 493.

Fides catholica unde, 1061. Fidei fons et canalus, 1075. Ejus commendatio et unitas, 82, 839. Catholica fides, quæ vera et una est, nulla se patiit diversitate violari, 1338. Episcoporum est vigilare ne fides violeat, 1233. Tunc fides vera fructuosissime defenditur, quando etiam a sectatoribus suis opinio falsa damnatur, 835. Violari potest brevissima adjectione aut commutatione litterarum, 1254. Fidei nihil addi, nihil minui potest, 1237. Fides ratione contrario non obnoxia, 1158. Humilitatem exigit, 1255. Semel definita non sunt in dubium revocanda, 1073. Nec retractanda, 1064, 1301, 1303, 1304, 1310, 1333, 1338, 1340, 1345. Vitandi concertationem et disputationem strepitum, et quatenus fides defendenda, 765, 1075, 1557, 1315. Nihil gloriosius quam fidem propugnare, 888.

Fidei constantia mirabilis facta ex difficultate credendi, 274. Fides antiqui et novi Testamenti eadem, 204, 244. Antiqui in fide Christi vivere et placere, 199, 204, 244, 256, 268. Sola fidei luce attingi potest Christi Dei hominisque mysterium, 140. Fides accessione Domini aucta, et Spiritus sancti munere roborata, 294. Hujus fidei mirabiles effectus, *ibid.* Caute de fide loquendum, 1225. Ad fidem multi veniunt Leonis tempore, 85. Fidei puritas splendescit, cum ab ea sordes separantur errorum, 933.

Fides Petri fundamentum Ecclesiæ, *vide* Ecclesia. Soliditas fidei Petri perpetua est, 12, 461. Eadem fidei soliditas in suos successores transfusa, 32.

Fides Romana ab Apostolo commendata, ac nulla hæresi violata, 274. Ab initio Evangelii in toto mundo prædicata, 14.

Filius Dei Patris unicus, 805. Patri consubstantialis, 110, 823. Conspiternus, 805. Verus Deus, 817. Numquam inferior Patri, 101. Illi est æqualis cum Patre divinitas, 823. Dei Filius ante sæcula a Patre genitus, et Patri semperna et consubstantiali æqualitate consertus, 85. In nullo a Patre differens, et cur, 805. Manens in forma Dei fecit hominem, 813. Factus est homo, *vid.* Christus. Filii Dei apparitiones in veteri Testamento, 834.

Flavianus episcopus CP. in synodo Eutychem damnat, et acta ad Leonem mittit, 756, 796. Accusatur ab Eutychem quasi libellum appellationis a se oblatum noluerit recipere, 740, 742. Rescribit eum in hoc mentium, 766. Quam necessarium duxerit quantique fecerit Leonis iudicium,

788. Leonis epistolae ad eum in hac causa, 767, 792, 801, 835, 847, 889, 951. Eius zelus laudatus, 792, 897, 1036, 1156, 1277. In Ephesino sacrosanto libellum appellationis ad apostolicam sedem legatis dedit, 908, 915. In eodem perverse damnatur, 946, legatis contradicentibus, 928. Dioscorus in eum immaniter saevit, 951. Leo jubet Constantinopolitanis Flaviano adherere, 933, 957. Quod fecerunt, 975. In exilio obiit, et tempus ac locus mortis, 952. Eius corpus Constantinopolim cum honore allatum, et in basilica Apostolorum positum, 1032, 1056, 1046. Flaviani virtutes, quae illum usque ad confessoris gloriam prolexerunt, 1156. Flavianus sanctae memoriae appellatus, 1278, 1285, 1293. Memoria beati Flaviani, 1280. In sanctis commemorandus, 1090, 1101.

Florus presbyter Ecclesiae Iportensis, 1082.

Florus episcopus in Gallia, 1110.

Fenus quam grave malum, 53, 54. Injustum, *ibid.* Etiam a divitibus perceptum, 467. Laicis et clericis interdictum, 615.

Femis cum Deo plura quodnam sit, 53.

Fontejus episcopus Gallus. 998, 1111. Fuit episcopus Vasensis, 998 *not.*

Formatæ litteræ diei paschalis indices, a Romano pontifice quotannis missæ, 1079, 1260, 1283, 1297.

Fortitudo solida, quæ nulla inæqualitatum perturbatione quatitur, paucorum est, 164.

Fraterus episcopus Gallus, 1111.

G

Galla Placidia, *vid.* Placidia.

Gallicie episcopi dicti *Gallicii*, vel *Gallici*, 710 *not.* Leo eis concilium cogendum indixit, *ibid.*, 711, ob Priscillianistarum hæresim in Gallia serpentem, *ibid.*

Gallicanorum religio ex apostolica se de manavit, 1109. Innumeris relationibus Gallicani episcopi apostolicam sedem consulunt, 654. Appellationes ad sedem apostolicam ex consuetudine deserunt, *ibid.* De Gallicanis Ecclesiis plura S. Leo decrevit, 653 *seqq.* Papæ sententia per Gallias vallura, 645. Valentinianus imperatoris sanctio, ne quid episcopis Gallicanis contra veterem consuetudinem liceret sine papæ auctoritate tentare, 614. Ravennis Arelatenis consecrationem Leo suo iudicio roborat, 896. Pro sede Arelateni contra Viennensem preces episcoporum ad Leonem missæ, 995. Controversia ab eo definita, et sui cœque metropolitani limites assignati, 998. Leo ad Gallos episcopos mittit suam Epistolam ad Flavianum cum secretis mandatis, 1001. Quid spectarent hæc mandata, *ibid.* *not.* Quantum Gallicani deserant Romano pontifici, 1109. De accepta ejus epistola gratias agunt, 1109. Syndicam ad eum mittunt, 1107. Hæc a Leone mittitur Constantinopolim 1315.

Gallicanæ Ecclesiæ doctrina a pontifice laudata, 1157, 1315. Gallicani episcopi a Leone instruuntur de damnatione Dioscori, 1140. Tres Gallicani episcopi gratias agunt de accepta epistola Leonis ad Flavianum, quam et per omnes Ecclesias assensum celebrari, 1003. Illius epistolæ exemplar a se descriptum mittunt ad Leonem ab eodem corrigendum, si quid librari errore defuerit, et remittendum, 1004. Remissum fuit, *ibid.* *not.*

Gaudium, *vid.* Lætitia.

Gelasii epistola ad Dardanos duplici exemplo ab eodem pontifice scripta, 651.

Geminianus episcopus legatus Leonis ad Leonem Augustum, 1314, 1433.

Genealogia Christi duplex in Evangelis, et quare, 854.

Generations intrabiles omnium ætatum, 108.

Genæ Viennensi episcopo a Leone subjecta, 999.

Gennadius episcopus CP., 1433, 1479.

Gentiles vocati ad fidem, 105.

Gentilium furor in Christianos præsertim ordinis sacerdotalis, 358. Gentiles quæ sunt humana, in Christo continentur, 219, 215.

Gennensis episcopus Paschasius, 1083.

Genus humanum. Hujus radix corrupta, 361. In damnationem annectur, 66. *Vid.* Peccatum originale.

Georgius monachus præsumendo illicita, et propositum et nomen monachi amittit, 1211.

Gerontius episcopus Gallicanus, 1107, 1111, 1156.

Gerontius delator epistolæ Juliani episcopi ad Leonem, 1295, 1296. Remissus eum Juliano Leonis, 1326.

Gloria cœlestis regni, 257. Eius bonum æternum, 48, 48, 75, 97, 142, 185, 205, 343, 545, 552, 564, 1329. Pro spe æternorum levissimum ducendam est temporalium detrimentum, 194. Via ad gloriam, 271, 288, 341. Gloria confessoris Flaviani CP., 1156.

Gloria Dei. Ad Dei gloriam cuncta referenda, 318. Non

in nobis, sed in Domino gloriandum, 22, 142, 318, 1219. Gloria nostra in gloria Dei agnoscenda, 175. Utendum bonis datis ad gloriam dantis, 60.

Gloria vana mundi non querenda, 158, 359, 364. magis timendum in gloriam suscipi quam in humilitate calcari, 485.

Græcam linguam quam pauci apud Latinos probe collerent, et exactam versionem ex Græco redderunt; et similiter quam rari apud Græcos Latinam linguam perfecte tenerent, accuratamque interpretationem ex Latino proferrent, 557. Hinc de minus ex cetera Græca versione suæ ad Flavianum epistolæ Leo dedit. 1256. Eam a perito utriusque lingue græce reddi cupit, 1258, 1260. Difficultas apte transferendi in Græcum opera, quæ de rebus subtilibus agunt, 1257. Difficultas transf. reddi in Latinum, 1274. Multæ epistolæ Leonis Græce reddite, et quando, harumque interpretationum auctoritas, 858, 859. Quædam Græcorum epistolæ ad initio græce et latine scriptæ, ac missæ in Occidentem, ac utraque exempla originalia habenda, 1112 *not.* 557. Græciantes Alexandria, 1274.

Gratus varii in Ecclesia, 14. *Vid.* Hierarchia ecclesiastica.

Gratiæ divinæ laus, 89. Necessitas, 56, 141, 187, 1207. Non secundum merita nominum, sed secundum multitudinem divitiarum sapientie Dei inseri corditer preparata, 261. Pelagianorum contrarius error damnatur, 591. Gratia exaltans, 181. Gratia adiutorium, 811. Gratia Christi non solum excitat mentem, sed et adjuvat actionem, 985. Deus juste imat præcepto, qui præcavit auxilio, 265. Gratia est inchoare et perficere, hominis voluntate cooperari, 181. Cooperatores smus gratiæ Dei operantis in nobis, 150. Qui dedit velle, donavit et posse, ut ceteris cooperatores operum eius. 90. Deus ad vincendum vires sufficit, 1357. Homo bona agens habet a Deo et effectum operis, et initium voluntatis, 141. Gratia operatur omnia in omnibus, 546. Omnis honorum operum donatio, divina preparatio est, 592. Deus, qui præstitit velle, donat et posse, 187. Quomodo gratia cooperetur homo, ut interior renovetur, 163. Gratia opus latronis conversio, 208. Non prius quisquam justificatur virtute, quam gratia, quæ unicuique principium justitiæ et bonorum fons atque origo meritum est, 592. Gratia quid maxime oportet in corde, 47, 48. In quo apparent mirabiles, 9. Gratia opus in Magis, 112, 123. Homo redemptus et renatus corrumperetur carnali desiderio, nisi spirituali maniferetur auxilio: quia sicut illi nunquam deest unde corrumpat, ita semper præstat est unde subsistat, 55.

Gratia antiquis Patribus data est eodem ac quæ nobis datur, 76. Semper per gratiam generi humano concessum fuit a bonitate divina, 78. Sed præcipue post incarnationem, *ibid.* Quid nobis divina gratia in incarnatione contulerit, 97. Nemo est credentium cui dona reganda sunt gratiæ, 245. Sine Dei adiutorio fortes esse non possumus, 553 *not.* Impossibilia ex infirmitate propria, possibilis sunt virtute gratiæ, 352. Dei gratia præstendit auxilium, et obedientia molit imperium, 150. Gratia ne subtrahatur obedientia, 163. Implorandum adiutorium Dei, ut sine quo nihil possumus facere, per ipsam omnia valeamus implere, 187. Si quid impossibile aut arduum homo in præceptis invenit, ad jubentem recurat, qui kleo det præceptum, ut excitet desiderium, et præstat auxilium, 163. Ideo datur præceptum, ut præceptis queratur auxilium, 167. Specialia gratiæ dona, 259.

Gratia donans victoriam, non auferit dimicandi materiam, 514. Hæc sanctis causa timendi, ne ipsi operibus pietatis elati, deserantur ope gratiæ, et remaneant in infirmitate naturæ, 141. Per Christum cuncta possumus, qui sine eo nihil possumus, 1418. Eius tam potentia sunt adiutoria quam vera promissa, 1419.

Gratiarum actio Deo debita, 7, 20, 41, 48, 52, 62, 66, 72, 115, 121, 247, 986, 1042, 1076, 1109, 1159, 1154, 1172, 1206, 1246, 1256. Leo gratias agit Romanis ob favorem in electione ad pontificatum, 7.

Gratiapopolis Viennensi episcopo a Leone subjecta, 999.

Gratus presbyter Euthasii Augustani episcopi vices gerit in concilio Mediolanensi, 1083.

Gratitudo, *vid.* Beneficia, Gratiarum actio.

S. Gregorii Nazianzeni testimonia Leo Eutychianis opponit, 1395.

Gula illicebra, 159, 319. De illicebra edendi omnia vitia fuerunt infusa, 512. Malum intemperantiæ gula, 58.

H

Heresis ex falsa religione descendit, 854. Ex privatis opinionibus et præsumptione docendi sine scientia, 108.

Cor a Deo permissa. 856. Quod majus pariat, 982. Christianae religionis inimicissima, 1078. Opprimenda prius quam vires acquirat, 854. Primus ad haeresim gradus est haereticos patienter audire, 710. Haereseum contra incarnationem catalogus, 40, 81, 90, 107, 373. Haereses latere non possunt, 372.

Haeretici sunt prodendi, et quibus deauntiandi, 33, 31, 161. Rē sunt de silentio, qui haereticos non prodentes putant, 31. Ejecti sunt ab unitate Ecclesiae, 374. Haeretici diaboli ministri, 49. Filii et discipuli diaboli, 150. Veniunt in vestimentis ovium, 49. Christianam somnem usurpant, 49, 271, 1212, 1213, 1258. Eorum artes deceptorias, 81, 82, 707. Ingenium, 1223. Sunt fugiendi, 81. Non tolerandi, 1178. Ab Imperatoribus reprimendi, 1306, 1320. Contra ipsos arma fidei arripienda, 33, 31. Eorum praesertim capita exilio pellenda, 161. Jes non habent habitandi nec orandi in ecclesiis, 1520. Orandum pro haereticis, 127. Ipsorum nomina ad altare non recitanda, 1040, 1051. Colloquia vitanda, 271, 373, 374. Neque in civilibus cum ipsis communicandum, 50. Se invicem anathematizant, 1215.

Haeretici correcti qua cautione in communionem suscipiendi, 589, 594, 665, 709, 751, 836, 831, 861, 867, 870, 1037, 1040, 1078. Metu in haeresim lapsi, conversi et suscepti, 1032. In eodem quo redeunt ordine relinquendi, 575, 577, 731. Dummodo non sint rebaptizati, 750 not., 731. Eorum principes Leo sibi discutendos reservat, 1051. Cum haereticis damnatis de fide non disputandum, 1540. Haec disputaciones quam infelicem exitum habere solent, 1322.

Haeretici baptizati valide, 1534. Quo sensu ab his baptizati, conversi impositione manuum erant confirmandi, *ibid.* not.

Helladius episcopus Gallus, 1111.

Hel, idius episcopus Aegyptii pro fide extorris, 1536.

Herodes fuit alienigena, 118. Ejus saevitia, 113, 120, 128, 140. Caecitas, 124. Herodis et diaboli similis insidiandi furor, 133. Christum natum mundo nuntiat, cum e mundo tentat auferre, 113. Ejus malitiam in infantium bonum Deus ordinat, 113. Herodes mystice quid, 128.

Hermes archidiaconus Narbonensis Rustici episcopi litteras ad Leonem affert, 1416.

Hierarchia ecclesiastica. Hujus gradus tres recensiti, levitae, seniores, et sacerdotes, 228. Summi antistites, secundum ordinis sacerdotum, sacramentorum ministri, 181. Gradus quatuor, episcopalis, presbyterialis, leviticus, seu diaconorum, et subdiaconorum, 687, 688. Quatuor gradus hierarchici inter episcopos, episcopalis, metropolitanus, Exarchicus, et pontificalis, 692. Quo sensu his gradibus dignitas, non autem ordo communis sit, 691 not. De primatu Romani pontificis in universam Ecclesiam, *vid.* Romani pontificis primatus. Intra eundem gradum antiquior ordinatione non poterat juniori locum suum cedere, 735. Conversi ab haeresi et in suo gradu recepti ad primatum intra eundem gradum non promovendi, 1278.

S. Hilarius Arelatensis episcopus deponit Celidonium episcopum, 635. In Projecti episcopi aegrotantis locum alium irregulariter ordinat, 636, 637. Ob Celidonii appellationem ad Romanum pontificem Romae in concilio adest, 658. Dein se subduxit, 640. Privatur metropolitana potestate, 650, 659. Valentinianus legem fert hac de causa, 642. Defunctus sanctae memoriae a Leone vocatur, 890.

S. Hilarius episcopus Pictaviensis a Leone allegatus, 1588.

Hilarus episcopus Gallus, 1107, 1111.

Hilarus Romanae Ecclesiae diaconus legatus ad synodum Ephesinam a Leone, 837, 841, 851, 863, 870. Ne impis gestis subscribere cogeretur, effugit, 911, 921. Protestatus est, 913. Omnia gesta nuntiavit Leoni, 907, 911, 921. 929. Scribit ad Pulcheriam Augustam, 926.

Hispanorum synodum Leo praecipit contra haeresim Priscilliani, 710. Haec haeresis in Hispania a Turribio inventa, 712. Galli episcopi documenta a Leone accepta contra Eutychen ad Hispanos mittunt, 1002 not. Leo Gallicanis episcopis committit, ut victoriam fidei in concilio Chalcedonensi contra Eutychianam haeresim partem Hispanis episcopis nuntient, 1140. Formata de indictione Paschalis anni, 455. A Leone ad Hispanos missa, 1283.

Homo cur ad imaginem Dei conditus, 30, 62. Si permansisset in statu innocentiae, non fuisset mortuus, 79, 1291. Ex primo homine condemnatio in omnes cum peccato transivit, *ibid.* Radix humani generis corrupta, 361. Honialis excellentia, 96. Indigentia, 700. Renovatus in Christo, 68. Natura hominis mutabilis semper potest recidere et crescere, 148. Nemo in hac vita immunis a tentatione, ac liber a crimine, 185. In hominibus attendenda est natura communio, 180, 183, 191, 192. Morum similitudo homines sociat, 40. *Vide.* Natura humana.

Honoratus episcopus Gallus, 1111.

Humilitatis et *humilitatis* voces promiscue a Leone adhibita, 83 not.

Humilitas est tota Christianae vitae disciplina, 157. Christi humilitas victrix et magistra, 136. Humilitatem Christus docuit, 114. Humilitatis remedia vulnera superbiae curavit, 86. Humilibus nihil arduum atque difficile, 150. Humilitas Divinitatis nostra protectio est, 199.

Hypatius Chorepiscopus legatus Theodoriti ad Leonem, 950.

I

Idatius episcopus Gallus, 1110.

Idatius episcopus Hispanus, 711, 615, 1475.

Idolothorum esse illicitum, 1532, 1428.

Illyrici metropolitae Leo scribit 617, 677, 1511. Myriacanorum dubitationem circa epistolam Leonis ad Flavianum Aetius et Theodoritus excludere nisi sunt, 1220 not. Imperatores ad regnum erecti ea maxime de causa ut fidei et Ecclesiae auxilium ferant, 1122, 1323, 1545. Haeretici ab iisdem cohibendi, 1306, 1327. Eorum esse scandala contra fidem et disciplinam rescere, 1185, 1188, 1581. In honorem Dominiuae passionis et resurrectionis reos relaxabant, 152, 180, 483.

Impositio manuum varie accepta, 1534 not. Ritus poenitentiae et reconciliationis, *ibid.* Non adhibebatur cum clericis conversis, et cur, 1535 not. 1421.

Incarnatio Verbi. Dei consilium in incarnatione, 811. Incarnationis dogma astruitur, 84, 85, 1019, 1071. *Vid.* Christi incarnatio. Incarnationis qualis sit verus venerator, 92.

Infantia quam Christo sit grata, 158. Infantia Christiana, *ibid.* *Vid.* Pueri.

Inferi portae contra quid prevalere non possunt, 15. In inferno nulla est satisfactio, 151. Aeterna mors, 65. Aeternum supplicium, 1518. Aeternus ignis, 36. Aeterna cruciatus, 32.

Infidelitas omnium malorum mater, in multas opiniones distribuitur, 268. Polluit jejunantem, 317. Quo sensu, 492. Num S. Leo docuerit omnia opera infidelium esse peccata, 491. Infidelis exors misericordiae Christi, 168. Quo sensu Leo id scripserit, 486.

Ingenius episcopus Gallus, 998, 1110, 1158. Fuit episcopus Ebrudunensis, 1458. Ad Leonem legatus a Gallicanis, remittitur, 1159.

Ingratitudo quam periculosa, 535. Ingrati est animi beneficia tacere, 7.

Inimici diligendi, et cur, 41, 63, 147, 180. Ipsis est parcendum, 147, 166, 187.

Innocentia. Fideles ad perfectam innocentiam, et ad plenam debent tendere puritatem, 190.

SS. Innocentes veri martyres caelo inserti a Christo, 113. Fuerunt consortes passionis Christi, 159. In ipsis cunctorum martyrum forma processit, 110. Felix eorum ignorantia, 116. Fuerunt multi, 1289.

S. Innocentius I Romani pontificis et decessorum decreta servari Leo jubet, 616.

Innocentius episcopus ex una suburbicariarum provinciarum Leonis epistolam in suam provinciam defert, 615.

Interstitia in ordinationibus servanda, *vid.* Ordines.

Invidiam diaboli qui imitantur, 182.

Iporiensis episcopus Eulogius, 1085.

Itali episcopi a Leone instructi, 625.

J

Jacob prophetat de Christo, 118.

Januarii episcopi Aquileiensis vigor a Leone laudatus, 729. Prima Leonis epistola ad episcopum Aquileiensem non fuit data ad Januarium, 581.

Jejunium utriusque testamento congruit, 351. Jejunii praecipuum non est abrogatum novae legis gratia, sed confirmatum, sicut et praecipuum dilectionis, 46, 52. Jejunium Christianorum si Judaeis commune est in temporibus, non concordat in moribus, et cur, 348.

Jejunia Ecclesiae auctore Spiritu sancto instituta, 315. Apostolicis sanctionibus disposita, 62. Ex Apostolica traditione, 168, 319. Jejunium statim ab apostolis celebratum, postquam Spiritu sancto fuere repleti, 314. Jejunium ex auctoritate indicitur, et ex charitate suadet, 340. Ex apostolica institutione omnium virtutum regulis a jejunio lachryandarum, 319. Jejunium Quadragesimae, 189. *Vid.* Quadragesima.

Jejunium quatuor temporum ab Ecclesia per totum annum descriptum, 59. Cur institutum, 43, 48, 52, 62, 266, 315, 520, 565. Jejunium decimi mensis ex veteri Testamento assumptum, 46. Ecclesiasticis regulis adjunctum, 62.

Jejunium septimi mensis et apostolicis et legalibus institutis electum, 363. Jejunium quatuor temporum non ubique præceptum et custoditum, 56 *not.* Quatenus nihilominus de apostolica traditione hoc præscriptum dici potuit, 316 *not.* Cur post festivitates Paschalis et Pentecostes fuerit ordinatum, 315, 320.

Jejunii ians et utilitas, 42, 43, 47, 58, 59, 145, 156, 317, 320, 342. Jejunio adlenia eleemosyna, 43, 47, 63, 147, 151, 168, 183, 343. Et oratio, 42, 44, 48, 343. Aliæ virtutes, 146, 147, 151, 157, 162. Alla jejunia legitima, alia voluntaria, 340. Lege sancita quantum præstent, 347 *seqq.* Jejunium ab omnibus observandum, 184. Jejunium observatum etiam a Catechumenis, 165. Quale jejunium pertinet ad infirmos, 168. Qui jejunare non potest, suppleat eleemosyna, 343. Jejunium indictum refectis atque robustis, tenuibus atque pallentibus, 409. Jejunium poenitentis necessarium, 351. Jejunium hilarare esse debet, 347. Jejunandum est a cibis, sed multo magis ab erroribus, 335. Duplex jejunium, carnis et spiritus, 364. Spiritale jejunium in quo positum, *ibid.* Jejunium corporale absque spiritali non prodest, 60, 364. Jejunium sanctum et spiritale, 174. A culpa jejunandum, 191. Jejunium sterile quod, et quo sensu, 345 *not.* Liborum discretio in jejunis, 160. Jejunia et alia pia opera publica efficaciora sunt quam privata, 56 *not.*, 343, 346, 348. Præcipue contra diaboli insidias. 56. Per jejunium omnia vitia expellenda, 342. Quidam demones non expulsi exorcismis, sed in oratione et jejunio, *ibid.* Israeliticus populus Deum non placavit nisi in jejunio, 154. Jejunia infidelium, *vid.* Infidelitas.

Jerusalem habitans Christianus, quantum ipsorum locorum mysteria erudiat, 1287, 1289.

S. Joannes Baptista prophetat in utero matris, 108, 128. Matrem Dei indicat, 108. Verum Pascha docuit impletum, 275.

Joannes Baptista Marns, *Pr. Serm.* § 7.

S. Joannes Chrysostomus laudatus, 1277. Testimonia ex ejus operibus a Leone excerpta, 1395.

Joannes decurio misus in Ægyptum pro causa fidei, 1296.

Joannes episcopus Cremonensis, 1064.

Joannes episcopus ordinator Timothei Solophatioli episcopi Alexandrini, 1437.

Joannes presbyter CP. ad Leonem recurrit, 1034.

Johas ordinator Timothei Solophatioli, 1437.

Judeorum cæcitas, 116, 119, 212, 236, 253. Impietas, 104, 219, 226, 236, 415. Blasphemie, 209. Crudelis et simulata elementa in Christum, 216. Obduratio, 236, 266. Pnitiio, 207, 257. Puerunt famuli et stipendiarum diaboli, 269. Quod Judæi perdidit, assecuti sunt gentiles, 203. Ex Judæis multi conversi, 210. Pro Judæis orandum, quia ob eorum offensionem gratiam reconciliationis accepimus, 275. Curandum ut respiciant, et quomodo, 129. Pro ipsis oratio Ecclesie tempore passionis, *ibid.* Nec ipsis negatum sacramentum salutis, *ibid.* Eorum sævilia conversa in causam salutis, 199, 201. Judæorum nudipedalia, 348 *not.* Quomodo in Scripturarum intelligentia Judæi a Christianis discrepent, 104. Quomodo Judæi se præpararunt ad pugnam contra Philisæos, 145. Christi oratio in cruce pro Judæis, et effectus hujus orationis, 210. Judæi Christianis quomodo serviant, 119. Judæis veritas est scandalum, 129. Ad Christi agnitionem excitantur, *ibid.*

Judas omnibus sceleratorum et infelicio, 215. Patrabat miracula, 262. In cæna corpus et sanguinem Christi accepit, 215. Cur non repulsus ab hoc sacramento, 220. A diabolo possessus, et quando, 221. A corpore apostolicæ unitatis abscissus, *ibid.* Privilegio perfidie obtinuerat in facinorose comprehensionis Christi principatum, 213. Ejus poenitentia infructuosa, et cur, 201. Tam perversa fuit ejus conversio, ut etiam poenitendo peccavit, 214. Homo inconvertibilis, 203. Prius in desperationem transit quam sacramentum generalis redemptionis Christus impleverat, 240. Potuisset consequi remedium, si non festinasset ad laqueum, *ibid.* Christi misericordiam flexisset, si ejus non negasset omnipotentiam, 201. Merito Judæi poena sibi commissa, quia in supplicium suum nemo ipso sævior potuit inveniri, 262. Etiam moriendo peccavit, 240. Ejus facinus omnem mensuram ultionis exceserat, 203.

Judicia Episcoporum sint matura, 763. Varii ecclesiasticorum judiciorum gradus, 689.

Judicii extremi forma, 31, 172. In hoc præcipue versabitur, num homines misericordes fuerint in pauperes, 56, 57. In judicio potestas Christi, 200. Judicii dies eius est occultus, non dubitatur esse vicinus, 58. Cur dilatus, 130. Hæc dilatio peccatores decipit, *ibid.* In eo aderit angelorum multitudo, et cur, 205. Judicii meditatio utilis, 30, 31. Suam sententiam quisque habet in manu, 191. Vindicta in alium est judicium in se, 188. Christus non est venturus ad judicandum, donec peragantur tempora multiplicandis Ecclesie filius præstituta, 294.

Julianus episcopus Gallus, 1411.

Julianus Coensis episcopus patria Italos, 1042. Romæ nutritus, 1190. Ejus amicitia cum Leone, 1052. Leonis ad eum epistolæ, *Catal. alphab. Epist., Dissert. de ep. deperd.* Pulcherius commendatur, 1037. Et Anatolio CP., 1041, 1270. Auctoritate Leonis suffultus, 1042. Legati Leonis cum eo debebant participare consilia, 1043, 1052, 1053. Adjunctus legatis destinatus ad generale concilium, 1061, 1065, 1066, 1067. A Leone arguitur, quod intercederet pro privilegio sedis CP., 1172. Legatus in comitatu vice Leonis, 1187, 1189, 1190. Ejus officium, 1189, 1191, 1203, 1276. Miuit ad Leonem Brevarium fidei, 1192. Injuncti ad Leo collectionem et versionem omnium actorum Chalcedonensium, 1194. Interpretationem etiam epistolæ ad Flavianum, 1260. Leonis epistola xxxv Græce reddita aliquot locis detruncata, 975. Cur, 875. Leoui imperatori a Leone pontifice commendatur, 1325.

Julius episcopus Puteolanus legatus a Leone ad Ephesinam et synodum, 837, 867.

Julius idem, vel alius, cui Leo commisit executionem epistolæ ad Dorum Beneventanum episcopum, 736.

Julii papæ epistola ab Eutyche alligata supposititia, Apollinariæ tributa, 745 *not.*

Jus ligandi atque solvendi, quod fuit in Petro, manet in successoribus ejus, 22. Jura sedium non minuenda, 1214, 1267.

Jus Romanum, 1432.

Justianus episcopus Vercellensis, 1064.

Justificatio gratuita, 223. Non meritis retribuitur, sed sola gratiæ largitate donatur, 186. Justificationis actor Deus, 262.

Justitia vere perfectorum quæ, 148. Justitiam amare est Deum diligere, 370. Justitiam evangelicæ abundantia posita est in abundantia charitatis, 358. Justitiæ fames et sitis quæ, 370. Magis delectat justitia quam iniquitas, 362. Justitia Christiana quatenus supra Pharisæicam abundet, 358. Semper augenda, 168, 481. De sua justitia nemo præsumat, 9. Nemo timere debet pati pro justitia, 197.

Justis quæ causa tremendi, 141. Numquam se perfectos præsumant, 148. Obtrectationibus iniquorum obnoxii sunt, 164. Justitia quæ ad vitam ducit suavis, 186.

Justus episcopus Gallus, 890, 1110.

Juvenalis Jerosolymitanus episcopus Palestinam sibi subjicere tentavit in Ephesina synodo, 1215. Cui S. Cyrillus sese opposuit, et ad Leonem tunc Romanæ Ecclesie archidiaconum scripsit, 1216. In pseudosynodo Ephesina nimis temere se hæreticorum blasphemis copulavit, et Eutychem Dioscorumque amplexus est, 1180, 1192, 1265. Innocentes et catholicos vexavit, 1040. Imperitiam ostendit, 1031. Ejus nomen ad altare non recitandum, 1040, 1051. Se vobis consilio saniore correxit, 1180, 1267. Proindeque ab hæreticis a sede sua pulsus, 1190. In eam restitutus, 1245, 1246, 1260. Duos legatos cum litteris ad Leonem mittit, quibus Deo respondet, 1265.

L

Labia iniqua et lingua dolosa describantur, 49. Diabolo æquiparantur, *ibid.*

Lætitia Christiana, 151, 231. Vera animi lætitia Deus, 560. Lætitia, seu gaudium mundi, 185. Lætitia cordis noxia, 562.

Latro usque ad crucem reus, et in cruce repente Christi confessor, 202. Ejus conversio opus gratiæ, *ibid.* Quam velox fidei ejus effectus, 210. Latrones duo figura electorum et reproborum, 208.

Laudensis episcopus Cyracus, 1063.

Laudes non semper veræ, 163. Laus humana merces hypocritarum, 339. Laus non caret, quod homo homini et homini præstat, 172.

S. Laurentius presbyter parari et arari ecclesiastici, 338. Ejus fortitudo, *ibid.* Supplicium, 339. Seguior fuit ignis qui foris ussit, quam qui intus accendit, *ibid.* Roma illustris Laurentio, *ibid.*

Lectores et nubere et filios procreare possunt, 1122.

Legati Leonis ad Ephesinam et concilium, 837, 867. Alii pro reparandis scandalis atrocissimi Ephesini, et Anatolii CP. causa, 1007, 1010, 1012. Alii pro recipiendis lapsis, 1046, 1048, 1052. Alii duo legati his additi, et missi pro Concilio Nicææ primum in licto, dein Chalcedone habito, 1061, 1064, 1066, 1069. Duo missi in Orientem petente Leone Augusto, 1344. Julianus legatus in comitatu, unde Nuntiorum apostolicorum origo, *vid.* Julianus Legati pontificis in conciliis ejus præsentiam exhibent, 1061, 1061. In ipsis pontifex concilio præsidet, 1063 *not.*, 1090, 1109, 1140, 1141.

Legati de latere pontificis missi, 839, 870. Unde hæc formula; et Leone anterior, 839 *not.*

Legitimus episcopus in una suburbicariarum epistolae Leonis delator, 615.

Lenitas ecclesiasticorum quae, 696, 1347, 1348.

S. Leo Magnus. Ejus patria Roma, 857. Archidiaconus Joannem Cassianum movit ad scribendos libros de Incarnatione contra haeresin Nestorii, qui eidem fuerit nuncupati, *Testim.* Ad eundem archidiaconum scribit S. Cyrillus, 1216. Absens eligitur Romanus episcopus, 7. Cunctis suffragis, *ibid.* not. Consecrationis die brevem sermonem habet, in quo de electione gratias agit, 7. Non tam praesidere, quam servire gaudebat, 22. Anniversarium diem suae consecrationis celebrat, 8 *seqq.* In quo episcoporum conventus habebatur, 13.

Leonis zelus in Pelagianis provinciis Aquileiensis, 589, 594, 730 not. Alii Pelagiani et maxime Julianus a Leone contriit, 581. Roma evanescent, *ibid.*

Leonis inquisitione Manichaei Romae detecti, 50, 80, 127, 624. Conventum hac de causa habet, et gesta in eodem, *ibid.*, 626, 708. Quo tempore, 384. Haec gesta Leo transmittit ad Italos episcopos, 624. Et in Hispaniam ad Turribium, 708. Ob hos haereticos profligatos Leonis zelus etiam in Oriente celebris, a Theodorito laudatur, 944.

Leo damnat Priscillianistarum errores, 695 *seqq.* Quid egerit in causa Eutychis, *ibid.* Eutyches, et *infra.* A Theodosio imperatore invitatus ad Ephesium u cur eo non accesserit, 857. Concilium intra Italiam pro remedio scandalorum latrocinii Ephesini petit ab eodem Theodosio, 906, 915, 923, 937. Tractatum Romae habet ob ordinationem Anatolii, 1000 not. Valentinianum et Augustus in die festo S. Petri monet ad concilium intra Italiam petendum, 962, 964, 968, 972. Quinam esset hic dies festus, 959. Invitatur a Marciano ad synodum in Oriente congregandam, 1025. Cur de hoc prius non respondit, 1034 not. Synodum differri optat, 1047. Legatos mittit vicem praesentis suae impleturos, 1061, 1064, 1065. Quid egerit quoad concilium Chalcedonense, *ibid.* Chalcedonense concilium. Ob negatam confirmationem canonis Chalcedonensis pro privilegio sedis CP. laudatur a Marciano Leonis constantia, 1184 not., 1205. Quam fortiter restitit Anatolii ambitui, 1172. Marcianum deprecatur, ut ejus ambitum comprimat, 1151. Leonii quam cordi sit canonum observantia, 735. Pro Nicenis canonibus ejus reverentia, 1149, 1155, 1163, 1165, 1171, 1217. Quando credit posse dispensari, 1217. Invitatur a Leone Augusto in Orientem, 1321. Renuit cogi novum concilium ab Aegyptiis Eutychianis petitum, 1327. Legatos mittit non ad disputandum cum haereticis de definitis, sed ad instruendum Ecclesiam illios, 1341, 1344 *seqq.*

Leonis indefessa vigilantia praesertim cum de rebus fidei agitur, 1210, et *alibi saepius.* Zelus contra haereses et haereticos, 1019, 1122. Laudatur ab episcopis Gallis, 997, 1109. Patrum traditionem sequitur, 1012 not., 1059, 1293, 1379. Ex ipsa quaestiones propositas delinit, 1405. Eutychianis prius opposuit symbolum apostolicum, 803. Dein etiam Nicenum, et cur, 956 not., 1359 not.

Leo Sermones suos alicubi mutavit, vel auxit, et sic mutatos repetivit, 66 not., 153 not., 353 not., 328. Ex sermonibus quaedam capitula iisdem verbis transulit in epistolae, 811 *seqq.*, 1239 *seqq.* Ex epistola ad Palaestinos aliquot capita in epistola cxxv, ad Leonem Augustum, 1335. Epistolae duplici exemplo scriptae, ac in aliquibus mutatae, vel auctae, et cur, 654, 846, 898, 1285 not., 1293 not., 1294 not. Cur plures sermones in Lectionariis Leonis suppositi fuerint, 389. Unde dignoscendi, 380. Sermonum et epistolarum omnium Leoni collectio nulla coeva auctori, 309. Sermonum collectiones posteriores et Lectionariis dicuntur, *Pref.* Plures epistolae ad Chalcedonense concilium, et ad Eutychianam haeresim pertinentes Graeca redidit vivente Leone, 309. Eadem Latina circa Vigiliis tempora collectae, et praestantissimae collectioni Ratisponensi insertae, 547. Graeca earum versio quantae auctoritatis, 558, 559. Professio fidei a Graecis facta de Leonis epistolis, *ibid.*

Leonis epist. xxviii, ad Flavianum, in omnibus Ecclesiis celebrata, 1004. A Gallis etiam laicis quanti habita, *ibid.* Ut fidei symbolum recepta, 1108. Totus mundus ea ditatus, *ibid.* Ejus praerogativa et encomia, 793, 913, 1081. Omnes Orientales ei subscripserant aut Chalcedonense concilium, 1059 not., 1066. In nonnullis Graecis canonum collectionibus inserta, 797. Epistola cxxv, ad Leonem Augustum, quam celebris, 1349.

Leonis Romani pontificis primatus in universam Ecclesiam asserit a Theodorito episcopo Cyrensi, 942. A Valentiniano imperatore, 642, 962. A Placidia Augusta, 968, 974. *Vid.* Romani pontificis primatus. Leo caput universalis Ecclesiae, Petri apostoli praeditus dignitate, 1144. Principatum in episcopatu divinae fidei possidet, 1017. Ob principatum sacerdotii potest de fide et de sacerdotibus judicare, 962

Leonis jurisdictio et sollicitudo in universa Ecclesia, 617.—In provinciis suburbicariis. Dorum episcopum Beneventanum reprehendit, 733. Statuit de quibusdam presbyteris Beneventanis, qui iuramento cessaverant, 734, 735. Exactionem praecipit committit Julio episcopo, *ibid.* Campaniae, Piceni, ac Tusciae episcopos admonet et corripit de quibusdam abusus, 612, 616. Discussionem circa quendam corruptelam sibi reservat, 614. Episcopos ejusdem Campaniae, Samnii, et Piceni ob alios abusus coarguit, et remedium praescribit, ultionemque inobedientibus minatur, 1429, 1430. Siculi episcopi consecrationis honorem ab apostolica sede recipiebant, 716. eos Leo reprehendit, et admonet ob quorundam abusus circa baptismum, *ibid.* Jubet ternos quotannis ad Romanam synodum accedere, 724. Statuit consulturum utilitati Ecclesiarum Tauromitanae et Panormitanae, 728. Decernit ne alienentur Ecclesiarum bona, *ibid.*—In provincia Ravennati metropolitae subjecta. S. Petrus Chrysologus episcopus Ravennas Eutychi testatur se extra consensum Romani episcopi causas fidei audire et cognoscere non posse, 779. Definita in Romana synodo Leo mittit ad Neonem Ravennatem, 1405.—In provincia Mediolanensi subjecta. Jussu Leonis habetur synodus episcoporum hujus provinciae, quae litterarum Leonis formam secuta, modum praescriptis ordinationis servans, Eutychianos damnat suo etiam consensu, apostolicae sedis praecedente sententia, 1081.—In provincia Aquileiensi subjecta, in qua Sepimus Altinus ad Leonem defert, quosdam Pelagianos male in communionem fuisse receptos, 589. Mox S. pontifex Aquileiensi episcopo praecipit, ut synodum cogat, et modum praescribit quo illi recipiantur, 590, 594. Vetat receptos ad altiorem gradum promoveri, 730. Nicetas Aquileiensi quaestiones aliquot Leonii proponit, et solutionem poscens, auctoritatem sedis apostolicae expetit, 1330. Leo respondens jubet suam epistolam omnibus comprovincialibus communicari, et in omnium observantia data prosit auctoritas, 1335.—In Gallis. Gallicani episcopi innumeris relationibus sedem apostolicam consulere, et per appellationem diversarum causarum iudicia vel confirmata, vel retractata fuerunt, 634. Multa in Hilario Arelatensi Leo reprehendit, 634 *seqq.* Privat illum honore metropolitico, 635. Celidonium episcopum, qui a sententia Hilarii appellaverat, in synodo discussum absolvit, 665. Projectus episcopus et sui cives de superordinatione alterius episcopi ab Hilario peracta apud Leonem per litteras conqueruntur, 636. Valentinianus sancto, ne quid episcopis Gallicanis liceat contra veterem consuetudinem sine Papae auctoritate tentare, 644. Ravennati Arelatensis et aliorum episcoporum preces ad Leonem misit pro privilegio sedis Arelatensis contra Viennensem, 993. Definitio hujus controversiae, et sui cuique metropoli limites a Leone assignati, 998. Theodorus Forojuvensis de quibusdam dubiis Leonem consulit, 1174. Leo jubet responsum in metropolitani notitiam ab eo perferri, ut exinde alii episcopi instruantur, 1176. Ad Gallicanos mittit suam epistolam ad Flavianum cum secretis mandatis, 1001. Synodicam remittunt, et excusant tarditatem, 1108. Rusticus Narbonensis Hermetem archidiaconum ad Leonem mittit cum aliquot inquisitionibus, ut quid sentiendum sit intelligeret, 1416, 1419. Etiam de his inquisivit quae delinita fuerant in quibusdam synodis Gallicanis, ut ex apostolica auctoritate certior evaderet, 1415. S. Leonis responsa, 1420 *seqq.* Idem Rusticus mittit ad Leonem gesta habita in causa duorum presbyterorum, quorum quam formam et modum iustitiae tenere deberet, 1416. Hunc modum Leo Rustici moderationi remittens, egregiam moderationis regulam proponit, 1417.—In Hispania. Turribius episcopus Asturicensis Leonem et scripto, et per nuntios certiores facit de Priscillianistarum reliquiis, erroribus, et libris in Hispania, 694, 695, 707. S. Leo errores condemnat, 695 *seqq.* Statuit de libris adulteratis, vel apocryphis, 706. Praescribit generalem omnium Hispaniarum synodum, 710. Gallacos saltem synodum provinciam cogere jubet, 711.—In Africa. Leo delegat Potentium episcopum in Mauritania Casariensi, ut inquirat de aliquot abusus in eadem provincia, 698. Is relationem de omnibus ad pontificem misit, *ibid.*, 668. Leo corruptelas corrigit, 659 *seqq.* Quaedam hac sola vice per dispensationem tolerat, 665. Examen et iudicium de duobus episcopis committit comprovincialibus cum onere referendi post examen, ut acire possit quid de ipsis statuendum sit, 666. Restitutus episcopus queritur de episcopatus in sua diocesi erecti, qui ante non fuerat: et Leo prohibet ne ejusmodi erectiones fiant, 667. Lupicinus episcopus appellat ad Leonis iudicium, eique communitio redditur, 668.—In Illyrico. Anastasio Thessalonicensi vicario apostolico metropolis Illyrici parere Leo jubet, 617, 618. Gratulatur de obedientia, 677. Praecipit, ut metropolitae non ordinent episcopos suae provinciae sine consensu vicarii apostolici, et ut ordinationes

iosorum metropolitaram eidem vicario reserventur, 618, 621. Causas graviores et appellationes per vicarii relationem ad sedem apostolicam mittendas decernit, 619, 622, 623, 690. Alia illi eundem metropolitans praescribit, 677 *seqq.* Episcopo Thessalonicensi petenti per munium vicariatum apostolicum in Illyrico, ipsum concedit, et instructionem mittit, 620. Alias Instructiones dirigit ad eundem, 687. Eum reprehendit, 685, 681, 686, 690. Atticus metropolitans contra eundem vicarium conquesturus de vi sibi facta, cum aliquot suis comprovincialibus Romam pergit, 683. Episcopus Thessalonicensis episcopum Romani munium suae ordinatus, 1208.—In Thracia, Eutycheus archimandrita CP. Leonem monet de Nestorianis pullulantibus, ut providat, 737. Condemnatus a Flaviano suo episcopo CP. apud eundem Leonem conqueritur, 749. Et ad ipsum appellat, 759 *not.*, 743 *not.*, 763, 786. Pro Eutyche ad Leonem scribit imperator Theodosius, 761, 767. Leo monet Flavianum, ut plenissima relatione res gestas significet, 765, 768. S. Flavianus de Eutycheis erroribus, ac de suo iudicio refert, ac gesta ad ipsum pontificem mittit, 734 *seqq.* Monitus de Eutycheis recursus ad Leonem iterum acta mittit, ac subsidio pontificis causam indigere proficitur, 762, 769. Celebre iudicium Leonis in epistola dogmatica ad eundem Flavianum, 801. Eutycheis errorem a synodo CP. non confutatum damnandum monet, et damnat, 833, 881. Eutycheus, si respiciat, et plena satisfactione se corrigat, recipiendum in suo gradu clementer indulget, 833, 841, 804, 867, 870, 888. Ad omnem causam exsequendam legatos mittit, 835, 856. Anatolius CP. in S. Flaviani locum ordinatus suam ordinationem Leoni significat, 954. Similiter et imperator, et ordinatores eius, 1012. Leo approbationem huius ordinationis suspendit, et cur. 1183. In hac conditione quibus eam dabit, 1008, 1010, 1012. Hac de re legatos mittit, 1007, 1010, 1012. Anatolium data idonea satisfactione in communionem recipit, 1038. Modum disponit quo lapsi erant recipendi, Anatoliumque in hanc rem speciali delegatione legatis suis adiungit, 1030 *not.* Sedi apostolicae reservato iudicio de principibus infandae synodi Ephesiae, ne eorum nomina interim ad altare recitentur, Anatolio prohibet, 1081. Anatolius Leoni reprehendit eum ambitum, obedientiam et satisfactionem pollicetur, 1082. Qualiter satisfecerit, *ibid.*, 1277, 1280. Leoni obediens Andream diaconum Eutycheianae haereseos defensorem deiecit, 1186. Actus de ablato sibi Constantinopolitano Ecclesiae archidiaconatu ab Anatolio episcopo apud Leonem queritur, 1188, 1199. Leone iubente ab Anatolio in gratiam recipitur, 1262, 1278. Andream Eutycheianae haereseos suspectum, et ad archidiaconatum CP. promotum, Anatolius Leoni satisfacturus suspendit, 1262. Quid de hoc, vel alii clericis CP. Flaviano infensis agendum sit, Leonis placitam petit, 1268. Leo respondet Andream cum plenissima satisfactione presbyterum ordinandum, ceteros vero ordinales reformandos, 1278. Basilus et Joannes resbyteri CP. haereseos accusati Romam pergunt, de sua fide rationem redditori: vindictam redemptis Anatolio episcopo a Leone commendatur, 1054. Causa Attici presbyteri CP. a Leone Anatolio discedenda committitur, 1343, 1345. Hanc Atticum publice errores retractare, alias omni honore privati Leo imperat, 1329, 1338. Scripta dubiae fidei mittit Romam, quae Leo reficit, et expressam plenamque satisfactionem praescribit, 1343. Anatolius reprehensus et condemnatus a Leone de conniventia erga suos clericos suspectos, 1318, 1326.—In Asia. Ob controversiam de episcopatu Ephesio saepe usque ad molestiam ad Leonis auctoritatem recurrebat, 1006 *not.*—In Oriente. Maximi Antiocheni ordinationem ab Anatolio CP. peractam bono pacis et fidei Leo retractare cessavit, 1153. Idem Maximus legatos ad Leonem mittit ipsum consulturus, 1212, 1214. Leo quidam ei iniungit exsequenda, 1217, 1227. Theodorus Cyrensis episcopus depositus appellat ad Leonem, 948 *not.* Ob id legatos ad eum dirigit, 960.—In Aegypto. Dioscorum episcopum Alexandrinum Leo monet de quibusdam disciplinis consuetudinibus, quae vult custodiri, 620, 631. S. Protarion item episcopus Alexandrinus scribit ad Leonem de ordinatione sua, 1192. Leoni satisfacturus manifestum habet cum expositione ad eum mittit, 1247 *not.* Per Nestorium episcopum, 1283, 1286, 1299. S. Leo eum ad vigilantiis hortatur, 1286. Perturbata Alexandria Ecclesia post Nestoriani mortem, Leonis sollicitudo pro his turbis componendis, pro excludendo invasore haeretico, et pro catholico episcopo eligendo, 1301, 1304, 1323, 1327, 1342, 1347. Invasor expellitur, 1432. Leo exigit, ne is, etiam si fidei professionem faceret, ad Alexandrinam sedem remittatur, sed novus episcopus catholicus ordinetur, *ibid.* et 1454. Timotheus catholicus episcopus electus duo legatos ad Leonem mittit cum litteris ordinatorum et cleri, 1433, 1436, 1437, 1438.

Leonis auctoritas circa concilia generalia Ephesium II

et Chalcedonense, *vid.* Ephesium II, et Chalcedonense concilium.

Leo in rebus historicis usus est Prospere Chronico, 309 *not.*, 323 *not.*, 406.

Leo Augustus statim post electionem molimina Eutycheianorum Constantinopoli excitata sponte repraesentat, 1209 *not.*, 1301 *not.*, 1303, 1306. Novum concilium cogere stile credidit, 1301 *not.*, 1310 *not.* A sententia cum Leo papa removit, *ibid.* Scribit ad Leonem papam et omnes metropoles, petens, ut de Timotheo Eluro Alexandrino Ecclesiae pervasore, et de svando Chalcedonensi cententiam scripto exponerent, 1319. Leonem papam invitavit in Orientem, 1321. Dein petit legatos, 1344, 1344. Timotheum Elurum Alexandria ejcendit eural, 1452. Laudatur, *ibid.* Fuit synodi Chalcedonensis custos, 1316. Inter praedivatores Christi numerandus, 1328. Pene sacerdotum sollicitudinem superavit ejus fides, 1326.

Leo presbyter Narbonensis pudicitiam zelo excedens, 1416.

Leonis Bituricensis episcopi et duorum aliorum epistolae Leoni Magno perperam tributa, 1471.

Leontius antiquitate venerandus episcopus a Leone delegatus, pro convocandis conciliis partium provinciarum Galiae, 641.

Levitae, *vid.* Diaconus.

Lex vetus quoad simplicem Dei cultum et morum regulas non est per novam destruita, sed aucta, 33, 245, 246, 358. Sed quoad caeremonialis cessavit, 366. (Quid de lege veteri retinendum, 61. Lex veteris ab Evangelio differentia, *ibid.* Lex vetus figurata, nova res ipsas habet, 268.

Lex praesenti est Dei lege superanda, 369.

Libanius diaconus, 616.

Libertas Christiana legem non timore exsequitur, sed amore, 348. Vera est homini libertas et pax, quando et caro animo iudice regitur, et ahius Deo praeside gubernatur, 144.

Litterae dimissionis scripto deade, 679. Formatae pro Paschate indicendo quotannis omnibus Occidentalibus episcopis a pontifice datae, 1079, 1260, 1265, 1307.

Loca sancta Palaestinae etiam ab antiquis venerata, 1269. Habitantes in locis sanctis quantum erudiantur, 1367, 1368.

Lucas unus ex metropolitans Illyrii, 677, 1307, 1311.

Lucentius episcopus Anaculanus a Leone legatus in Orientem, 1046, 1048, 1062. Et pro concilio oecumenco Chalcedonae habitio, 1061, 1064, 1096, 1099. Gesta Chalcedonensia cum relatione synodi Romam detulit, 1124 *not.*

Lucianus episcopus Byzae subscriptus relationi synodi Chalcedonensis, 1104. Ab imperatore et Anatolio Romam missus pro obtinenda confirmatione canonis Chalcedonensis in favorem sedis Constantinopolitanae, 1120, 1136. A Leone remittitur, 1133, 1138, 1169, 1201.

Lupinus episcopus Africanus appellavit ad Leonem, a quo in communionem recipitur, ejusque causa in Africa dijudicanda decernitur, 668.

M

Macedonii et Macedonianorum error, 81, 290.

38. Machabaeorum solemnitas celebris in Africa, 452. Non autem Romae Leonis aetate, *ibid.* Sermo de Machabaeis Leoni ascriptus, Augustino restituitur, *ibid.* Illorum martyrium describitur, 454. Quomodo eorum virtutes imitandae, 455.

Magi tres ubi stellam viderint, 112. Ad intelligendum stellae signum etiam praenuntiationibus Balaam potuerunt commoneri, 123. Sed magis adjuti a gratia intellexerunt, 112, 119, 125, 124, 128. Et puerum quaesierunt, 112. Unde venerint, 152. Cur illis stella apparuerit, 118, 119. Cur duxerit Ierosolymam, 116. Cur ibidem puerum quaesierint, 112, 123. Magorum vocatio vocationis nostrae primordia, 117, 121. Magi gentium personam gerebant, 129, 140. Illorum munera, 115. Mystice explicantur, 124. Quid significent, 115, 119. Quomodo a Christianis offerri possint, 155. Cur per aliam viam Magi redierint, 120.

Majorianus episcopus Placentinus, 1062.

Manes cur Manichaeus saepe appelleretur, 504 *not.* Manetis haeresis, 507, 1258. Quo tempore damnandus innotuit, 503, 467 *seqq.* In Manele sanctum apparuisse Spiritum Manichei crediderunt, nec prius descendisse, 504, 505. Manichei eum adorabant sub Spiritus sancti nomine, 128. Manetis, seu Manobaei dementia, 578. Manes impietatis magister, 126.

Manichaeorum errores, 53, 56, 72, 80, 81, 125, 126, 160, 161, 179, 709, 877, 976, 1330. In aliis haeresibus ab-

quæ veri inventur, in Manichæorum dogmate nihil, 81. Christum Manichæi celebrant in sole et luna, 126. In honorem solis et lune prima et secunda sabbati jejunabant, 100, 699, 1270. Ideo bis impii, bis profani, 161. Præva et culpabilis eorum abstinencia, 127, 159. Christi corpus ore indigeo accipiebant, 161. Sanguinem autem haurire declinabant, *ibid.* Injorum sacrificia, 50. Adorationes, 72. Eorundem electi et electæ, 50. Quæ plurimum regionum perturbatores, *ibid.* Auctores Romæ eorum uenerunt, et quare, *ibid.* not. Eorum episcopus, *ibid.*, 50, 624. Inquisitione Leonis detecti, 50, 80, 127, 624. Quando, 864. Denuntiatio presbyteris, 55. Conventum Leo habet in eodem, et quæ ibidem gesta, *ibid.*, 626. 708 Eorum hypericis, 127. Ab eorum consorcio abstinendum, 50. Maxime feminis, 51. Multi ad poenitentiam reducti, alii per judices perpetuo exilio relegati, 624. Ob eos qui Roma fugerunt, Leo scripsit ad episcopos Italiae, *ibid.* Contra ipsos statuta principum jam exstabant, *ibid.*, 626. Valentiniæ constituto post Leonis iudicium, 626. Priscilianus cum Manichæis concordant, 699, 701, 708. Error Eutyphis Manichæis affinis, 976, 1179. Gesta a Leone in Manichæos ad Turribium missa, 708.

Marcianus imperator quando ad imperium ascenderit, 1019 not. Leonis suam electionem significat, consiliumque aperit de congregando concilio, 1017. Ut episcopi in se declarant quæ Leo definiit, 1025. Ejus præcepta corpus S. Flaviani Constantinopolim cum honore relatum, et episcopi cum Flaviano depositi et exules revocati, 1032. Concilium inditit, 1060, 1063, 1063 not. Interest concilio actio sexa, 1064. Una cum Pulcheria conjuge, eisdemque definitio fidei data, 1128. Legatus ad Leonem missi cum litteris confirmationem generum petens præmissum circa privilegium sedis CP., 1114. Confirmationem expressam definitionis Chalcedonensis uti necessariam postulat, 1182, 1184 not. Laudat pontificis constantiani, eo quod in noluit confirmare privilegium sedis CP., 1184 not., 1205. Ipsi Leo commendat Aetium 1186. Suggestique ut Anatolium increpavit, 1187. Hunc increpavit, 1191. Monachos Palæstinos contra definitionem Chalcedonensem tumultuantem cohibuit pariter et docuit, 1203 not., 1207 not., 1208, 1245, 1246. Secreto a Leone petit ut Eudorian Augustam monachorum patronam admoneret, 1209. Leo a Marciano postulat, ut apud Ægyptum vel alios peritus de Paschatis die anni cœcum diligenter inquirat, 1231 aq. Hic de re idem imperator Alexandriam mittit agentem in rebus, 1276, 1282. Leonis exemplar secutus nonnulli Alexandriensium tumultuantem compresserunt, Athanasii, Theophili, ac Cyrilli doctrinæ Chalcedonensis fidei colorem utem pronuntiavit, 1257 not. Rogatur a Leone, ut epistolam ad Flavianum diligenter transferri jubeat, et suo sigillato munitam tradi iudicibus Alexandriis, 1258, 1260. Præcepta ut Carosus et Dorotheus hæretici e suis monasteriis pellerentur, 1298. Scripsit ad Leonem de consecratione Basilii Antiocheni, 1509. Princeps ecclesiasticæ pacis studiosissimus, 1044. Custos fidei, 1277. Spiritus sancti virtute plenissimus, 1278. Venerabilis memoria, 1299. Sanctæ memoriæ, 1509. Beatæ memoriæ, 1540. Ejus beneficia in Ecclesiam, 1046. Ejus studio omnis pœno hæresium coactus extinctus, 1281.

Marcion hæreticus, 49. Ejus error, 690, 1258. S. Marcus evangelista Alexandrinam Ecclesiam primus gubernavit, 628. A S. Petro ordinatus, 629. Nec aliud tradere potuit quam ab ordinatore suscepti, *ibid.*, 1255.

S. Maria Virgo prius concepit mente quam corpore, 65. Ejus fides Elisabeth miraculo confirmatur, 65. Ejus virginitas ante partum et in partu, *ibid.* 68, 72, 75, 74, 79, 80, 92, 109, 179, 817. Et post partum, 69. In incarnatione Verbi sinistra tantum fuit corporeæ substantiæ, 8. Fuit virga de radice Jesse vaticinio Isaie prænuntiata, 78.

Marianus presbyter legatus Maximi Antiocheni ad Leonem, 1212.

Marion episcopus Ægyptius pro fide extorris, 1336. Martinius archimandrita CP. S. Flaviano adhaerens, 859, 937, 983, 1011, 1019, 1021.

Martyres apostolicorum æmuli triumphorum, 826. Christo tam propinqui imitatione charitatis quasi imitatione passionis, 337. Martyrum supplicia Christianorum numerus auctus, 134, 325. Beatorum millia martyrum Romam ambiunt et coronant, 326. Innumera martyrum millia, 306. Martyres dici possunt doctores non verbo, sed opere, 558. Miracula per martyres, 22. Martyrum laus, 271. Præ cæteris venerantur in Ecclesiis, quas documentis erexerunt, 427. Gloria martyrii, 117, 133.

Martyria Ecclesiæ in honorem martyrum dicuntur, 326 not.

Matrimonium sacramentum, 1420. Indissolubile, 1531. Non est nisi inter ingenuos et æquales, 1422. Quomodo inter liberum et servum legitimum fiat, *ibid.* An poeni-

tentia facto licitum, 1551. Verum etiam ante baptismum, 621. Mulier viro in captivitate abducto, alii juncta ad priorem redeat, 1350. Non culpabilis secundus maritus eo casu, 1531. Excommunicandæ quæ nolunt redire ad primum maritum, 1362.

Maximinus comes, 1028.

Maximus episcopus Gallus, 1167, 1186.

Maximi tres episcopi Gallicani, 1107, 1110, 1136. Unus ex ipsiis, vel alius quartus Maximus, 956.

Maximus Africanus episcopus Donatista ex laico ordinatus, data cautione conversionis, a Leone non repellitur, 667.

Maximus Antiochenus episcopus ab Anatolio CP. contra canones ordinatus, 1181, 1153, 1161. Per tractoria Leonis epistolam ad Flavianum ab episcopis suarum provinciarum subscribendam, et Nestorium ac Eutychem damnari obtinuit, 1059. Epistola Leonis ad eundem, 1212. Et Orientales Ecclesiam commendatæ, 1215. Accusatur, ejusque causa discutienda indicatur, 1296.

Maximus episcopus Ægyptius pro fide extorris, 1336.

Maximus episcopus Taurinensis, 1085.

Mediolanensis provinciæ episcopi jussu Leonis congregati, synodicam ad eum dirigunt, 1061. Eadem synodica a Leone missa Constantinopolim, 1515. Mediolanensis episcopus Eusebius, 1080.

Meditationibus sacris frequenter vacandum, 56.

Melchisedech ordo exposuit, 11. Cur ejus parentes in Scrijpturis non referantur, *ibid.* Ejus sacrificium fuit figura sacrificii Christi, 21.

Mens beata quæ est hospita tenerorum, 196. Menti majoris datæ sunt delicta quam carni, 520.

Meritum ex voluntate pensatur, 59.

Metropolitani dicti primates, 1156, 1175. Majori cura eligendi, 622. Ordinant comprovinciales, 621. Jus habent primæ sententiæ, 619. Unde eorum orta prerogativa, *ibid.* Jus eorum servandum, 1167. Metropolitani in dubiis ab episcopo consulendus, 1175. Metropolitani minores majoribus obediunt, 685.

Miacula per martyres fere ubique ad eorum merita manifestanda, 22.

Misericordia Dei nunquam humane generi negata, 392.

Causa iustæ reparationis nostræ, 39. Opus ejus mirabilis quod, 203, 204. Ea non abutendum, 189. Qui abutatur, *ibid.* Misericordia Dei inter adversa nobis præstenditur, 268. Misericordiam est querenda, 37. Misericordiam præsto est, 166. De illa nemo diffidet, 9. Superat culpas delinquentium, 1069.

Misericordia in pauperes quam Deo grata, 185. Misericordia opera salvant homines, 32. Misericordia nos vult Deus, 370. Misericors est Dei imitator, 166. Misericordia et veritas Dei imitanda, et utriusque nexus, 471. Misericordiam commendat, 211. *Vide. Eleemosyna.*

Missa sacrificium, 651. In eadem basilica toties repetenda, quoties novus populus supervenerit, *ibid.* Oblatio corporis et sanguinis Christi nunc est pro omnibus antiquæ legis sacrificiis, 228.

Mites qui, et quæ eorum merces, 369.

Modestia Christianorum qualis, 157.

Monachi an deserere possunt propositum, 1426. An militare, vel nubere, *ibid.* Eorum professio humilitatis propositum, 856. In fide et charitate maxime consistit, 937. Veri monachi qui, 1178. Monachorum propositum et professio, 1242. Non est ipsorum prædicare, sed sacerdotum, 1211, 1217, 1227.

Mors poena peccati, 71. Mors meditando, ne sit improvisa, 354. Quomodo moriendum et resurgendum cum Christo, 18. Mors vivifica quæ, 281.

Morum regula in dubiis, *vid.* Dubia. Hominum mores sunt divinatorum præceptorum lauce pensandi, 187.

Mulier. Unius credulitate omnes homines perierunt, 81. Quo sensu serpentis caput coactereadum ex semine mulieris, 67. Mulieribus maxime est cavendum ab hæreticis, 50.

Mundus conditus eodem mense quo redemptus, 252. Mundi sapientia nec Deum, nec veritatem cognoscere potest, 85, 176. Mundi pax quam periculosa, 275. Rebus mundi quomodo utendum, 96, 295.

Musæus episcopus ordinator Timothei Solophatioli, 1437.

Musica lasciviosa modulatio, 540.

N

Narbonensis Ecclesiæ episcopus Rusticus, 1107, 1110, 1156, 1416, 1458.

Natale episcopi dicitur dies consecrationis, 7 not.

Nativitas Christi, *vid.* Christus.

Natura humana per peccati labem ad deteriora præcibus

SS. Spiritu tamen auxilio fulcitur, *ibid.* Sablimata per Christum, 71, 75, 97, 202. Humanæ naturæ Deus plus deit reparando quam creando, 79. *Vide* Homo.

Nectarius episcopus Gallus, 890, 908, 1110, 1156.

Negotiatorum periculum conditio, 1424.

Neo episcopus Ravenas, 1405.

Neophytorum caudida vestis, 420. Neophyti non ordinandi, 662, 687.

Nestorii error, 74 *not.*, 100, 288, 356, 847, 854, 1049, 1158, 1215, 1235, 1237, 1355. Nestorius anathematizatus a CP. Ecclesia, 1059. Ab Ephesina synodo prima, 1064. Qui ab Eutyche traducti fuerant uti Nestoriani, 758 *not.*, 870, 877. Adversus Nestorium simul et Eutychem subscripserant Orientales ante Chalcedonense concilium, 1068.

Nestorius episcopus Ægyptius Proterii Alexandrini epistolam ad Leonem attulit, 1255. Item epistolam imperatoris Marciani, 1256. Fuit pro fide extorris, 1356.

Nicensis synodus num præscripserit cyclum decemvennalem, 604 *not.* Nicensi canones invariables, et reverenter servandi, 687, 1153, 1165, 1165, 1171, 1214, 1279. Nicænum Symbolum a Leone descriptum, 1359. Cur illud Leo Eutychanis objecerit, *ibid. not.*

Nicetas episcopus Anquileiensis in aliquot dubiis iudicium et auctoritatem querit sedis apostolicæ, 1550.

Nicetas episcopus Gallus, 89.

Nicolaus presbyter legatus Anastasii Thessalonicensis ad Leonem papam, 619, 620.

Novariensis episcopus Simplicianus, 1084.

Novatiani dogma, 665.

Novatorum apostolicorum apud principes origo, 1187.

Nuptiæ legitimæ, 1423. Priscillianistæ cum Manicheis nuptias damnabant et usum matrimonii, 701. *Vide* Matrimonium.

O

Obedientibus et humilibus nihil difficile, 150. Dei gratia præterdit auxilium, et obedientia vultit imperium, 150.

Oblatio corporis et sanguinis Christi, 228.

Observantiæ nomen pro jejuniis acceptum, 159 *not.*

Oeconomus Ecclesiæ a laicis iudicibus non audiendus, 1285. Officii ecclesiastici antiquitas ex Leone comprobata, 148 *not.* *Vide* Scriptura sacra.

Olympius diaconus legatus Maximi Antiochici, 1212.

Olympus subadjuva dulator epistolæ Anatolii CP. ad Leonem, 1317. Remissus, 1328.

Operum bonorum necessitas, 46, 80, 117, 150, 1455. Cælestium et terrenorum discrimen, 175. Opera bona cruciant diabolum, 29. Quatenus omnia bona opera omnibus flant communia, 546. Opera bona gregis etiam pastoribus præsent, 15, 14. Ex operum nostrorum qualitate non pendet cælestium mensura donorum, 9.

Opera virtutum moralium in iudicibus num, et quatenus sint peccata, 491.

Oplavianus episcopus Brixianus, 1084.

Orationis encomium, 42, 45. Orationis communis præstantia, 56, 57, 545. Orationem elemosynæ iuvant, 48, 52. Et jejuniis, 42, 44, 48. Oratio jejuniatis diabolo terribilis, 512. Necessaria contra vim tentationis, 215. In tentatione oratio adhibenda, 225. Deus jubet ut ad eum recurratur, 564. Ideo datur præceptum, ut præcipientis queratur auxilium, 187. Si quid in Dei præceptis videatur impossibile aut arduum, ad iubentem recurrendum, 165. Christianæ orationis conditio, 177, 187, 191. Potest peti quod non debet concedi, 215. Deus vocitura negando miserratur, *ibid.* Nemo orat, sicut oportet, sine Spiritu sancto, 505. Orare Orientem versus ex abusu Leo reprehendit, 94 *not.*

Oratio Dominica. Quomodo adventum regni Dei petamus, 555. Quomodo ut fiat voluntas Dei, *ibid.*, 561. Quomodo ut Deus dimittat nobis debita nostra, 177, 187, 190.

Ordinatio. Quid sit cito manum imponere, 619. Male ordinantis poena, 660. Est sacramentum, *ibid.* Ordinandi in quo probandi, 621, 662. Cum grandi examinatione, 751. Non neophyti, *ibid.* et 687. Non servi, 612. Nulli originali conditioni obligati, nisi eorum voluntas accesserit, qui aliquid in eos potestatis sibi vindicant, 615. Non lugani, nec viduarum mariti, 614, 618, 621, 656, 671, 687. Non laici, 662, 665. Non cuius vita liberior, 614. A puerilibus annis instituendi ecclesiasticis disciplinis, 675. Romanæ Ecclesiæ disciplina ad ordines recipiebat eos tantum qui vel a pueris, vel inter adultos statim post baptismum clerice se maucipaverint, 662 *not.* Non tamen universalis hæc disciplina, *ibid.* Merita laboris, etc., pensanda, 663. Cum bigamis non dispensat Leo, 674. An rata ordinatio clerici a pseudoeppiscopo ordinati, 1420. Quædam illicitæ apud Afros ordinationes reprehensæ, 638. Mala ordinatio quam periculosa, 659. Nihil ambitioni, gratiæ, vel pecuniæ liceat, 621. Interstitia servanda, 625, 665. Per salum ne-

mo ordinandus, 625. Episcopi, presbyteri, et diaconi ordinatio appellata *consecratio*, 622, 1186. Sacratio uocio sacerdotum, 228.

Ordinatio sacerdotalis, vel levitica post sabbatum vel circa exordia noctis, quam proxime succedit, vel mane ipso Dominico die celebranda, 629. Jejunium tum ordinatoris, tum ordinandi præcedat, *ibid.* Ordinationis dies Dominica, 622, 659, 1186. Ex apostolica traditione, 1186. Ordinatio presbyteri ab Anatolio CP. facta sexta sabbati, a Leone reprehensa, 1186. Dies ordinationis pontificum seu episcoporum *Natalis* vocatus, 7 *not.*

Origenis error circa animas, 881. Origenes principiorum scrutator, 775. Cur sic appellatus, 771.

Originale peccatum, *vid.* Peccatum originale.

Oti pericula, 154.

P

S. Pachomius fundator cœnobiolorum Ægypti, 605.

Palæstinorum monachorum tumultus et violentiæ in catholicos, 1177 *not.*, 1180, 1192, 1254, 1242. Ab imperatore colubendi, 1178. Marcianus imperator, et Pulcheria Augusta litteras ad eos concubendos et instruendos mittunt, 1203 *not.*, 1207 *not.*, 1208 *not.* Eudocia Augusta Jerusalemis degens eis favet, 1209 *not.* Leo scribit ad Eudociam, ut eos ad sanam mentem reducat, 1254. Etiam ad ipsos monachos scribit, 1256. Marciani cura hæ turbæ sedata, 1245, 1246.

Palladius episcopus, Gallus, 998, 1111, 1156.

Panormitanæ Ecclesiæ diaconus Silvanus, 607. Panormitani clerici de episcopo nuper defuncto conqueruntur apud S. Leonem in synodo Romana, 728.

Pansophus comes Leonis epistolam ad Flavianum CP. detulit, 786.

Paulvius episcopus ordinator Timothei Solophacioli episcopi Alexandrini, 1457.

Paphnutius episcopus ordinator ejusdem Timothei, 1457.

Parocciæ octingentæ Cyrensis episcopus Theodoriti tempore, 947. Presbyteri curati in minoribus plebibus, 667. Parocciæ urbanae Romæ, ad quarum presbyteros Manichei erant deferendi, 55.

Pascha unde dictum, 609. Festorum maximum, 177; 180, 183, 189, 1079, 1262. Hic dies solus magnus dicitur, et cur, 422. Quomodo celebrandum, 274, 276, 287. Negligere paschale festum quam malum, 274. Paschalis communio, 189. In Paschate ab imperatoribus rei relaxati, 152, 180, 485. Pascha a Judæis dilatum tempore passionis Christi, credidisse videtur Leo, 219. Tales permanere debemus quales in die festo dignum est inveniri, 156.

Paschalis dies anni ccccvii tempore Zosimi per miraculum declaratur, 610. Paschalis supputationis cura Alexandrino episcopo delegata, 1228 *not.*, 1248. Quantum intersit in hoc die non discrepare, nec errare, 1255. Leo sollicitus circa diem paschalis determinandum, pro paschate anni ccccxiv scribit S. Cyrillo et Paschasino, a quibus rescriptum fuit, 608. In quo esset sita controversia de paschate hujus anni, 601 *not.* Pro paschate anni ccccxiv scribit Paschasino Marciano, et Juliano, 1059, 1226, 1252, 1247, 1260, 1276. Proterii responsio, 1264. Quæ fuit controversia, 1055. Studio pacis S. Leo hoc anno adhasit Orientalibus, 1282 *not.*, 1284, 1297. Paschalis dies omnibus Occidentalibus a Romano pontifice indicitur, 1297. Formæ litteræ paschalis indices, 1079, 1260, 1285. Cyclus paschalis, *vid.* Cyclus. Paschalis dies anni ccccxi quis fuerit, 1079. Anni ccccxi, ccccxi, quis, 1252.

Paschasius episcopus Lilybetanus in ærumnis ob irruptionem Vandalicam a Leone adjutus, 607 *not.* In questione de paschate anni ccccxiv respondet Leoni, *ibid.* Decreta sua pro Sicilia Paschasini curæ Leo committit, 724. Ipsum instruit de rebus Eutychanis, 1057. Eidein injungit ut de paschate anni ccccxi diligenter inquirat, 1059. Destinatur legatus ad concilium Chalcedonense, 1061. Ut eidem vice pontificis præsidet, 1062.

Paschasius episcopus Genuesis, 1065.

Pascho Christi, *vid.* Christus.

Pastor episcopus Astensis, 1084.

SS. Patres fidei et Scripturarum interpretes, 1044. Patrum traditionem Leo sequitur, 1012 *not.*, 1059, 1295, 1379. Ex ipsa quæstiones propositas definit, 1408. Traditio SS. Patrum fidei regula, 1006. Ex ipsa qui errant, instruendi, 1209, 1254, 1255, 1257. Doctrinam contra Eutychanam hæresim definitam S. Leo Patrum traditione ac testimoniis confirmavit, 1059 *not.*

Patriarchæ titulus Romano pontifici datus a Theodosio imperatore, 985, 989.

Patricius diaconus CP. Anatolii legatus ad Leonem, 1059.

Patripassiani merito nuncupantur discipuli Sabelli, 697.

Patroclus Arelatensis episcopus a sede apostolica auctoritatem habuit, quam nemo ante ipsum obtinuerat, 637.
 S. Paulus ex persecutore prædicator factus, 443, 445. Gloriam Petri censors, 325. Petro consociatus sub Nerone, 325. Pater et pastor Romanorum, 321. Quo sensu, *ibid.* not. Specialis magister gentium, 523. Quatenus I. eo scripserit, 55. Petrum et Paulum *electio fecit pares*, intacto Petri primatu, 326 not. Pauli prædestinatio autem omnia aucta, 446. Cur Pauli festum in alium diem translatum, 445.
 Paulus episcopus Ægyptius pro fide extorris, 1536.
 Pauperum et divitum una est natura, 58. Eorum neglectus an venialis sit, 35. Pauperes adjuvandi, 48. Maximo modesti et verecundi, 52. Quid sit intelligere super pauperem, 55. In pauperibus Christum pascimus, *ibid.* Sine misericordia in pauperes nulla virtus prodest, 35. Pauperes ab elemosina faciendi non exclusi, 30, 65, 158. Paucis intelliget pauper, 45. Pauper Christianus semper dives, 157. Qui veri et evangelici pauperes, 368. Pauperes pro patientia coronandi, 48. Cur pauperes esse Deus voluit, *ibid.*
 Paupertas spiritus, seu humilitas, primus gradus ad beatitudinem, 367. Paupertatis amica mansuetudo, *ibid.* Magnanimitas paupertas Christi et apostolorum, 368.
 Pax cum Deo qualis, 89, 91. Pax vera quæ, 103, 644, 371. Pax nobis orta ex nativitate Christi, 90. Pax mundi qualis, 91. Qui sunt pacifici, filii Dei, 371. Pacis iratam necessitas, 188.
 Peccati bene utitur Deus, 1230. Non omnia peccata sunt æqualia, 190. Peccati duplex remedium, 1174. Post peccatum cito contritum, et cur, 284. Nemo est sine peccato, 20, 46, 137, 185. Nullum peccatum sine detectione, 155. Peccata calamitatum sunt causa, 1190. Peccatores non sunt odio habendi, 162. Peccatorum remissio. *vid.* Reconciliatio. — Peccatum litielle, 170. — Peccatum originale, 79, 88, 166, 198, 255, 269, 351, 361, 593, 705. Ex quo in omnia transit, 79. Infirmitas et mortalitas pœna peccati, 266. — Peccatum levius, et quam hæc peccata diligenter delenda, 165, 345.
 Pelagii errorum errores, 591. Horum libellus oblati Augustino Aquileiensi, 587. In Aquileiensi pro incia inventi, *ibid.* 589. Horum reliquiis remedium Leo offerri jubet, 590, 594, 750 not. Alii Pelagiani, et maxime Julianus, contriti sub Le. ne, Rome evaserunt, 584.
 Peucestes. Cur quinquaginta diebus post Pascha Spiritus sanctus missus, 297. Hæc missio Spiritus sancti non fuit inchoatio murris, sed adjectio largitatis, 302, 309. Patriarchus et prophetae, etc., eodem Spiritu vegetati, 503. Jejuniium Peucestes ex apostolica traditione, 300, 308.
 Peregrinationes ad limina apostolorum, 414.
 Perfectior hæc vera iustitia est, ut nunquam præsumant se esse perfectos, 148. Semper proficiendum in hac vita, *ibid.*, 168, 190. *Vid.* Iustitia Christiana.
 Persecutio patienter toleranda, 1528, 1538. Omnes boni persecutioni patiuntur, 371. Persecutionis Christianorum non una causa, 178. Prima generalis persecutio sub Nerone, 325. Persecutio octava, 505, 490. Angit Ecclesiam, 525. Quoniam fidei contulerit, 154. Non desit in pace Ecclesie, 435. Persecutio in pace Ecclesie quæ, 1417.
 Perseverantia in bono, 281.
 Personarum distinctio in Trinitate, sed essentia unitas, 85, 196. Cur aliqua singulis personis tribuantur, 501.
 Petra Ecclesie quæ, 461. *Vid.* S. Petrus.
 Petronianus vagus mentitur se esse Leonis diaconum per Gallias, 895.
 Petronius episcopus Gallus, 1111.
 Petronius presbyter legatus Gallorum episcoporum ad Leonem, 998. *Vid.* Regulus.
 S. Petrus primas omnium episcoporum, 13. Totius Ecclesie princeps, 19, 291. Vocatioui gentium, omnibus apostolis et cunctis Ecclesie Patribus a Christo præpositus, 16. Primus in apostolica dignitate, 16, 17. Apostolici ordinis princeps, 323. Principatum apostolatus adeptus, 445. Princeps episcopalis corporis, 642. In Petro episcopatus principaliter constitutus, 635. Primatus Petri merces ejus fidei, 617. Ecclesiastici primatus cathedra dividitur ac Petro tradita, ut perpetua sit soliditate tondata, 456. Petrus Christum confessus est, ut ad regimen totius Ecclesie præparatus primus diceret quod diceret, 259. Petrus dicitur *petra* a Christo, quia Christi virtute solidatus, 17. Soliditatem petrae, quæ nullis impulsionebus quateretur, accepit, 13, 195. Pro soliditate fidei, quam Petrus erat prædicaturus, audit: *Tu es Petrus, et super hanc petram, etc.*, 259. Præter illam petram, quam Dominus in fundamento posuit, non erit stabilis ulla constructio, 1149. Catholice fidei petra Petri cognomen, 1213. Ecclesia super sedem Petri fundata, 12, 195, 461. In Petri soliditate a

Christo constituta, 617, 655, 654. Firmitas per Christum Petro tributa, per Petrum apostolis est collata, 18. Soliditas Petri in suos transfusa hæredes, id est in Romanos pontifices, 22. Petrus in accepta fortitudine petrae perseverans, suscepta Ecclesie gubernacula non reliquit, 12. Pro fide Petri cur Christus rogavit, 18. In Petro omnium fortitudo munitur, *ibid.* Honor potestatis in Petro, 325. In Petri cathedra Christus et malus funditus evertit, et bonas æterna stabilitate firmavit, 456. Quis Petri potestatem tentet infringere, 634. S. Petri privilegia, 12. Claves eidem datæ, 17. Jus potestatis istius in Apostolos et alios episcopos transit, sed cunctis Petri forma præposita, 18. Petri in hoc privilegium quale, *ibid.* Explicatur, 463. Petri confessio fidei exposita, 825, 865. Petri trina confessio amoris, 19. Petrus benignè correptus a Christo, 194. In passione Christi Petri animositas humana, 215. Fidei et caritate servens gladium eximit, 222. In lapsu Petro defuit constantia, non fides, 253. Cur permissus cadere, *ibid.* Petri lacrymæ sacri virtutem habuere baptismi, *ibid.* Petrus convertendus quibus oculis respectus a Christo, 206, 255. Cito in soliditatem suam rediit, 255. Quomodo a carcere eductus sit, 447. S. Petrus Antiochenam Ecclesiam fundavit, 324, 1167, 1215. Pontum, Galliam, Cappadociam, Asiam, ac Bythiniam prædicando inivit, 324, 328. Sub Claudio Romam venit, sub Nerone moritur, 524. Duplex ejus adventus Romam distinguendus, 525 not. Cur Romam destinatus, 325. Petri divitiæ et paupertas, 368. De die mortis SS. Petri et Pauli, 494. Petri corpus Romæ, 19, 352. Peregrinorum concursus ad limina apostolorum, 444. Cathedra S. Petri festum, 452, 498. Quo die celebratum Romæ, *ibid.*, 959. Valde solenne, 962. Vigilia in eo habita, *ibid.*

Petrus Ægyptius episcopus pro fide extorris, 1536. Ordinator Timothei Solophacioli, 1457.

Petrus archimandrita CP., 957.

S. Petrus Chrysologus episcopus Ravennas scribit ad Eutychem, 775. Ejus epistola integra vindicatur, 769. Tempus, 775.

Petrus Corinthius episcopus, 1507, 1511.

Petrus diaconus legatus Juvenalis Jerosolymitani ad Leonem, 1283

Philocalus Furlus Dionysius Rucherianus laterculi, et aliorum documentorum quarti sæculi auctor Romæ, 496.

Photini error, 49, 81, 375. Photiniani, 980.

Pilati ignavia magis quam potestate mortuus est Christus, 207. Ejus scelus et iudicium, 225. Crudelis clementia, 226, 235.

Placentinus episcopus Majorianus, 1082.

Placidia Augusta pridie festi S. Petri Romam venit, 959. Petente S. Leone scribit ad Theodosium imperatorem, 964. Et ad Pulcheriam Augustam, 972.

Poemenius Ægyptius episcopus pro fide extorris, 1536. Pœna cur a Deo dilata, 150.

Pœnitentia non differenda, 155, 1176. Ea nemo non indiget, 165. Etiam iustus necessaria, 167, 170. Pœnitentiæ ordo, 1174. In pœnitentia decedentibus an communicandum, 1174, 1175, 1425. Quid de his qui post petitam pœnitentiam obmutescunt, 1176. Pœnitentiam primo recusantibus an postea danda, 1424. An pœnitentibus negotiari liceat, et litigare, *ibid.* An militare, 1425. Veniale et tolerabilem juveni post pœnitentiam nubere, *ibid.* Quæ pœnitentia immolabilis cibis utentibus, 1552, 1428. Quæ idola adorantibus, homicidis, et fornicariis, 1428. Circa apostatas a fide, canonica regula servanda, 1176. Pœnitentiæ mensura compunctio cordis, 1532. Quæ danda baptizatis metu, *ibid.* Quæ baptizatis ab hæreticis, 1534. Tempus pœnitentiæ remissionis iudicio episcopi, qui senilis ætatis, periculum, et ægritudinis rationem habere debet, 1535. Videndum ne difficultas veniæ curationem faciat tardiorum, 1457. *Vid.* Confessio, Impositio manuum, Reconciliatio. Lapsus presbyteris et diaconis publica pœnitentia non imponebatur, sed privata ex apostolica traditione, 1421. Nec aliis clericis, 1554 not.

Polemius scriptor, *vid.* Silvius.

Pontifex Romanus, *vid.* Romanus pontifex.

Præsidonius presbyter Alexandrianus pluries Romam missus, 652 not.

Potentius episcopus Africanus delegatus a S. Leone, relationem mittit, 638, 666.

Præcepta legis veteris, *vid.* Lex veteris.

Præceptum cur datum, 163, 187, 364. Splendidissimum vitæ speculum, 187. Impossibilia ex infirmitate humana sunt possibilis ex gratia, 562, 479. *Vid.* Gratia. In arduis recurrendum ad orationem, *vid.* Oratio.

Prædicatio sacerdotale officium, 140. *Vid.* Concionandi munus.

Præscriptio. Triginta annis humanæ leges humanas adimunt questiones, 775 not.

Præstantius episcopus Bergomas, 1084. Præsumptio vitanda, 9. Præsumere de facilitate resistendi tentationibus peccatum est, 154.

Presbyteri ex apostolica traditione pœnitentiæ publicæ non subjacent, sed privatæ. 121. Inter ipsos consecrationis ordo servandus, 735. Presbyteri titulares Romæ, 33. Presbyteri curati in minoribus plebibus, 667. Presbyter curatus in Ecclesia rurali, 610.

Principes coercere debent turbantes Ecclesiam, 1211. Vid. Imperatores. Principum vera dignitas Christo servare, 154.

Priscillianistarum secta pene omnium errorum sentina, 693. Sabelliani, 697. Ariani, 698. Pauli Samosatensis et Photini virus suscepit, *ibid.* Cerdonis, Marclonis, et Manichæi, 699. Quam impie de Trinitate senserit, 697. Fatalem necessitatem ex astris induxit, 695, 704. Alii errores, 697 *seqq.* Episcopi hac hæresis infecti, 697. Baptizabant per oleum, 713, 714. Scripturas depravanti, 697. Apocrypha fingunt, 714. In Hispania detecti, 695, 712, 715. Turribio episcopo deferente Leo hos errores damnat, 695 *seqq.* Concilia Hispanica præcipit, 710, 711.

Privilegia Ecclesiarum servanda, 1119, 1214. S. Proclus Constantinopolitanus, 1277. Ejus sermo Latine redditus Leoni tribuitur, 385. Item silius Sermo, cujus antiqua versio antea inedita, exhibetur, 438.

Proculianus episcopus Gallus, 1111, 1136. Profecti episcopi Gallicani querela contra Hilarium Arelatensem, 636.

Prophetæ futura ut præterita locuti, 260. S. Prosper emendavit cyclum paschale Latinorum, 602 *not.*, 1035. Leo in rebus historicis Chronico Prosperi usus, 259 *not.*, 323 *not.* Tres vel quatuor hujus Chronici editiones a Prospero factæ, 488. Libellis contra Pelagianos oblati a Prospero, hi hæretici Roma evanuerunt, et quo tempore, 583.

Proteritus iniqui scandalum aliquot instorum, 164. S. Proterius episcopus Alexandrinus cum ordinatoribus et clero ad Leopem scribit de sua ordinatione, 1192. Leo illi respondet, *ibid.* Pleiores ab eo litteras exigit, 1247. Litteræ Leonis responsivæ ad eundem, 1233. De file ejus gratulatur, 1256, 1259. Scribit Proterius ad Leonem de die Paschatis anni cccclv imperatoris jussu, 1282. Ejus mors ab hæreticis, 1299 *not.* Crematum ejus corpus, et cineres dispersæ in contumeliam, 1325. *Sancitæ memoriæ* vocatus, 1301.

Providentia Dei, *vid.* Deus. Proximus noster quis sit, 40. Diligendus, et cur, *ibid.*, 41.

Psalmorum cantus, *vid.* Cantus. Locus psalmi xcv, *Dominus regnavit a ligno*, 209.

Pueri ut emel debeamus, 158, 159, 190. S. Pulcheriæ Augustæ elogio, 849, 853, 919, 1009, 1035, 1036, 1048, 1076, 1158, 1188, 1206, 1207. Ejus zelum Leo sollicitat adversus novam Eutychie hæresim, 849, 856, 921. Et specialiter apostolicam legationem apud imperatorem committit, 925. Epistola Hilari diaconi Romani ad eundem, 926. Et Placidie Augustæ, 971. Pulcheriæ litteris iustificatur S. L. n., 982, 985. Nuntiat Leoni Anatolium CP. subscripsisse epistolam ad Flavianum, S. Flaviani corpus Constantinopolim honorifice translatum, et episcopos cum Flaviano pulsos fuisse revocatos, 1029, 1031. Leo ei commendat suos legatos, et Eutycheum ad longinquiora transferendum petit, 1049. Interfuit cum Marciano imperatore synodo Chalcedonensi, et in S. Euphemie confessione a Patribus fidei definitionem accepit, 1128 *not.* Monachos tumultuantes in Palæstina litteris instruit et increpat, 1207 et 1208 *not.*

Q

Quadragesima maximum sacratissimumque jejunium, 181, 156. Cur Pascha præcedat, 181. Christianis utile ac necessarium, 165, 184. Oritur ex divina et apostolica institutione, 156, 168, 177. In toto mundo observabatur, 149. Hoc tempore diligentius Deo servandum, et sanctius vivendum, 144, 149, 153, 157, 167, 175, 176, 183, 188, 191. Obtreccioni Ecclesiam objicit, qui sanctus non vivit in Quadragesima, 157. Est tempus reconciliatonis et indulgentiæ, 155, 180, 183, 187, 188. Hoc tempore clementia principum imitanda, 182. Gravioribus insidiis hoc tempore diabolus utitur, 144. Alicubi inchoabatur a Dominica Quinquagesima, 408 *not.* In Quadragesima quibus studiis vacandum, 175.

Questiones varis Romano pontifici frequenter propositas, 1405, 1416. Unde decisæ, *vid.* Dubia.

Queanellis confutatus, 5, 9 *not.*, 14 *not.*, 21 *not.*, 25, 28 *not.*, 95 *not.*, 102 *not.*, 299 *not.*, 379, 326 *not.*, 627, 534, 337 *not.*, 379, 455, 451, 461, 464, 467, 479, 480, 481, 482, 486, 488, 490, 491, 495, 498 *seqq.*, 502, 567, 574, 586,

626, 635, 636 *not.*, 639 *not.*, 645, 648, 651, 654, 663 *not.*, 665 *not.*, 686 *not.*, 671 *not.*, 678 *not.*, 690 *not.*, 681, *not.*, 723, 727 *not.*, 728 *not.*, 750 *not.*, 754 *not.*, 745, 748, 754 *not.*, 775, 801 *not.*, 838 *not.*, 813, 852 *not.*, 859 *not.*, 871, 873 *not.*, 885 *not.*, 887 *not.*, 889 *not.*, 897, 917 *not.*, 931, 959, 981, 992 *not.*, 1002 *not.*, 1010 *not.*, 1015, 1020 *not.*, 1015 *not.*, 1030 *not.*, 1061 *not.*, 1083 *not.*, 1112 *not.*, 1215 *not.*, 1219 *not.*, 1229 *not.*, 1243 *not.*, 1251, 1257 *not.*, 1298 *not.*, 1504 *not.*, 1307, 1317 *not.*, 1355 *not.*, 1546 *not.*, 1575 *not.*, 1408 *not.*, 1409, 1411, 1426 *not.*, 1429 *not.*, 1436 *not.*

Quintus episcopus Albiganensis, 1084. Quintus episcopus Dertonensis, 1082.

R

Ravennius Arelatensis episcopus post S. Hilarium, 800, 993. Leoni etiam probatus ante ipsius electionem, 800, 994. Leo electionem approbat, 800, 891. Postulat ab eo, ut Petronium vagum, qui se dicebat diaconum Romanum, ab omnium Ecclesiarum communione expellat, 699. Preces episcoporum Arelatensi sedi adherentium ad Leonem misit, ut Ravennio restituat prerogativas quas Hilario ademerat, 994. Viennensis episcopus apud Leonem queritur, Ravennium ordinasse Vasensem antistitem, 996. Leonis responsio atque judicium de hac controversia, 999. Leo ad Ravennium mittit epistolam ad Flavianum scriptam cum mandatis, 1000. Litteras formatas de paschatis die anni cccclv ad eundem dirigit, 1079. Ravennium convocata synodo jussu Leonis, synodicam ad tunc mittit, 1107. Admonetur a Leone de gestis Chalcedonensibus, 1157 *seqq.* Per am hanc notitia ad Hispanos erant transmittenda, 1140. Accipit a Leone exemplar sententiæ Chalcedonensis adversus Dioscorum, 1151.

Ravennatis episcopi. S. Petrus Chrysobogus, 775. Neo, 1405. Antiqui catalogi Ecclesiæ Ravennatis quodam solum ordinem episcoporum æstimandi, 1403.

Reconciliatio et remissio peccatorum sine Spiritus sancti advocacy non fit, 303. Peccata solvantur sacerdotum supplicatione, 1174, 1178. Per Ecclesiæ preces, 1135. Apostolica clave reserantur portas misericordie, 186. *Vid.* Confessio, Impunitio manuum, Pœnitentia.

Remissionis nostræ causa tuit misericordia Dei, 59, 255. Redemptio cur dilata, 118. Reparatio hominis mirabilior quam creatio, 255. Hominum nemo eam mereri potuit, *ibid.* Ad omnia retro sæcula etiam extenditur, *ibid.* In reparatione nostra Trinitas divisit sibi opes, quo sensu, 510.

Regiensi episcopus Faventinus, 1082. Regnum Dei laborantibus, non otiosis promissum, 117. Regulus diaconus a cum Petroulo presbytero preces episcoporum Gallis ad Leonem detulit, 996. Leo eos Romam voluit interesse tractatus, 1000. Quis hic tractatus, *ibid.* *not.*

Relationes ad Romam sedi toti Ecclesiæ utiles, 1298. Innumeris relationibus apostolica sedes conata, 634. Ad selem Petri ex toto orbe concurrunt, 20. Mox erat ordinationem episcoporum in eorum sedem ad Ps. an referre per litteras ordinati et ordinatorum ejus, 1309 *not.*

Romanus Ecclesiæ Romanæ presbyter trinit S. Clementis legatus Leonis ad Flavianum CP., 837. Et ad synodum Ephesinam n., 841, 851, 865, 870. Ante synodum in itinere obiit, 941 *not.*

Restituenda sunt dominis res que bona fide ad nos pervenerunt, 1351. Restitutus episcopus Africanus apud Leonem quæretur de episcopis ordiatis ubi ordinari non debuerant, 667.

Resurrectio festiva communis interius simul et supernis, 419. *Vid.* Christi resurrectio. Resuscitata corpora ante Christi resurrectionem, 202.

Rodanus comes, 1214. Alius subadjuva, *ibid.* Roma ex fratribus nomen accepit, 331. Arx Romani nepotii, 523. Victoria aucta jus imperii terra maribus protulit, 522. Omnium gentium serviebat erroribus, *ibid.*, 525. Cur electa sedes Petri, *ibid.* Per Petri sedem caput orbis effecta, latus præcedit regione Divina, quæm dominatione terrena, 522. Petris Romam venit sub Claudio, 524. Petrus et Paulus Romæ interit sub Nerone, 524, 525. Milia martyrum Romam ambient, 525. *Deorum sepulcra*, 944. Roma illustris S. Laurentii, 559. Roma quædam cœrupata, et post dejectionem evasit a Valdo, *ibid.*, 556. Ob hanc liberationem festum gratiarum actionis vocantur celebratum, sed postea neglectum, *ibid.* Roma Pelagiani eramerunt, 565. Roma Michaeli detecta, et deum episcopus Romæ, *vid.* Manichæi. Romæ Egypti dejectionem Eutychie hæresim sparserunt, 573, 576. Collectio peccata Romæ, *vid.* Collectio.

Romana cathedra dicta sedes Petri, *vid.* Festum Cathedre S. Petri, *vid.* Cathedra S. Petri. Ad Petri sedem ex

loto orbe concorsus, 20. Merito illic principatus constitutus, unde adhuc apostolici spiritus oracula reverantur, 1004. Cathedra primatus propter stabilitate fundata, 156. In hac Petri vivit potestas et excellit auctoritas, 12. Hujus sedis hodie, 942. Romana Ecclesia supra omnes totius mundi Ecclesias tenet principatum, 993. *Vid.* Ecclesia Romana. Romanae Ecclesiae prerogativa, 1222. Romana fides ab Apostolo commendata, 574, 943. Nulla haeresi violata, 374. Romana supputatio, 608. *Vid.* Cyclus Latino-rum. Hebraeorum supputatio Romani ignota, 608.

Romanus, 1427 not., 1428.
Romanus pontifex honoris Patri consort, 9. Haeres Petri, 10, 13, 22. Eius Ecclesiae tanquam Petrum suscipit, 10. Vicem Patri Romanus pontifex gerit, 13. Quo sensu, *ibid.* not. Eadem dignitas quae fuit in Petro, est in Romano pontifice, 13. Petrus in Romanis pontificibus Ecclesiae gubernacula non reliquit, 12, 13. In propria sede et vivit et praesidet, et praestat quereantibus sui veritatem, 779 not. Doctrina pontificum Romanorum vultu a S. Petro suscipienda, 15. In eorum persona Petrus agnoscendus et honorandus, *ibid.* Romani post hunc judicium tota Ecclesia recipi, ut capiti membra concordent, 1219. Romani pontificis primatus, 962, 974, 1018. Per S. Petrum transmissos, 993. Inimicus institutus, 438. *Vid.* S. Leonis primatus, S. Petrus. Non est meri ordinis, sed praecipuum jurisdictionis in universam Ecclesiam, *vid.* S. Leonis jurisdictionis. Facultatem habet de fide et sacerdotibus judicare, 962. De appellacionibus ad Romanum pontificem, *vid.* Appellatio. Auctoritas ejus circa concilia generata, *vid.* Ephesinum u. Chalcedonense. Romanus pontifex ad Orientales partes causa synodi non pergebat, 887. Sed legatos eo mittebat, 1069. *Vid.* Legati. Omnibus Occidentalibus paschalem diem quotannis judicabat, 1289, 1292. *Vid.* Paschalis dies.

Rusticus episcopus Gallus ordinatur Ravennae Arelantensis, 890.

Rusticus Narbonensis episcopus, 1107, 1110, 1156, 1140 not., 1416, 1458. Secessum meditatus retinetur a Leone, 1417. Leoni papa dubia proponit defendenda, 1418. Cur quaedam proposuerit etiam post decisiones conciliorum Galliae, 1414.

S

Sabbati sancti jejunium apud Alexandrinos vespere solvebatur, 1267, 1270.

Sabillii error, 81. Ejus discipuli dicti Patriciani, 697. Sabinius presbyter Narbonae zelo pudicitiae excedens, 1416.

Sabinus episcopus Gallus, 1410, 1156.
Sacerdotii veteris et novi discrimen, 11. Sacerdotii gradus quatuor, 687. Sacerdotes quales ordinandi, *ibid.* Eorum sanctitas, *ibid.* Insuper in ipsis non ferenda, nec excusabilis, 717, 976. Solum sacerdotibus predicare licet, 1217, 1227. Sacerdotes secundi ordinis quales, 181. Sacerdotes sicut nullo errore implicari, ita nulla oportet cupiditate corrumpi, 1159.

Sacrum Iohannis Christi juramento obfirmatum, 21. Eucharistiae sacrificium, 336. Eius oblatio Alexandriae intercepta occiso S. Protetio, 1324.

Salonius episcopus Gallus, 1003.
Salus per Christum nullis saeculis deficit, 268.
Sanctorum intercessio et utilitas, 45, 51, 61, 320, 327, 336, 377, 379, 347, 380, 354, 361, 363. Eorum commendanda suffragia, 151. In ipsis Deus nobis constituit et praesidium, et exemplum, 339. In tribulationibus nobis adiunt, 337. In sanctis Deus honoratur, 275. Sanctorum praesens mors nullam potuit mundo inferre profligationem, cur, 240. In sanctorum commemoratione laudandi, 326. Miracula per sanctos. Nemo tam sanctus qui melior esse non debeat, 168.

Sanguis Christi et pretium et poculum, 229.
Sapientia mundi caecitas facta, 83, 86. Nemo sapiens sibi nisi sapere debet, 358. Sapientioribus non cedere liquum est, 805.

Sarlicenses canones sub Nicenorum nomine citati, 698, 899, 917 not., 986 not.

Satisfactio poenitentiae appellata, a propositis Ecclesiae imposita, 1174. *Vid.* Poenitentia.

Scandalum. Qui publice in Ecclesia contra fidem disputavit, publice in Ecclesia se retractet, 1327, 1338, 1543. Iniqui prosperitas scandalum aliquot jastorum, 164.

Scrinia apostolicae sedis, 998, 1006, 1016.

Scripturae sacrae auctoritas indubitabilis, 198. Eius interpretes qui, 1044. Scripturae lectio in Ecclesia eadem quae hodie, in Epiphania ex Apostolo, 114. In Dominica Sexagesima ex Genui, 449 not. In Dominica prima Quadragesima Evangelium, 449, 456. In Dominica hebdomadae

majoris Passio Domini, 198. Feria quarta ejusdem hebdomadae, 207. In Pentecoste Evangelium, 311.

Secesus spiritualis necessitas, 315.

Sedes Apostolica, *vid.* Romana Cathedra.

Seditionum auctores gravium peccandi, 1211.

Sedulii versus antiquo sermone inserti, 458.

Segelius episcopus in una suburbicariarum, 616.

Sezalor presbyter legatus a Leone in Orientem, 1007, 1010, 1013. Reverens ab Oriente Leonis litteras ad Eusebium episcopum Mediolanensem detulit, 1081.

Senecio metropolitanus in Illyrico, 677.

Sepulchrum Alitiae ad Leonem refert de Pelagiano in Aquileiensi provincia sine debita cautione susceptis, 383, 389. Leonis epistola ad eundem, qui laudatur, 394.

Sermo Patrum auctoribus non suis unde attributi, 389, 390. Sermones in mss. male attributi S. Leoni, 391 *cepp.*

Servi cum libera matrimonio illicitum, 1422. Ordinatio veilla, 612.

Severianus episcopus Gallus, 998.

Siculis apostolica sedes sacerdotibus mater est dignitatis, 716. Eorum episcopi ab ea consecrationem accipiunt, *ibid.*

Sicut quotannis ad Romanam synodum debebant accedere, 324. Beorata pro Socris, 716, 727. Sicilia a Vandalis vacata, 607. Bona Kadielae fisco addita, *ibid.* not.

Silvanus Panormitanus diaconus Leonis epistolam ad Paschasium Lilybanensem detulit, 687.

Silentium super veritatem opprimat, 1221.

Silvius Polemius auctor Calendarum veteris quis fuerit, 407.

Simoniaci reprehensi, et quomodo morti, 457.

Suspicionis episcopus Novariensis, 1064.

Sol Romae a zonathis supererectis adoratus, 94 not., 475, 476. Manichaeorum cultus erga solem, *vid.* Manichaei.

Spectacula humana magis frequentata quam beata martyria, 536.

Spes nostra in Deo esse debet, 20, 21. Spes eadem in Christo nostra et antiquorum veteris Testamenti, 244, 256.

Spei veritatem et excellentiam in quo sit, 256. De misericordia Dei nemo diffidat, 9.

Spiritus sanctus cur in ignota lingua apparuit, 296. Eius divinitas et natura explicatur, *ibid.*, 301, 309. Est Spiritus Patris et Filii, 256, 304. Ab utroque procedit, 697. Macedonianorum error de Spiritu sancto, 81, 299. Percautum in Spiritum sanctum cur irreversibile, *ibid.* Spiritus sancti gloria et effectus, 300. Datus in veteri Testamento, 362.

Origo virtutum, honorum inquisitor voluntatem, et auctor actionum, 318. Septem Spiritus sancti dona, 306.

Scelus quanto venientior, tanto magis casti obnoxius, 80.

Stella quae Magis apparuit, *vid.* Magi. Stellarum potentias caelestia, 164, 217. Stellarum effectibus tribuebant nonnulli impij Romae liberationem a Vandalis, 536. Priscillianistas latentes stellis homines ambigebant, 704, 706.

S. Stephanus Hierosolyma glorificatus, 509.

Stephanus episcopus Gallus, 998.

Storatus, cui Leo scribat, 1546.

Subachava, 1244, 1538.

Subdivisionem continentia, 687.

Suhilli, *vid.* Fannuli.

Superbia omnium peccatorum origo, 469, 1159. Virtutibus insidiosa, 156.

Superstitiones varie notatae, 94.

Superventor episcopus Gallus, 938, 1170, 1156.

Symbolum Apostolicum, 61. Auctoritatis apostolicae 238. Institutum ab apostolis, 575. Duodecim apostolorum totidem signatum sententias, 858. Omnium haeresium antidotum, 865, 888. Eutychiano a Leone obiectum, *ibid.* Est incommutabile, 1187. Eius recitatio in baptismo, 1243.

Symbolum Nicenorum, 1359. Ab Orientalibus in baptismo recitatum, *ibid.* not.

Synodi congregandae modus et condiciones, 679. *Vide* Quoniam.

T

Tamburinus cardinalis laudatur, *Præf. gen.* § 3, et *Præf. in Serm.* § 2.

Tarantasia Viennensis episcopo attributa, 999.

Tatianus praefectus Urbis Marciani imperatoris litteras ad Leonem attulit, 1044.

Taurinus episcopus maximus, 1088.

Tauriniani clerici de episcopo bona Ecclesiae alienante apud Leonem in synodo conqueverunt, 728.

Temperantia quid indulget, quid neget, 283.

Templum Dei domus: in eo Jesus querendus, 717. *Vid.* Basilica, Ecclesia. Templorum dedicatio, *vid.* Dedicatio Ecclesiae.

Tentatio unquam ingruit, 90, 93, 94, 163, 185, 190. A tentationibus nemo liber, 30, 46, 33, 143. Varia tentationum genera, 36, 158. Præcipue in otio, 56. Totam vitam tentatio est, 134, 178. Licet sanctis suis quotidianam victoriam donet in tentationibus gratia divina, non aufert tamen dimicandi materiem, 314. Cur, 315, 1020. Tentationes necessariz, 145. Quomodo superentur, 90. Quibus armis, 46, 57, 178. Vigilantiæ necessitas, 72. In tentationibus ad crucem Christi recurrendum, 275. Instandum orationi, 215. Prius tolerantia postulanda quam gloria, 196. Quos maxime diabolus tentet, 134. Tentari cur Christus voluerit, et quomodo pugnarit ac vicerit, 145. Quatenus tentatio in bonum cedat, 362. Præsumere de facilitate resistendi peccatum est; vinciturque qui vinci non timet, 154.

Thassius episcopus Cæsareæ Cappadociæ a Leone notatus, quod quendam monachum illivita præsumentem malæ doctrinæ prædicare permisit, 1211.

Theodoritus Cyrensis episcopus in pseudosynodo Ephesina depositus ad Leonem confugit, 946. Per appellationem, 947 *not.* Annum episcopatus vigesimum sextum anno 449 agebat, 948. Suscepti ab eo labores pro Ecclesia, scripta contra hæreticos, Judæos gentiles, aliæque ejusdem gesta recensita, 947 *seqq.* Legatos ad Leonem dirigit, 930, 931. Nestorio olim favebat, sed postea ipsi anathema dixit, 1226 *not.* Theodoritum ab omni hæreseos macula immunem apostolicæ sedis iudicium demonstravit, *id.* Leonis iudicium in Chalcedonensi laudatum, *ibid.* n. t. Illyricianis et Palestinis ambigentibus de epistola Leonis ad Flavianum in concilio Chalcedonensi, dubitationem excludere ausus est, 1220 *not.*

Theodorius Forojuliensis Leonem consultit de penitentia, 1173. Idem Theodorius, 938.

Theodosius imperator Chrysaphil opera Euthychis patrocinium suscipit, 762 *not.* Scribit ad Leonem de turbis Constantinopoli excitatis obdamnatum Eutychem a S. Flaviano, 761, 767. Synodum Ephesi voluit congregari, 839, 851, 856, 865, 870, 886, 902, 911. Post latrocinium Ephesinum Leo a Theodosio petit synodum intra Italiam, 915, 923, 957, 1006, 1011. Legatio apostolica hac de causa apud imperatorem Pulcheriæ Augustæ commissa, 923. Mortuo S. Flaviano quid Theodosius egerit pro successore subrogando, 954. Pro concilio in Italia cogendo Leone petente ad eum scribitur Valentinianus, 962. Placidia, 964; et Eudoxia, 967. Responsa Theodosii, 968, 989, 991. Scribit ad Leonem pro electione Anatoli confirmanda, 1005. Leo quatuor legatos ad ipsum dirigit, 1007. Theodosii mors, 1014.

Theodotus Antiochenus episcopus, 948.

Theodulus metropolitanus in Illyrico, 957.

Theonas episcopus Ægyptus pro fide extorris, 1336.

Theophilus Ægyptus episcopus ordinator Timothei Solophacioli, 1437.

Theophilus Alexandrinus episcopus a S. Proterio laudatus, 1265. Eius laterculus, seu supputatio paschalis centum annorum, 1059 *not.*, 1229 *not.*, 1282. Defenditur, 1263. Eius doctrina circa incarnationem ab Ecclesiæ doctrina non discordat, 1209, 1254, 1257. Testimonis ex eo a Leone excerpta contra Eutychanos, 1394.

Thessalonicensis vicarius in Illyricum Anastasio datus, 617, 620. Crebra sedis apostolicæ auctoritate constitutus, 620, 678, 683. Anysio primum a Siricio papa concessus, *ibid.* Eo inconsulto nemo ordinatus, 621, 688. De ordinatis ad eum referendum, *ibid.* Metropolitanus ordinat, 618, 621, 688. Ad synodum vocat, 622, 679. Causæ quæ in provinciis suis nequeant terminari, ad eum referantur, et ab eo componantur, 678. Causæ quæ ab eo non possunt definiri, Romano pontifici reservantur, 622, 689, 690. Item maiores causæ, et appellationes, 619, 622.

Testamenti utriusque discrimen, 367. Totum vetus Testamentum in sacramenta Christi transivit, 256. Utriusque Testamenti eadem fides, 204, 241. Summa concordia, 250, 256. Vetus Testamentum figura, novum res ipsas habet, 268.

Tiberianus episcopus Africanus ex laico per tumultum ordinatus, 603.

Ticinensis episcopus Crispinus, 1082.

Timor duplex, alter fidei iustificans, torquens alter concupiscentiam, 227. Timor non de pænæ formidine, sed de Dei charitate conceptus quid operetur, 349. Timor iudicis et Inferni a Leone incusatus, 32.

Timotheus Ælurus tyrannus et perversor sedis Alexandrinæ, 1325, 1327, 1347, 1432. Quatuor soli episcopi ei adhererunt, 1327. Episcopus et clericos de Ecclesia suis eiecit, 1348. Eiectus Alexandria sede, 1432, 1434. Vult Constantinopolim, 1434. Expulsus et in longinquiora translatus, 1438.

Timotheus Solophaciolus episcopus catholicus electus ad Leonem scribit de ordinatione sua, 1437. Laudatus, 1438.

Timotheus diaconus ordinationis Solophacioli nuntius, 1436, 1437.

Traditionibus apostoli Ecclesias imbuerunt, 314. Traditionis apostolicæ auctoritas, 317. Traditiones apostolicæ servandæ, 39. Traditio jejunii mensis septimalis, 563. Traditio apostolica de ordinatione peragenda die Dominico, 629. Item de baptizando in Paschate, 716, 1429. Quatenus quedam observantiæ Christianæ de traditione apostolica derivare dicantur, 316 *not.* Traditio sanctorum Patrum, *vid.* SS. Patres.

Transfiguratio Christi, *vid.* Christus.

Translationes episcoporum reprehensæ, 689.

Tribulationes fortiter ferendæ, 1336, 1337. Tribulatio vel corrigit, vel probat, 40. Numquam deest, si numquam desit observantia pietatis, 178.

Trinitatis mysterium explicatur, 248, 298, 299, 301, 309, 310. In Trinitate distinctio personarum, sed unitas essentialis, 83, 312. De Trinitate quid cogitandum, 310, 311. Trinitas divinit sibi opus redemptionis nostræ, 310. Quam impie de Trinitate seuserint Priscillianistæ, 697. In Trinitate dividere non debet intelluctus, quod distinguit auditus, 301, 393. Prima Trinitatis persona est mittens, secunda est missa, tertia est promittens, 509, 596. Cur aliqua singulis personis tribuatur, 301. Trinitatis opera indivisa, 309.

Tristitia religiosa aut alienum peccatum luget, aut proprium, 389.

S. Trophimus primus Arelatensis episcopus, 994.

S. Turribus Asuricensis episcopus, ante episcopatum scribit ad Idatium et Ceponium episcopos contra Priscillianistas, 1475. Jam episcopus scribit etiam ad S. Leonem epistolam contra eosdem, atque communitorium et Helium mittit, 695. Leonis responsio ad ipsum, *ibid.* Maudat, 710. Cur Leo Idatium et Ceponium eosdem iuxerit in sollicitudine adversus Priscillianistas, 1475.

U

Unctio sacerdotum, 228.

Ursus episcopus Gallus, 1110, 1136.

Usura, *vid.* Fenus.

Uxor quæ, 1422.

V

Valentia Viennensi episcopo attributa, 999.

Valentinianus III imperator post Leonis iudicium contra Manichæos legem fert, 626. Alia ejusdem lex post Leonis iudicium contra Hilarium Arelatensem, 642. Fuit lex non solum pro Gallis, sed generalis, *ibid.* *not.* Romam venit pro die festo S. Petri, 962. Quod fuit hoc festum, 959. Rogatus a Leone et Romana synodo scribit ad Theodosium contra latrocinium Ephesinum, 962. Theodosii responsio ad eundem, 985.

Valentinus hæreticus, 741, 756, 782, 1359.

Valerianus episcopus Gallus, 996, 1110, 1136.

Valerius episcopus Gallus, 1110, 1136.

Vana gloria, *vid.* Gloria vana mundi.

Vandalicæ irruptionis indicium, 334, 336.

Venerius episcopus Gallus, 1110, 1136, 1140.

Veranus Gallus episcopus scribit ad Leonem, 1005.

Verbum Dei, *vid.* Filius Dei.

Vercollensis episcopus Justinus, 1084.

Veritas quibus sit scandalum, 129. Veritatis cognitio quis sit idoneus, 102. Ad eam mundana sapientia non pervenit, 176. Veritas semper sui similis, 268. Bene ambulatur cum per viam veritatis inceditur, 317. Veritas quomodo defendenda, 765. Pro veritate pati gloriosum, 939. Quæ optima ejus victoria, 1145. Veritatis victoria qualis in hoc mundo, 1227. Mundus veritatem non recipit, 1437. Di-ina veritas nobis semper loquitur, 39. Ubi veritas est magistra, numquam desunt divina solatia, 1020.

Verus episcopus Gallus, 1111, 1136.

Vestitus nitidior di-ibus festis, 153.

Virtus episcopus Gallus, 1111.

Vidua Evangelica laudat, 157, 169. Sareptana, 42, 138.

Vidua antequam nuptæ quæ dici solebat, 667 *not.*

Viennensis episcopus per litteras et legatos ad Leonem missos queritur de episcopo Arelatensi, 998. Contra Arelatensi adherentes de Viennensi conqueverunt, 994. Qui episcopus Viennensis subiciantur, 999. Viennensis provincia, 633, 996, 998, 999 *not.*

Vigilantiis minus et metropolitanis Illyrici, 677.

S. Vincentius martyr, ejusque martyrium sub Daciano, 248 *seqq.* Quinam auctor sermonis de S. Vincentio, 378.

Vindictæ cupidus quam periculose dicat orationem Dominicam, 166. Sui ipse est iudex, 188.

Virgines sine sua culpa per vim corruptæ quam incontaminatis se comparare non audeant, 668. Quo loco habeantur, 668. Virgines propria culpa corruptæ longæ peniten-

titæ subjectæ, *ibid.* not. Hæ vocari solebant viduæ antequam nuptæ, 667 not.

Virginitatis propositum et habitus et consecratio, 1436. Contra propositum continentie agentes, etiam si non fuerint consecrati, prævaricantur, *ibid.*

Virtutes tres theologicæ, 21, 58. Charitate virtutes sunt utiliores, 58. Sine charitate omnes sunt infructuosæ, 182. Non sunt virtutum opera sine tentationum experimentis, 145.

Visio intuitiva in cœlis reservata, 194.

Vita præsens perpetuus conflictus, 145, 154, 176. Vita Christiani crux perpetua, 175. Forma vivendi unde petenda, 171.

Vitis gravioribus æstior medicina adhibenda, 168.

Vocatio omnium gentium, 121, 152, 186, 246.

Voluntates omnes ex altero duorum amorum procedunt, 532. Leonis sententia explicata, 52, 501. Voluntas mala cuius ortus ex nobis est, 361. Ex voluntate penatur actio, 364. Omne peccatum ex voluntate, 666.

Votum seu propositum Monachorum et Virginitatis, *vid.* Mouachi, Virgines.

Y

Ynantius episcopus Gallus, 890, 998, 1112, 1156.

Z

Zosimi papa tempore Baptistarium aqua repletum per miraculum, 610.

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

Epistola nuncupatoria.	9
Ballerintorum præfatio generalis.	15
Quesnelli præfatio generalis in suam editionem operum S. Leonis Magni.	31
Epistola nuncupatoria editioni Quesnellianæ præfixa.	47
Schrenemanni notitia historico-literaria in S. Leonem Magnum.	49
OPP. S. LEONIS PRIMA PARS. — SERMONES.	
Præfatio.	117
Admonitio in duos sequentes sermones.	137
SERMO PRIMUS. — S. Leo absens electus gratias pro beneficio rependit, et Ecclesiæ suæ preces sollicite postulat.	141
SERMO II. — I. Nemini vel de iustitia sua præsumendum, vel de misericordia Dei diffidendum — II. Convenerunt episcoporum in anniversario die consecrationis Romani pontificis, quem Petri heredem Ecclesia tanquam Petrum suscipit, <i>id.</i>	142
SERMO III. — I. Ad Deum referendus honor sacerdotum. Hujus figura in Melchisedech præcessit; utriusque discrimen. — II. Quam in ar tanto operi humana infirmitas. Christus Ecclesiam semper regit. Soliditas fidei Petri permanet. — III. Petri elogia, qui Ecclesiæ curam etiam nunc non deserit. Quosensu petra et fundamentum. — IV. Petrus in successoribus honorandus: Primas omnium episcoporum. Profectus grex, laus pastoris.	144
SERMO IV. — I. Festivitate hanc (<i>De natali suo loquitur</i>) omnibus esse communem Christianis, qui et reges sunt et sacerdotes. — II. Quanta Petro præ ceteris sit collata: Eccliam in Petro, et in eius fide fundatam. — III. Transit in alios apostolos potestas clavium qui a Petro accepit, spectat privilegium Petri, cuius specialis cura a Domino suscipitur, et pro fide cuius proprie Christus oravit, ut firmitas que per Christum Petro tribuitur, per Petrum apostollis conferatur. — IV. Petri precibus et sollicitudini debent quidquid boni a successoribus ejus agitur.	148
SERMO V. — I. Omnia in Deum esse referenda. — II. Quo quisque aliove in Ecclesia tenet locum, eo magis illum timeundum esse. — III. Christum verum esse Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, et suæ semper adesse Ecclesiæ. — IV. Petrum Romanæ sedis semper curam gerere. — V. Illi potissimum honorem esse impendendum, cuius sedi successores ejus serviunt.	155
SERMO VI. — Eleemosynas commendatione præmissa, Dominicam collectarum adesse monet.	157
SERMO VII. — Eleemosynam alterum esse lavacrum a peccatis, et opus maxime charitatis.	159
SERMO VIII. — Collectas occasione paganorum superstitionum esse institutas, a quibus non pauper quidem excluditur; eleemosyna cruciari demones; pauperes a collectarum fructu non esse alienos.	159
SERMO IX. — I. Evangelica luce gentilitas superstitionibus tenetibus repellit, a quibus omnia manant flagitia. — II. Ideo futurum iudicium a Christo prædicatur, ut misericordie largitate peccata redimantur. — III. Collectas institutionis esse apostolicas: occasione paganorum superstitionis esse ordinatas; verendos maxime pauperes esse sublevandos. — IV. Hæreticos prodere Deo in primis gratum. Manichæorum dogmata.	160
SERMO X. — I. Collectarum consuetudine ab apostolis tradita juvari fideles. Opes non tam possidenda quam dispensanda a Deo tradite sunt. — II. Quam miseri qui opes suas in proprium tantummodo usum, non in pauperes expendunt. — III. Sine misericordia in pauperes, ceteras virtutes non prodesse. — IV. Fidem sine operibus mor-	

tuam esse, per charitatem vivificari. Eleemosynas ac temperantiam bona quæ? 164

SERMO XI. — I. Quantum ultima sententia iudicis nostri misericordiam commendat opera. — II. Unde collectarum consuetudo originem traxerit in Ecclesia. 166

SERMO XII. — I. Homo ideo conditus ut suum limitet auctorem; et hoc Dei donum est. — II. Charitatem non Deum solum, sed et proximum complecti, ipsosque iniucos; quæ Christianæ charitatis latitudo est. — III. Omnibus Dei iudicium subditus quisque debet esse, nec minus de inopia quam de abundantia gratias agere. — IV. Jejunio, oratione et eleemosyna omnes virtutes comprehendunt. 168

SERMO XIII. — Jejunium mensis decimi cur institutum; ejusdem et Christianæ erga pauperes misericordiam laus 172

SERMO XIV. — I. Ager carnis quomodo colatur. — II. Diabolus tum maxime in fideles sævire cum bona opera exercent. 175

SERMO XV. — I. Triplex orationis, jejunii et eleemosynæ remedium adversus tentationes diaboli et vulnere peccati — II. Jejunii præceptum, sicut et præceptum dilectionis, non esse novæ legis gratia abrogatum; eidem misericordie opera esse iungenda. 176

SERMO XVI. — I. Divites et Deo gratias agant, qui opes eis largitur, et his cum pauperibus communicent. — II. Cur institutum decimi mensis jejunium. Effrax oratio, cui eleemosyna suffragatur. — III. Hæreticos diabolo ad corumpendos fideles famulari sub Christiano nomine. — IV. Manichæorum hæresis omnium sordium sentina. Quid in eos Leo gessit Romæ. — V. Eosdem esse et fugiendos, et proferendos. — VI. Zelo adversus hæreticos graviora fieri apud Deum orationes, jejunia, et eleemosynas. 176

SERMO XVII. — I. Jejunium a lege veteri in novam translatum et Deo ex grati summi sensu deberi, et orationem efficaciorum efficere. — II. Pium fenus cum Deo exercendum; fenus vero quam injuste et impie ab hominibus exigatur. — III. Quilibet æquatur ex fenore eventus, semper mala est ratio feneratoris. — IV. Aliquorum abundantiam et aliorum inopiam ad hoc esse ordinatam, ut dives dicitur bonitatem imitetur. 180

SERMO XVIII. — I. Animam licet regeneratam, et ex se in deteriora declivem, et ex Dei benignitate puribus mulierum esse præsidis. — II. Communem toti Ecclesiæ abstinentiam indicit, ut et a parte et a soliditate diabolus superetur. — III. Sterilem arborem Christus demavit, ut misericordie opera commendaret. Ut homo Christianus impugnetur assidue, quæque sint plorum arma contra invisibiles hostes. 182

SERMO XIX. — I. Abstinentia Domino viam parat, et mentem erigit ad celestia. — II. Cur Quatuor Temporum jejunia instituta, quibus et subiunguntur jejunium a vitulis. — III. De cultu Dei, ac de usu bonorum temporalium. De duplici jejunio. 185

SERMO XX. — I. Alia in lege pro tempore instituta, alia etiam in nova lege permansura. Quale jejunium, et omnia præcepta moralia — II. Jejunium decimi mensis ecclesiasticis regulis præscriptum pro agendis Deo de perceptis terræ fructibus gratiis. Terræ fecunditatem ubertas animorum æmuletur, ut Dei homo sit imitator. — III. Omnia præcepta continent charitas, qua homo a bestia discernitur. Sic diligendus proximus a nobis, quomodo nos a Deo. A misericordie operibus non pauper quidem excluditur. 189

SERMO XXI. — I. Neminem extraneum esse a latitia Nativitatis Domini, quæ sola sine sordibus peccati est. — II.

Miram esse hujus mysterii dispensationem. — III. Qui novam hominem vult induere, et veterem esse deponendum.

SERM. XXII. — I. Incarnatione Verbi primam Dei erga homines dispositionem compleri, sed sacramente occurrentiore. — II. Novo ordine, nova nativitate. Primum Deo esse generatum. — III. Cur ex Virgine nasci Christus debuerit. — IV. Illud esse diabolum per incarnationem ex Virgine. — V. Ideo natum esse Christum in cavea, et renasceremur ex Spiritu. — VI. Non Hominis Dei, sed novi solis ortum Manichæos colere.

SERM. XXIII. — I. Utramque Christi generationem esse inerrabilem, et utramque naturam editam esse a Maria. — II. Error Arij unde? Incarnationis explicatur sacramentum. — III. Necessitas incarnationis, ut hominum errores et peccata auferrentur. — IV. Fidem et virtutem incarnationis unam semper et eandem fuisse quæ hodie. — V. Non carnali lætitia Dominicam Nativitatem, sed spirituali celebrandam. Quod Christus caro nostra fit nascendo, nos caro ejus renascendo.

SERM. XXIV. — I. Per Verbi incarnationem figuras et promissiones esse completas. — II. Nisi Deus fieret homo, nullum hominis vulneribus remedium superesse. — III. Christum verum Deum esse et verum hominem, peccati originalis expertum; cujus nativitas imago in baptismo. — IV. Ab hac alioquin esse Manichæos Christum negantes corporaliter natum. — V. Alios hæreticos nonnihil habere sicut, Manichæos nihil non impium. — VI. Ab illorum fœta pietate cavendum; uultu fidei, sine qua nihil verum, in hærendum esse.

SERM. XXV. — I. Rudibus Ecclesie filijs debitorem se fatetur Leo. Non in sola mandatorum observantia, sed et in tramite fidei angustiam esse viam. — II. Verbum Patri æquale et consubstantiali, per incarnationem Patre minorem factum quoad humanam naturam. — III. Profundum incarnationis mysterium expenditur. — IV. Christum in veteri lege præannuntiatum, in nova missum, non nisi Spiritu Dei cognosci posse. — V. Nisi Verbum caro fieret, mors regnaret ab Adam. Filius Dei homo factus, ut homines fierent filij Dei. Virtus baptismatis. — VI. Incarnationem et mysterium esse et exemplum.

SERM. XXVI. — I. Nativitatis et infantie Christi mysteria nunquam non esse recolenda. — II. Ecclesiam, dum Christi ortum veneratur, suum celebrare. — III. Quæ sit pax quam Christus sine semine nascens largitur. — IV. Qui filius Dei est, Deum imitetur, Dei gratiæ voluntatiq; serviat. — V. Natalis Domini, natalis est pacis. Pax mundi et electorum qualis.

SERM. XXVII. — I. Equalis esse periculi alterutram in Christo negare naturam. — II. Verbum caro factum est, quomodo intelligendum? Qui effectus? — III. Diabolum varie homines tentare per varis eorum affectibus et studiis. — IV. Quod soli orienti quidam Christiani se inclinant, ex superstitione esse. — V. Cælestia corpora hominum utilitati servire. — VI. Quis rectus creaturarum usus. Homo ad presentia natus, ad futura renatus.

SERM. XXVIII. — I. Quanta lætitia mysterium Christi nascentis sit excipiendum. — II. A carne autaque in Christo humana nullo momento Verbum abuisse. — III. In delendo peccato Adæ voluntario justitiam esse servatam. — IV. Varii errores circa incarnationem Doulol. — V. Nestorid et Eutycheis impia dogmata. — VI. Veritatem utriusque nature in Christo, in unitate personæ convalescere. — VII. Quomodo plebano Divinitatis corporaliter in Christo inhabitat et in Ecclesia.

SERM. XXIX. — I. Quæ pax ab angelis nuntiatur nascenti Christo. — II. Mysteria quoad dispensationem solum corporaliter transisse. Dixit Dominus Domino meo expenditur. — III. In voluptatis misericordia gloriamdam. Infantiam Christi esse honorandam.

SERM. XXX. — I. Utramque Christi generationem ineffabilem esse. — II. Diversi errores circa incarnationem Verbi. — III. Divinitatis præcognitionem corporaliter Christum inhabitasse. — IV. Conceptionem Christi inter omnes esse singularem. — V. Utriusque in Christo nature proprietates expenduntur. — VI. Christum Patri et matri consubstantiali, ex utroque pos salvare. — VII. Unam Christum idem omnes omnium seculorum fideles salvare. Genealogia Christi apud Matheum et Lucam, cur diversa.

SERM. XXXI. — I. Christus natns ab omnibus vult agnoscì, et signum stelle, simplice domini intelligendi et requirendi. — II. Frustra Herodes in Christum sœvit. Magi fidem suam numeribus præstantatur. — III. Malitiam Herodis in infantium hominum Christum ordinar. Quis in Deo infante virtutes imitari debeamus.

SERM. XXXII. — I. Herodes Christum natum mundo nuntiat, eum e mundo tentat auferre. Christus in Ægyptum

excessum, natum Ægyptum propeat. — II. Quomodo debeamus Deo, caritas Judæorum demonstrat, qui non agnovissent, ut erodigerent. — III. Felicitas infantium ignorantia quam associatum Judæorum scientia. Christus infantiam parvulorum de sua concessit infantia. — IV. Magorum vocatio, vacillantis nostræ pietatis Herodes invidiam quæque debet amulari, ut Christo salutem nostram operanti cooperemur.

SERM. XXXIII. — I. Tunc Christus mundum liberaturus venit, cum omnes cavilant erant sub potestate, ut nova de suis meritis gloriantur. — II. Cur sub Herode natus, cor stella demonstratus? Gratia intus operatur, ut signum intelligeretur, et Christus inquireretur. — III. Quam Judæorum caritas Christo nocentia. Implet gentium vocatio promissionem Abraham factam. — IV. Cur magi, alioquin Christo, per aliam viam revertuntur. Cur Christus in Ægyptum transferri voluit. — V. Gratiarum actione celebranda hæc festivitas, in qua vocationis gentium primitiæ. Quomodo stellam imitabimur.

SERM. XXXIV. — I. Magi a longinqua regione vocati, ut Christiana fides roboraretur, quæ Deum et hominem Christum credit. — II. Magi propheta Balaam edocti, Judæorum responso confirmati. Isti spe ducis temporalis decepi; Herodes timore consortis turbatus. — III. Magorum iter munerum, quod delectus gratia intus decetis opus fuisse. Eorum diligentiæ filii nostræ servabat. — IV. Manichæorum impietas incarnationis fid. mac veritatem evertit. — V. Manichæi viciandi; eorum scriptura detecta. Pro iisdem aliisque hæreticis preces fundere, heresim institutum.

SERM. XXXV. — I. Stella quæ magos efficitur movit et perseveranter atrox, quid significet. — II. Adhuc Herodes in diabolo sœvit contra Ecclesie filios, et Judæi Herodi serviunt obtemperant, et omnis religiosa experies facti; horum loco gentes succedant. — III. Pro Judæis orandum esse. Gratia Dei strenue cooperandum. Gratia præstat auxilium: obedientia molit imperium. — IV. Omnes Deus invitat beneficiis, cui si non obediit homo, sibi ipsa supplicium est uicinis dura et ingrata. Terrestria deestende, cælestia appetenda sunt, ut sanctorum societati jungamur.

SERM. XXXVI. — I. Mysteria semper honoranda; quæ et virtute remanent et adhuc in Ecclesia adimpleantur. Gratia intus operatur quod exterius stella significat. Quomodo munera eadem offeruntur a fidelibus. — II. Adhuc diabolus Herodis personam gerit, in Judæis invidiam, in hæreticis fratricidiam, in paganos servitiam exercens. Sed et Christus per charitatem triumphat in suis membris. — III. Persecutionibus erexit Ecclesia. Gloria principum Christo servire. Timenda in pace Ecclesie cupiditatem præsecuto, quibus demon collitur, non minus quam sacrificiis. — IV. Poenitendum, dum poenitentia locus est: nec difficultati cedendum, sed orandus Deus, qui dat unde petatur, et dat quod petitur.

SERM. XXXVII. — I. Opere imitari necesse est quod fide creditur. Mysteria Christi, et sacramenta sunt, et exempla. — II. Infantia Christi, quæ lex est vivendi, nihil nisi crucem et humilitatem prædicat. — III. Tota Christi fortitudo, humilitas; quæ tota sapientia Christianum disciplina, et cujus infantia est magistra. — IV. In quo sibi sit infantia Christiana, ad quem nos Christi infantia invitat.

SERM. XXXVIII. — I. Stella gratiam, magi omnes gentes, Herodes paganos, infantes cæcis martyres figurat. Omnium est temporum præsentis festivitas. — II. Sola fidei luce attingi posse Christi Dei hominisque mysterium, reparando homini necessarium. — III. Gratia necessitas. Homo bona agens, a Deo habet et effectum operis, et salutem voluntatis. Sanctis timendum ne ipsis operibus pietatis elati, deserantur ope gratia. Quibus signis quisque experiri potest an in ipso Deus habitet? — IV. Ex charitate in primis habitatorem cordis Deum cognovimus. Charitati quantum laborandum.

SERM. XXXIX. — I. Hæreticorum exemplo esse jejuniandum maxime contra hostes invisibiles. — II. Quadragesimo præsertim tempore parari insidias a demone. — III. Cur Christus tentari voluerit, et quante sint hominis pugna in hac vita. — IV. Quanta livida demonia. Quæ Christianorum arma. — V. Quæ potissimum virtutes jejuniis committari debeant. — VI. In misericordie maxime operibus verum jejuniandum esse.

SERM. XL. — I. Semper in hac vita proficiendum esse. — II. In id maxime nitendum Quadragesimo tempore, quo magis sœvit diabolus. — III. Cur Christus esurians non mutavit lapides in panem? — IV. Non sterilem esse debere Quadragesimam ieiandam. — V. Misericordiam et clementiam principum imitandum esse Quadragesimo tempore.

SERM. XLI. — I. Quanta conscientie puritate jejuniandum

celebrari debeat? Quomodo se quisque examinare? — II. Audacia diaboli in tentatione Christi nos captivos reddere debet, hoc præsertim tempore. — III. Misericordia jejunium sanctificari.

SERM. XLII. — I. Quadragesimam purgandis animarum sordibus salubriter esse institutam. — II. Omnibus virtutibus studentibus hoc tempore, quæ ex voluntate pensantur. — III. Ex ipsa pietate insidiari diabolum; cujus tentationum erga Christum ordo et ratio explicantur. — IV. De perversa Manichæorum abstinentia. — V. Eodem in honorem solis et lunæ die Dominica et feria secunda jejuare, a participatione sanguinis Christi abstinere, etc. — VI. Ut per opera virtutum sanctificetur Quadragesima.

SERM. XLIII. — I. Quomodo gratia cooperetur homo, ut interior renovetur, quod nemini non est necessarium. — II. Paucos esse quos vel adversa non turbent, vel prospera non iubeant. — III. Omnibus necessitatem prævidendi incumbere. — IV. Maxima operibus misericordiam deleri peccata.

SERM. XLIV. — I. Quadragesimam maxime tempore purganda esse velutatis vitia, a quibus novo ieiunio. — II. Jejunium conjugii debere animi integritatem, pacis unitatem, et eumque largitatem, a qua nemo excluditur. — III. Humilitatis et leuitatis spiritus superbiæ et vindictæ studium precludendum.

SERM. XLV. — I. Omnes, sive iustos, sive peccatores, sive catechumenos, parare Domino viam debere per Quadragesimam. — II. Misericordiam et veritatem imitationem Dei, fidei et charitatis instaurantium Quadragesimæ tempore. — III. Christo impedi, quod pro Christo pabelur. — IV. Omnium virtutum exercitio incumbendum hoc tempore.

SERM. XLVI. — I. Non solum vitia, sed et errores esse repellendos; genuinam agnoscentiam in Christo naturam. — II. In omnibus actionibus Christi varia elucere utriusque naturæ testimonia. — III. Quæ de Christo incarnato sint credenda. — IV. Non solum elemosinis, sed et offensarum remissione jejunium et orationem fructuosam reddi.

SERM. XLVII. — I. Majorum, id est, quadragesimalium jejuniorum tempore per crucis tolerantiam ad paschale festum Christianos preparari. — II. Non solum probitatem servandam, sed et fidem; maxime vero Divinitatis et humanitatis in Christo. — III. Misericordia et offensarum maxime remissione Deum placari.

SERM. XLVIII. — I. Ad paschale sacramentum, quod alia omnia consecrat, omnes per quadraginta dierum jejunium preparare se debere. Gratia operatio et humana cooperatio. — II. Invidiam de bono proximi, quæ diaboli propria est, maxime esse cavendam. — III. Sine charitate nudas esse et infructuosas virtutes; nullum debere illius virtutis esse terminum. — IV. Misericordia quemque debere misericordiam proueneri. — V. Elemosinas abunde esse erogandas hoc tempore.

SERM. XLIX. — I. Jejunium Quadragesimæ maximum et sacramentum omnibus sine exceptione indictum esse, quia omnibus necessarium, eum velle sit immunitas a culpa. — II. Quam pauci viam salutis intrant, quam multi temporalibus occupantur. — III. Sicut magis insidiatur et seruit diabolus Quadragesimæ tempore, ita magis Deo saluticæ suæ vacare Christianos debere. — IV. Ut paschali festo nos preparamus, exsequenda esse Dei mandata, quæ idcirco dantur ut et gratia Dei queratur, et propria vita velut in speculo conspiciatur. — V. Primum misericordiam effectum, quod est obliuio delictorum, et optandum a Deo, et præstandum esse proximo. — VI. Eum qui bilis haberi cupit debere fratris habere charitatem et elemosinam largiri, ut misericordiam divinæ ministret.

SERM. L. — I. Ad paschale convivium debere quemque se preparare per discussionem conscientie et emendationem in vita. — II. Misericordiam exercendam, a vitis jejunandum, rebus celestibus esse inhærendum. — III. Ad paschale sacramentum quod in remissionem peccatorum conditum est, quemque preparari, cum illud remissione offensarum imitatur.

SERM. LI. — I. Fidem veram Christum et Deum confiteri et hominem: quæ in Petro magna potestate remunerata est. — II. Christum ob id maxime esse transfugatum, ut veritatem et virtutem suæ carnis comprobaret. — III. Ut etiam crucis scandalum tolleret, spemque Ecclesiæ suæ confirmaret. — IV. Veteris et novi Testamenti de Christo concordiam per Moysis et Eliæ apparitionem significari. — V. Petri desiderium non improbum fuisse, sed inordinatum. — VI. *Hic est Filius meus*, etc., explicatur. — VII. *Ipsam audite* expenditur. — VIII. Hoc testimonio Patris omnium infirmitatem roborari.

SERM. LII. — I. Per solam Verbi incarnationem salutem homini contingere, cujus fides etiam in veteri Testamento et ante legem necessaria. — II. Per verbi potentiam et

carnis humilitatem salutem pari. — III. Non sperendam eius crucem et abjectionem, qui unico verbo in passione prostravit satellites. — IV. Ulro se Christum tradidisse morti, qui et Petri velum repressit, et servi aurem restituit. — V. Morte Christi nos liberari, Judæos et Judam accusari; qui tamen etiam potuissent illa redimi.

SERM. LIII. — I. Conversionem latronis, qui ad crucem usque reus, repente confessor Christi factus est, gratiam opus esse. — II. Omnes creaturas, cum testimonium Christi in cruce reddiderunt, sententiam in Judæos protulisse. — III. Christianos humilitati et patientiæ Christi conformes fieri debere; nec aliam esse viam ad æternam.

SERM. LIV. — I. Crucis et redemptionis mysterium antiquius præfiguratum, deus in Christo naturas exigere. — II. Distinctas esse utriusque proprietates voluntarias humanæ passionis. — III. Quam inique de bonitate Domini diffidit Judas, quem a corporis et sanguinis sui communiōe non repulerat. — IV. Tristitiam et torridinem nostram voluntarie a Christo fuisse susceptas. — V. Petri conversionem interioris Christi intuitus opus fuisse. — VI. Quorum maiorum Judæis origo fuisse clamores quibus Christum morti addixerunt.

SERM. LV. — I. De crucifixione Christi, in qua per latrones electorum et reproborum discretio figuratur. — II. Imperitas esse Judæorum in Christum blasphemias, cum prædictum esset, non eum descendentium, sed regnaturum a ligno. — III. In cruce, quæ veri altaris sacramentum est, sanguine Christi chirographum peccati esse deletum, et latronem mirabiliter conversum. — IV. De aceto degustato, verbo *Consummatum est*, inclinatione capitis et morte Christi. — V. Charitate et puritate parari corda ad paschale festum celebrandum.

SERM. LVI. — I. Salutem nostram esse in cruce positam; in qua æquitate et potentia, divinitate et humanitate certavit Christus. — II. De oratione Christi et duplicis voluntatis conflictu, qui ad nostram eruditionem ordinatus est. — III. De Christi erga Judam lenitate, scelerata Judæi penitentiæ, et hominis per Christum redemptione.

SERM. LVII. — I. Christum voluntarie comprehensum noluisse defendi. — II. Christum isdem verbis infidelium conscientias cadere, fidelium corda firmare. Caiapham, dum vestem suam scidit, sacerdotali se honore spoliasse. — III. Quæ cæcitas sacerdotum, qui linguas crucifigunt Christum, et manus retrahere a cæde videri voluit. Eorumdem circa pecuniam Judæi cæca superstitio. — IV. Christum in cruce exaltatum omnes creaturas in sua passionis communionem traxisse. — V. Christianos tanto pretio redemptos a diaboli laqueis cavere debere, qui vana astorum scientia homines deludit.

SERM. LVIII. — I. Cur in solemnitate paschali pati Christus elegerit. — II. Judæos crimini intentos, ea quæ legis erant omisisse. — III. Christum eo tempore corporis et sanguinis sacramentum condidisse, quo consilium de morte ejus haberetur: ejusdem in Judam benignitas, et Judæi perlicacia. — IV. Judam corpore cæcæ adfuisse, mente sceleris intentum. Christi sermo post cenam, oratio in horto, commune cum Patre de morte sua consilium. — V. Christi oratione et trepidatione nostram formidinem pellit.

SERM. LIX. — I. Christum, depulsa trepidatione infirmitatis, se volentem trahi passum esse pro omnibus. — II. Quot præjudiciis Pilatum Judæi ad damnandum Christum impulerunt: quanta illi ignavia cesserit clamantibus. — III. Pilati crudelitatem in Christum ex nonnulla clementia descendere; Judæos toto scelere gravari. — IV. Christum, dum lignum supplicii gestavit, in sceptrum convertisse. — V. Per Simonem Cyrenæum figuratas esse gentes ad fidem crucis Christi vocandas, et novo sacrificio sanctificandas. — VI. Interiori præsertim Julito crucem Christi aspiciendam esse. — VII. Quomodo Christus exaltatus omnia trahat ad se? Quæ excellentia Christianæ religionis? Quanta crucis virtus? — VIII. Non nobis esse vivendum, sed Christo pro nobis mortuo.

SERM. LX. — I. Mysteria legis novæ in antiqua præfigurata esse, et in Evangelio narrata. — II. Non pœste celebranda esse ista paschalia, quæ veram nobis redemptionem pepererunt. — III. Figuræ impletas apparere in morte Christi, in qua diabolus sua fraude captus est. — IV. Quomodo cavenda avaritia ex lapsu Judæ: Petrum ex timore titubantem, ex charitate per interiorum Christi aspectum surrexisse.

SERM. LXI. — I. Quam vane de affectato regno accusatus est Christus. — II. Quidquid egit Christus, divinæ potestatis fuisse, non terreni regis. — III. Cur Christus mulierum lacrymas compescierit. — IV. Quomodo Christus supplicia in hostem suum retorserit. — V. Blasphemias in Christum, Judæos omnes creaturæ condemnari; et eos omnibus religionis sacramentis privatos velum scissum demonstrat.

SERM. LXXII. — I. Quanta sit humani intellectus hebetudo ad mysteria contemplanda. — II. Fidem incarnationis per symbolum edoceri. Soliditas fidei Petri, ob quam petra Ecclesiae fundamentum constitutus est. — III. Diabolum malignitatem suam esse deceptum. Orationem Christi pro inimicis eos ad fidem, prædicante Petro, adduxisse. — IV. Christo pro omnibus impiis mortuo, Judæi etiam potuissent consequi remedium, si non festinasset ad laqueum. — V. mortem Christi in Judæorum mente crudelem, in moribus virtute esse mirabilem. 349

SERM. LXXIII. — I. Non sola sua potentia pugnatum esse a Christo, sed ex humilitate nostra, ut iustitia servaretur. — II. Quidquam habemus adimpletum, id antiquos habuisse obumbratum; unamque fidem ac spem esse omnium. — III. Inseparabilem esse unionem Christi cum utroque corpore suo, naturali et mystico. — IV. Hæc maxime Christiano enteudum, ut caput suum imitetur. — V. Sola præcepta ceremonialia esse mutata; gratiam autem datam ad moralia. — VI. Christum innumeris sibi filios baptismum parere, in quo mortis et resurrectionis imago elucet. — VII. Omne Christiani meritum, gloriam esse Christi; qui quos carne sua pascit, spiritu etiam agit et regit. 355

SERM. LXIV. — I. Attente contemplandam esse Domini passionem, cujus fides ex fide pendet incarnationis. — II. Cur Filius, qui æqualis est Patri, et solus sine peccato, sit incarnatus, et non alia persona? — III. Quanti sint pretii mors et sacrificium Christi in cruce? — IV. Utramque naturam suas in Christo proprietates servantei, suas partes habere in mysteriis diversas. 357

SERM. LXV. — I. Eutychianos, cum veram carnem in Christo non agnoscent, aut falsum in eo hominem credere, aut Deum passibilem. — II. Christum potentiam Deitatis continuisse, ut et salvaret et roboraret patiendū. — III. Veram fuisse Christi passionem; quem Deum Judæi, hominem Eutychiani. — IV. Omnia Christi mysteria veram in Christo carnem probant, sine qua non est primitiæ dormitulum. — V. Nisi vera sit caro Christi, in eo Divinitatem inhabitare corporaliter non posse. 361

SERM. LXVI. — I. Gratuitam esse reparationis gratiam; nullo expectandam fuisse nisi a Christo, qui solus innocens solus in se credentes etiam in veteri Testamento justificavit. — II. Eadem mysteria in utroque Testamento; in uno velata, in altero revelata. — III. Pascha non rite celebrari nisi a credentibus. Miraculis, quæ Christo moriente facta sunt, quædam erudiri. Mirabiles mortis Christi effectus. — IV. Quidquid factum est a Christo, nostri causa factum esse; a quo non infidelitas exsortes facit. — V. Christi inimicos per ejus gratiam esse destructos. 364

SERM. LXVII. — I. Quantum prosit beneficiorum Dei contemplatio, quorum prædictio fidem astruit. — II. Sic passionem Christi Dei consilio decretam esse, ut nec ipse sceleris auctor, nec Judæi excusabiles sint. — III. Nec ipsos interfectorum Christi a redemptionis munere esse repulso. — IV. Quam detestandum sit Judæi crimen; quanta criminis poena. — V. Christum per voluntariam mortem et remedium dedisse et exemplum. — VI. Mortem Christi, omnem et superbiam et desidiam locum auferre; nec præcepta adimpleri, nisi per ipsum. — VII. Christum in membrorum suorum persona dixisse: *Quare me dereliquisti?* 367

SERM. LXVIII. — I. Inseparabilem a Christo Divinitatem eum derelinquere non potuisse. — II. Voluntariam Christi mortem pro salute mundi clamore demonstrari; nec blasphemantium vocibus potuisse impediri. — III. Spretis blasphemis, sacrificium suum a Christo obtinuit esse; veli etiam scissione significatum. — IV. Diabolum nunquam non insidiari. Quæ utilitas jejunii quadragesimalis. 372

SERM. LXIX. — I. Ineffabilem esse mysterii crucis altitudinem. Fidem ejus tam unam esse quam infidelitas est varia et incerta. — II. Cessasse figuras, quia veritas illuxit, cujus fides eadem semper fuit. — III. Christum Deum et hominem voluntarie mortuum; diabolum in astutia sua deceptum fuisse. — IV. Diabolum, dum Christum occidit, liberandis hominibus locum dedisse et plenæ de morte et peccato victoriæ. — V. Sedulo insidias diaboli esse vitandas, ut cum Christo crucifixi per mortificationem, in ipso coronemur. 375

SERM. LXX. — I. Quam præsentem nobis faciat fides vera Christi passionem, quæ longe diversa est in Crucifixi mente et in crucifigentium opere. — II. Malitia Judæorum usum esse Christum ut morte sua verum Pascha immolaret, quo et ipsi occisores possent salvari. — III. Sapientiam mundi in mysterio crucis confundi, in qua et potentia, et fortitudo Christi usque salvat. — IV. Crucem jugiter ferendam, ut quod mysterio actum est in baptisate, opere compleatur. — V. Passionem Domini usque ad

finem mundi perfici mortificatione ejus membrorum. Diaboli inimicitiam amicitiam ejus præferendam. — VI. Vitiolorum nostrorum mortificationem Christi virtutem esse et victoriam. 379

SERM. LXXI. — I. Curandum esse ne jejunii fructus evacuetur, ut qui mortui sunt cum Christo, etiam cum ipso resurgant. — II. Sepulture dies propter discipulos esse abbreviatus. — III. Multis gratiam resurrectionem Christum probasse argumentis. — IV. Quæ commutatio in carne Christi per resu rectionem facta fuerit. — V. Christianum, spretis terrenis, celestibus mente inhærerè debere. — VI. Cavendum ne ad peccati voluptatem quis redeat post festum paschale. 385

SERM. LXXII. — I. Crucem Christi nobis et sacramentum esse et exemplum. — II. Nostram naturam a Verbo in incarnatione esse susceptam, ut eam solveret in pretium. — III. Nos Christo commortuos et coresuscitatos, a Christo confortari nobiscum permanente in terris, et ad gloriam invitari regnante in cælis. — IV. Ubique ubi et virtutem crucis et exemplum adhibere, quo adversus cupiditates ardeatur. — V. Per terrenorum contemptum ad caelestia tendendum, servata fide utriusque in Christo naturæ. — VI. Per Christi transitum, qui non est nisi in natura nostra, nobis ad caelestia transitum præ arari. — VII. Eutychianos paschalis festi exsortes esse, qui naturam nostram in Christo negant. 390

SERM. LXXIII. — I. Et moram Christi in terris post resurrectionem, et dubitationem discipulorum, ad fidem confirmandam dispositus esse. — II. Quanta his diebus a Christo facta fuerint. — III. Vulnerum suorum tactu trepidantia discipulorum corda confirmasse. — IV. Ascensionem Christi eos lætitia affecisse, quos et mors trepidos fecerat, et resurrectione dubios reliquerat. Amplius per Christum esse collata quam per diabolum ablata. 394

SERM. LXXIV. — I. Ascensione et gaudium nostrum adimpleri, et fidem nostram spemque mirabiles fieri. — II. Ut capaces essemus beatitudinis, Christus ascendit in caelum, ibi mansurus usque ad diem judicii. — III. Fidem ita ascensione esse roboratam, ut nullis poterit tormentis superari, etiam in tenebris pulvis. — IV. Excellentiam innotuisse Christum per ascensionem, et præsentiorum fuisse Divinitate. Quid angelicum colloquium significet. — V. Excitat nos ascensio Christi ut terrenis despiciamus tamquam peregrini, et charitate ditemur, sine qua ad Christum non itur. 397

SERM. LXXV. — Christianam Pentecosten Mosaicæ respondere. — II. Quam velociter ac mirabiliter a Spiritu sancto edocti sint discipuli. — III. Perfecta personarum in SS. Trinitate æqualitas explicatur. — IV. Mætonianorum error contra Spiritum sanctum, qui omnis boni fons et causa. — V. Omnia in Ecclesia per Spiritum sanctum sanctificari, ab eo et ipsi jejunia instituta. 400

SERM. LXXVI. — I. Et propter spirituales, et propter nephytos de Spiritu sancto esse disserendum. — II. Perfecte in omnibus æquales esse Trinitatis personæ, etiam quædam singulis tribuantur. — III. In veteri Testamento datum esse Spiritum sanctum. — IV. Apostolis quoque ante Pentecosten fuisse datum, sine quo nemo bene orat. — V. Quid est quod discipuli portare nondum poterant? — VI. Quomodo ex Evangelio, Manichæorum stultitia refellatur; et quo tempore Manes vixerit. — VII. Quam letuum est dicere Spiritu sancto usque ad Manen Ecclesiam caruisse. — VIII. Spiritum sanctum Ecclesie datum negari necesse est, qui veram Christo carnem abjudicat. — IX. Jejunia inter Spiritus sancti dona numerantur, et ex apostolica traditione indicuntur. 404

SERM. LXXVII. — I. Spiritum sanctum non inchoasse in Pentecostæ sua dona, sed cumulasse, cum indivis Trinitatis operetur. — II. Ex peccato ortum esse, ut opus reparationis nostræ inter se dividere personæ Trinitatis; et quomodo. — III. Eam partitionem nihil æqualitatis et consubstantialitatis personarum obesse. — IV. Nihil rebos creatis vel visibilibus affine cogitandum de Trinitate, quæ tota æqualis est. — V. Cur discipulos de ejus ascensione gaudere Christus velit. — VI. Tres personæ unum esse habere, unumque operari. 411

SERM. LXXVIII. — I. Instituta esse, auctore Spiritu sancto, jejunia, ut adversus inimicos suos Christiani validius pugnarent. — II. Contra enim qui liber est a carnalibus desideriis, inermem esse diabolum. — III. Post festa iustitiam esse jejuniū, ut, et illorum fructus perfruamur et negligens circa illa peccatur. — IV. Jejuniū, cui curam est misericordia, maximum esse vim. 415

SERM. LXXIX. — I. Jejuniū Pentecostes, de traditione apostolica et institutione Spiritus sancti. — II. Quod discrimen inter fidelem jejuniū et jejuniū infidelium. — III. Quale jejuniū, quod non a Spiritu sancto procedit, et ex quo gloria queritur humana. — IV. Ad Deum ferendam

esse jejunium, quia omnium desideriorum et operum honorum auctor est. 418

SERM. LXXX.—Ita jejunandum esse, ut quod subtrahitur mensis, impendatur charitati, quæ jejunio præcellit. 420

SERM. LXXXI.—I. Peccati causam fuisse gulam, ideo abstinentia esse contemnenda. — II. Tanto magis sapere interiorum bonorum, quanto magis exterior a sensuum illecebris se continet. — III. Post indulgentia tempora, ad jejunia recurrendum, ut negligentia vel castigetur, vel non obrepit. — IV. Per jejunium et bona opera mundari hominem a peccatis. *Ibid.*

SERM. LXXXII.—I. Quantum Romæ gloria per religionem, apostolorum ministerio, creverit. — II. Quomodo Romanum imperium Christi impio regno servierit. — III. Cur Romæ primaria Ecclesiæ sedes constituta sit?—IV. Quanta Petri solitudo et charitas Romam ingrediens. — V. Qui Petri labores antequam Romam veniret. — VI. Petrum et Paulum Petro consociatum, duo præciosa divini seminis esse germina. — VII. In horum festo quantum lætandum. 421

SERM. LXXXIII.—I. Petri confessio et excellentia.—II. Quid ipsi Christus contulerit. — III. Pro ipsius fide oravit, et firmitatem fidei tribuit. Totius Ecclesiæ principem fecit. 429

SERM. LXXXIV.—I. Romanos Circensibus ludis dedito periculose beneficio unum Dei oblitus. — II. Romæ liberationem a barbaris non stellarum effectum, sed Dei esse donum grato animo recolendum. 435

SERM. LXXXV.—I. Quid intersit inter Christi et martyrum mortem. — II. Quæ utriusque efficacia.—III. Laurentii et facultates et fidem Ecclesiæ servantis fortitudo.—IV. Charitate Laurentium invincibilem factum. 435

SERM. LXXXVI.—I. Indicit jejunium ex auctoritate, suadet ex charitate, ut oritur, us castigetur et pauper adjuvetur. — II. Pauper esse nulli auferre proprium, nisi et pauperi totum largaris. 437

SERM. LXXXVII.—I. Dissholo per continentiam esse resistendum, qui jecti in primis parantibus seminis fructum per illecebram edendi requirit in nobis. — II. Jejunium et alienis et propriis cujusque salutis plurimum prodesset. — III. Abundantiores sint eorum elemosynæ, qui nequeunt jejunare. — IV. Divitias intuto collucari et augeri, cum pauperibus erogantur. 438

SERM. LXXXVIII.—I. Jejunia, sine quibus antiquis justitia Dei non est placata, nobis quoque esse necessaria. — II. Multo potentiora esse quando ab omnibus simul fideiibus celebrantur. — III. Debere se quæque interdum curis subtrahere, ut salutis suæ intentus vacet. Unitas orationis quam potens sit. — IV. Plurimum valere apud Deum consensus bonorum. Animum, non censuram, in elemosynis pensari. — V. Quomodo debere pro facultate sua elemosynas erogare sine diffidentia. 441

SERM. LXXXIX.—I. Jejunium a Christianis gratia Dei impletum quantum præbet observantia carali Judæorum. — II. Commune et publicum privato esse antefereendum, ut majoris meriti et efficacie. — III. Innumera esse tela diaboli, quæ ab eo solo vitantur qui Deum super omnia diligit. — IV. Quædam tempora electa, ut ad divina respiremus. — V. Jejunio subiungendam elemosynam maxime erga fideles.—VI. Pauperes patientia, divites misericordia salvandos. 444

SERM. XC.—I. Pœnitentiam semper esse necessariam pro, ter continas inimici insidias et concupiscentiam carnis. — II. Omnia impossibilia ex imbecillitate humana, esse possibilia ex virtute divina. — III. De amore Dei et mundi. — IV. Amorem Dei bonis operibus nutrire. Cur septimi mensis jejunium. 447

SERM. XCI.—I. Dei voluntatem ex ipsis etiam elementis edoceri, quæ et a cibis, et a mundana sapientia abstinere jubet. — II. Tam Nestorii quam Eutychis hæresim esse detestandum. — III. Veritatem carnis in Christo ex sacrificio Eucharistiæ et præcepto elemosynæ probari. 450

SERM. XCII.—I. Præcepta legis moralia non abolita; neminem unquam sine charitate justificatum; abundantiam justitiæ evangelicæ in abundantia charitatis esse positam. — II. Jejunia novæ legis ex veteri assumpta, alio spiritu esse perficienda. — III. Deo soli placere quæque debere: talem esse cujusque thesaurum, quale est id cui corde inhaeret. — IV. Septimum mensem jejunio, bonis operibus et ipso sui numero esse consecratum. 455

SERM. XCIII.—I. Finem legis esse auctoris recti de pravo victoriam. De voluntate mala et bona. — II. Longe plus delectare justitiam quam iniquitatem, cujus lex Dei lege superanda. — III. Quantum prosit jejunium septimi mensis a lege et apostolis institutum. 456

SERM. XCIV.—I. Magis curandum esse jejunium spiritale quam corporale. — II. In quo spiritale jejunium sit

positum, et quo auxilio implendum. — III. Cur quatuor temporum jejunia fuerit institutum. — IV. Deum diligere, cum proximis diligitur et juratur. 458

SERM. XCV.—I. Christum per exteriores medelas animos ad interiores præparasse, quæ per lenitatem gratiæ fiunt. — II. Humilitatem, quæ omnium esse potest, primum esse gradum ad beatitudinem. — III. Ditissimam potentissimamque apostolorum, Petrique in primis fuisse paupertatem. — IV. Quis luctus iter ad beatitudinem? — V. Quænam terra nitibus promissa? — VI. Stimul justitiæ aliud nihil esse quam Dei amorem. — VII. Misericordia hominem Deo similem efficit. — VIII. Cordis oculum mandandum esse, ut Deus videatur. — IX. Quænam sit vera pax quæ hominem Deum filium efficit. 460

SERM. XCVI.—I. Moneat ut symbolo apostolorum inhaerentes caveant ab Alexandriis negotiatoribus unicum in Christo naturam Romæ defendentibus. — II. Eutychem olim in aliis hæreticis esse damnatum. Decernendum esse in Christo quid ex debitate sit, quid ex humanitate. — III. Cum damnatis hæreticis non esse communicandum. Romæ fidei laus. 466

APPENDIX AD PRIMAM PARTEM OPERUM S. LEONIS.

Prefatio. 467

SERMONES S. LEONI ATTRIBUTI. 477

SERMO PRIMUS.—Tractatus adversus errores Eutychetis et aliorum hæreticorum. 477

SERM. II.—In Nativitate Domini. 487

SERM. III.—De Quadragesima I. 488

SERM. IV.—De Quadragesima II. 490

SERM. V.—De Passi ne Domini I. 491

SERM. VI.—De Passione Domini II. 492

SERM. VII.—In Dominica Palmarum. 493

SERM. VIII.—De Resurrectione Domini I. 495

SERM. IX.—De Resurrectione Domini II. 497

SERM. X.—De Resurrectione Domini III. 499

SERM. XI.—In Ascensione Domini. 499

SERM. XII.—De sanctissimâ Trinitate. 500

SERM. XIII.—In Natali S. Vincentii martyris. 501

SERM. XIV.—In Cathedra S. Petri. 505

SERM. XV.—In Annuntiatione beatissimæ Dei Genitricis et Virginis Mariæ. 508

SERM. XVI.—In Natali SS. apostolorum Petri et Pauli. 511

SERM. XVII.—In Natali B. Pauli apostoli. 512

SERM. XVIII.—De sancto Petro Quomodo de carcere educus sit. 515

SERM. XIX.—In Natali septem Machabæorum. 517

SERM. XX.—De Transfiguratione Domini. 520

OBSERVATIONES ET SERMONES S. LEONIS. 521-551

OPUS S. LEONIS PARS ALTERA.—EPIS TOLÆ.

Prefatio. 551

EPISTOLA PRIMA, AD AQUILENSIEM EPISCOPUM.—I. Male Pelagianus in communionem recipi sine erroris abjuratione et fidei professione. — II. Synodum congregari præcipit, ut ab illis fidei profus lo exigatur. — III. Quid de gratia Christi sentiantur? — IV. Qui decretis Ecclesiæ de gratia non subicitur, ab ea esse pellendum. — V. Culibet ibi esse permancendum, ubi ordinatus fuerit. 555

EPIST. II, AD SEPTIMUM ALTINENSIS.—I. Pelagianos nisi cum erroris abjuratione esse recipiendos. — II. Unumquemque clericum in ea Ecclesia permanere debere, in qua est ordinatus. 567

Fragmentum epistolæ S. Cyrilli Alexandrini ad S. Leonem. 601

EPIST. III, PASCASINI EPISCOPI LILYBARTANI AD LEONEM PAPA-M.—Pascasinus de cyclo paschali a Leone consultus, post pauca de Sicilia clade præmissa, Alexandrinam supputationem, Romam posthabita, retinendam esse probat, tum ex Hebræorum calculo, tum ex miraculo quod Zosimi pape tempore contigit. 606

EPIST. IV, AD EPISCOPOS PER CAMPANIAM, PICENTIN, TUSCIAM ET UNI BRAS PROVINCIAS CONSTITUTOS.—I. Ut nullus episcopus servum alterius ad officium clericatus promovere præsumat. II — Ut quicumque ad sacerdotium, vel iudicium mariti, vel habentes numerosa conjugia, promoti fuerint, ab ecclesiasticis officis arceantur. — III. Quod usuras non solum clerici exigere non debeant, sed nec laici Christiani. — IV. Ut clericus nec suo, nec alieno nomine senus exerceat. — V. Ut si quis sacerdotum contra iudicia fecerit, a suo submoveatur officio. 610

EPIST. V, AD EPISCOPOS METROPOLITANOS PER ILLYRIAM CONSTITUTOS.—I. Illicito contra canones constitus prædenter monitis præveniri. — II. Vices suas per Illyricum Anastasio Thessalonicensi more prædecessorum suorum committi. — III. Bigamos, viduarum maritos seu reconditarum a sacerdotio ex canonibus arceri jubet. — IV. Ut provinciales episcopi ad metropolitanos, sic metropolitanos

ad exarchum seu vicarium pertinere. — V. Eorundem esse metropolitanos ordinare, et de provinciis statu ad sedem apostolicam referre. — VI. Causa graviora vel appellations Illyrici sedi apostolicæ reservantur. 615

Epist. VI, ad ANASTASIO THESALONICENSIS EPISCOPUM. — I. Ut hucus pastor ad sollicitudinem coepiscoporum litteris compelli amat. — II. Vices suas per Illyricum Anastasio committit, Sirioi secutus exemplum. — III. Canonum observantiam, præsertim in ordinationibus, commendat: a quibus arceatur bigami et viduarum mariti. — IV. A metropolitanis comprovinciales episcopi copiscio exarcho ordinentur; metropolitani ab ipso exarcho. — V. Ut omnes conveniant ad synodos; harum utilitas et auctoritas. — VI. Tam presbyteros et diaconos quam sacerdotes non nisi diebus Dominicis esse consecrandos. 617

Epist. VII, ad EPISCOPOS PER ITALIAM. — Plurimos Manichæorum vigilantia sua in urbe Roma detentes esse, et pari ah eis sollicitudine investigandos admonet. 620

Epist. VIII, seu CONSTITUTIO VALENTINIANI III. — De Manichæis. 622

Epist. IX, ad EPISCOPUM ALEXANDRIENSEM EPISCOPUM. — I. De ordinatione episcoporum, presbyterorum et diaconorum, ut post sabbatum, vel circa exordia noctis quæ proxime succedit, vel mane ipso Dominico die celebretur. — II. De iteratione sacrificii, quod repetere oportet eadem festivitatis die, cum et basilica angustior est quam ut totum simul populum capere queat, et iugens fidelium multitudine convenit. 624

Epist. X, ad EPISCOPOS PER PROVINCIAM VIENNENSEM CONSTITUTOS. — I. Ecclesia Christo instituta in Petri soliditate, a qua non recedendum. Hanc ille violat qui ejus potestatem tentat infringere. — II. Hilario arguit Ecclesiarum statum et concordiam perturbantem. — III. Cælidonium ab Hilario depositum, retracato iudicio, sedi suæ restitutum esse, exponit. — IV. Projectus episcopus, cui ægrotanti alterum idem Hilarius substituit, rat, in integrum restitutum. — V. Ordinationem episcopi provincialis metropolitano reservandam. — VI. Siue cleri plebisque consensu, et extra diem legitimum neminem ordinandum. — VII. Hilario metropolitani dignitas et potestas in provinciam Viennensem adempta. — VIII. Neminem pro levi causa communione esse pellendum. — IX. Ut præter Leonitii antiquioris episcopi consensum alterius provincie concilium non indicatur. 628

Epist. XI, seu CONSTITUTIO VALENTINIANI III AUGUSTI. — De episcoporum ordinatione. 636

Epist. XII, ad EPISCOPOS AFRICANOS PROVINCIÆ MAURITANIE CÆSARIENSIS. — I. Ordinationes pro tumultu factas redarguit. — II. Quid sit cito manus imponere. — III. Non nisi unius uxoris viri debere esse diaconos, presbyteros et episcopos. — IV. Non rudes ac neophytos ordinari debere. — V. Ex laicis ordinati tolerantur a Leone, non vero bigami. — VI. De Donato ex Novatianis converso, et Maximo ex Donatistis. — VII. De Aggaso et Tybasianna ex laicis, et per tumultum ordinatis. — VIII. Virgines pro vinu oppressas incontaminatas se comparare non debere. — IX. Hortatur ad obedientiam, et inobedientibus penas minatur. — X. Quibus in locis episcopi debent ordinari, et de petitione episcopi restituit. — XI. Quid agendum de memoratis virginibus vi barbarica oppressis. — XII. De causa Lucidoni episcopi. — XIII. De causis ecclesiasticis ventilandis et ad sedem apostolicam referendis. 645

Epist. XIII, ad EPISCOPOS METROPOLITANOS PER ILLYRICI PROVINCIAS CONSTITUTOS. — I. Gratulatur Illyrici metropolitani se sub licentibus auctoritate dante Anastasio in majoribus præsertim causis. — II. Ut vocati ad concilium ab Anastasio venire non renuant, hortatur. — III. Ut nemo sine consensu plebis ordinetur episcopus. — IV. Ut nullus episcopus alterius inviti clericum sibi vindicet. 653

Epist. XIV, ad ANASTASIO THESALONICENSIS EPISCOPUM. — I. Quod sæpè Thessalonicenses antistes vices apostolicæ sedis impleverint. — II. Ut metropolitani sua jura servantur. — III. Ut a metropolitano, non laici, non bigami, non viduarum mariti, sed irreprehensibiles ordinentur episcopi. — IV. Quod subdiaconis carnale connubium de negetur. — V. Ut nullus invitatus antistes. — VI. Ut metropolitano electo similiter provinciales episcopi fiant. — VII. Ut bina per annos singulos episcoporum concilia celebrentur; et si res difficilis emeruerit, quæ non possit Thessalonicensium iudicio terminari, ad Romanum referatur antistitem. — VIII. Ut si quis episcopus suam deserens civitatem, majorem sedem ambitus causa petierit, non solum ecclesiam obtinere non poterit, sed et sua carere debeat. — IX. Ut nullus alienum clericum sollicitare vel tenere presumat, suo episcopo non præbente consensu. — X. Ut in evocandis provincialibus episcopis, a Thes-

salonicensium pontifice moderatio conservetur, ne sub hoc colore asceptabilis hæres constantinensis adducatur; nec amplius quam bini de provinciis episcopi, quos metropolitani probaverint, dirigantur. — XI. Ut non arguatur a concilio concilii tempore, quæ dies quiescendi temporatur episcopi. 668

Epist. XV, ad EPISCOPOS AFRICANOS EPISCOPUM. — Contra Priscillianistas, qui sanctum Trinitatem non parentis, sed tantum nominibus distinguunt. — II. Adversus id quod Dei Filium postmodum fuisse creatum quam Patrem. — III. Adversus id quod dicunt ideo virginibus dici Christum, quia solus sit de virgine natus. — IV. De Natali Domini, quod in eo Priscillianistas juvenis celebrant. — V. Adversus id quod aiunt animam hominis ex deo esse substantiam. — VI. Contra id quod aiunt diabolum ex se vel ex clivo esse, et propriam habere naturam. — VII. Contra illud quod suppetias et procerationes filiorum astruant esse peccata. — VIII. Contra id quod corpora humana diaboli donat esse signum, et a demoniis in utero formari. — IX. Contra id quod filios præpensionis ex Spiritu sancto donat esse conceptos. — X. Contra id quod animas in coelestibus peccata erant [A. dicunt], et secundum qualitatem peccati in hoc mundo accipere sortem vel horam vel malam. — XI. Contra id quod fatalibus stultis dicunt animas hominum obligatas. — XII. Contra id quod sub aliis potestatis membris animas, sub aliis corporis membra describant. — XIII. Contra id quod patriarcharum nomina per singula corporis membra disponent. — XIV. Contra id quod duodecim signa, quæ mathematici observant, per corpus omnia distinguunt. — XV. De apocryphis scripturis eorundem Priscillianorum. — XVI. De libro Dicitur. 671

S. THOMAS ANTONICENSIS EPISCOPUS. — De non recipiendis in auctoritatem fidei apocryphis scripturis, et de secta Priscillianistarum. 693

Epist. XVI, ad UNIVEROS EPISCOPOS PER SICILIAM CONSTITUTOS. — I. Quod prohibetur in die Epiphaniarum baptisma celebrari. — II. Quod omnia nobis rerum opine per incarnationem Domini nostri saluti sacramenta digesta sint. — III. Quod in baptismo mors proveniat interfecione [Hæc, infectione] peccati, et arripituram triduanam imitetur tria demersio, et ab aquis id velut resurrectio de sepulchro. — IV. Quod beatus Petrus in die Pentecostes verum tria millia baptizaverit. — V. Quod duo tantum tempora, id est Pascha, et Pentecostes, ad baptismum Romanæ pontificibus sint præfixa. — VI. Quod omni tempore hi qui necessitate mortis urgentur, id est, agritudine, obsidione, persecutionis, naufragii, debent baptizari. — VII. Ut de Sicilia terni annis singulis episcopi ad diem tertium kalendarum Octobrium Romam sociandi, synodo indissimulantes occurrant. 695

Epist. XVII, ad UNIVEROS EPISCOPOS PER SICILIAM CONSTITUTOS. — Constitutione perpetua episcopos prohibet, quod in duabus Siciliæ Ecclesiis improbe gestos, inique per episcopos liberos presumptum est: qui Ecclesiarum suarum bona illicitè alienaverant: cuius decreti violatores ordine et communione privandos edicit. 703

Epist. XVIII, ad JANUARIUM EPISCOPUM AGRIGENTINUM. — Quod omnis cujuslibet ordinis clericus, qui catholicam doceret, hæreticæ se communioni miscerit, si ad Ecclesiam reversus fuerit, in eo gradu in quo erat [Græc., quo fuerat] sine promotione remaneat. 706

Epist. XIX, ad DORUM BENEVENTANUM EPISCOPUM. — I. Dorum de perturbato presbyterii ordine, primosque presbyteros juri suo cedentes redarguit. — II. Suum cuique ordinem vindicat pro ordinationis tempore; primis, qui essent, ad infimum relegat. 709

Epist. XX, ad EUTYCHIS CONSTANTINOPOLITANUM ARCHIEPISCOPUM. — Rescribit, sibi de Nestorianæ hæresis reviviscencie Eutythis litteris admonito, nemum illius placuisse. 715

Epist. XXI, EUTYCHIS AD S. LEONEM. — Epistola Eutythis heretici: ubi scribens ad papam urbis Romæ Leonem, negat in Christo duas naturas, id est Divinitatiam et humanitatis. Ibid.

Epist. XXII, FLAVIANI EPISCOPUS CONSTANTINOPOLITANI PRIMA AD LEONEM PAPAM. — I. De diaboli insidiis, quæ vitæ quæ doctrinæ SS. Patrum adhaeret. — II. De hæreticorum verentia, qua incautos decipiunt. — III. Eutychem renore dogmata Valentini et Apollinaris. — IV. De depositione et excommunicatione ejus justissima, quam Occidentales notam a Leone fieri postulat. 723

Epist. XXIII, AD FLAVIANUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM. — Acceptis Eutythis querelis, conqueritur eam communione fuisse privatum a Flaviano. — II. De causa instrui se postulat, et in defendenda veritate charitatem maxime optat custodiri. 731

Epist. XXIV, AD THEODOSIUM AUGUSTUM. — I. Laudat imperatoris fidei querimoniam Eutythis exponit. — II. Silectum Flaviani arguit, instrui se postulat. 733

EPIST. XXV, PETRI CHRYSOLOGII RAVENNATIS AD EUTYCHEM PRESBYTERUM. — I. Jam olim præscriptum esse docet contra errores incarnationis Verbi impugnationes: nec discendum esse, sed cum honore et timore credendum. — II. Suadet Eutychi ut Romani pontificis scriptis obedienter attendat, quia Petrus super sedis rectores dirigens, præstat quæ sententiam fidei veritatem. 739

EPIST. XXVI, FLAVIANI SECUNDA AD S. LEONEM. 743
EP. ST. XXVII, AD FLAVIANUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM — Flavianum de receptis ejus literis monet; gesta per eum adversus Eutychem laudat; sollicitudinem suam spondet. 751

EP. ST. XXVIII, AD FLAVIANUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM C. NTRA EUTYCHEM PERDIDIAM ET HÆREIM. — I. Quod ignorantis sanctarum Scripturarum Eutychem hæreticum fecerit. — II. Contra eos qui in duos filios dispensationis Domulicæ mysterium sciendæ re m haurit. — III. Contra eos qui passibilem Divinitatem unigeniti Filii Dei audent asserere. — IV. Contra eos qui in duas naturas Christi temperamentum vel confusionem arguunt. — V. Contra eos qui celestem aut alterius cujusque substantiæ existere formam servi, quam ex nobis assumpsit, insanienter asserunt. — VI. Contra eos qui duas quidem ante adunationem naturas Domini delirant, unam vero post adunationem confingunt. 756

EPIST. XXIX, AD THEODOSIUM AUGUSTUM. — Legatos vice sua destinavit ad synodum Ephesinam, occasione Eutycheis indictam. De eisdem in melius sperat. 761

EPIST. XXX, AD PULCHERIAM AUGUSTAM. — I. Christum vestri generis hominem esse. Nestori et Eutycheis erroris. — II. Cum veritas carnis in Christo invenitur, totam fidem committit. 765

EPIST. XXXI, AD PULCHERIAM AUGUSTAM. — Pulcheriæ zelum adversus Eutychem sollicitat. — II. Humanæ salutis interesse, ut Christus non solum homo, sed ejusdem nobiscum generis homo sit. — III. Generationem Christiani ex Christi generatione fluere. Eutycheis per loca Sedis apostolicæ moderatio. — IV. Ne concilio intersit Leo, velant consuetudo, consilium temporis, concilium charitatis. Symbolum apostolorum non hæresi concutitur. 769

EPIST. XXXII, AD FAUSTUM, MARTINUM ET REVERENDOS ARCHIEPISCOPOS CONSTANTINOPOLITANOS. — Scelus Eutycheis excensuratur, ipsam ad sanioram mentem redire cupit, et sic communioni restituit. 785

EPIST. XXXIII, AD EPHESINAM SYNODUM SECUNDAM. — I. Incarnationis fidem ex confessione Petri probari. — II. Concilium ad errorem abolendum et reducendos errantes convocari. 797

EPIST. XXXIV, AD JULIANUM EPISCOPUM COESENSUM. — I. Eutychem ab unitate fidei excidisse docet. — II. Legatos ad synodum a latere mittit. 801

EPIST. XXXV, AD JULIANUM EPISCOPUM COESENSUM. — I. Eutychem apud Christianum omniumque mysteriorum veritatem perimere. — II. Utriusque nature proprietates in Christo servari. — III. Animam Christi non præxistitisse generari, nec corpus ex nihilo constitutum; sed utrumque ejusdem nobiscum esse naturæ. 805

EPIST. XXXVI, AD FLAVIANUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM. — Litterarum et verborum synodi adversus Eutychem se accepisse monet. 809

EPIST. XXXVII, AD THEODOSIUM AUGUSTUM. — Fidelitatem confessionis unitatem esse servandam. Legatos ad synodum Ephesinam missos, ad quam ut se conferret, necessitates non sinit. 811

EPIST. XXXVIII, AD FLAVIANUM EPISCOPUM CP. — Eum de receptis literis monet de fide defensa laudat; ad misericordiam, si hæreticus respiciat, hortatur. 812

EPIST. XXXIX, AD EUNDEM FLAVIANUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM — De ejus silentio conjueritur, cujus causa Leoni tunc ignota erat Ephesina deprædatio. 813

EPIST. XL, AD SEVEROS PER ABELATENSEM GALLIÆ PROVINCIAM CONSTITUTOS. — Gaudet de bona ac pacifica electione Ravennati; eum ut bonæ de eo conceptæ opinioni satisfaciat, exhortat. 814

EPIST. XLI, AD RAVENNATUM ABELATENSEM EPISCOPUM. — Ravennatis episcopi in elato gradulante; virtutes episcopales commendat; ut ad ipsorum scriptis scribat hortator. 815

EPIST. XLII, AD EUNDEM RAVENNATUM ABELATENSEM EPISCOPUM. — De Petroniano vago et diacono se Lequis mudente admonet, quinque ab omnium Ecclesiarum communi nomine expelli postulat. 816

EPIST. XLIII, AD THEODOSIUM AUGUSTUM. — I. De Ephesino latrocinio conqueritur apud imperatorem. — II. Postulat ut in eodem statu res manserit quo ante pseudosynodum erant. — III. Supplicat ut concilium intra Italiam celebrari jubet imperator. 823

EPIST. XLIV, AD EUNDEM THEODOSIUM AUGUSTUM. — I. Prescu-

dosynodum Ephesinam, cum privatis editis favet, omnia perturbasse in Ecclesia; ab ea apostolicæ sedis scripta rejecta; omnia vi acta esse; Nilorum usum vix evasisse ex loquitis qui contradixerunt; nunquam a sede apostolica recipiendam istam synodum. — II. Omnia usque ad majorem synodum in eodem statu permanere postulat a Theodosio cum omnibus Occidentalibus. — III. Generalem intra Italiam synodum petit. 828

EPIST. XLV, AD PULCHERIAM AUGUSTAM. — I. Mittit exemplar epistolæ a se in eam scriptæ ante synodum. — II. Pseudosynodi inausita gesta deplorat. Mittit exemplar epistolæ ad Theodosium scriptæ. Concilium in Italia petit. — III. Legationem apostolicam apud Theodosium Pulcheriæ committit. 831

EPIST. XLVI, HILARI ROMANÆ ECCLESIÆ TUNC DIOCONI, POSTEA EPISCOPI, AD PULCHERIAM AUGUSTAM. — I. Sibi per Dioscori improbos ausus non tenuisse eam adire, et litteras sancti Leonis reddere. — II. Se Dioscori ereptum in insulis Romanæ venisse: Ephesinam pseudosynodum a Leone reprobavit. 837

EPIST. XLVII, AD ANASTASIUM EPISCOPUM THERMALONICENSIS. — I. Quod pseudosynodo non interfuerit gratulatur. — II. Monet ut fidem servet, Flaviano adhaereat, fratres confirmet. 839

EPIST. XLVIII, AD JULIANUM EPISCOPUM COESENSUM. — Post Ephesinam cladem consolatur, hortaturque ut fidem teneat. 840

EPIST. XLIX, AD FLAVIANUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM. — Flavianum, in quem Dioscorus inhumaniter saevierat, consolatur, eique openi promittit. 841

EPIST. L, AD CONSTANTINOPOLITANOS, PER EPHANEM ET DIONYSIUM ROMANÆ ECCLESIÆ NOTARUM. — I. Post pseudosynodum Ephesinam hortatur Constantinopolitanos ut fidei et Flaviano adhaereant. — II. Consolatur de Flaviano iniusta depositione. *Ibid.*

EPIST. LI, AD FAUSTUM ET CÆTEROS ARCHIMANDRITAS CONSTANTINOPOLITANOS. — Adhortatur eos ad constantiam in omni bono, maxime fidei et charitatis, et detestatur acta secundi concilii Ephesini. 843

EPIST. LII, THEODORITI EPISCOPI CYRI AD S. LEONEM PAPAM. — I. Merito se accedere ad apostolicam sedem, tot prærogativa supra cæteras emittentem. — II. In laudes S. Leonis excurret, commendatque zelum in Manicheos, et epistolam ad Flavianum. — III. Quam immerito depositus fuerit, nec in jus vocatus, conqueritur. — IV. Susceptos a se pro Ecclesia labores enumerat. — V. Orat ne sedem apostolicam appellans repellatur; cui fidem suam probari optat ex scriptis suis, quæ indicat. — VI. Sibi a Leone cupit induci quod de Ephesina sententia agere debeat. — VII. — Legatos suos Leonis, sequæ ejus precibus ac sollicitudini commendat; se aliosque litteris imperatoris retineri, ne ad pontificem se conferant. 845

EPIST. LIII, SEU EPISTOLÆ ANATOLI CONSTANTINOPOLITANI EPISCOPI AD S. LEONEM FRAGMENTUM. — De ordinatione sua. 853

EPIST. LIV, AD THEODOSIUM AUGUSTUM. — Nicenæ fidei se inhærente scribit; Eutychem non minus quam Nestorium esse damnandum; concilium intra Italiam haberi postulat. 855

EPIST. LV, VALENTINIANI AD THEODOSIUM. 857

EPIST. LVI, GALLIÆ PLACIDIÆ AD THEODOSIUM. 859

EPIST. LVII, LICINIÆ EUDOXIÆ AUGUSTÆ AD EUNDEM THEODOSIUM. — De Ecclesiæ catholice turbatione. 860

EP. ST. LVIII, GALLIÆ PLACIDIÆ AD PULCHERIAM AUGUSTAM. — Concilium Ephesinum secundum detestatur. 865

EPIST. LIX, AD CLENUM ET PLEBEM CONSTANTINOPOLITANÆ URBS. — I. Gratulatur quod et Flaviano semper adhaereant et errori resistent. — II. Veritas carnis in Christo ex mysterio Eucharistiæ probatur. — III. Probatur etiam ex ejus super universa profectione, et ex actionibus passionibusque ejus corporeis. — IV. Ex necessitate incarnationis ad culpam Adæ eluejdam, et prophetis Ham prænumtiantibus. — V. Varii errores contra incarnationis fidem. 863

EPIST. LX, AD PULCHERIAM AUGUSTAM. — Per Eutychem fidei fundamenta concepti; adversus quem concilium generale Pulcheria annite celebrari cupit. 873

EPIST. LXI, AD MARTINUM ET FAUSTUM PRESBYTEROS. — I. De litteris ad eos scriptis monet. — II. Hortatur ut fidei causam adjuvent, sique sollicitudinem suam spondent. 874

EPIST. LXII, THEODOSII IMPERATORIS AD VALENTINIANUM AUGUSTUM. — Respondet epistolæ LV. 875

EPIST. LXIII, THEODOSII AD GALLIAM PLACIDIAM. — Respondet epistolæ LVI. 877

EPIST. LXIV, EUNDEM THEODOSII AD LICINIAM EUDOXIAM. — Respondet epistolæ LVII. *Ibid.*

EPIST. LXV, SEU PRECES MISSÆ AB UNIVERSIS COMPROVIN-

CLAUDIUS EPISCOPUS METROPOLIS ARELATENSIS AD S. LEONEM PAM. — I. Præmissis nonnullis de Ravennii electione ac moribus, antiqua Ecclesie Arelatensis privilegia a Leone reintegrari postulat. — II. Eadem ex variis huius Ecclesie prærogativis confirmant, ac præsertim ex S. Trojimi in Gallias adventu. — III. Civitas Arelatensis iura ac privilegia imperatorum commemorant. — IV. Variis officiorum testimonio Leonem demulent. 879

EPIST. LXVI, SANCTI LEONIS PAPÆ AD PRÆCEDENTES COMPROVINCIALIUM EPISCOPORUM METROPOLIS ARELATENSIS PRÆCES RESPONDENS. — Sententiam suam S. Leo interponit super antiqua controversia inter Arelatensem et Viennensem Ecclesiam, et cuique suos limites assignat. 883

EPIST. LXVII, AD RAVENNIIUM ARELATENSEM EPISCOPUM. — Mittit Ravennio celebrem suam ad Flavianum epistolam de incarnatione Verbi Dei adversus Eutychem, ut pro defensione fidei, per eum hæc, vel Cyrilli Alexandrini epistola cunctis Galliæ episcopis fideliter innotescat. Secreta etiam mandata legatis commissa indicat. 886

EPIST. LXVIII, CERETI, SALONI ET VERANI, EPISCOPORUM GALLORUM, AD S. LEONEM PAM. — I. Pro accepta ejus ad Flavianum epistola gratias agunt, quam et per omnes Ecclesias asserunt celebrari. — II. Illius exemplar a se descriptum mittunt, a Leone corrigendum ac remittendum. 887

EPIST. LXIX, AD THEODOSIUM AUGUSTUM. — I. Consensum suum ad ordinationem Anatolii CP. suspendit; professionem fidei exigit. — II. Petit ut idem hæreticorum communionem abdicet, communi fidei subscribat. Legatos mittit. Synodum postulat intra Italiam fieri. 890

EP. ST. LXX, AD PULCHERIAM AUGUSTAM. — Anatolii professionem fidei se expectare. Legatos a se missos in Orientem. Per concilium generale removenda esse omnia scandala. 893

EPIST. LXXI, AD ARCHIMANDRITAS CONSTANTINOPOLITANOS. — De silentio Anatolii et ordinatorum ejus circa errorum abicationem conqueritur. De missis legatis pro causa fidei certiores eos facit. 895

EPIST. LXXII, AD FAUSTUM PRÆBYTERUM. — Fidem ejus laudat; ad sollicitudinem hortatur. 897

EPIST. LXXIII, VALENTINIANI ET MARCIANI AD ARCHIEPISCOPUM ROMÆ LEONEM. — De electione sua et de concilio celebrando. 899

EPIST. LXXIV, AD MARTINUM PRÆBYTERUM. — Quam bonum sit pro veritate pati, cuius unitatem locorum spatia non sciunt. De legatis mentio. *Ibid.*

EPIST. LXXV, AD FAUSTUM ET MARTINUM PRÆBYTEROS. — I. Intolerabile esse scribit Occidentilibus episcopis, quod Ephesi contra fidem actum est. — II. Antichristo militare latet Nestorium quam Eutychem; contra quos Ecclesia profertur non unam unitatem, sed unam se adorare personam. 901

EPIST. LXXVI, MARCIANI IMPERATORIS AD ARCHIEPISCOPUM ROMÆ LEONEM 903

EPIST. LXXVII, PULCHERIE AUGUSTÆ AD SANCTISSIMUM ARCHIEPISCOPUM ROMÆ LEONEM 905

EP. ST. LXXVIII, AD MARCIANUM AUGUSTUM. — Pro datis literis et fide defensione gratias agit. 907

EPIST. LXXIX, AD PULCHERIAM AUGUSTAM. — I. De repressis ejus auctoritate Nestorii et Eutychem gratias agit. — II. De legatis adjunctis, reductis ad sedes suos sacerdotibus, revocatis in urbem Flaviani reliquiis, et lapsis, si subscribant fidei, recipiendis. — III. De Eusebio communionem sedis apostolicæ fruente, et Juliano Coensi; et de clericis CP. Flaviano faventibus. 909

EPIST. LXXX, AD ANATOLIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM — I. De fide ejus scriptis missis probata. — II. De his qui metu in hæresim lapsi sunt, ut si conversi fuerint recipiantur. — III. De nominibus hæreticorum ad sacrum altare non recitandis. — IV. De commendatione [*At. commemoratione*] Juliani episcopi, vel eorum clericorum qui Flaviano episcopo in fide adhaeruerunt. 912

EPIST. LXXXI, AD JULIANUM EPISCOPUM. — Julianum diu per Dioscori improbitatem vexatum monet lapsos in communionem recipi non debere, nisi perfidia cum auctoribus damnata. 915

EPIST. LXXXII, AD MARCIANUM AUGUSTUM. — I. Pro conservatione catholice fidei gratulatur, cui pax imperii rependitur. — II. De solis errantibus agendum esse, non de fide vel Scrijituris, quas aliter quam SS. Patres interpretari nequeas sit. 917

EPIST. LXXXIII, AD EUNDEM MARCIANUM. — I. Pro patefacta Anatoli fide, Eutychem represso, revocatis episcopis, reducta in urbem S. Flaviani reliquiis, gratulatur. — II. Legatos se mittere pro reconciliandis lapsis episcopis, Concilio convocando opportunum tempus non esse. 919

EPIST. LXXXIV, AD PULCHERIAM AUGUSTAM. — I. Legatos mittit qui cum lapsis summa prudentia et moderatione

agant. — II. Extra unitatem fieri qui naturam nostram in Christo negat. — III. Rogat ut Eutyches ad longinquiora transferatur, ejusque monasterio catholicos preficiatur. 921

EPIST. LXXXV, AD ANATOLIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM — I. Ut qui hæreticorum erroribus metu, non voluntate implicati sunt, per satisfactionem et non dubiam professionem suscipiantur. — II. Principes hæreticorum sibi reservat discutiendos; eorum nomina ad altare interim recitari etat. — III. De communitorio ei respondet; ad sollicitudinem hortatur; cuncta sibi referri postulat. 923

EPIST. LXXXVI, AD JULIANUM COENSEM EPISCOPUM — Pro communi amicitia et Ecclesie bono sollicitudinem Juliani legatorum suorum curam jungi postulat ad reliquias hæreticorum extinguendas. 924

EP. ST. LXXXVII, AD ANATOLIUM EPISCOPUM CP. — Et commendat Basilium et Joannem presbyteros, qui hæresis accusati Romam venerant rationem fidei suæ reddituri. 926

EPIST. LXXXVIII, AD PASCHASINUM EPISCOPUM LYBTANUM — I. Mittit ad Paschasinum celebrem suam ad Flavianum CP. epistolam, qua legatus in synodo futurus instrueretur. — II. Duplicem in Christo asserit naturam adversus Eutychem. — III. Testimonia SS. Patrum de incarnatione Domini mittit, nuntiatque Orientalis diocesis episcopos subscripsisse eidem epistolæ ad Flavianum. — De Paschate anno 455 diligentius inquiri postulat. 927

EPIST. LXXXIX, AD MARCIANUM AUGUSTUM. — De legatis ad concilium generale missis vice ejus acturis; ubi omnia ad fidei et pacis unitatem revocanda. 930

EP. ST. XC, AD EUNDEM MARCIANUM AUGUSTUM. — I. Concilio generali congregando annuit, etsi propter temporis perturbationem in aliud maluisset differri. — II. Fidem in illo tractandam non esse ut dubiam, nec a Nicæna discedendam. 933

EPIST. XCI, AD ANATOLIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM. — Etsi brevis spatium cogend. concilio datum esset, se tamen legatos mittere vicem suam implenturos. 934

EPIST. XCII, AD JULIANUM COENSEM EPISCOPUM. — Ut Julianus legatis ad concilium generale missis curam suam consiliumque jungat, mandat pontifex. 936

EPIST. XCIII, AD SYNODUM QUÆ NICÆNAM PRIMUM INDICTA, POSTEA VERO CHALCEDONE CONGREGATA E. T. — I. Necessitatem temporis et consuetudinem vetare ne interest synodo; se tamen per legatos quos mittit presentem futurum. — II. Disputant contra fidem audaciam esse compingendam. — III. Episcopi propter fidem eiectionis esse restituendos, manentibus contra Nestorium in Epheso decretis. *Ibid.*

EPIST. XCIV, AD MARCIANUM AUGUSTUM — Legatos quos ad synodum mittit, commendat Augusto, postulataque ne disputatio de fide illic instaretur. 941

EPIST. XCV, AD PULCHERIAM AUGUSTAM — I. Ad concilium legatos se misisse, licet in Italia congregari optasset. — II. Servandam esse in causis eclesiasticis moderationem quæ procul ab Ephesino latrocinio abfuit. — III. Numquam se correctis veniam denegasse. — IV. Etiam hæresiarum indulgentiam poscentes rejiciendos non esse, etsi non temere recipiendos. 943

EPIST. XCVI, AD RAVENNIIUM ARELATENSEM EPISCOPUM — Unitatem in celebrando Paschate maxime servandam; quam solemnitate ad Romanum pontificem pertinet indicare. 945

EPIST. XCVII, SYNODICA EUSEBII MEDIOLANENSIS EPISCOPI AD S. LEONEM PAM — I. Gaudet de reditu fratrum suorum ex Oriente. — II. Epistolam ad Flavianum in synodo Mediolanensi lectam esse et approbatam. — III. Se cum suis Eutychanorum damnationi subscribere profectur. *Ibid.*

EPIST. XCVIII, SANCTÆ SYNODI CHALCEDONENSIS AD SANCTISSIMUM PAM ROMANÆ ECCLESIE LEONEM. — I. Leonem synodus laudat vocis B. Petri omnibus constitutum interpretem, quem in suis legatis præmissis declarat. — II. De Dioscori Alexandrini tyrannide et impiis gestis. — III. Quid circa eum actum sit, ac de definitione fidei. — IV. Canonis de prærogativa sedis Constantinopolitanæ edendi causam exponit, et confirmationem petit. 951

EPIST. XCIX, SYNODICA RAVENNII ALIORUMQUE EPISCOPORUM GALLORUM AD S. LEONEM PAM. — I. Turpitudinem suam in rescribendo excusant. — II. Omnes in Gallia Leonis epistolam ad Flavianum, ut fidei synobulum receptas. — III. In ea fidelibus et infidelibus arcanum incarnationis mysterium reteggi. — IV. Nuntius ex Oriente allatus se a scribendo ad imperatorem abstinuisse. — V. Leonem pontificem a Deo datum esse Ecclesie gratulatur. 956

EPIST. C, MARCIANI IMPERATORIS AD LEONEM PAM. — I. De fide apud Chalcedonem roborata et pæce Ecclesie restituta gratulatur. — II. Fidem juxta literas S. Leonis a synodo esse expositam. — III. Petit ut sedi CP. secundus locus

juxta statuta secundæ et quartæ synodi tribuatur. — IV. Per Lucianum et Basilium consensum ejus super eodem negotio postulat. 970

EPIST. CI, ANATOLII EPISCOPI CONSTANTINOPOLIS AD S. LEONEM ARCHIEPISCOPIUM ROMÆ. — I. Leonis zelus contra hæreticos quos prostravit. De actis Chalcedone Romam allatis. — II. Legati Anatolii cum aliis actis Romam missi. De damnatione Dioscori. — III. De epistola Leonis recepta ab omnibus, et de definitione fidei in synodo Chalcedonensi. — IV. De aliis gestis Chalcedonensibus post definitionem fidei, primum quoad canones, dein quoad particulares causas ecclesiasticas. Tandem de privilegio Ecclesiæ Constantinopolitanæ. — V. Contradictio legatorum Leonis huic privilegio. Confirmatio ejus petitur. 973

EPIST. CII, AD EPISCOPOS GALLIARUM. — I. Se Gallorum episcoporum epistolam celestis doctrina plenam accepisse nuntiat. — II. De synodo œcumenica. Humanis de fidei rationibus locum esse non debere. — III. Nestorii et Eutycheti dogmata pariter esse fugienda. — IV. Synodum et epistolæ Leonis consensisse, et Dioscorum proscripsisse. — V. De his omnibus gratias Deo esse agendas; pro legatorum reditu orandum; victoriam fidei Hispanis per Gallos esse nuntiandam. 983

EP. NT. CIII, AD EPISCOPOS GALLIARUM. — Reversis legatis a synodo Chalcedonensi, acceptisque gestis, et sententia adversus Eutychen et Dioscorum prolata, hujus exemplar mittit ad Gallicanos episcopos. 987

EPIST. CIV, AD MARCIANUM AUGUSTUM. — I. De fidei victoria et errorum utilitate in Ecclesia. — II. Multa ex Anatolii ambitu mala exurgere. — III. Constantinopolitanam sedem, quæ regia est, non apostolicam, aliarum depressione autolli non posse. — IV. Rogat Marcianum ut Anatolii cupiditatem comprimat. — V. Ex prioribus excessibus Anatolium animos suspensisse. 991

EPIST. CV, AD PULCHERIAM AUGUSTAM. — I. Plenam esse fidei victoriam in qua superant tam qui ceciderunt quam qui steterunt. — II. Nihil valere posse contra canones Nicænos, qui soli firmam pacem sufficiunt. — III. Anatolio Flaviano exemplo esse debere; et per se ruere quod Nicæna synodo contrarium est. — IV. Ut ipsa Anatolium a proposito revocet hortatur. 997

EP. ST. CVI, AD ANATOLIUM EPISCOPIUM CP. — I. Anatolii fidem esse laudandam, cupiditatem damnandam. — II. Nicæni concilii prærogativa, quam Anatolii ambitus petit. — III. Chalcedonensi synodo in solo negotio fidei convocata eum abuti. — IV. Numquam se in præjudicium Nicæni concilii illicitis ausibus consensurum. — V. Canones synodi CP. ad sedem Romanam nunquam missos, Anatolio male patrocinari. — VI. Satius esse ut cupiditatem deponat, charitatem sectetur. 1001

EPIST. CVII, AD JULIANUM COENSEM EPISCOPIUM. — I. Nicæni concilii auctoritas quanti faciendâ sit. — II. Julianum arguit quod Anatolio CP. laveat. — III. Contra universam Ecclesiæ statum, sine reatu utriusque ipsorum, nec sibi licere quidquam concedere, nec ei obtinere. 1009

EPIST. CVIII, AD THEODORUM PEROJULIENSEM EPISCOPIUM. — I. Unumquemque episcopum ad metropolitanum in dubiis recurrere debere. — II. Duplex esse peccati remedium; et quis reconciliationis ordo esse debeat. — III. Penitentem, qui ante reconciliationem decedit, reconciliari post mortem non posse. — IV. Nemini in extremis posito et reconciliationem petenti eam esse deuegandam. — V. Quam periculose in finem penitentia reservatur. Nemini per signa poscenti negandum esse, observatis circa apostatas canonicis regulis. — VI. Ut cum metropolitanis responsa ad consultationem communicet. 1011

EP. ST. CIX, AD JULIANUM EPISCOPIUM COENSEM. — I. De Palæstinorum monachorum turbis et violentiis, quibus catholicos exagitant, ac in Eutychianam hæresim assensum extorquebant, queritur. — II. Eos ab imperatore prohibendos, et pertinaces in exilium pellendos. — III. Epistolam S. Athanasii ad Epictetum eisdem opponendam mittit. — IV. De Juvenali episcopo Hierosolymorum ab eisdem pulso, et de alio ei subrogato. 1014

EPIST. CX, MARCIANI AUGUSTI AD LEONEM PAPAM. — Confirmationem in synodo Chalcedonensi a pontifice uti necessariam petit. Ejus constantiam in vindicandis canonibus et reprimenda novitate laudat. 1017

EPIST. CXI, AD MARCIANUM AUGUSTUM. — I. Ordinationis Anatolii suspensionem per fidem ejus professionem esse sublatam. — II. Male ab eo Actium ab archidiaconi officio esse submotum. — III. Marcianum rogat ut Anatolium ab illicitis retrahat, et faveat Juliano. 1019

EPIST. CXII, AD PULCHERIAM AUGUSTAM. — I. Andreæ ecclesiasticis rebus, simul Actio, præpositum esse conqueritur. — II. Omnia in statum pristinum restitui postulat. 1023

EPIST. CXIII, AD JULIANUM EPISCOPIUM COENSEM. — I. Quod ipsi multa patienti compassus sit, gratias agit, simul de

Actii dejectione expostulans. — II. Julianum CP. in speculis esse vult pro causa fidei. Anatolium ab imperatore esse increpatum. — III. De tumultu monachorum Ægyptiorum et Palæstinorum. — IV. De epistola sua ei de actis Chalcedonensi synodi in Latinum convertendis. 1024

EPIST. CXIV, AD EPISCOPOS QUI IN SANCTA SYNODO CHALCEDONENSI CONGREGATI FUERUNT, DIRECTA. — I. Se consensisse his quæ Chalcedone circa fidem consultata sunt. — II. Numquam id a se ratum esse habendum, quod adversus Nicænos canones ibidem actum est. 1027

EPIST. CXV, AD MARCIANUM AUGUSTUM. — I. De pace Ecclesiæ reddita, compressis hæreticorum reliquiis, et Anatolio increpato gratias agit. — II. De monachis a Marciano cohibitis, et approbatione Chalcedonensi synodi per se ad episcopos missa. 1031

EPIST. CXVI, AD PULCHERIAM AUGUSTAM. — I. Pro vigore fidei et sanctionibus contra rebelles monachos editis gratias agit. — II. Se ad Chalcedonenses episcopos litteras dedisse consensus sui testes. 1033

EPIST. CXVII, AD JULIANUM EPISCOPIUM COENSEM. — I. Se ut imperatori satisfacere et occasionem hæreticis auferret, ad episcopos Chalcedonenses de consensu suo litteras dedisse. — II. De monachis edicto Marciani repressis, et archimandritis Puelleriæ responsione increpatis. — III. De Eudocia a Leone monita ex secreto imperatoris mandato. — IV. Actii dejectionem patienter habere tam esse, ne aliarum Ecclesiarum regimini se humilicem mensuram propriam videretur excedere. — V. Anatolium ab Illyricanis subscriptionem in sui ambitu patrum elicere voluisse. De epistola ad Chalcedonenses episcopos scripta. 1037

EPIST. CXVIII, AD EUNDEM JULIANUM COENSEM EPISCOPIUM. — I. Nihil se pro causa fidei et Ecclesiæ ovississe. — II. Prædicandi munus colorum sacerdotum, non monachorum esse; contra parricidas Alexandrinos imperatoris zelum acendum esse. 1039

EPIST. CXIX, AD MAXIMUM ANTIOCHENUM EPISCOPIUM. — I. Fidem inter duo extrema mediâ esse. — II. Maximum in Orientalibus Ecclesiis pro fidei puritate vigilare debere. — III. Ecclesiarum privilegia inconcussa esse oportere. — IV. Anatolii conatus Nicæni canonibus adversos, irritos fore. — V. Si quid legati in synodo approbarent præter fidei causam, esse rescindendum. — VI. Nemini præter episcopos prædicandi munus esse concedendum. 1040

EPIST. CXX, AD THEODORITUM EPISCOPIUM CYRI. — I. Hæreses non sive Ecclesiæ utilitate ortas irretractabili judicio comprimi. — II. Christi esse victoriam, quam de hæreticis Ecclesia reportat. — III. Dioscori pervicacia etiam adversus Leonem sævientis. — IV. Scribitibus de rebus fidei sua verba esse librandâ. — V. Theodoritum ab omni hæreseos macula mundum esse demonstratum ab invincibili veritate. — VI. Vigilandum esse etiam post victoriam. Neminem sive monachum, sive laicum, præter sacerdotes, prædicandi munus arrogare sibi debere. 1045

EPIST. CXXI, AD MARCIANUM AUGUSTUM. — I. Curam paschalis cycli Alexandrino episcopo olim esse demandatam. — II. Quid difficultatis ex illo ortum sit. — III. Ut de hac difficultate jubeat inquiri, postulat. 1055

EPIST. CXXII, AD JULIANUM EPISCOPIUM. — Rogat eum ut de controversia Paschalis anni sequentis diligentius inquirat, rescribatque. 1058

EPIST. CXXIII, AD EUDOCIAM AUGUSTAM. — I. Rogat ut curam suam reducendis ad idem et quietem monachis Palæstinis impendat. — II. Recepta Chalcedonensi synodo tam Eutychen quam Nestorium exsecratur, si catholici videri volunt. Quid autem profecerit exhortatio Eudociæ, ipsius litteris instrui cupit. 1060

EPIST. CXXIV, AD MONACHOS PALÆSTINOS. — I. Ex perversa epistola S. Leonis ad Flavianum interpretatione impositum esse Palæstinis. — II. Tam Eutychen, qui naturas confudit in Christo, quam Nestorium, qui personas geminat, esse detestandos. — III. Christi non esse participem qui nostram in eo naturam non confiteretur. — IV. Illos solum Christi sanguine mundari, in quorum corpore oblitus, passus et mortuus triumphavit. — V. Utriusque ejus naturæ proprietates ex operum qualitate declarari. — VI. Utrunque inconfuse in una persona convenire. — VII. Nihil Filio Dei accessisse de novo nisi in forma servi. — VIII. Cum istis monachis de scandalis ipsorum furore ortis exprobat. — IX. Ut respiciant et fidem communem amplectantur, exhortatur. 1061

EPIST. CXXV, AD JULIANUM COENSEM EPISCOPIUM. — Per comitem Rodanum de silentio Juliani amici expostulat; de omnibus vult instrui. 1068

EPIST. CXXVI, AD MARCIANUM AUGUSTUM. — Gratias agit pro sedatis Palæstinæ tumultibus, et restituito in suam sedem Juvenali Hierosolymitano; Dioscorum etiam ejusque sequaces Ægyptios perstringens. 1069

EPIST. CXXVII, AD JULIANUM EPISCOPIUM COENSEM. — I. De restituito Hierosolymitano episcopo, conversis Palæstinis

monachis et receptis Proterii litteris. — II. De Paschata anni 455 diligentius inquiri cogit. — III. De epistola sua ad Chalcedonenses episcopos lecta CP. Aetii discussione, et variis epistolis utroque scriptis. 1070

Epist. CXXVIII, ad Marcianum Augustum. — Laudata principis fide ac religione testatur se libenter Anatholium in gratiam suam recepturum, modo satisfacta conditionibus, et sacerdotum iura non convellat. 1073

Epist. CXXIX, ad Proterium episcopum Alexandrinum. — I. E. iscoporum esse vigilare ne fidei unitas violetur, quod vel litterulas immolatione fieri potest. — II. Ex traditione SS. PP. et suam epistolam catholicam, et docendos esse populos, asserit. — III. Filitem disciplinam et privilegia Ecclesiarum, ex nomina vetustatis esse servanda. 1075

Epist. CXXX, ad Marcianum Augustum. — I. De fide Proterii Alexandrini episcopi gratulatur. — II. Alexandrinos ex suis Ecclesie traditione ab illo esse edocendos. — III. Ut epistola Leonis ad Flavianum ab haereticis falsata in Gaeum transferatur de novo, et Alexandrinis publice recitari. 1078

Epist. CXXXI, ad Julianum episcopum Coensem. — I. Julianum de receptis Proterii Alex. litteris movet; suam ad Flavianum epistolam ex Latino in Graecum ab eodem trans erri cupit ac mandat, quam sub sigaiculo Augusti missam Alexandrinese plebi in Ecclesia recitari vult. — II. De Pasche sequentes anni ut rescribat. 1081

Epist. CXXXII, Anatolii episcopi Constantinopolitani ad Leonem papam. — I. De intermissis litterarum commercio amice conqueritur. Debitam pontifici obedientiam ostendit. — II. Aetium resitutum esse, Andream vero depositum scribit. — III. Litteris sancti pontificis recreari peroptat. — IV. Ambitionis culpam a se auollitur, eamque in cleri sui episcoporumque Orientalium studium refundit. Gestorum Chalcedonensium confirmatio pontificis auctoritati reservata traditur. 1082

Epist. CXXXIII, sancti Proterii Alexandrini episcopi ad beatissimum papam Leonem Romae Urbis episcopum. — 1084

Epist. CXXXIV, ad Marcianum Augustum. — I. Laudato Mariano, prouitit Anatolio gratiam suam, si respiscat. — II. Rogat ut Euychen virus suum in exsilio spargentem ad secretiora loca relegat. — III. De paschalis diei inquisitione gratias agit, et ut catholicis faveat precatur. 1091

Epist. CXXXV, ad Anatolium episcopum. — I. Intermissi litterarum commercii rationem reddit. — II. De destituto Andrea archidiacono et aliis in Ecclesia CP. restitutis laudat. — III. Majorem in agnosceda culpa sinceritatem desiderat. 1096

Epist. CXXXVI, ad Marcianum Augustum. De correctione Anatolii. — I. Cur Anatolio scribere intermiserit. — II. Quibus conditionibus illi reconcilietur. — III. De Andrea ab archidiaconatu djecto, et Juliano commendato. — IV. Ut Carosus monachus compescatur. 1098

Epist. CXXXVII, ad eundem Marcianum. — I. Gratias agit pro perfecta inquisitione de die paschali, de qua Proterii litteris se accepisse significat. — II. Oeconomorum Ecclesie rationes, non iudicium, sed sacerdotum examine discutendas esse. 1100

Epist. CXXXVIII, ad episcopos Galliarum et Hispaniarum. — Hanc formatam paschalis diei iudicem ad Gallicanos episcopos mittit, per eosdem ad Hispaniarum Ecclesias transmittendam; ubi et controversiae status exponitur. 1101

Epist. CXXXIX, ad Iuvenalem hierosolymitanum episcopum. — I. Ipsum in sedem suam receptum esse gaudet, non dissimulata priori ejus tergiversatione. — II. Eundem ipsi mysteriorum locis edoceri. — III. Ex veritate crucifixionis veritatem nostrae in Christo carnis defendi. — IV. Errantes circa incarnationem Domini ex utriusque Testamenti paginis instrui. 1102

Epist. CXL, ad Julianum episcopum Coensem. — Faciliorem fore deinceps errantium correctionem, Diocoro sub lato, cujus mortem Iulianus Leoni nuntiaverat Eumdem monet ut de statu Alexandrinae Ecclesiae scribat. 1109

Epist. CXXI, ad eundem Julianum. — I. De Carosi monachi correctione et Joannis decurionis in Aegypto legatione. — II. De Maximo Antiocheno episcopo criminis alijus accusato, quin euerit, ut rescribat. 1110

Epist. CXLII, ad Marcianum Augustum. — I. Fide Augusti laudat, rerum de consensu suo circa diei festi celebrationem dato certiore eum facit. — II. Gratias agit pro ablatis Caroso et Dorotheo e suis monasteriis. 1110

Epist. CXLIII, ad Anatolium episcopum Constantinopolitanum. — Ne haereticorum reliquias in urbe latentes nimia lenitate fovantur ac revalescant. 1111

Epist. CXLIV, ad Julianum episcopum Coensem. Nunc primum edita ex ms. Ratisponensi. — Ejus diligentiam laudat. Euychianorum nisus post Marciani mortem. Ipsum tumulum Alexandriae. 1112

Epist. CXLV, ad Leonem Augustum. — I. Rogat ut per-

turbatae Alexandrinorum Ecclesiae subcorrat. — II. De fide bene definita disceptandum denovo non esse; et ut catholicis Alexandrinae Ecclesiae episcopis praeficiatur. 1113

Epist. CXLVI, ad Anatolium episcopum CP. — I. Haereticorum furore a iud Alexandriam perpetrata in exilium Chalcedonensis synodi tendere ex occasione mortis Marciani imp. — II. Se ad Leonem Aug. pro servandis synodi decretis scripsisse. 1115

Epist. CXLVII, ad Julianum episcopum Coensem, et Aetium presbyterum. — I. De silentio conquesus curam et Ecclesiae commendat. — II. Ut statuta synodi Chalcedonensis inconcussa permaneant, et Alexandriae catholico episcopo eligatur. 1116

Epist. CXLVIII, ad Leonem Augustum. — Gaudet Augustum synodi Chalcedonensis esse custodem, et ab eodem pertinacem et insidiosam haereticorum contentioem compesci postulat. 1117

Epist. CXLIX, ad Basilium episcopum Antiochenum. — I. Praemissa de non misso ordinationis numulo querela, hortatur ut resistat Euychianorum furori, qui oeso apud Alexandriam Proterio episcopo, synodum novam, posthabita Chalcedonensi, iustaurari posebant. — II. Leone imp. laudato, omnia in episcoporum constantia posita esse asserit, ne novi tractatus ineanor. 1119

Epist. CL, ad Euvythrum episcopum Thessalonicensem, et a pari ad Iuvenalem hierosolymitanum, Petrum Corinthinum, et Lucam Dyrrachenum. — Hortatur ut sceleratis ausibus Euychianorum, qui Proterium Alex. episc. occiderant, sirenne resistant; nec patiantur synodum alteram coogregari; sed sua Chalcedonensi firmitas asseratur. 1120

Epist. CLI, ad Anatolium episcopum Constantinopolitanum. — Nunc primum edita ex ms. Ratisponensi. — Ipsum laudat, et ut Ecclesiam Constantinopolitanam ab haeresi purget hortatur. De Attico presbytero discutiendo. 1121

Epist. CLII, ad Julianum episcopum Coensem. — Monet ut epistolae praecedentes ad metropolitano scriptae, ad unumquemque Juliani cura vel Aetii perveniant; episcopalem ante omnia requiri constantiam; nihil esse in sua epistola vel novi, vel obscuri, vel dubii. 1122

Epist. CLIII, ad Aetium presbyterum CP. — I. Ut litteras in Orientem scriptas uniuersis dirigat. — II. Se pariter missas litteras a Galila et Italis ad se scriptas. Item et de aliis. 1123

Epist. CLIV, ad episcopos Aegyptios. — Episcopos Aegyptios pro fide extorres consolatur, et ut pro incarnationis mysterio palenter adversa tolerant, hortatur. 1124

Epist. CLV, ad Anatolium episcopum Constantinopolitanum. — I. Eum ad vigilantiam contra haereticorum contus incitat. — II. Conuentionem clericorum Constantinop. arguit, circa quos vigorem in Anatolio desiderat pastorem. 1125

Epist. CLVI, ad Leonem Augustum. — I. Post Chalcedonensem synodum nihil esse denovo tractandum citra fidem. — II. Antichristum eum esse qui veritatem ab Ecclesia declaratum fursus exanilat. — III. Patricias Alexandrii episcopi Ecclesiae praedire nefas esse. — IV. Preces Leoni Augusto oblate tan catholicis quam ab haereticis, in que differant. — V. Omnia Christianae religionis officia et mysteria apud Alexandriam esse intercepta. — VI. Scripta de fide prolivina prouitit, Anatolii incuriam laxat, catholicos commendat. 1127

Epist. CLVII, ad Anatolium episcopum Constantinopolitanum. — I. Ut apud imperatorem, quem laudat, pro comprimendis haereticis strenue agat; idque curet ut Chalced. synodus firma permaneat, et pax Ecclesiae Alexandrinae restitatur. — II. Ut patricias ab ea pellantur, et Aetii Aegypti episcopi adjuverit. — III. Profugis ex Aegypto episcopis quem esse ferendam; synodi adversariis constructer resistendum esse. — IV. De Attico presbytero et Andrea, ut vel corrigantur, vel repellantur ab Ecclesia. 1127

Epist. CLVIII, ad episcopos catholicos Aegypti apud Constantinopolim constitutos. — Consolatur episcopos pro fide extorres, et ad patientiam hortatur spe celestis retributionis objecta, et promissa sua apud imperatorem actioe. 1127

Epist. CLIX, ad Nicetam episcopum Aconensem. — I. Quod debeant feminae quae, captis viris, nupsissent aliis, regressis de captivitate viris prioribus conulari, ut quod suum est iniquitate recipiant. — II. Quod non probetur esse culpabilis qui uxorem captivi in matrimonium videtur esse sortitus. — III. Ut si viri de captivitate regressi intemperantia uxorum offensi non fuerint, et voluerint eas in matrimonium recipere, liberam habeant facultatem. — IV. Ut si mulieres ad priores maritos redire noluerint, vetut impie ecclesiastica communione privandas sint. — V. Captivi sui terrore [et errore], aut fame, non veneratione, citos inopitantes edere compulsi, penitentia concedenda est. — VI. Quod

hi qui ad iterationem baptismi, vel vi vel errore coacti, animos inclinaverunt, sunt sublevandi remedio, ita ut senilis ætatis, periculorum quoque et ægritudinum, cæterarumque necessitatum habeatur sollicita consideratio respectus. — VII. Ut qui ab hæreticis baptizati sunt, sola sancti Spiritus invocatione firmenur. 1133

EPIST. CLX, AD EPISCOPUM ET CLERICOS CATHOLICOS EX ÆGYPTO APUD CONSTANTINOPOLIM CONSTITUTOS. — I. Consolatur extores Ægypti episcopos et clericos, moneatque de suis legatis in Orientem ex imperatoris voluntate mittendis. — II. Hortatur ut omnem novum de fide tractatum amoveant, sufficiente synodi auctoritate. 1140

EPIST. CLXI, AD PRESBYTEROS, DIACONOS ET CLERICOS ECCLESIE CONSTANTINOPOLITANÆ. — I. Ut in fide stabiles et ab hæreticorum societate alieni perseverent hortatur. — II. Ut novum iulicum non instauretur, et ut Atticus et Andreas ordines sui honore priventur, nisi voce scriptoque fidei Chalcedonensi adhærere se profiteantur. 1142

EPIST. CLXII, AD LEONEM AUGUSTUM. — I. Ut fidem semel definitam ad examen revocari non sinat. — II. Se nec posse hæreticis communionem sociari, nec definitis a synodo dissentire. — III. Legatos a se mittendos, non ut disudent, sed ut instruant. — IV. Fugiendos hæreticos, quibus et penam imminere significat. 1143

EPIST. CLXIII, AD ANATOLIUM CONSTANTINOPOLITANUM. — Quod sua monita Anatolio displicuerant exposulat monenteque ut Atticus presbyter propria subscriptione publice recitanda Eutychanum damnet errorem, si catholicus videri velit. 1146

EPIST. CLXIV, AD LEONEM AUGUSTUM. — I. Legatos mittit vice sua pro Ecclesiæ libertate acturos, rogatque ne bene definita ad novum tractatum revocentur. — II. Semper disputationi locum fore, si humano ratiocinio et rhetorum loquacitate expendi mysteria sinantur. — III. Quam Evangelio et humanæ saluti inimicum sit Eutychanorum dogma a synodo proscriptum; cui nulla disputatione derogari debet. — IV. Parricidas Alexandrinos omni indulgentia indignos esse; quibus tamen, si respiciant, de misericordia non desperandum. — V. Legatos commendat, quos mittit non disceptaturos, sed supplicatores; quænam pro pace Ecclesiæ sint agenda; correctis penitentiam non negandam, obduratis sub synodali sententia remanentibus. 1148

EPIST. CLXV, AD LEONEM AUGUSTUM. — I. Promissa prius scripta adversus Eutychanum dogma se mittere indicat. — II. Nestorii et Eutyhetis dogmata exponuntur, quorum hic Apollinarem, Valentinum et Manichæum æmulatus est. — III. Nicæno Symbolo omnia hæc hæresum monstra confodi. — IV. Reconciliationem hominum ex incarnatione pendere, sine qua nec mediatoris nec redemptoris officium Christus implet. — V. Solo Christi sacrificio vel reconciliationem Deo fuisse mundum, vel iustificatos peccatores. — VI. Utriusque in Christo naturæ proprietates ex diversis ejus actionibus manifestari. — VII. Veritatem carnis in Christo ex veritate mortis, sepulture et resurrectionis comprobari. — VIII. Christi exaltationem nisi in vera hominis natura perfici non potuisse. — IX. Sub specie Deitatis honorandæ magna eam injuria affici, cum sub mendacis phantasmatis latuisse asseritur. — X. Ex SS. Patrum traditione catholicam fidem inconcussæ firmari, quam tueri imperatore in primis dignum. — XI. Testimonia SS. Patrum tam Græcorum quam Latinorum pro asserenda veritate carnis in Christo. 1153

EPIST. CLXVI, AD NEONEM BAVENNATEM EPISCOPUM. — De his qui de captivitate redeuntes, incertum habent utrum ante captivitatem baptismum consecuti sint. — I. De parvulis qui in captivitatem devenerunt, et baptismi gratiam non reminiscuntur. — II. Ut ab hæreticis baptizatus, per

manus impositionem accipiat Spiritum sanctum. 1191

EPIST. CLXXVII, AD RUSTICUM NARBONENSEM EPISCOPUM. — I. Quod non habeantur episcopi quos nec clerus elegit, nec populus exquisivit, nec provincialæ episcopi consecraverunt. Si qui tamen clerici ab his pseudo episcopis ordinantur, rata potest ordinatio talis existere. — II. Quod presbyteri aut diaconi, si in aliquo crimine detecti fuerint, non possunt per manus impositionem penitentiae remedium consequi. — III. Quod diaconi, sicut episcopus et presbyter, cessare debeant ab opere conjugali, non tamen rejiciere conjugia. — IV. Quod aliud sit uxor, aliud concubina; nec erret quisquis filiam suam in matrimonium tradiderit ei qui habuit concubinam. — V. Quod non sit conjugii duplicatio, quando ancilla rejecta, uxor assumitur. — VI. De his qui communione privantur, et ita moriuntur. — VII. De his qui penitentiam agere differunt. — VIII. Quod oporteat eum qui pro illicitis veniam possit, etiam a licitis abstinere. — IX. Quod penitentii nulla negotiationis lucra exercere conveniat. — X. Quod ad militiam sæcularem post penitentiam redire non debeat. — XI. Quod adolescens, si urgente quocumque periculo, penitentiam gessit, et non se continet, uxoris possit remedio sustineri. — XII. Quod si quis propositum monachi deseruerit, publicæ sit penitentiae satisfactione purgandus. — XIII. Quod puellæ quæ, non coactæ, sed voluntate propria virginitatis propositum susceperunt, peccant, si auferant, licet nondum fuerint consecratæ. — XIV. De his qui dubitant utrum baptizati sint, necesse est eos baptizari. — XV. Quod eos qui se baptizatos agnoscunt, sed in qua professione versantur, per manus impositionem suscipi conveniat. — XVI. De his qui convivio gentiliū et escis immolatiis usi sunt. 1197

EPIST. CLXXVIII, AD UNIVEROS EPISCOPOS PER CAMPANIAM, SAMNIUM ET PICENUM CONSTITUTOS. — I. Ut non omni tempore baptismi regeneratio detur, nisi in Pascha et Pentecoste, et nisi periculosa infirmitas oppresserit. — II. De penitentia fidelium, ut confessio eorum non publicetur. 1209

EPIST. CLXXIX, AD LEONEM AUGUSTUM. — I. De ejecto Timotheo Æluro ab Alexandria Ecclesia, et catholico præsule in ejus locum eligendo. — II. Et fidei integritatem et probitatem morum in sacerdote requiri. — III. Impium Ælurum, etsi fides ejus forte integra, restitui non posse. 1212

EPIST. CLXX, AD GENNADUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM. — Queritur quod Timotheus Constantinopolim venire sit permissus; nullam ei restitutionis spem esse relinquendam; cavendumque ne se publicis privatisve colloquiis immisceat. 1214

EPIST. CLXXI, AD TIMOTHEUM EPISC. ALEXANDRINUM. — I. De electione ejus gratulatur, charitatemque commendat. — II. Ut fidei rebus invigilet, frequenterque ad ipsum scribat. 1215

EPIST. CLXXII, AD PRESBYTEROS ET DIACONOS ECCLESIE ALEXANDRINÆ. — Ad concordiam in Ecclesia Alexandria servandam augendamque invitat; et ut qui ab hæreticis seducti sunt, ad penitentiam remedium provocentur. 1216

EPIST. CLXXIII, AD QUONDAM ÆGYPTI EPISCOPOS. — De electo Timotheo catholico in locum Timothei Æluri gratulatur; unitatem commendat, et ut sollicitudinem suam ejus curæ jungant ad reducendos errantes, invitat. 1217

DISSERTATIO de Epistolis deperditis cum S. Leonis ad alios, tum aliorum ad S. Leonem, ac de aliis monumentis ad epistolas pertinentibus. 1217

APPENDIX PRIMA ad secundam partem operum S. Leonis. — EPISTOLÆ SUPPOSITITIE. 1253-1258

APPENDIX II. — QUONDAM FRAGMENTA. 1253-1263

QUESNELLI OBSERVATIONES ET NOTÆ in Epistolas S. Leonis Magi. 1263-1506

The borrower must return this item on or before the last date stamped below. If another user places a recall for this item, the borrower will be notified of the need for an earlier return.

*Non-receipt of overdue notices does **not** exempt the borrower from overdue fines.*

**Harvard College Widener Library
Cambridge, MA 02138 617-495-2413**

WIDENER
WIDENER
JUN 11 2004
JUL 23 2004
BOOK DUE
CANCELLED

Please handle with care.
Thank you for helping to preserve
library collections at Harvard.

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>